АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ОРДЕНА ТРУДОВОГО ЧЕРВОНОГО ПРАПОРА ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНІ

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ТОМ СЬОМИЙ

ПОЇХАТИ-ПРИРОБЛЯТИ

ВИДАВНИЦТВО «НАУКОВА ДУМКА»
КИЇВ — 1976

4У(03)
С48

VII том містить 8367 слів, не рахуючи тих, що даються як посилання.

Редакційна колегія:

академік І. К. БІЛОДІД (голова), кандидати філол. наук А. А. БУРЯЧОК, В. О. ВИННИК, Г. М. ГНАТЮК, докт. філол. наук Л. Л. ГУМЕЦЬКА, докт. філол. наук М. А. ЖОВТОБРЮХ, чл.-кор. АН УРСР Є. П. КИРИЛЮК, кандидат філол. наук Л. С. ПАЛАМАРЧУК (заступник голови), докт. філол. наук В. М. РУСАНІВСЬКИЙ, кандидати філол. наук Л. Г. СКРИПНИК, Т. К. ЧЕРТОРИЗЬКА, Л. А. ЮРЧУК (секретар).

Редакція словників

70105—040
М221(04)—76 125—76

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Основний матеріал тому опрацювали редактори-упорядники: О. С. Марципківська (**понабиваний — поприїзди́ти; приєднаний — приробля́ти**), Л. О. Родніна (**потинькова́ний — поцьо́мкатися**), В. М. Русанівський (**почабанува́ти — пра́гнучий; прарóдич — пра́щурка**), Н. І. Швидка (**поприйма́ти — порі́жок; портре́т — потиня́тися**).

Частину матеріалів тому уклали: В. П. Градова (**поїхати — покерува́ти**), В. В. Жайворонок (**при — приду́шуватися**), Л. П. Жаркова (**полетіти — поля́кувати**), А. Ф. Марахова (**прадавнина́ — прароди́тельський; преа́мбула — прещи́ро**), О. П. Петровська (**поля́чити — помкну́тися**), В. Б. Фридрак (**порі́з — портпле́дний**), В. Д. Цвях (**по́ки — поле́ститися**). Укладені матеріали відредагували: О. П. Петровська (**покритонасі́нний — пом'я́тися**), М. М. Пилинський (**поїхати — по́критка**), Л. О. Родніна (**прадавнина́ — прароди́тельський; преа́мбула — приду́шуватися**), Н. І. Швидка (**порі́з — портпле́дний**).

Науково-технічне оформлення рукопису тому здійснили Н. П. Дзятківська та Ш. Г. Кренцель.

Над технічною підготовкою рукопису працювали: Т. М. Башловка, М. П. Богуцька, О. Л. Довбуш, В. В. Дятчук, М. М. Латанська, Н. Г. Лукашенко, Н. М. Неровня, О. І. Нечитайло, Л. О. Пустовіт, Т. О. Федоренко, Н. Ю. Шиян.

Коректуру тому прочитали: М. П. Богуцька, В. В. Дятчук, Н. М. Неровня, О. І. Нечитайло.

Матеріали тому рецензували кандидати філологічних наук С. Я. Єрмоленко та Г. М. Колесник.

Усіх, хто користується Словником, просимо надсилати зауваження та побажання на адресу: 252001, Київ, вул. Кірова, 4, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР або: 252004, Київ, вул. Репіна, 3, видавництво «Наукова думка».

ДОДАТКОВИЙ СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ СЛОВНИКА

Художня література

Бабляк — Бабляк В. С.: Жванчик, 1967 — Жванчик, «Карпати», Ужгород, 1967.
Д. Бедзик — Бедзик Д. І.: За хмарами.., 1973 — За хмарами зорі, «Молодь», К., 1973; Підземні громи, 1971 — Підземні громи, «Дніпро», К., 1971, Украдені гори, 1969 — Украдені гори, «Молодь», К., 1969.
Ю. Бедзик — Бедзик Ю. Д.: Альма матер, 1964 — Альма матер, Держлітвидав, К., 1964.
Вільде — Вільде Ірина: III, 1968 — Твори в п'яти томах, «Дніпро», К., т. III, 1968.
Головко — Головко А. В.: А. Гармаш, 1971 — Артем Гармаш, «Рад. письменник», К., 1971.
Гончар — Гончар О. Т.: Циклоп, 1970 — Циклоп, «Дніпро», К., 1970.
Драг.— Драгоманов М. П.: I, II, 1970 — Літературно-публіцистичні праці у двох томах, «Наукова думка», К., 1970.
Драч — Драч І. Ф.: Іду.., 1970 — Іду до тебе, «Рад. письменник», К., 1970.
Загреб.— Загребельний П. А.: Переходимо.., 1971 — Переходимо до любові, «Дніпро», К., 1971.
Збан.— Збанацький Юрій: Таємниця.., 1971 — Таємниця Соколиного бору, «Веселка», К., 1971.
Земляк — Земляк В. С.: Лебедина зграя, 1971 — Лебедина зграя, «Дніпро», К., 1971.
Кв.-Осн.— Квітка-Основ'яненко Г. Ф.: VI, 1957 — Твори в шести томах, Держлітвидав, К., т. VI, 1957.
Кор.— Коротич В. О.: Вогонь, 1968 — Вогонь, «Рад. письменник», К., 1968; Поезії, 1967 — Поезії, «Молодь», К., 1967.
Крим.— Кримський А. Ю.: II, 1972 — Твори в п'яти томах, «Наукова думка», К., т. II, 1972.
Кучер — Кучер В. С.: У. Кармалюк, 1954 — Устим Кармалюк, «Рад. письменник», К., 1954.
Мал.— Малишко А. С.: Щедре літо, 1949 — Щедре літо, «Молодь», К., 1949.
Мас.— Масенко Т. Г.: Роман.., 1970 — Роман пам'яті, «Рад. письменник», К., 1970.
Мисик — Мисик В. О.: Біля криниці, 1967 — Біля криниці, «Дніпро», К., 1967; Верховіття, 1963 — Верховіття, Держлітвидав, К., 1963.
Н.-Лев.— Нечуй-Левицький І. С.: VI, VII, 1966 — Зібрання творів у десяти томах, «Наукова думка», К., тт. VI, VII, 1966.
М.Ол.— Олійник М. Я.: Туди, де бій, 1971 — Туди, де бій, «Дніпро», К., 1971.
Перв.— Первомайський Л. С.: Опов.., 1970 — Оповідання не для розваги, «Рад. письменник», К., 1970.
Плужник — Плужник Є. П.: Вибр., 1966 — Вибрані поезії, «Рад. письменник», К., 1966.
Пол.— Поліщук В. Л.: Вибр., 1968 — Вибрані поезії, «Дніпро», К, 1968.
М. Ю. Тарн.— Тарновський М. Ю.: День.., 1963 — День починався неспокійно, Держлітвидав, К., 1963; Незр. горизонт, 1962 — Незримий горизонт, Кн.-журн. вид-во, Львів, 1962; Як на.. ниві, 1958 — Як на довгій ниві..., Кн.-журн. вид-во, Львів, 1958.
Л. Укр.— Леся Українка: VIII, 1965 — Твори в десяти томах, «Дніпро», К., т. VIII, 1965.
Цюпа — Цюпа І. А.: Добротворець, 1971 — Добротворець, «Дніпро», К., 1971; Краяни, 1971 — Краяни, «Рад. письменник», К., 1971.

Народна творчість та збірки літературного походження

Казки Буковини.., 1968 — Казки Буковини. Казки Верховини, «Карпати», Ужгород, 1968.
Три золоті сл., 1968 — Три золоті слова. Закарпатські казки Василя Короловича, «Карпати», Ужгород, 1968.
Укр. дит. фольк., 1962 — Український дитячий фольклор, Вид-во АН УРСР, К., 1962.

Наукова та науково-популярна література. Літературна критика. Мистецтво. Посібники та підручники. Довідники. Мемуари

Вибр. праці В. І. Вернадського, 1969 — В. І. Вернадський, Вибрані праці, «Наукова думка», К., 1969.
Вибр. праці М. В. Птухи, 1971 — М. В. Птуха, Вибрані праці, «Наукова думка», К., 1971.
Вибр. праці М. Г. Холодного, 1970 — М. Г. Холодний, Вибрані праці, «Наукова думка», К., 1970.
Виробн. енц. сад., 1969 — Виробнича енциклопедія садівництва, «Урожай», К., 1969.
Муз. праці, 1970 — Ф. М. Колесса, Музикознавчі праці, «Наукова думка», К., 1970.
Нар. мист.., 1966 — Ірина Гургула, Народне мистецтво західних областей України, «Мистецтво», К., 1966.
Розв. мов соц. націй, 1967 — І. К. Білодід, Розвиток мов соціалістичних націй СРСР, «Наукова думка», К., 1967.
Розповідь.., 1970 — М. Г. Соколов, Розповідь про дзвінкі райдуги, «Рад. школа», К., 1970.
Свята.. Рад. Укр., 1971 — Свята та обряди Радянської України, «Наукова думка», К., 1971.
Сл.-Гр.— Б. Д. Грінченко, Словарь української мови, К., 1907—1909.
Укр. золотарство.., 1970 — М. Петренко, Українське золотарство XVI—XVIII ст., «Наукова думка», К., 1970.
Укр. с.-г. енц., I, 1970; II, 1971; III, 1972 — Українська сільськогосподарська енциклопедія, т. I, 1970; т. II, 1971; т. III, 1972.

П

ПОЇХАТИ, їду, їдеш; *наказ. сп.* поїдь; *док.* 1. Почати рухатися, переміщатися в певному напрямку суходолом або водою за допомогою яких-небудь засобів пересування. *Думаю, що добре зробив, поїхавши морем, бо спочиваю* (Коцюб., III, 1956, 351); *Я сів на віз, щоб вирушить додому, Смикнув хазяїн віжки враз, і ми Поїхали* (Рильський, III, 1961, 172); // Відправитися з певною метою куди-небудь, до когось і т. ін. *Разом повставали* [запорожці], *Коней посідлали, Поїхали визволяти Катриного брата* (Шевч., II, 1963, 151); [Микита:] *А як же ви до вінця — у хургоні поїдете чи на волах?* (Кроп., I, 1958, 73); *Понад місяць минуло, перше ніж позбувся він своїх ран і поїхав на поправку додому* (Довж., I, 1958, 322); *Оксен розлютився і сам поїхав за ковалем* (Тют., Вир, 1964, 134); // Відправитися звідкись, за межі чого-небудь, залишивши попереднє місцеперебування; виїхати. *Ну, пий, стара: гості будуть, та й поїдуть, а ми з тобою вік зжили* (Номис, 1864, № 11523); *На другий день.. Чіпка запріг коней та й поїхав з двору, не сказав і куди* (Мирний, I, 1949, 405); — *Чи хутко поїдемо звідси?* — *питався він.* — *А хіба що?* — *Як собі хочете, а мені тут зле* (Смолич, I, 1958, 84).

◇ **Дале́ко не поїдеш** *на кому — чому* — не досягнеш успіху за допомогою кого-, чого-небудь, використовуючи когось, щось і т. ін. [Батура:] *Романюк дуже інтересна, я б сказав, колоритна постать. У нього великий природний розум.* [Вітровий:] *На одному природному розумі тепер далеко не поїдеш* (Корн., II, 1955, 220); — *Побачимо, як ти порядкуватимеш. На старих дідах далеко не поїдеш* (Тют., Вир, 1964, 106); **Поїхати [вéрхи]** *на кому* — використати когонебудь у своїх інтересах. [Храпко:] *Через дочку, мов, на батькові поїдемо. А ти, дурепо, не розчовпавши нічого, сама у руки даєшся...* (Мирний, V, 1955, 176).

2. Зрушити з місця; направитися куди-небудь (про самі засоби пересування). — *Я почула, що автомобіль поїхав* (Ю. Янов., II, 1958, 92); *Його цікавило інше: ешелон той зараз на станції чи, може, поїхав?* (Головко, II, 1957, 527).

3. *розм.* Почати сковзати, котитися. *Підполковник з несподіванки аж свиснув, підскочив угору і на штанях, як діти, поїхав слизьким сіном прямо на тік* (Стельмах, II, 1962, 53); — *Не подобає мені пішки йти, а подобає коляскою їхати!* — *засміялася* [Христина], *штовхнула Юрка, з розгону скочила на лід і, підняви носки вгору, поїхала на підковах* (Стельмах, I, 1962, 63); // *перен.* Переміститися трохи; поповзти. *Брови в його поїхали по лобі вгору* (Н.-Лев., III, 1956, 321).

4. *перен., розм.* Почати говорити багатослівно, без перерви що-небудь непотрібне, всім відоме і т. ін. — *Гей, ти, хто там ходить лугом? Хто велів топтать покіс?!* — *Та з плеча на всю округу І поїхав, і покіс* (Мал., Серце.., 1959, 174).

ПО-ЇХНЬОМУ, *присл.* Так, як вони. — *Пропадемо,— бідкався Марко.* — *Як будемо жити, коли балакати по-їхньому не вміємо?* (Тют., Вир, 1964, 347); // Відповідно до їхніх поглядів, думок, звичаїв і т. ін. *Був собі батько та й мати, та був у них син. Тільки що не зробить,— то все, по-їхньому, не до ладу, ото й усього, що грать умів* (Тич., I, 1957, 145).

ПО́ЙДА, и, *ж., діал., зневажл.* Непосида, побігайка. *Охрім в корчмі Пойді кумі Весільних затягає* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 136).

ПОЙМА́ТИ *і розм.* **ПОНІМА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОЙНЯ́ТИ** *і розм.* **ПОНЯ́ТИ,** пойму́, пойме́ш, *док., перех.* 1. Покривати собою (про воду); заливати, затоплювати. *Як же й зосталася де не зруйнована повіддю хата, Хвиля поймав її, аж із дахом вкриваючи раптом, І щонайвищі міські затопляє муровані вежі* (Зеров, Вибр., 1966, 307); *Розлилася вода, пойняла береги, З гуком шумним проносило кригу* (Граб., I, 1959, 163); *Вода вже пойняла чагарник понад берегом* (Бойч., Молодість, 1949, 133); *Ой лужечки та бережечки та вода поняла* (Чуб., V, 1874, 477); // Поширюватися по всій поверхні, виступати на чомусь. *Юнак знову підвів очі на Ларису, їхні погляди на мить зустрілися, і.. щоки обох несподівано пойняв рум'янець* (Гур., Друзі.., 1959, 65); *Галка лежала горілиць, неприродно закинувши назад руки, мертвотна блідість пойняла все її лице* (Мушк., День.., 1967, 126); *Безодні кринички, заховані між трав,.. Їх темну поверхню, подібну до свічад, Ржа поняла, мов кров* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 134).

2. Охоплювати кого-, що-небудь. *Вогонь перекидається на хату, солом'яна стріха займається, пожежа швидко поймає хату* (Л. Укр., III, 1952, 264); *Коли синій плямінь пойняв, нарешті, всю купу ладану, пан Купа звівся, перехрестився тричі* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 32); // Огортати, окутувати, настаючи або наступаючи. *Біжать отари, коні ржуть, реве Тяжкий бугай на буйнім пасовищі,— І чорні птиці промайнули віщі, І чорна тінь поймає все живе* (Рильський, I, 1956, 96); *А як світ зопадав тихий і легкий, Остапові значилося, що то ніч землю пойняла* (Вовчок, I, 1955, 334); // Закривати, заволікати (про імлу, туман і т. ін.). *Накрапав дрібний дощ. Обрій пойняла сиза імла* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 252); // Проймати, викликаючи якінебудь фізичні відчуття (про холод, тепло і т. ін.). *Темно було у печерах зовсім, і холод свіжий понімав* (Вовчок, I, 1955, 230); *Серце в грудях стиснулось, а потім його цілого пойняв холод* (Досв., Вибр., 1959, 201); // *безос.* [Данило:] *Як увійшла в хату Килина, як глянув прикажчик на неї, то так і зашарів, мов жаром всього його поняло!* (Кроп., IV, 1959, 277).

3. *перен.* Опановувати, оволодівати ким-небудь (про почуття, думки і т. ін.). *Вони уперше розуміли,.. Що є на все людські слова, — Лише на радість ту немає, Яка в дитинстві нас поймає* (Рильський, Поеми, 1957, 154); *Холодов кидав грубі, суворі слова і, відчуваючи, як гнів поймає його, мов страшна, запаморочлива мана, намагався тамувати в собі цю хвилю почуттів* (Дмит.,

Наречена, 1959, 127); *Жах усе більш та міцніш її понімав і посягав* (Вовчок, І, 1955, 326); *Його пойняла дивна апатія* (Шовк., Інженери, 1956, 468); // Сповнювати, охоплювати собою що-небудь. *Колиско днів моїх, моя питома мати, Як стане гіркота чуття мої поймати,.. До тебе я прийду, прованська стороно* (Зеров, Вибр., 1966, 491); *Зінька не плакала більше. Якась порожнеча пойняла душу* (Шиян, Баланда, 1957, 175); *Я глянув пильніш на чорнобрових попівен: чи нема такої, щоб мої мислі поняла собою?* (Вовчок, VI, 1956, 258); *Серце юнака пойняло приємне тепло...* (Досв., Гюлле, 1961, 65); // *безос. Очі йому поняло безнадійним жалем* (Гр., І, 1963, 440).

4. *тільки док., заст.* Узяти за жінку. *Тоді женивсь наш пан молодий і пойняв собі багату жінку* (Вовчок, І, 1955, 145); — *Ти, удово, Старая жоно, Не плач, не журися, Бо вже твій син Івась подружився, Поняв собі дівку туркеню* (Укр.. думи.., 1955, 30).

[Не] пойня́ти (поня́ти) ві́ри — [не] повірити кому-, чому-небудь. — *Ні, я тепер нікому не пойму віри, як хто мені брехатиме на науку!* (Гр., II, 1963, 78); *В який уже раз перечитує Семен Гончаренко листа, а все ніяк віри в своє щастя пойняти не може* (Головко, І, 1957, 277); *Чоловік і справді пойняв віри, що він недужий* (Україна.., І, 1960, 251); *Яків смутний повертається додому. Хоч і не поняв бабі віри, однак важко стало на душі од одної чутки, що в його дружина невірна* (Стор., І, 1957, 24); **Як пі́йма пойня́ла** — те саме, що **Ні слу́ху, ні ду́ху** (*див.* дух). *Ми ще було по весіллях, а Чайченка — як пійма пойняла — нема, ніде не буває* (Вовчок, І, 1955, 208).

ПОЙМА́ТИСЯ *і розм.* **ПОНІМА́ТИСЯ,** а́ться, *недок.*, **ПОЙПЯ́ТИСЯ** *і розм.* **ПОНЯ́ТИСЯ,** пойме́ться, *док.* 1. Покриватися (водою); перетворюватися на воду (про сніг, лід). — *Бачиш,— обізвалась вона,— як той сніг водою понявся?* (Коцюб., І, 1955, 141); * У порівн. *Не пам'ятаю вже — чи влітку це було, Чи взимку, восени, чи, може, і весною; П'ятнадцять років лиш відтоді перейшло, А от забулося, мов понялось водою* (Рильський, Зим. записи, 1964, 35); // Укриватися чим-небудь по всій поверхні. *Вночі земля дубіла від морозу, поймалась тонким, блискучим, мов скло, льодком* (Коз., Серце матері, 1947, 163); *Бур'яном понімається земля родюча* (Вовчок, І, 1955, 169); *Надеся перестала читати й витріщала на маму очі; в неї очі пойнялись слізьми* (Н.-Лев., III, 1956, 164); *Дейнека скоса глянув на історика і помітив, як його рожеве обличчя пойнялося темно-бузковою барвою* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 75); *Кошлата смушева шапка, кожух, валянці — все геть пойнялося сріблястою памороззю* (Баш, Вибр., 1948, 208); *А ще й не стара* [мати]: *чорне волосся, що я так любив малим розпускать, де-не-де тільки сивою павутиною понялось* (Морд., І, 1958, 572).

2. Охоплюватися чим-небудь. *Завмирає на зиму Мавка, поймається вогнем господарство Килини* (Укр. літ., 9, 1957, 272); *Полум'ям скрізь, по високих місцях, пойнялись суходоли* (Зеров, Вибр., 1966, 318); *Раптом небо понялось вогнем* (Коцюб., І, 1955, 316); // Закриватися, заволікатися (імлою, туманом і т. ін.). *Гордій Отава бачив увесь Київ так, неначе піднімала його дивна сила над містом, але все поймалося для нього сірою імлою* (Загреб., Диво, 1968, 89); *Замовк величний бір,.. В вечірню млу понявсь його сумний убір* (Стар., Поет. тв., 1958, 186); * Образно. *Все давно пойнялося туманами спогадів: і та зима під час війни.., і ті довгі роки в дитбудинку* (Собко, Матв. затока, 1962, 6).

3. *перен.* Сповнюватися, перейматися яким-небудь почуттям, якоюсь думкою і т. ін. *Його бліде, стомлене нічною роботою обличчя поймалося турботою* (Мик., II, 1957, 507); *Очі Андрія спалахнули обуренням, далі пойнялися глибоким жалем* (Вас., II, 1959, 113); *У Ремо майнула думка: «Він таки дійсно вірить, що я приїхав за ним, що я таки дійсно фанатично пойнявся мусульманством»* (Досв., Гюлле, 1961, 119).

4. *тільки док., заст.* Зійтися, з'єднатися. *Я з п'яницею, з ледащицею, жити не поймуся* (Чуб., V, 1874, 590); // Одружитися. — *Не сподівались, щоб старого Хмари дочка та з кріпаком пойнялася!* (Вовчок, І, 1955, 24); [Христя *(до Олени):*] *Ми вже кохаємось собі давно-давно! А як ми собі поняліся — так аж чудно!* (Кроп., І, 1958, 449); *Старша* [сестра] *рік тому назад була понялася з одним чиновником, та він скоро захирів і швидко після весілля вмер* (Крим., Вибр., 1965, 334).

ПОЙМЕНО́ВАНИЙ, ПОІМЕНО́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **пойменува́ти, поіменува́ти.**

ПОЙМЕНУВА́ТИ *і рідко* **ПОІМЕНУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Назвати як-небудь когось, щось; дати назву. *В нас такі вироби не гурт-то часті, а зате й ім'я їм нема — зождемо, поки пойменує який пічник* (Вовчок, І, 1955, 374).

2. Перелічити за іменами, назвами і т. ін.; указати, позначити. *Він розказав, де його хата стоїть, пойменував сусід своїх* (Вовчок, І, 1955, 150); — *Пащо тих виборів, ліпше поіменувати послів та й не морочити людям голови* (Март., Тв., 1954, 385).

ПОЙНТЕР, а, ч. Порода мисливських короткошерстих лягавих собак; // Собака цієї породи.

ПОЙНЯ́ТИ[1] *див.* **пойма́ти.**

ПОЙНЯ́ТИ[2] *і* **ПОНЯ́ТИ,** пойму́, пойме́ш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **пійма́ти.**— *Дівоньки-голубоньки! яка ж оце поміж вами дівчина, як зоря ясна сяє? Якби плавала вона в синьому морі рибкою, я б її шовковим неводом пойняв* (Вовчок, І, 1955, 59); *Поняв ти мені зайця* (Сл. Гр.).

ПОЙНЯ́ТИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **пойня́ти**[1] 1—3. *Час від часу він одриває очі від води й зачаровано дивиться на пойняті густими лісами береги могутньої ріки* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 4); *Обличчя майора пойняте жовтизною* (Гончар, Тронка, 1963, 158); *Юхим озирнувся на широкий луг зелений, на.. тінню пойняті дубові кущі* (Ле, Вибр., 1939, 5); *І все те — і штормуюче море, і голубіюче небо, і далекі, ледь окреслені хмари — пойняте легеньким серпанком рухливого туману* (Збан., Сеспель, 1961, 28); *Пойнятий містичним жахом, Ярема став обтрушуватися від сяйва, квапився в своїй безглуздій роботі* (Загреб., Шепіт, 1966, 349); *Пойняті думками, запорожці їхали мовчки* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 53); *В запалих, пойнятих мукою очах промайнула іскорка радості* (Жур., Звич. турботи, 1960, 180); // **пойня́то,** *безос. присудк. сл. До кімнати увійшла господарка. Її обличчя було пойнято якимсь жахом* (Досв., Вибр., 1959, 72).

ПО-ЙОГО́, *присл., розм.* Так, як він; // Відповідно до його поглядів, думок, звичаїв і т. ін. *У хаті не знайшлося нічого такого, щоб не по-його стояло або лежало* (Мирний, III, 1954, 54); — *Навесні, як шофери наші в халепу попали в поїздці, майстер — давай тільки в прокуратуру передамо, а Левко Іванович йому: е, ні-ні, постривай... Спершу самі розберемось.. А таки ж по-його й вийшло. Та ще як тепер хлопці працюють!* (Гончар, Тронка, 1963, 277).

ПО-КАБАРДИ́НСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-кабарди́нському.**

ПО-КАБАРДИ́НСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у кабардинців, за звичаєм кабардинців.

2. Кабардинською мовою.

ПО-КАВАЛЕРІЙСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-кавалерійському.**

ПО-КАВАЛЕРІЙСЬКОМУ, *присл.* Як кавалерист, кавалеристи, за звичаєм кавалеристів. — *Відпусти повід! — гримнув Турбай і по-старому, по-кавалерійському лайнувся в душі* (Руд., Остання шабля, 1959, 226).

ПОКАДИ́ТИ, каджу́, ка́диш, *док., перех. і неперех.* Кадити (у 1 знач.) якийсь час. *Потім Палланта покадили,.. Під балдахіном положили, Еней тут убивавсь без мір* (Котл., І, 1952, 269); *Піп покадить їй* [Лукії] *ладаном, а потім усі розійдуться* (Донч., III, 1956, 33).

ПОКА́ЖЧИК, а, *ч.* 1. Напис або який-небудь знак (стрілка, тичка і т. ін.), що вказує на напрям руху, розташування чого-небудь і т. ін. *Як побачив він у Горбі стовп з покажчиком дороги на Фрейденштат,.. зупинивсь на хвилину* (П. Куліш, Вибр., 1969, 303); *Крім дорожних сигнальних знаків, в населених пунктах і на дорогах встановлюються різні покажчики* (Автомоб., 1957, 273); *Як повмисне, і покажчиків не було ніяких. Стирчали самі похилені стовпчики* (Баш, Па.. дорозі, 1967, 42); *Світловий покажчик.*

2. Контрольно-вимірювальний прилад. *Покажчик температури води призначений для контролю за температурою води у системі охолодження двигуна* (Підручник шофера.., 1960, 167).

3. Довідкова книжка або довідковий список, доданий до книжки. *Нема часу поритися в «Полном Собрании Законов». Сьогодні трошки був копирсну, та нічого не знудив, бо алфавітний покажчик такий, що.. в йому голову заморочиш* (Мирний, V, 1955, 407); *В республіці є кваліфіковані кадри бібліографів, які нагромадили певний досвід складання різноманітних бібліографічних посібників, рекомендаційних списків і покажчиків літератури* (Ком. Укр., 3, 1960, 48); *Бібліографічний покажчик.*

4. *заст.* Те саме, що **пока́зник** 1, 2.

ПОКАЗ, у, *ч.* Дія за знач. **пока́зувати, показа́ти** 1, 3—6. *Вона себе почувала, як у театрі або на показі досягнень* (Ю. Янов., І, 1954, 87); *«Землю» я задумав як твір, що провіщав початок нового життя на селі. Але.. події надзвичайної політичної ваги, що відбулися, коли фільм був уже готовий, перед самим його показом,— зробили мій голос надто кволим і недостатнім* (Довж., І, 1958, 23); *Показ вступу слід робити так ясно й переконливо, щоб у хористів чи оркестрантів не було ніякого сумніву в тому, мають вони вступити чи ні* (Осн.. диригув., 1960, 21); *Письменник* [І. Франко] *неодноразово спиняється на показі політичного безправ'я галицьких селян* (Ком. Укр., 8, 1966, 66).

◇ **По по́казу** *кого, чиєму, заст.* — за вказівкою, за розпорядженням. *Добре заходились По німецькому показу І заговорили Так, що й німець не второпа* (Шевч., І, 1963, 332); *В одній хвилі все устроєно* [на столі] *і упорядковано по його показу* (Фр., II, 1950, 367).

ПОКА́ЗАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас мин. ч. до **показа́ти** 1, 3—8. *На лаву, показану рукою князя біля довгого дубового стола, сів керівник острозької школи* (Ле, Наливайко, 1957, 115); *У Лепочки знайшовся великий талант перетворення,— показаний нею малюк досі живе в моїй пам'яті* (Ю. Янов., II, 1954, 11); *Вона свято вірила, що все, показане в кіно, так насправді й було* (Смолич, II, 1958, 94); *Другий* [обрис] *буде «Батьки», де виведені батьки тих хлопців, що показані в першому обрису* (Мирний, V, 1955, 362); [Д. Ж у а н:] *Я тут, сеньйоре де Мендоза. Прийшов подякувать за веледушність, колись мені показану. Тепер я рівня вам. Либонь се вам відомо?* (Л. Укр., III, 1952, 388); *Досвід передовиків сільського господарства був.. показаний на обласній сільськогосподарській виставці* (Рад. Укр., 24. IX 1950, 2); // Названий, згаданий, указаний раніше (у попередніх рядках, на попередніх сторінках і т. ін.). *В 1880 р. п. Піскунов видав «Збірник творів» Кухаренка, куди увійшли всі показані вище праці* (Коцюб., III, 1956, 49); // **пока́зано,** *безос. присудк. сл. Пішли* [троянці], *щоб землю озирать, Де їм показано селитись* (Котл., І, 1952, 168); *Гору на картині показано ще не забудованою, такою, якою вона була в давні часи* (Гончар, III, 1959, 266).

2. *у знач. прикм.* Рекомендований для лікування певної хвороби. *Женьшень показаний також і при діабеті, оскільки.. знижує рівень цукру в крові* (Наука.., 4, 1956, 29).

ПОКАЗА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **показа́ти** 1, 3—8. *Трохи живішим проблиском з тих часів єсть комедія Василя Ковальського «П'яниця».. про перенесення сплячого в рові п'яниці до панської палати і показання йому там життя* (Фр., XVI, 1955, 97).

2. *перев. мн., юр.* Усний або письмовий виклад обставин якої-небудь справи. *Суддя викликала потерпілого Якимчука Ігоря Миколайовича. Він устав, зайняв місце біля перегородки, що розділяла залу,— звідси давали показання всі, крім підсудних* (Дор., Не повтори.., 1968, 251); *На слідстві він.. міняв показання, плутав, викручувався* (Тют., Вир, 1964, 192).

3. *перев. мн.* Симптоми, ознаки, що вказують на доцільність лікування певними ліками.

4. *перев. мн.* Дані вимірювальних приладів (про температуру, тиск, погоду і т. ін.). *Під час опускання контейнера* [ракети] *на показання приладів не впливають повітряні збурення, викликані ракетою* (Наука.., 8, 1958, 16).

ПОКАЗА́НЩИНА, и, *ж., іст.* Податок з кожного казана, призначеного для вікурювання горілки. *На користь гетьманської адміністрації йшла показанщина (податок на викурювання горілки) і тютюнова десятина, яку сплачували посполиті, що сіяли тютюн* (Іст. УРСР, І, 1953, 274).

ПОКАЗА́ТИ *див.* **пока́зувати.**

ПОКАЗА́ТИСЯ *див.* **пока́зуватися.**

ПО-КАЗА́ХСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-каза́хському.**

ПО-КАЗА́ХСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у казахів, за звичаєм казахів.

2. Казахською мовою. — *Ти знаєш, хто був Амангельди Іманов?.. — Герой,— відповів хлопчик по-російському і додав по-казахському: — Батор* (Багмут, Опов., 1959, 96).

ПОКАЗИ́ТИ, ажу́, азі́ш, *док., перех., діал.* Пошкодити, зіпсувати. *Дощ показить дорогу* (Сл. Гр.).

ПОКАЗИ́ТИСЯ, ка́зиться, ка́зимося, ка́зитеся, *док.* 1. Сказитися (про багатьох тварин).

2. *розм.* Втратити ясність думки, здуріти (про всіх або багатьох). *Як ось ляхи, ні з чого більш, як з жиру, показилися, мов собаки* (Кв.-Осн., II, 1956, 389): *— Між рідними розладдя пішло.. Усі — як подуріли, як показилися!* (Мирний, II, 1954, 218); *Прискочили заспані троянівці і з криком: «Чи ви не показилися?!» — стали розтягати їх. Тимко водив безтямними очима навколо себе, крутився, як в'юн* (Тют., Вир, 1964, 186); // Уживається в знач. лайливого слова. *«Бодай ви показились, бодай подохли ви усі!» — Гука й біжить пастух Трясило по перламутровій росі* (Сос., І, 1957, 347); // Робити щось недоладне, поводити себе нерозумно і т. ін. *Показились десь діти.. Одно затялося, каже, що не буде вкупі жити, а друге й собі тієї співає...* (Коцюб., І, 1955, 33); *— І мої, і твої старі показились на ярмарку чи то від горілки, чи від чемериці!* (Стельмах, І, 1962, 534).

3. Лютувати, казитися якийсь час. *Нехай же підожде чорнорота та показиться в своїй хаті, виглядаючи з усіх вікон Катрю* (Кучер, Трудна любов, 1960, 319).
4. Бешкетувати якийсь час.
5. *рідко.* Покривитися, дуже змінитися (про обличчя). *Зробивсь старший брат білий, як крейда, і справжній наймит... Та чого ж се комір розірваний..? Чого ж се обличчя так показилося?* (Вовчок, I, 1955, 298).
6. *діал.* Стати непридатним для використання; зіпсуватися. — *Уже майже десята година, а в місті ніде не видно ані однісінького числа «Сінника». Чи друкарня згоріла? Чи всі машини показилися?* (Фр., IV, 1950, 168); [Д р е й с і г е р:] *Геть показилось дрантя* (Л. Укр., IV, 1954, 243).

ПО-КАЗКО́ВОМУ, *присл.* Як у казці; казково гарно. *Ось він* [місяць] *по-казковому освітив три доріжки, що входять в хліба* (Стельмах, Над Черемошем.., 1952, 279).

ПОКАЗНИ́Й, á, é. 1. Який привертає увагу певними позитивними якостями, властивостями. *Звідти* [з поляни] *ще краща, ще показніша здавалася околиця: гора вся аж горіла сонячним світом, тоді як підгір'я курилося легким туманом* (Мирний, IV, 1955, 158); *Ще дід, оселяючись на цих, тоді голих супісках, посадив рядочком верби. Так і росли вони, розкішні, показні* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 12); // Солідний, фундаментальний. *Я цілком поділяю Вашу думку, що слід би дбати про показніші видання українські у нас, ніж тоненькі брошурки, які тепер здебільшого виходять на Україні* (Коцюб., III, 1956, 208); // Значний, великий (про розмір, кількість, вагу і т. ін.). *Це* [десять тисяч] *був капітал як на ті часи досить уже показний* (Фр., VI, 1951, 237); — *Палладій має показну роль у монастирі, бо з учених...* (Н.-Лев., III, 1956, 365); *Показна сила;* // Який вигідно виділяється серед інших своїм виглядом. — *Коник у мене справний. На вигляд він, може, й не показний, зате двожильний* (Є. Кравч., Бувальщина, 1961, 119); *Випасалась в череді кілька літ корова, Білошия, показна і, як віл, здорова* (С. Ол., Вибр., 1959, 265).
2. Який має гарну статуру, ставний; помітний, привабливий. *Її повна фігура, стягнута сукнею, була показна серед інших панночок, дрібненьких та низеньких на зріст* (Н.-Лев., IV, 1956, 66); *Іде й він до обніжка, такий здоровий, показний, рудий трохи* (Тесл., Вибр., 1936, 155); *Батуру він не нам'ятав, хоч як детально описував йому лейтенант показну зовнішність бійця* (Ле, Мої листи, 1945, 164); [К а т е р и н а:] *Що ж, Тиміш красень-хлопець, показний...* (Корп., Чому посміх. зорі, 1958, 10).

Показни́й з се́бе — помітний, привабливий. — *До хворого уже прийшов якийсь пан. Доктор не доктор, а такий показний з себе і говорить товстим голосом...* (Кол., Терен.., 1959, 124).
3. Розрахований тільки на зовнішній ефект; навмисно підкреслений. *Таня пригадала.. його картинну, ораторську позу, його показний пафос* (Ряб., Жайворонки, 1957, 130); — *Давно вже час відмовитися від пишності і від показної парадності* (Чаб., Тече вода.., 1961, 124); // Який не відповідає дійсності; удаваний, штучний, неприродний. *В їхніх відносинах не було тих нарочитих показних ніжностей, які можна спостерігати в деяких сім'ях* (Ткач, Плем'я.., 1961, 312); *Навіщо йому здалася показна приязнь, якщо він не зможе повірити в її щирість?* (Гур., Новели, 1951, 108).
4. *рідко.* Те саме, що **показо́вий** 1. *Вірш.. характерний і показний для тих процесів* (Еллан, II, 1958, 180).

ПОКА́ЗНИК, а, ч. 1. Свідчення, доказ, ознака чого-небудь. *Сутички буржуазії з урядом не випадковість, а показник глибокої, з усіх боків назрівавої кризи* (Лепін, 23, 1972, 299); *Ця половинчаста заява правила за показник нового зламу.. на нашу користь* (Кулик, Записки консула, 1958, 205); *Певним показником зрілості й зростання сучасної фольклористики є поява історіографічних праць, розробка питань історії й методології науки про народну творчість* (Нар. тв. та етн., 3, 1967, 14); *Повнота асортименту — один з найважливіших показників культури торгівлі* (Рад. Укр., 14. I 1965, 1).
2. *перев. мн.* Наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення в чому-небудь. *Кожного дня Ляшенко старанно виписував на дошку показники дані про роботу бригад* (Збан., Переджнив'я, 1960, 97); *Овсій Колода звіряв показники своєї бригади з річним звітом, що його підготував Заруба* (Кучер, Трудна любов, 1960, 374); *Спортивні показники;* // Дані, які свідчать про кількість чого-небудь. *Показник вмісту вуглецю в сталях покладено в принцип класифікації сталей і їх маркіровки* (Метод. викл. фреа. спр., 1958, 39).
3. *рідко.* Те саме, що **пока́жчик** 1. *В цьому місці стояв стовп, показник кілометрів* (Трубл., II, 1955, 46); *Поблизу окопу на дорозі стовп з прибитою на ньому дощечкою — показником німецькою мовою* (Корн., II, 1955, 47).

△ **Пока́зник сте́пеня,** *мат.* — цифра чи літера, що вказує, до якого степеня підноситься число або вираз. *Піднесення до степеня — є окремий випадок множення, коли перемножається кілька однакових співмножників. Добуток таких співмножників називається степенем, а число їх — показником степеня* (Алг., I, 1956, 5).

ПОКАЗНИКО́ВИЙ, а, е: △ **Показнико́ві рівня́ння,** *мат.* — рівняння, в яких у показник степеня входить невідоме.

ПОКА́ЗНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **показни́й** 1, 2. *Вона* [будова] *стояла перед ним у всій своїй показності* (Фр., V, 1951, 383).

ПОКАЗО́ВИЙ, а, е. 1. Який дає уявлення про що-небудь, дає підстави для висновків; характерний, типовий. *Показовим є те, що навіть у найтяжчі роки Великої Вітчизняної війни радянська фольклористика одержувала від партії і уряду всіляку допомогу і підтримку* (Рильський, III, 1956, 148); *Факт вельми показовий і красномовний: чудова пісня великого українського Кобзаря прийшла вперше до білоруського гусляра Янки Купали з рідних фольклорних джерел* (Рад. літ-во, 5, 1958, 53).
2. Влаштований для загального ознайомлення; прилюдний. *Показовий суд відбувся в клубі. Людей набилося повно* (Ткач, Плем'я.., 1961, 242).
3. Який є взірцем для інших; зразковий. *Наша Кошманівка — одне з шістнадцяти експериментально-показових сіл, які будуть перебудовуватись за спеціальними проектами* (Хлібороб Укр., 4, 1966, 7).

ПОКАЗО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **показо́вий.**

ПОКАЗО́ВО. Присл. до **показо́вий** 2, 3; // З розрахунком на зовнішній ефект. *Річинські двічі на рік їздили до Львова в оперу чи на концерти.. Робилося це показово, з пристойним марнотратством* (Вільде, Сестри.., 1958, 53); // *у знач. присудк. сл.* Показово, що у безхребетних тварин, які не виробляють антитіла, можна, скажімо, пересаджувати голову з однієї тварини на іншу того ж виду (Наука.., 12, 1963, 13).

ПОКА́ЗУВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **пока́зувати** 1, 3—8.

ПОКА́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пока́зувати** 1, 3—7. *Якщо ви ставите на стіл собаку у перший раз, то показування йому сухого хліба, який щойно на підлозі давав дуже сильну реакцію на слинних залозах, зали-*

шається тепер без найменшого діяння (Фізіол. вищої нерв. діяльн., 1951, 14).

ПОКА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОКАЗА́ТИ,** ажу́, а́жеш, *док.* 1. *перех.* Давати можливість бачити, розглядати, роздивлятися кого-, що-небудь. — *Мабуть, той хазяїн дуже любив овесець та сам його їв, а нам* [коням] *тільки показував* (Н.-Лев., III, 1956, 297); — *Показуй, що ти купила?* (Коцюб., II, 1955, 370); *Він показав нам, із кілочка знявши, Своє національне убрання* (Рильський, III, 1961, 162); // Виявляти перед кимсь своє вміння робити що-небудь. *А потім вірші почали* [діти] *читати — Наввипередки: кожному і кожній Хотілось показать своє мистецтво* (Рильський, III, 1961, 160); // Демонструвати кінофільм, давати спектакль і т. ін. *Під час четвертої поїздки по Україні у лютому 1921 р. агітпоїзд імені В. І. Леніна, проводячи агітаційну роботу в Маріуполі, Кременчуку, Олександрії.., показав ряд кінопрограм* (Укр.. кіномист., I, 1959, 32); // Домагатися певних результатів (у змаганнях, спорті і т. ін.). *Показувати найбільшу швидкість; Показати найкращий час;* // *з ким — чим, над ким — чим.* Витворяти, виробляти з кимсь, чимсь що-небудь. [Е г і с т *(впівголоса):*] *Троянська вдача зухвала зроду. Кажуть, Андромаха таке показує над чоловіком, що дивно, як він терпить* (Л. Укр., II, 1951, 331); *Знайшла* [баба] *довгий вузький камінь,— і що вже вона з ним не показувала: і квітками квітчала і слова найласкавіші промовляла* (Хотк., II, 1966, 404); // Знайомити з чим-небудь, даючи пояснення. — *Показуйте мені перше всього вашу бібліотеку..,— наказує він мені* (Мирний, IV, 1955, 370); — *Та ще, послухай, щось скажу: Щоб в пекло ти зайшов до мене, Бо діло єсть мені до тебе. Я все тобі там покажу* (Котл., I, 1952, 108); *Після обіду Мар'яна показала йому всі закутки лісу* (Стельмах, II, 1962, 225); // Робити, виконувати що-небудь з метою навчити когось; наочно навчати. *Зостався Чіпка в Бородая. Хазяїн коло його спершу миром та ласкою, показує й розказує — як і що, й коли робити...* (Мирний, I, 1949, 148); *Розповідали, що він* [професор] *показував теслі, як тримати сокиру, а малярові — пензель* (Ю. Янов., II, 1958, 27); *Виїжджаючи з двору, він зелів Одарці поприбирати з стола і показати Василині, як ходити коло самовара й де ховати посуд* (Н.-Лев., II, 1956, 51); *Ніби просте діло* [засівати ниву], *а проте спершу не давалось, поки дядьки-сусіди, пересміявшись, не підійшли та не показали кавалеристові, як треба ставати та як руку тримати, щоб зерно рівно лягало по ниві* (Гончар, II, 1959, 220); // *заст.* Давати вказівки, вказувати. *Колись будем І по-своєму глаголать* [говорити], *Як німець покаже* (Шевч., I, 1963, 332); // Переконувати кого-небудь у чомусь на прикладах; доводити щось. — *Вже я й об'єктив здіймав, і апарат розбирав, показував, що він не стріляє, як запевняли баби,— ніщо не помогло* (Коцюб., I, 1955, 257); — *Пригадайте собі, панове, байку про селянина, що, вмираючи, на пучку прутиків показав синам, яку силу має єдність* (Коцюб., I, 1955, 171); // Давати для перегляду, ознайомлення, перевірки, оцінки і т. ін. *Деякі переклади (італійські, мадярські, німецькі, норвезькі, іспанські, польські) показував мені Р. Сембратович* (Коцюб., III, 1956, 287); *Вчора в правлінні йому показали плани колгоспних земель* (Довж., I, 1958, 73); // Пред'являти які-небудь документи. — *Документи.* — *Уже ж раз показували.* — *Зайві розмови. Давайте на стіл документи* (Тют., Вир, 1964, 334); *Повз гірлянди зелені.. проходили купками й поодинці в довгих свитках, кожушках, куртках делегати.., на мить затримуючись біля дверей, щоб показати мандати* (Досв., Вибр., 1959, 377); // Знайомити кого-небудь з кимсь. *Стара всіх нас показує: се Ганна, а се Варка, а се Домаха...* (Вовчок, I, 1955, 105); — *Перекажи привіт своїй молодиці,— гукнув Чіпарію. — Як будемо вертати, ми сподіваємося, що ти її нам покажеш?* (Смолич, I, 1958, 51); // Давати можливість зробити медичний огляд. — *Вони, як могли, лікували його, прикладали до рани різні трави, коли ж побачили, що людина загибає — зважились показати мені* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 11); // Робити видним кого-, що- небудь, відкриваючи, освітлюючи і т. ін. *Солоха якось скривилася і показала два ряди своїх білих зубів* (Мирний, I, 1954, 57); // Являти кого-, що-небудь. *А як умру,.. положи* [Україно] *Свого ти сина в домовину, І хоть єдиную сльозину В очах безсмертних покажи* (Шевч., II, 1963, 301); [А н т и с т р о ф а:] *В гаю святому у ніч Артемідину Жертву таємну приносили ми, Там показала нам в сяєві срібному Сюю дівчину богиня сама* (Л. Укр., I, 1951, 159).

◇ **Ду́шу пока́зувати (показа́ти)** — щиро, з великою прихильністю ставитися до кого-небудь. — *Він сирота,— хто без мене Його привітає? Хто про долю, про недолю, Як я, розпитає? Хто обійме, як я, його? Хто душу покаже?* (Шевч., I, 1963, 127); **Не пока́зувати на світ** — ховати від усіх. *На зиму в степ перевіз* [Улас Марину], *у землянці цілу зиму держав, на світ не показував, поки в неї коси не одросли* (Мирний, IV, 1955, 238); **Не пока́зувати (не показа́ти) но́са** *див.* **ніс; Очі́й не пока́зувати** *див.* **о́ко** [1]; **Пока́же час (життя́, майбу́тнє** *і т. ін.*) — щось з'ясується, підтвердиться чи не підтвердиться в майбутньому. — *Ну, та як воно буде — покаже час. А готуватися до нападу на казарму треба* (Головко, II, 1957, 470); — *Не можу, правда, наперед сказати, що ви нездатні на се, але не повірю, поки життя ваше не покаже вашої правди...* (Коцюб., I, 1955, 172); *Дорош погодився, що справді він починав нове життя, а от чи воно буде щасливе, покаже майбутнє* (Тют., Вир, 1964, 108); **Показа́ти това́р лице́м** *див.* **лице́; Пока́зувати (показа́ти) клас** *див.* **клас; Пока́зувати (показа́ти) кулак** *див.* **кулак; Пока́зувати (показа́ти) на весь зріст** — повністю розкривати риси, вчинки, діяльність і т. ін. кого-небудь. *Що може бути гуманнішим від переконання в могутності і красі трудящої людини і бажання.. показати трудівника на весь зріст, у всій його красі!* (Талант.., 1958, 35); **Пока́зувати (показа́ти) пере́д** *див.* **пере́д; Пока́зувати (показа́ти) при́клад** — бути зразком, взірцем для когось або зразком чого-небудь. *Батальйони Подєсайлова, Савви, Нефьодова, Чупая перші кинулись на правий берег, показавши приклад відваги на довгі часи* (Довж., I, 1958, 318); *Показати приклад ударної праці;* **Пока́зувати (показа́ти) п'я́ти (п'я́тки)** — швидко йти геть, тікати від кого-небудь. [С л а в о к *(грізно):*] *Чого стовбичиш під чужим вікном? Підслухуєш? Ану показуй п'яти!* (Підс., Жарти.., 1968, 67); — *Притаєний ворог ще не перевівся по наших селах,— нервово посмикуючи шиєю, обізвався Дорош...* — *Давайте розберемо, хто в нас є такий на прикметі, щоб накрити, доки він нам п'яток не показав* (Тют., Вир, 1964, 189); **Пока́зувати (показа́ти) спи́ну (поти́лицю):** а) відвертатися, виявляючи свою зневагу, або іти геть. — *І стида й сорому немає, й честі! Я йому спину показую, а він щодня... Сказано: з хама не буде пана!* — *каже розгнівана генеральша* (Мирний, II, 1954, 101); б) відступати, тікати, виявляючи своє боягузтво. *Князь Ігор був мудрий і сміливий. Княгиня Ольга пригадує, як рішуче й безжально судив він дружину свою, коли хто перед ворогом показував спину* (Скл., Святослав, 1959, 52); *Суворов знав генерала Рєка як людину, що не звикла показувати потилиці ворогові* (Добр., Очак. розмир, 1965, 75); **Пока́зувати (показа́ти) язика́** *кому* —

дражнити кого-небудь, висовуючи язика. *З усіх учнів класу тільки Женя.., ота, що любить показувати всім язика, одержала з поведінки четвірку* (Сміл., Сашко, 1957, 61); *Юрко безтурботно почав ковзатися на льоду, розпихаючи і підбиваючи хлопців та дівчат. Ось він знову стрівся з Христиною, підморгнув їй, а вона, озирнувшись, показала йому язика* (Стельмах, I, 1962, 63).

2. *тільки недок., неперех. і рідко перех.* Мати такий зовнішній вигляд, ознаки або прикмети, які свідчать про щось або передвіщають що-небудь. *Як його не радіти, коли світ зразу покращав: і сонце веселіше засяло, і пахощі з садків покотились хвилями, і озимина пічогенько показує на сей рік* (Коцюб., I, 1955, 21); — *Ну, як мої пові* [коні]? — *осадив Карпо біля брами вороних.* — *В борозного копита.. так, збоку, показуть нічого* (Стельмах, II, 1962, 367); *Танцюють зорі — на мороз чималий Показують* (Рильський, III, 1961, 118); — *Небо наче на вітер показує,— невдоволенням бринить тенористий голос Гайшука* (Стельмах, Правда.., 1961, 235); // *безос. Фабрикант був ще молодий, йому показувало років тридцять* (Досв., Вибр., 1959, 55).

3. *перех. і неперех.* Рухом, жестом, поглядом і т. ін. вказувати на кого-, що-небудь, привертаючи чиюсь увагу, пояснюючи щось тощо. — *Так ото вона та сама ордівська Настя?* — *показують на неї пучками якісь чужі жінки* (Вас., I, 1959, 281); *Оставивши своїх гуляти, Пішов* [Еней] *скрізь по полям шукати, Щоб хто дорогу показав: Куди до пекла мандровати, Щоб розізнати, розпитати, Бо в пекло стежки він не знав* (Котл., I, 1952, 115); *Свіжим дитячим личком усміхнувся хлопчик і показав очима на матір* (Мирний, I, 1954, 322); // Рухом, жестом і т. ін. пропонувати зробити щось. *Гнат вилаявся і лютим порухом голови показав близнятам, щоб вони простежили за паскудним довбняком* [дурнем] (Стельмах, I, 1962, 545); // *перен.* Вказувати життєвий шлях, певний вихід і т. ін. *Ми закликаємо до згоди, Показуєм щасливу путь: Нехай на світі всі народи В добрі і в злагоді живуть!* (Павл., Бистрина, 1959, 18).

◇ **Куди́ о́чі пока́жуть** *див.* **о́ко**[1]; **Пока́зувати (показа́ти) доро́гу** [**да́лі**] *див.* **доро́га**; **Пока́зувати (показа́ти) [на] две́рі** *див.* **две́рі**; **Пока́зувати на́льцем (па́льцями)** *на кого — що* — з осудом або здивуванням вказувати, звертати увагу на того, хто якось виявляє себе (перев. з негативного боку). — *До чого-то стільки уборів? Цілий ювелірний магазин! Де ви їх набрали? Браслети, персні, гребені, брошки.. Я не хочу, щоб на нашу ложу всі пальцями показували* (Л. Укр., III, 1952, 541); — *Не піду я, Юрчику, додому. Будуть пальцями на мене показувати, а то й не приймуть цілком.* — *Приймуть,— сказав Юрчик* (Хотк., II, 1966, 265); **Пока́зувати (показа́ти) поріг (одві́рок** *і т. ін.*) — те саме, що **Пока́зувати (показа́ти) [на] две́рі** (*див.* **две́рі**). [Руфін:] *Не можу я їм показать порога, коли їх сам.. в хату кликав* (Л. Укр., II, 1951, 415); — *Роксана казала, що ви надумали віддати її у Коломию, боявся я, прийдемо до вас, а ви нам поріг покажете* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 5); [Степанида:] *Коли вам, добродію, честю сказали, щоб ви минали нашу хату, так хіба хочете, щоб вам одвірка показали?* (Кроп., I, 1958, 127).

4. *перех.* Зображати кого-небудь, наслідуючи мову, жести і т. ін.; наочно зображати щось певними діями, рухами тощо. *У нас тепер африканський актер, чудеса виробляє на сцені. Живого Шекспіра показує* (Шевч., VI, 1957, 188); *Проценко не сердився, навпаки — жартівливо показував, як Марія підпиралася рукою, дослухаючись, як Христя важко зітхала* (Мирний, III, 1954, 207); — *У восводи є дочка красуня. Святий боже, яка красуня! (Тут Янкель постарався показати на своєму обличчі всю красоту панночки)* (Довж., I, 1958, 249); // Зображати кого-, що-небудь у художніх образах, певним чином. *Та ладом Та добрим складом хоть на час Ту вінценосную громаду Покажем спереду і ззаду Незрячим людям* (Шевч., II, 1953, 69); *Це перед ним на столі стінна газета самими ними — хлопцями — й написана. У ній намагались показати життя, яким воно є: гарне, погане* (Головко, II, 1957, 130); *У новому фільмі «Арсенал» я.. поставив собі за мету показати класову боротьбу на Україні в період громадянської війни* (Довж., I, 1958, 22).

5. *перех.* Робити помітними для оточення свої почуття, наміри, виявляти свій стан і т. ін.; проявляти. — *Мати любила мене — душі не чула... Може, і батько любив, та за панщиною ніколи було йому те показувати* (Мирний, III, 1954, 162); *Хлопцям трохи моторошно, але вони не показують цього* (Ірчан, II, 1958, 73); *Ах, нащо було Юзі показувати перед Зонею ті сльози!* (Л. Укр., III, 1952, 657); *Половчиха, вирядивши в море чоловіка, виглядала його шаланду.. Вона не показувала перед морем страху, вона мовчки стояла на березі — висока й строга* (Ю. Янов., II, 1958, 189); *Він.. старається не показати ні своєї радості, ні своїх бажань...* (Коцюб., I, 1955, 412); // Виявляти певне ставлення до кого-, чого-небудь. *О. Нестор, очевидно, рад був тим ознакам пошани, які показували йому селяни* (Фр., VII, 1951, 45); *Ацест Енею, як би брату, Велику ласку показав І, зараз попросивши в хату, Горілкою почастував* (Котл., I, 1952, 89); — *Ей, ви, ловці, добрі молодці! Услужіте мені службу, покажіте дружбу* (Кв.-Осн., II, 1956, 56); [Семиронiй:] *Я хтів порадити: коли не можна відкрити таємниці, то хоч ділом пошану до закону показати, щоб суд упевнився, що ви слухняні і чесні громадяни* (Л. Укр., II, 1951, 476); // Виявляти які-небудь якості або властивості, свою вдачу, натуру і т. ін. — *Уліз* [пан Польський у предводителі], *та й ну свою панську пиху показувати* (Мирний, I, 1949, 249); *Бачите, упертості не показую, з чим згоджуюсь, то слухаю, а решта нехай таки буде по-моєму* (Л. Укр., V, 1956, 80); *Боролися* [джигіти], *показували свою силу й спритність, билися на ятаганах, а решту часу упадали біля дівчат і жінок* (Тулуб, В стену.., 1964, 358); — *Ну, ну! Ти вихорівської породи не показуй. Жмикрути нещасні. Усе вам мало, щоб вам ні дна ні покришки!* (Тют., Вир, 1964, 236); *Що, мій Херемоне стоїку, смерть вихваляєш надміру? Хочеш мені показать вдачу і дух мудреця?* (Зеров, Вибр., 1966, 345); // Створювати видимість чого-небудь; удавати щось, прикидатися. *Він* [поліцмейстер] *не пізнав голосу свого, але од того грубого крику всі почули себе вільніше, і кожний намагавсь показати, що він не злякався* (Коцюб., II, 1955, 380); *Відчулося напруження в коршмі, от як перед бурею. Мимоволі всі якось притихли, хоч кожний старався показати, буцімто він зовсім тим не цікавиться* (Хотк., II, 1966, 421).

Показа́ти своє́: а) виявити свої можливості. — *Мене ніщо не лякає,— говорила Катерина. — От станемо в колгоспі на ноги, і моя ланка покаже своє* (Жур., Дорога.., 1948, 17); б) з'ясувати що-небудь. *На півмісяця він їде до Каховки, а час і тривалі, спокійні роздуми своє покажуть* (Вол., Надш. висоти, 1953, 33); **Показа́ти (показа́ти) себе́:** а) видавати себе за якого-небудь. *Не жили старші в миру й між собою: кожному бажалося вискочити перед начальством, показати себе за найкращого* (Мирний, I, 1949, 230); *Мені хочеться.. показати себе веселим і цікавим, і... красивим* (Ю. Янов., II, 1958, 42); *Кожна полонянка старається показати себе здоровою, ні на що не скаржиться* (Хижняк, Тамара,

1959, 201); б) виявляти свої якості, здібності, можливості і т. ін. *Довбиші були багатенькі, і Кайдашеві хотілось себе показать перед багатирями* (Н.-Лев., II, 1956, 278); *Вчив Данило воїнів, щоб не тільки на бойовищі хоробро і вміло з ворогом билися, а щоб і перед людьми у мирні часи вміли себе показати* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 567); **Пока́зувати (показа́ти) [себе́] на ділі** — своєю діяльністю виявити які-небудь якості, свій характер і т. ін. *З нальоту кожен, сто чортів, до праці взявсь завзято, бо кожен сам себе хотів на ділі показати* (Дор., Три богатирі, 1959, 20).

◇ **Зу́би пока́зувати** *див.* **зуб; Не пока́зувати (показа́ти) ви́ду** *див.* **вид**[1]; **Пока́зувати (показа́ти) [свої] кі́гті** — виявляти свою злостиву, лиху вдачу, справжні наміри; **Пока́зувати (показа́ти) ро́ги** — виявляти войовничість, чинити опір кому-небудь. *Тепер уже* [після пожежі] *настала для них гірка година. Батько до нестями марнувався, мати їла себе, свого чоловіка й дітей. Тоді й батько показав роги* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 39).

6. *перех.* Робити щось явним, очевидним; розкривати що-небудь. *Семен почне розказувати і про світ божий, і що робиться на світі... так усю правду й викладає, так усе й показує, як на долоні* (Коцюб., I, 1955, 447); *Своїми славетними віршами* [Т. Шевченко] *показав усьому світові, що мусе талановитий чоловік зробити з простого слова* (Мирний, V, 1955, 309); *Кукурудза.. показала своє значення і величезні можливості як культура, що гарантує забезпечення кормами дедалі зростаюче поголів'я худоби* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 43); // Встановлювати що-небудь (перевіркою, дослідженням, обстеженням і т. ін.) *Він не опромінений. Це показало обстеження,— гіпертонія розгулялася та й усе* (Гончар, Тронка, 1963, 214); // Діями, словами, виразом обличчя і т. ін. давати зрозуміти або виявляти що-небудь. *Яким не випив і тим показав очевидячки неповагу до гостей* (П.-Лев., I, 1956, 191); *На цих.. виборах наш народ показав, що й він однакових прав з панами* (Мирний, V, 1955, 325); // Свідчити про що-небудь, бути доказом чогось; давати підставу для якого-небудь висновку. *Вона була убрана зовсім по-панськи, але її лице, її нечепурна одежа, чорний поділ спідниці і розкудлане волосся на голові,— все це показувало, що вона не панія* (Н.-Лев., II, 1956, 209); *Самий факт приїзду його до комісара показував перевагу останнього* (Ю. Янов., II, 1958, 108).

◇ **Пока́зувати (показа́ти) спра́вжнє (ді́йсне, нове́** *і т. ін.*) **обли́ччя** *див.* **обли́ччя.**

7. *перех.* Позначати щось яким-небудь способом. *Границю постійного льодового покриву морів показують білою пунктирною лінією* (Фіз. геогр., 5, 1956, 119); // Визначаючи, фіксувати час, тиск і т. ін. (про прилади, механізми і т. ін.). — *Що ж воно таке? — Термометром називається,— каже.. — А винесеш зимою надвір, показує холод* (Коцюб., I, 1955, 302); *Станційний годинник показує третю годину дня* (Кол., На фронті.., 1959, 194); *Радіолокатор покаже, на якому рівні хмари починаються і де кінчаються, яка щільність їх окремих шарів, скільки їх і на якій висоті вони розташовані* (Рад. Укр., 20.VII 1962, 3).

8. *перех.* Розповідати щось про кого-, що-небудь, подавати якісь відомості; обвинувачувати когось своїми свідченнями. *Поодбирав* [писар] *од них руки, порозпускав людей і став писати, що «сії люди з-під присяги показували, що Левко і злодіяка..»* (Кв.-Осн., II, 1956, 268); [О г н є в:] *Учора один полонений показав — триста* [танків], *другий — двісті* (Корн., II, 1955, 23); // *неперех.* Доносити на кого-небудь. [Л а н о в и й:] *А ви, товаришу, будете тут керувати нашою розвідкою! Добре?* [П е р е с а д а:] *Навряд щоб довелося: покажуть на мене* (Мам., Тв., 1962, 178); — *Де подів Кузя? — Віддав властям. Хай розбираються.. Сьогодні він про радянську владу брехні розпускає, а завтра на активістів покаже* (Тют., Вир, 1964, 311).

9. *тільки док., перех. і неперех., розм.* Провчити кого-небудь, помститися за щось (звичайно уживається як погроза). — *Я їм покажу, я їх допечу! — страхав о. Василь неприсутніх парафіян* (Коцюб., I, 1955, 324); — *Що? Що, мій цвіточок? Паця лякала? Ось ми їй покажемо. Ну-ну-ну, погана паця* (Вас., II, 1959, 350); *Нехай довідається мати. Вона йому покаже, як жебрати* (Панч, На калин. мості, 1965, 20); *Він* [пан] *стиснув кулака в кишені.. Він ще покаже оцьому бидлові і землю, і підписи* (Стельмах, I, 1962, 629).

◇ **Показа́ти, де ра́ки зимую́ть** *див.* **зимува́ти; Показа́ти, на чо́му горі́хи росту́ть** — те саме, що **Показа́ти, де ра́ки зимую́ть.**

ПОКА́ЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПОКАЗА́ТИСЯ,** ажу́ся, а́жешся, *док.* 1. Ставати видним, помітним, відкриватися погляду; виднітися. *Провалля трошечки розширилось і уперлось в зелену велетенську стіну Хамнй-бурина, а на тлі.. лісу показується біла мурована брама* (Коцюб., III, 1956, 139); *Між гратами вікна щось забряжчало; показався блискучий кінець штика* (Вас., I, 1959, 74); *Санітар затягнувся цигаркою, і в світлі од цигарки, наче в тумані, показалось неголене, колюче обличчя командира дивізії* (Трубл., I, 1955, 43); *В долині показався білий димок паровоза...* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 175); // З'являтися на небі з-за хмар, обрію, гір і т. ін. (про небесні світила). *Небо все яснішає, з-за винокола показується повний місяць* (Л. Укр., II, 1951, 275); *Сонце осіннє недовговічне, рідко показується з хмар, розкиданих, як віниччя, по небі* (Ю. Янов., II, 1958, 232); *Із хмари місяць показався, І од землі туман піднявся, Все віщовало добрий путь* (Котл., I, 1952, 227); *Із-за обрію показалося сонце* (Головко, I, 1957, 473); // З'являтися на поверхні чого-небудь, виступати назовні. *Я маюся досить добре. Кашель ще не перестав, але вже не сильний.. Лихорадки нема, кров не показується* (Л. Укр., V, 1956, 364); *Оникій перший набирає ложку, бере в рот, але раптом весь червоніє, на очах його показуються сльози* (Багмут, Опов., 1959, 12); *Осатаніла вражна баба І крикнула як на живіт. Зробилась зараз дуже слаба. Холодний показався піт* (Котл., I, 1952, 182); *Був такий звичай, що в котрій ямі показалася кип'ячка, то перша бочка йшла на робітників, що працювали при ній* (Фр., IV, 1950, 9); // З'являтися на поверхні грунту, сходити (про рослини). *Отруйні гриби.. показувалися на світ і звертали на себе увагу* (Коб., Вибр., 1949, 305); *Він дивився на два-три перші різьблені листочки, що показувалися з землі* (Жур., Вечір.., 1958, 38); *Показались ранні огірочки* (Н.-Лев., II, 1956, 370); // *перен.* Виражатися в яких-небудь зовнішніх ознаках; виявлятися. *Велике лихо, якого вона ждала для свого серця.., і не показувалося з-за згоди хатньої* (Мирний, I, 1954, 231); *Молоді ще* [Миколай з Параскою], *але якась певність рухів і світогляду.. показується з них* (Хотк., II, 1966, 390).

2. Приходити, з'являтися десь, у кого-небудь і т. ін. *Валігурський від двох неділь зовсім не показувався в канцелярії* (Фр., VI, 1951, 332); *Челядь не сміла показуватись у горниці* (Коцюб., I, 1955, 405); *Ніколи так рано не ходив* [Славко] *до Кранцовської, через те не мав відваги в непривичній порі показуватися до неї* (Март., Тв., 1954, 343); *Невкипілий ні того вечора, ні другого дня ніде не показувався* (Головко, II, 1957, 258); *Хто лиш в город показався, Того в явищю і поб'ють* [рутульці] (Котл., I, 1952, 238); // Виходити звідкілясь, куди-

небудь, до когось і т. ін. *Почали* [старости] *говорити законні речі, Векла слуха, а Оксана з кімнати і не показується, прислухається, що з того буде* (Кв.-Осн., II, 1956, 442); *Тут тепер зовсім блакитний рай. Без білого капелюха і не показуйся, бо голову пропече* (Л. Укр., V, 1956, 406); *Артем додому не забіг.. І з перелазу просто в повітку пішов чогось. І довго не показувався* (Головко, II, 1957, 250); *Я вже з ляку не можу показатися надвір* (Стеф., II, 1953, 10); *Товариш Цюпа чекав, коли покажеться з лазарету поранений комісар танкової частини* (Ю. Янов., I, 1954, 51).

3. Виставляти себе перед іншими для огляду, давати кому-небудь можливість подивитися на себе. [Матушка-гумсня:] *Беріть його!.. в'яжіть його!.. Він злодій, злодій.. украв добро наше.* [Люди *(хапають Василя):*] *Ану, пане-отамане, показуйся личком. Що се ви важке так легенько підхопили?* (Мирний, V, 1955, 114); *Брат не хотів її зараз пустити додому, але Гінді спішно було, щоби якнайскоріше показатися в новім капелюсі* (Кобр., Вибр., 1954, 76); *Він стояв, але не відтуляв від обличчя рук..— Ану-бо покажіться, паничу, які ви єсть!* (Гр., II, 1963, 302); *— Нащо тобі штани, пічкуре? — обертаючись на голос сина, просяла Вутанька. — Ану вилазь, покажися дядькові!* (Гончар, II, 1959, 140).

На о́чі пока́зуватися (показа́тися) — те саме, що **На о́чі потрапля́ти (потра́пити, попада́ти, попа́сти** *і т. ін.*) (*див.* **о́ко** [1]).

4. *кім, яким.* Виявляючи які-небудь риси, властивості, справляти певне враження. *Чим далі він показувався здібнішим учеником* (Фр., II, 1950, 142); *Не можна.. сказати, щоб Безбородько сподобався їй з першого погляду; хоч і відповідав якраз її уподобанням, але відразу показався грубіяном у товариських формах, коли запросив її до першого танцю лише під ранок* (Вільде, Сестри.., 1958, 508); *Показатися боягузом перед ним лікар не хотів* (Ле, Міжгір'я, 1953, 40); // *тільки док.* Відзначитися чимсь. *Тепер Юзя вже твердо знала, нащо й пощо треба панні вчитися, а власне, щоб «уміти показатися в товаристві..»* (Л. Укр., III, 1952, 662); *Взагалі вся служба пройшла дуже добре. Дяк, бажаючи показатися,.. закручував, заплутував мелодію до того, що сам ставав як дурний у тім усім* (Хотк., II, 1966, 7).

5. *кому, чому.* Здаватися кимсь, чимсь, уявлятися яким-небудь. *З добрими намірами несли.. Валентинові всякий брухт, що показувався недосвідченому окові якимсь родичем радіоприймача* (Гончар, IV, 1960, 81); *— Бачив* [Галю] *разів зо два на ігрищах, красива показалася мені, а тепер, як побачив ближче, так вона — міри нема, яка красива* (Кв.-Осн., II, 1956, 324); *Високий, тонкий станом, він показався Онисі через шибки ще кращим* (Н.-Лев., III, 1956, 33); *— А я й так бачу, що вам, дорогий колего, за сім вовків копиця сіна показалася!* (Шовк., Людина.., 1962, 260); // Поставати перед ким-, чим-небудь. *Люди, обличчя, одежина, різноголоса птиця у садках.. — усе движить, мішається, миготить, зникає і знов показується проти очей* (Вовчок, I, 1955, 303); // Привиджуватися, ввижатися. *— Де ж той мрець? — сказав Мельхиседек, дивлячись на вікно: то, мабуть, ви хлиснули через міру пуншу до подушки, то вам і мерці показуються* (Н.-Лев., III, 1956, 117).

6. *заст.* З'ясовуватися на ділі, виявлятися в дійсності. *Чутка показувалася неправдива* (Вовчок, I, 1955, 361); *Мало що доброго дала йому й школа.. Заправлений отрутою заздрості та ненависті ум показувався надзвичайно тупим та непонятливим до науки* (Фр., III, 1950, 72); *Щоби хоч часткою заступити Ядзі-львівські приємності, хотіли Солецькі завести живіше сусідське життя, але показалося, що сусідські візити й бали мало що не рівнялися карнаваловим видаткам* (Кобр., Вибр., 1954, 92); // *безос.* Виявлялись *ще кращі речі. Член відділу «Просвіти» Шульга (тепер він голова нижинської філії), як показалось, шпиг і донощик формальний* (Коцюб., III, 1956, 313); // Ставати явним, очевидним. *Брезня покажеться* (Номис, 1864, № 6794); [Жандарм:] *Коли ви невинні, то не маєте чого боятися, на суді ваша правда покажеться* (Фр., IX, 1952, 113).

7. *тільки недок.* Пас. до **пока́зувати** 1, 3—8. *На сеансах для робітників показувалася нова радянська кінохроніка в поєднанні з науковими і культурно-освітніми фільмами* (Укр.. кіномист., I, 1959, 31).

ПОКАЗУ́ХА, и, *ж., розм.* Показування чого-небудь у прикрашеному вигляді, що не відбиває справжньої суті справи; щось показне. *Ох і заїдає нас ота показуха гемонська! — Ні, чого ж.. Показуха показухою, а дівчата, що не кажи, працюють з вогником, з вигадкою* (Коз., Листи.., 1967, 153).

ПОКА́Л, у, *ч., діал.* Заводь, затон, зарічок на Дніпрі. *От-от надійде час вечірнього качиного льоту. Михайло Іванович хвилюється: — Хоч би встигнути підскочити до якого-небудь покалу...* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 53).

ПОКАЛАМУ́ТИТИ, у́чу, у́тиш, *док., перех.* 1. Зробити каламутним, мутним, нечистим.

2. *перен.* Ви́кликати незадоволення, створити неспокій і т. ін.

ПОКАЛАМУТНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **покаламутні́ти.**

ПОКАЛАМУТНІ́ТИ, і́є, *док.* Стати каламутним.

ПОКАЛАМУТНІ́ШАТИ, а́є, *док.* Стати каламутнішим (*див.* **каламу́тний** 1, 2).

ПОКАЛАТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. Сильно постукати. *Як приходила здекуція* [екзекуція], *то ми з бабою ховалися у лози, мов від татар, а хату замикали. То ті здекутники* [екзекутори] *прийдуть, покалатають, покленуть та й.. далі* [підуть] (Фр., I, 1955, 374); *Походили* [сторожі], *покалатали в калаталки, поприходили додому та й полягали спати* (Вишня, I, 1956, 416).

2. Подзвонити; забити у дзвін. *Голова взяв дзвоника, покалатав ним, поставив той дзвоник на місце і вже потім звернувся до присутніх* (Шиян, Баланда, 1957, 115); *Мавпа часто спостерігала, як матроси б'ють у дзвін. Їй хотілось теж покалатати, але вона не могла дістати, поки там не поставили скриню* (Трубл., II, 1950, 63).

ПОКАЛІ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покалі́чити.** *Вони забрали їх* [Настусю і Павлуся] *і посадили на віз.. і трохи покалічених повезли далі до міста* (Н.-Лев., IV, 1956, 272); *— А звідки ж йому сили набратися, коли в нього ребра війною покалічені? — показав Дмитро на запалий, у рубцях, бік свого коня* (Стельмах, II, 1962, 268); *Він добрий, мамо, лише покалічений судьбою...* (Коб., II, 1956, 315); *Старші письменники — учителі наші (ніде правди діти) більш прислухалися до живої народної мови, більш придивлялися до неї, ніж молодші, особливо ті, що одірвані од села, од народу і беруть за зразок не живу мову, а книжну, часто-густо покалічену та занечищену* (Коцюб., III, 1956, 261); *Скільки він не напружувався, скільки не махав руками — виходили тільки смішні, покалічені слова, а та казка, що огняним клубком поверталася в його грудях, не виходила* (Вас., II, 1959, 12); // *у знач. ім.* **покалі́чений,** ного, *ч.* Той, кого покалічили. *Хтось голосно назвав ім'я покаліченого, і Раїса трохи не скрикнула, наче її вдарили ножем в серце* (Кочура, Родина..,

1962, 5); *Все це говорило Дорошеві, що люди здорові і фізично сильні мучаться духовно за поранених і покалічених, не вважаючи їх, проте, неповноцінними людьми* (Тют., Вир, 1964, 200); // **покалічено,** *безос. присудк. сл. Невідомо, не раховано, Скільки люду там поховано, Невідомо, не полічено, Скільки вбито, покалічено* (Павл., Бистрина, 1959, 139); *Шкодую, що Ваше* [оповідання] *дуже покалічено* (Мирний, V, 1955, 410).

ПОКАЛІ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **покалі́чити** і **покалі́читися.** *Прийшов лікар і сконстатував тяжке покалічення: у Мендля поламано кілька ребер* (Фр., VIII, 1952, 383).

ПОКАЛІ́ЧИТИ, чу, чиш, *док., перех.* Зробити калікою; завдати каліцтва, ран (людині чи тварині). — *Грегоре, серце мов! Чи ти з ким бився, чи на тебе напали розбійники? Хто це тебе так покалічив?* — *питаю я в його* (П.-Лев., III, 1956, 275); [С о ц ь к и й:] *Господин старшина.. кажуть Василеві: «Іди ж ти геть з моїх очей, бо щоб, буває, і я тебе не покалічив різками»* (Кроп., II, 1958, 488); *Війна пожерла багату колгоспну техніку, винищила й покалічила коней, засмітила зерно* (Довж., I, 1958, 388); // *безос. Одне лихо — на милицях стрибає Сашко. Міною його покалічило ще хлопчаком* (Гончар, Тронка, 1963, 41); // Ушкодити частину тіла. *Гнав мене* [зайця] *лис І у поле, І у ліс, Загубив я шапку, Покалічив лапку* (Стельмах, Житі., 1954, 199); — *Гай-гай! Берино, небоже, та доволочуй, бо вечір близько. Та й вибирай отой дріт, бо мої ноги геть покалічив...* (Ірчан, II, 1958, 84); // *перен.* Попсувати, пошкодити що-небудь. *А скілько берів покалічили вони, вертячи їх весною за соком?* (Фр., IV, 1950, 333); — *Хто це тобі покалічив бороду та бурці?* — *спитав Денис* (Н.-Лев., VI, 1966, 395); *Школо моя!.. Невпізнанною зробили тебе роки, пошарпали тебе негоди, покалічили ворожі снаряди* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 3); // *перен.* Знівечити, зіпсувати морально; зробити нещасним, змарнувати. [Ю р і й:] *Вимагала* [Клавдія] *віддати їй дітей, бо я нібито покалічу їх* (Сміл., Черв. троянда, 1955, 96); — *Що тобі дало багатство? Землю і гроші! А що воно забрало у тебе? Забрало твій веселий сміх, покалічило твою добру душу, висушило людську щедрість* (Стельмах, II, 1962, 120); // *перен.* Спотворити, перекрутити що-небудь. *Правда, не обійшлось без шкоди — цензура ..покалічила потроху «Серед степів», вірші Кримського, а особливо моє оповідання «Лялечка»* (Коцюб., III, 1956, 231); *Неправильною.. подачею слова, тоном .. він* [актор] *може покалічити не тільки образ героя, але й усю ідею автора* (Думки про театр, 1955, 126); *Покалічити мову.*

ПОКАЛІ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док.* Стати калікою, завдати собі каліцтва; поранитися. [Г о с т р о х в о с т и й:] *Бодай я покалічився і навіть зарізався своїми ж бритвами, коли цьому правда* (Н.-Лев., II, 1956, 492); *Як пролазив Митруньо крізь пліт, то з поспіху роздер на собі сорочину й покалічився в личко* (Март., Тв., 1954, 148); // *перен.* Знівечитися, зіпсуватися морально; змарнуватися. *От він і зустрівся з своєю землею.. Хай за цю землю покалічилось його життя, але хай воно в інших не калічиться* (Стельмах, II, 1962, 68).

ПО-КАЛМИ́ЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-калмицькому.**

ПО-КАЛМИ́ЦЬКОМУ, *присл.* 1. Як у калмиків, за звичаєм калмиків.

2. Калмицькою мовою.

ПОКАЛЯ́НИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **покаля́ти.** *Порох одчинив дверці* [гроби], *вийняв звідти чарку і красць черствого хліба, покаляного в попіл* (Мирний, II, 1954, 144).

ПОКАЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. *розм.* Забруднити, вимазати кого-, що-небудь; побруднити. — *Не мети до порога, бо мені треба через поріг ходити!* — *ляснула Мотря.* — *Авжеж, велика пані. Покаляєш, княгине, золоті підківки,*— *сказала Мелашка* (Н.-Лев., II, 1956, 357); *Не дивись, що забродивсь, аби халяв не покаляв* (Чуб., V, 1874, 235).

2. *перен.* Зганьбити, заплямувати кого-, що-небудь; споганити. *Не хочу покляти Честь багатирську свою* (Котл., I, 1952, 277); *Ніхто з козацтва не покаляв тої золотої слави — ні козак Байда,.. Ні Самійло Кішка* (П. Куліш, Вибр., 1969, 143).

◇ **Покаля́ти ру́ки (ру́чки, ру́ченьки):** а) зіпсувати, понівечити руки брудною або важкою роботою. *В найми іди на старість літ.. і дочку свою, пишну панночку, веди за собою; хай лишень.. помаже-покаляє свої білі рученьки* (Мирний, III, 1954, 54); б) зробити щось ганебне, що викликає осуд.

ПОКАЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док., розм.* Забруднитися чим-небудь. — *Ви трошки покалялися, та нічого. Яшка виб'є* (Мирний, I, 1954, 161); *Відносив* [Микольцьо] *її одіж до шафи, держачи в протягнених руках, обережно,.. буцім якусь нечистоту, що боявся, аби нею не покалятися* (Март., Тв., 1954, 439); *Хто в болото лізе, той ся покаляє* (Номис, 1864, № 5993).

ПОКАМЕНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **покамені́ти.**

ПОКАМЕНІ́ТИ *див.* **покам'яні́ти.**

ПОКАМЕНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех., заст.* Побити камінням.

ПОКАМ'ЯНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **покам'яні́ти.**

ПОКАМ'ЯНІ́ТИ *і рідше* **ПОКАМЕНІ́ТИ,** і́с, і́ємо, і́єте, *недок.* Закам'яніти (про все або багато чого-небудь, всіх або багатьох). [Р і ч а р д:] *Тут сонце стрелило промінням гострим і вмить русалки всі покам'яніли, бо їм не вільно глянути на сонце* (Л. Укр., III, 1952, 21); *Впала залізна тиша,.. Все поніміло, покам'яніло...* (Вас., II, 1959, 111).

ПОКАНЮ́ЧИТИ, чу, чиш, *док., перех. і неперех., зневажл.* Канючити якийсь час. *Ти думаєш, що як довше поканючиш, так і дам* (Сл. Гр.).

ПОКА́ПАТИ, ає, *док.* 1. Почати капати. *Як роса та до схід сонця, Покапали сльози* (Шевч., I, 1963, 28); — *Лавріне! втри жінці піт з лоба, а то ще в діжу покапає,*— *знов сказала сердито Кайдашиха* (Н.-Лев., II, 1956, 323).

2. Капати якийсь час; прокапати. *Скілько тут* [у тюремному шпиталі].. *покапало сліз даремного каяття!* (Фр., IV, 1950, 179).

ПОКА́ПОСТИТИ, ощу, остиш, *док., розм.* Капостити якийсь час.

ПОКАПОТІ́ТИ, ті́ть, *док.* Підсил. до **пока́пати.**

ПОКАПРИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Капризувати якийсь час. *Я взагалі здорова, .. раз тільки три дні бронхіт був, та нерви були трохи покапризували, коли-не-коли кашель обзивався, але так нічого особливого* (Л. Укр., V, 1956, 247).

ПОКА́РА, и, *ж., поет., книжн.* Те саме, що **покара́ння.** *Покари повної настав жаданий час! Не пощербився меч, і світоч не погас, Вершить свій правий суд свята людська скорбота!* (Рильський, II, 1960, 221); *«Пам'ятаєш Ленінград! Тільки вперед!» Це гасло, принесене з Балтики, котилося луною в лісі, як грізна покара* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 493); *Сама* [Мотя] *була рада зустріти Ганну, до якої вже встигла звикнути, навіть полюбила її і ставилася до неї стримано лише в амбіції, в покару за виявлену нещирість* (Коз., Сальвія, 1959, 123).

ПОКА́РАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покара́ти.** *Ми вже покарані. Страшніше покарати Сам грізний*

бог Адонаї не може (Л. Укр., I, 1951, 167); [С т е х а:] *Карай, карай мене, мій нещасний талану! Мало, ще мало я покарана!* (Кроп., I, 1958, 463); *Шостопалько, як покарана дитина, довго тримався, ціпив зуби і таки заплакав* (Ле, Клен. лист, 1960, 138); // *у знач. ім.* **покáраний,** ного, *ч.* Той, на кого наклали кару. *В два ряди вишиковували солдатів, давали кожному палицю в руки, покараного розвягали до половини і вели з зав'язаними назад руками між цими рядами* (Ів., Таємниця, 1959, 213); *Тут уже всі зареготали, навіть покараний* (Довж., I, 1958, 192); // **покáрано,** *безос. присудк. сл. Усіх товаришів покарано, а Шевченка за його той «Сон» — найтяжче* (Мирний, V, 1955, 313); *Думав він про те, що Горленка покарано по заслузі* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 42).

Покáраний на смерть — страчений, убитий.

ПОКАРÁННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **покарáти.** *Весь цей процес покарання двох людей, не належних до звання вищих, є лише ритуал ховання кінців злочинної авантюри магната Потоцького* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 183).

2. Засіб впливу на того, хто вчинив який-небудь злочин, має якусь провину і т. ін. *Те, що командир полку не поклав на нього жодного покарання, а, навпаки, дав йому важливе доручення, особливо бентежило* (Сміл., Зустрічі.., 1936, 49); *Колись судили його за підпал колгоспної стайні, відбув він строк покарання і перед війною пустили його додому* (Хижняк, Тамара, 1959, 94); *Кримінальне покарання; Партійне покарання;* // Розплата за які-небудь нерозважливі вчинки, дії і т. ін. *Він розумів, що деякі його дії й учинки не могли зостатися без покарання* (Ю. Янов., I, 1954, 131).

ПОКАРÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* Накласти кару за який-небудь злочин, якусь провину і т. ін. *Недолю співаю козацького краю; Слухайте ж, щоб дітям потім розказать, Щоб і діти знали, внукам розказали, Як козаки шляхту тяжко покарали За те, що не вміла в добрі панувать* (Шевч., I, 1963, 106); — *Признавайся, хлопці, хто онуч не вміє намотувати, то зараз покажу. В поході за намуляну ногу неодмінно покарають* (Трубл., I, 1955, 62); * Образно. *Коли ж понуро обвисали потріскані крила* [вітряків].., *село розповзалося світ за очі, в ті краї, де безхліб'я не покарало землю і людей* (Стельмах, I, 1962, 145); // Побити за якусь провину. *Аліна.. неодмінно хотіла покарати Волю власною рукою* (Ю. Янов., II, 1954, 89); *Баба Христя, підніявши коромисло, урочисто наближалась до теляти з явним наміром суворо покарати злочинця* (Допч., VI, 1957, 146); // Стратити, знищити, убити. [Н а с т я *(витягає ніж з-за пояса):*] *Пошли мені, боже, силу цим ножем покарати моїх проклятих ворогів* (Н.-Лев., II, 1956, 442); [Г е л е н а *(оточена молодими вояками; раптом згорда):*] *Чоловіче! Ти справді хочеш покарать мене?* (Л. Укр., II, 1951, 326).

Покарáти на смерть — стратити, убити.

ПОКАРБÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покарбувáти.** *Що тут робить? Увесь степ покарбований дорогами; не втрапиш своєї, то казна-куди ще заїдеш* (Стор., I, 1957, 79); *Дмитро дивився у вікно автобуса, і йому хотілося.. йти по білій рівнині, покарбованій мереживом заячих і лисячих слідів* (Збан., Переджнив'я, 1955, 38); *Праворуч гордо височіє, покарбований тисячоліттями, скелястий Кара-Даг* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 82); *Світлиця в Череваня була така ж, як і тепер бував в якого заможного козака.. Сволок гарний, дубовий, штучно покарбований* (П. Куліш, Вибр., 1969, 60); *Часом з'являвся несподівано у фрамузі стіни фонтан, весь покарбований написами з корану, обліплений весь дітворою* (Коцюб., II, 1955, 123); *Смеркло. Тьма, щодальш густіша, Лан кривавий застила; Огорнула мертва тиша Покарбовані тіла* (Граб., I, 1959, 257); *Максим глянув на живих — порубані, покарбовані; тоді глянув на мертвих... і затрусився* (Мирний, II, 1954, 131); — *А що ж, пане сотнику? — спитав середнього віку, покарбований шрамами лицар. — А скільки приходиться на козака тієї погані?* (Стар., Облога.., 1961, 10); *Важко сіла* [Гандзючиха] *на лаву; журливо схилила долу високе, покарбоване зморшками чоло* (Кос., Новели, 1962, 157).

ПОКАРБУВáТИ, ýю, ýєш, *док., перех.* 1. Вкрити карбами, порізати поверхню чогось. *Покарбував, мов пугою по воді* (Номис, 1864, № 3930); // Позначити карбами що-небудь для обліку, запам'ятовування; // *перен.* Перетяти або вкрити чимсь поверхню землі.

2. Прикрасити різьбленням який-небудь предмет. *Викував її* [чарку] *і покарбував сам старий Шрамов незадовго до своєї смерті* (Кучер, Зол. руки, 1948, 70).

3. Порізати, посікти тіло людини чим-небудь гострим. *Трапилось нечуване на Січі: козак канівського куреня Остап завів з ним сварку, бійку і ще й покарбував ножем* (Папч, Гомон. Україна, 1954, 244); — *Нам тільки протриматись до приходу Білого з Малим або Ісаєва, а тоді ми їм* [туркам] *покарбуємо спини так, що й рідна мати не пізнає* (Добр., Очак. розмир, 1965, 236); // *заст.* Зробити розтин трупа. *Його покарбували, потім зшили й поховали* (Мирний, I, 1954, 147).

4. Перетяти поверхню шкіри (про зморшки, шрами, рубці і т. ін.). *Той бережно узявся за пальчики і, прихилившися, роздивлявся долоню, ті невеличкі борозенки, що покарбували її* (Мирний, III, 1954, 215); *Одна зморшка покарбувала перенісся* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 52).

ПОКÁРКАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Каркати якийсь час.

ПОКАРЛЮ́ЧЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **покарлю́чити.** *Чого се старий, покарлючений старістю дід цілісінький день під тополями мовчки сидить або іноді щось там белькоче та тихо кива головою?* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 147).

2. *у знач. прикм.* Який має звивини, закрути, вигини і т. ін.; нерівний. *Росли там покарлючені дубки* (Загреб., Шепіт, 1966, 17); *Вулиця наша, насправді, вузенька ще й покарлючена* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 22).

ПОКАРЛЮ́ЧИТИ, ить, *док., перех., розм.* Сильно зігнути, скорчити, викривити. *Легені розправиш — ноги покарлючить... Ноги розправиш — легені покарлючить... Туристи, одне слово!* (Вишня, I, 1956, 195).

ПОКÁРНИЙ, а, е, *поет.* Караючий. *А хіба «Анчар»* [О. Пушкіна] — *не покарна блискавка на голову самодержавству?* (Рильський, X, 1962, 42).

ПОКАРТáТИ, áю, áєш, *док., перех.* Гостро засуджуючи, полаяти, посварити. *Словами покартай його, а не бий* (Номис, 1864, № 3870); — *Та мене чоловік мій ніколи словом недобрим не покартав* (Вовчок, I, 1955, 184); *Дідусь у жилетці покартав винуватця нічної метушні, пояснив йому, що красти — то найбільший злочин* (Збан., Єдина, 1959, 123).

ПОКАСУВáТИ, ýю, ýєш, *док., перех., діал.* Скасувати, ліквідувати все або багато чого. *Отут-то й настав час порозумітися панові з мужиком, покасувати усяку несправедливість і жити миром, як усі люди* (Кол., Терен.., 1959, 169).

ПОКáТ, у, *ч., рідко.* Те саме, що **схил.** *Дивні українські яри.. між дубовими та грабовими гаями, що розкішно поросли по крутих покатах та ребрах* (Н.-Лев., I, 1956, 153).

ПОКАТáТИ, áю, áєш, *док.* 1. *перех.* Повозити когонебудь для розваги; катати якийсь час. *Коли чоловік покатав її селом.., тоді цілком визнала перевагу власної*

автомашини (Ю. Янов., II, 1954, 167); — *А мене за пораду на водоході вашому покатаєте...* (Донч., VI, 1957, 39); *Ми одповіли, що мати зараз приїздила на чотирьох конях і взяла спершу Володю покатать, а потім приїде й за нами* (Збірник про Кроп., 1955, 14).

2. *неперех., розм.* Швидко поїхати, піти, побігти і т. ін. *Він сів на повозку й покатав додому* (Н.-Лев., III, 1956, 125); *Зашуміло йому в вухах, і в ногах таку силу почув, що покатав, як на поштарських конях* (Свидн., Люборацькі, 1955, 172); // Податися, рушити, відправитися куди-небудь. — *Олександро Харитоніво! Я покину місце. Ми покатаємо в Петербург. Я напитаю там скарбову.. службу* (Н.-Лев., V, 1966, 253).

ПОКАТА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *док.* Кататися якийсь час. *Одного осіннього дня панові заманулося покататися* (Мирний, IV, 1955, 174); *Сьогодні він запросив Марину покататися по Дніпру на яхті* (Дмит., Наречена, 1959, 195); — *Ти хочеш покататися в машині? Гаразд, сядеш зі мною* (Сміл., Сашко, 1957, 184).

◇ **Покатáтися** *на кому* — використати кого-небудь для своєї мети; покомандувати кимсь. *На мені покатавшися, як на їжаку!* (Укр.. присл., 1955, 295).

ПОКАТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покатувáти.** *А завтра побитих, покатованих, цілою валкою поженуть селян із слободи на місто, у в'язницю* (Головко, II, 1957, 312); // *у знач. ім.* **покатóваний,** ного, *ч.* Той, кого катували, мордували, брали на тортури. *Мартинюк поділив, чи вірніше розсортував, покатованих залежно від стану ран і розповів присутнім, як треба за ними доглядати* (Дмит., Наречена, 1959, 81).

ПО-КАТОЛИ́ЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-католи́цькому.** [Р і ч а р д:] *А що найгірше — пуританська шия не вміла гнутися по-католицьки* (Л. Укр., III, 1952, 42).

ПО-КАТОЛИ́ЦЬКОМУ, *присл.* Як властиво католикові, католикам; за звичаєм католиків. *Ми увійшли в церковцю.. Коло порога стояло кільки* [кілька] *ослонів для сидіння по-католицькому* (Н.-Лев., II, 1956, 401); *Втікач хреститься по-католицькому і хоче поцілувати хрест* (Корн., I, 1955, 218).

ПОКАТОЛИ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покатоли́чити.** *Ставши дружиною.. покатоличеного Януша, ..двадцятирічна красуня Сюзанна зближається з сотником княжого війська Наливайком* (Вітч., 5, 1956, 126).

ПОКАТОЛИ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **покатоли́чити.** *Обіцяв Андрій, що буде сприяти покатоличенню руських* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 101); *Безпосереднім відгуком на події другої половини XVII ст. були і твори Іоанникія Галятовського.., де автор виступав проти покатоличення й омусульманення українського народу* (Рад. літ-во, 2, 1963, 113).

ПОКАТОЛИ́ЧИТИ, чу, чиш, *док., перех.* Обернути на католиків; надати чому-небудь католицького характеру. — *Ох, нелегко буде полтавців покатоличити. Уперті натури* (Гончар, II, 1959, 194); *Ватікан завжди прагнув покатоличити український і білоруський народи* (Іст. укр. літ., I, 1954, 63).

ПОКАТОЛИ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док.* Перейти в католицтво, стати католиком. *Ніяка сила не могла примусити український народ покатоличитись!* (Тич., III, 1957, 514); *Серед козаків балачки йдуть про полковника коронного, зрадливого перекидька з козаків, який.. покатоличився і гірше за самого пана осадчика, польського шляхтича, знущається з людей* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 3).

ПОКА́ТОМ, *присл., рідко.* Похило; протилежне с т р і м к о. *Висока гора спускалась покатом і обірвалась над самою Россю високими, рівними, як стіни, кам'яними скелями та провалляям* (Н.-Лев., I, 1956, 49).

ПОКАТУВА́ТИ, ую, у́єш, *док., перех.* 1. Катувати, мучити якийсь час, допитуючи.

2. Завдати тяжких страждань, мук, сильно побити. *Ой, ой, він мене ізоб'є, покатує* (Чуб., V, 1874, 617).

3. *заст.* Покарати на смерть всіх або багатьох.

ПОКАХИ́КАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Кахикати якийсь час; кахикнути кілька разів. *Він пошпортав рукою в потертому портфелі. Витяг звідти якісь папери, покахикав* (Жур., Нам тоді.., 1968, 56).

ПОКАХИ́КУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **покахи́кувати** та звуки, утворювані цією дією. *Боцман поглянув на водолаза й механіка, лукаво їм підморгнув і відповів Костеві бравим покахикуванням* (Ю. Янов., II, 1954, 93); *Вже як вкинув* [Мусій] *мішанку в ясла, озирнувся на стримуване покахикування* (Речм., Весн. грози, 1961, 164).

ПОКАХИ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Кахикати потроху або час від часу. *Професор раз за разом мерзлякувато потирав руки й часто покахикував* (Шовк., Інженери, 1948, 218); *Поки вони обмітали сніг з чобіт і, покахикуючи, скидали шинелі, вийшла Віра* (Грим., Син.., 1950, 223); // Навмисне неголосно кахикати, щоб привернути увагу або попередити про що-небудь. *Саня мовчала. Лише зрідка покахикувала, щоб Лара чула, що вона так само не спить* (Шовк., Інженери, 1956, 271).

ПОКА́ХКУВАТИ, ує, *недок.* Видавати час від часу короткі, уривчасті звуки «ках-ках» (про качку). *Крякуха покахкує спокійно: — Ках! Ках! Ках!* (Вишня, II, 1956, 217); *Десь за річкою гне болотяний бугай, в осоках покахкувала час від часу дика качка* (Тют., Вир, 1964, 39).

ПОКАЧА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Посовати, повертіти, покрутити кого-, що-небудь на чомусь або по чомусь; покотити що-небудь кругле то в один, то в інший бік. *Глянь, як кішка: покачає лапкою клубок та й кине, а тоді знов* (Сл. Гр.); // Виваляти. *Чоловік не посів, не розсипавши, а собака не з'їсть, не покачавши* (Номис, 1864, № 9876).

2. Вирівняти, вигладити качалкою та рублем (полотно, білизну і т. ін.). *Вона поддержимала свої сорочки, другого дня одзолила, попрала й покачала* (Н.-Лев., II, 1956, 302).

3. Розкачати тісто, надаючи йому певної форми. *Покачай коржі* (Сл. Гр.).

4. Качати якийсь час помпою воду, нафту, газ і т. ін. *Прошка цей недавно демобілізувався і тепер працює на водокачці, а після роботи, йдучи додому, ніколи не мине нагоди покачати воду і тут* (Гончар, Троянка, 1963, 131).

5. *розм.* Підкидати якийсь час гуртом кого-небудь угору, виражаючи повагу, любов, захоплення і т. ін.

ПОКАЧА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *док.* 1. Перевертаючись, перевалюватися якийсь час з боку на бік на чому-небудь або в чому-небудь (про людей і тварин). *А нехай, здоровий, зробить що Чіпка,— нехай з'їсть лишній шматок хліба, чи покачається в калюжі...* (Мирний, I, 1949, 146); — *Тут треба коні попасти, та й самі покачаємось в траві* (Свидн., Люборацькі, 1955, 208); — *Тільки ви он штани пригасіть, штани на вас тліють. .. — Ляж та покачайсь!* (Гончар, II, 1959, 236); *Свині вимиються чисто, Покачаються в піску* (Позн., Ми зростаєм.., 1960, 77); // *розм.* Відпочиваючи, полежати. — *Тепер, поки Параска буде.. чай готувати, ми підемо до кабінету, покачаємось трохи і покуримо* (Мирний, IV, 1955, 367); — *Мамо! годі вам спати! вставайте та в печі розтоплюйте! — крикнула й собі*

Мотря з полу,— а я трошки покачаюсь! (Н.-Лев., II, 1956, 289).

2. Почати котитися, впавши, звалившись звідки-небудь. *Та спереду як турнув* [кабан] *Вовка головою! То так бідний старигань З гори й покачався...* (Руд., Старий вовк, 1958, 12); * Образно. *Вони* [хатки], *побігши з гори вниз, з переляком зупинились над самим стрімким місцем, боячись впасти, покачатись вниз і вітрнути в таємничі води Дніпра* (Коцюб., III, 1956, 43).

3. *рідко.* Побігти, кинутися, податися куди-небудь. *Текля бігала по подвір'ї, вгледіла і покачалась до його, кричучи: «татко! тат-ко!»* (Свидн., Люборацькі, 1955, 9).

ПО-КАЧИ́НОМУ, *присл.* Як качка, як у качки. *Матушка.. посунулась через світлицю важкою ходою, хитаючись по-качиному з одного боку на другий* (Н.-Лев., IV, 1956, 45); *Панас починає швидко кахкати по-качиному* (Вас., III, 1960, 259); *Біля столу опинився Грицько Лисогорко, оцупкуватий хлопець з тривожно-мрійними очима і по-качиному розплюснутим носом* (Речм., Весн. грози, 1961, 241).

ПОКА́ШЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пока́шлювати** та звуки, утворювані цією дією. *Лажечников прочистив коротким покашлюванням несподівано захрипле горло* (Перв., Дикий мед, 1963, 146); *Від вогнища долітали лункі голоси, сміх, покашлювання* (Тют., Вир, 1964, 253); *Сирота не почув, як прочинилися двері. Підвів голову на несміливе нарочите покашлювання* (Мушк., День.., 1967, 166).

ПОКА́ШЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.* Кашляти потроху або час від часу. *Тремтячи з холоду та все покашлюючи, він накинув на себе старий, сполівілий на плечах мундир* (Коцюб., II, 1955, 434); *Він починає нидіти, покашлювати, і в нього розвиваються сухоти* (Коб., II, 1956, 302); — *Як же там на заводах у вас тепер?* — ..*заговорив Данько до продзагонця.* — *Трудно, товаришу,*— *відповів той, простуджено покашлюючи* (Гончар, II, 1959, 160); // Навмисне неголосно кашляти, щоб привернути увагу або попередити про що-небудь. *Під дверима покашлював Яків Майборода, даючи цим знати, що вже б давно пора Марії вийти* (Кучер, Чорноморці, 1956, 282); // Кашляти, перебуваючи у стані збудження, нервування, нерішучості і т. ін. *Коли скрута розкривала перед ним свої тривожні обрії, він мав звичку покашлювати* (Рибак, Переясл. Рада, 1948, 280); *Біля потяга заметушилися, захвилювались.. Чоловіки без потреби голосно покашлювали, підкручували вуса, зиркали в той бік* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 13).

ПОКА́ШЛЯТИ, яю, яєш, *док.* Кашлянути кілька разів; кашляти якийсь час. *Марта покашляла, знов затягла та й не вивела* (Н.-Лев., III, 1956, 114); *Я покашляв по-старечому, змахнув фартухом кришки зі столу й відповів: — Немає, донечко, немає. Десь побіг, шибеник, схопився й вибіг* (Сміл., Сашко, 1957, 214).

ПОКА́ЯННИЙ, а, е. Який містить у собі покаяння; сповнений каяття. *Панич читав, читав і читав святу книжку. З покаянних канонів він перейшов до хвалебних акафістів* (Крим., Вибр., 1965, 418); *Я обіцяв конче щось дати для одної з перших трьох книжок журналу — і, звичайно, нічого не дав. Доведеться писати покаянного листа* (Коцюб., III, 1956, 391); // Який виражає або свідчить про покаяння, каяття. [Р і ч а р д:] *Та невже він дума, що я просив би вибачення в нього?* [Д ж о н а т а н:] *Він покаянних слів не зажадає* (Л. Укр., III, 1952, 105); // Перейнятий покаянням, каяттям. *Покаянний грішник; Немає двох Шевченків: незламного і покаянного. Є один Шевченко — борець до кінця* (Слово про Кобзаря, 1961, 102).

ПОКА́ЯННО. Присл. до **покая́нний.** *І раптом, на тобі, з'являється оцей Сергій Боровик і замість того, щоб покаянно мовчати і самокритикуватися, починає вимагати нових дослідів* (Собко, Справа.., 1959, 53).

ПОКА́ЯННІЯ, я, *с.* 1. Добровільне визнання своєї провини; каяття з якогось приводу. — *Ви в яких справах до воєнкома?* — *запитала дівчина, поглянувши на другі двері з написом «воєнком».*— *Прийшов з покаянням..* (Стельмах, II, 1962, 156).

2. *церк.* Визнання віруючим своїх гріхів перед священиком; сповідь. *Як той вітру плач в камінні Поривав мене! мов стогін Грішних душ без покаяння* (Л. Укр., IV, 1954, 181); — *Помреш без покаяння?* — *спитав попик.* — *А я й не думаю вмирати* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 108).

3. У дореволюційній Росії — церковне покарання, яке полягало у примусовій і підконтрольній молитві.

◆ **Відпусти́ти на покая́ння ду́шу** *чию* — залишити когось у спокої.

ПОКА́ЯТИСЯ, а́юся, а́єшся; *наказ. сп.* пока́йся; *док.* 1. Визнати свою провину, виявляючи жаль з приводу зробленого, того, що сталося, і т. ін. *Чому ж би Роман не міг покаятись* (Гр., II, 1963, 285); *На справу Підпригори Герус мав свій погляд: коли насправді він чесно покаявся — випустять* (Стельмах, II, 1962, 227); // Вибачитися, перепросити кого-небудь. [О д а р к а:] *Чому ж вона сама не прийде та не покається?* [Г р и ц ь к о:] *А хочеш? Це не довго...* (Мирний, V, 1955, 237); *Дуже добре, що я сьогодні ще когось побачу: тяжко скучив за нашими людьми... і ще мушу покаятися перед усіма, бо дуже завинив* (М. Ю. Тарн., Незримий горизонт, 1962, 67); // Змінити свою поведінку, думку, погляд, визнаючи їх неслушними, відмовляючись від чогось, засуджуючи щось і т. ін.— *А Лошаков сей бідовий! — одно дивується Рубець.— Який замолоду був, і на старості літ не покаявся* (Мирний, III, 1954, 291); — *Штраф уже маєш — не покаявся. На всі чотири сторони!* (Головко, I, 1957, 333); — *А може, Прохоре, вона покається, припинить зустрічі з Карпом...* (Шиян, Баланда, 1957, 159).

2. Пошкодувати, пожалкувати за зробленим учинком. *Тихозоров почав стріляти. Вистріляв усі патрони. І тут же жорстоко покаявся в цьому.. Тепер хлопець лишився в тайзі без зброї* (Донч., II, 1956, 64); *Минули дні, і він не покаявся, що так зробив* (Петльов., Хотинці, 1949, 13).

3. *церк.* Признатися в гріхах на сповіді, побувати на сповіді. *Ото покаялась я, пішла до церкви, найняла молебінь, поставила перед образом свічку та й заспокоїлась* (Н.-Лев., III, 1956, 257); *І ось я відчуваю, що ні покаятися, ані вдарити поклона я вже не можу...* (Мик., Повісті.., 1956, 46); *Після зачитання вироку до засудженого підійшов піп з хрестом і спитав, чи хоче він покаятись* (Гжицький, Опришки, 1962, 179).

ПОКВА́КАТИ, аю, аєш, *док.* Квакати якийсь час.

ПО́КВАП, у, *ч.,* *діал.* Поспіх.

З по́квапу — поспішаючи, з поспіхом. — *Ой, та як же не бігти,— з поквапу навіть не зачиняла Мокрина хати* (Козл., Ю. Крук, 1950, 227).

ПОКВА́ПИТИ *див.* **покваплювати.**

ПОКВА́ПИТИСЯ, плюся, пишся; *мн.* покваплятьcя; *док.* 1. Поспішити зробити що-небудь. [П р е д с л а в а:] *Пустіть мене! Убійці* [убивці]! *Розбишаки! Чи вже поквапились? Чи вже зробили Своє прокляте діло?* (Фр., IX, 1952, 295); *Тамара.. поквапилася відповісти* (Хижняк, Тамара, 1959, 49); // Поспішити зробити що-небудь передчасно. *Вересень заповідається теплий і сухий.. Дійдуть помідори, соняшники, квасоля. Хто поквапився і, боячись приморозків, позривав зелені помідори, тепер може каятись* (Вільде, Сестри.., 1958, 335).

2. Швидко попрямувати, попростувати куди-небудь. *Горпина підбігцем і приспівуючи поквапилася додому* (Фр., I, 1955, 63); *Застебнувся* [Уотсон] *і поквапився до зупинки таксі на Бессарабці* (Хижняк, Килимок, 1961, 78).

3. *на кого — що.* Поласитися на когось, щось, спокуситися ким-, чим-небудь. *Живі сюди* [у пекло] *примандрували, Бач, гиряві, чого хотять! Не дуже я на вас поквапльюсь, Тут з мертвими ось не управлюсь, Що так над шиєю стоять* (Котл., I, 1952, 132); [Х и м к а:] *Що до якого часу дурна я була, поквапилася на великі обіцянки і согрішила перед богом,— то правда тому* (Мирний, V, 1955, 249); [Д е н и с:] *Думавш, що коли б ми не важились на придане, то Конон поквапився б на тебе?* (Кроп., II, 1958, 461).

ПОКВА́ПЛИВИЙ, а, е. 1. Схильний квапитися; який поспішає зробити щось; якому властива квапливість, поспішність; поквапний. *І півень так непевно кукурікнув, Мов проковтнув той перший грому вдар, І плащ нап'яв поквапливий поштар, Хай хоч потоп — а ждуть його у вікнах* (Бичко, Простота, 1963, 24).

2. Сповнений квапливості; в якому виявляється квапливість; який відбувається, виконується, робиться квапливо, з поспіхом; поквапний. *Коли ці птахи* [чайки] *летять далеко в море — буде тиха, ясна погода, а поквапливий їх відліт з моря до берегів віщує бурю* (Наука.., 7, 1956, 26); *Мимо каюти хутко прогупали чиїсь поквапливі кроки* (Донч., III, 1956, 215); *Упершись у співбесідника нездвижно наставленим зором, він нам розпочав свою повість, поквапливу і нервову* (Бажан, Італ. зустрічі, 1961, 18).

ПОКВА́ПЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **поквáпливий.** *Кукулик з дивною для нього поквапливістю виконав наказ Тетяни Василівни і сідав на своє крісло, потираючи руки* (Загреб., День.., 1964, 323); *Мій приятель тепер хутко погнав свого човна, і я ледве поспішав за ним, не розуміючи поквапливості* (Досв., Вибр., 1959, 435); *З нервовою поквапливістю витягнув* [Крутояр] *цигарку і почав черкати сірником* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 101).

ПОКВА́ПЛИВО. Присл. до **поквáпливий** 2; дуже швидко, поспішно. *Іван зразу цікаво і поквапливо ловив очима ті подорожні подробиці* (Фр., III, 1950, 146); *Недовго збиралися, другого дня по обіді поквапливо виїхали на південь* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 309).

ПОКВА́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПОКВА́ПИТИ,** плю, пиш; *мн.* поквáплять; *док.*, *перех.* Спонукати когось до швидкого виконання чого-небудь, до прискорення якої-небудь дії. — *Чого ж замовк? — поквапльовав єпископ. — Панну Кармелу збираються вкрасти* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 255); — *Понесу сніданок нашим заступникам, а то вони натрудились... — Неси швидше, мамо,— поквапила її Орися* (Стар., Облога.., 1961, 47); *До лабораторій він забігав лише для того, щоб поквапити Лару* (Шовк., Інженери, 1956, 101).

ПОКВА́ПНИЙ, а, е. 1. Схильний квапитися; який поспішає зробити щось; якому властива квапливість, поспішність; поквапливий. — *Угри не поквапні помагати нам, хоч і їм самим грозить та сама навала* (Фр., VI, 1951, 51); *Підлетів на змиленім коні поквапний джура* (Кач., II, 1958, 463).

2. Сповнений квапливості; в якому виявляється квапливість; який відбувається, виконується, робиться квапливо, з поспіхом; поквапливий. *Потім своїм звичайним поквапним способом обзивається* [батько] *до слуги* (Фр., IV, 1950, 187); *Пам'ятайте тільки, що ви теж будете такими, як ми,— стережіться вимовити поквапне слово* (Ю. Янов., II, 1958, 22); *Спереду в молочному світанку побачив* [Захар] *уже безкрай лани рудого сухого кукурудзиння. Безмежне, мовчазне і якесь недбало кинуте в поквапнім збиранні врожаю качанів* (Ле, Право.., 1957, 18).

ПОКВА́ПНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **поквáпний.** [С і м о н *(хапає газету і переглядає):*] *Ох! (Читає з гарячковою поквапністю)* (Фр., IX, 1952, 16); *Не поспішав* [Мухтаров] *подавати руку і в думці прощав поквапність і недоречність фрази Любові Прохорівни* (Ле, Міжгір'я, 1953, 37); *Максим розумів, що Романов ніяк не хоче виправдати його поквапності повернутися якомога скоріше до передвоєнних справ* (Рибак, Час.., 1960, 15).

ПОКВА́ПНО. Присл. до **поквáпний** 2; дуже швидко, поспішно. — *Ідіть, ідіть. Я буду спати,— поквапно відповів хлопець. Справді, хай краще лишать його зовсім одного* (Грим., Кавалер.., 1955, 30).

ПОКВА́ПОМ, *присл.*, *розм.* Те саме, що **поквáпливо.** *Дід лежав майже без духу, вишептавши поквапом, уривано оце оповідання* (Фр., IV, 1950, 183); *Той поквапом привітався з явним наміром продовжувати свою путь* (Жур., Опов., 1956, 20).

ПОКВАРТА́ЛЬНИЙ, а, е. Розрахований на кожний квартал; здійснюваний кожного кварталу. *Поквартальний план.*

ПОКВАРТА́ЛЬНО. Присл. до **поквартáльний.**

ПОКВА́СИТИ, áшу, áсиш, *док.*, *перех.* Піддати бродінню все або багато чого-небудь.

ПОКВАСНІ́ТИ, íє, *док.*, *діал.* Скиснути.

ПОКВИЛИ́ТИ, лю, лиш, *док.* 1. Плакати, жалібно стогнати якийсь час.

2. Жалібно кричати якийсь час (про птахів та звірів).

ПОКВИТА́ТИ, áю, áєш, *док.*, *перех.*, *рідко.* 1. Дати розписку про щось.

2. *перен.* Звести рахунки з ким-небудь; зробити щось у відповідь на чиїсь дії, вчинки.

ПОКВИТА́ТИСЯ, áюся, ýєшся *і рідко* **ПОКВИТУВА́ТИСЯ,** ýюся, ýєшся, *док.*, *розм.* 1. Повністю взаємно розрахуватися з ким-небудь. *Ранком, ледве розвиднилось, ми вже були вбрані і, поквитавшись з господарем готелю, подались до автогаража* (Досв., Вибр., 1959, 101); — *Отак би й давно,— реготнула Соломія.. — На ж твою квитанцію, і ми, вважай, поквиталися...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 339).

2. *перен.* Зробити щось у відповідь на чиїсь дії, вчинки; помститися за зло, образу і т. ін. [С л і д ч и й:] *Як обдуриш — дивися! Заб'ю! Закатую!* [С о л д а т:] *Не заб'єш, офіцере... Мене шомполи вже не візьмуть. Шкода, поквитатися не зможу...* (Лев., Драми.., 1967, 71); // Звести рахунки з ким-небудь, розплатитися за свої дії, вчинки і т. ін. — *Ти зробив свинство. Влїз у сім'ю, взяв чужу жінку... Май же сміливість чесно поквитуватись* (Коцюб., I, 1955, 408); [М и к о л а:] *Ну, рядовий Шульга, настав нарешті час поквитатися нам* (Д. Бедзик, Ост. вальс, 1959, 101); // Відплатити комунебудь за нетовариське ставлення. *Під час обходу ще один хірургічний випадок викликав жваві розмови між асистентами професора і дав професорові змогу поквитатися з Сахно за її невразливе реагування на надзвичайну операцію переливання крові* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 148); // Звільнитися від чого-небудь, покінчити з чимсь. — *Ви і вчора не голилися,— нагадав Клим.— Та отже і вчора таке підхопилося, що не до гоління було... Зате я зараз і поквитаюся з капосною щетиною* (Грим., Кавалер.., 1955, 184).

ПОКВИТО́ВАНИЙ, а, е, *рідко.* Який поквитувався. — *Отак, пане воєводо, ми аж тепер поквитовані!* (Фр., VIII, 1952, 216); *Вони не гнівалися один на одного. Вони були поквитовані* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 391).

ПОКВИТУВÁТИСЯ *див.* **поквитáтися.**

ПÓКВІЛ *див.* **пóквол.**

ПОКВИТУВÁТИ, ýє, *док.* Квітувати якийсь час. *Гучним водограєм відспівали струмки, напоївши землю, щоб поквітувала й зародила пшениць і персиків* (Рад. Укр., 3.IV 1963, 4).

ПОКВІТЧÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* Прикрасити квітами, зеленню кого-, що-небудь.

ПОКВОКТÁТИ, вокчý, вóкчеш, *док.* Квоктати якийсь час.

ПОКВÓКТУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Квоктати час від часу (про кур та деяких інших птахів). *Початок травня був холоднуватий. А квочка вже курчат вивела, водить їх по двору, лагідно покволтуючи* (Коп., Як вони.., 1961, 149); // Видавати невиразні звуки, схожі на квоктання. *Слухала, як.. посапує* [немовля], *поквоктує, мурчотить тихесенько, стискає, ніби пробує прикусити їй груди беззубими своїми яснами* (Дор., Не повтори.., 1968, 82).

ПÓКВОЛ, ПÓКВІЛ, волу, *ч., діал.* Наруга, знущання. [Стеха *(до Вичка):*] *І що ж би то я була за мати, щоб пхала свою дитину на поталу та на поквол людям, на глум усьому хрещеному мирові?* (Кроп., І, 1958, 446); — *Нема божої правди на світі!.. Та, мабуть, і бога нема, бо якби був, то не дав би одних на посміх і поквол другим...* (Крим., Вибр., 1965, 412); [Сотник:] *О, пекло, ні!.. Не дам на поквіл доні, Не попущу, щоб назнущався кат...* (Стар., Вибр., 1954, 556).

ПОКВÓЛОМ, *присл.* Неквапливо, не поспішаючи, повагом, спроквола. *Іде собі* [Петро] *поколом та й питає стрічного чоловіка: — А що се за весілля в нас скоїлось?* (Вовчок, І, 1955,'25); *І чується в тиші поколом Немов похоронний псалом: «Безщасне житейськеє море, Негод воно повне та бур»* (Стар., Поет. тв., 1958, 161); *В бідне серце моє закрадається вечір поколом, Тихо в серці, і жаль мені світу, і дня мені жаль* (Рильський, II, 1960, 252).

ПОКЕПКУВÁТИ, ýю, ýєш, *док., з кого — чого, без додатка і рідко над ким—чим, розм.* Док. до **кепкувáти.** — *Уряди-годи доведеся мені з тебе покепкувати, а ти вже й сердишся* (Кв.-Осн., II, 1956, 163); *Стась зрозумів, що з нього покепкували, і, щоб не дати підстав розцінювати це за свою поразку, покитався жартом* (Гур., Новели, 1951, 97); *Вона не пропускала жодної нагоди, щоб покепкувати* (Коз., Вибр., 1947, 38); *Тільки тепер, побачивши, що Роман повалився від сміху на землю, Магда зрозуміла, що над нею покепкували* (Збан., Між.. людьми, 1955, 115).

ПÓКЕР, а, *ч.* Вид азартної гри в карти.

ПОКЕРУВÁТИ, ýю, ýєш, *док., ким, чим і без додатка.* 1. Спрямувати хід, рух, роботу кого-, чого-небудь. [Трохим:] *Рівні і парні* [воли], *як соколи; чи в плузі, чи в возі — ідуть, як вода, тільки покеруй ними, то й гори переверніш* (Кроп., V, 1959, 119).

2. Дати напрям, вказівки кому-, чому-небудь; спрямувати чиюсь діяльність, вчинки, думки і т. ін.; розпорядитися ким-, чим-небудь. *Будьте ж ласкаві, шановний Михайле Федоровичу, напишіть мені, як стоїть справа.., щоб я знав, як собою покерувати надалі* (Коцюб., III, 1956, 119); [Назар Петрович:] *Сьогодні директор привселюдно сказав: покладаюся на тебе, Назаре, як на кам'яну скелю. Бери владу до рук і керуй. Що ж, і покерую* (Дмит., Дівоча доля, 1960, 61).

3. Керувати якийсь час.

ПÓКИ. 1. *присл.* У даний момент, зараз. — *Як хоч, мамо, а поки така думка є в мене* (Кв.-Осн., II, 1958, 103); *Шановний пане Маланюче, ми ще зустрінемось в бою!.. А поки — відповідь свою я вам пишу* (Сос., І, 1957, 394); // Тим часом. *А я поки До своїх вернуся* (Шевч., І, 1963, 139); // Протягом певного часу, на деякий час. *Я поки зачекаю;* // До певного часу, якийсь час. — *А поки вони* [люди] *тільки ходять кругом, шукають, як би підритися під мене, підкопатися так, щоб я не знав, щоб зразу повалить мене, наступити, перейти, переїхати...* (Мирний, І, 1954, 163); // До цього часу. *Держали ми знов раду з Лукашем і з батюшкою, що мені робить і що починати — нічого не порадили поки* (Вовчок, VI, 1956, 248); *Пишете, що посилаєте томик своїх оповідань. Я його не дістав поки* (Коцюб., III, 1956, 241); *З уклону пішов поїзд, тільки ніхто поки про це не знає,— ні в ешелоні, ні на паровозі* (Довж., І, 1958, 39); // Коли-то ще (про невизначений і тривалий час настання чогось). *Пиши, Вірунечко, щодня, ти ж тепер вільніша, а поки дійде той лист* (Коцюб., III, 1956, 322).

Не знáти (хтóзна, чóртзна) [й] пóки — протягом довгого часу, на довгий час. *І живемо, і хліб жуємо вкупі* [з жінкою].. *І дай боже здоров'я нам чортзна поки* (Вовчок, VI, 1956, 259); *Він зловив такого сома, що коли його продати, то вистачить ходити в кіно хтозна й поки* (Тют., Вир, 1964, 449); *Ліг ковбок. І буде вже лежати не знати поки, аж нім прийде друга, ще більша вода, аж наринуть ще гнівніші вояки* (Хотк., II, 1966, 326); **Пóки що:** а) до якогось часу (при зіставленні, часто не вираженому, з тим, що буде далі). *Та поки що я буду жить, як в тишу морська хвиля* (Л. Укр., І, 1951, 316); *Поки що він за все йому пробачав, і стосунки між ними були якнайкращі* (Тют., Вир, 1964, 504); б) на якийсь час. *Завтра Соломія мала попрохати свого булгарина притулити поки що Остапа і, коли він згодиться, зараз же вибратись із плавнів* (Коцюб., І, 1955, 377); в) до цього часу.— *Акт про безпеку наших полів ще й досі не підписано. Мінери були, різні комісії, а заактувати поки що ніхто не зважився* (Гончар, Тронка, 1963, 37).

2. *присл., розм.* До цього місця (при вказуванні на міру). — *Роботи в нас хоч одбавляй. Маємо от поки!* — *черкнув пальцем по горлу* (Коцюба, Нові береги, 1959, 266).

4. *спол.* Уживається при вираженні одночасності дії головного й підрядного речення у значенні в той час як, протягом того часу як, коли. *Поки мати страву носила, батько став частувати старостів* (Кв.-Осн., II, 1956, 73); — *Поки була корова, я продавала молоко, то було за що жити, а тепер...* (Фр., IV, 1950, 30); *Тільки й бачиєш рідний край, поки ріс* (Стор., І, 1957, 154); *Поки виходила* [Катерина] *з дому, гріло сонце, стояла весняна теплінь, а піднялась на схил, як навмисне нахмарило і повіяв холодний вітер* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 33).

5. *спол.* Уживається при вираженні межі дії головного речення в знач. до того часу як. *Еней від неї* [Дидони] *одступався, Поки зайшов через поріг, А далі аж не оглядався, З двора в собачу рить побіг* (Котл., І, 1952, 84); *А подадуть нову страву—.., сам не бери, а жди, поки покладуть тобі* (Багмут, Обмоги, 1959, 4); // Уживається з близьким знач. при наявності у головних реченнях співвідносних сполучників доти, поти, то поти. *Поти дерево гни, поки дасться гнути* (Номис, 1864, № 5925); *Поки гроші, то поти й честь в кумпанії такій* (Л. Укр., III, 1952, 131); // Уживається при вираженні межі дії головного речення, яка закінчується раніше, ніж починається дія підрядного речення, в знач. перш ніж, перед тим як. *Загоїться, поки весілля скоїться* (Номис,

1864, № 5305); [Г н а т:] *Поки сонце зійде, роса очі виїсть! Навколо скрізь народ катують безоружний, а ми тут будемо мовчать і ждать?* (К.-Карий, II, 1960, 265); *Скільки раз листки змінились Відтоді, як ми звідсіль Виїхали, розлучились, Поки нарізно навчились Уживати хліб і сіль!* (Вирган, В розп. літа, 1959, 32).

◇ **По́ки [й] вік; По́ки [й] ві́ку (життя́, живоття́) [мого́ (па́шого)]** — протягом усього життя; до самої смерті. *Поки вік, забуть несила Ні пісень, ні днів булих* (Граб., I, 1959, 198); — *Поки нашого віку, втішаймось Скороминущим життям; пам'ятаймо, що далі — могила* (Зеров, Вибр., 1966, 262); — *Я його любитиму, поки мого життя...* (Вовчок, I, 1955, 207); — *Не сердьтесь, діти! — казав до їх Джеря. — Проп'ю свою біду, та й закаюсь пити, поки й мого живоття...* (Н.-Лев., II, 1956, 258); **По́ки [й] світ со́нця; По́ки [й] світу [та] со́нця:** а) завжди, вічно. *Щоб ти ходив, поки світу та сонця!* (Номис, 1864, № 3670); б) ніколи (при наявності заперечення). *Дивувались на шотландську волю І сторонніі, чужії люди, Всі казали: «Поки світу сонця, У ярмі шотландський люд не буде!»* (Л. Укр., I, 1951, 362); **По́ки си́ли [моєї (своєї)]** — доки стане сили; до старості. — *Робитиму, робитиму, поки сили* (Вовчок, I, 1955, 129); **По́ки суд та ді́ло** — зараз, у даний момент, незалежно від того, що може статися. *Поки суд та діло, давайте по чарці* (Номис, 1864, № 1150); — *Поки суд та діло, нам треба домогтися окремого клаптя землі для осідку війська* [козацького] (Добр., Очак. розмир, 1965, 223).

ПОКИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. На знак вітання, згоди, співчуття і т. ін. кивнути кілька разів (головою). *Хто погляне на стіни, величні колись, Покиває сумний головою* (Л. Укр., I, 1951, 129); *Втерявши надію якнебудь розворушити сусіда, старшина зітхнув, покивав головою й став виймати люльку* (Вас., I, 1959, 127); *Редакторка по-приятельськи покивала Олі головою* (Вільде, Сестри.., 1958, 532); // Помахати чимсь. *Собаки бачать, що баба не з дуже боязких.., та й не рвуть її, а тільки покивають хвостами та й підуть геть* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 25); *Батюга покивав.. рукою: — Будьмо знайомі!* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 147).

Покива́ти па́льцем: а) рухом пальця покликати когонебудь. — *Гей! — Боженко покивав пальцем Богданкевичу. — Ти знаєш, хто з тобою говорив?* — *спитав він Богданкевича, коли той квапливо підійшов ближче* (Довж., I, 1958, 178); б) зробити пальцем застережливий або погрозливий жест. *Василькові хотілося голосно зареготатися.. Та Мигаль покивав пальцем, щоб мовчати* (Турч., Зорі.., 1950, 231).

2. *на кого — що і без додатка.* Кілька разів кивнути головою у бік кого-або чого-небудь, вказуючи на нього, здебільшого з осудом. *Хай сусідки Дивляться й регочуть: Поморгають, покивають Та й пересокочуть* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 181); *І сонце не гріло б смердячого гною На чистій, широкій, на вольній землі. І люди б не знали, що ви за орли, І не покивали б на вас головою* (Шевч., I, 1963, 330); [Р і ч а р д:] *Не хочу я, щоб мій коханий Деві і молоді товариші його на мене головою покивали: «був кінь, та з'їздився!»* (Л. Укр., III, 1952, 107).

ПОКИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., рідко.* Хитнутися кілька разів. *І, покивавшись на місці, знову почав. Плавно і красно лилась його бурливая річ* (Мирний, III, 1954, 387).

ПОКИ́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.* 1. Злегка кивати (на знак згоди, співчуття і т. ін.). *Жінка Шакули Уляна.. виливає свою журбу й злість сусідці, що стоїть.. коло печі, підперши голову рукою, й покиває головою на слова Уляни* (Коцюб., I, 1955, 437); *Дід Мартин навіть головою покиває — видно, зійшлися з його думками Кобзареві, зачепили у хліборобському серці найвразливіші струни* (М. Ол., Леся, 1960, 147); // Робити легкі ритмічні рухи (головою). *Василь сидів, не говорячи й слова, та покивував головою, мов сонний* (Фр., I, 1955, 163); // Помахувати чимсь. *Жито покиває листом;* // Легкими рухами голови кликати кого-небудь. — *Галю, сюди! Галю, мерщій сюди! — і покиває, і поморгує Івась* (Мирний, IV, 1955, 97); // *на кого.* Привертати чиюсь увагу до себе, очікуючи певних дій, послуг і т. ін. або спонукаючи до чогось. *Вбираючи на себе пишні шати, пан обозний поглядав вздовж дороги, погейкував на слуг, покивував на старшого джуру, сивісінького вже діда, що раз по раз витирав обозному з лисини піт* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 23).

2. Легкими рухами голови вказувати на кого-, що-небудь, здебільшого з осудом. *Не найшлося місця тільки для студента, хай постоїть, щоб не був такий розумний, прийшов між люди безштаньком, та ще й покиває на їхній напис над віконцем* (Гончар, Тронка, 1963, 273).

ПОКИ́ДАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покидати** 1—3. *Він вискочив з машини, схопив покидані німецькі автомати — і знову на своє місце* (Ю. Янов., I, 1954, 65); // **поки́дано,** *безос. присудк. сл. Їхню одежу покидано за борт* (Ю. Янов., II, 1958, 81).

ПОКИДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **покида́ти.** *Таке покидання роботи зветься в Росії стачка чи забастовка* (Л. Укр., VIII, 1965, 27).

ПОКИ́ДАТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Кинути все або багато чого-небудь, всіх або багатьох. *Ватя підвелася навшпиньки, нарвала яблук і покидала їх на траву* (Н.-Лев., IV, 1956, 121); *Тепер всі як один покидали ложки* (Головко, II, 1957, 239); // Абияк, недбало кинути все або багато чого-небудь. *Спасибі, Петро оборонив, і відра позбирав, що я з ляку покидала, та проводив мене знов до криниці* (Кв.-Осн., II, 1956, 437).

2. Кинути без догляду все або багато чого-небудь, всіх або багатьох. *От там-то* [біля ставу] *і матері, що покидали.. і маненьких діточок, і поросяток, і птицю, і коровок* (Кв.-Осн., II, 1956, 174); *Люди, покидавши худобу і позбиравшись у невеличкі гурточки, вели повільні, нудні розмови* (Тют., Вир. 1964, 145); // Вирушаючи кудись, кинути напризволяще все або багато чого-небудь, всіх або багатьох. *Вештались тут попи й дяки, що покидали свої парафії, втікаючи од дряпіжних ксьондзів* (Стор., I, 1957, 398); *Пересельці багато покидали хат, от і стояли вони порожнем* (Григ., Вибр., 1959, 302); // Припинити щось робити (про всіх або багатьох). *Налякані, зняті жалем робітники покидали роботу та стояли, мов зачаровані* (Коцюб., I, 1955, 217); // *кому.* Залишити все або багато чого-небудь для когось.

3. Кидати що-небудь якийсь час. *Покидати вугілля лопатою.*

4. *безос., розм.* Вкрити що-небудь (сиром, виразками і т. ін.).— *Я ще вчора хотіла була забігти до вас, та з корівкою загаялась: отакими, не в мою міру, шипаками* [наривами] *по дійках покидало!* (Л. Янов., I, 1959, 384).

◆ **Поки́дати чуби́,** *заст.*— бути взятими у солдати.

ПОКИДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОКИ́НУТИ,** ну, неш, *док., перех.* 1. Вирушаючи кудись, не брати з собою кого-, що-небудь. *Невідомий зі всією силою розмахнувся сокирою, що її не покидав під час втечі* (Трубл., I, 1955, 127); *Він поїхав на село, покинув там коня, вернувсь і тепер, упоравшися, сидів на приспі та й думав* (Гр., I, 1963, 410); *В 1918 році німці, утікаючи,*

покинули серед шляху тулуб несправної гармати (Стельмах, II, 1962, 191); * Образно. *Солдат повернувся додому, у сінях покинув утому* (Голов., Близьке.., 1948, 9); // Залишати без догляду кого-, що-небудь. *Під Гаєм хтось Огонь покинув, Чи подорожній там, чи косарі були, Чи, може, вівчарі картопельку пекли* (Гл., Вибр., 1957, 221); [Х р а п к о:] *Раді, що батько ліг спати, та й хату покинули без догляду* (Мирний, V, 1955, 158); *Породила, та й байдуже; Людям годувати В чужім селі покинула: Отака-то мати!..* (Шевч., I, 1951, 165); // Не класти на місце щось і т. ін.— *Нащо лопату покинув, ще хтось потягне, ти!* — *почув він голос Маланчин, але навіть не озирнувся* (Коцюб., II, 1955, 34).

2. Йти від кого-небудь, позбавляючи свого товариства. — *Так що ж це ви, товаришу Барабаш, уже й покидаєте нас?* (Головко, I, 1957, 340); *Рустем мусив покинути товариша: нові гості вже його кликали* (Коцюб., II, 1955, 127); *Зараз Вутаньці подобалось, що він так упадав коло неї, що ради неї він, не вагаючись, покинув у ложі оту нав'язливу, незрозумілу свою компанію* (Гончар, II, 1959, 181); // Йти від кого-небудь, розлучатися з кимсь, позбавляючи своєї уваги, турбот і т. ін. — *Волю я в широкому полі пропасти, Ніж туга, немов у тюрмі, пропадати! Тебе тільки, зіронько, жаль покидати* (Л. Укр., I, 1951, 111); — *Прохоре, не покидай мене, бо я руки на себе накладу* (Шиян, Балацда, 1957, 178); *Було таке, що й женихались, Та розійшлися, не побрались, Покинула самого жить, В хатині віку доживати!..* (Шевч., II, 1963, 45); — *Викохай, виглядни, вирости дітей, а вони візьмуть та й порозлітаються й покинуть тебе саму на старість, як сироту,* — *говорила мати, плачучи* (Н.-Лев., III, 1956, 83); // *на що.* Залишати когось у важкому, скрутному становищі (за значенням додатка). — *Що ж се таке?* — *говорить священик до матері:* — *Чи ж так рідну дитину покинете на вбожество, як сироту?* (Вовчок, I, 1955, 233); [Т р о х и м:] *Ви .. йдете на беззаконний вчинок, а про сім'ї ваші забуваєте?.. Покидаєте їх на поталу та наглу смерть?..* (Кроп., IV, 1959, 234); *Їй все здавалося, що.. Тимко покине її тут, у чужих людей, одну на ганьбу та посміховище, а сам утече за тридев'ять земель* (Тют., Вир, 1964, 264); // *на кого.* Залишаючи кого-, що-небудь, доручати комусь догляд за ним. *А думка говорить: «Куди ти йдеш, не спитавшись? На кого покинув Батька, неньку старенькую..?»* (Шевч., I, 1963, 9); *Така вже улюблена* [дочка] *та втішна.., клопоту ж таки з нею менш, аніж з синами було: є вже батько, є й покинути на кого* (Головко, II, 1957, 209); — *А на кого ж ти нашу худобу покинув?* — *Пічліжами доглядають,* — *навіть не моргнувши, вибрікується чоловік* (Стельмах, I, 1962, 480); // *у сполуч. із сл.* с и р о т а *в груд. та знах. в.* Помираючи, сиротити. *Не з життям прощавшись, Нишком тужить мати: Дочку сиротою Тяжко покидати* (Граб., I, 1959, 211); *Мати сохла та скліла* [скніла], *поки зовсім не зосліла, покинувши на білому світі одинадцятилітню сироту* (Мирний, IV, 1955, 293); // Переставати підтримувати спілкування, зв'язок з ким-небудь. *Таку був славу навів* [Тимоха] *на свій постоялий* [постоялий двір], *що стали було люди й цуратись, і покинули б їх було й зовсім, так Горпина схаменулась, перестала йому волю давати* (Кв.-Осн., II, 1956, 256); *Вона без жалю покинула товариство дівчат та парубків* (Коцюб., I, 1955, 268).

3. Вирушаючи звідкілясь, переставати там жити, перебувати. *Прощавай, мій рідний край! Вже тебе я покидаю* (Фр., XIII, 1954, 363); *Маркіївський полк поспішно покидав місто* (Панч, В дорозі, 1959, 69); *Пташки покидають діброви, щоб знов прилетіть навесні, і листя тремтить пурпурове, і айстри зітхають сумні* (Сос., Щастя.., 1962, 206); *Кармелиха спродала хату свою, попрощалася з усіма й покинула село з дочкою* (Вовчок, I, 1955, 366); *Коли баркас наблизився, Мемет покинув кав'ярню і подався на берег* (Коцюб., I, 1955, 390).

◇ **Покида́ти (поки́нути) [бі́лий (цей)] світ** — помирати. *Запровадь мене до дому Між мою родину: Там без жалю і без скарги Білий світ покину* (Рудан., Тв., 1956, 74).

4. Переставати чим-небудь займатися, припиняти щось робити. *Може, не один багач, почувши ту Кармелеву пісню, покидав співати* (Вовчок, I, 1955, 356); — *Не поет, хто покидає Боронить народну справу* (Л. Укр., I, 1951, 383); *Сонце вже зайшло, а вони все не покидали роботи, бо ті, що жнуть за снопи, раді би ще хоч кілька снопів докинути* (Март., Тв., 1954, 35); *Покинув Максим зовсім пити* (Мирний, I, 1949, 233); *Вона покинула прання, прокралася в комору і довго стояла в куточку, притисши до розпашілого обличчя Тимків картуз* (Тют., Вир, 1964, 380); // Відкладати вбік знаряддя праці чи об'єкт дії. *Тесляр на наймичку свою, Неначе на свою дитину, Теслу* [тесло], *було, і струг покине Та й дивиться* (Шевч., II, 1963, 354); — *Я, розшолопавши філософію, як і подобає філософові, покинув знов книжки. Гуляв, гуляв, аж до кінця курсу, аж остобісіло!* (Н.-Лев., I, 1956, 127); // Залишати якусь посаду, відмовлятися від дальшого виконання своїх обов'язків. *Катрусі скоро надокучила криклива дитина і штурханці газдині, отже, покинула службу й утекла до вуйка* (Кобр., Вибр., 1954, 110); *Командуючий розумів, що це успіх, що наступ розгортається і що в такий відповідальний момент він не може покинути фронт* (Тют., Вир, 1964, 503); // *перен.* Забувати про щось, звільнятися від чого-небудь. — *Весна прийшла! Тепло знайшла!* — *Кричать дівчатка й хлопчики.* — *Цвірінь! Цвірінь! Журбу покинь!* — *Клопочуться горобчики* (Гл., Вибр., 1951, 235); *Треба було покинути думку про якесь справжнє діло серед свого люду, у рідній країні* (Коцюб., I, 1955, 223).

5. Залишати після себе наслідок своєї дії, діяльності. *Тихо полинули* [човни] *по воді, покидаючи за собою легенький слід* (Н.-Лев., I, 1956, 54); *В неволі, плачучи, умру, І все з собою заберу, Малого сліду не покину На нашій славній Україні* (Шевч., II, 1963, 9).

6. *кому, а також у сполуч. із сл.* с п а д о к. Віддавати, передавати у чиєсь користування, посідання, володіння і т. ін. (перев. після смерті). *Ожение мене батько, а сам вмер, покинув мені отой грунт, три овечки та два непопродані кожуха* (Н.-Лев., I, 1956, 55); *Парубок гарний, чепурний, та, на лихо, хазяйства в його зовсім не було: батько п'яниця був, то нічого синові не покинув* (Гр., I, 1963, 314); * Образно. [І ф і г е н і я:] *Хто дав нам душу і святий вогонь? Ти, Прометею, спадок нам покинув Великий, незабутній* (Л. Укр., I, 1951, 161); // Залишати сиротами (дітей). *Чоловік умер, двоє діток мені покинув, два сини* (Вовчок, I, 1955, 273).

7. Зберігати, відкладати, залишати що-небудь (здебільшого для когось). *Не все бреши за раз — покидай на завтра* (Укр.. присл.., 1955, 190); *Засилаю.. два списки з статуту і прохаю Вас, підпишіть їх, будь ласка, сьогодні і покиньте в книгарні* (Мирний, V, 1955, 426); — *Покинь мені полудень на столі: я зараз прийду,* — *обізвався Кайдаш з повітки* (Н.-Лев., II, 1956, 267); * Образно. *Стих карнавал, а тії, що пили, для нас покинули важке похмілля* (Л. Укр., I, 1951, 185).

8. Вирушаючи кудись, залишати кого-небудь для виконання якоїсь роботи, певних обов'язків і т. ін. — *Підросла я; мене один чоловік найняв за няньку.. Хазяїни підуть на поле, а мене покинуть дома з дітьми*

(Н.-Лев., II, 1956, 175); [О р ф е й:] *Вони розбіглись, як вівці по шурхах.., покинули нас трьох тут будувати для їх твердиню, а для нас могилу* (Л. Укр., I, 1951, 449); *Незабаром він поїхав у відпустку й до фабрики вже не повертався, покинувши мене самого на всі режисерські групи* (Ю. Янов., II, 1958, 19).

9. *перен.* Переставати виявлятися; вичерпуватися, зникати (про силу, розум, почуття і т. ін.). *Ганна Коронецька.. молода, палка, пристрасна і хоровита, але має владу над собою, що покидає її тільки в надто рідкі моменти* (Л. Укр., III, 1952, 718); *Все переплуталось, попливло перед очима, і життя ніби наяву покидало її* (Гончар, III, 1959, 184); — *Змилосердься, Гервасію,— заплакала жінка, почуваючи, що сили покидають її* (Стельмах, I, 1962, 584); *Радість не покидала його цілий день* (Гжицький, Опришки, 1962, 66); *Її покинули дві прикмети, які, здавалося, становили природні компоненти її крові: хитрість і блискавичність орієнтації в будь-якій ситуації* (Вільде, Сестри.., 1958, 402).

ПОКИ́ДАТИСЯ[1], аюся, аєшся, *док.* Кидатися чимнебудь якийсь час.

ПОКИ́ДАТИСЯ[2], аємося, аєтеся, *док.* Кинутися (у 1, 3 знач.) куди-небудь, на щось і т. ін. (про всіх або багатьох). *Ми, покидавшися на землю в траву,..— лежимо...* (Коб., III, 1956, 153).

ПОКИ́ДИЩЕ, а, *с., рідко.* Те саме, що **по́ки́дьок.**

ПОКИ́ДЬ, і, *ж., збірн.* Те саме, що **по́ки́дьки.** — *Везе мені, — скрушно зітхнула Катюша, — що не знайомство, то все покидь* (Чаб., Катюша, 1960, 38); * У порівн. *А ти крізь морок неньчиних істерик .. Кохання наше витягла на берег, Не кинула, як покидь при дорозі* (Мур., Осінні сурми, 1964, 106).

ПОКИ́ДЬКА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **по́ки́дьок.**

2. *зневажл.* Покинута жінка. [А н н а:] *Я б їм не заздрила, тобою бувши, нещасним тим покидькам. Ах, прости, забула я,— він і тебе ж покинув!* (Л. Укр., III, 1952, 334).

ПОКИ́ДЬКИ, ів, *мн.* (*одн.* **по́ки́дьок,** дька, *ч.*). 1. Непридатні для використання, непотрібні залишки чогонебудь, мотлох, старі речі і т. ін. [П а л а ж к а:] *А покажи лишень!* [Т и ш к о:] *Та кажу ж вам, що утиль... Покидьок...* [П а л а ж к а:] *А куди ж ти його несеш?* (Мам., Тв., 1962, 467); *Перед кожною садибою гнили могили смердючих покидьків, де гарчали і гризлися собаки і гули хмари мух* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 167); * У порівн. — *Мабуть, десь під тином доведеться пропасти: усім чужа, нікому не потрібна, як той покидьок* (Мирний, III, 1954, 165).

2. *перен., зневажл.* Морально розкладені люди, декласовані, злочинні елементи суспільства; непотріб, негідь, потолоч. [С т о р о ж:] *Чи давно покидьком був* [Вишкварка], *а тепер ба — шинк свій, ..землю вже купив!..* (Гр., II, 1963, 521); *Майже всі штубові — німкені. Хоч вони теж в'язні, але не політичні, а всілякі покидьки* (Хижняк, Тамара, 1959, 187); *Нашого Галана націоналістичні покидьки бояться і по цей день. Його творчість, його слово палить вогнем їх запроданські душі* (Ком. Укр., 8, 1962, 57); // Уживається в значенні лайливого слова. — *Сволота! Покидьок! — бушував Геллерфорт.— Ні чорта не взнав* (Хижняк, Тамара, 1959, 145).

ПОКИ́ДЬОК *див.* **по́ки́дьки.**

ПОКИ́НЕНИЙ *див.* **поки́нутий.**

ПОКИ́НЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поки́нути.**

ПОКИ́НУТИ *див.* **покида́ти.**

ПОКИ́НУТИЙ, ПОКИ́НЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **поки́нути** 1—8. *Понад шляхом догоряли покинуті багаття* (Гончар, III, 1959, 82); *В цей час у чагарничку переліска заіржала покинена там кобила* (Ле, Наливайко, 1957, 389); *Знову сідав на розламані ясла чи на одіране колесо, забуте і покинуте людьми, і журливо похитував головою з боку на бік.. Це був Григір Тетеря* (Тют., Вир, 1964, 391); *От коли б вони прийшли й подивились на свого внука, підстреленого, знесиленого, покинутого в комишах на обід вовкам та воронам...* (Коцюб., I, 1955, 365); *Цвіте в росі холодний сад, і весь гармонія ридав, немов покинута дівчина когось байдужого гука...* (Сос., I, 1957, 434); *Плаче покинута синами мати* (Довж., I, 1958, 240); *Йому здавалось, що прийшов кінець, що він — самотній, всіма покинутий і забутий,— помре серед чужих людей* (Кол., Терен.., 1959, 344); *Пішла* [Зінька] *стежкою одна, пригнічена, ображена в кращих своїх почуттях, покинута любимим* (Шияп, Баланда, 1957, 176); *Вона була з тих, що звуть «зачуханими», себто покинутими без ніякого догляду...* (Гр., I, 1963, 294); *Вітюньо, покинений майже цілком на руки чужинки-няньки, як здоровенький, гуляв цілий день та радів і ясному сонечку, і квітам, і всій принадній українській весні* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 66); *Віщує серце, що в палатах Ти розкошуєш, і не жаль Тобі покинутої хати...* (Шевч., II, 1963, 11); *Я переходив з рук в руки серед безладних питань, розпочатих і зараз покинутих справ, хвилевих турбот, які мінялись на інші* (Коцюб., II, 1955, 357); * Образно. *Крикнула беззвучно павздогін* [вітрові] *покинена смерічка, хитнула верхів'ям, простягає віття, вернути хоче* (Хотк., II, 1966, 307); // **поки́нуто,** *безос. присудк. сл. Коло клуні пашня потрушена; з півстіжка, чи збито, чи не збито, а забуто й покинуто...* (Вовчок, I, 1955, 170); *Роботу покинуто.. Годинка сну осміхається трудягам* (Коцюб., I, 1955, 210); *Утяли двадцять чотири дубки трохи до часу... На ввесь ліс тільки й було таких двадцять чотири — ще не за моєї пам'яті зросли, мабуть, колись на маяки покинуто їх* (Л. Янов., I, 1959, 348).

2. *у знач. прикм.* Який залишився без догляду, уваги, яким перестали цікавитися, займатися. *Орестові Білинському здалося, що Річинська, незважаючи на присутність дочок і маси родичів,.. почував себе не тільки самотньою, але й покинутою* (Вільде, Сестри.., 1958, 175); *Ліворуч, серед степу, чорніла, немов купа землі, напівзруйнована й покинута казахська зимівля* (Допч., IV, 1957, 8); *Хапаючись за дерева, спустився* [Денис] *в яр і скоро знайшов покинуту, обгороджену ветхим тином лісову криницю* (Тют., Вир, 1964, 244).

ПОКИ́НУТИСЯ, нуся, нешся, *док., діал.* Відмовитися (у 1, 3 знач.). *Ми собі так постановили, що нехай нас усіх посаджають до криміналу, то ми свого не покинемося* (Март., Тв., 1954, 331).

ПОКИПІ́ТИ, пи́ть; *мн.* покипля́ть; *док.* 1. Кипіти якийсь час.

2. *діал.* Посохнути від сильної спеки (про злаки). *Вівси так і покипіли* (Сл. Гр.).

ПОКИП'ЯТИ́ТИ, ячу́, яти́ш, *док., перех.* Кип'ятити якийсь час.

ПОКИП'ЯТИ́ТИСЯ, ячу́ся, яти́шся, *док.* 1. Кип'ятитися якийсь час.

2. *перен., розм.* Те саме, що **погаряча́тися.**

ПО-КИРГИ́ЗЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-кирги́зькому.**

ПО-КИРГИ́ЗЬКОМУ, *присл.* 1. Як у киргизів, за звичаєм киргизів.

2. Киргизькою мовою.

ПОКИСЛІ́ТИ, іс, *док.* Стати кислим.

ПОКИСЛІ́ШАТИ, ає, *док.* Стати кислішим.

ПО-КИТА́ЙСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-кита́йському.**

ПО-КИТА́ЙСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у китайців, за звичаєм китайців.

2. Китайською мовою.

ПÓКІЙ, кóю, *ч., заст.* 1. Відсутність руху і шуму; тиша. *Південь наближавсь, Угамувався мир дібровний; В таємних надрах лісу стає Покій, словами невимовний* (Щог., Поезії, 1958, 320); // Тихе, мирне життя, згода. [П е т р о:] *Він те* [закон] *установлює, дбаючи про мир та покій у сім'ї, а ще більше він дбає про всесвітній мир* (Мирний, V, 1955, 177); // Мир, примирення. *Візьміть назад свої гостинці, Одправте їх к багатирю Енею і просіть покою* (Котл., I, 1952, 275).

2. Душевна рівновага; відсутність хвилювання, турбот, тривог, сумнівів і т. ін. *На серці затихають муки; на душі — радість, покій* (Мирний, III, 1954, 32); [С е р б и н:] *Взяла ти, Мар'яно, моє серце, і не буде йому покою до самої могили* (Вас., III, 1960, 32).

Дава́ти (да́ти) собі́ пóкій — переставати турбуватися, хвилюватися; заспокоюватися. *Ми б, ви та я, попотужили, може, й поплакали та й дали собі покій, а Остап ні — собі покою не давав* (Вовчок, I, 1955, 328); **Да́ти пóкій** *кому* — перестати турбувати, тривожити кого-небудь, докучати комусь. — *Дай мені покій, Матвійчику,— одказала я,— я дуже спати хочу* (Вовчок, VI, 1956, 320); **Жи́ти в покóї** *з ким* — жити у злагоді, у мирі з ким-небудь. *Серденько моє, Колись ми обоє Любились вірно, Чесно, примірно, І жили в покої!* (Пісні та романси.., II, 1956, 9); *Нічим їй ніхто не догодить, ні з ким жити в покої, в злагоді не може* (Коцюб., I, 1955, 465); **Іти́ (проси́тися** *і т. ін.*) **на пóкій** — іти (проситися і т. ін.) на відпочинок; **На покóї [бу́ти (сиді́ти** *і т. ін.*)] — не працювати, відпочивати (бути у відставці, на пенсії і т. ін.). *Сидіть дома, на покої, Не пристало козакові* (Бор., Тв., 1957, 119); **Не дава́ти (не да́ти) собі́ покóю** — не переставати турбуватися, хвилюватися; не заспокоюватися; **Не дава́ти покóю** *кому* — турбувати, тривожити кого-небудь, докучати комусь. *А Маруся не встає — Їй покою не дає Сон: щось серце чує...* (Бор., Тв., 1957, 67); *Дядина гримав, що дитина нікому не дає покою* (Мирний, I, 1954, 91); **Не зна́ти покóю** — не мати душевної рівноваги, бути вічно в роботі, турботах, тривозі, хвилюватися. *Щоб тебе пекло та варило! Щоб ти не знав ні вдень, ні вночі покою!* (Номис, 1864, № 3720); *Не знали ми покою Над нивою чужою* (Нагп., Вибр., 1950, 264).

◇ **Вічний пóкій**: а) заспокоєння після смерті. *Стара вже стала, пора б і кісточкам на вічний покій...* (Стор., I, 1957, 103); б) уживається при згадці про покійного. [Д е м к о:] *Як покійні батько померли, царство їм небесне, вічний покій, мені тоді було годів з десяток* (Кроп., II, 1958, 198); — *Вічна пам'ять, синочки... Вічний покій...* (Кучер, Голод, 1961, 223).

ПОКІЙ, кóю, *ч.* 1. Те саме, що **кімна́та**. *А доня взаперті сидить В своєму сумному покої* (Шевч., II, 1963, 32); *Адась вийшов з маминого покою* (Фр., VII, 1951, 73); *Будинок у Плачинди просторий, міщанський, на п'ять покоїв* (Стельмах, I, 1962, 308).

Приймáльний покій — приміщення у лікарні, де хворі одержують першу допомогу, де їх розподіляють по палатах. *Ось і лікарня. Зайшли до приймального покою* (С. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 23).

2. *перев. мн.* Пишне, багате приміщення. *Панові заманулось покоївки. Її ото й узяли до панських покоїв* (Мирний, II, 1954, 158); *Оці будинки, покої, по яких перше блукала одна несита і загребуща людина,— тепер підуть під школи* (Коцюб., II, 1955, 83).

ПОКІЙНИЙ, а, е. 1. Який помер, померлий. *Від матері покійної се чула: Як виростеш, то будеш вільна, доню* (Л. Укр., I, 1951, 106); [Ш у м е й к о:] *Ми з твоїм покійним дідом Андрієм товаришували колись років з тридцять* (Мик., I, 1957, 464); // *у знач. ім.* **покійний, ного**, *ч.*; **покійна, ної**, *ж.* Померла людина; небіжчик, небіжчиця. *Трохи не опівночі знарядили покійну й положили на столі* (Мирний, III, 1954, 119); *Ухвалила громада наша прийняти уділ у тому похороні депутацією й вінком на могилу покійного* (Коцюб., I, 1955, 166).

2. *рідко.* Спокійний. *Зовсім вона себе чує і покійною, і щасливою* (Мирний, III, 1954, 223); *І спів пташок, і зелень сада: Життя покійне та легке...* (Граб., I, 1959, 222); // Зручний (про предмети).

ПОКІЙНИК, а, *ч.* Померла людина; небіжчик. *Жінки покійника обмили, Пове обрання наложили, Запхнули за щоку п'ятак* (Котл., I, 1952, 268); *В хаті світло палає круг покійника, і миру повно, і два попи парастас правлять* (Фр., I, 1955, 137); *Він перехрестився і тричі поцілував покійника в лоб* (Воскр., Весна.., 1939, 71); // Уживається для вказівки, що той, про кого говорять, тепер уже не живе. — *Покійник мене благав, щоб я Марти доглядала, я й додержу свого* (Вовчок, VI, 1956, 250); *Її ж батько, покійник, царство йому небесне, Павло, на руках носив день і ніч* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 142).

ПОКІЙНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **покійник**; небіжчиця. *Дивилися усі на покійницю: лежала вона,— сказав би спала, коли б не така біла смертно* (Вовчок, I, 1955, 165); — *Було мені вісімнадцять, коли померла покійниця ненька* (Збап., Єдина, 1959, 129).

ПОКІЙНИЦЬКА, кої, *ж.* Будова, приміщення для покійників при лікарні; морг.

ПОКІЙНИЦЬКИЙ, а, е. Такий, як у покійника; мертвотний. — *Як тепленько! — По хвилинці Сном покійницьким заснув* (Граб., I, 1959, 289).

ПОКІЙНИЧКА, и, *ж.* Пестл. до **покійниця**. [Г а в р и л о:] *А пригадай, що якраз у той день, як ховали твою покійничку, так такий поросную дощ* (Кроп., III, 1959, 144).

ПОКІЙНИЧОК, чка, *ч.* Пестл. до **покійник**. *Добрий був покійничок!.. — Кожний небіжчик добрий* (Номис, 1864, № 13089).

ПОКІЙНО, *рідко.* Присл. до **покійний** 2. — *Грицьку! Я тебе не займаю, не руш і мене,— покійно і твердо відказав Василь* (Мирний, IV, 1955, 18); — *Ось і кріслечко; у ньому так покійно сидіти,— щебетав він* (Мирний, III, 1954, 159).

ПОКІЙЧИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **покій** 1. *Маленьке віконце під самою стелею, як і в його кімнаті, запинали товсті залізні прути; .. в покійчику було ще темніше, як у його кімнаті* (Досв., Гюлле, 1961, 32).

ПОКІЛЬ, *присл., спол., розм.* Те саме, що **пóки**. *А покіль що — повернем річ на Квіти* (Гл., Вибр., 1951, 63); [О л е к с а:] *Дівчатам покіль що нічого не кажіть, а то і гульня буде смутною* (Вас., III, 1960, 15); — *Їж, покіль є що їсти!* (Коцюб., I, 1955, 138); *Цар йому на тому слові: «А ходіть, покіль здорові!»* (Перв., Казка.., 1958, 33); *Ти* [Янка Купала] *будеш жить, покіль твої пісні Лунатимуть над рідною землею* (Крижк., Срібне весілля, 1957, 66); *Ой стій же ти, коню, Та не тупай ногою, Да покіль поговорю Да я з рідною сестрою!* (Нар. лірика, 1956, 320); *Їм я квашу солоденьку; Здумав загадку стареньку; Покіль другу скомпоную — Розгадайте перше цюю* (Гл., Вибр., 1951, 206).

ПОКІЛЬЧЕНИЙ, а, е. Який покільчився. *Щоб покільчене насіння та молоді сходи не загинули від приморозків і великих дощів, грядки накривають матами з соломи чи очерету або рогожами* (Озелен. колг. села, 1955, 204).

ПОКІЛЬЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **покільчи́тися**. *Через кожні 2—3 дні насіння перемішують й після покільчення висівають* (Озелен. колг. села, 1955, 103).

ПОКІЛЬЧИ́ТИСЯ, и́ться, *док.* Дати ростки (про насіння); прорости. *Іноді насіння перед сівбою намочують*

на 12—18 годин у теплій воді (20—25°), а потім, після пророщування при 25—30°, коли воно покільчиться, сіють (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 54); *Та шостого року, як ми побралися, дощі впали, сльота велика. Повимокало все в полі, зерно покільчилося на пні* (Ірчан, II, 1958, 247).

ПОКІНЧÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* Закінчити багато чого (одне за одним). [Старшина:] *Ехе-хе! Діла, діла! Коли-то ти їх покінчаєш?* (К.-Карий, I, 1960, 38); *Я і других не менше цікавих для мене робот* [робіт] *не покінчала* (Л. Укр., V, 1956, 256); // Закінчити що-небудь у кілька прийомів; у різний час (про всіх або багатьох). — *Ви ось по десять класів покінчали, проте й досі не знаєте, що раніше з'явилось в природі: курка чи оце яйце?* (Гончар, Тронка, 1963, 119).

ПОКІ́НЧЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **покінчи́ти.** *Я згодився. Як бачите, справа покінчена* (Коцюб., III, 1956, 363); *Скілько вже в мене є початого, та не покінченого?* (Мирний, V, 1955, 341); // **покі́нчено,** *безос. присудк. сл. Коли з пришиванням.. було покінчено, всіх жінок з сьомого вагона зібрали в колону і повели широкою вулицею* (Хижняк, Тамара, 1959, 172); *З Харковом, з інститутом, з чистою наукою покінчено надовго — не на один рік* (Шовк., Інженери, 1956, 4); *Давно покінчено з війною, немало днів пройшло з тих пір* (Гонч., Вибр., 1959, 316).

ПОКІ́НЧЕННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **покінчи́ти** 1. *Я лишаю його абсолютно в спокою, аж до покінчення екзаменів* (Л. Укр., VI, 1956, 182).

ПОКІНЧИ́ТИ, чу́, чи́ш, *док.* 1. *перех. (заст.) і неперех.* Завершити, закінчити що-небудь; довести до кінця. *Пан справник, покінчивши своє діло з головою, вийшов сідати на повозку* (Кв.-Осн., II, 1956, 270); *Учора трупа Саксаганського покінчила грати у нас і поїхала в Харків* (Мирний, V, 1955, 419); *Тільки не відкладай надовго вияснення сеї справи, бо мені хтілось би покінчити з нею скоріш* (Л. Укр., V, 1956, 379); *Коли покінчили зі стравою, Ремо подякував і попрохав кальяну* (Досв., Гюлле, 1961, 85); *Покінчивши з цим питанням, перейшли до поточних справ* (Головко, II, 1957, 466); *Покінчивши з загорожами, молодий господар взявся до роботи* (Тют., Вир, 1964, 263); // Витратити до кінця. *Гострий запах паленої сірки ще не вивітрився,.. хоча з сьогоднішньою порцією сірників Кузьма Іванович давно покінчив* (Голов., Тополя.., 1965, 5).

2. *перех. (заст.) і неперех.* Ліквідувати що-небудь, позбутися чого-небудь. *Аграрне питання в Росії на кінець XIX століття поставило на розв'язання суспільним класам завдання: покінчити з кріпосницькою старовиною..* (Ленін, 17, 1971, 129); *Народ потягся до книжки, до світла, прагнучи якнайшвидше покінчити.. з неписьменністю і темрявою* (Цюпа, Україна.., 1960, 66); // Покласти край чомусь, припинити тривання чого-небудь. *Щоб покінчити муки, Лазар чіпляв за ноги, витягував тіло* (Коцюб., II, 1955, 199); *Народ, Ленін вимагали від своєї армії покінчити з воєнними фронтами ще до зими* (Гончар, II, 1959, 371); *Коли на них міцно налягав сон, вони замовкали, дрімаючи, а в цей час недремні мовчки затісувалися в чергу, щоб скоріше просунутися до жомових ям і покінчити із оцим безконечним, безнадійним чеканням* (Тют., Вир, 1964, 145).

3. *неперех., з ким, розм.* Позбавити життя, убити когось; знищити. *Так він і впав. З ним покінчили одразу* (Коцюб., II, 1955, 101); *Він спрямував коня на Іванка і хотів одним ударом покінчити з ним* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 123).

4. *неперех., на чому.* Прийняти якесь рішення. *Так сперечались довгенько І на тому покінчили, Щоб робити звичайненько І.м обом, як перш робили* (Граб., I, 1959, 452); *На тім і покінчили, що.. поговорить іще зо Славком про батька* (Март., Тв., 1954, 152).

◇ **Покінчи́ти життя́ самогу́бством; Покінчи́ти з собо́ю** — здійснити самогубство, позбавити себе життя, вбити себе. *Тільки на Київщині в одному 1839 році покінчили життя самогубством 39 дівчат-кріпачок, зведених панами й офіцерами* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 56); *І саме тому, що — на випадок катастрофи — у нього було тепер чим покінчити з собою, він почував себе майже в цілковитій безпеці* (Гончар, III, 1959, 161).

ПОКІНЧИ́ТИСЯ, и́ться, *док., рідко.* Закінчитися (у 1 знач.) [Старий дияк он:] *Часами, як покінчиться вже трапеза вбогих, приходить і єпископ* (Л. Укр., II, 1951, 229).

ПОКІ́РЛИВИЙ, а, е. Те саме, що **покірний.** *Лукина пішла через греблю з Іваном, наче покірлива овечка* (Н.-Лев., III, 1956, 344); *Покірливі були* [якути], *плохі, боялись кожного* (Л. Укр., I, 1951, 404); *Жанна стала тихою й покірливою, примушувала себе робити все так, як того хотів Борис* (М. Ю. Тарн., Як на.. ниві, 1958, 42).

ПОКІ́РЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **покірливий.** *Як уже не гордувала, як не орудувала мною панночка, я перетерплю. «Може, ласкавістю своєю та покірливістю втихомирю її»,— було думаю* (Вовчок, I, 1955, 18); *Олена близько сідала, обіймала за шию, а потім, узявши праву руку мужа, притискала її до чола і до грудей по двічі. Се був якийсь предвічний жест для означення повної своєї покірливості і рабської любові* (Хотк., II, 1966, 198); *Він спершу отоді вранці не втримався був — заплакав, але швидко й замовк потім. Не тому, що начебто переболіло, і не з покірливості долі своїй. З іншого* (Головко, II, 1957, 89).

ПОКІ́РЛИВО. Присл. до **покірливий.** [Хор дівчат:] *Горе тому, хто не склонить покірливо Гордеє чоло богині до ніг!* (Л. Укр., I, 1951, 158); *Вона завсігди вигонить його вранці. Він покірливо йде і зачиня за собою двері* (Гр., II, 1963, 39); — *А ви працюйте, як належить хлопам, і покірливо виконуйте його накази* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 19).

ПОКІ́РНЕНЬКИЙ, а, е, *розм.* Досить покірний; надто покірний. — *Вона в мене й тиженька і покірненька, але часом, як чого їй замандюриться та стане гопки, то хоч і не підступай до неї* (Н.-Лев., III, 1956, 332).

ПОКІ́РНЕНЬКО, *розм.* Присл. до **покірненький.** *Харитін поклонився покірненько й подякував за честь* (Н.-Лев., III, 1956, 9).

ПОКІ́РНИЙ, а, е. Який завжди підкоряється, не суперечить, поступається в усьому; слухняний. *А вже він такий був покірний та слухняний — що б йому жінка не звеліла, чи воно до ладу, чи ні, то так саме й зробить* (Стор., I, 1957, 36); *Покірне телятко дві матки ссе* (Укр.. присл.., 1955, 237); // *кому.* Який виконує волю кого-небудь, слухається когось. — *Я буду тобі покірна, поважатиму тебе* (Кв.-Осн., II, 1956, 351); // *чому.* Який не може чинити опір чому-небудь, нездатний перебороти щось; підвладний. *За селом над свіжою ямою стоїть, покірна долі, тиха й добра Федорченкова мати* (Довж., I, 1958, 57); // Власт. слухняному, поступливому. *Покірна вдача;* // Який виражає покору. *Стрічаюсь з її очима. Такі покірні, благаючі і невинні!* (Коцюб., II, 1955, 420); // *поет.* Який легко піддається дії кого-, чого-небудь. *Дай тоді швидше наклепані коси, Жниво покірне клади у покоси* (Щог., Поезії, 1958, 220); // *поет.* Підвладний людині. *Моя Батьківщина — удар молотка І руль тракториста невтомний, І скелі розбиті, й покірна ріка, Комбайни і домни* (Рильський,

І, 1956, 166); *Закрутила турбіни в бурун нашій волі покірна вода* (Сос., І, 1957, 491).

ПОКІ́РНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **покірний.** — *А за її добрість, за її смирноту, покірність треба їй такого мужика, щоб їй був як отець* (Кв.-Осн., II, 1956, 62); — *За найбільше від'ємний бік нашого галицького життя ми уважаємо апатію до публічних справ.. і якусь фаталістичну покірність волі долі* (Фр., VI, 1951, 212); *Міцно склеплені очі, зціплені губи не змінили звичайного виразу покірності в її обличчі* (Л. Янов., І, 1959, 69); *Руські не тремтіли перед Батиєм, не виходили до воріт з поклонами покірності* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 489).

ПОКІ́РНО. Присл. до **покірний.** *Бичок покірно стояв, струшуючи шкурою, і знай поривався лизнути Івасеву руку* (Мирний, IV, 1955, 10); *Вона покірно зносила його деспотизм* (Коцюб., І, 1955, 329); [С п и с к о п:] *Ми платимо покірно всі податки, ми кесаря шануємо і владу* (Л. Укр., II, 1951, 233); *Покірно, як дитина, зліз Андрій з коня і став ні живий ні мертвий перед Тарасом* (Довж., І, 1958, 264); *Я дивлюсь на заплакані очі твої, на покірно нахилені плечі...* (Сос., І, 1957, 197); *Покірно лягають на стерню валки — дівчата швидко в'яжуть їх у снопи* (Минко, Повна чаша, 1950, 58).

Покі́рно прóшу, *заст.*: а) шанобливе звертання до кого-небудь із проханням або запрошенням. — *Сідайте, о[тець] Артемій,— обізвався тихо господар,— от я наллю вам чаю. Прошу покірно!* (Н.-Лев., IV, 1956, 51); б) *(ірон.)* вираз здивування, нерозуміння. — *Треба було покликати до хати.. — Образиться? Покірно прошу... Не треба мені з ним ніяких зносин...* (Коцюб., І, 1955, 314).

ПОКІ́С, кóсу, *ч.* 1. Смуга скошеної трави, збіжжя і т. ін. *Недавно був ще сінокіс, І знов косар дзвенить косою, І знов трудящою рукою Кладе в житах новий покіс* (Черн., Поезії, 1959, 161); *Слухняна трава рівними покосами лягала по стрижених луках,— і скоро єся ділянка вкрилася, мов письменами якимись незрозумілими, зигзагами світло-зелених покосів* (Хотк., І, 1966, 94); * Образно. *Поставивши кулемет на розі двох великих вулиць, вони клали гайдамаків у покоси* (Воскр., Героїка.., 1938, 30); *Митрич стояв розгублений і все ще замислено длубав чорним пальцем у сивому покосі бороди* (Папч., II, 1956, 73); * У порівн. *Йому вподобались здорові сиві очі, що тихо сяли з-під довгих вій та широких, як покоси, русявих брів* (Коцюб., І, 1955, 23); *Врубувався він у ворожу гущину, як у ліс темний, і лягали нападники покосами* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 388).

2. Місце, де косять. [С и н:] *Вона* [лука] *одного доходу більше, ніж на двісті рублів у рік дає... Дванадцять десятин одного покосу* (Мирний, V, 1955, 169); *Юрба в'язальниць молодих Ішла з граблями на покоси* (Щог., Поезії, 1958, 376).

Стáти на покíс — почати косити. *Йонька забрів із косою в густу траву і, поплювавши в руки, став на покіс* (Тют., Вир, 1964, 230).

ПОКІ́СНИЦЯ, і, *ж.*, *бот.* (*Atropis* R u p r). Кормова трава. *Покісниці мають добрі кормові властивості, досить стійкі проти випасання, до цвітіння охоче поїдаються всіма видами худоби, особливо кіньми* (Рослин. Нижн. Придніпр., 1956, 127).

ПОКІ́СТ, кóсту, *ч.*, *діал.* Лак; // Лакована поверхня. * У порівн. *Таке гладеньке, як покіст* (Сл. Гр.)

ПОКІ́Т, кóту, *ч.*, *рідко.* Похилена поверхня чого-небудь, пологий спуск; схил. *Вода оддавала весь зелений покіт узгір'я* (Вовчок, І, 1955, 352).

На покóті віку — те саме, що **На схи́лі ві́ку** (*див.* **схил**). *І вчителям своїм на покоті віку Клонюсь я пам'яттю і похвалу складаю* (Рильський, Поеми, 1957, 249).

ПÓКЛАД [1], у, *ч.* (*мн.* **пóклади,** ів). 1. *геол.* Скупчення осадових або гірських порід; родовище корисних копалин. *Поклади кухонної і калійної солі в Прикарпатті мають вигляд пластів або лінз, розміщених на різній глибині* (Геол. Укр., 1959, 294); *На шляху прохідників дедалі частіше траплялись то червонуваті, то синюваті нашарування, і маркшейдери запевняли, що незабаром відкриється багатющий поклад* (Ткач, Плем'я.., 1961, 128).

2. *перен.* Великий запас, зосередження чого-небудь. *І раптом Потьє знайшов у собі невичерпні поклади бадьорості й віру в перемогу* (Рибак, Новий день, 1937, 249); *Безмежні були в Танцюри поклади молодечого оптимізму* (Шовк., Людина.., 1962, 267).

3. *розм.* Те саме, що **пóслід.**

ПÓКЛАД [2], у, *ч.* Звичайне або зроблене з крейди, дерева і т. ін. яйце, яке кладеться в певному місці, щоб курка там неслася. *Сяде курка й без покладу* (Сл. Гр.).

ПОКЛАДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **покладáти 1,** 3. *У романі цьому* [Бульвера-Літтона] *видно.. надмірне покладання надій на перестрій усього людського життя через якесь відкриття наукове* (Л. Укр., VIII, 1965, 163); *В день столітнього ювілею Лесі Українки відбулося покладання квітів на могилу поетеси* (Літ. Укр., 26.II 1971, 2).

ПОКЛАДА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПОКЛА́СТИ,** адý, адéш, *док.*, *перех.* 1. *на кого—що.* Доручати комусь, чомусь виконання певного завдання. *Клопоту було й без цього, а Келембет покладав на них нові завдання* (Ю. Янов., II, 1954, 100); — *Під загрозою — залізниця на Миколаїв. Партійний комітет покладає на вас, таврійські комунари, будь-що втримати залізницю* (Гончар, II, 1959, 105); *Початок будівництва покладемо на комсомол* (Логв., Літа.., 1960, 107); *Пан Безобразов мав невеличкий маєток і все господарювання по ньому поклав на тітку Домаху* (Папч, На калип. мості, 1965, 26); // Зобов'язувати когось що-небудь робити, примушувати до чогось і т. ін. *Свята церква поклала на діда покуту: він якийсь час мусив кожного.. свята ходити на всі богослужби* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 24); *Імперіалізм поклав на народи нечуваний тягар озброєнь* (Програма КПРС, 1961, 51).

◇ **Покладáти (покла́сти) відповідáльність** *на кого—що* — робити відповідальним за що-небудь, перед ким-, чим-небудь. *Орден Леніна, що прикрашає заводський прапор, покладає на працівників заводу особливу відповідальність перед Вітчизною* (Рад. Укр., 16.I 1948, 1); **Покладáти [всю] надíю ([всі] надії)** *див.* **надія.**

2. Віддавати життя, душу, витрачати сили, роки на щось, для якоїсь мети і т. ін. *Польська шляхта покладає свої сили на полонізацію.. русинів, грається взуїтськими комітетами* (Н.-Лев., II, 1956, 393); [Х в о р а:] *Черниці, спогадай: стоїть у вашій книзі: «Ніхто не має більшої любові, Як той, хто душу поклада за друзів»* (Л. Укр., І, 1951, 121); — *Знаєте, коли все своє життя покладаєш на одну мету, так якось дуже боляче стає, коли чим-небудь доторкнешся до того місця* (Хотк., І, 1966, 148); *Вона поклала стільки сили, стільки праці в цей клаптик землі* (Коцюб., І, 1955, 268); — *Поклав я свій вік, цього лісу доглядаючи, покладе, може, й син так само* (Л. Янов., І, 1959, 348); *Честь і вічна слава, і добра пам'ять достойному сину українського народу композитору Миколі Лисенку, який.. увесь свій талант і многолітній труд поклав на те, щоб знайти, зберегти перли народної творчості, обробити їх і повернути народу* (Довж., III, 1960, 23); *Боярин Семен Олуєвич під*

ніс руку з мечем, і галас ущух. — *Клянуся живіт свій покласти за князя Данила* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 26).

3. *тільки недок., заст., уроч.* Те саме, що **клáсти** 1, 2. *Для своєї дитини й голову під сокиру покладають* (Вовчок, I, 1955, 201); *І стала її* [дитину] *на піч покладати, і кожухом укривати, і водою напувати...* (Кв.-Осн., II, 1956, 439); *Родичі й подруги молодої з піснями наряжають Марію у біле вбрання й урочисто покладають вінок на її коси* (Нар. тв. та етн., 2, 1962, 97); *Вінки до обеліска над могилою Невідомого солдата покладають військові делегації дружніх армій* (Веч. Київ, 30.IX 1967, 3).

Не покладáти рук, *заст.*— працювати весь час, невтомно, сумлінно. *Ніхто її не побачить нігде і ні з ким, .. усе за роботою та по господарству, цілий день рук не поклада* (Кв.-Осн., II, 1956, 314); **Не покладáючи рук** — невтомно, сумлінно. *Всякому своя доля: один, рук не покладаючи, працює, а другий його працю без клопоту поїдає!* (Мирний, IV, 1955, 295); *Мир, творення, комунізм! Заради цієї високої мети, не покладаючи рук, трудяться радянські люди* (Рад. Укр., 7.IV 1964, 3).

◇ **Покладáти поклóни,** *заст.*— те саме, що **Клáсти поклóни** (*див.* **клáсти**). *Гетьман старий ридає, До бога руки знімає, Три поклони покладає Великій громаді* (Шевч., II, 1963, 159).

4. Думати, вважати. *Товариство* [Кирило-Мефодіївське] *покладало, що перше всього треба кріпакам дати волю та завести повсюду добрі школи з наукою на рідній мові* (Мирний, V, 1955, 313); *Він собі так покладає: як піде чоловікові з якого дня, то так воно вже і йдеться...* (Коцюб., II, 1955, 33); // Приймати рішення; доходити висновку. *І поклав* [Тиміш] *у першу неділю сватів засилати* (Вовчок, I, 1955, 51); — *Сьогодні ж таки поїду звідси неодмінно!* — *поклав собі він* (Крим., II, 1972, 10); *Пси мене обнюхали, поклали, що я свій, і лащилися до мене* (Ю. Янов., II, 1958, 18).

◇ **І в головá́х (в голові́, в гóлову, в гóлови, в дýмці, в думкáх, в мúслях) [собі́] не покладáти** — і не думати, і в гадці не мати. *Вона і в головах не покладала, щоб пан мусив збрехати...* (Кв.-Осн., II, 1956, 435); *Вона і в голові не покладала, що він її не любить* (Н.-Лев., II, 1956, 238); *Вони і в голову собі не покладали, До чого дожились* (Гл., Вибр., 1957, 149); — *Ми собі й у голови не покладали, що ви почуєте* (Ю. Янов., I, 1954, 52); *І не ждала такого, і в думці не покладала, а воно враз таке трапилось* (Головко, II, 1957, 191).

◆ **Гóлову поклáсти** *див.* **голова́**; **Покладáти гріх** *на кого* — обвинувачувати кого-небудь у чомусь. *Я ні на кого не покладаю гріха, як на Петра* (Сл. Гр.).

ПОКЛАДáТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **ПОКЛÁСТИСЯ,** адýся, адéшся, *док.* 1. *на кого—що.* Твердо надіятися на кого-, що-небудь, довірятися кому-, чому-небудь. *Ти єдиний мій критик, якому я вірю і на смак якого я покладаюсь* (Коцюб., III, 1956, 421); *Комсомольська організація з перших днів стала тією ударною групою, на яку завжди покладалось командування* (Шер., Молоді месники, 1949, 31); *Він у всім поклався на Бенедя, переконавшися вже попереду, що діло своє він робить совісно і добре* (Фр., V, 1951, 382); *Образно. *Покладайсь не на спину, а на машину* (Укр., присл.., 1955, 366); *Підросте захисна смуга — на неї можна покластись, вона не зрадить, на свої груди прийме палючий подих згубних вітрів* (Донч., VI, 1957, 379).

Покладáтися на [самóго] сéбе — надіятися на свої сили. *Щодо енергії і наполегливості, то Бачура цілком покладався на себе* (Чаб., Тече вода.., 1961, 66).

2. *тільки док.* Лягти (для відпочинку або сну). *Була вже.. одинадцята година, коли Демидів поклався в ліжко* (Мак., Вибр., 1954, 61); *В хаті вже поклалися спати* (Головко, II, 1957, 135); // *перен.* Утворившись, розміститися на чомусь. *На квадратовім чолі поклались рядками одна на другу дрібненькі зморшки* (Коцюб., II, 1955, 375).

3. *тільки недок.* Пас. до **покладáти** 1. *Щорс розумів, яке велике завдання покладається на бригади його дивізії* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 76); *Відповідальність за стан справ на виробництві, за організацію і результати праці колективу покладається безпосередньо на керівників підприємств та спеціалістів* (Ком. Укр., 6, 1966, 4).

ПОКЛÁДЕНИЙ[1], а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **поклáсти**[1]. *Усе широке подвір'я суспіль було заставлене не столами, а дошками, покладеними на пеньках та окоренках* (Н.-Лев., III, 1956, 7); *Марина довго розглядала покладене в лист фото* (Дмит., Наречена, 1959, 150); *Від порога до самого стола прослався барвистий домотканий килимок, видно, тільки сьогодні покладений* (Гончар, III, 1959, 319); *Насправді я дуже вже мертвий, остаточно покійник, у труну покладений, землею припечатаний!* (Вишня, I, 1956, 288); *Чотири трупи, покладених нею, давали їй право об'явити себе командиром цієї невеличкої фортеці* (Д. Бедзик, Плем'я.., 1958, 63); *От тут пішли дружечки по парці, усі у свитах, і тільки самі чорні ленти покладені на головах без усякого наряду* (Кв.-Осн., II, 1956, 96); *Пісенний характер має й вірш «Садок вишневий коло хати...» Покладений на музику, він став популярною народною піснею* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 255); *Я незчувся, як з'їв покладений мені шматок, а на столі ще половина пирога* (Багмут, Опов., 1959, 7); *Пішов я в дідову новобудову. Не було тут ні вікон, ні дверей, одна стеля була покладена* (Збан., Мор. чайка, 1959, 31); // **поклáдено,** *безос. присудк. сл. Під боки покладено жорсткий паперовий матрац з перетовченою на сміття соломою* (Хижняк, Тамара, 1959, 173); *Для того й покладено, для того й залито цей клаптик асфальту, щоб і свої, і — головне — приїжджі бачили, що й ми тут, у степах, не від темноти своєї на тягачах трясемось* (Гончар, Тронка, 1963, 124); *Москва — одно з найстаріших вогнищ культури. Тут покладено початок книгодрукуванню на Русі* (Ком. Укр., 5, 1967, 32); *«Арсенал» — героїчна музична драма. В основу лібретто покладено епізоди боротьби українського пролетаріату за встановлення Радянської влади* (Мист., 2, 1961, 27).

ПОКЛÁДЕНИЙ[2], а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **поклáсти**[2] (у 1—3 знач.). *Комсомольці з честю виконають покладені на них нові завдання;* // **поклáдено,** *безос. присудк. сл. Хазяїн трамбака, на якого покладено охорону корабля, десь знову пішов до друзів* (Ю. Янов., II, 1958, 160); *Почесне і відповідальне завдання вихованням студентської молоді покладено на всіх викладачів, на всі кафедри вузів* (Ком. Укр., 7, 1963, 28); *Скільки труда було покладено на виховання цих полум'яних юнаків, скільки пролито крові, скільки кращих з кращих чернігівців, киян, полтавців поховано з піснями або й просто кинуто мертвими на полях цієї трагічної Волині!* (Довж., I, 1958, 208).

ПОКЛÁДЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **покладáти** 1, 3.

ПóКЛАДЕНЬ, дня, *ч.* Те саме, що **пóклад**[2]. *Покладень під куркою ви зоставили?* (Сл. Гр.).

ПóКЛАДИ *див.* **пóклад**[1].

ПóКЛАДКИ, ів, *мн., розм.* 1. Курячі яйця. *Тут* [в шинку] *люди Лишали розум, сіряки І чоботи, дівки — вінки, А господині покладки* (Фр., X, 1954, 273); *Затопили в печі, приставили окріп на тісто та горщичок з покладками* (Коцюб., I, 1955, 43); *Носила Єлена й покладки, й солонину, й бринзу, але видимих наслідків ворожіння не давало* (Хотк., Довбуш, 1965, 10).

2. Штучні курячі яйця. *Для перевірки і підготовки насідок під них спочатку підкладають 1—2 яйця, непридатних для інкубації, або покладки з крейди чи дерева* (Птахівн., 1955, 291).

ПОКЛА́ДЛИВЕНЬКИЙ, а, е, *розм.* Досить покладливий; надто покладливий.

ПОКЛА́ДЛИВИЙ, а, е. Який не любить сперечатися; який легко пристосовується до інших; поступливий, лагідний. *Я буду слугою покладливим. Платні ніякої не жадаю* (Фр., III, 1950, 163); *Юрій відповідає терпляче — покладливий він чоловік!* (Рад. Укр., 25.VIII 1962, 3).

ПОКЛА́ДЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **покла́дливий.**

ПОКЛА́ДЛИВО. Присл. до **покла́дливий.**

ПОКЛА́ДНИЙ, а, е, *діал.* 1. Запасливий; ретельний, дбайливий. *Господарство в Балабухи велося погано; Балабуха не любив піклуватись ним, бо не був покладний чоловік* (Н.-Лев., III, 1956, 123).

2. Відкладений про запас. — *Знаєте що, отче Палладіс! От чорноризці мають покладні гроші й держать їх дурнісінько під спудом, у скринях* (Н.-Лев., III, 1956, 380).

ПОКЛА́ЖА, і, *ж.* Те, що спаковане, приготовлене для перенесення, перевезення куди-небудь; багаж. *Єгор старанно ув'язав поклажу мотузками, і коні рушили від станції* (Шиян, Балацца, 1957, 195).

ПОКЛА́НЯТИ́СЯ, яюся, яєшся, *док.* Вклонитися комусь кілька разів; принижено просити про що-небудь якийсь час. — *Цитьте ж усі, слухайте; кого начитаю над вами сотником, так зараз покланяйтесь йому і на ралець я гостинцями ідіте* (Кв.-Осн., II, 1956, 220).

ПОКЛА́СТИ [1], аду́, аде́ш, *док., перех.* 1. *що.* Помістити куди-небудь, розмістити десь. *Він сів коло дверей на кам'яних східцях і поклав шапку коло себе* (Н.-Лев., II, 1956, 268); *Білий, в глибокій дрімоті, схилився старець, поклав на долоні зажурене чоло* (Коцюб., II, 1955, 303); *Тимко поклав зброю у бокову кишеню* (Тют., Вир, 1964, 354); *Похоронили Олексія, Поклали квіти на могилу...* (Тарн., З дал. дороги, 1961, 462); // Скласти що-небудь в одне місце, в певному порядку. *В один день увесь лан Тихонів і зжали, і пов'язали, і у копи поклали* (Кв.-Осн., II, 1956, 148); // Припинити якесь заняття, відклавши вбік знаряддя, об'єкт дії і т. ін. *Мені дуже хочеться на цьому місці покласти перо, таке слабе і немічне, щоб описати те, що я побачив* (Коцюб., III, 1956, 141); *Книжки в Павла що не ріж, то трудніші. Мучить, мучить себе, та й ні — покладе книжку* (Головко, II, 1957, 421); // Внести на збереження (до ощадної каси, банку і т. ін.); // Додати, всипати що-небудь у страву.

◇ **Го́лову під соки́ру покла́сти** *за кого — що* — те саме, що **Голово́ю учи́тися** *за кого — що* (*див.* **голова́**). — *Але що він прямує до однієї матеріальності, я за це ладен хоч би й голову під сокиру покласти* (Н.-Лев., V, 1966, 277); **Покла́сти бага́ття (вогóнь, ва́тру)** — розпалити багаття. *Чи не покласти ватру? Побачить* [Марічка] *вогонь і буде знати, куди вернутись* (Коцюб., II, 1955, 347); **Покла́сти до своєї́ кишені́ (собі́ в кишéню)** *див.* **кишéня; Покла́сти зу́би на поли́цю** — терпляче нестатки, обмежити себе в найнеобхіднішому; не маючи харчів, голодувати якийсь час. *Що те панське жалування: сьогодні воно сяк-так годує тебе, а завтра, схоче пан, і покладеш зуби на полицю...* (Стельмах, I, 1962, 95); **Покла́сти ла́пки** *див.* **ла́пка; Покла́сти на зуб (на зу́би)** *див.* **зуб; Покла́сти під сукно́ (під спуд)** *що* — відкласти вирішення якої-небудь справи на невизначений час. [Г а л у ш к а:] *Писав я.. в район, але там поклали під сукно в канцелярії* (Корн., I, 1955, 297); **Покла́сти я́йця (яє́чка)** — знестися, відкласти яйця (про птахів, змій, комах і т. ін.). *Де покласти, клопочеться птичка, Три яєчка свої голубі* (Ус., Листя.., 1956, 145).

2. Помістити когось куди-небудь у лежачому положенні; примусити когось-небудь лягти. *Дома дівчинку зараз роздягли і поклали в ліжко, бо в неї почався напад пропасниці* (Л. Укр., III, 1952, 635); *Лайкою і погрозами Гуменний поклав їх* [мадьярів] *на землю і наказав чекати команди* (Гончар, Новели, 1954, 17); *Божевільних коней спіймали між тополями, очистили сани від снігу і поклали на них поранених* (Тют., Вир, 1964, 528); // Влаштувати на нічліг. *На ніч поклали мене в кімнаті, де я родився* (Коцюб., II, 1955, 358); — *А цю чорнобривку,— баба з удаваною суворістю озирнула Вутаньку,— ми біля порога покладем* (Гончар, II, 1959, 166); // Помістити в лікарню, госпіталь і т. ін. для лікування. *Лікар Александрійський сказав негайно покласти Шевченка в госпіталь до повного видужання* (Тулуб, В степу.., 1964, 224).

Покла́сти на [оби́дві] лопа́тки *див.* **лопа́тка; Покла́сти спа́ти** — помістити в ліжко, колиску і т. ін. для сну. *Фросина Даниліва поклала Бориса спати, а сама, погасивши світло, прикипіла до вікна* (Хижняк, Тамара, 1959, 136).

3. *перен., розм.* Вбити, знищити. *Багато ворогів поклав я по долині, Котрі ж зістались, розігнав по полі* (Л. Укр., I, 1951, 334); *Андрій пригадав фронтовий епізод, коли Зіна поклала з автомата шестеро гітлерівців* (Гур., Життя.., 1954, 9).

◇ **Покла́сти в домови́ну (в моги́лу)** *кого* — довести до смерті кого-небудь, прискорити чиюсь смерть. *Франко не був певний, що на його долю, як він писав, не лишилася частина тих ударів, які поклали в могилу славного поета* [К. Гавлічка-Боровського] (Вітч., 5, 1956, 143); **Покла́сти тру́пом** — повбивати. *Умить вибігло двоє других з двох ворожих таборів і обох на місці трупом поклали...* (Кобр., Вибр., 1954, 184); *Тоді, завдяки блискучому маневру Ганнібала, римляни одразу змушені були відбиватися на чотири сторони, і карфагенське військо поклало на місці трупом майже всіх римлян* (Ю. Янов., II, 1958, 231).

4. Розмістити що-небудь на якійсь поверхні, покриваючи її (всю або частково). *На кибалку, над самим лобом, поклала* [Мотря] *вузеньку стрічку з золотої парчі* (Н.-Лев., II, 1956, 275); *З'явився хірург і поклав на обличчя йому білу марлеву маску* (Довж., I, 1958, 305); // Напести, накласти на якусь поверхню шар чого-небудь; замалювати щось. [Є г и п т я н и н:] *Сю постать я б зробив далеко вище, а тую нижче, не жовтогарячу, але червону фарбу тут поклав би* (Л. Укр., II, 1951, 245); *На лице поклала* [Любов Прохорівна] *зайвий шар пухкої пудри, щоб блідість свою на неї звернути* (Ле, Міжгір'я, 1953, 114); * Образно. [Д ж о н а т а н:] *Ще б не пора тим рокам стільки срібла на чорні кучері твої покласти* (Л. Укр., III, 1952, 103); *І на шибках дитячого будинку сонце поклало червоні мазки* (Головко, I, 1957, 182); // Поставити на чомусь якийсь знак, помітку, зробити відбиток чого-небудь. *Покласти печатку на довідку;* // *у сполуч. із сл.* п е ч а т к а, в і д б и т о к, т а в р о *і т. ін., перен.* Лишити слід, зробити певний вплив і т. ін. *Та проклята панщина, що заїла стільки людей, поклала свою печатку й на Харитона* (Коцюб., I, 1955, 438); *На вигляд було їй років за тридцять. І час поклав уже своє тавро: втома в очах і ледве помітні зморшки в куточках різко окресленого рота* (Головко, II, 1957, 451); *Поклав* [Т. Шевченко] *могутню печать свого таланту буквально на всю українську демократичну поезію* (Крик., М. Рильський, 1960, 14).

◇ **Покла́сти на му́зику (но́ти) думки́, вра́ження, сно́гади** *і т. ін.* — відтворити в музиці думки, враження,

спогади і т. ін. *Дещо з своїх вражень вона пробувала навіть покласти на музику* (С. Ол., Леся, 1960, 43); **Покла́сти на му́зику (но́ти) ві́рші** — написати музику на вірші. *Захоплений неперевершеною майстерністю, з якою Кропивницький читав поему Шевченка «Причинна», Крижанівський вибрав з неї дев'ять строф і поклав їх на музику* (Вітч., 6, 1965, 194); **Покла́сти на папі́р:** а) нанести на папір зображення чого-небудь, намалювати. *Тепер, коли цятки краски знов злились в далеку картину, мені хочеться покласти сю картину на папір* (Л. Укр., III, 1952, 598); б) викласти, описати словами (віршами). *Ти* [поет] *можеш душу вилити в рядках, Жагучу мрію на папір покласти* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 40).

5. Накласти у певній кількості (про їжу).— *Аркадій! тобі покласти ще крему?* (Коцюб., II, 1955, 389); *Кок, знаючи апетит своїх товаришів, кожному поклав по три великі котлети* (Трубл., I, 1955, 173).

6. *заст., спец.* Те саме, що **збудува́ти.** *Поклали новий монастир* (Сл. Гр.); *Два роки минуло, заки* [Федір] *поклав хату* (Стоф., I, 1949, 129); // Настелити (про підлогу, стелю).

7. *у сполуч. із сл.* п о ч а т о к, к і н е ц ь, к р а й і т. ін. Виконати, зробити те, що виражено іменником. *Початок якісно новому етапові в розвитку культур братніх народів поклав Великий Жовтень* (Ком. Укр., 5, 1967, 76); *Тихович не знав уже, як покласти кінець тій прикрій сцені* (Коцюб., I, 1955, 204); *Поклавши край пануванню експлуататорських класів, Великий Жовтень поклав край всякому.. гнітові* (Рильський, III, 1956, 144).

◇ **Покла́сти вину́ (прови́ну)** *на кого* — те саме, що **Скла́сти вину́** *на кого* (*див.* **вина́**); **Покла́сти в осно́ву** — прийнявши щось за вихідне, основне, визначальне, керуватися ним. *Увібравши в себе все краще, що було створено мистецтвом віками, соціалістичний реалізм в основу основ відображення дійсності поклав комуністичну партійність як найвищий прояв прогресивної ідейності* (Мист., 5, 1961, 12); **Покла́сти гнів** *на кого* — розсердитися, розгніватися на кого-небудь. — *Я до тебе по-доброму, а ти так до мене? Як ти така, покладу гнів на тебе до самої смерті і на поріг до тебе не ступлю* (Вас., II, 1959, 282); *Не тільки люди, але й боги поклали гнів на вбогих пасинків села, у яких тільки й землі, що за нігтями* (Стельмах, I, 1962, 187); **Покла́сти осно́ву** *чому* — створити те, що є вихідним, початковим, основним для чого-небудь. *Саме І. І. Срезневський поклав основу історичному вивченню російської мови в її зв'язку з іншими слов'янськими мовами, насамперед з українською і білоруською* (Мовозн., XIII, 1955, 15); **Покла́сти покло́ни (покліни):** а) низько вклонитися під час молитви. *Поклала три поклони перед образами, напилась свяченої води та й пішла на кладовище* (Н.-Лев., III, 1956, 257); б) низько вклонитися, віддаючи шану кому, чому-небудь. *Поклавши три доземних поклони, Олександр Васильович підвівся на ноги* (Добр., Очак. розмир, 1965, 73); **Покла́сти хрест на се́бе,** *заст.*— перехреститися. *Вона конвульсійним рухом поклала на себе великий хрест* (Коцюб., I, 1958, 277).

8. *перен., розм.* Призначити, визначити (плату, ціну і т. ін.). *Директор поклав їм плату по три карбованці на місяць на панських харчах* (Н.-Лев., II, 1956, 200); — *А яку ви, господарю найдобріший, покладете ціну за цього красюка?* — *Циган картинно напівобернув коня, щоб ми всі побачили його лебедину шию* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 80).

9. *спец.* Надати певного напряму рухові (літака або судна). *Покласти літак на зворотний курс.*

◆ **Покла́сти на пле́чі** *чиї, кому* — поставити когось перед необхідністю виконання, здійснення чого-небудь. *Історія поклала на плечі КПРС завдання, за розв'язання яких ніколи ще не бралася жодна партія в світі* (Ком. Укр., 4, 1967, 6); **Покла́сти [собі] за мету́; Покла́сти [собі] завда́нням** — намітити, визначити щонебудь для здійснення. *Партія Леніна в третій п'ятирічці поклала за мету — в найближчі 10—15 років догнати і перегнати найбільші капіталістичні країни і в економічному відношенні* (Тич., III, 1957, 79); *Це ж він поклав собі завданням утворити зразкову артіль на жах ворогам* (Епік, Тв., 1958, 34).

ПОКЛА́СТИ[2] *див.* **покладáти.**

ПОКЛА́СТИСЯ *див.* **покладáтися.**

ПОКЛА́ЦАТИ, аю, аєш, *док.* Клацати якийсь час; клацнути кілька разів. *Шкурупій витяг із торбини телячі щипці, поклацав ними* (Тют., Вир, 1964, 524).

ПОКЛА́ЦУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **покла́цувати** і звуки, утворювані цією дією. *З характерним поклацуванням б'ють ворожі самоходи, замаскувавшись десь по вибалках за дамбою* (Гончар, III, 1959, 359).

ПОКЛА́ЦУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Час від часу клацати.

ПОКЛЕ́ЄНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поклеї́ти.** *Бібліотека.. була невеличка і на всю величезну волость одна; книжки були зачитані, підклеєні, поклеєні.., та проте читати їх було можна* (Вишня, II, 1956, 350).

ПОКЛЕЇ́ТИ, е́ю, е́їш, *док., перех.* 1. Склеїти все або багато чого-небудь.

2. *розм.* Наклеїти у багатьох місцях; розклеїти. [Б а б у с я:] *Учора вночі листки по селу хтось поклеїв* (Баш, П'єси, 1958, 24).

3. Клеїти якийсь час.

ПОКЛЕКОТА́ТИ, о́че *і* **ПОКЛЕКОТІ́ТИ,** оти́ть, *док.* Клекотати, клекотіти якийсь час; // *безос.*— *Друзі!..— І вже, передаючись з уст в уста, покотилось далеко в поле, помчало, поклекотіло в інші, розтягнуті понад шляхом румунські батальйони й полки: — Він сказав — друзі!* (Гончар, III, 1959, 129).

ПОКЛЕКОТІ́ТИ *див.* **поклекота́ти.**

ПОКЛЕ́П, у, *ч., рідко.* Несправедливе обвинувачення; наклеп. [Ж і р о н д и с т:] *Хіба ж не ти мене в тюрму загнав своїм поклепом?* (Л. Укр., II, 1951, 176).

ПОКЛЕ́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поклепа́ти** 1. *Сапи і коси поклепані Щойно на плечі зняла* [мати] (Гірник, Стартують.., 1963, 19).

ПОКЛЕПА́ТИ, поклепа́ю, поклепа́єш *і* покле́плю, покле́плеш; *мн.* покле́плять; *перех.* 1. Док. до **клепа́ти.** *Як нам коси затупіють, Поклеплем* (Пісні та романси.., II, 1956, 72).

2. Клепати якийсь час.

ПОКЛЕ́ПНИК, а, *ч., рідко.* Той, хто зводить наклеп на кого-небудь; наклепник.

ПОКЛИГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., розм.* Піти повільно, ходою стомленої, знесиленої людини. *Стоїть* [парубок], *як скам'янів, та побілів-побілів. І вже не скоро, дивлюсь, поклигав кудись, як неживий* (Тесл., Вибр., 1950, 25); *Сеспель вийшов з лікарні, похнюпившись поклигав вулицею. Нічого втішного йому не сказали* (Збан., Сеспель, 1961, 439).

ПО́КЛИК, у, *ч.* 1. Прохання, запрошення або вимога прийти, з'явитися куди-небудь і т. ін. *Це наче з-під землі донісся до неї глухий Ониськів поклик: — Явдохо! Явдохо! а йди лиш сюди* (Мирний, IV, 1955, 39); *Зайти до кухні без поклику Хани не смів ані Куна, ані Лейбуньо, доки вона була в кухні* (Фр., II, 1950, 80); *Нур'ялі сидів у коміркі, готовий з'явитися на перший поклик* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 372); * Образно. *Зачувши голос від вершин незнаних, На поклик владний я до тебе йшов* (Зеров, Вибр., 1966, 425); // *перен.* Притягальна сила

чого-небудь. *Він серцем чує, як з глибоких долин, де кипляють ріки та рвуть береги, з тихих осель і царинок котиться вгору, на поклик весни, жива хвиля худібки, і під ногами її радо зітхає земля* (Коцюб., II, 1955, 320); *Так, це тільки берег Великого океану, заповітне місце, звідки чути поклик просторів, неспокійних доріг* (Гончар, Тронка, 1963, 336).

За по́кликом душі́ (се́рця, со́вісті) — у відповідності до своїх прагнень, почуттів, перекопань.

2. Прохання або вимога діяти певним чином, взяти участь у чому-небудь. *Треба напружити всі сили, гукнути поклик до всіх, кому дорога ця справа* (Мирний, I, 1955, 430); *Пролетарський Петербург піднімав над Росією горде червоне знамено революції. У відповідь на його поклик вставали російські і українські міста* (Цюпа, Україна.., 1960, 39); // Заклик, відозва, гасло. *Робітників полки злучені ідуть, і поклик рокоче: Вставайте, народи! Прийшла пора, пора — день свободи!* (Пісні та романси.., II, 1956, 214); *Ми йшли вперед на поклик безнастанний: «Війна палацам — вічний мир хатам!»* (Сос., II, 1958, 325); // Сигнал; наказ, команда. *Так на поклик музезина* [муедзина] *правовірний починає молитву...* (Л. Укр., III, 1952, 680); *Ще вранці — на поклик першого гудка — застрайкували найбільші заводи* (Смолич, Реве та стогне..., 1960, 47); *Місто дише напружено Навіть у сонній млі. Чуєш ти поклик, друже: — На кораблі!* (Рильський, I, 1960, 297); — *В атаку! В атаку! В атаку! — Немов у відповідь на цей поклик, весь плаударм загримів канонадою* (Гончар, III, 1959, 373); // Звук, крик, що кличе, застерігає і т. ін. *Птруа... птруа!.. Горляний поклик все навертав крайніх* [овець] *в отару, тримав повідь у берегах* (Коцюб., II, 1955, 321); *Води напившися з ясного джерела, Вертаються вони під поклики пастуші, І хитро щуляться у перволітків уші... Хвилина — і табун мов буря понесла* (Рильський, I, 1960, 257).

3. Те саме, що **ви́гук**. 1. *Якщо прийде журба, то не думай її Рознести у веселощах бучних, За столом, де веселії друзі твої П'ють-гуляють при по́кликах гучних* (Л. Укр., I, 1951, 81); *З іскрами радості в чорних очеснятах, з веселим покликом: «їдемо, їдемо, на виноградник їдемо!» — вони зірвалися з-за столу* (Коцюб., I, 1955, 186); *До глибокої півночі краяв нам серця, час від часу пронизуючи темряву, надривний, розпачливий поклик збезпам'ятілої від туги Яринки...* (Коз., Гарячі руки, 1960, 106); // Про звуки, які видають деякі птахи, звірі і т. ін. — *Кру-кру! — лунає поклик журавлів, І слід по них в німому небі тане* (Нагн., Вибр., 1957, 212); *І вдосвіта, під ніжний поклик вудвуда прокинувшися на сіні під клунею, я довго подивлявся крізь вишневе листя — як сіріло і ясніло синє небо* (Ю. Янов., V, 1959, 141).

ПОКЛИ́КАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **покли́кати**. *Прийшов покликаний брат Агапіт* (Фр., XIII, 1954, 299); *І от, покликаний до бою, я взяв тоді в солдатську путь лише саму військову зброю* (Уп., Вірші.., 1957, 81); *В Нетесі він пізнав самого себе — невмілого, але покликаного на гарячу, велику справу* (Рудь, Гомін.., 1959, 151); // **покли́кано**, *безос. присудк. сл. Негайно було покликано Бабариху* (Донч., VI, 1957, 32); *Незабаром покликано було гостей до вечері* (Л. Укр., III, 1952, 503); *Панас позивав. Усіх трьох братів покликано на суд* (Гр., II, 1963, 385); *Мене покликано сюди на консіліум до хворих* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 128).

2. *у знач. прикм.* Який має, відчуває покликання до чого-небудь; здатний на щось. *Я почуваю, що я покликаний до якоїсь ширшої й вищої діяльності* (Н.-Лев., V, 1966, 126); *Я побачив перед собою людину, покликану для діл сміливих і небезпечних* (Сміл., Сад, 1952, 76).

3. *у знач. прикм.* Признач. або обраний для певної мети, що-небудь зробити, виконати і т. ін. *Пушкін був покликаний бути першим поетом-художником Русі, дати їй поезію як мистецтво, як художність, а не тільки як прекрасну мову почуття* (Бєлін., Вибр. статті, 1948, 223); *Двадцятий вік породив державу, яка покликана повернути людство на його природний шлях — до тісної співдружби* (Руд., Остання шабля, 1959, 542); *Мистецтва покликані виражати почуття епохи, і тому кожному з них потрібна своя поезія* (Довж., III, 1960,108).

ПОКЛИ́КАННЯ, я, *с.* 1. Внутрішній потяг, здатність, схильність до певної справи, професії. *Писала Галя й зять до «коханих родичів», що Славко не поробив ніяких іспитів,.. що він не думає братися за науку, бо не має до того покликання* (Март., Тв., 1954, 424); *Після перших драматичних спроб Панас Мирний звертається до прози, де знаходить своє справжнє покликання* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 631); *Покликання до складання пісень у Шевченка було настільки великим, що народнопісенні образи, мотиви, які завжди роїлися в його голові, часто виливались у формі імпровізації* (Пар. тв. та етн., 2, 1964, 38).

2. Призначення. *Велике покликання матері народити людину, але найвеличніше — народити й виховати не вовка, а друга, не хижака, а брата* (Довж., I, 1958, 335); *Розуміла* [Л. Українка] *покликання своє: поезією-зброєю служити боротьбі за соціальне і національне визволення народу* (Рильський, III, 1956, 281).

ПОКЛИ́КАТИ, и́чу, и́чеш, *док., перех. і без додатка.* 1. Словом, звуком, жестом попросити, примусити когонебудь підійти, наблизитися, обізватися; звернутися до когось. — *Марто! Марто! — покликав старий* (Вовчок, VI, 1956, 238); *Поважної ходи Роман не знав: поклич його — підбіжить з підскоком* (Вас., I, 1959, 59); *Стрибог став собі в дверях, оглядав людей і думав над тим, кого би йому покликати* (Март., Тв., 1954, 132); *Брянський покликав Сагайду, і той підбіг, гупаючи важкими чобітьми* (Гончар, III, 1959, 40).

2. *також з інфін.* Запросити когось прийти, з'явитися куди-небудь з певною метою, для виконання якоїсь справи і т. ін. *Марне, брате, не виглянє Чорнобрива з хати. Не покличе стара мати Вечеряти в хату* (Шевч., II, 1963, 16); *Покликали його раз до двору дрова різати* (Коцюб., I, 1955, 87); [К а л е б:] *Ми б мали право тебе покликати на суд громадський...* (Л. Укр., III, 1952, 64); — *Обживетеся на новому місці, так ще мене й у гості покличете* (Тют., Вир, 1964, 180); * Образно. *Пройшла осінь і зима, настала весна — довгождана, тепла й пахуча і покликала зраділих хліборобів у степ* (Цюпа, Три явори, 1958, 29); // *за кого, ким і т. ін., розм.* Просити когось стати, бути ким-небудь. *Тільки що вдарили в дзвін до утрені, вже він і скочив, і розбудив пана писаря Пістряка, Ригоровича, що покликав його у старші бояри* (Кв.-Осн., II, 1956, 213); [Г а п к а:] *А що, кого покликав за куму?* [В а с и л ь:] *Степаниду* (Крон., II, 1958, 156).

3. *до чого, на що і з інфін.* Звернутися до когось із закликом взяти участь у чому-небудь, залучити до виконання важливого завдання, політичної вимоги і т. ін. *Більшовики відкрито і приселюдно покликали трудовиків за собою на битву з кадетами..* (Ленін, 14, 1971, 292); *А сурма до бою покличе, за край свій ми станем грудьми* (Сос., II, 1958, 79); *Радянська влада покликала трудящих до участі в керівництві державою* (Іст. укр. літ., II, 1956, 593); * Образно. *Солдатами ми будемо довіку, Які б нас не покликали фронти!* (Нех., Чудесний сад, 1962, 57); // Те саме, що **призва́ти**. *На початку тридцятих років мене покликали в армію на перепідготовку* (Мас., Життя.., 1960, 113).

Покли́кати до відповідáльності *див.* **відповідáльність; Покли́кати до життя́** — дати поштовх до розвитку; збудити. *Шевченко вірив.. у невичерпні духовні можливості і силу народну, які треба тільки пробудити, покликати до життя, відродити і зрушити* (Вітч., 3, 1961, 131).

ПОКЛИКА́ТИ, áю, áєш, *недок., перех. і неперех.* 1. Те саме, що **вигу́кувати.** *А вколо, як музики,— Гурти пташок дзвінких. І кожна ж то співає, І кожна покликa: «Ой небо, ой безкрає, Ой річка, ой ріка!»* (Рильський, Ілліч., 1958, 6).

2. *кого, на кого і без додатка.* Звертатися до когонебудь, кликати когось. *На турків-яничар, на бідних невольників покликає* [Алкан-паша]: — *Турки,— каже,— турки-яничари, І ви, бідні невольники!* (Укр.. думи.., 1955, 40); *Забриніть* [пісні], *задрижіть, полетіть І пірніть у кришталь блакить, У ясну, І заснулих людей ви будіть, Покликайте усіх вдалину, Вдалину!* (Рильський, І, 1960, 99); *«Брате милий, брате-соколоньку, Ти покинув сестру-сиротоньку, А я ходжу — покликаю, Як зозуля в темнім гаю: Ой, вернися з далекого краю!»* (Пісні та романси.., II, 1956, 154); // Згадувати когось, відзиватися про когось. *Їх стали люде знати, добрим словом покликати* (Сл. Гр.).

ПОКЛИ́КАТИСЯ *див.* **покликáтися.**

ПОКЛИКА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **ПОКЛИ́КАТИСЯ,** и́чуся, и́чешся, *док.* Вказувати на кого-, що-небудь для підтвердження або виправдання чогось; наводити що-небудь як доказ; посилатися. *Треба.. звернутися.. до експерта Антона Петровича Ейсмонда, покликаючись на мою рекомендацію* (Коцюб., III, 1956, 126); *Я покликався на дурних свідків, що замість очистити мене, заплутали мене ще в дві інші паскудні справи* (Фр., VI, 1951, 188); *Ще до вечері відкланявся й Степовик, покликавшись на якусь негайну роботу* (Крот., Сини.., 1948, 98).

ПОКЛИ́КАЧ, а, *ч., іст.* Особа, що привселюдно оголошувала що-небудь, сповіщала про щось. *Процес християн.. відбувається на дальшому кінці арени (за сценою), про нього сповіщав голос покликача судового* (Л. Укр., II, 1951, 510); — *Не розходьтеся! Не розходьтеся! — вигукували султанські покликачі* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 290).

ПОКЛИ́КНУТИ, ну, неш, *док., перех. і неперех.* Однокр. до **покликáти.** — *Я чула, як ти про мене розпитував, от я й прийшла до тебе. Ти радий? — Радий, дуже радий! — покликнув Павлусь і простяг до неї обидві руки* (Л. Укр., III, 1952, 488); — *Марусю! — покликну.— Се ти? Тая покірлива?..* (Вовчок, І, 1955, 210).

ПОКЛИ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **покли́кувати.**

ПОКЛИ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і неперех.* 1. Вигукувати час від часу; покрикувати.— *Рист! рист! — покликують і собі вівчарі...* (Коцюб., II, 1955, 324).

2. Вигукувати що-небудь з почуттям, з хвилюванням. [Любов *(співає.., уриває і покликує)*:] *Ах, яка чудова ніч, а ми й не дивимось!* (Л. Укр., II, 1951, 26).

3. Звертатися до когось, кликати кого-небудь. *Устим людей покликує: — Сини, Виходить так, ми люди не останні! Ми тут зійшлися, месники бідноти, Окривджені панами кріпаки* (Мал., Книга.., 1954, 67); * Образно. *Серденько кволе до часу постаріло, Марно минуле до себе покликую* (Граб., І, 1959, 322).

ПОКЛИНЦЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *перех.* Док. до **клинцюва́ти.**

ПОКЛІ́Н, ПОКЛО́Н, лóну, *ч.* 1. Нахилення голови або верхньої частини тулуба (на знак вітання, поваги, подяки, під час молитви і т. ін.). *Надя, сидячи на балконі, здалека могла бачити свого залицяльника й привітно осміхатися на його увічливі поклони* (Крим., Вибр., 1965, 337); *Амангельди підвівся йому назустріч, відповів на поклон* (Десняк, II, 1955, 69).

◇ **Віддава́ти (відда́ти) покло́н** *див.* **віддава́ти; Земни́й (дозе́мний) покло́н** — те саме, що **Земни́й уклі́н** (*див.* **земни́й**). *Злізла* [Мотря] *з печі, впала навколішки перед образом та тихо й чуло молилася, б'ючи земні поклони* (Мирний, І, 1949, 411); *Які чуття із мрій напівзабутих Плачем вставали в синій далі гін, Коли земний віддаючи поклін, Вони торкались рук його закутих!* (Мал., Книга.., 1954, 86); *Лимариха стала навколішки перед образами і.. почала хреститись і класти доземні поклони* (Добр., Очак. розмир, 1965, 27); **Кла́сти покло́ни (поклі́н)** *див.* **кла́сти; Низьки́й покло́н** *див.* **низьки́й; Поясни́й покло́н** — нахиляння верхньої частини тулуба, при якому простягнута рука торкається землі. *Побачивши гостя, матушка зразу ж здригнулася всередині і по-чернечи віддала поясний поклін* (Стельмах, І, 1962, 638).

2. Вітання, найкращі побажання, які передають кому-небудь у листі або через когось; привіт. *Міцно і щиро стискаю Вашу руку. Вашій мамі низенький поклін від мене* (Л. Укр., V, 1956, 394); [Шахтар:] *Прощай, Кузьма.. Пітерцям від нас поклін* (Корп., І, 1955, 157); *Сестра восени пішла додому на Полтавщину, а він, передавши нею поклони матері та злиденний свій заробіток,.. зостався ще на одну весну в степах* (Гончар, II, 1959, 29).

3. *заст., розм.* Принижене прохання. — *Та я ж осе до нашого пана з поклоном. Будь ласка, паночку, зарятуйте... Дайте капельок* (Мирний, IV, 1955, 379).

Іти́ (піти́, ї́хати, пої́хати *і т. ін.*) **з покло́ном (на поклі́н)** *до кого*: а) виявляти своїм приходом відданість, покірність і т. ін. кому-небудь. *Умившись і трохи прибравшись, вони пішли на поклін до митрополита* (Н.-Лев., І, 1956, 336); б) звертатися до кого-небудь з приниженим, покірним проханням. *Венера тілько що уздріла, Що вже Троянці на човнах, К Нептуну на поклон побігла, Щоб не втопив їх у волнах* [хвилях] (Котл., І, 1952, 109); — *Знаю: наріжуть землі, не піду з поклоном до того ж Гмирі чи Шумила,— виори, будь ласка, хоч з половини. Сам собі хазяїн!* (Головко, II, 1957, 536).

4. *розм.* Вітання з подарунком. *А він їй поклін дає, коня вороного, вона йому поклін дає, хусточку шовкову* (Чуб., V, 1874, 324); — *Що ж, тіточко, як великому панові доведеться, що йому на поклон понести?* (Кв.-Осн., II, 1956, 282).

ПОКЛІ́ПАТИ, аю, асш, *док.* Кліпати якийсь час; клíпнути кілька разів. *Посидів* [Лазар] *хвилину, покліпав очима до світла і знов ліг на ліжко* (Коцюб., II, 1955, 205); *Ян покліпав очима, потім підозріло озирнувся на хутір* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 130).

ПОКЛІ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Кліпати час від часу. *Вернулася* [Орися], *підбігла до нього і, радісно покліпуючи мокрими віями,.. несміло потяглася до нього, як прибита грозою билиночка до сонця* (Тют., Вир, 1964, 250).

ПОКЛО́Н *див.* **поклі́н.**

ПОКЛОНИ́ТИ [1] *див.* **поклоня́ти** [1].

ПОКЛОНИ́ТИ [2] *див.* **поклоня́ти** [2].

ПОКЛОНИ́ТИСЯ [1] *див.* **поклоня́тися.**

ПОКЛОНИ́ТИСЯ [2], лонюся, лóнишся, *док.* Те саме, що **похили́тися.** *Понад шляхом поклонилися жита, бур'яни — з хмари тягне холодним цупким вітром* (Вирган, В розп. літа, 1959, 274).

ПОКЛОНІ́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **поклоня́тися** 1, 5. *Наче в казкову альтанку, ввів до неї* [весільної вітальні] *султан свою Гюль-Хуррем і посадив для поклоніння і вітань* (Тулуб, Людолюди, II, 1957, 289); *Тварина або рослина була тотемом для роду і об'єктом культового поклоніння всіх його членів* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 21); // Культовий обряд, який відправляють перед чим-небудь (зображенням божества, якоюсь святинею і т. ін.). *Пішов князь Володимир на ятвягів, і побив їх, і прийшов з дружиною до Києва, і були великі веселощі й поклоніння богам нашим* (Загреб., Диво, 1968, 111).

2. Надзвичайно шанобливе, благоговійне ставлення до кого-небудь. *Тарас побоювався, чи не зіпсувало часом загальне поклоніння душу божественому арапові...* (Ільч., Серце жде, 1939, 301).

ПОКЛО́ННИК, а, *ч.* 1. Той, хто поклоняється кому-, чому-небудь як божеству, вищій силі, святині. *Для того вони взялися з таким завзятком* [завзяттям] *до будови читальні, бо їм здається, що вони тепер поклонники якоїсь нової віри* (Март., Тв., 1954, 289); *Йому ще не вірилось, що так безслідно загинуло чудо, і от щось навіть вночі жене його в оці місця, все надіється: а може, знову потягнуться поклонники до скитка* (Стельмах, II, 1962, 341).

2. Прихильник кого-, чого-небудь; пристрасний любитель чого-небудь; шанувальник. *Серед великих поклонників таланту Марії Костянтинівни* [Заньковецької] *знайшовся ентузіаст меценат Ф. П. Волик, який взяв на утримання цілий колектив театру Суслова* (Минуле укр. театру, 1953, 118); *Палкий поклонник Мусоргського, він* [М. Донець] *створив блискучі образи Досифея в «Хованщині» і царя Бориса в «Борисі Годунові»* (Рильський, Веч. розмови, 1962, 62); *Підполковник Зорін був палким поклонником мистецтва* (Грим., Подробиці.., 1956, 91).

3. *розм.* Той, хто залицяється до дівчини, жінки. *За оцим ось рогом підстеріг її знехтуваний поклонник і сказав, що вона розбила його серце* (Ю. Янов., II, 1954, 65); *Вона перша з сестер, хоч четверта з черги, почала одержувати любовні листи від поклонників, анонімні й за підписами* (Вільде, Сестри.., 1958, 349); // Той, хто любить упадати за жінками.

ПОКЛО́ННИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **покло́нник.** *Я не абсолютна (далеко ні!) поклонниця Метерлінка і взагалі «модерни», але в трьох драмах сього автора я справді бачу нові елементи штуки, скомбіновані з великим таланом* (Л. Укр., V, 1956, 308); *В коридорах, після уроків, Старова завжди дожидалась юрба поклонниць* (Ільч., Серце жде, 1939, 119).

ПОКЛОНЯ́ТИ [1], я́ю, я́єш, *недок.*, **ПОКЛОНИ́ТИ,** лоню́, ло́ниш, *док.*, *перех.*, *розм.*, *рідко.* Те саме, що **нахиля́ти.** *Найперша ж річ була в його — думати та гадати, як його тут визволитись.. Оце він своїми тільки власними руками щодень, щоніч, що, може, година, шторхаючи стіну, начеб трохи поклоне її* (Вовчок, I, 1955, 334).

ПОКЛОНЯ́ТИ [2], я́ю, я́єш, *недок.*, **ПОКЛОНИ́ТИ,** лоню́, ло́ниш, *док.*, *до кого, кому, фольк.*, *заст.* Кланятися, передавати вітання комусь. *То не сива зозуля закувала, як сестра до брата з чужої сторони поклоняла* (Сл. Гр.).

ПОКЛОНЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПОКЛОНИ́ТИСЯ,** лоню́ся, ло́нишся, *док.* 1. *перев. док.* Робити поклін, вклонятися; вітатися. *Хоч і підійшов* [сотник] *до людей, що перед ним усі шапки познімали і поклоняються йому, а він іде собі, надувшись* (Кв.-Осн., II, 1956, 177); *Я ішов. Ти поклонилась. Приглядаючись так пильно: «Добрий день! здорові будьте!» — Привіталася прихильно* (Крим., Вибр., 1965, 304); *Вам поклониться дитина* [прикарпатського села], *І дідусь сивоголовий Скине шапку перед вами — Чи знайомі ви, чи ні* (Павл., Бистрина, 1959, 72); // *за що.* Вклонятися, виявляючи свою вдячність кому-небудь. *Поклонилась Маріулі За науку в ноги, Попрощалась з циганами, Помолила[сь] богу; Та й пішла собі, небога, На свою країну* (Шевч., II, 1963, 316); — *Людям поклонися за честь,— шарпнув* [коваль] *до себе чоловіка загрубілою від огню і заліза рукою* (Стельмах, II, 1962, 20).

2. *перев. док.* Передавати вітання кому-небудь; засвідчувати усно чи письмово свою повагу до відсутнього. *Ой у полі роман-зілля через межу похиляється — Чую через люди, що мій милий поклоняється* (Чуб., V, 1874, 86); *Чіпка озирнувся й одгукнув з дороги: — Грицьку! поклонись матері...* (Мирний, I, 1949, 414); *Я був би дуже радий, коли б Ви написали мені,.. як там Іван Богатчук, Мельник і другі мої знакомі. Поклоніться їм од мене* (Коцюб., III, 1956, 210).

3. *тільки док.* Принижено попросити чого-небудь, про щось і т. ін. *Не печаль свого серденька, Катре моя мила, годі! Я для тебе на все зважуся. Я поклонюся ще твоєму батькові* (Вовчок, I, 1955, 201).

4. *тільки док.* Відвідинами засвідчити глибоку шану, відданість кому-, чому-небудь. *Хто б з панів не приїхав в повіт, кого б з чиновників не прислано,— не їдь на своє добро, не приймайся за своє діло, не поклонившись Красногорському владиці...* (Мирний, I, 1949, 208); [Г а р к у ш а:] *Провештавшись двадцять два роки в Січі, схотілось мені навідаться у рідний край — глянуть на свій хутірець і поклониться батьківській і матчиній могилці* (Стор., I, 1957, 299).

5. Шанувати кого-, що-небудь як божество, святиню і т. ін. [П р і с ц і л л а:] *А звідки ж ти рятунку світу ждеш? Таж ти не поклонялися віддавна нікому з тих богів, що в пантеоні* (Л. Укр., II, 1951, 352); *Ще первісні люди відзначали найбільш важливі у їхньому житті події, поклоняючись незрозумілим для них страхітливим силам природи* (Нар. тв. та етн., 3, 1962, 27); [Є п и с к о п:] *Не плач. Лукавий раб — не вартий сліз. Він поклонився духом Прометею, а той єсть сатана, одвічний змій* (Л. Укр., II, 1951, 241); // Схилятися перед ким-, чим-небудь, ставитися до когось, чогось з глибокою пошаною. *І промовляє критик: «Скинь кашкет! Он світич наш, він гріє і зоріє, Люби і поклоняйся: то— поет!»* (Зеров, Вибр., 1966, 83); *Тут* [в Америці] *площі, як чорні ворони, І мертві панелі й граніт. А в мене в площа Червона, Якій поклоняється світ!* (Мал., За.. морем, 1950, 80); *Люди, які близько його* [О. Гріна] *знали, свідчать, що він віддавав перевагу «Анні Кареніній» над усіма іншими книжками в світі і поклонявся її авторові, як божеству* (Літ. Укр., 27.VII 1962, 4); *Молітесь, братія! Молітесь За ката лютого. Його В своїх молитвах пом'яніте. Перед гординею його, Брати мої, не поклонітесь* (Шевч., II, 1953, 275).

ПОКЛОПОТА́ТИ, очу́, о́чеш, *док.*, *рідко.* Те саме, що **поклопота́тися.** — *Поки ти живий та здоровий, роби та й живи на своє зароблене. А як зробився старий та нікчемний, про тебе громада поклопоче* (Мирний, IV, 1955, 328); [Г р и ц ь к о:] *Вони ще як учора до мене приїхали, то прохали поклопотати за їх перед тобою* (Мирний, V, 1955, 238).

ПОКЛОПОТА́ТИСЯ, очу́ся, о́чешся, *док.* 1. Клопотатися (у 1 знач.) якийсь час. — *Робитимеш не для кого, як для себе; любо буде й поклопотатись* (Вовчок, I, 1955, 22); *І яке воно тобі те щастя здасться, коли до всього я сама своїх рук не доложу, не поклопочуся біля всячини* (Мирний, II, 1954, 252).

2. *про кого—що, за кого—що, а також із спол.* щ о б.

Виявити турботу, подбати про кого-, що-небудь. — *За мене, мамо, не клопочіться. Я сама за себе поклопочусь,— сказала Онися* (Н.-Лев., III, 1956, 65); *Вони не поклопочуться за те, щоб усім було добре... Всяк за себе* (Мирний, I, 1949, 378); — *Я піду зразу в економію,— мовив Данило,— а ти вже поклопочися про Пріську* (Л. Янов., I, 1959, 182); // *за кого—що, перед ким, а також із спол.* щ о б. Попросити за кого-небудь, домогтися влаштування якоїсь справи. *Добрі люди.. поклопоталися за бідну сироту, щоб узято її до сирітського дому* (Гр., I, 1963, 431); *Пообіцяла* [Ліда] *поклопотатися перед директором, щоб він узяв Ганну помічницею їй, Ліді, в лимонарій* (Коз., Сальвія, 1959, 229).

ПОКЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док., перех.* 1. З'їсти, хапаючи дзьобом все або багато чого-небудь (про птахів); подзьобати. *Вже поклювали все насіння у нього* [соняшника] *горобці давно* (Сос., I, 1957, 353); *Став він* [зайчик] *пісня підкликати: — Треба шашіль поклювати!* (Нех., Казки.., 1958, 11).

2. Клювати якийсь час. *Пролопотіла по лататтї водяна курочка, зупинилась, поклювала щось.. і знову пострибала в ситняк* (Мушк., День.., 1967, 73).

ПОКЛЮЧЕ́НИЙ, а, е. Який поключився. *Жуки пошкоджують листочки і молоді стебельця, а також ростки поключеного зерна* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 146).

ПОКЛЮЧИ́ТИСЯ, и́ться, *док.* Пустити ростки; прорости (про зерно, насіння). *Буряки зійшли де-не-де, решта насіння навіть і не поключилася* (Вол., Сади.., 1950, 202); *Нарешті таки вгамувались вітри, пішли дощі, окропили землю і зерно, поключившись, дало ріст* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 37).

ПОКЛЯКА́ТИ, а́ємо, а́єте, а́ють, *док., зах.* Стати, впасти на коліна (про всіх або багатьох). *Не було кому тих дітей заходити, то вони припадуть до корови, пососуть її, поклякають коло матері та й плачуть* (Фр., XIII, 1954, 426); *Почав* [Василь] *проказувати молитву, всі познімали капелюхи, поклякали в сніг і почали з одної душі слати до неба щирі звуки молитви* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 337).

ПОКЛЯ́КЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **поклякнути** [1]. *На просланім чапані, звівши поклякли руки до сходу сонця, молився Ісен-Джан* (Ле, Міжгір'я, 1953, 253).

ПОКЛЯ́КНУТИ [1], ну, неш; *мин. ч.* покля́к, ла, ло *і* покля́кнув, нула, нуло; *док.* Втратити від холоду гнучкість, рухливість, чутливість (звичайно про руки, ноги, пальці); задубіти. — *Самі вже, будь ласка, скрутіть* [цигарочку], *а то в мене чогось руки поклякли* (Вас., I, 1959, 145); *Ноги ще дужче обважніли, поклякли, ладні кожної хвилини зламатися в колінах і одмовитися слугувати надалі* (Епік, Тв., 1958, 432).

ПОКЛЯ́КНУТИ [2], ну, неш; *мин. ч.* покля́к, ла, ло *і* покля́кнув, нула, ло; *док.* Схилитися, пригнутися (про рослини). *Не тільки жито — й пшениця поспіла, а ячмінь аж покляк* (Мирний, IV, 1955, 247).

ПОКЛЯ́СТИ, покляну́, покляне́ш (покле́пу́, поклене́ш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **прокля́сти.** *Мене, молоду, кожен поклене* (Чуб., V, 1874, 747).

ПОКЛЯ́СТИСЯ, яну́ся, яне́шся, *док., без додатка, ким—чим і діал. на кого, а також з інфін.* Дати клятву; урочисто пообіцяти що-небудь, завірити в чомусь; присягнутися. *Матроси схилялись на одно коліно перед клятвою і розписувалися. Всі розписалися, всі поклялися* (Кучер, Чорноморці, 1956, 354); — *Клянусь своєю честю! — задзвенів голос Щорса у високому незабутньому хвилюванні. І полк поклявся честю* (Довж., I, 1958, 147); *Коли б Василькові хто загадав поклястися, то для нього була б найбільша клятва поклястися на батька* (Турч., Зорі.., 1950, 19); *Поклявся мені віддячити се* [врятування від смерті] *і додержав слова* (Фр., IV, 1950, 112); *Поклялися вони іти все життя поруч, що б там з ними не сталося* (Цюпа, Три явори, 1958, 13).

ПОКЛЬО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поклюва́ти;** // **покльо́вано,** *безос. присудк. сл. А скільки було потрусно* [довгоносиків] *та покльовано курячими дзьобами!* (Руд., Остання шабля, 1959, 390).

ПОКЛЬО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **покльо́вувати.**

ПОКЛЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і неперех.* Клювати (у 1, 2, 4 знач.) потроху або час від часу. *Біля колодязя стрибали лиш горобці, покльовуючи щось під цямриною* (Коцюб., I, 1955, 272).

◇ **Покльо́вувати но́сом** — сидячи і дрімаючи, час від часу опускати голову. *Микола підпер важку голову руками, покльовує носом,— спати хоче...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 45).

ПОКМІ́ТИТИ, ічу, і́тиш, *док., перех., діал.* Помітити. *Покмітив князь, що Іван насміхається з нього, і весь спалахнув гнівом* (Фр., III, 1950, 148); *Баба заговорилася і не покмітила, як станула на ногу Тополюковому сусідові* (Черемш., Тв., 1960, 164).

ПОКМІ́ТЛИВИЙ, а, е, *діал.* Кмітливий. *Добре тому вчиться грамоти, в кого покмітлива голова* (Сл. Гр.).

ПО-КНИ́ЖНОМУ, *присл.* Як у книжках; як у книжній мові; книжною мовою. [Л у к е р і я С т е п а н о в н а:] *Не знаю, як воно виходить по-книжному, а ми потрапляємо за громадським розумом: як люде, так і ми* (Кроп., II, 1958, 274); *Стали* [робітники] *вбнатись у громадки, гурти й товариства, добре впорядковані (в організації, як їх називають по-книжному)* (Л. Укр., VIII, 1965, 25).

ПОКНЯ́ЖИТИ, жу, жиш, *док.* Княжити якийсь час.

ПОКОБЕНИ́ТИСЯ, но́ся, ни́шся, *док., фам., діал.* Кобенитися якийсь час.

ПОКОВАЛЮВА́ТИ, ююю, ю́єш, *док.* Ковалювати якийсь час. *Ще й тепер голова артілі.. нерідко заходить до кузні трохи «поковалювати»* (Хлібороб Укр., 10, 1965, 20).

ПОКОВЕРЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Коверзувати якийсь час. — *Воно, звісно, новоспеченому панові хочеться поковерзувати, а нам від того шкура тріщить* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 481).

ПОКО́ВЗАТИ, аю, аєш, *док.* Ковзати якийсь час.

ПОКО́ВЗАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Ковзатися якийсь час. *Поковзатися на льоду.*

ПОКОВЗНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док.* Втратити рівновагу на слизькому місці. *Нога поковзнулася.*

ПО́КОВЗОМ: ◇ **Ві́льним по́ковзом** — вільно ковзаючи. *Оглянувшись, він побачив, що з гори вільним поковзом мчить лижа, за нею котиться людина* (Трубл., Лахтак, 1953, 149); **Легки́м по́ковзом** — легко ковзаючи. *Ішли* [бійці] *легким поковзом, безшумно, в білих балахонах* (Кач., Вибр., 1953, 376); **Тягти́** (**тягну́ти** *і т. ін.*) **по́ковзом** — тягти, волочити по слизькій поверхні. *Били мужики бабу, та потім поковзом тягли* (Сл. Гр.).

ПОКО́ВКА, и, *ж., спец.* Заготовка, признач. для кування, або металевий виріб, одержаний в результаті кування. *На завод майбутня машина прибуває у вигляді поковок сталі, листів прокату, листів слюди* (Нариси розв. прикл. електр.., 1957, 164); *Це не жарти — робити поковку із злитка в двісті тридцять тонн!* (Собко, Біле полум'я, 1952, 221); *Сам* [гетьман] *випробував засуви і залізну поковку на дубових дверях* (Ле, Наливайко, 1957, 442).

ПОКО́ВОЧНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до **кува́ння.** *Поковочні роботи.*

ПОКОВТÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Одне за одним, по черзі проковтнути все або багато чого-небудь. 2. Проковтнути трохи чого-небудь.

ПОКÓВТУВАТИ, ую, уєш, *недок., діал.* Постукувати. *Сидів на ослоні згорблений майстер, поковтував бардою* (Черемш., Тв., 1960, 60).

ПОКОЗАКУВÁТИ, ýю, ýєш, *док., заст., розм.* Козакувати якийсь час. — *Що ж ви, на Січ тікаєте, чи так покозакувати? — Рибалчимо,— незадоволено одрізав Савка* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 230).

ПО-КОЗÁЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-козáцькому.** *Сиве волосся спадало* [в Семена] *кружком, по-козацьки* (Коцюб., I, 1955, 41); *Нема й Тараса Трясила, Що цілий стан ляцький* [ляський] *Стоптав,.. переколов Хвацько, по-козацьки* (Укр. поети-романтики.., 1968, 536).

ПО-КОЗÁЦЬКОМУ, *присл.* Як у козака, як у козаків, за козацьким звичаєм; як козак, як козаки. *Із кущів вийхав вибігають козаки і парубки, зодягнені по-козацькому* (Вас., III, 1960, 14); — *Не по-козацькому останнього індика забирати та мед виціджувати,— сказав Ничипір* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 479).

ПОКОЗÁЧЕНИЙ, а, е. Який покозачився. *З Остапом виїхав тонкогубий, гостроносий Семен Забуський, покозачений шляхтич* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 405); *Покозачене селянство чинило упертий опір всяким вимогам поміщиків і королівських старост відбувати повинності* (Іст. УРСР, I, 1953, 179).

ПОКОЗÁЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **покозáчитися.** *Особливо цінним у Самовидця є те, що в масовому покозаченні населення він справедливо побачив прагнення селянства і міщанства знищити феодально-кріпосницький і національний гніт* (Укр. іст. ж., 1, 1960, 115).

ПОКОЗÁЧИТИ, чу, чиш, *док., перех.* Зробити козаком (у 1, 2 знач.).

ПОКОЗÁЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док.* Стати козаком (у 1, 2 знач.). *Повстанці нарешті зрозуміли, що їх не приймають* [до реєстрів]. *Мрія покозачитися розвіювалась* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 391); *Щоб покозачитись, кажуть, буцім потрібно було лише проказати Оченаш, перехреститись і випити коряк горілки* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 73).

ПОКОЇВКА, и, *ж.* Служниця, яка прибирає кімнати та виконує деякі інші хатні роботи, крім готування їжі. *Сніг мете степами, Вітер порохами, Покоївка в хаті робить те Щіткою своєю* (Фр., XI, 1952, 272); *За Юзею йшла покоївка з кошиком, повним стрічок* (Л. Укр., III, 1952, 674); *Люба почервоніла: було неприємно, що мати знову гримає на покоївку чи куховарку* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 26).

ПОКÓЇК, у, *ч.* Зменш. до **покій** 1. *Він ускочив у свій покоїк, засвітив лампу, впав на ліжко* (Н.-Лев., I, 1956, 566); *Час од часу юнак схоплювався, хутко ходив по тісненькому покоїку, повторюючи вголос вивчене* (Досв., Гюлле, 1961, 50).

ПОКОЇТИ, óю, óїш, *недок., перех., заст.* Оточувати спокоєм; берегти, пестити. *Я тебе не покину довіку, буду тебе покоїти, ніжити* (Кв.-Осн., II, 1956, 438); * Образно. *Ще далі... тиша славного кварталу, Де в куряві розкопаного валу Храм-мавзолей покоїть свій фронтон* (Зеров, Вибр., 1966, 93).

ПОКОЇТИСЯ, óюся, óїшся, *недок.* Бути в стані спокою; спокійно, нерухомо лежати на чому-небудь. *Івась лежав и кутку розкинувшись, розпластавшись. Голова його покоїлася на подушці, а тіло скотилося на землю* (Мирний, I, 1954, 174); * Образно. *Над морем із сірого крепу, В шовковій постелі багряній Покоїться сонце...* (Зеров, Вибр., 1966, 426); // Бути похованим де-небудь. *Біля кладовища, де покоїлися батьки й діди Асизові, росло чимало горіхів* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 75); *Стоїмо при священній могилі, де героїв покоїться прах — і над нами дерева похилі гомонять на квітневих вітрах* (Уп., Вірші.., 1957, 82); // Бути схованим, зберігатися, міститися де-небудь. *Їй здавалось, що тепер ці великі очі випромінюють все те хороше і благородне, що довгі роки покоїлось глибоко в душі актриси* (Собко, Запорука.., 1952, 206).

ПОКОЙÓВИЙ, а, е, *заст.* Стос. до **покій** 1. *Запитання .. ошелешило солдата, покойового слугу* (Ле, В сноші.., 1960, 199); // *у знач. ім.* **покойóвий,** вого, *ч.* Лакей; // *у знач. ім.* **покойóва,** вої, *ж.* Те саме, що **покоївка.** *Покойова Хвенька хвалилася, що бариня дуже гнівалася* (Мирний, IV, 1955, 236).

Покойóва дівчина (пáнна) — те саме, що **покоївка.** *Покойова дівчина ходила чисто вбрана* (Н.-Лев., I, 1956, 251); *Вона вже панна покойова, Уже Марисею зовуть, А не Мариною!* (Шевч., II, 1963, 115); **Покойóва пáні** — жінка, яка неде чиєсь господарство; економка. *Ксьондз і пані покойова.. поспішають, На відході до покою Слугу закликають* (Рудан., Тв., 1959, 211).

ПОКОКЕТУВÁТИ, ýю, ýєш, *док.* Кокетувати якийсь час. *Думав, що Ольга пококетує з ним, поводить за носа, та й по всьому* (Кол., Терен.., 1959, 138).

ПОКÓЛЕНИЙ [1], **ПОКОЛÓТИЙ,** а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **поколóти** [1].

2. *у знач. прикм.* Який поколовся, потріскався. *Мотря дивилась на поколені, пооббивані жовті стіни* (Коцюб., I, 1955, 47).

3. *у знач. прикм.* Розсічений, розбитий на частини. *Поколений (поколотий) цукор.*

ПОКÓЛЕНИЙ [2], **ПОКОЛÓТИЙ,** а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поколóти** [2]. *Босі ноги у хлопчика поколоті, штанці полатані* (Вас., Вибр., 1944, 118); *Косарі.. натруджені долоні показували, порепані й стернею поколені ноги виставляли* (Юхвід, Оля, 1959, 75); *Дивлюсь, і серце бистрес і мліс, і тремтить... багнетами поколота старшина вся лежить* (Сос., I, 1957, 122); // **поколóто,** *безос. присудк. сл. Зчинився ревний бій... Всі думали: пропав з Поцієм і Матвій. Аж ні: ні першого, ні другого не вбито, Хоча поколото обох, неначе сито* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 207).

ПОКОЛЕСИ́ТИ, ешу́, еси́ш, *док., розм.* Колесити якийсь час.

ПОКОЛИВÁТИ, áю, áєш, *док.* 1. *перех.* Змусити коливатися.

2. *неперех., перен., розм.* Док. до **коливáти** 2. *Федір, п'яний, у своєму пишному уборі, поколивав через двір* (Мирний, IV, 1955, 228).

ПОКОЛИВÁТИСЯ, áюся, áєшся, *док.* Коливатися якийсь час. *Яків поколивався, поколивався, утер п'ятірнею своє широке лице і простяг руку* (Мирний, I, 1954, 199).

ПОКОЛИСÁТИ, поколишу́, поколи́ш *і рідко* поколисáю, поколисáєш, *док., перех.* Колисати якийсь час. *Він узяв рибу на руки, як дитину, і поколисав її, бажаючи зміркувати її вагу* (Фр., IV, 1950, 429); — *Мені ж ось інколи, душі козацькій, дитя поколисати хочеться: але ж ні жінки, ні дитинки,— і я стинаю голови врагам...* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 251).

ПОКОЛИСÁТИСЯ, поколишу́ся, поколи́шешся *і рідко* поколисáюся, поколисáєшся, *док.* Колисатися якийсь час.

ПОКОЛИХÁТИ, поколишу́, поколи́шеш *і рідко* поколихáю, поколихáєш, *док., перех. і неперех.* 1. Колихати якийсь час. *Поколише гарячий вітер одіж на людині, обсушить піт* (Л. Укр., I, 1951, 304); *Поколихають мене Адріатики води суворі,— Буду благати не раз я бурепінних богів* (Зеров, Вибр., 1966, 296); — *Нічого, Сви-*

риде, прийдеш поколихати дитя,— заспокоює його Марійка (Стельмах, II, 1962, 249).

2. Змусити колихатися; захитати. *Великан упав, Об землю вдарився головою І кріпость всю поколихав* (Котл., I, 1952, 239).

ПОКОЛИХА́ТИСЯ, поколишу́ся, поколи́шешся *і рідко* поколиха́юся, поколиха́єшся, *док.* 1. Колихатися якийсь час. [М а в к а:] *Твоя сопілка має кращу мову. Заграй мені, а я поколишуся* (Л. Укр., III, 1952, 201).

2. Втратити рівновагу, захитатися. *Розсердився* [Юпітер] *і розкричався, Аж цілий світ поколихався* (Котл., I, 1952, 79).

3. *розм.* Піти, похитуючись. *Микита махнув досадно рукою на вози й.. поколихався до груші* (Козл., Пов. і опов., 1949, 9).

ПОКОЛИХНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех. і неперех.* Однокр. до **поколиха́ти.** *Навіть листком не поколихне глибокий передосінній вечір* (Стельмах, На.. землі, 1949, 175).

ПОКОЛИХНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док.* Однокр. до **поколиха́тися.** *У ту саму хвилину наполовину опущена над дверима важка портьєра поколихнулася* (Л. Янов., I, 1959, 117); *Тьохнув* [соловей] *раз — поколихнулись у саду гілки, Вдруге тьохнув — затріщали тут і там бруньки* (Вирган, В розп. літа, 1959, 37).

ПОКОЛИ́ХУВАТИСЯ, ується, *недок.* Колихатися злегка або час від часу. *Вода була десь далеко внизу, і човник їхній там поколихувався* (Гончар, Тронка, 1963, 237); *Шуліка плив у повітрі, хоробливо поколихуючись; він тепер був безсилий втекти від небезпеки* (Досв., Гюлле, 1961, 61).

ПО-КОЛИ́ШНЬОМУ, *присл.* Як колись, як раніше, по-старому. [Г о р п и н а:] *Скубла вас жінка, та чорт зна по-колишньому* (Н.-Лев., II, 1956, 477); — *Або хоч ото і в Надії Оксанка. Вже не дівча ж, півдівок, як поколишньому, а вона й хати підмести не вміє* (Збан., Мор. чайка, 1959, 155).

ПОКОЛІНКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Поповзти на колінах. *Потоцький відійшов до столу, Остап поколінкував слідом* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 270).

ПОКОЛІ́ННИЙ [1], а, е, *заст.* Стос. до покоління (у 2 знач.).

Поколі́нний ро́зпис — родовід, систематичний перелік поколінь одного роду. *Потім деякі Стадницькі почали писатися Стадниковими, але всі вони пишаються своїм поколінним розписом від Федора* (Стельмах, I, 1962, 15).

ПОКОЛІ́ННИЙ [2], а, е. Зроблений до колін (в образотворчому мистецтві). *Композиційна побудова портрета може бути.. поколінна, поясна, погрудна* (Довідник фот., 1959, 74).

ПОКОЛІ́ННЯ, я, *с.* 1. Сукупність родичів однакового ступеня спорідненості щодо спільного предка. *У великій родині Річинських жінки всіх поколінь жили виключно за спинами своїх чоловіків* (Вільде, Сестри.., 1958, 527); *На дворищі, де жив Ант, а до нього ще чимало попередніх поколінь, споконвіку працювали самі на себе* (Скл., Святослав, 1959, 93); // Потомство тварин або рослин. *Кожного року з гніздечка вилітатиме нове покоління, нові крильця будуть тріпатися в чистому, прозорому, свіжому, пахучому степовому повітрі* (Тют., Вир, 1964, 202); *Відібрані за розвиненістю кореневої системи рослини в наступних поколіннях перевершують за врожайністю рослини із звичайною кореневою системою на 2—3 центнери зерна з гектара* (Хлібороб Укр., 7, 1965, 32).

2. *заст.* Плем'я, рід або родина. *Вони дуже брязкали чотками і, розмовляючи, повертались якось так сміливо, уголасто.., що разом можна було б вгадати їх рід і північне покоління* (Н.-Лев., I, 1956, 338); *В Туапсе є де проходитися, особливо по гарних самітних околицях туапсинських; туди ціле покоління Шмідтів і прямувало надвечір* (Крим., II, 1972, 106).

3. Люди близького віку, що живуть в один період часу. *Старше покоління, свідок іншого життя, показувало ще на долонях мозолі від шаблі, піднятої в оборону народних і людських прав* (Коцюб., I, 1955, 334); // *кого, яке.* Люди близького віку, зв'язані спільною діяльністю, спільними інтересами і т. ін. *На драматургії М. П. Старицького, М. Л. Кропивницького, І. К. Тобілевича виховувались і зростали цілі акторські покоління* (Минуле укр. театру, 1953, 95); *Першим поколінням борців проти царизму були декабристи — продовжувачі революційних традицій О. М. Радищева* (Ком. Укр., 5, 1967, 68).

З покоління в покоління: а) у спадок, від батьків до дітей; б) за традицією, від старших до молодших. *З покоління в покоління поповнюють вони чорноморський флот капітанами, матросами, а дніпровський лиман лоцманами* (Гончар, Тронка, 1963, 151); *В сім'ї Грималюків мистецтвом художнього випалювання займалися з покоління в покоління, воно розвивалось на базі бондарського ремесла і було потомственою професією* (Нар. тв. та етн., 3, 1965, 59).

ПОКОЛІ́ТИ, ію, ієш, *док., розм.* 1. Здохнути, пропасти (про всіх або багатьох тварин). *Як напилися вони* [індичата] *тієї роси, то до обіду трохи не всі поколіли* (Мирний, IV, 1955, 337); // *вульг.* Померти, загинути (про всіх або багатьох людей). *Щоб враг побрав вас всіх, гульвіс. Щоб ні горіли, ні боліли, На чистому щоб поколіли, Щоб не оставсь ні чоловік* (Котл., I, 1952, 83).

2. Те саме, що **поклякнути** [1]. *Розтрусилася я й отерпла та поколіла од холоду, доки приставилася* [дісталася] *до Звиногородки* (Крим., Вибр., 1965, 375).

ПОКОЛОБРО́ДИТИ, джу, диш, *док., розм.* Колобродити якийсь час.

ПОКОЛОСИ́ТИСЯ, бситься, *док.* Утворити колос. *Така хороша пшениця поросла, вже й поколосилась* (Чуб., II, 1878, 7).

ПОКОЛО́ТИ [1], колю́, ко́леш, *док., перех.* 1. Розсікти, розбити на частини все або багато чого-небудь (звичайно тверді предмети). *Поколоти всі дрова; Василь, поколовши хліб, глитав його, як індик зерно* (Мирний, IV, 1955, 21).

2. Колоти (у 4 знач.) якийсь час.

ПОКОЛО́ТИ [2], колю́, ко́леш, *док.* 1. *перех.* Уколоти, спричиняючи біль, поранити, торкаючись чимсь гострим у багатьох місцях. *Бігти не було куди: він вдарився лобом об кроквy і поколов собі лице куликом* (Н.-Лев., II, 1956, 203); *На чужих городах цілий день полола* [Мар'яна], *бур'яном колючим руки поколола* (Л. Укр., III, 1952, 494); * Образно. *Горе, мов терен, всю душу поколе, Коли одцуралось од тебе усе* (Пісні та романси.., II, 1956, 34); // Вкрити якусь поверхню отворами, дірочками. * У порівн. *Сніг ще лежить, та який це сніг — несправжній, не жилець він.., і наче покололи його гострими шпичаками наскрізь* (Донч., VI, 1957, 449); // *розм.* Робити кому-небудь уколи (ін'єкції) протягом якогось часу. — *Он дід Вигон торік розігнутись не міг, так йому спину звело. Поїхав у Косопілля, покололи його і через місяць ходив* (Зар., На.. світі, 1967, 144).

2. *неперех., безос.* Про відчуття гострого болю протягом якогось часу. *Покололо у грудях.*

3. *перех.* Убити чи тяжко поранити гострою зброєю всіх або багатьох. *Лежить убита мати і діти — неживі. Не встати їм ніколи, очима день п'ючи. Фашисти покололи штиками їх вночі* (Сос., II, 1958, 200); // Заколоти всіх або багатьох тварин. *Слуга змійова побачила, змія розбудила і говорить, що прийшли якісь бо-*

гатирі, левів і ведмедів покололи, а тепер у сад пішли і все розоряють (Укр., казки, легенди.., 1957, 166); *Свиню уздрів* [Еней] *під дубом білу І тридцять білих поросят. Зелів їх зараз поколоти І дать Юноні на обід* (Котл., І, 1952, 200).

ПОКО́ЛОТИЙ [1] *див.* **поко́лений** [1].

ПОКО́ЛОТИЙ [2] *див.* **поко́лений** [2].

ПОКОЛО́ТИСЯ [1], ко́леться, *док.* Вкритися тріщинами в багатьох місцях або розколотися на багато частин. *Долівка в хаті була чорна, з ямами, стеля покололась* (Коцюб., І, 1955, 47); *Вже немилосердно пече сонце, вже вітер рве й вихрить над льодами, вже потріскались, покололись вони, але Дніпро не може скинути крижаного покрову, жде* (Скл., Святослав, 1959, 86).

ПОКОЛО́ТИСЯ [2], колю́ся, ко́лешся, *док.* Уколоти, поранити себе чим-небудь гострим у багатьох місцях. *Дівчина і через ту стерню хутко перейшла, так вправно совгаючи по ній босими ногами, що й не покололась* (Л. Укр., III, 1952, 737).

ПОКОЛОТИ́ТИ, очу́, о́тиш, *док., перех.* Колотити (у 1 знач.) якийсь час. *Надя неначе прокинулась і механічно поколотила чай ложечкою* (Н.-Лев., V, 1966, 123); *Він нахмурився і сердито поколотив каламутну рідину в чорнильниці* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 12).

ПОКОЛО́ШКАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **поколо́шкати.** *Пішла* [Катерина] *до сіна, знайшла поколошкане на стіжку місце, засунула руку і дістала згорток* (Чорн., Потік., 1956, 43); *З'являються Мерчик і Печений, побиті, поколошкані, укриті дорожнім пилом* (Мам., Тв., 1962, 325); *Ми.. опинилися на зарослому терном узліссі. За ним уже стояли поколошкані зливою жита й пшениці* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 61).

ПОКОЛО́ШКАТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* 1. Док. до **коло́шкати** 1, 2.—*Та не гомони, дядьку: усю рибу поколошкав* (Морд., І, 1958, 57);—*Та зайця не стріляйте! Лисичок спочатку поколошкаємо* (Вишня, II, 1956, 124); *Вистрілив* [Денис] *для страху, щоб поколошкати дівчат* (Тют., Вир, 1960, 19).

2. *рідко.* Те саме, що **покошла́тити.**

3. Пошкодити, побити (рослини). *Град поколошкав трошки хліб* (Сл. Гр.).

ПОКОЛОШМА́ТИТИ, а́чу, а́тиш, *перех., розм.* Док. до **колошма́тити.** *Подряпані, закривавлені, з роз'юшеними носами.. бійці залишали поле бою. Двох гімназистів поколошматили так, що їх повезли додому на візниках* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 119).

ПОКОЛУ́ПАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **поколупа́ти** 1. *Він обмацав, бормочучи, поколупані долотом двері, замок був цілий* (Кол., Терен.., 1959, 332); *Люди мовчки пройшли повз Супруна, який самотньо залишився стояти на межі, поколупаній його пальцями* (Стельмах, II, 1962, 136); *На Рудиковому обличчі, поколупаному де-не-де віспою, заграла всіма барвами хитра усмішка* (Кос., Новели, 1962, 144).

2. *у знач. прикм.* Вкритий тріщинами, заглибинами; потрісканий, поколений. *Вона стала показувати пучкою навкруги: .. на долівку, що не була ні мазана, ані метена, на поколупаний припічок* (Григ., Вибр., 1959, 313); *Поколупаний циферблат, обкурений димом, Був схожий на рябе засмагле обличчя* (Перв., І, 1958, 73).

ПОКОЛУ́ПАТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. *перех.* Колупаючи, наробити заглибин на чому-небудь; зіпсувати. *Деякий час тягали на допити і Андрія-столяра, робили й трус у землянці — перерили долівку, поколупали всі стіни* (Крот., Сини.., 1948, 22); — *Дороги у нас не абиякі, а премійовані, товариші дорогі механіки. Як де поколупаєте, їдучи на поле, то ось вам лопатка — і зарівняйте* (Ю. Янов., II, 1954, 166); // Наробити заглибин, ям, вирв кулями, снарядами, бомбами і т. ін. *Який урожай зібрали б цього літа, якби не витолочили посівів танки, якби не поколупали землю снаряди* (Збан., Між.. людьми, 1955, 92); *Всю висоту поколупали, неначе віспою лице, стерв'ятники...* (Гонч., Вибр., 1959, 160); // Залишити рубці, заглибини, сліди на обличчі (про віспу або якусь травму).

2. *неперех.* Колупати (у 1, 2 знач.) якийсь час.

ПОКОЛУПА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. Вкритися тріщинами, заглибинами; потріскатися, поколотися. *Вона ніколи дуже нічим не клопоталась:.. чи хата два дні не метена, а піч поколупалась, ..їй дарма!* (Григ., Вибр., 1959, 109).

2. Колупатися якийсь час. *Отава поколупався виделкою в якійсь там потраві, надпив трохи чаю і вийшов з їдальні* (Загреб., Диво, 1968, 27).

ПОКОЛУ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* Колупати (у 1, 2 знач.) час від часу. — *Ти куди йдеш? — знову питає* [дядько Володимир]. *Нічого не каже* [дівчинка], *тільки поколупує носком землю* (Гуц., З горіха.., 1967, 78).

ПОКО́ЛЮВАННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **поко́лювати.**

2. Незначний, але гострий біль, що з'являється час від часу.

ПОКО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок., перех.* Колоти злегка або час від часу, спричиняючи біль, неприємні відчуття, пощипуючи і т. ін. *Холодок забирався під одяг і неприємно поколював тіла, за ніч звиклі до теплого ліжка* (Шовк., Інженери, 1935, 158); * У порівн. *Кров відлила їй від обличчя, груди ніби хто поколював голочками* (Тют., Вир, 1964, 507); // *безос. Поколює в грудях.*

ПОКОЛЯДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Колядувати якийсь час. — *Хто там? — донісся з хати голос. — Колядники.. — Ось я вам поколядую!* (Мирний, III, 1954, 41).

ПО-КОМАНДИ́РСЬКОМУ, *присл.* Як у командира; як командир. *По-командирському випроставшись і ставши одразу мовби ще вищим, гучним голосом скомандував* [Килигей] (Гончар, II, 1959, 20).

ПОКОМА́НДУВАТИ, ую, уєш, *док.* 1. Командувати якийсь час. *Він тоді з жалем подумав: «Над такою жінкою дідька лисого покомандуєш...»* (Стельмах, II, 1962, 153).

2. *розм.* Те саме, що **скома́ндувати.** — *Давайте грати в чого! — покомандувала Ватя,— в сусіда або в квітник. Чого ми будемо дурно сидіти?!* (Н.-Лев., IV, 1956, 92).

ПОКОМИЗИ́ТИСЯ, ижу́ся, изи́шся, *док., розм.* Комизитися якийсь час. [2-й ч о л о в і к:] *А де їх* [грошей] *у врага роздобути? Покомизишся трохи, посперечавшся та знов до нього ж* [Бичка] *з поклоном!* (Кроп., І, 1958, 478); *Рядчики, що, наймаючи людей,.. любили покомизитись, показати свою зверхність.., на цей раз прийняли усіх заробітчан* (Панч, Синів.., 1959, 17).

ПО-КОМУНІСТИ́ЧНОМУ, *присл.* Як комуніст, як комуністи. *Коли люди свідомо працюють на спільну користь, вказував В. І. Ленін, тоді вони працюють по-комуністичному* (Ком. Укр., 12, 1969, 38).

ПОКОНА́НИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **покона́ти** 2. *Серцем відчували* [в'язні], *що фашисти будуть поконані, вірилося тільки в це, жилося тільки цією надією* (Загреб., Диво, 1968, 86).

ПОКОНА́ННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **покона́ти** 2. *Дальше його думки йдуть вже як геройська дума про поконання великого ворога* (Стеф., Вибр., 1949, 193).

ПОКОНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. *неперех.* Померти, загинути (про всіх або багатьох). *Бодай наші вороги поконали до ноги* (Чуб., V, 1874, 246).

2. *перех., рідко.* Те саме, що **перемогти́.** *Не клич мене! Я мушу поконати свій біль і труд, бо серце каже з світлом поспішати між темний люд* (У. Кравч., Вибр.,

1958, 106); — *Вона* [любов] *поконає колись і ваше горде серце, і ви піддастеся їй!* (Коб., І, 1956, 324).

ПОКОНВІ́ЧНИЙ, а, е, *уроч., рідко.* Те саме, що **споконві́чний.**

ПОКОНЕ́ЦЬ, *прийм., діал.* Скраю; на краю. *Він* [Юра] *був саме поконець села* (Фр., IV, 1950, 419).

ПОКОНОПА́ТИТИ, а́чу, а́тиш, *док., перех.* 1. Законопатити багато чого-небудь.

2. Конопатити якийсь час.

ПОКО́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покопа́ти.** [Ю н а к *(затурбовано):*] *Еге-ге! Земля покопана. Забрали зброю... Справа не зовсім добра* (Вас., Незібр. тв., 1941, 146); *Гей-гей, воли, воли мої, Воли круторогі! Покопані й поорані Чумацькі дороги* (Щог., Поезії, 1958, 435); *Руна зелено-сріблясті, Червоні — при самій землі, Гай у синичому свисті. Покопані картоплі* (Рильський, II, 1960, 52).

ПОКОПА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Скопати все або багато чого-небудь. *Жінки покопали огороди, пообсівались люди яриною...* (Кв.-Осн., II, 1956, 123).

2. Викопати багато заглиблень, ям, колодязів і т. ін. *Ой, покопали ями Та глибокії під нами... Ой, попадайте в ями, Воріженьки, самі!* (Укр.. лір. пісні, 1958, 336); — *Ми тутечки,— кажуть,— і обгніздились, і колодязі покопали, і обсіялись* (Стор., І, 1957, 229).

3. Викопати з землі все або багато чого-небудь. *Стара у вічній темноті Давно для себе покопала Цілющі трави на путі* (Воронько, Народж. легенди, 1954, 26).

4. Копати (у 1—3 знач.) якийсь час.

ПОКОПА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. *у чому.* Шукаючи, перебирати, перевертати, перекладати що-небудь якийсь час. *З грошей, що дід йому дав, гривеник тільки й зостався.. Покопався.., знайшов того останнього гривеника* (Тесл., Вибр., 1950, 176); *Мені треба покопатись у бібліотеках, мушу роздобути писання Макарія* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 219); *Вона мовчки покопалася в портфельчику й дістала табель* (Сміл., Сашко, 1957, 61).

◇ **Покопа́тися в свої́й голові́ (па́м'яті, душі́** *і т. ін.*): а) обдумуючи, розмірковуючи якийсь час, з'ясувати що-небудь для себе. *Сама у своїй голові покопайся, у своїй душі порийся та й спитай себе: чи винувата ти, чи ні?* (Мирний, V, 1955, 237); б) спробувати пригадати щось.

2. *у чому, коло чого, перен., розм.* Поратися біля чого-небудь якийсь час. *Я сам швидко захворію, якщо не матиму змоги у вільний час покопатися у себе на городі* (Руд., Вітер.., 1958, 120).

ПОКОПИ́РСАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покопирса́ти.** *Ганна показала синові обидві пучки, сині, покопирсані неначе ножем, з синіми ніглями* (Н.-Лев., І, 1956, 105); *Кожен метр плацдарму ще простріювався ворожою артилерією, навіть мінометами, і схили долин були старанно і густо покопирсані вирвами снарядів і мін* (Коп., Навколо полум'я, 1961, 202); // *у знач. прикм. Діл був увесь сколупаний, покопирсаний, неначе на йому три дні стояла череда* (Н.-Лев., III, 1956, 152); *Це була широка бита дорога в кар'єри, покопирсана, нерівна, всипана щебенем, брилами* (Сепч., Опов., 1959, 226); *На обличчі.. не було живого місця. Все воно у ранах, покопирсане, обпалене* (Коцюба, Перед грозою, 1958, 141); // **покопи́рсано,** *безос. присудк. сл. Алеї перетинали зрізані столітні дерева — заслони й накати. Клумби покопирсано індивідуальними окопчиками* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 441).

ПОКОПИРСА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех. і неперех.* Копирсати, колупати якийсь час. *Пархім не поорав відліг,— покопирсав* (Бор., Тв., 1957, 169); — *Це що у вас у санях? — і він гвинтівкою покопирсав у них під ногами* (Панч. Мир, 1937, 173); *Покопирсала* [Лара биточки] *виделкою, пожувала нехотя, забумано дивлячись у вікно та суплячи брови* (Дім., Ідол, 1961, 234).

ПОКОПИРСА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Копирсатися якийсь час. *Василь зупинився. Директор кинув на важелі одну* [телефонну] *трубку, другу, покопирсався в купах паперів, розкиданих по столу, видобув Василеву папочку* (Загреб., Спека, 1961, 205); *Приїхав механік, покопирсався у тракторі.., поїхав* (Колг. Укр., 4, 1956, 21).

◇ **Покопирса́тися в душі́** *чиїй* **(у се́рці** *чиєму*) — втручаючись у чиїсь особисті справи, виявити надмірний інтерес до внутрішнього світу, до інтимних переживань і т. ін. [Л у ч и ц ь к а *(ніяково):*] *Всякому до мене діло, всяк хоче покопирсатися в чужому серці...* (Стар., Вибр., 1959, 417); *Він покликав цього хлопчину, щоб трохи покопирсатися в його душі наодинці* (Кол., Терен.., 1959, 174).

ПОКОПИ́ТИ, коплю́, ко́пиш; *мн.* поко́плять; *док., перех. і без додатка.* Скласти в копиці, копи. *Вже покосили Та вже й покопили Золотеє жито* (Манж., Тв., 1955, 122).

ПОКОПИ́ТНЕ, ного, *с., іст.* Податок, який брали з власників худоби. *На грунтах.. сиділи його* [пана] *піддані, які справляли за це панщину, платили чинш, подимне, покопитне* (Нарн, Гомон. Україна, 1954, 106).

ПОКОПИ́ЧИТИ, чу, чиш, *док., перех. і без додатка.* Те саме, що **покопи́ти.**

ПОКОПОТІ́ТИ, очу́, оти́ш, *док., розм.* Побігти дрібними кроками. *Дітвора з голосним лементом покопотіла за батьком* (Коцюб., І, 1955, 215).

ПОКОПТИ́ТИ, пчу́, пти́ш, *перех.* Док. до **копти́ти.**

ПОКОПТІ́ТИ [1], ти́ть, *док.* Утворювати кіпоть якийсь час; почадити.

ПОКОПТІ́ТИ [2], пчу́, пти́ш, *док., розм.* Терпеливо й старанно займатися чим-небудь якийсь час.

ПОКО́РА, и, *ж.* Беззаперечна готовність виконувати чужі накази, розпорядження, вимоги і т. ін.; шанобліва підлеглість. *Ні похвальба старших, ні покора нижчих не вдовольняли Максима* (Мирний, II, 1954, 130); *Цілувати батька в руку — стародавній український звичай, що символізує особливу шану й покору батькові* (Смолич, Мир.., 1958, 258); // Поступливість, слухняність, покірливість. *Гадюку в пазусі він мусив вигрівати теплом власного тіла, га? Хто ж це? Параска, майже безмовної покори жінка? Одарка?* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 19); *На виду одна покора, одна слухняність, тільки в очах у кожного та в закушених губах Гладун читав приховані насмішки* (Гончар, Людина.., 1960, 68); // Непротивлення долі; смиренність. [Н е о ф і т - р а б:] «*Терпливість і покора*» *тільки й чув я від вас сьогодні* (Л. Укр., II, 1951, 232); *На чому будувала в цій ситуації свій авторитет свята церква? На синівському послуху, на страху перед караючою господньою десницею, на рабській покорі* (Вільде, Сестри.., 1958, 34); *Поет* [І. Франко] *заперечує буржуазно-клерикальну проповідь покори, примирення з експлуататорським ладом, сподівання «від бога» кращого життя на землі* (Іст. укр. літ., І, 1954, 518).

З поко́рою; В поко́рі — покірно, виявляючи покору. *Вона з покорою приймала грубість о. Василя* (Коцюб., І, 1955, 331); *Звикла дівчина в покорі все робить без перекорів* (Забіла, У.. світ, 1960, 132); **Трима́ти (держа́ти) в поко́рі** *кого* — примушувати кого-небудь беззаперечно виконувати накази, розпорядження, вимоги і т. ін. *На полі ратному бив він ворогів і великих бояр тримав у покорі* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 22); *Поміщики,.. захопивши собі всю землю, весь час тримали населення в жорстокій покорі* (Тич., III, 1957, 519).

ПОКО́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покори́ти** [1].

ПОКÓРЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **покори́ти**[1] і **покоря́ти.**

ПОКОРИСТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., чим і без додатка, діал.* Покористуватися. *Вийме* [Ганна] *було з скрині карбованця або й два та й пошле.— Це його праця,— каже вона,— нехай же він і покористує!* (П.-Лев., I, 1956, 93).

ПОКОРИСТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., чим.* Використати, застосувати, вжити що-небудь з певною метою. *Шкода, що ти, пишучи, не могла покористуватися цим матеріалом* (Коцюб., III, 1956, 135); *Переконувала* [дівчина] *його, що вперед треба покористуватися всіма добрими способами* (Март., Тв., 1954, 456); *Востаннє хотів* [капітан корабля] *покористуватися своєю професією пачкаря і бив більше чим певен, що ніякої біди в дорозі не буде* (Ірчан, I, 1958, 324); // *також без додатка.* Дістати якусь вигоду, користь для себе, скористатися з чого-небудь. [Герцель:] *Коли Михал діло справить, то я покористуюсь, а як його заступають, нехай він своїми боками плате* (К.-Карий, I, 1960, 162); *Досі він не почував ніякісінького каяття, бо, мовляв, панським добром, що вони його самі не заробили, покористуватися не гріх* (Крим., Вибр., 1965, 420); [Петерсон:] *Я можу покористуватись деякими... так би мовити... прогалинами в обвинувальному матеріалі й припинити справу* (Галан, I, 1960, 433).

ПОКОРИ́ТЕЛЬ, я, *ч.* Той, хто покорив або покоряє кого-, що-небудь. *Тоді Василь Береза втішався почуттям власної зверхності над Терезкою. І скільки лиха спричинила йому та насолода покорителя!* (Томч., Готель.., 1960, 313); *Усе прогресивне людство разом з нами.. славить нашу Вітчизну, яка зростила відважних покорителів міжзоряних далей* (Рад. Укр., 18.VI 1963, 1).

ПОКОРИ́ТЕЛЬКА, и, *ж.* Жін. до **покори́тель.**

ПОКОРИ́ТИ[1] *див.* **покоря́ти.**

ПОКОРИ́ТИ[2], рю́, ри́ш, *док., перех.* Корити (у 1 знач.) кого-небудь якийсь час.

ПОКОРИ́ТИСЯ *див.* **покоря́тися.**

ПÓКОРМ, у, *ч.* 1. Те, що їдять і п'ють, чим харчуються; їжа. — *Гой, козаченьку, пане ж мій, Який же буде покорм твій?* — *Будем їсти саламаху, Козацькую затираху* (Пісні та романси.., I, 1956, 132); *Вже ж без покорму та не жити! От Коник і стриба до Мурав'я* (Бор., Тв., 1957, 156).

2. *перев.* **пóкорм.** Материнське молоко. *Через місяць після родин, без хліба і з нудьги, мати занедужала і в неї нестало покорму* (Стор., I, 1957, 348).

ПОКОРМИ́ТИ, кормлю, кóрмиш; *мн.* покóрмлять; *док., перех., розм.* Те саме, що **погодува́ти.** — *Я собаки покормлю, Покормивши, зажену* (Чуб., V, 1874, 193).

ПОКОРÓБИТИ, ить; *мн.* покорóблять; *док., перех., перев. безос.* 1. Викривити, погнути (звичайно про дію тепла, сухості або вогкості); покоробити. *Підлогу покоробило.*

2. *перен., розм.* Дуже неприємно вразити, викликати неприємне почуття. *Коли Кармазин раптом опинився його безпосереднім начальником, Сагайду це просто покоробило* (Гончар, III, 1959, 331).

ПОКОРÓБИТИСЯ, иться; *мн.* покорóбляться; *док.* Викривитися, погнутися (звичайно від тепла, сухості або вогкості).

ПОКОРÓБЛЕНИЙ, а, е. Який покоробився. *Бійці шарудять покороблеными чобітьми* (Гончар, III, 1959, 168); *Головне — знайти серед рівних і гладеньких плиток покороблені, з тріщинами, тобто браковані* (Рад. Укр., 24. VI 1961, 2).

ПОКОРÓСТЯВІТИ, іє, іємо, ієте, *док., розм.* 1. Захворіти на коросту (про всіх або багатьох). *Та ще й нещастя таке вкинулось — всі коні в селі покоростявіли* (Іщук, Вербівчани, 1961, 96).

2. Вкритися плямами (про хворі рослини). *Чогось картопля наша покоростявіла* (Сл. Гр.).

ПОКОРОТИ́ТИ *див.* **покороча́ти.**

ПОКОРОТИ́ТИСЯ *див.* **покороча́тися.**

ПОКОРÓТШАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **покорóтшати.**

ПОКОРÓТШАТИ, ає, *док.* Стати коротшим. *Стежка від озерця до хати неначе надвоє покоротшала* (Вовчок, VI, 1956, 305); *Дні покоротшали, вже стало рано смеркатися, осінь іде* (Собко, Біле полум'я, 1952, 192); *Плаття на Олені промокло наскрізь, збіглося, покоротшало* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 474).

ПОКОРОЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., рідко,* **ПОКОРОТИ́ТИ,** очу́, о́тиш, *док., перех.* Робити коротшим, укорочувати, робити надто коротким, коротшим, ніж треба. *Сукню пошили, покоротили* (Сл. Гр.).

ПОКОРОЧА́ТИСЯ, а́ється, *недок., рідко,* **ПОКОРОТИ́ТИСЯ,** о́титься, *док.* Робитися коротшим.

ПОКОРÓЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покороти́ти.** *Перечитав я Ваші байки.. Дуже вони покорочені* (Мирний, V, 1955, 384).

ПОКОРТІ́ТИ, ті́ть, *док., безос., кому, кого, з інфін. і без додатка, розм.* 1. Кортіти якийсь час. — *А це що за стовпи по кручі? .. — Ось побачите. Нехай покортить* (Головко, I, 1957, 194).

2. Те саме, що **закортіти.** *Мене покортіло чомусь-то побачити, де живуть вони* (Коб., III, 1956, 98).

ПОКÓРЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покóрчити.** *Загрозливо розмахував* [Дем'ян Кізка] *покорченими ревматизмом руками* (Крот., Сини.., 1948, 42); * Образно. *Гримнув вибух. Задвигтіли і врізалися в землю покорчені шматки третьої гармати* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 649); *Знову потягнулись обабіч дороги шереги важких, покорчених, спотворених надто довгим життям вікових дубів* (Собко, Срібний корабель, 1961, 135).

ПОКÓРЧИТИ, ить, *док., перех., перев. безос.* Викликати корчі; посудомити. *Очі, мов у мертвого, дивляться і не бачать нічого; руки неначе судороги покорчили* (Кв.-Осн., II, 1956, 95); — *Треба, то хай сам пришвендяє до мене,*— *викрикнув* [Бурмака]. — *Чи, може, йому ноги посудомило! Чи покорчило?* (Загреб., Диво, 1968, 507).

Щоб (хай, нехáй, бодáй *і т. ін.*) **покóрчило** *кого, кому що* — уживається як лайка. [Охрім:] *А бодай тобі ноги покорчило, стара собака, і чого він причалав?* (Кроп., I, 1958, 150); *Тобі мало було мого сала, так ти ще до людини пристав жувати, щоб тобі язик покорчило!* (Тют., Вир, 1964, 144).

ПОКÓРЧИТИСЯ, иться, *док.* Вигнутися, викривитися в корчах; зсудомитися. *Руки* [плавця] *від утоми боліли, пальці на ногах покорчились* (Трубл., Шхуна.., 1940, 252); * Образно. *Покорчились у вогні їхні* [німецьких танків] *чорні хрести* (Іогв., Давні рани, 1961, 62).

ПОКОРЧÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покорчува́ти** 2.

ПОКОРЧУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Корчувати якийсь час.

2. Закінчити корчувати.

ПОКОРЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ПОКОРИ́ТИ,** рю́, ри́ш, *док., перех.* 1. Силою встановлювати свою владу, завойовувати країну, місто і т. ін. *Імператори* [ромеїв], *як павуки, висмоктують всі сили з Єгипта, Азії, Європи, мріють вони про ще більше, прагнуть покорити Русь* (Скл., Святослав, 1959, 199); *Отак вона* [фашистська Німеччина] *хотіла покорити, рабинею зробити на віки Вітчизну нашу* (Гонч., Вибр., 1959, 209); // При-

мушувати коритися; перемагати. *Силі, Що покоряє усіх, не корюся — самотній і дужий* (Зеров, Вибр., 1966, 313); * Образно. *Погасли вечірні огні; Усі спочивають у сні. Всіх влйдарка-ніч покорила* (Л. Укр., I, 1951, 87).

2. *перен.* Робити слухняним, опановувати щось, оволодівати чимсь; освоїти що-небудь. *Ні! Я покорити її не здолаю, ту пісню безумну, що з туги постала* (Л. Укр., I, 1951, 193); *Занадто буйне африканське волосся нелегко було покорити паризькому шаблонові* (Л. Укр., III, 1952, 711); *Слава ж тим, що.. море залізом покорили, повалили гори, скосили ліси і яруги заповнили!* (Хотк., II, 1966, 318); *Друже мій, за все сильніша дружба Верховину покорила нам!* (Шер., Дорога.., 1957, 17).

3. Примушувати коритися своїй волі, своєму впливові. *Вірив* [Юр], *що покорить собі й цю дівчину, як покорив свою долю* (Хотк., II, 1966, 98); *Мені й тепер трудно розважити, що власне так покорило мене* (Л. Укр., III, 1952, 687); // *чим і без додатка.* Викликати любов, захоплення, довір'я; зачаровувати. *Покоряв і чарував* [Олдрідж] *мистецтвом своїм кращих людей Європи. Зачарував і Тараса Шевченка* (Ільч., Серце жде, 1939, 271); *Партія чекає від творчих працівників нових значних творів, які покоряли б глибиною і правдивістю відображення життя, силою ідейного пафосу, високою художньою майстерністю* (Резол. XXIII з.., 1966, 23); *Він на горі єдиним поцілунком розбив труну і щастя оживив, отим єдиним, легким подарунком навік царівну горду покорив* (Л. Укр., I, 1951, 225); *Навік мене ти, Волго, покорила, ввійшла мені у серце назавжди* (Гонч., Вибр., 1959, 258).

Покоря́ти (покори́ти) се́рце *чив* — викликати любов у кого-небудь до себе. [С е р е д а:] *Вдруге він уже не важився покоряти серця відважних трактористок* (Мик., I, 1957, 483); *Ви, пані,— ангел, Ви покорили моє серце* (Фр., II, 1950, 297); *Старий лікар єврай покорив серце онука* (Грим., Кавалер.., 1955, 14).

ПОКОРЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПОКОРИ́ТИСЯ,** ро́ся, ри́шся, *док.* 1. Визнавати чиюсь владу, виявляючи покору (завойовникам, володарям і т. ін.). *Всюди, Де неоглядна земля покоряється Римській державі, Житиму я у людей на устах* (Зеров, Вибр., 1966, 332); [П р е ф е к т:] *Котрі ж боги йому не покорились, ті вигнані були або й розп'яті* (Л. Укр., III, 1952, 456); *Трохи-потроху піщани закричали, загвалтували, що вони панові довіку не покоряться* (Мирний, I, 1949, 189).

2. Беззаперечно слухатися кого-небудь, піддаватися впливові когось. *Не люблю я покорятись та гнути перед усяким дідьком спину* (Н.-Лев., IV, 1956, 174); *Він думав, що сказати, він гарячково працював мозком, чим налякати юнака, чим його доконати, чим заставити його покоритися* (Тют., Вир, 1964, 153); * Образно. *Дивись, я сміюсь, коли серце ридає, і погляд, і голос мені покорились, я тиха, спокійна* (Л. Укр., I, 1951, 193).

3. Приймати що-небудь без опору, примиритися з необхідністю чого-небудь; підлягати чомусь. *І доведу я, що кожне створіння в світах животів, Лише покоряючись вічним законам, в яких народилось* (Зеров, Вибр., 1966, 196); *Ішов на смерть і не прощався. Козак природі покорись* (Котл., I, 1952, 223); *Морозила свекруха її душу тим страшенним своїм жахом смерті, тією близькістю до смерті і тим, що не хотіла вона ніяк покоритись — умирати...* (Григ., Вибр., 1959, 322); *Вона не малювала собі будучини ані рожевими, ані темними фарбами; попросту не хотіла підіймати завіси. Цілком покорилася, віддалася — і це заспокоїло* (Хотк., II, 1966, 132); // Робити, чинити, поводитися згідно з певними обставинами, звичаями, вимогами. *В такій невикінченій формі.. віддаю я його* [твір «Атта Троль»] *тепер публіці, покоряючись намаганням, що справді не від мене походять* (Л. Укр., IV, 1954, 132).

4. *тільки недок.* Пас. до **покоря́ти.**

ПОКОСИ́ТИ [1], ошу́, о́сиш, *док.*, *перех.* 1. Косити *(див.* **коси́ти** [1] 1) якийсь час. *Підійшов до нього Марко, привітався. Попросив несміло: — Дайте-но, дядьку, покосити* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 450).

2. Закінчити косити; скосити що-небудь. *Чи я в полі не травиця була, Чи я в полі не зелена росла? Взяли ж мене покосили І на сіно посушили!* (Нар. лірика, 1956, 291); *В полі покосили жито й пшеницю* (Ів., Опов.., 1949, 202).

3. *перен.* Знищити, вбити всіх або багатьох; // *безос.* *А тут друга війна, оця, з фашистами. І знову всі пішли І батьки, що по фінській вціліли, і сини, що вже підросли. Там їх і покосило всіх...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 42).

ПОКОСИ́ТИ [2], ошу́, о́сиш, *док.*, *перех.* 1. Зробити косим (у 2, 3 знач.); // *безос.* — *Які ж в тебе очі бистрі до чужого добра! — дивується Григорій. — Гляди, щоб їх не покосило* (Стельмах, I, 1962, 230).

2. *також чим.* Подивитися збоку, скоса; скосити (очі). *Кінь покосив на хазяїна блискучим оком.*

ПОКОСИ́ТИСЯ [1], ошу́ся, о́сишся, *док.*, *розм.* Те саме, що **покосити** [1] 1, 2.

ПОКОСИ́ТИСЯ [2], ошу́ся, о́сишся, *док.* 1. Ставати косим (у 2, 3 знач.). *Вікна покосились, двері понижчали й трохи ввійшли в землю* (Н.-Лев., II, 1956, 256); * У порівн. *Після другої* [чарки] *лице Василеве помуріло* [побуріло], *очі наче покосилися* (Мирний, IV, 1955, 131).

2. *на кого—що.* Подивитися збоку, скоса. *Підпарубок спаленів і мовчки покосився на Докію* (Стельмах, II, 1962, 392); *Проковтне* [Данько] *хліб і знову відкусить, і знову покоситься на шматок, чи багато зосталось* (Гончар, Таврія, 1952, 74); // *чим.* Подивитися неприязно, вороже. *Он скільки списав* [Ордін-Нащокін] *паперу. Недобре покосився боярин оком на стіл, завалений сувоями пергаментних списків* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 261).

ПОКОТИ́ПОЛЕ, я, *с.*, *бот.* (*Gypsophila paniculata* L.). Те саме, що **перекоти́поле.** *Восени ми тряслись в тарантайці в село; Вже на ниві нічого тоді не було, Тільки що покотиполе вітром несло* (Укр. поети-романтики.., 1968, 143); * У порівн. — *У других хоч родина є, втіха якась у житті, а сирота — мов те покотиполе, що вітер жене по степу, відірвавши від корінця...* (Коцюб.., I, 1955, 140); *І вітри, і дощі проходили повз мене, Лунали голоси з низин і з верховин,.. А я, сучасності короткозорий син, Котився по життю глухим покотиполем* (Рильський, Поеми, 1957, 269).

ПОКО́ТИСТИЙ, а, е. 1. *розм.* Який знижується поступово, не круто; пологий. *Хто боявся коли.. на покотистих Тібура горах — домів руйнування?* (Зеров, Вибр., 1966, 352).

2. *діал.* Уторований. *Покотиста дорога* (Сл. Гр.).

ПОКОТИ́ТИ, очу́, о́тиш, *док.* 1. *перех.* Штовхаючи якийсь округлий предмет, примусити його котитися у певному напрямі; почати котити. *Явдоха й узяла з чужої коробки паляницю, стала на сход* [схід] *сонця, тричі перехрестилась та й покотила паляницю навпаки сонця* (Кв.-Осн., II, 1956, 11); *Дівчина покотила до хати гарбуза, він покотив другого* (Мушк., День.., 1967, 22); * У порівн. *Щось глухо застугоніло, ніби покотили з гори пусту бочку* (Тют., Вир, 1964, 274); // Примусити рухатися що-небудь, що має колеса. *Батіжок свиснув, конячка натяглася і покотила візок* (Н.-Лев., I, 1956, 91); *Решетняк знов напружився, попхав, покотив з товаришами гармату далі* (Гончар, Людина.., 1960, 157);

// Штовхнувши, вдаривши, звалити з ніг. *Як тріснув* [баран] *рогами,— Так старого* [вовка] *й покотив Догори ногами!* (Рудан., Тв., 1959, 281); // *перен., розм.* Примусити відступити, швидко погнати (вороже військо і т. ін.). *Кінний полк червоних із-за горба вихором налетів, порвав їх цеп, заплутав і степом покотив. Далі, далі...* (Головко, I, 1957, 103); — *Покотили Денікіна в море!* — *Розстріляли в тайзі Колчака!* (Гонч., Вибр., 1959, 96).

◇ **І (й) го́ри покоти́ти** — справитися з найважчою роботою, найважчим завданням. [Один голос:] *Коли б то Йван схаменувся Та з Дону вернувся! Я б ні об чім не тужила Й гори б покотила!* (Укр. поети-романтики.., 1968, 450); — *Чую,— засміялася весело мати,— чую та оце й думаю, що за такими синами та й гори покотити!* (Головко, II, 1957, 289).

2. *неперех., розм.* Почати рухатися (про засоби пересування). *Карета покотила в панський двір* (Н.-Лев., II, 1956, 195); *Поїзд свиснув і покотив далі, везучи ревери на південь* (Кучер, Голод, 1961, 320); *Автобус, випустивши клубок ядучого диму, повільно почав розвертатися — покотив з площі на вулицю* (Дім., Ідол, 1961, 274); // Поїхати, відправитися куди-небудь на чомусь. *Сказавши, аромат пустила* [Венера]. *Васильки, м'яту і амбре, На хмарі в Пафос покотила* (Котл., I, 1952, 212); *Становий.. попрощався з Чіпкою.., сів на обивательські коні, покотив з Пісок* (Мирний, II, 1954, 268); *Мотоцикл рвонув, і Шурка покотив* (Смолич, Світанок.., 1953, 672); // Піти, побігти куди-небудь; помчати. *Діти.. знялися з місця і покотили вулицею* (Коцюб., I, 1955, 131).

3. *перех., розм.* Повезти кого-небудь на чомусь. *Покотити дитину в колясці.*

4. *перех.* Почати пересувати, переміщати що-небудь (про течію, вітер і т. ін.). *На край світа Билину море покотило Та й кинуло на чужині* (Шевч., II, 1963, 233); *Тумани покотив Вітер в ранок молодий* (Ус., Вибр., 1948, 37); *Осінь роздягне посадки,.. завійниця покотить мряку полями* (Гончар, Тронка, 1963, 215); // Почати поширювати у просторі (звуки, запахи і т. ін.). * Образно. *Далеко десь раптом постріл розлігся, й луна покотила його по байраках та горах* (Стар., Облога.., 1961, 8); // *перен., розм.* Почати поширювати, розголошувати (чутки, вісті і т. ін.). *Хтось натякнув на Кузьму, і громада вже підхопила, покотила по всьому вигону його неславу, закидала грязюкою його опорочене ім'я* (Л. Янов., I, 1959, 304).

5. *неперех., розм.* Те саме, що **покоти́тися** 5. *Маленька річечка, що так тихенько йшла, Заклекотіла, заревла І через греблю покотила* (Греб., I, 1957, 70); *Все те* [їжа] *збудило у Власова смак, аж слина в його покотила* (Мирний, IV, 1955, 130).

ПОКОТИ́ТИСЯ[1], очу́ся, о́тишся, *док.* 1. Обертаючись, почати пересуватися в певному напрямі. *З-під воза обірвався гарбуз і покотився рядом з возом з гори, неначе навпередки* (Н.-Лев., III, 1956, 28); — *Що то ти робиш, Івасю?* — *озвався дід, вертаючись назад..* — *Качаюся,— одказав і покотився по траві* (Мирний, I, 1954, 181); *Покотився по зеленому полю футбольний м'яч, і замайоріли по полю різноколірні майки ...* (Вишня, I, 1956, 404); // *з кого—чого, на що.* Звалитися. *Без міри пороху підсипав* [козак Голота], *Татарину гостинця у груди посилав: Ой, ще козак не примірився, А татарин їх лихій матері з коня покотився!* (Укр.. думи.., 1955, 6); *Вода потекла на сонного Аврама Кириловича. Той з переляку покотився з стільця* (Є. Кравч., Бувальщина, 1961, 30); // *на що, на чому.* Упасти в непритомному стані. *Прощай, моя Ма... — і не договорив* [Василь], *як вона зомліла й покотилась йому на руки* (Кв.-Осн., II, 1956, 64); *Гуляє князь, гуляють гості; І покотились на помості...* (Шевч., II, 1963, 26).

◇ **Поко́титься голова́** *чия* — комусь відрубають голову; хтось загине. [Б а й д а:] *Нехай моя голова перша покотиться по степу, нехай я перший потону на морі, але таки добуду волі й честі для України!* (Н.-Лев., II, 1956, 439); *Цісар почерговів і тупнув ногою: — Даю вам тиждень, аби-сьте дізналися, бо в противнім разі ваші голови покотяться землею* (Казки Буковини.., 1968, 31); **Се́рце [так і] покоти́лося (поко́титься); Душа́ [так і] покоти́лася (поко́титься)** — уживається для вираження раптового відчуття страху, відчаю. *Як здумає* [Олексій], *що без нього тут совершилося* [скоїлося], *так у нього душа так і покотилася* (Кв.-Осн., II, 1956, 355); *Серце спинилося, стислося у кульку і покотилося кудись у прірву, у живіт* (Смолич, II, 1958, 91); **[Так і (ма́ло не)] покоти́тися [по́котом] зі смі́ху (з ре́готу, від смі́ху, від ре́готу)** — голосно, нестримно розсміятися. — *А чого ж ти повернувся з таких далеких країв?— Жінці не понравилось* [сподобалося],— *сказав Григорій, від чого весь базар мало не покотився покотом зі сміху* (Довж., I, 1958, 77); — *Якби ви побачили, як він кота лаяв! А як він співає!..— Й вона покотилася з реготу* (Л. Янов., I, 1959, 325); *Всі у вітряку покотилися від реготу* (Стельмах, I, 1962, 153); **Хоч покоти́ся:** а) нічого немає, зовсім пусто. *Хоч покотись, усюди голо* (Номис, 1864, № 10165); б) гладенько, чисто.

2. *розм.* Почати рухатися (про засоби пересування). *Повозка покотилася не битим шляхом, а травою* (Мирний, IV, 1955, 323); *Трамвай брякнув дзвоником, заскреготів колесами й покотився далі* (Дмит., Розлука, 1957, 209); // Піти, побігти куди-небудь (звичайно про когось товстого або невисокого). *Нових гостей примітила господиня хати і покотилася до них такою собі ошатною діжечкою: була кругленька і невеличка* (Речм., Весн. грози, 1961, 121); *Від фігури м'ячами покотились хлопчаки, вигукуючи одно слово: — Їдуть, їдуть!* (Стельмах, I, 1962, 389); // Почати швидко відступати, відходити назад (звичайно про військо). *Несподівано, мов грім серед ясного неба, ударила кіннота червоних, і кавалерія білих.. покотилася назад* (Панч, На калин. мості, 1965, 124).

3. Почати рухатися по небосхилу (про небесні світила). *В людських хатах все було позатихає, все посне. Місяць зійде й покотиться геть-геть вгору* (Н.-Лев., I, 1956, 64); *Он сонце покотилось, І все золотилось — Ставок, лужок, і хата, і верба...* (Бичко, Сійся.., 1959, 129); // Швидко полетіти, упасти (про метеорити). *Ось одна зірка зірвалася і покотилась так низько над Ларьком, що він аж прищулився, щоб по щоці не вчепила* (Вас., I, 1959, 107).

4. Почати пересуватися, переміщатися під дією течії, вітру і т. ін. *Покотилась буйна хвиля На жовтий пісочок* (Пісні та романси.., II, 1956, 33); *Чорними ярами покотився білий туман* (Коцюб., I, 1955, 96); *Вогонь пригас, над жаром підійняся і клубком покотився.. димок* (Скл., Святослав, 1959, 31); // Почати поширюватися в просторі (про звуки, запахи і т. ін.). *І сонце веселіше засяло, і пахощі з садків покотились хвилями* (Коцюб., I, 1955, 21); *Лунко покотилось міжгір'ями гучне іржання розсідланих коней* (Гончар, Новели, 1949, 45); // *перен., розм.* Почати поширюватися, ставати відомим багатьом (про чутки, вісті і т. ін.).— *Гей-гей, до гурту — наших б'ють!* — *Покотився по селу бентежний згук* (Вас., I, 1959, 237); *І на диво, ці слова чоловіка весело покотилися по селу* (Стельмах, I, 1962, 604).

5. *розм.* Почати струмувати, потекти. *Скоро оце скресла крига, потанув сніг, із стріх закрапало, а з гір стру-*

мочки покотилися (Вовчок, I, 1955, 182); *Дощові води з гривами брудної піни покотилися ярами і вибалками до річки* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 282); *У мене аж слина покотилася від згадки про м'ясо та про пиріжки* (Багмут, Опов., 1959, 5).

ПОКОТИ́ТИСЯ [2], о́титься, *док.* Народити малят (про овець та деяких інших тварин).

ПО́КОТОМ, *присл.* 1. Один біля одного, без певного порядку. *На полу.. покотом лежали скулені од холоду троє дітей* (Вас., I, 1959, 301); *Спати полягали* [подорожні] *всі покотом на сіні у повітці* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 237).

2. *розм.* По всій поверхні, на всьому протязі, без перерви; суцільно. *Покотом лежали незаймані густі родючі ниви* (Кач., Вибр., 1953, 41); *Тихо покотом лежало кругом многоцвітнеє поле* (Тич., I, 1957, 105); // Підряд, одного за одним. *Покотом же косило тоді дітей — з вулиці в вулицю* (Крот., Сипи.., 1948, 26).

3. *також із прийм.* з а, *діал.* Усі разом. *Вони так і заплакали покотом* (Федьк., Буковина, 1950, 103); *Жінки, діти, чоловіки і старці, всі за покотом вирнули з села, щоби не дати панові заняти*[зайняти] *пасовиська* (Фр., II, 1950, 53).

4. *розм., рідко.* Котячись. — *То покотом, то поповзом, то підскоком таки якось доп'ялась* [пані] *до порога* (Вовчок, VI, 1956, 333).

ПО-КОТЯ́ЧОМУ, *присл.* Подібно до кота, як кіт. *Він поклонився низенько аж у пояс ченцям, вийшов якось по-котячому, тихо, навшпиньки* (Н.-Лев., III, 1956, 373); *Тимко вміє і по-котячому, і кумкати жабою вміє, і по-совиному кричати тямить* (Донч., VI, 1957, 247).

ПОКОТЬО́ЛО, а, *с.* Дерев'яна дитяча іграшка, що має форму обруча. *Тільки-но Серпень повернув за ріг, у бічну вуличку, як йому назустріч викотилось туге покотьоло* (Мушк., День.., 1967, 118); * У порівн. *Сонце блискучим покотьолом котиться до спокою* (Мирний, IV, 1955, 321).

ПОКОХА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Відчути, виявити глибоку сердечну прихильність, потяг до особи іншої статі. — *Западе дівці парубок в око,— не встережеться, як і покохає...* (Мирний, I, 1949, 361); *Де не піду я, всюди твій Розумний, любий погляд сяє,— Не думав сам я, що моє Серденько ще раз покохає* (Л. Укр., IV, 1954, 106); *У кого ще серце не вмерло, Тому покохати — це жить* (Крим., Вибр., 1965, 277); // *рідко.* Відчути внутрішній потяг, схильність до кого-, чого-небудь, відданність комусь, чомусь. *Покохав Андрій Семена, як рідного брата, як батька, як неньку...* (Коцюб., I, 1955, 447); * Образно. *До наших лав, до нас, хто зжився з боротьбою, хто сонце покохав і на верхів'я гір лише до нього йде й душею молодою вже бачить крізь віки його огнистий зір!* (Сос., I, 1957, 53).

2. Дбайливо вирощувати, плекати кого-, що-небудь якийсь час. *Батько, почастувавши тих сватів, подякували за ласку.— А дитина наша,— каже,— ще молоденька, нехай ми ще самі її покохаємо* (Вовчок, I, 1955, 62).

3. *рідко.* Дбайливо доглядаючи, забезпечити ріст, розвиток кого-, чого-небудь; виплекати. *Якби йому воля, то б він які роги покохав!* (Номис, 1864, № 10208).

ПОКОХА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. Покохати одне одного (про осіб різної статі). *Росла* [дівчина] *в наймах, виростала, З сиротою покохалась* (Шевч., II, 1963, 60); — *Прийшла вам пора, дітки,— нарешті сказав Іван,— і покохалися ви між собою, як ті голубки. Не перечити проти цього нам, старим батькам...* (Смолич, Мир.., 1958, 55); *Знаєте, Карпюк, де ми покохалися з моєю дружиною? У студентському хорі...* (Мур., Бук. повість, 1959, 205).

2. *розм.* Попестити одне одного. *Посідали, поговорили, покохались,— усе лихо забулось* (Вовчок, I, 1955, 128).

ПОКОЧУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Кочувати якийсь час.

ПО-КОША́ЧОМУ, *присл.* Те саме, що **по-котя́чому.** *Обганяючи її, він спритно, по-кошачому шаснув, провалився між колючі акації* (Гончар, Таврія.., 1957, 388).

ПОКО́ШЕНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покоси́ти** [1] 2, 3. *Коли покошене сіно лежить у скиртах і припиняється робота на широких гірських луках, тоді алтайці святкують* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 288); *Кубинські повстанці, висадившись із «Гранми», потрапили в засідку.. і були покошені кулеметним вогнем* (Павл., Пальм. віть, 1962, 97); // **поко́шено,** *безос. присудк. сл. На всіх долинках покошено сіно* (Фр., IV, 1950, 387); *Проса покошено. Спустіло тихе поле* (Рильський, I, 1956, 34).

ПОКО́ШЕНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покоси́ти** [2]. *Вона вперше побачила пил на лампочці і трохи покошений килимок над ліжком* (Трип., Дорога.., 1944, 52).

ПОКО́ШЛАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поко́шлати;** // *у знач. прикм. Уважно дивився* [Потап], *як кобила крутила покошланим вадом, на якому осідав уже іней* (Коцюб., II, 1955, 278); *Ярослав засоромлено підводився, поправляв свою покошлану бороду* (Загреб., Диво, 1968, 649).

ПОКО́ШЛАТИ, аю, аєш, *док., перех.* Те саме, що **покошла́тити.** *Хто це тобі так волоссячко покошлав?* (Сл. Гр.).

ПОКО́ШЛАТИСЯ, а́ється, *док.* Те саме, що **покошла́титися.**

ПОКОШЛА́ТИТИ, а́чу, а́тиш, *док., перех.* Зробити кошлатим, скуйовдженим, покудланим; // *перен.* Заплутати, розтріпати (здаки, траву, листя, гілки і т. ін.). *Вирували вітри.. Виложили, позаплутували хліба. Повикручували, покошлатили* (Горд., Дівчина.., 1954, 151).

ПОКОШЛА́ТИТИСЯ, а́титься, *док.* Зробитися кошлатим, скуйовдженим, покудланим.

ПОКОШЛА́ТІТИ, ію, ієш, *док.* Стати кошлатим, скуйовдженим, покудланим. *Покошлатіли мої ягнята* (Сл. Гр.).

ПОКОШЛА́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покошла́тити.**

ПОКО́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех., розм.* Косити потроху або час від часу.

ПОКРАВЦЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.* Кравцювати якийсь час; побути кравцем якийсь час.

ПОКРА́ДЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покра́сти.** *Тут починалися рахунки за спаш або за якесь покрадене жито* (Коцюб., I, 1955, 322); // **покра́дено,** *безос. присудк. сл.* [Х а р к о:] *Ви знаєте добре самі, що у мене коней покрадено, корова здохла* (К.-Карий, II, 1960, 123); // *у знач. ім.* **покра́дене,** ного, *с.* Украдені речі. — *Догнати його треба було, затримати й обшукати. Не міг же він десь далеко сховати покрадене* (Трубл., I, 1955, 88).

ПОКРАДЬКИ, *присл., розм.* Те саме, що **крадькома́.** *На випадкових аркушиках паперу та в захалявних книжечках поетова* [Т. Шевченка] *рука прихапцем, покрадьки записувала рядки* (Літ. Укр., 7.III 1969, 2).

ПОКРА́ЖА, і, *ж.* 1. Таємне привласнення чужих речей, грошей і т. ін.; крадіж, злодійство. *Ніхто там покражі й не помітив, на кухні в гетьмана Однокрила, бо нікому ж там той цвілий буханець не був потрібен* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 270).

2. Украдені речі.

ПОКРА́Й, *прийм., з род. в.* Понад краєм, понад краями; скраю. *Покрай улиць поспішали Заспані дівчата* (Шевч., I, 1963, 249); *Покрай лісу таємничо біліють стовбури осик та берез* (Л. Укр., III, 1952, 213).

ПОКРА́ЙНІЙ, я, є. Який міститься, розташовується по краях чого-небудь. *У лабораторії криміналістики Львівського університету за допомогою ультрафіолетового проміння вдалося повністю прочитати покрайні записи, зроблені українським скорописом XVII ст.* (Рад. літ-во, 12, 1966, 76).

ПОКРА́КАТИ, ає, *док., діал.* Покаркати. *Прилетіла Ворона, бачить, що одної дитинки нема, покракала, покракала та й перестала, бо що мала робити?* (Фр., IV, 1950, 74).

ПОКРАМАРЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.* Крамарювати якийсь час; побути крамарем якийсь час.

ПОКРА́ПАНИЙ, ПОКРА́ПЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покра́пати** 2, 3. *Поклав* [Богдан] *перед нею її недбало скручені, покрапані парковими дощами конспекти* (Гончар, Людина.., 1960, 4); *Ось вона полоще батькову сорочку, покраплену де-не-де незмиваними плямами мазуту* (Шиян, Баланда, 1957, 18); *Можна було сісти на молодій, ще не запиленій пилюкою траві, рясно покрапаній наївними жовтенькими квітами* (Гончар, Земля.., 1947, 4); *Покраплене ластовинням обличчя хлопчини було зосередженим і серйозним* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 6).

ПОКРА́ПАТИ, покра́паю, покра́паєш *і* покра́плю, покра́плеш, *док.* 1. *неперех.* Крапати якийсь час (про дощ). — *Літо зійде — дощ не покрапає* (Гончар, Тронка, 1963, 61).

2. *перех.* Вкрити щось краплями чого-небудь. *Як гарно ложку ніс* [батько] *до рота, підтримуючи знизу шкоринкою хліба, щоб не покрапать рядно* (Довж., Зач. Десна, 1957, 478).

3. *перех., перен.* Вкрити якусь поверхню чим-небудь дрібним у багатьох місцях. — *Збудую* [хату], *уже й майстрів договорив, обсаджу тополями й вишнями. Старенькій матері звелю покрапати навколо запашними квітками* (Головко, I, 1957, 69).

ПОКРАПА́ТИ, а́є, *недок.* Крапати потроху або час від часу (про дощ). *Ніч... темно... дощ покрапає...* (Хотк., Довбущ, 1965, 301).

ПОКРА́ПЛЕНИЙ *див.* **покра́паний.**

ПОКРА́СА, и, *ж., заст.* Те саме, що **прикра́са.** *Далеко майорить.. під ясним сонцем корогва з покрасою* (Кос., Новели, 1962, 155); *Просто у камені дикім Повирубали* [тірійці] *колони — майбутньої сцени покрасу* (Зеров, Вибр., 1966, 233); *Це дерево тільки що для покраси й стоїть, з його нічого нема* (Сл. Гр.); *О, не забуду я тих днів на чужині! Чужої й рідної для мене хати.. Уперше там мені суворії питання Перед очима стали без покрас* (Л. Укр., I, 1951, 109).

ПОКРАСИВІ́ЛИЙ, а, е, *розм., рідко.* Дієпр. акт. мин. ч. до **покрасиві́ти.** *Тепер осінні зорі наливали щастям очі Марійки, м'яко виділялося в темені її покрасивіле обличчя, з якого відразу зійшла задавнена недовіра і настороженість до людей* (Стельмах, II, 1962, 25).

ПОКРАСИВІ́ТИ, і́ю, і́єш, *док., розм., рідко.* Те саме, що **покрасиві́шати.**

ПОКРАСИВІ́ШАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Стати гарнішим; покращати. *Лице його втратило байдужість і раптом покрасивішало від привітної усмішки* (Шовк., Інженери, 1948, 37).

ПОКРА́СИТИ [1], ашу́, а́сиш, *док., перех.* 1. Те саме, що **пофарбува́ти.** *А он дивись — з Золотоноші Який* [гласний] *одмітний від других,— Покрасив в чорне брови* (Мирний, V, 1955, 287); *Такі ляди коло вікон вицяцькував та покрасив* [Хведір Турпак], *що всі аж ойкають* (Григ., Вибр., 1959, 255); *Де тих фарб на брали дівчата, щоб нитки для вишивання покрасити!* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 520).

2. Те саме, що **заба́рвити.** *Ще зелено в полях, ще золото літа не покрасило їх* (Гончар, II, 1959, 239).

ПОКРА́СИТИ [2], а́шу́, а́сиш, *док., перех., заст.* Надати гарного вигляду, прикрасити; оздобити. * Образно. *Чи ти знаєш, рання зірко, Як була ти мені мила, А як стало нині гірко, Що магната покрасила?* (Граб., I, 1959, 541).

ПОКРА́СИТИСЯ, а́шу́ся, а́сишся, *док.* Те саме, що **пофарбува́тися.**

ПОКРА́СИЧ, а, *ч., діал.* Коцюба, кочерга. *Кухар мішав вогонь довгим покрасичем* (Н.-Лев., II, 1956, 229).

ПОКРАСНІ́ТИ, і́ю, і́єш, *док.* 1. *рідко.* Те саме, що **почервоні́ти.** *Покраснів, як рак печений* (Номис, 1864, № 3190).

2. *діал.* Покращати, погарнішати. *Покрасніти чоловік не покраснів, а подобріти, як схоче, подобріє* (Номис, 1864, № 4440).

ПОКРА́СТИ, а́ду, а́деш, *док., перех.* Украсти все або багато чого-небудь. — *Ловіте злодія, держіте! Добро мов покрав!* (Гл., Вибр., 1957, 50); *Стали турбаї козачих своїх прав допоминатися, а пан їхні метрики з церкви покрав та попалив* (Ю. Янов., II, 1958, 187).

ПОКРА́СТИСЯ, а́дуся, а́дешся, *док.* Непомітно піти кудись, потай підійти до кого-, чого-небудь. *Взяли вони зброю й нічною добою Покрались в садок до квітниці* (Стар., Вибр., 1959, 111); *Тихо, як котя, устало хлоп'я в місця, ще тихше покралося до Якова і засунуло руку в кишеню* (Мирний, I, 1954, 278); *Ти підвівся і, лячно озираючись, покрався попід кручею, шукаючи човна* (Головко, I, 1957, 74).

ПОКРАСУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* Красуватися якийсь час. [П р и н ц е с а:] *Візьміть моє червоне покривало, не день, не два його я шовком шила,.. чекаючи просвітлої години. Тепера час — пора покрасуватись* (Л. Укр., II, 1951, 211); — *Моїм малятам так хотілося покрасуватися на балі!* (Смолич, II, 1958, 74); — *Наїдуть* [запорожці], *покрасуються тут, погуляють; дивись — половина бурси і вродиться за порогами* (П. Куліш, Вибр., 1969, 77); *Кивнувши слугам, Знову взявся* [обозний] *до переодягання, щоб покрасуватись бодай перед чумацтвом* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 24); *Покрасувавшись в селі, він скинув мундир, одягнув свої штанці до колін* (Гжицький, У світ.., 1960, 92).

ПОКРА́ШЕНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покраси́ти**[1]. *В світлиці в його так прибрано, що хоч і станового, то не сором приняти* [прийняти]:.. *стільці чорним покрашені, по стінах малюнки* (Гр., II, 1963, 313); *Обличчя полісовщика схоже на покрашену лушпинням цибулі писанку* (Стельмах, Хліб.., 1959, 89); // **покра́шено,** *безос. присудк. сл. В кімнатах у нас було гарно: вичищено, вилощено, покрашено* (Вовчок, I, 1955, 258).

ПОКРА́ШЕНИЙ [2], а, е, *заст.* Дієпр. пас. мин. ч. до **покраси́ти** [2]. * Образно. *Зв'яне краса твоя десь під барканами, Ще доконає зима, І незабаром, покрашена ранами, Згинеш під тином сама* (Стар., Поет. тв., 1958, 105).

ПОКРА́ЩАННЯ, я, *с.* Дія і стан. за знач. **покра́щати;** поліпшення. *Марія Адамівна.. сказала, що вірить в покращання, раз старі, досвідчені торговці візьмуться до діла* (Гжицький, Бел. надії, 1963, 26); *Зростання продуктивності худоби пояснюється створенням міцної кормової бази, поліпшенням породного складу худоби, покращанням догляду за нею* (Хлібороб Укр., 10, 1965, 16).

ПОКРА́ЩАТИ, аю, аєш, *док.* Стати кращим; поліпшитися. [Мавка:] *Ти сям для мене світ, миліший, кращий, ніж той, що досі знала я, а й той покращав, відколи ми поєднались* (Л. Укр., III, 1952, 215); *Все в хаті покращало, поніжнішало і набрало зовсім іншого вигляду* (Тют., Вир, 1964, 264); // *кому, безос.* Стати кращим (перев. про стан здоров'я). *Як же Ви почуваєте тепер себе? Чи помогло Вам пробування в санаторії, чи хоч трохи покращало Вам?* (Коцюб., III, 1956, 255); *На четвертий день хлопчикові ніби покращало, і він заснув спокійно: не вередував, не плакав* (Коч., Зол. грамота, 1960, 344); // Стати вродливішим, гарнішим, набути кращого вигляду. *Микола поздоровшав на чистому морському повітрі й покращав* (Н.-Лев., II, 1956, 230); *Улька ніби підросла, покращала в своєму новому вбранні* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 70).

ПОКРА́ЩЕНИЙ, а, е, *рідко.* Діспр. пас. мин. ч. до **покра́щити.** *Досягнуто не тільки скорочення апарату постачальницьких і збутових організацій, але й покращений процес постачання підприємств* (Матер.-техн. постач.., 1959, 26).

ПОКРА́ЩЕННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **покра́щити.** *Пора вже подумати про благоустрій Ковалівки, про покращення умов життя кожного трудівника* (Кучер, Трудна любов, 1960, 459).

ПОКРА́ЩИТИ, щу, щиш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **поліпшити.** *Все йому хотілося попробувати, перевірити, покращити* (Гончар, Таврія, 1952, 242); *Сік редьки посилює роботу серця, покращує апетит і травлення* (Мікр. ж., XXII, 5, 1960, 67).

ПОКРА́ЯНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **покра́яти.** *На лісках, на стільницях, на садових столах сушились покраяні на кружальця яблука* (Вільде, Сестри.., 1958, 371); *На низенькому столі.. лежали скибки покраяного господарем хліба* (Іщук, Вербівчани, 1961, 15); *Хоч погано покраяний, та міцно зшитий* (Укр.. присл.., 1955, 285); *Смужками вузенькими, латками перистими покраяний лан селянський* (Вол., Самоцвіти, 1952, 10); *На всі сторони розлягалося покраяне неглибокими видолинками передосіннє поле* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 10); *Полум'я освітило покраяні зморшками матроські обличчя* (Кучер, Голод, 1961, 122).

ПОКРА́ЯТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Порізати щось повністю, без остачі на багато частин, шматків. *Він покраяв принесену ковбасу на рівні кусники і розділив між усіх, нікого не минаючи* (Фр., I, 1955, 301); — *Він ніколи.. м'яса не варив, але, покраявши копятину чи звірину, чи яловичину, пік на жару* (Довж., I, 1958, 293); *Ольга Петрівна налила йому другу склянку, потім покраяла пиріг і присунула тарілку* (Бойч., Молодість, 1949, 227).

2. *рідко.* Те саме, що **покро́їти.** *Підрізав поли він чимало,— Якраз щоб на рукава стало,— Покраяв та попришивав — І знов рукава як рукава* (Гл., Вибр., 1957, 63).

3. *перен.* Розділити поверхню на багато окремих частин (борознами, межами, заглибинами, смугами і т. ін.); // Вкрити зморшками, рубцями (звичайно обличчя, шию).

ПОКРЕ́ВНИЙ, а, е, *зах.* Те саме, що **спорі́днений.**

ПОКРЕ́ВНІСТЬ, ності, *ж., зах.* Те саме, що **спорі́дненість.**

ПОКРЕ́ВНО, *зах.* Присл. до **покре́вний.**

ПОКРЕКТА́ТИ, крекчу́, кре́кчеш, *док.* Кректати якийсь час. *Циган дмухнув* [випив] *разом з кварту, покректав, закусив та так повеселів, що аж підскочив* (П. Куліш, Вибр., 1969, 201); *Хома Петрович подивився на Альошу, покректав, запалив свою люльку* (Мик., II, 1957, 262).

ПОКРЕ́КТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **покре́ктувати** і звуки, утворювані цією дією. *Хома, звичайно, ще зоддалік впізнав Антоновича і з характерного чвакання його чобіт, і з того глухого покректування, з яким Антонович повільно спускався з горба* (Гончар, III, 1959, 309).

ПОКРЕ́КТУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Кректати злегка або час від часу. *Похитуючи сивою головою та покректуючи, чвалас старий далі, шукаючи, де б спочити* (Коцюб., I, 1955, 161); *Вони, покректуючи від натуги, підважили її* [рибу], *підняли над водою і вкинули в човен* (Стельмах, I, 1962, 435); *Федот сидів у холодку, знявши сорочку, просихав тілом на легенькому вітерці, блаженно покректував* (Тют., Вир, 1964, 232); *Кілька свійських білих качок вишикувались перед дверима хати і, лагідно покректуючи, чекали на господиню, що винесе їм їсти* (Досв., Вибр., 1959, 438).

ПОКРЕМСА́НИЙ, а, е, *розм.* Діспр. пас. мин. ч. до **покре́мса́ти.** *Пізніше його, наскрізь покремсаного осколками, поховали в центрі села у братській могилі* (Гончар, Новели, 1954, 24).

ПОКРЕ́МСА́ТИ, е́мса́ю, е́мса́єш, *док., перех., розм.* Грубо, нерівно порізати, розідрати, пошматувати. *Шубку варто було всуціль покремсати!..* (Смолич, Дитинство, 1937, 114); — *Навалився на нашу ділянку цілий полк моторизованої піхоти, танки, мінометн. Всю землю залізом і вогнем покремсали* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 25).

ПОКРЕСА́ТИ, ешу́, е́шеш, *док.* Кресати якийсь час.

ПОКРЕ́СЛЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **покре́слити** 2, 3. *На широкій панелі, покресленій крейдою, дівчатка ганяли по квадратиках черепок* (Панч, Ерік.., 1950, 51); *Видний довго й уважно роздивлявся товсті листи, покреслені лініями* (Досв., Вибр., 1959, 296); *Дзеркало показало йому людину з явним натяком на друге підборіддя, з чолом, покресленим дрібними зморшками* (Шовк., Інженери, 1956, 11); *Рукописи були неймовірно покреслені, з боків дрібним почерком написано численні вставки* (Донч., VI, 1957, 637); // **покре́слено,** *безос. присудк. сл. Цього разу лист заклесно міцно. Ще й покреслено рисочками по заклесному* (Мушк., День.., 1967, 69).

ПОКРЕ́СЛИТИ, лю, лиш, *док., перех.* 1. Креслити якийсь час.

2. Вкрити поверхню (лініями, штрихами, рисунками і т. ін.). * Образно. *На воду спустимо човни, Слідами озеро покреслим* (Фоміп, Вибр., 1958, 138); // Вкрити шкіру (про зморшки, рубці). *Вона від здивування звела брови, і лоб покреслили зморшки* (Панч, II, 1956, 39).

3. Закреслити, перекреслити в багатьох місцях якийсь текст, виправляючи його.

ПО́КРИВ, у, ч. 1. Верхній шар, який покривав щонебудь. *І плаче, і б'ється там хвиля Під покривом криги холодним* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 337); — *Порушено грунт, вода його змила, тепер важко створити новий покрив* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 158); // Більш або менш суцільне покриття на якійсь поверхні. *Внаслідок зрідження рослинного покриву, вимивання перегною та інших речовин погіршуються фізичні властивості грунтів* (Наука.., 8, 1959, 28); *Волосяний покрив;* // Клітинні тканини, які вкривають ззовні тіло і органи тваринного або рослинного організму. *Шкіра являє собою зовнішній покрив, який охоплює все тіло* (Як запоб. заразн. хвор.., 1957, 6); *Зелений покрив гусені залежить від наявної в її крові особливої речовини — похідної від хлорофілу* (Наука.., 9, 1961, 44).

△ **Живи́й по́крив** — мохово-лишайникова, трав'яниста та напівкущова рослинність, що вкриває лісовий, степовий і т. ін. грунт; **Ме́ртвий по́крив** — шар

залишків відмерлої рослинності, що вкриває лісовий, степовий і т. ін. грунт.

2. Шматок тканини, яким покривають кого-, що-небудь; покривало. [К а с с а н д р а:] *Не буду я ні прясти, ані ткати. Жалобні шати маю, а на пóкрив смертельний ти сама давно напряла, не знаю тільки, чи доткати встигнеш* (Л. Укр., II, 1951, 262); * Образно. *Ні, ти не вмреш, ти щастя поховаєш під білим покривом несправджених надій* (Л. Укр., I, 1951, 225).

3. Те, що вкриває собою кого-, що-небудь; покриття. *Ліс. Пісок. А над тобою ряснососенний покрив...* (Тич., Зростай.., 1960, 38); // Те, що охоплює, огортає собою. *Якщо перисті хмари з'являються після полудня або ввечері на західній стороні неба, то є велика імовірність утворення хмарного покриву і настання поганої погоди через кілька годин* (Нар. прикмети.. погоди, 1956, 118); * Образно. *Все росте, все рухається під синім покривом животворящої ночі, немов поспішаючи швидше вирости за ніч, поки все спить* (Довж., I, 1958, 87).

△ **Сі́яти (висіва́ти) під пóкрив** *чого, с. г.*— підсівати багаторічні трави до озимої або ярової культури. *Весною на мінеральних лучних грунтах трави сіють під покрив ранніх ярих культур, проте на схилах їх краще вирощувати без покриву* (Колг. енц., II, 1956, 340).

ПОКРИВА́ВИТИ, влю, виш; *мн.* покрива́влять; *док., перех.* Залити, замазати кров'ю; поранити до крові. *Згинаючися в вузол, розплутувала* [Маруся] *ремені на ногах, пальці собі покривавила, але розв'язала* (Хотк.., II, 1966, 271).

ПОКРИВА́ВИТИСЯ, влюся, вишся; *мн.* покрива́вляться; *док.* Залити, замазати себе кров'ю; порапитися до крові.

ПОКРИВА́ВЛЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **покрива́вити.** *На обох було страшно дивиться! такі вони були покривавлені й обшарпані!* (Н.-Лев., I, 1956, 418); *На платформах ешелонів лежать покотом хворі, поранені. Сотні, тисячі їх, покривавлених у боях, скошених тифами, мучаться на возах, на відкритих платформах* (Гончар, II, 1959, 128).

ПОКРИВА́ЛО, а, *с.* 1. Шматок тканини, яким покривають кого-, що-небудь. *Черниця повела бабів за колони, зняла з однієї срібної домовини з мощами червоне покривало* (Н.-Лев., II, 1956, 333); *Спала жінка навзнак, покрита рядном, і по колінах у неї, на покривалі, блукав місячний промінь* (Коцюб., II, 1955, 303); *Скинула Тамара покривало з початої роботи на станку* (Тич., II, 1957, 296); * Образно. *Як тихо ніч чудове покривало Розкинула над сонною землею!* (Сам., I, 1958, 81); * У порівн. *Наче величезне біле покривало, простяглася північна пустиня — тундра* (Трубл., Вовки.., 1936, 37); // Легке накриття (пікейне, шовкове, в'язане і т. ін.), яким звичайно покривають постіль удень. *Вони самі стелять собі ліжечка, покриті ясно-зеленими шовковими покривалами* (Вільде, Пов. і опов., 1949, 255); *Ліжко стояло незаймане, застелене коштовним покривалом* (Шиян, Гроза.., 1956, 205); // Легкий жіночий одяг у вигляді накидки, що покриває голову і плечі. *Королівна йде поволі у буденних чорних шатах, без серпанка й покривала, з непокритою косою* (Л. Укр., I, 1951, 436).

2. Те, що укриває собою, ховає під собою що-небудь. *Озеро.. блищало між крутими берегами, неначе вкрите легким прозорим покривалом з туману* (Н.-Лев., II, 1956, 225); *Лісникова хата сірою плямою виступала з-за суцільного покривала снігопаду* (Донч., Вибр., 1948, 251).

◇ **Під покрива́лом** *чого* — маскуючи чимсь що-небудь, використовуючи щось як прикриття, як захист і т. ін. *О! Господи! отакий чоловік, мій зять! Під покривалом віри хова всі свої безсовісні діла* (Мирний, V, 1955, 327); *Геть брехню під покривалом прав!* (Рильський, Сад.., 1955, 43).

ПОКРИВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для покривання чого-небудь.

ПОКРИВА́ЛЬЦЕ, я, *с.* Зменш.-пестл. до **покрива́ло** 1. *Всюди чистота, марлеві занавісочки, покривальця* (Донч., VI, 1957, 356); *Мати.. виклала з обох боків піраміди пухових подушок, вкритих накрохмаленими покривальцями* (Сенч., Опов., 1959, 93).

ПОКРИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **покрива́ти** 1, 2, 6, 7. *В СРСР є вже досвід покривання силосу плівками з поліхлорвінілу* (Рад. Укр., 1.VIII 1959, 3).

ПОКРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОКРИ́ТИ,** ю́, ю́єш, *док., перех.* 1. Накривати, закривати чимсь зверху кого-, що-небудь. — *Дощик. Та, далебі, й гарненький,— радів Хома, сяючи очима, і навіть не покриває себе шматочком бревенту* (Тют., Вир, 1964, 84); *Олена Іванівна одяглась у блакитне шерстяне плаття, покрила плечі тонким кашеміровим платком* (Мирний, III, 1954, 82); *Поки Михайло вмивався надворі, мати й стіл покрила скатертиною і наставила всього* (Зар., Світло, 1961, 68); * Образно. *І літо минуло, і осінь приспіла, І листям пожовклим всі стежки покрила* (Гл., Вибр., 1957, 250); // Робити покрівлю, дах на чому-небудь. — *Дивуюсь: нащо ви по-городському свою кам'яницю склом покриваєте?* (Стельмах, I, 1962, 107); *У кутку дід.. заплів хижку з лози, Михайло покрив її соломою гарно, а Маруся промела коло дверей* (Вовчок, I, 1955, 381); // Утворювати якесь покриття, служити, бути таким покриттям. *Дужі гілляки в цвілих кордубатих узлах покривали зверху місцину шатром* (Тич., I, 1957, 240); // Оббивати, обкладати, обшивати і т. ін. що-небудь чимсь; бути оббивкою, обкладкою, обшивкою тощо. *В день врожаю так і сяк Змайстрував їжак вітряк; Стіни дранкою покрив, Крила з лубу поробив* (Стельмах, Колосок.., 1959, 71); *Все робив Василь своїми руками — і хату обклав цеглою, і сарай збудував, черепицею дах покрив* (Кон., Лейтенанти, 1947, 73); *Білий мармур лежав скрізь, покриваючи могили* (Ю. Янов., II, 1958, 75); // Надівати щось (на голову), зав'язувати чим-небудь (голову). *Нарядила* [жінка] *Оксану у свок жіноче і голову покрила* (Кв.-Осн., II, 1956, 455); *Христя.. зникла в темних сінях. А за нею й Панько,— в одній руці держачи пояс, а другою поспішаючи покрити голову шапкою* (Мирний, III, 1954, 125).

◇ **Земля́ (моги́ла) покрива́є (покри́ла)** *кого, нар.-поет.*— хтось похований у землі (в могилі). *Над берегом є там крутая гора, На ній бовваніє самотня могила; Усі її знають — старі й дітвора: Земля Кобзаря там навіки покрила* (Гл., Вибр., 1957, 246); **Покрива́ти (покри́ти) го́лову (голі́вку, ко́су** *і т. ін.*), *етн., заст.* — виходити заміж. — *Ховайся, ховайся, дівчино! Час тобі скидати квітки та покривати голову хусткою!* — *крикнув Василь і пішов вулицею* (Н.-Лев., II, 1956, 80); *Свята Покрівонько, покрий мені голівоньку* (Номис, 1864, № 493); **Покрива́ти (покри́ти) молоду́,** *етн., заст.*— у весільному обряді — надівати на голову молодої убір заміжньої жінки. *І отець, і мати Виряджають молодую в церкву — покривати* (Укр. поетиромантики.., 1968, 568); **Покри́й мене́, сира́ земля́** — уживається для вираження бажання вмерти. — *Покрий мене, сира земля, нехай я не бачу!..* (Кв.-Осн., II, 1956, 459).

2. Наносити на якусь поверхню шар чого-небудь; лягати шаром на якусь поверхню. *Всюди все чистили, вимітали й покривали фарбами* (Баш, Вибр., 1948, 250); *Бетонярі покривали скелю цементним розчином, втираючи його в скелю дротяними щітками* (Коцюба, Нові

береги, 1959, 197); * Образно. *Іван Франко писав, що доля була жорстока до великого Кобзаря ціле життя, та не покрила іржею золота його душі* (Вітч., 3, 1969, 199); // Прикрашати чим-небудь якусь поверхню, обробляючи її; служити, бути прикрасою такої поверхні. *Покривати обкладинку книжки візерунками; Двері покривала художня різьба.*

3. Устеляти собою якусь поверхню. *Білий чистий сніг покривав дахи, галузяя дерев* (Кобр., Вибр., 1954, 106); *Пилюка, пахкаючи з-під коліс, покривала Оксенові чоботи* (Тют., Вир, 1964, 74); *І дах, похилений до сну, І твій рукав, моя хороша, Зірчаста покрива пороша* (Рильський, Поеми, 1957, 149); *Паморозь розкішним мереживом покрила нерухомі дерева* (Стельмах, І, 1962, 274); // Рости на поверхні чого-небудь. *Він був без одежі. М'яке темне волосся покривало все його тіло* (Коцюб., II, 1955, 348); *З дна росте морська трава, Яка весь берег покрива: Густа, зелена і стрімка...* (Нех., Ми живемо.., 1960, 103); *Всю долину покрив квіток весняних цілий ліс* (Л. Укр., І, 1951, 225).

4. Затягувати, огортати, охоплювати собою кого-, що-небудь. *З яру Встав пожар, і диму хмара Святеє сонце покрива* (Шевч., II, 1963, 86); *Де-не-де в небі мерехтять зорі, і важкий туман покриває будівлі* (Рибак, Що сталося.., 1947, 70); *Ой, ти, човнику, два весла! Все вечірня покрила мла* (Сто пісень.., 1946, 194); *Дивиться мати, а він озирнеться, помахав рукою і йде собі далі за возом. Ось уже покрила його пилюка, і не розбере мати — бачить вона свого сина за тією завісою чи то тільки привиджується їй?* (Тют., Вир, 1964, 49); * Образно. *Відразу чогось засмутився, Аж чорна хмара чоло покрила* (Коцюб., І, 1955, 428); // Закривати, накривати кого-, що-небудь, затуляючи собою. *Вербочко густенька! розпусти своє листячко ще густіш, покрий нас, як з милим зійдемося* (Кв.-Осн., II, 1956, 438); *Колгоспну пасіку в долині Густих садів покрила тінь* (Стельмах, Жито.., 1954, 61); // *перен., заст.* Захищати, уберігати кого-небудь. [Б о г о м о л к а:] *Нехай великий пророк покриє тебе своєю ласкою!* (Н.-Лев., II, 1956, 452); [М а т у ш к а г у м е н я:] *Покрий, свята пречисто, її немощну душу своїм покровом святим!* (Мирний, V, 1955, 72).

Ніч (ні́чка, тьма, те́мрява *і т. ін.*) **покрива́є (покри́є, покри́ла)** *кого, що* — ніч (нічка, тьма, темрява і т. ін.) робить невидимим, ховає кого-, що-небудь. *Вінок той ясніє то цілим сузір'ям, то окремими іскрами, далі тьма і його покриває* (Л. Укр., III, 1952, 223); *Чорна баба — нічка темна: Із давніх-давен Покриває все на світі, Як погасне день* (Гл., Вибр., 1951, 198); *Тільки ніч покриє всі дороги, віла йде попід темничні мури* (Л. Укр., І, 1951, 390).

◇ **Покрива́ти (покри́ти) забуття́м** *кого, що* — забувати, не згадувати кого-, що-небудь. *Ні... Кожний умира, і ряд віків Його без жалю забуттям покриє* (Сам., І, 1958, 83); **Покрива́ти (покри́ти) сла́вою** *кого, що* — робити кого-, що-небудь знаменитим; прославляти. *Глянь — від краю та до краю Ліс, поля квітучі, Себе славою покрили Колгоспи могучі* (Укр.. думи.., 1955, 392); *Невмирущою славою покрили свої імена багато безсмертних синів* [нашого] *народу* (Довж., III, 1960, 57); **Покрива́ти (покри́ти) со́ромом (ганьбо́ю** *і т. ін.*) *кого, що* — осоромлювати, ганьбити кого-, що-небудь. *На старість йому сиву голову таким соромом син покрив, перед усіма людьми і його, і ввесь рід ізганьбив!..* (Гр., II, 1963, 256); — *Такого командира не підведуть* [солдати]. *Скоріше помруть, а не покриють себе ганьбою* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 486).

5. Заповнювати чим-небудь або собою якийсь простір; густо всівати чим-небудь або собою якусь поверхню; утворювати що-небудь на поверхні чогось в багатьох місцях. *Часом неприємно вражала вітрина, де новий чорний оксамит покривали годинники, брошки, шпильки і персні* (Коцюб., II, 1955, 404); *Темрява геть розступилася, далеко відкривши контури берегових круч і — зовсім близько — густе пакілля численних дротяних загорож, що покривало все узбережжя* (Гончар, II, 1959, 418); *Дощ, як з відра, линув на землю — і зразу покриє її калюжами* (Мирний, І, 1954, 343); *Мирні зорі все покрили небо* (Гонч., Вибр., 1959, 182); // Проступаючи на поверхні, поширюватися по обличчю, тілу і т. ін. *Вона була глибоко, тяжко ображена, серце їй стукотіло, густа краска покривала вид* (Л. Укр., III, 1952, 529); *Невеличкий рудинець* [рум'янець] *покрив її білі щоки* (Мирний, IV, 1955, 174); // З'являтися на шкірі (про зморшки). *Його низьке чоло, що забігало у заросль волосся, як міліке плесо у лози, покрили зморшки* (Коцюб., II, 1955, 369).

◇**Покрива́ти (покри́ти) поціл́унками** *див.* **поціл́унок.**

6. Оплачувати, відшкодовувати що-небудь чимсь. *Спектакль сприймали дуже добре, але публіки на нього ходило мало. Зал лишався незаповнений, нічим було покривати накладні видатки* (Минуле укр. театру, 1953, 165); *Різниця в видатках буде невелика, рублів на 10, а се дурниця, щось намалюєте тут і покриєте лишок видатків* (Коцюб., III, 1956, 414); *Щоб покрити брак, потрібно було стільки зусиль, коштів, що їх не відробити не лише одній Надійці, а й усій бригаді за цілий рік* (Коз., Листи.., 1967, 231); // Забезпечувати чим-небудь у потрібному розмірі, обсязі, у потрібній кількості і т. ін. *Виробництво сталі повинно цілком покривати зростаючі потреби народного господарства відповідно до досягнутого на той час рівня технічного прогресу* (Програма КПРС, 1961, 61); *Підраховано, що, використовуючи парафіни нафти, можна цілком покрити дефіцит білка на всій нашій планеті* (Знання.., 11, 1967, 19); // *перен.* Спокутувати чимсь свою провину, недобрий вчинок і т. ін. — *Може,— дума* [Оксана] *собі,— і справді коли-небудь він схаменеться і покриє свій гріх?* (Кв.-Осн., II, 1956, 454).

7. *розм.* Приховувати чий-небудь поганий вчинок, злочин і т. ін., не видавати когось. [Х у с а:] *Вгамуйся і рада будь, що не тягну тебе на суд за марнотратство і перелюб, а покриваю все для честі дому!* (Л. Укр., III, 1952, 165); [А р к а д і й:] *Ви знаєте, що я приятель Платона, але покривати його весь час не можу* (Корн., І, 1955, 120); — *Марта, щоб покрити мене перед мамою, взяла мою вину на себе* (Мирний, IV, 1955, 348); // *чим і без додатка.* Приховувати що-небудь взагалі (справи, обставини, почуття і т. ін.). — *Ну, розкажіть мені найдокладніше все, як там було,— нічого не покривайте,— допитувався інспектор* (Вас., І, 1959, 138); *Веселенько обізвалась вона до Грицька, щоб покрити усміхом свій недавній смуток* (Мирний, І, 1949, 277); — *Та й землю ж церковному причету доведеться нарізати. А можна б усе тишком-нишком покрити* (Стельмах, І, 1962, 357).

8. Проходити під час руху (якусь відстань). *Ракети зможуть, піднімаючись у космос, покривати величезні відстані за дуже короткий час* (Наука.., 8, 1958, 15); *Сорок кілометрів, що ми вчора їхали цілий день, сьогодні покрили за дві години* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 105); *Метнулись підстрожені коні. На льоту покрили віддаль, що розділяла обох противників* (Кач., Вибр., 1953, 18).

9. Перевершувати чим-небудь інших, переважати у чомусь, перемагати кого-, що-небудь. *Отець Кралевич,*

забравши голос, покривав усіх своєю вимовністю, дивував ерудицією (Хотк., Довбуш, 1965, 16); *Так розбагатів, вже і багатого брата покрив* (Сл. Гр.); * Образно. *Спочатку гра його сумна, як зимовий вітер, як жаль про щось загублене й незабутнє, але хутко переможний спів кохання покриває тугу* (Л. Укр., III, 1952, 268); // Заглушати якісь звуки, голоси, запахи і т. ін. *Хор цвіркунів м'яко сюрчав у сухій траві, а один з них, покриваючи все, дзвінко тягнув свою ноту, наче між землею і небом, понад застиглим морем, снувалась й дзвеніла безконечна срібна струна* (Коцюб., II, 1955, 301); *Крики гайвороння покривали всі інші голоси надвечірнього степу* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 38); — *Хлопці, не кричіть,— покрив усі голоси Оксен* (Тют., Вир, 1964, 119); // Заглушати якісь почуття, думки, враження і т. ін. *Вона стане матір'ю, обсядуть її діти, щоденні турботи, мов грузьке болото, засуть її, і гнила твань дрібниць покриє всі надії* (Кол., Терен.., 1959, 362); // Відгукуватися певним чином на що-небудь (криками, оплесками і т. ін.). *На трибуні сталевар Магнітки Захаров. Великою гідністю радянської людини пройняте його слово.. Зал кілька разів покриває його слова оплесками* (Тич., III, 1957, 398).

10. *перев. док., розм.* Вилаяти кого-небудь. — *Я страшенно люблю читати,— казав я,— різні книжки. Та наші злодії, язви їхню душу, ніяк не дають читати, доки їх не покриш...— я закашляєся, видумуючи, як би делікатно закінчити* (Ю. Янов., II, 1958, 70).

11. *спец.* Спаровувати (самку з самцем); // Запліднювати. *При виведенні цієї породи у нас застосовували, головним чином, метод поглинального схрещування, покриваючи евідними брабансонськими жеребцями кобил, одержаних внаслідок складного схрещування з іншими породами* (Конярство, 1957, 38).

ПОКРИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся. *недок.*, **ПОКРИ́ТИСЯ,** и́юся, и́єшся, *док.* 1. Накривати, закривати себе чим-небудь зверху; вкриватися. *Мерщій стрибнула* [Христя] *на ліжко, покрившись коцем з головою* (Мирний, III, 1954, 302); * Образно. *Золотим покрившися убранням, притишені, замислені стоять* [ліси] *перед швидким зимовим завмиранням* (Гонч., Вибр., 1959, 266); // Надівати щось собі на голову, покривати чим-небудь свою голову. *І коса світиться (нічим покритись)* (Номис, 1864, № 1529); *Настя, як спала, так і схопилася, тілько покрилася платком та так і прибігла* (Мирний, IV, 1955, 60).

◇ **Покри́тися землéю** — умерти. *Легше, мої любі, покриться землею, Ніж бач*[ить], *як другий, багатий, старий, Цілує за гроші, вінчається з нею...* (Шевч., I, 1963, 154).

2. Устелятися, вкриватися чим-небудь. *Він з тріском розчинив протрухлі двері і, покриваючись шашільним пилком, витурив Матвія* (Стельмах, I, 1962, 86); *Серед просторого двору глухо, пусто.., все снігом покрилось* (Мирний, IV, 1955, 46); *За багато літ стеля й стіни покрилися сажею, в хаті було непривітно* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 8); *Низинні торфові болота покрились товстим шаром мулу, який місцями в заплаві багатьох річок досягає товщини 2—7 метрів* (Хлібороб Укр., 8, 1968, 14); // Усіватися, густо вкриватися чим-небудь на поверхні; заповнюватися чим-небудь (про певний простір). *Небо покривалось зорями* (Фр., VI, 1951, 57); *З улоговини тягло теплим вологим віддаром, і холодні трави.. стали покриватися щедрою росою і різкіше запахли* (Тют., Вир, 1964, 289); — *Поростають тії білії сніги, Покриються травицею всі луги* (Гл., Вибр., 1951, 52); *Україна покрилась широко розгалуженою сіткою високовольтних ліній електропередачі, що дало змогу організувати централізоване електропостачання на значній території республіки* (Роб. газ., 16.X 1965, 1); // Вкриватися чим-небудь, що проступило на поверхню обличчя, тіла і т. ін. *Тоді знесилені руки і ноги покривались краплями поту і до сорочки липли, а баба лежала, як нежива* (Коцюб., II, 1955, 273); *Не краскою сорому, а блідотою немочі та страждання покрилося її молоде свіже лице* (Мирний, III, 1954, 313); *Ось вожак* [вовк] *щось зачув. Ніздрі його затріпотіли і покрилися слизотою* (Тют., Вир, 1964, 506).

3. Затягуватися, огортатися, охоплюватися чим-небудь. *На гори сходить вечір ніжнокрилий, туманяться далекі вітряки, і синню покриваються могили* (Сос., II, 1958, 326); *Не швидко він випустив цілий обермок диму і, наче хмарою, покрився ним* (Мирний, III, 1954, 247); *Туманом покрилося небо важким* (Фр., XIII, 1954, 173); * Образно. *Розум в голові покрився чудним туманом...* (Гл., Вибр., 1957, 195); *Не зітхнув Пилипко, не струснувся!.. Все в йому й кругом його затихло, покрилося темним холодним спокоєм...* (Мирний, IV, 1955, 304).

◇ **Покрива́тися (покри́тися) сла́вою** — ставати прославленим, знаменитим. — *Невмирущою славою покривалися герої, віддаючи життя за Вітчизну, в ім'я присяги й громадської гідності* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 160); **Покрива́тися (покри́тися) сбромом (ганьбою** *і т. ін.)* — ставати осоромленим, збезчещеним.

4. Оплачуватися, відшкодовуватися чим-небудь. *Карбованець можна затратити в різних господарствах і навіть в різних галузях одного колгоспу з різною ефективністю. В одних він затрачується розумніше,.. а в інших він ледве покривається в кінці виробничого циклу* (Ком. Укр., 5, 1960, 62).

5. Заглушатися чим-небудь, що переважає своєю силою (про звуки, голоси, запахи і т. ін.). *Раптом все покривається протяглим сумним вовчим виттям, що розлягається все дужче, дужче і враз обривається* (Л. Укр., III, 1952, 249); *Дарчин крик покрився голосом Юзі, що впала додолу* (Л. Укр., III, 1952, 635).

6. *тільки док., діал.* Приховати якісь справи, обставини, почуття; затаїтися. [К н у р и х а:] *У нас часом як не покриєшся з чим — то виплетуть на тебе таке...* (Мирний, V, 1955, 67).

7. *тільки док., діал.* Зникнути, щезнути. — *Смуткувала я дуже сама. Катря покрилась десь,— пішла я собі до Марусі* (Вовчок, I, 1955, 194).

8. *тільки недок.* Пас. до **покрива́ти** 1, 2, 6—8, 11. *Частина.. маток покривається кнурами великої білої породи* (Соц. твар., 1, 1956, 39).

ПОКРИВА́ЮЧИЙ, а, е. 1. *рідко.* Дієпр. акт. теп. ч. до **покрива́ти.** *Ззаду отари йшов чорний чабан, високий, ще більший од непевного світла, немов міфічний бог, ляскав з пуги і кричав диким, грубим голосом, покриваючим усе: — Гар'я!.. Триш-триш!..* (Коцюб., II, 1955, 16).

2. *у знач. прикм., геол.* Який покриває щось; верхній. *Поставленим вимогам можуть відповідати тільки верстви, що можуть підняти або витиснути покриваючі і підстелюючі породи* (Курс заг. геол., 1947, 201).

ПОКРИ́ВДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покри́вдити.** [В і с в а м і т р а:] *Я ж сирота, покривджена тобою* (Фр., X, 1954, 408); * Образно. *Він* [сніг] *танув на зігрітих щоках дівчини, зливався з рясними слізьми, умивав ніжну юність, так несподівано покривджену нежалісливою долею* (Ле, Право.., 1957, 210); // *у знач. прикм. Нило, горіло побите тіло Оленчукове. Та ще більше горіла йому розбунтована, покривджена душа* (Гончар, II, 1959, 280); // *у знач. ім.* **покри́вджені,** них, *мн.* (*одн.* **покри́вджений,** ного, *ч.*; **покри́вджена,** ної, *ж.*). Ті, кого покривдили. *У нього* [І. Франка]

нема шовінізму: люди діляться на два табори: на кривдників, проти яких він гострить, як меч, своє слово, і покривджених, яким він оддає своє серце (Коцюб., III, 1956, 39); *Суддя згодився і зажадав від них* [старшин] *десятину на користь суду, писареві — за прикладання печатки до позову, возному — за виклик покривдженого до суду і за огляд Свириденкового вуха* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 44).

ПОКРИ́ВДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **покри́вдити.**

ПОКРИ́ВДИТИ, джу, диш, *док., перех.* Зробити комусь кривду (у 1 знач.); несправедливо поставитися до когось, чогось. *Скільки покривдив* [писар] *бідних людей— страх!* (Вас., I, 1959, 96); — *Той третій брат, що ніби вас покривдив, Хоч він не дише холодом ніколи, Іде до вас, бо чув, що вам так прикро, І хоче сам побачитися з вами* (Крим., Вибр., 1965, 204); [Ж у р е й к о:] *Всі бачили, як він Цю дівчину в селі хотів покривдить, А брат обстав, то він його убив* (Коч., П'єси, 1951, 40); // *чим, розм.* Дати чогось менше, ніж належить. — *Та ще й спецодягом нас покривдили,— скаржливо бубонить він до Петра* (Гончар, Тронка, 1963, 15).

ПОКРИ́ВДИТИСЯ, джуся, дишся, *док., рідко.* Те саме, що **обра́зитися.** *Махмуд Газневідський дав Фірдоусі за піднесену «Книгу царів» такий малий, незначний дарунок,.. що 75-літній автор гірко покривдивсь на таку мізерію* (Крим., Вибр., 1965, 139).

ПОКРИВИ́ТИ, ривлю, ри́виш; *мн.* покри́влять; *док.* 1. *перех.* Зробити кривим; викривити, зігнути; // *безос.* *Пальці.. страшно покривлені, так, що заскакували один на одного. Покривило йому їх, мабуть, унаслідок якоїсь хороби* (Март., Тв., 1954, 281); // Перекосити від болю, незадоволення і т. ін. (перев. обличчя). *Людмила відсторонила мене, гримаска болю і якоїсь настороженості покривила її обличчя* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 213); // *безос. Дізнавшись про таке походження абрикосів, Онисько Артемович* [голова колгоспу] *раптом почав плюватися: «Хіба це фрукта? Кисле, терпке, аж небо видно». За ним і бригадирів покривило: «Не те, мовляв, що в нашому саду»* (Гончар, I, 1954, 481).

◇ **Покриви́ти рот (губу, гу́би)** — зробити гримасу, що виражає незадоволення, презирство, насмішку і т. ін. — *Ова!* — *гукнув тут на всю світлицю Кирило Тур, показавшись у дверях. Увійшов у хату, не знімаючи шлика, узявсь у боки да й дивиться на Шрама, покрививши губу* (П. Куліш, Вибр., 1969, 87).

2. *неперех., перен.* Учинити проти совісті, справедливості. — *От тобі й на! — Хто-небудь пристидить,— Розумних кликали і дурня приліпили, Правенько почали, та й покривили...* (Гл., Вибр., 1957, 182).

◇ **Покриви́ти душе́ю** — виявити нещирість, зробити щось всупереч сумлінню, власним переконанням. — *Щоб я, куме, хліб так їла, Коли хоч шаг з кого взяла, Коли хоч раз душею покривила!* (Гл., Вибр., 1951, 9); *Вони не покривлять душею, а скажуть чесно свою думку про все, що допіру сталося між ним і Катрею* (Кучер, Трудна любов, 1960, 363); **Покриви́ти про́ти пра́вди** — сказати неправду, приховати істину. *Письменник покривив у романі проти правди, примазав, заліпив зло* (Мушк., Серце.., 1962, 75).

ПОКРИВИ́ТИСЯ, ривлю́ся, ри́вишся; *мн.* покри́вляться; *док.* 1. Стати кривим; зігнутися, викривитися. *Од суму уся моя постать, Мов лук, покривилась, Од туги мій стан ізгинувся* (Крим., Вибр., 1965, 278); // Змінитися, перекоситися від болю, плачу або якихось почуттів (про обличчя, рот, губи). *Підкралось темне страхіття — застукало... Кожного рвонуло за серце, покривились болісно обличчя* (Вас., II, 1959, 35); *Вона бачить, що все обличчя Насті зрошене слізьми, що її вуста зблякли і покривилися від плачу* (Речм., Весн. грози, 1961, 108); // Схилитися набік; покоситися. *Що то за .. хатиночка стоїть, як вона у землю увійшла й покривилася* (Вовчок, I, 1955, 288); *Двері покривилися, не пристають щільно* (Мирний, IV, 1955, 249).

2. Зробити гримасу від болю або виражаючи незадоволення, презирство і т. ін. *Інший давно б уже звалився із ніг, а Кирило Тур видержав усі чотири киї, не покривившись* (П. Куліш, Вибр., 1969, 146); *З'ясувавши, в чім річ, Килигей презирливо покривився* (Гончар, II, 1959, 74).

ПОКРИВІ́ТИ, ію, ієш, *док., розм.* Стати кривим; покалічитися. *Мало хіба згорбатіло, покривіло та послілло тих дітей по панських кухнях?* (Л. Янов., I, 1959, 284).

ПОКРИ́ВКА, и, *ж.* 1. *рідко.* Те саме, що **покрива́ло.** *Барвистими плямами падало світло крізь кольорові шибки на воскову долівку і лави, вкриті вишиваними шовковими покривками з добротного бухарського шовку* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 450); *Сатира його* [М. Салтикова-Щедріна] *в більшій мірі від Гоголевої політична, стає при сучаснім гніті єдиною прозірчастою покривкою* (Фр., Публіцистика, 1953, 41).

2. *діал.* Те саме, що **кри́шка** [1].

ПОКРИ́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покриви́ти.** *Чоловіки.. мало не всі плоскогруді, кахикають, мізерні, брудно-бліді, замучені при верстаті, коліна від сидні покривлені* (Л. Укр., IV, 1954, 211); *Матрос схопився за замок, але він висів одімкнутий, трохи покривлений* (Мик., Повісті.., 1956, 88); *Катерина копала окопи, насипала оборонні вали, жала пшеницю, її почорнілі від горя і воєнного вогню уста, колись такі милі, мов тая калина, були міцно стулені і покривлені гримасою болю* (Чаб., Шляхами.., 1961, 72); // *у знач. прикм. Крешуть каміння зашкарублі черевики студентів, орішками цокотять покривлені каблуки студенток* (Вас., Незібр. тв., 1941, 44); *Через зелені вишеньки та покривлені яблуньки на гробах визирали низькі дерев'яні хрестики різної величини й віку* (Кобр., Вибр., 1954, 154); *Причепурився* [Радюк] *перед дзеркалом, трохи не плюнув на свою покривлену карикатуру в дзеркалі, ще й поплямовану мухами* (Н.-Лев., I, 1956, 584); *Ібсен Джан уже бачив, як шептали прокляття покривлені губи людини-звіра* (Ле, Міжгір'я, 1953, 285); *Був чотирнадцятий, був чорний рік. Помурий дощ похмуру землю сік. Покривлені оселі невеселі І серед них — забрьохані шинелі* (Рильський, II, 1960, 57); * Образно. *Два віки найтяжчими своїми днями відкладали навколо них* [очей] *свої борозенки, але з самих очей не виточили ні запального і розумного блиску,.. ні глибини, що радує людей і бентежить покривлені душі* (Стельмах, II, 1962, 209).

ПОКРИВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док., розм.* Кривлятися якийсь час.

ПОКРИВНИ́Й, а́, е́. Прикм. до **по́крив** 1. *Вивчати інтрузивні породи став можливим після того, як покривні породи над масивом будуть зруйновані і цілком знесені* (Про вулкани.., 1955, 16); *Збирання* [капусти] *провадять вручну, зрубуючи головки гострою лопатою або великими важкими ножами. На головках повинні залишатися 3—4 покривних листки* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 157); *Тіло гідри можна порівняти з мішечком, стінка якого складається з двох шарів клітин: зовнішнього — покривного і внутрішнього — травного* (Зоол., 1957, 16); // Признач. для покривання чогонебудь. *Розвиток виробництва синтетичних полімерів на Україні викличе бурхливе зростання випуску виробів з пластичних мас широкого призначення, а саме: різноманітних іграшок,.. посуду, оздоблювальних та покрив-*

них матеріалів, прикрас та скульптур (Наука.., 8, 1958, 13).

△ **Покривні́ культу́ри,** *с. г.*— озимі або ярові культури (жито, пшениця, ячмінь, овес і т. ін.), які в мішаних посівах утворюють верхній ярус (перев. над багаторічними травами). *Зерно-кормова пшениця при використанні на зелений корм або сіно є доброю покривною культурою для конюшини* (Хлібороб Укр., 2, 1970, 28); **Покривні́ тканини** — комплекси клітин, розміщені на поверхні тіла живих організмів, а також окремих їх органів. *До покривних належать тканини, які захищають рослину від впливу різних несприятливих факторів* (Практ. з анат. рослин, 1955, 56).

ПОКРИ́ВНИКИ, ів, *мн., зоол.* Підтип морських тварин типу хордових.

ПОКРИВУ́ЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Покручений, звивистий. *Покривулена, як на нашому Прикарпатті, дорога вибігла на невисоку гору* (Минко, Намасте.., 1957, 22).

ПОКРИВУ́ЛИТИ, у́лю, у́ли́ш, *док., розм.* 1. *перех.* Те саме, що **покриви́ти** 1.

2. *неперех.* Те саме, що **покривуля́ти.** *Поїхав не по простій дорозі, а покривулив* (Номис, 1864, № 14086).

ПОКРИВУЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., розм.* Піти, поїхати не прямо, а відхиляючись то в один, то в другий бік. *Допив* [Кузьма] *горілку, забрав кошик з крашанками і.. покривуляв додому* (Стельмах, II, 1962, 303); *Машина вигреблась на тверде і, заточуючись, мов п'яна, покривуляла сільською вулицею, так, ніби Жеребило зовсім забув про своїх пасажирів* (Загреб., День.., 1964, 75).

ПОКРИЖАНІ́ТИ, іє, *док.* Замерзнути; задубіти, закостеніти; // *перен.* Набрати виразу холодності (про очі). *На мить у Мар'яни затіпались уста, але одразу ж її обличчя закам'яніло, а сполохані очі покрижаніли* (Стельмах, II, 1962, 274).

ПО́КРИК, у, *ч.* 1. Сильний, різкий звук голосу; крик. *Тільки зрівнялись вони з засадою, як вихопився з кущів Марко і гукнув молодецьким покриком* (Стор., I, 1957, 395); *Юріштан... Мов демон кривавий, галайкає, й кричить, і покриком сим наганяє страх на усіх* (Хотк., II, 1966, 291); // Раптовий, уривчастий крик; зойк. *З хати почувся одчайдушний покрик породіллі, і стара кинулась туди, розуміючи, що саме її допомога там зараз найпотрібніша* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 16); *Зненацька вона* [Явдоха] *скрикнула. Моторошно й сумно пролунав той покрик на тихій нічній околиці* (Донч., III, 1956, 11); // Голосний крик, що виділяється із загального шуму. *Ніч була темна, й мало було видно; звідкілясь доходив регіт, п'яні покрики, снів* (Хотк., I, 1966, 118); // Крик, вигук, який передає сильне почуття, схвильованість. *З десятків грудей вихопився радісний покрик* (Коцюб., II, 1955, 132); // Голосний окрик, яким привертають до себе увагу. *Дівчинка з останніх сил хрипко покликала на всю залу: — Мамо!— Цей покрик.. здався графським гостям дуже забавним* (Донч., III, 1956, 19); // Звернений до кого-небудь різкий крик, що виражає застереження, наказ, погрозу і т. ін. *Од сього покрику чоловік не сполохнувся; ..озирнувся він і хижо спідлоб'я глянув на січовика* (Стор., I, 1957, 335); *В салонвагоні заворушиться занавіска, і сонний анархіст виляне на перон. Потім хтось крикне хазяйським покриком* (Ю. Янов., I, 1958, 173); // Характерні звуки, що їх видають різні тварини, птахи. [Микита:] *Ех, Юрко! Що не кажи, а хороше все-таки жити на хуторі, коло землі... От наступить осінь: золоті фарби, журавлиний покрик у небі... Чудово!* (Мам., Тв., 1962, 254).

2. *рідко.* Те саме, що **за́клик.** *А тепер: розуму! праці! — тільки й чутно.. Хто зразу не перелякався того покрику та брався за діло, того захоплювало життя на свої бистрі хвилі* (Мирний, II, 1954, 261).

ПОКРИКА́ТИ *див.* **покри́кувати.**

ПОКРИ́КНУТИ, ну, неш, *док.* 1. Те саме, що **кри́кнути.**— *Піду, мамо, прогуляюся. — Іди, доню.— Сама її за ворота провела та тоді вже услід, схаменулась, покрикнула: — Не барись довго, Марусе!* (Вовчок, I, 1955, 212); // Голосно, збуджено вигукнути щось. *Згадав він її та аж покрикнув: — Нехай мене мир не знає, коли я зраджу тебе, моя горличко!* (Вовчок, I, 1955, 51); — *Не дамося собакам* [ворогам] *живцем! — покрикнула громада* (Стар., Облога.., 1961, 10).

2. *на кого і без додатка.* Крикнути на когось, примушуючи щось зробити. *І пострахаєш було і покрикнеш на його* [Андрійка]...(Вовчок, I, 1955, 274); — *Ви повинні бути біля хворого чоловіка — це ваш обов'язок. Покиньте зразу сорочки та йдіть до його! — покрикнула з пересердям Дарочка* (Л. Янов., Тв., 1959, 131).

ПОКРИ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **покри́кувати** і звуки, утворювані цією дією. *Охрім чіпляє гаківницю за спину, і вони знову рушають степом з погейкуванням та покрикуванням* (Тют., Вир, 1964, 11); *Ад'ютант квапився, і кожен раз.. хлопцям доводилося підбігати на його пискляві покрикування* (Ле, Клен. лист, 1960, 50).

ПОКРИ́КУВАТИ, ую, уєш *і рідко* **ПОКРИКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.* 1. Кричати (у 1—4 знач.) час від часу. *Бувало, літом і зимою Музика тне, вино рікою .. А князь аж синій похожає, Та сам несмілих наливає, Та ще й покрикує «віват!»* (Шевч., II, 1963, 25); *Серединою вулиці, підскакуючи на вибоїнах, мчали санки, покрикували візники, тендітно дзвеніли дрібні дзвіночки на упряжі* (Збан., Сеспель, 1961, 258); *Уночі сови та сичі покрикували у йому* [палаці] *на всю околицю* (Мирний, III, 1954, 293).

2. *на кого і без додатка.* Кричати час від часу на когось, примушуючи щось робити; командувати ким-небудь, підганяти когось, розпоряджатися. *Мовчки, похмуро їв він хліб з часником та часом сердито покрикував на дітей* (Коцюб., I, 1955, 438); *Майже рівночасно з жінками перестали стукати й молотники.— Ану, живо один з другим! Рушайтеся! Рушайтеся!* — *покрикали панські доглядачі* (Фр., III, 1950, 271); *Опинившись на небезпечному посту, він якось увесь зібрався, швидко прохмелився і покрикував уже на свого підручного енергійно і владно* (Гончар, III, 1959, 150); *Кирило покрикував на коня, а сам ішов за боронами, піднімав їх час від часу і вибирав кільчастий дріт, що зачіплювався за зубки* (Ірчап, II, 1958, 84).

ПОКРИ́ТИ *див.* **покрива́ти.**

ПОКРИ́ТИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **покри́ти.** *Троє суддів, прокурор і судовий секретар посідали за довгий стіл, покритий червоним сукном* (Гр., II, 1963, 307); *Поглянь у душу: там в труні Лежить любов моя розбита, Парчею срібною покрита, Вбрана в квіти весняні* (Олесь, Вибр., 1958, 79); *Вийшов* [Левко] *на подвір'я до коней, що стояли в свіжозведеній, ще не покритій стайні* (Стельмах, I, 1962, 604); *Тільки шість нових стільців, покритих світло-синьою матерією, веселили хату* (Н.-Лев., I, 1956, 148); — *Так уже ж кожушанка хоч!.. — там така! — Дівчина аж повеселішала.— Там така... сивеньким суконцем покрита, чорним смушком обложена...* (Тесл., 3 книги життя, 1949, 13); *Блищить сонце, .. пригріває головоньку, покриту солом'яним капелюшком* (Хотк., I, 1966, 53); *Незчулася* [Катруся], *та й байдуже, Що коса покрита* (Шевч., I, 1963, 22); *Площа посеред села покрита асфальтом* (Руд., Остання шабля, 1959, 86); *Товсті настобурчені брови* [Морозенка] *густо покриті білим інеєм, а сіро-зелені очі, наче Волосожари, виблискують холодним світом* (Мирний, IV, 1955, 304); *Покритий пилом і наче висхлий від довгої дороги, Щорс промчав крізь натовп на змиленому ко-*

ні (Довж., I, 1958, 195); *Київські кручі, снігом покриті, Київські кручі, зливами вмиті, Бурями збурені, сонцем зігріті, Кращих, їй-богу, немає у світі!* (Дмит., Київські кручі, 1962, 7); *Високі гори довкола, покриті чорним смерековим лісом, немов дрімали на спеці, дихаючи гарячим смоляним запахом* (Фр., III, 1950, 8); *Відскочив* [жандарм] *і побачив нове обличчя, скривлене гнівом, два вовчі ока, голі широкі груди, покриті волоссям, і кулаки* (Коцюб., II, 1955, 205); *А ось ліси* [Бразілії], *покриті димом, То до нових плантацій путь* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 121); *На самій вершині Бевої гори Тимко та Орися зупинилися і, якось не змовляючись, повернулися обличчям до села, що лежало біля їхніх ніг, покрите світло-сизим серпанком* (Тют., Вир, 1964, 279); *Мім проходить, бачить, що сонячний дзигар вже весь покритий тінню, і здіймає клевця, щоб ударити в дошку, але Мартіан робить йому знак, що не треба* (Л. Укр., III, 1952, 307); *Здалося їй, що Турн убитий, Через неї стидом покритий, Навік з Рутульцями пропав* (Котл., I, 1952, 289); *Покриті ганьбою і прокляттям поколінь, увійдуть в історію імена і Бенкендорфа, і Орлова, і Дубельта, і всіх їхніх поплічників* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 449); *Велика рівнина і прибережні виступи скель всі покриті мільйонами пінгвінів* (Довж., Зач. Десна, 1957, 410); *Люблю я дощ рясний, що гучно з неба ллється: Після дощу тоді уся земля цвіте, І ліс, покритий краплями блискучими, сміється* (Рильський, I, 1960, 93); *Він, поправляючи окуляри, знову йшов у свій куток, нашптуючи щось про себе і нервово потираючи свої маленькі, сухі, покриті ластів'ячим ряботинням ручки* (Тют., Вир, 1964, 359); — *Брехня брехнею й покрита* (Кв.-Осн., II, 1956, 289); // **покрúто**, *безос. присудк. сл. Їдальня міститься в брудній кімнаті, де стіни запливли парою й салом, столи покрито з минулого року папером, так він і лежить* (Ю. Янов., II, 1958, 35); — *Палаш, шишак, панцир зо щитом, Все буде золотом покрито* (Котл., I, 1952, 208).

ПОКРИТИКÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покритикувáти.** *Куди приємніше дивитися в очі авторові, щасливому й похваленому, як розкритикованому чи просто покритикованому* (Літ. Укр., 11.II 1969, 1).

ПОКРИТИКУВÁТИ, ýю, ýєш, *док., перех.* Піддати критиці. *Багато чим не схожі ми,— Здружила ланка нас! Відсталому — поможемо, Для друга знайдем час! Зазнавсь — покритикуємо, Полаємо при всіх...* (Нех., Ми живемо.., 1960, 89).

ПОКРИТИСЯ *див.* **покривáтися.**

ПОКРИТКА, и, *ж., заст.* Дівчина, що народила позашлюбну дитину. *То покритка попідтинню З байстрям шкандибає, Батько й мати одцурались Й чужі не приймають!* (Шевч., I. 1963, 239).

ПОКРИТОНАСІ́ННИЙ, а, е. Належний до вищих квіткових рослин, у яких насінний зачаток міститься у зав'язі. *Позитивну роль бору в ембріологічних процесах у покритонасінних рослин до цього часу спостерігали тільки на гомостильних рослинах* (Бот. ж., X, 3, 1953, 8); // *у знач. ім.* **покритонасі́нні**, них, *мн.* Відділ вищих квіткових рослин, у яких насінний зачаток міститься у зав'язі. *Останній тип* [маточкових] *звичайно називають покритонасінними (бо насіння утворюється в плоді), або квітковими (є квітка)* (Практ. з систем. та морф. рослин, 1955, 59).

ПОКРИТТЯ́, я́, *с.* 1. Дія за знач. **покри́ти** 1, 2, 6—8, 11. *За нашими підрахунками, витрати на проведення робіт по покриттю спланованих відвалів родючим грунтом окупаються протягом 5—6 років* (Хліборобс Укр., 9, 1966, 9); *Звичайна система покриття жилого приміщення полягала в тому, що посередині приміщення на стіни зрубу укладали головну балку — сволок* (Дерев. зодч. Укр., 1949, 61); *Особливо цінним для покриття підлог є синтетичний лінолеум на тепло- і звукоізолюючій повстяній основі* (Наука.., 11, 1964, 29); *При покритті шерстяних ниток тонкою плівкою неплину якість натуральної шерсті значно поліпшується* (Знання.., 7, 1966, 25); *Нікому я нічого не задовжила* [заборгувала] *і, значить, з нових грошей нічого не піде на покриття старих рахунків* (Л. Укр., V, 1956, 123); *Розширене відтворення в умовах товарно-грошових відносин базується на потребі повного покриття виручкою за реалізовану продукцію витрат виробництва* (Рад. Укр., 8.VI 1962, 2).

2. Те саме, що **покрі́вля** 1. *Вітер птицею шугонув на рухливе покриття землянки, струсонув з соломи кілька співучих, з крихтами льоду краплин* (Стельмах, Правда.., 1961, 28); — *Простінків нарочито не ставили й покриття підперли тимчасовою колонадою* (Ле, Міжгір'я, 1953, 447); *В літньо-осінній сонячний період треба відремонтувати скляне покриття теплиць і парникових рам* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 33).

3. Те, чим покривають яку-небудь поверхню з метою її захисту, прикраси і т. ін. *Емалевий чи фарфоровий посуд захищають від корозії силікатним покриттям* (Наука.., 7, 1960, 23); *Посеред вулиці ремонтували асфальтове покриття* (Дмит., Розлука, 1957, 218); // Тканина, якою оббивають, обшивають лицеву сторону чого-небудь; оббивка. *Закруглене чоло.. виразно виступало на пунцовому плисовому покритті канапи, ніби намальоване* (II.-Лев., IV, 1956, 257); // Верх пальта, шуби і т. ін.

4. *перен.* Те, що облягає, обволікає, огортає собою що-небудь (про туман, темноту і т. ін.); покров. *Бориславі під покриттям темноти спав уже давно глибоким сном* (Фр., V, 1951, 411).

5. Астрономічне явище, при якому Місяць закриває собою для земного спостерігача яку-небудь зірку або планету. *Часом Місяць закриває зірки. Це зветься покриттями* (Наука.., 11, 1964, 36).

ПОКРИЧÁТИ, чý, чи́ш, *док.* Кричати якийсь час. *Отак поспорять, покричать.. та й розійдуться* (Мирний, I, 1949, 184); *Покричав* [Оленчук], *побушував і знову ліг, замовк надовго* (Гончар. II, 1959, 280).

ПОКРИ́ШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **покриши́ти.** *Він кладе в казанок все, що треба.. Спочатку картоплю, сіль, дрібно покришену й підсмажену цибулю і лавровий лист* (Кол., Тереп.., 1959, 39); // *у знач. прикм. На столі серед хати стояли бутлі з горілкою, валялись шматки й скибки покраяних паляниць і житнього хліба, покришена ковбаса й сало* (Н.-Лев., I, 1956, 181); *Оксана Остапівна якраз поралась біля хати: розвішувала коло віконниць покришені яблука, щоб швидше прив'яли на сонці* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 76).

2. *у знач. прикм.* Який покришився. *Дрібно покришена крига, підхоплена сильною течією, проносилася повз них* (Трубл., Лахтак, 1953, 38).

ПОКРИ́ШЕННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **покриши́ти.**

ПÓКРИШЕЧКА, и, *ж.* Зменш. до **пóкришка.** *Вона вхопила чайник, покришечка посковзнулась по чайникові* (Н.-Лев., V, 1966, 275); *Уляпка гострим, як бритвою, ножем стинає верхню покришечку, а тоді переверне маківку над мискою, і жодне зернятко в неї не загубиться* (Донч., IV, 1957, 67).

ПОКРИШИ́ТИ, ришý, ри́ш, *док., перех.* 1. Розділити, роздрібнити що-небудь на маленькі частинки. *От і подали борщ, а далі яловичину, покришили на дерев'яній тарілочці, посолили та й їли* (Кв.-Осн., II, 1956, 68); *Журавель наварив м'яса, буряків, квасольки, картопельки. Покришив дрібненько, склав у високий глечик з вузькою шийкою* (Фр., Коли ще.., 1946, 20); // *у що.* Розділивши на дрібні шматочки, покласти куди-небудь.

Сьогодні вдень Катря.. послідній бурячок у борщ покришила (Мирний, IV, 1955, 287); // Роздрібнивши щось, перетворити його на кришки. *Покришити хліб.*

2. *перен., розм.* Убити, знищити багнетом, шаблею всіх або багатьох. *Кинулися* [ляхи] *на них кричачи, що усіх покришать* (Кв.-Осн., II, 1956, 389).

ПОКРИШИ́ТИСЯ, ри́шиться, *док.* Розділитися, роздрібнитися на маленькі частинки. — *Павло відібрав* [у Гринька] *ковбасу та по зубах, та по зубах! Ковбаса груба, тверда, а однако* [однак] *покришилася на дрібні шматочки* (Март., Тв., 1954, 339); // Видалитися частинами. *Мені вже зуби всенькі покришились, зостались темнії пеньки...* (Крим., Вибр., 1965, 124).

ПО́КРИШКА, и, *ж.* 1. Предмет, яким накривається, закривається що-небудь зверху; кришка. *Вона полізла з рогачем у піч, засунула горщик, обгорнула жаром, накрила покришкою* (Мирний, II, 1954, 210); *Там стояв великий старий кошик, і Юра відкинув його поламану покришку* (Смолич, II, 1958, 100); *Хтось ударив по клавіатурі фортепіано й з грюкотом опустив покришку* (Вільде, Сестри.., 1958, 199); * У порівн. *Один камінь висунувся з скелі, як здорова покришка, й нахилився вниз, неначе стріха* (П.-Лев., II, 1956, 89).

◇ **Під по́кришку** [**стри́гти** (**стри́гтися** *і т. ін.*)] — підрізувати волосся суцільною рівною лінією на лобі й на потилиці; [**Щоб (бода́й**)] **вам (тобі́, йому́** *і т. ін.*) **ні дна ні по́кришки** — уживається як прокляття і виражає побажання невдачі, лиха, всього недоброго. *Федот поблід, міцно схопив Прокопа за руку.— Ну, ну! Ти вихорівської породи не показуй. Жмикрути нещасні. Усе вам мало, щоб вам ні дна ні покришки!* (Тют., Вир, 1964, 236); — *Ну й щастя вхопила, щоб тобі ні дна ні покришки* (Зар., На.. світі, 1967, 366); **Своя́** (**чужа́** *і т. ін.*) **ха́та по́кришка** — те, що відбувається між родичами, близькими людьми, залишається таємницею для інших. *Своя хата покришка* (Помис, 1864, № 9635); — *Ти скажи їм, Йосипе, щоб вони оддїлили мене.. Знаєш: своя хата — покришка* (Мирний, IV, 1955, 52); *З першого ж дня либонь бити* [жінку] *чоловік став. Не знати, за що — хто зна, чужа хата покришка* (Головко, II, 1957, 400).

2. Те, чим обшивають, обтягують що-небудь зовні. *Стандартний хомут складається з пари кліщів.., хомутини, підхомутної повстяної підкладки, покришки* (Конярство, 1957, 179).

3. Футляр з товстої гуми, який надівається на камеру велосипеда, автомашини і т. ін. для захисту її від псування, пошкодження. *Вимащений хлопчисько в червоноармійському кашкеті, збитому набакир.., натягав покришку на обід колеса* (Рибак, Час.., 1960, 104); *Пневматичні шини складаються з камери, покришки і стрічки обода* (Підручник шофера.., 1960, 239); // Шкіряний футляр, що надягається на надувну гумову камеру м'яча.

ПО́КРИШКОВИЙ, а, е. Прикм. до **по́кришка.**

ПОКРІВЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до будування покрівлі. *Щоб виказати свої неабиякі знання в покрівельній справі, звертаюсь до Гареля, який, мов жук-гнойовик, перебирає клишоногими ногами поруч поліцая* (Збан., Єдина, 1959, 344); // Признач. для покрівлі. *Для лісної зони поширеним покрівельним матеріалом було дерево (гонт, скіпа, тес) і солома* (Дерев. зодч. Укр., 1949, 63); *Листопрокатники цеху № 1 вже тиждень видають динамну сталь, покрівельне залізо і жерсть в рахунок грудня* (Роб. газ., 30.XI 1962, 2).

ПОКРІВЕ́ЛЬНИК, а, ч. Робітник, який криє покрівлі (у 1 знач.); фахівець з цієї справи. *Я починаю згадувати, що бачив колись у дитинстві, як у нас покрівельники крили соломою хату* (Збан., Єдина, 1959, 343); *Численну групу ремісників, що складалася з ряду самостійних ремісничих професій, становили самі будівельники. Сюди належали архітектори, каменярі, покрівельники, які покривали будівлі свинцевими або мідними листами* (Париси стар. іст. УРСР, 1957, 431).

ПОКРІ́ВЕЦЬ, вця, *ч., рідко.* 1. Кришка для накривання бджолиних вуликів. *Покрівці на вулики ладнаю* (Сл. Гр.); // *перен.* Накривка для чого-небудь. *Паляниця була накрита плетеним покрівцем.*

2. *заст.* Те саме, що **покрива́ло** 1. — *У вас вже дуже старі покрівці на аналоях, котрі стоять перед чудовим образом богородиці* (Н.-Лев., III, 1956, 369); — *Підеш у стодолу спати. Ляжеш на сіно.— І витягла тут же з ліжка подушку, покрівець, дала і простирадло* (Томч., Жменяки, 1964, 115).

ПОКРІ́ВЛЯ, і, *ж.* 1. Те, чим покривається верхня частина будівлі. *Колись зелена залізна покрівля злущилася* (Мирний, IV, 1955, 16); *З бляшаної покрівлі стікали каплі в дубовий дзбан* (Тют., Вир, 1964, 104); *Уперлися в небо готичні шпилі, Рожеві дахи, черепичні покрівлі...* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 294); * Образно. *Його ведуть у громерзлий чистий світанок, який легкою синьою покрівлею накриває засніжений полумисок долини* (Стельмах, I, 1962, 170); // Те саме, що **дах** 1. *Ряди небілених хат з плаксими земляними покрівлями стояли один над другим так, що покрівля одного дому служила подвір'ям для другого* (Коцюб., I, 1955, 290); *Праворуч запурювалася в небо гостроверха вежа ратуші і похмура чотиригранчаста дзвіниця костьолу Святої Діви з двохсилою покрівлею* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 5); *Відгодівельні площадки мають піднавіс з односхилою покрівлею* (Свинар., 1956, 314).

2. *перен.* Приміщення, пристосоване, признач. для життя людей; житло.

◇ **Жи́ти під однією покрі́влею** — жити в одній хаті. — *Я з нею зроду-звіку не буду жити під однією покрівлею,— кричала Кайдашиха* (Н.-Лев., II, 1956, 359).

3. *рідко.* Верхній шар, що покриває щось; покрив. *Товстою покрівлею прикрило курево* [куриво] *його празникову одежу* (Мирний, I, 1954, 282); *Напровесні ще крижана покрівля сковує води й землю, а попід снігом уже риються дрібнесенькі струмочки та роблять потай свою роботу до недалекого сонячного воскресіння* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 124); // Те, що прикриває собою що-небудь; прикриття. *По обидва боки дороги виструнчились могучі клени, сосни, старі берези, утворюючи таку густу покрівлю, що навіть сонце не може пробитися крізь неї* (Шиян, Партиз. край, 1946, 135).

4. *гірн.* Верхній, похилий бік жили (*див.* **жи́ла**[1] 3). *Проблема гірського тиску і управління покрівлею в однією з найдавніших у гірничій справі, що здавна привертала до себе увагу вчених усіх країн* (Вісник АН, 12, 1957, 45).

ПОКРІ́ВЧИК, а, *ч.* Зменш. до **покрі́вець.** *Настя розпочала вишивати собі покрівчик на стільчик до фортеп'яна* (Н.-Лев., III, 1956, 240).

ПОКРІ́Й, ро́ю, ч. 1. Модель, фасон, за якими виготовляється одяг, взуття. *Вони разом приходили до школи, носили одного покрою плаття і вперто намагались сидіти втрьох на одній парті* (Трубл., Мандр., 1938, 3).

2. *у сполуч. з ім., перен.* Характер, тип кого-, чого-небудь. — *Трудове селянство Західної України.. настільки вже політично дозріло, що не дасть впіймати себе на вудочку агентів міжнародної реакції й різних запроданців покрою річинських* (Вільде, Сестри.., 1958, 252).

ПОКРІПА́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покріпа́чити.** *На Україні в XV—XVI ст. були дворища, що безпосередньо залежали від землевласників.., населення їх було покріпачене і не мало права переселятися з од-*

ного місця на інше (Нар. тв. та етн., 1, 1965, 66); // *у знач. прикм. Він* [вірш «Вьоска» Я. Купали] *схожий на пісні нашого великого Шевченка, на ті найсумніші картини його, де він з болем і гнівом змальовує українське покріпачене село* (Мас., Життя., 1960, 17); *Тяжке і безрадісне було життя покріпаченої жінки* (Колг. Укр., 11, 1957, 16); // *у знач. ім.* **покріпа́чені,** них, *мн.* Люди, яких покріпачили; кріпаки. *У двірській він мимоволі був свідком багатьох кривд, горя і того страшного життя, що випадає на долю покріпачених* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 33).

ПОКРІПА́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **покріпа́чити.**

ПОКРІПА́ЧИТИ *див.* **покріпа́чувати.**

ПОКРІПА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОКРІПА́ЧИТИ,** чу, чиш, *док., перех.* Робити когось кріпаком; закабаляти. *Із багатих дворищ утворювалися землевласники, які захоплювали селянські землі і покріпачували селян* (Нар. тв. та етн., 1, 1963, 66).

ПОКРІПИ́ТИ [1], плю́, пи́ш; *мн.* покріпля́ть; *док., розм.* Те саме, що **покріпи́тися** [1]. — *Покріплю ще, потерплю трохи,— не вгамується — покину! — .. сказала Мар'я* (Мирний, III, 1954, 73).

ПОКРІПИ́ТИ [2] *див.* **покрі́плювати.**

ПОКРІПИ́ТИСЯ [1], плю́ся, пи́шся; *мн.* покріпля́ться; *док.* Кріпитися якийсь час. — *Півроку,— думає Пріська, приглягаючи спочити, коли пішли Карпо й Одарка. — Уже ж поб'юся, покріплюся того півроку...* (Мирний, III, 1954, 111); — *Покріпись, голубчику, а там стане легше,— мовив тепло Посунський* (Коцюба, Нові береги, 1959, 398).

ПОКРІПИ́ТИСЯ [2] *див.* **покрі́плюватися.**

ПОКРІПЛЕ́НИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **покріпи́ти** [1]. *Я прокинувся зо сну дивно покріплений і веселий* (Фр., IV, 1950, 162).

ПОКРІ́ПЛЕННЯ, я, *с., розм.* 1. Дія за знач. **покріпи́ти** [1].

2. Те, що підкріпляє, надає сил, бадьорості. *В тяжких злиднях, в лютім бою пісня ллється хвиленькою, .. в ній покріплення я маю. Чи щаслива я? — Не знаю* (У. Кравч., Вибр., 1958, 45).

ПОКРІ́ПЛЮВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **покрі́плювати.**

ПОКРІ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш *і* **ПОКРІПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.*, **ПОКРІПИ́ТИ,** плю́, пи́ш; *мн.* покріпля́ть; *док., перех., розм.* Те саме, що **підкрі́плювати.** *Поки мене терли, та оживлювали, та покріпляли, то вже почало смеркатися* (Фр., IV, 1950, 16); *Засніжений, ув одязі бійця, Не знаючи спочинку і спокою, В найтяжчі дні вік* [комуніст] *покріпляв серця Суворою своєю прямотою* (Рильський, II, 1960, 328); *Кухлик, другий чаю покріпили мене трохи* (Граб., Вибр., 1949, 294); — *Лишім його в спокою. Як трошечка* [трошечки] *проспиться, то сон покріпить його* (Фр., VII, 1951, 160).

ПОКРІ́ПЛЮВАТИСЯ, юю́ся, юєшся *і* **ПОКРІПЛЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПОКРІПИ́ТИСЯ,** плю́ся, пи́шся; *мн.* покріпля́ться; *док., розм.* 1. Те саме, що **підкрі́плюватися.** *Сенько, ще в одежі дурноватого* [дурнуватого] *Прокопа, покріпляєся хлібом* (Фр., VIII, 1952, 316); *Пошукай-но чого смачненького з'їсти. Сама покріпишся, та й я коло тебе* (Свидн., Люборацькі, 1955, 59).

2. Те саме, що **змі́цнюватися.** *На Україні, в Кам'янці, де Пушкін не раз гостював і бував учасником сміливих розмов майбутніх декабристів, цей* [волелюбний] *дух іще покріпився* (Рильський, III, 1955, 181).

ПОКРІ́ПЛЯТИ *див.* **покрі́плювати.**

ПОКРІ́ПЛЯТИСЯ *див.* **покрі́плюватися.**

ПОКРІ́ПЛЯЮЧИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. акт. теп. ч. до **покріпля́ти;** // *у знач. прикм. Хома за хвилю одержав бляшанку з покріпляючим напоєм* (Ков., Тв., 1958, 41).

ПОКРІ́ПШАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Стати кріпшим, міцнішим. *Од трудового життя він покріпшав.*

ПОКРО́В, у, *ч.* 1. Верхній шар, який покриває що-небудь. *Важка дорога, що покрита Твердим покровом сніговим, Лягає коням під копита, Гарячим коням вороним* (Шпорта, Ти в серці.., 1954, 169); *Вже немилосердно пече сонце, вже вітер рве й вихрить над льодами, вже потріскались, покололись вони, але Дніпро не може скинути крижаного покрову, жде* (Скл., Святослав, 1959, 86).

2. *поет.* Листя дерев. *Ой діброво — темний гаю! Тебе одягав Тричі на рік... Багатого Собі батька мавш. Раз укриє тебе рясно Зеленим покровом,— Аж сам собі дивується На свою діброву...* (Шевч., II, 1963, 381); *Зненацька в зоряну ніч ударив мороз. І вже ільмові ронять свій покров* (Рудь, Гоміп.., 1959, 108); // *перен.* Те, що огортає, окутує, охоплює що-небудь. *Літак ішов високо, над хмарним покровом, який ще з самого ранку обгорнув землю* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 116); *О ноче! Зрадний твій покров, Лукава ти, весняна ноче!* (Рильський, Поеми, 1957, 169); // *перен.* Те, чим замасковується, приховується що-небудь. *Оголеність класових антагонізмів у XX столітті та наявність наукового, марксистського світогляду, що зірвав усі ідеалістичні покрови, зруйнував ілюзію «природності» й одвічності експлуатації людини людиною, зумовили інтенсифікацію художнього прогресу* (Рад. літ-во, 9, 1967, 12).

Під покро́вом: а) *(чиїм)* користуючись чиїм-небудь заступництвом. *Ми під покровом Діаниним, Хлопці й дівчата незаймані; Хлопці й дівчата незаймані, Владарку славимо ми* (Зеров, Вибр., 1966, 205); — *Як би там не було.., а з школи тебе Глафіра Іванівна випровадила і не збирається, як видно, приймати, доки ти під батюшчиним покровом* (Мик., Кадильниця, 1959, 24); б) *(чого)* маскуючись чим-небудь. *Глузувати під покровом жарту;* в) *(чого)* користуючись чимсь як прикриттям. *Під покровом дерев.*

3. *заст.* Те саме, що **покрива́ло.** *За кражу, за войну* [війну], *за кров, Щоб братню кров пролити, просять І потім в дар тобі приносять З пожару вкрадений покров!!* (Шевч., I, 1963, 327); *А на плечах мав поводар З олтаря покров барвистий* (Л. Укр., IV, 1954, 136).

ПОКРО́ВА, и, *ж.* Назва релігійного свята, що відзначається православною церквою першого жовтня за старим стилем. *Після покрови пішли дощі, густі-прегусті та холодні, осінні дощі* (Мирний, I, 1954, 91); — *Привезли нас у Полтаву, а там народу, як ото в покрову на ярмарку: шилом нікуди ткнути* (Тют., Вир, 1964, 50).

ПОКРОВИ́ТЕЛЬ, я, *ч., книжн., рідко.* 1. Той, хто піклується, турбується про кого-небудь, підтримує когось; захисник. *На перший день Юрко мав і куток, і покровителя* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 91); *Дикунів покровитель і наставник дивився на свого підопічного такими очима, ніби купував кота в мішку* (Добр., Очак. розмир, 1965, 66); // За релігійними уявленнями — святий, який оберігає, захищає кого-, що-небудь, допомагає, сприяє комусь, чомусь. *Головними ольвійськими божествами були Аполлон і Ахілл. Першого шанували як захисника міста, .. другого вважали володарем Чорного моря, покровителем мореплавства* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 259).

2. Той, хто створює сприятливі умови для чого-небудь, сприяє розвиткові чогось і т. ін. *Покровитель мистецтва.*

ПОКРОВИ́ТЕЛЬКА, и, *ж., книжн., рідко.* Жін. до **покрови́тель.** *Діва вважалася покровителькою міста, великою богинею землі, води, усього тваринного і рослинного*

царства, володаркою всякого життя (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 306).

ПОКРОВИ́ТЕЛЬСТВО, а, *с., книжн., рідко.* Піклування, турбота про кого-небудь, підтримка когось; захист. *Крім багатого посагу, його покійна дружина принесла йому ще й особисте покровительство самого митрополита Шептицького* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 33); [М о л ч а л і н:] *Не раз у дам Ми покровительство знаходимо й підмогу* (Гриб., Лихо з розуму, перекл. Рильського, 1947, 88).

Під покрови́тельством *кого* — спираючись на чиюсь підтримку, турботу, на чийсь захист. *Петлюрівські контрреволюційні виступи, що починаються під покровительством польських шляхтичів, і необхідність у зв'язку з цим забезпечити залізниці і тил армії.. ускладнюють завдання боротьби з куркульством* (КП України в резол. і рішен.., 1958, 49).

ПОКРОВИ́ТЕЛЬСЬКИЙ, а, е, *книжн., рідко.* Стос. до покровительства і покровителів; // Який виражає покровительство. *Олександр Семенович удостоїв ще одним покровительським поглядом усіх присутніх* (Шовк.., Людина.., 1962, 259).

ПОКРО́ЄНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покро́їти.** * Образно. *Молодий, красивий Іван, голубоокий, добре покроєний та міцно збитий, нічого не відповідає на запитання* (Ю. Янов., IV, 1959, 92).

ПОКРО́ЇТИ, о́ю, о́їш, *перех.* 1. Док. до **кро́їти.** *Вона покроїла сорочку.*

2. *док.* Кроїти якийсь час.

ПОКРОКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. Почати крокувати. *Підкрутивши вуса, випнувши груди, Романюка поважно покрокував до клубу* (Гончар, Партиз. іскра, 1958, 14); *Він пихувито підвів голову й покрокував.. далі* (Шовк., Інженери, 1956, 324).

2. Крокувати якийсь час.

ПОКРОПИ́ТИ, кроплю́, кро́пиш; *мн.* покро́плять; *док.* 1. *перех. і без додатка.* Обдати кого-, що-небудь бризками, дрібними краплями; побризкати. *Принесли води. Андрійка покропили, і він ожив* (Фр., V, 1951, 19); *Сопів ковальський міх, тріскотіло вугілля, а коваль старий ще віхтиком покропив його водою* (Головко, II, 1957, 15); * Образно. *Осінь покропила ліси жовтими цятками, наче витерла об їх шорстку гриву забруднений кадмієм пензель* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 269); * У порівн. *Свіжий весняний цвіт* [абрикоса] *впав на гаряче лице і неначе покропив його холодною росою* (Н.-Лев., VI, 1966, 77); // *заст.* Виконуючи релігійний обряд, побризкати кого-, що-небудь водою, яка вважається священою. *Пообідали, позапрягали вози, батюшка одсвятив воду, покропив Тихона, синів, батраків і вози, та й рушили* (Кв.-Осн., II, 1956, 133).

◇ **Ні одна́ сльоза́ не покропи́ла** *кого, чого* — ніхто не заплакав за кимсь, чимсь. *Скинули Марину на візок, і ніхто не знав, де її могила; ні одна сльоза не покропила її* (Н.-Лев., I, 1956, 115); **Покропи́ти кро́в'ю** (**по́том, слізьми́** *і т. ін.*) *що* — здобути, подолати щось важкою працею, перебороннням великих труднощів.

2. *перех., перен., розм.* Напести удари, побити. [С е м е н:] *Прикажчик хотів нас покропити різками за те, що телят упустили в шкоду* (Кроп., I, 1958, 108); — *Наче стріляють десь?.. — Не бійся! То наші.. Там ешелони з* [ворожими] *танками, і в парку багато нових танків. Нехай їх покроплять трохи!* (Автом., Так народж. зорі, 1960, 279).

3. *перех., перен., розм.* Випити чого-небудь спиртного з якоїсь нагоди. — *Таку чудову одежу варт покропити,— сказала Марія і принесла з хижки пляшку горілки* (Н.-Лев., II, 1956, 105); *Нашу дружбу ми покропили в ресторані «Говерла»,* розпивши пляшку *білого «Столового»* (Томч., Готель.., 1960, 8); [Б а р а б а ш:] *Прошу всіх на келих вина. Треба ж покропити цей шедевр* (Корн., Чому посміх. зорі, 1958, 44).

4. *тільки 3 ос., неперех., рідко.* Крапати якийсь час (про дощ). *Чи покропить дощ?*

ПОКРОПИ́ТИСЯ, кроплю́ся, кро́пишся; *мн.* покро́пляться; *док.* Побризкати себе чим-небудь. *Коли дід убрався в Іванову одежу, витяг собі скляницю з водицею і покропився — зараз помолодшав* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 144).

ПОКРО́ПЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покропи́ти.** *Покроплена майським дощиком земля ніби дихала пахощами весняних майських квіток* (Н.-Лев., IV, 1956, 7); *На ніч закладають у годівниці* [тваринам] *трохи солом'яної січки, покропленої солоною водою* (Хлібороб Укр., 11, 1964, 7); * Образно. *Його* [собаки] *гнучка породиста спина кольору перепаленої цегли, покроплена білосніжними цяточками, граціозно вигиналася* (Кир., Вибр., 1960, 299).

◇ **Покро́плений кро́в'ю** (**по́том, слізьми́** *і т. ін.*) — здобутий, подоланий важкою працею, перебороннням великих труднощів. [М а м а й:] *Ось яка вона, значить, наша земля... Слізьми полита, кров'ю й потом покроплена* (Ю. Янов., Драм. тв., 1946, 40).

ПОКРОХМА́ЛИТИ, лю, лиш, *перех.* Док. до **крохма́лити.**

ПОКРУГЛІ́ТИ, ію, ієш. Док. до **кругліти.**

ПОКРУГЛІ́ШАТИ, аю, аєш. Док. до **кругліша́ти.** *Пригадалося їй, як колись помітив інспектор, що вона, вчителюючи, на виду покруглішала* (Вас., I, 1959, 220); *Від пережитого страху у нього покруглішали очі і тихо посмикувалися вибілені тривогою губи* (Тют., Вир, 1964, 189).

ПОКРУЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех. і неперех., розм.* Кружати якийсь час.

ПОКРУЖИ́ТИ, ружу́, ру́жиш, *док.* Кружити якийсь час. *Покружив я, покружив коло хати та й натрапив на стежку до греблі* (Вовчок, VI, 1956, 261); *З неба хмаркою промчиться* [травень] *В буйних порослях пшениці, В яблуневому гіллі Пошумує та покружить,— І дощем рясним та дужим Припадає до землі* (Гірник, Сонце.., 1958, 26).

ПОКРУЖЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док.* Кружляти якийсь час. *Терентій покружляв-покружляв навколо випалених кругів згарища,.. одначе ні слова не сказав про свою здогадку* (Стельмах, I, 1962, 462); *Тривожно каркаючи, знялася в повітря галич і, покружляявши трохи над дзвіницею, полетіла назустріч ранковій зорі* (Шиян, Гроза.., 1956, 29).

ПОКРУ́КАТИ *див.* **покрю́кати.**

ПО́КРУТ, у, *ч., діал.* Оберт. *Проти сонця на темних колесах дуже ясно блищали нові.. лопатні, хапаючи за кожним покрутом колеса лисню воду та срібні проміння сонця* (Н.-Лев., I, 1956, 245).

ПОКРУТИ́ТИ, учу́, у́тиш. 1. *перех. і неперех.* Док. до **крути́ти** 1, 3. *Натиснув* [Марко] *обома руками ключ. Він не повертався. Тоді він заклав у дірочку ключа невеличкий шворник і спробував знову покрутити* (Мик., II, 1957, 325); *Мишуня уявляв собі, що він на заводі, ось зараз покрутить хтось вимикача, і освітиться величезний цех* (Ю. Янов., II, 1954, 146).

Покрути́ти головою́ — заперечити що-небудь порухом голови з сторони в сторону. *Страшнувато? — запитав Черниш.— Ні,— боєць покрутив головою* (Гончар, III, 1959, 37); *Іван з глибоким недовір'ям подивився на Гната й заперечливо покрутив головою* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 20); **Покрути́ти но́сом** — виразити незадоволення. — *Од мене прикинь дулю отцю благочинному, а другу госпожі благочинній,— сказала Оникія*

Степанівна.— Отець Харитін тільки носом покрутив (Н.-Лев., III, 1956, 92);— *Ну-ну, це не архів, а мертвецька якась,— покрутив носом Василь Панкратов* (Донч., II, 1956, 10).

2. *док., перехід. неперех.* Крутити (у 1—3, 5—7 знач.) якийсь час. *Онися заплющила очі, розвела пальці обох рук, потім покрутила палець кругом пальця й загадала, чи приїде, чи не приїде* [Моссаковський] (Н.-Лев., III, 1956, 34); *Чепіга взяв трубку, покрутив ручку, попросив відділ освіти* (Коп., Лейтенанти, 1947, 207); *Стаха.. покрутила книжку в руках, розкрила, подивилась на шрифт і.. віддала* (Вільде, Сестри.., 1958, 384); *Він багатозначно покрутив пальцем біля лоба* (Донч., VI, 1957, 9); *Вітер піднімав з землі кленове і дубове листя, покрутивши на місці, жбурляв угору* (Мушк., День.., 1967. 98); *Він покрутив довгі вуса, погладив широченьке пузце* (Ковінька, Кутя.., 1960, 92).

◇ **Покрути́ти го́лову** *кому* — закохавши в себе, дурити когось, збивати з пантелику якийсь час. — *Покрутиш одній дівчині голову, а тоді іншій бісики пускаєш* (Тют., Вир, 1964, 222); **Покрути́ти мізка́ми** — добре думати, мізкувати якийсь час. — *А чого тут думати мені? Це ти вже краще покрути мізками..,— перебив її Плачинда* (Стельмах, I, 1962, 311).

3. *док., перех.* Крутячи, призвести до втрати попереднього вигляду; скрутити все або багато чого-небудь. *Я бачив, як вітер березку зломив: Коріння порушив, гілля покрутив...* (Пісні та романси.., II, 1956, 150); // Зробити спотвореним. *Роки, весняна вільгість, осінні хлющі і тумани спочатку покрутили руки, а потім і ноги старого* (Стельмах, I, 1962, 43); // *безос. Щось іде — таке.., що й глянути гидко: на одно око сліпе, вид йому покрутило та поверніло* (Свидн., Люборацькі, 1955, 150); — *Бач, як поженята йому* [ягняті] *покрутило* (Гончар, Тронка, 1963, 6); // *перен.* Морально скалічити; // *безос. Як дочка, допоможи йому, борись за свого батька, за те, щоб він піднявся, якщо його погнуло та покрутило* (Гончар, Тронка, 1963, 265).

4. *док., перех.* Скручуючи, згортаючи що-небудь, виготовити все або багато чогось. *Всі покрутили цигарки «солідні» й до книжок узялися* (Головко, I, 1957, 147).

◆ **Покрути́ти го́лови** *кому* — закохати в себе багатьох. [Пшеменський *(підходить до неї):*] *Я гадаю, що пані зовсім покрутила голови всім ніжинським паничам* (Коч., I, 1956, 42).

ПОКРУТИ́ТИСЯ, учу́ся, у́тишся, *док.* 1. Почати крутитися. *Отець Олександер так зареготався, що глобус на столі, наче його торкнув хто, аж покрутився* (Мик., Повісті.., 1956, 32); // Пролягти в просторі, маючи звивисту форму (про дорогу, річку і т. ін.). *З жита стежка вивела на польову доріжку, ту саму, що покрутилася кручею до села* (Збан., Переджнив'я, 1960, 441); *Глуженька доріжка поміж хат покрутилася* (Головко, II, 1957, 10).

2. Крутитися (у 1—4 знач.) якийсь час. [Жандарм:] *Ну, музики, грайте! Най почую, як ви тут у Незваничах умієте. Може, й мене охота візьме з вами покрутитися* (Фр., IX, 1952, 124); *Інші сплять після відбою, немов порізані, а він ще покрутиться, ще пошукає того місця, на яке слід покласти кляту ногу* (Збан., Сеспель, 1961, 222); *Олеся добігла до кінця садка, глянула на Рось, на скелі, покрутилась на всі боки, заспівала пісеньки* (Н.-Лев., III, 1956, 58); — *Так ото ж вона, сердешна дівчина, покрутилася, покрутилася в городі, далі зібрала свої манатки та й потягнула додому* (Вас., II, 1959, 508); *Поховав ..Михайло батька, покрутився в пастухах та й пішов на батькове місце в економію* (Мик., II, 1957, 19); [Марина:] *От нахвалявся Очерет в газеті обставити нас, а у самого довгоносик, так нехай тепер покрутиться* (Корн., II, 1955, 77); *Чупринівський покрутився ні в сих ні в тих, не сказав навіть, чого приходив* (Грим., Кавалер.., 1955, 154); *Прокоповичеві.. приснилось, що він спить в себе в катрязі, що в катрягу влетів рій, покрутився над ним та й полетів* (Н.-Лев., III, 1956, 120); *Один* [літак] *перелетів кордон.. Покрутився над нашим кордоном, прикордонники стрельнули, і він дав дьору...* (Трубл., I, 1955, 57); *Книги, як і взагалі всі твори людського духу, не однакову мають долю. Одні з них, мов той листочок, що упав з верби на воду: покрутився, покрутився, і от уже його нема* (Тич., III, 1957, 115); // *перен.* Роздумуючи, схилятися то до одного, то до іншого рішення, вагатися якийсь час. *Покрутився-покрутився Павло Сидорович і купив* [сину] *скрипку* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 181).

3. *тільки 3 ос.* Зібратися в зморшки; зібгатися. *Босі пальці приїжджих були червоні, п'яти натерті, онучі збилися й покрутилися в чоботях* (Ю. Янов., Мир, 1956, 146); // Безладно переплестися, переплутатися. *Покрутилась* [пшениця] *місцями вихорами* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 353).

4. *перен., розм.* Втратити розум (про всіх або багатьох). [Дрейсігер:] *Чорт-зна що! Скажені собаки, та й годі, зовсім покрутились бестії!* (Л. Укр., IV, 1954, 242); — *Чи ви показились, чи ви покрутились, макоцвітні шибеники!* (Вас., I, 1959, 166).

ПОКРУТНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех. і неперех., розм.* Однокр. до **покрути́ти** 1. *Як скінчив* [танцювати] *з Мар'янкою, то покрутнув її ще раз так, що аж юпчина вгору майнула* (П. Куліш, Вибр., 1969, 292); *Наум тільки покрутнув головою, обтер слізку рукавом та й вп'ять понурив голову і мовчить* (Кв.-Осн., II, 1956, 58).

ПОКРУТНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док., розм.* Однокр. до **покрути́тися** 1. [Сестра Серахвима:] *Давай ще я. От бач, і покрутнувся* [ключ] (Мирний, V, 1955, 108); *Він підкинув чоботом хустку, що на землі лежала. А тоді наступив ногою її і покрутнувся на каблуці* (Головко, I, 1957, 207).

По́КРУЧ, по́круча, *ч.*, по́кручі, *ж.*, *розм.* 1. Потомство, виведене від схрещування різних порід тварин, видів рослин; // Окрема тварина чи рослина такого потомства. *Розставлення хитрих, зрадливих пасток кінчалося тим, що Бретшнейдер забирав з собою від Швейка нового потворного покруча* [пса] (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 54).

2. Потомок від шлюбу представників різних людських рас (переважно білих із кольоровими); метис. *Покруч, провівши нервово краєм долоні по своїх масних губах, звернувся до чужинця невідомою йому мовою* (Досв., Гюлле, 1961, 43).

3. *перен., зневажл.* Нікчемна людина, що має негативні риси характеру й викликає відразу; виродок. — *Битися закортіло, собако? Ну, вставай! Знатимеш, як плодити покручів з чужою жінкою* (Тулуб, Людоловп, II, 1957, 123); *Маринко, Мариночко, доню моя! — стогне душа. — Навіщо ж ти завдала мені такого болю? Навіщо тобі здався той дармоїд, той покруч?!* (Речм., Твій побратим, 1962, 143); *Святі отці довго косували на пана Стадницького, взиваючи його єзуїтським покручем* (Стельмах, I, 1962, 256).

4. *перев. мн., перен., рідко.* Відхилення в розвитку чого-небудь. *Чудні слова* [іншомовні] *тільки пробуджували в його дитячій голові часом якісь незвичайно чудні покручі мислі...* (Н.-Лев., I, 1956, 174).

5. *перен., рідко.* Те, що повилося, покрутилося. *Мати вже показує, що на покручі гороху з'явився ще сонний перший цвіт* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 72).

ПОКРУ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **покрути́ти** 3, 4. *Збуджені раптом з холодного сну, дзвони хрипло кричали і гнали вперед вузлуваті фігури, покручені непомірною працею* (Коцюб., II, 1955, 86); *Очі її* [жінки] *зробились злі, колючі, налились кров'ю, загорілі спрацьовані і ревматизмом покручені руки стали подібними до лап хижої птиці* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 45); *Старий, спираючись на костур, ледве волік до церкви покручені простудою ноги* (Стельмах, I, 1962, 459); *На згарищі лише валялася бита червона цегла, покручена вогнем іржава бляха та попіл* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 161); *Колосковими хвилями переливаються жита; засмуглявіли червоні, покручені бурями пшениці...* (Гончар, Людина.., 1960, 90); // *у знач. прикм. Всі ті одламані ніжки, покручені спинки, черепки під ногами, шматки паперу, пустка руїни — будили ще більшу жадобу нищить, ламати, бити* (Коцюб., II, 1955, 88); *З фронтального боку балкони вже давно були зруйновані, на їх місці стирчав тільки покручений метал* (Гончар, III, 1959, 256); *Особливо чомусь їй припало до вподоби оте покручене калічувате ярча, що й досі було при їхній отарі* (Гончар, Тронка, 1963, 322); // *у знач. прикм., перен.* Перекручений, спотворений. *І поки-то дитина освоїлась.. з мовою чужою!.. І як дитина покалічить мозок покрученими образами!* (Н.-Лев., I, 1956, 175); // **покру́чено,** *безос. присудк. сл. Наче й годують їх* [птахів] *добре, а все ж чогось їм бракує в штучних умовах парку. В лебедів-кликунів шиї покручено, поставлено свердлом* (Гончар, Тронка, 1963, 206).

2. *у знач. прикм.* Зроблений, виготовлений крутінням.

3. *у знач. прикм.* Непрямий, звивистий, з багатьма поворотами, вигинами (про дорогу, річку і т. ін.). *Недалеко од Богуслава, коло Росі, в довгому покрученому яру розкинулось село Семигори* (Н.-Лев., II, 1956, 263); *В'ється степова дорога безконечна, покручена, запетльована, як слід хижого звіра* (Тют., Вир, 1964, 282); *Покручений, в'юнкий Збруч проліг українською землею, мов огненна блискавиця, розколовши її навпіл* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 33); // *перен.* Суперечливий; складний. *Зараз, згадуючи про все своє навчання, я дивуюсь, яким неправильним, покрученим і неощадливим був мій життєвий шлях* (Довж., I, 1958, 17).

4. *у знач. прикм.* Який має неправильну форму; скривлений у багатьох місцях.—*Гляньте на цього гіганта,— показав Бунч на чудернацьке дерево з покрученим стовбуром* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 159); — *Завидно мені стало, що в Докії такі гарні буряки, а в нас дрібні й покручені* (Кучер, Трудна любов, 1960, 93); *Строкарі дістають свої копійки, в складчину беруть горілку і покручену, з гнилими черевцями тараню* (Стельмах, I, 1962, 195); * У порівн. *Цього заматерілого пройду вже не вирівняєш — він немов покручений корч старої верби заліг на стежці власної дитини...* (Вол., Місячне срібло, 1961, 273); // Який має дугоподібну чи гвинтоподібну форму. *Рудий баранець похилився, неначе На нього* [Семипальця] *націлив покручений ріг...* (Перв., II, 1958, 380); // Перекручений у багатьох місцях. *Стьопа з'явився звідкілясь.., тягнучи покручений шланг* (Собко, Біле полум'я, 1952, 11); // Із загнутими кінцями, скручений. *Під ногами шелестіли цілі замети сухого покрученого листя* (Коцюб., I, 1955, 57).

ПОКРУ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і неперех.* 1. Крутити час від часу. *Покручуючи на вказівному пальці ключі, з апатичним виглядом рушив* [Петя] *на корівник* (М. Ю. Тарн., Як на.. ниві, 1958, 140); *Цвірчить і стриба горобець перед котом, що вловив горобʼя і, міцно здавивши зубами, покручує довгим хвостом та висвічує хижо очима* (Мирний, IV, 1955, 300); *Буйволи, покручуючи махнатими горбами.., звернули в селі до свого обійстя* (Коцюб., I, 1955, 398); *Корній Кирилович був у доброму настрої. Сидів на своєму звичайному місці, покручував чорного вуса, вдоволено поблискував циганськими очима* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 88).

2. Крутити потроху.

ПОКРУ́ЧУВАТИСЯ, ується, *недок.* Крутитися злегка або час від часу. *Ключ повинен надійно охоплювати гайку або головку болта. Коли болт покручується, його треба утримувати за головку іншим ключем* (Автомоб., 1957, 334).

ПОКРУ́ЧЧЯ, я, *с., розм.* Те саме, що **по́круч.** *Ремо, щоб не виказати себе, розпитав ще про ян-шая, про писаря й про самого тлумача, це покруччя китайця й тюрка, що знає китайську, тюркську, калмицьку, російську мови* (Досв., Гюлле, 1961, 47); *Третя ж* [частина села] *трохи збоку — вся в ярах, в горбах, в покруччях* (Крот., Сини.., 1948, 18).

ПОКРЮ́КАТИ *і рідко* **ПОКРУ́КАТИ,** аю, аєш, *док.* Крюкати якийсь час.

ПОКРЯ́КАТИ, покря́каю, покря́каєш *і* покря́чу, покря́чеш, *док.* Крякати якийсь час.

ПОКРЯ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Крякати злегка або час від часу. *Я приніс залізну лопату, він поплював на руки і, покрякуючи, став глибоко всаджувати ногою заступ у жирну землю* (Горький, Дитинство, 1947, 170).

ПОКУ́БЛИТИСЯ, люся, лишся, *док., розм.* Кублитися якийсь час. *Наші місця.. були на старих абрикосах та черешнях. Трохи покублившись, я всівся на суховерхій черешні* (Збан., Мор. чайка, 1959, 57).

ПОКУВА́ТИ [1], ую, уєш, *док.* 1. Кувати якийсь час *(див.* **кува́ти** [1]*). Насамперед мерщій просто з кузні послав* [Юхим] *Артема по Цигулю.. А сам тим часом покував іще трохи та й пошабашив* (Головко, II, 1957, 282).

2. *розм.* Викувати багато чого-небудь. *Куплю я золотця, покую крильця та полину та до матеньки* [матінки] (Чуб., V, 1874, 748).

ПОКУВА́ТИ [2], ую, уєш, *док.* Кувати якийсь час *(див.* **кува́ти** [2]*).*

ПОКУДКУДА́КАТИ, покудкуда́чу, покудкуда́чеш *і* покудкуда́каю, покудкуда́каєш, *док.* Кудкудакати якийсь час.

ПОКУ́ДЛАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поку́длати.** *Мав* [Агапіт] *могутню величезну голову з мальовничо покудланим чорним заростом, не покритим, як то водилося у ромеїв, жодною шапкою* (Загреб., Диво, 1968, 336).

ПОКУ́ДЛАТИ, аю, аєш. Док. до **ку́длати.** — *Він помовчав, покудлав пʼятірнею голову кудлату, потім знов.. звернувся до професора* (Гончар, Циклон, 1970, 67).

ПОКУДО́ВЧЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **покудо́вчити;** // *у знач. прикм. Його борода, видко, давно не бачила гребеня ані ножиць і стриміла покудовчена, мов розруйноване дроздове гнізда* (Фр., I, 1955, 275); *Хівря без корсета, .. білоголова, з покудовченим волоссям, без хустки, з ясними очима* (Григ., Вибр., 1959, 97).

ПОКУДО́ВЧИТИ, чу, чиш, *перех., розм.* Док. до **куро́вчити.**

ПОКУЙО́ВДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покуйо́вдити;** // *у знач. прикм. Чому він і досі не поголив своєї покуйовдженої бороди.., я не питав — незручно* (Досв., Вибр., 1959, 28).

ПОКУЙО́ВДИТИ, джу, диш, *перех.* Док. до **куйо́вдити.** *Олександр Іванович безтямно покуйовдив собі бороду, потім скинув пальто* (Шовк., Інженери, 1956, 288).

ПОКУ́КАТИ, аю, аєш, *док.* Кукати якийсь час.

ПОКУКУРІ́КАТИ, покукурі́каю, покукурі́каєш *і рідко* покукурі́чу, покукурі́чеш, *док.* Кукурікати якийсь час.

ПОКУЛА́ЧИТИ, чу, чиш, *док., перех., розм.* Побити кулаками. — *Ми його відведемо додому, там він проспиться, а що вас трохи покулачив, то хіба вже так дуже?* (Юхвід, Оля, 1959, 124).

ПОКУ́ЛЕНИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. пас. мин. ч. до **поку́лити;** // *у знач. прикм. Хвилю стояла* [Анна] *мовчки, випростовуючи свою високу стать та розправляючи покулені пальці* (Фр., V, 1951, 174); *Їх покулені постаті, зарослі, занедбані обличчя, крайня зневіра пригадували ту худобину, що призначена на неминучу смерть* (Ірчан, II, 1958, 215).

ПОКУ́ЛИТИ, ить, *док., безос., діал.* Покорчити, покарлючити, покрутити. — *Гей, ти, неліпо якась! — крикнула Лесиха до невістки. — .. Вже тобі руки покулило, чи що?* (Фр., I, 1955, 61).

ПОКУ́ЛИТИСЯ, литься, *док., діал.* Покорчитися, покарлючитися, покрутитися. *Вівси, ледво* [ледве] *зійшовши, зав'яли без дощу і покулилися при землі* (Фр., V, 1951, 298).

ПОКУЛЬГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* Піти кульгаючи. *Петров задоволено посміхнувся і покульгав на своє місце* (Ряб., Золототисячник, 1948, 41); *Мусій відчув біль і тепле течиво в халяві чобота, але не стишив ходу,— покульгав вздовж вулиці до школи* (Речм., Весняні грози, 1961, 24).

ПОКУ́ЛЬГУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Ходити, злегка кульгаючи. *Через кілька часу кремезний Гаврило покульгував біля гарби, здивовано знизував плечима* (Тют., Вир, 1964, 89).

ПОКУЛЬТУ́РНІШАТИ, аю, аєш, *док.* Стати культурнішим (*див.* **культу́рний** 2). — *Виправитеся, заспокоїтесь, покультурнішаєте, тоді дозволимо вам бувати в клубі!* (Вишня, II, 1956, 19).

ПО-КУЛЬТУ́РНОМУ, *присл.* Як культурні люди, за звичаєм культурних людей. — *Нам то байдуже, а ви люди городські, то у вас по-другому заведено, покультурному,— добродушно погодилася Уляна* (Тют., Вир, 1964, 211); [З в і з д е н к о:] *Значиться, вихідний день по-культурному проводите?* (Мик., I, 1957, 245).

ПОКУМА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **покума́тися.** *Христя ж дивилася на покумання, як на зв'язок довічного товариства з Галею* (Мирний, II, 1954, 256).

ПОКУМА́ТИСЯ, аюся, а́єшся *і* **ПОКУМИ́ТИСЯ,** млю́ся, ми́шся; *мн.* покумля́ться; *док., з ким і без додатка.* Стати кумами. *Покумався бідний селянин з багатим* (Україна.., I, 1960, 48); *А тобі хотілося з паном яким покуматись? — не то в жарту* [жарт], *не то з докором спитав Яків* (Мирний, IV, 1955, 67); *Покумались вони років вісімнадцять тому* (Ряб., Золототисячник, 1948, 45); — *Найбільші вороги — сусіди ваші навколо — вже й покумились, й посваталися* (Л. Янов., I, 1959, 83).

ПОКУМЕ́КАТИ, аю, аєш, *док., розм.* 1. Розібратися в чому-небудь. *А з другого боку ж — і злидні насідають.. От тут тобі й покумекай* (Вишня, I, 1956, 113).

2. Міркувати, думати якийсь час. — *Чого ж ти сваришся, голубе? Сідай, кажу, покумекаємо...* (Минко, Вибр., 1952, 319).

ПОКУМИ́ТИСЯ *див.* **покума́тися.**

ПОКУМУВА́ТИ, у́ю, у́єш. *Док.* до **кумува́ти.** *Покумував, погуляв купець, залишив подарунків хрещеникові та й поїхав* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 258).

ПОКУНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., розм.* Куняти якийсь час. *Понапували вівці .. Стирлували їх в холодку під вербами. Дід чабан і сам приліг покуняти* (Головко, II, 1957, 245); *Час пізній, ніч коротка, то треба ж хоч трохи покуняти* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 296).

ПО́КУП, у, *ч., розм.* 1. Те саме, що **купува́ння.**

2. Куплена річ; покупка.— *Софія не призналась би зроду, що йде за покупом для баронеси* (Л. Укр., III, 1952, 537).

3. Потреба в якомусь товарі з боку покупця; попит. *Як нема покупу, то вони (крамарі там, чи що) дешево продаватимуть кожухи* (Сл. Гр.); — *А може, за місяць, за другий і на чіпці знов покуп буде* (Фр., III, 1950, 67).

ПОКУПА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Те саме, що **ви́купати.** *Ще затемна встав Олекса, затопив піч, нагрів літепла — покупати сина* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 344); — *А мене козачка вже й покупала, й переодягла* (Тют., Вир, 1964, 474).

ПОКУПА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. *розм.* Те саме, що **ви́купатися.** — *Ходімо ж попереду покупаємося та .. підемо* [до замчища] (Мирний, I, 1954, 248); — *Згребеш сіно, покупаєшся в річці...* (Стельмах, I, 1962, 554); *З цукроварні ми побігли до річки і покупалися* (Сміл., Сашко, 1957, 84).

2. Купатися якийсь час. — *Найму простеньку міщанську хатинку на Великому Фонтані,.. заберу братову з дітьми та й покупаюсь трохи* (Н.-Лев., VI, 1966, 50).

ПОКУПЕ́ЦЬ, пця́, *ч.* Той, хто купує що-небудь. *Там* [у кав'ярні] *лиш раз на рік, як наїздили покупці винограду, трудно було здобути місце* (Коцюб., I, 1955, 393); *Із запізненням відкрив свій ларьок книгар, і зараз же по книги посунули покупці* (Ю. Янов., II, 1954, 189); *Тато й мама одразу ж вирішили, що тепер, якщо знайдеться покупець на Обмінну* [коняку], *можна буде купити корівку* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 139); * Образно. *Вигнав народ.. директорію, і Денікіна вигнав, і Врангеля... Одне слово, витурив і продавців і покупців...* (Вишня, I, 1956, 446); // *у знач. збірн. Хороші речі вже давно не залежуються на прилавках сільських магазинів: не той став покупець* (Рад. Укр., 13.II 1969, 2).

ПОКУПИ́ТИ, куплю́, ку́пиш; *мн.* поку́плять; *док., перех., розм.* Придбати за гроші; купити. *Лягов спати Михайло, може, не раз з потайною надією, що от ведмідь знов одвідає, і вночі не спав, прислухавсь, і бравсь за рушницю, що собі покупив* (Вовчок, I, 1955, 344); *Тим часом покупили ми собі грунт без хати за сто карбованців,— саме понад нашою річкою Тікичем* (Крим., Вибр., 1965, 371); // Купити в якій-небудь кількості (про все або багато чогось); накупити. *Вони посправляли собі нові свитки, а декотрі пошили сині суконні жупани, покупили ясні червоні одеські пояси, нові смушеві шапки* (Н.-Лев., II, 1956, 231).

ПОКУ́ПКА, и, *ж.* Те, що куплено; куплена річ. *На гривеник покупки, а на карбованець крику* (Укр.. присл.., 1955, 172); [П р о н я:] *На Хрещатику була: ось для вас покупку принесла* (Стар., Драм. тв., 1941, 317); *Поки Іван спостерігав, як у склянці танув цукор,.. повернувся господар з пакунком якихось покупок* (Чорп., Визвол. земля, 1959, 20).

Роби́ти (зроби́ти *і т. ін.)* **поку́пки** — купувати що-небудь. *Він не мав уявлення, на які гроші доведеться робити покупки* (Собко, Звич. життя, 1957, 26); — *Ви вже тільки заждіть, поки я зроблю покупки...* (Коцюб., I, 1955, 380).

ПОКУПЛЯ́ТИ *див.* **покупува́ти.**

ПОКУПНИ́Й, а́, е́. Який купується за гроші. *Оскільки все необхідне для господарства кожна сім'я* [у стародавній Греції] *виготовляла своїми силами, то*

покупних виробів майже не потребували, і торгівля була випадковою (Іст. стар. світу, 1957, 74); // *розм.* Який віддається за гроші, хабарі; продажний.

ПОКУПНИ́ЦЯ, і, *ж.* Жін. до **покупе́ць.** — *Спитайте козачку Ельмас. Олена по-нашому,— нашвидку кинула покупниця і пірнула в юрбу* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 325).

ПОКУПУВА́ТИ, у́ю, у́єш *і рідко* **ПОКУПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех., розм.* Купити все або багато чого-небудь (про всіх або багатьох). — *Може, у вас така думка, що я все те покупував?* (Вовчок, I, 1955, 57); *Чесний чоловік пішов із ними просто на торг і покупував їм дешеві чоботи й убрання* (Фр., VI, 1951, 200).

ПОКУРИ́ТИ [1], курю́, ку́риш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Курити якийсь час (*див.* **кури́ти** [1]). [Т и м і ш:] *Може, дядьку, покуримо, ось у мене свіженький тютюнець* (Вас., III, 1960, 65); *Сусіди побідкалися, покурили, порозходились* (Гончар, Таврія.., 1957, 516).

Покури́ти лю́льку (калья́н *і т. ін.*) — використати для куріння якийсь час люльку, кальян і т. ін. *Покуримо люльки, щоб дома не журились* (Номис, 1864, № 12604); **Покури́ти тютю́н (ciга́рку** *і т. ін.*) — курити якийсь час тютюн, цигарку і т. ін. — *За що ж такого діда обзивати? З ним тютюнцю покурити, побалакати* (Тют., Вир, 1964, 324).

2. *перех.* Викурити всі цигарки, сигарети і т. ін. або багато цигарок, сигарет і т. ін.

3. *неперех., перев. із заперечн., перепн., розм.* Про неможливість здійснити що-небудь. [К о н о н:] *Стій, словами ласкавими не силуйся мене замовити, не покуриш!* (Крон., II, 1958, 502); — *Чортового батька покуре* [покурить]! — *одказав гордо Пищимуха.— Він дума, що як він становий, то й хитрий* (Мирний, IV, 1955, 384).

ПОКУРИ́ТИ [2], рю́, ри́ш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Курити якийсь час (*див.* **кури́ти** [2]).

2. *неперех.* Те саме, що **покади́ти.** *Кинулася Настя хату прибрати і сіни упорати, а Наум засвітив свічечку і ладаном покурив* (Кв.-Осн., II, 1956, 85).

ПОКУРИ́ТИСЯ, и́ться, *док., розм.* Куритися якийсь час (*див.* **кури́тися** [1]).

ПОКУРІ́ТИ [1], ри́ть, *док.* Виділяти дим при слабо́му горінні якийсь час.

ПОКУРІ́ТИ [2], покури́ть *і рідко* покурі́є, *док.* Здіймати куряву вгору якийсь час; // Поїхати, побігти, здіймаючи куряву. *Тачанки, підібравши мертвих і поранених кулеметників, покуріли в село* (Ю.Янов., I, 1958, 153); *Машина чмихнула, покуріла в бокову вулицю...* (Гуц., Скупана.., 1965, 122).

ПОКУРІ́ТИСЯ, покури́ться *і рідко* покурі́ться, *док.* Курітися якийсь час.

ПОКУРЛИ́КАТИ, покурли́каю, покурли́каєш *і рідко* покурли́чу, покурли́чеш, *док.* Курликати якийсь час.

ПОКУРЛЮ́КАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Те саме, що **покурли́кати.**

ПОКУРНИ́КАТИ, аю, аєш, *док., перех. і без додатка, розм.* Курникати якийсь час.

ПОКУРЮ́ВАТИ, юю, ює́ш, *недок., перех. і без додатка.* Тягти дим з цигарки, люльки і т. ін., не поспішаючи або час від часу. *Начальник штабу, колишній учитель, спокійно покурюючи, вів тиху розмову із збудженим Павленком* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 55); *Покурюючи, без діла сидять на ослоні, по лутках чоловіка з п'ять* (Головко, I, 1957, 298).

Поку́рювати лю́льку (калья́н *і т. ін.*) — тягти дим із люльки, кальяну і т. ін., не поспішаючи або час від часу. *Юнаяков сидить* [у сідлі] *рівно, як у м'якому кріслі, і покурює люльку* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 241); *Покурюючи люльку,.. отаман ішов та й ішов, і пана обозного криків не чув-таки* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 28); **Поку́рювати тютю́н (самоса́д** *і т. ін.*) — час від часу вживати для куріння тютюн, самосад і т. ін.— *Гарний тютюнець покурює, вражий син* (Вас., I, 1959, 349).

ПОКУ́СА, и, *ж., діал.* Спокуса. *Погана доля не дрімала,— Немов невольника, тебе вела Від зла до зла,— покуси підсувала* (Фр., XIII, 1954, 407); *Над пропасто покус, в злих дум хвилині.. буду при моїй дитині* (У. Кравч., Вибр., 1958, 226).

ПОКУ́САНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **покуса́ти.** *Опухли покусані до крові губи* (Довж., III, 1960, 63); *Права рука в нього була покусана і кровоточила* (Тют., Вир, 1964, 426); // *у знач. прикм. Дід Грицай зліз з груші з покусаними щоками та руками* (Н.-Лев., IV, 1956, 198); *Він* [Микита] *уже поступився був наперед і мало не дійшов до воріт, коли де не взявся білий, покусаний, пошарпаний, кривий на одну ногу собака* (Л. Янов., I, 1959, 316).

ПОКУСА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Укусити багатьох, у багатьох місцях; скусати (все або багато чого-небудь). *Вже й сама* [мати] *злякалася, почувши про собак, і стала кругом оглядати, чи не покусали де, чи не порвали де...* (Кв.-Осн., II, 1956, 437); *Бджоли покусали їй* [Оришці] *і вид, і руки, і литки* (Н.-Лев., IV, 1956, 198).

2. Захопивши зубами, стиснути, прикусити кілька разів. *Вона в одну мить пригладила обома долонями щоки і разом з тим покусала свої сині губи* (Н.-Лев., II, 1956, 119); *Коли Каргат і Ганна Іванівна розлучились, він* [Частій] *замислено покусав собі палець, думаючи приблизно так, як за хвилину до того думав Васюта* (Шовк., Інженери, 1956, 262).

3. Розкусити все або багато чого-небудь. *За ваш, мамо, подарунок спасибі вам,— дякував Іван.— Горіхи ми покусали колективно* (Качура, Вибр., 1953, 350).

ПОКУСА́ТИСЯ, а́смося, а́стеся, *док.* 1. Кусаючись, нанести пошкодження на тілі один одному. *Двох котів у мішок саджати не можна — покусаються* (Тют., Вир, 1964, 13).

2. Кусатися якийсь час. — *Свої собаки: покусаються та й перестануть* (Номис, 1864, № 9451).

ПО-КУСТА́РНОМУ, *присл.* Примітивно, недосконало. *Іван Григорович вважає, що електрику ми ще використовуємо недостатньо.. Занадто повільно механізуємо ферми. Коротше кажучи, працюємо по-кустарному* (Лев., Марія, 1953, 66); *Майстерня була невелика, по-кустарному обладнана* (Мик., II, 1957, 474).

ПОКУ́СУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* 1. Стискати що-небудь зубами злегка або час від часу. *Він сидів і покусував кінчик свого вуса* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 214); *Він.. довго писав, перечитуючи написане і покусуючи тонкі губи* (Собко, Справа.., 1959, 98).

2. Відкушувати що-небудь злегка або час від часу. *Кочубей захоплено дивиться на нього* [Зарубу], *і вони п'ють чай, тихо посьорбуючи пахучу, кислувату рідину, покусуючи хліб* (Кучер, Прощай.., 1957, 367).

ПОКУ́ТА, и, *ж.* 1. Визнання своєї провини, вияв жалю з приводу неї; каяття. *Нехай Рустем піде до батька, впаде йому в ноги і скаже: мій гріх, моя покута* (Коцюб., II, 1955, 157); *Вона прийме його і його покуту, але .. одна вона буде знати, що се їй коштує...* (Хотк., I, 1966, 47); *Бідне щастя наймички* [«Наймичка» Т. Г. Шевченка], *і навіть її моління безсилі перед грішми, які значать більше в храмі божому, ніж її щира покута і любов змученого серця* (Рад. Укр., 6.II 1964, 3).

2. Покарання за вчинений злочин, провину, погаший учинок і т. ін. [П и с а р:] *Тепер он яка тобі покута: візьмеш оцю бумагу і підеш з нею до всіх учителів* (К.-Ка-

рий, I, 1960, 68); * У поріві. *Тліє цигарка в Іоганнових губах,— то спалахує вогником, то знову померкає, як і життя його — черстве, непокаяне, немов якась страшна покута* (Кол., На фронті.., 1959, 193).

3. *дорев.* Церковне покарання за злочини або гріхи. *Коли би її взяли в Київ та посадили на покуту в монастир, та ще саме в жнива!* (Н.-Лев., II, 1956, 18); *Свята церква поклала на діда покуту: він якийсь час мусив кожного, навіть найменшого, свята ходити на всі богослужби* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 24).

Накла́сти (накі́нути, покла́сти *і т. ін.*) **поку́ту** *на кого, кому і без додатка* — покарати кого-небудь якимсь способом за вчинений злочин, провину і т. ін. — *Хай панотець накладе на них* [підмайстрів] *сувору покуту,— задоволено потирав руки іконописний дідок* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 234); *Так отець Микита казав.., а не послухати його,.. заставить себе у решеті возити, та й покуту накине, що й наш живий отець Павло не відчита...* (Кв.-Осн., II, 1956, 110); — *Ну що, Степане, якби тебе оце почув отець Пимен? От би покуту наклав!* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 35); **Нести́ поку́ту:** а) відбувати покарання за вчинений злочин, провину і т. ін. — *Покуту несу. Важку покуту, чоловіче добрий.. І куди мої очі дивилися на той час, що не бачили, куди рука лізе, а нога ступає!* (Тют., Вир, 1964, 111); б) бути змушеним терпіти, зносити щось важке, неприємне. *Зайшов на чужину в лихую годиноньку! Тяжкую несу покуту, З хлібом їм щодня отруту* (Метл. і Кост., Тв., 1906, 59).

ПОКУ́ТНИЙ, а, е. Стос. до покути. [Д. Ж у а н:] *Живу, немов якась душа покутна, Серед людей чужих або й ворожих* (Л. Укр., III, 1952, 396); // Пройнятий каяттям. *Гапка, виливши на Цвяхову голову повний .. ківш проклять.., впала в дуже покутний настрій* (Фр., VII, 1951, 35).

ПОКУ́ТНИК, а, *ч., дорев.* Той, хто відбуває покуту. — *На що ми чекаємо! — палко говорили вони..—Сил не стає слухати попівські казання та удавати покутників* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 239).

ПОКУ́ТНИЦЯ, і, *ж., дорев.* Жін. до **поку́тник.**

ПОКУ́ТНІЙ, я, с. Який знаходиться на покутті чи біля покуття. *Як у хату увійшла, припала* [Катря] *на лаві, схилившись на покутнє віконечко* (Вовчок, I, 1955, 218); *Бараболь.. спішить до своєї невеличкої кімнати, підіймає з покутнього косинця образ святої Ганни і дістає з-під нього кілька списаних цифрами аркушів* (Стельмах, II, 1962, 279); // Призначений для покуття. *Покутній вінок;* // Який здійснюється, відбувається і т. ін. на покутті. *На однім крилі* [стола] *й на другім розмова ішла тихше; а все ж на веселих обличчях гостей можна було помітити, що покутня радість крайком зачепила й їх* (Мирний, II, 1954, 277); * Образно. *Зачинилось в Україні Покутнє віконце, Заховалось під землею Українське сонце. Умер кобзор!* (Пісні та романси.., II, 1956, 136).

ПО́КУТТЯ, я, *с.* В українській селянській хаті — куток, розміщений по діагоналі від печі, та місце біля нього. [Т и м і ш:] *Милості просимо в господу... Дуже, дуже раді, що завітали. Сідайте на покуття* (Кроп., IV, 1949, 244); *На покутті посадили найдорожчого гостя — сивого інженера, який приїхав останнім* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 32).

ПОКУ́ТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поку́тувати.** *Він розпочав своє покутування.*

ПОКУТУВА́ТИ, ую, уєш, *недок., перех.* 1. Відбувати покарання за вчинений злочин, провину і т. ін. *Чого ж він* [Тихович] *мусить покутувати за чужі гріхи!* (Коцюб., I, 1955, 224); *Радні поглянули один на одного та й крадьки заохочували себе, щоби котрий сказав: «Не наша провина й не ми маємо покутувати»* (Март., Тв., 1954, 173).

2. *дорев.* Відбувати покуту (в 3 знач.).

ПОКУТЬ, я, *ч.* Те саме, що **по́куття.** *Маруся сідав за столом на покуті, коло неї старша дружка* (Н.-Лев., II, 1956, 422); *В поліській хаті Коласа книжки Лежать на покуті* (Рильський, Сад.., 1955, 33).

ПОКУХОВА́РИТИ, рю, риш, *док., розм.* Кухварити якийсь час.

ПОКУЧЕРЯ́ВИТИ, влю, виш; *мн.* покучеря́влять; *док., перех.* Завити кучері. *Покучерявити волосся на голові.*

ПОКУЧЕРЯ́ВІТИ, ію, ієш, *док.* Стати кучерявим.

ПОКУЧЕРЯ́ВЛЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. нас. мин. ч. до **покучеря́вити.**

2. *у знач. прикм.* Який покучерявів. *По ній* [лугові], *мов рибини, скидались зернисті покучерявлені кетяги квіту* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 510).

ПОКУ́ШАТИ, аю, аєш, *док., перех. і неперех., рідко.* Те саме, що **покушува́ти.** *Се ж горить спирт! ..Нащо було палити, не давши навіть покушать* (Коцюб., II, 1955, 91); *Підняв* [панотець] *одну* [моркву] *з землі, обтер полою й покушав* (Март., Тв., 1954, 383).

ПОКУШПЕ́ЛИТИ, лю, лиш, *діал.* Док. до **кушпе́лити.** *Данькові знову лягла дорога в чабанство — покушпелив шукати щастя по віддалених степових таборах та кошарах* (Гончар, II, 1959, 29).

ПОКУШТУВА́ТИ, ую, у́єш, *що, чого і без додатка.* Док. до **куштува́ти.** *Олеся покуштувала м'яса: м'ясо було засушене, як сухар* (Н.-Лев., III, 1956, 95); *Вийняла* [тітка] *із скрині розшитий калиною рушник, послала молодятам на коліна, припрошуючи покуштувати пирогів з картоплею та сметаною* (Тют., Вир, 1964, 263).

◇ **Покуштува́ти різо́к (кнїв** *і т. ін.*) — бути побитим різками, киями і т. ін. *А що різок покуштують, так усі — нехай уже будуть певні...* (Головко, II, 1957, 343); *Не раз довелося Покуштувати малому київ* (Павл., Бистрина, 1959, 106); **Покуштува́ти хлі́ба** *якого, чийого* — пізнати, як дістається певний заробіток. *Відтоді.., як постояв він разом з дядьками простим молотобійцем біля ковадла і покуштував їхнього хліба, вже не покидало його відчуття того, що якоюсь часткою душі він мовби належить цим людям* (Гончар, II, 1959, 288).

ПОЛА́, и́, *ж.* Край кожної з половин одягу (пальта, шинелі, піджака і т. ін.), що розгортається спереду. *Поли крає, а плечі латає* (Номис, 1864, № 1545); *Він довго обтрушувався, чепурився, обтер порох з чобіт полою шинелі* (Н.-Лев., III, 1956, 38); *Холодний березневий вітер шарпав поли чорного пальта* (Панч, Синів.., 1959, 3).

◇ **З-під поли́** [**продава́ти** (**купува́ти** *і т. ін.*)]: а) таємно, незаконно (продавати чи купувати щось). — *Нічого ані купити, ані тобі продати — хіба з-під поли, крадькома* (Еллан, II, 1958, 7); б) таємно робити що-небудь. *Збір було призначено на вигоні біля тих самих вітряків, де глитайня підняла колись на крилі свого найлютішого ворога Яреська Матвія, що водився з кременчуцькими бунтарями і читав з-під поли селянам протицарські афішки* (Гончар, Таврія, 1952, 16); **Із поли́ в по́лу** [**відда́ти** (**переда́ти** *і т. ін.*)] — безпосередньо від одного до іншого, з рук у руки. *Не довго торгувались, перехрестились на схід сонця і стригун із поли в полу перейшов до мене* (Збірник про Кроп., 1955, 8); **Мов** (**на́че, нена́че** *і т. ін.*) **за по́ли тя́гне** *кого* — кому-небудь дуже хочеться здійснити щось. *Тягне було мене наче за поли надвір, на той шлях, кудою понесли її на кладовище* (Н.-Лев., I, 1956, 64); *Думки розбирали голову... Як там у городі? Що з Христею?..—Пріську наче за поли тягло піти довідатися* (Мирний, III, 1954, 106); **Під**

поло́ю — потай від інших, таємно. — *Хоч Дорош і городяпин, а, бач, поділився хлібом-сіллю, а ми, селюки, під полою зжували. От і розбери...* (Тют., Вир, 1964, 144); **По́ли (полу́) вріж та тіка́й** — будь-що, за всяких умов поривай стосунки з ким-небудь недобрим, лихим, уникай неприємних ситуацій. *Од ледачого поли вріж та тікай* (Укр.. присл.., 1955, 205); [Г р и ц ь к о:] *Годі, Химко, не плач. Знай, що тут, у цьому лихому місці твоя згуба засіла. Тікай мерщій від неї! Поли вріж та тікай* (Мирний, V, 1955, 256); [Д у д а р:] *Це така казка, що полу вріж, та тікай...* (Сміл., Черв. троянда, 1955, 68); **По́ли (полу́) врі́зати** — зовсім перестати бувати де-небудь, у когось. *Після того, як поли врізав* [Грицько] *від Чіпчиної хати; казав і Христі, щоб не ходила* (Мирний, II, 1954, 290); **Тягти́ (сми́кати** *і т. ін.*) **за по́ли** *кого* — настирливо вимагати чогось. *Смішні ті наші видавці: оце смичуть за поли,— давай щось нового! — а даси, то воно й застаріється те нове, поки на світ вилізе* (Л. Укр., V, 1956, 75); **Уда́рити (вда́рити, уда́ритися, вда́ритися) об(у) по́ли [рука́ми]**—виявити збентеження, здивування, розгубленість і т. ін. з певного приводу. *Як.. роздивились і вгадали, що то солдат мальований, так аж об поли вдарили руками* (Кв.-Осн., II, 1956, 16); *Увійшов* [чоловік] *у хату, Ударивсь об поли: Лазять діти в запічку Голодні і голі* (Шевч., II, 1963, 141).

2. *розм.* Повішене полотнище, яке розсувається, відкидається в сторону і т. ін. *«Ануте!» Як се тільки гукнув* [Юдун], *так поли у шатра і впали, а під шатром, чого то там не було?* (Кв.-Осн., II, 1956, 241).

ПОЛАБУ́ЗНИТИСЯ, нюся, нишся, *док., розм.* Лабузнитися якийсь час.

ПОЛА́ВОЧНИК, а, *ч., заст.* Покривало для лави, ослона і т. ін. *Чимала світлиця.. Уздовж стін лави, покриті полавочниками з.. сукна* (Гр., II, 1963, 532).

ПОЛАВІ́РУВАТИ, ую, уєш, *док.* Лавірувати якийсь час.

ПОЛАГІДНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **полагідні́ти.**

ПОЛАГІДНІ́ТИ, ію, ієш. Док. до **лагідні́ти.** — *Ну, чого ж стала? — усміхнувся батько, одразу полагіднівши на лиці* (Кол., Терен., 1959, 72).

ПОЛАГІДНІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* Стати лагіднішим (*див.* **ла́гідний**).— *А ти не ображайсь,— полагіднішав Чумак.— Про твою ж користь дбаю* (Головко, II, 1957, 473).

ПОЛА́ГОДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пола́годити.** *Вони вирішили працювати круглодобово, без вихідних, без спочинків, тільки щоб до приходу Першої Кінної міст був полагоджений цілком* (Гончар, II, 1959, 233); — *Іди,— каже* [табулярник],— *чоловіче, питайся того, хто тобі контракт робив. Скоро подання внесене, то воно вже буде якось полагоджене* (Март., Тв., 1954, 204); // *у знач. прикм. Червоноармієць.. пильно оглянув полагоджений барок* (Головко, I, 1957, 353); *З полагодженим стерном пароплав повільно пробирався між кригою* (Трубл., Лахтак, 1953, 32); // **пола́годжено,** *безос. присудк. сл. Парову машину було полагоджено так несподівано, що через два дні довелося зробити повторний ремонт* (Допч., II, 1956, 82); — *Шкода, що пан доктор трудились. Справу вже полагоджено* (Вільде, Сестри.., 1958, 421).

ПОЛА́ГОДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пола́годити.** — *Товаришу комісар,.. потрібний певний час для полагодження коробки швидкостей* (Ю. Янов., I, 1954, 55); *Тетяна пройшлася за жниваркою, ніби перевіряла полагодження* (Ле, Історія радості, 1947, 198).

ПОЛА́ГОДИТИ, джу, диш, *перех.* 1. Док. до **ла́годити.** *Він звіз матеріал, полагодив обсмалені стіни, звів дах* (Коцюб., I, 1955, 125); [М а р и н а:] *Дядечку, голубчику, полагодьте мені відерце* (Кроп., II, 1958, 191); *Маковей, полагодивши лінію, повертався до свого окопу, веселий і задоволений* (Гончар, III, 1959, 64); — *Дружба, вона, кажуть, як скло: розіб'єш — не складеш, не полагодиш* (Ільч., Серце жде, 1939, 58).

2. *док.* Те саме, що **нала́годити.** *Лашка зустрілася поглядом з сотником, ще більше засоромилася і не знала, як полагодити своє становище* (Ле, Україна, 1940, 64); — *Справу свою завтра полагодите, а тепер їдьте зі мною на весілля* (Мак., Вибр., 1954, 14); — *А, може, ще можна все полагодити, простити? — Ні, Ольго Борисівно, я прощати не вмію* (Собко, Стадіон, 1954, 209); — *Обдивіться, все обдивіться гарненько. Полагодьте вози й мазниці, випробуйте зброю* (Довж., I, 1958, 238); [Х о м а:] *Іди ж, іди та поклич мені Галю, а затим сама полагодь рушники* (Шевч., III, 1955, 15); *Полагодивши вечерю, вона вже більш і не входила* (Кв.-Осн., II, 1956, 156).

ПОЛА́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пола́дити;** // **пола́джено,** *безос. присудк. сл. Тут-то вже Петро мій догадавсь, що за гетьман снився Черевانисі. У них, мабуть, давно вже було з Сомком поладжено* (П. Куліш, Вибр., 1969, 83).

ПОЛА́ДИТИ, джу, диш, *перех. і неперех.* Док. до **ла́дити.** [С е р б и н:] *Не поладили ми з ним* [з Олексою] *іще на Січі, та й досі не змирились* (Вас., III, 1960, 34); — *А щодо згоди, то правду кажеш, Васильку, зятю мій дорогий: відколи світ світом, ще такого не було, щоб українець з росіянином поладити не могли!* (Вільде, На порозі, 1955, 250); — *Не турбуйтесь, отамане, барабан поладимо!.. Як новий буде* (Баш, Надія, 1960, 245).

ПОЛАДНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Док. до **ладна́ти** 1—5. *Чи поладнають, чи зрозуміють уже один одного — ці двоє старих товаришів?* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 249); *Ломить свій гнів і гордість чоловік, ще надіючись, що можна миром поладнати з паном* (Стельмах, I, 1962, 421); *Подаючи зламане кайло, коваль сказав: — На, Софроне, поладнай* (Бойч., Молодість, 1949, 33); *На партбюро неодмінно вирішили: — дітям-сиротам, удовам, інвалідам першою чергою хатини поладнати* (Ковінька, Чому я не сокіл.., 1961, 43); *Обережно поладнала* [мати] *подушку, зняла пір'їнку з голови і тихо, щоб не розбудити його* [Андрія], *вийшла з кімнати* (Гур., Наша молодість, 1949, 76).

2. *перех.* Те саме, що **нала́годити.** *Ольга буде зо мною,— вона так поладнала свої справи, щоб могти виїхати зо мною на довший час* (Л. Укр., V, 1956, 342); — *Це вже факт, коли я кажу. Я з лісничим такі справи поладнаю* (Шиян, Баланда, 1957, 43).

ПОЛАДНА́ТИСЯ, а́юся, а́ємся, *док., розм.* 1. Дійти згоди з ким-небудь у чомусь. [Г е р ц и к:] *Замкнути друзяку, а доки проспиться, треба поладнатись з полковником* (Кроп., V, 1959, 539).

2. *тільки 3 ос.* Прийти до щасливого, бажаного кінця; уладнатися. *Все поладнається після поїздки.*

3. Розміститися якимсь способом. *А як зійдемо з дороги — Ліс обступить нас кругом, Ми на поклик ланкового Поладнаємось гуськом* (Бичко, Вогнище, 1959, 276).

ПОЛА́ЗИТИ, ла́жу, ла́зиш, *док.* Лазити якийсь час. *Хотілося полазити по деревах, поплавати в річці* (Ів., Всл. очі, 1956, 39); *Виткнулась одна* [бджола] *у віконце, поморщилась, мов од холоду, полазила, полазила по улику, знялась і полетіла* (Мирний, I, 1954, 174).

ПОЛАКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **полакува́ти.** *Різьблений меблевий гарнітур, полакований під колір слонової кістки.., доповнювався книжковою*

шафою з томиками Мопассана, Генрі, Діккенса... (Грим., Незакінч. роман, 1962, 106); *Готове пюре розливають в скляні або жерстяні полаковані зсередини банки, герметично закупорюють і стерилізують* (Укр. страви, 1957, 297); // *у знач. прикм. З притаманною всім селюкам цікавістю обмацувала* [Ольга] *полаковані школярські лави* (Кач., II, 1958, 31); // **полако́вано,** *безос. присудк. сл. Чуб йому блищав по обидва боки проділу, немов його було полаковано* (Мик., II, 1957, 61).

ПОЛА́КОМИТИСЯ, млюся, мишся; *мн.* пола́комляться; *розм.* 1. Док. до **ла́комитися.** *Запалює* [Остап] *одну цигарку, потім другу — адже цілу зміну не палив, треба полакомитись досхочу* (М. Ю. Тарп., Незр. горизонт, 1962, 72); — *Полакомився я на проценти, продав Корови, дав грошей три сотки* (Фр., X, 1954, 233); *А тепер, скарав би його бог, полакомився на багацькі скрині!* (Вільде, Сестри.., 1958, 163).

2. *док., на кого і без додатка, рідко.* Те саме, що **захопи́тися** 2. *Не знаю вже, як вам сказати — чи молода вона була, ся ковалиха, чи стара; але здається — молода й гарна: інакше не полакомився б король* (Мак., Вибр., 1954, 194); *Кожна з них* [сестер] *досить привабліва для того, щоб задурманити чоловіка.. Навіть Слава з своїми монгольськими вилицями і широким ротом знайде дурня, який полакомиться на неї* (Вільде, Сестри.., 1958, 104).

ПОЛАКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Вкрити лаком. *Для того, щоб добре пофарбувати або полакувати поверхню деревини, потрібно підготувати її* (Стол.-буд. справа, 1957, 235).

ПОЛА́МАНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **полама́ти.** *Деревця, недавно посаджені, були поламані вщерть і простягали до неба свої цурпалки* (Коцюб., II, 1955, 282); *У козла були вивихнуті й поламані задні ноги* (Тулуб, В степу.., 1964, 350); *Я не знаю, що з цього вийде. Графік, у всякому разі, вже поламаний* (Коцюба, Нові береги, 1959, 443); *Думає* [Корній] *сумні свої думи, що вже забраний він та заваданий, що вже його воля парубоцька поламана* (Л. Укр., III, 1952, 560); — *Не те мені шкода, що три полки одпало, а те, що честь, правда поламана* (П. Куліш, Вибр., 1969, 156); // **пола́мано,** *безос. присудк. сл.* [Є ф р е м:] *Поїзд на поїзд наскочив; поламано два вагони, кондуктора прибило* (Кроп., IV, 1959, 318); *Стола було поламано, стільці розкидано по кімнаті* (Ю. Янов., II, 1958, 106).

2. *у знач. прикм.* Який поламався, зіпсувався. *Патрокл, не гакчись, одіткнув поламаною двозубою виделкою пляшку* (Гр., II, 1963, 278); *На горищі валялися старі лампи, якісь залізні прути, поламані меблі* (Вас., I, 1959, 176); *На дверях висів засув з поламаним замком* (Сміл., Сашко, 1954, 200); *Подерте листя з дерев, збита трава й поламані квіти ніби обмилися свіжою водою* (Кобр., Вибр., 1954, 143).

Як (**на́че, ні́би** *і т. ін.*) **пола́маний** *хто, що* — хтось відчуває сильний біль, болить що-небудь у когось. *Він* [Михайло].. *від хвороби був такий, як поламаний* (Коб., II, 1956, 99); *Все тіло ниє, наче поламане, в суглобах тупий тягучий біль* (Багмут, Записки.., 1961, 105).

3. *у знач. прикм.* З нерівностями у багатьох місцях. *За лісом ще йдуть такі самі поламані гори, але вже зовсім голі* (Н.-Лев., II, 1956, 387); * Образно. *Життя позаду. І не рівне, не пряме, як санаторний коридор, а поламане, кривулясте, мов захаращене буреломом узлісся* (Дмит., Обпалені.., 1962, 6).

ПОЛА́МАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **полама́ти.**

ПОЛАМА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **полама́ти.** *За поламання або пошкодження стягують п'ятикратну таксову вартість деревини* (Лісівн. і полезах. лісорозв., 1956, 130).

ПОЛАМА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Згинаючи або б'ючи з силою, розділити щось на частини або відділити частини чого-небудь. *Ухопив* [писар] *тую хворостину, поламав, потрощив її на шматочки* (Кв.-Осн., II, 1956, 163); *Щоб чим Грицькові дозолити,.. то кийок мережаний поламає* [Василь], *то пужально цяцьковане закине, то м'яч украде* (Мирний, IV, 1955, 21); *Хлопчику мій — вояко! Знищити деревце — Це не геройство ніяке.. Роки ростили люди, Ти ж поламав за мить...* (Нех., Ми живемо.., 1960, 117); // Зруйнувати, ліквідувати що-небудь. *Старі ворота поламав Чіпка, а прирубив дощані* (Мирний, II, 1954, 258); *Нашу хату давно поламали* (Сос., I, 1957, 244); // Порушити частково або повністю цілість кістки, кісток; покалічити. *Не чули, що й забилися, хоч гуппувся кожен здорово. Але були цілі, нічого не поламали собі* (Гр., II, 1963, 295); *Мишка забрала швидка допомога. Хлопчик поламав ногу* (Ткач, Арена, 1960, 170).

Бода́й тобі ру́ки і но́ги полама́ло! *безос.* — уживається як лайка. — *Куди ти тютюн ламаєш, бодай тобі руки і ноги поламало!* (Довж., Зач. Десна, 1957, 465).

2. Виламати все або багато чогось. *Чи я в лузі не калина була, Чи я в лузі не червона була? Взяли ж мене поламали І в пучечки пов'язали — Така доля моя!* (Укр.. лір. пісні, 1958, 370).

3. *розм.* Ламаючи, зробити непридатним для використання; зіпсувати, пошкодити.— *Ой, паничу, поламеньку злазьте, бо воза поламаєте! — сказав погонич* (Н.-Лев., III, 1956, 14); — *Уроків я й по музиці не люблю, я поламав скрипку, і мене вигнали з музгуртка* (Ів., Вел. очі, 1956, 36); // *безос. Я бій з фашистами веду — уклав я їх немало, але осколком — на біду — гвинтівку поламало* (Гонч., Вибр., 1959, 148).

4. Ламати якийсь час.— *А я поки що за Любу поламаю кукурудзу, бо ламатиме вона тут до ранку, а норми не виконає!..* (Автом., Щастя.., 1959, 90).

5. *перен.* Порушити порядок розташування. *Задні натиснули на передніх. Поламали ряди* (Кач., II, 1958, 425).

6. *перен.* Рішуче відкинути, зруйнувати, знищити що-небудь традиційне, звичне, усталене і т. ін. *Чухрай рішуче поламав традицію: все його «Чисте небо»* [кінофільм] *побудоване майже виключно на крупному плані* (Мист., 5, 1962, 9); * Образно. *Ми поламали кайдани століть, Гніту розбили твердині, Та Переяславська Рада стоїть В пам'яті й нині* (Рильський, III, 1961, 174); // Частково або повністю ліквідувати що-небудь властиве, притаманне і т. ін. комусь. *Поламати волю;* // Відмовитися від раніше прийнятого, зрадити чому-небудь.— *Мені здається, що я стану або другою зовсім людиною, або поламаю віру...* (Н.-Лев., I, 1956, 142); // Не дотриматися чогось обіцяного, порушити його. — *А як же з ними* [товаришами] *розв'язатись?.. присягу поламати? Од такої думки знову обхопить його* [Чіпку] *сум* (Мирний, II, 1954, 237); — *Кажуть, що вже пообіцяв він видати свою дочку Інгігерду за норвезького короля Олафа Товстого. Але хай поламає своє слово, раз до нього засилає послів руський князь* (Загреб., Диво, 1968, 237).

◆ **Зу́би полама́ти** *див.* **зуб; Полама́ти кістки́** (**ре́бра**) *кому* — сильно побити когось. [О г н є в:] *Ого, ти не дивися, що худенький і в окулярах, кістки може поламати* [Орлик] *будь-кому* (Корн., П, 1955, 39).

ПОЛАМА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. Розпастися на частини, розколотися, розділитися частинами від дії зовнішньої сили. *Кілька років назад була в нас здоровенна ожеледа. Ліси, садки поламались, погнулись*

(Коцюб., I, 1955, 459); — *А ви поспішайте, бо не до зими — до весни йдеться. Поламається крига, тоді навпростець не проїдеш* (Шиян, Баланда, 1957, 50).

2. Стати непридатним для користування, зруйнуватися, зіпсуватися; зламатися. *Гей, коняку турки вбили, Ляхи шаблю пощербили, І рушниця поламалась, І дівчина відцурялась* (Щог., Поезії, 1958, 62); *Воли поздихали, Вози поламались, З батіжками чумаченьки Додому вертались* (Шевч., II, 1953, 120).

3. *перен.* Порушитися, змішитися (про щось традиційне, звичне, усталене). *Спочатку секретарка.. впускала до приймальної не більше трьох чоловік, доповідала начальству, але далі якось так сталося, що порядок поламався* (М. Ю. Тарн., Депь.., 1963, 350).

4. *перен., розм.* Виявляти удаване вагання якийсь час. *Директор цукрового заводу, знаючи, які руки у котельника, поламавшись, таки прийняв його на завод* (Стельмах, II, 1962, 194).

5. *заст.* Зазнати полому якогось реманенту, засобів пересування та ін. *Коли на те піде, то й серед битого шляху поламаєшся* (Номис, 1864, № 1679).

ПОЛА́МЛЕНИЙ, а, е, *розм., рідко.* Те саме, що **пола́маний.** *Поламлені карнизи, побиті вікна, пошпугована мазка, облуплені стовпи — все виглядало непривітним та страшним* (Мирний, III, 1964, 305); *Міцно спала на поламленому кріслі прачка Явдоха* (Вас., I, 1959, 338).

ПОЛА́ПАТИ, аю, аєш, *перех. і без додатка.* 1. Док. до **ла́пати.** *Вона* [Кайдашиха] *полапала рукою тім'я — високий очіпок поламався й увігнувся* (Н.-Лев., II, 1956, 318); *Климко, нагнувшись, полапав свій власний мішок* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 209); *Шкода мені, дідусю, твоєї темноти,— каже* [Черевань] *кобзареві. — Ось на лиш полапай, яке тут диво* (П. Куліш, Вибр., 1969, 62).

2. *док.* Лапати якийсь час. *Постояв* [Свирид], *постояв, полапав трохи двері — двері в їх славнії — дубовії — та й повернув на греблю* (Вовчок, VI, 1956, 265).

ПОЛА́ПАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., за що і без додатка, розм.* Те саме, що **узя́тися** 1.

Пола́патися за ру́ки, *фам.*— взяти один одного за руки. *Як танець скінчився, то самі старі газди полапалися за руки і затягли хриплими голосами своєї* (Ірчан, II, 1958, 309).

ПО́ЛАПКИ, *присл., розм.* 1. Те саме, що **навпо́мацки.** *Онися встала, полапки знайшла в скрині стару чоловікову сорочку* (Н.-Лев., III, 1956, 118); *Я виніс із хати скибку хліба, нарвав у садку полапки, до зірок, жовтих слив* (Вас., II, 1959, 301).

2. *перен.* Не знаючи певних обставин, не маючи якихось даних навичок і т. ін.; інтуїтивно. *Батько був людина чула, чутка на розум і полапки якось виховував нас не згірше за гарного педагога* (Вас., Незібр. тв., 1941, 158).

ПО́ЛАПЦЕМ, *присл., рідко.* Те саме, що **навпо́мацки.** *Беркути відразу вдарилися вгору, Полапцем полізли равлики у нору* (Щог., Поезії, 1958, 273).

ПОЛА́СИТИСЯ, ла́шуся, ла́сишся, *док., розм.* 1. *на кого—що.* Виявити прагнення заволодіти чим-небудь; спокуситися. [О л ь г а:] *А Степан скаже: Ольга, котру я з вогню на своїх руках виніс, поласилась на багатство і запродала своє серце й душу...* (Кроп., V, 1959, 142); *Знали люди, що, поласившись на зайвий невід риби.., залишаться вони без хліба, і йшли додому* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 180);// Зацікавитися кимсь, виявивши бажання одружитися, увійти в близькі стосунки з ким-небудь. [С т е п а н и д а:] *Думаєш, що так на твоїх панів і поласились?.. А нехай вони тобі віддихають!..* (Стар., Вибр., 1959, 190); — *А Явдошка та Софійка зовсім дурепи. Ані посагу, ані краси. Мріють про старшин. І який старшина поласиться на такі пики* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 89).

2. *чим.* Те саме, що **пола́сува́ти.** *Ми знову ганяли горобців* [від проса] *вдвох, а іноді і втрьох: Галька теж захотіла поласитися оселедцем і цим заробити хоч маленький шматочок* (Панч, На калин. мості, 1965, 23).

ПОЛАСКАВІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* Стати ласкавішим (*див.* **ласка́вий**). *Пишу по довгій перерві. Та не поспішайте з присудом. Збагніть причину, що примусила мовчати, і поласкавішайте* (Кач., II, 1958, 7).

ПОЛА́СТИТИСЯ *і* **ПОЛА́ЩИТИСЯ,** а́щуся, а́стишся, *док., до кого і без додатка.* 1. Ластитися, лащитися якийсь час. *Собачка полащилась трохи й побігла далі* (Вас., I, 1959, 341).

2. *перен., зневажл.* Догоджати кому-небудь, запобігати перед кимсь.

ПОЛА́СУВА́ТИ, а́сую, а́суєш, *чим і без додатка.* Док. до **ла́сува́ти.** — *Здоровенька була, Лисичко! Поласуй з нами, молодичко! А виноград же то який! У вашому гаю не виросте такий!..* (Гл., Вибр., 1951, 138); *Хто б не хотів поласувати ягодами, але ж не личить хлопцеві брати їх у дівчинки, і я байдуже кажу: — Ні, не хочу* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 87); — *На тобі, малий Жменяче, поласуй,— сказав Дувид, виймаючи з кишені яблуко* (Томч., Жменяки, 1964, 10).

ПОЛА́СУВА́ТИСЯ, а́суюся, а́суєшся, *док.* 1. *на кого — що.* Те саме, що **пола́ситися.** *Поласується на баранця да й зловить його* (Чуб., II, 1878, 603); *Постоялець чоловік слабий, миршавий, от і поласувався на розкохану та дорідну жінку* (Тют., Вир, 1964, 157).

2. *чим і без додатка.* Те саме, що **пола́сува́ти.** *Лише сніданок у нас був святковий — молочний гарбуз, яким ми поласувалися вперше за свою подорож* (Вол., Самоцвіти, 1952, 156).

ПОЛА́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **полата́ти.** *Повмивані, у білих вишиваних сорочках, в чепурно полатаних чобітках павами походжали* [криничанки] *біля води* (Гончар, I, 1959, 40); *Пур засунув руку в .. полатаний парусиною Голдин кошик, помацав: що там* (Ткач, Арена, 1960, 16); *Зокола хата обмазана, хоч рудою глиною, та все ж ріненько; зверху полатана* (Мирний, II, 1954, 59); [Б а т у р а:] *Я шукав тебе, відповіли — безвісти пропав.* [В і т р о в и й:] *Живу. Правда, дуже полатаний, але живу* (Корн., II, 1955, 211); // *у знач. прикм. Бреде* [Кобзар].. *селом, На плечах полатана свита* (Манж., Тв., 1955, 54); *Повісивши через плече полатану торбину, Тамара підійшла до гурту чоловіків* (Хижняк, Тамара, 1959, 40); * Образно. *Тепер іноді й селянській долі завидував Погиба: яка не буде влада, а цей полатаний дядько залишиться на Україні, матиме сякий-такий закуток, і, гляди, дочекається своєї землі* (Стельмах, II, 1962, 51).

ПОЛАТА́ТИ, а́ю, а́єш, *перех.* 1. Док. до **лата́ти**[1]. *Купила полотна, пошила йому сорочки, полатала йому одежу, причепурила його* (Н.-Лев., III, 1956, 269); *Справді дах виглядав дивно, так як би хто чорний дірявий капелюх полатав білим полотном зверху* (Мак., Вибр., 1954, 154); *Вої добре перевірили щоли й реї, полатали старі кропив'яні вітрила, пошили нові* (Скл., Святослав, 1959, 326); *П'яного шляхтича Домейко полатав Своєю шаблею* (Мінк., II. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 148).

◇ **Полата́ти бо́ки** (**ре́бра** *і т. ін.*) *кому* — сильно побити когось. — *Козацтво тепер стоятиме усі в одно; полатають нам боки, та з тим і додому вернемось. Втікаймо.. заздалегідь!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 174); — *Як побачу тебе ще раз коло Василини, то так по-*

латаю тобі ребра оцими кулаками, що ти й додому не дійдеш (Н.-Лев., II, 1956, 143).

2. *док., перен., розм.* Зробити хірургічну операцію. — *Раз Людмила Олексіївна тебе полатала, як новенький будеш. Нога буде, як з вітрини* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 179).

◆ **Полата́ти дірки́ (ді́ри, ді́рку, діру́)** — задовольнити нагальні потреби. *А скілько то ще дірок зосталося, котрі треба полатати, скілько нових потреб, котрі аж кричать* (Мирний, IV, 1955, 126); — *Хіба ти забула, що я своїми крейцарами полатав твої діри?* (Фр., VIII, 1952, 283); **Полата́ти зли́дні (убо́гість** *і т. ін.*) — позбутися нестатків; **Полата́ти ли́тки** *кому, жарт.* — покусати когось (про собак). [П р о к і п С в и р и д о в и ч:] *Піймай, Химко, собаку та прив'яжи на ланцюг, щоб часом не кинулась на кого та не полатала литок* (Стар., Драм. тв., 1941, 351); [С т а р ш и н а:] *Клятий рябий пес трохи литок не полатав начальникові* (Кроп., I, 1958, 501).

ПО-ЛАТИ́НІ, *присл.* Латинською мовою. [Д е в і:] *Читаю напис, та по-латині трудно розібрать* (Л. Укр., III, 1952, 16); *Другий учень прочитав вірш по-латині, а ще один проказав грецькою мовою* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 448).

ПО-ЛАТИ́НСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-лати́ні.** *Старий трохи вгамувався, показав нам старий документ на шляхетство, писаний по-латинськи* (Н.-Лев., II, 1956, 407).

ПО-ЛАТИ́НСЬКІЙ, *присл., заст.* По-латині.— *Балабуха ще присилував би мене говорити по-латинській, а я й по-московській незугарна* (Н.-Лев., III, 1956, 33).

ПО-ЛАТИ́НСЬКОМУ, *присл.* Те саме, що **по-лати́ні.** *Троянське плем'я все засіло Коло книжок, що аж потіло, І по-латинському гуло* (Котл., I, 1952, 168).

ПОЛАТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *перех., буд.* Док. до **латува́ти.**

ПОЛАШТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **нала́годити** 1, 2.

ПОЛА́ЩИТИСЯ *див.* **пола́ститися.**

ПОЛА́ЯТИ, а́ю, а́єш, *перех.* 1. Док. до **ля́яти**[1]. *Аби вас* [Христю і Пріську] *випхнути з села... А випхнути треба, бо зовсім пропаде Хведір. Думав, як полаю — охнеться... Кий біс!* (Мирний, III, 1954, 54); *На цей раз зацікавило її, за що саме Артем отак полаяв Павлушу, отак уразив його й образив* (Головко, II, 1957, 251); *У розмовах ввічливий* [Хома] *і не лихослов. Ніколи не скаже: «Чорти б тебе взяли», а як захоче кого полаяти, говорить: «Хай йому тямиться»* (Тют., Вир, 1964, 80).

2. *док.* Лаяти якийсь час. *Так було тільки часом забуду, де що покладу: пані трохи мене полає та й перестане* (Н.-Лев., III, 1956, 260); *Зайшов* [Єгор], *як завше, на відкатку, постояв, дивлячись на шків, полаяв (трохи, для порядку) нерозторопних новачків* (Уп., Вірші., 1957, 197).

ПОЛА́ЯТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. *з ким, між ким і без додатка.* Док. до **ля́ятися.** *Знов обійшов* [Саїд Алі] *установи, де слід і полаявся в міру...* (Ле, Міжгір'я, 1953, 21); *Полаялись за масляні вишкварки* (Номис, 1864, № 3513); *Іва полалася з Тимофієм та й до ворожки ходила, щоб помирила* (Мирний, III, 1954, 32); — *Хведір полаявся з матір'ю і оженивсь на дочці нашого сусіди* (Стор., I, 1957, 91); *Ганна сторопіла, бо ще не бачила свого чоловіка таким несамовитим. Видно, полаявся з кимось* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 5).

2. Лаятися якийсь час. *Посердився старий, полаявся та нічого не вдіеш,— прийняв* [дочку] *з зятем до себе* (Мирний, III, 1954, 211); *Часом дівчина переконувала себе, що нічого страшного не буде, полаються пані графиня, погримає, може, й заміриться ціпком, але ж не з'їсть її...* (Донч., III, 1956, 63).

ПО́ЛБА, и, *ж.* Злакова рослина, різновид пшениці. *Вони* [єгиптяни] *жили виселками в хатинах з невипаленої цегли або тростини і працювали на полях: сіяли ячмінь, пшеницю, полбу* (Іст. стар. світу, 1957, 18); *В жолоб засипали полби, із білим ячменем змішавши* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 74).

ПО́ЛБЯНИЙ, а, е. Прикм. до **по́лба.**

ПО́ЛЕ, я, *с.* 1. Безліса рівнина, рівний великий простір. *Ішов я полями чистими та широкими — далі набрів діброву густу та красну* (Вовчок, VI, 1956, 229); *Раїса рада була, коли Тася часом з самого ранку забігала до неї й тягла її в ліс або в поле* (Коцюб., I, 1955, 320); *Вродив в бору, гуляв у чистім полі, рвав квіти, слухав жайворонка спів* (Гонч., Вибр., 1959, 197); *Горбки та пагорбки скінчилися, і на всі боки послалися поля* (Смолич, I, 1958, 51); // *перен.* Великі простори снігу, льоду і т. ін. *Широке сніжне поле;* // Ділянка землі, що використовується під посіви. *З весни Іван щодня в полі — то оре, то засіває ярицю* (Мирний, I, 1949, 209); *Жита шумлять на нашім полі* (Сос., I, 1957, 403); *Народна мудрість правильно застерігає: не той урожай, що в полі, а той, що в коморі* (Рад. Укр., 17.VI 1961, 1); * Образно. *Письменники великого багатонаціонального Радянського Союзу на всю свою силу повинні орати і засівати наше мовне поле* (Рильський, III, 1956, 67); * У порівн. *Усе море скрізь чорніло, ніби пооране поле, і тільки блищало широким кружалом ясне плесо проти самого місяця* (Н.-Лев., II, 1956, 228).

◇ **На́шого (одно́го, свого́** *і т. ін.*) **по́ля я́года** — людина, подібна до кого-небудь своїм світоглядом, характером, поведінкою і т. ін. — *Е, козаче,— каже* [батько Пугач] *знов ласкавим голосом,— ..в тебе, бачу, нема ложки! Що то не нашого поля ягода! У вас, городових, усе не по-людськи робиться: їдять із срібних мисок, а ложки при душі катма* (П. Куліш, Вибр., 1969, 148); [З а в і р ю х а:] *А президент же ваш де?* [М е р ч и к *(пишком):*] *Ну, він не такий дурень, щоби сюди їхать!* [М а к с и м:] *Ге, то не нашого поля ягода!* (Мам., Тв., 1962, 319); — *Що стражник, що становий — всі вони одного поля ягода* (Мирний, IV, 1955, 357); **Шука́ти (лови́ти** *і т. ін.*) **вітра в по́лі** *див.* **ві́тер.**

2. Значна площа чи ділянка землі, спеціально відведена під що-небудь. *Значна частина дослідників вважає, що верхньою хронологічною межею пам'яток культури полів поховань черняхівського типу є середина I тисячоліття* (Археол., VIII, 1953, 38); *Поля зрошення — це ділянки землі, зайняті під сільськогосподарські культури і періодично зрошувані стічними водами* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 357); // Спеціально обладнана площадка, призначена для спортивних ігор, змагань, посадки літаків і т. ін. *Читання газети відбувалося прилюдно, на футбольному полі* (Смолич, I, 1947, 5); *На величезному полі аеродрому було небагато літаків і зовсім мало людей* (Перв., Дикий мед, 1963, 15); — *Я активно захищаю спортивну честь нашого радгоспу, виходячи в бутсах на поле стадіону* (Гончар, Тронка, 1963, 112).

3. Простір, у межах якого відбувається якась дія або який знаходиться у межах якоїсь дії. [Я р о с л а в:] *Клянусь, що там на полі бою, Де я сьогодні ворога побив, Я дивний храм воздвигну і построю В ім'я Софії* (Коч., П'єси, 1951, 108); *Крізь віки пригнічення й неволі На ниві праці і на ратнім полі Ішли ми поруч, друзі і брати* (Рильський, III, 1961, 48); // *спец.* Простір, у межах якого виявляється дія якихось сил. *Навколо кожного тіла існує так зване поле сил тяжіння* (Наука.., 12, 1960, 50).

△ **Магні́тне по́ле** *див.* **магні́тний; Мі́нне по́ле** *див.* **мі́нний; Операці́йне по́ле** — ділянка тіла, на якій робиться операція. *Підготувавши операційне поле, Повиков зробив внутрішкову анестезію і неголосно, але твердо кинув операційній сестрі: — Скальпель!* (Веч. Київ, 29.XII 1967, 3); **Ша́хове по́ле** *див.* **ша́ховий; Ша́шкове по́ле** *див.* **ша́шковий.**

◇ **Випада́ти з по́ля зо́ру** *див.* **випада́ти; По́ле зо́ру** *див.* **зір.**

4. *перен.* Можливість, умова для чого-небудь. *Мені дуже весело, що такий мені тепер клопіт великий, таке, мовляв, поле передо мною — і женитись, і на дяка стати* (Вовчок, VI, 1956, 235); // Грунт, основа якоїсь діяльності. *Звістка про скасування «Житя і слова» була мені сумна не тільки з загальних, але й з особистих причин: зникало поле для моєї праці!* (Л. Укр., V, 1956, 210).

5. *перен.* Поприще, сфера діяльності. *Заслуги Франка на полі науки такі значні, що Петербурзька і Празька Академії наук обрали його своїм членом* (Коцюб., III, 1956, 35); *Сьогодні моє свято. Найбільше в моєму житті. 55 років скромної праці на літературному полі* (Коб., III, 1956, 601); *Хочу оселитися в Києві. Буду працювати на полі культури* (Сам., II, 1958, 480).

6. Основа, на яку нанесено узор, зображення, напис і т. ін.; фон, тло. *Намітка світилась, і через неї було видно високий очіпок з червоними лапатими квітками на жовтогарячому полі* (П.-Лев., II, 1956, 170); *Тоненькі рученята і гнучка дитяча шийка вирізнялись, мов алебастрові, на темному полі фотографії* (Л. Укр., III, 1952, 601); *Навстріч йому, з величезного, на всю стіну, блакитного поля плаката, летіла голубка Пабло Пікассо* (Рибак, Час.., 1960, 859).

7. *перев. мн.* Смужка уздовж краю аркуша паперу, яка залишається чистою при писанні або друкуванні; берег. *В одному місці Колінз недбалим рухом зробив на аркуші якусь позначку вічним пером на полі сторінки* (Рибак, Час.., 1960, 61); *У своїх творах і замітках на полях прочитаних книг Тімірязєв не раз указував, що релігія в руках експлуататорів є знаряддям .. пригноблення трудящих і затемнення їх свідомості релігійно-містичними видумками* (Наука.., 7, 1956, 30).

8. *перев. мн.* Відігнуті краї капелюха, бриля тощо; криси.

9. *геол.* Родовище корисних копалин або частина такого родовища, відведена для розробки. *Групи родовищ, зв'язані загальними геологоструктурними умовами і генетичними особливостями, утворюють рудне поле, або рудний район* (Геол. ж., XIII, 3, 1953, 4); *Від Таллінна до Нарви, вздовж узбережжя Фінської затоки залягає «золоте поле». Тут багатющі поклади коричневого каменю — сланцю* (Ком. Укр., 8, 1965, 57).

ПО-ЛЄ́В'ЯЧОМУ, *присл.* Як лев, як леви; подібно до лева, до левів. *Яворина позіхнув широко, по-лев'ячому, і знов упав на канапу* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 36).

ПОЛЕВО́Д, а, *ч., рідко.* Те саме, що **рільни́к.** — *Працював я, коли ви пам'ятаєте, полеводом колгоспу, в нас-таки, на Полтавщині* (Кучер, Чорноморці, 1956, 442); *Скрізь полеводу Потрібно за день побувать* (Дор., Серед степу.., 1952, 97).

ПОЛЕВО́ДСТВО, а, *с., рідко.* Те саме, що **рільни́цтво.**

ПОЛЕГЕ́НЬКО *див.* **полеге́ньку.**

ПОЛЕГЕ́НЬКУ, ПОЛЕГЕ́НЬКО, *присл., розм.* Те саме, що **леге́нько.** *У тумані над водою Стара коршма* [корчма] *похилилась. Всі поснули. Ночі млою Полегеньку земля вкрилась* (Граб., I, 1959, 529).

ПОЛЕГЕ́СЕНЬКО *див.* **полеге́сенько.**

ПОЛЕГЕ́СЕНЬКУ, ПОЛЕГЕ́СЕНЬКО, *присл.* Пестл. до **полеге́ньку, полеге́нько.** *В очах у мене щось ніби полегесенько свербить, я кулаками протираю очі і солодко-солодко позіхаю* (Вишня, II, 1956, 171).

ПОЛЄ́ГКІСТЬ, кості, *ж.* 1. Зменшення труднощів, послаблення зусиль при виконанні, здійсненні чогось важкого. — *Дві старші* [дочки] *заробляють собі гроші на одежу, а це вже велика полегкість для батька* (Н.-Лев., IV, 1956, 83); — *Техніка — перше діло, про неї і я центру клопочуться, та й нам від неї полегкість* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 48); — *Ти також ванькою-взводним? — цікавиться Сагайда, оглядаючи Черниша без церемоній. — Давай, давай, буде, врешті, і мені полегкість...* (Гончар, III, 1959, 24).

2. Терпеливе, невимогливе ставлення до кого-, чого-небудь; поблажливість. *Женись, каже, не бійся нічого, може пан і полегкість для жінки зробе* (Мирний, I, 1954, 301); — *Ти йому дай полегкість, а він собі подумає, що се йому так і належиться* (Фр., V, 1951, 403); // Не дуже суворе ставлення до чиєї-небудь провини, винуватості. *Вона просить суд бути до сина поблажливим, зважити на його молодість і дати йому полегкість* (Кучер, Прощай.., 1957, 442); // Послаблення в обтяженні якими-небудь встановленими законом повинностями. — *А якого ж добра ви ждете? — спитав Яким.. — А якого ж добра нам ждати? Чи не буде полегкості на податі, на хліб?* (Н.-Лев., I, 1956, 194).

3. Почуття заспокоєності, звільнення від тривоги, болю і т. ін. — *Виходь, моє серце, у цій добі до криниці, під вишні хоч на годину, бо як не вийдеш, то я не знесу муки, а ти одна даси полегкість моєму серцю* (П.-Лев., II, 1956, 150); *Баба обклала спухлу ногу лопушиною, вже їй не так пекло-трудило, і вона од полегкості тільки задоволено покректувала* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 75); *Йшла* [Наталка] *і з кожним кроком відчувала полегкість і водночас тоску жалість до Василя* (Жур., Нам тоді.., 1968, 91); *Відчувала* [Ольга], *що малий* [син] *приніс їй якусь полегкість, крихту заспокоєння* (Дор., Не повтори.., 1968, 5).

ПОЛЕГКОВА́ЖИТИ, жу, жиш, *док.* Легковажити якийсь час. *Чи захоче Тоня із ним дружити? Чи тільки так поманить, полегковажить та й майне далі?* (Гончар, Тронка, 1963, 39).

ПОЛЄ́ГЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **полягти́.** *Не доходячи до головних воріт, ми спинилися віддати шану полеглим тут чеським патріотам* (Ле, В снопі.., 1960, 196).

2. *у знач. прикм.* Який поліг (про трав'янисті, злакові рослини). *Мокрина сіла на човні, вхопила весло, одіпхнула ним полеглий очерет* (Н.-Лев., II, 1956, 239); *У колгоспах і радгоспах, де виявилися полеглі посіви, комбайни і рядкові жатки обладнали спеціальними пристроями* (Хлібороб Укр., 8, 1969, 2).

3. *у знач. прикм.* Який загинув у бою; загиблий. *Непорушно лежать по степу полеглі герої* (Гончар, II, 1959, 443); // *у знач. ім.* **полє́глі,** лих, *мн.* Люди, що загинули в бою. *Розжареними очима шукала* [Марта] *його в списках ранених і полеглих* (Кобр., Вибр., 1954, 209); *Усе було: і купи цегли, І міни, і колючий дріт. Руда від часу кров полеглих, І у живих — солоний піт* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 15); *Книга Гончара* [«Прапороносці»] *увібрала в собі все, чим кожен з нас жив, відчуваючи біль і скорботу за полеглими, ні з чим не зрівнянну радість бути визволителем* (Рад. літ-во, 4, 1968, 46).

ПОЛЄ́ГЛІСТЬ, лості, *ж.* Стан за знач. **полє́глий** 2. *Комбайнер.. уважно стежить за станом льону, що збирається, висотою, густотою, вологістю, забур'яненістю, полеглістю і відповідно регулює висоту брання* (Орг. і технол. тракт. робіт, 1956, 272).

ПОЛЕ́ГША, і, *ж., діал.* Полегкість. *Хоч не раз удавалось смілим вівчарям забити одного* [ведмедя] *або другого.., то все-таки число їх було надто велике, щоб із того була значна полегша для околиці* (Фр., VI, 1951, 10); *Бувало, здавалось йому, що чує якусь полегшу* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 150); *У хвилини полегші розум працював чітко, ясно. Очі фіксували в пам'яті безліч деталей* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 388).

ПОЛЕ́ГШАТИ, аю, аєш, *док.* 1. Стати легшим; протилежне п о в а ж н а т и. — *Коли б менше було на світі таких святих та божих, як ви, всім би полегшала ноша, тоді люди не хрести, а зерно носили б з нивок!* (Стельмах, II, 1962, 341); *Ганна Іванівна помітила зміну в Каргаті. Рука, яка спиралась на його руку, нараз полегшала* (Шовк., Інженери, 1956, 253); // Стати менш обтяжливим. *Бадьоріш ставало: якщо те правда, що каже* [Давид], *справи добрі! І можна вірити: от продподаток же полегшав, де на кого й зовсім нема — пригадувалось* (Головко, II, 1957, 130).

2. *перен.* Зменшитися в силі, в ступені прояву (про явища природи); послабитися. *Вітер полегшав; Мороз полегшав; // кому і без додатка, безос.* Звільнитися від болю, тривоги, неспокою і т. ін. *Христі трохи полегшало: рве, сіпа, горить, та хоч не так болить несамовито* (Мирний, III, 1954, 77); — *Як виплачешся, то воно полегшає. Сльоза змиває горе, меншає його після сльози,— от воно й легшає людині* (Гр., II, 1963, 460); *Бійцю полегшало, він міг Вже підвестися на поріг, Картоплю, зварену в мундирах, Вже їв, як є, в розмовах щирих Летів, як птиця, в даль доріг* (Мал., Звенигора, 1959, 334).

На душі (на се́рці) поле́гшає (поле́гшало) *кому* — хтось відчув полегшення і заспокоївся. [Х р и с т и н а:] *Іноді візьме сум та нудьга, плакать обридне, то почнеш у пісні своє горе виспівувати; та воно ніби й полегшає на душі* (Вас., III, 1960, 441); *Парубкові посвітлішало, полегшало на душі і від свого рішення, і від своєї несподіваної великодушності* (Стельмах, I, 1962, 535); *Тут Маруся як розказала перед своїми усю правду, то й стало їй на душі веселіше і на серці полегшало* (Кв.-Осн., II, 1956, 61).

ПОЛЕ́ГШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **поле́гшити.** *Полегшений від вершника, він* [кінь] *докладав сил, щоб не відставати* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 104); // **поле́гшено,** *безос. присудк. сл.* — *Люди розумової праці винайшли трактор. Ти на ньому орешь, радієш, що тобі полегшено працю* (Тют., Вир, 1964, 42).

2. *у знач. прикм.* Зменшений у вазі; облегшений. *Треба.. різко збільшити виробництво взуття гарячої вулканізації на мікропористій полегшеній підошві* (Наука.., 1, 1957, 6); *Ми звертаємося до металургів.. з проханням збільшити випуск високоміцних і полегшених труб для геологів* (Роб. газ., 30.IV 1966, 1).

3. *у знач. прикм.* Який звільнився від болю, тривоги, неспокою і т. ін. *Звіривши матері всі свої жалі, виливши на її могилу тяжку .. нудьгу, Улька поверталася додому з полегшеним серцем* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 156); // Який виражає полегшення. *З грудей вирвалось мимовільне полегшене й радісне зітхання* (Коз., Вибр., 1947, 61).

ПОЛЕ́ГШЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **поле́гшений** 2, 3; // Якість за знач. **поле́гшений.** *У породі, крім .. середнього типу, є ще два типи коней, які являють собою варіації в бік більшої масивності та в бік полегшеності* (Конярство, 1957, 43).

ПОЛЕ́ГШЕННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **поле́гшити** і **поле́гшитися.** *Революційний клас в реакційній війні не може не бажати поразки свого уряду, не може не бачити зв'язку його воєнних невдач з полегшенням повалення його* (Ленін, 26, 1972, 308); *Розвиток нової техніки буде використаний для корінного поліпшення і полегшення умов праці радянської людини* (Програма КПРС, 1961, 58); *Для полегшення стану Тараса Сошенко згодився намалювати портрет жінки Енгельгардтового управителя — Прехтеля* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 119); *Беручи нових пожильців, господиня надіялася на те, що прийде полегшення на її руки* (Тют., Вир, 1964, 263); — *Мамцю, прошу взяти себе в руки. Мені здається, що це полегшення перед смертю* (Вільде, Сестри.., 1958, 100); *Віддих полегшення вирвався з уст Горленкових* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 268).

ПОЛЕ́ГШЕНО. Присл. до **поле́гшений** 2,3. *Бійці Сагайди, видершись на останній хребет, полегшено зітхнули* (Гончар, III, 1959, 127); *Близнята.. одразу вискакують з панських хоромів. Аж за залізною огорожею у вуличці полегшено засміялися брати* (Стельмах, I, 1962, 98).

ПОЛЕ́ГШИТИ *див.* **поле́гшувати.**

ПОЛЕ́ГШИТИСЯ *див.* **поле́гшуватися.**

ПОЛЕ́ГШУВАЛЬНИЙ, а, е. Який полегшує що-небудь.

ПОЛЕ́ГШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поле́гшувати.**

ПОЛЕ́ГШУВАТИ, ую, єш, *недок.*, **ПОЛЕ́ГШИТИ,** шу, шиш, *док.*, *перех.* 1. Робити менш важким, таким, що вимагає менших зусиль, легше виконується, здійснюється і т. ін. *Вітер віяв Маркові в спину і полегшував йому ходу* (Трубл., Шхуна.., 1940, 4); *Ворожі снаряди оголили місцевість, подзьобали землю. Це і полегшувало пересування і погіршувало* (Збан., Між.. людьми, 1955, 44); *Існування Радянського Союзу значно полегшує і прискорює будівництво соціалізму в країнах народної демократії* (Програма КПРС, 1961, 20); [Ш е в ч е н к о:] *Так, вона* [воля] *іде, Її не цар, віки підготували, І людський геній, що для всіх людей Полегшив працю силою машини, Яка несе в життя суспільні зміни І розхитав феодальний лад* (Коч., III, 1956, 133).

2. Робити менш обтяжливим (долю, становище, життя і т. ін.). *Чого тільки не вигадував скромний милий Сошенко, щоб .. хоч трохи полегшити долю Тараса* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 118); *Вітя Довженко мовчки взяв з рук Борі важкий німецький автомат, полегшивши тим становище зморенного хлопця* (Ле, Клен. лист, 1960, 77); *Оксен не тільки лишився жити в Олени, а й усе робив для того, щоб полегшити її життя* (Тют., Вир, 1960, 24).

3. Зменшувати силу вияву; послаблювати (біль, горе, страждання і т. ін.) — *Не плач..,— сказав* [Павлик], *розумуючи, і позіхнув. І це розумування хоч трохи, а полегшило материнський біль: таки і в неї росте господар...* (Стельмах, II, 1962, 276); *Їй захотілось зробити щось дуже хороше для Сергія Боровика, якось полегшити його страждання* (Собко, Справа.., 1959, 49); *Що я міг сказати йому, які слова могли полегшити горе і затамувати біль?* (Смолич, VI, 1959, 15); // Звільняти від болю, тривоги, неспокою і т. ін. *Вчителька музики кінчала тим, що, не записавши й слова, лягала на ліжко серед білого дня й зрештою солодко плакала, полегшуючи цим свою душу* (Ю. Янов., II, 1954, 86).

4. *рідко.* Звільняти від частини вантажу, робити меншим вагою.

ПОЛЕ́ГШУВАТИСЯ, уюся, єшся, *недок.*, **ПОЛЕ́ГШИТИСЯ,** шуся, шишся, *док.* 1. Ставати менш важким для виконання, здійснення і т. ін.

2. Ставати менш обтяжливим (про долю, життя і т. ін.).

3. Зменшуватися в силі вияву; // Звільнятися від болю, тривоги, неспокою і т. ін.

4. *рідко.* Звільнятися від частини вантажу, робитися меншим вагою.

5. *тільки недок.* Пас. до **полéгшувати.**

ПОЛЕДАРЮВÁТИ, ю́ю, ю́єш, *док.* Ледарювати якийсь час. *Звикла вже* [Ніна] *рано лягати спати. О десятій — у ліжку. Бо вставати теж треба рано. Ото тільки в неділю можна поледарювати допізна* (Кон., Земля.., 1957, 256).

ПОЛЕДАЩІТИ, ію, ієш, *розм.* Док. до **ледащіти.**

ПОЛЕДЕНІТИ, ію, ієш. Док. до **леденіти.**

ПОЛÉЖАЛИЙ, а, е, *розм.* 1. Який довго лежав. *Виготовляють органо-мінеральну суміш поблизу приміщень тваринницьких ферм. До звичайного, полежалого гною додають каїніту і фосфатшлаку* (Рад. Укр., 19.XII 1961, 2); // *у знач. ім.* **полежáле,** лого, *с., заст.* Плата за зберігання поштової посилки, багажу, залізничного вантажу і т. ін. понад встановлений термін.

ПОЛÉЖАТИ, жу, жиш, *док.* 1. Лежати якийсь час. *По обіді отець Харитін любив полежати й навіть книжку почитати* (Н.-Лев., III, 1956, 88); — *Ми йому і те і се, а він полежить.. та знову на весь сарай: «Де мій екіпаж?..»* (Гончар, IV, 1960, 36); *Тане й тане мій Василько, як свічка. Полежав, похирів — та навесні й переставився* (Вовчок, I, 1955, 278); *Приїхали на другий день Оксенові брати, повезли у Зіньків, у лікарню. Полежав там Оксен два місяці* (Тют., Вир, 1964, 22).

2. Лежати протягом певного часу, не розвиваючись, не просуваючись далі (про справу, рукопис і т. ін.). *Поему скінчила, але виходить так, що їй ще полежати треба* (Л. Укр., V, 1956, 173).

ПОЛЕЗАХИСНИ́Й, á, é. Признач. для захисту оброблюваних полів від вітрів. — *То гордість наша,— каже Макар Онисимович,— полезахисні смуги* (Вишня, I, 1956, 371); *Кардаша запитували, чи не згодиться він зайняти посаду старшого наукового працівника відділу полезахисного лісонасадження* (Журн., Звич. турботи, 1960, 17); *Спроби полезахисного лісорозведення відносяться до позаминулого століття* (Літ. Укр., 12.VIII 1969, 2).

ПОЛЕЛІ́ЯТИ, ію, ієш, *док., перех.* Леліяти якийсь час.

ПОЛЕМЕНТУВÁТИ, у́ю, у́єш, *док.* Лементувати якийсь час. *На носилки її* [бабу] *і в касету під крило, хай там полементує* (Гончар, Тронка, 1963, 70).

ПОЛЕМІЗУВÁТИ, у́ю, у́єш, *недок., з ким, проти кого і без додатка.* Вести полеміку з ким-небудь. *Я полемізував 30 років проти.. псевдокосмополітів* (Драг., I, 1970, 466); *Саня була жвава, проворна, ворушлива, гостра в словах, любила говорити плавко, швидко, полемізувала часом різко й загонисто* (Н.-Лев., V, 1966, 101); *В. М. Бехтерев полемізує з Дарвіном відносно ролі і значення виражальних рухів* (Рад. психол. наука.., 1958, 290); *Запальність Сашкова росте й росте, він уже, замість Віталія, наче бачить перед собою автора статті, жарко полемізує, ловить його на чомусь, висміює* (Гончар, Тронка, 1963, 42).

ПОЛÉМІКА, и, *ж.* Суперечка в пресі, на зборах, диспуті тощо при обговоренні яких-небудь наукових, політичних, літературних і т. ін. питань. *Далекі дні, веселі друзі, огонь полемік і образ...* (Сос., I 1957, 406); *Полеміка, як відзначає Ленін,— єдиний засіб розглянути по суті думку противника і прямо висловити власну* (Знання.., 2, 1970, 4).

ПОЛЕМІ́СТ, а, *ч.* Той, хто вправно володіє мистецтвом полеміки або любить полемізувати. *Серед полемістів XVI—XVII ст. підноситься велична постать Івана Вишенського, найвизначнішого українського письменника тієї епохи* (Іст. укр. літ., I, 1954, 72); *Той, що «казав», був, звичайно, Іван Бриль, найзаядліший полеміст — завжди охочий до суперечки будь з ким, навіть зі самим собою* (Смолич, Мир.., 1958, 46).

ПОЛЕМІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **полеміст.**

ПОЛЕМІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **полéміка.** *Путінцев і Ластівка, сидячи на мураві обіч дороги, вели в цей час полемічну бесіду* (Дмит., Розлука, 1957, 185); // Стос. до полеміки. *Деякі учасники спору, засуджуючи припущені в цій справі помилки.., у полемічному запалі стали взагалі піддавати сумніву саму ідею степового лісонасадження* (Жур., Вечір.., 1958, 39); // Який містить у собі полеміку. *З другої половини XVI ст. на Україні починає розвиватися полемічна література, спрямована проти унії і католицизму* (Іст. УРСР, I, 1953, 174).

ПОЛЕМІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **полемічний.** *Полемічність — одна з характерних рис ленінської публіцистики* (Знання.., 2, 1970, 4).

ПОЛЕМІ́ЧНО. Присл. до **полемічний.** *У полемічно загострених «Листах до поета», у вірші «Один в любов...» Тичина виступає борцем за нову, революційну естетику* (Іст. укр. літ., II, 1956, 59); *Великого значення Ленін надавав умінню автора писати захоплено, емоційно, полемічно* (Рад. літ-во, 12, 1967, 47).

ПОЛÉНДВИЦЯ *див.* **поля́двиця.**

ПОЛЕНИ́Й *див.* **пóлотий.**

ПО-ЛЕ́НІНСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-лéнінському.** *Кожний комуніст.. повинен своєю самовідданою працею на ділі виправдати високе звання бійця ленінської партії, щоб про нього радянські люди могли сказати: — Він робить правильно, він робить по-ленінськи!* (Ком. Укр., 2, 1966, 10).

ПО-ЛЕ́НІНСЬКОМУ, *присл.* Беручи життя і боротьбу Леніна за зразок; за ленінським вченням. *Жити і боротись по-ленінському — значить віддавати усі сили, знання, енергію найгуманнішій і найсправедливішій справі на Землі — боротьбі за повне визволення трудящих від гніту та експлуатації* (До 100-річчя .. В. І. Леніна, 1970, 54).

ПОЛЕПЕТÁТИ, ечу́, е́чеш, *док., перех. і неперех., розм.* Лепетати якийсь час.

ПОЛЕСТИ́ТИ, ещу́, ести́ш, *док., кому, чому і без додатка.* 1. Док. до **лестíти.**

2. *кому.* Ви́кликати почуття задоволення у когонебудь. *Женя Половинчик користався тут неабияким авторитетом.. І це зовсім несподівано полестило дівчині* (Ле, В снопі.., 1960, 95).

ПОЛЕСТИ́ТИСЯ, ещу́ся, ести́шся, *док., на кого — що, чим.* Те саме, що **полáститися.** — *Крамаренко на тисячі, а на п'ять рублів бідної дівчини полестився!* (Мирний, III, 1954, 94); *Проклинав* [Софрон] *сам себе за те, як легкодухо полестився на звабну казку, що у цій клятій Америці золото на землі розкладено* (Рибак, Час.., 1960, 91).

ПОЛЕТІ́ТИ, ечу́, ети́ш, *док.* 1. Почати пересуватися в повітрі за допомогою крил (про птахів, комах і т. ін.). *Полетіли* [ворони] *й летячи співали* (Шевч., I, 1963, 301); *Пташка знялася і полетіла* (Тют., Вир, 1964, 520); * Образно. *Земля хитнулась, мов колиска, І полетіла, поплила* (Мал., Любов, 1946, 47); // Спрямувати кудись свій політ (про птахів, комах і т. ін.). *Романові здавалось, ніби з клітки випурхнула весела співуча пташка, полетіла десь в гай* (Н.-Лев., VI, 1966, 410); *Легка бджола за взятком полетить* (Рильський, III, 1961, 184); // Почати переміщатися, пересуватися в просторі (про літаки, ракети і т. ін.). *Літаки полетіли, сито вивчи, залишивши по собі купи руїн, чорний нудотний дим* (Дім., Ідол, 1961, 266); «*Коли прийде час і перші міжпланетні кораблі полетять у простір, тоді будуть*

потрібні такі пілоти, як Валя»,— думав Юрій (Собко, Зор. крила, 1950, 10); // *розм.* Почати переміщатися в повітрі під дією зовнішнього чинника. *Двері одхилились, в хату полетіло порося й впало серед дівчат* (Н.-Лев., II, 1956, 113); *Хтось крикнув: «букета!» — і цілі пучки квіток полетіли під ноги співачці* (Мирний, III, 1954, 273); *На всі боки полетіли збиті головки будяків* (Донч., VI, 1957, 63).

2. *перен., розм.* Почати стрімко пересуватися, переміщатися; стрімко побігти, поїхати і т. ін.; понестися. *Встала Марина,.. накинула кожушину і полетіла до Ганни пізньою добою* (Н.-Лев., I, 1956, 100); *Кінь закрутився двигою, а потім враз рвонувся вперед і стрілою полетів до нас* (Збан., Крил. гонець, 1953, 11); *Весла опустилися на воду, шлюпка полетіла до естакади* (Ю. Янов., II, 1958, 109); *«Газик» вихорем полетів до сусіднього колгоспу «Жовтень»* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 122); * Образно. *І до тебе, мила, серце полетіло, розказать несміло про мою любов* (Сос., II, 1958, 159).

3. *перен.* Почати швидко поширюватися, розповсюджуватися (про чутки, вісті і т. ін.). *Люди зразу підхопили ту чутку — і полетіла вона стрілою від хати до хати, з одного краю села до другого* (Мирний, III, 1954, 122); *І які тільки поголоски не полетіли з хати в хату про товариство спільного обробітку землі* (Стельмах, II, 1962, 410); *Закипіло грізне море, Вітри зашуміли, По всіх закутках Росії Вісті полетіли* (Нар. тв. та етн., 4, 1958, 31); *Полинути, розпестися в повітрі* (про слова, звуки і т. ін.). *З-під гори полетів дзвінкий одкоханий голос.., що закликав на пообідню молитву* (Ле, Міжгір'я, 1953, 210); *Забриніть* [пісні], *задрижіть, полетіть І пірніть у кришталеву блакить* (Рильський, I, 1960, 99); // Бути спішно відправленим, відісланим куди-небудь. *Цього вечора в далеку Ольвію полетіла телеграма* (Чаб., Катюша, 1960, 284).

◇ **Полетíти за (із) вíтром:** а) набути розголосу, поширитися. *За вітром слава полетіла По всіх усюдах і кутках* (Гл., Вибр., 1951, 37); б) зникнути без сліду; пропасти, щезнути. *Її честь.. тепер розвіялася, немов із вітром полетіла* (Коб., II, 1956, 155).

4. *перен.* Почати швидко проходити, протікати (про час). *Настануть потім дні солодкого щастя, полетять, помчаться безперервним дзвенячим ланцюгом* (Хотк., II, 1966, 57).

5. *розм.* Утративши опору, рівновагу, зірвавшись звідкись, відділившись від чого-небудь, упасти, звалитися. *Плюнув набік Кайдаш і хрьопнув дверима так, що з полиці полетіло горня й розбилось на шматочки* (Н.-Лев., II, 1956, 291); *Він поточився до борту і, ловлячи повітря руками, полетів у воду* (Ю. Янов., II, 1958, 156); // Почати падати; посипатися (про все або багато чого-небудь). *Вітер війнув — листя з клена жовте, жовтаво-золоте полетіло!* (Тич., I, 1957, 271); *Вдарив грім, і полетіли перші краплі дощу* (Тулуб, В степу.., 1964, 127).

6. *перен., розм.* Втратити (місце роботи, посаду і т. ін.). [Віктор:] *У нього великі неприємності. Схоже на те, що полетить з роботи* (Лев., Драми.., 1967, 334).

7. *перен., розм.* Зробитися непридатним; зруйнуватися, зіпсуватися. *Надвечір полетів підшипник на третьому тракторі, вилізли назовні інші дефекти* (Ю. Янов., II, 1954, 134).

◇ **Полетíти прáхом** — те саме, що **Піти́ прáхом** (*див.* піти́). — *Одне моє слово — і твоє весілля полетіло б прахом* (Кучер, Трудна любов, 1960, 337); **Полетíти шкереберть** *див.* **шкереберть.**

◆ **Аж íскри з очéй полетíли** — те саме, що **Аж íскри з очéй посúпались** (*див.* íскра). *В висок Дареса затопив* [Ентелл]: *З очей аж іскри полетіли* (Котл., I, 1952, 98); **Полетíти в повíтря** — розлетітися на шматки від вибуху; вибухнути, зірватися. *Щохвилі «Ісмет» міг полетіти від міни в повітря* (Ю. Янов., II, 1958, 33); **Полетíти до чóрта (к чóрту)** *див.* **чорт; Тíльки [аж, що й] пір'я полетúть (полетíло)** — дуже сильно, нещадно, немилосердно. — *Як будуть тягати до прокурора, то, дійсно, ні пуху, ні пера не зостанеться. Так обскубуть, що тільки пір'я полетить...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 262); *От в Росії та на Східній Україні, так там багатіїв скубнули, що й пір'я полетіло* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 33).

ПОЛЕТУ́ХА, и, *ж.* 1. Схожа на білку тварина ряду гризунів, передні ноги якої з'єднані із задніми за допомогою широкої літальної перетинки. *Деякі сумчасті тварини вміють літати.. Ось, наприклад, сумчаста білка-полетуха. Широко розпластавши лапи з натягнутою між ними перепонкою* [перетинкою], *вона стрімко перелітає з дерева на дерево, немов планер* (Наука.., 12, 1964, 55).

2. *перен., розм.* Жінка, яка швидко робить що-небудь, рухається, ходить і т. ін. [Пріська *(швидко):*] *Пожалуйте, пане, обідати накрито.* [Хранко:] *Ех, полетуха!* (Мирний, V, 1955, 140).

ПО́ЛЕЧКА[1], и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пóлька**[1].

ПО́ЛЕЧКА[2], и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пóлька**[2]. *З Анею Макаровою в час відпочинку можна, мабуть, потанцювати веселої полечки* (Вишня, I, 1956, 339); *В клубі заливається Зінькова гармонія, витинає полечку Кирушин бубон* (Кучер, Трудна любов, 1960, 354).

ПО́ЛЕЧКА[3], и, *ж.* Пестл. до **пóлька**[3].

ПО́ЛЕЧКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **пóле.** *Колгоспне полечко — ні нужди, ні горечка* (Укр., присл.., 1955, 348); *З малим сином сиротою жила* [Соломія]. *Скільки раз оце полечко орала і засівала, скільки раз жала на ньому хліб!* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 50).

ПОЛИ́В, у, *ч.* 1. Те саме, що **полива́ння.** *Найефективнішим прийомом підвищення врожайності озимої пшениці є вологозарядний полив* (Вісник АН, 4, 1957, 22).

2. Поливна земля. *Спеціалісти радгоспу вирішили вирощувати картоплю на поливі у ранні строки, до настання спеки* (Хлібороб Укр., 2, 1969, 6).

ПОЛИ́ВА, и, *ж.* 1. Особливий склоподібний сплав, яким покривають керамічні вироби. *Українські майстри активно впроваджували у виробництво білі емалі, керамічні фарби та кольорові поливи* (Пар. тв. та етн., 3, 1968, 81); *На возі злегенька поторохкують червоно-бокі, в поливі миски, на днищах яких спочивають соняшники, квіти і сонце* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 108); * Образно. *Вимиває вітерець поливу на небі, розхукує біле хмаринння* (Тют., Вир, 1964, 376).

2. *діал.* Посуд (полив'яний, глазурований). *Повіз поливу аж у Чорноморію на продаж* (Сл. Гр.); *Не встигла господиня поставити на стіл чумацьку поливу, як бусол занурює дзьоба в миску, вихоплює шматок потруху, проворно відбігає подалі від людей* (Стельмах, I, 1962, 238).

ПОЛИВА́ЛКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **полива́льниця** 2. *Якщо пісок висихає, то додають з поливалки через сито води, доводячи його до потрібної вогкості* (Озелен. колг. села, 1955, 101); *Буде вода в поливалки Щораз набиратись, Дощиком буде На наші грядки проливатись...* (Вирган, Квіт. береги, 1950, 161).

ПОЛИВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для поливання. *Поливальна машина.*

ПОЛИВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто займається поливанням полів, доріг і т. ін. *Центральною фігурою в*

зрошуваному землеробстві є поливальник і машиніст дощувальних машин (Рад. Укр., 24.III 1967, 1); *Ще не повиходили підмітальники, поливальники* (Ю. Янов., II, 1958, 45).

ПОЛИВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* 1. Жін. до **полива́льник.** *Посеред молоденького парку.. стоять з відрами поливальниці* (Довж., III, 1960, 453); *Це в степу увостанне суховії метуть. До щитів розподільних поливальниці йдуть* (Шер., Дружбою.., 1954, 12).

2. Посудина для поливання, подібна до відра з кришкою, у яку впаяна трубка. *Йому раптом не сподобається стара садова поливальниця, якою роками всі користувались, і він уже проектує іншу* (Гончар, Таврія, 1952, 242); *Рубін узяв мітлу, замів біля порога, полив з великої поливальниці бузок* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 20).

ПОЛИВА́ЛЬНИЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **полива́льниця** 2.

ПОЛИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **полива́ти** 1. [Семен Мельниченко:] *Як тут гарно, скільки усякого цвіту! І.. верба, що вдвох.. посадовили, розрослась навдивовижу: мабуть, часто поливана* (Кроп., I, 1958, 59); *Поливані без перерви схили поволі вкривалися рівним, немов виточеним шаром блискучої слизької криги* (Кач., Вибр., 1953, 116); * Образно. *Сімнадцять місяців підряд Ми йшли на схід, ми йшли назад, Поливані свинцевим градом. І ось удар під Сталінградом. Рік сорок другий. Листопад* (Підс., Загули.., 1960, 68).

ПОЛИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **полива́ти** 1, 4. *Дене-де в рівчачках.. парувала водиця, що не встигла висохнути після поливання* (Мирний, III, 1954, 257); *Під хатою стояла повна бочка з водою для поливання городу* (Томч., Готель.., 1960, 244).

ПОЛИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОЛИ́ТИ,** поллю́, поллє́ш *і рідко* **ПОЛЛЯ́ТИ,** полля́ю, полля́єш *і* поллю́, поллє́ш, *док.* **1.** *перех. і без додатка.* Ллючи рідину, змочувати кого-, що-небудь; обливати когось, щось. *Двоє-троє ще перегортали уважно та поливали порозтягану пригорілу солому та дерево, боячися, щоб не заховалася де іскра* (Гр., I, 1963, 391); *Дерев'яну підлогу тут, видно, часто поливали холодною водою, щоб було не так жарко* (Гончар, III, 1959, 18); *Увійшовши в село, перші піхотні частини, крім води, нічого для себе не вимагали.. Одні пили її відразу по чверть відра, інші поливали голову або похапцем обливалися до пояса* (Вільде, Сестри.., 1958, 17); *Замету тобі стежки І поллю з відра, Як ітимеш від ріки До мого двора* (Воронько, Драгі.., 1959, 80); * Образно. *Південне сонце, червоне та палюче,.. гарячими бризками поливало греблю* (Коцюба, Нові береги, 1959, 289); // Зволожувати або орошати грунт для поліпшення росту рослин. *Як сіяла руту, Грядки поливала; Ще й воду носити Миленького звала* (Щог., Поезії, 1958, 256); *Василь.. ходив між рядочками і з відра поливав молоді стебла махорки* (Десняк, Десну.., 1949, 220); *Марина полила деревце з обох цеберок* (Головко, Літа.., 1956, 142); * Образно. *З давніх-давен цю землю рясно поливали війни людської кров'ю* (Вол., Наддн. висоти, 1953, 115); // Змочувати болюче місце рідиною, що сприяє видужанню, зціленню від хвороби. *Шатнулись, різних трав нарвали, Зцілющої води примчали,.. І все те вкупі сколотивши, Якісь слова наговоривши, Енею рану полили* (Котл., I, 1952, 285); *Василина почувала, що в неї ноги неначе хто полив цілющою водою: ноги вже не боліли* (Н.-Лев., II, 1956, 34); // Оббризкувати, кропити чимсь кого-, що-небудь. *Від гграшц повітря було отруєне, дарма що імператор наказав полити парфумами меблі і підлогу в залі* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 347); // Додавати до страви якусь приправу для поліпшення її смаку. *Учистив Хома якраз* [макітру вареників], *масличком* [маслечком] *поливаючи та у сметану обмокуючи* (Кв.-Осн., II, 1956, 478); * Образно. — *Тобі* [Старцю] *добре в світі буде, Біля тебе будуть люди На кишеню поглядати, Медом речі поливати* (Гл., Вибр., 1951, 119).

◇ **Полива́ти (поли́ти) вогне́м (мета́лом, свинце́м** *і т. ін*); **Полива́ти (поли́ти) з автома́та (кулеме́та** *і т. ін.*) — обстрілювати суцільними чергами. *Втягнутий у завулок кулемет тепер поливав вогнем темний майдан* (Панч, I, 1956, 528); *Кинулись* [карателі].. *до лісу, та й ну стріляти по своїх, по дорозі. А з дерев, із засідок наші їх свинцем поливали* (Мур., Бук. повість, 1959, 185); *Я з першого пострілу поклав вартового, а потім почав поливати з автомата гітлерівців, що метушились по мосту* (Збан., Між.. людьми, 1955, 131); **Полива́ти (поли́ти) по́том зе́млю (по́ле** *і т. ін.*) — важко працювати, трудитися, обробляючи землю, поле і т. ін. — *Коли одібрали ниву, то хай же я краще у воді бовтатимусь, ніж своїм потом чужу землю поливатиму...* (Л. Янов., I, 1959, 307); **Полива́ти (поли́ти) сльоза́ми (слізьми́, сльозо́ю** *і т. ін.*) *кого, що* — дуже плакати над ким-, чим-небудь. *Не сон-трава на могилі Вночі процвітає, То дівчина заручена Калину сажає, І сльозами поливає, І господа просить* (Шевч., II, 1963, 11); *Він .. читав його* [«Кобзар»], *коли на душі було важко, читав і поливав сльозою читане* (Збан., Сеспель, 1961, 74).

2. *тільки док., перех. і неперех., чим, на що і без додатка.* Почати лити, литися. *Знялася буря, дощ полив* (Граб., I, 1959, 482); *Полив ще сильніший дощ, увесь обрій затягло густою завісою* (Збан., Над Десною, 1951, 190); * Образно. *Двері одхилилися, світ місячний полив, як у яму, своє сяйво у темні сіни* (Мирний, I, 1954, 63); // *безос.* [Харитон:] *Вчора зовсім було насупилося на дощ, думка шибала: ось-ось полле* (Кроп., II, 1958, 11).

3. *тільки док., неперех.* Лити (у 2 знач.) якийсь час. *За вікном січе і січе дощ.. А коли отак полле до ночі,.. то й зовсім обвалиться* [стеля] (Цюпа, Назустріч.., 1958, 69).

4. *перех., спец.* Покривати поливою (у 1 знач.); глазурувати.

5. *перех., розм.* Відзначати покупку чого-небудь випивкою. *А поїхати на базар чи на ярмарок? Тоботи треба? Треба!.. А полити їх треба?* (Вишня, I, 1956, 103).

ПОЛИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПОЛИ́ТИСЯ,** поллю́ся, поллє́шся *і рідко* **ПОЛЛЯ́ТИСЯ,** полля́юся, полля́єшся *і* поллю́ся, поллє́шся, *док.* 1. Обливатися чим-небудь. * Образно. *Земля козача зайнялась І кров'ю, сину, полилась* (Шевч., II, 1963, 256); // Покриватися краплями поту, сліз і т. ін. *Червоне лице його як стиглий кавун зробилося, роздалося ушир, полилося потом* (Мирний, I, 1954, 196).

◇ **Полива́тися слізьми́ (сльоза́ми)** — гірко плакати; ридати. *Слухаючи, Катря поливалася слізьми* (Вовчок, I, 1955, 201).

2. *тільки док.* Почати литися (у 1 знач.) струменем. *Мужики цікаві стали, Чи ті кості білі всюди, Чи блакитна кров поллється, Як пробити пану груди?* (Л. Укр., I, 1951, 381); *Полилася з тихим бульканням вода в корито* (Тют., Вир, 1964, 107); // Розлитись, потекти через край. *Мотря сіпнула глиняника до себе; шматок горшка зостався в Карпових руках. Червона глина полилась по землі* (Н.-Лев., II, 1956, 272); *Води* [в річці] *ще побільшало. Якби ще на пів-аршина піднялась угору, то полилась би через греблю* (Гр., I, 1963, 416); // *безос. Налив* [Матюха] *чарку повну, аж на скатертину полилось* (Головко, II, 1957, 48); // Почати

рясно котитися великими краплями (про піт, сльози). *Сльози градом полились з очей* (Мирний, III, 1954, 62).

3. *тільки док., перен.* Проникнути кудись, поширитися десь (про світло, повітря і т. ін.); розповсюдитися. *Одчинила вона двері в пекарню, з звідтіль полився світ широкою хвилею* (Н.-Лев., II, 1956, 54); *Його* [місяця] *примарне химерне сяйво крадькома полилося крізь відчинене вікно в кімнату* (Донч., VI, 1957, 198); *Раптом хтось віконце відчинив, М'яке повітря ніжно полилося* (Рильський, Урожай, 1950, 84); // Поширитися, рознестися у просторі (про звуки, музику і т. ін.). *Над шляхом понеслась-полилася, наче срібний дзвіночок, жайворонкова пісня* (Мирний, IV, 1955, 307); *В кімнату полились звуки оркестру* (Головко, I, 1957, 420).

4. *тільки док., перен.* Почати лунати (про слова, розмову і т. ін.); зазвучати. *Полились, як струм, наелектризовані, гарячі Сашині слова* (Донч., II, 1956, 114); *Щоб техніка тобі здалась, щоб слухалась машина,.. Розмова тихше полилась. Так батько учить сина* (Дор., Три богатирі, 1959, 18).

5. *тільки док., перен.* Почати переміщатися (про багатьох або велику кількість чого-небудь). *Заворушилось і все стовпище в дворі і широкою хвилею полилось з воріт на вулицю* (Н.-Лев., III, 1956, 10); *Юрба й собі полилася за ними аж за село...* (Головко, I, 1957, 104).

◇ **Поли́тися річчко́ю (ріко́ю):** а) розлитися у великій кількості струменем. *Забахкали затички, полилось рікою дороге вино* (Н.-Лев., III, 1956, 146); б) почати надходити кудись у великій кількості. *Вийдуть комбайни на поле, виїдуть автомашини, і полився рікою хліб на станцію та в колгоспні комори* (Минко, Моя Минківка, 1962, 77).

6. *тільки недок.* Пас. до **полива́ти.** *Розписані вироби* [з глини] *після сушіння випалювались, а потім поливались безбарвною прозорою або кольоровою поливою* (Нар. тв. та етн., 3, 1958, 118).

ПО́ЛИВКА, и, *ж.* 1. Рідка приправа, яку додають у страву для поліпшення її смаку; підлива, соус. *Із мосї сипанки смачна страва буде, Поливку і маслечко дадуть добрі люди!* (Гл., Вибр., 1951, 233); [Х у с а:] *Краще йди сама в пекарню і розкажи, як треба готувати ту поливку до риби, по-сароньски* (Л. Укр., III, 1952, 183).

2. *діал.* Юшка, суп. *Я тобі, Іванку, курку зарізала на поливку* (Гомч., Жменяки, 1964, 260); *Заходить він до кухні, а там на столі стоїть страва: по́ливка, м'ясо, ще до того й кухоль пива* (Калин, Закарп. казки, 1955, 60).

ПОЛИ́ВКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **полива́ння.** *Там* [у палісаднику] *якраз відбувалася вечірня поливка квітів* (Смолич, I, 1958, 63); *При коренях молодих дерев ще не висохла від поливки земля* (Кучер, Чорноморці, 1956, 433).

ПОЛИВНИ́Й, а́, е́. Стос. до поливання. *У передгір'ях Південного Казахстану землеробство переважно поливне* (Ек. геогр. СРСР, 1957, 354); *Коли Роман приїжджав тоді на канікули, його друг захоплено розповідав про великі переваги поливного господарства, про чудові його перспективи* (Минко, Ясні зорі, 1951, 46); // Який потребує поливання; який поливається. *Обіч шляху потяглись колгоспні поливні городи* (Гончар, Маша.., 1959, 28); *На поливних землях трудівники колгоспів і радгоспів вирощують високі врожаї рису, пшениці, овочевих, кормових та інших культур* (Хлібороб Укр., 6, 1967, 1); // Признач. для поливання. *Вулицею неквапно проїздить полива́на машина* (Рибак, Зброя.., 1943, 33); *Вносити суперфосфат з поливною водою не можна, бо він майже весь залишається на поверхні грунту* (Хлібороб Укр., 3, 1964, 28).

ПО́ЛИВО, а, *с.* 1. Свинцева полива (у 1 знач.); шкливо. *У XVI ст. міські гончарі починають широко застосовувати свинцеву поливу, яка одержала назву шкливо, а пізніше поливо* (Нариси з іст. укр.. мист., 1969, 43); * Образно. *Якусь хвилину дивились* [Роман і Панас Максимович] *на став, посріблений місячним поливом* (Минко, Ясні зорі, 1951, 235).

2. *діал.* Бур'ян. — *Чи у вас там городи ростуть? — Поливо росте, а городовини нема* (Сл. Гр.).

ПОЛИ́ВОЧКА, и, *ж., діал.* Пестл. до **по́ли́вка** 2. *Усядь, брате, на лавочку, сьорбай добре поливочку* (Сл. Гр.).

ПОЛИ́В'ЯНИЙ, а, е. Покритий поливою (у 1 знач.). *На миснику полив'яні миски, дерев'яні ложки* (Н.-Лев., II, 1956, 413); *На столі в полив'яному глечику біліють підсніжники* (Стельмах, I, 1962, 424); *Клуб у їхньому селі — новий.. Нехай не з граніту, без полив'яної кераміки, зате — веселий* (Мушк., Серце.., 1962, 55);* Образно. *Над степом небо полив'яне* (Мис., Сорок.., 1957, 402).

ПОЛИГА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док., перех.* Мотузкою зв'язати худобу рядом.

ПОЛИГА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *док., перех., вульг.* З'їсти, випити з жадобою все або багато чого-небудь.

ПОЛИГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., з ким, розм.* Завести знайомство, зав'язати дружбу з ким-небудь; потоваришувати (з негативним відтінком). *Латин старий і полигався з Енеєм нашим молодцем* (Котл., I, 1952, 175).

ПОЛИ́ГАЧ, а, *ч., розм.* Помічник, спільник у яких-небудь діях (з негативним відтінком). *Трикляття королю, полигачеві дуків, Що нас* [ткачів] *запріг облудою в ярмо* (Граб., I, 1959, 247); *Панські полигачі накинулись на чоловіка, скрутили, зв'язали йому руки* (Стельмах, I, 1962, 430).

ПОЛИ́ГАЧКА, и, *ж., розм.* Жін. до **поли́гач.**

ПОЛИЗА́ТИ, ижу́, и́жеш, *док., перех.* 1. Лизнути кілька разів; лизати якийсь час. *Кішечка понюхала, полизала гарбуза й виплюнула* (Н.-Лев., III, 1956, 298); *Ярослав тримав крижнів високо, бо Шарик вищав, ставав на задні лапи, намагаючись полизати їх* (Мушк., День.., 1967, 80).

2. Те саме, що **злиза́ти** 1. — *Вже дружину твою, княже, Птиці повкривали, І червону кров полоцьку Звірі полизали* (Рудан., Тв., 1956, 264).

ПОЛИ́ЗАЧ, а, *ч., зневажл.* Той, хто підлабузнюється заради власної наживи; підлабузник. *Якщо пана гетьмана долав з остуди нежить і Однокрил ставав на час гугнявим, починали балакати в ніс і полизачі* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 97).

ПОЛИ́ЗКАТИ *див.* **поли́зькати.**

ПОЛИ́ЗЬКАТИ *і* **ПОЛИ́ЗКАТИ,** аю, аєш, *перех. і без додатка, розм.* Док. до **ли́зькати, ли́зкати.** *Де не взявся собака,— полизькав, полизькав* (Сл. Гр.); *Полизкають* [люди] *борщу, ковтнуть галушок із шість, — Уже й кородяться, що й бабка не порадить* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 185).

ПО́ЛИК, а, *ч.* Зменш. до **піл.** *Біля полика, на якому він лежав, сиділа незнайома чорнява молодиця* (Баш. Проф. Буйко, 1946, 18); *На полику спить старший син Сандер* (Шиян, Переможці, 1950, 6).

ПОЛИ́К, а́, *ч., діал.* Верхня частина рукава сорочки. *В жіночій сорочці вишивали полики, підопліччя, чохли, поділ* (Нар. тв. та етн., 1, 1966, 55); [О к с а н а:] *Поки паламар збереться ударити в дзвін, то я й полика дошию* (Кроп., I, 1958, 123); *За день Христина встигла стовкти мак і збити олію, роздерти на жорнах миску.. гречки і вишити зо дві квітки на поликах* (Стельмах, I, 1962, 156); // Поперечна вишивка на верхній частині рукава сорочки, на кінцях рушника і т. ін. *Вишивка*

на жіночих сорочках розташовувалась на рукавах двома рядами. Верхній ряд — полик — мав ширину 10—15 см (Нар. тв. та етн., 1, 1963, 87); *І писанок, і крашанок, Всього Трохиму надавала* [дівчина]. *Із поликами рушничок В зелені свята обіцяла* (Рудан., Тв., 1959, 63).

ПОЛИКÓВИЙ, а, е, *діал.* Стос. до полика (*див.* **полúк**). *До складу жіночого народного вбрання Поліського району давніше входили: вишита червоною заполоччю поликова сорочка, шерстяна червона спідниця з плисовою облямівкою по подолу, білий вишиваний фартух, широкий вовняний червоний або зелений пояс* (Нар. тв. та етн., 6, 1968, 65).

ПОЛИ́Н, ý, *рідко* **ПОЛИ́НЬ,** ю, *ч.* (*Artemisia Absinthium* L.). Трав'яниста або напівкущова рослина родини складноцвітих з міцним запахом і гірка на смак. *Краще полин їсти, ніж з нелюбом за стіл сісти* (Укр., присл., 1955, 115); *На високих місцях поріс, як джунглі, сивий полин і п'янив повітря гіркими пахощами, густими й задушливими* (Коцюб., II, 1955, 215); *На жовтих пагорбах шумлять гіркий полин, жовті трави, колюче будячиння* (Кучер, Чорноморці, 1956, 11); *Війнув вітерець — і полинь десь запах...* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 17); * Образно. *Вона догадалась, що її свекруха недобра, і що під її солодкими словами ховається гіркий полин* (П.-Лев., II, 1956, 284); * У порівн. *Страшною стороною стало проти неї людське життя; гіркі, як полинь, думки будило воно в її голові* (Мирний, III, 1954, 64); *П'ятеро, у зеленій, як полин, формі, тримали гвинтівки, націлюючись* (Петльов., Хотинці, 1949, 166).

ПОЛИНА́ТИ, áю, áєш, *недок., діал.* Літати (у 1 знач.). *Полинайте ж, дітки, пташками по світу* (Сл. Гр.).

ПОЛИНЕ́ВИЙ *див.* **полинóвий.**

ПОЛИНЕ́ЦЬ, нця́, *ч.* (*Artemisia austriaca* L.). Різновид полину. *Полинець сухий під ноги Лягає з шерехом глухим* (Шпорта, Вибр., 1958, 441).

ПОЛИНІ́ВКА, и, *ж., розм.* Горілка, настояна на полині. *Гіркий, та нешкідний удар писарський, Мов полинівки чарка у шинкарки* (Фр., X, 1954, 139).

ПОЛИНІ́ВОЧКА, и, *ж.* Пестл. до **полинівка.** — *Степане,.. ходи вже до столу та щось перекусимо, а я.. і чарку знайду, таку, як ти любиш, полинівочку нашу...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 139).

ПОЛИ́ННИЙ, а, е. 1. Те саме, що **полинóвий.** *Я стебла пригинав полинні, Гірку спиваючи росу* (Перв., I, 1958, 431); *Максим глибоко вбирав у груди гострий дух висмаленого сонцем і степовими вітрами чебрецю. Полинна гіркота лягла незмивно на пересохлі уста* (Рибак, Час.., 1960, 48); *Полинний вітер степовий, в туманах ріки... Там кожний камінь дорогий мені навіки* (Сос., Близька далина, 1960, 170); *Останні полинні межі. Ішли на колгоспну дорогу Полки,— а не перші стежі* (Брат., Пора.., 1960, 13); * Образно. *Там* [вдалині] *любов моя полинна, Русая коса...* (Мас., Сорок.., 1957, 29).

2. *у знач. ім.* **полúнна,** ної, *ж., розм.* Те саме, що **полинівка.** *З городу Спішить* [дядина] *назустріч — і мерщій Запрошує в свою господу,.. Швиденько достає полинну* (Мисик, Верховіття, 1963, 57).

ПОЛИНОВИ́Й, *рідко* **ПОЛИНЕ́ВИЙ,** а, е. Прикм. до **полúн, полúнь.** *Із бур'янів, весь сивий від полинового пилку, вилазить Денис* (Тют., Вир, 1964, 272); *Настойка з полинового цвіту виганяє з тіла будь-яку лихоманку* (Ю. Янов., I, 1958, 104); // Власт. полину, полиню; такий, як у полину, полиню. *Роса на траві мала вже полиновий колір перших приморозків* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 344); *Вийшовши з корівника, Турбай замислився. Поки є хоч один такий колгосп,.. в кожному шматку хліба люди мусять відчувати гіркуватий полиновий присмак* (Руд., Остання шабля, 1959, 173); *Сивітимуть знов удалині високі могили, віятиме вітер полиневим духом, хлюпатиме степ колоссям в обличчя* (Головко, II, 1957, 208); // Вигот. з полину, полиню. *Істотними лікувальними речовинами.. вважають полинове ефірне масло і гіркі речовини* (Лікар. рослини.., 1958, 32); *Я, мов досвідчений лікар, що, в кубку підносячи дітям Прикрий напій полиновий,.. Спершу обмазує вінця густим нерозсиченим медом* (Зеров, Вибр., 1966, 152); // Насичений запахом полину, полиню. *З різнотрав'я чудового Травень сіна надбав, Вітерця полинового Нам від серця подав* (Ус., Листя.., 1956, 4); // Вкритий полином, полином. *Нові ми садимо ліси на давніх межах полинових* (Рильський, Сад.., 1955, 47); *Греки втомлено попадали, поприлягали на полиновому схилі могили* (Гончар, Таврія.., 1957, 357); *На околиці міста, за яким починається полиневий степ, рівними вулицями розкинулось селище* (Цюпа, На крилах.., 1961, 308).

ПОЛИ́НУТИ, ну, неш, *док., поет.* 1. Легко, плавно полетіти (про птахів, комах і т. ін.). *Вони* [голубки] *знялися з місця й полинули через озеро* (Н.-Лев., III, 1956, 291); *Кравчина випускає гусей. Тривожно і радісно злетіли сірі гуси егору і полинули, полинули...* (Довж., Зач. Деспа, 1957, 605); * Образно. *І болящеє, побите Серце стрепенеться.. І полине голубкою Понад чужим полем* (Шевч., II, 1963, 64); // Почати переміщатися, пересуватися в просторі (про літаки, ракети і т. ін.). *Далеко позаду літака зривав він, той потужний реактивний гуркіт. Літак полинув сам по собі, а гуркотіння живе окремо від нього, живе, мов згадка про його політ* (Гончар, Тронка, 1963, 200).

2. Легко, плавно поплисти. *Зашипів затужавілий пісок під човнами, і два човни, як два селезні, тихо полинули по воді* (Н.-Лев., I, 1956, 54); // Почати текти. *Я трудом наближаю Той радісний час, Коли води каналом Полинуть до нас* (Нагн., Вибр., 1957, 150).

3. Поїхати, піти, побігти куди-небудь. — *Добре, добре, моя рибонько! Я тебе візьму з собою: під'їду кіньми під садок пізненько, а ти вийдеш до мене через сад, та й полинемо далеко, далеко!* (Н.-Лев., III, 1956, 156); [Василь *(іде вулицею, співаючи):*] *Ой, накину свитину на спину, Таки до дівчини на всю ніч полину* (Кроп., II, 1958, 115); // Вирушити, відправитись куди-небудь. *В які незвідані краї Полинуть правнуки мої?* (Мур., Осінні сурми, 1964, 5); * Образно. *Думка послухала мене і полинула в давній час у допотопний дикий бір* (Мак., Вибр., 1954, 143); // Стрімко поїхати, побігти і т. ін. — *Баскі гусарські коні,.. як на крилах, полинули по чудовій м'якій дорозі* (П.-Лев., III, 1956, 142); *Вона, як стріла, полинула до пенька, на котрому сидів Пилипко* (Мирний, IV, 1955, 306); *Нарешті автомобіль виплутався з Уч-Каргала і, подвоївши швидкість, полинув новим, тепер тільки наїжджеиим шляхом* (Ле, Міггір'я, 1953, 155).

4. Почати розповсюджуватися, поширюватися в просторі (про звуки, світло, запахи і т. ін.). *В теплому повітрі полинули солодкі пахощі розпареної ріллі, торішнього зіпрілого листя* (Речм., Весн. грози, 1961, 82); — *Гей, стережися! — знову полинув Зіньчин голос* (Шиян, Баланда, 1957, 11); *Спів полинув над островом, над берегами* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 217); // Почати поширюватися серед людей (про вісті, чутки і т. ін.). *Далеко полинула слава про Жижку і його відважну дружину* (Рад. Укр., 5.XII 1953, 3).

5. Почати швидко проходити, протікати (про час, події і т. ін.). *Десь під крильми журавлиними Літо полинуло зморене* (Гірник, Сонце.., 1958, 46); *Дні холодні полинуть за днями догорать горобини вогнем...* (Сос., Щастя.., 1962, 197).

◆ **Поли́нути ду́мкою (думка́ми, мрі́ями** *і т. ін.*) — думаючи, уявляти себе де-небудь в іншому місці. *Правда нам світитиме крізь хмари, Ми ж далеко думкою полинем* (Л. Укр., I, 1951, 351); *Вулицею проїхали автомашини, навантажені цеглою, і Михайло мимоволі полинув думками в Каховку* (Зар., Світло, 1961, 67); *Опук, закинувши руки за потилицю, полинув мріями своїми знову до Індії...* (Вол., Самоцвіти, 1952, 22).

ПОЛИНЯ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **полиня́ти.** *Посередині* [ішов] *Василь, у трошки полинялому від сонця офіцерськім костюмі, при всіх орденах і медалях* (Загреб., Спека, 1961, 22); // *у знач. прикм. І те пасмо проміння обливало одлиском стіни,.. полинялий килим під столом* (Н.-Лев., IV, 1956, 42); *На ньому сірий, полинялий, з дешевого матеріалу, піджак* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 7); *У світлицю вступила перелякане полиняле обличчя немолода чепуруха — куховарка* (Стельмах, I, 1962, 448); *Саламов вбирав голову в плечі. Він тепер дуже подібний до сірого полинялого птаха* (Допч., II, 1956, 215); * Образно. *Повільно, сумовито сочиться час. Здається, сонце навіки застигло в полинялому, полатаному білими хмарами небі* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 571).

ПОЛИНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Втратити попереднє забарвлення, набути невиразного, нерівного кольору; вицвісти, поблякнути. *Па обох ченцях були дуже старі, обстрьопані вовняні ряси, що вже зблякли, полиняли* (Н.-Лев., III, 1956, 370); *Обступили* [дівчата] *і милувалися з хустки... — Дуже гарна. Аби не полиняла тільки* (Головко, I, 1957, 108); * Образно. *Полиняли мої яскраві спогади, як давній, залежалий, цвілий крам* (Вас., II, 1959, 31).

2. *перен.* Втратити свіжість; зблідлути, змарніти. *Полиняло моє личко, Як квіт у морозі* (Пісні та романси.., II, 1956, 33).

3. *тільки 3 ос.* Те саме, що **ви́линяти** 2. *Сірий заєць, полинявши і вкрившись новою шерстю, котра його гріла й допомагала бути непомітним,— знову став подобатися собі* (Гуц., З горіха... 1967, 192).

ПОЛИ́НЬ *див.* **поли́н.**

ПО-ЛИСИ́ЧОМУ, *присл.* Подібно до лисиці, як лисиця. *Тоді він.. якось по-лисичому, навшпиньки, підступив до отця Палладія й поклонився йому до пояса* (Н.-Лев., III, 1956, 366).

ПОЛИСІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **полиси́ти.** *Його зустрів молодий ще, але передчасно полисілий чоловік* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 301); // *у знач. прикм.* * Образно. *Іван легко йшов угору.., забирався все вище й вище, аж на самісіньке полисіле тім'я гори* (Кол., Терен.., 1959, 294).

2. *у знач. прикм.* Не вкритий рослинами; голий (у 3 знач.). *Схилами високих полисілих гір мріють в одвічному спокої смерекові ліси* (Кол., Терен.., 1959, 299).

ПОЛИСІ́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **полисі́ти.**

ПОЛИСІ́ТИ, ію, і́єш, *док.* Стати лисим (у 1, 2 знач.). *Пуста голова ані посивіє, ані полисіє* (Номис, 1864, № 6156); *Батько Вови полисів зовсім, тільки віночок від колишніх кучерів залишився* (Кон., Десятикласники, 1938, 194).

ПО́ЛИСК, у, *ч.* 1. Яскраве, сяюче світло. *Полиск сонця;* // Яскравий сліпучий спалах чого-небудь. *Білий полиск блискавки засліплює йому очі* (Кол., Терен.., 1959, 308).

2. Блиск якої-небудь гладкої поверхні; лиск. *Полиск оголених скель, барвисті яруси лісів, гірські виселки з вузькими й високими, як терми, дерев'яними будинками трансільванців — все поєднувалось у картину, що вражала своєю казковою мальовничістю* (Гончар, III, 1959, 173); *І було ще раз видіння чистоти, простору, краси.. Кахляні стіни ванної, сяйво кранів, широкі полиски вікон* (Загреб., Спека, 1961, 246).

3. Відсвіт від якогось джерела світла; сяяння відбитого світла; відблиск (у 1 знач.). *Од вікна до мене в хату Червонясте світло впало. Чи то вуличнеє світло? Чи то полиски пожежі?* (Л. Укр., I, 1951, 153); *В печі горіла ясна електрична лампа, обгорнута червоним папером, і від її полиску було повне враження, що палають дрова* (Кучер, Трудна любов, 1960, 569); *Побачивши у вікні вогняні полиски, кричить* [Герасим]: *«Пожар! Пожар!..»* (Підс., Жарти.., 1968, 110); // Світлова пляма, що різко виділяється на темному фоні. *Юркове вікно світилося, з нього падав золотистий полиск на замети* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 143); // Те, що неяскраво виділяється на якому-небудь фоні. *Двоє, літній майор та його кругловида, з полиском сивини у товстій косі, балакуча дружина, давно вже спали на нижніх лавах* (Коз., Листи.., 1967, 3).

4. Інший відтінок або відтінки при якомусь основному кольорі; відлив (у 1 знач.). *Се був маленький болотяний пташок.. Пір'я на нім було попелясто-сіре з легеньким перловим полиском* (Фр., III, 1950, 251); *Все в ній* [Мотрі] *блищить.. і каштанове волосся має такий особливий полиск, що не раз ведуться суперечки, чи воно каштанове, чи темно-русяве* (Вільде, На порозі, 1955, 22).

ПОЛИ́СКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поли́скувати.**

ПОЛИ́СКУВАТИ, ую, уєш, *недок., чим і без додатка.* 1. Злегка або час від часу лисніти (про гладку поверхню чого-небудь). *Лиса голова полискує, як лаком вкрита* (Горд., Чужу ниву..., 1940, 197); *Під молочним промінням тьмяно полискували численні дахи, куполи* (Гончар, III, 1959, 238).

2. Час від часу світитися переливчастим світлом. *У хвилях тремтить і полискує Млявий промінь нічних ліхтарів* (Граб., I, 1959, 471); // Яскраво спалахувати час від часу. *Над величезним корпусом Караван-Сараю полискували блискавки, розриваючи в темряві вогняні щілини* (Горький, Діло Артам., перекл. за ред. Варкентіц, 1950, 125).

3. Час від часу виблискувати (у 2 знач.), відбиваючи проміння, світло. *Тільки бачила* [Надійка], *як ворушаться повні, пофарбовані губи та тьмяно полискують скельця чорних окулярів* (Коз., Листи.., 1967, 233).

4. *перен.* Виділятися на якому-небудь фоні; виднітися. *Зачіска рівна, велика коса старанно закладена вінком на голові, а в русявому волоссі вже полискує срібляста, зрадлива сивизна* (Кучер, Дорога.., 1958, 78); *Ремо безперестанку набиває свою люльку,.. сновигаючи шляхом, який мутною стрічкою ледве полискував у темряві* (Досв., Гюлле, 1961, 108).

ПОЛИ́СКУВАТИСЯ, уєтьcя, *недок.* Те саме, що **поли́скувати 1.** *Маніжка* [манишка] *на йому біла, вигладжена, аж полискується* (Свидн., Люборацькі, 1955, 138); *Від меду аж набрякла* [бджола], *аж полискувалася* (Мирний, I, 1954, 177); *Полискується бриль солом'яний, наче золотий* (Сл. Гр.).

ПОЛИ́СКУЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **поли́скувати.** *Стоячи високо на плиті з полискуючим на сонці гладко виголеним тіменем,.. здавався він* [патер] *високим, як придорожній стовп* (Фр., II, 1950, 196).

ПОЛИСТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Листати якийсь час. *Він полистав сторінки у коричневій дермантин оправленої книжечки* (Собко, Нам спокій.., 1959, 100).

ПОЛИСТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* Листуватися якийсь час.

ПО-ЛИ́СЯЧОМУ, *присл.* Як властиво лису. *Він, підняви́ши морду, як не задзявкає й собі по-лисячому!* (Фр., IV, 1950, 95).

ПОЛИ́ТИ *див.* **полива́ти.**

ПОЛИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поли́ти** 1, 4. *Каменем вислані улиці, зранку політі, щоб не куріли, вилискувались на сонці широкими сірими кругляками* (Мирний, III, 1954, 257); *При болях у вусі, ревматичних болях і подагричних опухах роблять гарячі обкладки з маленьких мішечків, наповнених порівну сумішшю квіток бузини чорної і ромашки і політих кип'ятком* (Лікар. рослин.., 1958, 111); *Шелестить, шумить Зелений мис, щедро політий тропічними зливами* (Руд., Остання шабля, 1959, 238); *Знайде* [малеча] *кущик іще не політий — хлюп! — і знов до шапливка* (Головко, I, 1957, 182); // *у знач. прикм. А під тином, де не скопано, свій особливий, ніким не саджений і не політий город* (Донч., V, 1957, 129); // **поли́то,** *безос. присудк. сл. Пізніше, коли все поле буде політо, складуть акта. І коли якість буде визнана відмінною,— тракторист-машиніст і поливальник одержать премію* (Рад. Укр., 17.V 1968, 1).

◇ **Поли́тий кро́в'ю** (**по́том, сльоза́ми, слізьми́, сльозьми́** *і т. ін.*): а) який зазнав багато горя, страждань; згорьований (у 1 знач.). *І тільки перевізник з піднятим угору веслом тягнувся головою, мов соняшник, за піснею своєї, кров'ю політої землі* (Стельмах, II, 1962, 58); *І поки ви дознаєтесь, Що ще в країна, Не політа сльозьми, кров'ю, То я одночину...* (Шевч., I, 1963, 241); б) важко оброблений, здобутий і т. ін. ким-небудь. — *А земля не твоя, а наша. Ми її орали, вона нашою кров'ю й потом політа* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 20); — *Вся земля наша, одвіку, бо кожна грудка, кожен упруг політі потом, погноєні кров'ю трудящих* (Коцюб., II, 1955, 72); *Цікавий і допитливий Тарас одного разу й сам надумав пошукати тих залізних стовпів, що підпирали небо над рясно політою невільницькими слізьми, потом і кров'ю землею* (Слово про Кобзаря, 1961, 15).

ПОЛИ́ТИСЯ *див.* **полива́тися.**

ПО-ЛИТО́ВСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-литовському.**

ПО-ЛИТО́ВСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у литовців, за звичаєм литовців. *Були і кав'яри з Турецької землі. І по-литовському зготовані драглі* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 345).

2. Литовською мовою.

ПОЛИТТЯ́, я́, *с., спец.* Дія за знач. **поли́ти** 4.

ПОЛИХА́ННЯ, я, *с., рідко.* Дія і стан за знач. **полиха́ти.**

ПОЛИХА́ТИ, а́є, *недок., рідко.* Яскраво горіти; палати. *Квіти кидали їм* [червоноармійцям] *під ноги, а ще полихали.. будинки* (Ів., Таємниця, 1959, 102); // Яскраво світитися. *Полихали заграви пожеж, як розкидані незримою рукою чи вітром червоні прапори* (Довж., III, 1960, 372).

ПОЛИХНУ́ТИ, не́, *док., рідко.* Однокр. до **полиха́ти.** *Полихнув синюватий вогник.*

ПОЛИХОСЛО́ВИТИ, влю, виш; *мн.* полихосло́влять; *док.* Лихословити якийсь час. *Надвечір часом наїжджали Сусіди.. Полихословить, потужити, Пожартувать собі гуртом* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 60).

ПО-ЛИ́ЦАРСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-ли́царському.** *Ви так по-лицарськи говорите про жінок-критиків, що після сього якось рука не здіймається писати щось критичного проти Вас* (Л. Укр., V, 1956, 126); *Данькові здалося, що відмовитись тепер від гри було б не по-лицарськи* (Гончар, I, 1959, 47).

ПО-ЛИ́ЦАРСЬКОМУ, *присл.* Як лицар, як лицарі, подібно до лицаря, до лицарів. — *Я не піду по добрій волі з полону,— тихо обізвався Саїб.— Це було б не по-лицарському* (П.-Лев., IV, 1956, 34).

ПОЛИЦЕМІ́РИТИ, рю, риш, *док.* Лицемірити якийсь час.

ПОЛИ́ЦЯ, і, *ж.* 1. Дошка або кілька дощок, які закріплені горизонтально на стіні або в шафі й використовуються для зберігання посуду, продуктів харчування, одягу, книг і т. ін. *Кайдаш махнув рукою й зачепив горщик на полиці* (Н.-Лев., II, 1956, 270); *Упоравшись, зняла* [Харитя] *серп з полиці, поклала в торбинку хліба та цибулі і зав'язала рябенькою хусточкою* (Коцюб., I, 1955, 76); *Катря мовчки дістала з полиці цілу хлібину й урочисто поклала на столі* (Головко, II, 1957, 208); *Полиці були закладені шматками тонких сукон, шерстяних, шовкових і бавовняних тканин* (Чорн., Потік.., 1956, 394); *Книжкові полиці від підлоги до високої, розмальованої стелі займали дві стіни* (Тулуб, В степу.., 1964, 227); // Окреме місце у вигляді дощаного настилу чи дивана для лежання або для розміщення багажу у залізничному вагоні. *Сьогодні пасажирів у прямому було не густо — всі верхні полиці виявились вільними* (Гончар, Дорога.., 1953, 45); *Прокинувся я вранці, дивлюсь — сидить мій приятель, спустивши із верхньої полиці ноги* (Вишня, II, 1956, 182).

2. Частина плуга, яка відрізає й перевертає пар землі. *Полиця* [плуга], *яка служить для обертання і кришення скиби, має вигнуту робочу поверхню* (Механ. і електриф.., 1953, 13); *Нам вчулося, як шумить отакий плуг, перерізаючи полинь та тирсу і кладучи полицею довгу скибку* (Ю. Янов., V, 1959, 127).

3. Частина затвора для насипання на неї пороху в старовинному кремінному пістолеті і рушниці. *От на полицю сіруватий Посипавсь порох — і зубчатий, Надійний кремінь звівся знов* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 154).

◇ **Кла́сти зу́би на поли́цю** *див.* **кла́сти.**

ПОЛИЦЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док., розм., заст.* Позалицятися.

ПОЛИ́ЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **поли́ця.** *Майбородиха.. зняла з полички таріпку з шуликами з маком і поставила на стіл* (Н.-Лев., IV, 1956, 284); *Були тут різні поличкн для книг і шахів* (Трубл., Глиб. шлях, 1948, 263); [В а с и л ь *(іде вулицею співаючи):*] *Поламалась поличка у плузі, Та чогось моя голівонька в тузі* (Кроп., II, 1958, 115); *Дужі коні не йшли, а бігли, й з-під полички плуга виверталася масна скиба, що вилискувалася проти сонця* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 201); — *А в вас, хлопці, чи рушниці готові, чи на поличках є порох? Оглядіть, підсипте сухого!* (Стар., Облога.., 1961, 35).

ПОЛИЧКО́ВИЙ, а, е. Стос. до полички. *У південних, південно-східних і центральних районах Лісостепу перші два-три обробітки пару також провадять поличковими знаряддями* (Колг. енц., II, 1956, 232).

ПОЛИ́ЧНЕ, ного, *с., юр.* Речовий доказ. — *Що воно за суддя? Який він суддя? У вас,— каже,— нема ні свідителів* [свідків], *ні поличного* (Мирний, III, 1954, 355).

◇ **Пійма́ти (спійма́ти) з поли́чним** — застати когонебудь на місці злочину; зловити на шкоді.

ПОЛИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до полиці (у 1 знач.).

2. Який здійснюється механізмом, оснащеним полицею (у 2 знач.). *Треба правильно поєднувати поличний і безполичний обробіток на різну глибину у сівозміні стосовно до різних полів, ділянок і культур* (Колг. Укр., 11, 1957, 20); *Рослини на ділянках з поличною оранкою мали більш розвинений стеблестій* (Хлібороб Укр., 11, 1966, 5).

ПОЛИ́ЧНИК, а, *ч., діал.* Ляпас. *Добрячий поличник був відповіддю.*

◇ **Да́ти поли́чник (поли́чників)** *кому;* **Почастува́ти поли́чником** *кого* — ударити по обличчю кого-небудь раз (кілька разів). *Він Гринька за обшивку та надвір: «Уступися, жебраку, не паскудь мені хати». Ще й дав йому на дорогу кілька поличників* (Март., Тв., 1954, 340); *— Попам'ятаєш ти ще, хто така Рахіра та й кого ти поличником почастувала!* (Коб., II, 1956, 161); **Діста-ва́ти (діста́ти, хапа́ти** *і т. ін.*) **поли́чника (поли́чників)** — зазнавати удару (ударів) по обличчю. *Скільки разів здибали її брат або мати, стільки разів дїставала від них поличника.. Брат.. мовчки бив у лице* (Коб., II, 1956, 152); *— Таких міцних поличників я ще ніколи не хапав* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 261).

ПОЛИ́ЧЧЯ, я, *с., розм., заст.* Портрет; фотографія. *Жалую, що не можу зараз послати Вам свого поличчя, бо ще не встиг сфотографуватися* (Коцюб., III, 1956, 124).

ПОЛИША́ТИ[1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОЛИШИ́ТИ,** лишу́, ли́шиш, *док., перех., розм.* 1. Вирушаючи звідкись або кудись, не брати з собою кого-, що-небудь; залишати (у 1 знач.). *Маріквіта вийшла, а вийшовши, полишила в кімнаті китицю з гранат* (Л. Укр., III, 1952, 385); *Полишивши дружкам гільце і молоду, якій тепер належало ліпити вареники для бояр, Марта з Меланею поспішили в хату до Колибердів* (Смолич, Мир.., 1958, 26); // Вирушати, покидаючи тимчасово або назавжди кого-, що-небудь. *Розумів* [Данило], *що батька з матір'ю не хоче полишати Анна* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 288); *З болем у душі полишали* [бійці] *рідну землю, але в серці берегли надію* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 5); *— Ти пішов, а мене саму полишив... З ким же я буду тепер газдувати..?* (Коцюб., III, 1955, 353); // Зберігатися, не зникати. *Оптимізм Лопе де Вега.. не полишав його навіть у відображенні трагічних ситуацій* (Літ. Укр., 8.I 1963, 4).

◇ **Полиша́ти (полиши́ти) за собо́ю** *кого, що:* а) рухаючись уперед, віддалятися від кого-, чого-небудь. *Другого дня вже й.. сапальниці полишали за собою довгі рядки підсапаних буряків, а Олександра лише здалека манячіла червоною хусткою, поспішаючи на роботу* (Коцюб., II, 1955, 60); б) випереджати, перевершувати.

2. Давати можливість розпоряджатися чим-небудь. *Щодо об'єму томиків, то справу цю з дорогою душею полишаю Вам* (Коцюб., III, 1956, 205); // *на кого.* Доручати комусь піклуватися про кого-, що-небудь. *При війську треба служити 2—3 роки без перерви,.. полишати поле й хату на жінку й діти* (Коб., II, 1956, 12); // *кому.* Заповідати кому-небудь щось. *Доробився він у тих лісах та на воді до того, що царинки свої позадовжував* [заборгував], *дітей не в силі вивінувати* [наділити приданим] *хоч так, як його дядько* [батько] *йому по смерті своїй полишав* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 242).

Полиша́ти (полиши́ти) спа́дщину (спа́док, у спа́дщину, в спа́док) — те саме, що **Залиша́ти (залиши́ти) в спа́дщину (у спа́док)** (*див.* **залиша́ти**). [Мартіан:] *Палкий мій друг своєму сину і щире серце в спадок полишив* (Л. Укр., III, 1952, 298).

3. Бути причиною появи, виникнення чого-небудь, спричиняти щось; залишати (у 3 знач.). *Зовсім відмінні почування полишила ця розмова в серці Регіни* (Фр., VI, 1951, 240); *Зникнення Зіни і зустріч з Лебедем чомусь в однаковій мірі скаламутили душу і полишили в ній якісь недобрі передчуття* (Баш, На.. дорозі, 1967, 222); *Творча діяльність Горького полишила свій вплив у всіх галузях культури українського народу* (Вітч., 3, 1968, 133).

4. Зберігати, відкладати щось для кого-, чого-небудь; залишати (у 4 знач.). *Ватаг полишив ще на закуску* [худобі] *невеличкі, не дуже збиті худобою ділянки паші* (Гжицький, Опришки, 1962, 174).

5. *також з інфін.* Переставати займатися чим-небудь, припиняти щось робити; залишати (у 7 знач.). *Він доносив князеві, що полишав службу через те, що літа й здоров'я не дозволяють йому клопотатись такими трудними справами* (Л. Укр., III, 1952, 513); *Антон Платонович полишив усе на світі і з пристрасною енергією взявся за ескіз нової картини* (Вол., Озеро.., 1959, 169); // Відмовлятися від чогось, забувати про щось. *Ой полишив білий хлопець Маріку любити* (Сл. Гр.); // *перен.* Припиняти використання чогось. *Полишити гніздо.*

6. Зберігати в якому-небудь стані, положенні і т. ін. *За арештантами й ключник увійшов до кузні, полишаючи двері за собою відхилені* (Фр., VI, 1951, 176); *Письменник* [П. Козланюк] *не полишав героя в сфері родинних інтересів, індивідуалістичних прагнень самотужки вибитися з бідності* (Рад. літ-во, 5, 1964, 65); // Не займати, не знищувати. *Чи ти наважишся що відповісти, чи будеш тікати,— Битимуть, знай, все одно. А потім почнуть позивати, Гніватись будуть... Щоправда, і бідний у нас не без права: Може, наприклад, благати, щоб зуби йому полишили* (Зеров, Вибр., 1966, 355).

ПОЛИША́ТИ[2], а́ю, а́єш, *док., перех.* Залишити всіх або багатьох, все або багато чого-небудь; позалишати. *Ой посію, співаночки, довгими нивами, ой умиюся за вами дрібними сльозами. А як мені добре буде, я вас позбираю, а як з мужем лихо буде, я вас полишаю* (У. Кравч., Вибр., 1958, 123); *Пастухи, що недалеко пасли, полишали худібку і стали підходити до веселих співаків* (Кобр., Вибр., 1954, 158).

ПОЛИША́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПОЛИШИ́ТИСЯ,** лишу́ся, ли́шишся, *док., розм.* 1. Продовжувати своє перебування де-небудь, не покидати якогось місця; залишатися (у 1 знач.). *Ми полишилися на місці.*

2. *тільки 3 ос.* Зберігатися, продовжувати існувати, бути; не зникати; залишатися (у 3 знач.). *Ще й тепер серединою дебри полишалися тут і там маленькі ямки* (Март., Тв., 1954, 245); *З мурів оборони полишилися обривки тільки* (У. Кравч., Вибр., 1958, 301); // Бути в наявності (після використання частини чого-небудь). *З одержаних грошей полишилась заледве дрібна частиночка* (Фр., VI, 1951, 237); // *кому.* Діставатися кому-, чому-небудь після когось. *Відтак просив гостя сідати на липовій лавці, що тяглася попід цілою стіною від одного кута до другого,— про неї він говорив, що полишалася йому в спадщині ще по дідові* (Коб., II, 1956, 46).

3. Не переставати бути у якомусь стані, продовжувати бути яким-, ким-, чим-небудь; залишатися (у 2 знач.). *Скоро, мітко жну та ще співаю, першою колись була я,— нині полишаюсь...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 127).

4. Опинятися позаду кого-, чого-небудь, що рухається вперед. *Що йому діяти? Скільки вже неба за ним полишилось, Скільки іще перед ним...* (Зеров, Вибр., 1966, 317).

5. *тільки недок.* Пас. до **полиша́ти**[1].

ПОЛИ́ШЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **полиши́ти.** *Ряди стоптаних капцанів, полишених біля порога, насичали повітря їдким запахом поту* (Коцюб., II, 1955, 130); *Жалюгідні плоти, за які билися між собою.. шведські вояки, полишені королем напризволяще* (Вол., Місячне срібло, 1961, 361); *Полишені без воєводи, татари загелготіли і, розуміючи, що не виратись їм з пастки, не забарилися скласти зброю* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 186); *Мистецтво — душа народу. І твори,*

полишені поколіннями предків, сприймаються як величний перегук віків (Літ. Укр., 9.II 1965, 2); // *у знач. прикм. В чужім полі і без серпа, не маю чим жати; хіба стану полишені колоски збирати* (У. Кравч., Вибр., 1958, 43); // **поли́шено,** *безос. присудк. сл. Я ревів з жалю, що мене полишено* (Коб., III, 1956, 426).

ПОЛИ́ШЕННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **полиша́ти.**

ПОЛИШИ́ТИ *див.* **полиша́ти.**

ПОЛИШИ́ТИСЯ *див.* **полиша́тися.**

ПОЛІ... Перша частина складних слів, що відповідає слову **бага́то,** напр.: поліавітамінóз, поліагрегáтний, поліваки́на, поліваленíтний і т. ін.

ПОЛІАКРИЛАМІ́Д, у, *ч., хім.* Цінний хімічний полімер, що виступає замінником крохмалю і використовується в народному господарстві для надання грунтові певної структури, підвищення його родючості. *Зовсім недавно для закріплення пісків, що наступають, було запропоновано нову високомолекулярну речовину — поліакриламід* (Наука.., 4, 1966, 24).

ПОЛІАМІ́ДИ, ів, *мн., спец.* Продукти поліконденсації амінокислот. *Найбільшу популярність і практичне застосування набули в сільському господарстві плівкові матеріали з поліхлорвінілу, поліамідів та поліетиленів* (Рад. Укр., 1.VIII 1959, 3).

ПОЛІАМІ́ДНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **поліамі́ди.** *Тепер для потреб овочівництва хімічна промисловість виробляє синтетичні плівки різних видів: поліетиленові, поліамідні, поліхлорвінілові* (Колг. Укр., 10, 1962, 28); *За міцністю поліамідні волокна у 8—10 разів перевершують бавовняні і в 20 разів шерстяні* (Наука.., 6, 1971, 7).

ПОЛІА́НДРІЯ, ї, *ж., спец.* Форма шлюбу, при якій жінка може бути одночасно одруженою з багатьма чоловіками; багатомужжя.

ПОЛІАНІ́Т, у, *ч.* Мінерал з групи окислів.

ПОЛІА́НТОВИЙ, а, е: Δ **Поліа́нтова троя́нда** — троянда, що належить до садової підгрупи троянд. *Поліантові, чайно-гібридні і ремонтантні троянди, що потребують доброго захисту взимку, загортають шаром грунту 20—25 сантиметрів* (Колг. Укр., 10, 1960, 33).

ПОЛІАРТРИ́Т, у, *ч., мед.* Одночасне ураження кількох суглобів або послідовне поширення запального процесу з одного суглоба на інші. *Серед різних уражень суглобів ревматичні ураження в найчастішими, називаються вони ревматичним поліартритом* (Наука.., 3, 1962, 54).

ПОЛІ́БІЧОК *див.* **полі́бочок.**

ПОЛІ́БОЧОК, ПОЛІ́БІЧОК, чка, *ч., діал.* Невелика бочка. *По кутках стоять.. полібочки з капустою, огірками, буряками, квасом* (Сл. Гр.); — *А ти де був..? — У хоромах за полібічком* (Черемш., Тв., 1960, 50).

ПО-ЛІВА́ЦЬКИ, *присл., політ.* Те саме, що **по-ліва́цькому.**

ПО-ЛІВА́ЦЬКОМУ, *присл., політ.* Прикриваючи свої дрібнобуржуазні погляди революційними фразами. *У перші роки Радянської влади деякі по-лівацькому настроєні діячі намагалися штучно форсувати «найшвидший перехід до комунізму»* (Наука.., 11, 1968, 4).

ПОЛІВИ́ТИ, влю, вйш; *мн.* полівля́ть; *док.* 1. *перех.* Їдучи, йдучи, відхилитися ліворуч. * Образно. — *Скоро лиш одною ногою полівши, щоб зійти на погубну дорогу, ого, вже тебе той терен* [сумління] *зашпигає, і ослабить, і заглушить твою лиху силу* (Фр., IV, 1950, 397).

2. *перех.* Спрямувати щось ліворуч. *Полівити поводи.*

3. *неперех., безос., кому, діал.* Полегшати. *Йому полівило* (Сл. Гр.).

ПОЛІВІ́ННЯ, я, *с., політ.* Дія за знач. **полівіти.** *У своїй еволюції журнал* [«Харьковский Демократ»] *має яскраво виражену тенденцію до, так би мовити, полівіння, до більшої соціальної гостроти* (Матеріали з іст. укр. журналістики, 1959, 32).

ПОЛІВІТАМІ́НИ, ів, *мн.* Пілюлі або таблетки, які містять у своєму складі різні вітаміни і вживаються для профілактики і лікування авітамінозу. *Багатьом дуже корисно приймати препарати вітамінів С + В або полівітамінів у весняний час* (Наука.., 2, 1963, 39); *Полівітаміни зміцнюють організм, підвищують його життєздатність, запобігають захворюванням* (Веч. Київ, 19.VII 1957, 4).

ПОЛІВІ́ТИ, ію, ієш, *політ.* Док. до **лівіти.**

ПОЛІВІ́ШАННЯ, я, *с., політ.* Дія і стан за знач. **полівішати.**

ПОЛІВІ́ШАТИ, аю, аєш, *політ.* Док. до **лівішати.** *Або про буржуазну демократію, про «демократичні свободи». Хіба зараз немає таких, які вважають, що капіталізм дуже змінився, полівішав чи що, і Марксова характеристика його природи застаріла?* (Талант.., 1958, 74).

ПОЛІ́ВКА [1], и, *ж.* 1. Невеликий, перев. польовий та лісовий гризун, подібний до миші. *Численні миші, полівки, хом'яки, ховрахи та інші гризуни.. знищують багато зерна, овочів, шкодять технічним культурам* (Корисні птахи.., 1950, 6); *Багато мишовидних гризунів зустрічається на полях. Це польова миша .., сіра полівка з порівняно коротким хвостом* (Зоол., 1957, 150); *Розмножуючись у великій кількості в букових лісах, руді полівки можуть завдавати шкоди розсадникам і сільськогосподарським культурам, що знаходяться в межах лісових масивів* (Звірі.. Карпат.., 1952, 45).

2. *розм.* Польова газета. *Великою популярністю користуються полівки. В них висвітлюються досвід передовиків* (Київ. правда, 15.VI 1951, 3); *Хто, як не агітатор, допоможе випустити полівку чи сатиричний листок, виготовити плакати, заклики?* (Рад. Укр., 9.IV 1959, 1).

3. *діал.* Рівнина, поле. *Та став же старший брат та середульший На полівку вибігати, на степи високі, На великі дороги розхідні* (Думи.., 1941, 88).

ПОЛІ́ВКА [2], и, *ж.* Зменш.-пестл. до **поло́ва.** *Манить так, як горобця на полівку* (Номис, 1864, № 3090); * Образно. — *Чув цих студентів у поїзді, як на святки їхали — полівка, свату, а не люди!* (Кос., Новели, 1962, 94).

ПОЛІ́Г, лóгу, *ч.* 1. *діал.* Низовинна рівнина. *Як би щасливу дорогу Вибрати з трьох, що лягли по пологу?* (Щог., Поезії, 1958, 425).

2. *діал.* Покіс. *Вже скосили траву, і з її пологів ішов отой густий, вогкий запах гірських цвітів* (Фр., III, 1950, 85).

3. *рідко.* Те, чим закривають що-небудь, завішуючи або покриваючи його; занинало. *В одкинутий поліг намету ввірвався вітер* (Рибак, Перекл. Рада, 1948, 106).

ПОЛІГАМІ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Те саме, що **поліга́мний.**

ПОЛІГА́МІЯ, ї, *ж., спец.* Те саме, що **багатошлю́бність.**

ПОЛІГА́МНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до полігамії.

ПОЛІГЕНІ́ЗМ, у, *ч.* Реакційне антинаукове вчення в антропології, згідно з яким людські раси становлять собою різні види і роди, що не мають спільного походження.

ПОЛІГІ́НІЯ, ї, *ж., спец.* Форма шлюбу, при якій чоловік може бути одночасно одруженим з багатьма жінками; багатоженство.

ПОЛІГЛÓТ, а, ч. Людина, яка володіє багатьма мовами. *Історії відомо чимало поліглотів, що знали десятки і навіть сотні чужих мов* (Знання.., 9, 1967, 14).

ПОЛІГÓН, а, ч. 1. Ділянка місцевості, обладнана спеціальними допоміжними спорудами та приладами для проведення навчальної, перев. артилерійської стрільби, а також для випробування різних видів озброєння. *Кілька годин тому дивізіон успішно відстріляався на полігоні й тепер перемагав останні кілометри до таборів* (Сміл., Зустрічі, 1936, 65); *Ці рядки* [вірша], *що виникли в свідомості* [Сеспеля] *раптово,.. обпалили мозок, всю важку дорогу від казарм до полігона.. супроводжували мовчазного поета* (Збан., Сеспель, 1961, 233); * У порівн. *Бура перекопська рівнина лежить між морями, як величезний, вигорілий на сонці полігон* (Гончар, Маша.., 1959, 64).

2. *буд.* Відкритий майданчик, пристосований та обладнаний для виготовлення збірних залізобетонних конструкцій (або їх елементів). *Тепер в Запоріжжі реконструюються старі і споруджуються нові заводи і полігони збірних залізобетонних виробів* (Архіт. і буд., 6, 1955, 15); *Робота по виготовленню .. залізобетону провадиться цілорічно: літом на полігоні, взимку — в пропарювальних камерах* (Наука.., 2, 1957, 7).

3. *спец.* Многокутник (замкнутий або незамкнутий).

ПОЛІГОНÁЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до полігона (у 3 знач.). *Коли грунт у пустині не кам'янистий, то в ньому утворюються дуже глибокі та великі щілини і розколини, які перетинають одна одну під різними кутами і розбивають грунт на окремі полігональні уламки* (Курс заг. геол., 1947, 85).

△ **Полігонáльна клáдка,** *буд.*— складання і укріплення многокутних кам'яних плит, поставлених на ребро.

ПОЛІГÓННИЙ, а, е. Прикм. до **полігóн** 1, 2. *Полігонна пустеля, піщані бархани, що тягнуться аж до крайнеба,— тільки глянеш на них, так одразу тоскно стає* (Гончар, Тронка, 1963, 293); // Стос. до полігона (у 1, 2 знач.). *Уралов спершу побоювався, що не звикне тут Галя, занудьгує серед полігонного одноманітного життя* (Гончар, Тронка, 1963, 297); *Великого поширення* [на Україні] *набули полігонні установки для виготовлення залізобетонних елементів, цегляних блоків та ін.* (Архіт. Рад. Укр., 1957, 17).

ПОЛІГРÁФ, а, ч., *спец.* Копіювальний прилад.

ПОЛІГРАФІ́СТ, а, ч. Фахівець друкарської справи, поліграфічного виробництва. *Іван Матвійович — на рідкість обдарований наборщик, майстер серед поліграфістів* (Роб. газ., 23.IX 1965, 2); // Той, хто працює на підприємстві, в установі і т. ін. поліграфічного виробництва. *Директор українського поліграфічного інституту .. розповів про наукову роботу поліграфістів України* (Рад. літ-во, 3, 1964, 158); *З хорошими показниками закінчують поліграфісти перший рік п'ятирічки* (Веч. Київ, 29.XII 1966, 1).

ПОЛІГРАФІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **поліграфі́ст.**

ПОЛІГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до поліграфії. *Нове поліграфічне підприємство.. відзначатиметься великою виробничою потужністю* (Наука.., 7, 1958, 35); *Той не завідувач друкарнею, хто не переконаний, що газета існує.. для того, щоби розвивалася поліграфічна промисловість* (Еллан, II, 1958, 46); *Якість поліграфічної продукції, виготовленої українськими майстрами, не поступається перед кращими світовими зразками* (Літ. Укр., 16.I 1968, 1).

ПОЛІГРАФІ́Я, ї, *ж.* Галузь промисловості, що займається виготовленням друкованої продукції, і галузь техніки, пов'язана з виготовленням друкованої продукції. *В арсеналі оргтехніки багато засобів швидкого і доброякісного розмноження інформації. Серед них засоби так званої оперативної поліграфії: ротатори, гектографи, офсетні машини* (Наука.., 1, 1967, 15).

ПОЛІДАКТИЛІ́Я, ї, *ж.* Природжена вада розвитку людини, а також ссавців та птахів, яка полягає в утворенні додаткових пальців.

ПОЛІЕ́ДР, а, ч. Те саме, що **многогрáнник.**

ПОЛІЕМБРІОНІ́Я, ї, *ж.* 1. Розвиток з однієї яйцеклітини кількох зародків (у тварин і людей).

2. Розвиток в одній насінині кількох зародків у рослин.

ПОЛІЕТИЛЕ́Н, у, *ч.* Продукт полімеризації етилену, який застосовується при виробництві пластичних мас. *Поліетилен є найпростішим полімерним вуглеводнем і універсальним пластиком, який має велике технічне значення* (Наука.., 12, 1958, 22).

ПОЛІЕТИЛЕ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **поліетиле́н.** *Поліетиленову плівку, яку стелять на грядках, можна використовувати протягом кількох сезонів* (Наука.., 7, 1958, 9); // Вигот. з поліетилену. *В поліетиленовій тарі можна перевозити квашену капусту, солоні огірки, варення* (Веч. Київ, 21.V 1958, 3).

ПОЛІ́ЖНИЦЯ, і, *ж., рідко.* Те саме, що **породі́лля.** *Великі страдницькі очі глянули на нього промениcтим потойбічним поглядом, яким завжди дивляться поліжниці* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 373).

ПОЛІ́ЗТИ, зу, зеш, *док.* 1. Почати повзти (про плазунів, членистоногих і т. ін.); поплазувати. *Люди б'ють гадюку, а вона, бідна, уже й не полізе* (Сл. Гр.); *Почав* [вуж] *збиратися на гілку верболозу. Під його вагою вона жалісно впала у воду,.. а він, вигинаючись, поліз по ній мало не до самої серцевини деревця* (Стельмах, II, 1962, 125); * Образно. *День за днем і ніч за ніччю полізли, мов безногі черви поплазували* (Мирний, III, 1954, 24); // Почати пересуватися, спираючись на руки і ноги; поначкувати (про людину). *Митрик, що покинула його мати у сінях, бачачи, що двері у хату відчинені, поліз-поліз, переліз через поріг* (Кв.-Осн., II, 1956, 464).

2. *перен., розм.* Почати йти (у 1 знач.) поволі. *До завтра листа відкладать не хочу, бо ніколи буде: зрання полізу до Горощенка (все з тою дурною пломбою!), хто зна, скільки стримітиму в нього* (Л. Укр., V, 1956, 281); // Зійти, піднятися куди-небудь насилу, через силу. *Коливаючись на своїх кривих ногах, поліз* [Мемет] *по східцях наверх* (Коцюб., I, 1955, 398); // *зневажл.* Почати настирливо пересуватися, незважаючи на перешкоди. *Зараз ніч — банда полізе лише раннім* (Ю. Янов., I, 1958, 127); // Почати входити, заходити кудись. *І в тую костяну комору Полізли свині ізнадвору, Мов у калюжу* (Шевч., II, 1963, 226); *Тоді перерва була. Хто в коридор курити поліз, хто до роля, хто до газет* (Головко, I, 1957, 154); // Повільно посунути великою масою (про дим, туман і т. ін.). *З плавнів вставала ніч. Спочатку морок поліз з-поміж очеретів, а за ним дихнули озерця й купини білим туманом* (Коцюб., I, 1955, 363); *Вдарили зенітки.. Дим поліз по вулицях* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 103); // Почати повільно поширюватися (про чутки, вісті і т. ін.). *Село заворушилося. Різні чутки полізли із будинку в будинок* (Собко, Запорука.., 1952, 39); // Рухаючись, пересунутися з одного місця на інше; сповзти. *Обличчя в неї біле, як крейда,.. коси вибилися з-під платка, та й платок сам поліз набік* (Мирний, III, 1954, 151).

◇ **Кусóк в гóрло не полíзе** *див.* **кусóк; Ніби (неня́че** *і т. ін.*) **полізли** [**по спи́ні** (**по тíлу** *і т. ін.*)] **кома́шки (мура́шки)** — те саме, що **Мура́шки бíгають (забíгали, пішлú, полізли** *і т. ін.*) **за** (**нóза**) **спи́ною** (**по спи́ні**,

по **ті́лу** *і т. ін.*) (*див.* **мура́шки**). *Роман іздригнувся од того крику.. В Романа ніби полізли по спині комашки* (Н.-Лев., VI, 1966, 397); *Синявін надто ревниво ставився до музики,.. й від тих мажорних, сильних акордів здригнувся, відчув, як мурашки полізли по тілу* (Ле, Міжгір'я, 1953, 60); **По пле́чах полі́зла мурашня́** *див.* **мурашня́**.

3. Почати підніматися по чому-небудь вгору або спускатися вниз, допомагаючи собі руками і ногами або лапами. *Якусь мить Сахно ще міркувала, потім обійняла стовбур руками й ногами і полізла догори* (Смолич, I, 1958, 95); *Дівчина зігнулась, вишукуючи в траві суниці, а я поліз на черешню* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 92); * Образно. *Спокійно підніс* [Андрій] *запаленого сірника під стріху своєї повітки.. Понад кроквою полізли язики на горище, обгортаючись блакитним димком* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 266).

4. *на кого—що.* Почати забиратися, вилазити на кого-небудь високого, щось високе або розташоване вгорі. *Дівчина підняла свої руки і полізла теж на віз, аж на саму верховину, де стояв стовп* (Мирний, I, 1954, 46); *Той пішов на своє місце, через кілька хвилин заглянув до мене.. і врешті поліз на верхню поличку, де лежали мої речі* (Коцюб., II, 1955, 428); *Бандити кинулись тікати. Той, що був у баранячій шапці, і собі поліз на коня* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 72); *Перед вечором Павло прийшов додому, скинув кожуха і поліз на піч* (Тют., Вир, 1964, 370); // Перелізти або почати перелазити через що-небудь. *Стара бабуся їм докладно за все розказала й намовила їх полізти через тин та нарвать груш* (Н.-Лев., II, 1956, 377); *Вона полізла через перелаз* (Мирний, IV, 1955, 99); // *перен.* Повинитись, піднятися вгору (про виткі рослини). *Польова повитиця полізла догори по стеблині жита* (Коцюб., I, 1955, 17); *Поки прийде хлопець у відпустку, то виноград і по ній, по його вежі, пов'ється, полізе туди, аж до неба* (Гончар, Тронка, 1963, 329).

◇ **Воло́сся полі́зло вго́ру (догори́); Чуб поліз угору́ (догори́); Чупри́на полі́зла вго́ру (догори́)** — стало дуже страшно. *Лупить Чіпка свої очі у темну темноту.. Ось щось зразу залопотіло... Мороз пробіг вподовж спини; волосся полізло вгору...* (Мирний, II, 1954, 225); *Василько похолов з остраху. Волосся полізло догори, серце перестало стукати в грудях* (Коцюб., I, 1955, 82); *Аж ось.. загавкав собацюга. За ним недалеко другий, далі третій, четвертий... Чуб угору поліз у хлопців, і що далі було,— вже вони не пам'ятають* (Вас., II, 1959, 155); **На стіну́ (на сті́ни) полі́зти** — стати до краю збудженим, роздратованим від чогось. — *Глядіте лишень, сватушка-панушка: чи не напоїли ви нас таким, що, може, й на стіни полізем?* (Кв.-Осн., II, 1956, 73); **О́чі на лоб (на ло́ба, догори́** *і т. ін.*) **полізли; О́чі ро́гом полі́зли** *див.* **о́ко** [1].

5. *перен.* Почати висовуватися назовні, вилазити на поверхню. *З води полізли ніби два чорні тини з мережі* (Н.-Лев., II, 1956, 228); — *Я раз убив одну жабу,— така здорова, пузата лізе. Я цеглиною як пошпапурю* [пошпурю],— *так з неї кишки і полізли* (Мирний. I, 1954, 271).

6. *розм.* Почати залазити, пробиратися куди-небудь. *Кайдашиха глянула на вбогу сім'ю, на вбогу хату і не церемонилась; вона просто полізла за стіл і сіла на покуті* (Н.-Лев., II, 1956, 318); *Якось на зборах .. непрошений, незваний поліз* [Романик] *у президію* (Вільде, Сестри.., 1958, 462); // Почати влазити кудись. *Берестовський поліз у кабіну.. Грузовик рушив* (Перв., Дикий мед, 1963. 400); // Зануритися у що-небудь рідке: поринути. *Ядвоха мерщій у жлукто і полізла* (Кв.-Осн., II, 1956, 193); — *Нарізали ми сухого очерету, голови сіном притрусили і опівночі полізли в воду* (Тулуб, В степу.., 1964, 14).

◇ **Полізти в го́лову** — почати настирливо з'являтися в думках. *Радіація, патологія — всілякі дурниці полізли в голову* (Гончар, Тронка, 1963, 300); **Полізти живце́м (живи́м) в (у) моги́лу (в я́му)** — позбавити себе життя, заподіяти собі смерть. *В бою як буде необачне, То може згинуть неборак; Тогді не буду жить чрез* [через] *силу, Живцем полізу я в могилу* (Котл., I, 1952, 210); — *Я ж мати тобі, а ти до мене гірше, чим до худоби.. Я і сама б хотіла скоріше померти. Так живцем у могилу не полізеш...* (Стельмах, II, 1962, 373); **Полізти у (в) вого́нь (ого́нь, во́ду, пе́кло)** — те саме, що **Піти́** [і] **у вого́нь і** [у] **во́ду** (*див.* **вого́нь**). *Дурень, дурень,— а в огонь не полізе* (Номис, 1864, № 6498); [В і п:] *Я так вас люблю, що, як скажете ви, Я в пекло полізу без слова* (Сам., I, 1958, 215); **У петлю́ полізти** — наразитися на небезпеку, ризикуючи життям.

7. *з інфін. і без додатка, перен., розм.* Почати настирливо звертатися до кого-небудь з чимсь. *Зрадів* [Карпо], *та так з масними устами й поліз цілуватися* (Коцюб., I, 1955, 299); *Господар, зібравши гонор, поліз із пробаченням, запевняючи, що нема чого гніватися* (Стельмах, I, 1962, 16); // Почати настирливо домагатися якоїсь посади, певного становища і т. ін. — *Ти, певно, в управителі полізеш? — якось глухо запитав він* (Мирний, I, 1954, 341);—*Ти, анахтемський вилупку, в начальство поліз?—бухикає простудженим голосом* [батько] ..— *Простим уже не хочеш жити* (Стельмах, II, 1962, 29); // *на кого — що.* Навально посунути на кого-, що-небудь (про ворожі сили). — *Ніхто не полізе на нашу землю* (Стельмах, II, 1962, 111).

◇ **В бі́йку полі́зти** — розпочати, затіяти бійку; втрутитися в бійку. *Ще слово — і в бійку полізе;* **Полізти на рожéн** *див.* **рожéн.**

8. *розм.* Просунути руку, пальці куди-небудь, у щось. *Роман побавився довгим срібним ланцюжком від годинника, поліз у кишеню і витяг звідти шкіряний пулярес* (Коцюб., I, 1955, 107); *Він хапливо поліз у пазуху й витяг щось загорнуте в ганчірочку* (Головко, I, 1957, 126); // Зробити рух у напрямі до чого-небудь. *Очі його, як свічки, запалали, а рука полізла знову до рижої бороди* (Мирний, I, 1954, 277); *Першим поліз ложкою до казана Охрім* (Тют., Вир, 1964, 80); *Пан моторошно здригнувся й поліз рукою до гаманця* (Стельмах, I, 1962, 629).

◇ **Не полізти за сло́вом (по сло́во) до кишéні (в кишéню)** *див.* **кишéня.**

9. Розпастися на шматки (про тканину, хутро).

ПОЛІЙ, ло́ю, *ч.* Вода, що виступила поверх льоду. *Не можна річку переїхать: полій пішов по льоду* (Сл. Гр.); *Змій дмухонув, і одразу По дивольськім приказу, Як млинець на сковорідці Чи полій по мерзлій річці, Зливсь тічок із чавуну* (Манж., Тв., 1955, 176).

ПОЛІКАРПІ́ЧНИЙ, а, е. Який плодоносить багато раз у своєму житті (про квіткові рослини); // Який має кілька маточок (про квітку рослини).

ПОЛІКАРЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.* Побути лікарем якийсь час.

ПОЛІКЛІ́НІКА, и, *ж.* Лікувальний заклад для обслуговування населення кваліфікованою медичною допомогою. *Найпоширенішими закладами для обслуговування населення за місцем проживання є поліклініки і амбулаторії* (Заг. догляд за хворими.., 1957, 15); *З поліклініки Євгенія Григорівна повернулась з перев'язаною рукою* (Донч., V, 1957, 341).

ПОЛІКЛІ́НІЧНИЙ, а, е. Прикм. до **поліклі́ніка.**

ПОЛІКОНДЕНСА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Процес утворення високомолекулярних сполук (полімерів) із низько-

молекулярних (мономерів), що супроводиться виділенням побічних речовин (води, спирту і т. ін.).

ПОЛІКРИСТАЛІ́ЧНИЙ, а, е. Який складається з багатьох, здебільшого дрібних, кристалів. *Тіло, яке складається з безлічі безладно розміщених дрібних кристаликів, які зрослися між собою, називається полікристалічним* (Курс фізики, II, 1956, 179).

ПОЛІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Лікувати трохи, якийсь час. *Згодом він виїхав до свого хутора на Громоклеї, щоб полікувати одержану в бою рану* (Добр., Очак. розмир, 1965, 244); *Я до лікаря лечу.— Полікуй мене! — кричу* (Перв., Райдуга.., 1960, 58).

ПОЛІКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* Лікуватися трохи, якийсь час. *Директор у них трудяга, тільки хвороба його замучила, в нього задавнена виразка шлунка, і все нема йому часу поїхати полікуватись* (Гончар, Тронка, 1963, 83); — *Якщо в тебе затерпнуть рамена або заболить зуб — тут* [у лісі] *ти знайдеш цілюще зілля, щоб полікуватися* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 162).

ПОЛІ́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для поління; який використовується для поління.

ПОЛІ́ЛЬНИК, а, ч. 1. Той, хто поле. *Слідом за культиваторами, що проривали буряк, ішла його бригада полільників, докінчуючи й поправляючи руками те, чого не могли зробити механізми* (Кач., Вибр., 1953, 231); *На ниву сходились люди з усіх кінців села, і незабаром полільники зайняли чималу ділянку, повівши її ген туди, до зеленого валу лісосмуги* (Літ. Укр., 15.VI 1962, 1).

2. Знаряддя для розпушування грунту і очищення посівів від бур'янів. *Восени міжряддя суниць розпушують кінними полільниками* (Колг. Укр., 1, 1954, 34).

ПОЛІ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **полільник** 1. [1 - а д і в ч и н а:] *Ходім, Домахо, додому; вже он і полільниці вертаються!* (Стар., Вибр., 1959, 266); *Хилиться від вітру бадилля картоплі, між ним рябіють з сапками полільниці* (Панч, На калин. мості, 1965, 243).

ПОЛІМЕ́НТ, у, *ч., спец.* Суміш, якою покривають вироби з дерева і гіпсу перед золотінням. *Полімент готували з тонко натертої червоної фарби, висушеної й розведеної на протухлому яєчному білкові з оцтом* (Загреб., Диво, 1958, 470).

ПОЛІМЕ́Р *див.* **полімéри.**

ПОЛІМЕ́РИ, ів, *мн.* (*одн.* **полімéр,** у, *ч.*). Високомолекулярні сполуки, молекули яких побудовані з багаторазово повторюваних груп атомів (елементарних ланцюгів) однакової структури. *Полімери, як правило, складаються з великих ланцюгових молекул, які називають макромолекулами* (Знання.., 7, 1965, 3); *Очистивши від непотрібних домішок, мономери з'єднують й витягують у довгі нитки — полімери. З них хіміки можуть синтезувати будь-які речовини* (Наука.., 1, 1965, 23); // Речовини однакового хімічного складу, які відрізняються кількістю атомів у молекулі. *Існує думка, що луска риби — це своєрідний природний полімер. Внаслідок цього тертя між поверхнею луски і водою під час руху риби різко зменшується* (Знання.., 10, 1967, 13); *Слідом за каучуком з'явилися поліетилен, полівінілхлорид, поліакрилонітрил і сотні інших полімерів* (Наука.., 8, 1968, 12).

ПОЛІМЕРИЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до полімеризації. *Радіоактивне опромінювання збуджує полімеризаційні процеси і дає при цьому інші продукти, ніж досі застосоване хімічне збудження* (Рад. Укр., 14.III 1964, 2); // Признач. для полімеризації. *Останнім часом дуже поширилися так звані полімеризаційні установки для добування з промислових і нафтозаводських газів полімерних бензинів* (Нафта.., 1951, 18); // Вигот. способом полімеризації. *Важливе місце в економіці олійних масел повинна зайняти зміна асортименту лакофарбної продукції, а саме, збільшення випуску лакофарб, що виготовляються на різних ефірах целюлози, полімеризаційних смолах* (Роб. газ., 29.IV 1962, 2).

ПОЛІМЕРИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Процес утворення полімерів. *Шляхом полімеризації, як відомо, одержують пластичні маси та синтетичний каучук* (Наука.., 11, 1958, 19); *Плексиглаз — продукт полімеризації метилового ефіру акрилової кислоти* (Цікава хімія, 1954, 97).

ПОЛІМЕРИЗО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. мин. ч. до **полімеризувáти;** // *у знач. прикм. Полімеризовані молекули піддаються зворотному процесу (деполімеризації) при дії на них різних фізико-хімічних факторів* (Мікр. ж., XVIII, 3, 1956, 59); *Для захисту шкіри від содових розчинів Центральний аптечний науково-дослідний інститут запропонував мазь з олії (44 частини), затверділої (полімеризованої) олії (15 частин), воску (1 частина) і 100 частин води* (Як запоб. заразн. хвор.., 1957, 51).

ПОЛІМЕРИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех. і без додатка, спец.* Піддавати полімеризації. *Минули десятки років, поки етилен вдалося полімеризувати* (Наука.., 2, 1963, 3); // Сприяти полімеризації *Електрон у наш час плавить, зварює, виготовляє.. деякі типи транзисторів, гравірує, полімеризує* (Знання.., 9, 1967, 20).

ПОЛІМЕРИЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., спец.* Піддаватися полімеризації. *У цеху — сотні бачків з нагрітою синтетичною рідиною. Витікаючи через найтонші отвори — фільєри, вона полімеризується* (Знання.., 9, 1965, 4).

ПОЛІМЕ́РІЯ, ї, *ж.* Явище, при якому в речовині одного і того ж складу вміщується подвійна, потрійна і т. ін. кількість одних і тих же атомів у молекулі.

ПОЛІМЕ́РНИЙ, а, е. Прикм. до **полімéри.** *У каучуку, наприклад, довгі полімерні ланцюги згортаються в клубки, що переплітаються між собою* (Наука.., 7, 1960, 24); *Іонообмінні смоли, або іоніти, являють собою просторово зшиті полімерні речовини, до каркаса яких прикріплюються іоноактивні групи* (Вісник АН УРСР, 4, 1971, 18); // Який займається вивченням, дослідженням і т. ін. полімерів. *Широкі дослідження в галузі полімерної хімії дали змогу створити нові синтетичні матеріали* (Наука.., 2, 1963, 1); // Вигот. полімеризацією. *Міцні, як метал, легкі, як дерево, прозорі, як скло, пружні, мов сталь, еластичні, наче гума, хімічно стійкі, як платина, полімерні матеріали нині стають незамінними* (Знання.., 11, 1969, 6); *При полімеризації газу етилену.. утворюється полімерна смола* (Наука.., 10, 1958, 17).

ПОЛІМЕРОЗНА́ВСТВО, а, *с.* Наука, яка вивчає властивості і будову полімерів, а також закони їх змін.

ПОЛІМЕТАЛЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **полімéтали.**

Δ **Поліметалéві рýди** — те саме, що **полімéтали.** *У ряді районів виявлені з літака зони підвищеної гамма-активності одночасно є цікавими об'єктами для розвідування в їх межах родовищ поліметалевих руд і рідкісних елементів* (Наука.., 12, 1960, 25).

ПОЛІМЕ́ТАЛИ, ів, *мн.* Комплексна руда, до складу якої входять мінерали із вмістом свинцю, цинку, міді та домішок срібла, золота, вісмуту, кадмію, індію та інших металів. *Значно збільшують багатства підземного Донбасу також доломіти, граніти, фосфорити, поліметали, будівельні глини і піски* (Наука.., 3, 1957, 10); *Геологи натрапили тут* [в Атасу] *на перспективний поклад поліметалів та баритів* (Рад. Укр., 30.VII 1965, 1).

ПОЛІМЕТАЛІ́ЧНИЙ, а, е. Те саме, що **поліметалє́вий.** *В осьовій частині Наголього кряжа поширені кварцові жили. З ними пов'язане поліметалічне зруденіння* [іржавіяня] (Геол. Укр., 1959, 560).

Δ **Поліметалі́чні ру́ди** — те саме, що **поліметáли.** *У залізорудному районі Атасу* [Казахстан] *по сусідству з багатющими гематитовими рудами знайдено поліметалічні* (Рад. Укр., 30.VII 1965, 1).

ПОЛІМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е, *літ.* Стос. до поліметрії. *Твір «І сонце таке прозоре»* [М. Бажана] — *поліметричний. Зміни головних смислових центрів відбиваються у зміні ритмічних характеристик* (Рад. літ-во, 4, 1969, 30).

ПОЛІМЕТРІ́Я, ї, *ж., літ.* Наявність у поетичному творі кількох віршових розмірів.

ПОЛІМОРФІ́ЗМ, у, *ч.* 1. *біол.* Наявність у межах одного виду тварин чи рослин двох або більше груп особин з особливо відмінними ознаками. *Пшениця відзначається .. поліморфізмом і багатством генетичних форм* (Хліборо́б Укр., 7, 1969, 26).

2. *хім.* Властивість деяких речовин кристалізуватися в різних формах або змінювати структуру кристалів при одному й тому самому хімічному складі. *Властивість речовин мати кілька кристалічних станів називається поліморфізмом* (Курс фізики, II, 1956, 180); *Деякі метали можуть змінювати свою кристалічну структуру при зміні температури. Це і є поліморфізм, і він, наприклад, притаманний залізу* (Веч. Київ, 6.I 1961, 2).

ПОЛІМОРФІ́ЧНИЙ, а, е, *біол., хім.* Те саме, що **полімо́рфний.**

ПОЛІМО́РФНИЙ, а, е, *біол., хім.* Який має ознаки поліморфізму. *Пізноцвіт осінній — рослина дуже поліморфна* (Укр. бот. ж., XVII, 2, 1960, 70); *Добрим прикладом поліморфної речовини може служити сірка* (Заг. хімія, 1955, 316).

ПОЛІНЕВРИ́Т, у, *ч., мед.* Множинне ураження периферичних нервів.

ПОЛІНЕЗІ́ЄЦЬ *див.* **полінезі́йці.**

ПОЛІНЕЗІ́ЙКА *див.* **полінезі́йці.**

ПОЛІНЕЗІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **полінезі́йці** і Полінезія. *Полінезійські мови; Полінезійські береги;* // Належний полінезійцям. *З хвилі на хвилю море жбурляє маленького полінезійського човна* (Знання.., 2, 1966, 18).

ПОЛІНЕЗІ́ЙЦІ, ів, *мн.* (*одн.* **полінезі́єць,** ійця, *ч.;* **полінезі́йка,** и, *ж.*). Народ, що становить корінне населення Полінезії та дояких інших невеликих островів Тихого океану. *Основну масу населення Океанії становлять корінні жителі — меланезійці, полінезійці, мікронезійці, папуа* (Ек. геогр. заруб. країн, 1956, 311); *Вибігає полінезійка.. Надіває мені на шию вінок, і ми танцюємо* (Знання.., 2, 1966, 18).

ПОЛІНИ́ТИСЯ, нюся, ни́шся, *док.* Те саме, що **полінува́тися.**

ПОЛІНІЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, **ПОЛІНІ́ЯТИ,** ію, і́єш, *док., перех. і без додатка.* Провести на чому-небудь лінії з певною метою.

ПОЛІНІ́ЯТИ *див.* **полініюва́ти.**

ПОЛІ́ННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **поло́ти.** *Огороди, як рута зазеленіють і викликають до себе хазяйські руки до поління, до сапування* (Мирний, I, 1954, 50); *За останні роки в боротьбі з бур'янами великого значення набули препарати — гербіциди, які використовують для хімічного поління* (Колг. Укр., 2, 1957, 23).

ПОЛІ́ННЯ [2], я, *с.* Збірн. до **поліно́.** *Біля сарая Галаган колов дрова. А кучер Кузьма в акуратні штабелі складав поління* (Головко, II, 1957, 479).

ПОЛІ́НО, а, *с.* Ціла або розрубана вподовж частина стовбура дерева, що призначається на паливо. *Біс його батька знає: у багатого повна піч, та горить, а в мене одно поліно, та й те не горить* (Укр.. присл.., 1963, 24); — *Мотре, вставай, моя дитино, затопи в печі, та як будеш розкладать дрова, то поклади на двох полінах переклад* (Н.-Лев., II, 1956, 282); * Образно. *«Поліно маю, шкурою окрите, Дружиною назване; та поліно — Поліном!»* — *тут безгучно, прикро засміялась* [Марія] (Л. Укр., IV, 1954, 117); * У порівн. *Він надувся, аж червонів, ставив ноги, наче поліна, і, важно розчепіривши пальці, гугнявив* (Коцюб., II, 1955, 376).

ПОЛІНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **полінюва́ти.** *Сірий графітний слід олівця на полінованому «в клітинку» папері горів перед очима огнистим шнуром на багряних полотнищах прапорів* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 313).

ПОЛІНО́М, а, *ч.* Алгебраїчний вираз, що становить собою алгебраїчну суму декількох одночленів; многочлен. *Раціональна функція називається цілою або многочленом (поліномом), якщо при обчисленні її значень не має місця ділення на вираз, що містить у собі незалежні змінні* (Курс мат. анал., II, 1956, 11).

ПОЛІНУВА́ТИСЯ, у́юся, у́сшся, *док.* Не зробити чогось через лінощі, проявити ледарство в якій-небудь справі. — *Не полінуйсь провіять* [горох] (Г.-Арт., Байки.., 1958, 58); [Х у р щ и к:] *Спраєді, мені пана мого треба бачити! Підіть-но, підіть, не полінуйтеся — покличте його сюди* (Вас., III, 1960, 201); — *Полінувався, не вивчив уроку, от тобі й двійка!* (Допч., VI, 1957, 514).

ПОЛІ́ЦЕ, я, *с.* Зменш.-пестл. до **поліно.** *Сьогодні вдень Катря.. поліцє спалила, щоб спекти її* [перепічку] (Мирний, IV, 1955, 287); [Ю л і я:] *Хотіла розпалювати, та не найшла ані полінця дрібного* (Фр., IX, 1952, 154); *В кутку бліндажа солдат підкидав у чавунну пузату грубку коротко напиляні товсті поліцця* (Перв., Дикий мед, 1963, 49).

ПОЛІНЯ́КА, и, *ж.* Збільш. до **поліно.** *Вчитель математики Павло Максимович Горовий рубав дрова і на третій поліняці несподівано похитнувся* (Кучер. Черв. вогонь, 1959, 58).

ПОЛІНЯ́ЧКА, и, *ж.* Зменш. до **поліня́ка.** *Тріщали в печі сирі поліняччи* (Ільч., Серце жде, 1939, 340); *Багаття розгорялось. Принесли ще кілька полінячок, щоб підживити його* (Козл., Гарячі руки, 1960, 168).

ПОЛІНЯ́ЧЧЯ, я, *с.* Збірн. до **поліня́ка.** — *Як напалиш березовим поліняччям — один смак у хліба, а коли торфом, то вже не те* (Гуц., Скуцана.., 1965, 8); * У порівн. — *От коли б ви, Якиме Івановичу, були лікарем, я знаю,.. не лежали б отут* [в санаторії] *люди поліняччям* (Збан., Сеспель, 1961, 79).

ПОЛІОМІЄЛІ́Т, у, *ч.* Гостре інфекційне захворювання дітей, при якому уражається перев. нервова система; епідемічний дитячий параліч. *Поліомієліт — гостре інфекційне захворювання, що супроводиться ураженням сірої речовини спинного мозку* (Підручник дезинф., 1953, 78); *Масовими і систематичними щепленнями в нашій країні буде ліквідовано поліомієліт — дитячий параліч* (Колг. Укр., 7, 1962, 39).

ПОЛІ́П, а, *ч.* 1. *зоол.* Кишковопорожнинна тварина, що на одному кінці має присоски, якими прикріплюється до нерухомого предмета, а на протилежному кінці — рот. *Йому здавалось, що до боку його причепився якийсь поганий слизняк, поліп, холодний та ціпкий* (Фр., III, 1950, 441); * У порівн. *Тихо й звільна, мов величезний поліп, рухались також усі інші частини машини* (Фр., VI, 1951, 254).

2. *мед.* Патологічний гладкий або ворсинчастий утвір, що прикріплюється ніжкою до слизової оболонки.

У Мусі знов поліп у вуху [у вусі] *відновився* (Л. Укр., V, 1956, 130).

ПОЛІПЕПТИ́Д, у, ч. Азотиста речовина, що складається з трьох і більше амінокислот. *Низка розташованих у ряд амінокислот називається поліпептидом* (Наука.., 3, 1962, 39).

ПОЛІПЕПТИ́ДНИЙ, а, е. Прикм. до **поліпепти́д.** *Молекула інсуліну складається з двох поліпептидних ланцюгів* (Наука.., 8, 1965, 3).

ПОЛІПИ́ТИ, ліплю́, лі́пиш; *мн.* полі́плять; *док., перех.* 1. Зліпити все або багато чого-небудь. *Поки старі балакали та пили, Мелашка затопила в печі і поліпила вареники* (Н.-Лев., I, 1956, 320).

2. Прилі́пити все або багато чогось до чого-небудь; поприліплювати. *Наші хлопці не співають, бо зубів не мають, Треба глини замісити, зуби поліпити* (Коломийки, 1969, 100); *Вона незчулася, як поліпила до одного ставника трохи не всі свічечки, одна одним тільки і зосталася у її руках* (Мирний, III, 1954, 319).

3. Позаліплювати, обліпити чим-небудь все або багато чогось. *Сир їли — зуби поліпили* (Сл. Гр.).

ПОЛІ́ПЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поліпи́ти.** *Здираю поліплені на шафі, на стіні зіпсовані чернетки* (Кач., II, 1958, 31); *До нього* [подвір'я] *зі всіх боків припирали сліпі стіни сусідніх домів та шоп, поліплені жовтою глиною* (Фр., II, 1950, 12).

ПОЛІПЛОЇ́ДІЯ, ї, *ж.* Збільшення кількості хромосом в ядрах клітин рослинних і тваринних організмів у два і більше разів порівняно з нормою. *Це явище ще не мало своєї наукової назви — поліплоїдія — і не хвилювало уяву біологів, коли людина вже почала ним користуватися* (Наука.., 10, 1967, 37); *З хімічних речовин, що викликають поліплоїдію, слід назвати хлороформ, ефір, хлоргідрат* (Хлібороб Укр., 11. 1965, 11).

ПОЛІПЛОЇ́ДНИЙ, а́, е́. Стос. до поліплоїдії. *Іноді.. в ядрах клітин містилося три, чотири і навіть більше основних хромосомних наборів. Рослини, що відзначалися цією особливістю, дістали назву поліплоїдних* (Наука.., 10, 1967, 38); *Поліплоїдні гібриди цукрових буряків, виведені вченими в останні роки, по гбору цукру переважають кращі .. сорти* (Хлібороб Укр., 6, 1969, 26).

ПОЛІ́ПНИЙ, а, е, *зоол., мед.* Прикм. до **поліп;** // Признач. для видалення поліпів (у 2 знач.). *Коли не натягувати слизову оболонку шлунка, то можна поліпними щипцями так взяти тканину, що у тварини зовсім не буде больової реакції* (Наука.., 9, 1964, 28).

ПОЛІПОЇ́Д, а, *ч., зоол.* Недорозвинений поліп.

ПОЛІПОПОДІ́БНИЙ, а, е. Схожий на поліп.

ПОЛІПРОПІЛЕ́Н, у, *ч.* Високомолекулярна сполука з пропілену, яка має вигляд білого порошка і характеризується високими механічними та термічними властивостями. *До числа нових матеріалів, одержаних стереоспецифічною полімеризацією, належить, передусім, поліпропілен, що знайшов широке застосування в промисловості, яка виготовляє волокна, плівки* (Наука.., 11, 1963, 8); *Дуже тонка, міцна і цілком прозора плівка з поліпропілену може служити відмінним пакувальним матеріалом для харчових продуктів, насіння та різних технічних виробів* (Веч. Київ, 21.VIII 1957, 2).

ПОЛІПРОПІЛЕ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **поліпропіле́н;** // Вигот. з поліпропілену. *Іще одну новинку видав колектив* [Курського] *комбінату — поліпропілене волокно. Одержана з нього пряжа дуже легка* (Рад. Укр., 26.II 1965, 1).

ПОЛІ́ПШАТИ, ає, *док.* Стати кращим якістю, властивістю і т. ін.; покращати. *Дороги тепер поліпшали;* // Стати вродливішим. *Дівчина поліпшала на обличчі;* // Стати більш задовільним; поліпшитися. *Дядькове здоров'я поліпшало трохи, він почав лекції знову* (Л. Укр., V, 1956, 173); *Поляки хоч і встигли вже обвалувати з усіх боків свій табір, але настрій від цього не поліпшав* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 328); // *безос., кому.* Хто-небудь відчув себе краще. *Правда, відколи вони оселились в Італії, чоловікові значно поліпшало* (Л. Укр., V, 1956, 387).

ПОЛІ́ПШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поліпшити.** *Перелік і характеристика виведених і поліпшених* [мічурінцем] *Магометом плодоягідних та овочевих сортів займає цілу книгу* (Минко, Повна чаша, 1950, 76); // *у знач. прикм. Досвід багатьох господарств переконує, що продуктивність поліпшених угідь набагато зростає, а затрати окупаються протягом 1—2 років* (Хлібороб Укр., 3, 1967, 14); // **поліпшено,** *безос. присудк. сл. На селі здійснено ряд соціально-економічних заходів,.. поліпшено пенсійне забезпечення колгоспників і робітників радгоспів* (Ком. Укр., 11, 1968, 12).

ПОЛІ́ПШЕННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **поліпшити** і **поліпшитися.** *Внесене добриво не тільки сприяє збільшенню врожаю, а й поліпшенню якості зерна* (Хлібороб Укр., 5, 1965, 17); *Аби охота, а знайдеться змога приложити руки й до освіти, і до поліпшення економічного та морального стану нашого люду* (Коцюб., I, 1955, 170); *Для поліпшення лісового господарства надто багато зроблено в нас у післявоєнний час* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 204); *Значного поліпшення потребує практика планування науково-технічного прогресу в промисловості* (Ком. Укр., 8, 1969, 54).

ПОЛІ́ПШИТИ *див.* **поліпшувати.**

ПОЛІ́ПШИТИСЯ *див.* **поліпшуватися.**

ПОЛІ́ПШУВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **поліпшувати** і **поліпшуватися.**

ПОЛІ́ПШУВАТИ, ую, *усш, недок.,* **ПОЛІ́ПШИТИ,** шу, шиш, *док., перех.* Робити кращим, досконалішим якістю, властивістю і т. ін. — *Невже ви, лауреат академії, не розумієте, що фактор злиднів примусить хлібороба інтенсивно.. поліпшувати свою ниву* (Стельмах, I, 1962, 13); *Щоб поліпшити смакові якості плода, ми використали розроблений Мічуріним метод Ментора* (Вол., Наддн. висоти, 1958, 172); // Робити що-небудь кращим, більш задовільним; покращувати. *Зміцнення громадського господарства артілі дозволяє поліпшувати побут колгоспників* (Хлібороб Укр., 12, 1968, 26); *Чи всі здорові в родині? Чи хтось трошки поліпшив настрій?* (Л. Укр., V, 1956, 422); *О. М. Горький відзначив, що у витворах народної уяви завжди жило прагнення поліпшити реальне життя* (Рильський, III, 1956, 141); // Робити більш досконалим що-небудь; удосконалювати. *Я. Купала уважним оком пройшовся по рядках перекладу Х. Чарнушевича, виправляючи і поліпшуючи окремі місця* (Рад. літ-во, 5, 1958, 62); *Використання природного газу дало змогу не тільки поліпшити технологічний процес у промисловості, але й досягти значної економії капіталовкладень* (Рад. Укр., 12.XII 1962, 2); // Підвищувати показники (в роботі, змаганні і т. ін.). *В сьогоднішній газеті писалося про те, що він поліпшив свій рекорд* (Руд., Вітер.., 1958, 400).

ПОЛІ́ПШУВАТИСЯ, усться, *недок.,* **ПОЛІ́ПШИТИСЯ,** иться, *док.* 1. Робитися кращим, досконалішим якістю, властивістю і т. ін. *Поліпшилась сортність сталі; — З кожним разом деталь поліпшувалась, та все ж таки не задовольняла мене* (Допч., V, 1957, 259); // Ставати більш задовільним. *Маю надію, що відтепер буде стан хворої скоро поліпшуватися* (Коб., III, 1956, 192); *Незважаючи на реформи Йосифа II і знесення панщини в 1782 р. суспільне становище сільського населення зовсім не поліпшилось* (Фр., XVI, 1955, 144);

Зросли і зміцніли наші колгоспи, поліпшився добробут трудівників сільського господарства (Хлібороб Укр., 4, 1967, 2); // Ставати більш досконалим (про роботу, дослідження і т. ін.). *Значно поліпшилась робота українських вчених в галузі суспільних наук* (Ціона, Україна.., 1960, 113).

2. *тільки недок.* Пас. до **поліпшувати.** *Пізніше донські коні поліпшувались орлово-ростопчинською та чистокровною верховою породами* (Конярство, 1957, 60).

ПОЛІПШУВАЧ, а, *ч.* Той чи те, ким або чим поліпшується хто-, що-небудь. *Використовується* [донська порода коней] *як поліпшувач місцевих верхових і робочих коней* (Колг. енц., I, 1956, 608); *Зерно сильних пшениць використовують як поліпшувач борошна слабких пшениць* (Хлібороб Укр., 8, 1966, 16).

ПОЛІПШУЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **поліпшувати.** *Одним з найважливіших факторів поліпшення врожайних якостей сортового насіння є систематичний поліпшуючий масовий та індивідуальний добір* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 280).

ПОЛІР, а, *ч., спец.* Сталевий інструмент для полірування, що має вигляд гладкого бруска.

ПОЛІРИТМІЯ, ї, *ж., муз.* Одночасне поєднання в музичному творі кількох ритмів. *Поліфонія, поліритмія й елементи політональності стають невід'ємними ознаками музики В. Губаренка* (Мист., 4, 1964, 24).

ПОЛІРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **полірува́ти.** *Блищала полірована під явір лава присяжних суддів, мов дзеркало* (Фр., VI, 1951, 266); * Образно. *Учні уважно оглядали жовтий, полірований дощами й вітрилами хрест* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 16); // *у знач. прикм. Моряки подарували щасливим батькам гарненьку поліровану колиску роботи корабельного тесляра* (Тулуб, В степу.., 1964, 343); *Кімната обставлена міськими меблями; полірована дзеркальна шафа переблискується з нікелевим ліжком* (Вол., Місячне срібло, 1961, 200); * Образно. *Навіть поліровану лисину і провінціальні вуса простила б Максиму Ганна Дмитрівна* (Коп., Дуже добре, 1937, 27).

ПОЛІРО́ВКА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **полірува́ння.** *Йому необхідно.. придбати інструмент, різні лаки для поліровки меблів, дошки* (Шиян, Гроза.., 1956, 203).

2. Блискуча, відполірована поверхня чого-небудь. *Вони посідали за невеликий полірований столик, приставлений до письмового стола з такою ж брунатною поліровкою* (Руд., Вітер.., 1958, 36).

ПО́ЛІРУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для полірування. *У цехах фабрики тільки за останній рік з'явилося до 80 нових агрегатів. Серед них.. свердлувальні і фрезерні верстати, полірувальні машини та ін.* (Наука.., 4, 1961, 27); // У якому або де відбувається полірування (про приміщення). *В пічці полірувального цеху з тріском горіли обрубки дощок та лат ялинового дерева* (Томч., Готель.., 1960, 210).

ПОЛІРУВА́ЛЬНИК [1], а, *ч.* Робітник, який полірує що-небудь. *Над обробкою деталей постаменту* [для пам'ятника В. І. Леніну] *працюють кращі полірувальники* (Веч. Київ, 28.II 1958, 1).

ПОЛІРУВА́ЛЬНИК [2], а, *ч., спец.* Те саме, що **політ.**

ПОЛІРУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **полірува́льник** [1]. *Салон і ресторан були повністю обладнані, тільки полірувальниці ще раз натирали меблі* (Томч., Закарп. опов., 1953, 199).

ПОЛІРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **полірува́ти.** *Особливо гарного вигляду набуває деревина після лакування і полірування, що надає поверхні виробів майже дзеркального блиску* (Стол.-буд. справа, 1957, 20).

ПОЛІРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех.* Технологічно обробляти поверхню чого-небудь, надаючи їй надзвичайного блиску. *Їх* [пластмаси] *можна обточувати й різати, зварювати й клеїти, пресувати й відливати у форми, шліфувати й полірувати* (Наука.., 2, 1959, 27); *Коло терраси під квітучим каштаном червонодеревець Карпо Карпович Морж полірує стіл* (Корн., Чому посміх. зорі, 1958, 5); * Образно. *Катерина Мироненко чистить і полірує до мармурового блиску попелясту сименталку на кличку Дрофа* (Вол., Місячне срібло, 1961, 231); // *під що.* Обробляти поверхню чого-небудь з метою надати їй вигляду якого-небудь природного матеріалу. *Полірувати під дуб.*

ПОЛІРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* 1. Піддаватися поліруванню. *Красива, тверда деревина айви чудово полірується* (Знання.., 8, 1966, 31).

2. Пас. до **полірува́ти.**

ПОЛІРУ́ЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **полірува́ти;** // *у знач. прикм. Лаки і фарби, мийні.. порошки, поліруючі пасти та інші синтетичні матеріали міцно увійшли в побут радянської людини* (Роб. газ., 13.IX 1966, 3).

ПО́ЛІС [1], а, *ч., фін.* Страхове свідоцтво — документ про страхування (життя, майна і т. ін.). *Страховий поліс.*

ПО́ЛІС [2], а, *ч., іст.* Античне місто-держава, особлива форма рабовласницької держави. *На час виникнення в Греції державного ладу вона розпалась на безліч невеликих міст-держав, або полісів* (Іст. стар. світу, 1957, 82).

ПОЛІСАХАРИ́Д *див.* **полісахари́ди.**

ПОЛІСАХАРИ́ДИ, ів, *мн.* (*одн.* **полісахари́д,** у, *ч.*). Вуглеводи, молекули яких складаються з кількох або багатьох залишків моносахаридів чи близьких до них речовин. *Вуглеводи поділяються на три групи: моносахариди, дисахариди та полісахариди* (Заг. хімія, 1955, 437); *Розщеплення дисахаридів при одночасному виникненні полісахаридів — явище дуже поширене в природі* (Мікр. ж., XVIII, 4, 1956, 52).

ПОЛІСАХАРИ́ДНИЙ, а, е. Стос. до полісахаридів. *Метою.. праці було вивчення полісахаридного обміну в тканині головного мозку щурів при деяких порушеннях вищої нервової діяльності* (Укр. біох. ж., XXVIII, 4, 1956, 425).

ПОЛІСЕМІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до полісемії; багатозначний.

ПОЛІСЕМІ́Я, ї, *ж.* Наявність у одного і того самого слова кількох лексичних значень; багатозначність. *Використання одного і того ж суфікса для різних семантичних структурних типів свідчить і про афіксальну омонімію і полісемію в термінології* (Мовозн., XVIII, 1963, 34).

ПОЛІСИНТЕТИ́ЧНИЙ, а, е: △ **Полісинтети́чні мо́ви** — мови, в яких синтаксичні зв'язки виражаються об'єднанням в одне морфологічне ціле головного члена словосполучення і залежних від нього членів. *Інкорпоруючі полісинтетичні мови — мови, в яких різні частини речення у вигляді аморфних слів-основ об'єднуються в єдині складні комплекси, подібні до складних слів* (Сл. лінгв. терм., 1957, 72).

ПОЛІСМЕН, а, *ч.* Поліцай в Англії та США. *Статуя Свободи. Біля статуї — З гумовим нагаєм полісмен* (Нех., Ми живемо.., 1960, 82); *Суворі полісмени ретельно перевіряють документи і завертають надто спритних збирачів автографів та сувенірів* (Рад. Укр., 31.I 1964, 4).

ПО́ЛІСНИЙ, а, е, *фін.* Прикм. до **по́ліс** [1].

ПОЛІСО́ВЩИК, а, *ч., рідко.* Те саме, що **лісни́чий.** *Коли береза ранньої весни Попід корою грає світлим соком,— Бере сокиру й свердла полісовщик, В корі сріб-*

листій пробиває отвір І радісно до рани припадає Устами спраглими (Рильський, III, 1961, 168).

ПОЛІСПА́СТ, а, ч. Вантажопідйомний механізм у вигляді системи рухомих і нерухомих блоків, що їх огинає канат. *Проводи натягують поліспастом* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 228); *Використовують* [для піднімання великих вантажів] *не один рухомий блок, а цілу систему рухомих блоків з нерухомими — поліспаст, або талі* (Фізика, I, 1957, 98).

ПОЛІСПА́СТОВИЙ, а, е. Прикм. до **поліспа́ст.**

ПОЛІСПЕРМІЯ, ї, *ж.* Проникнення в яйцеклітину при запліднені кількох сперматозоїдів.

ПОЛІ́ССЯ, я, *с.* Низька лісиста місцевість. *Ти з Ленінських гір подивися, Ти пильно поглянь навкруги,— Чи бачиш туркменське полісся, Аралу шумкі береги?* (Бажан, Роки, 1957, 264).

ПОЛІСТИРО́Л, у, *ч.* Пластична маса з високими електроізоляційними властивостями, яка застосовується в електротехніці, у будівництві, для виготовлення предметів домашнього вжитку і т. ін. *Виготовлені з полістиролу нові марки труб і резервуари для транспортування і зберігання нафтопродуктів не бояться корозії* (Рад. Укр., 11.XII 1962, 1).

ПОЛІСТИРО́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **полістиро́л.** *Донбас стає.. центром виробництва полістирольних пластмас* (Роб. газ., 17.I 1964, 2); *Змінюючи ємкість спеціальних полістирольних конденсаторів, ввімкнених у схему приймача, можна змінювати потужність, що її розвиває тяговий електродвигун* (Роб. газ., 5.I 1961, 4).

ПОЛІСУ́Н, а́, *ч., міф., діал.* Лісовик. — *А в лісі живе полісун.. Такий, як чоловік, тільки великий, як дерево* (Гр., II, 1963, 331).

ПОЛІСЯ́ПИ, ся́н, *мн.* (*одн.* **поліся́нин,** а, *ч.*; **поліся́нка,** и, *ж.*). Жителі або уродженці Полісся. *Чи полинути журавлем До озер лісових в Білорусь,— Полісянка листи мені шле: Жду у гості тебе, не діждусь* (Нагн., Вибр., 1957, 292); *Ці намети з того полотна, Яке робиться з білого льону, Що росте у твоєму районі, Полісянко моя льняна* (Вирган, В розп. літа, 1959, 15).

ПОЛІСЯ́НИН *див.* **поліся́ни.**

ПОЛІСЯ́НКА *див.* **поліся́ни.**

ПОЛІ́СЬКИЙ, а, е. Прикм. до **поліссся** і Полісся. *Ніякого війська ніколи в цьому глухому поліському містечку* [Стародубі] *не стояло* (Смолич, II, 1953, 38); *Всі чотири українських фронти від поліських боліт до самого Чорного моря знялись помахом єдиної руки й рушили на Захід* (Довж., I, 1958, 355); *Наш чудовий поліський край прославляють трудовими подвигами тисячі трудівників полів* (Хлібороб Укр., 6, 1967, 4); *Вироби з поліського кришталю все ширше знаходять попит у широких кіл населення* (Рад. Укр., 16.I 1965, 3); // Власт. поліссю і Поліссю. *Шкода, що вчора цілий день ішов дощ — уже тая проклята поліська осінь!* (Л. Укр., III, 1952, 663).

ПОЛІ́Т, льоту, *ч.* 1. Рух, переміщення кого-, чого-небудь у повітрі. *Трасуючі кулі перервали політ вороже винищувача* (Ю. Янов., I, 1958, 271); *На подвір'ї стало так тихо, що, здавалось, і муха пролетить — політ її, мабуть, буде чути* (Шиян, Баланда, 1957, 122); *Дедалі більший інтерес викликає проблема махального польоту птахів і комах* (Ком. Укр., 11, 1964, 49); * Образно. *Десь пісня вирвалась в політ про чаєчку, оту, що в'ється над озером* (Гонч., Вибр., 1959, 344); // Спосіб, характер такого переміщення. *Видно сокола по польоту, а сову по погляду* (Укр.. присл.., 1963, 124); // Падіння кого-, чого-небудь униз. *Коли уважно стежити за зоряним небом, особливо восени, то можна бачити політ падаючих зірок* (Наука.., 8, 1956, 227); // *спорт.* Стрибок з переміщенням уперед після відштовхування від якої-небудь точки опори. *Гарій Напалков передбачає в найближчому майбутньому польоти лижників за 200 метрів* (Рад. Укр., 8.I 1971, 4).

△ **Шлюбний політ** *див.* **шлюбний.**

2. Авіаційний виліт, рейс з певним завданням. *Бомбардувальники в той день відмінили свої польоти* (Гончар, Тронка, 1963, 312); — *А як там погода, який там прогноз? — Дідусь запитав, А пілот у відвіт: — Чудесна погода! Збирайтесь в політ!* (С. Ол., Вибр., 1959, 161); * Образно. *В жовтні 1917 року почався наш гордий і славний політ у світле майбутнє, який знаменував собою нову еру в історії всього людства* (Цюпа, Україна.., 1960, 7).

△ **Сліпий політ** *див.* **сліпи́й.**

3. *перен.* Порив, прагнення до чого-небудь. *Навіть внизу — на землі — без польоту Не можна здобути нічого в житті!* (Бичко, Вогнище, 1959, 18); — *Щось ще придумали? — спитав Микола.. Він любив ще змалку слухати польоти батькової фантазії* (Панч, II, 1956, 469); *Комуністична партія і Радянська влада створили необмежені можливості для польоту розкутої думки, розквіту творчості нашого народу* (Наука.., 9, 1964, 5).

◇ **З висоти́ пташи́ного польо́ту** — зверху, з великої висоти, звідки все видно. *Якщо подивитись у вечірні години на наше місто* [Київ] *з висоти пташиного польоту, то перед очима постане казкова панорама* (Веч. Київ, 20.III 1967, 3); **Не на́шого (низько́го, висо́кого** *і т. ін.*) **польо́ту пти́ця** *див.* **пти́ця.**

ПОЛІ́Т... Перша частина складних слів, що відповідає слову **політи́чний,** напр.: політапара́т, політбе́сіда, політвида́в, політвихова́ння і т. ін.

ПОЛІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* Літати якийсь час. *Ой чому ти не літаєш, Орле сивокрилий? ..Ой радби політати — Туман налягає* (Рудан., Тв., 1959, 117).

ПОЛІТБЮРО, *невідм., с.* Скорочення: політичне бюро. *Політбюро вказує всім господарським органам, що тепер, після партконференції в грудні 1921 року і IX з'їзду Рад, нова економічна політика є досить твердо і ясно встановленою* (Ленін, 44, 1974, 340); *Південна небезпека привертала до себе все більшу увагу країни. Політбюро Центрального Комітету партії винесло спеціальне рішення про виділення врангелівського фронту в самостійний фронт* (Гончар, II, 1959, 315).

ПОЛІТВІ́ДДІЛ, у, *ч.* Скорочення: політичний відділ. *Розподіл військових політпрацівників лишається, як і раніше, за політвідділами* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 74); *Через кілька день після цієї розмови начальник політвідділу вручав партійні квитки розвідникам* (Кучер, Чорноморці, 1956, 491).

ПОЛІТВІ́ДДІЛЕЦЬ, льця, *ч.* Працівник політвідділу. *В гардеробній на нас уже чекали політвідділці* (Смолич, Театр.., 1940, 87).

ПОЛІТВІ́ДДІЛЬСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **політві́дділ;** // Належний політвідділові. *Офіцери й солдати в різних кінцях галявини намагалися здобути із зруйнованих бліндажів політвіддільське майно* (Перв., Дикий мед, 1963, 423).

ПОЛІТВ'ЯЗЕ́НЬ, зня, *ч.* Скорочення: політичний в'язень. *Боротьба за амністію для політв'язнів у Польщі* [у 1935 році] *була першою масовою всенародною політичною кампанією* (Жовт., 4, 1956, 63); *В камері політв'язнів Іван Глущук і його товариші довідались, що тут кожного дня працює партійна політшкола* (Чорн., Визволення, 1949, 115).

ПОЛІТГОДИ́НА, и, *ж.* Час для занять питаннями поточної політики. — *Мені пора на політгодину, скоро*

вже зберуться бійці (Цюпа, Три явори, 1958, 16); *На політгодині, коли треба було читати фронтове зведення, це робив завжди Спартак* (Гончар, Людина.., 1960, 70).

ПОЛІТГРА́МОТА, и, *ж.* Короткий курс основних, початкових політичних знань. *Вважати.. необхідним розвинення партійної літератури, яка обслуговує низову партроботу, а також літератури, спеціально пристосованої до програм шкіл політграмоти* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 245); [Пронашка:] *Панахидо, чом ти не пішов у викладачі політграмоти?* (Мик., I, 1957, 263).

ПОЛІТГУРТО́К, тка́, *ч.* Гурток для вивчення основ марксизму-ленінізму, історії КПРС, поточної політики. *Правильне проведення першого заняття в початковому комсомольському політгуртку має виняткове важливе значення* (Київ. пр., 10.X 1950, 2); *Попов несподівано захворів. Комсомольці тим часом почали працювати в політгуртку, яким керувала Наташа* (Бойч., Молодість, 1949, 90).

ПОЛІТДЕ́ПЬ, дня́, *ч.* Депь політичної освіти.

ПОЛІТЕЇ́ЗМ, у, *ч., книжн.* Те саме, що **багатобожжя**; протилежне монотеїзм. *Стародавньою релігією східних слов'ян був язичеський політеїзм — багатобожжя* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 495); *Коли грецький політеїзм прямо виродив з себе грецьку філософію з Демокрітом і Епікуром, то християнство.. першим ділом убило тоту* [ту] *філософію* (Фр., XVI, 1955, 49).

ПОЛІТЕЇ́СТ, а, *ч.* Прибічник, послідовник політеїзму.

ПОЛІТЕКОНО́МІЯ, ї, *ж.* Скорочення: політична економія. *Ідеалістичні, метафізичні ідеї реакційних класів.. перетворюють історію, політекономію, філософію у предмет купівлі-продажу* (Ком. Укр., 5, 1960, 37); *Художня література так само, як і філософія, політекономія, політика, є формою ідеології людського суспільства* (Деякі пит. поет. майстерн., 1956, 8); // *розм.* Друкований твір, книжка з політичної економії. *Читав він запоєм,.. читав усе, що потрапляло до рук: ..політекономію, циркуляр, казку, роман* (Донч., II, 1956, 81).

ПОЛІТЕМІГРА́НТ, а, *ч.* Скорочення: політичний емігрант. *Бойовим центром колишніх полонених та політемігрантів стала Російська комуністична група у Будапешті* (Ком. Укр., 3, 1969, 83); [Анна-Марія] — *дочка німецьких політемігрантів, які виїхали з Німеччини на початку 20-х років* (Літ. Укр., 5. IX 1969, 4); *Матеріальне становище політемігранта Драгоманова було надто скрутним* (М. Ол., Туди, де бій, 1971, 138).

ПОЛІТЕМІГРА́НТКА, и, *ж.* Жін. до **політемігра́нт.**

ПО-ЛІТЕРАТУ́РНОМУ, *присл., рідко.* Те саме, що **літерату́рно.** *Ти зовсім не вмієш писати, навіть листів. Не вмієш.. ти по-літературному* (Л. Укр., III, 1952, 689).

ПОЛІТЕХНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **політехнізува́ти.** *Наша республіка є ініціатором застосування своєрідної форми політехнізації — виробничого навчання школярів* (Рад. Укр., 26.IX 1956, 1); *Удосконалення політехнізації школи ще більше підвищить економічну ефективність народної освіти* (Ком. Укр., 8, 1960, 33).

ПОЛІТЕХНІ́ЗМ, у, *ч.* Система навчання, яка передбачає теоретичне і практичне ознайомлення з основними галузями сучасного виробництва. *Однією з важливих особливостей підготовки кваліфікованих робітників при високих темпах технічного прогресу є розширення кваліфікації робітника, тобто застосування елементів політехнізму в праці* (Вісник АН, 8, 1957, 21).

ПОЛІТЕХНІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **політехнізува́ти.**

ПОЛІТЕХНІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех.* Впроваджувати політехнізм.

ПОЛІТЕХНІЗУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* 1. Впроваджувати в себе політехнізм.

2. *тільки недок.* Пас. до **політехнізува́ти.**

ПОЛІТЕ́ХНІК, а, *ч., розм.* Студент політехнічного інституту або політехнікуму. *Команди спортклубу КПІ* [Київського політехнічного інституту] *часто зустрічаються з студентами-політехніками братніх республік та соціалістичних країн* (Вечч. Київ, 23.V 1961, 4); // Інженер чи технік, що закінчив політехнічний інститут або політехнікум.

ПОЛІТЕ́ХНІКА, и, *ж., розм., заст.* Політехнічний інститут чи політехнікум. *В той час* [у 1873 р.] *зібралось кілька русинів-галичан у Цюріху, де вони вчились у політехніці* (Драг., II, 1970, 182).

ПОЛІТЕ́ХНІКУМ, у, *ч.* Середній політехнічний навчальний заклад. *Юнак, який прийшов на телефонну станцію ще до закінчення політехнікуму зв'язку, був здібним* (Вечч. Київ, 19.I 1963, 1); // *розм.* Взагалі назва навчального закладу (вищого чи середнього), що має відділення з різних технічних спеціальностей. *Все-таки не знаю, журитись чи радіти тому, що Миші не вдасться попасти в Київський політехнікум...* (Л. Укр., V, 1956, 246); *В 1925 році М. М. Михайлов закінчив Московський політехнікум ім. В. І. Леніна* (Видатні вітч. географи.., 1954, 153).

ПОЛІТЕХНІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Пов'язаний з вивченням і застосуванням різних галузей техніки. *По закінченні десятого класу Поля поїхала до рідного міста, щоб поступити там в політехнічний інститут* (Автом., Щастя.., 1959, 8).

2. Стос. до політехнізму. *Загальноосвітні предмети діти вивчають у середніх політехнічних школах* (Мист., 1, 1966, 22); *Питання про політехнічну освіту вирішене, в основному, нашою програмою партії..* (Ленін, 42, 1974, 310); *В останні роки в зв'язку із запровадженням політехнічного навчання розширилась тематика досліджень з проблем розуміння* (Рад. психол. наука.., 1958, 408).

ПОЛІТЗАНЯ́ТТЯ, я, *с.* Заняття на суспільно-політичну тему. *Колись Євген вчив на політзаняттях своїх солдатів розумінню, що таке класовий ворог* (Рибак, Час.., 1960, 363).

ПОЛІ́ТИК, а, *ч.* 1. Той, хто займається питаннями політики; політичний діяч. *В. І. Ленін найповніше поєднував у собі теоретичну силу великого ученого і геній неперевершеного політика* (Ком. Укр., 10, 1967, 18); *Кожний суспільний клас має своїх політиків і публіцистів, а кожний політик і публіцист орієнтується в ситуації й визначає майбутні перспективи своєму класові* (Козл., Щури.., 1956, 136); // *ірон.* Той, хто цікавиться питаннями політики, любить говорити про політику. *Аркадій, який завжди вважав себе за доброго політика, ніколи не припускав, що революція в Росії відіб'ється в світі таким широким відгомоном* (Вільде, Сестри.., 1958, 33).

2. *перен., розм.* Особа, яка вміє тонко влаштовувати складну справу. *Як досвідчений демагог і хитрий політик, Сагайдачний свідомо перебільшував* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 203).

3. *розм.* У дореволюційній Росії — політичний в'язень.

ПОЛІ́ТИКА, и, *ж.* 1. Цілі й завдання, що їх ставлять суспільні класи в боротьбі за свої інтереси; методи і засоби досягнення цих цілей і завдань. *Політика — це боротьба між класами, політика — це відносини пролетаріату, який бореться за визволення проти всесвітньої буржуазії* (Ленін, 41, 1974, 386); *Всі, хто вступає в полк, повинні добре володіти зброєю і розуміти*

політику Комуністичної партії (Довж., I, 1958, 139); // *з означ.* Загальний напрямок, характер діяльності держави, певного класу або політичної партії. *Мирна політика соціалістичних країн знаходить дедалі більшу підтримку широкої демократичної громадськості різних верств населення в капіталістичних країнах* (Ком. Укр., 10, 1967, 39); *Спекуляція на голоді є важливою частиною імперіалістичної політики Сполучених Штатів* (Знання.., 11, 1967, 27); // *з означ.* Напрямок діяльності держави або політичної партії у тій чи іншій галузі у певний період. *На основі суцільної колективізації партія перейшла від політики обмеження експлуататорських тенденцій і витіснення куркуля до політики ліквідації куркульства як класу* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 484); *Мудра ленінська національна політика возз'єднала нас у державу, про яку мріяли віками, і за це йшли на смерть кращі сини України* (Панч, В дорозі, 1959, 244); // Події і питання внутрішньодержавного і міжнародного суспільного життя. *Старий Ястшембський любив слідкувати за політикою* (Н.-Лев., II, 1956, 39); *Кортить прочитати газету, щоб бути в курсі світової політики* (Ю. Янов., I, 1954, 77).

△ **Пова́ економі́чна політи́ка** — господарська діяльність Радянської держави у перехідний період від капіталізму до соціалізму, що була спрямована на побудову соціалістичної економіки в СРСР і полягала в допущенні приватного капіталу та вільної торгівлі при наявності командних висот у руках держави; неп. *В умовах нової економічної політики господарське зростання країни супроводиться розвитком ринкових відносин* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 271).

2. *перен., розм.* Лінія поведінки в чому-небудь, певне ставлення до кого-, чого-небудь. *Він похмурився і став розповідати про схід, про Матюшину політику й мордобій, про історію з наймичкою* (Головко, II, 1957, 81); // Хитрий, ухильний спосіб дій, спрямований на досягнення певної мети. *Лікар каже, що в мене нічого небезпечного нема, а трактує мене наче дуже хвору.. Я сеї політики не розумію, та вже мушу слухати, коли сюди заїхала* (Л. Укр., V, 1956, 394).

3. *розм.* У царській Росії — революційна діяльність, участь у революційному русі. *Аж як мене вигнали з гімназії за політику.., тоді й я року 1891 перейшов також у Дрогобич до Мартовича* [у гімназію] (Стеф., II, 1953, 27); — *Я йому сказала, як батько велів: не лізь ти в політику, а він сміється: «Як же мені не лізти, коли в мене батько теж політичний»* (Стельмах, I, 1962, 611).

ПОЛІТИКА́Н, а, *ч.* 1. *зневажл.* Політичний ділок, неперебірливий у засобах для досягнення своєї мети; безпринципний політик, інтриган. *..робітники повинні розкривати очі народові на обман буржуазних політиканів, учити його не вірити словам, покладатися тільки на свої сили, на свою організацію, на своє об'єднання, на своє озброєння* (Ленін, 31, 1973, 20); — *Та не слухайте там.. усяких базікал від меншовиків і інших політиканів* (Коцюба, Перед грозою, 1958, 154).

2. Той, хто цікавиться політикою, любить говорити на політичні теми. — *Може, підсобити? Га?* — *виступив із темряви Оксен. Чоловік кинув носилки на землю.* — *Нічого, я й сам...* — *Це був сільський балагур і політикан Кузько Сорокотяга* (Тют., Вир, 1960, 28).

3. *розм.* У царській Росії — людина, яка займається революційною діяльністю, бере участь у революційному русі.

ПОЛІТИКА́НКА, и, *ж., зневажл.* Жін. до **політика́н** 1.

ПОЛІТИКА́НСТВО, а, *с., зневажл.* Поведінка і спосіб дій політикана (у 1 знач.). *Він знову почав говорити своєму другові про підозріле політиканство старого князя Острозького на Україні* (Ле, Наливайко, 1957, 17); *Політиканство зміниться, а програма партії більшовиків залишиться такою, як була* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 251).

ПОЛІТИКА́НСТВУВАТИ, ую, уєш, *недок., зневажл.* Займатися політиканством. *Куріпка .. любив політиканствувати й тепер надіявся почути якісь добрі новини* (Чорн., Пісні.., 1958, 15).

ПОЛІТИКА́НСЬКИЙ, а, е, *зневажл.* Прикм. до **політика́н** 1. *Політиканські утопії варті уваги з публіцистичного погляду, але з художнього боку вони зовсім нецікаві* (Л. Укр., VIII, 1965, 171); *Всі політичні програми, концепції, вся, здавалося, донедавна така заплутана політиканська боротьба на селі, зводилася тепер до простої формули: за чи проти* (Вільде, Сестри.., 1958, 33).

ПОЛІТИКО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **політи́чний,** напр.: політико-виховний, політико-масовий, політико-освітній і т. ін.

ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до політичної економії.

ПОЛІТИКУВА́ННЯ, я, *с., зах., розм.* Дія за знач. **політикува́ти.** *Одна лише вада у Бронка заважала їй. Це отой дурний нахил до політикування* (Вільде, Сестри.., 1958, 387).

ПОЛІТИКУВА́ТИ, ую, уєш, *недок., зах., розм.* Вести розмови на політичні теми. *Де йому, переселенцеві з Польщі, який доти і в живі очі не бачив колгоспу, з ними політикувати* (Літ. Укр., 26.IX 1967, 1); *В цьому вузькому колі він навчився політикувати в рамках, дозволених в Австро-Угорській монархії* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 428); // Хитрувати, лукавити. — *Ми розуміємося добре, мій сину, і не потребуємо між собою політикувати* (Коб., III, 1956, 30).

ПОЛІТИПА́Ж, у, *ч., спец.* 1. Старовинна назва відбитка дереворита у тексті книги.

2. Кліше для типових малюнків, заголовків, віньєток і т. ін.

ПОЛІТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який базується на політиці (у 1 знач.). *Конкретні політичні завдання треба ставити в конкретній обстановці* (Ленін, 11, 1970, 70); *Під керівництвом Комуністичної партії в Радянському Союзі ліквідовано експлуататорські класи, склалася й зміцніла моральна і політична єдність радянського суспільства* (Статут КПРС, 1971, 3); *Задумує* [Франко] *цілий цикл новел, в яких хоче списати всі боки життя простого люду й інтелігенції: відносини економічні, освітні, юридичні, політичні і т. ін.* (Коцюб., III, 1956, 33); *Добре розбирався він і в складних взаєминах різних політичних партій і навіть окремих найбільш колоритних представників цих партій* (Головко, II, 1957, 585); // Пов'язаний з політикою, з питаннями політики. *У суспільстві, заснованому на поділі класів, боротьба між ворожими класами неминуче стає, на певному ступені її розвитку, політичною боротьбою* (Ленін, 12, 1970, 127); *Тим часом несподівано для нас розгортались політичні події* (Вас., IV, 1960, 41); *Учні обмежуються коротким переліком подій політичного життя* (Донч., V, 1957, 392); // Пов'язаний з проведенням політики у життя. *Партія — політичний вождь народу. Суть її керівництва, як учив В. І. Ленін, полягає у виробленні правильної, науково обгрунтованої політики і в послідовному втіленні її в життя* (Ком. Укр., 10, 1967, 17); *У п'єсі «Камо» Левада розповідає про вірного ленінця, відомого політичного діяча С. А. Тер-Петросяна* (Вітч., 11, 1969, 133).

Політи́чна освіта: а) масова політвиховна робота серед дорослого населення. *Середня освіта стає загальною, політична стала всенародною, технічна — неминуче обов'язковою* (Довж., III, 1960, 8); б) в СРСР у 20—30-х рр. XX ст.— установи, органи, що відали політосвітньою роботою; політосвіта; **Політи́чне бюро́** — керівний партійний орган, який обирається на Пленумі ЦК і спрямовує всю політичну діяльність партії в період між пленумами; політбюро; **Політи́чний відділ,** *іст.*— партійно-політичний орган, створений партією з метою посилення партійного керівництва і політичної роботи на окремих ділянках соціалістичного будівництва, в армії; політвідділ. *Щоб ще краще керувати всією партійною роботою в полку, Щорс виділив спеціальну комісію в складі трьох найбільш досвідчених комуністів, що становила своєрідний політичний відділ* (Скл., Легенд. народн., 1957, 46).

2. Державний, громадсько-правовий. *В ході розв'язання великих економічних і соціальних завдань, намічених XXIII з'їздом КПРС, зміцнюється не тільки матеріальна база, а й політична основа союзу робітничого класу і селянства* (Ком. Укр., 11, 1967, 52); *У нас скрізь панує така думка, що заким дістанемо спокійне і культурне життя, буде загальне повстання, яке змете весь старий політичний лад* (Коцюб., III, 1956, 283); *Щирий молодець не міг зрозуміти, як міг його друг віддатися політичному урядові, котрий найбільше стісняв* [обмежував] *свободу його переконань* (Кобр., Вибр., 1954, 34); *Радянський Союз — країна найпередовішого в світі соціального ладу, найпередовішого в світі політичного устрою* (Рильський, IX, 1962, 12).

△ **Політи́чна еконо́мія** — наука, що вивчає закони суспільного виробництва і розподілу матеріальних благ на різних ступенях розвитку людського суспільства; політекономія. *Йому хотілось, щоб вона укупі з ним сиділа над політичною економією, робила переклади для нього* (Л. Укр., III, 1952, 592); *В основі економічної науки та всіх її галузей лежить політична економія* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 56).

3. Покараний ув'язненням або засланням за діяльність, спрямовану проти існуючого ладу. *У цій багатонаціональній юрбі* [каторжан] *найбільше було політичних засланців* (Донч., III, 1956, 78); *На грунті невластенії повісилася одна політична преступниця* [злочинниця] (Хотк., I, 1966, 172); // *у знач. ім.* **політи́чний,** ного, *ч.;* **політи́чна,** ної, *ж.;* **політи́чні,** них, *мн., розм.* Людина, покарана ув'язненням або засланням за діяльність, спрямовану проти існуючого ладу. [Л е с я:] *Він відмовився обороняти на суді одного мого знайомого, політичного* (Сміл., Черв. троянда, 1955, 86); *Його ж бо навіть не на вільне поселення привезено, як деяких інших політичних, а віддано в солдати на двадцять п'ять років* (Тулуб, В степу.., 1964, 33); *Скреготнули десятки заржавілих завіс, випускаючи на волю політичних* (Знання.., 9, 1967, 8).

4. *заст., розм.* Який уміло і тонко діє у складній ситуації. [П и с а р *(співа):*] *Кожний писар спокоївік Політичний чоловік* (Кроп., I, 1958, 221).

ПОЛІТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **політи́чний** 1—3.

ПОЛІТИ́ЧНО. Присл. до **політи́чний** 1, 4. *У більшості своїй наші кадри політично зрілі, ідейно загартовані, добре знають виробництво, вміють працювати з людьми* (Ком. Укр., 5, 1966, 15); *Я вийшов з інституту в 1914 році з умінням учити школярів, політично неписьменним і темним юнаком дев'ятнадцяти з половиною років* (Довж., I, 1958, 14); *З тюрми випустили* [Артема], *але на завод уже не прийняли як політично неблагонадійного* (Головко, II, 1957, 438); *В вільну хвилину підсідала до Марусі стара їмость і починала розмову, але тонко, політично, здалека* (Хотк., II, 1966, 43).

ПОЛІТІНФОРМА́ТОР, а, *ч.* Особа, яка проводить політінформацію. *Робота політінформаторів — активна, дійова форма політичного виховання трудящих* (Веч. Київ, 17.IX 1968, 3); *Палким словом піднімають людей на самовіддану працю агітатори, політінформатори, лектори* (Хлібороб Укр., 2, 1969, 21).

ПОЛІТІНФОРМА́ЦІЯ, ї, *ж.* Повідомлення, інформування про поточні політичні події внутрішньодержавного та міжнародного життя. *У практиці масово-політичної роботи колгоспних комуністів важливе місце займають політінформації* (Ком. Укр., 2, 1965, 54); // *розм.* Повідомлення про які-небудь життєві події. *Треба зробити політінформацію про морську форму, про те, звідки вона пішла, розповісти, що флотський бушлат і безкозирка є гордістю для моряка* (Ткач, Моряки, 1948, 76).

ПОЛІТКАТОРЖА́НИН, а, *ч.* У дореволюційній Росії — особа, заслана на каторгу за політичну, революційну діяльність. *Він ..помер з водянки у Сибіру політкаторжанином майже напередодні Жовтня* (Крот., Сини.., 1948, 111).

ПОЛІТКАТОРЖА́НКА, и, *ж.* Жін. до **політкаторжа́нин.** *Протягом тривалого часу, аж до 1917 року, вона добровільно, з покликом серця, надавала матеріальну та моральну допомогу одній політкаторжанці, від якої відмовилась рідня* (Вітч., 9, 1970, 173); *Військовий в окулярах — то представник Всеукраїнського ревкому, сива жінка біля нього — то відома політкаторжанка* (Гончар, II, 1959, 184).

ПОЛІТКЕРІВНИ́К, а, *ч.* У Збройних Силах СРСР до 1942 р.— особа, яка керувала політичною роботою у підрозділах військових частин. *Вдень просто серед поля, в рипучому снігу, на холодному зимовому вітрі політкерівники читали їм* [чернопоармійцям] *газети* (Збан., Сеспель, 1961, 233); *Воїн, який ніколи не був у Києві, намалював у своїй уяві це місто на основі того, що він вивчав у школі, читав у книжках, чув про нього від своїх політкерівників на привалах після бою* (Кучер, Дорога.., 1958, 38); // у Збройних Силах СРСР з 1935 р. по 1942 р.— військове звання для різних категорій політичного складу.

ПО́ЛІТКЕРІВНИ́ЦТВО, а, *с.* Скорочення: політичне керівництво.

ПОЛІТКО́М, а, *ч., іст.* Скорочення: політичний комісар. *Раптом розчинилися двері. На порозі політком: — Депеша! Під Царицином наші б'ють білих!* (Довж., I, 1958, 190); *Приїхав від Головінформбюро політінструктор.. і одразу ж висунув його* [Анатоля] *на курінного політкома* (Кач., II, 1958, 360).

ПОЛІТМІ́НІМУМ, у, *ч.* Скорочення: політичний мінімум.

ПОЛІТМА́СОВИЙ, а, е. Скорочення: політико-масовий. *В результаті проведеної комуністами і комсомольцями політмасової роботи в колгоспі зміцніла трудова дисципліна, підвищились темпи збирання врожаю* (Рад. Укр., 19.VIII 1952, 3).

ПОЛІТНАВЧА́ННЯ, я, *с.* Вивчення основ марксизму-ленінізму, історії КПРС, питань поточної політики. *Політнавчання в бійцями Брянський завжди проводив сам* (Гончар, III, 1959, 35).

ПОЛІТНИ́К[1], а, *ч., розм., заст.* Той, хто найнятий на літні роботи.

ПОЛІТНИ́К[2], а, *ч., діал.* Полільник. *Політники посовувались по буряках все далі та далі. Позад них визначались на чорній, як оксамит, землі рівненькі рядки буряків* (Н.-Лев., II, 1956, 32).

ПОЛІ́ТНИЦЯ [1], і, *ж., розм., заст.* Жін. до **політ-ник** [1]. *Восени додому прийде з економії знаменита політниця, при грошах, одягнеться, вбудься, не рівня няньками* (Горд., Заробітчани, 1949, 29); * У порівн. *Ватя.. присіла коло куща, поралась та вештались, наче політниця* (Н.-Лев., IV, 1956, 87).

ПОЛІ́ТНИЦЯ [2], і, *ж., діал.* Жін. до **політник** [2]. *За тином, у городі в сусідів підсапували картоплю ..політниці* (П.-Лев., IV, 1956, 215).

ПО-ЛІ́ТНЬОМУ, *присл.* Як літом, як в літню пору. *Тут-бо тепер так: ранком всі, от і я теж, ходять по-літньому.. і часом під зонтиками, а ввечері напинають тепле, хто що має* (Л. Укр., V, 1956, 205); *Над широкою долиною Стрию піднялося осіннє сонце і світило по-весняному ясно і по-літньому тепло гріло* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 143).

ПОЛІТО́ГЛЯД, у, *ч.* Скорочення: політичний огляд.

ПОЛІ́ТОК, тка, *ч.* 1. *діал.* Одноліток. *Чом ти, юначе, відірвав Од книги погляд невтолимий І став з політками своїми До радісно-рухливих лав?* (Рильський, І, 1956, 153).

2. *заст.* Щорічний податок; // Річна оренда. — *Так і так, Марто,— сказав* [газда].. — *Взяв би від вас поле на політок, а вам, якби хотіли, частю* [частиною] *хлібом, кажім, уже готовою мукою, сплатив* (Коб., III, 1956, 527).

ПОЛІТОНА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до політональності. *Особливого колориту надають музиці* [другої симфонії Л. Ревуцького] *окремі поліладові й політональні моменти, що випливають з принципу народної ладової мінливості* (Пар. тв. та етн., 3, 1966, 19).

ПОЛІТОНА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Одночасне сполучення різних тональностей у музиці. *Поліфонія, поліритмія й елементи політональності стають невід'ємними ознаками музики В. Губаренка* (Мист., 4, 1964, 24).

ПОЛІТО́РГАН, а, *ч.* Скорочення: політичний орган. *Секретарі військових партійних організацій і керівники політорганів беруть участь в роботі місцевих партійних комітетів* (Статут КПРС, 1971, 59).

ПОЛІТОРГАНІЗА́ТОР, а, *ч.* Скорочення: політичний організатор. *З допомогою парторганізації політорганізатор планує, які треба провести бесіди, прочитати лекції* (Рад. Укр., 18.IV 1959, 3).

ПОЛІТОСВІ́ТА, и, *ж.* Скорочення: політична освіта. *Масовою формою марксистсько-ленінського виховання молоді стала система комсомольської політосвіти* (Ком. Укр., 10, 1968, 33); — *Хвалю я їх, а сам раджу: «Треба, кажу, вам політосвітою зайнятись, підготувати себе до партії»* (Шиян, Баланда, 1957, 202).

ПОЛІТОСВІ́ТНІЙ, я, є. Прикм. до **політосвіта.**

ПОЛІТОСВІТРОБО́ТА, и, *ж.* Скорочення: політико-освітня робота; масова політико-освітня і загальноосвітня робота серед дорослого населення.

ПОЛІТПРАЦІВНИ́К, а́, *ч.* Скорочення: політичний працівник. *Кадровий політпрацівник, він знав тисячі шляхів до серця солдата* (Гончар, III. 1959, 206).

ПОЛІТРОБІТНИ́К, а́, *ч., рідко.* Те саме, що **політпрацівни́к.** * У порівн. *Щоб рими гриміли розливами рік, світилась у слові доба вся, щоб слово було, як політробітник, яким я колись називався* (Сос., І, 1957, 454).

ПОЛІТРОБО́ТА, и, *ж.* Скорочення: політична робота; робота по здійсненню політичної освіти. *Партійні організації і політорганн Радянської Армії підтримують тісний зв'язок з місцевими партійними комітетами, систематично інформують їх про політроботу у військових частинах* (Статут КПРС, 1971, 29).

ПОЛІТРУ́К, а́, *ч., іст., розм.* Те саме, що **політкерівни́к.** *З тих, які були.. рядовими, згодом виростуть командири рот і батальйонів, вигартуються в боях політруки й комісари, командири полків і артдивізіонів* (Гончар, II, 1959, 303); *Я згадую: як ти була політруком ескадрону і брала Перекоп...* (Сос., І, 1957, 88); *Політрук роти прийшов до лікарського пункту* (Панч, І, 1956, 603); *Несподівано до штабної канцелярії зайшов той самий чорнявий льотчик з відзнаками старшого політрука* (Баш, Надія, 1960, 86).

ПОЛІТСКЛА́Д, у, *ч.* У Збройних Силах СРСР — склад військово-політичних робітників. *Микола справді зібрався на фронт: зараз багатьох таких, як він, з політскладу запасу направляли просто в частини діючої армії* (Баш, Надія, 1960, 451).

ПОЛІ́ТТЯ, я, *с.* 1. Сприятливі умови, сприятлива погода. *Як сніг випаде, тоді поліття ходити на зайців* (Сл. Гр.); *Треба було б узноїти цю латку, але де брати і ту худобу, і той гній. Одна надія на поліття* (Стельмах, II, 1962, 301); // Урожайне літо; врожай. *Сього року поліття на ваш огород* (Сл. Гр.): — *Ти в мене і тюрік пророкувала гарне поліття* (Вовчок, І, 1955, 147); *Гній — передвісник поліття на жито, пшеницю і всяку пашницю* (Рад. Укр., 2.II 1967, 1); * Образно. *На юних геніїв значно вбогіше поліття у музиці. І тут частенько буває так, що квітка зацвітає гоже, але плоду не приносить* (Знання.., 12, 1968, 8).

2. *діал.* Поління (*див.* **поління** [1]). *З пагорба на долину прибережною стежкою сходили дівчата кукурудзяної ланки: вони, по звичаю, пустували, наче не з поліття йшли, а з гулянки* (Вол., Дні.., 1958, 144).

3. *діал.* Бур'ян, який треба виполювати. *Поліття вже наросло* (Сл. Гр.).

ПОЛІТУПРАВЛІ́ННЯ, я, *с.* Скорочення: політичне управління. *Для начальників політуправлінь округів і флотів, начальників політвідділів армій є обов'язковим п'ятирічний, а для начальників політвідділів з'єднань — трирічний партійний стаж* (Статут КПРС, 1971, 58); *В роки Вітчизняної війни Іван Ле був у діючій армії. Він працював у політуправлінні фронту* (Іст. укр. літ., II, 1956, 552).

ПОЛІТУ́РА, и, *ж.* 1. Вид лаку, що являє собою розчин смолистих речовин у спирті і використовується для полірування виробів з дерева. *Ні слова не сказавши, махнув* [третьокласник] *у столярню і вніс політуру* (Свидн., Люборацькі, 1955, 152); *Двері блищали від політури та від мідяних почищених ручок* (Гр., Без хліба.., 1958, 83).

2. Глянець, лиск, наведений поліруванням, лакуванням. *Його* [олівця] *жовта політура полискувалася до сонця* (Фр., І, 1955, 238).

ПОЛІТУ́РНИЙ, а, е. Прикм. до **політу́ра.**

ПОЛІТЧАСТИ́НА, и, *ж.* Скорочення: політична частина. *Майора вони застали на терасі будинку, де розташувалась політчастина полку* (Гончар, III, 1959, 130); *Він пішов до армії, був майором — заступником командира полку по політчастині* (Скл., Хазяїни, 1948, 48).

ПОЛІТШКО́ЛА, и, *ж.* 1. *іст.* Навчальний заклад, що здійснює політичну підготовку.

2. Одна із форм занять з політичної освіти. *Успішно працювали політшколи, гуртки, теоретичні семінари, вечірні університети марксизму-ленінізму* (Рад. Укр., 27.VIII 1959, 1); *В камері політв'язнів Іван Глущук і його товариші довідались, що тут кожного дня працює партійна політшкола* (Чорн., Визволення, 1949, 115).

ПОЛІУРЕТА́НИ *див.* **поліурета́ни.**

ПОЛІУРЕТА́НИ, ів, *мн. (одн.* **поліурета́н,** у, *ч.).* Високомолекулярні органічні сполуки, продукти полі-

меризації; високоплавкі кристалічні речовини. *Розвиток досліджень з хімії поліуретанів дасть змогу створити матеріали з.. особливою міцністю, еластичністю.. тощо* (Ком. Укр., 4, 1966, 39); // Новий синтетичний матеріал, який застосовується для виготовлення каучуку, клею, плівки і т. ін. *Заміна існуючих марок синтетичного каучуку новим синтетичним матеріалом — поліуретапом — підвищує строк служби шин в 3—4 рази* (Наука.., 12, 1960, 12).

ПОЛІУРЕТА́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **поліурета́н;** // Вигот. з поліуретану. *Останнім часом для виготовлення одягу застосовується новий вид хімічної продукції — поліурета́новий поропласт* (Наука.., 1, 1964, 29).

ПОЛІУ́РІЯ, ї, *ж., мед.* Збільшення виділення добової кількості сечі. *В головному мозку є спеціальні утворення, .. подразнення яких викликає посилене сечовиділення (так звані центри поліурії)* (Наука.., 8, 1959, 26).

ПОЛІФА́ГІЯ, ї, *ж., зоол.* Живлення тварин різноманітними кормами. *Закріпленню властивостей, позначуваних як.. поліфагія, безперечно передував тривалий процес пристосування до одного певного виду або групи видів рослин* (Хвор. с. г. рослин, 1953, 107).

ПОЛІФО́НІЗМ, у, *ч., муз.* Те саме, що **поліфоні́чність.** *Поліфонізм .. симфонії Б. Лятошинського .. є високохудожнім зразком у сучасній радянській музиці* (Мист., 1, 1959, 29); *Можливо,що творчість Леонтовича з її чудовим народнопісенним поліфонізмом якимсь чином «підказала» окремі знахідки Тичини в галузі музичної організації вірша* (Поезія.., 1956, 36).

ПОЛІФОНІ́ЧНИЙ, а, е, *муз.* Прикм. до **поліфо́нія.** *Збагачення народних мелодій поліфонічним звучанням є однією з головних стилістичних особливостей творчого методу композитора* [Є. Козака] (Пар. тв. та етн., 3, 1962, 76); *Лятошинський широко застосовує прийоми тематичного розвитку, великого значення надає також поліфонічним засобам* (Мист., 5, 1965, 8); // Побудований на поліфонії. *Поліфонічні пісні, як правило, починає один виконавець — заспівувач* (Пар. тв. та етн., 3, 1963, 28); * Образно. *Багатобарвною, поліфонічною в творчість І. Франка в жанрі поезії, в ліриці і в епіці* (Курс іст. укр. літ. мови, І, 1958, 499).

ПОЛІФОНІ́ЧНІСТЬ, пості, *ж., муз.* Властивість за знач. **поліфо́нічний.** *Поряд з поліфонічністю хорової фактури, з яскравим підголоском дуже часто зустрічаються пісні.., де всі голоси гармонічно підтримують ведучу мелодію* (Пар. тв. та етн., 2, 1962, 24); * Образно. *Літературі наших днів властиві глибинні пошуки думки й форми, тяжіння до філософічності й підтексту, поліфонічність стилю, розширення образної палітри й лексики* (Літ. Укр., 11.VI 1965, 3).

ПОЛІФО́НІЯ, ї, *ж.* Багатоголосся в музиці, засноване на одночасному сполученні й розвитку ряду рівноправних мелодій. *Г. Верьовка складає свої пісні в дусі народної підголосової поліфонії* (Мист., 6, 1967, 8); *Йдучи за традиціями народного багатоголосся і використовуючи прийоми класичної поліфонії, Стеценко компонує свої твори з кількох мелодичних потоків* (Пар. тв. та етн., 4, 1961, 62); * Образно. *Поліфонія думки і почуття характерна для новаторської поезії Тичини* (Рад. літ-во, 7, 1967, 47).

ПОЛІФО́ННИЙ, а, е, *муз.* Те саме, що **поліфоні́чний.** *Існування поліфонного, звичайно двоголосного співу на Україні стверджують записи* (Муз. праці, 1970, 499).

ПОЛІФТО́НГ, а, *ч., лінгв.* Сполучення кількох звуків, які функціонують як одна фонема.

ПОЛІФТОНГІ́ЧНИЙ, а, е, *лінгв.* Прикм. до **поліфто́нг.**

ПОЛІХЛОРВІНІ́Л, у, *ч., хім.* Продукт полімеризації хлористого вінілу. *Поліхлорвініл широко застосовується як замінювач шкіри* (Токарна справа.., 1957, 66); *Найбільшу популярність і практичне застосування набули в сільському господарстві плівкові матеріали з поліхлорвінілу, поліамідів та поліетиленів* (Рад. Укр., 1.VIII 1959, 3).

ПОЛІХЛОРВІНІ́ЛОВИЙ, а, е. Прикм. до **поліхлорвіні́л;** // Вигот. з поліхлорвінілу. *Дніпродзержинський завод будматеріалів освоїв виробництво поліхлорвінілових плиток, поручнів, плінтусів, ручок* (Наука.., 11, 1964, 29); *Великим попитом користуються вироби з поліхлорвінілової плівки — плащі, хустки, сумки тощо* (Рад. Укр., 19.I 1969, 4).

ПОЛІХРОМІ́Я, ї, *ж., спец.* Багатобарвність творів образотворчого мистецтва. *Характерною особливістю тогочасних* [III ст. до н. е. і перших століть н. е.] *пам'яток є поліхромія, тобто тенденція до створення яскравих, пишнобарвних поєднань* (Наука.., 8, 1968, 21); // Багатобарвне фарбування. *Найпростішим засобом рішення вікон при відсутності наличників або завершення вікна є поліхромія* (Жилий буд. колгосп'ника, 1956, 162); *Вікна* [східноукраїнського житла] *здебільшого мали віконниці, оздоблені різьбою і поліхромією* (Пар. тв. та етн., 1, 1965, 19).

ПОЛІХРО́МНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **поліхромія.** *Зникли одноманітні сірі тони. Верстати випускають з поліхромним фарбуванням* (Ком. Укр., 6, 1966, 49); *В центральних районах* [України] *переважають червоні і сині* [вишивки], *а далі на Захід — поліхромні в одній якійсь кольоровій гамі* (Пар. тв. та етн., 1, 1966, 55); // Який характеризується поліхромією. *Розвивається* [у сарматський час] *так званий поліхромний стиль, у якому кольоровий ефект досягався шляхом поєднання на золотому або срібному фоні різних вставок з яскравого різнокольорового каміння і скла* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 239).

ПОЛІХРО́МНІСТЬ, пості, *ж.* Властивість за знач. **поліхро́мний.** *Для сумських плахт властива поліхромність фарб і великий потяг до холодних тонів* (Пар. тв. та етн., 2, 1962, 102).

ПОЛІЦА́Й, я, *ч.* У дореволюційній Росії та в деяких капіталістичних країнах — особа, що служить у поліції, нижчий чин поліції. *На гору виходить, крадучись, поліцай, оглядається, зазирає в кущі* (Вас., III, 1960, 267); *Шумно дрібочучи по булижнику шинами, пробіг екіпаж із стурбованим справником. За ним по тротуару ..підтюпцем бігли зопрілі поліцаї* (Панч, І, 1956, 62); *Капіталістам тут же* [в колонії] *рай: англієць п'яний он танцює, в долоні плеще поліцай* (Тич., II, 1957, 270); // Під час Великої Вітчизняної війни — особа, завербована з місцевого населення тимчасово окупованих фашистами районів на службу в поліції. *З кущів почали вилазити .. поліцаї* (Тют., Вир, 1964, 537); *Довкола були .. поліцаї. Вони могли кожну хвилину знищити Скибу* (Жур., Дорога.., 1948, 49).

ПОЛІЦА́ЙНЯ, і, *ж., збірн., зневажл.* Поліцаї. *Відчинились ворота. Колона, оточена з усіх боків поліцайнею,.. повільно рушила з двору* (Збан., Єдина, 1959, 287).

ПОЛІЦЕЙМЕ́ЙСТЕР, а, *ч., дорев.* Те саме, що **поліцмейстер.** *Він* [десятник] *як крикне: «..До самого Поліцеймейстера доставлю!»* (Мирний, V, 1955, 293); *Начальник канцелярії оренбурзького губернатора попередив оренбурзького поліцеймейстера, що незабаром до Оренбурга мають прибути 67 політичних* (Життя і т. в. Т. Г. Шевченка, 1959, 420).

ПОЛІЦЕ́ЙСЬКИЙ, а, е, *дорев.* 1. Стос. до поліції (у 1 знач.). *Замість украденого, українському народові привезли з гітлерівської Німеччини одну книжку — поліцейський кодекс, один витвір фашистського мистецтва.., щоб отруїти і опоганити душу народу* (Довж., III,

1960, 50); // Який працює в поліції (у 1 знач.). *Не міг же він, батько і поліцейський чиновник, якого боялися навіть дорослі, скорятись та каятись перед якимсь шмаркачем* (Коцюб., II, 1955, 381); // *у знач. ім.* **поліцéйський,** кого, *ч.* Те саме, що **поліцáй.** — *Розходьтеся! Розходьтеся! — десь не взялися поліцейські і почали розпихати людей* (Мирний, III, 1954, 287); *Якийсь чоловік випнувся трохи з юрби, і тут його, на царських очах, взяли в нагаї кінні поліцейські* (Стельмах, I, 1962, 406).

Поліцéйський нагляда́ч — у дореволюційній Росії — не класний чиновник міської і розшукної поліції. *Поліцейський наглядач за справу благонадійності здере двадцять карбованців* (Стельмах, I, 1962, 194); **Поліцéйський учáсток** — у дореволюційній Росії — відділення міської поліції. *Нова Державна дума — це все той самий російський поліцейський участок у розширеному вигляді* (Ленін, 11, 1970, 172).

2. Який спирається на владу поліції (у 1 знач.), який характеризується грубим насильством і сваволею. — *Не тільки бабські таємниці мені відомі, а часом і про поліцейські заходи догадуємося* (Мирний, IV, 1955, 366); *Часто і поспішно бив на сполох церковний дзвін. То чорна сотня почала погром, щоб спровокувати поліцейські репресії* (Смолич, II, 1958, 31).

3. Прикм. до **поліція** 2. *Біля крайніх хат їх зупинив поліцейський пікет, перевірив перепустку* (Тют., Вир, 1964, 526).

ПОЛІЦÉЙЩИНА, и, *ж., дорев., зневажл.* Система поліцейської регламентації суспільного життя; поліцейський режим.

ПОЛІЦІА́НТ, ПОЛІЦІЯ́НТ, а, *ч., розм.* Те саме, що **поліцáй.** *Десь на вулиці взявсь поліціант, неначе з землі виріс* (Н.-Лев., IV, 1956, 300); *Уже прощаючись, поліціант поінформував Швенда, що чув розмови, буцімто дуче сховали десь флотські офіцери* (Загреб., Європа 45, 1959, 209); *Двері відчинилися і ввійшов поліційний комісар,.. а за ним три чи чотири поліціянти* (Фр., IV, 1950, 168); *Маю таке переконання, що ті типи* [поліцаї] *між собою різняться дуже мало. Правда, самодержавний поліціянт таки трохи самодержавніший, а конституційний трохи конституційніший, але суть у них лишилася одна* (Хотк., II, 1966, 359).

ПОЛІЦІЙНИ́Й, а, с, *рідко.* Те саме, що **поліцéйський.** *Джордж К. Маршалл свої молоді офіцерські чини одержав в американських колоніях, виконуючи поліційну службу в колоніальних військах* (Смолич, VI, 1959, 404); *В хаті* [Івана Пісні] *холодно й голодно, та ще й хата під поліційним наглядом* (Збан., Єдина, 1959, 215); *Ширяють кругом Агенти поліційні, тут намовою, Там окриком утихомирюють людей* (Фр., XIII, 1954, 311).

ПОЛІ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. У дореволюційній Росії і в капіталістичних країнах — система особливих органів державного управління для охорони безпеки існуючого ладу і встановленого порядку. *Ну, що тут довго: він тайний агент. Служить в поліції* (Коцюб., II, 1955, 242); *Йосиф готує відповіді на питання, які можуть йому ставитися в комісаріаті поліції* (Вільде, Сестри.., 1958, 116); *За всесвітню Республіку Рад, за планету без танко-гармат! Ми розіб'єм катів апарат, розітрем і поліцію, й трон, і в невпинному реві гармат зникнуть папа, і пан, і барон* (Сос., I, 1957, 496); // Під час Великої Вітчизняної війни — система таких органів управління в тимчасово окупованих фашистами районах. *Начальником поліції він став з першого ж дня фашистської навали і з першого ж дня почав наганяти жах на весь район* (Довж., I, 1958, 297); // *розм.* Будинок, приміщення, де розміщені такі органи. *Валка проступала горою до поліції* (Мирний, I, 1954, 261); *Він* [війт] *побіг здуру в поліцію скаржитись на село комендантові, але поліцію вже вартували Зеленюкові та Паращині легіні з мадярськими карабінами* (Козл., Весн. шум, 1952, 49).

2. *збірн.* Особи, які служать у таких органах; поліцаї. *У Києві було багато обисків* [обшуків] *та арештів, поліція забралась навіть в самий університет і там обшукала лабораторію і навіть кабінет одного професора* (Л. Укр., V, 1956, 185); *Степан Васильович прокидається і.. зіскакує з ліжка: хтось міцно тарабанить у двері. «Невже поліція? Невже провал?»* (Стельмах, I, 1962, 438); *За одну мить майдан опустів, залишились тільки староста з поліцією* (Тют., Вир, 1964, 413).

ПОЛІЦІЯ́Н, а, *ч., розм., рідко.* Те саме, що **поліцáй.** *Поліціяни, мов звірі, верглися на Бовдура* (Фр., I, 1955, 316); *Крізь дрімоту ніби чую, як дійсно поліціян хоче фактично доказати свою силу.., але його ніхто не слухає* (Хотк., II, 1966, 423).

ПОЛІЦІЯ́НТ *див.* **поліціáнт.**

ПОЛІЦМЕ́ЙСТЕР, а, *ч.* У дореволюційній Росії і деяких капіталістичних країнах — начальник поліції у містах і містечках. *Поліцмейстер стриманим басом робив якісь непотрібні накази, аби говорити* (Коцюб., II, 1955, 379); — *Знайте, за ним* [Бальзаком] *слідкують жандарми, я добре знаю, мені говорив бердичівський поліцмейстер* (Рибак, Помилка.., 1956, 107).

ПОЛІ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **полічи́ти** 1; // **полічено,** *безос. присудк. сл. Скільки люду там* [у Дермані] *поховано, Невідомо, не полічено, Скільки вбито, покалічено* (Павл., Бистрина, 1959, 139).

◇ **Дні полі́чені** *чиї* — комусь залишилося дуже мало жити. *Кожному збоку видно було, що пані конав, що дні її полічені* (Л. Янов., I, 1959, 377).

ПОЛІЧИ́ТИ [1], лічу́, лі́чиш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Зробити підрахунок; порахувати. *Невістка мотала починки, полічила чисниці та пасма, скинула півмоток з мотовила й сховала в свою скриню* (Н.-Лев., II, 1956, 301); *Клим спробував полічити, скільки їх, солдатів, у машині: вісім, дев'ять, десять...* (Грим., Кавалер.., 1955, 31); *Лишившись віч-на-віч з Лукією, баба Федора розв'язувала хусточку й просила дівчину допомогти полічити гроші* (Донч., III, 1956, 92); *Полічивши кількість річних кілець, можна визначити вік дерева* (Наука.., 12, 1956, 20).

◇ **Полічи́ти зу́би** *кому* — б'ючи кого-небудь, повибивати йому зуби. — *Чом ти йому зубів не полічив? — загомоніли кругом* (Мирний, I, 1949, 188); **Полічи́ти рéбра** — сильно побити. — *Я тобі полічу ребра оцим мотовилом* (Н.-Лев., II, 1956, 248); — *Ми йому* [агенту], *сучому синові, зараз полічимо ребра,— підвелося вгору кілька важких кулаків* (Стельмах, I, 1962, 200).

2. *неперех.* Назвати числа в послідовному порядку. *Полічити до десяти.*

3. *перех., розм.* Помилково визнати за іншого, за інше. *Того, що прийшов оглядати квартиру, я чомусь полічила за пана електрика* (Вільде, Сестри.., 1958, 295).

ПОЛІЧИ́ТИ [2], лічу́, лі́чиш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **полікува́ти.** *Три дні полічили, а там сказали, що умер багатир* (Сл. Гр.); *Я їх* [зуби] *вже полічив — і тепер легше, хоч сьогодні не виходив з дому, бо трохи морозило* (Коцюб., III, 1956, 418).

ПОЛІЧИ́ТИСЯ, лічу́ся, лі́чишся, *док., рідко.* Те саме, що **полікува́тися.** — *Ви б порадились лікаря, полічилися б,— говорив о. Василь, зупиняючи погляд на її* [Раїсиному] *восковому лиці* (Коцюб., I, 1955, 331).

ПОЛІЩИНЕ́ЛЬ, я, *ч.* Комічний персонаж французького народного театру.

◇ **Секре́т полішине́ля** — секрет, який давно всім відомий; уявна таємниця.

ПОЛІЩУ́К *див.* **поліщукі́.**

ПОЛІЩУ́КІ, ів, *мн.* (*одн.* **поліщу́к,** а́, *ч.*; **поліщу́чка,** и, *ж.*). Жителі або уродженці Полісся. *На українських заводах з'явились безщасні поліщуки, чи, як звуть їх на Україні, литвини* (Н.-Лев., II, 1956, 95); *Поліщуки займалися звіроловством, бортництвом, риболовлею, свято зберігали древні слов'янські звичаї* (Наука.., 8, 1969, 15); *Шофер Микола, маленький, худорлявий, бистроокий чернігівець, типовий поліщук, не може втриматися від сміху* (Загреб., Шепіт, 1966, 305); *В поліщучки Ганни одразу ожили дитячі спогади, поліські походи по гриби* (Коз., Сальвія, 1959, 39); *У гуцулки.. багатобарвні строкаті тканини.. У поліщучки — більш стримана гама, в якій домінує червоно-вишневий колір* (Нар. тв. та етн., 4, 1968, 13).

ПОЛІЩУ́ЦЬКИЙ, а, с. Прикм. до **поліщу́к** і **поліщу́чка.** *Хтось затяг давню поліщуцьку пісню* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 5).

ПОЛІЩУ́ЧКА *див.* **поліщукі́.**

ПОЛК, по́лку *і* полка́, *ч.* 1. Військова одиниця з самостійним управлінням і господарством, яка входить переважно до складу дивізії або бригади. *З кріпосної брами вилетів гусарський полк, краса всіх кінних полків* (Довж., I, 1958, 263); *Кінний полк червоних із-за горба вихором налетів* (Головко, I, 1957, 103); *Самієвський полк працював ревно, спокійно й діловито, як величезна майстерня* (Гончар, III, 1959, 342); *// розм.* Місце розташування цієї одиниці. [Кузьма:] *Іди у полк... Підготуй хоч кілька чоловік з своєї роти...* (Корн., I, 1955, 169); *Черниш знав, що Брянський у полку на партзборах* (Гончар, III, 1959, 37)

2. *тільки мн., поет.* Військо, армія. *То ж ви* [Святославенки] *тев лихо збудили, Що батько ваш, Святослав київський, приспав, Як грізно тіпав Половців своїми хоробрими полками* (Мирний, V, 1955, 268); *Полки змітаючи ворожі, ти* [Вітчизна] *перемогу здобула* (Рильський, III, 1961, 96); * Образно. *Лаштуючися відлітати, Щороку сині ластівки Край нашої, мій друже, хати Шикують на дроту полки* (Рильський, III, 1961, 120); * У порівн. *Внизу стояли могутні дерева, наче вишикувані полки, готові в кожну мить ніти на штурм голих верхів* (Томч., Готель.., 1960, 21).

3. *кого, чого, перен.* Велика кількість кого-, чого-небудь. *А там кварталами Берліна ідуть, ідуть робітники... підвів рейхстаг ворожі стіни і жандармерії полки* (Сос., I, 1957, 309).

4. На Україні в XVI—XVIII ст.— військова й адміністративно-територіальна одиниця. *По городам* [городах] *всяк полк назвався, По шапці всякий розличався* [розрізнявся], *Вписали військо під ранжир* (Котл., I, 1952, 187): — *От і давай ділити по полках Україну: одні села до одного полку, а другі до другого тягнуть* (П. Куліш, Вибр., 1969, 117).

◆ **На́шого по́лку прибуло́** — нас стало більше, збільшилося таких людей, як ми. — *І я з вами.. Воювали разом, тепер працюватимемо разом. — Значить, нашого полку прибуло,— весело сказав Сидорчук* (Жур., Дорога.., 1948, 182); *Побачивши гостя, Степка зойкнула і швидко прикрила рукою рота. Юхим відклав баяна, обнявся з Гайвороном: — Нашого полку прибуло!* (Зар., На.. світі, 1967, 103).

ПО́ЛКА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **поли́ця** 1. *Коли Антон з Подніпров'я повертався додому, то у вагоні залізі на верхню полку* (Чорн., Потік.., 1956, 215); *Я став на скирту і кинув перший золотий сніп на полку* [молотарки] (Цюпа, На крилах.., 1961, 114).

ПОЛКОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **полк** 1, 2, 4. *Полковий писар щось до нас добирається і так і підгляда, щоб мокрим рядном на нас напасти* (Кв.-Осн., II, 1956, 160); *Знову — вже вдруге сьогодні — йому* [Кобзареві] *згадався полковий агітатор* (Жур., Дорога.., 1948, 201); *Вперше Миргород згадується в літописах, датованих XV століттям, як сотенне, а пізніше як полкове місто* (Визначні місця Укр., 1958, 464); // Належний полкові. — *Я саме переправляю через річку поранених і полкове майно, а ввечері і я рушатиму слідом* (Ю. Янов., II, 1958, 221); — *Для послів звелів запрягати угорських коней з полкової стайні* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 72); // *у знач. ім.* **полкови́й,** во́го, *ч., заст.* Офіцер полку. *Одного разу дожидали в нас полкових з міста* (Вовчок, I, 1955, 109).

ПОЛКО́ВНИК, а, *ч.* 1. Офіцерське звання або чин в армії на ранг нижчий від генерал-майора. [Горлов:] *Почав воювати* [Огнєв] *полковником. За три місяці генерал-майора одержав, а зараз командуючий армією* (Корн., II, 1955, 13); // Особа, яка носить це звання. *Згадав село старий солдат,.. Рукою сперсь на автомат: —.. Полковник сам казав мені, Що скоро вже кінець війні* (Стельмах, V, 1963, 49); *Полковник Білогруд, вузькоплечий, з негустим чубчиком під командирським кашкетом, підійшов до стола* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 7); *Народ прорвав рогатки і йде поміж окопами та густими рядами дроту.. Але ось поміж народом і німцями став німецький полковник* (Довж., I, 1958, 149); * У порівн. *Тихович, мов полковник той, визначує місце бойовища, відмірюючи ланцюгом стосажневий квадрат* (Коцюб., I, 1955, 226).

2. *заст.* Командир полку. *Певна територія виставляла кілька сотень повстанців, які об'єднувались в полки на чолі з полковником* (Іст. СРСР, I, 1957, 159); *Ходім погуляєм. Та в пригоді свого батька Старого згадаєм, Полковника Фастовського Славного Семена* (Шевч., II, 1953, 125); * У порівн. *Нарядили Федора, мов того полковника з Січі* (Мирний, IV, 1955, 225).

ПОЛКО́ВНИКІВ, кова, ове. Прикм. до **полко́вник;** належний полковникові. *Павло побачив на стіні стару карту Криму, яка колись висіла в полковниковому кабінеті* (Кучер, Голод, 1961, 83).

ПОЛКО́ВНИКІ́ВНА, и, *ж., заст.* Дочка полковника. — *Хоч би мені і суддівна або хоч і полковниківна, так я і не подивлюсь на них, бо улюбив Олену* (Кв.-Осн., II, 1956, 191).

ПОЛКО́ВНИКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., розм.* Бути полковником. — *Отож і судилось тобі* [Мамаєві], *я думаю, полковникувати в Мирославі* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 250).

ПОЛКО́ВНИЦТВО, а, *с.* Посада полковника (у 2 знач.). — *Уже й чуприна біла,.. доживав би віку на полковництві: так, отже, захотілося на старість гетьманувати* (П. Куліш, Вибр., 1969, 56).

ПОЛКО́ВНИЦЯ, і, *ж., розм.* Дружина полковника. [Варка:] *Тислася наумисне туди, аж де пані стоять: посесорша, полковниця, попівни* (Кроп., II, 1958, 219); [Сусляєв (здивований):] *Я думав, що ви...* [Марія Михайлівна (сміється):] *Що я старомодна «дама», полковниця або генеральша?* (Коч., II, 1956, 210); *Просто на нього* [Успенського] *ішов з м'якою посмішкою на вродливому обличчі: «дядя Серьожа», брат полковниці Карташової* (Панч, В дорозі, 1959, 64); * У порівн. [Платон Гаврилович:] *Оце візьму сьогодні в одній сорочці, а завтра вона ходитиме в мене, як полковниця* (Вас., III, 1960, 141).

ПОЛКО́ВНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **полко́вник.** *Зараз окрили Шрама шапками, військовими корогвами, дали йому до рук полковницькі клейноди, вдарили з гармат, та й став панотець Шрам полковником* (П. Ку-

ліш, Вибр., 1969, 54); *Посміхався* [Кукулик] *з такою полковницькою зверхністю, з такою всемогутньою певністю своєї несхибності й правоти, що серце в Брайка стрепенулося* (Загреб., День.., 1964, 150); // Належний полковникові. *Тарас Бульба з синами стояв посеред великого двору.. Спереду невеликий старосвітський полковницький будинок* (Довж., I, 1958, 217); *Прислухалася* [Тетяна Василівна] *до тупання внизу, до голосів — полковницького басу Кукулика, влазливого шепітку Кошарного* (Загреб., День.., 1964, 111).

ПОЛКО́ВНИЧЕ́НКО, а, *ч., заст.* Син полковника. *А що там у їх за оказія? Не хоче* [гетьманівна] *за київського полковниченка?* (Мисик, Біля криниці, 1967, 210).

ПОЛКО́ВНИЧИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **полко́вницький.** — *Дезертир? — чує Тиміш строгий полковничий голос* (Довж., I, 1958, 42); *Він* [сотник Кичатий] *мрів про полковничу булаву, про дальше збагачення* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 115); *Полковничі діти.*

ПОЛКО́ВНИЧИХА, и, *ж., розм.* Те саме, що **полко́вниця.** *Одна відставна стара полковничиха кинулась на пишного архідиякона і в екстазі поцілувала його в плече* (Довж., I, 1958, 43).

ПОЛКОВО́ДЕЦЬ, дця, *ч.* Воєначальник, який керує великими оперативно-стратегічними військовими з'єднаннями. *З козака-рубаки, вольового і сміливого,.. Іван Богун в ході визвольної війни* [на Україні] *вріс у видатного полководця* (Іст. УРСР, I, 1953, 253); *Він* [М. В. Фрунзе] *був одним із тих нових народних полководців, що їх висунула революція і які, опинившись на найвищих постах, весь час пам'ятали, що передусім кожен із них комуніст, революціонер* (Гончар, II, 1959, 407); *В Тульчині і неподалік Тульчина проживав славетний російський полководець О. В. Суворов* (Цюпа, Україна.., 1960, 250); * Образно. *Був* [С. М. Ейзенштейн] *великий полководець у мистецтві, за яким ішли як у бій* (Мист., 1, 1961, 21); * У порівн. *А господиня походжала круг столу, все вдесяте перевіряючи, ніби полководець перед вирішальним боєм* (Собко, Справа.., 1959, 5).

ПОЛКОВО́ДНИЦЬКИЙ, а, е. Те саме, що **полково́дський.** *Блискуча перемога на Батозькому полі є вінцем воєнного і полководницького мистецтва Хмельницького* (Іст. УРСР, I, 1953, 250); *У Римлянському бойовиську яскравіше, ніж у якомусь іншому, визначився полководницький талант Суворова і перевага його стратегії* (Добр., Очак. розмир, 1965, 245).

ПОЛКОВО́ДСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **полково́дець.** *Треба було швидше гасити допущену Слащовим пожежу. Вискочка! Молокосос! Полководських лаврів захотілось, догрався з вогнем* (Гончар, II, 1959, 321); *Пассау-Зігген високо цінував полководський талант Сидора Білого, і можлива втрата козацького кошового дуже засмутила його* (Добр., Очак. розмир, 1965, 115).

ПОЛКОВО́ДЧИЙ, а, е, *розм., рідко.* Те саме, що **полково́дський.** *Лектор говорив про полководчу майстерність Богдана Хмельницького* (Рад. Укр., 9.I 1954, 3).

ПОЛЛЯ́ТИ *див.* **полива́ти.**

ПОЛЛЯ́ТИСЯ *див.* **полива́тися.**

ПО́ЛО, *невідм., с.* Спортивна командна гра в м'яч верхи на конях.

△ **Во́дне по́ло** — спортивна командна гра в м'яч на воді; ватерполо. *Водне поло — це найцікавіша спортивна гра на воді. Вона стала відома біля ста років тому* (Спорт.., 1958, 65).

ПО́ЛО́ВА, и, *ж.* 1. Відходи при обмолочуванні й очищуванні зерна хлібних злаків, льону та деяких інших культур, що використовується переважно як корм для тварин. *Зерно збирали в більшості колгоспів разом з половою, щоб зберегти і такий цінний корм, як гречана полова* (Рад. Укр., 16.IX 1961, 3); *Той хліб, що їли люди, був випечений з усякої всячини: там була й полова з остюками, і земля з куколем та горошком* (Мирний, IV, 1955, 255); *Корови милостиво похитують головами й знову утоплюють їх у вогкі цебра з запареною половою* (Стельмах, II, 1962, 310); *Полова, немов зграя дрібних блідо-жовтих метеликів, стрімко зривалася з сита і потім тихо осідала на долівці* (Кир., Вибр., 1960, 380); * У порівн. *Мов полова, розсіяна з купи буйним вітром, так розсіялась їх* [монголів] *сила по долині* (Фр., VI, 1951, 129).

2. *перен.* Що-небудь невагоме, несерйозне, таке, що не має цінності, суттєвого значення. *Важко працювати без критики,.. трудно йти у темряві, напомацки, не відаючи — чи що дасш: зерно чи полову?* (Коцюб., III, 1956, 196); [Горський:] *Рубати з плеча, звичайно, не потрібно. Але з'ясувати, де тут зерно, а де полова, ми зобов'язані* (Лев., Нові п'єси, 1956, 24).

ПО́ЛОВЕЦЬ *див.* **по́ловці.**

ПОЛОВЕ́ЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **по́ловці.** — *Київ! Київ! — гомоніли Половецькії ряди* (Фр., XIII, 1954, 368); *І падає військо, і падає син Святослава Під ноги баских огирів половецького хана* (Перв., I, 1958, 214); *Феодальні війни і половецькі напади, які супроводилися грабежем місцевого населення, часто також були причиною втрати смердами необхідних для ведення господарства засобів виробництва* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 448); *В степах днепдавніх половецьких Доходив я завдань мистецьких, І довго Музи чистий спів Мені самотньому бринів* (Черн., Поезії, 1959, 121); *До земель До половецьких Лише військо бойове!* (Ун., Про Донбас, 1950, 5).

ПОЛОВИ́Й [1], а́, е́. 1. Кольору спілого жита, пшениці і т. ін.; блідо-жовтий. *Скільки оком скинеш — нив'я... там полові, там чорні, там зелені, аж голубі, там білі, як молоко* (Мирний, I, 1954, 83).

2. Світло-рудий (про масть тварин). [Б у р л а к а:] *Чи не бачив хто, люди добрі, пару моїх волів, полових, з білими латками на спині?* (Вас., III, 1960, 438); — *Одарка візьме сірих волів, Пазар пару чорних та пару полових* (Л. Янов., I, 1959, 420); // *у знач. ім.* **полови́й,** во́го, *ч.* Тварина світло-рудої масті. *Як у степу застукав сніг, Пропив* [Сидір] *як стій три пари полових* (Рильський, Поеми, 1957, 11).

ПОЛОВИ́Й [2], во́го, *ч.* У дореволюційний час — слуга в трактирі, на постоялому дворі чи в невеликому готелі. — *Давай все, замовлене на три персони,— сказав він половому, який прийшов накривати на стіл* (Бурл., Напередодні, 1956, 105); *Коли екіпаж заїхав на подвір'я, пана зустрів трактирний слуга, або половий* (Гог., Вибр., перекл. Хуторяна і Шмиговського, 1948, 305).

ПОЛОВИ́К [1], а́, *ч., рідко.* Килимова, з грубої тканини і т. ін. доріжка для покривання підлоги. *На покуті образи блищать, стіни в килимах, на фарбованій підлозі вовняні половики* (Кучер, Трудна любов, 1960, 331); *Чисто* [в каюті], *прибрано, все аж блищить. Вікно вимите, ніде ні порошинки, біля порога новенький половик* (Донч., II, 1956, 124).

ПОЛОВИ́К [2], а́, *ч., діал.* Різновид яструба. *Вгорі кружляє хижокрилий половик, піднімався високо, бив крилами, закручував щораз менші круги й пропадав у хмарах* (Кобр., Вибр., 1954, 156); *Ішов* [Тимофій],.. *коли раптом побачив, як половик з неба шугнув на маленького зайчика і схопив його своїми пазурами* (Казки Буковини.., 1968, 95); * У порівн. *Неначе половик, що з найбільшої висоти задержує в оці між травою захований дріб, так і Домніка слідила за молодими людьми* (Коб., II, 1956, 124).

ПОЛОВИ́НА, и, *ж.* 1. Одна з двох рівних частин чого-небудь. *Половина саду цвіте, Половина в'яне — Усі хлопці на улиці, А мого немає* (Чуб., V, 1874, 85); *Одна половина города зеленіла городиною, друга половина була засіяна житом* (Н.-Лев., III, 1956, 323); *Мічурін розрізав яблуко ножем і дав половину хлопцеві* (Довж., I, 1958, 411); *Я незчувся, як з'їв покладений мені шматок, а на столі ще половина пирога* (Багмут, Опов., 1959, 7); *Число робітників, що страйкували за 1912 рік, становить більше половини всього числа робітників у Росії..* (Ленін, 23, 1972, 188); // Складова частина парного предмета. *Вона крутнулась, миттю вискочила з кімнати, ще й причинила одну половину дверей* (Н.-Лев., VI, 1966, 38); *Розчинити обидві половини вікна;* // Якась частина або певна кількість чого-небудь. *Сонце стало темніше, втратило половину блиску й ясності свого світа* (Н.-Лев., II, 1956, 389).

До́бра (більша) полови́на — більша з двох нерівних, нерівноцінних частин чого-небудь. *Хто-хто, а син знає, що добра половина цих обладунків в звичайний час зосталася б лежати вдома, бо нічого зайвого чабан не візьме в таку спеку* (Гончар, Тронка, 1963, 5); — *А князь Куракін чимсь обробляє же* [землю]. — *Ти наче не знаєш, як він обробляє! Більшу половину землі в оренду здавав* (Головко, II, 1957, 498); **З полови́ни,** *іст.*— за одну з двох рівних частин доходу, прибутку від чого-небудь. *Землю вона* [Параска] *відразу оддала з половини,— не самій же, справді, ходити коло неї, обробляти* (Мирний, IV, 1955, 55); *З половини в'язати.*

2. Середина якої-небудь віддалі, якогось проміжку часу і т. ін. *Ось уже половина гори* (Мирний, I, 1954, 250); *Була вже половина лютого* (Кобр., Вибр., 1954, 106); *Сонце до половини вже сіло за обрій* (Головко, I, 1957, 342); — *Одержав* [листа] *і прочитав. Прочитав до половини* (Ю. Янов., II, 1958, 131); // Момент часу, який відповідає середині даної години. — *Мамо, ну що ж то буде? Як вони не принесуть у половині восьмої? — розпачливо питала в матері Софія* (Л. Укр., III, 1952, 498).

У дру́гій полови́ні [дня (ти́жня, місяця *і т. ін.*)] — у час, що настає після середини дня, тижня, місяця і т. ін. *В другій половині січня їх виструнчили на плацу і після вечірньої повірки видали бойову зброю* (Тют., Вир, 1964, 488); *В другій половині дня напруга бою дещо спала* (Гончар, III, 1959, 266); **У пе́ршій полови́ні [дня (ти́жня, місяця** *і т. ін.*)] — у час, що передує середині дня, тижня, місяця і т. ін. *В першій половині XII ст. в Ростово-Суздальській землі утворилося відокремлене князівство* (Іст. СРСР, I, 1956, 60).

3. *част.* Окрема частина жилого помешкання. *Увечері Стасик повів мене на мамину половину* (Коцюб., II, 1955, 247); *Марта запросила його* [Усмана] *на вечір до себе, на хазяйську половину* (Гончар, Маша.., 1959, 8); *Пані попливла з покоївками на свою половину* (Стельмах, I, 1962, 298).

4. *жарт.* Один із подружжя (частіше жінка). *Живе тепер у тій хаті якийсь москаль з своєю невінчаною половиною* (Мирний, II, 1954, 133); *Пан обозний уже не раз був поривався розбудити свою молоденьку половину* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 10); *Сам майстер ходив у присутності своєї, на голову від нього вищої, половини споважнілий, якийсь винуватий* (Збан., Єдина, 1959, 299).

Жіно́ча полови́на — жінки. — *Коли слідом за мною вся жіноча половина глядачів корчилась в істеричнім нападі, то се звалося моїм «тріумфом»* (Л. Укр., III, 1952, 704); *Фросина, на газдрість жіночій половині Снігурівки, влаштувала гучне.. весілля з гармошкою* (Зар., На.. світі, 1967, 58); **Прекра́сна (сла́бша) полови́на [ро́ду людсько́го],** *жарт.*— жінки. — *Отож нічого не відказала* [хазяйка], *а тільки плюнула, так-таки й плюнула на вічний сором прекрасній половині роду людського...* (Коцюб., I, 1955, 200).

ПОЛОВИ́НИТИ, ню, ниш, *недок.* 1. *перех.* Те саме, що **переполови́нювати.** *Вона прислала князеві письмо* [лист], *в котрім писала, що Павлушка щодня п'янствував і половинив гроші, котрі йому видавались на базар* (Збірник про Кроп., 1955, 40); * Образно. *Він краще воліє бути самотнім, аніж обмежене і випадкове в житті щастя половинити між другом і собою* (Ле, Міжгір'я, 1953, 28).

2. *неперех., рідко.* Сягати до половини (у 2 знач.). *Вже половинили жнива, Не вийшла в поле удова, Бо на руках дитя вмирало* (Нагн., Вибр., 1957, 138).

ПОЛОВИ́НКА, и, *ж.* Пестл. до **полови́на** 1. *Кавун хрустнув і розколовся зигзагами на дві .. половинки* (Мик., II, 1957, 191); *Лежить Ведмедик і гуде, А дітвора у рот йому кладе. Потрошку та по половинці Пооддавали всі гостинці* (Гл., Вибр., 1957, 208); *Вікно відскочило, вдарилось половинками в лутки, і в хату вілялось жовте каламутне світло* (Коцюб., II, 1955, 173); *Дівчина випередила цього дивного відвідувача й покірно розчинила перед ним обидві половинки дверей у батькову кімнату* (Ле, Міжгір'я, 1953, 57).

ПОЛОВИ́ННИЙ, а, е. 1. Який дорівнює половині чого-небудь. *Вапняне добриво, внесене в повній нормі.., підвищує врожай сільськогосподарських культур протягом 8—10 років, а при внесенні половинної норми — протягом 4—5 років* (Хлібороб Укр., 7, 1964, 16).

2. Який становить половину (у 1 знач.). *Половинна цегла.*

3. Пов'язаний із віддачею половини доходу, прибутку від чого-небудь. *Половинний заробіток;* // *іст.* Пов'язаний із віддачею половини зібраного врожаю власникові землі за користування нею. *Половинне жито.*

ПОЛОВИ́НЧАСТИЙ, а, е. Те саме, що **полови́нчатий.** *Половинчасті черепашки* (Сл. Гр.); *В одному був* [Бородавка] *послідовний і твердий до кінця — у зненависті до шляхти. Тут він не знав половинчастих заходів* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 432); *Половинчаста, плутана політика зумовлює логічну плутанину* (Логіка, 1953, 87).

ПОЛОВИ́НЧАСТІСТЬ, тості, *ж.* Абстр. ім. до **полови́нчастий.** *Одна прийнята напівправда тягне за собою половинчастість в іншому* (Рад. літ-во, 5, 1967, 20).

ПОЛОВИ́НЧАСТО. Присл. до **полови́нчастий.** *У своїй критиці філософських підвалин модернізму та його естетичних теорій Лоусон не йде до кінця, половинчасто і непослідовно розцінює такі, скажімо, реакційні «системи», як прагматизм Уїльяма Джемса, фрейдизм тощо* (Вітч., 10, 1961, 213).

ПОЛОВИ́НЧАТИЙ, а, е. 1. Який складається із стулок; стулковий.

2. *перен.* Позбавлений цілісності, послідовності; невизначений, компромісний. *Половинчате ставлення до робітничого руху неминуче веде до фактичного відсторонення від нього..* (Ленін, 6, 1969, 350); // Непослідовний у своїх вчинках, поглядах (про людину). *Жуан.. половинчатий і в «чесних», і в «безчесних» ділах* (Рад. літ-во, 2, 1965, 24).

ПОЛОВИ́НЧАТІСТЬ, тості, *ж.* Абстр. ім. до **полови́нчатий.** *Глибоко помиляється нова «Искра», думаючи, що половинчатість є моральна, а не політико-економічна властивість буржуазної демократії..* (Ленін, 9, 1970, 177); *Він бачив, що в цю хвилину стриманість.. бореться з іншою рисою характеру — прямотою, трохи різкою, може, навіть суворою прямотою, яка не тер-*

пить половинчатості й недомовок (Жур., Опов., 1956, 45).

ПОЛОВИ́НЧАТО. Присл. до **половинчатий** 2.

ПОЛОВИ́НЧИК, а, ч., *розм., заст.* Міра в 1/8 літра, а також пляшка такої місткості; восьмушка. *Він усе точив з барильця та подавав половинчики, кватирки, півока, ока* (Коцюб., I, 1955, 2?); *Пан, не договоривши, передав половинчика економові і вийшов, а за ним і пани гості* (Л. Укр., III, 1952, 673).

ПОЛОВИ́НЩИК, а, ч., *заст.* 1. *спец.* Той, хто має половину паю в якій-небудь справі або володіє якимнебудь майном із кимсь удвох.

2. Той, хто обробляє землю з половини. *Хто мав який-небудь шматочок свого поля, сяк-так його шкрябав, засівав; а хто не мав — приставав за половинщика до того, в кого було поля багато* (Мирний, IV, 1955, 240); *— На твоєму полі будяки, як гай, шумітимуть, а у твого половинщика жито таке заввишки, як людина, колоситиметься* (Бурл., О. Вересай, 1959, 166).

ПОЛОВИ́НЩИНА, и, ж., *іст.* Оренда землі з віддачею половини зібраного врожаю власникові землі за користування нею. *Відома під назвою половинщини форма господарства є одним з різновидів відробітків* (Лепін, 17, 1971, 68); *Позбавлені основного засобу виробництва — землі або маючи злиденні наділи, селяни змушені були наймитувати у поміщиків і у куркулів, орендувати поміщицькі землі на началах половинщини і відробітків* (Ком. Укр., 12, 1967, 43).

ПОЛОВИ́ТИ, ловлю́, ло́виш; *мн.* поло́влять; *док., перех.* 1. Зловити всіх або багатьох. *Дяк і паламар половили всіх ворон і прив'язали кожній до ноги довгий мотузок, кінець якого тримав панотець* (Казки Буковини.., 1968, 19); *Погоничі половили коней і позапрягали* (Н.-Лев., II, 1956, 33).

2. Ловити якийсь час. *Данько Яресько, добувшись до води, одразу шубовснув купатися, шкодуючи, що не захопив рибальської снасті, а то ще міг би й риби половити* (Гончар, I, 1959, 40); *В уяві виникає та річка, що ось зараз за училищем, де під час великої перерви або після занять можна скупатися, повудити рибу, половити раків* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 115).

ПОЛО́ВИЦЯ, і, ж., *діал.* Полова. *Вівсяної половиці та й не хоче їсти* (Чуб., V, 1874, 1126).

ПОЛОВИ́ЧОК, чка́, ч. Зменш.-пестл. до **полови́к**[1]. *Від порога до столика, що притулився при вікні, слався тканий половичок* (Кучер, Трудна любов, 1960, 300); *Під стінами* [кімнати] *— двоє.. ліжок,.. дві тумбочки, маленький столик і два стільці. Перед порогом картатий пухнастий половичок* (Коз., Сальвія, 1959, 17).

ПОЛОВІ́ДДЯ, я, с., *діал.* Повінь. *Цей рік, як знаєш, у нас половіддя — Страх непомірно велике було* (Манж., Тв., 1955, 157).

ПОЛОВІ́ННЯ, я, с., *рідко.* Дія і стан за знач. **полови́ти.** *Ще жила пшениця у красуванні й у половінні своєму, а на дворі радгоспівськім.. до.. жнив готувалися* (Колг. Укр., 7, 1958, 45); *Половіння жита.*

ПОЛОВІ́ТИ, і́с, *недок.* 1. Достигаючи, набувати жовтого кольору, ставати жовтим (про пшеницю, жито і т. ін.). *Кущі винограду облипли блідо-зеленими кетягами, кукурудза по ланах розпустила коси, ячмені почали половіти* (Коцюб., I, 1955, 245); *Скільки зглянеш — вилискують розгойдані вітром хліба, скільки чуєш — шумлять, переливаючись під примарним місячним сяйвом. Викинули колос, наливаються, половіють* (Гончар, II, 1959, 85); * Образно. *Вітрець теплом із півдня віє І день під сонцем половіє* (Шпак, Вибр., 1952, 96); // Виділятися, відлизати жовтим кольором. *За шахтними спорудами половів пшеницями степ* (Чорн., Красиві люди, 1961, 79); *Половів безмежний клин озимої пшениці* (Ю. Янов., I, 1954, 17); *Перед нею — рівний шлях, сонце сяє, вітер віє, стигле жито половіє, зеленіють дерева* (Забіла, Одна сім'я, 1950, 141).

2. Втрачаючи інтенсивність кольору, робитися блідо-жовтим. *Жовто-фіолетова заграва на заході блідла й половіла* (Смолич, I, 1947, 124); * Образно. *Спочатку хоч потішала* [Раїса] *себе думкою, що вона не зайва на світі,.. але ця теорія з кожним роком блідла, половіла і з часом зовсім загинула* (Коцюб., I, 1955, 312).

ПОЛОВІ́ЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп.[1]ч. до **полови́ти**[1]; // *у знач. прикм. Легенький вітерець хвилями-хвилями клонить важке колосся половіючого жита* (Фр., VIII, 1952, 339); *За гребенем половіючих хлібів з'явиться солом'яний бриль агронома* (Рудь, Гоміп.., 1959, 59).

ПОЛО́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **полови́ти** 1; // *у знач. прикм. Половлені птахи сиділи в клітках.*

ПОЛО́ВНИК, а, ч. Місце, куди зсипають полову; засік для полови. *Треба було повитрясати приколотки, поскладати їх на купу, попідмітати вимолочене зерно, повиносити трину до половника* (Фр., III, 1950, 271); *Забув ти, як спав бувало по багацьких половниках і обходив панську худобу?* (Ірчан, II, 1958, 134).

ПОЛОВНИ́К, а́, ч., *іст.* Феодально залежний селянин, який працював на землі феодала, віддаючи йому половину врожаю. *Селяни повинні були віддавати боярам значну частину врожаю (близько половини — через що вони називалися половниками)* (Іст. СРСР, I, 1956, 65).

ПОЛОВНИ́ЦЯ, і, ж., *діал.* 1. Полуниця. *Під ногами, мов розсипане добре намисто, червоніють половниці* (Греб., V, 1957, 320).

2. Полільниця. *Полоти нездужаєш — нехай тобі половницю нарас* (Сл. Гр.).

ПОЛО́ВНЯ, і, ж., *рідко.* Те саме, що **поло́вник.**

ПОЛОВНЯ́К, у́, ч., *збірн., розм.* Половинна цегла. *— Бери цеглу. Правда, то не цегла, а половняк, та іншої нам не дають* (Перв., Материн.. хліб, 1960, 134).

ПОЛОВО́ДДЯ, я, с., *розм.* Те саме, що **по́вінь.** *Було се у саме половоддя, як Дніпро розлився верстов на вісім завширшки* (Стор., I, 1957, 108); [Т а р а с:] *Знайдіть ви їх тепер — царя з панами! Втонули, як гиденькі пацюки у добре половоддя!..* (Голов., Драми, 1958, 106); * Образно. [Б о р и с:] *Так ти силою хочеш зупинити половоддя-почуття?* (Кроп., I, 1958, 395); * У порівн. *Як половоддя — почуття крилаті, аж через вінця стін перелива* (Голов., Близьке.., 1948, 120).

ПОЛОВОЗБИРА́Ч, а́, ч. Пристрій у комбайні для збирання полови. *Всі збиральні машини обов'язково треба обладнати зерновловлювачами, а комбайни ще й соломокопнувачами та половозбирачами* (Бур'яни.., 1957, 231).

ПОЛО́ВОНЬКА, и, ж. Пестл. до **поло́ва** 1. *Одвіяти зерно від половоньки.*

ПО́ЛОВЦІ, ів, *мн. (одн.* **по́ловець,** вця, *ч.;* **половча́нка,** и, *ж.).* Тюркський кочовий народ, який в XI—XIII ст. населяв степи між Дунаєм і Волгою, включаючи Крим і басейн Дону та Сіверського Дінця. *Київ не раз грабували й палили печеніги і половці* (Папч, В дорозі, 1959, 264); *Десь на горі спалахнув вогонь.. Це означало сполох, так часто робили, коли до Києва наближались половці* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 54); * У порівн. *Всю весну й літо в рейдах, кочує* [Махно], *як половець, ніколи не знає сам, де ночуватиме, куди сягне завтра й позавтра* (Гончар, Таврія.., 1957, 621).

ПОЛОВЧА́Н *див.* **половчи́н.**

ПОЛОВЧА́НИ, чáн, *мн. (одн.* **половча́нин,** а, *ч.;* **половча́нка,** и, *ж.).* Те саме, що **по́ловці.** *Покотом*

сплять половчани, Ніч — мов криниця без дна... (Рильський, II, 1960, 156); *Як у п'ятницю зайнявся ранок, потоптали* [руські] *половців у прах і помчали красних половчанок, розметнувшись стрілами в степах* (Забіла, У.. світ, 1960, 164).

ПОЛОВЧА́НИН *див.* **половча́ни.**

ПОЛОВЧА́НКА *див.* **половча́ни** і **по́ловці.**

ПОЛОВЧА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **половча́ни.** *Наступив* [Святослав] *на землю половчанську, Руський край грозою оберіг, І Кобяк, тодішній князь поганський, у полоні в Києві поліг* (Забіла, У.. світ, 1960, 168).

ПОЛОВЧИ́Н, ПОЛОВЧА́Н, а, ч. Те саме, що **половча́ни.** *Жив собі той половчин без страху і не віз викупу тому простодушному чоловікові* (Фр., IV, 1950, 147); *Половчин схопився на ноги і, знову вклонившись, підбіг до Мстислава* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 361); // *у знач. збірн. Широкий Дніпре,.. Пробив веи високі скали, Текучи в землю половчана* (Шевч., II, 1963, 388); *Невже на полі половчана Поникли стяги й сурмачі Дружини Ігоря?* (Мал., Битва, 1943, 170).

ПОЛО́В'ЯНИЙ, а, е. Вигот. з полови. *Полов'яний хліб не голод* (Номис, 1864, № 5355).

ПО́ЛОГ, у, ч. 1. Те, чим закривають що-небудь, завішуючи чи покриваючи його. *Обстанова: спальня сотничихи; в кутку ліжко з пологом; кругом дивани й дзиглики* (Стор., I, 1957, 288); *Невеличка хаточка розбита була надвоє зеленим пологом* (Мирний, III, 1954, 290); *Моряки подарували щасливим батькам гарненьку поліровану колиску роботи корабельного теслярa з величезним тюлевим пологом від комашні* (Тулуб, В степу.., 1964, 343); * У порівн. *А там знизу, з лук Псловиз, білим курищем здіймається туман, піднімається вгору, чіпляючись за дерева, за траву і, наче білим пологом, прикриває її* [зеленої гірки] *ноги* (Мирний, IV, 1955, 168).

2. *перен., поет.* Те, що огортає, окутує, обволікає собою. *У повітрі тихо; туман чи кіптяга зависли у ньому, здіймаються над степом димчатим пологом* (Мирний, IV, 1955, 321).

△ **По́лог лі́су** (**дере́в, наса́джень** *і т. ін.*) — з'єднані крони дерев майже однакової висоти. *Крони їх* [дуба і вільхи] *розміщувалися помітно вище над пологом навколишнього лісу* (Укр. бот. ж., XVII, 1, 1960, 87); *Скумпія — посухостійка і світлолюбна рослина, однак вона розвивається і під пологом інших деревних порід* (Наука.., 7, 1956, 21).

3. *рідко.* Те саме, що **поло́ги** (*див.* **поло́ги** [1]). *Ходить, блудить нещасливий В далекій дорозі... А там жінка молоденька Лежить у пологах* (Рудан., Тв., 1956, 84); *Сільська дячиха погадала собі, як вона третього дня по пологах вже сапала на городі* (Хотк., II, 1966, 366).

ПОЛО́ГИ [1], ів, *мн.* Фізіологічний процес виходу плода з тіла матері; роди. *Консультації для вагітних, спеціальні будинки відпочинку для них, відпустки до і після пологів відбивають піклування держави про дитину ще до її народження* (Анат. і фізіол. люд., 1957, 187); *На третій-четвертий день після пологів, кусаючи уста, вона знову виходила з немовлям на панське поле* (Стельмах, I, 1962, 221); *Богдана, ще знесилена після пологів, та й, власне, зовсім не знайома з своїм дядьком, великої охоти до бесідування не виявляла* (Загреб., Шеніт, 1966, 402).

ПОЛО́ГИ [2], ів, *мн.* Степова рівнина, низовина, що полого, поступово спускається до берега річки. *Збирає Катря дівчат: — Дівчатонька! Ходімо ми на могилу! — ..Ні, лучче* [краще] *вже на пологи, в степ!* (Вовчок, I, 1955, 183).

ПОЛО́ГИЙ, а, е. Який знижується поступово, не стрімко; спадистий; протилежне к р у т и й. *На території УРСР водна ерозія грунтів найбільш поширена на пологих і крутих схилах уздовж правих високих берегів долин та річок у лісостеповій і степовій зонах* (Наука.., 8, 1959, 28); *З одного боку беріг* [берег] *пологий, рінь та мізерна левада, з другого — гора так і нависла кам'яними ребрами над рікою* (Фр., III, 1950, 7); *Вони пішли вздовж того ж арика з пологими бетонованими берегами* (Ле, Міжгір'я, 1953, 42); // Із спадистими краями. *Вона переїхала через широку пологу долину поточка Либеді* (Н.-Лев., IV, 1956, 258); *Спершу стояли* [Фрунзе й Олепчук] *на горбі при пологій впадині — спускові до Сиваша, а потім.. сіли обоє в тачанку і поїхали понад Сивашем* (Гончар, II, 1959, 407); // Який має легкий спад. *Він* [острів] *хоч і великий,.. але нудний. Ліси — неприродно чорні. Пологі рівнини і поруч — гори кремнисті й облізлі* (Ю. Янов., II, 1958, 64); *Тут, від берега, поле слалось пологою рівниною* (Коз., Нові Потоки, 1948, 15); // Злегка закруглений. *На Україні помітили, що «коли в молодика ріжки круті,— це до негоди, а пологі — до доброї години»* (Наука.., 9, 1965, 28); *Місяць був карбовано тонкий, пологий* (Шол., Підн. цілина, перекл. за ред. Хуторяна, 1940, 410); // Який росте не вгору, а стелється по землі. *Перед нами степ і степ: дрібна суха трава і пологий повзучий бур'ян — ось і вся його рослинність* (Фр., II, 1950, 95).

ПОЛО́ГІСТЬ, гості, *ж.* Властивість за знач. **поло́гий.** *Пологість гори.*

ПОЛО́ГО. Присл. до **поло́гий.** *З одного боку скеля полого спускалася до води, з другого вона круто обривалася вниз* (Собко, Скеля.., 1961, 108).

ПОЛО́ГОВИЙ, а, е. Стос. до пологів (*див.* **поло́ги** [1]); // Признач., пристосований для надання лікарської допомоги при пологах. *Пологовий відділ лікарні, власне — цей коридор з породільними покоями — персонал лікарні, спочатку жартома, а далі — звично й запросто прозвав «великим конвейєром»* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 79).

ПОЛО́ЖЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **положи́ти.** *Підвівши праву руку, взяв* [цар Соломон] *нею положену обік себе на гаптованій подушці невеличку чорну паличку з великим, блискучим діамантом на кінці* (Фр., IV, 1950, 130); *Скиндячки на головах усе по-харківськи положені, коси у дрібушки позаплітувані* (Кв.-Осн., II, 1956, 17); // *діал.* Розташований. *Ми переїхали до Кімполунга, малого провінціального містечка, чудово положеного між горами* (Коб., III, 1956, 556); // **поло́жено,** *безос. присудк. сл. Неважке чиновниче збіжжя зложене було у невеличкий чемодан і положено у ногах поштаря* (Мирний, I, 1949, 389); *Поле поорано, поле зскороджено; Повне і чисте зерно В землю, дощем перелиту, положено, Поки не встане воно* (Щог., Поезії, 1958, 352).

ПОЛО́ЖЕННЯ, я, *с.* 1. Місцезнаходження кого-, чого-небудь у просторі. *Захар живо, мов молодець, оглянув положення обпаленого каменя* (Фр., VI, 1951, 117); *В різні години доби і в різні пори року кожне сузір'я займає різні положення відносно горизонту* (Астр., 1956, 12); // Місце розташування якого-небудь пункту чи ділянки земної поверхні. *Американські мільярдери були мало чи не за всіх багатші і перебували в найбезпечнішому географічному положенні* (Ленін, 37, 1973, 48); // Розміщення тіла або його частин; поза. *Старимуючи рідання, Олена підбігла, всунула руки під подушку і підвела..* [Аркадія] *в напівсидяче положення* (Вільде, Сестри.., 1958, 100); *Максим розігнався, відштовхнувся від килима й піднявся у повітря, не згинаючи тіла, і в такому положенні перекинувся* (Ткач, Арена, 1960, 142); *Велику роль у визначенні положення тіла в просторі відіграють органи внутрішнього вуха* (Метод. викл. анат., 1955, 192).

2. *розм.* Певне становище, зумовлене відповідними обставинами. *Положення Калиновича робилося чимраз прикріше* (Фр., VI, 1951, 356); *В положенні Ядзі нічого не змінилося, лише збільшилося щораз більше невдоволення з самої себе* (Кобр., Вибр., 1954, 97); *Положення погіршалося ще й тим, що Марусяк не мав поняття, де ж сидить сам Юріштан із головними силами* (Хотк., II, 1966, 241); // Сукупність обставин, що створюють те чи інше становище. — *Ви, пане комісар,— вдоволено промовив Швейк,— с, так би мовити, паном положення* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 44); // Місце, роль у суспільстві, в соціальному чи професійному середовищі. *Син рабині ненавидів слов'ян, бо, як це йому здавалося, вони були винні в його* [Василя] *низькому положенні* (Скл., Святослав, 1959, 161); *Питання про положення української мови серед інших слов'янських мав.. досить довгу історію* (Пит. походж. укр. мови, 1956, 126); *Жорстока в минулому боротьба за визнання, за положення в театрі, примушувала актора хапатись за кожний зайвий аплодисмент* (З глибин душі, 1959, 29); // *літ.* Ситуація, в яку автор ставить героїв для розкриття характерів, образів або для розвитку сюжету. *Комедійність характерів, ..положень у цьому фільмі* («Трактористи») *правдива, життєва, сповнена здорового народного гумору* (Укр.. кіномист., II, 1959, 86).

◇ **Увійти́ в поло́ження** — зрозуміти чий-небудь стан; поставитися до когось уважно, співчутливо і т. ін. — *Ти увійди в положення і прикинь головою.. Як я, приміром, буду орати, коли мені накинули такого погонича, як Денис?* (Тют., Вир, 1964, 14).

3. Зведення правил, законів і т. ін. з певного питання. *Введено нове Положення про радянську міліцію. В ньому знайшла своє відображення дальша демократизація державного апарату* (Рад. Укр., 10.XI 1962, 3); — *От пригадайте, що в «Положенні», саме в частині другій, сказано про обмін землі і угідь!* (Стельмах, I, 1962. 348); // Твердження, думка, що лежить в основі чого-небудь; теза. *Ленінське положення про пролетарський інтернаціоналізм має виняткове значення для всіх комуністичних і робітничих партій* (Ком. Укр., 5, 1969, 21); *Рецензенти.. відгукувалися про дисертацію схвально і рекомендували допустити її до захисту... зважаючи на велику практичну й наукову цінність.. положень* [дисертанта] (Загреб.. Спека, 1961, 46).

ПОЛО́ЖИСТИЙ, а, е. Те саме, що поло́гий. *Віжками прип'яв* [Яким] *гнідка до сусідньої берези, а сам.. з відром побіг до річки, що недалечко плескалася в положистих берегах* (Мирний, IV, 1955, 316); *З вестибюля на другий поверх вели широченні положисті сходи, застелені дорогим червоним килимом* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 183); *Коні довго стояли, поводячи змиленими боками, потім дружно побігли рівним, положистим плоскогір'ям* (Тулуб, В степу.., 1964, 92); *Кілометрів за два звивисте провалля переходить у широкий положистий яр* (Коз., Гарячі руки, 1960, 152).

ПОЛО́ЖИСТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **поло́жистий.** *Положистість схилів греблі.*

ПОЛО́ЖИСТО. Присл. до **поло́жистий.** *Шлях положисто спускався до Брацлава* (Тулуб, Людомори, I, 1957, 42).

ПОЛОЖИ́ТИ, ложу́, ло́жиш, *док., перех.* 1. *у що.* Помістити щось у що-небудь. *Марія зараз заходилась пекти опрісноки. Спекла, В торбину мовчки положила І мовчки за старим пішла* (Шевч., II, 1963, 361); *Висунуло хлоп'я гаман. Розшморгнуло, порилося в тютюні рукою, брязнуло крицею і кременем, чхнуло, потерло ніс рукою і положило гаман у кишеню* (Мирний, I, 1954, 278); // *на, у що, на чому.* Помістити кого-небудь десь у лежачому положенні. *Положила на цямрину Титарівна сина Та й побігла...* (Шевч., II, 1963. 102); *В палаті світлій ліжко біле, на нього Зою положили. І я стояв, мов неживий... Аж ось і лікар черговий* (Сос., II, 1958, 416); * Образно. — *В давню давнину, як Ніл народився в пустині, мати його положила в зелену розкішну колиску* (Л. Укр., I, 1951, 307); // *на що, на чому.* Помістити щось на чому-небудь. *Стала я, щоб спочити трохи, положила клунок на землю, схилилась над дитиною...* (Мирний, I, 1954, 89); *Мар'ян надів шапку, обережно ухопився за труну, положив її собі на плече* (Стельмах, I, 1962, 174); // Скласти, розмістити щось у певному порядку; акуратно покласти. *Ухопив* [Хома] *двох свіжих чортик, що повиряджувалися дівками і коси на голові поклали, і скиндячки положили* (Кв.-Осн., II, 1956, 242); *Почала* [Параска] *їх* [подушки] *складати: спідню — пряменько положила, верхню — навскосяк угору підвела* (Мирний, IV, 1955, 355); // Перестати користуватися чим-небудь, відкласти, залишити щось. *Гребці і весла положили, Та сидя люлечки курили І кургикали пісеньок* (Котл., I, 1952, 112); *Христя покуштувала та зразу й ложку положила* (Мирний, III, 1954, 109); // Помістити щось біля чого-небудь; прикласти. *Перебере* [Маруся] *горішки, що ще на весіллі, як побачились уперше, та він їй дав, перебере, перецілує та вп'ять до серця і положить* (Кв.-Осн., II, 1956, 64); // Додати у їжу якихсь інших продуктів для смаку. *Маруся.. сама учинила паску, положила туди яєчок, імбирію,.. і спеклася паска і висока, і жовта* (Кв.-Осн., II, 1956, 66); // Налити чи накласти їжі у посудину в якійсь кількості; насипати. *На тарілку поклали порцію каші з м'ясом;* // Внести на збереження до ощадної каси, банку тощо (гроші). *Гроші приручили* [товариші] *Зінькові одвезти в город та й положити в касу* (Гр., II, 1963, 385).

◇ **Положи́ти го́лову (ду́шу, життя́)** *за кого — що і без додатка* — загинути, умерти, віддати своє життя за кого-, що-небудь. *Чи він занедужає та вмер, чи на війні свою голову положив...— так вона й досі нічого не знає* (Мирний, IV, 1955, 355); — *Хіба ти мене не знаєш, що я рад душу за тебе положити?* (Кв.-Осн., II, 1956, 357); *Ви любіть Свою окрадену родину,— И за неї сили до загину І навіть душу положіть!* (Стар., Пост. тв., 1958, 48); *І всяк в ту мить Готов був всі свої достатки, Життя за волю положить* (Фр., X, 1954, 308); —*Думаєш іти просто, а зайдеш чорт знає куди! Хотілось би чоловікові.. положити живот* [життя] *за віру християнську, а лукавий підлізе та й уплутає не знать у які тенета* (П. Куліш, Вибр., 1969, 149); **Положи́ти сі́ли (сі́лу, здоро́в'я)** — віддати свої сили, збавити здоров'я задля кого-, чого-небудь. *Скільки поту свого я пролив, Скільки сили я там положив!* (Гр., I, 1963, 31); *Розвиту ланку виходив* [Марко], *скільки здоров'я, сили положив* (Горд., Дівчина... 1954, 203).

2. *перен.* Витратити на якісь потреби. *Сам* [Тихон] *усіх своєї худоби рішився і усе положив на пропитаніє* [прохарчування] *людей у свойому* [своєму] *селі* (Кв.-Осн., II, 1956, 150); *Нелька хвора, без шага.., Всі достатки положила, Віддала й життя мені...* (Стар., Пост. тв., 1958, 137); // Подарувати комусь що-небудь. *Як пришивали боярам до шапок квітки, то усі клали по шагу,.. і той п'ять шагів положив* (Кв.-Осн., II, 1956, 28).

3. Надати місце для спання, відпочинку тощо. *Старого Шрама і божого чоловіка положили в світлиці, а Петро по-козацьки ліг у садку під чистим небом* (П. Куліш, Вибр., 1969, 66); *Перваком рану промила* [Олена козакові], *забинтувала її чистим полотном і на м'яку постіль положила* (Тют., Вир, 1964, 22); // Змусити лежати з метою лікування. *Оце ж і положили*

мене днів на 2—3, думають, що перестане боліти [нога], *як побуде в спокою* (Л. Укр., V, 1956, 253).

Положи́ти в ліжко (в по́стіль *і т. ін.*) — змусити лежати з метою лікування. *Іще ж я боюся, що як положать мене в ліжко або.. назначать операцію, то тоді мені вже справді не можна буде нічого писать* (Л. Укр., V, 1956, 25); **Положи́ти спа́ти** — помістити в ліжко, у колиску тощо для сну. *Як літком немав Мотрі дома,— баба зварить йому* [Чіпці] *їстки, доглянє, й нагодує, й спати положить* (Мирний, I, 1949, 140).

4. *перен.* Скосити, скласти в покоси. [Трохим *(до косарів):*] *Спасиби вам, люде добрі, що зібрались до мене на толоку. Чи й тепер положите весь луг, як торік?* (Кроп., V, 1959, 130).

5. *перен.* Убити, умертвити кого-небудь. — *Тільки стялись на шаблях, зараз так і положив його вражий кармазин* (П. Куліш, Вибр., 1969, 156); [Опара:] *А отаман молодець, довго не здавався, чоловіка з десяток положив, доки й самого не проткнули* (Кроп., V, 1959, 24).

◇ **Положи́ти в домови́ну (у моги́лу, в я́му, в гріб** *і т. ін.*) — довести до смерті кого-небудь. *Там матір добрую мою, Ще молодую — у могилу Нужда та праця положила* (Шевч., II, 1963, 252);—*Приятелю мій, Кондрате Іванович! Роби, що знаєш, тільки не погуби мого дитяти! не положи мене живого у яму!* (Кв.-Осн., II, 1956, 83); — *Ти хочеш, щоб рана й тебе в гроб положила? — сердито сказав Потреба* (Мик., II, 1957, 313); **Поло́жать на ла́ві (на ла́ву, ла́вку)** *кого* — помре хтось. *Ой женися, мій зрадливий, та бери білявку, чей тебе ще до весілля положать на лавку* (У. Кравч., Вибр., 1958, 119); **Положи́ти тру́пом** — убити, знищити. — *Що там моє Турецькеє Військо пороблясь? Скільки ж воно В море на дно Москалів пустило! Скільки реб'ят* [дітей] *З рушниць, з гармат Трупом положило!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 164); *Куля попала йому в груди і тілько дивним припадком не положила його на місці трупом* (Фр., III, 1950, 111).

6. *розм.* Прийти до певного рішення; ухвалити, постановити. *Конглав схаменувся, Зібрав раду. Положили Одностайне* [одностайно] *стати Против Гуса* (Шевч., I, 1963, 266); *Якби ж була Мотря не пішла заміж, то Грицько так би й умер нежонатим, бо він собі так положив: останній раз у чужім селі посватати, як не похвортунить* [пофортунить], *то годі!* (Григ., Вибр., 1959, 86); // Визначити, встановити для когось плату за що-небудь. *Перш усього розказували, яке велике жалування положили членам в управі* (Мирний, II, 1954, 281); — *Питаєте, яку плату положимо? Аж цілих тридцять днів на місяць* (Стельмах, Хліб.., 1959, 27).

◆ **Положи́ти гнів** *на кого і без додатка* — розсердитися, розгніватися на когось. *Перша схаменулась Івга та до губернатора: — Не положіть.., ваше превосходительство,.. гніву, що ми при вашому лиці так осмілились...* (Кв.-Осн., II, 1956, 295); *Кого було Василь Семенович «подарує» ласкою — той немов виросте.. А на кого ..гнів положить,— прямо хоч в ополонку...* (Мирний, II, 1954, 109); **Положи́ти гріх на ду́шу** — зробити якийсь непорядний вчинок, злочин. *Душе моя!.. Так ти зрослась зо мною нерозривно. Чи гріх, чи два на душу я поло́жу,— Ну що ж, коли не можу та й не можу Тебе віддерти* (Фр., XIII, 1954, 241); **Положи́ти зарі́к (зарбк),** *заст.*— заректи́ся, поклястися, дати слово. *Настя положила зарік якнайчастіше навідуватися до хрещениці* (Мирний, IV, 1955, 68); **Положи́ти кінець (край)** *чому* — покінчити з чим-небудь, ліквідувати щось. *Вже з'їхалися й свідки, Щоб дати справі тій належний рішенець І чварам положить побажаний кінець* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 36); **Положи́ти ла́ску** *на кого і без додатка* — стати ласкавим, поставитися з прихильністю. [Конецпольський:] *Хоча ваші козаки так розгнівали короля і Посполиту, що їх повернули у хлопи, та ми такі — коли з щирим серцем покоритеся, оп'ять* [знову] *положимо ласку!* (Кост., I, 1967, 175); [Антей:] *Ти, преславний, надмірну ласку положив на мене, Коріпфові ж віддав замало честі* (Л. Укр., III, 1952, 453); **Положи́ти на му́зику (на по́ти) вірші (слова́** *і т. ін.*) — написати музику до віршів, слів. *Хранені були ці пісні у пам'яті, поки пощастилося стрінути пана Е. Мертке, що оце тепер їх положив на ноти* (Вовчок, VI, 1956, 342); **Положи́ти на папі́р (на папе́рі) (слова́** *і т. ін.*] — написати слова і т. ін. *Не можна, далебі, злічити, Які народи тут плелись, І на папір сей положити, Як, з ким, коли, відкіль взялись* (Котл., I, 1952, 196); **Положи́ти покло́ни (покло́ни)** — низько поклонитися раз або кілька разів (під час молитви). *Десь-колись таки здобувся Слабоум на силу духа І, хрестя́чися побожно, Три поклони положив* (Фр., XIII, 1954, 23); **Положи́ти при́мус** *на кого* — примусити кого-небудь. [Командор:] *Я волі вашої не хтів стісняти.* [Долорес:] *Се чудно слухати, як наречений боїться положить найменший примус на ту, що хутко сам же він прив'яже ще не такими путами до себе* (Л. Укр., III, 1952, 343); **Хрест на собі́ (на се́бе) положи́ти,** *заст.*— перехреститися. *Дитяча ручка, не гнучка й поворотна, знай все падала в однім місці, як її не направляла Одарочка, щоб хрест на собі положити, а хрест не виходив* (Мирний, I, 1954, 213).

ПОЛОЖИ́ТИСЯ [1], локу́ся, ло́жишся, *док., розм.* 1. Те саме, що **лягти́.** *Серед ночі захропів пан; Іван пробудився, Із'їв собі цілу гуску, Та й знов положився* (Рудан., Тв., 1956, 123); *Посходилися діти, поставали довкруги Сенька, хочуть його відпровадити додому, а він не хоче: положився на лавці, просить, що вже не буде ні стогнати, ні йойкати, тільки нехай лишиться в школі* (Ков., Світ.., 1960, 92); // *у сполуч. з інфін. Цілу дорогу він усе вичитував провини Парасчині і, положившись спати, не забував їх і бубонів на всю хату* (Мирний, IV, 1955, 61).

2. *перен., на кого, що, рідко.* Попадіятися, покластися на кого-, що-небудь; довіритися комусь, чомусь. —*Венерин сину! не жахайся,— Дід очеретяний сказав: —..Війни кривавої не страшися, А на Олимпських положися, Вони все злеє оддалять* (Котл., I, 1952, 199); *Батько тільки було і зна, що зостріча* [зустріча] *та проводжа людей, і від нього був усім один одвіт: «Як дочка захоче. Я не приневолюю її ні за кого, положився на неї»* (Кв.-Осн., II, 1956, 314).

ПОЛОЖИ́ТИСЯ [2], ло́житься, *док., діал.* Отелитися. *Інші радяться про свої хатні справи: у того корова положилася, там дитина кашляє* (Фр., IV, 1950, 193).

ПОЛОЖО́К, жка́, *ч.* Зменш.-пестл. до **по́лог.** *Ганс не спить, а дивиться крізь ситцевий квітчастий положок, яким завішене велике батьківське ліжко* (Ів., Таємниця, 1959, 195).

ПО́ЛОЗ [1], а, *ч.* 1. Одна з двох нижніх частин саней у вигляді загнутої спереду дерев'яної або металевої пластини, що поверхнею ковзає по снігу. *Як буде полоз вогкий, то буде й кінь мокрий* (Номис, 1864, № 11434); *В його довгі вузенькі сани з широкими полозами був впряжений собака* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 82); *Часто з коріння і стовбура.. заготовляють полози для саней* (Стол.-буд. справа, 1957, 9); * У порівн. *Дорога їхала з-під ніг, і валянки були нетримно слизькі, моя санні полози* (Загреб., Шепіт, 1966, 12).

2. *спец.* Ковзкий брус, який використовується для переміщення предметів великої ваги, спускання суден на воду і т. ін. *Пересування невеликих ..будинків здійснюється без катків, ходові балки виготовляють у вигляді*

дерев'яних або металевих полозів (Інж. геод., 1959, 440).

ПÓЛОЗ [2], а, ч. Неотруйна змія родини вужів. — *Що ви верзете нісенітницю! Які там полози в нашому садку? Полози плазують в степах* (Н.-Лев., VII, 1966, 196); — *Одно погано: у печері на тому острові живе полоз. Зміюка завтовшки як стовбур дерева* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 10); * Образно. *А в степу подув вітер — і відразу поповзли по землі білі сніговійні полози, легко звиваючись проміж заметів* (Тулуб, В степу.., 1964, 203); * У порівн. *Це був чудовий, віковий ліс, що починався далеко звідси в верхніх землях і широкою пасмугою, звиваючись, як полоз, тягнувся понад лівим берегом Дніпра* (Скл., Святослав, 1959, 13).

ПОЛÓЗЗЯ, я, *с.* Збірн. до **пóлоз** [1] 1. *Стояли морози, сніги лежали білі.. Під ногами співав, під саньми тріскотить, ніби хтось сипле під полоззя жменями пістони* (Вас., II, 1959, 143); *Незабаром і справді до них долинулс хропіння коней, шерхіт полоззя на снігу, вйокання* (Сміл., Сад, 1952, 30); *Заскрипіло полоззя, тройка помчала далі, а солдат ще довго стояв на місці* (Шиян, Гроза... 1956, 159).

ПОЛОЗКÓВИЙ, а, е, *техн.* Прикм. до **полозóк** 2. *Квасолю слід сіяти.. на гребенях, які утворюються при нарізуванні поливних борозен підгортальником, в місцях позначок, зроблених полозковим маркером* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 155).

ПОЛОЗÓК, зка́, ч. 1. Те саме, що **пóлоз** [1] 1. *Сніг лип до полозків, до кінських копитів* [копит] (Н.-Лев., III, 1956, 120); *Коні рвонули сани, заскрипів під полозками сніг* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 399); *Воно* [дерево] *таке корячкувате, що й на полицю в плуг не вибереш, не те що на полозок* (Укр.. казки.., 1957, 31); * Образно. *Тихими зимовими вечорами, коли місяць золотим полозком ковзав по снігах,.. в хуторах полускували тини* (Тют., Вир, 1964, 461); * У порівн. *Він повернувся, човгнувши кульгавою ногою по підлозі, мов полозком, і пішов геть* (Добр., Очак. розмир, 1965, 278).

2. *техн.* Рухома, ковзна частина деяких машин. *Пальцьовий брус косарок спирається на два низьких башмаки.., під якими є сталеві полозки. Полозки можна переставляти вверх або вниз, регулюючи цим висоту зрізу трави* (Механ. і електриф., 1953, 136).

ПОЛОЗÓЧОК, чка, ч. Зменш.-пестл. до **полозóк** 1. *Сіли* [молодий з дівчиною] *в санки: коні мчать, Аж іскрять ногами, Полозочки аж шумлять* (Бор., Тв., 1957, 63).

ПОЛОКШИ́ТИ, шу́, ши́ш, *перех., розм.* Док. до **локши́ти.**

ПОЛÓМ, у, *ч., рідко.* 1. Те саме, що **полóмка.**

2. *розм.* Те саме, що **злом** 1. *Як на полом піде хата, то багато дерева пропаде* (Сл. Гр.).

ПОЛÓМАНИЙ, а, е, *розм., рідко.* Те саме, що **полá-маний.** *Під парканом росли корчі, будяки .. Все те тепер було сухе, поломане, завіяне снігом* (Фр., IV, 1950, 46); // *у знач. прикм. Поломана постіль, стіл, крісло — Ось все добро* (Фр., XIII, 1954, 48).

ПОЛОМЕНІ́ТИ, ію, іеш, *недок., рідко.* Те саме, що **полум'яні́ти.** *Майдан поломенів трьома великими огнищами* (Кач., Вибр., 1953, 286); *Раптом брязкіт шабель, льот шапок і кінське іржання сповістили Шахайову перемогу.. Тло південного неба поломенілоі* (Ю. Янов., І, 1958, 168).

ПОЛОМЕНІ́ЮЧИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. акт. теп. ч. до **поломені́ти.** *Тільки-но сяйнув з темряви низками поломеніючих вікон масивний палац колгоспного клубу,.. як ураз схвильовано притихла Галина* (Крот., Сини.., 1948, 77); * Образно. *Перо все швидше й швидше снує, на сіруватому папері ланцюг нерівних літер, думки, мов поривчасте гаряче дихання, рвуться крізь натовп поломеніючих слів* (Кол., Терен.., 1959, 309).

ПОЛОМИ́ТИ, ломлю́, ло́миш; *мн.* поло́млять; *док., перех., розм.* Те саме, що **поламáти.** *Левко люто вишарпнув батога, об коліно поломив пужак на дрібні цурпалки, кинув їх під ноги ошелешеного батька* (Стельмах, І, 1969, 545); *Але він* [Атта Троль] *в сю мить лагідний, І не мав він бажання Поломити гарну рожу, Поки буря не зломила* (Л. Укр., IV, 1954, 194); *Упирав би* [панотець] *в Івана, що він їхав через ліс навмисне на те, аби поломити віз* (Март., Тв., 1954, 221); *Але ж бо я поломила матусину волю, Тепер же я проклинаю свою лиху долю* (Чуб., V, 1874, 249); * Образно. *Та зла доля, темна сила поломила дужі крила...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 277); // *безос. Дараби появивало в берег, покрутило, поломило, порозтріпувало* (Хотк., II, 1966, 409).

ПОЛОМИ́ТИСЯ, ло́миться; *мн.* поло́мляться; *док., розм.* Те саме, що **поламáтися.** *Ось вони* [козаки] *настигли, Ось вони* [з ордою] *зчепились; Шаблі забряжчали, Списи поломились* (Щог., Поезії, 1958, 230); *Хвіст дараби завернуло, гримнуло ним так, що.. задня керма хруснула, мов трісочка, поломився й столець* (Хотк., II, 1966, 391).

ПÓЛОМІНЬ, меню, *ч., заст.* Полум'я, пломінь. *Метелик влетів у самий поломінь. Трісь! Отсе ж йому й смерть!* (Л. Укр., III, 1952, 475); *Усмішка в куточках губ ворушилася разом з тінню, коли рухався поломінь свічки* (Ю. Янов., II, 1958, 161); * Образно. *Ходив* [Кирило] *по хаті великим та легким кроком, наче злість одривала його од землі, і дув на поломінь злості, щоб роздути в пожежу* (Коцюб., II, 1955, 211); * У порівн. [Марі́ам:] *О, як недовірки любити вміють! Як поломінь, палка у них любов!* (Л. Укр., II, 1951, 117).

ПОЛÓМКА, и, *ж.* 1. Дія і стан за знач. **поломи́ти.** *Якщо під час роботи автомобіля трапилась аварія або поломка, шофер зобов'язаний по прибутті в гараж негайно повідомити про це чергового механіка* (Підручник шофера.., 1960, 317); *Муха Макар увесь час думав, що ця поломка даром йому не минеться і тепер* (Панч, II, 1956, 113).

2. Пошкоджене, поламане місце.

ПОЛÓМЛЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **поломи́ти.**

ПОЛÓМНО, *присл., заст.* Полум'яно. *Місяць світив уповні, зорі наче палали — одна зоря поломніш від другої* (Вовчок, І, 1955, 292).

ПÓЛОМ'Я, я, *с., рідко.* Те саме, що **пóлум'я.** *Він* [вовк] *до Огню то рило підведе, То лапу коло жару сушить, То біля полом'я кудлатий хвіст обтрусить* (Греб., І, 1957, 71); *У полом'ї, повішані На кроквах, чорніють Панські трупи. Горять крокви І падають з ними* (Шевч., І, 1963, 119); * У порівн. *Тільки б про нього що сказати, то й замовчить, задумається* [Оксана] *і так якраз як полом'я.. зачервоніється* (Кв.-Осн., II, 1956, 431).

ПОЛÓН, у, *ч.* 1. Відсутність свободи, неволя, в яку потрапляє хто-небудь, захоплений противником під час воєнних дій; перебування в такому стані. *Місто взято, цар в полоні. Що за славна перемога!* (Л. Укр., І, 1951, 377); *У вирі війни між усякими людьми жив і терся Круп'як, зазнав тягар війни і ганьбу полону* (Стельмах, II, 1962, 185); *І сказав він* [Ігор]: — *Браття і дружино! Нам миліша смерть, аніж полон!* (Забіла, У.. світ, 1960, 161).

В [у] **полóн брáти (взя́ти, захóплювати, захопи́ти** *і т. ін.*) *кого* — полонити когось. *Показали* [половці] *Хижість тигра й силу льва. Котрих старших —*

убивали, А молодших в полон брали, Кого здужали спіймать (Фр., XIII, 1954, 372); *Під час воєн з Візантією на Балканському півострові східні слов'яни брали в полон велику кількість візантійців і обертали їх в рабів* (Іст. УРСР, I, 1953, 35); *Вони* [лицарі] *повоювали князеве військо, а самого князя в полон узяли* (Вас., II, 1959, 432); *І розповідав* [політрук], *що останнього разу в перестрілці вбили чотирьох бандитів, кількох поранили, але з них тільки одного вдалося захопити в полон* (Цюпа, Три явори, 1958, 17).

◇ **Єги́петський поло́н** *див.* **єги́петський.**

2. *перен.* Залежність від кого-, чого-небудь, підпорядкованість комусь, чомусь; перебування в такому стані. *Михайло й сам не помітив, як потрапив у полон до ..дівчини* (Збан., Сеснель, 1961, 418); *Сиділи солдати в полоні уяв... І пісня вчувалася їм колискова...* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 83); *Очі вже розплющились, але мозок ще був у полоні тяжкого сну* (Голоп., Тополя.., 1965, 447); *Захисники буржуазного ладу, прагнучи вдержати маси в духовному полоні, вигадують все нові «теорії», що маскують експлуататорську природу буржуазного ладу* (Програма КПРС, 1961, 45).

3. *збірн., заст.* Полонені. *За річкою вогні горять, Там татари полон ділять* (Укр.. думи.., 1955, 8).

ПОЛОНЕ́З, у, *ч.* Урочистий бальний танець із тридольним розміром, що походить від польського народного танцю. *Колись, по-стародавньому обутий І вдягнений, він полонез водив* (Рильський, II, 1956, 104); // Музика до цього танцю, музичний твір у ритмі цього танцю. *Після того, як Евеліна пішла, Ганна ще програла полонез і закрила рояль* (Рибак, Помилка.., 1956, 95); *М. Вербицький написав багато хорів, 8 симфоній-увертюр і 2 полонези для симфонічного оркестру* (Мист., 6, 1955, 46); *А метелиця шумить, замітає пісні, замість них народжується бентежний полонез Огінського* (Стельмах, I, 1962, 8).

ПОЛОНЕ́ЗНИЙ, а, е. Прикм. до **полоне́з.** *У характеристиці Гетьманші та гостей композитор* [М. В. Лисенко] *звертається до «мазуркових» дроблень першої долі у тридольному розмірі, «полонезних» пунктирних ритмів і т. д.* (Укр. клас. опера, 1957, 246).

ПОЛОНЕ́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **полони́ти.** *З'являються переможці елліни, що женуть списами поперед себе, мов отару, гурти вже полонених і пов'язаних у стяж троянців і троянок* (Л. Укр., II, 1951, 324); *Військо австрійське панічно залишило поле бою і лише завдячуючи Кутузову не було винищене й полонене Наполеоном* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 364); *Інженер Лагунський, високий і тонкий, полонений якимись думками, стояв коло вікна й замислено.. дивився згори на береги, на скелі, на Дніпро* (Коцюба, Нові береги, 1959, 32); *Його душа, полонена блиском тих чарівних картин, не могла від них відірватися* (Фр., V, 1951, 14).

2. *у знач. прикм.* Взятий у полон; який перебуває у полоні. *Полонені австрійці рубали в лісі дуби під наглядом стражників* (Донч., III, 1956, 123); // *у знач. ім.* **полоне́ний,** ного, *ч.* Той, кого взято в полон (у 1 знач.). *Якось у наметі В солдатськім кашкеті З'явивсь полонений із рідного краю* (Воронько, Три покоління, 1950, 22); *Кодо самого бліндажа Туманов настиг партію полонених. Їх провадили в тил* (Папч, I, 1956, 146).

ПОЛОНЕ́НИК, а, *ч.* Людина, яку взято в полон; бранець. *Черкеси зв'язали обох полонеників, прив'язали їх до коней і погнали* (Коцюб., III, 1956, 50); *Великі монголо-татарські кочові феодали.. експлуатували феодально залежних дрібних скотарів, а також полонеників-рабів, захоплених під час воєн* (Іст УРСР, I, 1953, 99).

ПОЛОНЕ́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **полони́ти.** *Найтяжчим наслідком турецьких і татарських навал було знищення і масове полонення українського населення* (Наука.., 3, 1965, 10); *Полонення театру стало відомо негайно по всій дивізії* (Смолич, Театр.., 1940, 152).

ПОПОЛО́НИК, а, *ч., рідко.* Те саме, що **ополо́ник** 1. *Стоїть борщ у нього перед очима в великій макітрі, а в нім застромлена ложка, як коли то й полоник* (Март., Тв., 1954, 36).

ПОЛОНИ́НА, и, *ж.* Безліса ділянка верхнього поясу Українських Карпат, яка використовується для пасовиська та сінокосу. *В гарячий літній день у полонині Рядами овечки лежали, В глибоких думах жвачку жували,— Пастух дрімав у холодку в ялині* (Фр., XIII, 1954, 170); *Степан.. чув,.. як дзвенить близько між скелями потік, як реве десь на полонинах худоба* (Скл., Карпати, II, 1954, 18); * Образно. *Над ними* [горами] *розстелилося небо, ся полонина небесна, де випасаються зорі, як білі овечки* (Коцюб., II, 1955, 330).

ПОЛОНИ́НКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **полони́на.** *Ой піду я в полонинку білі вівці пасти* (Коломийки, 1969, 58); *Яка ж тота полонинка по весні весела, як овечки у ню ідуть із кожного села!..* (Коцюб., II, 1955, 320); *От і полонинка ся. Аж сміється, зелена* (Хотк., II, 1966, 138).

ПОЛОНИ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **полони́на.** — *Йди вночі суда* [сюди],.. *подамося*[ся].. *на Чорногору! На простори полонинські!..* (Хотк., II, 1966, 127); // Який росте на полонині. *На сірому небі показалось блакитне озерце. Гостра полонинська трава сильніше запахла* (Коцюб., II, 1955, 322).

ПОЛОНИ́ТЕЛЬ, я, *ч., книжн., заст.* Той, хто взяв у полон кого-небудь.

ПОЛОНИ́ТИ, лоню́, ло́ниш, *недок. і док., перех.* 1. Насильно захоплювати кого-небудь під час воєнних дій. *Злі татари набігали, Мужа й жону зарубали, Мале дівча полонили, Тільки хлопця не вловили* (Кост., I, 1967, 91); *Загін під командуванням генерал-майора Дорохова.. полонив триста чоловік* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 333).

2. Силою війська підкоряти, загарбувати; завойовувати. — *Чутка є, що цар хоче Весь світ полонити* (Шевч., I, 1963, 302); *Радянських просторів, земель неозорих Не зміг полонити розлючений ворог* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 150).

3. *перен.* Підкоряти своєму впливові. *Мені дивно, що я усе помічаю, хоч горе забрало мене цілком, полонило* (Коцюб., I, 1955, 414); *Страх міцно полонив Сахно* (Смолич, I, 1958, 79); // Справляти надзвичайно приємне враження; зачаровувати. *Чимсь вона полонила мене, сьогодні й сам не можу сказати чим* (Вільде, Винен.., 1959, 6); *Який він, справді, Київ цей! Якою Красою він навік нас полонив!* (Рильський, I, 1956, 301); *Поет* [А. Малишко] *полонить непідробною щирістю, різноманітністю тематики, багатим запасом мелодій, яскравістю національних рис* (Рад. літ-во, 7, 1967, 46).

Полони́ти се́рце *чиє* — дуже сподобатися кому-небудь. *Ось молодий Ацамаз і побачив красуню. Серце юнацьке одразу вона полонила* (Перв., З глибини, 1956, 260).

ПОЛОНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія і стан за знач. **полонізува́ти** і **полонізува́тися.** *Польська шляхта покладає свої сили на полонізацію та латинщення* [латинізацію] *русинів, грається єзуїтськими комітетами* (Н.-Лев., II, 1956, 393); *Частина її* [«ходачкової шляхти»] *внаслідок давньої полонізації краю закидала між собою по-польськи і навіть сповідувала католицьку віру* (Рильський, Вер. розмови, 1964, 65); *Боротьба проти соціального гніту*

та проти полонізації на Україні і в Білорусії [у 2 пол. XVI ст.] *зумовила розвиток національно-культурного руху, який знайшов своє відбиття і в літературі* (Іст. укр. літ., І, 1954, 61).

ПОЛОНІЗМ, у, *ч., лінгв.* Слово або мовний зворот, запозичені з польської мови. *Домінуючою у давньому українському письменстві була так звана книжна мова, що являла собою суміш старослов'янських елементів, лексем і морфем української народної мови, полонізмів, латинізмів тощо* (Рад. літ-во, 3, 1962, 74); *Націоналістичні «пуристи» позбавляли нас права запозичати у великого східного брата, хоч, скажімо, полонізми вважалися ними за певну навіть окрасу, за аристократично модний тон в нашій мові* (Кундзич, Дісзи.., 1956, 16).

ПОЛОНІЗО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **полонізува́ти.**

2. *у знач. прикм.* Який полонізувався. *Організація* [«Руський собор»] *складалася з полонофільської частини української буржуазної інтелігенції і полонізованих потомків українських магнатів* (Іст. УРСР, І, 1953, 438).

ПОЛОНІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех.* Запроваджувати польську мову, культуру і т. ін. звичайно примусово, витісняючи національну мову, культуру і т. ін.; ополячувати. *Католицька реакція в союзі з шляхетською Польщею намагалася полонізувати український та білоруський народи* (Тич., III, 1957, 514).

ПОЛОНІЗУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* 1. Засвоювати польську мову, культуру і т. ін., відходячи від національної мови, культури і т. ін.; ополячуватися. *Українська шляхта.., що лишилася під владою Польщі, політично деморалізувавшись, у більшості своїй полонізувалася й зраджувала свою націю* (Літ. Укр., 21.VI 1968, 3); *Більшість крупних українських феодалів.. перейшла на бік польської шляхти, полонізувалася, прийняла унію і разом з польськими магнатами експлуатувала селянську масу* (Іст. укр. літ., І, 1954, 63).

2. *тільки недок.* Пас. до **полонізува́ти.**

ПОЛО́НІЙ, ю, *ч.* Радіоактивний хімічний елемент — метал сріблястого кольору. *Людина, що багато курить, одержує з димом дозу радіоактивного полонію, який може викликати рак легенів або інших органів* (Рад. Укр., 8.VII 1965, 4).

ПОЛОНІ́СТ, а, *ч.* Фахівець з полоністики. *Поезія Тувіма і нині привертає увагу багатьох українських полоністів* (Рад. літ-во, 9, 1969, 42).

ПОЛОНІ́СТИКА, и, *ж.* Сукупність наук, які вивчають польську мову, літературу, культуру, історію і т. ін. *Проблемам полоністики Франко присвятив багато політичних і літературно-критичних виступів* (Вісник АН, 9, 1957, 27).

ПОЛОНІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до полоністики. *Аналізуючи полоністичні роботи Франка, автор показує, що великий Каменяр оцінював польську літературу, виходячи з того, як в ній відбивається.. селянське питання* (Рад. літ-во, 4, 1958, 132).

ПОЛО́НКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **ополо́нка.** — *Сам же я ту полонку рубав, Коня напував* (Чуб., III, 1872, 298); *Сміється баба з себе, а там зведе й на других баб, як там дід бабу полюбив, що у полонці втопив* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 28).

ПОЛОНОФІ́Л, а, *ч.* Прихильник польської нації, її культури. *У польських істориків і публіцистів трудно знайти спогад про сього українця-полонофіла* [А. О. Потебню], *але великорус Герцен вшанував його пам'ять щирим і гарячим словом в своїх звісних мемуарах «Былое и думы»* (Л. Укр., VIII, 1965, 242).

ПОЛОНОФІ́ЛЬСТВО, а, *с.* Прихильність до всього польського. *Полонофільство для українців, а українофільство для поляків зовсім не така легка і проста річ* (Л. Укр., VIII, 1965, 243).

ПОЛОНОФІ́ЛЬСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **полонофі́л** і **полонофі́льство.** *Організація* [«Руський собор»] *складалася з полонофільської частини української буржуазної інтелігенції і полонізованих потомків українських магнатів, які підтримували австрійський уряд* (Іст. УРСР, І, 1953, 438); // Стос. до полонофільства. *Про «Просвіту» ігумен знав, що вона видає полонофільські, трохи не польські книги* (Драг., II, 1970, 276).

ПОЛОНЯ́НИК, а, *ч., фольк., заст.* Полонений (у 2 знач.). — *Тухольці полоняника візьмуть, а мене прожену́ть!* (Фр., VI, 1951, 106).

ПОЛОНЯ́ПИН, а, *ч., фольк., заст.* Полонений (у 2 знач.).

ПОЛОНЯ́НКА, и, *ж., фольк., заст.* Жін. до **полоня́нин.** *Крізь серпанок близького світанку біліли на конях прив'язані до сідел полонянки* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 56); *Дуже цікаво описував син, як вони полонянок наших звільняли з фашистського табору* (Мур., Бук. повість, 1959, 190); * Образно. *Сталевари, митці, вуглекопи, мулярі, теслярі, косарі у ночах полонянки-Європи засвітили проміння зорі* (Уп., Вірші.., 1957, 73); * У порівн. *Йому* [палісві війни] *муляють очі світанки, Ясний промінь, щедрота зорі, Він і сонце б, немов полонянку, Батогами б погнав в табори* (Стельмах, V, 1963, 166).

ПОЛОНЯ́НОЧКА, и, *ж., фольк., заст.* Пестл. до **полоня́нка.** *За столом сидить лютий лихий татарин, Перед ним стоїть красна дівчина, З краю руського полоняночка, Сльози ронячи, гірко плачучи* (Перв., З глибини, 1956, 68).

ПОЛО́ПАНИЙ, а, е, *розм., рідко.* Який полопався у багатьох місцях. *Лежала поламана та полопана лицарська зброя.*

ПОЛО́ПАТИ [1], ає, *дрк., розм., рідко.* Те саме, що **поло́патися.**

Ма́ло (ле́две *і т. ін.*) **не поло́пали зо́ сміху** — сильно сміялися (про всіх або багатьох). *З дядька Дем'яна в танці злетіла спідниця — мало не полопали зо сміху* (С. Кравч., Квіти.., 1959, 110).

ПОЛО́ПАТИ [2], аю, аєш, *док., перех. і без додатка, вульг.* 1. З'їсти трохи чого-небудь; поїсти.

2. З'їсти все або багато чого-небудь. *І куди вони все полопали?* (Сл. Гр.).

ПОЛО́ПАТИСЯ, асться, *док., розм.* Лопнути (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). — *Полопались балони. Купили балонів. Коротше кажучи, записав я на свій рахунок не багато, не мало — вісім тисяч триста карбованців* (Кучер, Трудна любов, 1960, 240); — *Ото треба, щоб вони* [мозолі] *полопались. А тоді присип їх землею, і все буде гаразд* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 60); // Потріскатися. *Суховій висмалює вологу, рве землю, земля полопалася, вивітрюється* (Горд., Дівчина.., 1954, 52).

ПОЛОПОТІ́ТИ, почу́, поти́ш, *розм.* Док. до **лопоті́ти.** — *Синку! — І вже полопотіли молодо босі ноги по долівці* (Збан., Єдина, 1959, 12); *Щось грюкнуло дверима й полопотіло босими ногами...* (Коцюб., І, 1955, 415); *Антосьо щурнув у хвіртоньку та навшпиньки, тихесенько побрів уперед; як зрівнявсь з сінцями, то так і полопотів...* (Свидн., Люборацькі, 1955, 180).

ПОЛОСА́, й, *ж.* Набрана або видрукувана сторінка книги, журналу, газети. *На редакційній мові газетну сторінку називають полосою* (Наука.., 5, 1962, 6); — *Я всю увагу звернув на великого розміру політичні статті, коли вичитував полоси* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 692).

ПОЛОСА́ТИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **смуга́стий.** *Попенко — у червонуватому сертуці, у рябій жилетці, у полосатих штанях, приглажений, як киця* (Мирний, I, 1954, 339); *Степан Якович був у новій полосатій піжамі* (Донч., V, 1957, 440).

ПОЛОСКА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для полоскання. — *Полоскальна машина звільнила від праці чотири десятки полоскальниць* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 284).

ПОЛОСКА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* 1. У чайному сервізі — чашка для обполіскування посуду.

2. Робітниця, що миє посуд.

ПОЛОСКА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **полоска́ти.**

2. Лікарський, освіжаючий і т. ін. розчин, настій або відвар для промивання рота, зубів і горла. *Смугляві арабки.. подають полоскання для рота, італійки — панчохи, черкешенки — туфлі* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 340); *З 13 джерел* [у Трускавці].. *шість використовуються для ванн, полоскань і сім — для внутрішнього вживання* (Наука.., 5, 1965, 54).

ПОЛОСКА́ТИ, ошу́, о́щеш, *недок.* 1. *перех.* Промивати білизну, одяг і т. ін., занурюючи їх у воду й водячи з боку в бік. *Дівчина там* [на кладці] *молодая, В хвилях полоще вона полотно* (Гр., I, 1963, 45); *Вона.. набирала купу різного шмаття, визолила його і, склавши на санчата, повезла полоскати на Ташань* (Тют., Вир, 1964, 518); * Образно. *Надбережні корчуваті верби полоскали свої свіжі віти в запіненій, мутній.. воді* (Ле, Наливайко, 1957, 396); // Злегка обмивати щось не дуже забруднене, обдаючи з усіх боків чистою водою. *Марія і Софійка.. полоскали запорошені в дорозі бідони для молока і наспівували* (Мур., Бук. повість, 1959, 284); // Після миття обдавати що-небудь чистою водою.

2. *перех.* Промивати для очищення, освіження або з лікувальною метою рот, зуби і горло. — *Спрага була такою нестерпною, що я наказав усім полоскати морською водою рота* (Кучер, Голод, 1961, 206); *Полощу зуби наваром дубової кори* (Збан., Єдина, 1959, 200).

3. *перех., розм.* Робити мокрим кого-, що-небудь; поливати. *Це шумлять сосни. Полоще їх дрібний, дошкульний дощ...* (Кол., На фронті.., 1959, 66); // Омивати що-небудь. *Річки.., граючись, полоскали береги* (Ле, Опов. та нариси, 1950, 22).

4. *перех., перен.* Коливати, розвівати що-небудь (про вітер). *Вітерок* [вітерець] *полоскав хвилями пітний чуб Прокопцеві* (Вас., II, 1959, 258); *Вітри полощуть прапори у сонячній блакиті* (Дор., Три богатирі, 1959, 83); *Коли б їх* [друзів] *зібрати на площі, Де вітер знамена полоще, Де вільний, небачений простір—І то б не вмістилися гості* (Бичко, Вогнище, 1959, 136).

5. *неперех., перен.* Те саме, що **полоска́тися** 4. *Світить вогнем Хрещатик, прапор в вітрах полоще* (Мал., Любов, 1946, 24).

6. *перех., перен., розм.* Дуже бити. *Хлопець зриваєтьcя бігти до корів, за ним конем економ, полоще його нагаєм* (Вас., III, 1960, 341).

◆ **Полоска́ти пови́вач** *див.* **пови́вач.**

ПОЛОСКА́ТИСЯ, ошу́ся, о́щешся, *недок.* 1. Купаючись, миючись, створювати шум, плескіт; плескатися. *Ждала, ждала мене мати, Не діждалася, А я собі у ставочку Полоскалася* (Пісні та романси.., II, 1956, 149); *З купальні стрибає у воду Наталя, бовтається, плаває, полощеться* (Вас., III, 1960, 357); *В Троянівку Оксен повернувся вечором, коли в Ташані востаннє полоскалися білі гуси, збираючись вилазити з води і розходитися по домівках* (Тют., Вир, 1964, 100); * Образно. *Душа Максима увесь час полощеться в теплі радощів* (Стельмах, I, 1962, 436); // З плескотом ударятися об щонебудь. *Ніжно так, ласкаво, немов вибачаючись, полощуться об гальку дрібні хвилі* (Збан., Сеспель, 1961, 59).

2. *розм.* Прати або прополіскувати білизну, одяг і т. ін. *Біля ставу й досі полощеться Зося: стоїть, перегнувшись на гнучкій кладці, й пере якесь шмаття* (Стельмах, I, 1962, 538); *Ще ж і комірець до форми треба випрати. Взялася була Галя сама, а бабуся каже, щоб вона не полоскалася у воді, бо тільки зіпсує...* (Коп., Сусіди, 1955, 77).

3. *розм.* Іти по чомусь рідкому (по болоту, грязі і т. ін.). *Колони за колонами ішли мовчки, і тільки було чути, як бриніли казанки та ляскали й полоскалися в болоті тисячі ніг* (Вас., II, 1959, 39).

4. *перен.* Тріпотіти, коливатися, розвіватися на вітрі. *Високо в небі над Києвом у світлі прожекторів полощеться знамено* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 431); *Над комунівськими шеренгами полоскався в блакитному повітрі червоний прапор* (Донч., I, 1956, 70).

◆ **Полоска́тися у горі́лці** (**вині** *і т. ін.*) — пити горілку, вино і т. ін. — *До третіх півнів полоскались* [пан з мировими] *у горілці і винах, запивали вином кривавицю нашу* (Стельмах, I, 1962, 241).

ПОЛОСКОТА́ТИ, очу́, о́чеш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Лоскотати (у 1 знач.) якийсь час. [Горпина:] *Я таки, щоб запевнити себе, чи й справді заснув* [батько], *взяла соломинку та й полоскотала його по щоці* (Крон., I, 1958, 194); *Він полоскотав щетинистими вусами замурзані щоки дитини* (Речм., Весн. грози, 1961, 13); *Дух свіжої мамалиги приємно полоскотав йому ніх* (Коцюб., I, 1955, 237); * Образно. *В час відпочинку полоскоче Веселе слово грудей міх...* (Еллан, I, 1958, 280); // *безос. Ох, той зваблиний, нестерпний запах борщику!.. Хоч би хоч його пахощами полоскотало ніздрі* (Збан., Сеспель, 1961, 309).

2. *перех., перен., розм.* Викликати збудження у когонебудь. — *Хай своїм бубном нас полоскоче* [Кирюша],— *невгавала Санька* (Кучер, Прощай.., 1957, 236).

◇ **Полоскота́ти не́рви** *кому* — злегка збудити когонебудь. *Є ще такі книжки.. Полоскоче письменник читачеві нерви, а в кінці твору — всі одужують, одружуються, вселяються в нові квартири* (Мушк., Серце.., 1962, 75); **Полоскота́ти ре́бра** *кому див.* **ребро́.**

ПОЛОСНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., розм.* 1. *перех.* Сильно вдарити чим-небудь гострим, залишаючи довгу рану або розрізаючи на дві частини; різонути. *Закривавленим ножем полоснув Марусяк ремінь. Заблищали в дірі золоті монети, посипалися...* (Хотк., II, 1966, 291); *Юля вихопила із сумочки щось блискуче і гостре і полоснула його по горлу* (Тют., Вир, 1964, 459); * Образно. *Десь тужно заридала мати: тоскний зойк.. кожного по серцю полоснув гострим болем* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 215).

◇ **На́че** (**мов, як** *і т. ін.*) **ножем полосну́ти по се́рцю** *кого* — сильно вразити кого-небудь, завдати болю, страждання і т. ін. комусь. *Наче ножем по серцю полоснув батька божевільний крик його дитини* (Воскр., Весна.., 1939, 49); *Мов ножем по серцю полоснули* [Сеспеля] *оті слова... Поховали чужі люди В чужій домовині...* (Збан., Сеспель, 1961, 420).

2. *перех.* Сильно вдарити чим-небудь тонким, дошкульним, залишаючи довгий слід. — *Грай! — повторив Мічугін і полоснув нагайкою по руках Гандзюка* (Кос., Новели, 1962, 213); — *А цей, другий, документ дає тобі право жебрати по всій волості.. І ніхто не зачепить тебе, ніхто нагайкою не полосне по спині* (Стельмах, I, 1962, 212); // *перен.* Сильно вразити когонебудь чимсь. *Слова ці полоснули Юрка ніби батогом* (Коз., Вибр., 1947, 30).

3. *перех. і неперех.* Вистрілити з автомата, кулемета і т. ін., дати автоматну, кулеметну і т. ін. чергу. *Коли Микола полоснув по танках з кулемета, автомашини з піхотою відразу зупинились* (Збан., Незабутнє, 1953, 22); *Фашисти почали тікати з гори назад, у село, а тут їх і полоснули з автоматів матроси* (Кучер, Голод, 1961, 283); // *безос. Бережись, Тарасе мій коханий! Нахиляйтесь нижче, козаки! Це ж по вас ударило з гармати, полосноуло гулом і огнем...* (Сос., I, 1957, 373).

4. *неперех., перен.* З силою, різко посипати; сипонути. *Зачерпнули ми з кишень повні жмені пашниці і.. полоснули по столу так, що гості аж голови потягли в плечі* (Ряб., Жайворонки, 1957, 151); // З силою, різко посипатися; сипонутися. *Кулі полоснули по шибках* (Загреб., Європа 45, 1959, 458).

5. *неперех., перен.* Блиснути смугою, промайнути (про світло). *Сніп яскравого блакитного проміння полоснув по степовій дорозі* (Донч., Дочка, 1950, 128); *Здалеку чувся гуркіт машин.. Світло від фар полоснуло по ярузі і згасло* (Тют., Вир, 1964, 533).

◇ **Полосну́ти по́глядом** *кого, що* — пронизливо поглянути на кого-, що-небудь. *Дівчина кинулася, полоснула непроханого свідка гнівним гострим поглядом заплаканих очей і.. подалася кудись униз* (Коз., Сальвія, 1959, 173).

ПОЛОСНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., розм.* 1. *перех.* Підсил. до **полосну́ти**; // *безос. По одвірку полосонуло скалками* (Баш, Надія, 1960, 207); * Образно. *Слово «діти» аж полосонуло болем по серці споконвічного наймита, нагадало про його нещастя* (Стельмах, I, 1962, 375).

2. *неперех.* Сильно политися. *Дощ полосонув мов з відра. По крутих виступах йти стало слизько* (Цюпа, Краяни, 1971, 161).

ПОЛОСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех. і без додатка.* 1. Розрізувати, розділяти що-небудь на довгі шматки. *Всі збігаються, щоб подивитись, яке сало, яке м'ясо.. Не поспішаючи, Михей полосує ножем* (Зар., На .. світі, 1967, 196); * У порівн. *Заверещала вона таким голосом, немов її на сто шматків полосували* (Л. Янов., I, 1959, 447).

2. *розм.* Завдавати частих ударів кому-небудь чимсь гострим. [Й о с и п *(зітхає)*:] *Бува й так, що всіма твоїми думками закерує злість люта .. і так закерує, що.. вхопив би в руки сокиру та й пішов полосувать на всі боки, кого попало, мов непритомний!..* (Кроп., IV, 1959, 98).

3. *розм.* Ударяти, бити, залишаючи сліди, рубці і т. ін. у вигляді смуг. — *Скільки канчуків полосували тут* [на Пісецькому заводі] *спини «неслухняних бунтарів»* (Донч., II, 1956, 61); *В кутку городовики.., вихопивши шаблі з піхов,.. полосували ними по спині, по плечах і по голові* (Смолич, II, 1958, 29).

4. *перен.* Спалахуючи, освітлювати що-небудь смугами (про світло); блискати, миготіти. *Гув грім, полосували блискавиці* (Досв., Вибр., 1959, 232); *Слухали ми по радіо слово, а за вікнами прожектори на радощах просто аж полосують все небо* (Тич., III, 1957, 286).

ПОЛОТЕ́НЕЧКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **полоте́нце.** *Ой на тобі, товаришко, Іще шматок полотеничка, Та не ходи, не стій з милим Та не в'яли мого серденька!* (Укр. нар. пісні, I, 1964, 272).

ПОЛОТЕ́НКО, а, *с.* 1. Пестл. до **полотно́** 1. *Полотенко на станок.*

2. Полотно для сита. *В'язка личаних полотенків на решета* (Сл. Гр.).

3. Те саме, що **полоте́нце** 3.

ПОЛОТЕ́НЦЕ, я, *с.* 1. Те саме, що **полотно́** 1. [М а р у с я *(перебиває)*:] *Ось годі, мамо, а то ви будете тут плакатись, а в городі чиїсь свині вбілять ваше полотенце* (Вас., III, 1960, 82); — *Попрядуть люди, погнити не дадуть* [прядиву]. *Та й викине* [Оницька] *на весну полотенця шматків чималенько* (Головко, II, 1957, 24).

2. Частина мережки, яка являє собою широку смугу ажурного візерунка та розділяє групи дірочок у ньому. *Рапорт у третьому ряді складається, як і в першому, з двох полотенець та двох стовпчиків* (Укр. нар. худ. вишив., 1958, 20).

3. Перетинка на лапці водоплавного птаха.

4. *спец.* Зменш.-пестл. до **полотно́** 6.

ПОЛОТЕ́НЦИК, а, *ч., заст.* 1. Той, хто тче полотно. [Г о р н і г:] *Ткачам полотенцикам ще гірше поводиться.. Ви ще тут маєте силу одгризатись* (Л. Укр., IV, 1954, 230).

2. Той, хто торгує полотном. *Чіпка.. став по ярмарках їздити, полотна скуповувати та перепродувати. Од його й пішли в Пісках полотенщики* (Мирний, II, 1954, 259).

ПОЛО́ТИ, полю́, по́леш, *недок., перех. і без додатка.* Очищати поле, город і т. ін. від бур'янів, зрізуючи або виконуючи їх сапою чи вириваючи руками. *Оце настане ранок — треба йти у поле, просо полоти, огороди сапувати* (Мирний, I, 1954, 301); *Стрічкою сріблястою — шлях удалину. Біля нього дівчина поле ярину* (Павл., Бистрина, 1959, 86); // Зрізувати або виконувати сапою чи виривати руками (бур'яни). *Полоти мишій;* * Образно. *Як парость виноградної лози, Плекайте мову. Пильно й ненастанно Політь бур'ян. Чистіша від сльози Вона хай буде* (Рильський, III, 1961, 211).

ПО́ЛОТИЙ *див.* **по́лений.**

ПОЛО́ТИСЯ, полеться, *недок.* Пас. до **поло́ти.**

ПОЛОТНИ́НА, и, *ж.* 1. Невеликий шматок тканини (перев. білої). *Збоку.. сидів Омелян. Маруся навпомацки перев'язувала йому білою полотниною ногу* (Панч, I, 1956, 530); *На столику Катерина розгорнула полотнину й показала з десяток шматків жовтого, як масло, сала* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 196).

2. *розм.* Домотканє полотно. *Я простий сірооокий хлопчина — Син своєї нової землі, На мені галіфе з полотнини, І мені славно жити в селі* (Стельмах, V, 1963, 213); * Образно. *Під ногами скрип та рип Сніжна полотнина* (Воронько, Коли вирост. крила, 1960, 136); * У порівн. *Під дужими ударами їхніх весел лодія швидко линула вперед, позад неї.. стелився, як біла полотнина, запінений слід* (Скл., Святослав, 1959, 287).

ПОЛОТНИ́НКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **полотни́на.** *Може, в цю коротку мить пік її жаль, що проводжає вона рідного сина з чужої хати,.. може, стало їй не по собі за те, що принесла вона загорнуту в полотнинку стареньку латану пару синової білизни* (Тют., Вир, 1964, 277); *Старий Анкулія, обтерши вогкою полотнинкою руки і обличчя сина, поклав його на ще тепле ліжко* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 473).

ПОЛО́ТНИЩЕ, а, *с.* 1. Шматок тканини натуральної ширини (як виткано). *Не вміла вишивати Солоха, як її сестри, не вміла прясти так тонко, як вони, а все ж хоч полотнище до полотнища пристебне.. — і за те добре* (Мирний, I, 1954, 60); *Шпулька блисне під рукою, миготить, Цілоденно полотнище ген біжить* (Ус., І сьогодні.., 1957, 43).

2. Шматок тканини, що використовується як скатерть, прапор і т. ін. *Біля стола, накритого червоним полотнищем, стояв Бондаренко і стиха стукотів олівцем об скло, закликаючи до тиші* (Головко, II, 1957, 519); *Вона притиснула до грудей згорнутий прапор, поцілувала м'яке шовковисте полотнище* (М. Ол., Чусш.., 1959, 38); * Образно. *На синьому полотнищі неба дівочими косами струмує віття соромливої берези* (Стель-

мах, I, 1962, 264); // Завіска, яка закриває, завішує що-небудь; полог (у 1 знач.). *Чиясь маленька смуглява рука одкинула шовкове полотнище в дверях намета* (Н.-Лев., IV, 1956, 34); *Десь поблизу, за полотнищем палатки, цюкає сокирою.. кухар, коле дрова* (Перв., Дикий мед, 1963, 281).

3. Великий, широкий лист паперу, металу і т. ін. *Він.. розстилав перед очима широкі полотнища газет* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 292); *На обідньому столі розіслалося широке біле полотнище креслення складних дерев'яних ферм* (Собко, Звич. життя, 1957, 289); * Образно. *Тануть снігу полотнища білі* (Мал., Звенигора, 1959, 67).

4. Те саме, що **полотнó** 3. *1931 року влітку їду на Магнітобуд, живу там і збираю матеріал для першого свого великого полотнища — роману «Зоряна фортеця»* (Донч., VI, 1957, 583).

5. Те саме, що **полотнó** 4. *На полотнищі дороги біля чорної вирви лежало два трупи стрільців* (Панч, I, 1956, 207).

6. Те саме, що **полотнó** 7. *Свекор підтесував гострою сокирою стару суху дошку, перед тим як прибити її в полотнище воріт* (Перв., Дикий мед, 1963, 454).

7. *спец.* Те саме, що **полотнó** 6. *Полотнище пилки.*

ПОЛОТНІ́ТИ, ію, ієш, *недок.* Ставати блідим, білим як полотно; бліднути. *Лице його то полотніло, то наливалося кров'ю* (Мирний, IV, 1955, 60); *Часто-густо він закушував губи, щоб не розпалитися гнівом. То полотнів, то червонів* (Шовк., Інженери, 1956, 336); * Образно. *Ніч полотніла. За.. лісом народжувався день* (Епік, Тв., 1958, 59).

ПОЛОТНÓ, á, *с.* 1. Конопляна, лляна, бавовняна, а також штучна або шовкова тканина особливого переплетення. *Яка пряжа, таке й полотно ляже* (Укр., присл., 1955, 104); *Стара економка.. винесла з покоїв сувій полотна* (Н.-Лев., IV, 1956, 286); — *Буде ж у нас лазарет.. Так я оце на полотно дивлюсь. Як ти гадаєш, Іване: згодиться на бинти?* (Гончар, II, 1959, 411); *В'язальний цех готував з тієї* [капронової] *нитки синтетичне шерстяне полотно* (Коз., Листи.., 1967, 246); * Образно. *Зимовий вечір усе ткав і ткав над селом свої полотна, і вони ніжно спадали з невидимих верстатів на прихоплену морозцем землю* (Стельмах, I, 1962, 641); * У порівн. *А он з-за гаю виглядає Ставок, неначе полотно* (Шевч., II, 1963, 253); *Юля стояла під повіткою, ..бліда як полотно* (Тют., Вир, 1964, 426).

2. Те саме, що **полóтнище** 2. *Над Дніпром.. Здіймався пам'ятник герою, Іще прикритий полотном* (Нагн., Пісня.., 1949, 138); // У живопису — шматок тканини для малювання картин (звичайно олійною фарбою). *Пекарня була залита таким ясним світом, що полум'я в печі тільки червоніло, буцім намальоване на полотні* (Н.-Лев., III, 1956, 73); *Перші мазки лягають на полотно, і Степан Васильович привмним тенорком тихенько наспівує* (Стельмах, I, 1962, 251).

3. Картина художника (звичайно на тканині). *З полотна дивились .. змінливі зелені вогні і старе золото пишного волосся* (Коцюб., II, 1955, 437); *Величні красоти гірської природи показано на численних полотнах* (Ільч., Вибр., 1948, 46); *Повернувшись у Росію, Брюллов протягом багатьох років (1836—1843) працює над великим полотном «Осада Пскова»* (Життя і т. Т. Г. Шевченка, 1959, 32); // Літературний або музичний твір, який зображує широку картину чого-небудь. *Створення великого епічного полотна про життя і діяльність В. І. Леніна — назріле завдання радянської літератури* (Рад. літ-во, 6, 1967, 25); *«Тарас Бульба» М. В. Лисенка — монументальне епіко-героїчне патріотичне полотно про боротьбу українського народу проти польсько-шляхетських загарбників* (Мист., 3, 1955, 28).

4. Проїзна поверхня залізничної, автогужової та ін. дороги. *За насипаним полотном залізниці стримів Солом'янський шпиль* (Н.-Лев., IV, 1956, 258); *Марія глянула під ноги на полотно шосе і нічого примітного не побачила* (Смолич, Ми разом.., 1950, 123); *Вилетів на полотно красень-паровоз, тягнучи за собою зелені запилені вагони* (Собко, Звич. життя, 1957, 137); *На центральних вулицях міст трамваї тепер майже не курсують, значно вивільнивши полотно дороги* (Літ. Укр., 2.IX 1966, 1).

Дорóжнє (земляне́ *і т. ін.*) **пóлотно́,** *спец.*— споруда із грунтів, гравію або каміння, яка служить основою залізничної колії або автогужової дороги. *Крутість укосів земляного полотна залежить від роду грунту, висоти насипу і глибини виїмки* (Інж. геод., 1959, 269).

5. *спец.* Складова частина якого-небудь механізму, що має вигляд стрічки, смуги. *Транспортувальне полотно з людською бережливістю і акуратністю несло колосся в приймальну камеру молотарки* (Рад. Укр., 4. VIII 1959, 2).

6. *спец.* Плоска тонка частина якого-небудь інструмента, знаряддя і т. ін. *Полотно пилки завжди тримають перпендикулярно до різаної площини* (Хлібороб Укр., 6, 1970, 40); *Складається ножівка з рамки — суцільної або розсувної і ножівкового полотна, закріпленого в рамці* (Слюс. справа, 1957, 159).

7. Одна з двох половин дверей, воріт і т. ін.; стулка. *У Києві вже зроблені перші кроки по впровадженню нового засобу облицювання дверних полотен* (Наука.., 11, 1964, 29).

ПОЛОТНЯ́НИЙ, а, е. Прикм. до **полотнó** 1. *Мати закутала грубим полотняним ймитком маля і поклала до колиски* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 183); *На середньому етапі трипілля.. часто зустрічаються посудини з відбитками тканин полотняного і рогожового плетення* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 62); // Пошитий, виготовлений з полотна. *Засмажений, м'язистий, в полотняній широкій сорочці він таки скидався тепер на доброго дядька* (Вас., II, 1959, 159); *Ось скрипнули сінешні двері, і на порозі в полотняній білизні і кожусі наопашки з'являється сам.. Гнат* (Стельмах, I, 1962, 70); *Вітер напинав полотняні вітрила* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 193).

Полотня́не місте́чко; Полотня́ний та́бір — містечко, табір, що складаються з наметів. *Містечко полотняне — Палатки на стерні — Мов стайка голубина, Біліє вдалині* (Нагн., Вибр., 1957, 127); *Я живу серед густого лісу, В полотняним таборі — намет* (Криж., Срібне весілля, 1957, 91).

ПОЛОТНЯ́НКА, и, *ж.*, *діал.* Верхній селянський жіночий та чоловічий одяг з домотканого грубого полотна. *Люди мовчки тупались на однім місці, білі, як вівці, в своїх полотнянках* (Коцюб., II, 1955, 389); *Полотнянку носить мужик. Сам робить з льону полотно, сам тче, сам білить, сам шиє* (Март., Тв., 1954, 231); *Додатковим одягом, який носили поверх основного, здебільшого в негоду, була кирея (сіряк) або полотнянка* (Нар. тв. та етн., 3, 1969, 48).

ПОЛОТТЯ, я́, *с.* Дія за знач. **полóти.** *Розпочинається полоття; народ висипав на буряки з сапами* (Н.-Лев., I, 1956, 83); *Закінчили* [механізатори] *шарувати буряки, перейшли на полоття кукурудзи* (Кучер, Трудна любов, 1960, 592).

ПОЛÓХАНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **полóхати.**

2. *у знач. прикм.* Наляканий, боязкий. *Полоханий заєць і пенька боїться* (Номис, 1864, № 5796).

ПОЛÓХАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **полóхати.**

ПОЛО́ХАТИ, аю, аєш, *недок., перех.* Вселяти страх кому-небудь; лякати. [Молодиця:] *Тьфу ти, нечиста сила! Злякав — насилу на ногах вдержалась; тинятеся скрізь.. та людей полоха* (Вас., III, 1960, 25); *Він, обіп'явшись білим простирадлом та ставши на сукуваті диби-ходулі, ішов по садках полохати закоханих* (Гончар, IV, 1960, 79); // Вселяти занепокоєння, хвилювання. *Нічого не трапиться зі мною, мамо. Ти просто сама себе полохаєш* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 36); // Лякаючи кого-небудь, примушувати схоплюватися з місця, тікати, кидатися врозтіч і т. ін. *Закинули рибалки сітку, одпливли вгору й почали бовтами полохать рибу* (Н.-Лев., I, 1956, 60); *Дівча бігло босими ноженятами навпростець по ріллі і полохало перед собою галич* (Панч, В дорозі, 1959, 48); *Князі та бояри лови для своєї втіхи влаштовують, а смердів женуть у ліс, щоб диких кабанів полохали та до мисливців гнали* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 274); * Образно. — *Вони почнуть сміятися, гордувати нами, а се — тільки буде полохати наше щастя* (Мирний, III, 1954, 244).

ПОЛО́ХАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.* Відчувати страх, боятися. [Наталя Семенівна *(побачивши Оксану):*] *Ти?!* [Оксана:] *Я! Не полохайтесь! Це не манія, а я живесенька...* (Кроп., I, 1958, 416); // Виявляти занепокоєння, хвилювання. — *Не полохайся, Катре,— вмовляю,— се сон недільний: як до обід не справдиться, то й не ждати нічого* (Вовчок, I, 1955, 192); *Чогось вона непевна була, чогось полохалася, наче чого дожидалася* (Мирний, III, 1954, 240); // Лякаючись кого-, чого-небудь, схоплюватися з місця, тікати, кидатися врозтіч і т. ін. *Полохається, як заяць бубона* (Укр.. присл.., 1955, 213); *Свиня, увільнена з посторонків, стояла тепер на возі.., кождої хвилі полохаючися перед кождим новим предметом* (Фр., III, 1950, 213); *Річку переїздили вбрід. Деякі коні полохалися води, комизились, рвали посторонки* (Гончар, III, 1959, 82).

ПОЛОХКИ́Й, á, é, *розм., рідко.* Те саме, що **полохли́вий.** *Кінь полохкий* (Сл. Гр.).

Не з полохки́х — те саме, що **Не з полохли́вих** (*див.* **полохли́вий**). — *Не з полохких я, пане мій, Ниць чолом не хилюсь...* (Граб., I, 1959, 231).

ПОЛОХЛИ́ВИЙ, а, е. Який легко полохається. — *Ху!.. Бодай вас, Хомо, як налякали.. Я, знаєте, тепер такий полохливий, що й тіні своєї боюся* (Коцюб., II, 1955, 34); *Йому здалося, що перед ним стала якась гайова царівна,.. гарна, як квітка, легенька й полохлива, як пташка* (Гр., II, 1963, 331); — *Дика антилопа, полохлива лань довірливо пасеться в сусідстві з могутнім бізоном та зубром...* (Гончар, Таврія, 1952, 134); *Його.. приваблюють неозорі степи, над якими горить ясне сонце, дзвенять пісні птахів, свистять полохливі ховрахи* (Грим., Кавалер.., 1955, 13); * Образно. *Без вітру шумів полохливий лист на осиках* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 510); // Який виражає страх, переляк. *Вся її постать нагадувала ящурку* [ящірку],—*тонка, гнучка, з меткими і разом полохливими рухами* (Л. Укр.,III, 1952, 714); *Едельвейс.. походив по кімнаті, а за ним снував полохливий Квасників погляд* (Кулик, Записки консула, 1958, 227); // Пройнятий страхом, переляком. *Може, совість, завжди спізніле, а в неї ще й полохливе відчуття життєвих норм* (Ле, Міжгір'я, 1953, 36); * Образно. *Лампа блідо горіла і блимала, полохливий присмерк товпився по кутках* (Коцюба, Перед грозою, 1958, 202); // Сповнений занепокоєння, хвилювання і т. ін.; неспокійний, тривожний. *Стара статечна зайчиха обдурила за свій п'ятирічний полохливий вік не одну пару собак* (Коп., Як вони.., 1948, 8).

Не з полохли́вих; Не [з] полохли́вого деся́тка — сміливий, небоязкий. *Парубок був не з полохливих.* — *Та що це таке?.. Бить будете мене?* — *сміливо казав він* (Вас., Незібр. тв., 1941, 181); *Вискочив наперед з вилами в руках Левко. Та підлітки були не з полохливого десятка. Дрючки і вила вмить схрестилися* (Грим., Кавалер.., 1955, 246).

ПОЛОХЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість і стан за знач. **полохли́вий.** *Найгрубіша корисливість буржуа, найпідліша полохливість контрреволюціонера, ось що кристься за ефектними фразами ліберала* (Ленін, 21, 1971, 326); *Хо має причину радіти, бо хто ж то, як не він, нарікав на полохливість, що трима його на світі* (Коцюб., I, 1955, 171); *Перед очима виринав.. обличчя і ті карі очі, в яких докупи зійшлися весела посмішка і насторожена дівоча полохливість* (Стельмах, I, 1962, 141).

ПОЛОХЛИ́ВО. Присл. до **полохли́вий.** *Він виглянув у сіни, причинив двері й усе полохливо оглядився на всі боки* (Н.-Лев., III, 1956, 156); *Даремно ворог б'є на сполох полохливо,— його безсилий дзвін стихає на горах...* (Сос., I, 1957, 53); * Образно. *На осяяне поле впали од копиць тіні і полохливо тремтять* (Коцюб., II, 1955, 64).

ПОЛОЧА́ПИ, ча́н, *мн.* (*одн.* **полоча́нин,** а, *ч.;* **полоча́нка,** и, *ж.*). Східнослов'янське плем'я, яке жило між Західною Двіною та Прип'яттю і дістало своє найменування від притоки Західної Двіни р. Полоти. *У верхів'ях Волги, Дніпра і Західної Двіни жили кривичі, по середній течії Західної Двіни — споріднені їм полочани* (Іст. УРСР, I, 1953, 41); *Були тут і купці руські: новгородці, полочани, псковичі, смольняни, суздальці — і кожен з них теж ішов подивитися на храм* (Загреб., Диво, 1968, 685).

ПОЛОЧА́ПИН *див.* **полоча́ни.**

ПОЛОЧА́НКА *див.* **полоча́ни.**

ПОЛО́ЧОК, чку, *ч.* Зменш.-пестл. до **піл.** *У світлоньці, да на полочку Ой, шиє, шиє молода дівчина Чорним шовком сорочку* (Чуб., V, 1874, 6).

ПОЛОШИ́ТИ, лошу́, ло́шиш, *недок., перех., розм.* Те саме, що **поло́хати.** *Бронко встав і пішов, жбурнувши для чогось камінець в ріку, хоч і пам'ятав, що Борис не любить, щоб йому полошили рибу* (Вільде, Сестри.., 1958, 258); *Я сходив гірських доріг немало,.. Полошив орлів над перевалом, На Говерлу пробивавсь крізь тучі* (Нагн., Вибр., 1957, 54); * Образно. *Навкруги лунали музики, дудніли бубни і полошили нічну тишу п'яні пісні* (Коцюб., II, 1955, 31).

ПОЛОШИ́ТИСЯ, лошу́ся, ло́шишся, *недок., розм.* Те саме, що **поло́хатися.** *Мошко відкинув сю думку* [про втечу]. *Хто ще знає, чи є чого полошитися?* (Фр., IV, 1950, 432).

ПОЛО́ШКАТИ, аю, аєш, *недок., перех., розм., рідко.* Те саме, що **поло́хати.**

ПОЛТА́ВЕЦЬ *див.* **полта́вці.**

ПОЛТА́ВКА *див.* **полта́вці.**

ПОЛТА́ВЦІ, ів, *мн.* (*одн.* **полта́вець,** вця, *ч.;* **полта́вка,** и, *ж.*), *розм.* Те саме, що **полтавча́ни.** *Задумали полтавці святкувати роковини смерті нашого славного і незабутнього І. Котляревського* (Мирний, V, 1955, 398); *У кожного полтавця є щось від Гоголя й Остапа Вишні* (Цюпа, Краяни, 1971, 62).

ПОЛТАВЧА́НИ, ча́н, *мн.* (*одн.* **полтавча́нин,** а, *ч.;* **полтавча́нка,** и, *ж.*). Жителі або уродженці міста Полтави і Полтавщини. *Полтавчани і херсонці, слобожанці і чернігівці, забравши те, що можна було забрати, перебиралися на Донбас* (Чаб., За півгодини.., 1963, 17); *Котляревський — полтавчанин з народження і дуже тривалий час мешканець свого рідного міста* (Пит. походж. укр. мови, 1956, 11); *Олена, як істинна полтавчанка, образилася з того, що гість не скористався із*

її гостинності і все печене й варене так і залишилося на столі цілим (Тют., Вир, 1964, 103).

ПОЛТАВЧА́НИН *див.* **полтавча́ни.**

ПОЛТАВЧА́НКА *див.* **полтавча́ни.**

ПОЛТИ́НА, и, *ж., розм.* Те саме, що **полти́ник.** *Вони пшеницю купували по вісім гривень, ..жито по полтині* (Мирний, IV, 1955, 182).

ПОЛТИ́НИК, а, *ч., розм.* П'ятдесят копійок грошей або монета вартістю п'ятдесят копійок. — *Не по полтинику на день буду тобі давати, а від сьогодні по цілковому* (Кв.-Осн., II, 1956, 407); *Все гребла* [Соломія] *в свою скриню, складала в торбину срібні полтинники й карбованці* (Кучер, Трудна любов, 1960, 136); * У порівн. *Терентій, приглядаючись до вулиці й неясних обрисів будівель, над якими полтинниками сяють зорі, під'їжджав до розхристаної хати Халимона* (Стельмах, I, 1962, 499).

ПОЛУБА́К, а, *ч., мор.* Те саме, що **бак**[2]. *Хвилі котяться од корми аж на полубак* (Трубл., I, 1955, 230); *Одні з команди зійшли на берег, другі — зібралися навколо баняіста на полубаку* (Ткач, Моряки, 1948, 96).

ПОЛУБОТИ́НКИ, ів, *мн.* (*одн.* **полуботи́нок,** нка, *ч.*). Закриті туфлі на шнурках або пряжках.

ПОЛУБОТИ́НОК *див.* **полуботи́нки.**

ПОЛУ́БОТКИ, ів, *мн.* (*одн.* **полу́боток,** тка, *ч.*). Чоботи з короткими халявами.

ПОЛУ́БО́ТОК *див.* **полу́ботки.**

ПОЛУВА́Л, у, *ч., спец.* Груба шкіра, яка виробляється із шкур великої рогатої худоби, свиней та інших тварин і використовується переважно на підошву.

ПОЛУВА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до полувалу; // Вигот. з полувалу.

ПОЛУ́ДА, и, *ж.* 1. Білувата пляма на рогівці ока, яка спричиняється до сліпоти; більмо. [К н у р:] *Дочко моя! дитино моя! Краще б я осліп або мені полуда очі заслала, ніж приходиться мені бачить тебе у сьому чорному уборі* (Мирний, V, 1955, 92); * У порівн. *З-під широких нахмурених брів хижо вовчим поглядом визирали його сірі, як полуда, очі* (Стор., I, 1957, 371); // *перен.* Те, що приховує, закриває що-небудь від очей, заважає правильно розцінювати щось. * У порівн. *Здавалося, що прийде якась нежданa година і одним помахом відкине, мов полуду, прожиті в чужому світі роки* (Стельмах, I, 1962, 324).

◇ **Зніма́ти (зня́ти, здира́ти, зде́рти** *і т. ін.*) **з оче́й полу́ду**—допомагати кому-небудь добре розібратися в чомусь, правильно зрозуміти щось, раніше усвідомлене поіншому. *Театр знімає полуду з тих очей, що не бачать, відкриває вуха тим, що не чують, будить нові думки і почуття людини* (Думки про театр, 1955, 80); [Н о р м а:] *Ви справжній чудодій, майоре. В одну мить ви зняли з моїх очей полуду, і я побачила, що мій принц — не принц* (Галан, I, 1960, 437); *Я сам в нечуваній напрузі З очей своїх полуду здер* (Павл., Бистрина, 1959, 95); — *Ходи ж до нас у Севастополь та подивися, що вони* [фашисти] .. *роблять своїми бомбами.. Скинь полуду з очей* (Кучер, Голод, 1961, 85); [**Мов, на́че** *і т. ін.*] **полу́да з оче́й спада́є** (**спа́ла, опа́ла** *і т. ін.*) — про правильне розуміння чогось раніше усвідомленого по-іншому. *В людей спадає з очей полуда і прокидаються ті здорові думки, які дрімали в голові* (Вас., Незібр. тв., 1941, 236); *Всім міністрам і слугам царським відрагу мов полуда з очей спала. Таж се Лис!* (Фр., IV, 1950, 96); *Мені наче опала полуда з очей: я з сірого побачила раптом світ кольоровим* (Вільде, Пов. і опов., 1949, 32); *Настали дні! Спливла з очей полуда, і ми побачили, де ворог і де брат* (Сос., I, 1957, 52); **Полу́да на о́чі впа́ла** *кому* — хтось почав погано бачити. — *Ти вже й справді став старий та ще й недобачаєш; тобі на очі вже полуда впала,— обізвався дід Грицай* (Н.-Лев., IV, 1956, 218).

2. Шар олова або олов'яно-свинцевого сплаву, який наносять на металеві вироби при лудінні. *Лудінням називається процес покриття поверхні виробу тонким шаром олова або сплаву олова і свинцю, який захищає виріб від корозії. Метал, що наносять на поверхню виробу, називається полудою* (Слюс. справа, 1957, 256); * Образно. *Образ Франка повинен предстати перед читачем в усій величі й силі, без полуди і підфарбування, зі всіма притаманними його характерові рисами* (Рад. літ-во, 8, 1966, 55).

ПОЛУДЕ́ННИЙ, а, е. 1. Стос. до полудня (у 1 знач.). *Спадав полуденний пил на биті шляхи* (Рибак, Помилка.., 1956, 177); *Млосна полуденна спека дихала навколо нагрітою травою* (Донч., Дочка, 1950, 152); // Який відбувається, здійснюється і т. ін. в полудень. *Тепер якраз перерва після полуденного доїння корів* (Вол., Місячне срібло, 1961, 248).

△ **Полуде́нна лі́нія** — лінія перетину площини горизонту з площиною меридіана, вздовж якої падає тінь від предметів. *Полуденною лінією називається лінія перетину площин меридіана і горизонту. Ця лінія названа так через те, що опівдні тіні від предметів падають саме в цьому напрямі* (Астр., 1956, 19).

2. *заст.* Південний. *На полуденній стіні церкви була залізна дошка з написом* (Н.-Лев., I, 1956, 338); *Перед ними зелене намистечко з Ховеразма, перли з полуденних теплих морів* (Скл., Святослав, 1959, 121).

ПОЛУ́ДЕ́НОК, нка, *ч., розм.* Те саме, що **по́лудень** 5. *На покоси заїжджає панотцева кухарка на повнім возі та й кличе толоку до полуденка* (Черемн., Тв., 1960, 220); *Анна.., далека своячка наша, несла женцям полуденок у поле аж під границю сусіднього села* (Ков., Тв., 1958, 233).

По́ЛУДЕНЬ, дня, *ч.* 1. Час найвищого стояння сонця над горизонтом, який відповідає дванадцятій годині дня; середина дня. *І бились* [військa Ігоря] *день, І другий билися, Та коло по́лудня на третій Поникли Ігореві стязі* [стяги] (Шевч., II, 1963, 390); *Вони ще не бачились нині: Антоша недавно приїхав з фільварку, а Ліда до полудня спала* (Коцюб., II, 1955, 385); *Пригадується йому гарячий полудень у колгоспному садку* (Тют., Вир, 1964, 397).

В по́лудень — о дванадцятій годині дня; опівдні. — *Брат Петро пригнав з поля корову ще в полудень, нарвав їй гички, нагодував* (Кос., Новели, 1962, 41); **Зверта́ти (зверну́ти, поверта́ти, поверну́ти** *і т. ін.*) **з по́лудня** — опускатися з кульмінаційного положення над горизонтом у напрямку до заходу. *Сонце пече її* [Химу], *звернувши з полудня* (Вовчок, I, 1955, 52); *Сонце повернуло з полудня; його косе проміння зробилось ще пекучіше, ще гарячіше* (Мирний, IV, 1955, 22); **З по́лудня; По по́лудні; По по́лудню** — після дванадцятої години дня; у другій половині дня, в післяобідній час. — *Забіжу до вас завтра, так з полудня...* (Коцюб., I, 1955, 382); *Ясний день, по полудню* (Л. Укр., III, 1952, 728); **На по́лудні; Се́ред по́лудня** — у найвищій точці над горизонтом; посередині неба, над самою головою. *Сади та будиночки на передмісті. На полудні сонце. Гудуть дзигарі* (Перв., II, 1958, 338); *Сонце стояло серед полудня і пражило, мов огнем* (Фр., II, 1950, 23); **Над (під) по́лудень** — перед дванадцятою годиною дня, близько дванадцятої години дня. *Було саме над полудень, спека стояла велика* (Мак., Вибр., 1956, 413); *Під полудень на горизонті знялась курява* (Кач., II, 1958, 419).

2. *перен.* Середина життєвого шляху, кінець молодості людини. *Біле личко червоніє Не довго, дівчата! До полудня, та й зав'яне, Брови полиняють...* (Шевч., I,

1963, 56); *Баба стара, а він, Дорошенко, ровесник її, досі вважав себе якщо й не молодим, то таким, що життя його тільки на полудень стало...* (Гончар, Тронка, 1963, 211).

3. *спец.* Момент проходження центра Сонця через меридіан певного місця.

4. *заст.* Південь. *Теплий з полудня вітер віє понад землею і допомагає сонцю у його роботі...* (Мирний, III, 1954, 66); *Сей спосіб* [коли один тямущий навчає іншого] *самоосвіти більше тримається на півночі, а не в нас на полудні* (Л. Укр., V, 1956, 95).

5. *розм.* Приймання їжі опівдні, а також в проміжок часу між обідом і вечерею. *І обід, і полудень минувся, а Левка нема* (Кв.-Осн., II, 1956, 271); *За обідом їшов полудень, далі вечеря* (Ю. Янов., I, 1958, 52); // Їжа, яку приймають у цю пору. *Мати почастувала дочку, поставила на стіл полудень, внесла миску яблук* (Н.-Лев., II, 1956, 75); — *Жінко! — загукав Юхим. — Давай полудень у торбу, я на поле йду* (Кучер, Прощай.., 1957, 384).

ПОЛУДИ́ТИ, луджу́, лу́диш, *док., перех.* 1. Док. до **лу́дити.**

2. Вилудити все або багато чого-небудь.

ПОЛУ́ДНАННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **полу́днати.** *Буде йому на снідання і на обідання, і на полуднання* (Сл. Гр.).

2. Їжа, яку приймають у проміжок часу між обідом і вечерею. *Вузлик з полуднанням несла* [Домащучка] *на сапі, а в тому вузлику — пиріжки з маком та печеними бурякми* (Гуц., Скупана.., 1965, 131).

ПОЛУ́ДНАТИ, аю, асш, *недок.* Приймати їжу в проміжок часу між обідом і вечерею. *Косить бідний* [циган], *косить, А господар полуднати Цигана не просить* (Рудан., Тв., 1959, 171); *Христина знає, чого боїться з кимсь полуднати тітка Василина: замість хліба у неї лежать якісь чорні із зілля млинці, а з якого — ніхто не знає* (Стельмах, I, 1962, 524).

ПОЛУ́ДНЕ, ного, **ПОЛУ́ДНС,** нього, *с., діал.* Полудень. *Надворі стояло пишне, сонячною спекою перетканe полудне* (Коб., III, 1956, 155); *Я приїхав до Вижниці 3-го в полудне та й Вас вже не застав* (Стеф., III, 1954, 237); *Мені в Швейцарії лікарі казали, що .. треба уникати простуди, виїхати зимою знов десь на полудне* (Л. Укр., V, 1956, 415); *Опівдні виїхав на лан економ.. Він гукнув: — Гей, баби! На полудне!* (Коцюб., I, 1955, 61); *З гори.. донеслися голосні крики і тоненько задзеленькав дзвінок, що скликує робітників на полудне* (Ірчан, II, 1958, 89).

ПОЛУДНЕ́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **по́лудень.** *Одарка в полудневу пору Корову вивела із двору* (Підс., Героїка, 1951, 180); *Десь далеко передо мною полудневий край* (Коб., I, 1956, 138).

2. Стос. до полудня. *У вікна било полудневе проміння* (Коцюб., II, 1955, 384); *Люди під його крислатим гіллям ховаються від зливи і полудневої спеки* (Руд., Остання шабля, 1959, 234); *Роботи на гирлі не припинили навіть тоді, коли настав час полудневого чаю* (Ле, Міжгір'я, 1953, 251).

ПОЛУ́ДНІЄ *див.* **полу́дне.**

ПОЛУ́ДНІЙ, я, с, *діал.* Прикм. до **полу́днс.** *А на третій день у полудню годину Знеможіли Ігореві стяги— поникли...* (Мирний, V, 1955, 267).

ПОЛУ́ДНУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **полу́днувати.** — *Якби не робота та не оце полуднування, я б була вже сама по вас побігла,— заговорила перша дівчина* (Коб., III, 1956, 471).

ПОЛУ́ДНУВАТИ, ую, усш, *недок.* Те саме, що **полу́днати.** *От як надвечір сонечко схилилось, Мій Влас полуднувати сів* (Гл., Вибр., 1951, 49); *І гость* [гість] *і господар з господинею все полуднували, поки не поспіла вечеря* (Н.-Лев., III, 1956, 70); — *Давайте вже полуднувать чи що! — Який там полудень! Вечеряти вже пора,— одказував батько* (Довж., Зач. Десна, 1957, 492).

ПОЛУ́ДРАБОК, бка, *ч.* Бік возового ящика, утворений за допомогою поздовжніх і поперечних жердин на зразок драбини. *Онися вхопилась обома руками за полудрабки й гецала на возі, наче козачка танцювала* (Н.-Лев., III, 1956, 204); *А вже як їхали, Давид сидів, ноги через полудрабок звісивши, і поганяв* (Головко, II, 1957, 41).

ПОЛУ́ДУВАТИЙ, а, е, *розм.* З полудою на оці, на очах.

ПОЛУЗА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Злузати все або багато чого-небудь. *Коли я кинувся сіять, аж у нас і гречки нема, баба по прозниках замість насіння полузала* (Україна.., I, 1960, 311).

2. Лузати якийсь час. *Під тином, на дубочках, де сходиться молодь язиком поплескати, насіння полузати, там можна і в хихоньки-хахоньки погратися* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 12); *Чи не думає ця баба, що вони до неї на посиденьки прийшли, насіння полузати?* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 158).

ПОЛУ́КІПОК, пка, *ч.* 30 снопів скошеного або зжатого хліба, складених колоссям усередину й прикритих одним снопом зверху. *Привиділась Хариті вижата нива, а на ній стоять полукіпки і блищать проти сонця, як золоті* (Коцюб., I, 1955, 15); *Вдалині рясніли.. Полукіпки важучої пшениці* (Рильський, III, 1961, 105); *Колись.. жнива тривали ціле літо. Зжатий чи скошений хліб здебільшого в'язали в снопи, складали у п'ятки (5 снопів), полукіпки (30 снопів) та копи (60 снопів)* (Нар. тв. та етн., 1, 1966, 40); * Образно. *Чоловік.. скидає шапку, і огнистий полукіпок вогкого волосся сиплеться йому на очі й потилицю* (Стельмах, I, 1962, 453).

ПОЛУ́МАЦЬОК, цька, *ч., заст.* На Україні у XVII — XIX ст.— міра ваги сипких тіл, що дорівнювала близько 31 кілограма; // Низька широка, подібна до миски, посудина, що має таку міру. *Давав полумацьок вівса* (Сл. Гр.); * У порівн. *Бідні були дівчата. Без.. маєтку,.. без уроди, якісь косоокі, з великими губами, низенькі, як полумацьки* (Фр., III, 1950, 97).

ПОЛУМЕНИ́СТИЙ, а, е. Те саме, що **полум'яни́стий.** *Мов вибух громовий у тиші урочистій Злітає кактуса легке струнке стебло І розкриває враз свій цвіт полуменистий* (Зеров, Вибр., 1966, 471); *На полуменистих квітках заблищала роса* (Вол., Озеро.., 1959, 127).

ПОЛУМЕНІ́ТИ, ію, ісш, *недок.* Те саме, що **полум'яні́ти.** *Уже полуменіли полуниці На грядці, що торік я засадив* (Рильський, II, 1960, 224).

ПОЛУМЕНІ́ЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **полуменіти.**

ПОЛУ́МИСОК, ска, *ч.* Різновид столового посуду, що має вигляд неглибокої миски або глибокої тарілки. *Устим дістав з полумиска теплий млинець, обмотав ним шматочок хліба і вмокнув у миску з сметаною* (Автом., Щастя.., 1959, 27); *Скидаючи у передній свов пальто, пан знав, що, поки він дійде до столової, йому вже насипають у полумисок смачного борщу* (Л. Янов., I, 1959, 235); * У порівн. *Вони* [діти] *летять до круглого, мов полумисок, озерця* (Стельмах, II, 1962, 125); // Вміст такого посуду. *Лукина внесла в хату пляшку й поставила на стіл полумисок солоних огірків* (Н.-Лев., III, 1956, 350).

ПОЛУ́МИСОЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **полу́мисок.** [Степанида:] *Оті полумисочки, сусідонько, не ставляйте на припічку, а краще у миснику* (Крон., IV, 1959, 10).

ПО́ЛУМІННЯ, я, *с., рідко.* Те саме, що **по́лум'я** 1. *Полуміння палає* (Сл. Гр.).

ПО́ЛУМІНЬ, меню, *ч., поет., заст.* Полум'я. *Далеко за річкою блиснуло щось.. Поряд сяйнуло знов, а за ним у третьому місці сильно бухнув полумінь* (Коцюб., I, 1955, 349); *Бачу день я твій* [радянська земле] *великий, чистий, ..Бачу домен полумінь іскристий, Чую клекіт повноводних рік* (Шпорта, Ти в серці.., 1954, 117); *Образно. *Думав* [Романюк]: *чи не з його, буває, послання до черкасів зронилась перша іскорка, що зараз породила полумінь цієї пісні?..* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 401).

ПО́ЛУМ'Я, я, *с.* 1. Вогонь, що піднімається над предметом, який горить. *Постояла, а потім сіла Коло огню і руки гріла На самім полум'ї* (Шевч., I, 1951, 361); *Сусідова хата горіла, високе полум'я зносилося під небо* (Ю. Янов., II, 1958, 226); * Образно. *В осінньому полум'ї ліс мов дріма* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 140); * У порівн. *Хороше над чорним грунтом мак Переливається, мов полум'я червоне!* (Рильський, III, 1961, 199); // Світло від вогнища, пожежі і т. ін. *Запалена піч розгоряється й тріщить, червоне полум'я грає на віконечку* (Вовчок, I, 1955, 290); *Горіла комендатура. Полум'я рожевіло на снігах, освітлюючи майдан, чорні мечі тополь* (Тют., Вир, 1964, 527).

Язи́к (язики́, клубки́, хві́лі *і т. ін.*) **по́лум'я** — вогонь, який набуває видовженої, округлої і т. ін. форми. *Жерло дихнуло довгим зубчастим язиком полум'я, загриміло, і земля затрепетала* (Стельмах, II, 1962, 191); *Хмарою в'ється чорний дим, попереджаючи хвилі полум'я...* (Коцюб., I, 1955, 120).

◇ **Ди́хати (пашіти) по́лум'ям** *на кого і без додатка* — те саме, що **Вогне́м ди́хати** *на кого* (*див.* **вого́нь**). — *В мене свекруха люта змія: ходить по хаті, полум'ям на мене дихає* (Н.-Лев., II, 1956, 305); *Чого це вона надулася? Позавчора сиділи під вербами, все було добре, а сьогодні полум'ям дихає* (Тют., Вир, 1964, 12); **З вогню́ [та] в по́лум'я** *див.* **вого́нь; Схопи́тися по́лум'ям** — почати яскраво горіти; запалати. *Іван припав до землі і дув.. Вона* [червона цятка] *росла, червоніла.. і нарешті, не витримавши, схопилась полум'ям* (Коцюб., I, 1955, 346).

2. Пара або газ, які виділяються деякими речовинами при горінні і мають властивість світитися. *Газорізальник Мамайчук-старший.. вправно і впевнено веде язичок полум'я по металу, щось викроює з товстого сталевого листа* (Гончар, Тронка, 1963, 179); // Спалах при стрільбі з вогнепальної зброї. *Чорна ніч .. Перед самим обличчям у Зіньки вже на бігу—пихнуло полум'я обріза* (Головко, II, 1957, 178); *З одного вікна раз у раз шугало полум'я мінометa* (Гончар, III, 1959, 248).

3. *перен.* Те, що своїм кольором, блиском і т. ін. нагадує вогонь. *Загорається Київ У полум'ї айстер і рож* (Ус., Вибр., 1948, 131).

◇ **Займа́тися (зайня́тися, спала́хувати, спалахну́ти** *і т. ін.*) **по́лум'ям** — вкриватися рум'янцем, червоніти від збудження, ніяковості і т. ін. *Як іде* [Федот] *селом, зустрічні дівчата полум'ям займаються* (Тют., Вир, 1964, 3).

4. *перен.* Бурхливе протікання якихось подій, явищ і т. ін. *У полум'ї боротьби проти німецького фашизму склався широкий народно-демократичний, антиімперіалістичний фронт* (Ком. Укр., 1, 1967, 33); *На землях Європи сьогодні загасло полум'я світової війни* (Смолич, Після війни, 1947, 5); // Сильний вияв гніву, любові і т. ін. *Помітивши Лукію чи, може, відчувши полум'я її гніву, яке вона внесла до кімнати з собою, Яцуба обертається до неї* (Гончар, Тронка, 1963, 107).

5. *перен.* Творче, трудове і т. ін. піднесення, натхнення; порив. *Леніну і рідній партії ми віддаємо творчість наших рук, полум'я наших сердець, присвячуємо їм усі успіхи!* (Ком. Укр., 8, 1969, 28).

ПОЛУМ'Я́НИЙ, а, е. 1. Який яскраво горить, палає; охоплений полум'ям. *Палало село. Шматки розірваних снарядами полум'яних стріх вибухали високо вгору і розліталися червоними птахами в димному небі* (Довж., Зач. Десна, 1957, 94).

2. *перен.* Дуже гарячий; пекучий, жаркий. *Вона жде, щоб її цілували не мої, а інші губи — полум'яні й трепетні* (Ткач, Жди.., 1959, 86).

3. *перен.* Який має колір вогню; червоний. *Завтра, а може, ще й до вечора розкриться вся полум'яна чашечка маку* (Чорп., Визвол. земля, 1959, 63); *Діти пройшли з барабанами, Пов'язані галстуками полум'яними* (Мур., Осінні сурми, 1964, 71); // Який яскраво блищить, світиться, переливається. *Місто вже обвішало себе полум'яним намистом електричних ліхтарів* (Руд., Остання шабля, 1959, 104); *Назбираю за долиною Теплих зір полум'яних* (Мал., Звенигора, 1959, 40).

4. *перен.* Який відзначається пристрасною відданістю справі. *Це був полум'яний борець* [Леся Українка] *за соціальне визволення батьківщини, за свободу людської думки* (Рильський, IX, 1962, 39); *Геніальний український письменник, видатний громадський діяч, полум'яний революціонер-демократ Іван Франко відіграв велику роль у розвитку суспільних наук* (Ком. Укр., 8, 1966, 61); // Палкий, пристрасний. *Як поїзди, гуркочуть будні — і не вмирають незабутні Сергій Тюленін бойовий, Любов Шевцова полум'яна, спокійна Громова Уляна* (Уп., Вірші.., 1957, 91); // Сповнений запалу, пориву, пристрасті. — *А підведіть мене, я встану,— промовив хворий: — Не впаду. Піду, подяку полум'яну радянським людям я складу* (Тич., II, 1957, 274); *Славний син українського народу Т. Г. Шевченко своїм пристрасним, полум'яним.. словом будив серед народних мас протест проти свавілля царизму* (Визначні місця Укр., 1958, 18); // Який виражає запал, порив, пристрасть. *Полум'яні очі.*

5. *перен.* У який відбуваються бурхливі події. *Пролинуло й третє полум'яне літо. Україна палала від Дону до Дніпра* (Довж., I, 1958, 314); *Я славлю серцем сорок літ Мій Жовтень полум'яний* (Мас., Сорок.., 1957, 13).

ПОЛУМ'Я́НИСТИЙ, а, е. Те саме, що **полум'я́ний.** *Полум'янистий погляд темно-зелених очей спиняється на гарматах* (Рибак, Гармати.., 1934, 9); *У густому ялинковому гіллі порпаються в шишках полум'янисті криводзьобі шишкарі* (Веч. Київ, 29.II 1964, 4).

ПОЛУМ'Я́НІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **полум'я́ний.** *Полум'яність, велика організуюча енергія і переможний героїчний пафос звучать у «Вічному революціонері» на повний голос* (Мист., 4, 1962, 26).

ПОЛУМ'Я́НІТИ, ію, їєш, *недок.* 1. Яскраво горіти; палати, палахкотіти. *Буяв єдина мить.. Наплине вибухом, зітре і межі, й грані, І винесе тебе в простори на світанні, Обпалить, як вогонь, щоб сам полум'янів* (Мал., Полудень.., 1960, 87); * Образно. *І тоді народжується вдячність до предків, і любов до Батьківщини полум'яніє в серці з особливою силою* (Довж., III, 1960, 74); // Яскраво світити; сяяти. *Мороз пече... сонце полум'яніє, по-зимовому низько стоячи над горою* (Ю. Янов., I, 1958, 606); * Образно. *Ім'я Леніна вічно полум'янітиме на революційних прапорах народів усього світу* (Рад. Укр., 23.IV 1959, 1); // Набувати кольору полум'я, вогню; червоніти (про небо, частину обрію, де заходить сонце і т. ін.). *На сході полум'яніло небо, край землі загорався червоним вогнем* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 283); *Полум'янів захід. Красиво заходило сонце* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 120).

2. *перен.* Виділятися яскравим червоним кольором. *У вазах, оздоблених українським орнаментом, полум'яніють червоні гладіолуси* (Веч. Київ, 30.VII 1957, 4); // Вкриватися рум'янцем, червоніти від збудження, ніяковості і т. ін. *Марія співчутливо дивиться на обличчя дівчини, що полум'яніє чи то від сплахів вогню, чи то від обиди* (Руд., Остання шабля, 1959, 46).

3. Виділяти багато тепла, дуже гріти; палити. *Сонце застигло на небі; воно полум'яніє страшною мертвою спекою* (Донч., II, 1956, 277).

ПОЛУМ'ЯНІ́ЮЧИЙ, а, е. Діспр. акт. теп. ч. до **полум'яні́ти.**

ПОЛУМ'Я́НО. Присл. до **полум'я́ний.** *Донбас гомінкий полум'яно зоряницями плавок горить* (Уп., Вітчизна миру, 1951, 61); *Шевченко полум'яно любив життя, красу, радість* (Рильський, III, 1955, 254); *Як розповідають сучасники, Ленін говорив доступно, просто, зрозуміло, пристрасно, полум'яно, без усяких ефектних прийомів* (Ком. Укр., 4, 1961, 62).

ПОЛУ́НДРА, *виг., розм.* Застережливий окрик у мові портових вантажників і моряків, який означає: бережись! небезпека! «*Чорні дияволи», як прозвали наших моряків фашисти, з'явилися на всіх ділянках фронту. І там, де лунало: «Полундра!», радянські бійці перемагали* (Веч. Київ, 20.XII 1968, 2); // Взагалі застережливий окрик при будь-якій небезпеці. *Він потряс зіжмаканою в кулаці газетою і страшно закричав: — Полундра!* (Смолич, Світанок, 1953, 553).

ПОЛУНИ́ЦЯ, і, *ж.* (*мн.* **полуни́ці,** ни́ць). 1. Трав'яниста багаторічна рослина, яка цвіте білими квіточками і дає їстівні соковиті ягоди. *Спаржа, помідори, суниці, полуниці, синя капуста.., шпінат устеляли грядки, неначе оксамитовий килим* (Н.-Лев., III, 1956, 232).

2. Рожево-червона кисло-солодка ягода цієї рослини. *Уже полуменіли полуниці На грядці, що торік я засадив* (Рильський, II, 1960, 224); // *у знач. збірн.* — *У мене ж і свіжа полуниця знайдеться.. — Спасибі. — Навіть полуницями не спокушу вас?* (Стельмах, I, 1962, 336); * У порівн. *Від полум'я з печі бабусині лиця Червоними стали, немов полуниця* (Коцюб., I, 1955, 432).

3. Те саме, що **суни́ця.** *На цих пролісках росло дуже багато полуниць* (Стор., I, 1957, 238); *Оце поспінуть полуниці, Насуне миру — повен ліс* (Манж., Тв., 1955, 123); *Йде дівча у ліс по полуниці* (Мал., Звенигора, 1959, 62).

ПОЛУНИ́ЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **полуни́ця.** — *Ми сестрички-полунички, полунички лісові!..* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 85).

ПОЛУНИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **полуни́ця;** // Пригот. з полуниць. *Полуничне варення.*

△ **Полуни́чне ми́ло** — сорт туалетного мила, запах якого схожий на запах полуниць. *Материна рука пахла її улюбленим полуничним милом* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 98).

ПОЛУНИ́ЧНИК, а, *ч.* 1. Ділянка землі, засаджена кущами полуниць.

2. Наливка, напій, пригот. з полуниць. *Полуничник. Напій приготовляють так само, як і агрусівку* (Укр. страви, 1957, 371).

ПОЛУНІ́Ч [1], но́чі, *ж., рідко.* Те саме, що **пі́вніч** [1]. *Засвистали козаченьки В похід з полуночі* (Укр.. лір. пісні, 1958, 466).

ПОЛУНІ́Ч [2], но́чі, *ж., рідко.* Те саме, що **пі́вніч** [2]. *При дорозі — два садочки, Що вбирають очі: Їден прямо на полудень, Другий к полуночі* (Рудан., Тв., 1959, 469).

ПОЛУНО́ЧНИЙ, а, е, *рідко.* Прикм. до **полуні́ч** [1]. *Ой да світи, місяць.. Ще й полуночная зоря!* (Нар. лірика, 1956, 279).

ПОЛУНО́ЧНИК, а, *ч., розм., рідко.* Той, хто довго не лягає спати, займається чим-небудь до пізньої ночі. *Коли Сашко Чайка повернувся від Василя Васильовича, йому відчинив двері дід Савелій. — Полуночники, полуночники,— забурмотів спросоння дід* (Донч., II, 1956, 365).

ПОЛУНО́ЧНИЦЯ, і, *ж., розм., рідко.* Жін. до **полуно́чник.**

ПОЛУ́ПАНИЙ, а, е, *діал.* 1. Діспр. пас. мин. ч. до **полупа́ти.** *Дрова були не тілько поскидані з воза, але також порубані, полупані і поскладані на купу* (Фр., III, 1950, 142).

2. *у знач. прикм.* Який полупався, потріскався; облуплений, потріскаиий. *Оселя подірчавіла, покришка на димарі зсунулась, стіни полупані, оббиті...* (Мирний, I, 1954, 89); *На порепаному та полупаному віку скрині сяяла ціла картина* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 60).

ПОЛУПА́НІЙКА, и, *ж., розм.* Жінка полупанка. *Дочки заміжніх козаків ходять у гостину до попівен або до полупанійок* (Сл. Гр.).

ПОЛУ́ПАНОК, нка, *ч., розм.* Дрібний поміщик. *Жили вони в селі Одраді, де близько й полупанка не було — саме кріпацтво...* (Мирний, IV, 1955, 222); *Перед очима ставок унизу, а вгорі над ставком змарнований сад і подвір'я — руйновище старого полупанка Середи* (Вас., I, 1959, 268); *Україна страшного минулого, Україна, поневолена своїми й чужими панами та полупанками, зримо постав перед нами із твору* [М. Стельмаха «Хліб і сіль»] (Вітч., 12, 1963, 128).

ПОЛУ́ПАТИ, аю, аєш, *док., фам.* Лупати якийсь час. *Івась, полупавши очима і поскрібши у потилиці, знову ліг і зразу заснув* (Мирний, IV, 1955, 22).

ПОЛУПА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., діал.* Поколоти, порубати. [Ю л і я:] *Я тобі принесу зараз одну колодку, та полупай, коли вже так наперся!* (Фр., IX, 1952, 154).

ПОЛУ́ПАТИСЯ, а́ється, *док., рідко.* Тріснути, розколотися в багатьох місцях. *Роблю, як не перервусь: чи піч полупалась — я вже й вимазала, чи бколо треба шпарувати — я вже і глиняники розвела* (Мирний, I, 1954, 91).

ПОЛУ́ПИТИ, луплю́, лу́пиш; *мн.* полу́плять; *док., перех., розм.* 1. Очистити все або багато чого-небудь від шкаралупи, шкурки, лузги і т. ін. *Ой засвіти, місяченьку, на нашу стодолу, Полупимо кукурудзи, підемо додому* (Коломийки, 1969, 68).

◇ **Полупи́ти зу́би** — посміятися якийсь час. *Найважливішим для них було показати себе та й людей побачити. А для цього не обов'язково заходити до школи, можна й біля ганку зуби полупити* (Збан., Сеспель, 1961, 373).

2. Висидіти пташенят (про птахів). *Хоч би тобі один розбовток! Усі яйця квочки полупили* (Сл. Гр.).

ПОЛУПИ́ТИСЯ, лу́питься; *мн.* полу́пляться; *док., розм.* 1. Облупитися у багатьох місцях. *Комора побита зимньою негодою.., полупилася* (Мирний, III, 1954, 101); *Тепер ясно було видно, що танк горів — на ньому полупилася фарба* (Перв., Дикий мед, 1963, 208); *Смутний, худий, загорів* [парубок], *ніс полупився* (Тесл., З книги життя, 1949, 3).

2. Вилупитися з яєць (про багатьох пташенят).

ПОЛУ́ПЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Який полупився (у 1 знач.). *То був низенький, опецькуватий хлопець з круглим, як паляниця, засмаженим і полупленим на сонці лицем* (Вас., I, 1959, 149); *Ми рушили до крамнички, яку тут чомусь звали «Голубим Дунаєм», хоч вона була й зовсім не голуба, а зелена та ще й полуплена* (Збан., Мор. чайка, 1959, 179).

ПОЛУПОТІ́ТИ, очу́, оти́ш, *док.* Ударяючись об що-небудь, утворювати часті глухі звуки (про все або багато чого-небудь, всіх або багатьох). *Вчепивсь хлопець трясти* [грушу], *полупотіли червонобокі, а він ну вибирать, котра.. найкраща* (Свидн., Люборацькі, 1955, 140).

ПО́ЛУСК, у, *ч., рідко.* Те саме, що **тріск.**

ПОЛУ́СКАТИ, аю, аєш, *док., розм.* 1. *перех.* Полузати багато чого-небудь (насіння, горіхів і т. ін.).

2. *неперех.* Потріскатися, лопнути (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях).

3. *перех.* Лузати якийсь час.

ПОЛУ́СКАТИСЯ, асться, *док., розм.* Луснути в багатьох місцях. — *Тихоне, Тихоне!.. Ти спиш, а твій млин мелеться, аж стугонить. Мерщій іди та спини, а то до ранку або згорить, або каміння полускається к лихій годині* (Вас., І, 1959, 196); *Іван дивився, як розійшлися кола на воді, як полускалися бульбашки піни...* (Собко, Звич. життя, 1957, 133); // Розтулитися, розпуститися (про пелюстки квіток, бруньки і т. ін.).

ПОЛУ́СКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **полу́скувати.** *В цю весняну теплу ніч.. вони раді були послухати страшні бувальщини, що чудово вимальовувалися в уяві людей біля загасаючого вогнища, під тихе полускування сухого бур'яну і рівномірне шульпотіння* [клекотіння] *кулешу в казанку* (Тют., Вир, 1964, 16).

ПОЛУ́СКУВАТИ, ую, уєш, *недок.* 1. *перех., розм.* Лускати (у 3 знач.) час від часу. *Лузає* [хлопчина] *насіння. І один-два ближчих біля нього теж з його ласки полускують* (Головко, І, 1957, 363).

2. *неперех.* Злегка або час від часу видавати звуки, схожі на глухий, слабкий тріск; потріскувати. *Коли бігли, то було нам жарко,.. а залігши тут, ми відразу відчули, що еге! — фуфайки наші починають полускувати— замерзають* (Гончар, Південь, 1951, 7).

ПОЛУСТА́НКОВИЙ, а, е. Прикм. до **полуста́нок.**

ПОЛУСТА́НОК, нка, *ч.* Невелика залізнична станція. *За годину Нагорний з чемоданом у руці вже зійшов з приміського поїзда на маленькому полустанку в лісі* (Донч., VI, 1957, 194); *Наближаються до полустанка Поїзд, уповільнюючи рух* (Шер., Дорога.., 1957, 47).

ПОЛУ́ТОРКА, и, *ж., розм.* Автомашина вантажністю в півтори тонни. *В глибині двору стояла полуторка, повна золотої пшениці* (Смолич, День.., 1950, 39); *Полуторки часто мелькають. Везуть гарбузи, буряки* (Дор., Серед степу.., 1952, 96).

ПОЛУ́ТОРНИЙ, а, е. Який містить у собі півтори одиниці або розрахований на півтори одиниці якої-небудь міри. *Фосфоритне борошно рекомендується вносити* [на кислих грунтах під оранку] *в полуторній нормі з розрахунку на фосфорну кислоту* (Хлібороб Укр., 1, 1964, 25).

Полу́торне лі́жко (**простира́дло** *і т. ін.*) — ліжко, простирадло і т. ін., що завширшки є середнім між односпальним і двоспальним.

ПОЛУЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОЛУЧИ́ТИ,** чу́, чи́ш, *док., перех., діал.* З'єднувати, поєднувати. *Повечеряли свати весільні Й получили молоде подружжя* (Перв., З глибини, 1956, 115).

ПОЛУЧИ́ТИ, чу, чиш, *док., перех. і неперех., розм.* Влучити в ціль. *Стрілець уміє.. добре получити — вцілити звіря* [звіра] (Сл. Гр.).

ПОЛУЧИ́ТИ *див.* **получа́ти.**

ПОЛУ́ЧКА, и, *ж., розм.* Заробітна плата. *Цього року з грішми і сіза пройшла легше. Ще й зосталося карбованців кілька,— доклали до них Артемову получку та й купили телицю* (Головко, II, 1957, 398); *Проміння сонця гріло тучку, хитались віти золоті, коли він матері получку приніс уперше у житті* (Сос., II, 1958, 435); // День одержання заробітної плати. — *Завтра неділя, а сьогодні в нас получка* (Шиян, Гроза.., 1956, 38); *Береглася* [Маруся], *щоб хоч звідсіля хазяїн не вигнав. Часом на хліб до получки немає, а за підвал уже зарані сплатить* (Головко, II, 1957, 440).

ПОЛУ́ЧЧАТИ, аю, аєш, *док., розм., рідко.* 1. Стати кращим, поліпшати; // *безос.* Змінитися на краще, покращати (про стан здоров'я).— *Та їй* [Марусі], *здається, трохи получчало: буде здорова!* (Вовчок, І, 1955, 235).

2. Погарнішати, покрасивішати (про зовнішній вигляд). — *Дивись, який став! Як получчав! Бач, радується!* (Вовчок, VI, 1956, 243).

ПОЛУ́ШКА, и, *ж., розм., заст.* Старовинна мідна монета вартістю в одну четверту копійки; // Одна четверта копійки грошей. — *Не буде юшки, Хоч оддай я дві полушки!* (Перв., Казка.., 1958, 31).

ПОЛУ́ЩЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **полу́щити.**

2. *у знач. прикм.* Який полущився. — *Рукава закочені, обличчя полущене від сонця...* (Кундзич, Пов. і нов., 1938, 180).

ПОЛУ́ЩИТИ, щу, щиш, *док., перех.* 1. Обчистити від шкаралупи, лузги все або багато чого-небудь. *Я дам йому* [Чижу] *зернят, він полущить їх у мене на долоні* (Коп., Як вони.., 1948, 86).

2. Закінчити лузати все або багато чого-небудь (насіння, горіхів і т. ін.). *Тільки й думала* [Мар'я], *щоб швидше те насіння полущити* (Мирний, III, 1954, 235).

3. *також без додатка.* Розпушити верхній шар грунту для збереження вологи і знищення бур'янів. *Гнат поставив сторчма пальці і копнув ними землю, але вогкого шару звідти не добув. — Якби ж було чим полущити,— вирвалось у нього вголос,— то би й зародило!* (Папч, В дорозі, 1959, 47).

ПОЛУ́ЩИТИСЯ, иться, *док.* 1. Звільнитися від шкаралупи, лузги та іншого покриття (про все або багато чого-небудь); // Позбавитися верхнього шару, облупитися (про все або багато чого-небудь).

2. Потріскатися, облупитися у багатьох місцях. *Вавки, які з'явилися на ногах в дорозі, незабаром полущились* (Сміл., Сашко, 1957, 157).

ПО́ЛЧИЩЕ, а, *с., зневажл.* 1. Велике військо (звичайно вороже). *Російське військо, в лавах якого було багато і синів України, розбило Наполеонові полчища* (Бажан, Наша.. Москва, 1951, 27); *Розгромлені в запеклих боях, котились за Дніпро величезні гітлерівські полчища* (Довж., І, 1958, 314).

2. *перен.* Величезна кількість кого-, чого-небудь.

ПОЛЮБИ́ТИ, люблю́, лю́биш; *мн.* полю́блять; *док., перех.* 1. Відчути глибоку відданість, прив'язаність до кого-, чого-небудь, визнаючи значення, гідність і т. ін. когось, чогось. *За той час, як він покинув своє міністерство та осівсь на селі, мужики його полюбили* (Коцюб., II, 1955, 384); *Туляки швидко звикли до моря, полюбили матросів і їхні кораблі* (Кучер, Чорноморці, 1956, 25); // Відчути прихильність до кого-небудь внаслідок близького спорідненння, приятелювання, товаришування і т. ін. *Полюбила .. тітка мале внуча* (Мирний, IV, 1955, 296); — *Тату, як ви так полюбили Дмитра, переїжджайте до нас жити,— не раз говорила вдовиця* (Стельмах, II, 1962, 261); *Він щиро заприятелював зо всіма учасниками експедиції, полюбив їх* (Тулуб, В степу.., 1964, 305).

2. *також без додатка.* Відчути прихильність до особи іншої статі; покохати. *Не слухала Катерина Ні батька, ні неньки, Полюбила москалика, Як знало серденько* (Шевч., І, 1963, 21); *Це був такий час, який буває в кожного, хто вперше полюбить* (Ю Яков., II, 1958, 101).

3. Відчути потяг, схильність до чого-небудь. — *Треба, щоб народ полюбив працю, не ставився до неї, як раб...* (Довж., I, 1958, 455); // Відчути задоволення від споглядання, сприймання чого-небудь. *Захоплений красою Кавказу й Криму, полюбив він* [Пушкін] *і ласкаву природу України* (Рильський, X, 1962, 33).

ПОЛЮБИ́ТИСЯ, люблю́ся, лю́бишся; *мн.* полю́бляться; *док.* 1. *з ким і без додатка.* Відчути гарячу сердечну прихильність одне до одного (про осіб різної статі); покохати одне одного. *Полюбилася я, Одружилася я З безталанним сиротою — Така доля моя!* (Шевч., II, 1963, 139); *Вони зустрічались кілька разів у княжому саду, але так нічого одне одному не сказали, тільки відчули, що полюбились навіки* (Скл., Святослав, 1959, 49); // *Ви́кликати, збудити почуття любові в особи протилежної статі. Полюбився їй один парубок* (Вовчок, I, 1955, 86); *І хоч би знати: за що полюбилася йому Груня?* (Горд., II, 1959, 215).

2. Відчути глибоку повагу, товариську відданість одне до одного. *Полюбилися хлопці.. Увечері Яким забирався до книжки, до письма, просив Олексу, щоби йому дещо показував* (Ков., Світ.., 1960, 28).

3. *тільки 3 ос., кому.* Припасти до вподоби, до смаку; сподобатися. *Вона* [Христя] *сама не знає, чого ся Мар'я так їй полюбилася* (Мирний, III, 1954, 149); *Мені вже встигла полюбитися дідусева робота* (Збан., Мор. чайка, 1959, 87).

ПОЛЮ́БЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **полюбити.** *У городі бузина перерубленая — Оступися, препоганий, я полюбленая!* (Укр.. пісні, I, 1964, 73); *У широку, з дитинства полюблену, вись На світанку пілоти мої піднялись* (Шпорта, Твої літа, 1950, 164).

ПОЛЮБЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок., перех., розм.* 1. Ставитися до кого-, чого-небудь з симпатією; відчувати прихильність до когось, чогось. *Усім серцем полюбляти Вчіться ближнього, З тяжких злиднів визволяти Непроміжного* [неспроможного] (Граб., I, 1959, 117); *Вони* [дівчата] *полюбляли Юрка за товариську вдачу, за буйний, але завжди справедливий норов, за вміння грати на всякому інструменті* (Стельмах, I, 1962, 55); *Сашко Птаха любив птиць. Особливо полюбляв він веселих і ніжних голубів* (Смолич, Світанок.., 1953, 12).

2. *також з інфін.* Мати інтерес, потяг до чого-небудь. *Пісні Савка дуже полюбляє, але голос подає тільки десь у полі, на самоті* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 7); *Дядько Оксентій дуже полюбляв нові слова, які густо пішли в народ від дня революції, і в розмові вживав їх для солідності* (Смолич, Мир.., 1958, 43); *Полюбляв він* [Северко] *сидіти десь у закутку та щось майструвати* (Іщук, Вербівчани, 1961, 7); // Надавати перевагу чомусь. *Безділля полюбля нездара, Лякають ледаря турботи. Для трударя ж найтяжча кара — Позбавити його роботи* (Воскр., Подивись.., 1962, 25); // *також з інфін. і з додатком; часто із запереч. часткою* не. Відчувати задоволення від чого-небудь. — *Що було, то минулося,— присоромила Груня молодицю, яка полюбляла завирати під чужу стріху* (Горд., II, 1959, 331); *Полоття хлопець не дуже полюбляв* (Мас., Роман.., 1970, 47); // *з інфін. і з додатком.* Мати нахил, пристрасть до чого-небудь. *Гопкало, звичайно, не геній, але... Добре хоч те, що не полюбляє спиртного* (Руд., Остання шабля, 1959, 122); *Левко.. достогибелі полюбляв галушки з кришениками старого сала* (Стельмах, I, 1962, 96); *Кузьма Кирилович полюбляв говорити повченому* (Вишня, II, 1956, 87).

ПОЛЮБЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок., безос., розм.* Те саме, що **подо́батися** 2. *Дедалі більше полюблялось йому тут, дома, в Яругах* (Коп., Лейтенанти, 1947, 69).

ПОЛЮБО́ВНИЙ, а, е, *розм.* 1. Заснований на взаємній домовленості. *Брати в полюбовній згоді довершили поділ* (Фр., VI, 1951, 203);— *Там* [у судовому «Положенні»] *чорним по білому написано, що незалежно від полюбовної згоди поміщик може в усякий час вимагати від селян обміну необхідної йому землі* (Стельмах, I, 1962, 348).

2. Сповнений любові (у 2 знач.); ласкавий, ніжний. *Прагнень юності щоденних, Полюбовних слів, Наших дум, присвят пісенних Чую знову спів* (Ус., Листя.., 1956, 106).

ПОЛЮБО́ВНИК, а, *ч., розм.* Те саме, що **коха́нець** 1. *В голові її вічно шуміла сивуха; вона все ще моргала на хлопців, але вже забула лік своїм полюбовникам* (Коцюб., I, 1955, 69); — *Роздарила* [роздарувала] *наші землі Катерина* [друга] *графам та князям, своїм полюбовникам...* (Гончар, I,1959, 35).

ПОЛЮБО́ВНИЦЯ, і, *ж., розм.* Те саме, що **коха́нка** 1. [П а л а ж к а:] *Ти ж панська полюбовниця, чи зручно ж тобі об Юркові думати?* (Кроп., III, 1959, 57); *Багато енергії, неприємностей, нещастя коштувала йому ця молода, ефектна вдова.., яка нізащо не бажала стати просто полюбовницею матроса, а вимагала церковного шлюбу* (Ю. Янов., Мир, 1956, 108).

ПОЛЮБО́ВНО. Присл. до **полюбо́вний** 1. *Докторові Безбородькові дається двадцять чотири години часу від одержання цього листа полагодити справу полюбовно* (Вільде, Сестри.., 1958, 415); [Г р и г о р:] *Та у мене ж є дитина, жінка... Полюбовно ж ми побралися...* (Голов., Драми, 1958, 355).

ПОЛЮБУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., рідко.* 1. *перех.* Те саме, що **облюбува́ти.** *Пані полюбувала мої сани та й купила* (Сл. Гр.).

2. *перех. і неперех., ким, чим, на кого — що і без додатка.* Те саме, що **полюбува́тися.** — *Сину мій! дитя моє кохане! погуляв би ти в світі, полюбував красу і пишність світову, дознав би втіхи й розкоші сьогосвітньої, та гірка твоя неволя буде!* (Вовчок, I, 1955, 27); [П р о к і п С в и р и д о в и ч:] *Сідайте ж, діти, рядком, а ми на вас полюбуємо ладком* (Стар., Драм. тв., 1941, 334); *Химченко ще трохи повештавсь по місту .. та полюбував, як цікаво перехожі дивляться на його* [нього] (Крим., Вибр., 1965, 333).

ПОЛЮБУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., ким, чим, на кого — що і без додатка.* 1. Любуватися (у 1 знач.) якийсь час. *Полюбувавшись обновою, Петрик враз затих, зітхнув і почав розстібати сорочку* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 166); — *Хіба піти? — дума* [Чіпка]. — *Піду... її не побачу,— на поле полюбуюся...* (Мирний, I, 1949, 164).

2. *у знач. вигукового слова, перев. наказ. сп.* полюбу́йся, полюбу́йтеся. Виражає докір, обурення, подив і т. ін. *Сергій Сергійович узяв фотокартку й до дітей:—Щойно я одержав листа з Казахстану.. Полюбуйтеся!* — *і, посміхаючись у вуса, передав дітям фотокартку* (Б. Кравч., Квіти.., 1959, 20); [С е с т р а С е р а х в и м а:] *Полюбуйтеся тепер дочкою своєю! полюбуйтеся черницею, що з козаком намірялась мандрувати...* (Мирний, V, 1955, 115).

ПОЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **полюва́ти.** *Не тоді собак годувать, як на полювання їхать* (Укр.. присл.., 1955, 205); *Раннім ранком ми з Ласкаро Подались на полювання На ведмедя* (Л. Укр., IV, 1954, 154); *Коли мисливець підходить до лугу чи болота, багатого на дичину, його охоплює радісне передчуття щасливого полювання* (Рильський, III, 1956, 128); *Тяжко починалося його полювання на землю. В усі боки шарпався чоловік, щоб роздобути копійку, ходив на заробітки* (Стельмах, II, 1962, 114); *Поблизу Південно-Африканського узбережжя океанські хвилі віками приховували*

від людей алмази, на які тепер почалося справжнє полювання... (Веч. Київ, 16.XI 1967, 3).

ПОЛЮВА́ННЯЧКО, а, *с.* Пестл. до **полюва́ння.** *Поїхав Івась на полюваннячко, Покинув Ганнусю на горюваннячко* (Укр. нар. пісні, II, 1965, 297); [Олександра Олексіївна *(до гостя з посмішкою):*] *Він ото тільки збирається. А за минуле літо все його полюваннячко (показує на рукопис) отам* (Баш, П'єси, 1958, 11).

ПОЛЮВА́ТИ, юю, ю́єш, *недок., перех. і неперех.* 1. Шукати і переслідувати диких звірів, птахів і риб з метою убити чи зловити їх. *Чуєш.. гук людський, топіт, біганину, а рушниці одно і знай — палять, гукають — ото Ратієв полює зайців у садку* (Мирний, IV, 1955, 15); *Напередодні кілька солдат і козаків полювали на диких свиней* (Тулуб, В степу.., 1964, 294); // Нападати на звірів, птахів, риб з метою добування поживи (про хижаків). *Звірі полювали один на одного, дрібнота рятувалася від хижаків* (Донч., II, 1956, 43); *Під берегом, у тихій заводі, ударила хижа щука, полюючи за мальком* (Шияп, Баланда, 1957, 113).

◇**За двома́ зайця́ми полюва́ти** *див.* **за́єць.**

2. *перен.* Намагатися напасти на чий-небудь слід, виявляти місцеперебування когось; вистежувати. — *Нехай ваш Юрко десь ховається, а я побіжу до Григорка — вони* [жандарми] *і на Марка полюють* (Козл., Ю. Крук, 1957, 385).

3. *перен., розм.* Намагатися взяти під свій вплив, прагнути підкорити, обдурити і т. ін. кого-небудь. — *Хорт, що ним пани хотять* [хочуть] *нас, наче зайців тих, полювати!.. Он хто такий твій чоловік! — вигукували сусідки* (Мирний, IV, 1955, 352); *Всі інші почуття відступили перед страхом, що ця людина, яка її так жорстоко обдурила, полює тепер на її коханого сина* (Руд., Вітер.., 1958, 117).

ПОЛЮВА́Ч, а́, *ч., рідко.* Те саме, що **мисли́вець.** *Він теж хоче бути полювачем за скальпами!* (Смолич, Дитинство, 1937, 69).

ПОЛЮ́ДДЯ, я, *с.* У стародавній Русі — збирання князем з дружиною або його представниками данини з підлеглого населення. *Походи князів з дружинами за даниною називалися полюддям* (Іст. УРСР, I, 1953, 51); *Реформа Ольги в середині X ст. скасувала хижацьке полюддя і встановила нормовану феодальну ренту* (Наука.., 9, 1968, 10).

ПОЛЮДНІ́ЛИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. акт. мин. ч. до **полюдні́ти.** *Сагайдачний тільки хитнув головою на прощання юнакові і пішов до попівського дворища через полюднілий уже майдан* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 281).

ПОЛЮДНІ́ТИ, ію, і́єш, *док., розм.* 1. Стати людяним. *То він уже тепер неначе трохи полюднів, а то спершу був такий, як той звір* (Сл. Гр.).

2. Стати людним.

ПОЛЮДНІ́ШАТИ, аю, а́єш, *док., розм.* 1. Стати більш людяним.

2. Стати більш людним.

ПО-ЛЮ́ДСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-лю́дському.** *Куплю собі.. нову одежу та хоч уберуся по-людськи* (Н.-Лев., II, 1956, 293); — *Вони* [революціонери] *хочуть, щоб усім людям по-людськи жилося, щоб усі мали свій шматок хліба* (Стельмах, I, 1962, 143); — *Судія такий добродушний, говорив зо мною по-людськи, не кричав, не фукався* (Фр., II, 1950, 348); — *Розкажи ти, пане Микито, мені по-людськи, а його* [писаря] *ніхто не второпа* (Кв.-Осн., II, 1956, 215); — *Посидь, Левку, спокійно. — Ніби я бушую? — Не бушуєш, але й по-людськи не сидиш* (Стельмах, I, 1962, 280); *Чоловік качався по двору й не по-людськи стогнав...* (Мирний, II, 1954, 202).

ПО-ЛЮ́ДСЬКОМУ, *присл.* 1. Як належить, як подобає людині; достойно, добре. [Кармелиха:] *Пам'ятаєш, як уперше ти вернувся з Сибіру, казав: «Кину все, буду жити по-людському»!* (Вас., III, 1960, 237); [Андрій:] *Саме тому, що у нас лише одне-однісіньке життя, треба прожити його по-людському* (Галан, I, 1960, 433); // Виражаючи приязнь, доброзичливість; людяно. *Сагайда нагнувся до його впалої колючої щоки, і вони якось особливо по-людському, урочисто тричі поцілувались* (Гончар, III, 1959, 50); // *розм.* Як слід, так, як треба.—*Пристав до цього..* [Шевченка] *дядьку* [дядька] *з старих солдат! Хай навчить його маршировати по-людському* (Тулуб, В степу.., 1964, 108).

2. Як людина, подібно до людини. *Вітер завивав десь у стодолі, по-людському стогнав* (Томч., Жменяки, 1964, 293).

ПО́ЛЮС, а, *ч.* 1. Точка перетину уявної осі обертання Землі з її поверхнею. *За формою Земля є куля, помітно сплющена біля полюсів* (Про вулкани.., 1955, 32); *Над царством льодів через полюс Північний Мій шлях простелявся — далекий, незвичний* (С. Ол., Гумор.., 1951, 68); // Місцевість, яка прилягає до цієї точки. *Одежі на себе понакутували* [молодиці], *наче на полюс зібралися* (Кучер, Трудна любов, 1960, 451); *Батьківщина привіт посилає синам,— долітає у відповідь голос: озивається наш, відкликається нам усиновлений, скорений полюс* (Гонч., Вибр., 1959, 104).

2. *спец.* Точка перетину нерухомої осі з поверхнею тіла, яке обертається.

3. *фіз.* Один з двох протилежних кінців електричного ланцюга або магніту. *Затискачі елемента, до яких прилучають проводи від зовнішнього кола, називаються полюсами елемента* (Курс фізики, III, 1956, 64); *Якщо полюси батарейки від звичайного кишенькового ліхтарика з'єднати металевими дротиками з гальванометром, то стрілки приладу відхиляться* (Наука.., 10, 1958, 15).

△**Магні́тний по́люс** *див.* **магні́тний.**

4. *тільки мн., перен.* Що-небудь абсолютно протилежне іншому. *Розпач і цинізм — от два полюси, між якими гойдається душа буржуазного інтелігента в капіталістичних країнах* (Рильський, III, 1956, 378).

△ **По́люс хо́лоду** — район найнижчих зимових температур на земній поверхні. *На клімат* [Камчатки] *впливають як течії, так і полюс холоду, який міститься не на Північному полюсі, а на кілька тисяч кілометрів на південний схід, приблизно в районі Верхоянська* (Довж., III, 1960, 321).

ПО́ЛЮСНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до полюса.

ПОЛЮТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Лютувати якийсь час.

ПОЛЮ́ЦІЯ, ї, *ж., фізл.* Мимовільне витікання сім'я у осіб чоловічої статі під час сну. *Найтиповішими ознаками, які характеризують процес статевого дозрівання у хлопчиків, є: розвиток волосяного покриву на різних частинах тіла, зміна голосу, поява полюцій* (Шк. гігієна, 1954, 102).

ПОЛЯ́ВИНА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **поля́на.** *Серед полявини, де морщиться калюжа, Лелека походжа і сумно клекотить* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 190).

ПОЛЯГА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія і стан за знач. **поляга́ти**[1] 1. *Фосфорно-калійні добрива підвищують стійкість льону проти полягання* (Хлібороб Укр., 7, 1967, 7); *Не пізніше ніж за 15 днів до початку збирання* [хліба].. *оглядають поля.., зазначають вид культури, площу, розміри гонів, стан хлібостою, полягання, забур'яненість* (Орг. і технол. тракт. робіт, 1956, 293); // Пригинання стебел трав'янистих рослин до землі. *На пні в умовах пізньої осені качани не висихають і внаслідок*

полягання стебел доторкаються до землі й псуються (Колг. Укр., 1, 1957, 11).

ПОЛЯГА́ТИ[1], áю, áєш, *недок.*, **ПОЛЯГТИ́**, ля́жу, ля́жеш, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Нахилятися стеблом до землі (про злакові, городні та ін. рослини); вилягати. *Нові сорти озимої пшениці мають більш високу потенціальну продуктивність і менше полягають* (Хлібороб Укр., 3, 1967, 12); *Всі жита грозою збило; Полягла трава...* (Граб., I, 1959, 61); *От уже й картоплиння полягло, і листя на ньому сохне* (Грим., Кавалер.., 1955, 146); * Образно. *Є такі люди.. легкодухі, що в радощах та розкошах немає над їх, а в притузі вони як трава полягають* (Вовчок, I, 1955, 163); // *на що і без додатка.* Падати зрубаним, зрізаним (про рослини, дерева і т. ін.). [К о н о н:] *Косарі косять, А вітер повіває, Шовкова трава На коси полягає* (Кроп., II, 1958, 431); *Коли б у неї був серп або ніж, вона різала б його* [комиш] *доти, поки б він не поліг увесь або вона сама не впала трупом* (Коцюб., I, 1955, 362); *Достав Панас сокиру та брусок, Налагодивсь — і полягли дерева...* (Гл., Вибр., 1951, 73).

2. *тільки док., перен.* Умерти в бою, від нещасного випадку і т. ін.; загинути. *Станьмо до бою! Не згинуть ніколи Ті, що поляжуть за щастя людей* (Пісні та романси.., II, 1956, 276); *Зрівняв* [Гонта] *землю, покрив дерном, Щоб ніхто не бачив, Де полягли Гонти діти, Голови козачі* (Шевч., I, 1963, 138); — *Поляжемо смертю хоробрих, але ворога не пропустимо* (Кучер, Чорноморці, 1956, 353).

◇ **Полягти́ в домови́ні (в моги́лі, в моги́лу** *і т. ін.*) — те саме, що **Лягти́ в зе́млю (труну́, домови́ну, я́му, моги́лу** *і т. ін.*) (*див.* **лягáти**). *Як квітонька, підрізана серпом, Ти полягла зарання в домовині...* (Стар., Поет. тв., 1958, 75); *Вони бояться, що ти* [Шевченко] *ще не згинув, Що в тій могилі не поліг, не стлів, Що в слушний час повернеш в Україну, Ще раз ї* [її] *збудиш громом своїх слів* (Фр., XIII, 1954, 161); **Полягти́ го́ловами (кістка́ми, кістьми́, тру́пом** *і т. ін.*) — те саме, що **Лягти́ тру́пом (кістьми́, го́ловами** *і т. ін.*) (*див.* **лягáти**). *На кождого з героїв навалилася ціла юрба монголів — і всі* [тухольці] *полягли головами* (Фр., XI, 1951, 87); *Річкою текло українське селянство туди, де хоч дорогою ціною можна здобути бажану волю, а ні — то полягти кістками на вічний спочинок...* (Коцюб., I, 1955, 336);—*Лучче* [Краще] *полягти Кістьми в степу, в своїй країні, Ніж з неї заочі піти І бути славним на чужині!* (Черн., Поезії, 1959, 390); *Правди шукав він* [М. М. Коцюбинський] *покривдженим; .. не раз страшні хвилини переживаючи перед рушницями козаків (буквально) й чекаючи, що ось-ось поляже трупом* (Тич., III. 1957, 353).

3. *тільки док., перен.* Зникнути, померкнути. *Він здобув собі велику славу, І не вмре та слава, не поляже, В пісні, в слові буде вічно жити І про себе всякому розкаже* (Л. Укр., I, 1951, 362); *Згинув славний Леонтович у досвітній час.., Слава славна не поляже, не помре в віках* (Рильський, III, 1961, 210).

4. Насуваючись, поширюватися, простилатися над чим-небудь. *По чернечій балці густий туман поліг* (Ле, Право.., 1957, 18); // *тільки док., на що.* Спустившись на щось, вкрити собою що-небудь. *Курява тихо полягла на стерню* (Н.-Лев., I, 1956, 71).

5. *перен.* Простягатися у просторі. [К о з а к и:] *Коні біжать, земля дрижить, Степи полягають* (Н.-Лев., II, 1956, 444); *Ми мушки тихо навели, Патроном клацнув автомат — І через дріт нам полягли Шляхи атак за владу Рад* (Ю. Янов., V, 1959, 74).

ПОЛЯГА́ТИ[2], áємо, áєте і *рідко* **ПОЛЯГТИ́**, ля́жемо, ля́жете, *док.* Прийняти лежаче, горизонтальне положення (про всіх або багатьох). *Як полягали усі спати, сиділа Маруся край віконця й дивилася на зорі блискучі* (Вовчок, I, 1955, 353); *Ковалиха та Климова жінка з дітьми полягали на полу* (Головко, II, 1957, 181); *Бурлаки полягали навкруги* [баговиння] *на свитках і дрімали* (Н.-Лев., II, 1956, 215).

◇ **Полягáти (полягти́) од ре́готу** — дуже сміятися, реготати. *Компанія аж полягла од реготу* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 48).

ПОЛЯГА́ТИ[3], áє, *недок.* Зводитися до чого-небудь, мати своєю суттю, своїм змістом щось. *Марксистська тактика полягає в поєднанні різних прийомів боротьби, в умілому переході від одного до другого..* (Ленін, 25, 1972, 55); *Радянська література — література правди, що дивиться вперед. В цьому й полягає основна риса соціалістичного реалізму* (Рильський, IX, 1962, 183); *Завдання полягало в тому, щоб відрізати білі війська від перешийків, оточити й винищити їх* (Гончар, II, 1959, 386).

ПОЛЯГТИ́[1] *див.* **полягáти**[1].

ПОЛЯГТИ́[2] *див.* **полягáти**[2].

ПОЛЯГТИ́СЯ, ля́жеться, *док., рідко.* Те саме, що **полягти́**[1] 1. *Кінь біжить — земля движить, трава полягласа* (Чуб., V, 1874, 261).

ПОЛЯ́ДВИЦЯ, ПОЛЕ́НДВИЦЯ, і, *ж.* Вид страви, приготовленої з філе риби, м'яса. *Великий попит у споживачів мають такі страви, як м'ясо (яловичина, баранина, свинина) в чорносливом, полядвиця, капуста тушкована з яблуками* (Укр. страви, 1957, 18); *А дня четвертого він на печеню Посмажив яловичу полядвицю* (Крим., Вибр., 1965, 157); *Наче з дна моря вийшли назовні.. Раки, банани, зелені врунa, Жирні полядвиці з рибного м'яса* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 90).

ПОЛЯ́К *див.* **поля́ки.**

ПОЛЯ́КАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **полякáти** 1. * Образно. *Як поллється з літаків напалм На полякане до смерті листя й квіти, Не втечу з-під гордовитих пальм — Тут за їхнє щастя я готов згоріти!* (Павл., Пальм. віть, 1962, 14); // *у знач. прикм.* *Полякані люди одступають у ліс* (Вас., III, 1960, 436).

ПОЛЯКА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Злякати всіх або багатьох. *Уже аж у самому місті почали люди розходитися, то кленучи, то сміючись з навіжених хлоп'ят, що так полякали усіх городян* (Мирний, I, 1954, 260); *З вагона ніхто більше не вистрибнув. Постріли вартових полякали ув'язнених* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 57).

2. Лякати якийсь час. *Годі, коню, в стійлі спати, Підем ляхів полякати!* (Бор., Тв., 1957, 119); — *Полякай, синок, батька. Лякай, Васю, лякай* (Ковінька, Кутя.., 1960, 51).

ПОЛЯКА́ТИСЯ, áємося, áєтеся, *док.* Відчути ляк, страх, злякатися (про всіх або багатьох). *Швидко дві цеглини котилися, гуркотячи, з гори на низ. Люди, що ще надійшли, полякалися і кинулися врозтіч, хто куди попав* (Мирний, I, 1954, 251); *Затахкали качки, засичали гуси, полякались кури, горобці куди видно — киш!* (Довж., Зач. Десна, 1957, 480).

ПОЛЯ́КИ, ів, *мн.* (*одн.* **поля́к**, а, *ч.*; **по́лька**, *заст.* **поля́чка**, и, *ж.*). Народ, що становить основне населення Польщі. *Тут, у моєму готелі, є один поляк,.. от я з ним і ходжу* (Коцюб., III, 1956, 331); *Серед визволених найбільше було чехів та поляків* (Гончар, III, 1959, 381); [Л е н а:] *Батько був українець, мати полька* (Коч., II, 1956, 377); *Дружина його.. була типова полячка: білява, з сліпучо-білим.. обличчям і ніжним рум'янцем* (Тулуб, В степу.., 1964, 79).

ПОЛЯ́НА, и, *ж.* Рівнина, невеликий луг, звичайно на узліссі або серед лісу. *Підеш погулять, то аж дух*

радується: кругом острова верболіз.., а там починаються вже товсті.. дерева, що оточують зелену поляну (Стор., I, 1957, 208); *Софія облюбувала стару березу, що росла на невеликій поляні, вкритій густою травою та квітами* (Шиян, Гроза.., 1956, 24); * У порівн. *Корсетка* [Христі] *чорніла, а ситцева спідниця червоніла незчисленними квіточками, мов поляна серед лісу* (Мирний, III, 1954, 179).

ПОЛЯ́НИ, ля́н, *мн. (одн.* **поля́нин,** а, *ч.;* **поля́нка,** и, *ж.).* Східнослов'янське плем'я, яке жило в Середньому Подніпров'ї. *Область середньої течії Дніпра, навколо Києва, що став згодом центром древньоруської держави, була зайнята полянами* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 357); *Поляни, сіверяни, кривичі, в'ятичі були не що інше, як територіальні союзи, які об'єднували людей різного походження* (Наука.., 2, 1970, 28).

ПОЛЯ́НИН *див.* **поля́ни.**

ПОЛЯ́НКА[1] *див.* **поля́ни.**

ПОЛЯ́НКА[2], и, *ж.* Зменш.-пестл. до **поля́на.** *По полянках висипався ряст* (Вовчок, VI, 1956, 311); *На сонячній плямі полянки, що закралась в похмуре царство смерек, скакав біленький хлопчик* (Коцюб., II, 1955, 309); *Вийшли діти на полянку, на полянку лісову, відпочинути до ранку полягали на траву* (Забіла, Одна сім'я, 1950, 105).

ПОЛЯ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **поля́ни.** *Великий і численний рід, один із родів полянського племені, до якого належав Аит, споконвіку жив над Дніпром* (Скл., Святослав, 1959, 11).

ПОЛЯ́ПАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **поля́пати** 1. *Капелюх був увесь поляпаний .. смолою, від якої почав розходитися.. страшенний сморід* (Фр., II, 1950, 128).

ПОЛЯ́ПАС, а, *ч., розм.* Те саме, що **ля́пас.**

Поля́паса дава́ти (**да́ти** *і т. ін.*) *кому* — бити когонебудь. — *Люди й без того вже на мене гомонять, що я.. даю стусани під боки, поляпаси по морді* (Н.-Лев., IV, 1956, 160).

ПОЛЯ́ПАТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Ляпаючи, забрудпити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. — *І дьоготь у мене в... Але ж мало тільки поляпати ворота й причілок... Треба й написати щось...* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 97).

2. Ляпати якийсь час; ляпнути по чомусь кілька разів. *Симонов ласкаво поляпав по плечу хлопця і пішов нагору* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 80).

ПОЛЯ́ПАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Заляпати, забрудпити себе чим-небудь (переважно рідким) у багатьох місцях.

ПОЛЯ́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поля́пувати.** *Обмін дружнім поляпуванням* [один одного] *вони повторили кілька разів, заливаючись реготом* (Смолич, Світанок.., 1953, 367).

ПОЛЯ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і неперех.* Ляпати злегка або час від часу. *Вона* [Емене́] *бігла вгору, поляпуючи капцями по каменистій дорозі* (Коцюб., I, 1955, 291); *Деякі з них* [дівчат-біженок].. *підходили до Черниша і Брянського, невимушено оглядали з ніг до голови їхнє обмундирування і ласкаво поляпували юнаків-офіцерів по щоках* (Гончар, III, 1959, 93).

ПОЛЯРИЗА́ТОР, а, *ч., спец.* Оптичний прилад для поляризації світла.

ПОЛЯРИЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до поляризації. *Фотометричні та поляризаційні спостереження Марса.. вказують на постійну наявність у марсіанській атмосфері твердих частинок* (Зпання.., 4, 1966, 8).

△ **Поляризаці́йний мікроско́п** — мікроскоп, пристосований для спостереження кристалів в умовах поляризації світла. *З появою поляризаційного мікроскопа почали вивчати й оптичні властивості* [кристалів мінералів] (Наука.., 10, 1958, 24).

ПОЛЯРИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *спец.* Властивість світлових і електромагнітних коливань відбуватися в одній певній площині. *Максвелл.. припустив, що заряди не приходять ззовні, а утворюються завдяки поляризації всередині речовини* (Знання.., 1, 1966, 23).

△ **Гальвані́чна поляриза́ція** — зміна потенціалу електродів гальванічного ланцюга під дією електричного струму; **Поляриза́ція сві́тла** — перетворення пучків природного світла в світло з обмеженим напрямом коливань. *Під час сонячного затемнення 5 лютого 1962 року.. японські вчені вивчали структуру сонячної корони і поляризацію світла в окремих корональних опахалах* (Наука.., 9, 1962, 45).

2. Відкладання на електродах різних речовин, які ослабляють силу струму. *Поляризація гальванічного елемента.*

3. *чого, перен., книжн.* Різке розмежування двох суспільно протилежних сил, напрямків і т. ін. *Роману «Перша весна»* [Гр. Епіка] *властива різка поляризація класових сил, гострота розгортання конфлікту* (Рад. літ-во, 4, 1958, 12); *Суспільне становище інтелігенції в Народній Польщі змінилося докорінно у зв'язку з ліквідацією поляризації в структурі .. суспільства* (Ком. Укр., 7, 1969, 88).

ПОЛЯРИЗО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Діспр. пас. мин. ч. до **поляризува́ти.** *Відомо, що сонячне світло частково поляризоване* (Ком. Укр., 11, 1964, 49).

ПОЛЯРИЗУВА́ТИ, ую, у́єш, *недок. і док., перех., спец.* Викликати поляризацію.

ПОЛЯРИЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., спец.* Зазнавати поляризації.

ПОЛЯРИ́МЕТР, а, *ч., спец.* Прилад для визначення кута повороту площини поляризації світла оптично активними речовинами (розчинами цукру тощо).

ПОЛЯРИСКО́П, а, *ч., спец.* Оптичний прилад для спостереження за поляризацією світла.

ПОЛЯ́РНИЙ, а, е. 1. Розміщений, розташований біля полюса, в районі полюса. *З усіх зон полярна одержує найменше сонячного світла* (Фіз. геогр., 5, 1956, 122); *Черешня в полярнім краю розцвіла* (Дор., Єдність, 1950, 9); *Вкупі з відважними дослідниками хлопчик переживав цікаві пригоди, боровся з полярною кригою* (Допч., VI, 1957, 496); // Власт. місцевості, розташований біля полюса. *Гули вітри полярні навісні* (Руд., Ленінграді, 1948, 6); // Який росте або живе в районі полюса. *Тільки плазуча полярна береза стелиться по горбах і болотах та в долинах річок і ручаїв ростуть кущі лози, вільшини і топольника* (Багмут, Онов., 1959, 47); *Слід полярної миші супроводив слід лисиці* (Трубл., Вовки.., 1936, 46); // Стос. до діяльності в районі полюса. *В 1937 році на літаках полярної авіації висадилась у районі Північного полюса перша наукова станція на дрейфуючих крижинах («Північний полюс-1»)* (Наука.., 2, 1955, 4); *Дослідники полярної станції «Північний полюс-1» виміряли глибини океану, вивчили погоду* (Фіз. геогр., 5, 1956, 5).

△ **Поля́рна зоря́** — найяскравіша зоря у сузір'ї Малої Ведмедиці, що перебуває на відстані 1° від Північного полюса світу. *Полярна зоря за добу описує дуже невеликий кружечок, і її завжди видно майже на тій самій висоті над горизонтом, у північній частині неба* (Астр., 1956, 18); **Поля́рні ко́ла** *див.* **ко́ло**[1].

2. *перен.* Абсолютно протилежний. *Поезія молодого Тичини принципово чужа і, можна сказати, полярна багатослівній фотографічній описовості: вона бере в зображуваних явищах лише найнеобхідніше* (Поезія.., 1956, 271); *Сильні й вольові людські характери, ..боротьбу*

ба ідей, пристрасна полеміка між виразниками полярних точок зору — ось що рідпить п'єси Первомайського з Лесиними драмами (Вітч., 4, 1961, 202).

▲ **Поля́рна ніч** *див.* **ніч; Поля́рне сяйво** — світіння верхніх шарів атмосфери на висоті 100 км і вище, що спостерігається здебільшого в полярних районах. *Звичайно ж полярні сяйва, як свідчить і сама назва, спостерігаються лише в полярних районах* (Наука.., 7, 1958, 45); **Поля́рний день** — на Крайній півночі — частина року, протягом якої сонце не заходить. — *Ви б краще те подумали, дідусю: як довга ніч, то й день же буде довгий, полярний, вічний день!* (Л. Укр., I, 1951, 294).

ПОЛЯ́РНИК, а, *ч.* Дослідник полярних районів, учасник полярної експедиції, зимівник полярної станції. *Вивчення Центральної Арктики з дрейфуючої криги стало основним методом радянських полярників* (Рад. Укр., 13.I 1965, 3).

ПОЛЯ́РНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **поля́рник.**

ПОЛЯ́РНІСТЬ, ності, *ж.* 1. *чого, спец.* Здатність тіл проявляти певні властивості в деяких точках (полюсах) своєї поверхні з більшою інтенсивністю, ніж в інших. *Полярність магнетизму.*

2. *спец.* Властивість рослин на одному кінці свого організму мати пагони, на другому — коріння. *Полярністю називається властивість рослин утворювати на протилежних полюсах осі свого тіла пагони і коріння* (Наука.., 11, 1963, 40).

3. *чого, перен., книжн.* Властивість за знач. **поля́рний** 2. *Більшість почуттів легко згрупувати в пари, які мають протилежні якості.. Цю особливість називають полярністю почуттів* (Психол., 1956, 150).

ПОЛЯ́РНО. Присл. до **поля́рний** 2. *Купівля і продаж являють собою один і той самий акт як взаємовідношення двох полярно протилежних осіб — власника грошей і товаровласника* (Маркс, Капітал, I, кн. I, 1952, 116); *Коли розуміти під музою творчість, а під модами — те, що має певного часу в певних колах суспільства найбільше і при тому обов'язкове визнання та сзвалення,.. то слід погодитись, що це — речі полярно протилежні* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 168).

ПОЛЯРО́ГРАФ, а, *ч., спец.* Прилад для проведення з великою точністю кількісного та якісного аналізу органічних і неорганічних речовин. *Інженери сконструювали нову модель полярографа. Прилад швидко виконує різноманітні кількісні та якісні аналізи органічних і неорганічних речовин з точністю до однієї мільйонної* (Наука.., 7, 1964, 17).

ПОЛЯРОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **полярографія.** *Треба відзначити .. роботи з полярографічного методу аналізу. Одним з піонерів застосування полярографії в СРСР був Є. С. Бурксер* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 235).

ПОЛЯРОГРА́ФІЯ, ї, *ж., спец.* Метод дослідження електролітів та електродних процесів за допомогою їхніх вольт-амперних характеристик. *Слід відзначити успіхи українських радянських учених у розвитку полярографії — науки про дифузійні граничні струми* (Вісник АН, 12, 1957, 34).

ПОЛЯРО́Н, у, *ч., спец.* Особливий стан електронів у кристалі, коли електрон поляризує навколишнє середовище. *Українські вчені розробили фундаментальну теорію поляронів, яка істотно змінила електронну теорію іонних кристалів* (Ком. Укр., 6, 1969, 49).

ПОЛЯ́СКАТИ, аю, аєш, *док., перех. і по чому, розм.* Ляскати якийсь час; ляснути по чомусь кілька разів. *Шумаков обняв Штукатуренка і весело поляскав його по худорлявих плечах* (Голов., Тополя.., 1965, 194); *Сев потиснув руку Богданові і поляскав по моїй руці, що лежала поверх ковдри* (Ю. Янов., II, 1958, 132).

ПОЛЯ́СКУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і по чому, розм.* Ляскати злегка або час від часу. *Колгоспники обступили коней, поляскували їх по крупах* (Коп., Лейтенанти, 1947, 93); *Майор Хоуард відкинувся на спинку лави і, поклавши ногу на ногу, злегка поляскував себе стеком по блискучих жовтих крагах* (Донч., VI, 1957, 411).

ПОЛЯ́ЧИТИ, чу, чиш, *недок., перех., рідко.* Те саме, що **ополя́чувати.** — *Виходить — лагодилася* [цариця Марина] *полячити народ руський!..* (Лс, Побратими, 1954, 13).

ПОЛЯ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *недок., рідко.* Те саме, що **ополя́чуватися.**

ПОЛЯ́ЧКА *див.* **поля́ки.**

ПОЛЯЩА́ТИ, щу́, щи́ш, *док.* Ляцати якийсь час.

ПО́ЛЬКА [1] *див.* **поля́ки.**

ПО́ЛЬКА [2], и, *ж.* Старовинний чеський швидкий за темпом парний народний танець із дводольним тактом. [Мотря:] *Умієте танцювати польки? Чого ж ви мовчите?* (Кроп., II, 1958, 25); *Горобець* [прізвище] *хромовими чобітьми вибивав польку* (Зар., На.. світі, 1967, 18); // Музика до цього танцю, музичний твір у ритмі цього танцю. — *Я буду грати польку, а ви будете мені акомпанувати* (Н.-Лев., III, 1956, 238); *З вікон уже полилась задьориста мелодія польки* (Шовк., Інженери, 1956, 453).

ПО́ЛЬКА [3], и, *ж.* Вид чоловічої стрижки, при якій волосся злегка підстригається на скронях і потилиці. *Галя Буреїко, темно-руса дівчина, підстрижена під польку, з очима, схожими на стиглі вишні, і Ніна Старченко, сіроока, конопатенька.., сиділи на третій парті* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 23); *Суботнього дня на подвір'я до Грицькового батька сходилися парубки, щоб постригтися під польку* (Літ. Укр., 9.V 1968, 1); // Волосся, підстрижене таким способом. *Він був розгублений, і завжди чепурно причесана полька була розтріпана* (Головко, II, 1957, 142); *Мірошниченко.. поправляє свою польку, що нависає на очі* (Стельмах, II, 1962, 15).

ПО́ЛЬНИЙ, а, е: **По́льний ге́тьман** — помічник коронного гетьмана. *Польний гетьман Миколай Потоцький повів польське військо на козаків* (Н.-Лев., VII, 1966, 24); *Коли козаки наблизились, гетьман польний дав знак стати їм довкола себе* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 9).

ПОЛЬОВИ́Й, а́, е́. 1. Прикм. до **по́ле.** *Дмитро жадібно вдихав те, незвичайного смаку, повітря і не мав сили відірвати очей від безмежжя польових просторів* (Збан., Переджнив'я, 1960, 81); // Який росте або водиться в полі. *Під лісом сидить пастушок, Петруня, плете з польових квіток вінок* (Вас., III, 1960, 340); *Іскряно й яро червоніють цілі різи польового маку* (Н.-Лев., III, 1956, 314); *Живляться миші польові.. різноманітною рослинною їжею* (Звірі.. Карпат., 1952, 53); // Який знаходиться, пролягає і т. ін. у полі. *Той таємний, темний отвір — це була вузенька, колись досить глибока польова криниця* (Фр., V, 1951, 25); *Польова доріжка стелилася між високими хлібами* (Гончар, I, 1954, 13); // Характерний для поля; який буває в полі. *Сонце стояло якраз над головою; не гріло — палило; польовий вітер такий сухий, гарячий* (Мирний, IV, 1955, 20); *Я вдихаю на повні груди польове повітря* (Сміл., Сад, 1952, 75); // Признач. для використання в полі. *Для механізації поливання слід під скляним покриттям теплиці встановити труби з розпилювачами такої конструкції, як у польового обприскувача «Зара»* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 45).

2. Пов'язаний з обробленням поля, ниви. *Там* [у місті] *оселились люди не польової праці — гречкосії та*

хлібороби, а.. реміснпки, купці, крамарі (Мирний, III, 1954, 140); // Признач. для роботи в полі. *Бригад у колгоспі п'ять: три польових, одна городня та одна тваринницька* (Вишня, I, 1956, 365); // *у знач. ім.* **польовий,** вóго, *ч., заст.* Наглядач за виконанням робіт на панському полі. *Люде громадять панське сіно на панщині,.. а польовий .. б'є людей палюгою* (Сл. Гр.); *Прийшов я додому Та ще не встиг сісти, А польовий їде, кричить: «Давай коням їсти!»* (Укр.. думи.., 1955, 259).

3. Який діє, використовується в бойових чи похідних умовах. *Час від часу дзвонив польовий телефон, і капітан Сидорчук нервово хапав трубку* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 7); *Один дуже важкий танк зупинився біля польового лазарету* (Ю. Янов., I, 1954, 51); *Польовий суд.*

Польовá сýмка — сумка, яку носять особи командного складу на ремені через плече. *Місця так було замало в похідній сумці польовій* (Уп., Вітчизна миру, 1951, 29).

4. Пов'язаний з діями у виїзних умовах. *Точність, портативність, простота приладів польової лабораторії досить швидко здобули їй популярність у будівельників* (Рад. Укр., 21.I 1971, 4); // *у знач. ім.* **польові,** вúх, *мн.* Надбавка до заробітної плати геологам, будівельникам і т. ін. на час роботи у виїзних умовах.

5. *спец.* Те саме, що **мисли́вський.** *Польові якості собаки.*

▲ **Польови́й шпат** — один з головних породоутворюючих мінералів із групи силікатів. *До природних силікатів належать польові шпати, слюди, глина, азбест* (Заг. хімія, 1955, 447).

ПОЛЬОВИ́ЦЯ, і, *ж.* Багаторічна трав'яниста кормова рослина родини злакових з золотистим суцвіттям і коротким кореневищем. *Улоговини.. слід використовувати під посів багаторічних кореневищних злаків — стоколос безостий, біла польовиця, канаркова трава* (Колг. Укр., 11, 1961, 38).

ПОЛЬÓТНИЙ, а, е. Стос. до польоту. *Хореографічна партія Івана* [в балеті В. Д. Кирейка «Тіні забутих предків»] *зіткана з польотних класичних рухів, пронизаних елементами гуцульського народного танцю* (Мист., 4, 1965, 3); // Признач. для польоту. *До виходу в космос і після виходу члени екіпажу працювали в орбітальних відсіках кораблів без скафандрів, у звичайних польотних костюмах* (Веч. Київ, 25.I 1969, 3).

△ **Польóтна вагá** — вага літака або якогось іншого літального апарата з вантажем перед польотом.

ПÓЛЬСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **поля́ки** і Польща. *Одна* [частина монголів] *пішла на захід, мабуть, під Судомир, у польську країну* (Фр., VI, 1951, 50); *Народе польський! День новий Стрічаєш ти у славі, Сіяє подвиг трудовий У Кракові й Варшаві* (Рильський, III, 1961, 131); *Багато хто знає польського письменника Владислава Реймонта* (Еллан, II, 1958, 190); // Власт. полякам. — *Випиймо, о. Мойсей, за вічну пам'ять шляхетського, польського гонору!* (Н.-Лев., I, 1956, 126); *Прадід ішов і співав гайдамацької пісні про школяра — «аж ось іде школярець польської натури, на йом' штани-шаровари свинячої шкури»* (Ю. Янов., II, 1958, 186).

ПОМ, а, *ч., розм.* Скорочення: помічник.

ПОМАГА́ЙБІ, *виг., заст.* Уживається як вітання з побажанням успіху в роботі. *Яке «помагайбі!», таке й «доброго здоров'ячка!»* (Укр.. присл.., 1955, 270); — *Помагайбі вам! поздоровляю вас з великим понеділком,— промовила Палажка* (Н.-Лев., II, 1956, 329).

ПОМАГА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **ПОМОГТИ́,** ожý, óжеш, *док.* 1. Подавати допомогу кому-небудь, виконуючи допоміжну чи однакову з кимсь дію. *Скрізь встигала* [Соломія] *в роботі і в хаті, і в дворі, ще й на току та в клуні Романові помагала* (Н.-Лев., VI, 1966, 375); *Милевський робить загальний поклін і кидається за Сапею помогти їй одягтись* (Л. Укр., II, 1951, 37); — *Ходімо, братця, поможемо чоловікові хліб набирати,— каже* [Чіпка] *до товаришів* (Мирний, I, 1949, 179); *Став Леонід розповідати.. про хлопчика з Кінбурнської коси, що, як тільки став на ноги, вже помагав ватазі рибалок та братам тягати неводи з моря* (Гончар, II, 1959, 285); // Подавати допомогу кому-небудь, підтримуючи важкий тягар. — *Помогли б, чи що? — Та й справді-бо,— кинувся до лантухів Цимбал* (Гончар, II, 1959, 152); // Подавати матеріальну допомогу комусь. [Л е в к о:] *Він* [Кармелюк] *усякому в біді помагає чи грішми, чи скотиною* (Вас., III, 1960, 409); [В а с и л ь:] *Не роби злого, люби ближнього, поможи бідному* (Мирний, V, 1955, 106); — *Послали до нього* [Махна] *цілу депутацію із скаргою: «Батьку, поможи! Розпорядись видати продовольства... Вся залізниця голодує...»* (Гончар, II, 1959, 310); // Полегшувати чиєсь важке становище. *Школу дітям Ленін дав, матерям він помагав* (Тич., II, 1957, 230); // Рятувати, захищати від кого-, чого-небудь. [О р е с т:] *Сергію Петровичу, Олександро Вікторівно! ..Рятуйте, поможіть!* (Л. Укр., II, 1951, 60); — *Товаришу, прошу* [прошу] *вас, ну, порятуйте хоч ви! Уб'ють, може й сю ніч!.. Ну, поможіть!* (Головко, II, 1957, 171).

◇ **Бóже поможи́** (**помагáй**)! *див.* **бог; Нехáй** (**хай**) **вам** (**тобі́, йому́** *і т. ін.*) **бог** (**госпóдь** *і т. ін.*) **помагáє:** а) уживається як вітання з побажанням успіху в роботі. — *Дай боже вам, панночко, вечір добрий! Нехай вам бог помагає!* (Кв.-Осн., II, 1956, 195); б) уживається як побажання успіху кому-небудь. — *Спасибі вам, серце, за добре слово. Хай вам господь помагає, де тільки лицем обернетесь...* (Коцюб., II, 1955, 43); — *Пострижуть тебе,— провела вона ще раз по кучерях Тимка. — Ну, біжи, синок: Хай тобі бог помагає* [на війні] (Тют., Вир, 1964, 279); **Помогти́ бідí** (**гóрю** *і т. ін.*) — виручити з біди, горя, звільнити від труднощів, неприємностей і т. ін. кого-небудь. *Він до повстанців вибігає, туди, де блискають ножі... Але спізнивсь. Уже несила, уже біді не помогти...* (Сос., I, 1957, 390).

2. Призводити до бажаних наслідків, робити потрібний вплив. — *Тут помагали і гордощі. Мені не хотілось признатись перед собою, що я помилилась* (Л. Укр., III, 1952, 704); *Плуг ледве сунеться.. Не помагає і батіг* (Д. Бедзик, Студ. Води, 1959, 16); *Бійка не помогла. Все залишилось, як було* (Коцюб., II, 1955, 343); *Одговоряла, одговоряла, але Артем такий собі хлопець — раз уже надумав, буде так. Не помогло материне одговорення* (Головко, II, 1957, 424); // Сприяти виліковуванню, поліпшувати стан чийогось здоров'я. *Лежала вона й тихо стогнала. І ліки вже не помагали* (Н.-Лев., I, 1956, 63).

ПОМАГА́ТИСЯ, áється, *недок.,* **ПОМОГТИ́СЯ,** óжеться, *док., безос., розм.* Те саме, що **помагáти** 2. *Мені тоді було важенько.. Усе було міркую і обмірковую добре,— а не помагається...* (Вовчок, I, 1955, 237); — *Гляди! спіткає й тебе лиха година, згадаєш тоді Тетяну, не раз пошкодуєш, та не поможеться,— докоряла стиха Тетяна* (Л. Янов., I, 1959, 55); *Кликали ворожку, хоч і не помоглося, а рукавець борошна віддай* (Кол., Терен.., 1959, 115).

ПОМАГА́Ч, á, *ч., розм.* Той, хто допомагає кому-небудь у чомусь; помічник. — *Діти мої! — скрикнула* [Олена], *..тепер нема в вас жодного оборонця, нема помагача, самі-самісінькі зостались у світі!* (Вовчок, I, 1955, 29); *Від клуні почувся насмішкуватий, в'їдливий голос діда Олександра: — Може, вам, робітнички, ще треба з одного помагача?* (Стельмах, Правда.., 1961, 248).

ПОМА́ДА, и, *ж.* Запашна косметична мазь, що с сумішшю жиру з ароматизованими речовинами. *Вона притулила лице трохи не до самого дзеркала й роздивлялась на свої дуже примазані помадою коси* (Н.-Лев., III, 1956, 214); // Така мазь для фарбування губ. *Губи її були щедро намазані густою помадою з голубуватим відливом* (Руд., Вітер...1958, 128).

ПОМА́ДИТИ, а́джу, а́диш, *недок., перех., розм.* Мастити волосся, губи і т. ін. помадою. [Н а т а ш а *(іронічно):*] *Звичайно, на посаді секретаря тільки в люстерко заглядають, губки помадять* (Баш, Дніпр. зорі, 1953, 33).

ПОМА́ДИТИСЯ, а́джуся, а́дишся, *недок., розм.* Мастити собі волосся, губи і т. ін. помадою.

ПОМА́ДКА, и, *ж.* Сорт м'яких запашних цукерок. *Він приніс би їй з міста різних помадок та чеколядок* [шоколадок], *а вона за те.. співала би йому що-небудь, декламувала* (Мак., Вибр., 1954, 168); // Одна цукерка такого сорту. * У порівн. *З коридора через розхилені двері виглянула Ориська: з розгубленими, заляканими очима, чистенька, вичепурена, як помадка на ялинку* (Вільде, Б'є восьма, 1945, 3).

ПОМА́ДНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пома́да;** // Признач. для помади. *Порох побрався знову в грубу; витяг звідти недогарок шабашкової свічки, каламар з помадної баночки* (Мирний, II, 1954, 146).

2. Прикм. до **пома́дка.** *Найбільш поширені помадні, молочні, марципанові, слойоні* [листкові] *цукерки та ірис* (Укр. страви, 1957, 329).

ПО-МАДЯ́РСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-мадя́рському.** *Газда почав розказувати про Венгрію, про свої мандрівки по Венгрії, почав називать усі речі в хижі по-мадярськи* (Н.-Лев., III, 1956, 413).

ПО-МАДЯ́РСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у мадяр, за звичаєм мадяр.

2. Мадярською мовою. *На ньому розшита бісером тюбетейка і барвистий халат, а говорить він по-мадярському* (Гончар, III, 1959, 157).

ПОМА́ЗАНЕЦЬ, нця, *ч., церк., заст.* Монарх, над яким здійснено обряд помазання на царювання. *Церковники проповідували, що цар — помазанець божий, що влада йому дана від самого бога* (Наука.., 3, 1960, 49).

ПОМА́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пома́зати** [1]. *Паска була здорова, жовта, зверху помазана яйцями* (Н.-Лев., III, 1956, 206); *Мабуть, і місяць не збіг, як стояла вже моя хата, помазана, з піччю, з лавицями, з високою дерев'яною постіллю* (Мур., Бук. повість, 1959, 38); *Панасе Яковичу, пришліть нам що-небудь з своєї теки; не турбуйтесь переписуванням, я все це беру на себе, присилайте чорняк помазаний* (Коцюб., III, 1956, 200); * У порівн. *Юрко стомився за день, вії злипались, мов помазані медом* (Донч., IV, 1957, 380).

◇ **Пома́зані одни́м ми́ром** — те саме, що **[Всі] одни́м ми́ром ма́зані** (*див.* **ми́ро**). *Саня й Надя Мурашкова були великі приятельки й, як кажуть, помазані одним миром; вони читали ті самі наукові книжки, встоювали за право жещин* [жінок] (Н.-Лев., V, 1966, 101).

ПОМА́ЗАНИК, а, *ч., церк., заст.* Те саме, що **пома́занець.** — *Уже нема нашого царя-батюшки... — Що ж мені тепер робити з помазаником божим?..* — *і показав* [Колопшатенко] *на портрет* [царя] (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 136); — *А за помазаника божого ви не бачили злиднів?* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 60); *Папський помазаник.*

ПОМА́ЗАНИЦЯ, і, *ж., церк., заст.* Жін. до **пома́заник.**

ПОМА́ЗАНКА, и, *ж., церк., заст.* Те саме, що **пома́заниця.**

ПОМА́ЗАННЯ, я, *с., церк., заст.* Християнський релігійний обряд, при якому мастять миром навхрест під час хрещення дитини, коронування царя, перед смертю і т. ін.

ПОМА́ЗАТИ [1], а́жу, а́жеш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Покрити що-небудь шаром чогось жирного, рідкого. *Батько Пугач сам приложив йому до спини широке якесь листя, помазавши чимсь* (П. Куліш, Вибр., 1969, 147); *Одягнулася стара в найкраще своє страп'я, помазала дьогтем чоботи, вив'язала голову двома хусткамн та й подалася з ціпком у волость* (Стельмах, I, 1962, 211); // Покрити що-небудь чимсь жирним, рідким їстівним. *Помазати хліб маслом;* // Покрити поверхню чого-небудь чимсь жирним, рідким з лікувальною метою. *За двадцять хвилин товаришка сестриця.. промила Хоменкову виразку,.. чимось помазала, присипала і перев'язала* (Трубл., I, 1955, 63); // Покрити стіни хати і т. ін. крейдою, глиною, вапном. — *Нащо мені жінку бить, Як уміє все робить? ..І пошиє, й помаже, Без вечері спати ляже І нікому не скаже!* (Нар. лірика, 1956, 317); [Р у х л я:] *Не сиди мені там, скоренько справляйся, бо вже нерано, а поки води наносиш, чай поставиш, то й ніч... ще й пелюшки треба постірать* [попрати] *і діл помазать...* (К.-Карий, I, 1960, 221); *Зовні вона червоною глиною помазала деревини, а на стиках — синькою, і її убога оселя своїм вікном-шибкою веселіше глянула на світ* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 144); // Облити маслом частини механізмів, колеса і т. ін. *Соломія викотила воза, знайшла мазницю, помазала воза, принесла ярмо* (Н.-Лев., VI, 1966, 383).

2. *перех., розм.* Те саме, що **забрудни́ти.** «*Ой не ляжу, моя мила, не ляжу, Бо я твою білу постіль помажу*» (Чуб., V, 1874, 522); [С ф р о с и н а:] *Дайте лишень сюди чіпок, бо у вас руки у гнилих яблуках, щоб часом не помазали* (Н.-Лев., II, 1956, 480).

3. *неперех., перен., розм.* Задобрити кого-небудь чимсь, дати хабара. — *Не помажеш — не поїдеш* (Номис, 1864, № 7400).

4. *перех. і без додатка, зневажл.* Невміло, погано помалювати, написати якийсь час.

ПОМА́ЗАТИ [2] *див.* **пома́зувати** [2].

ПОМА́ЗАТИСЯ [1], а́жуся, а́жешся, *док.* 1. Помазати себе чим-небудь жирним, рідким.

2. *розм.* Те саме, що **забрудни́тися** 1.

ПОМА́ЗАТИСЯ [2] *див.* **пома́зуватися.**

ПОМАЗО́К, зка́, *ч.* Щіточка для нанесення мила перед голінням. *Береговенко розкрив свою польову сумку, дістав звідти новеньку бритву з ручкою слонової кості, зелену мисочку і розкішний помазок* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 32); // Щіточка для змазування поверхні чого-небудь чимсь рідким. *При ручному склеюванні клейовий розчин наноситься помазком* (Стол.-буд. справа, 1957, 225).

ПОМА́ЗУВАТИ [1], ую, уєш, *недок., перех., розм.* Мазати (у 1 знач.) потроху, злегка або час від часу. — *Феодосіє Карпівно! Будьте ласкаві, пиріжки помазуйте маслом, поки гарячі* (Н.-Лев., IV, 1956, 59).

ПОМА́ЗУВАТИ [2], ую, уєш, *недок.,* **ПОМА́ЗАТИ,** а́жу, а́жеш, *док., перех. і без додатка, церк., заст.* Здійснювати обряд помазання. *Отож премудрий прозорливець, Поміркувавши, взяв єлей Та взяв од козлищ і свиней Того Саула здоровила І їм помазав во царя* (Шевч., II, 1963, 405); *Як на трон колись я злазив, Миром бог мене помазав І сказав: Прав!* (Олесь, Вибр., 1958, 320).

ПОМА́ЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПОМА́ЗАТИСЯ,** а́жуся, а́жешся, *док.* 1. *церк., заст.* Підлягати помазанню.

◇ **Пома́затися па́ном** (**в пани́** *і т. ін.*) — удавати з себе пана. [М и к о л а:] *Бач, возний — так і бундючиться, що помазався паном* (Котл., II, 1953, 28);

— *Колись сільські дівчата обминали того, хто в пани помазався* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 214).

2. *тільки док., чим, перен.* Стати причетним до чого-небудь. *Ти, Грицьку, більш, ніж я, учився в школі, Далеко більш, ніж я, помазавсь ти письмом* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 46); *Неповоротливий* [неповороткий] *моряк, .. не рівня Савченкові, який таки хоч трохи помазався сякою-такою наукою,— керує всією губернією!* (Збан., Сесепель, 1961, 412).

ПОМАЙНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., діал.* Швидко, стрімко поїхати. *Сани помайнували з гори;* // Швидко, стрімко побігти. *Незрячі прозрять, а кривив, Мов сарна з гаю, помайнують* (Шевч., II, 1963, 325).

ПОМАЙОРІ́ТИ, помайорі́ть *і рідко* помайорі́є, *док.* Майоріти якийсь час.

ПОМАЙСТРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Майструвати якийсь час. *Я сам, щиро помайструвавши із тиждень коло шпильочка над озерцем, таке спорядив собі урвисько* (Вовчок, VI, 1956, 394).

ПОМАЛЕ́НЬКУ, *присл.* Пестл. до **пома́лу.** *Карпо йшов помаленьку, скоса поглядаючи на Довбишів двір* (Н.-Лев., II, 1956, 271); — *Помаленьку, бог поможе, розживатимемось* (Кв.-Осн., II, 1956, 258); *Помаленьку, зміна по зміні, топлення по топленню, .. пустимо всі мартени в республіці* (Ю. Янов., II, 1958, 242); — *Де ж ви дістасте* [цигарки]?.. — *Дістаємо помаленьку,— ухильно відповів Оксен* (Тют., Вир, 1964, 439); — *Помаленьку живем з старою,— глухо повідав Рубець* (Мирний, III, 1954, 265).

ПОМАЛЕ́СЕНЬКУ, *присл.* Пестл. до **помале́ньку.** *А вставайте, милі братця, Потихесеньку, Заряджайте ружжя* [рушниці] *Помалесеньку!* (Укр.. думи.., 1955, 84); *Читаю помалесеньку, виразно, поважно* (Н.-Лев., I, 1956, 124).

ПО́МАЛИЙ, а, є, *розм.* Те саме, що **замали́й.**

ПОМАЛІ́ТИ, лю́, лі́ш, *док., перех., розм.* Зробити щонебудь меншим, ніж було; зменшити; // Зробити надто коротким, меншим розміром, ніж потрібно. *Сукню пошили,— покоротили, чобітки вшили, та помалили* (Сл. Гр.).

ПОМАЛІ́ТИ, ію́. Док. до **мали́ти.** *Хоч очі од спання помаліли, та дивилися .. жваво* (Вовчок, I, 1955, 255).

ПОМА́ЛУ, *присл.* 1. Повільно, не поспішаючи. *Юра помалу, обережно брів по воді* (Фр., IV, 1950, 426); *Поїзд посувався помалу* (Собко, Шлях.., 1948, 98).

2. Поступово, не зразу. *Капризувала* [дитина], *плакала, їсти не хотіла, далі помалу вщухла* (Вас., II, 1959, 215); *Помалу мої болі, викликані листом Мотрі, почали вщухати* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 196).

3. У невеликій кількості; потроху, трохи. — *Вінок уже замовлено, і гроші на нього помалу збираються* (Коцюб., I, 1955, 166); *Жаль їй було не помалу на свого ясного жениха, на Сомка Якима* (П. Куліш, Вибр., 1969, 95).

4. Без зайвих вимог, скромно. — *Все ми гуртом робимо, та й живемо собі помалу, нікого не зачіпаючи* (Мирний, IV, 1955, 331).

Пома́лу ви (**ти** *і т. ін.*)! — вигук, яким застерігають, попереджують кого-небудь. — *Помалу ви, потерчата! — скрикнула налякана Марґора, притримуючи стіл рукою* (Коцюб., I, 1955, 186); *Та помалу ти з тим квачем! Ось на мене ляпнуло!* (Л. Укр., III, 1952, 650).

ПОМА́ЛУ-МА́ЛУ, *присл., розм.* Те саме, що **пома́лу.** *Плакала* [Гаїнка] *довго, тоді помалу-малу почала затихати* (Гр., II, 1963, 460); *Залишившися наодинці з незвичайною гостею, Друзь помалу-малу вправся зі своїм сторопінням* (Шовк., Людина.., 1962, 405); *Левесенька* [хмарка].. *помалу-малу рожевенька.. Линула вона у небі* (Вас., II, 1959, 489).

ПОМАЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док., перех. і без додатка.* 1. Вкрити або просочити фарбою; пофарбувати. — *Я би місток збудувала Ще й помалювала, Я би тобі доріженьку Плиточками вклала* (Укр. пар. пісні, I, 1964, 126); * Образно. *Зелене віття пальм звиса, Як вітряків діряві крила. Тут синькою креолка мила Помалювала небеса* (Павл., Пальм. віть, 1962, 93); // Покрити фарбами різних кольорів; розфарбувати; // Покрити лініями, написами і т. ін.

2. Прикрасити малюнками у багатьох місцях; розмалювати все або багато чого-небудь. *Вона.. вимазала хату, а комин помалювала червоними та синіми кривульками* (Гр., Без хліба, 1958, 153).

3. Намалювати всіх або багатьох, все або багато чого-небудь. *Маленьке гарне личко без єдиної виразної риси — наче розведеним чорнилом хто помалював недбало брови, очі, смужечку рота* (Хотк., II, 1966, 394).

4. Малювати якийсь час. *Власівна принесла йому всі його книжки, олівці: може, щось собі почитає, помалює* (Грим., Кавалер.., 1955, 30).

ПОМАЛЬО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. нас. мин. ч. до **помалюва́ти 1—3.** *Одвірки коло дверей були помальовані темно-синьою, а двері ясно-синьою фарбою* (Н.-Лев., II, 1956, 125); *Тхнуло свічним нагаром, розігрітим воском, фарбою від недавно помальованих стін* (Ільч., Серце.., 1939, 71); *На столі перед генералом лежала велика карта, вся помальована червоним олівцем* (Собко, Серце, 1952, 166); *Пил од ніг людських сідав* [у церкві] *на грубо помальованих богах, на убогій позолоті* (Коцюб., I, 1955, 326); *Наше козацьке лицарство було там скрізь по ограді помальоване, щоб народ дивився да не забував, як колись.. діялось* (П. Куліш, Вибр., 1969, 76); // *у знач. прикм. У веселий садочок дивилася біла хата.. трьома блискучими новими вікнами, з червоними, помальованими рамами* (Н.-Лев., I, 1956, 82); // **помальо́вано,** *безос. присудк. сл. Радісно веселили око яскраво-червоні, сині й жовті фарби, в які помальовано передню стіну кожної хати* (Смолич, I, 1958, 52); *Був там* [на малюнках] *і козак Байда, що висів ребром у турків на гаку, а не зламав своєї віри. Так і те все там помальовано, щоб усяке знало, які-то колись були лицарі на Вкраїні* (П. Куліш, Вибр., 1969, 76).

ПОМА́НА, и, *ж., діал.* Мана. — *Знов — рука єви. Знов і знов! Диявольська помана* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 477); * Образно. *Ходив* [Готліб] *по покоях, мов яка помана, визираючи тілько, де би міг чого причепитися* (Фр., V, 1951, 286).

ПОМАНДРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. Почати мандрувати. *Мартинко з охотою помандрував з Богуном .. Бралися на Північ* (Ле, Побратими, 1954, 7); * Образно. *А вигляне сонце — то й покотиться, помандрує* [туман] *низинами та дібровами* (Стельмах, I, 1962, 375); // Вирушити, відправитися в дорогу. *Помандрував козаченько У чистес поле. За ним іде дівчинонька: «Вернися, соколе!»* (Укр.. пір. пісні, 1958, 76); *Мало не половина всієї громади завтра ранком помандрує з рідного села в далеку, невідому чужину* (Вас., I, 1959, 111); // *розм.* Піти куди-небудь на незначну відстань. *А я щільніш од вітру застебнусь І ввечері до клубу помандрую* (Шер., Дорога.., 1957, 8); *Сахно помандрувала вздовж живоплоту, шукаючи тієї клятої хвіртки* (Смолич, I, 1958, 90); * Образно. *Робочий день закінчився. Папери помандрували до шухляд і сейфів* (Загреб., Спека, 1961, 319).

2. Мандрувати якийсь час. — *Ми тебе пошлемо.. Помандруєш трохи. Тепер взагалі багато народу мандрує* (Гончар, IV, 1960, 75).

ПОМАНЕ́НЬКУ, *присл., пестл.* Те саме, що **помале́ньку.** *Поманеньку, брате, на корито впадеш* (Номис,

1864, № 14286); — *Поманеньку, ваше превосходительство, поманеньку везе наш земський коник* (Мирний, III, 1954, 283).

ПОМАНЕ́СЕНЬКУ, *присл., пестл.* Те саме, що **помале́сеньку.**

ПОМАНИ́ТИ, маню́, ма́ниш, *перех. і без додатка.* Док. до **мани́ти.** *Цибулько знову розплющив очі, поманивши до себе поглядом комісара* (Кучер, Чорноморці, 1956, 281); *У перерву Максим Сергійович пальцем поманив Івана Залізняка* (Собко, Звич. життя, 1957, 32); *Були.. дядьки та тітки.., та ті за двором жили, а туди заходили тільки вряди-годи, щоб часом поманити її сухарем з остюками* (Мирний, IV, 1955, 293); *Поманили мене вогники на Донецький край, поманили та й затримали — пишу матері: «Прощай!»* (Рудь, Дон. зорі, 1958, 17); *Пестила* [Маланка] *мрію про землю, а земля встала проти неї.. Як марево поманила і як марево щезла* (Коцюб., II, 1955, 105); *Чи захоче Тоня із ним дружити? Чи тільки так поманить, полегковажить та й майне далі?* (Гончар, Тронка, 1963, 39).

ПОМАНІ́ЖИТИ, жу, жиш, *док., перех., фам.* Маніжити якийсь час. — *От бачиш,— промовила вона регочучи,— як щодня отак поманіжим тебе, то й навчишся!..* (Збірник про Кроп., 1955, 30).

ПОМАНІ́ЖИТИСЯ, жуся, жишся, *док., розм.* Маніжитися якийсь час.

ПОМАНІ́РИТИСЯ, рюся, ришся, *док., розм.* Маніритися якийсь час.

ПОМА́НЛИВИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **манли́вий.** *І знов йметься їй на життя веселе і любе, і забігає вона вже думками поманливими...* (Вовчок, I, 1955, 215).

ПОМАНТА́ЧИТИ, чу, чиш, *док.* 1, *перех.* Погострити мантачкою всі або багато кіс (*див.* **коса́**[2]). *Уже він і коси помантачив, уже й попробував, чи добре косять,.. а в хаті й не думали прокидатися* (Тют., Вир, 1964, 224).

2. *перех. і без додатка.* Мантачити якийсь час. *Раз по раз махаєш косою, помантачиш її трохи і знову косиш* (Мишко, Моя Миниківка, 1962, 77).

ПОМА́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок., перех., розм.* Манити час від часу.

ПОМАНЯ́ЧИТИ, я́чу́, я́чи́ш і **ПОМАНЯЧІ́ТИ,** ію, ієш, *док., розм., рідко.* Помаячити (*див.* **помая́чити**[1]).

ПОМАНЯЧІ́ТИ *див.* **поманя́чити.**

ПОМАРА́НЧ, а, *ч.* Те саме, що **помара́нча.** *На пагорбах росли стрункі смереки й кипариси. Поміж них в'юнилися алеї з лип, каштанів і диких помаранчів* (Смолич, I, 1958, 56); — *Діду, дайте помаранч! — попросив він* (Допч., VI, 1957, 118).

ПОМАРА́НЧА, і, *ж.* 1. Субтропічне вічнозелене цитрусове дерево родини рутових. *Нема тут пальм і помаранч: Природа снігова. Лиш там, де сонце припіка,— Розкішная трава* (Крим., Вибр., 1965, 55).

2. Запашний оранжево-червоний кулясто-приплюснутий плід цього дерева, який має товсту гірку шкірку і гіркувато-кислий м'якуш. *На столику вся холодна кухня. І яблука, і помаранчі* (Фр., IV, 1950, 347); *Поклавши перед Ганною на стілець дві великі помаранчі,.. Ліна Леонардівна одразу.. заметушилася* (Коз., Сальвія, 1959, 223).

3. *розм.* Те саме, що **апельси́н.**

ПОМАРА́НЧЕВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **помара́нча** і **помара́нч.** *Насамперед* [на Капрі] — *виноград.. Рядом з ним садки, повні помаранчевих і цитринових дерев* (Коцюб., III, 1956, 332); *В кам'яних будинках, оточених помаранчевими садами, мліли від спеки іноземні посли* (Рибак, Переясл. Рада, 1948, 285); // Вигот. з плодів помаранчі. *Зовсім розгублений сів я пити чай з помаранчевим варенням* (Ю. Янов., II, 1958, 122); *Василько випив півпляшки помаранчевого ситра* (Сміл., Крила, 1954, 23).

2. Який має колір шкірки помаранчі; оранжево-червоний. *Промені сонця помаранчевого кольору малюють якийсь гротеск на стіні* (Вільде, Винен.., 1959, 43).

3. *у знач. ім.* **помара́нчеві,** вих, *мн.* Підродина родини рутових, яка включає цитрусові й деякі інші субтропічні вічнозелені рослини.

ПОМА́РИТИ, рю, риш, *док.* Марити якийсь час. *Походе* [Вова] *по своїй самотній кімнаті, помарить, подумає, що йому неодмінно пора вже зійтися з освіченими тутешніми людьми* (Вас., I, 1959, 84); *Коли, бува, в борінні за життя, Зневірений неправдою людською, Бажаю я й жахаюсь небуття Під тяжкою смертельною нудьгою,— Тоді іду помарить край ставка* (Стар., Поет. тв., 1958, 200).

ПОМА́РИТИСЯ, иться, *док., безос.* Привидітися; здатися. *Щур давно вимріяв собі дівчину, сам собі взиваючи її Оксаною, і йому несподівано помарилось, що це — вона* (Вас., I, 1959, 231).

ПОМАРКОТНІ́ТИ, ію, ієш, *док., діал.* 1. Засмутитися, зажуритися. *Дівчата помаркотніли і похилили головки в землю* (Черемш., Тв., 1960, 228).

2. Злякатися. *Помаркотнів малий Стефан, наче скотився з високої дебрі в студену воду* (Ков., Світ.., 1960, 132).

ПО-МАРІ́ЙСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-марі́йському.**

ПО-МАРІ́ЙСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у марійців, за звичаєм марійців.

2. Марійською мовою.

ПО-МАРКСИ́СТСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-марксистському.**

ПО-МАРКСИ́СТСЬКОМУ, *присл.* Як марксист, як марксисти.

ПОМАРНІ́ЛИЙ, а, е. 1. Діспр. акт. мин. ч. до **помарні́ти.** *В хаті була Олексова жінка Катерина, молода ще, але з нужди дуже помарніла молодиця* (Фр., I, 1955, 223).

2. *у знач. прикм.* Який схуд, поблід від важких умов праці, життя, хвороби і т. ін. *Здорова, червонолиця,.. вона була правдивим силачем супроти худої, помарнілої Фрузі* (Фр., I, 1955, 82); *З першою метелицею прийшов до неї помарнілий, але веселий Марко* (Стельмах, Правда.., 1961, 140); // Який утратив здоровий вигляд, красу, привабливість (про обличчя, тіло). — *І на тілі, На княжім білім, помарнілім, Омию кров суху́, отру Глибокії, тяжкії рани...* (Шевч., II, 1963, 337); — *А ти бує у простій блузі,.. блідий,.. з утомленим, помарнілим лицем* (Фр., IV, 1950, 351); // Який зів'янув, утратив свіжість від нестачі вологи, поживних речовин і т. ін. * Образно. *Кругом тебе простяглася Трупом бездиханним Помарнілая пустиня, Кинутая богом* (Шевч., II, 1963, 234).

ПОМАРНІ́ТИ, ію, ієш, *док.* 1. Схуднути, побліднути внаслідок хвороби, недоїдання, важкої праці і т. ін. *Він так помарнів і змінився на обличчі, що його трудно було впізнать* (Н.-Лев., II, 1956, 200); *Не один я ранений бідою, не один від горя помарнів... Швидше б наступ,— горе затопити кров'ю ненависних ворогів!* (Гонч., Вибр., 1959, 178); // Утратити здоровий вигляд, красу, привабливість (про обличчя, тіло). *Не літа зсушили тіло, а від праці помарніло* (Укр.. присл.., 1955, 58); *Не цвіте цвіт рясно, пишно в холоді при плоті, помарніло біле личко на чужій роботі* (У. Кравч., Вибр., 1958, 122).

2. Стати блідішим, менш яскравим (про фарби, кольори і т. ін.). *З того ж часу все для дівчини якось наче помарніло й пов'яло: і місця, і обличчя всі поробилися*

без цвіту (Вовчок, I, 1955, 359); *Сховалась осінь у ліси, в дерев спадає лист жовтавий, і вже зів'яли в лузі трави та помарніла неба синь* (Гонч., Вибр., 1959, 25); // Стати тьмяним. *Не журися, друже ревний, Що такий стає день наш темний, Що на небі сумовитім Зорі й місяць помарніли, Що тумани вкрили, Бо се — перед світом!* (Граб., I, 1959, 573); *Там, на гаході, хмарні овали, небокрай помарнів і поблід. Ти нічого мені не сказала, тільки довго дивилась услід* (Сос., I, 1957, 208).

3. *перен.* Зів'янути, втратити свіжість від нестачі вологи, поживних речовин і т. ін. *Ой, не зникли золотії терни, тільки почорніли, ой, не всохли.. квіти, тільки помарніли* (Л. Укр., I, 1951, 261); [М а р' я н а:] *Так, серцем я для себе скам'яніла; Садочок мій, не цвівши, помарнів...* (Стар., Вибр., 1959, 480).

4. *перен., рідко.* Утратити силу, значення. *Слава помарніла.*

ПОМАРУ́ДИТИСЯ, джуся, дишся, *док., з ким — чим, над ким—чим, біля кого—чого і без додатка, розм.* Марудитися якийсь час. — *Помордувався, помарудився дідусь біля машини, і вона ожила* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 90); *Він сів на ящик, простяг ноги, зняв безкозирку, здув з неї сніговi порошинки, знову надів — він замріявся довго так помарудитися, щоб ще дужче розпалити Галине нетерпіння* (Смолич, Світанок.., 1953, 450).

ПОМАРШИРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. Маршерувати якийсь час.

2. *жарт.* Піти в якомусь напрямку, до когось. *Вітя, рачкуючи, підвівся з колін і помаршерував, похитуючись, до клуні* (Вас., Вибр., 1954, 259); *Поручник загорнувся знову у ковдру.. і заснув, а Швейк помаршерував до Кіралігіди* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 305).

ПОМАСТИ́ТИ, ащу́, а́стиш, *перех. і неперех.* Док. до **масти́ти.** *Тодір оббілував його* [вовка], *вовчим ще теплим салом помастив чоботи і поніс шкуру в містечко на торг* (Стельмах, I, 1962, 208); *Фельдшер Істомін дізнався про хворобу Жайсака і сам зайшов до нього, оглянув руку і плече, помастив йодом, зробив масаж* (Тулуб, В степу.., 1964, 321); *Треба було протерти ствол* [рушниці] *та розібрати й помастити замок* (Трубл., I, 1955, 96); *Помастили губи медом, а облизати не дали* (Укр.. присл.., 1955, 163); — *Той* [Федот] *би дав шматок хліба та ще й маслом помастив* (Тют., Вир, 1964, 437); *Якось затіяла* [Соломка] *білити стіни. Принесла глини аж з-під Голяків, а на другий день від ранку до вечора великою просяною щіткою.. помастила дві стіни* (Гуц., З горіха.., 1967, 88).

ПОМАСТИ́ТИСЯ, ащу́ся, а́стишся, *док.* 1. Намазатися, натертися чим-небудь жирним, рідким. *Ідучи на нинішній подвиг, звичаєм всіх злодіїв, помастився* [Ленько] *сильно дегтем* [дьогтем], *щоби змилити нюх собак* (Фр., VIII, 1952, 265).

2. *рідко.* Те саме, що **забрудни́тися** 1.

ПО-МАТЕРИ́НСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-матери́нському.** *Птахи затихали і, згорнувши натомлені за день крильця, сідали на м'які гніздечка, гріючи свої.. тільця пахучим, ласкавим, по-материнськи ніжним теплом розігрітої за день землі* (Тют., Вир, 1964, 289); *Жінка по-материнськи киває йому головою* (Ю. Бедзик, Альма матер, 1964, 4).

ПО-МАТЕРИ́НСЬКОМУ, *присл.* Як мати, як матері; подібно до матері, до матерів. *Вона зустріла його зворушливо, по-материнському ніжно* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 350); *Вона по-материнському тепло обняла Марійку* (Донч., V, 1957, 564).

ПО́МАХ, у, *ч., розм.* 1. Різкий рух у повітрі вгору. *Все так швидко повстає і зникає, немов у тій казці, що то від помаху чарівної хусточки вставали й гинули гори та долини* (Л. Укр., III, 1952, 521); *Заяча шапка спадає мені на очі, я поправляю її помахом голови* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 110); // *спорт.* Елемент гімнастичних вправ. *Помах — складний рух всього тіла або окремих його частин з послідовним розгинанням суглобів* (Худ. гімнаст., 1958, 121); //Один оберт (колеса машини, крил вітряка і т. ін.). *Помах колеса.*

2. Рух (руки, голови і т. ін.), що виражає прохання, наказ і т. ін. *Помахом руки покликав* [Пешков] *нас* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 26); *Ще довго після того жили в його душі і ті прощальні помахи рук, і світлі, чисті усмішки незнайомих людей* (Гончар, Тронка, 1963, 292); *Вивчення помахів крил комах дало можливість винайти конструкцію вітряків, що діють при слабкому вітрі* (Ком. Укр., 11, 1964, 50).

3. *у знач. присл.* **по́махом.** Дуже швидко, вмить. *Він дійшов до кінця гон* [гонів], *помахом переорав обніжок і врізався в землю Ремеза* (Скл., М. Щорс, 1938, 19).

ПОМАХА́ТИ, а́ю, а́сш, *док.* 1. *чим.* Махнути чимсь у повітрі кілька разів. *Зоня помахала хусточкою в себе перед носом* (Л. Укр., III, 1952, 654); *Варвара на прощання помахала Васькову рукою* (Перв., Дикий мед, 1963, 335); // Махати чим-небудь якийсь час. *Побачивши господаря й гостей, він* [пес] *приязно помахав хвостом* (Гжицький, Опришки, 1962, 67).

◇ **Помаха́ти соки́рою** (**лопа́тою** *і т. ін.*) — орудуючи сокирою (лопатою і т. ін.), виконувати яку-небудь роботу якийсь час.

2. *розм.* Док. до **маха́ти** 2.

ПОМА́ХУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Махати злегка або час від часу. *Кіт знай хвостом помахує та усами поморгує* (Кв.-Осн., II, 1956, 194); *Держачись за руки й помахуючи ними догори та вниз,.. молодь, здається, не танцює, а робить якесь поважне діло* (Коцюб., I, 1955, 232); *Дядьки, зігнані з околиць, байдуже помахували батіжками* (Кач., II, 1958, 380); *Весело кружляють тендітні метелики, помахуючи різноколірними крильцями* (Веч. Київ, 4.I 1963, 1); * Образно. *Життя помахує рівномірно своїми крильми* (Вільде, Б'є восьма, 1945, 163).

ПОМА́ЦАТИ, аю, аєш, *перех. і неперех.* Док. до **ма́цати** 1. *Знайшов не знайшов, а помацати можна* (Номис, 1864, № 4280); [Ц і л ю р и к:] *Ану, Мільцю, помацай-но мені по кишенях.. Оті медянички для тебе* (Л. Укр., IV, 1954, 249); *Іван Юхимович помацав рукою за одвірками, де вони інколи ховали ключі. Так і є,— ключі лежали там* (Руд., Остання шабля, 1959, 68); *Заглянув у кімнату дід-сторож, помацав, чи тепла пічка, і пішов* (Хижняк, Тамара, 1959, 108); *Рубан.. помацав долонею голову Криги* (Ю. Янов., I, 1958, 109).

ПОМА́ЦАТИСЯ *див.* **пома́цуватися.**

ПО́МАЦКИ, *присл.* Те саме, що **навпо́мацки.** *Світло всюди було потушено вже, і нам помацки довелося простувати до кухні* (Мирний, IV, 1955, 346); *Ольга дмухнула на свічку, повернулася і помацки пішла до своїх кімнат* (Мик., II, 1957, 298); *Дем'ян голився помацки, в темноті* (Смолич, Рева та стогне.., 1960, 149); * Образно. *Чогось там вітер помацки шукав* (Дор., Передгрозя, 1935, 61).

ПОМА́ЦУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПОМА́ЦАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док., розм.* Час від часу мацати у себе що-небудь. *Помацується* [панотець] *за ніздрі та поглядає на пальці, чи не йде кров з носа* (Свидн., Люборацькі, 1955, 206).

ПОМА́ЩЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **помасти́ти.** *Наче хмелем укрита голова її блискучими кучерями, помащеними пахучою мастю* (Мирний, IV, 1955, 172);

На друге бували.. смажені на олії чорноморські бички або м'які білі пампушки, помащені справжнім коров'ячим маслом (Збан., Сеспель, 1961, 43); *Самі хижі були великі, деякі з них помащені білою або зеленою глиною* (Скл., Святослав, 1959, 11); *Вахтовий нічної вахти слюсарів Шахраманов приязно глянув на помащені мазутом руки Кулама Бадала* (Донч., II, 1956, 241); * Образно. *Не зазнає дідова унука сирітської долі, не куштуватиме хліба, помащеного прокльоном* (Л. Янов., I, 1959, 302); // **помáщено,** *безос. присудк. сл. Не помащено, то й скрипить* (Номис, 1864, № 7398); — *На коржикові наче сметана солодка-солодка... зверху помащено та притрушено червоним маком...* (Коцюб., I, 1955, 131).

ПОМÁЯТИ, áю, áєш, *перех. і неперех.* Док. до **мáяти.** *Уже моя руса коса по двору помаяла* (Чуб., V, 1874, 582); *Вже не пустиш, мати, В той гай погуляти, Косою помаяти* (Н.-Лев., II, 1956, 432); *Вітер помаяв хустку.*

ПОМАЯ́ЧИ́ТИ [1], я́чу, я́чи́ш *і* **ПОМАЯЧІ́ТИ,** і́ю, і́єш, *док.* 1. Док. до **мая́чи́ти** [1] і **маячі́ти.** [Мартa:] *А де ж мій Петрович?* [Сава:] *Он помаячів* (Мороз, П'єси, 1959, 227); *Поїхали жниварки, помаячили білими хустками в'язальниці* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 353).

2. Маячити, маячіти якийсь час. — *Біжи швидше та помаяч шапкою. Нехай сюди завертають* (Добр., Очак. розмир. 1965, 242).

ПОМАЯ́ЧИ́ТИ [2], я́чу́, я́чи́ш, *док., діал.* Помарити.

ПОМАЯЧІ́ТИ *див.* **помая́чи́ти** [1].

ПОМЕ́ЖИ *див.* **поміж.**

ПОМЕЖО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **помежува́ти.** *Технічні культури були обведені захисними рівчаками, грядки на городі помежовані стежками* (Смолич, День.., 1950, 90); *На рівнинах за селом розгортались густо помежовані поля* (Гончар, I, 1954, 289).

ПОМЕЖУВА́ТИ, у́ю, у́єш. Док. до **межува́ти** 1. * Образно. — *Що ж, коли їх доля так помежувала: одному дала багато, а другому — нічого...* (Мирний, II, 1954, 252).

ПОМЕЖУВА́ТИСЯ, у́ємося, у́теся, *док.* Відділитися, провівши межі між земельними ділянками (про всіх або багатьох). [Василь:] *Мені тільки дивно, нащо се люди так помежувалися?* (Мирний, V, 1955, 97).

ПОМЕ́КАТИ, аю, аєш. *док.* Мекати якийсь час. [Роман ю к:] *А що я йому скажу? Помекав, помекав в телефон, вибачайте, як баран, та й все* (Корн., II, 1955, 267).

ПОМЕ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Мекати час від часу. *За нею скакався на цілу церкву старий дяк і помекував, пробуючи голос* (Коцюб., I, 1955, 327).

ПОМЕ́Л, у, ч. 1. Перетворення зерна на борошно шляхом розтирання. *Селяни змушені були молоти зерно тільки на млині свого пана і сплачувати за помел великий податок — мірчук* (Іст. УРСР, I, 1953, 211); *Мені чомусь заманулося придобритися перед удовицею, і я.. узяв з неї наполовину менший корець борошна за помел* (Минко, Моя Минківка, 1962, 127); // Розтирання на порошок солі, каменю і т. ін. чи подрібнення їх. *В'яжуче в черепашнику виготовляється за простою схемою, яка не потребує складного устаткування: дроблення — сушіння — помел* (Компл. використ. вапняків.., 1957, 59); // Спосіб, якість розтирання зерна, подрібнення солі, каменю і т. ін. *Існує кілька видів помелу. Основні з них — разовий, оббивний і відсівний* (Колг. енц., II, 1956, 76).

2. Те, що подрібнене чи розтерте на борошно або порошок.

ПОМЕ́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **помоло́ти.**

ПОМЕЛО́, á, *с.* Палиця з прив'язаним до неї на кінці пучком хвойних гілок, ганчірок і т. ін. для вимітання золи з печей, для прочищання димоходів. [Степан:] *Помела скільки не пороч, що воно в сажі, а воно знов лізтиме в каглу, бо на те воно помело!* (Кроп., II, 1958, 61); *Тут уже й гості почали злітатися: хто у вікно на помелі скаче, хто в двері на лопаті суне* (Стельмах, II, 1962, 306); * Образно. *Над музиками і танцюристами в'ється помело пилюки* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 213); * У порівн. *Дим від пожарища тягнувся довгим чорним помелом у поле через городи* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 27); // Те саме, що **мітла́** 1.

2. *перен., зневажл., рідко.* Людина, якою помикають. — *Та щоб дурної сокири позичити, то треба на це аж дозволу чоловіка? Він, кажеш, господар... А хто ти в нього? Помело? Наймичка?* (Вільде, На порозі, 1955, 184).

ПОМЕЛЬКА́ТИ, áю, áєш, *док.* Мелькати якийсь час.

ПОМЕ́НШ *див.* **поме́нше.**

ПОМЕ́НШАЛИЙ, а, е. Діспр. акт. мин. ч. до **поме́ншати.**

ПОМЕ́НШАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поме́ншати.**

ПОМЕ́НШАТИ, аю, асш, *док.* 1. Стати меншим розміром, об'ємом. *Червоне кружало серед неба поменшало* (Н.-Лев., II, 1956, 197); *Хутір Маненький так звано тим, що в ньому було всього три хати. Та згодом він іще поменшав, бо зосталося тільки дві: одна згоріла* (Гр., I, 1963, 402); *Трупи позмерзались, поменшали* (Тют., Вир, 1964, 540); // *безос.* Зменшитися кількістю. *Час наближався до півночі, бо комарів поменшало* (Ю. Янов., II, 1958, 197); *Як помітила Докія, в чубі сина поменшало золотистих іскорок* (Стельмах, II, 1962, 395); // Понизитися в рівні (про воду і т. ін.); спасти. *Вода в річці поменшала.*

◇ **Не поме́ншає** *кого* — не трапиться нічого поганого з ким-небудь, не зазнає втрат хтось. *Чому його називали Мишунею? Та тому, що ніяке інше ім'я до нього не пасувало — ні Михайло, ні Мишко, ні Михась. Лише — Мишуня. Гаразд, нехай звуть, як хочуть, його од цього не поменшає* (Ю. Янов., II, 1954, 129).

2. Обмежитися в силі, ступені свого вияву. *Мені ділечка побільшало, А здоров'ячка поменшало* (Чуб., V, 1874, 592); *Астма мене не мучить. Бронхіт теж поменшав* (Коцюб., III, 1956, 410); *Стрілянина тим часом вщухла, і вітер ніби поменшав* (Гончар, II, 1959, 369).

ПОМЕНША́ТИ *див.* **поме́ншувати.**

ПОМЕНША́ТИСЯ *див.* **поме́ншуватися.**

ПОМЕ́НШЕ, *рідко* **ПОМЕ́НШ,** *присл.* Дещо менше. [Горлов:] *Поменше треба нервувати* (Корн., II, 1955, 14); — *Доводиться самому поменше грішити язиком,— сміється отець Миколай* (Стельмах, I, 1962, 414).

ПОМЕНШИ́ТИ *див.* **поме́ншувати.**

ПОМЕНШИ́ТИСЯ *див.* **поме́ншуватися.**

ПОМЕ́НШУВАТИ, ую, уєш *і рідко* **ПОМЕНША́ТИ,** áю, áєш, *недок.*, **ПОМЕНШИ́ТИ,** шу́, ши́ш, *док.*, *перех.* 1. Робити меншим розміром, об'ємом. *Літаки вершили свою нищівну справу,— здавалось, чути було, як стогне земля.. «Вони винайшли крила й поменшили мене, знищили мої віддалі й таємниці..»* (Довж., I, 1958, 389); // Робити меншим кількістю. — *Та щоб-то грамоти навчати Усіх дітей і поменшить Розходи наші.., Управа рав нам: просить Заводить невеличкі школи, Далеко менші, аніж є* (Мирний, V, 1955, 289); *На другий день пішов Хома по сусідах позичати хліба, та ніхто не дав: кожному цього року сутужно, в кожного недорід поменшив хліба* (Коцюб., I, 1955, 91); // Понижувати в рівні (воду і т. ін.).

2. Обмежувати в силі, ступені прояву.
3. Робити трохи коротшим; підкорочувати (одяг). *Поменшити спідницю до колін;* //Скорочувати в часі. *Поменшити робочий день.*

ПОМЕ́НШУВАТИСЯ, ується *і рідко* **ПОМЕНША́ТИСЯ,** а́ється, *недок.*, **ПОМЕНШИ́ТИСЯ,** и́ться, *док.* 1. Робитися меншим розміром, об'ємом; // Робитися меншим кількістю; // Понижуватися в рівні (про воду і т. ін.).
2. Обмежуватися в силі, ступені прояву.
3. Робитися коротшим, скорочуватися в часі. *Служба на год поменшилася.*

ПОМЕРА́НЕЦЬ, нця, *ч.* Те саме, що **помара́нча.** *Конду поховали в зеленім садочку, Під померанцем, в темнім холодочку* (Метл. і Кост., Тв., 1906, 56); *Запахло миртами, цвітом померанців* (Н.-Лев., III, 1956, 313); *В темнім лісі померанці світять золотом червоним, а оливи кучеряві сріблом криють всі левади* (Л. Укр., I, 1951, 396); * У порівн. *Він вискакує з рівчака. Пофарбовані.. ноги жовтогарячі, як померанці* (Донч., II, 1956, 305).

ПОМЕРА́НЦЕВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **помера́нець.** *Померанцеве дерево;* // Вигот. з померанців. *Померанцева олія.*
2. Оранжево-червоний, кольору стиглого померанця.
3. *у знач. ім.* **помера́нцеві,** вих, *мн.* Підродина рутових, до якої належать цитрусові та деякі інші вічнозелені субтропічні рослини.

ПОМЕРЕ́ЖАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поме́режати.** *Черевики на ньому фабричні, полотняні холоші акуратно пов'язані, кожушок помережаний* (Чорп., Визволення, 1949, 40); *Андрій Смолка постукав у шибку, помережану візерунками* (Шиян, Переможці, 1950, 160); *Обличчя її, густо помережане зморшками, теж було посіжіле* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 19); *Я довго зберігав рукопис першого варіанта перекладу* [поеми Я. Купали], *густо помережаний синім олівцем редактора* (Мас., Життя.., 1960, 11); // **поме́режано,** *безос. присудк. сл. Вздовж і впоперек схили помережано стежками* (Кир., Вибр., 1960, 415).

ПОМЕРЕ́ЖАТИ, аю, аєш *і* **ПОМЕРЕ́ЖИТИ,** жу, жиш, *док.*, *перех.* 1. Оздобити що-небудь мережкою або вишивкою. — *Нащо ти, дочко, над тим свою голову морочиш та очі збавляєш? Помережила б як-небудь та й годі!* (Мирний, I, 1949, 360).
2. Застосовуючи фарби, різьблення, прикрасити що-небудь візерунками, надавши йому гарного нарядного вигляду. *Оцей* [чумак], *що так за димом пильно стежить, Кивав головою та мовчить,— Великий майстер ярма помережать* (Рильський, II, 1946, 12).
3. *перен.* Густо вкрити яку-небудь поверхню лініями, плямами і т. ін., що нагадують мереживо. *Греблі з тарасу помережили річку, неначе чорними шнурками або стяжками* (Н.-Лев., I, 1956, 51); *Перехресними рядками зелених сходів помережила землю ярина* (Жур., Вел. розмова, 1955, 87); *Мороз холодні вікна помережив* (Рильський, I, 1960, 170); // Вкрити великою кількістю позначок, поміток, значків і т. ін.

ПОМЕРЕ́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поме́режити.** *Орест дивився на цього присадкуватого чоловіка з подобою, помереженою синюватими смугами і застиглим рум'янцем* (Досв., Вибр., 1959, 327); *Він витягає з портфеля білі листки, густо помережені цифрами* (Собко, Любов, 1935, 119).

ПОМЕРЕ́ЖИТИ *див.* **поме́режати.**

ПОМЕРЕХТІ́ТИ, ті́ть, *док.* Мерехтіти якийсь час.

ПОМЕ́РЗЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **поме́рзти.**
2. *у знач. прикм.* Який загинув від морозу, холоду. *Померзлі виноградники потребують найстараннішого проведення всіх агротехнічних заходів* (Хлібороб Укр., 5, 1967, 31).
3. *у знач. прикм.* Який дуже змерз, відчувши холод, мороз. *Померзлі, мокрі, озвірілі.. В багні, в якімсь липучім іллі, Ми повертались до села...* (Рильський, Поеми, 1957, 180).
4. *у знач. прикм., рідко.* Який затвердів від морозу, перетворився в кригу. *Скрипить померзлий сніг з-під підошов* (Руд., Ленінградці, 1948, 51).

ПОМЕ́РЗНУТИ *і* **ПОМЕ́РЗТИ,** зну, знеш; *мин. ч.* поме́рз, ла, ло; *док.* 1. Загинути від морозу, холоду (про всіх або багатьох, все або багато чого-небудь). *Стояла люта зима.. Багато тоді народу померзло* (Мирний, II, 1954, 294); *Справді, був він невдячливий.. накупив цибулі — думав баришувати, цибуля померзла* (Григ., Вибр., 1959, 109); *Сніги перепадали невеликі, а морози давили, як на пропасть, так що на горбах озимина померзла* (Тют., Вир, 1964, 73).
2. Мерзнути якийсь час. — *Вже краще померзнемо, Васильку, та батька, може, знайдемо* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 136).
3. Дуже змерзнути, відчувши холод (про всіх або багатьох). *Мотря та хазяйка її.. жалілися на проклятущий мороз.. Вони сиділи на печі, й то померзли* (Мирний, II, 1954, 210); [М а ш а:] *Галопом, дівчата! Щоб не померзнути. Галопом!* (Мик., I, 1957, 255).
4. *рідко.* Затвердіти від морозу, перетворитися в кригу; змерзтися. *Померз сніг на підошвах.*

ПОМЕ́РЗТИ *див.* **поме́рзнути.**

ПО́МЕРК, у, *ч.*, *розм.*, *рідко.* Те саме, що **по́мерки.** *Земля, укрившись темно-сизим померком ночі, мліла у своїй чарівній дрімоті* (Мирний, IV, 1955, 87); *Померк ішов на гори, виповзав з долин, випростувався в одвічній тиші, померк наповзав на очі Яреми, і вони поволі закрилися* (Загреб., Шепіт, 1966, 374).

ПО́МЕРКИ, ів, *мн.* 1. Відсутність світла, освітлення; темрява, морок. *Кругом померки; світла немає* (Мирний, I, 1954, 339).
2. Неповна темрява, напівморок. — *Товаришу комбриг, — квапливо заговорив зв'язківець, обличчя якого важко було розгледіти в померках* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 13); // Напівморок після заходу сонця; сутінки, присмерк. *В вечірніх померках його кругле лице тілько чорніло* (Мирний, IV, 1955, 128); *Якийсь прозорий, голубий серпанок Оповиває гори і поля... І не збагнеш — чи настав світанок, Чи померки* (Вирган, В розп. літа, 1959, 121).

ПОМЕ́РКЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **поме́ркнути** і **поме́ркти.** *Мені не вільно мережать журбою померклі сни, бо чую клич: віддай для праці серед бою свої найкращі дні весни!* (У. Кравч., Вибр., 1958, 106); *У виразі очей, трохи звужених і померклих, навіть промайнула тінь осуду* (Гур., Друзі.., 1959, 34).
2. *у знач. прикм.* Який утратив яскравість, блиск; тьмяний. *Лики іконні якось страх як смутненько дивилися з стін — древні, стемнілі, померклі лики* (Вовчок, I, 1955, 302).
3. *у знач. прикм.* Сумний, похмурий (про очі, погляд і т. ін.). *Вірний огир ледве дише: Зна, що згинути пора, І померклими очима На вояку позира* (Щог., Поезії, 1958, 252); *Померклим поглядом вона обвела кругом хату...* (Мирний, III, 1954, 64).

ПОМЕ́РКНУТИ *і* **ПОМЕ́РКТИ,** кну, кнеш, *док.* 1. Утратити яскравість, блиск; потьмяніти. *Померкли мої стіни і меблі* (Коцюб., II, 1955, 410); *Всі дрібні* [зорі] *давно померкли, небо затягла сіра вуаль* (Ю. Янов., I, 1958, 211); // Видатися менш яскравим. *Від того гуркоту, здавалось, сонце померкло* (Гжицький, Чорне

озеро, 1961, 52); // Перестати світити, світитися; згаснути. *Померкли спалахи, і довга ніч залягла над галичанською землею* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 150); *Тільки бачила* [Зоя] *десь далеко попереду грайливе, сяюче марево... І ось те марево несподівано померкло* (Хор., Незаклнч. політ, 1960, 65); // Стати невиразним, неясним, нечітким. *Померкли враз простори сині* (Сос., II, 1958, 417); // *безос.* Потемніти. *Зразу померкло, тінь прикрила усе* (Мирний, I, 1959, 168); // Перестати існувати, зникнути. *Померкло світло враз з-перед моїх очей...* (Граб., I, 1959, 208).

◇ **Світ поме́рк в мої́х (твої́х** *і т. ін.*) **оча́х**— хтось опинився в стані, близькому до непритомності. *Світ померк в моїх очах, здавалось, обвалилось небо, гуркоче громами* (Цюпа, Три явори, 1958, 21).

2. *перен.* Утратити бадьорість, стати пригніченим. *Тато, мама, всі дома як почули, що діється* [діється], *так і померкли з превеликого жалю* (Фр., I, 1955, 68); // Стати сумним, похмурим (про очі, погляд і т. ін.). *Потьмарився віщий розум з туги, і померк урочий погляд з горя* (Л. Укр., I, 1951, 389); // Утратити ясність, гостроту, затьмаритися (про розум, свідомість, зір і т. ін.). *Всі недавні мрії, такі радісні, принадні, раптом померкли, зів'яли* (Ряб., Жайворонки, 1957, 130).

3. *перен.* Утратити силу, значення, важливість. *Одне завдання померкло перед іншим.*

Поме́ркнути в па́м'яті — забутися. *Подвиг молодогвардійців ніколи не померкне в пам'яті народу* (Веч. Київ, 24.I 1969, 2).

ПОМЕ́РКТИ *див.* **поме́ркнути.**

ПОМЕ́РЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **поме́рти.** *По людях* [розносив листоноша] *вістки про життя-буття, про померлих на чужині батраків, про вбитих воїнів* (Довж., I, 1958, 418); *Видатні російські педагоги були вчителями найсвоєрідніщого українського композитора, передчасно померлого Миколи Леонтовича* (Рильський, III, 1956, 23).

2. *у знач. прикм.* Який помер. *Плакали діти над померлою матір'ю, не слухаючи ласкавих розрад* (Тулуб, В степу.., 1964, 93); *Селяни в один голос висловили думку, що такий гарний коловорот був у померлого столяра Гопти* (Донч., III, 1956, 12); // *у знач. ім.* **поме́рлий,** лого, *ч.;* **поме́рла,** лої, *ж.* Той, хто помер. *Добрі сусіди однесли померлого на цвинтар* (Бурл., О. Вересай, 1959, 8); *А потім у снах воскресав без упину Померлої образ* (Перв., II, 1958, 307).

3. *у знач. прикм.* Який зник, пропав безслідно. *Мій розум тоді розів'ється так вільно і буде зорити без гніву, а пильно на давні віки, на колишні події,.. на померлі надії* (Л. Укр., I, 1951, 287).

ПОМЕРТВІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **помертві́ти.** *Скалкою снаряда й самого поранило, однак вчасно вихопив* [Харитонович] *на поверхню вже помертвілого Марка Івановича* (Баш, Надія, 1960, 331); * Образно. *Помертвілим був тепер Гаїнці ввесь світ* (Гр., II, 1963, 481).

2. *у знач. прикм.* Який утратив ознаки життя; безжиттєвий, нерухомий. *Івась слухав, не спускаючи помертвілих очей з матері* (Мирний, I, 1954, 311); // *у знач. прикм.* Мертвотно-блідий. *Наче хто огненними іскрами обсипав її помертвіле обличчя* (Мирний, III, 1954, 126); — *Там стріляють,— доповіла помертвілими губами мати* (Кач., II, 1958, 378).

3. *у знач. прикм.* Який утратив свіжість; зів'ялий. *Він розгріб один з .. горбів і в глибині його теж знайшов зім'яте, помертвіле деревце* (Жур., Звич. турботи, 1960, 16).

4. *у знач. прикм.* Позбавлений усього живого; пустельний, безлюдний. *Він прислухався до далеких шумів, що моторошно долинали з помертвілих вулиць* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 31).

5. *у знач. прикм.* Який утратив яскравість; тьмяний. *Сухо ворушаться помережані прожилками повіки над помертвілим блиском очей* (Стельмах, I, 1962, 330).

ПОМЕРТВІ́ПНЯ, я, *с.* Стан за знач. **помертві́ти.**

ПОМЕРТВІ́ТИ, ію, ієш, *док.* 1. Утратити ознаки життя; завмерти, заціпеніти. *Гершко осмілився і ще дужче закричав. Але раптом замовк, помертвів. До його носа донісся запах диму* (Фр., III, 1950, 43); — *Коли приходить дядько Ларивон, сумний такий, і каже: «Німці Василька впіймали». Я помертвів* (Збан., Тасмниця.., 1971, 164); *Марта помертвіла, далі схопилась: — Нечипоре, що тобі? Бог з тобою!..* (Григ., Вибр., 1959, 270); // Стати мертвотно-блідим. *Очі їй закрились, лице помертвіло* (Мирний, III, 1954, 125); // Утратити чутливість, рухомість; заніміти (про частини тіла). *В неї все помертвіло від тих слів* (Загреб., День.., 1964, 116).

2. Утратити свіжість; зів'янути. *Деревце помертвіло.*

3. Стати пустельним, безлюдним. *Помертвіли вулиці.*

4. Утратити яскравість; потьмяніти.

ПОМЕ́РТИ *див.* **помира́ти.**

ПОМЕ́РХЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **поме́рхнути.**

2. *у знач. прикм.* Який утратив яскравість, блиск; який потьмянів. *Все воно* [ювелірні речі] *було витерте і старе, з слідами рук хазяїв, тепер вже мертвих, і той померхлий метал ховав у собі багато історій* (Коцюб., II, 1955, 404).

3. *у знач. прикм.* Який світиться тьмяно. *Серединою ріки по ясному спокійному фарватеру ще де-не-де снували.. бакенщики, гасили померхлі, вже ледве помітні сигнальні вогні* (Гончар, I, 1954, 471).

ПОМЕ́РХНУТИ *і* **ПОМЕ́РХТИ,** хну, хнеш, *док.* 1. Утратити яскравість, блиск (про джерело світла); потьмяніти. *Схід спалахнув. І померхнули зорі останні* (Дор., Серед степу.., 1952, 18); // Утратити блиск, свіжість; поблякнути. *Тут були старовинні поламані свічада, ікони, на яких померхли фарби* (Скл., Карпати, II, 1954, 93); // Стати сумним, похмурим. *Поглянула я тоді.. на його: червоний, обдутий якийсь він, очі в його якось померхли...* (Вовчок, I, 1955, 277).

2. *перен.* Стати невиразним, неясним, нечітким. *Павло сам довго не міг заснути, увесь виповнений думками й образами, що навіть померхли вже були в останній час* (Головко, II, 1957, 416).

3. *перен.* Утратити значення, важливість. *Ореол над ним дуже швидко померхне* (Шовк., Інженери, 1956, 261).

ПОМЕСТИ́, ету́, ете́ш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Почати мести.

2. *неперех., перен., розм.* Швидко побігти. — *Запряжешся у свої санчата та й, присвистуючи, пометеш з гори у долину* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 112).

ПОМЕТА́ТИ [1], пометаю, помета́єш *і* помечу́, поме́чеш, *док., перех. і без додатка.* 1. Метати якийсь час.

2. *розм.* Метати все або багато чого-небудь. *Сурми знову засурмили, Довбищі знов загриміли, А підданство пометало Все шапки* (Манж., Тв., 1955, 214).

ПОМЕТА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *док., перех.* Обшити особливим дрібним швом все або багато чого-небудь. *Він передивився кожну зборку, кожну зшивку* [на сюртукові]. *Як вилив вражий син! думав він і тихо усміхався. А петлі пометав?* (Мирний, IV, 1955, 125).

ПОМЕТИКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех. і неперех., розм.* Метикувати якийсь час. — *Се таке, що треба про нього добре пометикувати...* (Мирний, IV, 1955,

359); *По закінченні роботи підійду до .. Михайлюка, нашого ж робітника, і по дорозі додому ми разом пометикуємо над однією заковикою* (Рад. Укр., 30.III 1971, 2).

ПОМЕТЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док., розм.* Метлятися якийсь час.

ПОМЕТУШИ́ТИСЯ, шу́ся, ши́шся, *док.* Метушитися якийсь час. — *Та те, що вони тут трохи пометушаться,— ніщо в порівнянні з наслідками, які ми маємо завдяки цьому* (Шовк., Інженери, 1956, 177).

ПОМЕ́ШКАННЯ, я, *с.* 1. Приміщення для кого-, чого-небудь. *Наші подруги спустилися в осередковий льох, що містився під самою церквою; він уявляв з себе помешкання середньої величини* (Стар., Облога.., 1961, 78); *Ще звечора якась постать побувала в помешканні сільради й вийшла звідти* (Ю. Янов., I, 1958, 101); // Житлове приміщення; житло. *Її* [бабусю] *викинули до напівпідвальної кімнати, а наше помешкання забрала Вовчиха* (Сміл., Сашко, 1954, 79); *У Хоми думав* [Микола] *попросити притулку, поки знайде для себе щось краще. З помешканнями тепер ставало вже сутужніше* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 79); // Будинок або частина якогось приміщення, призначені для проживання кого-небудь. *Її помешкання складалося з просторого, ясного покою й ніші, де стояло її ліжко* (Фр., IV, 1950, 293); *Помешкання складається з трьох кімнат і великої кухні* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 114); // Певна, конкретна квартира чи кімната. — *Я живу у третьому корпусі, помешкання п'ятнадцять* (Собко, Любов, 1935, 32); // Приміщення, яке наймають на певних умовах для тимчасового проживання; квартира. *У нас у новій, недавно збудованій хатці мешкають Трегубови, а на долині якісь учительки найняли помешкання* (Л. Укр., V, 1956, 415).

2. Проживання в якому-небудь місці. *Швед відразу найшов своїх земляків, і вони прийняли його до себе на помешкання* (Ірчан, II, 1958, 256); *Зміркував Тарас, що ліпша яма в дебрі на вільнім свіжім повітрі, ніж таке помешкання поміж сотками різного народу* (Ков., Світ.., 1960, 60).

ПОМИГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* Мигати якийсь час. *Літак помигав вогниками.*

ПОМИГОТІ́ТИ, ти́ть, *док.* Підсил. до **помигті́ти.**

ПОМИГТІ́ТИ, ти́ть, *док.* 1. Мигтіти якийсь час.

2. Мерехтіти якийсь час.

ПОМИ́Й, поми́й *і* поми́їв, *мн.* 1. Вода від миття посуду з залишками їжі, рештками продуктів і т. ін. *Кабан лає, що помий немає* (Номис, 1864, № 12720); *На позаливаній долівці стояв цебер, повний помий* (Коцюб., I, 1955, 64); // Брудна вода після прання або миття чого-небудь. *Проходить Орина з великим відром помиїв, виливає їх десь за тином і повертається* (Собко, П'єси, 1958, 28).

2. *перен.* Рідка недоброякісна несмачна страва. — *Хай уже ця розкіш вам, а на гурт дайте хоч людський куліш, а не помиї,— спокійно і уперто вів своєї Іван* (Стельмах, I, 1962, 235); — *З шахти не вилазиш, а додому прийдеш, тобі якісь помиї підсунуть* (Ткач, Плем'я.., 1961, 84).

◇ **Вилива́ти (ви́лити** *і т. ін.*) **поми́ї** *на кого* — **те** саме, що **Облива́ти (обли́ти) грязю́кою (поми́ями, бру́дом** *і т. ін.*) (*див.* **облива́ти**). *Русевич, виступаючи вдруге, почав з того, що постарався вилити на своїх противників якнайбільше помиїв* (Шовк., Інженери, 1956, 334).

ПОМИ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **поми́ї.** *Помийні зливки;* // Признач. для помиїв. *Запряжена гнідим з віддїлка, стоїть у дворі вона* [бідарка], *неподалік від помийної ями* (Гончар, Тронка, 1963, 130).

ПОМИ́ЙНИЦЯ, і, *ж.* 1. Кругла чи довгаста посудина для зливання помиїв. *Вона вилила з ночовок у помийницю луг* (Н.-Лев., II, 1956, 286); *Тимко набрав у кухоль води, повів Марка до помийниці* (Тют., Вир, 1964, 365); *Олена з-під носа чоловіка вихоплює миску,.. а потім завзято вихлюпує в помийницю всю страву* (Стельмах, I, 1962, 570).

2. *перен., заст.* Жінка, яка служить у кого-небудь дома; наймичка. — *Скажи їй,— говорила Ганка швидко і гнівно,— нехай мене не зачіпає, я не її помийниця!* (Фр., I, 1955, 84); — *Лучилася така помийниця* [Грицькові], *що не то роботи з неї, але й доброго слова нема* (Март., Тв., 1954, 62); // *зневажл.* Уживається як лайливе слово. [Х и м к а:] *Не моє діло? Ох ти, помийнице гидка!* (Мирний, V, 1955, 240); [Л ю д и:] *Усипать їй канчуків з півсотні, то не буде така язиката! Бач, що каже? Панська помийниця!* (Вас., III, 1960, 418).

ПОМИ́КАТИ, поми́каю, поми́каєш *і* поми́чу, поми́чеш, *док., перех.* 1. Розчесати льон або коноплі, пов'язавши в мички і приготувавши для прядіння. *На́ тобі круг прядива: щоб ти його пом'яла, потіпала і в мички помикала* (Сл. Гр.).

2. Ми́кати якийсь час.

ПОМИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. *неперех.* Деспотично розпоряджатися ким-небудь; попихати. *Будуть мною помикати, Стануть з мене глузувати* (Метл. і Кост., Тв., 1906, 53); [С о х в і я С т а н и с л а в і в н а:] *Чи довго ще будуть помикать нами гнобителі? Хто ж захистить.. од кровопивців?!* (Кроп., IV, 1959, 218).

2. *перех., перен., розм.* Приваблювати до себе; // *безос.* *Не видно моєї хати, тільки видно грушу, Туди ж мою помикає щовечора душу* (Чуб., V, 1874, 61).

3. *неперех., перен., розм.* Дуже швидко пересуватися; поспішати. *Вертаєшся, було, то наче ззаду чорт доганяє,— так помикаєш* (Свидн., Люборацькі, 1955, 24); // *чим.* Вправно діяти. *Ой поїхав мій миленький у ліс по дереве, Утне мені куделечку, любе мов серце. Утне мені куделечку з сіма* [сьома] *зубочками, Буду прясти, помикати білими ручками* (Коломийки, 1969, 21).

ПОМИКИ́ТИТИ, и́чу, и́тиш, *док., розм.* Микитити якийсь час.

ПОМИ́ЛИТИ, лю, лиш, *док.* 1. *перех.* Натерти милом що-небудь змочене водою. *Помилити сорочку;* // Намилити все або багато чого-небудь. *Помилити всю білизну.*

2. *перех. і без додатка.* Милити якийсь час.

ПОМИ́ЛИТИСЯ, люся, лишся, *док.* Натертися милом.

ПОМИЛИ́ТИСЯ *див.* **помиля́тися.**

ПО́МИЛКА, и, *ж.* 1. Неправильність у підрахунках, написанні слова і т. ін. *Юзя робила вже тільки ті орфографічні помилки у французькому письмі, які робила сама вчителька* (Л. Укр., III, 1952, 662); *Лист був дуже хороший і чисто написаний, без жодної помилки й кляксі* (Донч., VI, 1957, 48); // Неправильність, неточність у якому-небудь механізмі, пристрої, в якійсь схемі, карті і т. ін. *Відшукуючи на картах помилку за помилкою, Кармазин за кожним разом доповідає про це комбатові з неприхованим обуренням* (Гончар, III, 1959, 275).

2. Неправильність у вчинках, діях і т. ін. — *Нам доводиться не раз бачити вас.. як члена земства, котрий перший указував то на наші помилки, то на наші ще нові нужди* (Мирний, III, 1954, 284); *Треба Гната прикрутити так, щоб він визнав свої помилки і припинив чинити неподобства!* (Тют., Вир, 1964, 162); // Неправильна думка, хибне уявлення про когось, щось. [В а с и л ь:] *І все те — одна мана, всі мої жадання, надії — гірка помилка* (Мирний, V, 1955, 99); *Павлу*

Сергійовичу здалося, що трапилась помилка, що цю людину він бачить уперше (Дмит., Розлука, 1957, 292); *Історичний досвід показує, що помилки в оцінці суті епохи ведуть до практично-політичних помилок у керівництві революційним рухом трудящих* (Ком. Укр., 10, 1960, 14).

Попада́ти в помилки́ — помилятися. *Мені тільки здається, що д. Ганкевич де-не-де мимоволі несподівано сам попадає в ті самі помилки, які поборює у своїх противників* (Л. Укр., VIII, 1965, 270).

ПОМИЛКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **по́ми́лка;** який містить у собі помилку. *Ваші розрахунки помилкові. Все це треба робити наново* (Рибак, Час.., 1960, 657).

ПОМИЛКО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **помилко́вий.** *Необхідно .. підкреслити помилковість деяких думок про те, що урок з фізичного виховання.. нібито є лише відпочинком* (Шк. гігієна, 1954, 130).

ПОМИЛКО́ВО. 1. Присл. до **помилко́вий.** *У нас ще водяться люди, які помилково вважають, нібито в нашій країні не в пошані гостра й принципова критика* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 194).

2. Без певної мети, без певного наміру; ненароком. *Зазначте, що помилково вона* [повість] *пущена тільки за одним моїм підписом* (Мирний, V, 1955, 433); *На плечах у нього міцно сидить рухлива лобата голова, яка.. готувалася людині-велетневі, а опинилася помилково у Маковейчика* (Гончар, I, 1954, 48).

ПОМИ́ЛУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поми́лувати.** — *Ти ще можеш бути помилуваний. Останнє слово за губернатором* (Ірчан, II, 1958, 102); // **поми́лувано,** *безос. присудк. сл. В останню мить їхню колону теж розділено, відокремлено тільки передніх,.. а решту зупинено на форумі чи то в очікуванні черги, а чи й помилувано* (Загреб., Диво, 1968, 324).

ПОМИ́ЛУВАННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **поми́лувати** 1. *Зрадникам народу нема помилування—ні їм, ні роду* (Укр.. присл., 1955, 414); — *Мене радять,— казав пацанок з дитячим довір'ям,— щоб я послав прохання до цариці про помилування* (Вас., I, 1959, 77); *Рєпніна була надійним другом. Не побоялася вона написати Орлову, добиваючись помилування або принаймні дозволу йому* [Т. Г. Шевченку] *малювати* (Тулуб, В степу.., 1964, 482).

2. Рішення про звільнення від кари або про пом'якшення покарання за злочин. [Меланка:] *В мене ж наказ — помилування Сеїці — І цей огонь, дивись, я донесла* (Коч., П'єси, 1951, 249); — *Он, кажуть, помилування уже оголосили для тих, хто добровільно вийде з лісів* (Гончар, II, 1959, 260).

ПОМИ́ЛУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Простити кому-небудь провину, виявити поблажливість до когось. *Краще десять винних помилувати, ніж одного невинного покарати* (Укр.. присл.., 1963, 145); *Її серце чує, що, коли син прийде, припаде до ніг старого, повиниться у всьому,— батько і помилує, і пожалує* (Мирний, IV, 1955, 42); *Ганні здалося, ніби в голосі його вже звучить прохання помилувати, простити* (Собко, Справа.., 1959, 206); // Виявити жалість, милосердя до кого-небудь. — *Не плач, голубко; проси пильніш.. пана справника; він помилує; може, зоставить Левка дома* (Кв.-Осн., II, 1956, 269); *Розмазуючи кров на обличчі,.. Кирило заголосив так, ніби він ховав оце одразу весь рід свій: — Ой, помилуйте, помилуйте, пожалійте* (Кос., Новели, 1962, 188).

◇ **Бог (госпо́дь) поми́лував** — кому-небудь пощастило, вдалося уникнути чогось неприємного. *І досі страшно, як згадаю. Хотів палати запалить Або себе занапастить, Та бог помилував...* (Шевч., I, 1951, 397).

2. Відмінити або пом'якшити кару, до якої присуджений обвинувачений. [Фортунат *(пошепки):*] *Стривай, добродію...* [Семпроній:] *А що?* [Фортунат:] *Та... тев... чи суд помилував би..?* (Л. Укр., II, 1951, 477); *Вмираючому завжди кажуть, що він видужує, а засудженому до страти, що його помилують* (Тулуб, В степу.., 1964, 46).

3. *у знач. встави. сл.* **поми́луй, поми́луйте,** *розм.* Уживається для вираження незгоди, заперечення у знач.: та що ти (в и). — *Помилуйте! — йому Ягнятко каже,— На світі я ще й году не прожив* (Гл., Вибр., 1951, 40).

ПОМИЛУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Док. до **милува́ти** 1. — *Ходи, тебе я помилую, Прижму до серця —поцілую...* (Котл., I, 1952, 145).

2. Милува́ти якийсь час.

ПОМИЛУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* 1. Помилува́ти один одного. *Поцілуймося, Помилуймося, Хто кому рад* (Чуб., IV, 1877, 239).

2. Милуватися один з одним якийсь час.

3. *ким, чим, з кого — чого, на кого — що і без додатка.* Милуватися ким-, чим-небудь якийсь час. *Всі, хто має хоч хвилиночку зайву, мерщій сунуть на улицю дихнути повітрям вільним, помилуватися світом ясним* (Мирний, III, 1954, 258); *Перед тим, як вийти на вулицю, вони постояли трохи у під'їзді, помилувалися чистотою засніженої досвітньої вулиці* (Мур., Свіже повітря.., 1962, 124); *Рідко хто пройде тут помилуватися з осіннього моря, що цілий час шумить непривітно й одноманітно* (Мик., I, 1957, 116); — *А тут помилуйтеся, які красунчики! — захоплено казав Бутаков, зупинившись над жовтенькими пухнастими пташенятами* (Тулуб, В степу.., 1964, 392).

ПОМИЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПОМИЛИ́ТИСЯ,** милю́ся, ми́лишся, *док.* 1. Допускати неправильність у підрахунках, написанні слова і т. ін. *Баба Зінька скінчила мотати пряжу й почала лічити чисниці та пасма, але помилялась* (Н.-Лев., VI, 1966, 362); [Жена:] *Щоб ви мені завтра не помилялись, чуєте? Щоб пам'ятали, що тьма єгипетська, а башня вавилонська* (Кроп., II, 1958, 415); *На щотах* [рахівниці] *як озьме* [візьме казначей], *та зернятка, мов горіхи, пересипа і ні в одній копійці не помилиться* (Кв.-Осн., II, 1956, 138); — *Це аби, Тимофію, нам ще півдесятини прирізали — було б аж п'ять, рівне число. — Ти диви — і не помилилась,— засміявся Тимофій* (Стельмах, II, 1962, 174); // *тільки док., на що.* Недорахуватися якоїнебудь суми; недодати чи передати якусь суму. *Помилитися на п'ять карбованців.*

2. Неправильно робити що-небудь. — *От я взяв та й приїхав. І не помилився* (Н.-Лев., II, 1956, 70); — *Мене не треба вчити, як себе поводити з дівчатами. Я .. ніколи не помиляюсь* (Ю. Янов., II, 1958, 70); *Розенберг може думати про себе так: тричі він помилявся; але ж помиляться саме той, хто щось робить, чогось шукає, чогось прагне* (Шовк., Інженери, 1956, 78); // Неправильно думати, викривляючи істину. *Здається, коли не помиляюсь, на першому місці стояло питання про душевну фізіономію моїх родичів* (Коцюб., III, 1956, 286); *Мамаша помиляється, єсть і там* [у Швейцарії] *лікарі не гірші віденських* (Л. Укр., V, 1956, 409); — *Ви трохи помиляєтеся, коли кажете, що стояча вода — мертва* (Чаб., Тече вода.., 1961, 95); *Явдоха помилилась. Чоловік таки впізнав її* (Донч., III, 1956, 12); // *також у кому.* Створювати неправильну думку про когось. *Він упевнився, що помилявся у своїй дружині* (Мирний, V, 1955, 423); *Може людина помилитися в людині, але не можуть народи помилятися в народах* (Довж., III, 1960, 9); // Допускати неправильність у передбаченнях. [Джен:] *Не розраховуйте на мою*

допомогу, містер Гібсон. Ви помиляєтесь — Таня ніколи не посягне на наші заводи (Собко, П'єси, 1958, 102); *Раптом приємний баритон спитав з помітним польським акцентом: — Якщо не помиляюся, пан є поет Тарас Шевченко?* (Тулуб, В степу.., 1964, 126).

3. Переплутувати що-небудь з чимсь однорідним або подібним. *Заграничний політик, вернувши опівночі додому, напотемки.. помилився дверми і замість до свойого* [свого] *передпокою заблудив до кухні* (Фр., IV, 1950, 38); *Може, вона помилилась і попала не в ту хату?* (Коцюб., I, 1955, 380); — *Може, людина й помиляється, приймаючи на дорозі стовп за чоловіка* (Тют., Вир, 1964, 141); // Одну особу вважати за іншу, подібну чим-небудь до першої. *Князівні одразу здалось, що то Улас, але вона придивилась до очей і примітила, що помилилась* (Н.-Лев., III, 1956, 295).

ПОМІ́МО, *прийм., з род. в., розм.* 1. Уживається при позначенні особи, предмета, явища і т. ін., без участі, наявності яких щось відбувається, здійснюється і т. ін. *..той не соціаліст, хто чекає здійснення соціалізму помимо соціальної революції і диктатури пролетаріату* (Ленін, 30, 1972, 144).

2. Уживається при позначенні особи, предмета, явища і т. ін., крім яких наявні інші особи, предмети, явища і т. ін. *Звичайно, і помимо цього є в нього про що розповісти: три роки війни!* (Головко, II, 1957, 492).

◇ **Помі́мо моє́ї** (**своє́ї** *і т. ін.*) **во́лі** — несамохіть, незалежно від власного бажання. *Взагалі не ідеалізуйте мене, я навсправжки кажу, що я сього боюся, я вже раз падала з п'єдесталу, зробленого помимо волі моєї* (Л. Укр., V, 1956, 169); *В такі хвилі Маруся якось помимо своєї волі поглядала на Юрчика* (Хотк., II, 1966, 264); *Олег відчув, що його літак, підіймаючись вгору, разом з тим помимо його волі став круто звертати ліворуч* (Ле, Клен. лист, 1960, 67).

ПОМІ́МРИТИ, рю, риш, *док., перех. і неперех.* Мимрити якийсь час.

ПО́МИН, у, *ч., заст.* Те саме, що **по́минки.** *Мовчки вернули* [селяни] *на помин,.. Якось не складувавсь гомін, Навіть дяки не пили* (Граб., I, 1959, 137).

◇ **І по́мину нема́є про** *кого—що:* а) уже й не згадують, не говорять про кого-, що-небудь. *За велетнів і помину немає;* б) немає ніяких ознак наявності, існування чого-небудь; **На по́мин душі́** *чиєї:* а) у релігійних обрядах — на молитву за померлого. *Він думав передати їх* [гроші] *в церкву на помин душі небіжчика* (Н.-Лев., II, 1956, 214); б) щоб пам'ятати, не забувати про кого-, що-небудь; **Нема́є** (**не було́**) **і в по́мині** — зовсім немає (не було), не існує (не існувало).

ПОМИНА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. *заст.* Стос. до поминання, поминок. *Під одноманітне читання дячка й незлагоджений спів хору в домі Головатих стукотіли ложі, готувалися страви для поминального обіду* (Добр., Очак. розмир, 1965, 302); // Призначений для поминання, поминок. *Власними коштами сівчок накупив* [брат]; *з власного дерева новеньку труну зробив; поминальної куті з торішньої пшениці дві мисочки наварив* (Ковінька, Кутя.., 1960, 25).

2. Який містить згадки про померлого. *Коли помер Павло Григорович Тичина, Василь Захарович* [Тур] *виступив з поминальним словом* (Вітч., 12, 1968, 152).

ПОМИНА́ЛЬНИК, а, ч. 1. Книжечка або зошит із списком імен для поминання їх у церкві. *Хто його зна, де він брав ті прізвища! Неначе зумисне позаписував їх у своєму дурному поминальникові* (Н.-Лев., IV, 1956, 312).

2. *розм.* Учасник поминок. *З кладовища поверталися сумними табунцями, стиха розмовляючи. Поминальників було небагато, всі вмістилися за одним столом* (Мушк., День.., 1967, 148); *Коло поминальників роїлася дітвора. Одного* [хлопця].. *привели до столу.— Оце сиротинка* (Довж., III, 1960, 388).

ПОМИНА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **помина́льник** 2.

ПОМИНА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **помина́ти** [1]. *Од Катрі такий самий лист одібрали, що: «Молитимуся за материну душу, а гроші на поминання віддала — будуть поминать, гріхи будуть одпрощувати»* (Вовчок, I, 1955, 252); — *Сьогодні не поминання в нас, а весілля. Тож будемо про життя й про радість думати* (Довж., I, 1958, 340); *Змальовує* [О. Довженко] *в цьому оповіданні* («Тризна») *сцену поминання селянами і бійцями своїх загиблих від рук фашистів земляків, воїнів, що впали в бою за визволення села* (Вітч., 9, 1969, 166).

2. Те саме, що **помина́льник** 1.

ПОМИНА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОМ'ЯНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док., перех. і без додатка.* 1. Відаючи шану, називати кого-, що-небудь. *Видаючи його* [альманах] *на спомин Котляревського, буде великим гріхом не пом'янути нашого першого драматичного письмовця драматичним утвором* (Мирний, V, 1955, 374); *Коли у Зубівку ми прибули З грузинськими гостями, з посланцями Од всіх трудящих рідної Москви, Щоб пом'януть ім'я Гурамішвілі,— Назустріч вийшли з квітами дівчата, І виступили повагом три діди, Три чисті білі хліби несучи* (Рильський, III, 1961, 106).

◇ **Не помина́ти** (**не пом'яну́ти**) **ли́хом, лихи́м** (**пога́ним** *і т. ін.*) **сло́вом** *кого:* а) не згадувати про когось погано.— *Жінко моя кохана! не поминай лихом мене, безщасного* (Вовчок, I, 1955, 29); — *Матір побачиш — кланяйся. Хай не поминає лихом дочку свою непутящу* (Гончар, II, 1959, 260); б) ввічлива форма прощання з ким-небудь.— *Не поминай лихом, лейтенанте! — попрощався моряк із своїм і Харківська благодійником* (Голов., Тополя.., 1965, 14); **Помина́ти** (**пом'яну́ти**) **до́брим** (**незли́м** *і т. ін.*) **сло́вом** *кого* — з повагою, пошаною згадувати кого-небудь. *Хто вік по-божому прожив, Ніколи зла і кривди не чинив, Того до смерті будуть поважати І добрим словом поминати* (Гл., Вибр., 1951, 104); *В сім'ї вольній, новій поминаємо сьогодні Тараса* [Шевченка] *незлим тихим словом* (Тич.. III, 1957, 84); *Щоб там* [на могилах загиблих воїнів] *і клумби були, і квіти були, і лавочки, щоб можна було посидіти та добрим словом героїв пом'янути* (Вишня, I, 1956, 360).

2. *заст.* Пригадувати (у 1 знач.). *Поминаючи мак, їжте й так* (Номис, 1864, № 12004); — *Випиймо, о. Мойсей, як ми колись випивали.. Пом'янімо дні наших веселих молодощів!* (Н.-Лев., I, 1956, 127); *Терентій не сумнівався, що Мар'ян знову навідається до оселі, щоб пом'янути в ній Фросину* (Стельмах, I, 1962, 183).

3. *розм.* Молитися за здоров'я живого або за упокій померлого. *Я ніколи не зачепила малої дитини, за всіх молюся богу, ще й Параску.. поминаю в молитвах* (Н.-Лев., II, 1956, 17); *Сяде* [Максим] *собі у садочку... І вдову згадає І за її грішну душу Псалтир почитає. Катерину о здравії Тихенько пом'яне!* (Шевч., II, 1953, 55).

◇ **Помина́ти** (**пом'яну́ти**) **пра́ведну** (**грі́шну** *і т. ін.*) **ду́шу** — молитися за померлого. *Діда Уласа як слід поховаємо, що від його грошей зостанеться — на церкву дамо, щоб поминали його праведну душу* (Мирний, IV, 1955, 258); *Хто посадить на могилі Червону калину? Хто без тебе грішну душу Поминати буде? Доню моя, доню моя, Дитя моє любе!* (Шевч., I, 1963, 26).

4. Справляти поминки, брати участь у поминках. *То було на самі проводи, і треба було через кладовище йти, де на гробках у той день усі поминають своїх ро-*

дичів (Кв.-Осн., II, 1956, 77); *Прийшли проводи. Треба, думаю, пом'янути свого покійничка* (Н.-Лев., III, 1956, 257).

◇ **Помина́й як зва́ли (зва́ти)** — про безслідне зникнення кого-, чого-небудь. [Н а ц і є в с ь к и й:] *Давай бог ноги від такого шлюбу. Піду наче у проходку і — поминай як звали!* (К.-Карий, I, 1960, 355); — *Настю поминай як звали. На другий рік по Коліївщині татари як погнали її в ясир, так і слід заходов* (Добр., Очак. розмир, 1965, 47).

ПОМИНА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОМИНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док.* 1. *перех.* Проходити або проїжджати повз кого-, що-небудь; минати. *Помипаючи садибу міського голови, Мічурін і його дружина не чули, що говорилось про них на повитій диким виноградом веранді* (Довж., I, 1958, 398); *Наче вихор, полетів Сірий під гору: поминаючи своє військо, Шахай знав, що все воно здригнулося* (Ю. Янов., I, 1958, 149); *Мій машталір, в'їхавши на двір, поминув мазанку і зупинив коней біля рубленої хати* (Стор., I, 1957, 225); *Гетьман поминув полковника і пішов до відчиненої хати* (Ле, Наливайко, 1957, 179); // Проплпвати повз кого-, що-небудь. — *Ми багато днів поминали островки. Я вже почав тинятися по палубі* (Ю. Янов., II, 1958, 84); *«Лахтак», поминувши маленький острівець, заходив у протоку* (Трубл., Лахтак, 1953, 37); // Обходити, обгинати кого-, що-небудь будь-яким транспортом, засобом і т. ін.; обминати (*див.* **обминати** [1] 1).— *Карпе! Держи-бо цабе! — крикнув батько на сина.— Поминай колесом отой каторжний горбок* (Н.- Лев., II, 1956, 275); // *перен.* Не зачіпати, не попадати (про предмет, яким ціляться в кого-, що-небудь). *Але подушка поминула його та влучила благочинного по голові* (Н.-Лев., III, 1956, 117); *Що ж ти* [куля] *рвалася з дула, Що ж мене ти поминула* (Мал., Запов. джерело, 1959, 89).

2. *перех.* Пропускати кого-небудь у дії, що розповсюджується на інших; обходити. *Мина почаствував горілкою передніше молодиць, а потім себе, а парубків поминув* (Н.-Лев., II, 1956, 120); *Мічурін почав роздавати членам ревкому яблука.. Дістав яблуко й Рябов. Узяв і зніяковів — йому здавалось, що Мічурін помине його* (Довж., I, 1958, 455); // Певними діями, засобами обходити що-небудь (про те, що заважає). *Уже з місяць Семен Федорович Коляда десятою дорогою обходив Маланчину хату, та біди своєї не поминув* (Зар., На.. світі, 1967, 403); *Вміло поминаючи цензурні рогатки, журнал* [«Плуг»] *навертав читачів до революційних ідей* (Рад. літ-во, 2, 1968, 76); // Пропускати певну стадію у розвитку чого-небудь. *Народи, які перебували до революції на стадії феодального і навіть патріархально-родового ладу, прийшли до соціалізму, поминувши капіталізм* (50 р. Вел. Жовтн. соц. рев., 1967, 16); // Навмисне пропускати що-небудь, не зачіпати чогось (у розмові, якомусь повідомленні і т. ін.). *Він розповів Міхонському зміст поеми,.. підносячи більше чудесні та фантастичні пригоди, а поминаючи побутові картини* (Фр., III, 1950, 34); *Сурмач поминає всі ці свої спогади* (Ю. Янов., IV, 1959, 42); — *Я помину причини, з яких сумні наслідки повстали, а сконцентруюся на самім результаті, котрий привів мене нині до вас...* (Коб., II, 1956, 317); // Залишати що-небудь поза увагою, не зважати на щось, не враховувати чого-небудь. *Поминаючи вже те, що самі оповідання* [«Громадські промисловці»] *написані не дуже вдатно, мова їх вражав занадто локальним характером* (Коцюб., III, 1956, 206); *Поминаємо докори з боку людей, подразнених у своїй амбіції тим, що ми відкинули їх власні вірші* (Фр., XVI, 1955, 333); *Розсердив мене «Вісник», поробивши з моєї статті цитати тільки про Стефаника і зовсім поминувши мою характеристику Ваших творів* (Л. Укр., V, 1956, 317).

3. *тільки док., неперех., заст.* Відійти в минуле, пройти (про час, певні події і т. ін.). *Скільки літ поминуло, прошуміло століть, І як пам'ятник слави — Запоріжжя стоїть* (Шпорта, Запоріжці, 1952, 66); // Закінчитися, завершитися. *Поминули й жнива* (Коцюб., I, 1955, 116).

ПОМИНА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.* 1. Пас. до **помина́ти** [1] 3. — *Ох, моя матінко! снився мені батенько! — Цур йому, доненько! поминаться хоче* (Номис, 1864, № 12812).

2. *діал.* Домагатися. *Як пішов же я до пана Поминатись плати, То він мене набив добре Да ще й випхав з хати* (Нар. лірика, 1956, 96).

ПО́МИНИ *див.* **по́минки.**

ПО́МИНКИ, нок, **ПО́МИНИ,**ів, *мн., кому, по кому і без додатка.* Обрядовий обід за упокій померлого після похорону або в день річниці його смерті. *У хаті Гайворонів порядкували старі бабусі, щось смажили і варили, сусіди зносили, хто що міг,— на поминки* (Зар., На.. світі, 1967, 47); *Люди вигадали поминки, щоб клопотами гамувати біль, щоб за сутнім утекти від померлого* (Мушк., День.., 1967, 43); *В ніжність передвесняного досвіту вплівся повів горілки, не тої, що веселить людей, а тої, що трудно п'ється на похороні чи поминках* (Стельмах, Хліб.., 1959, 8); *Тепер вона певна була, що Макар щось прирозумів, що поминки по Тетяні будуть до діла* (Л. Янов., I, 1959, 71); // *заст.* Такий обід, супроводжуваний молитвами за упокій померлого. *Тільки коржиків та колива з ситою На поминках душа ряди-в-годи лизне!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 128); *Було там усього, були там добрі помини нашому Тихонові* (Кв.-Осн., II, 1956, 129).

ПОМИНУ́ТИ *див.* **помина́ти** [2].

ПОМИНУ́ТИСЯ, не́ться, *док., заст.* Відійти в минуле, пройти (про час, певні події і т. ін.). *Поминеться коту масниця!* (Номис, 1864, № 5331); *Не нагадуй про страхи: поминулися вони* (Вовчок, I, 1955, 168).

ПОМИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОМЕ́РТИ,** мру́, мре́ш, *док.* 1. Переставати жити, ставати мертвим. *Добрі помирають, а діла їхні живуть* (Укр.. присл.., 1963, 162); [Д е м к о:] *Один змалку працює, у праці і помира, і дітям в нащадок зоставля одну тільки гірку працю...* (Кроп., II, 1958, 191); *Мати затялась на одному: «Як прийдеться помирати, то помремо на своїй землі»* (Стельмах, I, 1962, 509); *Як помер наш батько,.. оставив нам дев'ять пар волів полових, хороших* (Вовчок, I, 1955, 37); *Володимир Ілліч Ленін помер у Горках, — сказав він тихо, чітко вимовляючи кожне слово* (Довж., I, 1958, 472); // Гинути, звичайно передчасно (від підступних дій кого-небудь, в бою, від нещасного випадку і т. ін.). *По суті, Шевченко так само, як і Пушкін, помер від руки Миколи I* (Рильський, X, 1962, 38); // *рідко.* Здихати (про тварин).— *Чудо-юдо на весь світ, Це померла риба-кит!* (Перв., Казка.., 1958, 21); *Поки була жива стара кобила, все ж не було ще так трудно. А вже як вона померла...* (Хотк., I, 1966, 127).

Поме́рти на сухо́ти (на тиф *і т. ін.*), *заст.*— перестати жити внаслідок захворювання на сухоти, тиф і т. ін. *Батько їй* [її] *помер на сухоти, як вона ще дитиною була* (Л. Укр., V, 1956, 387).

◇ **Помира́ти (поме́рти) зо́ сміху** — дуже сміятися, реготати. *Олена тут же, мимоходом, приліпляла неудачливому претендентові таку латку або оповідала таку подробицю з його життя, що всі помирали зо сміху, і п'яний тікав під загальний регіт із корчми* (Хотк., II, 1966, 184); **Хоч лягáй та помирáй** — про дуже тяж-

ке, безвихідне становище. — *Самі знаєте, яке наше життя: все забирає німець* [фашист]. *Голі й босі, хоч лягай та помирай* (Тют., Вир, 1964, 438).

2. *перен.* Втрачати ознаки життя, ставати безжиттєвим; завмирати. *Все заростало, як заростало й помирало саме людське життя в господі* (Н.-Лев., I, 1956, 410); // Утрачати колишнє значення, колишню силу, важливість. *Отак живе собі село.., працює, плодиться, кохає, оре, сіє, годує хлібом світ, співає, сміється, плаче, помирає* (Довж., I, 1958, 70); *Коли помирає армія, то вона ладна з собою в могилу потягти ввесь світ, все добро, нажите людьми* (Томч., Жменяки, 1964, 283).

3. *перен.* Втрачати політичну або економічну могутність; занепадати. — *Стара, темна, личакова Росія померла й не воскресне* (Довж., I, 1958, 460); // Втрачатися, зникати. *Згинув славний Леонтович у досвітній час, Білі крила, як вітрила, залишив для нас. Слава славна не поляже, не помре в віках, Славен славний Леонтович хай живе в піснях!* (Рильський, III, 1961, 210); // *розм.* Переставати лунати; затихати. *Нехай січе мене пісок, І в'ялить сонце осяйне, І помирає голосок, Бо милий мій забув мене* (Мал., Листи.., 1961, 43).

4. *розм.* Втрачати сили, знемагати під дією якогонебудь сильного почуття, відчуття і т. ін.

ПОМИ́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **помири́ти.**

ПОМИРИ́ТИ, мирю́, ми́риш, *док., перех. і без додатка.* 1. Відновити згоду, мирні стосунки між тими, хто посварився або ворогує один з одним. *Як чорна Ївга полаялася з Тимофієм та й до ворожки ходила, щоб помирила* (Мирний, III, 1954, 32); *Василь Іванович помирив Мотрону Іванівну з чоловіком* (Ю. Янов., Мир, 1956, 23); *Усі намагання тьоті Тосі помирити дівчат пішли намарне* (Коз., Листи.., 1967, 31).

2. Спонукати терпляче зносити що-небудь, ставитися до когось; примирити. *Отак на мить передо мною Тюрму твій образ озарив, З гіркою долею земною, З життям пекельним помирив!* (Граб., I, 1959, 369); *Спільний сніданок і можливість перекинутись щирим словом з близькою людиною.. помирили Остапа з несподіваним випадком* (Коцюб., I, 1955, 343).

ПОМИРИ́ТИСЯ, мирю́ся, ми́ришся, *док.* 1. Припинити суперечки, ворожнечу або відновити добрі стосунки з ким-небудь. *У Кайдашевій хаті стала мирнота: свекруха помирилась з невісткою* (Н.-Лев., II, 1956, 345); — *Зараз же мені, Прохоре, помирися з Вірою, і щоб у моїй хаті більше колотнечі не було, а був мир та спокій* (Шиян, Баланда, 1957, 166); * Образно. [Парву с:] *Не може помиритись вода з олією* (Л. Укр., II, 1951, 352); // Встановити добрі стосунки, згоду між собою. *Зав'язалася спірка завзята... Не помирилися вперш молодята* (Шер., Дружбою.., 1954, 24); // Дійти згоди. *Помирилися всі на тому, щоб іти пішки* (Гончар, Таврія, 1952, 14); *Помирились на тім, що дочка мусила зливати батькові на руки, доки він умивався* (Ю. Янов., I, 1958, 156).

2. Терпляче поставитися до чого-небудь небажаного; примиритися. *Ну, що робити, прийдеться моїм шановним видавцям помиритися з невеликою стратою часу, що сталася не з моєї вини* (Л. Укр., V, 1956, 297); —*Це була державна людина,—сказав урочисто вчитель,— яка не помирилася з соціальним ладом, вирішила змінити його революційним шляхом* (Ю. Янов., II, 1954, 122).

ПОМИРШАВІТИ, ію, ієш, *розм.* Док. до **мі́ршавіти.** *Тісною і смутною здається їй своя хата; рідне село наче принижчало, помиршавіло* (Мирний, III, 1954, 114).

ПО́МИСЕЛ, ПО́МИСЛ, слу, *ч., книжн.* Думка, супроводжувана певним наміром, замислом. *Слухавши такії його речі, Наум дуже злякавсь, бо думав, чи нема у нього помислу, щоб.. самому собі смерть заподіять* (Кв.-Осн., II, 1956, 92); *Я проголосую, мамочко, всім серцем своїм, всіма помислами за владу Радянську — найправдивішу в світі...* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 140); * Образно. *Де б не йшов І де б не знав чужі краї, Я бережу її* [Вітчизни] *любов, Труди і помисли її* (Мал., Звенигора, 1959, 318); // Заглиблення думками в що-небудь; міркування. *Він помислом своїм народних дум глибини Проник і освітив, добувши з тих глибин Все найкоштовніше,— і звідти виніс він І мрію життьову народу України* (Бажан, Нашому юнацтву, 1950, 35).

ПО́МИСЛ *див.* **по́мисел.**

ПОМИСЛИ́ВИЙ, а, е. Який від усього чекає небезпеки, неприємності; недовірливий, хворобливо підозріливий. *Після недавньої чуми, яка скосила в Москві понад чотири п'ятих усієї людності, цар став обережний і помисливий* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 518).

ПОМИСЛИВІ́СТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **поми́сливий.** *Встановлена чимала кількість індивідуумів дуже емоціонально нестійких. Їм властива занижена оцінка своїх якостей, помисливість* (Рад. Укр., 1. II 1969, 2).

ПОМИ́СЛИТИ *див.* **помишля́ти.**

ПОМИ́ТИ, йю, йєш, *док., перех. і без додатка.* Очистити від бруду водою або іншою рідиною. *Посадивши коровай та шишки в піч, молодиці помили руки, заслали столи скатертями* (Н.-Лев., III, 1956, 73); — *Візьми, дитино, відерце та принеси мені води з Ташані, бо треба картоплю помити* (Тют., Вир, 1964, 232); *Корабельний кок.. тільки що нагодував команду, помив та сховав посуд і порається на камбузі* (Ткач, Жди.., 1959, 39); // *розм.* Попрати (білизну, одяг і т. ін.). [Х и м к а:] *Переказував* [панич], *щоб прийшла узять сорочки помити* (Мирний, V, 1955, 245).

Поми́ти ха́ту (каза́рму *і т. ін.*) — очистити від бруду водою підлогу в хаті, казармі і т. ін. *У свят-вечір гранку не вивели солдатів на муштру, а наказали чисто прибрати й помити казарму* (Тулуб, В степу.., 1964, 198).

ПОМИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поми́ти.** *За тією горбиною.. стирчали оточені колючим терном, обвітрені й помиті дощами руїни* (Юхвід, Оля, 1959, 33); // *у знач. прикм. Біла скатірка на столі та помиті лави аж сяяли чистотою* (Коцюб., I, 1955, 53); *Врешті коли уже час настав їм додому вертатись, Мулів вони запрягли й поскладали одежу помиту* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 116).

ПОМИ́ТИСЯ, йюся, йєшся, *док.* Миючись, очистити себе від бруду. *Помившись холодною водою, вона почала вбиратись перед дзеркалом в давно забуте, здавалось, дівоче вбрання* (Довж., I, 1958, 329); *Степан ще пішов додому, помився біля криниченого жолоба, переодягнувся і лише тоді попрямував до Ольги* (Стельмах, II, 1962, 153).

ПОМИШЛЯ́ТИ, яю, яєш, *недок.,* **ПОМИ́СЛИТИ,** лю, лиш, *док.* 1. *без додатка.* Розмірковувати над чим-небудь. *Не візьму Марти я й сам,— помишляю, та й роздумався, як би її взяти...* (Вовчок, VI, 1956, 240); *Та так собі подумав, так помислив: «А чи не краще б було, Коли б ти, братику мій, Ясне сонечко, та по-зимньому іходило?»* (Тич., I, 1957, 49); *Тільки він отак помислив, справи всі свої обчислив, як побачив тую ж мить — Біля нього цар стоїть* (Перв., Райдуга.., 1960, 154).

2. *про що, за що, об чім, о чім, також з інфін.* Мріяти про щось, думкою пориватись, прагнути до здійснення чого-небудь. *Як тілько що восток* [схід] *зардівся, Світилка Фебова взійшла, То Турн тогді* [тоді] *уже наївся, Оп'ять о битві помишляв* (Котл., I, 1952, 230); *Вона помишляла покинути нудну амбулаторію* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 251); *Ні про який розбій не помишляю. Живу — двері навстіж для всіх добрих людей* (Жур., Вечір.., 1958, 358); // У думках зосереджуватися на чому-небудь. *На що не гляну, про що не помислю —*

усе гведу на одно... (Коцюб., I, 1955, 110); *А Варка у дворі щовечора — .. чи добре, чи недобре се було — вона того не питалася, вона й разу об тім не подумала, не помислила* (Вовчок, I, 1955, 171).

3. *із спол.* що. Мати певну думку, вважати. *Не помисли, моя ти порадо, Що до тебе я став не таким* (Стар., Поет. тв., 1958, 52); *Коли тебе нараз вагання тінь огорне, Коли помислиш ти, що в безвихідь зайшов, — Над книгами його* [М. Горького] *ти нахилися знов, Життя його згадай, як юність, неповторне* (Рильський, II, 1960, 301).

4. *тільки док., розм.* Глибоко подумати над чимнебудь. — *Помисли лишень, Галю, коли ми усі підемо у наймити, так усі чоботи собі покупимо, а тобі вже найкращі* (Вовчок, I, 1955, 293); *Краще помислити, як скласти йому звіт про розгром банди, скільки.. відвести місця Нечуйвітрові, а скільки й собі...* (Стельмах, II, 1962, 248).

5. *тільки док., за кого — що, про кого — що, розм.* Потурбуватися про кого-, що-небудь. *Наймит усім вслугує,.. купцям годить, чужим людям прислугує, то й ті не приймають за добре, і разу не подякують, може, ніколи за душу живу його не помислять* (Вовчок, I, 1955, 309).

ПОМІДО́Р, а, *ч.* 1. Однорічна овочева рослина родини пасльонових з перев. червоними або жовтими їстівними плодами. *Цей шкідник* [стеблова нематода], *крім картоплі, може розвиватись і на інших рослинах — помідорах, чорному пасльоні, хмелі, м'яті тощо* (Наука.., 8, 1959, 36); *Я в своїй вандальській заїлості не розбирав, чи нищу шкідливі ростини, буйяки, кропиву, осет та лопухи, чи пожиточні — буряки, фасолю, помідори* (Фр., IV, 1950, 225).

2. Соковитий плід цієї рослини. *Штучно достиглий помідор ніколи не матиме тієї.. соковитості й того аромату, ніж той, що дійшов на грядці* (Вільде, Сестри.., 1958, 335); *У полумисках височіли купи червоних помідорів, зелених огірків* (Зар., На.. світі, 1967, 30).

ПОМІДО́РНИЙ, а, е. Прикм. до **помідо́р.** *Витрата води з грунту на помідорному полі в різні періоди росту і розвитку рослин не однакова* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 177); *Помідорний кущ;* // Пригот. з помідорів. *Помідорний сік.*

ПОМІДО́РОВИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **помідо́рний.** *Старий Бриль, вихиливши ще один кухоль помідорового розсолу, ..витер вуса* (Смолич, Мир.., 1958, 19).

ПОМІДО́РЧИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **помідо́р.** *А ось і водичка мінеральна й помідорчики* (Автом., Щастя.., 1959, 10).

ПОМІ́Ж, *присл., діал.* 1. Поряд.

2. Підряд. *У трьох дворах поміж вигинула скотина* (Сл. Гр.).

ПОМІ́Ж, *рідше* **ПОМЕ́Ж,** *прийм.* Уживається з род., знах. і оруд. відмінками. Сполучення з **поміж** виражають:

Просторові відношення

1. *з оруд., рідше з род. і знах. в.* Уживається при означенні просторового розташування предмета або вияву дії посередині чого-небудь. *І ще довго потім було чуть музики та співи між вербами та поміж хатами* (Н.-Лев., II, 1956, 182); *Поміж небом і землею рухались і рухались два живі вогники* (Стельмах, I, 1962, 630); *Скільки оком скинеш — леліє Дніпро, вигинаючись помежи горами* (Коцюб., III, 1956, 45); *Тополі цвіт, тополі цвіт. Вода в цвіту. Шепоче вітер поміж віт* (Сос., II, 1958, 148); *Відси вела польова стежка геть-геть поміж вісви на гору* (Фр., III, 1950, 457).

2. *з оруд., рідше з род. і знах. в.* Уживається при означенні місця, куди спрямована або де відбувається дія. *Два хлопці, зачепивши* [щуку] *лозиною поміж жабрами, понесли її* (Мирний, I, 1954, 313); *«...Трудно мені без нього буде. Ох, трудно!» — з жалем думав Оксен, то скидаючи шапку, то зодягаючи її, то закурюючи, то не торкаючись губами цигарки, зовсім забуваючи, що вона димить у нього поміж пальцями* (Тют., Вир, 1964, 205); *Еменé скинула з ніг капці, затиснула поміж коліна червоні шаровари й почала мити ноги* (Коцюб., I, 1955, 285); *Вставлено у вікна другі рами, Вата і калина поміж рам, Знову стали діти школярами, І синиця дзвонить школярам* (Рильський, III, 1961, 315).

Часові відношення

3. *з оруд. в.* Уживається при означенні явищ, подій і т. ін., в проміжок часу між якими відбувається, здійснюється або має місце що-небудь. *Почала рута проростати й поміж сумуванням нашої Оленки* (П. Куліш, Вибр., 1969, 280).

Об'єктні відношення

4. *з оруд. і род., рідше із знах. в.* Уживається при означенні осіб, предметів, які вступають у взаємодію, в якісь відношення одне з одним або перебувають у якихсь стосунках. *Він, Йон, і радніший би посватати Гашіцу, так що ж, коли батьки ворогують поміж собою і нізащо не пристануть на це* (Коцюб., I, 1955, 245); *Безхлібні дівчата* [буржуазної Угорщини] *розчаровано шепотілися поміж себе* (Гончар, III, 1959, 269); *Там усе просто й більш зрозуміло, аніж дома, де чомусь нема братолюбія* [братолюбності] *поміж синами, на яких він здав господарство* (Стельмах, I, 1962, 316); *Ще довго після того була поміж нас мовчанка* (Ю. Янов., V, 1959, 140).

5. *з оруд. і род. в.* Уживається при означенні осіб, предметів, явищ, які прирівнюються, зіставляються один з одним. *Чув вона поміж гомоном, говіркою та сваркою — чийсь голос її вговоряє: «Не плач, дівчино, і не бійсь!»* (Вовчок, I, 1955, 359); *Яків і досі не міг простити своєї поразки Степану Васильовичу, який у суперечці назвав його недозрілим серцем, що в міру чесно борсається поміж гетьманською булавою, хуторянськими ідеалами і дрібним культурництвом* (Стельмах, I, 1962, 490).

6. *із знах. і оруд. в.* Уживається при означенні якоїнебудь групи осіб, предметів, явищ, серед яких щось розподіляється. *Перед дверима богині, під дахом високого храму, Сіла на троні вона, в оружному колі вояцькім. Суд вирікала, закони заводила і поміж людьми То постановою, то жеребком розкладала роботи* (Зеров, Вибр., 1966, 236).

Означально-обставинні відношення

7. *з оруд. і род. в.* Уживається при означенні однорідних осіб, тварин, предметів, явищ, в оточенні яких знаходиться предмет мовлення або відбувається яканебудь дія; відповідає за знач. прийм. с е р е д. *Поміж повітовим панством наша сім'я лічилася за людей середнього достатку* (Мирний, IV, 1955, 334); *Не було в околишніх селах такого ярмарку, щоб на ньому поміж худобою не товкся старий Гнат зі своїм виводком* (Стельмах, Хліб.., 1959, 73); *На арену вийшли морські гімнасти.. Поміж моряків* [була одна] *дівчина* (Ю. Янов., II, 1958, 139); *Господарка, приховуючи приязною усмішкою свою заклопотаність, метушилася поміж гостей* (Досв., Вибр., 1959, 254); // Уживається при означенні осіб, тварин, предметів, явищ, до числа яких входить предмет мовлення. *І довелося ж, добродію, спекти мені доброго рака, як знайомі вказали, що ще в 1895 році,*

поміж другими метеликами, що випускає Чернігів, на всю Україну,— з'явилися Ваші оповідання (Мирний, V, 1955, 378); *Його жінка Настя стоїть поміж молодицями* (Тют., Вир, 1964, 328); *І в російському, і в українському малярстві відчувається відгомін захоплення українським історичним епосом. Згадаймо хоча б славетні картини Рєпіна і поміж них славетних «Запорожців», роботи Васильківського, Самокиша, Сластьона, нашого сучасника Їжакевича* (Рильський, IX, 1962, 217).

ПОМІ́ЖНИЙ, а, е, *діал.* Суміжний. *Іноді буває так як одрізане село од других поміжних сел і обличчям, і одежею, і мовою* (Сл. Гр.).

ПОМІЗЕРНІ́ТИ, іє. Док. до **мізерні́ти.** *Витрати помізерніли.*

ПОМІЗКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Глибоко, всебічно, серйозно обдумати, добре подумати. *Коли хочеш що казать — перш помізкуй, як почать* (Номис, 1864, № 14205); *Свою ниву швидко вправили, довелося всім помізкувати, як далі бути* (Горд., Чужу ниву.., 1947, 256); *Якийсь невідомий залізничник, видно, добре-таки помізкував, виробляючи для прямого вагона найзручніший маршрут* (Гончар, Дорога.., 1953, 45).

ПОМІЛІ́ТИ, іє. Док. до **мілі́ти.** *Ущухли грози і відкрасувались Ясні веселки. Помілів Дніпро* (Вирган, В розп. літа, 1959, 148).

ПОМІЛІ́ШАТИ, ас. Док. до **мілі́шати.** *Відомо також, що в центрально-чорноземних областях за останні 300 років багато які річки помілішали і стали куди коротшими* (Наука.., 7, 1967, 59).

ПОМІНИ́ТИ, ню́, ни́ш, *док., діал.* 1. Пообіцяти. *Він обіцяв присадкуватому клинчик на отаву, а старенькому тихцем помінив дати п'ятку* (Март., Тв., 1954, 182).

2. Загадати. *Як зацвіте вишня на св. вечір —збудеться, на що помінила* (Сл. Гр.).

ПОМІНИ́ТИСЯ, мінюся, мінишся, *док.* 1. *розм.* Перетворитися на щось інше. *На все була своя пора, І завжди так воно робилось, Що те бере земля сира, А те в нікчемність помінилось* (Щог., Поезії, 1958, 377).

2. *діал.* Пообіцяти. [Олеся:] *Це вже ви мені розказували, як дід помінилися дати за матір'ю придане* (Кроп., II, 1958, 300); *Ніхто нічого не сказав.. Один тільки рудий Гарасим помінився дещо розказати, якщо йому дадуть на чвертку* (Гр., Без хліба, 1958, 25).

ПОМІНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. Віддавши, одержати натомість кого-, що-небудь; обміняти.— *Поміняйте зі мною свою одежу. — А дід мав подерту одежу, каже: — Хлопче, говориш зі мною на сміх* (Казки Буковини.., 1968, 175); *Мірошниченко одвертається від Полікарпа, і в того відразу жалісніє обличчя: розсердився, гляди, ще й поміняє завтра землю* (Стельмах, II, 1962, 18); // Ненароком або навмисне замість своєї взяти таку саму чужу річ. *Поміняти шапку.*

◇ **Поміня́ти ши́ло на ми́ло** — те саме, що **Промiня́ти ши́ло на ми́ло** (*див.* **промiня́ти**).

2. Використати, вжити, взяти і т. ін. натомість таке саме інше; замінити. [Романюк:] *Ніяк не зберусь поміняти окуляри, очі болять* (Корн., II, 1955, 196); — *Я давно мрію поміняти своє ім'я* (Жур., Нам тоді.., 1968, 102).

3. Одні грошові купюри або монети замінити на інші дрібніші відповідної вартості; розміняти.

ПОМІНЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док., ким, чим.* 1. Зробити взаємний обмін чим-небудь таким самим. *Молоді стали, побили поклони, поцілували образ і помінялись перснями* (Н.-Лев., III, 1956, 56); — *Чуєш, не канюч, мов каня, серед людей, коли чоловіком хочеш бути. Я поміняюся* [землею] *з тобою* (Стельмах, II, 1962, 23); // Випадково або навмисне замість своєї взяти один в одного таку саму чужу річ.

◇ **Поміня́тися думка́ми (мрі́ями** *і т. ін.*) *з ким* — поговорити з ким-небудь про щось, обміркувати що-небудь. *Ви бачитесь з живими людьми і людьми освіченими, про щось поважне поговорите, про щось почуєте, поміняєтесь думками* (Н.-Лев., IV, 1956, 83); **Поміня́тися роля́ми** — одному стати на місце іншого. *Збоку можна подумати, що ми помінялися ролями, що тепер ви — дама, а я — ваш кавалер* (Хотк., I, 1966, 40); **Ро́лі поміня́лися** — один піддасться дії, якій раніше піддавався інший. *Ролі помінялися. В той час, коли.. одряхлілого невдаху Денікіна підбирав до себе на борт один британський корабель, по трапу, перекинутому з іншого чужоземного корабля, на севастопольську пристань уже збігав пружною ходою джигіта новий молодий диктатор* [Врангель] (Гончар, II, 1959, 204).

2. Замінити в кого-небудь щось одне на інше. *Далеко за селом здибався* [Дорофтей] *з якимось чоловіком, теж з мішком на плечах.. — Що несеш? — Воєну продавати. Може, поміняємося крамом?* (Казки Буковини.., 1968, 36).

ПОМІ́Р, мо́ру, *ч., заст., розм.* Численне вимирання внаслідок епідемії. *Почистішало повітря: зараз перестав помір на людях* (II.-Лев., IV, 1956, 38); *Перша велика епідемія, що її зафіксовано в історії, стосується помору ассірійського війська, яке у 712 році до нашої ери облягало Єрусалим* (Наука.., 7, 1966, 32).

ПОМІ́РИТИ *див.* **помі́ряти.**

ПОМІРКО́ВАНИЙ, а, е. 1. Який керується в своїх діях, поглядах, думках вимогами здорового глузду; розважливий. *Розсудливий, поміркований та обережний зроду, він все думав, коли б часом з цього вигідного діла не вийшов якийсь невигідний для його кінець* (Н.-Лев., IV, 1956, 194); *Обачний, розсудливий, поміркований, він у найкритичніші хвилини не втрачав розважливого спокою та самовладання* (Гончар, III, 1959, 374); // Без претензій; скромний. *Був він господар дбайливий, а вдачі тихої та поміркованої* (Смолич, Мир.., 1958, 18).

2. Який дотримується не крайніх позицій у політиці, схильний до компромісу, угодовства. *Будучи за політичними поглядами людиною поміркованою,* [І. І.] *Срезневський не міг, однак, без співчуття дивитися на злиденне життя простого люду* (Нар. тв. та етн., 4, 1962, 68); // У якому виявляються не крайні позиції у політиці, схильність до компромісу, угодовства. *Це були дуже поміркованi, ліберальні, давно вже скомпрометовані на Заході гасла облудних буржуазних «свобод»* (Кол., Тереп., 1959, 160).

ПОМІРКО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **поміркований.** *Холодна, рівна поміркованість не була властива його палкій, нервовій вдачі* (Н.-Лев., VII, 1966, 111); *Зоотехнік Івашкевич завжди відзначався діловитою поміркованістю, обережністю в розрахунках* (Оров., Зел. повінь, 1961, 46); *Поява каштеляна, відомого своїми звитягами й поміркованістю в польсько-московській війні, ще більше піднесла войовничий настрій серед командирів* (Ле. Наливайко, 1957, 272).

ПОМІРКО́ВАНО. Присл. до **поміркований.** *Говорить* [панна Гризельда] *повагом! розсудливо й поміркованo, не лепече, як інші панночки.. якось по-пташиному* (Н.-Лев., VII, 1966, 39); *Кілька разів він ходив з нею в кіно і радів, що вона оцінювала побачені картини поміркованo і, як йому здавалося, правильно* (Голов., Тополя.., 1965, 235); *Але тоді чимало Прибутку нашого відійметься у нас. Я не боюсь того, навиклий повсякчас Жить поміркованo, без блиску та пишноти* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 355).

ПОМІРКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. Обдумавши щонебудь, зробити певні висновки. *Онися поміркувала, що Прокіп робить добре, плати не візьме* (Н.-Лев.,

III, 1956, 189); *Поміркувала й сама Ворона, що крик і плач ні до чого не доведуть* (Фр., IV, 1950, 74).

2. *над чим, про що і без додатка.* Заглибитися думками в що-небудь, глибоко обдумати щось; // Розміркувати щось. *Поміркувавши, скільки-то припаде на кожного з тих двох перепелиочок, він одрізав тільки ніжку од курчати й узяв на тарілку* (Н.-Лев., III, 1956, 47); *А красти?! Так чесні люди не роблять! Ти собі поміркуй: за такі речі тебе всюди вигнали б, і ти.. пропав би* (Коцюб., I, 1955, 446); — *Гаразд, Романе. Про це пізніше разом поміркуєм. Щось, може, розумніше придумаєм* (Стельмах, I, 1962, 420); *Здається, ніяк не вирішиш, а посидиш, поміркуєш і, дивись, вирішиш!* (Донч., V, 1957, 206).

3. *з ким, між ким і без додатка.* Обмінятися думками з приводу чогось, обговорити що-небудь з кимсь. —*Коли так, то, по людському звичаю, заміняймо святий хліб, а потім трохи між собою поміркуємо,— сказав батько* (Н.-Лев., III, 1956, 37); *Ото поміркувала я з дітьми, Піду, думаю* [до Храпка]. *І його, знаєте, старшого взяла* (Мирний, V, 1955, 186); *Ми поміркували з Марусею, і я записав усі її поради* (Донч., Перемога... 1949, 19).

4. Міркувати якийсь час. *Поміркував Андрій, далі взяв бумагу, забрав свою одежину та й пішов із села* (Коцюб., I, 1955, 445); *Ще поміркував* [Брюховецький] *трохи, ходячи* (П. Куліш, Вибр., 1969, 184); *Йдучи вулицею, Береза думав про те, що йому треба поголитись, привести до порядку одяг.. Для цього потрібні гроші, тому, поміркувавши, він попрямував до Залізняка*(Томч., Готель.., 1960, 270).

ПОМІРКУВáТИСЯ, ýюся, ýєшся, *док., розм., рідко.* Те саме, що **поміркувáти** 3. *Роман казав, що він поміркувався, порадився з жінкою і оце прийшов дізнатися, чи справді Семен купує землю* (Коцюб., I, 1955, 107).

ПОМІ́РНИЙ, а, е. 1. Не великий і не малий, який не має відхилень від середнього рівня, середньої норми і т. ін. *Незабаром показалася на крильці панійка; помірного росту, білява* (Мирний, III, 1954, 142); *Він дивився поверх окулярів кудись угору і часто пересовував мундштук від одного кутка помірного рота до другого* (Епік, Тв., 1958, 245); // Не більший від допустимого. *Багаторічний досвід медицини.. свідчить, що сонячна радіація у помірних дозах корисна для людини* (Веч. Київ, 3. VII 1968, 4); // Який не відзначається великою силою, високою інтенсивністю. *Вітер, який здіймає куряву, підхоплює клаптики паперу, називається помірним (4 бали)* (Фіз. геогр., 5, 1956, 87); *Помірний вітер віє — чудовий льотний час! Беру я свого змія, хлоп'ят скликаю враз* (Забіла, У.. світ, 1960, 42).

2. Середній між жарким і холодним (про клімат). *В історії землі був особливий час великого похолодання не тільки в полярних зонах, а й у зонах з помірним і теплим кліматом* (Наука.., 3, 1959, 51); *Славиться Україна своїм чудесним помірним кліматом* (Цюпа, Україна.., 1960, 87).

3. Однаковий, постійний у силі вияву, у швидкості руху і т. ін.; рівномірний. *Самотньо й лунко одгукується в німих стінах* [кімнати] *моя помірна хода* (Вас., II, 1959, 74); *З вулиці почувся кінський тупіт. Це був помірний крок кількох верхових коней* (Трубл., I, 1955, 65).

ПОМІ́РНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **помі́рний.** — *Яка вона смирна! Як вона любить помірність* (Н.-Лев., I, 1956, 296).

ПОМІ́РНО. Присл. до **помі́рний.** «*Гарна, здорова, моторна, й тиха на вдачу, й хазяйновита... Говорить помаленьку і небагато і немало: саме помірно*» (Н.-Лев., VI, 1966, 6); *Безбородько перестав курити, хоч і так курив дуже помірно* (Вільде, Сестри.., 1958, 411); *Сіно на ділянках з болотяними, дуже зволоженими грунтами містить менше поживних речовин,.. ніж сіно з ділянок помірно зволожених* (Хлібороб Укр., 7, 1968, 27); *Воно* [серце] *так помірно, так жорстоко рахує хвилини і стискається таким болем і мукою...* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 527).

ПОМІ́РОК [1], рку, *ч., розм., заст.* Те саме, що **помі́р.** *Пішов по царстві помірок й пошесті* (Н.-Лев., IV, 1956, 35).

ПОМІ́РОК [2], рку, *ч., розм.* Шмат городу, поля, що є додатковим наділом; прирізок. *Мене кортить купити в тебе помірок під горою* (Март., Тв., 1954, 69); *Степан пішов на той помірок, де була кукурудза* (Круш., Буденний хліб.., 1966, 48); *Бувало, відріже* [Дмитро] *коротко на ходу: «У кадібці посіяв. На помірках земля ще не протряхла»* (Стельмах, II, 1962, 332).

ПОМІ́РОЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **помі́рок** [2].

ПОМІРОШНИКУВáТИ, ýю, ýєш, *док.* Міроншикувати якийсь час. [С а м о п а л:] *Я ще років п'ять поміроншикую і теж до тебе.. на пасіку* (Зар., Антеї, 1962, 223).

ПОМІ́РЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **помі́ряти.** *По-перше, є гостра І явна нестача Замазки для вікон, бачків для води. По-друге, є дірка В покрівлі добряча, Поміряна мною, бо лазив туди* (С. Ол., Вибр., 1959, 212).

ПОМІ́РЯТИ, яю, яєш *і розм., рідко* **ПОМІ́РИТИ,** рю, риш, *док., перех. і без додатка.* 1. Визначити якою-небудь мірою величину чогось; зміряти. *Напевне, тут менше чим півдесятини. Ще раз поміряв кроками і, вже впевнений, що недоміряв собі, почав орати далі* (Стельмах, II, 1962, 136).

2. Узувшись чи одягнувшись у що-небудь, визначити відповідність розміру, придатність для носіння одягу чи взуття; приміряти.

3. *перен.* Визначити величину, силу вияву чого-небудь.

ПОМІ́РЯТИСЯ, яюся, яєшся, *док.* 1. *чим з ким — чим і без додатка, розм.* Зіставити себе з ким-, чим-небудь у якомусь відношенні. *Петрик підійшов до мене близько, поміряв* (Багмут, Опов., 1959, 6); — *У нас кукурудза, Поміряйся, стань!.. — Не дуже, не дуже — На нашу поглянь!..* (Ус., На.. берегах, 1951, 17); // Взаємно порівняти що-небудь своє з чимсь чужим. *Хто міг помірятися з ним знаннями, високим мистецтвом перетрактацій, володінням чужими мовами?* (Рибак, Переяс. Рада, 1953, 25); — *На всій землі немає такої людини, яка б могла помірятися зі мною своїми скарбами* (Донч., V, 1957, 16).

2. *з ким і без додатка.* Позмагатися з ким-небудь у чомусь. — *Я теж не відстану, хоч Чемериця і старий машиніст і має більше досвіду. Поміряємось іще* (Коцюба, Нові береги, 1959, 230); [Г а й д а р е н к о:] *На бетоні ми ще з тобою поміряємось. Та й в шахи все одно колись я тебе обіграю* (Мик., I, 1957, 200); // *розм.* Вступити в бій з ким-небудь. *Ой, послав бог Хмельницького, Ставно він гетьманом, Під Жовтими під Водами Помірявся з паном* (Укр.. думи.., 1955, 127); [Г е р а с и м:] *Кий тут чорт розбій замишляє? Ану, виходь до мене. Виходь, поміряємось, чий батько дужчий* (Мирний, II, 1955, 84); *Йдіть, скажіть ясному Князю, Що іду я на двобій, Що поміряюсь я з гадом, Хоч і дужий, кажуть, Змій* (Олесь, Вибр., 1958, 469); *Образно. [В а с и л ь:] *Ох, життя, життя капосне! Та ще я поміряюся з тобою, ще поводимося за ручки...* (Мирний, V, 1955, 104).

◇ **Помі́рятися сúлою (сúлами)** — перевірити свою спроможність у боротьбі, бою і т. ін. *Лист послав* [Турн] *к Енею, Щоб вийшов битись сам на сам, Помірявсь силою своєю* (Котл., I, 1952, 179); *Хто там на*

висоті? Скільки їх? Ці думки не лякали Козакова, а тільки заохочували, під'юджували швидше видертися туди і помірятися силами з ворогом (Гончар, III, 1959, 107).

3. *розм., рідко.* Міряючись з ким-небудь на палиці і т. ін., встановити чергу; ви́мірятися. —*Коли ніхто не хоче йти, так давайте ми поміряємося, кому припаде йти, той і хай іде* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 43).

ПОМІСИ́ТИ, ішу́, і́сиш, *док., перех. і без додатка.* 1. Місити якийсь час.

2. *на що, перен.* Б'ючи або стискаючи, перетворити кого-, що-небудь на місиво. *Удвох надрали* [горобенят] *ще більше, ніж сам Грицько надрав. А далі — поскручуваши голови, били герлигами... помісили чисто на гамуз!* (Мирний, II, 1954, 58); *Справді, ударся дараба передом — її би розкололо надвоє, а все, що на ній, помісили би.. на кашу* (Хотк., II, 1966, 392).

ПО́МІСНИ́Й, по́місна́, по́місне́. Прикм. до **по́місь** [1]. *З одержанням у результаті схрещування помісних тварин робота селекціонера не закінчується, а тільки починається* (Наука.., 8, 1956, 32); *Помісні курчата краще виживають* (Птахівн., 1955, 9).

ПОМІ́СНИЙ, а, е. Прикм. до **помі́стя.** *Поряд з боярськими та монастирськими вотчинами виникло помісне землеволодіння* (Іст. СРСР, I, 1957, 96).

ПОМІ́СТ, мо́сту, *ч.* 1. Підвищення, площадка, збита з дощок. *У городі свято. Хати прибрані зеленими ялинками. На майдані перед магістратом спорудили поміст, накрили кармазином* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 161); *Сміх і оплески покривають слова Сенчука, і люди починають підходити до помосту* (Стельмах, Над Черемошем, 1952, 193); // *заст.* Таке підвищення, площадка як місце страти; ешафот. *Михайлик скочив на фарбований поміст, щоб вирвати Стояна Богосава з зашморгу* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 164); *Засуджених вивели на невисокий поміст, швидко накинули на шиї петлі* (Петльов., Хотинці, 1949, 175); // Таке підвищення, площадка, що є основою стапеля. *Корпус міноносця похитнувся і посунувся по довгому помосту стапеля* (Собко, Шлях.., 1948, 5); *В призначений день з-під «Константина» вибили клинці, які підпирали його на помості, чоловік з десять разом уперлося в його корму — і шхуна повільно почала сповзати.. до ріки* (Тулуб, В степу.., 1964, 263); // Пристосування для спання із дощок, трохи підвищене над підлогою, долівкою і т. ін. *У курені на помості сплять покотом чоловіки* (Головко, I, 1957, 338); *Де ж вони* [жінки] *сплять? Ніякого помосту, ніяких нар* (Хижняк, Тамара, 1959, 128); // Якесь підвищення чи підвищена частина чого-небудь. *Війт знав уже з досвіду, що з гладкого помосту легше зняти корець збіжжя* (Март., Тв., 1954, 253); *Позносив* [Давид] *мішки на поміст до коша ближче й сів на них* (Головко, II, 1957, 39).

2. Суцільний ряд дощок, колод і т. ін., настелених і закріплених на якій-небудь основі. *Ввійшли ми у двір — вузьку вулицю, котра не що інше, як річка Алма, закрита дерев'яним помостом* (Коцюб., III, 1956, 140); *Пором — величезний човен, укритий помостом* (Донч., V, 1957, 10); // Звичайно дерев'яна площадка, перекинута з берега у воду.

3. *діал.* Підлога. *Зажив у колгоспі, збудував хату на помості* (Укр.. присл.., 1955, 377); *Велика весела хата, чепурно прибрана: поміст крашений, стіни вибиті* [оббиті] *шпалерами* (Мирний, V, 1955, 179); *Бояри й воєводи власноручно проломили поміст у горниці* (Загреб., Диво, 1968, 413).

4. Підмостки, підвищення для робочого місця. *Завідувач лабораторій стояв на помості коло продувальної установки* (Шовк., Інженери, 1948, 138); // *спец.* Рівна підвісна площадка, зроблена з твердого матеріалу, з якої здійснюється кріплення ствола шахти.

Театра́льний поміст: а) сцена; б) театр. *Лискучі голоси дівчат зливалися з охрипшими* [охриплими] *заводами п'яного, що.., не маючи талану.., перейшли з театральних помостів тішити п'яне купецтво та крамарство* (Мирний, III, 1954, 272).

ПОМІСТИ́ТИ *див.* **поміща́ти.**

ПОМІСТИ́ТИСЯ *див.* **поміща́тися.**

ПОМІ́СТЯ, я, *с., іст.* 1. Земельне володіння поміщика. *Старий Гамза, як не гаразд своє хазяйство вів, а проте усі його великі помістя були заложені в ломбард* (Мирний, IV, 1955, 204); *Поміщик мав право збирати оброк у селян, що жили в його помістях, і примушувати їх робити на панщині* (Іст. СРСР, I, 1956, 119).

2. У Росії і на Україні до початку XVIII ст. — феодальна земельна власність, яка надавалася за службу у війську чи при дворі і яку, на відміну від вотчини, не можна було заповідати, продавати тощо. *Помістя разом з селянами роздавались дрібним служилим людям за службу при дворі або у війську князя* (Іст. СРСР, I, 1957, 96).

3. *рідко.* Майно, власність.

ПО́МІСТЬ, *діал.* 1. *спол., част.* Неначе. *І такі веселі були, щасливі! любо й подивиться, поміст сам одмолодієш* (Сл. Гр.).

2. *прийм.* Замість. *Поміст шапки висить на кілку чиясь червона хустка.*

ПО-МІСЦЕ́ВОМУ, *присл.* Як у певній місцевості, як заведено у певній місцевості. *Одягнений* [Мухтаров] *не по-місцевому, незалежний у поводженні, говорить чудовою узбецькою мовою, з характерною чистотою вимови, як у гірських кишлаках* (Ле, Міжгір'я, 1953, 18); *У страшну цілоденну спеку ми звикаємо по-місцевому рятуватися, тим, що п'ємо в чайхані, під деревами, кокчай — зелений чай цих країв* (Мас., Роман.., 1970, 116).

ПОМІ́СЯЧНИЙ, а, е. Який складається на місяць, здійснюється за місяць і т. ін. *Помісячні плани роботи;* // Який видається, одержується і т. ін. кожного місяця, щомісяця. *Для бригадирів тракторних, комплексних і тракторно-рільничих бригад встановлено помісячні ставки з доплатою за кожну змінну норму виробітку* (Вісник АН УРСР, 2, 1973, 68).

ПОМІ́СЯЧНО, *присл.* Кожний місяць, раз на місяць; // З оплатою за кожен місяць. — *Пайміть мене, матушко, за наймичку.. — Коли хоч, то й ставай помісячно* (Н.-Лев., II, 1956, 334); *Після обіду мене Мотря питає: — А що ж ти з мене візьмеш, дівчино? За рік чи помісячно?* (Мирний, I, 1954, 74); [М а к с и м:] *Слухай, Соломоне,.. поклопочися за мене! Якщо не можна помісячно, нехай поденно платить* (Мам., Тв., 1962, 305).

ПО́МІСЬ [1], і, *ж.* Порода, потомство, виведені внаслідок схрещування тварин чи рослин різних видів, порід, сортів. *Потомство, одержане в результаті міжпородного схрещування, називається помісями* (Свинар., 1956, 68); // Окрема тварина чи рослина, що походить від схрещування двох видів, порід, сортів; гібрид. *Влітку Гопак на цепу сидить, взимку зайців ганяє для свого хазяїна. Бо він, здається, помісь гончака з дворнягою...* (Коп., Подарунок, 1956, 95); // *перен., розм.* Суміш чого-небудь. *Він глузував, називаючи Аркадія белетристом, помісю Уельса з Жюль-Верном* (Коп., Тв., 1955, 254).

ПО́МІСЬ [2], *спол., част., діал.* Неначе. *Як зварить* [куховар] *панам їсти,.. то ляже на лаві та все сеще,.. та раптом як співоне! — дзвінко-тоненько, помісь півень кукурікає* (Вовчок, I, 1955, 130).

ПО-МІСЬКО́МУ, *присл.* Як у місті, за міським звича-

см. *Тепер уже міг я одягатися по-міському й коло хати* (Март., Тв., 1954, 210); *Дивився на неї Яресько і любувавсь. Як змінилася! Вже й коси під хусткою виклала якось по-міському* (Гончар, II, 1959, 33).

ПОМІТИНГУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Мітингувати якийсь час. *Коли завод одержав велике замовлення, то директор думав, що варто буде з робітниками помітингувати, вигукнути «ура» і робота піде сама собою* (Чорн., Потік.., 1956, 219).

ПОМІ́ТИТИ *див.* **помічáти.**

ПОМІ́ТКА, и, *ж.* 1. Письмовий знак, напис, позначка. *Зробив* [Корнієнко] *олівцем якісь помітки на паперах, що лежали перед ним* (Тют., Вир, 1964, 308); *Черниш стояв з офіцерами-мінометниками на горбі перед вогневою і, щоразу поглядаючи вперед, робив у блокноті якісь помітки* (Гончар, III, 1959, 412); *На полях власних примірників фольклорних збірників Коцюбинського часто зустрічаються помітки, які свідчать про уважне студіювання письменником народної творчості* (Нар. тв. та етн., 5, 1964, 47); *Образно. *Губи й пальці* [Кузьки й Павлика] *..пофарбовані в темно-синє. Родюча шовковиця ставила помітку на своїх дорогих гостях* (Донч., VI, 1957, 8).

2. *перен., розм., рідко.* Ознака чого-небудь; прикмета. — *Осе таке! — розмовляла* [баба Горпиниха] *сама з собою. — І не думалося такої напасті зажити!.. Хоч би приснилося що таке, що помітку дало б про напасть...* (Мирний, IV, 1955, 377).

ПОМІ́ТЛИВИЙ, а, е, *розм.* Який усе помічає; спостережливий.

ПОМІ́ТЛИВІСТЬ, вості, *ж., розм.* Властивість за знач. **помітливий.**

ПОМІ́ТНИЙ, а, е. 1. Який можна побачити, помітити, розрізнити зором. *Ледве помітною стежкою підіймавсь* [Іван] *вище й вище* (Коцюб., II, 1955, 308); *Здоров'я потроху поверталося до неї: на щоках з'явився ледь помітний рум'янець* (Хижняк, Тамара, 1959, 223); // Який привертає увагу; примітний. *Літня жінка робить незначний рух головою, і серед загальної нерухомості це здається особливо помітним* (Собко, П'єси, 1958, 76); *Мужчина він, що не кажіть, помітний! Міцний, ставний, енергійний* (Грим., Подробиці.., 1956, 25).

2. *перен.* Який можна сприймати органами чуття; відчутний. *Ледь помітний північний вітрець відсвіжував обличчя* (Тулуб, В степу.., 1964, 93).

3. *перен.* Який своєю діяльністю, активністю і т. ін. позитивно відрізняється від інших. *Не минуло й двох років, і Матвій став у районі людиною помітною, а тепер навіть знаменитою* (Коз., Нові потоки, 1948, 105).

4. *перен.* Який має велике, особливе значення; важливий. *Помітне місце в творчості наших поетів займає військова тема* (Мал., Думки.., 1959, 56); *Опанас Васильович Маркович залишив помітний слід в історії української фольклористики* (Нар. тв. та етн., 6, 1968, 24).

ПОМІ́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **помітний.** *П. А. Шеварьов вивчав помітність геометричних форм — круга, квадрата* (Рад. психол. наука.., 1958, 34).

ПОМІ́ТНО. Присл. до **помітний** 1, 2, 4. *Біла візникова кобила помітно кульгала* (Коцюб., II, 1955, 375); *На трактовому шляху помітно метушилися люди* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 136); *Пан Грохольський ледве помітно всміхнувся* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 14); *На другім кінці столу, де чабани, гомін помітно дужчав* (Гончар, Тронка, 1963, 147); *Помітно збільшилось.. виробництво мінеральних добрив* (Хлібороб Укр., 11, 1963, 2).

ПОМІ́ХА, и, *ж., рідко.* 1. Те, що заважає кому-, чому-небудь; перешкода. *Добре діло утіха, коли ділові не поміха* (Укр.. присл.., 1955, 85); — *Сон не поміха; хто спить — той не грішить! — обізвалася баба* (Мирний, III, 1954, 307); [О л ь г а:] *Я вашому щастю не поміха. Я нікому не заважаю* (Зар., Антеї, 1962, 247).

2. *тільки мн.* Електромагнітні коливання, що викривляють сигнал, який приймається.

ПОМІЦНІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* 1. Док. до **міцні́шати.** *Мир між братами поміцнішав ще більше задля господарської справи, задля спільної вигоди* (Н.-Лев., II, 1956, 366); // Стати фізично сильнішим. *Якою вона сама стала красивою! І трохи побільшала, і поміцнішала — є сила для господарства* (Стельмах, I, 1962, 531).

2. Збільшитися силою вияву інтенсивності, посилитися (про явища природи).

ПО́МІЧ, мочі, *ж.* 1. Фізична участь кого-небудь у здійснюваній кимсь дії. *Воно-то й треба було його помочі, щоб на зиму бджоли установити* (Ц. Кліш, Вибр., 1969, 269); *Кілька днів плювався* [Дмитро] *кров'ю і без помочі матері не міг повернутися* (Стельмах, II, 1962, 386); // Підтримка у війні чи якійсь іншій боротьбі. *Послухав Гривко розумної ради, запросив Качура і Гусака, а ті обіцяли йому свою поміч у війні* (Фр., IV, 1950, 89); *Через Дунай, через Карпати Лягли мости від наших нив, По них на Захід йшли солдати, Ішли на поміч до братів* (Нагн., Слово.., 1954, 162); // Сприяння у здійсненні якогось заходу. *В 1840 році Тарас з поміччю приятелів надрукував свого першого «Кобзаря»* (Мирний, V, 1955, 312); *Може б, Ви були ласкаві і при нагоді перебалакали з редакторами та вияснили їм мету.. такого обміну часописами. Буду дуже вдячний за поміч* (Коцюб., III, 1956, 258); // Матеріальна підтримка. *Вона рощитувала* [розраховувала], *що щоденний пайок на неї — буде поміччю і для болящої Мотрі* (Мирний, IV, 1955, 209); — *Що мені буде треба, я матиму й без грошей. А їй* [матері] *пошлю, все-таки поміч* (Гончар, III, 1959, 126); // Захист, порятунок у біді, від нападу когось і т. ін. *Здаля, з-поза річки, долинав часом п'яний фашистський рев та одинока жіноча душа розпачливо кликала на поміч: — Рятуйте-е-е!..* (Довж., I, 1958, 307); *Вікторія тікала.. і опинялася в лісі, гукала, щоб біглі на поміч Іра, Люся, Женя* (Хижняк, Тамара, 1959, 217); // Сприяння в лікуванні, полегшенні страждань. *Бачить Наум, що зовсім біда,.. побіг до сусіди, розбудив, попрохав її, щоб йшла швидше на поміч до Насті* (Кв.-Осн., II, 1956, 82).

◇ **Бог на по́міч** *див.* **бог; У по́міч (у по́мочі, до по́мочі) ставáти (стáти** *і т. ін.*) *кому* — допомагати комусь. *Прикро дукачам дивитися, як мені хату гуртом будують.. А наші люди зраділи, що хоч одному у поміч стати можуть* (Мур., Бук. повість, 1959, 38); — *Я вже бачу, що ти мені не щира подружниця, ти мені не хочеш у помочі стати* (Вовчок, I, 1955, 198); *Карбованець — не великі гроші, а нам вони стануть до помочі* (Н.-Лев., III, 1956, 173).

2. *розм.* Ті, хто допомагають кому-небудь. — *Я оце думав: хто мені поможе підняти на дерево борть! Аж тут і поміч прийшла* (Стельмах, I, 1962, 219); *Десь уже скакала на ошалілих конях поміч для прикордонника* (Загреб., Шепіт, 1966, 133).

ПОМІЧАТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПОМІТИТИ,** ічу, ітиш, *док., перех. і без додатка.* 1. Сприймати зором; бачити. *Іде* [Ларько] *серединою шляху й помічає, що хтось став серед дороги* (Вас., I, 1959, 105); *Проходячи коридорами готелю, ми помічаємо на дверях Сева записку: «Повіз Богдана до лікарні. Повернуся пізно»* (Ю. Янов., II, 1958, 56); *Помітив* [Грицуньо], *що в однім місці надгризли пси трохи плота сподом* (Март., Тв., 1954, 146); *Ясногорська йшла, нахиливши голову, і*

не одразу помітила Черниша (Гончар, III, 1959, 400).

2. Сприймати слухом; чути. *Ловив* [Чубинський] *грудьми холодне повітря і не помічав навіть грізного клекоту вулиці* (Коцюб., II, 1955, 173); *Я помічаю, як затихають прядки, і сестри мої, схилившись на гребені, застигли* (Цюпа, Три явори, 1958, 14).

3. Відчувати що-небудь. *Надвечір Дмитрик помічає, що йому чогось мулько на серці* (Коцюб., I, 1955, 134); *Вони не помічали плину часу, наче не вперше побачилися, а були старими друзями* (Тулуб, В степу.., 1964, 127); *Важким та гірким ярмом стало їй її життя. Вона не знала, як з його* [нього] *викрутитись, до того сама помітила, що з нею діється щось-то неабияке* (Мирний, IV, 1955, 37); *В його словах відчувалася поблажливість люблячого чоловіка до слабостей і примх своєї жінки. Дорош помітив цей тон* (Тют., Вир, 1964, 108).

4. Виявляти що-небудь, встановлювати якийсь факт. *Я помітила, що ти, перейшовши на другий курс, почав далеко щедріше розсилати листи, ніж було перше* (Л. Укр., V, 1956, 18); *Осторонь праці,.. без участі в цій праці.. не може бути правдивого показу цієї* [радянської] *дійсності в її найістотніших рисах. А помічати й показувати ці риси — перший обов'язок чесного письменника* (Рильський, IX, 1962, 184); [Е н н:] *Пробачте мені, але я помічаю великі прогалини у вашому вихованні* (Собко, П'єси, 1958, 83); *Слід підкреслити ту різницю, яку мені вдалося помітити між відозвою й віршем* (Еллан, II, 1958, 91).

5. Звертати увагу на кого-, що-небудь; примічати. *Вона й не помічала, що на вулицях темно і нікого нема* (Ів., Вел. очі, 1956, 58); *Жінка з хлопчиком ідуть лісовою просікою.. Не помітили, як збилися з дороги* (Руд., Остання шабля, 1959, 228).

6. Ставити знаки, робити якісь помітки на чому-небудь. *Синім олівцем товариш Шевчук помічає собі на своїй карті новобудови* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 317).

ПОМІЧáТИСЯ, áється, *недок.* 1. Бути помітним; відчуватися. *Скрізь помічалося роздратування, чути було лайку, прокльони* (Коцюб., I, 1955, 201); *Ця сила, міць, що появляється при небезпеці, не помічається в будній день, бо прокидається вона лише перед лицем смертельної небезпеки* (Гончар, III, 1959, 151).

2. Пас. до **помічáти.**

ПОМІ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **помітити.** *Зв'язковий.. розповів, що наші вибили німецький заслін, помічений вночі Красовим* (Багмут, Записки.., 1961, 34); *Не помічений ним Сергій спинився за три кроки, не спускаючи на землю чемодана* (Коз., Нові потоки, 1948, 4); *Женьшень відомий людству вже близько 3 тисяч років тому, коли були помічені його цілющі властивості* (Наука.., 3, 1956, 28); *В одних* [курей] *крильця помічені чимось червоним, а в других шийки обведені школярським фіолетовим чорнилом...* (Гончар, Тронка, 1963, 89); // *у знач. прикм. Помічена падуча зірка зараховувалася тій з дівчаток, яка перша помітить, «зловить» її* (Коз., Листи.., 1967, 27); — *Мітку шукай. Знайшли помічені дерева і до самого обіду працювали справно, без жодного перекуру* (Тют., Вир, 1964, 243); // **помі́чено,** *безос. присудк. сл.* — *В народі давно вже помічено... Доки пташка сидить на гнізді, ніколи її не зачепить* [шуліка]... (Гончар, Тронка, 1963, 311).

ПОМІ́ЧНИ́Й, á, é, *розм.* 1. Прикм. до **пóміч;** // Признач. для подання допомоги кому-, чому-небудь; допоміжний. *Інші йшли з боднарні, з магазину і від інших помічних занять* (Фр., III, 1950, 187); // Який допомагає у виконанні якої-небудь дії, сприяє здійсненню чогось і т. ін. *Та й пан тобі при тім помічний* (Март., Тв., 1954, 125).

Не подáти помічнóї рукú *кому і без додатка* — не допомогти кому-небудь у чомусь. — *Тратять наші громади свої права, свої грунти, свої ліси і тратитимуть до останку, якщо ніхто не подасть їм помічної руки* (Фр., VI, 1951, 197); *Сотні людей перейшли, не замітили бідака, не подав ніхто помічної руки* (Ков., Світ.., 1960, 24).

2. Який сприяє виліковуванню, а також зміцненню й збереженню здоров'я; лікувальний. — *Доктор казав, що слив'янка помічна для грудей, і зведів мені лічити груди слив'янкою* (Н.-Лев., III, 1956, 185); *Виростав* [в лісі] *всяке помічне зілля, як чорнобиль від слабих ніг,.. живокість, материнка й інше таке чудотворне зілля* (Коб., III, 1956, 532).

ПОМІ́ЧНИ́К, á, ч. 1. Той, хто допомагає кому-небудь у чомусь. — *Треба, щоб моя майбутня дружина була мені перший друг, помічник і товариш у всіх моїх справах* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 67); *Часто Абдулаєва старшини брали в помічники, коли їхали на полкові склади одержувати харчі для бійців* (Тют., Вир, 1964, 490); *Образно. *Ах, сльози, сльози! Спізнілий помічник, свідок безсилля й ганьби* (Ле, Міжгір'я, 1953, 53); // Той, хто виконує підсобну роботу; підручний. *Головний машиніст здав машину на його руки й покурював цигарку, даючи часом дрібні тільки вказівки молодому помічникові* (Вас., II, 1959, 203); *На заводі Мишко за меншого помічника електротехніка* (Мик., II, 1957, 87); *Він підніс праву руку, на якій бракувало двох пальців — великого і вказівного, відбитих колись на ковадлі недотепою-помічником* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 8); // Той, хто разом з ким-небудь бере участь у якійсь важливій і важкій справі; сподвижник. *У нас є друзі, прихильники, найвірніші помічники* (Ленін, 35, 1973, 366); // *перен.* Те, що сприяє здійсненню якоїсь справи. *Активним помічником і бойовим резервом Комуністичної партії є Ленінський комсомол* (Ком. Укр., 3, 1969, 5); *Вона* [радянська література] *на всіх етапах розвитку була вірним помічником Комуністичної партії* (Мал., Думки.., 1959, 3).

2. Службова особа, яка безпосередньо підпорядкована основному керівникові і є його заступником у виконанні певних обов'язків. *Річ держав помічник мера* (Л. Укр., IV, 1954, 198); *Ми застали секретаря в його кабінеті вдвох з помічником* (Смолич, III, 1959, 481).

ПОМІ́ЧНИ́ЦЯ, і, *ж.* Жін. до **помічни́к.** *Було б мені дуже мило, коли б я могла бути Вам у чому-небудь справжньою помічницею* (Л. Укр., V, 1956, 81); *Тридцять дві комсомолки, мої щирі подруги, надійні помічниці,— завзятий веселий бойовий колектив* (Хлібороб Укр., 4, 1969, 12); *Скінчивши сім класів, вона пішла на станцію — спочатку працювати прибиральницею, потім помічницею в пакгаузі* (Жур., Вечір.., 1958, 207); *Преса на чолі з «Правдою» є бойовою помічницею партії у боротьбі за створення матеріально-технічної бази комунізму* (Ком. Укр., 5, 1962, 31); *Давно вже занедужала помічниця начальниці, довго слабувала та оце недавнечко й померла* (Н.-Лев., IV, 1956, 348).

ПОМІ́ШАНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **помішáти** [1], 2. *Заправили бак пальним,— од серця відірвали відро лігроїну, помішаного з бензином* (Ю. Янов., Мир, 1956, 220); *В містечку хатка на хатці! З хатами помішані якісь маленькі загороди з хворосту, повіточки недобудовані* (Н.-Лев., I, 1956, 49); * Образно. *В світі помішані Радість і кручина* [туга] (Укр. поети-романтики.., 1968, 318); // **помі́шано,** *безос. присудк. сл. Я прочитав листа, де так чудово було помішано чуття й розум* (Ю. Янов., II, 1958, 94).

ПОМІ́ШАНИЙ [2], а, е, *рідко.* Психічно ненормальний; божевільний; // *у знач. ім.* **помі́шаний,** ного, *ч.;* **поміша-**

на, ної, *ж.;* **помі́шані,** них, *мн.* Психічно ненормальна, божевільна людина. *А, може, цей суб'єкт з тихо помішаних?* (Ле, Міжгір'я, 1953, 30).

ПОМІША́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док., перех. і без додатка.* 1. Водячи ложкою, мішалкою і т. ін., збовтати, перемішати що-небудь. *Одсунула* [Секлета] *горщик здоровенний.., помішала ложкою страву* (Головко, II, 1957, 43); *Помішав* [Охрім] *ложкою куліш* (Тют., Вир, 1964, 16); // З'єднати що-небудь різнорідне, утворивши суміш або розчин; змішати. *Помішати бадилля тютюну з листям; Помішати сік з водою;* // Механічно перемішати щось різнорідне. *Добрались Свині, все порозкидали, З землею Перли помішали* (Гл., Вибр., 1951, 151); * Образно. [А н д р о м а х а:] *Ти, наче п'яна, помішала в купу і правду й вигадку...* (Л. Укр., II, 1951, 263); // Розмістити впереміш з чим-небудь.

2. Поміняти місцями частини чого-небудь. *Зліз він на піч і, взявши бендюг, хотів помішати вишкварки, що аж сичали та пінилися ловм* (Мирний, I, 1954, 48); *Сів* [Годвінсон] *біля коминка, збираючись помішати в каміні* (Л. Укр., III, 1952, 30).

3. Порушити прийнятий порядок розміщення чого-небудь. *Скрипки злегка климкать* [пиляти] *стали, ноту «ля» кларнет давав. Звук із звуком помішали, мовби хто там жартував* (Тич., II, 1957, 329).

4. Помилково прийняти одного за іншого або одне за інше; сплутати.

◆ **Поміша́ти усі ка́рти** — перешкодити здійсненню чого-небудь. *Діла сьогодні у Кузьми йшли по-божому, але знову ж нечистий помішав усі карти* (Стельмах, II, 1962, 303).

ПОМІША́ТИ [2], а́ю, а́єш, *док., кому і без додатка, розм.* 1. Стати кому-небудь перешкодою у здійсненні чогось; перешкодити. [С е р б и н:] *Мар'яно! Невже ти успіла отруїти його!! Я нарошне* [навмисне] *спішив, щоб помішать тобі* (Вас., III, 1960, 49); *Піп гречно.. вклонився Вараві, подякував за честь і висловив надію, що він не помішав трапезувати добросердечному і многоцінному товариству* (Стельмах, I, 1962, 335).

2. Бути зайвим. — *Діло таке, що напарник не помішає* (Головко, II, 1957, 507); — *Оскільки я бачу, ті п'ять рублів, що ви мені заплатили, не помішали б у вашому хазяйстві* (Хотк., I, 1966, 149).

ПОМІША́ТИСЯ [1], а́ється, *док.* 1. З'єднатися в одне при перемішуванні, утворюючи суміш або розчин (про щось різнорідне). *Спирт помішався з водою.*

2. *перен.* Розміститися безладно, упереміш одне з одним; перемішатися. *Сани, карети — все помішалося;* // Розмістившись упереміш, стати такими, яких не можна відрізнити (про однорідні або подібні предмети). *А що найбільш парубоцтво, так вже так промеж собою помішались, що й розібрати їх не можна було* (Кв.-Осн., II, 1956, 116); — *Група військовополонених систематично працює на каменоломні. Можна заховати там з ночі ваших людей, вони помішаються з табірниками і так потраплять до табору...* (Ю. Янов., I, 1954, 200); // *розм.* Злитися разом, перестати розрізнятися (про різнорідні предмети). *Все помішалося вкупу — і заводи музики, і людський гук, гомін,— не чутно виразно ні одного слова* (Мирний, III, 1954, 263).

3. *перен.* Втратити чіткість, ясність (про думки, почуття і т. ін.). *В її серці все якось помішалось, скаламутилось, так що вона не знала, чи радіть, чи плакати* (Н.-Лев., II, 1956, 256); *Мати видивилася на мене переляканими очима, мов побоювалась, чи в моїй голові не помішалось що* (Коб., III, 1956, 127); // Втратити відмінність. *Думки так заплуталися в її голові, пісні помішалися одна з другою, що вона не пригадує цілої ні одної* (Мирний, III, 1954, 182).

ПОМІША́ТИСЯ [2], а́юся, а́єшся, *док., рідко.* 1. Стати психічно ненормальним; збожеволіти.

◇ **В умі́ (умо́м** *і т. ін.*) **поміша́тися** — стати божевільним; збожеволіти. *Еней од страху з плигу збився, В умі сердега помішавсь І зараз сам не свій зробився, Скакав, вертівся і качавсь* (Котл., I, 1952, 104).

2. *на кому — чому, перен., розм.* Надмірно захопитися ким-, чим-небудь. — *Помішався мій старий на рибі й ставках,— подає повнотіла Веремїха на стіл смажені карасі* (Стельмах, II, 1962, 283).

ПОМІ́ШУВАННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **помі́шувати** [1]. *Приготовлене для киселю молоко кип'ятять і, коли воно закипить, вливають у нього, швидко мішаючи, приготовлені жовтки.. При повільному помішуванні жовтки можуть зваритися* (Укр. страви, 1957, 281).

ПОМІ́ШУВАННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **помі́шувати** [2]. *Помішування тіста.*

ПОМІ́ШУВАТИ [1], ую, уєш, *недок., перех. і без додатка.* Мішати (*див.* **міша́ти**[1] 1,2) злегка або час від часу. — *Ага, ухопила шилом патоки? — сміється він, помішуючи ложечкою чай* (Мирний, III, 1954, 278); *Перший* [козак] *звільна помішував у казані* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 137); *Стояла вона тоненька, струнка.. і помішувала галушки в відрі, які варила для взводу* (Шер., В партиз. загонах, 1947, 63); *Жінка топила в печі, помішуючи на сковороді пшеничні висівки* (Кучер, Трудна любов, 1960, 438).

ПОМІ́ШУВАТИ [2], ую, уєш, *недок., перех.* Місити (у 1 знач.) злегка або час від часу.

ПО-МІЩА́НСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-міща́нському.** *Загомоніла зненацька якась маленька чорнява жіночка, убрана по-міщанськи* (Л. Укр., III, 1952, 559); *Парубок ще молодий, повний сили й відваги,.. вихований по-міщанськи* (Фр., II, 1950, 340).

ПО-МІЩА́НСЬКОМУ, *присл.* 1. Як міщанин, як міщани, за звичаєм міщан. *Одітий* [син попа] *по-простому, по-міщанському,— у капітані,.. в червоній сорочці навипуск* (Мирний, IV, 1955, 183).

2. Відповідно до міщанських поглядів; обмежено.

ПОМІЩА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОМІСТИ́ТИ,** іщу́, і́стиш, *док., перех.* 1. Надавати місце чому-небудь, розташовувати, розміщувати щось де-небудь. * Образно. *Я з власного серця і крові Творив собі радісний світ, Щоб скарб весь своєї любові У нім помістити як слід* (Фр., XIII, 1954, 245); // Повністю вміщувати щось. *Всі яблука помістили в ящик.*

2. Надавати приміщення кому-небудь для проживання; поселяти. *Ділячи студентів по номерах, їх знов мішали між собою, поміщаючи навіть земляків окроми* [окремо] (Н.-Лев., I, 1956, 339); *Син Хадамайзера може попасти до гімназії, хоч і буде знати погано, бо батько помістив його у вчителя й платить тому вчителеві по сімдесят п'ять карбованців на місяць* (Хотк., I, 1966, 158); *А під ганком, в будинку, де нас помістили, спокійно висиджувала діточок дика качка* (Вишня, II, 1956, 274); // Улаштувати кого-небудь у якусь установу, заклад. *Хвору перевезли до дільничної лікарні і помістили там на тривалий час* (Рад. Укр., 27. VIII, 1959, 3).

3. Друкувати, публікувати де-небудь щось. *Коли б Ви все-таки прийшли до думки, що «Невідомого» містити не можна, бо небезпечно, то вже перекладайте «П'ятилотника», хоч мені не хотілось би поміщати його* (Коцюб., III, 1956, 388); *Будьте ласкаві помістити у Вашому журналі «Світ» отсю подяку* (Стеф., III, 1954, 249); [С т е п а н:] *Мою особу з кращим наїзником московського іподрому в усіх газетах помістили* (Корн., II, 1955, 87).

ПОМІЩÁТИСЯ, áюся, áсшся, *недок.*, **ПОМІСТИ́ТИСЯ,** іщу́ся, і́стишся, *док.* 1. Займати собі місце, розташовуватися де-небудь; розміщуватися. *В Сицилію якраз спустилась* [Ірися], *Човни Троянські де були; І між Троянок помістилась, Которі човнів стерегли* (Котл., I, 1952, 101); // Повністю вміщуватися. — *Є* [човен], *тільки невеликий. Уся наша компанія в йому* [ньому] *не поміститься* (Н.-Лев., IV, 1956, 77); *Здивувавсь Їжачий під: — Є ж у світі Корнеплід* [коренеплід]! *Де й коли Такий поріс? Не поміститься В наш віз!* (Стельмах, V, 1963, 365); *В складеному вигляді* [літальний] *апарат поміщається у чемодані завдовжки близько метра* (Веч. Київ, 18.II 1970, 1); *Образно. *Була в гурті маленька Жанна д'Арк.. Вона держала слово, і багато великих слів у ньому поміщалось: братерство, рівність, воля, рідний край...* (Л. Укр., I, 1951, 187).

2. Займати приміщення для проживання; поселятися. *Помістились ми в двох хатах дуже добре і просторо* (Л. Укр., V, 1956, 194); *Ніна і Ярина разом помістилися в маленькому номері* [готелю] (Собко, Стадіон, 1954, 391).

3. *тільки 3 ос., недок.* Друкуватися, публікуватися. *Ми тепер не будемо стояти на тім, щоб непремінно* [неодмінно] *кожне оповідання поміщалось в одному числі* (Л. Укр., V, 1956, 115).

ПОМІ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **помісти́ти.** *Грунтозабірний механізм* [станції «Луна-20»] *провів буріння і забір зразків місячного грунту, які потім були поміщені в контейнер поворотного апарата* (Рад. Укр., 27.II 1972, 1); *Більшість моїх оповідань перекладені на російську мову (деякі по 3—4 рази) і поміщені у кращих часописах* (Коцюб., III, 1956, 282).

ПОМІ́ЩЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **помісти́ти** 1. *Видався* [куток шафи] *їй .. найвідповіднішим місцем для поміщення свого скарбу* (Кобр., Вибр., 1954, 72).

2. *рідко.* Будинок, кімната і т. ін., де поміщається хто-, що-небудь. *Нікодим Пшестшельський жив у невеличкій кавалерській кватирі на Сикстуській вулиці. Салонник і спальня — отсе було все його поміщення* (Фр., III, 1950, 314).

ПОМІ́ЩИК, а, ч. У дореволюційній Росії та країнах з пережитками феодально-кріпосницьких відносин — землевласник, звичайно дворянин, основним джерелом доходу якого є приватна власність на землю. *Вільний і раб, патрицій і плебей, поміщик і кріпак, майстер і підмайстер, коротко кажучи,— гнобитель і гноблений перебували у вічному антагонізмі один до одного* (Комун. маніф., 1947, 14); *Почав я писати оповідання про такого поміщика, який під час аграрних рухів сам говорив селянам, що земля їхня* (Коцюб., III, 1956, 430); *Батько вже з тиждень як косить у поміщика сіно і навіть увечері не приходить додому* (Багмут, Опов., 1959, 10); *Славу співає український народ таким борцям проти поміщиків, проти соціальної несправедливості, як Устим Кармалюк та Олекса Довбуш* (Рильський, IX, 1962, 222).

ПОМІ́ЩИЦТВО, а, *с., збірн.* Поміщики. *Тимчасовий уряд складається з представників тих же верств, на які спиралося й царське самодержавство: поміщицтва, фабрикантів, буржуазії* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 267); *Класова боротьба між селянством і поміщицтвом визначила характер ідейної боротьби в художній літературі часів Шевченка* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 4).

ПОМІ́ЩИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **поміщик.** *В поміщиці росли двоє хлопчиків. Взяли сиротину до покоїв, щоб було з ким гратися паничам* (Тулуб, В степу.., 1964, 261).

ПОМІ́ЩИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **поміщик.** *Ми пам'ятаємо, що Пушкін належав до поміщицького класу і що цим пояснюється багато протиріч у його світогляді. Але великий він тим, що умів підноситися над своїм класом* (Рильський, X, 1962, 21); *Поміщицька родина;* // Належний поміщикові, поміщикам. *Терентій недолюблював пана і, коли чув про поділ поміщицької землі, тримав руку за людьми* (Стельмах, I, 1962, 461); *Друга* [частина села] — *Ставище — розкидалась понад ставком навпроти тодішнього поміщицького парку та винокурні* (Крот., Сини.., 1948, 13); // Який працює у поміщика, обслуговує його. *Дід Сазон Хомутенко наймитував у поміщика Бразуля і при цьому проявив деяке революційне ставлення до степового вампіра-магната, а саме у 1905 році під час селянського заколоту тріснув у пику поміщицького управителя Санька так, що того водою одливали* (Тют., Вир, 1964, 150).

ПО́МКА, и, *ж., діал.* Пам'ять. *Василь на стелю дивився, хмурився, кривився... Видно, він щось пригадував, та на сей раз помка схибила* (Мирний, IV, 1955, 111).

◇ **Да́тися у по́мки (у по́мку); Врі́затися в по́мку** — надовго запам'ятатися. *Дався той день у помки Кирилові Івановичові* [Івановичеві]: *і досі він його без того, щоб не заскреготати зубами, згадати не може* (Мирний, I, 1954, 151); *Журиться й жінка його* [хлібороба] *роботяща: Перевелись огороди ніпащо. Дасться у помку їм рік цей, зима!* (Манж., Тв., 1955, 42); *Найбільше врізалася в помку Горпині одна ніч, зоряна, а не місячна* (Мирний, I, 1954, 218); **Прийти́** до **по́мки** — опам'ятатися. *Від того страху вона ніяк не прийде до помки, не знає, де ходить, що робить* (Мирний, III, 1954, 241).

ПОМКНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., діал.* Помчати. *Усі троє спали на коней та й помкнули — тільки іскра із-під копит кінських сипнула* (Вовчок, I, 1955, 360).

ПОМКНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док., діал.* Помчати. *Та як звечоріло й соловейко щебетнув, як же він схаменувся тоді й вхопив шапку й помкнувся з хати* (Вовчок, Вибр., 1937, 237).

ПОМЛІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., рідко.* Знемагати від душевного болю, глибоких переживань і т. ін.

◇ **Се́рце (душа́) помліва́є** — хтось зазнає душевного болю, глибоко переживає. *Моє серденько мліє, Мліє, помліває* (Чуб., V, 1874, 403).

ПОМЛІ́ТИ, ію, і́єш, *док., розм.* 1. Втратити свідомість (про всіх або багатьох); знепритомніти. *Усі дівірські панії й панни помліли* [від подиву] (Н.-Лев., IV, 1956, 31); *Ох, вони* [мати і сестра] *помліли би, якби знали, з якими людьми приходиться йому жити* (Фр., IV, 1950, 490).

2. Знемогти від жари, духоти і т. ін. (про всіх або багатьох).

3. Стати нечутливим (про руки, ноги, пальці і т. ін.); потерпнути. [С у х о в і й:] *Годі їхати, пройдемось трохи, ноги зовсім помліли й одерев'яніли* (Кроп., V, 1959, 337); *У вас уже руки помліли, дихати стає важко, а ви ще й до середини* [річки] *не добулись* (Мирний, IV, 1955, 318); [С о л д а т:] *Кожний біжає, біга, а толку нема. Відпочити, чи що? Бо помліли вже ноги* (Лев., Драми.., 1967, 45).

4. Мліти якийсь час. *А й пальцем ніхто її не зайняв, а й не поцілував ніхто, а й не помлів ніхто близенько біля неї* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 354); *«Жду з нетерплячкою»,—пише* [Саша]. *Еге! Сам ось стільки мовчав. Підожди лиш, помлій лиш і ти!* (Тесл., З книги життя, 1918, 208).

◇ **Душе́ю помліти** — зазнати душевного болю, глибоких переживань. *Скільки наплакалась* [Надія] *потім,*

набідувалась, скільки душею помліла! (Баш, На.. дорозі, 1967, 34).

5. *тільки 3 ос., кул.* Повністю вваритися, стати готовим при варінні на малому вогні або біля жару (про все або багато чого-небудь).

ПОМНОЖА́ТИ *див.* **помно́жувати.**

ПОМНОЖА́ТИСЯ *див.* **помно́жуватися.**

ПОМНО́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **помно́жити.** *Традиції масової роботи районних газет мають бути помножені й поставлені на службу завданням, які вирішують сьогодні міжрайонні газети* (Рад. Укр., 13.VI 1962, 1).

ПОМНО́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **помно́жити.** *Щастя здобудь через себе і в собі помноженням скарбу душі* (У. Кравч., Вибр., 1958, 274); *Ми.. відповідаємо перед нашими нащадками за збереження і помноження природних багатств* (Рад. Укр., 22.I 1959, 2).

ПОМНО́ЖИТИ *див.* **помно́жувати.**

ПОМНО́ЖИТИСЯ *див.* **помно́жуватися.**

ПОМНО́ЖУВАТИ, ую, уєш і **ПОМНОЖА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОМНО́ЖИТИ,** жу, жиш, *док.*, *перех.* 1. *тільки* **помно́жувати, помно́жити.** Збільшувати що-небудь у кількості, силі, величині, об'сті. *В його загоні була залізна дисципліна, яка помножувала сили навіть слабодухим* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 401); [К л а в д і я:] *Я чула від твоїх родичів, що ти помножила собі хвороб тим, що їздила до Сергія, коли він помирав* (Сміл., Черв. троянда, 1955, 74); *Кожний знав з них, що він прийшов сюди звеличить Батьківщину, помножить у віках могуть її орлину* (Сос., Близька далина, 1960, 29).

2. *тільки* **помножа́ти, помно́жити,** *мат.* Виконувати множення. *Щоб помножити добуток кількох співмножників на будь-яке число, можна помножити на це число один із співмножників, залишивши інші без зміни* (Алг., I, 1956, 11); — *Запиши: ..тисячу двадцять п'ять помножити на п'ятсот двадцять і поділити на дві тисячі чотириста* (Стельмах, I, 1962, 380); *Образно. *Фільм «Тарас Шевченко» вперше приніс йому* [С. Ф. Бондарчукові] *славу талановитого актора. «Доля людини» закріпила її і помножила ще на славу талановитого постановника* (Мист., 5, 1962, 9).

ПОМНОЖУВАТИСЯ, ується і **ПОМНОЖА́ТИСЯ,** а́ється, *недок.*, **ПОМНО́ЖИТИСЯ,** иться, *док.* 1. *тільки* **помно́жуватися, помно́житися.** Збільшуватися в кількості, силі, величині, об'сті. *Хай помножиться слава в поході сократ* (Нагн., Пісня.., 1949, 13); *Хай він* [труд] *живе в ритмічному диханні, В могутнім пульсі кораблів нових, Помножиться, звеличиться в змаганні На берегах затонів дніпрових* (Забашта, Нові береги, 1950, 99).

2. *тільки* **помножа́тися, помно́житися,** *мат.* Піддаватися множенню. *Те число, яке повторюється як доданок, називається множеним (воно помножається)* (Арифм., 1956, 25).

3. *тільки недок.* Пас. до **помно́жувати, помножа́ти.** *Самовіддана праця робітничого класу і колгоспного селянства нашої держави в інтересах фронту помножувалась і збагачувалась творчою діяльністю працівників науки* (Вісник АН, 11, 1953, 24).

ПОМО́ВКА, и, *ж.* 1. Розмова, згадка про кого-, що-небудь. *Про вовка помовка, а чорт папа несе* (Укр. присл.., 1955, 9); *Хіба не часто так буває в житті, що подумавш про людину, а вона вже й на порозі? Недарма й прислів'я народ створив: «Про вовка помовка, а вовк суне»* (Гжицький, Опришки, 1962, 168).

2. Недоброзичливе обговорення чиєї-небудь поведінки, чиїхсь учинків, дій і т. ін. [А н д р і й:] *Вже пішла помовка про мене по хуторах, що... нібито я вчусь читати* (Кроп., III, 1959, 158); *Дуже вона любила мене. І не боялась нічого: ні дідька, ні вовка, ні людської помовки* (Мур., Бук. повість, 1959, 15).

ПОМО́ВКНУТИ, немо, нете, *док.* Замовкнути (про всіх або багатьох). *Всі, хто був почав підспівувати, один за одним помовкли і слухали, як вони гарно вдвох співають* (П. Куліш, Вибр.. 1969, 292); *В Ратієвщині помовкло птаство; одно поховалося по гнізда́х, друге полетіло за здобиччю* (Мирний, IV, 1955, 20).

ПОМО́ВКУВАТИ *див.* **помо́вчувати.**

ПОМО́ВЧАТИ *див.* **помо́вчувати.**

ПОМО́ВЧУВАТИ *і рідко* **ПОМО́ВКУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, *розм.*, **ПОМО́ВЧАТИ,** чу, чиш, *док.* 1. Мовчати, ухиляючись, утримуючись від розмов. *Тропінін, як завжди, скромний, помовчував собі, а пан бундючився і пишався ще дужче* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 93); *Михась прикусив язика і мовчить, як води в рот набрав. При батькові він — помовкує, бо хлопцеві від нього і так попадає за язик* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 63); — *Я вам багато чого хотів сказати. Але ви людина противна, колюча, як йорж,.. тому я помовчу* (Довж., I, 1958, 423); // Не видавати звуків, не порушувати тиші. *Уже блаженький дерев'яний місток злякано згорбатився і не знає, де заховатися, а самохідка ще помовкує* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 648).

2. *тільки недок.* З певною метою приховувати, обминати мовчанкою що-небудь, не розповідати, не згадувати про когось, щось; замовчувати. *Плачинда дотримав свого слова: ніде не жалівся, помовчували деякий час про свою пригоду і чумаки* (Стельмах, I, 1962, 237).

3. *тільки док.* Мовчати якийсь час. — *Ну, чого ти плачеш? — знов почала Настя, помовчавши трохи* (Л. Укр., III, 1952, 736); *Генерал Глазунов якусь мить помовчав* (Довж., I, 1958, 311).

ПОМО́ГА, и, *ж.*, *заст.* Допомога. *Бачучи* [бачачи], .. *що вже Сомкові.. помоги не видумаєш, махнув* [Кирило Тур] *рукою, та.. і хотів ото з'їхати з України* (П. Куліш, Вибр., 1969, 195); *Однокровному народу Наш народ подав правицю На єднання, на помогу, На погибель ворогам* (Рильський, II, 1960, 242).

ПОМОГОРИ́ЧИТИ, чу, чиш і **ПОМОГОРИЧУВА́ТИ,** ую, у́єш, *док.*, *перех.*, *розм.* Поставити кому-небудь могорич; почастувати кого-небудь з приводу успішного завершення якоїсь справи. // Пригоститися могоричем. *Хилитався* [Потап] *на санях, мов п'яний, мов з ярмарку їхав, помогоричивши добре* (Коцюб., II, 1955, 280).

ПОМОГОРИЧУВА́ТИ *див.* **помогори́чити.**

ПОМОГТИ́ *див.* **помага́ти.**

ПОМОГТИ́СЯ *див.* **помага́тися.**

ПО-МО́ДНОМУ, *присл.* Відповідно до моди, як вимагає мода; дотримуючись моди. — *Панич здоровий, поставний, огрядний, вчений, і таки чисто й по-модному вбраний* (Н.- Лев., III, 1956, 48); *Волосся вже накрутила* [сестра] *на голові по-модному* (Гончар, Тронка, 1963, 8).

ПО-МО́ЄМУ. 1. *присл.* Відповідно до моїх поглядів, думок, звичаїв і т. ін. [В і в д я:] *Щоб мій чоловік та не робив по-моєму?* (Кроп., II, 1958, 127); — *Газдо,.. беріть дев'яносто і скидайте дрова. То буде і не по-вашому, і не по-моєму* (Томч., Жменяки, 1964, 91).

2. *у знач. встав. сл.* Уживається для вираження ставлення 1-ої особи до висловлюваного. *Для неї, по-моєму, велика шкода, що вона не пішла на ширшу дорогу, а зачинилась у сім'ї* (Л. Укр., V, 1956, 162); *Як він може бути.. іноді занадто принциповим, а іноді просто безпорадним, як дитина. Тут, по-моєму, непослідовність сили волі* (Тют., Вир, 1964, 138).

ПО́МОК, а, *ч., діал.* Скріплені між собою в'язки горсток конопель, прикладених дерном і занурених у воду річки чи ставка для вимокання. *З річки тягло болотною іржею, гіркуватою задухою конопляних помоків* (Тют., Вир, 1964, 448).

ПОМО́КЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **помо́кнути, помо́кти.**

ПОМО́КНУТИ *і* **ПОМО́КТИ,** кну, кнеш; *мин. ч.* помо́кнув *і* помо́к, ла, ло; *док.* 1. Зробитися мокрим, вологим, наскрізь просякнутися вологою (про всіх або багатьох, все або багато чого-небудь). *Сіно помокло од дощу* (Григ., Вибр., 1959, 171).

2. Мокнути якийсь час.

ПОМОКРІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **помокрі́ти;** // *у знач. прикм. Христя глянула на матір і злякалася: жовта, аж чорна, сиділа вона на полу,.. довга тінь від неї гойдалася на помокрілій стіні* (Мирний, III, 1954, 11).

ПОМОКРІ́ТИ, ію. Док. до **мокрі́ти.** *Стіна у підвалі помокріла.*

ПОМО́КТИ *див.* **помо́кнути.**

ПО-МОЛДА́ВСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-молда́вському.** *Він говорить з людьми по-молдавськи, та все грізно, неначе ласться з ними* (Н.-Лев., III, 1956, 262).

ПО-МОЛДА́ВСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у молдаван, за звичаєм молдаван.

2. Молдавською мовою. *Ягідка уважно слухав. Потім про щось швидко заговорив по-молдавському до своїх земляків* (Гончар, III, 1959, 347).

ПОМО́ЛЕЦЬ, льця, *ч.* Той, хто привіз до млина молоти зерно. *Поки що на легшій роботі* [Дмитро], *комірником у млині. Навіть Сергієві видно, як нудьгує він на ній. Від того чіпляється до всіх, свариться з помольцями* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 67).

ПОМОЛИ́ТИСЯ, мо́лю́ся, мо́лишся, *док.* 1. Док. до **моли́тися** 1. *Полічили, що достали, встали сіромахи, Помолились на схід сонця, Пішли понад шляхом* (Шевч., I, 1951, 47); *Прибирай, стара, у хаті, Помолися богу, Та й виходь мерщій стрівати Сина на дорогу* (Щот., Поезії, 1958, 71); *Семен помолився до неба, загорнувсь у свиту і заснув* (Коцюб., I, 1955, 105); *Потім мати каже: «Помолися, сину, богу, і він тобі щастя в дорозі пошле»* (Тют., Вир, 1964, 29); *Образно. Вирядили ми свого батенька в далеку дорогу, А за його Україна-ненька помолиться богу* (Л. Укр., I, 1951, 9).

2. Молитися якийсь час. — *Дай же мені хоть часинку богу помолитись!..* (Кв.-Осн., II, 1956, 416).

ПОМО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець з помології. *Можна без перебільшення сказати, що ні один помолог світу не має такої слави і пошани, як Л. П. Симиренко* (Рад. Укр., 6.1 1961, 3).

ПОМОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до помології. *У помологічній колекції Симиренка були рослини майже з усіх континентів* (Хліборов Укр., 3, 1970, 30); *У Сквирі було створено державну селекційну і помологічну станцію* (Минко, Повна чаша, 1950, 74).

ПОМОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Галузь науки, що вивчає сорти плодових і ягідних культур.

ПО-МОЛОДЕ́ЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-молоде́цькому.** *Так молодіж наша: зрости не успіє Та помолодецьки на світі пожити, Дивись, а у нього волосся сивіє, Поглянь, вже у нього і серце розбите* (Коцюб., I, 1955, 423); *По-молодецьки збивши набакир картуз, з незмінною гармошкою через плече і цигаркою в зубах перший увійшов Васько Плотник* (Кир., Вибр., 1960, 182); *Він по-молодецьки зстрибнув з печі, накинув на себе кожуха і вибіг у сіни* (Чорн., Потік.., 1956, 77).

ПО-МОЛОДЕ́ЦЬКОМУ, *присл.* 1. Як молодець (у 2 знач.), як молоді; подібно до молодця, до молодців. — *Ану, хлопці, до мене! — Марченко виступив наперед, збив по-молодецькому на потилицю козирок* (Вас., I, 1959, 101); *Денис помітив той погляд. Хтиво поблискуючі щілинки очей його звузились, він по-молодецькому ворухнув плечима* (Тют., Вир, 1964, 238).

2. *перен.* Дуже швидко, з запалом, бадьористо. *Помолодецькому злетівши з коня, він козирнув, дзенькнувши острогами* (Ю. Янов., I, 1958, 144).

ПО-МОЛОДЕ́ЧИ, *присл.* Те саме, що **по-молоде́чому.** *Побачиш світа, Не такого, як у бурсі, А живі мисліте З товариством прочитаєш, Та по-молодечи Будеш богу молитися, А не по-чернечи Харамаркать* (Шевч., II, 1963, 332).

ПО-МОЛОДЕ́ЧОМУ, *присл.* Як молодий, як молоді; подібно до молодого, до молодих. [Кіттельгавс:] *Єсть і між нами такі, що до сивого волосу по-молодечому вибрикують* (Л. Укр., IV, 1954, 234); *Ми знайомилися з білоруською культурою й мистецтвом по-молодечому жадібно, з гострою цікавістю і любов'ю* (Мас., Життя.., 1960, 8); // Як у молодого. *Малинін пильно подивився на нього, і по-молодечому заіскрились його очі* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 128).

ПОМОЛОДИКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Молодикувати (у 1 знач.) якийсь час.

ПОМОЛОДІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **помолоді́ти.** *Марті здавалося, що вона все іще бачить, як він біга по хаті з помолоділим зразу обличчям* (Коцюб., II, 1955, 298); *Ще струни золоті бриніли, А Київ навкруги мовчав, Коли, нараз помолоділий, Чайковський Лисенка обняв* (Рильський, 300 літ, 1954, 25); *На ньому був новий костюм,.. свіжа сорочка, він був чисто виголений і помолоділий* (Чаб., Тече вода.., 1961, 190); // *у знач. прикм. Отава відчуває себе помолоділим, виснаженість, викликана впертою роботою, минула* (Загреб., Диво, 1968, 15); *Образно. *Наче хтось невидимий ласкаво гладив теплою рукою помолоділу землю* (Кол., Терен.., 1959, '35).

ПОМОЛОДІ́ТИ, ію, ієш, *док.* Стати моложавим. — *Час своє бере! — глухим голосом одказав Рубець. — А от ви помолоділи* (Мирний, III, 1954, 265); *Аж помолодів, розцвів старий* (Головко, I, 1957, 256); *Злетіла з брів вічна хмарність, і зморшки ніби розійшлися, від чого, здавалося, помолоділи обличчя людей* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 131); *Образно. *Після віків неволі урвалася загата заборон, пробудився відвічний слов'янський Ужгород й трусонув сивиною, помолодів* (Нар. тв. та етн., 6, 1966, 63); // Відчути себе молодим. *Я стара.. в Мар'янівці жила,.. щороку боліла, а тут стала, наче помолоділа: легко дишеться, веселіше на світ дивишся* (Мирний, III, 1954, 306); *І я, її* [мелодію] *почувши в тиху мить, У шістдесятім літі цього віку ..помолодів На пізвіття, як з першої любові* (Мал., Листи.., 1961, 23).

◇ **Помолоді́ти душе́ю (се́рцем)**—відчути себе молодшим. *Я полюбив людей більш за все на світі, і вони нагороджують мене своїми багатствами. Я ніби помолодів душею, побагатшав і став людяним і чистим* (Довж., III, 1960, 484).

ПО-МОЛОДО́МУ, *присл.* Як молодий, як молоді; подібно до молодого, до молодих. *Інколи сам брав* [дід] *сокиру і штарко, по-молодому, затісував обгорілі балки* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 7); // Як у молодого. *Лагідне, миле, все в тонюсіньких зморшках обличчя, прозорі, по-молодому променисті очі...* (Коз., Листи.. 1967, 61).

ПОМОЛОДША́ТИ, аю, аєш, *док.* Стати моложавим. *Сьогодні бомбою влітає в редакцію Лубенець, обличчя сяє, в руках еластичність, помолодшав навіть* (Коцюб., III, 1956, 165); *Мати стара, ні трішки не помолодшала, ще, навпаки, не одну срібну нитку вплело в її*

волосся (Головко, I, 1957, 68); *Вона відпочила після подорожі, засмагле обличчя посвітлішало, помолодшало* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 265); *Образно. *Сама грузинська столиця помолодшала за роки радянських перетворень* (Мас., Життя.., 1960, 24); // Відчути себе молодшим. *І в раю не побачши ти яблук таких. Ось попробуй — і враз помолодшаєш вдвічі* (Лев., Драми.., 1967, 55); — *Я продав свій трамбак і зараз помолодшав на десять років* (Ю. Янов., II, 1958, 142); // Стати молодшим віком. — *Не можна, кажуть, людині помолодшати, а подобрішати завжди можна* (Гончар, Тронка, 1963, 208).

◇ **Помоло́дшати се́рцем (душе́ю)** — відчути себе молодшим. *Серцем, душею вони* [батьки] *помолодшали, побачивши новий світ без пана і ката* (Цюпа, Україна.., 1960, 257).

ПОМОЛО́ТИ, мелю́, ме́леш, *док., перех. і без додатка.* 1. Змолоти все або багато чого-небудь. *Помолоти жито і пшеницю.*

2. Молоти якийсь час.

◇ **Помоло́ти язико́м** *див.* **язи́к.**

3. *перен., розм.* Розтрощити, понівечити що-небудь ударами в багатьох місцях. *Помолов — тому руку, тому ногу* (Номис, 1864, № 12853); *Як вихватить від із воза велику притику,—Побив бабі, помолов голову і пику* (Україна.., I, 1960, 343).

ПОМО́ЛОТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **помоло́ти.**

ПОМОЛОТИ́ТИ, очу́, о́тиш, *док., перех. і без додатка.* 1. Док. до **молоти́ти.** — *Ага, покосили, помолотили, то зараз мені дорогу показуєте?!* (Томч., Жменяки, 1964, 209).

2. Молотити якийсь час. *Він обіцяв їй полагодити оборіг, скосити сіно і кілька днів помолотив би жита* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 12).

3. *перен., розм.* Побити у багатьох місцях. *У голові шуміло, кістки ныли, наче все тіло хтось поклав на ковадло і добре помолотив кийками* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 374).

ПОМОЛО́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **помолоти́ти;** // *у знач. прикм. Підхопивши помолоченого Гаркушу в повітря і добре розмахавши, кинули його з сіновалу за огорожу* (Гончар, Таврія, 1952, 224).

ПОМО́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до помелу. *Помольне обладнання.*

ПО-МОНГО́ЛЬСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-монго́льському.** — *Хто їде? — закричали* [монголи] *різними голосами. — Поклонник великого Чінгіс-хана! — сказав по-монгольськи Тугар Вовк* (Фр., VI, 1951, 64).

ПО-МОНГО́ЛЬСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у монголів, за звичаєм монголів. *Вася не боронився, його широке вилицювате обличчя було безмежно добрим, а гострі лукаві очиці довірливо ховались на цей час у своїх по-монгольському вузьких схованках* (Гончар, III, 1959, 188).

2. Монгольською мовою.

ПОМО́Р *див.* **помо́ри.**

ПОМОРГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* Моргати якийсь час. *Хай сусідки напослідки* [напослідок] *Дивляться й регочуть: Поморгають, покивають Та й пересокочуть* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 181); *Заревла машина, затанцювало миготливе світло фар, поморгало трохи, блимнуло разів зо два і погасло* (Збан., Єдипа, 1959, 62).

Поморга́ти ву́сами (ву́сиками, у́сиками *і т. ін.*) — порухати, поворушити вусами якийсь час. *Комашина, почувши на собі чужий погляд, заворушилася, поморгала невеличкими усиками і затихла* (Мирний, IV, 1955, 9).

ПОМО́РГУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Моргати злегка або час від часу. *Антосьо піднявсь на ноги і стоїть ні живий ні мертвий; цензор вже поморгує, а учитель мовчки переглянув* [зошит] *і кинув в очі: — Лучче* [краще] *старайся!* (Свидн., Люборацькі, 1955, 114); — *Галю, сюди! Галю, мерщій сюди! — і покивує, і поморгує Івась* (Мирний, IV, 1955, 96); *Ще в світанковому повітрі ніщо не шерхне, ще зорі поморгують у.. небі.., а вже по хатах то тут, то там засвічуються каганці* (Тют., Вир, 1964, 107).

Помо́ргувати ву́сами (у́сами, ву́сом *і т. ін.*) — рухати, ворушити вусами час від часу. *А кіт знай хвостом помахує та усами поморгує, та що є духу нявчить* (Кв.-Осн., II, 1956, 196); *Яким Іванович Потопальський... посміхається, поморгує вусами, великою рукою збирає із колосочків жовтий пилок — красу польову* (Збан., Сесепель, 1961, 220); **Помо́ргувати очи́ма** — раз у раз розкривати й закривати очі від подиву, розгубленості, піяковості і т. ін. *Дідусь не заперечував. Чухав тільки за вухом, біля лисини, поморгував сміхотливо очима* (Збан., Мор. чайка, 1959, 27).

ПОМОРДА́С, а, ч., *вульг.* Те саме, що **ля́пас.**

◇ **Вхопи́ти поморда́са** — дістати ляпаса. *Писар несамовито крикнув. — ..Пішла вон з двору!.. Пішла геть, а то помордаса вхопиш!* (Н.-Лев., IV, 1956, 158); **Да́ти (заліпи́ти, затопи́ти** *і т. ін.*) **поморда́са** *кому* — вдарити кого-небудь в обличчя рукою. *Як телепне* [отець Тарасій] *по голові кулачищем або дасть помордаса* (Н.-Лев., III, 1956, 397).

ПОМОРДО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **помордува́ти;** // *у знач. прикм. Через віконце батьківської хати бачив він тягнені до Тарнова драбинні вози з помордованими та покаліченими панами* (Фр., II, 1950, 138).

ПО-МОРДО́ВСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-мордо́вському.**

ПО-МОРДО́ВСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у мордовців, за звичаєм мордовців.

2. Мордовською мовою.

ПОМОРДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Мордувати якийсь час.— *Нічого не люблю робити навмання. І я держусь сучасних принципів. Тим-то я вас трохи, може, й помордувала* (Н.-Лев., VI, 1966, 84).

2. Замордувати всіх або багатьох. *Стільки людей неповинних, неозброєних помордували, потопили, поскидали живцем у прірву* (Мак., Вибр., 1956, 513).

3. Сильно побити кого-небудь, завдати комусь фізичних мук, страждань.— *Сьогодні сама пані так Марину помордувала, що не впізнати* (Рибак, Помилка.., 1956, 111).

ПОМОРДУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* Мордуватися якийсь час. *Мене один чоловік найняв за няньку.. Господи! як я помордувалась з його малими дітьми* (Н.-Лев., II, 1956, 175); — *Справді, хазяйствечко свекор мав нічогеньке, і було коло чого помордуватись* (Добр., Тече річка.., 1961, 25); — *Помордувався, помарудився дідусь біля машини, і вона ожила: запчихала, загула, затремтіла й поїхала* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 90).

ПОМО́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **помори́ти.** *Все спить, поморене денною працею, все набирає силу на ранок* (Мирний, IV, 1955, 136).

ПОМО́РИ, ів, *мн.* (*одн.* **помо́р,** а, ч.; **помо́рка,** и, *ж.*). Етнографічна група росіян, що живе на узбережжі Білого та Баренцового морів. *Помори — спадкоємці новгородців, що оселилися на узбережжі Льодовитого океану, вміли плавати у складних умовах Півночі* (Знання.., 2. 1970, 11); — *Сьогодні ми наш урок присвятимо великому російському помору Михайлу Васильовичу Ломоносову, — сказала вона* (Бурл., Напередодні, 1956, 62).

ПОМОРИ́ТИ, морю́, мо́риш, *док., перех.* 1. Заморити (у 1 знач.) всіх або багатьох. *Де взялася на людей морія*

[мор], *Поморила дев'ять братів милих, Зосталася.. ненька* (Перв., Слов. балади, 1946, 61); // *рідко.* Отруїти всіх або багатьох. *Пеклись тут* [у пеклі] *гарні молодиці.., Що замуж* [заміж] *за старих ходили І мишаком їх поморили* (Котл., І, 1952, 140).

2. *перен., розм.* Довести до виснаження, знемоги усіх або багатьох. *Щоб не поморити голодом сім'ї, Млиновський пускавсь на хитрощі; виїжджав найнятими кіньми з дому до першого села, просив у батюшки усякої харчі* (Н.-Лев., III, 1956, 183).

ПОМОРИ́ТИСЯ, мо́римося, мо́ритеся, *док., розм.* 1. *рідко.* Отруїтися (про всіх або багатьох).

2. Стомитися (про всіх або багатьох). *Танцювали, танцювали та й поморились.*

ПОМО́РКА *див.* **помо́рн.**

ПОМО́РНИК, а, *ч., орн. (Stercorarius).* Водоплавний хижий птах, який має темно-буре оперення і міцний дзьоб з гачком донизу на кінці. *Просуваючись все далі і далі, ми зустрічали велику кількість куликів, качок, мартинів, поморників, гагар та інших болотяних птахів* (Знання.., 6, 1965, 24).

ПОМОРО́ЖЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **поморо́зити** 1, 3. *Обвішали* [панни] *стіни й вікна кругом гірляндами та вінками з дубового листу,.. гвоздиків, та чорнобривців, та ласкавців, ще не поморожених досвітніми холодами* (Н.-Лев., І, 1956, 145); — *Хочу віднести червоноармійцям оце* [онучі]... *Там один такий молоденький, поранений... І ноги геть чисто поморожені* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 30).

ПОМОРО́ЗИТИ, бжу, о́зиш, *док., перех.* 1. Сильним охолодженням довести до вимерзання або відмороження усе або багато чого-небудь. *Я душею чую, що нам з півночі грозить: студений подув вітру гаї нам поморозить* (У. Кравч., Вибр., 1958, 135); — *Ви* [фашисти] *катували мене перед смертю, ви поморозили мені ноги, ви глумилися наді мною* (Довж., III, 1960, 64); *Образно. *Якщо мене зима пройме до серця, мою весну таємну переможе, мої дивниці-квіти поморозить, то я скажу: ні, я сього не ждала!* (Л. Укр., І, 1951, 242); // *безос. Робиться се ніби для того, щоб не поморозило чого в полі* (Номис, 1864, № 341).

2. Знищити холодом, морозом усіх або багатьох. — *Ось не дуже давно чула я,— знов забалакала та ж бабуся,— як чоловік дітей поморозив* (Хотк., І, 1966, 71); — *Бджілок треба любити, пильнувати їх. Чує моє серце: або залишать їм мало меду на зиму, або поморозять* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 249).

3. *розм.* Затримати кого-небудь на холоді, морозі на якийсь час.—*Ну, ото повечеряв я, на вечорниці сходив, сусідську дівку, не брешучи, поморозив трохи біля перелазу* (Збан., Сесепель, 1961, 228).

4. *тільки 3 ос., безос., перен.* Док. до **моро́зити** 4. — *Рубай! — почув* [Яресько] *десь над собою короткий страшний заклик, до якого все ще ніяк не зміг звикнути і від якого навіть зараз, в таку спеку, його поморозило* (Гончар, II, 1959, 123).

5. *перен.* Док. до **моро́зити** 5. *Чи прокинусь, чи воскресну Від сучасності ярма? Душу стис загальний холод, Поморозивши чуття...* (Граб., І, 1959, 396).

ПО́МОРОЗЬ, і, *ж., рідко.* Те саме, що **па́морозь.** — *Встав я рано. На траві лежала холодна поморозь* (Шиян, Гроза.., 1956, 461).

ПОМОРО́ЧИТИ, чу, чиш, *док., перех., розм.* Морочити якийсь час.

◆ **Поморо́чити го́лову** *кому* — те саме, що **Го́лову моро́чити** якийсь час (*див.* **моро́чити**). [Х р а н к о:] *А помороч голову, поки й в уставі знайдеш* [статтю закону]; *та ще попотверди, щоб запам'ятати й не помилитися* (Мирний, V, 1955, 125); — *Тут* [у підручнику] *усяка тобі задача — немов загадка: поморочиш голову, поки ладу добереш* (Вас., І, 1959, 66).

ПОМОРО́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док., розм.* Морочитися якийсь час. *Петро Михайлович щось трохи поморочився коло моделі, мовчки підняв, кинув* (Вас., II, 1959, 240); *Потім гупнув величезними юхтовими шкарбанами якийсь гайдамака..,— тут Сашкові довелося-таки поморочитися: гайдамацькі чоботи були до половини вимащені глиною* (Смолич. V, 1959, 32).

ПОМО́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **помо́ри, помо́р'я** і Помо́р'я. *Поморські поселення.*

ПОМО́РХЛИЙ, а, е. *розм.* 1. Діспр. акт. мин. ч. до **помо́рхнути.**

2. *у знач. прикм.* Який утратив пружність, свіжість; зів'ялий, поморщений. *Гніздо своє мощу на старих поморхлих дубах* (Сл. Гр.); *Ісен-Джан, уже звівши свої поморхлі руки до неба.., озирнувся різкіше, ніж дозволяв йому прожитий вік* (Ле, Міжгір'я, 1953, 138).

ПОМО́РХНУТИ, ну, неш, *док., розм.* 1. Те саме, що **помо́рщитися.** *Очі його дивились якось дуже спокійно, байдужно, а лице вже поморхло* (Н.-Лев., І, 1956, 410).

2. Втратити пружність, життєздатність (про все або багато чого-небудь). *Замовкне серце в старого Ісен-Джана, поморхнуть спустілі жили...* (Ле, Міжгір'я, 1953, 137).

ПОМО́РЩЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **помо́рщити.** *Лице, Недавно ще поморщене грижею І втомою, тепер мов просіяло* (Фр., X, 1954, 370); — *То як, Левку?— націлюються на нього поморщені прихованим лукавством бровенята* (Стельмах, І, 1962, 54); *Одна* [з гуцулок] *дала онучі* [онучі], *друга постоли, файно поморщені та пофарбовані* (Хотк., II, 1966, 15).

2. *у знач. прикм.* Який поморщився. *Отець Артемій позіхнув і негарно роззявив свого широкого рота, широко розтягнувши поморщені синюваті уста* (Н.-Лев., IV, 1956, 41); *Марія жадібно, не зводячи очей, дивилася в сухе, поморщене обличчя столітньої баби* (Головко, II, 1957, 148); *Поморщене плесо ріки то сліпуче лисніло, то, стужавівши, матово грало сонячним пилом* (Стельмах, І, 1962, 411).

ПОМО́РЩИТИ, щу, щиш, *док., перех.* 1. Те саме, що **змо́рщити.** *Пігловський у буцегарні розв'язав ремінь на руках старого, бридливо поморщив носа* (Стельмах, І, 1962, 432).

2. Утворити брижі на поверхні води; // Утворити заглибини, складки; покоробити. *Не одну добу сувору Пережила вона* [верба] — *літа ішли. Поморщили вітри й порвали кору, Гілля її вузлами заплели* (Перв., II, 1958, 102).

◆ **Помо́рщити постолі́,** *заст.*— пошити, зробити постоли. *Потім в хаті поморщив* [Йосип] *добре постоли Собі в дорогу* (Шевч., II, 1963, 366); *Приніс* [Дрімайло] *дві пари постолів: мабуть, сам поморщив їх з старих халяв чи з свинячих шкурлаптів* (Н.-Лев., IV, 1956, 315).

ПОМО́РЩИТИСЯ, щуся, щишся, *док.* 1. Вкритися зморшками (*див.* **змо́ршка** [1]). *Вони* [чоловіки] *люблять жінок, поки жінки молоді, а як лиш жінка трохи поморщиться, тоді шукають собі інших* (Март., Тв., 1954, 446); // *тільки 3 ос.* Зібратися в зморшки (про шкіру на обличчі, тілі людини або тварини і т. ін.). *На його пальцях, навіть на долонях, шкура так поморщилась та порепалась, ніби потріскалась на жару* (Н.-Лев., II, 1956, 172); *Молоде чоло поморщилося, очі стратили свій погідний, сонячний блиск* (Фр., II, 1950, 291); *Поморщилась* [у Софії] *шия, побабіло обличчя* (Гончар, Таврія, 1952, 145).

2. Зморщити лице, зробити гримасу, скривитися під впливом якого-небудь неприємного почуття. *Поморщившись, закопилив* [сотник] *губу.. та й пішов у світлицю*

(Кв.-Осн., II, 1956, 205); *Горленко поморщився і відвернувся. Він почував себе погано не тільки фізично, але й морально* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 12).

ПОМО́Р'Я, я, *с.* Місцевість, що прилягає до морського берега.

ПОМОРЯ́НИ, ря́н, *мн.* (*одн.* **поморя́нин**, а, *ч.*; **поморя́нка**, и, *ж.*). Мешканці помор'я і Помор'я.

ПОМОРЯ́НИН *див.* **поморя́ни.**

ПОМОРЯ́НКА *див.* **поморя́ни.**

ПОМОСТИ́ТИ, мощу́, мо́стиш, *док., перех. і без додатка, розм.* 1. Покласти щось м'яке, рівномірно розстеливши на чомусь. *Лаврін помостив на віз сіно, заслав килимом* (Н.-Лев., II, 1956, 317); *Попереду.. їхав верхи, помостивши собі, замість сідла, мішок з сіном, провідник* (Донч., III, 1956, 125); // Постелити постіль комунебудь. *Вона додибала до полу і уклалася аж позадітьми спати. — Знемогла старенька.., — зітхнувши, сказала Горпина і кинулась тітці помостити* (Мирний, III, 1954, 331); *Дунька хотіла помостити Прісьці і на сей раз на ліжку, але молодиця не схотіла і лягла поруч з Дунькою долі* (Л. Янов., I, 1959, 216).

2. Док. до **мости́ти** 1—3. *Колись воно* [вікно] .. *на одному ріні* [було] *з іншими вікнами, а як помостили сцену, то й опинилося коло самих ніг у артистів* (Кучер, Трудна любов, 1960, 322); *Одна наймичка помостила гарбуза в садку, на самому дні під сіном* (Н.-Лев., III, 1956, 25); *Він скинув шинель і помостив її на лаві* (Головко, II, 1957, 112); — *Не мости гніздечка й у лужечку, Помости гніздечко й у садочку* (Чуб., V, 1874, 850); *У кутку подвір'я, де росли осокори та дві берези, помостила собі гніздо вертлява сорока* (Збан., Переджнив'я, 1955, 378); *Образно. *Він з особливою пристрастю руйнував Свчине гніздо, що помостила була в хаті і в душі* (Чорн., Пісні.., 1958, 46).

ПОМОСТИ́ТИСЯ, мощу́ся, мо́стишся, *док.* 1. Док. до **мости́тися** 1. *Помостилася* [Христя] *на лаві, загасила світло й собі лягла* (Мирний, III, 1954, 80); *Спати помостилися* [Какора і Сивоок] *на торзі* (Загреб., Диво, 1968, 176).

2. Влаштувати, звити собі гніздо (про птахів). *Чорногуз помостився на клуні.*

ПОМОТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. *перех.* Змотати (у 1 знач.) все або багато чого-небудь.— *Що ж ти з ними* [починками] *думаєш робити? — спитала мати. — Помотаю на мотовило, осную та вироблю собі тонкого полотна на сорочки* (Н.-Лев., II, 1956, 296).

2. *неперех., розм.* Хитнути кілька разів; хитати якийсь час. *Подививсь-подививсь* [Демко], *помотав головою та й каже: — А що се вам за іграшки далися?* (Кв.-Осн., II, 1956, 186); — *Про бандерівців там часом нічого не пишеться? — Щось не помітив,— помотав Бердник головою* (Мур., Бук. повість, 1959, 209).

ПОМОТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Мотатися якийсь час. *Поміж людьми помотається, звичаїв набирається* (Сл. Гр.).

ПОМОТЛОШИ́ТИ, шу́, ши́ш, *док., перех., розм.* Док. до **мотлоши́ти.**

ПОМО́ЧЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **помочи́ти.** *А зачіска?! .. Пишна-пишна і не водою, видно, помочена* (Вишня, I, 1956, 146); // *у знач. прикм. Балабуха кинувся до неї, підняв її, поклав на ліжко,.. приклав помочену хусточку до її голови* (Н.-Лев., III, 1956, 162).

ПОМОЧИ́ТИ, мочу́, мо́чиш, *док., перех.* 1. Док. до **мочи́ти.** *Переплив Дунай І чобіток не помочив, Знати козака, Що до дівчини ходив* (Укр.. лір. пісні, 1958, 125); *Дядя Гриша.. помочив ганчірочку й викрутив її* (Головко, I, 1957, 362); *Нагилив* [Яків] *шкур, помочив їх, ото вже чинити* (Мирний, I, 1954, 222).

2. Намочити всіх або багатьох, все або багато чого-небудь; попамочувати. — *Чом же ти не забрала та не помочила всіх сорочок?— спитала мати* (Н.-Лев., II, 1956, 301).

ПОМОЧИ́ТИСЯ, мочу́ся, мо́чишся, *док., розм.* Те саме, що **намо́кнути.** *Обутий* [Харон] *в драні постоли; Із дір онучі волочились, Зовсім, хоть вижми, помочились* (Котл., I, 1952, 130).

ПОМО́ЩЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **помости́ти.** *У кутку на долівці, де помощена була солома, спали двойко єврейських діток, заритих у купі всякого дрантя* (Вас., I, 1959, 91); *Якраз напроти дверей помощена була височенька примостка, на котрій спереду рядком уже стояли арф'янки* (Мирний, III, 1954, 271).

ПО́МПА[1], и, *ж.* Урочистість, пишнота, розрахована на зовнішній ефект. *Савенка зустрічали з помпою на вокзалі вузькоколійної залізниці* (Сміл., Сад, 1952, 168); *Все це робиться заради помпи: треба ж Фердінандові перед похоронами зробити рекламу* (Гашек, Пригоди.., Швейка, перекл. Масляка, 1958, 23).

ПО́МПА[2], и, *ж.* Насос для викачування чи нагнітання рідини або газу. *Червонофлотці поволі нагнітали помпами повітря в шланги, проведені до водолазів* (Трубл., Шхуна.., 1940, 112); *Гігантські помпи день і ніч вивергали* [викачували] *на поверхню підземну воду* (Ю. Янов., Мир, 1956, 166).

ПОМПАДУ́Р, а, *ч., ірон.* Адміністратор-самодур.

ПОМПАДУ́РСТВО, а, *с., ірон.* 1. Становище, поведінка помпадура; // Володіння помпадура.

2. *збірн.* Особи, що мають такі володіння; помпадури.

3. Властивість помпадура.

ПОМПАДУ́РСЬКИЙ, а, е, *ірон.* Прикм. до **помпаду́р.**

ПОМПАДУ́РША, і, *ж., ірон.* Дружина або фаворитка помпадура.

ПОМПЕ́ЗНИЙ, а, е. Який відзначається урочистістю, пишнотою, розрахованою на зовнішній ефект. *Помпезна.. парадність, замовчування труднощів і боротьби, приписування одній особі усіх успіхів, здобутих партією і народом,— усе це вже тоді* [у 30-х роках XX ст.] *зачепило собою творчість ряду поетів* (Про багатство л-ри, 1959, 133); *Спочатку він думав, що буде бучний, помпезний банкет у ресторані, але потім Хвиля сказав, що чекає на Ярослава вдома* (Мушк., День.., 1967, 131); // Занадто розкішний. *Кабінет Горбатюка мало чим різнився від інших кабінетів, які доводилося бачити Турбаєві. Він був не помпезний і не злиденний* (Руд., Остання шабля, 1959, 179).

ПОМПЕ́ЗНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **помпе́зний.** *Грандіозні, величні фонтани створені тут* [у Мадріді] *не для забезпечення міста водою, як це робилося в стародавніх містах Іспанії, а для помпезності* (Вітч., 10, 1971, 162); *Справжнє мистецтво повинно переконувати художньою правдою образів. Йому чужі.. як одноманітність похмурих тонів, так і помпезність* (Літ. Укр., 12.I 1965, 4).

ПОМПЕ́ЗНО. Присл. до **помпе́зний.** *Церемонію передачі дітей радянським представникам у Чікаго було обставлено дуже помпезно* (Рад. Укр., 28.VIII 1959, 4).

ПОМПО́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **помпува́ти.**

ПО́МПОВИЙ, а, е. Прикм. до **по́мпа**[2].

ПОМПОЛІ́Т, а, *ч.* Скорочення: помічник політичного керівника.

ПОМПО́Н, а, *ч.* Вигот. з ниток, хутра і т. ін. круглої форми прикраса для одягу, взуття тощо. *На ній коротенька біла сукеночка і жовті нові капчики з помпонами* (Коцюб., I, 1955, 420); *На голові в нього була яскраво-червона шапка з помпоном* (Ю. Янов., II, 1954, 110).

ПОМПО́НЧИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **помпо́н.**

ПОМПУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **помпува́ти.**

ПОМПУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех.* Качати, накачувати помпою (*див.* **по́мпа** [2]). *Робітники все ще помпували та помпували воду з потока* (Фр., II, 1950, 379); *— Вітер працює,— задоволено говорила Ольга Чередник, показуючи новий вітродвигун, що помпував воду для ферми* (Жур., До них іде.., 1952, 81); *Образно. *І сльози.. з очей — кап та кап. Наче хто натис.. на грудях гудзика якого, що сльози помпує* (Ю. Янов., I, 1954, 39).

ПОМПУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* 1. Накачуватися помпою (*див.* **по́мпа** [2]). *Вода помпується в водонапірну башту.*

2. Пас. до **помпува́ти.**

ПОМРІ́ЯТИ, ію, і́єш, *док.* Мріяти якийсь час. [Панна Ромця *(сердито):*] *Ой вас, дядю, ніде не сховаєшся. Навіть помріяти за вами не можна* (Вас., III, 1960, 203); *Увечері, після довгого дня роботи, турбот і хвилювань,.. Любі хочеться трохи помріяти* (Собко, Запорука.., 1952, 212).

ПОМРІ́ЯТИСЯ, і́ється, *док.* Мріятися якийсь час. *Коли вперше глянеш на це море жовтого листу, .. на мить помріється обмареним очам, що то повно скрізь весняного сонця* (Вас., Вибр., 1954, 20).

ПОМРУ́ЖИТИ, жу, жиш, *док., перех.* Мружити якийсь час. *Іноді він прокинеться, помружить очі на вогонь, спитає, чи не зварилося, і знову дрімає* (Тют., Вир, 1964, 15).

ПО́МСТА, и, *ж.* Відплата кому-небудь за вчинену кривду, заподіяне зло і т. ін. *Жадоба помсти щоразу кидала її на новий відчайдушний патріотичний акт* (Ле, Право.., 1957, 200); *Федір Глазирін сказав мені, що тіла загиблих друзів, які лежали поруч, кликали чорноморців до помсти* (Кучер, Чорноморці, 1956, 387); // Бажання відплатити за вчинене зло; готовність мстити. [Кармелюк *(суворо):*] *Пані, гріх тримати гнів і помсту довго у серці* (Вас., III, 1960, 218); *Стоїть, запалена помстою, Марія Кудіна з рушницею* (Довж., I, 1958, 118); *Сняться мені Карпати: Довбуш месників з гір веде. Не дає йому помста спати — Не сховається ворог ніде!* (Нагн., Пісня.., 1949, 71); *Образно. *Селом ступала, збиваючи клуби пороху, розпалена, до безумства сміливa, на все готова народна помста* (Вільде, Сестри.., 1958, 269).

◇ **Крива́ва по́мста** *див.* **крива́вий;** **Кро́вна по́мста** *див.* **кро́вний.**

ПОМСТИ́ТИ, мщу́, мсти́ш, *док., рідко.* Те саме, що **помсти́тися.** *Клянемося ми всі, що за їх* [героїв] *помстимо, Всі ваші* [ворогів] *злочинства згадаєм, Яке надівали на край ви ярмо, Як тяжко знущались над краєм* (Олесь, Вибр., 1958, 64).

ПОМСТИ́ТИСЯ *див.* **помща́тися.**

ПОМУГИ́КАТИ, помуги́каю, помуги́каєш *і* помуги́чу, помуги́чеш, *док.* Мугикати якийсь час. [Старицький:] *Хіба вам самому, скажімо, хоч після чарки, не хочеться поспівати?* [Ошметкін:] *Чому ж — іншим разом кортить помугикати* (Мокр., П'єси, 1959, 295); *Він перечитав листа при мені, помугикав-помугикав і сказав, що приїде* (Мик., Кадильниця, 1959, 28).

ПОМУДРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* 1. *над чим і без додатка.* Напружено обдумувати що-небудь якийсь час. *Над новою думкою, яка так схвилювала Леоніда Івановича, все одно помудрувати доведеться* (Собко, Срібний корабель, 1961, 228); *В годину дозвіля присмно помудрувати над кросвордом* (Літ. Укр., 18.VI 1965, 4).

2. Те саме, що **схитрува́ти.** *Ригорович захотів помудрувати і, щоб з першої пори загнуздати пана сотника по-своєму, щоб не дуже бришкав проти писаря, написав по-своєму* (Кв.- Осн., II, 1956, 221).

ПО-МУЖИ́ЦЬКИ, *присл., дорев., розм.* Те саме, що **по-мужи́цькому.** *Чи не два мільйони круглo буде в нашім краю таких душ, що одягаються по-мужицьки?* (Март., Тв., 1954, 199).

ПО-МУЖИ́ЦЬКОМУ, *присл., дорев., розм.* Як мужик (у 1 знач.), як мужики, за звичаєм мужиків. — *Чому,— каже* [панночка],— *в нас не так, як в Іваненковських панів, що в їх усе по-панськи, любе й миле? а в нас усе по-мужицькому* (Вовчок, I, 1955, 16); [Недоросток:] *Еге, у нас же ведеться по-простому, по-мужицькому: вставати треба рано, робити до сьомого поту...* (Вас., III, 1960, 98).

ПО-МУЖИ́ЧОМУ, *присл., дорев., розм.* Те саме, що **по-мужи́цькому.** *Простора, з великими вікнами, серпанковими занавісками позавішуваними, хата була прибрана не по-мужичому* (Головко, II, 1957, 44).

ПОМУЖНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **помужні́ти.** *Наталка не могла одвести від нього очей. І свій,.. і в той же час якийсь страховитий* [страховидний]. *помужнілий, в оцій кудлатій.. папасі* (Гончар, II, 1959, 88).

ПОМУЖНІ́ТИ, ію, і́єш. Док. до **мужні́ти.** *Із виду помужнів* [Черпиш], *постаршав* (Гончар, III, 1959, 141).

ПОМУЖНІ́ШАТИ, аю, а́єш, *док., рідко.* Стати мужнішим (*див.* **му́жній** 2).— *А ти... виріс і помужнішав, Абдулла-ака* (Ле, Міжгір'я, 1953, 462).

ПОМУЗИ́ЧИТИ, чу, чиш, *док.* Музичити якийсь час.

ПОМУ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пому́кувати** і звуки, утворювані цією дією. *Помукування корів.*

ПОМУ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Мукати час від часу. *За садком біля ставу в отаві помукують воли* (Головко, II, 1957, 413).

ПОМУ́ЛЕНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **пому́лити;** // *у знач. прикм. Де-не-де з повіток, з ожередів соломи стирчали голі помулені ноги* (Головко, I, 1957, 78).

ПОМУ́ЛИТИ *див.* **пому́ляти.**

ПОМУ́ЛИТИСЯ *див.* **пому́лятися.**

ПОМУ́ЛЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пому́ляти.** *Помулені пальці на ногах.*

ПОМУ́ЛЯТИ, яю, яєш, *рідко* **ПОМУ́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., перех. і без додатка.* 1. Намуляти (*див.* **наму́ляти** [2]) у багатьох місцях.

2. Муляти (у 1 знач.) якийсь час.

3. *перен., розм.* Муляти (у 2 знач.) якийсь час. — *Я, панотче, заради гречності, познайомив би вас з оцим дуже достойним чоловіком, але хай невідомість помуляє вашу душу* (Стельмах, Хліб.., 1959, 509).

ПОМУ́ЛЯТИСЯ, яюся, яєшся *і рідко* **ПОМУ́ЛИТИСЯ,** люся, лишся, *док., розм.* Мулятися якийсь час. *Пан обозний помуляєся і став хапати дрижаки* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 426); — *Та, бачите,— помулився Гриня,— дуже цікавлюсь, що там у нас усередині... З чого, тобто, складається наше ядро, з яких енергій?* (Гончар, Тронка, 1963, 330).

ПОМУРІ́ТИ, ію, і́єш, *док.* Стати мурим (у 2 знач.). *Після другої* [чарки] *лице Василеве помуріло, очі наче покосилися* (Мирний, IV, 1955, 131).

ПОМУРКОТА́ТИ, очу́, о́чеш *і* **ПОМУРКОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *док.* 1. *неперех.* Муркотати, муркотіти (у 1 знач.) якийсь час.

2. *перех. і без додатка, перен., розм.* Мурмотати, мурмотіти (у 1 знач.) якийсь час. *Як почули колядники таку ціну, то зразу в сміх, потім помуркотіли щось між собою* (Фр., IV, 1950, 276).

ПОМУРКОТІ́ТИ *див.* **помуркота́ти.**

ПОМУРМОТА́ТИ, очу́, о́чеш *і* **ПОМУРМОТІ́ТИ,** очу́,

оти́ш, *док., розм.* Мурмотати, мурмотіти якийсь час. *Помурмотів-помурмотів* [хлопець], *на другий бік перевернувся — спить* (Збан., Малин. дзвін. 1958, 382).

ПОМУРМОТІ́ТИ *див.* **помурмота́ти.**

ПОМУРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех. і без додатка.* 1. Змурувати все або багато чого-небудь.— *Ач, як люди живуть! Ач, як будови помурували!..* (Мирний, II, 1954, 72).

2. Мурувати якийсь час.

ПОМУРЧА́ТИ, чу́, чи́ш, *док.* Мурчати якийсь час. *Товста жінка ще помурчала щось собі під ніс і врешті заспокоїлась* (Головко, I, 1957, 128).

ПОМУТИ́ТИ, учу́, ути́ш, *док., перех.* 1. Зробити каламутним, нечистим; покаламутити. *Помутити воду;* // Скаламутити все або багато чого-небудь. *Ще ж недавно Святослав великий всі горби й яруги притоптав, помутив усі озера й ріки* (Забіла, У.. світ, 1960, 168).

2. Зробити невиразним, розгубленим (очі, погляд і т. ін.). *Вже мені сириця тіло з'їла, а залізо кості перегризло, а темниця очі помутила* (Л. Укр., I, 1951, 391).

3. *перен.* Позбавити ясності, чіткості, гостроти (розум, свідомість і т. ін.). *Так його та лицарська хіть обхопила, Що і ясний розум помутила* (Мирний, V, 1955, 262); *Я три дні тебе будила: мамонько, та встань же, встань! Розум свій я помутила* (Тич., II, 1957, 133).

4. *перен.* Внести неспокій, схвилювати, збентежити. *Він все ще не хотів покинути тої думки, як би викрутитись з рук тої женщини* [жінки], *що другий раз наважилась помутити його життя* (Фр., III, 1950, 416).

ПОМУТИ́ТИСЯ, и́ться, *док.* 1. Стати нечистим, непрозорим; скаламутитися. *Помутилось синє море, Небо хмариться прозоре* (Перв., Райдуга.., 1960, 105); *Образно. *Відразу помутилася у ваших очах краса світова, тихая радість почала зникати* (Мирний, IV, 1955, 308); // Стати темним або невидимим, затемненим чим-небудь; потьмаритися. *Зірочки погасли в нічнім небі, В хмарах помутився ясний місяць* (Метл. і Кост., Тв., 1906, 45).

2. Стати невиразним, розгубленим (про очі, погляд і т. ін.). *Тіло в неї тряслося; очі помутилися — вона ними якось чудно водила* (Мирний, II, 1954, 299).

3. *перен.* Втратити ясність, чіткість, гостроту (про розум, свідомість і т. ін.). *Серце її боліло, немов хто у край його згородиє гострий ніж і повернув кругом, думки помутились* (Мирний, I, 1954, 158); *Від гіркот життя помутився розум, не знаю, що говорю* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 6); // *розм., рідко.* Втратити розум. *Христя прикро на матір дивилася, думаючи, чи не помутилася, бува* (Мирний, III, 1954, 64).

◇ **Помути́лося в голові** *у кого, безос.*— те саме, що **Затума́нілося в голові** (*див.* **затума́нюватися**). *У голові в Уляни зовсім помутилося,— вона не знає, що робить, забуває, чого виходила в сіни, надвір* (Мирний, I, 1954, 311); *Щось несподіване трапилось з Іваном: у голові помутилося, зачервоніло у віччю* [в очах] (Л. Янов., I, 1959, 103).

4. *перен.* Втратити виразність, чіткі обриси. *Світ у Івасевих очах помутився, він забув про дім, про матір* (Мирний, I, 1954, 245); *Все помутилося в очах Віри, здійнявши в душі її страшенну бурю* (Шиян, Баланда, 1957, 230).

5. *перен., рідко.* Збентежитися, схвилюватися. [Б в г е н і й:] *Вся людська в мні* [мені] *істота помутилась, Усі думки мішались* (Фр., IX, 1952, 18).

ПОМУТНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **помутні́ти.** *Тихо гойдався помутнілий від диму Хасан* (Десняк, Опов., 1951, 36); *Мати вставилася на сина враз помутнілими очима* (Панч, В дорозі, 1959, 51); // *у знач. прикм. Досяг той промінь* [сонця] *і Проценкової хати, прокрався через помутнілу шибку й застрибав на клунках* (Мирний, IV, 1955, 223); *Сашко.. дивився на пінясті потоки, що з шумом вирвалися з крутих ярів і котилися в розбуркану, помутнілу Вужачу* (Юхвід, Оля. 1959, 52); *Помутнілими очима, що нагадують тепер батькові, дивиться він.. поза садок* (Коцюб., I, 1955, 218); *Помутнілим поглядом уп'явся він у той зловісний лист з гербом* (Кач., II, 1958, 439).

ПОМУТНІ́ННЯ, я, *с.* 1. Дія і стан за знач. **помутні́ти.** *Ознакою початку бродіння є слабке помутніння розсолу і утворення на поверхні капусти сніжно-білої піни* (Укр. страви, 1957, 406); *Безпосередньо спостерігати газообмін у тканинах неможливо, про наявність його дізнаються на підставі помутніння вапняної води* (Метод. викл. анат.., 1955, 116); *Катаракта — це помутніння кришталика ока* (Наука.., 7, 1962, 52).

2. Помутнілі місця. *В атмосфері Марса часто виникають помутніння, а також посвітління ранкового і вечірнього країв диска* (Наука.., 6, 1961, 9); *Переважною формою захворювання були хронічні кон'юнктивіти, з якими робітники здебільшого не зверталися за медичною допомогою, зокрема сліди запалення рогової оболонки у вигляді крапкових помутнінь* (Матеріали охор. здоров'я.., 1957, 247).

ПОМУТНІ́ТИ, і́є, *док.* 1. Стати мутним, непрозорим. *Вода помутніла;* // Стати менш яскравим. *Потроку весняне сонце помутніло і не так нахабно заглядало в вікно* (Ю. Янов., I, 1958, 186).

2. Стати невиразним, розгубленим (про очі, погляд і т. ін.). *Лев-дідуган на світі довго жив.. І ноги трусяться, і очі помутніли,— Зовсім нікчемний став* (Гл., Вибр., 1951, 103); *Оченята його помутніли і бачили гірше* (Собко, Скеля.., 1961, 122).

3. *перен.* Втратити ясність, чіткість, гостроту (про розум, свідомість і т. ін.).

◇ **Помутні́ло в очах (у голові)** *у кого, кому і без додатка, безос.*—хтось опинився у стані, близькому до непритомності. *Коли побачив* [Кузьма], *що Василька нема вже в балці й попереду вже не видно, у нього помутніло в очах* (Панч, II, 1956, 195); *Тетяна Павлівна зблідла. В очах помутніло* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 303); *Остапові помутніло в голові, корчі зводили руки, забило дух* (Горд., II, 1959, 343).

4. *перен.* Втратити виразність, чіткі обриси. *І помутнів йому світ* (Баш, На.. дорозі, 1957, 22).

ПОМУТНІ́ТИСЯ, і́ється, *док., рідко.* Те саме, що **помути́тися.** *У Солохи мороз і жар пробіг по тілу, серце застукало, думки помутнілися* (Мирний, I, 1954, 63).

ПОМУТНІ́ШАТИ, ає, *док.* Стати мутнішим (*див.* **му́тний**).

ПОМУ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пому́чити.** *Попіс Чіпка у Піски задурманену голову, ще дужче помучене серце* (Мирний, II, 1954, 154); *Біг* [козак] *із полону Десь від шляхти, помучений карами* (Мал., Звенигора, 1959, 336); // *у знач. прикм.— Діточки мої рідні, ручата нещасні, ноженята помучені,— залементувала стара* (Стельмах, I, 1962, 209).

2. *у знач. прикм.* Який змучився, стомився, вибився із сил. *Він задиханий, зморений, потомлений, помучений, пригорнувши її, не зміг довгенько придержати у своїх зомлілих руках* (Вовчок, I, 1955, 362); *Вугляр узяв у руки свій батіг і гейкнув на помучені коні* (Фр., I, 1955, 50); // Який виражає втому, фізичні й моральні страждання. *І дуже б багато вони сміялися й тішилися, коли б їм не мішало неньчине обличчя.. помучене та посмучене* (Вовчок, I, 1955, 290); *Снивсь мені образ твій, тихий, помучений* (Граб., I, 1959, 321).

ПОМУ́ЧИТИ, чу, чиш, *док., перех.* 1. Мучити якийсь час. — *Аж ось де схрестилися наші доріжки. Тільки*

ти не вмирай. Дай мені помучити тебе... (Тют., Вир, 1964, 537); *Петя помучив нас, потім притягнув обох ближче до себе і пояснив: — У нього* [Феді] *є таємниця* (Ряб., Жайворонки, 1957, 185).

2. Муками довести до знемоги всіх або багатьох.

ПОМУ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док.* 1. Мучитися якийсь час. *Три дні помучився* [Степан] *.. та й віддав богу душу* (Хотк., I, 1966, 70); *Данило знову плакав, але Герус уже не будив його. — Хай помучиться хоч у сні перед волею* (Стельмах, II, 1962, 231); *Помучитись прийдеться З усім тим* [перекладом] *не на жарт* (Л. Укр., I, 1951, 38); *Катрі з великим клунком важко й протиснутися на тротуарі.. То, помучившись трохи, звернула за ріг і вийшла на паралельну глуху вулицю* (Головко, II, 1957, 385).

2. Змучитися (про всіх або багатьох). *Часом, коли всі ми помучилися і сиділи тихо, віддихаючи де-будь у холодку, Митро.. починав оповідати нам казку* (Фр., I, 1955, 260).

ПОМУШТРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Муштрувати якийсь час. *Літо пробуду в піонертаборі, помуштрую дітлашню, накупаюся в морі досхочу...* (Гончар, Тронка, 1963, 167).

ПОМЧА́ТИ, чу́, чи́ш, *док.* 1. *неперех.* Почати пересуватися, переміщатися з великою швидкістю. *Вулицею помчав вітер, зняваи порох, сухі стебла та папери* (Томч., Готель.., 1960, 314); *Перша космічна ракета, запущена 2 січня 1959 року.., помчала в міжпланетний простір у бік Місяця* (Наука.., 9, 1960, 4); // Швидко поїхати (про транспорт). *Мамайчуків фургон уже помчав до радгоспу, рознуртував, потяг у вуличку сірий шлейф куряви* (Гончар, Тронка, 1963, 123); *Човни захиталися і мимо своєї волі помчали у відкрите море* (Кучер, Полтавка, 1950, 89); *Машина, зашелестівши шинами по асфальту, помчала вздовж вулиці* (Хижняк, Килимок, 1961, 108); *Поїзд помчав на повних парах* (Мокр., Сто.., 1961, 128); // Швидко побігти; понестись. *Так, як стояла* [Марійка], *помчала на місце горя* (Коб., II, 1956, 186); *Коні, на відстані почувши вовчий дух, нестримно помчали до слободи* (Шиян, Гроза.., 1956, 198); *Ось майнуло збоку смертельно перелякане зайченя і, прищулившись, розмашними стрибками, помчало відкритим степом* (Тулуб, В степу.., 1964, 217); // Швидко поїхати на чомусь. *Тарас ударив по коневі і в гніві помчав геть, а за ним увесь полк* (Довж., I, 1958, 274); *Скочив* [Демид] *на вгодованого коня і помчав наздоганяти ватажка* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 28); // Поспішити, поквапитися куди-небудь. *Я помчав коридором до роздягалки* (Сміл., Сашко, 1954, 24); — *Покличте ординаторку,— наказав він санітарці.. Санітарка й слова не сказала й помчала за лікарем* (Ю. Янов., II, 1954, 80).

2. *неперех., перен.* Швидко поширитися, передатися, прокотитися. *І вже, передаючись з уст в уста, покотилось далеко в поле, помчало, поклекотіло в інші.. румунські батальйони й полки: — Він сказав — друзі!* (Гончар, III, 1959, 129).

3. *перех.* Дуже швидко повезти, понести, перемістити кого-, що-небудь. *Поки се Пістряк розказував, а сердешного Левурду вже й помчали до ратуші* (Кв.-Осн., II, 1956, 182); *Яків мерщій ухопив Івася і помчав сонного у хату* (Мирний, IV, 1955, 87); *Я — твій, коли на бій останній помчать нас коні до мети* (Сос., II, 1958, 144); *І немов самі ноги помчали Гордія* [до Галі] (Крот., Сини.., 1948, 17); // *безос. Наш дуб помчало за водою* (Стор., I, 1957, 245).

4. *неперех., перен.* Простягнутися в далечінь, продовжитися, пролягти куди-небудь. *Шосе помчало далі, а мені треба було звертати праворуч у степ* (Коп., Подарунок, 1956, 20).

5. *неперех., перен.* Швидко непомітно пройти (про час); пролетіти.

ПОМЧА́ТИСЯ, чу́ся, чи́шся, *док.* Те саме, що **помча́ти** 1, 2, 4, 5. *Помчалися темнії хмари далі* (Мирний, I, 1954, 343); *Упав Данило на коня і помчавсь, не оглядаючись* (Вовчок, I, 1955, 100); *Ловко підкотила велосипедом листоноша..; мовчки склала на стіл пачку газет, журналів, листів; помчалась далі, завихривши по сліду своєму пелюстки опалого цвіту* (Вол., Місячне срібло, 1961, 222); *Коні, почувши волю, шарпнулись із копита, витяглися — і помчались стрілою наввипередки* (Коцюб., I, 1955, 188); *Тільки й чутно, що холодний Вітер дує та голодний Вовк помчався по дорозі І завив на перелозі* (Щог., Поезії, 1958, 83); *Настануть .. дні солодкого щастя, полетять, помчаться безперервним дзвенячим ланцюгом* (Хотк., II, 1956, 57); *Образно. Думки її помчалися геть за тим денщиком* (Мирний, I, 1954, 243).

ПОМЩА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПОМСТИ́ТИСЯ,** мщу́ся, мсти́шся, *док., за кого—що, на кому—чому, над ким—чим, кому і без додатка.* Здійснювати помсту над ким-, чим-небудь; мститися. [С а м р о с ь:] *Оженили мене і, як у того Самсона, половину сили відняли... От я й б'ю Зіньку, б'ю анахтему, на ній помщаюсь!..* (Кроп., II, 1958, 28); [Н а с т я:] *За нещастя моїх дітей, за нещастя України! Я над вами помстилася!* (Н.-Лев., II, 1956, 468); *Свирид слухав мовчазний, .. не оповідаючи ні про свої муки, які вона завдала йому, ні про думку помститися на ній за зраду* (Коцюб., I, 1955, 146); *Вона рішуче просила пустити її за лінію фронту, в партизани, дати їй можливість помститися за батька* (Донч., Карб. камінь, 1946, 106); *Видко, хтось помстився — пустив «червоного півня»* [панові] (Головко, II, 1957, 362); *Помстимось тиранові-катюзі! Кари, кари лютої панам!* (Гонч., Вибр., 1959, 260); *Образно. Кераміка,— напрочуд веселий матеріал,— помщається митцеві, який недооцінює його властивості* (Літ. Укр., 2.II 1965, 3).

ПОМ'ЯКНУТИ, ну, неш, *розм.* Док. до **м'я́кнути.** — *Тяжко й погадати, щоби богачі* [багачі] *зараз першого дня та пом'якли і згодилися добровільно давати нам більшу плату* (Фр., V, 1951, 365).

ПОМ'ЯКШАТИ, аю, асш, *док.* 1. Стати м'якшим, утратити твердість. *Вова віддав перевагу перестиглій шипшині, що пом'якшала після приморозку* (Трубл., I, 1955, 108); — *Кам'яну голову хоч об мур товчи — не пом'якшає* (Тют., Вир, 1964, 430).

2. *перен.* Стати менш суворим, поступливішим, добрішим. *То, буваало, і сердитий прийде: тільки поїв — уже й пом'якшав* (Мирний, III, 1954, 55); *Побачивши, що ми притягли корм для кіз та кролів, бабуся враз пом'якшала* (Збан., Мор. чайка, 1959, 40); // Стати лагіднішим, привітнішим. *Голос його пом'якшав і з-під крислатих, лютих брів глянули добрячі, ласкаві очі* (Смолич, День.., 1950, 190); *Обличчя його одразу пом'якшало, очі потепліли* (Кучер, Голод, 1961, 81); // Піддатися якому-небудь впливові. — *Ми посадимо їх* [дівчат] *спершу у холодну.. Яка б уперта не була, як поводять так до півночі,— пом'якшає!* (Вас., IV, 1960, 27).

3. Стати помірнішим (про погоду, клімат і т. ін.). *На той час мороз пом'якшав, але дув чотирибальний вітер* (Трубл., Лахтак, 1953, 111).

4. *перен.* Стати присмнішим для ока, слуху; стати менш різким. *Пом'якшали кольори фарб.*

ПОМ'ЯКШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пом'якши́ти.** *Вгорі над головами прошелестів важкий фугас і глухо вибухнув десь за горбами. Легкий, пом'якшений віддалю струс повітря, і... все одразу стало на місце. Сон відлетів, думки знову стали гострими та чіт-*

ками (Коз., Гарячі руки, 1960, 147); *На горищі — пітьма, пом'якшена примарним сяйвом, що ллється з щілин* (Речм., Весн. грози, 1961, 4); *Освітлення може бути.. пом'якшеним, коли світна точка закрита напівпрозорим екраном* (Довідник фот., 1959, 65).

2. *у знач. прикм.* Пройнятий доброзичливістю; лагідний. *Вовк же пом'якшеним тоном запитав, чи не бачили, чи не чули чого* (Трубл., I, 1955, 45).

Пом'я́кшена вода́ — вода, що позбавлена вапнистих солей і легко розчиняє мило. *Нові миючі засоби.. порівняно з жировими маслами мають багато переваг: вони не потребують пом'якшеної води* (Наука.., 8, 1958, 11).

△ **Пом'я́кшені при́голосні** — приголосні, які вимовляються з додатковим піднесенням середньої частини спинки язика до твердого піднебіння. *До третьої відміни належать усі іменники жіночого роду з кінцевим твердим чи пом'якшеним приголосним* (Курс сучасної укр. літ. мови. I, 1951, 428).

ПОМ'ЯКШЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **пом'якши́ти** і **пом'якши́тися.**

ПОМ'ЯКШЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **пом'якши́ти** і **пом'якши́тися.** *Для пом'якшення шкіри рук протирайте їх сумішшю з 50 грамів гліцерину, 5 грамів нашатирного спирту і 50 грамів води* (Хлібороб Укр., 10, 1971, 39); *У її голосі він вловив якесь пом'якшення* (Рибак, Помилка.., 1956, 205); *Піти на пом'якшення вимоги,— це пошкодити вихованню Маслюка* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 70); [З о р і н *(з легким докором):*] *Скільки разів казав: ну хто ж козиряє без форми?* [А л ь о ш а:] *Прошу пом'якшення, Василю Федоровичу: звичка* (Баш, П'єси, 1958, 144); *Точно і спокійно, без приятельських пом'якшень і перебільшень окреслює він* [В. Блакитний] *лінію поетичного розвитку В. Чумака* (Не ілюстрація.., 1967, 217); *Радянський Союз вніс цілий ряд пропозицій, спрямованих на пом'якшення міжнародної напруженості, на зміцнення миру і безпеки народів* (Рад. Укр., 26.XI 1957, 1).

2. *лінгв.* Властивість за знач. **пом'якши́ти** 7 і **пом'якши́тися** 7. *Усі числівники на -дцять зберігають пом'якшення кінцевого т* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 381); *Палаталізація.., або пом'якшення, приголосних виникає внаслідок додаткового підняття середньої спинки язика до твердого піднебіння* (Сучасна укр. літ. мова, I, 1969, 178).

ПОМ'ЯКШИ́ТИ *див.* **пом'якшувати.**

ПОМ'ЯКШИ́ТИСЯ *див.* **пом'якшуватися.**

ПОМ'ЯКШУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Який надає м'якості, пом'якшує. *Бруньки липи, розтовчені на тісто, вживають як пом'якшувальний засіб на париви* (Лікар. рослини.., 1958, 119).

ПОМ'ЯКШУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОМ'ЯКШИ́ТИ,** шу́, ши́ш, *док., перех.* 1. Робити м'яким, еластичним. *Щоб полегшити обробку металу, його треба пом'якшити* (Метод. викл. фрез. спр., 1958, 170); // Позбавляти вапнистих солей воду, якийсь розчин і т. ін., надаючи таким рідинам чи речовинам властивостей легко розчиняти мило. *Воду можна пом'якшити, пропускаючи її через пермутитовий (глауконітовий) пісок* (Сіль. тепл. електростанції, 1957, 45); *Образно. *Музика пом'якшує людські серця* (Томч., Жменяки, 1964, 96).

2. *перен.* Робити кого-небудь добродушнішим, поблажливішим. *Любов поранить і обманить, Любов пом'якшує й старить* (Рильський, I, 1960, 322); // Робити щось приємнішим, ласкавішим. *Велика похмура зала в замку воєводи; її дикого вигляду не можуть пом'якшити розкішні килими й парча* (Коч., П'єси, 1951, 157); *Її усмішка на мить пом'якшила суворий вираз смаглявого високочолого обличчя Віктора* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 556); // Робити менш різким, менш грубим (слово, вираз і т. ін.). — *Що тобі, дочко? — звернувся похмурий сусід, пом'якшуючи звертання* (Ле, Право.., 1957, 141); — *А що вам таке? — I, щоб пом'якшити трохи грубість свого запитання, додав: — Це як за кожного так переживати...* (Головко, II, 1957, 558).

3. Робити слабшим, менш відчутним. *Гаряче припікало сонце, але море пом'якшувало спеку* (Трубл., Шхуна.., 1940, 17); *Намагалася* [Ольга Борисівна] *зробити так, щоб пом'якшити удар,.. намагалася нічим не образити цю горду поранену душу* (Собко, Стадіон, 1954, 208); // Утихомирювати, вгамовувати (почуття, переживання і т. ін.). *Позбувшись фашизму, Німеччина сьогодні сміється крізь сльози; і ми, добрі люди, вже пом'якшили свій гнів за причинене горе* (Логв., Давні рани, 1961, 61); *Мені й досі дивно, як такий голос, що у церкві підіймався до самого неба, не міг пом'якшити дяківкової злоби* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 165); // Робити менш суворим, менш тяжким. [П у р х а в к а:] *Він не тільки свої* [вірші] *читав, а й Лермонтова і Лесі Українки.* [В а с и л и н а:] *А... Лермонтова, Лесі... Тоді це пом'якшує твою провину* (Корн., II, 1955, 253); *Голик намагається пом'якшити оргвисновки* (Довж., II, 1959, 143).

4. *перен.* Згладжувати, приховувати що-небудь. — *Ну, Іване Володимировичу, адже професора наділав до вас Наркомзем на допомогу,— сказав Рябов тихо, явно маючи намір пом'якшити неприємний інцидент* (Довж., I, 1958, 462); *Тож не шкодуй, і не жалуй мене, й не пом'якшуй нічого, А розкажи все докладно, що бачить тобі довелося* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 59); *Сучасні ревізіоністи силкуються перекрутити марксизм-ленінізм, вихолостити революційну суть, пом'якшити його непримиренність до капіталістичного ладу* (Наука.., 5, 1958, 3); // Послаблювати гостроту вияву взаємодії протилежних сил, думок і т. ін.

5. *перен.* Робити менш різким, більш приємним для зору, слуху. *Каганчик скупо блимав біля лейтенанта, ледве пом'якшував згусклу темряву в бліндажі* (Ле, Опов., 1950, 288).

6. Робити теплішим, без різких коливань температури (погоду, клімат і т. ін.). *Ліс — вірний друг хлібороба. Він є збирачем вологи, тим фактором, який пом'якшує клімат, рятує посіви від посухи* (Ком. Укр., 8, 1966, 25).

7. *лінгв.* Вимовляти приголосні звуки з додатковою артикуляцією, підносячи середню частину спинки язика до твердого піднебіння; палаталізувати.

ПОМ'ЯКШУВА́ТИСЯ, юся, єшся, *недок.*, **ПОМ'ЯКШИ́ТИСЯ,** шу́ся, ши́шся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Втрачаючи твердість, ставати м'яким, еластичним. *Від крему шкіра пом'якшується.*

2. *перен.* Ставати добродушнішим, поблажливішим. *Від приємних слів сина батько пом'якшився;* // Ставати приємнішим, ласкавішим. *Поволі тверда лінія губ Максима Опанасовича пом'якшується, у стомлених очах спалахують жваві іскорки, лице яснів, теплів* (Вол., Самоцвіти, 1952, 176); *Юрій Юрійович на мить замовк, риси його обличчя немов пом'якшились* (Донч., V, 1957, 479).

3. Ставати слабшим, менш відчутним. *Не повинна зникнути, пом'якшитись і стертися з плином часу пам'ять про жахливі злочини фашизму* (Літ. Укр., 15.VIII 1967, 3); *Пом'якшуються удари м'яча об землю.*

4. *перен.* Робитися менш різким, приємнішим для зору, слуху. *Пом'якшився голос.*

5. *перен.* Послаблюватися в гостроті вияву (про взаємодію протилежних сил, думок і т. ін.). *Пом'якшується міжнародна обстановка.*

6. Ставати теплішим, без різких коливань температури (про погоду, клімат і т. ін.).

7. *лінгв.* Вимовлятися з додатковим піднесенням середньої частини спинки язика до твердого піднебіння; палаталізуватися.

ПОМ'ИНУ́ТИ *див.* **помина́ти** [1].

ПОМ'Я́ТИ, мну́, мне́ш, *док., перех.* 1. Док. до **м'я́ти** 1—4. *Панько витяг із воза добрий жмут соломи, пом'яв, потер на віхоть та й запхав на дно шапки* (Март., Тв., 1954, 162); *Юля поклала під дерево велосипед і, розіславши плаття, очевидно, для того, щоб його не пом'яти, сіла на траву* (Тют., Вир, 1964, 245); *Дуже важливо під час транспортування.. ссавців у лабораторію не пом'яти шерсті* (Вигот. уччел.., 1956, 33); *Де не взявся сизокрилий Голубок — Як ухопить Горобчика за чубок! Пом'яв його, понівечив, як хотів* (Гл., Вибр., 1951, 53); *Торік у лісі його пом'яв ведмідь, і він і досі не міг одужати* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 60); // *безос. — Після фронту, бачте, мене трошки пом'яло* (Рудь, Гомін.., 1959, 24).

◇ **Пом'я́ти бо́ки** *кому* — те саме, що **Полата́ти (нам'я́ти) бо́ки** *кому* (*див.* **бік**). [Б у р л а к а:] *Мабуть, старшина догадався, що не прийшов на весілля, бо пом'яв би* [Бурлака йому] *боки* (К.-Карий, I, 1960, 61).

2. Дуже пошкодити ударами, поштовхами і т. ін.; попсувати. *Пом'яти буфер.*

3. М'яти якийсь час. *Яків пом'яв-пом'яв* [рибу] *і похнюпився* (Мирний, I, 1954, 297); *Пом'яв* [Чугайстир] *задоволено круглий живіт, покректав.. й почав прощатись* (Коцюб., II, 1955, 350); — *Тітко Марієє, чи сюди кізяка в глину не треба більш?.. Марія подивилась, пом'яла в пучці.— Ні, гарна ж глина,— сказала* (Головко, II, 1957, 101).

ПОМ'Я́ТИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **пом'я́ти.** *Василь стояв посередині з насунутим на очі картузом і плакав, чуб на потилиці його дуже був пом'ятий* (Мирний, IV, 1955, 109); *Такої ночі пропадав гриб і вкривалась росою пом'ята зайцями трава* (Трубл., I, 1955, 81); *Рука його машинально потяглася до спідньої кишені, добула звідти досить уже пом'ятий аркушик телеграфного бланка* (Ле, Міжгір'я, 1953, 12); // *у знач. прикм. Од потоптаних та пом'ятих польових васильків пішов гострий дух* (Н.-Лев., IV, 1956, 106); *Тамара.. поквапливо вихопила собі з купи пом'яту емальовану мисочку* (Хижняк, Тамара, 1959, 178); *Емка* [машина] *під'їхала до нашого двору і вперлась пом'ятим буфером у ворота* (Перв., Дикий мед, 1963, 140).

2. *у знач. прикм.* Який пом'явся, став зім'ятим. *Ходили заробітчани в латаних свитках, худющі, погорблені, з остріпками давно нестрижених чубів, що виглядали їм з-під брилів та пом'ятих шапок* (Гончар, Таврія, 1952, 41); *Пом'яте пір'я розпрямляють над водяною парою* (Вигот. уччел.., 1956, 15).

3. *у знач. прикм., перен.* Який утратив свіжість, бадьорість. *Він, видно, щойно прокинувся, бо був брезклий, чимось невдоволений, пом'ятий* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 126); // Покритий складками, зморшками (про обличчя). *Стефані Онча дивиться на пом'яте обличчя горбуна, намагаючись розгледіти у сітці зморщок хоч одну знайому рисочку* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 130); *На порозі зупинився якийсь чоловічок з пом'ятим, безбровим лицем, безбарвними очима* (Коз., Сальвія, 1959, 101).

ПОМ'Я́ТИСЯ, мну́ся, мне́шся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Стати нерівним, зім'ятим; зім'ятися. *Я їх* [стрічки] *поклала особне* [окремо], *щоб не.. пом'ялись* (Л. Укр., V, 1956, 209); *Букет в руці Фелікса дуже пом'явся та оббився* (Ю. Янов., II, 1954, 46); *Образно. *Знаю — злиняла, пом'ялася врода, не хочеться на себе і в дзеркало глянути* (Гончар, II, 1959, 258).

2. *перен., розм.* Виявляти нерішучість, вагатися якийсь час. *Старости потерлись, пом'ялись, а з хати не йдуть, мов ще чого ждуть* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 395); *Він довго.. не сперечавсь, потерся, пом'явся та й мусив доставать гроші* (Н.-Лев., I, 1956, 385); *Пом'явся* [когут] *кілька хвилин і, поборовши страх, переступив поріг* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 291); *Самійло Овсійович пом'явся: — М-м... На превеликий жаль, до сказаного Сергієм Антоновичем на п'ятихвилинці нічого додати не можу* (Шовк., Людина.., 1962, 318).

ПОНАБИ́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **понабива́ти.** *Я шукала свій полк і свою сакроту, розглядаючи свіжовиструганi дощечки-дороговкази, понабивані на темних, подряпаних кулями стінах* (Дмит., Обпалені.., 1962, 23); *З-за білих рушників німі і мовчазні виглядали образи.. Голова божої матері блищала різними камінцями, що були понабивані у її срібну шату* (Мирний, I, 1954, 199); *Вивели Марину Карповну на двір, і лиця на ній не видно,— все у крові, волосся розкуйдане, очі понабивані аж зарівняло* (Мирний, I, 1954, 157); // **понаби́вано,** *безос. присудк. сл. Пістолети очищено, знов понабивано* (Фр., VI, 1951, 446); *Поїхали* [ми] *вже по кам'яному шляху.. Понабивано каміння дрібно-дрібно, неначе горохом вислано* (Стор., I, 1957, 108).

ПОНАБИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Прибити що-небудь до чогось (про багато предметів, у багатьох місцях). *Понабивати підметки; Понабивати дороговкази.*

2. Вбити багато чого-небудь гострого в щось, у багатьох місцях. — *Я понабиваю на щаблях голок та шпильок, не то що колючок навішаю* (Н.-Лев., II, 1956, 179).

3. Зробити на тілі багато слідів від ударів, багато синців. *Двічі вдарилась лобом об кам'яні хрести, аж синяки собі понабивала* (Н.-Лев., III, 1956, 258).

4. Ударами насадити що-небудь на щось (про багато предметів). *Понабивати коси; // у сполуч. із сл.* б о ч к а, д і ж к а. Відремонтувати багато бочок, набивши на них обручі. *Решту хворосту .. відніс* [Тимко] *до бочкаря на обручі з тим, щоб той понабивав діжки, які вже зовсім порозсихалися в погребі* (Тют., Вир, 1964, 263); // *у сполуч. із сл.* к а й д а н и. Закути багатьох. — *Посадили нас,— каже* [дід],— *вісім чоловік у башту, понабивали на ноги залізні кайдани та ще й двері замурували* (Стор., I, 1957, 168).

5. Наповнити, напхати чим-небудь багато чогось. *Тютюном* [люльки] *понабивали, Запалили, потягли* (Щог., Поезії, 1958, 245).

◇ **Понабива́ти го́лову** *чим* — те саме, що **Набива́ти (наби́ти) го́лову** *чим* (про багатьох) (*див.* **набива́ти**). — *Ти, Катерино, береш од його й читавш якісь там книжки.. Він понабиває вам голови таким сміттям, котрого потім і ладаном не викуриш* (Н.-Лев., I, 1956, 568); **Понабива́ти кише́ні** — те саме, що **Наби́ти кише́ні (кише́ню)** (про багатьох) (*див.* **кише́ня**).

6. Розбиваючи що-небудь, набити багато шматків, у багатьох місцях.

ПОНАБИВА́ТИСЯ, а́смося, а́єтеся, *док.* Заповнити собою багато приміщень або одне приміщення поступово (про багатьох). *В селі вже повно військ. Одні вже гріються по строганівських затишках, понабивавшись по цілому взводу у хату, а зі степу все йдуть і йдуть нові піхотні колони* (Гончар, II, 1959, 394); // Набратися

у великій кількості у взуття (про сніг, пісок і т. ін.). *В маленькі черевички понабивалось снігу й було страх холодно* (Григ., Вибр., 1959, 36); // Проникнути у великій кількості кудись поступово. — *Остюки, бісові остюки понабивались! — лається Купріян Олександрович, але не можна їх вишкрябати звідти* (Донч., I, 1956, 82).

ПОНАБИРА́ТИ, а́ю, а́єш. *док., перех.* 1. Набрати багато чого-небудь у багатьох місцях, від багатьох осіб. *Ви тоді бряжчали не шаблями, а талярами да дукатами, що понабирали од козаків за гнилі підошви та діряві сукна!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 72).

2. Взяти на себе багато обов'язків, роботи і т. ін. [Н і н а:] *Часу немає! А навіщо понабирали уроків в десятьох школах?* (Коч., II, 1956, 204).

3. *на що, розм.* Купити тканину для багатьох; купити багато різних тканин. — *Та й дочкам понабирай.. на спідниці, — хіба й вони не наші діти?* (Мирний, I, 1954, 156).

4. Взяти з собою багатьох. *Скаже* [Маруся] *Грицькові зладити сани, понабирає дівчат, величезною стоголовою купою наваляться в сани і летять згори униз* (Хотк., II, 1966, 17); // Зарахувати до складу якої-небудь групи, організації, навчального закладу і т. ін. різних людей.

5. *у що.* Наповнити чим-небудь якісь місткі предмети; // Вступивши у воду, глибокий сніг, пісок і т. ін., набрати у взуття. *Вона винесла картину і, скрадаючись попід парканом, понабиравши в халяви чобіт снігу, занесла її до своєї кімнати* (Коз., Сальвія, 1959, 188).

◇ **На́че (мов** *і т. ін.*) **води́ в рот понабира́ли** — зовсім замовкли, мовчать (про багатьох). *Хвилин з десять мовчали* [Чіпка і дід], *наче води понабирали в рот* (Мирний, I, 1949, 157); *Всі* [учні] *наче води в рот понабирали* (Кучер, Черв. вогонь, 1959, 87).

ПОНАБИРА́ТИСЯ, а́ємося, а́стеся, а́ється, *док.*, 1. Зібратися, скупчитися в якому-небудь місці, з'явитися десь (про багатьох). *О, де ви такі розумні й понабирались* (Номис, 1864, № 6219); *Де й купці понабирались?! .. Бачать, що п'яниця, що він не при собі, за три шаги віддасть* (Барв., Опов.., 1902, 301); — *А киш, проклята! Де це понабирались у хаті кури?* (Н.-Лев., II, 1956, 118).

2. *чого, розм.* Набути чогось небажаного (хвороби, паразитів і т. ін.— про багатьох). — *Де це ви понабирались такого кашлю? Може, хто одчинив вікно ввечері? — бідкався Воздвиженський* (Н.-Лев., I, 1956, 569); // Перейняти що-небудь негативне у когось (про багатьох). — *І де оце молоде покоління понабиралось отієї модної нервовості?* (Н.-Лев., IV, 1956, 183).

3. *розм.* Напившись алкогольних напоїв, сп'яніти (про багатьох). *Деякі понабирались, Що й додому не добрались; Між такими був і я, Каюсь, братія моя* (Манж., Тв., 1955, 214).

ПОНАБІГА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* 1. Прибігти, прибути в яке-небудь місце (про багатьох). *Де хліба приторгує* [Тихін], *де підводи наньме* [найме], *та усе недорого і дешевш проти усіх, що тогді* [тоді] *зо усіх голодних місць понабігали закупати* (Кв.-Осн., II, 1956, 145); *З далеких сіл понабігали підводи, нічної доби чатували в лісі* (Горд., Чужу ниву.., 1947, 300); *Понабігали діти у двір.*

2. Натекти поступово в багатьох місцях.

3. Виступити, з'явитися (про зморшки). *Глянула я через щілину: Омелько п'є та супиться, аж зморшки понабігали йому на лобі* (Н.-Лев., II, 1956, 16).

ПОНАБРІ́ХУВАТИ, ую, уєш, *док., розм.* Набрехати що-небудь (про багатьох); набрехати багато чогось. *Чого тільки вона на мене не понабріхувала!* (Н.-Лев., II, 1956, 17); — *Бігме, паноченьку, не казала я таке. То вам понабріхували* (Март., Тв., 1954, 41).

ПОНАБРЯКА́ТИ, а́є, *док.* 1. Набрякнути (про частини тіла, місця на тілі). *Максим запримітив, як понабрякали у свахи очі та яка вона заплакана* (Л. Янов., I, 1959, 356); *Щоб добути її* [глини] *кілька пригорщів, він мусив колупатися до нестями.. Пальці понабрякали йому, як граблі* (Мик., Повісті.., 1956, 74).

2. Набратися соком, набухнути (про бруньки, плоди і т. ін.). *Розцвітає природа, розвивається. Груші, вишні так он понабрякали вже* (Тесл., З книги життя, 1949, 87).

ПОНАБУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Набути чого-небудь (про багатьох); набути багато чогось. *Заложили натомість палац. Десь понабували* [прикажчики] *й дерева: такого понавертали, що піщани аж жахалися...* (Мирний, II, 1954, 95); *Понабував добра всякого.*

ПОНАБУДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Побудувати багато чого-небудь, у різних місцях. *В глухих лісах.. цивілізована біла людина .. понабудовувала менші й більші фортеці* (Ірчан, II, 1958, 336).

ПОНАБУХА́ТИ, а́є, *док.* 1. Набухнути (про бруньки, плоди і т. ін.). *Давно розтанув сніг і понабухали бруньки на деревах* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 69).

2. Набравшись рідиною, збільшитися в об'ємі (про частини тіла, місця на тілі); понабрякати. *Неподовні матки замекали голосно в стійлах — Понабухали в них вим'я* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тепа, 1963, 167); // *у сполуч. із сл.* ж и л и, м' я з и. Збільшитися в об'ємі від напруження. *Охрім сидить, вчепившись руками за полудрабки, трясеться на грудді разом з гарбою, аж голова підплигує, жили на сухій шиї понабухали* (Тют., Вир, 1964, 282).

ПОНАВА́РЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Зварити багато різних страв. *Радюка ждали в Журбанях щодня. Мати понапікала й понаварювала* (Н.-Лев., I, 1956, 449); [Ф е д о р а:] *Скільки ви вже тих варенніх понаварювали, добра всякого надбали* (Вас., III, 1960, 139).

ПОНАВЕРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Навернути багато чого-небудь. *Звозив* [Чіпка] *хліб, поставив у току: отакі скирти понавертав!* (Мирний, I, 1949, 163); // *безос. Не вітер, а буря завіяла.. По дворах понавертало такі кучугури, що страшно дивитись* (Мирний, III, 1954, 8).

ПОНАВИКА́ТИ, а́ємо, а́сте, *док., розм.* Навикнути до чого-небудь (про багатьох). *Так уже діти в їх погано понавикали* (Сл. Гр.).

ПОНАВИСА́ТИ, а́є, а́ємо, а́сте, *док.* 1. Нависнути (про якусь кількість чого-небудь). — *Я часто вже крізь тин очима попасав, Який чудовий плід там скрізь понависав* (Фр., XIII, 1954, 377); *Джеря був сивий, аж білий. Густі сиві брови низько понависали й закривали очі* (Н.-Лев., II, 1956, 262); // *чим.* Звісити багато чого-небудь. *Великі дерева понависали над їм* [ним] *своїм кудлатим чорним гіллям* (Гр., II, 1963, 253).

2. Тримаючись за що-небудь, повиспути (про багатьох). *Черниш.., виправляючи напрям свого човна, люто гукав незнайомим потопаючим, щоб хапались за нього. Вони понависали довкола бортів, мовчки захлинаючись водою* (Гончар, III, 1959, 352); *Дівчата понависали на воротях.*

ПОНАВИШУ́КУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вишукати багато чого-небудь. *Було то якось по зелених святах. Ми вже до того часу понавишукували по лісах цілі купи вівертів* [повалених дерев] (Фр., I, 1955, 51).

ПОНАВІ́ШАНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **понаві́шуваний;** // **понаві́шано,** *безос. присудк. сл. У палацах.. Понавішано всякої зброї* (Граб., I, 1959, 173).

ПОНАВІ́ШУВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **понаві́шувати.** *Відвернулася* [Целя] *до шафи і почала в ній дуже пильно шукати чогось між понавішуваними сукнями* (Фр., II, 1950, 296); *Степці усе тут* [у ресторані] *здавалось якимсь казковим. І ці гарно одягнені люди, і.. красиві миски, понавішувані на стінах* (Зар., На.. світі, 1967, 79); //**понаві́шувано,** *безос. присудк. сл. Задзелепчала люлька.. мідними ретязьками, що чимало було понавішувано їх коло.. чубука* (Мирний, I, 1954, 278).

ПОНАВІ́ШУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* Навішати багато чого-небудь. *Люди аж мружаться, засліплені, наче юпітерами, гронами електроламп, що їх ще вдень рясно понавішували на деревах Кузьма та Віталій* (Гончар, Тронка, 1963, 135).

ПОНАВІ́ШУВАТИСЯ, ується, *док.* Нависнути (про багато чого-небудь). *Над тими глинястими стінами понавішувались, неначе зелені килими, густі маси берези та дуба* (Н.-Лев., II, 1956, 382).

ПОНАВО́ДИТИ, джу, диш, *док., перех., розм.* 1. Привести одного за одним або групами куди-небудь багатьох. *Косарів звідкись понаводив* [управитель] *і покосив, і все до зілиночки у двір до себе позвозив* (Гр., I, 1963, 445); *Привезли* [панські слуги] *кармазину, люстрину, позументів; ото зараз пошили нам запорізькі жупани і що треба, з степу понаводили волів, коней і Пашу* [коня] *привели* (Стор., I, 1957, 191).

2. Народити багатьох (не за один раз). *Понаводять дітей, аж світ малий для них стане, ..— тісно, гидко, сварка, бійка, убого, а живуть!* (Григ., Вибр., 1959, 108); *Образно. «Божевільна воля» незабаром понаводила за собою й своїх діток свавільних: земство, де нема ні мужика, ні пана; мирові суди, де не питають — якого хто роду* (Мирний, I, 1949, 370).

3. *на що.* Спрямувати куди-небудь багато чогось. —*Крейсери й лінкори на рейді стоять.. Орудія* [гармати] *на місто понаводили* (Собко, Скеля.., 1961, 43).

4. Покрити фарбою, тушшю і т. ін. багато чого-небудь написаного, намальованого лініями; // Навести багато чого-небудь (ліній, смуг і т. ін.). *Попідмощували ми на спину горби, позав'язували вуха старими хусточками, понаводили на щоках смуги* (Н.-Лев., IV, 1956, 315).

ПОНАВО́ЗИТИ, о́жу, о́зиш, *док., перех.* Привезти одного за одним або групами багатьох, одне за одним або частинами багато чого-небудь. *І чого то туди не понаносили або не понавозили? Таки такий ярмарок, що неначе у Харкові об пречистій* (Кв.-Осн., II, 1956, 12); *Гості, знайомі з хазяйською сім'єю, понавозили з собою незнайомих і тут тільки перший раз знайомили їх* (Н.-Лев., I, 1956, 143); — *А в кого є чим, понавозили дерева, двори позавалювали* (Головко, II, 1957, 497).

ПОНАВЧА́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПОНАУ́ЧУВАТИ,** ую, ує, *док., перех.* Навчити кого-небудь чомусь (про багатьох); навчити багатьох чому-небудь. *Старий Корній був письменний. Він навіть любив письменство. Обидвох синів він понавчав читати* (Гр., I, 1963, 405).

ПОНАВЧА́ТИСЯ, а́ємося, а́теся *і* **ПОНАУ́ЧУВАТИСЯ,** усмося, устеся, *док.* Навчитися чому-небудь (про багатьох); навчитися багато чогось. *Застебнеться* [Маруся] *під саму душу, щоб нічогісінько не видно було, що незвичайно... вже ж пак не так, як городянські дівчата, що у панів понавчались* (Кв.-Осн., II, 1956, 26); *Тільки й перейняла Мася від дівчат, що пісень попаучувалась* (Свидн., Люборацькі, 1955, 43).

ПОНАВ'Я́ЗУВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **понав'я́зувати.** *Дротований шнур, та ще й вузлами понав'язуваний, де діткнувся тіла, то мов ножем!..* (Фр., II, 1950, 16).

ПОНАВ'Я́ЗУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* Нав'язати багато чого-небудь. *Понав'язували* [дівчата] *вузлики брудного шмаття — зібралися на річку прати* (Горд., II, 1959, 65).

ПОНАГАНЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і* **ПОНАГО́НИТИ,** ню, ниш, *док., перех.* 1. Вигнати багатьох звідки-небудь. *Понаганяти свиней з города.*

2. Пригнати одного за одним або групами куди-небудь багатьох. *Повен двір овець.. понагонив* (Сл. Гр.).

3. *безос., розм.* Нарости, утворитися (про гулі, пухлини, набряки і т. ін.). — *Ще не заклеєний* [конверт]. *А чим би його... — Як чим? А глеєм! Там на'дній вишні, як кулаки, понагонило* (Вирган, В розп. літа, 1959, 291).

4. *розм.* Непомірно збільшити розмір чого-небудь (плату, ціни).

ПОНАГИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Нагнути що-небудь (про багатьох); нагнути багато чогось. *Всі ченці, й професори, й митрополит, здаються, слухали, понагинавши голови* (Н.-Лев., I, 1956, 364); *Якби нам оці вишні хто понагинав, а то не достанемо рвати* (Сл. Гр.); *Ще неспілі ягоди низько понагинали зелене гілля і, мов янтар, горіли на сонці* (Мирний, I, 1954, 251).

ПОНАГИНА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́теся, *док.* Нагнутися (про якусь кількість осіб).—*Що ж це воно там? Понагиналися* [парубки] *зацікавлено* (Гончар, II, 1959, 14); *Дарка почала допомагати таткові. Обоє понагиналися над чемоданом* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 371); // Нахилитися (про багато чого-небудь). *Дерево понагиналося, змочене ливнем; краплі з листу грузько стікають додолу* (Мирний, I, 1954, 311).

ПОНАГОВО́РЮВАТИ, юю, юєш, *док.* Наговорити багато чого-небудь, перев. негативного, про когось. — *Тепер пояснення треба писати* [в редакцію], *там же на мене понаписують, понаговорюють* (Автом., Коли розлуч. двос, 1959, 594).

ПОНАГОДО́ВУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* Нагодувати багатьох.

ПОНАГО́НИТИ *див.* **понаганя́ти.**

ПОНАГОРО́ДЖУВАТИ [1], ую, ує, *док., перех.* Нагородити багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОНАГОРО́ДЖУВАТИ [2], ую, ує, *док., перех.* Нагородити багатьох.

ПОНАГОРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Нагорнути багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Люди зразу припали до панського* [відібраного у пана] *поля, як до води у спеку, понагортали копи, стіжки* (Коцюб., II, 1955, 62); *По всьому полю рясніли хустки, жінки вигрібали пирій. Понагортали цілі копиці, підпалювали* (Горд., II, 1959, 328); // *безос. Такого снігу вдалило* [навалило], *такі кучугури понагортало, що як фортеця стала Вітрова балка* (Головко, II, 1957, 329).

ПОНАГО́СТРЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Нагострити багато чого-небудь.

ПОНАГОТО́ВЛЮВАТИ, юю, юєш *і* **ПОНАГОТОВЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. Приготувати для використання що-небудь (про багатьох); приготувати багато чогось. *Усі знали, що це* [повстання] *буде цієї ночі. Ще завидна понаготовляли кожен собі сокиру чи лома, мішки на зерно, налигачі на худобу* (Головко, II, 1957, 284).

2. Наварити, приготувати багато страв. *Глянула паніматка на все, чого понаготовляла, і задумалась: — коли б, каже, чого не забути* (Свидн., Люборацькі, 1955, 42).

ПОНАГОТОВЛЯ́ТИ *див.* **понагото́влювати.**

ПОНАГРІБА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Нагребти багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОНАГУ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех., розм.* Нагуляти що-небудь (про багатьох). *Отці-францисканці*

понагулювали собі бугаячі в'язи від неробства (Загреб., Європа. Захід, 1961, 115).

ПÓНАД, *рідко* **ПОНАДÍ, ПОНАДÓ,** *прийм., з оруд. і знах. відмінками.* Сполучення з **пóнад** виражають:

Просторові відношення

1. Уживається при позначенні предмета, особи, місця: а) вище від яких міститься, рухається хто-, що-небудь, відбувається або поширюється щось *(з оруд., рідше із знах. в.). Не козак і не Галя схаменулися, що вже близько світання, а наддніпровська чайка почула й пронеслася з кигиком понад Дніпром* (Вовчок, I, 1955, 317); *Лебединий ключ понадо мною, Як парусами, крилами дзвенить* (Рильський, I, 1960, 275); *Розкішні здорові тополі, густі, аж чорні, високо шуміли понад дахами* (Коцюб., II, 1955, 123); *Туман стелеться понад ставом* (Головко, I, 1957, 458); *Понад нами Той спів лився!* (Рильський, I, 1960, 162); *Понад люд темний, сумовитий, голий, Ви* [журавлі] *пливете* (Фр., X, 1954, 21); б) вище за які спрямована дія *(із знах., рідко з оруд. в.). Коли мені не дано крил міцних, щоб я могла орлицею підбитись геть високо понад найвищі гори, то прагну я собі потоків сліз* (Л. Укр., I, 1951, 196); *Старі сиві птахи, злякані згуком походу, важко злітали понад галяву* (Загреб., Диво, 1968, 147); *Приторкнувся* [вартовий] *двома пальцями до його руки понад ліктем* (Коцюб., II, 1955, 191); *Портьє не переставав дивитися на нього понад окуляри* (Крупн., Буденний хліб., 1960, 91); // *з оруд. в.* Уживається при позначенні предмета або місця: а) безпосередньо на якому знаходиться або рухається хто-, що-небудь, відбувається щось. *Зеленкуваті очі скакали в нього, як жаби понад болотом* (Коцюб., II, 1955, 84); б) по поверхні якого спрямована дія. *Незрозуміло, як його могло поранити: болванка, просвистівши над головою, пролетіла далі, щоразу дзизкаючись об брук і знов підскакуючи, як камінь, кинутий понад водою* (Гончар, III, 1959, 264).

2. *з оруд., рідше із знах. в.* Уживається при позначенні предмета або місця, уздовж, біля якого рухається хто-, що-небудь, відбувається або розташоване щось. *І верби, і тополі, І вітряки на полі, І долом геть собі село Понад водою простяглось* (Шевч., II, 1963, 25); *Ближче по шляху валка з хлібом. Їдуть тихо. Погоничі йдуть понад возами* (Головко, I, 1957, 340); *Шукали його по всіх підрозділах, по лісах, понад Дінцем — не знайшли* (Тют., Вир, 1964, 341); *Понад річку верби головаті Довгі віти в воду похиляють* (Фр., XI, 1952, 112); *Як звернути з тракту понад потік, то попадеш у вузеньку красиву долину — от се тобі й буде село Бистрець* (Хотк., II, 1966, 350); // *із знах. в.* Уживається при позначенні предмета або місця, до якого спрямована дія. *Понад воду всіх людей З ярмарку скликає* [циганчук]. *Кого здибає — кричить: «Сину, тату, діду! Ходіть живо понад став: Я по воді піду»* (Рудан., Тв., 1959, 231).

Часові відношення

3. *із знах. в.* Уживається при вказуванні на відрізок часу, довше якого триває або відбувається що-небудь. *Понад два тижні завод страйкував* (Смолич, V, 1959, 609); *Понад годину лунали постріли* (Тулуб, В степу.., 1964, 218).

4. *із знах. в.* Уживається при позначенні пори доби, до якої наближається час. *Було вже понад вечір.*

Відношення кількості і міри

5. *із знах. в.* Уживається при вказуванні на перевищення якої-небудь кількості. *Понад тисячу колгоспників усіх братніх республік приїхало вшанувати Героя Праці* (Довж., I, 1958, 494); *В морському повітрі на віддалі понад сто кілометрів від берега немає жодної бактерії* (Трубл., Шхуна.., 1940, 163).

6. *із знах. в.* Уживається при вказуванні на перевищення якої-небудь норми, міри і т. ін. *Тут* [в бригаді] *кожен місце зна своє, і кожен досвід має, і понад норму ще дає за прикладом Мамая* (Дор., Три богатирі, 1959, 23); *За останній місяць колектив заводу випустив тисячі велосипедів понад план* (Рад. Укр., 5.XI 1952, 1).

Означальні відношення

7. *із знах. в.* Уживається при означенні певної категорії осіб, вище за які оцінюється, ставиться хто-небудь. [Андромаха:] *Гектора ніхто не подолає, бо він герой понад усіх героїв* (Л. Укр., II, 1951, 262); // *із знах. в., із заперечн.* Уживається при означенні особи або предмета, яким надається найвища оцінка або перевага в порівнянні з іншими. *Були* [баба] *молоді, то не було понад них дівчини у селі* (Хотк., II, 1966, 405).

8. *з оруд. в.* Уживається при вказуванні на відсутність зв'язку з чим-небудь. — *Стійте, добродії,— відповідаю..* — *Література, стояча* [яка стоїть] *понад партіями,— се тільки ваш сон, се ваша фантазія, але на ділі такої літератури не було ніколи* (Фр., XVI, 1955, 12).

ПОНАДАВÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* Дати багато чого-небудь. *А гетьманша, було, вийде Та й кликне в будинок, Он де клуня. А там мені І фіг і родзинок — Всього мені понадав І на руках носить* (Шевч., I, 1951, 294); [Кіндрат Антонович:] *У вас чини, ордена* [ордени], *і за вас увесь ваш рід заступиться, і, аби ваша хіть, то і в люде вас витягнуть і чинів понадають...* (Кроп., II, 1958, 306).

ПОНАДАРÓВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Подарувати багато чого-небудь. — *Чекай, покажемо тобі, яких нам забавок понадаровувала* [Юльця] (Фр., VI, 1951, 372).

ПОНАДБÁТИ, áю, áєш, *док., перех., рідко.* Надбати багато чого-небудь.— *Я все оце міркувала, Та аж сумно стало: Одинокі зостарілись... Кому понадбали Добра цього?..* (Шевч., I, 1951, 313).

ПОНАДБИВÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* Надбити багато чого-небудь.

ПОНАДБИРÁТИ, áю, áєш, *док., перех.,* Надібрати що-небудь у багатьох місцях. *Понадбирай картоплі з мішків, а то такі повні, що й не зав'яжеш* (Сл. Гр.).

ПОНАДВÓДНИЙ, а, е, *рідко.* Який простягається, поширюється над водою. *О, тиха пристане робочого стола, Де ще на якорях дрімають вірні рими, Де мислі щоглами підносяться стрункими, Струмують образи, як понадводна мла!* (Рильський, I, 1956, 145).

ПОНАДВÓРІ, *присл., рідко.* По-подвір'ю. *Ото-то ж і є бабина Терещишина хата..; скрізь понадворі трава, тільки стежечка манісінька до воріт* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 23); *Бігав* [Антосьо] *собі понадворі та батогом вихльостував — ще й рад був, бо не приганяли до книжки* (Свидн., Люборацькі, 1955, 8).

ПОНАДГРИЗÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* Надгризти багато чого-небудь; надгризти щось у багатьох місцях.

ПОНАДЗВУКОВИЙ, á, é, *фіз.* Те саме, що **надзвуковий.** *Основним уражуючим фактором при вибуху атомної бомби є ударна хвиля, яка являє собою область сильно стисненого повітря і поширюється з понадзвуковою швидкістю в усі сторони від центра вибуху* (Курс фізики, III, 1956, 376).

ПОНАДЗÉМНИЙ, а, е, *поет.* Який простягається, поширюється над землею. — *Ізольдо, Ізольдо моя, в*

очах твоїх темних хотів би я бачить блакить країв понадземних! (Л. Укр., I, 1951, 411); *Понадземний простір.*

ПОНАДИМА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Надути повітрям, газом багато чого-небудь. * У порівн. *Вони* [руки] *так попухли, наче хтось понадимав їх* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 164); // Натягнувши, розпрямити багато чого-небудь (вітрила, одежу і т. ін.— про вітер).

2. Збільшити в об'ємі напруженням (жили, м'язи і т. ін.).

ПОНАДИМА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Наповнившись повітрям, газом, збільшитися в розмірах (про багато чого-небудь); // Натягнутися, розпрямитися від вітру (про вітрила, одежу і т. ін.). *Стоїть корабель: сам золотий, щогли срібні, а паруси шовкові так і понадимались — тільки летіти!* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 113); *Пишні вітрила* [корабля] *понадимались і біліли проти сонця* (Н.-Лев., II, 1956, 233); // Збільшитися в об'ємі від напруження (про жили, м'язи і т. ін.). *Тугі жили понадимались на шиї, синіючи, мов ріки на карті* (Гончар, III, 1959, 425).

2. *перен., розм.* Набрати гордовитого, пихатого вигляду (про багатьох). *Старі дочки хазяїна понадимались, а Лемішковський літав по хаті з своєю панною* (Н.-Лев., I, 1956, 186); // Набрати незадоволеного, ображеного вигляду; насупитися (про багатьох).

Понадима́лися, як (**мов** *і т. ін.*) **сичі́** (**інди́ки** *і т. ін.*): а) те саме, що **Наду́вся** (**наду́лася**), **як** (**мов** *і т. ін.*) **сич** (**інди́к** *і т. ін.*) (про багатьох) (*див.* **надува́тися**). — *Баби чортові! — кинув він назад до мовчазного гурту. — Тут робота починається, а вони, як сичі, понадималися, мов на віхолу,— бурмотів він, поспішаючи* (Епік, Тв., 1958, 160); *Образились на земляка Сердюки. Сиділи уже понадимавшись, як сичі* (Гончар, Таврія, 1952, 315); б) стати мовчазними, похмурими.

ПОНА́ДИТИ, джу, диш, *перех.* Док. до **на́дити;** // Давши що-небудь привабливе, спокусливе, викликати звичку з'являтися час від часу; принадити. *Понадили собак помиями, тепер і не обженешся* (Сл. Гр.).

ПОНА́ДИТИСЯ, джуся, дишся, *док.* 1. *на кого.* Захопитися ким-небудь, закохатися в когось. *Понадивсь на неї найпервіший парубок на все село* (Барв., Опов.., 1902, 422); // Спокуситися на що-небудь. [Х у с а:] *Я взяв її не за саме багатство, не за самий і рід.* [М е л х о л а:] *Та знаю, знаю,— понадився на ту саронську вроду* (Л. Укр., III, 1952, 149).

2. *на кого—що, розм.* Наміритися заволодіти ким-, чим-небудь; зазіхнути на щось.— *Як збрешеш, то хоча надсядься, На ласку послі не понадься* (Котл., I, 1952, 67).

3. *розм.* Призвичаїтися постійно робити що-небудь, ходити кудись, до когось. *Понадився собака за возом ходити — то й за саньми не втерпить* (Укр.. присл.., 1955, 278); *У Йванів огород понадилась корова Петрова* (Бор., Тв., 1957, 133).

ПОНАДІ *див.* **по́над.**

ПОНАДІ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **понаді-ва́ти.** *Оддалік стоять коні і в сівалках, і в боронах — шаньки понадівані* (Головко, I, 1957, 339).

ПОНАДІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Надіти що-небудь (про багатьох); надіти багато чогось. *Іще зранку, .. попивши могоричі, тепер, попідголювавшись любенько, понадівали хто нову свиту, хто китаєву юпку* (Кв.-Осн., II, 1956, 19); *Підвелися з лави Саранчук Устин та Муха Гарасько, теж мовчки понадівали шапки* (Головко, II, 1957, 283); *Ми день і ніч стерегли* [диверсантів]. *На голови понадівали вінки з пшениці, колосся високе, дуже красиво* (Ю. Яков., I, 1954, 44); — *Хто ж його* [шинкаря] *обікрав? — Бог його знає... Якісь, каже, замордовані люди... Понадівали машкари, пов'язали гаразденько всіх та й забрали, що знайшли* (Мирний, I, 1949, 270); *Нащадки Горонецьких понадівали окуляри в надії, що собака вермахту прийме їх за людей цивілізованих і не зачепить* (Тют., Вир, 1964, 408); *Саме пекучий червень. А поки ранок виблискує росою, легко вискочити з клуні (з-під кобеняка) на двір, понадівати на коней хомути і закерувати гарбу* (Мик., II, 1957, 11); *Олеся убралась у нову сукню, причесалась, понадівала на всі пальці персні й не одходила од вікон* (Н.-Лев., III, 1956, 133).

ПОНАДІ́ЛЯТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Наділити чим-небудь багатьох. *Спасибі матері, усім нас понаділяли* (Сл. Гр.); *Прибули брати Ковтюхи з Петрограда в рідне село, і діло пішло на всенародний лад. Панську землю поділили, бідноту худобою понаділяли* (Ковінька, Кутя.., 1960. 64).

ПОНАДІ́ЯТИСЯ, іюся, і́єшся, *док.* Покластися на кого-, що-небудь. [В и б о р н и й:] *Терпило, понадіявшись на своє багатство, зачав знакомитись не з рівнею: зачав, бач, заводити бенкети з повітчиками* (Котл., II, 1953, 13); *Коли іншим приходили спадки, коли інші добували хитрі гроші, продавали чортові душу, він понадіявся на своє здоров'я, на свої руки і горду вдачу* (Стельмах, II, 1962, 110).

ПОНАД'ЇДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Над'їсти багато чого-небудь; над'їсти щось у багатьох місцях.

ПОНАДКО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Надколоти багато чого-небудь.

ПОНАДКРА́ЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **понадкра́ювати.** *Дивно мені, що і скриня замкнена була, а полотно понадкраюване* (Сл. Гр.).

ПОНАДКРА́ЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Надкраяти багато чого-небудь; надкраяти щось у багатьох місцях.

ПОНАДКУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Надкусити багато чого-небудь; надкусити щось у багатьох місцях. *Я ще висмоктував мед з тютюнових квітів і з квітів гарбузових, .. понадкушував на яблуні з десяток зелених кислих яблук* (Довж., Зач. Десна, 1957, 465).

ПОНАДЛА́МУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **понадла́мувати.**

ПОНАДЛА́МУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Те саме, що **понадло́мювати.**

ПОНАДЛА́МУВАТИСЯ, уюся, *док.* Те саме, що **понадло́мюватися.**

ПОНА́ДЛИВИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **прива́бливий.** *Балакали ми, балакали, і чим більше товкли про той Борислав, тим він нам кращим, понадливішим здавався* (Фр., III, 1950, 18).

ПОНАДЛІМІ́ТНИЙ, а, е. Який перевищує встановлений ліміт.

ПОНАДЛО́МЛЮВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **понадло́млювати.**

2. *у знач. прикм.* Який надломився (про багато чогось). *Понадломлювані зуби.*

ПОНАДЛО́МЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Надломити багато чого-небудь; надломити щось у багатьох місцях.

ПОНАДЛО́МЛЮВАТИСЯ, юється, *док.* Надломитися (про багато чого-небудь, про щось у багатьох місцях).

ПОНАДМІ́РУ, *присл.* Дуже, занадто, надзвичайно. *Але й джерелами власними сам ми* [Рим] *рясний понадміру, І самородних криниць досить таїш у землі* (Зеров, Вибр., 1966, 375).

ПОНАДНОРМАТИ́ВНИЙ, а, е. Який перевищує встановлені нормативи. *Нагромадження понадноормативних запасів значною мірою є наслідком того, що*

показники господарської діяльності промислових підприємств не залежали від реалізації вироблених ними товарів у роздрібній торгівлі (Ком. Укр., 11, 1965, 35); *Управління матеріально-технічного постачання і збуту раднаргоспу зобов'язане здійснювати систематичний контроль за додержанням встановленого порядку перерозподілу і реалізації понаднормативних і неліквідних матеріалів* (Рад. право, 6, 1960, 89).

ПОНАДНОРМО́ВИЙ, а, е. Який надається, здійснюється, використовується і т. ін. понад норму. *Мандрівник з'їв чотири картоплини з пригорілим лушпинням, понаднормову пайку свого товариша Луки Скрипчука* (Перв., Невигадане життя, 1958, 52).

Понаднормо́ва робо́та (пра́ця) — робота, зроблена понад норму. *Перший, хто офіційно одержав гроші за понаднормову працю, був Мікельанджело* (Наука.., 8, 1967, 13); **Понаднормо́вий час; Понаднормо́ві годи́ни** — використаний для роботи час поза встановленим нормою.

ПОНАДНОРМО́ВО. Присл. до **понаднормо́вий.** *У Горлівському підрайоні Донбасу комуністи за травень 1920 р., працюючи понаднормово, навантажили для Луганського патронного заводу 25 вагонів вугілля* (Іст. УРСР. II, 1957, 181).

ПОНАДО́ *див.* **по́над.**

ПОНАДО́ВУВАТИ, юю, ює́ш, *док., перех.* Надоїти багато, надоїти з багатьох тварин. *Чотири корови держать та по тричі на день доять. Що того молока понадоюють!* (Сл. Гр.); *З усякого звіра і з усякої гадини в молоко, що вона* [відьма] *з них понадоювала, перевертаючись до кожної матки усе різно, щоб не жахались і давались доїтись* (Кв.-Осн., II, 1956, 188).

ПОНАДПИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Надпити з багатьох посудин. *Оце пошлю глечики в погріб повиносити, що ж ви думаєте? Усі понадпиває* (Сл. Гр.).

ПОНАДПИ́ЛЮВАТИ, юю, ює́ш, *док., перех.* Надпиляти багато чого-небудь. *Дошки які довші — понадпилюй, щоб усі однакові були* (Сл. Гр.).

ПОНАДПИ́СУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Зробити написи над текстами. *Понадписувати номери на картках.*

2. Зробити написи на поверхні багатьох об'єктів. *Давно вже минулися ті часи, коли заробітчани були тут нарозхват, коли, понадписувавши крейдою ціни на своїх порепаних п'ятах, могли цілими днями вилежуватись по холодках, чекаючи більш-менш достойного найму* (Гончар, I, 1959, 38); — *Понадписуйте конверти і принесіть сюди* (Хижняк, Тамара, 1959, 108).

ПОНАДПЛА́НОВИЙ, а, е. Який перевищує передбачене планом. *Два понадпланових ешелони руди гірники відправили ініціаторам Всесоюзного соціалістичного змагання — макіївським металургам* (Рад. Укр., 2.VII 1946, 1).

ПОНАДРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Надірвати багато чого-небудь; надірвати щось у багатьох місцях. [Г е р а с и м *(запирає двері, виймає гроші і розглядає):*] *Прямо як настоящі* [справжні], *і не пізнав би, коли б не понадривав сам краї* (К.-Карий, I, 1960, 390); // Відірвати невеликі шматочки від багатьох предметів.

2. *перен.* Від надмірних зусиль, перенапруження пошкодити собі що-небудь. *Кат їх батька зна, над чим таким важким.. животи вони понадривали?* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 184); *Понадривати голоси.*

ПОНАДРИВА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Надірватися (про багато чогось).

2. *перен.* Від надмірних зусиль, перенапруження пошкодити собі внутрішні органи, здоров'я (про багатьох).

ПОНАДРІЗА́ТИ *див.* **понадрі́зувати.**

ПОНАДРІ́ЗУВАТИ, ую, уєш і **ПОНАДРІЗА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Розрізати трохи, не до кінця багато чогось; розрізати що-небудь у багатьох місцях; // Зробити надрізи на поверхні багатьох предметів.

2. Зрізавши частину, укоротити або звузити кожен з кількох або багатьох предметів. *Це дуже широкі чохли будуть,— може понадрізувати?* (Сл. Гр.).

ПОНАДРУ́БУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Надрубати багато чого-небудь. *Кілочки понадрубувати треба, бо дуже довгі* (Сл. Гр.).

ПОНАДРУКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Надрукувати багато чого-небудь.

ПОНАДСИПА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Надсипати з багатьох мішків, посудин і т. ін. *Мабуть, понадсипаю потроху пір'я з подушок, а то мати такі тугі понасипали* (Сл. Гр.).

ПОНАДСТРОКО́ВИЙ, о́ва́, о́ве́. Який триває понад встановлений строк; надстроковий.

ПОНАДСТРОКО́ВО. Присл. до **понадстроко́вий.** *Він.. дослужився до найвищого, до чого селянин може дослужитись, до фельдфебеля, і залишився в армії понадстроково* (Гжицький, У світ.., 1960, 121); *Юнакові запропонували залишитись служити понадстроково, але запах землі, журба за полем кликали додому* (Хлібороб Укр., 11, 1968, 13).

ПОНАДТИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Надтяти багато чого-небудь.

ПОНАДТІ́СУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Надтесати багато чого-небудь.

ПОНАДУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Надути повітрям, газом і т. ін. багато чого-небудь; понадимати; // Натягнувши, розпрямити (вітрила, одежу і т. ін.— про вітер).

2. Збільшити в об'ємі напруженням (жили, м'язи і і т. ін.); понадимати.

◇ **Понадува́ти гу́би** — те саме, що **Наду́ти гу́би** (про багатьох) (*див.* **надува́ти**).

3. Нанести багато чого-небудь (про вітер). *Вітер понадував пилюки між рам.*

ПОНАДУВА́ТИСЯ, а́смося, а́стеся, *док.* 1. Наповнившись повітрям, газом і т. ін., збільшитися в розмірах (про багато чого-небудь). * Образно. *Понадувались зорі, як не лопнуть, місяць осунувся нижче* (Вас., I, 1959, 194); // Надути щоки (про багатьох); // Збільшитися в об'ємі від напруження (про жили, м'язи і т. ін.). *На довгій тонкій шиї понадувалися жили, мов понатягане мотуззя* (Фр., I, 1955, 274); *Очі їй загорілися вогнистим блиском, на лобі понадувалися жили, запалі щоки затремтіли* (Юхвід, Оля, 1959, 101); // Втратити форму, витягнутися (про певні місця на одязі); поміддуватися. [І в а н:] *Як одягнусь, як прийду на бал... У справжньому костюмі... Не те що оцей, школярський. Ось і коліна пооддувались...* [В а с я:] *Атож. Понадувались, як бульби* (Мик., I, 1957, 437).

2. Втягнувши голову, настовбурчити пір'я (про птахів). *Отак кричали і летіли Ворони з трьох сторон, і сіли На маяку, що на горі Посеред лісу, усі три. Мов на мороз, понадувались* (Шевч., I, 1951, 298).

3. *перен., розм.* Набрати гордовитого, пихатого вигляду (про багатьох). *Архімандрит і протоєрей навіть понадувались, що там молодиеча так сміливо сіла близько коло їх, трохи не рядом* (Н.-Лев., I, 1956, 563); // Набрати незадоволеного, ображеного вигляду (про багатьох). *Писарша і вчительша* [учителька] *зирнули одна на другу і понадувались* (Н.-Лев., IV, 1956, 68).

Понадува́лися, як (*мов і т. ін.*) **сичі́ (інди́ки**

і т. ін.): а) те саме, що **Наду́вся (наду́лася)**, **як (мов** *і т. ін.*) **сич (інди́к** *і т. ін.*) (про багатьох) (*див.* **надува́тися**); б) стати мовчазними, похмурими. [Н е п л ю й:] *Ну й чого понадувались, мов сичі? А ще й козаки! Раз мати породила, хіба двічі помирать?* (Кроп., V, 1959, 38).

ПОНАДХМА́РНИЙ, а, е. Те саме, що **надхма́рний.** *Все ж треба йти. Хоч як тут гарно, Але найкраще там, вгорі, Де звівся палац понадхмарний, Ясніший ясної зорі* (Фомін, Вибр., 1958, 186); *В полонинах трави ярі сходять, і велика понадхмарна туга нам на землю радістю спадає* (Л. Укр., I, 1951, 394).

ПОНАДЯГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Надягти що-небудь (про багатьох); надягти багато чогось.

ПОНАЖИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Нажати багато чогось. *На другий день знов посила вона Хвеська до батька, щоб дав чим-небудь поперевозити копи, що понажинала* (Стор., I, 1957, 37); *Як понажинали ми тієї гречки та як понаставляли кіп..!* (Україна.., I, 1960, 313).

ПОНАЖИРА́ТИСЯ, а́смося, а́єтеся, *док., вульг.* Нажертися (про багатьох). — *А подохли були б вони* [корови]*! І коли вже вони тобі понажираються?! — думав хлопець і покірливо мовчав* (Головко, I, 1957, 137).

ПОНАЗБИРА́ТИ *див.* **поназби́рувати.**

ПОНАЗБИРА́ТИСЯ *див.* **поназби́руватися.**

ПОНАЗБИ́РУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поназби́рувати.** *Добродушний жандарм справляв на Івана враження купи заліззяччя, поназбираного звідусюди і паленого на повільному вогні* (Кол., Терен.., 1959, 367).

ПОНАЗБИ́РУВАТИ, ую, уєш *і рідко* **ПОНАЗБИРА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Назбирати багато чого-небудь. *Поназбирували слив та й продають по копі відро* (Сл. Гр.); *Паталочка принесла до шкільного природничого кабінету багато камінців і черепашок, що їх вона поназбирала на березі моря в Євпаторії* (Вишня, II, 1956, 337).

2. Привести, скликати в одне місце багатьох. *Поназбирувала кумів та сусідів.*

3. Набрати поступово багато чого-небудь з багатьох місць, у багатьох осіб. *Ви, Миколай Іванович, про мене не турбуйтеся: я собі грошенят поназбираю з вас дурних і буду собі жити, не журитись. Сама відкрию модний магазин...* (Хотк., I, 1966, 58); *Велика кімната нагорі правила за офіцерський клуб. Столи і стільці поназбирали у селі* (Ґашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 594).

4. Зібрати поступово багато чого-небудь; нагромадити. — *Він* [батько] *і весіляа відбуде, і скриню мою віддасть, і материні подушки; та грошей не дасть нам на розживу ні копійки, дарма що то все ми йому поназбирали* (Кв.-Осн., II, 1956, 258).

ПОНАЗБИ́РУВАТИСЯ, усмося, уєтеся *і рідко* **ПОНАЗБИРА́ТИСЯ,** а́смося, а́єтеся, *док.* 1. Зібратися в одному місці (про багатьох). *Частісінько, як тільки що до лавки пани поназбираються, то тут де і озьмуться* [візьмуться] *і москалі, і цигани* (Кв.-Осн., II, 1956, 405).

2. Зібратися поступово; нагромадитися (про багато чого-небудь). *За зиму прання поназбиралося чимало, і Орися з матір'ю золили його в жлукті цілий ранок* (Тют., Вир, 1964, 125).

ПОНАЗБІГА́ТИСЯ, а́смося, а́єтеся, *док.* Збігтися в одне місце (про багатьох). — *Голуб жінку б'є! — дзвоне чутка від хати до хати, і люди біжать немов на пожежу. Повен двір поназбігалося жінок, чоловіків* (Мирний, I, 1954, 157); *Петрусь узяв гуркати палицею по барканах. Поназбігалась незчисленна сила собак* (Крим., Вибр., 1965, 351).

ПОНАЗДИВИ́ТИСЯ, дивлю́ся, ди́вишся; *мн.* поназди́вляться; *док., діал.* Побачити. *Поназдивилися люди, як почала молода панна туляти усіма в економії — і робітниками, і прикажчиками, і всією домовою челяддю* (Вас., II, 1959, 64); [П а л а ж к а:] *Досадно йому, що Марина носа втерла; от поназдивишся, що Кость до тебе знову поверне* (К.-Карий, I, 1960, 423); — *Ож побачиш і поназдивишся! Тоді й пригадаєш, що я казала правду* (Н.-Лев., III, 1956, 287).

ПОНАЗДОГАНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Наздогнати одного за одним багатьох.

ПОНАЗ'ЇЖДЖА́ТИСЯ, а́смося, а́єтеся *і* **ПОНАЗ'ЇЗДИ́ТИСЯ,** имо́ся, ите́ся, *док.* З'їхатися куди-небудь (про багатьох). *Ото як з сватом підкріплялись, То сват мені і розказав, Чого пани поназ'їжджались* (Мирний, V, 1955, 285); *Багато гостей поназ'їздилось на сватання, аж у клуні їх приймали* (Свидн., Любораць кі, 1955, 189).

ПОНАЗ'ЇЗДИ́ТИСЯ *див.* **поназ'їжджа́тися.**

ПОНАЗЛІТА́ТИСЯ, а́ються *і рідко* **ПОНАЗЛІ́ТУВАТИСЯ,** уються, *док.* Злетітися куди-небудь (про багато птахів, метеликів і т. ін.). *Зійшов я з тієї гори на балку, оглянувся назад — а до того ставка сила птиці поназліталось* (Україна.., I, 1960, 325); *Ячменю пригорщ висиплем під вікном: синиці, шпаки поназлітуються* (Вовчок, VI, 1956, 226).

ПОНАЗЛІ́ТУВАТИСЯ *див.* **поназліта́тися.**

ПОНАЗНАЧА́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПОНАЗНА́ЧУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех., розм.* Позначити багато чого-небудь. *Демидів нарисував на таблиці дві лінії поземі і три простовисні, поназначував їх буквами і почав пояснити* (Мак., Вибр., 1954, 51).

ПОНАЗНА́ЧУВАТИ *див.* **поназнача́ти.**

ПОНАЗНО́СИТИ, имо, ите, *док., перех., рідко.* Принести що-небудь (про багатьох); принести багато чого-небудь. *Дуже багато мисочок люди поназносили* [бабі] (Стеф., I, 1949, 87); *Біля вогню порядкує Васько Циган. Нарубав цілу хуру сухих гілок, поназносив окоренків — буде що підкидати в кострище* [багаття] *цілу ніч!* (Мокр., Слід.., 1969, 115).

ПОНАЇДА́ТИСЯ, а́смося, а́єтеся, *док.* Наїстися (про багатьох). *Сідали* [мухи] *на хліб та й їли.. Як поназїдалися, то сідали на* [слабу] *бабу. Лізли в очі, в рот* (Стеф., I, 1949, 44); *Всі вже поназїдалися, а на блюді ще аж три великі шматки лишились* (Багмут, Опов., 1959, 7); *Степ дзвенить важким колосом. Перепели так поназїдалися, що вже й не підлетять* (Рад. Укр., 5.IX 1961, 3).

ПОНАЇЖА́ЧУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* 1. Наїжачитися (про тварин).

2. *перен., розм.* Набрати вигляду, який свідчить про внутрішнє напруження, стримуваний протест, гнів проти кого-, чого-небудь (про якусь кількість осіб). *Одні Хомахи не сміли показатись між люди. Мар'ян і Юрась поназїжачувались, на очі понасували капелюхи, ховаються під темну стріху клуні, мов сичі від сонця* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 98).

ПОНАЇЖДЖА́ТИ, аю́ть, **ПОНАЇЗДИ́ТИ,** дя́ть *і* **ПОНАЇХАТИ,** їдуть, *док.* Приїхати в яке-небудь місце, зібратися в якомусь місці (про багатьох). *Господи! як повалить народ — так видимо-невидимо! Що свої селяни, а то і з города поназїжджало* (Кв.-Осн., II, 1956, 93); *Поназїздили до хазяїна гості, приїхали й куми* (Л. Янов., I, 1959, 46); *Повен двір міліції поназїхало* (Тют., Вир, 1964, 272); // Прибути куди-небудь для постійного проживання (про багатьох). *Поназїздили* [в Піски] *нові прикажчики та зараз кину-*

лися одбирати місце для панських покоїв (Мирний, І, 1949, 193).

ПОНАЇЗДИ́ТИ *див.* **понаїжджа́ти.**

ПОНАЇХА́ТИ *див.* **понаїжджа́ти.**

ПОНАЙМА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Найняти багатьох. *Корній не занехаяв господарства, понаймав наймитів, і хазяйство все кращало* (Гр., І, 1963, 403); *Завів орендар свій невід, сітки, снасті; понаймав робочих і не пускає нікого на своїй часті ловити...* (Мирний, І, 1954, 351); *По полю пооставались тілько гуляки, що на радощах понаймали музики та й водяться з ними купами, танцюючи* (П. Куліш, Вибр., 1969, 173); // *заст.* Взяти для користування на певний строк за плату багато чого-небудь (ділянок землі, будинків і т. ін.).

2. *заст.* Віддати в найми багатьох. *Паняла я свого Степанка і стала пропитувати, щоб і дівчат понаймати* (Барв., Опов.., 1902, 287);—*За що ж це мене господь покарав отакими дітьми? Понаймаєш у найми,— года не вибуде, а вдома теж ніякої з їх помочі нема* (Григ., Вибр., 1959, 31); // *заст.* Віддати для користування на певний строк за плату багато чого-небудь (ділянок землі, будинків і т. ін.).

ПОНАЙМА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Найнятися (про багатьох). *Тоді саме був великий недорід, сім'ї б нічого було їсти, брат, сестри понаймалися по економіях за манесеньку плату* (Л. Янов., І, 1959, 138); *Сказав він: — Ай, добре б же було! .. — Що — добре? — А от коли б понаймалися де* (Головко, І, 1957, 121).

ПОНАЙМИТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Наймитувати якийсь час. *Сатріп Носальський карався, що ніхто не йшов понаймитувати на час жнив* (Іщук, Вербівчани, 1961, 324).

ПОНАКВА́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Пакваси-ти чого-небудь (про багатьох); пакваси́ти багато чогось. *Ще якби були ми, надіючись біди тяжкої, хоч капусти понаквашували!* (Фр., III, 1950, 229).

ПОНАКИДА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док., перех.* Наки́дати багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Він понакидав у хаті дощок, понастругував трісок, що Антонові не було куди й ступити* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 14); *Образно. — *Давно вже хоче* [пан] *всіх лісовиків витурити з Синяви. Цей понакидає лиха в мужицькі двори* (Стельмах, І, 1962, 72); *У порівн. *На шибках.. лежали нерухомі тіні од волохатих гілочок і сучечків, ніби хто понакидав туди срібного лому* (Вас., І, 1959, 239).

ПОНАКИДА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *док., перех.* Накинувши, зачепити кожного або кожне з багатьох; // Начепивши, закріпити багато чого-небудь. *Він понакидав усі клямки, погасував усі засови і ще підпер надвірні двері лопатою* (Трубл., І, 1955, 89); // Похапцем, недбало одягти зверху що-небудь (про багатьох). *Деякі поспирались на тин і лузали насіння, деякі стояли купами, понакидавши свити на плечі* (Н.-Лев., І, 1956, 471).

ПОНАКЛАДА́ТИ, а́ю, а́єш і *рідко* **ПОНАКЛА́СТИ,** аду́, адє́ш, *док., перех.* Покласти багато чого-небудь різного в одне місце. *Маланка з діточками йшла пішки, лише на віз понакладала, що захопила з хати* (Кобр., Вибр., 1954, 199); — *Дивись, і бархатна курточка, і светр, і сукняна матроска, і пальто! — Ой, це все бабуся понакладала! — скрививши губи, мовив Тіма* (Ів., Таємниця, 1959, 42); // Покласти багато чого-небудь у багатьох місцях. *Мужик, звичайно, впугається в одежу, як на ярмарок, та ще й понакладає сього й того і за пазуху, і в кишені, і в відлогу* (Н.-Лев., І, 1956, 59); *На аврах та кипарисах лежать білі платочки снігу, так і здається, що се хтось понакладав на них вати, граючи «в зиму»* (Л. Укр., V, 1956, 214); // Наповнити чим-небудь багато чогось. *Робота в руках не горіла, як спершу. Отже сяк-так понакладали* [товариші] *вози* (Мирний, І, 1949, 280).

◇**Голово́ю понакладá́ти — те саме, що Голово́ю накла́сти** (про багатьох) (*див.* **голова́**). — *А бодай ви головою попакладали, .. анахтеми, погибелі на вас немає! — почала клясти мати* [парубків], *звертаючись до вікна* (Вас., І, 1959, 199).

ПОНАКЛА́ДЕНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **понакла́сти;** // **понакла́дено,** *безос. присудк. сл. Всі гудзики тужурки були розстебнуті, а в трьох кишенях понакладено всього стільки, що вони випиралися, як торби* (Ле, Право.., 1957, 223).

ПОНАКЛА́СТИ *див.* **понакладá́ти.**

ПОНАКЛЕ́ЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Наклеїти багато чого-небудь. — *Та це* [лозунги над іконами] *моя школярка понамальовувала і понаклеювала,—пояснює, ніби соромлячись, господиня хати* (Ірчан, II, 1958, 394).

ПОНАКЛИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Наклика́ти багатьох. — *Оце гарно! Понакликала* [Лукина] *в садок якихсь волоцюг, приходьків та зайдиголов!* (Н.-Лев., III, 1956, 328); *Івась занедужав. Як божевільна ходе Уляна.. Усіх бабок понакликала, і ніхто нічого не вра є* (Мирний, І, 1954, 301).

ПОНАКЛЮЧА́ТИСЯ, а́ються, *док., діал.* Попароститися. *В нас посходили вже вівса, Понаключались ячмені* (Воскр., З перцем!, 1957, 450).

ПОНАКО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Розколюючи, наготувати багато трісок, дров і т. ін.

2. Працюючи з чимсь гострим, поколоти собі руки, пальці. *Без наперстка шила, та як пальці понаколювала* (Сл. Гр.); // Гострим інструментом і фарбою нанести на поверхню шкіри узор, узори, напис, написи і т. ін. (про багатьох); нанести багато узорів, написів і т. ін. *Адаменківці понаколювали собі груди, і в кожного на грудях зоря, і це був їхній партійний квиток власного взірця* (Ю. Янов., II, 1958, 247); [Романюк:] *На руках, на грудях в молодості понаколювали* [моряки] *собі баришень, тепер постаріли, а баришень змити не можна* (Корн., II, 1955, 204).

3. Настромити багато чого-небудь на щось гостре. *Понаколювати чеки.*

ПОНАКО́ПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Копаючи, утворити багато чого-небудь (ям, рівчаків, криниць і т. ін.). — *Скільки гною дали* [на буряки], *мінералів* [мінеральних добрив], *тричі гексахлораном обпилювали, канавки понакопували!..* (Рудь, Гомін.., 1959, 133).

2. Викопати із землі багато чого-небудь (про багатьох). *Понакопували буряків по 700 центнерів з гектара.*

ПОНАКО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Накотити куди-небудь багато чогось.

ПОНАКО́ЧУВАТИСЯ, уєтьcя, *док.* Накотитися куди-небудь (про багато чогось). *Так надвоє і розпався* [палац]. *Цегла аж у наш ярок попакочувалася, а там — страшна купа!* (Мирний, І, 1954, 192).

ПОНАКО́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Накосити чого-небудь (про багатьох); накосити багато чогось не за один раз.

ПОНАКРАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Накрасти чого-небудь (про багатьох); накрасти багато чогось не за один раз. — *То вони, мабуть, понакрадають у чужих садках, та й хваляться! — неласкаво одказав Жук* (Мирний, І, 1954, 334); — *Свої* [пластинки] *дешевше цінують* [німецькі фашисти], *аніж наші! .. — Понакрадали на Україні...* (Гончар, III, 1959, 273); // *у що.* Украв ши, помістити в різні місця. [1-а дівчина:] *Біжу та думаю: коли б хоч борошно не розсипалось, що в рукава понакрадала...* (Крон., IV, 1959, 283).

ПОНАКРЕ́СЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Накреслити що-небудь (про багатьох); накреслити багато чогось. *Понакреслювати прямокутники.*

ПОНАКРИ́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **понакрива́ти.** *На рухомих підставках стоять бюсти, понакривані мокрими шматами* (Л. Укр., III, 1952, 44); *Десятків зо три вуликів, понакриваних покрівлями череп'яними й з кори, стояло серед гайка* (Гр., II, 1963, 330); *На причілку в холодку, під високими черешнями, були понакривані столи для духовенства та значніших парафіян-господарів* (Н.-Лев., III, 1956, 8); // **понакри́вано,** *безос. присудк. сл. Відчиняйте, люди, двері, Понакривано столи!.. Посідали комбайнери, Трактористи почали* (Ус., Листя.., 1956, 156).

ПОНАКРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Накрити якусь кількість чого-небудь (кожне зокрема). *Юля, понакривавши долонями груди, що напинали купальник, деякий час стояла на березі* (Тют., Вир, 1964, 239).

◇ **Понакрива́ти столи́** — поставити на столи їжу. *Святий вечір. Уже позасвічували свічки, понакривали столи* (Круш., Будепний хліб.., 1960, 17).

ПОНАКРИВА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Накритися (про багатьох). *Вони парасольками понакривалися і солодкі тіста їли та меди пили* (Черемш., Тв., 1960, 239).

ПОНАКРИ́ШУВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **понакри́шувати;** // **понакри́шувано,** *безос. присудк. сл. На столі поналивано горілкою, понакришувано хліба* (Мирний, I, 1949, 410).

ПОНАКРИ́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Накришити багато чого-небудь. *Понакришувати зелені для борщу.*

2. Насмітити кришками у багатьох місцях; насмітити дуже.

ПОНАКРУ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Накрутити багато чого-небудь на щось; накрутити що-небудь у багатьох місцях. *Понакручував дроту різного діаметру; Понакручувати волосся на бігуді.*

2. Крутячи, утворити багато чого-небудь. — *Це я йому понакручував закруток* [на пшениці], — *сказав тихісінько Денис до Романа і тикнув себе пальцем у груди* (Н.-Лев., VI, 1966, 332); *«Товаришу генерал, товаришу генерал!» Який, кажу, він вам товариш, безсоромниці! Він же, кажу, в батьки вам годен! Ач, понакручували куделиків!* (Довж., I, 1958, 368).

3. Завести багато механізмів. *Понакручувати годинники.*

4. *перен., розм.* Написати, намалювати нерозбірливо, поплутано, зробити неправильної форми багато чогось.

ПОНАКУПА́ТИ *див.* **понакупо́вувати.**

ПОНАКУПЛЯ́ТИ *див.* **понакупо́вувати.**

ПОНАКУПО́ВУВАТИ, ую, уєш, **ПОНАКУПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш *і рідко* **ПОНАКУПА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Накупити багато чого-небудь. [Марфа Варфоломіївна:] *Понакуповувала усяких книжок, то й не даси ради — ні собі, ні книжкам* (Кроп., II, 1958, 266); *Ось-ось хура з усякими грішми прийде, ось прийде; не треба буде тоді робити, тоді усього понакупає* [Хома] *і розбагатіє...* (Кв.-Осп., II, 1956, 229).

ПОНАКУ́РЮВАТИ, юю, юєш, *док.* 1. *неперех.* Накурити (про багатьох); накурити в багатьох місцях. *Оці ще мені курії! Понакурюють так, що й світу не видно!* (Сл. Гр.).

2. *перех., у сполуч. із сл.* горілка, самогон. Добути способом перегонки якусь кількість чого-небудь (про багатьох).

ПОНАКУ́ТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Накутати що-небудь (про багатьох); накутати багато чогось. *Ото під стіною запишалися дві молодиці.. Огрядні, тілисті, одежі на себе понакутували, наче на полюс зібралися* (Кучер, Трудна любов, 1960, 451).

ПОНАЛА́ГОДЖУВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **понала́годжувати.** *Вози, плуги, борони, рала,де були звечора поналагоджувані, так собі і стоять* (Кв.-Осн., II, 1956, 172).

ПОНАЛА́ГОДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Налагодити багато чого-небудь.

ПОНАЛА́ЗИТИ, ите, зить *і* **ПОНАЛІЗА́ТИ,** а́єте, а́ють, *док.* 1. Налізти куди-небудь у великій кількості (про плазунів, комах і т. ін.). *Бджоли поналазили їй і в пазуху, і в спідницю* (Н.-Лев., IV, 1956, 198); *Незабаром клумби й грядки, які доглядала Зіна, почали занепадати, на них з'явилися бур'яни, туди поналазила якась черва і стала точити ніжні пелюстки* (Ів., Вел. очі, 1956, 83); // Проникнути куди-небудь у великій кількості або в багато місць (про сіно, спіг, пил і т. ін.). *Сіно.. поналазило за комір, у пазуху, заплуталось у хрестах та в дукачах* (Н.-Лев., II, 1956, 317).

2. Прийти, прибути куди-небудь у великій кількості (несхвально). *У різних кінцях саду загавкали собаки й трохи згодом лунав чийсь грубий голос: — Чого поналазили сюди? Чого не бачили?..* (Вас., I, 1959, 323); [Вуст я:] *Коли б ви бачили, мамо, що людей поналазило у двір та дітвори, аж тини вгинаються* (Кроп., II, 1958, 209); // Увійти до складу, стати членами певного колективу, організації і т. ін. (про багатьох). *В румунську дивізію, котра за нами стоїть, поналазили фашистські офіцери та й каламутять воду — за нашою спиною...* (Гончар, III, 1959, 206).

ПОНАЛА́МУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Наламати багато чого-небудь. *Поналамують* [діти] *зеленої, широколистої вербини і обтичуть нею коня* (Фр., VIII, 1952, 341).

ПОНАЛА́ТУВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **понала́тувати.** *Та поночі в хаті як... Чиста кузня, не хата. Вікна невеличкі, поналатувані; стеля нависла; стіни понасуплювались* (Тесл., З книги життя, 1949, 85).

ПОНАЛА́ТУВАТИ, ую, уєш, *док.* Поставити багато латок на чому-небудь. *Біля декорації стоїть із пензлями в руці молодий хлопчина — Яшко, підправляє — де фарба від часу пооблупилась, де пацюки дірки попрогдали, що довелось поналатувати* (Головко, I, 1957, 310).

ПО-НАЛЕ́ЖНОМУ, *присл.* Як належить, як треба. *О, по-належному ми зустрічаєм орди Гостей, не кликаних у край наш на ралець!* (Рильський, II, 1960, 184).

ПОНАЛИ́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **поналива́ти.** *Асфальтова підлога була вся мокра від поналиваної води, понаношеного не знати від якого ще часу болота* (Фр., I, 1955, 273); *Спинаючись попід тином, щоб не попасти в поналивані вчора калюжі, пішли ми до попового двору* (Л. Укр., III, 1952, 574); *Потягли* [люди] *з хати, незважаючи, що й чарки поналивані і калач дружко покраяв* (Кв.-Осн., II, 1956, 220); // **поналиво́ано,** *безос. присудк. сл. Скрізь було мокро, поналивано, в берегових ямках лишалась вода* (Коцюб., I, 1955, 393).

Поналиво́ані кро́в'ю — почервонілі від злості, напруження і т. ін. (про білки очей, обличчя багатьох). *Бігли людонькове польовою стежкою, задихані, червоні, присипані пилом, очі кров'ю поналивані, бо спека була велика* (Фр., III, 1950, 204).

ПОНАЛИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Налити багато чого-небудь у багатьох місцях; наливши, утворити багато чогось у багатьох місцях. *Аж чудно, далебі, мені! Ну, що їм від того прибуде, Як дощ поналива води?* (Гл., Вибр., 1951, 35); *Поналивав зеленаві калюжі дощ, золотом бризкають вони в лісовій глушині* (Ю. Янов., Мир, 1956, 143); // Наповнити багато чого-

небудь рідиною. *Сухобрус поналивав чарки, і всі випили й стали ще веселіші* (П.-Лев., I, 1956, 359); // *безос. Виїжджали з Криничок по добрій санній дорозі, а повернулись уже по весняному бездоріжжю: вода підступала з-під снігу, поналивало балки* (Гончар, Таврія.., 1957, 481).

2. *безос.* Набратися соком (про бруньки, плоди, зерно і т. ін.). *На гілках уже скрізь поналивало бруньки* (Фр., XIII, 1954, 306).

3. *перен., розм.* Упоїти багатьох. *Набігли волосні в хату, де саме гульня йшла. Чіпка зараз до їх. Поналивав так, що ледве додому рачки долізли* (Мирний, II, 1954, 292).

ПОНАЛИВА́ТИСЯ, а́ється, *док.* 1. Наповнитися рідиною (про багато чого-небудь). *Захлющало в пущах і в багнах, поналивалися всі щонайменші виямки* [виїмки] *й заглибини* (Загреб., Диво, 1968, 230).

Поналива́тися кро́в'ю — почервоніти від злості, напруження і т. ін. (про білки очей, обличчя багатьох). *Чоловік аж з місця скочив, так його уразила ся одповідь. Страшно й глянуть на його постать: плечі й груди, як башта, кулаки, як дві довбешки; пополотнів, очі кров'ю поналивались* (Стор., I, 1957, 338).

2. Набратися соком (про бруньки, плоди, зерно і т. ін.). *Бруньки на каштанах поналивались, аж стогнуть — пустіть на білий світ...* (Вишня, I, 1956, 398).

3. Обважніти, набрякнути (про повіки, ноги і т. ін.). *Останні кілометри здавалися безконечними. Ноги в обох поналивалися* (Автом., Так народж. зорі, 1960, 239).

Мо́вби (на́че *і т. ін.*) **поналива́лися о́лово́м (свинцем́)** — обважніли від утоми (про повіки, ноги і т. ін.). *Зоставшись на самоті, відчула* [Христя] *сильну втому. Повіки її мовби поналивались оловом,.. голова хилилася до столу* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 325).

ПОНАЛИ́ГУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док., вульг.* Налигатися (про багатьох). — *Повіз пшеницю у город та дала морока земляків побачить. Ну, звісно... у погріб... Ну, звісно... поналигувались.. Без копійки вернувсь* (Тесл., З книги життя, 1949, 7).

ПОНАЛИПА́ТИ, а́є, *док.* Прилипнути у великій кількості, в багатьох місцях. *Ледво-не-ледво* [ледве-не-ледве] *наклонив його Тоньо, щоб хоч при березі обмився з піску, що поналипав на ньому* (Фр., III, 1950, 14).

ПОНАЛІЗА́ТИ *див.* **понала́зити.**

ПОНАЛІ́ПЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поналі́плювати.** *Образно. *В долині, оточеній з усіх боків стрімкими узбіччями, з поналіплюваними на них домиками з садками, .. на кам'яній квадратній площі стоїть старовинна чорна кам'яна споруда* (Вільде, Сестри.., 1958, 516).

ПОНАЛІ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш *і рідко* **ПОНАЛІПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. Наліпити багато чого-небудь, у багатьох місцях. *У порівн. *На них* [стеблах] *показалися купками, як би хто поналіплював, стручки* (Март., Тв., 1954, 331).

2. Зліпити багато чого-небудь. *Поналіплював коників з глини.*

ПОНАЛІПЛЯ́ТИ *див.* **поналі́плювати.**

ПОНАЛІТА́ТИ, а́є, *док.* 1. Прилетіти куди-небудь (про багато птахів, метеликів і т. ін.). *Підійде до неї* [жінки] *дика коза, от вона надоїть молочка та й напʼється; поналітають до неї дрохви, хохітва і нанесуть яєчок* (Стор., I, 1957, 65); *Голодують пташки. Багато їх до села поналітало, в комори* (Коп., Як вони.., 1948, 100); * Образно. *Я світло погасив, дрімаю в самотині. Аж чую — в хату ось поналітали Сумні, таємні, як мара, нічнії тіні І в головах у мене поставали* (Манж., Тв., 1955, 140).

2. Осідаючи, нагромадитися у великій кількості (про пил, пух і т. ін.). — *Доцю! Помий ікони. Протри святителям очі.. Та й на вуха, і на брови он якої пилюги поналітало!* (Ковінька, Чому я не сокіл.., 1961, 85).

ПОНАЛО́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Наловити багато чого-небудь (пташок, риб і т. ін.). *Усяких пташок поналовлює* (Сл. Гр.).

ПОНАЛУ́ЗУВАТИ, ую, уєш, *док.* Налузати у великій кількості, у багатьох місцях. *Не люблю я, як ви скрізь поналузуєте; візьміть хто-небудь та позамітайте* (Сл. Гр.).

ПОНАЛЯГА́ТИ, а́є, *док.* 1. Налягти на кого-, що-небудь (про багатьох). *Поналягати грудьми на плечі; Поналягати на двері.*

2. Попадавши, нагромадитись у великій кількості (про багато чого-небудь, у багатьох місцях). *Хлопʼята, втомившись вергати кирпичиння, почали обдивлятися ті здоровенні кучугури, що поналягали з колись славного палацу* (Мирний, I, 1954, 255).

ПОНАЛЯ́КУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Налякати багатьох. *Вони своїх дітей поналякували то циганами, то дідом з торбою* (Сл. Гр.).

ПОНАМА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Намазати що-небудь (про багатьох); намазати багато чогось.

ПОНАМА́ЗУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Намазатися чим-небудь (про багатьох).

ПОНАМАЛЬО́ВАНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **понамальо́вуваний.** *Прийшла додому, подивилась: Цвіти за образом святим, І на вікні стоять цвіти, На стінах фарбами хрести, Неначе добрая картина, Понамальовані...* (Шевч., II, 1963, 116).

ПОНАМАЛЬО́ВУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **понамальо́вувати; // понамальо́вувано,** *безос. присудк. сл.* — *Хіба мало отаких квіточок понамальовувано в цій книжці?* (Н.-Лев., VI, 1966, 376).

ПОНАМА́ЛЬОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Намалювати багато чого-небудь. *От, якби ви вилізли на церкву, та придивились близько, як він понамальовував пророків. Дивно, дивно!* (Н.-Лев., III, 1956, 32); *Понамальовувала* [Орися] *на грубці півників, з яких Тимко підсміювався, говорячи, що ті півні схожі на ворон* (Тют., Вир, 1960, 263).

ПОНАМА́ЩУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Намастити що-небудь чимсь (про багатьох), намастити багато чогось.

ПОНАМА́ЩУВАТИСЯ, усмося, устеся, *док.* Намаститися чим-небудь (про багатьох).

ПОНАМЕРЗА́ТИ, а́є, *док.* Утворившись від морозу, нагромадитись у багатьох місцях (про паморозь, лід і т. ін.). *На деревах понамерзала ожеледь* (Вол., Місячне срібло, 1961, 336); *Під берегами вже понамерзала крига* (Шиян, Партиз. край, 1946, 24); // *безос. Після ожеледі на деревах понамерзало на палець льоду* (Гуц., З горіха.., 1967, 197); // Покритися паморозззю, льодом і т. ін. (про багато чого-небудь, у багатьох місцях). *Понамерзали хлопцям вуси...* (Воскр., I всерйоз.., 1960, 88).

ПОНАМЕРЗА́ТИСЯ, а́смося, а́єтеся, *док.* Намерзнутися (про багатьох). *Добре понамерзалися, поки доїхали* (Сл. Гр.).

ПОНАМИ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Намилити багато чого-небудь. *Понамилюй сорочки* (Сл. Гр.).

ПОНАМИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Нам'яти багато чого-небудь.

2. Нам'явши, натерши, спричинити біль у багатьох місцях.

◇ **Понамина́ти чуби́ — те саме, що Нам'я́ти чуби́ (чупри́ну)** (багатьом) (*див.* **намипа́ти**). — *А що, добре понаминав вам чуби дід на баштані?* (Сл. Гр.).

ПОНАМІНЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Наміняти багато чогось. *Щетинник усячини понамінює: і полотна, і щетини, і ясць* (Сл. Гр.); *Завсиливо дивиться* [Іцик] *на ножики, перстені та скиндячки, що понамінювали інші* [діти] (Фр., VIII, 1952, 340); [Л и з я:] *Та я тільки приміряла, а ви вже й на крик.* [Г и р я:] *Ну годі, не сердься! Бач, усього понамінював тобі* (М. Куліш, П'єси, 1960, 21).

ПОНАМІТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **понаміта́ти;** // **понамі́тано,** *безос. присудк. сл. Рогів сухий стирчить із льоду, а біля нього — понамітано білі шапки* (Гуц., З горіха..., 1967, 157).

ПОНАМІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Намести багато чого-небудь. *Па підвіконнях, по той бік шибок, вітер понамітав снігу* (Шиян, Вибр., 1947, 224); *Завірюха, понамітавши за ніч гори снігу, вгомонилася* (Бурл., М. Гонта, 1959, 100); // *безос. Впоперек вулиці понамітало кучугури заввишки в людський зріст* (Чорн., Потік.., 1956, 114).

ПОНАМОВЛЯТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Намовити багатьох. *Орличенько вірні слуги мав, а вже ж їх та понамовляв, чи не могли б краков'янку вкрасти* (Сл. Гр.).

ПОНАМОКА́ТИ, а́смо, а́єте, *док.* Намокнути (про багатьох, багато чого-небудь). *Пішов дощ дрібненький, холодний.. Понамокали хлопці, померзли* (Тесл., З книги життя, 1918, 132); *Понамокали од дощів і мов нижче понависали стріхи* (Головко, II, 1957, 88).

ПОНАМОЛО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Намолотити багато чого-небудь.

ПОНАМО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Намочити багато чого-небудь. *Позбирай же все плаття нечисте та понамочуй* (Сл. Гр.).

ПОНАМО́ЩУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Намостити багато чого-небудь.

ПОНАМУ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Намуляти в багатьох місцях (ноги, пальці, боки і т. ін.). *Стрибав, стрибав, та вже аж боки понамулював канатом* (Сл. Гр.).

ПОНАНИ́ЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Нанизати багато чого-небудь. *Рожі понариваємо та на нитку понанизуємо, так такі гарні вінки* (Сл. Гр.).

ПОНАНО́СИТИ, о́шу, о́сиш, *док., перех.* 1. Принести одне за одним, частинами багато чого-небудь. *І чого то туди не понаносили* [люди] *або не понавозили?* (Кв.-Осн., II, 1956, 12); *Невідомо й хто понаносив гостинців сиротам* (Ю. Янов., Мир, 1956, 69); // Занести багато снігу, бруду і т. ін. за ногами до оселі (про багатьох).

2. Нанести в яке-небудь місце багато піску, пилу, мулу і т. ін. (про вітер, течію). *Вітер понаносив піску.*

◇ **Чорт** *і т. ін.* **понано́сив (понано́сить)** *кого* — те саме, що **Чорт** *і т. ін.* **нані́с (нанесе́)** *кого* (у великій кількості) (*див.* **нано́сити**). *Нечиста мати понаносила до нас тих панів, та й стали вони захоплювати наші землі* (Стор., I, 1957, 230); — *І понаносив дідько сюди на нашу голову всяку цивільну шваль* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 495).

3. Поставити багато позначок на карту, схему і т. ін.

ПОНАПА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Напалити багато чого-небудь. *Понапалювати печі.*

2. Випалити багато чого-небудь (цегли, вугілля і т. ін.).

ПОНАПАСА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Напасти якусь кількість худоби. *Скотину за ніч так понапасав* [наймит], *що боки повирівнюються, мов у сажових свиней* (Барв., Опов.., 1902, 195).

ПОНАПАСА́ТИСЯ, а́ється, а́ються, *док.* Напастися (про якусь кількість худоби). *Худоба понапасалася за день досита.*

ПОНАПАСКУ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., розм.* Напаскудити в багатьох місцях. *Діти понапаскуджували* (Сл. Гр.).

ПОНАПИВА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Вгамувати спрагу (про багатьох). *Набирають* [діти] *воду в пригорщі й смаковито п'ють, а понапивавшись, пустують, бризкають один одному в обличчя* (Гончар, Тронка, 1963, 222); // Випити чого-небудь (про багатьох). *Посходились люди, понаїдались, понапивались, подякували, стали розходитися* (Сл. Гр.); — *Понапиваються* [запорожці] *гарячої смоли,— розказує чорт,— як тії горілки, позалазять у печі та й почнуть шпурлять відтіля головешками* (Стор., I, 1957, 88); *Образно. Кишіло бандами... Та як узялися незаможники з Червоною армією — нема їх тепер... Як нагнали раз на Псьол — скільки їх тоді води у Пслі понапивалося...* (Вишня, I, 1956, 153).

2. Упитися, стати п'яними (про багатьох). [Л у к е р і я С т е п а н о в н а:] *Гості наїздять все достойні люде,— а як понапиваються, то ще гірш скаженіють, як мужики!* (Кроп., II, 1958, 297); [Р о з п о р я д н и к:] *Ви понапивались і рев тут підняли* (Олесь, Вибр., 1958, 422).

ПОНАПИ́НАНИЙ, ПОНАПИ́НАТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **понапина́ти.** *Замість шибок понапинані були на рами волові міхури* (Фр., VI, 1951, 75); *Сього року вони* [надвірні кабінети] *з більшим комфортом уряджені (понапинані брезенти і збудована альтанка, столів у мене три)* (Л. Укр., V, 1956, 421); *Гарячі жнива.. Біліють скрізь сорочки пригнутих женців; над возами понапинаті холодки* (Вас., II, 1959, 165); *Усі молодиці та дівчата були понапинані білими згорнутими удвоє обрусами* (Н.-Лев., II, 1956, 402); // **понапи́нано,** *безос. присудк. сл. Заздалегідь, ще вчора, їх* [шатра, ятки] *понапинано, і вони, мов оті пухирі, випинаються серед ряборухливої юрби* (Вишня, I, 1956, 43).

ПОНАПИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Напнути що-небудь (про багатьох); напнути багато чогось. *Понапинали* [діти] *сорочки на коліна, продихають на шибках ясні кружечки* (Вас., II, 1959, 144); // Натягнувши, закріпити багато чого-небудь. *Понапинати дроти;* //Поставити, влаштувати багато чого-небудь (палаток, тентів і т. ін.).

2. *розм.* Надягти що-небудь (про багатьох); надягти багато чогось. *Увечері дівчата й молодиці зарані збиралися біля паркана. Повмиваються ото після сапання, хусточки біленькі куреникамп понапинають* (Мик., II, 1957, 36); *Монтери понапинали плащі-дощовики і лазили по стовпах* (Чорн., Пісні.., 1958, 74).

ПОНАПИ́НАТИЙ *див.* **понапи́наний.**

ПОНАПИНА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Напнутися (про багато чого-небудь).

2. Напружитися (про багатьох, якусь кількість чого-небудь). — *Губи вже сіпаються... Ніздрі підскакують... Дивіться, дивіться! Які очі!.. Мабуть, зараз вони полопаються, бо вже понапинались, дивіться як...* (Мик., Повісті.., 1956, 114).

3. Покритися, пов'язатися чим-небудь (про багатьох). *Понапинались хустками і не знать, чи дівчата,чи баби* (Сл. Гр.).

ПОНАПИ́СУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **понапи́сувати.** *В нього* [писаки] *не тільки нема понаписуваних книжок, та у голові і глузду нема на півкнижки, щоб йому об тім і написати* (Кв.-Осн., II, 1956, 249); *На огорожі* [могили] *понаписувані прізвища* (Коцюб., III, 1956, 44); // **понапи́сувано,** *безос. присудк. сл.— Певже ж, бабо, і справді у писанню про ці ваші*

бабські забобони понаписувано? (Дн. Чайка, Тв., 1960, 26).

ПОНАПИ́СУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Написати що-небудь у багатьох місцях. *Вона взяла й понаписувала на усіх воротях* (Сл. Гр.); *Що б сказали усі, якби маляр-художник узяв та над кожним своїм вирисом* [малюнком] *понаписував: «ну тай хороше яке оце дерево!»?* (Мирний, V, 1955, 383); // Викласти в письмовій формі багато думок, фактів і т. ін. (несхвально). [В і т р о в и й:] *І чого ти так любиш все перебільшувати? В книзі понаписував про мене таке, хоч прямо в рай* (Корп., II, 1955, 222); [Х о м е н к о:] *І що ж він понаписував у тому акті?* (Мороз, П'єси, 1959, 144); *Він наперед знав: більшість учнів понаписує такого, що не втиснеш ні в тип, ні в ворота* (Кол., Терен.., 1959, 28); // Створити у письмовій формі багато чого-небудь. *Інший каже: «Давайте попереду грошики, я вам мудрих книжок понаписую»* (Кв.-Осн., II, 1956, 487); — *Які він чудові вірші понаписував! — радісно додав папа* (Мирний, IV, 1955, 340); *Вставши о восьмій, він поснідав дома, потім понаписував деякі листи до знайомих* (Фр., VII, 1951, 235); — *Списки понаписували, а печатку прибити забули?* (Гончар, II, 1959, 216).

2. Намалювати багато чого-небудь.

ПОНАПИ́ХАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **понапиха́ти.** *Чічі тілько мацає понапихані чимось кишені і в капоті, і в штанях, аж порозпирало* (Ков., Тв., 1958, 179); // **понапи́хано,** *безос. присудк. сл. Там — ціла вулиця кам'яних крамниць, де видимо-невидимо понапихано всякого краму* (Мирний, II, 1954, 120).

ПОНАПИХА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Напхати чого-небудь кудись (про багатьох); напхати багато чогось куди-небудь. *Буржуїв обступили тісніше, стали обмацувати: — А під шубами тут у вас що? Натуральні пуза чи, може, теж контрабанди понапихали?* (Гончар, II, 1959, 74); [А н н а:] *Січки я нарізала у заступника на машині, ну, та й сіна поза драбину понапихала* (Фр., IX, 1952, 99); // Запхати багато чого-небудь у багатьох місцях. *Дід скаржився Доромеві: — Не дитина, а зарізяка росте: повні стріхи понапихав оружія* [зброї] (Тют., Вир, 1964, 324).

ПОНАПІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Напекти багато чого-небудь. *Родички Моссаковського понапікали й понаварювали й ждали гостей* (Н.-Лев., III, 1956, 81); *Може, дехто вже й паляниць з крупчатки понапікав* (Головко, II, 1957, 307).

ПОНАПЛІ́СКУВАТИ, ую, уєш, *док., перех. і без додатка.* Наплескати в багатьох місцях.

ПОНАПЛІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Наплести багато чого-небудь. *Плетених з ниток завіс коло вікон, плетених скатертів на столах,— було так багато, що, здається, самі павуки не спромоглись би понаплітати їх стільки* (Н.-Лев., I, 1956, 200); *Рукавиць з вовни понаплітаємо і валянків наб'ємо* (Гончар, Тронка, 1963, 320).

ПОНАПЛО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Наплодити багатьох. *Дітей понаплоджували, а годувати нічим* (Сл. Гр.).

ПОНАПЛО́ДЖУВАТИСЯ, уєтьcя, *док., розм.* Наплодитися у великій кількості. *Сухе літо, так багато всякої черви понаплоджувалося* (Сл. Гр.).

ПОНАПЛУ́ТУВАТИ, ую, уєш, *док.* 1. *перех.* Наплутати багато чого-небудь. *Понаплутувати ниток.*

2. *неперех.* Створити безлад багато в чому, наробити багато помилок у чому-небудь. *Безконтрольно всім порядкував Галушківський. Ну, а тепер треба розплутувати, бо і з рахунками, і з чим іншим чимало понаплутував* (Гр., II, 1963, 86).

ПОНАПЛЬО́ВУВАТИ, ую, уєш. *док.* Наплювати у багатьох місцях. *Не люблю я курпїв за те, що понакурюють та понапльовують* (Сл. Гр.).

ПОНАПОВЗА́ТИ, а́є, *док.* 1. Наповзти куди-небудь у великій кількості (про плазунів, комах і т. ін.).

2. Сповзти, зсунутися на що-небудь (про багато чогось).

ПОНАПО́ВНЮВАТИ, юю, юєш і **ПОНАПОВНЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* Наповнити чим-небудь багато чогось. *Понаповняли кратери* [посуд] *питвом юнаки аж по вінця І між всіма розділили, по келихах рівно розливши* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 360); *Понаповнювати бочки медом.*

ПОНАПО́ВНЯТИ *див.* **понапо́внювати.**

ПОНАПО́ЮВАТИ *див.* **понапува́ти.**

ПОНАПРАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех., розм.* Полагодивши, відремонтувавши, зробити придатним для користування багато чого-небудь. *Чорнявий чоловік старі нерети понапр*[авляв] *і почав в'язати новий* (Вовчок, VI, 1956, 233).

ПОНАПРО́ХУВАТИ і **ПОНАПРО́ШУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* 1. Напрохати багато чого-небудь.

2. Запросити багатьох. *Понапрохували гостей, а гостити не дуже є чим* (Сл. Гр.).

ПОНАПРО́ШУВАТИ *див.* **понапро́хувати.**

ПОНАПРЯДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех. і без додатка.* Напрясти багато чого-небудь. *Тонкого сувій полотна мати для неї задержала, а то вже все вона понапрядала* (Барв., Опов.., 1902, 208); *Я на них понапрядаю та убілю полотно, як папір, та повишиваю їм усе* (Стеф., I, 1949, 223).

ПОНАПУВА́ТИ, а́ю, а́єш і **ПОНАПО́ЮВАТИ,** ою, юєш, *док., перех.* 1. Дати напитися багатьом, вгамувати спрагу багатьох. — *Куди ти?..— каже Христя.* — *Та я тільки худобу понапуваю,— одмовив він* (Мирний, I, 1949, 307); *Край.. села над ставком понапували* [Юрко і Катя] *й нагодували коней* (Коз., Вибр., 1947, 82).

2. Упоїти, зробити п'яними багатьох. *Отакі самі, як Григотенко, понапоювали своїх сусідок і подружок* (Речм., Твій побратим, 1962, 23).

ПОНАПУСКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Напустити куди-небудь багатьох. *Дід Григорій понапускав на дзвіницю парубків, так вони як ужарять польки, ну, не можна встояти в вітарі* (Мик., Кадильниця, 1958, 58); — *Який це чорт понапускав товару в садок?* (Н.-Лев., II, 1956, 59); // Дозволити мешкати у будинку, квартирі і т. ін. багатьом. *Вона понапускала у будинок квартирантів;* // Напустити куди-небудь багато чогось. *Приїхав раз з сусідом пан у гай І Щук звелів у став понапускати* (Гл., Вибр., 1957, 79); — *Мамо, ось гляньте — гляньте, хто воно стільки золотих квіточків* [квіточок] *на воду понапускав?* (Вас., Незібр. тв., 1941, 36).

2. Спустити, звісити багато чого-небудь на щось. *Понапускати кучері на лоб.*

ПОНАПУХА́ТИ, а́є, а́смо, а́єте, *док.* Напухнути (про частини тіла, місця на тілі). *В баби Оришки понапухали щоки* (Н.-Лев., IV, 1956, 200); // Набрякнути (про багатьох, багато чого-небудь). *Люди понапухали від спання по повітках та клунях: неділенька свята — неробоча* (Ю. Янов., I, 1958, 54).

ПОНАРАХО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Нарахувати що-небудь багатьом; нарахувати багато чого-небудь.

ПОНАРИВА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док., перех.* Нарвати багато чого-небудь. *Він зоставсь сам собі у хаті та й сумував, і журивсь, і з серця понаривав собі з голови волосся повні жмені...* (Кв.-Осн., II, 1956, 209); *Цілий човен водяних лілій понаривають* [дівчата] *і їдуть додому всі в білих вінках* (Вишня, II, 1956, 248).

ПОНАРИВА́ТИ [2], áє, *док.* Напухнувши й нагноївшись, утворитися (про багато наривів).

ПОНАРИВА́ТИ [3], áю, áєш, *док., перех., діал.* Прикріпити ярма до дишлів. *Хлопці встали, вози підмазали, нові ярма попаривали, сиві воли позапрягали* (Сл. Гр.); // Запрягти у ярма багатьох (волів).

ПОНАРИВА́ТИ [4], áю, áєш, *док., перех.* Вирити багато чого-небудь (ям, ровів і т. ін.); //Нарити багато куп землі, у багатьох місцях.

ПОНАРІЗА́ТИ *див.* **понарі́зувати.**

ПОНАРІ́ЗУВАТИ, ую, уєш *і* **ПОНАРІЗА́ТИ,** áю, áєш, *док., перех.* 1. Нарізати багато чого-небудь. *Щодня понарізують хліба багато, а тоді й засихають шматки* (Сл. Гр.).

2. Зарізати багато птахів, тварин на м'ясо.

3. Віддати в користування, відмірявши багатьом (земельні ділянки). *Хотіла ще Мар'яна сказати чоловікові про те, що всі багачі на селі лають не тільки тих, кому він землю понарізував, а, мовляв, його, Мусія Політику* (Кос., Новели, 1962, 86).

ПОНАРО́БЛЮВАТИ, юю, юєш *і* **ПОНАРОБЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. Зробити, виготовити багато чого-небудь.

2. Залишити наслідки своєї діяльності. *Щоб досягти до його* [вугілля], *копають глибокі колодязі (шахти) та й копаються на всі боки попід землею,— скрізь таких нір та печер понароблюють* (Гр., Без хліба, 1958, 154); // Залишити наслідки своєї дії. *У вершині Дністра вода прибуває, вона тобі жалю понароблює, вона твої дітки позатопляє* (Сл. Гр.); *Піч ряба від чорних плям, що сажа, пробиваючись, понароблювала* (Мирний, III, 1954, 367); // *розм.* Набрудити у багатьох місцях. *Справді аж сором і гріх, що там* [у церкві] *понароблювали прокляті сичі* (Сл. Гр.).

ПОНАРОБЛЯ́ТИ *див.* **понаро́блювати.**

ПО-НАРО́ДНОМУ, *присл.* Як у народі, за народним звичаєм. *Тимко знав, що по-народному цю квіточку* [ромашку] *називають невісточкою* (Тют., Вир, 1964, 252); *Буває, що вухо «затече» вушними виділеннями, які по-народному називають «вощиною»* (Лікар. рослини.., 1958, 42); // Як характерно для народних творів. *Твардовський пише про народне справді по-народному, вільно й високохудожньо* (Рад. літ-во, 5, 1961, 123).

ПОНАРО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Народити кого-небудь (про багатьох); народити багатьох (не за один раз).

ПОНАРО́ДЖУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Народитися (про багатьох). *Нових людей понароджувалося багато після ревізії, а землі не прибавилося* (Сл. Гр.).

ПОНАРОСТА́ТИ, áємо, áсте, *док.* 1. Вирости, з'явитися на поверхні чого-небудь (про багато чогось; у багатьох місцях). *Слова співу йдуть через старе горло з перешкодами, як коли би не лиш на руках у них, але і в горлі мозолі понаростали* (Стеф., I, 1949, 70); *Образно. — Це критика, товариші, вона нам потрібна, як повітря, як вода. Без неї, як у стоячому озері, всяке чортовиння понаростає...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 346); // Відрости у багатьох (про вовну, шерсть). *За літо на них понаростало вовни* (Гончар, Тропка, 1963, 316).

2. Стати дорослими, вирости (про багатьох). *І коли ті дівчата понаростали?* (Сл. Гр.); *От витягнуть колгосп з прориву, тоді й на відпочинок можна. Хай молодші бригадирствують. Вже понаростали, є зміна* (Кучер, Трудна любов, 1960, 4).

ПОНАРЯ́ДЖУВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **понаря́джувати.** *Ось і пішоходом ідуть.. І такі всі понаряджувані* (Тесл., З книги життя, 1949, 143).

ПОНАРЯДЖА́ТИ *див.* **понаря́джувати.**

ПОНАРЯДЖА́ТИСЯ *див.* **понаря́джуватися.**

ПОНАРЯ́ДЖУВАТИ, ую, уєш *і* **ПОНАРЯДЖА́ТИ,** áю, áєш, *док., перех., розм.* Нарядити багатьох.

ПОНАРЯ́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся *і* **ПОНАРЯДЖА́ТИСЯ,** áюся, áєшся, *док., розм.* Нарядитися (про багатьох). *Його дядини понаряжувались* [понаряджувались] *і пішли у Безверхий хутір короваю бгати* (Кв.-Осн., II, 1956, 208).

ПОНАСА́ДЖУВАНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **понаса́джувати**[1]. *У їх хаті інша сім'я домувала, господарювала, у садочку позрубувані були старі дерева, деякі понасаджувані молоденькі* (Вовчок, I, 1955, 366); *Сади такі понасаджувані, що в наших горах мало таких і є; дерево ще молоде, але видко, що не просте* (Хотк., II, 1966, 250); // **понаса́джувано,** *безос. присудк. сл. В городі постипано старі фруктові дерева, понасаджувано акації, берези та сосни* (Кобр., Вибр., 1954, 120).

ПОНАСА́ДЖУВАНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **понаса́джувати** [2].

ПОНАСА́ДЖУВАТИ [1], ую, уєш, *док., перех.* 1. Насадити багато чого-небудь (дерев, кущів і т. ін.). *По обидві сторони шляху поробили земляні насипи, в Гетьманщині звали їх брилькамн, і на них понасаджували дерева* (Стор., I, 1957, 241); *Садочок собі зростив* [пан Лукаш]; *в тому садкові понасаджував агрусу та порічок на грядках* (Вовчок, VI, 1956, 223).

2. Посадити багатьох, у багатьох місцях; // *перен.* Написати в багатьох місцях щось небажане. [Ж у р а:] *Понасаджуєш де треба й не треба — «буза», «трепаться», «барахло» — і переклад готовий* (Коч., II, 1956, 108).

3. *розм.* Надати землю, маєтки у володіння багатьом, поселити багатьох, у багатьох місцях. *Князі понасаджували здовж дуклянської дороги своїх бояр* (Фр., VI, 1951, 39); // Заснувати, впровадити багато чого-небудь (установ, коптор і т. ін.), у багатьох місцях.

ПОНАСА́ДЖУВАТИ [2], ую, уєш, *док., перех.* Настромити багато чого-небудь на щось.

ПОНАСИЛА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* Прислати кудинебудь багатьох, багато чого-небудь не за один раз. *Усякому звісно, що оці молоді паничики, котрих земська управа нам понасилала, нічого не знають* (Гр., Без хліба, 1958, 20); *Генеральша, перш ніж сама приїхала, заздалегідь понасилала з батьківщини прикажчиків* (Мирний, II, 1954, 95); *Теперечки, спасибі їм, понасилали тих томів: що треба, хоч не скоро, а налапаєш* (Стор., I, 1957, 124).

ПОНАСИЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех., розм.* Те саме, що **понани́зувати.** *Кухар порадив їй, щоб понасиляла всі ті горщики на крайку й оперезалась ними* (Укр.. казки, 1951, 330).

ПОНАСИПА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Насипати багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Коли ж бо тут коло колії та не знати якого лиха понасипали каміння* (Март., Тв., 1954, 436); — *От бачиш, понасипали скла, бісові задрипанці. Все бояться, щоб їх не покрали. А ти руки мусиш калічити* (Руд., Остання шабля, 1959, 178).

2. Насипаючи, наповнити багато посудин, мішків і т. ін. *Трусячись, як у пропасниці, Петро понасипав усі три мішки* (Гр., Без хліба, 1958, 100); *Юруш з жадобою кинувся на червінці й понасипав собі усі кишені* (Н.-Лев., III, 1956, 302); // Налити чи накласти страви в багато посудин. *Титар зняв казан і попасипав кулішу в миски* (Н.-Лев., III, 1956, 106).

3. Насипаючи, спорудити, утворити багато чогонебудь. *Коли-то їх* [могили] *понасипали? Кого там люде поховали?* (Шевч., II, 1963, 241); *Вони* [фашисти] *зробили собі з нашого села фортецю. Понасипали снігові кучугури, полили їх водою, щоб стала крига* (Ю. Янов.,

I, 1958, 308); // *безос. Глибоким снігом позносило колись зелені гори, у саду поміж деревом понасипало кучугури* (Мирний, IV, 1955, 180).

ПОНАСИПА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Насипатися поступово (про багато чого-небудь, у багатьох місцях). *Він розгорнув рукою шар вибіленої сонцем торішньої глиці, якої понасипалося попід молоденькими соснами стільки, що ноги грузли у ній по кісточки* (Коз., Сальвія, 1959, 39).

ПОНАСІВА́ТИ, а́ю, а́єш і **ПОНАСІ́ЮВАТИ,** ю́ю, ю́єш, *док., перех.* Насіяти багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Так, бач, біда: горобці щоліто повикльовують усе, що він ні* [не] *понасіва* (Кв.-Осн., II, 1956, 7).

ПОНАСІДА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* 1. Сісти у великій кількості де-небудь, у багатьох місцях. *В тіні на м'якій травиці понасідало жінок, дітей* (Мирний, IV, 1955, 140); *На стінах понасідали мухи.*

2. Осідаючи, нагромадитися у великій кількості (про пил, пух і т. ін.). *На скляні кульки понасідала пилюка, і вони здавалися сріблясто-сірими* (Собко, Матв. затока, 1962, 102).

ПОНАСІ́ЮВАТИ *див.* **понасіва́ти.**

ПОНАСКЛАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Наскладати багато чого-небудь, у багатьох місцях.

2. Зібрати поступово, нагромадити багато чого-небудь.

3. Укласти багато чого-небудь. [М а к е д о н:] *Мої понаскладали стільки угод* [про доставку винограду].. *І в Ленінград, і в Іркутськ, і в Мурманськ..— всі винограду хочуть* (Корн., Над Дніпром, 1960, 52).

ПОНАСЛУ́ХУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док., перех.* Наслухатися багато чогось. *Понаслухуються усяких брехень* (Сл. Гр.).

ПОНАСМА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Насмажити багато чого-небудь. *Гусей, поросят понасмажували* (Сл. Гр.).

ПОНАСМІ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док.* Насмітити в багатьох місцях. *Бач, як дітвора понасмічувала* (Сл. Гр.).

ПОНАСО́ВУВАТИ *див.* **понасува́ти**[1].

ПОНАСО́ВУВАТИСЯ *див.* **понасува́тися**[1].

ПОНАСО́ЛЮВАТИ, ю́ю, ю́єш, *док., перех.* 1. Заготовити солінням багато чого-небудь.

2. Насолити надміру багато чого-небудь (певні продукти, страви). *Щодня страву понасолюють, аж гірке* (Сл. Гр.).

ПОНАСТАВА́ТИ, стаю́ть, *док., діал.* Настати, з'явитися (про людей певного складу). [М и к о л а:] *Постривайте, грабителі, не пожалію відра горілки суддям, а вже провчу, хоч злість зірву! Он народ який понаставав!* (К.-Карий, II, 1960, 123).

ПОНАСТА́ВЛЕНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **понаста́влюваний.** *А там серед двору столи понаставлені, понакривані* (Ів., Укр.. казки, 1950, 182); // **понаста́влено,** *безос. присудк. сл. На ослонах, на столі та припічку скрізь понаставлено немитого начиння — горщиків, мисок, ложок* (Коцюб., I, 1955, 64).

ПОНАСТА́ВЛЮВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **понаста́влювати.** *Ті батюшки, що вчились в академії й були понаставлювані на парафії митрополитом, встоювали* [стояли] *за накидку плати на треби* (Н.-Лев., III, 1956, 166).

ПОНАСТА́ВЛЮВАТИ *див.* **понаставля́ти.**

ПОНАСТАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш і **ПОНАСТА́ВЛЮВАТИ,** ю́ю, ю́єш, *док., перех.* 1. Наставити багато чого-небудь. *Було, пані кам'яних цяцьок понаставляє, чарочок, мисочок з зеленого, з червоного скла* (Вовчок, I, 1955, 258); *Незабаром подали й вечеряти, понаставляли тих потрав. Чого там не було: вареники, мнишки, жарений дрохвич* (Стор., I, 1957, 184).

2. Встановити багато чого-небудь (про щось небажане). *Понаставляли тут верствів* [верстов], *що й розминутись трудно* (Укр.. присл.., 1955, 316); *Розумні ви люди, А нічого не знаєте! То понаставляли Ті фігури он для чого: Щоб люди не крали Води з річки — та щоб нишком Піску не орали, Що скрізь отам За Тясьмою* (Шевч., I, 1963, 303); // *розм.* Побудувати багато споруд. *Понаставляли скрізь церков.*

3. Підставити багато чого-небудь. *Понаставляти жмені.*

4. Спрямувати щось на кого-, що-небудь (про багатьох).

◇ **Понаставля́ти ву́ха** — те саме, що **Наста́вити ву́хо (у́хо, ву́ха)** (про багатьох) (*див.* **наставля́ти**[1]).

5. *кого, розм.* Призначити багатьох на якісь посади, роботи і т. ін. *Все військо зараз розписали .., Полковників понаставляли, Дали патенти сотникам* (Котл., I, 1952, 187); — *Воду, кажу, крадуть селяни з .., колодязів... Вже й об'їздчиків нових понаставляли — однаково не каються...* (Гончар, Таврія, 1952, 39).

ПОНАСТАНО́ВЛЮВАТИ, ю́ю, ю́єш, *док., перех., розм.* Те саме, що **понаставля́ти.** *Посадовила її* [панночку] *стара за стіл.. Наїдків, напитків понастановлювала; сама сіла коло неї, — не надивиться* (Вовчок, I, 1955, 103); *Понастановлювали по маєтках урядників.*

ПОНАСТЕЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш і **ПОНАСТИЛА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Настелити багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Підеш бувало до них у неділю, серце радіє.. Понастелюють ряден у садочках, по чарці вип'ють* (Кучер, Трудна любов, 1960, 42).

ПОНАСТИЛА́ТИ *див.* **понастеля́ти.**

ПОНАСТОВБУ́РЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Настовбурчити багато чого-небудь. *Ячмінь пішов он смугою геть понастовбурчував вусики* (Тесл., 3 книги життя, 1956, 188).

ПОНАСТОВБУ́РЧУВАТИСЯ, ується, *док.* Настовбурчитися (про птахів і деяких тварин). *Цар спинявся біля розташованих золотих кліток, де, понастовбурчувавшись, кліпали проти несподіваного світла.. птиці* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 567).

ПОНАСТРО́МЛЮВАТИ, ю́ю, ю́єш *і рідко* **ПОНАСТРОМЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. Настромити багато чого-небудь на щось. *Спинка канапи та стільців була вирізана такими фігурами, неначе хто понастромлював зверху на їх рядки грибів* (Н.-Лев., III, 1956, 39); *На бересті, що стояв поруч, дядя Василь просто на тонкі гілочки понастромлював скибочки хліба* (Дор., Не повтори.., 1968, 163).

2. Застромити багато чогось у що-небудь. *Раз Уляна пішла кудись до сусідки, чи що — діти давай бавитися з Андрійком: геть йому квасолі у ніс понастромляли* (Коцюб., I, 1955, 440).

ПОНАСТРО́МЛЮВАТИСЯ *і рідко* **ПОНАСТРОМЛЯ́ТИСЯ,** я́ться, *док.* Настромитися на що-небудь (про багато чогось).

ПОНАСТРОМЛЯ́ТИ *див.* **понастро́млювати.**

ПОНАСТРОМЛЯ́ТИСЯ *див.* **понастро́млюватися.**

ПОНАСТРО́ЮВАТИ, ю́ю, ю́єш, *док., перех.* 1. Настроїти багато чого-небудь. *Оркестранти понастроювали інструменти.*

2. Відрегулювати для виконання певного виду роботи багато машин, механізмів. *Понастроювати верстати.*

3. *розм.* Підбурити багатьох проти кого-, чого-небудь. *Понастроювали* [строковики] *проти хазяйки навіть своїх цапів, що водять на пасовиськах отари* (Гончар, Таврія, 1952, 141).

ПОНАСТРУ́ҐУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Наструґати багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Він понакидав у хаті дощок, понаструґував трісок, що Антонові не було куди й ступити* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 14).

ПОНАСУ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **понасува́ти**[1]. *Понасувані на очі хустки.*

ПОНАСУВА́ТИ[1], а́ю, а́єш *і* **ПОНАСО́ВУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* Насунути що-небудь на щось (про багатьох). *Перед старими низенькими дверима, позакривавшись комірами й понасувавши на очі шапки, стояли вони мовчки і чекали* (Вас., I, 1959, 91).

ПОНАСУВА́ТИ[2], а́ють, *док.* Рухаючись, наблизитися (про багато чого-небудь). *Берегами понасували хмари темного зелення, а між ними місцями випирались незграбні скелі та купи сірого каміння* (Вас., I, 1959, 140).

ПОНАСУВА́ТИСЯ[1], а́ється *і* **ПОНАСО́ВУВАТИСЯ,** уться, *док.* Насунутися на що-небудь (про якусь кількість чогось). *Брови на очі йому понасовувались* (Сл. Гр.).

ПОНАСУВА́ТИСЯ[2], а́ються, *док.* Рухаючись, наблизитися (про багато чого-небудь).

ПОНАСУ́ПЛЮВАТИ, юю, ю́єш, *док., перех.* Насупити (брови, обличчя—про багатьох).

ПОНАСУ́ПЛЮВАТИСЯ, юємося, ю́єтеся, *док.* Насупитися (про багатьох). *Під'їхав калмик-осавул, і козаччя, понасуплювавшись, мовчки розступилася перед ним* (Гончар, II, 1959, 93); *Уже Катря од печі зиркнула раз — сидять* [Юхим і Цигуля], *понасуплювались і мовчать* (Головко, II, 1957, 333); *Образно. *Та поночі в хаті як.. Вікна невеличкі, поплатувані; стеля нависла, стіни понасуплювались* (Тесл., З книги життя, 1949, 85).

ПОНАСУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Насушити багато чого-небудь. *Я собі понасушувала і вишень, і груш, і яблук,— буде на всю зиму* (Сл. Гр.).

ПОНАСХО́ДИТИСЯ, имося, итеся, *док., розм.* Насходитися куди-небудь (про багатьох). *Понасходилися сусіди, родичі. Батько всіх частував, припрошував* (Гур., Наша молодість, 1949, 109); *У неділю старі парубки найняли музику, понасходилось дівчат* (Мик., II, 1957, 20).

ПО-НА́СЬКИ, *присл., розм.* Те саме, що **по-на́шому.** [Л у к а ш:] *Що ж, ти зовсім така, як дівчина... ба ні, хутчій як панна, бо й руки білі, і сама тоненька, і якось так убрана не по-наськи...* (Л. Укр., III, 1952, 198); *— Чи чорт видав, щоб ведмідь щебетав? — Отже, щебече! Да ще як щебече?.. Все по-наськи, по-наськи!* (Укр. поети-романтики.., 1968, 271).

ПОНАТИ́КАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **понатика́ти**[1]. *Посеред зали стоїть ялинка.. Замість електричних лампочок, рядочками понатикані зворушливі, затишні свічечки* (Ів., Таємниця, 1959, 161); *Тут* [на подвір'ї] *його вражає новина: навкруг під частоколом густо-густо сплелися понатикані деревця глоду* (Стельмах, II, 1962, 167).

ПОНАТИКА́ТИ[1], а́ю, а́єш *і* **ПОНАТИ́КУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* Нати́кати багато чого-небудь, у багатьох місцях. *В темну-темну ніч спустять їх* [човни] *у рів на воду ще й позв'язують; і не тілько на човнах, а й на стіні понатикають свічок... огню-огню кругом, мов пожежа* (Мирний, IV, 1955, 15); *Родичі з села посплітають вінки з жоржин і цинії, понатикують туди рож* (Вільде, Сестри.., 1958, 107); // *розм.* Посадити багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Всього потроху посіяли: кукурудзи, трішки пшениці, навіть бавовни. А Настя — та ще й квасолі понатикала* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 11).

ПОНАТИКА́ТИ[2], а́ю, а́єш, *док., перех.* Наткнути багато чого-небудь на щось; понастромлювати.

ПОНАТИКА́ТИ[3], а́ю, а́єш, *док., перех.* Наткати багато чого-небудь.

ПОНАТИ́КУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **понати́кувати.** *Родичі дальні, на п'ятихвилинних фотографіях, понатикувані у рамці до портретів. Жужмом* (Кучер, Трудна любов, 1960, 332); // **понати́кувано,** *безос. присудк. сл. Лише Сутуга та Балута, не в силах приховати свого занепокоєння, дивилися собі під ноги й совалися на стільцях, наче там понатикувано голок* (Кир., Вибр., 1960, 318).

ПОНАТИ́КУВА́ТИ *див.* **понатика́ти**[1].

ПОНАТИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Натерти чим-небудь багатьох, якусь кількість чогось. *Попатирала* [Марта] *тертим угіллям щоки так, що здавалась старою й довгообразою* (Н.-Лев., III, 1956, 78).

2. Вичистити до блиску тертям багато чогось. *Понатирати паркет у кімнатах.*

3. Пошкодити шкіру тертям у багатьох місцях. *Мені видається, що на руках і на шиї у мене видно червоні сліди, що понатирали кайдани та ярмо неволі* (Л. Укр., V, 1956, 34).

Понатира́ти мозо́лі — те саме, що **Нате́рти мозо́лі (мозо́лю, мозоля́)** (у багатьох місцях, також про багатьох) (*див.* **натира́ти**). *Біла кофтинка на ній теж пітна і пилом прибита, руки ганчірками позав'язувані,— видно, мозолі понатирала* (Руд., Остання шабля, 1959, 368).

ПОНАТИРА́ТИСЯ, а́смося, а́стеся, *док.* Натертися чим-небудь (про багатьох).

ПОНАТІКА́ТИ, а́є, *док.* Натекти в багатьох місцях. *В тумані вони* [діди] *самі стояли, мов туман, і навіть каламутні сльози на їхніх очах, здавалось, понатікали з передвесняної імли* (Стельмах, I, 1962, 389)

ПОНАТІ́СУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Натесати багато чого-небудь. *Бач, скільки трісок понатісували* (Сл. Гр.).

ПОНАТО́МЛЮВАТИ, юю, ю́єш, *док., перех.* Натомити багатьох; натомити що-небудь (про багатьох). *Понатомлювати ноги.*

ПОНАТО́МЛЮВАТИСЯ, ю́ємося, ю́єтеся, *док.* Натомитися (про багатьох).

ПОНАТО́ПЛЮВАТИ[1], ю́ю, ю́єш, *док., перех.* Натопити багато чого-небудь (печей, груб і т. ін.). *Поки понатоплюєш усі хати, то вже й нікому йти* (Сл. Гр.).

ПОНАТО́ПЛЮВАТИ[2], ю́ю, ю́єш, *док., перех.* Натопити багато чого-небудь (лою, смальцю і т. ін.).

ПОНАТО́ПТУВАТИ, ую, уєш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Натоптати, наслідити дуже, у багатьох місцях.

2. *перех., розм.* Щільно напхати чим-небудь багато чогось.

ПОНАТО́ЧУВАТИ[1], ую, уєш, *док., перех.* Наточити багато чого-небудь; понагострювати.

ПОНАТО́ЧУВАТИ[2], ую, уєш, *док., перех.* Наточити чого-небудь (про багатьох); наточити чогось різного або у різні посудини. *Понаточувати з бочок меду; Понаточувала повні відра вина.*

ПОНАТРУ́ШУВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **понатру́шувати.** *Романюк бачив під ногами грубезний шар трави та зілля, квітів, рути, м'яти, рясно понатрушуваних по архирейських* [архієрейських] *покоях* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 153).

ПОНАТРУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Натрусити багато чого-небудь, у багатьох місцях. *А ну тебе! заходився тут з половою, понатрушував скрізь* (Сл. Гр.).

ПОНАТРУ́ШУВАТИСЯ, уєтьcя, *док., розм.* Натруситися (про багато чого-небудь; у багатьох місцях).

Не понакривала глечиків, то й понатрушувалося чи полови, чи що (Сл. Гр.).

ПОНАТУ́ЖИТИСЯ, жуся, жишся, *док., розм.* Напружити силу. *Корчмарі запряглися, понатужились і потягли воза* (Казки Буковини.., 1958, 51); *Кит понатужився, облишив пароплав і зник вдалині з половиною обрізаного мотузка* (Трубл., I, 1955, 185); // Докласти багато певних зусиль. *Дмитрій Іванович швидко зрозумів, що йому, для того щоб бути в сім'ї на рівній нозі, треба понатужитися* (Сенч., Опов., 1959, 99).

ПОНАТЯ́ГАНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **понатяга́ти**[1]. *Мовчки, з понатяганими луками, з блискучими топорами і списами тухольці зближалися в ряді до боярських дружинників* (Фр., VI, 1951, 75).

ПОНАТЯ́ГАНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **понатяга́ти** [2].

ПОНАТЯГА́ТИ[1], а́ю, а́єш *і* **ПОНАТЯ́ГУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* 1. Натягнути що-небудь (про багатьох). *От вони повиходили, понатягали луки — та й нумо стріляти* (Укр.. казки, 1951, 170); // *у сполуч. із сл.* ш и я. Витягати в якому-небудь напрямку, випрямляти (про багатьох). — *Дивися!..— прошептав* [Павлик] *до неї. — Під вікном мама... І обоє понатягали шиї... і гляділи...* (Коб., III, 1956, 522); // Натягнувши, закріпити багато чого-небудь. *Понатягати дроти на стовпах.*

2. *розм.* Одягнути з деяким зусиллям, натягнути на себе що-небудь (про багатьох); одягнути багато чогось. *Усі повилазили з-за столу, понатягали шапки, вийшли з хати, запаливши люльки* (Мирний, I, 1949, 288); *Онуки понатягували на руки здоровенні й чорні, як горшки, рукавиці, і духопелять один одного у пику!* (Є. Кравч., Бувальщина, 1961, 165).

ПОНАТЯГА́ТИ [2], а́ю, а́єш *і* **ПОНАТЯ́ГУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех., розм.* Наносити багато чого-небудь. *Коли Щорс зайшов до цього приміщення, там ще висіли портрети царів, яких понатягали сюди гетьманці* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 60); *Подумав* [Миронець], *оглядаючи всю кімнату, що добре зробив, звелівши повиносити з неї всілякі там міщанські витребеньки — салфеточки, слоників та інше непотріб'я* [непотріб], *яке його Харитя за четверть віку понатягувала сюди* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 66).

ПОНАТЯГА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся *і* **ПОНАТЯ́ГУВАТИСЯ,** уємося, уєтеся, *док.* 1. Натягнутися (про багато чого-небудь).

2. Випрямити своє тіло, витягнутися (про багатьох). *Лакеї позіскакували зі своїх сиджень і поставали в покірних поставах, понатягавшися, мов струни, по обох боках карити* [карети] (Фр., III, 1950, 148).

ПОНАТЯ́ГУВАТИ[1] *див.* **понатяга́ти**[1].

ПОНАТЯ́ГУВАТИ[2] *див.* **понатяга́ти**[2].

ПОНАТЯ́ГУВАТИСЯ *див.* **понатяга́тися.**

ПО-НАУКО́ВОМУ, *присл.* Використовуючи наукові методи. *Маючи повний академічний текст Шевченкової поезії, радянські вчені вперше дістали змогу справді по-науковому досліджувати і визначати окремі періоди творчості великого поета* (Рад. літ-во, 11, 1949, 72).

ПОНАУ́ЧУВАТИ *див.* **понавча́ти.**

ПОНАУ́ЧУВАТИСЯ *див.* **понавча́тися.**

ПОНАФАРБО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Нафарбувати що-небудь (про багатьох); нафарбувати багато чогось.

ПОНАФАРБО́ВУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Нафарбуватися (про багатьох).

ПОНАХАПА́ТИ *див.* **понаха́пувати.**

ПОНАХА́ПУВАТИ, ую, уєш *і рідко* **ПОНАХАПА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Нахапати багато чого-небудь. *Поки що він у ту торбу понахапав і такого, що удівонька, виграваючи очима, і не постерегла* (Вовчок, VI, 1956, 285).

ПОНАХИ́ЛЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **понахиля́ти.**

ПОНАХИЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Нахилити що-небудь (про багатьох); нахилити багато чогось. *Висока трава понахиляла вершечки під важкою росою* (Н.-Лев., I, 1956, 68); *Понахилявши голови, слухають дядьки* (Гончар, II, 1959, 236).

ПОНАХИЛЯ́ТИСЯ, я́смося, я́стеся, *док.* Нахилитися (про багатьох, багато чого-небудь). *Рось тихо плине зеленою водою між високими кам'яними стінами, котрі ще трохи подекуди аж понахилялись, неначе заглядають в воду* (Н.-Лев., I, 1956, 51); — *Ходім, хлопче, з нами,— у нас тобі добре буде. Понахилялись* [дівчата] *близько до Щура, в лице зазирають* (Вас., I, 1959, 231); *Сливи понахилялися до самої землі важкими синіми кетягами, аж безлисте гілля тріщить* (Кучер, Трудна любов, 1960, 78); // Зігнутися (про багатьох). *Він лежить напружений, здивований, зляканий і починає розуміти, що він оглух і що він не може говорити, бо по обличчях людей, які понахилялися над ним, він бачить, що вони його не розуміють* (Тют., Вир, 1964, 199); *Попід стіною один за одним проходять, понахилявшися, Тригубенко і Мамай. І просто в двері* (Головко, I, 1957, 319).

ПОНАХМУ́РЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Нахмуритися (про багатьох).

ПОНАХО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Наховати багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Під однією діжкою два куски сала знайшла, під другою — пшона вузлик,—мабуть, невісточка понаховувала, щоб до матері однести* (Сл. Гр.).

ПОНАХО́ДИТИ [1], имо, ите, *док.* Прийти куди-небудь (про багатьох). — *Що це за люди і чого вони понаходили сюди? — спиталася Христя.— Це з слободи по діяу* (Мирний, III, 1954, 308); *До нас понаходили шофери, поприбивалося кілька місцевих мисливців* (Вишня, II, 1956, 407).

ПОНАХО́ДИТИ [2], джу, диш, *док., перех.* Те саме, що **познахо́дити.**

ПОНАХО́ДИТИСЯ, иться, *док.* Те саме, що **познахо́дитися.**— *Чи понаходились же коні? — Понаходились: пан позаймав у шкоді* (Сл. Гр.).

ПОНАЦІ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Націдити чого-небудь (про багатьох); націдити чогось різного або у різні посудини.

ПО-НАЧА́ЛЬНИЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-нача́льницькому.** *По-начальницьки підняв* [Тихін Максимович] *брову, сів за стіл і почав знайомитися з класиками* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 114).

ПО-НАЧА́ЛЬНИЦЬКОМУ, *присл.* Як **начальник,** як **начальники.** *Масло знов не стримався і сухо, офіційно, по-начальницькому гаркнув* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 14); *Ще моложивий гострольций чоловік сидів на стільці не по-начальницькому, підібгавши ліву ногу* (Мушк., День.., 1967, 117).

ПОНАЧЕ́РКУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Начеркати багато чого-небудь. *Вони* [пуристи] *радірадісінькі, коли можуть на кожній стороні* [листа] *поначеркувати синім олівцем по кільканадцять блудів язикових* (Фр., XVI, 1955, 173).

ПОНАЧИ́НЯТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Начинити чим-небудь багато чогось. *Ковбаси вже поначиняла* (Сл. Гр.).

ПОНАЧИ́ТУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Начитатися (про багатьох).

ПОНАЧІ́ПЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поначі́плювати.** *По стінах скрізь були поначіплювані портрети царів та генералів* (Н.-Лев., IV, 1956, 136);

Ці говорильні [гучномовці], *поначіплювані на кожному кроці, вже добре надокучили Сахно* (Смолич, I, 1958, 63).

ПОНАЧІ́ПЛЮВАТИ, юю, ює *і* **ПОНАЧІПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. Причепити до чого-небудь багато чогось, у багатьох місцях. *Сашко.. вів її* [машину] *поволі, за всіма правилами, дивно оглядаючи круглі знаки, що їх поначіплювала міліція на стовпах* (Кучер, Трудна любов, 1960, 232).

2. Навішати на що-небудь багато чогось. *Поначіпляє* [чоловічок] *ото тих чіпців на палицю з дзвінком, прикріпленим до її горішнього кінця посеред різнобарвних скиндячок, і йде собі тротуаром довкола ринку* (Фр., III, 1950, 55); // Настромити на що-небудь багато чогось. *Ми порозмотували вудки, поначіпляли наживку на гачки* (Смілн., Сашко, 1954, 73).

3. *розм.* Надягти на себе що-небудь (про багатьох); надягти багато чогось. — *Ви людина освічена. Це зараз запримітиш навіть під отим латаним драптям, що ви поначіплювали на себе* (Н.-Лев., V, 1956, 296); *Як великою вже стала, Я сім плахт поначіпляла, Довгі кісоньки взяла У віночок заплела* (Гл., Вибр., 1951, 215).

ПОНАЧІ́ПЛЮВАТИСЯ, юється *і* **ПОНАЧІПЛЯ́ТИСЯ,** я́ється, *док.* Причепитися до чого-небудь у багатьох місцях (про багато чогось). *На лузі трави та квіти нахилялися вниз під вагою роси, що поначіплялася до їх листочків* (Фр., III, 1950, 82).

ПОНАЧІ́ПЛЯТИ *див.* **поначіплювати.**

ПОНАЧІ́ПЛЯТИСЯ *див.* **поначіплюватися.**

ПОНАШИ́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **понашива́ти.** *Гвардійці, обмацуючи понашивані дошки, ніжно погладжували їх долонями, немов зарубцьовані рани* (Гончар, III, 1959, 341); // **понаши́вано,** *безос. присудк. сл. Вибійчані штани у всіх були в латках, а на тих латках нові латки понашивано* (Барв., Опов.., 1902, 304).

ПОНАШИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Пошити багато чого-небудь. *Понашивала я собі одежі, зовсім справилася. І поздоровшала я, стала гладка* (Крим., Вибр., 1965, 374).

2. Пошити що-небудь на щось (про багатьох); нашити на що-небудь багато чогось, у багатьох місцях. *Понашивали* [студенти] *собі на спини емблеми корпорації — черепи з кістками — і лякають людей* (Хижняк, Килимок, 1961, 90).

3. *спец.* Облицьовуючи якусь поверхню, прибити багато дощок.

ПО-НА́ШОМУ, *присл.* 1. Як у нас; за нашим звичаєм. — *Та я, коли хочте, вип'ю, тілько по-нашому. Я по-німецькому не вмію,— червонїючи одказала Галя* (Мирний, IV, 1955, 147); *Навіть жайворонок співає зовсім по-нашому, по-донбасівському, так солодко завмирає серце* (Ю. Янов., II, 1954, 132).

2. *розм.* Нашою мовою. — *Це така книжка, що в їй усе понаписувано по-нашому, по-українському,— поважно пояснив він* (Вас., I, 1959, 95).

3. Як ми бажаємо, вимагаємо, сподіваємося. *Або хоч крихотку* [крихітку] *землі Із-за Дніпра мого святого Святії вітри принесли.. Хотілося б... Та що й гадать... Нащо вже й бога турбовать* [турбувать], *Коли по-нашому не буде* (Шевч., II, 1963, 40); — *Коли не по-нашому заплатить* [хазяїн], *то ми й самі себе наградимо* (Кв-Осн., II, 1956, 403).

Оце́ по-на́шому — виражає схвалення якого-небудь вчинку, способу дії і т. ін. *Удар був настільки несподіваним, що бандит відразу ж випустив Вутаньчину руку. Банда була в захваті. — Оце по-нашому!* (Гончар, II, 1959, 254); — *Галько, налий склянку. Микита закрутив головою. — Е, ні, господиня частувала. Тепер вже нехай господар. — Оце по-нашому,— гукнув Карпо* (Тют., Вир, 1964, 385).

ПОНЕВА́ЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **зневажа́ти.** *Поневажаю Харона ветхого пором!* (Рильський, II, 1960, 46).

ПОНЕВІ́ЛЬНИЙ, а, е, *діал.* Підневільний. *Там на горі церковця стояла, там дівчина поневільний шлюб брала* (Сл. Гр.); //Незалежний від власної волі; мимовільний. *Я все розповіла панові Славкові, й нехай він тут засвідчить, чи мій поневільний поступок кидав зле світло на мій характер* (Март., Тв., 1954, 448).

ПОНЕВІ́ЛЬНО, *діал.* Присл. до **поневільний.** — *Ах!— вирвалось поневільно із його груді* (Фр., VIII, 1952, 226).

ПОНЕВІ́РКА, и, *ж., діал.* Поневіряння. *Йому здавалося часом, що оте довголітнє життя в такій поневірці скалічило, обезсилило її душу* (Фр., VII, 1951, 267); *Дорогою через поля і луки Його ведуть жандарми у Дрогобич, В тюрму ведуть на поневірку й муки...* (Павл., Бистрина, 1959, 155).

ПОНЕВІРЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поневіря́ти 1 і поневіря́тися.** *Прийде* [Денис] *до розуму і ще, гляди, після свого одноосібницького поневіряння стане путнім колгоспником* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 124); *Тільки після довгих поневірянь та нервування Адамові Безруху вдалося добитися до генерала* (Ле, Клен. лист, 1960, 99); *Зринуло чомусь в пам'яті* [старого] *і власне дитинство, злидні вдома, поневіряння по наймах...* (Гжицький, Опришки, 1962, 133); *Народна українська пісня років Вітчизняної війни — це суворий поетичний літопис тяжкого життя нескореного народу, жахливих поневірянь на фашистській каторзі* (Нар. тв. та етн., 5, 1964, 8); *В хороводах на побутову тематику в основному відображаються відносини української патріархальної сім'ї, де за старих часів всілякого утиску й поневірянь зазнавали жінки* (Укр. нар. танці, 1969, 10).

ПОНЕВІРЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок., діал.* 1. *неперех., ким.* Знущатися. *Вона сього не стерпить, вона ані одної хвилі не знесе, щоб нею так поневіряв той чоловік!* (Фр., II, 1950, 77).

2. *перех.* Притамовувати, заглушувати. *Він поневіряв усяке лихо словом веселим, вона — розсудливим* (Вовчок, I, 1955, 166).

ПОНЕВІРЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.* 1. Терпіти труднощі, зазнавати мук, знущань. *Нехай мене лучче* [краще] *понесуть на марах, ніж я маю поневірятись та терпіти од своїх дітей, од своєї рідні!* (Н.-Лев., II, 1956, 21); *Я сам родом з-під Дрогобича, разом з батьком давно ще подався в Америку на заробітки і з того часу поневіряюсь...* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 100); — *О діти, діти! На буряки, пузатим служить, весь вік поневірятись по наймах... За що?* (Кос., Новели, 1962, 13); *Образно. *Тепер я на який час покинула перекладати,— нехай-но ще дещо своє покінчу, а то так бідне поневіряється* (Л. Укр., V, 1956, 33).

2. *ким, над ким, діал.* Знущатися. *Мало ще мною люди поневірялися, всю силу забрали, всю кров виссали, а тепер ще дитину оддай їм... Не дочекають...* (Коцюб., II, 1955, 14); [Х в и л и м о н *(одпихає стражників):*] *Люде добрі, громадяне!.. Та доки ж поневірятиметься над нами всяка погань?..* (Кроп., IV, 1959, 308).

ПОНЕВО́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **понево́лити.** *Зібралися всі домашні і всі дикі звірі, поневолені чоловіком, і ухвалили вислати до царя Соломона післанців з-поміж себе* (Фр., IV, 1950, 118).

2. *у знач. прикм.* Який перебуває під якимсь гнітом. *Коли б могли вони тим людям нагадати Про поневолених, замучених братів, .. Тоді б замовкли вже самі собою Кайданів брязкіт і такі слова...* (Л. Укр., I, 1951, 166); *Розгромила Радянська Армія німецьких фашистів,*

звільнила Радянську Україну, визволила поневолені народи з-під фашистського чобота (Вишня, I, 1956, 293).

ПОНЕВÓЛЕННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **поневóлити.** *Ці походи* [царів] *супроводились полоненням і поневоленням населення* (Іст. СРСР, I, 1957, 13); *Імперіалізм прагне до загарбання світу, поневолення народів, до ситого і безжурного паразитування на тілі трудящих* (Мельн., Обличчя.., 1960, 11); *Важливо, щоб віруючий на своєму досвіді переконався в гуманістичних принципах марксистського атеїзму, метою якого є визволення трудящих від духовного поневолення* (Ком. Укр., 11, 1969, 79).

ПОНЕВÓЛИТИ *див.* **поневóлювати.**

ПОНЕВÓЛІ, *присл., розм.* Незалежно від бажання, у зв'язку з необхідністю. *Старе тіло щось нездужа, До воріт не добрести. Поневолі в самотині, Не виходячи, сижу* (Граб., I, 1959, 601); // Мимоволі. *В тій хвилі почувся чистий, дзвінкий дівочий голос — десь немов над його головою. Він озирнувся поневолі на вершки буків* (Фр., III, 1950, 86).

ПОНЕВÓЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поневóлювати.**

ПОНЕВÓЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПОНЕВÓЛИТИ,** лю, лиш, *док.*, *перех.* 1. Позбавляти волі, незалежності, підкоряти своїй владі. *Англія століттями поневолювала Ірландію..* (Ленін, 24, 1972, 348); *Не вперше бачило* [місто] *під своїми стінами ворожі навали, що йшли грабувати, поневолювати і спустошувати російську землю* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 134); *Вона* [боротьба] *не припинялась і тоді, коли польська шляхта на чолі з Пілсудським поневолила всі землі Західної України* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 32); // Ставити кого-небудь у залежність, створювати необхідність діяти певним чином (про що-небудь). *Мануфактурний поділ праці приводить до того, що духовні потенції матеріального процесу виробництва протистоять робітникам як чужа власність і сила, що поневолює їх* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 363).

2. *тільки док., заст.* Змусити кого-небудь чинити щось проти своєї волі. *Поневолила дочку заміж* (Сл. Гр.).

ПОНЕВÓЛЮВАЧ, а, *ч.* Той, хто поневолює або поневолив кого-небудь. *З глибини серця геніального поета українського народу Тараса Григоровича Шевченка вирвались сповнені священного гніву слова проти німецьких поневолювачів* (Корн., Разом із життям, 1950, 124); *Український народ був непримиренним у боротьбі з своїми віковічними поневолювачами* (Рильський, III, 1956, 17).

ПОНЕВÓЛЮВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **поневóлювач.**

ПОНЕВÓЛЬНИК, а, *ч.* Те саме, що **поневóлювач.**

ПОНЕВÓЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **поневóльник.**

ПОНЕДІ́ЛКОВИЙ, а, е. Прикм. до **понеді́лок.** *З часом ота його понеділкова торгівля сама собою розширювалася* (Фр., III, 1950, 54).

ПОНЕДІ́ЛКУВАННЯ, я, *с.*, *розм.*, *заст.* 1. Звичай, що дозволяв заміжнім жінкам не працювати по понеділках.

2. Дотримання посту по понеділках. — *Не дуже люблю сільське понеділкування й усякі сільські забобони,— промовив молодий Радюк* (Н.-Лев., I, 1956, 460).

ПОНЕДІ́ЛКУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, *розм.*, *заст.* 1. Дотримуватися звичаю не працювати по понеділках. *Захотіла баба, понеділкувавши, трудодень мати* (Укр.. присл.., 1955, 392); [Степанида:] *Люде богобоязливі проти неділі або проти свята цілісінький день і голки в руки не візьмуть, а проти п'ятінки то й сирівцю не запарюють... А є такі, що й понеділкують* (Кроп., I, 1958, 124).

2. Дотримуватися звичаю поститися по понеділках. *Він понеділкував і постив дванадцять п'ятниць на рік* (Н.-Лев., II, 1956, 265); [Кукса:] *І живемо по-божому, і в церкву вчащаємо, і постів додержуємо... Чи ви понеділкуєте?* [Дранко:] *Аякже, вже третій рік* (Кроп., I, 1958, 192).

ПОНЕДІ́ЛОК, лка, *ч.* Назва першого дня тижня (після неділі). — *Добривечір вам! з понеділком будьте здорові! — сказали бурлаки до хазяїна* (Н.-Лев., II, 1956, 205); [Ганна:] *Їдемо оце у ярмарок .. Хотіли завтра їхати, так завтра ж понеділок, важкий день* (Кроп., II, 1958, 34).

◇ **Жи́лавий понеділок** *див.* **жи́лавий.**

ПОНЕДУ́ЖАТИ, аємо, аєте, *док.* Занедужати (про багатьох). *Дівчата Аж понедужали за ним* (Шевч., II, 1963, 101).

ПОНЕ́ЖЕ, *спол.*, *канц.*, *заст.* Оскільки. *Приказали* [судді] *записать: «Понеже віл признався попеластиті, Що він їв сіно, сіль, овес і всякі ласті, Так за такі гріхи його четвертувать»* (Греб., I, 1957, 48); — *Діло велике вже почато,— мовив обережно цар,— повороту не буде, понеже на те воля і благословення боже* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 266).

ПО-НЕ́НЕЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-не́нецькому.**

ПО-НЕ́НЕЦЬКОМУ, *присл.* 1. Як у ненців, за звичаєм ненців.

2. Ненецькою мовою.

ПОНЕРВУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. *перех.* Те саме, що **понервува́тися.** *Мушу просити пробачення, Іване Семеновичу, статтю мою сьогодні на літучці обговорювали. Понервувала я...* (Собко, Справа.., 1959, 32).

2. *перех.* Нервувати кого-небудь якийсь час.

ПОНЕРВУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* Нервуватися якийсь час. *І понервувався ж Карунський, коли десять днів тому Каргат поїхав звідси до Харкова, не сказавши нічого певного...* (Шовк., Інженери, 1956, 23).

ПОНЕСТИ́, су́, се́ш, *док.* 1. *перех.* Піти, несучи кого-, що-небудь. *Вони приїхали останні. Казанцев взяв Олесю на руки й поніс в свою квартиру* (Н.-Лев., III, 1956, 145); — *Нянька панича понесла гуляти* (Мирний, IV, 1955, 234); * Образно. *Зодягла на нього жінка новеньке мережане ярмо. Павло мовчки сунув туди шию, як бичок-третячок, і поніс його крутим життєвим шляхом* (Тют., Вир, 1964, 366); // Несучи, доставити кого-, що-небудь кудись або комусь; віднести. *Обідати наварю і батькові у поле понесу* (Кв.-Осн., II, 1956, 27); *І що б було зразу понести попові звірину* [зайця]? *Так підбив же нечистий докосити жито* (Стельмах, II, 1962, 298); *Образно. *Слухала* [мати] *з радістю пострілів клекіт, В бій понесла б і життя своє* (Павличко, Бистрина, 1959, 81); // *у сполуч. із сл.* на собі. Здужати нести. *Брали* [зерно], *правда, не важивши. Хто скільки здужав на собі понести* (Головко, II, 1957, 496); — *А ви, дядьку, теж сильні? Цікаво, скільки ви на собі грузу понесете?* (Тют., Вир, 1964, 248); // *у сполуч. із сл.* постать, голова, тіло *і т. ін.*, *поет.* Піти. *Шукаючи очима, де б сісти, він тихо поніс свою.. постать до садової лавки* (Коцюб., I, 1955, 314); *Сергій звівся на ноги і легко поніс по ріллі своє м'язисте і легке тіло* (Тют., Вир, 1964, 82); // Забрати куди-небудь. — *Не лякайте, старосто. Не ті тепер часи... Носив вовк, понесуть вовка,— скосивши хижо очі на Дарія, пробасив Терешко Контуш* (Іщук, Вербівчани, 1961, 89); * Образно. *І д'янеш ти, а дні летять, Несуть все добре за собою, Уже й надію понесли, А ти осталась на землі — Одна-одпісінька* (Шевч., II, 1963, 259); // Тримаючи щось у руці, спрямувати куди-небудь. *І чарки не поніс за ухо!* (Бор., Тв., 1957, 166); *У молоко мама густо накришувала хліба. І ось одного разу, коли батько відвернувся, я поніс до рота ложку самого молока* (Минко, Моя Минківка, 1962, 17); *Образно. *Де вже нам, мужикам, з міськими робітниками рівнятися. Одним*

словом — гречкосії! Але ти не думай, Артеме. І ми теж дещо міркуємо. Ложку за вухо не понесемо. А таки до рота (Головко, II, 1957, 449); // Піти, маючи на собі, з собою що-небудь. — *Як же ти понесеш свої синяки на музики?* — *сказав Мина* (Н.-Лев., II, 1956, 121); *Перебрели* [бійці] *через рокітливий потік. Понесли на дулах гвинтівок.. місячні бліки* [полиски] (Тют., Вир, 1964, 383); *Десь на сусідню вулицю дівчата понесли свою тиху пісню про кохання* (Стельмах, I, 1962, 429); // *у сполуч. із сл.* прізвище. Успадкувати. *Я знав, що Романко помер в минулому році. У його дочки вже великі діти, але прізвище його понесе цей Юрко* (Томч., Готель.., 1960, 49); // *перен.* Зберегти, затаїти в собі якісь почуття, враження, думки. *Мій табір потягнувся в Крим, а я пішов шляхом своїм, свою поніс надію* (Дор., Три богатирі, 1959, 39); *Безкрає перекопське побоїще під небом осіннім, з безліччю полеглих у вічнім пориві: в закам'янілому штурмі,— на все життя понесе Яресько цю сувору картину в своїм серці* (Гончар, II, 1959, 444); *Стадник не зомлів і після останнього кия. Підгоївши виразки сорому і помолившись за спасіння душі в.. церкві Запорізької Січі, він одразу ж з її порога поніс люту злобу свою до шляхетського можновладства* (Стельмах, I, 1962, 14).

2. *перех.* Швидко повезти, помчати кого-, що-небудь. *Пізнавши шкапа шлях додому, Смикнула раз, другий — і хлопця понесла* (Греб., I, 1957, 59); *Гордій причинив дверці, двигнув злегенька віжками, і пара розкішних вороних коней понесла по снігу, як ту пір'їну, блискучу карету до клубу* (Л. Янов., I, 1959, 127); *Космічні кораблі силою атома понесуть людину Землі на Місяць, Марс, Венеру* (Наука.., 8, 1962, 3).

3. *неперех.* Почати швидко бігти, перев. не підкоряючись тому, хто править (про коней). *Упав* [Потап] *з розгону на сани і вдарив коняку. Кобила махнула задом і понесла* (Коцюб., II, 1955, 279); «*Тікай! Тікай!*» *із таранта́са Кричить візник, та кінь поніс, І на хмурне лице Тараса Хлюпнули бризки з-під коліс* (Бажан, Роки, 1957, 242); *На шляху в Гурзуф коні одного із фаетонів, побачивши машину, понесли, фаетон розбився, пасажири дістали травми* (Веч. Київ, 13.X 1967, 4); // Почати швидко рухатися в якомусь напрямку (про автомашину). *Машина заревла, буксуючи в стерні, виправувалася на шляшок і понесла на Чепеліївку* (Ле, Історія радості, 1947, 198); // Потекти нестримно (про річку, потік). *Стояли живо сніги, розірвала морозні окови Річка і вниз понесла, повінню грає в руслі* (Фр., XIII, 1954, 306).

◇ **Як** (**мов** *і т. ін.*) **бу́ря понесла́** *кого* — хто-небудь дуже швидко, нестримно побіг. *Води напившися з ясного джерела, Вертаються вони під поклики пастуші, І хитро щуляться у перволітків уші... Хвилина — і табун мов буря понесла* (Рильський, I, 1960, 257); **Як** (**мов** *і т. ін.*) на **кри́лах понесло́** *кого* — хто-небудь дуже швидко пішов, побіг кудись. [К о в а л ь:] *Іди, Семене, бо дружки в хату не пустять.* [Х и м а С т р а т о н і в н а:] *Як на крилах понесло. Сказано, любов* (Зар., Антеї, 1962, 452).

4. *перех.* Почати переміщати кого-, що-небудь силою свого руху (про течію води, вітер). *За нею брати по сліду, та Дніпрова хвиля вже далеко понесла сестру й розбила на гостре каміння* (Вовчок, I, 1955, 326); *Вітер підхопив на межнику перекотиполе.. Викотив на шлях, закрутив і поніс, поніс...* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 11); *Образно. *Вітер тихий з України Понесе з росою — Мої думи аж до тебе...* (Шевч., I, 1951, 329); // Почати поширювати звуки, запахи і т. ін. (про вітер). *Вітер поніс звуки голосу над воду* (Ільч., Серце жде, 1939, 159); // *безос., чим, розм.* Подути, повіяти чим-небудь. *Понесло холодом — ніжним та таким проймаючим, що, здається, й старі дуби та липи почули його і стрепенули своїми коронами* (Фр., VII, 1951, 143); *Якось зразу понесло дубовою бочкою, неприємно запахло огірками* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 349); // Спрямувати течію, плин чого-небудь. *Два величних канали понесуть води Дніпра в засушливі степи північного Криму і півдня України* (Літ. газ., 26.IX 1950, 4); *Образно. *А іноді хіба не крутить нас життя на місці, не даючи ні виходу, ні навіть іншого бажання? І тільки потім, уже вимотавши всі сили, витріпавши молоду міць, рвоне воно і понесе тебе, безпомічного і безпорадного, куди само знає...* (Хотк., I, 1966, 36); // Змушувати йти, їхати, захопивши силою свого руху (про людський потік). *Його* [Самійла] *одразу захопив людський потік і поніс, закрутив у своєму гаморі, мов у водовороті* (Кучер, Чорноморці, 1956, 10); *Образно. *Ганні слід було б на цьому слові й спинитися.., але Ганну понесла люта досада далі* (Л. Янов., I, 1959, 411); // *безос. За хвилину Йона впустив поперед себе всіх своїх мінометників. Одразу їх підхопило, понесло* (Гончар, III, 1959, 357); // *безос.* Піти або поїхати куди-небудь (з несхвальним ставленням). *Люди встигали побачити зад кінський та економову спину.* — *Понесло десь у Піски* (Коцюб., II, 1955, 61); *Хтось вийшов надвір.. «Куди ж його понесло? І хто це?»* (Трубл., I, 1955, 82); // *безос.* Змінити місце роботи, місце проживання і т. ін. (з несхвальним ставленням). [С а в а:] *Стара моя покинула мене. Понесло її аж у МТС за тридцять верст* [верстов] (Мороз, П'єси, 1959, 180); // *перен.* Цілком заволодіти чиїми-небудь інтересами, увагою; захопити. *Подорож, як буря, захопила молодого робітника й співака, понесла, вихрила й п'янила* (Ле, Право.., 1957, 57); // *у сполуч. із сл.* мрія, думки *і т. ін., перен.* Почати думати про щось певне, уявляти щось бачене раніш. *Понесли його думки на поле, між зелені жита, де він перше зустрівся з Галею...* (Мирний, I. 1949, 272); *Савка заплющив очі, і пісня понесла його кудись у затуманені яри та долини* (Зар., На.. світі, 1967, 3).

◇ **Бог** (**чорт, біс, нечи́стий** *і т. ін.*) **поні́с; Нечи́ста си́ла** (**лиха́ годи́на** *і т. ін.*) **понесла́** *кого* — хто-небудь пішов або поїхав кудись (несхвально). *І що б було сидіти в кухні, ні ж: понесла лиха година до панича!* (Мирний, III, 1954, 184); [Д р у ж к и *(співають)*:] *Ой дружечки, помалу йдіть, Нашого винограду не топчіть, Бо наш виноград скрізь поріс, Куди тебе, Хведоню, бог поніс?* (Кроп., II, 1958, 63); [М а й є р с:] *Як все незвичайно!* [Б е р д:] *Я не бачу тут нічого незвичайного, крім пороху і вибоїн. Чорт мене поніс у цю дірку* (Довж., I, 1958, 399); **Куди́ но́ги понесу́ть** *див.* **нога́**; **Но́ги понесли́** *до кого—чого*—піти в якомусь напрямку без усвідомлення наміру. *Ноги самі понесли* [Сеспеля] *нерівним, ковзьким тротуаром до вокзалу* (Збан., Сеспель, 1961, 330); **Щоб тебе́ (його́** *і т. ін.*) **понесло́,** *безос.*— уживається як лайка. *Щоб тебе понесло по нетрях та по болотах!* (Номис, 1864, № 3670); *За тими волами я посивів парубком, побила б їх морока. Тепер тішся на старість, щоб йому дихати не дало, щоб його понесло поверх дерева, на безголов'я!* (Коцюб., II, 1955, 18).

5. *перех., перен.* Почати поширювати серед людей (ідеї, знання, досвід і т. ін.). *І слово правди понесли По всій невольничій землі Твої апостоли святії* (Шевч., II, 1963, 282); *Митець* [Т. Г. Шевченко] *мріє про те, щоб понести мистецтво в маси за допомогою гравюр* (Слово про Кобзаря, 1961, 135); // Передати, переказати що-небудь. *Він пізнав мене і так промовив: «Повернися у свою країну, Понеси їй звістку благодатну»* (Л. Укр., I, 1951, 101); *Літератори понесли від гарнізону до гарнізону шефську естафету дружби і великого єднання*

(Літ. Укр., 1.I 1963, 3); * Образно. *Ви, журавлики, летіть Високо над світом, Ви привіт наш понесіть Іноземним дітям!* (Нех., Ми живемо.., 1960, 40).

6. *перех.* Почати говорити таке, що викликає осуд. *«Уб'ю, гадюку, уб'ю змію!.. Вона* [дочка] *з мене кров виссала, вона...» — та тут вже таке понесе, що не хочу тобі й розказувати* (Кв.-Осн., II, 1956, 139); *Хведір поніс таке, що Хівря, прослухавши, аж перехрестилася* (Мирний, III, 1954, 57); // *на кого, перен.* Ви́кликати, спричинити що-небудь небажане для когось; накли́кати. *Коли б ті діти не росли, Тебе, святого, не гнівили, Що у неволі народились І стид на тебе понесли* (Шевч., II, 1963, 57).

◇ **Баляндра́си понести́** — почати весело розмовляти, розповідати про що-небудь несерйозне, неважливе, незначне. *І молодиці-цокотухи Тут баляндраси понесли* (Котл., I, 1952, 74).

7. *перех. і неперех., розм.* Завагітніти. *Будь проклята мати, І день, і година, коли понесла, Коли породила, на світ привела!* (Шевч., I, 1963, 91); *Перші дні одруження жила* [Оксана], *як у сні. Нічого не знала, не помічала, засліплена щастям. Потім дитя понесла* (Цюпа. Вічний вогонь, 1960, 13).

8. *перех., діал.* Зазнати. *Біль унаслідок вивихнення ноги, як і ушкодження на голові й тілі, які понесла хора* [хвора], *падаючи безпритомно, засудили звичайно енергійну й рухливу жінку на кількатижневе лежання* (Коб., III, 1956, 189); *Все горе те, все море сліз, Що й нині очі твої ллють, Всі муки ті, що ти поніс, Народе мій, забуди!* (Фр., XIII, 1954, 123).

◇ **Понести на свої́х пле́чах** — винести тягар чого-небудь; витерпіти. *Багато горя бачила Гнила Липа на своєму віку, багато поту, крові і сліз українців понесла вона на своїх плечах* (Колг. Укр., 12, 1954, 17).

ПОНЕСТИ́СЯ. су́ся, се́шся, *док.* 1. Швидко, нестримно рушити в якомусь напрямку. *Коні невдоволено крутнули головами, шарпнули з копита і понеслись вулицею, збиваючи густу куряву* (Коцюб., I, 1955, 239); *Сумні дні короткі стали, Розляглись тумани, І пташки за синє море Понеслись стадами* (Рудан., Тв., 1959, 79); *Другого дня з'явились радянські танки на шляху і, не заходячи в Гаї, понеслись далі на захід* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 122); // Піти швидкою, нестримною ходою, побігти. *Та, похнюпившись, тихо пішла* [Марта] *з хати, а за нею понеслася гнівна мама* (Мирний, IV, 1955, 345); — *Стій! Куди ти? — Я не можу балакати з комедіантами,— одрізав він і понісся коридором* (Л. Янов., I, 1959, 435); // Пуститися у швидкий танок. — *Ну лиш у хрещика або в короля! — Зчеплються руками і мене вхопять та й понесуться, регочучись, аж земля гуде* (Вовчок, I, 1955, 60); // Почати переміщатися силою вітру, течії. *Вітер війнув.. Листя понеслось ізнов — іще вище* (Тич., I, 1957, 236); // *у сполуч. із сл.* в і т е р. Сильно подути, повіяти. *Плине по небу і в хмарки розріссся, Вітер геть-геть через ниви поніся* (Щог., Поезії, 1958, 304); *Винирнув вітер з діброви й курними шляхами понісся, наче той кінь, що зірвався й тіка від пожежі* (Тич., I, 1957, 241); // *перен.* Почати з'являтися (про думки). *Понесуться гадки в молодій голові, тисячі найдрібніших випадків пригадаються, і стане жаль з ними розставатись* (Хотк., I, 1966, 36).

Понести́ся ви́хором (як ви́хор, як ві́тер): а) дуже швидко, нестримно побігти. *Івась, як вітер, понісся назад* (Мирний, IV, 1955, 17); б) пуститися у швидкий танок. *Заграли шалений танок, І як вихор ми враз понеслися Всі в вінках із червоних квіток...* (Олесь, Вибр., 1958, 155); *Повбирані панни й паничі танцювали.. Проз неї понеслась, як вихор, панна Броніслава з Ястшембським й повіяла на неї тонкими пахощами* (Н.-Лев., II, 1956, 86).

2. Почати поширюватися в просторі (про звуки), почати звучати, чутися. *Чую, як крізь сон, не дивлячись на сцену,.. Понеслись ніби попід Альпами тихі, романтичні мелодії* (Н.-Лев., III, 1956, 312); *Раптом лунко по вечірньому лісі понеслося іржання* (Головко, I, 1957, 370).

3. *перен.* Почати швидко поширюватися серед людей (про ідеї, чутки і т. ін.). *Подай душі убогій силу, Щоб огненно заговорила, Щоб слово пламенем взялось, Щоб людям серце розтопило, І на Украйні понеслось* (Шевч., II, 1953, 266); *Кума подала сестрі, сестра сусідці — понісся-полинув той гомін, тая слава лихая світами поміж ворогами* (Хотк., II, 1966, 307).

4. Знестися (про курей, качок, індичок і т. ін.). *Подвір'ям ходять кури й, відшукавши Місця таємні, тихо понесуться* (Вирган, Квіт. береги, 1950, 11).

ПОНЕХА́ТИ *див.* **понеха́яти.**

ПОНЕХА́ЯТИ *і* **ПОНЕХА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех., діал.* Знехаяти. [К а п р а л:] *Ні, не хочеш покинути Мужицького сина, Ти не хочеш! .. лиш ти одна, Бо всі понехали!..*(Федьк., I, 1960, 288); *Тоді, як я жила вже у вуйків, понехала музику, науку чужої мови і літератури* (У. Кравч., Вибр., 1958, 356).

ПОНЕ́ХТУВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **поне́хтувати.** *Класові почуття українського робітництва й біднішого селянства, понехтувані бундючними «універсалами» УНР.., були природні, глибокі й могутні* (Літ. Укр., 1.VIII 1969, 4).

ПОНЕ́ХТУВАТИ, ую, уєш, *док.* 1. *неперех., ким, чим.* Поставитися із зневагою до кого-, чого-небудь.

2. *перех., розм.* Зіпсувати, пошкодити що-небудь. *Як нап'ється, то сорочки рве, горшки б'є, сказано, що на очі натрапиться, усе понехтує* (Сл. Гр.); // Побити, попівечити кого-небудь. *От падлючі діти — так понехтували хлоп'я: як побили* (Сл. Гр.).

ПОНИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОНИ́ТИ,** и́ю, и́єш, *док.* 1. Починати пити. *Болить, болить головонька і тіло понило* (Сл. Гр.).

2. Мати поганий настрій, нудьгувати; томитися. *Важко ж їй* [Варці] *було той вечір перший дома, без людей, без гомону людського понивати* (Вовчок, I, 1955, 172).

◇ **Се́рце пони́ло** *у кого* — хто-небудь відчув жаль, тугу і т. ін. за ким-, чим-небудь. *Болять карі очі, серденько понило. Як не бачу миленького, і діло не мило!* (Чуб., V, 1874, 293).

3. Нити потроху, час від часу. [П р і с ь к а:] *Подай, лишень, дочко, свитку, я трохи полежу, бо щось у мене поперек пониває і в сон ніби клонить* (Вас., III, 1960, 77); // *безос.* *Понивало стиха в грудях, було без міри жаль чогось* (Вас., II, 1959, 39).

ПОНИ́ДІЛИЙ. а, е. *розм.* 1. Змучений від нудьги, жалю, туги (про багатьох).

2. Виснажений, кволий (про багатьох).

ПОНИ́ДІТИ, ію, ієш, *док., розм.* 1. Змучитися від нудьги (про багатьох). *Да вже ж ми пониділи, світонька не виділи, поведіте танцювати* (Сл. Гр.).

2. Виснажитися, стати фізично кволими (про багатьох). *Ідіть, квашу варіть, а то ви пониділи* (Номис, 1864, № 12622).

ПОНИЖА́ТИ *див.* **пони́жувати.**

ПОНИЖА́ТИСЯ *див.* **пони́жуватися.**

ПОНИЖА́ЮЧИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **прини́зливий.** *Я і слухаю його, коли він мені що радить, і послух той не має для мене нічого понижаючого* (Коб., I, 1956, 262); *Його затуманений мозок безупинно був занятий*

тим, щоб вигадать щось нове, докучливе та понижаюче (Коцюб., II, 1955, 200).

ПОНИ́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пони́зити.** *Писар війська Запорозького уже був понижений до чигиринського сотника* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 12).

2. *у знач. прикм.* Нижчий від звичайного. *Поблизу морів вони* [солонці] *розташовуються на приморських понижених рівнинах* (Наука.., 11, 1956, 24); // Нижчий від нормального. *Це була сукня з прямим простором ліфом, похилими плечами, пониженою талією та укороченою до колін спідницею* (Париси з іст. укр.. мист., 1969, 162); *Овочі і фрукти значно краще себе почувають в атмосфері не із звичайним, а з пониженим вмістом кисню* (Веч. Київ, 8.X 1968, 4); *Гречку треба сіяти у ранні строки, а в роки з пониженою температурою повітря доцільно сіяти її на 8—10 днів пізніше, коли потеплішає* (Хлібороб Укр., 3, 1969, 13).

3. *у знач. прикм., розм.* Те саме, що **прини́жений** 3. *Та й ще скажіть, за що хотять* [пролетарі] *Перетворити лад цілий? .. За те, що чесна праця в нім Придавлена, понижена* (Фр., X, 1954, 35); *Нехай хтось не катує себе і не вважає пониженим* (Л. Укр., V, 1956, 366).

◇ **Пони́жені на́строї** — невеселі, пригнічені настрої. *Сумне було життя Кости Хетагурова.. Іноді навіть прохоплювались и нього вірші з надто пониженими настроями* (Тич., III, 1957, 412).

ПОНИ́ЖЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **пони́зити.** *Писар війська Запорозького уже був понижений до чигиринського сотника. Пониження зазнала майже вся козацька старшина* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 12).

2. Стан за знач. **пони́зитися.** *При пониженні функції щитовидної залози чи її видаленні спостерігається затримка в тканинах води і хлору* (Наука.., 8, 1959, 26).

3. Якесь місце на землі, нижче від загального рівня; місцевість, нижча від навколишньої. *У колгоспі за умовами рельєфу поля відносно рівні, з великою кількістю блюдцеподібних понижень* (Нові спос. вирощ.. буряків, 1956, 98); *В пониженнях Яйли, де поширені чорноземні грунти, часто зустрічаються злакові трави, цибулинні рослини* (Геол. Укр., 1959, 583).

4. *розм.* Те саме, що **прини́ження.** *Одного разу ми навіть мало що не порізнилися, коли стрінулися на тій кладці одне проти другого, й жодне не хотіло завернутись, уважаючи це за пониження своєї особи* (Коб., III, 1956, 158).

ПОНИ́ЖУВАЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Признач. для пониження напруги струму.

ПОНИ́ЖУВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. теп. ч. до **пони́жувати** 1—4.

2. *у знач. прикм., розм.* Те саме, що **прини́жений** 3. *Всі дрібні поезії в прозі — це «каплі моєї крові». Поставали з хвилин, де я чула себе пониженою, скривдженою, несправедливо осуджуваною* (Коб., III, 1956, 563); *Він так тяжко працює, такий пониженний, малий урядовець* (Круп., Буденний хліб.., 1960, 82).

ПОНИ́ЖУВАНІЯ, я, *с.* Дія за знач. **пони́жувати.**

ПОНИ́ЖУВАТИ, ую, уєш і **ПОНИЖА́ТИ**, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОНИ́ЗИТИ**, и́жу, и́зиш, *док., перех.* 1. Зменшувати висоту, робити нижчим рівень чогось. *Образно. *Понизила свій лет душа крилата, Слова взялися в серці гіркотою; Ганяєш ти, царя минувши, ката, За лядською ворожою марою* (Зеров, Вибр., 1966, 436).

2. Зменшувати, ослабляти ступінь вияву чого-небудь. *Близькість снігових вершин занадто понижує температуру* (Л. Укр., V, 1952, 360); // Робити тихшим (голос, звук). — *Чи тут дівка Христя? — понижаючи голос, спитався Свирид* (Мирний, III, 1954, 236); *Діденко понизив голос до шепоту* (Головко, II, 1957, 517); // Спричиняти послаблення величі чого-небудь. *Гуцул. Іде, виблискує барткою на сонці. Я і зрадів, і... якось образливо стало за цю первобутню красу, що її потоптала і понизила людина своєю присутністю* (Хотк., II, 1966, 314).

3. Робити нижчим тон звучання (голосу, струни і т. ін.).

4. Переводити на нижчу посаду. [Котовський:] *Тебе я, Оксен, не раз уже осмикував, а ти все ще своєї? .. Я понижаю тебе по службі — Кіндрат нехай замінить* (Тич., I, 1957, 269).

5. *розм.* Те саме, що **прини́жувати** 1. — *Не сумніваюся, що знайдуться такі, що.. будуть мене понижувати в твоїх очах* (Фр., VI, 1951, 382); *Його слова були такого роду, що його не понижали, а між цим не давали ворогові зачіпки* (Хотк., II, 1966, 421).

ПОНИ́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся і **ПОНИЖА́ТИСЯ**, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПОНИ́ЗИТИСЯ**, и́жуся, и́зишся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Ставати нижчим за рівнем. *За останні десятиріччя грунтові води на Київщині понизилися в окремих місцях до 20 метрів* (Літ. Укр., 28.II 1969, 3).

2. Скорочуватися (про розмір, кількість чого-небудь). *Як видно з дослідів, із зменшенням густоти насадження понижується і цукристість* (Хлібороб Укр., 6,1969, 26).

3. Зменшуватися, ослаблятися (про ступінь вияву чого-небудь). *Температура понижується;* // Ставати тихшим (про голос, звук і т. ін.). — *Яке непоштиве вдалось,— здивувався Палилюлька, і голос його вкрадливо понизився: — Ану, хлопці, всипте йому з десяток, щоб не був таким розумним* (Стельмах, II, 1962, 87); // Ставати менш величним, менш значним. *Коли журбі не піддалась душа, ні серце в грудях не закаменіло, ні впав ти п'яний у безпутнє діло, ні думка не понизилась твоя; тоді єси великий справді ти* (У. Кравч., Вибр., 1958, 88).

4. Ставати нижчим за звучанням. *Його голос запанував над іншими, він то понижувався до густого баса, то злітав до різкого зойку* (М. Ю. Тарн., Як на.. ниві, 1958, 81).

5. *розм.* Те саме, що **прини́жуватися** 1. — *Цілуй кулак! Вона поцілувала прилюдно... — Цілуй у підошву! Треба понижатися:.. Поцілувала і в п'ятку...* (Барв., Опов.., 1902, 515); *Але занадто вже багато терпів опришок там, коло вогню, занадто багато понижався, щоби не нагородити себе тут повнотою власті* (Хотк., II, 1966, 229).

ПОНИ́ЖУЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **пони́жувати** 1—4.

ПОНИ́ЖЧАТИ, аю, асш. Док. до **ни́жчати.** *Конюшні понижчали, увійшли в землю. А колись вони видавалися палацами* (Тют., Вир, 1964, 420); *Стояв* [Микола] *чорний, сутулий, здавалося, понижчав* (Кочура, Родина.., 1962, 237).

ПОНИ́ЖЧЕ, *присл., розм.* 1. Трохи нижче. *Оця* [зоря], *з тисяч ясна, Що сходить від бору, Мов краєчок сонця, Це—панова з двору. Та друга, пониже, Як злото хороша, Що над ставом блима,— Нашого пробоща* (Граб., I, 1959, 545).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Уживається для позначення місця або предмета: а) трохи нижче від якого міститься, рухається або відбувається що-небудь. *А пониже села четвертий, найкрутіший скрут* (Фр., III, 1950, 7); б) трохи нижче якого спрямована дія. *Тимко щосили розмахнувся веслом, шмагонув старого пониже спини* (Тют., Вир, 1964, 256).

ПОНИ́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пониза́ти.** *Образно. *На базарі стоять рядками малесенькі крамниці, наче скриньки, понизані низками* (Н.-Лев., I, 1956, 50).

ПОНИЗА́ТИ, ижу́, и́жеш, *док., перех.* 1. Док. до **низа́ти** 1, 2. *Микола порізав шматки сала на четвертини, понизав їх на мотузок і почепив осавулисі на шию* (Н.-Лев., II, 1956, 191).

2. Обнизати багато чого-небудь; // *перен.* Розміститися рядами. *По взбіччях гір і жовтих скель Палати в камінь повросталу; Ніющі розкинулись до стель і ганки стіни понизали* (Щог., Поезії, 1958, 233).

ПОНИ́ЗЗЯ, я, *с.* Місцевість уздовж нижньої течії ріки. *Останній, найближчий до Чорного моря населений пункт у пониззі Дунаю — Вилкове* (Наука.., 8, 1967, 49); *Вільнолюбні слов'яно-руські підданці, що не терпіли розпуздапої сваволі своїх панів, тікали на пониззя південних річок, у незаймані ліси і степи* (Добр., Очак. розмир, 1965, 20).

ПОНИ́ЗИТИ *див.* **пони́жувати.**

ПОНИ́ЗИТИСЯ *див.* **пони́жуватися.**

ПОНИЗО́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Житель понизов'я. *Понизовцю шепнув* [чоловічок] *на вухо, Зневіри повіяв отруйний дим* (Мал., Звенигора, 1959, 92).

ПОНИЗО́ВИЙ, а, е. Стос. до **понизо́в'я;** // Який міститься, розташований у нижинній частині якої-небудь місцевості. *В деякі весни Псьол, вийшовши з берегів, затоплює всю понизову частину села* (Гончар, Таврія, 1952, 16).

ПОНИЗО́В'Я, я, *с.* Те саме, що **пони́ззя.** *І не їх* [індусів] *вина, що потом-кров'ю Знов залита рідна їх земля, Що палають села в понизов'ю* (Шпорта, Мужність, 1951, 63); *Літо дощове, залило понизов'я, на березі виступила вода* (Горд., II, 1959, 195).

ПОНИКА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док.* Никати якийсь час. *Вернувся* [Вітя] *до двору, походив, поникав; зайшов у пасіку, ліг горілиць на траві* (Вас., II, 1959, 182).

ПОНИКА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *недок.,* **ПОНИ́КНУТИ,** ну, неш; *мин. ч.* поні́к, ла, ло і поні́кнув, нула, ло, *док.* 1. Схилятися, пригнічатися. *Увійшла бабуся старесенька-старесенька,— аж до землі поникає, та вся-усенька зморщена; тільки її очі чорні іще живуть і яснію́ть* (Вовчок, I, 1955, 122); *Ольга Дмитрівна закам'яніло поникла над чоловіком, певне не вірячи в те, що він іде від неї назавжди* (Збан., Між.. людьми, 1955, 62); // *чим, у сполуч. із сл.* голова, чоло, *уроч.* Схиляти донизу. *Злегка чолом поникаючи, коротко мовить Дідона: «Тевкри, одкиньте турботу і страху в серцях не тримайте»* (Зеров, Вибр., 1966, 237); *Молода жінка не витримала. Поникла головою, зайшлася в мовчазному риданні* (Загреб., Шепіт, 1966, 149); *Образно. *В боях упертих перед білим гадом із них* [комісарів] *ніхто не поникав чолом* (Сос., I, 1957, 483); // Полягати (про траву, злакові і т. ін.). *Поникла трава.*

2. Опускатися донизу; обвисати. *Він був без кашкета, похмурий, його рівні широкі плечі якось поникли, постать зігнулася, руки гойдались, мов прив'язані* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 92); *Уражені* [хворобою] *рослини в'януть. Спочатку жовкне і поникає верхівка, потім уся рослина поступово буріє* (Захист рослин.., 1952, 359); *Над Кам'янцем спливало обіднє сонце, і віти з верб поникли, дрімаючи від спеки* (Ле, Наливайко, 1957, 163); // Опускатися, лягати на що-небудь. *На танці поник розрубаною головою на кулемет коваль Максим* (Ю. Янов., II, 1958, 240); *Образно. [Русалка Польова:] *Потім поникне краса моя бідная, ляже додолу сама...* (Л. Укр., III, 1952, 233); // Падати вниз. *Порожнечу темноти хапав я.. сам же в глиб поникнув* (Тич., II, 1957, 105); // *у що, перен.* Переходити до якого-небудь стану. *Поникнути у задуму.*

3. Втрачати силу, енергію, жвавість, бадьорість. *Припала Паталка до Уляни, Василевої сестри, і поникла, втративши на мить всю силу* (Довж., I, 1958, 91); *Його* [зерно] *ростив на фермі робітник, Не знав числа важким своїм турботам, І все віддав із кров'ю, слізьми, потом, За центи, й сам — від голоду поник* (Мал., Звенигора, 1959, 225); *Дивись, під тобою і кінь щось поник...* (Пісні та романси.., II, 1956, 13); // Ставати пригніченим, підупадати настроєм. *Почувши про те, що секретар збирає всіх цих людей, я зовсім поник* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 160); *Завжди легко вразливий, він раптом поникнув і мовчки відійшов до вікна* (Довж., I, 1958, 467); // *перен.* Втрачати барвистість, яскравість, набувати похмурого вигляду. *Поникли береги осінні, Дерева гаснуть, мов свічки* (Рильський, III, 1961, 197); *Трояндовий пливе молодик... Невідомі поникли сади і огні над посьолком* [селищем] *робочим...* (Сос., I, 1957, 98); // *перен.* Втрачати силу свого вияву; слабшати. *Вогонь почав поволі пригасати; десь в однім місці, на сухій гіллячці зможеться, лизне жвавіше — а потім жовкне, золотіє, поникає* (Хотк., II, 1966, 27); *Перед світом-весною Поникає зима* (Рильський, II, 1960, 222).

ПОНИ́КЛИЙ. а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **пони́кнути.** *Навколо в мовчанці стоять приголомшені люди у розпачі, з широко розкритими очима жінки, поникші у тяжкій думі, та хмурні мужики* (Головко, II, 1957, 295).

2. *у знач. прикм.* Похилений. *«Куди йти? Що робити?» питала вдесяте сама себе молодиця, схопивши обома руками свою поникну голову* (Л. Янов., I, 1959, 244).

3. *у знач. прикм.* Полеглий (про траву, злакові). *Лани поникло́ї перестояної пшениці... Женці серед подзьобаної бомбами ниви, яку їм нізащо не скосити* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 6).

4. *у знач. прикм.* Який звисає, звислий. *Верба плакуча. Красиве дерево з тонкими поникли́ми гілками* (Озелен. колг. села, 1955, 69).

5. *у знач. прикм.* Пригнічений. *Туди* [на Каховку] *йшли* [білякі], *як на прогулянку, в англійських новісіньких френчах та французьких галіфе, а звідти поверталися поникші, зарослі, в пилюці, в крові...* (Гончар, II, 1959, 345); // *перен.* Який має похмурий вигляд. *Ми пішли до старої хати. Тільки одчинили двері, одразу вдарило на нас важким духом.. Повіяло кошмарами поникли́х руїн* (Вас., II, 1959, 327).

ПОНИ́КНУТИ *див.* **поника́ти** [2].

ПОНИ́КЛО. Присл. до **пони́клий** 4. *Жінка навіть не ворухнулась на ці слова. Вона їх і не чула. Сиділа поникло* (Головко, II, 1957, 504).

ПОНИ́НІ, *присл.* До сьогоднішнього дня, до цього часу, досі. — *Ну, ти мав причини певні, Хоч з тобою я не згоден; Але ви, хам з вас понині Ні слівця не дав ні оден?* (Сам., I, 1958, 181); *Й понині сльози матерів По лицях в нас течуть, Своїх батьків, своїх синів Й понині сім'ї ждуть* (Гірник, Стартують.., 1963, 64); *Я, хоч не пив і не трипькав у житті, проте залишився й понині у великих злиднях* (Гончар, II, 1959, 55).

ПОНИ́ПАТИ, аю, аєш, *док., діал.* Нипати якийсь час.

ПОНИ́ТИ *див.* **понива́ти.**

ПОНИ́ШКНУТИ, ну, неш, *док.* Замовкнути, притаїтися (про всіх або багатьох). *В цей час снаряд упав недалеко од нас і підніс догори великий водяний стовп. Всі поникшли і схопилися за борти човна* (Довж., III, 1960, 381).

ПОНИ́ШПОРИТИ, рю, риш, *док., розм.* Пишпорити якийсь час. — *А ти, Прісько, поникшпор трохи по полиці, зазирни у піч,— може, знайдеш поїсти, а ні, то хоч хлібом пообідай* (Л. Янов., I, 1959, 141); *Коли стражник, нарешті, продерся й собі до сінець, Григора*

там, мабуть, уже не знайшов, бо вибіг назад лютий, як пес цепний, ще понишпорив очима по натовпу і кудись подався (Панч, В дорозі, 1959, 170); // *перен.* Копирсатися в чому-небудь якийсь час. *Привезли Гната в авто на тартак до машини, він там щось понишпорив ключами і ніби нічого й не зробив, а машина заурхалась, запрацювала* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 16); *Жандарм вичекав хвилину, понишпорив біля рушниці, ляскнув затвором і крикнув: — Марш!* (Гжицький, У світ.., 1960, 31).

ПОНИ́ЩЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **пони́щити.** *Він ще трохи почекав і бігцем кинувся до хижі. Не було там нікого і нічого. Все потрощене, понищене* (Загреб., Диво, 1968, 49); *Ті взірці* [для красного писання] *дуже вже дітворою понищені, поплямлені чорнилом* (У. Кравч., Вибр., 1958, 315); // **пони́щено,** *безос. присудк. сл. Пташку двічі обдурено — один раз, коли в неї яйце вкрадено і чуже підкинуто, а другий раз, коли її дітей понищено* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 265); *В країнах звірячого фашизму права людини потоптано, понищено* (Тич., III, 1957, 54).

ПОНИ́ЩИТИ, щу, щиш, *док., перех.* Знищити багатьох, багато чого-небудь. *За Черемошем разом з фашистами ще й бандити якісь у війну понищили сотні людей без жодного суду* (Мур., Бук. повість, 1959, 188); *Поруйновані всі мости, шляхи, розорила війна народне господарство, понищила людей, побила, повішала, розігнала в неволю* (Довж., III, 1960, 398); *«Прийдуть* [представники влади] *і в господу до вас: заберуть всі папіруси, понищать, попалять»* (Л. Укр., III, 1952, 728); // Знищити що-небудь поступово. *На подвір'ї і плоти пообпадали, стріху секретареві голуби понищили* (Ков., Тв., 1958, 37).

ПОНІ, *невідм., ч.* Кінь низькорослої породи.

ПОНІ́ВЕЧЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **пові́вечити.** *Земля, покалічена, понівечена, поранена сотнями великих і малих снарядів, стогнала і гула* (Собко, Кавказ, 1946, 126); *На землі замість грізного партизана Іскри лежить понівечений кулями труп* (Тют., Вир, 1964, 537); *Кіру баба любить — так любить, ніби ця дитина є частка її власного серця, серця старої, понівеченої життям людини* (Коп., Дуже добре, 1937, 12); // **пові́вечено,** *безос. присудк. сл. Повітряною хвилею звалено паркан, осколками понівечено дерева* (Шиян, Переможці, 1950, 111).

2. *у знач. прикм.* Поламаний, зіпсований, зруйнований. *Дедалі більше прибувало в депо понівечених паровозів* (Донч., Карб. камінь, 1946, 406); *На деяких садибах стояли розшиті стріхи хлівів,— сліди голоду двадцять першого року,— понівечені тини, нечепурні хати* (Шиян, Баланда, 1957, 56).

3. *у знач. прикм.* Побитий, покалічений. *Потомки козачі копалися в сирій землі, понівечені, зубожені, темні, якісь каліки, а не люди* (Мирний, I, 1949, 369); *Санітари виносили понівечених солдатів з вагонів* (Цюпа, Добротворець, 1971, 18); *Під гострими зубцями пилки.. лежала понівечена й закривавлена рука* (Шиян, Баланда, 1957, 31); // Підірваний, ослаблений. *Знесилений неволею на далекій чужині, з понівеченим здоров'ям вернувся він* [Т. Шевченко] *до Петербурга* (Мирний, V, 1955, 313).

4. *у знач. прикм.* Спотворений. *Хмарка набігає на чоло, тривожиться в міжбрів'ї навскісна, глибока, мов човник, зморшка, і ще помітнішими стають на понівеченому виду очі* (Стельмах, I, 1962, 467); // Порушений, викривлений, зіпсований (про хід, стан, розвиток чого-небудь). *Понівечена мелодія пісні дзвінко вдарила об шибку, розляглась по густому вишняку й подаленіла на вулиці, за воротами* (Дмит., Наречена, 1959, 163); *І доді надієшся знайти людяність і щастя. Може, вони чекають когось, тільки не його. Він розвіяв їх по пилинці, розтрусив по чужих шляхах, розстріляв у тих битвах, які не славою, а ганьбою лягли на його понівечену молодість* (Стельмах, II, 1962, 55); // Зганьблений, знеславлений. *Ви, Миколо Карповичу, .. явили перед нами необмежену силу людського страждання, .. понівеченої віри та знехтуваних надій* (Мирний, V, 1955, 388).

ПОНІ́ВЕЧЕННЯ, я, *с.* Дія та її результат за знач. **пові́вечити.** *І він* [укладач документів], *і переписувач навіть дуже високих канцелярій пишуть без належної уваги до зовнішньої сторони слова, і через це можливими є в найповажніших документах державного значення, наприклад, просто кричущі випадки гаплологізмів, понівечення слів тощо* (Пит. походж. укр. мови, 1956, 35).

ПОНІ́ВЕЧИТИ, чу, чиш, *док., перех.* 1. Б'ючи, ламаючи, зіпсувати, зруйнувати що-небудь. *Менший знов просить: — Братику мій, дай мені хоч з коробки молотить. — Не дам, — каже старший,— який з тебе молотник? Ти мені тільки понівечиш пшеницю!* (Стор., I, 1957, 31); *Очі шукали деревця, хоч сухого кущика, але нічого подібного тут не було. Наче хто навмисне оголив, понівечив і спотворив цю землю!* (Ткач, Плем'я.., 1961, 41); [М и к о л а:] *Невчасно зник наш садівник Ілько. Хороший сад він виростив у пана, І треба ж — уночі якась свиня Понівечила кращий молодняк* (Забашта, Пісня.., 1961, 138); // Зіпсувати форму, пошкодити поверхню чого-небудь (про дію, вплив чогось). *На ніч мороз як потисне страшенний: Понівечив, лютий, рясту фіалки* (Коцюб., I, 1955, 430); // *безос.* — *Тато твій живий і здоровий, він не такі грози бачив,— весело розповідає шофер,— а дорогу місцями було-таки понівечило...* (Гончар, Дорога.., 1953, 67).

2. Побивши, залишити сліди від ударів; покалічити. — *Оце побили мене чоловік із пасинком... так побили, так понівечили, що й господи!* (П.-Лев., II, 1956, 9); *Мабуть, тебе, сину, там так понівечили, що й кістки цілої не оставили?..* (Мирний, II, 1954, 214); *З підлоги підвівся закривавлений Роман.. — Романочку, бідний мій... Як понівечили вони тебе,— придивляється дівчина до страдних очей, до набухлих жил на скронях, падав в його обіймки* (Стельмах, I, 1962, 469); // Змучити, виснажити; зіпсувати здоров'я. *Десятиліття каторга посріблила голову* [Т. Шевченка], *згорбила і понівечила тіло* (Слово про Кобзаря, 1961, 121).

3. Змінити на гірше, спотворити що-небудь. *Пахучая фіалка розцвіла І звеселила свій куточок. Де взявсь Бур ян, насіявся кругом І квітку бідную понівечив він дуже* (Гл., Вибр., 1951, 140); *Чужинське життя понівечило вроду* [Марії], *поклало на рамена тягар злиднів і невдач* (Рибак, Час.., 1960, 84); // Порушити нормальний хід, стан, розвиток чого-небудь; // Зіпсувати кому-небудь життя, погляди, переконання. *Ти мене, безталанну, понівечив дуже* (Сл. Гр.); // *безос. Сиру картоплю, каже, гриз на лагерній службі, не вистачало вітамінів... Але ще більше не вистачало, видно, йому якихось інших вітамінів, тих, що для душі,— ось чого її так покрутило, понівечило* (Гончар, Тронка, 1963, 206).

ПОНІ́ВЕЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док.* Поруйнуватися, попсуватися, стати гіршим. *Сади наші.. понівечились, пасіки позводилися* (Фр., II, 1950, 49).

ПОНІ́ЖИТИ, жу, жиш, *док., перех.* Ніжити якийсь час. *Батько тісі дитини.. кликне з вулиці до себе, і щоб воно за товариством не скучало, посадить біля себе та й приголубить, і поніжить* (Кв.-Осн., II, 1956, 23); *Ось вона, присівши на камені, опустить руку в джерельно чисту, холодну течію, поніжить трохи її, потім умиється* (Гончар, I, 1954, 536).

ПОНІ́ЖИТИСЯ, жуся, жишся, *док.* Ніжитися якийсь час. *Так іще сонце світило, що від нього не хотілося ховатися в холодок, а хотілося проти нього постояти та поніжитися* (Вовчок, Вибр., 1937, 123); *Ивоне, їм* [бійцям] *теж хотілося хоч трохи поніжитися, позорювати, але не можна — була команда...* (Руд., Вітер.., 1958, 88).

ПОНІЖНІ́ТИ, ію, ієш, *док.* Стати ніжним. *Вона.. поніжніла очима і, п'яненько схилившись, тихо засміялася, видимо, щось пригадавши їхнє, таємне* (Тют., Вир, 1964, 509).

ПОНІЖНІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* Стати ніжнішим. *Змінився він? Так, змінився. Обличчя його посуворішало і поніжнішало водночас* (Мушк., Серце.., 1962, 170); *Після поранення Орисі все в хаті покращало, поніжнішало і набрало зовсім іншого вигляду* (Тют., Вир, 1964, 264).

ПОНІКЕЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *перех.* Док. до **нікелюва́ти.**

ПОНІКЕЛЬО́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **понікелюва́ти;** // *у знач. прикм. Почекав* [Петро], *поки біленька монета мандрувала по невидимих шляхах у.. понікельованому ящику, накрутив номер і став ждати* (Загреб., Спека, 1961, 81).

ПОНІ́КУДИ, *присл., розм.* До крайньої міри, до межі можливого; // *у знач. присудк. сл. З рання й до вечора я в економії, а в неділю своєї роботи понікуди* (Мур., Бук. повість, 1959, 6); *Козаков і Македон, скинувши пілотки, розстебнувшись понікуди, пішли до найближчого дуба змиватись* (Гончар, III, 1959, 436).

ПОНІКЧЕ́МНІТИ, ію, ієш. Док. до **нікче́мніти.** — *Ти не дивись, що я тепер така стала,— постаріла, понікчемніла; а замолоду була красива, швидка, весела.. і на язик гостра* (Мирний, III, 1954, 162).

ПОНІМА́ТИ *див.* **пойма́ти.**

ПОНІМА́ТИСЯ *див.* **пойма́тися.**

ПО-НІМЕ́ЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-неме́цькому.** *Марія не зрозуміла його слів, бо говорив він по-німецьки, але їй раптом стало страшно* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 125).

ПО-НІМЕ́ЦЬКОМУ, *присл.* 1. Як у німців, за звичаєм німців. — *Коли хочте, вип'ю, тільки по-нашому. Я по-німецькому не вмію,— червоніючи одказала Галя* (Мирний, IV, 1955, 147).

2. Німецькою мовою. *Падя змалку вільно розмовляла по-німецькому і по-французькому* (Смолич, II, 1958, 116).

ПОНІМЕ́ЧЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **понімечити.**

ПОНІМЕ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **понімечити.** *Розгорніть твір Івана Франка «Сучасний літопис» і подивіться, як поет протестував проти понімечення не лише українських земель, але й земель польських* (Тич., III, 1957, 260); *Намагаючись здійснити повне понімечення України, вони* [гітлерівці] *приверсеюдно спалили українські історичні книги* (Довж., III, 1960, 55).

ПОНІМЕ́ЧИТИ *див.* **понімечувати.**

ПОНІМЕ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПОНІМЕ́ЧИТИ,** чу, чиш, *док., перех.* Примушувати перейти на німецьку мову, засвоїти німецькі звичаї, культуру. *У великій* [другій] *світовій війні вирішується історична доля українського народу. Чи буде він жити і процвітати в єдиній передовій державі, чи розірвуть його на частини на довгі віки, розділять кордонами, будуть його понімечувати, румунізувати і знову кидати в бій брата проти брата?* (Довж., III, 1960, 61); *Розгорніть «Кобзар» Тараса Шевченка й прочитайте, як геніальний співець свободи українського народу ненавидів тих німецьких баронів, які хотіли понімечити Україну* (Тич., III, 1957, 259).

ПОНІМІ́ЛИЙ, а, е. Діспр. акт. мин. ч. до **поніміти.** *Старі довго мовчали, прибиті й понімілі, гість терпляче чекав* (Ю. Янов., I, 1954, 115); * У порівн. — *Чого ж ви мовчите? Чому нічого не кажете, не просите... стоять навколішках, мов понімілі,— з болем та слізьми заговорили жінки до чоловіків* (Мирний, III, 1954, 309).

ПОНІМІ́ТИ, іє, ісмо, істе, *док.* 1. Стати німими (про багатьох). — *Чи на вас сьогодні наслано, чи ви поніміли? — спитав Балабуха, розводячи руками* (П.-Лев., III, 1956, 242); *Хай же ті вороги понімілоть* (Сам., I, 1958, 61); *Образно. [Жі р о н д и с т:] Пророчистії мури! Скільки душ їм заповідало думки та мрії в реченнях мудрих та в огнистих строфах, і вірний камінь речником зостався людей, що поніміли під залізом* (Л. Укр., II, 1951, 178); *У порівн. *Усі зразу стихли, мов поніміли, слухаючи пісню* (Мирний, III, 1954, 196); // Під впливом сильного враження, почуття, гострого відчуття тимчасово втратити здатність говорити (про багатьох). *Раптом земля затряслась, будинки хитнулись і ось-ось, здавалось, заваляться.. Люди поніміли* (Коцюб., III, 1956, 354); *Зблідли, поніміли Сіпаки наче помертвіли; Таким ми напором страшним На них наскочили* (Фр., X, 1954, 322).

2. *перен.* Замовкнути (про багатьох). *Коли пили — гомоніли, а як настав час платити — то всі поніміли* (Укр.. присл.., 1955, 210); // Перестати судити (про багатьох). *Ой нехай судять, як розуміють, Прийде тая годинонька, — вони понімілоть* (Чуб., V, 1874, 148); *Нехай судять, нехай наговорятьсь до часу — до пори! Схочу, прийде така година, що всі вони понімілоть* (П.-Лев., I, 1956, 87).

Як (**мов** *і т. ін.*) **поніміли** — замовкли (про багатьох). *Усі* [кріпаки] *мов поніміли* (Мирний, IV, 1955, 200); *Довкола нас гамір, музика, розмови. сміхи, а ми наче поніміли* (Коб., I, 1956, 152).

3. *у сполуч. із сл.* в с е, *перен.* Перестати рухатися, видавати звуки. *Все потемніло й поніміло навкруги* (Барв., Опов.., 1902, 247); *Заметушилися* [люди], *покидали серед двору коровяи, і швидко на подвір'ї — ні духу. Впала залізна тиша... Все поніміло, покам'яніло...* (Вас., Талант, 1955, 44).

4. *перен.* Втратити чутливість, запіміти (про частини тіла). *А у мене, повірите, з переляку і ноги поніміли* (Баш, На землі.., 1957, 71).

ПОНО́ВА, и, *ж., розм.* Утворена бджолами нова вощина у вулику.

ПОНОВИ́ТИ *див.* **поно́влювати.**

ПОНОВИ́ТИСЯ *див.* **поно́влюватися.**

ПОНО́ВКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **поно́ва.** *Сумує старенький: в колодці, Дай боже, торішній медок Коли б то задержавсь у зиму! Поновки й на палець нема...* (Манж., Тв., 1955, 40).

ПОНО́ВЛЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **поновити.** *Будинок великий, поновлений, світлий та опоряджений наново, все новісіньке* (Вовчок, Вибр., 1937 119); *Бригада.. поновлена в її попередньому складі і тепер знову виходить у передові* (Рад. Укр., 1.XI 1960, 1); *Іван писав Рошкевичеві аж двічі, .. переконував його, що арешт — дурниця, що в університеті він знову поновлений і зможе стати на ноги* (Кол., Тереп.., 1959, 294); // **поно́влено,** *безос. присудк. сл. Зараз готується 10-томне видання творів письменника* [І. Нечуя-Левицького], *в яке введено нові матеріали. Тексти творів перевірено, поновлено місця, вилучені свого часу цензурою* (Рад. літ-во, 8, 1968, 94).

2. *у знач. прикм.* Який став кращим, новішим, який відродився. *Ось робітничі колони Знищать знущання і гніт. Прапор засяє червоний, Вкриє поновлений світ* (Пісні та романси.., II, 1956, 278).

3. *у знач. прикм.* Який з'явився або відбувається знову. *Дальші слова* [мужика] *заглушив поновлений лускіт батогів* (Фр., II, 1950, 100).

ПОНОВЛЕ́ННЯ, я, *с.* Дія та її результат за знач. **поновити́** і **поновитися.** *Чудово, капітане! Після бою, коли відіб'ємо.. напад фашистських танків, подам рапорт на поновлення в званні підполковника...* (Ле, Право.., 1957, 186); *У процесі паяння необхідно стежити за своєчасним поновленням окисленого шару полуди* (Гурток «Умілі руки..», 1955, 99).

ПОНО́ВЛЮВА́ЛЬНИЙ, а, е. Який здійснює поновлення; признач. для поновлення. *Навіть важко передбачити розміри тієї революції, яку обіцяють зробити полімерні матеріали в галузі поновлювальної хірургії* (Наука.., 10, 1962, 39).

ПОНО́ВЛЮВАТИ, юю, юєш і **ПОНОВЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.*, **ПОНОВИ́ТИ,** новлю́, но́виш; *мн.* поно́влять; *док., перех.* 1. Відбудовувати, ремонтувати, надавати нового вигляду чому-небудь. *В нашій країні зараз поновлюють валки шляхом застосування автоматичної дугової наплавки їх спеціальними стрічковими електродами* (Наука.., 1, 1964, 65); *А роботи ще багато: Треба й хату чепурити, Треба й призьбу поновити* (Щог., Поезії, 1958, 436); // Доповнюючи, відтворювати потрібну кількість чогось. *Хоч як виголодався Павлусь, цілісінький день блукаючи в тайзі, він розумів, що треба приберегти м'ясо на завтра й надалі. Поновити собі запас харчів він не міг, не маючи патронів* (Донч., II, 1956, 65); // Доповнюючи, уточнювати що-небудь. *Аерофотозйомка забезпечує наочність і повну уяву про територію, яку знімають.. За цим методом дуже швидко поновлюють топографічні плани* (Інж. геод., 1959, 77); // Почати знову використовувати, впроваджувати щонебудь відкинуте, занедбане, забуте. *Поновивши кращі постановки репертуару, колектив* [театру] *підготував також спектаклі на тему боротьби радянського народу з фашистськими загарбниками* (Мист., 6, 1967, 12); *Кожний новий падишах тільки поновлює про людське око закони й накази проти пияцтва, а насправді, як пили, так і п'ють люди* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 77).

2. Створювати заново що-небудь знищене, зруйноване. *Помітить* [ворог] *того, хто поновлює щоночі напис на воротях, і вдарить тоді з автомата* (Донч., VI, 1957, 245); — *Я хочу спочатку привести до ладу мою лабораторію, мою аптеку і мій сад. Під час війни майже все загинуло, але я хочу все поновити* (Ів., Вел. очі, 1956, 95); // Замінювати новим те, що стало непридатним. *Дід Грицай взяв струга та сокиру і заходився майструвати коло старих уликів, приставляв нові дна* [дена] *до старих уликів, поновляв снози* (Н.-Лев., IV, 1956, 211); *Посився бриг по морях, латаючи паруси, поновлюючи щогли і переходячи від дідів до онуків* (Ю. Янов., II, 1958, 68); // *у сполуч. із сл.* пам'ять, свідомість. Відтворювати в думках, уяві кого-, що-небудь. *Свідомість болюче поновлювала деталі зустрічі з Синявіним у Фергані* (Ле, Міжгір'я, 1953, 89); *Запрошуючи до себе Головатого, цариця просто хотіла поновити у своїй пам'яті образ судді Чорноморського війська, якого вона вісімнадцять років тому бачила тільки мигцем* (Добр., Очак. розмир, 1965, 408).

3. Повертати втрачений стан, почуття, відновлювати вияв чого-небудь. *Він шукає, на чім би зупинитись, що б могло поновити зламану пригодами душевну рівновагу* (Коцюб., I, 1955, 219); *Балика прикипає до місця. Старосто!.. Бажання поновити справедливість з боку того, кого вважав він за запеклого ворога!* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 211); *Вода і сухарі поновили сили, і, відпочивши, Ярема подибав до ватри* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 312); *Як заздрю я твоїм, Вергілію, героям, Твоїм закоханим як заздрю я, Шевче! Та вже ні пристрастю, ані кривавим боєм, Ні працею чуття не поновить моє* (Зеров, Вибр., 1966, 489); // *кого.* Повертати кому-небудь втрачені права, звання, членство і т. ін. *Он тим, хто не просився, не доказував своєї безневинності, все прощають, в людських правах поновлюють, а на його просьби, заяви, домагання — навіть відповіді ніякої* (Збан., Сесполь, 1961, 237); — *С пропозиція поновити Миколу Щербаня в рядах комсомолу* (С. Ол., З книги життя, 1968, 49); — *А я вирішив — повчуся в інституті, поки не прийде час іти в армію, а після служби просто поновлять мене і буду вчитись далі,— говорив Санько* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 202).

4. Здійснювати знову яку-небудь припинену дію, продовжувати перерваний процес, стосунки і т. ін.; відновлювати. *Я.. раптом зупинився, пригадуючи, до кого йду. — До високого режисера,— відповів я сам собі, поновлюючи рух по паркету коридорів третього поверху* (Ю. Янов., II, 1958, 38); *Останнім часом каральна експедиція не поновляла своєї діяльності, бо цупила самогон на Залужжі* (Тют., Вир, 1964, 394); *Леонід Семенович признався зятеві, що хоче поновити знайомість з о. Артемієм, що він має думку сватати Ватю* (Н.-Лев., IV, 1956, 175); *Лише правничка Апостолова — Катерина Витяговська, до якої перейшли права на Турбаї, поновила позов* (Гончар, Таврія, 1952, 192).

ПОНО́ВЛЮВАТИСЯ, юється і **ПОНОВЛЯ́ТИСЯ,** я́ється, *недок.*, **ПОНОВИ́ТИСЯ,** но́виться; *мн.* поно́вляться; *док.* 1. Відроджуватися у кращому вигляді, стані, ставати новим. *В природі силою весни Все оживало й поновлялось* (Щог., Поезії, 1958, 319).

2. Відтворюватися заново у якійсь кількості, розмірах; поповнюватися. *Природа має величезні поновлюючі сили. Якщо ці сили діють на повну потужність і не підриваються безгосподарною діяльністю людини, переважна більшість багатств природи може поновлюватись* (Ком. Укр., 8, 1966, 31); // Народжуватися, заступаючи місце загиблих (про живі істоти). *Никнуть одні покоління, а другі натомість приходять. Так і звірячі породи усі поновляються хутко, Мов на бігу віддають одні одним життя смолоскипи* (Зеров, Вибр., 1966, 160).

3. Виявлятися знову. *Цікавість до справи поновилася;* // Здобувати втрачені права, звання, членство, місце в навчальному закладі і т. ін. *Поновитися в університеті.*

4. Продовжуватися знову після припинення (про дію, процес, стосунки і т. ін.); відновлюватися. *Свист поновлюється з дужчою силою* (Ю. Янов., IV, 1959, 113); *Хлопець вибіг на вулицю. Тут уже знову поновився рух* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 17); *Балачки поновились* (Ю. Янов., I, 1958, 99); *Не війшло й чверть години, як човни знову вийшли у відкритий лиман, і осоружне гойдання поновилося з наростаючою силою* (Добр., Очак. розмир, 1965, 85).

5. *тільки недок.* Пас. до **поно́влювати.** *На Україні з 1900 по 1917 р. не було збудовано жодного металургійного заводу. Устаткування існуючих заводів, збудованих наприкінці XIX ст., не поновлювалося, зношувалось і ставало технічно відсталим* (Іст. УРСР, I, 1953, 654); *Поміщики поверталась у свої маєтки, першим маніфестом гетьмана поновлювались права власності, всюди йшли кривавi розправи* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 32).

ПОНОВЛЯ́ТИ *див.* **поно́влювати.**

ПОНОВЛЯ́ТИСЯ *див.* **поно́влюватися.**

ПОНО́ВНИЙ, а, е, *діал.* Повторний. *Він заглибився в*

поновне, мікроскопно-уважне читання (Фр., IV, 1950, 167); *Її лице покрилося краскою і, мов побоюючись поновних теплих слів з моєї сторони, вона.. кликнула по імені брата* (Коб., III, 1956, 246).

ПОНО́ВНО, *діал.* Присл. до **поно́вний.** *В слідуючих хвилинах загриміло й заблискало наново і поновно вдарив грім* (Коб., III, 1956, 252); *Яким поновно налякався. приступив ближче до воза* (Ков., Світ.., 1960, 12).

ПО-НО́ВОМУ. *присл.* Не так, як раніш; інакше, ніж до цього; по-іншому. *Товчуся по хаті, як джміль у вікно. і чую потребу переставити меблі, пересунути шафи і стіл, і стільці — все по-новому, все інакше* (Коцюб., II, 1955, 410); *По-новому живемо, по-новому пиш оремо* (Укр.. присл.., 1955, 370).

ПОНО́КАТИ, аю, аєш, *док.. розм.* Покати якийсь час, покнути кілька разів. *Зупиняється кінь. Понокав Іван* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 149).

ПОНО́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Покати час від часу. *Понокувати на коней.*

ПОНО́С, у, *ч.* 1. Розлад функції травного тракту, який характеризується частими позивами до випорожнення і рідким калом. *Часте рідке випорожнення буває при поносах* (Заг. догляд за хворими, 1957, 121); *Шлунок* [при хронічному гастриті] *працює ненормально: запори змінюються поносами* (Наука.., 8, 1959, 27); *Образно. — У вас, пане професоре, починається, очевидно, поетичний понос,— висунув Славко голову в двері і зразу ж причинив* (Кол., Терен.., 1959, 45).

2. Одноразовий приплід у деяких тварин. *У свині два поноси в літо* (Сл. Гр.); *Досліджували тварин одного поносу, які розвивались у різних умовах* (Фізіол. ж., VI, 5, 1960, 571).

ПОНО́СИТИ, о́шу, о́сиш, *недок., перех., рідко.* Лаяти, судити кого-небудь. *То ж поносили сусіди ту саму сусідку, якій ще недавнечко й стежку до свого двору промітали...* (Л. Янов., I, 1959, 305); — *Що ми — послідні які, що вона поносить нас, увесь рід?* (Мирний, IV, 1955, 58).

ПОНОСИ́ТИ, ошу́, о́сиш, *док., перех.* 1. Носити що-небудь якийсь час. *Вже Олена дружечок збира, коровайниці вже досі діжу по хаті поносили, а пан сотник конотопський, Микита Уласович, найняв сліпого скрипника на весіллі грати* (Кв.-Осн., II, 1956, 210); // Відносити що-небудь кудись одне за одним якийсь час. —*Отож тепер щодня носить* [жінка передачі]. *Хай поносить* (Збан., Єдина, 1959, 144).

2. Перенести багато чого-небудь кудись; позносити. *Де Настя — там і Гнат. Жнуть на лану пшеницю — він поносить та поскладає в полукіпки її снопи* (Коцюб., I, 1955, 23).

3. Носити яку-небудь одежу якийсь час.

4 Зносити, довести до непридатності багато чогось. *Як гукнула сестра багатая —Обізвалась доля добрая: — Чи ти ті жупани поносила, Бо я тобі вже других пашила!* (Нар. лірика, 1956, 322); — *А скільки одежі мені насправляв* [чоловік]? *Ще й досі не поносила...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 64).

5. Перебувати в стані вагітності певний час. *Коли б оце Мірошниченкові самому довелося поносити дитя, не задавав би їй дурного питання, а різав би норму* [землі] *як миленький, ще й на гак не поскупився б* (Стельмах, II, 1962, 20).

6. Бігти нестримно якийсь час, не підкоряючись тому, хто править (про коней). — *Бач, яка цяцька? це через неї мені святки, — мовив Спиридон, показуючи перев'язану руку.— Що ж то таке? — злякалася Настя. —Пусте,—кінь трохи поносив* (Л. Янов., I, 1959, 286); *Та оце ж і їхав, так «баба-коровниця» дорогу перейшла... Вернувся додому, бо все одно або гілляка приб'є, або перекинусь дорогою, або коні поносять...* (Вишня, I, 1956, 66).

ПОНОСИ́ТИСЯ, ошу́ся, о́сишся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Стати непридатним для носіння, зноситися (про багато чого-небудь). *Пройшло років зо два, зо три, наряди поносилися, тіло спало...* (Мирний, IV, 1955, 31).

2. *перен., розм.* Носитися з ким-, чим-небудь якийсь час.

ПОНО́СКА, и, *ж., мисл.* Предмет, який навчена собака приносить у зубах. *Забавно було дивитись, як Нептун на бігу хляпав обвислим вухом і тріпав білу поноску під чорним холодним носом* (Коцюб., II, 1955, 389); *Зразу так-таки ви беретеся і вчити Джека різних потрібних мисливських штук: іти за ногою, приносити поноску, шукати заховану якусь таку річ і т. ін.* (Вишня, II, 1956, 137).

ПОНО́СНИЙ, а, е. Прикм. до **поно́с.** *Хоч у грудних дітей треба побоюватися насамперед поносних захворювань, все ж не можна не звернути уваги і на запори, які зустрічаються нерідко у дітей цього віку* (Хвор. дит. віку, 1955, 115).

ПО́НОЧІ, *присл.* 1. Темно. *Увійшла я в ту гущавину, а там поночі, як уночі* (Н.-Лев., III, 1956, 266); *На селі де-не-де світиться по хатах, де поночі, собачня гвалтує* (Головко, II, 1957, 326); *Образно. А в голові — як зав'язано, поночі; нічого мужик не знає, не відає, що діється на світі, як запобігти лихові, як заслужити кращу долю...* (Коцюб., I, 1955, 22).

2. В темноті. *Налапала* [Оксана] *поночі засув* (Кв.-Осн., II, 1956, 453); — *Що ніч — дарма: дорога проста, не зіб'юся й поночі* (Головко, II, 1957, 425).

До по́ночі — до темноти. *Христина скинула оком покоси, побачила, що їй до поночі вистачить роботи, й завзято почала горнути висохле, аж крихке сіно* (Стельмах, I, 1962, 554).

ПОНОЧІ́ТИ, іє, *недок., безос., розм.* Темнішати з наступанням ночі. *Я ліг коло куреня й не зоглядівся, як смеркало й поночіло, як зорі висипались на небі* (Н.-Лев., V, 1966, 165); *Зовсім поночіло, і біле тіло на чорній корі груші здавалося блідою плямою* (Ле, Україна.., 1940, 252); *День за днем просиджувала* [Зоя] *дома, у своїй кімнаті, і хіба зрідка, пізно увечері, коли зовсім поночіло, проходилась понад дворами* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 150).

ПОНОЧУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. Переночувати денебудь. [Е к о н о м:] *Гість до нас заїхав із губернії, прохав поночувати.., почувши, що в Галузинцях розбій, далі їхати побоявся, завернув до нас* (Вас., III, 1960, 196).

2. Ночувати якийсь час. — *Нехай поночує Аткінс, щоб трохи остигла лють, Внизу під мостами Темзи, на трухлій, гнилій соломі* (Бажан. Роки, 1957, 195).

ПОНО́ШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **поноси́ти.**

2. *у знач. прикм.* Не новий, потертий (про одяг), стоптаний (про взуття). *Він у старенькій свиті і поношеному картузі, зовсім сивий* (Минуле укр. театру, 1953, 133); *Він у поношеному кожушку, розбитих валянках, у ватяній шапці* (Ю. Янов., II, 1954, 164); *Вона була у м'яких, червоної шкіри, поношених уже черевиках на низькому каблуці і без панчіх* (Тют., Вир, 1964, 231).

ПОНТО́Н, а, *ч.* 1. Плавуча опора для кранів, копрів, причалів, наплавних мостів; використовується і як засіб переправи. *У Радянському Союзі перші залізобетонні судна (шаланди, баркаси, понтони) з'явилися в роки першої п'ятирічки — у 1929—1932* (Веч. Київ, 3.I 1969, 3); *Вузький міст про-*

лягав через Рейн. Пукаті понтони насилу втримували на собі тонкий настил, що прогинався під вагою машин, танків і гармат (Загреб., Європа. Захід, 1961, 58); *Наші вже до правого* [берега] *пристали. І окопались там і залягли, по шанцях ворога вогонь відкрили. На поміч їм — понтони попливли щосили...* (Тич., II, 1957, 181).

2. Наплавний міст. *Розшукав* [Хома] *їх уже за рікою, серед маси різних підрозділів, які, перехопившись по тільки що наведеному понтону, на деякий час змішалися* (Гончар, III, 1959, 418); *Я бачив тебе* [Москву] *в Балатона, в поході тобою горів. Дунайські наводив понтони... Полями угорськими брів...* (Рудь, Дон. зорі, 1958, 40).

3. *спец.* Пристосування для підіймання затоплених суден. *Поруч ціла шерега рятівних приладів — круги, шлюпки, понтони...* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 94); *Під корпусом затонулого судна в грунті морського дна водолази прорили 12 тунелів і протягли крізь кожний з них міцний стальний рушник. Кінці рушників були прикріплені до понтонів, навмисно затоплених біля криголама* (Цікава фізика.., 1950, 134).

ПОНТОНЕ́Р, а, *ч.* Військовослужбовець інженерних частин військ, що обслуговує понтонні парки, лаштує понтони. *Він мовчки робив своє діло і слухав, як поруч з ним гнівався, кричав на понтонерів майор, що керував переправою* (Коп., Навколо полум'я, 1961, 198); *Танкісти, не чекаючи понтонерів, швидко відшукали броди з кам'янистим грунтом і перебрались на протилежний берег* (Рад. Укр., 9.V 1967, 2).

ПОНТО́ННИЙ, а, е. Прикм. до **понто́н.** *Силантьєв і підстаркуватий вахтовий з понтонної команди рефулера, обережно посуваючи вперед то одну, то другу ногу, почали спускатися* (Донч., II, 1956, 80); *Дніпро котив важкі сірі хвилі, понтонний міст піднімався й опускався під ногами* (Ю. Янов., I. 1954, 301); — *Ви маєте понтонні засоби?* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 88).

ПОНТО́ННИК, а, *ч.* Член команди, яка обслуговує понтон (у 1 знач.). *У роботі Дорошук був справний. Він перший з понтонників оголосив себе ударником* (Донч., II, 1956, 81).

ПОНУ́ДИТИ, ну́джу́, ну́диш, *док.* 1. *перех.* Примусити нудитися кого-небудь якийсь час. *Вечірня забава: слуга ваш хроніст Вас відчитом крихту понудить* (Фр., XI, 1952, 411).

2. *неперех.* Знемагати від нудьги якийсь час.

3. *перех.* Змучити нудьгою багатьох *Ой ходила та блудила,діток понудила* (Сл. Гр.).

ПОНУ́ДИТИСЯ. ну́джу́ся, ну́дишся, *док.* Нудитися якийсь час. *Чоловіки понудилися трохи, але ось винесли карти, і вони оточили зелені столики* (Л. Янов., I, 1959, 226); *Понудившись, погасавши кілька днів по навколишніх лісах, дяди Костя таки не витримав* (Коз., Сальвія, 1959, 38).

ПОНУДЬГУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Нудьгувати якийсь час. — *Боюсь, що посумує* [Левко], *понудьгує отак якийсь час, а потім зірветься чи в п'янство, чи в якийсь розбій* (Стельмах, I, 1962, 604).

ПОНУ́КА, и, *ж.* 1. Те саме, що **понука́ння.** *Коники легко біжать без понуки, а сани тільки шелестять по зтертій дорозі...* (Гжицький, У світ.., 1960, 83).

2. Поштовх до дії; спонукання.

ПОНУКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **понука́ти.** *Він тримав батіг для понукання.*

ПОНУКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Певними вигуками, ударами примушувати тварину швидше йти або бігти. *Тисячі погоничів, панської челяді голосними криками понукали коней* (Кач., II, 1958, 459); *Тоненьким голоском він понукає собаку, і той летить стрілою* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 106); // Заохочувати кого-небудь робити щось.

2. *до чого.* Бути поштовхом до якої-небудь дії, вияву чогось. *Попри здобуте, тверезо важимо собі ряд проблем, що нині на Закарпатті не можуть не хвилювати письменницький загал, не понукати до серйозних роздумів* (Літ. Укр., 7.X 1969, 2).

ПОНУ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пону́кувати.** *Під землею ти кождої хвилі небезпечний свойого життя, а верх землі кождої хвилі лайка, поштуркування, понукування* (Фр., I, 1955, 95).

ПОНУ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.* 1. *перех. і неперех.* Підганяючи тварину, пукати час від часу. *Погонич тільки понукував, прицмокував до коняки* (Гуц., Скупана.., 1965, 209).

2. *перех.* Схиляти, спрямовувати кого-небудь до певної дії, вчинку і т. ін. — *Ти дивись-бо, що воно там робиться? — понукував його раз у раз Чорнота. — Бачиш, ляхи либонь назад повертають?..* (Кач., II, 1958, 417).

3. *перех., до чого і без додатка.* Бути поштовхом до якої-небудь дії, вияву чого-небудь; спонукати до чогось. *Самотні і широкі поля, котрі якось тиснули душу самотою і німим мовчанням* [мовчанням], *понукували до розмови* (Фр., VIII, 1952, 119).

ПОНУМЕРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Поставити номери на багатьох предметах, на окремих пунктах у тексті і т. ін. *Скінчивши коректу того, що сьогодні наскладано, понумерувавши поодинокі уступи, Начко вдягнувся і вийшов з друкарні* (Фр., VI, 1951, 254).

ПОНУ́РА, и, *ч. і ж., розм.* Похмура, мовчазна людина. *За сими йшли* [у пеклі] *святі понури. Що не дивились і на світ* (Котл., I, 1952, 128).

Ходи́ти пону́рою — бути мовчазним, похмурим. *Він був чоловік поважний і ходив усе понурою, а серцем був палкий* (Вовчок, I, 1955, 144).

ПОНУ́РЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пону́рити.** *Вона чудна дівчина. мамо, вічно думками понурена* (Коб., II, 1956, 310).

2. *у знач. прикм.* Опущений донизу (про голову, очі і т ін.). *На людей находив тяжкий сум від того дитячого плачу. Чоловіки йшли з понуреними головами, а жінки обтирали сльози* (Кобр., Вибр., 1954, 154); *Пан згорда здоровається з людьми, і його вражають понурені насторожені очі* (Стельмах, I, 1962, 354).

3. *у знач. прикм.* Який понурився. *Поступово щось навіть схоже на співчуття прокидається в Яреська до них, до цих понурених і одурманених ворогів* (Гончар, Таврія.., 1957, 355).

ПОНУ́РИЙ, а, е. 1. З опущеною головою, поглядом; похилений. *Хто ж то тії люде, Що понурі ходять, На високії будинки і очей не зводять?* (П. Куліш, Вибр., 1969, 313); *В гущині бур'яна кінь скаче без пана, Понурий, гризе удила* (Кост., I, 1967, 49); *Пішов* [Миколаї *тією стежкою, якою гуляв не раз з дівчиною, пішов понурий, задивлений у землю, немов відшукуючи на ній загублений спокій* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 23); *Образно. *Що ж пак тепер, серед простору — воленьки, Сумно манячиш ти* [молодість], *мовби приборкана, Бродиш самотно, шукаючи доленьки, Хора, підтята, понура, ухоркана?* (Граб., I, 1959, 322).

2. Сумний, зажурений. *Зроду бравий запорожець Пі сльозинки не пролив; А тепер стоїть понурий — Вид його затуманів* (Щоп., Поезії, 1958, 252); *Я в піраміді. Холодні мури, таємне світло і саркофаг... Іду до нього, такий понурий, і раптом чую чиїсь слова* (Сос., I, 1957, 317); *Охрім сидів, скулений, накритий мішком, і нагадував монаха, якого витурили з монастиря за п'янку,— таке було в нього страдницьке обличчя і понурі очі* (Тют., Вир, 1964, 84); // Похмурий. *Привіз*

[батько] *нам усім нові кожушанки. Дає Катрі — яке понуре його обличчя було і як трусилася рука даючи!* (Вовчок, I, 1955, 227); *У Жежері з'явився наймит — високий з жовто-тьмяним обличчям чоловік, який навівав на неї незрозумілий острах своїм понурим видом* (Речм., Весн. грози, 1961, 70); // Мовчазний, непривітний. *Постановив Кирило Тур на вікні каганчик, а сам зблизивсь до понурого в'язня. Той дивиться на його мовчки* (П. Куліш, Вибр., 1969, 187); *Петро Мартинчук, скутий з якимсь уже немолодим, понурим селянином, помітив Бронка і поманив вільною рукою до себе* (Вільде, Сестри.., 1958, 272); // Який насупився; нахмурений. *Понура шляхта, мов хорти, За двері вийшла* (Шевч., I, 1963, 92); *Один Охрім сновигав, понурий і сердитий, розшукуючи барок, який хлопці навмисне десь заховали* (Тют., Вир, 1964, 87).

3. Невеселий, гнітючий. [Ю д а *(з понурим жартом)*:] *Так само продають їх* [людей], *як і все, як гуси, як худобу: поторгують і вдарять по руках. Ти ж думав, як?* (Л. Укр., III, 1952, 141); *Часом розповідав мені Сидір і казки, але завсіди якісь смішні, веселі,— а ніколи не говорив таких страшних та понурих, як мені звичайно говорено дома* (Фр., IV, 1950, 466); *Понура мовчанка залягла над товариством* (Фр., VI, 1951, 16); *Безнадійність Сумна, понура обгорне його, немов хмара осіння* (Л. Укр., I, 1951, 22).

4. Позбавлений яскравих барв, темний, непривабливий. *Як підійшла* [Левантина] *до цього, впочі такого понурого лісу,— обняв її страх* (Гр., II, 1963, 292); *Понурі стіни і склепіння Злорадо пнуться наді мною, Мов вороги* (Фр., XIII, 1954, 145); *Я знайшов тую високу понуру каплицку* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 11); *Містина вся дика, таємнича, але не понура,— повна ніжної задумливої поліської краси* (Л. Укр., III, 1952, 185); // Безрадісний, непривітний. *Не світе вже промінь ясний. Тепер йому гріти несила: Приходе понура зима* (Гр., I, 1963, 99); *Літо непомітно згасало й надходила понура осінь* (Козл., Пов. і опов., 1949, 90); // Похмурний (про погоду). *Ранок зимний і понурий; Горі сходами ступає, Повертаючи з забави, Зла Ксантіппа* (Фр., XIII, 1954, 420); *День був понурий, зимний, і падав дощ* (Коб., III, 1956, 263).

ПОНУ́РИТИ *див.* **пону́рювати.**

ПОНУ́РИТИСЯ *див.* **пону́рюватися.**

ПОНУ́РІСТЬ, рості, *ж.* 1. Стан за знач. **пону́рий** 2, 3. *В далеких контурах людей і коней вчувається тяжка понурість* (Стельмах, I, 1962, 45); *А ти ще, друже, прагнеш розвіяти Мою понурість і звеселить мене* (Зеров, Вибр., 1966, 338).

2. Властивість за знач. **пону́рий** 1, 4. *Її трохи відштовхувала його понурість* (Речм., Весн. грози, 1961, 103).

ПОНУ́РКУВАТИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **пону́ руватий.** *Понуркуваті гості.*

ПОНУ́РО. Присл. до **пону́рий.** *Полонені брели мовчки, понуро, заботавшись у росяних травах по пояс* (Гончар, III, 1959, 433); — *Мені нема в чому признаватися,— понуро відповідає Роман, а його обличчя береться темними тінями* (Стельмах, I, 1962, 464); *Темні скелі виглядали понуро* (Коцюб., I, 1955, 397); *Обід пройшов понуро.*

ПОНУ́РУВАТИЙ, а, е. Трохи понурий.

ПОНУ́РЮВАТИ, юю, юєш. *недок.,* **ПОНУ́РИТИ,** рю, риш, *док., перех.* Опускати донизу (голову, очі і т. ін.). *Обвів* [Онищук] *присутніх великими.. очима. На кого падав той погляд, той зразу понурював голову* (Гжицький, Опришки, 1962, 69); — *А що ж то за Маруся? — спитавсь Василь, та й очі понурив у землю, буцім йому і дарма* (Кв.-Осн., II, 1956, 32); *Довго їхав Шрам, понуривши голову: тяжко стало старому на душі* (П. Куліш, Вибр., 1969, 74); *Сергій закурив і їхав, понуривши голову, заглибившись у свої думи* (Тют., Вир, 1964, 142).

ПОНУ́РЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **ПОНУ́РИТИСЯ,** рюся, ришся, *док.* Опускати голову, схилятися, зажурившись, замислившись, зніяковівши і т. ін. — *Бач як Одарочка хороше їсть. Сідай і ти та їж. А ну, хто скоріше. — Е-е. Не хочу. Одарка у вас на руках...— сказав, ще дужче понурюючись, Івась* (Мирний, I, 1954, 212); — *Пащо ти пасеш тут? — Парубок зупинивсь, понурившись і мовчав* (Гр., II, 1963, 128); *Дорога душна, довга, дівчата спочатку співали, тоді понурилися...* (Горд., II, 1959, 37).

ПО́НЧИК, а, *ч., розм.* Круглий, звичайно солодкий, пиріжок, смажений в олії, маслі і т. ін. *Дослідну партію оригінальних автоматів для приготування пончиків надіслали* [виробничники] *в кафе та їдальні міста* (Веч. Київ, 2.II 1967, 1).

ПО́НЮХ, у, *ч., розм.* Те саме, що **поню́шка.** *Він витягає табакерку, і понюх табаки приховує його розгубленість* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 498).

◇ **Пропа́сти ні за по́нюх таба́ки (тютюну́)** — те саме, що **Пропа́сти ні за понюшку таба́ки (тютюну́)** (*див.* **понюшка**). [Б и ч о к:] *А хіба я мало передавав старій грошима та хлібом? Та щоб так моє добро і пропало ні за понюх табаки? О ні!* (Кроп., I, 1958, 466).

ПОНЮХАТИ, аю, аєш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Втягнути носом повітря з метою відчути запах. *Закрутив носом, як тертого хріна* [хріну] *понюхав* (Номис, 1864, № 3390); *Почула та вовчиця дитячий плач, підійшла, подивилася, понюхала* (Вишня, I, 1956, 454).

Понюхати таба́ки (тютюну́) — вкладаючи в ніс нюхальний тютюн, втягнути повітря.

◇ **Да́ти ті́льки понюхати** *чого* — дати дуже мало чого-небудь. — *Передніше було дають нам вівса тільки понюхати* (Н.-Лев., III, 1956, 297); **Не дава́ти (не да́ти) і понюхати** *чого* — не давати зовсім нічого. — *Я думаю, архімандрит не давав вам і понюхати горілки* (Довж., I, 1958, 220).

2. *перех. і неперех., перен., розм.* Розвідати що-небудь; // Придивитися до кого-небудь; вивчити когось.—*Грамоти, брат, думаю учити* [сина]. *А ти думав як? Ти може думав, що Яків Бородай спроста собі?.. Га... Він спроста, а ти розкуси його. Понюхай, чим пахне! ..Се, брат, голова...* (Мирний, I, 1954, 202); // *перех.* Обшукати що-небудь. — *Шукайте там добре! — кричали ми і сміялись.—Понюхайте всі кутки!* (Ю. Янов., II, 1958, 156).

3. *перех. і неперех., розм.* Випробувати на собі, пережити, пізнати що-небудь. *Один поранений, у якого з-під ушанки біліла на голові пов'язка, звівся на лікоть, сказав, пересилюючи біль: — А от підеш — понюхаєш...* (Тют., Вир, 1964, 492); — *Ти прийшли її до нас весною, на буряки, от вона й понюхає, де молоко й цукор беруться* (Кучер, Трудна любов, 1960, 434); *Образно. *Сотник стрілецький Петро Шорін дав мниху* [монаху] *понюхати свого кулака, порослого рудим волоссям, у мниха ніс розплився від цього дотику* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 274).

◇ **Понюхати по́роху** — взяти участь у воєнних діях. — *Розлучають нас,— підійшов прощатися Микита. — Випадає нам першим пороху понюхати* (Тют., Вир, 1964, 294); *Війна вже скінчилася: хто їхав у відпустку побачитися з кревними, хто зовсім повертався додому, так і не понюхавши пороху* (Мокр., Сто.., 1961, 51).

ПОНЮХУВАТИ, ую, єш, *недок., перех. і без додатка.* Нюхати час від часу. *Тимко.. пішов заганяти*

волів, що вільно бродили біля озера, понюхуючи свіжу траву (Тют., Вир, 1964, 14).

ПОНЮ́ШКА, и, *ж., розм.* 1. Одноразове вдихання нюхального тютюну.

2. Одна пучка тютюну як одноразова доза для нюхання. [К о в а л ь:] *Шкода, не туди вже й ноги стоять, танцюють мерщій до лави!.. Мабуть, за такі танці ніхто тютюну не дасть і на понюшку, не то що на люльку* (Кроп., V, 1959, 13); *Вийняв той козак ріжка, бере понюшку* (Україна.., I, 1960, 106).

◇ **Пропа́сти ні за понюшку таба́ки (тютюну́)** — пропасти даремно. *Аякже, аякже, таж обсмалили б, як кабана... пропала б душа християнська ні за понюшку табаки...* (Коцюб., I, 1955, 378);— *Іншу думку маю: пропаде український народ ні за понюшку табаки, коли не буде сили великоруської за нами* (Панч. Гомон. Україна, 1954, 51); **На одну́ понюшку** — дуже мало. *За солдатів ручався Хоменко, як за себе, що не підуть вони проти своїх. А самих козаків на всі села й по п'ятеро, як оце в них в економії, не хватить. «На одну понюшку!» сміявся Хоменко* (Головко, II, 1957, 280).

ПОНЯ́ВКАТИ *див.* **понявча́ти.**

ПОНЯВЧА́ТИ, чу́, чи́ш *і* **ПОНЯ́ВКАТИ,** аю, аєш, *док.* Нявчати якийсь час. *Образно. *Понявчали, понявчали* [Параска і Палажка] *солодким голосочком, та й розійшлись* (Н.-Лев., II, 1956, 12).

ПОНЯ́НЬЧИТИ, чу, чиш, *док., перех.* Пяньчити якийсь час. [Л у к е р і я С т е п а н і в н а:] *Он там, на грядках, Харитониха обполює баклажани та дуже бідкається, що нікому поняньчити дитину...* (Кроп., II, 1958, 273).

ПОНЯ́НЬЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док.* Пяньчитися якийсь час. — *Обіцяла Ніна приїхати влітку й онуків привезти. Поняньчуся з ними* (Шиян, Гроза.., 1956, 437).

ПОНЯ́ТИ[1] *див.* **пойма́ти.**

ПОНЯ́ТИ[2] *див.* **пойня́ти**[2].

ПОНЯ́ТИЙ *див.* **пойня́тий.**

ПОНЯТИ́Й, то́го, *ч.* Особа, яку залучають органи влади як свідка при обшукові, описові майна і т. ін. — *Писар! одбери понятих чесних людей* (Кв.-Осн., II, 1956, 417); *Горпинин сусід, понятий, теж підтвердив:* — *І навіщо вже брехати, Горпино. Б'єш олію, торгуєш пею, це ж усі на кутку скажуть* (Ткач, Плем'я.., 1961, 231).

ПОНЯ́ТИСЯ *див.* **пойма́тися.**

ПОНЯТІ́ЙНИЙ, а, е. Те саме, що **понятте́вий.** *Понятійний апарат всякої науки незмірно бідніший від об'єктивної дійсності і відбиває лише певний рівень пізнання цієї дійсності* (Знання.., 3, 1970, 13); *Під впливом оволодіння мовою мислення учнів-глухонімих розвивається в напрямі понятійного мислення* (Рад. психол. наука.., 1958, 176).

ПОНЯ́ТЛИВИЙ, а, е, *розм.* Який швидко й легко сприймає, засвоює що-небудь. *Хазяїн усе найбільш Денисові приказує, чим Трохимові, бо той понятливіший і моторніший* (Кв.-Осн., II, 1956, 403); *Не нянькою була Оленка в панії Ганни, а рідною сестрою. Зараз почала її пані Ганна письма учити, і сама здивувалась, що то за понятлива людина та Оленка!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 280); // *до чого.* Який розбирається в чому-небудь певному, добре виконує певні завдання. *Корній та Демид хоч не були до таких жалісливі, але й вони через деякий час з приємним подивом стали помічати, що дамочка ця понятлива до роботи, не байдуже виконує, що їй скажуть* (Гончар, Тронка, 1963, 322).

ПОНЯ́ТЛИВІ́СТЬ, вості, *ж., розм.* Властивість за знач. **поня́тливий.** *Поет сприймав усе без натуги, і тільки дивувався з понятливості негра, що розумів і його власні, як здавалось йому, не дуже виразні миги та слова...* (Ільч., Серце жде, 1939, 306).

ПОНЯТТЕ́ВИЙ, а, е. Стос. до поняття. *Пряме значення слова характеризується прямою відповідністю предметної віднесеності до понятте́вої* (Мовозн., 3, 1973, 27).

ПОНЯ́ТТЯ, я, *с.* 1. Одна із форм мислення, результат узагальнення суттєвих ознак об'єкта дійсності. *Клас є поняття, яке складається в боротьбі і розвитку* (Ленін, 40, 1974, 293); *Поняття, на відміну від уявлень, відбивають суть речей* (Логіка, 1954, 19); *Неологізми, новотвори родяться щодня — в міру того як щодня родяться нові явища й поняття* (Рильський, III, 1956, 75).

2. Розуміння кимсь чого-небудь, що склалося на основі якихось відомостей, власного досвіду. *Поняття про нове соціальне й культурне життя має* [Синявін] *надто туманне* (Ле, Міжгір'я, 1953, 27); *Я знаю поліцію, уже встиг при різних нагодах чи негодах виробити собі стале і цілком певне поняття* (Хотк., II, 1966, 359); // Думка про що-небудь, погляд на щось. *Дарка дуже хотіла б виступати в концерті, але в її понятті концерт — це тільки вокальні номери. а для цього в неї немає абсолютно ніяких даних* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 21); *Коли прийде лікар і безнадійно почне порпатися в.. мозку, витягаючи осколки костей,— гуцул не простогне, не двинеться мускулом і — наперекір усяким медицинам, ..касуючи всякі поняття учених людей про витривалість людської природи,— виздоровів* [видужає]! (Хотк., II, 1966, 356); // *тільки мн.* Сукупність поглядів на що-небудь, рівень розуміння чогось. *Вони* [юнаки] *вірили, що добрі наміри щирих людей, коли мають прояви свій відроджуючий та благодатний вплив на загал, мусять бути й так само гарні в ділі, і в засаді, і в їх ідеальних поняттях* (Кобр., Вибр., 1954, 32); — *Клаво, ти мислиш віджилими поняттями* (Гончар, Тронка, 1963, 128).

Не ма́ти [жо́дного, найме́ншого] поня́ття — не мати уявлення про що-небудь, не бути обізнаним з чимсь, не знати чого-небудь. *Навчити хоч би й «господи помилуй» хлоп'ят, що не мають жодного поняття ні про ноти, ні про гуртовий спів, річ не легка* (Л. Укр., III, 1952, 572); *Ставало трохи страшно, коли зачинала* [Маруся] *ближче гадати про втечу. Куди йти, скільки часу,— не мала поняття* (Хотк., II, 1966, 231).

ПОНЮТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., розм.* Виконувати обов'язки понятого. — *Не можу я довше стояти... Хай Василина понятує* (Кучер, Трудна любов, 1960, 290).

ПОНЬО́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Ньокати час від часу. *Поньокуючи на ходу, що бігали кружка на припоні по снопах пшениці, Йон скоса поглядав уже на Гашіцу* (Коцюб., I, 1955, 251); *О. Гервасій покатав льодом; тільки паламар поньокує* (Свидн., Люборацькі, 1955, 66).

ПООББИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пооббива́ти.** *Ще здалеку впізнав Гнат чималий будинок під зеленим залізним дахом, з пооббиваними дощем стінами* (Коцюб., I, 1955, 36); // *у знач. прикм. В самій слободі Капулівці видко стародавнє січове кладовище,.. на котрому стоять ще сім кам'яних хрестів, та ще деякі — поламані і пооббивані* (Стор., I, 1957, 253); *Гнітюче враження справляла дожидальня з пооббиваними стінами, скрипучою, мов колішня, лавою...* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 91).

ПООББИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Оббити багато чого-небудь; оббити щось у багатьох місцях. *Геть усі стіни пооббивав* [Гаркуша] *попід чайною мотоциклом* (Мушк., Серце.., 1962, 302); // Ударами, тертям

пошкодити шкіру в багатьох місцях. — *Перекурити нема коли! Руки вже пооббивав, чортові ящики тягавши!* (Смолич, Мир., 1958, 517).

◇ **Пооббива́ти поро́ги** — те саме, що **Оббива́ти поро́ги** (у багатьох місцях) (*див.* **оббива́ти**).—*Отець Онуфрій, спасибі, пороги пооббивав, рипаючись та тупцяючи за мене* (П.-Лев., V, 1956, 351).

2. Обірвати ударами, обтрусити багато чого-небудь (плодів, цвіту). *Град багато пашкодив, бо пооббивав цвіт на деревах* (Л. Укр., V, 1956, 9).

ПООББИВА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Оббитися (про багато чого-небудь; про щось у багатьох місцях).

ПООББИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Обібрати, очистивши багато чого-небудь. *Кругом їх* [вуликів] *пообкошує* [батько], *сухе пооббирає; тим часом нові улії струже, споряджає* (Барв., Опов.., 1902, 144); *Навесні з цих* [плодожерки] *ячок виплоджувалася ненажерлива гусінь, що поїдала яблука. А старенька бабуся не мала сил пооббирати кубельця* (Вишня, II, 1956, 320).

2. *розм.* Зняти верхній покрив, лушпайки, обчистити багато чого-небудь. *Пооббирати картоплю.*

3. Позбавити майна силою або хитрощами, обікрасти багатьох.

ПООББРІ́ХУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Оббрехати багатьох. *Як розпустить язика, так усіх на кутку пооббріхує* (Сл. Гр.).

ПООБВА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обважити багатьох.

ПООБВА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Обвалити багато чого-небудь; обвалити щось у багатьох місцях. *Мотря дивилась на поколені, пооббивані жовті стіни. Треба буде геть пообвалювати та накидати свіжою глиною...* (Коцюб., I, 1955, 47); *Нічна злива розмила дороги, пообвалювала насип і десь попереду знесла місток* (Коз., Гарячі руки, 1960, 222).

ПООБВА́ЛЮВАТИСЯ, юється, *док.* 1. Обвалитися, відпасти (про багато чого-небудь). *Каміння* [на могилі] *трохи пообвалювалось: тудою, видно, лазять на верх могили до хреста* (Н.-Лев., II, 1956, 383).

2. Зруйнуватися внаслідок обвалювання (про багато чого-небудь; про щось у багатьох місцях). *Вони зайшли на галявину, пориту лисячими норами, які вже подекуди пообвалювалися* (Тют., Вир, 1960, 229).

ПООБВАЛЬКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обвалькувати багато чого-небудь. *Уже пообвальковували і хату й комору* (Сл. Гр.).

ПООБВИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пооббива́ти.** *Руки її пообвивані шматами, на фартусі червоні краплі крові, в голові горить, у вухах шумить* (Кобр., Вибр., 1954, 169); *Голова* [о. Нестора] *була пообвивана рушниками* (Фр., VII, 1951, 171).

ПООБВИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Обвити чим-небудь багатьох, багато чогось (кожного, кожне зокрема); // Обвити кількома предметами кого-, що-небудь.

ПООБВИВА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Обвитися навколо чого-небудь (про багато чогось).

2. Обмотатися чим-небудь, загорнутися у щось (про багатьох — кожного зокрема).

ПООБВИСА́ТИ, а́с, *док.* Обвиснути (про багато чого-небудь). *Сонце стояло посеред неба, нестерпно пекло, гарбузове листя пообвисало* (Вирган. В розп. літа, 1959, 254); *Постать Якова чорніла в кутку коло стіни,.. руки його пообвисали, голова хиталася на в'язах* (Мирний, I, 1954, 204); // Обвиснути в багатьох місцях. *«Але ж талія моя не кругла,— сукня пообвисала й теліпається, неначе на кілку»,— подумала Балабушиха* (Н.-Лев., III, 1956, 215).

ПООБВІВА́ТИ, а́є *і* **ПООБВІ́ЮВАТИ,** ює, *док., перех.* 1. Обвіяти багато чого-небудь, багатьох.

2. Обвівати кого-, що-небудь якийсь час. *Цілий день вони кували Та чересла гартували. Вдарять раз, Вдарять два, Кинуть долу,— Хай вітрець пообвіва* (Шпорта, Вибр., 1958, 100).

ПООБВІ́ШУВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пообві́шувати.** *Стіни пообвішувані картинами.*

2. *у знач. прикм.* Який обвішався чим-небудь. — *Дід та й дід з мене, хоть гинь, не пізнаєш Семена. Пообвішуваний торбами, з довгою палицею в руці* (Фр., I, 1955, 73).

ПООБВІ́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обвішати чим-небудь багато чогось. *Стіни Галя вбрала шпалерами, пообвішувала вишиваними рушниками* (Мирний, I, 1949, 359).

ПООБВІ́ШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* Обвішатися чим-небудь (про багатьох).

ПООБВІ́ЮВАТИ *див.* **пообвівá́ти.**

ПООБВО́ДИТИ, джу, диш, *док., перех.* Обвести багато чого-небудь чимсь. *Вікна.. червоною глиною пообводили* (Сл. Гр.).

ПООБВ'ЯЗУВА́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пооб'в'я́зувати.** *Показала* [мати] *на старого, котрий, пооб'язуваний хустками, лежав на постелі* (Фр., VIII, 1952, 170).

2. *у знач. прикм.* Який обв'язався хустками, рушниками і т. ін.

ПООБ'В'ЯЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обв'язати чим-небудь багатьох, багато чогось (кожного, кожне зокрема); // Обв'язати кількома предметами кого-, що-небудь.

ПООБ'В'ЯЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* Обв'язатися чим-небудь (про багатьох — кожного зокрема); // Обв'язати себе хустками, рушниками і т. ін.

ПООБГЛЯДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Те саме, що **пооглядáти.** *Доки він те все пооблядає.., водно має надію, що щось йому мама купить, але мама не має ніколи багато грошей* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 57).

ПООБГНИВА́ТИ, а́є, *док.* Обгнити в багатьох місцях. *Він* [пень] *лежав, мов невеличкий вал; кора на ньому ще лиш де-де стирчала грубими клаптями, та переважно пообгнивала і повіддавала вже* (Фр., III, 1950, 88).

ПООБГОДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обгодувати багатьох. *Це ви нас так пообгодовуєте, що й завтра не схочеться* (Сл. Гр.).

ПООБГО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Обголити що-небудь у багатьох. *Хлопцям пообголювали чуби.*

2. *перен., розм.* Те саме, що **пообдира́ти** 2. *Як люди у нужді, то усе збувають та хліб купують; а Тихон в них позабирав і скотину і вози, .. пообголював увесь мир* (Кв.-Осн., II, 1956, 139).

ПООБГОРО́ДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пообгоро́джувати.** *Хати пообгороджувані, коло кожної хати городець і садок* (Свидн., Люборацькі, 1955, 3).

ПООБГОРО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обгородити чим-небудь багато чогось. *Хата в того Хоми така, що й вікна в землю повгрузали, дак він кілочками пообгороджував, щоб свинота не повибивала* (Барв., Опов.., 1902, 190).

ПООБГОРО́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* Обгородитися чим-небудь (про багатьох).

ПООБГОРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Обгорнути чим-небудь багатьох, багато чогось (кожного, кожне зокрема). *Щоб не попилилися за літо, пообгортала* [газетами] *хазяйська рука картини на стінах...* (Вас., I, 1959, 338); *Ноги ж пообгортайте кожухом, а то*

померянуть (Сл. Гр.); // Обгорнути кількома предметами кого-, що-небудь.

ПООБГОРТА́ТИСЯ, а́смося, а́єтеся, *док.* Обгорнутися чим-небудь (про багатьох — кожного зокрема).

ПООБГОРЯ́ТИ, я́є, я́смо, я́сте, *док.* 1. Обгоріти (про багато чого-небудь, багатьох). *Стіни пообгоряли* (Сл. Гр.).

2. Обпалитися сонцем, вітром (про обличчя, шкіру багатьох). *Пообгоряли обличчя на весняних вітрах* (Ле, Паливайко, 1957, 299).

ПООБГРИЗА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Обгризти багато чого-небудь у багатьох місцях. *Потім і кисле спротивилось,— крейди хочеться. Усі стіни пообдирала та пообгризала, і така вона мені добра, як медяник* (Мирний, I, 1954. 85); — *За вісім місяців,— кажу,— вони* [таргани] *й вуха нам пообгризають* (С. Кравч., Квіти... 1959, 155); — *Шкоду мені роблять* [зайці]. *Найкращі кавуни пообгризали* (Шиян, Гроза.., 1956, 585).

ПООБДАРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обдарувати багатьох. *Стара пані було як прийде, так усіх пообдаровує* (Сл. Гр.).

ПООБДЗЬО́БУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Подзьобати все у багатьох місцях. *Горобці чисто пообдзьобували вишні* (Сл. Гр.).

ПООБДИ́РАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пообдира́ти.** *Хата була велика, з комином, побита гонтами, але гонти були місцями пообдирані* (Кобр., Вибр., 1954, 166); *На спіненім коні, пообдиранім гіллям та колючками, .. їхала.. якась людина* (Фр., VI, 1951, 91).

ПООБДИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Обдерти багато чого-небудь; у багатьох місцях. *Пообдирали* [втікачі] *на собі одежу* (Фр., IV, 1950, 267).

2. *перен.* Позбавити майна, пограбувати багатьох; // Забрати, пограбувати багато чого-небудь. *Не тільки пообдирала* [Марва], *що після тітки зосталось кращого з одежини, та ще була така хитра, що про ті гроші, що вона знайшла, ніхто не знав* (Григ., Вибр., 1959, 160).

3. Пошкодити подряпинами поверхню чого-небудь у багатьох місцях. *Колючки пообдирали халяви;* // Пошкодити подряпинами шкіру у багатьох місцях. *Пообдирати ноги.*

ПООБДИРА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Обдертися (про багато чого-небудь, у багатьох місцях). *Прийшли ми на кватиру, повмивалися, попередягалися, позашивали, де в кого що пообдиралося вночі по хащах* (Фр., IV. 1950, 268).

2. *розм.* Обноситися (про багатьох). *Як старці пообдиралися* (Сл. Гр.).

ПООБДРЯ́ПУВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пообдря́пувати.**

2. *у знач. прикм.* Обдряпаний у багатьох місцях. *Одні* [втікачі] *пообдирали на собі одежу, у інших пообдряпувані руки, лиця, попідбивані очі* (Фр., IV, 1950, 267).

ПООБДРЯ́ПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обдряпати собі що-небудь (про багатьох), обдряпати багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПООБДУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Обдути багато чого-небудь, багатьох.

ПООБДУВА́ТИСЯ, а́ється, *док., розм.* Переївши зелені, обдутися (про худобу). *Вчора Соломія протурчала всі вуха, висловлюючи побоювання за своїх годованок, що вони, не дай боже, можуть пообдуватись, накинувшись на зелень...* (Добр., Тече річка.., 1961, 188).

ПООБДУ́РЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Обдурити багатьох.— *Повіялись мої грішники вон* [геть] *з хати, а я з хранцузом* [французом] *«ких, ких, ких, ких!»* — *аж лягаємо та сміємося, що пообдурювали народ* (Кв.-Осн., II, 1956, 245).

ПООБЕРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Обернути багато чого-небудь; обернути щось у багатьох місцях. *Хто ж це мені глечики пообертав?* (Сл. Гр.). *Я хочу переконатися, чи пообертали робітники ввесь покіс, як наказала я* (Коб., III, 1956, 50).

2. *рідко.* Те саме, що **пообгорта́ти.** *Пообертали* [опришки] *коням ноги онучами* (Хотк., II, 1966, 244).

ПООБЕРТА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Обернутися (про багатьох). *Молодиці й дівчата всі разом пообертались до дверей, неначе нагляділи якесь диво* (Н.-Лев., II, 1956, 44).

ПООБЖИВА́ТИ, а́смо, а́сте, *док., перех.* Обжити що-небудь (про кожного з багатьох).

ПООБЖИВА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Обжитися (про багатьох).

ПООБЖИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Обжати багато чого-небудь. *Пообжинали ті дерева округи* (Сл. Гр.).

2. *кого, розм.* Вижати все у багатьох.

ПООБЖИНА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док., розм.* Обжатися (про багатьох).

ПООБЖИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., вульг.* Обжерти багатьох.

ПООБЖИРА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док., вульг.* Обжертися (про багатьох). — *Пообжирались* [бандити] *самогону і всі бур'яни під тинами обблювали* (Стельмах, II, 1962, 181).

ПООБИРА́ТИ [1], а́ємо, а́сте, *док., перех.* Обрати собі кого-, що-небудь (про кожного з багатьох).

ПООБИРА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *док., перех.* Те саме, що **пооббира́ти.**

ПООБІ́ДАТИ, аю, аєш, *док., перех.* Док. до **обі́дати.** *Ну, як там було, пообідали* [сім'я Паума Дрота] *гарненько і наговорились* (Кв.-Осн., II, 1956, 55); *Пообідавши, Артем не виряджався. Навіть до роботи взявся* (Головко, II, 1957, 427); *Поснідали ми виноградом з хлібом, пообідали виноградом і пополуднували виноградом* (Н.-Лев., III, 1956, 266); *Пообідали сухий хліб з сіллю* (Мирний, I, 1949, 154).

ПООБІ́ДДЯ, я, *с., діал.* Пора дня після обіду. *Пообіддя було прегарне, лагідне.., поезією переткане, осіннє сонячне пообіддя* (Коб., I, 1956, 422).

ПООБІ́ДНІЙ, я, с. Який буває або відбувається після обіду. *Піп був власне у покою: В пообідньому настрою, Люльку ходячи курив* (Фр., XII, 1953, 32); *Тепло світило низьке пообіднє сонце* (Коз., Вісімсот.., 1953, 5); *Господаря застав* [Микола] *удома. Він тільки-но прокинувся після пообіднього сну і вмивався на порозі* (Гжицький, У світ.., 1960, 244).

ПООБІЙМА́ТИ *і* **ПООБНІМА́ТИ,** а́смо, а́сте, *док., перех.* Обняти кого-, що-небудь (про кожного з багатьох). *Не минуло багато часу, як вони вже п'яно хропіли, пообіймавши свої гвинтівки* (Гончар, II, 1959, 349).

ПООБІЙМА́ТИСЯ *і* **ПООБНІМА́ТИСЯ,** а́ємося, а́єтеся, *док.* Обнятися (про багатьох). *Од купи пообрізнювались кілька пар хлопців та дівчат і посідали оддалеки, пообнімавшись і розмовляючи* (Н.-Лев., I, 1956, 80); *Коли ж лягали діти спати, Пообіймавшись гаряче, В тривозі українська мати Схилялась руській на плече* (Бичко, Простота, 1963, 71).

ПООБІЦЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех., з інфін. або спол.* що *і без додатка.* Дати обіцянку кому-небудь зробити щось або дати що-небудь. *Пообіцяти одному, а дати другому — це не личить* (Мирний, V, 1955, 412); *Нарешті Катруся якось втихомирилася та й пообіцяла прийти на вечорниці* (Вибр., 1954, 135); *Вже кілька днів, як дідусь пообіцяв мені, що візь-*

ме з собою в ліс по тички (Томч., Готель.., 1960, 66); *Бенедикт пообіцяв двадцять гривень тому, хто знайде або викаже Людомира* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 124); // Запевнити когось у здійсненні чого-небудь; висловити передбачення про здійснення чогось. — *Від чого помер мій тато? — поцікавився Геннадій. — Зараз прояснитьcя! — пообіцяла жінка неприязно* (Вол., Місячне срібло, 1961, 119); — *А я, може, їх* [внуків] *і не дочекаюся. — Дочекаєшся! — пообіцяв батько* (Стельмах, II, 1962, 345); // Висловити погрозу. — *До командира веди, бо так гранатою і торохну,— пообіцяв Чумаченко* (Тют., Вир, 1964, 312); *Келембет спробував запитати його про стан здоров'я — Мехтодій Мехтодійович послав його к чорту й пообіцяв послати ще далі* (Ю. Янов., II, 1954, 102).

ПООБІЦЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док., розм.* Те саме, що **пообіця́ти.** *Настя та дві міщанки пообіцялися постачати їй сорочки* (Л. Янов., I, 1959, 277).

ПОО́БІЧ, *присл., рідко.* Те саме, що **оба́біч.** *Він* [хлопчик] *усе хлюпощеться* [в калюжі], *бродить та весело позирає пообіч* (Л. Янов., I, 1959, 409); *Пообіч рівних стежечок важко хилилися айстри* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 143).

ПООБ'ЇДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Об'їсти багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Такого мишей багато, що мабуть і вуха нам уночі пооб'їдають* (Сл. Гр.); *Гусінь пооб'їдала листя.*

2. *розм.* Об'їсти кого-небудь (про багатьох). *Чи ми вас пооб'їдали, чи ми вас пообпивали?* (Сл. Гр.).

ПООБ'ЇДА́ТИСЯ, а́смося, а́єтеся, *док.* Об'їстися (про багатьох). *Пооб'їдалися, аж із-за столу важко встати* (Сл. Гр.).

ПООБ'ЇЖДЖА́ТИ [1], а́ю, а́єш *і* **ПООБ'ЇЗДИ́ТИ,** їжджу́, їзди́ш, *док., перех.* Їздячи, побувати в багатьох місцях.

ПООБ'ЇЖДЖА́ТИ [2], а́ю, а́єш *і* **ПООБ'ЇЗДИ́ТИ,** їжджу́, їзди́ш, *док., перех.* Привчити ходити в запряжці або під сідлом кожного з багатьох (коней).

ПООБ'ЇЗДИ́ТИ [1] *див.* **пооб'їжджа́ти** [1].

ПООБ'ЇЗДИ́ТИ [2] *див.* **пооб'їжджа́ти** [2].

ПООБКИДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Обки́дати чим-небудь багато чогось, багатьох (кожне, кожного зокрема).

2. *розм.* Обшити по краях стібками багато чого-небудь. *Пообкидати хусточки.*

ПООБКЛАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Обкласти кого-, що-небудь чимсь (про кожного з багатьох); обкласти кого-, що-небудь багатьма предметами. *В селі стояв запах прілого моху, що ним дбайливі господарі пообкладали стіни хат* (Чорн., Потік.., 1956, 4); — *І на бісового батька все те тобі здалось? Бач, пообкладав себе.. книжками* (Н.-Лев., I, 1956, 402).

ПООБКЛАДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Обкластися чим-небудь (про кожного з багатьох); обкластися багатьма предметами.

ПООБКЛЕ́ЮВАТИ, ююю, ююш, *док., перех.* Обклеїти багато чого-небудь.

ПООБКОЛУ́ПУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пообколу́пувати.**

ПООБКОЛУ́ПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обколупати багато чого-небудь; обколупати щось у багатьох місцях. *Стіни пообколупували, долівку повибивали* (Сл. Гр.).

ПООБКОЛУ́ПУВАТИСЯ, ується, *док.* Обколупатися (про багато чого-небудь; про щось у багатьох місцях). *Фарба на дверцятах пообколупувалася.*

ПООБКО́ПУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пообко́пувати.** *Нарешті опинились* [Пекельник і Василь] *у старому яблуневому саду.. Майже кожна гілляка була підперта кілком, стовбури обмащені вапном, пообкопувані* (Гуц., З горіха.., 1967, 44); *Поїхали* [Данилка і панич] *вже по стовбовому шляху рівчаками пообкопуваному* (Стор., I, 1957, 108).

ПООБКО́ПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обкопати кругом багато чого-небудь, обкопати щось у багатьох місцях. *Пообкопувати дерева.*

ПООБКО́ПУВАТИСЯ, усмося, устеся, *док.* Обкопатися (про багатьох).

ПООБКО́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Обкосити багато чого-небудь. *Кругом їх* [вуликів] *пообкошує* [батько], *сухе пооббирає* (Барв., Опов.., 1902, 144).

2. *розм.* Скосити все у багатьох.

ПООБКО́ШУВАТИСЯ, усмося, устеся, *док., розм.* Обкоситися (про багатьох).

ПООБКРАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Обікрасти багатьох. *Він уже багато людей пообкрадав* (Сл. Гр.).

ПООБКРИ́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обкришити багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Смереки повсихали, галуззя їх пообкришував вітер* (Фр., V, 1951, 116).

ПООБКРО́ПЛЮВАТИ, юю, ююш, *док., перех. і неперех.* Обкропити багато чого-небудь, багатьох, у багатьох місцях. *Пообкроплювавши скрізь по полю, вернулись* [люди] *додому, аж ось стали хмарки збиратися...* (Кв.-Осн., II, 1956, 124).

ПООБКРУ́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пообкру́чувати.** *«Гостинці»* [цукерки] *ті барвистими папірцями пообкручувані* (Вишня, I, 1956, 50).

ПООБКРУ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обкрутити чим-небудь багато чогось (кожне зокрема). *Пообкручували* [чоловіки] *ноги ганчірками, взулись в постоли, пообмотували литки волоками й почіпляли торби на плечі* (Н.-Лев., IV, 1956, 315).

ПООБКРУ́ЧУВАТИСЯ, усмося, устеся, *док.* Обкрутитися чим-небудь (про багатьох — кожного зокрема). *Пообкручуватися шарфами.*

ПООБКУ́РЮВАТИ, юю, ююш, *док., перех.* Обкурити багатьох, багато чого-небудь (кожного, кожне зокрема).

ПООБКУ́РЮВАТИСЯ, юсмося, юстеся, *док., розм.* Обкуритися, витратити все куриво (про багатьох).

ПООБКУ́ТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обкутати чим-небудь багатьох, багато чогось (кожного, кожне зокрема). *Мороз великий, треба добре глечики пообкутувати, а то позамерзає молоко, поки донесу* (Сл. Гр.).

ПООБКУ́ТУВАТИСЯ, усмося, устеся, *док.* Обкутатися чим-небудь (про багатьох — кожного зокрема). *Чого ви так пообкутувалися? Мороз же невеликий* (Сл. Гр.).

ПООБКУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обкусати багато чого-небудь у багатьох місцях.

ПООБЛА́ЗИТИ [1], ить *і рідко* **ПООБЛІЗА́ТИ,** а́є, *док.* Облізти (про багато чого-небудь, у багатьох місцях). *Образи старі; фарби на них вже пооблазили; образи неначе зблякли* (Н.-Лев., II, 1956, 406); — *Шкура.. на руках та ногах пооблазила* (Хотк., I, 1966, 170).

ПООБЛА́ЗИТИ [2], а́жу, а́зиш, *док., перех.* Облазити багато чого-небудь.

ПООБЛА́МУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пооблáмувати** [1]; // **пооблáмувано,** *безос. присудк. сл. Вона зовсім близько бачить руки з товстими короткими пальцями, на яких і нігті пооблямувано* (Гончар, Тронка, 1963, 269).

ПООБЛА́МУВАТИ [1], ую, уєш, *док., перех.* Обламати багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Бач, як вишні хлопці пооблямували* (Сл. Гр.); *Як взяріс було восени кукурудза, пооблямують качани* (Вишня, II, 1956, 80).

ПООБЛА́МУВАТИ [2], ую, уєш *і* **ПООБЛО́МЛЮВАТИ,** юю, ююш, *док., перех.* Обломити багато чого-небудь.

ПООБЛÁМУВАТИСЯ [1], усться, *док.* Обламатися (про багато чого-небудь, у багатьох місцях).

ПООБЛÁМУВАТИСЯ [2], усться *і* **ПООБЛÓМЛЮВАТИСЯ,** юється, *док.* 1. Обломитися (про багато чого-небудь).

2. Упасти вниз, проломивши що-небудь своєю вагою; провалитися (про багатьох).

ПООБЛÁТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.. розм.* Облатати багатьох. *П'ятеро дітей, та все хлопці, усе на їх так і горить. Треба ж їх пооблатувати* (Сл. Гр.).

ПООБЛИВÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* Облити багато чого-небудь, багатьох, у багатьох місцях. *На сковородку* [сковорідку] *положили* [ласуни] *Десятків два карасиків живих. Сметанкою як слід пообливали І на жарку їх шкварить прийнялись* (Гл., Вибр., 1951, 113); *Гуртом сипнули школярі до класу.. Хтось штовхнув дівчинку з водою, що стояла тут же, і пообливав одежу* (Гр., І, 1963, 243).

ПООБЛИВÁТИСЯ, áємося, áєтеся, *док.* Облитися (про багатьох). *Пообливалися, аж тече з їх* [них] (Сл. Гр.).

ПООБЛИЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Облизати багато чого-небудь. *І ложки пооблизували, такий добрий кисіль* (Сл. Гр.).

ПООБЛИПÁТИ, áє, *док.* Облипнути (про багато чого-небудь; про щось у багатьох місцях). *Сорочки на їх* [них] *мокрісінькі, так і пооблипали* (Сл. Гр.).

ПООБЛІЗÁТИ *див.* **пооблáзити.**

ПООБЛІПЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Обліпити чим-небудь багато чогось.

2. *перен., розм.* Оточити, щільно обступити з усіх боків багато чого-небудь (про багатьох). *Підлітки пооблíплювали всі вікна, одпихають одне одного* (Кучер, Трудна любов, 1960, 156).

ПООБЛІТÁТИ, áє, *док., перех.* Облетіти, опасти з багатьох дерев, кущів і т. ін. (про цвіт, листя), у багатьох місцях.

ПООБЛÓМЛЮВАТИ *див.* **пооблáмувати** [2].

ПООБЛÓМЛЮВАТИСЯ *див.* **пооблáмуватися** [2].

ПООБЛУ́ПЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пооблу́плювати.**

ПООБЛУ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Облупити багато чого-небудь; облупити щось у багатьох місцях. — *Обережно! Стін не пооббивайте, .. глядіть, щоб ви не пооблуплювали* (Збан., Сеспель, 1961, 34).

ПООБЛУ́ПЛЮВАТИСЯ, юється, *док.* Облупитися (про багато чого-небудь; про щось у багатьох місцях).

ПООБЛЯГÁТИ, áємо, áєте, *док., перех.* Облягти, оточити багатьох, багато чого-небудь (про багатьох).

ПООБЛЯГÁТИСЯ, áємося, áєтеся, *док., розм.* Облягтися, полягати спати (про багатьох).

ПООБЛЯМÓВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Облямувати багато чого-небудь.

ПООБЛЯ́ПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обляпати багато чого-небудь, багатьох, у багатьох місцях. *Заходилися танцювати по грязі і нас пооблянували* (Сл. Гр.); *Діти.. починали кричати на Наталю: — Селючка обіда! .. Тікайте, а то всіх пооблянує* (Гр., І, 1963, 432).

ПООБЛЯ́ПУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Обляпатися (про багатьох).

ПООБМÁЗУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пообмáзувати.** *Хати зовсім не такі. Не пообмазувані, голі якісь* (Тесл., З книги життя, 1918, 121).

ПООБМÁЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обмазати чим-небудь багато чогось. *Батько було всяку гілочку перемацає, сухе пооблилює, пообмазує...* (Барв., Опов.., 1902, 54); *Замість печі поклали собі із каменюка биці, пообмазували їх глиною й пекли на них коржики* (Морд., І, 1958, 82); // Забруднити багато чого-небудь, багатьох, у багатьох місцях.

ПООБМÁЗУВАТИСЯ, усмося, уєтеся, *док.* Обмазатися чим-небудь (про багатьох). *Курортники пообмазувалися грязями;* // Забруднитися чим-небудь (про багатьох).

ПООБМАЛЬÓВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розмалювати багато чого-небудь; розмалювати щось у багатьох місцях. *Придавсь один чернець на малювання і пообмальовував не то церкву, та й саму ограду округи Братства* (Сл. Гр.).

ПООБМÁНЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Обманути багатьох (кожного зокрема). — *Та й перебрав же, вражий син, до гаспида грошей, і пообманював таки.. і ключника* [ключника], *і токового, і деяких прочих* [інших] *приказних* (Кв.-Осн., II, 1956, 244).

ПООБМÁЩУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обмастити чим-небудь багато чогось; // Забруднити багато чого-небудь, багатьох, у багатьох місцях.

ПООБМÁЩУВАТИСЯ, усмося, уєтеся, *док.* Обмаститися чим-небудь (про багатьох); // Забруднитися чим-небудь (про багатьох).

ПООБМЕРЗÁТИ, áс, áємо, áєте, *док.* 1. Обмерзнути (про багато чого-небудь). *Ого, як вуси пообмерзали* (Сл. Гр.).

2. *розм., рідко.* Дуже змерзнути, задубіти (про якусь кількість чого-небудь). [Ч у м а к:] *Мороз, братці мої, і хуга. А ти в картузі, Грицко! Вуха пообмерзають* (Мик., І, 1957, 282).

ПООБМИВÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* Обмити багато чого-небудь, багатьох. *Іван із сторожем повечеряли варениками з сметаною, забрали святих з горища, пообмивали і порозвішували їх знову в церкві* (Україна.., І, 1960, 152); [Г а п н а:] *Паски сама попекла.., хату пошпарувала й вибілила, дітвору пообшивала і пообмивала!..* (Кроп., II, 1958, 21); // Змити верхній шар чого-небудь з багатьох предметів. — *А чому ж хати чорні, не потинькувані? — Та то ж дощі пообмивали* (Шиян, Баланда 1957, 56).

ПООБМИВÁТИСЯ, áємося, áєтеся, *док.* Обмитися (про багатьох). *Пішли до ставка та пообмивалися* (Сл. Гр.).

ПООБМИНÁТИ [1], áю, áєш, *перех.* Обминути одного за одним багатьох, багато чого-небудь. *А ми так швиденько йдемо, —усіх людей пообминали* (Сл. Гр.).

ПООБМИНÁТИ [2], áю, áєш, *док., перех.* Обім'яти багато чого-небудь.

ПООБМИРÁТИ, áємо, áєте, *док.* Обмерти (про багатьох). *Заведе* [баба] *якої-небудь такої чудної казки, то діти аж боки рвуть регочуться або пообмирають і пір'я з рук повипускають з переляку* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 27).

ПООБМІНЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Обміняти багато чого-небудь.

ПООБМІНЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Обміняться чим-небудь (про багатьох).

ПООБМІРЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Обміряти багато чого-небудь.

ПООБМІТÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* Обмести багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Перш, то було затичу .. божник запашним зіллям, рушник із орлами повішу, щопеділі павутину пообмітаю* (Барв., Опов.., 1902, 278).

ПООБМОВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Обмовити багатьох.

ПООБМОКÁТИ, áємо, áєте, *док.* Обмокнути (про багатьох). *Ми пообмокали на дощі* (Сл. Гр.).

ПООБМОЛÓЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1.

Обмолотити багато чого-небудь (снопів, скирт і т. ін.).

2. *кого, розм.* Змолотити все у багатьох.

ПООБМО́ТУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пообмо́тувати.** *Під свитиною* [у Марка] *ватяна кацавейка, чоботи добрячими ганчірками пообмотувані* (Тют., Вир, 1964, 481).

ПООБМО́ТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обмотати багато чого-небудь (кожне зокрема). *Пообкручували* [чоловіки] *ноги ганчірками, взулись в постоли, пообмотували литки волоками й почіпляли торби на плечі* (Н.-Лев., IV, 1956, 315).

ПООБМО́ТУВАТИСЯ, усмося, уєтеся, *док.* Обмотатися чим-небудь (про кожного з багатьох).

ПООБМО́ЩУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обмостити чим-небудь багато чогось, багатьох — кожне, кожного зокрема.

ПООБМО́ЩУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Обмоститися чим-небудь (про кожного з багатьох).

ПООБМУРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обмурувати якусь кількість чого-небудь (кожне зокрема). *І двір, і сад пообмуровував* (Сл. Гр.).

ПООБНІМА́ТИ *див.* **пообійма́ти.**

ПООБНІМА́ТИСЯ *див.* **пообійма́тися.**

ПООБНО́СИТИ, о́шу, о́сиш, *док., перех.* 1. Обнести багатьох.

2. *розм.* Забрати. зірвавши багато чого-небудь (плодів, овочів і т. ін.) не за один раз. *Генеральша ніколи не іла овощей* [овочів] *з свого молодого садка; він усе пообносить, усе викраде* (Мирний, II, 1954, 113); *В своїх листах ні він, ні Єпташка нічого не згадували про те, як вони пообносили в селянських садках сливи* (Мик., II, 1957, 555); // Поламати багато чого-небудь. — *У тебе, всі бачать, що москалі тини пообносили!..* (Мирний, I, 1954, 77).

ПООБНО́ШУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док., розм.* Обноситися (про багатьох). *Хлопці пообношувалися.*

ПООБНЮХУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обнюхати багато чого-небудь, багатьох.

ПООБПАДА́ТИ, а́є, *док.* Те саме, що **поопада́ти.** *Із льоду бурульки, що, знай, кругом бряжчали, Уже зовсім пообпадали* (Греб., I, 1957, 71); *Вона* [землянка] *справді була поганенька: шпаруни пообпадали, хворостяна покрівля .. погнулась усередину* (Гр., I, 1963, 374).

ПООБПА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Обпалити багато чого-небудь; обпалити щось у багатьох місцях.

2. Зробити засмаглими багатьох. *Спека та польові гарячі вітри пообпалювали дівчат, стали вони аж чорні* (Гончар, Людина.., 1960, 166).

ПООБПА́ЛЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* 1. Обпалитися (про багато чого-небудь; про щось у багатьох місцях).

2. Стати засмаглими (про багатьох). *Вихудли* [чумаки], *пообпалювались на тих степових вітрах, не бувавши в хаті від самої весни* (Барв., Опов.., 1902, 150); *За півдня пообпалювались косарі, спини та груди їм пашіли свіжим загаром* (Гончар, Таврія, 1952, 219).

ПООБПА́РЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Те саме, що **пообшпа́рювати.**

ПООБПА́РЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Те саме, що **пообшпа́рюватися.**

ПООБПИВА́ТИ, а́ємо, а́сте, *док., перех., розм.* Обпити кого-небудь (про багатьох). *Чи ми вас пооб'їдали, чи ми вас пообпивали?* (Сл. Гр.).

ПООБПИВА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док., розм.* Обпитися (про багатьох). — *Чи подуріли вони* [Матюха й Огирівна] *тут? Чи самогону пообпивалися?* (Головко, II, 1957, 13).

ПООБПИ́ЛЮВАТИ [1], юю, юєш, *док., перех., спец.* Обпилити багато чого-небудь. *Пообпилювати плантації.*

ПООБПИ́ЛЮВАТИ [2], юю, юєш, *док., перех.* Обпляти багато чого-небудь. *Батько було всяку гілочку перемацає, сухе пообпилює, пообмазує...* (Барв., Опов... 1902, 54).

ПООБПИРА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док., перех.* Оперти багато чого-небудь.

ПООБПИРА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *док., перех.* Випрати все у багатьох.

ПООБПИРА́ТИСЯ, а́ємося, а́стеся, *док.* Обпертися (про багатьох). *Понадівали* [нащадки пана Городнецького] *на носи сині окуляри і пообпиралися на мережані ковіньки* (Тют., Вир, 1964, 406); *Майдан увесь захряс народом. Передні пообпирались на ціпки, стоять, як мур* (Мик., I, 1957, 59).

ПООБПИ́СУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обписати багато чого-небудь. *Єсть такі* [люди], *що хрестами все пообписує: і ночви, і двері, і корито, що свиней годує, і помийницю* (Барв., Опов.., 1902, 428).

ПООБНИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Обнекти багато чого-небудь.

ПООБНИКА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Обнектися (про багатьох).

ПООБПЛІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Обплести багато чого-небудь (кожне зокрема); обплести що-небудь (про багато чогось). *Дуб уже вмер, засох.. Тільки молоді дубки ще пускали буйне галуззя, яке пообплітало увесь завал* (Загреб., Європа 45, 1959, 49).

ПООБПОЛІ́СКУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обполоскати багато чого-небудь.

ПООБПОЛІ́СКУВАТИСЯ, усмося, устеся, *док.* Обполоскатися (про багатьох). *Тільки вскочили в воду, пообполіскувалися та й назад* (Сл. Гр.).

ПООБПЛУ́ТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обплутати багато чого-небудь (кожне зокрема).

ПООБПО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Обполоти багато чого-небудь. *Малину вже пообполювала* (Сл. Гр.).

ПООБПО́ЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Обпоїти багатьох.

ПООБПУХА́ТИ, а́смо, а́сте, *док., рідко.* Те саме, що **поопуха́ти.** *Геть позеленіли* [діти] *вже, пообпухали. їсти, мабуть, дуже хочуть* (Мик., II, 1957, 316).

ПООБРИ́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пообрива́ти.**

2. *у знач. прикм.* Який обірвався (про багато чого-небудь; про щось у багатьох місцях). *Двір був облуплений, ринви пообривані* (Кобр., Вибр., 1954, 120); *Лукеря в розірваній сорочці гарцювала біля ткацького верстата і плуталася в пообриваній пряжі* (Чорн., Потік.., 1956, 308).

ПООБРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Зірвати все у багатьох місцях. *Вишні вже пообривали, а сливи ще й не починали* (Сл. Гр.).

2. Відірвати багато чого-небудь. *Нашим парубкам пики порозбивають* [козаки], *оселедці пообривають, всі вечорниці розженуть...* (Стор., I, 1957, 101).

◇ **Пообрива́ти ву́ха** — те саме, що **Обірва́ти чу́ба** (**ву́ха, чупри́ну** *і т. ін.*) (багатьом) *(див.* **обрива́ти**). — *Прийшли, вчіться, грайтеся, а ні, то я вам усім вуха пообриваю* (Юхвід, Оля, 1959, 235).

3. *розм.* Переобтяжуючи, дуже натрудити (руки). — *Руки пообриваєш, носячи! Нема того, щоб хурку найняти; як на того коня валять — носи!* (Мирний, III, 1954, 152).

ПООБРИВА́ТИСЯ, а́ться, а́ємося, а́стеся, *док.* 1. Обірватися (про багато чого-небудь; про щось у багатьох місцях). *Нитки, котрими вони* [листки у зошитах]

були позшивані, вже пообривались і теліпались (Н.-Лев., I, 1956, 375); *Пообривалась пряжа.*

2. *розм.* Зносити до непридатності одяг (про багатьох). [Катря:] *Візьму Тарасову сорочку і зашию.. Бо хлопець обірвався..* [Дівчата:] *Справді. Хлопці всі пообривалися* (Мик., I, 1957, 156).

ПООБРІЗУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пообрізувати.** *Соняшники давно пообрізувані. Стирчить саме руде бадилля* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 327); *Всі міжряддя двічі розпушені, пасинки — пообрізувані* (Рад. Укр., 27.VII 1961, 2).

ПООБРІЗУВАТИ, ую, усш. *док., перех.* Обрізати багато чого-небудь. *Рубка радиста: де були жмуття проводів — одні корінці стирчать, хтось пообрізував чепурно* (Гончар, Тронка, 1963, 239).

ПООБРОБЛЮВАТИ *див.* **пообробля́ти**[1].

ПООБРОБЛЯ́ТИ[1], я́ю, я́єш *і рідко* **ПООБРО́БЛЮВАТИ**, юю, юєш, *док., перех.* Обробити багато чого-небудь. *Пообробляти деталі.*

ПООБРОБЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех., евф.* Забруднити нечистотами, екскрементами багато чого-небудь.

ПООБРОБЛЯ́ТИСЯ[1], я́ємося, я́стеся, *док., розм.* Закінчити роботи (про багатьох). *Уже люди в полі пооброблялися* (Сл. Гр.).

ПООБРОБЛЯ́ТИСЯ[2], я́ємося, я́стеся, *док., евф.* Забруднитися нечистотами, екскрементами (про багатьох).

ПООБРОСТА́ТИ, а́є, а́ємо, а́сте, *док., чим.* 1. Обрости рослинністю (про багато чого-небудь; про щось у багатьох місцях). *Гори лісом пообростали* (Сл. Гр.); *Сливи і вишні.. пообростали грибками, порічки і малина сплелися в непролазні хащі* (Мушк., День.., 1967, 52); *Стріха.. попрогнивала і мохом пообростала: треба заладнати* (Барв., Опов.., 1902, 14); // *розм.* Зарости бородою, волоссям (про багатьох).

2. Покритися шаром чого-небудь внаслідок відкладання або наростання його на поверхні (про багато чого-небудь).

◇ **Пообростáти жи́ром (жирко́м, са́лом)** — те саме, що **Обрости́ жи́ром (жирко́м, са́лом)** (про багатьох) (*див.* **обростáти**).

3. *перен., розм., чим.* Придбавши, нагромадивши що-небудь, збагатитися (про багатьох). *Пообростали вони землькою, маєтками.*

ПООБРУ́БЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех., крав.* Обрубити багато чого-небудь. *Пообрублювати хусточки.*

ПООБРУ́БУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Рубаючи, відокремити якусь кількість чого-небудь (кожне зокрема). *І на доброму дереі, бува, наростає Пагоння вовче, лихе — геть пообрубуй його!* (Зеров, Вибр., 1966, 381); *— Найду! Руки пообрубую, а знайду, хто він...* (Кучер, Прощай.., 1957, 419).

2. Обрубати кругом, з усіх боків багато чого-небудь. *Їх* [верби] *восени пообрубували і тепер з їх чучматих голів виростали нові тонкі паростки* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 25).

ПООБСА́ДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пообса́джувати.** *Городи скрізь пообсаджувані понад Россю високими вербами* (Н.-Лев., I, 1956, 52).

ПООБСА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., чим.* Обсадити чим-небудь багато чогось. *Пообсаджувати грядки кукурудзою.*

ПООБСА́ПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обсапати багато чого-небудь. *Як гарно пообсапуєш картоплю, то більша вродить* (Сл. Гр.).

ПООБСИПА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Обсипати чим-небудь сипким багато чогось, багатьох.

2. *безос., розм.* Покрити висипом шкіру багатьох.

ПООБСИПА́ТИСЯ, а́ється, *док.* 1. Поколовшись, відпасти дрібними частками (про багато чого-небудь, у багатьох місцях). *Дощ пооббивав стіни і жовта глина всюди покололась та пообсипалась* (Коцюб., I, 1955, 43); // Зруйнуватися, опавши дрібними частками (про багато чого-небудь). *І тут видко ще окони і розкати; декотрі прибережні, підмитії Чортомликом, пообсипались* (Стор., I, 1957, 253); *Мармурові скрині над значними покійниками, з пишними арабськими написами.., пообсипались та завалились від часу* (Коцюб., II, 1955, 121).

2. Те саме, що **поопада́ти.** *Цвіт з дерев уже пообсипався де-не-де.*

ПООБСИХА́ТИ, а́є, а́ємо, а́сте, *док.* Обсохнути (про багатьох, багато чого-небудь).

ПООБСІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Обсіяти багато чого-небудь.

ПООБСІВА́ТИСЯ, а́ємося, а́стеся, *док., розм.* Закінчити сівбу (про багатьох). *За годинки люди пообсівалися* (Сл. Гр.); *Жінки покопали огороди, пообсівались люди яриною... а дощу нема* (Кв.-Осн., II, 1956, 123).

ПООБСІДА́ТИ, а́ємо, а́сте, *док., перех.* 1. Сівши, оточити кого-, що-небудь (про багатьох). *Пообсідали кругом його жінка, батько й мати* (Сл. Гр.).

2. Посідавши, зайняти поверхню багатьох предметів. *Мухи роями пообсідали чорні стіни* (Коцюб., I, 1955, 64).

ПООБСКУ́БУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пообску́бувати.**

ПООБСКУ́БУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обскубти багато чого-небудь.

ПООБСМА́ЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пообсма́лювати**; // *у знач. прикм. Авто з шаленою швидкістю пронеслося.. мимо спаленого, зруйнованого селища за лісом. Тільки де-не-де попід лісом ще стояли вцілілі, пообсмалювані хати* (Ле, Клен. лист, 1960, 146); *Біля полудня лиш чорна купа згарища жевріла ще з-за жовтих і пообсмалюваних дерев* (Козл., Пов. і опов., 1949, 165).

ПООБСМА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Обсмалити що-небудь (про багатьох); обсмалити багато чогось. *Їхні дворища.. згоріли за якусь годину. Чоловічки пообсмалювали голови й шукали наглої смерті в полум'ї свого господарства* (Ю. Янов., I, 1954, 279).

ПООБСМА́ЛЮВАТИСЯ, юється, юємося, юєтеся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Обсмалитися (про багато чого-небудь).

2. Одержати опіки (про багатьох).

ПООБСМИКА́ТИ *див.* **пообсми́кувати.**

ПООБСМИ́КУВАТИ, ую, уєш *і* **ПООБСМИКА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Обсмикати багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Пообсмикуйте нам сорочки, щоб рівно було* (Сл. Гр.).

2. Витягти або вирвати бага́то чого-небудь, у багатьох місцях. *Найкалорійнішими кормами* [для великої рогатої худоби] *навесні була «стріха».— Уже, сусідонько, й стріху пообсмикали!* (Вишня, I, 1956, 16).

ПООБСМО́КТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обсмоктати багато чого-небудь. — *Та що ж то за обід мудрий був! чого то там не було? Аж пальці пообсмоктував* (Кв.-Осн., II, 1956, 245).

ПООБСМО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Обсмолити багато чого-небудь.

ПООБСНО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обснувати багато чого-небудь; обснувати що-небудь у багатьох місцях. *Пауки* [павуки] *глечики на тину пообсновували, а бодня розсохлась, і в неї скидали старе рамтя* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 30); *Паліталося по світі, Натомилось павутиння — Почіплялося на вітті,*

Пообсновувало тиння... (Вирган, В розн. літа, 1959, 115).

ПООБСТРУ́ГУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* Обстругати багато чого-небудь.

ПООБСУ́ШУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* Обсушити багато чого-небудь.

ПООБСУ́ШУВАТИСЯ, ується, ується, *док.* Обсушитися (про багатьох).

ПООБТИ́КАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пообтика́ти.** *Грядки пообтикані кілочками.*

ПООБТИКА́ТИ, а́ю, а́єш. *док., перех.* Обтикати кругом багато чого-небудь; обтикати щось у багатьох місцях. *Я пообтикав добре купу четинням, позабивав шпари, закурив люльку та й лежу собі під яличкою* (Фр., I, 1955, 54); *Ядвіга знайшла шматок вати, й обидві панни пообтикали кругом замок і забили дірочку* (Н.-Лев., II, 1956, 73); *Пообтикати грядки кілочками.*

ПООБТИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Обтяти багато чого-небудь. — *Пообтинай нігті свої й дай мені* (Н.-Лев., IV, 1956, 235).

2. Відрізати повністю багато чого-небудь. *Він тямив уже, як ліпше підрубати дерево, як пообтинати суччя на нім* (Літ. Укр., 29.III 1968, 4).

ПООБТИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Обтерти багато чого-небудь, багатьох. *Пообтирай чоботи* (Сл. Гр.); — *Ви б їй* [хворій] *сорочку переміняли та подушки пообтирали* (Л. Янов., I, 1959, 57).

◇ **Пообтира́ти спи́нами сті́ни** — те саме, що **Обтира́ти спи́ною (спи́нами) сті́ни (кре́йду)** (якийсь час) (про багатьох) (*див.* **обтира́ти**). *Ще трохи — всі рушать до клубу.., пообтирають спинами стіни і розбредуться по колодках* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 86).

ПООБТИРА́ТИСЯ, а́ємося, а́стеся, *док.* 1. Обтертися (про багатьох).

2. *тільки 3 ос.* Стертися, зійти з поверхні; облізти (про багато чого-небудь). *Сірники, попсовані в грозу, хоч і підсохли на сонці, але головки в них пообтиралися, коробка облізла* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 77).

ПООБТІ́СУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пообті́сувати:** // *у знач. прикм.* — *Що се ви робите? — спитав боярин майстрів. — Згадай, коли мудрий! — відповіли ті з насмішкою, збиваючи пообтісуване дерево докупи* (Фр., VI, 1951, 108).

ПООБТІ́СУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* Обтесати багато чого-небудь. *Оці ось дубки пообтісуйте попереду* (Сл. Гр.).

ПООБТО́ВКУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* 1. Обтовкти багато чого-небудь.

2. *розм.* Те саме, що **пооббива́ти** 1. *Поки перетовкли просо, то дід аж шкуру на колінах пообтовкував* (Україна.., I, 1960, 316).

ПООБТО́ПТУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* 1. Утоптати землю, сніг і т. ін. навколо багатьох предметів. *Пообтоптувати сніг навколо дерев.*

2. *розм.* Зносити, стоптати взуття (про багатьох); // Натрудити ноги (про багатьох). *Пообтоптували ноги,— Бігають, підганяють* (Еллан, I, 1958, 142).

ПООБТО́ЧУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* Обточити багато чого-небудь.

ПООБТРІ́ПУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* Обтріпати багато чого-небудь.

ПООБТРІ́ПУВАТИСЯ [1], ується, ується, *док.* Обтріпатися (про багатьох).

ПООБТРІ́ПУВАТИСЯ [2], ується, *док.* Зноситися, обшарпатися (про багато чого-небудь). *Німецькі паперові бинти, хоч як їх ховав під плащем Скиба, набрякли від крові й дощу, пообтріпувалися за час переходу, і вже треба було їх замінити новими* (Загреб., Європа 45, 1959, 426).

ПООБТРУ́ШУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* 1. Обтрусити багато чого-небудь.

2. *розм.* Обсипати чим-небудь поверхню багатьох предметів.

ПООБТРУ́ШУВАТИСЯ, ується, ується, *док.* Обтруситися (про багатьох).

ПООБТЯГА́ТИ, а́ю, а́єш і **ПООБТЯ́ГУВАТИ,** ую, ує, *док., перех.* Обтягнути чим-небудь багато чогось (кожне зокрема). *Треба буде драбини новим луб'ям пообтягати* (Фр., I, 1955, 52); *Ось дивани із пружинами, І трава шелестить морська, Їх коричневим дерматином Пообтягувала рука* (Забашта, Нові береги, 1950, 22).

ПООБТЯ́ГУВАТИ *див.* **пообтяга́ти.**

ПООБХО́ДИТИ, джу, диш, *док., перех., розм., рідко.* Обійти, упорати багатьох. *Пізнім вечором, як Максим пообходив корову та коні та подоїв вівці, увійшов до хати* (Стеф., I, 1949, 207).

ПООБЧИЩА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Обчистити багато чого-небудь. — *Звари мені трос ясць, ..пообчищай і принеси* (Україна.., I, 1960, 76).

ПООБЧІ́ПЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пообчі́плювати.**

ПООБЧІ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Обчіплятичим-небудь багато чого-небудь, багатьох.

ПООБЧІ́ПЛЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Обчіплятися чим-небудь (про багатьох).

ПООБЧО́ВГУВАТИ, ую, ує, *док., перех., розм.* Обчовгати багато чого-небудь; обчовгати що-небудь у багатьох місцях. — *Всі стіни вже он плечима пообчовгували* [чоловіки], *чобітьми пооббивали, як на вокзалі* (Гончар, II, 1959, 176).

ПООБША́РПУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* 1. Обшарпати багато чого-небудь.

2. Обірвати багато чого-небудь. *Намуляв* [Петько] *здоровенного пухиря та стер шкіру.. Через те й горбиться він і дивиться злісно і через те, мабуть, і гудзики пообшарпував* (Трубл., I, 1955, 62).

ПООБША́РПУВАТИСЯ, ується, ується, *док.* 1. Обшарпатися від довгого користування (про багато чого-небудь).

2. Зносити на собі одяг; обірватися (про багатьох).

ПООБШИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пообшива́ти.** *Повбирані в червону й синю одежу, пообшивану сріблом, в широких синіх шараварах з червоними смугами, було стоять козаки, як вкопані* (Н.-Лев., I, 1956, 130).

ПООБШИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Обшити чим-небудь багато чогось. *У сорочках усі груди повишивала* [Галя], *квітками унизала; каптани пообшивала шнурками* (Мирний, I, 1949, 360).

2. *розм.* Пошити все необхідне багатьом. [Г а н н а:] *Хату пошпарувала і вибілила, дітвору пообшивала і пообмивала!..* (Кроп., II, 1958, 21).

ПООБШИВА́ТИСЯ, а́ємося, а́тесся, *док., розм.* Пошити для себе все необхідне (про багатьох).

ПООБШКРЯ́БУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* Обшкребти багато чого-небудь, у багатьох місцях. — *Он зосталось тіста на руках на цілий хліб. Пообшкрябуй ножем тісто в діжу та порайся коло печі* (Н.-Лев., II, 1956, 324).

ПООБШМАРО́ВУВАТИ, ую, ує, *док., перех., розм.* Обшмарувати багато чого-небудь, багатьох.

ПООБШМАРО́ВУВАТИСЯ, ується, ується, *док., розм.* Обшмаруватися (про багатьох).

ПООБШМО́РГУВАТИ, ую, ує, *док., перех., розм.* 1. Обшморгати багато чого-небудь.

2. *розм.* Обдерти шкіру об що-небудь у багатьох місцях. — *І не сіпайтесь, паночку: боки об мур пообшморгуєте* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 347).

ПООБШПА́РЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Обшпарити багатьох, багато чого-небудь.

ПООБШПА́РЮВАТИСЯ, юється, юємося, юєтеся, *док.* Обшпаритися (про багатьох, багато чого-небудь).

ПООБШУ́КУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Обшукати багато чого-небудь, багатьох. — *Ми ще хати пообшукуємо, чи не поховалися де* [фашисти] (Ів., Таємниця, 1959, 69).

ПООБЩИ́ПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Общипати багато чого-небудь, у багатьох місцях. *О, тут гущина яка, сонця не пускає, треба трохи пообщипувати листя!..* (Коцюб., I, 1955, 190).

ПООГИНА́ТИСЯ, а́ємося, а́теся, *док., розм.* Огинатися якийсь час. *Мабуть, сьогодні й діло буде. Вдень, то ще хто знає, чи зважаться всі, може, й погинаються ще, а що надвечір, то напевне* (Головко, II, 1957, 335).

ПООГЛЯДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Оглянути багато чого-небудь, багатьох.

ПООГОРО́ДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поогоро́джувати.**

ПООГОРО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Те саме, що **пообгоро́джувати.**

ПООГОРО́ДЖУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Те саме, що **пообгоро́джуватися.**

ПООДА́ЛІК, *присл., рідко.* Те саме, що **поо́даль.** *Трохи поодалік від берега, загойдані хвилями, дрімають табинцем чайки* (Логв., Давні рани, 1961, 74).

ПОО́ДАЛЬ, *присл.* На деякій відстані від кого-, чого-небудь; осторонь від когось, чогось. *З дзвіниці виходять дівчата..; за дівчатами поодаль ідуть пишаючись парубки* (Крон., II, 1958, 7); — *Бережись, дядьку, чого став* — *крикнув чийсь різкий голос. Никапор одсахнувся і став поодаль* (Мик., II, 1957, 95); *Випрану сорочку* [пейлонову] *краще сушити на плічках, поодаль від джерела тепла* (Веч. Київ, 2.III 1966, 4).

ПООДБ... *див.* **повідб...;** *напр.:* **поодбива́ти, поодбира́ти** *і т. ін. див.* **повідбива́ти, повідбира́ти** *і т. ін.*

ПООДВ... *див.* **повідв...;** *напр.:* **поодверта́ти, поодво́дити** *і т. ін. див.* **повідверта́ти, повідво́дити** *і т. ін.*

ПООДГ... *див.* **повідг...;** *напр.:* **поодга́дувати, поодганя́ти** *і т. ін. див.* **повідга́дувати, повідганя́ти** *і т. ін.*

ПООДД... *див.* **повідд...;** *напр.:* **пооддава́ти, поодди́рати** *і т. ін. див.* **повіддава́ти, повіддира́ти** *і т. ін.*

ПООДЕ́РЖУВАТИ, усмо, усте, *док., перех.* Одержати що-небудь (про багатьох).

ПООДЖ... *див.* **повідж...;** *напр.:* **пооджима́ти, пооджипа́ти** *і т. ін. див.* **повіджима́ти, повіджипа́ти** *і т. ін.*

ПООДИНО́КИЙ, а, е. 1. *тільки мн.* Які розміщені або зустрічаються рідко. *Стежкою, поміж поодиноких очеретин, ішов з великим чемоданом довговидий хлопець* (Мушк., Серце.., 1962, 54); *З двору повіяло свіжим вітром, залітали, наче заблукавши, поодинокі сніжинки* (Гур., Життя, 1954, 48); *Міський парк. Ще підмітають алеї, але є вже і поодинокі перехожі* (Головко, I, 1957, 477); // Які бувають у невеликій кількості; рідкісні. *Мене змучило й невдоволило ще (з винятком поодиноких хвилин) моє дотеперішнє життя* (Коб., III, 1956, 9); *Я відчув душевну вдячність дисертантові за його чуйність, так би мовити, і до поодиноких, ніби й забутих рослин* (Ле, Право.., 1957, 7).

2. *тільки мн.* Ізольовані від інших, позбавлені зв'язку з іншими; розрізнені, окремі. *Дарка бачить, як нерухомі очі Оріховської просвердлюють кожний гурток, а вуха, здається, видовжуються, щоб схопити нитки розмов поодиноких гуртків і зв'язати їх в один вузол* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 107); *Їхні* [козаків] *нагаї розірвали ще нетривкі нині єдності поміж селянами. А поодинокі виступи були легко придушені місцевою поліцією* (Стельмах, I, 1962, 502); // Які виділяються, вирізняються, не зливаються з іншими в щось ціле. *На розі строчив кулемет, зринали поодинокі постріли* (Десняк, Деспу.., 1949, 525); — *Так і веди нас на панів..* — *На Каффу!!!* — *надсаджувалися поодинокі голоси* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 475); // Деякі з-поміж інших (вибірково). — *Тільки поодиноким з нас щастило потрапити з путівками комсомолу і комнезаму до робітфаків* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 24); *Наприкінці цього періоду* [від 4 до 6 років включно] *у дітей з'являються поодинокі абстрактні поняття* (Шк. гігієна, 1954, 53).

3. Який є тільки одним. *Стрілянина поступово стихала, озивався ще тільки якийсь поодинокий кулемет* (Голов., Тополя.., 1965, 350); // Не типовий, випадковий, винятковий. *Повстання рабів у Криму не було поодиноким* (Іст. СРСР, I, 1956, 19); *Більшість дослідників, особливо останнього часу, одностайно підкреслюють патріотизм «Слова о полку Ігоревім». Щодо цього, «Слово» є не поодиноким явищем староруського письменства* (Рад. літ-во, 1, 1962, 67); // Окремо взятий, відособлений. *Не чутно виразно ні одного слова, не розбереш поодинокої розмови — все гуде, гукає, лящить, верещить* (Мирний, III, 1954, 263); *Він* [П. Саксаганський] *умів в поодинокому, буденному факті побачити значне і святкове* (Мартич, Повість про нар. артиста, 1954, 294).

ПООДИНО́КІСТЬ, кості, *ж.* Абстр. ім. до **поодино́кий** 3.

ПООДИНО́КО. Присл. до **поодино́кий.** *Глянула* [дівчина] *униз, звідки сунули* [солдати] *вже не поодиноко, а цілими гуртами* (Вас., II, 1959, 41); — *За наших часів не можна жити поодиноко, як билина в полі* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 201).

ПООДИ́НЦІ, *присл.* 1. На певній відстані один від одного, рідко. *Вищі від усіх дерев стояли тут сосни, часом густо, часом поодинці, з голими, жовтими, як віск, стовбурами* (Скл., Святослав, 1959, 14); *Хати, мов ластівчані гнізда, тулилися по узбережжю то купками, то поодинці* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 14); // Один за одним по черзі. *Незаможники виходили* [з сільбуду] *поодинці — один по одному — і мовчки облягали Химочку з усіх боків* (Епік, Тв., 1958, 105).

2. Окремо один від одного, не разом. — *Кожному поодинці важко чогось домагатися, то треба гуртом* (Гр., II, 1963, 355); *Як веселкові кольори, що цвітуть, вигравають поодинці і всі разом,— так піднесені нечуваним екстазом всі республіки вперед у нас ідуть* (Тич., I, 1957, 275); *Плоди найцінніших порід бажано зберігати загорнутими поодинці в папір* (Колг. Укр., 8, 1956, 39).

3. Тільки сам по собі, без інших. *Поодинці робітник є зовсім безсилий перед капіталом, машина загрожує задушити його* (Ленін, 2, 1969, 88); *Ніхто з аулу не наважувався ходити до лісу поодинці* (Тулуб, В степу.., 1964, 116).

ПООД'Ї... *див.* **повід'ї...;** *напр.:* **поод'їда́ти** *див.* **повід'їда́ти.**

ПООДК... *див.* **повідк...;** *напр.:* **поодкида́ти, поодклада́ти** *і т. ін. див.* **повідкида́ти, повідклада́ти** *і т. ін.*

ПООДЛ... *див.* **повідл...;** *напр.:* **поодла́мувати, поодліта́ти** *і т. ін. див.* **повідла́мувати, повідліта́ти** *і т. ін.*

ПООДМ... *див.* **повідм...;** *напр.:* **поодмага́тися, поодмерза́ти** *і т. ін. див.* **повідмага́тися, повідмерза́ти** *і т. ін.*

ПООДН... *див.* **повідн...;** *напр.:* **пооднахо́дити, пооднима́ти** *і т. ін. див.* **повіднахо́дити, повіднима́ти** *і т. ін.*

ПООДП... *див.* **повідп...;** *напр.:* **поодпада́ти, поодписувати** *і т. ін. див.* **повідпада́ти, повідписувати** *і т. ін.*

ПООДР... *див.* **повідр...** *(крім слова, розробленого на*

поодр...); *напр.:* **поодрива́ти, поодрі́зувати** *і т. ін. див.* **повідрива́ти, повідрі́зувати** *і т. ін.*

ПООДРУ́ЖУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Одружитися (про багатьох). *От і поодружувалися царенки: старший узяв царівну, середульший — князівну, а Іван-царенко — зелену жабу з болота* (Укр., казки, 1951, 172); *Колишні її подруги вже встигли поодружуватися і мали свої сім'ї* (Чорн., Потік.., 1956, 81).

ПООДС... *див.* **повідс...**; *напр.:* **поодсила́ти, поодсиха́ти** *і т. ін. див.* **повідсила́ти, повідсиха́ти** *і т. ін.*

ПООДТ... *див.* **повідт...**; *напр.:* **поодтава́ти, поодтина́ти** *і т. ін. див.* **повідтава́ти, повідтина́ти** *і т.ін.*

ПООДУ́ЖУВАТИ, усмо, усте, *док.* Одужати (про багатьох).

ПООДУ́РЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Те саме, що **пообду́рювати.** *Піде до дітей і поодурює: у кого карбованця візьме, у кого коповика* (Барв., Опов.., 1902, 292).

ПООДХ... *див.* **повідх...**; *напр.:* **поодхиля́ти, поодхо́дити** *див.* **повідхиля́ти, повідхо́дити.**

ПООДЦ... *див.* **повідц...**; *напр.:* **поодцвіта́ти, поодці́джувати** *і т. ін. див.* **повідцвіта́ти, повідці́джувати** *і т. ін.*

ПООДЧ... *див.* **повідч...**; *напр.:* **поодчиня́ти, поодчі́плювати** *і т. ін. див.* **повідчиня́ти, повідчі́плювати** *і т. ін.*

ПООДШ... *див.* **повідш...**; *напр.:* **поодшу́кувати** *див.* **повідшу́кувати.**

ПООДЯГА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док., перех.* Одягти що-небудь (про багатьох), одягти багатьох. *Молодички теж сховали Ті, що мазали, щітки І нові поодягали І запаски, й сорочки* (Щог., Поезії, 1958, 245); *Аж на вулиці хлопи поодягали шапки і позастібали кожухи* (Кол., Терен.., 1959, 171); ***Образно.** *Котляревський наш на лірі Поодягав печалі в сміх, Переспівав у думи щирі Надії прадідів моїх* (Нагн., Пісня.., 1949, 18).

ПООДЯГА́ТИСЯ, а́ємося, а́стеся, *док.* Одягтися (про багатьох). *Віталій і Тоня, поодягавшись, примовклі, внутрішньо напружені, йшли вже понад бортом судна* (Гончар, Тронка, 1963, 236).

ПООЖЕ́НЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Оженити багатьох.

ПООЖЕ́НЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Оженитися (про багатьох).

ПООЖИВА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте, *док.* 1. Ожити (про багатьох). — *Я промовлю одне слово, і люди в місті вимруть в одну годину; скажу друге слово, і вони пооживають!* (Н.-Лев., IV, 1956, 269).

2. *перен.* З'явитися знову, виявитися з новою силою (про думки, почуття і т. ін.); відродитися.

3. Стати здоровішими, сильнішими (про багатьох). *Коні після зими пооживали, їх пасли вночі, бо вдень не напасалися — дошкуляли мухи* (Руд., Остання шабля, 1959, 393).

4. Стати жвавішими, бадьорішими, веселішими (про багатьох). *Знов розляглась пісня. Пооживали панни* (Н.-Лев., I, 1956, 141).

5. Сповнитись життям, рухом, діяльністю (про багато чого-небудь).

ПООЖИВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Оживити багатьох.

ПООЗДО́БЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Оздобити багато чого-небудь.

ПООЗУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Те саме, що **повзува́ти.**

ПООЗУВА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Те саме, що **повзува́тися.**

ПОО́ЙКАТИ, аю, аєш, *док.* Ойкати якийсь час. *Я розповів бабусі про чайку. Вона пооxкала, поойкала, полаяла того шибеника Робінзона* (Збан., Мор. чайка, 1959, 32).

ПООКЛЯКА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* Оклякнути, задубіти (про багатьох).

ПООКРЕ́МО, *присл., рідко.* Кожний окремо, нарізно. *Тільки спільне порозуміння.. може в кождій громаді поокремо зміцнити свобідні порядки громадські* (Фр., VI, 1951, 37); *Чи війна чи інше щось стало на перепоні, так і не зійшлися* [Лукія і Дорошенко], *так і носять свою любов поокремо* (Гончар, Тронка, 1963, 49).

ПООПАДА́ТИ, а́є, *док.* Опасти з багатьох дерев, кущів у багатьох місцях (про листя, цвіт, плоди). *Хай побачать діти, який він, той дуб, восени, коли скрізь на деревах уже листя поопадало, а він усе зеленіє* (Кучер, Трудна любов, 1960, 53); // Втратити листя, пелюстки (про дерева, квіти). *І квітки на богах посохли, поопадали і павутиною павуки позасновували* (Барв., Опов.., 1902, 285).

ПООПИ́СУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Описати багато чого-небудь, багатьох. *Мама, певне, поописувала вам усе, як і що* (Л. Укр., V, 1956, 215).

ПООПІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Те саме, що **пообпіка́ти.**

ПООПІКА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Те саме, що **пообпіка́тися.**

ПООПОВІЩА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Оповістити багатьох.

ПООПОЛІ́СКУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Те саме, що **пообполі́скувати.**

ПООПОЛІ́СКУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Те саме, що **пообполі́скуватися.**

ПООПРАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Оправити багато чого-небудь.

ПООПУСКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Опустити що-небудь (про багатьох). *Розійшлися* [Сергій і Богдан], *люто погрожуючи кулаками. Поопускали їх тільки тоді, коли зайшов учитель* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 75); // Схилити, звісити донизу що-небудь (про багатьох, багато чого-небудь). *Всі мовчали якось сором'язливо, поопускавши голови* (Кучер, Прощай.., 1957, 77); *Вже відчули перші холодні ночі, поопускали свої червоні косички ніжні сальвії* (Собко, Справа.., 1959, 173).

Поопуска́ти о́чі — те саме, що **Опусти́ти о́чі** (про багатьох) (*див.* **опуска́ти**). *А ті троє чи четверо молодиків біля буфету вже не сміялися. Поопускавши очі, поволеньки задкували* (Коз., Листи.., 1967, 173).

ПООПУСКА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́стеся, *док.* Опуститися (про багатьох, багато чого-небудь).

ПООПУХА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* Опухнути (про багатьох, багато чого-небудь).

ПОО́РАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поора́ти.** *Земля чорна копитами Поорана, поритая* (Шевч., II, 1963, 390); *Жоден мускул не поворухнувся на його широкому, поораному зморшками, густо загорілому обличчі* (Гончар, II, 1959, 395); // **поо́рано,** *безос. присудк. сл. Поле поорано, поле заскороджено; Повне і чисте зерно В землю, дощем перемиту, положено, Поки не встане воно* (Щог., Поезії, 1958, 352); *І в тузі стоїть виконроб, Пругами напруги поорано лоб* (Перв., I, 1958, 88); // *у знач. прикм. Всюди — тільки чорнів нив'я поораною ріллею та жовтіють лани збитою стернею...* (Мирний, III, 1954, 255).

ПООРА́ТИ, ремо́, рете́, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Зорати що-небудь (про багатьох); зорати багато чогось, у багатьох місцях. *Посіяли, поорали, А вийдемо жати, Та не самі, не руками — Тікич буде дбати!* (Ус., На.. берегах, 1951, 52); *Він на другу весну, плуг і рала забравши І між пшеницею і житом поораши, Всередині горох увесь засіяв свій* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 62).

2. *розм.* Порити землю борознами, рівчаками, за-

глибинами і т. ін. у багатьох місцях; // *перен.* Укрити зморшками (обличчя, лоб і т. ін.). *Зросли і Менандрові діти, і сам він пристарівсь: кучері чорні припали морозом, думки поорали колись прехороше обличчя* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 165).

3. *неперех.* Орати якийсь час.

ПО-ОРА́ТОРСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-ора́торському.**

ПО-ОРА́ТОРСЬКОМУ, *присл.* Як оратор.

ПООРУ́ДУВАТИ, ую, усш, *док.* 1. Орудувати якийсь час. *А на возах то плакали, то проразливо свистали діти, взяті до міста на те тілько, аби було кого лишити при конях, поки старі поорудують на підсінняхъ, по склепах* (Фр., VII, 1951, 305); *Помчав поїзд на повних парах. А на роз'їзді хлопці вже поорудували. Стрілки на другу колію перевели* (Мокр., Сто.., 1961, 128); *Де височіє кедрина, сокирою там поорудуй* (Зеров, Вибр., 1966, 381).

2. Правити ким-, чим-небудь якийсь час; // Верховодити якийсь час.

ПООСА́ДЖУВАТИ, ую, усш, *док., перех., заст.* Поселити де-небудь багатьох. *Поосаджував пан людей у лісі* (Сл. Гр.); *Поляки, бажаючи цей край зробити польським, почали від того, що накликали на нього німців і поосаджували їх по містах* (Фр., XVI, 1955, 414).

ПООСВО́ЮВАТИ, юсмо, юсте, *док., перех.* Освоїти багато чого-небудь.

ПО-ОСЕТИ́НСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-осети́нському.**

ПО-ОСЕТИ́НСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у осетинів, за звичаєм осетинів.

2. Осетинською мовою.

ПООСИПА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Те саме, що **пообсипа́тися.** *Як стрепенув.. яблуню, так яблука і поосипались* (Сл. Гр.).

ПООСІДА́ТИ, а́с, а́смо, а́сте, *док.* 1. Осісти (про багато чого-небудь). *В високій просторій столовій поосідали всі чотири кутки і підлога посередині так випнулась, неначе стала черевата* (Н.-Лев., I, 1956, 619); // Стати нижчим від ущільнення, руйнування і т. ін. (про багато чого-небудь). — *Де були коші і не розбереш, де що й було: забудувалось, вали поосідали і зрівнялись із землею* (Стор., I, 1957, 226).

2. Поселитися в певному місці (про багатьох). *Знавш, скільки їх, колишніх вояків, зараз у Криму по тилах поосідало?* (Гончар, II, 1959, 291).

ПООСІДА́ТИСЯ, а́ється, а́смося, а́тесся, *док., розм.* Те саме, що **поосіда́ти.**

ПО-ОСІ́ННЬОМУ, *присл.* Як восени. *Дарма, хоч тая «весна» по-осінньому процвіла, може б літом надолужила* (Л. Укр., V, 1956, 60); *По-осінньому сонце світило, вітер вив у холодних кущах* (Сос., II, 1958, 119).

ПООСКА́ЛЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Оскалитися (про багатьох).

ПООСЛІ́ПЛЮВАТИ, ую, юєш, *док., перех.* Осліпити багатьох.

ПООСМО́ЛЮВАТИ, ую, юєш, *док., перех.* Осмолити багато чого-небудь.

ПО-ОСОБЛИ́ВОМУ, *присл.* Не так, як звичайно; незвичайно; особливо. *Здавалось, навіть її ім'я багато учнів вимовляли тепер якось по-особливому* (Допч., V, 1957, 334); *Люди села Миколаївки якось по-особливому веселі* (Вол., Озеро.., 1959, 54).

ПООСУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Осушити багато чого-небудь.

ПО-ОТЕ́ЦЬКИ, *присл., розм.* Те саме, що **по-ба́тьківському.** *Іван Чумак насуплено курив люльку, по-отецьки радив Павла* (Горд., Чужу ниву.., 1947, 285).

ПООТРУ́ЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Отруїти багатьох.

ПОО́ХАТИ *і* **ПОО́ХКАТИ,** аю, асш, *док., розм.* Охати якийсь час. *Софія Савелівна трішки поохала, намагалася гарячою праскою сушити свою сукню, але, зрештою, махнула рукою і вирішила перепочувати на розкладущі в Зоринчиній кімнаті* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 77); — *Може, радіо вам вимкнути? — запропонував Фросеньці провідник, коли вона, поохкавши, нарешті, вклалася* (Гончар, Дорога.., 1953, 47).

ПОО́ХКАТИ *див.* **поо́хати.**

ПОО́ХКУВАТИ, ую, усш, *недок., розм.* Охкати час від часу. *Забобокні жінки тільки поохкували та поплакували, виявляючи вранці пропажу* (Мельн., До раю.., 1961, 44).

ПООХО́ТИТИ *див.* **пооxо́чувати.**

ПООХО́ЧУВАТИ, ую, усш, *недок.,* **ПООХО́ТИТИ,** о́чу, о́тиш, *док., перех., діал.* Заохочувати. *Батько не поохочував мене до цього.*

ПООХРИНА́ТИ, а́смо, а́сте, *док.* Охриплути (про багатьох).

ПООЧИЩА́ТИ, а́ю, а́сш, *док., перех.* 1. Очистити багато чого-небудь від бруду, від чогось зайвого.

2. *рідко.* Те саме, що **пообчища́ти.**

ПОПАДА́ННЯ, я, *с.* Дія та її результат за знач. **попада́ти.** *При попаданні стріли ранили на смерть і людей, і коней* (Гончар, Таврія.., 1957, 609); *Перевірили попадання* [пострілів], *підрахували очки* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 68); *Попадання в організм інфекцій, проникнення хімічних речовин, травми, коливання температури тіла — усе це мобілізує захисні сили на вироблення засобів оборони* (Хлібороб Укр., 10, 1968, 37).

△**Пряме́ попада́ння** *див.* **прямі́й.**

ПОПА́ДАТИ, асмо, асте, *док.* 1. Упасти один за одним (про багатьох, багато чого-небудь). — *А ми втечемо. — А ми доженемо. — Зугарні! Заплутаєтесь у своїх полах та й попадаєте* (Мирний, III, 1954, 43); *Патрокл Хвигуровський підняв ті монети, що попадали додолу* (Гр., II, 1963, 277); *Щоглу звалило, й на дно, вже водою залите, Спасті попадали* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 221); *Раптом хтось крикнув: «Повітря!» — Деякі попадали на землю, деякі застрибали в окопи* (Тют., Вир, 1964, 357); *Образно. *Вони* [голубки] *знялись з місця й полинули через озеро та й попадали десь в зелений садок* (Н.-Лев., III, 1956, 291).

Попа́дати навко́лішки— те саме, що **Упа́сти на коліна** (про багатьох) (*див.* **упа́сти**). *Побачили* [Данько і Бутанька] *нарешті облите сонцем золотоверхе місто на святих наддніпровських горах. Разом попадали серед шляху навколішки і, плачучи, молились на ті гори* (Гончар, II, 1959, 195).

2. Загинути, здохнути один за одним (про багатьох тварин). — *Поки міг — позичав* [сіно]. *А тепер не можу, бо своя скотина попадає* (Руд., Остання шабля, 1959, 178).

ПОПАДА́ТИ, а́ю, а́сш, *недок.,* **ПОПА́СТИ,** аду́, аде́ш, *док.* 1. *перех. і неперех., у кого—що, кому.* Кидаючи щось або стріляючи, досягати цілі; влучати. *Могутній «КВ»* [танк] *носився полем бою, мов чорна громовиця, влучно попадаючи у німецькі хрестаті танки* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 183); *На другий день Тихон до снідання ганявся з вилами за Грицьком, а слідом, цілячись попасти йому дрючком під ноги, бігала Грицькова жінка* (Панч, В дорозі, 1959, 23); *Образно. *Ти сама тямиш, як влучно ти попала мені в саму рану* (Л. Укр., III, 1952, 692); // *безос. — В мінний склад попало,— сказав хтось жалібно* (Тют., Вир, 1964, 315); // *по чому*

і без додатка. Дотикатися до чого-небудь. *Він од злості махає рукою й попадає по храпу коня* (Сос., I, 1957, 380); *В ремінь був уплетений тонкий дріт; удар сього інструмента пробивав сардак, кожух, а як попадав по голому тілу, робив рвану рану* (Хотк., II, 1966, 114); *Денис і Сергій деруться на прикладок сіна, ширяють палицями по кутках. Денис бере вила, штрикає попід стінами. — Як попаду — сам обізветься,— сміється він* (Тют., Вир, 1964, 273); // Падаючи, стікаючи, потрапляти куди-небудь, на когось. [Н а с т я *(що влізла на козли і почала білити стелю):*] *Прошу всіх вийти. Не заважайте працювати. Або не ремствуйте, коли часом попаде крейдою* (Коч., II, 1956, 545); *Від диму на очі набігають сльози, одна краплина попадає у чарку* (Стельмах, II, 1962, 216); // *у що.* Просовуючи, вставляючи, спрямовуючи, потрапляти у що-небудь. *Драбинястий віз, запряжений одною конякою, раз у раз підскакував і немилосердно трусив, не попадаючи в колію* (Коцюб., I, 1955, 307); *У темряві руки не попадали в рукава, гудзики не хотіли застібуватись* (Собко, Справа.., 1959, 305); *Шура йшла, механічно намагаючись попадати ногами у вдавлені відбитки чиїхось ніг* (Гончар, III, 1959, 185); *Вона ніяк не могла попасти голкою в дірочку гудзика* (Головко, II, 1957, 154); // Приводити що-небудь у відповідність до чогось. *Дмитро, невірно ступивши три кроки, попадає в ритм.. і вже впевнено веде за собою високу дівчину* (Стельмах, II, 1962, 331); *Лише той, кого Таня назвала Левицьким, стояв у куточку, замислений, і не пробував попасти в тон іншим* (Панч, На калин. мості, 1965, 55); // *у сполуч. з інфін., перен., розм.* Спромагатися виконати наперед намічену дію. *Не попав* [Тимоха] *ущипнути Настю, та замість неї ущипнув за коліно діда* (Гончар, I, 1959, 35); // *перен., розм.* Натрапляти на якусь тему в розмові. *Ксьондз старався повернути бесіду на інше поле,.. але гуцули попали на своє болюче місце, як муха на сало, і не легко їх було звідти збити* (Хотк., II, 1966, 9); // *тільки док., перен., розм.* Відгадати що-небудь. — *Що воно значить оте наше «ель»? — Можеш, Ленін? — Попав. То прізвище нашого генерала* (Гончар, III, 1959, 32).

◇ **Попада́ти (попа́сти) на слід** *див.* **слід; Зуб на зуб не попада́є (не попада́в, не попаде́)** *див.* **зуб.**

2. *неперех.* Опинятися в несприятливих обставинах, скрутному становищі. *Йому було відомо, що Салаші.. не раз попадав до в'язниці* (Гончар, III, 1959, 228); *Не думав не гадав, як у біду попав* (Укр.. присл.., 1955, 294); *Попав ти, як турок під Скобелєва... Почекай, вони ще тебе за садочки спитають* (Зар., Антеї, 1961, 11); // Бути спійманим у пастку, сіті і т. ін. (про тварин). *Весною чижик молоденький, Такий співучий, проворненький, В садочку все собі скакав, Та якось у сільце й попав* (Гл., Вибр., 1951, 16); // Опинятися під дією, впливом кого-. чого-небудь. *Був* [Василь] *тільки кулаками. Погано приходилося тому, хто попадав під той кулак* (Хотк., I, 1966, 114); *Під вплив Драгоманова.. попав і Франко* (Коцюб., III, 1956, 32); *Образно. *Ноги* [в панчох] *взуті у невеличечкі ботики з високими та гострими закаблуками,— горе тому, хто попаде під таку ніжку!* (Мирний, III, 1954, 262); // Опинятися в числі тих, хто зазнає на собі дію якого-небудь заходу. *Сіробаба попав.. під скорочення, перекваліфікувався і тепер возить* [літаком] *пошту в радгосп* (Гончар, Тронка, 1963, 62); — *Попав, Мар'яночко, під амністію, от і прибув до тебе* (Стельмах, II, 1962, 291); *Попав у ревізію.*

◇ **Попа́сти в тене́та (капка́н)** — опинитися в несприятливих обставинах, скрутному становищі. *Все ж ти хоч бігай — не бігай неволі, А не втечеш неминучої долі! Й я не втекла її: пісні співала, А у тенета, як сарна, попала* (Щог., Поезії, 1958, 340); — *Ой, хлопче, хлопче,— докірливо каже Роман,— не грайся з вогнем. І незчуєшся, як десь в капкан попадеш...* (Гончар, III, 1959, 300); **Попада́ти (попа́сти) в лабе́ти** — те саме, що **Потрапля́ти (потра́пити, попада́тися, попа́стися** *і т. ін.*) **в лабе́ти** *до кого, кому, чиї і без додатка (див.* **лабе́ти**); **Попада́ти (попа́сти) в леща́та** *див.* **леща́та; Попада́ти (попа́сти) на гачо́к** — те саме, що **На гачо́к лови́тися (попада́тися)** (*див.* **гачо́к**). *Якби послухав Павла, може, і не попав би так зопалу на гачок до того зятька Шемекового!* (Рибак, Час.., 1960, 89); *Він жив удома, платив податки маршалу Петену, допомагав справжнім французам, але не вберігся, попав на гачок* (Ю. Янов., II, 1954, 49); **Попа́сти на [го́стрі (голо́дні)] зу́би** *див.* **зуб; Попа́сти на зу́бки (на зубо́к)** *кому* — те саме, що **Потра́пити (попа́сти) на [го́стрі (голо́дні)] зу́би** *кому* (*див.* **зуб**); **Попа́сти на слизьке́ (на слизьку́)** *див.* **слизьки́й; Попа́сти під гарячу ру́ку** — потрапивши до когось в момент великого його збудження, роздратування, потерпіти від цього.

3. *неперех., на що, в що.* Рухаючись, опинятися на чому-небудь, потрапляти в що-небудь. *Козаки вже біжать. Микула попадає на якусь стежку і йде прямо в сторону моста* (Мак., Вибр., 1956, 566); *Спинаючись попід тином, щоб не попасти в поналивані вчора калюжі, пішли ми до попового двору* (Л. Укр., III, 1952, 574); // Опинятися в якомусь оточенні. *Остап.. попав у злодійське гніздо* (Коцюб., I, 1955, 375); *Вовк поміж вівці попав;* // *на що, у що.* Приходити, приїжджати куди-небудь, для участі в чомусь, відвідувати когось, щось. [А н т е й:] *О, я б хотів, щоб ти хоч раз попала на оргію таку!* (Л. Укр., III, 1952, 428); *Для того, щоб попасти в бойові порядки, треба було прохоплюватись по голому схилові, обернутому до противника* (Гончар, III, 1959, 401); // Осесятися, влаштовуватися у когось-небудь. *Я все не нарадуюсь, що попала не в готель і не в санаторіум* [санаторій], *а до Садовських* (Л. Укр., V, 1956, 400); *Ти була тоді молода, раділа, коли попала до Ратші, ощасливилась, потрапивши до княжого двору* (Скл., Святослав, 1959, 49); // *неперех., у що, до чого.* Ставати належним до якоїсь групи, організації, влаштовуватися на роботу, вступати в учбовий заклад. *Мені чогось більше хочеться попасти в губернську управу* (Коцюб., III, 1956, 175); *Два роки він уже старається попасти до гімназії* (Хотк., I, 1966, 149); *Попали друзі в бригаду Сороколіта* (Дор., Серед степу.., 1952, 75); // *перев. док., у сполуч. з прийм. в та ім. у мн.* Ставати ким-небудь за професією. — *Та у дяки як би то вам попасти?..* (Вовчок, VI, 1956, 219); — *Не попав я в льотчики* (Довж., I, 1958, 285); // *перев. док., у сполуч. з прийм. в та ім. у мн.* Діставати певну оцінку, характеристику, вважатися ким-небудь. *Тут же треба приймати на увагу і суб'єктивний бік справи, коли не хотіти попасти в педанти* (Л. Укр., V, 1956, 381); *Боїться* [Остап] *од свого ешелону відстати. Щоб в дезертири не попасти* (Головко, II, 1957, 573); // Ставати об'єктом уваги в пресі, кіно і т. ін. (про кого-, що-небудь), об'єктом використання, дослідження (про що-небудь). *Зав'язується бійка..* [Р о з н о р я д н и к:] *Який скандал!! і в день конгресу. Це ж попаде, напевно, в пресу* (Олесь, Вибр., 1958, 423); *Ми з Горьким попали в сінематограф, і нас будуть показувати* (Коцюб., III, 1956, 337); *Не раз попадала до суду справа* (Кобр., Вибр., 1954, 36).

4. *неперех.* Випадково зустрічатися, знаходитися, з'являтися; попадатися. *Той* [прокурор] *було — і не думай його зупинити: чи до діла, чи не до діла, знай підписує, що попада* (Кв.-Осн., II, 1956, 178); *Жвавість*

маленьких ручаїв уділялася і потокові, і тоді він шумів і виливався з берегів, забирав усе, що по дорозі попало (Кобр., Вибр., 1954, 83).

◇ **Де (кого́, що, куди́, хто, чим, яки́й, як** *і т. ін.*) **попа́ло** — байдуже, де (кого, що і т. ін.) прийдеться, де (кого, що і т. ін.) завгодно. *Поти молода — вона.. вісться де попало, з ким попало* (Мирний, V, 1955, 360); — *Грай ще. — І Лілі грала все, що попало* (Досв., Вибр., 1959, 250); *Насів* [Йосель] *на Хаїма й почав бити його кулаками куди попало — по голові, по грудях...* (Хотк., I, 1966, 162); *Щоранку вона торощить* [б'є] *дітей чим попало* (Кол., На фронті.., 1959, 75); — *Які ж ліки підуть на користь, коли їх пити як попало?* (Л. Укр., III, 1952, 529); *У чорній пащі сарая, як зуби, блиснули машини, а Невкипілий замахнувсь і з риком кинувся на них, в нестямі гепаючи ломом по чому попало* (Головко, II, 1957, 286); **На о́чі попада́ти (попа́сти)** *див.* **о́ко**[1]; **Попада́ти (попа́сти) під ру́ку (ру́ки)** *див.* **рука́; Хто куди́ попа́в** — у різні боки, у різні місця. *Тут .. усі рушили із-за стола, та, хто куди попав, мерщій надвір дивитися, як будуть танцювати* (Кв.-Осн., II, 1956, 30); — *Гет* [геть] *мені усі!* — *гаркав Юрішко, і люди розсипалися, хто куди попав* (Хотк., II, 1966, 191).

5. *неперех., кому.* Переходити в чиєсь користування, ставати чиєюсь власністю; діставатися, перепадати. — *Мати пшонянички пекла. Тільки скине з сковороди — летять, як у глинисько. Я — найменший, то мені найменше і попадало* (Тют., Вир, 1964, 373); *Кому припаде біда, кому лучиться лихо, а судящим.. попаде дещо і в кишеню: вони на те судящі...* (Кв.-Осн., II, 1956, 261); — *Візьми, стара, і цей* [свічник] .. *Візьми, бо все одно попаде він якомусь, хто горілкою шинкує* (Стельмах, I, 1962, 296); // *безос., кому.* Одержувати покарання. *При батькові він — помовкує, бо хлопцеві від нього і так попадає за язик* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 63); *Роман — хлопець сміливий, бідовий. Хто не обходиться без того, щоб коли не попало йому од батька, та все ж світ йому веселий* (Вас., I, 1959, 59); [Д р е м л ю г а:] *Я сьогодні такий рознос учинив — до смерті пам'ятатимуть!* [Р о м о д а н:] *Кому?* [Д р е м л ю г а:] *Усім попало* (Корн., II, 1955, 293).

◇ **Попаде́ на горі́хи** *кому* — те саме, що **Діста́неться (діста́лося, бу́де** *і т. ін.*) **на горі́хи (кисли́чки, бу́блики** *і т. ін.*) *кому* (*див.* **діставатися**). *Кузьмі Петровичу Ковді попало на горіхи більше ще й тому, що людина він уперта і на слово дуже скупа* (Жур., Вел. розмова, 1955, 16); **Попада́ти (попа́сти) до рук (у ру́ки)** *див.* **рука́**.

6. *тільки док., перех., розм.* Випадково зустріти кого-небудь, знайти що-небудь. *Вони уже стали хапати всіх, кого попадуть на вулиці чи в квартирі, і, як заложників, юрмами гнали до порту* (Гончар, II, 1959, 35); // Схопити, упіймати кого-небудь; вхопити, взяти щось. [Г о с т р о х в о с т и й:] *Ой, страшна ж її мати! Ще як попаде мене в свої лапи, то витрясе з мене душу* (Н.-Лев., II, 1956, 492); *Попав* [писар] *піз-курятини, так її й рішив* (Кв.-Осн., II, 1956, 264); — *Як оце вип'є* [чоловік], .. *хоч тікай на край світа. Чим попало голомшить: попаде рубель — рублем, качалку — качалкою, горщик — горщиком* (Коцюб., I, 1955, 438); *Образно. *Буде й Пріська шовкова, як попаде її життя у свої пазури* (Л. Янов., I, 1959, 159); // Придбати, дістати що-небудь. *Мати ж, як попадуть які гроші,— положать у скриню: ні собі, ні людям...* (Григ., Вибр., 1959, 105); // Зустрівши, вилаяти або набити; напасти. — *А мене ж мати на вулиці таки за мед попали* (Григ., Вибр., 1959, 151).

7. *неперех., діал.* Впадати (у 3 знач.). *Деякі* [монголи] *попадали в правдиву манію вбивання та нищення* (Фр., VI, 1951, 130); *Маруся все частіше й частіше попадала в задуму і тихий сум* (Хотк., II, 1966, 31); *Усякий, хто хоче в одчай не попасти, Не взнати моєї, Гафіза, напасти* [напасті], *Той серця красунам не здасть і за їми* [ними] *ніколи не піде* (Крим., Вибр., 1965, 285); // *перех.* Охоплювати (про почуття, стан). *Ще я від одного страху не стямився, а вже мене другий попадає* (Март., Тв., 1954, 199).

ПОПА́ДАТИСЯ, асться, *док., діал.* 1. Розлізтися. *Носив сорочку, поки попадалась* (Сл. Гр.); — *Я зараз надіну* [сорочку й штани]. *Моє попадалось, дак оце, спасибі вам, тепер зніму, виперу да й полатаю* (Барв., Опов.., 1902, 29).

2. Зморщившись, обвиснути. *Шкура попадалась на шиї* (Сл. Гр.).

ПОПАДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ПОПА́СТИСЯ,** аду́ся, аде́шся, *док.* 1. *кому і без додатка.* Бути схопленим, упійманим ким-небудь. *Повстанці виділили їм старий рибальський баркас на веслах і, побажавши вдруге не попадатись, з миром відпустили в море, до своїх* (Гончар, II, 1959, 53); *Їхала вона Чорним гаєм і попалася розбійникам* (Вовчок, I, 1955, 358); *Хтось підходить іззаду і з криком хапає за плечі: «Ага! Попалася!..»* (Хотк., II, 1966, 217); // Бути спійманим у пастку, сіті і т. ін. (про тварин). *Якось попалася Лисичка — Злодюга, вовчика сестричка,— Хвостом в капкан* (Мирний, V, 1955, 381); *На цей раз попався довгий і гладкий в'юн* (Стельмах, На.. землі, 1949, 326); *Образно. *Я тобі на вірність клявся, До серденька пригортав, В сіті власні я попався І за праведу жарт прийняв* (Л. Укр., IV, 1954, 106); // Бути впійманим на якому-небудь вчинку, викритим у чомусь. *Дибляни набігли* [на коноводів], *махаючи кийками й ломаками та гукаючи: — А, бісові шкуродери, попалися!..* (Гр., II, 1963, 296); [О л ь г а:] *У тресті — не нахваляться ним — незамінимий чоловік, а тут... Душу за гроші продасть і не попадеться* (Зар., Антеї, 1962, 264); // *у що і без додатка.* Опинятися в несприятливих обставинах, скрутному становищі. — *Сидів би вже, коли попався. Ну, два роки дали б йому* (Головко, II, 1957, 47); — *Ти, молодице, вільності шукаєш? — А вона: — Я. — Попадешся у біду, дурна! Лучче служи своїй панії та роби* (Вовчок, I, 1955, 262).

◇ **Попа́стися на ву́дочку** — те саме, що **Попа́стися (спійма́тися** *і т. ін.*) **на ву́дку** (*див.* **ву́дка**); **Попада́тися (попа́стися) в лабе́ти** *див.* **лабе́ти; Попада́тися (попа́стися) на гачо́к** *див.* **гачо́к; Попада́тися (попа́стися) у ла́пи** *див.* **ла́па**.

2. *між кого, кому, в що.* Опинятися в якому-небудь місці, в якомусь оточенні, у когось. *Живе на острові цариця, Цирцея, люта чарівниця і дуже злая до людей; Які лиш не остережуться, А їй на острів попадуться, Тих переверне на звірей* [звірів] (Котл., I, 1952, 159); *А то ж і не страшно, скажете, щоб живому чоловікові та попастись меж мерців?* (Кв.-Осн., II, 1956, 107); — *О співець, як ти попався У відьомську хатину? За що так немилосердно Ти обернутий в собаку?* (Л. Укр., IV, 1954, 184); // Оселятися, влаштовуватися працювати де-небудь, у когось. *Голос оповідав звичайну історію втікачів: «і попавсь я до грека, і зазнав я неволі ще гіршої, як вдома»* (Коцюб., I, 1955, 345); // Ставати належним до складу якого-небудь суспільного об'єднання, організації і т. ін. *Він попався нам у бригаду; // кому, рідко до кого і без додатка.* Потрапляти в чиє-небудь розпорядження, опинятися в якихось стосунках з ким-небудь. — *Скільки я знав горбатих, усе їм такі кралі попадаються, що ну!* (Гончар, III, 1959, 200); *Вона ж між ними* [панчами], *мов тая перепеличка, звивається.* — *Котрий-то з них попадеться?* — *говоримо, було, дівчата...* — *До-*

знає неборак, почім ківш лиха! (Вовчок, I, 1955, 111); // Ставати об'єктом уваги в пресі, кіно і т. ін. *Вкінці він оженився, став адвокатом і патріотом, календар «Просвіти» помістив його портрет, потім попався в «Альбум заслужених Русинів»* (Мак., Вибр., 1954, 3).

◇ **Попада́тися (попа́стися) на язи́к (на язика́)** *кому*— стати об'єктом розмов. *Жінкам тільки попадися на язика, засічуть, мов ті оси!* (Горд., II, 1959, 248); **Попа́стися на зу́би (на зубо́к)** *кому* — те саме, що **Потра́пити (попа́сти) на [го́стрі (голо́дні)] зу́би** *кому* (*див.* **зуб**). [І в а п:] *Він же мені попадеться на зубок: я йому допечу, коли не кулаком, то язиком* (Кроп., I, 1958, 65).

3. Зустрічатися на шляху; траплятися. *Вона починала ходити та проходжати по луці, зривала квіти, що попадалися, з опалом впивала їх пахощі* (Вовчок, I, 1955, 320); *На тротуарах впадало в очі — серед вирядженої публіки безліч офіцерні, просто військових, напіввійськових.. І навіть попадались (це бачили вперше славгородці) — зовсім в опереткову вбранні* (Головко, II, 1957, 430); *І йшла* [Маруся] *відтак додому тим самим меланхолійним кроком; лагідним рухом пестила корову, що попалася по дорозі* (Хотк., II, 1966, 43); // Заходитися, з'являтися при виконанні якоїсь дії. — *Ждемо, що ви що-небудь відкриєте, розгадаєте якусь тайну..* — *Їм більше глиняні черепочки попадаються* (Гончар, Тронка, 1963, 273); *Піт солоний пролива* [перекладач зі стажем]. — *Ну й попалися слова! Аж розпухла голова* (Ющ., Люди.., 1959, 234); // Випадково траплятися в якихось обставинах. *Я стараюсь читати більше путніх книжок, хоч їх тут і трудно достать і більш попадається дурних книжок, ніж розумних* (Л. Укр., V, 1956, 10); *Горе було, як попадався чужосторонній чоловік і не пізнавав в старчукові пушкарського отамана* (Хотк., II, 1966, 115); // *тільки недок.* З'являтися в певному місці. *Сиза імла рідшала, димочок де-не-де вже звивався, вже люди попадались і коло криниці* (Вовчок, I, 1955, 295); // *у сполуч. з прикм.* Трапившись, виявлятись яким-небудь. *Любив* [пан] *.. баб різками бити. Захльобувався від радості, коли баба попадалася верескливa* (Хотк., II, 1966, 116); — *А по чому ж там, Іване, Дурні продаються?* — *Та то, пане, як до дурня: Які попадуться!* (Руд., Тв., 1956, 113); — *Прислали комісара. Ми хотіли без нього обійтись, але, коли послухали,— залишили при собі. Підходящий чоловік попався* (Стельмах, II, 1962, 86); *Тріснув кілок із тину. Давид зупинився й оглянувся. Видно, кілок трухлявий попався* (Головко, II, 1957, 91).

Не попада́йся (не попада́йтеся) мені́ — уживається як погроза у знач. не зустрічайся (не зустрічайтеся) мені. —*Не попадайся ж і ти мені, білоголова крисо!* (Мирний, IV, 1955, 98); [Микита:] *Ой бесуре, не попадайся ти мені!* (Кроп., I, 1958, 64).

◇ **Попада́тися (попа́стися) на о́чі** *див.* **о́ко**[1]; **Попада́тися (попа́стися) під ру́ку (ру́ки)** *див.* **рука́**.

4. *тільки док.* Дістатися кому-небудь. — *Таке добро, а, дивись, наймичці попалось,— з якимось жалем подумав Салоган про дівочу вроду* (Стельмах, I, 1962, 346); *Нам попалися звичайні «телячі» вагони, подобані за війну кулями та осколками* (Гончар, III, 1959, 341).

◆ **Попада́тися (попа́стися) до рук (у ру́ки)** *див.* **рука́**.

ПОПАДИ́Н, а, е. Прикм. до **попадя́**; належний попаді. *Прийшла .. попадина дочка і каже: «Хороші твої дочки, Стехо!»* (Барв., Опов.., 1902, 295); *Кайдашиха пустила невістку до родини, а сама таки не поїхала. Навіть попадині пухові подушки та наливка не заманили її на Западинці* (Н.-Лев., II, 1956, 326).

ПОПАДЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок., розм.* Бути попадею. — *Дівчинка!.. Їй би ще тільки гуляти та в кукли грати, а не попадювати,— подумала Пистина Іванівна* (Мирний, III, 1954, 193).

ПОПАДЯ́, і, *ж.* Дружина попа. *Сікалися і міщани, і купці; залицялися і поповичі, так і попадею не хотіла* [Галочка] *бути* (Кв.-Осн., II, 1956, 314); [Шметелюк:] *Це як кому подобається. Хто любить попа, а хто — попадю чи попову дочку* (Мик., I, 1957, 230).

ПОПАДЯ́НКА, и, *ж., діал.* Попівна. *Їздить* [майбутній священик] *по празниках, витинає «козачка» та «коломийки», завертає голови попадянкам і ні про що більш не думає* (Фр., II, 1950, 174); *Розжиріла дружина листоноші не спускала з Ольги маленьких ящірячих очей, прагнучи знайти в ній щось таке, що допомогло б розвіяти легенду про красу попадянки* (Галан, Гори.., 1956, 24).

ПОПА́ДЬКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **попадя́**. *Поглянув пан-отець на свою попадьку* (Сл. Гр.); — *Він мені ще по семінарії знайомий, а вона... вона, кажуть, у нього теє... веселенька попадька* (Мирний, III, 1954, 206).

ПОПА́КОСТИТИ, ощу, ости́ш, *док., перех., розм.* Те саме, що **забрудни́ти**.

ПОПАКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Спакувати багато чого-небудь.

ПОПАКУВА́ТИСЯ, у́смося, у́стеся, *док., розм.* Спакувати свої речі (про багатьох).

ПОПА́Л, у, *ч., рідко.* Те саме, що **відблиск**. *Вона стояла перед піччю, і гарячий попал од вогню сяяв на її обличчі, одбивався в очах* (Кундзич, Пов. і опов., 1951, 69).

ПОПАЛА́ТИ, а́с, *док.* Палати якийсь час.

ПОПАЛАХКОТА́ТИ, о́че і **ПОПАЛАХКОТІ́ТИ,** оти́ть, *док.* Палахкотати якийсь час.

ПОПАЛАХКОТІ́ТИ *див.* **попалахкота́ти**.

ПОПА́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **попали́ти**. — *А я* [зірниця] *люблю людей. Я кроплю їх садки та ліси росою, поливаю попалені сонцем поля* (Н.-Лев., IV, 1956, 9); *Приложив він її* [пляшку] *до своїх попалених снагою, замазаних кров'ю губів та дудляв нахильці, як воду* (Мирний, I, 1949, 284); // **попа́лено**, *безос. присудк. сл. Степові маєтки, в яких минало її дівоцтво, попалено, розграбовано* (Гончар, II, 1959, 212); // *у знач. прикм. Скавчання губної гармонії моторошно розносилось над попаленими дворищами* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 193); *У нього всього й речей було — одна стара попалена рукавиця з овечої шкіри* (Збан., Єдина, 1959, 62); *Підсідає* [Катерина] *до дівчат та жінок-археологів, що розморено дообідують, червоніючи своїми попаленими хребтуватими спинами* (Гончар, Тронка, 1963, 276).

ПОПАЛИ́ТИ, палю́, па́лиш, *док., перех.* 1. Знищити вогнем багато чого-небудь, багатьох. — *Якщо ми все попалимо, вони зрозуміють, що тебе попередили про трус, і підозра впаде на Карла Івановича* (Тулуб, В степу.., 1964, 501); *В оселі озвалася сумовита чумацька пісня про солов'я, який звив гніздечко в лужку, вивів діток, а їх попалив безжалісний вогонь* (Стельмах, Хліб.., 1959, 394); // *перен.* Обпоївши горілкою, привести до важкого стану або до смерті багатьох. — *Людей опоїв* [Чіпка], *горілкою попалив... Каторжний! розбишака!* (Мирний, I, 1949, 309).

2. Використати з метою опалення або освітлення що-небудь поступово. *Купив батько свічок; попалив їх син, як і у першу ніч* (Кв.-Осн., II, 1956, 484); *Уже й хату розкидали* [люди] *І сволок з словами На вугілля попалили!..* (Шевч., I, 1951, 296); — *Та попалила* [дерево на хату] *взимку потроху, бо опалу не було,— сказала Олена* (Н.-Лев., III, 1956, 337).

3. Знищити спекою або посухою (посіви, городину і т. ін.).

4. Пошкодити що-небудь чимсь гарячим або їдким. *Карпо Чумак з бригадирами, усе пояснивши, слідкував, щоб не переливали угноєння, не попалили корінь* (Кучер, Трудна любов, 1960, 560); // Викликати опіки на шкірі вогнем, чим-небудь гарячим або їдким, дією вітру, проміння і т. ін. *Помер його батько. На фабриці тріснула форма, оббризкало його кипуче залізо, попалило* (Ірчан, II, 1958, 119); — *Тьотя казала, щоб я не ходив у самих трусиках, бо попалю спину* (Ів., Тасмиця, 1959, 43); — *Сонце, сонце! Красне та ласкаве, ти до всіх привітне та ясне! Нащо ж ти промінням попалило в чистім полі князеві полки?* (Забіла, У.. світ, 1960, 175); // *у сполуч. із сл.* с м а г а. Викликати сухість і шершавість губ (про внутрішній жар, спрагу). — *У мене щось в горлі пересохло, смага губи попалила...* (Мирний, III, 1954, 131).

5. Палити якийсь час люльку, цигарку і т. ін. *Антон підійшов до шофера попалити руського тютюну* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 163).

ПОПАЛІ́ТИСЯ. налю́ся, па́лишся, *док.* Пошкодити собі шкірний покрив вогнем, чим-небудь гарячим або їдким, дією вітру, проміння.

ПОПА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок., перех.* Палити люльку, цигарку і т. ін. час від часу, палити потроху. *Прикажчик.. підганяв свою булану, попалював цигарку і жартував з молодицями* (Кос., Новели, 1962, 15).

ПОПА́МОРОЧИТИСЯ, чаться, *док.* Втратити здатність ясно і чітко мислити; запаморочитися (про мозок, розум і т. ін. багатьох).

ПОПАМ'ЯТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* Добре запам'ятати, згадати не раз. — *Ти що робив, гаспид, стерво!.. Я ж тебе провчу! Попам'ятаєш ти мене!* (Коцюб., I, 1955, 443); — *А хто вас найдужче пограбував, хто забрав у вас останню п'ятчину — я чи спілка! Ви ще попам'ятаєте, хто для вас Іван Руснак і якого він роду!* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 214); // Згадати у відповідний момент. — *Попам'ятаєте мене, скажете,— брехав Яків, якщо між ними не прозойде* [відбудеться] *яка драма!* (Головко, II, 1957, 114).

ПО-ПАНІБРА́ТСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-панібра́тському.** *Отець Палладій поблагословив його великим хрестом і подав йому по-панібратськи руку* (Н.-Лев.. III, 1956, 366); — *Хто головою колгоспу буде, знаєш? — вже зовсім по-панібратськи плеще Гурій колишнього директора по плечу* (Вол., Місячне срібло, 1961, 203).

ПО-ПАНІБРА́ТСЬКОМУ, *присл.* Без ознак пошани або зверхності; фамільярно. *Вчитель аж остовпів у дверях, побачивши, як Жежеря по-панібратському поклав руку на Паламарчикове плече* (Речм., Весн. грози, 1961, 115).

ПОПАНІ́ТИ, ію, іє́ш, *док.* Зробитися паном. *Ну, як уже й мужик попаніє, то хам з його буде* (Сл. Гр.).

ПО-ПА́НСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-па́нському.** *Чоловік зупинився, кинув на спориш налигач,.. сів на деревину — хіба ж і він не може по-панськи порозкошувати вночі?* (Стельмах, I, 1962, 479).

ПО-ПА́НСЬКОМУ, *присл.* Як пан, як у панів. *Господи милостивий!.. є й чашки усякі, по-панському зроблені, і усякого товару* (Кв.-Осн., II, 1956, 403).

ПОПАНТРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* 1. *перех. і неперех.* Пантрувати якийсь час.

2. *перех.* Доглядати кого-небудь якийсь час.

ПОПАНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Панувати якийсь час. *Якби тобі довелося В нас попанувати, То знав би ти, пане-брате, Як їх називати, Отих твоїх безталанних Дівчаток накритих* (Шевч., II, 1963, 209); // Жити по-панському якийсь час. — *Ти б, серце, вічно панувати хотіла. Доволі. Попанувала, і годі* (Коцюб., II, 1955, 388).

ПОПА́НЬКАТИ, аю, аєш, *док.* 1. *перех.* Панькати кого-небудь, потурати чиїмсь примхам, каверзуванням якийсь час.

2. *перех. і неперех.* Запобігливо догоджати кому-небудь якийсь час. — *Дам, дам* [чаю]! *Ось тільки гітлерівця попанькаю. Денщика послав по вино, а я повинна бігати* (Ю. Янов., I, 1954, 158).

ПОПА́НЬКАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Панькатися з ким-небудь якийсь час. — *Нічого не вдіш,— говорив він.. Масвському.— Доводиться трохи попанькатися з цим бидлом* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 47).

ПО́ПАР, у, *ч.:* **Не дава́ти (да́ти) по́пару** *кому* — не давати перепочинку, спокою кому-небудь; **Не знахо́дити (знайти́) по́пару** — не знаходити перепочинку, спокою. [Р и н д и ч к а:] *Та за мною парубки, було, так мордуються, що аж попару не знайдуть, аж тини тріщать* (Кроп., I, 1958, 507); *В цій тиші Григорко виразно чув биття свого серця, що попару не знаходило в грудях, наче хлопцеві снився кошмар...* (Ю. Янов., Мир, 1956, 138).

ПОПА́РЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **попа́рити. Як** (**мов** *і т. ін.*) **попа́рений** — дуже швидко, раптово. — *Га, що, як? — скрикнули ми всі, мов попарені, і до комісії* (Фр., II, 1950, 49); *Виткнулась* [ящірка] *і, забачивши їх, як попарена шмигонула в цеглиння* (Мирний, I, 1954, 256).

ПОПА́РИТИ, рю, риш, *док., перех.* 1. Піддати що-небудь дії пари, окропу з метою розм'якшення, очищення і т. ін. [С т е п а н:] *Бичем би тебе усовістити, та ще й бича добре попарити, щоб гнучкий був!..* (Кроп., II, 1958, 69); [М а т и:] *Ось деревій,— ви ж гладишки попарити хотіли?* (Л. Укр., III, 1952, 234); *Кипів уже казан води, щоб забиту штуку* [свиню] *попарити, поки ще тепла* (Вільде, Сестри.., 1958, 19).

2. Прогріти парою, теплом. *Ой їдьте ж ви у ліс по шипшину, Да затопимо медяную баню, Да попаримо челядочку Домну* (Чуб., V, 1874, 704); — *Якось я захворів і ліг на піч попарити поясницю...* (Чорн., Потік.., 1956, 20).

3. Обпекти парою або окропом шкіру; // *безос. Йому попарило руки й ноги* (Фр., IV, 1950, 209).

4. *перен., розм.* Побити різками, нагаями і т. ін. *Та хоч би й попарили, аби б тут, щоб тільки у село не водили, щоб стида меж своїми не було* (Кв.-Осн., II,1956, 279); — *Попарили* [Марка] *нагаями та й гайда додому під калавуром* [караулом] ... *Та я б такому бунтареві...* (Коцюб., II, 1955, 10).

ПОПА́РИТИСЯ, рюся, ришся, *док.* 1. Док. до **па́ритися** 1—3. — *Піди в баню, попарся добре, а тоді приходь, житимеш поки що в мене* (Донч., II, 1956, 112).

2. Паритися якийсь час. *Образно. — *І вас,.. пройшовся Лобатий між спекулянтами,— теж повипускають, тільки.. ви ще щуп попаритесь!* (Гончар, II, 1959, 290).

3. Те саме, що **обпа́ритися.**

ПОПА́РНО, *присл.* По двоє, парами. *Всі розсипалися в різні боки і, хто попарно, хто поодинці, почали вибиратися з лісу* (Бурл., Напередодні, 1956, 30); *Колгоспи попарно уклали договори на змагання один з одним* (Рад. Укр., 21.VII 1961, 2).

ПО-ПАРТІ́ЙНОМУ, *присл.* Як належить партійцеві, як вимагає партія. [Р о м о д а н *(до Дремлюги)*:] *А ви виступали?* [К а л и н а:] *Не виступав* [Дремлюга], *а цілу годину кричав на тих, хто щиро, по-партійному говорив про негідний стиль роботи облвиконкому* (Корн., II, 1955, 310); *Партійний комітет всіляко сприяє розвиткові ініціативи начальників цехів і відділів, допомагає їм, по-партійному контролює їх діяльність* (Ком. Укр., 3, 1968, 78).

ПОПАРУБКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Парубкувати якийсь час. — *А як вивчився* [Гурченко] *та попарубкував трохи, то його і женили* (Морд., I, 1958, 95).

ПО-ПАРУБО́ЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-парубо́цькому.** [Р а д ь к о:] *Я тобі давно хотів сказать, що хоч ти мені, Павле, і сват у первих, а так робить не по-парубоцьки* (Кроп., II, 1958, 367).

ПО-ПАРУБО́ЦЬКОМУ, *присл.* Як у парубків, як належить парубкові. *Капелюх* [Семенів] *невеличкий, такого самого крою, як і в батька, лише криси його по-парубоцькому відігнуті* (Галан, I. 1960, 478).

ПО-ПАРУБО́ЧОМУ, *присл.* Те саме, що **по-парубо́цькому.** *Він досконало, по-парубочому, навіть з деякими фокусами, висвистував співану в тутешніх селах пісню «Ти, дівчино-калино...»* (Смілч., Пов. і опов., 1949, 8).

ПОПАРУВА́ТИ [1], у́с, *док.* Виділяти пару якийсь час.

ПОПАРУВА́ТИ [2], у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Розділити на пари багатьох, багато чого-небудь. *В некрути забрали Ще й попарували, На руки й на ноги Кайдани наклали!* (Пар. лірика, 1956, 121).

2. Одружити багатьох. — *Дай боже, вам на світі пожити, діток наплодити, а там і попарувати, як самі парустесь зараз. Був ти, Даньку, наречений, а став суджений* (Смолич, Мир хатам.., 1958, 55).

ПОПАРУВА́ТИСЯ, у́смося, у́стеся, *док.* 1. Розділитися на пари. *За довгими столами, скатертями понакриваними, сидять чорти з чортихами, попарувавшись* (Кв.-Осн., II, 1956, 241); *Вони пішли, попарувавшись. Комашко узяв під руку Саню, Мавродін пішов поруч з Махнівською* (Н.-Лев., V, 1966, 280).

2. Одружитися (про багатьох); // Почати жити в парі для розмноження (про окремі види птахів). *Незабаром — буде день такий — Ввійде ріка у береги звичайні І перельотні гості одлетять. А решта попаруються і жити Почне життям розміреним* (Рильський, I, 1960, 250).

ПО́ПАС, у, *ч., розм.* 1. Місце для випасання худоби; пасовисько, випас. *Вони підбилися, вставать не хотять з попасу* (Стеф., Вибр., 1949, 193); *Улітку наші коні завжди на попасі: які на луках, які по левадах, а то і по перелісках, де трава добра* (Морд., I, 1958, 155).

2. Те саме, що **випаса́ння.** [М и к и т а:] *Аж отут передихнем по-людськи, двоє суток їхали поспішаючи, зупинялись тільки на хвилинний попас* (Кроп., V, 1959, 506); *З-за Десни, з соковитих зелених лук повертаються після нічного попасу колгоспні коні* (Рад. Укр., 21.VIII 1946, 2); *Добрий кінь без попасу відмахував версту за верстою* (Кач., Вибр., 1949, 232); // Випасання худоби як спосіб годівлі. *Насумрений Павлюк сповістив правління про загрозливе явище на фермі — перейшли на попас — на триста літрів упав удій!* (Горд., Дівчина.., 1954, 139).

Става́ти (ста́ти) на по́пас (на по́пасі) — зупинятися для випасання коней, волів під час подорожування. *Ой, йшли чумаки з України, Стали на попасі край долини* (Чуб., V, 1874, 915).

3. *перен.* Дармові харчі, їжа, пожива. *Ходить мати гукаючи, Свого сина питаючи. «Ой, я* [ворон] *твого сина знаю, Бо я з його попас маю»* (Укр.. лір. пісні, 1958, 522); *Наганявшись та нагулявшись після нудних екзаменів, вони натрапили на добрий попас і полуднували, аж за вухами лящало* (Н.-Лев., I, 1956, 620).

ПОПАСА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **попаса́ти.** *Поїхав дворяченько на полювання, Пустив кониченька на попасання* (Чуб., V, 1874, 365).

ПОПАСА́ТИ, а́ю, а́єш *і рідко* **ПОПА́СУВАТИ,** ую, уєш, *розм.* 1. *перех. і без додатка.* Те саме, що **па́сти.** *Подорож у ті часи відбувалась возом, треба було їхати цілу довгу днину, попасати* (Коб., III, 1956, 555); *До вечора чекали* [козаки] *в .. переліску, попасуючи розсідланих коней* (Ле, Побратими, 1954, 41); *Корови стояли у стійлах під очеретяним дахом, їх попасали в полі* (Кучер, Трудна любов, 1960, 89); *Коли треба, попасав нашу сиву таранкувату від старості кобилу; через неї не раз мене брала на глузи пастушня* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 30).

◇ **Очи́ма попаса́ти** — час від часу, іноді дивитися на кого-, що-небудь, спостерігати за кимсь, чимсь. *Я часто вже крізь тин очима попасав, Який чудовий плід там .. скрізь понавісав* (Фр., XIII, 1954, 377).

2. *неперех.* Те саме, що **па́стися.** — *Ти ж траву толочиш, а не попасаєш,— не співав, а сердитим джмелем гудів Андрій* (Вол., Дні.., 1958, 84); // *перен., на чому.* Мати дарову користь з чого-небудь; наживатися. [Б о в т:] *Скинемо, скинемо, кумо начальничко! Годі йому попасати на громадськім хлібу!* (Фр., IX, 1952, 393); // *перен., розм.* Перебуваючи де-небудь, нічого не робити, гайнувати час. [О л е к с і й:] *То це ми отут, у цій халупі, цілі сутки попасатимем?* [М и к и т а:] *Менш не можна* (Кроп., V, 1959, 507); — *Менший і досі в нижчих класах, бо все попасає в класах; вигнався аж до неба, а дурний, як треба,— не хоче вчитись!* (Н.-Лев., I, 1956, 127).

ПОПАСА́ТИСЯ, а́ється, *недок., розм.* Те саме, що **па́стися.** *На білій дорозі спокійно попасалась пара коней, запряжених в наповнений яблуками віз* (Стельмах, Правда.., 1961, 449); *Колись тут попасались коні Святослава* (Довж., I, 1958, 388).

ПОПАСИНКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *перех.* Док. до **пасинкува́ти.** *Дуже пильно її* [кукурудзу] *доглядала* [бригадирова жінка],— *бувало, і прорве, .. і землю підпушить, і попасинкує* (Вишня, II, 1956, 80).

ПОПА́СИЩЕ, а, *с., розм.* Те саме, що **пасови́ще.** *Оце коло хутора і попасище має* (Сл. Гр.).

ПОПАСІ́ЧНИКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Пасічникувати якийсь час.

ПОПАСКИ, *присл., розм.* 1. Пасучись на ходу. *Зарядив дощ.. Спершу вівці наче зраділи — розкотилися по толоці, щипаючи попаски низеньку, приземну траву* (Мирний, I, 1949, 157); // Пасучи на ходу. *Це був той ранній час, коли в степу так гарно, коли чабани випускають овець із кошар і зорюють, тобто ведуть їх попаски степом ще при світлі зорі* (Гончар, Тронка, 1963, 253).

2. Те саме, що **обере́жно.** *Кішка іде попаски* (Сл. Гр.); *Одна курка відокремилася від гурту й попаски наблизилася до засади* (Загреб., Європа 45, 1959, 219).

ПОПАСКУ́ДИТИ, джу, диш, *док., перех., розм.* Забруднити багато чого-небудь. *Усю одежу попаскудив* (Сл. Гр.).

ПОПАСКУ́ДИТИСЯ, иться, имося, итеся, *док., розм.* Забруднитися чим-небудь (про бага́тьох).

ПО́ПАСОМ, *присл., розм.* Те саме, що **по́паски** 1. *Обабіч дороги, ближче і дальше від неї, вертались додому попасом отари овець* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 111); [П е т р о:] *Раз надвечір попасом прийшли ми з валахами до ліска, ..— де не взявся.. вовк і задавив двох валахів* (К.-Карий, I, 1960, 48).

ПОПА́СТИ [1] *див.* **попада́ти.**

ПОПА́СТИ [2], су́, се́ш, *док., перех.* Пасти якийсь час. — *Ходім, Петрусю, в сад, в палати.— А хто ж тут буде доглядать, Хто попасе мої ягнята?* (Шевч., II, 1963, 245); *Транспорт зупинився лише раз попасти коні й худобу* (Тулуб, В степу.., 1964, 250).

ПОПА́СТИСЯ [1] *див.* **попада́тися.**

ПОПА́СТИСЯ [2], се́ться, *док.* 1. Пастися якийсь час. — *Папій коня, вставши раненько, та випусти його*

на леваду, нехай трохи попасеться (Н.-Лев., I, 1956, 177); *Юлдаш зліз з коня й пустив його попастися* (Донч., I, 1956, 149); *Образно. *Він чесно говорив дідові, аби той потримав собаку, ..зайвини вони не рватимуть, гілля не ламатимуть, а тільки попасуться* [яблуками] (Гончар, IV, 1960, 79).

2. *перен., розм.* Використати кого-, що-небудь для задоволення своїх потреб. *По-тюремному фраїр — чоловік, з якого уголовні люблять попастись, а той пізнущатися* (Тесл., З книги життя, 1918, 224); *О, тут він попасеться! Хай злодій батькові рідному і дітям своїм закаже ніколи не красти копи...* (Кос., Новели, 1962, 184).

ПОПАСТУХУВА́ТИ *див.* **попасту́шити.**

ПОПАСТУ́ШИТИ, шу, шиш *і діал.* **ПОПАСТУХУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.* Бути пастухом якийсь час. *Попастушив ось одне літо і вже .. осточортіло йому* (Козл., Ю. Крук, 1950, 108).

ПОПА́СУВАТИ *див.* **попаса́ти.**

ПОПА́ТЛАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **попа́тлати.** *Не вжахнуло нікого їх враз, що старший брат смертно блідий, що волосся в його попутане та попатлане* (Вовчок, I, 1955, 298).

ПОПА́ТЛАТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* Те саме, що **поко́шлати.**

ПОПА́ТРАТИ, аю, аєш, *перех.* Док. до **па́трати.** *А коли хто з товариства зніме з сідала в сусіда курку чи півня, попатрають, спечуть, настромивши на спичку, з'їдять, та й ситі!* (Мирний, I, 1949, 299); *Жменячиха думала, що сьогодні їй треба встати раніше: зарізати дві курки на весілля, обскубти і попатрати* (Томч., Жменяки, 1964, 92).

ПОПА́ХКАТИ, аю, аєш, *док., перех. і неперех., чим.* Пахкати якийсь час. *Пугач подав йому свою розкурену люльку. Данило попахкав нею, тоді почав розповідати* (Гжицький, Опришки, 1962, 213).

ПОПА́ХКУВАТИ, ую, уєш, *недок.* 1. *неперех.* Пахкати час від часу. *Тихо попахкувала пухка прохолодна пилюка під гарячими ногами* (Гончар, Таврія, 1952, 368); *Одноманітно, немов рахуючи краплі, попахкував десь нафтовий двигун* (Скл., Хазяїни, 1958, 37).

2. *перех. і неперех., чим.* Пахкаючи, палити люльку, цигарку і т. ін. *Замість старого знайомого сидів інший і попахкував довгу люльку* (Ірчан, II, 1958, 305); — *Ні, ні, до чого я веду? — говорив Кужель, попахкуючи товстою цигаркою і кривлячись від уїдливого диму* (Добр., Тече річка.., 1961, 46).

ПОПАЩЕКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., фам.* Пащекувати якийсь час, пащекувати трохи. *Такій чепурусі* [Одарці] *в жадібку попащекувать.., а поважна розмова їй смакує, як кошеняті редька* (Вовчок, VI, 1956, 261).

ПОПЕКТИ́, ечу́, ече́ш, *док., перех.* 1. Ви́кликати опіки або відчуття болю від вогню, чого-небудь гарячого, їдкого, пекучого. [Христа́п:] *Раз пожар у них був трапився, то я руку дуже був попік, тушивши* (М. Куліш, П'єси, 1960, 149); *Ліна якось вхопила стружку в нього з-під ніг, а вона виявилась така гаряча, що аж пальці попекла* (Гончар, Тронка, 1963, 179); *У порівн. *Мотря взяла чарку, ледве промовила кілька слів, дуже швидко притулила чарку до губ і ще швидше її одвела, неначе губи чаркою попекла* (Н.-Лев., II, 1956, 281); // *у сполуч. із сл.* с м а г а. Викликати сухість і шершавість губ (про внутрішній жар, спрагу). *На устах чорно — смага попекла* (Мирний, IV, 1955, 76); // *у сполуч. із сл.* к р о п и в а. Те саме, що **пожа́лити.** *Якби на кропиву не мороз, то б вона людей попекла* (Номис, 1864, № 3820); *Ускочила у кропиву та й ніженьки попекла* (Сл. Гр.).

2. Знищити спекою посіви, городину і т. ін. *Недорід у нас: нічого Поле не дало; А коли й зійшло у кого,— Сонцем попекло* (Щог., Поезії, 1958, 401).

3. Спекти багато чого-небудь (про вироби з тіста, страви з м'яса і т. ін.). — *Побила кочергою горшки на полиці, а далі давай різати пасинкові курчата: половину поварила, половину попекла, пообідала собі та й кажу пасинкові:.. «Щоб ти вибирався з хати під три чорти..!»* (Н.-Лев., II, 1956, 21); [Г а н н а:] *Паски сама попекла, свекруха й за холодну воду не взялася* (Кроп., II, 1958, 21).

ПОПЕКТИ́СЯ, ечу́ся, ече́шся, *док.* 1. Одержати опіки або зазнати відчуття болю від вогню, сонця, чого-небудь гарячого, їдкого. *Він Сіркові набрав* [галушок] *у полумисок: так уже йому годить, щоб він часом гарячим не попікся!* (Укр., казки, легенди.., 1957, 41); *Її обрятували парубки та дівчата, вибігши на її крик та погасивши пожежу. Вона страшенно попеклася* (Гр., I, 1963, 343); *В дорозі його вид попікся та почав лупитися* (Кос., Новели, 1962, 99); // *у сполуч. із сл.* с м а г а. Стати сухими і шершавими від внутрішнього жару, спраги (про губи); // *у сполуч. із сл.* к р о п и в а. Те саме, що **пожа́литися.** — *Ну, та й кропива ж тут, чисто попікся. Де ти, Соломіс? Поночі й не видко* (Коцюб., I, 1955, 336); // *перен., розм.* Зазнати невдачі, мати несподівану неприємність. *Суд — то важна справа, легко попектися* (Фр., IX, 1952, 419).

2. Спектися, стати готовими (про вироби з тіста, страви з м'яса і т. ін.). *Швидко не швидко, але, нарешті, попеклися пряники. Петро Купріянович повиймав їх з печі* (Л. Янов., I, 1959, 216).

3. Пектися якийсь час (про вироби з тіста, страви з м'яса і т. ін.).

ПОПЕЛА́СТИЙ *див.* **попеля́стий.**

ПОПЕЛИ́ТИ, ить, *недок., перех.* Перетворювати на попіл; спалювати. *Довкола покоси вогонь попелив, гармати змагалися з небом самим і весь виднокіл, як туман, застелив дим* (Голов., Поезії, 1955, 8); *Образно. *Хто світле немовля живе від лона матерного рве, І розтіває, і скверниті, І чисте серце попелить?* (Рильський, II, 1960, 152).

ПОПЕЛИ́ТИСЯ, и́ться, *недок.* Перетворюватися на попіл; згоряти.

ПОПЕЛИ́ЦЯ, і, *ж.* Дрібна паразитична комаха, яка живиться соком рослин. *Усі попелиці — дрібні комахи, з м'яким покривом тіла, найчастіше зелені, хоч бувають також руді і чорні* (Шкідн. поля.., 1949, 32); *На шкільних ділянках обприскувач часто застосовують для боротьби з попелицями («трав'яними вошами»)* (Зоол., 1957, 54); *Навкруги, в сусідніх ланках, соковиті зелені буряки вбирали очі, а в її ланці й дивитись було ні на що: гичка немічна, спотворена попелицею, припала якоюсь жовтизною* (Вол., Дні.., 1958, 184).

ПОПЕЛИ́ЩЕ, а, *с.* 1. Місце, куди викидають попіл. — *І таке придумали, на попелі буряки вирощувати! Всі попелища вже повигрібали Маріїні буряківниці* (Цюпа, Назустріч... 1958, 367).

2. Купа попелу. *Тихо в гаї і в селищі, Спить ще оболонь, Вже погас у попелищі Наш нічний огонь* (Фр., XIII, 1954, 179).

3. Спалена, зруйнована будівля, селище і т. ін. *Як вона кляла.. ту фабрику! Як вона бажала, щоб огонь хоч з неба упав на неї і обернув у одно сіре попелище* (Мирний, I, 1954, 228); *У світлі ночі листопада на попелищах Сталінграда вступили раптом у борню мечі гарматного вогню* (Уп., Вітчизна миру, 1951, 53); // *перен.* Що-небудь зруйноване, знищене. *До війни в селі був колгосп.. Вороги рознесли все до цурки. В 1945 році його знову відновила біднота. Будувалися*

на попелищі (Бабляк, Вишн. сад. 1960, 52); *На попелищі царської Росії зросла, як пишний сад, Радянська країна* (Рильський, III, 1956, 143).

ПОПЕЛІ́ТИ, іє, *недок.* 1. Перетворюватися на попіл. *Жар під баштою попелів* (Коцюб., I, 1955, 294); *Довкола диміло, попеліючи, пожарище* (Довж., I, 1958, 307); // Згоряючи, знищуватися. — *Нащо він штемпелі попсував?.. Треба кинути в огонь, нехай отам попеліють разом із свідоцтвами* (Март., Тв., 1954, 433); *Образно. [Д. Ж у а н:] *Я владу мав над людськими серцями.* [А н н а:] *А ті серця від влади вашої лиш попеліли і вивсць обертались* (Л. Укр., III, 1952, 408).

2. Набувати попелястого кольору, ставати сірим. *Бордові хмари попеліли, тьмарились* (Тют., Вир, 1964, 543); *Починало блідкнути, попеліти чорне небо* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 896); *У порівн. *Небо, збіліле від спеки, вже сивіє, мов попеліє* (Л. Укр., I, 1951, 304); // Ставати блідим, аж сірим від гніву, обурення і т. ін. *Оля попеліє: — Ти... хочеш маму обманювати? Вже до цього в тебе дійшло?* (Вільде, На порозі, 1955, 24).

ПОПЕЛІ́ЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **попелі́ти**. *Серед спустошеного виноградника стояв робітник, байдужно перегортаючи ломакою попеліючий жар* (Коцюб., I, 1955, 220); *Він.. глядів і глядів у огнище, на миготячі іскри та попеліючі поліна* (Фр., VI, 1951, 65).

ПО́ПЕЛОВИЙ, а, е. Те саме, що **по́пільний**. *Через деякий час попелова хмара відділилася від вершини вулкана і почала рухатися на південний схід* (Наука.., 9, 1965, 52).

ПО́ПЕЛЮХА [1], и, *ж.* Небезпечна хвороба рослин, збудником якої є грибок. *Попелюха спричинюється грибами.. Вона характеризується появою на листі дуба та інших листяних порід білого борошнистого нальоту* (Лісівн. і полезах. лісоровз., 1956, 143); *Грибки попелюхи дуже поширені. Вони паразитують як на дикорослих, так і на культурних злаках* (Профіл. захвор.., 1955, 192).

ПОПЕЛЮ́ХА [2], и, *ж.* Один із видів жайворонка; жайворонок чубатий.

ПОПЕЛЮ́ШКА [1], и, *ж.* Казковий персонаж доброї, слухняної нерідної дочки, яка виконує всю чорну роботу і не користується ніякими правами члена сім'ї. *В останній розмові з Ольгою Завадка пророчив їй незавидне майбуття з ласки шваґра і лякав, що їй, Олі, доведеться жити на правах попелюшки* (Вільде, Сестри.., 1958, 586); *Образно. [О л і м п і а д а І в а н і в н а:] *І нащо ти, Любочко, сих обшарпанців принаджуєш? Зовсім не до речі; щоб ще обікрали нас.* [Л ю б о в:] *Ну, як вам не сором?.. Ну, нащо ви моїх попелюшок прогнали?* (Л. Укр., II, 1951, 20).

ПОПЕЛЮ́ШКА [2], и, *ж.* Зменш.-пестл. до **попелю́ха** [2].

ПОПЕЛЯ́СТИЙ, *рідко* **ПОПЕЛА́СТИЙ**, а, е. Кольору попелу, сірий. *Із-за обрію стали накочуватися хмари, що громадилися все більше і більше, з білих робилися попелястими; потім стали бузиновими* (Тют., Вир, 1964, 33); *Через вікно вона ще раз глянула на миле личко дівчини, на її попелясті кучері й золоті брови* (Собко, Срібний корабель, 1961, 138); *Стару попеласту гуску забив хворостиною в шкоді сусід* (Фр., II, 1950, 60).

ПОПЕЛЬНА́СТИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **попеля́стий**. *Попельнаста із рудою Миші покумались, Це б, сказати, з польовою хатня родичались* (Манж., Тв., 1955, 257).

ПОПЕ́НКО, а, *ч., розм.* Син попа. *Доводилося бачити їй і попенка; панич, а лице у плямах, голова закустрана, сам засмоктаний, і говорив так грубо, а лаявся ще гірше...* (Мирний, III, 1954, 158); *Попенко з сусідньої волості родом, Він теж нареченим вважався колись, Та зник у компанії з іншими згодом* (Перв., II, 1958, 376).

ПОПЕНЯ́, я́ти, *с., розм.* 1. Дитина попа. *Він проклинав у думках і попадю, і цю бісову кухню, і всіх попенят, яких мусила невільниця-Анничка і нагодувати вечерею, і помити за панством усі тарілки й склянки...* (Козл., Ю. Крук, 1957, 471).

2. *зневажл.* Те саме, що **піп**. *Дехто із співучасників Московського походу залишилися без нагороди.. Адже не з їхньої вини зрадливе боярство обрало на московський трон це попеня...* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 11).

ПОПЕНЯ́ТКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **попеня́** 1. *Без шапки, він несе в труні своє дитятко І кличе здалека ледаче попенятко, Щоб батька привело, бо треба ж поховать* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 80).

ПОПЕРВА́Х, *присл., розм.* 1. Те саме, що **споча́тку**. — *Хазяйнуємо потроху, нові порядки заводимо, але попервах труднувато тропу вхопити. Більше наосліп доводиться...* (Іщук, Вербівчани, 1961, 239); // Перш за все. *Попервах, маючи все-таки деякий життєвий досвід, я, побачивши ленінградку із шлангом в руках, зразу вдарив швиденько на той бік вулиці* (Вишня, I, 1956, 305).

2. Раніше, колись. *Стріла* [Ганна] *за містком Сашка Вовкотруба — того сержанта, який попервах приводив до полковника п'ятьох бійців* (Ю. Янов., Мир, 1956, 34).

ПОПЕРЕБА́ЧИТИ, чу, чиш, *док.* Перебачити багато чого-небудь за довгий час. *А скільки ж оті дідові очі, тепер уже трохи непрозорі, за 73 роки поперебачили* (Вишня, I, 1956, 33).

ПОПЕРЕБИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. **мин.** ч. до **поперебива́ти**. *У порівн. *Сергій уперше за цілий день став на ноги.. Ноги рухалися неслухняно, підгиналися, мов поперебивані, а в очах усе перекидалося* (Епік, Тв., 1958, 322); *Мені мов легше стало; одні тільки кістки, мов поперебивані, болять — ні потягтися мені, ні позіхнути не можна* (Мирний, I, 1954, 85).

ПОПЕРЕБИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Перебити якусь кількість чого-небудь (кожне зокрема). [Г і л ь з е:] *Звідки вас дідько несе з тичками та з сокирами?* [Б е к е р:] *Ми їх поперебиваєм на Дітріховій спині* (Л. Укр., IV, 1954, 254); — *Не йди до Мотрі позичати хліба, бо ноги рогачем поперебиваю!* (Н.-Лев., II, 1956, 324).

2. *рідко.* Збити багато чого-небудь (про подушки, перини). *Уже наші жінки і подушки поперебивали* (Сл. Гр.).

ПОПЕРЕБИ́РАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **поперебира́ти**.

2. *у знач. прикм., розм.* Який переодягнувся (про багатьох). *Поперебирані по-жіноцьки вітрогони не зробили йому.. ніякого лиха, тільки.. обіцяли заліпити живицею рот, якби поважився кричати* (Ков., Тв., 1958, 606).

ПОПЕРЕБИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Перебрати все у багатьох місцях.

2. Взяти що-небудь у багатьох. [О л е к с а:] *Податкові гроші ніякі не пропали, окрім тих, що ви.. поперебирали у людей і сховали до власної кишені* (Фр., IX, 1952, 88).

3. *розм.* Переодягнути багатьох.

ПОПЕРЕБИРА́ТИСЯ, а́ємося, а́стеся, *док., розм.* Переодягнутися (про багатьох). — *Кидаймо оцю каторжну службу, поперебираймось за старців, начепим торби та ходім просити під Михайлівський монастир* (Н.-Лев., IV, 1956, 313); *Помили сестри голови, пови-*

чісували одна одну, позаплітали, поперебиралися в усе чисте, святне (Вирган, В розп. літа, 1959, 298).

ПОПЕРЕБІГÁТИ, áємо, áєте, *док.* 1. Перебігти з одного місця на інше (про багатьох). *Усі поперебігали на цей бік* (Сл. Гр.).

2. *перен.* Перейти на бік противника (про багатьох).

ПОПЕРЕБÓВТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Перебовтати що-небудь у багатьох місцях, посудинах.

ПОПЕРЕБÓВТУВАТИСЯ, ується, *док.* Перебовтатися (про що-небудь у багатьох місцях, посудинах). *Молочко гарне було, позастоювате, а поки довезли.. то й попереповтувалося* (Сл. Гр.).

ПОПЕРЕБРІ́ХУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* 1. Перебрехати багато чого-небудь. *Вона зроду не скаже так, як чула од людей, а все поперебріхує* (Сл. Гр.).

2. Перевершити в брехні багатьох.

ПОПЕРЕБУВÁТИ, áю, áєш, *док.* 1. Побувати в багатьох місцях, на багатьох посадах; належати у різний час до багатьох організацій, товариств і т. ін. *Опришки вважали його своїм, бо він дійсно поперебував у всіх ватагах* (Хотк., II, 1966, 152).

2. Побувати в якомусь місці, на якійсь посаді, належати до якоїсь організації, товариства і т. ін. якийсь час (про багатьох). *На гастролях у цьому театрі* [Щукіна] *поперебувало немало тогочасних «зірок»* (Минуле укр. театру, 1953, 99); *Багато проїжджих у мене поперебувало.*

ПОПЕРЕВДЯГÁТИ *див.* **попереодягáти.**

ПОПЕРЕВДЯГÁТИСЯ *див.* **попереодягáтися.**

ПОПЕРЕВÉРТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поперевертáти.** *Вздовж усього ганку стояв стіл,.. навколо лежали долі порозкидані, поперевертані стільці* (Л. Янов., I, 1959, 360); *Сумне видовище розгромленого табору постало перед очима. Поперевертані вози, розкидане збіжжя. Навіть казани на триногах поперевертані* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 196).

ПОПЕРЕВЕРТÁТИ, áю, áєш *і рідко* **ПОПЕРЕВÉРТУВАТИ,** ую, уєш, *док.* 1. Перевернути якусь кількість чого-небудь (кожне зокрема). — *Він* [кабан].. *як дременув попід хатою та й поперевертав обидва глиняники* (Н.-Лев., II, 1956, 247); — *Як будем обідать, то ти ні до чого не доторкуйсь, а то як станеш тріскать, то все порозливаєш і поперевертуєш* (Стор., I, 1957, 38); *Старенька гримнула на всіх: — Іще чавуни мені отут поперевертавте. Гетьте!* (Головко, I, 1957, 248); // *безос. Масу дерев поперевертало з корінням, а купи граду скрізь були перемішані з оббитим листям та обломаними гіллякам* (Фр., IV, 1950, 340).

2. Переворушити багато чого-небудь. *Опришки перетрясли цілу коршму* [корчму], *перешукали усі закутки, поперевертали і повалили все придатне в господарстві* (Фр., VIII, 1952, 161).

3. *на кого — що, в що, перен.* Обернути багатьох в іншу віру. *Поперевертували пани наших людей на свою католицьку віру* (Н.-Лев., I, 1956, 131).

4. *перен.* Те саме, що **поперекрýчувати** 2. [Петро:] *Що говорили, то трудно розібрати, бо сю штуку* [комедію] *написав москаль по-нашому і дуже поперевертав слова* (Котл., II, 1953, 33).

ПОПЕРЕВЕРТÁТИСЯ, áємося, áєтеся *і рідко* **ПОПЕРЕВÉРТУВАТИСЯ,** уємося, уєтеся, *док.* 1. Перевернутися, перекинутися (про багатьох, багато чого-небудь). *Наші паски були дуже гарні, Лілиних три малих пасочки трохи поперевертались, але то їм нічого не помішало* (Л. Укр., V, 1956, 7); — *Вважайте, вважайте, не зломіть ноги від шафи... У куфрі* [чемодані] *геть усе поперевертaлося!* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 37).

◇**Поперевертáлося** [**все**] **в голові** *кому* — прийшло в безладдя, переплуталося, спотворилося (про звичні поняття дійсності). *Була це в основі добра дитина, тільки вкрай розбещена батьками, яким у голові все поперевертaлося від «панськості»* (Вільде, Пов. і опов., 1949, 9); — *Що то тепер за молодь, що за покоління! ..Поперевертaлося в голові юнакам, і думають, що їм усе вільно* (Фр., VI, 1951, 240).

2. *на кого — що, в що, перен.* Обернутися в іншу віру (про багатьох). *Поперевертaлися на ляхів.*

ПОПЕРЕВÉРТУВАТИ *див.* **поперевертáти.**

ПОПЕРЕВÉРТУВАТИСЯ *див.* **поперевертáтися.**

ПОПЕРЕВЗУВÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* Перевзути багатьох.

ПОПЕРЕВЗУВÁТИСЯ, áємося, áєтеся, *док.* Перевзутися (про багатьох).

ПОПЕРЕВИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поперевивáти.** *Поперек них* [паличок] *ішли тоненькі півперечки з лісового прутття, поперевивані де-де косминками соломи* (Фр., IV, 1950, 330).

ПОПЕРЕВИВÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Перевити багато чого-небудь чимсь (кожне зокрема). *Поперевивати арки вінками.*

2. Звити запово багато чого-небудь.

ПОПЕРЕВИКÓНУВАТИ, уємо, уєте, *док., перех.* Перевиконати що-небудь (про багатьох).

ПОПЕРЕВИСÁТИ, áє, *док.* Перевиснути (про багато чого-небудь). *Наші груші до сусід поперевисали, а вони й обривають* (Сл. Гр.).

ПОПЕРЕВИХÓВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Перевиховати багатьох.

ПОПЕРЕВИХÓВУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Перевиховатися (про багатьох).

ПОПЕРЕВІ́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Перевісити в інше місце або інакше багато чого-небудь. *Поперевішуй сорочки на сонце, щоб швидше подосихали* (Сл. Гр.).

2. Перекинувши через що-небудь, повісити багато чогось.

ПОПЕРЕВÓДИТИ, джу, диш, *док., перех.* 1. Перевести через що-небудь або з одного місця на інше багатьох.

2. Перемістити з одного місця в інше багато чого-небудь.

3. Перемістити на інше місце роботи, навчання і т. ін. багатьох; // Перевести в інший клас, розряд і т. ін. багатьох.

4. *на що.* Замінити багато чого-небудь чимсь іншим. *Поперевoдив* [Тихон Брус] *усю худобу, і свою, і жіночу* [жінчину], *на гроші та накупив хліба, та продав дуже непомірною ціною* (Кв.-Осн., II, 1956, 139); *Худобу, яку батьки позбирали, так вони з великої поперевoдили не знать на віщо, п'ючи і гуляючи* (Кв.-Осн., II, 1956, 247).

5. Зіпсувати багато чого-небудь; // Знищити, втратити багато чого-небудь. — *Все це покійні татуньо з книжок вичитували. Нема тепер таких правдивих книг,— поперевoдили* (Свидн., Люборацькі, 1955, 53); // Згубити, знищити багатьох. *Гнат Голий каже: — Ходім до тих зараз: Я їх, розбишак, усіх поперевoджу* (Барв., Опов.., 1902, 326).

ПОПЕРЕВÓДИТИСЯ, иться, *док.* 1. Перевестися на інше місце роботи, навчання і т. ін. (про багатьох).

2. Перетворитися на що-небудь гірше, виродитися (про багатьох), занепасти (про багато чого-небудь). *А парубки які були... Це теперішнім рівня! Які тепер парубки? Оскублені горобці перед тими!.. Казна на що поперевoдились...* (Стор., I, 1957, 101).

3. Перестати існувати, загинути (про багатьох), пропасти (про багато чого-небудь). *Песиголовців осталось*

мало: поперводились (Сл. Гр.); *Усе б у його поперводились і не зібрав би нічого, якби орудував сам, бо був собі... так... бог з ним!* (Кв.-Осн., II, 1956, 254).

ПОПЕРЕВÓЗИТИ, óжу, óзиш, *док., перех.* Перевезти багатьох, багато чого-небудь (не за один раз). *На другий день знов посила вона Хвеська до батька, щоб дав чим-небудь поперевозити копи, що понажинала* (Стор., I, 1957, 37); *Поперевозили діди всіх* [воїнів] (Довж., III, 1960, 379).

ПОПЕРЕВЧÁТИ *див.* **попереýчувати.**

ПОПЕРЕВЧÁТИСЯ *див.* **попереýчуватися.**

ПОПЕРЕВ'ЯЗУВАТИ, а, е. Дніпр. пас. мин. ч. до **поперев'язувати.** *Якщо звернутися до нього, обов'язково почне тиснути руку набряклими* [пальцями], *схожими на поперев'язувані нитками сосиски* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 8).

ПОПЕРЕВ'ЯЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Перев'язати чим-небудь якусь кількість осіб, предметів (кожного зокрема, кожне зокрема). *Поперев'язувала* [Настя] *дружка і піддружого раз рушниками довгими-довгими, з плеча аж до долівки* (Кв.-Осн., II, 1956, 94); // Зробити перев'язку якійсь кількості осіб. *Помили кров на головах побитих* [Антона і Матвія], *поперев'язували їх і поклали на двох ліжках поруч* (Ірчан, II, 1958, 301).

2. Зав'язати знову, по-іншому багато чого-небудь.

ПОПЕРЕВ'ЯЗУВÁТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Перев'язатися чим-небудь (про багатьох — кожного зокрема).

ПОПЕРЕГАНЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і рідко* **ПОПЕРЕГОНИ́ТИ,** ню, ниш, *док., перех.* 1. Перегнати, випередити багатьох (неодночасно).

2. Перегнати з одного місця на інше багатьох (не за один раз). *Попереганяйте вівці на той бік, там краща паша* (Сл. Гр.); // Перегнати через що-небудь багатьох. *Поперегонили воли через річку* (Сл. Гр. .

ПОПЕРЕГÁЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Перегатити багато чого-небудь (річки, ручаї і т. ін.).

ПОПЕРЕГЛЯДÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Переглянути багато чого-небудь; переглянути все у багатьох місцях.

2. Прочитати з метою перевірки або вибірково багато чого-небудь.

ПОПЕРЕГНИВÁТИ, áє, *док.* Перегнити (про багато чого-небудь). *Вікна в цьому домі.. бог зна колишні, в двадцять чотири шибки, і рамці, хоч дубові, поперегнивали* (Свидн., Любораць кі, 1955, 149).

ПОПЕРЕГÓНИТИ *див.* **попереганя́ти.**

ПОПЕРЕГОРÁТИ *див.* **поперегоря́ти.**

ПОПЕРЕГОРÓДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Перегородити що-небудь (про багатьох); перегородити багато чогось.

ПОПЕРЕГОРÓДЖУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Перегородитися (про багатьох).

ПОПЕРЕГОРТÁТИ, áю, áєш *і рідко* **ПОПЕРЕГÓРТУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* Перегорнути багато чого-небудь.

ПОПЕРЕГÓРТУВАТИ *див.* **поперегортáти.**

ПОПЕРЕГОРЯ́ТИ, я́є *і рідко* **ПОПЕРЕГОРÁТИ,** áє, *док.* Перегоріти (про багато чого-небудь). *Поплював* [Павло] *у руки і крутонув* [кіноапарат] *так, що динамка заскреготіла як скажена і поперегорали лампочки* (Тют., Вир, 1964, 40).

ПОПЕРЕГРИЗÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* Перегризти багато чого-небудь.

◇ **Поперегризáти горля́нки:** а) пересваритися між собою за що-небудь. *Вони сподіваються, що ми на Україні поперегризаємо самі собі горлянки, щоб голими руками тоді нас патрати* (Ле, Наливайко, 1957, 122); б) уживається як погроза якійсь кількості осіб.—*І Каргатові твоєму, і тобі разом з ним горлянки поперегризаю, якщо в Лари хоч одна сльозинка впаде через нього!* (Шопк., Інженери, 1956, 268).

ПОПЕРЕГРИЗÁТИСЯ, áємося, áєтеся, *док.* 1. Перегризтися (про собак).

2. *перен., розм.* Пересваритися (про багатьох).

ПОПЕРЕГРІБÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* Перегребти багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОПЕРЕ́Д [1], *присл.* Раніше від чогось, спершу. *Де вже бездольцям тим відрізняти: Ворог ти клятий чи друг... Треба б поперед нам обійняти Ціну народних послуг!* (Граб., I, 1959, 98); [Д і в ч а т а:] *Ти думав, як водягся по-козацькому та пістоль за пояс, то уже й козак? Еге, наберись козацького хисту поперед!* (Вас., III, 1960, 18).

ПОПЕРЕ́Д [2], *прийм.* Уживається з род., знах. і оруд. відмінками. Сполучення з **попере́д** виражають:

Просторові відношення

1. *з род., знах. і оруд. в.* Уживається при вказуванні на особу або предмет, перед якими рухається, відбувається або знаходиться хто-, що-небудь. *Поперед неї йшов швидко москаль* (Мирний, I, 1954, 66); *Поперед його хати переходив щонеділі молодий парубок Петро* (Март., Тв., 1954, 59);— *Чом не ходиш* [милий] *поперед мій двір, та й улицею?* (Чуб., V, 1874, 147); // *з род., знах. в.* Уживається при вказуванні на особу або предмет, наперед від яких спрямована дія. *Едіта зостається над книжкою, але не читає, дивиться поперед себе сумним, темним поглядом* (Л. Укр., III, 1952, 57); // *з род., знах. і оруд. в.* Уживається при вказуванні на особу або предмет, до переднього боку яких спрямована дія. *Ставила* [хазяйка] *страву поперед Устю* (Коцюб., II, 1955, 251); *Дожидали* [мати з дочкою] *Кармеля щодня.. Хатні двері відчинилися, і він .. уявивсь поперед ними!..* (Вовчок, I, 1955, 365).

Часові відношення

2. *з род. в.* Уживається при вказуванні на особу, раніше від якої хто-небудь виконав чи виконає дію. — *Пропадуть мої конопельки! — подумала Кайдашиха,— похоплива невісточка попряде їх собі на полотно поперед мене* (Н.-Лев., II, 1956, 301); // Уживається при вказуванні на момент, раніше від якого здійснилось або здійсниться що-небудь. *От постукали і раз, і вдруге, і утретє, і ввійшли старости, і подали хліб, і говорили старости законні речі про куницю, як і поперед сього було* (Кв.-Осн., II, 1956, 71).

Обставинно-означальні відношення

3. *з род. в.* Уживається при вказуванні на першість кого-, чого-небудь у чомусь у порівнянні з кимсь, чимсь. *То був* [Василь].. *на вигадки, на приклади — поперед усіх: тільки його й чути, від нього весь регіт іде* (Кв.-Осн., II, 1956, 28).

ПОПЕРЕДЖÁЛЬНИЙ, ПОПЕРЕ́ДЖУВАЛЬНИЙ, а, е. Який попереджає; признач. для попередження. *Шофер дав попереджальний гудок* (Трубл., II, 1955, 42); *Раптом передні колони зупиняються.. Лунає чийсь попереджувальний голос. — Застава!..* (Шиян, Гроза.., 1956, 66); *За призначенням дорожні знаки поділяються на три групи: попереджувальні, заборонні і вказівні* (Автомоб., 1957, 267).

ПОПЕРЕДЖÁЛЬНО. Присл. до **попереджáльний.** *Костянтин Степанович замахав на Цибариху руками, потім попереджально приклав палець до уст* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 99).

ПОПЕРЕДЖÁТИ, áю, áєш *і* **ПОПЕРЕ́ДЖУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПОПЕРЕ́ДИТИ,** джу, диш, *док.*,

перех. 1. Наперед повідомляти кого-небудь про щось. *Бувало й таке, що Бронко попереджав, що сьогодні в нього термінова робота і він затримається в друкарні* (Вільде, Сестри.., 1958, 564); — *Багато я вам не покажу, заздалегідь попереджую* (Смолич, І, 1958, 60); — *Отож іще звичка в людини! Як вітер, влетів, і готуй йому торбу. Не міг днів за три попередити* (Збан., Мор. чайка, 1959, 115); // Сповіщати що-небудь комусь передусім, перш за все. — *А вас військовий якийсь чекає,— відчинивши Діденкові двері, попередила покоївка Даша* (Головко, II, 1957, 471); *Я хочу попередити, що те, про що я говорив і далі говоритиму, я роблю од щирого серця* (Вишня, І, 1956, 306); // Вказувати на що-небудь; означати що-небудь. *Пронизливо свистів пароплав, попереджаючи про скоре відплиття* (Полт., Повість.., 1960, 603); *Великий щит на обочині шосе попереджа́в: «До міста Косопілля — 5 км»* (Зар., На.. світі, 1967, 256); // Застерігати кого-небудь від чогось. *За дверима кашлянув* [Карімбаєв], *попереджаючи, і пройшов повз очманілого Синявіна* (Ле, Міжгір'я, 1953, 89);—*Пішов* [Любчик] *напився води, а потім до рольганга. Люди кричали, попереджували, а він біля самого краю йшов. Чи посковзнувся, чи знепритомнів...* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 238); // Наказувати, пропонувати зробити що-небудь. *Кілька чоловік послали по всіх вулицях попереджувати, щоб не світили в хатах* (Трубл., І, 1955, 64); *Воронцов незабаром відпустив подоляка, не наклавши ніякого стягнення. Однак серйозно попередив, щоб надалі Хома не брався розподіляти землю, яка йому не належить* (Гончар, III, 1959, 326); // Висловлювати погрозу. [О к с а н а:] *Попереджаю всіх: хто спробує вчинити самосуд, того розстріляє комітет* (Корн., І, 1955, 62); *При всіх попередив* [Левко Іванович]: — *Хоч ти, Єгипто, й механізатор широкого профілю,.. але — шануйся: ще один лівак — і вилетиш аж за космос!* (Гончар, Тронка, 1963, 261).

[**Суво́ро**] **попере́дити** — накласти попередження — один із видів адміністративного, партійного і т. ін. стягнення. *За систематичні запізнення на роботу суворо попередити.*

2. Своєчасними заходами запобігати здійсненню або виникненню чого-небудь, перев. небажаного. *Розумне поєднання праці з активним відпочинком на основі гігієнічних вимог попереджує виникнення втомлюваності* (Мист., 5, 1955, 44); *Горничну, обстригши і вимазавши голову дьогтем,— вигнали з двору. Те ждало в дворі Мотрю, та Мотря попередила. Вона так укоськала пана, що ще Йосипенкові дісталося* (Мирний, IV, 1955, 182).

3. Передувати чому-небудь. *Висока полонина над селом помалу просвітлюється тим слабим, червоним світлом, що попереджає світ сонця* (Фр., III, 1950, 82); *Всі ринуть туди, де хмарою в'ється чорний дим, попереджаючи хвилі полум'я...* (Коцюб., І, 1955, 120); // *кого.* Здійснювати що-небудь раніше від когось. *Прокуратор кидається піддержувати її, але Меценат попереджає його, надівши Нерісі намисто на шию і тим самим рухом піддержавши її* (Л. Укр., III, 1952, 464); — *Ми починаємо бій о шостій ранку — попередимо ворога на дві години* (Ю. Янов., І, 1958, 162); // *кого.* Здійснювати рух, яку-небудь дію швидше від когось; випереджати. *То вона швиденько йде, нас попереджаючи, то вона одстане...* (Вовчок, І, 1955, 191); *Починаються випередки. Скакать мусили до шести верстов. Хто попередить, той бере коня* (Збірник про Кроп., 1955, 10); // *що.* Розвиватися швидше від чого-небудь. *Тепер так дійсність переплетена з казкою, так попередила її, що всякого сподіватись можна...* (Дп. Чайка, Тв., 1960, 107); // З'являтися швидко, блискавично, один поперед одного. *Ціле море спогадів налинуло до мене, один одного попереджаючи* (Вас., І, 1959, 376); // Припшидшувати здійснення чого-небудь. *От і тепер, для того проблематичного загального добра, він силоміць попередив неминуче, правда, для Замфіра лихо, скривдив цілу родину* (Коцюб., І, 1955, 224).

ПОПЕРЕ́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **попере́дити.** *Суліман був попереджений Катериною про приїзд Нелі* (Вільде, Сестри.., 1958, 358); — *Щастя, що недотепи не догадалися перетяти дріт сигнального гонга. Я вчасно був попереджений і встиг вжити заходів* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 94).

ПОПЕРЕ́ДЖЕННЯ, я, *с.* 1. Наперед зроблене повідомлення про що-небудь. *Попередження про можливі заморозки передають по радіо за один — три дні до їх настання* (Хлібороб Укр., 10, 1965, 13); *Без попередження двері кабінету відчинились, і на порозі з'явилася постать старика* (Дмит., Наречена, 1959, 80); // Застереження проти чого-небудь. *Тарас Шевченко не раз робив попередження про страшну небезпеку онімечення українського народу, про небезпеку сліпого наслідування іноземної культури* (Тич., III, 1957, 325); *Сходячи з могили, ступали* [учні] *обережно, після вчителевого попередження кожен почував себе так, мовби він справді ступає по іржавих, невибухлих мінах* (Гончар, Тронка, 1963, 38); // Наказ, вказівка зробити що-небудь. *Вороні красені-коні* [скульптурні шедеври] *знову на своїх місцях на Аничковому мосту.. Ніякі заборони й попередження міліції не скупчуватися, не заважати роботі по перенесенню коней на свої місця,— успіху не мали* (Вишня, І, 1956, 303); *Весь час відчувала вона на спині пильний погляд і повертала з однієї кімнати до другої автоматично — скоріше відгадуючи, куди йти, аніж слухаючи попередженъ* (Смолич, І, 1958, 58); // Погроза. *Біля сільради висіло оголошення* [про здачу зброї], *написане в непристойних виразах: «..Будем бить шомполами».. На це, здавалось би, страшне і досить-таки зрозуміле попередження троянівці не звертали уваги, і зброї до рук самозваної четвірки поступало мало* (Тют., Вир, 1964, 394).

2. Один із видів адміністративного, партійного і т. ін. стягнення. *Треба задовольнити його прохання — записати комсомольське стягнення, ну, хоча б попередження* (Логв., Літа.., 1960, 152); *З їхньої розмови Анатолій зрозумів, що батькові оголосили сувору двгану з попередженням* (Руд., Остання шабля, 1959, 407).

3. Запобігання вияву чого-небудь небажаного. *Головне в роботі товариських судів, як і добровільних дружин, є попередження аморальних вчинків, виховання людей шляхом переконання й громадського впливу* (Нар. тв. та етн., 1, 1961, 78); *Найскладнішим і найвідповідальнішим завданням адміністративних органів є попередження рецидивної злочинності і злочинності неповнолітніх* (Ком. Укр., 9, 1966, 22).

ПОПЕРЕ́ДЖУВАЛЬНИЙ *див.* **попереджа́льний.**

ПОПЕРЕ́ДЖУВАТИ *див.* **попереджа́ти.**

ПОПЕРЕДИВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док.* Передивитися, проглянути багато чого-небудь.

ПОПЕРЕ́ДИТИ *див.* **попереджа́ти.**

ПОПЕРЕДІ́ЛЯТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Переділити багато чого-небудь різного. *І землю, і гроші, і всю худобу на троє попереділяли, щоб усім однаково було* (Сл. Гр.).

ПОПЕРЕ́ДЛИВИЙ, а, е, *рідко.* 1. Те саме, що **попереджа́льний.** *Чується попередливий окрик вартового* (Шиян, Партиз. край, 1946, 90).

2. Люб'язний, запобігливий.

ПОПЕРЕ́ДЛИВО. Присл. до **попере́дливий.** *Всі посміхнулись — запального Вітека всі любили, але ставились до нього поблажливо. Ласточкін теж посміх-*

нувся і попередливо звів руки: — Тихо, тихо, Вітек, не гарячкуй! (Смолич, Світанок.., 1953, 397); *Розмова йшла в товариській обстановці і на офіційне звертання Цимбала молодший лейтенант попередливо відповів: — Будь ласка, будь ласка...* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 57).

ПОПЕРЕ́ДНИК [1], а, ч. 1. Той, хто перебував, жив, працював або виконував якісь функції де-небудь перед кимсь. — *А се ж тобі навіщо? — спитала я, показуючи на сулію.. — А се учительський спадок! Мій попередник тримав у сій сулії горілку* (Л. Укр., III, 1952, 574); *Новий шахтар в новій квартирі на другий тиждень оселивсь. І дріб над входом: два—чотири, як в попередника колись* (Руд., Дон. зорі, 1958, 56); *Не говорив* [Бронко] *їй про те, що оберігає її ще й тому, що його попередники не церемонились з нею. А не церемонились тому, що це дівчина з простолюддя, за честь якої нікому було обстати* (Вільде, Сестри.., 1958, 399); // Те саме, що **пре́док**. *Любов до Вітчизни і зненависть до її осквернителів заповідали нам попередники. І покоління наше не зраджує батьків, дідів і прадідів* (Папч, На калин. мості, 1965, 279); *Мова — це кров людської думки. Здобута вона також кров'ю і зусиллями незліченних попередників наших* (Руд., Остання шабля, 1959, 310).

2. Той, хто своєю діяльністю передував діяльності когось іншого в тій самій галузі. — *Нинішній бунтар, чи там революціонер, як доводять камчатські чиновники, не менше впертий і життєздатний, аніж його попередник* (Стельмах, I, 1962, 17); *В особі Писарева Франко побачив свого великого російського попередника, однодумця й спільника в боротьбі за «поступ, щастя й волю»* (Рад. літ-во, 7, 1968, 24); // Той, хто своєю діяльністю підготував розвиток чого-небудь. *Попередники наукового соціалізму, утопісти були передовсім поетами в широкому значенні цього слова* (Рильський, Веч. розмови, 1962, 147); *Разом з Горьким і Лесею Українкою Коцюбинський є найближчим безпосереднім попередником української радянської літератури* (Рад. Укр., 31.III 1950, 3).

3. Те, що було раніше на місці чого-небудь. *Віримо, що наш новий рік буде кращим, цікавішим, більш значним, ніж його попередник* (Ряб., Жайворонки, 1957, 148); *Дрібний річковий пісок з масляновою олією, сода з водою — попередники мила, які вживали ще стародавні єгиптяни і римляни* (Хлібороб Укр., 2, 1968, 47); *З руїн старого підіймалося нове житло, світле, просторе, так не схоже на свого темного, убогого попередника* (Добр., Тече річка.., 1961, 12); // Те, що своїм існуванням підготувало виникнення або розвиток чого-небудь. *Попередником масових селянсько-козацьких повстань на Україні наприкінці XVI — на початку XVII століття було антифеодальне повстання селян кінця XV століття, яке охопило Північну Буковину, частину Галичини і Поділля* (Ком. Укр., 1, 1968, 39); *Для багатьох наступних видань перші харківські газети і журнали зберігали значення попередників і своєрідних взірців* (Матеріали з іст. укр. журналістики, 1959, 63); // Те, що завжди передує чомусь, віщує вияв чого-небудь; провісник. *Мама випростується.. В очах знайомі блискавки. Я знаю — то попередники справжньої бурі* (Збан., Мор. чайка, 1959, 76).

4. Сільськогосподарська культура, якою засівають поле з метою поліпшення якостей грунту перед посівом іншої культури. *Чудові якості гороху відомі всім. Він дає високі врожаї, багатий на білок, нагромаджує в грунті азот, отже, є прекрасним попередником під інші культури* (Рад. Укр., 9.I 1962, 2); *Докія ступає повільно, наче міряє довгі гони та все роздумує над ними.. А землю тобі таку виділяють, що часом хоч плач. Попередник на ній був не он який, а вона пісна, забур'янена* (Кучер, Трудна любов, 1960, 56); // Стан поля протягом року перед посівом чого-небудь. *Найкращими попередниками для озимої пшениці є чисті і зайняті пари* (Наука.., 2, 1960, 33).

ПОПЕРЕ́ДНИК [2], а, ч., *діал.* Фартух (у 1 знач.). *Сухий, високий на зріст, середнього віку чоловік у білому попереднику й білій шапці на голові проворно вимішував щось у макітерці на пригашеній уже плиті* (Л. Янов., I, 1959, 362); — *А що, дочко, в житі бродим? — ..Почервоніла дівчина, а руку з ріжками назбираними в кишеню в попередник шугнула* (Головко, I, 1957, 244); *Вбрання молодої жінки або дівчини, що складається із сорочки, плахти, попередника, пояса, корсетки, очіпка, намиста з дукачами і кожушанки жіночої, вишитої гарусом.., становить вміст чотирнадцятого залу* [Полтавського музею] (Нар. тв. та етн.. 6, 1966, 84); // Епітрахиль. *На кругленькому животику в отця схимника блакитний попередник парчевий* (Тесл., З книги життя, 1949, 56).

ПОПЕРЕ́ДНИЦЯ [1], і, *ж.* Жін. до **попере́дник** [1]. *Братська ГЕС за масштабами набагато перевершує свою попередницю — Іркутську* (Наука.., 9, 1964, 55); *В Роллані Арагон бачить «величне і осяйне втілення» кращих традицій французької інтелігенції, творчість його розглядає як попередницю нової культури* (Рад. літ-во, 3, 1966, 30); *Фронтові роки привчили до того, що тиша — це зловісна попередниця бою* (Жур., Вечір.., 1958, 277).

ПОПЕРЕ́ДНИЦЯ [2], і, *ж., діал.* Те саме, що **попере́дник** [2]. *Олена.. заметушилась, махнула попередницею по лаві: — Сідай, Левку* (Стельмах, I, 1962, 546); *Так я · плахта, підперезана окравкою, дає значну розпірку спереду, її прикривають попередницею* (Збірник Полт. музею, I, 1928, 82).

ПОПЕРЕ́ДНИЧОК, чка, *ч., діал.* Зменш.-пестл. до **попере́дник** [2]. *На літо, в кінці весни, приїжджає додому Оленка: платтячко синеньке на ній, попереднічок, ботинки* (Тесл., З книги життя, 1949, 105).

ПОПЕРЕ́ДНІЙ, я, є. 1. Який міститься перед іншим. *Читала* [Лукія] *по складах і спочатку багато дечого не розуміла. Доки прочитає якесь довге слово — забуде двоє попередніх* (Донч., III, 1956, 32); *Дірку розширили і стали по одному пролазити в неї. Знов опинилися в бункері, ще більшому, ніж попередній* (Гончар, III, 1959, 254).

2. Який здійснюється перед чимсь, передує чомусь основному; підготовчий. *Звернися, Вірунечко моя, до другої акушерки.. А то я дуже турбуюся, щоб ти не прогавила потрібний для всяких попередніх маніпуляцій час і тим собі не зашкодила* (Коцюб., III, 1956, 143); // Який має бути перед чимсь. *Його* [салат] *можна вирощувати як самостійну культуру на окремій ділянці, як попередню культуру перед садінням пізніх овочів* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 239); // Який здійснюється заздалегідь; завчасний. *Запроваджено новий порядок попереднього продажу квитків* [у кінотеатрах] (Веч. Київ, 4.IV 1958, 1); // Не доведений до кінця, здійснений не до кінця; неостаточний. *Заточування твердосплавних різців поділяють на три операції: попередню, остаточну і доводку* (Технол. різального інстр., 1959, 183); *Шлунок являє собою мішкоподібне розширення травного каналу, куди перш за все потрапляють харчові речовини для попередньої переробки* (Наука.., 8, 1959, 27); // Який підлягає перегляду, перевірці; не заключний. *Юрій Януш.. робитиме попередній огляд всієї гідротехнічної споруди перед її остаточним завершенням* (Вол., Надди. висоти, 1953, 79); *Попередні розрахунки, проведені в області, показують, що економ-*

мічно міцні колгоспи зможуть викупити всю техніку МТС, яка досі була в бригадах (Колг. Укр., 4, 1958, 5).

△ **Попередне ув'язнення** — позбавлення волі особи, яка перебуває під слідством.

3. Такий, як і був, той самий. *При зміні темпу* [музики] *танцівниці спинились, одна Періса танцює.. Антей все не бачить її, захоплений грою, і знову бере попередній темп* (Л. Укр., III, 1952, 463); *Дорош знову наливає із відра в глечик холодної води і ще раз повторює попередню процедуру* (Тют., Вир, 1964, 135).

4. Який уже пройшов, відбувся; минулий. *Він попередньої ночі бачив погані сни, весь день йому було зовсім ніяково на душі* (Фр., VIII, 1952, 95); *Їй здавалося, що всі.. догадалися про її попередню стрічу з легінем там, над потоком, і про її мрії* (Хотк., II, 1966, 75); *Перед нами стояв блідий матрос, чорнявий і смаглявий, із затьмареними синіми очима, страшенно змучений попередньою мандрівкою на щоглі* (Ю. Янов., II, 1958, 54); // Який склався або був створений раніше. *Тепер йому байдуже було до всього: табір до решти витравив в його душі попередні переконання* (Стельмах, II, 1962, 257); *Велика історична заслуга Маркса і його друга Енгельса полягає в тому, що вони виробили наукову ідеологію і політику робітничого класу, піддали революційній критиці попередні соціально-політичні і філософські теорії, що відбивали здебільшого ідеологію ворожих пролетаріатові класів* (Наука.., 5, 1958, 2); // Який мав місце, був перед цим. *Доводиться Вам обмежитися тими загальними відомостями, які я подав був Вам у попередніх листах* (Коцюб., III, 1956, 292); *Кульжан намагалась обійти юрту, щоб сховатися за нею від вітру, але новий порив, міцніший за попередній, підхопив її і понав невідомо куди* (Тулуб, В степу.., 1964, 73); // Який перебував, жив, працював або виконував якісь функції де-небудь перед кимсь; колишній. — *Чи вже ви, люди, такі бідні, що у вас храм святий у такім порядку? — Гуцули не признавалися до вини і все валили на попереднього попа* (Хотк., II, 1966, 8); // *у знач. ім.* **попередне**, нього. *с.* Те, що було перед цим. *Одна тільки хвиля одділяла минуле од того, що сталось, а здавалось, що проминула вічність, що попереднє раптом впало у прірву, що щось прорвалось і увільнилось від пут* (Коцюб., II, 1955, 100); *Довелося закреслити попереднє і переписати вірш заново* (М. Ол., Леся, 1960, 66).

ПОПЕРЕ́ДНЬО. Присл. до **попере́дній** 2. *Нут або горох варять, попередньо його розмочивши* (Укр. страви, 1957, 38).

ПОПЕРЕДРА́ЖНЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Передражнити багатьох (кожного зокрема). *Скільки буде дівчат.., він усіх попередражнює* (Сл. Гр.).

ПОПЕ́РЕДУ [1], *присл.* 1. Перед ким-, чим-небудь, на чолі когось, чогось; протилежне п о з а д у. *Пливуть собі співаючи, Море вітер чує; Попереду Гамалія Байдаком керує* (Шевч., I, 1951, 200); — *Колись в ручку поцілуєте, як я в синій чумарчині вас на тарантасі повезу. Гаврило із жінкою і дітьми сидітиме ззаду, а ми зі старою — попереду* (Тют., Вир, 1964, 430); // У передній частині чого-небудь. — *Повний корабель, або фрегат, має..: попереду фок-мачту, посередині грот-мачту й позаду крайц-мачту* (Ю. Янов., II, 1958, 79); *Взялися тягти його через поріг кімнати. Ящик не піддавався. Ляля взялася попереду, батько позаду* (Гончар, IV, 1960, 46); *Образно. — *Літа були, Тимофію, тоді збоку, а попереду — чоловік. От коли я повів тебе наймати до Варчуків, .. питають: «Скільки ж років синові?» — Я й кажу: «Та вже пастушок». Так і пішов ти до череди* (Стельмах, II, 1962, 30); // У числі перших, передових, в авангарді. *Моя бригада Працює вправно, Моя бригада Йде попереду* (Бойко, З Доп. краю, 1952, 89); *Комуністи — завжди попереду, там, де найважче, де створюється нове і народжуються перемоги нашої Батьківщини* (Ком. Укр., 3, 1966, 10).

2. Раніше від кого-, чого-небудь; спершу. — *То й не заспіває ніхто? — спитав він суворо. — Нехай Марина попереду... мені душно,— одказала Христя* (Мирний, III, 1954, 182); *Щоб писати, треба попереду учитись, учитись і учитись* (Коцюб., III, 1956, 277); — *А я скажу таткові, де стоять гармати, нарошне побіжу й скажу.— Йому тільки хотілося попереду подивитися, чим воно так голосно бухкає* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 102); // За якийсь час до чого-небудь; заздалегідь, наперед. *І то лихо — Попереду знати, Що нам в світі зустрінеться...* (Шевч., I, 1963, 56); *Він у всім поклався на Бенедя, переконавшися вже попереду, що діло своє він робить совісно і добре* (Фр., V, 1951, 382); // У минулому, раніше. *Нахилився я над нею* [обручкою]: *І тоненька, і мала... Розкажи ж мені, чию ти попереду була?* (Щог., Поезії, 1958, 183); *В моєму серці заворушилось щось таке негарне, погане, чого я попереду ніколи не постерегала* (Барв., Опов.., 1902, 393).

3. На деякій відстані перед ким-, чим-небудь. — *А он дорога попереду,— каже Галя,— показуючи вперед* (Вовчок, I, 1955, 323); *Старечі очі його йнялися сльозою, і він чітко не міг розгледіти, що там попереду* (Тют., Вир, 1964, 461); // На значній віддалі на шляху під час пересування. *Попереду було село Стара Торопа, і Абдулаєв розраховував там узяти «язика»* (Тют., Вир, 1964, 494); *Це не було закінчення завдання, бо попереду перетинали шлях до Криму міцні юшунські позиції* (Ю. Янов., II, 1958, 239).

4. У майбутньому. *Подумала Пріська, погадала: за нею її сирітська доля,— гола, боса й простоволоса, а попереду... нужда та недостачі* (Мирний, III, 1954, 21); *Наші знання про будову речовини весь час збагачуються, але ще не повні. Попереду — велика робота для вчених* (Наука.., 10, 1956, 11).

ПОПЕ́РЕДУ [2], *прийм.* Уживається з род. відм'ником. Сполучення з **попе́реду** виражають:

Просторові відношення

1. Уживається при позначенні особи або предмета, безпосередньо перед якими або на чолі яких міститься хто-, що-небудь. *Попереду всього війська три старшини виступали* (Л. Укр., I, 1951, 375); *Попереду колони несли червоний прапор* (Панч, Вибр., 1947, 279).

2. Уживається при позначенні особи або предмета, спереду на деякій віддалі від яких міститься хто-, що-небудь або відбувається що-небудь; перед. *Де-не-де попереду нас із хуркотом перебігали по лататтю сполохані курочки та в очереті ляклиро кахкали лиски* (Досв., Вибр., 1959, 406); *Попереду вікна в'ється доріжка.*

Часові відношення

3. Уживається при позначенні особи, раніше від якої хто-небудь щось здійснив. *Скільки душ сипнуло до нього з усіх боків, але попереду всіх підскочив до хлопця юнак в новій парадній студентській формі* (Вас.. I, 1959, 366); *Попереду мене на варті стояв Бєдний* (Довж., I, 1958, 23).

Обставинно-означальні відношення

4. Уживається при позначенні кого-, чого-небудь, яких хтось або щось випереджає в чомусь. *Вчився* [Павлуша] *добре; перший рік без всякої натуги ішов у навчанні попереду всіх* (Головко, II, 1957, 262); *За темпами зростання промислового виробництва Радянський Союз іде попереду всіх капіталістичних країн, завдання семирічки виконуються з перевищенням* (Ком. Укр., 3, 1965, 3).

ПОПЕРЕДУ́МУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Передумати багато чого-небудь одне за одним. *Молодий отаман сидів, задумався та дивись у воду — багато, мабуть, мав він собі мислоньок попередумувати!* (Вовчок, I, 1955, 337).

ПОПЕРЕДЯГА́ТИ *див.* **попереодяга́ти.**

ПОПЕРЕДЯГА́ТИСЯ *див.* **попереодяга́тися.**

ПОПЕРЕЗНІМА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Перезняти багатьох, багато чого-небудь.

ПОПЕРЕЗНІМА́ТИСЯ, а́ємося, а́стеся. *док., розм.* Перезнятися (про багатьох).

ПОПЕРЕЗРІВА́ТИ, а́є, *док.* Перезріти (про багато чого-небудь).

ПОПЕРЕІНА́КШУВАТИ *і рідше* **ПОПЕРЕІНА́ЧУВАТИ,** ую, уєш, *док., розм.* Переіпакшити багато чого-небудь.

ПОПЕРЕІНА́ЧУВАТИ *див.* **попереіна́кшувати.**

ПОПЕРЕЇДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Переїсти чого-небудь (про багатьох).

2. З'їсти поступово, частинами багато чого-небудь (про багатьох). *Миші половину зерна попереїдали.*

ПОПЕРЕЇДА́ТИСЯ, а́ємося, а́стеся, *док.* Переїстися (про багатьох).

ПОПЕРЕЇЖДЖА́ТИ, а́смо, а́сте *і* **ПОПЕРЕЇЗДИ́ТИ,** ию́, ите́, *док.* 1. *перех.* Переїхати що-небудь (про багатьох); переїхати багато чогось. *Покликали* [комісар з козаком] *усіх хурщиків, повідкидали вози та й попереїжджали* [місток], *а хури й покинули* (Кв.-Осн., II, 1956, 146); — *Фірмани позлазили, позатулювали коням очі і так ведуть їх через міст!.. Ну, попереїздили* (Фр., II, 1950, 363).

2. *неперех.* Переїхати на інше місце проживання (про багатьох).

ПОПЕРЕЇЗДИ́ТИ *див.* **попереїжджа́ти.**

ПОПЕРЕЙМА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Перейняти, багатьох (неодночасно); // Перейняти, захопити багато чого-небудь (про те, що рухається, пересилається і т. ін.).

2. Запозичити що-небудь (про багатьох); запозичити багато чогось. *Скажу тільки, що лаялись* [у в'язниці] *страшенно: опріч українських, руснаки попереймали молдуванські лайки* (Коцюб., I, 1955, 257).

ПОПЕРЕЙМЕНО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Перейменувати багатьох, багато чого-небудь.

ПОПЕРЕ́К [1], а, ч. Частина спини нижче пояса. *Коли остання гілочка барвінку була встромлена в землю, вона розправила свій поперек і глянула навколо себе* (Л. Янов., I, 1959, 407); *Відпочивши трохи біля сина, Ольга відчула втому в усьому тілі; болів поперек* (Хижняк, Д. Галицький, 1956, 37).

ПОПЕРЕ́К [2]. 1. *присл.* По ширині чого-небудь; протилежне в з д о в ж. *Високий берег був ніби поперерізуваний поперек узенькими западинами та ярами* (Н.-Лев., III, 1956, 12).

2. *присл., перен., розм.* Проти чого-небудь, всупереч чому-небудь, наперекір.

3. *у знач. прийм., з род. в.* Уживається при вказуванні на предмет або місце, по ширині якого спрямована дія або розташоване що-небудь. *Було б учити, як лежало поперек подушечки, а як удовж, то вже не поможеться* (Номис. 1864, № 6009); *Поперек стежки лежало свіжозрубане дерево величезних розмірів* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 196).

ПОПЕРЕКА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Переказати що-небудь багатьом.

2. Переказати, розказати що-небудь багато разів. *Свої веселі історії він попереказував по три і по чотири рази.*

ПОПЕРЕКИ́ДАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поперекида́ти** [1]. *Деякі стільці лежали поперекидані* (Н.-Лев., III, 1956, 152); *Металічні коробки з кіноплівкою були поперекидані, і з них випало кілька кружалець змотаної кінострічки* (Сміл., Сашко, 1957, 84); // **поперекидано,** *безос. присудк. сл. В хаті все поперекидано, видно, вивозили наспіх* (Тют., Вир, 1964, 351).

ПОПЕРЕКИДА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Перекинути, повалити багато чого-небудь. *Прокоповичка побігла в пасіку, трохи не поперекидала уликів* (Н.-Лев., III, 1956, 63); — *В Пасядах одна жінка труби не закрила,.. так воно як улетіло — горшки поперекидало,.. а тоді — шарах у бересток! — і до пенька спалило* (Тют., Вир, 1964, 85).

2. Перевернути на інший бік багато чого-небудь.

3. Привести в безладдя, переворушити все у багатьох місцях. *Кинулись трусить мене. Поперекидали, де що було й у хаті, й біля хати* (Тесл., З книги життя, 1949, 69); *Жандарми поперекидали все в хаті, в хатині, на горищі, в коморі* (Скл., Карпати. II, 1954, 123).

ПОПЕРЕКИДА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Перекинути з місця на місце багато чого-небудь.

2. *перен., розм.* Перевести в інше місце, на іншу роботу, посаду і т. ін. багатьох. *Він негайно розгорнув цілий проект: поперекидати водіїв передових до відстаючих* (Смолич, День.., 1950, 243).

ПОПЕРЕКИДА́ТИСЯ, а́ємося, а́стеся, *док.* 1. Перекинутися, повалитися (про багатьох, багато чого-небудь).

2. Перевернутися на інший бік (про багатьох).

3. Перевертатися з боку на бік якийсь час. *Незабаром солдати поснули. Спочатку заснув здоровий, потім, трохи поперекидавшись і посміявшись сам до себе, затих і маленький* (Загреб., Європа 45, 1959, 45).

4. *міф.* Обернутися в іншу подобу (про багатьох). *Їй раз приснився страшний сон, неначе ті німці поперекидались усякими звірами і дідьками* (Н.-Лев., I, 1956, 463); *Потвори поперекидалися у прекрасних наяд і сказали цареві, що повезуть його до своєї цариці, що вже давно хоче бачити земного володаря...* (Вишня, I, 1956, 197).

ПОПЕРЕКИСА́ТИ, а́є, *док.* Перекиснути (про багато чого-небудь). *Тепло дуже в погребі, поперекисало моє варево* (Сл. Гр.).

ПОПЕРЕКЛАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Перекласти на інше місце багато чого-небудь.

2. Скласти по-іншому багато чого-небудь. *Вона.. поперекладала і поскладала симетрично ноти на столику, бігала, вешталась* (Н.-Лев., IV, 1956, 108).

3. Перекласти багато чого-небудь чимсь. *Поперекладати листки тютюну сіном.*

4. Перекласти на іншу мову багато чого-небудь. *Радити Вам, які саме книжки поперекладати — не почуваюся на силі, бо це питання великої ваги* (Коцюб., III, 1956, 121).

ПОПЕРЕ́КОВИЙ, а, е. Прикм. до **по́перек** [1]. *Найчастіша форма скривлення* [при рахіті] — *це округла опуклість спини в ділянці нижніх грудних і верхніх поперекових хребців* (Хвор. дит. віку, 1955, 125).

ПОПЕРЕКО́ПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Скопати багато чого-небудь (ділянок, полів і т. ін.).

2. Перекопати, розділити канавами, рівчаками і т. ін. впоперек багато чого-небудь.

ПОПЕРЕКО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Перекотити в інше місце багато чого-небудь. *Повипрягали* [хлопці] *коней, а тоді вже на руках поперекочували гармати* (Шиян, Партиз. край, 1946, 126).

ПОПЕРЕКО́ШУВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **поперекóшувати.**

2. *у знач. прикм.* Розміщений косо. *Стіл, сейфик, стільці, дерев'яні футляри годинників, що висіли поперекошувані на стіні, валялися на долівці,— все було припорошене глиною* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 106).

ПОПЕРЕКÓШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Перекосити багато чого-небудь.

ПОПЕРЕКÓШУВАТИСЯ, ується, *док.* Перекоситися (про багато чого-небудь). *Хрести поперекошувались, могили попровалювались* (Дмит., Наречена. 1959, 94).

ПОПЕРЕКРАДÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* Перекрасти що-небудь (про багатьох); перекрасти багато чогось. *Злодії в злодіїв поперекрадали* (Сл. Гр.).

ПОПЕРЕКРЕ́СЛЮВАТИ, юю, ієш, *док., перех.* Перекреслити багато чого-небудь. — *А ще сім* [творів] — *непристойні, з дозволу сказати, і фабулою, і багатьма виразами, так ті я просто поперекреслював* (Полт., Повість.., 1960, 382).

ПОПЕРЕКРÓЮВАТИ, юю, ієш, *док., перех.* Перекроїти багато чого-небудь. *Майже половину всіх присутніх складали черниці, які тепер не носили своєї черничої одежі, поперекроювали її на звичайне селянське убрання* (Мик., II, 1957, 399).

ПОПЕРЕКРУ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Перекрутивши, зіпсувати багато чого-небудь.

2. *перен.* Витлумачити, вимовити, написати, викрививши, багато чого-небудь. [Г е р:] *Багачі так завжди все поперекручують, що всю справу перешахрують... вони всякого хрещеного чоловіка перемудрують, як ті чорти* (Л. Укр., IV, 1954, 218).

ПОПЕРЕКРУ́ЧУВАТИСЯ, ується, *док.* Перекрутившись, зіпсуватися (про багато чого-небудь).

ПОПЕРЕЛÁЗИТИ, áжу, áзиш *і рідше* **ПОПЕРЕЛІЗÁТИ,** áю, áєш, *док.* Перелізти через що-небудь (про багатьох); перелізти через багато чогось.

ПОПЕРЕЛÁМУВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **поперелáмувати.**

ПОПЕРЕЛÁМУВАТИ, ую, уєш *і* **ПОПЕРЕЛÓМЛЮВАТИ,** юю, ієш, *док., перех.* Переламати якусь кількість чого-небудь (кожне зокрема). — *Не стрибай у нашу гречку, бо ноги попереламуєш...* (Мик., II, 1957, 22).

ПОПЕРЕЛÁМУВАТИСЯ, ується *і* **ПОПЕРЕЛÓМЛЮВАТИСЯ,** юється, *док.* Переламатися (про якусь кількість чого-небудь — кожне зокрема).

ПОПЕРЕЛИЦЬÓВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Перелицювати багато чого-небудь. *Ні нових плаття, ні модних кофточок в її гардеробі немає. Дещо попереширвала, поперелицьовувала, та так і буде* (М. Ол., Леся, 1960, 203).

ПОПЕРЕЛІЗÁТИ *див.* **поперелáзити.**

ПОПЕРЕЛÓМЛЮВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **поперелóмлювати.** *Поки ми з Городка доволоклися на ніч до Тулиголов, то здавалося, що у нас ноги і всі кістки були попереломлювані* (Фр., IV, 1950, 259).

ПОПЕРЕЛÓМЛЮВАТИ *див.* **поперелáмувати.**

ПОПЕРЕЛÓМЛЮВАТИСЯ *див.* **поперелáмуватися.**

ПОПЕРЕЛЯ́КУВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **поперелякувати.** *Всі ці комодики, етажерки, тумбочки, крісельця, диванчики, старі, полинялі, облізлі, як запаршивіла твар, чомусь нагадують мені поперелякуваних овець, загнаних вовчим переслідуванням у тісну й незручну кошару* (Кол., На фронті.., 1959, 167).

ПОПЕРЕЛЯ́КУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Перелякати багатьох. *Кирило до полу: — А, печете ви мене!..— та кулаком у груди себе: — пе-е-чете! — Жінка: — Та боже мій, дітей поперелякуєш!* (Тесл., З книги життя, 1949, 31).

ПОПЕРЕЛЯ́КУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Перелякатися (про багатьох). *Змій летів-летів та став край річки. Як став, почав свистіти, а люди й скотина зовсім поперелякувались* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 134).

ПОПЕРЕМАЛЬÓВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Перемалювати багато чого-небудь.

ПОПЕРЕМÁНЮВАТИ, юю, ієш, *док., перех.* Перемашити багатьох.

ПОПЕРЕМИВÁТИ, áю, áєш, *док.* Перемити багато чого-небудь. *Вона тим часом не гаялася. Поперемивала горщики, поналивала, які треба, та й почала становити в піч* (Гр., I, 1963, 279); — *Ось поперемиваю миски та побіжу на час до Явдохи: треба довідатись, що там вчора коїлося* (Григ., Вибр., 1959, 50).

ПОПЕРЕМІ́ННИЙ, а, е. Який по черзі змінює один одного. *Шкіра, обвіювана вітром, зазнає то більшого, то меншого охолодження. Це призводить до поперемінного звуження і розширення шкірних капілярів* (Метод. викл. анат.., 1955, 170).

ПОПЕРЕМІ́ННО. Присл. до **поперемі́нний** *З церкви доносився поперемінно то слабий, тремтячий тенор панотця, то верескливий та писклнвий хор сільських школярів* (Фр., II, 1950, 365); — *Будемо нести поперемінно, одній тут забагато! — сказала я і швиденько пішла вперед* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 176).

ПОПЕРЕМІ́НЮВАТИ, юю, ієш, *док., перех.* Перемінити багато чого-небудь.

ПОПЕРЕМІ́НЮВАТИСЯ, юється, *док.* Перемінитися (про багатьох, багато чого-небудь).

ПОПЕРЕМІТÁТИ, áє, *док., перех., безос.* Перемести багато чого-небудь (снігом, піском і т. ін.). *Становище ускладнювалось тим, що все поперемітало снігом, і тепер я не знав, куди йти* (Гур., Через замети, 1961, 18).

ПОПЕРЕМІЧÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* Перемітити багато чого-небудь.

ПОПЕРЕМІ́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Змішати, збовтати багато чого-небудь у різних місцях, різних посудинах.

ПОПЕРЕМІ́ШУВАТИСЯ, ується, *док.* 1. Перемішатися, збовтатися (про багато чого-небудь у різних місцях, різних посудинах).

2. Поєднатися з чим-небудь (про багато чогось). *Чорно помальовані дерев'яні стільці, що позоставались після покійного Моссаковського, поперемішувались з білими, привезеними од батька* (Н.-Лев., III, 1956, 83).

ПОПЕРЕМОКÁТИ, áє, áємо, áєте, *док.* 1. Дуже намокнути (про багатьох).

2. Перемокнути (про багато чого-небудь).

ПОПЕРЕМОЛÓЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Перемолотити багато чого-небудь; змолотити все у багатьох.

ПОПЕРЕМÓТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Перемотати що-небудь (про багатьох); перемотати багато чогось.

ПОПЕРЕНÁДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Перенадити багатьох (не за один раз).

ПОПЕРЕНИ́ЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Перенизати багато чого-небудь. *Давно не перенизувала намиста, треба сісти та поперенизувати, а то ще порветься* (Сл. Гр.).

ПОПЕРЕНÓСИТИ, óшу, óсиш, *док., перех.* Перенести багатьох, багато чого-небудь (не за один раз). *Кращі картини з батькового флігеля дочки поперенесили до себе* (Н.-Лев., I, 1956, 376); *Думає* [Петро]: — *Додому нести? Ні, то дуже довго буде. Поперенощу* [клунки] *на могилу, нехай там пережають* (Гр., Без хліба, 1958, 101).

ПОПЕРЕНОСИ́ТИ, ошу́, óсиш, *док., перех.* Перенести́ти багато чого-небудь за довгий час. *А скільки ж оті дідові, порепані руки поперетягали, а скільки ота дідова Матвієва спина поперенесила...* (Вишня, I, 1956, 33).

ПОПЕРЕОДЯГÁТИ, ПОПЕРЕДЯГÁТИ і **ПОПЕРЕВДЯГÁТИ,** áю, áєш, *док., перех.* Переодягти багатьох. *Попереодягати дітей.*

ПОПЕРЕОДЯГÁТИСЯ, ПОПЕРЕДЯГÁТИСЯ і **ПОПЕРЕВДЯГÁТИСЯ,** áємося, áєтеся, *док.* Переодягтися (про багатьох). *Повстанців своїх уже не впізнати: всі в новісіньких шинелях тютюнового кольору, всі поперевдягалися в грецьке!* (Гончар, II, 1959, 54); *Прийшли ми.., повмивалися, попередягалися* (Фр., IV, 1950, 268).

ПОПЕРЕÓРЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Переорати що-небудь (про багатьох); переорати багато чогось.

2. Орючи, знищити багато чого-небудь (меж, борозен і т. ін.). — *Василь межі трактором... попереорював!..* (Довж., I, 1958, 841).

ПОПЕРЕНАДÁТИСЯ, áються, *док., діал.* Похудпути, повиснажуватися (про худобу). *Хазяйка була особливо чомусь роздратована сьогодні і все гримала дурнодурнісінько. Здавалося їй, що й теля у мурої виссало, що й корови поперепадалися* (Головко, I, 1957, 137); *Дарма, що й коні поперепадалися і самі повиморювались, аж почорніли, тільки зуби біліють, але ж зате й бандитню.. порозганяли* (Гончар, II, 1959, 105).

ПОПЕРЕПÁЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Перепалити багато чого-небудь.

ПОПЕРЕПÁЛЮВАТИСЯ, юється, *док.* Перепалитися (про багато чого-небудь).

ПОПЕРЕПИВÁТИСЯ, áємося, áєтеся, *док., розм.* Перепитися, випити зайве (про багатьох).

ПОПЕРЕПИЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Перепиляти багато чого-небудь. *Поперепилюй дошки патров* (Сл. Гр.).

ПОПЕРЕПИСУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Переписати що-небудь (про багатьох); переписати багато чогось.

2. Зробити перепис усіх осіб або всіх предметів у багатьох місцях. *Наїхав справник з панами і поперепису вали, скільки в кого у сім'ї душ, скільки в у кожного хазяїна хліба* (Кв.-Осн., II, 1956, 137).

ПОПЕРЕПІКÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* Перепекти багато чого-небудь. *Поперепікала качок.*

ПОПЕРЕПІКÁТИСЯ, áється, *док.* Перепектися (про багато чого-небудь). *Паляниці поперепікалися* (Сл. Гр.).

ПОПЕРЕПЛÁЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* і *неперех.* 1. Переплатити за що-небудь (про багатьох); переплатити за багато чогось.

2. Платити багато разів. *Ми за цю землю панові багато вже грошей попереплачували: більш десятка год платимо* (Сл. Гр.).

ПОПЕРЕПЛИВÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* і *неперех.* Перепливти що-небудь (про багатьох); перепливти багато чогось. *Добігли до Дніпра, попереплиували кіньми* (Сл. Гр.).

ПОПЕРЕПЛИГУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* і *неперех.* Переплигнути що-небудь (про багатьох); переплигнути багато чогось. *Попереплигували через річак* (Сл. Гр.).

ПОПЕРЕПЛІТÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Переплести багато чогось чим-небудь.

2. Оправити багато книжок.

ПОПЕРЕПЛІТÁТИСЯ, áється, *док.* 1. Переплестися (про багато чогось). *Густе віття попереплітáлось межи собою — і над тобою мов баня зелена, кучерява* (Коцюб., I, 1955, 458).

2. *перен.* Поєднатися, змішатися з чим-небудь (про багато чого-небудь). *Давні-давні дитячі літа! Тоді легше жилося, легше дихалося!.. Материне пестування й любов, піклування батькове,— ..все докупи злилося, попереплітáлося* (Гр., I, 1963, 291).

ПОПЕРЕПЛÚТУВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до поперепл ýтувати.

2. *у знач. прикм.* Який має вигляд сплутаного (про багато чого-небудь). — *Які товстющі поперепл ýтувані залізні арки!* (Н.-Лев., IV, 1956, 258).

3. *у знач. прикм.* Який відзначається порушеним порядком, порушеною послідовністю (про багато чого-небудь). *Оце вийме* [сопілку] *з пазухи.. І поллються журні звуки якихось пісень, що складалися в маленькій голівці самотнього хлопчини, що залишилися попереплутуваними уривками в недавнього минулого* (Головко. I, 1957, 131).

ПОПЕРЕПЛÚТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Переплутати багато чого-небудь.

2. Перемішати, привести в безладдя багато чого-небудь. *Рятівна втома.. остаточно попереплутувала й без того розхристані Друзеві думки* (Шовк., Людина.., 1962, 238).

3. Помилившись, прийняти багато чого-небудь за інше.

ПОПЕРЕПЛÚТУВАТИСЯ, ується, *док.* 1. Переплутатися (про багато чого-небудь). *Старі груші та яблуні буйно росли на волі, як хотіли, попереплутувались гіллям* (Н.-Лев., I, 1956, 617); *У вагонах сотні тіл попереплутувалися на підлозі. Голова до ніг, зад до обличчя, хропли* (Головко, I, 1957, 59).

2. Перемішатися, прийти в безладдя (про багато чого-небудь).

ПОПЕРЕПОЛÍСКУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Переполоскати багато чого-небудь. *Посудина в нього, як ще звечора попереполіскував та порозставляв, так вона і стоїть* (Кв.-Осн., II, 1956, 173).

ПОПЕРЕПРАВЛЯТИ[1], я́ю, я́єш, *док., перех.* Переправити багато чого-небудь, багатьох.

ПОПЕРЕПРАВЛЯТИ[2], я́ю, я́єш, *док., перех.* Виправити багато чого-небудь.

ПОПЕРЕПРІВÁТИ, áє, *док.* 1. Перепріти (про багато чого-небудь).

2. Втратити свої якості від довгого варіння на повільному вогні (про страви). *Усе в печі поперепрівало* (Сл. Гр.).

ПОПЕРЕРІЗУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до поперерізувати. *По обидва боки Росі стояли круті горби, поперерізувані й перетяті глибокими, узькими* [вузькими] *ярками* (Н.-Лев., III, 1956, 142); *У порівн. *Мефодій був так змучений, що прагнув впасти десь на землі і заснути.. Руки й ноги ломило так, ніби вони були поперерізувані* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 387).

ПОПЕРЕРІЗÁТИ *див.* поперерізувати.

ПОПЕРЕРІЗУВАТИ, ую, уєш і **ПОПЕРЕРІЗÁТИ,** áю, áєш, *док., перех.* 1. Перерізати багато чого-небудь. *Поперерізувати телефонні дроти.*

2. Те саме, що поперетинáти 2. *Широкі улиці, наче річки, поперерізували його* [місто] *і вздовж, і вшир, і впоперек* (Мирний, III, 1954, 75).

ПОПЕРЕРОБЛЮВАТИ *див.* поперероблятн.

ПОПЕРЕРОБЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш і **ПОПЕРЕРÓБЛЮВАТИ,** юю, юєш, *док., перех.* 1. Переробити, зробити іншим багато чого-небудь. *По приказу Єремії багацько вже захопили православних церков і монастирів і попереробляли їх на костьоли і кляштори...*(Стор., I, 1957, 366).

2. *перен.* Змінити звички, спосіб поведінки багатьох; поперевиховувати. — *Окремі двері, окремі кухні, окремі ванни.. Як це трудно все поперероблятн! Може, легше поперероблятн характери деяких наших жильців?* (Вишня, I, 1956, 119).

ПОПЕРОСТÁТИ, áс, áємо, áєте, *док.* 1. *перех.* Переростн, стати більшими, вищими від кого-, чого-

небудь (про багатьох, багато чого-небудь). *Мої дочки вже мене поперерослали* (Сл. Гр.).

2. *перех., перен.* Досягти вищого ніж у кого-небудь рівня знань, досвіду і т. ін. (про багатьох).

3. *неперех.* Стати старшими за віком ніж треба для чого-небудь (про багатьох).

ПОПЕРЕРУ́БУВАТИ, ую, ує́ш, *док., перех.* Перерубати багато чого-небудь. *Парили* [люди] *над вогнищами лозу й прикручували борони до верб. Потім хтось зміркував.., лозу, мовляв, і поперерубувати легко та й розтягти борони* (Головко, II, 1957, 347).

ПОПЕРЕРЯДЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Перерядити багатьох; попереодягати. *Попереряджати дітей для вистави.*

ПОПЕРЕРЯДЖА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Перерядитися (про багатьох); попереодягатися.

ПОПЕРЕСА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Пересадити в інше місце багато чого-небудь (дерев, кущів і т. ін.).

2. Пересадити багатьох на інше місце. *Попересаджувати учнів у класі.*

3. Підсадивши, допомогти перелізти через що-небудь багатьом. *Подивився* [Грицуньо] *тільки вгору на пліт і, киваючи злегенька головою, сказав: — Ото, мой, коби нас хто попересаджував на той бік* (Март., Тв., 1954, 145).

ПОПЕРЕСЕЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Переселити багатьох.

ПОПЕРЕСЕЛЯ́ТИСЯ, я́ємося, я́єтеся, *док.* Переселитися (про багатьох).

ПОПЕРЕ́СЕНЬ, сня, *ч.* Поперечний ремінець хомута в шлеї. *Він спитав, скільки попереснів у мому хомуті* (Сл. Гр.).

ПОПЕРЕСИ́ДЖУВАТИ, уємо, уєте, *док.* 1. *неперех.* Сидіти де-небудь, перечікуючи щось (про багатьох).

2. *перех.* Довго сидячи в одному положенні, викликати оніміння чого-небудь, відсидіти що-небудь (про багатьох). *У юрті зібралося вже багато народу.. Ті, що вже давно тут, попересиджували ноги* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 201).

ПОПЕРЕСИЛА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Переслати багато чого-небудь.

ПОПЕРЕСИ́НЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Пересинити багато чого-небудь.

ПОПЕРЕСИХА́ТИ, а́є, *док.* 1. Втратити вологість, висохнути (про багато чого-небудь). *У наших співаків швидко попересихали горла* (Фр., IV, 1950, 258).

2. Висохнути занадто (про багато чого-небудь). *Сорочки не попересихали,— саме добре буде качати* (Сл. Гр.); *Барила попересихали, який тиждень горілки не варено* (Ле, Паливайко, 1957, 401).

ПОПЕРЕСІВА́ТИ, а́ю, а́єш і **ПОПЕРЕСІ́ЮВАТИ,** юю, юєш, *док., перех.* Пересіяти багато чого-небудь.

ПОПЕРЕСІДА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* Пересісти (про багатьох).

ПОПЕРЕСІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Пересікти багато чого-небудь. *Затято зчепилися противники!.. Попересікали мечі, поламали булави* (Фр., XVI, 1955, 16).

ПОПЕРЕСІ́ЮВАТИ *див.* **попересіва́ти.**

ПОПЕРЕСКА́КУВАТИ, ую, уєш, *док., перех. і неперех.* Перескочити через що-небудь (про багатьох); перескочити багато чого. *Мої товариші бігли наперед, попескакували, як кози, через одно й друге вориння і сміялися з мене, що я лишився ззаду* (Фр., IV, 1950, 395).

ПОПЕРЕСМА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Пересмажити багато чого-небудь.

ПОПЕРЕСМА́ЖУВАТИСЯ, ується, *док.* Пересмажитися (про багато чого-небудь). — *Чому ж ти й не заглянула в піч? Глянь, як качки попересмажувались* (Сл. Гр.).

ПОПЕРЕСОЛО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Пересолодити багато чого-небудь.

ПОПЕРЕСОЛЮ́ВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Пересолити багато чого-небудь.

ПОПЕРЕСПІ́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Переспівати багато чого-небудь (пісень, мелодій і т. ін.). *Та я вже всі пісні попереспівувала,— більше не знаю* (Сл. Гр.).

ПОПЕРЕСТАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і розм.* **ПОПЕРЕСТАНО́ВЛЮВАТИ,** юю, юєш, *док., перех.* Переставити багато чого-небудь. *Знову бив* [пан] *за те, що хоч не вкрав* [хлопець], *то замірявся вкрасти, бо попереставлював усе...* (Мирний, I, 1949, 262); *Дива! І для чогось усе в кімнаті попереставляла* [Віра]. *Кушетка стоїть тепер під стіною* (Грим., Кавалер.., 1955, 67).

ПОПЕРЕСТАНО́ВЛЮВАТИ *див.* **попереставля́ти.**

ПОПЕРЕСТЕЛЯ́ТИ *див.* **поперестила́ти.**

ПОПЕРЕСТИЛА́ТИ, а́ю, а́єш і **ПОПЕРЕСТЕЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* Перестелити багато чого-небудь. *Треба давати всім умитися, дітей повдягати, кроваті поперестилати, у хатах поприбирати* (Мирний, III, 1954, 152).

ПОПЕРЕСТО́ЮВАТИ, ює, юємо, юєте, *док.* 1. Стояти де-небудь, перечікуючи щось (про багатьох).

2. Псуватися від довгого стояння (про багато чого-небудь). *Так повів* [пан] *мову, неначе косарі самі винні в тому, що хліба поперестоювали під сонцем і колос осипався* (Юхвід, Оля, 1959, 74).

ПОПЕРЕСТРИ́БУВАТИ, ую, уєш, *док., перех. і неперех.* Перестрибнути через що-небудь (про багатьох); перестрибнути багато чогось. — *А ну, чи попереострибуємо через воду?* (Сл. Гр.); *Перший бар'єр хлопець розбив коліном, другий повалив (допускалося повалити три), а решту поперестрибував* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 113).

ПОПЕРЕСУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Пересунути багато чого-небудь.

ПОПЕРЕСУВА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Пересунутися (про багатьох).

ПОПЕРЕСУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Висушити багато чого-небудь. *Оце повиймаю одежу з скрині та попересушую* (Сл. Гр.).

2. Висушити більше, ніж треба, багато чого-небудь. *Попересушували насіння* (Сл. Гр.).

ПОПЕРЕСУ́ШУВАТИСЯ, усмося, устеся, *док.* Висушитися (про багатьох). *Поки попересушувались після того дощу, то вже й вечір* (Сл. Гр.).

ПОПЕРЕТА́СКУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Перетаскати багато чого-небудь, багатьох.

ПОПЕРЕТИ́НАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поперетина́ти.** *На сцені видко чверть цирку.. Лавки йдуть чверть-кругом (сегментом) у три поверхи,— в кождому по скілька рядів — поперетинані східчастими проходами згори додолу* (Л. Укр., II, 1951, 510).

ПОПЕРЕТИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Перетяти багато чого-небудь. *Кобза і Марко.. поперетинали ремені, котрими поскручувані були руки у козаків* (Стор., I, 1957, 389).

2. Пересікти яку-небудь площу в багатьох місцях, пролягти в різних напрямах (про дороги, річки і т. ін.). *Автомагістралі поперетинають уздовж і впоперек неосяжні землі нашої держави* (Рад. Укр., 5.IV 1946, 2); // Простягтися смугами. *Буйні ліси поперетинали його маєтки і вздовж, і вшир, і впоперек* (Мирний, IV, 1955, 219).

3. Створити перешкоди для руху кого-, чого-небудь

у багатьох місцях. *Розтав сніг на полях, віддзвеніли веселі струмки по схилах... колгоспники здебільшого поперетинали їх земляними гатками* (Вол., Сади.., 1950, 159); — *Поперетинали ми з тобою німцям шлячи на суші, то вони — до води* (Шер., В партиз. загонах, 1947, 130).

ПОПЕРЕТИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 4. Тручи, розірвати багато чого-небудь.

2. Розтерти багато чого-небудь.

3. Витерти багато чого-небудь. *Я помию, поперетираю миски, горшки* (Мирний, І, 1954, 75); *Довго мати репетує, аж поки сіно під квочкою перемінить, яйця поперетирає* (Вишня, II, 1956, 259).

ПОПЕРЕТИРА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Перетертися (про багато чого-небудь; у багатьох місцях).

ПОПЕРЕТЛІВА́ТИ, а́є, *док.* Перетліти (про багато чого-небудь).

ПОПЕРЕТРУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Перетрусити багато чого-небудь. *Палажка прибрала гарно світличку, сухі зілля за сволоком і за богами поперетрушувала* (Барв., Опов.., 1902, 161).

ПОПЕРЕТЯГА́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПОПЕРЕТЯ́ГУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* 1. Перетягти з одного місця на інше багато чого-небудь. *Мішки.. слуги поперетягали на круту степову могилу* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 30).

2. *розм.* Перетягати багато чого-небудь за довгий час. *А скільки ж оті дідові порепані руки поперетягали. а скільки ота дідова Матвієва спина попереносила...* (Вишня, І, 1956, 33).

3. Розібравши, відремонтувати багато чогось. — *На дорогу дали їм корму, вози полагодили? — показав Заруба очима на чабана. — Дали, всього дали. І колеса у возах наново поперетягували* (Кучер, Прощай.., 1957, 370); *Поперетягав старі роботи.*

ПОПЕРЕТЯ́ГУВАТИ *див.* **поперетяга́ти.**

ПОПЕРЕУ́ЧУВАТИ, ую, уєш *і рідко* **ПОПЕРЕВЧА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Переучити багатьох. [Надежда:] *На мою думку, годилося б всіх селян перевчити молитись на книжці.. Я вже багатьох дівчат попереучувала* (Кроп., III, 1959, 147).

ПОПЕРЕУ́ЧУВАТИСЯ, уємося, уєтеся *і рідко* **ПОПЕРЕВЧА́ТИСЯ,** а́ємося, а́єтеся, *док.* Переучитися (про багатьох).

ПОПЕРЕФАРБО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Перефарбувати багато чого-небудь.

ПОПЕРЕХВА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Перехвалити багатьох, багато чого-небудь. *Поперехвалювали моїх дівчат* (Сл. Гр.).

ПОПЕРЕХИ́ЛЮВАТИСЯ *див.* **поперехиля́тися.**

ПОПЕРЕХИЛЯ́ТИСЯ, я́ється, я́ємося, я́єтеся *і* **ПОПЕРЕХИ́ЛЮВАТИСЯ,** юється, юємося, юєтеся, *док.* Перехилитися (про багатьох, багато чого-небудь). — *Королів цвіт повився по лісі, вишні поперехилялись...* (Барв., Опов... 1902, 89); *Чорні, як земля, нужденні* [люди], *хати пообдирані, старі, поперехилювалися на боки* (Фр., II, 1950, 45).

ПОПЕРЕХО́ДИТИ, имо, ите, *док.* 1. Перейти через що-небудь або на інше місце (про багатьох). *Усі вже поперехоодили через місток* (Сл. Гр.).

2. Перейти на іншу роботу, в інший учбовий заклад і т. ін. (про багатьох); // Перейти у вищий клас, розряд і т. ін. (про багатьох).

ПОПЕРЕХРЕ́ЩУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поперехре́щувати.** *Двір був великий,.. травичка.. поперерізувана, поперехрещувана стежками у всі кінці й боки* (Вовчок, VI, 1956, 243).

ПОПЕРЕХРЕ́ЩУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Перехрестити багатьох, багато чого-небудь.

2. *перен., розм.* Побити нагайкою, батогом і т. ін. багатьох. *Перш поперехрещували* [комісар з козаком] *сього та того нагайками, а далі.. повідкидали вози* (Кв.-Осн., II, 1956, 146).

3. Пересікти яку-небудь територію навхрест у багатьох місцях (про дороги, стежки і т. ін.).

ПОПЕРЕ́ЧИНА, и, *ж.* Те саме, що **попере́чка.**

ПОПЕРЕ́ЧИТИ, чу, чиш, *док., діал.* Сказати що-небудь наперекір. [Х р а п к о:] *Одному баки заб'єш, другому — поперечиш,— тільки всіх проти себе здіймеш* (Мирний, V, 1956, 173).

ПОПЕРЕЧИ́ТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Перечитати багато чого-небудь. *Восени і взимку він поперечитував усі літературні новини за рік* (Гр., II, 1963, 78); — *Ходиш за тими книжками, як лис за курми! Господи, коли вже ти їх поперечитуєш?.. Он обід геть-чисто прохолов!..* (Кол., Терен... 1959, 29).

ПОПЕРЕ́ЧКА, и, *ж.* Поперечно прикріплений між двома опорами брус, дошка, палиця і т. ін. *Почепили* [баби] *на поперечці поміж двох стовпів тракторне колесо замість дзвона* (Гуц., З горіха... 1967, 133); *Тимофій уміло починає витесувати.. ніжки і поперечку для кроковки, якою завтра буде наміряти землю* (Стельмах, II, 1962, 34).

ПОПЕРЕ́ЧНИЙ, а, е. 1. Розташований поперек чого-небудь; протилежне п о з д о в ж н і й. — *Підведіться, матушко, бо ось-ось зараз буде поперечна борозна,— говорив погонич* (Н.-Лев., III, 1956, 204); *На возі на поперечній дошці сидів старий Жменяк* (Томч., Жменяки, 1964, 27).

2. Який рухається в напрямі поперек чого-небудь. *Поперечні хвилі захиталися, подалися назад і, стукаючись одна об одну, пішли собі вистрибом, попереджаючи одна другу* (Мирний, IV, 1955, 316); // Який здійснюється в напрямі поперек чого-небудь. *Першу поперечну культивацію провадять зразу ж після появи повних сходів бавовнику* (Техн. культ., 1956, 254).

ПОПЕРЕ́ЧНИК, а, *ч.* 1. Уявна або зроблена лінія по ширині чого-небудь. *Богдан Хмельницький знав кілька форм таборів — найчастіше робили у чотири ряди, з крилами, довшими за поперечники* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 319); // Те саме, що **діа́метр.** *Поперечник його* [Місяця] *становить трохи більше чверті земного* (Рад. Укр., 4.I 1959, 4).

2. *рідко.* Те саме, що **попере́чка.** *В середині корпуса ліри на поперечнику («зятьку») закріплений волок з дерев'яним коліщам* (Укр. нар. муз. інстр., 1967, 119).

ПОПЕРЕШИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Перешити багато чого-небудь.

ПОПЕ́РТИ, попру́, попре́ш, *док., фам.* 1. *неперех.* Рушити нестримно в якому-небудь напрямку. *Як же почула скотина кров, як заревуть,.. декотрі, позадиравши хвости, чкурнули в степ, а другі так і поперли на людей* (Стор., І, 1957, 197); *Дворецький, пустивши двері, попер, як вітер, нагору* (Мирний, IV, 1955, 184); *Крутнув Іван... Хрокнув трактор, здригнувсь і попер...* (Вишня, І, 1956, 131); // *перен.* Почати масово вступати до якої-небудь організації, об'єднання і т. ін. (про багатьох). — *Тепер осібники* [одноосібники] *в колгосп попрють...— Не приймати!..* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 87); // Швидко й буйно почати рости (про рослини). *Бур'яни поперли. Як попер спориш, як попер із землі подорожник!* (Вишня, І, 1956, 86); // Наступати швидко, нестримно (про пори року). — *Поперла весна, кажеш? — Поперла. — Як розіллються, всіх бандюків нам із лісу повиганяє* (Гончар, II, 1959, 200); // *у сполуч. з запереч. част.* н е *і з прийм.* п р о т и, *перен.* Не бути в змозі перебороти що-небудь. — *Цифри...— велике діло! Піяка критика проти них не попре*

(Збан., Переджнив'я, 1955, 111); — *Ну, що я вам говорив, Даниле Микитовичу? ..Проти фактів не попреш...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 182).

2. *перех.* Штовхнути кого-небудь кудись. — *Хто увійде ненароком у волость, то так кулаками в спину й попре* [писар] *через двері та в двір* (Н.-Лев., IV, 1956, 152); *Тимко згріб у обидві руки тільняшку, ривком сіпнув до себе і, не давши опам'ятатися, щосили попер* [хлопця] *у двері* (Тют., Вир, 1964, 365); // *перен., заст.* Бути причиною спрямування в певний бік чиїх-небудь дій, учинків, інтересів і т. ін. *Не одразу приголомшена живість та прудкість характеру попре його до злого* (Фр., I, 1955, 236).

3. *перех.* Погнати кого-небудь кудись, змусити перейти в інше місце. — *Я вас всіх у тюрму запру... на Сибір попру!* (Мирний, I, 1949, 303); *Є чутка, що нас звідціль знову попруть кудись із батальйоном* (Вас., Незібр. тв., 1941, 206); // Наступаючи, змусити противника тікати. *Пригадали* [солдати] *перші дні та місяці війни, коли «він»* [ворог] *пер і пер,— здавалося, не було йому впину. А потім «його» поперли і вже справді впину не було...* (Жур., Дорога.., 1948, 5); // Вигнати з місця роботи, служби кого-небудь. *Якби б я їй* [думі] *служив тепер, Мене б Проценко геть попер* (Сам., I, 1958, 226).

4. *перех.* Потягши що-небудь, змусити зрушитися з місця. — *Послинив* [я] *сковану руку, щоби тим легше з неї сховзлося* [зсковзнулося] *залізо. Як попер, так воно й сховзлося* (Фр., II, 1950, 24); // *перен.* Потягти кого-, що-небудь кудись. *Чи він не встерігся, чи тим що зайве випив,— вхопила вода човен з необережним дідом та й поперла в шум на саму бистрину* (Н.-Лев., I, 1956, 70); *Здоровенний шуліка ухопив курча, а за ним потяглися угору і.. курчата з квочкою, бо зв'язані були міцно: так усіх і попер шуліка* (Україна.., I, 1960, 214); // *безос.* — *Підставив драбину, поліз.. (А колодку з ровм держу!) — Трісь! — та як поперло, як поперло, так.. сажнів з п'ять, ноги вгорі, а голова внизу, летів, як яструб* (Вишня, I, 1956, 82); // *неперех.* Протяжно, голосно заспівати. [З-й голос:] *В семінарськім хорі сам Тарас як попре горою: го, го, го* (Н.-Лев., II, 1956, 489).

5. *перех. і неперех.* Кинути з силою в кого-, що-небудь чимсь. *Він підскочив, кишнув і, ухопивши грудку глини, попер її у тин* (Мирний, I, 1954, 246); *Вона налапала під ногами палицю та й поперла нею на курей* (Н.-Лев., I, 1956, 370); // Ударити кого-небудь, потягти чимсь. — *Я коло хати такого мазання мала, що ще й досі болять мене, любко, руки й ноги, а крижі як перебиті, неначе хто бучком попер...* (Коцюб., I, 1955, 51).

ПОПЕ́РТИСЯ, попру́ся, попрс́шся, *док., фам.* 1. Рушити нестримно в якому-небудь напрямку. *Нові купи* [монголів], *невважаючи на новий град каміння, поперлися в вивіз* (Фр., VI, 1951, 95); — *Цікава дуже ти* [бджола], *нічого не минеш, Усяку квіточку перебереш, І треба, і не треба, Коли б змогла, поперлась би до неба* (Гл., Вибр., 1957, 200); *Все забув* [Сопкін], *одмахнувся рукою од сусіда і, штовхаючись на всі боки ліктями, з червоним, радісним обличчям, поперся попід стінкою до Ясочки* (Вас., I, 1959, 348); // Піти куди не слід або коли не слід. *Біля контори будівельного відділу — ні душі. — Чого я поперся в таку пору? — з докором запитав себе Мухтаров* (Ле, Міжгір'я, 1953, 161); — *Мені уліво трішки взять—і якраз доріжкою до млина дійти, а я вправо поперся* (Тют., Вир, 1964, 17); // Пройти куди-небудь нахабно. *Німець поставив карабін і поперся за стіл, навіть не скинувши шапки* (Тют., Вир, 1964, 516).

2. Штовхаючи кого-, що-небудь, напружити силу. *Щоб таку велику ногу, та й такі великі опучі.. пропхати крізь горішній отвір халяви, то треба було добре попертися* (Март., Тв., 1954, 223).

ПОПЕРХНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док.* 1. Задихнувшись, закашлятися від попадання їжі, води і т. ін. в дихальне горло. *Голосне кахикання почулося з краю довгого столу. Це поперхнувся борщем майстер Лелека* (Допч., I, 1956, 79); *Садовський поперхнувся рибою і артистично закашляв* (Сміл., Пов. і опов., 1949, 64); *Йонька поперхнувся димом* (Тют., Вир. 1964, 442); *«Кхи-кхи!» поперхнувся дід їдким димом самосаду* (Вол., Самоцвіти, 1952, 20); *Образно. Кулемет поперхнувся, закашлявся і замовк* (Трип., Дорога.., 1945, 63).

2. Відчути нестачу повітря від напливу якогось гострого почуття, сміху, плачу і т. ін. *Віктор від несподіванки та подиву аж поперхнувсь. Через те і не встиг нічого спитати* (Головко, I, 1957, 459); *Парубок.. дивиться на Плачинду і, коли той поперхнувся злістю, удавано, з зітханням відповідає: — Хоч лайте, хоч не лайте, а печінку бережіть* (Стельмах, I, 1962, 26); *Академік посміхнувся, а Пилип Пилипович навіть поперхнувся від сміху* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 194).

◇ **Поперхну́тися сло́вом** — замовкнути на слові, не вимовити якогось слова. — *А в нас плужок на печі єсть!.. — А бандит питає: — Який там плужок? Він не стріляє часом? — Чую: поперхнувся тато словом — мабуть, хотів удати посмішку* (Донч.. VI, 1957, 98); *Панна Ярина.. аж поперхнулась тим сердитим і зневажливим словом, котрим хотіла була дати одкоша молоденькому нахабі* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 146).

ПОПЕРЧИ́ТИ, чу́, чи́ш, *док., перех., розм.* Присмачити страву перцем. *Образно. *Добре поперчив і добре й гірчицею помастив. Надрукували мій фейлетон* (Ковінька, Кутя.., 1960, 59).

ПО-ПЕ́РШЕ, *прісл.* 1. Уживається як вставне слово при переліку на позначення першого пункту. [Костомаров:] *Так от: по-перше, я не пан тобі, Захарку, і звуть мене Микола Іванович. По-друге, у гостиниці* [готелі] *сьогодні нікого не доклячешся із слуг!* (Тич., I, 1957, 293); *В цій резолюції* [«Боротьба з отаманщиною»] *у 28 тезах передбачаються, по-перше, заходи запобіжні, по-друге, заходи по ліквідації отаманщини, по-третє, заходи для роззброєння куркульства* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 50).

2. Перш за все. — *Поговорим, нарешті, як мужчини. По-перше. Ти знаєш мою підпільну кличку?* (Стельмах, II, 1962, 281).

ПОПЕ́СТИТИ, е́щу, е́стиш, *док., перех.* 1. Док. до пе́стити 1. *Як п'яна* [Настя], *то було ще заговорить до мене, і дитину попестить* (Вовчок, I, 1955, 268); *Яка вона мати, чи вона прибере, попестить коли дитину* (Мирний, IV, 1955, 70); *Інженер ласкаво попестив його* [коня] *гладеньку шию* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 199).

2. Пестити якийсь час.

ПОПЕ́СТИТИСЯ, е́щуся, е́стишся, *док.* Пеститися якийсь час. *Воно ж Попестилось собі, погралось Та й спатоньки, мале, лягло Таки ж у неї на колінах* (Шевч., II, 1963, 368); *Неважна рана... Трохи попеститься* [чоловік] *Та й встане...* (Фр., XI, 1952, 263); *Папотця нога вже не боліла, але він почував біль на душі через те, що не найшов у жінки віри. Забагалося старому попеститися* (Март., Тв., 1954, 233).

ПОПЕТЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., розм.* 1. *неперех.* Петляти якийсь час. *Юнак.. попетлявши кількома вулицями, опинився на довгій магістралі, що носила назву Петінки* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 5); *Машина в'їхала в ліс,*

попетляла ще трохи по тіснїй просіцї і вискочила на галявину (Хижняк, Тамара, 1959, 292).

2. *у сполуч. із сл.* шлях, дорога, стежка *і т. ін., неперех.* Пролягти, бути розташованим з вигинами в різних напрямках.

3. *перех.* Заплутати (сліди). *Здавалось, що не людина тут пройшла, а хитрий і досвідчений вовк попетляв сліди* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 163).

ПОПЕ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **попекти́**. [Ірина:] *Коли я лежала в госпіталі сліпа і поранена, з попеченим і пошматованим обличчям, любов заміняла мені все... і світло, і світ* (Коч., II, 1956, 512); *З воза виставилося покарбоване обличчя бабусі.., біла закустрана борода дідова з червоним, попеченим сонцем лицем та ясними очима* (Мирний, IV, 1955, 311); *Юра проходить крізь зарослі, ..лице попечене кропивою, руки подряпані в кров, штанці і панчохи пошматовані* (Смолич, II, 1958, 48); *Над ними розкинула обгорілі, передчасно оголені віти крислата стара яблуня, на якій дивними здавалися плоди.. Вони були зовсім попечені в полум'ї пожежі* (Гончар, III, 1959, 84); *Образно. [Орест:] *Хіба мати може скривдити...* [Дрозденко:] *Ну, звичайно... Їй самій серце попечене* (Коч., II, 1956, 402).

Як (мов *і т. ін.*) **[кропивою] попе́чений** — дуже швидко, раптово. *Гава під впливом тих слів, мов кропивою попечений, і собі ж схопився на рівні ноги* (Фр., III, 1950, 21).

ПОПЕЧИ́ТЕЛЬ, я, *ч.* У дореволюційній Росії — офіційна особа, яка керувала певними установами, навчальними закладами і т. ін., а також особа, призначена почесним керівником якого-небудь закладу, установи. *Одним з перших попечителів богаділень Полтавського господарства був видатний письменник Іван Котляревський, який віддавав цій справі багато часу і уваги* (Матеріали.. охор. здоров'я.., 1957, 31); *Вона ж проходить гордовито у грязних ботах через клас. У неї татко попечитель цієї школи.. Василь Мефодієвич, вчитель,— і той на неї не кричить* (Сос., II, 1958, 367).

ПОПЕЧИ́ТЕЛЬКА, и, *ж.* Жін. до **попечи́тель**. *Вишнівська школа — найкраща на цілий район, бо попечителькою в їй була багата й щедра пані Олександра Андріївна* (Вас., I, 1959, 135).

ПОПИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. *перех.* Пити що-небудь потроху, не поспішаючи. — *Бач, де вони примостилися! Зібрались утрьох земляки собі та й... чайок попивають* (Мирний, III, 1954, 270); *В корчмі сидів самотній Янко і попивав винце* (Козл., Ю. Крук, 1950, 140).

2. *перех.* Пити що-небудь час від часу.—*Куркулі .. пасіки порозводили, чай з медочком попивають...* (Тют., Вир, 1964, 31); — *Бачила я його серед німців.. Їздив з ними, горілочку попивав* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 143).

3. *неперех.* Пити алкогольні напої, випивати час від часу. *Він не кається, попивав* (Барв., Опов.., 1902, 283); — *Може, в пеклі інше діло, В нас сього немає: Жінка гризе душу.., Мужик попиває!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 75).

ПО́ПИК, а, *ч., зневажл.* Те саме, що **піп**. *Хто не знає, що попи все Звикли на дурницю? Сповідав раз їден попик Грішну молодицю* (Рудан., Співомовки, 1957, 5); *Якийсь обскубаний попик у потертій рясі, з білим, аж зеленим від старості волоссям править службу* (Кучер, Голод, 1961, 291).

ПОПИ́ЛЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **попиля́ти**. *Колоди були вже попиляні.*

ПОПИЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док.* 1. *перех.* Перепиляти на частини багато чого-небудь. *Ще он тоді Юхим явори попиляв, лежали-лежали, шашіль точити вже став, а таки долежали* (Головко, II, 1957, 233).

2. *перех.* Пиляти якийсь час що-небудь. — *Може, у вас є робота.. Дровця, може, попиляти?..* (Стельмах, I, 1962, 271).

3. *неперех., перен., зневажл.* Грати на смичковому інструменті якийсь час.

4. *перех., перен., розм.* Дошкуляти словами кому-небудь, сваритися якийсь час. — *Ви ще не знаєте мене.—Давно знаю, який ти впертий. От скажу Уляні, щоб хоч попиляла тебе* (Стельмах, I, 1962, 480).

ПОПИЛЬНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. *перех.* Стерегти, сторожити кого-, що-небудь якийсь час.

2. *перех. і неперех.* Стежити, слідкувати за ким-, чим-небудь якийсь час; // Доглядати кого-небудь якийсь час.

3. *неперех.* Дбати про кого, що-небудь якийсь час. *Він повинен сам попильнувати про те, щоб вона не підвередилася або не знесилилася вкрай* (Л. Янов., I, 1959, 272).

ПОПИРА́ТИ[1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОПРА́ТИ**, пру́, пре́ш, *док., книжн.* 1. *перех.* Наступати на що-небудь, топтати, стояти на чому-небудь, виявляючи зневагу. *Топче* [дід] *купу монет,.. попирає їх ногами, бо й багатство для нього теж нічого не варте* (Гончар, Тронка, 1963, 338).

2. *неперех.* Виявляючи свою зверхність, деспотично поводитися з ким-небудь; попихати. *Милана не раба їм, щоб попирати нею де треба, де й не треба* (Міщ., Сіверяни, 1961, 133).

3. *перех., уроч.* Те саме, що **перемага́ти**. [Варвара:] *А я люблю життя й хочу йти за тими, хто смерлю смерть поправ* (Галан, I, 1960, 492).

ПОПИРА́ТИ[2], а́ю, а́єш, *недок., перех., рідко.* Те саме, що **підпира́ти** 1. *Люди стояла в сінях, босими міцними ногами попираючи ляду, підняви яку, влазили по драбинці в погріб* (Перв., Дикий мед, 1963, 306); // *перен.* Підтримувати вияв чого-небудь. *Переконання, що він мусить статися великим богачем, ..попирало еще* [ще] *більше вроджене його лінивство* (Фр., VIII, 1952, 146).

ПОПИ́РСКАТИ, аю, аєш, *док.* Пирснути кілька разів; пирскати якийсь час. *Попирскати водою.*

ПОПИ́РСКУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Пирскати час від часу.

ПОПИ́РХАТИ, аю, аєш, *док.* Пирхнути кілька разів; пирхати якийсь час. *Поїзд, попирхавши парою, погуркотів далі* (Гуц., Скупана.., 1965, 70).

ПОПИ́РХУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Пирхати час від часу. *Попирхували поблизу коні, жуючи овес* (Гончар, III, 1959, 79); *Тіло його вже було червоне, чуб став м'який і розсипався, а він усе плюскотів і плюскотів над мискою, задоволено попирхуючи* (Кучер, Прощай.., 1957, 316).

ПОПИРЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех., розм.* Пирнути якийсь час. *Попогнув* [Дмитро] *так молодого свого хребта, попиряв задушними літніми ночами ковші по трапах* (Гончар, II, 1959, 9).

ПОПИ́САНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пописа́ти**. *Деякі поправочки зробив карандашем* [олівцем],— *не знаю, чи Ви розберете — неясно вони попиcані* (Мирний, V, 1955, 381); // **попи́сано**, *безос. присудк. сл. Дивним візерунком багато слів пописано край нього* [напису] *про славу безіменного владаря* (Л. Укр., I, 1951, 252).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **спи́саний**. — *Ану покажи, який ти папір знайшов? — спитав у нього червоноармієць. — Він попиcаний,— відказав Василько* (Панч, II, 1956, 147).

3. *у знач. прикм., розм.* Те саме, що **розмальóваний.** — *Йде проти нас здорова, огрядна купчиха.. Попісана й помальована, неначе індійський ідол* (Н.-Лев., V, 1966, 135).

4. *у знач. прикм., перен., розм.* Покритий смугами, порізами, борознами і т. ін. (про поверхню чого-небудь). *Жінка скинула з себе рядно і показала на світ своє сухе, жовте, пописане зморшками лице* (Мирний, I, 1954, 356); *А вже під садом починалися численні стежки, якими були пописані всі гори понад Дніпром* (Сміл., Сашко, 1957, 35).

ПОПИСА́ТИ, ишý, ишеш, *док., перех.* 1. Написати багато чого-небудь. *В судах підписав* [писар] *добре, щоб пописали такі допроси, які писареві хотілось* (Кв.-Осн., II, 1956, 297); *Що було до писання — рахункові задачі, німецькі задачі,— те попишемо* (Фр., IV, 1950, 227); // Написати або намалювати що-небудь у багатьох місцях. *Всюди хрести пописала* [Домаха] *округи оселі — як од сатани* (Барв., Опов., 1902, 519).

2. Переписати багатьох. *До полудня працюють* [дівчата] *мляво, а коли попише табельщик, починають, як каже рябий Шаповал, дуріть* (Кос., Повели, 1962, 15).

3. Списати, покрити письмовими знаками що-небудь.

4. *розм.* Розмалювати кого-, що-небудь.

5. *перен., розм.* Покрити смугами, порізами, борознами і т. ін. поверхню чого-небудь. *І справді, скілько тут Сокири ні бряжчали, Ні дубчика, ні липки не стяли І тільки де-не-де що кору пописали* (Греб., I, 1957, 62); *Піт котився з їх патьоками і, помочивши чорну куряву, пописав їх лиця довгими смужками* (Н.-Лев., I, 1956, 335).

6. Писати якийсь час.

ПОПИ́СКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **попи́скувати** і звуки, утворювані цією дією. *Земля обзивалась до мене не то шарудінням, не то попискуванням, і все одно страх як цікаво було прислухатись до її таємниці, до чийогось життя* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 27).

ПОПИ́СКУВАТИ, ую, *усн., недок.* Пищати час від часу. *Зовсім близько, немов перелітаючи слідом за ними, попискувала невидима пташечка: «кві-і, кві-і»...* (Гуц., Скупана.., 1965, 51); *Всі зручніше вмощувалися на гичці, замовкали, тільки дівчата ще попискували та перешіптувались* (Кучер, Трудна любов, 1960, 92); *Попискує, курличе пташиним пересвистом невсипущий ефір. Микола притискає навушники до вух* (Автом., Так народж. зорі, 1960, 100); *Кидала* [Зіна] *скрадливі погляди на лобатого студента в червоній тенісці, що кутуляв варенники, аж вони жалібно попискували* (Мушк., Серце.., 1962, 291); *Тонко попискував під ногами сніжок, обаренений рожевими фарбами досвітку і скутий морозом* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 46).

ПОПИ́СУВАТИ, ую, *усн., недок.* 1. *перех.* Писати що-небудь час від часу. — *Тебе витурили з університету, так ти.. письмоця* [листи тітці] *попису́щ?* (Тют., Вир, 1964, 68).

2. *перех. і неперех.* Складати вірші, писати оповідання або інші літературні твори час від часу; писати потроху. *Він давно збирав народні пісні, навіть віршики попису́в* (Кол., Терен.., 1959, 28); *Про те, що він потай попису́в* [вірші], *знав тільки Славчук* (Чаб., Тополя.., 1965, 85).

ПОПИ́СЬКО, а, *ч., зневажл.* Те саме, що **піп.** — *Чую, сопе, як міх, здавати почав попиську* (Збан., Єдина, 1959, 132).

ПО-ПИСЬМЕ́ННОМУ, *присл., розм.* Книжною або канцелярською мовою.— *Та знаю, що вмер,— казала Векла,— і стоїть заключенним* [записаним] *у відомості, як пан писар по-письменному каже* (Кв.-Осн., II, 1956, 422); — *Ви так говорите по-письменному, що я нічого не второпаю,— говоріть-бо по-людській* [по-людськи]! — *сказала Онися* (Н.-Лев., III, 1956, 19).

ПО́ПИТ, у, *ч.* Вимога на певний товар; можливість швидкого продажу певного товару. *Попит на чисту нафту збільшувався раз у раз* (Фр., VIII, 1952, 379); *Завдяки неодноразовим зниженням цін збільшився попит населення на продовольчі, а також і на промислові товари* (Рад. Укр., 4.II 1955, 1); // Потреба в чому-небудь. *Чим сильніше розвивається капіталізм і велика індустрія, тим сильнішими стають заходи кольвання в попиті на робітників не тільки в землеробстві, але і в промисловості* (Ленін, 3, 1970, 303); *Тепер потрібні вищі темпи розвитку сільського господарства, щоб повністю задовольняти зростаючий попит трудящих на продукти харчування* (Колг. Укр., 4, 1961, 1).

Знахóдити (знайти) [вели́кий (дóбрий, значни́й, широ́кий і т. ін.)] пóпит; Користувáтися [вели́ким] пóпитом; Мáти [вели́кий] пóпит — бути об'єктом широкого використання, успішно продаватися. *Вироби з поліського кришталю все ширше знаходять попит у широких кіл населення* (Рад. Укр., 16.I 1965, 3); *Книги Горького займають почесне місце в бібліотеках, клубах, червоних кутках, користуються великим попитом у читачів* [Монголії] (Київ. пр., 17.VI 1951, 3); *На Україні з м'яких сирів поширена бринза, яка має великий попит у населення* (Укр. страви, 1957, 73).

△ **Платоспромóжний пóпит** *див.* **платоспромóжний.**

ПОПИТА́ТИ [1], áю, áєш, *док.* 1. *перех.* Док. до **питáти.** *Послав його батько на поле в пасіку до діда Дороша Колодія попитати, чи не продасть він йому з пару вуликів* (Гр., II, 1963, 331); *Між тим старенька пильно ще глянула на неї й попитала:— Ти, бува, не Федорка?* (Головко, I, 1957, 248).

2. *перех. і неперех.* Спитати про що-небудь у багатьох; поставити багато питань кому-небудь. — *Ти попитай людей нишком,— може, хто з селян спродує свою* [хату]; *чуєш?* (Вовчок, I, 1955, 166); *Міщанка, дивлячись, що так довго нема її наймички... вийшла за ворота попитати базарних людей, чи не бачили бува де* (Мирний, I, 1954, 66); — *Ось я синкові загадаю. Поворожу і попитаю, Йому що буде, розкажу* (Котл., I, 1952, 154).

3. *перех., розм.* Розпукувати кого-, що-небудь, питаючи. *Тільки попитайте Гальку — і мала дитина покаже* (Барв., Опов.., 1902, 34); — *У Сергійка чобітки зовсім порвалися, босий у школу ходить. Може, ти в район їхатимеш, то попитаєш? Я тобі й мірочку приготую* (Тют., Вир, 1964, 25).

4. *перех., розм.* Попросити що-небудь. *Антон поспішив замовити слово, що надійшов до неї попитати на відробіток насіння вівса* (Чорн., Вивол. земля, 1959, 12).

ПОПИТА́ТИ [2], áю, áєш, *док., перех., діал.* 1. Випробувати. *В небо високе збиралась летіти, силу свою попитати, вільної волі зазнати* (Дн. Чайка. Тв., 1960, 181).

Попитáти дóлі — спробувати зробити що-небудь, розраховуючи на успіх. — *Завтра рушаймо до панії, а потім і до вашої милості за рушниками.—З богом,— каже старий.— попитайте долі* (Вовчок, I, 1955, 73).

2. *діал.* Зазнати. — *Дурна ти дуже, щоб усе знати тобі! — ..Треба через те перейти, що я попитала, тоді й узнаєш!* (Григ., Вибр., 1959, 196).

ПОПИТА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *док., розм.* Те саме, що **попитáти** [1]. — *Попитався б ти у Лискотуна: той чого вже не знає? усе зна* (Кв.-Осн., II, 1956, 401); — *Посидьте в нас, послухайте, що ми знаємо та й попитайтеся, коли хочете..* — *Демид почав питатися школярів*

(Гр., II, 1963, 74); *Хоче юнак покупатись, Так злодая запрети* [заборони] *неті.. Мусить вродник* [вродливець] *в кого-небудь Попитатися поради* (Щог., Поезії, 1958, 95).

ПОПЙТИ, п'ю, п'єш, *док., перех. і без додатка.* 1. Напитися. *Поїли, попили, повечеряли* [голова з понятими] *на всі заставки* (Кв.-Осн., II, 1956, 265); *На скелі над морем стоятиме він,.. І коршун, на руку йому прилетівши, На ній відпочине, попивши й поївши* (Ю. Янов., II, 1958, 147); // Випити трохи чого-небудь. *Раз на святках пішла* [баба] *куму провідать, Погостювать і пообідать, В беседі* [бесіді] *серце звеселить, Дулівочки попить* (Гл., Вибр., 1957, 126); *То загляне* [дамочка] *у газету, То поп'є із фляги* (С. Ол., Вибр., 1959, 242).

2. Випити що-небудь поступово. *Поки приберешся, то бояре й мед поп'ють* (Номис, 1864, № 10962); — *Все чисто поїли та попили, тільки порожні пляшки позоставались* (Н.-Лев., III, 1956, 259).

◇ **Могорйч попйти** — відзначити частуванням горілкою, вином і т. ін. завершення якої-небудь справи. *Вже могорич попили й рід скликали, і Маруся.. молодому руку перев'язувала* (Грн., Вибр., 1959, 40); **Обмолóтини попйти,** *заст.* — відзначити частуванням горілкою, вином і т. ін. завершення молотьби. *Всі обмолотини попили, а вдова ще й не починала молотити* (Барв., Опов.., 1902, 263); — *Саме обмолотини попили... Коли це — щось у хату. Прибився парубок хтозна й звідки* (Ю. Янов., I, 1954, 19).

3. *також без додатка.* Провести якийсь час. — *А чого ж він осюди іде, отой князь? - Чого? Попити-погуляти на вольній волі* (Хотк., I, 1966, 95).

◇ **Попйти крóві** *чиєї* (**пóту** *чийого*) — тяжко експлуатувати кого-небудь, наживатися якийсь час. *Князівці.. самі все пожнуть. Минулося з снопа восьмого чи десятого, попили нашого поту — годі!* (Головко, II, 1957, 225).

ПОПЙТИСЯ, п'смóся, п'стéся, *док., розм.* 1. Повиватися, стати п'яними (про багатьох). [Х и м к а:] *Краще рому не пийте. Хай йому! Поп'стесь та й не заграєте й не потанцюємо* (Мирний, V, 1955, 228); *Раз попилися опришки до блакитного змія. Маруся.. думала невідрадні свої думи: «Серед яких я людей? П'яниці, в крові руки мають..»* (Хотк., II, 1966, 207).

2. *заст.* Напитися. *Два голуби пили воду; Попилися, вилинули, За любощі спом'янули* (Чуб., V, 1874, 130).

ПОПЙТУВАТИ, ую, *усн. недок., перех.* Пити щонебудь час від часу. *Чи скоро цей зміниться стан? А тут ще й попитують люди: — Коли ж те весілля, Іван?!* (С. Ол., Вибр., 1959, 115).

ПОПИХА́ТИ, áю, áєш, *недок., розм.* 1. *перех.* Те саме, що **штовха́ти.** *Усі старалися серед натовпу зробити собі якнайбільше місця, незважаючи, що другі душилися, попихаючи один одного, з прокляттям на устах* (Кобр., Вибр., 1954, 41); *Одні тислися до стола, другі від стола, Євгенія попихали в стиску сюди і туди* (Фр., VII, 1951, 325).

2. *перех.* Підштовхуючи, змушувати рухатися кого-, що-небудь. *Тут було неглибоко, і ми попихали свої човники, упираючись веслами в дно* (Досв., Вибр., 1959, 407); *У порівн. *Христя спускається з гори. Та й слизька ж яка!.. Христя надержується, а її так і суне, наче хто попихає у спину...* (Мирний, III, 1954, 242); // *тільки 3 ос., перен.* Спонукати до яких-небудь дій. *Його тверда воля, ота стара руська упертість, усе наново попихала його в дорогу* (Фр., II, 1950, 127).

3. *неперех., ким, перен.* Підпорядкувавши своїй волі, розпоряджатися ким-небудь. *Громада пила Денисову горілку. П'яніючи, галасуючи, точачись і лаючись, вона забувала про те, що сама себе віддавала в попихачі кожному, хто хотів нею попихати...* (Гр., II, 1963, 366); *Князівська влада в Галичі була неміцною. І часто траплялося, що князями попихали бояри* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 71).

ПОПИ́ХАЧ, а, *ч., розм.* 1. Той, хто служить де-небудь, у кого-небудь як виконавець дрібних доручень. *Прийшов він до Києва ще хлопцем, як йому було двадцять літ, спершу був за хлопця-попихача у галантерейній крамниці, тоді дослужився до прикажчика* (Гр., I, 1963, 544); *Підозріваю, що куховаркою, як і нянькою, була властиве вона* [пані], *а служниця, дівча літ 12-ти, була тільки попихачем* (Л. Укр., III, 1952, 707); // Той, хто служить у кого-небудь; слуга, служник. — *Що я тут? — наймичка, попихач. А там — сама хазяйкою буду...* (Мирний, III, 1954, 228); *Гервасія Салогана і досі звуть не управителем, а теж економом, і це неабияк шкрябає хоноровитого попихача* (Стельмах, I, 1962, 22); *Мені добре. Я учителюю. Подумати тільки — колишній пастух, куркульський попихач і раптом — народний учитель!* (Збан., Любов, 1957, 246).

2. *перен., зневажл.* Той, яким кожен розпоряджається, виявляючи свою зверхність. *Роздразнена Андрієва уява додавала тут багато лихого до недоброго, малювала йому сироту-безбатченка, попихача у всіх, кому тільки він попадав під руки* (Фр., I, 1955, 284); *Роман — людина ніжної і сумирної вдачі.. При його м'якому характерові іншим, зубатішим, здається, легко було б його заштовхати, перетворити в попихача, проте насміхатися з нього, скривдити його ніхто не наважується* (Гончар, III, 1959, 55); *У порівн. *Я наче той попихач: куди пхнуть, туди і йду* (Номис, 1864, № 10688); // Той, хто добровільно прислужує кому-небудь. — *А ми... панськими попихачами повиростали, надією князів, восеод та їхніх дозорців поробилися* (Ле, Наливайко, 1957, 94); *На Празу кинулись* [палії], *на Відень і Париж, знайшли попихачів в Софії й Будапешті, щоб і на нас підняти руку, врешті* (Голов., Поезії, 1955, 187).

ПОПИ́ХАЧКА, и, *ж.* Жін. до **попи́хач.** — *Легше б мені копать велику гору, ніж попихачкою бути свекрусі* (Горд., II, 1959, 252); — *Поняч у мене під п'ятою буде, з барині попихачку зроблю, все в маєтку по-своєму переставлю...* (Гончар, Таврія, 1952, 360).

ПОПИХКАТИ, аю, áєш, *док.* Пихкати якийсь час; пихнути кілька разів. *Попихкав* [Гречун] *люлькою, знову почав: — Думка була, забули. Так ні ж! Через два тижні кличуть знову* (Кучер, Дорога.., 1958, 150); // Рушити, пихкаючи. *Проти хати Устини Гординської зупинився «Мармурин поїзд». З нього вийшли пасажири, і поїзд попихкав, посвистів на Бориню* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 205).

ПОПИ́ХКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **попи́хкувати** і звуки, утворювані цією дією. *Крізь розбите вікно вривалося попихкування й короткі гудки паровоза* (Шовк., Інженери, 1956, 371).

ПОПИ́ХКУВАТИ, ую, *усн., недок.* 1. *неперех.* Пихкати час від часу. *Ось і рефулер.. Злегка попихкує рудим димом труба* (Допч., II, 1956, 83); *Попихкуючи прокуреною люлькою, Петру повагом іде вулицею села* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 26); *Над неозорими ланами попихкують димки* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 156).

2. *перех., розм.* Курити люльку, цигарку і т. ін., пихкаючи час від часу. *Чіпка.. насвистує крізь зуби веселу пісню, попихкуючи люльку* (Мирний, I, 1949, 328); [Х а р и т о ш к а *(подає люльку):*] *А ось і люлечка ваша. Попихкуйте, дідусю!* (Мам., Тв., 1962, 297).

ПОПИ́ЧКА, и, *ж.* Невеличка болотна комахоїдна пташка бурого кольору з плескуватим лобом і тонким дзьобом; болотна синиця.

ПОПИША́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. Пишатися якийсь час. *Керівник колгоспу.. захотів любою ціною вийти в число передових і попишатися на районній виставці* (Вітч., 6, 1962, 162): *Недовго ж вона попишалася! так, годочок або зо два* (Барв., Опов.., 1902, 106).

2. Похвалитися чим-небудь. *Ба навіть казано, хоч, може, то вже й гріх, Що характерництвом він попишатись міг* (Міцк., II. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 208); *Дівчата — хоч з лиця воду пий! — Дозвольте попишатися, ей-ей, такі красуні, що хоч кого зачарують* (Ковінька, Чому я не сокіл.., 1961, 40).

ПОПИШІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **попиші́ти**.— *Твоя робота? — Ні, не моя,— сміється Джмелик і заперечливо крутить кучерявою, попишнілою від гребіння головою* (Тют., Вир, 1964, 191).

ПОПИШНІ́ТИ, ію, і́єш. Док. до **пишні́ти**.

ПОПИЩА́ТИ, щу́, щи́ш, *док.* Пищати якийсь час.

ПОПИ́ЩЕ, а, *ч., зневажл.* Збільш. до **піп**.— *Але коли б ти знала мов горе: в залу приперся заросянський попище та ще й з сином* (Н.-Лев., III, 1956, 246); *Якби перехопив хто погляди, що їх кидав на владику цей рудий попище, зразу зрозумів би, яким чортом дихав цей божий слуга* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 301).

ПОПИЯ́ЧИТИ, чу, чиш, *док., розм.* Пиячити якийсь час. *У них було таке місце, де частенько збиралися попиячити* (Вас., I, 1969, 90).

ПОПІ́В, по́ва, по́ве, *розм.* Прикм. до **піп**; належний попові.— *Що ж, це похвально, батюшко,— здвигаючи плечем, не знає* [Яків], *що сказати, а на поповому обличчі одразу повеселішали вузькі очі й лісова грушка носа* (Стельмах, Хліб.., 1962, 487); *Та все ж силу злого перетерпіла дівчина аж до Жовтня за оту попову посмішку...* (Крот., Сини.., 1948, 18); [Шметелюк:] *Це як кому подобається. Хто любить попа, а хто попадю чи попову дочку* (Мик., I, 1957, 230); — *Я там у поповому дворі частувала всю громаду..,— говорила Кайдашиха* (Н.-Лев., II, 1956, 316).

ПО-ПІВДЕ́ННОМУ, *присл.* Як буває на півдні. *Ніч надійшла непомітно, швидко і по-південному раптово* (Смолич, I, 1958, 76); *Дні стояли жаркі й безхмарні. По-південному короткі тіні опівдні туилися до ніг людини й ховалися під черево коня* (Тулуб, В степу.., 1964, 145).

ПОПІ́ВНА, и, *ж., розм.* Попова дочка. [Наталка:] *Шукайте собі, добродію, в городі панночки; чи там трохи єсть суддівен, писарівен і гарних попівен? Любую вибирайте...* (Котл., II, 1953, 7); *Отець Вікентій з розмов отця Миколая ще раніше довідався, що в нього є три дочки на відданні.. От хай прийде до них — і побачить всі достоїнства молодих і скромних попівен* (Стельмах, I, 1962, 265); * У порівн. *Пишається, як попівна в гостях* (Номис, 1864, № 2491).

ПОПІ́ВНОЧІ, *присл.* Після півночі, після 12-ї години ночі.— *Сьогодні попівночі ми перевіримо їх* (Ірчан, II, 1958, 324); *О четвертій попівночі оксенівці закінчили свою роботу, підрахували патрони, зарядили зброю, і кожен зайняв своє місце* (Тют., Вир, 1964, 530).

ПОПІ́ВСТВО, а, *с., розм.* 1. *збірн.* Те саме, що **духове́нство**. *У Мадріді дзвонять дзвони. Всіх скликають до собору, А в соборі тиск попівства, Дим кадильний в'ється згору* (Сам., I, 1958, 192); *Він* [Ю. Федькович] *пише політичні сатиричні вірші, в яких картає представників цісарської влади, попівство, служителів Ватікану* (Іст. укр. літ., I, 1954, 335).

2. Служіння релігійному культу. *Син побачив вкінці, що нема що робити, та пішов до семінарії.., а потому-таки відрікся попівства* (Кобр., Вибр., 1954, 12); *Найняв* [Купа] *для охорони міського порядку кільканадцять десятків гайдуків і молодого ката, недавнього бурсака, що проміняв попівство на катівство* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 160); //Сан попа. *Давайте попівство за дванадцятилітню науку* (Сл. Гр.).

3. *зневажл.* Те саме, що **попі́вщина** 1. *Попівство, разом з клерикалізмом всякого розбору, ще міцне в Галичині, але тим більше треба з ним боротись, а не потурати йому* (Л. Укр., V, 1956, 36).

4. Попова садиба. *Ми спокійно двір минули І на попівство всі звернули; Старого із саней знесли, Огріли і оберегли* (Фр., X, 1954, 327); — *Матушка цілоденно товчеться на своєму попівстві і все бурботить, що тепер настало не життя, а один розор* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 104).

ПОПІ́ВСЬКИЙ, а, е, *розм.* 1. Прикм. до **піп**. *Життя попівське так зв'язнене в одвічні рами.. Прикріплене до непорушної доктрини* (Хотк., II, 1966, 352); *О. Василь їздив до благочинного або на з'їзди попівські* (Коцюб., I, 1955, 324); *По всьому повіті сливе він знав усіх батюшок і матушок, знав усіх попівських дітей, усіх дочок* (Н.-Лев., I, 1956, 141); *Він мало не силоміць затягнув до себе молодого терориста, і той залишився задоволений і попівським харчуванням, і попівнами* (Стельмах, I, 1962, 266); // Належний попові. *Весь вільний час свій Раїса пересиджувала в попівській господі* (Коцюб., I, 1955, 328); // Як у попів, як належить попам. *Поки ще там не попівська освіта і т. п., а тим часом люди собі горло ріжуть, шукаючи правди* (Л. Укр., V, 1956, 168); *Одягнутий він був у довгу свиту, схожу на попівську рясу* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 28); // Власт. попам. *Хоч до їди в мене й попівська натура, Та, на лихо, один живіт, одна і шкура* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 141); *Дав слово бути з 8 годин увечері, а зовсім його не було.. Завтра я тобі дам, твоїй совісті попівській!* (Мирний, V, 1955, 327); *У порівн.— *То вже нащо вам, ученим, оте ворогування? Чи й ви завидющі, немов попівські очі?* (Стельмах, I, 1962, 491); *Вовче горло, а попівське око* (Номис, 1864, № 8064).

2. Стос. до попівства (у 1, 2 знач.). *Їй, як і братові, набрид попівський стан* (Кобр., Вибр., 1954, 12).

ПОПІ́ВЩИНА, и, *ж.* 1. *зневажл.* Релігійно-містичний напрямок в ідеології, релігійні переконання, вірування, забобони. *Буржуазія Європи, налякана силою робітничого руху, кинулась в обійми реакції, вояччини, попівщини..* (Ленін, 23, 1972, 141); *Ленін підкреслював, що лише діалектичний матеріалізм здатний вести переможну боротьбу проти всіх видів ідеалізму і попівщини* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 15).

2. *заст., розм.* Попова садиба. *Раз прибігає сторонський* [стороння особа] *на попівщину і вереденіться під вікнами: — Горить... біїтеся бога, горить резиденція!..* (Ков., Світ.., 1960, 116).

ПОПІД, *прийм., із знах. і оруд. відмінками.* Сполучення з прийм. **попід** виражають:

Просторові відношення

1. *із знах. і оруд. в.* Уживається при позначенні предмета або місця: а) під низ яких спрямована дія (*знах. в.*). *Сідаю на ліжку, прислухаюсь тривожно і бачу, як попід двері, у шпарку, прокрався до мене червоний промінь* (Коцюб., II, 1955, 258); [Антон:] *Треба хитрувати: не можна через тин — лізь попід тин!..* (Кроп., I, 1958, 171); *Павло зліз із печі і став зазирати то під стіл, то під піл, то попід лави* (Тют., Вир, 1964, 367); б) під низом яких відбувається дія або міститься хто-, що-небудь (*оруд. в.*). *Нева Тихесенько кудась* [кудись] *несла Тоненьку кригу попід мостом* (Шевч., II, 1963,

411): *Гра їх така: беруться ключем за руки і, співаючи, пробігають попід руками першої пари* (Мирний, V, 1955, 340); *Гімнастьорки на спинах і попід пахвами темні від поту* (Тют., Вир, 1964, 375); *Воно* [пасіння] *в нас було скрізь, де не повернись: в горщиках, у вузликах, на жердках у сінях, в повітці попід стріхою, в сипанках, в мішках та мішечках* (Довж., I, 1958, 281); // *з оруд. в.* Уживається при позначенні предмета, покриву, шару і т. ін., під сподом або на зворотному боці яких відбувається дія або міститься що-небудь. *Ідуть до церкви, а збирають каміння... кладуть за пазуху... Хтось бачив сокиру... попід полою...* (Коцюб., II, 1955, 179); *Коли береза ранньої весни Попід корою грав світлим соком,— Бере сокиру й свердла полісовщик, В корі сріблистій пробиває отвір І радісно до рани припадає Устами спраглими* (Рильський, III, 1961, 168); // *в оруд. в.* Уживається при позначенні середовища, в глибині якого відбувається дія або міститься хто-, що-небудь. *Мірно чалапали ноги. Щось наче велике жувало попід водою, жувало й ковтало згуки* (Коцюб., II, 1955, 186); *Попід землею йде далекий зброї гул...* (Сос., I, 1957, 280).

2. *з оруд. в.* Уживається при позначенні особи або предмета, нижче від яких відбувається що-небудь або знаходиться хто-, що-небудь. *Він сидів охлян на коні, довгі ноги в важких черевиках бовтаються в коня попід пузом* (Тют., Вир, 1964, 78); *Від тих довгих вій аж наче легка тінь лягла Шурі попід очима* (Гончар, III, 1959, 395); *Тільки-но баклан вирине із здобиччю, пелікан одразу ж вихоплює її й ховає у свій місткий мішок попід дзьобом* (Наука.., 8, 1966, 10).

3. *із знах. і оруд. в.* Уживається при позначенні предмета або місця: а) вниз до яких спрямована дія *(знах. в.)*; б) внизу біля яких відбувається що-небудь або знаходиться хто-, що-небудь (*оруд. в.*). *Плутаючись у високих бур'янах, пролазячи попід кущами,.. вони* [Остап і Соломія] *долізли врешті до води* (Коцюб., I, 1955, 337); *Вони* [село Старі Павлівці] *розташувалися на горі й попід горою в мальовничих долинах* (Довж., I, 1958, 387).

4. *із знах. і оруд. в.* Уживається при позначенні предмета або місця: а) до яких спрямована дія *(знах. в.)*. — *Знаєте що? Ходімо ми попід ту стіну. Там на ослончику постановимося* (Мирний, III, 1954, 272); *Здалося раптом Орлюку, що впав він.. в дідів човен.. Потім вода зникла, й старезний просмолений дідів човен поплив по траві,.. попід рідну хату* (Довж., I, 1958, 287); *Позбирав він біле пір'я в золотий рукав, Поробив він білі крила, до плечей в'язав, Ой злетів він попід хмари, злинув вище хмар* (Рильський, III, 1961, 210); б) біля яких відбувається що-небудь або знаходиться хто-, що-небудь (*оруд., рідко знах. в.*). *Легіні з дівками так хльоскалися попід церквою, що кожухи тріскали* (Хотк., II, 1966, 36); *Був у сусідки пес — Рябко кудлатий... Любив Рябко тинятись попід хати* (Іванович, Перебендя.., 1960, 38); *На вулиці, попід хатами, валялася деревня* (Коцюб., I, 1955, 309); *У кінці садка пасіка; попід деревом стоять вулики, з правого боку — курінь* (Мирний, V, 1955, 141); // *із знах. і оруд. в.* Уживається при позначенні предмета або місця: а) вздовж якого рухається хто-, що-небудь, простягається або розташоване щось *(знах. і оруд. в.)*. *Лаврін сів на віз. Мелашка одійшла набік і пішла попід тином* (Н.-Лев., II, 1956, 310); *Кола відпровадив Тетю, а сам поволеньки пішов тротуаром попід кам'яниці навкруг палацу* (Кундзич, Пов. і опов., 1951, 19); *Там, попід левади, обсаджені деревом, попід зелені, як рай, хутори простяглася стежка аж у Заранці* (Коцюб., I, 1955, 458); *Попід стіною суцільні дерев'яні лави* (Шияп, Партиз. край, 1946, 116); б) повз, мимо якого рухається хто-, що-небудь (*оруд. в.*). *На селі стихло; хіба де стукне віконце, да проскочить попід ворітьми хисткий парубок* (Вовчок, I, 1955, 71).

Обставинні відношення

5. *із знах. і оруд. в., рідко.* Уживається при позначенні явища або об'єкта дії: а) в зону дії якого потрапляє або спрямовується хто-, що-небудь *(знах. в.)*; б) в зоні дії якого відбувається що-небудь або міститься хто-, що-небудь (*оруд. в.*). *Не розважиш у смерті мене, Одіссею, Краще б я там на горі ратая бідним рабом Землю робив попід сонцем пекучим, останній з смертних* (Зеров, Вибр., 1966, 117).

6. *із знах. і оруд. в.* Уживається при позначенні способу виконання якої-небудь дії. *Незабаром увіходить Мелхола, дуже стара жінка; її ведуть попід руки дві рабині* (Л. Укр., III, 1952, 148); *Напрацьованими великими руками бере* [мати] *попід пахви сина і тягне снігами, не чуючи ні ваги, ні втоми* (Стельмах, II, 1962, 386); *Він брав свій глечик, підв'язаний попід вінця мотузком, і, розмахуючи ним, як мазницею, пхався до кухонного віконечка* (Тют., Вир, 1964, 340); *Грицько, як миша, нирнув попід руками і затерся між людьми* (Мирний, I, 1954, 259); *А ззаду — під руки і, обхвативши попід грудьми, до болю хтось тиснув і хрипло: — Ах ти ж, падлюко!* (Головко, II, 1957, 174).

Причинові відношення

7. *із знах. і оруд. в.* Уживається при позначенні предмета, від дії якого відбувається або утворюється що-небудь. *Немов попід копита орд схилилася трава* (Перв., I, 1947, 53).

Відношення міри

8. *із знах. в.* Уживається при позначенні межі, до якої сягає висота чого-небудь. *За садком видко було чиюсь хатину стареньку, снігові намети підходили їй аж попід віконечка* (Л. Укр., III, 1952, 518); *Трава аж попід руки.*

Об'єктні відношення

9. *із знах. і оруд. в.* Уживається при позначенні предмета або місця: а) безпосередньо на які спрямована дія. *Оповідали, що він у гніву забив ломакою вола. Ударив попід вухо і розколов голову* (Коцюб., II, 1955, 28); *Погонич од злості передавав ті* [панові] *стусани коням, лупцював їх немилосердно гарапником попід черево* (Н.-Лев., II, 1956, 204); *Гнат боляче вдарив його канчуком попід пузом. Кінь пішов* (Тют., Вир, 1964, 188); *А вона* [Катря], *наче вітер, степом гуляє, заливається реготом, бо індичата, підскакуючи в пазушині, лоскочуть її попід боками* (Мирний, IV, 1955, 294); *Вона урвала пряжу і, кинувшись до Малашки, почала з удаваною злістю штурхати її веретеном попід боки* (Добр., Очак. розмир, 1965, 99); б) безпосередньо в яких відбувається дія. *Дрож пробігав попід черевом коней...* (Тич., I, 1957, 243); — *Ріже мене і пече попід боками,— обізвався із хати жіночий старечий голос* (Тют., Вир, 1964, 66).

ПОПІДБИВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **попідбива́ти**. *А там Москва з лаптями та з ликами; .. були й решета, і ночовки, діжі, лопати, сівці, черевики, чоботи з підковами й німецькі, тільки звіздочками попідбивані* (Кв.-Осн., II, 1956, 12); *Не видержав Пикифор, сам стиснувсь кулак, Сама рука знялась — і він не стямився, Як жінка впала з попідбиваним лицем, Як сині губи кров'ю закрасилися...* (Фр., XIII, 1954, 310).

ПОПІДБИВА́ТИ, а́ю, а́сш, *док., перех.* 1. Прибити, приладнати що-небудь зісподу багатьох предметів. *Гвіздками чоботи попідбиваю* (Сл. Гр.).

2. Легкими ударами, поштовхами розпушити багато чого-небудь (подушки, перини і т. ін.). *Молодиця попідбивала подушки.*

3. Ударами повалити багатьох; // Ударами завдати пошкоджень (під очима, на обличчі і т. ін.). *Мужик їй і очіпок збив, усі патли пообривав, і очі попідбивав, а далі.. водив по усьому Конотопу по вулицям* [вулицях] (Кв.-Осн., II, 1956, 222).

ПОПІДБИВА́ТИСЯ, а́ємося, а́теся, *док.* Натрудити ноги, втомитися в дорозі (про багатьох). *Засумували наші некрутики! А до того, попідбивалися так, що молили бога, коли б уже швидше доставитись на місце* (Мирний, II, 1954, 120); *Телята попідбивалися в дорозі.*

ПОПІДБИРА́ТИ, а́ю, а́сш, *док., перех.* 1. Підібрати багато чого-небудь. *Батьки шакали обшукали кожний закуток, все попідбирали, поскладали на вози* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 486).

2. Підняти вище на собі одежу, спущене волосся (про багатьох).

ПОПІДБИРА́ТИСЯ, а́ємося, а́теся, *док.* Підібратися, підкрастися до кого-, чого-небудь (про багатьох).

ПОПІДБІГА́ТИ, а́є, а́смо, а́єте, *док.* 1. Підбігти до кого-, чого-небудь (про багатьох).

2. Намокнути, просякнути водою, рідиною зісподу (про багато чогось); попідтікати; // Пройнятися чим-небудь зсередини (про багато чогось). *Уста його раз у раз порушувалися, зморшки на лиці і під очима зробилися якісь глибші, попідбігали синцями* (Фр., VII, 1951, 62).

ПОПІДБРИВА́ТИ, а́смо, а́єте, *док., перех., розм.* Те саме, що **попідго́лювати.** *Попідбривати брови.*

ПОПІДБРИВА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док., розм.* Те саме, що **попідго́люватися.**

ПОПІДВА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Підважити багато чого-небудь. *Хлопці попідважували рами парників.*

ПОПІДВЕРЕ́ДЖУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Підвередитися (про багатьох). *Це вони в економії попідвереджувалися, п'ятипудові чували тягаючи* (Сл. Гр.).

ПОПІДВЕЧІ́РКУВАТИ, уємо, уєте, *док.* Поїсти чого-небудь між обідом і вечерею (про багатьох). — *От благодать! І посидимо тут ладком і попідвечіркуємо* (Морд., I, 1958, 90).

ПОПІДВІКО́ННЮ, *присл.* Під вікнами, за вікнами. *Маланка не могла спати. Ще довго тупали ноги попідвіконню, літали чиїсь слова* (Коцюб., II, 1955, 68); *А тут якраз, шаснувши попідвіконню, і Олександра наздогнала* (Логв., Літа.., 1960, 58).

◇ **Піти́ попідвіко́нню** — піти просити милостиню. *Жінка, одно те, що не мала нічого, а друге, не вміла робити, пішла попідвіконню* (Кв.-Осн., II, 1956, 101); — *Невже ж ти виженеш нас із хати, щоб ми з торбинками пішли попідвіконню?* (Вас., I, 1959, 209).

ПОПІДВО́ДИТИ, джу, диш, *док., перех.* 1. Підвести багатьох до кого-, чого-небудь (по одному або групами).

2. Намалювати смуги знизу або з країв чого-небудь у багатьох місцях; // Накласти косметичну фарбу смугами (про багатьох; у багатьох місцях). *На спині підмостив* [Сашко] *невеличкий горб, щоб виглядати сутулим. Потім попідводив зморшки на лобі і біля рота* (Сміл., Сашко, 1957, 214); * У порівн.— *Жовтий* [Зінько], *як віск, а худий, як скіпка, ще й очі позатягало, а під їми* [ними] *мов хто чорним попідводив* (Гр., II, 1963, 483).

3. Підняти багато чого-небудь догори. *Виноград, зесінньої пори Діждавши знов, почувся враз на силі І попідводив лози догори* (Вирган, В розп. літа, 1959, 105); // Вивести з лежачого або опущеного положення що-небудь (про багатьох). *Всі матушки попідводили голови й глянули на вікно* (П.-Лев., III, 1956, 116); *Попідводити руки.*

4. Звести на ноги, в сидяче або напівсидяче положення багатьох.

ПОПІДВО́ДИТИСЯ, имося, итеся, *док.* Підвестися, встати на ноги (про багатьох). *Іван і ще кілька солдатів попідводились з дна окопу* (Мушк., Серце... 1962, 307); *Фінк клацнув закаблуками, відрекомендувався. Присутні неохоче попідводилися* (Загреб., Європа 45, 1959, 295); // Підвестися яким-небудь способом (про багатьох). —*Де горить, що горить? — почулося відразу з кількох боків. Люди перестали косити, попідводилися навшпиньки, дивлячись кудись за обрій* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 147); *Хворі попідводилися в ліжках;* // Прокинутися (про багатьох); // перен. Видужавши, почати ходити (про багатьох).

ПОПІДВО́ДНИЙ, а, е. Який простягається, водиться, здійснюється під водою; підводний. *Вже ж він* [служка] *їм накаже диво! І про зміїв попідводних, і про турків-людожерців, про Великого Могола* (Л. Укр., I, 1951, 311); *І гнеться вудлище дугою, І риби попідводний рух Рибалці забивав дух* (Рильський, Поеми, 1957, 170).

ПОПІДВ'ЯЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Підв'язати багато чого-небудь до чогось (кожне зокрема). *У саду дерева попідв'язували* (Сл. Гр.); // Зав'язати вузлами багато чого-небудь, що звисає. *Попідв'язуй коням хвости.*

2. Обв'язати що-небудь чимсь (про багатьох); обв'язати багато чого-небудь чимсь (кожне зокрема). *Попідв'язували ми вуха ораними хусточками* (П.-Лев., IV, 1956, 316); *Він підкотив мені штани.. і попідв'язував їх мотузочками понад колінами* (Фр., II, 1950, 16).

ПОПІДВ'ЯЗУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Підв'язатися чим-небудь (про багатьох). *Ми високо попідв'язувалися, не позаботвуємося* (Сл. Гр.).

ПОПІДГАНЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і рідко* **ПОПІДГО́НИТИ,** ню, ниш, *док., перех.* 1. Підігнати багатьох (по одному або групами).

2. Припасувати одне до одного за розміром, формою і т. ін.

ПОПІДГИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Підігнути що-небудь (про багатьох); підігнути багато чогось. *Посідали, попідгинали ноги* (Сл. Гр.); *Пси, попідгинавши хвости, юрмилися біля людей* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 302).

ПОПІДГИНА́ТИСЯ, а́ється, *док.* 1. Підігнутися (про багато чого-небудь). *У зошиті попідгиналися сторінки.*

2. Зігнутися в суглобах (про ноги).

ПОПІДГІ́Р'Ю, *присл., рідко.* Вздовж під горою, під горами.

ПОПІДГНИВА́ТИ, а́є, *док.* Підгнити (про багато чого-небудь; про щось у багатьох місцях). [Х в и л и м о н *(показу черевики):*] *Тут інакше не можна полатать, як тільки союзи накласти; ..шкура на краях геть обтріпалась і попідгнивала...* (Крон., IV, 1959, 279); *Стовпи попідгнивали.*

ПОПІДГОДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Підгодувати багатьох.

ПОПІДГОДО́ВУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Підгодуватися (про багатьох).

ПОПІДГО́ЛЮВАТИ, юємо, юєте, *док., перех.* Підголити що-небудь (про багатьох). *А там і парубоцтво з старшими, жонатими братами, попідголювавши чуби, .. позбували нові шкапові чоботи з підковами* (Кв.-Осн., II, 1956, 238).

ПОПІДГО́ЛЮВАТИСЯ, юсмося, юстеся, *док.* Підголитися (про багатьох). *Іще зранку,.. попивши могоричі, тепер, попідголювавшись любенько, понадівали хто нову свиту, хто китаєву юнку* (Кв.-Осн., II, 1956, 19).

ПОПІДГО́НИТИ *див.* **попідганя́ти.**

ПОПІДГОРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Підгорнути багато чого-небудь під когось, щось.

2. Те саме, що **попідгина́ти.** *Попідгортати ноги.*

3. *с. г.* Підгорнути багато чого-небудь (кущів, корчів і т. ін.).

ПОПІДГОРТА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Те саме, що **попідгина́тися 1.**

ПОПІДГОРЯ́ТИ, я́є, *док.* Підгоріти (про багато чого-небудь; про щось у багатьох місцях).

ПОПІДГО́ЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Підгоїти багато чого-небудь (ран, виразок і т. ін.).

ПОПІДГО́ЮВАТИСЯ, юється, *док.* Підгоїтися (про ранц, виразки і т. ін.).

ПОПІДГРИЗА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Підгризти багато чого-небудь; підгризти щось у багатьох місцях. *Щось капусту попідгризало* (Сл. Гр.); *Зайці кору попідгризали.*

ПОПІДГРІБА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Підгребти багато чого-небудь до чогось, у багатьох місцях. *Оту солому попідгрібай до ожереду* (Сл. Гр.).

ПОПІДДРО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Піддрочити багатьох. *Попіддрочувала своїх братів так, що вони й завелися з моїми братами лаятися* (Сл. Гр.).

ПОПІДДУ́РЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех., розм.* Піддурити багатьох. *Він один нас усіх попіддурював* (Сл. Гр.).

ПОПІДЗЕ́МНИЙ, а, е. Який простягається, розташований великою масою або в багатьох місцях під землею. *Мався до Рейну гідник попідземний; З муром сполучувавсь шлях його темний* (Граб., I, 1959, 241); *Мій рідний край — чорнозем невичерпний І попідземні надра, і надземні Будови ті, що гордий з них народ* (Рильський, III, 1961, 108).

ПОПІДІМА́ТИ *див.* **попідніма́ти.**

ПОПІДІЙМА́ТИСЯ *див.* **попідніма́тися.**

ПОПІД'ЇДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Під'їсти багато чого-небудь; під'їсти щось у багатьох місцях.

ПОПІДКА́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **попідка́чувати.** *За хвилин кілька вийшов* [Артем] *надвір уже напоготові: торба за плечима і чоботи, в руках свита, холоші попідкачувані* (Головко, II, 1957, 425).

ПОПІДКА́ЧУВАТИ *і* **ПОПІДКО́ЧУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* Підкачати багато чого-небудь. *Митько ще раз оглянув товаришів. — Да! холоші ж попідкачуйте* (Головко, I, 1957, 375); *Ми з братом бродили по багну, теплому, чорному і густому, а мати сварилась, що ми не попідкочували холош* (Багмут, Записки.., 1961, 64).

ПОПІДКИДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Підкинути що-небудь багатьом (кожному зокрема); підкинути багато чогось (по одному). *Мельхиседек.. налапав кухля з раками, повитягав раки й попідкидав під кожухи двом старим батюшкам, котрі спали як побиті* (Н.-Лев., III, 1956, 118).

ПОПІДКЛАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Підкласти що-небудь (про багатьох); підкласти багато чогось. *Десь за північ колона раптом зупинилась, і їздові попідкладали під колеса каміння, щоб підводи не скочувались униз і коні відпочили* (Головко, III, 1959, 94); *Жінки сплять, попідкладавши під голови мішки* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 184).

ПОПІДКЛЕ́ЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Підклеїти багато чого-небудь.

ПОПІДКО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Підколоти багато чого-небудь до чогось.

2. *розм.* Поранити чим-небудь гострим багато чогось. *Пальці попідколювала* (Сл. Гр.).

ПОПІДКО́ПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Підкопати багато чого-небудь.

ПОПІДКО́ПУВАТИСЯ, уємося, устеся, *док.* Підкопатися під чим-небудь, під щось (про багатьох).

ПОПІДКО́ЧУВАТИ [1], ую, уєш, *док., перех.* Підкотити до чого-небудь багато чогось; // Підкотити під що-небудь багато чогось.

ПОПІДКО́ЧУВАТИ [2] *див.* **попідка́чувати.**

ПОПІДКРАДА́ТИСЯ, а́ємося, а́стеся, *док.* Підкрастися до кого-, чого-небудь (про багатьох). *І як ті злодії попідкрадалися до коней, що ми ж і не спали* (Сл. Гр.).

ПОПІДКРЕ́СЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Підкреслити багато чого-небудь, у багатьох місцях. *При арешті 1847 року жандарми забрали цей рукописний збірник* («Три літа»), *попідкреслювали в ньому найрізкіші місця і.. додали до Шевченкової справи* (Вітч., 3, 1962, 196).

ПОПІДКРУ́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **попідкру́чувати.** *Нічого, абсолютно нічого не може Дарка вичитати з тих грайливих, з кокетливо попідкручуваними віями.., гарненьких очей* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 253).

ПОПІДКРУ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Підкрутити що-небудь (про багатьох). *Всі ті добрі люди, попідкручувавши вуса, щиро заходились коло мудрого борщу* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 428).

2. Підгвинтити багато чого-небудь; // Покрутивши, відрегулювати багато чогось. *Попідкручували лампи.*

ПОПІДКУ́РЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Підкурити багато чого-небудь. *Попідкурювати вулики.*

ПОПІДЛЕ́ЩУВАТИСЯ, уємося, устеся, *док.* Підлеститися до кого-небудь (про багатьох). *Вони такі, що до всіх попідлещуються* (Сл. Гр.).

ПОПІДЛИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Підлити чого-небудь у багато посудин. *Попідливати чорнила в чорнильниці.*

2. *діал.* Полити багато чого-небудь. *Целя відложила її* [книгу] *набік, попідливала свої квітки* (Фр., II, 1950, 290).

ПОПІДЛИ́ЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Підлизати багато чого-небудь, підлизати щось у багатьох місцях.

ПОПІДЛИ́ЗУВАТИСЯ, уємося, устеся, *док., розм.* Підлизатися до кого-небудь (про багатьох). *Вони попідлизувалися до хазяйки, так їм і добре, а як я не вмію підлизуватися, так мене й гризуть усі* (Сл. Гр.).

ПОПІДМА́ЗУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **попідма́зувати.** *Чумацькі паровиці, тим часом добре попідмазувані, вже десь порипали собі далі, до Києва* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 30).

ПОПІДМА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Підмазати багато чого-небудь. *Вози вже попідмазував,— чи запрягати?* (Сл. Гр.).

2. Підмастити глиною багато чого-небудь; підмастити що-небудь у багатьох місцях. *Попідмазуй стіну, де полупалась.*

3. *розм.* Підмалювати що-небудь косметичною фарбою (про багатьох); підмалювати багато чогось. *Дівчата попідмазували губи.*

ПОПІДМА́ЗУВАТИСЯ, уємося, устеся, *док., розм.* Підмалюватися косметичною фарбою (про багатьох).

ПОПІДМАЛЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Підмалювати багато чого-небудь.

2. *розм.* Підмалювати що-небудь косметичною фарбою (про багатьох); підмалювати багато чогось. *Дівчата попідмальовували очі.*

ПОПІДМА́ЩУВАТИ, ую, уєш, *док.*, *перех.* 1. Підмастити глиною багато чого-небудь, підмастити що-небудь у багатьох місцях. *Попідмащувати стіни.*

2. Підмазати багато чого-небудь. *Попідмащувати колеса.*

ПОПІДМИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. Підмити багато чого-небудь, багатьох. *Ти ж візьми води в відро та попідмивай корови, а тоді й доїтимеш* (Сл. Гр.).

2. Розмивши знизу, зруйнувати багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Осипався берег і дуже його попідмивало бистриною ріки Підпольної* (Стор., I, 1957, 253).

ПОПІДМІНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док.*, *перех.* 1. Підмінити багато чого-небудь чимсь іншим.

2. Заступити на роботі багатьох.

ПОПІДМІ́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **попідмі́та́ти;** // **попідмі́тано,** *безос. присудк. сл. Село чимале. Біля дворів попідмітано, хати побілені* (М. Ол., Леся, 1960, 13); *Всюди попідмітано. прибрано* (Гончар, Зустрічі.., 1950, 42).

ПОПІДМІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* Підмести багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Попідмітати кімнати; Попідмітати на току;* // Вимести все у багатьох місцях. *Попідмітай стружки в цехах.*

◇ **На́че** (**мов** *і т. ін.*) [**хтось**] **попідмі́та́в** — усі зникли, звільнили якесь приміщення, місце, простір і т. ін. *День видався ясний і тихий. Нічна завірюха вгамувалась, хмари наче хтось попідмітав віником, ласкаво пригріло сонце* (Гур., Через замети, 1961, 92).

ПОПІДМО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док.*, *перех.* Підмочити багато чого-небудь; підмочити щось у багатьох місцях; // *безос. Такий дощ лив, ворохи мені на току попідмочувало* (Сл. Гр.).

ПОПІДМО́ЩУВАТИ, ую, уєш, *док.*, *перех.* 1. Підмостити що-небудь (про багатьох); підмостити багато чогось. *Порозлягавшись на свитках, попідмощувавши під голови клунки, покотом спали заробітчани* (Гончар, I, 1959, 37); *Попідмощувати під боки подушки.*

2. Намостити що-небудь (про багатьох). *Попідмощували ми на спину горби, позав'язували вуха старими хусточками* (Н.-Лев., IV, 1956, 315).

ПОПІДНІМА́ТИ *і* **ПОПІДІЙМА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* 1. Підняти багато чого-небудь з долу. *Попіднімати іграшки.*

2. Звести догори багато чого-небудь (про багатьох). *Попіднімати прапори;* // Вивести з лежачого або опущеного положення що-небудь (про багатьох). *Хворі попідіймали голови; Попіднімати руки.*

3. Надати стоячого положення багатьом предметам. *Попіднімати все повалене.*

4. Підвести багатьох (кожного зокрема); // Розбудити багатьох (кожного зокрема). *Запорпавшись у сніг, лежали собаки. Часом якась спросоння вищала. Тайо поволі, не здіймаючи галасу, попідіймав своїх чотириногих підручних* (Трубл., II, 1950, 44).

◇ **Попідніма́ти** [**людей**] **на ноги** — те саме, що **Підня́ти на но́ги** (багатьох—кожного зокрема) (*див.* **нога́**). *Пішла та звістка по всьому селу від хати до хати, попіднімала людей на ноги* (Мирний, IV, 1955, 222).

ПОПІДНІМА́ТИСЯ *і* **ПОПІДІЙМА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* Піднятися (про багатьох, багато чого-небудь).

ПОПІДНО́СИТИ, о́шу, о́сиш, *док.*, *перех.* 1. Піднести що-небудь (про багатьох); піднести багато чогось. *Діти попідносили спортсменам квіти; Попідносити речі до вагона.*

2. Підняти що-небудь, перемістити догори (про багатьох). *Пан Зефірин підніс свою* [чарку] *догори, і всі за ним попідносили свої* (Фр., II, 1950, 372).

3. *поет.*, *рідко.* Звести багато будівель. *Про всіх* [думаю], *чий ум і руки Пустили жить машини велетенські, Будинки попідносили стрункі* (Рильський, II, 1960, 60).

ПОПІДПА́ЛЮВАТИ, юю. юєш, *док.*, *перех.* Підпалити багато чого-небудь (кожне зокрема). *Чи вже попідпалювала в грубах?* (Сл. Гр.).

ПОПІДПЕРІ́ЗУВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **попідперізувати.**

2. *у знач. прикм.* Який підперезався (про багатьох). *Повбирані в нову одежу, попідперізувані червоними поясами, вони* [рибалки] *гордо й пишно йшли по вулиці* (Н.-Лев., II, 1956, 231); *Тепер зацікавився* [Наливайко] *ними* [поселянами], *попідперізуваними звичайним мотузком замість ременя* (Ле, Наливайко, 1957, 66).

ПОПІДПЕРІ́ЗУВАТИ, ую, уєш, *док.*, *перех.* Підперезати що-небудь (про багатьох); підперезати багатьох. *Попідперізуй дітей, бо вітер надворі* (Сл. Гр.); *Дівчата попідперізували сукні.*

ПОПІДПЕРІ́ЗУВАТИСЯ, уємося, устеся, *док.* Підперезатися (про багатьох). *Іще зранку.. понадівали* [парубки] *хто нову свиту, хто китаєву юпку, хто ще батьківський, хоч і старий, та жупан, попідперізувавшись шпетненько хто каламайковим. а хто й суконним поясами* (Кв.-Осн., II, 1956, 19).

ПОПІДПИ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док.*, *перех.* 1. Підпиляти багато чого-небудь. [С а н д р о:] *Він повинен раніш попідпилювать грати* (Лев., Драми.., 1967, 60).

2. Відпилявши частини, зробити коротшим багато чого-небудь.

ПОПІДПИ́РАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **попідпира́ти.** *30 літ прожив* [о. Нестор] *у старій плебанії, критій соломою та попідпираній з усіх боків* (Фр., VII, 1951, 46); *Яблуні в саду. Обтяжені віти плодами, де-не-де попідпирані тичинами* (Головко, I, 1957, 442).

ПОПІДПИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* Підперти що-небудь (про багатьох); підперти багато чого-небудь; підперти щось у багатьох місцях. *Кругом їх слухають люди, попідпиравши голови долонями* (Н.-Лев., I, 1956, 58); *Двоє лежать на череві, попідпиравши долонями обличчя, дивляться на вогонь* (Кол., Терен.., 1959, 77); *Дерева всюди вгинаються під вагою фруктів. Щоб не ламалося гілля, його попідпирали тичками* (Минко, Повна чаша, 1950, 35); *І поставив* [маляр] *той патрет* [портрет] *на самій ярмарці і попідпирав* (Кв.-Осн., II, 1956, 7).

ПОПІДПИРА́ТИСЯ, а́ємося, а́стеся, *док.*, *чим, на що.* Спертися на що-небудь (про багатьох). *Посідали знов дяки.., голови понурили, паличками попідпирались і налагодились слухать* (Кв.-Осн., II, 1956, 485); *Слухачі на палички Попідпиралися руками* (Щог., Поезії, 1958, 363).

ПОПІДПИ́СУВАТИ, ую, уєш, *док.*, *перех.* Підписати що-небудь (про багатьох); підписати багато чого. — *Я готова за його заприсягти, цілісіньку жменю землі з'їм, що його правда, а не тих суддів, що брешучи попідписували* (Кв.-Осн., II, 1956, 289); *Постановили* [радівці] *зійтися завтра знову, привести старшину й писаря, попідписувати й засвідчити громадську постанову* (Гр., II, 1963, 152).

ПОПІДПИ́СУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* Підписатися (про багатьох); підписатися в багатьох місцях.

ПОПІДПИ́ХАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **попідпиха́ти.**

ПОПІДПИХА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* Підіпхнути багато чого-небудь під щось, у багатьох місцях. *Сіно вибране попідпихав долом попід пруттє* [пруття] (Фр., II, 1950, 25).

ПОПІДПЛИВА́ТИ, а́с, а́смо, а́сте, *док.* Підплисти (про багатьох, багато чого-небудь; у багатьох місцях).

ПОПІДПО́ЮВАТИ, юю, юєш, *док.*, *перех.* Підпоїти

багатьох. *Він їх попідпоював, а тоді й повидурював гроші* (Сл. Гр.).

ПОПІДПРАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Підправити багато чого-небудь.

ПОПІДПРАВЛЯ́ТИСЯ, я́ється, я́ємося, я́єтеся, *док.* 1. *по чому.* Привести до ладу що-небудь (про багатьох). *Попідправлятися по господарству.*

2. Підправитися, поліпшити своє здоров'я (про багатьох).

3. Поліпшити свій ріст (про рослини). *Жита після дощу трохи попідправлялися* (Сл. Гр.).

ПОПІДРИВА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док., перех.* Підірвати багато чого-небудь. *Вони* [гітлерівці] *попідривали* [на Донбасі] *опорні колони, фурмені зони печей* (Літ. Укр., 15. VIII 1967, 2).

ПОПІДРИВА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *док., перех.* Підрити багато чого-небудь. *Яблуні свині попідривали* (Сл. Гр.).

ПОПІДРІ́ЗУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. де **попідрі́зувати.** *Кущі навколо сеї статуї так попідрізувані, щоб не заслоняли її* (Л. Укр., II, 1951, 385); *І в садку як слід прибрано — стежки заметені, родюче дерево обмазане й попідрізуване* (Мирний, IV, 1955, 327).

ПОПІДРІ́ЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Підрізати багато чого-небудь.

ПОПІДРОСТА́ТИ, а́є, а́ємо, а́сте, *док.* Підрости (про багатьох, багато чого-небудь). *Снилися Кирилові химерні сни, бо сдень сушив собі мізок різним клопотом. Поки були малі діти, менше було й того клопоту.. А попідростали — в голові туманів* (Іщук. Вербівчани, 1961, 6); *Галя ще й курей та качок розвела, правда, коли вони попідростали, то виявилось, що ні вона, ні Уралов не вміють різати птицю* (Гончар. Тронка, 1963, 299); *Дерева попідростали.*

ПОПІДРУ́БЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех., крав.* Підрубити багато чого-небудь; підрубити щось у багатьох місцях. *Рушники вже попідрублювала* (Сл. Гр.); *Попідрублюй, де попороло́ся.*

ПОПІДРУ́БУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Підрубати багато чого-небудь.

ПОПІДРУ́КИ, *присл.* Зачепивши рукою зігнуту руку вище ліктя, спираючись на чию-небудь зігнуту в лікті руку. *Медсестра, тримаючи попідруки поранених, поволі на перев'язочний вела їх...* (Тич., I, 1957,1 30).

ПОПІДРУ́Ч, *присл., діал.* Попідруки. *Вона не вагується показати перед всіма людьми свою любов, не вагується з своїм милим попідруч іти через церков, поміж народ* (Фр., XVI, 1955, 88).

ПОПІДРУ́ЧКИ, *розм.* Те саме, що **попідру́ки.** [Перший робітник:] *Ну, а чому ж баришня сюди не йтиме?* [Дворник:] *Їх кавалери.. попідручки поведуть крізь головний* (Сміл., Черв. троянда, 1955, 91).

ПОПІДСА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Підсадити багатьох, допомагаючи вилізти куди-небудь або перелізти через щось.

2. Посадити додатково у багатьох місцях (розсаду, дерева і т. ін.).

ПОПІДСА́ДЖУВАТИСЯ, усмося, устеся, *док.* Підсісти до кого-небудь (про багатьох).

ПОПІДСИЛКИ́, *присл., розм.* В обхват попід руки. *Вони схопилися попідсилки, намагаючись подужати одне одного* (Добр., Оп. солдатики, 1961, 71).

ПОПІДСИ́ПЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Підсипати багато чого-небудь.

ПОПІДСИПА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Насипати додатково чого-небудь багатьом, у багатьох місцях. *Попідсипати вівса коням.*

2. Посадити на яйця квочок, качок і т. ін. *Попідсипати качок.*

3. *розм.* Додати страви, в тому числі рідкої, багатьом. *Попідсипай борщу хлопцям.*

4. *с. г., діал.* Те саме, що **попідгорта́ти 3.**

ПОПІДСИХА́ТИ, а́є, *док.* Підсохнути (про багато чого-небудь; про щось у багатьох місцях).

ПОПІДСІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Посіяти додатково що-небудь у багатьох місцях.

ПОПІДСКА́КУВАТИ, усмо, усте, *док.* Підскочити (про багатьох).

ПОПІДСТАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Підставити що-небудь (про багатьох); підставити багато чогось. *Попідставляють до сонця біляві голови хлопці, і стружка так і летить з-під ножа* (Головко, I, 1957. 191); *Попідставляти відра під рини.*

ПОПІДСТИЛА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Підстелити що-небудь (про багатьох); підстелити багато чогось.

ПОПІДСУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Підсунути що-небудь (про багатьох); підсунути багато чогось (одне за одним). *Попідсувати стільці під стіл.*

ПОПІДСУВА́ТИСЯ, а́смося, а́єтеся, *док.* Підсунутися до кого-, чого-небудь (про багатьох). *Діти попідсувались до мене ближче.*

ПОПІДСУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Підсушити багато чого-небудь.

ПОПІДТИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Підіткнути що-небудь (про багатьох); підіткнути багато чого-небудь (одне за одним); підіткнути щось у багатьох місцях. *Аксель хутко попідтикала пальцями під капелюх кучерки* (Досв., Вибр., 1959, 215); *З боків, щоб їм не холодило, вона попідтикала ковдру і зве́ліла спати* (Чорн., Потік.., 1956, 118); *Баби попідтикали спідниці.*

ПОПІДТИКА́ТИСЯ, а́смося, а́єтеся, *док.* Підти́катися (про багатьох).

ПОПІДТИ́КУВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **попідтика́ти.**

2. *у знач. прикм.* Який підтикався (про багатьох). *Як заволіклося, похмурилося небо, як пішли дощі та замісилася грязюка, то задрипані та попідтикувані перекупки перестали цікавитись міськими новинами* (Л. Янов., I, 1959, 237).

ПОПІДТИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Підітнути багато чого-небудь.

ПОПІДТИ́ННЮ, *присл., розм.* 1. Під тинами; на вулиці. — *Ходім же, Карпе, попідтинню, щоб мати не бачила* (Мирний, I, 1954, 245); *Ось прозвучали струни; попідтинню просту, сліпу кобзарську пісню чуть* (Мур., Багаття, 1940, 22); * Образно. *Думи мої.., В Україну ідіть, діти! В нашу Україну, Попідтинню, сиротами, А я — тут загину* (Шевч., I, 1951, 23).

2. *перен.* Без притулку. — *Що ж ми?.. Хіба ми не люди, щоб нам погибати попідтинню голодною смертю?* (Мирний, I, 1949, 315); *Залилась слізьми бідна жінка, уявляючи собі тих нещасних, що мруть попідтинню, не маючи й картоплини, щоб закропити душу* (Речм., Весн. грозн, 1961, 87).

Тиня́тися попідти́нню — бути без притулку, жебракувати. [Єгер:] *Вони* [багатії] *заберуть все до останку.* [Анзорге:] *Нехай мене на цвинтар занесуть, аніж я маю старощами тинятися попідтинню* (Л. Укр., IV, 1954, 219); [Кіндрат Антонович:] *Терпів я, терпів, бо невмоготу вже було тинятися попідтинню* (Кроп., II, 1958, 301).

ПОПІДТІКА́ТИ, а́є, *док.* Підтекти під багато чого-небудь.

ПОПІДТЯГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Підтягнути що-небудь до чогось (про багатьох); підтягнути багато чого-небудь (одне за одним). *Хлопці попідтягали човни до прикола; Попідтягав колоди до тину.*

2. Стягнути що-небудь тугіше (про багатьох). *Опанас жінці таку волю дав, як укупі ще жили, що було їсти сядемо за стіл, то й згинаємось і пояси попідтягаємо, щоб менше з'їсти* (Барв., Опов.., 1902, 505).

ПОПІДФАРБО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Підфарбувати що-небудь (про багатьох); підфарбувати багато чогось.

ПОПІДХО́ДИТИ, ить, имо, ите, *док.* 1. Підійти до кого-, чого-небудь (про багатьох). *Каргат звернувся лише до двох дівчат, причому ні разу не підвищив голосу, а решта самі попідходили до своїх місць* (Шовк., Інженери, 1956, 46).

2. *розм.* Піднятися (про тісто у багатьох формах, посудинах, про вироби з тіста). *Булочки попідходили.*

ПОПІДЧИ́ЩАТИ, а́ю, а́єш і **ПОПІДЧИ́ЩУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* 1. Підчистити що-небудь (про багатьох); підчистити багато чого-небудь. *Дійшла* [Килина] *краю до шляху, завернула коней, плашки попідчищала, а тоді стала — глянула* (Головко, I, 1957, 339).

2. *розм.* Зшкребти, стерти що-небудь, підправляючи (про багатьох); зшкребти багато чогось. у багатьох місцях. *То було писар, коли тільки побачить, що суддя у колегію йде, зараз і хова усі бумажки* [папери], *а то він їх усі зараз і попідчищує* (Кв.-Осн., II, 1956, 179).

ПОПІДЧИ́ЩУВАТИ *див.* **попідчища́ти.**

ПОПІДШИ́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **попідшива́ти.** *Особиста кореспонденція.. зберігається в конторі акуратно попідшивана в теки нарівні з офіціальними документами* (Гончар. I, 1954, 528).

ПОПІДШИВА́ТИ, а́ю, а́єш. *док., перех.* 1. Підшити багато чого-небудь; підшити щось у багатьох місцях. — *Ти, може, хочеш уже начальницьке галіхве* [галіфе] *надіти і хромом їх ззаду попідшивати?* (Стельмах, II, 1962, 29).

2. Підрубити багато чого-небудь; підрубити щось у багатьох місцях. — *Я ж ото вчора, як ви прийшли, ще вночі її* [спідницю] *витріпала, а сьогодні раненько попідшивала та й повісила* (Л. Укр., III. 1952, 602).

3. Скріпити докупи багато чого-небудь (папери, документи і т. ін.). *Тамара зайнялась своїми справами — треба було попідшивати папірці* (Хижняк, Тамара, 1959, 106).

ПОПІКЛУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., про кого, ким.* 1. Виявити увагу до чиїх-небудь потреб, допомогти в чому-небудь комусь. — *Для своєї дитини й голову під сокиру покладають, а то б мені ще не попіклувалися тобою...* (Вовчок. I, 1955, 201); *Батько попіклувався про сестру, він віддав її в науку до якоїсь знайомої швачки* (Збірник про Крон., 1955, 6).

2. *чим, про що.* Виявити турботу про забезпечення кого-, чого-небудь чимсь, подбати про що-небудь. — *От тобі й музики с! — промовив о. Хведор. — Зятьок таки попіклувався музиками* (Н.-Лев., I, 1956, 144); — *Та я, стара, сам договорюсь про молоко на цілий місяць і про солому навіть попіклуюся!* — вмовляв *прасол* (Л. Янов., I, 1959, 44).

ПОПІЛ, пелу, ч. 1. Легка пилоподібна сіра (рідко чорна або біла) маса, яка залишається після згоряння чого-небудь. *Прутик, гнучись у три погибелі, не забарився згоріти — і світ потух; білий попіл прикрив зверху червоне угілля...* (Мирний, I, 1954, 342); *Жарини все більше вкривались сизуватим попелом* (Шиян. Партиз. край, 1946, 121); *Перевіяв Силентій підситок увесь попіл, але червінців не знайшов* (Тют., Вир, 1964, 173); * Образно. — *Марно перегоріло й перетліло моє життя, і тепер зостався тільки попіл, доки його не поглине свята земля* (Н.-Лев., II, 1956, 257); * У порівн. *Сухе, наче костяк, її тіло було прикрите таким дрантям, що воно від подиху невеличкого вітру розпадалось, сипалось, наче попіл, додолу* (Мирний, IV. 1955, 332); // *перен.* Сірий колір. *Коли на заході розплавлені хмарини покрилися попелом і злилися з темінню, Горицвіт повертався з Кушніром і сином додому* (Стельмах, II, 1962, 151); *А в долинах ще лежав туман, Де чорнів агатом баклажан Й помідори жевріли, мов жар. В попелі туману* (Воронько, Драгі... 1959, 52); *У порівн. — Гляньте, уже й сніг пролітає.. У нас білий-білий сиплеться... А тут* [у Будапешті] *... як попіл!* (Гончар, III, 1959, 217).

Згоріти на по́піл — згоріти дотла. *Будиночки були дерев'яні і майже всі згоріли на попіл* (Смолич, II, 1958, 40).

◇ **Бра́тися (взя́тися) по́пелом; Оберта́тися (обернути́ся, перетво́рюватися, перетвори́тися** *і т. ін.*) **на (в) по́піл** — згоряти. *«Не одну я нічку не спала, не один день гірко працювала, здоров'ям накладала, а тепер — де воно* [добро]? *Попелом узялося...»* (Коцюб., I, 1955, 123); *Зайнялися міста многолюдні; Цілі країни, з усім їх достатком і людністю всею, В попіл нараз обертаються* (Зеров, Вибр., 1966, 318); **[Не] проспа́ти гру́пку в по́пелі** *див.* **просипа́ти; Оберта́ти (оберну́ти) в по́піл; Перетво́рювати (перетвори́ти) на по́піл** — спалювати кого-, що-небудь. *Краще б зарево пожежі світнуло на їх* [жителів]; *краще б воно обняло їх в огненному вихрові світа, обернуло у попіл* (Мирний, I, 1954, 330); [Р и в о н і с:] *Армаду кораблів султана, що розбивала великий флот венеціанців, ми скільки разів на попіл перетворювали...* (Корн., I, 1955, 226); **Підво́дитися (підвести́ся, встава́ти, вста́ти** *і т. ін.*) **з по́пелу:** а) відбудовуватися. *З руїн і попелу встали величезні індустріальні гіганти — Запоріжсталь, Краматорський машинобудівний* (До 40-річчя Вел. Жовтн. соц. рев., 1957, 30); *І мужній гарт священної війни В священній праці нам потроїть сили. Жита квітучі дух розіллють милий, Зростуть будови з попелу руїн* (Рильський. II, 1960, 216); б) повертатися до життя, відроджуватися. *Руська земля вставала з попелу, руський люд повертався з лісів, знову було життя* (Хижняк, Д. Галицький, 1958. 494); *Вона прийшла, прийшла визволення година, як музика, братам звучить гарматний грім, із попелу встає прекрасна Україна* (Сос., II, 1958, 239); **Підніма́ти (підня́ти) з по́пелу** — відбудовувати, відроджувати. *Я словом, міцнішим сталі, Буду свій дім захищати, Живу я в новім кварталі, Що з попелу встиг підняти* (Рад. Укр., 18.XI 1948. 4); *Ще гриміли за містом гармати, а кияни вже почали відбудовчі роботи. Минули роки, і народ підняв Київ з руїн і попелу* (Мист.. 6, 1968, 2); *Здавалося, потрібно буде багато десятиріч, щоб підняти країну з попелу і руїн, залікувати тяжкі рани* (Ком. Укр., 7, 1964, 80); **Посипа́ти (присипа́ти) по́пелом го́лову (го́лови)** — вдаватися в жалобу, в тугу; втрачати мужність, надію. — *Ну, друзі? — кинув бадьоро вусами* [Жук]. — *Не казав я вам, що немає чого попелом голови присипати?.. Не говорив, що справа не загине на Затишшій?* (Козл., Мандрівники, 1946, 70); **Рознести́ (розвіяти) на (в) по́піл** — знищити без сліду. — *Ні! Не бути панам на Вкраїні, ми на попіл розвіємо їх!* (Сос., II, 1958, 448).

2. *геол.* Тонкий пил сірого або білого, іноді чорного кольору, що виходить на поверхню землі під час виверження вулканів. *Вулканічний попіл — білий або сірий тонкий пил, що складається з мінералів, які входять до складу лави. Утворюється від вибухів газів, що розпорошують лаву* (Курс заг. геол., 1947, 224); *Стикаючись з водою, звичайна магма стає вибуховою й утворює не лаву, а вулканічні бомби, шлак і попіл* (Наука.., 11, 1965, 12).

ПОПІЛЕ́ЦЬ, льця́, ч. Зменш.-пестл. до **по́піл 1.**

Легенький попілець, підхоплений силою вогню, злітав догори та розходився навколо (Коцюб., I, 1955, 219); * Образно. *Стара, та багато молодого жару мавш.— Був колись, та стухнув; тепер тільки попілець зостався! — зітхнувши, одказує Мар'я* (Мирний, III, 1954, 238).

НОПІЛЬНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **нóпіл**. *Є підстави гадати, що і Венера тепер переживає період вулканічної активності. Доказом цього є суцільна хмарність, запорошеність атмосфери, очевидно, попільними частинками, велика кількість вуглекислого газу в атмосфері* (Наука..., 1, 1961, 20).

2. Який має колір попелу. *Дивився* [Томаш] *на вогник і іноді ледве рухав попільними губами, наче щось шепотів* (Тулуб, Людолюби, II, 1957, 318); // Який відсвічує кольором попелу. *Неосвітлена сонцем поверхня Венери випромінює світло, яке нагадує попільне світло Місяця* (Наука..., 3, 1961, 22); *Сизий кібець спускається низько. На вузькому, як лезо, крилі. Він стривожений попільним блиском, Що опівдні стелився по землі* (Мас., Сорок..., 1957, 324).

ПОПІЛЬНИЦЯ [1], і, *ж.* Те саме, що **попільни́чка**.

ПОПІЛЬНИЦЯ [2], і, *ж., діал.* Попелиця.

ПОПІЛЬНИ́ЧКА, и, *ж.* Спеціальна невеликого розміру посудина для недокурків і попелу від цигарок. *На столі, просто перед ним, стояла .. попільничка, і в ній, як поламаний ліс білих берізок, лежали десятки довгих чубуків з чорними корінцями спаленого тютюну й твердого паперу* (Епік, Тв., 1958, 201); *Останнім часом столи багатьох киян прикрасив посуд, випущений заводом художнього скла,— кришталеві салатники, розетки, попільнички* (Веч. Київ, 19.I 1963, 1).

ПОПІЛЬНІ́СТЬ, ності, *ж., спец.* Вміст попелу в паливі. *Колектив шахти* («Кочегарка») *зобов'язався.. знизити попільність вугілля на 0,1 процента* (Рад. Укр., 15.I 1957, 1).

ПОПІЛЬНУ́ХА, ПОПІЛЬНЮ́ХА, и, *ж., діал.* Попелиця. *До схід сонця посадить розсаду — не поїсть попільнюха, ні мушка* (Горд., Чужу ниву..., 1939, 80).

ПОПІЛЬНЮ́ХА *див.* **попільну́ха**.

ПОПІРНА́ТИ, áю, áєш, *док.* 1. Пірнути (про багатьох).

2. Пірнати якийсь час.

ПОПІСНІ́ТИ, ію, ієш, *док.* 1. Стати пісним, малородючим (про грунт).

2. *перен.* Стати сумним, пригніченим. *Пан наш, одержавши таку саму резолюцію, дуже щось попісніє і ніс повісив* (Фр., II, 1950, 50); // Стати нежиттєвим; набути сумного, пригніченого виразу. [Кай Летіці й:] *Обличчя в них* [філософів] *повитягались навіть, пожовкли й попісніли* (Л. Укр., II, 1951, 366); *Лиш тут помітила* [газдиня], *що Маруся побіліла, попісніла у личко і хитається, хитається... Підхопила її, крикнула на чоловіка, щоб дав води...* (Хотк., II, 1966, 172).

ПОПІТНІ́ТИ, іє, іємо, ієте, *док.* 1. Спітніти (про багатьох).

2. *тільки 3 ос.* Запітніти, покритися вологою (про шибки, стіни і т. ін.).

ПОПЛА́ВАТИ, аю, аєш, *док.* 1. Плавати якийсь час. *Уже вони покупалися, поплавали, водичкою поплюпалися, лежать, на сонці вигріваються, сохнуть...* (Вишня, II, 1956, 92); *Вже кілька разів пірнув* [Шевченко], *поплавав трохи і вже одягався* (Тулуб, В степу..., 1964, 126).

2. *на чому, чим.* Робити прогулянку на човні, яхті і т. ін. якийсь час. — *А справді варто було б поплавати човном. Погода така тиха й тепла,— обізвалась Ватя* (Н.-Лев., IV, 1956, 119).

3. Працювати у складі команди судна або у складі певної експедиції якийсь час. *От так поплававши немало і поблудивши по морям, Як ось і землю видно стала. Побачили кінець бідам!* (Котл., I, 1952, 113).

ПОПЛАВЕ́ЦЬ, вця, *ч.* 1. Прикріплений до ліски шматок якої-небудь речовини, легшої від води, що утримує гачок на належній глибині й сигналізує про клювання риби. *Вода шумить! .. вода гуляє! .. На березі Рибалка молоденький На поплавець глядить і примовляє: — Ловіться, рибочки, великі і маленькі!* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 76); *Коська мені кращу вудку віддав, от який він хороший товариш! Поплавці в нас однакові — червоні з одного боку, круглі* (Збан., Мор, чайка, 1959, 33).

2. Прикріплена до дна або до берега споруда чи предмет, що утримується на поверхні води. *На самім ставу виноградом оповита альтанка-поплавець горіла, як заквітчане паніхідило* (Головко, II, 1957, 237).

3. *спец.* Пристрій у гідрометричних і сигнальних приладах для визначення або регулювання рівня рідини. *Постійний рівень пального в поплавцевій камері і жиклері* [карбюратора] *досягається за допомогою поплавця і голчастого клапана* (Зерн. комбайни, 1957, 174).

ПОПЛАВИ́ЩЕ, а, *с.* Прикріплений до дна предмет, що утримується на поверхні води і вказує на місцезнаходження рибальського знаряддя. *Щоб затримати мотуз на глибині, до обох кінців прив'язували* [рибалки] *камені, а два поплавища вказували рибалкам, чи не однесло хвилями їх знаряддя* (Тулуб, Людолюби, I, 1957, 291).

ПОПЛАВКО́ВИЙ, а, е. Те саме, що **поплаве́вий**, — *Наші інженери,— сказав Микола Петрович,— розробили цікаву схему нового поплавкового рівнеміра.. Він контролюватиме рівень зріджених газів у стаціонарних ємкостях* (Веч. Київ, 4.XII 1967, 1); *Їх* [напувалки для свиней] *обов'язково треба обладнувати захисними гратами і поплавковими пристроями для регулювання рівня води* (Хлібороб Укр., 12, 1965, 30).

ПОПЛАВО́К, вка́, *ч.* 1. Те саме, що **поплаве́нь**. *Я страшенно люблю читати,— казав я,— .. слідкуючи за поплавком закинутої вудки* (Ю. Янов., II, 1958, 70); *В міру поїдання тваринами корму поплавок у годівниці опускається і відкриває при цьому кульовий клапан* (Рад. Укр., 6.IV 1961, 1); * У порівн. *Він стрибнув у воду.. і так шубовснув, що вода стовпом метнулася вгору, а коли впала, — хлопець уже крутився на її поверхні, як поплавок* (Кол., Терен..., 1959, 93).

2. Те саме, що **поплави́ще**. *Од кілка до кілка висіли разками здорові поплавки, що звуться галаганами, пороблені з легкого сухого дерева* (Н.-Лев., II, 1956, 221).

3. Надутий повітрям прогумований мішок, який використовують як опору при швидкому наведенні мостів, лаштуванні поромів. *Сапери наводять міст на поплавках* (Ю. Янов., IV, 1959, 75).

ПОПЛАВОМ, *присл., рідко.* Рівно, повільно, без різких і рвучких переходів: плавно. *Я б цілу ніч дивився залюбки, Як поплавом танок ведуть дівчата, Як гопака сажають парубки* (Стар., Вибр. тв., 1959, 92).

ПОПЛАВЦЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **поплаве́ць**; // Призначений для поплавця. *Поплавцева камера* [карбюратора] *служить для зберігання постійного рівня пального в розпилювачі незалежно від кількості пального в баці* (Зерн. комбайни, 1957, 173).

ПОПЛАЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. Почати плазувати по якійсь поверхні (про плазунів); // Почати переміщатися, перебираючи руками й ногами (про людей). *Постать лягла на землю й обережно поплазувала до нафтосховища* (Допч., II, 1956, 71); *Сербин відкинув серп і накарачках поплазував у рівчак* (Смолич, I, 1947, 118); *Здалося, що вони потрапили в шахту. Просторий бункер мало не до стелі був засипаний блиску-*

чим антрацитом. Рачкуючи, по ньому поплазували вглиб (Гончар, III, 1959, 254).

2. *перен., розм.* Почати переміщатися в якому-небудь напрямі (несхвально). *В грудні* [1906 р.] *з Москви Самаро-Златоустівською залізницею поплазувала в Башкирію каральна експедиція барона Меллер-Закомельського* (Тич., III, 1957, 231); // Почати поширюватися (про щось небажане, неприємне). *Від плечового суглоба* [Орлюка] *гангрена поплазувала вже через надпліччя до шиї* (Довж., Зач. Десна, 1957, 308); *З-під її рук вирвався стогін піаніно і — по кімнаті в гнітючій тиші поплазував глухий дисонанс...* (Ірчан, II, 1958, 121).

3. Плазувати якийсь час.

ПОПЛА́КАТИ, áчу, áчеш, *док.* Плакати якийсь час. *І хлинули сльози. Поплакав сердега, утер рукавом* (Шевч., I, 1951, 93); — *Ну, годі плакати, Сашо, чуєш? Поплакала й досить...* (Довж., I, 1958, 409).

ПОПЛА́КАТИСЯ, áчуся, áчешся, *док., розм.* 1. Почати плакати; заплакати. *Магера почав усіх жінок частувати своєю табакою.. Як непривичні, вони всі так гірко почали пчихати, що аж поплакалися* (Мак., Вибр., 1954, 216).

2. Плакатися, скаржитися якийсь час.

ПОПЛА́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Плакати час від часу. *Олена й собі зажурилась. Не говорила багато, зате поплакувала по кутках* (Вільде, Сестри.., 1958, 570); *Ядзя ходить з червоними очима — вона теж поплакує, коли ніхто не бачить* (Бурл., Напередодні, 1956, 308).

ПО-ПЛАСТУ́НСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-пластýнському.** *Швидкість вітру досягала 50 метрів на секунду. Люди могли пересуватись лише по-пластунськи, важкі предмети котилися, як м'ячі* (Веч. Київ, 20.VIII 1957, 4).

ПО-ПЛАСТУ́НСЬКОМУ, *присл.* Перебираючи ліктями, не відриваючи тіла від землі.

ПОПЛАТИ́ТИ, áчу, áтиш, *док., перех. і без додатка.* Заплатити за що-небудь (про багатьох); заплатити багатьом, за багато чогось. *Взагалі плати вийшло дуже мало, але Турковський пояснив се тим, що деякі з комірників давніш поплатили* (Л. Укр., III, 1952, 513); *І на дороги, і на мости, і на караульних, і на світло у холодну,— усе-усе Їва поплатила* (Кв.-Осн., II, 1956, 301); *Коли скінчилась війна, цар поплатив усім купцям гроші і поприсилав їм медалі* (Україна.., I, 1960, 83).

ПОПЛАТИ́ТИСЯ, áчуся, áтишся, *док.* 1. *чим.* Втратити що-небудь у відплату за щось. *А чи давно це було, коли Оксана мало не поплатилася своєю професією* (Колг. Укр., 4, 1956, 21); *Якщо протягом двох днів не надійдуть зведення про закінчення сівби, доведеться їй з Турбаєм поплатитись партійними квитками* (Руд., Остання шабля, 1959, 403).

Поплати́тися життя́м (голово́ю) — позбутися життя. [Молодший лікар:] *Несила мені... розв'язати це зразу. Адже ж за невдачу доведеться життям поплатитись обом...* (Лев., Драми.., 1967, 20); *Адже за свій промах йому довелось би поплатитися першому, може, навіть власною головою* (Гончар, III, 1959, 431).

2. Понести покарання за свої або чужі дії, вчинки. [Морж:] *З-за мене її розстріляли... Я в партизанах був — за це й поплатилась... Яким другом була...* (Корн., Чому посміх. зорі, 1958, 57); *Прийшли* [селяни] *до батюшки, щоб він відправив панахиду по безневинно убієних людях, які йшли до царя. І панотець відправив богослужбу та й поплатився за цю крамолу* (Стельмах, I, 1962, 485).

3. *заст.* Витратити гроші на що-небудь. *На часточки, На свічечки Шагом не поплатився* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 136).

ПОПЛА́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. нас. мин. ч. до **поплати́ти;** // **поплáчено,** *безос. присудк. сл. Значну більшість боргів поплачено* (Сам., II, 1958, 474).

ПОПЛА́ТНИЙ, а, е, *діал.* Вигідний, прибутковий. *Він зараз домірковувався,.. що й йому* [земному воску] *можна буде надати форму товару, поплатного на широкім ринку* (Фр., VIII, 1952, 379); *Тепер він служить американцям, але при сприятливій нагоді він може їх зрадити і піти на поплатнішу і спокійну службу* (Мельн., Порідділ.., 1959, 55).

ПОПЛЕ́НТАТИ, аю, аєш, *док., розм., рідко.* Те саме, що **попле́нтатися.** *Степан не постеріг, як підбилося сонечко, і поплентав додому вже так, як у пізнє снідання* (Л. Янов., I, 1959, 275); *Михайлик покірно поплентав за мамою* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 17).

ПОПЛЕ́НТАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Піти повільно, ледве переступаючи або неохоче. *Всі люди позабирали клунки з хлібом і поплентались на панський лан* (Н.-Лев., II, 1956, 186); *Коли гнів трохи втих, поплентався* [Микола], *мов хворий, у свою кімнату, ліг горілиць на ліжко* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 47); // Піти (несхвально). *А вона, вона краща? Нарядилася й поплеталася до його!..* (Мирний, III, 1954, 184); [Гапка:] *Де це Захарко? Куди він поплентався?* (Кроп., II, 1958, 166).

ПОПЛЕСКА́ТИ, ещу́, е́щеш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Злегка ударити рукою кілька разів по чому-небудь. [Бентлі:] *Я вас ненавиджу, майоре!* [Петерсон:] *..А хіба це має якесь значення в нашій службі? Ви непоправний фантаст, Бентлі! (Поплескав його по плечу)* (Галан, I, 1960, 397); *Василь поплескав долонею по гарячому металу трактора* (Довж., I, 1958, 83).

Поплеска́ти в доло́ні — те саме, що **Плеска́ти в доло́ні** (якийсь час) (*див.* **плеска́ти**). — *Не лякай, Масло, бо каятимешся,— стиснув кулаки Василь. — О! Пташеня кігті показує. Ура! Ура! — глузливо поплескав в долоні Масло* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 316); — *Навіщо ж ти тоді нас викликав? — скипів Дорош.* — *Щоб поплескати тобі в долоні?* (Тют., Вир, 1964, 172).

2. *неперех., розм.* Займатися пересудами якийсь час.

◇ **Поплеска́ти язико́м:** а) те саме, що **Плеска́ти язико́м** (якийсь час) (*див.* **язи́к**). *Під тином, на дубочках, де сходиться молодь язиком поплескати, насіння полузати, там можна і в хихоньки-хахоньки погратися* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 12); б) поговорити попустому, несерйозно про що-небудь. *Вона подумала, що син поплеще язиком про поле та насіння і замовкне, як було досі* (Чорн., Потік., 1956, 356).

ПОПЛЕСКА́ТИСЯ, ещу́ся, е́щешся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Плескатися якийсь час. *В очеретах залопотіли крилами, поплескалась вода від утечі лисок, чомг, курочок* (Досв., Вибр., 1959, 411).

2. *розм.* Купатися якийсь час. *На умі ще в неї й річка, де би так весело можна поплескатись та збудувати млин* (Хотк., I, 1966, 127); *Як добре, повалявшись на гарячому піску, кинутися у прохолодні хвилі, досхочу поплескатися у воді, піднімаючи фонтани бризок* (Рад. Укр., 30.VII 1962, 4).

ПОПЛЕ́СКУВАТИ і **ПОПЛІ́СКУВАТИ,** ую, уєш, *недок.* 1. *неперех.* Утворювати чим-небудь сплески на воді час від часу. *Через яку годину ми знову сиділи з Воблим у човні і, стиха попліскуючи весельцями, мовчки перепливали Рось* (Вас., I, 1959, 147).

2. *перех. і неперех.* Плескати по чому-небудь час від часу. — *Ой, баньку б з паром.. Лежиш на поличці і ві-*

ничком, віничком себе поплескуєш... Красота! (Шиян, Гроза.., 1956, 128); *Корова жує, а він обходить навколо неї, гладить, попліскує по відгодованих клубах* (Сенч., Опов., 1959, 106).

3. *неперех.* Аплодувати час від часу. *Гості поплескують їм* [артистам], *часом кидають їм квіти й ласощі* (Л. Укр., III, 1952, 447).

ПОПЛЕСТИ́, ету́, ете́ш; *мин. ч.* попліл, плела́, ло́; *док., перех.* 1. Сплести багато чого-небудь; // *у що.* Сплітаючи що-небудь, утворити багато чогось. *Уранці вирядилась* [Маруся] *щонайкраще: поплела коси у самі .. дрібушки і вінком на голову поклала* (Кв.-Осн., II, 1956, 54).

2. Плести якийсь час.

ПОПЛЕСТИ́СЯ, ету́ся, ете́шся; *мин. ч.* попліся, плела́ся, ло́ся; *док.* 1. Закрутитися, переплестися якимнебудь способом. *Колись і ці кучері були хвилясті й золотисті, мов пшеничний сніп, а потім потемніли, злягалися від щоденного важкого поту та й поплелися жорстким сріблом* (Стельмах, I, 1962, 5); // Порости звивисто, покручено. *Де-не-де поплелося перше огудиння, тільки соняшнички молоденькі стирчать по межі* (Хотк., I, 1966, 94); *З трьох боків її* [хатину] *оперізував барвистий вінок з чорнобривців і кручених паничів, що поплелися аж на самі вікна* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 11); // *перен.* Змінювати одна одну безперервно (про думки, мрії і т. ін.). *Маркіян знову сів на веранді. Одна за одною поплелися думки* (Вол., Озеро.., 1959, 100); *І поплелися мрії за мріями, думки за думками* (Хотк., II, 1966, 225).

2. *розм.* Піти повільно, ледве переступаючи або неохоче; поплентатися. *Не послужила й місяця — запедужала; жене коваль з хати. Куди йти? Поплелась у панський двір* (Вовчок, I, 1955, 34); *Оглянувшись, я зрозумів, що заблудився, і повернувсь назад, поплівся, понюпивши голову* (Цюпа, Три явори, 1958, 19).

ПОПЛЕ́ТЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поплести́** 1; // *у знач. прикм. Я мовив їм* [богам]: — *От кошики і флейти. Вкусіте від моїх земних плодів, Прислухайтесь до співів бджіл робучих І пийте тихий шум Зелених лоз, поплетених і скошених очеретів...* (Зеров, Вибр., 1966, 482).

ПОПЛИВТИ́ і **ПОПЛИСТИ́**, иву́, иве́ш; *мин. ч.* попли́в, поплила́ *і* поплила́, поплило́ *і* поплило́; *наказ. сп.* попливи́; *і рідко* **ПОПЛИ́НУТИ**, ну, неш; *наказ. сп.* попли́нь; *док.* 1. Почати рухатися по поверхні води, почати плисти. *Лебедиця поплила по озері за тихим вітром, піднявши крила* (Н.-Лев., III, 1956, 291); *Механічно сповз* [хазяїн] *із сідла й поплив біля морди Сірого, тримаючись за гриву й допомагаючи рукою плисти* (Ю. Янов., I, 1958, 141); *Поплив пароплав угору Дніпром* (Головко, II, 1957, 219); *Як би я тепер хотіла У мале човенце сісти І далеко на схід сонця Золотим шляхо́м поплисти!* (Л. Укр., I, 1951, 64).

2. Почати рухатися разом з водою, за течією. *Поплинь, віночку, по чистій воді, Приплинь під хату, де жиє милий* (Пісні та романси.., II, 1956, 184); *Тут .. байдак заворушився І сам, одчаливши, поплив* (Котл., I, 1952, 264); *Зачастили раптом зливи, — Поплило з луки сінце...* (Воскр., Поезії, 1951, 49).

◇ **Був (була́, було́, були́), та попли́в (поплила́, поплило́, поплили́, поплила́, поплило́, поплили́)**— те саме, що **Був (була́, було́, були́), та заґу́в (загула́, загуло́, загули́)** (*див.* **бу́ти**).— *Та в тебе і кишені чортма. — Еге! була, та поплила... у штанях зосталась* (Морд., I, 1958, 136); *Та й хвацька ж то колись була Козацька мати* [Січ]!.. *Еге! була, та поплила* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 189); **Поплити́ (поплисти́) за течі́єю (по течії́)** — не виявляючи опору зовнішнім силам, втратити волю, самостійність. [О л е с я:] *Я закохана в свою думку, і якщо і ця думка не спевниться, тоді опущу руки і попливу по течії, куди вода, туди і я* (Кроп., II, 1958, 334); *Сидір Сидорович тим часом уже.. зав'язав сумнівні знайомства, заплутався, пустився зовсім берега і поплив за течією.. Котився далі, поволеньки розширюючи ті зв'язки,.. втягуючись у великі за розмахом афери* (Коз., Листи.., 1967, 261).

3. Почати литися потоком, струмками (про рідину); потекти. *Поплили перед ним ріки глибокі та бистрі, що кручі рвуть, сяють, як діамант* (Вовчок, I, 1955, 329); *Зрадливі сльози поплили по запалених вітром та морозом щоках* (Збан., Єдина, 1959, 90); *Асуар здригнувся. Пальці рук судорожно стиснулись, жили повільно стали розбухати, синіти, ціле тіло витягнулось, і по ньому струмками поплив рясний піт* (Ірчан, II, 1958, 104); * Образно. *Тихо поплив блакитними річками льон* (Коцюб., II, 1955, 227); // *із сл.* к р о в. Почати здійснювати безперервний круговий рух. *Кров швидше в жилах поплила у нього, в очах зажевріли огоньок нараз, і віддих тож рівніший став* (Фр., XIII, 1954, 56); // *перен., розм.* Почати безперервно переміщатися по трубах, проводах і т. ін. (про газ, струм і т. ін.). *А Росія тими днями Вже світилася вогнями, І в доми нове тепло Від вугілля поплило...* (Уп., Про Донбас, 1950, 10); *Пролине небагато років, І в твоїх* [Херсона] *жилах поплинуть Електроструменї високі* (Криж., Срібне весілля, 1957, 77); // *перен.* Почати переміщатися суцільною масою (про предмети). *І ось врочистий день настав: знов заступили зміну. Вдмкнути струм — і поплине нова вугілля міра...* (Дор., Три богатирі, 1959, 49); *Гострі зуби жатки увійшли в озимину, і перші стебла поплили до барабана* (Хлібороб Укр., 4, 1967, 22); // *перен.* Почати рухатися рівномірно в одному напрямку у великій кількості (про людей). *Всі, не дослухавши розмови, не договоривши слів, поплили до гурту* (Вас., I, 1959, 317); *Галасливий натовп спортсменів і глядачів поплив до гардеробів* (Собко, Стадіон, 1954, 313); // *перен.* Почати зсовуватися вниз по чому-небудь (про гладеньку тканину). *Юля зняла капелюшок, кинула його на траву і швидко розплутала поясочок; халат м'яко поплив по її руках, і, тихесенько згорнувшись, ліг біля ніг* (Тют., Вир, 1964, 238); // *перен.* Почати одноманітно здійснюватися, минати (про життя, події, час і т. ін.). *Знов життя його поплило повільно й одноманітно* (Горький, II, перекл. Ковганюка, 1952, 366); *Поплили дні за днями. Скучні, одноманітні* (Хотк., II, 1966, 168); // *перен.* Почати безперервно змінювати одне одного (про думки, мрії, спогади і т. ін.). *Одкинула* [Тася] *голову, дивиться на небо, на губах осмішка, в очах поплили мрії, як золоті хмарки* (Вас., II, 1959, 555); *Склепить Давид очі, а не спить. Думає — як вона схожа* [на Зінку], *як отак боком, у профіль... І поплинуть спогади* (Головко, II, 1957, 167); *І знову тяжкі думки від дрібної комахи поплили до невідомих столичних людей, які своїм папіром мають вирішити долю дітей землі* (Стельмах, I, 1962, 387).

Поплити́ пла́вом — піти в одному напрямі у великій кількості. *Пізньої осені та з першими сніговіями з Харкова на Полтавщину плавом поплили голодуючі* (Гончар, IV, 1960, 71); *Лякливі нудні гості облишили мене. Зате поплили плавом — подивитися на ручного змія — цікаві природолюби* (Наука.., 5, 1966, 26).

◇ **Поплити́ із рук чиїх** — почати швидко витрачатися, проживатися (про кошти, маєтки і т. ін.). *Він і достатками давніше володів, Та за бенкетами, за вловами поплив Із щедрих рук його масток, як солома* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 51);

Попливи́ти у кише́ню (у ру́ки) *кому, чию*—почати легко, без труднощів діставатися, надходити (про майно, гроші). *Він тепер заживе так, як ніколи ще не жив.. Вибудує завод і гроші самі попливуть у його кишеню* (Мирний, I, 1954, 227); — *Здасться... і наші коні та воли попливуть панам у кишені* (Стельмах, Хліб.., 1959, 397).

4. *перен.* Почати повільно, плавно переміщатися в просторі (про окремі живі істоти, предмети). *Рушили* [люди] *далі. Тепер дві корогви, з'єднавшись, попливли разом* (Коцюб., II, 1955, 76); *Я ж бачила, як хмарка та вродилась: вона повстала з гучного потоку туманом білим, парою без барви, і тихо попливла понад водою* (Л. Укр., I, 1951, 196); *Глянула наша Одарка Степанівна. Голову отак підвела і попід самісінькою аркою павою попливла-попливла* (Жур., Дорога.., 1948, 48); *Птах, плавно змахнувши крилами, спокійно попливе стороною над степом* (Гончар, Таврія, 1952, 31); // Почати плавно пересуватися в танці. *Тут якраз заграв оркестр, і зашумів, завирував зал, попливли в мрійному вальсі юнаки й дівчата* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 33); // Почати переміщатися відносно горизонту (про небесні світила). *Зійдемо на гору, Спочинемо, а тим часом Твої сестри-зорі, Безвічнії, попід небом Попливуть, засяють* (Шевч., II, 1963, 422); *Степ посивів від паморозі, але тільки-но відірвалося сонце від краю землі і попливло все вище й вище, сивина одразу зникла* (Тулуб, В степу.., 1964, 39); // Почати плавно переміщатися перед очима того, хто рухається на транспорті (про нерухомі предмети). *Зупинили вагони, спершу повільно, а потім все швидше і швидше поплив перед очима засніжений перон* (Дім., Ідол, 1961, 102); *Хати й тополі попливли, Лукія і мати, чабани й отари, і весь степ поплив.., дужий і рівний вітер легко жене яхту по воді* (Гончар, Тронка, 1963, 340); // Внаслідок запаморочення почати здаватися таким, який плавно рухається. *Залп одгримів, упало сонце, земля хитливо попливла... І довго, довго тьма була* (Сос., I, 1957, 443); // Почати переходити з предмета на предмет, ні на чому не зупиняючись (про погляди). *І раптом на очах Микули батько Ант змінився: обличчя його стало блідим, як крейда, погляд поплив по хижі* (Скл., Святослав, 1959, 18).

Нена́че (мов *і т. ін.*) **поплив́ (попливла́, попливло́, поплила́, поплило́)** — почати повільно, плавно переміщатися в просторі. *Виринула з колосків голова з чорними кісьми і непаче поплила понад колосками* (Н.-Лев., II, 1956, 307); *Коні вхопили з місця, і тачанка, м'яко гойдаючись, ніби поплила в повітрі* (Гончар, Земля.., 1947, 165).

5. Почати поступово поширюватися в просторі. *Враз хмарка палине і тіні змішав, і сутінь поплине, мов сивий серпанок...* (Л. Укр., I, 1951, 286); *Світанок в полях Засинів і поплив небозводом...* (С. Ол., Вибр., 1959, 109); *Зеленкувата запорошена машина зупинилась. Мотор джерготів, наче хотів когось з'їсти, а вулицею попливли пахощі бензину* (Трубл., I, 1955, 74); // Почати плавно звучати. *Лісом поплила чудна, невідома ще пісня* (Коцюб., II, 1955, 309); *І схвильована промова з уст правдивих поплила* (Воскр., Поезії, 1951, 222).

ПОПЛИГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., розм.* 1. Рушити, плигаючи. — *Льоню, глянь, заєць!—.. Косоокий здивовано повів головою і ніби неохоче поплигав у кущі* (Гончар, IV, 1960, 59); // Піти, підплигуючи або згинаючись і розгинаючись. *З поклопом, мов та жаба, поплигала* [бабуся] *з хати* (Мирний, III, 1954, 301); // Почати підстрибувати від поштовхів, коливань і т. ін. (про предмети). *Знову поплигав човен, пришвартований до корми* (Ю. Янов., II, 1954, 95).

2. Плигнути один за одним (про багатьох).

3. Плигати якийсь час.

ПОПЛИ́НУТИ *див.* **поплити́.**

ПОПЛИСТИ́ *див.* **поплити́.**

ПОПЛІ́Н, у, *ч.* Шовкова, синтетична або бавовняна тканина з рельєфно виділеними поперечними нитками.

ПОПЛІ́НОВИЙ. а, е. Прикм. до **попліи**; // Пошитий з попліну. — *Послухай, старий,— сказала Жменячиха,— Михайло хоче на весілля нову сорочку поплінову і краватку* (Томч., Жменяки, 1964, 87).

ПОПЛІ́СКУВАННЯ. я, *с.* Дія за знач. **поплі́скувати** і звуки, утворювані цією дією.

ПОПЛІ́СКУВАТИ *див.* **поплі́скувати.**

ПО́ПЛІТЬ, і, *ж., розм.* Плетена загорожа. *Василь творив свій танець на сонних вуличках не вперше. Коли він протанцьовував коло чиєїсь клуні чи кошари, старі люди не раз прокидались і навіть, здавалось їм, бачили щось крізь щільну поплітъ* (Довж., I, 1958, 88).

ПО́ПЛІЧ. *присл.* 1. Близько один біля одного; поряд. *Мати сіла коло неї попліч, присунулась дуже близенько* (Н.-Лев., III, 1956, 333); *Почервоніє* [Андрій], *зіславсь на рівні ноги, по-парубоцькому обгорнув за стан* [Тетяну], *став попліч* (Вас., II, 1959, 83).

◇ **Іти́ (піти́) попліч:** а) робити що-небудь разом з кимсь. [Катря:] *Але я В другий загін пристану незабаром Із сестрами... Ми стрінемось в бою І підемо з тобою, друже, попліч!* (Стар., Вибр., 1959, 484); б) відбуватися, здійснюватися, іспувати разом із здійсненням, існуванням чого-небудь. *Службові обов'язки в діяльної людини йшли попліч із любительськими заняттями* (Ільч., Серце жде, 1939, 72).

2. *у знач. прийм., з род. в.; з оруд. в. у сполуч. з прийм.* з (із). Уживається при вказуванні на просторову близькість кого-небудь до когось; // Уживається при позначенні особи, разом з якою перебуває хто-небудь десь або бере участь у чомусь. *Все своє життя цей кесар* [Симеон] *присвятив боротьбі з римськими імператорами, усе своє життя він і попліч із ним його зять, боярин* [боярин] *Георгій Сурсувул, вели болгар на Візантію* (Скл., Святослав, 1959, 205); *Справа не в тому, що я циган, а в тому, що я так само працюю, як і ти. Що тепер я попліч тебе...* (Мам., Тв., 1962, 470).

ПОПЛІ́ЧНИК, а, *ч.* 1. Товариш, співучасник в якій-небудь почесній справі, сподвижник. [Леся:] *Як мало вже зосталося вірних друзів, попліччників!* (Сміл., Черв. троянда, 1955, 82); *З ним вилетіли його три попліччники в боях за визволення Радянської України від німецьких загарбників* (Ле, Мої листи, 1945, 187); *Максим Нерчин стояв струнко в урочисто-напруженій шерензі почесної варти, серед своїх попліччників — бойових офіцерів* (Рибак, Час.., 1960, 8); // Той, хто допомагає в якій-небудь роботі; помічник, підручний; // Той, хто поділяє напрямок чиїх-небудь думок, дій; прибічник, однодумець. *Після того, як сказав своє слово Чумак, котрий розповів про користь від хати-читальні, дуже мало залишилося серед попліччників Лисиці* (Речм., Весн. грози, 1961, 201).

2. *зневажл.* Співучасник яких-небудь ганебних або ворожих дій, учинків; спільник. *Двоє отаманових попліччників кидаються до дівчини і стягують гімнастьорку* (Бурл., М. Гонта, 1959, 152); *Листівка закінчувалася закликом до боротьби з польськими окупантами та їх попліччниками — буржуазними націоналістами* (Вільде, Сестри.., 1958, 252); // Той, хто прислужує кому-небудь, готовий допомагати в будь-яких діях, перев. ганебних; посіпака, прислужник. — *Коли б ми робили як дома, то й вас тут не було б. На кому б тоді своє півпанське жалування заробили? — акуратно підгрібає* [Христина] *покіс і косує оком на облінену й розі-*

млілу постать панського поплічника (Стельмах, I, 1962, 553).

ПОПЛІ́ЧНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **поплі́чник**. *Як я любив цю жінку — мою поплічницю, мою сестру, мою матір!* (Вітч., 5, 1946. 90).

ПОПЛОЇ́ТИ, оюю, оїш, *перех., спец.* Док. до **плоїти**.

ПОПЛУ́ЖНЕ, ного, *с., заст.* Поземельний податок від плуга. *Руське населення було обкладене тяжкою даниною на користь хана і татарської знаті. Крім того, воно повинно було виконувати інші тяжкі повинності і платежі: поплужне (поземельна подать від плуга), корм (утримання ханських чиновників)* (Іст. УРСР, I, 1953, 102).

ПОПЛУ́ТАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **поплу́тати**. *Підводить* [Андрій] *голову: лице примарніло, чуб поплутаний, очі туман застеляв* (Вас., II, 1959, 92); *Дерева були поплутані телеграфним дротом* (Ю. Янов., IV, 1959, 83).

2. *у знач. прикм.* Позбавлений певного порядку, з вигинами, перехрещеннями, переплетеннями і т. ін. *Подивись: Шляхів нема, а тільки де-не-де Поплутані стежинки Йдуть на безвість. Он люди — мало їх — оруть ті перелоги, Он з пущі ледве чутно стук сокири* (Л. Укр., I, 1951, 133); *Поплутане гілля Рука несміло тихенько одхиля, І личко дівчини, рум'яне як малина, Крізь листя дивиться* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 121); * Образно. [Свічкогас:] *О боже ж мій! Як важко вибрать шлях Серед шляхів поплутаних усіх!* (Коч., П'єси, 1951, 67); // Який характеризується несподіваними переходами (про мелодію). *Здавалось, два голосні хори тягли якісь дрібненькі співи в дуже швидкому allegro, розсипчастому та вередливо поплутаному* (Н.-Лев., IV, 1956, 74).

3. *у знач. прикм., перен.* Позбавлений правильності, логічної стрункості (про думки, мову, розрахунки і т. ін.). — *Що то мені казав Турковський недавно? Якісь нерозуміння, якісь поплутані рахунки з комірниками моїх домів...* (Л. Укр., III, 1952, 511); *Все-таки знання нашої народної мови дуже мале, язик поплутаний і запогапений* (Фр., XVI, 1955, 337); *Лекція його була така погана та поплутана, що студенти слухали та й трохи не поснули* (Н.-Лев., I, 1956, 383); // Безладний. *Тільки там, де ясно шугало вгору полум'я, чути було невгавний поплутаний галас людського стовпища* (Гр., II, 1963, 294).

ПОПЛУ́ТАТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Безладно перевити, переплести що-небудь (нитки, волосся і т. ін.); заплутати; // Перемішати, привести в безладдя розташування яких-небудь предметів, порушити порядок чого-небудь. *Сторожею над нею ніч: вартув німої тиші, щоб ніщо ані шурхнуло, не полохнуло, щоб не поплутать того чарівного малювання, що пише дівчина на тихій воді, схилившись на цабрину* (Вас., I, 1959, 274).

2. *перен.* Позбавити правильності, логічної стрункості (думки, мову, розрахунки і т. ін.). [Фортуна:] *Може, їй* [Прісціллі] *тортури думки поплутали...* (Л. Укр., II, 1951, 451); *Арапников упіймався на фальсифікації цифр спостережень.. Неправильно подані цифри, безперечно, поплутали б плани побудови гідроелектричної станції* (Трубл., I, 1955, 89); // Змінити попередні наміри, хід якої-небудь справи. *Заява Віктора все поплутала* (Донч., V, 1957, 466).

◇ **Біс (лихий, лукавий, нечистий** *і т. ін.*) **поплу́тав** — уживається при поясненні помилкового, необдуманого вчинку. *Найбільшим гріхом його, звичайно, було те, що в сорок першому році він зустрічав фашистів.. хлібом-сіллю. Цього гріха Артем і сам собі не міг дарувати. — Лихий поплутав, — говорив він, виправдуючись* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 38).

ПОПЛУ́ТАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Безладно перевитися, переплестися (про нитки, волосся і т. ін.); заплутатися. *Входить до мене Дувид, знесилений, змарнілий, руденькі кучерики поплутались на голові, а в очах не гасне упертий огник* (Вас., I, 1959, 257); *Ковальчук і Амірадзе в'язали мотузяні сходинки. Поруч лежала уже ціла купа — всі ретельно складені, щоб не поплутались* (Голов., Тополя.., 1965, 127); // Розташуватися без певного порядку, з вигинами, перехрещеннями, переплетеннями і т. ін.; // Поростя звивисто, переплівшись, закрутившись у багатьох місцях. *Густе гілля горіхів позвішувалось, як хмара, а зверху поплутався по гіллі виноград* (Н.-Лев., III, 1956, 266). 2. *тільки 3 ос., перен.* // Втратити звичний порядок, закономірність (про події, стосунки і т. ін.). *Взагалі все якось так поплуталося, що ніхто не міг розібрати, що куда* [куди] *й до чого* (Хотк., II, 1966, 96).

Все поплу́талося [в голові] *у кого* — хто-небудь втратив чіткість пам'яті, логічність міркування. *Ось насилу-насилу ноги тягнуть* [мандрівники].. *Забули, який день у дорозі, — п'ятий чи шостий. Все поплуталось* (Вас., II, 1959, 157); [Жека]: *Ти ж повернешся сюди. Мусиш повернутися!* [Віра Михайлівна:] *Не знаю, Жеко... Зараз у мене в голові все поплуталось...* (Мам., Тв., 1962, 462).

3. *розм.* Ходити в різних напрямах на якій-небудь території якийсь час; побродити. — *Візьміть речі й відійдіть, а я трохи поплутаюся тут* (Кач., II, 1958, 63).

ПОПЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *док.* Плюнути кілька разів; плювати якийсь час. [Старшина:] *Де ж арештант?* [Явдоким:] *Взяв в жменю грудочку землі, поплював, злепив коника, сів на нього, трахнув гарапником і ф'ю!..* (Кроп., II, 1958, 396); *Олег Іванович поплював на долоні, як роблять теслярі, перед тим як братись тесати* (Голов., Тополя.., 1965, 68); *Потрудились хлопці жарко, І вантаженню кінець... І Федосія, вагарка, Поплюв на олівець, Впише цифру... точно... строго...* (С. Ол., Вибр., 1959, 73).

ПОПЛЮВА́ТИСЯ, юся, юєшся, *док., розм.* 1. Те саме, що **поплюва́ти**.

2. Плюпути на кого-небудь, у чий-небудь бік на знак огиди або зневаги. — *Ну й що ж далі? — не терпиться слухачам. — Та що ж далі? Поплювались люди. Попа відпустили, — як кіт шкідливий дряпонув до своєї матушки* (Збан., Єдина, 1959, 134).

ПОПЛЮГА́ВІТИ, ію, ієш, *розм.* Док. до **плюга́віти**.

ПОПЛЮНДРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Сплюндрувати багато чого-небудь. — *Ближні ліси вже поплюндрували, так старий пан послав підводи аж туди* [у Бердиківщину] (Л. Янов., I, 1959, 363); *Міста поплюндрували* [чужинці та гетьманці], *церкви попустошили* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 117).

ПОПЛЮСКАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Те саме, що **поплеска́тися**. *Дівчата ходять у потік купатися. Скортіло раз і їй у воді поплюскатись* (Козл., Пов. і опов., 1949, 24).

ПОПЛЮСКУВАТИ, ую, уєш, *док.* Те саме, що **поплє́скувати** 1, 2. *Маруся літала по проталих стежечках, весело поплюскуючи гарними своїми чобітками* (Хотк., II, 1966, 23).

ПОПЛЮСКНУТИ *і* **ПОПЛЮСНУТИ**, не, *док.* Стати менш наповненим, стати зморщеним, плескуватим (про зерно, ягоди і т. ін.). *Калина зимою взяла та й поплюскла, — ягоди стали плисковаті, що й соку в їх не зосталось* (Сл. Гр.); *Посуха захватила жито, а зерно*

й поплюскло (Сл. Гр.); — *Огірки в діжці поплюсли...* (Горд., II, 1959, 303).

ПОПЛЮ́СНУТИ *див.* **поплю́скнути.**

ПОПЛЯ́ЖИТИСЯ, жуся, жишся, *док., розм.* Пляжитися якийсь час. — *Доведеться йти до ставка! Попляжимося!* (Вишня, I, 1956, 346); *Він пішов до студенток і студентів, які приїхали на вихідний день додому попляжитися на березі мальовничого ставка* (Автом., Щастя.., 1959, 109).

ПОПЛЯМИ́ТИ, млю́, ми́ш; *мн.* поплямля́ть; *і* **ПОПЛЯМУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* Покрити плямами що-небудь. — *Дай сюди,— сказала пані Міхонська, бистрим, нервним* [нервовим] *рухом вихапуючи письмо з Миколових рук,— бач, уже поплямив* (Фр., III, 1950, 438); — *Ой лихо, що я наробила, — та я ж миску з фарбою перекинула, скільки шмаття поплямила!* (Л. Укр., III, 1952, 492).

ПОПЛЯМИ́ТИСЯ, и́ться; *мн.* поплямля́ться; *док.* Покритися плямами.

ПОПЛЯ́МКАТИ, аю, асш, *док.* Плямкнути кілька разів; плямкати якийсь час. *Узяв він пляшку, налив чарку, вилив у рот, кутуляв, кутуляв, розводивши якось чудно очима, ковтнув, поплямкав* (Мирний, I, 1949, 245); *Туманов, що сидів над розпочатою банкою консервів, якось насторожено поплямкав губами. Солодкий присмак заставив його упустити консерви* (Панч, I, 1956, 125).

ПОПЛЯ́МКУВАТИ, ую, усш, *недок.* Плямкати час від часу. — *Паш отець Микита, виглядаючи на те, що діється на кладовищі, тільки посмоктує, та поплямкує, та аж об поли б'ється руками* (Кв.-Осн., II, 1956, 114).

ПОПЛЯ́МЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поплями́ти.** *Ті взірці* [для красного писання] *дуже вже дітворою понищені, поплямлені чорнилом* (У. Кравч., Вибр., 1958, 315); *Герман, весь поплямлений кров'ю, разом з кількома іншими молодими людьми взяли Мендля на плечі і понесли* (Фр., VIII, 1952, 383).

ПОПЛЯМО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поплямува́ти.** *Вставши і вмившись, він звелів подавать самовар, напивсь чаю, потім причепурився перед дзеркалом, трохи не плюнув на свою покривлену карикатуру в дзеркалі, ще й поплямовану мухами* (Н.-Лев., I, 1956, 584); *Чудно дивитися людині, що досі бачила зі свого вікна лише фасад протилежного будинку, на просторий, рівний, непорушний степ, поплямований шматками нерозталого ще снігу* (Шовк., Інженери, 1956, 5).

ПОПЛЯМУВА́ТИ *див.* **поплями́ти.**

ПОПЛЬО́ВУВАТИ, ую, усш, *недок.* Плювати кілька разів; плювати час від часу. *Мати скубе мичку, раз по раз попльовує в пучки і, овіяна згадкою про молодість, співає* (Кос., Новели, 1962, 20); *Старий витягає з води вудочку — .. поправляє на гачку черв'яка, попльовує на нього, закидає якомога подалі від берега і знов терпеливо чекає* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 7); — *Чого стоїш і попльовуєш, коли всі працюють?* (Чаб., Тече вода.., 1961, 99).

ПОПНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док.* 1. *розм.* Піти, податися куди-небудь. *Куди піду і попнуся, скрізь багач панує, У розкошах превеликих днюв і ночує* (Вовчок, I, 1955, 355).

2. *розм.* Податися всім тілом в який-небудь бік; відхилитися, відступити. *Вона затрусилась, як лист, і несамохіть попнулась назад* (Н.-Лев., I, 1956, 328).

3. *діал.* Спромогтися зробити що-небудь, справитися з якоюсь роботою. — *Як була я в панів, то робила за двох таких, як ти: варила обід на двадцять душ; а ти й на п'ять душ не попнешся* (Н.-Лев., II, 1956, 290).

ПОПОБА́ЧИТИ, чу, чиш, *док., перех., розм.* Бачити багато разів що-небудь, побачити багато.—*Ох, попобачила я того світу, попобачила, бодай його ніколи не бачити!* (Морд., I, 1958, 79).

ПОПОБИ́ТИ, б'ю, б'єш, *док., перех., розм.* 1. Бити багато разів кого-небудь. *А мало його попобили і батько й мати, вернувшися з корчми п'яні або роз'ятрені гірким бідуванням?* (Коцюб., I, 1955, 21).

2. Дуже побити. *Хоч за вночішню мандрівку Ксеню таки попобила мачуха, але ж з того часу ми не розлучалися* (Гр., I, 1963, 299); *Розказують про одного дурилу, Що хвастався: «Ого! Ну попобив же я його...»* (Еллан, I, 1958, 198).

ПОПОБИ́ТИСЯ, б'ємо́ся, б'єте́ся, *док., розм.* Добре побитися. *Ці два чоловіка Добре горілки в шинку потягли Та, попобившись, до суду прийшли* (Щог., Поезії, 1958, 477).

ПОПОБЛУКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., розм.* Блукати де-небудь багато разів; блукати тривалий час. *Попоблукав Мамай і по околицях — за дівчатами міської сторожі* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 332); * Образно. *Немало було промахів, немало попоблукав* [Мурашко] *навпомацки в пітьмі...* (Гончар, Таврія, 1952, 249).

ПОПОБОЛІ́ТИ, і́ю, і́єш, *док., розм.* Боліти тривалий час.

Попоболі́ти се́рцем — страждати, переживати тривалий час; дуже пережити за кого-,що-небудь. *Знайшовши ті чотири пісні, що він записав від слуги, взяли* [жандарми] *їх з собою. Попомлів же він тоді за них душею, попоболів серцем...* (Мирний, III, 1954, 188).

ПОПОБРЬО́ХАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Брьохатися тривалий час. *Попобрьохалася я в тій копанці, поки таки, дав бог, вилізла* (Сл. Гр.); *Дядько Тихін жив на далекому кутку, отож Пасті довелося попобрьохатися в снігу, доки дісталася до його хатини* (Речм., Весн. грози, 1961, 12).

ПОПОВА́ЖИТИ, жу, жиш, *док., перех., розм.* Важити багато разів; поважити багато чого-небудь.

ПОПОВАРИ́ТИ, варю́, ва́риш, *док., перех., розм.* Варити багато разів; варити тривалий час.

◇ **Поповари́ти ю́шку** *з кого* — знущатися з кого-небудь тривалий час; познущатися дуже. *Дід знову забалакав, наче сам до себе: — Ще мало людей забили, на той світ позагонили?.. А з живих — трохи юшки поповарили?* (Мирний, I, 1949, 158).

ПОПОВЕ́ШТАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Вештатися багато разів де-небудь; вештатися тривалий час. *І поповешталась же сердешна Катря, чужі пороги оббиваючи* (Сл. Гр.).

ПО́ПОВЗ, у, *ч.* Один рух або один перехід, зроблений повзучи. *Я загубив навіть уяву, куди ми йдемо,— стільки було поворотів, поповзів, паролів, відгуків* (Ю. Янов., Київ. опов., 1948, 6).

ПО́ПОВЗА, *присл., рідко.* Те саме, що **по́повзом.** *Стіжок поповза посунувся, не лишивши на стерні жодної зернини, струшеної при натяганні його на тягалку* (Ле, Право.., 1957, 23).

ПОПОВЗА́ТИ, аю, аєш, *док.* Повзати якийсь час.

ПО́ПОВЗКИ, *присл., рідко.* Те саме, що **по́повзом.** [К е р і м:] *Ш-ш... Отуди пурхнув. Убік куреня. Падай! (Знову падають. Потім поповзки зникають)* (Баш, П'єси, 1958, 199).

ПО́ПОВЗОМ, *присл.* Перебираючи ногами й руками по якійсь поверхні; повзучи. *Він став навкарачки і поповзом, щоб його не помітили крізь вивалені вікна, обережно поплазував до заднього ходу — на голосіївську сторону: там можна пропхнутися ярком на вулицю* (Смолич, Мир.., 1958, 236); * Образно. *Йому нелегко.*

Чутливий, багатий душею. В нього є мрія, романтика. А скільки таких, що живуть, аби жити, поповзом... (Жур., Вечір.., 1958, 172); *Для підземних жителів і працівників* [підпільної друкарні] *зник розподіл доби на день і ніч, а з тим вони втратили і саме відчуття часу. Хвилини то тяглись якось «поповзом», то, навпаки, ціла доба пролітала в швидкій праці, неначе одна година* (Смолич, V, 1959, 385); // Повільно тягнучись по якійсь поверхні. *Плуг вискочив з борозни і потягся поповзом по землі* (Сл. Гр.).

ПОПОВЗТИ́, зу́, зе́ш; *мин. ч.* попо́вз, повзла́, ло́; *док.* 1. Почати повзти. *В одну мить вони* [таргани] *обліпили чорною хмарою богородицю* [образ], *розбігались на всі боки і хутко поповзли по руках і спідниці матушки Раїси* (Донч., III, 1956, 22); *Він таки вийняв.. бджолу і вона, чи придавлена, чи змучена, поповзла по його руці, на якій блідо синіли вузлики жил* (Стельмах, I, 1962, 601); // Почати переміщатися навколішки або перебираючи ногами й руками. *Як же вдрав* [Денис] *навприсядку, так ногами до землі не доторкується,— то поповзе навколішки, то через голову перекинеться* (Кв.-Осн., II, 1956, 30); *Розмашисто працюючи ліктями й колінами, вміло маневруючи межи трупів, боєць поповз на стогін* (Гончар, III, 1959, 50); *Йонька упав на землю, рачки поповз у кущі* (Тют., Вир, 1964, 256); *Змією поповзла* [Маруся] *в росистих корчах, вся перемокнувши в одну хвилю, але не відчула нічого...* (Хотк., II, 1966, 136); // Почати повільно сунутися по якійсь поверхні. *В степу подув вітер — і відразу поповзли по землі білі сніговійні полози, легко звиваючись проміж заметів* (Тулуб, В степу... 1964, 203); *Підводні шумопеленгатори вказують, що човен із скрипінням поповз по грунту* (Трубл., Шхуна.., 1940, 217); // Почати зсовуватися, зісковзувати. *Я, звісившися головою вниз у яму, а за головою поповзши й цілим животом, налапав на сучку цямрини конець* [кінець] *того шнура, що почепив там* (Фр., IV, 1950, 18); *Гнатова голова впала на плече, а його дебеле тіло помалу поповзло з крісла на землю, наче земля владно вабила його до себе* (Горький, II, перекл. Коганвжа, 1952, 371); // Повільно потекти по чому-небудь. *Альоша заплющив очі, але гірка сльоза викотилася на щоку й поповзла йому в рот* (Мик., Повісті.., 1956, 72); // *розм.* Простягтися, пролягти звивисто. *В рожевім тумані повився, поповз Черемош ген далеко* (Хотк., II, 1966, 138); *Коріння в осокора, сіре й шершаве, місцями оголилось і поповзло до води* (Донч., V, 1957, 15); *Далі дорога поповзе на пагорок* (Панч, В дорозі, 1959, 34).

2. *перен., розм.* Почати повільно переміщатися. *Машина важко поповзла на пагорб — і швидко покотилася вниз* (Десняк, Деснуо.., 1949, 263); *Доповідача біла паличка Поповзла по материках* (Мал., За.. морем, 1950, 169); *Три аероплани налетіли з боку Луганська, і тінь чорними хрестами поповзла між ешелонами* (Панч, О. Пархом., 1939, 75); *Надходила осінь. Хмари з-за гір поповзли. Задощило* (Мур., Бук. повість, 1959, 14); *З Хортиці ударило сліпуче світло прожектора. Промінь заметався по греблі, потім намацав підкраповий міст і повільно поповз по ньому* (Голов., Тополя.., 1965, 328); // Почати повільно пересуватися суцільною масою. *Майнуть лопати наваловідбійників, поповзе по жолобах риштаків чорне лискуче вугілля* (Донч., Шахта.., 1949, 141); // Почати повільно, рівномірно рухатися у великій кількості (про людей). *Сколихнулось море і схвилювалося. Увесь натовп заворушився і поповз широким шляхом із села на гору* (Вас., I, 1959, 116); // Поплисти перед очима. *Надійку охопила така млість, що все перед її очима раптом поповзло вбік, замерехтіло, потім нараз потемніло. і вона на якусь хвилину навіть знепритомніла* (Коз., Листи.., 1967, 202).

3. *розм.* Почати повільно поширюватися на якійнебудь площі. *Він зняв бриля, і рум'янець збентеження поповз йому аж на лисину* (Коцюб., I, 1955, 313); *Десь за селом, на гонах далеких, гасло сонце. Вилізли тіні з садків, з-під стріх, із-за повіток. Поповзли попідтинню вулицями, затьмарили село легенькою млою* (Головко, II, 1957, 29); // Почати перекидатися з одного місця на інше, збільшуючи силу свого вияву (про вогонь). *Полум'я.. перескочило на другий* [сніп], *на третій, на четвертий, поповзло далі, перестрибнуло під самі Іванові ноги* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 173); *Коли полум'я плигнуло й поповзло по всіх будівлях, жадно червоними язиками лижучи її* [будівлю], *вихором зникли* [бандити] *в темряві* (Головко, I, 1957, 84); // Почати поширюватися в просторі, в повітрі. *Настав вечір. З-під кожної сосни поповз туман, низько розстелився по землі* (Ю. Янов., II, 1954, 51); *Відразу по камері поповз млосний запах свіжої крові і їдкого людського поту* (Вільде, Сестри.., 1958, 271); // Почати виявлятися, наростаючи (про відчуття холоду, страху і т. ін.). — *Я пишу, а він підходить і зеленими очима дивиться, дивиться, аж мурашки по спині поповзли* (Хижняк, Тамара, 1959, 77); *Очі його* [бригадира] *були сумні й далекі. Мишці поповз до серця холодок* (Ю. Янов., II, 1954, 136); // *перен.* Почати поширюватися серед людей (про чутки, поголоски і т. ін.). *По місту поповзла чутка: Франко став співробітником «Діла»* (Кол., Терен.., 1959, 355); *Від Косована, через його поплічників, пішли селом чутки, поповзли поголоски, буцімто Марія вже від мене важка* (Мур., Бук. повість, 1959, 20).

ПОПОВИВА́РЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех., розм.* Виварювати багато разів; виварювати тривалий час.

◇ **Поповива́рювати води́** *з кого* — те саме, що **Вари́ти во́ду** (багато разів; тривалий час) (*див.* **вари́ти**). *Забула тільки Хівря, що як Пріська одужала, то поповиварювала вона води з неї,— не було їй спочинку ні вдень, ні вночі...* (Мирний, III, 1954, 28).

ПОПОВИГЛЯДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Виглядати кого-небудь багато разів; виглядати тривалий час. — *Про що ж ти там промовляла, дочко? Про землю не забула сказати?.. А Леонід тут поповиглядав тебе з Васильком...* (Гончар, II, 1959, 197).

ПОПОВИКИДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Викида́ти багато разів; ви́кидати багато; // *у сполуч. із сл.* г р о ш і, *розм.* Витрачати багато разів, витрати ти багато на що-небудь зайве. — *Щоб твого батька так кістки з домовини повикидало, як поповикидав Карпо фурманам грошей, тебе по городу шукаючи! — накинулася фурія на мою гостю* (Л. Янов., I, 1959, 327)

ПОПОВИСІ́ТИ, ви́сйть, *док., розм.* Висіти багато разів; висіти тривалий час. * Образно. — *Це не попередження, а просто — зауваження моряка, що трохи забагато поповисів на ниточках над смертю* (Ю. Янов., II, 1958, 113).

ПОПО́ВИЧ, а, *ч.* Син попа; хлопець, чоловік попівського роду. — *Витри ніс! — гукнув панотець і грізно поглянув на маленького поповича, що сидів на стільчику коло Насті* (Коцюб., I, 1955, 56); — *Місцевий. З Новобугівки.— Куркуленко? Попович? — З бідняків* (Стельмах, II, 1962, 157).

ПОПО́ВНЕНЕЦЬ, ня, *ч., розм.* Той, хто прибув у військову частину у складі поповнення. *Один кадровик, здається, вартий був трьох поповненців, так цінувалась тепер людина по її вмінню тримати зброю* (Гончар, Людина.., 1960, 106)

ПОПО́ВНЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **попо́внити**. *Полк, поповнений після польського походу, знову*

розквітнув донбасівською славою, на тачанці стояв кулемет, удосконалений і пристріляний, слухняний і поворотний, вивірений, надійний «максим» (Ю. Янов., II, 1958), 222).

ПОПО́ВНЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **попо́внити.** *Гітлер з шкіри пнувся, виловлюючи для поповнення втрат у армії буквально все живе в країні* (Коз., Гарячі руки, 1960, 81); *Дальший розвиток радянської науки вимагає постійного поповнення кадрів наукових працівників* (Рад. Укр., 30.III 1946, 2).

2. Те, чим поповнюють що-небудь або чим поповнюється щось. *За дуже приблизними підрахунками Йосифа, оті переносини* [друкарні] *й нове поповнення в обладнанні мусило коштувати не менше трьох тисяч злотих* (Вільде, Сестри.., 1958, 149).

3. Військові частини, люди, які прибувають на підмогу або на доукомплектування. *Командири сиділи в школі і розбивали нове поповнення по сотнях* (Папч, I, 1956, 317); *Загін Кривоноса обростав завзятим поповненням з окремих куп, навіть одинаків* (Ле. Хмельницький, I, 1957, 326); // Нові фахівці, що приходять в яку-небудь галузь науки, техніки, мистецтва, господарства і т. ін., нові учасники чого-небудь. *В нашу українську поезію за останні роки влилося і справді молоде не тільки за літературним стажем, але й за віком, поповнення* (Мал., Думки.., 1959, 99); *Чудове поповнення дають консерваторії, театральні і художні вузи нашим концертним організаціям і театрам* (Мист., 1, 1963, 3); *Останнім часом в ряди агітаторів влилося нове поповнення з числа інженерно-технічних працівників, учителів, лікарів* (Рад. Укр., 2.IV 1959, 2).

ПОПО́ВНИТИ *див.* **попо́внювати.**

ПОПО́ВНИТИСЯ *див.* **попо́внюватися.**

ПОПОВНІ́ЛИЙ, а, е. Який поповнів, поповнішав. *Він з надією і опаскою придивлявся до поповнілого стану своєї дружини* (Стельмах, II, 1962, 25); *Вона* [Любуша] *вдягнена дуже скромно, в береті і широкому пальті, що майже укриває її поповнілий стан* (Коч., II, 1956, 73).

ПОПОВНІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поповні́ти.**

ПОПОВНІ́ТИ, ію, іє́ш, *док.* 1. Стати поповнішим. *Озеро поповніло.*

2. Стати повним, гладким. *Тоня була така ж красива, як і раніш, але обличчя трохи поповніло* (Жур., Звич. турботи, 1960, 4).

ПОПОВНІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* Стати повнішим, гладшим. *Баба неначе помолодшала, поповнішала, а лице в неї побільшало* (Н.-Лев., IV, 1956, 200); *Дмитрій Іванович став зовсім іншим, ніж був.. Поповнішав з лиця, набрався солідності й поважності* (Сенч., Опов., 1959, 98).

ПОПОВНЮВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **попо́внювати.**

ПОПО́ВНЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **попо́внювати.** *Йому пригадалися товариші, .. пригадалися їх спори, їх спільні змагання до поповнювання свого знання* (Фр., I, 1955, 300).

ПОПО́ВНЮВАТИ, юю, юєш *і* **ПОПОВНЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.*, **ПОПО́ВНИТИ,** ню, ниш, *док.*, *перех.* 1. Наповнювати собою що-небудь. *Кілька струмків, витікаючи з-під скель, завжди поповнювали озеро, тому вода в ньому на протязі всього літа була свіжа й холодна* (Донч., IV, 1957, 7); // *перен.* Доповнюючи, робити завершеним що-небудь. *Анархізм нерідко був свого роду карою за опортуністичні гріхи робітничого руху. Обидві виродливості взаємно поповнювали одна одну* (Ленін, 41, 1974, 14).

2. Входити до складу чого-небудь, ставати доповненням до чого-небудь, надбанням чогось. *Трудове козацтво не захотіло визнати Врангеля своїм вождем, не побажало йти поповнювати його поріділі в боях частини* (Гончар, II, 1959, 330); *Новий малюнок художника М. Жукова — «Розмова біля берези», що розповідає про велику любов Леніна до дітей, поповнив експозицію Львівського філіалу Центрального музею В. І. Леніна* (Рад. Укр., 23.II 1966, 4).

Попо́внювати (попо́внити) ла́ви (ряди́) *кого* — про появу нових фахівців у якій-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, господарства і т. ін., нових учасників чого-небудь. *Наші лави ростуть. Поповнює їх письменник з мас* (Еллан, II, 1958, 48); *У змаганні виявилось багато нових майстрів буряківництва, що поповнили численні ряди вже відомих на всю країну передовиків* (Колг. Укр., 3, 1958, 2).

3. Додаючи, відновлювати або збільшувати кількість, обсяг, склад чого-небудь. *На півдні починалась осінь. Блаженна пора, коли Галина Назарівна грунтовно поповнює невичерпні запаси своїх настойок та наливок* (Дмит., Обпалені.., 1962, 188); *Замість бою всіма силами, Ружинський бився тільки частиною їх, ледве поповнюючи неймовірні втрати* (Ле, Наливайко, 1957, 313); — *Я б то собі так думав: оттой хліб, що з гамазеїв добрі люди розібрали, чи не треба б його поповнити?* (Кв.-Осн., II, 1956, 125); // Збагачувати що-небудь чимсь. *Самі учні знали, за чим ішли до інституту. Ішли за тим, щоб поповнити свої програмові знання, одержати диплом городського вчителя або проскочить до вищої школи* (Вас., IV, 1960, 40); *Поет* [П. Тичина] *в процесі творчої праці поповнив літературну мову новими афоризмами* (Нар. тв. та етн., 1, 1961, 61).

Попо́внювати си́ли — за рахунок збільшення невних ресурсів ставати сильнішим; зміцнюватися. *Вона недавно приїхала і зараз поповнює щодня свої сили* (Ю. Янов., I, 1958, 171).

4. Замінювати чимсь нестачу чого-небудь. *Галай, перекосивши ворожу кінноту, .. ловив тепер під кулями коней і поповняв ними недостачу в тачанках* (Ю. Янов., I, 1958, 164); *Нестачу броди князь намагався поповнити пихатою ходою, владним голосом і безмежною жорстокістю* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 169); *Брак подробиць він умів поповнювати своїми гумористичними коментарями* (Жур., Звич. турботи, 1960, 37); *Поживні речовини* [для волів], *яких не вистачає, поповнюють концентратами* (Колг. енц., I, 1956, 214); // Повертати, відшкодовувати. *Каса дивиться на те, кілько довжник має на собі грунту записано.. Я дивлюся на те, чи ти спроможешся поповнити той довг* (Март., Тв., 1954, 211).

Попо́внювати уя́вою (ду́мкою) — довершувати в думках логічний розвиток чого-небудь; уявляючи, усвідомлювати щось. *Донець поповнював уявою, як то полонянці тужно йти в полон до турка* (Ле, Наливайко, 1957, 58).

5. *зах.* Учиняти. *В тюрмах бився, в них, давніх позбуваючись гріхів, нові, ще тяжчі поповняти вчився* (Фр., XIII, 1954, 63); [Д ж о н:] *Замкнутись у собі і здушити біль — це все одно, що поповнити самовбивство* (Ірчан, I, 1958, 263)

ПОПО́ВНЮВАТИСЯ, юється *і* **ПОПОВНЯ́ТИСЯ,** я́ється, *недок.*, **ПОПО́ВНИТИСЯ,** ниться, *док.*, *ким чим, з кого і без додатка.* Відновлюватися або збільшуватися в кількості, обсязі. *Список виступаючих не поповнювався — він і так був досить довгий* (Руд., Остання шабля, 1959, 548); *Полк Артема Черкашина, поповнившись слобідськими добровольцями та бійцями з партизанського загону, тієї ж ночі вирушив із слободи на виконання нового бойового завдання* (Шиян, Гроза.., 1956, 435); *В разі вибуття членів ЦК, склад його*

поповнюється з числа обраних з'їздом кандидатів у члени ЦК КПРС (Статут КПРС, 1971, 32); // Заповнюватися потрібною кількістю кого-, чого-небудь; укомплектуватися. *Запровадження конкурсних вступних екзаменів дозволяє вузам поповнюватись за рахунок найбільш підготовленої молоді* (Рад. Укр., 7.VIII 1949, 1); // Збагачуватися чим-небудь. *Науковий стиль української літературної мови на протязі всього радянського періоду свого розвитку поповнювався і продовжує поповнюватися новою термінологією, яка відображає виникнення і дальший розвиток нових галузей науки і техніки* (Мовозн., XVIII, 1963, 11); *Недавно фауна заказника* («Ушомир») *поповнилась європейськими оленями, яких завезли з Воронезького державного заповідника* (Наука.., 8, 1959, 35).

ПОПОВНЯ́ТИ *див.* **попо́внювати.**

ПОПОВНЯ́ТИСЯ *див.* **попо́внюватися.**

ПОПОВОДИ́ТИ, водж́у, во́диш, *док., перех., розм.* 1. Водити багато разів; водити тривалий час.— *Ми посадимо їх спершу у холодну.., а далі гукнемо їх сюди, дамо їм по чарці.. А коли б почала яка брикатися — знову в холодну. Яка б уперта не була, а як поповодять так до півночі,— пом'якшав* (Вас., IV, 1960, 27).

2. Приховуючи справжній стан справи або наміри, дурити кого-небудь тривалий час. [П а в л о:] *Хіба ж не казав: підожди до весни, свататимуть?* [М о р т а:] *Поповодив весну, потім водив до осені та ще хотів поповодить?* (Кроп., II, 1958, 360); [Б е з с м е р т н а:] *Ой поповодив же* [Грисюк] *мене. Два дні нічого не могла добитись. Думав, що я шпигунка* (Баш, П'єси, 1958, 27).

◇ **Поповоди́ти за ніс** *кого* — те саме, що **Води́ти за ніс** (багато разів, тривалий час) (*див.* **води́ти**). — *Підожди, стріну я тебе де-небудь, уже ж правди допитаюся; та вже ж і за ніс поповоджу!..* (Мирний, III, 1954, 40).

ПОПОВОЗИ́ТИ, ожу́, о́зиш, *док., перех., розм.* Возити багато разів; возити тривалий час. [К у ц ь:] *Я їм коня притяг за гичку в стайню. Гаразд мене поповозив востаннє, вже не возитиме нікого більше!* (Л. Укр., III, 1952, 251).

ПОПОВОЗИ́ТИСЯ, ожу́ся, о́зишся, *док., розм.* Возитися тривалий час; повозитися добре. *Таки й не поспали* [козаки] *ту ніч, поповозилися із сховами* (Головко, II, 1957, 330).

ПОПОВЧИ́ТИ, чу́, чи́ш, *док., перех., розм.* Вчити тривалий час; повчити добре. *Петра на волю одпустили, Зимою в Київ одвезли, І там у школу оддали, І там чимало поповчили* (Шевч., II, 1963, 245); *Мотря, вмиваючись сльозами, стала ганьбити сина.. — Бач, як поповчили, так і матері стало треба?..* (Мирний, I, 1949, 321).

ПОПОВЧИ́ТИСЯ, чу́ся, чи́шся, *док., розм.* Вчитися тривалий час; повчитися добре. *Поповчивсь і я чимало, та не дуже навчився* (Сл. Гр.); — *Хай наші просвітителі поповчаться у його і добро.. любити, і лихе прощати...* (Мирний, I, 1954, 350).

ПОПОВ'ЯЗА́ТИ, в'яжу́, в'я́жеш, *док., перех. і без додатка, розм.* В'язати тривалий час; пов'язати багато.— *Я на своєму віку доволі попов'язала ран козацьких, да й Леся моя до сього діла здатна* (П. Куліш, Вибр., 1969, 110); *Держалась же Конониха за те життя, як борона за траву! Держалась за «те», щоб щодня до схід сонця встати..; після пополоти на городі, аж коліна зомліють, або попов'язати в спеку, зігнувши спину дугою так, що після, як зв'язана лозина, й не розігнешся* (Григ., Вибр., 1959, 324); — *А тож, замолоду відступала собі ноги, ходячи за панською жниваркою. Попов'язала вже я тих снопів, і не злічиш* (Юхвід, Оля, 1959, 159).

ПОПОГАНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех., розм.* Ганяти тривалий час; поганяти добре. Н и ч и п і р: *Отак їх* [Куксу і Дранка] *попоганять, як жеребців на аркані!* (Кроп., I, 1958, 216); * Образно. [Р о м а н:] *Попоганяла мене циганська доля з одного краю до другого...* (Мам., Тв., 1962, 505).

ПОПОГАНЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док., розм.* Ганятися тривалий час; поганятися добре. * Образно. — *За долею, юначе, нашому братові треба добре попоганятися* (Коцюба, Перед грозою, 1958, 11).

ПОПОГАСА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., розм.* Гасати тривалий час; погасати добре. — *І чи раз же то траплялось, що сердешний сіромаха попогасає по городах, ухопить, як там кажуть, шилом патоки та, побачивши на власні очі, що чорт мав в світі нічого путнього, покине жінку й дітей, вернеться в курінь* (П. Куліш, Вибр., 1969, 96).

ПОПОГАТИ́ТИ, ачу́, а́тиш, *док., розм.* Гатити багато разів; гатити тривалий час. *Попогативши в двері чимало часу і не чуючи в хаті ніякого руху, вони зрозуміли, що сталося щось страшне* (Сам., II, 1958, 311).

ПОПОГИ́БИТИ, ію, і́єш, *док., діал.* Гибіти тривалий час; погибіти добре. — *Як попогибієш день по коліна в крижанім багні, то й кістки тобі заніміють* (Гончар, Таврія, 1952, 202); — *Отож! «Платять!» — Гайдамака зробив рух, мовби хотів устати з коня. — Сідай на моє місце! Отоді й знатимеш. Попогибієш, попотрусишся!* (Головко, II, 1957, 640).

ПОПОГНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех., розм.:* **Попогну́ти спи́ну** (**хребта́**) — те саме, що **Гну́ти спи́ну** (багато разів, тривалий час) (*див.* **гну́ти**). [Г а н н а:] ***А ще скажу й так: жируєш ти! Це все з багатьв!.. Попогнула б спину на спеці та вмилася б кривавим потом — не зажирувала б!*** (Кроп., II, 1958, 38); *Попогнув там молодого свого хребта, попиряв задушними літніми ночами ковші по трапах і оцей, що, насупившись, сидить зараз на коні, — ватажок загону* (Гончар, II, 1959, 9).

ПОПОГОВОРИ́ТИ, ворю́, во́риш, *док., розм.* Говорити багато разів; говорити тривалий час. — *Ви, Прокоповичу, його мало знали, а я то чималенько з ним попоговорив* (Іщук, Вербівчани, 1961, 99).

ПОПОГОРЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док., розм.* Горювати тривалий час; нагорюватися добре. *Учитель охвицер* [офіцер] *хороший у нас був, із наших... Що було й він над нами попогорює, попомучиться!* (Барв., Опов.., 1902, 403).

ПОПОГРЕБТИ́, бу́, бе́ш, *док., розм.* Гребти тривалий час. *Душі гірко стане, як попогребеш, женучи так швидко човна* (Сл. Гр.).

ПОПОГРИМІ́ТИ, мі́ть, *док., безос., розм.* Гриміти тривалий час. — *Попогримить у тебе над головою, і ходиш потім очманілий та глухий, мов тетерук* (Жур., Дорога.., 1948, 198).

ПОПОГРІ́ТИ, ію, і́єш, *док., перех., розм.* Гріти тривалий час; // Погріти трохи. *Дивувався* [Сидір], *як Христя ішла по такому морозу, турбував Мар'ю скоріше давати обідати, хоч живіт гарячою стравою попогріти* (Мирний, III, 1954, 404).

◇ **Попогріти чу́ба** — те саме, що **Гріти чуби́** (**чу́ба, чупри́ну**) (багато разів, тривалий час) (*див.* **гріти**). *Після останньої війни він таки попогрів тут чуба, чистячи колодязь* (Гончар, Тронка, 1963, 54).

ПОПОГУЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., розм.* Гуляти багато разів; гуляти тривалий час; погуляти добре. *Попогуляв і Оксен за свого парубоцтва* (Тют., Вир, 1964, 21).

ПОПОГУСТИ́, гуду́, гуде́ш, *док., розм.* Густи багато разів; // Густи якийсь час. *Дітки гомонять самі одні, і вже така їм утішка з того, як горобці прилетять — зацвірінькають або голуб попогуде* (Вовчок, I, 1955, 249).

ПОПОДИВУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Дивуватися тривалий час; надивуватися дуже. *Метка цеглина одбила і в ції* [цієї ящірки] *хвоста. І знову хлопці постояли коло зеленого* [хвоста] *і поподивувалися як хвіст, мов невеличка рибка, тріпався, перекидався* (Мирний, I, 1954, 256).

ПОПОДИ́ХАТИ, аю, асш, *док., розм.* Дихати чимнебудь тривалий час.

ПОПОДУ́МАТИ, аю, асш, *док., розм.* Думати багато разів; думати тривалий час; подумати добре. *Двері тихо відвела* [Маруся], *Поподумала, ввійшла, Богу помолившись* (Бор., Тв., 1957, 65); — *Так ти таки надумав що-небудь? — Аякже! Мало я поподумав цю зиму?* (Л. Янов., I, 1959, 187).

ПОПОДУ́ТИСЯ, поподу́юся, поподу́єшся *і* поподму́ся, поподме́ншся, *док., розм.* Дутися якийсь час. [Г а л я:] *Он Луку Семеновича образила... Бач — надувся.* [Я в д о х а:] *Не лопне!.. Поподметься, та й так минеться* (Мирний, V, 1955, 148).

ПОПОЖДА́ТИ, ду́, де́ш, *док., перех., розм.* Ждати тривалий час. — *То ще попожди тієї волі* (Мирний, IV, 1955, 179).

ПОПОЖИ́ТИ, иву́, иве́ш, *док., розм.* Жити тривалий час. *Довелось Ярині, зразу ж перехрещеній на Кармелу, чимало попожити і в католицьких монастирях* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 136); [А д л е р б е р г:] *Мадам, його величність, видимо, щасливий, як всі, хто вже на світі попожив і знову одружився з молодою* (Голов., Драми, 1958, 215).

ПОПОЖУРИ́ТИСЯ, журу́ся, жу́ришся, *док., розм.* Журитися тривалий час; нажуритися добре. *Один багатий парубок, ще й сирота, та дівчину піддурив. Що вона попожурилась!* (Барв., Опов.., 1902, 58).

ПОПОЗБИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех. і без додатка, розм.* Збирати тривалий час.— *Буде трофейникам роботи,— перемовлялись бійці. — Попозбирають...* (Гончар, III, 1959, 421)

ПОПОЇ́ЗДИТИ, ї́жджу, ї́здиш, *док., розм.* 1. Їздити тривалий час; поїздити багато. *Довгенько-таки попоїздили, ще раз перевернулись, поки натрапили на шлях* (Стор., I, 1957, 106); *Попоїздили по світах, поки Бачура служив* (Чаб., Тече вода.., 1961, 41); *Як попоїздили, так і набрали собі усякого звіра* (Сл. Гр.); // Використовуватися для їзди тривалий час. *Балагула обшарпана, обідрана; видко, що попоїздила чимало* (Крим., Вибр., 1965, 387).

2. *на кому, перен.* Використовувати в своїх інтересах кого-небудь тривалий час. — *Вимоги у мене до вас будуть такі високі, що ви щоразу пищатимете.. Ну й попоїжджу я на вас* (Шовк., Інженери, 1956, 409).

ПОПОЇ́СТИ. ї́м, ї́сш, *док., перех. і неперех., розм.* 1. Те саме, що наїстися. *Попоїсть* [людина], *нап'ється та й заляже спати, Виспиться— і знову давай починати!* (Граб., I, 1959, 594); *Син вивозить в ліс стару забуту смертю мати.., але під непереможним впливом бажання хоч раз добре попоїсти і випити на похоронах — забирає її назад* (Коцюб., III, 1956, 389); // Поїсти чогонебудь. *На, попоїж із медком паляниці* (Манж., Тв., 1955, 157); — *Попоїж спочатку галушок, може, тоді подужчаєш* (Чаб., Катюша, 1960, 89); *З корзини витягне* [дівчина] *куряче стегенце, з білою паляницею попоїсть трохи, а тоді пиріжечком з повидлом заїсть* (Головко, I, 1957, 140).

2. Те саме, що **похарчува́тися.** [Х р а п к о:] *Нехай же тепер розумний* [Петро] *та на кухні попосидить, людської страви попоїсть...* (Мирний, V, 1955, 163); — *Та старшеньких було семеро, та усі ж і на тім світі... з татусем... Позагонило горе: ні попоїсти, ні одягтись було...* (Тесл., З книги життя, 1949, 58);

* Образно. *Смачний мені в сьому дворищі був хліб, хоч я й мало його попоїв із моєю Параскою* (Барв., Опов.., 1902, 176).

Люби́ти [до́бре] **попоїсти** — не обмежувати себе в їжі. *Безбородько любив добре попоїсти* (Вільде, Сестри.., 1958, 285); — *Питання закуски все частіше стає в центрі моєї уваги. Нічого не зробиш — люблю, многогрішний, попоїсти* (Собко, Справа.., 1959, 12).

ПОПОЇ́ТИ, ою, о́їш, *док., перех.* 1. Давши напитися, вгамувати спрагу багатьох.

2. Упоїти багатьох. *Мотря важко зітхнула.. — Попилися?.. — подумала. — Хто ж їх попоїв, як не він?..* (Мирний, II, 1954, 211).

ПОПОЇ́ХАТИ, ї́ду, ї́деш, *док., розм.* Їхати тривалий час. *Сіножать далеко — аж на панському. Косили з копиці. Вісім верстов — попоїдь* (Мик., II, 1957, 11).

ПОПОЙТИ́, йду́, йде́ш, *док., розм.* 1. Іти тривалий час; // Іти якийсь час. *Шлях та рілля... Попойшли ще трохи* (Тесл., З книги життя, 1949, 9).

2. *тільки 3 ос.* Випадати якийсь час (про опади). — *Піди спершу глянь, що надворі, який дощ. — То що, що дощ? Попойде та й перестане* (Мирний, IV, 1955, 90).

ПОПОКАЗИ́ТИСЯ, ажу́ся, а́зишся, *док., розм.* Казитися тривалий час; показитися добре. *І Артем же, нехай попоказився б із заздрості!* (Головко, Мати, 1940, 81); — *Попоказився він тут, той консул, — втрутився в розмову один із стрілочників* (Гончар, II, 1959, 127).

ПОПОКА́ЯТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Каятися багато разів, тривалий час. *Попокаюсь же після: і «господи помилуй і алілуя», — вишептую, щоб господь простив мені це* (Тесл., З книги життя, 1949, 167).

ПОПОКИ́ДАТИ, аю, асш, *док., перех., розм.* Кидати багато разів, тривалий час. — *Поповозила б ти та попокидала б лопатою оте пісчисько!..* (Л. Укр., III, 1952, 665); — *Я на ґкирді, а баба снопи з гарби кидає... Попокидай снопів, як вона ось-ось розсиплеться...* (Вишня, I, 1956, 34).

ПОПОКЛА́НЯТИСЯ, яюся, яєшся, *док., розм.* 1. Кланятися багато разів.

2. *перен.* Просити багато разів, тривалий час. *Так вона мені попокланялась, попросила мене* (Сл. Гр.); — *Попокланяюся тоді, аби хто ліг у твоїй кімнаті.* — *Побачимо* (Хотк., I, 1966, 63).

ПОПОКЛЯСТИ́, попокляну́, попокляне́ш *і рідко* попоклену́, попокленє́ш, *док., перех., розм.* Клясти багато разів, тривалий час. — *Тобі, Явдохо, наказ: перебиратись з дочкою у двір.. — Господи! що ми тоді з матір'ю попоплакали та попокляли свою долю!* (Мирний, III, 1954, 163).

ПОПОКОПА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Копати багато разів, тривалий час. — *А я її* [землю] *і впобіж попоміряв і вглиб попокопав. Грудьми, животом відчував її* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 58).

ПОПОКРИЧА́ТИ, чу́, чи́ш, *док., розм.* Кричати багато разів, тривалий час. [Т р о х и м:] *А вона* [вчителька] *другий раз і голосу не зведе...* [Іван:] *Авжеж, як попокричиш на тебе, то з голосу спадеш!* (Григ., Вибр., 1959, 470); — *Що вже попокричав, що попостогнав усі сні, так бодай і не згадувати...* (Вишня, I, 1956, 77).

ПОПОКРУТИ́ТИ, учу́, у́тиш, *док., розм.* Крутити багато разів, тривалий час. — *Вилізу на клуню — і то голова крутиться. А як підтягнуть під самі хмари та попокрутять мертвими петлями? Що тоді з мене буде?* (Тют., Вир, 1964, 344).

◇ **Попокрути́ти но́сом** — не погоджуватися на щонебудь, відмовлятися, упиратися якийсь час. *Попокрутив* [Андрій] *носом днів зо два: а далі — що то вже*

сталось йому — слухаю: ляпа ціпом (Тесл., З книги життя, 1949, 19).

ПОПОКРУТИ́ТИСЯ, учу́ся, у́тишся, *док., розм.* 1. Крутитися багато разів, тривалий час.

2. *перен.* Бути в скрутному становищі через нестачу чого-небудь тривалий час. — *Отепер попокрутишся без піджака, вояко!* (Довж., I, 1958, 386).

ПОПОЛА́ЗИТИ, а́жу, а́зиш, *док., розм.* Лазити багато разів, тривалий час. *Довелося Михайлові чимало пополазити по одеських покрівлях, поки обснували дротами все місто* (Кучер, Зол. руки, 1948, 59); *Рудь знав гребаю не гірше за Харкевича. Років зо два пополазив по ній колись теж* (Голов., Тополя.., 1965, 128).

ПОПОЛА́М, *присл.* 1. На дві рівні частини, на дві половини. *Достала* [бабуся] *у себе з хустки.. слід пана Забрьохи та й розділила пополам і одну часточку всипала у те ж таки тісто* (Кв.-Осн., II, 1956, 198); *Розколоті пополам смоляні деревини зносились до місця* (Шер., В партиз. загон., 1947, 61); // Порівну, на двох. *Якщо в мене є цукерка — Півцукерки другу дам, Якщо грушка є в Оверка, Значить, грушку — пополам* (Мур., Піонер. слово, 1951, 26); — *Пополам! — Ні,— крутнув головою Костянтин. — Сьогоднішній улов — твій, а завтра — моя доля* (Стельмах, I, 1962, 435); // *з ким.* На двох разом. [М а р к о:] .. *Моя кватиря* [квартира] *отут на лаві, пополам з бабою. Тіснувата кватиря* (Мороз, П'єси, 1959, 8).

◇ **Го́ре (ра́дість, ща́стя** *і т. ін.*) **[діли́ти] пополам** — переживати разом з ким-небудь горе, радість, щастя і т. ін. — *Щоб і він, і я знали: станеться якась невдача, горе — пополам! Щастя, успіх, радість — теж пополам!* (Донч., V, 1957, 278); *Ви хліб, і радість, і біду ділили пополам* (Гонч., Вибр., 1959, 207); **Діли́ти хліб-сіль пополам** — жити разом. — *Павло Тимофійович! Знову прийшлося зустрітися нам, ділити хліб-сіль пополам* (Гонч., Вибр., 1959, 245).

2. *з чим.* З домішкою чого-небудь іншого наполовину. *Діжу вчинила — пополам з гречаним* (Барв., Опов.., 1902, 92); *Харчі в* [концентраційному] *таборі убогі. Хліб пополам з деревною тирсою, та й той давали раз у день* (Автом., Так народж. зорі, 1960, 36); // Впеременку з чим-небудь. *Заквітчана квітками пополам з хрещатим барвінком, білолиця, рум'яна, вона так привітно виглядала своїми чорними очима* (Мирний, III, 1954, 286); *Мов тріски, понтони летять в повітря з димом пополам* (Гонч., Вибр., 1959, 152); // *у сполуч. з ім. в оруд. в.* З певним відтінком (за знач. іменника). *Спершу вона не повірила.., бо Кость з шуткою* [жартом] *пополам сказав їй об сім* (Кв.-Осн., II, 1956, 386); *Можливо, син тобі насниться, Кохання з смутком пополам* (Мал., Звенигора, 1959, 63); // *у сполуч. з ім. в оруд. в.* З наявністю чогось іншого. *Батько, нігде дітися, хоч з нуждою пополам, хоч у позичку ускочив, а віддав хлопця у науку до дяка* (Кв.-Осн., II, 1956, 481); *Так і тішимося з лихою годиною пополам* (Барв., Опов.., 1902, 119).

◇ **З го́ре пополам** *див.* **го́ре; З гріхо́м пополам** *див.* **гріх.**

ПОПОЛАМА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* 1. Ламати багато разів, тривалий час.

◇ **Го́лову пополама́ти** — інтенсивно думати тривалий час, розв'язуючи щось. — *Та й «одчоти» ваші поплутані. Господи, скільки я голову пополамав, поки дошпортався в чім діло...* (Н.-Лев., III, 1956, 187); **Пополама́ти зу́би** *об кого-що*—зазнати великої поразки. [С о т н и к:] *Піднія тільки було у нас гармат, А то їх всі на покидьки розбили* [вороги] *Й пішли на гвалт, та з'їли гарбуза: Об нас собі пополамали зуби!* (Стар., Вибр., 1959, 554); **Пополама́ти ру́ки (рук)** — переживати, страждати тривалий час; настраждатися дуже. *А то, як вигнала мене свекруха, .. що я пополамала рук!..* (Барв., Опов.., 1902, 483).

2. *у сполуч. із сл.* с е б е, *перен.* Робити над собою зусилля багато разів, докорінно міняючи характер, звички. *Щоб стати гідним цієї дівчини, ох, і доведеться йому себе пополамати...* (Шовк., Людина.., 1952, 55).

ПОПОЛАСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Ласувати тривалий час; поласувати добре.

ПОПОЛА́ЯТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Лаяти багато разів; // Лаяти якийсь час. *Дочка покриткою стала.., а Оришка.. трохи пополаяла дочку.., а далі сказала: — .. На те воно вже йшлося* (Григ., Вибр., 1959, 110).

ПОПОЛЕ́ЖАТИ, жу, жиш, *док., розм.* Лежати тривалий час.

ПОПОЛІРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *перех.* Док. до **полірува́ти.** *Сергій урочисто вніс у кімнату дбайливо зроблену полицю для книжок. Він її добре пополірував* (Коп., Земля.., 1957, 191).

ПО-ПОЛІ́СЬКОМУ, *присл.* Як на Поліссі. *Лев уже старий чоловік, поважний і дуже добрий з виду: по-поліському довге волосся білими хвилями спускається на плечі з-під сивої повстяної шапки-рогатки* (Л. Укр., III, 1952, 193).

ПОПОЛОВИ́НІ, *присл.* 1. Те саме, що **пополам.** — *Будем вважати, тату, що вас є двоє і нас двоє — я і жінка. Значить, все треба поділити пополовині* (Стельмах, II, 1962, 345); *Чіпка пильно дивився на діда.. Лице аж пополотніло, .. а очі сухі-сухі, горіли, налиті сльозами пополовині з кров'ю* (Мирний, I, 1949, 158); *Швидко й світло згасло; поснули панни тонким, чуйним сном, а більш того — дрімотою, пополовині з мріями* (Н.-Лев., I, 1956, 142).

ПОПОЛОВІ́ЛИЙ, а, е. Діспр. акт. мин. ч. до **пополові́ти.** *Сіла* [Марія] *в машину, оглянула долину Завадки, круті схили гір, ялиновий ліс, що спускався до берега, пополовілий лан льону...* (Чорн., Пісні.., 1958, 35); *Весь пополовілий у місячному сяйві парк аж пахтів ароматом південної ночі* (Смолич, I, 1958, 77).

ПОПОЛОВІ́ТИ, і́є. Док. до **полові́ти.** *Дождався* [Онопрій] *нарешті, затвердло зерно, пополовіло стебло, похилилося вниз* (Фр., III, 1950, 206); *Пиви якось несподівано, немов за один день, пополовіли* (Хор., Ковила, 1960, 83); *Вже місяць геть аж за хату зайшов, уже й небо на сході пополовіло* (Вирган, В розп. літа, 1959, 291); * Образно. [Г а н н а:] *Колись і думки цвіли і рясніли, та пополовіли і зав'яли...* (Кроп., II, 1958, 21).

ПОПОЛО́СКАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **пополоска́ти.**

ПОПОЛОСКА́ТИ, ощу́, о́щеш, *перех.* Док. до **полоска́ти.** *Так-сяк дотяглася вона туди, пополоскала, позв'язувала і стала п'ястися на гору* (Л. Янов., I, 1959, 289); — *Пополощи гарненько рот, щоб не зосталося у роті сиру, щоб часом завтра не хотячи, не оскоромився* (Кв.-Осн., II, 1956, 106); *Приходите ви до моря, умочуєте ліву ногу й, вигукнувши — ох! — витягнете назад.. Пополоскали, і хватить!* (Ковінька, Чому я не сокіл.., 1961, 7).

◇ **Пополоска́ти в ро́ті (зу́би, го́рло)** — випити трохи алкогольного напою. *Та й де їм, вишкваркам, горілку ту круглять, Як їх батьки колись та їх діди круглялі!.. Не вспіють квартою в ротах пополоскать, — Вже й по-індичому в шинку загерготали!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 184); [Д е н и с:] *Ото либонь Гарасим кладе стіжок, чи нема в нього хоч капелини, щоб хоч зуби пополоскать?* (Кроп., II, 1958, 431).

ПОПОЛОСКА́ТИСЯ, ощу́ся, о́щешся, *док., розм.* Полоскатися якийсь час. *Микола не пропустив нагоди,*

щоб досхочу пополоскатись у ранковій прохолодній воді (Збан., Курил. о-ви, 1963, 106).

ПОПОЛО́ТИ, полю́, по́леш, *док., перех.* 1. Док. до **полоти́.** — *Ти б пополола бурячки, Галочко. А я вже й повиполювала* (Барв., Опов.., 1902, 5); *Вийшла мати з дітьми в поле: — Нуте, ручки молоді, як оцей льонок пополем — пополуйцем тоді* (Тич., II, 1957, 231).

2. Полоти якийсь час. *Держалась же Кононіха за те життя, як борона за траву! Держалась за «те», .. щоб попоїсти хлібця чорного з сіллю; після пополоти на городі* (Григ., Вибр., 1959, 324); — *Ото як пополола колись на вгороді, щось у мене у попереці тріснуло, а тепер коле та й коле, так і штрика! Ох!* (Вишня, I, 1956, 429).

ПОПОЛО́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **полоти́.**

ПОПОЛОТНІ́ЛИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. акт. мин. ч. до **пополотні́ти.** *Саме в той час, коли ми вже почали збиратись в дорогу, в хату вбігла пополотніла Паша. — Оточують... — тихо, але твердо сказала вона* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 22); *Петрусь зрадницьки елянув на пополотнілого Северка* (Іщук, Вербівчани, 1961, 8).

ПОПОЛОТНІ́ТИ, ію, ієш, *розм.* Док. до **полотні́ти.** *Легенька краска то вступить їй в обличчя, то зникне, і обличчя пополотніє* (Л. Укр., III, 1952, 581); *Жандарм узяв паспорт, і враз обличчя його змінилось — він пополотнів, тоді почервонів* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 86).

ПОПОЛО́ХАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **пополо́хати;** // *у знач. прикм. Тут пополохані корови, там підкрадаються тіні по землі* (Ю. Янов., V, 1959, 131).

ПОПОЛО́ХАТИ, аю, аєш, *перех., розм.* Док. до **пополо́хати.** *Горобців одшугав: як загуду-задзеленчу, так пополоскаю так, що поуз перелітають садок наш* (Вовчок, Вибр., 1937, 230); *Іде обережно, як мисливець, котрий боїться пополохати звіра* (Ю. Янов., IV, 1959, 52); * Образно. *Не до смерті його бити, ні, а так— добре пополохати, щоб трохи полежав та почухався* (Гр., II, 1963, 474).

ПОПОЛО́ХАТИСЯ, аємося, атеся, *розм.* Док. до **пополо́хатися.** [М а р' я н а:] *Тю-тю! Та ще й козачки! Такий гурт, та так пополохались!* (Вас., III, 1960, 9); *Пополохались коні і верхівці. Літаки своїм гуркотом і кулеметами гнали назад полк кінноти* (Трубл., I, 1955, 78); * Образно. *Притаїлось все, пополохалось Перед з'явищем тучі грізної: Вітерець ущух,— ані подиху, Змовк веселий гай — ані шелесту* (Стар., Вибр., 1959, 60).

ПОПОЛОШИ́ТИ, лошу́, ло́шиш, *док., перех., розм.* Те саме, що **пополо́хати.**

ПОПОЛОШИ́ТИСЯ, ло́шимося, ло́шитеся, *док., розм.* Те саме, що **пополо́хатися.** — *Ми було собі говоримо, що як се буде — Катрине весілля, та яке життя їй красне, гадаємо, а батько уступить до хати, — ми й пополошимось усі* (Вовчок, I, 1955, 199).

ПОПОЛУ́ДЕНЬ, дня, *ч., рідко.* Час після полудня, друга половина дня. *Отой сонний супокій, що лежав над Бориславом сього літнього пополудня, дуже не сподобався йому* (Фр., VIII, 1952, 401); *Одного пополудня Леся стояла з Христею на руках біля вікна* (Вільде, III, 1968, 319).

ПОПОЛУ́ДНАТИ, аю, аєш *і* **ПОПОЛУ́ДНУВАТИ,** ую, уєш. Док. до **полу́днати.** *Пополуднув* [Павлусь] — *і знов іде у комору спати і спить вже аж до захід сонця* (Стор., I, 1957, 58); *Давно вже й поснідали, і пообідали й, позбиравши ошимки, пополуднали та й знову їсти захотіли* (Вас., I, 1959, 124).

ПОПОЛУ́ДНЕВИЙ, а, е. Те саме, що **полу́дній.** *Це було в пополудневій порі. Всі в хаті полягали дрімати* (Коб., I, 1956, 226).

ПОПОЛУ́ДНІ, *присл.* Після полудня, в другій половині дня. *Пополудні йому значно полегшало* (Фр., I, 1955, 176); *Ходики з блискучим маятником уже показували третю годину пополудні* (М. Ю. Тарн., Незр. горизонт, 1962, 271).

ПОПОЛУ́ДНІЙ, я, є. Який настає, буває пополудні, в другій половині дня. *Стояла нудна пополудня пора* (Козл., Пов. і опов., 1949, 226).

ПОПОЛУ́ДНУВАТИ *див.* **полу́днати.**

ПОПОЛУПИ́ТИ, луплю́, лу́пиш; *мн.* **пополу́плять;** *док., перех., фам.* Бити багато разів, тривалий час; набити добре. [М а т в і й:] *Краще ви, дядьку, таких слів про Мирона Павловича не говоріть, щоб, бувас, ми вас на дорогу не пополупили* (К.-Карий, II, 1960, 127).

ПОПОЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш. *док., перех. і неперех.* Полювати якийсь час. *Мені сказали, що в лісі багацько вальдшнепів, і я на другий день пішов пополювать* (Стор., I, 1957, 144); — *А в мене сила лосів, — відгукнувся через стіл Консупольський. Я гадаю, що пишне панство не відмовиться на них пополювати* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 97); *Одної благодатної осені ми з приятелем вирішили пополювати дикі гуси, як слід, по-справжньому* (Вишня, II, 1956, 184).

ПОПОЛЯКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Лякати багато разів, тривалий час; полякати добре. — *Моєму поможи Єнею, Щоб він з ватагою своєю Щасливо їздив по воді; Уже і так пополякали, Пасилу баби одшептали* (Котл., I, 1952, 110).

ПО-ПО́ЛЬСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-по́льському.** *Якийсь жовнір почав мені відповідати по-польськи, але вуго чуло, що це наш брат, руснак* (Хотк., II, 1966, 370).

ПО-ПО́ЛЬСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у поляків, за звичаєм поляків.

2. Польською мовою. *Проте незвичайно здатна дитина навчилась у сільській школі читати й писати по-українському, по-польському і по-німецькому* (Коцюб., III, 1956, 27).

ПОПОМАХА́ТИ, а́ю, а́єш. *док., розм.* Махати тривалий час. — *Як вийдуть оце вперше косарі на поле та як покосять день, то увечері і поперекна не розправлять — так болить, а попомахають косою день-два, то вже з піснями додому йдуть* (Л. Янов., I, 1959, 183).

ПОПОМЕ́РЗНУТИ, ну, неш, *док., розм.* Мерзнути тривалий час; померзнути добре. — *Живий,— махнув рукою Кулик. — Дурний, каже, тяй Петро. Попомерзне, поголодує, розумнішим стане: прийде* (Жур., Дорога.., 1948, 36).

ПОПОМІ́РКУВАТИ, у́ю, у́єш. *док., розм.* Міркувати тривалий час; поміркувати добре.

ПОПОМІ́РЯТИ, яю, яєш, *док., перех., розм.* Міряти багато разів, тривалий час; // *перен., розм.* Ходити багато разів по якому-небудь шляху. *Далекий шлях, пани-брати, Знаю його, знаю! Аж на серці похолоне, Як його згадаю Попоміряв і я колись — Щоб його не мірять!.* (Шевч., I, 1963, 30).

◇ **Попомі́ряти вздовж і впо́перек** *що* — ходити багато разів по якій-небудь місцевості.

ПОПОМЛІ́ТИ, ію, ієш. *док., розм.* Мліти тривалий час.

◇ **Попомлі́ти душе́ю** — переживати якийсь час. *Хай трохи попомліє* [Пилипко] *душею від страху, а як засне, переспить* (Мирний, IV, 1955, 292).

ПОПОМОРО́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док., розм.* Моморочитися тривалий час; поморочитися добре. — *Попоморочишся, поки виростуть,— звернувся він уже до обох жінок* (Сенч., Опов., 1959, 35).

ПОПОМУ́ЧИТИ, чу, чиш, *док., перех., розм.* Мучити тривалий час; помучити добре. *Дома ж на нього чекала кохана дружинонька, і пан Демид навмисне хотів затриматися, щоб попомучити її дожиданням* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 501); — *Скільки вони попомучили подавальницю і дієтсестру! .. Що не подадуть їм — усе не те...* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 99).

ПОПОМУ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док., розм.* 1. Зазнавати фізичних або моральних страждань тривалий час; намучитися добре. *Попомучившись тиждень, вона таки насмілилась просто піти до його* (Н.-Лев., IV, 1956, 231).

2. Докладати надмірних зусиль, виконуючи або здійснюючи що-небудь тривалий час. *Двічі за зміну «забурювались» вагонетки, і він доволі попомучився, поки їх поставив* (Гур., Наша молодість, 1949, 41); — *І радіє Балькаїза Мов дитина, якщо владар Зáгадки не відгадає, Попомучившись даремне* (Л. Укр., IV, 1954, 191).

3. Зазнавати яких-небудь труднощів тривалий час. — *От крамниця наша: збоку глянути, виходить ніщо, правда? А скільки то ми попомучилися по тих базарах, де всяке стерво підстригати мужицьку вовну хоче! ..* (Кос., Новели, 1962, 32); // *з ким.* Доглядати, вирощувати кого-небудь з труднощами тривалий час. *Навідаюсь-таки до Машки* [свині].. *А скільки я з нею попомучилась! Отакенькою кипила* (Ряб., Жайворонки, 1957, 44); // *з ким.* Навчати когось чому-небудь з труднощами тривалий час. *Дяк хвалився батькові: попомучився, каже, з ним, поки того апостола витвердив, щось з місяць усе учив, та й то разів скілько у церкві помилявсь* (Мирний, IV, 1955, 14).

ПОПОМУШТРУВА́ТИ, ую, у́сш, *док., перех., розм.* Муштрувати тривалий час; помуштрувати добре. — *Хай же йде в москалі! Нехай його в службі попомуштрують* (Мирний, II, 1954, 114); [Сотник:] *Ось я тебе попомуштрую Не так, як в бурсі! .. Помелом!* (Шевч., II, 1963, 196).

ПОПОМ'ЯТИ, мпу́, мнéш, *док., перех., розм.* 1. М'яти тривалий час; пом'яти добре; // М'яти якийсь час; пом'яти трохи. *Парубкові ж хотілось хоч у руках попом'яти оте мудре сукно всіх кольорів* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 175).

2. *перен., розм.* Дуже побити. — *Він їздив кудись та забарився на один день; вона й напалася... Ну, він і попом'яв...* (Мирний, III, 1954, 145).

Попом'яти бóки *кому* — дуже побити кого-небудь. — *Та постійте, постійте трохи. Буде й вам те, що ведмедівцям! Попомнуть і вам боки, як подільцям!* (Мирний, II, 1954, 86).

ПОПОНА, и, *ж.* Покривало для коня та деяких інших тварин; використовується також для покривання возів, саней і т. ін. [Василь:] *А там, коню,— уберу я тебе у золоту збрую, покрию шовковою попоною, насиплю вівса по коліна, а трави... трави ти сам добудеш* (Мирний, V, 1955, 112); *Чотири слони в розкішних попонах несли важкі гармати, жахаючи своїм виглядом поляків* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 525); *Надворі, коло високої фури, укритої сірими попонами і укрученої вірьовками, поралося двоє слуг* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 176); *Тут* [у Харкові] *виготовляли два види ворсових килимів, а саме: «коци», вищі сорти яких вживались для прикрашення житла, і «попони» — волохаті килими, що використовувались для покриття коней, возів, саней тощо* (Нар. тв. та етн., 2, 1961, 95); * Образно. *На чорну і довгу німецьку клуню падали відсвіти далекої заграви, її ледь-ледь було помітно крізь густу попону ночі* (Тют., Вир, 1964, 353).

ПОПОНЕДІ́ЛКУВАТИ, ую, усш, *розм., заст.* Док. до **понеді́лкувати.** — *Іди, небого, не журися, Попонеділкуй, помолися, Все буде так, як я сказав* (Котл., I, 1952, 70).

ПОПОНОСИ́ТИ, ошу́, о́сиш, *док., перех., розм.* 1. Носити кого-, що-небудь тривалий час; // Носити кого-, що-небудь якийсь час. — *Не хочеш ластівочку свою попоносити? Ось бачиш, яка я, візьми! — і пані вихилялася в Михайлика на руках* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 15); // Носити, відносити кому-небудь, куди-небудь щось багато разів, тривалий час. — *Скільки я попоходила, скільки я попоносила, поки* [землю] *тоді оддали!.. — згадувала Мотря* (Мирний, II, 1954, 139); [Горніч [лахмітник]:] *Як отак сорок літ на спині оце шмаття попоносиш, то вже либонь таки дещо знатимеш, ой знатимеш!* (Л. Укр., IV, 1954, 226).

2. Ходити в якій-небудь одежі, взутті тривалий час; // Ходити в якій-небудь одежі, взутті якийсь час. — *Йосипе, Йосипе, ось на-бо чобітки та нехай твої діти трохи попоносять!* (Панч, В дорозі, 1959, 5).

3. *у сполуч. із сл.* синяки. Носити багато разів сліди від ударів; бути не раз битим. *Плід, не сумнівався, вона зуміла вигнати своїм зіллям, ну, а за довірливість попоносить синяки від якогось злидаря* (Стельмах, II, 1962, 286).

ПОПОНОСИ́ТИСЯ, ошу́ся, о́сишся, *док., розм.* Носитися з ким-, чим-небудь тривалий час; // *перен.* Мати мороку, возитися з ким-, чим-небудь тривалий час. *Ти ще дитина, а серденько твоє вже заняте. Попоносишся ти з ним, — бодай не казати* (Барв., Опов.., 1902, 71).

ПОПОПОЧІ́ТИ, іє, *безос., розм.* Док. до **поночі́ти.** — *Побіжи та запри лишень його у хлів, щоб не бігав за ворота, як попоночів надворі* (Н.-Лев., III, 1956, 339).

ПОПОНУ́ДИТИ, джу, диш, *док., розм.* 1. Знемагати від нудьги тривалий час.

◇ **Попону́дити світом** — дуже переживати, страждати тривалий час. *А то, як вигнала мене свекруха, щоб їй за неправду важко дитати, .. що я світом попонудила, що я пополамала рук!..* (Барв., Опов.., 1902, 483).

2. *безос.* Нудити кого-небудь тривалий час.

ПОПОНУ́ДИТИСЯ, джуся, дишся, *док., розм.* Нудитися тривалий час.

ПОПОПА́ДАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Падати багато разів. *Попопадала Ганнуся і з полу й у мене з рук: несу оце, несу, так як впущу, — поболять руки* (Тесл., З книги життя, 1949, 167).

ПОПОПИ́ТИ, п'ю́, п'єш, *док., перех., розм.* Те саме, що **напи́тися.** *Батюшкам та матушкам хотілось по чарці, хотілось добре попоїсти та попопити, але пляшок та чарок ніде не було видно* (Н.-Лев., III, 1956, 60).

ПОПОПЛА́КАТИ, а́чу, а́чеш, *док., розм.* Плакати багато разів, тривалий час; наплакатися добре. *Провела його за село, того чоловіка, попоплакала...* (Вовчок, I, 1955, 12); *Що вона попоплакала.. так годів зо три або й з чотири* (Барв., Опов.., 1902, 112); — *Тобі, Явдохо, наказ: перебиратись г дочкою у двір.. — Господи! що ми тоді з матір'ю попоплакали та попокляли свою долю!* (Мирний, III, 1954, 163).

ПОПОПРА́ВИТИ, влю, виш; *мн.* попопра́влять; *док., перех., розм.* Правити, вимагати що-небудь з когось багато разів, тривалий час.

ПОПОПРА́ТИ, перу́, пере́ш, *док., перех. і без додатка.* 1. *розм.* Прати багато разів, тривалий час; попрати багато.

2. *діал.* Дуже намочити (про дощ). *Дощ мене попоправ* (Сл. Гр.).

ПОПОПРІ́ТИ, ію, і́єш, *док., розм.* 1. *кул.* Варитися на малому вогні тривалий час; попріти добре.

2. *розм.* Добре попотіти. * Образно. *Ого-го! Ще попопріють наші горби. Ще зазнаєш всього, Поки добудемо раю!* (Еллан, I, 1958, 99).

3. *перен., розм.* Витрачати багато зусиль, виконуючи яку-небудь роботу якийсь час; попотіти добре.

ПОПОПРЯ́СТИ, яду́, йде́ш. *док., перех. і без додатка, розм.* Прясти тривалий час; попрясти багато.

ПОПО́РАТИ, аю, аєш, *перех., розм.* Док. до **по́рати.** *Ви вже, татусю, своє одробили, годі вам поратись. Мені стид, як би я сам двох пар волів не попорав* (Барв., Опов.., 1902, 388); *Вже коли попорають все надворі, тато одягають нові білі валянки, білу сорочку і, перехрестившись, сідають за стіл на покуті* (Іщук, Вербівчани, 1961, 53).

ПОПО́РАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* 1. Док. до **по́ратися.** — *Спати хочеться? — питає Христя.. — Будь ласка, попорайся за мене* (Мирний, III, 1954, 156); — *Вибач, сестрице, що у нас таке багно в хаті — це той проклятий Рябко попорався! — цокотіла Мелашка* (Л. Янов., I, 1959, 143): * Образно. *Прийшовши до пана в гості, спустився* [Чіпка] *в комору з пашнею... попорався як знав; вирнув — та й наткнувся на сторожа... Чи пан, чи пропав?..* (Мирний, II, 1954, 184).

2. Поратися якийсь час. *Вони ще попоралися біля стрілки, на кінцях якої висіли гирі* (Автом., Щастя.., 1959, 60); *Чміль попорався між густих тютюнок і з гудінням полетів далі над толокою* (Донч., VI, 1957, 238).

ПОПО́РЕНИЙ *див.* **попо́ротий.**

ПОПОРИ́ПАТИ, аю, аєш, *док., перех. і неперех., розм.* Рипати багато разів, тривалий час. *Попорипай мені дверима* (Сл. Гр.).

◇ **Попори́пати** [у] **ха́ту** — часто приходити в чиюсь хату. *Перш ніж заарештувать мене, попорипала поліція у хату* (Тесл., З книги життя, 1949, 74).

ПОПОРОБИ́ТИ, роблю́, ро́биш; *мн.* попоро́блять; *док., розм.* Працювати тривалий час. *Ти ще молода дитина: тобі тільки дев'ятнадцятий пійшов. Ще годів п'ять попороби, тоді й сам порозумнішаєш* (Барв., Опов.., 1902, 246); // Працювати якийсь час. — *Спершу було важко жать, — оповідав батько, — здорово лоскотало в поясниці, а як попоробив тижнів зо два, то звик* (Збірник про Кроп., 1955, 6).

ПОПОРО́ЖНІТИ, іє, *док.* Стати менш заповненим, стати порожнім. *Треба зібрати швидше кавуни, а то попорожніють: дощу нема* (Сл. Гр.).

ПОПОРОЗКА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Розказувати багато разів, тривалий час; порозказувати багато. *Попорозказую іноді казок було хлопцям.. Мелю й мелю їм прямо сам з себе* (Тесл., З книги життя, 1949, 177).

ПОПОРОСИ́ТИСЯ, ро́сяться, *док., розм.* Опороситься (про багатьох свиноматок).

ПОПОРО́ТИ [1], порю́, по́реш, *перех.* Док. до **поро́ти** [1]. *Попорола сорочку, бо не по-моєму пошита, по-своєму перешию* (Сл. Гр.).

ПОПОРО́ТИ [2], порю́, по́реш, *перех., розм.* Док. до **поро́ти** [2] 1. *У плузі Волики розсердились, вертіли, Орать відлога не хотіли. Іван Волів таки запріг, Їм боки попоров і виорав обліг* (Бор., Тв., 1957, 187).

ПОПО́РОТИЙ, ПОПО́РЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **попоро́ти** [1].

2. *у знач. прикм.* Який попоровся. *В легенькім сурдутику, попротиранім на ліктях і попоренім на швах, .. кулився молодий, здоровий і рум'яний мужчина* (Фр., IV, 1950, 477).

ПОПОРО́ТИСЯ, по́рється. Док. до **поро́тися.** *Черевики.. попоряться* (Сл. Гр.).

ПОПОРОХНЯ́ВІТИ, іє. Док. до **порохня́віти.** *І деревня попорохнявіє, поки зберемося хату перекидати* (Сл. Гр.).

ПОПОРОШИ́ТИ, рошу́, ро́биш, *док.* 1. Док. до **порошити.**

2. *розм.* Випадати якийсь час (про сніг).

ПОПО́РПАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Порпатися якийсь час. *Попорпавшись на ходу в своїй набитій пакетами сумці, вона дістала пару польових погонів і зупинилась* (Гончар, III, 1959, 402).

ПОПО́РСКАТИ, аю, аєш, *док., розм.* 1. Док. до **по́рскати.**

2. Порскати якийсь час.

ПО-ПОРТУГА́ЛЬСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-португа́льському.**

ПО-ПОРТУГА́ЛЬСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у португальців, за звичаєм португальців.

2. Португальською мовою.

ПОПОРЯДКУВА́ТИ, ую, у́єш. Док. до **порядкува́ти.** [Мартин:] *Осьма година, а ти ще не встиг тут попорядкувати!* (Фр., IX, 1952, 361); *Тривайте, братчики, не так ми сидимо, Ось зараз я попорядкую...* (Гл., Тв., 1951, 98); — *Ну, поведи ж нас, розумнице, покажи все й попорядкуй, бо тебе батько тут головою настановив* (Стар., Облога.., 1961, 64); *Василько вичікував, коли розійдуться робітники. Сьогодні він востаннє попорядкує так у колибі, щоб люди про нього добре пам'ятали, і піде* (Турч., Зорі.., 1950, 340); *Образно. [Храпко:] *Прибадьорись лишень, Василю! попорядкуй у своїй голові. То з переляку твої думки уроздіч розлетілися* (Мирний, V, 1955, 203).

ПОПОСИ́ДІТИ, джу, диш, *док.* 1. Сидіти де-небудь тривалий час. *І попосиділа ж вона під поштою не годину, дожидаючись* (Барв., Опов.., 1902, 498).

2. Перебувати де-небудь тривалий час. [Храпко:] *Нехай же тепер розумний та й на кухні попосидить* [Петро]; *людської страви попоїсть...* (Мирний, V, 1955, 163).

3. Навчатися де-небудь тривалий час. [Печарица:] *В бурсі попосидь літ десять-дванадцять, та от тобі тільки й ходу, що учителем!* (Мирний, V, 1955, 146).

4. Бути ув'язненим тривалий час. *Гущу прийняли добре..— Що, попосидів? — Мовляв, знаєм, за що* (Коцюб., II, 1955, 65).

5. *над чим.* Виконувати яку-небудь складну, копітку роботу тривалий час.

6. *на чому, у сполуч. із сл.* каша, хліб і т. ін. Харчуватися чим-небудь одним тривалий час. [Печарица:] *А якби вони* [студенти] *попосиділи дома на гречаній каші, з книшами, а в бурсі — на червивій тарані, то не тісі б заспівали!* (Мирний, V, 1955, 146).

ПОПОСКАКА́ТИ, аче́ш, а́чеш, *док.* Скакати багато разів, тривалий час. *Образно. [Храпко:] *Вам* [дітям] *тепер байдуже — на чужому живете; та не все ж на йому й жити: увірветься колись — отоді попоскачіть!* (Мирний, V, 1955, 196).

ПОПОСКРИПІ́ТИ, плю́, пи́ш; *мн.* попоскрипля́ть; *док., розм.* Скрипіти тривалий час. *Остяк заскрипів й увесь похитнувся.— Скрипиш?.. Скрипи! Ще попоскрипиш, поки змилосердиться над тобою вітер та кине об землю, а на людську ласку не покладайся* (Л. Янов., I, 1959, 317).

ПОПОСЛУ́ЖИТИ, служу́, слу́жиш, *док., розм.* Служити тривалий час. *Сумував я трохи на чужині: попослужив уже з п'ятнадцять літ. Усього понаучувався* (Барв., Опов.., 1902, 407).

ПОПОСЛУ́ХАТИ, аю, аєш, *док.* Слухати тривалий час; // Слухати якийсь час. [Прісьва:] *Еге ж, було сміху з нашого старшини: такий товстий та чер-*

вонії, та, попослухавши [вірші], *як не почне плакати!* (Сам., II, 1958, 138).

ПОПОСМІ́ЯТИСЯ, ю́ся, і́ешся, *док., розм.* Сміятися багато разів, тривалий час; посміятися добре. *І дівчата її слухали, і дуже її любили: вона ж було з ними скільки раз на день і попосміється, і посвариться кілька раз, і обійметься...* (Вовчок, I, 1955, 183); *Образно. — Ми ще ж не жили, Настусю, їй-богу! А тепер поживемо і попосміємося на зло ворогам* (Жур., Дорога..., 1948, 122); // *з кого — чого.* Глузувати з кого-, чого-небудь тривалий час; посміятися добре. *Проїхали вони проз табір Стародубського і разом з наймитами попосміялися з його їздецьких вправ* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 56); — *Тільки це він продав воли, сюди, туди глядь, уже гроші й витягли.. Попосміявся я з нього* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 366).

ПОПОСО́ВАТИ, аю, а́єш, *док., перех. і неперех., розм.* Совати багато разів, тривалий час. * Образно. *—Нехай же. мій чоловік попосовае горшками в печі, коли злигався з моїми ворогами* (Н.-Лев., II, 1956, 25).

ПОПОСПІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех. і неперех., розм.* Співати багато разів, тривалий час; наспіватися добре. — *Це пісня дідова Остапова. — Дідова, кажеш? — звів голову дід Остап. — А й правда. Попоспівали ми її* (Головко, I, 1957, 408).

ПОПОСТИ́ТИ, о́щу́, о́стиш, *док.* Постити якийсь час.

ПОПОСТИ́ТИСЯ, о́щу́ся, о́стишся, *док.* Поститися якийсь час. [Г н а т:] *Прийшлося цілий день коло сіна робити, не куривши..* [Ш а н ь к о:] *Невелика біда, що трохи попостився* (Фр., IX, 1952, 341).

ПОПОСТОГНА́ТИ, стогну́, сто́гнеш, *док., розм.* Стогнати багато разів, тривалий час. — *Що вже попокричав, що попостогнав усі сні, так бодай і не згадувати...* (Вишня, I, 1956, 77).

ПОПОСТО́ЯТИ, ю́ю, ю́єш, *док., розм.* Стояти тривалий час; настоятися добре. *Добре, що перва прийшла, а то б попостояла!* (Барв., Опов.., 1902, 499); // Стояти якийсь час. *Коні—вони попостоять, попоїдять і бензину даром не палять* (Жур., Дорога..., 1948, 189).

ПОПОТАНЦЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док., розм.* 1. Танцювати багато разів, тривалий час; натанцюватися добре.

2. *перен., розм.* Тупцювати тривалий час. *То була кошмарна ніч. Попотанцювали навколо куреня, доки трохи просохли* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 68).

ПОПОТАРАБА́НИТИ, ню, ниш, *док., розм.* 1. *неперех.* Тарабанити тривалий час.

2. *перех., перен., фам.* Носити що-небудь багато разів, тривалий час. [М а к у х а:] *Попотарабанили б ви ці лантухи на башту та з башти. У мене аж сорочка на тілі облипла!* (Мам., Тв., 1962, 384).

ПОПОТАСКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Таскати що-небудь багато разів, тривалий час. *Попотаскав тут на собі мішки з дніпровським піском і Данько Яресько, не жалів хлопець для революції свого молодого хребта!* (Гончар, II, 1959, 107).

ПОПОТІ́ТИ, ю, і́єш, *док., розм.* 1. Спітніти (про багатьох). *Базікавши, зійшли* [Еней з бабою-ягою] *на гору, На землю сіли оддихать, І, попотівши саме впору, Тут принялися розглядать. Анхиза щоб не прогуляти* (Котл., I, 1952, 152).

2. Потіти якийсь час.

3. *перен., над ким — чим, з ким — чим.* Витрачати багато зусиль, виконуючи яку-небудь роботу якийсь час. [С е м е н:] *Як попотів оце біля школи з дітьми, як надивився на них, .. то й душа повеселішала* (Мороз, П'єси, 1959, 36).

ПОПОТІ́ШИТИСЯ, шуся, шишся, *док., розм.* Тішитися тривалий час; натішитися добре. *Млин все стогнав, самітний на степу.. Микиті цей чорний одинокий остяк здавався за рідного брата.. Остяк заскрипів й увесь похитнувся. — Скрипиш?.. Скрипи! .. попотішаться* [люди] *ще твоїм стогоном, поки прирозуміють, яким побитом з твого порохнення найбільше користі потягти,— промимрив про себе дід і похнюпився* (Л. Янов., I, 1959, 317).

ПОПОТОВКТИ́СЯ, вчу́ся, вче́шся, *док., розм.* Товктися тривалий час. — *Добра хата, хоч конем грай! Не такому б бовкунові, як дід Улас, вона личить; отже, хай і він попотовчеться* (Мирний, IV, 1955, 240).

ПОПОТОПТА́ТИ, топчу́, то́пчеш, *док., перех., розм.* Топтати багато разів, тривалий час.

◇ **Попотопта́ти сте́жку** — ходити багато разів у якесь місце; **Попотопта́ти стежки́** — шукати підхід до кого-небудь тривалий час. — *У ті часи нелегко було знайти жінку такому, як я — безбатченкові та ще й безземельному. Попотоптав я.. стежки, поки вговорив одну дурепу, тобто бабу* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 7).

ПОПОТРУСИ́ТИСЯ, ушу́ся, у́сишся, *док., розм.* 1. Труситися тривалий час; потруситися добре. *Гайдамака зробив рух, мовби хотів устати з коня. — Сідай на моє місце! Отоді й знатимеш. Попогибіш, попотрусишся!* (Головко, II, 1957, 640).

2. *перен.* Відчувати сильний страх якийсь час. *Налагодилися* [коноводи] *вивести пару добрих коней.. Добре попотрусилися, боячися, що їх там побачать* (Гр., II, 1963, 275).

ПОПОТУ́ЖИТИ, тужу́, ту́жиш, *док., розм.* Тужити тривалий час; натужитися дуже. *Як вигнала мене свекруха, .. що я попотужила* (Барв., Опов.., 1902, 483); // Тужити якийсь час. потужити трохи. *Бачить Остап — лежить при дорозі козак вбитий.. Ми б, ви та я. попотужили; може, й поплакали та й дали собі покій, а Остап ні — собі покою не давав* (Вовчок, I, 1955, 328).

ПОПОТЯГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* 1. Тягати багато разів. тривалий час; потягати багато. *Ото попоходиш за плугом, попотягаєш чепіги, то й, зрозуміло, втома бере своє* (Ковінька, Як мене купали... 1958, 30); *Колись було, як попотягаєш косу з грабками, надвечір очі рогом лізуть* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 84); // Витягаючи, збирати що-небудь багато разів, тривалий час. *Та й держалась же Кононіха за те життя, як борона за траву! Держалась за «те», щоб.. або попотягати коноплі, аж піп пройме, або попопрясти, аж пучки попухнуть, а після пообідати юшку з ложкою олії* (Григ., Вибр., 1959, 324).

2. *перен., розм.* Викликати багато разів у суд, прокуратуру і т. ін. для вияснення якої-небудь справи. — *Воно наше було за дідів, за прадідів! — ..От іще нас перше попотягають по судах добре за ту дідівщину!* (Л. Укр., III, 1952, 477); — *Узяли внука сьогодні у чорну не знать за що?.. — Може, і не кінчиться ще сим. Ще, може, прийдеться і вас попотягати* (Мирний, I, 1954, 288).

ПО-ПОХІ́ДНОМУ, *присл.* Як для походу. *Наглухо, по-похідному задрасні ілюмінатори не пропускали свіжого повітря* (Ткач, Моряки, 1948, 113); *Ще мовчать горністи на світанку, А бійцям не спиться — швидше в путь! Чистять трьохлінійки та берданки, Коней по-похідному кують* (Мур., Ідуть.., 1951, 82).

ПОПОХОДИ́ТИ, ходжу́, хо́диш, *док., розм.* Ходити багато разів, тривалий час; находитися добре. *Попоходили* [дівчата] *укупі по гаю, послухали, як листя шумлять, як вода точиться, та й додому прийшли* (Вовчок, I, 1955, 194); — *Скільки він попоходив до Лаври, до печер* [печер]*! — Скільки раз їздив він і в Почаївську*

Лавру! (Н.-Лев., I, 1956, 407); *Почала вона голосити та проклинати.. — Ой бідні мої ніженьки, скілько то ви попоходили, скілько ви намерзлися, а до якого лиха доходились!* (Григ., Вибр., 1959, 304); // Відвідувати що-небудь тривалий час. — *Призвело мене віддати його* [брата] *до церковної школи: попоходив чотири зими, навчивсь чи ні чому путньому, а у грамотії пошився: у помічники до писаря поступив* (Л. Янов., I, 1959, 160).

ПОПОЧЕКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Чекати тривалий час. *Оце і все* [документи], *що Бараболя узяв із собою в дорогу, а лишив тут* [у лісника] *навіть чудесну мисливську рушницю: хай біля неї попочекають його* (Стельмах, II, 1962, 279).

ПОПОЧЕСА́ТИ, ешу́, е́шеш, *док., перех., розм.* Чесати багато разів, тривалий час. *Зрівнявши, Марина розділила його* [волосся] *на дві половини, ще попочесала, а потім заплела в коси* (Мирний, III, 1954, 178).

ПОПОШМАГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Шмагати багато разів, тривалий час; відшмагати добре. *Попошмагав добре таки батько його* (Горд., Діти.., 1937, 19).

ПОПО́ШТУВАТИ, ую, уєш, *перех., діал.* Док. до **по́штувати.**— *Чом же ви, тату, не попоштували нас тими райськими яблуками?* — *питали дочки* (Н.-Лев., I, 1956, 373); [Шалажка:] *Ну що ж ми забалакались? Чим би тебе попоштувать? Стривай! Я зараз меду принесу, а ти посидь* (К.-Карий, I, 1960, 187).

ПОПО́ШТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *діал.* Док. до **по́штуватися.** *Компаньйони пішли після сеї наради.. попоштуватися вином* (Фр., VIII, 1952, 252).

ПОПОШУКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Шукати багато разів, тривалий час. — *Бач! Ти й досі носиш це намистечко! Воно хоч і не скляне, а міцненьке; не шкода, що й попошукала його по всьому Києву!* — *мовила Ївга до дочки* (Л. Янов., I, 1959, 392); — *Попошукав, поки таки знайшов в одному льоху знайомих сусідок — позгиналися, трясуться, впізнати мене не можуть* (Гончар, III, 1959, 30).

ПОПОШУМІ́ТИ, мі́ть, *док., розм.* Шуміти тривалий час; // *безос., у сполуч. із сл.* у голові, у вухах. Відчувати шум внаслідок хворобливого стану. *Проти четвертого дня уночі, слухаю, стогне на печі матуся моя. А тієї ночі нездорово так було й мені: попошуміло в ушах, у голові; учадів ще вдень* (Тесл., З книги життя, 1949, 81).

ПОПРА́ВА, и, *ж., діал.* 1. Виправлення. *Перед людьми, світом та богом можна виправдати свої провини, реабілітацію можна в світі найти поправою, лише перед собою трудно виправдатися* (У. Кравч., Вибр., 1958, 261); *Плакала* [мати] *ревними, гіркими сльозами! Тоді Іван, головний винуватець, підходив непевно до неї, перепрошував, обіцяв поправу* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 106); // Можливість виправлення. *Пусти мене, мій боже, .. Там* [туди], *де боротьба невинна Без побіди і без слави, Де покута віковічна, Та без пільги й без поправи* (Фр., XI, 1952, 308); *Та не пізно: є поправа, Певен я — минеться все; Ще заблисне наша слава, Праця вгору піднесе* (Граб., I, 1959, 329).

2. Справність. *Розбились дзигарі, проклята стрілка стала. А Пані, дивлячись, не їла і не спала (Пани ж все роблять по часах). Нема поправи в дзигарях...* (Бор., Тв., 1957, 138).

ПОПРА́ВИТИ [1] *див.* **поправля́ти.**

ПОПРА́ВИТИ [2], влю, виш; *мн.* попра́влять; *док.* Правити кіньми якийсь час. *Максим.. зручніше вмощується біля візника. Його аж підмиває хоч трохи поправити кіньми* (Стельмах, I, 1962, 215).

ПОПРА́ВИТИСЯ *див.* **поправля́тися.**

ПОПРА́ВКА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **ви́правлення.** *Сам учитель не зважився перебивати мене поправками, а я вимахував руками, показував на обличчі страждання хлопчика* (Сміл., Сашко, 1957, 34); *З блискавичною швидкістю полетіло перо по папері, заповнюючи вузькі паски рівним, чистим письмом, без перекреслень і поправок* (Фр., VI, 1951, 259); *Тарас Григорович зробив іще якусь поправку в Катиніім малюванні* (Ільч., Серце жде, 1939. 99); // *на що.* Уточнення з урахуванням чого-небудь. *Загальна політика заробітної плати повинна бути надалі спрямована до більшого або меншого вирівнювання середньої заробітної плати у всіх галузях промисловості, з необхідними поправками на середню кваліфікацію* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 212); *Не буде перебільшенням сказати, що в космосі людина вела цілком земний спосіб життя з маленькою поправкою на невагомість* (Веч. Київ, 18.III 1962, 2).

◇ **Вно́сити (внести́) попра́вки (попра́вку):** а) робити виправлення, уточнення. *Як правило, Франко вносив багато мовностилістичних поправок, а іноді й зовсім переробляв композицію творів, готуючи їх до повторних видань* (Мовозн., XIII, 1955, 87); — *Резолюцію схвалено. Тепер вносимо тільки поправки...* (Смолич, Мир.., 1958, 237); *Якщо будуть ставить* [драму], *то я думаю внести одну поправку: чи не краще випустити зовсім сцену Любі з Крицьким в 1-му акті?* (Л. Укр., V, 1956, 204); *Досвід перших польотів навколо планети вніс поправки в підготовку космонавта Три. Були знайдені нові способи тренуань, що зміцнюють вестибулярний апарат* (Рад. Укр., 12.VIII 1962, 3); б) змінювати що-небудь. *Мріяв і я в дитинстві про безкозирку з чарівною стрічкою, про чорний «кльош».. Та життя, як це часто буває, внесло поправки в мої мрії* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 64).

2. Дія за знач. **поправля́ти** 3. *Як тільки жильці отелю полягають спати, починається поправка і прочистка водопроводів, елеваторів і т. ін.* (Л. Укр., V, 1956, 253); *Німець розлютувався, гукав на наймитів, збавляє всім плату на поправку машин* (Мирний, IV, 1955, 246).

3. Дія і стан за знач. **поправля́ти** 4 і **поправля́тися** 4. *Розумію, що до поправки* [В. М. Гнатюка] *ще далеко, а все чогось мені було так приємно, наче я сам одужав* (Коцюб., III, 1956, 444); *То був матрос на поправці після поранення Тимофій Гречка* (Смолич, Мир.., 1958, 184); *І хто вигадав ці години відпочинку, і хто підказав мамам, що саме в той час, коли людина лежить, на неї находить поправка і здоров'я?* (Збан., Мор. чайка, 1959, 75); *Уже скоро будемо звідси вирушати, а ти, замість поправки, ще дужче схуд* (Шиян, Гроза.., 1956, 689).

Іти́ (піти́) на попра́вку, *безос.*— поправлятися (у 4 знач). *Весною було дуже захорувала* [Оксана] *на нерви.., але все-таки вже йде на поправку* (Л. Укр., V, 1956, 415); *Веселіше глянула на світ божий Уляна. Дворові жінки утішають її,— а може дасть бог воно оце піде на поправку* (Мирний, I, 1954, 305).

ПОПРА́ВЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **попра́вити.** *Я розумію вагу негайної висилки Вам поправленого матеріалу* (Коцюб., III, 1956, 205).

2. *у знач. прикм.* Який поправився, зміцнів, погладшав. *Оксана з Гадяча приїхала дуже поправлена, я її ще такою й не бачила досі* (Л. Укр., V, 1956, 378).

ПОПРА́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **попра́вити** і стан за знач. **попра́витися** 4. *Для поправлення свого здоров'я поїхав* [Андрій] *до одного свого товариша в гори і там пізнав сестру його, Ганю* (Фр., I, 1955, 293).

ПОПРАВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поправля́ти** і **поправля́тися.**

ПОПРАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ПОПРА́ВИТИ,**

влю, виш; *мн.* попра́влять; *док., перех.* 1. Надавати чому-небудь потрібного, правильного положення. *Сидів* [Мартко] *на самім вершку воза й поправляв мішки з мукою* (Кобр., Вибр., 1954, 76); *Вимахує* [капельмейстер] *паличкою і поправляє на носі пенсне* (Ю. Янов., II, 1958, 193); *Мені дивно, що я усе помічаю.. Я навіть, проходячи повз стіл, поправив фотографію* (Коцюб., I, 1955, 414); *Він поправив плечем шинелю і вийшов з чайної, не озираючись* (Жур., Дорога.., 1948, 131); // Надавати належного вигляду чому-небудь розкиданому, зім'ятому, заплутаному; усувати безладдя. *Микола запрошує гостей, а сам швидко поправляє ліжко. Зараз вони побачать холостяцьке запустіння і нужду* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 84); [Водяник:] *Та поправ латаття, щоб рівненько розстелялось, Та килим з ряски позшивай гарненько, Що той порвав пройдисвіт* (Л. Укр., III, 1952, 191); // Класти що-небудь зручніше. *Він підійшов до ближчого з французів і, нахилившись, поправив йому під головою ранець, щоб зручніше було лежати* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 315); *Підійшов* [Мар'ян] *до Фросини, мовчки поправив під нею збиту солому* (Стельмах, I, 1962, 162).

2. Усувати помилки, недоліки; виправляти. *Все, що тілько зробила* [Ольга], *треба було за нею переглядати і поправляти* (Фр., II, 1950, 313); *Славні корифеї хороше хвалили, слабкувате тактовно поправляли, любовно критикували* (Ковінька. Чому я не сокіл.., 1961, 104); *Щоб поправити переклад, я мусив сидіти 4 дні та мучитися* (Коцюб., III, 1956, 425); — *Розберуся трохи в цьому сам, тоді й поговоримо. А може, й посперечаємось.— Та викладай уже. Якщо помилявся, гуртом поправимо. Одразу бити не будемо,— пожартував господар* (Головко, II, 1957, 502); *Образно. *Вдарила* [жінка] *Леся по лиці. Він поправив її* [її] *ще ліпше, аж кров потекла* (Стеф., I, 1949, 23); // Уточнювати яке-небудь поняття, слово, вимову і т. ін. [Неофіт-раб:] *Спасибі, пане.* [Єпископ *(поправляє)*:] *«Брате».* [Неофіт-раб:] *Хай і так* (Л. Укр., II, 1951, 229); *Одного разу Соя почув, як Сиволап тихо і вкрадливо кинув вслід керуючому: — Не довіряє...— Перевіряє, Григорію Петровичу,— поправив його Соя* (Ткач, Плем'я.., 1961, 96); *Тоня вже через стіл грав своїми карими до капітана Дорошенка: — Скажіть, ви на острові Паски були? — Не Паски, а Пасхи,— ледве чутно поправляє її Віталій* (Гончар, Тронка, 1963, 148).

3. Ремонтувати, відбудовувати що-небудь. — *Я приїхав, матушко, оглядіти своє наслідство,— почав син.* — *Доглядайте, мамо, хати, поправляйте застройки* [будівлі]... (Н.-Лев., I, 1956, 105); *На колодязь треба новий зруб, а його нема. А без нового зрубу хоч поправляй, хоч ні, а води доброї не покуштуєш* (Тют., Вир, 1964, 263); [Влас:] *Аби достатки, то можна не то що поправити хату, а й нову постановити* (Кроп., II, 1958, 286); // Усувати пошкодження, лагодити що-небудь. *Коло повітки на току два Кайдашеві сини, молоді парубки, поправляли поди під стіжки* (Н.-Лев., I, 1956, 264); *Після нічного нападу турки тепер поправляли свої окопи і ховали покійників* (Мак., Вибр., 1956, 559); // Регулюючи, припасовуючи, приводити в потрібний стан. *Зробили мені апарат,.. разів три приходилось дещо поправляти, а вже тепер все гаразд припасовано, і нема чого мені тут довше сидіти* (Л. Укр., V, 1956, 44); *Пані Ната поторсала залізні прогонничі од віконниць, поправила гайки і тихо посунула в інші хати, зігнута і біла, як мара* (Коцюб., II, 1955, 163); — *Верзе* [Василько] *таке, що й на голову не налізе,— сказала вона збентежено і підійшла поправити лампу, що чадила* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 93).

4. Відновлювати сили, зміцнювати здоров'я. *Князь хоче в тиші, далеко від світу, поправляти здоров'я, підірване в частих війнах* (Гжицький, Опришки, 1962, 5); *Стражеско такої думки, що.. коли я буду тут* [у клініці] *довго лежати, то це мене не поправить* (Коцюб., III, 1956, 455); // Виліковувати, підліковувати що-небудь. *А все-таки спочив. Нічого не читав, багато ходив, грівся на сонці, шлунок поправив* (Коцюб., III, 1956, 337); *Нерви я справді значно поправила, але ж анемія і катар зостаються в силі* (Л. Укр., V, 1956, 355).

5. Змінювати на краще, поліпшувати що-небудь. *Не женися ти зо мною, Не поправиш долю свою* (Чуб., V, 1874, 216); — *Я не зношу людського лиха й вбожества! Я мушу тому запобігти! Я хочу поправити се життя* [буття] (Вовчок, I, 1955, 355); // Упорядковувати господарство, улагоджувати справи і т. ін. *Усе моє запобігав* [Гриць] *людської ласки, щоб господарство, бачте, поправити, та ніхто тії копійки й не побачить* (Барв., Опов.., 1902, 276); *Жебракуємо з сином. Кинули своїх при домівці, заїхали бозна-куди та й міркуємо, як-то поправити наші діла* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 31); // Якимнебудь вчинком, дією змінювати на краще хід якихось подій, відновлювати що-небудь втрачене. *Сей професор знищив страшно мою «Блакитну Троянду», казав, що я собі нею попсувала репутацію і тепер мушу поправити свою славу іншою драмою* (Л. Укр., V, 1956, 283); [Бентлі:] *Все ще можна поправити.. Якщо ми сьогодні візьмемо шлюб, то наказ про виселення автоматично втратить силу* (Галан, I, 1960, 446).

Попра́вити діло — змінити на краще стан якоїнебудь справи, виправити яку-небудь помилку. *Надія заграла у його хитрих очах.— Знаєте що? — зашавкотів він. — Може, ще діло поправимо... Треба дізнатись, хто писав жалобу...* (Мирний, II, 1954, 276).

6. *діал.* Направляти. *Жінка забігала наперед, хлипала: — І куди ж його поправлять, хазяїна мого дорогого... І-і-і...— Нікуди його не поправлять. Ідіть додому* (Тют., Вир, 1964, 304).

ПОПРАВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́ссся, *недок.*, **ПОПРА́ВИТИСЯ,** влюся, вишся; *мн.* попра́вляться; *док.* 1. Змінюючи позу, влаштовуватися зручніше. *Порицька поправилась у кріслі і натягла на себе шаль* (Л. Укр., III, 1952, 747); *З невигідного сидіння боліли його м'язи на спині. А він боявся поправитись, бо не знав, чи випадає рухатись, доки вона тулиться до нього* (Март., Тв., 1954, 269); // Поправляти на собі одежу, зачіску і т. ін.— *Не буду більше так заплітаться: хай йому цур! .. Тільки й роботи, що поправляйся!* (Свидн., Люборацькі, 1955, 12).

2. Уточнювати або виправляти сказане. *Потап дратувався і не дивився на неї. — Ех, бабо... мамо,— поправився він (хотів сказати «били», але поправився вчасно) на тебе напали?* (Головко, I, 1957, 362).

3. *перев. док.* Змінити свій характер, поведінку на краще; виправитися. *Далі чула Пріська викрики старшини, вигуки громади: — Одібрати* [наділ]! — *Не треба! Дати йому рік одстрочки: не поправиться — тоді й одібрати* (Мирний, III, 1954, 49); // Дією, вчинком усунути зроблені помилки, недоліки. *Здається, Ви трошки нагнівались на мене за мій безладний лист, та вже, може, тепер ліпше я поправилась* (Л. Укр., V, 1956, 64); *Тепер уже немов нічого й не боюся; звісно, нове діло, то трохи був і сплохував, тепер поправлюся* (Вас., I, 1959, 89).

4. Відновлювати свої сили, зміцнювати здоров'я; видужувати. *Пан Дериганов з весною щось було дуже розкашлявся і змарнів, аж було жаль на нього дивитись; тепер знов наче поправляється* (Л. Укр., V, 1956, 226); *Минуло два тижні. Хворий швидко поправлявся* (Гжиць-

кий, Чорне озеро, 1961, 18); *Відколи виїхав з Криворівні, тяжко хорую і не можу досі поправитися* (Коцюб., III, 1956, 439); *Образно. *Слов'янська культура живе і поправляється від ран, черпаючи сили у непереможному єднанні оновленої слов'янської демократії...* (Рад. Укр., 11.XII 1946, 6); // Виліковуватися, підліковуватися (про що-небудь). *Почував себе краще, шлунок поправляється* (Коцюб., III, 1956, 346); *Її нерви за літо не дуже-то поправились, і нам всім неможливо тяжко було витримати з її нервовими капризами* (Л. Укр., V, 1956, 416); // Зміцнюватися, поліпшуватися (про здоров'я). *Здоров'я моє поправляється. За два тижні певно вже хоч потихо, а ходитиму* (Коцюб., III, 1956, 160); *Здоров'я графа значно поправилось* (Фр., VII, 1951, 12); // Набувати ваги, повніпати, товстішати. *Санька говорила, що гостеві в них буде дуже добре, що він матиме все, що забажає, аби тільки їв та поправлявся, щоб був не такий (вона втягла щоки і пустила під лоб очі, щоб показати, який він худий)* (Тют., Вир, 1964, 156); *Поправляюсь я тут видимо, товщаю в* [на] *очах* (Л. Укр., V, 1956, 400).

5. Змінюватися на краще, поліпшуватися (про що-небудь). *Він почав заробляти більше, життя його поправлялося* (Фр., III. 1950, 48); — *Здорово, комбриг! Як справи? Все в порядку? — Спасибі. Поправляються. Прибула допомога.— Боженко показав на інспектуру* (Довж., I, 1958, 202); *З приїздом на різдво Тасі відносини* [з о. Василем] *поправилися* (Коцюб., I, 1955, 330); *Погода поправилась, хоч і буває дощ, але вже не з ранку до вечора, от сьогодні був тільки до полудня, а тепер таке сонце ясне, як літом* (Л. Укр., V, 1956, 383).

ПОПРА́ВНИЙ, а, е. 1. Те саме, що **випра́вний;** // Якого можна поповнити чим-небудь. *Думки її, наче рої жалючих ос, в'ються і жалять і сповнюють душу безнадійністю, нічим не поправною втратою* (Шиян. Баланда, 1957, 249).

2. *рідко.* Те саме, що **пра́вильний.** *Коли говорить* [пані Марко], *можна за нею писати. Її мова поправна, інтересна* (Коб., I. 1956, 247); [М е ц е н а т:] *Чи ти б хотів, щоб наші всі народи по-варварськи довіку говорили?..* [П р о к у р а т о р:] *Нехай мовчать, поки як слід навчаться поправної латині!* (Л. Укр., III. 1952, 452); // Те саме, що **впра́вний.** *Вона поглянула в суворістю знавця.. — Чудово! Сильний хист і олівець поправний!* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 108).

ПОПРАВНИ́Й, а́, е́, *рідко.* Те саме, що **виправни́й.** *По-новому висвітлює дослідник зв'язки письменниці* [Марка Вовчка] *з О. В. Пассеком, підкреслюючи їхні щирі стосунки, позитивно оцінюючи проекти реорганізації тюрем і поправних закладів у Росії, складені ним* (Рад. літ-во, 7, 1965, 86).

ПОПРА́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **попра́вний.**

ПОПРА́ВНО, *рідко.* Присл. до **попра́вний** 2. *Зовсім що інше становлять собою свобода, багатство, Рабство і бідність, боріння і злагода; ..Проявом звикли поправно ми з'явища ті нагивати* (Зеров, Вибр., 1966, 137); *Інколи їх* [коней] *били довбнями по черепу.. А більше чекали, щоб кінь упав сам — із стерва легше дерти шкуру, поправніше білувати* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 712).

ПОПРА́ВОЧКА, и, *ж.* Зменш. до **попра́вка** 1. *Я деякі поправочки зробив карандашем* [олівцем],— *не знаю, чи Ви розберете — неясно вони пописані* (Мирний, V, 1955, 381).

ПОПРАВУВА́ТИ, у́ю, у́сш, *док., розм.* 1. Працювати якийсь час.

2. Рушити, правуючи (кіньми, машиною і т. ін.).—*Де ви їх бачили? — перебила Віра Андріївна.— Просто до кагатів поправували. Не дорогою, а кользовицем* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 66).

ПО-ПРАЗНИКО́ВОМУ, *присл., розм.* Те саме, що **празнико́во.** *Робоч навіть накупив співучих пташок, щоб у домі було веселіше; червоних скатерок і кришталевих шклянок, щоб ото більш по-празниковому було* (Вовчок, Вибр., 1937, 113); *Дівчата, хлопці, музики, шум, регіт, жарти — все було якось по-празниковому* (Н.-Лев., II, 1956, 30); *Виходили зустрічати князя. Хто був ще не цілком по-празниковому вбраний, тому давали нагая* (Хотк., I, 1966, 105).

ПОПРАЗНИКУВА́ТИ, у́ю, у́сш, *док., розм.* Празникувати якийсь час. *Два панотчики гарненько Попразникували Та й удвох собі при чарці Ніччю розмовляли* (Фр., XI, 1952, 273); [3-й п а р у б о к:] *Він, сказати, вже від нашого гурту відрізнився, городським став: попразникує та й знов подасться в город* (Крон., IV, 1959, 285).

ПОПРАКТИКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* Практикуватися якийсь час.— *Приїхала* [лікарка], *попрактикувалась і далі. Не має вона права на мені практикуватись* (Гончар, Тронка, 1963, 67).

ПОПРАСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **попрасува́ти.**

ПОПРАСУВА́ТИ, у́ю, у́сш, *док., перех. і без додатка.* 1. Док. до **прасува́ти.** *Як білизна випрана і висушена, то візьмуть* [кузинки] *і попрасують* (Фр., III, 1950, 98); — *Зручно, коли я завтра прийду до тебе і попрасую свої шмаття тут електричною праскою?* (Коп., Земля.., 1957, 257).

2. Прасувати якийсь час.

ПОПРА́ТИ [1], перу́, пере́ш, *док., перех. і без додатка.* 1. Док. до **пра́ти.** *Вона пооджимала свої сорочки, другого дня одзолила, попрала й покачала* (Н.-Лев., I, 1956, 302); *Було мамі і напряду, і вишию, і зварю, і поперу, і помажу, і піч поцяткую* (Ю. Янов., I, 1954, 80).

2. Прати якийсь час.

ПОПРА́ТИ [2] *див.* **попира́ти** [1].

ПОПРА́ТИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **попра́ти** [1]. *На лаві сорочки лежать попраті, а на ослінчику вона, матуся, сидить* (Тесл., З книги життя, 1949, 72).

ПОПРАЦЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.* Працювати якийсь час. *Йому хотілось пожити та попрацювати ще на селі, між сільським людом, а тут він мусить гаяти час та подавати в кав'ярні каву* (Коцюб., II, 1955, 141); *Робітник поступився трохи і, даючи приклад, ще завзятіше запрацював. Спробуй, мовляв, отак, як я. Начальникування — воно легке, а ти попрацюй* (Ле. Міжгір'я, 1953, 235); *В мене волосся було густе, розкішне, і справді треба було попрацювати над ним щодень, аби довести його до ладу* (Фр., III, 1950, 99); — *Що ж, попрацювала, добре била наша батарея* (Гонч., Вибр., 1959, 145); *Немало довелося чоловікові сьогодні попрацювати ногами і навіть язиком. От падвечір і охрип від балачок* (Стельмах, II, 1962, 150); *Старої вітчизняної марки* [трактор], *колісний, незграбний, як на сучасний смак, і мало повороткий. Але він значно більше попрацював, ніж закордонний* (Ю. Янов., II, 1954, 134); *Образно. *Сиволап ішов поволі територією шахти. Власне, шахти не було.. Тут на всю силу попрацювала ворожа машина руйнування* (Ткач, Плем'я.., 1961, 19).

ПОПРАЦЮВА́ТИСЯ, ю́ється, *безос.* Док. до **працюва́тися.** *Святковим здається вечір, коли добре тобі попрацювалося вдень* (Гончар, М. Братусь, 1951, 78).

ПО́ПРИ, *прийм., із знах., рідко місц. і род. відмінками, заст.* 1. *із знах. в.* Уздовж. *Попри дорогу простягалася глибока, стрімка вниз дебра, заросла густою травою* (Март., Тв., 1954, 244); *Плоти попри дороги*

тріщали і падали — всі люди випроваджували Івана (Стеф., Вибр., 1949, 110); // *із знах. в.* Мимо. *Хоча я й переходжу щодня по чотири рази попри дім Обринських, про неї я нічого не знаю* (Коб., III, 1956, 47); // *із знах. і місц. в.* Біля. — *Уступися, хлопче, з дороги, не видиш, брика їде!* — *крикнув візник, ідучи попри коні* (Ков., Світ.., 1960, 11); [С а б і н а *(до Йогини, облесливо)*:] *Твоя рабиня вже доложить хисту: всі зморщечки отут попри очицях, навколо вустоньків і між брівками чудово замалює* (Л. Укр., III, 1952, 170).

2. *з місц. в.* При (у 9 знач.). [Х у с а:] *Мені ті люди трять пробування попри особі нашого тетрарха* (Л. Укр., III, 1952, 174).

3. *із знах. і род. в.* Всупереч. *Попри всі злигодні і турботи переднього краю Хома навіть погладжав, щоки мав, як налиті* (Гончар, III, 1959, 201); *Хоч деякі буржуазні писаки заперечували його існування, попри їх волі, український пролетар жив* (Цюпа, Україна.., 1960, 34); // *із знах. в.* При (у 16 знач.). *Кума сиділа, порозпускавши всі свої хустки, розчервоніла попри холод на натопленій кухні* (Загреб., Диво, 1968, 359); *Причиною була тут ще й особлива здібність Карповича до практичних справ, якою, попри всі намагання, не відзначався Іван Іванович* (Багмут, Опов., 1959, 56).

4. *із знах. і род. в.* Крім. — *Ей, діду!.. Маєш платити попри домовий ще й заробкового податку п'ятнадцять ринських річно* (Фр., I, 1955, 374); *З усієї його фігури віяло силою, а попри неї добротою і ласкою* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 108).

ПОПРИБИ́ВАНИЙ [1], а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **поприбива́ти** [1]. *У шевському ряді, на довгих неструганих дошках, поприбиваних до кобильниць, стояли й чоботи, і сап'янці* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 243).

ПОПРИБИ́ВАНИЙ [2], а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **поприбива́ти** [2].

ПОПРИБИВА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док., перех.* Прибити що-небудь (про багатьох); прибити багато чогось. *Молода компанія пила всю ніч.., позривала всі вивіски з шинків і поприбивала на брамі гімназії* (Н.-Лев., II, 1956, 39); *Я швидко поодривав покажчики і поприбивав каменем їх знову, але тільки поміняв місцями* (Сміл., Сашко, 1957, 189).

ПОПРИБИВА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Прибити багатьох, багато чого-небудь. *Хрущів у нас на деревах було багацько, так що Ліля з Марисею гарцями збирали і топили, але тепер їх поприбивав град* (Л. Укр., V, 1956, 8).

2. Пошкодити морозом багато чого-небудь (листя, квіти і т. ін.).

ПОПРИБИВА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́ється, *док.* 1. Прибитися течією до чого-небудь (про багатьох, багато чогось). *Талапались у воді Плачинда і кашовар, виловлюючи ті судаки, що, не досягнувши Дунаю, поприбивалися до берегів степової річечки* (Стельмах, I, 1962, 257).

2. *перен., розм.* Приєднатися, пристати до кого-, чого-небудь (про багатьох). *До нас понаходили шофери, поприбивалося кілька місцевих мисливців. Юрій Васильович розповідав нам різні «історії» із свого многотрудного життя...* (Вишня, II, 1956, 407).

ПОПРИБИ́РАНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **поприбира́ти**; // **поприби́рано**, *безос. присудк. сл. В хаті було поприбирано, все стояло на своїм місці* (Коцюб., I, 1955, 32); *Чимало будинків одбудовано, руїни поприбирано, і на їх місцях посаджено квіти* (Рад. Укр., 7.IX 1950, 2).

2. *у знач. прикм.* Який прибрався у що-небудь (про багатьох). — *Зверху ви* [пани] *поприбирані багатими і блискучими шатами, пишаєтесь своєю красою і славою, а внутрі ви гнилі трупи, скрині, повні сопуху, і злих учинків, і людської кривди* (Фр., IV, 1950, 138); *Їх зустрічають жінки, старі, діти. І теж поприбирані: у картатих плахтах, дівчата в вінках* (Головко, II, 1957, 273); *Образно. *Величезні, дорогі мої гори Карпати зі своїми біло поприбираними лісами блистіли сріблясто проти сонця* (Коб., I, 1956, 220).

ПОПРИБИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. *перех.* Поставити, покласти багато чого-небудь на місце. *Її і послали у комору, щоб усе поприбирала* (Кв.-Осн., II, 1956, 226); [Р і х а р д:] *Під три чорти! Хто поставив кошика у сінях? Ніколи не можете все поприбирати як слід!* (Собко, П'єси, 1958, 384); // *неперех.* Прибрати бруд, зробити лад у багатьох місцях. *Треба давати всім умитися, дітей повдягати, кровяті* [ліжка] *попереслитали, у хатах поприбирати* (Мирний, III, 1954, 152); *Вернувшись до хати, Марія швиденько поприбирала і в себе, і на другій половині* (Стельмах, I, 1962, 514).

2. *перех.* Прийняти що-небудь (про багатьох); прийняти багато чогось. — *Раз косарики забули поприбирати коси під час грози та й повстромляли їх кіссячками в землю* (Тют., Вир, 1964, 85).

◇ **Поприбира́ти до [своїх] рук (до се́бе)**: а) привласнити, підпорядкувати своїй владі що-небудь (про якусь кількість осіб). [Д і д:] *Роблять, що хотять: Сидір Кавун та писар орудують усім.., поприбирали наділи до себе, а тепер ніяк не відтягаємо* (К.-Карий, I, 1960, 51); б) привласнити, підпорядкувати своїй владі багато чого-небудь. *Усе поприбирала* [Настя] *до своїх рук* (Кв.-Осн., II, 1956, 471).

ПОПРИБИРА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Одягнутися ошатно (про багатьох). *Отець Мельхиседек розігнав усім сон. Матушки швиденько повмивались, поприбирались й вийшли* [вийшли] *до світлиці* (Н.-Лев., III, 1956, 119); *Поприбираються* [дівчата], *було, в сукні, поодягають поверх їх корсетки, .. і по три, по чотири, з квітками в руках, ходять з кінця в кінець майдану* (Вас., I, 1959, 375).

ПОПРИБІГА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* Прибігти, швидко прийти куди-небудь (про багатьох). *Щось затупотіло біля вікон. То поприбігали люди* (Гр., I, 1963, 426); *Ще не встигла Онися вмитись, в хату поприбігали вже убрані в квітки та стрічки дружки, дочки багатих господарів на селі* (Н.-Лев., III, 1956, 75); *Хмурі й мовчазні стоять у колі мужики, юрба росте, од потоку — білили полотно — поприбігали жінки, привалили од кузні селяни й коваль* (Головко, II, 1957, 218); *Поприбігали люди до криниці й наливали коновками воду в відра* (Март., Тв., 1954, 138).

ПОПРИБРІ́ХУВАТИ, ую, уєш, *док., розм.* Прибрехати що-небудь (про багатьох); прибрехати багато чогось. *Вже не знаю, чи правда сьому була, чи поправди; чи так-то Юдин про пекло розказував Маслякові, чи, може, дечого пан дяк і поприбріхував, я не знаю* (Кв.-Осн., II, 1956, 252).

ПОПРИВИКА́ТИ, а́ємо, а́сте, *док.* Привикнути до кого-, чого-небудь (про багатьох). *Молодиці розважали її: «Привикнеш», кажуть, «як і ми поприв'ікали»* (Барв., Опов.., 1902, 139); *Наша їжа голодна, Вода з Дону холодна: Ми, як звірі, виростали, До всього поприв'ікали!* (Щог., Поезії, 1958, 79).

ПОПРИВО́ДИТИ, джу, диш, *док., перех.* 1. Привести кого-небудь (про багатьох); привести багатьох. *Дід Мирон.. вернувся до чоловіків, що поприводили коней на ніч* (Григ., Вибр., 1959, 218).

Поприво́дити до прися́ги — те саме, що **Привести́ до прися́ги** (багатьох) (*див.* **прися́га**). *Пан писар збив людей чимало, поприводив їх до присяги, і зібрав до волості, і став питати* (Кв.-Осн., II, 1956, 267).

2. *розм.* Народити маля (про багатьох тварин); народити багатьох (не за один раз).

ПОПРИВО́ЗИТИ, о́жу, о́зиш, *док., перех.* Привезти кого-, що-небудь (про багатьох); привезти багатьох, багато чогось. *Деякі попривозили своїх дочок, почувши, що приїхав молодий Радюк* (Н.-Лев., I, 1956, 458).

ПОПРИВЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Привчити кого-небудь до чогось (про багатьох); привчити багатьох до чого-небудь. *Поприучати дітей до порядку.*

ПОПРИВЧА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Привчитися до чого-небудь (про багатьох).

ПОПРИВ'ЯЗУВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поприв'язувати.** *Поприв'язувані до коней опришки.. Он Жолоб теліпається і його приятель Твердюк* (Хотк., Довбуш, 1965, 328); *Стоять самі коні в сідлах, поприв'язувані до конов'язі і так просто пущені, а спішені козаки тут же біля них тупцюються* (Головко, II, 1957, 356); *Врізалось мені в пам'ять одне особисте авто, завалене валізками, жінками і дітьми, з поприв'язуваними до болотників подушками* (Вільде, Ті з Ковальської, 1947, 80).

ПОПРИВ'ЯЗУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Прив'язати кого-, що-небудь (про багатьох); прив'язати багатьох, багато чогось. *Поводили їх усіх трьох з возів і поприв'язували до стовпів* (Н.-Лев., III, 1956, 279); *Дружинники, розсідлавши коней, поприв'язували їх до юрт і нерішуче ходили навколо* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 539); — *Яка там робота в біса? Коси, а сам поглядай, чи бомба не летить.* — *А ти взаду снопи поприв'язуй...* (Тют., Вир, 1964, 259).

ПОПРИГА́ДУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Пригадати багато чого-небудь. *Справив з собі ще й цимбали. Попригадував я свої пісні ще парубочі, й сумні, і веселі, і швидкі та дрібні* (Н.-Лев., I, 1956, 67).

ПОПРИГА́ДУВАТИСЯ, ується, *док.* Пригадатися (про багато чого-небудь). *Усе попригадувалося, що колись було* (Сл. Гр.).

ПОПРИГАНЯ́ТИ [1], я́ю, я́єш і **ПОПРИГО́НИТИ,** ню, ниш, *док., перех.* Пригнати кого-небудь (про багатьох); пригнати багатьох. *Радюк виїхав з Журбанів в дорогу на батьківських конях, заїхав до Масюків, перебув день, доки половили коні на степу та поприганяли додому* (Н.-Лев., I, 1956, 573); // Доставити багато чого-небудь по воді. *Ліньки погукували маленькі радимичі, що поприганяли на продаж силу-силенну саморобних човнів* (Загреб., Диво, 1968, 97).

ПОПРИГАНЯ́ТИ [2], я́ю, я́єш, *док., перех.* Пригнати, припасувати багато чого-небудь.

ПОПРИГАСА́ТИ, а́є, *док.* Пригаснути (про багато чого-небудь). *Зійшов місяць і почав все перевертати в срібло: ..небо все зайшлося світом, і зірочки трохи попригасали* (Григ., Вибр., 1959, 218).

ПОПРИГИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Пригнути що-небудь (про багатьох); пригнути багато чогось. *Перед образами гойдалися на ниточках роблені голуби.. Розтопиривши крила й попригинавши ніжки, вони безперестанку гойдалися* (Мирний, I, 1949, 359).

ПОПРИГИНА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* Пригнутися (про якусь кількість осіб). *Галя й Мотря сиділи собі та мовчки пряли. У кожної.. так тяжко було на серці, що вони аж попригиналися до гребенів* (Мирний, I, 1949, 408); *Як ось батько:* — *Козаки! Я зирк у вікно: летять, попригинались на конях* (Тесл., З книги життя, 1949, 74); *Хлопці стали під стіну, попригиналися. Марко став їм на спини, зазирнув крізь розбите вікно в церкву* (Мик., II, 1957, 451); // Похилитися (про рослини). *Туман розвіявся, але надворі було холодно, пожовкла трава попригиналася під важкою росою* (Юхвід, Оля, 1959, 85).

ПОПРИГО́НИТИ *див.* **поприганя́ти** [1].

ПОПРИГОРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Пригорнути кого-, що-небудь (про багатьох); пригорнути багатьох, багато чогось. *Книжечки до грудей попригортали* [діти], *щоб не згубити...* (Вас., Вибр., 1954, 44).

2. Прикрити чим-небудь синким багато чогось.

ПОПРИГОРТА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Пригорнутися до кого-, чого-небудь (про багатьох).

ПОПРИГОРЯ́ТИ, я́є, *док.* Пригоріти (про багато чого-небудь).

ПОПРИГРІВА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Пригрітися (про багатьох). *Мокрими купами тіл поспліталися* [мінометники] *під возами, попригрівались під попонами біля теплих тулубів виснажених коней* (Гончар, III, 1959, 308).

ПОПРИГУБЛЯ́ТИ, я́ємо, я́єте, *док., перех.* Пригубити що-небудь (про багатьох). *Гості, знаючи ораторську вдачу пана маршалка, мовчали,— деякі попригублялм й свої чарки* (Фр., II, 1950, 369).

ПОПРИДУ́МУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Придумати що-небудь (про багатьох); придумати багато чогось. *Турбаївське селище і якась Нова. А яка саме? Скільки тих Нових!* — *Не могли попридумувати їм назви!* — *гнівався* [Анатолій] *не знати на кого* (Мушк., Серце.., 1962, 278); — *Ти розумний вказувати, а попробуй сам. Норми такі попридумували, що доки він виконає, сам ляже в борозну* (Тют., Вир, 1964, 14).

ПОПРИЗНАВА́ТИСЯ, асмо́ся, асте́ся, *док.* Признатися в чому-небудь (про багатьох). *Усі вже попризнавалися* (Сл. Гр.).

ПОПРИЗНАЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Призначити що-небудь багатьом; призначити кому-небудь багато чогось.

2. Призначити на які-небудь посади багатьох.

ПОПРИЇЖДЖА́ТИ, а́ємо, а́єте і **ПОПРИЇЗДИ́ТИ,** имо́, ите́, *док.* Приїхати (про багатьох). *Поприїжджають було до пана гості з Варшави. Козаки повинні стояти коло зали по обидва боки дверей* (Н.-Лев., I, 1956, 130); *Поприїздили не тільки гласні. Багацо наїхало з повіту й так собі цікавих панів* (Мирний, II, 1954, 269); *Задзвонять дзвони, як і давніше, загомонять дівчата, як і давніше, .. поприїздять із міст паничі багацькі, як і давніше* (Козл., Щури.., 1956, 89).

ПОПРИЇЗДИ́ТИ *див.* **поприїжджа́ти.**

ПОПРИЙМА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Прийняти, узяти від кого-небудь усе або багато чогось; // Погодитися взяти все запропоноване. *Поприймати подарунки.*

2. Пустити до себе жити усіх або багатьох.

3. Зарахувати на роботу, прийняти до складу якої-небудь організації, партії і т. ін. усіх або багатьох. [Сестра Серахвима *(до другої черниці):*] *Чи бач, сестро, яких блазнят до себе поприймаємо (указує головою на Марусю)* (Мирний, V, 1955, 73).

4. Уживати, ковтати ліки якийсь час.— *Так ось що, Семене Федоровичу. Ви — абсолютно здорова людина. З нервами у вас, правда, поганенько, але поприймайте ліки, які ми вам припишемо, і проживете ще сто років* (Зар., На.. світі, 1967, 112).

5. Прибрати, забрати звідкись усе або багато чого-небудь. *Після шампанського поприймали столи й пішли в танець* (Н.-Лев., III, 1956, 146); // *розм.* Прибрати посуд зі столу (після обіду, вечері і т. ін.). *Скінчили чай, Настя все поприймала, і Павло сів щось писати на порізнених клаптях паперу* (Л. Укр., III, 1952, 590).

ПОПРИЙМА́ТИСЯ, а́ється, *док.* 1. *сад.* Прижитися, почати рости після пересаджування (про дерева, кущі, розсаду і т. ін.). *Щепи поприймались чисто всі* (Григ., Вибр., 1959, 276); *Під саджанець він виливав одне відро*

води, а дівчина навмисне посилала по друге й по третє, бо хотіла, щоб поприймалися посаджені ними тополі (Чорн., Потік., 1956, 45).

2. *мед., вет.* Прищепитися, викликати в організмі багатьох відповідну реакцію (про щеплення).

ПОПРИКИПА́ТИ, а́с, а́смо, а́сте, *док.* 1. Міцно пристати, прилипнути до чого-небудь у багатьох місцях. *Сорочка поприкипала до тіла* (Гр., II, 1963, 480).

2. *перен., розм.* Щільно притулитися, припасти до чого-небудь (про всіх або багатьох); // Стати нерухомо, застигнути на місці, заціпеніти (про всіх або багатьох). *Спитав він про Одарку — ми так і поприкипали на місці* (Вовчок, I, 1955, 41).

3. *розм.* Те саме, що **попримера́ти.**

ПОПРИКЛАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Прикласти багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Поприкладала до чиряків печеної цибулі* (Сл. Гр.); *Гоїв його Гарасим Савчук — ото був превеликий знахар! Зараз до ран ранника поприкладав,.. ну й за тиждень він здоровий був,— от що!* (Гр., II, 1963, 486).

Поприклада́ти печа́тки — те саме, що **Поста́вити печа́тку** (в багатьох місцях, на багатьох документах і т. ін.) (*див.* **поста́вити**). *Харитін позамикав хати ще й печатки поприкладав* (Н.-Лев., III, 1956, 61): **Поприклада́ти ру́ку (ру́ки)** *до чого* — те саме, що **Прикла́сти ру́ку (ру́ки)** (про всіх або багатьох) (*див.* **рука́**).
— *Та щоб до того «прошенія» всі поприкладали руки, геть усі, ціла громада* (Коцюб., I, 1955, 114).

2. *перев. у сполуч. із сл.* назви, прізвиська *і т. ін., розм.* Вжити, вигадати стосовно кого-небудь. *Тільки зачепи її, так разом як залящить* [Настуся], *затріщить, загомонить.. і таких прикладок поприклада, що й не додумаєшся, відкіля вона усього набралася* (Кв.-Осн., II, 1956, 471).

ПОПРИКЛЕ́ЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поприклею́вати.** *У порівн. *Вона задивилася на стіну біля мисника, на якій, мов поприклеювані, висіли тарілки з червоними, зеленими та голубими малюнками квітів* (Чорн., Потік., 1956, 85).

ПОПРИКЛЕ́ЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Приклеїти, приліпити до чого-небудь усе або багато чогось. *Бонковський трохи його* [фортеп'яно] *полагодив, пообмотував нитками поламані молоточки, поприклеював, що поодставало, й зіпхнув Олесі за добрі гроші* (Н.-Лев., III, 1956, 211).

ПОПРИКЛЕ́ЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Приклеїтися, приліпитися до чого-небудь (про все або багато чогось, усіх або багатьох). *На годиннику стрілки ніби поприклеювалися до циферблата,.. не хочуть ворушитися — і край* (Собко, Справа.., 1959, 292).

ПОПРИКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Прикувати до чого-небудь усе або багато чогось.

2. Прикувати ланцюгами всіх або багатьох.

ПОПРИКО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Приколоти до чого-небудь усе або багато чогось. *Стіну прикрашав яскравий вовняний килим домашньої роботи, а по ньому віялом розсипалися пучечки райдужних безсмертників, які поприколювала Катря* (Кучер, Трудна любов, 1960, 300).

ПОПРИКОРО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Прикоротити, зробити коротшим усе або багато чого-небудь.

◇ **Поприкоро́чувати язики́** *кому* — те саме, що **Вкороти́ти язика́** (усім або багатьом) (*див.* **укоро́чувати**). *Я їм язики поприкорочую, щоб не брехали так* (Сл. Гр.).

ПОПРИКО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док.* 1. *перех.* Прикоротити все або багато чого-небудь. *Діжки поприкочуємо сюди та тут і позамочуємо* (Сл. Гр.).

2. *неперех., розм.* Прибути куди-небудь (про вози, машини і т. ін.); // Приїхати (про всіх або багатьох).

ПОПРИКРАША́ТИ, а́ю, а́єш *і рідко* **ПОПРИКРА́ШУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* Прикрасити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОПРИКРАША́ТИСЯ, а́смося, а́єтеся *і рідко* **ПОПРИКРА́ШУВАТИСЯ,** усмося, уєтеся, *док.* Прикрасити себе (про всіх або багатьох).

ПОПРИКРА́ШУВАТИ *див.* **поприкраша́ти.**

ПОПРИКРА́ШУВАТИСЯ *див.* **поприкраша́тися.**

ПОПРИКРИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поприкрива́ти.** *Всі миски, горшки, глечики стояли поперевертані, поприкривані* (Л. Янов., I, 1959, 140).

ПОПРИКРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Прикрити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох; повкривати, понакривати.

ПОПРИКРИВА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Прикритися чим-небудь (про всіх або багатьох); повкриватися, понакриватися.

ПОПРИКРІ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш *і* **ПОПРИКРІПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* Прикріпити до чого-небудь усе або багато чогось. *Пикатий чоловік в чорному халаті.. поприкріплював кінці дротів до тіла Асуарового, потім вложив на його голову ковпак з мокрою губкою, а на обличчя маску* (Ірчан, II, 1958, 104); *Мати поприкріплювала мені гудзики до піджака, гаплики до кожушка* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 55).

ПОПРИКРІ́ПЛЯТИ *див.* **поприкрі́плювати.**

ПОПРИКРУ́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поприкру́чувати.** *Позад возів на підтоках обв'язували* [служники] *мішки з оброком для коней та усякі чемодани, поприкручувані налигачами та ременями з сириці* (Н.-Лев., I, 1956, 574).

ПОПРИКРУ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Прикрутити до чого-небудь усе або багато чогось. *Обмацував* [Василь Архипович] *кукурудзиння, очерет, соняшникове бадилля, що його солом'яними перевеслами дівчата поприкручували до стовбурців, закривав щілини, щоб зайці взимку не змогли добратись до молодої кори* (Дор., Не повтори.., 1968, 151).

ПОПРИЛА́ЗИТИ, имо, ите, *док.* 1. Прилізти повзучи або рачки (про всіх або багатьох). *Пропили* [покрути] *ті п'ять карбованців, попилися п'яні, як земля — насилу рачки до казарми поприлазили* (Мирний, II, 1954, 122).

2. *зневажл.* Поприходити.—*А ви, капустяні голови!— покинувши Чіпку, повернувся становий до козачих гласних.. — Чого ви сюди поприлазили? Що ви тямите?..* (Мирний, II, 1954, 270).

ПОПРИЛИПА́ТИ, а́смо, а́сте, *док.* 1. Прилипнути, пристати до поверхні чого-небудь липкого (про все або багато чогось, усіх або багатьох; у багатьох місцях). *Піт лив дощем з його високого чола, а чорні кучері аж поприлипали до висків* (Н.-Лев., I, 1956, 379); *Земля була мокра, чорна, і рожеві пелюстки маку, вночі оббиті дощем, всюди поприлипали до неї* (Гончар, Людина.., 1960, 108); *Мухи поприлипали до липучки;* *Образно. *Посеред города стоять в Кам'янці доми — один до другого поприлипали* (Свидн., Люборацькі, 1955, 93); *У порівн. — *Чим же люди винні?.. Чіпка поворухнувся.. А далі туго, немов слова до язика поприлипали, а він їх одривав з великим болем, промовив: — Неправдою своєю!..* (Мирний, II, 1954, 169).

2. *перен., розм.* Щільно притулитися, припасти до кого-, чого-небудь (про всіх або багатьох). *Музики на подвір'ї заграли туш, у вікнах одразу стало темно від дітей, що поприлипали до шибок* (Кучер, Трудна любов, 1960, 168).

3. *перен., розм.* Почати залицятися до кого-небудь (про всіх або багатьох). — *Вибирай, дівчино, персник, А хоч стьожку чи корали, Щоб до тебе, наче мухи, Парубки поприлипали* (Щог., Поезії, 1958, 325).

ПОПРИЛІ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Прилінити до чого-небудь усе або багато чогось. *Дід Яків засвітив пучок свічок, поприліплював їх до стін кругом млина і в темних кутках* (Н.-Лев., IV, 1956, 99).

ПОПРИЛІ́ПЛЮВАТИСЯ, юється, *док.* Прилінитися (про все або багато чого-небудь).

ПОПРИЛІТА́ТИ, а́смо, а́сте, *док.* 1. Прилетіти (про птахів, комах і т. ін.). *До мене, як в зелений гай, Поприлітали пташенята* (Гл., Вибр., 1951, 192); [С о ф і я:] *А з Крутого Яру горобці поприлітали* (Голов., Драми, 1958, 350); // Повернутися з вирію (про перелітних птахів). — *Як ото лелеки поприлітають у березні, а ще лежить сніг. Стоять черідкою, повгрузали в розталь,— замерзнуть. Весна забарилася, а вони хіба знали?* (Ю. Янов., I, 1954, 28); *Дрозди уже в гаї поприлітали* (Рильський, Мости, 1948, 72); // Прибути літаком (про всіх або багатьох людей).

2. *розм.* Дуже швидко, поспішно прибігти, приїхати куди-небудь (про всіх або багатьох). *Поприлітали ми до школи, аж тремтимо всі...* (Вишня, I, 1956, 240).

ПОПРИЛЯГА́ТИ, а́смо, а́сте, *док.* 1. Прилягти де-небудь (про всіх або багатьох). *Греки втомлено попадали, поприлягали на полиновому схилі могили* (Гончар, II, 1959, 66).

2. Щільно притулитися, пристати до чого-небудь або одне до одного (про все або багато чогось). — *От я й коси заплела! — каже далі Марта.— Бачте, як гарно: наче зернятко одно до другого притулилося, так пасмечко до пасмечка поприлягали* (Мирний, IV, 1955, 337).

ПОПРИМА́ЗУВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **поприма́зувати.** *Гаїнка так любила цю хатку, чистенько-чепурненько попримазувану, з квітками й голубами, помальованими синім та червоним на білому комині* (Гр., II, 1963, 399).

ПОПРИМА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Примазати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Ще вчора маленька хатка.. почала чепуритися. Усі ями в земляній долиці позасипувано, а потім сторож попримазував їх глиною* (Гр., I, 1963, 241).

ПОПРИМА́ЗУВАТИСЯ, усмося, уєтеся, *док., розм.* Примазатися, приєднатися до кого-, чого-небудь з певною метою (про всіх або багатьох).

ПОПРИМА́ПЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Примапити всіх або багатьох.

ПОПРИМЕРЗА́ТИ, а́є, а́ємо, а́сте, *док.* Примерзнути до чого-небудь (про все або багато чогось, усіх або багатьох). *Як і тоді, заступивши тільки на варту, стояли й зараз обидва* [вартові].. *Ніби відтоді як до землі обидва попримерзали* (Головко, II, 1957, 353); — *Ну, Левку, розтулюй, нарешті, губи, чи вони вже від мовчання попримерзали до зубів?* (Стельмах, I, 1962, 58).

ПОПРИМО́ЩУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Примостити, розмістити де-небудь усе або багато чогось, усіх або багатьох.

ПОПРИМО́ЩУВАТИСЯ, усмося, уєтеся, *док.* 1. Примоститися, зайняти місце де-небудь (про всіх або багатьох). *На східцях і на платформах попримощувались двома рядками сливе суспіль старці й старчихи* (Н.-Лев., IV, 1956, 289); *У темному коридорчику штовхалося чоловік тридцять людей. Деякі з них сиділи на лавах, деякі стояли, інші попримощувалися навпочіпки попід стінами* (Тют., Вир, 1964, 194).

2. Розташуватися, розміститися де-небудь, біля чогось (перев. про будинки, селища і т. ін.). *Декотрі* [хатки] *попримощувались на крутих боках долини і були підперті од низу височенькими стовпами* (Н.-Лев., I, 1956, 49).

ПОПРИ́НДИТИСЯ, джуся, дишся, *док., розм.* 1. Наприндитися, набрати гордовитого, бундючного вигляду (про всіх або багатьох).

2. Розсердитися на кого-небудь (про всіх або багатьох). *Дівчата поприндилися на хлопців та й не пішли у танець* (Сл. Гр.).

ПОПРИНЕВО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Приневолити всіх або багатьох. *Хіба його дочки охотою заміж ішли? Поприневолював* (Сл. Гр.).

ПОПРИНО́СИТИ, ошу, о́сиш, *док., перех.* Принести все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Вчені браміни поприносили старі пергаментні документи* (Н.-Лев., IV, 1956, 32); *Поприносили до його* [нього] *всіх недужих* (Сл. Гр.); — *Як пахне у вас зіллям. Парафіяни поприносили?* (Стельмах, I, 1962, 265).

ПОПРИО́РЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех., с. г.* Приорати кілька (багато) ділянок землі.

ПОПРИПАДА́ТИ, а́с, а́смо, а́сте, *док.* 1. Припасти, щільно притулитися до кого-, чого-небудь (про всіх або багатьох). *Граната, метляючись у повітрі, полетіла вперед. Німці поприпадали до землі* (Ю. Янов., I, 1958, 337); *Поприпадали до коней козаки* (Кач., II, 1958, 496); *Гречка кинувся до віконечка перший, за ним до шибки поприпадали жінки* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 93).

2. *чим.* Покритися з поверхні пилом, землею і т. ін. (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Книжки в купку пилом поприпадали* (Вас., Талант, 1955, 44).

3. *рідко.* Випасти на долю всіх або багатьох (кожного зокрема).

ПОПРИПА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Припалити все або багато чого-небудь. *Головним злодіям повипікали* [бойки] *очі, іншим поприпалювали підошви та всипали по пару сот патиків* (Фр., III, 1950, 45).

2. Запалити (цигарку, люльку і т. ін.) (про всіх або багатьох).

ПОПРИПАСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Припасувати до чого-небудь усе або багато чогось.

ПОПРИПИ́НАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **поприпина́ти.** *Пси лежали поприпинані в кошарі* (Фр., VIII, 1952, 277).

ПОПРИПИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Припинути до чого-небудь усе або багато чогось, усіх або багатьох. *Впали ляхи, всіх забрали, Назад руки пов'язали, До коней поприпинали* (Думи.., 1941, 213); *Поставив коні, поприпинав, дав їсти та й сам до хати* (Фр., II, 1950, 42).

ПОПРИПИ́СУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Приписати, додати до написаного багато чого-небудь; // Зарахувати до певної групи людей усіх або багатьох.

2. Призначити ліки, режим, лікування всім або багатьом хворим.

ПОПРИПІКА́ТИ, а́смо, а́сте, *док., перех.* 1. Припекти, зробити опіки на тілі в багатьох місцях.

2. Змастити спеціальними ліками (рани, виразки тощо).

ПОПРИПУХА́ТИ, а́ють, *док.* Припухнути (про частини тіла).

ПОПРИРО́БЛЮВАТИ *див.* **поприробля́ти.**

ПОПРИРОБЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і рідко* **ПОПРИРО́БЛЮВАТИ,** юю, юєш, *док., перех.* 1. Приробити, прибудувати до чого-небудь багато чогось; // Виготовити, зробити що-небудь на додаток до чогось. *Справив Чіпка по тещі бучні поминки.. Люди обідали в хаті; для стар-*

ців поприроблювали лави надворі (Мирний, II, 1954, 292).

2. *розм.* Заробити додатково (про всіх або багатьох).

ПОПРИРОСТА́ТИ, áсмо, áсте, *док.* 1. Прирости до чого-небудь, зростися з чимсь (про все або багато чогось). *Образно. *Свище метал, бійці поприростали животами до землі, тіло не може відірватись від неї* (Гончар, Циклон, 1970, 119); *У порівн. *Робиш, щоб було що їсти; їси, щоб здужав робити. Отака-то весела хліборобська доля! ..А проте — живуть* [люди] *цілі довгі-предовгі віки, копаються в ситній землі, мов поприростали до неї...* (Мирний, II, 1954, 110).

2. *перен.* Стати нерозривно з'єднаним з ким-, чимнебудь, звикнути, прив'язатися до когось, чогось (про всіх або багатьох).

ПОПРИРО́ЩУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Прирастити все або багато чого-небудь.

ПОПРИСИЛА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* Прислати все або багато чого-небудь. *Як була з турками війна, у нашого царя недостало грошей. Він почав позичатися по купцях.. Коли скінчилась війна, цар поплатив усім купцям гроші і поприсилав їм медалі* (Україна.., I, 1960, 83); // Направити куди-небудь з певною метою (всіх або багатьох). *Петро Оском'юк обібрався за крамаря. Стояв за лядою й продавав. Купцями були самі діти, що їх поприсилали родичі за справунками* (Март., Тв., 1954, 330).

ПОПРИСИПА́ТИ [1], áю, áєш, *док., перех.* Присипати, притрусити чим-небудь сипучим усе або багато чогось, усіх або багатьох.

ПОПРИСИПА́ТИ [2] *див.* **поприсипля́ти.**

ПОПРИСИПА́ТИСЯ, áємося, áєтеся, *док.* Присипатися, притруситися чим-небудь сипучим (про все або багато чогось, усіх або багатьох).

ПОПРИСИПЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і рідко* **ПОПРИСИПА́ТИ,** áю, áєш, *док., перех.* Приспати всіх або багатьох. *Сю книжку святу він і почитує мені вечорами, як сяду прясти, повкладаєши діток та поприсипавши котками* (Барв., Опов.., 1902, 442).

ПОПРИСИХА́ТИ, áє, áємо, áсте, *док.* 1. Присохнути до поверхні чого-небудь (про все або багато чогось; у багатьох місцях). — *Чому ж ти не скинув* [сорочку]? ..*Воно ж попристає, поприсихає, поздираєш, ятритиметься... гірше буде!* (Мирний, II, 1954, 214).

Язики́ [**в ро́ті**] **поприсиха́ли** — те саме, що **Язи́к** [**у ро́ті**] **присо́х** (у всіх або багатьох) (*див.* **язи́к**). — *Нам сиділося, як собаці на човні, а язики наші в роті поприсихали* (Ю. Янов., I, 1954, 84).

2. Засохнути, стати висохлим (про все або багато чого-небудь); // Загоїтися (про пухирі, виразки і т. ін.).

ПОПРИСІДА́ТИ, áємо, áсте, *док.* 1. Присісти (про всіх або багатьох). *Штурмовики.. миттю поприсідали, завмерли групами хто де* (Гончар, II, 1959, 418); *Скиба з Левченком поприсідали навпочіпки, курять* (Головко, I, 1957, 338).

2. *розм.* Ненадовго посідати де-небудь (про всіх або багатьох). *Чоловіки поприсідали в ярку дожидати: коли Марина буде назад повертати й чим-то їх порадує* (Мирний, IV, 1955, 253); *Трошечки запишавшись, жінки підійшли ближче і обережненько поприсідали на кравчики стільців* (Речм., Весн. грози, 1961, 315).

ПОПРИСКА́КУВАТИ, уємо, усте, *док.* 1. Швидко, стрибками наблизитися, прискочити до кого-, чогонебудь (про всіх або багатьох).

2. Скачучи верхи на конях, прибути, прискакати куди-небудь із різних напрямків (про всіх або багатьох).

ПОПРИ́СКАТИ, аю, аєш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Прискаючи, зросити, обдати бризками рідини кого-, що-небудь; попирскати.

2. *тільки 3 ос., неперех.* Накрапати якийсь час (про дощ); покра́пати.

ПОПРИ́СКАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Обприскати себе чим-небудь, попискати на себе.

ПОПРИ́СКУВАТИ, ую, уєш, *док.* 1. Пирскати зо сміху час від часу.

2. Попирхувати (про коней). *Ой на броду, броду пив сивий кінь воду. Кінь на воду та поприскує, удилами та побрязкує* (Сл. Гр.).

ПОПРИСМА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Присмалити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. — *Світину ось чисто біля горна поприсмалював* (Головко, II, 1957, 214).

ПОПРИСМА́ЛЮВАТИСЯ, юється, *док.* Присмалитися, стати присмаленим (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях).

ПОПРИСМО́КТУВАТИСЯ, уємося, устеся, *док.* 1. Присмоктатися до кого-, чого-небудь (про тварин). *П'явки купами поприсмоктувалися до тіла* (Ю. Янов., II, 1958, 205).

2. *розм.* Пити жадібно, не відриваючись, припавши губами до пляшки, глека і т. ін. (про людей). *Медовар виповнив ковші, став подавати, починаючи з купця, всі мерщій поприсмоктувалися до питва* (Загреб., Диво, 1968, 115).

ПОПРИСО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Присолити (страви).

ПОПРИСТАВА́ТИ, ає, асмо́, асте́, *док.* 1. Пристати, прилипнути до поверхні чого-небудь (про все або багато чогось; у багатьох місцях). *Мелашка підкидала сміття деркачем на Мотрину призьбу, на стіни, на вікна, аж шибки в вікнах дзвеніли, а що було мокре, то поприставало до стіни* (Н.-Лев., II, 1956, 358); — *Тому ж ти не скинув* [сорочку]?.. *Воно ж попристає, поприсихає, поздираєш, ятритиметься... гірше буде!* (Мирний, II, 1954, 214).

2. *перен.* Приєднатися, прилучитися до кого-, чогонебудь, стати на чийсь бік (про всіх або багатьох). *Ляхи вирізали жінок і дітей тих козаків, що поприставали до Гонти* (Стор., I, 1957, 160).

3. *перен., розм.* Почати невідступно ходити за кимнебудь, чіплятися з розмовами до когось (про багатьох).

4. *перев. на що, розм.* Дати свою згоду на що-небудь, погодитися з чимсь (про всіх або багатьох).

5. Тимчасово поселитися, залишитися жити деінебудь (про всіх або багатьох). *Поприставати у прийми.*

6. Причалити (про човни, плоти, пароплави тощо).

7. *розм.* Дуже сильно втомитися, знесиліти від утоми (про людей, тварин). *Вже ж під ними баскі коні та й поприставали* (Мирний, V, 1955, 276).

ПОПРИСТА́ВЛЮВАНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **приста́влений** (про багато чого-небудь). *В печі шкварчали горшки, поприставлювані до жару* (Н.-Лев., I, 1956, 84).

ПОПРИСТАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. Приставити до чого-небудь усе або багато чогось. *Поробила* [Катря], *що треба, поприставляла до вогню горщики* (Гр., II, 1963, 433); // *до кого.* Наказати багатьом прислужувати комусь. — *До моїх жінок, що їх є в мене аж тридев'ять, поприставляв* [француз] *і дівок, і прачок, і кухарок* (Кв.-Осн., II, 1956, 246).

2. Доставити куди-небудь усе або багато чогось, усіх або багатьох.

ПОПРИСТОСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Пристосувати до чого-небудь усе або багато чогось.

ПОПРИСТОСО́ВУВА́ТИСЯ, усмося, устеся, *док.* Пристосуватися до чого-небудь (про всіх або багатьох).

ПОПРИСТРÓЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. *розм.* Розмістити, прилаштувати десь усе або багато чого-небудь; // Влаштувати де-небудь усіх або багатьох. *Заруба і біля цих студентів таки добре упрів, поки повлаштовував їх та попристроював до роботи на полі* (Кучер, Прощай.., 1957, 474).

2. *військ., рідко.* Пришикувати всіх або багатьох.

ПОПРИСТРÓЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* 1. *розм.* Пристроїтися, влаштуватися де-небудь (про всіх або багатьох).

2. *військ., рідко.* Пришикуватися (про всіх або багатьох).

ПОПРИСУВÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Присунути все або багато чого-небудь до когось або чогось.

2. *розм.* З'явитися, надійти (про багатьох).

ПОПРИСУВÁТИСЯ, áємося, áєтеся, *док.* Присунутися до кого-, чого-небудь (про всіх або багатьох). *Пригнавши на луки, зразу ж розвели* [Яшко і Мирон] *огнище під трухлявою вербою і близенько поприсувалися до вогню* (Головко, I, 1957, 135); *Да гуртка, де сидів кобзар, поприсувалися й інші* (Бурл., О. Вересай, 1959, 57).

ПОПРИСÚДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Присудити що-небудь усім або багатьом.

ПОПРИТИХÁТИ, áємо, áєте, *док.* Притихнути (про всіх або багатьох). [Ганна Семенівна *(увіходячи в клас, здивовано):*] *Що тут таке? Чого це ви порозбігались, як миші? То такий галас були зчинили. що й надворі було чуть, а то враз попритихали?* (Григ., Вибр., 1959, 464); *А Соловей аж горло надриває І на всі заставки співає: Щебече і свистить, І тьохкає, і торохтить, На що вже горобці — і ті попритихали І прислухатись стали* (Гл., Вибр., 1957, 139); *Люди в дворі попритихали, немов перед грозою* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 140).

ПОПРИТÓМНІТИ, ію, ієте, *док.* Опритомніти, повернутися до свідомості (про всіх або багатьох).

ПОПРИТÓПТУВАТИ, уємо, уєте, *док., перех.* Притоптати все або багато чого-небудь.

ПОПРИТÚЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **попритúлювати.** *Такі будинки вона бачила і в панів у своєму селі, тільки що тут* [у місті] *їх було дуже багато.. Та все один до одного попритулювані — ні городів, ні садків* (Гр., II, 1963, 261).

ПОПРИТÚЛЮВАТИ *див.* **попритуля́ти.**

ПОПРИТÚЛЮВАТИСЯ *див.* **попритуля́тися.**

ПОПРИТУЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і рідко* **ПОПРИТÚЛЮВАТИ,** юю, юєш, *док., перех.* Притулити все або багато чого-небудь до чогось. *У браму організованим порядком з вінками увійшла група селян різного віку. Дівчата.. попритуляли вінки до огорожі* (Вільде, Сестри.., 1958, 173); *З усіх чотирьох вікон виглядало на дяку кількана́дцять голов* [голів], *і великих, і маленьких, котрі попритулювали лоби й носи до шибок* (Н.-Лев., I, 1956, 171).

ПОПРИТУЛЯ́ТИСЯ, я́ємося, я́єтеся *і рідко* **ПОПРИТÚЛЮВАТИСЯ,** юємося, юєтеся, *док.* 1. Притулитися до кого-, чого-небудь або один до одного (про всіх або багатьох). *Ми всі троє попритулялись одно до одного головами* (Досв., Вибр., 1959, 75); *Дівчата спали по двоє під однією ковдрою. Попритуляються одна до одної, цокотять зубами, ніяк не вгріються* (Донч., II, 1956, 107); // *перен.* Бути розташованими дуже близько, впритул до чого-небудь (перев. про будинки, селища і т. ін.). *Селища.. попритулялися де до струмочків.., де до глиняного урвища східних узгір'їв* (Смолич, I, 1958, 52); *Водяні млини, попритулювавшись до високого каміння, поховавшись під зеленими вербами, крутять день і ніч чорними колесами* (Н.-Лев., I, 1956, 51).

2. *без додатка.* Примоститися, зайняти місце де-небудь (перев. на невеликій площі або в невигідному, незручному місці) (про всіх або багатьох). *У вагоні повно людей.. Люди попритулялися скрізь: на лавах, на клунках чи скриньках, стоячи* (Кол., На фронті.., 1959, 180); // Знайти собі притулок де-небудь (про всіх або багатьох). *Брат і сестра по далеких селах попритулювались;* // *перен.* Розташуватися, розміститися де-небудь (на схилі гори, над кручею і т. ін.— перев. про будинки, селища тощо). *На зелених горбах попритулювалися біленькі хатки, наче пташині гнізда* (Кол., На фронті.., 1959, 88).

ПОПРИХÓДИТИ, ить, имо, ите, *док.* Прийти, прибути куди-небудь (про всіх або багатьох). [Тетяна:] *До мене швидко поприходять дівчата на вечерниці* [вечорниці] *прясти* (Котл., II, 1953, 49); — *А баби чого поприходили? — зашепотіла вона до Дарки* (Л. Укр., III, 1952, 675); *Зал був переповнений.. Багато поприходило з сусідніх сіл, чимало було й різних городян* (Довж., I, 1958, 374); // Повернутися звідкись (про всіх або багатьох). *Ми поприходили зі школи, а Опанаса ще не було* (Фр., IV, 1950, 275); *Кінчиться ж це коли-небудь, відіб'ються від ворогів, поприходять з фронту додому* (Гончар, II, 1959, 163); // Надійти за призначенням (про надіслані кудись речі, товари і т. ін.).

ПОПРИЧАЇТИСЯ, їмося, їтеся, *док., рідко.* Те саме, що **попричáюватися.** *На дзвіниці тривожно забемкав дзвін, по дворах загомоніли, заметушились люди, затупотіли коні, попід тинами попричаїлись якісь налякані постаті* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 348).

ПОПРИЧÁЛЮВАТИ, юють, *док.* Причалити (про човни, пароплави і т. ін.).

ПОПРИЧáЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Причаїтися (про багатьох людей або тварин). — *Є тут хто? Діти попричаювалися* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 177); //Укритися де-небудь, намагаючись бути непомітним (про багатьох людей). *Такі ж пам'ятки позалишалися в багатьох із тих, хто вже встиг влаштуватись на роботу в різні радянські установи.. або ж попричаювався по батьківських хуторах* (Гончар, II, 1959, 231).

ПОПРИЧИНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Причинити (двері, вікна і т. ін.). *Метнулась я та двері всі попричиняла, щоб пани не почули* (Вовчок, I, 1955, 123).

ПОПРИЧИНЯ́ТИСЯ, я́ються, *док.* Причинитися (про двері, вікна і т. ін.).

ПОПРИЧІ́ПЛЮВАТИ *див.* **попричіпля́ти.**

ПОПРИЧІ́ПЛЮВАТИСЯ *див.* **попричіпля́тися.**

ПОПРИЧІПЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і* **ПОПРИЧІ́ПЛЮВАТИ,** юю, юєш, *док., перех.* Причепити до чого-небудь усе або багато чогось. *Мати застановила дівчат-дочок свічечку засвітити та перед образами приліпити; голуби, що наробили за піст з шпалерів, попричіпляти до стелі...* (Кв.-Осн., II, 1956, 237).

ПОПРИЧІПЛЯ́ТИСЯ, я́ємося, я́єтеся *і* **ПОПРИЧІ́ПЛЮВАТИСЯ,** юємося, юєтеся, *док.* Причепитися (про все або багато чогось). *Вона піднялася з свого місця, обтріпала сукню, повідчіпляла поодинокі листки, що попричіплялися були до неї* (Коб., I, 1956, 338); // *перен., розм., рідко.* Щільно притулитися (про всіх або багатьох). *Темні силуетики хлопців попричіплювались до дощок, де тільки була яка щілинка* (Вас., I, 1959, 210).

ПОПРИЧІ́СУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Причесати всіх або багатьох.

ПОПРИЧІ́СУВАТИСЯ, усмося, устеся, *док.* Причесатися (про всіх або багатьох).

ПОПРИШИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **попришивáти.** *В декого з рядових погони попришивані до шинелей дротом, щоб не зривали в паніці, коли черевні натиснуть...* (Гончар, II, 1959, 440); *Образно.

Одна Христя вільна, другі наче голкою попришивані до роботи, наче каторжні роблять (Григ., Вибр., 1959, 205).

ПОПРИШИВА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* Пришити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *До завіс, до рожевого шовкового укривала я попришивала б тонесеньке кружево, як павутиння* (Н.-Лев., I, 1956, 201); *Підрізав поли він чимало,— Якраз, щоб на рукава стало,— Покраяв та й попришивав — І знов рукава як рукава* (Гл., Вибр., 1957, 63); *Сорочку йому випрасує* [Зоя], *ґудзики пообривані попришиває і мовчки покладе коло ліжка* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 216).

ПОПРИШПИ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Пришпилити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Балабушиха причепурила свою дочку, попришпилювала бантики, почіпляла в вуха сережки* (Н.-Лев., III, 1956, 230).

ПО́ПРИЩЕ, а, *с.* 1. *книжн., рідко.* Сфера, галузь людської діяльності; нива, поле. *Доведемо, що на поприщі мирної праці ми зуміємо виявляти ще більші чудеса героїзму і перемоги, ніж на поприщі війни проти експлуататорів!* (Ленін, 40, 1974, 120); *Свою перевагу над капіталізмом могутня соціалістична співдружність демонструє передусім на господарському поприщі* (Ком. Укр., 12, 1963, 7); *На поприщі науки.*

2. Давня міра довжини; гони (*див.* **го́ни**[2] 1). — *Дідусю! А до Володимира ще далеко? — І далеко, і недалеко,— тягне дідусь, і в його очах спалахують лукаві іскринки. — Поприщ буде двадцять і п'ять* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 134); *Вздовж ріки Хебар Самуїл пройшов майже до самого Одрина, потім спинився за два поприща від города* (Загреб., Диво, 1968, 269).

ПОПРИЩЕ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш *і рідко* **ПОПРИЩЕПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. *мед., вет.* Зробити щеплення всім або багатьом.

2. *сад.* Зробити щеплення на рослинах. — *Був би в мене час, я б на всіх кущах шипшини в лісі троянди поприщеплював! Яка краса!* (Вишня, II, 1956, 289).

3. *перен.* Виховати в когось які-небудь звички, погляди і т. ін.

ПОПРИЩЕ́ПЛЮВАТИСЯ, юється, *док.* 1, *мед., вет.* Прищепитися, викликати в організмі відповідну реакцію (про щеплення).

2. *сад.* Прижитися, почати добре рости (про рослини).

3. *перен.* Виховатися, сформуватися під впливом кого-небудь (про звички, погляди і т. ін.).

ПОПРИЩЕПЛЯ́ТИ *див.* **поприще́плювати.**

ПОПРИ́ЩИТИ, ить, *док., перех., безос., розм.* Обкидати прищами. *Чого це тебе так поприщило?* (Сл. Гр.); — *Бреши, Іване, та тільки до ладу, бо язик поприщить* (Рудь., Остаппя шабля, 1959, 171).

Щоб тобі́ (йому́) попри́щило, *лайл.*— побажання тому, хто пророкує щось недобре. [Панас:] *А, щоб тобі, бісів Лахтійоне, добра не було!* [Степанида:] *Щоб йому поприщило!* (Кроп., I, 1958, 136).

ПОПРИ́ЩИТИСЯ, щуся, щишся, *док., розм.* 1. Покритися прищами.

2. Якийсь час поводити себе пихато, гордовито.

ПОПРИЩУ́ЛЮВАТИ, юємо, юєте, *док., перех.* Прищулити (око, очі) (про всіх або багатьох). *Дітва, поприщулювавши очі та висолопивши язики, обсяде* [чужинця]. *Розглядають, мовчать* (Хотк., II, 1966, 396).

ПОПРИЩУ́ЛЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Прищулити очі (про всіх або багатьох).

ПО-ПРИ́ЯТЕЛЬСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-при́ятельському.** *Він так обурився, що полаявся та мало не побився з сусідом, який по-приятельськи остеріг його перед родинним лихом* (Коцюб., I, 1955, 269); *Лошаков падав коло Колісника, руку йому подавав не згорда, як пан, а по-приятельськи* (Мирний, III, 1954, 292); *Редакторка по-приятельськи покивала Олі головою* (Вільде, Сестри.., 1958, 532); *Лажечников говорив з солдатом по-приятельськи, видно, знаючи його давно і добре до нього ставлячись* (Перв., Дикий мед, 1963, 276).

ПО-ПРИ́ЯТЕЛЬСЬКОМУ, *присл.* Як приятель, приятелі. *Василь Іванович суворо глянув на Антона. — Стережись, Антоне, тих книжок, як огню — по-приятельському раджу тобі* (Вас., I, 1959, 65); // Приязно, привітно. *Вони по-приятельському віталися із знайомими персами та бухарцями* (Тулуб, В степу.., 1964, 52).

ПОПРІКА́ННЯ, я, *с., перев. мн., розм., рідко.* Докори, дорікання. *Хмельницький уловив виразні попрікання дружини за таке безсердечия* [безсердечність] *її мужа, коли він перебуває у себе вдома поза службовими артикулами староства* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 19).

ПОПРІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОПРІКНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док., перех., розм., рідко.* Те саме, що **докори́ти.** *Він робив, коли можна було робити... Ніхто не має права... так, так, ніхто не має права його попрікнути...* (Коцюб., II, 1955, 221); *Завжди їй отак, не той, то інший попрікне. Тобі, мовляв, нічого — відмінниця, медаль одержиш, а з таким ключем можна які завгодно двері відкрити* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 5); // *чим.* Ставити що-небудь у докір комусь. [Семен:] *Слухай же! Поки там що вдіємо, зоставайся ти у мене!.. [Микита (мов опечений):] У тебе? Щоб ти щодня попрікав мене шматком хліба!* (Кроп., I, 1958, 115); // Нагадувати комусь про його давні провини.— *Хто б смів Лиса попрікнути, Лапою його діткнути.., Тому цар язик із рота Вирізати повелить* (Фр., XII, 1953, 48).

ПОПРІКНУ́ТИ *див.* **попрі́кати.**

ПОПРІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **попрі́ти** 1, 2.

ПОПРІ́ЛІСТЬ, лості, *ж., спец.* Попріле місце на шкірі. *Незначні пошкодження її* [шкіри]: *садна, легкий опік або попрілість можуть стати вхідними воротами інфекції і бути згубними для новонародженого* (Хвор. дит. віку, 1955, 38).

ПОПРІ́ТИ, іє, *док.* 1. Зіпсуватися від надмірної вологості й тепла. *Попріли усі стоги* (Сл. Гр.); *Думали було гречку змолотить, коли кинулись до неї, аж вона чисто попріла* (Україна.., I, 1960, 315); — *Пшениця — перший сорт, та жаль... підтекла, попріла вся* (Гончар, II, 1959, 160); // Набути стану запалення від перегрівання й поту (про шкіру).

2. Упріти, вкритися потом (про всіх або багатьох).

3. *над чим, перен., розм.* Докласти чимало зусиль, викопуючи яку-небудь роботу.

4. *кул.* Зваритися, упріти (про страви).

ПОПРОБИВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **попробива́ти.** *Проходячи повз нечасто попробивані високенні вікна, дівчинка проти світла мружила блакитні, аж прозорі очі* (Ільч., Серце жде, 1939, 71).

ПОПРОБИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Пробити все або багато чогось, у багатьох місцях; // Поробити багато отворів у чому-небудь, десь. [Єгиптянин:] *Я б, може, просто гору обтесав і в ній попробивав без ліку ходів, і саркофагів тисячі поставив* (Л. Укр., II, 1951, 246).

ПОПРОБИВА́ТИСЯ, а́ється, *док.* 1. Пробитися, проступити на поверхні (про багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Крайня хата-білянка з червоним підведенням була такою свіжою, що крізь біленя попробивалися янтарні незасохлі грудочки живиці* (Стельмах, Правда.., 1961, 450).

2. Показатися, з'явитися (про траву, листя і т. ін.).

ПОПРО́БУВАТИ, ую, уєш, *док.* 1. *перех.* Визначити на дотик температуру, твердість, пружність і т. ін. якоїсь речовини. *Володя попробував рукою воду й відчув, що вона холодна* (Трубл., Хатина.., 1934, 31); // Перевірити на дотик якість чого-небудь. *Взяв* [Апт] *у руки зроблений з.. кості лук, попробував тетиву* (Скл., Святослав, 1959, 10); *Попробував* [вождь індійців] *пучкою гостроту леза* [ножа] (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 165); // Випробувати в дії, застосувати з метою випробування що-небудь. *Уже він і коси помантачив, уже й попробував, чи добре косять* (Тют., Вир, 1964, 224); [Психіатр:] *Якщо безсоння й біль голови не уступить перед бромом, тоді попробуємо морфій...* (Л. Укр., II, 1951, 66); // Помацавши, пересвідчитися в наявності чого-небудь. — *Ні, далі, мабуть, я з тобою не піду, Вутанько... — Вона мимохіть попробувала рукою кобуру з револьвером. — Бо, чого доброго, ще в пастку заведеш* (Гончар, II, 1959, 257).

2. *перех. і без додатка, розм.* Те саме, що **покушува́ти.** — *Ану, товаришу, попробуй і ти та й скажи: чи пили ми таке у Туреччині* (Кн.-Осн., II, 1956, 73); — *Попробуйте пиріжки — не знаю, які вони в мене вдалися* (Збан., Переджнив'я, 1955, 4); // З'їсти дуже мало чого-небудь. *Засумував Кузьма Сукачов. Сховав ковбасу і булку до кишені — навіть не попробував* (Шиян, Гроза.., 1956, 124); // *перен.* Зазнати лиха, тяжкого життя, важкої праці і т. ін.; скуштувати. [Другий молодий ткач:] *Нехай і вони* [фабриканти] *попробують, як голод пече* (Л. Укр., IV, 1954, 254); *Доводилось і через болота брести, і в лісах ховатися, і днювати біля кіп та стогів — всього попробували* (Шиян, Партиз. край, 1946, 28).

Попро́бувати ща́стя — те саме, що **Спро́бувати ща́стя** (*див.* **ща́стя**).

3. *неперех., перев. з інфін.* Зробити спробу виконати якусь дію, роботу; спробувати. *Він попробував вивести сю співанку своїм здоровим вівчарським голосом, але ні, якось не йшло* (Фр., IV, 1950, 27); *Хтось подав думку попробувати пробратись по дну рову* (Гончар, II, 1959, 437); *На ній* [продухвині] *стоїть бовдур дерев'яний. Попробував його хитнути — де там!* (Хотк., I, 1966, 117); // *тільки наказ. сп.* **попро́буй,** *розм.* Спромогтися виконати, здійснити що-небудь. *Гей я сміху раз набрався, Як узяв та поєднався Черевички пані шити: Ось попробуй їй вгодити!* (Щог., Поезії, 1958, 177); *Для хлібороба це страх яке каліцтво, попробуй з однією ногою орати і сіяти, косити і молотити* (Цюпа, Три явори, 1958, 26).

4. *неперех., перев. з інфін.* Зважитися, насмілитися. *Чужі всі були, чужі доокола. Вороги. Знала, що якби попробувала розказати кому-будь,.. то й він би зрадив* (Хотк., II, 1966, 128); *Най лиш попробують —я покажу їм! Візьму-таки костура!* (Павл., Бистрина, 1959, 76); // *тільки наказ. сп.* **попро́буй, попро́буйте,** *розм.* Уживається як погроза або як застереження не робити чого-небудь. — *Не смійтеся,— кажу,— як розсердите мене, то я вам і вікна повибиваю. — Попробуй,— кажуть,— то ми тебе зв'яжемо і під нари кинемо!* (Стор., I, 1957, 111); — *Ось ну-ну! — грізно глянувши та зложивши кулаки, каже* [голові] *Чіпка. — Ось попробуй... Ось тобі хрест — голова на в'язах не всидить! За що ти мене в'яжеш, га?* (Мирний, I, 1949, 291).

ПОПРОБУ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Збудити від сну всіх або багатьох.

2. *перен.* Залучити до активної діяльності всіх або багатьох.

3. *перен.* Ви́кликати, збудити які-небудь думки, почуття і т. ін.

ПОПРОБУ́ДЖУВАТИСЯ, усмося, устеся, *док.* 1. Пробудитися від сну (про всіх або багатьох).

2. *перен.* Стати активним, діяльним, енергійним (про всіх або багатьох).

3. *перен.* Ви́никнути, розвинутися (про думки, почуття і т. ін.).

ПОПРОБУ́РКУВАТИ, ую, усш, *док., перех., розм.* 1. Пробуркати від сну всіх або багатьох. *Насилу дітей попробуркував* (Сл. Гр.).

2. *перен.* Залучити до активної діяльності всіх або багатьох.

3. *перен.* Ви́кликати, збудити які-небудь думки, почуття і т. ін.

ПОПРОБУ́РКУВАТИСЯ, усмося, устеся, *док., розм.* 1. Пробуркатися від сну (про всіх або багатьох). *От і попрокидались птичі самочки, лупнули очицями, заумокали носиками... тут зараз їх самчики, що біля них дрімали, попробуркувались* (Кв.-Осн., II, 1956, 40).

2. *перен.* Стати активним, діяльним, енергійним (про всіх або багатьох).

3. *перен.* Виникнути, розвинутися (про думки, почуття і т. ін.).

ПОПРОВА́ДИТИ, джу, дин, *док., перех., розм.* Повести, провести або потягти силою, відпровадити, відправити кого-, що-небудь кудись. *Взявши Гриця попід руку, як дівчину до танцю, Пікодим попровадив його до кімнати, де сиділо товариство* (Фр., III, 1950, 316); — *Ходім, синочку, ходім до пана! — одно провадила Іваниха, заливаючись слізьми. Син взяв її за руку і попровадив з двора на вулицю* (Л. Укр., III, 1952, 558); *Доїхали до губернського міста. В пересилку ввесь етап попровадили* (Тесл., З книги життя, 1949, 210); *Декого .. відразу ж зняли* [гітлерівці] *з машин, кудись грубо попровадили, як злочинців* (Ле, Клен. лист, 1960, 135).

ПОПРОВА́ДИТИСЯ, имося, итеся, *док., розм.* Піти, відправитися, податися куди-небудь. *І куди ото вони попровадилися прямо в грязюку,— наче обійти не можна* (Сл. Гр.); *Усе товариство.. попровадилось гулять* (Л. Укр., V, 1956, 246).

ПОПРОВА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Провалити, завалити всередину все або багато чогось.

◇ **Го́лови попрова́лювати** *кому*—те саме, що **Прова́лити го́лову** (багатьом або одному) (*див.* **прова́лювати**). *Траплялося не раз, що обом — молодому і молодій, голови попровалюють* (Крон., III, 1959, 190); — *Таки хочете голови один одному попровалювати?* (Головко, II, 1957, 243).

2. *перен., розм., рідко.* Не справляючись із дорученою роботою або недбало ставлячись до чого-небудь, доводити до занепаду, невдачі все або багато чогось. *Попровалювали всі справи;* // Не прийняти під час голосування. *Попровалювали пропозиції;* // *кого.* Поставити незадовільну оцінку на іспитах усім або багатьом.

ПОПРОВА́ЛЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* 1. Провалитися, впасти, зруйнувавши опору під собою (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь); // Завалитися, зруйнуватися (про все або багато чогось). *Цвинтар якось відразу відчув, що нема на ньому більше хазяїна — хрести поперекошувались, могили попровалювались* (Дмитр., Наречена, 1959, 94); // Проломитися (про все або багато чого-небудь). *Містечок.. зруйнований, дошки на нім попровалювались...* (Вишня, I, 1956, 383).

2. *перен., розм., рідко.* Зазнати провалу, невдачі (про всіх або багатьох, усе або багато чогось).

ПО-ПРОВІНЦІА́ЛЬНОМУ, *присл., заст.* Так, як

ведеться у провінції (у 4 знач.), відповідно до провінціальних звичаїв. *По-провінціальному це був би «недобрий тон», коли б гості застукали їх у вітальні за «непанською» працею, наче простих наймичок* (Крим., Вибр., 1965, 345); *Сукенки були з дешевої шерсті малинового кольору, до того ж пошиті вже надто по-провінціальному* (Вільде, Сестри.., 1958, 459).

ПОПРОВІ́РЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **попровірчувати**. *Панько позастромлював у попровірчувані дірки патрони* (Гр., I, 1963, 369).

ПОПРОВІ́РЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Провертіти дірки, отвори в чомусь. *Попровірчував дірочки в дошці* (Сл. Гр.).

ПОПРОВО́РНІШАТИ, аю, аєш, *док.* Стати проворнішим (*див.* **прово́рний**). *Вона привіталась з усіма жвавенько, веселенько, наче попроворнішала* (Н.-Лев., IV, 1956, 351).

ПОПРОГАНЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і рідко* **ПОПРОГО́НИТИ**, ню, ниш, *док., перех.* 1. Прогнати, вигнати звідкись усіх або багатьох. — *Колись як розсерджусь, то, без сорома казка, попроганяю з покоїв своїх тіточок та дядинок,— сказала Пастуся* (Н.-Лев., IV, 1956, 238); — *Ловили хлопці вудочкою рибу біля Їза, а він їхав понад річкою і попроганяв малих рибалок* (Гжицький, У світ.., 1960, 95); *Звелів* [пан] *попрогонити матірок з двору* (Мирний, II, 1954, 158); // Звільнити, вигнати з роботи. *Він попрогонив усіх до одного, хто досі служив в економії, і почав порядкувати сам* (Гр., II, 1963, 159).

2. *перев. у сполуч. із сл.* думки, спогади *і т. ін., перен.* Примусити себе перестати думати про щось, згадувати що-небудь.

ПОПРОГИНА́ТИСЯ, а́ються, *док.* Прогнутися (про все або багато чогось). *Хата Забелліних стоїть уже, мабуть, років сто. Глуха стіна підперта трьома колодами, вікна попрогиналися всередину, покрівля випнулась, як верблюжий горб* (Автом., Так народж. зорі, 1960, 14).

ПОПРОГЛЕ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.; діал.* Прогледіти (очі, вікна), довго й марно виглядаючи кого-що-небудь. *Усі вікна попрогледжувала, його визираючи* (Барн., Опов.., 1902, 121).

ПОПРОГНИВА́ТИ, а́є, а́ють, *док.* Прогнити (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Будинки були старі й занедбані, покрівлі попрогнивали та світились прогалинами* (Фр., III, 1950, 439); *Стіни попрогнивали, вивалювалися, поротня сипалася з голих колод* (Мирний, I, 1949, 234); *Стріха попрогнивала й мохом поросла*.

ПОПРОГО́НИТИ *див.* **попроганя́ти.**

ПОПРОГРАВА́ТИ, граю, граєш, *док.* 1. *перех.* Граючи у яку-небудь азартну гру, програти все або багато чогось. *Цариця Катерина Добре в карти грала, Вона наше усе добро Та й попрограла* (Укр., думи.., 1955, 192); [Пяньк а:] *Найбільш любили* [пан] *у карти грати... А що вони тих грошей попрограли!..* (Кроп., III, 1959, 102).

2. *перех. і неперех., перен.* Втратити що-небудь, зазнати невдачі в чомусь (про всіх або багатьох).

3. *перех.* Виконати на музичному інструменті кілька музичних творів.

ПОПРОГРАВА́ТИСЯ, граємо́ся, грасте́ся, *док.* Програти всі гроші (про всіх або багатьох).

ПОПРОГРИЗА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Прогризти все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Прийшлося гірко бідному йому* [Лєвові]... *Згадав про Мишу, що вона казала, Та й дума, плачучи: «Якби вона була, Загинути в мені, дурному, не дала: Тепета б всі попрогризала...»* (Гл., Вибр., 1951, 27); // Гризучи, поробити дірки у чомусь. *Чимало дір попрогризали в нім* [у шатрі] *миші* (Фр., II, 1950, 366).

ПОПРО́ДАВА́ТИ, даю́, даєш *і* **ПОПРО́ДАТИ**, аю, аєш, *док., перех.* Продати все або багато чого-небудь. *П'ять молодих гусаків і десять гусок господиня попродала в місті* (Фр., II, 1950, 60); *Мотря попродала Гнатові коні й вівці і віднесла гроші адвокатові* (Коцюб., I, 1955, 76); *Попродав старий щонайліпшу маржину* (Хотк., II, 1966, 90).

ПОПРО́ДАТИ *див.* **попродава́ти.**

ПОПРО́ДАТИСЯ, а́смося, астеся, *док.* Продатися (про всіх або багатьох). *Хотілося їсти й пити й хороше походити.. От вони* [шляхтичі] *й поробились зятями заможних панів. Прямо сказати: попродались, сподіваючись за те нагороди* (Мирний, I, 1949, 207); *Вони* [бандерівці] *попродалися ще що називається «на корню», у запортках, і вже потім продавали, та й ще подекуди продають, український народ різним закордонцям* (Вишня, I, 1956, 446).

ПОПРОДИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Продерти все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

◇ **Попродира́ти о́чі**, *фам.* — те саме, що **Проде́рти о́чі** (про всіх або багатьох) (*див.* **о́ко** [1]).

ПОПРОДИРА́ТИСЯ, а́смося, а́єтеся, *док., розм.* 1. Продертися (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). — *Так напрацювались, записуючи, що од праці аж штани на колінах попродирались!* (Н.-Лев., III, 1956, 322).

2. *перен.* З великим зусиллям пройти, пробратися крізь що-небудь (про всіх або багатьох).

ПОПРОДО́ВБУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Продовбати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях; // Довбаючи, зробити дірки, отвори в чомусь. *В колесах було попродовбує* [чумак] *дірки* (Сл. Гр.).

ПОПРОДУВА́ТИ, а́смо, а́сте, *док.* 1. *перех.* Дмухаючи, прочистити, продути все або багато чого-небудь. *Попродували люльки.*

2. *безос., перех., кого.* Прохопити вітром, протягом усіх або багатьох, застудитися від протягу (про багатьох).

3. *неперех., фам., рідко.* Програти все або багато чого-небудь (також про багатьох).

ПОПРОДУВА́ТИСЯ, а́смося, а́єтеся, *док., фам., рідко.* Програти всі гроші, програтися (про всіх або багатьох).

ПОПРО́З, *прийм., розм.* Те саме, що **проз**. *Попроз мій городок стежечкою до іншої йдеш* (Чуб., V, 1874, 180).

ПОПРОЇДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Прогризти дірки в чому-небудь. *Де фарба від часу облупилась, де пацюки дірки попроїдали, що довелось поналатувати* (Головко, I, 1957, 310); // Проївши, зіпсувати все або багато чого-небудь (про шкідників або хімічні речовини).

2. Прожити, непродуктивно витратити якісь кошти, згайнувати маєток і т. ін. *Батько довго збирав, а синки швидко попроїдали* (Сл. Гр.).

3. Стерти, сточити зуби.

◇**Зу́би попроїда́ти** *див.* **зуб.**

ПОПРОКИДА́ТИСЯ, а́ється, а́смося, а́стеся, *док.* Прокинутися після сну (про всіх або багатьох); проснутися. *Попрокидалися діти, повставали, зараз — їсти* (Сл. Гр.); *От і попрокидались птичі самочки, лупнули очицями, заумокали носиками...* (Кв.-Осн., II, 1956, 40); *В понеділок раненько попрокидались гості й балакали, лежачи в клуні на сіні* (Н.-Лев., III, 1956, 76); // *перен.* Сповнитися рухом, звуками тощо (про ліси, луки і т. ін.). *Весною.. усе попрокидалось після довгого сну* (Барв., Опов.., 1902, 144).

ПОПРОКИСА́ТИ, а́є, *док.* Прокиснути (про все або багато чого-небудь).

ПОПРОКО́ЛЮВАТИ, ю́ю, ю́єш, *док., перех.* Прополоти все або багато чого-небудь. у багатьох місцях. *Попроколювати шипи;* // За допомогою якого-небудь гострого інструмента поробити дірки в чомусь.

ПОПРОКО́ПУВАТИ, ую, у́єш, *док., перех.* Копаючи, поробити де-небудь рови, рівчаки і т. ін.; прокопати.

ПОПРОКО́ПУВАТИСЯ, усмося, у́єтеся, *док.* Прокопатися до кого-, чого-небудь: копаючи, проникнути кудись, крізь щось (про всіх або багатьох).

ПОПРОЛА́ЗИТИ, а́зимо, а́зите і **ПОПРОЛІЗА́ТИ,** а́ємо, а́єте, *док.* 1. Пролізти куди-небудь (про всіх або багатьох).

2. *перен., розм.* Хитрощами влаштуватися де-небудь, зайняти вигідну посаду і т. ін. (про всіх або багатьох). *Затаївши злобу і ненависть до радянського ладу, попролазили були* [націоналісти] *в науково-дослідні установи* (Рильський, III, 1956, 147).

ПО-ПРОЛЕТА́РСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-пролета́рському.**

ПО-ПРОЛЕТА́РСЬКОМУ, *присл.* Як пролетарі, як у пролетарів.

ПОПРОЛІЗА́ТИ *див.* **попрола́зити.**

ПОПРОЛО́МЛЮВАТИ, ююся, ю́єш, *док., перех.* Проломити все або багато чого-небудь.

ПОПРОМИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Промити все або багато чого-небудь.

ПОПРОМІ́ЮВАТИ, ююся, ю́єш, *док., перех.* Проміняти все або багато чогось. *Вона попродала грунти да попроміювала: усе розорилось, усе марне пійшло* [пішло] (Барв., Опов.., 1902, 6).

ПОПРОМІ́ТАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **попроміта́ти.** *Стежки попромітані;* // **попромі́тано,** *безос. присудк. сл. Попромітано — хоч каші покинь* (Номис, 1874, № 11259).

ПОПРОМІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Промести (стежки, долівки і т. ін.). *Всі стежки попромітали* (Сл. Гр.).

ПОПРОМО́ЧУВАТИ, ую, у́єш, *док., перех.* Промочити ноги, одяг і т. ін. (про всіх або багатьох).

ПОПРООРЮВАТИ, ююся, ю́єш, *док., перех.* 1. Проорати (грядки, борозни і т. ін.).

2. *перен.* Утворити зморшки, заглибини. *Потекли гіркі сльози.. по щоках, по глибоких рівчаках, що літа та недоля попроорювали по сутому виду...* (Мирний, II, 1954, 212).

ПОПРОПАДА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте, *док.* 1. Невідомо де подітися, зникнути, пропасти (про всіх або багатьох), десь загубитися, запропаститися (про все або багато чого-небудь). *Стара зміїха як почула, що вже дочки попропадали, та у погоню за ними* (Ів., Укр., казки, 1950, 142); // Бути втраченим безповоротно для кого-небудь (про все або багато чогось). — *А в мене які були гроші, рублів там з п'ятдесят, та й ті попропадали на людях* (Кв. Осн., II, 1956, 294); [П а л а ж к а:] *Мало твоїх грошей попропадало на людях?* (Кроп., II, 1958, 164).

2. Перестати жити, існувати; загинути (про всіх або багатьох). *Коли б ще козаки з голоду не попропадали* (Сл. Гр.); *Колись і між людьми чимало Таких згнят попропадало* (Гл., Вибр., 1957, 100); — *Якщо ми всі візьмемо по дві-три пригорщі гороху,.. комора спорожніє, а свині попропадають...* (Рудь, Гомін.., 1959, 45); // Зазнати знищення, руйнування, занепаду (про все або багато чого-небудь). *Недовго ж нагосподарював* [Нечипір].. *Що була скотинка, позбував, а грошики попропивав; землечку позакладував, а грошики попропивав; а що було опріч того, то від недогляду попропадало само* (Кв.-Осн., II, 1956, 102).

ПОПРОПИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Пропити все або багато чого-небудь. *Попропивав* [панич] *усе до решти, що мав, та й пішов з торбами шукати хліба в Лаврі* (Н.-Лев., IV, 1956, 302); *Між козаками, коло табору, видко стало й таких, котрі попропивали штани й сорочки і полискували на майдані голим тілом* (Морд., I, 1958, 162).

ПОПРОПИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Пропити все, що масш (також про багатьох). *Попропивались ми до голого тіла* (Сл. Гр.); *Так і буде: розіп'ються, попропиваться, попід плотами валяться* (Кв.-Осн., II, 1956, 123).

ПОПРОПО́ЛЮВАТИ, ююся, ю́єш, *док., перех., с. г.* Прополоти все або багато чого-небудь; // Полючи, вирвати частину рослин; прорідити.

ПОПРОПУСКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Пропустити крізь сито, решето і т. ін. усе або багато чого-небудь.

2. Впустити в якесь приміщення всіх або багатьох.

3. Через неуважність, поспіх і т. ін. не помітити помилок, неточностей і т. ін.; // Випустити частину тексту при читанні або на письмі, частину об'єктів під час перелічування і т. ін. [Н а д е ж д а *(держачи в руці зшиток, каже до хлопця):*] *От сьогодні написав краще, ніж учора; але знов хапався і попропускав деякі букви* (Кроп., III, 1959, 141).

ПОПРОРИВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **попрориваті**[1]. *Це було якесь руде сукно, місцями попрориване, а з тих прогалин звисали жмути брудної бавовни* (Март., Тв., 1954, 260).

ПОПРОРИВА́ТИ[1], а́ю, а́єш, *док.* 1. *перех.* Розірвати все або багато чогось, у багатьох місцях.

2. *неперех.* Лопнути, прорватися (про пухирі, нариви, гнояки і т. ін.).

3. *перех., с. г.* Повиривавши частину рослин, прорідити сходи. *Ще треба попрориваги буряки, бо ще таки густі* (Сл. Гр.); *Вчасно посіяли, Прошарували упору, Попрориваги — Пішли наші плеканці вгору!* (Вирган, Квіт. береги, 1950, 153).

ПОПРОРИВА́ТИ[2], а́ю, а́єш, *док., перех.* Викопати де-небудь рови, рівчаки і т. ін.

ПОПРОРИВА́ТИСЯ, а́ється, а́ються, *док.* 1. Порватися (про все або багато чогось; у багатьох місцях). *Синя китаєва молдавська куфайка на ньому вся попрориваласъ, неначе він біг через терен або через гущавину в лісі* (Н.-Лев., III, 1956, 268).

2. Лопнути, прорватися (про пухирі, нариви, гнояки і т. ін.). *Припале порохом сухе груддя дороги впиналося в ноги, як гострі камінці. Пухирі попрориваласъ, і в них понабивався пісок* (Кол., Терен.., 1959, 377).

3. *перен., розм.* Незважаючи на перешкоди, проникнути куди-небудь (про всіх або багатьох).

ПОПРОРІ́ЗУВАТИ, ую, у́єш, *док., перех.* 1. Прорізати, розрізати все або багато чого-небудь; // Ріжучи, поробити в чомусь дірки. — *А ловко!* — *сказав Грицько.* — *Ще якби отут дірочки попрорізувати, тоді б можна, як на сопілці, і пальцями перебирати* (Мирний, IV, 1955, 23); // Прорубати або випиляти (отвори, вікна і т. ін.). *У стінах попрорізували вікна так, що весь город було добре видно* (Бойч., Молодість, 1949, 63).

2. *перен.* Залишити глибокі сліди на поверхні чого-небудь; перетяти якусь поверхню, пройти, пролягти де-небудь (про борозни, дороги і т. ін.); // З'явитися на шкірі (про зморшки).

ПОПРОРІ́ЗУВАТИСЯ, уються, *док.* 1. Прорізатися, з'явитися на поверхні ясен (про зуби). *У дитини попрорізувалися зуби.*

2. *перен.* Пройти, пролягти де-небудь (про борозни, дороги і т. ін.); // З'явитися, стати дуже помітними на обличчі (про зморшки).

ПОПРОРОСТА́ТИ, áє, áють, *док.* Проости у великій кількості. *Пшениця попроростала.*

ПОПРОРО́ЩУВАТИ, ую, ош, *док., перех.* Проростити у великій кількості. *Попророщувати картоплю.*

ПОПРОРУ́БУ ІАТИ, ую, ош, *док., перех.* Прорубати в чомусь (отвори, вікна і т. ін). *Сидір Петрович сам попрорубував більші вікна, повикидав з вікон залізне перехрестя* (Н.-Лев., І, 1956, 349); *Коли б можна, коли б їй було під силу, то за один день.. в напівтемних хатах попрорубувала великі вікна, щоб люди бачили денне світло* (Чорн., Потік.., 1956, 308); *Попрорубувати ополонки.*

ПОПРОСА́ПУВАТИ, ую, ош, *док., перех.* Просапати все або багато чого-небудь. *Попросапувати буряки.*

ПОПРОСВЕ́РДЛЮВАТИ, юю, юш, *док., перех.* Просвердлити наскрізь все або багато чого-небудь; // Свердлячи, поробити багато отворів, дірок у чомусь.

ПОПРОСИПА́ТИСЯ, áсмося, áєтеся, *док.* Прокинутися, пробудитися від сну; проснутися (про всіх або багатьох).

ПОПРОСИПА́ТИ, áсмо, áєте, *док., перех.* Просипати, прокинутися пізніше, ніж треба (про всіх або багатьох).

ПОПРОСИПА́ТИСЯ [1], áсмося, áєтеся, *док.* Пробудитися від сну; проснутися (про всіх або багатьох).

ПОПРОСИПА́ТИСЯ [2], áсмося, áєтеся, *док., розм.* Висипавшись, протверезитися (про всіх або багатьох).

ПОПРОСИ́ТИ, ошу́, о́сиш, *док.* 1. *перех., чого, про що і без додатка, також з інфін. або із спол.* щоб. Звернутися до кого-небудь з проханням зробити щось, виконати якусь роботу або дати, подарувати чи позичити що-небудь; попрохати. *Піду я до людей старих.. І попрошу їх розказати, Що чули од дідів своїх* (Котл., І, 1952, 126); *Не дай, боже, в багатого І пить попросити* (Шевч., І, 1963, 230); — *Пішов би ти до пана, попрохав би грошей на відробітки.. — Ет, не дасть!.. — А ти піди, попроси* (Коцюб., І, 1955, 93); [Л ю б о в:] *Тьотю Ліно! Підіть попросіть тую пані, щоб перестала грати, я не можу сього чути!..* (Л. Укр., II, 1951, 66); — *Чи немає у вас якої книжки? — попросив я, соромливо опустивши очі* (Ю. Янов., II, 1958, 70); *Стоїть* [Іван] *біля порога, переминається, мов прийшов чогось попросити, але ніяк не наважиться* (Руд., Остання шабля, 1959, 297); // *тільки з інфін.* Запропонувати, зеліти кому-небудь зробити, виконати щось. — *Наш хліб їси, нам і роби, а як ні, то ми тебе й попросимо слухати* (Н.-Лев., II, 1956, 291); [Л ю ц і ї:] *Може, краще ти попроси громаду розійтися?* (Л. Укр., II, 1951, 415).

Попроси́ти благослове́ння *в кого, заст.:* а) звернутися до батьків з проханням дати дозвіл на шлюб із своїм обранцем (обранкою); б) звернутися до батьків з проханням дати дозвіл на якусь дію, схвалити певний намір і т. ін. *Попросив* [син] *благословення, Поплівсь по дорозі... А матуся все дивилась Та ковтала сльози* (Граб., І, 1959, 599); **Попроси́ти до́зволу** *в кого* — звернутися до старшого званням, посадою, віком і т. ін. з проханням дозволити зробити щось, піти куди-небудь тощо. *Ясногорська, попросивши дозволу в комбата, забрала Шовкупа до себе санітаром* (Гончар, III, 1959, 213); *Красивий ад'ютант почервонів і замовк, попросив у генерала дозволу закурити* (Тют., Вир, 1964, 504); **Попроси́ти проба́чення (ви́бачення)** *в кого за що і без додатка* — звернутися до кого-небудь з проханням дарувати якусь провину, вибачити. *Сев спокійно й тихо наказав рибалці попросити вибачення за його останні слова* (Ю. Янов., II, 1958, 106); *Кинеться* [Тамара] *до матері, обніме її шию і попросить пробачення. «Не сердься, мамуню!» — скаже* (Хижняк, Тамара, 1959, 136).

◇ **Попроси́ти руки́** *чиєї* — звернутися до батьків дівчини з проханням видати її заміж за того, хто просить; запропонувати дівчині (або жінці) стати дружиною того, хто просить. *Попросив* [Фесенко] *в батька й матері Маниної руки* (Н.-Лев., V, 1966, 299); — *А коли б я попросив зараз вашої руки і повів би до себе назавжди?* (Ю. Янов., II, 1958, 138); **Попроси́ти сло́ва** — зголоситися на прилюдний виступ на зборах. *Коли Ласточкін закінчив* [промову], *Олександр Столяров попросив слова* (Смолич, V, 1959, 111); *Гаврилюк уже збирався перейти до обрання президії зборів, коли раптом слова попросив Сергій Рудь* (Голов., Тополя.., 1965, 92).

2. *неперех., за кого.* Поклопотатися за кого-небудь. — *Еге! За стару не попросять! Пропадай стара!* (Вовчок, І, 1955, 271).

3. *перех.* Запросити кого-небудь до себе в гості. *Ацест Енею, як би брату, Велику ласку показав, І, зараз попросивши в хату, Горілкою почастував* [почастував] (Котл., І, 1952, 89); *Не так тії вороги, Як добрії люди — І окрадуть жалкуючи, Плачучи осудять, І попросять тебе в хату, І будуть вітати І питать тебе про тебе, Щоб потім сміятись* (Шевч., II, 1953, 133).

Попроси́ти до сто́лу — запросити гостей сісти за стіл і пригоститися. *І зараз попросив до столу Латин Еневих бояр* (Котл., І, 1952, 174); [Г а н д ж а *(до Луки):*] *Ану, давай свого самосаду! Поки до столу попросять, то й зовсім охлянеш* (Мокр., П'єси, 1959, 197).

ПОПРОСИ́ТИСЯ, ошу́ся, о́сишся, *док.* 1. Спитати дозволу кудись піти, зробити що-небудь. *Попросилася* [Маруся] *лягти. Їй було зимно* (Хотк., II, 1966, 172); *Цього дня Максим не тренувався. Сам попросився: — Хочу подивитись на інших* (Ткач, Арена, 1960, 132).

2. Попросити кого-небудь пустити до себе пожити, перепочувати і т. ін. *Попросився* [каліка] *зимувати До дяка у школу* (Шевч., II, 1953, 55); — *Чоловік поїхав собі далі, а я думаю: «зайду на хутір та, що бог дасть, попрошуся на ніч»* (Н.-Лев., II, 1956, 109); *Мати благала: — Марійко, ну ще трошки! Недалеко вже — он хутори. Попросимось ночувати... Ходім-бо!* (Головко, І, 1957, 86); — *А коби я у вас попросився на постій, хазяєчко?* (Кучер, Прощай.., 1957, 201).

3. Попросити, щоб прийняли на якусь роботу, посаду або зарахували куди-небудь. — *Хай до мене в підпасичі попроситься, візьму* (Зар., На.. світі, 1967, 258).

ПОПРОСИХА́ТИ, áс, áємо, áсте, *док.* Просохнути, висохти (про все або багато чогось), висушитися (про всіх або багатьох).

ПОПРО́СТАТИ, аю, аєш, *док., діал.* Попрямувати. *Як ішли од вінця, дак не схотів* [молодий] *з нею й за хустку держатись, ідучи з церкви в парі. Покинув її і весільних, сам попростав до хати* (Барв., Опов.., 1902, 202).

ПО-ПРОСТА́ЦЬКИ, *присл., розм.* Те саме, що **попроста́цькому.** *Як подали печене порося, він навіть закотив рукави по-простацьки* (Н.-Лев., IV, 1956, 102); *Той добродій, узброєний палицею, з товаришами і сторожем прогнав начальника, вигальбивши по-простацьки, буцімто він нападав на шкільний маєток* (У. Кравч., Вибр., 1958, 319).

ПО-ПРОСТА́ЦЬКОМУ, *присл., розм.* По-простому, просто, як ведеться серед простих людей. *Вона сама не знала, на яку ногу ступити: чи поводитись тоном аристократичним, чи держати себе просто і натурально — по-простацькому* (Н.-Лев., IV, 1956, 84).

ПОПРОСТЕЛЯ́ТИ *див.* **попростила́ти.**

ПОПРОСТИЛА́ТИ, áю, áєш і **ПОПРОСТЕЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* Простелити багато чого-небудь. *Попростеляли рядна, полягали: — Читай, Семене!* (Вишня, І, 1956, 106).

ПОПРОСТИ́ТИСЯ, ощу́ся, остúшся, *док., діал.* 1. Попрощатися з ким-небудь. — *Уже хоть як ти не вертися, З своїм Даресом попростися, Бо прийдеться йому пропасть* (Котл., І, 1952, 97).

2. Попросити пробачення. — *Прощавайте, сусідоньки, може з ким сварився; Та хоч сварився, не сварився, аби попростився* (Чуб., V, 1874, 968).

ПО-ПРО́СТОМУ, *присл.* Просто, звичайно, без вигадок, зайвих ускладнень і т. ін. *З страв отрути* [в старовину] *не робили, Просто їли і пили, І по-простому ходили, І по-простому жили* (Щог., Поезії, 1958, 370); *Розкипілось моє серце — і вже я не змовчу, ні. Нема мені діла до того, як там дипломати говорять. Я візьму та й скажу по-своєму. По-простому* (Кур., Вечір.., 1958, 357); // Не зважаючи на різні умовності, етикет і т. ін. — *Будуть якісь труднощі, заходьте по-простому* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 163); // Як ведеться серед простих людей. [Н е д о р о с т о к:] *Єге, у нас же ведеться по-простому, по-мужицькому: вставати треба рано, робити до сьомого поту...* (Вас., III, 1960, 98); — *Ну, як чого... Без тонкощів там усяких. Часом і виласшся по-простому, по-робочому* (Гончар, Тронка, 1963, 258); // Народною мовою. *Довго я їй читала, а вона слухала. —Добре,— каже. — От якби тільки воно було по-нашому, по-простому написано, а то багато деяких слів не второпаю* (Мирний, IV, 1955, 338).

ПОПРОСТОРІ́ШАТИ, ас. Док. до **просторі́шати.** *Вимиті вікна заблищали шибками і пустили в хату цілі снопи сонячного світла, і вся хата розправилася, попросторішала* (Тют., Вир, 1964, 264); // *тільки безос.* Стати вільніше де-небудь. *На станції Гребінка в вагоні, нарешті, попросторішало* (Головко, II, 1957, 429); *Фред зник за дверима. В квартирі відразу посвітлішало і попросторішало* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 203).

◇ **Світ попросторі́шав** *кому* — стало вільніше, краще житися кому-небудь. — *Ось бач, жива зосталася й діждалася-таки, що й світ мені попросторішав, що й у моє віконечко виглянуло сонечко* (Л. Янов., І, 1959, 483).

ПОПРОСТРО́МЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Простромити все або багато чого-небудь; // Завдати наскрізні рани усім або багатьом.

2. *розм.* Протягти, просунути крізь що-небудь усе або багато чогось.

ПОПРОСТРО́МЛЮВАТИСЯ, юються, *док., розм.* Протягтися, просунутися крізь що-небудь (про все або багато чогось).

ПО́ПРОСТУ, *розм.* 1. *присл.* Те саме, що **по-про́стому.** *Яким постерегав* [постерігав], *що його й справді не розуміють слухачі, хотів говорити попросту, але якось не потрапляв* (Н.-Лев., І, 1956, 194); *Батланиха накрила була стіл чистим білим обрусом і заставила на нім попросту, та вкусно* [смачно] *приготований сільський обід* (Фр., VIII, 1952, 171).

2. *у знач. підсил. част.* Просто; справді. — *А де ж ти діла паляницю? Чи, може, в лісі хто одняв? Чи попросту — забула взяти?* (Шевч., І, 1963, 318); *Нас попросту обдурюють і без глузду грають з вогнем, що обхопив цілу Росію* (Коцюб., III, 1956, 283); *Слухала* [Маруся] *тої мови, як журкоту потоку, лиш іноді затримуючися увагою на оригінальнім якім звороті, на дивнім факті; здебільшого ж попросту не вдумувалася, не підкладала реального значення* (Хотк., II, 1966, 118).

ПОПРОСТУВА́ТИ, ую, у́єш, *док.* Піти, вирушити куди-небудь, у чкомусь напрямку; попрямувати. *Тим часом, як гості пили варенуху, в двір увійшли цигани й попростували до клуні* (Н.-Лев., III, 1956, 79); *Максим Кривоніс передав коня джурі і, розминаючи ноги, попростував до отаманового куреня* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 60); *Хлопці звернули з шосейної дороги, попростували в той бік, де за сосновим бором та густими кущами хлюпав широководий Дніпро* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 39); *Данилко з прадідом Данилом вийшли з села, попростували в степ, просто на південь* (Ю. Янов., II, 1958, 186); // Піти безпосередньо за ким-небудь. *Менші дочки попростували за ними слідком, заглядаючи в світлицю через одчинені двері* (Н.-Лев., III, 1956, 43).

ПОПРОСТЯГА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док., перех.* Простягти в певному напрямку руки, ноги (про всіх або багатьох). *Вибігла й дітвора на нас дивитись. Пані каже їм по-своєму: «Дайте сім* [цим] *хлопкам ручок поцілувати». Вони й попростягали рученята — цілуйте!* (Вовчок, І, 1955, 45); // Витягнути, розкинути в певному напрямку віти, гілки і т. ін. (про дерева, кущі тощо). *Старі, віковічні, дикі груші росли коло самої хати, попростягали гілки до самого причілка й неначе заглядали в старі невеличкі віконця* (Н.-Лев., IV, 1956, 192); *Ще за горою десь весна, Іще навкруг бушкають морози, А вже, дивись, на схилі виноград Попростягав до сонця лози* (Вирган, В розн. літа, 1959, 113); // Спрямувати що-небудь до чогось. *Вихованці мої працюють по всьому Хрещатику, де тільки баштові крани стріли попростягали до неба* (Кучер, Дорога.., 1958, 45).

◇ **Попростяга́ти но́ги** — те саме, що **Ви́тягти (ви́тягнути) но́ги** (про всіх або багатьох) (*див.* **витягти́ти**). — *Хто ж тобі їсточки зварить? Ви ж зі своїм учителем і ноги попростягаєте...* (Речм., Весн. грози, 1961, 35).

ПОПРОСТЯГА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Простягтися (про віти, гілки і т. ін.). *Яких там між ними не було дерев, кущів: на іншім попростягались такі листи, що під одні три чоловіка сховаються од дощу, а на других такі дрібненькі, як пшеничні зернятка* (Стор., І, 1957, 366); // Зайняти собою великий простір, розташуватися на великій площі (про ліси, луки, селища і т. ін.).

2. *розм.* Лягти або впасти, витягнувшись на весь свій зріст, розпластатися (про всіх або багатьох). *Потомлені козаки попростягались на долівці* (Стор., І, 1957, 391).

ПОПРОТО́ПТУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **попрото́птувати.** *Чоловік сей був у короткій старенькій свитині, у полотняних штанях, чоботи шкапові попротоптувані — і пучки видно* (П. Куліш, Вибр., 1969, 139); — *Хлопу нічого губити. Ая, що йому губити? Сардак подраний, постоли попротоптувані?* (Ю. Янов., І, 1954, 29).

ПОПРОТО́ПТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Протоптати (стежки, дороги і т. ін.).

2. *розм.* Зносити до дірок (взуття).

ПОПРОТО́ПТУВАТИСЯ, ується, *док.* 1. Стати протоптаним, утворитися від ходіння (про стежки, дороги і т. ін.).

2. *розм.* Зноситися до дірок (про взуття).

ПОПРОХА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. *перех., чого, про що і без додатка, також з інфін. або із спол.* що б. Звернутися до кого-небудь з проханням зробити щось, виконати якусь роботу або дати, подарувати чи позичити що-небудь; попросити. *Бачить Наум, що зовсім біда,.. побіг до сусіди, розбудив, попрохав її, щоб йшла швидше на поміч до Пасті* (Кв.-Осн., II, 1956, 82); *Приходжу* [на вигін] — *і він там, стоїть, горіхи луска; попрохала я — дав і мені...* (Мирний, І, 1954, 82); *Він мав сьогодні їхати в город на ніч, та облишив, бо товариш із слободи попрохав на день коня* (Гр., І, 1963, 410); *Я попрохав поштаря їхати ступою* (Коцюб., І, 1955, 252); *Матвій уже не міг відповідати їм. Рана мучила його. Він попрохав одвезти його додому* (Мик., II, 1957, 312); // *тільки*

з інфін. Запропонувати, звеліти кому-небудь зробити, виконати щось.

Попроха́ти благослове́ння *в кого, заст.:* а) звернутися до батьків з проханням дати дозвіл на шлюб із своїм обранцем (обранкою); б) звернутися до батьків із проханням дати дозвіл на якусь дію, схвалити певний намір і т. ін.; **Попроха́ти до́зволу** *в кого* — звернутися до кого-небудь з проханням дозволити зробити щось, піти куди-небудь тощо; **Попроха́ти проба́чення (ви́бачення)** *в кого за що і без додатка* — звернутися до кого-небудь з проханням дарувати якусь провину, вибачити. *Пан писар зробив рукою та одягненими в ясні галанці ногами такий рух, наче хотів попрохати вибачення у громади, що така нечемна бумага справді існує в канцелярії примарії* (Коцюб., I, 1955, 194); *Коли вчителька, нарешті, порадила йому, як вихід, при зустрічі з Павлушею попрохати пробачення в нього.., Артем тільки похмурився й нічого не відповів* (Головко, II, 1957, 252).

◇ **Попроха́ти руки́** *чиєї* — звернутися до батьків дівчини з проханням видати її заміж за того, хто просить; запропонувати дівчині (або жінці) стати дружиною того, хто просить; **Попроха́ти сло́ва** — зголоситися на прилюдний виступ на зборах. *Він попрохав слова й почав свою одвітну промову* (Тич., III, 1957, 113).

2. *неперех., за кого.* Поклопотатися за кого-небудь.

3. *перех.* Запросити кого-небудь до себе в гості. *Полагодивши, що треба було, пішов* [Тихон] *з синами і з батраками до церкви, найняв молебень, помолились богу і попрохав панотця до себе* (Кв.-Осн., II, 1956, 132).

Попроха́ти до сто́лу — запросити гостей сісти за стіл і пригоститися.

ПОПРОХА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* 1. Спитати дозволу кудись піти, зробити що-небудь. *Чижик порадив* [Шавкуну] *піти до когось старшого попрохатись* (Мирний, II, 1954, 262); *Прийшла покрова. Степанида встала вдосвіта, витопила й попрохалася до церкви. Горпина сама не пішла, а невістку пустила* (Л. Янов., I, 1959, 336).

2. Попросити кого-небудь пустити до себе пожити, переночувати і т. ін.

3. Попросити, щоб прийняли на якусь роботу, посаду або зарахували до складу кого-небудь.

ПОПРОЧИ́ТУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* Прочитати (книжки, твори і т. ін.). *Екзамени 8-го класу, здається, неважні, можеш і тут попрочитувать, що там треба* (Л. Укр., V, 1956, 224); *Читає* [Зінько] *краще. Він уже багато книжок попрочитував* (Гр., II, 1963, 327).

ПОПРОЧИЩА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Прочистити все або багато чого-небудь. *Починалась тепла тиха осінь. Забродчики попрочищали єрики, повикидали пісок і почали ловити кефаль* (Н.-Лев., II, 1956, 239).

ПОПРОЩА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., діал., рідко.* Попрощатися з ким-небудь. *Максим хотів попрощати боярина й його доньку і звернути додому* (Фр., VI, 1951, 28); *Коли Соня попрощала добродійку, не спішилася додому* (У. Кравч., Вибр., 1958, 416); // *перен.* Залишити кого-, що-небудь, поїхати звідкись, розлучитися з кимсь. *Не один партизан попрощав свій загін Біля кров'ю залитих Ейларових стін* (Перв., З глибини, 1956, 28).

ПОПРОЩА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. *з ким і без додатка.* Розлучаючись, обмінятися узвичаєними словами вітання. Потиснути руку один одному тощо. *Гості попрощались, порозходились* (Коцюб., I, 1955, 47); *На другий день ще до світа устала* [Христя], *зібралася, попрощалася з матір'ю — і пішла* (Мирний, III, 1954, 114); *Кобза з Остапом, помолившись богу, попрощались із своїми кревними і потягли з сіромами у гай* (Стор., I, 1957, 364); *Ми попрощалися з ним, потиснувши йому руку* (Ю. Янов., II, 1958, 86); *Образно. Попрощалось ясне сонце З чорною землею. Виступав круглий місяць З сестрою зорею* (Шевч., II, 1963, 44); // Востаннє поцілувати небіжчика, віддати йому останню шану перед похованням. *Корогви принесли — ховать дитину. Пішов і я, прослухав панахиду, попрощавсь з хресником...* (Мирний, I, 1955, 334); // *з чим, перен.* Залишити щось надовго або назавжди, розлучитися з чим-небудь. *Попрощалася Ганя з своїм рідним селом, зеленим яром, ставом, розпрощувалася* [прощалася], *плачучи* (Н.-Лев., I, 1956, 156); *Якось літньою порою, В надвечірній тихий час, Попрощався я з Москвою І поїхав на Донбас* (Уп., Про Донбас, 1950. 3); // *з ким — чим, перен.* Назавжди втратити кого-, що-небудь. *Бути не може, щоб не пронюхано, хто там був, про що балакано!.. і тоді... прощай, Макаре Івановичу!.. Попрощайся з посадою, з родиною і в двадцять чотири години... Ото вклепався, ото вскочив!..* (Коцюб., I, 1955, 165); *Як я глянув в те безоднє море — Попрощався із своїм спокоєм* (Мирний, V, 1955, 368).

Попроща́тися з життя́м (із сві́том) — померти, загинути. [Чоловік:] *Ти знаєш, як у нас при війську? З життям мені прийдеться попрощатись, коли зламаю звичай* (Л. Укр., II, 1951, 485); *Не довелося йому спочити за життя на тій* [коло Канева] *горі: 26 лютого.. 1861 Тарас Григорович попрощався в Петербурзі з світом на 47 року свого життя* (Мирний, V, 1955, 313).

2. *за що, заст., діал.* Попросити пробачення. — *Піди, дочко, одчиняй ворота; батько прийшов, щоб попрощатись за свій гріх* (Н.-Лев., II, 1956, 248).

ПОПРУ́ГА, и, *ж.* 1. Частина кінської збруї — широкий ремінь, який затягують попід черевом коня, закріплюючи сідло (чи сіделко). *Чабан Федь похапцем сідлав коня, затягуючи міцно попругу* (Смолич, V, 1959, 698); *Сагайдачний підвівся, обійшов коня, послабив йому попругу, зняв сідло, повід, ніби назавжди звільняючи його від рабства* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 512); *Верхівець зупинив коня. Він поклав йому на шию поводи, якийсь час постояв на стременах, встав, відпустив попругу і дав йому вхопити трави* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 111).

2. *перен.* Довга вузька смуга чого-небудь. *Край неба жевріло рожевим огнем; горіло і миготіло ясним полум'ям. Серед того зарева стовпом стояла кривава попруга* (Мирний. I, 1954, 317); *Та ба, ось межа! Ся попруга вузька Несильну їх [бідняків] силу роздерла на части* [частини] (Фр., X, 1954, 178); *У порівн. Мов синім вишита попруга, діброву річка прорізає...* (Тич., II, 1957, 235).

ПОПРУ́ЖКА, и, *ж.* 1. Зменш. до **попру́га** 2. *Вона стала, безнадійно дивлячись уперед, де безкраїм поле сходилось з безкраїм небом, де чорніла якась попружка, може, і сама Мар'яніка* (Мирний, III, 1954, 405).

2. *заст.* Жіночий пояс з грубої (перев. вовняної) кольорової пряжі; крайка.

ПОПРУ́ЖНИЙ, а, е. Прикм. до **попру́га** 1.

ПОПРУЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Пручатися якийсь час. *Попручався, поки й вирвався* (Сл. Гр.).

ПО́ПРЯДКИ, *док., мн., етн., заст.* Те саме, що **по́пряхи.** *Ні діток не має вона, ні родини; от хіба тільки сусідка або кума забіжить часом на попрядки чи так у свято прийде одвідати; а то Пріська все сама та сама* (Л. Укр., III, 1951, 469).

ПОПРЯМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Почати рухатися, пересуватися в якийсь бік, піти, вирушити в якому-небудь напрямку; попростувати. *Лукина кинула відра на плечі й тихо попрямувала стежкою до хати* (Н.-Лев., III, 1956, 328); *Зійшовши на берег, ми попрямували вгору*

вузькими вуличками крізь хаос поруйнованих будинків (Гончар, Новели, 1954, 42); *Пароплав попрямував далі на схід* (Видатні вітч. географи.., 1954, 100); // Піти безпосередньо за ким-, чим-небудь. *Полк поворот проминув і попрямував слідом за комітетом* (Смолич, Мир.., 1958, 361); *Степан, мов розкуйовджений горобець, неохоче, косячи* [косячи] *оком на Данькове обійстя, попрямував за Мірошниченком* (Стельмах, II, 1962, 13).

ПОПРЯ́СТИ [1], яду́, яде́ш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Виготовити певну кількість пряжі. — *Нема в мене.. зайвого кожуха, а ось тобі вовни. Попрядеш досвітками, дак тобі рукавички хто сплете* (Барв., Опов.., 1902, 174); // Спрясти що-небудь. *Дівка Ганнуся журилася. А ще рушничка не попряла, А вже старостам слово дала* (Пар. лірика, 1956, 365).

2. *перех.* Прядучи, витратити певну кількість прядива. — *Пропадуть мої конопельки! — подумала Кайдашиха,— похопливa невісточка попряде їх собі на полотно поперед мене* (Н.-Лев., II, 1956, 301).

3. *неперех.* Прясти якийсь час.

ПОПРЯ́СТИ [2], яде́, *док., у сполуч. із сл.* в у х а. Поворушити вухами (про деяких тварин). *Заєць, перебігаючи дорогу, став на задні лапи, попряв довгими вухами і чкурнув у поле* (Чорн., Потік.., 1956, 9).

ПОПРЯ́ТАТИ *див.* **попря́тувати.**

ПОПРЯ́ТНИЦЯ, і, *ж., діал.* Добра, охайна господиня. *До хати попрятницю, до поля робітницю, до комори ключницю* (Сл. Гр.).

ПОПРЯ́ТНО, *присл., діал.* Чисто, охайно.

ПОПРЯ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОПРЯ́ТАТИ,** аю, аєш, *док., діал.* Прибирати, робити порядок де-небудь. *Обидві взялись попрятувати тощо, і мовчки збили такий копіт, наче по хаті сто гусей літало* (Свидн., Люборацькі, 1955, 191); — *А з ким то паннунця так розмовляють? — почувся нараз від дверей голос старої служниці, що ввійшла, щоб попрятати в Целиній світличці* (Фр., II, 1950, 290).

ПОПРЯХИ, рях, *мн., етн., заст.* Зібрання дівчат та молодиць удень у родичів чи в сусідів, де прядуть або виконують якусь іншу роботу. *Вона так давно вачилася з ними: після Миколи не виходила ні на досвітки, ні на попряхи* (Мирний, III, 1954, 32); *Дома пряла сама мати на лаві, бо Христя до Гальки Півнівської на попряхи пішла* (Головко, II, 1957, 106).

ПОПСО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **попсува́ти.** *З-під рудої, вкрай попсованої сонцем та негодою смушевої шапки визирало довгобразе, жовте, покраяне не частими, але глибокими зморшками обличчя* (І. Янов., I, 1959, 301); *Ярослав звелів вислати частину людей для направи волоків, попсованих за зиму й весну* (Загреб., Диво, 1968, 397); *Зубила справді були вщент попсовані першим ударом молота* (Баш, Вибр., 1948, 13); *Щоки вже здряблілі й обвисли. Колись бездоганний овал їх був непоправно попсований* (Вільде, Сестри.., 1958, 125); *Настрій товариства був рішуче попсований* (Фр., VI, 1951, 217); *Це була натура добра зроду, але зовсім попсована фамільними традиціями панства* (Н.-Лев., II, 1956, 39); // **попсо́вано,** *безос. присудк. сл.* [Г о р н і г:] *Поруччя на сходах поламано, підлоги позривано.., геть все подерто, попсовано, порізано, порозкидано, потоптано, порубано — вкрай сплюндровано!* (Л. Укр., IV, 1954, 247); *Поштар схопився за велосипед. На щастя, його не було попсовано* (Донч., VI, 1957, 55).

2. *у знач. прикм.* Який зіпсувався, став непридатним для використання, вжитку. — *Продав мені попсовані* [дзигарі]: *показує два, а б'є тринадцять* (Коцюб., I, 1955, 302); *Сміявся Курочка попсованими зубами* (Донч., Зоряна фортеця, 1933, 85).

3. *у знач. прикм.* Який змінився на гірше, погіршав. *Попсовані стосунки.*

4. *у знач. прикм.* Який засвоїв погані звички, нахили, розбестився (про багатьох). *Попсовані діти.*

ПОПСО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан і властивість за знач. **попсо́ваний.**

ПОПСУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Зробити непридатним для використання, вжитку; пошкодити, поламати і т. ін. все або багато чогось. *Вона з першої години мене не злюбила. Запаски мої найкращі шовковії попсувала* (Вовчок, I, 1955, 81); *Вона навмисне ті ружі попсувала, аби я не мав насіння, бо насіння дороге!* (Март., Тв., 1954, 298); *В один з циліндрів компресора.. потрапила (а може хто кинув) малесенька, але тверда стружка і попсувала його* (Трубл., I, 1955, 137).

2. Зробити гіршим, поганим; погіршити. *Все попсувала мені та клята робота — і здоров'я, і гумор, і мої літературні заміри, а тут ще мушу заробляти приватно на життя, бо пенсії нестає* (Коцюб., III, 1956, 277); *Добрі приятелі таки чимало попсували їх відносини* (Л.Укр., V, 1956, 420); *Погода ніби навмисне стримувала темпи, ставила перешкоди. Але холодний дощик, очевидно, не попсував настрою машиністові кур'єрського поїзда, що повіз зі Сходу на Захід кілька міжнародних вагонів* (Трубл., I, 1955, 110); // Розладнати. — *Дивися ж, Грицько,— звернулась Галя до відомого вже Грицька Прокуди,—гляди, щоб ти діло мені не попсував!..* (Вас., I, 1959, 119); // Зробити негарним, неправильним; спотворити. — *Юзя вже досить вміє по-німецьки, а французьку вимову німка їй навіть попсувала* (Л. Укр., III, 1952, 645).

Попсува́ти бага́то (**нема́ло** *і т. ін.*) **кро́ві:** а) *(кому)* завдати кому-небудь багато прикрощів, неприємностей і т. ін., раз у раз викликаючи гнів, роздратування тощо. — *Скільки нервів поскубли, скільки крові попсували мені любі мої землячки!* (Вас., I, 1959, 379); *Характером своїм свавільна Орина немало попсувала крові батькам* (Стельмах, Хліб.., 1959, 136); б) *(собі)* дуже сильно понервуватися.

3. Негативно вплинути на кого-небудь, розбестити когось. *Лихий доброго попсує* (Номис, 1864, № 5983).

ПОПСУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Стати непридатним для використання, вжитку, зіпсуватися, поламатися і т. ін. — *Ти її* [манчуну] *зроби, ти її монтуй, ти її обслугуй, а вона попсується* (Фр., VIII, 1952, 399); *Сьогодні їв навіть виноград, який наполовину попсувався, а груші всі викинув* (Коцюб., III, 1956, 445); [О к с а н а:] *Трактор знов попсувався. Возилася з ним цілу ніч, а дати йому лад сама не можу* (Мороз, П'єси, 1959, 34).

2. *тільки 3 ос.* Змінитися на гірше; погіршати; // Розладитися. *Признаюсь, що я тепер боюся, Щоб не попсувалось наше діло* (Фр., XII, 1953, 306).

3. Засвоїти погані звички, нахили під впливом кого-, чого-небудь; розбеститися. *Зовсім він щасливий! З свого щастячка попсувавсь, вередує, да от себе дурить і людей дивить* [дивує]! (Вовчок, I, 1955, 355).

ПОПСУ́ТИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **попсо́ваний.** *Інші виносять Церерине зерно, водою попсуте, Та розмаїте до нього знаряддя, і, що надається До уживання, сушать в огні і мелють на жорнах* (Зеров, Вибр., 1966, 226).

ПО-ПТАШИ́НОМУ, *присл.* Так, як птах, як пташка. *Тільки і дишемо було, як наїде гостей-паничів та трохи забуде про нас* [дівчат] *панночка. Вийде до них — ляскотить по-пташиному, привітна, люба* (Вовчок, I, 1955, 111); *Постукують на плацдармі кулемети —тонко, дрімотно, по-пташиному. Наче пробивають на деревах кору далекі дятли* (Гончар, III, 1959, 356).

ПО-ПТИ́ЧОМУ, *присл.* Те саме, що **по-пташи́ному.**

ПОПУВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **попува́ти.** *Попам сільським лиш тільки всього Було із попуваня того, Що на ту панщину не йшли* (Фр., X, 1954, 278).

ПОПУВА́ТИ. у́ю, у́єш, *недок., розм.* Бути попом, мати парафію. *Вже повертаючи зі Львова, я розбалакався з одним галицьким попом, що десь попує під Бродами* (Коцюб., III, 1956, 274); *Попувати* [о. Вікентія] *змусили батьки. Слабість духу — послухався старих* (Стельмах, I, 1962, 250).

ПОПУ́ДИТИ, джу, диш, *док., перех. і без додатка, діал.* 1. Кинути. *Хтось попудив англійську гранату, та не влучив у темряві у вікно, промахнувся* (Гончар, II, 1959, 230); *Греки страхопудливо металися, хтось з них пробував ухопити камінь, щоб попудити в пса* (Загреб., Диво, 1968, 623).

2. Погнати. *А кум їх так попудив, що тільки куряву підняли* (Сл. Гр.).

ПОПУ́ДНИЙ, а, е, *заст.* Який сплачується від пуда.

ПОПУ́ДНО, *заст.* Присл. до **попу́дний.**

ПОПУ́ДРИТИ, рю, рив, *док., перех.* Злегка покрити пудрою (обличчя, волосся). *Ярослава рішуче встала з ліжка, помила й попудрила обличчя* (Дмит., Розлука, 1957, 232).

ПОПУ́ДРИТИСЯ, рюся, ришся, *док.* Покрити обличчя пудрою. *Вона хутко попудрилась перед дзеркалом і накинула на голову косинку* (Донч., Секрет, 1947, 87).

ПОПУ́КАНИЙ, а, е, *діал.* Який попукав (у багатьох місцях, також про все або багато чогось). *Скала з сеї сторони була, правда, стрімка, але і сильно попукана і нерівна* (Фр., VIII, 1952, 226); *Текуча живиця з попуканої кори дерев твердла.. й наповнювала його* [повітря] *своїм запахом* (Коб., I, 1956, 450).

ПОПУ́КАТИ, аю, аєш, *док., діал.* 1. Полопатися, потріскатися, луснути (про все або багато чогось; у багатьох місцях). *Попукають шибки у зимі* [взимку] (Сл. Гр.); *Ех, як підскочить Яків, як хрясне економом об землю. Аж латки на нім попукали. А сам тікати* (Хотк., Довбуш, 1965, 240).

2. Постукати.

ПОПУ́КАТИСЯ, асться, *док., діал.* Те саме, що **попу́кати** 1. *Варити, покіль ячмінь попукається* (Сл. Гр.).

ПОПУЛЯ́РИ, ів, *мн., політ., іст.* У Стародавньому Римі — політичне угруповання рабовласницької демократії, члени якого ставили собі за мету наділити безземельне населення землею за рахунок обмеження великого землеволодіння, поліпшити становище міської бідноти та демократизувати державний апарат.

ПОПУЛЯРИЗА́ТОР, а, *ч.* Той, хто популяризує що-небудь. *Я ходив гордий і навіть, пам'ятаю, хвалився тим, що я не популяризатор, а щось немовби професор вищої математики* (Довж., I, 1958, 22); *Він* [І.Франко] *був невтомним популяризатором російської і західноєвропейської літератури, перекладав на українську мову твори Чернишевського, Салтикова-Щедріна, Гліба Успенського, Пушкіна, М. Гоголя* (Від давнини.., I, 1960, 52); *Був Кропивницький не лише великим знавцем, а й талановитим співаком, виконавцем і популяризатором української пісні* (Нар. тв. та етн., 3, 1965, 14).

ПОПУЛЯРИЗА́ТОРСЬКИЙ, а, е. 1. Спрямований на популяризацію. *Публіцистичні твори великої письменниці чітко поділяються на популяризаторські та полемічні. До перших належать статті, в яких Леся Українка доходливо пояснює основи політичних знань* (Рад. літ-во, 4, 1963, 56); *Співробітники* [Феодосійської] *галереї провадять велику популяризаторську роботу* (Довж., III, 1960, 86).

2. Прикм. до **популяриза́тор;** // Власт. популяризаторові. *Популяризаторський хист.*

ПОПУЛЯРИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Виклад чого-небудь у загальнодоступній, дохідливій формі. *Нахил до популяризації в 90 рр. привів до того, що я робив популярні поетичні переробки західноєвропейських і східних поетичних творів* (Фр., I, 1955, 42).

2. Поширення серед народних мас надбань вітчизняної та світової культури, пропаганда знань, заходів тощо; популяризування. *М. Максимович зробив першу спробу популяризації основ наукового природознавства серед освічених робітників і селян, написавши книжку для народного читання «Книга Паума»* (Матеріали з іст. укр. журналістики, 1959, 114); *Наприкінці XIX — на початку XX ст. певну роль у популяризації ленінських праць відіграли видатні українські письменники П. Грабовський, Л. Українка, М. Коцюбинський, І. Франко* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 86); *Популяризація поряд з великою російською літературою інших літератур народів Союзу — одне з найважливіших завдань, які висунув час перед Спілкою радянських письменників* (Рильський, IX, 1962, 13); *Популяризація передового досвіду.*

ПОПУЛЯРИЗО́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **популяризува́ти.**

ПОПУЛЯРИЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **популяризува́ти** 2.

ПОПУЛЯРИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док. і недок., перех.* 1. Викладати що-небудь у доступній, дохідливій формі. *Критика ніколи не була керманичем для літературної творчості, а завсіди шкутильгала за нею, обчислювала готові вже здобутки, пояснювала їх, що так скажемо: розжовувала для публіки, популяризувала для широкого загалу* (Фр., XVI, 1955, 246); *З кінця 70-х років* [XIX ст.] *Франко взяв якнайдіяльнішу участь в робітничому русі. Він популяризував у робітничих гуртках самоосвіти твори основоположників марксизму і викладав політичну економію* (Іст. УРСР, I, 1953, 535).

2. Пропагуючи, робити широко відомим; поширювати. *З гордістю бачиш, якою повнокровною, багатою тематично і художньо є наша поезія. Таку поезію треба всіма засобами популяризувати в народі* (Мал., Думки.., 1959, 40); *Все своє життя Франко писав про Шевченка, популяризував його творчість, захищав її від націоналістичних і клерикальних фальсифікаторів* (Вітч., 3, 1969, 164); *Треба знайомити молодь з досягненнями передової сільськогосподарської науки, популяризувати досвід роботи передовиків сільського господарства* (Рад. Укр., 7.IX 1950, 2).

ПОПУЛЯРИЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **популяризува́ти** 2. *Широко популяризується стахановський досвід* (Рад. Укр., 6.IX 1950, 2).

ПОПУЛЯ́РНИЙ, а, е. 1. Нескладний змістом і формою викладу, легкий для розуміння; зрозумілий, доступний, дохідливий. *Замір Спілки видавати популярні брошури для молодіжі — дуже мені до вподоби* (Коцюб., III, 1956, 216); *Е, та з якої речі я буду вам тут повторювати ті популярні лекції, які я читав Булгакову?* (Кулик, Записки консула, 1958, 43); *Ще в перші роки після Великої Жовтневої соціалістичної революції В. І. Ленін висунув завдання створити нову, радянську популярну енциклопедію* (Ком. Укр., 3, 1966, 46).

2. Який став загальновідомим, здобув загальне визнання, схвалення. *Я назвав прізвище одного з найпопулярніших тоді письменників — людини, яка в оцінці літературного твору не піде ні на який компроміс* (Донч., VI, 1957, 614); *Бригада Кримського стала популярною*

бригадою в районі, і перехідний прапор області весь сезон майорів у цій бригаді (Ле, Опов. та париси, 1950, 183); *Музична комедія — один з найпопулярніших жанрів театрального мистецтва* (Літ. газ., 25.XI 1953, 3); // Який набув великого поширення серед населення; дуже поширений, широко вживаний і т. ін. *Зате я, навчившися швидко всіх пісень, популярних у столярні, допомагав своїм писклнвим голосом кождому* (Фр., IV, 1950, 212); *В народній медицині деревій є дуже популярним* [лікувальним] *засобом* (Лікар. рослини.., 1958, 19).

ПОПУЛЯ́РНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Якість за знач. **популя́рний 1.** *..довгі цитати зроблять виклад важким і нітрохи не сприятимуть його популярності* (Ленін, 33, 1973, 5); *Вимога популярності викладу не повинна підмінятися спрощенством і вульгаризацією принципів марксизму. Про це йдеться в ленінській статті «Перший крок»* (Рад. літ-во, 12, 1967, 50).

2. Загальне визнання, прихильність широких мас; слава. *Дедалі моя популярність зростала* (Вас., Незібр. тв., 1941, 175); *Сагайдачний любив популярність і частенько сидів із голотою, бо розумів, що без голоти на Січі не довго втримаєш в руках булаву* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 91); *Великою популярністю користується літературна спадщина Т. Г. Шевченка в країнах народної демократії* (Рильський, III, 1956, 253); *За два роки театр М. П. Старицького зажив собі широкої популярності та великої слави* (Минуле укр. театру, 1953, 93); // Поширеність, широке застосування, вживання тощо. *У плодових розсадниках розмножують десятками тисяч плодові саджанці цінних мічурінських сортів. Сорти Мічуріна завоювали собі широку популярність як серед українських садоводів, так і в народі* (Юним мічур.., 1955, 91); *Основу радянської системи фізичного виховання становить комплекс «Готовий до праці і оборони СРСР», який дістав уже широку популярність* (Рад. Укр., 12.VIII 1961, 1).

ПОПУЛЯ́РНО. Присл. до **популя́рний** 1. *Дякую за гарненьку, а при тім ще дуже цікаво і популярно написану статтю наукову, котру я помістив. в «Зорі»* (Коцюб., III, 1956, 138); [П о л і н а:] *Я хочу, щоб мені популярно розповіли про всі найновіші досягнення* (Собко, П'єси, 1958, 337).

ПОПУЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., біол.* Сукупність особин одного виду тваринних чи рослинних організмів, поширена в певній місцевості. *Майже всі площі озимої пшениці були зайняті сортами, виведеними шляхом індивідуального відбору з місцевих популяцій* (Хлібороб Укр., 1, 1968, 18).

ПОПУ́РІ, *невідм., с.* Збірна музична п'єса, в якій поєднано популярні мелодії пісень, танців, оперних арій і т. ін. *З великим задоволенням присутні на концерті прослухали попурі з російських та українських народних пісень* (Рад. Укр., 20.VI 1959, 4).

ПОПУ́РХАТИ, аю, аєш, *док.* Пурхати якийсь час. — *Легке життя буває тільки в метеликів, та й то в тих, які живуть два-три дні. Політають собі, попурхають над квіточками весною і безслідно зникають* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 127).

ПОПУСК, у, *ч.* 1. Надмірна поблажливість; потурання. *Допит неповнолітніх підсудних провадився.. без натиску, залякування, без упередженості до одного чи попусків до іншого* (Дор., Не повтори.., 1968, 251).

По́пуску не дава́ти (не да́ти, не попуска́ти, не попусти́ти) — не виявляти поблажливості до кого-небудь, не потурати комусь.— *Прокурор нас уже взяв на контроль. І попуску не дасть...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 377).

2. *мет.* Термічна обробка сталі для зменшення її крихкості; відпуск.

ПОПУСКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **попуска́ти 1.** *Від нерівномірного попускання нитки, а також неточних рухів кисті руки і крючка петлі і стовпчики виходять різної величини* (В'язання.., 1957, 4).

ПОПУСКА́ТИ 1, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПОПУСТИ́ТИ,** ущу́, у́стиш, *док.* 1. *перех.* Розпускати, ослаблювати що-небудь міцно зв'язане, стягнуте. *Магера їв і приговорював до жінки: — Так, так! Тепер коли йдеш у гостину, наїжся перше дома! То тепер уже не ті давні часи, де на гостині і їж, і пий, і попускай ремінь* (Мак., Вибр., 1954, 213); // Робити щось менш натягнутим; відпускати, послаблювати. *Колька діяв, як справжній досвідчений рибалка. Він попускав мотузка і знову натягав його, а в озерці вода кипіла від божевільного руху чорного струга* (Собко, Кавказ, 1946, 96); *Верхівець зупинив коня, попустив поводи і якийсь час постояв на стременах* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 160); *Гошка прибичовує його* [теля] *коло полудрабка так, що воно харчить і крутить головою.— Попусти,— просить Йонька,— задавиться.— Але Гошка не попускає, і воно стоїть, витягши вгору шию* (Тют., Вир, 1964, 547); // *безос.— Ого! — заклопотано чмихнув дід.— Зачепило, чи що?— Та волосінь враз попустило* (Збан., Мор. чайка, 1959, 68).

◇ **Попуска́ти (попусти́ти) ві́жки** *див.* **ві́жки.**

2. *неперех., перен., розм.* Ставати менш дошкульним, поступово слабшати, зменшуватися (про біль, неприємне відчуття, хворобливий стан і т. ін.). *Щось спазматично захлипало в його горлі і зараз попустило* (Фр., IV, 1950, 340); // *кому, безос.* Ставати легше (про фізичний або душевний стан). *Марусі, як казала стара Гафійка, «попустило трохи»* (Хотк., II, 1966, 43); // Зменшуватися, ставати помірнішим (про мороз, спеку і т. ін.). *Люті морози доходили краю й не попускали* (Довж., I, 1958, 471); *Вдень мороз попустив, сонечко* [сонечко] *світило ясно, а зо стріхи капало, аж любо* (Фр., V, 1951, 202).

3. *перех. і неперех., кому, рідше кого, також з інфін. або із спол.* щ о б. Давати змогу, дозволяти комусь робити що-небудь. [К о м а н д о р:] *Як прийдем до церкви, не попускайте донні Консепсьйон край королеви сісти. Теє місце належить вам* (Л. Укр., III, 1952, 379); *Вона страшенно любила свого сина і нікому не попускала його займати* (Гр., Без хліба, 1958, 45); *Було, що підуть брати у бір по ягоду або по гриби й візьмуть малую сестричку з собою, то вже нікому не попустить менший брат нести втомлену Галю* (Вовчок, I, 1955, 287); — *Гляди, Прісько! Не було в нашому роду непутящих молодиць, не попустимо й тебе волочитися: прочую, то не подарую!* — *погрозився Максим* (Л. Янов., I, 1959, 220); [М и к и т а:] *Так, отже, кажу: хоч би я мав і душу свою занапастить, а не попущу,.. щоб надо мною узяв верх отой обшарпанець, голодранець!* (Кроп., I, 1958, 77); // *перех.* Не протидіяти чому-небудь; допускати. — *Панове громадо! — казав Джеря людям.— Пан хоче нас скривдить, та ми того не попустимо* (Н.-Лев., II, 1956, 260); // *перех.* Примиритися з чим-небудь, терпіти, дозволяти щось. — *Ех, тітко, тітко,— з докором казав другий* [парубок],— *і треба ото попускати таке в себе в хаті?* (Вас., I, 1959, 287); [Е д і т а:] *Як смів ти в нашій хаті гріх чинити?..* [Д ж о н М і л ь с:] *Такого попускать не можна* (Л. Укр., III, 1952, 73); // *кому.* Виявляти поблажливість до кого-небудь, потурати комусь у його вчинках, діях. [О д а р к а:] *Бог його знає, може й я винувата, що не попускала їй* [дочці] *ні в чім... щодня гризла, просвітку не давала...* (Мирний, V, 1955, 235);

Чоловікам.. проповідь зовсім не сподобалась.— Ну, після цих мироносиць не можна буде жінкам і слова сказати,— тихо гомоніли чоловіки в церкві,— їх і так трудно держати в руках, а тут іще й батюшка попускає їм та оступається за ними (Н.-Лев., VI, 1966, 369); [Михайло:] *Тілько попусти їм* [сусідам], *то й на голову вилізуть!* (К.-Карий, I, 1960, 180); // *перех., перев. із запереч.* не. Залишати без уваги, без покарання чиї-небудь погані вчинки, дії і т. ін.; прощати. — *Я, діти, люблю вас і через те часто попускаю вам різні вчинки, за які слід вас карати* (Сміл., Сашко, 1954, 9); [Храпко *(сам):*] *А тобі, стара лисиця, сього не попущу; ти мені на суді одвіт за все даси...* (Мирний, V, 1955, 200); — *Безкарно їхнього злочинства не можна попустити* (Стельмах, I, 1962, 640); // *тільки док., кого до чого, із запереч.* не. Подбати, щоб з ким-небудь не сталося біди. *Бачила Наумиха, що нічого не зробить з чоловіком, і заприсяглася не попустити хоч Семена до загуби, не дати його на поталу чудним батьковим забаганкам* (Коцюб., I, 1955, 102).

◇ **Не попускáти (не попустúти) в óбразу** *кого* — те саме, що **Не давáти (не дáти) в óбразу** (*див.* **óбраза**). *Зате його рівні любили, як товариша, котрий нікому не попустить свого брата в образу* (Мирний, II, 1954, 129); **Пóпуску не попускáти (не попустúти)** *див.* **пóпуск; Попускáти (попустúти) на потáлу** — те саме, що **Віддавáти (віддáти) на потáлу (глум)** (*див.* **віддавáти**). *Галя не видержала:.. — Чіпко, Чіпко! чи я ждала такого від тебе, чи сподівалася? Попустив рідну матір на поталу волоцюзі, гайдамаці...* (Мирний, II, 1954, 293); [Домаха:] *Дитино моя, дитино люба, проси бога, щоб не попустив на поталу твого таточка!* (Кроп., II, 1958, 167).

4. *перех.* Переставати тримати, стискати що-небудь, випускати з рук. *Улас пройшов до вагона і став біля вікна, але важкого сундука з рук не випускав, бо йому здавалося, що, тільки він попустить ручку, його зараз же вкрадуть* (Тют., Вир, 1964, 53).

5. *перех. і без додатка.* Добровільно відмовлятися від чогось на користь кого-небудь, віддавати щось комунебудь. *Чужого не бери, а свого не попусти* (Сл. Гр.); *Поховали батька брати, худібчиною стали ділитися. Жалкенько було Михайлові попускати братові більше городу, та така батькова воля — попустив* (Тесл., З книги життя, 1949, 106); *Катерина та Дем'ян посварились за бур'ян: Катерина Дем'яну не попустить бур'яну* (Номис, 1864, № 12541); — *В нас багато такої бідноти, що їй хоч і зараз давай тієї* [громадської] *землі, а як попустимо її в багацькі руки, то тоді вже вдруге не наживемо* (Гр., II, 1963, 351).

Не попускáти (не попустúти) свогó — не поступатися комунебудь чимсь, у чомусь, не відступатися від своєї думки, рішення і т. ін. — *Марко хоче грати молодого й Терешко хоче, той свого не попускає, і другий не попускає...* (Вас., II, 1959, 123); — *А ви, пане, вважайте, аби-сте голос* [при голосуванні] *не вкрали, бо як кара, то кара, як кримінал, то кримінал, а я свого не попущу!* (Март., Тв., 1954, 180); **Попустúти місце (пóле)** *кому, чому* — звільнити місце, поступитися місцем кому-, чому-небудь. *Він* [дощ] *сіяв.. Вікопця в маленькій хаті плакали, великі краплі сліз раз у раз котилися по їх і зникали, щоб попустити місце новим...* (Гр., II, 1963, 432).

6. *перех., розм.* Виділяти, випускати, видихати і т. ін. що-небудь. *Розсердився* [Ентелл] *і роз'ярився, Аж піну з рота попустив* (Котл., I, 1952, 98).

Попустúти сльóзи — заплакати. *Ентелл од ляпаса здригнувся, Разів із п'ять перевернувся, Трохи не попустив і сліз* (Котл., I, 1952, 98).

7. *перех., розм., рідко.* Відрощувати (бороду, вуса тощо). *Вуса, хоч вони й чорняві, Федько рішуче голив, баки таки, хоч отакенькі, а попускав* (Вишня, II, 1956, 297); *Попустив* [Середа] *чуб по плечі* (Вас., I, 1959, 268).

8. *перех., розм., рідко.* Давати, випускати паростки, утворювати коріння і т. ін. (про рослину). *Красно в садочку! Послався зелений барвінок, голубо зацвів; червоніє зірка; повився горобиний горошок; вовча ступа попустила широке листя* (Вовчок, I, 1955, 91).

9. *перех.* Переміщувати нижче, опускати донизу. *Затремтіла хмільна колюча прозелень в очах і в підбрівних зморшках, що вже трохи попускають косячки верхніх повік на краєчки очей* (Стельмах, I, 1962, 36); *Сидить дівчина на лавочці, попустила свої руки білі в великій тузі, росять* [росять] *дрібно сльози її обличчя молоде* (Вовчок, I, 1955, 146); *Чиїсь коні перебрідають на той бік ріки, а маленький хлопчик хоче їх завернути, та приступити боїться: узяв прут, вимахує ним, а коні йдуть, попустивши голови, і не звертають уваги* (Хотк., II, 1966, 55); // Схиляти, звішувати вниз. *На самому березі верба — аж геть попустила віти на воду* (Вовчок, I, 1955, 93); *З боків млина, як вартові, стоять двоє кучерявих яворів у рясному інею, попустили гілля аж до коріння* (Вас., I, 1959, 230).

◇ **Попустúти себé** — занедбати, занехаяти себе; опуститися. *Як же то мені самій тяжко на нього дивитись, що він себе так попустив* (Барв., Опов.., 1902, 285).

ПОПУСКáТИ[2], áю, áєш, *док., перех.* 1. Перестати тримати, випустити з рук, упустити все або багато чогонебудь. *Маруся, як тільки почула про старостів, то що було в руках, усе попускала* (Кв.-Осн., II, 1956, 55).

2. Відпустити, випустити звідкись усіх або багатьох. — *Складіть свою зброю на землю, коней попускайте, а ти, восьмий, стій на коні, дивись на нашу битву, ти будеш за свідка* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 161); // *з інфін.* Дозволити всім або багатьом робити що-небудь, піти кудись із певною метою. *Мартоха.. менших* [дочок] *попускала «байди бити»* (Л. Укр., III, 1952, 667).

3. Впустити куди-небудь усіх або багатьох.

4. Пустити за вітром, за течією все або багато чогось.

5. Надати руху машинам, пустити в дію фабрики, механізми і т. ін.

6. Утворити коріння, дати, випустити паростки і т. ін. (про рослини). *І, чуючи співи весняного хору, Углиб попускавши тонкі корінці, Рожевими стрілками приснувши вгору, Ростуть і кущаться деркі пшениці* (Вирган, В розп. літа, 1959, 129).

7. Утратити, згубити (листя, пір'я і т. ін.). *Летіла сорока звисока, попускала пір'я додолу* (Сл. Гр.).

8. Вільно опустити, звісити все або багато чогось. *Мотря вбралася в зелену спідницю, в червону запаску, підперезалась довгим червоним поясом і попускала кінці трохи не до самого долу* (Н.-Лев., II, 1956, 275).

ПОПУСКáТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **ПОПУСТИ́ТИСЯ,** ущýся, ýстишся, *док.* 1. *кого, чого, розм.* Добровільно відмовлятися від чогось, відступатися від кого-, чого-небудь. *Стара почала дорожитися, але Ганка не попускалася її, і вкінці стара згодилась ще того самого дня перебратися до неї* (Фр., I, 1955, 98); *Так легко не попуститься Іван такої доброї.. нагоди* (Март., Вибр., 1954, 223); — *Я не попущуся, мушу вивідатись* [вивідати], *хто вона, бо від першого разу коли-м її побачив, почув я, що без неї жити не можу* (Фр., V, 1951, 341); // Покидáти, залишати кого-, що-небудь. *Впала* [Мирослава] *на ноги, не попускаючись своєї зброї* (Фр., VI, 1951, 18).

2. *без додатка.* Переміщатися нижче; опускатися. *Попустилися бартки молодечі, щез гнів з очей. Барилочка*

з горілкою має чарівну силу — проганяти гнів і з серця, і з очей (Хотк., Довбуш, 1965, 270).

3. *без додатка, перен., розм.* Допускати, доводити себе до чого-небудь. — *Як свиня вкусить або жінка попоб'є, то на страшний суд не встанеш. Щоб ти не попускався!* (Барв., Опов.., 1902, 322).

4. *м.-т.* Піддаватися відпускові (у 3 знач.), відпускатися (про сталь або вироби з неї).

5. *тільки недок.* Пас. до **попуска́ти** [1] 1.

ПО́ПУСТ, у, *ч.* 1. Те саме, що **по́пуск** 1. — *Пане ксьондзе, при всій шанобі до вас, я вважаю, що ваша тактика є злочинний попуст* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 23).

2. *розм.* Полегшення фізичного або душевного стану. *Пані все нездужає та нездужає: ні смерті, ні попусту* (Фр., II, 1950, 377).

ПОПУСТИ́ТИ *див.* **попуска́ти** [1].

ПОПУСТИ́ТИСЯ *див.* **попуска́тися.**

ПО-ПУСТО́МУ, *присл., розм.* Даремно, марно. — *Не хочу й плати дурної! Яка ціна за день, по-пустому прожитий?* (Гончар, Тронка, 1963, 284).

ПОПУСТО́ШИТИ, шу, шиш, *док., перех.* Спустошити все або багато чого-небудь. *Міста поплюндрували* [чужинці та гетьманці], *церкви попустошили* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 117).

ПОПУСТУВА́ТИ [1], у́ю, у́єш, *док.* Пустувати якийсь час. *Хлопці попустували трохи, а далі.. майнули на базар* (Коцюб., І, 1955, 132); *Гостра, неспокійна Палажка таки й ненавидить Михайла. Якийсь уже він поважний дуже: ні похихотіти з ним, ні попустувати* (Тесл., З книги життя, 1949, 102); *Дівчата кинулися геть із ферми, почали крутити одна одну, наче в танці. Раді, бач, що роботу припинено і можна попустувати* (Кучер, Прощай.., 1957, 241).

ПОПУСТУВА́ТИ [2], у́с, *док.* Бути порожнім, не зайнятим ким-, чим-небудь, незаселеним і т. ін. якийсь час.

ПОПУ́ТАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **попу́тати;** // *у знач. прикм. На превелику втіху всім* [дітям], *недовго скакали обидва попутані коники* (Ков., Світ.., 1960, 104).

2. *у знач. прикм., розм., рідко.* Поплутаний, переплутаний. *Волосся в його* [нього] *попутане та попатлане* (Вовчок, І, 1955, 298).

ПОПУ́ТАТИ, аю, асш, *док., перех.* 1. Зв'язати, стягнути путами ноги коня (передні з однією задньою або тільки передні); стриножити. [Т р у б а й:] *Попутай коней, най пасуться! Збрую І сідла поздіймай!* (Фр., IX, 1952, 273); *Спустилися* [опришки] *десь у лісок, попутали коні, полягали* (Хотк., II, 1966, 238).

2. *розм., рідко.* Те саме, що **поплу́тати.** *Отак і ти* [Австрія] *попутала народи, Всім давши зверхні вигляди свободи, Щоб бдні бдних гризли і душили* (Фр., X, 1954, 167).

◇ **Біс (лихи́й, лука́вий, нечи́стий** *і т. ін.*) **попу́тав** *кого* — те саме, що **Біс (лихи́й, лука́вий, нечи́стий** *і т. ін.*) **поплу́тав** (*див.* **поплу́тати**). *Гуменя того монастиря, де я була, казала: зробила ти гріх тяжкий.. То тебе, каже, лихий попутав* (Мирний, І, 1954, 95); *Левко похнупився: — Був гріх, милостивий пане, в минулому році, попутав нечистий. А після того ні хворостинки дурно ми не взяли із вашого лісу* (Стельмах, І, 1962, 97).

ПОПУ́ТНИЙ, а, е. Який іде, їде, рухається в одному напрямку з ким-, чим-небудь. *Білограй і Дудка приїхали в місто попутною машиною* (Мушк.. Чорний хліб, 1960, 178); *Їм лишалося.. діждатися попутного пароплава і розпочати далекі мандри до самого моря* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 39); // Ходовий, погожий (про вітер). *Попутний вітер швидко жене його баркас далі й далі від берега* (Шиян, Переможці, 1950, 58).

ПОПУ́ТНИК, а, *ч.* 1. Той, хто йде або їде разом з ким-небудь тим самим шляхом.— *Як же тебе звати, мій попутнику? — Степаном назвали батьки, мабуть, знали, що я степ любитиму,— знову хороше посміхнувся Степан* (Коп., Подарунок, 1956, 21); — *Воно й добре б трохи відпочити та дочекатися чи то чумаків, чи то яких інших попутників* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 76).

2. *перев. мн., перен., політ.* Про тих, хто тимчасово приєднався до якого-небудь громадсько-політичного напряму, але по-справжньому не проникся його ідейними настановами. *Для кожного марксиста, звичайно, ясно, що як ліквідаторство, так і одзовізм, це — дрібнобуржуазні течії, які притягали до себе буржуазних попутників соціал-демократичної партії* (Ленін, 21, 1971, 199); *Під ударами реакції дрібнобуржуазні попутники, що примкнули до партії в період революції* [1905 р.], *тікали з її рядів, побоюючись переслідувань* (Ком. Укр., 1, 1962, 67); // *іст.* Про групу письменників непролетарського походження, які в 20—30-х роках XX ст. в основному підтримували політику Радянської держави. *Лівацька критика* [в 20-і роки] *грубо порушувала вказівки Комуністичної партії про необхідність бережного і уважного ставлення до попутників і тим самим завдавала немалої шкоди розвитку радянської літератури* (Криж., М. Рильський, 1960, 30).

ПОПУ́ТНИЦТВО, а, *с., політ.* 1. Збірн. до **попу́тник** 2. 2. Рух попутників (у 2 знач.).

ПОПУ́ТНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **попу́тник** 1. *Він прискорив крок, щоб наздогнати свою попутницю* (Гур., Осок. друзі, 1946, 114); *Повертався на фронт на випадковій автомашині і в дорозі познайомився з однією попутницею* (Минко, Вибр., 1952, 330).

ПОПУ́ТНИЦЬКИЙ, а, е, *політ., іст.* Прикм. до **попу́тник** 2. *З попутницькими колективами, з окремими попутниками ми йдемо до тої станції, на котрій розійдуться наші шляхи* (Еллан, II, 1958, 156).

ПОПУ́ТНО. Присл. до **попу́тний.** *Розвідники йшли на галоші, попутно з променем, по вісках сонця — вперед, вперед...* (Гончар, III, 1959, 434), *Попутно він взявся доставити з Долини Рошкевичам пошту* (Кол., Терен.., 1959, 329).

ПОПУ́ТЧИК, а, *ч., рідко.* Те саме, що **попу́тник** 1. *Мій попутчик, старий холостяк-учитель, спинився коло верби, скинув з голови солом'яного бриля і став витирати хусткою піт на лисині* (Вас., І, 1959, 140).

ПОПУ́ХЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **попу́хнути, попу́хти;** // *у знач. прикм. Натруджена, зморена, вертала ся вона щовечора додому, а світом, не вважаючи на попухлі ноги та біль у животі, знову йшла на роботу* (Л. Янов., І, 1959, 40).

ПОПУ́ХНУТИ *і рідко* **ПОПУ́ХТИ,** хну, хнеш, *док.* Зробитися, стати пухлим (про всіх або багатьох; про частини тіла). *Розійшлися* [чепці] *по трапезах І трапезували І день і ніч, аж попухли* (Шевч., І, 1963, 269); [І в а н:] *Давайте зараз усіх перецілую.* [1-й н а р у б о к:] *Губи попухнуть так, що і люльки не можна буде смоктать* (Вас., III, 1960, 19); // Дістати набряки внаслідок тривалого голодування. [Г о р и н и н а:] *Доки діждуть* [мати з дітьми] *до нового хліба, чисто попухнуть з голоду* (Кроп., II, 1958, 289).

ПОПУ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **попусти́ти** 1, 4—9. *Відчувши попущений повід, Мишастий увійшов передніми ногами по коліна у воду й почав пити, задоволено одфоркуючись* (Юхвід, Оля, 1959, 17); *Волосся* [у Марції] *зачесане з мистецькою простотою, розділене проділем і попущене так, що покриває більшу частину лоба і спадає хвилястими кучерями од скронів* [скроней] *на груди* (Л. Укр., III, 1952, 176); *Сонце стояло посеред*

неба, нестерпно пекло, гарбузове листя пообвисало, стало зовні схоже на попущені кажанові крила (Вирган, В розп. літа, 1959, 254).

ПОПУ́ЩЕННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **попусти́ти, попуска́ти** [1] 1—3.

ПОПХА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Почати пхати, штовхаючи поперед себе, пересувати, рухати кого-, що-небудь. *Микола, крекчучи та надсаджуючись, попхав на тачці мої речі* (Коцюб., III, 1956, 130); *Решетняк знов напружився, попхав, покотив з товаришами гармату далі* (Гончар, Людина.., 1960, 157); *Паровоз зайшов з другого боку і попхав вагон, у якому були золотоношці* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 73).

ПОПХА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Піти, податися куди-небудь. *Еней по берегу попхався І сам не знав, куди слонявся, Аж гульк — і в город причвалав* (Котл., I, 1952, 71); *Уже і панотець, Прилізши із хрестин, до утрені попхався* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 49); *Зачувши музику,.. попхався* [Кузь] *в коло танцюючих* (Тют., Вир, 1964, 208).

ПОПХИ́КАТИ, аю, асш, *док., розм.* Пхикати якийсь час. *Попхикало маленьке трохи та й замовкло* (Сл. Гр.).

ПОПХИ́НЬКУВАТИ, ую, усш, *недок., розм.* Пхинькати стиха час від часу. *Сидить дитя, попхинькує.*

ПОПХНУ́ТИ, пу́, пе́ш, *док., перех., розм.* 1. Те саме, що **пхну́ти** 1. *Другий бурлака попхнув Василину в плечі* (Н. Лев., II, 1956, 152); *В Гашіци затряслись коліна. Вона, вагаючись, зупинилась перед ворітьми, але Прохіра попхнула її на двір...* (Коцюб., I, 1955, 250); *Образно. *Терпи!.. За долею, куди попхне, хились, Як хилиться од вітру гілка* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 85); // Підштовхнути. *Діди обліпили машину ззаду, попхнули її, але вона ще глибше осіла* (Чаб., Тече вода.., 1961, 170).

2. *перев. до чого, перен.* Примусити, спонукати кого-небудь зробити якийсь вчинок, піти куди-небудь; підбити на щось. — *Бідна Оля! Але що ж могло попхнути її до такого розпучного кроку?* (Фр., II, 1950, 316); *Я знаю: нечестиве те кохання.. Його ж мені вона сама натхнула, До нечестивого чуття Сама мене попхнула* (Крим., Вибр., 1965, 45).

3. *з чого, перен.* Скинути з посади кого-небудь, відібрати в когось владу. *Непогано було б попхнути того Киселя з Київського воєводства і самому сісти на те місце* (Вітч., 4, 1947, 82).

ПОП'ЯНІ́ТИ, ію́, і́єте, *док.* Стати п'яним, сп'яніти (про всіх або багатьох). *ГЕС імені Леніна (на Сугаклеї, не на Дніпрі!) дала перший струм. Будівельники й усі колгоспники як поп'яніли — світло! І степ заграв* (Ю. Янов., II, 1954, 170).

ПО-П'Я́НОМУ, *присл., розм., рідко.* Будучи п'яним. *Баби такі дивні люди, що чоловік що ляпне по-п'яному, то вони.. роблять із того цілі історії* (Март., Тв., 1954, 342); *Коли господар жив і шив вдома кожухи, тоді, хоч по-п'яному, хоч ні — безнастанно співав* (Коб., III, 1956, 521).

ПОП'Я́СТИСЯ, пну́ся, пне́шся; *мин. ч.* поп'я́вся, поп'я́ла́ся, поп'я́ло́ся і попну́вся, попну́лася, попну́лося; *наказ. сп.* попни́ся; *док., розм.* 1. Почати п'ястися, вилазити нагору. *Розсатанілі, з скаженим жахом на обличчі, злиденні останки* [війська] *кинулись в рів, а звідтіля поп'ялись на вали...* (Стар., Облога.., 1961, 36); *Тимко, жадібними припадами досмоктуючи цигарку, поп'явся стежечкою, що вела до Прокопа Тетері* (Тют., Вир, 1964, 95); *Образно. *Шлях широкий, покритий талим снігом, гадюкою поп'явся на гору* (Мирний, III, 1954, 75).

2. *перен.* Розростися на схилах гори, по стінах будинку і т. ін. *З одного боку по горі поп'явся лісок, а з другого замчище дивилося на їх* [Івася і Карпа] *своїм страшним видом* (Мирний, I, 1954, 250); *Розрісся хміль так буйно, що й піддашок укрив, і на хату поп'явся...* (Гр., II, 1963, 372); // Бути розташованим, простягтися на велику відстань по схилу гори, похилій площині і т. ін. *Навколо вигону густо наліплено хат у балці, вони поп'ялись і по схилі аж під ліс, і понад яром од греблі* (Головко, II, 1957, 189).

3. Вирости, пробитися (про рослинність). *На горі, між кущами ялівника, поп'ялась трава* (Чорн., Визволення, 1949, 81); // З'явитися, вирости (про волосяний покрив). *Чудний той був князь Ратієв,— низенький, осадкуватий, оброслий волоссям, як звір, воно у його не тілько на щоках і під очима поп'ялося, а й на самому кінці носа, мов бородавка, чорнів кущик* (Мирний, IV, 1955, 15); — *Який же він собою? — спитав Головатий.* — *Ще молодий, смаглявий... Вусики ледве поп'ялися* (Добр., Очак. розмир, 1965, 312).

ПО́РА *див.* **по́ри.**

ПОРА́, и́, *ж.* 1. *перев. чого або яка.* Час, період. *Як настане було пора виборів, то всі клопочуться, кого вибирати за маршала, чи за справника, або засідателя* (Мирний, IV, 1955, 334); — *Тепер така пора, що людина мусить людині помагати* (Фр., VI, 1951, 161); — *Людей на полі не видно зовсім, хоч пора зараз і робоча* (Смолич, I, 1958, 74); // *у сполуч. із займ.* та, ця і т. ін. *та прийм.* на, у, з, до і т. ін. Певний момент, зв'язаний з якою-небудь подією; короткий відрізок часу, коли виконується або відбувається якась дія. — *Йому до вас було: він мені у ту пору розказував, що, каже, не сонечко ходить, а земля кругом його обіходить* (Кв.-Осн., II, 1956, 318); *І блідний місяць на ту пору Із хмари де-де виглядав* (Шевч., I, 1963, 3); *Не раз, не два розмова в нас бувала Про пору ту, коли ізнов орала У вогку землю пустить рідний край, Про час, коли від ненаситних зграй І тінь сама розвіється за димом* (Рильський, II, 1960, 216); *Князь Куракін урятував цареві життя, і вже з тої пори цар із ним не розлучався* (Хотк., I, 1966, 97); // *з означ.* Відтинок часу, позначений існуванням, наявністю чого-небудь. *Тільки-но пригрів весняне сонце, розтануть сніги і спадуть талі води, як настає грибна пора* (Знання.., 6, 1969, 16); // *з означ.* Частина доби, період року. *Чіпка проспав до обідньої пори* (Мирний, I, 1949, 256); *Місяць уже зайшов, була передранкова пора* (Ю. Янов., II, 1958, 217); *Над селом стояв звичайний в осінню пору туман* (Коцюб., I, 1955, 353); // Період у житті людини; вік, літа. *Оглянулась я.. на село — там церква аж горить проти сонця; у зелених садках білі хатки тонуть, і вигін зеленіє.. Все це нагадало мені і мою дитячу пору, і моє дівування* (Мирний, I, 1954, 72); *Нині Гончар — в щасливій порі творчої зрілості, в порі, коли народжуються сміливі й глибокі задуми, коли приходять самобутні і мудрі звершення* (Про багатство л-ри, 1959, 237); // Тривалий період у житті народу, культурному або суспільному розвиткові країни, що характеризується визначними подіями, явищами тощо; епоха, доба. *Прийшла війни страшна пора, що забира народні сили* (Сос., II, 1958, 376); *Майже всі перші книжки прозаїків присвячені порі мирного післявоєнного будівництва* (Смолич, Перша книга, 1951, 7).

Да́вньою поро́ю — у давні часи, у давнину. *Так-то було на Вкраїні Давньою порою...* (Рудан., Тв., 1959, 43); **До тих пір** — до того часу, доти. *Дуже тобі дякую, що ти їх* [листи] *не затримувала до тих пір, поки я приїду, а прислала тепер* (Л. Укр., V, 1956, 28); *Проводжав* [Денис] *Юлю очима до тих пір, поки вона не зникла за деревами* (Тют., Вир, 1964, 247); **З да́вніх пір** — з давніх часів, здавна, віддавна. *Бачив я, що всюди люд*

На царя кладе свій труд.. Так щороку з давніх пір (Перв., Райдуга.., 1960, 96); **З тих пір** — з того часу. *З тих пір, як її батьки—лікарі одного районного містечка — навчили її ходити, вона жила в розкошах і достатках* (Тют., Вир, 1964, 449); **На пе́рших пора́х** — у початковий період, на початку, попервах. *Коли б отак до нього Міхно з своїми приятелями ставився, то це його цілком улаштовувало б. Принаймні на перших порах* (Головко, II, 1957, 265); [З а г у б а:] *Тут же свої люди ще лишилися... Допоможуть на перших порах...* (Мам., Тв., 1962, 474); **По́ри ро́ку** — сезонні періоди в річному циклі розвитку природи: весна, літо, осінь, зима. *На землі.. щороку бувають холодні й теплі сезони, які поступово змінюють один одного. Ці явища природи називаються зміною пір року* (Астр., 1956, 33); *Є щось чарівне і до солодкого щему в серці хвилююче в природі цієї пори року* [навесні] (Тют., Вир, 1964, 137).

◇ **Без пори́,** *у знач. присл.*— передчасно, дочасно. *Чи тільки терни на шляху знайду, Чи стріну, може, де і квіт барвистий? Чи до мети я певної дійду, Чи без пори скінчу той шлях терністий,— Бажаю так скінчити я свій шлях, Як починала: з співом на устах!* (Л. Укр., I, 1951, 44); **До пори́** [**до ча́су**]: а) до певного моменту, випадку і т. ін.; не вічно. *До пори збан воду носить* (Номис, 1864, № 7771); б) до слушного часу; поки що. — *Тільки б без галасу до пори, до часу, доки власними очима, руками не помацаси початку того омріяного будівництва...* (Ле, Міжгір'я, 1953, 10); **На порі́** — у розквіті віку, сил (про дорослого юнака, дорослу дівчину); на виданні (про дівчину). *Дівка на порі — женихи у дворі* (Укр.. присл.., 1955, 117); *За столом чотири сини,— Разом з'їхались в гостину; Всі змужніли, на порі, Як один — богатирі!* (Шпак, Вибр., 1952, 72); **На порі́ ста́ти** — досягти такого віку, коли звичайно виходять заміж (про дівчину). *Небога Уже чимала піднялась, Росла собі та виростала І на порі Марія стала...* (Шевч., II, 1963, 354); *Видавши одну* [дочку], *незчулася Ярешчиха, як і друга стала на порі, треба було і Вусті приданого дбати* (Гончар, I, 1959, 9).

2. *у знач. присл.* **поро́ю, пори́,** *з означ.* Указує на певну частину доби або період року, коли відбувається якась дія. *Ми з ним сиділи у садку вечірньою порою* (Л. Укр., I, 1951, 458); *Лінивий спить бабак зимової пори, Коли сніги буйні шляхи позамітали...* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 122); // *тільки* **поро́ю,** *без означ., рідко.* Часом, іноді. *І він* [кинджал] *порою любо грає, Привабливо дзвенить* (Зеров, Вибр., 1966, 402).

◇ **Ча́сом з ква́сом, поро́ю з водо́ю** *див.* **квас.**

3. Визначений строк, слушний час, сприятливий момент для звершення чогось, виконання якої-небудь дії. *Олена поралась коло печі, хапаючись, щоб встигти на пору з вечерею* (Коцюб., I, 1955, 82); *Дідуньо з великим притиском розпочав знов мову про те, що вже крайня пора взяти до Юзі гувернантку* (Л. Укр., III, 1952, 635); *Щоб здаватися старшим, Гнат навіть вус почав голити раніше пори* (Стельмах, II, 1962, 342).

[**Тепе́р**] **пора́ на вас** (**на те́бе** *і т. ін.*); **Ва́ша** (**твоя́** *і т. ін.*) **пора́,** *розм.*— створилися сприятливі умови для кого-небудь, настав час комусь діяти і т. ін. *Ті люди, що весь вік несли тяжке завдання, Казали: «Годі нам, тепер пора на вас,.. робітники незнані, молодії!..»* (Л. Укр., I, 1951, 109); — *Стріляй, бузувіре, стріляй, зраднику,— твоя пора,— хрипить.. Погиба* (Стельмах, II, 1962, 66).

4. *у знач. присудк. сл., перев. з інфін.* Настав час, строк для звершення чогось, виконання якої-небудь дії. — *А збирайся лишень, Чіпко, на завтра в найми,— каже, вернувшись увечері, Мотря.— Годі вдома сидіти та хліб переводити,— пора й самому заробляти!* (Мирний, I, 1949, 148); — *Пора вже спати... завтра треба вставати зарання...* (Коцюб., II, 1955, 373); *Климові пора додому, а він все ще на лузі* (Грим., Кавалер.., 1955, 73).

◇ **Пора́** [**уже́**] **і честь зна́ти** — час кінчати що-небудь, іти, їхати звідкись. [М а р и н а:] *Невже й сьогодня* [сьогодні] *гості не роз'їдуться.. Третій день гостюють, пора б вже й честь знати* (Кроп., V, 1959, 475).

ПОРА́ДА, и, *ж.* 1. Пропозиція, вказівка, як діяти в яких-небудь обставинах, допомога добрим словом у скруті; рада. *Воно* [товариство].. *помагало йому у його праці — то добрим словом, то розумною порадою* (Мирний, I, 1954, 347); [К а р п о:] *Людина ви поважна, тямуща, багатьом порада ваша у пригоді може стати* (Собко, П'єси, 1958, 8); // Повчання, напучення. *Уся щира суть моралістичних Саадієвих порад зводиться в «Голістані» до правила: «Не будь вовком, тільки ж не будь і вівцею, щоб тебе вовки не з'їли»* (Крим., Вибр., 1965, 238); — *Мені набридли її поради й повчання!* (Допч., V, 1957, 450); // Сприяння, допомога в якій-небудь справі. *Хома не знав, у яких се сторонах голодують люди,.. йому вовжалася сила голодних, змарнілих, сумних людей, що з туги та голоду мало не гавкають, як пси, і пізвідки поради немає бідолашним...* (Коцюб., I, 1955, 94).

Дава́ти (**да́ти**) **пора́ду:** а) *(кому)* підказувати комусь-небудь, навчати когось, як треба діяти, що робити в тих чи інших обставинах. — *Я стар чоловік, нездужаю* [не здужаю] *встати, Буду йому* [гетьману] *пораду давати, По-батьківській научати, Як на ляха стати* (Шевч., II, 1963, 159); *Хто дасть пораду ланковій і допоможе інвалідові? ..Усе він, парторг* (Жур., Дорога.., 1948, 163); *Рудиєв усім давав батьківські поради, продовжуючи виховувати своїх партизанів* (Воронько, Партиз. генерал.., 1946, 10); б) *(тільки док., перев. чому, рідко)* навести порядок, зробити лад у чому-небудь, упоратися з чимсь; дати раду. *Вийшла* [мати] *в пекарню дать пораду тим курам* [курям], *що порізали* (Свидн., Любораць-кі, 1955, 87); **Нема́ (нема́є) пора́ди** — про безвихідне становище. — *Мамо, мамо! Скажіть мені словечко, скажіть!.. — А що я тобі казатиму, дочко? — заговорила Чайчиха похмуро. — Поради нема!* (Вовчок, I, 1955, 264); **Пора́ди проси́ти** (**пита́ти, шука́ти** *і т. ін.*) *у кого;* **Удава́тися за пора́дою** *до кого* — звертатися до когось із проханням підказати, навчити, як треба діяти, що робити в певній конкретній ситуації. *Пішла вона до сусідів Поради просити... Присудили сусідоньки У наймах служити* (Шевч., I, 1951, 232); — *Куди ж мені тепер голову прихилити? До кого ж мені йти? В кого мені питати поради?* — *голосила Василина, оглядаючись кругом* (П.-Лев., II, 1956, 88); *Чи варто ж в людей сих шукати поради? Пікчемні тут люди навколо!* (Л. Укр., I, 1951, 344); *Вона марніла, блідла, худла. Батьки занепокоїлися її здоров'ям і стали удаватися до лікарів за порадою* (Кобр., Вибр., 1954, 92); **Слу́хати** (**послу́хати, слу́хатися, послу́хатися**) **пора́ди** (**пора́д**) *кого, чиєї* — робити так, як хто-небудь підказав, навчив.— *Слухайте ж моєї поради, покиньте того Павла навіженого: нехай йому всячина!* (Вовчок, I, 1955, 177); *Для мене очевидно, що Ви не бережетесь, не слухаєте, певно, добрих порад і наражаєтесь на небезпечність* (Коцюб., III, 1956, 432).

2. Спільне обговорення яких-небудь питань, обмірковування чого-небудь з кимсь; рада. *Не хотілось в снігу, в лісі, Козацьку громаду З булавами, з бунчугами* [бунчуками] *Збирать на пораду* (Шевч., I, 1963, 48); *Гіца*

мовчки лежав у кутку, але часом скликав усіх, і тоді над ним нависали три чорні голови й велись таємні поради (Коцюб., I, 1955, 377); *У бригаду на пораду Запросили їх обох* (Воскр., Взагалі.., 1948, 69).

3. *розм.* Те, що заспокоює, сповнює радістю; втіха, відрада. *І марить молодий чумак про родинні втіхи з любою дружиною, і веселішої співає сопілка — його порада, його розвага єдина в далекій дорозі...* (Коцюб., I, 1955, 183); — *Прокляті! щоб ви не знали утіхи в старих літах, щоб ви не мали поради в своїх дітях! — шептав він* (Мирний, I, 1954, 148); *Не зазнала ти змалку поради, Ані ласки від гордих людей* (Манж., Тв., 1955, 68).

ПОРА́ДИТИ, джу, диш, *док.* 1. *перех. і неперех., кому, рідше кого і без додатка.* Навчити, підказати, як треба діяти, що робити в яких-небудь обставинах, до кого звернутися і т. ін.; дати пораду, допомогти радою. *Порадь, мати, що діяти, Ой чи жити, чи вмирати? Порадь, моя мати!* (Рудан., Тв., 1959, 128); *Я.. нічого порадити тобі не могла, бо я не вмію радити, а тільки розуміти і співчувати* (Л. Укр., V, 1956, 345); *Сусіди порадили Чайчисі піти у волость: мають же чимсь запомогти стару людину* (Стельмах, I, 1962, 211); — *Поможи, порадь мене, як побороти страждання?* (Довж., I, 1958, 350); — *Я вам.. можу й адвоката порадити.— О, будь ласка. Я вам дуже вдячна* (Дор., Не повтори.., 1968, 86); // *тільки кого.* Наставити на добрий розум.— *Хто ж і порадить сироту,— одказують старі козачки,— як не ми?* (Вовчок, I, 1955, 25); [Д и я к о н:] *Ось тут прийшли до тебе вбогі духом, благаючи рятунку і поради. Хто порятує їх? Хто їх порадить?* (Л. Укр., II, 1951, 493); // *чому, на що, проти чого і без додатка.* Знайти вихід із скрутного становища; зарадити. *Крутиться Лисичка, заскакує відси й відти довкола горнятка,— нічого не порадить* (Фр., IV, 1950, 57); *З моєю ногою можна б жити в згоді, хоч зовсім бути такою, як у людей, вона не може,.. бо все-таки в ній кості вже не так стоять, як треба, і сьому порадити не можна* (Л. Укр., V, 1956, 438); // Надати якусь допомогу. *Про гроші не турбуйтеся, якось ми порадили б в разі потреби* (Коцюб., III, 1956, 399).

Пора́дити собі (*рідше* **себе́**) — те саме, що **Знайти́ (собі́) ра́ду** (*див.* **знахо́дити**). *Не бачила* [Ганна], *яким способом могла порадити собі, але вірила, що ще може все на добре повернутися* (Гр., II, 1963, 110); *Вона привикла дома, що її батько про все старався, усім завідував, у найскрутнішій справі вмів собі порадити* (Март., Тв., 1954, 355); — *Ти вже сама себе порадиш* (Барв., Опов.., 1902, 100).

2. *неперех., рідко.* Обміркувати, вирішити щось спільно з ким-небудь; порадитися. *На селі Зібралася* [зібралася] *громада радить, Кого голить у москалі, Порадили громадою* (Шевч., II, 1963, 272).

3. *перех. і без додатка, розм., рідко.* Підтримати порадою, втішити кого-небудь. — *Чому ти, Чіпко, не одружишся? — Хіба воно краще? — Авжеж, краще. Жінка привітає, порадить, розважить...* (Мирний, I, 1949, 326); *Батько посміхається, сиві вуса гладить: Добрим словом випало діточок порадить* (Мур., Трибуна, 1950, 61).

ПОРА́ДИТИСЯ, джуся, дишся, *док.* 1. *з ким, розм. у кого, рідко кого.* Звернутися до кого-небудь за порадою, попросити в когось поради (у 1 знач.). — *Ой боже мій! Ой, що ж нам робити! З ким порадитись?* (П.-Лев., III, 1956, 192); *Йон мусив порадитись найповажніших жінок* (Коцюб., I, 1955, 283); *Мені нема в кого порадитись про сі речі* (Л. Укр., V, 1956, 32); *Славко сказав, що.. йому треба порадитись з Мироном ще про деякі справи* (Коп., Лейтенанти, 1947, 150); *Порадившись з Нечаєм, Богун відписав у Чигирин, що він залишається на пограниччі* (Кач., II, 1958, 470).

2. Обміркувати, вирішити щось спільно з кимнебудь. *Вийшли з хати батько й мати В садок погуляти, Порадитись, кого б то їм Своїм зятем звати?* (Шевч., II, 1963, 414); *Усі рішили, що зараз треба порадитись вкупі, і запросили Жана* (Коцюб., II, 1955, 392); *Порадившись між собою, брати притягли звідкись ще й запасне колесо і його теж поклали на воза* (Гончар, III, 1959, 73).

ПОРАДІ́ТИ, ію, ієш, *док.* 1. *з кого — чого, кому, чому і без додатка.* Відчути радість з приводу чого-небудь, з якоїсь нагоди. [Х р а п к о *(сам)*:] *Треба Гальку кликнути; хай порадіє разом з батьком* (Мирний, V, 1955, 173); *Треба було бачити, як розквітнув, як порадів тим словам Потопальський* (Збан., Сеспель, 1961, 78); // *за кого.* Відчути задоволення, радість з нагоди чиїхнебудь успіхів, приємних, радісних подій у житті когонебудь іншого. *Ми щасливі — можеш порадіти За свій рід ти перед всім селом* (Гірник, Сонце.., 1958, 185); // *кому, чому.* Відчути радість, побачивши, зустрівши, знайшовши кого- що-небудь. *Я вперше тоді побачив маленьких лошаток. Ох, як я їм порадів, хоч навіть не знав, як їх назвати* (Збан., Мор. чайка, 1959, 86); *Одного дня, перекидаючи в скрині поточені шашелем шевські колодки, старі пришви, знайшов* [Федір] *там мандоліну. Порадів їй, неначе зустрів старого товариша* (Мушк., Серце.., 1962, 77).

2. Зрадіти (про всіх або багатьох). [К а р м е л п х а:] *Дверима рипне хто, під вікном застукотить — вони* [діти] *вже, як ті пташенята, посхоплюються, порадіють* (Вас., III, 1960, 238); *Наздогнав* [Артем] *отару за версту од села, на князевих стернях. Пораділи товариші, з розпитами до нього* (Головко, II, 1957, 245); *Листоноша прийшов. Добровольці Розбирають листи. Мужні хлопці Пораділи, мов діти малі* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 124).

3. Радіти якийсь час. [І в а н:] *Знаю, знаю про твоє гірке удівство, та тепер, мені здається, можна і порадіти, на дітей дивлячись* (Вас., III, 1960, 37).

ПОРА́ДНИК, а, ч. 1. Той, хто дає поради (у 1 знач.), радить. *Грицько радів, дякував у душі порадникіз* [порадникам] (Мирний, I, 1949, 174); *Багато років Саватій вважався незамінним порадником в першій-ліпшій сільській справі* (Петльов., Хотинці, 1949, 146); *Образно. — Злість та гнів — погані порадники* (Шиян, Баланда, 1957, 109).

2. *рідко.* Те саме, що **ра́дник** 2. *На ранок Стефан Потоцький зібрав своїх військових порадників* (Кач., II, 1958, 419).

3. Посібник з якої-небудь справи, галузі знань і т. ін. *Самосват копався в книжковій шафі. Лежали там переважно різні порадники й брошури з питань сільського господарства та поточної політики* (Минко, Ясні зорі, 1951, 212); *У XVII ст. в Московській державі вийшло в світ багато медичних книжок (лікарських порадників, травників і т. п.)* (Шк. гігієна, 1954, 17).

ПОРА́ДНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **пора́дник** 1. [Г о с п о д а р:] *Чому ти її на розум не навчиш? ти ж мати, ти перша порадниця* (Вовчок, I, 1955, 16); *Заклопоталися жіночки нещасливою долею безталанної молодиці.. Де не взялися порадниці* (Л. Янов., I, 1959, 309); *Образно. *Стомившись, мати лягала спати, а вона залишала роботу і бралася за порадницю життя — книгу* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 179).

ПОРА́ДО́НЬКА, и, *ж.* Пестл. до **пора́да.** — *Брати мої, діти! Дайте мені порадоньку, Що будем робити?* (Шевч., I, 1963, 44); *Ой тяжко сироті на світі*

пробувати! Нікому вірної порадоньки дати! (Кост., I, 1967, 62); *Хмелина пісеньку таку Приспівує дубку: «Здоров, козаченьку-дубочку, Порадонько моя!»* (Гл., Вибр., 1951, 144).

ПОРА́ДУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Ви́кликати в кого-небудь почуття радості, задоволення. *Люди глухо загомоніли. Що й казати, надбавка декого порадувала: за такі гроші можна робити* (Стельмах, I, 1962, 563); *Глущук, вдоволений тим, що довідався про добру новину, спішив порадувати свою Катерину і сусідів з Села Руського* (Чорн., Визволення, 1949, 135); // Створити радісний, веселий настрій. *Вранці визирнув* [Валерій] *з вікна. Ясний сонячний день порадував його* (Ільч., Звич. хлопець, 1947, 99); // *чим.* Зробити, створити і т. ін. що-небудь на радість комусь. *Максим Рильський останній час порадував читачів новими поетичними творами про працю, про життя наших добрих сусідів в країнах народної демократії* (Мал., Думки.., 1959, 12); *Чудовими врожаями порадували Батьківщину у ювілейному році хлібороби Хмельницької області* (Хлібороб Укр., 1, 1968, 4); // *ким.* Народити. [Х р а п к о:] *Краще б було покійниці, замість двох дочок, та порадувати двома синами* (Мирний, V, 1955, 122).

◇ **Пора́дувати о́чі** — ви́кликати радість, задоволення своїм гарним зовнішнім виглядом. *Вона, певне, всі свої риси передала цій великоокій дівчинці, яка, очевидно, теж не буде високою і не станом, а обличчям порадує людські очі* (Стельмах, II, 1962, 71); **Пора́дувати се́рце** *чиє, кого* — сповнити радістю, задоволенням. *Кущуваті, окріплі посіви порадували серце хлібороба* (Стельмах, На.. землі, 1949, 311).

ПОРА́ДУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док., ким, чим, кому, чому, з кого — чого, на кого — що і без додатка.* 1. Відчути радість, задоволення; зрадіти. *А ці двоє, Данько та Вутанька,— в кого вони і вдалися! Батько якби встав, то, звісно, тільки б порадувався, побачивши, які повиростали буйні обоє, голосисті та непосидющі, а матері через їхні пегамовні вдачі душа ніколи не буває на місці* (Гончар, II, 1959, 199); *Вона, як і Турбай, народилася й виросла в Пальмірі, подруги у свій час їй заздрили, отже, не могло обійтися без таких, що порадувалися з її нещастя* (Руд., Остання шабля, 1959, 21).

2. Радіти якийсь час. [М о к р и н а:] *Не дожив наш полковник порадуватись на своїх діточок* (Кроп., II, 1958, 408); *Мушу одпочити, одійти, порадуватися тихо чомусь і абсолютно не хвилюватись* (Довж., III, 1960, 500).

ПО-РАДЯ́НСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-радя́нському.**

ПО-РАДЯ́НСЬКОМУ, *присл.* Відповідно до радянських законів, радянського способу життя.

ПОРАЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОРАЗИ́ТИ,** ажу́, ази́ш, *док., перех., рідко.* 1. *кого, уроч.* Завдавати удару (перев. смертельного) якою-небудь зброєю; уражати. [Р а т и б'о р:] *Нехай твій меч окови розірве І поразить Ахава* (Коч., П'єси, 1951, 73); // Бити, знищувати (ворога). *Як рад би був він тепер стояти коло неї і слухати її смілих, розумних розказів і поражати ворога по її показу!* (Фр., VI, 1951, 125).

2. *що.* Влучаючи в ціль і т. ін., знищувати, руйнувати. *На самохідних установках йшли зенітні ракети, які можуть поражати ціль на значних висотах* (Рад. Укр., 2.V 1961, 1).

3. *перев. безос., кому що.* Викликати хворобливі явища, зміни в окремих частинах організму. *Йому поразило руки й ноги, так що не міг рушитися з місця, не міг ложки до рота піднести* (Фр., VII, 1951, 11).

▲ **Пораж́ати в права́х,** *юр.*— позбавляти кого-небудь політичних і громадянських прав з метою покарання за якусь провину перед суспільством.

ПОРАЖЕ́НЕЦЬ, нця, *ч., політ.* Той, хто визнає за доцільне поразку уряду своєї країни у війні і бореться за неї; прибічник пораженства. [К у з ь:] *Ви тоді* [1914 р.] *шалену агітацію розвивали серед фабрично-заводського пролетаріату — аякже, оборонці! і ваша* [есдеків] *організація була легальна, в той час, як ми, більшовики, пораженці, мусили щомісяця новими паспортами запасатись* (Тич., I, 1957, 233).

ПОРА́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пораж́ати.** *Свиснула громада сталевих стріл,— і ревнули з болю поражені монголи страшними голосами* (Фр., VI, 1951, 80); [М а р т і а н *(як громом поражений):*] *Що ти говориш?!.. Ох, яка ж безличність!* (Л. Укр., III, 1952, 275); *Здоров'я графа значно поправилось. Правда, поражені руки й ноги ніколи вже не прийшли до здоров'я* (Фр., VII, 1951, 12).

△ **Пора́жений у права́х,** *юр.*— той, кого за якусь провину перед суспільством позбавили політичних і громадянських прав.

ПОРА́ЖЕННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **пораз́ити, пораж́ати.** *У повітрі новий надзвуковий літак протиповітряної оборони. Його ракетна зброя забезпечує пораження всіх сучасних швидкісних і висотних літаків* (Рад. Укр., 11.VII 1961, 2).

△ **Пора́ження у права́х,** *юр.*— засіб покарання за якусь провину перед суспільством, що полягає у позбавленні кого-небудь політичних і громадянських прав.

ПОРАЖЕ́НСТВО, а, *с., політ.* Політичний курс або напрям громадської думки, спрямований на поразку уряду своєї країни у війні.

ПОРАЖЕ́НСЬКИЙ, а, е, *політ.* Стос. до пораженства, пораженців.

ПОРАЗИ́ТИ *див.* **пораж́ати.**

ПОРА́ЗКА, и, *ж.* 1. Розгром війська в бою, виведення його із стану боєздатності. *Розгром гітлерівських військ під Москвою був першою великою їх поразкою в другій світовій війні* (Ком. Укр., 5, 1965, 11); // Програш у війні. *Революційний клас у реакційній війні не може не бажати поразки своєму урядові* (Ленін, 26, 1972, 268); // Невдача у двобої, у спортивних змаганнях, що завершуються перемогою противника. *Тепер, у присутності директора, хлопець почував себе хоробро, видно, прагнув узяти реванш за попередню поразку* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 83); *Перші поразки на рингу тільки загартували волю спортсмена.*

2. *перен.* Невдача в боротьбі за що-небудь, у якійсь справі і т. ін. *Згадала* [Чернявка] *пригоди, небезпеки, поразки й перемоги. Так, вони* [комсомольці] *переможці. Тайга відступає* (Донч., II, 1956, 71); *Гіркота поразки нижче, ніж звичайно, опустила куточки губ великого, різко окресленого рота, залягла важкими тінями під очима* [інженера Коваля] (Собко, Срібний корабель, 1961, 12); *Якщо в основі сценарію немає драматичного, чітко накресленого, яскравого сюжету, повнокровних, сильних образів, тоді режисера і акторів, як правило, чекає поразка* (Мист., 1, 1962, 5); // Придушення громадсько-політичного руху, невдача в політичній боротьбі. *Не було ні одної великої революції, навіть в рамках національних, яка не переживала б тяжкого періоду поразок..* (Ленін, 36, 1973, 97); // Неспроможність взяти гору в суперечці, довести комусь свою правоту, перевагу, вищість і т. ін. *Якщо і досі не міг простити своєї поразки Степану Васильовичу, який у суперечці назвав його недозрілим серцем* (Стельмах, I, 1962, 490); *Коли Михайло у чомусь завинив і визнає свою поразку, він одразу втрачає експансивність і дар слова* (Кол., Терен.., 1959, 189).

◇ **Завдава́ти (завда́ти) пора́зки** *кому* — перемогти кого-небудь у бою, у боротьбі, у змаганні і т. ін. *Він* [Богдан Хмельницький] *розбив ущент польське військо під Жовтими Водами й Корсунем, а потім, після кількох битв, завдав йому нищівної поразки під Пилявцями і обложив Львів і Замостя* (Довж., III, 1960, 77); *Завдав їм* [Віталію і Саку] *поразки товариш Яцуба* (Гончар, Тронка, 1963, 110); **Зазнава́ти (зазна́ти) пора́зки (поразок)** *див.* **зазнава́ти.**

ПОРА́ЇТИ *див.* **пора́яти.**

ПОРА́ЇТИСЯ *див.* **пора́ятися.**

ПОРАЙО́ННИЙ, а, е. Який здійснюється за районами, для кожного району зокрема; стос. до кожного району. *Важливу роль у розширенні економічних зв'язків між Україною і Росією відігравала порайонна спеціалізація промисловості, в якій з 30-х років XIX століття почав здійснюватись технічний переворот* (Ком. Укр., 5, 1967, 67).

ПОРАЙО́ННО. Присл. до **порайо́нний.**

ПОРА́ЛИТИ, лю, лиш, *док., перех., діал.* Зорати землю разом.

ПОРА́НЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пора́нити.** *Війна закінчилась. Василь лишився живий.. За війну він був чотири рази поранений* (Вол., Сади.., 1950, 76); *Упав на землю смертельно поранений Шабанов, пробує встати* (Довж., I, 1958, 122); *Не знав того Михайло, що в цей час, прихилившись до чийогось тину, проливала гіркі сльози Пастуня, важко поранена у саме серце його необережним жартом* (Збан., Сеспель, 1961, 411): *Образно. *На доброму шматкові виноградника, оголеному від зрубаних кущів, стирчали невисокі пні, порубані та поранені немилосердною сокирою* (Коцюб., I, 1955, 216); // **пора́нено,** *безос. присудк. сл. Соломії ставало моторошно: «брешеш, брешеш, брешеш,— хотіла вона кинути в лице злому морокові,— він мій... він* [Остап] *буде жити... його не дуже поранено... адже він скільки пробіг...»* (Коцюб., I, 1955, 358); — *Ого, та вас поранено, товаришу лейтенанте! — стривожився Гнатюк, помітивши, що крізь одяг Федоренка проступає кров* (Кач., Вибр., 1953, 391); *Килигея в одному з останніх боїв було поранено — кулею в груди навиліт — і ніхто ще не знав, виживе він чи ні* (Гончар, II, 1959, 85).

2. *у знач. прикм.* Який дістав поранення, має рану (рани). *Зося лютувала в хаті, як поранена тигриця, аж голос її лящав на всю оселю* (Н.-Лев., I, 1956, 327); *Ясногорська, повзаючи в прибережних росяних шелюгах, перев'язує поранених піхотинців* (Гончар, III, 1959, 408); *Образно. *Стогнала снігова Росія І Україна степова,— Але поранена надія Горіла у серцях, жива* (Рильський, II, 1946, 55); // Ушкоджений, вражений внаслідок поранення (про частини тіла). *Андрій розстебнув на грудях френч і підніс високо вгору поранену руку, ніби гукаючи своїм болем на поміч, а це він тамував кров з пораненої руки* (Ю. Янов., II, 1958, 172); // *у знач. ім.* **пора́нений,** ного, *ч.;* **пора́нена,** ної, *ж.;* **пора́нені,** них, *мн.* Людина, що дістала поранення, має рану (рани). *Поранений глухо стогнав* (Сміл., Сапко, 1957, 109); *Він несподівано наткнувся на двох бійців з носилками в руках. Вони несли поранену* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 66); *Санітари та фельдшери вже метушилися в темряві, підбираючи поранених* (Гончар, III, 1959, 353).

3. *у знач. прикм., перен.* Який зазнав страждання, образи (про серце, душу). *З глибини пораненої душі ще дужчий вирвався переможний сміх* (Ле, Міжгір'я, 1953, 55).

ПОРА́НЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **пора́нити** 1. *Донченко детально розпитував про обставини його поранення, про те, хто і як допоміг йому* (Донч., VI, 1957, 628); *Наче недавно лежав він так само в госпіталі після поранення на фронті* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 363).

2. Рана. *Куля влучила в стегно, не зачепивши кістки. Поранення було легке* (Руд., Остання шабля, 1959, 201).

ПОРАНЕ́НЬКУ, *присл., розм.* Рано вранці; раненько. *У неділю пораненьку Усі дзвони дзвонять, Осаули з нагаями На панщину гонять* (Укр.. лір. пісні, 1958, 500); — *Там Галина моя пораненьку Свою ланку веде поміж нив* (С. Ол., Вибр., 1957, 97).

ПОРАНИ́НА, и, *ж., розм.* Те саме, що **по́рання.**

ПОРА́НИТИ, ню, ниш, *док., перех.* 1. Заподіяти рану (рани) кому-небудь. *Пастуся.. крутнулася по столовій, ніби хтось вистрелив в неї й поранив, влучивши в груди* (Н.-Лев., IV, 1956, 248); *Чи ж не трапляється часом на полі гострим серпочком поранити руку!* (Л. Укр., III, 1952, 217); *Глоба вистрілив, поранив вовка. Яскравими клюквинками бризнула на сніг вовча кров* (Тулуб, В степу.., 1964, 218); *Образно. *Чиясь жорстока рука безжально поранила берізку* (Коз., Сальвія, 1959, 195); // *безос. Під час нападу німецької авіації на госпіталь Шуру поранило* (Гончар, III, 1959, 176).

2. *перен.* Завдати душевного болю, моральних страждань. *Я і гадав, що своїми листами я Вас поранив ще гірше, а Ви затиснули зуби і не крикнули* (Стеф., III, 1954, 238); — *Ви мене, дорогий наш дядечку, вдруге поранили звісткою про Васю* (Баш, На.. дорозі, 1967, 199).

ПОРА́НИТИСЯ [1], нюся, нишся, *док.* Заподіяти собі рану (рани). *Часто трапляється, що, працюючи на полі, доводиться поранитися* (Лікарські рослини.., 1958, 22).

ПОРА́НИТИСЯ [2], нюся, нишся, *док., розм., заст.* Прибути дуже рано, поквапитися з чимсь; настати рано. — *Тільки не поранься вийти: дослухай усе, а тоді вже й виходь* (Гр., I, 1963, 460); *Весна так поранилась, що в балках Сніг підійшов водою Важкою, темною* (Мисик, Тв., 1963, 25).

ПОРА́НІШНІЙ, я, є, *розм.* Те саме, що **поранко́вий.** *Смужечка бліда Поранішнього світла, як вода, Струмує крізь малесеньке при стелі Віконце з гратами* (Рильський, II, 1956, 48).

ПО-РА́НІШНЬОМУ, *присл., розм.* Те саме, що **поранко́вому.** *І в лісі тишина. Пробуджена пташинка, Замість виспівувать по-раніньому дзвінко, Поглянла на смутний, похмурий небосхил І, скинувши росу з тяжких, намоклих крил, Ховає голову й дрімає, як недужа* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 189).

ПО́РАНКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **по́рання.** — *Не дасть і поспати дітям з дороги,— гнівно шепотіла Уляна, починаючи свою поранку біля печі* (Тют., Вир, 1964, 223).

ПОРАНКО́ВИЙ, а, е, *розм.* Який буває ранком; ранішній, уранішній, ранковий. *Він знав, що се встає поранковий вітер, який швидко розіб'є до решти густу мряку, що нависла над горою* (Фр., III, 1950, 85); *У снах жінці поскрипують нові кленові двері, на ясних, як сльоза, вікнах сяє поранкове сонце* (Стельмах, I, 1962, 221); *У світлі поранковому над ним* [джерелом] *Стара верба схилялася уклінно* (Перв., I, 1958, 212).

ПО-РАНКО́ВОМУ, *присл.* Так, як звичайно буває ранком, уранці. *Над соціалістичним містом уставало сонце. Воно було ще по-ранковому червоне* (Собко, Біле полум'я, 1952, 3).

ПОРА́ННІЙ, я, є, *розм.* Який буває ранком; ранішній, уранішній, ранковий. *Тихо. Тільки пташство пурхає, співа та щебече, та поранній вітрець ледве шелестить листом* (Вовчок, VI, 1956, 322); *Грала промінням, ясним самоцвітом Поранна роса* (Л. Укр., I, 1951, 27);

От, розбиваючи пораннію тишину, Хвостом ударивши об сизувату воду, Враз короп кипувся (Рильський, II, 1946, 214); // Признач. для ранку. *Стежкою раз у раз проходили пани, а найбільш панії в туалетах легких поранніх* (Л. Укр., III, 1952, 525).

ПО́РАННЯ, я, с. Дія за знач. **по́рати** і **по́ратися**. *В хаті і надворі.. Скрізь порання: печуть, варять, Вимітають, миють...* (Шевч., I, 1963, 316); *Коли пішли з дому пан і панич, почалося щоденне порання* (Мирний, III, 1954, 155); *Весна означала тут.. роботу на грядках, від якої ввечері не можна було випростати спину, виснажливе порання в кухні біля обідів для сапальників* (Вільде, Сестри.., 1958, 11); *Після порання Орисі все в хаті покращало, поніжнішало і набрало зовсім іншого вигляду: чорна, мов кузня, хата зробилася чистенькою світличкою* (Тют., Вир, 1964, 263).

ПОРА́ННЯ, я, с., *діал.* Рання, ранкова пора. *Лія слухала його мовчки,.. а обличчя її все горіло і розгоралося, як перед сходом сонця на пораннї тло ясного неба* (Вас., II, 1959, 14); *Довга кімната з вузькими прорізами загратованих вікон, крізь різнобарвні скельця яких майже не проникало досередини сіре голландське порання, була освітлена кількома лампами бра* (Загреб., Європа 45, 1959, 296); *По стерні оддалік уже худоба пасеться. Ще тільки порання, прохолодно* (Гуц., Скупана.., 1965, 258).

ПО́РАНО, ПОРА́НУ, *присл., діал.* Рано, ранньої пори. *Мені й їсти не хочеться.. Мабуть, того, що порано встали* (Барв., Опов.., 1902, 73); *Одного разу він, вернувшися з ковальні порано, спіткав у себе в хаті того парубка* (Гр., I, 1963, 290); *Пробудилась дівчина порану, Одяглася красна якнайліпше, Вийшла, стала у чистому полі* (Перв., З глибини, 1956, 152); *До сходу сонця, ой, ще ж порану Синів помила і причесала* (Гірник, Стартують.., 1963, 56).

ПОРА́НОК, нку, ч., *діал.* Ранок. *Другої днини.. я покидав руснацьке село, розбуджене до праці чудовим літнім пораннком* (Коцюб., I, 1955, 261); *До пораннку йшли розмови... Скільки віри та надії!* (Граб., I, 1959, 397).

ПОРА́НУ *див.* **по́рано.**

ПО́РАТИ, аю, аєш, *недок., перех.* 1. Виконуючи якунебудь хатню роботу або займаючись якоюсь господарською справою, давати лад, порядок чому-небудь. *Паньмичка* [наймичка] *піч пора, батрак долівку землею рівня, де повибивалося, а Галочка в'яже квіточки* (Кв.-Осн., II, 1956, 320); *Швець там поживає, Сам хазяйство пора, Бо дочка маленька, А дружина — хвора* (Граб., I, 1959, 211); *В хаті Катерина порала волокно, а на дворі старий Глущук майстрував щось схоже на воза* (Чорн., Потік.., 1956, 73); // Обробляти землю, посіви, город, збирати польові, городні культури. *Прийшов Степан у самісінькі жнива. У сорок п'ятому. За городами саме жито жали. Порали вручну, бо все одібрала війна* (Рад. Укр., 29.V 1962, 4); *І мати наша — втомиться з сапою Картоплі порати* (Перв., II, 1958, 102).

2. Доглядати когось, ходити коло кого-, чого-небудь. *Порати скотину;* // Мити, переодягати, годувати і т. ін. дитину або хворого. *З вулиці повернувся забруднений по самі вуха Юрко. Мати взялася порати сина* (Чорн., Красиві люди, 1961, 20).

ПО́РАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.* 1. *коло чого, рідше біля чого, рідко з чим, також без додатка.* Виконувати яку-небудь хатню роботу, займатися господарськими справами, працювати по хазяйству. *У хаті і у кімнаті жінки порались, то діжу наставляли, то муку сіяли, то локшину кришили, то птицю патрали* (Кв.-Осн., II, 1956, 90); *Невсипуща з неї хазяйка була; цілісенький вона день було тупас-порається коло господи* (Вовчок, VI, 1956, 218); *Наумиха поралась біля печі, готуючи вечерю* (Коцюб., I, 1955, 107); *Чіпка на току, коло хліба порається: молотить та віє та околот в'яже...* (Мирний, I, 1949, 240); *Оддалік видніється пасіка. Коло вулика порається літній вусатий чоловік з сіткою на голові* (Минко, Повна чаша, 1950, 44); // Порядкувати, робити лад, порядок де-небудь. *Орися більше поралася в хаті: примазувала, чепурила, чистила, полоскала, понамальовувала на грубці півників* (Тют., Вир, 1964, 263); // Працювати в полі, на городі, виконувати різні польові роботи і т. ін. *Вона могла од рана до вечора поратись біля квіток, що розкішно кущились поміж камінням* (Коцюб., II, 1955, 143); *Збіжжя вже було пустилось із стрілки та й подекуди зачинало сипатися, коли Катруся ще з іншими поралася коло сапання* (Кобр., Вибр., 1954, 142); *Катерина Глущук поралась на городі. Вона вирвала достиглий біб і зв'язала в снопи* (Чорн., Визволення, 1949, 119); // Лагодити машини, механізми і т. ін. *Бенедьо тим часом з нанятими робітниками порався на подвір'ю коло машин* (Фр., V, 1951, 383); *Дорогу загороджував фургон-газик, що лежав боком серед шосе. Біля нього вже поралися шофери* (Гончар, III, 1959, 182); *Половчиха стояла нерухомо, обіч поралися коло шаланд на березі рибалки з артілі* (Ю. Янов., II, 1958, 189).

2. *коло кого — чого, рідше біля кого — чого, рідко з ким — чим, також без додатка.* Доглядати когось, ходити коло кого-, чого-небудь. *Стара Явдоха поралась коло слабої дочки, а сама ходила мов з хреста знята* (Коцюб., I, 1955, 75); *Іван коло худоби порається: скотові й вівцям підкладає в ясла просяної або гречаної соломи* (Мирний, I, 1949, 209); *Ятрівка.. в жнива любила робити, ..а то тільки балачки між жінками провадить собі та з дитиною своєю порається* (Григ., Вибр., 1959, 110).

3. Ритися, копирсатися в чому-небудь. *На другий день у Карпів городуючий Лаврінів рябий кабан і порався в картоплі* (Н.-Лев., II, 1956, 372); *Годину... другу швидко шукали, перекидали, порались чужі люди у його добрі...* (Мирний, I, 1954, 320); *Залишившись один у кімнаті, фотограф почав поратися у своєму чемодані* (Трубл., Шхуна.., 1940, 48); // Щось робити; порядкувати де-небудь. *Йому снилось, що в сінях порються злодії, що вони вже ламають двері в кімнату, от уже й двері виставили, розтрощили скриню, витягають полотна та сорочки* (Н.-Лев., III, 1956, 85).

ПОРАХО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **порахува́ти.** *І пораховану вівцю вовк їсть* (Укр.. присл.., 1963, 147).

◇ **Дні порахо́вано** *чиї*—кому-небудь лишається жити дуже мало. *Родіон Костецький добре розумів свою хворобу і краще, ніж хто інший, знав, що дні його пораховано* (Перв., Дикий мед, 1963, 116); **Ко́жна хвили́на порахо́вана** = часу дуже мало, не можна гаяти жодної хвилини. *На стартовій площадці діловий ритм. Тут кожна хвилина пораховано, кожна людина знає свої обов'язки* (Рад. Укр., 13.VIII 1962, 2).

ПОРАХУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Док. до **рахува́ти.**— *Чи їх троє, чи четверо? — мучило Соломію питання, й вона піяк не могла порахувати* (Коцюб., I, 1955, 385); *Розпродали* [селяни] *добро, порахували гроші й зайшли до корчми* (Казки Буковини.., 1968, 37).

На па́льцях однієї руки́ мо́жна порахува́ти, *у знач. присл.*— дуже мало. — *Скільки голосів зібрали ваші поправки до наказу делегатам..? .. — На пальцях одної руки можна порахувати,— доказала Супрун* (Головко, II, 1957, 464).

◇ **Порахува́ти ре́бра** *кому* — сильно побити кого-

небудь. *Скакав* [Псякревський] *з воза на віз і бив усе за рядом доти, поки не перебив усі горшки на ярмарку. Торговці у відповідь порахували йому ребра і потягли його до поліції* (Казки Буковини.., 1968, 43).

2. *неперех.* Рахувати якийсь час, до певного числа. — *Ви вже п'ять* [чарок] *випили! — з обуренням гукала Раїса.. — Яка з вас учителька, до п'яти порахувати не годні: я випив чотири, а не п'ять* (Коцюб., I, 1955, 321).

3. *до кого, перех., розм., рідко.* Зарахувати кого-, що-небудь до якогось розряду, групи і т. ін. *Вона ж, мовби від нього навчилася бути здержаною.., також не дала по собі пізнати, що порахувала його до вибраних* (Мак., Вибр., 1954, 34); // *чим, яким.* Скласти певну думку про когось, визнати кимсь. *Не судилося колишньому сталінградцеві мчати на виручку до бойового друга. Чекатиме він відповіді й не діждеться. І порахує мертвим Семена Ларивоновича* (Ю. Янов., II, 1954, 139).

4. *неперех., заст.* Помізкувати, подумати. *Там уже порахуємо, що треба робити* (Сл. Гр.).

ПОРАХУВА́ТИСЯ, у́юся, у́сишся, *док.* 1. *з ким і без додатка.* Здійснити взаємні (перев. грошові) розрахунки з ким-небудь, повністю сплатити один одному усе належне; розрахуватися. — *Плати, Микито, бо в мене катма дрібнотки... А ми з тобою опісля порахуємось* (Вовчок, VI, 1956, 281); [К а р п о:] *Завтра заходь. Порахуємося. Зараз не до тебе* (Собко, II'сси, 1958, 56).

2. *з ким, перен., розм.* Помститися за що-небудь; поквитатися. *Не тільки почуття дружби до Лари підохотило її повернутися до лабораторії. Порахуватися з Каргатом за ранок,— от чого їй хотілось* (Шовк., Інженери, 1956, 102); *Якось одному хлопцеві з сусіднього прольоту здалося, що я звернув увагу на його дівчину, він вирішив зо мною, як то кажуть, порахуватися* (Ю.Янов., II, 1954, 18).

3. *з чим, також з спол.* щ о, *перен.* Узяти до уваги, врахувати що-небудь, зважити на щось. *Далі — взялися за мене. Не порахувалися, навіть, що каліка* (Логв., Давні рани, 1961, 97); // *з ким.* Виявити повагу, уважно поставитися до когось.

4. *діал.* Домовитися про щось. *Грицько та Івась теж почали полудновати. У їх зоставалася ще одна таранька, мати дала по одній кожному. Вони, ще збираючись на пастівник, порахувалися одну з'їсти у обід, другу за полуднем* (Мирний, IV, 1955, 24).

ПОРАХУ́НОК, нку, *ч., розм.* 1. Те саме, що **розрахунок** 1.

2. *перен.* Відплата, покарання за що-небудь; розправа. *Прийдеш, Юрку, до порахунку* (Номис, 1864, № 3930); *Він з ним ще розрахується. І порахунок буде дуже короткий!* (Шовк., Починається юність, 1938, 159); // *перев. мн.* **порахунки,** ів. Взаємні претензії, образи, невдоволення. *Саня вдаватиме, немов усе в порядку. Тепер не до особистих порахунків* (Шовк., Інженери, 1956, 130); — *Ви, пане староста, не поспішайте, тут я буду командувати. Старі порахунки* (Тют., Вир, 1964, 421).

◇**Зво́дити (звести́) порахунки** *див.* **зво́дити.**

ПОРАЧКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Почати рачкувати, пересуватися рачки в якому-небудь напрямку. *Постояв* [Чіпка] *ще трохи, послухав та присів у борозну й тихо, як той злодій, порачкував на голос* (Мирний, II, 1954, 68); *Солдати привели гітлерівця, отого, що з переляку порачкував у кущі* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 191).

ПОРАЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.* Пожити розкішно, щасливо. *Воюй, воюй* [фашист]... *кінець свій увоюєш: на тому світі скоро пораюєш* (Тич., II, 1957, 93).

ПОРА́ЯНИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. пас. мин. ч. до **пора́яти.**

ПОРА́ЯТИ, а́ю, а́єш *і рідко* **ПОРА́ЇТИ,** а́ю, а́їш, *док., кому, рідко кого і без додатка, діал.* Дати пораду, порадити. *І ти, білолиций.. Порай мені ще раз, де дітись з журбою?* (Шевч., I, 1963, 71); — *Прийшов роботи чи служби шукати, та нікого не знаю тутечки. Порайте мене, дядьку, що тут робити, куди обернутися...* (Коцюб., I, 1955, 445); *Усе літо я хворіла, і тілько як почалися жнива — я вичуляла; та була така квола, що лікар не пораяв з осені віддавати мене до інституту, а передержати хоч зиму дома* (Мирний, IV, 1955, 334); — *Може, люди добрі, я щось не так розсудив своєю темною головою, то ходімте зараз на пораду до нашого вчителя. Він чоловік розумний і мужику лихого не порає* (Стельмах, I, 1962, 198); // Допомогти радою, надати якусь допомогу в скрутних обставинах. [М а т у ш к а г у м е н я:] *Та кажи по правді, не втаюй нічого.. Може, що я і пораю тобі, може і поможу в чому* (Мирний, V, 1955, 69); // Підказати, до кого звернутися, кого, що обрати, узяти і т. ін. *Таки непогану робітницю пораяли взяти родичі два тижні тому. Дівчина слухняна* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 353); // *у сполуч. із сл.* с о б і. Знайти вихід із скрутного становища. *Отак, люди, діло повернулося. А чи давно це було, що не міг я на худому клаптику поля навіть собі самому щось пораяти* (Жур., Опов., 1956, 204).

ПОРА́ЯТИСЯ, а́юся, а́єшся *і рідко* **ПОРА́ЇТИСЯ,** а́юся, а́їшся, *док., діал.* 1. *з ким, поміж кого, рідко кого.* Порадитися, попросити поради в кого-небудь. [П е р е п а д я:] *Може, я ще з жінкою дома пораюся?* (Мирний, V, 1955, 127); *Стара не знала, що подіяти: чи бігти до Насті та нагнати її додому, чи порятись перш людей* (Коцюб., I, 1955, 54).

2. Обмінятися думками, спільно обміркувати що-небудь. *Поки ж були начальники у селі, то люди промеж себе пораялись та.. і сам голова до тії ради пристав* (Кв.-Сон., II, 1956, 137); *Оришка кинулась у місто до Василя.. Пораялась, що робити, як бути* (Мирний, IV, 1955, 209).

ПО́РВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **порва́ти** [1] 1—3. *Обридла осоружна граматка, він її разів з сотню прочитав, бувши в дяка, деякі місця напам'ять знав, деякі листки трудніші порвані, слова позатирані* (Мирний, IV, 1955, 80); *Він розстебнув чорну, порвану на плечі сорочку і насунув на очі картузика* (Тют., Вир, 1964, 193); *Фронт був порваний, але стояв непохитний, мов скеля* (Кучер, Голод, 1961, 165); *Двоє козаків підхопили його під руки, один захопив і одіж його, та й поволокли отак як був — голого до пояса (ну порвана ж у шмаття спина в сердеги!)— у волосний двір, видко, в «холодну»* (Головко, II, 1957, 358); *Образно. *Чого ж тепер заплакав ти? Чого тепер тобі, старому, У цій неволі стало жаль — Що світ зав'язаний, закритий! Що сам єси тепер москаль, Що серце порване, побите* (Шевч., II, 1963, 106); // *у знач. прикм. Мак поспіль вкрив городи коло кожнісінької хатки.., перериваючись де-не-де, як порване коралове намисто* (Вовчок, I, 1955, 323); *Врозтіч метнулися коні, порвали — сполохані — упряж; Нарізно мчать без дороги і порвані віжки лишають* (Зеров, Вибр., 1966, 321); *Порвалася нескінчена розмова, Тремтить вона, мов порвана струна, В моєму серці* (Л. Укр., I, 1951, 165); *Порвані ферми* [мостів] *гнулись у багряну воду, немов пили її спрагло і ніяк не могли напитись* (Гончар, III, 1959, 296); // **по́рвано,** *безос. присудк. сл. Десь у другій половині дня плацдарм вже не можна було впізнати: дротяні укріплення порвано, поламано, окопи порозвалювано, позиції поруйновано* (Гончар, II, 1959, 377); *Гей, на всі*

простори, на Карпати-гори Розлітайся, слово, розтинайся, клич,— Сили трудової горе не поборе, Порвано навіки ланцюги сторіч! (Рильський, II, 1960, 150).

2. *у знач. прикм.* Не суцільний (про хмари). *Місячне проміння пробивалось крізь порвані хмари, що поблідли і тихо сунулись на схід, одкриваючи західний край неба* (Л. Укр., III, 1952, 565).

ПОРВА́ТИ [1], ву́, ве́ш, *док., перех.* 1. Різко смикаючи або надмірно натягуючи, розділити що-небудь на шматки; розірвати. — *Ой лишечко! ще й намисто на мені порвете..,—заверещала Одарка* (Н.-Лев., II, 1956, 65); [М а р т а:] *Треба взяти нові віжки, а то старі потрухли: лошак поровистий, та щоб не порвав іще* (Вас., III, 1960, 103); *Хотів Яків порвати газету, але Гордій заслонив і одвів його руку* (Головко, II, 1957, 131); // Порушити цілість, суцільність, єдність чого-небудь. *Зачепили, цуплять* [шпали], *з усіх жил напинаються, щоб порвати перед відступаючими полотно дороги, плахами розтягти залізницю по степу* (Гончар, II, 1959, 122); // Смикнувши, відокремити що-небудь прикріплене, приліплене тощо; обірвати. *Хто золоту порве струну, Коли у гуслях — дух Боянів..?* (Рильський, II, 1960, 194); ***У порівн.** *Музики разом стали, непаче струни порвали* (Н.-Лев., II, 1956, 277).

◇ **Кишки́ порва́ти [зі (зо, від) сміху (від ре́готу)]** *див.* **ки́шка; Порва́ти ду́шу (се́рце)** *кому* — завдати мук, великого страждання. [Л и ц а р:] *Той порив порвав мені востатнє ржаву душу, її неволя ржею так посіла, а що порвало — героїзм чи розпач, сама ти зваж* (Л. Укр., II, 1951, 218); **Порва́ти жи́ли (ру́ки)** — важко, багато попрацювати. — *Ти звідки.. знаєш, що таке земля і чи дорожча вона за кров!? Зароби її перше, порви спершу свої жили на ній!* (Стельмах, II, 1962, 116); **Порва́ти кайда́ни (ланцюги́, пу́та)** — визволитися з неволі, здобути волю. *Поховайте та вставайте, Кайдани порвіте І вражою злою кров'ю Волю окропіте* (Шевч., I, 1963, 354); **Щоб тебе́ (його́, вас** *і т. ін.)* **на ку́сники порва́ло,** *лайл.* — уживається як прокльоп. — *Щоб же тебе на кусники порвало! — причитала Явдоха* (Тют., Вир, 1964, 393).

2. Зробити дірявим, подраним що-небудь; зробити дірку в чомусь. *Скинув* [Федір] *верхню сорочку, мабуть, для того, щоб не порвати її при боротьбі, і, розставивши ноги та вбравши голову в плечі, став підчигувати* [підстерігати] *свого супротивника* (Тют., Вир, 1964, 234); — *Запас кишені не порве,— промовив босць і кинув половину риби собакам* (Багмут, Щасл. день.., 1959, 189); // Зносити до дірок (одяг, взуття). *Я.. доношувала тільки дядинине рам'я! Бувало носить вона, носить, порве на шмаття, та тоді вже й мені* (Мирний, I, 1954, 72); // Заподіяти рани, укрити шкіру подряпинами; поранити. *Не раз і не два кидались офіцерські роти на щодень зростаючі укріплення.. і, нічого не досягши, порвавши руки на колючих дротах, ні з чим відкочувались назад* (Гончар, II, 1959, 351); // *розм.* Зіпсувати, пошкодити, пощербити і т. ін. що-небудь. *Ти пам'ятаєш, як косили ми в полі жито, як порве я косу, бо косив невміло, а ти не сердився й навчав* (Сос., II, 1958, 369).

3. Розтрощити, зруйнувати що-небудь вибухом; висадити в повітря. *Туркенич наважився. Гримучою сумішшю водню порвав газову систему* (Рудь, Гомін.., 1959, 8); *Міст війна порвала динамітом* (Гонч., Вибр., 1959, 199); // Зруйнувати дією тиску, великим напором і т. ін. *Ще такий один день і—вода здійме ту кригу вгору, порве-поламає і понесе вподовж себе, б'ючи одну об одну...* (Мирний, III, 1954, 66); *Горно палало малим вогнем, щоб зразу посуд не порвати* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 327).

4. Покусати кого-небудь, подрати одяг на комусь (про собаку, вовка і т. ін.). *Підеш по селу, так собаки порвуть* (Сл. Гр.); *Чую, хтось іде у комору, ступає по сходцях* [східцях], *а Галя кричить: — Не ходи, Харитино! укусить! порве! Не ходи...* (Мирний, I, 1954, 84); *Одного разу, пізно ввечері, коли табун перебував поблизу дубового байрака, вовк напав на стару кобилу, що якось відбилася від гурту, і порвав їй стегно* (Добр., Очак. розмир, 1965, 42); // Загризти, заклювати на смерть (про собак, хижих тварин і птахів). *Згребе* [орел] *її* [вівцю], *за мить порве, розшматує залізними пазурами і, наковтавшись гарячого м'яса, сидить, забризканий кров'ю, на вершині могили і знову куняє, спочива* (Гончар, II, 1959, 31).

ПОРВА́ТИ [2] *див.* **порива́ти** [1].

ПОРВА́ТИ [3] *див.* **порива́ти** [2].

ПОРВА́ТИСЯ [1], ве́ться, *док.* 1. Розділитися на шматки від смикання або надмірного натягання; розірватися. *Папірець порвався, але Дарка не посміла просити другого* (Л. Укр., III, 1952, 653); [М а г і с т е р:] *Люди й покоління се тільки кільця в ланцюгу великім всесвітнього життя, а той ланцюг порватися не може* (Л. Укр., III, 1952, 97); *Та не порветься волосінь міцна, І вудлища цупкого не зламати...* (Рильський, II, 1960, 118); // Втратити цілість, суцільність, єдність. *Проти сонця павутиння лиснило, наче легка літня хмара порвалася на небі* (Н.-Лев., II, 1956, 184); *Бій був жорстокий і славний, звивиста лінія німецького опору спочатку вирівнялась, вигнулася в ворожий бік, потім порвалась, немов гнила тканина* (Ю. Янов., II, 1954, 14); // Відокремитися, відірватися від цілого, від основи; обірватися. *Вона кинулась до колиски, вхопила за бильця колиску з дитиною і рвонула її так, що всі вірвечки порвалися* (Н.-Лев., II, 1956, 194); *Порвалися струни на арфі... І арфа сумує німа* (Олесь, Вибр., 1958, 97).

2. Зробитися дірявим, подраним. — *Мамо, як учора мене штохнув Хомин Микола, а я впала, а спідничка й порвалася* (Тют., Вир, 1964, 26); // Зноситися до дірок (про одяг, взуття). *Чи бачиш, як ми обідрались! Убрання, постоли порвались, Охляли, ніби в дощ щеня!* (Котл., I, 1952, 72); — *Чого ти сумний такий? — Чоботи порвались,— плачу* (Тесл., З книги життя, 1949, 40).

ПОРВА́ТИСЯ [2] *див.* **порива́тися** [1].

ПОРВА́ТИСЯ [3] *див.* **порива́тися** [2].

ПОРЕ́БРИНА, ПОРІ́БРИНА, и. *ж.* Частина туші, що прилягає до ребер. *Під стелею висять копчені свинячі окороки, поребрина* (Кучер, Прощай... 1957, 353); *Подавалася душепина з нирками і жирна поребрина під хріновою підлевою* (Загреб., Диво, 1968, 548); *Нашу стару старостиху лаяв* [писар] *в батька-матір, ще й назвав свинячою порібриною і сухореброю шкапою...* (Н.-Лев., IV, 1956, 165).

ПОРЕВОЛЮЦІ́ЙНИЙ, а, е. Який настає, існує або відбувається, створюється після революції. *У дожовтневі часи і в перші пореволюційні роки широко було відоме ім'я талановитого українського драматурга Івана Андрійовича Щоголева-Тогобічного* (Вітч., 2, 1969, 217); *Пореволюційна література.*

ПОРЕГОТА́ТИ, очу́, о́чеш *і рідко* **ПОРЕГОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *док.* Реготати якийсь час. [Л у к е р і я С т е п а н о в н а:] *Учора вона реготала на всю леваду, що знайшлась пянька за дурничку, нехай ще й сьогодня* [сьогодні] *порегоче* (Кроп., II, 1958, 273); *Пореготати з самого себе — не гріх* (Мик., Кадильниця, 1959, 24).

ПОРЕГОТА́ТИСЯ, очу́ся, о́чешся, *док., розм.* Те саме, що **порегота́ти.** *Архімандрити випили чай, пореготалась, потім заскучали* (Н.-Лев., I, 1956, 387); *Гриць-*

ко був говіркий, веселий, любив пореготатися (Гр., Без хліба, 1958, 44).

ПОРЕГОТІ́ТИ *див.* **пореготáти.**

ПОРЕ́Й, є́ю, *ч., бот.* (*Allium porrum* L.). Дворічна овочева рослина родини лілійних, один з видів цибулі з видовженою цибулиною та широким пір'ям, що вживається для приправи. *Салат ромен, цибуля порей, селерг і петрушка добре і довго зберігаються при температурі 2—3 градуси тепла* (Колг. Укр., 1, 1954, 27).

ПО́РЕКЛО, а, *с., діал.* Прізвисько, прізвище. — *Хлоп, каже, все дурний, .. та й би не навчився* [навчився] *навіть своє порекло на письмі покласти* (Стеф., I, 1949, 93); *Сільського дяка було порекло Микитейчук* (Хотк., II, 1966, 364).

ПОРЕКОМЕНДО́ВАНИЙ, а, с. Дієпр. пас. мин. ч. до **порекомендувáти.**

ПОРЕКОМЕНДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. *перев. неперех., з інфін.* Порадити, запропонувати комусь зробити що-небудь. *Він порекомендував нам відвідати ще кілька колгоспів, без знайомства з якими враження від області, на його думку, було б неповне* (Смолич, День.., 1950, 47); *Виробниче управління порекомендувало колгоспам і радгоспам створити у кожному господарстві механізовані ланки по вирощуванню кукурудзи* (Хлібороб Укр., 9, 1964, 14).

2. *перех.* Даючи добру характеристику кому-небудь, порадити звернутись до нього у якійсь справі, прийняти на роботу тощо. *Він порекомендував їм.. на літні канікули у репетиторки до Людмили Івгу Мокроус* (Головко, II, 1957, 486).

3. *перех., рідко.* Знайомлячи когось із ким-небудь, назвати його ім'я, фах, заняття тощо; відрекомендувати. *Ольга привела її до Радюка й порекомендувала їх одно одному* (Н.-Лев., I, 1956, 555).

ПОРЕКОМЕНДУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., рідко.* Під час знайомства назвати своє ім'я, фах, заняття тощо; відрекомендуватися. — *Я Денис Полікарпович Кміта,— порекомендувавсь господар Літостанському* (Н.-Лев., IV, 1956, 334).

ПО-РЕМІСНИ́ЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-ремісни́цькому.** *Вони убрані просто, по-ремісницьки* (Л. Укр., II, 1951, 397).

ПО-РЕМІСНИ́ЦЬКОМУ, *присл.* 1. Так, як ремісник, ремісники.

2. *перен.* Без творчого натхнення, ініціативи, по шаблону. *Звичайне, прилизане обличчя... Коли ми бачимо на картинах такі обличчя, то кажемо, що вони намальовані погано, по-ремісницькому, немов з картону вирізані і лаком наведені* (Л. Укр., III, 1952, 609).

ПОРЕ́МСТВУВАТИ, ую, уєш, *док.* 1. Док. до **ре́мствувати.** — *Що ж, ви, може, поремствуєте на мене,— сказала, злосливо всміхаючись, Густя* (Фр., III, 1950, 407); *Сергій щиро признався, що мріє стати поетом, розповів про свою роботу вдома, але поремствував, що виробництво забирає багато часу і сил* (Гур., Друзі.., 1959, 128).

2. Ремствувати якийсь час. *Поремствувавши, побуркотівши вдосталь.., Параска незабаром подала вечерю, і сім'я обляглась* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 271).

ПО́РЕНИЙ[1] *див.* **по́ротий**[1].

ПО́РЕНИЙ[2] *див.* **по́ротий**[2].

ПОРЕНЧА́ТА, ча́т, *мн., діал.* Поручні, бильця. *Троє молодих людей сидять на поренчатах, що одділяють море од вулиці* (Коцюб., II, 1955, 427); *Дівчина перейшла через греблю, ступила на місток на лотоках, сперлась на поренчата й задивилась не так на воду, як на свою вроду* (Н.-Лев., II, 1956, 307); *Дівчина вийшла з води, повиснувши на гнутих білих поренчатах* (Кучер, Голод, 1961, 47).

ПОРЕ́ПАНИЙ, а, е, *розм.* Який порепався. *Кругом померки; світла немає; червоне зарево полум'я гогоотить у пузатій порепаній грубі, світить на всю хату* (Мирний, I, 1954, 339); *Під синім склепінням високого неба розкинувся широкий, аж до самого обрію, степ з пекучим сонцем, з порепаною від спеки землею* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 98); // Покритий болючими тріщинами (про шкіру на обличчі, кінцівках і т. ін.). *Настя витирала порепаними од роботи руками заплакані очі* (Вас., I, 1959, 289); *Слова зривались з губ, порепаних од смаги* (Бажан, Вибр., 1940, 71).

ПОРЕ́ПАТИСЯ, а́ється, *док., розм.* Утворити, дати тріщини (від спеки, холоду, надмірного тиску і т. ін.). *Як увійшли у степ, так зробилась превелика засуха, порепалась земля* (Стор., I, 1957, 67); *Картина за лиманом була дуже пишна. Гори неначе поламались та порепались балками до самого долу* (Н.-Лев., II, 1956, 219); *Будівлі, що виділи, порепалися потворними зигзагами* (Гончар, I, 1954, 388); // Покритися болючими тріщинами (про шкіру на обличчі, кінцівках і т. ін.). *За ті три дні її і не пізнати: запали очі, набрякли-розчервонілись; запалі щоки — ще дужче позападали; обличчя почорніло; губи порепались* (Мирний, III, 1954, 129); — *От ноги порепалися, болять...* (Хотк., II, 1966, 232).

ПОРЕПЕТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Репетувати якийсь час.

ПОРЕФО́РМЕНИЙ, а, е. Який настав, існував або відбувався після реформи. *Вторгненням капіталу в землеробське господарство характеризується вся пореформена історія* (Ленін, 1, 1969, 455); *Економічні, політичні та громадсько-культурні процеси пореформеної епохи зумовили вже у другій половині XIX ст. остаточне утвердження українського національного реалістичного театру* (Збірник про Кроп., 1955, 77).

ПО-РЕФОРМІ́СТСЬКОМУ, *присл., політ.* У дусі реформістів, угодовським способом. *Буржуазія прагне здійснити перетворення держави по-буржуазному, по-реформістському, а не революційно..* (Ленін, 37, 1973, 292).

ПОРЕШЕТИ́ТИ, ечу́, ети́ш, *док., перех.* Пробити що-небудь у багатьох місцях, поробити багато дірок у чомусь. *Шинель його порешетили кулі* (Скл., М. Щорс, 1938, 60).

ПОРЕШЕТИ́ТИСЯ, и́ться, *док.* Продірявитися в багатьох місцях.

ПОРЕШЕ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **порешети́ти.** *Група червоноармійців на порешеченому кулями панцирнику вивезла тіло Миколи Щорса з поля бою* (Скл., Легенд. пачдив, 1957, 79); *Образно. *Все навкруги палилося темрявою, і небо над степом нависло, порешечене зоряними пробоїнами, як велетенська мішень* (Гончар, Тронка, 1963, 307).

ПОРЖАВІ́ЛИЙ *див.* **поіржа́вілий.**

ПОРЖАВІ́ТИ *див.* **поіржа́віти.**

ПОРЖА́ВЛЕНИЙ *див.* **поіржа́влений.**

ПО́РИ, пор, *мн.* (*одн.* **по́ра,** и, *ж.*). 1. Найдрібніші отвори потових залоз у шкірі людини або тварини. *Рифка стояла.., втягаючи в себе всіма порами тіла милий холод, розкішну вогкість та свіжість саду* (Фр., V, 1951, 342); *Ніс блищав, червоний, аж сизий, з великими синюватими порами на шкірі* (Кучер, Трудна любов, 1960, 439); // Мікроскопічні непотовщені місця клітинної оболонки рослини, крізь які відбувається обмін речовин. *В деяких місцях оболонки лишаються тоненькі ділянки без потовщень. Ці місця називають порами* (Практ. з анат. рослин, 1955, 9).

2. Порожнини між часточками якої-небудь речовини, матеріалу тощо. — *Відомо, що понтійські вапняки дуже пористі,—гаряче продовжував Мурашко. — В їх*

пори й заходить десь біля Каховки дніпровська вода (Гончар, Таврія, 1952, 240); *Металокерамічні підшипники відрізняються від литих наявністю пор* (Веч. Київ, 21.XI 1966, 4).

ПОРИБА́ЛИТИ, лю, лиш, *док.* Рибалити якийсь час. *З братом Микитою вони сходять на озеро, порибалять, покупаються, а потім зварять чудову юшку...* (Рибак, Зброя.., 1943, 33); *Мене починав уже цікавити цей хлопчисько. Не так він сам, як його вудка. Добре було б познайомитись з таким та порибалити разом* (Збан., Мор. чайка, 1959, 17).

ПО-РИБ'ЯЧОМУ, *присл.* Як риба, подібно до риб. *Я.. радила взагалі не мовчати так по-риб'ячому* (Л. Укр., V, 1956, 67); *Настя одерев'яніло сиділа на лаві, по-риб'ячому ковтаючи ротом повітря* (Речм., Весн. грози, 1961, 10).

ПОРИ́В [1], у, *ч., спец., рідко.* Місце, де розірване, обірване що-небудь. *Зв'язок могли перервати міни чи снаряди. Зв'язківці метнулися шукати порив* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 315).

ПОРИ́В [2], у, *ч.* 1. *рідко.* Різкий, раптовий рух; ривок. *Одним сильним поривом Іван витягнув затичку* (Фр., III, 1950, 131).

2. Раптове збільшення сили й швидкості вітру; дуже сильний повів, подув вітру. *Від сильнішого пориву вітру хмари дощові розходяться і видко ліс — уже в яскравому осінньому уборі на тлі густо-синього передзахідного неба* (Л. Укр., III, 1952, 243); *При шквалі пориви вітру досягають семи балів* (Трубл., Шхуна.., 1940, 247); // *у знач. присл.* **пори́вами.** Нерівномірно, час від часу різко збільшуючи силу й швидкість. *Вітер з берега тут, на краю урвища, дув не поривами, як між кам'яниць міста, а постійно й безугавно* (Смолич, Світанок.., 1953, 385); *Хмара розповзлася по небі. Вітер, що дмухав поривами, доніс вільгість дощових крапель* (Ю. Янов., II, 1958, 59).

3. Нестримне бажання, прагнення зробити що-небудь, досягти певної мети; потяг до чогось. *Хотілось підскочити, розцілувати оторопілого Максима. Але вона стримала в собі той порив* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 45); *Весь він зараз в пориві до дії, внутрішня нервуюча енергія сповнює його всього* (Гончар, II, 1959, 206); *Весь радянський народ піднявся на захист Батьківщини. Країна перетворилась у величезний бойовий табір, охоплений єдиним поривом — розбити ворога, вигнати його з радянської землі, знищити фашизм* (50 р. Всл. Жовтн. соц. рев., 1967, 19).

4. Раптове внутрішнє збудження, приплив енергії; піднесення, запал. *Давно вже він не відчував такої бадьорості, таких творчих поривів, дерзань* (Дмит., Розлука, 1957, 97); *Люди в якомусь шаленому захваті, пойняті радісним поривом,.. цілувалися, поздоровляли одне одного* (Юхвід, Оля, 1959, 214); // *чого.* Бурхливий, раптовий вияв якого-небудь почуття, настрою і т. ін. *Юзя в пориві каяття і любові взяла Зонину руку і притулила собі до уст* (Л. Укр., III, 1952, 655); *Його природна гідність часто здавалася гордістю, а зосередженість і пориви лихого запалу заслоняли від стороннього ока м'якість доброї, але колючої і трохи сумовитої вдачі* (Стельмах, I, 1962, 123); *Анатоль відчув злоотішний порив радості, солодощі останньої хвилини* (Кач., II, 1958, 388).

◇ **З пори́вом** — гаряче, пристрасно, із запалом. [Д е в і *(з поривом):]* *Се я зробив! Зовсім не дядько Річард!* (Л. Укр., III, 1952, 70); **У (в) пори́ві** — у стані сильного збудження, піднесення, хвилювання. *У зал вносять прапор ВЛКСМ. Всі присутні в єдиному пориві піднімаються з своїх місць* (Рад. Укр., 2.III 1957, 1); *І, в пориві, підняла Маруся руки назустріч сонцю, обіллялась першим золотим його потоком, мов піднялася над землею,— і заспівала...* (Хотк., II, 1966, 149); *Хлопець в пориві припадає до її красиво викреслених вогкуватих губ* (Стельмах, Хліб.., 1959, 480).

ПОРИВА́ННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **пориваи́ти** [1] 1 і **пориваи́тися** [1] 1.

ПОРИВА́ННЯ [2], я, *с.* 1. Дія за знач. **пориваи́тися** [2] 1. *Поривання вперед — це було єдине, що вони [бійці] усвідомлювали, чим жили* (Дмит., Паречена, 1959, 120); // Стрімкий рух вперед або вгору. *Медже підводить очі. Журавлі. Летять у вирій трикутним ключем.. Все тіло — поривання вперед* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 435).

2. Нестримне бажання, прагнення зробити що-небудь, досягти певної мети. *В атмосфері, повній палких речей, сміливих поривань, надій, енергії, повній безкрайої віри в ідею та власні сили, зогрітій юнацьким запалом, гарно почувається молодіж* (Коцюб., I, 1955, 171); *В навчанні Захар виявляє такі успіхи й такі поривання все знати, що вчителі пророкували йому велике майбутнє науковця* (Ле, Право.., 1957, 14); // Потяг, схильність до чого-небудь. *В моїй душі завше жили поривання до вищої творчості* (Сам., II, 1958, 314).

3. Раптове збудження, піднесення, приплив енергії; запал. *В. І. Ленін підкреслював,.. що будівництво соціалізму вимагає не короткочасного поривання, а тривалого напруження сил, ентузіазму, безперервної праці над самим собою, героїзму повсякденної дії* (Рад. літ-во, 9, 1967, 10); // Бурхливий вияв почуттів. *Трупи угледівши мертві й потоки пролитої крові, Мало не скрикнула няня, велике побачивши діло, Та Одіссей її стримав, її перебив поривання* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 377); — *Син,— сказали. — Син! І в цьому слові Всі злились надії і чуття, Поривання світлої любові, Серця невгамоване биття* (Шпорта, Ти в серці.., 1954, 137).

◇ **Пориваи́ння душі́ (се́рця)** — почуття і прагнення людини. *На людину, яка вперше з нею зустрічалася, вона справляла враження розумної, культурної дівчини з високими, романтичними пориваннями душі* (Руд., Вітер.., 1958, 32); *Вона* [А. Кареніна] *лише людина. Людина, в якій живе, природні поривання серця не придушені мертвотним законом існуючого світоустрою, не втратили свого голосу, своєї сили, а, навпаки, віднайшли своє людське і людяне звучання* (Рад. літ-во, 4, 1963, 128); *Люди віддають своїй Вітчизні найкращі поривання душі, свідомо йдуть на смерть заради її життя, слави й процвітання* (Ком. Укр., 11, 1964, 32).

ПОРИВА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОРВА́ТИ,** ву́,ве́ш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Порушувати зв'язки з ким-, чим-небудь, припиняти стосунки з кимсь. *Порвати ви б не могли безкарно для обох, та й нема рації поривати* (Л. Укр., V, 1956, 344); *Письменникові, на мою думку, не слід закопуватися виключно в свою роботу, робитись узьким професіоналом. Щоб не поривати зв'язків з живим життям, треба працювати в іншій професії* (Вас., IV, 1960, 59); *Щорс, пам'ятаючи старих своїх друзів і не поривaючи з ними зв'язку, посилає своїх інтендантів у село Семеївку на Чернігівщині.. з проханням виконати його термінове замовлення — пошити тисячі пар взуття для бійців дивізії* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 71); *Сам Куліш хоч і з невеликих, та з панів, і з панами дружби й не гадав поривати* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 469); — *Ти знаєш, які впливи має тітка. А порвати з нею — це значило б викликати її гнів проти всієї нашої сім'ї* (Фр., VI, 1951, 293); *Героїня повісті* [«Царівна» О. Кобилянської] *Наталка Верковичівна знайшла в собі мужність порвати з міщанською роди-*

ною, в якій вона була на становищі рабині, і стала жити з власної праці (Іст. укр. літ., І, 1954, 710); *Порвати дипломатичні стосунки з якою-небудь країною;* // *з чим.* Відмовитися від яких-небудь переконань, поглядів і т. ін., осудивши їх. *Все більше людей в капіталістичних країнах поривають з буржуазним світоглядом. Буржуазна ідеологія переживає глибоку кризу* (Програма КПРС, 1961, 45); *Завдання революції—порвати з угодовством, а порвати з угодовством це значить стати на шлях соціалістичної революції* (Ленін, 35, 1973, 91); //Скасувати договір, порушити зобов'язання, присягу тощо. *Скасувати закон про кооперацію значно легше, ніж порвати договір про концесію..* (Ленін, 43, 1974, 207); *Головний отаман неждано для всіх порвав своє самозречення,* (Стельмах, II, 1962, 243).

2. *перех., перен.* Припиняти або переривати якунебудь дію, стан кого-небудь або перебіг, розвиток чогось. *Щось неясне, величезне й могутнє.. уносило й поривало цілий її спокій* (Кобр., Вибр., 1954, 9); — *Якби я хоч на хвилину скинув сей залізний панцир, кров би кинулась потоком і життя моє порвала б* (Л. Укр., І, 1951, 433).

ПОРИВА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОРВА́ТИ,** ву́, ве́ш, *док., розм.* 1. *перех.* Різким рухом, рвучко простягати вперед. *Він спрожогом порвав руку, накриваючи другою, щоб одігріти* (Мирний, І, 1954, 321).

Порива́ти очі *куди, на кого — що:* а) спрямовувати погляд, намагатися заглянути куди-небудь. *Раз по раз у сій розмові поривав наш кобзар очі за ту межу, що відмежовує імперію од народів свободних* (Сл. Гр.); б) дивитися із заздрістю, зазіхати. *На чужий коровай очей не поривай* (Номис, 1864, № 9648).

2. *перех., діал.* Хапати, схоплювати. *Він поривав Анну в обійми, вона схиляється йому на плече і прориваєтьcя риданням* (Л. Укр., III, 1952, 388); *Як порве мене за руку!* (Сл. Гр.); *Цілою силою порвавши свою булаву, зніс* [Довбущук] *її високо понад себе і спустив потім на Петрія* (Фр., VIII, 1952, 117).

3. *неперех., перен.* Яскраво, наочно виявлятися: *Молода сила тремтить і поривав з кожної жилки стебла; клекотить в соках надія й те велике жадання, що його звати — плодючість* (Коцюб., II, 1955, 227).

ПОРИВА́ТИ [3], а́є, *недок., перех. і без додатка.* 1. Захоплювати із собою; підхопивши, тягти силою свого руху. *Лицар і принцеса помагають одно одному, підводяться. В сю хвилину юрба ремісників поривав їх за собою і раптова людська течія виносить їх на перший виступ гори* (Л. Укр., II, 1951, 208); *Так ото й вітер повинен у подуві сильному мчати І, як потужна ріка, поривав він геть за собою Різні предмети* (Зеров, Вибр., 1966, 131); *Образно. *Стоги тим часом ростуть. Дим розгортає крила і поривав з собою вогонь* (Коцюб., II, 1955, 64).

2. *перен.* Приваблювати, притягати до себе. *Її душу поривала тиха поезія ярів та садків дужче, ніж блискуча краса Старого города* (Н.-Лев., І, 1956, 602); [Орест:] *Я не про лотерею кажу, вона мене мало поривав, сей риск не захоплює мене* (Л. Укр., II, 1951, 28); *Його гнівало й дражнило те, що мене радувало й поривало* (Коб., II, 1956, 367); // Вабити, манити кудись, до кого-, чого-небудь. *Пісня волі, споетизованої, може, в дні лихоліття, чарующим акордом лунала в серцях молоді, поривала її туди, де ще не чуть кайданів, скованих на людей людьми* (Коцюб., І, 1955, 334); *Вона ще чулася кволою, але не могла перемогти невидимої сили, що поривала її в госпіталь* (Трип., Дорога.., 1944, 57); // *безос. Ой не видно того села, тілько видно грушу, Туди мою щовечора поривав душу* (Чуб., V, 1874, 199); [Вернидуб:] *Тісно мені в лабораторіях,—така вже в мене вдача химерна. Все кудись в далечінь поривав,— де не тісно* (Коч., II, 1956, 50); *Мене поривало з дому між люди* (Вільде, Пов. і опов., 1949, 151); *Поривав душу в вічне незнайоме, кличуть дальні, невторовані шляхи...* (Тер., Серце.., 1962, 21); // Викликати бажання зробити що-небудь, спонукати до яких-небудь дій, вчинків; запалювати, надихати на щось. *Як у гніздечку, так у Максимовім сердечку виплодилась воля, про яку дід переказував; поривала хлопця до сваволі* (Мирний, II, 1954, 111); *Франко був за мистецтво глибоко тенденційне, пройняте войовничим духом передової революційної ідеології, яка будить свідомість народу, надихає його на боротьбу за краще життя, поривав вперед до прогресу* (Іст. укр. літ., І, 1954, 512); // *безос., перев. з інфін.* Дуже хотітися. *Поривав порозкидати книжки, порозчиняти всі вікна й двері...* (Вас., Талант, 1955, 23); *Мене поривав підійти до батька, взяти його широку, з рубцями од кісся, руку і поцілувати її* (Кос., Новели, 1962, 39).

Так і порива́є *кого, безос.*— хтось відчуває нестримне бажання, дуже хочеться комусь зробити що-небудь. — *Так і поривав мене до панича кинутись* (Мирний, III, 1954, 168); *Федю так і поривав ще раз глянути в Борисове обличчя* (Ткач, Жди.., 1959, 41).

3. *перен.* Оволодівати чиїмись думками, серцем і т. ін., охоплювати кого-небудь (про почуття, настрій тощо). *І жалко йому було хлопця, і злість поривала на ледачого* (Свидн., Люборацькі, 1955, 153); *Як поривав мене палке бажання піти туди пісками, чагарями, послухати гірської пущі гомін, заглянути в таємную безодню* (Л. Укр., І, 1951, 195); *Його поривала лють не тільки на Кранцьовську, але й на себе самого* (Март., Тв., 1954, 362).

◇ **Порива́ти [аж] до живо́го се́рця** — глибоко вражати, хвилювати, тривожити. [Р у ф і н:] *Признатись мушу: мені не до душі писання ваших учителів. Мене той стиль простацький, безладдя в доказах і рабство думки аж до живого серця порива!* (Л. Укр., II, 1951, 347); **Порива́ти за се́рце** — те саме, що **Бра́ти за ду́шу (за се́рце)** (*див.* **бра́ти**). *Їй робиться і душно, і млосно; щось давить за горло, поривав за серце* (Мирний, III, 1954, 181).

ПОРИВА́ТИСЯ [1], а́ється, *недок.*, **ПОРВА́ТИСЯ,** ве́ться, *док.* 1. *перев. док.* Порушитися, припинитися (про зв'язки, стосунки і т. ін.). — *Образиться? Покірно прошу... Не треба мені з ним ніяких зносин...— Та зносини не порвалися* (Коцюб., І, 1955, 314); *А тепер, коли зв'язки з Росією порвалися, коли очі угорської інтелігенції звернулись до Пешта — що там осталось?* (Фр., XVI, 1955, 139); *Мар'я, побачивши, що недавній лад* [з паничем] *якось порвався, поспішила собі за Христею* (Мирний, III, 1954, 183).

2. *перен.* Раптово припинятися, переривати (про дію, стан або перебіг, розвиток чогось). *На який час розмова порвалася; потім Печариця повертається до Галі, усміхаючись* (Мирний, V, 1955, 145); *Турбай навіть зрадів, що гнітюча тиша порвалася* (Руд., Остання шабля, 1959, 15); *Листування само собою порвалось, але приязнь ще дитяча лишалася довгий час* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 6).

Го́лос порва́вся — хтось раптово замовк, чийсь голос перестав звучати. *«Добий мене, дай згинути одразу!» Ох, як сей поклик з серця поривався, та знала я, що тим завдам уразу, і змовкла я, і голос мій порвався, і заніміло серце* (Л. Укр., І, 1951, 221); *«Діду, гов!»* — *кричу я на ввесь голос. І мій дзвінкий голос пішов луною понад Дністром, попад очеретами, десь далеко вдарився об кручу, задзвенів і порвався* (Н.-Лев., V, 1966, 168).

3. *тільки недок.* Пас. до **порива́ти** [1].

ПОРИВА́ТИСЯ [2], а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПОРВА́ТИСЯ,** ву́ся, ве́шся, *док.* 1. Швидко йти, бігти, прямувати кудись, до кого-, чого-небудь; кидатися. *Задні трохи припинилися. Зате Мемет поривавсь наперед з затуманеним зором і головою, як у роз'юшеного цапа, і, шкутильгаючи, то вироста́в, то опадав, як морська хвиля* (Коцюб., I, 1955, 400); *Іноді їй вчувалося, що десь гримить, і вона нервово поривалася до вікна* (Гончар, Новели, 1954, 170); *З-за брами входить Іван Свічка, молодий, вродливий майстер, і зараз же поривається до Меланки* (Коч., П'єси, 1951, 133); *Петрусь поспішив одскочити, хоч так порвався, що аж упав з лави додолу...* (Мирний, I, 1954, 327); *Аж ось розляглося: — Тікаймо! Є лаз! — І вихором табір порвався враз...* (Стар., Поет. тв., 1958, 221); * Образно. *Місяць все щедріше оббризкував сяйвом оброшені дерева і шляхи, чіткіше обрисовувались нерозсідлані коні, а притишені пісні козаків поривались і поривались на далекі пороги, до укляклих вишняків, до червоних калин і чорних пожарищ, де є мати чи батько і вірне кохання* (Стельмах, II, 1962, 28); // *перев. недок.* Робити різкі, поривчасті рухи, намагаючись вирватися, силою звільнитися від кого-, чого-небудь і т. ін. *На якийсь часок переставали вони пориватися, наче заспокоювалися, трохи набиралися терпливості* (Вовчок, I, 1955, 313); // Різко, поривчасто дути, віяти (про вітер). *З півночі поривався дошкульний вітер, він був наче в незримій колючій шкірі їжака і штрикався холодними голочками...* (Грим., Кавалер., 1955, 103); // Настійливо намагатися проникнути кудинебудь, силою увірватися кудись. *Надворі учинився заколот: Йоч Галчан гаряче боронив свої авторські права й поривався до хати* (Коцюб., I, 1955, 283); *Горіла хата, підірвана гранатою. Біля хати в розпачі поривалася в огонь чиясь стара мати і плакала гіркими сльозами* (Довж., I, 1958, 131); *Дві-три жінки порвалися було в хату* (Мирний, IV, 1955, 60); // Виходити назовні, вириватися. *«Добий мене, дай згинути одразу!» Ох, як сей поклик з серця поривався* (Л. Укр., I, 1951, 221); *Про Якова вона не змогла згадати без того, щоб пекуча туга не скрутила, мов у пучці, її серця, щоб не порвалися разом з гіркими слізьми ще тяжчі, ще гірші прокльони* (Мирний, I, 1954, 276); // Стрімко злітати, підноситися вгору. *З граком ми зіглянулись* [зглянулись] *око на око. Хто ж злякавсь? Грак злякавсь і порвався високо* (Бор., Тв., 1957, 76); *Над містом, немов грандіозні вітрила, порвалися у височінь червоні прапори* (Кучер, Засвіт. вогні, 1947, 82); // Виростаючи, тягнутися догори, до сонця (про рослини). *Дерева, обплутані непаразитичними рослинами.., поривалися до сонця, наче в'язні на волю* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 159); *Соковитий пирій, типець та ковила, змагаючись за свої аборигенні права, неозорим килимом вкривали чорну родючу землю, поривaючись своїм гостролистям до теплого ласкавого сонця* (Добр., Очак. розмир, 1965, 279).

2. *тільки недок.* Нестримно, наполегливо прагнути, бажати досягти чого-небудь. *Вона чула, що, опріч робучої сили, єсть у ній ще щось, чому вона не знала ймення, але що поривалось до іншого, кращого життя, виливалось в пісні, жартах, дотепі...* (Коцюб., I, 1955, 63); *Нестримно поривaючись до свободи, миру й творчості, вони проникали через прикордонні застави, і ніщо не могло затримати цей потік* (Собко, Запорука.., 1952, 251); // Відчувати потяг, схильність до кого-, чого-небудь. *Вчитися! О, цього бажала вся душа його, до цього поривалася вся істота його!* (Гр., II, 1963, 328); *Спершу розповів* [Ганжа-Ганженко], *як відроджується життя по школах після денікінщини, як поривaються діти до науки, до світла* (Гончар, II, 1959, 188); *Щовечора бачився* [Грицько] *з Орисею, але що то за зустрічі були! Дівчина і поривалась до нього, і сторонилась його — п'яного* (Головко, II, 1957, 516); // Відчувати непереборне бажання бути, перебувати десь. *Ой, гори, гори, золоті верхів'я! Та нащо ж я до вас так пориваюсь?* (Л. Укр., I, 1951, 196); — *Під час війни, коли в Будапешті я, у Відні спаряди возив, ох, як звідти сюди поривався, до цих наших, Корнію, степів* (Гончар, Тронка, 1963, 60).

◇ **Душа́ (се́рце) порива́ється** *до кого — чого* — хтось відчуває нестримний потяг до кого-, чого-небудь, прагне, бажає чогось. *Маленька цяточка на землі, далеко не райський куточок, чорні весняні бурі, овечі кошари та молочай, а душа його звідусіль поривалася саме сюди* (Гончар, Тронка, 1963, 152); *До тебе — до людини і співця — Сьогодні пориваються серця* (Дмит., Книга боротьби, 1939, 55).

3. *з інфін., перен.* Мати намір, виявляти бажання щось зробити. *Йон кілька раз поривався щось сказати Параскіці, та все у нього якось не виходило* (Коцюб., I, 1955, 266); *Здається, вже про все переговорили* [друзі], *кілька разів поривалися додому йти, але все не зважувались* (Кучер, Голод, 1961, 56); *Ядоха попрощалась і пішла. Йосип порвався проводити* (Мирний, IV, 1955, 43); // Намагатися, робити спроби, силкуватися виконати якусь дію. *Антоша поривався щось говорити, і сині жили наллялись у нього на білому лобі* (Коцюб., II, 1955, 391); *Воронюк поривався втекти і знову вертався, немов тягло його назад якоюсь силою* (Вас., I, 1959, 317); *Якась стара — не менше як дев'яносто літ — жінка раз у раз поривалася танцювати тарантелу* (Сміл., Пов. і опов., 1949, 171); *Бачить* [панночка], *що корюся, та ще гірш мене зневажає, а далі й бити вже порвалась* (Вовчок, I, 1955, 18); *Він порвався устати; підвівся — і впав* (Мирний, I, 1954, 332); *Образно. Ще після снідання сонце поривалося вирватись з неволі темних хмар, що кругом облягли його* (Мирний, IV, 1955, 100).

ПОРИВА́Ч, а́, *ч., діал.* Коцюба. *Хлопець сів на поривач і брикав по хаті* (Стеф., I, 1949, 28) .

ПОРИ́ВНИЙ, а, е. 1. Який дме нерівномірно, поривами, раптово збільшуючи силу й швидкість (про вітер). *В кімнату залетів поривний вихор, скуйовдив на Савченковій голові волосся, підняв на столі папери, розсіяв по підлозі, завертів ними по кімнаті* (Збан., Сесцель, 1961, 444); *З далини степу летіли вітри гарячі й поривні* (Цюпа, Три явори, 1958, 5); // Дуже швидкий, стрімкий, навальний (про рух, процес і т. ін.). *Він бажав.. руху, поривного й нескінченного руху* (Фр., VI, 1951, 243); *Бистрий поривний «Чардаш» одразу взяв в галоп* (Шиян, Партиз. край, 1946, 200); *Образно. Люблю я бистрину життя Прозору, поривну, глибоку* (Павл., Бистрина, 1959, 121).

2. Різкий, рвучкий (про рух, жест і т. ін.). *Павло обіперся брудним чоботом на табуретку і поривними, сердитими рухами почав гортати забабрані пальцями аркуші гірничого журналу робочих записів бригад* (Хор., Місто.., 1962, 10).

3. *перен.* Схильний до захоплення, до бурхливого вияву своїх почуттів (про вдачу людини). *Поривний і гарячий, не міг він терпіти ніякої кривди, заступався і за себе, і за інших* (Коз., Характер, 1953, 18); *Поет залишиться для Федора таким, як за молодості. Поривним і дужим* (Мушк., Серце.., 1962, 38); // Який виявляється бурхливо (про почуття). *Поривна ніжність;* // Збуджений, схвильований чим-небудь; який виражає збудження, захоплення, схвильованість і т. ін. *Здавалось, його поривний погляд потягне за собою все тіло* (Гончар, II, 1954, 106).

ПОРИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Якість за знач. **пори́вний** 1, 2.

2. *перен.* Властивість за знач. **пори́вний** 3. *Дівчина поклала перед собою книжку, навіть розкрила її, це були вірші Сосюри, поета, якого вона любила з дитинства за дивну чистоту й поривність почуттів* (Собко, Срібний корабель, 1961, 253).

ПОРИ́ВНО. Присл. до **пори́вний** 1—3. *Поривно сходилися лави в громах пекельних батарей, і кров'ю зрошували трави бійці за щастя всіх людей* (Сос., II, 1953, 384); *Артем здригнувся і розплющив очі.. Потім поривно звівся і сів на постелі* (Головко, II, 1957, 443); *Серце Піни Черкашиної б'ється поривніше, гарячіше стає в грудях* (Шиян, Гроза.., 1956, 69); *Катерина.. поривно обіймає Дмитра за шию, міцно стискує в обіймах, цілує* (Збан., Передгнив'я, 1960, 51).

ПОРИ́ВЧАСТИЙ, а, е. 1. Нерівномірний, з періодичним різким збільшенням сили й швидкості (про вітер); поривний. *Палітав поривчастий вітер, за вікнами гойдалися й шуміли дерева* (Шиян, Гроза.., 1956, 440); *Вщухнув поривчастий вітер, і море безмежне окрила Тиша безвітряна* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 107); // Який раптово посилюється, а тоді уривається, припиняється й виникає знов; уриваний, нерівний (про звуки, дихання і т. ін.). *Перо все швидше й швидше снує на сіруватому папері ланцюг нерівних літер, думки, мов поривчасте гаряче дихання, рвуться крізь натовп поломеніючих слів* (Кол., Терен.., 1959, 309); *В хаті було тихо. Павло чув тільки поривчасте хропіння батька, та з другої кімнати до його слуху ледве долітало важке зітхання матері* (Кир., Вибр., 1960, 327); // Дуже швидкий, стрімкий, навальний (про рух, процес і т. ін.). *Хода її була швидка і поривчаста* (Тют., Вир, 1964, 469); *Образно. *В ліриці Первомайського 20-х років владно лунають мотиви невтомного, неспинного, навального й поривчастого руху вперед* (Рад. літ-во, 5, 1968, 39).

2. Різкий, рвучкий (про рух, жест і т. ін.). *Поет зробив поривчастий рух, але вона спинила його, хитнувши головою* (Л. Укр., III, 1952, 696); *Очі в нього сяяли, голос ламався, як крихкий лід на морозі, рухи стали поривчастими і безладними* (Тют., Вир, 1964, 483); *Рушниця сповзає у нього з плеча; поривчастим змахом він знову відводить її за спину* (Вол., Надпн. висоти, 1953, 85).

3. *перен.* Схильний до захоплення, до бурхливого вияву своїх почуттів (про вдачу людини). *Він знав її нервову, поривчасту вдачу* (Н.-Лев., V, 1966, 253); *Любила* [стара] *сина, але не могла не бачити, що для поривчастого й поетичного темпераменту Марусі треба би було іншого чоловіка: розумного, твердого і трошки романтичного* (Хотк., II, 1966, 16).

ПОРИ́ВЧАСТІСТЬ, тості, *ж.* 1. Якість за знач. **пори́вчастий** 1, 2. *Сосновий ліс стримує сильні вітри; вони втрачають тут свою різку силу і поривчастість* (Наука.., 9, 1956, 19).

2. *перен.* Властивість за знач. **пори́вчастий** 3.

ПОРИ́ВЧАСТО. Присл. до **пори́вчастий** 1—3. *Наставав вечір, ішов дощ, з півночі поривчасто дув вітер* (Горький, Опов., перекл. Хуторяна, 1948, 58); *Червона краска грала на її щоках, ..серце підкидалося в грудях, а груди поривчасто дихали* (Мирний, I, 1949, 408); — *Що тобі, Настусю? Тобі погано? — Вона не відповіла, лише поривчасто обняла брата, припала до його грудей і заридала голосно, не стримуючись* (Л. Укр., III, 1952, 590).

ПОРИ́ВЧАТИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **пори́вчастий.** *Очі в його горіли, щоки пашіли, зітхання важке, поривчате* (Мирний, III, 1954, 204).

ПОРИ́ВЧАТІСТЬ, тості, *ж., рідко.* Якість і властивість за знач. **пори́вчатий.**

ПОРИ́ВЧАТО, *рідко.* Присл. до **пори́вчатий.** *Наче хто ножем ударив Василя у серце. Він підійшов до неї, побачив, як її плечі поривчато кидались, хотів щось сказати, та не міг* (Мирний, IV, 1955, 176).

ПОРИДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* Ридати якийсь час. *Еней.., Поплакавши і поридавши, Сивушкою почастувавсь* [почастувався] (Котл., I, 1952, 112).

ПОРИЖІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **порижі́ти.** *Крамар із дужим служкою якийсь час недовірливо позирали на зарослого бородою балакучого чоловіка в старому, порижілому від давності кобеняці з овечого сукна* (Ле, Наливайко, 1957, 130).

2. *у знач. прикм.* Який вицвів і набув рудуватого відтінку. *Порижіла шапка.*

ПОРИЖІ́ТИ, ію. Іє́ш. Док. до **рижі́ти.** *Незабаром пішла крига на ріках, з'явилися перші гості з півдня і порижіли білі полярні курінки* (Багмут, Опов., 1959, 53).

ПОРИ́КУВАТИ, ую, усш, *недок.* Рикати час від часу. * Образно. *Часом він* [Єгипет] *ворушивсь, наче лев у кайдани закутий, Глухо порикував, наче підземний вогонь* (Л. Укр., I, 1951, 423); *У хмарах час від часу порикували громи* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 334).

ПОРИПА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **порина́ти.** *Звернення до шевченківської тематики не було для митців поринанням у минуле.. Образне відображення теми здійснювалось художниками з позицій сучасності* (Мист., 5, 1964, 3).

ПОРИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОРИНУ́ТИ,** ри́ну. ри́не́ш, *док.* 1. *у що і без додатка.* Занурюватися з головою у воду; пірнати. *Юрко все пірнав, поринав до півдня, трохи не залився водою і нічого не знайшов* (Н.-Лев., III, 1956, 291); *На ставі пишно Лебедь* [Лебідь] *плив, А Гуси сірії край його поринали* (Греб., I, 1957, 44); *Вліз у воду Гриць і ну Поринати в глибину* (Нех., Ми живемо.., 1960, 26); *Та й замовкла русалочка, В Дніпро поринула, Мов пліточка* (Шевч., I, 1963, 359); * Образно. [Л е с я:] *Я не хочу без музики! Мені потрібна вона! Я хочу поринати в її хвилі, мчати на її піняв'их бурунах, шукати собі простору в ній, набиратися в музиці сили!..* (Сміл., Черв. троянда, 1955, 74); * У порівн. *Полохливий заєць, причаївшись під кущем, пригина вуха, витріща очі й немов поринa ввесь у море лісових згуків...* (Коцюб., I, 1955, 148); // *куди, у чому.* Пливучи, занурюватись у хвилі. *Рипить корабель, стогне тяжко, здригається, наче конав, угору здіймається важко, ще важче уділ поринає* (Л. Укр., I, 1951, 308); *Зорі неба в блискотінні, хвилі моря в плюскотінні, хмара небо запина, бочка в хвилях поринa* (Тич., II, 1957, 327); // Глибоко вгрузати (у сніг, пісок і т. ін.). *Ноги Якима, узуті в здорові чоботи, глибоко поринали в сніг і лишали за собою цілу низку ямок* (Коцюб., I, 1955, 79); *Він дивився, як бетонне тісто лягало на сіру, вогку, недавно утоптану масу, як бетонярі розкидали його лопатами, як місили тісто ногами, поринаючи в нього чобітьми мало не до колін* (Коцюба, Нові береги, 1959, 247); // *перен.* Проникати або потрапляти куди-небудь, у щось. *Газетчики-хлопчаки поринали в юрбу, вигукуючи назви газет* (Донч., III, 1956, 202); *Відхиливши хвост, татарка і Андрій знайшли щось схоже на земляний склеп і поринули у нього, немов у провалля, спочатку татарка, а за нею Андрій* (Довж., I, 1958, 243); *Скачучи то в той бік, то в другий, чогось чекаючи на кожному завороті, поринаючи то в холод вогких тіней і мокрого звисаючого коріння, то в море зеленавих снопів сонячного світла,— Маруся опи-*

нилася нараз на якійсь високій скельці (Хотк., II, 1966, 49).

2. *у чому, перен.* Ставати непомітним, зникати, ховатися в масі чого-небудь. *Стежка поринала в темній гущавині вільшини та ліщини* (Фр., IV, 1950, 420); *Село далі якесь. Хати, клуні, хліви... так і поринають у садках* (Тесл., З книги життя, 1918, 120); *Тихо, поринаючи в тумані, підходили до Зборова полки козацькі* (Кач., Вибр., 1953, 82); // Ставати нечутним в галасі (про звуки). *Останні слова Маковея поринули в суцільному гуркоті. Противник відкрив вогонь по всьому плацдарму водночас* (Гончар, III, 1959, 363).

3. *у що, перен.* Повністю віддаватися якому-небудь заняттю; зосереджуватися на чомусь. *Тарас, мугикаючи пісню, вмощується на камені коло руїн Златоватської брами і весь поринає в роботу* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 381); *Поринала в справи. Ні, це не було навмисне завантаження себе втомливою безперервною роботою. В цій роботі було її щастя. Вона любила її* (Дор., Не повтори.., 1968, 98); *Сусана вмостилася з ногами на канапі і вся поринула в читання книжки Очерета* (Коч., II, 1956, 425); // Заглиблюватись (у думки, спогади, мрії і т. ін.); зосереджено думати про щось, пригадувати що-небудь. *В одній хаті жили два вороги, і хоч кожен з них поринав у власні думки — навіть тікав од другого, проте доволі було якоїсь дрібнички — і злість тіпала обома, немов пропасниця* (Коцюб., II, 1955, 21); *Він поволі поринав в спогади і вже не чув ні вітру, ні клекоту хвиль...* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 176); *На небі зоряне намисто, неначе думи в пастуха... Не хоче він ні пить, ні їсти і все у мрії порина...* (Сос., I, 1957, 349); // Набувати певного психічного чи фізичного стану. *Білі тонкі пальці впились у чорне волосся, і сама* [Таня] *знов безсило впала на стільця, поринаючи в напівмертвіння* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 389); *Тепло та ще й з дороги, з морозу одразу розморило їх, і вони, знесилені, змучені, розімлілі, незчулися, як поринули в глибокий, важкий і тривожний сон...* (Коз., Блискавка, 1962, 275); // Уявно переноситися в певні обставини, умови, оточення і т. ін.; пригадувати якісь події з власного життя. *У залах Ермітажу було зовсім тихо, ніхто не заважав, і Тарас поринав у інше життя, забувши про свої справи* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 321).

◇ **З голово́ю порина́ти (пори́нути)** *див.* **голова́; Порина́ти (пори́нути) в се́бе** — те саме, що **Заглиблюватися (загли́битися) в се́бе (в собі́)** (*див.* **заглиблюватися**). *Він увесь поринув у себе* (Панч, На калин. мості, 1965, 195); **Пори́нути в те́мряву** — стати темним, неосвітленим. *На хвилину хмарка вкрила місяць. Село поринуло в темряву* (Сміл., Крила, 1954, 10); **Пори́нути у турбо́ти** — бути дуже заклопотаним, мати багато турбот. — *Чудно,— зверхньо погляне* [Тимофій] *на неї. І, за звичкою, задумається, порине в свої турботи* (Стельмах, II, 1962, 171).

4. *куди, в що.* Швидко, стрімко переміщатися (йти, їхати, летіти і т. ін.) у певному напрямі; рухатися вперед із великою швидкістю; мчати, ли́нути. *Райдуга встає над виднокругом, Поринає кліть у шахтну глиб* (Перв., II, 1958, 58); *Пахтить ріллю гаряча, мов долоня, У синє небо пташка порина* (Ус., На.. берегах, 1951, 51); *Задвиготіла з тяжким стогоном земля, і потрощене каміння вниз поринуло з шпиля* (Забіла, У.. світ, 1960, 154); *Немов підхоплені гарячим вітром, звелись дибки командирські коні, гвинтами повернулися в повітрі і поринули в далечінь* (Довж., I, 1958, 198); *Машина вилетіла за місто, залишила позаду й околиці, поринула в степ* (Смолич, Розм. з чит., 1953, 91); * Образно. [В а л я:] *Як хочеться жити!.. Поринути вгору...* (Корн., I, 1955, 90); // *тільки док.* Навально ринути, кинутися кудись. *На березі Дніпра татари відпочили і на четвертий день із свіжими силами поринули на Україну* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 136); // *перев. док.* Швидко, бурхливо политися, потекти. *Поринули весняні води, задзюрчали струмочки, заклекотали в ярках, розіллялись широкою повіддю* (Коцюб., I, 1955, 75); *Раптом із злих очей сльози так і поринули, полилися* (Вовчок, Вибр., 1937, 98); // *тільки док.* Почати лити з великою силою (про дощ). *Години йдуть без переміни, — Хіба що гірше стане враз, Хіба що зимний дощ порине Чи злого вітру прийде сказ* (Рильський, II, 1960, 160).

◇ **Пори́нути в бій** — із завзяттям, запалом кинутися в бій. *Полки визволення, поринувши у бій, На захід пройдуть правдою щасливі!* (Нагн., Вибр., 1957, 212); **Пори́нути зо́ром (по́глядом, очи́ма)** *куди*—спрямувати погляд куди-небудь, на щось. *Хмельницький мовчав, поринувши зором перед себе, де коливався синій обрій* (Рибак, Переясл. Рада, 1958, 117); *Я знов поринув поглядом у морську темряву* (Трубл., Глиб. шлях, 1948, 30); *Василько б хотів продовжити розмову з Оленкою. Але вона вся поринула очима в ту хвилю, що біжить і втікає, що біжить і втікає* (Турч., Зорі.., 1950, 363).

ПОРИ́НАЧ, а, *ч., техн.* Те саме, що **плу́нжер.**

ПОРИ́НУ́ЛИЙ а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **пори́нути** 3.

◇ **Пори́ну́лий у те́мряву** — темний, неосвітлений. *На сцені умовне і водночас ілюзорне середовище — сірі сукна у нерівномірних зборках. В поринулій у темряву драпіровці вгадується глухий ліс* (Мист., 5, 1968, 17).

ПОРИНУ́ЛІСТЬ, лості, *ж.* Стан за знач. **пори́нути** 3.

ПОРИНУ́ТИ *див.* **порина́ти.**

ПОРИ́ПАТИ, аю, асш, *док.* 1. Рипати якийсь час. *Образно. *Макар спершу зайшов до Гриця, порипав трохи на баяні, погомонів і подався на Водяну балку* (Добр., Тече річка.:, 1961, 261).

2. *розм.* Почати їхати кудись, утворюючи або викликаючи при цьому рипіння. *Чумацькі паровиці, тим часом добре попіднімувані, вже десь порипали собі далі, до Києва* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 30).

ПОРИПІ́ТИ, плю, пи́ш; *мн.* порипля́ть; *док.* 1. Рипіти якийсь час. *Обидва* [Шестірний і офіцер] *знялися; порипіли чобітьми — і вийшли* (Мирний, I, 1954, 355); *Северин покрутився перед дзеркалом, поцмокав язиком, посвистів, порипів чобітьми, узяв гвинтівку на плече* (Тют., Вир, 1964, 422).

2. *розм.* Піти, поїхати кудись, супроводжуючи свій рух рипінням.— *Айда за ней* [нею]*!.. — І два.. москалики.. збили на потилицю кашкетики й підтюпцем порипіли в темряву за санками* (Вас., I, 1959, 343).

ПОРИ́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пори́пувати** і звуки, утворювані цією дією. *Тишу порушувало обережне порипування стільців, приглушене шипіння примуса та побулькування рідини в реторті...* (Шовк., Інженери, 1935, 283); *Він все слухав і слухав: він хотів, він мусив почути тільки один звук — сплеск весел або порипування кочетів* (Смолич, Світанок.., 1953, 600); *З села зрідка чулося порипування хліборобських возів під снопами* (Іщук, Вербівчани, 1961, 150).

ПОРИ́ПУВАТИ, ую, усш, *недок.* Періодично, раз у раз рипіти, утворювати або викликати чимсь риплячі звуки. *В повітрі пахло весною. Сніг ще порипував під ногами, але вже чорніла земля* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 279); *Порипували ярма, повільно котились вози* (Гончар, Таврія, 1952, 26); *Зал притих, насторожився. Стало чути, як голосно і важко дихають перші ряди, порипують лави під стіною* (Кучер, Трудна любов, 1960, 462); *Маруся брала життя таким, яким воно їй*

давалося. Любо їй було чути себе загальною пестійкою, любо збігáти сніжною стежкою, порипуючи черевичками (Хотк., II, 1966, 17); *Образно. *Десь за виступом кручі порипувала гармонія* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 107).

ПО́РИСТИЙ, а, е. 1. Укритий порами (про шкіру). 2. Який має у своїй структурі багато дрібних порожнин (про матеріал, грунт і т. ін.). — *Бачили берег дніпровський у Бериславі? — каже Жаров. — Вапняково-шаруватий, пористий, аж дірчастий. Отакі грунти тут на всьому березі...* (Минко, Вибр., 1952, 416); — *Відомо, що понтійські вапняки дуже пористі,— гаряче продовжував Мурашко* (Гончар, Таврія, 1952, 240); *Найгірше проводять теплоту: шерсть, волосся, пір'я птахів, папір, картон, азбест, корок та інші пористі тіла* (Фізика, II, 1957, 24).

ПО́РИСТІСТЬ, тості, *ж.* Якість за знач. **по́ристий.** *З'ясувалось, що висока пористість принаймні в шарі до десятків сантиметрів характерна практично для всієї поверхні Місяця* (Рад. Укр., 10.II 1966, 3); *Брили пористого каменю сортуються за його пористістю і роздрібнюються на щебінь потрібного розміру* (Архіт. і буд., 3, 1955, 22); *Майже всі породи дерев з великою об'ємною вагою мають велику щільність. Пористість деревини залежить від її об'ємної ваги і буде тим менша, чим більша вага* (Стол.-буд. справа, 1957, 29).

ПОРИСУВА́ТИ. ую, у́сш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **помалюва́ти.** *У порівн. *Замережилися гори пологами, мов порисував їх хто* (Хотк., II, 1966, 339).

ПОРИСУВА́ТИСЯ, у́юся, у́сшся, *док.* Те саме, що **похизува́тися.**

ПОРИ́ТИ, и́ю, и́сш, *док., перех.* Риючи, викопуючи заглибини, ямки і т. ін., зробити нерівною якусь поверхню; зрити. *У Марковім садку свиня діру пробила І ввесь садок порила* (Бор., Тв., 1957, 151); *Невабаром Демид знав.., з ким Грицька ладнає, з ким лається, з ким позивається і чий годований кабан порив їй увесь город* (Гр., II, 1963, 64); // *перен.* Вкрити зморшками, шрамами (обличчя, шкіру). *Козак намагався триматися по-молодецькому, але літа вже зігнули йому спину, пригасили очі й зморшками порили обличчя* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 97).

ПОРИ́ТИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **пори́ти.** *Земля чорна копи́тами Поорана, поритая* (Шевч., II, 1963, 390); *Між голих горбів, поритих жовтими річками, протікала вузенька, але глибока річка Пилявка* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 404); *Лице його було порите глибокими шрамами* (Фр., VI, 1951, 53); *До бильців* [билець] *підійшов високий, сухорлявий, з поритим віспою обличчям поліємен* (Ірчан, II, 1958, 96); // **пори́то,** *безос. присудк. сл. Земле моя! Хто тільки не гуляв у ці часи лихоліття по твоїх неосяжних просторах! Вздовж і впоперек збито тебе копитами, порито важкими снарядами!* (Гончар, II, 1959, 217).

ПОРИ́ТИСЯ, и́юся, и́сшся, *док.* 1. Ритися якийсь час у землі, в чомусь пухкому або сипкому. *В багні куйовдилась* [Свиня], *ще й на квітник прийшла Між квітами поритьcя* (Гл., Вибр., 1951, 148).

2. *у чому.* Перебирати, перекладати що-небудь якийсь час, шукаючи щось; покопирсатися. *Іван порився у торбі, витяг чималий шматок хліба, невеличку тараньку і, зайшовши у тінь, під бурту, почав тараню чистити* (Мирний, IV, 1955, 20); *Шевченко дістав з шухляди коричневу потерту папку, порився в паперах* (Збан., Сеспель, 1961, 415); *Дмитро Іванович порився в своїх кишенях, дістав дві монетки по двадцять копійок і передав хлопчикам* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 109); *Образно. [Г р и ц ь к о:] *То не людське діло — судити, а боже. Сама у своїй голові покопайся, у своїй душі порийся та й спитай себе: чи винувата ти, чи ні?* (Мирний, V, 1955, 237).

ПОРИХТУВА́ТИ, ую, у́сш, *перех., розм.* Док. до **рихтува́ти.** *Ти порихтуй воза, а я піду за волами* (Сл. Гр.); *Велів гармати порихтувати, на Вирвин-город стріли пускати* (Сл. Гр.).

ПО-РИ́ЦАРСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-ри́царському.** *Вона була надто сміло вдачі, надто свобідно і по-рицарськи вихована, щоб не зацікавитися розкладом табору* [монголів] *і всім новим та невиданим окруженням* [оточенням] (Фр., VI, 1951, 66); *Данькові здалося, що відмовитись тепер від гри було б не по-рицарськи* (Гончар, Таврія, 1952, 68).

ПО-РИ́ЦАРСЬКОМУ, *присл.* Як рицар, за рицарським звичаєм; // Благородно, шляхетно; виховано.

ПОРІ́БРИНА *див.* **поре́брина.**

ПОРІ́БРЯ, я, *с.* Те саме, що **поре́брина.** *Їжте, пийте, та не подумайте грішним ділом, що таке може тривати щодня. Якщо ж ви не знатимете честі, то кількість страв на столі з кожним днем буде катастрофічно меншати, аж поки не залишаться знаменитий український борщ із свинячим порібрям та гречана або пшоняна каша з салом* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 220).

ПОРІ́ВНО *див.* **по́рівну.**

ПО́РІВНУ, ПОРІ́ВНО, *присл.* Рівними, однаковими частинами; на рівні частини. *Чоловіки ловили рибу; жінки їх перепродували — і заробітком ділилися порівну* (Мирний, I, 1954, 351); — *Ніхто із людей не створював землі, ніхто із людей і не повинен привласнювати землю. Вона має належати всьому народові і роздаватися порівну в користування тим, хто обробляє її* (Стельмах, I, 1962, 459); *Боєприпаси, доставлені Хомою для роти, були розподілені порівну між усіма мінометними підрозділами полку* (Гончар, III, 1959, 362); *Його, наприклад, нудило від того, що не всім порівно ділять восени прибутки* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 88); *Всі радощі і смутки, що випадуть на їх долю, вона поділить з ними порівно* (Гур., Життя.., 1954, 283).

ПОРІ́ВНЮВАЛЬНИЙ, а, е. *спец.* Признач. для порівнювання (*див.* **порі́внювання** [1]).

ПОРІ́ВНЮВАНИЙ, а, е. Діепр. пас. теп. ч. до **порі́внювати** [1]. *Порівнювані кількості;* // **порі́внювано,** *безос. присудк. сл. Великооцьких аматорів, що виступали на концертній естраді, порівнювано з першорядними співаками* (Фр., VI, 1951, 252).

ПОРІ́ВНЮВАННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **порі́внювати** [1] 1.

ПОРІ́ВНЮВАННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **порі́внювати** [2] 1.

ПОРІ́ВНЮВАТИ [1], юю, юєш, *недок.*, **ПОРІВНЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех. і без додатка.* 1. *з ким — чим, до кого — чого.* Вимірюючи, розглядаючи, досліджуючи і т. ін. які-небудь однорідні предмети, явища тощо, виявляти в них однакові риси або відмінності, переваги або недоліки і т. ін. *Порівнюючи життя панів та мужиків, він глибоко пересвідчився, що бог не дав долі мужикам, що для мужиків нема щастя на землі* (Коцюб., I, 1955, 22); *Не один токар чи свердлувальник порівнював нишком її сяючий чистотою верстат із своїм і тоді в зручну хвилину ретельно протирав ганчіркою замащену, брудну станину* (Допч., VI, 1957, 160); *Разом з цим листом засилаю до Вас і Ваші байки.. Порівняйте їх з байками Глібовими, то Ви самі побачите, які вони слабі* (Мирний, V, 1955, 381); *Стаха сподівалась, що Бронко порівняє її рум'яне, як «райське яблуко», туге личко з обвислою шкірою тих жінок і зробить висновок на її користь* (Вільде, Сестри.., 1958, 393); *Минуле і сучасне. На кожному кроці його можна порівняти, достойно оцінити великі завоювання нашого народу* (Цюпа, Україна..

1960, 249); // Визнавати подібним до кого-, чого-небудь, встановлювати схожість з кимсь, чимсь; прирівнювати. *Російський народ співав. І хай порівнював його пісню Некрасов із стогоном,— але був у тому стогоні могутній заклик до боротьби* (Рильський, III, 1956, 11); *Поет* [І. Франко] *порівнював себе з муляром, що кладе цеглини до стін нової будови* (Вісник АН, 4, 1949, 49).

2. *перев. док., з ким — чим, у чому, чим.* Зробити рівним з ким-, чим-небудь, однаковим у чомусь; зрівняти. — *Не журися..! Помруть, як і ми грішні, наші напасники... Помруть — та нічого з нагарбаного не візьмуть з собою! Всіх нас сира земля порівняє...* (Мирний, III, 1954, 67); [Катря:] *Кохання порівняє й царівну, й сироту, й королевича з нашою бідною баришнею* (Вас., III, 1960, 122); — *Тепер ми рівні,— загули багачі. — Революція всіх порівняла* (Гончар, II, 1959, 249).

ПОРІВНЮВАТИ [2], юю, юєш, *недок.*, **ПОРІВНЯТИ,** яю, яєш, *док., перех.* 1. Робити рівним, гладеньким, без виступів або западин; зрівнювати, згладжувати; // Робити одного рівня з чим-небудь. *Порівняв гори з долинами, а багатих з убогими* (Помис, 1864, № 1605).

2. *тільки док.* Розмістити рівно, на одному рівні, на одній лінії з чим-небудь. *Підійшла* [мати] *до малюнка, обмикала рушник, краще квіти порівняла* (Вас., II, 1959, 291).

ПОРІВНЮВАТИСЯ [1], ююся, юєшся, *недок.*, **ПОРІВНЯТИСЯ,** яюся, яєшся, *док.* 1. *перев. док., з ким — чим, у чому, чим.* Стати, виявитися рівним, однаковим з ким-, чим-небудь у чомусь. *І підеш тоді, Милий синочку, І з панами сам Порівнявшся, В сріблі-золоті Закупаишся* (Рудан., Тв., 1956, 67); *Обидва брати знов порівнялись: обидва стали безземельні* (Григ., Вибр., 1959, 187);— *Святили оце криницю: мира зійшлося — мабуть, з цілого міста. І скільки там не було отих панів, та ні одної ж немає, щоб порівнялася з нашою Мар'яною* (Вас., I, 1959, 266); *На сорок святих, коли день порівняється з ніччю, у школу вчительці треба нести сорок бубликів, по хатах печуть пшеничні жайворонки із дзьобиком і крильцями, всі діти в школі ласують цими жайворонками* (Ю. Янов., II, 1958, 182).

2. *тільки недок.* Пас. до **порівнювати** [1] 1. *Якщо російська чи білоруська мова порівнюється з українською, то тим самим і факти української мови набувають історико-порівняльного висвітлення* (Мовозн., XIII, 1955, 15); — *Перемога над польським військом при Батозі порівнюється з перемогою Ганнібала під Каннами...* (Рибак, Переясл. Рада, 1948, 568).

ПОРІВНЮВАТИСЯ [2], ююся, юєшся, *недок.*, **ПОРІВНЯТИСЯ,** яюся, яєшся, *док.* 1. Ставати рівним, гладеньким, без виступів або западин; зрівнюватися, згладжуватися; // Робитися одного рівня з чим-небудь.

2. Наблизившись, опинятися на одній лінії, поряд з ким-, чим-небудь. *Хлопець порівнюється з гуцулами, довірливо вітається з ними* (Стельмах, Над Черемошем.., 1952, 30); — *Хомо! — гукає телефоніст Хасцькому, порівнюючись з ним* (Гончар, III, 1959, 446); *Лаврін догнав її й порівнявся з нею* (Н.-Лев., II, 1956, 308); *Порівнявшися з Сергієм, юнак чітко, по-військовому козирнув* (Коз., Нові Потоки, 1948, 126).

3. *тільки недок.* Пас. до **порівнювати** [2] 1.

ПОРІВНЮЮЧИ, *присл., рідко.* Те саме, що **порівняно.** *Косів був порівнюючи многолюдний* (Хотк., II, 1966, 226); *Продукція машинобудівної і металообробної промисловості України зросла в 96 раз порівнюючи з дореволюційним рівнем* (Колг. Укр., 3, 1956, 1).

ПОРІВНЯЛЬНИЙ, а, е. 1. Який грунтується на порівнянні, на встановленні співвідношень між досліджуваними предметами, явищами і т. ін. *Він переконаний, що порівняльне вивчення зразків народної творчості різних національностей має велике значення для музичної етнографії* (Стельмах, I, 1962, 42); *Треба сміливіше користуватися перевагами порівняльної методики у вивченні радянських літератур* (Рад. літ-во, 1, 1966, 61); *Порівняльне мовознавство; Порівняльна анатомія;* // Одержаний внаслідок порівняння. *Речовинний склад глибших шарів Землі виявляють за допомогою різних порівняльних даних і, зокрема, за аналогією з складом метеоритів* (Наука.., 1, 1957, 24); *Широкий порівняльний матеріал підтверджує думку, що «Слово»* [«Слово о полку Ігоревім»] *є літературним, а не народним уснопоетичним твором. Але художнє багатство поеми тісно пов'язане з невичерпними джерелами фольклору* (Пар. тв. та етн., 4, 1963, 37).

2. *грам.* Який виражає порівняння або вживається для вираження порівняння. *Підрядне речення порівняльне — підрядне речення, яке пояснює за допомогою порівняння те, про що йде мова в головному реченні* (Сл. лінгв. терм., 1957, 123).

ПОРІВНЯНИЙ [1], а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **порівняти** [1]. *Козаки не порівняні в виборних правах з хрестянами* [селянами], *а прилучені до разночинців* [різночинців] (Мирний, III, 1954, 259).

2. *у знач. прикм.* Який визначається в порівнянні, у зіставленні з чим-небудь іншим; відносний. *Епоха буржуазної революції відрізняється і в Росії, як і в інших країнах, порівняною нерозвинутістю класових суперечностей капіталістичного суспільства* (Ленін, 12, 1970, 124); // Не цілковитий, не повний, не дуже великий у порівнянні з іншими. *Поліаміди утворюють велику групу жорстких, твердих, прозорих або напівпрозорих полімерів, що відзначаються поганою розчинністю і порівняною тугоплавкістю* (Рад. Укр., 18.II 1964, 2).

ПОРІВНЯНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **порівняти** [2].

ПОРІВНЯННИЙ, а, е. Який можна порівняти з іншими. *Такі поняття, які за своїм змістом перебувають у далекому відношенні одне до одного, називаються непорівнянними поняттями. Усі інші поняття є порівнянними* (Логіка, 1953, 26); *Порівнянні величини;* // Який можна виміряти однаковою мірою з чим-небудь іншим; сумірний, спільномірний. *За шість років—від 1953 до 1959 — валова сільськогосподарська продукція СРСР* [усіх категорій господарств] *збільшилась у порівнянних цінах на 51 процент* (Ком. Укр., 10, 1960, 75).

ПОРІВНЯННІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **порівняний.** *В основу організації соціалістичного змагання повинні бути покладені ленінські принципи — широка гласність, порівнянність результатів, можливість практичного повторення досвіду, товариська взаємодопомога* (Ком. Укр., 3, 1967, 9).

ПОРІВНЯННЯ [1], я, *с.* 1. Дія за знач. **порівняти** [1]. *Порівняння показників споріднених підприємств дає змогу чіткіше бачити, де і як іде справа* (Ком. Укр., 4, 1968, 47); *При порівнянні середніх місячних температур виходить, що найтеплішим місяцем у північній півкулі є липень, а найхолоднішим січень* (Фіз. геогр., 5, 1956, 82); *Чудним видалось йому самому порівняння тонконогої в коротенькій спідниці дівчинки з перепеленям на стерні* (Головко, II, 1957, 253).

Без порівняння — незрівнянно. *Щасливий буду, коли напишете мені про свої роботи, які мене без порівняння більш цікавлять, ніж власні* (Коцюб., III, 1956, 196); **Над усяке порівняння** — незрівнянно більше, краще і т. ін.; **У порівнянні з ким — чим** — якщо порівняти з ким-, чим-небудь. — *Ще більш як годину чекати.. — Що таке одна година у порівнянні з п'ятьма роками!*

(Головко, I, 1957, 478); *У порівнянні з перецвілою вже, чорнявою Маринею біло-рожева Ольга з розпущеними косами, сама у рожевому, видалась Павлині напрочуд гарною* (Вільде, Сестри.., 1958, 345); *Наш цех в порівнянні з колишнім мартенівським цехом — це однаково, що царські палати в порівнянні з хатою бідняка* (Руд., Вітер... 1958, 70).

2. *лінгв.* Слово або вислів, у якому називається особа, предмет або явище, з якими порівнюється хто-, що-небудь. *З насолодою підшукував він найобразливіші порівняння, щоб знов роздмухати своє обурення* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 207); *Йоганий з тебе стиліст, діду, не вмієш прибирати порівнянь* (Хотк., II, 1966, 359); // *літ.* Засіб художньої образності, один з видів тропів, що полягає у зіставленні одного предмета або явища з іншим для того, щоб глибше розкрити, яскравіше змалювати його. *За допомогою яскравих художніх порівнянь народ глибше розкриває образ Леніна* (Наука.., 4, 1960, 42); *Характерним для стилю П. Панча є.. широке використання .. порівнянь, взятих із селянського середовища* (Рад. літ-во, 1, 1963, 20).

△ **Сту́пені порівня́ння,** *грам.*— форми якісних прикметників або прислівників, які виражають відносну різницю між предметами щодо ступеня наявності в них певної ознаки.

ПОРІВНЯ́ННЯ [2], я. *с.* Дія за знач. **порівня́ти** [2].

ПОРІ́ВНЯННО. Присл. до **порі́вняний** [1] 2. *Це був ще порівняно молодий чоловік* (Руд., Остання шабля, 1959, 23).

Порі́вняно *з ким — чим* — якщо порівняти з ким-, чим-небудь. *..борючись проти вільної конкуренції, ми не можемо забувати її прогресивності порівняно з напівкріпосним ладом* (Ленін, 9, 1970, 149); *Порівняно з іншими, Бронников мав добрий заробіток — професія машиніста по південних економіях вважалася досить дефіцитною* (Гончар, Таврія, 1952, 227).

ПОРІВНЯ́ТИ [1] *див.* **порі́внювати** [1].

ПОРІВНЯ́ТИ [2] *див.* **порі́внювати** [2].

ПОРІВНЯ́ТИСЯ [1] *див.* **порі́внюватися** [1].

ПОРІВНЯ́ТИСЯ [2] *див.* **порі́внюватися** [2].

ПО́РІВЦІ, *присл., діал.* Нарізно, поодинці. *Ягоди на калині, на бузині кетягами, а на тернові порівці* (Сл. Гр.).

ПОРІ́Г, ро́га, *ч.* 1. Дерев'яний брус, закріплений на підлозі під дверима; нижня частина одвірка. *Дух свіжої мамалиги приємно полоскотав йому ніх, коли він переступив поріг хати* (Коцюб., I, 1955, 237); *Від порога до самого стола прослався барвистий домотканий килимок* (Гончар, III, 1959, 319); *Газдиня увійшла до хати і стала коло порога* (Хотк., II, 1966, 167); *Правдою цілий світ зійдеш, а неправдою — ані до порога!* (Укр.. присл.., 1955, 192); // Місце біля дверей в хаті або за дверима (знадвору звичайно вимощене цеглою, камінням тощо). *Там тебе ждуть — з двома дрючками, за дверима, на порозі* (Номис, 1864, № 14263); *Па поріг вийшов дід в фуфайці наопашки і в калошах на босу ногу* (Тют., Вир, 1964, 322); // *з означ., перен.* Рідна домівка, оселя. — *Прощайте, рідні пороги, де походжали мої ноги!* (Н.-Лев., II, 1956, 194); — *Я дуже радий, що познайомився з вами. Гадаю, ви не відмовитесь завітати й до мого порога* (Руд., Остання шабля, 1959, 95).

З поро́га — щойно зайшовши до хати. *До милиць своїх Сашко ставиться насмішкувато, з якимось веселим презирством. Ось і зараз, влетівши в радіорубку, він з порога шпурляє обиді милиці аж у куток, наче хоче закинути їх на край світу* (Гончар, Тропка, 1963, 41); [I] **на поріг не пуска́ти (не пусти́ти)** *кого* — не пускати до хати кого-небудь; не дозволяти комусь зайти у якесь приміщення. — *Я б і на поріг її* [Марину] *не пустив* (Мирний, III, 1954, 251); — *Колись нас сюди й на поріг не пустили б, а тепер тут, бачу, й закурити можна* (Гончар, II, 1959, 176); **На поро́зі** — у дверях. *Увіходить Йоганна.., стає на порозі і мовчки низько вклоняється гостям* (Л. Укр., III, 1952, 177); **Переступи́ти поріг** *чого, чий, який і без додатка* — увійти, зайти кудинебудь, завітати до когось. *Не був він журний.., але щоби він коли засміявся, чи переступив корчемний поріг, або у людей випив понад міру — сього ніхто ніколи не бачив* (Хотк., II, 1966, 183); — *Ніколи не переступлю порога дому твоєї коханки,— скрикнула і розплакалась* [Галя] (Вільде, Троянди.., 1961, 73); *Не встигла Христина переступити поріг, як мати накинулась на неї з лайкою і сльозами* (Стельмах, I, 1962, 550).

◇ **Без бо́га ні до поро́га,** *заст.*: а) за марновірними уявленнями—про залежність людської долі від бога. [Перепада:] *Звісно — все од бога. Недаром же й кажуть: без бога — ні до порога!* (Мирний, I, 1955, 124); б) про віруючу, релігійну людину. *Каравана він ставив завжди за приклад навіть своїй дружині, як людину релігійну, що без бога ні до порога* (Панч, II, 1956, 93); **Висо́кі поро́ги** *див.* **висо́кий;** [На] **поріг показа́ти** *кому* — вигнати когось із хати. *Боявся я, прийдемо до вас, а ви нам поріг покажете* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 5); [**Бу́ти, стоя́ти** *і т. ін.*] **на поро́зі** — наближатися, бути близьким, відчутним.—*Чого ти.. так хапавшся, мов свято велике на порозі?* (Барв., Опов.., 1902, 535); *На порозі вже стоїть гаряче літо і ось-ось зацвітуть над ставом липи* (Донч., Секрет, 1947, 115); *Більша половина дерев загинула під час пересаджування, багато саджанців загинуло у весняну повідь. Злидні стали на порозі* (Довж., I, 1958, 424); **Оббива́ти (оббі́ти) поро́ги** *див.* **оббива́ти; [Тільки] до поро́га** — поки хтось удома, поки є в хаті. *Сумно було Дмитрикові, жалко недужої мами, але тільки до сінешнього порога* (Коцюб., I, 1955, 133); *Вірна баба до порога, а пес до першого ласого шматка...* (Кучер, Прощай.., 1957, 242); **Тільки за поріг** *хто* — як тільки хтось вийде (вийшов) з хати, з дому. *Тільки я за поріг, а моя пані вже на моїй канапці, та ще й з ногами! З комфортом, нема що казати!* (Л. Укр., III, 1952, 547); *Івась тілько за поріг,— де його і смуток дівся, куди і сльози заховалися* (Мирний, I, 1954, 243); **Тільки на поріг** — як тільки хтось зайде, зайшов до хати. *Тільки на поріг — так і в зуби пиріг* (Укр.. присл.., 1955, 226).

2. *чого, перен.* Початок, переддень чого-небудь. [Гуменя:] *Вона ж у тебе молода, ще не то що не жила, а тілько збиралася жити. Господня воля на першому ступні, на порозі її життя стріла її гіркою долею* (Мирний, V, 1955, 73); *Невже і в її маленьке серце постукалось кохання? Чи вона тільки дихає чарами любові, ще не знаючи її, як це буває на порозі юності?* (Стельмах, I, 1962, 157); // Крайня межа чого-небудь. *Поріг дитинства вона вже переступила, не дитина* (Ле, Історія радості, 1947, 6); *Що зроблять ці люди в житті? Що залишать за собою? Для чого живуть вони? Отак з дня на день, з року на рік, аж до останнього порога* (Ірчан, II, 1958, 149).

На [кра́йньому (кра́йнім)] поро́зі життя́ — наприкінці життя. *На крайнім порозі життя віддав старий свої, літами та негодами побите, серце малій дитині!* (Мирний, II, 1954, 88); **На поро́зі** *чого* — напередодні чого-небудь, перед чимсь. *На порозі нового року прийнято підбивати підсумки прожитого і зробленого в році минулому* (Рад. Укр., 4.I 1955, 2); *Він на порозі дуже важливих і цікавих відкриттів* (Трубл., Шхуна.., 1940, 46); **Переступи́ти поріг** *чого* — вступити в новий період життя, розвитку, перейти до нового стану, нової якості

тощо. *Входимо до хати. А ось і він — сидить на припічку, старенький, сивий, згутулений. Людина, що встигла так багато зробити, перш ніж переступила поріг власного століття* (Наука.., 8, 1967, 23).

3. Кам'янисте поперечне підвищення дна, що порушує спокійну течію річки. *Коло острівця шуміла вода на порогах, темніла, неначе стежка, чорна гребля, а під самою крутою скелею стояв млин* (П.-Лев., III, 1956, 38); *Дніпро починав розбухати весняними водами. Ховалися пороги в хвилях, тільки страшний вир течії видно було на поверхні* (Іс, Наливайко, 1957, 396); *Образно. *Якісь думки про щастя; якісь даремні надії, котрі її завжди дурили, розбивались об гострі пороги остогидлого життя та утрат, нужди та недостачі...* (Мирний, III, 1954, 23); *У порівн. *Жита шуміли, як пороги, Схилялись колосом на путь, Що, як то мовиться, з дороги Вужеві нікуди звернуть* (Мал., Серце.., 1959, 181).

4. *спец.* Найменша величина, кількість чого-небудь або мінімальна сила, що робить можливим вияв певної ознаки або якості. *Ми вивчали вплив згаданих* [фармакологічних] *препаратів на процес збудження і різні види внутрішнього гальмування. Одночасно з'ясовували поріг дії речовини на кору головного мозку* (Фізіол. ж., VII, 1, 1961, 24); *Поріг розрізнення сили світла дорівнює приблизно 1/100* (Психологія, 1956, 34).

△ [**Абсолю́тний**] **поріг відчуття́** — мінімальна сила подразнення, що викликає ледве помітне відчуття. *Радянським дослідникам вдалося точніше, ніж це було зроблено раніше, встановити абсолютні пороги зорових відчуттів, нижчі, ніж було прийнято в науковій літературі* (Рад. психол. наука.., 1958, 11); **Поріг чу́тності** — найменша сила звуку певної частоти, яку здатне сприймати вухо людини.

По́рід, поро́ду, *ч., діал.* Пологи. *У Рифки родився син. Порід був дуже тяжкий* (Фр., VIII, 1952, 391); [Ізоген:] *Під час поро́ду, звісно, ллються кров і реветься крик* (Л. Укр., III, 1952, 296); *Наближався порід — і думи о життю* [про життя] *відганяли думи о смерті* (Хотк., II, 1966, 295).

ПОРІ́ДДЯ, я, *с.* 1. Рід, порода. *Чи у їх поріддя таке, що вони всі однаково нездужають* (Сл. Гр.); *Характером Іван увесь у батька вдався. Хоч нехай йому каміння летить у вічі, а він стоїть на своєму. Глущуківське поріддя!* (Чорн., Визволення, 1949, 9); *Юнак з того робочого поріддя, Що цілить добре й лучить наповал* (Бажан, I, 1946, 220); // Покоління. *О предківдиваків поріддя, серцю миле, Рибалки, ратаї, каменярі, співці! О, як сьогодні ви прекрасно б зрозуміли, Що доля людськості — лиш у людській руці* (Рильський, II, 1960, 145).

2. *перен., зневажл.* Лихе потомство, діти поганих батьків; відріддя. *Батьків святе насліддя Ми змарнували,— а по нас Настане ще мерзотніше поріддя...* (Зеров, Вибр., 1966, 278); // *з означ.* Уживається як лайливий вислів. — *Коли б сина моя, я винищив би впень усе їхнє прокляте поріддя, я б тих, хто законом покриває криву людську, вивів би на всенародний суд* (Кол., Терен.., 1959, 216); *Ми всюди будем бить Оце поріддя враже* (Воскр., З перцем!, 1957, 350).

3. *с. г.* Різновид якої-небудь породи тварин. *Софрон Іванович вважає, що складними селекційними засобами в артілі зроблено вдалі спроби вирощення нової породи худоби, створено своєрідне родовите поріддя* (Горд., Дівчина.., 1954, 175).

ПОРІДИ́ТИ, джу́, ди́ш, *док., перех.* 1. Зробити менш численним, зменшити кількість кого-, чого-небудь. *Намножилось вас* [людей]. *Хоч би милосердний господь порідив вас війною або мором яким. Може б, легше було на світі...* (Коцюб., II, 1955, 36).

2. *с. г.* Вирвавши частину рослин, зробити насадження рідшими; прорідити. *Порідити буряки.*

ПОРІ́ДІЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **поріді́ти.** *Його пильний погляд враз схопив і набряки під очима, і поріділе волосся над високим «сократівським» чолом, і дрібні зморшки на вилицях* (Тулуб, В степу.., 1964, 410); *Трудове козацтво не захотіло визнати Врангеля своїм вождем, не побажало йти поповнювати його поріділі в боях частини* (Гончар, II, 1959, 330); // *у знач. прикм. Крізь поріділий туман уже просвічувало сонце* (Гур., Наша молодість, 1949, 171); *Лівий фланг захищав один поріділий обезкровлений взвод* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 12).

ПОРІДІ́ТИ, і́є, *док.* 1. Стати, зробитися рідким, не густим. *Ліс несподівано поріді́в, і Федір Якович вийшов у поле* (Донч., VI, 1957, 195); // Стати не щільним, не суцільним; розвіятися (про туман, дим і т. ін.). *Протерсь, як ліжник, поріді́в туман Та й розволікся* (Мисик, Біля криниці, 1967, 188).

2. Стати менш численним, зменшитися кількісно. *Мінномети.. були готові до бою. Як і раніше, стояли біля них обслуги, хоча й поріділи вони в останніх боях* (Гончар, III, 1959, 155); *Будівельні бригади теж поріділи: велику групу зненацька викликали до військкомату* (Баш, На.. дорозі, 1967, 14).

ПОРІДІ́ШАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **поріді́шати.**

ПОРІДІ́ШАТИ, ає, *док., розм.* Те саме, що **поріднати.**

ПО́РІДКИЙ, а, е, *розм.* Рідкий, рідкуватий.

ПО́РІДКО, *розм.* Присл. до **по́рідкий.** *Скрізь сон налягає. Стиха-стиха, порідко, щоб кого не розбудити, виступає тільки у клепачку десь, ходячи по економії, сторож* (Вас., II, 1959, 65).

ПО́РІДКУ, *присл., розм.* Те саме, що **по́рідко.** *Та й цього припадало дуже порідку; а то ще було одночине субітнього вечора на неділю* (Вовчок, Вибр., 1937, 229).

ПОРІ́ДНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поріднити** і **поріднітися.** «*Дарма, є якась серед них і моя!*» *казав собі* [хлопець], *розуміючи під цим дуже присмне — не зараз, звичайно, в перспективі — поріднення через дочку з якоюсь багатою і взагалі імпозантною родиною* (Головко, II, 1957, 410).

ПОРІ́ДНИЙ, ПОРО́ДНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **поро́да** 1. *Важливою умовою дальшого розвитку тваринництва є піднесення племінної справи, поліпшення порідних якостей худоби* (Рад. Укр., 1.II 1968, 1); *Організація племінної роботи дозволила докорінно поліпшити породний склад стада* (Хлібороб Укр., 9, 1963, 4); // Власт. певній породі. *Вміст* [жиру] *в молоці залежить від породних та індивідуальних особливостей корів, їх годівлі й утримання* (Соц. твар., 1, 1956, 20).

2. *с. г., рідко.* Те саме, що **поро́дистий** 1. *Відомо, що порідна худоба при однакових умовах годівлі, догляду і утримання дає більше продукції, краще оплачує затрачені корми і працю* (Ком. Укр., 4, 1961, 15); *Одним з ефективних способів підвищення продуктивності птахівництва є розведення породної високопродуктивної птиці* (Птахівн., 1955, 25).

ПОРІДНИ́ТИ, ню́, ни́ш, *док., перех.* Зробити рідними, родичами; породичати. *Одна нас мати породила — навік поріднила* (Укр., присл.., 1955, 405); // Зблизити, здружити. *Поріднила нас недоля* (Сл. Гр.); *Те, що Данько та Валерик разом пережили цього вечора, ще дужче зблизило і поріднило їх* (Гончар, Таврія, 1952, 98); *Безсмертні ідеї марксизму-ленінізму поріднили на віки вічні народи країн народної демократії, зміцнили їх дружбу і співробітництво* (Рад. Укр., 1.I 1958, 1).

ПОРІДНИ́ТИСЯ, ню́ся, ни́шся, *док.* Стати рідними,

родичами; породичатися.—*Ми хочемо поріднитись з вами,— сказав сват. — У вас дочка на виданні, а в нас жених* (Н.-Лев., III, 1956, 36); *Щоб піднести свій авторитет в міжнародних справах, він* [князь Володимир] *вирішив поріднитися з візантійським імператорським двором, одружившись з візантійською царівною Анною, сестрою імператора Василія II* (Іст. УРСР, I, 1953, 58); // Зблизитися, подружитися. *Я так звик до тебе, ні, це слабий вираз, краще, так поріднився з тобою, що ти мені потрібна* (Коцюб., III, 1956, 149); *Він ходив до Варі часто, давно поріднився з Василем Гнатовичем, мав ніжні почуття до Христини Данилівни, яка відповідала йому тим самим* (Сенч., Опов., 1959, 175); // *з чим, перен.* Звикнути до чого-небудь, полюбити щось. *Здрастуй, місто, де я впився Радістю, що вік не пив! Де я вдруге народився, Як із морем поріднився, Де я дівчину любив...* (Мас., Срібна дорога, 1946, 37).

ПОРІДНІСТЬ, ПОРОДНІСТЬ, пості, *ж., с. г.* Якість за знач. **порідний, породний;** наявність у тварин типових для певної породи ознак. *Різке збільшення виробництва вовни нерозривно зв'язане з поліпшенням порідності овець* (Рад. Укр., 26.V 1957, 1); *Передові колгоспи рік у рік збільшують поголів'я худоби, поліпшують її порідність* (Колг. Укр., 7, 1958, 1).

ПО-РІДНОМУ, *присл.* Як рідні, як ведеться серед рідних. *1-го XI (нового стилю) була вже в Сан-Ремо. Тут мене прийняли по-рідному і взагалі після митарств подорожніх мені здалось, що се я «додому» приїхала* (Л. Укр., V, 1956, 420); *Тож третій Вітер летить, співає, До всіх із ласкою та по-рідному промовляє* (Тич., I, 1957, 50).

ПОРІДНЯ, і, *ж., заст.* Рід, поріддя. *З нашої порідні не було такого* (Сл. Гр.).

ПОРІДШАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **порідшати.** *Порідшання ритму серцевих скорочень в ряді випадків настільки велике, що межує з короткочасним зупиненням серця* (Фізіол. ж., VI, 1, 1960, 85).

ПОРІДШАТИ, ає, *док.* 1. Стати рідшим. *Порідшав трохи темний бір, І в полі світиться неначе* (Щог., Поезії, 1958, 361); *Великий блискучий лоб, міцні білі зуби, русяве волосся, яке на маківці вже помітно порідшало,— це те, що впадало в око з першого погляду* (Руд., Остання шабля, 1959, 88); // Стати менш густим, щільним; трохи розвіятися (про туман, дим і т. ін.). *Далі і хмарочки стали розходитись, порідшали й стали звертатись купками, мов клубочки* (Кв.-Осн., II, 1956, 41).

2. Стати менш численним, зменшитися кількісно. *Лави Барабашевих прихильників чимало порідшали* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 474); // Траплятися рідше, не так часто, як колись, як десь в іншому місці. *Але ось селища порідшали. Обабіч дороги залягли пасовиська* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 16); *Розриви снарядів у долині порідшали* (Кучер, Чорноморці, 1956, 276); // *кого, чого, безос. Порідшало людей і на Соборному майдані* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 126).

ПОРІЖОК, жка, *ч.* 1. Зменш.-пестл. до **поріг** 1. — *Сідай, Параско, на поріжку,— присгаслила Настя, посунувшись і даючи місце коло себе* (Мирний, IV, 1955, 102); *Раніше* [до війни], *бувало, виносили на поріжок школи стіл, накривали червоною матерією, вибирали президію, своїх сільських поважних людей, і сідали вони, господарі, розправляли вуса, покахикували в жмені, вирішували свою долю* (Тют., Вир, 1964, 405).

2. *спец.* Виступ на частині машини, механізму і т. ін. *Приймальна камера розміщена спереду молотильного апарата. З боку жатки вона відкрита і має поріжок, на який спирається рама похилої частини жатки* (Зерн. комбайни, 1957, 57).

ПОРІЗ, у, *ч.* Рана на тілі, заподіяна ножем або взагалі чимсь гострим, ріжучим. *Неглибокий поріз на долоні вже не кровоточив, і Прокіп встиг про нього забути* (Руд., Остання шабля, 1959, 179); // Розрізане місце на поверхні чого-небудь. *Березовий сік був для неї кров'ю дерева, а кожен поріз на корі — раною, яка витискувала з дівочих очей сльози обурення* (Коз., Сальвія, 1959, 4).

ПОРІЗАНИЙ, а, е. Діспр. нас. мин. ч. до **порізати** 1—5. *За Юзею йшла покоївка з кошиком, повним стрічок, порізаних на рівні, не дуже довгі кінці* (Л. Укр., III, 1952, 674); *Питання про порізану ножиком парту обговорюється і на класних зборах, і на виховній годині* (Донч., VI, 1957, 603); *Поставили нового наймита — патрати порізаних на вечерю гусей* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 270); *Митрофан Юхимович витер рукавом піт з порізаного зморшками лоба* (Панч, II, 1956, 449); *Земля біля Хотина похилена до ріки і порізана глибокими ярами, які ближче до Дністра ширшають* (Мак., Вибр., 1956, 467); // *у знач. прикм. Він облизав ложку, поклав її на рушник, на якому лежав порізаний хліб* (Тют., Вир, 1964, 16); // **порізано,** *безос. присудк. сл.* [Горн і г:] *Поруччя на сходах поламано, підлоги позривано... попсовано, порізано* (Л. Укр., IV, 1954, 247); *За селом, у яру, знайшли двох зарізаних поліцаїв. Всі говорили, що їх порізано ще взимку* (С. Кравч., Квіти.., 1959, 47).

ПОРІЗАНІСТЬ, ності, *ж.* Наявність багатьох заток, річок, ярів і т. ін. як характеристика рельєфу місцевості. *Надзвичайна порізаність берегів* [Європи] *і велика кількість морських заток і проток створюють сприятливі умови для розвитку мореплавства* (Фіз. геогр.., 6, 1957, 8).

ПОРІЗАТИ, ію, ієш, *док., перех.* 1. Розрізати на багато частин; покраяти. — *Дурний! Хіба ж так ховають баранину!.. Ти б її порізав на шматочки та гарненько намочив у мочовках, то б я тобі борщику зварила* (Стор., I, 1957, 36); *Напоїла, нагодувала* [жінка бійців], *і рани обмила, і чистими хустками перев'язала, чи, мо, порізавши сорочку, що приготувала на смерть* (Довж., III, 1960, 354); // *чого.* Нарізати в певній кількості. *Було, обсядуть* [хурщики] *лотоки, Поріжуть риби, хліба й сала* (Щог., Поезії, 1958, 360); // Б'ючи чимось гострим, порвати, пошматувати що-небудь. *Морський кіт гострим хвостом порізав одну підсаку й обшмульгав одному рибалці ногу* (Н.-Лев., II, 1956, 229); // Розпиляти (дрова, дошки і т. ін.). *Пісжажня дров привезли, але треба ще їх порізати.*

2. Зробити надрізи на поверхні чого-небудь; ріжучи, пошкодити в багатьох місцях. *Порізати парту;* // Поранити ножем або взагалі чим-небудь гострим, ріжучим; урізати. *Стане косить — косу поламає, візьметься за серп — руки собі поріже* (Стор., I, 1957, 36); *Уже кілька разів вона порізала осокою собі коліна і литки, і ті порізи щеміли так, ніби туди насипали солі* (Тют., Вир, 1964, 231); // *розм.* Зробити операцію багатьом або кому-небудь у багатьох місцях. *Після операції Шура деякий час лежала в тяжкому стані. Її неабияк порізали, поки повиймали осколки з ніг* (Гончар, III, 1959, 180).

3. *кого, розм.* Зарізати всіх або багатьох. *Ото як докучило йому, що діти пищать їсти, він вхопив ніж та хотів їх порізати з тої розпуки...* (Коцюб., I, 1955, 52); — *Чіпка людей порізав... усю Хоменкову сім'ю виполонив* (Мирний, I, 1949, 413); // Забити на м'ясо (свійську птицю, худобу). — *А як ще раз твої кури підуть на наші огірки, то я їх поріжу та поїм* (Н.-Лев., II, 1956, 370).

4. *що, перен.* Утворити заглибини на поверхні чого-небудь; вкрити заглибинами, борознами і т. ін.

Ф. М. Чернишов дослідив поступовість утворення Уралу, дію вод, що порізали і розмили навіть найтвердіші його породи (Видатні вітч. географи.., 1954, 110); // Перетяти в різних напрямках, у багатьох місцях. *Глибокі зморшки порізали високе чоло, покарбували колись повне рум'яне обличчя, спершу висушивши та вив'яливши його* (Мирний, III, 1954, 14); *Сріблята бриндочка Прута кривульками порізала зелені береги* (Коцюб., I, 1955, 196).

5. *у сполуч. із сл.* текстн, промови *і т. ін., перен., розм., рідко.* Зменшити, скоротити обсяг тексту; зробити скорочення в тексті. [Дремлюга:] *Треба ще промови скоротити.* [Вернигора:] *Ми їх і так порізали...* (Корн., II, 1955, 314).

6. *кого, перен., розм.* Поставити незадовільну оцінку на іспиті усім або багатьом.

ПОРІЗАТИСЯ, їжуся, їжешся, *док., розм.* 1. Поранити себе ножем або взагалі чим-небудь гострим, ріжучим; урізатися. — *Більше, більше нагинай стебло, щоб не порізатись,— каже позаду тато* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 79); *Вася відчув гострий біль у пальцях правої руки. Це він порізався об гостру черепашку* (Собко, Скеля.., 1961, 124).

2. Зарізатися (про багатьох). *Не перелічить ніхто, скільки потопилось, подушилось, пострілялося, порізалося від нього* [кохання] (Вовчок, Вибр., 1937, 221); // Зарізати, порізати один одного. — *Та чи подумала ти, яке наше життя буде? І я з запалом, та й ти — огонь-петрович! Тобі слово, а ти — десятеро... Та ми поріжемось, дурко!* (Мирний, III, 1954, 229).

3. *перен., розм.* Не скласти іспиту (про всіх або багатьох). *Пригадалося їй, як колись помінця інспектор, що вона, вчителюючи, на виду покруглішала. Тоді казав — нівроку.., а як школярі поріжуться, що скаже?..* (Вас., I, 1959, 220).

4. *перен., фам.* Азартно грати в яку-небудь гру якийсь час.

ПОРІЗНЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **порізнити.**

2. *у знач. прикм.* Не з'єднаний з іншими однорідними предметами, елементами; окремий. *Павло сів щось писати на порізнених клаптях паперу* (Л. Укр., III, 1952, 590); // Який не має зв'язку з іншими; роз'єднаний, поодинокий. *Лиха доля, зачепивши крайком слізьми змоченого крила життя Іванове та Мотрине, майнула на інші хати з більшими недостачами, злиднями — на кріпацькі хати порізнених людей...* (Мирний, II, 1954, 109); *На правому березі ще де-не-де безнадійно змагалися окремі, спонукані одчаєм, порізнені загони шляхти* (Кач., Вибр., 1959, 85).

3. *у знач. прикм.* Який не має внутрішньої єдності, згуртованості, цілісності. *Бажав би я, мій рідний краю,.. Щоб Русь порізнена устала З-під віковічного ярма І квітом повним розцвітала У згоді з ближніми всіма!* (Граб., I, 1959, 78).

ПОРІЗНЕНІСТЬ, ності, *ж.* Якість за знач. **порізнений** 2, 3. *Порізненість неминуча для руху, який так шалено переслідують контрреволюційні буржуа та їх слуги Шейдемани-Носке і який змушений організовуватися нелегально* (Ленін, 39, 1973, 200).

ПОРІЗНЕНО. Присл. до **порізнений** 2, 3.

ПОРІЗНИК, у, *ч.* (*Libanotis montana* All.). Дворічна трав'яниста рослина родини зонтичних.

ПОРІЗНИТИ, ню, ниш, *док., перех.* Відокремити одне від одного, поселити окремо; розділити. *Ото ж порізнили мене з братом, то ми й живемо собі кожен ссобще* [осібно] (Сл. Гр.); // Викликати ворожнечу, чвари між ким-небудь; роз'єднати. *Песитії кьонди, магнати Нас порізнили, розвели* (Шевч., II, 1963, 51); *Неволя порізнила дітей одних батьків, одних матерів* (Мирний, II, 1954, 259).

ПОРІЗНИТИСЯ, нюся, нишся, *док.* 1. Відокремитися, поселитися окремо один від одного; розділитися. *Вони порізнились собі, й стало три двори, а перш був один великий* (Сл. Гр.); // Втратити єдність, згуртованість, зв'язок з ким-небудь; роз'єднатися. — *І коли був час, що народ наш порізнився з інтелігенцією, то тепер цей час минувся* (Гр., I, 1963, 492).

2. *діал.* Посваритися, порвати стосунки з кимпебудь. — *Одного разу ми навіть мало що не порізнилися, коли стрінулися на тій кладці одне проти другого, й жодне не хотіло завернутись* (Коб., III, 1956, 158).

ПОРІЗНО, *присл.* 1. Окремо, нарізно, поодинці.

2. Неузгоджено з іншими; роз'єднано.

ПО-РІЗНОМУ, *присл.* Неоднаково; кожний по-своєму, не так, як інші. *Кожна з них* [річечок] *мала свій колір води, по-різному пахло навколо них зілля* (Стельмах, Хліб.., 1959, 232).

ПОРІКУВАННЯ, я, *с., заст., розм.* Дія за знач. **порікувати;** // Нарікання, ремствування. *Вихром пролітають у цирку порікування, сперечки* [суперечки], *гомін* (Л. Укр., II, 1951, 528); *Образно. Порікування дрібних камінців наводило оспалість і досаду* (Л. Укр., I, 1951, 185).

ПОРІКУВАТИ, ую, уєш, *недок., заст., розм.* Нарікати, ремствувати. — *Життя ж твоє, Марусю! — порікувала Катря, розсердившись..* — *Та як ти живеш — горюєш* (Вовчок, I, 1955, 186); *Вся громада християнська порікує і гомонить* (Л. Укр., II, 1951, 235); *У порівн. More шуміло, дрібні камінці торохтіли, зачеплені хвилею, немов порікували, що їм не дає спокою вода* (Л. Укр., III, 1952, 597).

ПОРІСНА *див.* **порóсна.**

ПОРІСТ, росту, *ч.* 1. *перев. збірн.* Пагони, паростки, що виростають від пнів, гілок, коренів і т. ін.

2. Молодий або низькорослий ліс, чагарник. *Зашелестіло листя.., загойдалися гілки у низького порості, і Леско вибіг з лісу прямо до діда* (Мирний, I, 1954, 281); // Сходи трав'янистих рослин. — *Досить бою! Сон змикав вічі. Ляжмо, хлопці, в поріст яровий. Ще не раз рубатися, не двічі* (Мал., Запов. джерело, 1959, 76).

3. *розм.* Про коротке волосся на голові, щетину на підборідді тощо. *Хлопчина обернувся і побачив невеличкого, зизоокого* [чоловічка].. *з рідким жовтавим порослом на бороді* (Фр., V, 1951, 194).

ПОРІСТЬ, ПОРОСТЬ, рості, *ж.* Те саме, що **пóріст.** *Вже зелена поріcть пробивається, сонце зигріває землю* (Горд., Буян, 1938, 74); *На стурбованому обличчі Грінчака вогонь освітив чорну й густу, як щітка, поріcть* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 124); *Хтось зрубав* [березу] *і від пенька встигла виростн густим кущем буйна порость* (Шиян, Гроза.., 1956, 252).

ПОРІЧЕЧКА, и, *ж.* (*перев. мн.* **порічечки,** чок). Зменш.-пестл. до **порічка.** *У порівн. Олександра, примітна, з підпухлими оченятами-порічечками молодиця, несподівано серед літа овдовіла* (Логв., Літа.., 1960, 10).

ПОРІЧЕЧКИ *див.* **порічечка.**

ПОРІЧЕЧНИК, у, *ч.* Ділянка землі, де ростуть порічки; // Кущі порічок.

ПОРІЧКА, и, *ж.* (*перев. мн.* **порічки,** чок). 1. Чагарник родини агрусових з їстівними кислуватими ягодами червоного, білого або жовтуватого кольору. *Кущова рослина: порічки, агрус розпросторилася, розширилася, мішаючись з глухою і жалкою кропивою* (Мирний, IV, 1955, 16); *Величні гори навколо поросли стрункими ялинами,.. фіташками і непрохідними хащами малини,*

ожини, смородини, порічок та терну (Тулуб, В степу.., 1964, 116); // *рідко.* Смородина. *Яких вже мені ліків не завдавали! Лукаш мене напував листом от* [од] *чорних порічок* (Вовчок, VI, 1956, 248).

2. Ягоди цієї рослини. *Сидить* [молодиця] *за столом, а перед нею повна миса червоних порічок* (Вовчок, VI, 1956, 249); *Ходить собі перший чолов'яга по раю.. Їсть раз у раз ягоди і порічки* (Козл., Щури.., 1956, 58).

ПОРІ́ЧКИ *див.* **порічка.**

ПОРІ́ЧКІ́ВКА, и, *ж.* Наливка з ягід порічки.

ПОРІ́ЧКОВИЙ, а, е. Прикм. до **порічка.** *По кінському щавлі, в порічкових кущах Він продирається, як очеретом птах* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 91); // Вигот. з ягід порічки. *Порічкове вино.*

ПОРІ́ЧНИЙ, а, е. Який здійснюється, виконується і т. ін. щороку, з року в рік. *Порічний облік.*

ПОРІ́ЧНО. Присл. до **порічний.** *Жив тут недалеко у пана одного він порічно* (Вовчок, I, 1955, 175).

ПОРІ́ЧНЯК, у́, ч. Те саме, що **порічкі́вка.** *Брати Річинські часто за карафкою порічняку мріяли і уявляли собі той майбутній санаторій* (Вільде, Сестри.., 1958, 41).

ПОРІ́ЧЧЯ, я, *с.* Місцевість уздовж течії річки. *А чутка.. прогула долинами та поріччям, наче її вітер розніс* (Свидн., Люборацькі, 1955, 138).

ПОРІША́ТИ [1], а́ю, а́єш, *недок.,* **ПОРІШИ́ТИ,** шу́, ши́ш, *док., розм.* 1. *неперех., на чому, з інфін., також із спол.* що. Приймати яке-небудь рішення, доходити до якогось висновку; вирішувати. — *Не буду я нічого казати! — думаю і порішаю собі* (Вовчок, VI, 1956, 242); *Про Андрія забули й думати на селі: порішили, що він загинув де-небудь у тюрмі, чи що...* (Коцюб., I, 1955, 449); *Порішили в неділю сходить до Кочури* (Тесл., Вибр., 1950, 113); *На тому й порішила «Ганза» — спілка німецьких купців: не пускати німецьких майстрів до Москви* (Ів., Таємниця, 1959, 173).

2. *тільки док., неперех., з чим.* Завершити яку-небудь справу. *Філософи новітні.. Давно вже порішили З питанням мудрим сим* (Л. Укр., I, 1951, 36); *Цієї зими пізно порішили з молотьбою* (Сміл., Зустрічі, 1936, 225); // Покласти край чомусь, покінчити з чим-небудь. *Лежить* [брат], *дивлячись очима, закинувши руки під голову, мов порішивши вже з усіми нудними докучними думками навіки* (Вовчок, I, 1955, 321).

3. *тільки док., перех.* Позбавити життя, убити. *Ножем порішив він звіра і почав в'язати ще теплі лапи* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 324); — *В Заливанщині дядьки помічника пристава і двох урядників порішили* (Стельмах, I, 1962, 624); *Дивом-дивиною було те, що її досі не порішила куля чи не підтяла шабля якого-небудь бузувіра* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 392).

Порішити з собо́ю; Порішити себе́ — покінчити життя самогубством; накласти на себе руки. — *Чи довго ще мені мучитись? Чи не краще відразу порішити з собою?* (Мирний, IV, 1955, 173); [Катерина:] *Григор її наруги не знесе — я знаю. Він же гордий — порішить він і себе, і Мотрю* (Голов., Драми, 1958, 380).

ПОРІША́ТИ [2], а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Розв'язати задачі, приклади і т. ін. — *Візьми-но, дочко, якийсь клапоть паперу і порішай мені задачки* (Стельмах, I, 1962, 380).

ПОРІШИ́ТИ *див.* **поріша́ти** [1].

ПОРНО́ГРАФ, а, *ч.* 1. Любитель порнографії.

2. Автор порнографічного твору.

ПОРНОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до порнографії; який містить у собі порнографію. *Реакційні класи капіталістичних країн всіляко культивують порнографічну літературу, живопис* (Ком. Укр., 6, 1960, 69).

ПОРНОГРАФІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **порнографі́чний.** *Викидаючи котрусь поезію, зазначте, що вона тут була, та через порнографічність не могла піти до друку* (Крим., Вибр., 1965, 598).

ПОРНОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Натуралістичне, непристойне зображення статевого життя в живопису, літературі, кіно, фотографії тощо; твори, що містять таке зображення. *Був се збірник трохи що не всеї* [всієї] *порнографії, яку тілько випродукувала підниваюча на пні польська шляхетська фантазія в кінці XVIII і в початках XIX віку* (Фр., III, 1950, 442); *Умови шаленого наступу реакції після поразки революції 1905—1907 рр. породили пристосовницьку, декадентську літературу, що оспівувала містику, порнографію, песимізм* (Рад. літ-во, 2, 1958, 4).

ПОРОБИ́ТИ, роблю́, ро́биш; *мн.* поро́блять; *док.* 1. *перех.* Зробити, виготовити що-небудь у певній кількості. *Він, швидко поробивши човни, На синє море поспускав* (Котл., I, 1952, 65); *Сусіди поробили нові двері в хлівах, ще й замками замикають на ніч корови* (П.-Лев., II, 1956, 18); *Дами з допомогою кріпосних фризерів* [перукарів].. *поробили собі пишні зачіски* (Полт., Повість.., 1960, 98).

2. *перех.* Повністю виконати яку-небудь роботу, сукупність дій; здійснити що-небудь, упоратися з чимсь. — *Якби не той каторжний кнур, бодай він луснув, я б досі все діло поробила,— казала Мотря* (Н.-Лев., II, 1956, 274); *Мати примушувала його спочатку поробити шкільні завдання, а потім гуляти* (Сміл., Сашко, 1954, 15); [Ч і п:] *Де взять часу, де сили, щоб оту Невільницьку роботу поробить!* (Коч., П'єси, 1951, 127); // У сполуч. з деякими іменниками у знах. в. уживається в знач.: виконати, здійснити те, що виражено іменником. *Не маю спромоги відновити свої враження, поробити потрібні студії, знайти час для більшої праці* (Коцюб., III, 1956, 282).

Поробити візи́ти — відвідати багатьох.—*Час би нам вже деякі візити поробити?* (Л. Укр., III, 1952, 507).

3. *неперех., розм.* Працювати якийсь час. *Там* [у монастирі] *я півроку поробила та й знову на волі* (Мирний, I, 1954, 95); *Грабарська артіль поробила на Дніпробуді осінь і зиму, а під весну повернулася в село* (Голов., Тополя.., 1965, 55).

4. *перех., розм.* Учинити що-небудь (перев. погане, варте осуду); накоїти. *Плаче* [панночка] *та на свою долю нарікає: — Що се я поробила! Що се я починила!* (Вовчок, I, 1955, 116); *Говорив Іван несміливо, підозріваючи, чи Панько часом не поробив щось тут у місті, а тепер хоче перебратися, аби його не пізнали* (Март., Тв., 1954, 162).

5. *перех.* Зробити, вдіяти що-небудь стосовно когось, чогось; вплинути на кого-небудь, справитися з чимсь. — *Я з ним нічого поробить не можу, шановний вчителю. У мене серце аж крається, що він на згубу йде* (Л. Укр., III, 1952, 31); *Темнота й темнота без кінця, без краю — що ж проти неї поробиш* (Хотк., I, 1966, 64).

Нічо́го не поро́биш — уживається на означення неможливості вчинити так, як хочеш, необхідності примиритися з тим, що є. *Нудота читати, та нічого не поробиш* (Мирний, V, 1955, 393); — *Коли треба їхати, то треба. Нічого не поробиш* (Коцюба, Нові береги, 1959, 235); **Що ж** [ти] **поро́биш** — уживається на означення безпорадності, неможливості вдіяти, змінити що-небудь. *Що ж поробиш, коли розум з серцем не завжди живе у згоді* (Коцюб., III, 1956, 134); *Павло в неї не з останніх.. Він таки рук не жаліє і не з лінивих, а що трохи сонько, то що ж поробиш? Такий удався* (Тют., Вир, 1964, 132).

6. *перех., кого ким— чим і з кого кого— що, рідко без додатка.* Змінити соціальне становище, поліпшити або погіршити матеріальний стан і т. ін. багатьох.— *Либонь уже хотять з мужиків поробити панів — якесь земство видумали!* (Мирний, I, 1949, 373); *Синів любив Корній дуже, і смерть їх важка йому була: він їм дбав господарство, думав їх людьми, хазяїнами поробити* (Гр., I, 1963, 403); — *Аж семеро коней із слободи забрали. Старцями нас поробили* (Головко, II, 1957, 20); // *кого, що яким.* Довести до якогось стану, надати кому-, чому-небудь певних якостей, властивостей. — *Чи не можна .. випекти залізом той біль і поробити веселими людей по світі?* (Ю. Янов., II, 1958, 105); // *міф.* Перетворити, обернути багатьох на кого-, що-небудь. — *До нас було Тури докосився І байдаки всі поплив. Та Зевс, спасибі, поспішився, Як бач, мавками поробив* (Котл., I, 1952, 253).

7. *неперех., кому, розм.* У забобонних уявленнях — чаклуванням наслати хворобу, нещастя на кого-небудь; чарами викликати кохання до когось. *Чи то праця задавила Молодую силу, Чи то нудьга невсипуща Його з ніг звалила. Чи то люди поробили Йому, молодому, Що привезли його з Дону На возі додому.. Поховали* (Шевч., I, 1963, 253); *Коли він приляже на канапі, а мати.. поглядає на нього своїми темними пронизливими і ніби очужілими очима..,— синові часом здається, що вона й справді володіє гіпнозом або ще якоюсь силою і вміє «поробити»...* (Гончар, Тронка, 1963, 213).

ПОРОБИ́ТИСЯ, робиться, робимося, робитеся, *док.* 1. З'явитися, утворитися в певній кількості. *На очах більма поробились* (Котл., I, 1952, 104); *Коняку щось напало, гулі поробилися* (Мик., II, 1957, 83).

2. *з ким і без додатка, розм.* Статися, трапитися, відбутися. — *Що се поробилось? — питає пан.. Пані й почала: і обікрала її стара, і всі хотіли її душі* (Вовчок, I, 1955, 136); — *З хазяйкою щось поробилося: лежать-мовчать, нікому нічого* (Мирний, IV, 1955, 67); *З тієї хвилини, коли він побачив на її очах сльози.., щось буквально поробилося з Бронком. Відчував потяг до Ольги Річинської* (Вільде, Сестри.., 1958, 563).

3. Стати ким-небудь або якимсь, набувши певних якостей, властивостей (про всіх або багатьох). *Поробилися вони* [хлопці] *п'яницями, волоцюгами, злодюгами...* (Мирний, II, 1954, 160); — *Та здорові, нівроку, поробились* [бійці] *на свіжому повітрі!* (Довж., I, 1958, 368); // Посісти певне соціальне становище, досягти певного матеріального стану і т. ін. — *А ті сироти.. пішли помежи людей, привикли до роботи і до порядку і поробилися порядними та маючими господарями* (Фр., XIII, 1954, 429); *«Голопузі» сипнули по всіх усюдах... Поробились економами* [економами], *управителями, посесорами невеличких маєтків* (Мирний, II, 1954, 89); // Вступити в стосунки спорідненості, свояцтва і т. ін. *От вони* [шляхтичі] *й поробились зятями заможних панів* (Мирний, II, 1954, 108); // Змінити зовнішній вигляд, вираз. *Обличчя всі поробилися без цвіту і без квіту наче* (Вовчок, I, 1955, 359); // *міф.* Перетворитися, обернутися на кого-, що-небудь. [Орис:] *Коли б зараз поробились ми чайками. Ми б літали над козаками* (Вас., III, 1960, 31).

4. *діал.* Робити, працювати якийсь час. *Ішов* [Зінько] *не поспішаючись, бо була неділя, а поробившися добре ввесь тиждень, любив у неділю відпочити* (Гр., II, 1963, 322); — *Рік поробився в полі, сину, ми тобі великою сім'єю поставимо хату,— пообіцяв Гнатові голова колгоспу* (Горд., II, 1959, 210).

ПОРО́БЛЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **поробити** 1, 2, 6, 7. *Од кілка до кілка висіли разками здорові поплавки,.. пороблені з легкого сухого дерева* (Н.-Лев., II, 1956, 221); *Попід стінами були пороблені лави* (Досв., Вибр., 1959, 102); // **поро́блено,** *безос. присудк. сл.* — *Чарки біси-батька-зна-які пороблено! Вип'єш, наче муху проковтнеш!* (Н.-Лев., I, 1956, 122); *У колгоспі все пороблено: змолочено, державі сплачено, озимина засіяна* (Кач., Вибр., 1953, 344); [Семен:] *Мати наостанці жила у мене; та бог його зна, чи їй пороблено так, чи що?.. дуже хворіла, а потім і померла...* (Кроп., I, 1958, 114).

ПОРО́БЛЕННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **поробити** 7. *Одначе, хоч Аниця й промовчала за пороблення, то попові й та бесіда не була по душі* (Март., Тв., 1954, 40).

ПОРО́БЛЮВАТИ *див.* **поробляти.**

ПОРОБЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і рідко* **ПОРО́БЛЮВАТИ,** юю, ю́єш, *недок., перех., розм.* Мати те чи інше заняття, бути зайнятим чим-небудь (уживається перев. у питальних реченнях). — *Що мій Антосьо там поробляє в чужині, — згадувала мати на багату кутю за столом,— чи має хоч хліба доволі?* (Свидн., Люборацькі, 1955, 127); *Що поробляєте? Що цікавого пишете?* (Коцюб., III, 1956, 116); — *Ну, що ж там у вас? Усі живі, здорові? Що поробляє Марія, де Вихор?* (Кучер, Чорноморці, 1956, 323).

ПОРО́БОК, бка, *ч.* Поперечні нитки тканини, які переплітаються з поздовжніми (основою); утік. *Основа їх* [поліських килимів] *буває вовняна, конопляна, льняна, переткана вовняним поробком* (Матеріали з етногр.., 1956, 52).

ПОРО́ДА, и, *ж.* 1. Сукупність характерних ознак будови тіла, властивостей організму, що, передаючись спадково, створює видозміну в межах якого-небудь виду тварин. *З зародків певних приходить Кожна істота на світ і породу свою зберігає* (Зеров. Вибр., 1966, 179); *Хоча Плачинда уже востаннє, ще весною дав собі зарік не мати справи з непевним добром, але ці коні таки спокусили його і породою, і пізціною* (Стельмах, I, 1962, 498); // Група свійських тварин одного виду і спільного походження, які мають характерні сталі ознаки будови тіла і властивості організму і становлять видозміну в межах якого-небудь виду тварин. *Будьонівська порода — вітчизняна порода коней, виведена.. шляхом схрещування донських і чистокровних верхових коней* (Колг. енц., I, 1956, 608); *Розмова зразу ожила і перейшла раптом на породи курей* (Коцюб., II, 1955, 218); *Сухомлинова корова-ялівка червоно-степової породи, забрівши далеко від берега, непорушно стоїть серед чистої морської синяви* (Гончар, Тронка, 1963, 229); // *розм.* Сукупність представників одного виду або класу тварин.— *Від рибалок я чула, що хотять ввесь іспустить ставок, Щоб, не бродивши в воду, Забрать всю риб'ячу породу* (Бор., Тв., 1957, 141).

2. Вид рослин (деревних або чагарникових). *Ліс все міцнішає, потужніє. Сливе жодного дерева другої породи не стрінеш: самий бук і бук* (Коцюб., III, 1956, 138); — *Не руйнуйте деревини, це будлея, рідкісна порода...* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 66); — *Я взявся ліпити нову рослину, створювати нову породу. Беру для схрещування рослини різних видів і навіть думаю спробувати — різних родів... І, по можливості, з різних віддалених місцевостей...* (Довж., I, 1958, 406).

3. *перен.* Сукупність рис вдачі, характеру, що створює певний тип людей. *Дід Йосип і дід Кривенко — однієї породи люди, обидва жадібні до життя* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 14); — *Не такої ми, моряки, породи, щоб кінці віддавати* (Ткач, Жди.., 1959, 17); // Категорія, тип людей, що відрізняються від інших якимнебудь характерними ознаками, особливостями поведінки, вдачі і т. ін. *Вони виділи, що в селі настає якась нова порода людей, що хоче зломити давні звичаї* (Март.,

Тв., 1954, 107); *Розвелась ціла порода пустомолотів, закутих в панцир інструкцій, служак, яких голими руками не візьмеш, з якими треба вміти воювати* (Гончар, Тронка, 1963, 81).

4. *розм.* Рід, сім'я, рідня. *Ремул, Рутульської породи, Трююрдний був Турну сват* (Котл., I, 1952, 237); *Се чоловік хорошої породи. Їх уся порода хороша* (Сл. Гр.); — *Дуже я хотів би породичатися з вами..* — *Породичатись, Гнате, не штука. Але ж, як говорять: не шукай вроду, а шукай породу* (Стельмах, II, 1962, 349); // *перен.* Сукупність характерних для кого-небудь фізичних ознак, особливостей вдачі, одержаних спадково. — *Ну, ну! Ти вихорівської породи не показуй. Жмикрути нещасні. Усе вам мало!* (Тют., Вир, 1964, 236); *«Синок» ступив у хату, пригнувшись під одвірком, рослий, широкоплечий. Зразу впадувалася материна порода* (Вол., Самоцвіти, 1952, 11).

5. *з означ., заст.* Походження, належність за народженням до якої-небудь соціальної верстви. [Петро:] *Я чоловік простої породи, простим і зостануся. Таку мені й жінку треба. Хай не буде вона панею, а буде помішницею* [помічницею] (Мирний, V, 1955, 190); [Старостa:] *До краси прибавився знов розум, якого я ще не бачив і між жінками вищої породи!.. Цариця ти моя!* (К.-Карий, I, 1960, 171); — *Іде козацькая голота, за нею з вилами дядьки, всіх, хто не хлопської породи, вони рубають до ноги!..* (Сос., I, 1957, 382).

6. *гірн.* Мінерал або сукупність мінералів з більшменш постійним складом, що є складовою частиною земної кори. *В дуже зруйнованих горах породи, що колись залягали глибоко, опиняються близько від поверхні, а іноді цілком виходять на поверхню* (Фіз. геогр., 5, 1956, 119); *Бутаков не просто креслив на карті контури берега та островів, він уважно вивчав їх геологічну структуру,.. спостерігав послідовність нашарувань різних порід, рив шурфи* (Тулуб, В степу.., 1964, 272); // Мінерал, в якому міститься корисна копалина. *Ярина все ближче підходила до терикону старої шахти — високої рудувато-чорної гори породи, вийнятої глибоко з-під землі* (Собко, Стадіон, 1954, 19).

△ **Матери́нська поро́да** *див.* **матери́нський; Поро́жня (пуста́, ме́ртва) поро́да** — мінерали, що входять до складу копалин, мінеральної сировини, але не мають практичної цінності. — *Вугілля! — крикнув напарник копача, згрібаючи вбік порожню породу* (Тулуб, В степу... 1964, 274); *Бригада Наді Волошко поспішала. До кінця зміни лишалося півтори години, а з штреку треба було вибрати ще близько сімдесяти тонн пустої породи* (Ткач, Плем'я.., 1961, 106).

ПОРОДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Те саме, що **породичáтися.** *Старий батько не знав, де стать, де сісти; йому прийшлося не тільки познайомитися з вченим миром, але навіть породаться!* (Н.-Лев., I, 1956, 373).

ПОРО́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поро-ди́ти.** *Породжені в снігах задля страхіть війни, Одважні Скитії холодної сини Ждуть тільки здобичі, укрившись за Дунаєм, І нападу гроза тяжить над цілим краєм* (Зеров, Вибр., 1966, 391); *Велика Вітчизняна війна почалася в ході другої світової війни, породженої суперечностями сучасного монополістичного капіталізму* (Ком. Укр., 6, 1961, 43); *Державною формою диктатури пролетаріату в нашій країні стали Ради робітничих і селянських депутатів, породжені революційною творчістю народних мас* (До 40-річчя Вел. Жовтн. соц. рев., 1957, 11); *Породжений нацистською пропагандою жах скував всі інші її* [Едіт] *почуття, затемнив розум* (Собко, Запорука.., 1952, 23).

ПОРОДЖЕ́ННИЦЯ, і, *ж., заст.* Мати. *Не єсть ти мені наймичка, або челядниця, А єсть ти мені матінка-породженниця!..* (Чуб., V, 1874, 847).

ПОРО́ДЖЕННЯ, я, *с.* 1. *тільки одн.* Дія за знач. **породи́ти** 2 і **породи́тися** 2. *Воно* [гороутворення] *супроводжувалося породженням великих мас розплавлених гірських порід* (Наука.., 5, 1958, 33).

2. *чиє, кого, уроч., рідко.* Дитина. — *Вставай, породження богині! Ти спиш, але не сплять боги: Твій рідія — донести святині На інші славні береги* (Зеров, Вибр., 1966, 424).

3. *чого, перен.* Те, що породжене, викликане до життя, спричинене чим-небудь; плід, результат. *Індивідуальний терор, це породження інтелігентської слабості, відходить у минуле* (Ленін, 11, 1970, 25).

ПОРО́ДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **поро́джувати** 2. *Криза — неминучий супутник капіталізму, породжуваний самою його природою* (Ком. Укр., 6, 1966, 28).

ПОРО́ДЖУВАТИ, ую, усн. *недок.*, **ПОРОДИ́ТИ,** роджу́, ро́диш, *док.* 1. *тільки док., перех. і без додатка.* Дати життя дитині, народити немовля (про жінку). *Породила мати сина В зеленій діброві, Дала йому карі очі І чорнії брови* (Шевч., I, 1963, 226); — *Не та мати, що на світ породила, а та мати, що вигодувала...* (Л. Янов., I, 1959, 347); *Одна мати породила Степана й Василя Чижмарів, обом дала вона здоров'я, незвичайну вроду, та не дала їм однакової вдачі* (Скл., Карнати, II, 1954, 195); // *рідко.* Стати батьком (про чоловіка). — *Стій і не ворушись,— промовив Тарас. — Я тебе породив, я тебе і об'ю!* — *І Тарас, відступивши назад на два кроки, зняв рушницю* (Довж., I, 1958, 264).

◇ **Як (у чо́му) ма́ти** [**на світ**] **породи́ла** — те саме, що **Як ма́ти народи́ла (роди́ла)** (*див.* **ма́ти** [1]). *Перед людьми явився Плачинда в чому на світ мати породила...* (Стельмах, I, 1962, 57).

2. *перех., перен.* Давати початок чому-небудь, створювати щось; бути причиною виникнення, появи чого-небудь. *Соціалізм розв'язав велику соціальну проблему — ліквідував експлуататорські класи і причини, що породжують експлуататорські людини людиною* (Програма КПРС, 1961, 13); [Надія:] *В житті і так багато всяких неприємностей. Нащо про них згадувати?.. Це дуже шкодить здоров'ю і породжує гіпертонію...* (Корн., II, 1955, 286); // Створювати передумови для виникнення, появи кого-, чого-небудь. *Чесна праця героїв породжує* (Укр.. присл.., 1955, 346); — *Любі трудовий народ, який тебе породив, борися за його щастя, бо в щасті всього народу знайдеш ти і своє власне щастя* (Шиян, Іван — мужицький син, 1959, 6); // Пробуджувати, викликáти в кому-небудь якісь почуття, думки і т. ін. *Чисель горе ставало і його горем, породжувало обурення і гнів* (Стельмах, I, 1962, 351); *Покинувши витирати руки, він* [лікар] *схопив капелюха і вибіг з кімнати.. Поведінка лікаря породила в Олені недобрі підозріння* (Вільде, Сестри.., 1958, 94).

3. *тільки док., перех. і неперех., розм.* Дати врожай. *Як вірить переказам людським, Вперше у Фрігії хліб колосистий земля породила* (Зеров, Вибр., 1966, 176).

ПОРО́ДЖУВАТИСЯ, усться, *недок.*, **ПОРОДИ́ТИСЯ,** ро́диться, *док.* 1. *тільки док., розм.* Народитися, з'явитися на світ. *Сестра в гущині терпівка породила з великими муками, і поки була не при пам'яті, я задавив дитину і сказав сестрі, що воно породилось неживе...* (Стор., I, 1957, 351); // Народитися (про всіх або багатьох). *Натура не створила Жадних владарів; без сховів, Без кишень на наших шкурах Всі на світ ми породились* (Л. Укр., IV, 1954, 153).

2. *тільки недок., перен.* Виникати, з'являтися, створюватися. *Чим довше існує пісня, тим більше*

породжується її варіантів, які іноді взагалі втрачають ознаки своєї першооснови (Нар. тв. та етн., 1, 1957, 43).

3. *тільки недок., перен.* Пас. до **поро́джувати** 2. *Один був парубок на селі, про якого Ганна розповідала.. з тим непідробним захопленням, яке породжується лише справжнім коханням* (Руд., Остання шабля, 1959, 171).

ПОРОДИ́ННИЙ, а, е. Стос. до родини, родин (у 1, 4 знач.). *Породинний список.*

ПОРОДИ́ННО. Присл. до **породи́нний;** // Окремими родинами. *З цих рослин добираємо кращі і породинно висіваємо в селекційному розсаднику* (Хлібороб Укр., 12, 1966, 7).

ПО-РОДИ́ННОМУ, *присл.* Як родич, як рідні; як у родині (у 1 знач.). — *Ні, донечко, я тільки на вас глянути, по-родинному, по-родинному,— ласкаво усміхалася баба* (Собко, Звич. життя, 1957, 43).

ПОРО́ДИСТИЙ, а, е. 1. Який має яскраво виражені ознаки доброї породи (у 1 знач.); чистокровний (про тварин). *А корови ж у нас добрячі, породисті* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 131); — *Я так гадаю, що наш Гнідко не звичайний кінь. Він обов'язково породистий. Може бути, що навіть кавалерійський* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 73); // Який є ознакою доброї породи, який свідчить про належність до цінної породи. *Його* [собаки] *гнучка, породиста спина кольору перепаленої цегли, покроплена білосніжними цяточками, граціозно вигиналася* (Кир., Вибр., 1960, 299).

2. *перен., заст., ірон.* Який має певні риси зовнішнього вигляду, манери, що вважалися притаманними вищим, аристократичним верствам суспільства. [Б а р о н:] *Ми хотіли б стати у вас акторами..* [К н я з ь:] *На ролі князів, баронів, графів.* [Б а р о н:] *І тому подібних породистих екземплярів* (Лев., Драми.., 1967, 232); // Який свідчить про аристократичне походження кого-небудь. *Молодик мав породисте довге обличчя* (Загреб., Європа 45, 1959, 140); *Вся поверхня лиця у Ляді являла собою невеликий трикутник, і на цій обмеженій площі.. розмістилась пара великих, довгастих зелених очей, довгий, може, дещо задовгий, породистий ніс* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 12); // Який має будову тіла, зовнішній вигляд, характерні для людини певної етнічної належності. — *Очі його — маленькі сірі очі породистого сакса — звелися вгору* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 319).

ПОРО́ДИСТІСТЬ, тості, *ж.* Якість за знач. **поро́дистий.**

ПОРОДИ́ТИ *див.* **поро́джувати.**

ПОРОДИ́ТИСЯ *див.* **поро́джуватися.**

ПОРОДИЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* 1. Створити родинні стосунки, зв'язки між ким-небудь. *Озветься, гляне Тихін — роздима легені, розрива груди дівчині.. І вже сусіди не пріч породичати Мусія Завірюху із Гнатом Хоменком* (Горд., Дівчина.., 1954, 24).

2. *перен.* Зробити близькими духом, звичками, поглядами і т. ін.; зблизити, зріднити.

ПОРОДИЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. Вступити в родинні стосунки, зв'язки з ким-небудь. *Породичатися з своїм підканцлером Тарновським було йому потрібно, і життя дівоче дочки підканцлера принесено було тоді в жертву цьому дипломатичному шлюбові* (Ле, Наливайко, 1957, 151); *Вона була вдоволена, що він познайомився з хорошою дівчиною Лесею Кумач, і не раз при зустрічах з Наталією Сидорівною обережно натякала, що, може, дасть бог, вони породичаються...* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 78); *Образно. *Волга близько породичалася з Балтикою, бо став до ладу давно вимріяний Волго-Балтійський шлях* (Ком. Укр., 7, 1965, 68).

2. *перен.* Стати близькими духом, звичками, поглядами і т. ін.; зріднитися, зблизитися. *Як же поминув тиждень, то й діти, і вчитель зовсім уже породичались* (Гр., II, 1963, 71); *Він якось і досі не зумів як слід із сватами породичатись.*

ПОРОДИ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **породича́ти.** *Образно. *Гіркувата черешня, породичена з дикою вишнею, дала ягоди для варення й запіканок, без яких не обходилися найвибагливіші господині* (Ю. Янов., Мир, 1956, 262).

ПОРОДІ́ЛЛЯ, і, *ж.* Жінка під час пологів або зразу після пологів. *З хати почувся одчайдушний покрик породіллі* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 16).

ПОРОДІ́ЛЬНИЙ, а, е. Призначений для надання медичної допомоги породіллям. *Породільний покій.*

ПОРО́ДНИЙ *див.* **порі́дний.**

ПОРО́ДНІСТЬ *див.* **порі́дність.**

ПОРОДО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **поро́да** у 6 знач., напр: п о р о д о в і д б і й н и к, п о р о д о о ч и́ с п и к і т. ін.

ПОРОДОВАНТА́ЖНИЙ, а, е, *гірн.* Те саме, що **породопавантажувальний.** *На шахтах Донбасу знайшли широке застосування скреперні конвейєри, високопродуктивні вуглевантажні і породовантажні машини* (Іст. УРСР, II, 1957, 651).

ПОРОДОНАВАНТА́ЖУВАЛЬНИЙ, а, е, *гірн.* Призначений для навантажування породи (у 6 знач.). *Породонавантажувальна машина вже тут. Швидко рухаючись то назад, то вперед, вона черпає ковшем породу, перекидаючи її через себе у вагонетки* (Роб. газ., 9.II 1961, 1); *Першими в Донбасі чистяківці повели й освоїли вугільні комбайни, породонавантажувальні машини* (Руд, Гомін.., 1959, 117).

ПОРОДОТВО́РЕННЯ, я, *с., геол.* Сукупність геологічних процесів, які спричиняють виникнення, формування гірських порід. *Слід вважати, що утворення всієї сіалічної оболонки земної кори проходило під істотним впливом атмосферного фактора, який направляв усі гіпергенні процеси осадочного породотворення* (Геол. ж., XVI, 4, 1956, 11).

ПОРОДОТВО́РНИЙ, а, е, *геол.* Який утворює гірську породу, входить до складу породи (у 6 знач.). *Олівін.. дуже поширений як породотворний мінерал більшості основних порід — олівінового габро і олівінового діабазу або цілком складає гірську породу (дуніт)* (Курс заг. геол., 1947, 58).

ПОРОДОУТВО́РЕННЯ, я, *с.* 1. *геол.* Те саме, що **породотво́рення.** *Академік М. М. Страхов є автором теорії літогенезу — осадочного процесу, яка озброює геологів знанням основних типів сучасного нагромадження осадків і породоутворення* (Наука.., 5, 1961, 57).

2. *с. г.* Виведення нових порід сільськогосподарських тварин, які характеризуються кращими якостями. *Головне завдання, яке стоїть перед вченими-тваринниками — це породоутворення, тобто вдосконалення існуючих та виведення нових типів і порід сільськогосподарських тварин* (Наука.., 7, 1965, 35).

ПОРОДОУТВО́РЮЮЧИЙ, а, е, *геол.* Те саме, що **породотво́рний.** *Поряд з добре відомими глинистими мінералами.. є ще особлива група глинистих мінералів, які є породоутворюючими багатьох глин морських і лагунних відкладень* (Геол. ж., XIII, 2, 1953, 52).

ПОРОЖЕВІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **порожеві́ти.** *Піднімав* [чоловік] *голову й подовгу дивився на небо, порожевіле в призахідних променях сонця* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 112); *На повних, ледь порожевілих щоках утворилися.. ямочки* (Коз., Нові Потоки, 1948, 10); // *у знач. прикм. Саїд Алі милувався порожевілим обличчям, як у дівчини, яка вперше дозволила юнакові доторкнутися до її рук* (Ле, Міжгір'я, 1953, 51).

ПОРОЖЕВІ́ТИ, ію, іси, *док.* 1. Стати рожевим, набути рожевого кольору, відтінку. *Молода вільшина у воді порожевіла, вербички пожовкли, тополькн засвітилися жовтогарячими смолоскипами* (Вол., Надпн. висоти, 1953, 71); *Вечір наступав тихий та рожевий. І усе порожевіло* (Вовчок, І, 1955, 321); // *безос. А на сході вже порожевіло. Подихнув.. вітрець, той віщун світання, побудив пташки, дерева* (Коцюб., І, 1955, 124).

2. Покритися рум'янцем, стати рожевим від припливу крові до шкіри; зашарітися. *Лікарка залилась ніжним рум'янцем, аж маленькі вуха.. порожевіли* (Гончар, Тронка, 1963, 213); *Ніна хвилювалася. Бліде личко її порожевіло від збудження* (Собко, Стадіон, 1954, 241); // Набути нормального кольору шкіри, позбутися блідості (після хвороби, перевтоми і т. ін.). *Вже за перший тиждень його бліде, гмарніле обличчя порожевіло, рухи зробилися жвавими* (Крим., Вибр., 1965, 335); *Обличчя дівчинки порожевіло, але вона була ще така слаба, що не могла говорити і лежала з закритими очима* (Тют., Вир, 1964, 429).

ПОРО́ЖИСТИЙ, а, е. Який має багато порогів (у 3 знач.). *Хлопець.. йшов і йшов, аж поки не прийшов до річки — порожистої та бурхливої* (Юхвід, Оля, 1959, 44).

ПОРО́ЖИСТІСТЬ, тості, *ж.* Якість за знач. **поро́жистий.**

ПОРОЖНЕ́М, *присл., розм.* 1. Без вантажу або без пасажирів. *Вечорами дехто запрягав коні і порожнем вимикався на ніч з села* (Коцюб., II, 1955, 78); — *Хай біжать* [олені] *порожнем, поласують у нас свіжою травицею* (Ів., Вел. очі, 1956, 14); — *Весь мій вантаж пішов пасажирською швидкістю до міста N.. А я порожнем заїхав на дві доби всього до вас* (Крот., Сини.., 1948, 91).

◇ **Верну́тися порожне́м** — повернутися звідкись ні з чим, нічого не діставши. — *А де ж того м'ясця узять? Не довелось Вовкам хазяйнувать, Так поневолі треба красти, Щоб не пропасти; Буває — ніч і дві і там, і там нюхнем, — І вернемось, як кажуть, порожнем* (Гл., Вибр., 1951, 157).

2. Без людей, без мешканців. *Переселяці багато покидали хат, от і стояли вони порожнем* (Григ., Вибр., 1959, 302).

ПОРОЖНЕ́ЧА, і, *ж.* 1. Порожній, нічим не заповнений простір. [Р у ф і н *(показує на яму від статуї):*] *Тут статуя стояла Діоніса, тепер тут яма — не спіткнись на неї як-небудь в темряві. — Сю порожнечу що виповнити може?* (Л. Укр., II, 1951, 419); *Нахилився* [Федір Прохорович]. *Провів пальцями в порожнечі й ще дужче нахилився. Але чобіт не знайшов* (Трубл., І, 1955, 83); *Очі заплющені. Тільки страхітлива посмішка, звернена в порожнечу неба, перекосила солдатське лице* (Довж., І, 1958, 36); // У фізиці — безповітряний простір. *Земна куля оберталася в порожнечі* (Довж., І, 1958, 389); // Брак будь-якого наповнення; незаповненість. *При такому стані, коли в шлунку відчувається порожнеча, язик обкладений.., — п'ють по 3 склянки на день теплого чаю з .. суміші трав* (Лікар. рослини.., 1958, 131); // Відсутність людей; малолюдність або безлюддя. *Кімнати зяють порожнечею: обідня перерва* (Вол., Надпн. висоти. 1953, 37); *Порожнеча безлюдних вулиць, тьмяний полиск заболоченої бруківки,.. лунке, спіточе безгоміння створювали враження, що надворі ледь тільки світає...* (Коз., Гарячі руки, 1960, 115); // *перен.* Стан душевної спустошеності, викликаний перев. втратою близької людини, розлукою з ким-небудь і т. ін. *Кожен раз, коли я хоч на момент розлучався з Михайлом, я відчував якусь порожнечу й безнадійну самоту...* (Досв., Вибр., 1959, 126); // *між ким, перен.* Про стан відчуження між ким-небудь. *Рука пані Бровко безвільно зісковзує з долоні Безбородька. Безбородько відчуває, як між ним і панею Бровко шириться порожнеча* (Вільде, Сестри.., 1958, 215).

◇ **Порожне́ча в голові́ (в думка́х):** а) про стан, коли людина не може ні про що думати, ні на чому зосередитися (від утоми, хвилювання і т. ін.). *Від втрати крові він страшенно ослаб. Дивна порожнеча була в голові: ані думок, ані почувань* (Тулуб, Людолови. І, 1957, 37); *Ішов* [Іконніков], *нічого не думавши, порожнеча була в голові* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 85); б) про брак розуму, дурість. *Цю протиману машкару багатозначності і глибокодумності на обличчі, що прикривала порожнечу в голові, Борисенко уже навчився розпізнавати* (Стельмах, Правда.., 1961, 291); **Порожне́ча в душі́ (в се́рці); Душе́вна порожне́ча** — про стан душевної спустошеності (від горя, перевтоми і т. ін.). *Після того, як його набив і прогнав Дратва, Юрко пішов подалі від скирти соломи і сів собі на межі. Дивну втому і якусь порожнечу в душі відчував він* (Томч., Готель.., 1960, 134); **Порожне́ча в оча́х** — про погляд, який виражає душевну спустошеність, розгублення або байдужість до всього навколишнього. *Пропав! В ораторових очах порожнеча. Судорожно сіпає звезсилілими пальцями уявний курок* (Довж., І, 1958, 59).

2. Порожня середина чого-небудь, порожнина в чомусь. *Інші властивості, спільні усім сотворінням смертельним,— М'якість гнучка, порожнеча (всередині), розклад нарешті* (Зеров, Вибр., 1966, 184); // *перев. мн.* Порожнини в мінералі, породі або всередині суцільного матеріалу. *М. В. Ломоносов.. обгрунтував необхідність запровадження в металургії процесу відокремлення багатих на метал руд від бідних руд, тобто від таких, які мають шкідливі домішки, порожнечі* (Наука.., 9, 1961, 47).

3. *у сполуч. із сл.* ж и т т я, с в і т і т. ін., *перен.* Брак корисної діяльності. *Жив на Ельбора-горі один спасенник, Що зрікся світової порожнечі* (Крим., Вибр., 1965, 168); *Я й справді був слабий од.. порожнечі життя* (Коцюб., І, 1955, 260).

Духо́вна (вну́трішня) порожне́ча; Порожне́ча душі́ — брак серйозних інтересів, глибоких переконань; нездатність до глибоких почуттів, переживань і т. ін. *І скільки було й є в Європі, в Америці не позбавлених літературного дару людей, що поскочувались до продажності, до повної духовної порожнечі* (Рильський, III, 1956, 374).

ПОРОЖНІ́ЙНА, и, *ж.* 1. Порожній, нічим не заповнений простір всередині чого-небудь. *Для засолювання відбирають огірки зелені, неповністю дозрілі, з щільною масою, без порожнин* (Укр. страви, 1957, 407); *Для одержання виливка використовують ящик.., наповнений землею, в якому за допомогою моделі зроблено порожнину по конфігурації виливка* (Метод. викл. фрез. спр., 1958, 176).

△ **Ка́рстова порожни́на,** *геол.*— порожній простір у товщі земної кори, утворений внаслідок вимивання розчинних гірських порід підземними водами. *З карстовими порожнинами часто пов'язані родовища нафти* (Наука.., 4, 1968, 19).

2. *анат.* Простір в організмі людини або тварини, обмежений внутрішніми поверхнями стінок тіла. *Порожнина рота відокремлюється від порожнини носа піднебінними кістками і відростками верхньощелепних кісток* (Анат. і фізіол. люд., 1957, 31); *Між листками плеври утворюється щілина — плевральна порожнина, тиск в якій нижчий від атмосферного* (Заг. догляд за хворими... 1957, 93); *Якщо розрізати шкіру і м'язи вздовж тіла черв'яка, то відкриється виповнена рідиною*

порожнина тіла, в якій лежать внутрішні органи (Зоол., 1957, 21).

ПОРОЖНИ́ННИЙ, а, е, *анат.* Прикм. до **порожни́на** 2. *Штучні судини, клапани серця і діафрагми, що застосовуються при порожнинних операціях, добре приживаються в організмі і абсолютно нешкідливі* (Рад. Укр., 13.II 1964, 1); *Порожнинне поранення.*

ПОРОЖНИ́СТИЙ, а, е. 1. Який має всередині порожнину (у 1 знач.). *З зовнішніх ознак великої рогатої худоби привертають увагу роги. Вони порожнисті* (Зоол., 1957, 171); *Стебло гороху.. всередині порожнисте, легко вилягає* (Зерн. боб. культ., 1956, 14); *Порожниста куля;* // Який характеризується наявністю порожнини, порожнин. *Цей орган* [вестибулярний апарат] — *порожнисте утворення внутрішнього вуха* (Наука.., 12, 1961, 12).

2. *техн.* Вигот. з порожниною всередині; пустотілий. *Коаксіальним кабелем називають лінію, яка складається з порожнистого циліндра і провода, що проходить по його осі* (Радіолокація.., 1959, 13); *Будівельна техніка вишукує шляхи зниження ваги міжповерхових перекриттів, які тепер виготовляють у вигляді порожнистих залізобетонних плит* (Наука.., 11. 1958, 12).

ПОРОЖНИ́СТІСТЬ, тості, *ж.* Якість за знач. **порожни́стий.**

ПОРОЖНИСТОРО́ГИЙ, а, е. Який має порожнисті роги; // *у знач. ім.* **порожнисторо́ги,** гих, *мн.* Назва родини ссавців, характерною ознакою яких є наявність порожнистих рогів.

ПОРО́ЖНІЙ, я, є. 1. Нічим не наповнений, пустий (про посудину, вмістище і т. ін.). *Нате й мій глек на капусту, щоб порожній не був* (Помис, 1864, № 6440); *Лихий та збентежений вертався Хома з порожньою пляшкою з корчми: шинкар не дав набір* (Коцюб., I, 1955, 91); *Комбат вимагав вогню і вогню. Сагайда бив і бив, збентежено поглядаючи, як танути міни, як загрозливо росте купа порожніх ящиків. Що буде, коли вистріляє міни?* (Гончар, III, 1959, 138); *Дорошеві видно було у вікно, як Павло пройшов із порожніми відрами до колодязя* (Тют., Вир, 1964, 134); // У якому нічого немає (про простір). *За річкою в порожньому білястому небі самотньо кружляв великий плавневий шуліка* (Гончар, Маша.., 1959, 84); // Позбавлений будь-яких предметів, речей, меблів і т. ін. (про приміщення). *Зовсім вона* [хатка] *порожня сливе. Нічого нема, опріч лавочок та вузенької полички, де стояла миска з ложками* (Вовчок, I, 1955, 288); // Який не має рослин, не вкритий рослинністю; голий (про степ, поле і т. ін.). *На долю більшовиків Узбеччини припадає почесне завдання — збудувати велику іригаційну систему на місці Голодностепської пустелі, обводнити й оживити порожні пустельні землі* (Ле, Міжгір'я, 1953, 46); // У (на) якому нікого або майже нікого немає; безлюдний або малолюдний. *Вона пустила додому Тетяну і лишилась сама у порожній школі* (Коцюб., I, 1955, 315); *Вулиці були ще зовсім порожні* (Фр., VI, 1951, 250); // Ніким, нічим не зайнятий; вільний. *На всю хату тільки два порожні стільці зосталися, та й ті, мабуть, дожидали когось з панських гласних* (Мирний, I, 1949, 382); *Чоловік сів на порожньому місці коло вогню* (Н.-Лев., II, 1956, 216); *Червонофлотець одиноко сидів на порожній лавці, попихкуючи прокуреною люлькою* (Кучер, Чорноморці, 1956, 17); // Який їде, пливе і т. ін. без вантажу або без пасажирів; непавантажений. *Ішов він садом панським із своїм возом порожнім та про свою долю думав понуро* (Вовчок, I, 1955, 146); *Може, десь аж в Дарданеллах переймуть малу твою байду, переймуть, а вона порожня, в ній нікого, тільки хлоп'яча сорочка* (Гончар, Тронка, 1963, 243); // Не заповнений текстом, цифрами і т. ін. *Порожні картки;* // *розм.* Приготовлений без м'яса, жирів і т. ін.; пісний. *Дома вона голодувала часом, а як не голодувала, то наїдалася хліба та порожнього борщу з буряками, бо каша не щодня бувала* (Гр., I, 1963, 431); // *перен., рідко.* Духовно спустошений, нездатний до активної діяльності (від горя, втоми і т. ін.). *Цілий день була* [Маланка] *на ногах, цілий день вбирала в себе муки та кров і стільки людей поховала в серці, що воно сповнене стало мерцями, як кладовище. Аж заніміло. Нема ні страху більше, ані жалю, вона вся дивно порожня, зайва на світі і непотрібна* (Коцюб., II, 1955, 104); *Він сидів на межі зібганий, порожній* (Скл., М. Щорс, 1938, 17); // *перен.* Який виражає внутрішню спустошеність, розгублення, байдужість (про очі, погляд і т. ін.). *Вертався Крига ранком, знесилений фізично, з порожніми очима й порожнім револьвером* (Ю. Янов., I, 1958, 108).

△ **Поро́жня поро́да** *див.* **поро́да.**

◇ **З поро́жніми руками:** а) нічого не діставши або нічого не привіснши. *Вона ходила до материної знайомої — Миколаївни за пшоном і повертається з порожніми руками* (Хижняк, Тамара, 1959, 15); — *Я приїхав до тебе не з порожніми руками* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 64); б) без засобів до життя. [Ю д а:] *Пастав той день, коли я все роздав убогим, голоті керіотській щонайгіршій, а сам пішов з порожніми руками.. шукать учителя* (Л. Укр., III, 1952, 136); **На поро́жньому місці [робити (починати** *і т. ін.*)]: а) з самого початку; б) з нічого. *Автор історичного роману творить не на порожньому місці,— він залежить від свого матеріалу, реального ходу історичних подій* (Рад. літ-во, 3, 1957. 8); **Переліва́ти з пусто́го [та] в поро́жнє** *див.* **переліва́ти; Поро́жнє се́рце; Поро́жня душа́; Поро́жні гру́ди** — про стан душевної спустошеності, байдужості до навколишнього світу (від горя, втоми і т. ін.). *Відчув* [Василь] *у собі таку порожнечу, що мало не заплакав. Душа була порожня, а йти було важко* (Томч., Готель.., 1960, 281); **Поро́жній га́ман; Поро́жня кали́тка (кише́ня** *і т. ін.*) — немає або мало грошей у кого-небудь. *Хоч не панського роду, зате не порожня кишеня. А з грошима і панство добудеш* (Мирний, IV, 1955, 126); **Поро́жня голова́** *в кого:* а) про стан, коли людина ні про що не думає, ні на чому не зосереджена. — *У твоїй голові вірші! ..А коли в тебе буде порожня голова, тоді ти й на акваріум подивишся і на крабенят* (Донч., II, 1956, 494); б) *(зневажл.)* про нерозумну, нетямущу людину; **Поро́жня скри́ня** *в кого* — немає посагу в кого-небудь; бідна, без посагу (про дівчину). *У сьої сімнадцять весен Вустя була вже красунею, співала в церковному хорі.. Але що солов'їний Вустин голос, коли скриня порожня?* (Гончар, I, 1959, 9); **Прийти́ в поро́жній слід** — спізнитися, не наздогнати, не застати когонебудь. *Чи набрехали опрішкам вісники, чи купці, дізнавшися так або інак про засідку, об'їхали боком, чи самі опришки спізнилися та прийшли вже в порожній слід, — вже хто його там знає, як воно там було, але випад був цілковито даремний* (Хотк., II, 1966, 225); **Як з поро́жньої бо́чки** — про гучний голос, голосний звук. — *Добридень, отче Харитоне! — гукнув з воза веселий Млинковський таким здоровим та хрипким басом, як з порожньої бочки* (Н.-Лев., III, 1956, 183).

2. Який має всередині порожнину; порожнистий. *Так гниє деревина на корені: .. кругом дірки, кругом дупла, один стовбур — і той порожній... а все стоїть!* (Мирний, III, 1954, 23); *На ціпку вгорі прив'язана тиковка хилитається порожня і калатає* (Л. Укр., III, 1952, 124).

3. *у сполуч. із сл.* ж и т т я, с в і т *і т. ін., перен.* Ні для кого не корисний; марний. *Оглянувся я й на*

власне життя — сите, безжурне, порожнє. Що воно мені дало? (Коцюб., I, 1955, 260); // Позбавлений змісту, убогий змістом; беззмістовний, пустий. *Газета використала мій допис для порожнього, безбарвного фейлетона* (Вас., Незібр. тв., 1941, 184); *Кузьмін.. ще нижче схилився над книгою, даючи зрозуміти, що не цікавиться порожньою балаканиною* (Збан., Сеспель, 1961, 30); // Який не відповідає об'єктивній дійсності. *Це не вигадка порожня, Щира правда, хоч заплач: Ми — фігурки в шахівниці, Круг небесний — наш іграч* (Крим., Вибр., 1965, 232).

◇ **Порóжній звук** *див.* **звук.**

4. *перен.* Несерйозний, легковажний (про людину). *Поважний бригадир нам мовчки руки стис, Мовляв: мабуть, таки не фертики ці трос... Видимо, не любив порожніх він гульвіс, Що їздять у радгосп з цікавості пустої* (Рильський, III, 1961, 202).

5. *тільки ж., діал.* Яка не має в утробі плода, не вагітна. *Гарна молодиця, та ще й не порожня — на останнім вже місяці* (Стор., I, 1957, 137).

ПОРОЖНІСЕНЬКИЙ, а, е. Те саме, що **порожнісінький.** [К у к с а:] *Та ось хоч сами* [самі] *помацайте, порожнісенькі кишені!* (Кроп., I, 1958, 188).

ПОРОЖНІСІНЬКИЙ, а. е. Зовсім порожній.

ПОРОЖНІСІНЬКО. Присл. до **порожнісінький.** *Дитина теж, видно, хоче* [їсти], *бо одно кричить і не втихає. Уже я його тулила-тулила до грудей — що ж ти там висмокчеш? — порожнісінько!..* (Мирний, I, 1954, 94).

ПОРÓЖНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **порóжній.** *Порожність в голові, і розум стуманів Од невтихаючого горя* (Гр., I, 1963, 53).

ПОРОЖНІ́ТИ, ію, *недок.* 1. Ставати порожнім, менш заповненим. *От примічають старі, що як стане кратер порожніти, То вже й не знають, відкіль самохіттю вино прибуває* (Зеров, Вибр., 1966, 327); // *безос. Порожніє в хаті, пустіє і в коморі, і на дворі, бо, сказано, без хазяїна двір плаче* (Н.-Лев., I, 1956, 93); // Ставати безлюдним, малолюдним. *Хата порожніє, зостаються тільки Вельцель, його жінка, дочка, Горніг і старий Бавмерт* (Л. Укр., IV, 1954, 232); *Була ніч. Нора, коли зовсім порожніють вулиці* (Ю. Янов., II, 1958, 123).

2. *рідко.* Те саме, що **порожнюва́ти.** *Ми збудували новий клуб і не в повній мірі його використовуємо. У нас буває чимало вечорів, коли кімнати порожніють* (Шиян, Магістраль, 1934, 98).

ПОРОЖНЮВА́ТИ, юю, *недок., розм.* Тимчасово бути порожнім, незаселеним. *Хата цілу зиму порожнює* (Сл. Гр.); *Довго камера не порожнювала. Вже десь через годину вкинули до нас одразу чоловік вісім* (Збан., Єдина, 1959, 63).

ПОРОЖНЮВА́ТИЙ, а, е. Незаповнений, майже порожній. *От і клуб. Приміщення непогане, а в даху дірка, а зала порожнювата,— треба все це підлагодити, підчистити* (Вишня, I, 1956, 360).

ПОРОЖНЯ́, і, *ж., розм.* Те саме, що **порóжнява.** *Що є простори пустельні — порожня, як ми називаєм,— В тому немає матерії; що ж є матерія, в тому Марно шукати порожняви* (Зеров, Вибр., 1966, 138); // *діал.* Поле, лука, що пустує. *Коли б у хлібові або на сіножаті, а то у порожні піймав та й штраф* (Сл. Гр.).

На порожню́ — без вантажу; марно, даремно. — *Що це ти, Панасе, на порожню? Почекай, ось подадуть бетон,— говорив такелажник, не розуміючи, для чого це треба було пускати стрілу* [крана] *на порожню* (Коцюба, Нові береги, 1959, 220); **Ходи́ти в порожні́,** *діал.* — не бути вагітною. *Думала: сей дуб мохнатий старенький покриє мій сором од людей лучче зеленого явора. Ні, як глянув, так і грянув: — Ти не моя дитина, не моя хрещена! Моя дитина у порожні б ходила...* (Барв., Опов.., 1902, 477).

ПОРÓЖНЯВА, и, *ж.* 1. Порожній, нічим не заповнений простір; порожнє місце. *Вона блукала по темних, ледве освічених свічкою хатах,.. а кроки її гучно лунали в околишній порожняві* (Коцюб., I, 1955, 326); *Руду починають кришити знизу, так що верхні поверхи нависають уступами над утвореною порожнявою* (Гур., Життя.., 1954, 24); // Відсутність людей; малолюдність або безлюддя. *Інколи чулися голоси — і вони були лункі в порожняві вуличного тунелю* (Смолич, Ми разом.., 1950, 71); // *перен.* Стан душевної спустошеності (від горя, втоми і т. ін.). *Втягнув у себе морозне повітря, почув порожняву у грудях і заповнив ту пустку диким, сердитим криком: — Ньо! .. все було байдуже, нічого не страшно і по коліна море* (Коцюб., II, 1955, 280).

2. *перен.* Брак глибокого змісту; поверховість. *Селянський гурт продовжував змову мовчання. Може.. упередження, з яким вони прийшли сюди, чи, може, порожнява Сватюкової промови, але щось стояло на шляху до їхнього обопільного порозуміння* (Епік, Тв., 1958, 479); // Про те, що не має пікого сенсу, значення. *Де ж правда та! Де та любов над нами? Невже й вона порожнява одна? І мусить люд, ярмований віками, Пить з власних сліз отрути кіш до дна!* (Стар., Поет. тв., 1958, 157).

ПОРОЖНЯ́К, *ч. 1. род. ó.* Порожній, нічим не навантажений поїзд; валка порожніх підвід і т. ін. *Минула година і друга, а поїзда все не було. Нарешті.., важко сопучи, до станції підповз довжелезний порожняк* (Головко, II, 1957, 457); *У порівн. *Цить! Заторохтіла, як порожняк по дорозі!* (Коцюб., I, 1955, 38).

2. *род. у́, збірн.* Сукупність незавантажених транспортних засобів. *Розгорнулося змагання за відмінний стан відкотних гірничих виробок і безперебійне постачання добувних забоїв порожняком* (Ком. Укр., 9, 1964, 57).

ПОРОЖНЯКОВИ́Й, а, е. Прикм. до **порожня́к.** *Складач. формуючи порожнякові поїзди, спостерігає на світловому щиті певні сигнали* (Сигналізація.., 1955, 17); // Призначен. для порожняка. *Магістральний електровоз, рухаючись по порожняковій колії, підтягує вагонетки до вантажної колії приймально-відправного майданчика* (Нова техн. і технол.., 1961, 34).

ПОРОЖНЯКО́М, *присл., розм.* Те саме, що **порожне́м** 1. *Як ні з чим в млин, так порожняком додому* (Номис, 1864, № 7134); *Йон їхав порожняком по снопи на поле й не помітив, як Гашіца ззаду стрибнула на віз і причаїлась* (Коцюб., I, 1955, 248); *Христі дихається легко, наче вона несла, несла щось важке через силу, а тепер кинула і йде собі порожняком* (Григ., Вибр., 1959, 205); — *Оце ж їздив до Атбасара за шифером і порожняком повертаюсь* (Хор., Ковила, 1960, 8).

ПОРÓЖНЬО, *присудк. сл.* Нічим не заповнено, нічого немає.—*Скрізь голо, порожньо! Ні на чому очей спинити! Садок тільки що вилазить з землі, а верби в березі над течією ще стримлять, мов позабивані кілки* (Н.-Лев., IV, 1956, 82); *Бронко нишпорить нервово по кишенях за цигаркою, хоч знає, що там порожньо* (Вільде, Сестри.., 1958, 282); *В кімнатах сонячно і майже порожньо, меблів путніх тут спробуй купити* (Гончар, Тронка, 1963, 95); *Образно. [А р к а д і й:] *Старий більшовик сказав мені сьогодні: «Ти, Аркадій, відстав і заплутався, ти пустоцвітом став, здаля виблискуєш, а всередині — порожньо»* (Корн., I, 1955, 140); // Нікого немає; безлюдно. *Порожньо, глухо й холодно в степу. Жодної людської душі* (Кир., Вибр., 1960, 279); // *розм.* Про брак грошей, майна в кого-небудь. [І в а н:] *Багато ви за цілий вік розхазяйнувались на чотирьох десятинах? .. Ще доки вкупі жили, то сяк-так*

перебивалися, а як одділили Юхима, то і в нього неповно, і в нас порожньо... (Кроп., IV, 1959, 44); // *перен.* Про відчуття самотності або душевної спустошеності. *Порожньо стало їй в усім світі.. Нема ради, ні розради, ніколи сонце не світить, ніколи квіти не пахнуть* (Хотк., II, 1966, 90).

◇ **По́рожньо в голові́** (*розм.* **у ло́бі**): а) про стан, коли людина не може ні про що думати, ні на чому зосередитися (від горя, втоми і т. ін.). [Ол е н а *(здаваюв голову руками)*:] *Що таке? Де я? Мозок висох!.. Порожньо у голові! Давить мене, стискає кліщами залізними!.. Сперло у грудях!..* (Кроп., I, 1958, 491); б) (*у когось*) безрозумний, нетямущий хто-небудь. *Побив мене йолоп за те, що в мене повний лоб, а в нього порожньо у лобі* (Сос., II, 1958, 364); **По́рожньо в се́рці (на се́рці, в душі́, на душі́)** — про стан душевної спустошеності, байдужості до всього навколишнього. [К н у р:] *Давно вже порожньо в моєму серці, як серед тії пустки* (Мирний, V, 1955, 94): *Прощально киваю головою товаришам по камері. А на душі — порожньо, в голові гупають важкі молоти: от і все* (Збан., Сдина, 1959, 229).

ПОРОЗБИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **порозбива́ти.** — *Ти не дбаєш за дім божий. В тебе дзвони порозбивані, церква стара,..— казав сердито в олтарі архієрей на всю церкву* (П.-Лев., III, 1956, 194); *На тому.. тижневі зроблено десять нових корит, а де вони тепер? Порозбивані лежать, бо ніхто за ними не дивиться* (Тют., Вир, 1964, 34); *Волосся з голів летіло, наче пір'я; з порозбиваних носів потекла кров на білі сорочки* (Н.-Лев., I, 1956, 418).

ПОРОЗБИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Розбити все або багато чого-небудь. [Г е б р е й:] *Я! Що зробив би я?.. Порозбиває би всі камінні довбні!* (Л. Укр., II, 1951, 246); *У школі нашій новій стайню зробили* [фашисти] *і статуї піонера і піонерки порозбивали* (Ів., Таємниця, 1959, 63).

2. Ударами пошкодити, привести до стану непридатності все або багато чого-небудь.

3. Ударивши, поранити голову, ніс, око і т. ін. (всім або багатьом); падінням пошкодити собі голову, ніс, око і т. ін. (про всіх або багатьох). *А було як понаходять з Києва вартові козаки, то.. хоч тікай із села! Нашим парубкам пики порозбивають, оселедці пообривають, всі вечорниці розженуть...* (Стор., I, 1957, 101).

4. Поділити на групи і т. ін. всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОРОЗБИВА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Розбитися (про все або багато чого-небудь).

2. Упавши, дістати поранення (про всіх або багатьох).

3. Поділитися на групи і т. ін. (про всіх або багатьох). *Вони порозбивались на купки, і кожна кунка розмовляла про своє* (Гр., II, 1963, 143).

ПОРОЗБИ́РАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **порозбира́ти.**

ПОРОЗБИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Розібрати все або багато чого-небудь; // Забрати всіх або багатьох по одному, все або багато чого-небудь частинами. — *У нас і тепер безземельні зараз би порозбирали ту землю, а ви її продаєте одному* (Гр., II, 1963, 362); *Підводилися чоловіки, брилі надівали. Жінки порозбирали дітей маленьких — більшенькі ще коли з двору гайнули... Рушили юрбою* (Головко, I, 1957, 255).

2. Розібрати на частини машини, механізми і т. ін.

3. Перебираючи, розкласти, розмістити де-небудь все або багато чогось.

4. *розм.* Роздягти всіх або багатьох.

ПОРОЗБИРА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док., розм.* Роздягтися (про всіх або багатьох). *Порозбиралась і матушки й сиділи долі на своїх постелях* (Н.-Лев., III, 1956, 112).

ПОРОЗБІГА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Розбігтися, побігти в різні боки (про всіх або багатьох). *Собаки порозбігались у сторони та аж виють* (Мирний, I, 1954, 90); *Аж ось дівчата самі порозбігались, з реготом плигаючи через калюжі* (Григ., Вибр., 1959, 440); *Був він* [Одіссей] *жахливий на вигляд, обліплений тванню морською; В трепеті врозтіч усі по берегу порозбігались* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 117); *Образно. *Мені не до писання, бо і часу не було, та й мене самої все одно що не було, так мої думки в різні сторони порозбігалися* (Л. Укр., V, 1956, 156); // *розм.* Роз'їхатися в різні місця, оселитися в різних місцях. *Вони згадали за колишніх своїх приятелів, що тепер порозбігались на різні сторони* (Сміл., Зустрічі, 1936, 15); // *розм.* Повтікати, залишивши когось, яку-небудь роботу, справу і т. ін. — *Де ті люди в мене? Чисто всі порозбігались, неначе їх який нечистий кием порозганяв!* (Н.-Лев., III, 1956, 55).

ПО-РОЗБІЙНИЦЬКОМУ, *присл.* Як розбійник, як розбійники; підступно. *Іноземні імперіалісти.. виношували плани повалення Радянської влади. Не оголошуючи війни, вони по-розбійницькому напали на Радянську країну* (Іст. УРСР, II, 1957, 124).

ПОРОЗБРІДА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Розбрестися (про всіх або багатьох). *Молодші товариші порозбрідалися по ріллі* (Вишня, II, 1956, 407); // *розм.* Роз'їхатися в різні місця, оселитися в різних місцях. *Колись були друзі, однокашники, товариші. Постаріли, порозбрідалися* (Загреб., День.., 1964, 14).

ПОРОЗБРІ́ХУВАТИ, ую, уєш, *док., перех. і без додатка, фам.* Розбрехати багатьом. *Оті твої подруги такі, що ти їм нічого не кажи, бо зараз порозбріхують* (Сл. Гр.).

ПОРОЗБРІ́ХУВАТИСЯ, уємося, устеся, *док.* 1. *фам.* Розбрехатися (про багатьох).

2. Розгавкатися (про собак).

ПОРОЗБУДЖА́ТИ *див.* **порозбу́джувати.**

ПОРОЗБУ́ДЖУВАТИ, ую, уєш *і фольк., рідко* **ПОРОЗБУДЖА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Розбудити всіх або багатьох. *Вдосвіта, раненько, вона вже прокинулася, вже робить і співає, було й сусід порозбуджує своїм голосочком* (Вовчок, I, 1955, 144); *Ой устала мила, як не лежала, усю челядоньку порозбужала* [порозбуджала] (Метл. і Кост., Тв., 1906, 242).

ПОРОЗБУ́РКУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Розбуркати всіх або багатьох.

ПОРОЗБУХА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте, *док.* 1. Розбухнути (про все або багато чого-небудь). *Суха морська трава чорніє, шелестить під ногами; де-не-де риба в ній смердить порозбухавши* (Гончар, Тронка, 1963, 229).

2. *розм.* Стати гладким, одутлим (про багатьох).

ПОРОЗВАЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Трохи розважити, звеселити кого-небудь; // Розважати кого-небудь якийсь час.

ПОРОЗВАЖА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. Розважатися якийсь час. — *Піди,— говорять батько й мати їй,— порозважайся, як колись! — Отож, вона й пішла з дівчатами у гомінкий весняний ліс* (Забіла, Промені, 1951, 152).

2. Заспокоїтися, почати забувати своє горе (про багатьох). *Уже не так журяться за батьком, порозважалися трохи* (Сл. Гр.).

ПОРОЗВА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розважити на частини все або багато чого-небудь. *Тихон достав* [дістав] *хліб, покраяв на шматки і на безмені порозважував, щоб кожному досталося на пай по два хвунти* [фунти] (Кв.-Осн., II, 1956, 130).

ПОРОЗВА́ЛЮВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **порозва́лювати**. *Де були цілі, де порозвалювані землянки* (Сл. Гр.); // **порозва́лювано,** *безос. присудк. сл. Дротяні укріплення порвано, поламано, окопи порозвалювано, позиції поруйновано* (Гончар, II, 1959, 377).

ПОРОЗВА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Розвалити, зруйнувати все або багато чого-небудь. *Став він заводить цього коня у царські конюшні, поламав усі двері й стіни порозвалював. Насилу завів* (Укр.. казки, 1951, 130); // *розм.* Розсікти, розрубати (перев. голови).— *Як будете глумитися з мене, то я вам голови порозвалюю* (Козл., На переломі, 1947, 34).

ПОРОЗВА́ЛЮВАТИСЯ, юється, юємося, юєтеся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Розвалитися, зруйнуватися, перетворитися на руїни (про все або багато чого-небудь). *Сказано без хазяїна: усе в дворі порозвалювалося* (Сл. Гр.); *Землянки порозвалювались, тільки й зосталися купи глини та рештки плетених загорож* (Гончар, II, 1959, 420).

2. *розм.* Сісти або лягти у вільній, недбалій позі (про всіх або багатьох). *Хоч стіни тріщали від реготу, крику й шуму, та мимо того були такі, що порозвалювалися по кутах на купах соломи і хропіли на ціле горло* (Кобр., Вибр., 1954, 126); *Кулеметники порозвалювались на тачанках, і здавалося, що їм і чорт не брат* (Ю. Янов., I, 1958, 142).

ПОРОЗВІ́ШАНИЙ, а, е, *рідко.* Діспр. пас. мин. ч. до **порозві́шати.** *Параскіца тремтіла і боялась знов стрітися очима з порозвішаними по винограднику черепами* (Коцюб., I, 1955, 279).

ПОРОЗВІ́ШАТИ *див.* **порозві́шувати.**

ПОРОЗВІ́ШУВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **порозві́шувати** 1. *Наокруги ганку горіли каганці і розмальовані ліхтарі, скрізь порозвішувані на деревах* (Стор., I, 1957, 374); *Сусідки-молодиці, скупчившись над хворою, про щось з жвавістю сперечалися, показували на порозвішувану по стінах одіж, на Замфіра, на дітей* (Коцюб., I, 1955, 229); *Коли її ніхто не послухав, вона ще більше розсердилася, позбирала порозвішувані опучі і шпурнула ними за поріг* (Кобр., Вибр., 1954, 126).

ПОРОЗВІ́ШУВАТИ, ую, уєш *і рідко* **ПОРОЗВІ́ШАТИ,** аю, аєш, *док., перех.* 1. Розвісити все або багато чого-небудь. *Іван із сторожем.. забрали святих* [образи] *з горища, пообмивали і порозвішували їх знову в церкві* (Україна.., I, 1960, 152); *Хутко допрала вона сорочки, порозвішувала їх на тину* (Л. Янов., I, 1959, 38); *Порозвішували ми скрізь об'яви, що в неділю відбудеться перша в селі вистава* (С. Кравч., Бувальщина, 1961, 25).

◇ **Порозві́шувати ву́ха** — те саме, що **Розві́сити ву́ха** (про всіх або багатьох) (*див.* **розві́шувати**). — *Годі вам, товаришу, з ними в розмови заходити. Ви тільки потурайте їм, то вони до ранку розпитуватимуть. Ба, як вуха порозвішували* (Кир., Вибр., 1960, 332); *Коли вже замаячило йому здійснювати свої зарозумілі вигадки, пішов би на велике, перспективне підприємство — там, напевно, знайшлись би такі, що порозвішували б вуха, слухаючи його* (Шовк., Інженери, 1956, 25).

2. *тільки* **порозві́шувати.** Широко, в різні боки розкинути гілки (про дерева). *Подивилась на берези Оленка: вітря так порозвішували* (Тесл., Вибр., 1950, 121).

ПОРОЗВО́ДИТИ [1], джу, диш, *док., перех.* 1. Розвести по одному в різні місця всіх або багатьох. *Копроніздос порозводив чорноризців по окрічних келіях* (Н.-Лев., III, 1956, 379); *Коломієць.. наказав комсомольцям порозводити додому дівчат* (Речм., Весн. грози, 1961, 181).

2. Примусити всіх або багатьох розійтися, відійти один від одного; // Розборонити всіх або багатьох.

3. *розм.* Розлучити багато подружніх пар.

ПОРОЗВО́ДИТИ [2], джу, диш, *док., перех., хім.* Розчинити все або багато чого-небудь.

ПОРОЗВО́ДИТИ [3], джу, диш, *док., перех.* 1. Виростити багато рослин, тварин; // Посадити садки, квітники і т. ін. — *Покидали ми і свої хати, і садки, що порозводили* (Стор., I, 1957, 239).

2. *рідко.* Розпалити (вогнища, багаття і т. ін.).

ПОРОЗВО́ДИТИСЯ [1], имося, итеся, *док., розм.* Розлучитися (про подружні пари або про чоловіків, жінок).

ПОРОЗВО́ДИТИСЯ [2], иться, *док., хім.* Розчинитися (про все або багато чого-небудь).

ПОРОЗВО́ДИТИСЯ [3], дяться, *док.* Розплодитися, розмножитися, з'явитися у великій кількості (про тварин).

ПОРОЗВО́ЗИТИ, о́жу, о́зиш, *док., перех.* Розвезти в різні місця всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Тепер у Млинковського вже повиростали дочки. Дома була велика з'їжа, й він задумав порозвозити їх на зиму по батюшках, нібито з тієї причини, щоб їм було веселіше, щоб не нудились дома* (Н.-Лев., III, 1956, 183).

ПОРОЗВОЛІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Розволокти в різні місця все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Його тіло Ворони склювали І суставі від суставів Порозволікали* (Рудан., Тв., 1959, 81).

ПОРОЗВ'ЯЗУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розв'язати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Панни порозв'язували білі хустки з лобів, потім порозв'язували здорові теплі хустки* (Н.-Лев., II, 1956, 70); *Порозв'язувавши свої вузли, жінки незабаром стали підобідувати хлібом та овечою бринзою* (Гончар, II, 1959, 292).

◇ **Порозв'я́зувати язики́** — те саме, що **Розв'яза́ти язи́к (язики́)** (усім або багатьом, про всіх або багатьох) (*див.* **розв'я́зувати**). *Горілка порозв'язувала язики. Той журиться вголос за своїми: як там жінка, діти? Той розказує про зрадливу дівчину* (Мирний, II, 1954, 125).

ПОРОЗВ'Я́ЗУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *док.* Розв'язатися (про все або багато чого-небудь, всіх або багатьох). *Василь як принявся, разом справили віз, і сяк-так, на трьох колесах, можна було доїхати. Чоловік.. просив, коли по дорозі, проводити його до двора, щоб часом не порозв'язовалося* [порозв'язувалося] (Кв.-Осн., II, 1956, 53).

ПОРОЗГАНЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і* **ПОРОЗГО́НИТИ,** ню, ниш, *док., перех.* 1. Розігнати, вигнати звідкись усіх або багатьох. *Вже свінуло, вже й ніч минула, а танці не переставали, поки сам о. Хведор не порозганяв, жартуючи, паннів і паничів спати* (Н.-Лев., I, 1956, 147); *У порівн. — Дивлюсь, з одного боку двері зачинені; людей нема, неначе сам нечистий.. порозганяв* (Н.-Лев., I, 1956, 68); // Примусити розійтися. *Може б ще довго гвалтували* [піщани], *коли б прикладами ротів їм не заціпили... Порозганяли їх по домівках* (Мирний, I, 1949, 189); *Зрештою Андрій не витерпів: підбіг до дітей, вихопив у одного гарбузячу дудку й почав їх тіпати нею по плечах. Порозгонив* (Вас., II, 1959, 241); // Перемігши в бою, в бійці, змусити тікати. — *Із смердами воювати!— хвалькувато реготався він. — Я їх порозганяю, як собак* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 122).

2. *розм.* Довести рух усіх або багатьох (машин, коней і т. ін.) до великої швидкості.

3. *кому що, безос., розм.* Стати опухлими, порозпухати (про частини тіла, обличчя).

ПОРОЗГНУ́ЗДУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розгнуздати (коней). *Кароль порозгнуздував коней* (М. Ол., Леся, 1960, 62).

ПОРОЗГНУ́ЗДУВАТИСЯ, ується, ую, *док.* Розгнуздатися, стати розгнузданим (про коней).

ПОРОЗГО́НИТИ *див.* **порозганя́ти.**

ПОРОЗГОРО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Знищити перегородки, тини, огорожі і т. ін. між чим-небудь. *Образно. — *Але просвіта колись згодом порозгорожує* [порозгороджує] *ті загати та опрічні загороди* (Н.-Лев., I, 1956, 627).

2. Відгородити тинами, огорожами і т. ін., перегородити все або багато чого-небудь.

ПОРОЗГОРО́ДЖУВАТИСЯ. уємося, уєтеся, *док.* Відгородитися тинами, огорожами і т. ін. один від одного (про всіх або багатьох). [Петро:] *Порозгороджувалися люди не то що самі поміж собою, а й роботу розгородили: то — чорна, а то — біла* (Мирний, V, 1955, 180).

ПОРОЗГОРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Розгорнути все або багато чого-небудь.

ПОРОЗГРІБА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Розгребти все або багато чого-небудь. *Кури порозгрібали грядочки* (Сл. Гр.).

ПОРОЗГУ́БЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Розгубити все або багато чого-небудь. — *Нам треба вівчаря старого, щоб овець не порозгублював* (Мирний, II, 1954, 67); *Поки донесеш, то все порозгублюєш* (Сл. Гр.); *Образно. *Щасливий той, хто мав надію, Стояв при танку й тягачі, Любив і літа молодії Не порозгублював вночі* (Мал., Поеми, 1948, 181).

2. Втратити всіх або багатьох; залишитися без усіх або багатьох. *Забула, закинула все, порозгублювала подруг* (Коз., Листи.., 1967, 118).

ПОРОЗГУ́БЛЮВАТИСЯ, юється, юємося, юєтеся, *док.* 1. Загубитися, пропасти (про все або багато чого-небудь).

2. Стати втраченим для кого-небудь, зникнути, запропаститися кудись (про всіх або багатьох). *В стомленій хворій уяві переплуталися всі шляхи-дороги цілого світу, й рідні люди десь порозгублювались і давно забулись, і навіть забувся батько* (Довж., I, 1958, 293).

3. Розгубитися, втратити холоднокровність, рішучість від хиплювання, страху, несподіванки і т. ін. (про всіх або багатьох).

ПОРОЗДАВА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Роздати все або багато чого-небудь. *Прийшла влада робітників — Панів розігнала! Землю людям найбіднішим Всю пороздавала* (Укр.. думи.., 1955, 459); *Була у неї земелька, скотинка, був і вітрячок, та як зосталася удовою, та й пороздавала усе: землю — на скіпщину, вітряк — з мірки* (Кв.-Осн., II, 1956, 422).

2. Віддати на виховання, у найми і т. ін. (дітей). *Жінка втекла від чоловіка на службу, дітей забрала і між людей пороздавала* (Фр., II, 1950, 202).

ПОРОЗДЗВО́НЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех., розм.* Роздзвонити що-небудь багатьом.

ПОРОЗДИ́РАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **порозди́ра́ти.** *Діти, як опудала, позамурзувані ходять, сорочки до п'ят, порозди́рані* (Барв., Опов.., 1902, 285); *Скрізь порозламувані скрині; одежа лежить розкидана, крива́ва, порозди́рана* (П. Куліш, Вибр., 1969, 175).

ПОРОЗДИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. *що.* Роздерти, розірвати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях; // Подряпати в багатьох місцях.

2. *кого.* Роздерши, заподіяти смерть усім або багатьом (про собак, хижаків і т. ін.). — *Пам'ятайте собі, як мене* [ведмедя] *хоч одного дня ошукаєте, то я вас* [звірів] *усіх порозди́раю!* (Фр., IV, 1950, 71).

ПОРОЗДИРА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Стати подертим (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях).

ПОРОЗДМУ́ХУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Роздмухати багато чого-небудь. *Образно. *Прохукав св. Юр шибку на небі, порозд́мухував зорі і дивиться на свою резиденцію на землі* (Козл., Щуки.., 1956, 55).

ПОРОЗДРЯ́ПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Роздряпати в багатьох місцях.

ПОРОЗДЯ́ГАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **порозтягати.** *Дівчата пройшли, не зупиняючись, вони теж були порозтягані, і товста, туго заплетена коса Орисі непорушно лежала в спинному рівчаку* (Тют., Вир, 1964, 13).

ПОРОЗДЯГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Роздягти всіх або багатьох. *Дітвора зразу захотіла спати. Христя порозтягала, положила* (Мирний, III, 1954, 157).

ПОРОЗДЯГА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Роздягтися (про всіх або багатьох). — *Якось увечір.., вже ми порозтягались і спати лягли — несподівано чуємо кроки ключника* (Фр., II, 1950, 340); *Люди працювали, порозтягавшись до сорочок, спини їх мокріли від поту* (Тют., Вир, 1964, 181).

ПОРОЗЖИВА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док., розм.* 1. Розжитися, розбагатіти (про всіх або багатьох).

2. *чим, чого, на що.* Стати власником чого-небудь, придбати, здобути щось (про багатьох).

ПОРОЗЗУ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пороззува́ти.** *Мертві оксенівці «сидять» під школою, поспиравшись спинами об цегляну стіну. Вони пороззувані, роздягнені до сорочок* (Тют., Вир, 1964, 540).

ПОРОЗЗУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Розузути всіх або багатьох.

ПОРОЗЗУВА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Розузутися (про всіх або багатьох). *Давай пороззуваємося, швидше дійдемо* (Сл. Гр.); *Вітався* [Сагайда] *з знайомими офіцерами, що пороззувавшись, спували по терасах підвір'я і.. вперше пробували голими підошвами приємно лоскотливу, теплу землю* (Гончар, I, 1954, 290); *Горпина.. попросила обох скинути чоботи, щоб поглянути, в якому стані ноги. Гості з жартами й сміхом пороззувалися* (Ю. Янов., Мир., 1956, 146).

ПОРОЗЗЯ́ВЛЮВАТИ *див.* **порозявля́ти.**

ПОРОЗЗЯВЛЯ́ТИ, я́смо, я́сте *і рідко* **ПОРОЗЗЯ́ВЛЮВАТИ,** юємо, юєте, *док., перех., розм.* Роззявити (роти, пащі і т. ін.) (про людей, тварин). *Порозявляли роти та й дивляться* (Сл. Гр.); *Чайки, розморені спекою, схожі на курей; вони никають по мілині, порозявляви дзьоби* (Горький, Опов., перекл. Хуторяна, 1948, 295).

◇ **Порозявля́ти роти́** — те саме, що **Роззя́вити ро́та** (про багатьох) (*див.* **роззявля́ти**). *Еней з ягою розглядали Всі дива там, які були, Роти свої порозявляли І очі на лоби п'яли* (Котл., I, 1952, 148); *Коли чутка — буцім хоче* [Максим] *постоялий одкрити... Піщани зовсім роти порозявляли* (Мирний, I, 1949, 238); — *Чого роти порозявляли? — суворо знизує він їх* [семінаристів] *очима. — Зроду не бачили папночки?..* (Вас., I, 1959, 229); *Яка земля, такі й люди. Вона сита, й вони ситі; вона голодна, й вони роти порозявляли...* (Мирний, I, 1949, 210); **Порозявля́ти роти́ (пе́льки** *і т. ін.*) *на кого, зневажл.* — те саме, що **Роззя́вити ро́та** (*рідко* **па́цу, хо́вку** *і т. ін.*) *на кого* (про всіх або багатьох) (*див.* **роззявля́ти**). — *Коли б я не ходив у походи і не бив турків та татарву — ніколи не був би я гетьманом, і наша січова сіромашня тоді на мене пельки порозявляла б, вимагаючи, щоб мою землю залічили до земель, які щороку розподіляють проміж зимівниками* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 87).

ПОРОЗІХО́ДИТИСЯ *див.* **порозхо́дитися.**

ПОРОЗ'ЇДА́ТИ, а́с, *док., перех.* Роз'їсти багато чого-небудь, у багатьох місцях, спричинитися до появи багатьох виразок і т. ін. (перев. про їдкі речовини). *Це якесь мило погане: гляньте, як руки пороз'їдало* (Сл. Гр.);

Поклавши вимоклі, набряклі в холодній воді ноги на лавку, Гнат, при світлі печі, роздивлявся виразки — болото пороз'їдало (Горд., II, 1959, 204); // *безос.* — *Ноги тобі пороз'їдає, руки пороз'їдає, а ти все бродиш, лазиш по багнищах та лиманах, бо це твій хліб* (Гончар, II, 1959, 409).

ПОРОЗ'ЇДА́ТИСЯ, áємося, áєтеся, *док., розм.* Роз'їстися (про багатьох).

ПОРОЗ'ЇЖДЖА́ТИСЯ, áємося, áєтеся *і розм.* **ПОРОЗ'ЇЗДИ́ТИСЯ,** имóся, итéся, *док.* Роз'їхатися в різні місця (про всіх або багатьох). *Вибори скінчились. Селяни пороз'їздились по домівках* (Мирний, I, 1949, 383); [Б о р и с:] *Деякі гості ще спозаранку учора пороз'їжджались, а Ізмайлови зостались ночувати* (Кроп., I, 1958, 423); *Знайомих хлопців з ремісничого училища Рубін на Солом'янці вже не знайшов.. — пороз'їжджалися по світах* (Сенч., Опов., 1959, 40).

ПОРОЗ'ЇЗДИТИСЯ *див.* **пороз'їжджа́тися.**

ПОРОЗКА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., про що, розм. за що, також з підрядним додатковим.* Розказати багато чого-небудь; порозповідати. — *Ет, мамо! будьте ласкаві, тепер покиньте мене: потім порозказую геть усе* (Крим., А. Лаговський, II, 1905, 25); *Не криється баба* [знахарка]: *тільки зачепи — вона тобі повну торбу розкаже.. Ото слухають, слухають дівчата, та: «Бабо-бабо! От ми од вас хліб одіб'ємо — нащо все порозказували?»* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 25); // Розказати багатьом що-небудь. *Ці панни порозказують всім у цілому повіті за дикий бал* (Н.-Лев., II, 1956, 72).

ПОРОЗКВІТА́ТИ, áє, áємо, áєте, *док.* 1. Розквітнути у великій кількості (про квіти).

2. *перен.* Стати дуже гарним, набрати квітучого вигляду (про всіх або багатьох).

ПОРОЗКИ́ДАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **порозкида́ти.** *Навколо стола, на підлозі порозкидані важкі старовинні фоліанти в шкіряних оправах* (Гончар, III, 1959, 290); *Який хаос в тій світлиці! Не метено, не прибрано; все порозкидане* (Н.-Лев., II, 1956, 393); — *Мені сьогодні зведення треба давати по переселенню в район.. Хлопці, роз'їжджайтесь зараз по всьому хутору, і щоб до вечора всі хати були порозкидані. Людей із майном перевозьте до Троянівки* (Тют., Вир, 1964, 179); // **порозки́дано,** *безос. присудк. сл. Сьомка вирішив неодмінно піти і ті гроші повизбирати. Чого їм пропадати? .. Це ж не скарб, а просто порозкидано* (Смолич, II, 1958, 51); [Г о р н і г:] *Поруччя на сходах поламано, підлоги позривано,.. попсовано, порізано, порозкидано* (Л. Укр., IV, 1954, 247); *В кабінеті Оксена, як надворі,— все порозкидано, шафи порозкривані, під ногами валяються папери* (Тют., Вир, 1964, 329).

2. Який розташувався, розмістився на великій площі, у багатьох місцях. *За територією заводів порозкидані низенькі, з широкими довгими вікнами, бараки* (Коп., Вибр., 1948, 52); *Село Вороничі порозкидане на великім просторі* (Март., Тв., 1954, 312).

ПОРОЗКИДА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Розки́дати в різні боки все або багато чого-небудь. *Терезка посміхнулася, відклала сорочину на стіл і пішла збирати груші, що малий порозкидав* (Томч., Готель.., 1960, 228); // Покласти не на своє місце, покидати недбало, безладно все або багато чого-небудь. — *Хапалася* [Варка] *їхати так! Їй кажуть забрати своє збіжжя, а вона.. нічого не забрала, та тільки все порозкидала* (Вовчок, I, 1955, 177).

2. Розібрати покрівлі, хати, клуні і т. ін.; // Розвалити, зруйнувати будівлі, споруди і т. ін. *Вночі сильний вітер порозкидав курені, в яких спали люди* (Вол., Самоцвіти, 1952, 154).

3. *перен.* Примусити всіх або багатьох роз'їхатися у різні місця, далеко один від одного. *Тяжка війна порозкидала юнаків по краю і по далеких світах* (Мас., Під небом.., 1961, 79).

4. *розм.* Розподілити між багатьма що-небудь.

5. Широко розкинути, відставити в різні боки (перев. руки, ноги, крила) (про багатьох). *Коні бігли,.. порозкидавши голови на обидва боки й позгинавши дугами шиї* (Н.-Лев., I, 1956, 571); // Простягти у різні боки далеко від стовбура гілля, коріння і т. ін. (про дерева).

6. Розташувати (намети, стани, табори і т. ін.).

ПОРОЗКИДА́ТИСЯ, áється, áємося, áєтеся, *док.* 1. Розкинутися, лягти або сісти, широко розметавши руки, ноги (про всіх або багатьох). *Глянула* [Горпина] *на діток, що, порозкидавшись, як дві квіточки, лежали і спали* (Мирний, I, 1954, 237).

2. Розміститися, розташуватися на великій площі, в багатьох місцях (про все або багато чого-небудь). *На верхах гір, лисих та ясно-зелених,.. рядном порозкидалися турми овець* (Фр., III, 1950, 8); *Невеличкі людські оселі порозкидалися то сям, то там* (Мирний, IV, 1955, 219).

ПОРОЗКИПА́ТИ, áс, *док.* Розкипіти, розкипітися (про страви). *Порозкипали вареники* (Сл. Гр.).

ПОРОЗКИПА́ТИСЯ, áється, *док.* Те саме, що **порозкипа́ти.**

ПОРОЗКИСА́ТИ, áє, áємо, áсте, *док.* 1. Розкиснути, намокнувши (про все або багато чого-небудь). *Погані чоботи вдалися: небагато й походив по грязі, а чисто порозкисали, вода крізь ремінь іде* (Сл. Гр.).

2. Стати грузьким, вкритися болотом (про дороги). *Дороги порозкисали.*

3. *перен., розм.* Утратити бадьорість; стати млявим, бездіяльним (про всіх або багатьох). — *Чого це порозкисали? Похорон тут чи що?* (Баш, Надія, 1960, 68).

ПОРОЗКЛА́ДАТИ, áю, áєш *і розм.* **ПОРОЗКЛА́ДУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* 1. Розкласти по різних місцях або в певному порядку все або багато чого-небудь. *Купці порозкладували свій товар, повідчиняли лавки* (Кв.-Осн., II, 1956, 404); *Тільки прибув він у село, повиймав та порозкладав у своїй квартирі книжки, камертони та всякі партитури* (Вас., I, 1959, 135).

2. Розпалити (вогнища, багаття і т. ін.). *У великому пустому гаражі бійці порозкладали багаття* (Гончар, III, 1959, 293).

ПОРОЗКЛАДА́ТИСЯ, áємося, áєтеся, *док.* 1. Розкласти де-небудь свої речі (про всіх або багатьох).

2. *розм.* Розкинутися, лягти у вільній, недбалій позі (про всіх або багатьох). *Рутульці спали, скілько мочі, Сивуха сну їм піддала; Роздігшися* [роздягнувшися], *порозкладались* (Котл., I, 1952, 224).

ПОРОЗКЛА́ДАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **порозкла́дати** 1.

ПОРОЗКЛА́ДЕНИЙ, а, е. Те саме, що **порозкла́даний.** *Всі ці квіти у віночки звиті та в пучечки пов'язані, а деякі так галузками порозкладені* (Л. Укр., III, 1952, 491).

ПОРОЗКЛА́ДУВАТИ *див.* **порозкла́дати.**

ПОРОЗКЛЕ́ЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **порозклéювати;** // **порозклéювано,** *безос. присудк. сл. Всюди по селу — на повітках, на крамницях, навіть на церковній огорожі — порозклеювано було прокламації* (Головко, II, 1957, 256).

ПОРОЗКЛЕ́ЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Роз'єднати багато чого-небудь склеєного.

2. Розклеїти, наліпити в різних місцях багато листівок, оголошень і т. ін. *Уночі знову чиясь невідома рука порозклеювала ще більше «крамольних» папірців по селу й навіть на дверях самого урядника* (Головко, II, 1957, 257).

ПОРОЗКЛÉЮВАТИСЯ, юється, юсмося, юстеся, *док.* 1. Розклеїтися (про багато чого-небудь склеєного). *На дощі стільці постояли та й порозклеювались* (Сл. Гр.).

2. *перен., розм.* Відчути себе недужим (про всіх або багатьох).

ПОРОЗКÓЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Розколоти все або багато чого-небудь.

ПОРОЗКÓЛЮВАТИСЯ, юється, *док.* Розколотися (про все або багато чого-небудь).

ПОРОЗКÓПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розкопати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *По всіх трахтах* [трактах], *де вона* [цариця] *проїжджала, порозкопували гори.., де ліси і гущі — прорублювали просіки* (Стор., I, 1957, 241); *Можеш тут все порозкопувати, нічого, крім каменюки, не знайдеш* (Собко, Нам спокій.., 1959, 30).

ПОРОЗКОШУВАТИ, ýю, ýєш, *док.* 1. Добре, в достатках, у розкоші пожити якийсь час. — *Нагорювалася, сердешна, за тим п'яницею несусвітним, то нехай хоч за Байдою порозкошує* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 92); // Пожити щасливим, безтурботним життям, без роботи й клопоту. *Настя сиди та ший. А воно таке молоде,.. ще б молоденькій порозкошувати, по зелених садках тихими вечорами, красними зорями побігати* (Вовчок, I, 1955, 263); // *у 2 ос. одн., у сполуч. із заперечн.* не. Зазнати біди, клопоту. *Кажуть, «на чужому полі не знатимеш волі», але й на своєму без коня чи вола не порозкошуєш* (Стельмах, II, 1962, 301).

2. Розкошувати, зазнавати насолоди, втіхи якийсь час; пораювати. *Дивиться* [дядько] *на нас із чоловіком та й каже: — Ой ви, молодята, молодята!.. Пожили, порозкошували — і буде з вас* (Вовчок, I, 1955, 141); *Чоловік.. сів на деревину — хіба ж і він не може попанськи порозкошувати вночі? От на збитки Плачинді — і зорями полюбується, і на місяця надивиться, і перепілки послухає* (Стельмах, I, 1962, 479); // *перев. чим.* Поласувати. — *А за той час могли б не дармувати І виноградом порозкошувати* (Фр., XIII, 1954, 377); *Порозкошувавши трохи делікатною отрутою, я поклав мою сигару на вінця попільнички* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 30).

◇ **Порозкошувáти душéю** — утішитися; одержати душевну насолоду. [Михайло:] *Слухай, Катре, не муч мене! Щоб я більше не чув про Дмитра! Не поминай мені про нього. Тут прийдеш до тебе порозкошувати душею, впитися коханням,— а ти мені вкинеш присику за пазуху* (Стар., Вибр., 1959, 194).

ПОРОЗКОШУВÁТИСЯ, ýюся, ýєшся, *док., зах., рідко.* Розкошувати якийсь час. *Треба ж порозкошуватися, показатися перед світом в усій своїй красі, блиснути шитвом киптарів, багатством ременів* (Хотк., II, 1966, 181).

ПОРОЗКРАДÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* Покрасти частинами все або багато чого-небудь.

ПОРОЗКРИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **порозкривáти.** *Скрині порозкривані, на долівці купа одягу, на лавах кожухи валяються* (Тют., Вир, 1964, 168); *Очі у вовків люто горіли, впиваючись в оленя. Роти в них були порозкривані, і гострі зуби блищали в місячному сяйві* (Трубл., II, 1950, 25).

ПОРОЗКРИВÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Розкрити все або багато чого-небудь; // Розгорнути (книжки, зошити і т. ін.). *Вазочку помітила вона, коли підійшла до столу, щоб скласти альбоми, які порозкривала перед Василем* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 92).

2. Відкрити роти, дзьоби, очі (про людей, тварин). *Вони* [пташенята] *сидітимуть кружка, повитягавши шиї і порозкриваши дзьобики* (Тют., Вир, 1964, 202); *Обоє вони міцно затиснули вуста, надмірно широко порозкривали очі, наче з переляку* (Кучер, Трудна любов, 1960, 24).

3. Стягнувши, знявши ковдру і т. ін. з кого-, чого-небудь, розкрити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОРОЗКРИВÁТИСЯ, áється. áємося, áєтеся, *док.* 1. Розкритися (про все або багато чого-небудь).

2. Скинути з себе ковдру і т. ін. (про всіх або багатьох). *В хаті було душно, діти порозкривалися і лежали розкидавшись* (Сл. Гр.).

ПОРОЗКУРКУ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех., іст.* Розкуркулити всіх або багатьох куркулів. — *На нашому хуторі куркулів немає й не було, але ось у Вербанах вже порозкуркулювали* (Ірчан, II, 1958, 396).

ПОРОЗКУ́ТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розкутати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОРОЗКУ́ТУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Розкутатися (про всіх або багатьох). *Заруба бачив і почував, що люди слухають його з неослабною увагою. Жінки навіть порозкутувались* (Кучер, Трудна любов, 1960, 457).

ПОРОЗЛÁЗИТИСЯ, иться, имося, итеся *і рідко* **ПОРОЗЛІЗÁТИСЯ,** áється, áємося, áєтеся, *док.* 1. Розлізтися в різні боки (про плазунів, черв'яків, комах і т. ін.). *Не накрила раки, а вони й порозлазилися по всій хаті* (Сл. Гр.); *Ящірки зараз збігли з ліжка на поміст, а.. веретільниці порозлазилися по ліжку і шукали дороги на землю* (Мак., Вибр., 1954, 334); // *перен., розм.* Розійтися, розбрестися з одного місця в різних напрямках або роз'їхатися, поселитися в різних місцях (про людей). — *Швидко підростуть* [діти]. *то й порозлазяться, як руді миші* (Н.-Лев., III, 1956, 324).

2. *розм.* Порватися, зруйнуватися (про все або багато чого-небудь, у багатьох місцях). — *Недавно стулив я собі оцю рясу.. Коли вчора дивлюсь,— на плечах чисто порозлазилось шитво* (Н.-Лев., I, 1956, 121); *Невесела у Шевченка зимою та восени хата.. потрухла, мохом узялася,.. од вітру порозлазилась, дірки світять голими латами* (Вас., Вибр., 1950, 190).

ПОРОЗЛÁМУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розламати все або багато чого-небудь. *Хоч би вже по цілому пиріжку дітям дала, а то по половинці порозламувала* (Сл. Гр.).

ПОРОЗЛÁМУВАТИСЯ, уться, *док.* Розламатися (про все або багато чого-небудь).

ПОРОЗЛИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **порозливáти.** *Газдиня оглянулася. П'яні люди, запах порозливаної горівки* [горілки],.. *чад — все те дисгармонювало з її сердечною тугою* (Хотк., II, 1966, 194).

ПОРОЗЛИВÁТИ, áю, áєш. *док., перех.* Розлити все або багато чого-небудь. — *Гляди мені, як будем обідать, то ти ні до чого не доторкуйсь, а то як станеш тріскать, то все порозливаєш і поперевертуєш* (Стор., I, 1957, 38); *Лис тим часом вискочив із жита та до горняток. Повиїдав усе чисто, решту порозливав, а сам драла* (Фр., IV, 1950, 60); // Розлити, розбризкати щось (про багатьох). *Мусить* [Марися] *і дітям залишити щось з'їсти,— хоч ті лобуряки тільки переводять страву, бо он як порозливали юшку та хліб подробили* (Вільде, Сестри.., 1958, 554).

ПОРОЗЛИВÁТИСЯ, áється, *док.* 1. Розлитися (про все або багато чого-небудь).

2. Вийти з берегів (про річки). *Річки широко порозливалися* (Сл. Гр.).

ПОРОЗЛÁЗИТИСЯ *див.* **порозлáзитися.**

ПОРОЗЛІТÁТИСЯ, áємося, áєтеся, *док.* 1. Розлетітися в різні боки, у різних напрямках (про птахів, комах; про пір'я і т. ін.). *Сова сиділа на престолі,*

ждала коронації і дивувалася, чого се нараз усі птахи порозліталися (Фр., IV, 1950, 105); // *перен., розм.* Роз'їхатися в різних напрямках, оселитися в різних місцях (про людей). — *Викохай, вигляди, вирости дітей, а вони візьмуть та й порозлітаються й покинуть тебе саму на старість, як сироту,— говорила мати, плачучи* (Н.-Лев., III, 1956, 83); — *Багато літ бідували ми, сину, в своїх горах, на гірських грунтах, по світу порозліталися, мов горобці, шукаючи свого щастя-долі* (Чорн., Визволення, 1949, 87).

2. *розм.* Розбитися на частини, розтрощитися від удару, вибуху (про все або багато чого-небудь). *Сталеві ковпаки дотів порозліталися геть, потріскавшись під ударами, як крихкі дзвони* (Гончар, III, 1959, 418).

ПОРОЗЛЯГА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Розлягтися у вільних, недбалих позах (про всіх або багатьох). *Порозлягавшись на свитках, попідмощувавши під голови клунки, покотом спали заробітчани* (Гончар, I, 1959, 37); *Дехто з студентів встиг уже скинути сорочки. Деякі ліньку́вато порозлягались на траві* (Довж., I, 1958, 475); *Образно. *На городах ліниво порозлягалися рябі та жовті гарбузи* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 191).

2. *перен.* Вигідно розташуватися, простягтися на велику відстань (про все або багато чого-небудь). *Широкоплесі стави та озера порозлягалися в затишних балках* (Мирний, IV, 1955, 219).

3. Розкинутися, спускаючи додолу віти (про дерева, кущі і т. ін.). *Ліщина порозлягалась сюди й туди* (Тесл., З книги життя, 1918, 208).

ПОРОЗЛЯ́ПУВАТИ[1], ую, уєш, *док., перех., розм.* Розляпати, розплескати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОРОЗЛЯ́ПУВАТИ[2], ую, уєш, *док., перех., фам.* Розляпати, розказати секрет, таємницю і т. ін. багатьом.

ПОРОЗМА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розмазати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОРОЗМА́ЗУВАТИСЯ, ується, *док.* Розмазатися (про все або багато чого-небудь).

ПОРОЗМАЛЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розмалювати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОРОЗМЕРЗА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Розмерзтися, відтанути (про все або багато чого-небудь). *Глянув, а по долівці мої в'юни повзають,—чисто усі порозмерзались* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 218).

ПОРОЗМИВА́ТИ, а́с, *док., перех.* Розмити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Вода порозмивала дороги над Катунню, залила майдан* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 394); *Гірські потоки порозмивали грунт, оголивши коріння винограду* (Колг. Укр., 11, 1958, 33).

ПОРОЗМИВА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Стати розмитим (про все або багато чого-небудь, у багатьох місцях).

ПОРОЗМИ́СЛИТИ, лю, лиш, *док., розм., рідко.* Обміркувати що-небудь, подумати над чимсь. *Пересиджу за лаштунками якийсь час, порозмислю, як мені далі бути* (Смолич, Театр..., 1940, 20); // Обмінятися думками з приводу чого-небудь. *Вони часто збиралися ранками, ще до початку робочого дня,.. щоб разом порозмислити про свій район, погомоніти про людей та про справи* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 244).

ПОРОЗМІ́ШУВАТИ[1], ую, уєш, *док., перех.* Розмісити тісто, глину і т. ін. у багатьох посудинах.

ПОРОЗМІ́ШУВАТИ[2], ую, уєш, *док., перех.* Розмішати все або багато чого-небудь.

ПОРОЗМІЩА́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПОРОЗМІ́ЩУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* Розмістити, помістити десь усіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Пан з панею в Італію* [Італію] *мчав. Дітей кудись порозміщали. Замкнули двір* (Фр., X, 1954, 365).

ПОРОЗМІЩА́ТИСЯ, а́сться, а́смося, а́єтеся *і* **ПОРОЗМІ́ЩУВАТИСЯ,** ується, уємося, уєтеся, *док.* Розміститися де-небудь (про всіх або багатьох). *Тісненько — усі порозміщалися. Лише одна* [дівчина] *стояла біля вікна і задумливо дивилася крізь скло* (Головко, II, 1957, 7); // Бути поставленим у певні місця (про все або багато чого-небудь).

ПОРОЗМІ́ЩУВАТИ *див.* **порозміща́ти.**

ПОРОЗМІ́ЩУВАТИСЯ *див.* **порозміща́тися.**

ПОРОЗМНО́ЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Розмножити (листівки, статті і т. ін.).

2. Виростити велику кількость рослин; розплодити багато тварин.

ПОРОЗМНО́ЖУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *док.* 1. З'явитися у великій кількості (про листівки, статті і т. ін.).

2. Розплодитися у великій кількості (про тварин); народитися у великій кількості (про людей).

ПОРОЗМОВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док.* Розмовляти якийсь час. *Мажну я до земляка, та просидимо вдвох з ним цей вечір, порозмовляємо щиренько, домівку згадаємо* (Вас., I, 1959, 80); *Тільки раз на тиждень нас пускали в садок лікарні, і ми могли трохи порозмовляти з Женею* (Сміл., Сашко, 1957, 165); // Поговорити з ким-небудь. *Весь час підтримуватиме* [Яринка] *зв'язок з табором. Коли їм не пощастить більше порозмовляти, вони обмінюватимуться знаками та зашифрованими записками* (Коз., Гарячі руки, 1960, 64); *Образно. — *На полі ратному місце наше. Там з ворогом мечем порозмовляю* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 212).

ПОРОЗМОКА́ТИ, а́є, *док.* Розмокнути (про все або багато чого-небудь). — *Води просочуються з нашого каналу, хати людям порозмокали, болото зробилося серед сухого степу* (Гончар, Тронка, 1963, 282).

ПОРОЗМО́ТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розмотати все або багато чого-небудь. *Ми порозмотували вудки, поначіплювали наживку на гачки* (Сміл., Сашко, 1957, 74).

ПОРОЗМО́ТУВАТИСЯ, ується, *док.* Розмотатися (про все або багато чого-небудь). *Старий фортеп'ян швидко зрадив Олесі: через рік нитки порозмотувались, молоточки поодскакували, струни почали рватись* (Н.-Лев., III, 1956, 212).

ПОРОЗМО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розмочити все або багато чого-небудь. *Сухарі, було, порозмочуємо та й їмо* (Сл. Гр.).

ПОРОЗМ'ЯКА́ТИ, а́є, *док.* Стати м'яким, розм'якнути (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Тротуари порозм'якали від сонця.*

ПОРОЗНІМА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. *що.* Відокремити все або багато чого-небудь одне від одного; розняти, роз'єднати все або багато чогось (про щось зімкнуте, з'єднане).

◇ **Порозніма́ти роти́,** *рідко* — те саме, що **Розя́вити ро́та** (про всіх або багатьох) (*див.* **роззявля́ти**). *Ріпники аж роти порознімали з диву, почувши таку раду* (Фр., V, 1951, 379).

2. *кого.* Розборонити всіх або багатьох.

ПОРОЗНО́СИТИ, о́шу, о́сиш, *док., перех.* 1. *що.* Рознести у різні місця, віднести різним особам усе або багато чого-небудь. *Дівки.. порозносили борщ і кулешу. Кожний з робітників витягнув з-за пояса свою дерев'яну ложку* (Кобр., Вибр., 1959, 124); — *Мені треба бігти, я ж на роботі. Бачите, скільки ще треба листів і газет порозносити!* (Сенч., Опов., 1959, 47); // *перен., розм.* Поширити скрізь чутки, ідеї і т. ін., повідомити всіх або багатьох про що-небудь. *Скрізь*

проповідував [студент] *свої ідеї, котрі не давали йому спокою, неначе муляли йому в голові, доки він не порозносив їх по сусідах* (Н.-Лев., I, 1956, 462).

2. *перев. по чому.* Носячи, волочачи і т. ін., розтягти в різні боки все або багато чого-небудь. *Серед кривавої січі.. вона, мати, не закриє очей своїй рідній дитині: їх хижі орли з граками повикльовують, голодні вовки-сіроманці порозносять жовті кості...* (Мирний, II, 1954, 83); *Образно. *Підняли* [дітиська].. *галас і чудування — чистий тобі базар зробили під стодолою.. Треба було лиш сердитись і чекати, аж лихо порозносить дітиськів* (Козл., На переломі, 1947, 55); // *безос. Сходило сонце, коли побачили, що слідів нафти на морі майже не лишилось. Окремі плями порозносило одну від одної на значну відстань* (Трубл., Шхуна.., 1940, 311); // Розтягти за ногами бруд, сміття і т. ін. (про багатьох). *Дзвінку застав* [Фока] *за роботою в дворі.. Порядкувала.., згортаючи солому, сіно, що його порозносила худоба по всьому подвір'ї* (Гжицький, Опришки, 1962, 24).

3. *перен., розм.* Забрати, розтягти частинами, порозкрадати все або багато чого-небудь. *Дочки й зяті.. страхались тих ченців, щоб вони не порозносили дечого з флігеля* (Н.-Лев., I, 1956, 394).

4. Потрощити, зруйнувати все або багато чого-небудь.

5. *безос., розм.* Стати опухлими (про частини тіла, обличчя); порозпухати.

ПОРОЗОРЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Розорати (поля, ділянки, межі і т. ін.).

ПОРОЗПАДÁТИСЯ, áється, *док.* 1. Розпастися, розвалитися на шматки, розсипатися (про все або багато чого-небудь). *Порозпадалися мури.*

2. Поділитися на частини; перестати існувати як єдине ціле (про все або багато чого-небудь). *В XII віці, як розвалилася сельджуцька монархія і весь Іран порозпадався на багацько самостійних держав.., то перська поезія ущерть повна стала панегіризму* (Крим., Вибр., 1965, 234).

ПОРОЗПАКÓВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розпакувати (речі, скрині, валізи і т. ін.). *Вони порозпаковували чемодани, позастеляли ліжка, понакривали столи привезеними скатерками* (П.-Лев., I, 1956, 578); *Приїхав я в Бейрут і оселився у нім. Скоро-но порозпаковував свої скрині, зараз наготував дещо для Вас (шматок рукопису Руданського) і сьогодні посилаю* (Крим., Вибр., 1965, 603).

ПОРОЗПАКÓВУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Розпакувати свої речі (про всіх або багатьох).

ПОРОЗПÁЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Розпалити (печі, багаття і т. ін.).

ПОРОЗПЕРІ́ЗУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док,* 1. Розперезатися, зняти з себе пасок і т. ін. (про всіх або багатьох).

2. *перен., розм.* Поводитися нестримано, зухвало (про всіх або багатьох). — *Так порозперізуються, що й ради не дасте* (Гончар, Тронка, 1963, 95).

ПОРОЗПЕЧÁТУВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **порозпечáтувати.** *Телеграми і лист, які я знайшов у шпиталі, були порозпечатувані* (Фр., IV, 1950, 293).

ПОРОЗПЕЧÁТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розпечатати все або багато чого-небудь.

ПОРОЗПИВÁТИСЯ, áємося, áєтеся, *док., розм.* Розпитися (про всіх або багатьох). *Попи голодні, холодні, необуті, порозпивались* (Стор., I, 1957, 380).

ПОРОЗПИ́ЛЮВАТИ [1], юю, юєш, *док., перех.* Розпиляти (дошки, колоди і т. ін.). *Були в мене в запасі дошки.. От я й привіз їх до Домки, порозпилював* (Кучер, Прощай.., 1957, 410).

ПОРОЗПИ́ЛЮВАТИ [2], юю, юєш, *док., перех.* 1. Розпилити, перетворити на пил багато чого-небудь.

2. Розпорошити з силою (рідини, порошкоподібні речовини і т. ін.).

ПОРОЗПИ́ЛЮВАТИСЯ, юється, *док.* Розпилитися, перетворитися на пил (про багато чого-небудь).

ПОРОЗПИНÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Розпінути все або багато чого-небудь; // Напнути намети; // Розкинути в різні боки руки, крила (про багатьох). *У порівн. *Понад Россю, в лузі стояли рідко розкидані розкішні старі дуби з рідким розкидчастим гіллям, неначе порозпинали сотні рук на всі боки* (Н.-Лев., III, 1956, 142).

2. Скарати, розіп'явши на хресті, багатьох.

3. Розстібнути пальта; розкутати хустки (про багатьох).

ПОРОЗПИНÁТИСЯ, áється, áємося, áєтеся, *док.* 1. Розпінутися, розп'ястися (про все або багато чого-небудь); // *розм.* Поширитися на якійсь поверхні. *Хазяйка металася на постелі, кидалась, страшно водила очима. На її шиї, на руках, неначе жаби, порозпинались чорні плями* (Мирний, III, 1954, 118).

2. Стати, лягти, широко розкинувши руки (про всіх або багатьох). *Чого ви порозпиналися на дверях?* (Сл. Гр.).

3. Розстібнувшись відгорнути поли верхнього одягу; розкутати хустки (про багатьох).

ПОРОЗПИРÁТИ, áє, *док., перех., розм.* 1. Розперти, розсунути в сторони все або багато чого-небудь.

2. *безос.* Розпухнути, збільшитися в об'ємі (про частини тіла). *Усеньке тіло взялося сверблячо-болючими струпами, а пальці на руках аж порозпирало* (Минко, Моя Минківка, 1962, 69); *Животи порозпирало.*

ПОРОЗПИ́СУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Розписати все або багато чого-небудь; // Призначити, визначити що-небудь усім або багатьом. *Архімандрити і протоєреї сіли кожний по чину, неначе хто їм порозписував місця* (Н.-Лев., I, 1956, 364).

2. Укрити малюнками все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОРОЗПИ́СУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* 1. Розписатися, поставити свій підпис (про всіх або багатьох; у багатьох місцях).

2. *з ким і без додатка, розм.* Документально оформити шлюб; зареєструватися (про всіх або багатьох).

ПОРОЗПИТÁТИСЯ, áюся, áєшся, *док., розм., рідко.* Розпитати кого-небудь. *Печипір собі й думає: — Підійду лишень до нього та порозпитаюсь, чи не можна як-небудь від них і навтікача* (Кв.-Осн.. II, 1956, 111).

ПОРОЗПИ́ТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розпитати всіх або багатьох. *Порозпитував* [справник] *їх, де і почім хліб купували* (Кв.-Осн., II, 1956, 141).

ПОРОЗПИХÁТИ, áю, áєш, *док., перех., розм.* 1. Розіпхати, розштовхати всіх або багатьох. [О л і м п і а д а:] *Бувало у неділю.. піду до церкви, то зять усіх людей порозпихає, а мене постановить на найпросторішім місцеві* (Кроп., III, 1959, 280); *Нагнувся* [Максим], *придивляється. Далі разу: одного в один бік, другого в другий, мовчки порозпихав товаришів, прожогом рвонувся до вікна* (Вас., Вибр., 1954, 23).

2. Розмістити все або багато чого-небудь у різних місцях; порозтикати. *Вийшов Луценко од стражника і аж у чоботях під устілкою порозпихав їх* [гроші], *щоб де не забрали* (Тесл., З книги життя, 1918, 219); *Таскав* [сусід] *кудись шлеї, заступи, граблі, м'ячі.. Сяк-так порозпихав свій крам* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 167); // *перен.* Як-небудь улаштувати всіх або багатьох у різних місцях; улаштувавши, звільнитися від кого-небудь, позбутися когось. *Дітей при йому не було,— усіх порозпихав, жінка умерла, зостався сам як*

палець (Мирний, І, 1954, 160); — *Можна ще кудись порозпихати їх* [в'язнів] *у потребі, пане прокуроре* (Козл., Сонце.., 1957, 145).

ПОРОЗПЛИВА́ТИСЯ, áється, áємося, áєтеся, *док.* 1. Поплисти в різних напрямках (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох).

2. Потекти в різних напрямках (про щось розлите); // Розплистися, розійтися, втрачаючи чіткі обриси (про багато чого-небудь). *Літери на папері порозпливались від поту* (Гончар, III, 1959, 38).

ПОРОЗПЛІ́СКУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розплескати в великій кількості.

ПОРОЗПЛІ́СКУВАТИСЯ, уєтьcя, *док.* Розплескатися у великій кількості.

ПОРОЗПЛІТА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* Розплести (коси, волосся і т. ін.). *Порозплітала коси* (Сл. Гр.).

ПОРОЗПЛІТА́ТИСЯ, áється, áємося, áєтеся, *док.* 1. Розплести собі коси (про жінок).

2. Розплестися (про коси, волосся і т. ін.). *Дрібушки ще не порозплітались* (Стор., І, 1957, 337).

ПОРОЗПЛУ́ТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розплутати багато чого-небудь.

ПОРОЗПЛУ́ТУВАТИСЯ, уєтьcя, *док.* Розплутатися (про багато чого-небудь).

ПОРОЗПОВЗА́ТИСЯ, áється, *док.* Розповзтися в різні боки (про плазунів, черв'яків, комах і т. ін.). ***У** порівн. *Вже починала з'їздитися гуцулія. По всіх плаях.. зачервонілися сардаки, фустки* [хустки], *мов по величезнім зеленім мурашковінню* [мурашнику] *порозповзалися черлені комашки* (Хотк., II, 1966, 40).

ПОРОЗПОВІДА́ТИ, áю, áєш, *док., перех., про що, розм. за що, також з підрядним додатковим.* Розповісти багато чого-небудь, багатьом. *Тато поблагословили нас, порозповідали, де і куди які криївки, ми попрощалися та й пішли* (Фр., І, 1955, 69).

ПОРОЗПОДІЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. Розподілити що-небудь між багатьма.

2. Розмістити де-небудь усіх або багатьох.

ПОРОЗПОЗИЧА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* Позичити частинами, багатьом все або багато чого-небудь. *Антосьо і вухом не вів; підцапивши гроші, порозпозичав, а після лиш відбирав та гайнував* (Свидн., Люборацькі, 1955, 127); [К о л о м і й ч и х а:] *Порозпозичав мов добро ледарям, так з них і прав!* (Стар., Вибр., 1959, 316).

ПОРОЗПО́РЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Розпороти шви, сукні і т. ін.; розпороти в багатьох місцях що-небудь зшите.

2. Розрізати, розірвати чим-небудь гострим багато чогось.

Животи́ порозпо́рювати *кому* — повбивати всіх або багатьох. *Ані хвилиночки не спочину, доки всім їм, отим поганцям, животи не порозпорюю* (Фр., III, 1950, 124).

ПОРОЗПО́РЮВАТИСЯ, юється, *док.* Розпоротися (про шви, сукні і т. ін.); розпоротися в багатьох місцях (про що-небудь зшите).

ПОРОЗПРАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Розправити (ноги, крила і т. ін.) (про багатьох). *Одні* [бджоли] *лазили по кориту, другі сиділи на соломинках і, видно — обпившись, порозправляли крила* (Мирний, І, 1954, 281); // Розпрямити гілки (про дерева). *Гарно було у садочку після дощу: пташечки щебетали, дерево порозправляло свої віти* (Стор., І, 1957, 276).

ПОРОЗПРЯГА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* Розпрягти (коней, волів і т. ін.). *Порозпрягали чергові волів, розпустили по мураві на пашу* (Коцюб., І, 1955, 183); *Батько воли порозпрягав, а син постановив їх серед двора, до ясел* (Барв., Опов.., 1902, 381).

ПОРОЗПУКА́ТИСЯ *див.* **порозпу́куватися.**

ПОРОЗПУ́КУВАТИСЯ, уєтьcя *і* **ПОРОЗПУКА́ТИСЯ,** áється, *док., розм.* Розпукатися у великій кількості (про бруньки, квіти, листя і т. ін.).

ПОРОЗПУСКА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Звільнивши від навчання, роботи і т. ін., дозволити всім або багатьом розійтися, роз'їхатися. *Всі ми, школярі, сподівалися, що незабаром нас порозпускають, бо вже наближався кзамент* [екзамен] (Гр., Без хліба, 1958, 57); *Образно. *Еол насупившись сказав: — Я все б зробив за сюю плату, Та вітри всі порозпускав* (Котл., І, 1952, 67); // Дати можливість розійтися, розбігтися в різні боки. *Порозпускавши овець, хлопці вертали по домівках* (Мирний, II, 1954, 58); — *Куди це ваші худобу порозпускали?* (Тют., Вир, 1964, 176).

2. Широко, на всі боки розкинути гілля, зайнявши великий простір (про дерева, кущі і т. ін.). *По широких полянах кущі калини та орішнику* [горішника] *порозпускали тонкі гілки аж додолу* (Мирний, III, 1954, 293).

3. Послабити, попустити, зробивши менш стягнутим (вузли, паски і т. ін.); // Розплести (коси, волосся) (про багатьох). *Жінки, порозпускавши коси, Розхристані і без свиток, Розтрьопані* [розтрішані], *простоволосі, Галасували на ввесь рот* (Котл., І, 1952, 273).

4. Розправити, розгорнути багато чого-небудь згорнутого, складеного і т. ін. *По зеленому, рівнесенько стриженому дерні походжали* [походжали] *пави та павичі, порозпускавши свої пишні хвости* (Н.-Лев., І, 1956, 163); *Бачить поразку цариця. Велить розв'язати мотузя, Порозпускати вітрила, тікає* (Зеров, Вибр., 1966, 258).

5. *перен.* Послабивши вимогливість, зробити усіх або багатьох педисциплінованими, неслухняними. *Й наймичок порозпускали, й наймички сміються мені в вічі* (Н.-Лев., III, 1956, 209).

6. *розм.* Розпорошити, розвіяти що-небудь сипке. — *На святий вечір дідусь беруть сокиру та й ідуть до груші або до яблуні та й нахваляються, що рубатимуть: Як не родитимеш, то зрубаю і в піч уметаю, а попіл на вітер порозпускаю!* (Гр., II, 1963, 369).

7. *у сполуч. із сл.* ч у т к и, п л і т к и *і т. ін.* Розказати багатьом, поширити.

8. *рідко.* Витратити, розтринькати гроші, майно і т. ін. *Добра дитина ще й придбає, а наша, що є, то й те порозпускає* (Номис, 1864, № 9205).

ПОРОЗПУСКА́ТИСЯ, áється, áємося, áєтеся, *док.* 1. Розкритися, розпуститися у великій кількості (про бруньки, квіти, листя і т. ін.).

2. Стати менш стягнутим, послабитися, попуститися (про все або багато чого-небудь); // Розплестися (про коси, волосся). *Сорочка розхристалась... коси.. порозпускались* (Кв.-Осн., II, 1956, 202).

3. *перен.* Стати недисциплінованими, неслухняними (про всіх або багатьох).

ПОРОЗПУХА́ТИ, áс, áємо, áсте, *док.* Розпухнути (про частини тіла, місця на тілі і т. ін.), стати опухлими (про багатьох). *У мене ноги порозпухали від золотухи і не можна було надіти чобіт* (Збірник про Кроп., 1955, 27); *Пики їм порозпухали, бо випили вони.. удвох із отаманом три барила чорної персіянської горілки* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 29); *Тонкий дріт врізався в тіло, лікті порозпухали, і кожен рух завдавав лютого страждання* (Собко, Нам спокій.., 1959, 82).

ПОРОЗРИВА́ТИ [1], áю, áєш, *док., перех.* 1. Розірвати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *А іногді* [іноді] *проти лави один піде* [Нечипір], *так тут вже достанеться йому на горіхи; пику йому порозбивають, волосся пообривають, одежу.. порозривають*

(Кв.-Осн., II, 1956, 102); // Порвати, покусати на смерть усіх або багатьох (перев. про собак, хижих тварин). — *Ну, що ж, братці,— каже Іван — Мужичий син,— порозривають нас собаки* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 195).

2. Зруйнувати вибухом, пострілом або силою внутрішнього тиску, висадити в повітря все або багато чого-небудь. *Нове вино порозриває бурдюки* (Сл. Гр.).

◇ **Хай би їх порозриваво,** *лайл.*— уживається як проклін. — *Зносять людям баштани й сади. Коли б хоч їли, хай би їх порозривало, а то тільки шкоду роблять!* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 122).

3. *у сполуч. із сл.* стосунки, зв'язки *і т. ін., перен.* Порушити, припинити. *Зв'язки ті* [між громадами] *були тоді ще досить живі й сильні; ще роз'їдлива князівщина та боярщина не здужала була порозривати їх до решти* (Фр., VI, 1951, 37).

ПОРОЗРИВА́ТИ[2], áю, áєш, *док., перех.* Розрити, розгребти, розкидати (купи землі, листя і т. ін.).

ПОРОЗРИВА́ТИСЯ, áється, áємося, áєтеся, *док.* 1. Порватися, розірватися (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях, на багато частин). *Залізний блискучий леміш пірнув глибоко в землю, так, що коріння ростин чутно порозривалося* (Коб., II, 1956, 42).

2. Розлетітися на частини, зруйнуватися від вибуху, луснути під дією внутрішнього тиску (про все або багато чого-небудь). *Бруньки на каштанах поналивалися,.. надходить момент, коли вони порозриваються, ніби аж з виляском, і вперше дихнуть весняним повітрям...* (Вишня, 1, 1956, 398).

◇ **Як не порозриваються** — що є сили, з усієї сили; дуже голосно, сильно (співають, кричать і т. ін.) (про всіх або багатьох). *Музика тне, люди, як не порозриваються, співають* (Мирний, IV, 1955, 15).

3. *перен.* Порушитися, припинитися (про стосунки, зв'язки і т. ін.).

ПОРОЗРІ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Розрідити, зробити менш густим, щільним усе або багато чого-небудь.

2. Зробити менш насиченим (які-небудь розчини, речовини тощо).

ПОРОЗРІ́ЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розрізати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях, на багато частин. *Тільки тепер, коли майже все скінчилося, Марко відчув слабість. Він попросив розв'язати або порозрізувати його пута* (Трубл., Шхуна.., 1940, 280).

ПОРОЗРОСТА́ТИСЯ, áється, *док.* Розростися (про багато рослин). *Орішник,* [горішник].., *шипшина порозростались, стоять, як добра огорожа* (Стор., I, 1957, 76); *Усе було майже таке, як півтора десятка років тому, тільки порозростались дерева, пустили багато молодого пагілля* (Загреб., Спека, 1961, 317).

ПОРОЗСА́ДЖУВАНИЙ, а, с. Дієпр. пас. мин. ч. до **порозса́джувати;** // **порозса́джувано,** *безос. присудк. сл. Багато народу побрато, порозсаджувано в тюрми, позаслано на Сибіру* [у Сибір] (Мирний, IV, 1955, 204).

ПОРОЗСА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Розсадити всіх або багатьох, визначивши кожному його місце. *Порозсаджували на підводах їх* [в'язнів], *на кожну сіло по двоє вартових і рушили* (Головко, II, 1957, 185); // Розмістити окремо один від одного; відокремити, ізолювати. *Порозсаджувати ув'язнених по одиночних камерах.*

2. Висадити в грунт рослини (окремо одну від одної).

ПОРОЗСИЛА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* Розіслати в різні місця всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Вона ж про своє дбала, щоб свідків не було, і всіх по хатах порозсилає: ту проса товкти, того гулять, кого бабу одвідати, аби довше загаялись* (Барв., Опов.. 1902, 341); — *В повіті вже, видно, щось прочули, раз дозори оце порозсилали в усі кінці* (Гончар, II, 1959, 240); — *Директив тут та циркулярів різних зібралася ціла гора. Сідайте та під копірку переписуйте, треба по колгоспах порозсилати...* (Вишня, II, 1956, 71); // Дати призначення на роботу в різні місця всім або багатьом. — *Куди-то оце нас порозсилають, як ми скінчимо курс* (Н.-Лев., I, 1956, 346).

ПОРОЗСИПА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* Розсипати все або багато чого-небудь. *Як забачать* [люди], *бувало, що йдуть татари, то зараз самі поб'ють в хаті горшки, порозривають подушки, порозсипають пір'я по хаті, а самі ховаються* (Україна.., I, 1960, 82); *Кругом його долі все цілкові лежать: мабуть, порозсипав, таскаючи з капшука* (Кв.-Осн., II, 1956, 260); *Образно. *Ой високо сонце в яснім небі стало, Гаряче проміння та й порозсипало* (Л. Укр., I, 1951, 18).

ПОРОЗСИПА́ТИСЯ, áється, áємося, áєтеся, *док.* 1. Розсипатися, упасти в різні місця (про все або багато чого-небудь). *Тоненьке шовкове волосся чко пасмами порозсипалося по білому чолі, лізло у вічі* (Мирний, IV, 1955, 27).

2. Розійтися, розбігтися в різні боки поодинці або групами (про всіх або багатьох). *Миша* [меса] *кінчилась у костьолі, Люд порозсипався, У костьолі тільки шляхтич Убогий зостався* (Рудан., Тв., 1956, 138).

3. Розпастися на шматки, на частини, розвалитися (про все або багато чого-небудь). — *Старі вози, то й порозсипались,— сумно промовив наймит* (Н.-Лев., III, 1956, 125).

ПОРОЗСИХА́ТИСЯ, áється, *док.* Розсохнутися (про все або багато чого-небудь). *Од суші все порозсихалось* (Н.-Лев., III, 1956, 145); *Від спеки.. порозсихалися вози* (Горд., Цвіти.., 1951, 15); *Побачили ми в льосі три барила з червінцями, і так вони, ті барила, порозсихалися, що й клепки геть повипадали* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 311).

ПОРОЗСІВА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* Розсіяти, посіяти в різних місцях все або багато чого-небудь. *Образно. *Чи співає свої співанки? А може, справді порозсівала по горах, вони зійшли квітками, а Марічка замовкла* (Коцюб., II, 1955, 322).

ПОРОЗСІ́ДАТИСЯ[1], áємося, áєтеся, *док.* Розсістися; сівши, зайняти місця (про всіх або багатьох). *Після чаю господар попросив гостей до гостинної. Гості перейшли і порозсідались кругом стола* (Н.-Лев., IV, 1956, 133); *У великій кімнаті повно людей, здебільшого жінок різного віку, що порозсідалися ланками* (Жур., Опов., 1956, 73); // Сісти у вільній, недбалій позі (про всіх або багатьох). *На вулиці під тином на спориші зеленому..— народу того! (Свято ж сьогодні. Сонце). Порозсідалися, порозлягалися на зелененькому чоловіки у білих сорочках* (Головко, I, 1957, 234).

ПОРОЗСІДА́ТИСЯ[2], áється, *док.* Розсістися, розпастися на шматки, на частини (про все або багато чого-небудь); дати тріщини в багатьох місцях. *Полум'ям скрізь.. пойнялись суходоли; Порозсідалась земля, збувається соків і тяжіє* (Зеров, Вибр., 1966, 318).

ПОРОЗСІ́ДЛУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розсідлати (коней і т. ін.).

ПОРОЗСКА́КУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *док.* 1. Розскочитися, розбігтися в різні боки (про всіх або багатьох). *Товариство порозскакувалося по кутках, щоб часом не достав Чіпка* (Мирний, I, 1949, 285).

2. Розпастися на шматки, на частини, лопнути (про все або багато чого-небудь). — *Оце і в мене... немов обручі на голові порозскакувалися... так і мені пробі кричати?* (Хотк., I, 1966, 77).

ПОРОЗСТАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. Роз-

ставити, розмістити в різних місцях усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Титар познімав з воза горшки, миски, макітри, ринки, глечики та покришки й порозставляв той крам кругом ганка* [ганку] (Н.-Лев., III, 1956, 93); *Образно. *Хитрий, досвідчений Іващенко зумів навіть у неоглядних просторах цього краю тісно порозставляти пастки* (Сміл., Зустрічі, 1936, 161); // Розподілити, направити для виконання яких-небудь доручень, якої-небудь роботи всіх або багатьох. *Поки партійна організація зростатиме, треба розумно порозставляти на об'єкти тих комуністів, які є* (Ткач, Плем'я.., 1961, 27).

◇ **Порозставля́ти ву́ха** — те саме, що **Розста́вити ву́ха** (про всіх або багатьох) (*див.* **розставля́ти**).

2. Збільшивши відстань між чим-небудь, розсунути багато чогось.

ПОРОЗСТАВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док., з чим, розм.* Розставити, розмістити в різних місцях усе або багато чого-небудь. *По всій хаті з горшками та з мисками порозставлялася. А ну лиш поприймай хоч трохи* (Сл. Гр.).

ПОРОЗСТЕЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і* **ПОРОЗСТИЛА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Розстелити, розкласти на якійсь поверхні все або багато чого-небудь. *Вгорі, просто Канева, по Дніпру біліють вередливі піскуваті мілини, неначе хто порозстилав по воді білі хустки* (П.-Лев., II, 1956, 384); *Порозстелявши на гарячому камені плащ-палатки, бійці збирали в них довгождану вологу* (Гончар, III, 1959, 393).

ПОРОЗСТИЛА́ТИ *див.* **порозстеля́ти.**

ПОРОЗСТІБА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Розстебнути гудзики, кнопки і т. ін. або пальта, сукні тощо. *Гусари розвеселились,.. порозстібали мундири й почали рвати солдатських пісень* (Н.-Лев., III, 1956, 152).

ПОРОЗСТІБА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Розстебнутися (про всіх або багатьох). *Душно в хаті, а сиділи* [селяни], *хоч простоволосі, та в кожухах, у свитах, тільки порозстібалися, а не скидали* (Головко, II, 1957, 71); // Стати розстебнутими (про гудзики, кнопки і т. ін.).

ПОРОЗСТРІ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Розстріляти багатьох осіб у різний час (по одному або групами).

2. Стріляючи, витратити, використати всі патрони, снаряди і т. ін.; ви́стріляти.

ПОРОЗСУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Розсунути все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Образно. *Сонце порозсувало хмари блакитними руками і впало на землю великою зливою світла* (Ю. Янов., II, 1958, 109).

ПОРОЗСУВА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* Розсунутися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох).

ПОРОЗСУПО́НЮВАТИ, юю, юєш, *перех.* 1. Звільнити від супоні (коней). *Вони порозсупонювали коней* (Іщук, Вербівчани, 1961, 315).

2. *перен., розм.* Розсупонити, розв'язати все або багато чого-небудь.

ПОРОЗСУПО́НЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* 1. Звільнитися від супоні (про коней).

2. *перен., розм.* Розсупонитися, розв'язатися (про все або багато чого-небудь). *Порозсупонювалися погано зв'язані снопи;* // *рідко.* Розпустити на собі пасок і т. ін.; роздягнутися (про всіх або багатьох).

ПОРОЗТАВА́ТИ, а́є, *док.* Розтанути в багатьох місцях (про сніг, кригу і т. ін.). *Порозтають ті білії сніги, Покриються травицею всі луги* (Гл., Вибр., 1951, 52).

ПОРОЗТИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Розти́кати, заткнути в різні місця все або багато чого-небудь. *Як же пахнуть сухі волошки в хаті! Це баба Ядоха пов'язала їх у пучки і.. порозтикала скрізь,— за дзеркалом, над дверима, за вишиваними рушниками* (Донч., IV, 1957, 134); // Сховати в різних місцях. *Треба розсортувати виграш, відділити срібло від міді, найійно порозтикати в різні місця...* (Гончар, Таврія, 1952, 70); // *перен.* Як-небудь влаштувати в різних місцях усіх або багатьох.

ПОРОЗТИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Розтяти, розрізати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Порозтинали* [жовніри] *вірьовки, що були пов'язані бурлаки* (Стор., I, 1957, 396); // Порізати на частини. *Порозтинати папір на смужки.*

ПОРОЗТИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Тручи, подрібнити, розтерти все або багато чого-небудь.

2. Тертям ушкодити шкіру в багатьох місцях. *Старшини, розгувшись перед студбатівцями, показували їм, як треба правильно обмотувати онучу, щоб не порозтирати ноги в дорозі* (Гончар, Людина.., 1960, 77).

3. Зробити масаж усім або багатьом; натерти ліками всіх або багатьох.

ПОРОЗТИРА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Розтертися, стати подрібненим від тертя (про все або багато чого-небудь).

2. Зробити собі масаж; натертися ліками (про всіх або багатьох).

ПОРОЗТІКА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* Розтектися, потекти в різних напрямках (про рідину); // Поширитися по поверхні, втрачаючи чіткі обриси; розпливтися (про плями, сліди від чого-небудь і т. ін.). *Карпо хоч і не показний з себе,.. з широким, завжди замазаним лицем, до того ще й плями порозтікалися у його на щоках, мов жаби. Зате смілий, меткий* (Мирний, I, 1954, 244); // *перен.* Розійтися у різних напрямках (про людей, тварин). *Овечата, бички щиро прийнялися щипати вогку траву,.. ген порозтікались понад усім озером* (Мирний, IV, 1955, 24).

ПОРОЗТРИ́НЬКАТИ *див.* **порозтри́нькувати.**

ПОРОЗТРИ́НЬКУВАТИ, ую, уєш *і рідко* **ПОРОЗТРИ́НЬКАТИ,** аю, асш, *док., перех., розм.* Розтринькати всі гроші, майно і т. ін. *Порозтринькувавши биті таляри по державних приказах і лишившись без шеляга, парубок мусив думати й про кусень хліба* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 519).

ПОРОЗТРІ́ПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розтріпати волосся багатьом; // Пошарпати, пошматувати все або багато чогось; // *безос. Дараби повбивало в берег, покрутило, поломило, порозтріпувало* (Хотк., II, 1966, 409).

ПОРОЗТРІ́ПУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *док.* Розтріпатися, стати розпатланим (про коси, волосся, також про багатьох); // Стати пошарпаним, пошматованим (про багато чогось).

ПОРОЗТРУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Розтрусити багато чого-небудь. *Порозтрушував* [жеребець] *сіно по двору, наче знає, що йому за це нічого не буде* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 93); *Невтомні крила його* [вітряка] *були білі й іскристі..; може, оце й не зима, а вони, крутячись, клубили навколо себе хуртовину й порозтрушували навкруг стільки снігів* (Стельмах, I, 1962, 146).

2. *безос.* Стомити, змучити всіх або багатьох труською дорогою.

ПОРОЗТРУ́ШУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *док.* 1. Розтруситися (про все або багато чого-небудь).

2. Стомитися, змучитися від труської дороги (про всіх або багатьох).

ПОРОЗТЯ́ГАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **порозтяга́ти.** *Двоє-троє ще перегортали уважно та поливали*

порозтягану пригорілу солому та дерево, боячися, щоб не заховалася де іскра (Гр., I, 1963, 391).

ПОРОЗТЯГÁТИ *див.* **порозтя́гувати.**

ПОРОЗТЯГÁТИСЯ *див.* **порозтя́гуватися.**

ПОРОЗТЯ́ГУВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **порозтя́гувати;** // **порозтя́гувано,** *безос. присудк. сл. Кошари порозтягувано, землянки порозвалювались, тільки й зосталися купи глини та рештки плетених загорож* (Гончар, II, 1959, 420).

ПОРОЗТЯ́ГУВАТИ, ую, уєш *і* **ПОРОЗТЯГÁТИ,** áю, áєш, *док., перех.* 1. Розтягти, зробити довшим або ширшим усе або багато чого-небудь; // Натягнувши, розгладити, розправити; // *у сполуч. із. сл.* л и ц е, в и д *і т. ін., рідко.* Надати своєму обличчю виразу здивування, невдоволення, розчарування і т. ін. (про багатьох). *Гості ще більше порозтягали вид і руки попускали* (Н.-Лев., I, 1956, 452).

2. Відтягнути все або багато чого-небудь, усіх або багатьох у різні боки. — *То що ви там наробили в степу? Які там копи порозтягали?.. — Ми тільки один полукіпок розібрали. Та й то назад склали* (Головко, II, 1957, 250); // *розм.* Порозкрадати. [Ч у м а к:] *Гарненько доглядай, бо народу сила і не встережешся, як рибу з возів порозтягають* (Кроп., V, 1959, 331).

ПОРОЗТЯ́ГУВАТИСЯ, ується *і* **ПОРОЗТЯГÁТИСЯ,** áється, *док.* Розтягтися, стати довшим або ширшим (про все або багато чого-небудь); // Натягнувшись, розгладитися, розправитися. *В баби Оришки понапухали щоки.. Зморшки на виду порозтягувались* (Н.-Лев., IV, 1956, 200).

ПОРОЗУМІВÁТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.,* **ПОРОЗУМІ́ТИСЯ,** íюся, íєшся, *док.* 1. *перев. док.* Досягати взаєморозуміння, доходити згоди з ким-небудь. — *Коли справді ти по щирості кажеш, а не дратуєш мене, то ми не порозуміємося з тобою ніколи* (Л. Янов., I, 1959, 129); — *Молодець, Тимофію,— з почуттям говорить Січкар.—Молодець! Я так і знав, що з тобою можна по-людськи порозумітись* (Стельмах, II, 1962, 38); *Тарас певен, з молоддю він порозуміється швидко, мабуть, далеко швидше, ніж з колегами — професорами!* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 392); // Домовлятися з ким-небудь про щось, погоджувати свої дії, вчинки і т. ін. *Міський виділ вислав своїх делегатів до Пешту* [Пешта], *аби порозумітися з Кошутом про спільний план ділання* (Фр., III, 1950, 323); *Пожежну автомашину мали відправити за Дністер, але Трохим Задорожний порозумівся з уповноваженим по евакуації, і тоді машину залишили* (Петльов., Хотинці, 1949, 15); *Вони собі з вуйком Юрою і Грицем порозумілися, що має робити Василько в корчмі у Струка* (Турч., Зорі.., 1950, 200); // Сходитися у поглядах, думках і т. ін. з ким-небудь. *Видно було, що вони вже добре познайомились і порозумілись* (Л. Укр., III, 1952, 622); *Хлопці скоро порозумілися з юнгою і стали приятелями* (Кучер, Чорноморці, 1956, 109); // Вносити ясність у взаємини з ким-небудь; відновлювати добрі стосунки, миритися з кимсь. — *Дружина твоя... — Прохор підвів голову, глянув Зіньці в очі і сказав: — У матері сю ніч ночувала, а вранці прийшла, хотіла зі мною порозумітися. Ну, я не став її слухати* (Шиян, Баланда, 1957, 159).

Порозумітися між собóю — досягти взаєморозуміння, дійти згоди; знайти спільну мову. *Порозумівшись між собою, вони почали поволі посуватися до Галича* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 122).

2. Розуміти один одного в процесі мовного спілкування. — *Приїздять в село якісь люди, що не знають їхньої мови, через що не можуть порозумітися з ними* [молдаванами] (Коцюб., I, 1955, 200); *Марта майже зовсім не знала російської мови. Усманові вона теж давалась нелегко, а втім, це була єдина мова, на якій вони тільки й могли порозумітися...* (Гончар, Маша.., 1959, 5); // Спілкуючись яким-небудь способом (жестами, знаками і т. ін.), розуміти один одного, незважаючи на незнання спільної мови. *З Матвієм він* [швед] *вже міг порозумітися. То показував йому наздогад руками, то Матвій деякі слова розумів* (Ірчан, II, 1958, 256); // Спілкуватися без допомоги мовлення. *Ми* [мурашки] *копаємо* [копаємо] *підземні ходи, зводимо склепіння.., вміємо порозуміватися без голосу і знаходити дорогу в своїх безвіконних будовах* (Фр., IV, 1950, 128).

Порозумівáтися (порозумі́тися) без слів (мóвчки) — про повне взаєморозуміння, при якому слова зайві. *Про те, як Софія прийняла те освідчення, не було й речі.. Мати з дочкою без слів порозумілися* (Л. Укр., III, 1952, 505); *Миколай.. і Тимофій щось кінчали, порозумівючися без слів* (Хотк., II, 1966, 388); **Порозумівáтися (порозумі́тися) на мúгах** — вести розмову, спілкуватися за допомогою жестів, знаків і т. ін. *Рабиням і служникам не дозволено розмовляти в присутності падишаха.. Навіть сам на сам порозуміваються вони в палаці на мигах, наче глухонімі* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 340); *Охорона маєтку найбільш ускладнювала справу.. — Мови не розуміють.. — Проте, може б, хоч на мигах якось порозумілися, та стражник, що до них приставлений, і близько не підпускає до них* (Головко, II, 1957, 260); **Порозумі́тися з півслóва** — зрозуміти один одного з перших слів, з натяку. *Андрій Орлик виявився людиною простої, щирої душі, і вони порозумілися з півслова* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 118).

ПОРОЗУМІ́ННЯ, я, *с.* 1. Взаєморозуміння, згода між ким-небудь. [К і н д р а т А п т о н о в и ч:] *Велика сила порозуміння та згода у сім'ї* (Кроп., II, 1958, 247); *Єдина людина, з якою він міг балакати, була мати, і порозуміння між ними йшло не на словах, не в розмовах, а внутрішньою, духовною стороною* (Тют., Вир, 1964, 430); // Взаємна домовленість, погодженість у діях, вчинках і т. ін. з ким-небудь. *Комісіонер, якщо нічого іншого не встановлено порозумінням сторін, не відповідає перед комітетом за одержання платежу* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 45); *Комуністи всюди добиваються об'єднання і порозуміння між демократичними партіями всіх країн* (Комун. маніф., 1947, 47); *Він радив, що піднімати людей на повстання треба організовано, в тісному порозумінні з робітниками в містах* (Козл., Ю. Крук, 1957, 363); // Таємна змова з ким-небудь. *Так, значиться, батько її віддавна, від десятьох літ був у порозумінню з монголами, був зрадником!* (Фр., VI, 1951, 65).

2. Спілкування між ким-небудь. *Дід.. стукнув об стіну. Зараз відозвалися з того боку численні стуки.., то частіші, то рідші.. Хлопці чули про цей спосіб порозуміння* (Фр., VI, 1951, 180).

ПОРОЗУМІ́ТИ, íю, íєш, *док., діал.* 1. *перех., також із спол.* щ о. Зрозуміти. — *Нехай же мені* [мене] *ніхто вже не перебиває, а вважайте добре, аби ви мене порозуміли* (Март., Тв., 1954, 136); *Іван наблизився і зараз порозумів, що діється* (Фр., I, 1955, 83).

2. *неперех., рідко.* Порозумнішати. *Де вже він порозуміє, коли тепер дурний* (Сл. Гр.); — *І що ти собі думаєш, Семене, коли ти порозумієш?* (Вас., I, 1959, 324).

ПОРОЗУМІ́ТИСЯ *див.* **порозумівáтися.**

ПОРОЗУМНІ́ТИ, íю, íєш, *док., рідко.* Те саме, що **порозумнíшати.** *Був собі горобець.. Як вилупився з яйця, так з того часу нітрошки не порозумнів* (Л. Укр., III, 1952, 480); *Мені дуже хотілося ходити до школи, але тато і мама не пускали. — Порозумній трохи,— сказав батько. — Навіщо дурному та школа?* (Мишко, Моя Минківка, 1962, 32).

ПОРОЗУМНІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* Стати розумнішим, набратися розуму. *Так хотілось би дізнатися про всіх Вас, почути, чому навчився за цих 4 дні Юрась, наскільки порозумнішав* (Коцюб., III, 1955, 175); — *Раніш люди були дурніші, то й риба була дурна. А тепер люди побіднішали, порозумнішали, то й риба стала, хоч і дрібна, ну — розумна та хитра — страх* (Довж., Зач. Десна, 1957, 493); // Стати розсудливим, урівноваженим, серйозним; набути життєвого досвіду. *Хай, думаю, одружиться, може, порозумнішає* (Мирний, I, 1954, 222); *Старий часто бурчав про гетьмана: — Так і лізе на вогонь, як метелик. А того не розуміє, вражий син, що не доведуть його ці походи до добра. Ну, бог милостивий. Постарішає — порозумнішає* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 59).

ПОРОЗХИ́ТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розхитати все або багато чого-небудь.

ПОРОЗХИ́ТУВАТИСЯ, ується, *док.* Розхитатися (про все або багато чого-небудь). *Від довгої роботи.. кузови вагонів порозхитувалися* (Сенч., Опов., 1959, 197).

ПОРОЗХЛЮ́ПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розхлюпати, розлити воду або якусь іншу рідину в багатьох місцях. *Порозхлюпували діти воду* (Сл. Гр.); *Він узяв* [баклагу], *збитень вилив, музиці звелів грати, а сам пішов по тому збитневі гопака вибивати. Порозхлюпував, позабризкував усіх* (Кв.-Осн., II, 1956, 291).

ПОРОЗХЛЮ́ПУВАТИСЯ, ується, *док.* Розхлюпатися, розплескатися в багатьох місцях (про воду або якусь іншу рідину).

ПОРОЗХО́ДИТИСЯ *і рідко* **ПОРОЗІХО́ДИТИСЯ,** иться, имося, итеся, *док.* 1. Розійтися в різні сторони (про всіх або багатьох). *У селі люди почали відставати від гурту, громадка меншала, розмова ще тихша ставала, далі вже всі порозходились по хатах* (Л. Укр., III, 1952, 562); *Позачиняли* [люди] *свої комори, познімали терези і порозіходились* (Кв.-Осн., II, 1956, 135); // Піти геть звідкись. *Було як мати не пустить мене на вечорниці, то й парубки порозходяться* (Стор., I, 1957, 101); *Гості попрощались, порозходились* (Коцюб., I, 1955, 47); *Повернувшись додому, мати вже не застала нікого під хатою — порозходились спати* (Головко, II, 1957, 425); // *перен.* Роз'їхатися в різні місця. *Брати порозходились із дому: старший, Пилип, у прийми пристав, а Федь замолоду в місті на заводі* (Головко, II, 1957, 190).

2. Поширитися по поверхні, втрачаючи чіткі обриси; розпливтися (про плями, сліди від чого-небудь і т. ін.); // Розгладитися, розправитися (про складки, зморшки тощо).

3. Розвіявшись, розтанувши і т. ін., зникнути (про хмари, туман і т. ін.). *Було хмарно й темно, а тепер хмари порозходилися й випустили на волю місяць* (Гр., I, 1963, 410).

ПОРОЗХРИ́СТУВАТИСЯ, усмося, уєтеся, *док., розм.* Розхристатися (про всіх або багатьох). *Чого ви порозхристувалися? Позастібайтеся!* (Сл. Гр.).

ПОРОЗЦВІТА́ТИ, а́смо, а́єте, *док.* 1. Розцвісти у великій кількості (про квіти); порозквітати. *Порозцвітали гарно квіти* (Гл., Вибр., 1951, 129).

2. *перен.* Стати дуже гарним, набрати квітучого вигляду (про всіх або багатьох). *Навіть порозцвітали попаді, рум'янці собі подіставали* (Хотк., II, 1966, 179).

ПОРОЗЦВІТА́ТИСЯ, а́ються, *док.* Те саме, що **порозцвіта́ти.** *Квітки, котрі порозцвітались уранці, опівдні в'яли й засихали* (Н.-Лев., IV, 1956, 13).

ПОРОЗЧА́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Розчавити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. — *Напитися ніде: кидай агрегат і біжи аж до цих бочок за ковтком води. — Бо термоси порозчавлювали,— каже Василинка з докором* (Гончар, Тронка, 1963, 189).

ПОРОЗЧА́ХУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Розчахнути все або багато чого-небудь.

2. Широко, навстіж відчинити (двері, вікна і т. ін.).

ПОРОЗЧА́ХУВАТИСЯ, уються, *док.* 1. Розчахнутися (про дерева).

2. Упавши на слизькому, порвати м'язи в паху; порвавши м'язи, загинути (про коней, волів, овець і т. ін.). *Воли порозчахувались на слизькому.*

ПОРОЗЧЕПІ́РЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех., розм.* Розчепірити пальці, ноги (про всіх або багатьох). *Вони наставили руки, порозчепірювали пальці й не зводили очей з чистої води. Раптом біля Артьомова виткнулася риб'яча голова — шестеро рук шугнули у воду. — Ловіть!* (Чорн., Потік.., 1956, 115).

ПОРОЗЧЕПІ́РЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док., розм.* Розчепірити ноги (про всіх або багатьох).

ПОРОЗЧИ́НЯНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **порозчиня́ти** [1]. *Усі двері її* [церкви] *порозчиняні, народу усередині трудно просунутись* (Мирний, IV, 1955, 141); *Воротар безпорадно озирнувся на порозчиняні двері кузень, звідки ніссся робочий клякіт сотні пар молотів* (Ле, Наливайко, 1957, 111).

ПОРОЗЧИ́НЯНИЙ[2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **порозчиня́ти**[2].

ПОРОЗЧИНЯ́ТИ [1], я́ю, я́єш, *док., перех.* Відчинити все або багато чого-небудь; повідчиняти. — *Порозчиняю ворітечка, буду вас ждати, в вікна виглядати. Приходьте ж, дівчаточка!..* (Н.-Лев., I, 1956, 97); — *Так він вас і прийме, командуючий. Усі двері порозчиняє перед вами,— сказав Славко* (Кучер, Чорноморці, 1956, 75).

ПОРОЗЧИНЯ́ТИ [2], я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. Розчинити в рідині які-небудь речовини; зробити багато розчинів.

2. Учинити тісто (про багатьох).

ПОРОЗЧИНЯ́ТИСЯ [1], я́ється, *док.* Відчинитися (про все або багато чого-небудь); повідчинятися. *Як повійнуло, так і двері й вікна порозчинялися* (Сл. Гр.).

ПОРОЗЧИНЯ́ТИСЯ [2], я́ється, *док.* Розчинитися в рідині (про які-небудь речовини).

ПОРОЗЧІ́СУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **порозчі́сувати.** *Семеро діток, дуже схожих між собою, були теж одягнені чистенько, порозчісувані гладенько* (Л. Янов., I, 1959, 235).

ПОРОЗЧІ́СУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розчесати всіх або багатьох; розчесати голову, волосся всім або багатьом. *Мати всіх однаково жалувала: було щосуботи позмиває і порозчісує голови, сорочки чистенькі понадіває* (Барв., Опов.., 1902, 62); *Пані кинулася до других дітей: треба було їх ще порозчісувати, повмивати* (Л. Янов., I, 1959, 226).

ПОРОЗЧІ́СУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Розчесатися (про всіх або багатьох). *Дівчата порозчісувалися, позапліталися* (Сл. Гр.).

ПОРОЗШИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Розшити багато чого-небудь зшитого.

2. Оздобити вишивкою все або багато чогось.

3. *буд.* Розшити багато стріх, у багатьох місцях.

ПОРОЗШИВА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Розпоротися (про багато чого-небудь зшитого).

ПОРОЗШУ́КУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Розшукати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *І пророків своїх.. Порозшукує люд.., І воздасть своїм страдникам славу...* (Стар., Вибр., 1959, 36); *Жінки в замку Тарновських порозшукували торішнє незакінчене гаптування й модні аплікації, коротати за ними*

вимушене сидіння в покоях (Ле, Наливайко, 1957, 246).

ПОРОЗШУ́КУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *док.* Знайтися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох).

ПОРОЇ́ТИСЯ, ї́ться, *док., розм.* 1. Док. до **роїтися.** 2. *перен.* З'явитися у великій кількості (про думки, образи і т. ін.). *Вона на його подивилася, і знов пороїлися думки — та вже не за те, як його вбрати, а за його самого* (Вовчок, Вибр., 1946, 162).

ПОРО́К, у, *ч.* 1. Негативна риса, вада кого-, чого-небудь, що заслуговує на загальний осуд. *Один був порок за пан-отцем..— горілочку любив* (Мирний, I, 1954, 215); *Коли в ранній творчості Шевченко критикував окремі пороки тодішнього суспільства, то в поемі «Сон» він викривав порочність усієї кріпосницько-самодержавної системи* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 159).

2. *заст.* Аморальна поведінка, розпуста. *Карав він* [пророк] *сміливо порок, Життя осуджував негоже* (Граб., I, 1959, 140).

3. Фізична вада, каліцтво. *До патології новонароджених належать: 1) пошкодження при родах, 2) аномалії і природжені пороки розвитку* (Хвор. дит. віку, 1955, 10).

△ **Поро́к сéрця** — стале ураження клапанів серця, а також отворів, що закриваються цими клапанами; вада серця. *Здебільшого ревматизм призводить до формування пороків серця* (Знання.., 12, 1966, 4); — *На грязі,— сухо звелів Воронцов, знаючи, що в окопах бойової охорони грязюки було по пояс.. — Пороки серця і всі інші пороки як рукою зніме* (Гончар, III, 1959, 197).

ПОРОЛО́Н, у, *ч.* Легкий еластичний пористий матеріал, одержуваний з синтетичних полімерів. *З тканини, дубльованої поролоном, можна шити куртки, плащі* (Веч. Київ, 19.II 1964, 4).

ПОРОЛО́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **поролóн.** *Замість деревних стружок застосували поролоновий дрібняк, і ліжка-дивани стали більш м'якими* (Веч. Київ, 27.IV 1966, 2); // Зробл. з поролону. *Маля щойно народилось, а йому вже приготовлено дари «чудесниці» — поролонові подушки, полівінілхлоридні фартушки* (Рад. Укр., 25.I 1964, 4).

ПОРО́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для пороття (*див.* **пороття́** [1]).

ПОРО́М, *рідко* **ПАРО́М,** *заст.* **ПОРО́Н,** а, *ч.* Укритий настилом з дощок великий човен (або два човни), баржа, пліт і т. ін., що звичайно пересуваються на канаті і призначені для переправи людей, вантажів, машин, возів тощо через річку або озеро. *Прийшлось їм переїжджать через річку на поромі* (Мирний, V, 1955, 348); *Біля берега стояв пором — два великих човни з настеленими на них дошками* (Донч., V, 1957, 567); *На поромі машину переправили через Жванець* (Скл., М. Щорс, 1938, 22); *Тричі за день з правого на лівий берег* [Дунаю] *вирушав пором, перевозячи каруци, запряжені волами, фургони, людей* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 22); * У порівн. *Через двері в кімнату Балабуха вглядів здорове ліжко, неначе пором на Росі* (Н.-Лев., III, 1956, 44).

ПОРО́МНИЙ, *рідко* **ПАРО́МНИЙ,** *заст.* **ПОРО́ННИЙ,** а, е. Прикм. до **поро́м, паро́м, поро́н;** // Який здійснюється за допомогою порома. *На Приволжському бульварі міста Самари, проти поромної переправи, зібралося багато народу* (Бурл., Напередодні, 1956, 3).

ПОРО́МНИК, *рідко* **ПАРО́МНИК,** *заст.* **ПОРО́ННИК,** а, *ч.* Перевізник на поромі. *Коли Вікентій Петрович підійшов до порома, поромники здивовано перезирнулися між собою* (Стельмах, Хліб.., 1959, 426); *Взявся* [Шелюженко] *за трос, щоб допомогти поромникові гнати пором на той бік* (Гончар, Маша.., 1959, 106).

ПОРО́МОВИЙ, *заст.* **ПОРО́НОВИЙ** а, е. Те саме, що **поро́мний.**

ПОРО́МЩИК, *заст.* **ПОРО́ННЩИК,** а, *ч., рідко.* Те саме, що **поро́мник.** *Іде хлопець та йде, і приходить до річки широкої та бурхливої.. Гукнув хлопець поромщика* (Укр.. казки.., 1951, 287); *Чорнів серед Росі пором, а на йому ледве мріла біла сорочка поромщика коло кодоли* (Н.-Лев., II, 1956, 135).

ПОРО́Н *див.* **поро́м.**

ПОРОНИ́ТИ, роню́, ро́ниш, *док., перех., діал.* 1. Звалити, зламавши, зрізавши, підтявши і т. ін. усе або багато чого-небудь. *Земля загула від гаю, і щось важке наближається до пасіки.. Поронило лісу, суне поміж вуллів* [вуликів], *й вулля валить* (Вовчок, I, 1955, 341).

2. Втратити, загубити (листя, пелюстки, пір'я і т. ін.). *Ой летіли лебедоньки через темний бір, Поронили біле пір'я та й у батьків двір* (Рильський, III, 1961, 210).

ПОРО́ННИЙ *див.* **поро́мний.**

ПОРО́ННИК *див.* **поро́мник.**

ПОРО́ННОВИЙ *див.* **поро́мовий.**

ПОРО́ННЩИК *див.* **поро́мщик.**

ПОРОПЛА́СТ *див.* **поропла́сти.**

ПОРОПЛА́СТИ, ів, *мн.* (*одн.* **поропла́ст,** у, *ч.*). Група м'яких і легких пористих матеріалів із синтетичних смол. *Широко розвивається за останні роки виробництво пінистих і пористих пластичних мас (пінопластів і поропластів)* (Наука.., 9, 1957, 24); *Для виготовлення одягу застосовується новий вид хімічної продукції— поліуретановий поропласт* (Наука.., 1, 1964, 29).

ПОРОСИ́НЕЦЬ, нця, *ч.* (*Hypochoeris* L.). Рід багаторічної трав'янистої рослини родини складноцвітих.

ПОРОСИ́ТИ, ошу́, о́сиш, *док., перех., розм.* 1. Змочити росою; заросити. *Поросив чоботи.*

2. Побризкати, покропити що-небудь. *Поросила, покропила Хмарка дощиком гаї* (Ус., Листя.., 1956, 13).

ПОРОСИ́ТИСЯ [1], ошу́ся, о́сишся, *док., розм.* Змочитися росою; заростися.

ПОРОСИ́ТИСЯ [2], ро́ситься, *недок.* Народжувати, приводити поросят (про свиню). *У перший зимовий тур поросяться основні свиноматки* (Колг. Укр., 5, 1958, 12); [Марина:] *Захворіла Галя. Свині без.. догляду залишились. А чотири льохи от-от поситись будуть* (Корн., II, 1955, 119).

ПО-РОСІ́ЙСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-росі́йському.** *Лист був писаний по-російськи* (Фр.. VI, 1951, 203); *Оглянувши нарешті книжку, Бронко повернув її назад Камінецькому. — Я по-російськи не вмію читати* (Вільде, Сестри.., 1958, 231).

ПО-РОСІ́ЙСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у росіян, за звичаєм росіян.

2. Російською мовою. *Юнак, як і багато хто з чехів, досить вільно говорив по-російському* (Гончар, III, 1959, 425); *Він уже ласкаво подивився на свого учня.. — Ну, так як же по-російському шварц?* (Папч, В дорозі, 1959, 54).

ПОРОСІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поросúтися** [2]. *Система ущільнених турових опоросів передбачає поросіння свиноматок у відносно короткий проміжок часу* (Соц. твар., 1, 1956, 11).

ПОРОСЛЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **по́росль** 1. *Деревина фундука використовується у столярному виробництві, а порослеві пагони — на виготовлення плетених меблів* (Хлібороб Укр., 6, 1967, 34); // Який вирощується, походить з порослі. *Кореневласні дерева час від часу змінюються новою порослю, завдяки чому насадження порослевої вишні, як правило, дуже довговічні* (Колг.

енц., I, 1956, 195); *Дуб тут пасіннєвого, а вільха порослевого походження* (Укр. бот. ж., XVII, 1, 1960, 86); *Порослеві сади.*

ПОРО́СЛИВИЙ: Поро́слива свиня́ — плодюча свиня.

ПОРО́СЛИЙ, а, е. 1. Діспр. акт. мин. ч. до **поростú.** *Двір був великий, порослий травою, на ньому хліви, комори, різні господарські прибудинки* [прибудови] (Л. Укр., III, 1952, 574); *Між сірими скелями стоїть на низині стара церква.., сіра, поросла сизим та зеленим мохом* (Н.-Лев., I, 1956, 52); *Через дорогу — озеро, гострим ситняком поросле* (Тич., III, 1957, 278); *Поросле щетиною обличчя.. робиться нещадним і лютим* (Тют., Вир, 1964, 320); *Мирно пасеться* [кобила] *між могилками, з'їдаючи траву, порослу, може, з частин тіла попередніх газд її предків* (Хотк., II, 1966, 69).

2. *у знач. прикм.* Який проріс; проросли́й (про зерно). *Бувало, тримає* [батько] *сім'ю цілу зиму надголодь, .. а весною вигортає свиням зіпріле, поросле жито* (Речм., Весн. грози, 1961, 96).

ПО́РОСЛЬ, і, *ж., збірн.* 1. Молоді пагони, паростки, що виростають від пнів, коренів і т. ін.; поріст, порість. — *Це все.. молодняк, що виріс на місці порубок з порослі і підсадок* (Хлібороб Укр., 5, 1966, 32); *Є ще так звані додаткові бруньки, які утворюються на корінні, особливо у вишні й сливи; з цих бруньок утворюється коренева поросль* (Сад. і ягідн., 1957, 38).

2. Молоді рослини; молодий ліс, сад, який складається з дерев однієї породи. *Цілий квартал* [лісу] *займає ялинкова поросль, що своїми вершинами тягнеться у височину* (Наука.., 8, 1958, 39); // Сходи яких-небудь рослин. *Молода поросль ледь зеленіла рівними рядами на багато гін* (Смолич, День.., 1950, 72); *Назустріч сонцю жирувала молода запліднена земля, витягувала до нього жадібні стрілочки зеленої порослі* (Кол., Терен.., 1959, 18); *Образно. *Великі ленінські ідеї соціалістичного перетворення світу тому так міцно і вкоренились та дали таку буйну поросль, що попали вони на благодатний народний грунт* (Рад. літ-во, 2, 1968, 19); // *перен.* Молоде покоління, молодь; наступники, спадкоємці. *Горьківське піклування про молоду письменницьку поросль поки що лишається неперевершеним взірцем для кожного сучасного художника слова* (Літ. газ., 16.VI 1961, 1); *А. Бобир був не лише виконавцем, а й вихователем нової молодої порослі бандуристів* (Мист., 1, 1961, 26).

3. *розм.* Волосяний покрив на обличчі, на тілі. *З себе* [Іванохрестительський] *високий,.. на верхній губі й на підборідді — рудувата поросль* (Збан., Сеспель, 1961, 162).

ПОРО́СНА, *рідко* **ПОРІ́СНА,** ної, *ж.* Вагітна (про свиню). *Добре впливає вітамінне борошно і на плодючість поросних свиноматок і на розвиток поросят* (Хлібороб Укр., 1, 1965, 34); *Щоб одержувати й вирощувати міцних, здорових поросят, свинарі колгоспу дбають про правильну і повноцінну годівлю поросних свиноматок* (Колг. Укр., 1, 1957, 22).

ПОРО́СНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **поро́сна.** *Поросність у свиноматок супроводиться помітним посиленням обміну речовин* (Свинар., 1956, 183).

ПОРОСНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., розм.* 1. Розірвавшись, одірвавшись, випавши, посипатися, розсипатися по поверхні чого-небудь. *Бублики з торби порослнули по сходах* (Н.-Лев., IV, 1956, 300); *Хіп! за добре намисто. Намисто порослнуло з шиї додолу* (Мирний, I, 1949, 344); *Тріснула сорочка, квасолею порослнули на долівку гудзики* (Тют., Вир, 1964, 217).

2. *перев. чим.* З силою кинути, бризнути, сипнути і т. ін. *Вітер усе збільшувався і нараз порослнув густим дощем* (Епік, Тв., 1958, 304), // *безос. Навіть сам Пелехатий* [вовк] *трохи розгубився, коли йому межи очі порослнуло дивним полум'ям* (Загреб., Шепіт, 1966, 12).

3. *перен.* Зірвавшись з місця, швидко побігти, розбігтися в різні боки (про багатьох). *Тут саме показався на порозі учитель. Усі порослнули по місцях* (Мирний, I, 1954, 328); *Першокласники горохом порослнули до виходу* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 63).

4. З силою, раптово линути (про дощ). *Він вийшов на рундук. Дощ порослнув йому у гаряче лице — густий та холодний* (Мирний, II, 1954, 225); *Дощ як поросне... Справжнісінький проливень* (Вирган, В розп. літа, 1959, 286).

5. *перен., рідко.* Шпарко заговорити, закричати; заторохтіти, зацокотіти. — *Чого ж я подла* [підла]? .. — *Ще не подла? ще не подла?* — *порослнула пані на всю кухню.* — *До паничів ходити?!* (Мирний, III, 1954, 252).

ПОРОСТА́ТИ, а́с, *недок.*, **ПОРОСТИ́,** те́; *мин. ч.* поріс, росла́, ло́; *док.* 1. *чим.* Вкриватися по поверхні якою-небудь рослинністю. *Низьке місце, де протікала по весні вода, поросло широкою жирною травою, оситтям* (Мирний, I, 1954, 248); *Стіна від вогкості вже почала поростати мохом* (Вільде, Сестри.., 1958, 312); *Величні гори навколо порослі струнками ялинами,.. фісташками і непрохідними хащами малини* (Тулуб, В степу.., 1964, 116); // Обростати навкруги, з усіх боків якою-небудь рослинністю. *Потечуть Веселі ріки, а озера Кругом гаями поростуть* (Шевч., II, 1953, 292); *Образно. *Тоді тільки ідея набирає вартості, коли поростає тілом, переводиться в життя* (Коцюб., I, 1955, 170); // Покриватися, заростати волоссям, шерстю, пір'ям і т. ін. *Пташенята у кубельці пір'ям поростають* (У. Кравч., Вибр., 1958, 123); *Гаряче світло.. блищало на тонесеньких золотих волосинках, якими поросли ті кремезні руки* (Коцюб., I, 1955, 61).

◇ **Кістки́ траво́ю порослú (поростýть)** *чиї* — минуло (мине) дуже багато часу після чиєїсь смерті. [К а р м е л ю к:] *Не чекайте ж, люди, добра од них* [панів], *бо й кістки ваші травою поростуть, а ви його не діждетесь!* (Вас., III, 1960, 486); **Мóхом поростú** *див.* **мох; Поростáти (поростú) в пір'я** — те саме, що **Вбивáтися (вбúтися) в колодочкú (в палкú, в пір'я** *і т. ін.*) (*див.* **вбивáтися**[2]). *Він тоді іно що почав поростати в пір'я; закуп того дому був перший крок до його пізнішого багатства* (Фр., V, 1951, 275); **Стéжка (доріжка́** *і т. ін.*) **порослá тéрном (травóю, кропивóю** *і т. ін.*) — неможливо піти, поїхати куди-небудь; уже ніхто більше не ходить, не їздить кудись. *І стежечка-доріжечка, Яром та горою Утоптана до ворожки, Поросла травою* (Шевч., II, 1963, 338); *Клену.. щоденнє життя, Та тільки в храм святий і стежка кропивою Вся поросла: немає вороття!* (Дп. Чайка, Тв., 1960, 333).

2. *розм.* Виростати густо, у великій кількості; розростатися, займаючи великий простір (про рослини). *Геть-геть по ланах поростають, як зелені сади, як виногради, густі та чорні кропиви* (Вас., II, 1959, 19); *На високих місцях поріс, як джунглі, сивий полин* (Коцюб., II, 1955, 215); [Д р у ж к и:] *Ой дружечки, помалу йдіть, Нашого винограду не топчіть, Бо наш виноград скрізь поріс* (Кроп., II, 1958, 64); *Образно. *І за могилою могила, Неначе гори, поросли* (Шевч., II, 1963, 256); // Виростати (про волосся, шерсть, пір'я і т. ін.). *Од великого розуму і роги поростуть* (Номис, 1864, № 6503); *З їжака сміявся лис: — В тебе чуб не так поріс, Це не чуб — якийсь клубок Чи то голок, чи шпильок* (Стельмах, Колосок.., 1959, 48).

3. *тільки док., розм.* Стати високим, вирости (про дерева, трави і т. ін.). *Вже поросли верби й вишні,*

посаджені Миколою над Раставицею, а Микдла не приходив (Н.-Лев., II, 1956, 244); *Льон поріс високий, аж до колін* (Чорн., Пісні.., 1958, 24); *Хліб поріс, прийшли жнива* (Щог., Поезії, 1958, 290); // Стати дорослим, дійти зрілого віку (про всіх або багатьох). *Перші його дочки повмирали, а менші поросли й вже трохи засиділись в панах* (Н.-Лев., III, 1956, 191).

4. *тільки док.* Прорости, дати паростки, покільчитися. *Усі вулиці в Вербівці ніби зумисне обсаджені високими вербами: то поросли вербові кілки тинів* (Н.-Лев., II, 1956, 168); *Пізниться з своїм господарством усяка вдова.. То затекло, то не довезли, то у полі у копах стоїть, поросло* (Барв., Опов.., 1902, 264).

ПОРОСТИ́ *див.* **поростáти.**

ПО́РОСТЬ *див.* **пóрість.**

ПОРОСЯ́, я́ти, *с.* Маля свині. *Лежить свиня під дубом біла І тридцять білих поросят* (Котл., I, 1952, 200); *Шолудиве порося і в Петрівку змерзне* (Номис, 1864, № 1582); *Не мала баба клопоту та купила порося* (Укр.. присл.., 1955, 272); *У порівн. *Єдине, що вмів Санько робити з успіхом,—це їсти.., був круглий,.. мов сите порося* (Збан., Єдипа, 1959, 64); *Вони із Федотом розв'язали мішок і, штовхаючись, як поросята біля корита, хотіли чим швидше заглянути, що там є* (Тют., Вир, 1964, 218); // Страва з м'яса цього маляти. *Сидить* [Савка] *над смаженим поросям, перекидає, не п'яніючи, чарку за чаркою* (Гончар, I, 1959, 30).

ПОРОСЯ́ТИНА, и, *ж.* М'ясо поросяти. *Прийнялись за печене: поїли баранця, поросятини* (Кв.-Осн., II, 1956, 68); *Добре було б.. натрапити на корчму, замовити порцію поросятини з хріном* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 6).

ПОРОСЯ́ТИНКА, и, *ж.* Пестл. до **поросятина.** — *А мені дуже кортить поросятинки,.. душа мнясця* [м'ясця] *забажала...* (Морд., I, 1958, 108).

ПОРОСЯ́ТКО, а, *с.* Пестл. до **поросй.** *Коло воріт бігають поросятка, та такі чистенькі, як перемиті* (Н.-Лев., III, 1956, 283); *У його мові переважають пестливі слова: гусятко, поросятко, вербичка* (Тют., Вир, 1964, 80).

ПОРОСЯ́ТНИК, а, *ч.* 1. Приміщення для поросят. 2. Велика глиняна посудина, в якій пряжать та подають до столу молочних поросят. — *Та не забудьте, старосто, покласти на віз зо два поросятники,— наша благочинна* [дружина благочинного] *дуже любить поросятину* (Н.-Лев., III, 1956, 92).

ПОРОСЯ́ЧИЙ, а, е. Прикм. до **поросй.** *Мати.. клопоталась, прохаючи поживитись. «Шматочок індичачих грудей... чи поросячу ніжку..»* (Коцюб., II, 1955, 364); *Годування було суворо індивідуалізоване, і ніякі благання верескливої поросячої ватаги не могли вплинути на свинарку* (Добр., Тече річка.., 1961, 159); *У порівн. *Мов поросяча, кров лилась, Я різав все, що паном звалось* (Шевч., II, 1953, 65); // Такий, як у поросяти. *Великі, круглі окуляри.. приховали білі поросячі вії* (Ле, Міжгір'я, 1953, 36); *Він аж руками ляснув із задоволення і, не стримавшись, заверещав своїм поросячим сміхом* (Мик., II, 1957, 356).

ПОРО́ТИ [1], порю́, пóрещ, *недок., перех.* 1. Розшивати, розривати шви. *Шиє, поре — ниткам горе!* (Укр.. присл.., 1955, 241); — *Сідай, їж, дочко, а потім будеш пороти старе плаття,.. треба перешити* (Хижняк, Тамара, 1959, 45).

2. *розм.* Розрізати чимсь гострим що-небудь. *Почався трус.. Час од часу капрал поров теслицею краї ковдр, подушок* (Досв., Вибр., 1959, 67); *Образно. *Блискавки кровавим світлом пороли пітьму* (Фр., I, 1955, 266); // Робити розріз на тілі; розтинати. *З хряском штик вгрузав у тіло, поров чужинцям животи* (Сос., II, 1958, 386); *Тепер ото і ящірку поров ним* [ножем]; *слизький жир лиснів на кінці* (Мирний, IV, 1955, 17).

◇ **Пороти гаря́чку** *див.* **гаря́чка.**

ПОРО́ТИ [2], порю́, пóрещ, *недок., розм.* 1. *перех. і без додатка.* Бити різками, сікти, шмагати кого-небудь. [Т а р а с:] *Скажи мені — тебе хоч раз пороли різками на конюшні?* (Голов., Драми, 1958, 33); *Повернулися* [поміщики] *з німцями і почали людей пороти, щоб майно зносили* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 49).

2. *неперех.* Лити (про рясний дощ). *Дощ так і поре* (Сл. Гр.).

ПО́РОТИЙ [1], **ПО́РЕНИЙ**, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пороти** [1].

ПО́РОТИЙ [2], **ПО́РЕНИЙ**, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пороти** [2] 1.

ПОРО́ТИСЯ, пóреться, *недок.* 1. Розриватися, розходитися по шву.

2. Пас. до **пороти** [1] 1.

ПОРО́ТНИЙ, а, е. Який здійснюється окремими ротами, по ротах.

ПОРО́ТНО. Присл. до **поро́тний.** *Попереду хтось закричав: — ...ооп-ся! — і всі почали шикуватися поротно в колону* (Тют., Вир, 1964, 489).

ПОРОТТЯ́ [1], я́, *с.* Дія за знач. **пороти** [1] 1.

ПОРОТТЯ́ [2], я́, *с., розм.* Дія за знач. **пороти** [2] 1. *Пан староста скінчив свій суд. Лишалося поротття.., урядовець ліївша звелів челядникам узяти на ослона одного з молодших* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 155).

ПО́РОХ [1], у, *ч.* 1. Дрібні тверді частинки, які зависають у повітрі або осідають на поверхні чого-небудь; пил, курява. *Якось раз Андрій замітав той покій, що стіни обставлені книжками, й, стираючи порох із столу, зобачив на ньому кілька мідяків* (Коцюб., I, 1955, 446); *Погоничі вряди-годи ньокали, поганяючи вкриті потом та порохом коні* (Н.-Лев., VII, 1966, 6); *Вітер здійма порохи* (Л.,Укр., I, 1951, 151); *На коні, чорний від пороху, під'їхав чотирнадцятирічний Сашко Половець* (Ю. Янов., II, 1958, 174); *Образно. [Е л е а з а р:] *Ох, я додолу впав, як і святиня,.. І як тепер відбудувати тяжко святиню нашу, так нам тяжко встати із пороху невільницької ганьби* (Л. Укр., II, 1951, 145); // Найдрібніші частинки чого-небудь, порошкоподібна маса. *Павло.. зняв з комина сухого тютюнового бадилля і став дробити його сікачем у вербовому кориті. Їдючий* [їдкий] *тютюновий порох заповнив усю хатину* (Тют., Вир, 1964, 133); *У паровому млині стояв гамір. Літав у повітрі білий густий порох від борошна* (Шиян, Баланда, 1957, 23).

Як пóроху — дуже багато. — *В тій річці пстругів, як пороху* (Фр., III, 1950, 430).

◇ **Пóрох сúплеться** *з кого* — те саме, що **Порохня́ сúплеться** *з кого* (*див.* **порохня́**). [Д і д о к:] *Може, ти й підтопталася, а я ще потанцював би..* [Б а б а:] *Та з тебе ж порох сиплеться!* (Мам., Тв., 1962, 478); **Пóрохом піти́** — занепасти, зруйнуватися. — *Сім'ю свою треба хазяйці так тримати, як мак у жмені: а то розсиплеться усе, порохом піде за вітром* (Вовчок, I, 1955, 186); **Пóроху не дава́ти (не да́ти) па́сти (впа́сти)** *на кого — що* — дбайливо оберігати, доглядати кого-, що-небудь, ніжно піклуватися про когось; **Розна́стися (розси́патися, розлетíтися** *і т. ін.*) **на (у) пóрох (пóрохом):** а) зруйнуватися. — *Цілий замок до підмурівки розсипався на порох* (Три золоті сл., 1968, 124); б) зникнути, загинути, пропасти без сліду. *Прекрасний Києве на предковічних горах! .. За чорні всі діла Хай вороги твої розсиплються на порох!* (Рильський, II, 1960, 221); [Г а й д а й:] *Хіба я знаю, куди іти?.. Де берег мій?.. Тепер його нема. У порох розлетілось все* (Корн., I, 1955, 76); **Стéрти (зітéрти, розтéрти)**

на (у) пóрох — знищити цілком, зовсім. *Хмара.. робилася тяжчою; здавалося,.. тягар упаде на землю і розвалить, розітре все живе на порох* (Фр., IV, 1950, 339); [2- й з прохачів:] *Ти б їх скрушив, тих вражих монтанівців, стер би в порох!* (Л. Укр., II, 1951, 492); [Варпеховський й:] *Та я тебе зараз же на порох зітру!* (Коч., II, 1956, 496); *Ми всіх катів зітрем на порох, Повстань же, військо трударів!* (Пісні.., II, 1956, 293); **У (в) пóрох топтáти** — зневажати, паплюжити. *В порох топчуть те, що мені святе,— А недоля й тьма все росте й росте* (Фр., XIII, 1954, 235); **Як пóрох у óці** — про кого-небудь, хто дошкуляє, набридає, завдає прикрощів своєю присутністю. *Так любить, як порох у оці* (Номис, 1864, № 5076).

2. *перен.* Що-небудь не варте уваги, таке, що не має справжньої цінності й значення. *Слова солодкі,— та хотів Я б поцілунків замість слів.. А слово?.. слово — порох, дим!* (Л. Укр., IV, 1954, 81); *Одно скажу: багатство — тлінь та порох, А торгувати братом — ох, брудота!* (Крим., Вибр., 1965, 201); // *рідко.* Про людину — вживається перев., щоб підкреслити її тлінність або нікчемність. [Виночерпець:] *Хай не гнівиться пан мій вельможний на пса нікчемного, на марний порох!.. Немає кубка з яшми!* (Л. Укр., III, 1952, 147).

3. Останки, рештки померлої людини; прах. *На марний порох мій не проливайте рік.. Тут не потрібний плач, даремний крик, Тут не до речі шана вся остання* (Зеров, Вибр., 1966, 277).

ПÓРОХ [2], у, *ч.* Вибухова речовина, яку застосовують для стрільби з вогнепальної зброї та для виготовлення снарядів і патронів. *Замфір.. зняв з цвяха рушницю, дістав із скрині порох та шріт* (Коцюб., I, 1955, 214); *На колінах його лежала дрібнокаліберна.. рушниця, і три вистрілені* [вистріляні] *патрони ще пахли порохом* (Кир., Вибр., 1960, 329); *Рушниця заряджалася з дула: засипав у неї дід добру пригорщу пороху, рубав старі іржаві цвяхи замість шроту і клав на ніч коло себе* (Дім., I будуть люди, 1964, 70); *Образно. *Он під вербами, край виноградника, лежать рядком залізні бочки з сірчаним вуглецем: то засоби боротьби, порох, сказати б, філоксерний...* (Коцюб., I, 1955, 226); *У порівн. *Палкий, як порох, сміливий, як голодний вовк, він усіх побивав, над усім верховодив...* (Мирний, I, 1949, 213); *Суха солома, як порох, бралася враз огнем, скоро він до неї доторкався* (Гр., II, 1963, 301); // *перен., розм.* Про запас сили, енергії. — *Ось як косити треба. Ось як, ось як,— промовляв він за кожним помахом коси.. Та пороху в діда вистачило на якісь п'ять-шість хвилин. А потім почав він здавати* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 354).

◇ **Витрачáти (трáтити)** [дарéмно] **пóрох** — марно говорити або робити що-небудь, даремно витрачати силу, енергію. *Лінія знову замовкла. Маковейчик.. ще деякий час надсадно кричав у трубку, лаючи свого напарника.. Одначе, видно, даремно витрачав Маковей свій порох: напарник таки мовчить* (Гончар, III, 1959, 56); [Макар:] *Іди, Оксано. Я з Артемом хочу поговорити. Не трать пороху, на шахті завтра про це скажеш* (Корн., II, 1955, 147); **Є [ще] пóрох у порохівни́цях** (*рідко* **у порохівни́ці**) — ще є, збереглися сили, енергія для боротьби, роботи і т. ін. *Квасолею годуюсь, а м'яз ще грають, значить, не так просто висмоктати з мене силу мою, є ще, думаю, порох у порохівницях* (Мур., Бук. повість, 1959, 73); **Нюхати пóрох** *див.* **нюхати; Пóрохом пáхне** — загрожує війна, небезпека. *А врешті — хто його знає, що ще у нас буде. В повітрі пахне реакцією, а значить і порохом* (Коцюб., III, 1956, 285); **Тримáти (держáти) пóрох сухи́м** — бути завжди напоготові дати відсіч ворогові. — *Кінець війні! Але шнейдери ще залишились.. Це треба пам'ятати й нашим дітям. Пам'ятати і порох тримати сухим* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 533).

ПОРОХІВНИ́К, á, *ч., розм.* Плащ, признач. для захисту від пороху, пилу; пильовик.

ПОРОХІВНИ́ЦЯ, і, *ж.* Металева, дерев'яна та ін. посудинка або шкіряна торбинка для зберігання й перенесення пороху. *Ганяв* [Томаш] *отару вздовж Бугу і не один раз надибував на забитих і збирав навколо них мідні ґудзики, кулі, хрестики і порохівниці з рогу або з позеленілої міді...* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 318); *До них бігцем біг між тернами Максим Кривоніс. Рукою відкидав обшиту ременем горгопку-порохівницю* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 250); *Про різноманітність елементів розеткових орнаментальних мотивів, які в творчості запорізьких різьбярів були дуже поширені, свідчать різьблені дерев'яні порохівниці круглої та овальної форми* (Нар. тв. та етн., 1, 1966, 48); *Образно. *Золота порохівниця місяця, вистромившись із-за могил, порошила трави голубим пилом* (Тют., Вир, 1964, 73).

◇ **Є [ще] пóрох у порохівни́цях** (*рідко* **у порохівни́ці**) *див.* **пóрох** [2].

ПОРОХІ́ВНЯ, і, *ж.* 1. Пороховий склад. *Коваль рушив уперед, а за ним на певній відстані пішли опришки. Вів до стодоли, де жили вояки, та до порохівні* (Гжицький, Опришки, 1962, 41).

2. Завод, на якому виготовляють порох (*див.* **пóрох** [2]). *Тут неподаль від порохівні дімок стояв* (Свидн., Люборацькі, 1955, 148); *Під горою селітряну поташню та заклад порохівні заклали втікачі порохнярі з Перемишлянського староства* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 306).

ПОРÓХКАТИ, ає, *док.* Рохкати якийсь час.

ПОРÓХКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **порóхкувати** і звуки, утворювані цією дією. *Тільки я міг примиритися з тим сопінням та вдоволеним постогнуванням Санька, яке чимось нагадувало тихе свиняче порохкування* (Збан., Єдина, 1959, 64).

ПОРÓХКУВАТИ, ує, *док.* Час від часу неголосно рохкати. — *Оце носив продавати порося, та не продав, бо мало давано (порося при цих словах тихо порохкувало в мішку..)* (Тют., Вир, 1964, 118); *Порохкуючи, риють у гущавинах вологу землю вепри* (Загреб., Шепіт, 1966, 220).

ПОРОХНА́ВИЙ *див.* **порохня́вий.**

ПОРОХНА́ВІТИ *див.* **порохня́віти.**

ПОРОХНИ́Й *див.* **порошни́й.**

ПОРОХНИ́ННЯ, я, *с., розм.* Те саме, що **порохня́** 1. *Остяк* [остов] *заскрипів й увесь похитнувся.—Скрипиш?.. Скрипи! ..На людську ласку не покладайся: попотішаться ще твоїм стогоном, поки прирозуміють, яким побитом з твого порохнення найбільше користі потягти* (Л. Янов., I, 1959, 317).

ПОРОХНИ́СТИЙ, а, е. Те саме, що **порошни́й.** *Його* [комбайнера] *дорога порохниста гуде й зітхає од атак...* (Сос., Близька далина, 1960, 53).

ПОРОХНІ́ТИ, ію, *недок.* Те саме, що **порохня́віти.** *Порохніє земля.*

ПОРОХНÓ, á, *с.* Те саме, що **порохня́.** [Мавка:] *Вона* [верба] *мене на зиму прийняла і порохном м'якеньким устелила для мене ложе* (Л. Укр., III, 1952, 200); *Очі його, великі і нерухливі, світилися мертвим, скляним блиском, блиском вогкого, гнилого порохна, яріючого серед потемків* (Фр., I, 1955, 282); *Місце.. було казковим: дикі лугові верби з дуплами і порохном, що висвічує, луговий острів, пахучий, безлюдний* (Тют., Вир, 1964, 458); *Байдуже їй, що Хо з усієї сили намагається налякати її.. Байдуже! Палка молодіж у живі*

очі сміється старому, кепкує з його заходів, зве його порохном (Коцюб., I, 1955, 171); *Колишні царські лизоблюди Чи блюдолизи — все одно! Небавом і сліда не буде Од вас, огидне порохно!* (Рильський, Поеми, 1957, 166); *У порівн. *На темній одежі світились руки, прозорі й молочні, як поночі порохно* (Коцюб., II, 1955, 377).

Узя́тися порохно́м — те саме, що **Узя́тися порохне́ю** (*див.* **порохня́**). *Миколай* [ікона святого] *від хробаків Порохном узявся* (Рудан., Вибр., 1937, 200).

◇ **Порохно́ си́плеться (си́палось)** *з кого* — те саме, що **Порохня́ си́плеться (си́палась)** *з кого* (*див.* **порохня́**). — *Він уже підтоптаний, вже порохно з нього сиплеться* (Гуц., З горіха.., 1967, 44).

ПОРОХНЯ́, і, *ж.* 1. Середина трухлявого або гнилого дерева; потерть, труха. *Великий дуб, та порохнею напханий* (Укр.. присл.., 1955, 251); *Стіни* [хатки] *попрогнивали, вивалювалися, порохня сипалася з голих колод* (Мирний, I, 1949, 234); *Він підійшов до трухлявого побіленого зрубу, підважив плечем — і хистка будова звалилася, обдавши здивованих теслярів цілою хмарою їдкої дерев'яної порохні* (Руд., Остання шабля, 1959, 171); // Сипка маса решітків чого-небудь зотлілого, подрібненого і т. ін. *За бійницями.. отаборився рожевощокий жрець науки, який щохвилини готовий скинути мантію, щоб засипати отруйними стрілами кожного, хто наважиться небезпечно дмухнути на його ефемерну, зліплену з паперової порохні, славу* (Руд., Вітер.., 1958, 380).

▸ **Узя́тися порохне́ю** — стати трухлявим, струхлявіти. *Верби коло тину стали дуплинасті і взялися порохнею* (Н.-Лев., II, 1956, 257).

◇ **Порохня́ си́плеться (си́палась)** *з кого* — хтонебудь дуже старий, немічний. — *Він був низький, присадкуватий, як печериця, старий, аж порохня з його сипалась* (Н.-Лев., IV, 1956, 312); — *А ще ж і піп у вас — порохня з нього сиплеться* (Головко, II, 1957, 45).

2. *перен., зневажл.* Про що-небудь старе, нецінне, непотрібне. *Хай тріщить, розвалюється старе й трухляве, хай летить за вітром століття солом'яна порохня—вище голову, ширше плечі, богатирі!..* (Руд., Остання шабля, 1959, 282); // *лайл.* Про дуже стару або нікчемну людину. — *Ех ти, вошива порохня! Кого вчиш, тиловий кріль?!* (Ю. Янов., I, 1954, 168).

3. *рідко.* Порох, курява, пилюка. *Лютий звір ревів десь під скалою, Лиш в порохні його видніявся слід* (Фр., XIII, 1954, 177); *Газик легко котився по курній степовій дорозі, лишаючи позад себе величезний хвіст збуреної скатами порохні* (Голов., Тополя.., 1965, 169).

ПОРОХНЯ́ВА, и, *ж.* Те саме, що **порохня́** 1, 3. *Порохнява з потрухлої соломи і покрівлі роз'їдала легені* (Горд., I, 1959, 102); *Мур огорнувся хмарою кам'яної порохняви, і незабаром крізь неї засвітились великі проломи в стіні* (Гончар, III, 1959, 242); *Завдяки тільки вогкості порохнява не літала в повітрі* (Стар., Облога.., 1961, 79); *Гуде, висвистує оскаженілий вітер, ..кушпелить порохнявою, розмітає на тротуарах сміття* (Хижняк, Тамара, 1959, 15).

ПОРОХНЯ́ВИЙ, *діал.* **ПОРОХНА́ВИЙ,** а, е. 1. Який став трухлим, перетворився на труху. *Смерека була дуже стара і наскрізь порохнява* (Фр., VI, 1951, 17); *Спатимеш не під ковдрою.., а в домовині порохнявій, тісній* (Тесл., З книги життя, 1918, 213); *Образно. — *Я старий, порохнявий увесь, як та дуплава верба* (Ірчан, II, 1958, 242); // Який згнив усередині. *Порохнавий зуб* (Сл. Гр.).

2. *рідко.* Покритий порохом, курявою. *Порохняві, стомлені гості не встигли ще й покупатися в морі* (Ю. Янов., IV, 1959, 39).

ПОРОХНЯ́ВІТИ, *діал.* **ПОРОХНА́ВІТИ,** іє, *недок.* 1. Ставати трухлим, перетворюватися на труху; трухлявіти. *У тому лісі гнис, порохнявіє скільки пнів і галузя* (Мур., Бук. повість, 1959, 4); // Гнити. *У чоловіка зуби порохнавіють* (Сл. Гр.).

2. *рідко.* Покриватися порохом, курявою.

3. Перетворюватися на порох, пил. *Земля порохнавіє* (Сл. Гр.).

ПОРОХНЯ́Р, а́, *ч.* Майстер, робітник, який виготовляє порох (*див.* **по́рох** [2]). *Під горою селітряну поташню та заклад порохівні заклали втікачі порохнярі з Перемишлянського староства* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 306).

ПОРОХОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **по́рох** [2]; // Начинений порохом. *Спис і шабля,.. пороховї набої, пута на коні та інший риштунок і сам його вигляд свідчили про довгу і важку путь* (Довж., I, 1958, 266); // Який супроводжує вибух пороху. *Народ п'янів од запаху крові, хрипіння смерті, порохового диму* (Коцюб., II, 1955, 104); *Тисячі мушкетів вистрілили водночас, обволікаючи небо й землю пороховим димом* (Кач., II, 1958, 423); // Признач. для виготовлення пороху. *Пороховий завод;* // Признач. для зберігання пороху. *Одна з бомб потрапила в пороховий льох* (Добр., Очак. розмир, 1965, 138); // Який діє за допомогою пороху. *У 1938 році у нас були сконструйовані авіаційні бойові ракети з пороховим двигуном* (Наука.., 2, 1966, 21).

Пороховий ракетний двигу́н — реактивний двигун, що в ньому паливом є спеціальні сорти пороху, спресованого в камері згоряння; застосовується у ракетах як стартовий двигун літаків, снарядів і т. ін.

◇ **Жи́ти (сиді́ти** *і т. ін.*) **на пороховій бо́чці (на пороховому по́гребі)** — бути під загрозою небезпеки, катастрофи і т. ін. — *Шкури! Кругом продажні шкури! Сидять на пороховому погребі й задоволені* (Збан., Єдина, 1959, 96).

ПОРОХОВИ́ЩЕ, а, *с.* Те саме, що **порохі́вня** 1. *Образно. *Ми відступили з України.., Та ми для ворога лишили Пороховища вибуховий склеп* (Ус., I сьогодні.., 1957, 88).

ПОРО́ЧИТИ, чу, чиш, *недок., перех.* 1. Розпускати плітки про кого-небудь, позбавляти когось доброго імені; ганьбити, знеславлювати. *Микита змінився на виду: то ж порочили його рідного дядька* (Л. Янов., I, 1959, 305); // Паплюжити що-небудь гідне поваги. *Праці дослідників народної творчості та етнографії повинні рішуче викривати.. будь-які спроби чорнити або порочити те, що завойоване радянським народом* (Нар. тв. та етн., 1, 1957, 9); *Я ненавиджу тих, що не сіяли жнуть, Що натхнення порочать наругою* (Нагн., Гірські вершини, 1960, 31); // Принижувати, безчестити кого-, що-небудь ганебними вчинками. [П а р а с к а:] *За вчителя йде!.. Благороднії .. Ні, я не попусту* [попущу] *так мене порочити! Оддавайте мені дівку* [заміж за сина]! (Гр., II, 1963, 529); // *рідко.* Бути вадою, пороком кого-небудь. [М а р і я:] *А воно так: вже як полюбиш чоловіка, то й те, що порочить його, здасться тобі красою!..* (К.-Карий, I, 1960, 149).

2. Лаяти, сварити когось; ганити, гудити. — *А ти що думала? ..Як вислужитись? Тебе б'ють, тебе рвуть, морочать тебе, порочать, а ти стій, не моргни!..* (Вовчок, I, 1955, 131); [С т е п а н:] *Помела скільки не пороч, що воно в сажі, а воно знов лізтиме в каглу, бо на те воно помело!* (Кроп., II, 1958, 61).

ПОРО́ЧНИЙ, а, с. 1. Який має різні пороки, відзначається розпусною поведінкою; розпусний. *Радзівілла він вважав порочним, як людину, що вславлена в країні розпустою, боягузтвом і жорстокістю водночас* (Ле, Наливайко, 1957, 41).

2. Який має істотні вади; неправильний, хибний. *Сучасна наука і техніка дає змогу повністю і розумно задовольняти матеріальні потреби всіх людей. Але цьому заважає порочна система капіталізму* (Ком. Укр., 8, 1955, 54).

ПОРО́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Якість за знач. **поро́чний.** *Реакційне буржуазне мистецтво намагається нав'язати думку про одвічну порочність людини* (Рад. літ-во, 11, 1971, 5); *Коли в ранній творчості Шевченко критикував окремі пороки тодішнього суспільства, то в поемі «Сон» він викриває порочність усієї кріпосницько-самодержавної системи* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 159).

ПОРО́ЧНО. Присл. до **поро́чний.**

ПОРО́ША, і, *ж.* Пухкий сніг, перев. перший або який щойно випав. *Старший староста і каже: — .. Раз, дома, у нашій землі. випала пороша...* (Кв.-Осн., II, 1956, 56); *За вікнами свистів і сипав сніговою порошею в шибки вітер* (Шиян, Баланда, 1957, 18); *Образно. *На травах від яблунь рожева пороша* (Воронько, Славен мир, 1950, 116); *Був П'ятаков рудуватий з порошею сивизни* (Смолич, Мир.., 1958, 317); *У порівн. *Далекий зоряний цвіт сіється і сіється порошею на засніжене село* (Стельмах, I, 1962, 274).

Водяна́ поро́ша, *рідко* — мжичка, мряка. *З неба сіяла набридлива водяна пороша, бурхливий вітер боляче сік в обличчя мокрими віхтями* (Гур., Наша молодість, 1949, 242).

ПОРОШИ́НА, и, *ж.* Найдрібніша частка пороху (*див.* **по́рох** [1] 1); пилина. — *В тебе все старе й нечисте.. — Архієрей показав пальцем на жертівник, де золотий промінь сонця видав кілька порошин* (Н.-Лев., III, 1956, 194); *В його хаті як прибирала* [Христя], *то так уже до всього додивлялася, щоб не зосталося де й порошини* (Мирний, III, 1954, 223); *Образно. *Наша Оля по снігу Біга в білім кожушку.. Кожушок, Немов пушина, Мов сніжина-Порошина* (Воронько, Три покоління, 1950, 180); *У порівн. *Він* [солдат] *проливав кров. Він увесь діяв під владою великого біля самого кратера вулкана, осяваний його виверженнями й готовий щомиті щезнути, як порошина* (Довж., I, 1958, 300); // Найдрібніша часточка чого-небудь. *Щось важке, ніби молотом, ударило по броні, дрібненькі порошини металу впилися в обличчя* (Збан., Т. Шанло, 1949, 8); // Найменша кількість чого-небудь; крихта. *В саквах самії злидні, Що ні хліба, ні крихтини, Ані солі порошини!* (Манж., Тв., 1955, 169); *Образно. *Увечері, під вихідний день, Катька.. пішла до Улянн. В свідомості затаїла маленьку порошину надії, що зустріне там Семена* (Сміл., Зустрічі, 1936, 50); // *перен., зневажл.* Про людину — вживається перев., щоб підкреслити її тлінність або нікчемність. *Що я? Черв'як, марная порошина. Життя моє — листок, що ріс і зв'яв* (Фр., XIII, 1954, 325).

◇ **Не дава́ти [і] порошині впа́сти** *на кого—що*—дбайливо оберігати, доглядати кого-, що-небудь, ніжно піклуватися про когось. — *Хіба моя Марина мала? Хіба в неї руки чужі, щоб вона сина не випяньчила та не виносила? .. Не давай і порошині на його впасти!* (Мирний, IV, 1955, 227); **Оди́н (одна́, одне́), як порошина́ в о́ці** — один-однісінький, єдиний. — *В мене одним-одна дочка, як та порошина ув оці!* (Кв.-Осн., II, 1956, 441); — *Він* [Чіпка] *у мене один, як порошина в оці* (Мирний, I, 1949, 283).

ПОРОШИ́НКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пороши́на.** *В чужому оці і порошинку бачить, а в своєму і сучка недобачає* (Укр.. присл., 1955, 216); *В кімнаті було чисто. Ніде не було ні порошинки* (Н.-Лев., IV, 1956, 281); *Прозора вода враз скаламутилася, в ній затанцювали білі порошинки* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 32); *На ній* [хлібині] *іще іскрилися останні порошинки розвіяної вітром солі* (Стельмах, I, 1962, 33); — *І кохання, і радощі, і горе — як усе минає. Що було нам дороге, над душу,— бачимо, аж порошинка пильна!..* (Вовчок, I, 1955, 225); *Крізь отвір у стелі пробивалися сліпучі промені сонця, в яких витанцьовували порошинки* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 166); *Образно. *Для Біди в його становищі цей випадок був би лише трагедією без порошинки гумору* (Трубл., I, 1955, 49); *У порівн. *Ти як страшний магніт, і дівчина і жінка, раба і володар, моя і не моя, Для тебе я, немов залізна порошинка, не можу одірвать себе від тебе я* (Сос., II, 1958, 158).

◇ **Не дава́ти [і] пороши́нці впа́сти** *на кого—що* — те саме, що **Не дава́ти [і] пороши́ні впа́сти** *на кого—що* (*див.* **пороши́на**). — *Він порошинці не дав би впасти на її біле личко* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 142); **Оди́н (одна́, одне́), як пороши́нка в о́ці** — те саме, що **Оди́н (одна́, одне́), як пороши́на в о́ці** (*див.* **пороши́на**). — *Я ж знаю, що і я в тебе одна, як та порошинка ув оці* (Кв.-Осн., II, 1956, 426).

ПОРОШИ́ТИ, ро́шить, *недок.* 1. *перех.* Засипа́ти, покривати порохом, пилом. *І гарно тут і погано. Гарно — як ніхто не тарахкотить по дорозі й не порошить тебе пилом* (Коцюб., I, 1955, 458); *Образно. *Золота порохівниця місяця, вистромившись із-за могил, порошила трави голубим пилом* (Тют., Вир, 1964, 73); // *у сполуч. із сл.* о к о, о ч і. Запорошувати. *Уздовж Дніпра дув пронизливий вітер і порошив очі чорним пилом* (Панч, Вибр., 1947, 372); *Дарма, що вітер Мете широкий, Вапно і крейда Порошить очі,— На будівництві Невпинні кроки, Пахучі стружки З-під рук робочих* (Бойко, Про 17 літ, 1958, 22).

2. *неперех.* Вкриватися вихорами пилу, куряви; куритися. *Який же тихий та пустий цей шлях мимо удовиної хатки і як же він, що ближче до міста, усе людніш та грюкотніш порошить і гурчить* (Вовчок, I, 1955, 288).

3. *неперех.* Іти, сипати (про дрібний сніг). *Ой у полі сніжок порошить* (Чуб., V, 1874, 942); *В заіплені шибки порошив сухий сніг* (Ле, Опов., 1950, 251); *Вітер так і свистить. Мороз щипа. У пику сніг порошить* (Тесл., З книги життя, 1949, 52); // *безос. І не раз було, як гуде холодний вітер, порошить крупами,.. Марина йде до церкви* (Н.-Лев., I, 1956, 111); *З сивого, хмарного неба порошило — і сніжинки.. сідали одна коло одної на сіре ворсисте сукно* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 619); // *чим.* Сипати на землю дрібний сніг (про хмари, небо). *Ми летіли під хмарами, які дедалі згущались, порошили снігом* (Баш, На.. дорозі, 1967, 178); // *перех.* Засипа́ти, вкривати собою що-небудь (про сніг). *Він* [сніг] *порошить партизанам голови, плечі* (Кучер, Дорога.., 1958, 132); // *перен.* Опадати, осипатися. *Усе округи дуже тихо було: чутно тільки порошать листя під віконечком* (Вовчок, I, 1955, 345).

4. *неперех., розм., рідко.* Іти (про дрібний, рясний дощ). *Темний вологий вечір. Порошить дрібний дощ* (Грим., Син.., 1950, 104); // *безос., чим. Порошить по висхлому кукурудзяному листі дрібненьким дощем* (Коз., Серце.., 1947, 130).

ПОРОШИ́ТИСЯ, роши́ся, ро́шишся, *недок.* Покриватися порохом, пилом; пилитися. *Образно. *Йван уже сивий. Мукою волосся У життьовім порошилось млині...* (Павл., Бистрина, 1959, 106).

ПОРОШКОВИ́ДНИЙ, а, е. Те саме, що **порошкоподі́бний.** *Порошковидний суперфосфат за своєю ефективністю не поступається перед гранульованим* (Хлібороб Укр., 6, 1966, 22).

ПОРОШКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **порошо́к.** *Порошкова маса;* // Який має вигляд порошку; подрібнений. *Прикладом економічного виготовлення деталей.. є спосіб одержання їх з порошкових матеріалів* (Ком. Укр., 6, 1965, 73); // Який виготовляється з порошку. *Порошковий дріт.*

△ **Порошко́ва металу́ргія** — галузь металургії, пов'язана з виготовленням металевих і неметалевих порошків та виробів з них. *Сировиною для порошкової металургії, або металокераміки, є металевий порошок* (Наука.., 2, 1963, 14).

ПОРОШКОПОДІ́БНИЙ, а, е. Який має вигляд порошку, схожий на порошок; характерний для порошку. *Порошкоподібний напівкокс краще всього спалювати на місці його виробництва* (Шляхи розв.. пал. пром.., 1958, 62); *Ваніль.. розтирають з цукром-піском до порошкоподібного стану* (Укр. страви, 1957, 345).

ПОРОШНИ́Й, *діал.* **ПОРОХНИ́Й,** а, е́. Покритий порохом, пилом, з курявою; курний. *Він жалкував, що покинув своїх у такий тривожний час. Може, й вони, як і ці бідолашні біженці, бредуть порошними дорогами невідомо куди?* (Гжицький, У світ.., 1960, 29); — *Для твоєї сестри було б ліпше, якби вона побула ще якийсь час у горах, як вертала в гаряче, порошне місто* (Коб., III, 1956, 204); *Який же він [шлях] гучний, та людний, та порохний!* (Вовчок, I, 1955, 288).

ПОРОШНИ́ЦЯ, і, *ж.* Те саме, що **порохівни́ця.** *Ідуть пушкарі, мов військо,— по два..; на грудях ремені порошниць* (Хотк., II, 1966, 115).

ПО́РОШНО. Присл. до **порошни́й;** // *у знач. присудк. сл. «Сідайте тут, не так запрошитесь». На це батько відповів: «Нічого, де борошно, там і порошно», і сів* (Допч., VI, 1957, 260).

ПОРОШО́К, шку́, *ч.* 1. Сипка маса, що складається з дрібних часточок якої-небудь потовченої або розтертої твердої речовини. *Паризька зелень застосовується у вигляді порошку для обпилювання рослин* (Захист рослин.., 1952, 168); *Какао-порошок — продукт переробки бобів тропічного шоколадного дерева* (Наука.., 3, 1972, 65); // *в означ.* Така речовина, що застосовується у побуті. *Треба щодня ввечері, перш ніж лягти спати, чистити зуби щіткою з зубним порошком, щоб видалити всі залишки їжі* (Шк. гігієна, 1954, 15); *Пральний порошок; Ячний порошок.*

◇ **Сте́рти (розте́рти) на (у) порошо́к** *кого, що* — те саме, що **Сте́рти (зіте́рти, розте́рти) на (у) по́рох** *кого, що* (*див.* **по́рох** [1]). — *Попоказився він тут, той консул.. Стерти в порошок француза нахвалявсь* (Гончар, II, 1959, 127).

2. *перев. мн.* Розтерті або потовчені до однорідної сипкої маси ліки, розфасовані дозами для одноразового вживання. *Почуваю себе непогано, особливо після порошків Фаворського, які приймав сьогодні* (Коцюб., III, 1956, 353); *Платона лихоманило і заливало потом. Він розшукав медпункт, щоб попросити якихось порошків* (Зар., На.. світі, 1967, 147).

ПОРОЩА́ТИ *і* **ПОРОЩИ́ТИ,** щу́, щи́ш, *недок., розм.* 1. *тільки 3 ос.* Те саме, що **пері́щити.** *Сніг так і порощить у лице!* (Барв., Опов.., 1902, 20); *Проїжджали кучугури бурунного піску Яз-Яванських степів. У вікна [поїзда] порощали піщинки* (Ле, Міжгір'я, 1953, 355); *Дощ.. сіяв безперестанку одноманітно і нудно, порощив по дахах* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 53); // *чим.* Бити, вдаряти (снігом і т. ін.) по якій-небудь поверхні. *Порывний вітер шарпав голе гілля кущів під вікном, порощав сухим снігом у шибки* (Головко, II, 1957, 557).

2. *перен.* Швидко й голосно говорити, кричати. — *Мовчать! Прескверна пащекухо! — Юнона злобно порощить* (Котл., I, 1952, 245); *Манюсінькі [діти].. бігають круг церкви, та просяться у двері, та щебечуть, як тії циганчата, та лящать, кричать, порощать* (Кв.-Осн., II, 1956, 106).

ПОРОЩИ́ТИ *див.* **порощá́ти.**

ПОРО́Ю, *присл.* Іноді, часом, час від часу. *Під липою старою Два умерших тліє. І ніхто їх не ховає, І ніхто не плаче,— Тільки ворон чорнокрилий Там порою кряче!..* (Рудан., Тв., 1956, 77); *Ступав він дрібненько, швидко і легко, так що порою Оксен ледве встигав за ним* (Тют., Вир, 1964, 102).

◇ **Ча́сом з ква́сом, поро́ю з водо́ю** *див.* **квас.**

ПО́РПАННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **по́рпати** і **по́рпатися.** *Після порпання в скрині він звідти видобув «Овода»* (Ільч., Звич. хлопець, 1947, 74); *По кількамісячнім порпанню потішив [адвокат] о. Квінтіліана радісною новиною* (Фр., VIII, 1952, 76).

ПО́РПАТИ, аю, аєш, *недок., перех. і без додатка, рідко.* Розгрібати, розривати що-небудь сипке, пухке (перев. землю); гребти (у 2 знач.). *Кури порпають грядки* (Сл. Гр.); *Бурко прибіг до липи, шукає, нюхає, порпає — нема ані каменя, ані глини, а ковбаси й духу не чути* (Фр., IV, 1950, 83).

ПО́РПАТИСЯ, аюся, аєшся, *рідко* **ПО́РПЛИТИСЯ,** люся, лишся *і* **ПО́РПЛЯТИСЯ,** яюся, яєшся, *недок.* 1. *в чому і без додатка.* Розгрібати, розривати що-небудь сипке, пухке і т. ін.; ритися. *Купки босих дітей порпались в теплій землі, знаходячи всякі уламки та дрібні речі, напівзотлілі* (Коцюб., II, 1955, 93); *Біля стайні порпаються кури* (Томч., Готель.., 1960, 109); *На греблі, порпаючись у поросі, цвірінькали горобці* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 23); ***Образно.** — *Одначе ви служите в банку й порпляєтесь в нудних цифрах?* (Н.-Лев., V, 1956, 125).

2. *в чому.* Перекладати, перебирати що-небудь десь, шукаючи щось; копирсатися (у 1 знач.). *Роман довго порпається в кишені, намацує там металеву масляницу протирку* (Гончар, III, 1959, 154); *Щось пригадавши, він почав метушливо порпатися в газетах, що лежали на столі* (Добр., Тече річка.., 1961, 163).

По́рпатися в па́м'яті — намагатися пригадати щось. *Про що ми говорили? Порпався в пам'яті, сточував в одне шматки розмов, але зв'язати не вдавалося* (Мушк., Серце.., 1962, 210); **По́рпатися в собі** — надто детально аналізувати свої почуття, переживання і т. ін. *Він не звик порпатись у собі, вивчати стан своєї душі чи аналізувати почування, що володіли ним у ту чи іншу хвилину* (Голов., Тополя.., 1965, 352).

3. *розм.* Працювати, поратися (на землі, у господарстві і т. ін). (*Поки мати порпалась на городі, помалу полючи старими руками картоплю, Гаїнка заходилася топити* (Гр., II, 1963, 346); — *Коли всі будуть дуже вчені, хто в землі порпатиметься?* (Тют., Вир. 1964, 42); *Жив він самітно й відлюдно, з ранку до вечора порпаючись у своєму садку* (Донч., VI, 1957, 117); *І порпліться кожен [піщанин] собі в господі, як курка на гнізді* (Мирний, II, 1954, 87); // *біля чого, коло чого.* Виконувати яку-небудь копітку роботу; возитися (у 2 знач.). *В кінці вулиці, на тротуарі, порпався біля мотоцикла незнайомий юнак* (Кочура, Родина.., 1962, 70).

ПО́РПЛИТИСЯ *див.* **по́рпатися.**

ПО́РПЛИЦЯ, і, *ж.* Залізна планка у верхньому млинову камені. [К у к с а:] *Ну, як ти даси їм [дочкам] ради? Це ж не те, що там, як бува у млині, що-небудь поламається, кулак чи порпліця: цюк раз, цюк удруге — і полагодив! А тут щоденна, щохвилинна біда!..* (Кроп., I, 1958, 175).

ПО́РПЛЯТИСЯ *див.* **по́рпатися.**

ПÓРСКАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пóрскати** і звуки, утворювані цією дією. *По всьому корівнику чулося дзвінке порскання молока в порожніх дійницях* (Добр., Тече річка.., 1961, 30); *З річки доноситься гук та регіт Якимів, порскання гнідкове...* (Мирний, IV, 1955, 319).

ПÓРСКАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. *неперех.* З силою прискати, вилітати звідкись, розсипатися (про бризки, іскри, дрібні часточки чого-небудь і т. ін.). *Горіла хата.. Завалювались крокви, і в захмарене небо порскали снопи іскор* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 26); *Вони* [льодяні зализні] *були міцні і тверді, мов криця, і коли господар зрубував їх, то з-під сокири при кожному ударі порскали іскри* (Тют., Вир, 1964, 461); *Образно. — *Коли б не сиве волосся, нізащо б не назвав обох старими...— скільки бризків молодості порскає з-під їхніх примружених вій!..* (Ю. Янов., I, 1954, 109); // *чим і без додатка.* Викидати, розкидати, розсипати бризки рідини, іскри, дрібні часточки і т. ін. *Я був бідний сільський хлопець і ніколи ще на своїм віці не мав олівця, все мусив писати тим проклятущим гусячим пером, котре так страшно капало, бризкало і порскало під натиском мовї руки* (Фр., I, 1955, 238); *Порскають ясними вогниками мовчазні свічки — тріскає від одчайного горя і старе серце в Напоротючки* (Козл., На переломі, 1947, 70).

2. *неперех. і рідко перех.* З шумом випускати повітря або воду через рот; обдавати дрібними краплями, бризками кого-, що-небудь. *Порскали* [хлопці] *на платтячка дівчат Чорнилами із дудок бузинових* (Перв., II, 1958, 104); *Здіймав і випрямляв* [чоловік] *усохлі й поламані вітром деревця, потім набирав повний рот води із зеленого горщика.., нахиляєся і порскав на них* (Казки Буковини.., 1968, 96); *Образно. *Порскав чергу автомат, і мовкли голоси* (Гонч., Вибр., 1959, 312); // *у сполуч. із сл.* с м і х о м, о д с м і х у і *т. ін.* Не втримавшись, вибухати сміхом. *Порскаючи од реготу, стала* [черниця] *завзято говорити* (Григ., Вибр., 1959, 371); *Дівки.. порскали сміхом у рукави* (Хотк., II, 1966, 131); // *перен.* Різко, гнівно говорити, виявляючи незадоволення ким-, чим-небудь. [Д а н и л о:] *Ти ж бачила, що я почав з нею розмову, так вона порскає.. і зараз з хати втекла...* (Кроп., IV, 1959, 298).

3. *розм.* Те саме, що **фóркати** (про коней). *Їхали мовчки, тільки вітер глухо стогнав у смерекових борах, віщуючи близьку відлигу, і коні порскали, потіючи та бродячи в глибокім снігу* (Фр., III, 1950, 309); *Гнідко, задравши морду й виставивши, мов човен, широку спину, плив тихо, раз по раз порскаючи та хропучи* (Мирний, IV, 1955, 319); *Стриножені коні порскали в траві, над якою чорніли тільки їхні спини* (Панч, Гомон. України, 1954, 57).

4. *неперех., розм., рідко.* Вислизати, вириватися. *Гілляка порскає вгору;* // Дуже швидко, прожогом кидатися кудись. *Маленьке змієнятко порскає десь у щілину між плиттям* (Хотк., II, 1966, 45).

ПОРСКЕ́НЬКИЙ, а, е. Пестл. до **порскúй**. *Одна дівча* [дівчинка] *була гостренька.., Швидка, гнучка, хвистка, порскенька* (Котл., I, 1952, 154).

ПОРСКÍЙ, á, é. 1. Швидкий, прудкий, моторний, жвавий. *Почувши волю, кінь порский Геть степом вибриком побрався* (Греб., I, 1957, 117).

2. *розм.* Слизький. *Мило таке порске — не вдержиш.*

3. *перен.* Який уміє знаходити вихід із скрутного становища, вдається до хитрощів; виверткий. [Я р о ш е н к о:] *Просив пробачення* [Воронін] *за вчорашню сутичку. Сказав, що вранці зайде для вичерпної розмови.* [Б е р е ж н и й:] *Новий маневр? .. Порский... Доказки доведеться збирати крок за кроком* (Леп., Нові п'єси, 1956, 94).

4. *заст.* Який легко розколюється, розчахується. *Та ясена важче колоти, ніж дуба, дуб куди порскіший за ясена* (Сл. Гр.).

ПОРСКЛИ́ВИЙ, а, е. Те саме, що **порскúй** 1. *Не спотикавшись, кінь порсклив Біжить, пуска по вітру гриву* (Греб., I, 1957, 97).

ПÓРСКО. Присл. до **порскúй**. *Півень клював налущене жито, але воно порско розліталося з-під його дзьоба* (Гуц., З горіха.., 1967, 17); *У шибки, покриті лускою, порско б'ють сухі сніжинки* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 787).

ПОРСНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* Однокр. до **пóрскати**. *Пролунали два постріли з пістолета, порснули сніжні бризки поруч* (Ле, Клен. лист, 1960, 243); *Порснувши водою на штани, він так сильно натиснув прасом, що стіл затріщав* (Бойч., Молодість, 1949, 16); *Усе товариство порснуло сміхом* (Фр., VI, 1951, 210); *— Пхі! — аж порснув сміхом Юрко* (Козл., Ю. Крук, 1957, 364); *Дараба гоцнула на камені, ніж сковзнувся з коліна, порснув між кльоци і булькнув у воду* (Хотк., II, 1966, 399); *Зляканий птах порснув з-під вербового пенька* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 186); *Змією порснув Марусяк під перший камінь в чорну пітьму і завмер, витягнувшися* (Хотк., II, 1966, 286); // *безос. Слідом за ним* [зайцем] *фуркнуло, порснуло снігом.. Це були куріпки* (Сенч., Опов., 1959, 318); // Розбігтися в різні сторони, кинутися врозтіч. *Василько хотів подертися ще вище, але сучок обломився під ним, і він звалився козакові просто на голову.. Інші козаки порснули від нього як від бомби* (Панч, II, 1956, 202); *З-під кіп вискочила політвіддільська машина, дівчата з вереском порснули геть* (Ле, Історія радості, 1947, 197); *Зграйка дітей з двору порснула на вулицю і розкотилася в різні кінці* (Панч, В дорозі, 1959, 50).

ПÓРСЬКАННЯ, я, *с., мисл.* Дія за знач. **пóрськати** і звуки, утворювані цією дією.

ПÓРСЬКАТИ, аю, аєш, *недок., мисл.* Цькувати звіра.

ПÓРСЬКНУТИ, ну, неш, *док., мисл.* Однокр. до **пóрськати**.

ПОРТ, у, *ч.* Ділянка берега водойми разом з прилеглою водною площею, спеціально обладнана для стоянки суден, вантажно-розвантажувальних та ін. робіт. *Через парапет було видно.. широку далеч синього моря, обидва порти* (Н.-Лев., V, 1966, 130); *В Одесі його рідний брат у порту вантажником працював* (Ковінька, Кутя.., 1960, 29); *У порту нью-йоркськім.. Пароплави, крани, рейок дзвін...* (Пох., Ми живемо.., 1960, 82); *Морський порт; Річковий порт;* *Образно. *Де ж кінець цим вічним мандрам? Де той порт, в якому кине він свій важкий життєвий якір, де знайде він свою сім'ю, жінку, діток?* (Тулуб, В степу.., 1964, 470); *Вдруге розпочати життя — цього ще ніхто не зазнав, нікому із смертних ще не вдавалось обминути той похмурий останній порт, що раніш чи пізніш, а кожного жде...* (Гончар, Тронка, 1963, 201); // Приморське місто, розташоване біля такої ділянки. *Мурманськ — найбільше в світі місто-порт за полярним колом* (Веч. Київ, 9.XII 1968, 1).

△ **Повітря́ний порт** — спеціально обладнане місце для стоянки літаків, вертольотів і т. ін.

ПОРТА́Л, у, *ч.* 1. Архітектурно оформлений вхід до монументального будинку, перев. громадського призначення. *Високі, пишні портали палаців веселили око* (Рибак, Помилка.., 1940, 118); *Через старовинний портал дверей входимо в будинок* (Веч. Київ, 8.IV 1966, 4); // Архітектурне обрамлення сцени, яке відокремлює її від залу для глядачів. *Затонський бачив: зразу за*

порталом куліс товпляться купкою товариші (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 577).

2. *спец.* Металева рама, яка є частиною опорної конструкції, машинної станини і т. ін. *Щоб відкрити шлях електропоїздам на дільниці Святошин — Дарниця,.. необхідно зняти старі і встановити нові ферми моста, підняв ши портали на 520—720 міліметрів* (Веч. Київ, 8.X 1968, 1); // Металева рухома опорна конструкція, на якій монтується вантажопідйомний кран.

ПОРТА́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **порта́л**; // Який має портал (у 2 знач.); змонтований на порталі. *Для обробки важких деталей застосовуються так звані портальні поздовжньо-стругальні верстати* (Верстати-гіганти, 1958, 65); *Надійні портальні крани тут підносять усе — злитки, оправки, інструменти* (Собко, Біле полум'я, 1952, 17).

ПОРТАТИ́ВНИЙ, а, е. Зручний для носіння при собі, для перенесення з місця на місце; невеликий за розміром, негроміздкий. *На криголамі «Ленін» створена портативна електростанція, джерелом живлення для якої є ядра урану* (Наука.., 2, 1962, 57); *Стрекотали кінокамери.. Шипіли переносні, портативні магнітофони* (Рибак, Час.., 1960, 861).

ПОРТАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Якість за знач. **портати́вний.** *Серед радянських радіоприймачів «Старт-2» виявився рекордсменом за портативністю.. Вага «малятка» — вісімсот грамів* (Веч. Київ, 8.II 1966, 4); *Конструктивна думка скрізь спрямована зараз на досягнення легкості, портативності, обтічності, зменшення габаритів. І нове, сучасне в архітектурі треба шукати на цих шляхах* (Довж., III, 1960, 101).

ПОРТБУКЕ́Т, а, *ч.*, *заст.* Звужений донизу, перев. паперовий, кульок для букета. *Букет як дарунок, як святкова прикраса був остаточно визнаний тільки з XIX століття.. Букет вкладався в так званий «портбукет» (оригінальна паперова, мереживна або атласна оздоба у формі кулька з ручкою)* (Наука.., 7, 1970, 48).

ПОРТВЕ́ЙН, у, *ч.* Сорт кріпленого виноградного вина. *Угорське, шампан благородний, портвейн, бордо — от мої трунки* (Коцюб., I, 1955, 138); *Коркін замовив морозиво і на всякий випадок пляшку портвейну* (Автом., Щастя.., 1959, 22).

ПО́РТЕР, у, *ч.* Сорт міцного гіркуватого чорного пива. *Після чаю знов подали кухлі з.. портером* (Н.-Лев., III, 1956, 234).

ПО́РТЕРНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **по́ртер.**

2. *у знач. ім.* **по́ртерна,** ної, *ж.*, *заст.* Пивниця, пивна.

ПОРТИ́, ів, *мн.*, *заст.*, *рідко.* Штани з полотна. *Векша —..босий, в одній сорочці й портах, стоїть серед палати, дивиться на бояр, восвод* (Скл., Святослав, 1959, 41).

ПО́РТИК, а, *ч.* Розміщена перед входом у будинок відкрита галерея, утворена колонами або стовпами, що підтримують перекриття. *Портик — ряд або кілька рядів колон, перекритих антаблементом (з фронтоном або без нього) перед входом в будинок* (Архіт. Рад. Укр., 10, 1940, 42); *На східцях коло церковних дверей, під портиком з п'ятьма стовпами, сиділа одним одна вже літня, дуже сумна й задумана панія* (Н.-Лев., IV, 1956, 276); // Паркова споруда з відкритою колонадою замість зовнішньої стінки. *Тут і там у гущавині зелені траплялися альтанки, мисливські хатки чи просто портики* (Смолич, I, 1958, 77).

ПОРТЛАНДЦЕМЕ́НТ, у, *ч.* Найпоширеніший вид цементу, до складу якого в основному входять силікати кальцію; силікатний цемент. *Однією з найбільш розповсюджених гідравлічних в'яжучих речовин як в Радянському Союзі, так і за кордоном є портландцемент* (Компл. використ. вапняків.., 1957, 57).

ПОРТМОНЕ́, *невідм.*, *с.* Гаманець для грошей. *Коропідос вийняв портмоне й викинув два червінці на стіл* (Н.-Лев., III, 1956, 394); *Вона виймає з портмоне монетку і подає її прохачеві* (Смолич, II, 1958, 12).

ПОРТМОНЕ́Т, а, *ч.*, *заст.* Те саме, що **портмоне́.** *Петрусь.., попишпоривши в своїм портмонеті, зібрав якось півтора карбованця* (Крим., Вибр., 1965, 355).

ПОРТМОНЕ́ТКА, и, *ж.*, *заст.*, *розм.* Те саме, що **портмоне́.** — *Позвольте, пані, я вам візьму білет.. Вона хвилину, як бачив я, вагалась, боролась, а остаточно витягнула з муфа* [муфти] *портмонетку* (Коб., III, 1956, 122).

ПО́РТО, *невідм.*, *с.*, *спец.* Поштово-телеграфні видатки, оплачувані за рахунок клієнта, замовника. *По хвилі лист був вписаний, Целя.. взяла від нього* [доктора] *15 крейцарів порто* (Фр., II, 1959, 323).

ПОРТО́ВИЙ, ва́, ве́. Прикм. до **порт.** *Корабель спішить — пливе До портових огнів Александрії* (Зеров, Вибр., 1966, 78); *Над порожніми бухтами зводилась сіра громада камуфльованих портових споруд* (Кучер, Чорноморці, 1956, 346); // Який має порт, є портом (про населений пункт). *Згадались йому чужі портові міста, де худі запалені рикші з лементом кидаються до пасажирів, до моряків, навперебій пропонуючи свої послуги...* (Гончар, Тронка, 1963, 332); // Розташований у порту. *Портовий клуб;* // Який працює у порту. *Вадим помітив серед облич італійців чорні обличчя неаполітанських негрів, очевидно портових вантажників* (Руд., Остання шабля, 1959, 429); // *у знач. ім.* **порто́вий,** во́го, *ч.* Робітник, що працює в порту; портовик. *Вже з катера Матюшенко крикнув іще: — Краще не розходьтеся, ми тільки навідаємось на бронепосець, а потім побалакаємо. — Будемо ждати! — крикнули з берега портові й густо завихрили засмальцьованими кепками* (Панч, I, 1956, 66).

ПОРТОВИ́К, а́, *ч.* Працівник порту; робітник, що працює в порту. *Вдень і вночі портовики* [Херсона] *приймають і відправляють у далекі рейси цінні вантажі* (Рад. Укр., 14.I 1965, 4).

ПО́РТО-ФРА́НКО, *невідм.*, *с.*, *спец.* 1. Вільна безмитна торгівля в порту (або в приморській зоні). *Зростанню закордонної торгівлі сприяло встановлення в 1817 р. в Одеському порту вільної, безмитної торгівлі (порто-франко)* (Іст. УРСР, I, 1953, 399).

2. Порт (або приморська зона), в межах якого дозволяється перевозити іноземні товари без сплати мита.

ПОРТПЛЕ́Д, а, *ч.* Дорожня сумка, чохол для пледа і постільних речей. *До будинку Кутіпої подали критий візок. Аксинья винесла великий чемодан, погрібець, портплед з ковдрами та подушками* (Тулуб, В степу.., 1964, 454); *Треба було змінити туфлі на черевики, пов'язати галстуки, вдягти піджаки та позатягати ремінці на портпледах* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 323).

ПОРТПЛЕ́ДНИЙ, а, е. Прикм. до **портпле́д.**

ПОРТРЕ́Т, а, *ч.* 1. Мальоване, скульптурне або фотографічне зображення обличчя людини або групи людей. *Варто б помістити у Віснику його портрет і хоч коротку біографію* (Коцюб., III, 1956, 227); *На одній стіні в зеленому з сосни вінку висів портрет Шевченка* (Головко, II, 1957, 104); *Хома, розглянувши свій портрет, був задоволений* (Гончар, III, 1959, 230); // Відповідний жанр образотворчого мистецтва. *Художній портрет на порцеляні — це той новий і дорогоцінний вклад, який внесли до українського прикладного мистецтва радянські майстри* (Вол., Дні.., 1958, 23); *Успішно розвивається якісно новий скульптурний портрет*

(Мист., 5, 1957, 12); // *розм.* Про людину або її зображення, що дуже схожі на когось. [Д е в і *(дивиться на фігурку, що в руках, потім на Дженні):*] *Дивіться, панно Дженні, ваш портрет!* (Л. Укр., III, 1952, 17).

2. Опис зовнішності персонажа в літературному творі. *Портрет героїні* [повісті Г. Ф. Квітки-Основ'яненка «Маруся»] *повністю скомпоновано з пісенних зразків: висока, пряма, як стрілочка, чорнявенька, очі, як тернова ягідка* (Від давнини.., I, 1960, 240); *Напрочуд рельєфні* [у творах О. Гончара] *портрети Глухенького, Гаркуші, Зої, Веснянки і багатьох інших людей, зображених із справжньою живописною зримістю...* (Про багатство л-ри, 1959, 234); // Загальна характеристика, сукупність характерних рис кого-небудь. *Кілька рисок до її портрета. Третій клас, де Оля працює піонервожатою, буквально у неї закоханий* (Вол., Наддніпр. висоти, 1953, 99); // Різновид літературного жанру — нарис життя і діяльності якої-небудь людини. *Поєднання науково-популярного нарису з портретним.. дало новий різновид жанру, який у критиці дістав назву інтелектуальний портрет* (Літ. Укр., 21.VI 1968, 4).

ПОРТРЕ́ТИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **портре́т** 1. *Поруч з капітаном* [далекого плавання Данилом Ревою] — *інший, вже річковий, капітан Андрій Притуляк з маленькою гарною донечкою на руках, а у донечки в руках — лялька, неначе портретик її в мініатюрі* (Довж., II, 1959, 95).

ПОРТРЕ́ТИСТ, а, *ч.* Художник, що малює переп. портрети; фахівець з портретного живопису. *Літературний альманах був багато ілюстрований місцевими художниками — графіками, пейзажистами та портретистами* (Смолич. День.., 1950, 91); *Вражає незвичайність і багатогранність таланту Шевченка. Він майстер історичних композицій і блискучий портретист* (Мист., 2, 1963, 18).

ПОРТРЕ́ТИСТКА, и, *ж.* Жін. до **портре́тист.**

ПОРТРЕ́ТНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **портре́т.** *Мій друг, художник, показував портретні етюди, привезені з Полісся* (Вол., Місячне срібло, 1961, 323); *Франко виставляє перед читачем цілу портретну галерею таких хижаків — з залізною волею, з звірячими кровожадними* [кровожерними] *інстинктами, сухих, упертих і безсердечних* (Коцюб., III, 1956, 38); *Письменник* [Гр. Епік] *не виписує портретів персонажів, а подає лише окрему портретну деталь* (Рад. літ-во, 4, 1958, 14); // Такий, як на портреті; дуже точний. *Ми шукали актора років п'ятдесяти, зросту вищого за середній, з такими рисами обличчя, що давали б змогу старанним гримуванням добитись портретної схожості з Мічуріним* (Довж., III, 1960, 137); // Такий, завданням якого є створення портретів. *Багато хто з українських іконописців — майстрів портретного живопису XVII—XVIII ст. навчався у Київській лаврській школі* (Мист., 1, 1966, 21); *Проблема створення героїчного образу людини нашого часу постала перед українською портретною скульптурою ще до Великої Вітчизняної війни* (Мист., 3, 1955, 41); *Портретний жанр у словесному та образотворчому мистецтві має свою специфіку* (Літ. Укр., 10.III 1970, 2).

2. *у знач. ім.* **портре́тна,** ної, *ж., заст.* Кімната в дворянських маєтках, де були розвішані портрети предків.

ПОРТРЕ́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Докладність і точність опису зовнішності персонажів літературного твору. *Оповідання новелістичного характеру порівняно з розповідями і спогадами-переказами мають більш ускладнену композиційну будову, відзначаються діалогічним викладом змісту, портретністю в змалюванні дійових осіб, сценічністю сюжетних епізодів* (Нар. тв. та етн., 2, 1957, 40).

ПОРТРЕТО́ВАНИЙ, а, е, *мист.* Дієпр. пас. мин. ч. до **портрету́ти.** *На багатьох листівках прізвища кобзарів не вказані, але шляхом порівняння можна визначити, що їхніми прототипами були переважно відомі музиканти — хоча більшість портретованих осіб досі не встановлено* (Нар. тв. та етн., 1, 1967, 48); // *у знач. ім.* **портрето́ваний,** ного, *ч.;* **портрето́вана,** ної, *ж.* Особа, що її зображено на портреті (у 1 знач.). *З-поміж портретованих можна впізнати брата А. П. Чехова Михайла Павловича* (Літ. Укр., 22.VIII 1967, 2); *Успішно розвивається якісно новий скульптурний портрет. У кращих роботах цього жанру знайшло свій вияв прагнення майстрів різця не лише відтворити зовнішню схожість, але й розкрити внутрішній зміст, характер портретованого* (Мист., 5, 1957, 12).

ПОРТРЕТУВА́ННЯ, я, *с., мист.* Дія за знач. **портретува́ти.** *При портретуванні мушу бути все присутня, бо вуйко любить мене мати при собі* (Коб., II, 1956, 341).

ПОРТРЕТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех. і без додатка, мист.* Створювати портрет кого-небудь. *Автор* [М. Рябінін] *прагне розкрити певний емоціональний задум, а не бездумно портретує, підкреслюючи в ході роботи ті чи інші риси образу* (Мист., 4, 1963, 12).

ПОРТСИГА́Р, а, *ч.* Невеличка плоска коробочка з пластмаси, дерева, срібла і т. ін. для зберігання цигарок або сигар, яку звичайно носять у кишені; цигарниця. *Вийняв* [Карпо Петрович] *з штанів важкий портсигар.., зважив його в руці і закурив* (Коцюб., II, 1955, 370); *Галаган, що вже закурив сам, відкрив портсигар Кузьмі, а потім до Діденка: — Ви теж, здається, палите. Прошу* (Головко, II, 1957, 480); *Фельдкомендант сів, витягнув ноги, дістав товсту сигару з блискучого портсигара і запалив її* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 83).

ПОРТТАБА́К, а́, *ч.* Невеличка коробочка для тютюну, яку звичайно носять у кишені. — *Котрий же дасть закурить?* — *сказав Петро. Так усі три і кинулись, подоставали, хто кисет, хто — порттабак чи просто бляшанку з-під вакси. Навперебій: «Будь ласка!»* (Головко, 1, 1957, 463); *До порттабака вміщалось зразу щонайменше три пачки махорки, і він частував нею всіх* (Смолич, Театр.., 1940, 45); *Пишпорив* [доктор] *рукою на столі, шукаючи порттабак, але він був у палаті* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 401).

ПОРТУГА́ЛЕЦЬ *див.* **португа́льці.**

ПОРТУГА́ЛКА *див.* **португа́льці.**

ПОРТУГА́ЛЬСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **португа́льці** і Португалія. *Сюди* [в Ріо-де-Жанейро] *пристали і купецькі судна, з яких одно було під португальським прапором* (Видатні вітч. географи.., 1954, 61).

ПОРТУГА́ЛЬЦІ, ів, *мн.* (*одн.* **португа́лець,** льця, *ч.;* **португа́лка,** и, *ж.*). Народ, що становить основне населення Португалії. *Португальці, як і іспанці, належать до романської мовної групи європейських народів* (Ек. геогр. заруб. країн, 1956, 122).

ПОРТУЛА́К, у, *ч.* (*Portulaca L.*). Трав'яниста сланка рослина з м'ясистим листям та нікними різнокольоровими квітками; окремі види культивують як овочеву або декоративну рослину. *На самій скелі цілі букети великих блакитних квіток.., капоців, миртів у цвіту, портулаку* (Коцюб., III, 1956, 333); *Портулак. Використовується для влаштування низьких (15 см) чудових килимів з різнокольоровими квітками* (Озелен. колг. села, 1955, 213); *До шпинатних належить шпинат, мангольд і портулак городній* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 239).

ПОРТУЛА́КОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **портула́к.**

2. *у знач. ім.* **портула́ковi,** вих, *мн., бот.* Назва родини трав'янистих, чагарникових і напівчагарникових рослин, до якої належить багато різних видів. *Портулак. Поширена по всій Україні рослина з родини портулакових* (Бур'яни.., 1957, 44).

ПОРТУПЕ́Я, ї, *ж.* Плечовий або поясний ремінь, до якого пристібують холодну зброю, польову сумку тощо. *На порозі в шинелі, обперезаній навхрест портупеєю, в сивій смушковій ушанці виросла постать офіцера з майорськими погонами на плечах* (Рибак, Час.., 1960, 281); *Відтоді ж* [з часів фінської війни] *на правах людини майже військової Спартак носить оцю гімнастьорку і портупею та пояс з мідною командирською пряжкою, що поблискує на ньому й зараз* (Гончар, Людина.., 1960, 16).

ПОРТУПЕ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **портупе́я.**

ПОРТФЕ́ЛИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **портфе́ль** 1. *Мій син, грибок на двох тоненьких ніжках, У перший раз пішов сьогодні в школу. Пенал, портфелик, голубі штанці,— Усе таке єдине й неповторне* (Рильський, II, 1960, 102); *Марійка дістала з портфелика зошит* (Донч., V, 1957, 422).

ПОРТФЕ́ЛЬ, я, *ч.* 1. Велика чотирикутна сумка із застібкою, в якій носять ділові папери, книжки, зошити і т. ін. *Студент.. не сказав ні слова, взяв у Насті з рук тяжкого портфеля з нотами і разом з Настею пішов до кімнати* (Л. Укр., III, 1952, 582); *Годієва.. видобував якісь папери із свойого бездонного шкіряного портфеля* (Фр., VIII, 1952, 93); *Він.. дістав з портфеля оперативні зведення з фронту і заглибився в читання матеріалів* (Рибак, На світанку, 1940, 193).

2. Посада міністра або взагалі висока, керівна посада. — *Влади між собою ніяк поділити не можуть. Це страшно, коли б'ються за портфелі нікчеми* (Зар., На.. світі, 1967, 133).

Міністе́рський портфе́ль; Портфе́ль міністра — посада міністра. *Прийдіть до нас, пане Бальзак, зголосіться прихильником Республіки, портфель міністра в Тимчасовому уряді чекає на вас* (Рибак, Помилка.., 1956, 217); **Міністр без портфе́ля** *див.* **міністр.**

3. *перен.* Сукупність рукописів, прийнятих видавництвом, редакцією і т. ін. для видання. *Згодом я зробив «Сумку дипкур'єра» (середній фільм). Потім я сам взявся писати сценарій, за браком їх у портфелі дирекції* (Довж., III, 1960, 239).

Редакці́йний портфе́ль — сукупність рукописів, що їх має редакція для видання.

ПОРТФЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **портфе́ль** 1. *Портфельна застібка.*

ПОРТФЕ́ЛЬЧИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **портфе́ль** 1. *Вона мовчки покопалася в портфельчику й дістала табель* (Сміл., Сашко, 1954, 61); *Васько швидко сніданє і хапає старенького портфельчика* (Зар., На.. світі, 1967, 49).

ПОРТШЕ́З, а, *ч.* Легке переносне крісло, в якому можна сидіти напівлежачи. *Щоб ні в берлині, ні в дормезі, І ні в ридвані, ні в портшезі, А бігла б* [Юпона] *на перекладних* (Котл., I, 1952, 176).

ПОРТЬЄ, *невідм., ч.* Працівник готелю, що стежить за порядком у вестибюлі, приймає пошту, дає різні довідки мешканцям готелю і т. ін. — *Двадцять п'ятий дома? —Портьє глянув у гнізда ключів, потім на обшарпаного відвідувача.. — Двадцять п'ятий дома. Тільки витріть ноги* (Панч, На калин. мості, 1965, 128); *В готелі портьє сказав мені, що в вітальні на мене жде якась дама* (Трубл., Глиб. шлях, 1948, 84); // Швейцар у готелі. *Гладкий портьє, незграбний, як слон — і паралітик — наче вріс в жовту стіну. Його руки крота лежать на колінах* (Коцюб., II, 1955, 411).

ПОРТЬЄ́РА, и, *ж.* Завіса з важкої, щільної тканини на дверях або на вікні. *В його домі була багата панська обстава: ..дорогі килими, на дверях важкі портьєри...* (Н.-Лев., III, 1956, 367); *З зали долинули звуки музики: грала Люба. Юрій наблизився до портьєри і в нерішучості спинився* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 47); *Він поглянув на вікно кімнати Сахно, не помітивши, звичайно, її скуленої постаті в складках портьєр* (Смолич, I, 1958, 67).

ПОРТЬЄ́РКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **портьє́ра.**

ПОРТЬЄ́РНИЙ, а, е. Прикм. до **портьє́ра;** // Призначн. для портьєр. *Плахтова тканина — тепер вже не штучна, а метрова — перетворилася на тканину портьєрну* (Мист., 4, 1960, 16).

ПО́РУБ, у, *ч.* 1. Рубання лісу, дерев; вирубування. *Це дрова і тріски ще вогкі,— вчорашнього порубу* (Сл. Гр.); *У гірських районах треба насамперед вести правильне лісове господарство, не допускати суцільних і літніх порубів на крутих схилах* (Наука.., 8, 1959, 31); *Дід* [лісничий] *знав слово, як замовити ліс і від порубу, й від потрави* (Л. Янов., I, 1959, 346).

2. Місце, ділянка, де вирубано ліс. *Пішов* [Вітя] *у поруб, що за ставком* (Вас., II, 1959, 181); *Проти порубу дорогу перемело піском* (Вол., Дні.., 1958, 55).

3. *рідко.* Слід від рубання. *У долині Ронсевальській Видко «поруби Роланда»,— Так прозвано їх, бо лицар, Щоб собі пробить дорогу, Так смертельно, тяжко вдарив Тим своїм мечем Дюрандо В скелю, що сліди зостались І по сей день на камінні* (Л. Укр., IV, 1954, 140); // Заподіяна шаблею рана. *І вквітчався труп не маком,— порубом рицарським* (Сл. Гр.).

4. *заст.* В'язниця, тюрма. [Ж у р е й к о:] *Умислив Ульф з княгинею лукаво Тебе схопить і в поруб заточить* (Коч., П'єси, 1951, 79); *Там стояла тюрма (поруб), де під вартою вже третій місяць сидів полоцький князь Всеслав* (Літ. Укр., 1.X 1968, 2); // Погріб, що служить в'язницею. *Сміливцеві вижалося, піби вже потягли його до княжого двору і вкинули в яму-поруб* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 53).

ПОРУ́БАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поруба́ти** 1—3. *Несуть пани есаули Козацькую зброю: Литий панцер порубаний, Шаблю золотую* (Шевч., II, 1963, 61); *На доброму шматкові виноградника, оголеному від зрубаних кущів, стирчали невисокі пні, порубані та поранені немилосердною сокирою* (Коцюб., I, 1955, 216); — *Так. Ось як воно було. Ось як було,— проговорив він уголос, звівся на ноги і раптом помітив, що він ліг відпочивати недалеко від братської могили червоних героїв, порубаних махновцями в 1919 році* (Тют., Вир, 1964, 201); *Після багатьох запеклих битв, пожеж, мору й полону, після дзвону мечів, співу татарських стріл, порохового диму, виснажливих походів у непишному бойовому вбранні, зі слідами тяжких трудів і злигоднів, порубані у січах, поїдені солоними хвилями на каторгах турецьких, стояли козаки перед своїм гетьманом* [Хмельницьким], *який дякував їм за хоробрість* (Довж., III, 1960, 81); *Образно. *Ой, я постреляна, порубана словами, душа моя на рани знемагає* (Л. Укр., I, 1951, 221); // *у знач. прикм. Всі злетілись, наче галич, наче теє хиже птаство на порубаного трупа, щоб розшарпати до краю* (Л. Укр., I, 1951, 395); *Серед його козаків було зо два десятки дуже порубаних і шість чоловіка вбитих* (Ле, Наливайко, 1957, 59); // **пору́бано,** *безос. присудк. сл. Лежать пусті дороги, Мов сонях, квітне літо. Сади твої вишневі Порубано, побито* (Мал., Віщий голос, 1961, 19);— *Пане*

Гнате! се ти? — Та я ж, мій голубе. — А чутка ж була, що тебе під Чигирином насмерть порубано (Морд., I, 1958, 92).

ПОРУБА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Рубаючи на шматки, на частини, знищити що-небудь. — *Не ори мої частки, бо я тобі плуга порубаю* (Н.-Лев., III, 1956, 200); [Г и х о н:] *Оддай сюди сопілку!* [Н а л а ж к а:] *Так оце я тобі зараз би й оддала! Сокирою піду порубаю!* (Вас., III, 1960, 150); // Ударяючи ножем або яким-небудь гострим знаряддям, подрібнити, посікти. *Решту* [м'яса] *порубали, пересолили і склали в бочку* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 62); // Рубаючи, зробити придатним для спалювання в печі (дрова, дошки і т. ін.). *От крісла місцевої продукції. Солідність роботи їх, без сумніву, була попав всяку конкуренцію: вже висиділо на них п'ять поколінь і ще п'ятнадцять висидить. Але беручи з поглядів естетичних, їх іще в третім поколінню треба було порубати на дрова* (Хотк., II, 1966, 59); *Дома Бронко, аби запобігти дурним снам уночі, «за кару» примусив себе порубати всі, ще минулорічні, цурупалки на велике здивування матері й не менше задоволення батька* (Вільде, Сестри.., 1958, 399); *У дворі він знайшов дровину і, чи треба, чи не треба, порубав її на тріски* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 88).

2. Вирубати на якій-небудь ділянці кущі, дерева, ліс і т. ін. *Порубали кущі, увійшли москалі з рушницями й зловили п'ятнадцять циган* (Н.-Лев., III, 1956, 278); *Навколо ставка — верби густим віником. Не порубали. Тільки тоді вони були тоненькі, рівні, а тепер товсті, почуті, в рижих дуплах* (Тют., Вир, 1964, 421).

3. Зарубати сокирою, шаблею і т. ін., вбити холодною зброєю. *В село Тернівку прибуло військо. Зігнали людей, кого постріляли, кого порубали, інших забрали в город* (Коцюб., II, 1955, 95); [Н а с т я:] *Села наші запалили* [татари], *Наше добро собі взяли; Старих людей порубали, А молодих в полон взяли* (Н.-Лев., II, 1956, 442); *Тільки й чути було — десь там порубали продзагін, десь вирізали міліцію* (Гончар, II, 1959, 231); // *рідко.* Заподіяти багато ран шаблею, сокирою і т. ін. *Зайшов він і сьогодні, збентежений і розгублений, почувши, як порубав його* [Горленка] *Поточький* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 38); *Образно. *Чудний ти, батьку. Посивів увесь, глибокі зморшки порубали чоло тобі старістю, твої ноги тремтять у колінах, хоч як ти не бадьоришся* (Кол., На фронті.., 1959, 168).

Порубáти на капýсту — знищити, убити всіх, рубаючи шаблями. *Пополотнів і Бжеський. Він бачив, що коли справа дійде до бою, півсотні дужих козаків порубають його з почтом на капусту* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 20).

4. Рубати якийсь час.

ПОРУБА́ТИСЯ, áємося, áєтеся, *док., розм.* Рубатися, битися холодною зброєю якийсь час. *Б'ються* [козаки з ордою], *порубались, знову полетіли, І шапки червоні Десь геть-геть замріли!..* (Щог., Поезії, 1958, 230); *Ми розгорнулися у лаву і ринули під крики «слава!» на лаву ворога. Тепер ми порубаємося добре* (Сос., II, 1958, 409).

ПОРУБІ́ЖНИЙ, а, е. Прикордонний. *Російський уряд створював в порубіжних з Україною містах спеціальні двори для приїжджих українських купців і торгових людей* (Іст. УРСР, I, 1953, 216); *На заході червенська земля доходила до польських рубежів або сягала до р. Вепр, можливо, навіть, до р. Пор, бо тут саме в той час зростає значний порубіжний град Сутейськ* (Укр. іст. ж., 6, 1960, 60).

ПОРУ́БКА, и, *ж.* 1. Вирубування, вирубка лісу, дерев. [Д е р е в і ц ь к и й:] *Порубки не новина, бували вони і раніш* (Кроп., IV, 1959, 73); *Кожного ранку Гнат об'їжджає село, щоб встановити, чи всі вийшли на роботу, чи немає ніяких порушень, як-от крадіжка колгоспного майна, порубка дерев на шляху* (Тют., Вир. 1964, 65); *Селяни розгромили сотні поміщицьких маєтків, відібрали чимало землі разом з посівами, вчинили масову порубку лісу* (Хлібороб Укр., 1. 1969, 5).

2. Місце, ділянка, де вирубано або де вирубують ліс; вирубка (у 2 знач.). *Поминув* [Ярослав] *березняк, стару дубову порубку, далі зміяста стежка знову підбігала до річки* (Мушк., День... 1967, 79); *Порубка скінчилась, знову почався ліс* (Донч., V, 1957, 69).

ПОРУ́БНИК, а, ч. Той, хто самовільно рубає ліс, дерева.

ПОРУБЦЬО́ВАНИЙ, а, е. Покритий рубцями, шрамами і т. ін. *Його порубцьоване обличчя весь час посмикувалося* (Гончар, Новели, 1954, 76); *Тепер Шаптала побачив нарешті комендантове обличчя. Воно мало тільки одну половину. Друга половина була вщент знесечена, пошрамована, пошматована, порубцьована* (Загреб.. Спека, 1961, 8).

ПОРУВА́ТИЙ, а, е. 1. Частково вкритий порами.

2. Те саме, що **пóрнстий.** *Маючи різну атомну вагу, ізотопи одного і того ж елемента по-різному поводяться в таких фізичних процесах, як дифузія, проникнення через поруваті перетинки* (Наука.., 11, 1956, 15).

ПОРУВА́ТІСТЬ, тості, *ж.* Якість за знач. **поруватий.** *Поруватість у порід осадових, як первинна ознака, зустрічається рідко; частіше вона є вторинною ознакою, що утворилася через вимивання частинок породи* (Курс заг. геол., 1947, 67).

ПОРУ́ГА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **нарýга.** [Г е р ц и к:] *Братці! Багато вам ляхи робили лиха; Ви все терпіли — я терпіть не хочу! Піду до його зараз та й уб'ю... Уб'ю... Отсим пістолем встрелю! От як!! Що після буде, хай і буде! Лучче Смерть, ніж така недоля і поруга!* (Кост., I, 1967, 225); — *Знати, наважились вони* [татари], — *вів далі сотник, — аби перерізати нас всіх до єдиного або забрати, як видло, живцем: нас — під червону таволгу, на неволю і каторгу до галер, а жінок, і дочок, і сестер — на всесвітній глум. на поругу...* (Стар., Облога... 1961, 10); *Піднялася вся нація, бо урвався терпець народу, піднялася відплатити за зневагу прав своїх, за поругу звичаїв, за безчинства чужоземних панів, за пригноблення, за все, що живило з давніх-давен сурову ненависть козаків* (Довж., I, 1958, 272).

ПОРУ́ГАНИЙ, а, е, *рідко.* Який зазнав поруги; зганьблений, зневажений. — *Ти переможеш, — упевнено напучує єпископ, — бо ти Петро, що означає камінь, твердість, опора. Ти переможеш, бо всі ми станем з тобою.. за поругану віру, за рідну землю, за святую Русь!* (Гончар, II, 1959, 206); *Він стоїть, зосереджений і серйозний.. Пісні вже давно нема. Немов сотні, тисячі людей йдуть по вулицях їхнього поруганого прекрасного міста і поступ їхній грізний і переможний* (Ів., Таємниця, 1959, 140).

ПОРУДІ́ЛИЙ, а, е. Діспр. акт. мин. ч. до **порудíти.** *Він сидить незграбно на стільці, дивиться на кінчик свого поруділого від тютюну вуса, мовчить* (Сміл., Сад, 1952, 68); *Вигляд він мав чудернацький, був якийсь наче підстрелений у своєму перетягнутому путом, поруділому від дощів сіряку* (Гончар, II, 1959, 15); // *у знач. прикм. Біля кожної з них* [хат] *порпалися в смітті кури з курчатами, тхнуло гноєм, стояли стоги торішнього поруділого сіна* (Тулуб, В степу.., 1964, 111); *Заплава, поруділі трави та бур'яни навколо, гілля дерев і зелена соснова гліця заіскрилися сріблястою памороззю* (Коз., Сальвія, 1959, 131); *В його облізлій фігурі і поруділім пальті чулось щось винувате і безнадійне* (Коцюб., II, 1955, 209).

ПОРУДІ́ТИ, іс, *док.* Стати рудим або рудішим; набути рудуватого кольору або відтінку. *Минулося літо, Пропала краса: Степи поруділи, Поріділи ліса* [ліси] (Дн. Чайка, Тв., 1960, 284); *Тихо шелестить гострим листям висока кукурудза.. Незабаром уже й ламати треба для силосу, бо коли кіски порудіють, буде пізно* (Руд., Остання шабля, 1959, 472); *По стінах — плакати, стінгазети, договори на змагання. Деякі вже поруділи* (Ткач, Арена, 1960, 206); // Утратити яскравість первісного кольору, набувши рудуватого відтінку (перев. про одяг); полиняти, вицвісти. *На обох ченцях були дуже старі, обстрьопані вовняні ряси, що вже зблякли, полиняли, а на спині зовсім поруділи* (Н.-Лев., III, 1956, 370); *Матроси досі в глибині Стоять на вахті довгі дні, Стоять — на вічний час. І навіть прапор на кормі Іще жаріє у пітьмі — Не порудів, не згас!* (Нагн., Пісня.., 1949, 59).

ПОРУЙНО́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **поруйнува́ти.** *Зійшовши на берег, ми попрямували вгору вузькими вуличками крізь хаос поруйнованих будинків* (Гончар, Новели, 1954, 42); *Працювала поки що лише одна піч, друга ще не встала з руїн, із куп вапняку, попелу, битої цегли, розчавлених вагонеток, покарьожених конструкцій, поруйнованих вибухами залізних балок* (Ю. Яков., II, 1954, 111); *І така скрізь країна поруйнована, поневолена показувалася, що Остап аж за голову взявсь* (Вовчок, I, 1955, 329); *Радянські люди під керівництвом партії, долаючи великі труднощі, відбудували поруйноване війною народне господарство* (Літ. газ., 13.X 1961, 2); // **поруйно́вано,** *безос. присудк. сл.* — *Розкажіть, поясніть нам, як і чому ви воюєте? Ми абсолютно цього не розуміємо. Коли б нас було так поруйновано і пограбовано, ми давним-давно б уже склали зброю* (Довж., III, 1960, 397).

ПОРУЙНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Перетворити на руїни, розбити, поламати. *Знищивши Борисів, поруйнувавши Київ, пани і підпанки ще раз.. показали своє обличчя* (Еллан, II, 1958, 239); *Ще звечора поруйнували міст засапані ворожі батареї* (Перв., II, 1948, 14); [Ю н о н а:] *Плем'я вороже мені випливає на море Тірренське.. Сили вітрам надихни, поруйнуй кораблі, потопи їх, Трупом плавців укриваючи тоні морські безбережні* (Зеров, Вибр., 1966, 223); // Порушити цілісність чого-небудь; пошкодити. *За дітьми трудно що й вдержати. Книжки порвали, змії поробили, усе моє поруйнували. Без ладу попсовані діти* (Барв., Опов.., 1902, 412); // *перен.* Довести до повного розорення, занепаду. *Там подорожній захотів Зирнуть на кинуту країну, Та і жахнувся: ряд годів Поруйнував його родину* (Щог., Поезії, 1958, 440); — *Та біля столиці й люди краще закони знають і поважають, отже, не зможе трапитися такого випадку, щоб хтось нас там покривдив: чи бабахнув у нас потайки, чи поруйнував наше кубельце* (Вишня, II, 1956, 230).

2. Зруйнувати все або багато чого-небудь. *Дядя Коля оповідав йому багато про війну, про тяжкі бої під Сталінградом, про те, як ворог поруйнував села і міста* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 18).

ПОРУ́КА, и, *ж.* 1. Запевнення, гарантія в чому-небудь; прийняття на себе відповідальність за когось. *Леон тепер жалував троха, що вчора поквапився дати Бенедьові тоту поруку* (Фр., V. 1951, 392); *Ніхто тобі векселя не підпише, коли ти безземельний; і порука твоя нікому не потрібна* (Томч., Жменяки, 1964, 41); *Порука і застава, встановлені третьою особою в забезпечення зобов'язання, припиняються з переводом боргу, коли заставодавець або поручитель не дали згоди відповідати і за нового боржника* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 25).

Бу́ти пору́кою *в чому* — служити гарантією чого-небудь; з повною відповідальністю запевняти кого-небудь у чомусь. [П а р х і м *(радісно):*] *Бери млина, ей-богу, бери! П'ятдесят карбованців дай громаді наперед, і я тобі порукою, що діло буде в твоїх руках* (Кроп., IV, 1959, 352); **Дава́ти (да́ти) пору́ку** *за кого — що* — ручатися за кого-, що-небудь; брати на себе відповідальність за когось. — *Я дав поруку за вас, і тепер поздоровляю вас з місцем* (Н.-Лев., III, 1956, 348); *Лихо, коли за лихого поруку дає поручитель* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 146); **Кругова́ пору́ка** *див.* **круговий; На пору́ки бра́ти (взя́ти)** *кого* — брати на себе відповідальність за умовне звільнення когонебудь з-під варти. *Вранці Оленчук з'явився в штаб і без довгих пояснень заявив Килигеєві, що згоден взяти капітана Дьяконова на поруки* (Гончар, II, 1959, 36); **На пору́ки ви́пустити (звільни́ти)** *кого* — умовно випустити кого-небудь з-під варти на відповідальність певної особи або колективу. *В тюрмі він був захворів — тепер звільнили на поруки* (Сміл., Сад, 1952, 175).

2. *чого.* Джерело, основа чого-небудь; умова, що забезпечує успіх чогось; запорука. — *Де ті сили в мене для боротьби? Де той гарт, що міг би служити порукою перемоги?* (Коцюб., I, 1955, 158); *Що труд створив, культура і наука — не піде прахом в атомнім диму: тому Союз Радянський — запорука і наш народ — порукою тому!* (Гонч., Вибр., 1959, 232); // *рідко.* Свідчення, доказ чого-небудь. *Десь думає* [князь], *як тяженько княжить Без войська* [війська] *і без бука, Бо ось головою поважно хита, А то — дум поважних порука* (Фр., XIII, 1954, 423).

ПОРУКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Те саме, що **пору́чатися.** *Зустрілась, поркалася* (Сл. Гр.).

ПО-РУМУ́НСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-руму́нському.** *Окрім нас, сиділо ще дві пані в купе, але що це були румунки й говорили між собою лиш по-румунськи, ми були полишені щодо дискусії виключно на себе* (Коб., III, 1956, 134); — *От так Борисов,* — *кинув хтось,* — *уже чисто розуміє по-румунськи!* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 111).

ПО-РУМУ́НСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у румунів, за звичаєм румунів.

2. Румунською мовою.

ПОРУМ'Я́НЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **порум'я́нити.**

2. *у знач. прикм.* Який зарум'янився, став рум'яним.

ПОРУМ'Я́НИТИ, ню, нив, *док., перех.* 1. Зробити рум'яним кого-небудь, викликати появу рум'янця в когось; // *перен.* Надати чому-небудь червонуватого відтінку.

2. Покрити, пофарбувати рум'янами (обличчя).

3. Запектися або засмажити до утворення світло-коричневої шкуринки (страви з м'яса, вироби з тіста і т. ін.); зарум'янити.

ПОРУМ'Я́НИТИСЯ, нюся, нишся, *док.* 1. Стати рум'яним; зашарітися; // *перен.* Набути червонуватого відтінку.

2. Покрити, пофарбувати рум'янами своє обличчя.

3. Запектися або засмажитися до утворення світло-коричневої шкуринки (про страви з м'яса, вироби з тіста і т. ін.); зарум'янитися.

ПОРУМ'Я́НІ́ЛИЙ, а, е. Діспр. акт. мин. ч. до **порум'я́ніти.**

ПОРУМ'Я́НІ́ТИ, ію, ієш, *док.* 1. Стати рум'яним; // Почервоніти. *Страх була Мелася соромляжа, і як загледить чужого чоловіка, то не те що личечко, а і ніжечки, здається, малесечкі порум'яніють втікаючи* (Вовчок, I, 1956, 339).

2. Запектися або засмажитися до утворення світло-коричневої шкуринки; зарум'янитися. — *Може, ви*

нашої картоплі спробуєте? У банячку її варила, води трохи википіло, то гляньте, як позапікалась, порум'яніла (Гуц., З горіха.., 1967, 71).

ПОРУ́ПТАТИ, аю, асш, *док., перех., діал.* 1. Потурбувати, потривожити кого-небудь. *Ще нижче він похилився, і як при небіжчиці на пальцях ходив та говорив шептом, щоб її не порупгати, та вже й до смерті своєї крався і шептав* (Вовчок, VI, 1956, 224).

2. Узяти що-небудь без дозволу. — *Ти, відай, злодій? — Я, пане, ще чужого стебла не порупгав* (Стеф., I, 1949, 121).

ПОРУСЯ́ВІТИ, ію, іеш. Док. до **русяві́ти.**

ПО-РУ́СЬКИ, *присл., рідко.* 1. Те саме, що **по-російськи.** *Хазяїн чех, що говорить по-руськи* (Коцюб., III, 1956, 322); *Вона по-руськи кепсько знала, Журналів наших не читала, І для думок та почуттів Їй бракувало рідних слів* (Пушкін, С. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 80); *На обкладинці* [журналу] *по-руськи великими літерами було написано: «СССР на стройке»* (Мур., Бук. повість, 1959, 106).

2. *зах.* Українською мовою. *Пізніше, по виході з війська, Федькович пізнав у Чернівцях русина-патріота П. Кобилянського, і той вмовив поета, що натуральніше русинові писати по-руськи* (Л. Укр., VIII, 1965, 254).

ПО-РУ́СЬКОМУ, *присл., рідко.* 1. Те саме, що **по-російському.** — *Глаша — славна дівчина і по-руському вміє добре говорити* (Мирний, IV, 1955, 345); *Учень, мабуть, бажаючи уникнути відповіді на запитання, як буде по-руському слово «шварц», несподівано сказав: — А я щось знаю!* (Панч, В дорозі, 1959, 53).

2. *зах.* Українською мовою.

ПО́РУХ, у, *ч.* 1. Рух; зміна положення тіла або його частини. *Довго ще лежав Гордій долі.. Тоді мов одним порухом зірвався він одразу з землі і глянув угору* (Гр., II, 1963, 127); *Одарка не зводила з чоловіка очей. Вона, мов вишколений слуга, мовчки стежила за кожним його порухом* (Панч, Синів.., 1959, 65); *Устина звичним порухом поправила хустку* (Стельмах, I, 1962, 262); *Просто дивно було, як оці різні люди злилися раптом у злагоджений хор, підкоряючись найменшому порухові руки довготелесого диригента* (Зар., На.. світі, 1967, 28); // Рух повітря, подув вітру і т. ін. *Сашко Птаха підхопився так рвучко, що від поруху повітря каганець блимнув і згас* (Смолич, Світанок.., 1953, 230); *Як хочеться підійти до тієї дівчини, поспитати у неї, звідки вона, як її звати, чим займається... Але урочистість, що панує тут* [на могилі Т. Шевченка], *легкий порух вітру, що лине з далеких лиманів, виразна мовчазність усіх присутніх стримують* (Чаб., Шляхами.., 1961, 56); // *рідко.* Безладне ходіння, біганина; сум'яття. *Одиняє він хату, уступив, молодиці з ним всипали, а вона лежить... Порух великий зчинився, плач ізняли, крик* (Вовчок, I, 1955, 164).

2. *перен.* Раптове прагнення, бажання; порив. *Першим порухом Олени було бігти, попередити, захистити, але не побігла й не остерегла* (Вільде, Сестри.., 1958, 13); // *у сполуч. із сл.* душа, душевний *і т. ін., перен.* Почуття, переживання, внутрішні поривання, а також їх зовнішній вияв. *Саксаганський виконував ролі свого старого репертуару, високохудожньо розкриваючи глибокі переживання людини, виявляючи найтонші порухи її душі* (Життя Саксаганського, 1957, 223); *Він не зводив очей з онукового личка, намагаючись помітити найменші порухи маленької душі* (Ю. Янов., II, 1954, 111); *Дарка носиться з томиком Кобилянської, як з молитовником, тепер для кожного поруху свого серця знаходить вона відповідне місце в цій книзі!* (Вільде, Повпол. діти, 1960, 344); *Не на те поставлено було тут сержанта, щоб він брався аналізувати душевні порухи своїх підлеглих* (Загреб., Шепіт, 1966, 24).

ПОРУ́ХАТИ, аю, асш, *док.* 1. *перех.* Трохи, злегка поворушити що-небудь. *Він поклав лебедине перо у кишеню, де лежала листівка, порухав її потрісканими, рибою пропахлими пальцями і рівно пішов додому, несучи багатозначну посмішку на своїх сонцем накраплених веснянках* (Стельмах, I, 1962, 460); *Хворе вухо кілька разів намагався* [ведмідь] *порухати лапою, але від кожного дотику воно ще гірше боліло* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 66).

2. *неперех., чим.* Рухати якийсь час.

ПОРУ́ХАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Рухатися якийсь час.

ПО́РУЧ. 1. *присл.* Дуже близько, на невеликій відстані від кого-, чого-небудь; поблизу, поряд. *Сів Павло біля столу, схилив голову на руки. — Ось і вечеря наша,— промовляє до його Галя, сідаючи поруч* (Вовчок, I, 1955, 147); *Пан глянув на Максима Базилевського, тоді він прикажчикував, та й каже: — Збудувать на цім місці хату на дві половини з кімнатами та й другу поруч поставить* (Стор., I, 1957, 185); *Марія вийшла теж на балкон і стала поруч, поклавши Стахурському руку на плече* (Смолич, Ми разом.., 1950, 11); *Альпи! Вони, здавалося, стояли тут поруч, а бійцям довелося ще скакати день і ніч, поки, нарешті, почали входити в гори* (Гончар, I, 1954, 66); *Пісню підхопили дівчата, що підносили розчин, муляри, які працювали поруч* (Руд., Остання шабля, 1959, 24); // Безпосередньо один коло одного. — *Я думав: поруч живуть люди — одні безпомічні, здичілі з темноти, другі — освічені, узброєні в знаття — і не злучаються, не єднаються, мовби бог зна які кордони розлучали їх* (Коцюб., I, 1955, 259); *Дивізія рухалась з гучними піснями по Олександрівській вулиці. Щорс і Боженко їхали поруч на добрих конях і поглядали з цікавістю на вікна* (Довж., I, 1958, 165); // *у знач. присудк. сл. Він наглянув дівчину зовсім несподівано. Він косив ячмінь, вона плоскінь брала. Ниви їх були поруч* (Коцюб., I, 1955, 22); — *Скучно стало їм у колгоспі.. От вони й розлітаються. А поруч Каховка, будівництво каналу...* (Довж., Зач. Десна, 1957, 251); // *перев. у сполуч. із сл.* бути, йти, виступати, *перен.* Разом, спільно. *Коли трапиться якась потреба, він просить звернутися до нього, свого найближчого сусіда. Бо хоч вона земська вчителька, та він думає, що церква і школа мусять йти поруч* (Коцюб., I, 1955, 313); — *Знаючи вас обох, ваші характери, ваші погляди, нахили, інтереси, я собі уявляю вас не інакше, як поруч у житті* (Гончар, III, 1959, 341); *Поруч, браття, ми були в неволі, Разом ми громили вражу рать, Тож тепер на морі й суходолі Нас ніхто не може роз'єднать* (Рильський, II, 1960, 233).

2. *у знач. прийм., з оруд. в. та прийм. з або з род. в. без прийм.* Уживається при вказуванні на просторову близькість, суміжність кого-, чого-небудь з кимсь, чимсь; біля, коло. *По вулиці йшов якийсь чоловік поруч з молодицею* (Н.-Лев., II, 1956, 84); *Ярина сіла поруч з батьком на пбкуті* (Л. Укр., III, 1952, 666); *Валентин сидить поруч Бориса на канапі, поклавши йому важку руку на плече, мов охороняючи друга від всіляких напастей* (Гончар, IV, 1960, 67); *Ми гукнули на Богдана. Він підійшов і став поруч нас* (Ю. Янов., II, 1958, 165); *На високих обочинах, поруч з липами, повиростали вікові дуби і встеляють жолуддям рівно чотири версти шляху* (Стельмах, II, 1962, 139); // Уживається при позначенні невеликої відстані від чого-небудь. *Поруч хаток ліпилися крихітні вівчарні, корівники, стояли високенні ожереди сіна* (Тулуб, В степу.., 1964, 404); // *тільки з оруд. в. та прийм. з, рідко.* Уживається при

вказуванні на суміжні або одночасні дії, а також на особи чи предмети, що перебувають у спільній або одночасній дії; разом, одночасно, поряд. *Поруч з концентрацією посівів і зростанням торгового характеру землеробства йде перетворення його в капіталістичне* (Ленін, 3, 1970, 82); *Із польським трудовим народом Він* [Богдан Хмельницький] *поруч проти шляхти йшов...* (Рильський, III, 1961, 145); *Поруч зі своїм планом наступу Тютюнник запропонував на всякий випадок виробити й план відступу: війна є війною, і різні можуть бути несподіванки* (Стельмах, II, 1962, 242).

По́руч з тим (з цим) — те саме, що **По́ряд з тим (з цим)** (*див.* **по́ряд** [1]). *Згадала знов Ваш опис вистави господарської, .. а поруч з тим «скручені голови»* [нездійсненні творчі плани] (Л. Укр., V, 1956, 433); **Става́ти (ста́ти) по́руч** *з ким:* а) ставати рівним, однаковим з ким-небудь. — *Давайте нам літературу. Давайте Байронів, Шекспірів, Гете!.. й ми станемо поруч із іншими, ми увіллємось в сім'ю культурних народів,— кричав Джіафер, загрітий суперечкою* (Коцюб., II, 1955, 138); б) приєднуватися до кого-небудь у боротьбі, важкій праці тощо; разом з ким-небудь брати участь у чомусь; **Ста́вити (поста́вити) по́руч** *кого, що з ким* — *чим* — вважати кого-, що-небудь рівноцінним, однаковим у якому-небудь відношенні з кимсь, чимсь; ставити в один ряд з ким-, чим-небудь.

ПОРУЧА́ЛЬНИЙ, а, е. Який є порукою кому-небудь у чомусь.

ПОРУЧА́ТА, ча́т, *мн., заст.* Поруччя, поручні. — *Йдемо ми рядком через місток збоку попід поручатами, а дошки під нами ворушаться та вгинаються, неначе клавіші на фортепіані* (Н.-Лев., IV, 1956, 66); *Покій фабриканта.. Дрейсігера.. Крісла й софа криті червоним, поручата в них з червоного дерева різьблені та цяцьковані* (Л. Укр., IV, 1954, 233).

ПОРУЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОРУЧИ́ТИ,** ручу́, ру́чиш. *док., перех., також з інфін., рідко.* Покладати на когось виконання чого-небудь; доручати. — *Що вам, паніматко, далеко шукати* [робітників], *..ви мені поручіть сю будову* (Фр., III, 1950, 115); *Папа поручив йому взяти у нас для передачі вам сі книжки* (Л. Укр., V, 1956, 127); // Покладати на когось турботу про когонебудь. *Їй треба спочатку запомогти, поопікуватися нею. Вам самим це трудно було б зробити, але Ви могли б поручити її яким-небудь молодим людям — студентам, чи що* (Коцюб., III, 1956, 311); *На случай, що я і зовсім можу не встати, я вказала їм дорогу до Вас, отже, поручаю Вашій ласкавій помочі й увазі своїх недавніх приятелів* (Л. Укр., V, 1956, 256).

ПОРУЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПОРУЧИ́ТИСЯ,** ручу́ся, ру́читься, *док.* 1. Давати поруку за кого-, що-небудь; ручатися. — *Ти, старосто, поручаєшся за нього?* (Сл. Гр.); — *Хочеш, дочко, я поступлюся з своїм хазяйством, тілько так, щоб ти поручилась мені, що все зостанеться ціле* (Мирний, I, 1954, 226).

Хто пору́читься (мо́же поручи́тися); Ніхто́ не мо́же (не міг) поручи́тися — уживається для вираження непевності в чому-небудь. — *А хто тобі поручиться, що вона й досі тобі вірна і досі тебе кохає?..* (Стор., I, 1957, 339); *Коли пропала надія на хату, їй корисніше стало, щоб умерла Катря і Гаврило взяв Ониську. І що ж? Хто поручиться, що вона ненароком гребнула той жар із печі?* (Л. Янов., I, 1959, 400); — *Хоча він і докладно вже знав, що горіла Оверкова Марченкова хата, та ніхто не міг поручитися, що вогонь якось не перекинеться на його обору і не спопелить усього дощенту* (Епік, Тв., 1958, 443).

2. *тільки недок.* Пас. до **поруча́ти.** [Х о р о с т і л ь *(читає голосно):*] *З огляду на ваші заслуги коло розвою школи народної.. поручається вам заснування* [заснування] *і дальше ведення школи в Волосатім* (Фр., IX, 1952, 196).

ПОРУ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поручи́ти.** — *Самі ви не можете їхати; копі молоді й бистрі, поручені мені під.. дозір, могли б вам утекти* (Коб., III, 1956, 238).

ПОРУ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поручи́ти, поруча́ти;** // Справа, доручена кому-небудь; доручення.

ПО́РУЧЕНЬ *див.* **по́ручні.**

ПОРУ́ЧИК, а, *ч., дорев.* Офіцерське звання у царській армії, наступне після чину підпоручика, а також особа, що має це звання. *Не вспіли генеральшу поховати, як приїхав з полку старший панич — тепер уже якийсь там поручик, чи що* (Мирний, II, 1954, 104); *Офіцерський дроздовський полк був у повній формі, там полковники були за взводних, а капітани й поручики билися, як прості солдати, і командував ними донський хорунжий, що за рік зробився генералом* (Ю. Янов., II, 1958, 253); *Павло Діденко невдоволено глянув на сіру шинелю на вішалці — з погонами поручика* (Головко, II, 1957, 471).

ПОРУ́ЧИКІВ, ова, ове, *дорев.* Прикм. до **пору́чик;** належний поручикові. *Ми з дружиною вийшли з хати... «Панове, не баріться довго,—почули ми поручиків голос,— за півгодини будемо обідати!»* (Досв., Вибр., 1959, 81); — *Мовчати!.. А цього ти не нюхав? — І важкий кулак Опопрія роз'юшив поручикового носа...* (Іщук, Вербівчани, 1961, 301).

ПОРУЧИ́ТЕЛЬ, я, *ч., книжн.* Той, хто дає поруку, ручиться за кого-небудь. *Лихо, коли за лихого поруку дає поручитель* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 146).

ПОРУЧИ́ТЕЛЬКА, и, *ж., книжн.* Жін. до **поручи́тель.**

ПОРУЧИ́ТЕЛЬСТВО, а, *с., книжн.* Те саме, що **пору́ка** 1.

ПОРУЧИ́ТЕЛЬСЬКИЙ, а, е, *книжн.* Прикм. до **поручи́тель.**

ПОРУЧИ́ТИ *див.* **поруча́ти.**

ПОРУЧИ́ТИСЯ *див.* **поруча́тися.**

ПО́РУЧІ, ів, *мн.* 1. *військ., заст.* У стародавній Русі —частина броні, що захищала руки від кисті до ліктя.

2. *церк.* Парчеві парукавники — частина одягу священика під час відправи. *Скинув* [єпископ], *хапаючись від нетерпіння, й блискучий саккос із золотими дзвіняками, зняв швиденько і омофор, пояс, поручі й підризник* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 299).

ПОРУ́ЧКАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Вітаючись, потиснути руку (кому-небудь або один одному). *Світлана вискочила на перон, розцілувалася з дівчатами, поручкалася з хлопцями* (Ю. Янов., II, 1954, 141); *Захар Максимович устав з шевського ослінчика, витер об робочий фартух долоні, мовчки поручкався з Явтухом* (Кучер, Прощай.., 1957, 231).

ПОРУЧНЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **по́ручні.**

ПОРУ́ЧНИК [1], а, *ч., дорев., розм.* Те саме, що **пору́чик.** *Тепер з нею ходив молодий, витончений поручник* (Кач., II, 1958, 57).

ПОРУ́ЧНИК [2], а, *ч., розм.* Те саме, що **поручи́тель.** *Довелося* [панові Бжеському] *поставити двох поручників у тому, що кара буде сплачена протягом місяця* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 253).

ПО́РУЧНИКІВ, ова, ове, *дорев., розм.* Прикм. до **пору́чник** [1]; належний поручникові. *Відчинив* [Балоуп] *поручникову валізку і надкусив плитку шоколаду* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 358).

ПОРУ́ЧНИЦТВО, а, *с., розм.* Те саме, що **пору́ка** 1.

ПОРУ́ЧНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **пору́чник** [2].

ПОРУ́ЧНИЦЬКИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **пору́чник** [2] і **пору́чництво.**

ПОРУ́ЧНІ, ів, *мн.* (*одн.* **по́ручень,** чня, *ч.*). Невисока огорожа, перев. по краях містка, балкона, бильця на східцях будинку, вагона і т. ін. *Вузькими східцями з.. поручнями Висоцький швидко підняався на другий поверх* (Ткач, Черг. завдання, 1951, 31); *Два стрибки — і Льоня біля паровоза. Схопився обома руками за поручні, підстрибнув, легко підтягнувся і вмить опинився на тендері* (Коз., Блискавка, 1962, 178); *Вона вийшла на висячий ганок, поручні якого зручно лежали на точених балясинках* (Стельмах, І, 1962, 150); *В блискучому, наскрізь промоклому «непромокальному» пальті й кашкеті стояв Бутаков на містку, міцно вп'явшись руками в поручні* (Тулуб, В степу.., 1964, 394); // Бічні опори крісла, канапи і т. ін. *Юник, прихилившись на м'які поручні канапи, куняв* (Досв., Вибр., 1959, 230); *Руки єпископа чіпко трималися за поручні крісла* (Скл., Карпати, II, 1954, 66); *Коли ми встали вранці і вибігли погрітися на сонці, Іван уже показував один дубовий поручень з головою лева з якогось крісла, книжку, дуже дрібно надруковану, і круглі рамці з карткою заможної пані* (Панч, На калин. мості, 1965, 33).

ПОРУ́ЧЧЯ, я, *с., збірн.* Те саме, що **по́ручні.** [Горн і г:] *Поруччя на сходах поламано, підлоги позривано,.. попсовано, порізано, порозкидано, потоптано, порубано — вкрай сплюндровано!* (Л. Укр., IV, 1954, 247); *На цім потічку стояв вербовий з поруччям місточок* (Март., Тв., 1954, 454); *Саїд узявся за поруччя на трибуні і, не дихаючи, чекав* (Ле, Міжгір'я, 195?, 376); *Він рвонувся просто під колеса вагона якраз вчасно, щоб встигнути вчепитися за поруччя гальмової площадки* (Загреб., Європа 45, 1959, 92); *Капітан аж зубами заскреготав і щосили стиснув у долонях поруччя крісла* (Фр., VI, 1951, 470); *Абрум хотів її посадити, але вона не сіла. Тільки оперлась на поруччя стільця* (Коцюб., II, 1955, 177).

ПОРУША́ТИ [1] *див.* **пору́шувати.**

ПОРУША́ТИ [2], а́ємо, а́сте, *док.* Вирушити в дорогу (про всіх або багатьох). *Догнав* [Барабаш підводу], *сів. Оглянувся ще і довго дивився: — як і розійшлися* [хлопці] *до коней, порушали* (Головко, І, 1957, 340).

ПОРУША́ТИСЯ *див.* **пору́шуватися.**

ПОРУ́ШЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **пору́шити.** [Годвінсон:] *Ще заповідь порушена: він матір не поважає* (Л. Укр., III, 1952, 78); *Народний суд не тільки відновлює порушене право жінк , але й розглядає питання про відповідальність осіб, винних в порушенні прав громадян* (Рад. суд на охороні прав.., 1954, 50); *Вічний його* [потоку] *спокій був порушений зіба лише тоді, коли топився зимовий сніг і болотними швидкими струями збігав до сумного потоку* (Кобр., Вибр., 1954, 83); *У цей час дозвіляя Сахно зненацька було порушене* (Смолич, І, 1958, 86); *Ремонтники попереду лагодили порушену бандами колію, і вся колона змушена була припинити свій рух* (Гончар, II, 1959, 110); *Відомо, що порушені пораненням або іншим патологічним процесом мозкові клітини взагалі не відновлюються* (Рад. психол. наука.., 1958, 459); *Ми читали наголос поезії та драми, дебатували про порушені там думки* (Фр., IV, 1950, 242); *Аудиторія виявила великий інтерес до порушеного питання і прагнула поширити його* (Смолич, Розм. з чит., 1953, 183); — *Добре, добре!* — *крикнув я з-під моста, порушений жалібним Хоминим співом* (Фр., І, 1955, 75); *Побачивши, яка біда її спіткала, Тадеуш підійшов, схилився їй до ніг, Жалем порушений* (Мінк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 163); *Мов море, порушене легким вітром, так меркотів той облиск* [вогнів] *над долиною* (Фр., VI, 1951, 57); *Притамовуючи в собі вороже почуття, він мовчазно відходив від машини, а повернувшись на свою дільницю, завзято напосідав ломом на скелю, відриваючи від неї великі, ледве порушені вибухом брили, ніби хотів вилити свою злість чи посперечатися з машиною* (Коцюба, Нові береги, 1959, 86); *Одвага наша — меч, политий кров'ю, Бряжчить у піхвах, ржа його взяла. Чия рука, порушена любов'ю, Той меч із піхви видобуть здола?* (Л. Укр., І, 1951, 114); *Опівдні повернулися брати додому. Наймолодший з них, що варив сьогодні обід, вийняв із печі страву та побачив, що вона порушена* (Укр., казки, легенди.., 1957, 79); // **пору́шено,** *безос. присудк. сл. Широке коло проблем, переважно морального характеру, порушено в поемі* (Вітч., 3, 1969, 155).

2. *у знач. прикм., діал.* Зворушений, схвильований. *Вона схопила руку паничеву й хтіла була поцілувати. Він швидко висмикнув руку, а намість того сам, порушений і застиданий, поцілував стару* (Крим., Вибр., 1965, 356); *Громада стояла німа, глибоко порушена* (Коцюб., І, 1955, 74).

ПОРУ́ШЕННЯ, я, *с.* 1. *чого.* Дія за знач. **пору́шити** 1—4 і **пору́шитися** 1. — *За дорученням фракції соціал-демократів більшовиків я заявляю рішучий протест проти цього зухвалого порушення самих основ свободи і демократії* (Головко, II, 1957, 521); *Улаштувати другий напад на чужі отари він не наважувався: те, що можна було собі дозволити в путі, тепер би лише зганьбило його, як кричуще порушення старовинного звичаю* (Тулуб, В степу... 1964, 118); *Всякі роботи, зв'язані з можливим порушенням сну і спокою хворих (наприклад, миття і прибирання палат), не дозволяються* (Заг. догляд за хворими, 1957, 29); *Повість «Маслини»* [В. Дрозда] *цінна порушенням злободенного питання про моральну відповідальність людини перед своїм народом, суспільством і часом* (Вітч., 6, 1968, 202).

2. *розм.* Відхилення від правил, відступ від законів, невідповідність традиції, звичаям і т. ін. *Блаженкова обслуга, найхитріша з усіх обслуг, знову, замість п'яти мін, випустила сім. Ці орли, певно, надіються, що старший лейтенант за пострілами інших не помітить їхнього порушення* (Гончар, III, 1959, 276); *Кожного ранку Гнат об'їжджає село, щоб встановити, чи всі вийшли на роботу, чи немає ніяких порушень, як-от крадіжка колгоспного майна, порубка дерев на шляху, ночівля проїжджих та перехожих без його дозволу і т. д.* (Тют., Вир, 1964, 65).

3. *спец.* Відхилення в ході, перебігу фізіологічного процесу, функціонуванні якого-небудь органу і т. ін. *Зловживання чаєм може викликати легку збудженість, неспокійний сон, прискорене серцебиття і порушення травлення* (Укр. страви, 1957, 284); *Для лікування неврозів і функціональних порушень у органічних хворих стали застосовувати терапію сном* (Наука.., 4, 1961, 45); *Порушення обміну речовин.*

ПОРУ́ШИТИ *див.* **пору́шувати.**

ПОРУ́ШИТИСЯ *див.* **пору́шуватися.**

ПОРУ́ШНИК, а, *ч.* 1. Той, хто порушує закони, розпорядження влади або правила, розпорядок чого-небудь і т. ін. *Порушників людського закону судять і карають!..* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 158); *З очевидністю було ясно, що він один з найактивніших порушників дисципліни в школі, з яким доведеться добре попрацювати* (Гур., Новели, 1951, 148); *Порушники громадського порядку;* // Той, хто не дотримується традицій, звичаїв і т. ін. *До порушників побутових традицій, особливо до тих, що чіпали релігію, були* [жінки] *нещадні* (Тют., Вир, 1964, 174).

Пору́шник кордо́ну — той, хто нелегально перейшов державний кордон. *Командир читав: — Висловлюю подяку бійцеві Василю Козубенкові за затримання порушника кордону* (Ів., Тасмниця, 1959, 49).

2. Той, хто порушує тишу або спокій кого-небудь. *Причепа обурено зиркнув у бік порушника тиші* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 192); *Вони* [монументи] *немов пливли звідусіль і товпилися назустріч нахабним порушникам могильного супокою* (Смолич, II, 1958, 91); *В ту ж хвилину залунав дружний сміх дітей, школярі кинулись шукати під партами порушника спокою* (Донч., V, 1957, 150).

ПОРУ́ШНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **пору́шник.**

ПОРУ́ШУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **пору́шувати** 1—4. *Павколо стояла нічим не порушувана тиша, ледве помітно погойдувалась на стовпі лампочка* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 44); // **пору́шувано**, *безос. присудк. сл. — А в австрійській армії які справи? — перебив оповідача Микола. Цю тему вже давно не порушувано* (Гжицький, У світ., 1960, 185).

ПОРУ́ШУВАННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **пору́шувати** 1—4.

2. *розм.* Надавання руху чому-небудь, зрушення з місця чогось. — *У вас на техніці повинен дехто розуміти, що се не все одно: збудувати локомотив до порушування корабля і збудувати апарат, котрий може перервати ток* [струм] *електричний* (Фр., IV, 1950, 34).

ПОРУ́ШУВАТИ, ую, уєш *і діал.* **ПОРУША́ТИ**, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОРУ́ШИТИ**, у́шу, у́шиш, *док.*, *перех.* 1. Робити що-небудь всупереч наказові, закону і т. ін. *Тарас Григорович був такий обережний, що ніхто в фортеці й не підозрював, що він давно вже порушує наказ царя* (Тулуб, В степу.., 1964, 180); — *Це я і так порушую дідусів заповіт, щоб жодна книга не виходила поза стіни цієї бібліотеки* (Головко, II, 1957, 489); *Мама гостро наглядала за тим, щоб усе робилося, як вона установила, і щоб ніхто не посмів порушати її наказів* (Мирний, IV, 1955, 335); [Годвінсон *(до Джонатана):] Зробить кумир з поганки, ледащиці — се ж гірший гріх! Адже він тим порушив господню заповідь страшну, велику* (Л. Укр., III, 1952, 75); *Як це необачно, що вона наважилася порушити професорову заборону* (Смолич, I, 1958, 80); // Діяти, чинити не так, як належить за традицією, звичаєм, загальноприйнятими правилами і т. ін; відступати від чогось установленого, узвичаєного. *Відмінна традиція квітне між колгоспами — звітувати один перед одним на кінець господарського року, в день Конституції. Не будемо порушувати цієї традиції* (Ю. Янов., I, 1954, 68); — *Ви пробачте мені, що я порушу ваш звичай і не буду хреститись* (Цюпа, Три явори, 1958, 7); *Досвідчений розвідник ніколи не повинен випробовувати судьбу. Це було правилом Дениса Бараболі, але, озлоблений, він сьогодні вирішив порушити це правило* (Стельмах, II, 1962, 279); // *у сполуч. із сл.* правда, істина *і т. ін.* Неправильно переказувати що-небудь, викривляти, перекручувати. *Письменник раз у раз міцно стримує свою фантазію, щоб не порушити правди* (Смолич, Розм. з чит., 1953, 134).

Пору́шувати (пору́шити) кордо́н — нелегально переходити через кордон на територію іншої держави; **Пору́шувати (пору́шити) сло́во (присі́гу** *і т. ін.*) — не виконувати своєї обіцянки, свого зобов'язання і т. ін. *Сахно не хотіла ні порушувати свого слова, ані рискувати своєю персоною* (Смолич, I, 1958, 87); *Вона, Ївга, мусить порушити слово, яке дала подрузі. Вона це повинна зробити, щоб урятувати Яринку від необачних кроків* (Донч., IV, 1957, 224).

2. Припиняти, переривати який-небудь стан, процес або вияв почуття і т. ін. *Христя і рада тому мовчанню: ніщо їй не забороняє думати про себе, ніщо її не розговорює, не порушує німої ради* (Мирний, III, 1954, 105); *Напружену тишу ніщо не порушало* (Коцюб., II, 1955, 101); *Сонна вулиця знову позіхнула, збила ногами дітвори пісок і покотила дитячий вереск так сильно, що порушила у сонашниках сон собаки Жука* (Кос., Новели, 1962, 65); *Женя раптом зітхнув і замовк.. Може, перед ним постали важким маревом чорні дні страхітливої війни, що так несподівано порушила його безтурботне дитинство?* (Мокр., Острів.., 1961, 12); *Сигнал бойової тривоги раптом порушив спокій* (Ткач, Моряки, 1948, 32); *Віроломний напад гітлерівської Німеччини на нашу Соціалістичну Батьківщину в 1941 році порушив мирну працю радянського народу.*

Пору́шити мо́вчанку (мовча́ння) — заговорити. *Перший порушив мовчанку дід Остап* (Головко, I, 1957, 435); — *А чули? — зненацька порушив мовчанку Маковей. — Шовкун казав, що повернеться в роту...* (Гончар, III, 1959, 123); **Пору́шувати (пору́шити) рівнова́гу:** а) зміщуючи центр ваги, призводити до падіння чогонебудь; б) змінювати природне, стале співвідношення між чим-небудь. *Дотик, нарешті, спричинює біль і чуття каламутить. Скоро насильство порушує в тілі часток рівновагу* (Зеров, Вибр., 1966, 171).

3. Пошкоджувати, псувати, руйнувати що-небудь. *Я бачив, як вітер березку зломив: Коріння порушив, гілля покрутив...* (Пісні та романси.., II, 1956, 150); *Чутлива* [трава], *як павутиння. Хвилинами його брав жаль, і він стримував косу, щоб не порушити тієї затаєної при землі краси* (Тют., Вир, 1964, 251); *Коли машину знесло в яр, могло і кардан пошкодити і гальма порушити* (Баш, На.. дорозі, 1967, 53); // Викликати, спричинювати відхилення в ході, перебігу якогонебудь процесу, здійсненні якогось руху тощо. *Зарості зменшують швидкість течії, перешкоджають судноплавству, порушують нормальну циркуляцію води* (Хлібороб Укр., 5, 1964, 47); // *у сполуч. із сл.* зв'язок, єдність *і т. ін.* Поривати зв'язки, призводити до втрати єдності, спільності з ким-небудь. *Хто порушує єдність і найтісніший союз великоруських і українських робітників і селян, той допомагає Колчакам, Денікіним, капіталістам-хижакам усіх країн* (Ленін, 40, 1974, 44); *Ну, а щодо тих, хто спробує порушити бойовий революційний союз України й Росії, то такі — начувайтеся!* (Гончар, II, 1959, 187).

Пору́шувати (пору́шити) пла́ни (за́думи *і т. ін.*) *кого, чиї* — змусити кого-небудь відмовитися від своїх планів, задумів і т. ін.; створити несприятливі умови для здійснення планів, намірів кого-небудь. *Більшовицький плацдарм на лівому березі, в сімдесяти верстах від Перекопу! ..Це було жахливо, це могло порушити всі його* [Врангеля] *плани* (Гончар, II, 1959, 320).

4. *перев. у сполуч. із сл.* розмова, справа, процес *і т. ін.* Розпочинати. *Бідні жінки не мали в руках ніякого писаного контракту, ані документу* [документа]; *треба було вишукувати свідків умови, порушувати довголітній, сутужний процес* (Фр., VI, 1951, 238).

Пору́шувати (пору́шити) клопота́ння — звернутися з проханням до якої-небудь офіційної особи або установи; почати клопотатися за кого-, що-небудь, домагатися чогось. *На початку 1902 року культурні діячі Харкова порушили клопотання про дозвіл видавати щомісячний літературно-художній журнал «Світло»* (Вітч., 12, 1964, 161); **Пору́шувати (пору́шити) пита́ння:** а) починати розмову про що-небудь, маючи на меті привернути до цього увагу громадськості, викликати обговорення,

дискусію і т. ін. *Ніколи не обминав Франко гострих кутів, а завжди порушував найменш розроблені суперечні чи неясні питання* (Вітч., 3, 1969, 164); *Народ-переможець матиме право зажадати, щоб його героїчні діяння і його самого було представлено людству красиво й гідно.. Ось чому питання про красу в нашому соціалістичному радянському мистецтві треба порушити і про нього слід поговорити* (Донж., III, 1960, 211); б) побіжно, принагідно згадувати про щось. — *Коли він тут* [на раді] *порушив питання, чому я такий прихильний до сов'ячого роду, то мушу оповісти сю історію* (Фр., IV, 1950, 111).

5. *перен.* Викликáти, пробуджувати (почуття, думки і т. ін.). *Сталактити* [на склі] *викликають в невинній душі дитини радість, а статуї — сльози. Таким робом своєю художньою творчістю він* [мороз] *порушує цілу гаму людських почувань* (Коцюб., II, 1955, 433); // Викликáти хвилювання в кого-небудь, збуджувати, хвилювати когось. — *А що тепер буде? Що тепер робити? — запитував він себе мимохіть, і неспокійні думки порушували його ум* (Кобр., Вибр., 1954, 52); *Усі очі на його обернулися,.. кого порушила надія на щось дивнеє та чуднеє, а кого то жах затомив, що се скоїться* (Вовчок, I, 1955, 292); // Зворушувати, розчулювати кого-небудь. *Підмайстер був твердий, як камінь. Ніякі просьби ані закликання не порушували його* (Фр., I, 1955, 229); *Знакома казка про Івася нікого не поруша — тільки малую Галю трохи* (Вовчок, I, 1955, 289); *Невеличка часом пісенька, А громаду поруша: В її відгуках милесеньких, Що ніжніш від струн тонесеньких, Виявляється душа* (Граб., I, 1959, 620); *Музикальну хлопцеву душу вкрай порушила українська пісня, що її таким художнім способом подавав Лисенко широкій київській публіці* (Крим., Вибр., 1965, 405).

6. *розм.* Надавати руху чому-небудь, зрушувати з місця щось. *Як Павло натяг йому ногу, то вона вже мусила боліти: цей хірург порушив кожний сустав з місця* (Март., Тв., 1954, 236); *В лісі козаки здригались на кожен потаємний звук, хоч би тільки птах порушив гілля* (Панч. Гомон. Україна, 1954, 58); *Образно. *Любов до природи оживила і порушила в Тоньовій душі ще одну живу струну — поезію* (Фр., III, 1950, 342); // *чим.* Рухати, ворушити. *То був здоровий гірський орел. Він довго кружляв, шукаючи добичі, плавав у повітрі з широко розпростертими крилами, зовсім не порушаючи ними* (Фр., III, 1950, 23); *І не раз мені здається, Що сиджу я у полоні.. Що в руці у мене зброя Неполамана зосталась, Та порушити рукою Не дають мені кайдани* (Л. Укр., I, 1951, 154); *Вона порушила тепер устами, неначеб щось вимовляла, опісля викривила їх в якусь гірку усмішку* (Коб., I, 1956, 119); // *перен., рідко.* Спонукати кого-небудь до дії, боротьби і т. ін. *Нас порушає проти ката Журби вселюдської сльоза* (Граб., I, 1959, 159).

7. *діал.* Торкати, брати без дозволу що-небудь. *Він не порушав з ясел жодного стебла* (Сл.Гр.); *Як їмость її запиталася, чого в спіжарні бракує муки й сиру, то вона обрушилася.. Вона не боїться й зараз присягнути, що нічого ніколи не порушила* (Март., Тв., 1954, 342).

ПОРУ́ШУВАТИСЯ, уюся, ується *і діал.* **ПОРУША́ТИСЯ**, áюся, áється, *недок.*, **ПОРУ́ШИТИСЯ**, у́шуся, у́шишся, *док.* 1. Пошкоджуватися, псуватися, руйнуватися. *При обтісуванні та розколюванні колод порушується зовнішня структура дерева, відкриваються його пори* (Дерев. зодч. Укр., 1949, 54); [Р у ф і п:] *Порушилась гармонія всесвітня* (Л. Укр., II, 1951, 351); // Зазнавати ідхилень у своєму вияві, ході, перебігу тощо (про який-небудь процес, рух і т. ін.). *Гола шкіра та її залози мають в житті земноводних надзвичайно важливе значення. Тварини завжди гинуть, якщо діяльність шкіри та залоз порушується* (Визначник земноводних.., 1955, 11); *В районі Кременчука спокійна течія Дніпра порушується* (Геол. Укр., 1959, 8).

2. Ставати схвильованим; зворушуватися. *Коли душа її уся порушалася, серденько колотилося і дух займався,.. вона починала ходити та проходжати по луці* (Вовчок, I, 1955, 320); // Виникати, пробуджуватися (про почуття, думки і т. ін.). *Запізно в пана совість Порушилась* (Фр., X, 1954, 365).

3. *розм.* Рухатися, ворушитися. *Таткова постать порушувалась, немов у тумані, голос долітав уривками* (Л. Укр., III, 1952, 635); *Уста його раз у раз порушувалися* (Фр., VII, 1951, 62); *Я дзя всього того не виділа, не чула; її голка порушувалася машинально в руках* (Кобр., Вибр., 1954, 101); *Гнат з Олександрою неспокійно порушились на місці* (Коцюб., I, 1955, 37); *Дід вирішив, видно, ще трохи поінтригувати хлопця. Не відповідаючи, він задивився на поплавок, який порушився від того, що старий сам сіпнув вудочкою* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 10); // *перев. док.* Почати рухатися; зрушитися з місця. *Якщо брати сіно із скирти зверху, то злежалі шари порушуються і в неї може проникнути волога від дощів чи талого снігу* (Знання.., 9, 1965, 11); *Звільна й легко порушилось могутнє колесо на своїй шліфованій і змащеній оливою осі* (Фр., VI, 1951, 254); *Ноги Романові мов прикипіли до місця, сили десь раптом щезли, і він не може порушитись, заразом тямлячи, до болю в мозкові тямлячи, що й стояти не можна...* (Коцюб., I, 1955, 120).

4. *тільки недок.* Пас. до **пору́шувати** 1—4. *Член партії повинен:* [*..Бути непримиренним в усіх випадках, коли порушуються ленінські принципи добору і виховання кадрів* (Статут КПРС, 1971, 11); *Лісова тиша рідко порушувалась ледве чутним шелестом листя* (Трубл., II, 1955, 86); *Міжнародним купівельним засобом золото і срібло служать по суті тоді, коли раптом порушується звичайна рівновага обміну речовин між різними націями* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 146); *Порушується в цих статтях лише незначна частина питань з широкої галузі, про яку йде мова, і, крім того, освітлювані проблеми здебільшого спрощуються* (Вітч., 5, 1956, 134).

ПОРФІ́Р, у, *ч.* Загальна назва магматичних гірських порід, перев., червоного кольору, з основою дрібнокристалічної або склуватої будови, в яких виділяються розміром та забарвленням великі кристали мінералів. [Е л е а з а р:] *Спинився я і задивись на неї* [вежу]: *біле мармор* [мармур], *мов кістки на полі, порфір шаріє, мов пролита кров* (Л. Укр., II, 1951, 140); *Багато раз я переходив нею* [Красною площею]. *Вслухаючись у срібний шум ялин, Що шелестять навколо Мавзолею, Де під порфіром мовчазливих стін.. Спочив безсмертний, вікономний він* (Бажан, Роки, 1957, 225).

ПОРФІ́РА, и, *ж.* 1. *заст.* Довга пурпурова мантія, символ влади монарха. *Цар не спить,.. А мовчки долі, всемогучий, Дере порфіру на онучі* (Шевч., II, 1953, 353); *Василь Опанасович.. був зображений не на хмарах і не в царській порфірі* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 47); *Образно. [Н е о ф і т - р а б:] *Доки буде слатись під ноги їм, тиранам безтілесним, богам безкровним, неживим примарам, живої крові дорога порфіра?* (Л. Укр., II, 1951, 240).

2. *бот.* Морська їстівна водорість червоного кольору. *З чорноморських водоростей придатні для споживання морський салат, пухирник, лауренсія, гелідіум, порфіра* (Наука.., 1, 1960, 26).

ПОРФІ́РНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **порфір**; // Зробл. з порфіру. *Софію* [Київську] *грабували татари і уніати, які в XVI та XVII ст. вивезли багато мармурових, порфірних та кам'яних деталей оздоблення* (Знання.., 9, 1965, 31).

2. Який має колір порфіру; темно-червоний, пурпуровий.

ПОРФІ́РОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **порфір**. *В порфіровій структурі* [порід] *великі кристали розміщені в основній масі* (Курс заг. геол., 1947, 236); // Який складається або зроблений з порфіру. *Порфірові гори.*

2. Який має колір порфіру; темно-червоний, пурпуровий.

ПОРФІРОПО́СЕЦЬ, сця, *ч., заст., рит., ірон.* Монарх, цар.

ПОРФІРОНО́СНИЙ, а, е, *заст., рит., ірон.* Прикм. до **порфіропо́сець**.

ПОРФІРОРО́ДНИЙ, а, е, *заст., рит.* Який належить до царського роду. *Власноручний запис Шевченка в щоденнику свідчить, що великий мислитель вимагав від історичної літератури, щоб вона «освітила подробиці, закопчені димом фіміаму, старанно кадимого перед порфірородними ідолами»* (Наука.., 3,1961, 14); *Порфірородний імператор.*

ПО́РХАВКА, и, *ж.* Кулястий гриб, що швидко росте в теплу дощову погоду, а достигаючи, наповнюється бурим пилом—спорами; моруха. *Збираючи порхавки, слід пам'ятати: цей гриб їстівний і смачний лише молодим, поки білий* (Знання.., 6, 1969, 16); *У порівн. *Із можів бризнув у небо фонтан золотого пилу, мов із порхавки, що, дозрівши, викидає вгору мільйони спор* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 58).

ПО́РХАННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **по́рхати**. *Образно. *Коли сили твоєї душі не витрачені на забаву, на тимчасові зваби, на порхання з квітки на квітку, тоді у тебе є що сказати близькій людині* (Чаб., Тече вода.., 1961, 191).

ПО́РХАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПОРХНУ́ТИ**, ну́, не́ш, *док., рідко.* Те саме, що **пу́рхати**. *Ані птиця не порхала, ані вітер не віяв,— непроглядний гай стоїть тихий та спокійний, темний та свіжий* (Вовчок, I, 1955, 367); *Образно. *На сьоме небо порхнув Геннадій. Душа його співала* (Автом., Щастя.., 1959, 21).

ПОРХНУ́ТИ *див.* **по́рхати**.

ПОРЦЕЛЯ́НА, и, *ж.* 1. Керамічна маса білого кольору, що використовується для виготовлення тонкого посуду, декоративних виробів, ізоляційних матеріалів і т. ін.; фарфор.

2. *збірн.* Посуд або декоративні вироби з такої маси. [С у х а р и к:] *Якщо ви закохані в китайську порцеляну, ви робитесь її рабом* (Коч., II, 1956, 328); *Коли гості зайшли в їдальню, в них розбіглися очі. Столи угиналися від срібла, порцеляни і квітів* (Вільде, Сестри.., 1958, 180); *У порівн. *Ле чулося твердого чогось, тривкого під стопою. Все було, мов порцеляна, доокола: на око приємне, а опертися не вільно* (Хотк., II, 1966, 16).

ПОРЦЕЛЯ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **порцеля́на**; // Зробл. з порцеляни. *На мальованому зеленому з червоними рожами миснику стояли рядами порцелянові тарілки, лежало кільки ножів і виделок* (Н.-Лев., II, 1956, 126); *Дяк книжки накупив, ще й нову бунду собі справив за одним заходом і нову порцелянову люльку* (Стеф., I, 1949, 116); // Який виробляє порцеляну. *На порцелянових та керамічних заводах труби завжди високі* (Вол., Озеро.., 1959, 10).

ПОРЦІ́ЙКА, и, *ж., діал.* Зменш.-пестл. до **по́рція** 2. *Василь.. випив одну порційку грітої з медом горілки, далі й другу, третю* (Фр., I, 1955, 136); *Семен тремтячими руками взяв «порційку», що подала йому Дарка* (Л. Укр., III, 1952, 667).

ПОРЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **по́рція** 1; // Призначений для відмірювання порцій. *Порційний автомат.*

ПОРЦІО́Н, у, *ч.* Певна кількість продуктів харчування. *Денний порціон.*

ПОРЦІО́ННИЙ, а, е. 1. Прикм. до **порціо́н**.

2. Те саме, що **порці́йний**. *Обчищеного і промитого коропа нарізують на порціонні куски* (Укр. страви, 1957, 53); *Завод порціонних автоматів імені Дзержинського — одне з найстаріших київських підприємств* (Веч. Київ, 2.XI 1967, 2).

3. Приготовлений у ресторані або в їдальні на замовлення. *Порціонна страва.*

ПОРЦІО́ННО. Присл. до **порціо́нний** 3.

ПО́РЦІЯ, ї, *ж.* 1. Певна кількість харчового продукту, страви, призначена для споживання однією особою за один раз. *Випотрошену рибу промивають у холодній воді і ріжуть на порції* (Укр. страви, 1957, 116); *Фесенко розчервонівся. Він одчепив пенсне. Круглі карі здорові очі блищали од доброї порції пива* (Н.-Лев.. V. 1966, 159); *Смачно пах куліш. Вадим налив добру порцію в казанок кожному* (Бойч., Молодість, 1949, 137); // Взагалі певна кількість чого-небудь. *У свій час дехто думав.., що ефективність дії органічних добрив у сівозміні можна підвищити внесенням їх дрібними порціями під усі культури сівозміни* (Хліборобс Укр., 12, 1968, 14); *Марта Гаврилівна, виспівавши, за своєю звичкою, велику порцію похвал Ганні, пообіцяла дивитися за нею, як за рідною дочкою* (Коз., Сальвія, 1959, 134).

2. *діал.* Чарка; чарка горілки. *Василь спер голову на локоть і німо почав вдивлюватися в порожню порцію* (Фр., I, 1955, 157); — *Кажуть, старим та хлопцям по порції дадуть, а дівкам кісники роздаватимуть* (Л. Укр., III, 1952, 669); *Як частують,— вип'є* [Андрій] *порцію, але лиш одну* (Хотк., II, 1966, 183).

ПО́РЧА, і, *ж., розм.* 1. Пошкодження, ушкодження, шкода. *І що є у нас, хоч скотинка, хоч хлібець на току, худобинка у скриньці, так сьому так усе без порчі й бути?* (Кв.-Осн., II, 1956, 22); *Ховаючись, як злодій, ішов* [Йонька] *до комори, принюхувався, як лис до нори, чи нема якої порчі?* (Тют., Вир, 1964, 431).

2. Вада. [Ч а с н и к:] *Тільки у нього завжди була одна порча і зараз є: дуже любить вихвалятися, такий хвалько* (Корн., П'єси, 1947, 284).

ПО́РЧЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Який зіпсувався, став непридатним для споживання або використання; зіпсований. *Порчене пиво.*

2. Який має якусь фізичну ваду. *Парубків майже не було, хіба що — порчені та калічені, бо всі хлопці по вісімнадцятому році були нині в солдатах і проливали кров на позиціях* (Смолич. Мир.., 1958, 174).

ПО́РШЕНЬ, шня, *ч., техн.* Циліндрична деталь двигунів внутрішнього згоряння, парових машин, насосів, компресорів і т. ін., що робить зворотно-поступальний рух всередині більшого циліндра, щільно прилягаючи до його стінок. *Всі мовчали й дивилися на поршні, що ритмічно рухалися в циліндрах* (Рибак, На світанку, 1940, 210); *Поршень — це той же серцевий клапан в організмі машини, він всмоктує пальне, розподіляє його потрібними долями для роботи дизеля* (Автом.. Щастя.., 1959, 34).

ПОРШНЕ́ВИЙ, а, е, *техн.* Прикм. до **по́ршень**. *На зовнішній поверхні поршня в спеціальних канавках розміщені поршневі кільця* (Автомоб., 1957, 18); // Який працює за допомогою поршнів. *Газова турбіна, як тяговий двигун локомотива, має ряд переваг перед поршневими машинами* (Наука.., 9, 1956, 12); *Поршневий насос.*

ПОРЮ́МАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Рюмати якийсь час.

ПОРЮ́МСАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Рюмсати якийсь час.

ПОРЯБИ́ТИ, ї́ть, *док., перех., розм.* Зробити рябим кого-, що-небудь. *Віспа одного хлопця мені порябила* (Сл. Гр.); *Образно. *Дві сестри, тоненькі і сухенькі, Осінь ловлять в пелени над ставом.. Віспа порябила лиця жовті, Доброти у серці не роз'їла* (Драч, Поезії, 1967, 23).

ПОРЯБІ́ТИ, ію, ієш, *док., розм.* Стати, зробитися рябим. *У чоловіка аж обидва уси затіпались; таранкувате лице мов ще дужче порябіло* (Мирний, I, 1949, 244).

ПО́РЯД [1]. 1. *присл.* Дуже близько, на невеликій відстані від кого-, чого-небудь; поблизу, поруч. *Далеко за річкою блиснуло щось.. Поряд сяйнуло знов, а за ним у третьому місці сильно бухнув полумінь* (Коцюб., I, 1955, 349); *У кабінеті, коли зайшли, Галаган одразу ж важко опустився в таке ж, як і сам він, масивне сап'янове крісло і жестом запросив Діденка сісти поряд* (Головко. II, 1957, 480); *Того дня Ніна поверталася додому разом з піонеркою Олею Козуб, яка жила в будинку поряд* (Донч., V, 1957, 498); // Безпосередньо один коло одного. *Бачим: по тихому морю два змії пливуть велетенські.. І, вигинаючись пружно, до берега поряд простують* (Зеров, Вибр., 1966, 243); *Стільки кімнат поряд бачила я тільки в магістраті в нашому місті, але там кімнати були бодай нумеровані* (Вільде, Ті з Ковальської, 1947, 43); *Її наздоганяє благенько одягнута Галина Шорохова, і вони тепер ідуть поряд* (Шиян, Гроза... 1956, 51); // В одному ряді, на одній лінії, на однаковому рівні. *Вистрибували* [хлопці] *з саней, бігли поряд, борсалися в заметах, змагалися з кіньми на швидкість...* (Сміл., Зустрічі, 1936, 216); // *у знач. присудк. сл. Коли ти поряд, мені стає весело, коли твоя рука в моїй руці — мені нічого не страшно* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 3); // *перен.* Разом, спільно, одночасно з ким-, чим-небудь. *В житті існує і негативне і позитивне поряд* (Вітч., 8, 1958, 135).

2. *у знач. прийм., з оруд. в. та прийм.* з *або з род. в. без прийм.* Уживається при вказуванні на просторову близькість, суміжність кого-, чого-небудь з кимсь, чимсь; біля, поруч, коло. *Юзя.. пішла поряд з Даркою, несміло-ніжно поглядаючи на неї, але мовчки* (Л. Укр., III, 1952, 651); *Поряд із золотими ланами пшениці захвилюють, заграють райдужю нові технічні культури* (Рильський, III, 1956, 27); *Лукії сьогодні чогось не співається, їй просто хочеться отак сидіти поряд з капітаном, слухати його тиху мову, відчувати тонкий запах парфумів, що йде від нього,— чи, може, це запах океану?* (Гончар, Тронка, 1963, 157); *Артем у кобеняці йшов поряд саней, тримаючи віжки в руці* (Головко, II, 1957, 639); // *тільки з оруд. в. та прийм.* з. Уживається при вказуванні на суміжні або одночасні дії, а також на особи чи предмети, що перебувають у спільній або одночасній дії; разом, одночасно. *Поряд з піднесенням виробництва та матеріального добробуту нашого народу невпинно підвищується ідейна зрілість радянських трудівників, рівень їх свідомості і культури* (Ком. Укр., 12, 1968, 40); *Поряд з соціалістичними державами за мир борються країни Азії, Африки, Латинської Америки, які визволилися від колоніального гніту* (Резол. XXII з.., 1961, 9).

По́ряд з тим (з цим)— одночасно, разом з чим-небудь; **Ста́вити (поста́вити) по́ряд** *кого, що з ким* — *чим*— вважати кого-, що-небудь рівноцінним, однаковим у якому-небудь відношенні з кимсь, чимсь; **Ста́ти (зайня́ти місце) по́ряд** *з ким—чим*— досягти рівня розвитку кого-, чого-небудь; стати рівним з кимсь, чимсь. *Ряд вистав за участю Затиркевич показав, що в її особі український театр придбав велику художню силу, цілком гідну зайняти почесне місце поряд з кращими діячами сцени* (Минуле укр. театру, 1953, 62).

ПО́РЯД [2], у, *ч., діал.* Порядок, лад.

◇ **Дава́ти по́ряд** — те саме, що **Дава́ти лад** (*див.* **лад**). *Ледве Тарасові минуло 9 літ, як умерла мати і батькові, щоб було кому доглядати дітвору та давати поряд в хаті, довелося вдруге оженитися* (Мирний, V, 1955, 309).

ПОРЯДЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОРЯДИ́ТИ,** ряджу́, ря́диш, *док., діал.* 1. *перех. і неперех.* Порядкувати. — *Зостанусь я тутечки, у Дубцях, буду вам господарства доглядати, поряджати* (Вовчок, I, 1955, 116).

2. *перех.* Налаштовувати, споряджати що-небудь, готуючи до роботи, в дорогу і т. ін. *Серпи посталили, Справили коси, вози порядили* (Щог., Поезії, 1958, 85).

3. *перех.* Наймати, підряджати кого-небудь. *В мене в сусідка пані, так і боже мій! Нехай би мене порядила на цілий год, здається, й про худобу забув би: така вона до мене привітна* (Барв., Опов.., 1902, 187).

ПОРЯДЖА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПОРЯДИ́ТИСЯ,** ряджу́ся, ря́дишся, *док., діал.* Наійматися, підряджатися. — *Порядились ми в економію* [економію] *камінь бити,— почав Грицько. — Од сажня — два рублі* (Гр., II, 1963, 143); *Вона приносила мені щонеділі сорочки, котрі мачуха її порядилася мені прати* (Л. Янов., I, 1959, 322); // Брати на себе певні зобов'язання; зобов'язуватися. *Узяв з нас Тетерук трохи одчіпного за пашню, і ми порядилися платити за грунт в управу всі оплатки...— знаєте? — двічі на рік...* (Крим., Вибр., 1965, 369).

ПОРЯДИ́ТИ *див.* **поряджа́ти.**

ПОРЯДИ́ТИСЯ *див.* **поряджа́тися.**

ПОРЯДКО́ВИЙ, а, е. Який вказує на місце або порядок кого-, чого-небудь при переліку. *Окружна виборча комісія.. встановлює порядкові номери виборчих дільниць* (Полож. про вибори.., 1946, 8).

△ **Порядко́вий числі́вник,** *грам.*— розряд числівників, що вживаються на позначення певної послідовності, порядку переліку предметів і мають формальні ознаки прикметників. *Числівник — частина мови, що виражає абстрактне число («два плюс три — п'ять»), кількість предметів («два студенти») або їх порядок за рахунком («другий студент»). Числівники перших двох типів звуться кількісними, числівники третього типу — порядковими* (Сл. лінгв. терм., 1957, 217).

ПОРЯДКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **порядкува́ти.** *В неї десь узявся потяг до порядкування, прокинулась дрімаюча енергія* (Н.-Лев., IV, 1956, 108); *Сьогодні зайнялась білизною і деяким порядкуванням, але се для мене найтрудніша робота, і через те моя хата досі не вбрана як слід* (Л. Укр., V, 1956, 281); *Фельдкомендантові багато випало клопоту в цей перший день свого порядкування* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 84).

ПОРЯДКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. Займатися господарством, давати лад чому-небудь, виконуючи різні домашні роботи. *Старий Якименко оженив сина, та таку-то вже невісточку собі взяв, що й не сказати! Білолиця, гарна й весела, а прудка, як зайчик; і в хаті й на дворі в'ється, порядкує, господарює, і співає, і сміється, аж геть чутно її голосок дзвенячий* (Вовчок, I, 1955, 65); // Поратися коло чого-небудь. *Щоб догодити Балабусі, Олеся почала ходити до пекарні й порядкувати коло печі* (Н.-Лев., III, 1956, 133); // Прибирати, робити порядок де-небудь. *По обіді Хома взявся за псалтир, а Хима відчинила скриню та заходилась там порядкувати* (Коцюб., I, 1955, 88); *Катерина причепурила хату зовні, потім заходилась порядкувати всередині* (Чорн.,

Визвол. земля, 1959, 144); *Варвара Громова порядкувала тут кожного дня, і скрізь відчувалася її хазяйновита і вправна рука* (Кучер, Чорноморці, 1956, 33).

2. По-своєму розпоряджатися, хазяйнувати де-небудь, робити щось на власний розсуд. [З а п а в а:] *Хіба ж я можу допустить, щоб слуги Без мене там порядкували?* (Фр., IX, 1952, 253); *Почав Ведмідь хазяйнувати, У пасіці порядкувати: Щодня він мед тягав Та в берлозі ховав* (Гл., Вибр., 1951, 56); *А Юрко нашого Олександра чого вартий! Усі книжки, які були у пана, попереч читував і тепер по-своєму починав порядкувати на городі і в полі* (Стельмах, II, 1962, 72).

3. Давати вказівки, розпорядження, керуючи роботою, господарством і т. ін.; розпоряджатися. *Він перестав слухати батька, а батькові хотілось порядкувать в господарстві* (Н.-Лев., II, 1956, 345); — *Чи не час нам в дорогу? — поспитала Соломія. — Про це вже дід Овсій знає, він тут порядкує,— обізвався Остап* (Коцюб., I, 1955, 347); — *В селі одному хлопці й дівчата прості спектакль дали. Порядкували вчитель та дяк* (Тесл., 3 книги життя, 1949, 112); *Тепер усім порядкував Нікітін, і козаки охоче здались на його розсуд* (Папч, Гомон. Україна, 1954, 306); // Здійснювати нагляд за чим-небудь, спрямовувати хід чогось. *Він сам порядкував переселенням до цих комірок і одразу зажив поваги серед невільників* (Досв., Вибр., 1959, 175); *Роман став наглядати і порядкувати над всіма трьома вітряками* (Стельмах, I, 1962, 513); // Бути на чолі кого-, чого-небудь, очолювати щось, командувати, керувати ким-, чим-небудь.— *А на тім острівці лиш одно село; порядкує ним громадська рада* (Март., Тв., 1954, 183); *Хмельницького не було в обозі. Вони обидва з Чорнотою порядкували військом* (Кач., Вибр., 1947, 216); // На власний розсуд використовувати, розподіляти і т. ін. що-небудь. *Сашко не порядкував своїм часом. Життя Сашка належало революції, і часом його порядкував підпільний більшовицький комітет* (Смолич, Світанок.., 1953, 10); *Тепер, коли ми самі порядкуємо технікою, простоїв через несвоєчасність обслуговування тракторних агрегатів немає* (Колг. Укр., 5, 1958, 3); // *тільки без додатка, розм.* Те саме, що **нака́зувати.** — *Ведіть його у волость! — порядкує після трусу голова* (Мирний, I, 1949, 290).

ПОРЯДКУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., діал.* Ставати впорядкованим, набувати правильного або звичного розміщення, розташування; упорядковуватися. *Десь колись заблискувала в його очах радісна іскорка, немов якісь давно порвані нитки в його душі розмотуються, порядкуються панове* (Фр., IV, 1950, 397).

ПОРЯ́ДНЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **поря́дний** [1] 2. *Господарствечко хоч не яке там скарбове,— можна б йому ціну скласти,— та таке ж то порядненьке, любеньке, що кращого й не бажати* (Вовчок, I, 1955, 310).

ПОРЯ́ДНИЙ [1], а, е. 1. Не здатний на погані, нечесні або аморальні вчинки; чесний. *Дотепер гадав* [панотець], *що хоч війт порядний. Але видно, що в цілім селі нема кому вірити* (Март., Тв., 1954, 253); *Гуцулка, горда тим, що вона мати, порядна жінка, газдиня, з мало укритим презирством поглядала на опришківську любаску* (Хотк., II, 1966, 166).

2. *розм.* Досить добрий; непоганий, неабиякий. *Ото їдуть із ярмарку Двоє господарів, У кожного віз порядний, Воликів по парі* (Руданський, Тв., 1959, 195); *Невелика хата у Пріськи Чугаїхи, але зате порядна, біла, не гірш, як у людей* (Л. Укр., III, 1952, 469); *Вона* [одежа] *мала цілком порядний вигляд, тільки на ліктях трохи протерлась* (Коцюб., II, 1955, 244); *Ні ліжка м'якого, Ні подушок, ані ковдри порядної в нього немає* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 196); // Який цілком відповідає своїй назві; такий, як треба, як повинен бути; справжній. *Насамперед, як пристало порядному подорожньому, подавсь він до корчми* (Коцюб., I, 1955, 173); *Учительському стільцеві.. треба було лікаря, і вчитель довго працював, силкуючись, щоб замість трьох було в його* [нього] *чотири ноги, як то повинно бути в кожного порядного стільця* (Гр., Без хліба, 1958, 10); *Марсові обрубали хвіст і підрізали вуха, як належить усім порядним доберман-пінчерам* (Ів., Тасмниця, 1959, 47).

3. *розм.* Досить великий за кількістю, розміром, значний силою вияву і т. ін.; чималий. *Підніс* [Хома] *мені порядну чарку горілки* (Фр., I, 1955, 71); *До обіду в Ігоря була вже порядна низка бичків. Він кинув ловити, роздягся і стрибнув у воду* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 129); *Порядний кусень м'яса;* // Якому в значній мірі властива певна ознака, риса характеру (звичайно негативна). *Я таки порядний боягуз* (Фр., IV, 1950, 350); — *А знаєш? я скажу тобі, що з тебе порядний егоїст... Ти зовсім не вмієш цінувати приятельської ласки* (Крим., Вибр., 1965, 313).

4. *дорев.* Який належав до буржуазно-дворянських, привілейованих верств суспільства; благородний (у 4 знач.). *Була вона.. «панна з порядної родини», як не раз говорила про себе сама* (Л. Укр., III, 1952, 599); — *В нас у Богуславі є порядне товариство* (Н.-Лев., III, 1956, 96); // Прийнятий у буржуазно-дворянських, привілейованих верствах суспільства, характерний для них. *Панна Сатуриніна потроху відкривала наївній козачці таємниці порядного тону, вчила її модних танців, розваг і манер* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 268).

ПОРЯ́ДНИЙ [2], а, е: **Поря́дна гра́мота; Поря́дний за́пис,** *іст.*— у Росії XVI—XVII ст.— назви документів, що посвідчують укладення різних договорів.

ПОРЯ́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **поря́дний** [1] 1. *В світі головна річ порядність* (Л. Укр., IV, 1954, 133); — *Вони великі господарі і люди зовсім тверезі! — Правда, що тверезі, та нема в них порядності* (Барв., Опов.., 1902, 162); *В його чесності та порядності вона ні на крихту не сумнівалася, бо за все життя Оксен ні образив, ні обдурив її* (Тют., Вир, 1964, 108); *Для неї ця жінка була зразком чесності і порядності* (Собко, Справа.., 1959, 128).

ПОРЯ́ДНО. 1. Присл. до **поря́дний** [1] 1—3. *Дівчина, сестра Ренати, не дуже молода, порядно вбрана* (Л. Укр., II, 1951, 480); *«Начальство» йшло після доброго сніданку, не поспішаючи, тримаючи в руках важкий портфель, що порядно розпух від різних «ділових» паперів* (Шиян, Баланда, 1957, 146); // *у знач. присудк. сл.* Досить багато, чимало. [Б а т у р а:] *Я познайомився з колгоспною бухгалтерією. Трудоднів у кожного колгоспника порядно...* (Корн., II, 1955, 238).

2. *присл.* Добре, як слід. *Треба взятися* [за діло] *порядно* (Фр., I, 1955, 312); // У належній послідовності; по порядку. *Нене, го ори порядно: хто ти і кого ти звеш Левком?* (Сл. Гр.).

ПОРЯ́ДОК, дку, *ч.* 1. Стан коли де-небудь чисто прибрано, всі речі на своїх місцях; чистота, лад; протилежне б е з л а д д я. *Непосидяча Онися вештаєсь до самого вечора по покоях та по пекарні, та по коморах,— і ввечері вже скрізь був порядок та чистота* (Н.-Лев., III, 1956, 84); *Дома теж немає у неї ніякого порядку: одежа розкидана, кісники та стрічки і на печі, і під піччю валяються, де скинула що — там воно лежатиме хоч і вік* (Мирний, IV, 1955, 33); *В кооперативних крамницях запанував зразковий порядок, чистота* (Бойч., Молодість, 1949, 225); // Правильне або звичне розташування, розміщення чого-небудь. *Що в порядку лежить — саме в руку біжить* (Укр.. присл.., 1955

346); // *перен., розм.* Правильний режим життя. *Нарешті лікарі порадили їй змінити оточення і виїхати на село в якусь родину, де був би порядок і де сама хвора узнавала б чийсь авторитет* (Л. Укр., V, 1956, 416).

Без пор́ядку — безладно. *Думки помутилися, куйовдились у голові без порядку, як завірюха зимою...* (Мирний, I, 1949, 161); *Тільки-но швидкість вітру зростає— і маленькі, короткі хвильки, що біжать одна за одною з певним інтервалом, перетворюються на великі горби, вкривають поверхню моря без будь-якого порядку* (Наука.., 10, 1965, 11); **В пор́ядку** — у доброму стані. *Збруя на ньому вже була в порядку, сідло — на місці* (Гончар, III, 1959, 457); **Дава́ти (да́ти, подава́ти) пор́ядок:** а) порядкувати, господарювати. — *А мені треба такої,— промовив Дашкович,— щоб уміла господарювать, порядок в домі давать і щоб уміла українських пісень співати* (Н.-Лев., I, 1956, 345); — *Я вже стара, нікчемна стала... хто в хаті порядок дасть?* (Мирний, I, 1949, 163); б) *(кому, чому)* дбайливо доглядати кого-, що-небудь; доводити до належного стану щось. *Окроме* [окрім] *його* [Гриця], *у батька ще три сини та дві дочки на шиї; треба всім порядок дати, усіх до розуму довести* (Мирний, III, 1954, 185); *Оце я* [Лисиця],— *бач, була на службі, Наставили мене суддею до курей, Я їх кохала, як дітей; Всьому порядок подавала* (Гл., Вибр., 1951, 8); [Б а т ь к о:] *Так, так, Василько, будеш тепер усе робити, всьому порядок давати, годувати всіх будеш, одягати...* (Вас., III, 1960, 292); в) навчати, як треба робити що-небудь; давати вказівки, розпорядження. *Сей год не приймається* [приймається] [стара] *ні за віщо, а тільки, сидячи на полу, порядок дає та знай гримає, звісно — на невістку* (Кв.-Осн., II, 1956, 226).

2. Стан, коли все робиться, виконується так, як слід, відповідно до певних вимог, правил і т. ін.; упорядкованість, лад. *Нема там добра, де порядку нема* (Укр.. присл., 1955, 290); *Чого ж так? Чого у дядька усюди порядок, в усьому достаток, а в його того немає нічого?* (Мирний, IV, 1955, 136); // *у знач. присудк. сл., розм.* Добре, правильно; так, як слід. *Брянський звичним оком професіонала одразу визначав, куди влучали міни: — Ця розірвалася на бруствері... Ця вдарила в стінку.. А та лягла на саме дно... Порядок!* (Гончар, III, 1959, 62); // Злагодженість, узгодженість у діях, організованість. *Придивившись ближче, можна було помітити, що тут панує цілковитий порядок і залізна чіткість добре злагодженого механізму* (Гончар, III, 1959, 53); // Додержання правил, норм поведінки ненебудь; дисципліна. *Латинь к війні як знаряжалась* [знаряджалась], *Як армія їх набиралась, Який порядок в війську був* (Котл., I, 1952, 187); *Закликав до порядку голова* [зборів] (Головко, II, 1957, 132); — *Я голова сільради і маю право вимагати порядку* (Тют., Вир, 1964, 68); *Служба громадського порядку; Охоронець громадського порядку.*

Все (усе́) в пор́ядку — все добре, правильно, так, як слід; усе відбувається належним чином. *Вівчарки нюхають вітер і одним оком скоса поглядають на вівці, чи все в порядку* (Коцюб., II, 1955, 320); — *Здорово, комбриг! Як справи? Все в порядку?* (Довж., I, 1958, 202); **Пово́дити (навести́) пор́ядок:** а) чисто прибирати, надавати охайного вигляду. *Навівши порядок і позбиравши черепки в пелену, довго вичитувала Титарчиха хлопцям, стоячи коло дверей* (Вас., I, 1959, 166); б) добиватися організованості, злагодженості в діях, дисципліни. *Залізною рукою взявся молодий вождь наводити порядок в хаосі свого величезного кримського табору* (Гончар, Таврія.., 1957, 492); *Віктор пішов туди* [до поранених] *вияснити, що діється, навести порядок* (Дмит., Нареченa, 1959, 120); **Приво́дити (привести́) в пор́ядок** (до **пор́ядку)** *що* — упорядковувати, доводити до ладу щось, надавати доброго вигляду, стану чому-небудь. *Сей місяць у нас було чимало роботи.. з бібліотекою дядька, що ми приводили в порядок* (Л. Укр., V, 1956, 156); *Цензор і помічники підняли Волянського, привели в порядок його одежу, раз-у-раз піддержуючи його* (Фр., IV, 1950, 231); *У фризієра* [перукаря] *Славко не тільки привів своє волосся до порядку й підстриг вуса, але навіть.. купив собі пляшину з водою для волосся* (Март., Тв., 1954, 310); **Приво́дити (привести́) себе́ в пор́ядок** — поправляти на собі одяг, зачіску і т. ін.; опоряджатися. *Бійці потроху заспокоювались, приводили себе в порядок* (Гончар, III, 1959, 143).

3. *перев. мн.* Державний, суспільний лад; устрій. *..комунізмом ми називаємо такий порядок, коли люди звикають до виконання громадських обов'язків без особливих апаратів примусу, коли безплатна робота на загальну користь стає загальним явищем* (Ленін, 40, 1974, 32); *Коли Брянський сказав, що вже не буде тут барона Штрайха, а будуть нові, демократичні порядки, то всі кинулись тиснути йому руку* (Гончар, III, 1959, 94); // Чинні де-небудь закони, правила; норми громадської поведінки і т. ін. *Чує Хо, як сільський учитель обіцяє хитро-мудро керувати поміж підводними камінням сучасних порядків, а таки доплисти куди треба, таки досягти мети своєї...* (Коцюб., I, 1955, 172); — *Пустіє, глухне наш край!..— казав іноді Мирін.. — І порядки які тепер настали!?* (Мирний, II, 1954, 85); — *На кожного козака пара коней, горщик саламахи й товченого проса. Додержуйте порядку. Беріть тільки зброю* (Довж., I, 1958, 238); // Місцеві звичаї, обряди і т. ін. [П и л и п:] *Навіщо ти його покликав за старосту?* [Р о м а н:] *Та зустрів його, він і нав'язався. Я, каже, знаю усі порядки!* (Кроп., II, 1958, 58); // Усталений спосіб життя; побут. [М а т у ш к а г у м е н я:] *Хай, коли хоче* [молодиця], *живе у нас, придивляється до наших звичаїв, призвичаюється до наших порядків* (Мирний, V, 1955, 73); *Навіть Хома, ведучи з ними тривалі бесіди, визнавав, що хлопці бачили світи і можуть чимало цікавого розповісти йому про балканські краї, про тамтешні порядки* (Гончар, III, 1959, 343).

4. Певна послідовність, черговість чого-небудь. *За місяць я пришлю Вам рукописи і бажаний мені порядок оповідань* (Коцюб., III, 1956, 203); *Підрозділи скупчувались в одному з темних кварталів. Командир полку Самієв, зібравши комбатів, повідомляв їм порядок руху* (Гончар, III, 1959, 293).

В абетко́вому (алфаві́тному) пор́ядку; Пор́ядком абетко́вим (алфаві́тним) — у такій послідовності, як розміщені літери в абетці; за абеткою. *Словник — це зібрання слів мови, розміщених звичайно в алфавітному порядку* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 113); **На пор́ядок де́нний; На пор́ядку де́нному** *див.* **де́нний; По пор́ядку** — підряд, послідовно, по черзі. — *Загортай землю! — командує Тихович циганом, що пахкає люлькою під кущем. — А тепер уважай: відлічи по порядку сім кущів, а восьмий розкопуй так, як цей...* (Коцюб., I, 1955, 206); [Ш а в у л а:] *Дозволь тобі повідать по порядку...* [В о с в о д а:] *Коротше тільки — вже часу нема* (Коч., II'єси, 1951, 166); **Пор́ядок де́нний** *див.* **де́нний; Пор́ядок слів,** *лінгв.*— властиве даній мові взаємне розташування слів у реченні при певній смисловій структурі висловлюваної думки.

5. *чого і з означ., перен.* Спосіб виконання, метод здійснення чого-небудь. *Розмір і порядок видачі продукції колгоспникам встановлюють загальні збори членів артілі* (Хлібороб Укр., 11, 1966, 21); *Новий порядок планування в сільському господарстві у поєднанні з ши-*

роким застосуванням досягнень науки і передового досвіду дає свої рясні плоди (Наука.., 7, 1956, 2); *Порядок голосування;* // *в оруд. в. одн. або з прийм.* в (у) *та означ.* Спосіб розміщення, розташування чогось. [Є г и п т я н и н:] *Я будував би храми по-своєму, я б видумав нові емблеми для богів, а колонади зовсім би не таким порядком ставив* (Л. Укр., II, 1951, 245); *Він побіг, обминаючи ямки і купи землі та глини, викопані й розкидані в шахматному порядку* (Кучер, Трудна любов, 1960, 561).

Адміністрати́вним пор́ядком; В адміністрати́вному пор́ядку *див.* **адміністрати́вний; Пор́ядком** *чого;* **В пор́ядку** *чого* — здійснюючи що-небудь, у процесі здійснення чогось. *Я завідував відділом мистецтва, був комісаром театру Шевченка, брав участь в роботі організаційного комітету працівників освіти. Крім того, в порядку особливого партійного навантаження, роз'їжджав по селах Київщини для організації влади на місцях* (Довж., I, 1958, 18); *Він* [колектив цукрокомбінату] *вирішив порядком шефства допомогти Рожищенському виробничому управлінню обладнати кілька агрохімлабораторій у колгоспах* (Рад. Укр., 1.II 1964, 1); **Судови́м пор́ядком** — через суд, судом. *Спори про цивільне право розв'язуються судовим порядком* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 5).

◇**Я́вочним пор́ядком** *див.* **я́вочний.**

6. *з означ., військ.* Певний спосіб шикування війська, військових підрозділів. *В цей час школа червоних командирів проходила повз штаб з піснями, в повному похідному порядку* (Довж., I, 1958, 212).

Бойові́ пор́ядки — розташування військових підрозділів на передових позиціях для ведення бою. *За милю валка зупинилась і стала розгортатись у бойові порядки* (Панч Гомон. Україна, 1954, 238); *Він весь час стежив з бойових порядків, які наслідки дає Чернишів метод швидкісної стрільби* (Гончар, I, 1954, 380).

7. *спец.* Класифікаційна категорія в ботаніці, що об'єднує споріднені родини.

8. *мат.* Числова характеристика багатьох математичних об'єктів. *Крива другого порядку.*

ПОРЯ́ДОЧОК, чку, *ч.* Пестл. до **пор́ядок** 1—3. *Співак закликав додержувати тиші: — Товариші, ану, порядочок. Не заважайте говорити* (Головко, I, 1957, 401); *Я вже так осмілів, що без усякої обережності так і випалюю: — Тут люди до Берліна рвуться, а вони, чорти, возяться! Порядочки!..* (Кол., На фронті.., 1959, 179).

Пор́ядочок дава́ти (да́ти), — тв саме, що **Дава́ти (да́ти, подава́ти) пор́ядок** (*див.* **пор́ядок**). *Рад би я встати до свого дитяти порядочок дати* (Сл. Гр.).

ПО́РЯДУ, *присл., заст., розм.* По порядку, в належній послідовності. *Розказується все поряду, як Романа Сиваша піймано на підпалі, як сам він признався в злочинстві та ще й у тому, що крав коні* (Гр., II, 1963, 307).

ПОРЯСНІ́ТИ, і́є. Док. до **рясні́ти.** *Бризнули цвітом сади. Розвивалися дерева, в гущавині співали солов'ї, над Осколом порясніли луки...* (Горд., Цвіти.., 1951, 20).

ПОРЯСНІ́ШАТИ, ає. Док. до **рясні́шати.** *Ми летіли під хмарами, які дедалі згущались, порошили снігом. Мені навіть закралась зрадлива думка,— щоб сніг порясніщав, знялась хуртовина і літак повернувся* (Баш, На.. дорозі, 1967, 178); // З'явитися де-небудь у більшій кількості, стати численнішим. *Посуха, неврожаї... — Що ж, потилицю хіба чухати? Од цього кіп на ниві не порясніщає* (Головко, I, 1957, 239); *Доярка подивилася на нього строгими очима і міцно стулила губи, від чого зморшки на її обличчі ще порясніщали* (Жур., Опов., 1956, 26).

ПОРЯТІ́ВЛЯ, і, *ж., розм.* Те саме, що **порятýнок.** *Ге-ге-ге!.. Коби був знав свою погибочку — тікав би не знати куди, порятівлі шукаючи* (Хотк., II, 1966, 89).

ПОРЯТІ́ВНИК, а́, *ч.* Той, хто рятує або врятував кого-небудь; рятівник. *В очах дівчини заблисли дві перлові сльози, і, не кажучи ані слова, вона гаряче стиснула руку свого порятівника* (Фр., VI, 1951, 19).

ПОРЯТІ́ВНИ́ЦЯ, і, *ж.* Жін. до **порятівни́к.** *Увійшовши до кімнати, де вже були всі члени комісії, Уля побачила свою колишню порятівницю* (Мик., II, 1957, 404); *Наша порятівниця, дівчинка, перестрибнула через перелаз і побігла до криниці з двома величезними кухлями, зробленими з гранат* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 341).

ПОРЯТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **порятува́ти.** *Нині мільйони людей порятовані від невідворотної загибелі або позбулися тяжких, раніше не виліковних хвороб — завдяки операції переливання крові* (Смолич, VI, 1959, 27).

ПОРЯТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех. і без додатка.* 1. Док. до **рятува́ти.** [Л у к а ш:] *Вона мене порятувала, дядьку, от бігме згинув би тепер без неї!* (Л. Укр., III, 1952, 222); *Одна вельми поважна особа, звертаючись до його* [Макара Івановича] *патріотизму, прохала порятувати молодого українського письменника, якому тепер дуже скрутно* (Коцюб., I, 1955, 164); *У розбите вікно лізла Єлена, а її тяг назад осатанілий економ. Люди стояли непорушно. Ніхто не кинувся помогти, порятувати* (Хотк., Довбуш, 1965, 172); — *Порятуйте, люди, бо, може, й вам колись буде так сутужно...* (Стельмах, I, 1962, 574); *Ніхто не порятує тебе, якщо ти сам не врятуєшся власними силами* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 281).

2. Врятувати всіх або багатьох.

ПОРЯТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся. Док. до **рятува́тися.** [П а н с а:] *Бояться діти добру славу втратить, як порятуються. Невже се так? Життя порятувать — хіба ж се ганьба?* (Л. Укр., II, 1951, 463); — *Може, знадобилося виграти час, щоб жінки й діти встигли порятуватися* (Ю. Янов., II, 1954, 124).

ПОРЯТУ́НОК, нку, *ч.* 1. Уникнення небезпеки, звільнення від загрози смерті, загибелі і т. ін. *Після розгрому свого механізованого авангарду гітлерівці, кидаючи в паніці техніку і важке озброєння, масами ринули в ліси. Там вони тепер, збиваючись в окремі гурти, розсипаючись дрібними групами, шукали собі порятунку* (Гончар, III, 1959, 450); *Надія на порятунок повертала сили знеможеним людям. Вони житимуть, вони знову ходитимуть по землі, побачать своїх дітей і друзів* (Допч., III, 1956, 228); // Вихід з важкого, скрутного становища, звільнення від чого-небудь загрозливого, неприємного і т. ін. *Шукаючи порятунку, робітники і селяни об'єднувалися для спільної боротьби проти експлуататорів* (Ком. Укр., 10, 1969, 57); *Цигуля випростався, лагідні очі спокійно і твердо дивились у безліч очей, і голосом притишеним спокійно-рішуче мовив: — Братця, однаково іншого порятунку немає. Будемо одбиватись!* (Головко, II, 1957, 307); *Визволені з концтаборів, змучені, виснажені люди тривожно подивлялись навколо, наче не вірили ще в свій порятунок* (Довж., I, 1958, 346).

Нема́ порятýнку — про безвихідне, безнадійне становище. *Це ж видима смерть здогаяє її* [Соломію]! *Тут нема вже порятунку. Ніхто й ніщо не поможе* (Коцюб., I, 1955, 364).

2. Відведення від кого-небудь небезпеки, загрози смерті, загибелі і т. ін. — *Подумай, Володько, який це народ, який великодушний народ... Хто послав би, як ми, своє найдорожче, свій цвіт, свої мільйонні армії*

для порятунку інших, для визволення Європи! (Гончар, III, 1959, 135); // Визволення кого-небудь з важкого, скрутного становища. *Тепер фон-Берг був остаточно переконаний, що Гуля справді зробить усе для його порятунку, бо інакше він не приходив би з цим проханням* (Петльов., Хотинці, 1949, 174); — *Ще й сердиться за порятунок,— здивувався Мірошниченко* (Стельмах, II, 1962, 12); // Усунення загрози знищення, зруйнування чого-небудь. *Суховій хотів знищити сад, а ми всі, школярі, кинулись на порятунок* (Донч., V, 1957, 213).

3. Те, що усуває загрозу загибелі, небезпеку, забезпечує вихід з важкого, скрутного становища тощо. — *Гонить* [Ніл] *свою течію.. І на спекоту під сонцем безжальним роковані землі Зрошує — спраглим народам живий порятунок!* (Зеров, Вибр., 1966, 364); — *Єдиний наш порятунок,—повчала зайчиха,—це наші ноги. Хіба ми з нашими слабкими силами можемо битися з вовком або собакою? Отже, діти, наші задні ноги — це наш порятунок і наша гордість!* (Ів., Ліс. казки, 1954, 33); // Допомога в небезпеці, у важкому, скрутному становищі тощо. *Ми хочемо заложити собі касу, з котрої би був для нас порятунок у всякій потребі* (Фр., V, 1951, 435); *Образно. *Достигле жито хилиться.. і теж шукає порятунку в людини* (Стельмах, I, 1962, 564).

Проха́ти (воля́ти *і т. ін.*) **порятýнку** — кликати на допомогу. *Вбито парубка серед села, і не знайшлося свідків. Ніхто не бачив, не чув нічого: шуряки, пробі, зчепилися на самоті в клуні й не прохали порятунку* (Л. Янов., I, 1959, 310); *Перегуда заволав порятунку* (Кучер, Прощай.., 1957, 334).

ПОСАГ, у, *ч., заст.* 1. Майно, гроші, що їх дають батьки або родичі нареченій, коли вона виходить заміж; віно. — *Готуй лишень посаг та рушники: хутко й свататимуть!* (Вовчок, I, 1955, 66); *На возі стояла скриня, лежали подушки й увесь посаг молодої* (Кобр., Вибр., 1954, 152); *Щоб батьки встигли справити Аспазії посаг, весілля було призначено десь за місяць* (Панч, На калин. мості, 1965, 160).

2. *етн.* Те саме, що **посáд** 2. *Старший боярин, пан Пістряк, кишки рве зо сміху, та біга по селу, та збира свій поїзд, щоб швидше на посаг молодих садовити* (Кв.-Осн., II, 1956, 217);—*Ото ж, діду, наспіла потреба вже й вам поставити нову хату: — ось-ось оженьте сина, то ніяк буде й молоду на посаг завести,— мовив Назар* (Л. Янов., I, 1959, 348).

ПОСÁД [1], у, *ч., іст.* 1. У Давній Русі X—XIV ст. та в Російській державі XV—XVIII ст. — ремісничо-торговельна частина міста за міською стіною. *Міста Київської Русі XI—XII ст. складалися в основному з двох частин..— «дитинця», де розміщалися князівський двір, міські і церковні власті, і основної міської території— «предграддя», тобто посаду, де жило ремісничо-торговельне населення* (Іст. УРСР, I, 1953, 66); *З літопису ми знаємо, що Поділ був головним торговельно-ремісничим посадом Києва* (Наука.., 11, 1972, 33).

2. У дореволюційній Росії — передмістя або селище, де жили ремісники, торговці та міська біднота. *Отаманова хата стояла за посадом, на хуторі* (Н.-Лев., II, 1956, 223); *Шевченко мовчав. Подорож змучила його вкрай. Все бачене в дорозі: болотяні низовини Інгерманландії, дрімучі Костромські та Володимирські ліси, міста та посади, села й поля, весняна могутня розкіш Волги в водопіллі, заволзькі чорні землі, моторошно пустельний степ — все змішалося в якийсь строкатий хаос* (Тулуб, В степу.., 1964, 24).

ПОСÁД [2], у, *ч., етн.* Місце за столом, де сидять наречений і наречена під час весілля. *За столом вже молодая Сіла на посад, На лавочках всі дружечки Посідали вряд* (Л. Укр., I, 1951, 323); *У порівн. *Сидить Щур рядочком із дівчиною на семінарському столі, як на посаді* (Вас., I, 1959, 241).

На посáд саджáти (посадúти, садовúти, посадовúти) *кого* — виконуючи народний весільний ритуал, запрошувати молодих зайняти почесне місце на покуті.

ПОСÁД [3], у, *ч.* Пара млинових жорен, одне з яких нерухоме, а друге обертається на ньому. *Разовий, або простий, помел характеризується тим, що борошно одержують за один прохід зерна через жорновий посад, причому зерно розмелюється разом з оболонками* (Колг. енц., II, 1956, 76).

ПОСÁДА, и, *ж.* Службове становище, пов'язане з виконанням певних обов'язків у якій-небудь установі, на підприємстві і т. ін.; місце (у 7 знач.). *По довгому і довгому ваганні я врешті зважився податись на посаду секретаря Губ. управи* (Коцюб., III, 1956, 160); *Від запропонованої мені на другий рік посади інспектора я відмовився, мотивуючи відмовлення своєю молодістю і потай мріючи вчитися* (Довж., I, 1958, 14); *Яворський і Мармура зійшлися на тому, що Івана Глущука слід залишити на посаді голови селянського комітету* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 191).

ПОСÁДЖАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **посаджáти.**

ПОСАДЖÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Посадити де-небудь усіх або багатьох. *Просимо до столу у свою господоньку, посаджаєм на ослононьку* (Сл. Гр.).

2. *перев. у сполуч. із сл.* до в'язниці, у тюрму *і т. ін.* Ув'язнити, заарештувати всіх або багатьох. *Вона сварилась: «Як сміють з неї так знущатися? Піду до його* [панича], *хай жалобу напише,—він їх усіх у тюрму посаджає, на Сибірю* [Сибір] *зашле!..»* (Мирний, IV, 1955, 34); — *Мужикові нічо* [нічого] *не вільно, зараз пани замикають. Але ми собі так постановили, що нехай нас усіх посаджають до криміналу, то ми свого не покинемся* (Март., Тв., 1954, 331).

3. Поселити де-небудь для ведення господарства всіх або багатьох.

4. Помістити в гарячу піч для випікання (хлібини, короваї і т. ін.). *Хліба напекла такого молодого, що як посаджала, а він увесь і ссівся в печі* (Сл. Гр.); *Вона посаджала в піч проскурки, вийшла в двір і стала на воротях* (Н.-Лев., II, 1956, 341); *Марія вже посаджала хліб* (Головко, II, 1957, 154).

ПОСАДЖÁТИСЯ, áємося, áєтеся, *док.* Сісти, зайняти місце де-небудь (про всіх або багатьох). *Потім додому вернулись — Гостей дожидались; Дождавшися — з музиками За стіл посаджались* (Укр. поети-романтики.., 1968, 384).

ПОСÁДЖЕНИЙ [1], а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **посадúти.** *Вже поросли верби й вишні, посаджені Миколою над Раставицею, а Микола не приходив* (Н.-Лев., II, 1956, 244); *У селі Шевченковому є дуб, посаджений онуками Тараса Григоровича в сторіччя його народження* (Вол., Самоцвіти, 1952, 122); [Д р у ж к и:] *Ще ж Галина не ваша, а наша, Бо ще ж вона та й не зряджена, На посаді не посаджена!* (Кроп., II, 1958, 105); *Наступного дня вранці посаджений на машини полк війшов у прорив* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 327); — *Коли б могли вони тим людям нагадати Про поневолених, замучених братів, Посаджених поза залізні грати* (Л. Укр., I, 1951, 166); *Зоставшись сама, Софія металася по кімнаті, мов звір, посаджений у клітку* (Шиян, Гроза.., 1956, 223); *На голові* [моряка] *була посаджена набік старенька безкозирка з полинялим написом* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 28); // **посáджено,** *безос. присудк. сл. На гірському схилі посаджено молодий ялиновий ліс* (Веч. Київ, 13.XI 1967, 1); *В хаті посаджено Германа*

на ослоні, а побратими і ще деякі старші робітники позасідали коло стола (Фр., V, 1951, 433); *Лукію приведено до волості і, поки слідство, посаджено в холодну* (Гр., I, 1963, 394).

2. *у знач. прикм.* Розташований, розміщений певним чином (перев. про очі, голову і т. ін.). *У жінки був довгий гострий ніс і глибоко посаджені злі очі* (Вільде, Сестри.., 1958, 157); *Округла голова, гордовито посаджена на широких плечах, перехилилась над типом* (Стельмах, На.. землі, 1949, 7); *Розумовську Береза знав уже кілька років.. Якби вона засміялася на повний рот, можна було б побачити два рядки тісно посаджених великих білих зубів* (Томч., Готель.., 1960, 265).

ПОСА́ДЖЕНИЙ [2], а, *етн., заст., рідко.* Який виконує на весіллі роль одного з батьків нареченого або нареченої.

Посáджений бáтько — те саме, що **Весíльний бáтько** (*див.* **весíльний**). *Тільки Данило, посаджений батько, вже вдовольнився гулянкою* (Чорн., Потік.., 1956, 32); **Посáджена мáти** — те саме, що **Весíльна мáти** (*див.* **весíльний**).

ПОСАДИ́ТИ, саджу́, сáдиш, *док., перех.* 1. Закопати в землю коріння саджанців, бульбу, цибулю і т. ін. для вирощування. *Посадила стара мати Три ясени в полі. А невістка посадила високу тополю* (Шевч., II, 1963, 13); *Погріб у нас невисокий,— картопля зимою померзла, а на весну — так дрaглями і взялася; насилу назбирала півклунючка посадити* (Мирний, III, 1954, 109); *Йому вже починає віритись, що справді якогось дня за частоколом верб підійметься з води його земля і він на ній житечко посіє, і городину посадить* (Стельмах, I, 1962, 454); *Коло хати поралася Федора, копаючи заступом грядку.. — Бобів думаю тут посадити та трохи бараболі,— сказала до чоловіка Федора* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 15); *Образно. *Парубок тут же поклав собі рибалчити, і як тільки човник черкнувся о берег, побіг до Омелька прохатися у прийми. — Рости так, де доля посадила,— відмовив дід, вислухавши його пильне прохання* (Л. Янов., I, 1959, 306); [С е м е н:] *Не можна так гаряче вірить у дівочу любов. Дівчина, як та верба — де посади, там і прийметься* (Мороз, П'єси, 1958, 11).

Посадúти сад (**парк** *і т. ін.*) — закопати на певній площі саджанці дерев, кущів і т. ін., щоб з них виріс сад, парк і т. ін. *Біля школи садок учителі з учнями посадили* (Вишня, День.., 1950, 14); *Ми нові гаї посадим, Щоб земля була весела, Як веселе пташво в лісі, Як веселі дерева* (Рильський, III, 1961, 156).

2. Допомогти кому-небудь або примусити чи запросити когось сісти. *Царя на дзиглик посадили, А самі* [вельможі] *мовчки одступили* (Котл., I, 1952, 171); *Гудзь поклав Андрієві на плечі свої здоровенні руки і посадив* (Коцюб., II, 1955, 17); [К о б з а р:] *Ху! та душно ж у хаті як. Посадіть мене де-небудь, я трохи спочину — віддишуся* (Мирний, V, 1955, 110); *Шахтар засміявся беззубим ротом: — Народ там дружний, а тут ще сусідні шахти дали підсобки. А сказано, дружні сороки і орла посадять!* (Панч, Синів.., 1959, 20); // Піднявши, допомогти комусь сісти на що-небудь високе. *Одягла його в червоний В жупан дорогий. Посадила на коника...* (Шевч., II, 1953, 184); *Радісні, галасливі, як пташенята, діти юрмилися довкола коня, навперебій хапалися за стремена, просили батьків, щоб посадили в сідло. Дорослі висаджували їх по черзі* (Гончар, III, 1959, 457); // Допомогти зайняти місце у вагоні, автобусі і т. ін., влаштувати кого-небудь для поїздки, переїзду тощо. *Кинувсь Кармель, вивів волів на шлях, посадив дівчину на віз, сам сів коло неї, й поїхали* (Вовчок, I, 1955, 351); *Я покликала Лізочку, посадила її у фаетон з Аллою Михайлівною та й сама мусила поспішитись додому* (Л. Укр., III, 1952, 614).

◇ **На кіл посадúти** *кого, заст.*— те саме, що **На пáлю посадúти** *кого* (*див.* **пáля**). *Один* [запорожець] *утопився У Дніпровім гирлі, Другого в Козлові На кіл посадили* (Шевч., II, 1963, 151); **На пáлю посадúти** *див.* **пáля**; **На посáд посадúти** *див.* **посáд** [2]; **Не знáта, де посадúти** *кого:* а) радіючи гостеві, виявляти до нього особливу увагу, шану і т. ін. — *От хто мене вітав! Не так, як Балашиха. І, господи! не знали, де й посадити мене..,— хвалилася Кайдашиха* (II.-Лев., II, 1956, 322); *Що вже раді були йому всі — не знали, де посадити, з чого почати розпитувати та з чого про свої новини розповідати* (Головко, II, 1957, 180); б) виявляти ніжне піклування про кого-небудь, оточувати когось турботами, увагою і т. ін. *Аж три пари на радощах Кумів назбирали Та ввечері й охрестили І Марком назвали. Росте Марко. Старі мої Не знають, де діти, Де посадить, де положить І що з ним робити* (Шевч., I, 1963, 312); **Посадúти квóчку** — підкласти під квочку яйця для виведення курчат.

3. *за що або з інфін., розм.* Примусити кого-небудь або загадати комусь щось робити (звичайно сидячи). *Загадали мені прясти, а Одарку посадили гаптувати* (Вовчок, I, 1955, 45); *Після такої твердої науки в школі у дяка.. його посадили за гражданську граматку* (Н.-Лев., I, 1956, 175); // *ким, за кого, на що, розм.* Призначити або обрати кого-небудь на якусь посаду, доручити комусь яку-небудь роботу. *Незабаром старий письмоводитель умер, а Шавкуна посадили на його місце* (Мирний, I, 1949, 372); *Та коли б він.. приїхав тепер з Кавказу або з Сибіру, невідомий, і через місяць засяяв би, як Бєлінський, завтра ж партія посадила б його редактором столичної газети* (Довж., III, 1960, 188).

Посадúти на престóл *див.* **престóл**; **Посадúти на стіл** *див.* **стіл** [2].

4. *у сполуч. з ім., що означають продукти харчування, на що, розм.* Обмежити чимсь у харчуванні; годувати чим-небудь одним, не даючи їсти нічого іншого. [П о г о д а:] *Добре! З завтрашнього дня я вас обох посаджу на картоплю* (Корн., Чому посміх. зорі, 1958, 19).

Посадúти на дієту *кого* — призначити кому-небудь певний режим харчування (звичайно з лікувальною метою).

◇ **Посадúти на казéнні хлібá (харчí)** *кого, заст., ірон.*— ув'язнити. *Усі казали: от, чого доброго, Йосипенка посадять на казенні хліба* (Мирний, IV, 1955, 208); **Посадúти на хліб та на вóду** *кого:* а) не давати нічого, крім хліба й води. [К у ч е:] *Там* [у холодній] *він вас посадить на хліб та на воду, співайте собі там, скільки душа забажає* (Л. Укр., IV, 1954, 231); б) ув'язнити.

5. *перев. у сполуч. із сл.* в т ю р м у, п і д а р е ш т, з а г р а т и *і т. ін., розм.* Ув'язнити, позбавити волі; засадити (у 2 знач.). *Окули люде і цього. Заперли в щелепи удила І в Вавілоні посадили В тюрму глибоку* (Шевч., II, 1963, 375); *Узяли Чіпку, п'яного, силоміць посадили в чорну* (Мирний, I, 1949, 264); — *Знайдуть Северина — обох за грати посадять* (Тют., Вир, 1964, 272); — *Взяли отак, посадили хлопця, а за що, спитай?* (Гончар, II, 1959, 138).

◇ **Посадúти на ланцюг (на ланцюгú)** *див.* **ланцюг**.

6. *розм.* Помістити або поселити кого-небудь кудись, десь. *Посадили її ув одну хату, Павла у другу* (Вовчок, I, 1955, 175); *Виросло оселище на її очах. Посадив там людей князь Володимирко, син Ярослава Осмомисла* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 34); // Помістити де-небудь, усередину чогось упійману тварину, пташку і т. ін. — *Та й посаджу його* [коника] *у ту клітку. Буду*

годувати, то він великий.. виросте (Мирний, I, 1954, 168).

7. Помістити в гарячу піч для випікання, обпалювання тощо. *Посадивши коровай та шишки в піч, молодиці помили руки, заслали столи скатертями* (Н.-Лев., III, 1956, 73); — *Ну, ти йтимеш на роботу чи ні? — Посаджу хліб,— тоді піду* (Тют., Вир, 1964, 68); * Образно.— *Ні, вже, мабуть, шкода перемішувати тісто, вийнявши з печі! Яке посадили, таке і спечеться* (П.Куліш, Вибр., 1969, 174).

8. *ав.* Скерувавши до землі, примусити опуститися, сісти на землю (літак або який-небудь інший літальний апарат). *Чаров майстерно посадив важкий літак на якійсь невеликій галявині, ледве не врізавшись носом у стіз сіна* (Минко, Повна чаша, 1950, 214); *Для Тоні це було мов кіно дивитись, як Сіробаба, посадивши неподалік свого кукурузника, вилазить з кабіни, сплигує на землю* (Гончар, Тронка, 1963, 70).

9. *розм.* Розташувавши певним чином, прикріпити, пришити і т. ін. де-небудь щось. *На старенькиx штанях посадила* [мати Сергія] *красиву нову латку* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 55); // *безос.* — *Та вже й посадило той горб* [на дорозі], *неначе оту гулю на твоїй лисині, куме!* (Н.-Лев., II, 1956, 269).

Посади́ти пля́му (кля́ксу) — забруднити поверхню чого-небудь чимсь. *Жан посадив пляму з сметани на адміральську тужурку* (Коцюб., II, 1955, 388); **Посади́ти [собі] гу́лю** — сильно вдарившися, набити собі гулю. — *От бісова приземленість людського роду! — пробурчав він незлобливо. — Нема того, щоб вищі одвірки ставити. Отаку гулю посадив* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 97); *Дверцята вузькі й низькі. Якщо добре не нагнутися, можна непароком посадити собі на лоба добру гулю* (Вітч., 9, 1964, 142).

10. *розм., рідко.* Надіти, насадити. *Юрась нічого не відповів, але хвацько посадив капелюха на потилицю і потягнув цигарку* (Чорн., Визволення, 1949, 123); *Тоня рішуче посадила на носа окуляри і вийшла з роздягальні* (Собко, Матв. затока, 1962, 15).

11. *перен., розм.* Поставити в незручне становище; перемогти в суперечці. *Знала Череваниха, що сказати: так і посадила Шрама, мов горщок од жару одставила* (П. Куліш, Вибр., 1969, 66).

◇ **Посади́ти в калю́жу** *див.* **калю́ж**; **Посади́ти на лід** *див.* **лід.**

12. *розм., рідко.* Нерозумно витратити гроші на що-небудь; розтринькати. *Коли яка копійка йому трапиться, він її посадить* (Барв., Опов.., 1902, 276).

ПОСА́ДКА [1], и, *ж.* 1. Дія за знач. **сади́ти** 1; садіння, насадження. *На дільниці, скопаній ямками, роблять посадку молоденьких яблуньок* (Головко, I, 1957, 448); *Цими днями мали привезти й дерева для посадки на вулиці і в дворі* (Коп., Вибр., 1953, 537); *Солдат Гордій порадив скопати не якусь там грядку, а весь город і позичив на посадку картоплі* (Юхвід, Оля, 1959, 104).

2. *перев. мн.* Посаджені де-небудь дерева, кущі.. — *Дивіться,— сказав він до Семена,— усі наші весняні посадки прийнялися* (Собко, Біле полум'я, 1952, 48); *В нічному синюватому мареві було видно молоду посадку* (Ткач, Плем'я.., 1961, 194); // Ділянка, на якій посаджено дерева. *Ровами та посадкою прокрадалася* [Марія] *в напрямі до мосту* (Ле, Клен. лист, 1960, 74).

3. Впускання пасажирів у вагон, автобус, літак і т. ін. та розміщення їх там перед поїздкою. *З репродуктора чути голос: «Починається посадка на поїзд № 54 Москва — Тбілісі. Поїзд стоїть на першій колії»* (Коч., II, 1956, 237); *На скупо освітленому пероні, мов піна на скламученій воді, мелькали люди. Одні бігли на посадку, інші поспішали до міста* (Кол., Терен.., 1959, 360); // Розміщення війська у вагонах поїзда, на судні, літаку і т. ін. *Переправлялись по трох маленьким човником.. Втомлений за ніч, Гуменний присів на трухлявий вологий корч, дивлячись на той бік, де Кацо керував посадкою* (Гончар, I, 1954, 436); *На воді шлюпки. Йде посадка десанту* (Рад. Укр., 29.VII 1967, 4).

4. *ав.* Приземлення літака або якого-небудь іншого літального апарата. *Літак кружляє над крижиною, заходячи на посадку* (Перв., Дикий мед, 1963, 6); *З невисокого скляного будиночка пильно стежив за всіма польотами черговий по аеродрому, даючи дозвіл на зліт чи посадку* (Собко, Срібний корабель, 1961, 41); — *Після вимушеної посадки літака ми з генералом добираємось до Одеси по землі* (Ю. Янов., I, 1954, 203); // Опускання міжпланетного космічного корабля чи літального апарата на поверхню якого-небудь небесного тіла. *З лютого 1966 року радянська автоматична станція «Луна-9» уперше в історії здійснила м'яку посадку на Місяць* (Наука.., 11, 1967, 17).

5. Манера вершника триматися в сідлі; кавалерійська постава. *Чепіга підвівся на стременах, його бистрий погляд зиркнув по колоні вершників. Хвацько набакирені шапки, гордовиті посадки, сміливий вираз засмаглих облич — все це тішило старого отамана* (Добр., Очак. розмир, 1965, 228).

6. *рідко.* Положення тіла під час сидіння. *Викривлення хребта бувають при неправильній посадці на стільці або на парті* (Шк. гігієна, 1954, 69); // Манера тримати голову; постава. *Його не переставав мучити невиразний спогад: десь він цього чоловіка бачив. Раптом згадав: якби в цього чоловіка була борода, велика, густа борода, тоді було б відомо, на кого він схожий. Тому що постать, хода, посадка голови...* (Собко, Скеля.., 1961, 50); *Жерженя артистично відтворює величаву і церемоніальну ходу корови, горду посадку її голови* (Вол., Місячне срібло, 1961, 258).

7. *спец.* Розміщення де-небудь (бджіл, риби і т. ін.) з метою розведення, відгодовування і т. ін. *У ставах з ущільненими посадками риби особливо важливо підтримувати добрий гідрохімічний режим* (Наука.., 10, 1956, 23); *Допустимою нормою посадки є 200 каченят на одному гектарі усього дзеркала ставу* (Птахівн., 1955, 257).

8. *техн.* Спосіб, характер з'єднання двох деталей, що вставлені одна в одну. *Посадка визначає характер з'єднання двох вставлених одна в одну деталей і забезпечує в тій чи іншій мірі.. відносне переміщення їх або міцність нерухомого з'єднання* (Слюс. справа, 1957, 104).

9. *мор.* Глибина занурення судна у воду. *У липні караван із двох катерів, посадка яких не перевищувала півтора метра,.. вийшов із Усть-Таймира* (Знання.., 11, 1967, 30); *Транспорт рятувала лише його глибока посадка та пласка палуба без палубних надбудов* (Смолич, Світанок.., 1953, 567).

10. *спец.* Ущільнення, зменшення розміру тканини, шкіри і т. ін. при висиханні або під дією високої температури.

ПОСА́ДКА [2], и, *ж.* Зменш.-пестл. до **поса́да.**

ПОСАДКО́ВИЙ, а, е. Стос. до посадки (*див.* **поса́дка** [1] 1—4, 7, 8). *Якщо дерева висаджують на ділянках, зораних на глибину 60—70 см, посадкові ями копають невеликого розміру, аби в них вільно розмістилось коріння дерев (приблизно 40 × 40 см)* (Сад. і ягідн., 1957, 180); *На аеродромі викладали посадкові знаки* (Ільч., Звич. хлопець, 1947, 101); *Посадкова вага корона.*

Посадко́вий матеріа́л — насіння або саджанці рослин, признач. для висівання чи садіння де-небудь. *Посадковий матеріал беруть у власному розсаднику* (Наука.., 5, 1966, 33).

ПОСÁДНИК, а, *ч.* 1. *іст.* У Київській Русі — намісник князя. *Старші дружинники* [в Київській Русі] *посилювали свій вплив на великокнязівську владу. З них складалася князівська рада — «дума». Великий князь призначав їх тисяцькими — воєводами — і посадниками — намісниками в окремі міста і землі* (Іст. УРСР, І, 1953, 69); // У Новгороді XII—XV ст. та Пскові XIV—XVI ст.— виборний правитель з бояр. *Віче гуло й вирувало, лад панував тільки в самій середині, на узвишші, де стояв посадник Коснятин* (Загреб., Диво, 1968, 430); *З середовища бояр віче обирало посадника, на якого було покладено загальне управління справами Новгородської землі* (Іст. СРСР, І, 1957, 60); *Псковичі вибирали на вічі власних посадників з-поміж псковських бояр* (Іст. СРСР, І, 1956, 97); [Микита *(гнівно):*] *Цей Коснятин, посадник Новгородський, В годину чорну князя врятував* (Коч., П'єси, 1951, 14).

2. *заст., рідко.* Те саме, що **поселе́нець.** *Увесь кордон заселено посадниками* (Мартич, Друзі.., 1962, 316); [Романюка *(висунувшись із вікна клубу, горлато звертається до хлопців):*] *Бачите, й пани цигани пожалували до нас! ..Першими посадниками на нових землях будуть* (Гончар, Партиз. іскра, 1958, 17).

ПОСÁДНИКІВ, ова, ове, *іст.* Прикм. до **посáдник** 1; належний посадникові. *Налиті каламуттю від недосипання очі* [князеві] *перебігали з заводіяцької мармизи Будия на годоване посадникове лице* (Загреб., Диво, 1968, 232).

ПОСÁДНИЦТВО, а, *с., іст.* Звання посадника (у 1 знач.). [Микита:] *Вже відняв Великий князь посадництво у нього, На Ульфа він страшну обрушив лють* (Коч., П'єси, 1951, 51).

ПОСÁДНИЦЯ, і, *ж., іст.* Жін. до **посáдник** 1; // Жінка посадника (у 1 знач.).

ПОСÁДНИЦЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **посáдник** 1.

ПОСАДÓВИЙ, а, е. Стос. до посади. *Розмір оплати праці адміністративно-управлінського персоналу не повинен перевищувати відповідних посадових окладів у радгоспах* (Колг. Укр., 1, 1961, 12).

ПОСАДОВИ́ТИ, довлю́, дóвиш; *мн.* **посадóвлять;** *док., перех.* 1. Допомогти кому-небудь або примусити чи запросити когось сісти. — *Але ж вона мужичка! Як я її посадовлю отут в кріслі між нашими гістьми* (Н.-Лев., IV, 1956, 43); *Знесиленого старшину товариші посадовили на землю, швидко почали роздягати* (Гончар, Новели, 1954, 22); *Ласточкін зняв руки Котовського з пліч, посадовив його в крісло і сів сам навпроти* (Смолич, Світанок.., 1953, 193); // Піднявши, допомогти комунебудь сісти на щось високе. *Посадовили* [опришки Марусю] *на коня, поїхали. Потім їсадили в лісі.., найсуворіше наказали сидіти тихо* (Хотк., II, 1966, 217); // Допомогти зайняти місце, влаштуватися де-небудь для поїздки. *Тоді один доброзичливий дядько підхопив його одного разу, самотнього, посадовив на воза й довіз аж до міста* (Мик., II, 1957, 174); — *Коли ми приїдемо додому,— казав я,— я вас посадовлю на найкращого візника, і ми поїдемо до найкращого ресторану* (Ю. Янов., II, 1958, 70).

◇ **На кіл посадови́ти** *кого, заст.*— те саме, що **На пáлю посадови́ти** *кого* (*див.* **пáля**); **На пáлю посадови́ти** *див.* **пáля**; **На посáд посадови́ти** *див.* **посáд** [2]; **Не знáти, де посадови́ти** *кого* — те саме, що **Не знáти, де посади́ти** *кого* (*див.* **посади́ти**). *От скінчилась війна. Полки вернулись на місця, а бійців відпустили додому. Вернулась і Маруся. Батько й мати такі раді — не знають уже, де її посадовити* (Укр.. казки, 1951, 156); *Пакришень не знав, де посадовити гостя, які знайти для нього найласкавіші слова, чим частувати* (Збан., Сеспель, 1961, 314).

2. *за що або з інфін., розм.* Примусити кого-небудь або загадати комусь щось робити (перев. сидячи). *Нас, дівчат, усіх гаптувати посадовила* [панночка] (Вовчок, I, 1955, 108).

◇ **Посадови́ти на престóл** *див.* **престóл**; **Посадови́ти на стіл** *див.* **стіл** [2].

3. *у сполуч. з ім., що означають продукти харчування, на що, розм.* Обмежити чимсь у харчуванні; годувати чим-небудь одним, не даючи їсти нічого іншого.

◇ **Посадови́ти на хліб та на вóду** *кого* — те саме, що **Посади́ти на хліб та на вóду** (*див.* **посади́ти**).

4. *перев. у сполуч. із сл.* у тюрму, під арешт, за грати *і т. ін., розм.* Ув'язнити, позбавити волі; засадити (у 2 знач.).— *Нічим ваші захисники вам не допоможуть,— вів далі Зуб, хитро поглядаючи на Басову,— судити вас будемо і на кілька років у тюрму посадовимо, щоб десятому заказала, як техніку безпеки порушувати* (Собко, Справа.., 1959, 110); — *Коли Мокрина Терентіївна з'явиться до табору визволяти свого Петра Гриценка,— посадовлять і її, почнуть допитувати про нас...* (Ю. Янов., I, 1954, 190); — *Скільки днів минуло, як мене сюди посадовили, а й досі ніхто не приходив...* (Кучер, Чорноморці, 1956, 550).

5. *розм.* Помістити або поселити кого-небудь десь, кудись. [Гільзе *(до Гільзихи, дедалі все більше не тямлячись):*] *Тут мене мій творець небесний посадовив* (Л. Укр., IV, 1954, 259); // Помістити де-небудь, усередину чогось упійману тварину, пташку і т. ін. [Зінька:] *Посадови курча в тісну клітку, воно зросте і або загине, або ж розлама клітку!..* (Кроп., II, 1958, 37); *Він узяв мішок і посадовив туди свого улюбленця* [гусака] (Донч., VI, 1957, 81); — *Я її* [чайку] *лікуватиму.* — *Молодець,— кладе мені на голову велику руку дід.* — *Посадови її на горище і лікуй* (Збан., Мор. чайка, 1959, 29).

6. Помістити в гарячу піч для випікання, обпалювання тощо. *Хліб уже мати посадовила в піч* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 102).

7. *ав.* Скерувавши до землі, примусити опуститися, сісти на землю (літак або який-небудь інший літальний апарат). *Немає на Поділлі такого села, де Василь не посадовив би свого літака* (Кучер, Засвіт. вогні, 1947, 66).

8. *розм., рідко.* Надіти, насадити на щось.

9. *розм., рідко.* Те саме, що **посади́ти** 1. *Посадовила я тополю в день народження Кобзаря, саме на століття* (Ю. Янов., I, 1954, 13); — *Нам треба що? Посадовив навесні, а влітку споживай: картопля, ріпа чи буряк* (Довж., I, 1958, 460).

Посадови́ти сад (парк *і т. ін.*) — те саме, що **Посади́ти сад (парк** *і т. ін.*) (*див.* **посади́ти**). *Іноді в газеті, а іноді хтось із приятелів у листі напише: — А в нас парк посадовили* (Вишня, I, 1956, 396).

ПОСАДÓВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **посадови́ти.** *Ми зростали разом, ми невидане в світі творили, як шумів і сіяв посадовлений нами наш сад* (Сос., II, 1958, 218); // **посадóвлено,** *безос. присудк. сл. Добре, що вкорочено вік Іслам-Гірею і посадовлено на ханський престол в Бахчисараї Магомет-Гірея* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 389); *За віщо посадовлено до цюпи цього старого поляка, я так і не довідався* (Досв., Вибр., 1959, 129).

ПОСÁДОЧНИЙ, а, е. Те саме, що **посадкóвий.** *Щоранку Даша, взявши на станції плацкарти і посадочні талони, виїздила назустріч поїздам* (Жур., Даша, 1961, 42); *Посадочний майданчик* [для літаків] *сполучався з шахтою ріеним, мов стіл, і блискучим, мов навакcований чобіт, шосе* (Трубл., Глиб. шлях, 1948, 167); *Колгоспи одержали приріст у вазі близько 0,5 кг на одну*

голову [птиці], *або майже 100% до посадочної ваги* (Птахівн., 1955, 208); *Високі вимоги до якості поверхні ставляться також при виготовленні посадочних і робочих поверхонь різального інструмента* (Технол. різального інстр., 1959, 29).

ПОСáДСЬКИЙ, а, е, *іст.* 1. Прикм. до **посáд** [1]. *Бурлаки зостались коло човна, а перевозчик* [перевізник] *побіг на гору в Кривду, де жив посадський пристав* (Н.-Лев., II, 1956, 220); // Який живе в посаді. *З ранку до присмерків, коли замикали вулиці рогатками, юрмилися тут збитенники та пиріжечники, хлопи та посадські баби* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 448).

Посáдські лю́ди — окремий стан, до якого належали ремісники, торговці та міська біднота, що жили в посадах і звичайно об'єднувалися в громади. *На соборі були широко представлені різні верстви російського суспільства: бояри, дворяни, купці, посадські люди* (Іст. УРСР, I, 1953, 255); *Здавалося, тільки прийшли літа для життя тихого.. Посадські люди за розум взялися* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 78).

2. *у знач. ім.* **посáдський,** кого, ч. Той, хто живе в посаді і належить до стану ремісників, торговців та міської бідноти. *На світанку, всупереч волі Обуховича та Корфа, міщани та посадські кинулись на варту, одчинили браму і вийшли з корогвами навстріч стрілецьким полкам* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 488).

ПОСáДЧИК, а, ч., *спец.* Назва однієї з спеціальностей робітників вугільної промисловості, що працюють у шахті. *Сто місць Червоноградського профілакторію ніколи не пустують. За путівками профспілки тут бувають прохідники і кріпильники, посадчики і машиністи комбайнів* (Роб. газ., 5.I 1962, 3); *Коли в одну бригаду злились робітники очисного вибою, ..посадчики, прохідники вентиляційних штреків, вони справді стали єдиною бригадою, де один може замінити іншого* (Роб. газ., 16.XII 1962, 2).

ПОСáДЧИЦЯ, і, *ж.* Робітниця хлібозаводу або пекарні, що саджає хліб у піч. *На хлібозаводі № 3 закінчилася третя зміна. Тільки що відійшла від печі посадчиця.. Сьогодні вона випікала батони* (Веч. Київ, 4.III 1957, 1).

ПОСАЖЕ́ННИЙ, а, е, *заст.* Який вимірюється саженями, розрахований на кожен сажень поверхні чого-небудь.

ПОСАЖЕ́ННО, *заст.* Присл. до **посаже́нний.**

ПОСАЖНá, нóї, *ж., діал.* З багатим посагом (про незаміжню дівчину, жінку). — *Певно, панна гарна і посажна* (Фр., VIII, 1952, 57); *Та на прикмету взяв я дівчину одну — Хорошу дівчину, до того посажну...* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 103).

ПОСáЛИТИ, лю, лиш, *док., перех.* Помастити салом.

ПОСáПáТИ, áю, áєш, *док.* 1. *перех.* Виполоти сапою. *Їжачок Взяв сапку В лапку, Посапав Світанком грядку* (Стельмах, Колосок.., 1959, 82).

2. *неперех.* Сапати якийсь час.

ПОСáПУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Сопіти злегка час від часу. *Конята форкнуть, жмурять очі, Посапують під бурі рик* (Фр., X, 1954, 315); *Маслов сердито понурився, посапує невдоволено* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 115).

ПОСАТАНІ́ЛИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. акт. мин. ч. до **посатані́ти.** *Посатанілий зі злості, все ще не випускає* [Нікодим Пшестшельський] *комісарових бакенбардів і торгав їх* (Фр., III, 1950, 313).

ПОСАТАНІ́ЛО, *розм.* Присл. до **посатані́лий.**

ПОСАТАНІ́ТИ, ію, ієш, *док., розм.* Розлютитися, оскаженіти від люті. *Дидона гірко зарідала І з серця аж волосся рвала І закраснілася, мов рак. Запінилась, посатаніла, Неначе дурману із'їла* (Котл., I, 1952, 83); — *Пусти! — кричав Микола, посатаніви од злості* (Н.-Лев., II, 1956, 250); — *Пригадуєте, як він посатанів, коли побачив вас? — розсміявся Суботін* (Баш, На.. дорозі, 1967, 151).

ПОСáХАРИТИ, рю, риш, *док., перех., розм., рідко.* Посипати цукром.

ПОСВАРЕ́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **посвари́ти.**

2. *у знач. прикм., перев. мн.* Які посварилися. *Молодий пророк-співець, що саме надійшов од Вавілона, кидається межи двох посварених пророків* (Л. Укр., II, 1951, 134); // *у знач. ім.* **посвáрені,** них, *мн.* Ті, що посварилися, перебувають у сварці. *Мінявся* [орендар] *жартами, посварених мирив, Одному клапявся, а з іншим говорив* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 125).

ПОСВАРИ́ТИ, варю́, вáриш, *док., перех.* 1. *кого, також з ким.* Ви́кликати, спричинити сварку між ким-небудь. [Гострохвостий:] *Вам хтось набрехав, щоб нас посварити, щоб нас розвести* (Н.-Лев., II, 1956, 518); *Захар же міг і розбити яке вгодно весілля, він міг посварити сусід* [сусідів], *хоч би як вони раніше не жили в злагоді* (Григ., Вибр., 1959, 153); — *Як не мене з тестем посварить* [жінка], *то тестя зі мною* (Збан., Єдина, 1959, 140).

2. Різкими, образливими словами висловити осуд, незадоволення чиєюсь поведінкою; полаяти, насварити. — *Не без того, щоб часом не посварив* [чоловік], *не раз було і попоб'є; а все ж я за ним лиха не зазнала* (Л. Укр., III, 1952, 470); *Як же Оксану не посварити, коли вона нічого не вміє по хазяйству* (Григ., Вибр., 1959, 246).

ПОСВАРИ́ТИСЯ, варю́ся, вáришся, *док.* 1. Бути в сварці з ким-небудь. *Ми з братом щиро любилися зроду, змалку. Щоб посваритись або скривдити одно одного, крий боже!* (Вовчок, I, 1955, 4); *З-за пшениці Онисько Артемович остаточно посварився з Гасанчуком* (Гончар, Новели, 1954, 106); — *Чого засмутився, Юрку? З батьком посварилися? Погану дівку тобі вибрав? Вас усіх нянько женить* (Томч., Жменяки, 1964, 194); // Вступити в сварку, в суперечку з ким-небудь. *Петра Ткаченка поривало посваритися, але він втримав себе, крутнувся, сплюнув, пішов од гурту в садок* (Вас., II, 1959, 226).

2. *перев. на кого.* В різкій образливій формі висловити осуд, незадоволення чиєюсь поведінкою; насварити, полаяти. — *А, сучий хлопець! Покотив бублик — кіт ухопить! — посварилась вона на онука і подала йому бублик* (Барв., Опов.., 1902, 37); *Було за день добре мені впечеться своєю пустотою, а ще лучче* [краще] *розважить. І посварюсь, і поцілую його* (Сл. Гр.).

3. *чим.* Зробити погрозливий жест. — *Ну-ну! Я тобі дам! — посварилася на його своїм скрюченим пальцем баба* (Мирний, III, 1954, 303); *Коваль.. потяг у хату, піймавши облизня. Тілько на порозі ще посварився макогоном на жінку* (П. Куліш, Вибр., 1969, 120); — *Дочекались помічника! От нема кому хворостити босонога! — батько посварився на мене пальцем* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 39); *Великим жилавим кулаком він посварився в бік багачів* (Шиян, Гроза.., 1956, 267).

ПóСВАРКА, и, *ж., діал.* Сварка. *І зачинають посварки з панами* (Сл. Гр.).

ПОСВáТАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **посвáтати** 1.

2. *у знач. прикм.* Який посватався. *Наум, бачивши, що вже усе готово, став одбирати людей: кого дружком, кого у піддружі.., а молодого не треба було вибирати, бо Василь, її посватаний жених, був тутечки* (Кв.-Осн., II, 1956, 93); // *у знач. ім.* **посвáтаний,** ного, ч.; **посвáтана,** ної, *ж.* Особа, що заручилася. *Після сього*

посватаних і посадили, звичайно, на покуть, на посад (Кв.-Осн., II, 1956, 73).

ПОСВА́ТАТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Звернутися до батьків дівчини, звичайно через старостів або взагалі через посередників, прохаючи згоди на одруження з їх дочкою. *Отакий-то жених був Данило Гурч, що посватав Наталю* (Вовчок, I, 1955, 98); *Нудна тривога, мов дерево з насіння, росла в Маланчиній душі. Невже не прийдуть? Невже ніхто не посватає? ..Часом вона думала, що Гафійка сама винна* (Коцюб., II, 1955, 31); *Став Грицько мимоволі приглядатись до дівчат на селі — котру б посватати* (Головко, II, 1957, 513); // Самому запропонувати себе в чоловіки дівчині, жінці. *Їй і в сні, надійсь, не снилося такого. Сама ж не раз говорила, що він не буде її сватати. А він узяв — та й посватав* (Стельмах. I, 1962, 535).

2. *кому, за кого.* Знайти для кого-небудь наречену або нареченого. [В а с я:] *О, хлопець дотепний! Я певен, що він тобі сподобається.* [Н а т а л я:] *Ну, ви чули таке! Чи всі ви хочете посватати мене за цього Ярчука?* (Мик., I, 1957, 366).

3. *перен., розм.* Умовити кого-небудь посісти якусь посаду, зайнятися чимсь, взяти участь у якійсь справі тощо, домогтися згоди на це. *Проклятий шеф посватав нас на змагання* (Ю. Янов., II, 1954, 24); *Головував у нашій «Зірці» Федір Глушко. Зняли.. Так ото замість нього посватали до нас головою Михайла Макаровича Короля* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 129).

ПОСВА́ТАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Звернутися до батьків дівчини, звичайно через старостів або взагалі через посередників, прохаючи дати згоду на одруження з їх дочкою. *Той нерода, ледащо пошле старостів до Олександри. На злість Пасті посватається* (Коцюб., I, 1955, 25); // Самому запропонувати себе в чоловіки дівчині, жінці. *Він посватався до Христі Стодольної* (Ле, Її кар'єра, 1947, 3).

ПОСВА́ТАТИСЯ, а́ємося, а́теся, *док., розм.* 1. Стати сватами. *У вас дочка, а в нас син, то може й посватаємося* (Сл.Гр.).

2. Подружитися, заприятелювати. *Зо всіми миттю побратались, Посватались і покумались* [троянці], *Мов зроду тутечка жили* (Котл., I, 1952, 114).

ПОСВЕРБІ́ТИ, бі́ть, *док.* Свербіти якийсь час.

ПОСВЕРДЛИ́ТИ, свердлю́, све́рдлиш, *док.* 1. *перех.* Просвердлити все або багато чого-небудь; свердлячи, поробити багато отворів у чомусь.

2. *перех. і без додатка.* Свердлити якийсь час.

Посвердли́ти очи́ма *кого, що* — те саме, що **Свердли́ти очи́ма** (якийсь час) (*див.* **свердли́ти**). *Посвердливши якусь хвилину Васька очима, я мовчки схилився над столом* (Збан., Малин. дзвіп, 1958, 378).

ПО-СВИ́НСЬКИ, *присл., розм., рідко.* Те саме, що **по-свиня́чому** 2. *Люба мамочко! ..Але так чи інакше, Оксана С. поступила з дівчатками дуже по-свинськи і се їй слід сказати* (Л. Укр., V, 1956, 227); *Рідну мову любить* [патріот] — *страх! І, поводячись по-свинськи, Просторікує в шинках Виключно по-українськи* (Вороний, Вибр., 1959, 194).

ПО-СВИ́НСЬКОМУ, *присл., розм.* Те саме, що **по-свиня́чому** 2.

ПО-СВИ́НЯ́ЧОМУ, *присл., розм.* 1. Так, як свиня, подібно до свиней. *Голови й постаті їхні* [людей] *щетиною вкрились, і рохкать Всі по-свинячому стали, лиш розум, що й був, залишився* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 179); *П'яний піп, по-свинячому рохкаючи, на одній нозі пострибав геть* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 11).

2. *перен.* Непорядно, нечемно. — *Ні, — каже* [Карпо],— *це вже по-свинячому вийшло... не вмів я по-людському жити...* (Коцюб., I, 1955, 304); [М а р і а:] *Ну, а де ж воно так ведеться: прийшов — не поздоровкався, напився — не подякував, по-свинячому обійшовся* (Вас., III, 1960, 108); // Нахабно, безцеремонно. *В чужій хаті питаються, чи можна сісти, а не лізуть на покуття по-свинячому* (Тют., Вир, 1964, 96).

ПО́СВИСТ, у, *ч.* Характерний свистячий звук, який видає людина або тварина; свист. *До пізнього вечора гомоніла над ставом вербівська молодь. Як стемніло — десь чулися дівочі пісні і одчайдушні вигуки, посвисти парубків* (Іщук, Вербівчани, 1961, 32); *Зрідка тишу степову протне посвист ховрала* (Десняк, Деснy.., 1949, 344); *Від солов'їного посвисту й тьохкання, від усього пташиного дзвону, здавалося, дзвеніли дзеркальні плеса...* (Вол., Озеро.., 1959, 141); // Короткий, уривчастий свист, що служить умовним сигналом для виклику кого-небудь, початку певних дій і т. ін. — *Юро, лізь першим. Пливти до правого берега. Збиратися на сигнал. Два посвисти. Давай!* (Загреб., Європа 45, 1959, 16); // Свист, яким кличуть деяких свійських тварин. *Не могла здобутися* [віла] *на слово, тільки ледве здобулась на посвист, щоб коня прикликати до себе* (Л. Укр., I, 1951, 393); *Кирило Тур вийшов із хати і почав звати свистом свого коня в гаю. Кінь пасся на волі округ хати. Розумна була животина: зараз прибігла, зачувши хазяйський посвист* (П. Куліш, Вибр., 1969, 135); // Звук, утворюваний за допомогою свистка, дудки і т. ін. *На станції вдарив дзвінок, розлігся посвист, коні вжахнулись* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 42); // Своєрідний свистячий звук, що виникає під час стрімкого руху якого-небудь предмета в повітрі, сильного пориву вітру і т. ін. *Кобзар косив.. Ритмічний посвист коси, пісня про дванадцятьох косарів, яку співали дівчата, в'яжучи перевесла, всі відчуття цього дня нагадали йому юнацькі роки* (Жур., Дорога.., 1948, 108); *Кілька пострілів, один за одним, пролунали з містка. Кулі з посвистом впивалися в болото і в воду навколо* (Коз., Гарячі руки, 1960, 122); *І враз Мамед насторожився. Серед вітрового посвисту він почув сторонній чужий звук* (Донч., II, 1956, 37).

ПОСВИСТА́ТИ, свищу́, сви́щеш, *док.* 1. Те саме, що **посвисті́ти.** *Бронек — веселий, моторний гімнаст — здвигнув плечима, помахав паличкою, посвистав* (Л. Укр., III, 1952, 661); *Левко в задумі посвистав, походив по ганку* (Стельмах, I, 1962, 152).

2. *розм., рідко.* Почати текти, бити сильним струменем (про рідини). *Так кров і посвистала з руки* (Сл. Гр.).

ПОСВИСТІ́ТИ, свищу́, свисти́ш, *док.* Свистіти, видавати свист якийсь час. *Таки що вздрить* [маляр], *так з нього патрет* [портрет] *і вчеше; хоч би тобі відро або свиня, таки живісінько воно й є; тільки посвистиш та й годі!* (Кв.-Осн., II, 1956, 5); *Гнат поринів шкірянкою, посвистів, похвоськав себе нагайкою по халявах і, бачачи, що Оксен з ним говорити не хоче, вийшов надвір* (Тют., Вир, 1964, 33); // Якийсь час утворювати свист за допомогою свистка, дудки і т. ін. *Він подав Яшкові сопілку, і той пильно почав оглядати її. Узяв у рот і посвистів трохи* (Головко, I, 1957, 130).

ПОСВИ́СТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **посви́стувати** і звуки, утворювані цією дією. *Несподівано.. виразно долетить тихе посвистування смутного під барканом вуркагана* (Вас., Незібр. тв., 1941, 43); *Однак минала хвилина-друга, і повторювалось те саме: знайоме посвистування якимось чином знову оживало, близьке, набридливе, дратуюче* (Гончар, Маша.., 1959, 16); *Він не доказав, і незабаром я почув його посвистування носом* (Донч., VI, 1957, 366).

ПОСВИ́СТУВАТИ, ую, усш, *недок.* 1. *неперех.* Свистіти неголосно час від часу. *Ходить козак, посвистує, Щоб дівчина вийшла* (Чуб., V, 1874, 406); *Підвів Антосьо голову, глянув стиха на образи і пішов з хати, посвистуючи* (Свидн., Люборацькі, 1955, 168); // Важко дихаючи або кашляючи, раз у раз видавати свистячі звуки. *Легко посвистує носом старий, плямкає уві сні губами Михайло* (Ю. Янов., II, 1954, 200); // Час від часу утворювати свист за допомогою свистка, дудки і т. ін. *Раз у раз посвистували паровози.*

2. *перех.* Час від часу відтворювати свистом якунебудь мелодію. *Я цілий день щось курликаю собі під ніс та посвистую веселі мелодії* (Коцюб., III, 1956, 177).

3. *неперех.* Час від часу видавати характерні свистячі звуки (про птахів, тварин). *Під віконечком соловейко у вишнях свиснув, трохи оддалік другий, третій, і вже не знаю, скільки їх почало посвистувать, наче вони б перегукувались* (Вовчок, I, 1955, 345); *На тину весело посвистували червоногруді снігурі та тонко видзвонювали молоти в колгоспній кузні* (Кучер, Черв. вогонь, 1959, 6); *Руді ящірки шмигали в пожухлій траві, тонко посвистували ховрахи, завмираючи стовпчиками біля нір* (Донч., VI, 1957, 498).

4. *неперех.* Сильно, поривчасто повіваючи, утворювати при цьому своєрідні свистячі звуки (про вітер, завірюху і т. ін.). *А за вікнами крекче мороз і посвистує вітер, він торгає приморожене гілля груші і видобуває з неї то стогін, то срібний передзвін* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 215).

5. *неперех.* Раз у раз утворювати свистячі звуки, стрімко рухаючись у повітрі. *Кимсь наполохані, від ставу низько пролетіли качки.., мелодійно посвистуючи крильми* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 582).

ПО́СВІДКА, и, *ж.* Офіційний документ, який потверджує якийсь факт або містить короткі відомості про кого-небудь; посвідчення. *Я добув паспорт і посвідки старости* (Досв., Вибр., 1959, 108); *Безстрашний партизан зайшов до їдальні з посвідкою робітника скульптурної фабрики* (Грим., Кавалер.., 1955, 215); *Коли літак приземлився, увійшла службовка санітарного відділу й перевірила наші посвідки про щеплення віспи* (Дмит., Там, де сяє.., 1957, 44).

По́свідка на проживáння, *заст.*— документ, особове посвідчення, що дає право проживати де-небудь; **По́свідка про особу** — документ, у якому записано основні відомості про його власника, а саме: прізвище, ім'я та по батькові, рік і місце народження, національність, місце проживання і т. ін.

ПОСВІ́ДНИК, а, *ч., юр.* Особа, що дає показання на допиті або в суді як свідок.

ПОСВІ́ДНИЦЯ, і, *ж., юр.* Жін. до **посвідник.**

ПОСВІ́ДЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **посвідчити.**

ПОСВІ́ДЧЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **посвідчити.** *Коли законом встановлено нотаріальне посвідчення договору, договір.. вважається укладеним від моменту його нотаріального посвідчення* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 26).

2. Офіційний документ, який потверджує якийсь факт або містить короткі відомості про кого-небудь; посвідка. *Баба мала за пазухою півхліба, головку часнику і крихту солі, а в окремій шматині завинене посвідчення від пароха і від начальника громади, що хлопчик Петро Гарасимів.., вроджений і охрещений у тім селі, пробував досі на вихованню у Олени Василихи* (Фр., IV, 1950, 30); *Закінчив Щербань матроські курси, одержав посвідчення* (С. Ол., З книги життя, 1968, 47).

Особóбве посвíдчення; Посвíдчення особи — те саме, що **По́свідка про особу** (*див.* **по́свідка**). **Посвíдчення про відря́дження;** *рідко* **Командиро́вочне посвíдчення** — документ, що дається особі, яка виїжджає кудись для виконання якого-небудь службового доручення. *В канцелярії інституту.. двоє студентів одержували командировочні посвідчення* (Ю. Янов., I, 1958, 592).

3. *перен.* Те, що є доказом правдивості чого-небудь, правильності якогось висновку, твердження і т. ін. *Біографічні дані нічого не додають, а служать хіба документом, посвідченням правильності передачі автором ідеології свого класу* (Еллап, II, 1958, 88).

ПОСВІ́ДЧИТИ *див.* **посвідчувати.**

ПОСВІ́ДЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **посвідчувати.**

ПОСВІ́ДЧУВАТИ, ую, усш, *недок.,* **ПОСВІ́ДЧИТИ,** чу, чиш, *док., перех. і неперех.* 1. Будучи свідком чого-небудь або добре обізнаною у якійсь справі людиною, підтверджувати істинність, правильність чого-небудь; свідчити. *Окремо посвідчувала учителька, що Петро Гарасимів учащав три роки до сільської школи і скінчив її з дуже добрим поступом* (Фр., IV, 1950, 30); *Учитель ні до кого ніколи не ходив.. Що тому була правда, міг посвідчити шкільний сторож* (Гр., Без хліба, 1958, 18); — *Добре, що до купців потім пристав і вони Судиславові посвідчили, що з ними їздив* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 102); // Підтверджувати що-небудь поглядом, стверджувальним рухом голови тощо. — *Хіба ж не правду кажу? — звертається він до капітана Дорошенка за підтвердженням, і той напівусміхнено, легким кивком голови посвідчує: так, мовляв, було, було...* (Гончар, Тронка, 1963, 144); *Він.. дивився комісарові в очі, намагаючись якнайвиразніше посвідчити поглядом готовність служити тій справі, яка йому доручена* (Збан., Сеспель, 1961, 34); // Підписом або печаткою завіряти який-небудь документ, надаючи йому чинності. *Довіреності на одержання грошової і пакункової кореспонденції можуть посвідчувати.. державні установи та підприємства* (Цив. кодекс УРСР, 1950. 43).

2. *перен.* Бути, служити свідченням чого-небудь, доказом істинності, правильності чогось.

3. *юр.* Давати показання в суді або на допиті як свідок. [Б а б и ч:] *Нас, куме, на свідків клич. Ми посвідчимо, як вони з тобою обходилися!* (Фр., IX, 1952, 141); *Свідки одноголосно посвідчили, що того вечора Яким Коваль був п'яний і з ним могла справитись навіть мала дитина* (Донч., III, 1956, 13).

ПОСВІ́ДЧУВАТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до **посвідчувати.**

ПОСВІ́ДЧУВАЧ, а, *ч., юр.* Те саме, що **посвідник.**

ПОСВІ́ДЧУВАЧКА, и, *ж., юр.* Жін. до **посвідчувач.**

ПОСВІЖІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **посвіжіти.** *«Весна», з насолодою подумав і Черниш, вдихаючи посвіжіле озонисте повітря* (Гончар, III, 1959, 394); *Мержинський сміявся. Він був у доброму настрої, посвіжілий — південь повернув йому сили і бадьорість* (М. Ол., Леся, 1960, 208); *Катерина йшла просто на неї.. І обличчя в неї було посвіжіле, відмолоділе* (Коз., Листи.., 1967, 256); *Гарний хлопець! Лоб високий, батьківський, брови смоляно-чорні, енергійного прочерку; обличчя продовгасте, чисте, з посвіжілим рум'янцем* (Вол., Місячне срібло, 1961, 64).

ПОСВІЖІ́ТИ, ію, ієш, *док.* 1. Стати холоднішим (про вітер, воду і т. ін.). *Глянь: западає день, і вітер посвіжів* (Зеров, Вибр., 1966,468); *В тріщинах набивалося листя, щоб перетліти і віддати себе землі; вода у джерелах посвіжіла і зробилася чистою-чистою* (Тют., Вир, 1964, 434); // *безос.* Похолодніщати (про погоду). [О р ф е й:] *Вже вечоріє! Вже роса упала!* [А м ф і о н:]

Нічого. Посвіжіло, се і краще, тепер ми, відпочивши, надолужим (Л. Укр., I, 1951, 457).

2. Стати чистішим (про повітря).

3. Набути кращого, здоровішого вигляду (після відпочинку, купання і т. ін.); набратися сил, бадьорості; поздоровшати. *Вона.. навіть помолодшала, лице посвіжіло, рухи жваві, енергійні, все робить бігом, за що не візьметься — горить в руках* (Чорн., Визволення, 1949, 68).

4. *перен.* Стати яскравішим, густішим (про колір, забарвлення і т. ін.).

ПО́СВІЖІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* Те саме, що **посвіжі́ти.** *Гарне, але бліде лице трошки посвіжішало* (Н.-Лев., II, 1956, 105); // *безос. Він розчиняє навстіж вікно,— нехай в кімнаті посвіжішає* (Кол., Терен.., 1959, 310).

ПО-СВІ́ЙСЬКИ, *присл., розм.* Те саме, що **по-свійському.**

ПО-СВІ́ЙСЬКОМУ, *присл., розм.* Як ведеться серед родичів, близьких приятелів і т. ін.

ПО́СВІТ, у, *ч., діал.* 1. Світло, освітлення. *Ідуть вни* [вони] *дальше, аж здалека вздріли посвіт* (Сл. Гр.).

2. Який-небудь світильник. *Поспішали Піші ловчії з хортами, Тут же з по́світами джури* (Л. Укр., IV, 1954, 169).

ПО́СВІТА, и, *ж., діал.* Те саме, що **по́світ.** *Місяць на уповні і така ясна посвіта, що на стежинці хоч голки збирати* (Вовчок, VI, 1956, 318).

ПОСВІТИ́ТИ, свічу́, світиш, *док.* 1. *неперех.* Світити, випромінювати світло якийсь час. *Світи* [місяченьку] *довше в чистім полі, Щоб нагулятись доволі. Поки відьми ще літають, Поки півні не співають, Посвіти нам...* (Шевч., I, 1963, 5); *Ой, місяцю, посвіти, світи якомога. Час на Київ нам іти: ми вже у порога* (Тич., II, 1957, 180); *Образно. *Старе серце завжди шукає, де б його погрітися, кому б його посвітити на прощання своїм погаслим світом...* (Мирний, II, 1954, 101).

2. *кому і без додатка, неперех.* Показуючи дорогу або допомагаючи в роботі тощо, спрямувати світло в потрібному напрямі. *Опися взяла свічку й посвітила на діл* (Н.-Лев., III, 1956, 152); [Гільда:] *Тихше. Постривай. Хтось плаче тут... чи жінка...,чи дитина. Здається, тут... Дай світло — посвіти* (Коч., II'ссн, 1951, 245); — *Посвіти мені,— він передав ліхтарика Духновичу* (Гончар, Людина.., 1960, 101).

3. *перех.* Засвітити ліхтарі, свічки і т. ін. у багатьох місцях. *Довго, довго у віконця Грицька сиділа; Потім встала, до образів Свічки посвітила* (Укр. поети-романтики.., 1968, 434); *Музики розставили свої пюпітри, порозкладали ноти й посвітили ліхтарі* (Н.-Лев., III, 1956, 138); *Вечеряли далі, аж доки не посвітили ламп* (Ю. Янов., I, 1958, 157); — *Ньо, гніда! Недалеко вже!.. І в'їхали в село, тільки світло посвітили* (Головко, II, 1957, 138); *Образно. *Ніч зірки посвітила* (Тич., I, 1957, 10).

4. *неперех., чим, розм.* Мимоволі оголити, зробити видною частину тіла, звичайно прикриту одягом. [Галя *(регоче):] О, боже! От якби хто бачив* [як впала Явдоха]! [Петро:] *Що? посвітила чим-небудь?* [Явдоха:] *Петре! срамник!* (Мирний, V, 1955, 144).

◇ **Посвітити косо́ю (воло́ссям),** *заст.*— те саме, що **Воло́ссям світи́ти** (якийсь час) (*див.* **воло́сся**). — *Дуже мене молоденькою засватано, світ білий, як-от кажуть, зав'язано, не довелось мені як слід і подівувать, косою посвітить* (Морд., I, 1958, 96).

ПОСВІТИ́ТИСЯ, світиться, *док.* 1. Світитися, випромінювати світло якийсь час.

2. Засвітитися, стати засвіченим (про все або багато чого-небудь). *У порівн. *Густішою стіною сплелося жито.. Поміж його стеблами заясіли* [заяснили] *волошки, немов посвітились сині лампадки* (Вас., I, 1959, 124).

◇ **Аж каганці посвіти́лися** — те саме, що **Аж іскри з очей посипались** (*див.* **і́скра**). *Коли це як не зашумить кий над головою, як не огріє Велетня по лобі, аж каганці йому посвітились* (Вас., II, 1959, 419).

3. *діал.* Запалити світло (про всіх або багатьох). *Було вже смерком,— по хатах вже посвітилися* (Сл. Гр.).

ПОСВІТЛІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **посвітлі́ти.** *Мирон посвітлілими очима дивиться на свою одиначчку — він любить її* (Стельмах, II, 1962, 72); *Ганна Михайлівна уповільнила крок, а далі й зовсім зупинилась із виразом простодушної цікавості на посвітлілому обличчі* (Жур., Звич. турботи, 1960, 81).

ПОСВІТЛІ́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **посвітлі́ти.** *Візуальні і фотографічні спостереження показують, що в атмосфері Марса часто виникають помутніння, а також посвітління ранкового і вечірнього країв диска* (Наука.., 6, 1961, 9).

ПОСВІТЛІ́ТИ, і́є, *док.* 1. Док. до **світлі́ти.** *Синє небо посвітліло — скрикнув півень* (Рудь, Доп. зорі, 1958, 108); *Як випав перший сніг,— простори, села й міста наче трохи повеселіли, посвітліли од ясної, як сонце, білості* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 66); // *безос. З корівника висипали дівчата у білих халатах, аж посвітліло на скотному дворі* (Вол., Місячне срібло, 1961, 247).

2. *тільки безос.* Почати розвиднятися, світати.

3. *перен.* Набрати веселого, радісного, привітного виразу (звичайно про обличчя, очі); стати радісним, привітним. *Коли Скиба забачив у вікно Кулика, він аж затрусився від радості. Розчулений і схвильований, він тиснув обома руками Куликову широку, тверду долоню і вперше за весь цей час його обличчя посвітліло* (Жур., Дорога.., 1948, 67).

ПОСВІТЛІ́ШАТИ, ає, *док.* 1. Док. до **світлі́шати.** *Небо посвітлішало. Почало благословлятися на світанок* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 134); *Сонце уже зійшло, але його ще не було видно із-за темного лугу; небо освітилося ясно й погожо, і луг теж посвітлішав і прихорошився* (Тют., Вир, 1964, 230); // *безос. Коли вогонь розгорівся ще дужче, у хижі* [Анта] *посвітлішало* (Скл., Святослав, 1959, 7); *В лісі немов посвітлішало* (Воронько, Партиз. генерал, 1946, 8).

2. *тільки безос.* Почати розвиднятися, світати. *Надворі враз посвітлішало, зазолотився сніг на хліві* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 26).

3. *перен.* Набрати веселішого, радіснішого, привітнішого виразу (звичайно про обличчя, очі). *Він, кваплячись, пробіг очима по паперу, і обличчя його враз посвітлішало, розгладилась над бровами зморшка* (Коч., Зол. грамота, 1960, 97); *Перед світанком у хворого відбулася криза, йому стало легше. Посвітлішали очі* (Шиян, Баланда, 1957, 72); // Стати щасливішим, радіснішим. *Посвітлішав Дмитро, в очах заграли блищики, подобрішали вони* (Стельмах, II, 1962, 332).

Посвітлі́шало на душі́ (на се́рці) *в кого, кому*—хтось заспокоївся, став радісним, щасливим. *Парубкові посвітлішало, полегшало на душі і від свого рішення, і від своєї несподіваної великодушності* (Стельмах, I, 1962, 535); *Закрутилась, плин свій стишила Хмарина, як гора. Та від неї посвітлішало На серці в трударя* (Дор., Тобі, народе.., 1959, 31).

4. *перен.* Стати радіснішим, оптимістичнішим (про настрій, думки тощо). *Звернув* [старий] *у сад; пісок хрумтів під каблуками, посвітлішали думки і настрій* (Гуц., Скупана.., 1965, 102).

В голові́ посвітлі́шало — думки стали виразнішими,

чіткішими. — *Внизу під скелею був один Хома, а піднявся на скелю, то це вже зовсім інший Хома! І бачить далі, і чує далі... І в голові наче посвітлішало!* (Гончар, III, 1959, 103).

ПО-СВІТСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-світському.**

ПО-СВІТСЬКОМУ, *присл.* Так, як ведеться у світському товаристві, відповідно до вимог світу (*див.* **світ** [2] 7).

ПОСВІЧУВАТИ, ую, єш, *недок., розм.* Неяскраво світити або світитися. *Образно. *Її голубі очі були сповнені радістю, і в той же час щось тривожне посвічувало в них* (Кочура, Родина.., 1962, 125); // *чим.* Виблискувати час від часу. *Куди Яр-Тур не поскаче, Золотим шоломом посвічуючи,— Купою на купі Поганській трупи* (Мирний, V, 1955, 266); // *чим, рідко.* Те саме, що **присвічувати.** *Він же виходить у одні двері, а Кирило Тур входить у другі. Увійшов і зараз запер двері. Гляне, посвічуючи по глибці каганцем, аж у кутку сидить на голому ослоні Сомко* (П. Куліш, Вибр., 1969, 187).

ПО-СВОЄМУ, *присл.* 1. Відповідно до власного бажання, розуміння, уподобання тощо; на власний розсуд.—*Не я ж буду, щоб я не зробив по-своєму!* (Кв.-Осн., II, 1956, 473); *Суддею був Ведмідь, Вовки були підсудки. Давай вони його* [Вола] *по-своєму судить* (Греб., I, 1957, 48); — *А Юрко нашого Олександра чого вартий! Усі книжки, які були у пана, поперечитував і тепер по-своєму починає порядкувати на городі і в полі* (Стельмах, II, 1962, 72); // З свого погляду, із своєї точки зору. *Він по-своєму правий.*

2. Не так, як усі інші; своєрідно. *Всякий, каже народна приказка, розумний по-своєму: один спершу, а другий — потім* (Рад. Укр., 5.III 1961, 2); *Матроси співали майстерно. Мотив був суворий, мужній і по-своєму оригінальний* (Тулуб, В степу.., 1964, 399).

3. Рідною мовою. *І всі мови Слав'янського* [слов'янського] *люду — Всі знаєте. А своєї Дас(т)ьбі... Колись будем І по-своєму глаголать* [говорити] (Шевч., I, 1963, 332); — *А ти, хлопче,.. в гімназії говори по-руському.., а то завжди — по-своєму, по-українському* (Головко, II, 1957, 266).

ПОСВОЯ́ЧЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Діспр. пас. мин. ч. до **посвоя́чити.** *Образно. *З руїнами цими непаче посвоячена душа знаходила тут у тяжких хвилинах все покріплення... Зелень зимою і на руїнах — се ж.. символ живучості, лік цілющий на сумнів, зневіру...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 302).

2. *у знач. прикм.* Який посвоячився, поріднився з ким-небудь.

ПОСВОЯ́ЧЕННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **посвоя́чити** і **посвоя́читися.** *Нюх так злюче відрікався від посвоячення з жебраками, так ненависно обзивав при жандармах і його, і матір, і весь рід Круків, що юнак сказав собі в думці: «Нехай же й він, паскуда, посидить за людську правду..»* (Козл., Ю. Крук, 1957, 405).

ПОСВОЯ́ЧИТИ, чу, чиш, *док., перех., розм.* Зробити свояками; поріднити, породичати.

ПОСВОЯ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док., розм.* Стати свояками; поріднитися, породичатися.

ПОСВЯ́ТА [1], и, *ж., церк.* Дія за знач. **посвяти́ти** [1]. *Мати зараз паски печуть, яйця варять, готують на посвяту* (Цюпа, Грози.., 1961, 261); *Описавши посвяту в церкві гайдамацьких ножів, Шевченко посилався на розповідь старих людей* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 96).

ПОСВЯ́ТА [2], и, *ж.* 1. Дія за знач. **посвяти́ти** [2]. *Посвята на владику володимирського була цілком розумним актом, заслугованим цією ученою, морально цільною і благочестям душі увінчаною людиною...* (Ле, Наливайко, 1957, 223); *Вечори трудової слави, посвята в колгоспники, зустрічі з ветеранами праці, із знатними людьми села.. — ось неповний перелік того, чим створюють людям радість працівники клубів* (Рад. Укр., 18.V 1968, 2).

2. Напис на початку літературного, музичного і т. ін. твору, з якого видно, кому автор присвячує свій твір. *Посвята моїй любій матері* (Коцюб., I, 1955, 86); *Там же були й книги Тургенева, Кольцова, Аксакова, Полежаєва, Огарьова, Полонського, Куліша. На багатьох мережились авторські написи й посвяти* (Ільч., Серце жде, 1939, 243); *Ось портрет Гоголя з посвятою Тараса Шевченка* (Вол., Наддніпр. висоти, 1953, 145).

3. *діал.* Самопожертва. *Як в оті тяжкі конання хвилі Ти в нестерпній муці хоч раз крикнеш, Хоч зітхнеш, хоч думкою самою Пожалієш сього вчинку свого, То даремна вся твоя посвята* (Фр., XII, 1953, 306); *По від'їзді найбільше говорили всі за Тараса і подивляли його любов і посвяту для сестер* (Ков., Світ.., 1960, 73).

ПОСВЯТИ́ТИ [1], свячу́, свя́тиш, *док., перех., церк.* 1. Док. до **святи́ти.** *Кайдашиха просила його посвятить і Карпову хату: їй усе-таки шкода було сина* (Н.-Лев., II, 1956, 365);— *Я спровадив з Англії машину для іригації, сьогодня* [сьогодні] *й посвятили* (Фр., II, 1950, 377).

◇ **Посвяти́ти лозиною,** *жарт.*— побити когось різками. [М а т и:] *Він сьогодні таки доспівається, поки я посвячу його лозиною* (Вас., III, 1960, 288).

2. Освятити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Де були колодязі, і на ставку, усюди воду посвятили...* (Кв.-Осн., II, 1956, 123); *Скінчилась служба, посвятили Паски, аж ось з двора біжить Післанець до попа* (Фр., X, 1954, 281); — *У тому Мотронинському монастирі зібралися до Максима запорожці,— посвятили ножі свої та й пішли Чорним шляхом — панів бити* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 14).

ПОСВЯТИ́ТИ [2] *див.* **посвя́чувати.**

ПОСВЯТИ́ТИ [3] *див.* **посвящáти.**

ПОСВЯТИ́ТИСЯ [1], свячу́ся, свя́тишся, *док., церк.* Стати освяченим після виконання відповідного релігійного обряду.

◇ [І] **вода́ не посвя́титься; [І]пáски не посвя́тяться** *без кого, заст.*— те саме, що **Вода́ не освя́титься** *без кого* (*див.* **освя́чуватися**). [В а с я *(вичитував)*:] *Підписались срібло-злато церковне брати: Смик Серьога, Конистка Мусій та Парасковея...* [Г о л о с:] *І сюди вскочила!* [Д р у г и й:] *Аякже! Без неї й паски не посвятяться!* (М. Куліш, П'єси, 1960, 41); *Вести приїжджих гостей випало на долю Семену Бойкові, до нього вчепилася й дружина,— без неї, бач, вода не посвятиться* (Ю. Янов., Мир, 1956, 144).

ПОСВЯТИ́ТИСЯ [2] *див.* **посвя́чуватися.**

ПО-СВЯТКО́ВОМУ, *присл.* Так, як у свята; гарно, побудженно, святково. *Дівчата, зодягнені по-святковому, насилу захищали свої накрохмалені спідниці від натиску* (Коцюб., I, 1955, 275); *Зала по-святковому прикрашена* (Вас., III, 1960, 310); *Повдягались обидві по-святковому, пішли на сходку разом: мати й дочка* (Гончар, II, 1959, 164).

ПОСВЯТКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Відзначити свято, свята. — *Чи я тобі не казала, посвяткують ті свята й без тебе* (Панч, На калин. мості, 1965, 306); — *Посвяткували ми тоді добре* (Стельмах, II, 1962, 326).

2. *неперех.* Святкувати якийсь час.

ПО-СВЯТО́ЧНОМУ, *присл., розм.* Те саме, що **по-святко́вому.** — *Петровичу, просимо до кумпанії!— загукала молода хазяйка, вся промениста з радощів і вже трохи причепурена по-святочному* (Дн. Чайка. Тв., 1960, 118); *Біля воріт виладнались по-святочному зодяг-*

нуті старі козаки, які скучали за військом, мов мати за дітьми (Панч, Гомон. Україна, 1954, 446).

ПОСВЯ́ЧЕНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **посвяти́ти** [1]. [Грек продавав] *ладанки од усяких хвороб, навіть пальмові гілки, нібито посвячені.. в Єрусалимському храмі* (Н.-Лев., III, 1956, 363).

ПОСВЯ́ЧЕНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **посвяти́ти** [2]. *Правовірні!.. збирайте своє добро, своїх жінок і дітей і виселяйтеся.. ближче до святих мечетей, до посвяченої стопами пророка землі...* (Коцюб., I, 1955, 293); *Це.. була традиція, посвячена кров'ю героїв* (Ю. Янов., II, 1954, 100); *Нинішній, остатній день ловів мав бути посвячений самому головному, та заразом і найбільше небезпечному ділу — ловам на медведів* (Фр., VI, 1951, 10).

ПОСВЯ́ЧЕНИЙ [3], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **посвяти́ти** [3]. *Посвячений у таємницю.*

ПОСВЯ́ЧЕННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **посвяти́ти** [1]. — *Та се ми вволили волю діда Якова, давнього нашого старости. Се він нас запрохав на посвячення свого млина..,— говорила Ватя* (Н.-Лев., IV, 1956, 98).

ПОСВЯ́ЧЕННЯ [2], я, *с.* 1. Дія за знач. **посвяти́ти** [2]. *Дедалі ширше запроваджується нова радянська обрядність.. На заводі «Арсенал» імені В. І. Леніна практикується посвячення юнаків і дівчат в робітники* (Рад. Укр., 1.II 1964, 1); *За прикладом вечорів посвячення у робітники в багатьох колгоспах впроваджується обряд посвячення у хлібороби* (Нар. тв. та етн., 2, 1967, 82).

2. *діал.* Самозречення, жертва. *Сила волі, запалу, посвячення у того чоловіка величезна!* (Фр., III, 1950, 278).

ПОСВЯ́ЧЕННЯ [3], я, *с.* Дія за знач. **посвяти́ти** [3].

ПОСВЯ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОСВЯТИ́ТИ**, ячу́, я́тиш, *док.*, *перех.* 1. *церк.*, *заст.* Здійснювати церковний обряд, що символізує очищення чого-небудь від гріховності, падання чому-небудь святості; освячувати, святити. [С а в к а :] *Одколи живемо ми на цьому подвір'ї, не було ще помітно, щоб тут водилося що-небудь, а тепер чи не доведеться посвячувати і двір, і хату* (Вас., III, 1960, 61).

2. *перен.* Звеличувати, підносити, облагороджувати що-небудь. *Пісня посвячує мирний труд, дає сили на подвиг, дає натхнення на боротьбу* (Ю. Янов., V, 1959, 179).

3. *кого в кого, церк.* Виконуючи відповідний обряд, надавати кому-небудь духовного сану; висвячувати; // *заст.* Надавати кому-небудь певного звання, урочисто приймати до складу когось. *Посвятити в лицарі.*

4. Урочисто відзначати початок трудової діяльності юнака або дівчини, надаючи їм почесне звання робітника, колгоспника і т. ін. *Посвячувати в робітники.*

5. *рідко.* Те саме, що **присвя́чувати**. *Мали, отже, досить обоє Солецькі часу посвячувати вихованню дочки* (Кобр., Вибр., 1954, 89); *Посвячувати себе комусь в тому глупость* [глупство], *що в фанатизм* (Стеф., III, 1954, 46); *Кільканадцять літ посвятив я науці* (Фр., II, 1950, 105); [М а т у ш к а г у м е н я:] *Вони мають хіть, чоловіче, посвятити себе богу. Гріх їм боронити* (Мирний, II, 1955, 83).

6. *діал.* Приносити в жертву щось, поступатися чимсь. *І тут* [при роботі] *він показав свою енергію та тямучість, свій бистрий розум та вірний спосіб числення, що задля сподіваної більшої користі радо посвячує меншу* (Фр., VIII, 1952, 384).

ПОСВЯ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПОСВЯТИ́ТИСЯ**, ячу́ся, я́тишся, *док.* 1. *церк.*, *заст.* Ставати освяченим.

2. Приймаючи обряд висвячення, одержувати духовне звання; висвячуватися. *На те піп посвятився, щоб по церкві крутився* (Номис, 1864, № 210);—*То щоб святе письмо учити Дозволено учителям Не тим, що в попи посвятитись Засягли права, а усім* (Мирний, V, 1955, 290).

3. *тільки недок.* Пас. до **посвя́чувати** 1—4.

ПОСВЯЩА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **посвяща́ти**.

ПОСВЯЩА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОСВЯТИ́ТИ**, ящу́, я́тиш, *док.* 1. *перех.*, *у що.* Повідомляти кому-небудь щось таємне, не всім відоме; ознайомлювати когось з чимсь. *От, наприклад, Квіточка думає, що ти не хотіла посвящати його у свої справи і настрої, не хотіла, щоб він жалкував тебе* (Л. Укр., V, 1956, 400); *Підійшов хлопчина років тринадцяти, якого учитель посвящав у тайни біології* (Ю. Янов., II, 1954, 116).

Посвяща́ти (посвяти́ти) в таємни́цю *кого* — відкривати кому-небудь таємницю; втаємничувати когонебудь у щось.

2. *рідко.* Те саме, що **присвя́чувати**.

ПОСВЯЩА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.* Пас. до **посвяща́ти**.

ПОСЕ́ДІТИ *див.* **посі́діти**.

ПОСЕЗО́ННИЙ, а, е. Який здійснюється в певні сезони, триває протягом якогось сезону або сезонів. *Посезонні роботи.*

ПОСЕЗО́ННО. Присл. до **посезо́нний**.—*Йона теж он батракував, але ж він тільки посезонно* (Гончар, III, 1959, 345).

ПОСЕКРЕТАРЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.*, *розм.* Секретарювати, бути секретарем якийсь час.

ПОСЕКРЕ́ТНИЧАТИ, аю, аєш, *док.*, *розм.* Секретничати якийсь час, поговорити з ким-небудь по секрету. *Володя стоїть осторонь, певно, хоче посекретничати з дівчиною* (Ю. Бедзик, Альма матер, 1964, 194).

ПОСЕЛЕ́НЕЦЬ, нця, *ч.* 1. Той, хто оселився у новому, необжитому місці. *Заселялась Слобідська Україна в XVII ст. переважно вихідцями з Правобережної і Лівобережної України.. Серед поселенців Слобідської України були також російські селяни-втікачі* (Іст. УРСР, I, 1953, 288); *Поселенці копали землянки з маленькими віконцями у широкий степ, займали розлогі ниви, в'їдалися в роботу* (Хор., Ковила, 1960, 59); — *У липні в тайзі достигає ягода: і морошка, і брусниця.. А в поселеннях на згородах картоплі можна накопати...* (Допч., III, 1956, 81); // Той, хто вселився в нову квартиру, новий будинок і т. ін. *В просторій кімнаті стояло дванадцять ліжок. Біля багатьох з них на новеньких тумбочках Микола помітив розкладені немудрі школярські речі. Значить, тут вже жили поселенці* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 85).

2. У дореволюційній Росії — той, кого заслано на поселення (у 3 знач.); заслапець.

ПОСЕЛЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **посели́ти**; // **посе́лено**, *безос. присудк. сл.* *Дворище займало десятин з десять поля; багато там люду було поселено* (Мирний, IV, 1955, 15).

ПОСЕЛЕ́НИЦЯ, і, *ж.* Те саме, що **поселе́нка**.

ПОСЕЛЕ́НКА, и, *ж.* Жін. до **поселе́нець**.

ПОСЕ́ЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **посели́ти** 1 і **посели́тися** 1. *На нових місцях поселення держава заздалегідь збудувала чудові будинки* (Колг. Укр., 11, 1957, 28); — *Від козаків ми походимо.., одному з куренів було визначено оці місця під поселення* (Гончар, II, 1959, 60); *Улюбленим місцем поселення кротів є низинні райони, узлісся, лісові дороги, галявини, просіки, луки і городи* (Звірі.. Карпат.., 1952, 13).

2. У давні часи — місце осілого життя людей, що виникло з розвитком землеробства. *На південний схід від Львова лежить село Звенигород, .. одне з найстаріших поселень Київської Русі* (Визначні місця Укр.,

1958, 379); *Ці* [землеробсько-скотарські] *племена жили великими поселеннями* (Іст. УРСР, І, 1953, 25); // Населений пункт, селище. *Йшов* [Ярема] *цілий день, вибираючи глухі стежки, обходячи шляхи і людські поселення* (Загреб., Шепіт, 1966, 341); // Місце, де оселяється хто-небудь. *На новому поселенні мав залишатися я та ще хтось з бажаючих* (Хор., Ковила, 1960, 62); // Місце, де оселяються, гніздяться великою масою деякі тварини, птахи, комахи і т. ін. *Прозорий перший туман злегка засивіся по вибалках, рясно всипаних горбиками підземних кротячих поселень* (Гончар, III, 1959, 306).

△ **Військові посе́лення,** *іст.*— запроваджена Аракчеєвим за царювання Олександра І особлива організація війська, а саме: до складу розміщеної де-небудь частини кадрової армії включали всіх місцевих селян-чоловіків (віком від 18 до 45 років), які ставали таким чином довічними солдатами і були зобов'язані, крім сільськогосподарських робіт, виконувати різні військові повинності. *Пушкін побачив тут* [на Україні] *одну з найогидніших форм рабства — аракчеєвські військові поселення* (Рильський, X, 1962, 34).

3. У дореволюційній Росії — заслання у віддалену місцевість як один із засобів покарання. — *Власна жінка посвідчила, що він хотів убити пана. А за це зна те що? — Ні, не знаємо. — Каторжні роботи. — Він же старий, діді! — ще більше зажурився учитель. — Тоді довічне поселення в Сибіру* (Стельмах, І, 1962, 448); // Місце такого заслання. *Петрусь їде з мамою в Сибір до тата на поселення* (Бурл., Напередодні, 1956, 306).

ПОСЕЛЕ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **поселе́нець.**

ПОСЕЛЙТИ *див.* **поселя́ти.**

ПОСЕЛЙТИСЯ *див.* **поселя́тися.**

ПОСЕ́ЛОК, лку, *ч., заст.* Селище. *Слобід ще не було так багато, як тепер, а так було — де-не-де поселок* (Сл. Гр.).

ПОСЕЛЯ́НИН, а, *ч., заст.* 1. Поселенець (у 1 знач.). *На широких степах селилися поселяни* (Ле, Україна, 1940, 35); *Лісу попід Карпатами вистачало. Рубали поселяни дерево, ставили зруби, щоб жити в них, обгороджували палями* (Нар. тв. та етн., 2, 1968, 94).

2. Селянин. *Поселянин охоче йшов у козакування на Низ, приставав до повстання і йшов відбиватися від турка, від пана* (Ле, Наливайко, 1957, 44); *Зображення українця як покірного, лагідного поселянина, а також грубі, фарсові пасмішки над ним зустрічали відсіч з боку передових кіл російського і українського суспільства* (Вітч., 6, 1961, 208); *В мужика було в поселянина, Да й три сини були добрії* (Перв., З глибини, 1956, 56).

ПОСЕЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поселя́ти** 1 і **поселя́тися** 1.

ПО-СЕЛЯ́НСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-селя́нському.** *Олекса витирає рота долонею, широко, поселянськи* (Вільде, Сестри.., 1958, 89); — *Оп як ви, Степане Васильовичу, заговорили? — І відразу ліс ожив, дерева стали людьми,— дивується Роман і придивляється до по-селянськи простого, одвертого обличчя з розумними очима* (Стельмах, І, 1962, 248).

ПО-СЕЛЯ́НСЬКОМУ, *присл.* Як селянин, як селяни. — *Це ми так по-домашньому, по-селянському. Коло гною воно краще й не треба,— знічено посміхнувся Йонька* (Тют., Вир, 1964, 211); // За звичаєм селян. — *Як вас звати? — По-селянському, значить, Кузь, а по святцях — Кузьма* (Тют., Вир, 1964, 111).

ПОСЕЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПОСЕЛЙТИ,** селю́, се́лиш, *док., перех.* 1. Розміщувати де-небудь на постійне проживання; оселяти. — *Тепер не приберу більш глузду, Як тут сих поселить прочан; Землі шматок єсть.., То їм з угоддями оддам* (Котл., І, 1952, 275); — *А вони чому вирішили саме тут поселитись? — Не самі поселились. Принукою їх поселили* (Гончар, II, 1959, 60); *На весну, як знайшлася в неї дочка Килипа, він перекочував з ними до Одради, ще ціле літо при собі держав та вже восени поселив у баби-шептухи* (Мирний, IV, 1955, 238); *Образно. *Світле завтра комунізму ми поселим в домі тім!* (Нех., Під.. зорею, 1950, 164); // Поміщати на якийсь час десь, у кого-небудь. *Полягали пізно, а коли вже стихло, Карпо зайшов у світличку, де поселили гостя* (Чаб., Тече вода.., 1961, 20).

2. *перен.* Викликати появу якогось почуття, настрою і т. ін. у кого-небудь. *Тягар турбот потьмарив застарілі.. обличчя, і незгода поселила смуток в їх душі* (Довж., III, 1960, 164).

ПОСЕЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПОСЕЛЙТИСЯ,** селю́ся, се́лишся, *док.* 1. Обирати собі де-небудь постійне місце проживання; оселятися. *Корчували* [Даниущки] *в поті чола шість років, доки вибороли стільки землі, що могла прокормити їх. І аж за п'ять років почали поселятися близько них люди* (Ірчан, II, 1958, 187); [Микола:] *Вони недавно тут поселились і дуже бідно живуть* (Котл., II, 1953, 29); [Женя:] *Однієї моєї подруги сестра вийшла заміж за панича, і зараз вони поселились у хуторі і почали самі землю обробляти* (Кроп., II, 1958, 433); *Після ліквідації Нової Січі українські козаки у 1775 р. поселились у Добруджі і організували так звану Задунайську Січ* (Укр. іст. ж., 4, 1960, 68);* Образно. *Сонце поселилося у класи, Коридори небо залило* (Бичко, Вогнище, 1959, 174); // Залишатися жити, мешкати якийсь час де-небудь, у когось. *Поселившись на кілька тижнів у Львові, я часто бував у Франка* (Сам., II, 1958, 395); *Турбай і Ладимко поселилися в готелі «Москва» в одному номері* (Руд., Остання шабля, 1959, 572).

2. *перен.* З'являтися, виникати (про почуття, настрій і т. ін.). *Через тиждень Орися встала, і в її очах павіки поселилося нове сяйво, яке спалахувало щораз, як тільки вона дивилася на дитину* (Тют., Вир, 1964, 524).

3. *тільки недок.* Пас. до **поселя́ти 1.**

ПОСЕМЕ́йСТВО *див.* **посіме́йство.**

ПО-СЕ́РБСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-се́рбському.**

ПО-СЕ́РБСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у сербів, за звичаєм сербів.

2. Сербською мовою.

ПОСЕ́РДИТИ, джу, диш, *док., перех.* 1. Сердити кого-небудь, викликати в когось роздратування якийсь час. *Мені хотілось її посердити, і я розповів про щойно баченого біляного юнака в обіймах кістлявої смерті* (Панч, В дорозі, 1959, 207).

2. *кого з ким, розм.* Те саме, що **посвари́ти.** *Знав він про всі хатні пльотки* [плітки], *де про що і про кого говорилось, переносив усе те далі, посердив не одну сім'ю з другою* (Н.-Лев., І, 1956, 141).

ПОСЕ́РДИТИСЯ, джуся, дишся, *док.* 1. Сердитися якийсь час. *Генеральша була не з тих, що посердяться та й забудуть* (Мирний, II, 1954, 102); *Боженко не любив довго сердитись на Савку, тому, трохи посердившись, він зразу пом'якшав і перейшов на лагідний батьківський тон* (Довж., І, 1958, 200).

2. *з ким, розм.* Те саме, що **посвари́тися.** *Не годиться їсти одною ложкою удвох, щоб не посердиться* (Чуб., І, 1872, 108); *Карпо й Мотря посердилися з Лавріном та з Кайдашихою і перестали заходити до їх у хату* (Н.-Лев.. II, 1956, 357); — *Ти чогось наче зобидилась? Чи не з чоловіком посердилась! — вкрадливо ловить* [Терентій] *погляд жінки* (Стельмах, Хліб.., 1959, 318).

ПОСЕ́РЕД, *прийм., з род. в.* Сполучення з прийм. **посе́рд** виражають:

Просторові відношення

1. Уживається при означенні простору, місця, предмета і т. ін., в центрі чи недалеко від центра якого розташоване що-небудь, перебуває хтось чи відбувається якась дія; серед. *Посеред довгої й широкої зали стояв довгий стіл, заслaний червоним сукном* (Мирний, I, 1949, 381); *Посеред села ніби стриміла на щолопочку на найвищій терасі й неначе пишалась дубова церква з п'ятьма білими банями* (Н.-Лев., III, 1956, 12); *Палазна розщібнула сорочку, скинула з себе, постояла посеред хати і, боязко озираючись на Івана, пішла до дверей* (Коцюб., II, 1955, 337); *Ось стежка вибігла на гору, і я вже бачу, ідучи, над яром двір, посеред двору горить багаття* (Гонч., Вибр., 1959, 62); // Уживається взагалі при означенні простору, місця, де відбувається дія або перебуває хто-, що-небудь. *На базарі, як посеред моря Кровавого, стоїть Гонта з Максимом завзятим* (Шевч., I, 1963, 132); — *До самого вечора лежав я.. Погнали худобу, а я лежу один посеред степу, і тільки сира земля мені рани студить* (Тют., Вир, 1964, 31).

2. Уживається при означенні місця, простору і т. ін., в середину якого, куди спрямована дія; серед. *Ви тяжкий камень* [камінь] *положили Посеред шляху...* (Шевч., II, 1963, 262); *Зеліла її вивести посеред покою,— танцюй!* (Вовчок, I, 1955, 45); *Вікно, освічене місяцем, повісило на грубку дивну мережку, кинуло посеред хати віконний хрест* (Тют., Вир, 1964, 104).

Об'єктно-обставинні відношення

3. Уживається при означенні осіб, предметів, в оточенні яких перебуває хто-, що-небудь або відбувається якась дія; між, поміж, серед. *Герман за той час сидить посеред куп онучок, струже дещо та веде сам з собою всілякі розмови* (Фр., VIII, 1952, 339); *Посеред людського патовпу сліпий лірник співа-оповідає «Думу про трьох братів Азовських»...* (Гончар, II, 1959, 328); // Уживається при означенні осіб, предметів, у числі яких знаходиться хто-, що-небудь; поміж, серед. *Був там митар посеред них* (Л. Укр., III, 1952, 136).

4. Уживається при означенні певних подій, явищ, які оточують кого-небудь або супроводжують якусь дію; в умовах чогось, в обставинах чогось, під час чого-небудь. *Хто не жив посеред бурі, той ціни не знає силі, той не знає, як людині боротьба і праця милі* (Л. Укр., I, 1951, 314).

Часові відношення

5. Уживається при означенні проміжку між початком і кінцем певного часу, періоду, в який відбувається дія або коли наявний якийсь стан; серед. *Здурів* [Петро] *І світом нудить, Других і сам себе посеред ночі будить* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 139); *У Харків і з Харкова Борис і Ляля завжди їхали разом. Якщо ж посеред навчального року виривався в Полтаву хтось один з них, то захоплював з дому коржики й для другого* (Гончар, IV, 1960, 65); *У нього снігу посеред зими не дістанеш* (Гуц., З горіха.., 1967, 132).

6. Уживається при назві дії, заняття і т. ін., під час яких відбувається якась інша дія або які перериваються іншою дією, заняттям і т. ін. *Пані схопляються не раз посеред обіду та біжить у пекарню* (Л. Укр., III, 1952, 496); *Посеред своєї розповіді хорват раптом замовк, зупинивши зачудований погляд на ордені Слави, що висвічував у Козакова на засмальцьованій потом гімнастьорці* (Гончар, III, 1959, 110).

ПОСЕРЕДИНІ. 1. *присл. місця.* У середині, в центрі або недалеко від центра чого-небудь. *Крейсер зайшов.. до гавані і став посередині* (Ю. Янов., II, 1958, 109); *Золотоноша кругом хороша, .. округи вода, посередині біда* (Номис, 1864, № 727); // Між двома особами або предметами. *Дорогою додому всі три йшли поруч. Юзя посередині* (Л. Укр., III, 1952, 653); *Вечеря була, як на святвечір: Данька посадили на покуті, посередині, мати з Вупанькою сіли по боках* (Гончар, II, 1959, 144); *На царині, де обривається перед лугом лінія плотів, отець Вікентій стрічає трьох у лискучих сукнях дівчат: посередині висока і худюща, а до неї, мов полив'яні горшики-близнята, поприлипали низькі тілисті сестри* (Стельмах, I, 1962, 416); — *Повний корабель, або фрегат, має трос мачт: попереду фок-мачту, посередині грот-мачту й позаду крайц-мачту* (Ю. Янов., II, 1958, 79); // *перен.* Не приставши, не приєднавшися ні до кого. *Самі Чуплаки від бідаків відірвалися, а до багатіїв не прибилися, та так і зависли посередині, ні сюди ні туди* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 16).

2. *присл. часу, рідко.* У середньому віці. *Багато на світі таких бабів. Не красне їх життя змолоду й посередині, а під старість —.. гине під плотом* (Коцюб., I, 1955, 457).

3. *прийм., з род. в.* Уживається при означенні предмета, місця, простору і т. ін., в середині, в центрі або недалеко від центра якого міститься щось, перебуває хто-небудь чи відбувається якась дія; посеред. *Посередині ярмарку народ тече, як в берегах річка* (Коцюб., II, 1955, 240); *Посередині кімнати великий стіл і крісло, в якому сидить комендант* (Автом., Так народж. зорі, 1960, 251); *Посередині юрти спускалися зверху шнури й китиці, призначення яких важко було одразу відгадати* (Тулуб, В степу.., 1964, 164); *Йонька примостився на кормі, Тимко з веслом посередині човна* (Тют., Вир, 1964, 255); // Уживається з назвою дії або процесу, на час проходження яких припадає інша дія. *А що обід приходився посередині лекції, його лишали обідати* (Коцюб., I, 1955, 405).

ПОСЕРЕ́ДНИК, а, *ч.* 1. Особа або установа, організація і т. ін., що сприяє встановленню та здійсненню ділових контактів, торговельних або дипломатичних зносин між ким-, чим-небудь. *..перетворення численних скромних посередників у жменьку монополістів становить один з основних процесів переростання капіталізму в капіталістичний імперіалізм..* (Ленін, 27, 1972, 307); *Новгородські купці були посередниками між боярами і німецькими купцями* (Іст. СРСР, I, 1956, 96); *Такі великі міста України, як Київ, Львів, Ярослав, Луцьк, Кам'янець, були посередниками у торгівлі Російської держави із Західною Європою, Туреччиною і Молдавією* (Іст. УРСР, I, 1953, 126); // Той, хто допомагає комунебудь спілкуватися з кимсь. [О р е с т:] *Ви, здається, хочете стати якимсь посередником, чи опікуном межи мною і Любов'ю Олександрівною* (Л. Укр., II, 1951, 30); — *Ти вибач мені, Орисю, але, коли вже говорити одверто,— не годжусь я у посередники в таких справах* (Головко, А. Гармаш, 1971, 448); *Образно. *Тихо було навколо, все мовчало, і лише посередник між землею і небом — жайворонок — співав хвалу новому дню* (М. Ю. Тарн., Незр. горизонт, 1962, 281); // Те, що виступає проміжною ланкою у взаємодії між чим-небудь або в процесі перетворення чогось. *Як посередник у процесі обігу товарів, гроші набувають функції засобу обігу* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 117); *Первові закінчення являють собою своєрідні «залози», що виділяють речовину-посередник (медіатор) між первом і тканиною* (Наука.., 2, 1965, 45); — *Я схрещую їх* [рослини] *поступово, відбираючи близькі до кожної і по можливості такі, що виросли в різних за відстанню місцевостях, створюю гібридів-посередників* (Довж., I, 1958, 459).

2. Той, хто умовляє когось помиритися. *Кривинський, як посередник, вийшов наперед громади та став*

допитуватись: чого вона бунтує? (Мирний, І, 1949, 304); // Той, хто сприяє встановленню миру між державами. *Наполеон виступив посередником між Росією і Туреччиною, щоб добитись припинення війни між ними* (Іст. СРСР, II, 1957, 108); // У міжнародному праві — нейтральна держава чи міжнародна організація, що сприяє мирному розв'язанню конфлікту між двома іншими державами.

△ **Мировий посередник** *див.* **мировий.**

ПОСЕРЕ́ДНИЦТВО, а, *с.* 1. Сприяння у встановленні або здійсненні ділових контактів, торговельних, дипломатичних та ін. зносин між ким-, чим-небудь. *Основною і первісною операцією банків є посередництво в платежах* (Ленін, 27, 1972, 306); *Делікатність справи вимагала посередництва* (Кач., II, 1958, 450); // Допомога у налагодженні спілкування між ким-небудь. — *Який він із біса хитрий,— говорила далі* [Кранькьовська]. *Вже вдається до вас за посередництвом* (Март., Ти., 1954, 347); *Оксана платить мені за посередництво щодо Мажарина подвійною порцією морозива* (Вільде, Сестри.., 1958, 305).

За посередництвом; *рідше* **Че́рез посере́дництво** *кого, чого* — за допомогою кого-, чого-небудь. — *У мене своя ціль на оці. Хочу здобути зичливість пана радника, а за його посередництвом вдертися в серденько його доньки* (Фр., VI, 1951, 206); *З розмови з'ясовується, що мужики хочуть купити у Звездінцева землю за посередництвом банку* (Мист., 2, 1956, 24); *Свідомість зв'язана з наявністю мови й мовлення, вона виникає на їх основі і здійснюється через їх посередництво* (Рад. психол. наука.., 1958. 226).

2. Сприяння примиренню кого-небудь, встановленню миру між ворожими державами. *Разом зі мною прибула урядова парламентська комісія, що мала взяти на себе посередництво у розв'язанні конфлікту* (Кулик, Записки консула, 1958, 119); // У міжнародному праві — участь третьої, нейтральної держави або міжнародної організації в мирному розв'язанні конфлікту між двома іншими державами.

ПОСЕРЕ́ДНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **посере́дник.** *На другий день Олекса пішов з хлопцями до Ямної. Хотів зробити сестру посередницею зв'язку з краєм* (Хотк., Довбуш, 1965, 400); *Війна Росії з Іраном тривала до 1813 р. Посередницею в справі закінчення війни виступила Англія* (Іст. СРСР, II, 1957, 129).

ПОСЕРЕ́ДНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **посере́дник** і **посере́дництво;** // Який виступає в ролі посередника, здійснює посередництво між ким-, чим-небудь. *Бетя разом з двома .. червоноармійцями з посередницької команди пішла на дзвіницю, відкіля добре було спостерігати* (Трубл., І, 1955, 70); *Банк він підшукав собі вірменський — не так, щоб таки банк, а так, посередницька контора була Кефчіянца* (Кулик, Записки консула, 1958, 86); // Який здійснюється за допомогою посередників. *Посередницька торгівля займала досить важливе місце в економічному житті Ольвії* (Археол., IX, 1954, 69).

ПОСЕРЕ́ДНИЧАТИ, аю, аєш, *недок., розм.* 1. Бути, виступати посередником у спілкуванні, співробітництві між ким-, чим-небудь. *Герман обіцявся посередничати між «Спілкою» і другими бориславськими предприємцями* [підприємцями] (Фр., V, 1951, 338).

2. Сприяти до примирення когось; сприяти встановленню миру між ким-небудь.

ПОСЕРЕ́ДНІЙ, я, є. 1. Невисокої якості, нічим не примітний, не дуже добрий; середній. *Він* [журнал] *еклектичний, і твори слабі або посередні, але такі, що не виходять поза рамки рутини* (Фр., XVI, 1955, 118); *Вона посередня піаністка, в цьому не було жодного сумніву, але це її ніяк не бентежило* (Дмит., Розлука, 1957, 154); // Власт. пересічній людині; звичайний, пересічний. *Посередні здібності.*

Посере́дня оці́нка, *заст.* — найнижча із запроваджених у середній школі позитивних оцінок успішності учнів; задовільно. *Вона з задоволенням подумала, що в неї ніколи не було жодної посередньої оцінки* (Донч., V, 1957, 492).

2. Який здійснюється або виявляється не безпосередньо, а за допомогою, за посередництвом кого-, чого-небудь; непрямий, опосередкований; протилежне прямий, безпосередній. *Нагромадження є завоювання світу суспільного багатства. Разом з масою експлуатованого людського матеріалу воно розширяє сферу прямого і посереднього панування капіталіста* (Маркс, Капітал, т. І, кн, І, 1952. 592); *Прямі відомості про кількість населення України за часів феодалізму, зокрема в XVII ст., відсутні, тому дослідники змушені використовувати посередні дані* (Укр. іст. ж., 1, 1960, 65); *Подаються пропозиції і здогадки, враховуються посередні причини* (Кундзич, Пов. і нов., 1938, 65).

3. Який служить для зв'язку між чим-небудь, є проміжним етапом у процесі розвитку або перетворення чогось; проміжний. *Посередня ланка.*

ПОСЕРЕ́ДНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Якість за знач. **посере́дній** 1. *Де пориваться живий зв'язок художника з дійсністю, там кінчається народність творчості і починається посередність мистецтва* (Мист., 1, 1958, 15); *Сірятина, посередність — живучі й тривкі, як усякий бур'ян* (Літ. Укр., 11.II 1969, 1).

2. *перен., розм.* Про пічим не примітну, позбавлену будь-якого таланту людину. *Цей дурний Солод, мабуть, справді закоханий у Ліду із лабораторії. Що він знайшов у ній? Свята посередність* (Руд., Вітер.., 1958, 59).

ПОСЕРЕ́ДНЬО. 1. Присл. до **посере́дній** 1, 2. *Десятирічку вона скінчила посередньо, хоч були роки, коли від початку й до кінця йшла відмінницею* (Дмит., Розлука, 1957, 14); *..про розміри господарства кількість землі свідчить лише посередньо..* (Ленін, 27, 1972, 180); *Нарікання жінок на мужів-п'яниць, — се посередньо нарікання на той поганий порядок, котрий витворює тих мужів-п'яниць* (Фр., XVI, 1955, 69); *Треба поставити бракові навійну перепону. Над цим мають працювати всі, від кого прямо чи посередньо залежить якість продукції* (Рад. Укр., 8.I 1964, 2).

2. *у знач. ім., невідм., розм., заст.* Те саме, що **Посере́дня оці́нка** (*див.* **посере́дній**). — *Чому погано? — спитала мама. — По фізиці «посередньо»* (Ів., Таємниця. 1959, 88).

ПОСЕРЙОЗНІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* Стати, зробитися серйознішим; набути серйознішого вигляду. *Посерйознішали, задумались юні заробітчани над хліборобською долею* (Гончар, Таврія, 1952, 77); *Зустрівшись поглядом з Авдюком, посерйознішав* [Журяк], *відчувши у поведінці колгоспника щось незвичайне* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 69); *Непосидячий, мов дзига, і невгамовний, він також примовк, посерйознішав і одразу наче побільшав* (Гур., Осок. друзі, 1946, 5); // Стати, зробитися статечнішим, розважливішим у своїх діях, вчинках і т. ін. *Помітно посерйознішав* [Влас] *після одруження* (Збан., Передвиня, 1955, 307).

ПОСЕСІ́ЙНИЙ, а, е, *іст.* Стос. до посесії (у 1 знач.).

△ **Посесійні підприємства,** *іст.*— у Росії та на Україні у XVIII — першій половині XIX ст.— мануфактурні промислові підприємства, що використовували працю посесійних селян; **Посесійні селяни,** *іст.:* а) у Росії та на Україні у XVIII — першій половині XIX ст.— селяни-кріпаки, відкуплені підприємцями (перев. недворянського походження) для

роботи на мануфактурних промислових підприємствах. *Поряд з працею приписних селян (державних селян, зобов'язаних спеціальними указами відбувати панщину, працюючи на підприємстві) і працею посесійних селян-кріпаків, які були власністю підприємства, на цих підприємствах зростало застосування і найманої робочої сили* (Іст. УРСР, І, 1953, 345); б) державні селяни, що працювали в орендарів (посесорів) державних маєтків.

ПОСЕ́СІЯ, ї, *ж.* 1. *іст.* У Росії та на Україні у XVIII — першій половині XIX ст., а також у Польщі (до її поділу) — особлива форма земельного орендного володіння, коли держава передавала землю в оренду разом з приписаними до маєтку селянами. *Пан Адам походив із доброї шляхетської родини і тепер якраз узяв у посесію село в найближчому сусідстві Солєцьких* (Кобр., Вибр., 1954, 144); // Взагалі оренда, орендне володіння. *Яхрем узяв у глушківського пана триста десятин землі в посесію* (Гр., II, 1963, 314); *Бродовський, взявши в посесію сахарні в одного великого пана дідича, одразу заплатив багацько грошей* (Н.-Лев., II, 1956, 210).

2. *заст., розм.* Переданий в оренду державний маєток; узята в оренду земля, мануфактура тощо. *Поробимо, попрацюємо, доки молоді, а там, бог дасть, забагатіємо, зберемо грошенят, візьмемо посесію або купимо десь поблизу хутір* (Н.-Лев., І, 1956, 152); *Своєї землі* [у Дениса] *тридцять десятин, та ще вдвох із тестем Манойлом посесію держать...* (Гр., II, 1963, 312).

ПОСЕ́СОР, а, *ч., заст.* 1. Власник посесійного підприємства. *Бурлаки дійшли до сахарні і почали розпитувать, хто приймає людей на роботу. Робітники показали їм на один дім, де жив посесор тих заводів* (Н.-Лев., II, 1956, 207).

2. Орендар державного маєтку. *Тут* [на Правобережжі України] *величезна маса державних маєтків була здана орендарям-посесорам* (Іст. УРСР, І, 1953, 388); // Взагалі той, хто орендує землю, маєток і т. ін.; орендар. *Поробились* [багатії] *.. управителями, посесорами невеличких маєтків* (Мирний, II, 1954, 89); *Маєток був панський. Але пана ніхто і в вічі не бачив. Користь із його брав посесор* (Еллан, II, 1958, 31); *Відмовляючи собі в усьому, працюючи як віл, посесор акуратно посилав панові гроші за оренду* (Минуле укр. театру, 1953, 39); — *Якщо в пана погано, то в посесора ще гірше* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 74).

ПОСЕ́СОРСЬКИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **посе́сор;** // Належний посесорові. *На посесорських буряках народу було ще більше, ніж учора* (Н.-Лев., II, 1956, 35).

ПОСЕ́СОРША, і, *ж., заст., розм.* Дружина посесора. — *А де твій чоловік? — спитав Микола в посесорші* (Н.-Лев., II, 1956, 209); [В і в д я:] *Я вже й не знаю, до кого мені її й прирівняти? По розмові, хіба до попівен, по одежі — до посесорші* (Кроп., II, 1958, 127).

ПО́СЕСТРА, и, *ж.* Названа сестра або найближча подруга. *Не знайшов юнак з ким побрататись, не знайшов між хлопців побратима, не знайшов межи дівчат посестри, а надибав вілу білу в горах* (Л. Укр., І, 1951, 387); — *Адже коваль держить сї* [Маланку] *як рідну дитину. Схоче погуляти чи між посестри піти, то він їй прецінь не боронить* (Фр., VII, 1951, 86); *Прощається* [Зося] *з своєю посестрою, яка, пригинаючись, зникає за важкими церковними дверцятами* (Стельмах, І, 1962, 188); *Образно. *Посестра по духу Спартака і Роберта Брюса, озброєна нержавіючою крицею революційного слова, крокувала Леся Українка в перших лавах борців за утвердження правди і добра* (Рад. Укр., 27. II 1971, 3).

ПОСЕ́СТРИТИСЯ, рюся, ришся, *док., з ким і без додатка.* Стати посестрами. [Лукерія Степанівна:] *Через тебе вже і наймички мені грубиянствують* [грублять]; *ти з ними з усіма мало не посестрилась* (Кроп., II, 1958, 275).

ПОСЕ́СТРИЦЯ, і, *ж., розм.* Те саме, що **по́се́стра.** *Якусь собі посестрицю.. вибрав?* (Сл. Гр.).

ПОСИБАРИ́ТСТВУВАТИ, ую, уєш, *док.* Сибаритствувати якийсь час. *Пообідав він весело і після обіду вже нічого не писав, а так трошки посибаритствував на постелі, поки стемніло* (Гог., Вибр., перекл. Хуторяна і Шмиговського, 1948, 217).

ПО-СИБАРИ́ТСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-сибари́тському.**

ПО-СИБАРИ́ТСЬКОМУ, *присл.* Як сибарит, як сибарити. *Кірсанов тільки був розлігся по-сибаритському з сигарою читати для відпочинку після свого пізнього обіду, .. як увійшов Лопухов* (Черн., Що робити?, перекл. Дукина, 1936, 268).

ПОСИБІЛІ́ЗМ, у, *ч., політ., іст.* Опортуністичний напрям у робітничому русі Франції кінця XIX ст., прихильники якого вели боротьбу проти марксизму, пропагували відмовлення від класової боротьби, прагнучи обмежити вимоги робітників рамками «можливого».

ПОСИБІЛІ́СТ, а, *ч., політ., іст.* Прихильник посибілізму.

ПОСИВІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **посиві́ти** 1. *Молода жінка, посивіла й змучена, чекала вістей про чоловіка: може, хто напише хоч де могилка його* (Ю. Янов., II, 1954, 47); *Восвода хмурого вигляду литвин, з довгими, вже посивілими вусами* (Коч., П'єси, 1951, 131); *Глянь, всі ми закуті в залізо борці або посивілі в науках ченці, ми світочі сього народу* (Л. Укр., І, 1951, 440); *Образно. *Сідає* [Лукаш] *під посивілим від снігу довгим віттям і крутить в руках сопілочку, часом усміхаючись, як дитина* (Л. Укр., III, 1952, 267); // *у знач. прикм. То ж за молодість високочолу Тост підносить посивілий друг* (Рильський, І, 1960, 226); *Іду. Теплий вітерець бавиться моєю посивілою чуприною* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 5); *Образно. *Моя Батьківщина — не палац бучний Над смутком хаток посивілих* (Рильський, І, 1946, 207).

2. *у знач. прикм.* Який став сірим, набув сірого відтінку. *Метуть і метуть зимовії пороші Сніжком-залежком з посивілої хмари* (Мал., Звенигора, 1959, 100); *Старий поворушив посивіле багаття* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 78).

ПОСИВІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **посиві́ти.** *Виявлена також висока стійкість довгожителів до процесу посивіння* (Фізіол. ж., II, 3, 1956, 94).

ПОСИВІ́ТИ, си́вію, си́віє́ш, *док.* 1. Стати, зробитися сивим, сивішим. *Пуста голова ані посивіє, ані полисіє* (Номис, 1864, № 6156); *Отець Харитін вже постарівся, посивів і почав слабувати* (Н.-Лев., III, 1956, 191); *Довге шовкове волосся — посіклося, посивіло, посохло, як трава серед зими* (Мирний, І, 1954, 50); *Мабуть, батько ще дужче посивів і мати ще дужче зігнулася* (Головко, II, 1957, 9); // *перев. над чим, коло чого, у чому.* Дуже довго займатися чим-небудь, виконувати якусь роботу тощо. *Шавкун, битий жак! Недаром він посивів, сидячи над бумагами* (Мирний, І, 1949, 384); — *Паночку, дозвольте мені померти біля худібки, бо ж я і зріс, і посивів біля неї,— пішов старий зі своїм горем до Стадницького* (Стельмах, І, 1962, 44).

◇ **Посиві́ти в дівка́х** *див.* **ді́вка; Посиві́ти ді́вкою** — те саме, що **Посиві́ти в дівка́х** (*див.* **ді́вка**). — *Їй одна доля: у наймах. Думаєш — возьме* [візьме] *хто бідну? Посивіє дівкою* (Коцюб., II, 1955, 17); — *І не говоріть мені, мамо, не хочу. Краще вже й посивіти*

дівкою, як вівця, ніж іти за вдівця (Козл., Ю. Крук, 1957, 475).

2. Стати сірувато-білим, набути сірого відтінку. *Сонце погасло. Посивіли хмари* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 346); *—Вставай, вставай, дитино,— виважує мати зі сну. —Вже вікна посивіли, вже прокидається сонце* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 6); *Від цигаркового диму вже посивіла стеля* (Кир., Вибр., 1960, 283).

ПОСИГНА́ЛИТИ, лю, лиш. Док. до **сигна́лити.** *Коли нарешті «Москвич» завівся, Яцуба від полегшення навіть подобрішав, настійливо посигналив раз і вдруге, після чого висунувся з машини й гукнув бадьоро: — Ліно! Де ти там? Поїхали!* (Гончар, Тронка, 1963, 193); *Шофер посигналив, і матроси сіли на свої місця* (Кучер, Прощай.., 1957, 18).

ПОСИДЕ́НЬКИ, ньок, *рідше* **ПОСИДІ́НКИ,** нок, *мн., розм., заст.* 1. Дозвілля, яке проводять у розмовах жінки й чоловіки, сидячи на вулиці або десь у гостях. *Повиходили селяни й батько Настусин на посиденьки, на майдан* (Барв., Опов.., 1902, 456); *Свекруха вже й на посиденьки не побіжить, як бувало, бо на хазяйстві кабани, гиндики, корови, кури* (Кучер, Трудна любов, 1960, 58); *Петру не охочий був до посиденьок та випивок* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 363).

◇ **Посиде́ньки справля́ти** — сидіти без діла, нічого не роблячи; байдикувати. — *Та сядьте, Онисів Степанівно, та згорніть руки хоч на часок! — просив отець Харитін свою жінку. — Коли не втерплю сидячи: не люблю посиденьки справляти* (Н.-Лев., III, 1956, 108); [О к с а н а:] *Хіба сьогодні неділя чи який празник, що посиденьки справлятимуть?* (Кроп., IV, 1959, 357); **Походе́ньки та посиде́ньки справля́ти** *див.* **походе́ньки.**

2. Зібрання сільської молоді для спільної праці й розваг в осінній та зимовий час. *В хаті вдови Чемерьової зібралося багато дівчат на посиденьки* (Григ., Вибр., 1959, 39); *До сусідів збиралися молодиці на посиденьки, пряли пряжу, пекли пшоняники в складчину, співали сумних, як зимовий вітер, пісень* (Тют., Вир, 1964, 23); *Текля була в полі коло баштана, а Мася в оконома на посиденьках* (Свидн., Люборацькі, 1955, 169).

ПОСИ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Проводити час, сидячи де-небудь.

ПОСИДІ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж., діал.* 1. Ледащиця.—*Нащо б боятись? — подумає дівчина.. і піде до хати сама, або й покличуть її, а там ще й голову намилять: — чого сидиш, посидільнице?* (Свидн., Люборацькі, 1955, 175).

2. Доглядальниця. *Образно. *І в моє вікно зирнуло* [сонце] *і сполошило стару, невідступну, невмолиму посидільницю журу* (Фр., XI, 1952, 173).

ПОСИДІ́НКИ *див.* **посиде́ньки.**

ПОСИДІ́ННЯ, я, *с., розм., рідко.* Те саме, що **посиде́ньки.** *Піти на посидіння.*

ПОСИДІ́ННЯЧКО, а, *с., рідко.* Пестл. до **посиді́ння;** // Сидіння надворі. [М а р у с я:] *Ой, весна красна! що нам принесла? Принесла тепло і добрев літечко.. А старим бабам — посиднячко, А господарям — поле орати, А господиням — на кроснах ткати* (Н.-Лев., II, 1956, 462).

ПОСИДІ́ТИ *і діал.* **ПОСЕ́ДІТИ,** джу, диш, *док.* 1. Сидіти якийсь час; провести якийсь час сидячи. *За лежнею ніколи посидіть* (Номис, 1864, № 10846); *Сидить сотник по причілку Та думку гадає, А Настуся по садочку Пташкою літає. То посидить коло його, Руку поцілує, То усами страшенними Сивими пустує* (Шевч.. II, 1963, 188); *Лазар підвівся, опустив з ліжка ноги. Посидів хвилину, поклепав очима до світла і знов ліг на ліжко* (Коцюб., II, 1955, 205); *Сагайдак посидів нерухомо,.. взяв у руку телефонну трубку, набрав номер* (Собко, Матв. затока, 1962, 220); *— Ось так, посидьмо рядком і поговоримо ладком,— каже жартівливо-милим тоном Маркушевський* (Ю. Бедзик, Альма матер, 1964. 31); *Батько ще, як мати вмерла, очуняв, устав, на полу поседів, плакав, на нас гледючи* [дивлячись] (Барв., Опов.., 1902, 61); // Побути в стані бездіяльності, спокою; відпочивати, сидячи, якийсь час. *Стара й сама годинки не посидить дурно; а дочка була вже така вигадчиця* [вигадниця], *що нехай господь боронить!* (Вовчок, I, 1955, 16); *Що за чистуха* [Варка] *та чепуруха, що за швидка-шпарка! Сказано — минуточки* [хвилиночки] *тобі не посидить, а діло у неї в руках так і горить...* (Мирний, I, 1954, 88).

2. *перев. над чим.* Якийсь час робити що-небудь, працювати над чимсь (звичайно сидячи). *Два дні копирсався в ньому* [годинникові]. *Треба ще посидіти* (Мушк., Серце.., 1962, 277).

3. Бути десь або в кого-небудь якийсь час (щоб розважитися, відпочити і т. ін.); провести час разом з ким-небудь. — *Не жди мене, мамо! Я піду до Домахи та й посиджу там довгенько...* (Кв.-Осн., II, 1956, 438); *Зійдуться в шинок люди розважитись, з людьми посидіти, побалакати* (Мирний, I, 1949, 257); *Посидівши трохи з матір'ю та з земляками, нашвидку перекусивши, бо з самого ранку крихти в роті не було, Артем зразу ж пішов з дому* (Головко, II, 1957, 526); — *Приходьте ж взавтра до мене на свіжину. Неділя, то не гріх і посидіти* (Зар., На .. світі, 1967, 193); *Та поседь,— кажу я,— ще трошки, погомониш з нами* (Барв., Опов.., 1902, 34).

Посиді́ти ніч — не поспати ніч. [Х а р к о:] *Купи.. мені, старик, на гривню свічок, так я ніч посиджу та й видумаю щось розумне* (Кв.-Осн., II, 1956, 483); *Тепер лісник вартує, а ніч-другу посидить, то й обридне* (Хотк., I, 1966, 82).

4. *розм.* Жити де-небудь, у когось якийсь час. *Було думала я 10.VII їхати до Львова, аби ще там захопити Франка для деяких своїх справ, та потім виявилось, що ті справи можуть пождати, то я ще собі посиджу на Буковині, бо мені якось добре тут* (Л. Укр., V, 1956, 353); *А баба погукує: «Хіба я з'їм ваш кавалок печі, чи буду зимувати? Як я посиджу який тиждень — ну, то що ж...»* (Коцюб., II, 1955, 457).

5. *перев. у сполуч. із сл.* у в' я з н и ц і, в т ю р м і *і т. ін., розм.* Якийсь час бути ув'язненим, перебувати в тюрмі, відбуваючи покарання. — *Марко... недавно прийшов з Адесу* [Одеси]... — *Гущин? Кажуть — піймавсь на злодійстві, посидів у тюрмі та й привели сюди на вяїху старому батькові* (Коцюб., II, 1955, 12); — *Чи тюрма, то й тюрма,— каже,— хоч і посиджу, то й недаром же, їдять його мухи!..* (Тесл., З книги життя, 1949, 20).

6. *на чому, розм.* На якийсь час обмежити себе в харчуванні, вживаючи лише певні страви, продукти і т. ін. — *Ти на таких харчах як посидиш на сіновалі — куркою закудкудачеш! — качався від сміху Тимко* (Тют., Вир, 1964, 257).

ПОСИДЮ́ЧЕ. Присл. до **посидю́чий** 2.

ПОСИДЮ́ЧИЙ, а, е. 1. Здатний довго, старанно й наполегливо працювати над чим-небудь; не схильний часто змінювати місце перебування, заняття.

2. Який вимагає терпіння, витримки, наполегливості. *Пора нам глянути ясними очима на нашу роботу, пора додати їй, окрім любові, і освітнього погляду, і посидючої праці* (Мирний, V, 1955, 361).

ПОСИДЮ́ЧІСТЬ, чості, *ж.* Властивість за знач. **посидю́чий** 1. *Мартович заздрив Франковій посидючості* (Письмен. зблизька, 1958, 15).

ПОСИДЮ́ЩЕ. Присл. до **посидю́щий.**

ПОСИДЮ́ЩИЙ, а, е. Те саме, що **посидю́чий.** *Ремісники змушені спеціалізуватися на одній, механічній, звичайно посидющій роботі, а корпаючи* [корпаючись] *над нею день у день, тиждень за тижнем і рік за роком, тратять еластичність духа* [духу], *енергію* (Фр., IV, 1950, 208).

ПОСИДЮ́ЩІСТЬ, щості, *ж.* Властивість за знач. **посидю́щий.**

ПОСИ́ЗІЛИЙ, а, е, *розм.* Діспр. акт. мин. ч. до **посі́зіти.** *Посизілий, витирлуваний вівцями степ, він дене-де побризканий краплинами синього цвіту: то вперто цвіте цупкий петрів батіг, цвіте навіть там, де все стирловане, вибите* (Гончар, Тронка, 1963, 217); *Туман вже розтанув, сонце піднялося вгору, висохла роса на посизілих житах* (Збан., Т. Шашло, 1949, 5); *Ось і хата Олени Мироненко. Біленька, з червоною призьбою і посизілою стріхою* (Стельмах, Правда.., 1961, 341).

ПОСИ́ЗІТИ, си́зіє, *док., розм.* Стати, зробитися сизим. *Чорна хмара посизіла і побіліла* (Сл. Гр.).

ПОСИЛА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до посилання (у 2 знач.).

ПОСИЛА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **посила́ти** 1, 2 і **посила́тися** 1. *Мама таким посиланням* [листа] *дуже поплутала мої плани і взагалі так розсердила, що я ледве можу писать тепер* (Л. Укр., V, 1956, 292); *.. «економісти» посиланнями на загальні істини про підпорядкування політики економіці прикривали своє нерозуміння злободенних політичних завдань..* (Ленін, 11, 1970, 26); *Всі його докази і посилання на честь і славу не впливали на соймових комісарів* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 339).

2. Уривок, витяг з якого-небудь твору, на які посилаються у викладі, з точною назвою джерела й вказівкою на відповідну сторінку.

3. Те саме, що **ви́носка.**

ПОСИЛА́ТИ, а́ю, а́сш, *недок.,* **ПОСЛА́ТИ,** пошлю́, пошле́ш, *док., перех.* 1. Відправляти що-небудь поштою, передавати через посильного; надсилати. *Посилаю Вам рекомендованою бандероллю своє оповідання «Пекоптьор»* (Коцюб., III, 1956, 159); *Через місяць подав їй Максим низенький поклін, ..посилає грошей, просить, щоб приїхала* (Мирний, I, 1949, 236); *Насипали* [бійці] *лантухи по саму зав'язку, нашвидкуруч надписували зверху, хто кому посилає, і потім, взявши за гузирі, кидали з розмаху в куркульські вози* (Гончар, II, 1959, 56); *Олексій дав оправити портрет у рамки за скло і послав при нагоді до матері* (П. Куліш, Вибр., 1969, 298); *Образно. *Чорні вишки Баку кров землі посилають у труби* (Сос., Щоб сади.., 1947, 58); // Передавати на певну відстань повідомлення, концерти і т. ін. якими-небудь засобами зв'язку (по радіо, телебаченню тощо). *Кисню нема, став* [пілот] *непритомніти. З землі посилають йому команди — не відповідає, нічого не чує* (Гончар, Тронка, 1963, 21); *Радіостанції посилають через свої щогли концерти, зв'язують найдальші куточки нашої Вітчизни* (Рад. Укр., 1.I 1951, 2).

2. Давати доручення, наказувати чи радити комусь піти або поїхати куди-небудь, до когось з певною метою. *Знай жінка посила його по усій слободі: біжи туди, достань того, принеси те* (Кв.-Осн., II, 1956, 471); *Тепер він вже мав обов'язки — його посилали пасти корови* (Коцюб., II, 1955, 307); [Милевський:] *Він .. дуже слабий..; лікарі в Крим посилають* (Л. Укр., II, 1951, 74); *Правду кажуть: де чорт сам нічого не вдіє, туди бабу пошле* (Н.-Лев., III, 1956, 252); *Павло просив послати його на фронт, у бригаду Горпищенка* (Кучер, Голод, 1961, 430); // *по кого — що, рідше за ким — чим.* Просити покликати кого-небудь чи принести або привезти щось. — *Чому сам не прийшов? Ще посилати по тебе...* (Коцюб., II, 1955, 102); *Леся не вийшла вечеряти. Розгорілась і рознемоглась сердешна дівчина, що притьмом мусила Череванихи посилати у хутір до черничого пасічника по шептуху* (П. Куліш, Вибр., 1969, 95); — *Тепер я скажу,— виступив і собі Марко. — Дениса за сметаною не посилати. Того разу, як були на Хрипках, він, доки виліз із погреба, півмакітри випив* (Тют., Вир, 1964, 44); *Пошли дурня по раки, а він жаб наловить* (Чуб., I, 1872, 279); *Балашиха послала найстаршого хлопця в шинок по горілку* (Н.-Лев., II, 1956, 319); // Давати призначення куди-небудь на роботу. *Помітивши до себе увагу, старий скупо посміхнувся: — То й гроша не мав за душею, а тепер — двадцять-п'ятьтисячником* [двадцятип'ятитисячником] *став. Чув про таких? В колгосп посилають!* (Панч, Синів.., 1959, 6); // Відряджати куди-небудь з певним завданням.

На смерть посила́ти (посла́ти) *кого:* а) давати комусь-небудь дуже небезпечне завдання, виконання якого пов'язане із загрозою для життя. — *І треба ж на смерть посилать чоловіка за таку нісенітницю, — думав Улас, вертаючись додому* (Н.-Лев., III, 1956, 300); — *Скільки він* [генерал] *того люду на смерть посилав! — Тут Антоніна мало не заплакала* (Довж., I, 1958, 368); б) давати наказ про страту кого-небудь; **Посила́ти (посла́ти) до шко́ли (в нау́ку** *і т. ін.)* — віддавати вчитися (до школи, до майстра тощо). *Коли Іванові минуло 6 років, батько посилає хлопця до школи, в сусіднє близьке село* (Коцюб., III, 1956, 27); *Село Новобугівка ніколи не мало пристойної школи, та й хлібороби не дуже охоче посилали своїх дітей в науку: «Па попа не вивчиться, а п'яниць-писарчуків самі не хочемо»* (Стельмах, II, 1962, 97); *Зростав Михась. Прийшла година.. І по науку до шевця послали батько й мати сина* (Сос., II, 1958, 434).

◇ **Посила́ти (посла́ти) до бі́сового ба́тька (до чо́рта, під три чорті́** *і т. ін.) кого, лайл.*— у грубій формі висловлювати своє небажання спілкуватися з кимнебудь, зважати на когось. — *Ти ніколи путнього слова не скажеш! До тебе з ласкою, а ти — з серцем! Тебе просиш, а ти до бісового батька посилаєш!..* (Мирний, III, 1954, 229); — *Старий надумав учетверте женитися.. А церква не дозволяв. Так він, каже, послав попа до чорта, привіз молоду до куреня і живе собі без вінчання* (Смолич, I, 1958, 46); **[Тільки] по смерть [добре] посила́ти** *кого* — про того, хто, пішовши виконувати якесь доручення, дуже довго не повертався. *Коли ось і Демчиха з оковитою... — Ой, жінко, — стріча Демко, — тебе б по смерть посилать...* (Вовчок, VI, 1956, 262); *(Ті ж і Горпина з галушками у двох мисках).* [В с і:] *Чого так довго там барилась? Тебе б тільки по смерть посилати* (Кроп., V, 1959, 287).

3. Кидати, метати і т. ін. у певному напрямі. *Коп'є* [спис] *булатне направляв* [Низ], *В латиницю просто посилає, Сульмону серце пробива* (Котл., I, 1952, 228); — *От там, край очерету, яма, коли б на неї не налучить,— дума він і послав вершу у воду* (Мирний, I, 1954, 310); *Ольга Коршунова послала в поле диск* (Собко, Стадіон, 1954, 11); *Послати м'яч у ворота; // у сполуч. із сл.* куля, снаряд *і т. ін.* Стріляти в певному напрямку. *Притиснувшись до муру, Шмалько просунув ствол мушкета в нішу, посилаючи туди кулю за кулею* (Добр., Очак. розмир, 1965, 169); *Перша автоматна черга запізнилася, а другої посилати вже не було можливості* (Коз., Гарячі руки, 1960, 93); *Коли майне тінь через подвір'я, він, ретельно цілячись, пошле туди постріл* (Гончар, III, 1959, 153); *Образно. *Сунуть люди рівними лавами... Іде лава на лаву, посилаючи одна другій олив'яні гостинці, дишучи огнем та димом...* (Мирний, I, 1954, 359).

4. *розм.* Простягати в певному напрямку (руку, но-

гу): спрямовувати. *Гляне* [Чіпка] *в куток — бозя дивиться! От став він крадькома до хліба руку посилати, а на образ — все дивиться... Посилає руку, не спускає очей* (Мирний, І, 1949, 146); *Черниш, мить подумавши, легким рухом послав ногу в блискуче стремено* (Гончар, III, 1959, 71).

5. *перен.* Виявляючи своє ставлення до кого-небудь, звертати до нього мову, усмішку тощо. *Деякі з-за воріт показували кулаки, посилаючи наздогін невиразні лайки* (Коцюб., І, 1955, 205); *Як той сич насуплений, стояв він нарізно всіх, звісивши на груди важку голову, в землю потупивши очі, тільки коли-не-коли з-під насуплених брів послав на людей різний погляд...* (Мирний, І, 1949, 414); *Курсанти побачили Щорса у вікні і послали йому громове «ура»* (Довж., І, 1958, 212); *Вибігає* [Лісова], *пославши Мелешкові летючий поцілунок* (Коч., II, 1956, 490); *Образно. *Дивлюся я на смерть натури, і благання Я посилаю доленьці своїй, Щоб і мені дала кінець такий, Щоб я була спокійна в час конання* (Л. Укр., І, 1951, 57).

Посила́ти (посла́ти) о́чі *на кого — що* — дивитися на кого-, що-небудь. *Попритихали усі* [піщани]; *послали очі на шлях...* (Мирний, II, 1954, 92); **Посила́ти (посла́ти) привіт (віта́ння, поздоро́влення)** *кому — чому* — вітати, поздоровляти кого-небудь. — *Всім народам — білим, і чорним, і жовтим — посилаємо сьогодні свій революційний привіт з червоного Скадовська! — розпалено гукає вона через голови людей кудись, здається, аж за горизонт* (Гончар, II, 1959, 67); **Посила́ти прокльо́ни** *кому, чому* — проклинати кого-, що-небудь. *Злість душила його за горло, а прокльони, які посилав він усяким законам, що не дають бідним людям спокійно жити, не здіймали важкого каменя з серця, не зменшали злості* (Коцюб., І, 1955, 195); *Осміяний циган зупиняє коня, веде його за повід, сам сміється, посилаючи прокльони своєму коневі, який буцімто зажирів від вівса, зледащів без роботи і тому ледве волочить ноги* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 337); **Посила́ти уклі́ни** *кому* — засвідчувати комусь своє шанування, глибоку повагу в листі або через кого-небудь. — *Хтомочко, мій дорогий, — продовжує читати Хакцький... — Посилаємо тобі низенький уклін — від білого лиця до сирої землі...* (Гончар, III, 1959, 205).

6. *перен.* Спрямовувати кудись, на що-небудь (проміння, світло і т. ін.). *Онде зірка палає, мов пломінь, Білі хмари круг неї, мов гори, Не до нас посила́ вона промінь. Вона дивиться в інші простори...* (Л. Укр., І, 1951, 77); *Ой уже Сула та крутоберега Свої срібні хвилі в Переяслав не посилає* (Мирний, V, 1955, 272); *Блідий ранок несміливо зазирнув у вікна. Десь із-за барачних дахів з'явилося сонце і послало сюди свої проміння* (Хижняк, Тамара, 1959, 170).

7. *перев. кому що, у сполуч. із сл.* доля, бог *і т. ін., перен., розм.* Випадати на чиюсь долю; давати, дарувати. *Ці високі хвилини війна посилала Орлюкові не так-то вже часто* (Довж., І, 1958, 300); *Молю, ридаючи, пошли, Подай душі убогій силу, Щоб огненно заговорила, Щоб слово пламенем взялось, Щоб людям серце розтопило* (Шевч., II, 1963, 281); [Федора:] *Коли б оце справді бог дощику хоч трохи послав* (Вас., II, 1960, 138); *Послав же бог йому жінку, мов добру годину: і робити добре з нею, і співати, а милуватися ще краще* (Стельмах, І, 1962, 481).

Бог (госпо́дь) смерть посила́є *кому, заст.* — хтось невдовзі помре, хтось відчуває наближення смерті. — *Братику мій ласкавий! — промовила Олеся,— покличте Тишка, нехай я поблагословлю свою дитину: уже мені господь смерть посилає...* (Вовчок, І, 1955, 36).

◇ **Що бог посла́в; Чим бог посла́в** — те, що є; тим, що є (уживається перев. у традиційних формулах запрошення до столу, частування). [Е д і т а:] *Зостаньтеся в нас, брате Джошуе, і пополудню, чим бог послав* (Л. Укр., III, 1952, 34); — *Сідайте лиш та підкріпляйтесь, чим бог послав, а я ось осідлаю коня, одягнусь, та й поїдемо* (П. Куліш, Вибр., 1969, 135); *Закусивши, що бог послав, ми довго ще сиділи та балакали, поки не стало вечоріть* (Н.-Лев., II, 1956, 408); — *То прошу, призволяйтесь, чим бог послав, — сідає* [Сердючиха] *насупроти мене, рукою показує на стіл* (Стельмах, І, 1962, 60).

ПОСИЛА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПОСЛА́ТИСЯ,** пошлю́ся, пошле́шся, *док.* 1. Вказувати на кого-небудь як на свідка або авторитетну особу, називати щось як аргумент для підтвердження своїх слів, виправдання дій і т. ін. *Противники соціал-шовінізму посилались не на історичну необхідність, а на імперіалістський характер війни* (Ленін, 26, 1972, 112); — *І ти виспівуєш, неначе та жар-птиця? — І далебі, що так, — пошлюся я на всіх* (Гл., Вибр., 1951, 24); *Павлюк, гаряче виступаючи проти курців, щоразу посилався на своє прекрасне здоров'я та свої м'язи* (Трубл., Лахтак, 1953, 23); // Для обгрунтування своїх дій або вчинків називати причину, що їх викликала. *Ауер скаржився, що бакенщики, матроси і механіки, яких він уяяв на облік, не всі ретельно працюють, багато з них посилаються на хворобу і на роботу не виходять* (Хижняк, Тамара, 1959, 86); *Пославшись на тисячі справ і особливо на те, що його жде Парася, Пазар швидко розпрощався і подавсь до села* (Збан., Переджнив'я, 1960, 178); // Повідомляти щонебудь (факти, цифри і т. ін.) для підкріплення своєї думки. *Він посилався на факти, обом добре відомі* (Гончар, III, 1959, 348); // На доказ праномірності своїх міркувань наводити або згадувати відповідні висловлювання видатних теоретиків, учених, письменників і т. ін. *В. І. Ленін, посилаючись на висловлювання Ф. Енгельса, завжди підкреслював важливість залучення в партію молоді* (Ком. Укр., 7, 1968, 22); *Іван, як завжди розважливий, посилався на Карла Маркса і розсудливо доводив, що батьком революції є робітничий клас в цілому* (Смолич, Мир.., 1958, 38).

2. *чим до кого, у сполуч. із сл.* лист, *діал.* Направляти листи кому-небудь. *Через вірних людей посилався* [Яків] *до неї листами* (Вас., II, 1959, 63).

3. *заст., розм.* Посилати старостів, свататися до кого-небудь. *Посилався до діючини, та не сподобався* (Сл. Гр.).

4. *тільки недок.* Пас. до **посила́ти** 1. 2. *Хотіла я щось написати на тих брошурках, аби відомо було, кому і від кого, та по наших почтових приписах не вільно нічого писати на друкованих речах, що посилаються під опаскою* (Л. Укр., V, 1956, 320); *Шведові посилались запити про те, куди він після бою подів полонених врангелівців* (Ю. Янов., II, 1958, 233); *На села посилалися бригади робітників з фабрик та заводів, які подавали колгоспам та бідняцьким господарствам технічну допомогу* (Нар. тв. та етн., І, 1957, 102).

ПОСИ́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **посі́лити.** *Пас.. ділянці фронту оборону зайняла стрілецька дивізія, посилена мотопідрозділами* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 228); *Рота Федоренка збила перед собою посилений вночі заслін ворожої піхоти і вдерлася на плечах ворога у передмістя* (Кач., Вибр., 1947, 162); // **посі́лено,** *безос. присудк. сл. В остаточній редакції поеми «Відьма» її ідейно-художній зміст значно поліпшено, соціальне звучання посилено* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 235).

2. *у знач. прикм.* Збільшений проти звичайного; більший, сильніший, міцніший і т. ін. *Біля штабного вагона отамана куреня стояла посилена варта* (Головко,

II, 1957. 531); *З посиленим апетитом їли вони в цей день добре змащену солдатську кашу* (Гончар, Людина... 1960, 69); *Рослини після зимівлі в переважній більшості кволі, потребують посиленого мінерального живлення* (Хлібороб Укр., 7, 1969, 8); // Який характеризується більшою силою вияву; інтенсивніший. *1932 рік був роком посиленої економічної кризи в панській Польщі* (Козл., Відродження.., 1950, 42); *Посилений інтерес Франка до теорії літературної критики в 90-х роках живився великим досвідом літературно-критичної діяльності письменника* (Рад. літ-во, 5, 1967, 85).

ПОСИ́�ЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **посилити, посилювати** і **посилитися, посилюватися.** *Посилення місцевого керівництва товаришами в центра було саме вчасне* (Смолич, V, 1959, 98); *Боротьба за підвищення рентабельності колгоспного і радгоспного виробництва вимагає посилення уваги до економічної роботи* (Ком. Укр., 3, 1969, 18); *Розквіт національних культур сприяє посиленню дружніх інтернаціональних зв'язків між народами нашої країни* (Рильський, III, 1956, 81); *Їжа, багата на вітаміни й солі, а також фосфор (м'ясо), сприятливо діє на посилення обміну речовин і тим самим допомагає ліквідації рахіту* (Хвор. дит. віку, 1955, 130).

ПОСИ́�ЛЕНО. Присл. до **посилений** 2. *Перший екзамен — диктант з української мови — Улас склав успішно, і це підбадьорило його, але не заспокоїло: як і раніше, він ще не був упевнений у собі і посилено готувався до наступних екзаменів* (Тют., Вир, 1964, 55).

ПОСИ́ЛИТИ *див.* **посилювати.**

ПОСИ́ЛИТИСЯ *див.* **посилюватися.**

ПОСИ́ЛІТИ, лію, лієш, *док., перех., розм.* Подужати, осилити що-небудь. *Я такого змалку наслухавшись, усе сповняла, скільки моці, що посилію* (Барв.. Опов.., 1902, 428); — *Я раніше гадав, що він* [кіпь] *не посиліє тягти воза, а тепер переконався — він ледар* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 191); // Подолати, перебороти (якесь почуття). *Не посиліла-таки* [Галочка] *горя свого!* (Кв.-Осн., II, 1956, 358).

ПОСИ́ЛКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **посила́ти, посла́ти** 1, 2 і **посила́тися, посла́тися** 1; посилання. *Жолкевському здалося, що канцлер нагадав йому про нічну посилку загону кінних жовнірів на засідку проти цього зухвалого сотника* (Ле, Наливайко, 1957, 35); *На першому етапі міжпланетних польотів передбачається посилка керованих по радіо ракет без екіпажу на борту* (Наука.., 2, 1958, 7); *Критична фраза повинна бути, за висловом І. Кочерги, точною, як удар меча, насичена яскраво вираженою думкою. Загальники, тріскучі фрази, дрібне «теоретизування», безкінечні посилки на авторитети.. знижують рівень нашої критики* (Рад. літ-во, 1, 1964, 142).

◇ **Бу́ти на посі́лках** — виконувати чиї-небудь дрібні доручення, бути на побігеньках у кого-небудь.

2. Предмет, що пересилається поштою; поштове відправлення. *Чи Ви дістали посилку, яку я вислав Вам недавно?* (Коцюб., III, 1956, 199); *Разом з цим листом споруджаю до Вас невеличку посилку* (Мирний, V, 1955, 395); — *А тут ось вам посилку принесли,— зустріла Орисю мати* (Юхвід, Оля, 1959, 308).

3. *філос., лог.* Судження, на підставі якого робиться який-небудь висновок. *Марксист повинен в посилки своєї політики ставити* ***тільки*** *точно і безспірно доведені* ***факти*** (Ленін, 35, 1952, 193).

ПОСИЛКО́ВИЙ, а, е. Стос. до посилки (у 1, 2 знач.).

ПОСИЛКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Зробити зусилля, напружити сили; напружитися, натужитися. *Посилкувались та й зробили* (Сл. Гр.); *Посилкувалась, щоб устати, не змогла, тут на дорозі і припала, стогнучи й плачучи* (Кв.-Осн., II, 1956, 459); // Докласти багато зусиль, праці, щоб здійснити що-небудь; постаратися. — *Я вже приобіцяв нашому обозному: повішу ребром за гак, коли не посилкується, щоб у городі всього було задосить* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 251); // *на що, також з інфін.* Зібравшись на силі, спромогтися зробити, сказати що-небудь. *Після сього бояри й понесли з хати труну, а Наум таки ще услід, хоч гірко плаче, а ще таки посилкувався сказати: — Прощай, Марусю, з мого дому!* (Кв.-Осн., II, 1956, 96); *Посилкувавшись на галантний тон, відповів* [Забейко] *роблено веселим голосом* (Вільде, Винен.., 1959, 62).

ПОСИ́ЛОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **посі́лка** 2. — *Ось воно те незвичайне, що мене примчало додому,— каже папа і показує мамі якусь невеличку посилочку, загорнену в полотно* (Мирний, IV, 1955, 339); *Я вчора одержав од Гомолинського Вашу милу посилочку* (Сам., II, 1958, 452).

ПОСИ́ЛОЧНИЙ, а, е. Те саме, що **посилко́вий.** *Посилочна форма торгівлі;* // Признач. для посилки (у 2 знач.). *Посилочний ящик.*

ПОСИ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **посі́лювати.**

ПОСИ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПОСИ́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., перех.* 1. Робити сильнішим, більшим кількісно, могутнішим у політичному або економічному відношенні тощо. *XXII з'їзд доручає Центральному Комітетові і далі зміцнювати єдність партії, боротися за чистоту її марксистсько-ленінського світогляду, посилювати ряди партії за рахунок передових людей робітничого класу, колгоспного селянства, інтелігенції* (Резол. XXII з.., 1961, 23); *Радянський Союз щодня посилює свою економічну та воєнну міць* (Тич., III, 1957, 141).

2. Доводити до вищого ступеня вияву, рівня розвитку і т. ін.; робити відчутнішим, виразнішим; збільшувати. *Імперіалісти посилюють експлуатацію трудящих передусім за рахунок застосування нових методів інтенсифікації праці* (Ком. Укр., 1, 1967, 34); *З гнівом і обуренням писав він* [О. Пушкін] *про Катерину II, що на словах знищила назву рабство, а насправді з небувалою жорстокістю посилила кріпосницький гніт* (Рильський, X, 1962, 34); // Збільшуючи розмір, обсяг або кількість чого-небудь, робити дійовішим, ефективнішим. *Союзники останнім часом* [у період громадянської війни], *особливо Америка, різко посилили Кримові допомогу* (Гончар, II, 1959, 380); // Поповнюючи людськими або технічними резервами, підвищувати боєздатність кого-, чого-небудь; підкріплювати. — *Нового нічого? — спитав Кузнецов. — Ні, все, як було. Тільки варту біля казарми увечері посилили* (Головко, II, 1957, 506); *У мене була звичайна гвинтівка. Щоб посилити свої бойові засоби, я вибрав трофейний кулемет і став освоювати ворожу техніку* (Багмут, Записки.., 1961, 65); // Збільшувати розмах, інтенсивність, масштаби і т. ін. якої-небудь дії, діяльності; проводити, здійснювати енергійніше, активізувати (боротьбу, роботу і т. ін.). *Партія сприятиме тому, щоб профспілки посилювали свою діяльність у справі керівництва господарством* (Програма КПРС, 1961, 93); *Треба посилити агітаційну і пропагандистську роботу серед робітників і особливо у військових частинах* (Головко, II, 1957, 465); *Білі посилювали натиск, кинувши в контратаку найкращу свою дроздовську дивізію з бронемашинами* (Ю. Янов., II, 1958, 237); *Образно. *Здавалось, що зима не лише не збирається відступати, а навпаки, з кожним днем все більше посилює свій наступ* (Збан., Сеспель, 1961, 300).

3. Спричинятися до сильнішого, інтенсивнішого прояву якого-небудь явища, процесу, стану, якості, особливості і т. ін. *..всяка буржуазна революція виконує все,*

що від неї вимагається: вона посилює зростання капіталізму (Ленін, 36, 1973, 5); *Розвиток державно-монополістичного капіталізму не послабив, а посилив головну суперечність між суспільним характером виробництва і капіталістичним характером привласнення* (Ком. Укр., 4, 1965, 34); *Подвійна сталева оболонка, як ви здогадуєтесь, посилить дію тола до бажаних масштабів* (Ю. Янов., I, 1954, 205); // Поглиблювати, загострювати яке-небудь почуття, бажання і т. ін. *Запобігання молодої дружини викликало в ньому якусь впертість і посилювало почуття провини перед Оленою* (Томч., Жменяки, 1964, 140); *Замах не злякав Данька, він лише посилив у ньому бажання битись, битись* (Гончар, II, 1959, 230); // Надавати більшої виразності, яскравості чому-небудь; підкреслювати. *Ранки і вечори ставали холодні. Дикий виноград, передчуваючи свій близький кінець, налився багрянцем, але ця червона пляма на тлі жовтіючого вже листя ще більше посилювала гаму кольорів осені* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 305); *Альбіна і Алевтина..— сестри-близнючки. Природа подбала, щоб вони були як дві краплі води, а шкільна форма їхню схожість ще й посилює* (Вітч., 2, 1964, 191).

ПОСИ́ЛЮВАТИСЯ, ю́ється, *недок.*, **ПОСИ́ЛИТИСЯ,** и́ться, *док.* 1. Ставати сильнішим, більшим кількісно, могутнішим у політичному або економічному відношенні тощо. «*...Суспільна влада посилюється в міру того, як загострюються класові суперечності в державі, і в міру того, як держави, що мають стосунки між собою, стають більшими і густіше населеними..*» (Ленін, 33, 1973, 10).

2. Досягати вищого ступеня вияву, рівня розвитку і т. ін.; ставати відчутнішим, виразнішим; збільшуватися. *В період розгорнутого будівництва комунізму посилюється роль Ленінської Комуністичної Спілки Молоді* (Ком. Укр., 1, 1971, 55); *Гніт фінансового капіталу безперервно посилюється. Велетенські монополії, зосередивши в своїх руках переважну частину суспільного виробництва, панують над життям нації* (Програма КПРС, 1961, 23); // Ставати інтенсивнішим; активізуватися, ширитися (про яку-небудь діяльність, роботу, боротьбу і т. ін.). *З кожним роком рух народів за мир посилюється, стає більш дійовим* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 50); *Революційна боротьба літом 1906 року знов посилилась* (Біогр. Леніна, 1955, 91); *На кінець 1929 р. на Україні посилився процес колективізації* (Укр. іст. ж., 6, 1960, 32).

3. Ставати, робитися сильнішим за ступенем прояву, інтенсивністю (про явище, процес, стан, якість, особливість і т. ін.). *Під впливом напруженої мускульної роботи різко посилюються секреторні явища в клітинах кори надниркових залоз* (Вибр. праці О. О. Богомольця, 1969, 351); *Посилився гарматний вогонь, з оглушливим тріском валилися дерева, падаючи, ламали молоду поросль, утворюючи непрохідні хащі* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 111); *Спека щодалі посилювалась;* // Ставати глибшим, гострішим (про яке-небудь почуття, бажання і т. ін.). *Біль посилюється* (Ю. Янов., II, 1958, 128); *В старого ще більше.. росла неприязнь до сина. Ця неприязнь особливо посилилася після того, як одного разу Оксен, зустрівши батька, сказав: — Може, вам, тату, допомогти чим-небудь?* (Тют., Вир, 1964, 75); // Збільшувати швидкість, ставати бурхливішим (про течію річки, вітер і т. ін.). *Ріка трохи завернула вбік, і течія стала посилюватись* (Баш, Вибр., 1948, 3); *Звечора посилився вітер і приніс з собою холод* (Трубл., I, 1955, 203); // Збільшувати силу звучання, ставати гучнішим (про голос, звук). *Гуркіт посилюється* (Коч., II, 1956, 523); *Приємний, м'якого тембру голос переливався, воркотів, як струмок, то затихаючи, то посилюючись* (Добр., Очак. розмир, 1965, 38); *Нарешті й гості пішли повз наші двері, проводжені господарями. Голоси їхні десь біля хвіртки посилились, потім затихли прощальні вигуки, клацнув замок хвіртки* (Томч., Готель.., 1960, 8); // Набувати більшої виразності, яскравості, ставати наочнішим. *Величезне враження, справлене цим страйком, посилилося ще внаслідок суду над робітниками* (Ленін, 2, 1969, 23).

4. *тільки недок.* Пас. до **посйлювати.** *Рух у селі посилювався ще й тим, що німецькі мотоциклісти-квартир'єри гасали вулицями, підшукуючи затишні хати для офіцерів* (Тют., Вир, 1964, 403); *Вплив океанів на клімат посилюється ще теплими і холодними течіями* (Фіз. геогр., 5, 1956, 98).

ПОСИ́ЛЮВАЧ, а, *ч., техн.* Те саме, що **підси́лювач.** *Електронний посилювач періодичних сигналів, створений в Інституті електродинаміки Академії наук УРСР, має дуже цінні властивості* (Веч. Київ, 3.II 1968, 2).

ПОСИ́ЛЬНА, ної, *ж.* Жін. до **посйльний** [2]. *Пішла по ланкову посильна Параска* (С. Ол., Наші знайомі, 1948, 67); *Стала дівчина посильною при сільраді. Робота необтяжлива, і часу було вдосталь* (Нар. тв. та етн., 1, 1968, 47).

ПОСИ́ЛЬНИЙ [1], а, е. Який відповідає чиїмсь силам, здібностям, можливостям; підсильний. *Коли робота була дуже тяжкою, вона лише витирала рукавом чоло і думала свої думи, а коли праця була посильна, вона співала пісні чи пересміювалась зі своїм повільним Карпом* (Стельмах, II, 1962, 209); *Жалівся* [Сеспель] *на власну долю, на хворобливий, безсилий організм, що став на шляху його розкутої думки, його нестримних бажань. Коли б йому здоров'я, коли б йому сила — ще й як би служив він революції, служив би безстрашно, як воїн, не так, як служить зараз, виконуючи обов'язки, посильні для першої-ліпшої бабусі* (Збан., Сеспель, 1961, 276); *Колективи підприємств і будов можуть подавати колгоспникам посильну шефську допомогу* (Ком. Укр., 5, 1961, 8).

ПОСИ́ЛЬНИЙ [2], ного, *ч.* Особа, яку посилають кудинебудь з якимсь дорученням; співробітник установи, який розносить ділові папери і т. ін.; посланець, кур'єр. *Він став вихованцем орденоносного полка. Був зв'язківцем при штабі, посильним* (Кучер, Дорога.., 1958, 67); *В хату увійшов посильний з контори колгоспу, сказав, що Бачуру і Осадчого кличуть до телефону* (Чаб., Тече вода.., 1961, 171).

ПОСИЛЬНИ́Й, а́, е́. Використовуваний для посилання.

ПОСИЛЬНІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* Стати, зробитися сильнішим (*див.* **си́льний**).

ПОСИ́ЛЬНО. Присл. до **посйльний** [1].

ПОСИ́НЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **посини́ти.** *Образно. *Вони вже стояли на березі річки, перед ними слалося широке, майже неосяжне тиховоддя, заквітчані у зелень береги, посинені вечором далі заплав* (Чаб., Тече вода.., 1961, 11).

ПОСИНИ́ТИ, ню, ни́ш, *перех.* Док. до **сини́ти.**

ПОСИНИ́ТИСЯ, и́ться. Док. до **сини́тися.**

ПО-СИНІ́ВСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-сині́вському.** *Молодий стрілець обережно, по-синівськи прикляк біля Матвія і напоїв його холодною водою* (Ірчан, II, 1958, 238).

ПО-СИНІ́ВСЬКОМУ, *присл.* Як син, подібно до сина. *Поетові не забути Волині свого дитинства, але йому втричі ближча, дорожча, рідніша вона нинішня, він по-синівському радів, що «...на загоєних руїнах стоять нові володарі, герої праці, трударі»* (Вітч., 10, 1965, 183); *Устима Сидоровича не можна*

було не любити і не поважати; його любили всі в районі; з першої зустрічі, довірливо, по-синівському полюбив його і Чумак (Збан., Переджнив'я, 1960, 132); *Я руку їй потис, і матір'ю назвав, І по-синівському в уста поцілував* (Вирган, В розп. літа, 1959, 178).

ПОСИНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **посині́ти.** *Сонце вже перекотилося за верби й осокори і чітко малювало рухливі верховини у знов посинілому небі* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 116); // *у знач. прикм. На солому одкинулась мертва рука І звисає холодна, важка, посиніла* (Л. Укр., IV, 1954, 265); *Дивлюся на свої босі посинілі ноги, важко зітхаю і плентаюсь до хати, щоб не схопити маминого запотиличника* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 11).

ПОСИНІ́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **посині́ти.** *Мабуть, і головним інженером став оцей позбавлений будь-яких здібностей, крім вміння кричати до хрипоти, до кашлю, до посинління шиї, чоловічок тільки завдяки тому, що зміг колись дати «справну цифру»* (Загреб., День.., 1964, 43); *Не можна лишатися у воді до посинління губ, ознобу або появи «гусячої шкіри»* (Наука.., 7, 1956, 18).

ПОСИНІ́ТИ, сині́ю, сині́єш, *док.* Стати, зробитися синім; набути синього відтінку. *Лице її зчорніло, губи посиніли* (Н.-Лев., I, 1956, 113); *Як глянув господар — і зо зла аж посинів* (Гл., Вибр., 1951, 67); *Проць закашлявся, аж посинів* (Стеф., I, 1949, 21); *Рученята в дівчинки посиніли з холоду* (Кучер, Чорноморці, 1956, 391).

ПОСИНІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* Стати, зробитися синішим (*див.* **сині́й**).

ПОСИПА́ЛЬНИК, а, *ч., етн., заст.* Той, хто вітає з Новим роком і посипає при цьому зерном у хаті, кімнаті; посівальник, засівальник. *Вона миттю стрибнула з печі додолу й побачила табун посипальників, що товпились біля порога* (Мирний, IV, 1955, 304); *— Хоч би волосся причесав,— похитала головою мати. — А то ба, яка розкуштряна мичка на голові! Соромно й на люди показуватись. Ех ти, посипальник!* (Цюпа, Грози.., 1961, 17).

ПОСИ́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **посипати.** *Скрізь крутились широкі, посипані жорствою та червонуватим піском, доріжки поміж купами зеленого дерева* (Н.-Лев., I, 1956, 162); *Італійські тополі зарябіли брунькамн, наче рій метелів улетів їм між віти, срібні — спустили сірі бруньки, наче посипані попелом коси на знак жалоби* (Коцюб., II, 1955, 427); *Образно. *Трава була соковита, зелена, як смарагд, посипана яскравими жовтками кульбаби* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 16); // *у знач. присудк. сл. Хата посипана зеленою, пахучою травою, кутки обставлені клечанням, стіни прибрані квітами* (Ю. Янов., II, 1958, 205); // **посипано,** *безос. присудк. сл. Дворик посипано піском і засаджено де-не-де тривкими ростинами, здебільша агавами* (Л. Укр., III, 1952, 270); *Дійшов він і до самого коша.. Тут скрізь було вирівняно і посипано піском гарно* (П. Куліш, Вибр., 1969, 139).

Пена́че (**па́че** *і т. ін.*) **ма́ком** (**мачко́м**) **посипано** — про дуже дрібно написаний або надрукований текст. *А писала* [Мелася] — .. *неначе мачком посипано* (Кв.-Осн., II, 1956, 372).

ПОСИПА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **посипа́ти.** *Доріжки* [парку] *потребують старанного догляду, який полягає у виполюванні бур'янів протягом літа, посипанні свіжим піском, підмітанні, поточному ремонті та ін.* (Озелен. колг. села, 1955, 59); — *Сусідній хлопець обіцявся пашні на посипання дати* (Мирний, IV, 1955, 288); *Щедрування відбуваються переважно першого новорічного дня разом з традиційним посипанням* (Нар. тв. та етн., 6, 1964, 108).

ПОСИ́ПАТИ *див.* **посипа́ти.**

ПОСИПА́ТИ, а́ю, аєш, *недок.*, **ПОСИ́ПАТИ,** плю, плеш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Кидати, розкидати що-небудь сипке; сипати. *Меле* [мельник] *гречку, на кіш посипає І на мене поглядає* (Чуб., V, 1874, 102); *— Що ти, що ти, що ти? Бог з тобою! — крикнула Векла на дочку, що вхопила пшона у жменю, та й почала по припічку посипати, мов солять страву* (Кв.-Осн., II, 1956, 431); *— Якби посипав поперед неї* [Сусани Уласівни] *на помості просо, то перейшла б через хату та й просо стовкла!..— додавав жартів Леонід Семенович* (Н.-Лев., IV, 1956, 138); *Тихо засунув він руку у Жукову кишеню, витяг звідти люльку і положив на вікні; потім витяг тютюн, посипав трохи на постелі, а останній зложив коло люльки* (Мирний, I, 1954, 335).

◇ **Моро́з по́за спи́ною посипа́в** *у кого;* **Моро́зом по́за спи́ною посипа́ло** (**посипле**) — те саме, що **Моро́з пішо́в по́за спи́ною** (*див.* **моро́з**). *Я як зачув оте змагання, то у мене аж мороз поза спиною посипав, і — дай боже ноги! — мерщій хильки та хильки від того місця* (Мирний, IV, 1955, 352); *Нарешті усі* [арф'янки] *як підхопять, то наче у великі дзвони задзвонять, морозом поза спиною так і посипле!..* (Мирний, III, 1954, 256).

2. *перев. док., перех. і без додатка, розм.* Дати сипкий корм деяким тваринам, звичайно птиці. *— Яремо! ..Вимети хату, внеси дрова, Посип індикам, гусям дай* (Шевч., I, 1963, 80); *Я посипав в клітку сім'я, Воду наливав; Але змерз маленький чижик І співать не став* (Щог., Поезії, 1958, 371); *Люська посипала рибкам корму* (Мушк., День.., 1967, 116).

3. *тільки док., неперех.* Сипати якийсь час. *Проти вітру піском не посиплеш* (Укр.. присл.., 1955, 287).

4. *перех., чим.* Покривати шаром чого-небудь сипкого. *Москалі Тойді* [ході], *бач, носили Сиві коси з кучерями Усі до одного, І борошном посипали, Бог їх зна для чого!* (Шевч., II, 1953, 55); *Вона прийшла до голови колгоспу надвечір, коли повернулись з поля, де добривами і попелом посипали сніг* (Скл., Хазяїни, 1948, 181); *Татко наказав посипати свіжим піском усі стежки коло будинку і ту довгу стежку, що веде до альтанки* (Л. Укр., III, 1952, 663); *Ми розломили хліб на три частини й посипали його сіллю* (Ю. Янов., II, 1958, 161); *Образно. *Я думок тяжкою сіллю Посипав безжурний сміх* (Рильський, Мости, 1948, 68); *І м'яко бігали за вікнами трамваї, де п'яним стрибунцем за ними синій блиск, де цукром посипав церковні тихі бані з долонів голубих далекий молодик...* (Сос., I, 1957, 290); // *безос. *Образно. Дивлюсь у щілину, а він аж зблід, аж борошном його посипало; я тоді як засміюсь... — Не лякайсь,— кажу, — Сидоре, це я!* (Стор., I, 1957, 213); // Розтрушувати, розкидати що-небудь по поверхні чогось. *Вони* [квіти] *духмяніли на всю вулицю, але ще більше пахнув любисток, яким посипали долівку* (Панч, На калин. мості, 1965, 13); *Ось і зачервоніло на тій дорозі, де йому треба йти, і розіслалось мов сукно,.. далі неначе срібні цвітки* [квітки] *по ньому хто посипав* (Кв.-Осн., II, 1956, 41); *Приготував* [Гордєєв] *з баранячої печінки чудовий паштет і кілька салатів та форшмаків. Усе це він гарно прикрасив шматочками буряка, моркви та кільцями цибулі, посипав зеленим кропцем* (Тулуб, В степу.., 1964, 219); // *перев. у сполуч. із сл.* к а м і н н я, к у л і *і т. ін.* Кидати, спрямовувати у великій кількості на кого-, що-небудь, у щось. *На останньому бастіоні Арсеналу посипає ворогів з кулемета Тиміш* (Довж., I, 1958, 61).

5. *тільки док., перех. і неперех.* Почати сипати, розкидати, викидати і т. ін. щось сипке або дрібне.

Вибуховою хвилею його кинуло в сніг. Він полежав кілька секунд, увігнав у автомат новий диск, посипав кулями кудись уперед (Тют., Вир, 1964, 498); *Образно. *Западпадьомками перепели в траві, засюрчали неугавні коники, і жайворонки, качаючись чорною горошиною в сиьому небі, посипали свої дзвінкі пісні* (Мирний, IV, 1955, 322).

6. *тільки док., неперех.* Почати сипатися, вилітати звідкись у великій кількості; посипатися. *Достала* [відьма] *каганець, піднесла до кота, тернула його проти шерсті, так іскри з нього і посипали* (Кв.-Осн., II, 1956, 189).

7. *тільки док., неперех., перев. у сполуч. із сл.* слова ми *і т. ін., перен., розм.* Заговорити дуже швидко. *Старий Онисим Калита ніби аж зрадів, побачивши Горобця. Жвавенько підвівся йому назустріч і швиденько, скоромовкою посипав словами: — О, Савка! Заходь, заходь, голубе!* (Коз., Блискавка, 1962, 8); // Почати грати в дуже швидкому темпі. *Враз Олександр ураве свою втору, зіграв з когось у юрбі з голови кашкет і вдарив цим кашкетом об землю. Тієї ж хвилини Катюшин баян посипав швидко, майже дрібушечками* (Смолич, V, 1959, 107).

◇ **Як (немо́в, нена́че** *і т. ін.*) **горо́хом посі́пати** — заговорити дуже швидко. *Раптом зірвавшися з землі, він сів, лице його оживилось, очі заблищали, мокрі ще від сліз, і він, прудко махаючи руками, заговорив, немов горохом посипав* (Фр., III, 1950, 19).

8. *тільки док., неперех.* Почати йти, сипати (про дрібний густий сніг або град), линути (про рясний дощ). *Сонце сховалось за хмари. Посипав сніжок* (Коцюб., I, 1955, 80); *Спочатку пішов лапатий сніг. Потім, потроху здрібнюючись, посипав густою метелицею* (Ле, Право.., 1957, 203); *Дощ посипав шпарко і рясніше* (Смолич, I, 1947, 187); // *безос., чим.* *Образно. *Отак! відкіля не дожидали і тучі, відтіля ударило громом і посипало градом!* (Мирний, V, 1955, 334).

9. *тільки док., неперех., розм.* Швидко піти, побігти один за одним великою масою (про багатьох). *Заграли музики, посипали дівчата у двір. А у дворі парубків — стіною стоять!* (Вовчок, I, 1955, 190); *Посипали вже з церкви чоловіки, Хлоп'ята, молодиці і дівки* (Укр. постиромантики.., 1968, 145); *Пролунав гудок паровоза. Таращанці посипали в теплушки, ешелон заляскав буферами і рушив вперед* (Довж., I, 1958, 203).

10. *тільки недок., неперех., етн., заст.* За давнім народним звичаєм, розсипати по хаті, кімнаті зерно, вітаючи господарів з Новим роком. — *Я завтра піду до хрещеного батька посипати...* (Мирний, IV, 1955, 288).

ПОСІ́ПАТИСЯ, ллється, *док.* 1. Почати сипатися, вільно падати (про що-небудь сипке або дрібне). *З ями посипались на Марусині ноги земля та пісок* (Н.-Лев., III, 1956, 335); *Піп, не допивши дулівки і не попрощавшись з хазяїнами, вийшов із хати і так грякнув дверима, що аж глина посипалась з стелі* (Стор., I, 1957, 158); *Як сівалка стала, Скиба зняв шапку і підставив під сошник, а тоді обібрав з нього зволочини — посипалось зерно в шапку* (Головко, I, 1957, 332); *Завищала пила, вернулася зубами в дерево, посипалась додолу тирса, закипіла робота* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 248); // *чим, рідко.* Почати сипати що-небудь. *Образно. — *Ти не бійся, голубонько, що зима Посиплеться білим снігом...* (Гл., Вибр., 1951, 52).

◇ **Посі́патися, як з ро́га доста́тку** — з'явитися у великій кількості. *Років через двадцять після закінчення Великої Вітчизняної війни воєнні мемуари посипалися, як з рога достатку* (Вітч., 8, 1968, 194).

2. Відірвавшись від чого-небудь або не втримавшись на чомусь, почати падати додолу (одне за одним у великій кількості). *Кинулась* [Марія] *до стола, звідки посипались раптом газети в опасках, нерозпечатані, в тумані пилу* (Коцюб., II, 1955, 217); *Зінька зірвала з себе кептки, очіпок, рвонула намисто — і коралі, і дукачі посипались на землю* (Стор., I, 1957, 361); *Грудям моїм стає тісно, мені здається, що петлі моєї куртки от-от тріснуть і грудзки з силою посиплються додолу* (Кол., На фронті.., 1959, 20); *Образно. *Набігла ватага драгунів і навалилася на Тараса. Труснув був Тарас усім тілом, та вже не посипались на землю драгуни, як колись бувало* (Довж., I, 1958, 275); // Почати опадати, обсипатися (про листя, квіти, плоди і т. ін.). *І налетів із степу сумного холодний вітер, і шарпонув він гніено гіллям на дереві — затремтіло в гаю листячко, посипалося одразу* (Вас., Опов., 1947, 40); *Раптом затремтіло дерево й яблука посипались на землю* (Довж., I, 1958, 450); // Почати швидко, одне за одним випадати звідкись (про багато чогось). *Вийняв він з кишені гамана, розшморгнув, а звідтіль так і посипались на стіл срібняки* (Н.-Лев., III, 1956, 273); // Почати вилітати звідкись у великій кількості, розлітаючись на всі боки. *У цей час дерево у вогнищі розпалилося, загогоніло, з нього із тріском посипались в усі боки іскри* (Скл., Святослав, 1959, 25); *Бенц! Ще одне пряме влучання снаряда. Тільки іскри посипались, а броня* [танка] *— як нова* (Ю. Янов., I, 1954, 53).

◇ **Аж і́скри з очей посі́пались** *див.* **і́скра.**

3. *перев. на кого—що.* Спрямуватися, полетіти на кого-, що-небудь у великій кількості. *Посипались на братів стріли, неначе хмарою їх вкрили* (Стор., I, 1957, 70); *Удари посипалися густо, градом* (Фр., IV, 1950, 230); *З-за сільських типів посипалися на петлюрівців раптові постріли* (Ю. Янов., II, 1958, 220); *Поява Данила ще більше запалила галичан. Знову полетіли сотні стріл, посипалося каміння* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 312); // Почати надходити у великій кількості. *Посипались до нього телеграми з різних кінців Галичини з прокльонами та лайками* (Коцюб., II, 1956, 151); *Незабаром донесення з армій посипалися густіше* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 319); // *тільки на кого, перен.* Сіпткати когонебудь, випасти на чиюсь долю. *Коли ж як на злість, мов з мішка, посипались на мене деякі пригоди — і важкі хвороби в родині,.. що не давали мені й дихати, не то писати щось* (Коцюб., III, 1956, 209); [М а к а р:] *Петро — кандидат прав! Виходить, має всі права... Всі права! Неабищо! — юриста* [юрист]! *І чини посиплються на чоловіка, і гроші покотяться в кишені* (К.-Карий, III, 1961, 14); *Втратити ватру на полонині — се така сама трагедія, як і в передвіках утратити вогонь взагалі.., всі кари, якими розпоряджає ватаг, посипалися б на спузаря, що втратив ватру* (Хотк., Довбуш, 1965, 107); // *у сполуч. з деякими ім.— назвами дій.* Стати частими, почати траплятися у великій кількості. *Тепер ми* [військовополононі] *той відносний спокій втратили остаточно. Несподівані, часті наскоки і обшуки посипалися на нас, як сніг на голову* (Коз., Гарячі вуки, 1960, 73); *Одразу загриміло ім'я Довбуша на гірських околицях. Напади один другого сміливіший, один другого удачніший посипалися як з мішка* (Хотк., Довбуш, 1965, 189).

4. Почати йти, сипати (про дрібний сніг, рясний дощ і т. ін.). *Посипався, як з решета, наглий краплистий дощ, а далі полив як з відра* (Н.-Лев., II, 1956, 234); *З сизувато-синіх, низько навислих над землею хмар посипався густий, лапатий і мокрий сніг* (Коз., Сальвія, 1959, 193); // *безос., чим, рідко. Угорі було чути шум; спершу кинуло збитим у грудку льодом, потім посипалося гей би з міху густим великим градом* (Кобр., Вибр., 1954, 143); // Почати виділятися, литися у ве-

ликій кількості (перев. про сльози). *Заговорила* [дівчина]... *сльози покотилися, посипались по личку* (Вовчок, I, 1955, 149); *Вся постать у неї тремтіла, голова трусилася, сльози рясно-рясно посипались з закритих очей* (Мирний, IV, 1955, 298); *Дівчата справді прилипли до хлопця, мов смола, і серце Мишунине розтоплювалось, як крижана бурулька,— от-от з неї посиплються краплі води...* (Ю. Янов., II, 1954, 145).

5. *розм.* Почати швидко йти, бігти один за одним великою масою (про багатьох). *От посипались із хат люди до церкви, всі повдягані в що хто найліпшого мав* (Фр., II, 1950, 362); *Один за одним, один за одним посипалися* [братчики]. *Зігнулися на конях, очима світять, як вовки* (Хотк., II, 1966, 247); // Почати швидко вибігати, вистрибувати або зіскакувати звідкись. *Коли поїзд став, із вагонів посипались, як груші, хлопці й дівчата* (Панч, В дорозі, 1959, 140); // Почати приходити, з'являтися у великій кількості. *Як груші, посипалися один за одним у двір Іванкові друзі* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 116); // Почати народжуватися одне за одним (про дітей). [Д е н и с:] *Вийдеш заміж та як спаруєшся із щоденним клопотом та невгавною турботою, а ще як посиплються діти, то вже й ніколи тобі буде згадувати минуле* (Кроп., IV, 1959, 46); *Потім, як посипалися одне за одним діти і настала більша потреба в робочих руках, він все частіше став хмуритися, бачачи сина за книжкою* (Тют., Вир, 1964, 48).

6. Залунати, почутися з усіх боків. *Знов посипались дрібні веселі акорди* (Н.-Лев., III, 1956, 311); *Кожного рвонуло за серце, покривились болісно обличчя, посипались тихі прокльони* (Вас., II, 1959, 35); *Коли оплески вщухли, доповідач поцікавився, чи будуть запитання — і запитання зразу посипались* (Смолич, Розм. з чит., 1953, 183); *Посипались звідусіль жарти та примовки, як це буває в простих людей, що сходяться до гурту після нелегкої та любимої праці* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 208); // *безос.* *Слів посипалося ще багато, але вчинок не наступив жаден* (Март., Тв., 1954, 326); — *Хто ж буде писати? — Нехай парторг! — посипалося з усіх боків* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 61).

7. Розбитися на скалки (про скло, шибку і т. ін.). *Василь скочив через вікно, але так незручно, що шибка дзенькнула й посипалась на землю* (Коцюб., I, 1955, 66); *Лукія стала на стілець і кулаком ударила у вікно. Посипалось скло, кров заюшила пальці* (Донч., III, 1956, 70); *Надворі сухо тріснув постріл вартового, і слідом за ним під партизанськими кулями в будинку з дрібним дзенькотом посипались шибки* (Мик., II, 1957, 277).

ПОСИПáТИСЯ, áється, *недок.* Пас. до **посипáти** 4. *На час «осінніх порядків» з кімнат на подвір'я виносили отамани, матраци, ліжка, які «про всякий випадок» натиралися гасом і посипалися порошком* (Вільде, Сестри.., 1958, 456)

ПОСИ́ПКА, и, *ж.* 1. Те саме, що **посипáння.**

2. Те, чим посипають; що-небудь сипке.

ПО-СИРІ́ТСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-сирі́тському.** *Він* [виконроб] *убого прилаштовується поруч із студентом осторонь на ящику.., по-сирітськи вмощує миску на колінах* (Гончар, Тронка, 1963, 275).

ПО-СИРІ́ТСЬКОМУ, *присл.* Як сирота, як сироти.

ПОСИРОТИ́ТИ, очу́, оти́ш, *док., перех.* Зробити сиротами дітей. *Так вже бог милосердний не схотів посиротить моїх діточок* (Стор., I, 1957, 123); [П е д о р о с т о к:] *Мамо, що це ви собі надумали? Посиротить нас хочете?* (Вас., III, 1960, 86); *Війна і в Кленівці посиротила чимало дітей* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 14); *Образно. *У творах на смерть В. І. Леніна.. найпоширенішим є звертання до Леніна як до батька і друга, смерть якого посиротила народ* (Нар. тв. та етн., 5, 1967, 13); // Забрати дітей у батьків або покинути батьків, залишивши їх самотніми. [Н а с т я:] *Ой боже мій! Та що ж це ви, сватоньки, задумали разом нас ограбити, дітей забрати, старих посиротити?* (К.-Карий, II, 1960, 190); — *Відсахнулась* [дочка], *віддячила батькові за все,— повторив він з глибокою образою в голосі,— і плечі його поникли якось старечо. — Ростив, плекав, все в неї вкладав... І ось тепер — так посиротила...* (Гончар, Тронка, 1963, 204)

ПОСИРОТІ́ЛИЙ, а, е. 1. Діепр. акт. мин. ч. до **посиротíти.**

2. *у знач. прикм.* Який став сиротою. *Округи була темрява — чорна, важка, похмура темрява, і серед цієї темряви, долі в хаті, нікому не видна, від усіх покинута, сиділа маленька посиротіла дівчинка* (Гр., I, 1963, 383); *Образно. *Паче хмара, налягає Сум на серце наболіле, І воно, посиротіле, Мов та чайка прокеилає* (Вороний, Вибр., 1959, 89); // Який залишився без дітей або рідних, близьких людей. *Дуже гіркі сльози посиротілої матері* (Ю. Янов., I, 1954, 59).

ПОСИРОТІ́ТИ, ію, іси, *док.* Втратити батька, матір, стати сиротою, осиротіти (про всіх або багатьох). *Замфір сидів і думав. Про що він думав? Чи про свою кривду, про жінку слабу, а чи про діток дрібних, що, крий боже, посиротіють ще...* (Коцюб., I, 1955, 229); *Перш, скоро ми посиротіли, дак неділь зо три бігала то одна, то друга сусідка* (Барв., Опов.., 1902, 172); // Втратити дитину, дітей, залишитися без дітей або рідних, близьких людей. *Мого народженого сина вже немає живого, я кілька днів тому посиротіла* (Ю. Янов., I, 1954, 57).

ПОСИСáТИ, áю, áєш, *недок., рідко.* Те саме, що **висисáти** 1. *Кров посисати* (Сл. Гр.).

ПОСИХáТИ, áю, áєш, *недок., рідко.* Те саме, що **висихáти** 1, 2; засихати, сохнути. *Палить сонце, як у пеклі, Пісок розпікає, Подекуди росте травка, І та посихає* (Рудан., Тв., 1956, 84); *Яблуні й черешні росли й посихали, пускали молодняки, як хотіли, між густими бур'янами* (П.-Лев., I, 1956, 410); *А жайвір щебече, а сивий будяк посихає, А жито, як рута, не смута, зеленим вуском колихає* (Мал., Запов. джерело, 1959, 51).

ПОСИЧáТИ, чу́, чи́ш, *док.* Сичати якийсь час.

ПОСІ́БНИК, а, *ч.* Книжка або наочне приладдя, карта і т. ін., що використовуються у процесі навчання. *Наукові працівники університету* [Київського] *за останні роки надрукували багато підручників і навчальних посібників та монографій з різних галузей знань* (Наука.., 8, 1959, 42); *Різні види наочних посібників успішно застосовуються на заняттях семінарів і шкіл основ марксизму-ленінізму* (Ком. Укр., 2, 1966, 56); // Взагалі довідкове видання з певної галузі знань. *Так по частинах народжувалася перша наукова карта Аральського моря, яка і в середині двадцятого сторіччя є кращим.. посібником для навігаторів і для географічного вивчення Аральського моря* (Тулуб, В степу.., 1964, 369).

ПОСІ́В, у, *ч.* 1. Дія за знач. **посі́яти;** // Висівання, сівба. *Орав* [Іван] *поле, сіяв, косив, жав, молотив, складав зерно — те на посів, те на поживу* (Мирний, II, 1954, 109); — *А хто одмінив перехресний посів пшениці?* (Кучер, Трудна любов, 1960, 469); *Дослідження нашої станції показали, що великим джерелом одержання додаткового зерна може бути підсів люпину до жита і змішаний посів з вівсом* (Хлібороб Укр., 6, 1966, 20).

Післяжнúвні посіви — висівання сільськогосподарських рослин влітку безпосередньо після збирання

озимих та ранніх ярих культур на зерно або після льону; **Ущі́льнені посі́ви**— вирощування на тій самій ділянці землі протягом усього безморозного періоду року двох або більше сільськогосподарських культур. *При ущільнених посівах одночасно вирощують на одній і тій же площі декілька культур різних видів* (Соц. твар., 3, 1956, 22).

2. Посіяне зерно, насіння. *Тепер я певний, що з того посіву зійшла срібна нитка вівсів* (Коцюб., II, 1955, 231); *Образно. *В очах у нього лежало щось скрите і запечатане. Щось він приніс в собі, якийсь посів, що давав проріст десь у глибині* (Коцюб., II, 1955, 192); // *рідко.* Сходи. *Одразу виросли в одну ніч зелені посіви на нивах* (Н.-Лев., IV, 1956, 9); *Палило трави, заміталo колодязі, з корінням видимало в людей із-під ніг посіви* (Гончар, Таврія, 1952, 3).

3. Ділянка землі, засіяна яким-небудь зерном, насінням. *Важкувато було батькові самому косити, бо посіву було завжди десятин сім-вісім* (Головко, II, 1957, 512); *Надходив кінець літа. На широких колгоспних ланах чорніли масиви озимих посівів* (Ле, Опов. та нариси, 1950, 145).

4. *спец.* Уміщення мікроорганізмів у поживне середовище для розмноження. *Посів на дизентерійні палички.*

ПОСІВА́ЛЬНИК, а, *ч., етн., заст.* Той, хто вітає з Новим роком і посипає при цьому зерном у хаті, кімнаті; засівальник, посипальник. *Крім дорослих виконавців, у спектаклі* [в опері М. Лисенка «Зима й Весна»] *можуть брати участь і діти, зображаючи хор щедрівників, посівальників.. і т. ін.* (Укр. клас. опера, 1957, 228); *І в місті, і в колгоспному селі зайдуть посівальники в хату до родичів, до сусідів, до знайомих та зовсім незнайомих і обсіють господарів зерном з побажанням* (Хлібороб Укр., 12, 1968, 2).

ПОСІВА́ННЯ, я, *с., етн., заст.* Дія за знач. **посіва́ти** 1. *Обряд щедрівок, колядок і посівання розвивається тепер у нашому народі цілком на світській основі* (Літ. Укр., 24.I 1964, 3); — *І вже біжить юрба хлоп'ят, Торбинки латані — до п'ят, А в них пшениця-яровиця.. На посівання — лиш пшениця, А на підсівку вже кукіль...* (Мал., Полудень.., 1960, 153).

ПОСІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. *неперех., етн., заст.* Розсипати по хаті, кімнаті зерно, вітаючи господарів з Новим роком. *Сіє, посіває.., стиха промовляє: «Роди, боже, пшеницю як лаву»* (Сл. Гр.).

2. *перех., перен., рідко.* Сіяти, поширювати серед людей. [Д и я к о н:] *Ти стережись так кидати словами, зневір'я і нещирість посівати в громаді нашій братній* (Л. Укр., II, 1951, 409).

ПОСІВЕРІ́ТИ, і́є, *док., діал.* Поперхнути. *Бач, як губи посіверіли* (Сл. Гр.); — *А що з вашими руками? — Та... дрібниці,— зам'яся лікар. — Посіверіли на вітрі* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 355).

ПОСІВНИ́Й, а́, е́. 1. Стос. до посіву (у 1 знач.). *Навіть добре її* [кукурудзи] *насіння, якщо його вчасно не просушити і зберігати без додержання певних вимог, до весни може втратити свої посівні кондиції* (Колг. Укр., 2, 1957, 14); *Цього разу обговорювали хід посівних робіт* (Тют., Вир, 1964, 118); *В новім будинку райпарткому Не засинають кілька днів, .. Сюди невпинно телефони Несуть новини посівні* (Уп., Укр. поема, 1950, 73); // Признач. для посіву. — *Прошу червону державу робітників і селян допомогти мені посівним зерном, яке з лихвою при першій можливості поверну* (Гончар, II, 1959, 55); *Посівні площі треба збільшувати* (Чаб., Тече вода.., 1961, 84); // Який використовується для посіву. *На розлогих артільних ланах гудуть трактори, ведучи ще за собою по три, по чотири сівалки — цілі посівні агрегати* (Вишня, I, 1956, 355); // Який здійснюється висіванням. *Посівні лісонасадження.*

Посівна́ кампа́нія — здійснення сукупності організаційних та інших заходів, спрямованих на своєчасне проведення сівби різних сільськогосподарських культур. *Завідуючий відділом сільського господарства був у відрядженні на посівній кампанії* (Автом., В. Кошик, 1954, 32).

2. *у знач. ім.* **посівна́,** но́ї, *ж.* Те саме, що **Посівна́ кампа́нія.** *Хоч була ще зима, але в газетах усе частіше писали про підготовку до посівної* (Папч, На калин. мості, 1965, 156).

ПОСІДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **посіда́ти** [1] 1. *Одна лиш біда, що кошик з ягідками коштував.. десять крейцерів, що становило половину капіталу, який вона мала. Супроти цього факту мовкли всі уподобання й жадоби посідання* (Кобр., Вибр., 1954, 72); // *рідко.* Володіння, власність. *Герман давно вже виєднав собі у старості дозвіл копати штольні під громадською толокою, не нарушуючи її зверхнього посідання* (Фр., VIII, 1952, 411).

Дістава́ти (діста́ти, оде́ржувати, обійма́ти *і т. ін.*) **в посіда́ння** *що, рідко* — ставати власником чого-небудь. — *Я якнайшвидше зголосився обняти в посідання свою батьківщину* (Фр., IV, 1950, 292); *Оля постановила за всяку ціну дістати його* [папір] *в своє посідання* (Март., Тв., 1954, 395); **Уво́дити (увести́) в посіда́ння** *кого, юр.*— передавати у власність кому-небудь майно, спадщину і т. ін., ствердивши право на володіння відповідним юридичним актом. *Землю присудили уніатам. Прибув до нас возний ввести їх в посідання* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 123).

ПОСІДА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОСІ́СТИ,** ся́ду, ся́деш, *док., перех.* 1. Брати у своє володіння, привласнювати що-небудь, заволодіяти чимсь. [П е т р о:] *А які то християни, що і до церкви ходять, і десять раз на день моляться, а на думці — як би.. чужу худобу посісти, чужим добром поживитися?* (Мирний, V, 1955, 178); *Аби був очерету солодкого дрібний уламок; — смокчуть* [діти], *і раді-веселі, мов панство-багатство посіли* (Л. Укр., 1, 1951, 307); *Коли Іван посів невелике, але зручне господарство Гординської і став чи не кращим господарем за батька, мати перейнялася повагою до сина* (Чорн., Потік.., 1956, 231); *Повелося так, що чоловіки сюди не заходять, жінки посіли цю світлицю* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 8); // *тільки недок.* Мати що-небудь у своїй власності, володіти чимсь. *Настало кілька сонячних золотих днів. Газди ходили, розглядали свою землю, скільки її хто посідав...* (Коб., III, 1956, 525); — *Це в нас куркуль був Осауленко.. Найкращі землі, родючі балки — він посідав, Осауленко* (Гончар, Пов., 1954, 82); *Могутній кіммерійський союз племен, який робив успішні походи в цивілізовані країни Передньої та Малої Азії, посідав територію далеко більшу, ніж Керченський півострів* (Наука.., 12, 1965, 7); // *тільки недок., перен.* Мати від природи якісь здібності, хист до чогось і т. ін. *Зоня посідала, крім енергії, також дар пізнавати доброту людського серця, вміла собі єднати любов інших* (Ков., Світ.., 1960, 65).

Посіда́ти (посі́сти) владу — займати панівне становище; мати право або можливість розпоряджатися, керувати ким-, чим-небудь. *Гідний той лиш владу посідати, Що не гнувся, як до неї йшов!* (Павл., Пальм. віть, 1962, 43); *Від своїх дідів Владу я посів, І її ж у спадок Візьме мій нащадок* (Зеров, Вибр., 1966, 454); **Посіда́ти (посі́сти) трон (престо́л** *і т. ін.*) — бути, стати монархом, папою і т. ін. *Вільгельм* [син імператора Франца Іосифа] *залишався, таким чином, без династичних перспектив, тому й претендував посісти трон*

бодай українського короля (Смолич, Мир.., 1958, 86); *З 1939 року, після папи Пія XI, апостольський престол у Ватікані посів Пій XII* (Вишня, I, 1956, 457).

2. *у сполуч. із сл.* м і с ц е *і т. ін.* Займати місце, розміщатися де-небудь. *Лізуть* [студенти] *у теплушку, посідають місця на дверях, ноги звішують додолу* (Мик., I, 1957, 105); *Згодом прийшов секретар сільради, низенький, натоптаний дідок, і, тихенько посівши своє місце поруч голови, негайно занурив руки й очі в папку з паперами* (Кир., Вибр., 1960, 309); // *у сполуч. із сл.* п о с а д а *і т. ін.* Перебувати на якій-небудь посаді; обіймати (у 6 знач.). *Він посідав значну та високу посаду полкового обозного лейстрових* [реєстрових] *козаків* (Ільч., Колацьк. роду.., 1958, 9).

Посіда́ти (посісти) провідне́ (значиме́ *і т. ін.*) **місце (стано́вище)** — відігравати видатну роль, мати велике значення. *Нині соціалістичний сектор посідає домінуюче становище в переважній більшості європейських соціалістичних країн* (Ком. Укр., 5, 1970, 85); *У жодній країні світу мистецтво не посідає такого почесного місця, як в нашій країні* (Мист., 1, 1957, 6); *З початку свого існування Києво-братська школа посіла провідне місце на Україні і набула значення вищого учбового закладу* (Наука.., 7, 1967, 22); **Посіда́ти (посісти) позі́цію** *чого, яку* — дотримуючись певних поглядів, керуючись якимсь рішенням, відповідним чином діяти або висловлюватись. *На цей раз Іван Антонович посів позицію примирення* (Гончар, III, 1959, 213); **Посісти своє́ (нале́жне** *і т. ін.*) **місце в житті́ (колекти́ві** *і т. ін.*) — досягти певного становища в суспільстві, в колективі. *Ви вже не молоденький, женитися збираєтесь... Чи не мудріше було б спершу якесь місце в житті посісти, а вже потім брати на себе відповідальність за сім'ю?* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 93); — *Мова йде про те, як допомогти учениці знову посісти своє місце в колективі, яке вона втратила!* (Донч., V, 1957, 482).

3. Брати гору над ким-, чим-небудь, перемагати когось. — *Чого се ти так задумався? об чім все мислиш? — А все думаю, хто кого посідає — сильний безсильного чи безсильний того?* (Вовчок, I, 1955, 158); *Шкода, якщо конове реместо* [ремесло] *посяде такий великий талант!* (Мирний, V, 1955, 385); // Підкоряти собі, своєму впливові. [Т е т я н а:] *На кого, на кого, а що на Михайла, то не надіялась ніколи, щоб його так посіла жінка, що й з дому не пускає, з родом-родиною побачитись...* (К.-Карий, III, 1961, 43).

4. *перен.* Опановувати, охоплювати когось, оволодівати ким-, чим-небудь (про думки, почуття і т. ін.). *А який його сум понімав та посідав часом, то й не сказати* (Вовчок, I, 1955, 334); *Думки посідали Зінька, не давали йому впокою, гнітили йому серце, розсаджували голову* (Гр., II, 1963, 324); *Ледве перевівши дух, він боязко присів, і його зігнена постать у сумній задумі схилилася біля стола.. Голову посів рій думок* (Досв., Вибр., 1959, 190); *Образно. *Я не на те, слова, ховала вас і напоїла кров'ю свого серця, щоб ви лилися, мов отрута млява, і посідали душі, мов іржа* (Л. Укр., I, 1951, 191).

◇ **Бода́й вас зли́дні посіли** *див.* **зли́дні; Го́ре (ли́хо** *і т. ін.*) **посіло** *кого* — те саме, що **Ли́хо обсі́ло** *кого* (*див.* **обсіда́ти**). *Тяжке горе, що так несподівано посіло її, гнітило ще саму тільки душу* (Л. Янов., I, 1959, 376); **Зли́дні посіда́ли (посіли)** *кого* — хтось живе (жив) убогим, нужденним життям. *Лихо та злидні нас посідали, — Панство веселе гуляло* (Пісні та романси.., II, 1956, 287).

ПОСІДА́ТИ[2], а́ємо, а́сте *і діал.* **ПОСІ́СТИ**, ся́демо, ся́дете, *док.* 1. Сісти (про всіх або багатьох). *Троянці, в човни посідавши І швидко їх поопихавши, По вітру гарно поплили* (Котл., I, 1952, 158); *За столом вже молодая Сіла на посад, На лавочках всі дружечки Посідали вряд* (Л. Укр., I, 1951, 323); *Данило ввійшов до намету й ліг на ведмежих шкурах. Навколо нього посідали Мирослав, Дмитрій і Дем'ян* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 325); *Зібралася як слід уся громада; Посіли; гомонять...* (Гл., Вибр., 1957, 90).

2. *тільки* **посісти,** *на кого — що, діал.* Вкрити кого-, що-небудь тонким шаром. *Курява посіла на семінаристів, обліпила їм лиця так, що вони не впізнавали один одного* (Н.-Лев., I, 1956, 335); // Випасти, осісти (про росу, туман і т. ін.). *Місяць скотився низенько й побілів. Густа роса посіла на всякі рослини* (Н.-Лев., I, 1956, 68).

3. *тільки* **посісти,** *перен., діал.* Пропасти, загинути. *Коли ж прибігав сам Васюта конем: — Біда, пане гетьмане! Отепер ми посіли!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 170).

ПОСІДА́Ч, а́, *ч., заст.* Власник, володар кого-, чого-небудь. *Був тут і Нурла-ефенді, багатир.., а також заможний «юзбаш» (сотник), посідач одиного на ціле село коня* (Коцюб., I, 1955, 394); — *А чи не продав би ти своєї люльки? — поспитав Юрій Макарович. Щасливий посідач люльки поставився трохи недовірливо до цих слів* (Коцюба, Нові береги, 1959, 61).

ПОСІ́ДКИ, *док., мн., заст., розм.* Те саме, що **посиде́ньки.** *Пішла жінка на посідки, а діти дома були* (Сл. Гр.).

ПОСІ́ДЛАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **посідла́ти.** *Коні були вже посідлані* (П. Куліш, Вибр., 1969, 163); *Кілька людей тримали за оброті посідлані, але без вершників, коні* (Досв., Гюлле, 1961, 189).

ПОСІДЛА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Засідлати (коней). *Гей ви, хлопці, ви, добрі молодці, Гей, гей, не журіться,— Посідлайте коні воронії, Гей, гей, садовіться!* (Укр.. думи.., 1955, 91); *Разом повставали* [запорожці], *Коней посідлали, Поїхали визволяти Катриного брата* (Шевч., II, 1963, 151).

ПОСІ́КТИ, і́чу, і́чеш, *док., перех.* 1. *що і чого.* Ножем або яким-небудь іншим гострим знаряддям подрібнити що-небудь. *Коли Захарко начистив картоплі, посік м'ясо на котлети та попорав інші Явдошині роботи, звелено було йому носити воду з криниці* (Крим., Вибр., 1965, 414); *Купить* [жінка] *невеликий буханець хліба, посіче дві-три цибулі з двома-трьома яйцями, та й тим дітей годує* (Кобр., Вибр., 1954, 71); // *перев. чим.* Сильно вдаряючи або б'ючи чим-небудь, порвати, пошматувати чи порубати на шматки щось; вдаряючись у щось, порвати, пошкодити в багатьох місцях. *Дід дав йому чисту сорочку замість тої, що дворові посіпаки посікли різками, змочив рани настоєм цілющої трави* (Добр., Очак. розмир, 1965, 42); *Підвипивши, він батогом посік на жінчиних плечах блузку* (Стельмах, I, 1962, 131); // *перен.* Перетяти поверхню чого-небудь у багатьох місцях (про заглибини, зморшки і т. ін.). *Похмурі зморшки посікли вздовж, впоперек і навкіс йому чоло* (Стельмах, Правда.., 1961, 67); *Щасливий, хто влив свою силу В єдиний всетворчий потік, Хто зводив тут брилу на брилу, Хто мармур узором посік* (Бажан, Роки, 1957, 261).

2. *кого.* Убити шаблею або іншою холодною зброєю всіх або багатьох. *Січа та довго тривала, аж поки усіх не посікли* (Тич., I, 1957, 105); // Убити, порубавши тіло. *На привольських берегах в грізнім бойовиську — Посікли ми на шматки гадину фашистську* (С. Ол., Як ми кажем.., 1951, 212); // Заподіяти багато глибоких ран шаблею, сокирою тощо, перебити в багатьох місцях; // *безос. Сперанському посікло ноги. Шура заходилась тут же на місці перев'язувати* (Гончар, III, 1959, 234).

◇ **Посікти на капу́сту** *див.* **капу́ста.**

ПОСІ́КТИСЯ, січе́ться, *док.* 1. Ставши надміру сухим, розщепитися та обламатися на кінцях (про волосся). — *Не плач, мамо, не розплітай Мої довгі коси — Посічуться...* (Шевч., II, 1963, 29); *Довге шовкове волосся посіклося, посивіло, посохло, як трава серед зими* (Мирний, I, 1954, 50); *Посіклася пишна грива, Мов деркач зробився хвіст* (Воскр., 3 перцем!, 1957, 62).

2. Обтріпатися (про тканину).— *Вбирайся вже, дівко, в святешне, бачу, що в тебе лишва таки посіклася...* (Стельмах, I, 1962, 157).

ПОСІ́Л, со́лу, *ч., спец., рідко.* Те саме, що **засі́л** 1.

ПОСІ́ЛІСТЬ, лості, *ж., заст., рідко.* Володіння (у 2 знач.), маєток. *Продавши свою невеличку посілість у Синяччині, жив* [Кисилевський] *з мізерної пенсії канцеляриста* (Фр., VI, 1951, 236); *З гір, з міста Кімполунга, де прожила я з родичами п'ятнадцять років, переселились ми на невеличку свою посілість на Буковині* (Коб., III, 1956, 571).

ПОСІ́ЛЛЯ, я, *с., заст., рідко.* Маєток, садиба. *Старе посілля, де жив батько, меншому братові досталось* (Сл. Гр.); — *Це посілля шляхтича,— пояснив фурман* (Досв., Вибр., 1959, 59).

ПО-СІЛЬСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-сільськи́му.** *Або той чорний разовий хліб, який так гарно по-сільськи пахне. Він мені близький, наче дитина, що зросла на моїх очах* (Коцюб., II, 1955, 230).

ПО-СІЛЬСЬКО́МУ, *присл.* Як у селі. *Незабрукована, по-сільському курна й тиха, з міською назвою — Нижньобульварна — вулиця губилася в прибережних бур'янах* (Дмит., Обнаслені.., 1962, 35); // Як роблять селяни; як заведено серед селян, як часом властиво селянам і т. ін. *Відра були повні; взяла* [Марія] *їх через плече, по-сільському, й пішла легко на сходи* (Тудор, Народження, 1941, 6); *Павлина знає тільки отого трохи вайлуватого, по-сільському несміливого ясноволосого хлопця* (Вільде, Сестри.., 1958, 88).

ПОСІМЕ́ЙНИЙ, а, е. Здійснюваний окремими сім'ями, стос. до окремих сімей; породинний.

ПОСІМЕ́ЙНО. Присл. до **посіме́йний.**

ПО-СІМЕ́ЙНОМУ, *присл.* Як ведеться, буває в сім'ї. — *Скажу вам по правді,— тихше, інтимно почав він,— іноді хочеться по-сімейному, звиняйте, поцілувати там чи приголубити, та й соромно чогось, не насмію: хто я такий?* (Вас., I, 1959, 255); *На другий день снідали багато, по-сімейному* (Тют., Вир, 1964, 215); // Як родич, рідня. *Сергієнко похапцем кидає погляд по лавах і.. думає, кого б це хоч з далекої рідні обрати головою земкомісії, щоб він по-сімейному викраяв кращої земельки* (Стельмах, II, 1962, 18).

ПОСІМЕ́ЙСТВО, ПОСЕМЕ́ЙСТВО, а, *с., діал.* Родина, сім'я, сімейство. — *Спершу парубок повинен своє місце посісти поміж людей, звестися на власні, а тоді вже заводити собі посімейство* (Смолич, Мир.., 1958, 7); *На них* [лісовиків] *дивилися крізь шибки перелякані очі шинкарового посімейства* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 296); *Єремія, як оженився з Гризельдою Замойською, переїхав у сей замок на життя з своїм посемейством* (Стор., I, 1957, 365); *Отряхуватий Кульбабенко, виявилося, був зразковим сім'янином і навіть тепер, без дозволу, інколи провідував своє чимале посемейство* (Стельмах, Правда.., 1961, 77).

ПОСІМ'ЯНИ́Н, а, *ч., діал.* Член посімейства. *Обійшла либонь вона їх усіх,— кого словами, а кого бровами: одного на здоров'я любенько питає; другому жаліється* [жаліється], *що без його чогось їй смутно та дивно, которого коло себе садовить, скажи, начеб свого посім'янина* (Вовчок, I, 1955, 108).

ПОСІПА́КА, и, *ч. і ж., зневажл.* Прислужник, готовий допомагати в будь-яких діях, перев. гапебних; поплічник.— *І ходив як звір той лісовий, та не сміє і словом перечити хазяїнові, бо він нахвалявся наслати на мене посіпак...* (Коцюб., I, 1955, 345); *Хитрує панський посіпака, приневолили, мовляв, його з людьми розправляться* (Горд., Чужу ниву.., 1947, 236); *Петро проклинав себе за необережність — дідок виявився фашистським посіпакою* (Автом., Коли розлуч. двос.., 1959, 430); *В період другої світової війни націоналісти були найвірнішими посіпаками гітлерівських загарбників* (Ком. Укр., 6, 1968, 86).

ПОСІ́ПАТИ, аю, асш, *док., перех. і без додатка.* Сіпати якийсь час, сіпнути декілька разів. *Знову виходить Міла .. Посіпавши замкнуті двері № 41, підходить до Гіти* (Коч., II, 1956, 339); *Загнав* [Йонька] *у хлівець* [копячку], *обмацав копита, зазирнув у зуби, провів долонею по ребрах, посіпав сюди-туди і зостався задоволений* (Тют., Вир, 1964, 395); // *перен.* Завдати турбот, клопоту і т. ін. *Між люди! у справжнє життя! Хай воно тебе посіпає, хай зачіпає,— отоді може і вийде що, як не звихнеться сила, як не заплісняєть серце!..* (Мирний, V, 1955, 346).

ПОСІПА́ЦЬКИЙ, а, е, *зневажл.* Прикм. до **посіпа́ка.** *В зубах* [у дозорця] *коштовна люлька з ланцюжком — панський подарунок за вірну посіпацьку службу* (Ле, Україна, 1940, 275).

ПОСІ́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **посі́пувати** і **посі́пуватися.**

ПОСІ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і неперех.* Раз у раз злегка сіпати. *Хуса похмурий, роздратований проходжується по світлиці нерівним кроком, посіпуючи випущену бороду і відпихаючи ногою стільці тощо, коли трапляються йому на дорозі* (Л. Укр., III, 1952, 148); *Годинами вони* [рибалки] *чаклують над лунками. То посіпують рукою волосінь, щоб привабливо «грала» й апетитно світилася блешня, то, підібгавши під себе ноги, нерухомо сидять, мов кам'яні брили* (Рад. Укр., 25.I 1964, 3); *Макаров мав вигляд людини, яка тільки що прокинулась, неуважна усмішка посіпувала його гарно окреслені губи* (Горький, Життя К. Самгіна, перекл. Хуторяна, I, 1952, 241); // *тільки неперех., чим.* Час від часу робити мимовільні нервові рухи якою-небудь частиною тіла. *Лукерка кинула на плечі хустку і деяку мить стояла, посіпуючи плечима, так, ніби по ній раптом вдарив струмінь холоду* (Тют., Вир, 1964, 38).

ПОСІ́ПУВАТИ́СЯ, уюся, уєшся, *недок.* Раз у раз злегка сіпатися, мимовільно рухатися. *Щось думає* [Зоя] *присмне, і тугі губенята їй посіпуються* (Гончар, Новели, 1954, 167); *Василь Васильович якусь хвилину мовчав, ніби застиг на місці, тільки в нього смішно посіпувався один вус* (Гур., Наша молодість, 1949, 54).

ПОСІРІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **посіріти.** *Комбриг встав з-за столу, міцніше натягнув на голову посірілого від куряви кашкета* (Ю. Белзик, Полки.., 1959, 8); *Охрім Бандура дивився на посірілий від дощів степ* (Кучер, Чорноморці, 1956, 207).

2. *у знач. прикм.* Який став, зробився сірим, набув сіруватого відтінку. *Чи й в мене більма, чи справді нічого не видко? Сірі води густо спливають з сірого неба на посірілу землю* (Коцюб., II, 1955, 410); *Іде дівчина прати на Черемош каламутний і посірілий* (Хотк., II, 1966, 267); // Зблідлий. *Іван Васильович Філіпов сидів стомлений, посірілий* (Збан., Сдина, 1959, 323); *Посірілими губами Марія намагалася щось сказати, але їй ніби забракло мови* (Панч, В дорозі, 1959, 50); // Який посвітлішав перед світанком (про небо). *Блідніть, гаснуть золоті візерунки на посірілому небозводі* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 108); *Ліворуч за річкою навпроти*

посірілого неба стояв чорною брилою мовчазний ліс (Ле, Хмельницький, 1, 1957, 105).

ПОСІРІ́ТИ, ію, ієш, *док.* Стати, зробитися сірим; набути сіруватого відтінку. *І завелась на ставі герконтня, Гусине діло закипіло: Таскають грязь і глей зо дна Да мажуть Лебедя, щоб пір'я посіріло* (Греб., І, 1957, 44); *Два метелики, один за другим, злітають звідкись на тихі трави, як черешневий цвіт; то блимнуть на сонці, то посіріють у тінях* (Коцюб., II, 1955, 413); *Під очима з'явилися передчасні зморшки і торбинки, скроні посіріли від сивини* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 7); *Від електричного освітлення в Хомахи обличчя посіріло і стало, як земля* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 94); // Посвітлішати перед світанком (про небо); // *безос. Вже зовсім посіріло надворі, коли ми вступили до Катерини в двір* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 20).

ПОСІРІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* Стати, зробитися сірішим; набути сіруватого відтінку. *Ледь-ледь світало. Дерева в цвіту, такі казково білі й легкі вночі, зараз обважніли, посірішали і ніби танули, розтікались сірим туманом по низині* (Головко, I, 1957, 286); // Посвітлішати перед світанком (про небо).

ПОСІ́СТИ[1] *див.* **посіда́ти**[1].

ПОСІ́СТИ[2] *див.* **посіда́ти**[2].

ПОСІ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **посі́кти.** *Подаючи на стіл, борщ посипають посіченою зеленню петрушки* (Укр. страви, 1957, 97); *Брезент був геть посічений осколками, в нього задимало вітром* (Гончар, III, 1959, 182); *Дмитро допитливо подивився на блідожовтий, посічений зморшками, присушений вид жінки* (Стельмах, На.. землі, 1949, 176); [Г а р а с и м:] *Ну, та й завзятий народ запорожці! Гайдамаки стогнуть та крекчуть, а вони на гамуз посічені, тілько й усього зосталося, що язик у роті, а й ним не перестають реготати та жартувати* (Мирний, V, 1955, 95); *Василь, файний веселий легінь, загинув у бійці з ворожим родом, посічений топірцями* (Коцюб., II, 1955, 310); *Мичись під душем поруч Семена Ларивоновича, він завжди поглядає, здригаючись, на посічені мінними осколками бригадирові руки, на запалі груди, що дихали важко й часто* (Ю. Янов., II, 1954, 138); // *у знач. прикм. Повернувся* [Микола] *з моря ледве живий. Посічений, постріляний, без ноги* (Кучер, Трудна любов, 1960, 8); // **посічено,** *безос. присудк. сл. Всі двері, клямки всі посічено шаблями* (Міцк., II. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 205).

2. *у знач. прикм.* Який посікся (про волосся). *Короткі посічені коси настовбурчились на його голові, непаче колючки на їжакові* (Н.-Лев., III, 1956, 370).

3. *у знач. прикм.* Який обтріпався; обтріпаний (про тканину). — *Вже навіть лиштва посіклася до решти,— тереблячи, піднімає вгору подолок спіднички. — Скажи на милість, а вчора ніби була не посічена? — удавано дивуючись, розводить руками Олена* (Стельмах, I, 1962, 155).

ПОСІ́ЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **посіяти** 1. 3—5 і **посі́ятися** 1. *Цвіли пізно посіяні пахучі гречки* (Кач., II, 1958, 469); *Стирчали біляві пухнасті вінички тирси, співучої степової трави, що від найлегшого подиху вітерця починає тонко бриніти, як жива. З яких степів і якими вітрами занесені й посіяні тут, на високій горі, її зерна?* (Гончар, III, 1959, 62); *В небі мерехтіли густо посіяні по-літньому веселі зорі* (Збан., Між.. людьми, 1955, 24); *Образно. [Г а н н а:] *Зійшло зерно, посіяне Богданом! Віднині нас* [український та російський народи] *ніхто не роз'єднає!* (Дмит., Навіки разом, 1950, 173); // **посі́яно,** *безос. присудк. сл. Та й ниву поливають* [Тихін і жінка] *і копи змочують гіркими слізьми; бо було посіяно, приміром кажучи, шість мішечків, а коли вимолотиться насіння, то й гаразд* (Кв.-Осн., II, 1956, 132); *Озиму пшеницю посіяно після кукурудзи на силос на площі близько двох мільйонів гектарів* (Хлібороб Укр., 7, 1968, 6); *Образно. *Вчіться, діти: мудра книжка Скаже вам чогось багато З того, що колись другими І посіяно й пожато* (Щог., Поезії, 1958, 164); // *у знач. ім.* **посі́яне,** ного, *с.* Те, що чи-небудь посіяв; посів (у 2 знач.). *Під ударами автоматів, падаючи від гітлерівської кулі, вони* [бійці] *як і завжди почували себе радянськими громадянами, колгоспниками, яким випало тепер не сіяти, а нищити посіяне* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 9); *Образно. *Роботящим умам, Роботящим рукам Перелоги орать, Думать, сіять, не ждать І посіяне жать Роботящим рукам* (Шевч., II, 1963, 386).

ПОСІ́ЯТИ, ію, ієш, *док., перех. і без додатка.* 1. Певним способом розтрушуючи, розсипаючи, вкинути зерно, насіння в оброблену землю для вирощування. *Посіє колгосп впору — буде що везти в комору* (Укр.. присл.., 1955, 371); *Жито посієм за садом на полі, Щоб хліба вродило голодним доволі* (Коцюб., I, 1955, 426); *Зорав, посіяв він горох, заволочив, Аж тут і дрібний дощ ріллю його змочив* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 60); — *І так-таки ти сам себе вини: Що, братику, посіяв, те й пожни!* (Гл., Вибр., 1951, 6); *Вона вчасно виоре і швидко посіє* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 34); *Образно. — *Співаночки мої милі, Де я вас подію? Хіба я вас, співаночки, Горами посію,— стиха обізвалась до нього Марічка* (Коцюб., II, 1955, 316); *Щасливий той, хто вільну й горду Посіяв пісню у серця* (Мас., Побратими, 1950, 33); // *спец.* Помістити мікроорганізми в поживне середовище для розмноження.

◇ **Де не посі́й (посі́єш), там (то) [і] вро́диться (вро́дить)** *хто:* а) хтось встигає скрізь побувати, когось можна скрізь зустріти, побачити. [М и к о л а:] *На всі сторони мотається* [Виборний]; *де не посій, там і уродиться* (Котл., II, 1953, 29); *І хто її кликав? От уже, де не посій, то вродиться Солоє'їха!* (Н.-Лев., II, 1956, 16); *Я обережно з сіней всовуюсь до хати і притуляюсь до одвірка. Дядько Сергій першим помічає мене і тицяє пальцем у мій бік: — От і гостя маємо! Тебе, де не посій, то вродишся* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 133); б) хтось уміє пристосуватися до будь-яких обставин у житті. *Він за сина спокійний. Іван не такий, щоб одразу в розпач. Його де посій, там і вродить, аби серед своїх заводських* (Кучер, Трудна любов, 1960, 227); **Жди кум пирогів — посіяла пшеніцю,** *жарт.* — уживається, коли йдеться про плани на далеке майбутнє, які невідомо чи здійсняться. *Параска відраджувала сина. — Кого ти береш? — Вона трудівниця... — Куди ти ведеш?.. — Скоро свою* [хату] *поставимо.. — Жди кум пирогів — посіяла пшеницю...* (Горд., II, 1959, 215).

2. Засіяти зерном, насінням яку-небудь ділянку землі. *Оце посіє ниву матері, а тоді...* (Гончар, II, 1959, 221).

3. *перен.* Ви́кликати, збудити в когось яке-небудь (перев. негативне) почуття, переживання і т. ін.; навіяти, вселити (у 3 знач.). *Аж ось сьогодні він сколотив усе, посіяв тривогу, встав перед нею незрозумілим питанням, яке конче треба було рішити* (Коцюб., II, 1955, 297); *Можна буде історію ту подати з гумористичним забарвленням, щоб не так уразити. Важливо хоч би посіяти сумнів. І досить* (Головко, II, 1957, 553); *Це була стара й давно відома їхня* [фашистська] *тактика — сіяти паніку в тилу, на всіх шляхах і стежках, що вели до фронту. Щоб паралізувати всі комунікації, а певніше — посіяти страх серед інтендантів і тилових команд, які постачали фронт* (Кучер, Голод, 1961,

171); // *перев. із сл.* в серце, в душу і т. ін. Виховати в когось певне ставлення до кого-, чого-небудь; прищепити. *Саме Катерина Назарівна посіяла в наші дитячі серця любов до скривджених людей і ненависть до багатіїв* (С. Кравч., Квіти.., 1959, 53); // Спричинитися до появи, виникнення якого-небудь почуття, переживання, настрою або до відповідних зовнішніх проявів цих почуттів, переживань у когонебудь. *Тривожні чутки з загонів Гульського посіяли паніку серед військ Вишневецького* (Ле, Наливайко, 1957, 93); *В густій, темній бороді Гната смерть дружини посіяла багато сивини* (Горький, II, перекл. Ковганюка, 1952, 310).

Посі́яти ворожне́чу (незго́ду, ро́збрат *і т. ін.*) *між ким* — посварити кого-небудь, нацькувати один на одного. *Замість єднання та братерства між двома народами, сзуїти в колегіях посіяли пекельну ненависть та ворогування* (II.-Лев., VII, 1966, 17); *Хто, розкажіть ви мені, хто вигадав меч смертоносний? Що то за серце було? Криця холодна, тверда. Хто поміж людом посіяв незгоду, хто війни накликав?* (Зеров, Вибр., 1966, 285); *Партія викриває підступну антикомуністичну пропаганду ідеологів імперіалізму, що намагаються перешкодити нашому успішному рухові вперед, посіяти ворожнечу між народами СРСР* (Ком. Укр., 6, 1966, 67).

4. *перен., розм.* Розки́дати, насі́пати щось де-небудь; посі́пати чимсь. *Берестовський узяв двома пальцями з блюдечка трохи корму й посіяв на воду* (Перв., Дикий мед, 1963, 157); — *Прийдеш завтра до мене. А сьогодні вечором* [увечері] *зробиш не менш важливу справу,— вийняв з-під подушки листівки. — Посієш їх по селу. Не побоїшся?* (Стельмах, I, 1962, 440).

5. *розм.* Те саме, що **загубити** 1. *З-під очей у мене хто хоч бери́, я не бороню, і своє усе посію, де хустку, де підбрівник, де сапу; де щó роблю, там і покину* (Барв., Опов.., 1902, 365); — *Де це ти картуза посіяв? — питає Явтух. — Сонце голову напекло, пухирі схоплюються...* (Ю. Янов., II, 1954, 191); *Мав* [Євген] *звичку все виносити з дому. Оце посіяв плаща на пасіці* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 200).

6. *розм.* Почати йти, сіяти (про дрібний дощ, сніг).

ПОСІ́ЯТИСЯ, ї́ться, *док.* 1. Упасти, потрапити в оброблену землю (про зерно, насіння). — *Чи ж так добрі господині роблять? Самі встають, а сіяча не будять: хай поспить собі, а просо само посіється* (Стельмах, II, 1962, 332); // *безос.* Здійснитися (про посів). *Де голова* [колгоспу] *добрий, так і посіється і виросте́ться* (Хлібороб Укр., 2, 1964, 16).

2. *чим.* Засіятися яким-небудь зерном, насінням (про ділянку землі). *Образно. *Розвернися ж на всі боки, Пиво-десятино! Та посійся не словами, А розумом, пиво!* (Шевч., II, 1963, 402).

3. *перен., розм.* Бути розкиданими у великій кількості на поверхні чого-небудь. *Краю мій! родино моя! Багато по тобі пройшло-потопталося літ і віків, багато розлилося сліз та горя, посіялося кісток та крові; та не знехаяло це твої пишної краси, твого безмірного достатку* (Мирний, IV, 1955, 315); // Розсипатися по якійсь поверхні (про волосся). *Очіпок зовсім звис на очі, волосся посіялось по шиї* (Барв., Опов.., 1902, 115).

4. *перен.* З'явитися, вирости на шкірі (про вуса, бороду). *Вже в Іванка посіялись вуса; // безос. — Северинов, розкажи, що діється у вашій спальні,— звернувся до Андрія голова ради, дев'ятикласник, в якого вже посіялось чорним мохом під носом* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 169).

5. *перен.* Почати йти, сіятися (про дрібний дощ, сніг). *Сніг перестав, посіявся дрібний імлистий дощ* (Вас., II, 1959, 40); *Незабаром уже й сніг посіється* (Коп., Петрогр. хлопчик, 1950, 11).

ПОСКА́БИТИ, блю, биш; *мн.* поска́блять; *док., перех.* Пошкодити палець, руку, ногу і т. ін., загнавши скабку, колючку тощо; заскабити.

ПОСКАВУЛІ́ТИ, лю́, ли́ш, *док.* Скавуліти якийсь час.

ПОСКАВУЧА́ТИ *і* **ПОСКАВЧА́ТИ,** чу́, чи́ш, *док.* Скавучати якийсь час. *Трохи згодом надворі все стихло: собака поскавучала та й замовкла* (Коцюб., I, 1955, 244).

ПОСКАВЧА́ТИ *див.* **поскавуча́ти.**

ПОСКАКА́ТИ, ачу́, а́чеш, *док.* 1. Почати скакати, стрибаючи, пересуватися в певному напрямі. *Василина легко поскакала по камінні й вискочила на другий берег* (II.-Лев., II, 1956, 139); *З шматком хліба у руках вистрибом поскакав він до Карпа, що сидів верхи на тину* (Мирний, I, 1954, 244); [Терешко:] *Глянь, який козарлюга!.. Усяка дівка тільки побаче* [побачить] — *козою за ним поскаче!* (К.-Карий, III, 1961, 47); — *Суліман, Суліман! — підбігла до нього Слава і, почепившись за плече, поскакала поруч з ним на одній нозі* (Вільде, Сестри.., 1958, 400); // Побігти навскач (перев. про коней). *Кінь неначе постеріг, що страшна небезпечна хвиля вже минула, і.. поскакав тихіше* (Н.-Лев., VII, 1966, 180); *Спершу поволі, а потім, відійшовши кілька кроків від бойовища, обернувся* [лось] *і чимдуж поскакав у ліс* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 54); // Почати рухатися в якомусь напрямі, раз у раз ударяючись об землю та пружно відскакуючи від неї (про предмети). *Тимко встав і, розмахнувшись, шпурнув кирку. Вона металево бренькнула і, .. підплигуючи по льоду, поскакала мало не до середини Дону* (Тют., Вир, 1964, 484); *Образно. *Весілля, а вона матір'ю. Це ж всі молоді боярині заздритимуть. А що одягти? Враз думка її поскакала вбік, і вона охопила лоб рукою* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 144).

2. Навскоки, галопом поїхати верхи на коні (про вершника). *Куди Яр-Тур не поскаче, Золотим шоломом посвічуючи,— Купою на купі Поганській трупи* (Мирний, V, 1955, 266); *На вороному коні, важко розсікаючи пругке повітря, назустріч вершникам поскакав начдив Пархоменко* (Панч, Вибр., 1947, 386).

3. Скакати якийсь час. *Пташка часом поскаче в галузках, потрусить хвостом* (Коцюб., II, 1955, 414); [Мецена т:] *Нехай тим часом тут поскачуть міми, а потім ті єгиптянки «безкостів», що то показують з мечами штуки* (Л. Укр., III, 1952, 447); // *розм.* Потанцювати. *Пащо мені музики — в мене свої язики: я заграю, поскачу і нікому не плачу* (Номис, 1864, № 12542); [Іван:] *Молоде дівча — йому на диво: раз пожуриться, удруге поскаче— се вже так заведено* (Вас., III, 1960, 38); // *коло кого, розм.* Докласти зусиль, умовляючи кого-небудь виконати якесь прохання, зробити щось; добре попросити. — *Не бійсь, поскачуть коло мене, Поки візьму я в рот хоч страву, хоть печене!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 54).

◇ **Ти в ме́не ще поска́чеш; Поска́чеш у ме́не циганської халя́ндри** — уживається як погроза, похвалянна завдати прикрості кому-небудь за щось. — *Тепер ти, голубчику шибенної вдачі, потанцюєш і поскачеш у мене циганської халяндри,— звертався* [Плачинда] *в думках до Романа* (Стельмах, I, 1962, 462).

ПОСКА́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Скакати, підскакувати час від часу. *Вже вода ставна летіла, й стали поскакувать щучки дрібненькі* (Вовчок, I, 1955, 145).

ПОСКА́ЛИТИ, лю, лиш, *док., перех.* Скалити якийсь час (зуби).

◇ **Поска́лити зу́би,** *зневажл.*—посміятися. — *Стій, стій! Скали, скали зубиї я тобі поскалю їх! — нахва-*

лявся чоловік і на велику силу устав (Мирний, І, 1954, 274).

ПОСКАЛІ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Скалічити багатьох.

ПОСКА́РЖИТИСЯ, жуся, жишся, *док.* 1. Висловити своє незадоволення ким-небудь; пожалітися комунебудь на когось. [В о д я н и к:] *Поскаржуся я матері твоїй, Метелиці Гірській, то начувайся!* (Л. Укр., III, 1952, 191); [Г а н н а:] *Чоловік у мене, він би й нічого собі, коли ж похнюпа: поскаржуся йому на свекруху, а він мовчить!..* (Кроп., II, 1958, 21); *За час від останніх відвідин завжди набереться у нього про що розповісти, попитати поради, а чи й на мачуху поскаржитись. І в тітки Катрі завжди для нього було ласкаве слово* (Головко, II, 1957, 512); *Хома якось був поскаржився замполітові, що бригадир не дає Явдошці соломи покрити хату* (Гончар, III, 1959, 204); // Висловити жаль, невдоволення, стурбованість з приводу чого-небудь. — *Коней мало. Тракторів ще менше... Та що там говорити, цвяха і то не завжди дістанеш,— поскаржився голова колгоспу* (Жур., Дорога.., 1948, 181); *Ніхто не чув, щоб він хоч раз коли поскаржився на своє здоров'я* (Кач., II, 1958, 9); *Може б, і заговорили* [арештанти] *з незнайомцем, може б, і поскаржились йому на несправедливість, але в усіх на душі була ще свіжа рана* (Збан., Єдина, 1959, 93); // Сказати комусь про своє страждання, фізичний біль, неприємні відчуття тощо. *Коли він тільки поскаржився після приїзду, що головні болі часто мучать, вона заспокоїла його переконано, твердо: — Я знаю такі травки в степу, їх треба до схід сонця збирати, зроблю настій і хоч які головні болі зніму...* (Гончар, Тронка, 1963, 196); — *У мене аж в ушах заболіло від гуркотнечі,— поскаржився Сергій* (Гур., Друзі.., 1959, 72).

2. Подати скаргу, звернутися до офіційної особи або установи із скаргою на кого-небудь. *Йонька.. чвалом біг до сільради, його так і тіпало, так і шматувало, щоб поскаржитися владі, як з ним не по-чесному сьогодні вчинили і яка несправедливість його спіткала* (Тют., Вир, 1964, 92); *Ображена вихователька негайно поскаржилася директорові* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 61).

◇ **Не мо́жна (не мо́жу** *і т. ін.*) **поска́ржитися** *на кого — що* — бути цілком задоволеним ким-, чим-небудь. *Двадцять дев'ять років прожили вони лагідно, без лайки і образ, і ніхто з них не міг поскаржитись одне на одного* (Хижняк, Килимок, 1961, 22); *Не може дівчина поскаржитись і на теперішню свою мачуху, колишню табірну фельдшерицю, яка ні в чому не перечить не тільки Яцубі, але не перечить і доньці* (Гончар, Тронка, 1963, 138); **Не мо́жна (не мо́жу** *і т. ін.*) **поска́ржитися на неста́чу** *чого* — чогось є багато, вистачає. *Наша література, і зокрема проза, не може поскаржитись на нестачу нових, молодих сил* (Смолич, Перша книга, 1951, 6).

ПОСКАРЛЮ́ЧУВАТИ, ує, *док., перех., розм.* Скарлючити (пальці, руки і т. ін. багатьом); поскорчувати багатьох.

ПОСКАРЛЮ́ЧУВАТИСЯ, ується, усмося, уєтеся, *док., розм.* Скарлючитися (про пальці, руки і т. ін.; про багатьох); // Стати зігнутим, скрученим (про багато чого-небудь). *Поскарлючувався ячмінь од спеки (в полі)* (Сл. Гр.); *Образно. *Під Сергієвою, Тарасовою, Ніниною роботами поскарлючувались рівненькі трійки, і тільки Богданові вчитель розщедрився на четвірку* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 37).

ПОСКИ́ГЛИТИ, лю, лиш, *док.* Скиглити, вищати якийсь час (про собак і т. ін.); // Жаліючись, говорити, плакати, надокучливо скаржитись якийсь час (про людей). *Хвора полежала день, другий... Трохи оговталася, заспокоїлась. Зжилася з думкою про неминучу смерть. Заспокоїся й чоловік та діти: перший день поскиглили під вікнами лікарні, а потім теж примирилися* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 71); // Поквилити (про пташів).

ПОСКИДА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док., перех.* Скидати кудинебудь докупи все або багато чогось. *Васильок уже давно поскидав усі іграшки і сам тихенько примостився на руках у матері* (Баш, Вибр., 1948, 243); *Поскидати дрова під повітку;* *Образно. *В своїй розправі з буржуями Поет* [П. Тичина] *належне їм віддав: «Усіх панів до 'дної ями» Благополучно поскидав!* (Тарн., З дал. дороги, 1961, 277).

ПОСКИДА́ТИ [2], а́ю. а́єш, *док., перех.* 1. Скинути з чого-небудь усе або багато чогось. зіштовхнути звідкись усіх або багатьох. *Поскидала* [Горпина] *геть із лави усе зайве, щоб ногам просторніше було* (Л. Янов., І, 1959, 334); *Хотів* [вітер] *поскидати дітей з воза, як комах* (Григ., Вибр., 1959, 307); *Жменяк поскидав з воза клунки з білизною, розпуздав коней, випряг їх, вийняв з-під заднього сидіння лантух з сіном і кинув їм на поживу* (Томч., Жменяки, 1964, 31).

2. Скинути з себе одежу, головні убори, взуття і т. ін. (про всіх або багатьох). *Гласні підійшли під рундук, поскидали шапки* (Мирний, І, 1949, 380); *Марія й Василина поскидали нову одежу і повбирались у буденну* (Н.-Лев., II, 1956, 119); *Ми поскидали черевики, довго блукали по калюжах, плутаючи сліди* (Сміл., Сашко, 1957, 170); *Образно. *Листяні дерева й кущі давно поскидали літнє вбрання, і тільки смереки та кедри зеленіли* (Гжицький, Опришки, 1962, 181).

3. *перен.* Позбавити влади, увільнити з посади і т. ін. всіх або багатьох. *Ми, кажуть* [бідняки], *цих старшину й старосту й писаря поскидаємо,— інших настановимо: Зінька та Карпа* (Гр., II, 1963, 473); — *Треба вибирати нових суддів. Старі нам несподобні! Треба поскидати старих добросовісних,— загула громада* (Н.-Лев., VI, 1966, 401).

4. *розм.* Звалити все або багато чогось (вантаж, пошу і т. ін.) на кого-, що-небудь; повисаджувати всіх або багатьох на щось. *Параска Федорівна здивовано здвигнула плечима і, поскидавши на піч дітей, полізла туди й сама* (Епік, Тв., 1958, 476).

5. *на кого, перен., розм.* Перекласти на багатьох що-небудь обтяжливе (провину, відповідальність і т. ін.).

6. Забравши, відвівши частину, зменшити якісь суми, кількості тощо.

ПОСКІ́МЛИТИ, лю, лиш, *док.* Скімлити якийсь час.

ПОСКІ́НЧУВАТИ, усмо, уєте, *док., перех., рідко.* Скінчити, завершити курс навчання де-небудь (про всіх або багатьох). *Ті, що поскінчували курс, були надзвичайно веселі та говорючі* (Н.-Лев., І, 1956, 618); *Жорж і Антон — діти цього подружжя,— поскінчувавши один по одному гімназію, силкувались, мовляли вони, використати життя* (Рильський, Бабине літо, 1967, 98).

ПОСКІ́ПАТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* 1. Поколоти на скінки. — *А чим у грубі розпалювати? — Оте соснове полінце поскіпай, то й розпалиш* (Сл. Гр.).

2. *перен., рідко.* Порозбивати. *Жінки кричать: «...Ми з коцюбами підемо і тим панським слугам голови поскіпаємо!»* (Фр., II, 1950, 49).

ПОСКІ́ПАТИСЯ, а́ється, *док., розм.* Поколотися на скінки. *Сучкувата дровина — не поскіпається* (Сл. Гр.).

ПОСКЛА́ДАНИЙ, а, е. Діспр. нас. мин. ч. до **поскладати́.** *Коли Явдоха побачила вижатий та поскладаний в полукіпки хліб, їй жаль стало доброї дочки* (Коцюб., І, 1955, 57); *Втікачі були серед набитого дрібного й великого каміння. Деяке було поскладане сажнями,*

деяке згорнене просто купами (Гр., II, 1963, 296); *Мене ніби магнітом потягло до того мого чемоданчика, що на дні в йому поскладані мої підручники та зшитки* (Вас., II, 1959, 74); // **поскла́дано,** *безос. присудк. сл. Вернулась* [Настя] *у кімнату, почала оглядати: списки до екзамену, шкільні журнали — все чепурненько поскладано на столі* (Вас., I, 1959, 219); — *Оце була так звана роздягальня,— Сказала провідниця. Навкруги Поскладано в високі стоси одяг: Кожушки, пальта, сукні, сіряки...* (Вирган, В розп. літа, 1959, 99).

ПОСКЛАДА́ТИ, áю, áєш *і розм., рідко* **ПОСКЛА́ДУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* 1. Скласти в одне місце, в певному порядку все або багато чогось. *Вона.. поперекладала і поскладала симетрично ноти на столику* (Н.-Лев., IV, 1956, 108); *Зняв* [Пархім] *свиту, розіслав, поскладував свій товар* (Кв.-Осн., II, 1956, 477); *На полі Антін вже повирубував, з корінням повикорчовував кущі ялівнику, позносив його і поскладав на купу* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 39); // *у що, на що та ін.* Покласти, помістити куди-небудь усе або багато чогось. *Недовго їй збиратись: поскладала у торбинку, що було, почепила на спину, паличку в руки, пішла* (Кв.-Осн., II, 1956, 281); *Він мовчки повиносив з комори мішки, поскладав на віз, поки Соломія запрягала воли* (Н.-Лев., VI, 1966, 386); *Під стіну Антон поскладав дерево, щоб воно не мокло на дощі* (Чорн., Потік., 1956, 9).

Поскладáти в кóпи (**копи́ці, полýкіпки** *і т. ін.*) *що* — те саме, що **Скла́сти в кóпи** (все або багато чогось) (*див.* **складáти**). *Він почав ходити за нею слідком. Де Настя — там і Гнат. Жнуть на лану пшеницю — він поносить та поскладає в полукіпки її снопи* (Коцюб., I, 1955, 23); *Ось, як піду в жнива пшениці й жита жать, То часу марно, щоб, мовляв, не зваковать* [звакувати], *Скошу і свій горох, в копиці поскладаю* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 62); *А липень виклепає коси І поскладає в копи жито* (Стельмах, V, 1963, 225).

2. Згорнути все або багато чого-небудь. *Розгорнула* [Хима] *і знов поскладала шмаття та одежу, що придбала собі на смерть...* (Коцюб., I, 1955, 88); [Голос з-за дверей:] *Дощ не перестав?* [Журна:] *Ще ні, але вщухає... Дехто вже поскладав парасолі* (Коч., II, 1956, 509); // Схрестити руки (про всіх або багатьох). *Батькуватись жінкам дуже зручно: вийдуть одна насупроти другої, стануть на різних берегах і, гарненько поскладавши на грудях руки, починають: «Чого це ти, Мотре, мою курку на Залужжі припинаєш? Хіба вона твоя, чи що?»* (Тют., Вир, 1964, 5).

Поскладáти рýки — те саме, що **Скла́сти рýки** (про всіх або багатьох) (*див.* **рукá**); **Сидíти, рýки поскла́давши** — те саме, що **Сидíти, скла́вши рýки** (про всіх або багатьох) (*див.* **рукá**). *Сиділи* [праведники], *руки поскладавши, Для них все празники були; Люльки курили, полягавши, Або горілочку пили* (Котл., I, 1952, 149).

3. Сполучаючи, з'єднуючи окремі частини, зробити, скомпонувати багато чого-небудь.

4. *перен.* Написати літературні або музичні твори, створити (вірші, пісні і т. ін.). *А що пісень на неї поскладали, так усюди вони пройшли: усе то про Галочку Таранцівну* (Кв.-Осн., II, 1956, 316); *Козаки не дуже вдавались у любощі; знали сю неміч найбільш дівчата да молодиці; вони-то поскладали й оті пісні, оті ніжнії розмови козака з дівчиною або милого з милою, що слухавш і не наслухаєшся* (П. Куліш, Вибр., 1969, 99).

ПОСКЛАДА́ТИСЯ, áється *і розм., рідко* **ПОСКЛА́ДУВАТИСЯ,** ується, *док.* Стати складеним, скластися (про все або багато чого-небудь).

ПОСКЛАДЕ́НИЙ, а, е. Те саме, що **поскла́даний.** *Баранина в горшках поскладена стоїть* (Сл. Гр.).

ПОСКЛАДНІ́ШАТИ, ає, *док.* Стати складнішим; ускладнитися.

ПОСКЛАДО́ВИЙ: △ **Поскладóва абревіатýра** — складноскорочене слово, компонентами якого є початкові склади відповідних повних слів. *Зростанням поскладових абревіатур із звичайними словами пояснюється те, що вони вільно стають за основу творення нових, похідних слів за допомогою суфіксів: від колгосп — колгоспник* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 425).

ПОСКЛА́ДУВАТИ *див.* **поскладáти.**

ПОСКЛА́ДУВАТИСЯ *див.* **поскладáтися.**

ПОСКЛЕ́ЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Склеїти все або багато чого-небудь.

ПОСКЛЕ́ЮВАТИСЯ, юється, *док.* Склеїтися (про все або багато чого-небудь).

ПОСКЛИКА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Скли́кати багатьох; // Скликати свійських птахів, тварин. *Загуділи роги, поскликали собачню* (Стор., I, 1957, 391).

2. Запросити багатьох прийти, з'явитися куди-небудь з певною метою. *Та ще потім по біді І обід справляли, Взяли собі понад став Людей поскликали* (Рудан., Тв., 1959, 158); — *Але ми балакаємо та балакаємо, а ви, віте* [війте], *не кажете, чого ви нас поскликали?— питався Іван* (Стеф., I, 1949, 77); — *Діти мої,— розкриває обійми старий,— якась добра душа вас поскликала* (Ю. Янов., IV, 1959, 145).

ПОСКЛИ́ТИ *і* **ПОШКЛИ́ТИ,** лю́, ли́ш, *док., перех.* 1. Вставити шибки (у вікна, рами тощо). — *Поклити вікна треба б.* — *То поклім!* (Вирган, В розп. літа, 1959, 217); *У райкомі на Подолі Вікна не пошклять...* (Дума про О. Нечая, 1938, 18).

2. *перен.* Покрити тонким шаром багато чого-небудь (про лід). *Не одна б козача душа попрощалася з білим тілом, коли б не пошклила валів ожеледиця* (Стар., Облога.., 1961, 36).

ПОСКО́ВЗАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Сковзатися якийсь час. *Не боронила* [р. Сула] *влітку покупатись, А взимку посковзатись* (Вирган, В розп. літа, 1959, 206); — *Татку, а можна піти на ставок посковзатися?* (Автом., Коли розлуч. двос, 1959, 129).

ПОСКОВЗНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док.* 1. Не втримавшись на гладкій, слизькій поверхні або наступивши на щось слизьке, утратити рівновагу; підсковзнутися. *Марійка, наздоганяючи сани, посковзнулась і шубовснула просто в калюжу* (Коцюб., I, 1955, 131); — *Вчора в нас нещастя скоїлося,— вів далі Федясь. — Мій помічник посковзнувся й упав. Звихнув ногу* (Донч., II, 1956, 49).

2. *перен.* Зробити хибний крок, помилку в житті. — *Вона посковзнулась: стала покриткою та як ступила на ту хистку кладку, то й не вдержалась* (Н.-Лев., IV, 1956, 301); — *Кожен з нас, медиків, хоч раз спіткнувся або посковзнувся* (Шовк., Людина.., 1962, 169).

ПОСКО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Сколоти з поверхні шар чого-небудь шматками, частинами, в багатьох місцях.

2. Скріпити разом шматки, частини чого-небудь і т. ін.

ПОСКО́ЛЮВАТИСЯ, юється, *док.* 1. Сколотися з поверхні частинами, в багатьох місцях (про шар чого-небудь).

2. Стати скріпленим (про шматки, частини чого-небудь і т. ін.).

ПОСКОРИ́ТИСЯ *див.* **поскоря́тися** [2].

ПОСКОРО́ДЖЕНИЙ, а, е, *с.г.* Дієпр. пас. мин. ч. до **поскоро́дити.** *Образно. *Лежав* [Бронко] *отак, вступивши зір у небо, поскороджене ребристими хмаринами* (Вільде, Сестри.., 1958, 222).

ПОСКОРО́ДИТИ, джу, диш, *перех., с.г.* Док. до **скоро́дити.** *Сохою поскородиш землю, а доброї оранки не доб'єшся...* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 368).

ПОСКРО́МИТИ, млю, миш; *мн.* поскро́млять; *док., перех., заст.* Те саме, що **оскро́мити.** — *Є в мене кілька яєчок. І зварила б йому, та боюся казан поскромити. А іншого посуду немає* (С. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 75).

ПОСКОРО́МИТИСЯ, мимося, митеся; *мн.* поскоро́мляться; *док., заст.* Оскоромитися (про багатьох).

ПОСКОРО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Скоротити (статті, листи, твори тощо); // Повикреслювати з тексту.

2. *перен., розм.* Звільнити з роботи багатьох.

ПОСКО́РЧУВАНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **поско́рчувати.**

2. *у знач. прикм.* Який скорчився (про багатьох). *Під ранок узгір'я, як поле бійки, вслалося поскорчуваними тілами сонних* (Ле, Міжгір'я, 1953, 253).

ПОСКО́РЧУВАТИ, ує, *док., перев. безос., розм.* Скорчити, зсудомити (руки, ноги; багатьох). *Руки поскорчує та позводить* (Сл. Гр.).

ПОСКО́РЧУВАТИСЯ, усмося, уєтеся, *док., розм.* Скорчитися (про всіх або багатьох); // Зсудомитися (про руки, ноги; про багатьох).

ПОСКОРЯ́ТИСЯ [1], я́мося, я́теся, *док.* Скоритися кому-, чому-небудь (про всіх або багатьох).

ПОСКОРЯ́ТИСЯ [2], я́юся, я́єшся, *недок.,* **ПОСКОРИ́ТИСЯ,** рю́ся, ри́шся, *док., діал.* Поспішати, квапитися. *Поскоряюся та роздумую, як здатно орудуватиму,— в думці пугач вже в мене в руці* (Вовчок, VI, 1956, 339); *Мати з старою зняли розмову, а ми, дівчата, у садок поскорилися* (Вовчок, I, 1955, 197).

ПОСКО́ЧИТИ, чу, чиш, *док., діал.* Підскочити. *Як коза поскочила* (Номис, 1864, № 7707); *В тій хвилі панна відчинила дверці фаетона, вискочила з нього і проворно, мов білиця, поскочила до мостового поруччя* (Фр., III, 1950, 162); *Поскочила Орися до дверей, недовго шукала Гриви, зараз привела його перед панотця* (П. Куліш, Вибр., 1969, 248).

ПОСКО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Скотити звідкись усе або багато чого-небудь.

ПОСКО́ЧУВАТИСЯ, усмося, уєтеся, *док.* 1. Скотитися звідкись (про все або багато чогось, усіх або багатьох). *Позіхнула* [сестра Меланія] *такеньки, що в мене рукава замаяли, а які мухи по столу лазили, то поскочувалися, як насіння од вітру* (Вовчок, I, 1955, 255); *Виходив* [професор] *з дому й узбережжям, безлюдним і голим, понад урвищами й ярками, обминаючи гранітні брили, що поскочувались сюди з якогось ніби узгір'я, простував униз за течією* [Дніпра] (Коцюба, Нові береги, 1959, 13); *Пізнавши майора, розвідники поскочувалися згори, як груші* (Гончар, III, 1959, 210).

2. *перен., розм.* Відмовляючись від чого-небудь передового, прогресивного, набути реакційних поглядів, скотитися до ганебних вчинків і т. ін. *І скільки було й є в Європі, в Америці не позбавлених літературного дару людей, що поскочувались до продажності* (Рильський, III, 1956, 374).

ПОСКО́ШУВАТИ [1], ую, уєш, *док., перех., с.г.* Скосити все або багато чогось. *Поскошую і хлібець, і сіно* (Сл. Гр.).

ПОСКО́ШУВАТИ [2], усмо, уєте, *док., перех.* Скосити (очі, рот і т. ін.) (про всіх або багатьох).

ПОСКО́ШУВАТИСЯ, уються, *док.* Скоситися в усіх або в багатьох (про очі, рот і т. ін.).

ПОСКРЕБТИ *див.* **пошкребти́.**

ПОСКРЕБТИ́СЯ *див.* **пошкребти́ся.**

ПОСКРЕГОТА́ТИ, очу, о́чеш *і* **ПОСКРЕГОТІ́ТИ,** очу, оти́ш, *док.* Скреготати, скреготіти якийсь час.

ПОСКРЕГОТІ́ТИ *див.* **поскрегота́ти.**

ПОСКРЕКОТА́ТИ, очу, о́чеш *і* **ПОСКРЕКОТІ́ТИ,** очу, оти́ш, *док.* Скрекотати, скрекотіти якийсь час.

ПОСКРЕКОТІ́ТИ *див.* **поскрекота́ти.**

ПОСКРИВЛЯ́ТИСЯ, я́мося, я́теся, *док.* Скривитися (про всіх або багатьох). *Проворні матушки сьорбнули й поскривлялись; не ймучи віри своєму смакові, гості поглядали одні на одних, доки не розшолопали, що то була вода з перцем* (Н.-Лев., III, 1956, 111).

ПО́СКРИП, у, *ч.* Скрип, поскрипування. *Згодом підсилилася* [Ольга] *плечем: іржавий прут з легеньким поскрипом, гейби зітхаючи, піддався* (Кач., II, 1958, 70); *Пригорнувши до себе Дмитрика, заснув* [Коропов] *на дивані. Дихав глибоко, і від кожного його подиху спроквола поскрипували пружини дивана. В той поскрип розмірено і владно вмішувався дзвін старого настінного годинника* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 114).

ПОСКРИПІ́ТИ, плю, пи́ш; *мн.* поскрипля́ть; *док.* 1. Скрипіти якийсь час. *Сніг непокірно рипить білим беззубим ротом, але, притиснений тисячами людських ніг, кориться своїй долі й, поскрипівши якийсь час, змовкає* (Епік, Тв., 1958, 417); *Шумлять, шумлять тисянські верболози,— То поскриплять, то тінню коливнуть, Мов сіном навантажені обози, Що поруч з річкою тримають путь* (Гойда, Угор. мелодії, 1955, 25); // Почати пересуватися, піти, викликаючи скрип, скрипіння чого-небудь. *Вона вже не раз отак відвідувала тата, який тільки перед ранком засипав* [на горищі], *змучений ядухою. Впевнено поскрипіла по щаблях і завмерла, намагаючись вловити хрипкий подих* (Речм., Весн. грози, 1961, 9).

2. *перен., розм., жарт.* Жити, існувати якийсь час.

ПОСКРИ́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поскри́пувати** та звуки, утворювані цією дією. *Степ був одноманітний, безмежний, і ніщо не порушувало його тиші, хіба що поскрипування старого ярма, крик воронячих зграй* (Тют., Вир, 1964, 138); *Христя довго стояла на порозі, слухаючи поскрипування східців, а коли воно затихло, повернулась до кімнати* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 254).

ПОСКРИ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Раз у раз неголосно скрипіти, видавати скрипучі звуки. *Бряжчать мережані ярма з терновими занозами, поскрипують нові чумацькі мажі, вкриті шкурами, закурені в далекій дорозі* (Коцюб., I, 1955, 180); *В кутку монотонно поскрипував цвіркун* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 35); *Сніг під ногами поскрипував* (Томч., Жменяки, 1964, 219); // *чим.* Викликати скрипіння, утворювати скрип чим-небудь. *Колісник, ведучи під руку Наташку, поскрипував на увесь коридор своїми чобітьми* (Мирний, III, 1954, 275); *Не спав.. сусіда-політрук. Ночами йому, видно, гіршало, бо чути було, як він зітхав в темряві, стримуючи біль, поскрипує зубами* (Гончар, III, 1959, 177); // *безос. Був погожий вечір. Брав мороз. Під ногами поскрипувало* (Грим., Кавалер., 1955, 103).

ПОСКРІ́БКИ, ів, *мн., розм.* Те саме, що **ви́шкребки.**

ПОСКРІ́БОК, бка, *ч., розм.* Остання хлібина із залишків тіста на дні та стінках макітри, діжі; вишкребок (у 1 знач.). *Недобрий хліб, мабуть поскрібок* (Сл. Гр.).

ПОСКРОМА́ДИТИ, джу, диш, *док., перех. і неперех., діал.* 1. Шкребти якийсь час.

2. Почухати. *Свирид поскромадив у потилиці* (Мирний, III, 1954, 236); *Мартиненко поскромадив собі потилицю* (Ю. Бедзик, Альма матер, 1964, 242).

ПОСКРУ́ЧУВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **поскру́чувати.** *З-за лісу, звідки виринав шлях, аж на*

річку виїхали вершники. Передні тримали поскручувані на ратищах корогви (Ле, Наливайко, 1957, 296); *Кобза і Марко духом поперетинали ремені, котрими поскручувані були руки у козаків* (Стор., I, 1957, 389); // **поскру́чувано,** *безос. присудк. сл. Ледве тримаючись на ногах од тортур перед стратою, чоловіки й жінки підбадьорювали одне одного й шкодували, що руки їхні поскручувано колючим дротом,— уже б вони показали катам* (Ю. Янов., Мир, 1956, 163).

2. *у знач. прикм.* Який скрутився, став скрученим (про багато чого-небудь). *В декотрих старців голови на поскручуваних в'язах затрусились, аж затіпались, неначе в пропасниці* (Н.-Лев., IV, 1956, 291); *З неба дихало пеклом.. Боляче було дивитися на поскручувану і вже піджовклу кукурудзу* (Ком. Укр., 4, 1970, 53).

ПОСКРУ́ЧУВАТИ, ую, усн, *док., перех.* 1. Скрутити багато чого-небудь. — *Ач, клятий, винусився,— незлобиво гугнив дід Овсій. — Поскручую тобі роги, знатимеш...* (Юхвід, Оля, 1959, 155); // *безос. — Щоб тобі руки й ноги петлями поскручувало! — Щоб тебе чорні п'явки поспивали, як ти мене отак роз-оря-я-єш,— завила тітка* (Тют., Вир, 1964, 180); // Згорнути сувоєм, у трубку (усе або багато чогось по одному). *Черговий по столу зібрав посуд, суворовці поскручували салфетки і поокладали їх у кільця* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 31); // Скручуючи, звиваючи, сплітаючи, виготовити, зробити багато чого-небудь (також про багатьох). *З махорки, бакуну та вергуну Поскручували* [курці] *цигарки гігантські І вийшли з перегомоном глухим На палубу* (Рильський, II, 1960, 198).

2. Крутячи, відокремити, відірвати чи пошкодити все або багато чого-небудь. — *Клянусь, не ми пломби скручували, хтось до нас уже їх поскручував* (Гончар, Тронка, 1963, 131).

◇ **Поскру́чувати (го́лови)** *кому* — те саме, що **Скрути́ти го́лову** (всім або багатьом) (*див.* **скрути́ти**). — *Стривай, Грицьку! стривай! не бий... Давай краще їм голови поскручуємо!.. — Як схопить* [Чіпка] *горобеня, як крутне за головку...* (Мирний, II, 1954, 57); *Не лякайся, ми цих Володиславів та Судиславів виштурнемо і голови поскручуємо їм* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 410); **Поскру́чувати в'я́зи** — те саме, що **Скрути́ти в'я́зи** (про всіх або багатьох) (*див.* **в'я́зи**).

3. Міцно зв'язати, позбавивши можливості вільно рухатись. *Знявши з їх* [січовиків] *кайдани, поскручували їм ременями назад руки і повели у ліс по тій стежці, по котрій бідолахи вже не верталась* (Стор., I, 1957, 385).

4. *перен., розм.* Примусити підкорятися, зробити слухняними, покірними усіх або багатьох.—*Бачив, як вони* [ченці] *нас поскручували? ..У пана три дні панщини, а по монастирях — чотири!* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 435).

ПОСКРУ́ЧУВАТИСЯ, усться, усмося, устеся, *док.* 1. Стати скрученим, скрутитися (про все або багато чогось). *Від спеки погоріла трава, поскручувався лист на дереві* (Горд., Цвіти.., 1951, 15); *Образно. *Труби пудав'ячому поскручувались на оркестрантах* (Гончар, Тронка, 1963, 306); // Згорнутися сувоєм. *Образно. *Туман надворі погустішав. Обліпив ліхтаря на стовпі, поскручувався важкими сувоями попід тинами* (Мушк., Серце.., 1962, 180); // Лягти, підібгавши руки й ноги, згорнувшися калачиком (про всіх або багатьох). — *Лежать оці двоє біля комори, на рожнах поскручувались* (Гончар, II, 1959, 270).

2. Відокремитися, відірватися внаслідок крутіння (про все або багато чого-небудь).

3. *перен., фам.* Стати психічно хворим, ненормальним (про всіх або багатьох).

4. *перен., фам.* Померти, поздихати (про всіх або багатьох).

ПОСКУ́БАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **поскуба́ти, поску́бати.** *Мені шкода побитого і поскубаного зяблика* (Коп., Як вони.., 1948, 86).

2. *у знач. прикм.* Не пишний, не рясний, не густий і т. ін. *Вони сиділи з нею на лавочці у поскубаному міському саду* (Рибак, Час.., 1960, 714).

ПОСКУ́БАТИ *див.* **поску́бти.**

ПОСКУ́БЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поску́бти.** *Альоша перебирав худими пальцями жорстку поскублену шерсть свого приятеля* [собаки] (Мик., II, 1957, 202); *Чорний, обідраний, кривий, без поворота, без крил, з пошарпаною та поскубленою гнилою покрівлею, він* [вітряк] *скрипів, тремтів увесь і з кожним подихом вітру все дужче та дужче хилився набік* (Л. Янов., I, 1959, 317).

ПОСКУ́БТИ, бу́, бе́ш *і* **ПОСКУБА́ТИ,** а́ю, а́єш *і* **ПОСКУ́БАТИ,** аю, аєш, *док., перех.* 1. Захоплюючи пальцями, посмикати злегка що-небудь, смикати якийсь час. *Хлоп'ята стояли без шапок, з низенько постриженими головами, з невеличкими оселедцями. Панчі запитали, що то, полапали рученятами, поскубли злегенька* (Мирний, II, 1954, 97); — *Хай летить,— і він посадив птицю на своїй витягнутій руці, зодягнутій у рукавицю, навіть поскуб за хвоста* (Гуц., Передчуття.., 1971, 60); *Василь кахикнув, поскуб свою ріденьку борідку, піднявся з лави* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 166); // Смикаючи, скубучи, вирвати волосся, пір'я. *Була в мене дівчина паскудна, Вона ж мені ці кучері поскубла* (Чуб., V, 1874, 1110).

2. Захоплюючи губами, зубами, рвати, скубти траву якийсь час (про тварин). *За півгодини віслючків було розвантажено, і вони залюбки полягали на зеленій ковдрі, щоб погріти на сонці свої миршаві спини, звільнені від вантажу, і одночасно поскубти м'якеньку травицю...* (Досв., Гюлле, 1961, 107); *Поляна була в такій глушині, що ніхто з людей сюди не заходив. Тільки прибіжить іноді з гущавини зайчик та поскубе зеленої травиці* (Козл., Мандрівники, 1946, 3).

3. Вищипати пір'я в забитої птиці; обскубти, обпатрати. [Марусяі:] *Давайте, дівчата, поскубемо курей та зготуємо вечерю, а щоб не поснули,— заспіваймо* (Кроп., I, 1958, 78).

4. *розм.* Покарати, надравши вуха, чуба. [Горнина:] *Глядіть лишень, бо я вас так поскубу за чуба!* (II.-Лев., II, 1956, 508); *Раз таки був і на пашу ножа крадькома зі столу взяв* [Яшко].. *Розгнівалась* [хазяїна]. *Поскубла вуха та все погрожувала прогнати* (Головко, I, 1957, 130); // Взагалі осудити, полаяти і т. ін. *А байка всякого, хто прочитати схоче, І поскубе, і залоскоче* (Бор., Тв., 1957, 130); *Як добре,.. що у тебе є мудрі наставники, твої друзі, твої старші керівники, які тебе і поскубти можуть, і підтримати, якщо спотикнешся, і приголубити, якщо того заслужиш* (Чаб., Тече вода.., 1961, 189).

5. *перен., розм.* Заподіяти якусь шкоду, завдати збитків кому-, чому-небудь. *Їм було навіть весело, що хтось поскуб трохи це останнє кубло монашок* (Мик., II, 1957, 492).

ПОСКУ́БТИСЯ, емо́ся, ете́ся, *розм.* Потягати одне одного за чуба; почубитися, побитися. *Мед був такий солодкий і запашний, що ми з сестрою аж поскублися* (Чаб., Катюша, 1960, 75).

ПОСКУ́БУВАТИ, ую, усш, *недок., перех.* Скубти злегка, час від часу. *Гудзій звівся з місця і чекав, поскубуючи вус, поки в залі залягла тиша* (Головко, II, 1957, 521); *В струмках, які течуть уздовж тротуарів, купаються смішні та хмільні горобці, поскубуючи лакова-*

ними дзьобиками кожну пір'їнку на собі (Гуц., Скупана.., 1965, 24); *Поміж жовтавими кущами сунулися отарами дикі кози, сарни, аргали. Вони спокійно йшли до бєскидів, іноді поскубуючи зелені листочки кущиків* (Досв., Гюлле, 1961, 63).

ПОСКУ́ЛЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Скулитися (про всіх або багатьох). *Поскулювались* [діти], *позамотувались, сплять* (Вас., II, 1959, 138); — *Поскулюємося довкола вас, Матвію, і тепло буде нам... Правда?* (Ірчан, II, 1958, 240).

ПОСКУПА́ТИ *див.* **поскупо́вувати.**

ПОСКУПА́ТИСЯ *див.* **поскупо́вуватися.**

ПОСКУПИ́ТИСЯ, плю́ся, пи́шся; *мн.* поскупля́ться; *док.* Виявити скупість, надмірну економність; пошкодувати витратити гроші на що-небудь або подарувати щось кому-небудь. *Поскупивсь ти* [пап] *цяцьки Прислать на свитину,— Присилай же гвіздки Забить домовину!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 156); — *Паум Семенович!.. Треба поспішати якможна* [якомога]. *Не поскупись найняти збіржу* (Кв.-Осн., II, 1956, 83); — *Ти гадаєш, я поскупилася? Для тебе, Якове, мені нічого не жаль* (Шиян, Гроза.., 1956, 122); // *на що, чим.* Дати, витратити дуже мало чого-небудь. *Наділив бог і розумом, ..і вродою, та на талан поскупився* (Сл. Гр.); *Образно. *Потяг.. поволі сунув повз випалені пустельні ниви, що вже другий рік поскупились на хліб* (Досв., Вибр., 1959, 29).

Не поскупи́тися *на що, чим* — дати довол чого-небудь, щедро обдарувати, наділити чимсь. *Яке їй діло до того, вірить він у карти чи ні, аби не поскупився на щось їстівне, а щє краще — на гроші...* (Ткач, Арена, 1960, 6); *Після смачного обіду, на який не поскупилась.. Уляна Григорівна, Дикун оглянув панське господарство* (Добр., Очак. розмир, 1965, 97); *Зима цього року не поскупилася снігами* (Ле, Наливайко, 1957, 113).

◇ **Не поскупи́тися на фа́рби** — розповідаючи про кого-, що-небудь або описуючи щось, удатися до перебільшення, прикрасити факти. *Ще тільки вчора Роман читав у газеті про нього* [батька] *захоплюючий нарис. Автор нарису не поскупився на фарби, використав, мабуть, усю свою палітру* (Минко, Ясні зорі, 1951, 11).

ПОСКУ́ПИТИ, ію, ієш, *док.* Стати скупим, скупішим.

ПОСКУПІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* Стати скупішим.

ПОСКУ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех., розм.* Ску́пити, зібрати разом, докупи все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Поскуплюй чергове козацтво* (Сл. Гр.).

ПОСКУ́ПЛЮВАТИСЯ, ю́ється, ю́смося, ю́стеся, *док., розм.* Ску́питися, зібратися разом, докупи (про все або багато чого-небудь), юрбою (про всіх або багатьох). *Так козацтво поскуплювалось, як бджоли до патоки* (Сл. Гр.); *Образно. *Проїхали ще трохи—показалися садки, левади, що завжди облягають кожне село. За ним — царина, майдан, а далі — хати з хатами поскуплювалися* (Мирний, III, 1954, 318).

ПОСКУПЛЯ́ТИ *див.* **поскупо́вувати.**

ПОСКУПЛЯ́ТИСЯ *див.* **поскупо́вуватися.**

ПОСКУПО́ВУВАТИ, ую, уєш *і* **ПОСКУПА́ТИ,** а́ю, а́єш *і розм.* **ПОСКУПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* Скупити, купити все або багато чого-небудь. *Гуцули боялися Дідушка й не любили за скупість і надмірну пиху, проте підлещувалися до нього, бо він поскуповував найкращі полонини, і щастя мав той, кому Дідушок дозволяв мішати свої вівці з його маржиною* (Гжицький, Опришки, 1962, 8).

ПОСКУПО́ВУВАТИСЯ, уємося, уєтеся *і* **ПОСКУПА́ТИСЯ,** а́ємося, а́єтеся *і розм.* **ПОСКУПЛЯ́ТИСЯ,** я́ємося, я́стеся, *док.* Скупитися, купити все необхідне (про всіх або багатьох).

ПОСКУПУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., діал.* Поскупитися. *Образно. *Природа поскупувала на дощі. Зате люди не поскупували на працю й домоглись свого. Таки виростили урожай* (Хлібороб Укр., 10, 1963, 27).

ПОСКУЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. Скучати якийсь час. — *Трошки ваші синки поскучають — без того не можна в світі* (Вовчок, I, 1955, 277); *Я знаю, що осінній сезон прийшлось би поскучать* [в Алущі], *бо вже я жила б сама, але.. се було б добре для мого здоров'я* (Л. Укр., V, 1956, 192).

2. Скучити за ким-, чим-небудь (про всіх або багатьох). *Ставало ясно, що всі оці робітники й відповідальні щиро поскучали за начальницькою посмішкою, наказами, протоколами* (Ле, Міжгір'я, 1953, 269); *Спитав командир весело: — Ну, а за Калинівкою, хлопці, поскучали вже?* (Головко, I, 1957, 381).

ПОСЛАБА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., рідко,* **ПОСЛАБІ́ТИ,** ію, і́єш; *мин. ч.* послабів, іла, іло, **ПОСЛА́БНУТИ** *і* **ПОСЛА́БТИ,** бну, бнеш; *мин. ч.* посла́бнув, нула, ло *і* посла́б, ла, ло; *док.* 1. Ставати фізично слабим, безсилим; втрачати фізичну силу; слабіти, слабнути. *Послабав* [Новітний], *хилився і мізернів щодень дужче* (Фр., IV, 1950, 495); *Постарілася вже* [Лисичка], *послабла, а їсти хочеться* (Фр., IV, 1950, 79); — *Прокофій Петрович! — озвалась тихим голосом Ірина. — Ми так послабли...* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 259); // Утрачати колишню гостроту; притуплятися (про зір, слух, пам'ять і т. ін.). *Його* [о. Нестора] *кам'ять послабла вже: він тямив і знав по імені тільки старших своїх парафіян* (Фр., VII, 1951, 45); // Ставати тихішим (про голос, звук і т. ін.). *При послідніх* [останніх] *словах голос Довбуша послаб* (Фр., VIII, 1952, 207).

2. Зменшувати силу, ступінь вияву; ставати менш відчутним, виразним; послаблюватися. *На дсякий час вітер послаб, і на пароплав гналися тільки невеликі хвилі* (Ірчан, II, 1958, 331); *Минатимуть роки, приходитимуть нові покоління, а інтерес до великої битви нашого народу з фашизмом не згасне і не послабне* (Рад. літ-во, 7, 1965, 7); // Втрачати попередній розмах, інтенсивність, масштаби тощо (про яку-небудь дію, справу, діяльність і т. ін.). *Підійде допомога. Вирвуться з-за горбів танки. Послабне і захлинеться ворожа атака* (Коз., Гарячі руки, 1960, 141).

3. Ставати менш пружним, натягнутим, тугим і т. ін. *Дно у бєрбєсниці послабає* (Сл. Гр.).

ПОСЛА́БИТИ *див.* **посла́блювати.**

ПОСЛА́БИТИСЯ *див.* **посла́блюватися.**

ПОСЛАБІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **послабіти**[1].

ПОСЛАБІ́ТИ [1] *див.* **послабати.**

ПОСЛАБІ́ТИ [2], і́смо, і́сте, *док., розм.* Стати, зробитися хворим, захворіти (про всіх або багатьох). *Якби Оксана вмерла, а ми послабіли, то вже ж би я не мовчала про се!* (Л. Укр., V, 1956, 117).

ПОСЛАБІ́ШАТИ *і* **ПОСЛА́БШАТИ,** аю, аєш, *док.* 1. Стати, зробитися слабшим. *Почувала* [Мурашкова], *що сила послабшала й ...зникла* (П.-Лев., V, 1966, 287); *Мисливець нахилився над незнайомим. Дихання його послабшало, але він був живий і іноді ледве чутно стогнав* (Трубл., Лахтак, 1953, 96).

2. Зменшити силу, ступінь вияву; стати менш відчутним. *На світанку завірюха послабшала* (Збан., Незабутнє, 1953, 10); *Морози послабшали.*

3. Стати менш пружним, натягнутим, тугим і т. ін. *Нараз почув* [Василь], *що його пута послабшали* (Хотк., I, 1966, 115).

ПОСЛА́БЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до

послáбити. — *Ну ти! не балуйсь!* — *ласкаво сказав Котовський до коня. І, відхиливши свій корпус назад та набравши поводи на себе, він послабленими шенкелями осадив Орлика назад* (Тич., І, 1957, 267); // **послáблено,** *безос. присуд. сл. Штаб корпусу знімав полк відсіля.. Правда, цим самим було послаблено правофлангову охорону, але штаб корпусу сподівався, що ворог не встигне швидко перекинути сюди свої сили* (Трубл., І, 1955, 57).

2. *у знач. прикм.* Який послабився, став менш натягнутим, тугим і т. ін. — *Перед роботою, вранці уважніше вузли оглядай, послаблені гвинти закріпи* (Гончар, Тронка, 1963, 267).

3. *у знач. прикм.* Який утратив попередню силу вияву, став менш відчутним, виразним, інтенсивним і т. ін. *Найменші врожаї дають дерева з послабленим приростом однорічних пагонів* (Колг. Укр., 1, 1957, 34); // Який утратив колишню гостроту. *Смак у дітей і підлітків іноді може бути послаблений залежно від різних причин* (Шк. гігієна, 1954, 60).

ПОСЛÁБЛЕННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **послáбити** і **послáбитися.** *Цар підтримував усі заходи Никона щодо зміцнення церкви, але не хотів послаблення своєї влади* (Іст. СРСР, І, 1956, 179); *Вітер має періодичний характер. Добові зміни його біля землі відзначаються посиленням серед дня і послабленням увечері* (Наука.., 8, 1956, 35); *Один із найяскравіших проявів старіння організму — різке зниження його м'язової працездатності, послаблення і сповільнення м'язових одиниць* (Знання.., 3, 1965, 5); *Найважливішим показником послаблення релігійного впливу в Радянській країні є те, що релігія тепер вже не відіграє помітної ролі в побуті віруючих* (Нар. тв. та етн., 5, 1964, 18); *Мирне співіснування держав з різним суспільним ладом, ідею якого твердо і послідовно відстоює наша партія, зовсім не означає послаблення класової боротьби на міжнародній арені* (Наука.., 8, 1963, 2).

ПОСЛÁБЛЮВАТИ, юю, юєш *і рідко* **ПОСЛАБЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.*, **ПОСЛÁБИТИ,** блю, биш; *мн.* **послáблять;** *док., перех.* 1. Зменшувати силу, могутність чого-небудь, робити слабшим (у військовому, політичному, організаційному і т. ін. відношенні). *Листівки, диверсії, вбивства — все це тримало німців у нервовій напрузі, примушувало бути насторожі і не послаблювати гарнізону в місті* (Ю. Бедзик, Плем'я.., 1958, 44); *Опинившись перед фактом зміцнення міжнародних позицій соціалізму, імперіалізм прагне послабити єдність світової соціалістичної системи* (Ком. Укр., 5, 1970, 104).

2. Зменшувати силу, ступінь вияву чого-небудь; робити менш відчутним, виразним і т. ін. *Легкий вітер послабляв спеку* (Сміл., Зустрічі, 1936, 66); — *Ось що, пане,— заговорив він по хвилині,— треба насамперед послабити враження від сьогоднішньої зустрічі* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 25); // Зменшувати розмах, інтенсивність, масштаби і т. ін. якої-небудь дії, справи, діяльності тощо. *Не послабляючи боротьби із залишками троцькістів та їх ідеологією, Комуністична партія зосередила зусилля на викритті правого ухилу* (Ком. Укр., 9, 1969, 68); *Коли зайшло сонце і на землю впали сутінки, фашисти послабили вогонь* (Збан., Крил. гонець, 1953, 7); // Спричинятися до зменшення сили прояву, гостроти чого-небудь. *Розвиток державно-монополістичного капіталізму не послабив, а посилив головну суперечність між суспільним характером виробництва і капіталістичним характером привласнення* (Ком. Укр., 4, 1965, 34); *Значної шкоди завдав також і куріння тютюну. Доведено, що він послаблює апетит, притупляє смакові відчуття* (Наука.., 8, 1961, 42); // Певними заходами зменшувати, знешкоджувати негативний вплив чого-небудь. *Хлібороб у боротьбі за високий урожай повинен свою діяльність спрямовувати так, щоб якнайкраще використовувати сприятливі і послабляти згубні дії природних явищ* (Хлібороб Укр., 7, 1965, 33); *Негативний вплив несприятливих для озимини умов зимівлі можна значною мірою послабити внесенням добрив* (Хлібороб Укр., 7, 1966, 5).

Послáблювати (послáбити) увáгу *до кого — чого* — приділяти менше уваги кому-, чому-небудь. *Не послаблюючи уваги до розвитку сільського господарства, партія ставить нині як найважливіше завдання дальше поліпшення роботи промисловості — основи нашої економіки* (Ком. Укр., 12, 1965, 54).

3. Робити менш пружним, натягнутим, тугим і т. ін.; попускати, розслаблювати. *Для кращого пристосування робочих органів до рельєфу поля на штангах культиватора послаблюють пружини* (Колг. Укр., 4, 1959, 12); *Сагайдачний підвівся, обійшов коня, послабив йому попругу* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 512); *Я підповз до Киселя і зубами послабив йому вузли на руках* (Мур., Бук. повість, 1959, 228).

ПОСЛАБЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся *і рідко* **ПОСЛАБЛЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПОСЛÁБИТИСЯ,** блюся, бишся; *мн.* **послáбляться;** *док.* 1. Втрачати силу, могутність, ставати слабшим (у військовому, політичному, організаційному і т. ін. відношенні). *Коли позиції католицизму послабились, його захисники вдалися до найжорстокіших засобів: вони посилили інквізицію* (Наука.., 12, 1958, 51).

2. Зменшуватися у своєму вияві; ставати менш відчутним, виразним і т. ін. *Справжня художність не послаблюється, а значно посилюється під впливом правильно зрозумілої літературою і творчо, в художніх образах переданої ним політичної суті зображуваних явищ* (Ком. Укр., 3, 1968, 86); // Втрачати попередній розмах, інтенсивність, масштаби тощо (про яку-небудь дію, справу, діяльність і т. ін.). *Бій гуркотів на всіх ділянках, то послаблюючись, то доходячи найвищої грані напруження* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 12).

3. *тільки недок.* Пас. до **послáблювати.** *Лущенням стерні знищуються одно- і дворічні бур'яни, що ростуть на посівах до збирання врожаю, і послаблюються багаторічні бур'яни* (Колг. Укр., 11, 1958, 23).

ПОСЛАБЛЯ́ТИ *див.* **послáблювати.**

ПОСЛАБЛЯ́ТИСЯ *див.* **послáблюватися.**

ПОСЛÁБНУТИ *див.* **послабáти.**

ПОСЛÁБТИ *див.* **послабáти.**

ПОСЛАБУВÁТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Бути слабим, хворим якийсь час. *Зрештою, нового мало: Микось був три дні послабував, але тепер здоровий* (Л. Укр., V, 1956, 289).

ПОСЛÁБШАТИ *див.* **послабíшати.**

ПОСЛÁВИТИ, влю, виш; *мн.* **послáвлять;** *док., перех., розм., рідко.* Те саме, що **ослáвити.** *Так і порішили, щоб його божевільним пославити* (Вовчок, І, 1955, 177).

ПÓСЛАВКА, и, *ж., розм.* 1. Поголоска, поголос; недобра слава. *Доводите ви мені, що про чорта тільки пославка, а ніхто того чорта зроду не бачив? Не ручіться* (Вовчок, VI, 1956, 260); *Гріх не біда, та пославка страшить!* (Гриб., Лихо з розуму, перекл. Рильського, 1947, 22).

2. *рідко.* Те саме, що **прúказка.** *Колись чорноставське панство далеко знали. Склалася й пóславка: бенкетує, як чорноставський владир* [володар] (Вовчок, VI, 1956, 296).

ПОСЛÁНЕЦЬ, нця́, *рідко* **ПОСЛÁНЕЦЬ,** нця, *ч.* Особа, яку посилають з яким-небудь терміновим дорученням,

повідомленням і т. ін.; гонець. [Т х о р и х а:] *Раз увечері прибігав до нас від Храпка посланець* (Мирний, V, 1955, 186); *Аж скипів Бертольд, почувши Гордовитую відмову, До поета посилає Посланців тих самих знову* (Л. Укр., I, 1951, 384); *Допомоги все немає. Стало ясно — не доїхали посланці до штабу, не проскочили крізь вороже оточення* (Донч., I, 1956, 53); *Образно. *Два посланці Країни Рад — міжпланетні автоматичні станції «Венера-5» і «Венера-6» тримають курс до «ранкової зірки»* (Рад. Укр., 12.I 1969, 2); // Представник держави, посланий в іншу державу з якою-небудь дипломатичною місією. *Посланець цивілізованої Франції був зодягнутий з виключною, французькою, елеганцією* [елегантністю] (Смолич, Мир.., 1958, 100); // Делегат з'їзду, конгресу і т. ін. — *Флоту і в нас нема,— пояснив херсонський посланець. — Всі, які були, судна ті ж таки грабіжники заграбували* [пограбували], *погнали за море з народним добром* (Гончар, II, 1959, 42); // Представник свого народу у найвищому органі влади. *За невтомну працю український народ виявляє О. Є. Корнійчуку своє велике довір'я, незмінно обираючи його своїм посланцем до Верховної Ради Радянського Союзу і до Верховної Ради УРСР* (Літ. газ., 6.IX 1960, 1); // Виходець з іншого середовища, представник іншого народу, що є носієм найхарактерніших ознак та властивостей його. *Тут радянських бійців бачили вперше і дивилися на них, як на посланців з іншого, незнайомого світу* (Гончар, I, 1954, 232); // Виразник і ревний поборник чого-небудь. *Славу твою, Києве, несли в віках стародавні і вічні кобзарі, світлі посланці народної правди і мудрості* (Корн., Разом із життям, 1950, 153); *У високому палаці над Віслою — варшав'яни відтоді називають його Палацом Миру — ще не раз лунали схвильовані голоси посланців дружби* (Жур., Опов., 1956, 233); // *перен., поет.* Провісник чого-небудь. *Перший посланець осені промчав по галицькій землі і золотими факелами позначив кордони володінь своєї господині* (М. Ю. Тарн., Незр. горизонт, 1962, 3).

ПОСЛА́НИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **посла́ти** [1]. *Чи Ви дістали мою відкритку* [листівку], *недавно послану?* (Коцюб., III, 1956. 264); *Поруч нього на білому коні їхав пан Уніховський, польський офіцер, посланий Замойським, щоб командувати новосформованим полком литовських та білоруських жовнірів* (Ле, Наливайко, 1957, 265); — *Діти — то те саме, що й натура,— перебила Рузя.. — То земні янголи, послані богом на втіху людям* (Н.-Лев., I, 1956, 198); *Вона.. ніби відчувала, що треба зберегти вогонь серця для того, хто буде посланий їй долею* (Цюпа, Пазустріч., 1958, 374); *Гашіца крізь сльози ознаймила, що не вийде з хати, поки не будуть послані старости* (Коцюб., I, 1955, 251); *Ти, Партіє, високу віру В народів послана кріпить* (Рильський, III, 1961, 96); *Образно. *Знов шепоче рута І дзвенить біля ріки Комсомольська, незабута Пісня, послана в віки* (Мал., Щедре літо, 1949, 22); // **по́слано,** *безос. присудк. сл. Люба мамочко!.. Па посилці, я добре пам'ятаю, я написала, звідки і від кого послано* (Л. Укр., V, 1956, 228).

ПОСЛА́НИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **посла́ти** [2]. *Од дзиглика ж царя Латина Скрізь послана була рядниа* (Котл., I, 1952, 171); — *..Мені здається, що й та страва не буде йому смачна, що не я готувала своїми руками; і той поживок, і навіть той хліб не буде смачний, що не я своїми руками вчиняла, постіль буде тверда, що послана іншими руками* (Н.-Лев., I, 1956, 148); *Він побачив тільки коси. Розплетені і по плечах послані, неначе потік киплячої смоли, пасма ховали обличчя* (Ле, Міжгір'я, 1953, 237); // *у знач. прикм. Вже давно пора спати, а Кіра сидить роздягнена на посланому ліжкові* (Коп., Десятикласники, 1938, 213).

ПОСЛА́НІЄ, я, *с., заст., поет.* Послання. *Хіба самому написать Таки посланіє до себе Та все дочиста розказать, Усе, що треба, що й не треба* (Шевч., II, 1953, 200); *Максим Рильський пише посланіє білоруському народному поету Янці Купалі, також посланіє до поляків* (Тич., III, 1957, 175).

ПОСЛА́ННИК, а, *ч.* 1. Дипломатичний представник однієї держави в іншій.

2. *книжн., заст.* Те саме, що **посла́нець.** *Начальник приїздив, посланник од царя* (Барв., Опов.., 1902, 404); — *Грішний, батюшко, більше повік не буду,— полегшено зітхав Василенко, бо його вже картає не посланник божий, а звичайний отець Миколай, який теж не цурається ні чарки, ні молодиць* (Стельмах, II, 1962, 295); *Першим російським посланником, що досяг Пекіна і привіз цінні дані про Китай, був Іван Петлін, сибірський козак з м. Томська* (Видатні вітч. географи.., 1954, 9).

ПОСЛА́ННИЦЯ, і, *ж.* 1. *розм.* Дружина посланника (у 1 знач.).

2. *книжн., заст.* Жін. до **посла́нник** 2. *Як бог послав по неї смерть з косою, Вона* [вдова], *з-за столу вставши, в мить одну Зневажливою віднела рукою І словом проч* [геть] *посланницю страшну* (Рильський, Зим. записи, 1964, 46).

ПОСЛА́ННИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **посла́нник.**

ПОСЛА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **посла́ти** [1] 1, 2. *Лист ваш отримала тута через тиждень після його послання* (Л. Укр., V, 1956, 58); *Думав* [Романюк]: *чи не з його, буває, послання до черкасів зронилась перша іскорка, що зараз породила полумінь цієї пісні?..* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 401).

2. Письмове звертання до кого-небудь; лист. *Зібравши чималий гурт найодчайдушнішого вояцтва, що не раз шарпало Анатолійські береги, тонуло в Чорнім морі,.. зібравши, отже, гурт отакого вояцтва навколо горілчаної бочки і посадивши серед них хитрого пройдисвіта рибалки — поета-писаря, Тарас склав султанові .. відповідь на його грізне послання* (Довж., I, 1958, 231); *Вона відповіла на численні послання Бальзака коротким листом, певна, що він напише ще* (Рибак, Помилка.., 1956, 238); *Папа Пій IX опублікував послання до католиків усіх країн, в якому наполягав на тому, що він повинен мати світську владу* (Пова іст., 1956, 201).

3. Літературний твір, що має форму такого звертання. *На подвиг декабристів безстрашним словом озвався в своєму посланні в Сибір Пушкін* (Рильський, III, 1956, 110); *В часи Великої Вітчизняної війни вірші-послання користувалися особливою популярністю* (Рад. літ-во, 3, 1968, 86).

ПОСЛА́ТИ [1] *див.* **посила́ти.**

ПОСЛА́ТИ [2], стелю, сте́леш, *док., перех.* 1. Те саме, що **постеля́ти.** *Послав* [Ярема] *свитку. Як ясочка, Усміхнулась* [Оксана], *сіла* (Шевч., I, 1963, 89); *Прийняла* [тітка] *їх, як найдорожчих гостей: за стіл посадовила, вийняла із скрині розшитий калиною рушник, послала молодятам на коліна, припрошуючи покуштувати пирогів із картоплею та сметаною* (Тют., Вир, 1964, 263); *Образно. *Чудна пісня.. тихо спадала на зелену отаву царинок, де вигідно послали свої тіні смереки* (Коцюб., II, 1955, 313).

2. *також без додатка.* Приготувати постіль. — *Мати стара, нездужає; нікому постіль послати* (Барв., Опов.., 1902, 49); *Старий не пустив ні Йосипа, ні Параски додому; Явдоха нанесла подушок у другу хату, послала молодим* (Мирний, IV, 1955, 52); *Стара Явор-*

ська завжди до Марка ставилася як до рідного сина, на ніч Гнатові і Марку, як братам, послала на одному ліжку (Чорн., Потік., 1956, 118).

ПОСЛА́ТИСЯ [1] *див.* **посила́тися.**

ПОСЛА́ТИСЯ [2], стелю́ся, сте́лешся, *док.* 1. Те саме, що **постели́тися.** *Красно в садочку! Послався зелений барвінок, голубо зацвів* (Вовчок, I, 1955, 91); *Між двома горами послався той шлях, порізаний ровами, що повикручувала весняна вода, стікаючи з гір* (Мирний, I, 1954, 245); *Горбки та пагорбки скінчилися, і на всі боки послалися поля* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 16); *Розіклали* [хлопці] *багаття, і синій димок, гнаний вечірньою прохолодою, послався по землі* (Тют., Вир, 1964, 288); *Тополі виструнчились по рові, довгі тіні поперетинали шлях, послались по полю* (Кундзич, Пов. і опов., 1951, 83); *Образно. *До панів пайнявся* [Івашечко], *Килимом під чоботи панські послався* (Олесь, Вибр., 1958, 177).

2. Приготувати собі постіль. *Кайдаш.. послався на лаві і ліг спати* (Н.-Лев., II, 1956, 348).

ПОСЛИ́ЗНУТИ і **ПОСЛИ́ЗТИ,** зне, *док., розм.* 1. Покритися слизом, стати слизьким; ослизнути. *Уже м'ясо послизло* (Сл. Гр.).

2. *перен., фам.* Зникнути, пропасти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Злії духи, так як мухи, всі уже послизли* (Сл. Гр.).

Бода́й (неха́й *і т. ін.*) **вони́ [всі] послизнуть!; Бода́й (щоб** *і т. ін.*) **ви (вони́** *і т. ін.*) **[всі] послизли!** — уживається як проклін. *Баглаї — ці воріженьки хижі, Так послизнуть нехай і вони!* (Граб., I, 1959, 330); — *Пошли на його лихо злеє, Щоб люди всі, що при Енеї, Послизли* (Котл., I, 1952, 66).

ПОСЛИЗНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док., розм.* Те саме, що **посковзну́тися.** *Як послизнувся, та й упав* (Сл. Гр.); *Робітники де-не-де чіплялися за перекинутий через річку канат, щоб не послизнутися* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 155); *Звичайно, у альпіністів бувають і невдачі, часом котрийсь і послизнеться* (Рильський, III, 1956, 119).

◇ **І язико́м не послизну́вшись** — і разу не затнувшись, анітрохи не задумавшись.

ПОСЛИ́ЗТИ *див.* **послизнути.**

ПОСЛИ́НЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **послини́ти.** *Кров вони* [поранені] *зуміли самі зупинити, затоптавши виразки послиненою землею* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 348); *Взимку він годинами між сидіти й дивитися, як крутиться колесо прядки, як в'ється нитка з-під послинених бабусиних пальців* (Автом., Коли розлуч. двос, 1959, 37).

ПОСЛИ́НИТИ, ню, ниш, *док., перех.* Змочити, зволожити слиною. *Вийняв* [дід] *сопілку, послинив дірочку, свиснув раз, удруге — й зачав «Вівчарика»* (Мирний, II, 1954, 58); *Послинивши чорний палець, він силкувався перегортати картки* (Гр., II, 1963, 67); *Він узяв зі столу олівець, послинив його і на шматку паперу, що лежав перед ним, поставив хрестик* (Скл., Карпати, II, 1954, 212).

ПОСЛІ́ВНИЙ, а, е. Здійснюваний з розрахунку за кожне слово, від кожного слова. *Послівна оплата телеграм.*

ПОСЛІ́ВНО. Присл. до **послі́вний.**

ПОСЛІ́Д [1], у, *ч.* Кал, екскременти птахів. *Курячий послід є цінним добривом для сільськогосподарських культур* (Птахівн., 1955, 139); *На горищі валялися старі лампи, якісь залізні прути, поламані меблі; ..кругом виднілося пір'я і птичий послід* (Вас., I, 1959, 176); *В хаті з-під лави, де зимувало троє курей, вигорнула* [Катерина], *зібрала послід, висушила його на сонці, руками розтерла на порошок* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 35); // Взагалі про екскременти. *Не чіпай посліду на дорозі, бо, як торкнеш, буде смердіть* (Номис, 1864, № 3289); *У прихатку, куди заводить Бронко Олексу, відгонить зів'ялою травою і кролячим послідом* (Вільде, Сестри.., 1958, 89); *Ось притрушений глицею коров'ячий послід* (Мур., Бук. повість, 1959, 253); *У порівн. — *Через отаких, як оцей, не можемо до пуття дійти. Крутиться під ногами, мов послід в ополонці* (Шовк., Інженери, 1956, 244).

ПОСЛІ́Д [2], у, *ч.* 1. Відходи зерна після молотьби та віяння; погане, засмічене зерно; відвійки. *Бідний* [сів] *самий послід, уже одвійок од пшениці* (Сл. Гр.); *Жінка скликала кури на вечір, стояла перед хатою й кидала з подолка по жмені посліду, а її голосне накликування чув Яким здалека* (Кобр., Вибр., 1954, 51); [К о в а л ь:] *Він завів нас у комору, показав порожні засіки і в куточку пудів із п'ять посліду* (Мик., I, 1957, 69); *Образно. *Співаючи славу богатирям землі нашої, ми* [письменники] *повинні допомагати народові відокремлювати від чистого зерна кукіль, послід* (Літ. газ., 27.I 1961, 1); // Відходи після помелу. — *Вперше хіба молоть прийшов? Підставляй торбину під послід. — Який там послід? У мене ж пшениця зерно в зерно — чиста, а це ось вісюг якийсь сиплеться* (Шиян, Баланда, 1957, 23); // *перен., зневажл., рідко.* Про людей, які не заслуговують на повагу; покидьки суспільства. *Одержавши підтримку від французьких біржовиків.., послід російської революції знову вирвався на простір* (Еллан, II, 1958, 250).

2. *анат.* Те саме, що **плаце́нта.** *В переважній більшості випадків вагітність триває 40 тижнів.., після чого починаються роди — зганяння плода і посліду з порожнини матки* (Фіз. вихов.., 1954, 43).

ПОСЛІДКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. Піти, рушити слідом за ким-, чим-небудь.

2. Слідкувати за ким-, чим-небудь якийсь час.

ПОСЛІ́ДНІЙ, я, є, *діал., заст.* Останній. — *Не перший я, та й не послідній, Іду да пекла на поклон* (Котл., I, 1952, 121); *Присудили за безчестя Із бідного штрапу* [штрафу]. *Продали у неборяги Послідню шкапу* (Укр. поети-романтики.., 1968, 383); — *Ні, сама послідня дівка у нашому селі так би не зробила, як моя дочка, що поважалася за саму першу!..* (Кв.-Осн., II, 1956, 456); — *Жук!* — *кликнув учитель. Високий мордатий школяр піднявся з-за послідньої лави* (Мирний, I, 1954, 328); *Тепер обидві разом прозивали себе послідніми словами й тягалися за волосся* (Март., Тв., 1954, 316); *Серед гостей старшої генерації йдуть поважні розмови на сучасні теми, про останні новинки, а втім, очевидно, найбільше про послідні виступи нового молодого отамана опришків Марусяка* (Хотк., II, 1966, 70); // *у знач. ім.* **послі́дне,** нього, *с.* Рештки, залишки від чого-небудь. — *Здирають* [попи] *з мужиків послідне, та ще накидаються їм на опікунів, ніби вони так за них дбають!..* (Кобр., Вибр., 1954, 58); // *у знач. ім.* **послі́дні,** ніх, *мн.* Найгірші серед інших. [Д е н и с:] *Не погребуйте нашим братом і зробіть таку задля нас ласку, щоб вже ми змогли і людям сказати, що ми теж не з послідніх* (Кроп., II, 1958, 444).

ПОСЛІДО́ВНИЙ, а, е, *анат.* Прикм. до **послі́д** [2] 2.

ПОСЛІДО́ВНИЙ, а, е. 1. Який настає, відбувається, здійснюється безпосередньо один за одним. *Розв'язання завдань будівництва комунізму здійснюється послідовними етапами* (Програма КПРС, 1961, 56); *Послідовне натискування кнопки* [у вимикачі] *дає вмикання і розмикання електричного кола* (Монтаж і ремонт.., 1956, 45); // *тільки мн.* Які приходять на зміну одне одному, з'являючись щоразу замість попереднього. *Ряд послідовних поколінь;* // Який здійснюється кількома

етапами; поступовий. *Підвищення ролі всіх факторів, що впливають на піднесення продуктивності праці, створює можливості для послідовного скорочення робочого дня колгоспного селянства, як і всіх трудящих* (Хлібороб Укр., 2, 1969, 26).

△ **Послідо́вне з'єдна́ння (сполу́чення)** — з'єднання кількох джерел чи приймачів електричної енергії, при якому кінець одного безпосередньо з'єднується з початком другого, внаслідок чого крізь них проходить однаковий струм. *Сполучення елементів у батарею може бути послідовним і паралельним* (Курс фізики, III, 1956, 99).

2. Який закономірно випливає з чого-небудь, є логічним висновком із чогось; закономірний. ..*резолюція з'їзду* [III з'їзду РСДРП] *дає єдино правильний і цілком послідовний демократичний лозунг* (Ленін, 11, 1970, 12); // Який не має в собі нічого суперечливого, логічно обгрунтований (про вчення, світогляд, теорію і т. ін.). *Робітничий клас, усвідомлюючи, що за ним майбутнє, поєднує найбільшу пристрасність революційної боротьби з послідовним гуманізмом* (Ком. Укр., 3, 1968, 44); *Щоб мислення було правильним, воно повинно бути цілком точним і визначеним, строго послідовним.., не повинно містити в собі логічних суперечностей і двозначностей* (Логіка, 1953, 78); // Який здійснюється, відбувається у повній відповідності до певних завдань, настанов, теоретичних засад тощо. *Революційна соціал-демократія каже всій демократичній міській і сільській бідноті: тільки в союзі з пролетаріатом, тільки у звільненні від кадетської опіки, тільки в рішучій і послідовній боротьбі з самодержавством знайдеш ти порятунок свій* (Ленін, 14, 1971, 315); *Реакція польської окупації, розгул післудчиків, карні експедиції по селах, цинічне нехтування елементарних прав громадянина, систематична і послідовна колонізаторська політика..,— все це, річ ясна, не могло не викликати протидії серед молодого покоління* (Вільде, Сестри.., 1958, 171); // Який поширюється на все або на всіх без винятку. *Дехто схильний піддавати Шевченкові вірші суцільній і послідовній силаботонізації, тобто перекладати їх так, як робили в дожовтневі часи* (Рильський, IX, 1962, 75).

3. Який завжди діє відповідно до своїх життєвих принципів, наполегливо домагається здійснення своїх рішень. *Женя була вельми послідовна в своїх поглядах і почуттях* (Шовк., Людина.., 1962, 45); *В одному був* [Бородавка] *послідовний і твердий до кінця — у зненависті до шляхти* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 432); // Який неухильно втілює в життя певний світогляд, теорію тощо, виявляючи при цьому стійкість і непохитність. *Послідовним борцем за демократизм може бути тільки пролетаріат* (Ленін, 11, 1970, 44); — *Ну, знаєте... це ще питання, хто з нас кращий і послідовніший поборник справи революції, ви чи я* (Головко, II, 1957, 532); *Послідовний марксист; Послідовний мічурінець.*

ПОСЛІДО́ВНИК, а, ч. Той, хто наслідує кого-, що-небудь, іде за чиїмсь прикладом. *Новітнім послідовникам Наполеона не слід забувати про сумну долю його походу в Росію!* (Літ. Укр., 16.X 1962, 2); *Приклад передовиків знаходить послідовників насамперед там, де партійні організації постійно тримають цю справу в полі свого зору* (Рад. Укр., 22.III 1961, 2); *Безстрашність викликає багато послідовників* (Вол., Дні.., 1958, 159); // Прибічник якого-небудь учення, чиїхось теорій або поглядів, що розвиває їх своїми працями, діяльністю тощо. *В. І. Ленін з самого початку своєї діяльності був вірним і непохитним послідовником вчення К. Маркса і Ф. Енгельса, переконаним і пристрасним продовжувачем їх великої справи* (Ком. Укр., 3, 1965, 18); *Діалектико-матеріалістичне вчення І. В. Мічуріна розвинуто далі в працях його послідовників* (Наука.., 2, 1959, 40).

ПОСЛІДО́ВНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **послідо́вник.** *Чимало послідовниць є у знатної доярки* (Колг. Укр., 12, 1961, 2).

ПОСЛІДО́ВНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Певна черговість подій, явищ, етапів роботи тощо, порядок розташування чогось. *Він пригадав усі події, що трапились за останні роки, у всій послідовності* (Скл., Карпати, II, 1954, 218); *Розподіл завдання по кварталах і місяцях слід проводити так, щоб забезпечувалася технологічна послідовність виконання робіт* (Роб. газ., 29.VII 1965, 2); *Бутаков не просто креслив на карті контури берега та островів, він уважно вивчав їх геологічну структуру, лазив по балках та урвищах, спостерігав послідовність нашарувань різних порід* (Тулуб, В степу... 1964, 272); //Лад, систематичність у чомусь. *В голові лишаються одні клапті — послідовності ніякої. Я думав — це в мене пам'ять гидка, але інші кажуть те ж* (Вас., Незібр. тв., 1941, 223); *Життя тримає строгу послідовність, і що здається хаосом — є тонкий лад* (Тич., II, 1957, 148).

2. Логічна обгрунтованість учення, світогляду, теорії тощо, відсутність у них суперечливих тверджень, положень і т. ін. ***Класовий** характер нашої **політичної** програми і **політичних** вимог виражається саме в повноті і послідовності демократизму* (Ленін, 6, 1969, 342); *Сила Олина полягала не в досконалості її логічних побудов, не в послідовності аргументації.. Небажання вважати на доводи Федя — от чим перемогло те дівча* (Шовк., Людина.., 1962, 173); // Логічність мислення. *Справжніх друзів знайшла Лариса Петрівна в особі Івана Франка,.. Ольги Кобилянської, тонкої і глибокої письменниці, розумовому видноколу якої бракувало проте тої ясності, чіткості й послідовності, які характеризують Лесю Українку* (Рад. літ-во,1 , 1964, 59); // Відповідність певним завданням, настановам, теоретичним засадам тощо. *З'їзд* [XXII] *високо оцінює послідовність, гнучкість та ініціативність зовнішньої політики* [Радянського Союзу] (Резол. XXII з.., 1961, 4).

3. Вірність своїм принципам, переконанням, уподобанням тощо; наполегливість у виконанні своїх рішень. *Брак послідовності, прояви нестійкості характеру, безвольність, пасивність, невимогливість до власних прогріхів — все це тепер обернулось проти нього* (Вільде, Сестри.., 1958, 566).

ПОСЛІДО́ВНО. Присл. до **послідо́вний.** *Кілька років свого життя Михайло Чабанівський віддав роботі над романом «Біля Дунаю», дві книги якого послідовно були опубліковані в 1954 і 1955 роках* (Вітч., 9, 1970, 168); *Хай і прискореним ритмом воно* [повітря] *потече звідусюди, Але не зразу спроможеться просторінь всю заповнити; Займе частину спочатку, а потім уже послідовно І весь проміжок між згаданих тіл опанує собою* (Зеров, Вибр., 1966, 135); *Не слід забувати і про те активно-прихильне ставлення до українського народу, української мови, української культури, яке послідовно виявляли російські революційні демократи XIX ст. — Герцен, Чернишевський, Добролюбов* (Рильський, IX, 1962, 126); *Соціалістична культура виникає на базі дійсно наукового світогляду і послідовно революційної ідеології — марксизму-ленінізму* (Ком. Укр., 12, 1967, 56); *Наші успіхи в галузі економіки, науки, культури, послідовно миролюбна політика незмірно піднесли міжнародний престиж країни Рад, посилили її вплив на розвиток світових подій* (Мист., 5, 1961, 5); *Радянський Союз послідовно й наполегливо боровся за укладення пактів про ненапад, здійснення програми загального*

роззброєння, створення системи колективної безпеки (Ком. Укр., 5, 1970, 55).

ПОСЛІ́ДОК, дку, *ч., заст., рідко.* 1. *перев. у мн.* Залишки, рештки чого-небудь. *Він, сьому випивши восьмуху, Послідки з кварти виливав* (Котл., І, 1952, 69); [Д і д Ю х и м:] *А сонечко вже за сніданок! Чи нема у тебе там?..* [Г а н н а:] *Їсти? Учора ж і послідки вишкребла — хіба повилазило?* (М. Куліш, П'єси, 1960, 10); // *перен., зневажл.* Про погану, не гідну поваги людину; покидьок. *Не чоловік це, здавалось, не звір, а щось такес, чому й імення знайти трудно. Хіба послідок людського роду* (Коцюб., І, 1955, 453).

2. Наслідок. — *Було б дуже добре,— казав далі Демид,— якби все було так, як Гордій каже. Тоді ми могли б спокійно дивитися на те, що буде, спокійно дожидатися тих послідків, що неодмінно мусять бути* (Гр., II, 1963, 25).

Послідком несправедлúвості — внаслідок несправедливості; **Послідком прáці** — в результаті праці.

ПОСЛІДУ́ЩИЙ, а, е, *розм., рідко.* Останній; найгірший. — *Піду,— каже,— утоплюсь, усі мене обижають — я послідущий на світі!* (Номис, 1864, № 4346); *Кирило Тур був у Січі не послідущий, був козак-душа, а не братчик* (П. Куліш, Вибр., 1969, 144); *Козак Мамай скоро втратив з ока й золоте яблучко бунчука, бо гетьман не схотів прийняти бою, послідущий страхополох* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 388).

ПОСЛІ́ПАТИ, аю, аєш, *док., над чим, розм., рідко.* Сліпаючи, виконувати якийсь час певну роботу.

ПОСЛІПИ́ТИ, сліплю́, слíпиш; *мн.* послíплять; *док., перех.* Осліпити, зробити сліпими (усіх або багатьох); // На короткий час позбавити здатності бачити щонебудь (про яскраве світло, сяйво, блиск і т. ін.). *Спалахнула ясна блискавиця, посліпила всю турецьку варту* (Л. Укр., І, 1951, 392).

[Баньки́] бодáй посліпи́ло *кому* — уживається як прокляття. *Баньки їм бодай посліпило!* (Номис, 1864, № 3714); [В і д ь м а *(бере пляшку і чарку):*] *Бодай нашим ворогам Посліпило й поглушило, Мозок геть заголомшило!..* (Кроп., IV, 1959, 128).

ПОСЛІПИ́ТИСЯ, пимóся, питéся; *мн.* посліпляться; *док., розм.* Осліпнути (про очі). *На очах більма поробились, Коли б довіку посліпились, Що не поможеш ти мені* (Котл., І, 1952, 104).

ПОСЛІ́ПЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **посліпи́ти.** * У порівн. *Вона вилилася гіркими-гіркими і, як посліплена наче слізьми, тільки ловила діток коло себе, схоплювала та й поцілунками всипала та усе голосніш ридала* (Вовчок, І, 1955, 294).

ПОСЛІ́ПЛИЙ. а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **посліпнути, посліпти.** *З одинадцяти стріляло п'ятеро, та й ті закривавлені від ран своїх і чужих, виснажені й посліплі, глухі від вибухів* (Ю. Янов., II, 1958, 226); *Образно. *Для кособокого, ріденького проміння Вузьким замком висить кістляве, зле вікно Зі скельцями, посліплими давно* (Бажан, Роки, 1957, 212).

ПОСЛІ́ПНУТИ *і* **ПОСЛІ́ПТИ,** пнемо, пнете, *док.* Осліпнути, втратити зір (про всіх або багатьох, також про очі). *Люде наче посліпли: ніхто не подав старенькому* (Барв., Опов.., 1902, 354); [І в а н *(втира очі):*] *Ач, розплакалися! Ще посліпнуть, диявольські очі!* (Кроп., І, 1958, 107); *Кілька мереживниць протягом п'ятнадцяти років працювали над мереживною хусткою цариці Маргарити Савойської, доки не посліпли* (Наука.., 3, 1967, 52); // На короткий час утратити здатність бачити (від яскравого світла, сяйва, блиску і т. ін.). *Раптом стали* [послушниці]. *Посліпли. Море світла залляло їм очі* (Коцюб., II, 1955, 113); *Дасть ось* [Гладуп] *добру пробіжку, впаряться* [студенти], *посліпнуть від поту* (Гончар, Людина.., 1960, 68).

ПОСЛІ́ПТИ *див.* **посліпнути.**

ПОСЛІ́ПУВАТИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **підсліпуватий.** *Там* [у їдальні] *стояв напівоглянений чоловік її і жмурив посліпуваті очі. Він ще не встиг накласти окуляри, погано бачив, і лице його, серед білявого волосся, здавалось змішаним і пом'ятим* (Коцюб., II, 1955, 165).

ПО-СЛОВА́ЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-слова́цькому.** — *Проліски? По-словацьки: небовий ключ. То є найраніша, перша квітка нашої весни* (Гончар, III, 1959, 320).

ПО-СЛОВА́ЦЬКОМУ, *присл.* 1. Як у словаків, за звичаєм словаків.

2. Словацькою мовою.

ПО-СЛОВЕ́НСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-слове́нському.**

ПО-СЛОВЕ́НСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у словенців, за звичаєм словенців.

2. Словенською мовою.

ПО-СЛОВ'ЯНСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-слов'я́нському.** *Князь влаштував в Острозі школу, з якої хотів зробити вищу, на зразок польської Академії. Звали її «триязичним ліцеєм», бо вчили в ній по-слов'янськи, по-грецьки і по-латині* (Ів., Тасмниця, 1959, 189).

ПО-СЛОВ'ЯНСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у слов'ян, за звичаєм слов'ян.

2. *розм.* Церковнослов'янською мовою. — *То було по-слов'янському: паки-перепаки, а от на рідній мові... та ще як хор гряне.., просто в серце ллється тобі* (Головко, II, 1957, 46).

ПОСЛУГА, и, *ж.* 1. Дія, вчинок, що дає користь, допомогу іншому. *Якщо буде потрібна яка-небудь з мого боку послуга, то я радніший виконати її на цій посаді, що займаю тепереньки* (Мирний, V, 1955, 431); — *На все добре, Гервасію. Постарайся влагодити все ладком, а я не забуду твоєї послуги...* (Стельмах, І, 1962, 289); *Василь Іванович того не знав, з якою радістю я заходилась підігрівати чай. Було дуже приємно зробити для нього маленьку послугу* (Гур., Осок. друзі, 1946, 55); // *перен.* Сприяння розвиткові, піднесенню, поширенню чогось. [М о н т а н ь я р:] *Ото була б послуга для ідеї і помста за товаришів-героїв!* (Л. Укр., II, 1951, 175).

◇ **Ведмéжа пóслуга** *див.* **ведмéжий; До вáших (твоїх) пóслуг;** *заст.* **До вáшої (твоєї) пóслуги; До пóслуг вам** *хто* — ввічлива форма висловлення готовності допомогти, прислужитися, стати в пригоді кому-небудь. — *Якщо ви захочете в Полтаві дістати нових п'єс, то я до ваших послуг. У мене там серед театралів давні знайомства* (Гончар, II, 1959, 169); — *Я ось зараз закінчу, тоді весь до твоїх послуг* (Головко, II, 1957, 553); **До пóслуг** *чиїх; заст.* **До пóслуг** *чиєї;* **До пóслуг** *кому що* — щось надається у повне розпорядження кого-небудь, хтось може без будь-яких обмежень користуватися чимсь. — *Коли вас цікавлять, наприклад, мандрівки по морях земної кулі або ботаніка чи географія,— корабельна бібліотека до ваших послуг* (Тулуб, В степу.., 1964, 271); *До її послуг — просто розкішні парки Ташкента, де можна чудово провести час* (Ле, Міжгір'я, 1959, 23); [А н т о н і о:] *Маестро! ..вернітьcя-бо в Італію! .. Мій корабель до вашої послуги з господарем його* (Л. Укр., III, 1952, 120); — *Хакілавіліс буде тут завжди вам до послуг* (Смолич, І, 1958, 87); **Робúти погáну (кéпську) пóслугу** *кому* — невдалим втручанням у чиїсь справи замість допомоги завдавати шкоди, неприємностей кому-небудь. *«Франко б вам за се не подякував»,— запевняли мої обидва сперечники і прочитали мені щось наче «нотацію»; .. що я*

роблю Вам дуже кепську послугу, боронячи Вас, коли Вам самим зовсім непотрібна, а може й образлива така оборона (Л. Укр., V, 1956, 434); *Зустрічаються ще й батьки, які надмірно балують молодь, роблячи погану послугу і дітям і суспільству* (Рад. Укр., 28.II 1957, 1); **Користува́тися по́слугами:** а) *(кого)* залучати когось до виконання якої-небудь роботи. *Всеволод користувався послугами грузинських майстрів на будівництві Дмитрівського собору у Владимирі* (Іст. СРСР, I, 1956, 62); б) *(чого)* використовувати щось з певною метою; **Пропонува́ти (запропонува́ти) свої́ по́слуги** *кому* — виявляти бажання, готовність допомогти кому-небудь у чомусь. *Пристаркуватий ротний кравець довго вагався, доки, смішно надимаючись, зважився-таки запропонувати Ясногорській свої послуги* (Гончар. III, 1959, 199); *Машиніст, довідавшись, що ми солдати-втікачі і тепер хочемо якось добратися до Берліна, запропонував свої послуги* (Кол., На фронті.., 1959, 194).

2. *перев. мн.* Робота, виконувана для задоволення чиїх-небудь потреб; обслуговування. *Необхідно здешевити послуги як кредитних закладів, так і торговельних апаратів* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 209); // *тільки мн.* Система господарсько-побутових вигод, що надаються населенню. *Центральний Комітет* [КПРС] *вважає, що особливого значення набирає сьогодні також завдання забезпечення зростаючого платоспроможного попиту населення продовольчими і промисловими товарами, а також послугами* (Матер. XXIV з. КПРС, 1971, 51); *Швидкими темпами збільшується виробництво товарів широкого вжитку, розширюються побутові послуги* (Ком. Укр., 3, 1970, 16).

Буди́нок (бюро́) [до́брих] по́слуг — заклад для побутового обслуговування громадян. *У селищі Новопсков буде збудовано будинок добрих послуг, автобусну станцію, кінотеатр, кілька магазинів* (Хлібороб Укр., 3, 1967, 32); **Комуна́льні по́слуги** *див.* **комуна́льний.**

ПОСЛУ́ГА, и, *ж., заст.* 1. Служіння, слугування. *Дам тобі.. старшого сина на послугу* (Сл. Гр.); *На другий день Мокрина серед села, прилюдно, цілий день мазала панські кухні зокола, а на шиї в Мокрини, за її щирі послуги — на червоній стьожечці теліпалося здохле котятко!* (Мирний, I, 1949, 200); [Л и ц а р:] *Гордую тобою я не тим, що хлопка ти, а тим, що на послугах розгубила сумління й честь* (Л. Укр., II, 1951, 195); *Хто цілком на послугу народу Віддає своє життя слабе, В боротьбі за щастя, за свободу — Тільки той переживе себе!* (Стар., Вибр., 1959, 96); *Розглянувши добре цього індивіда, мусила вона констатувати, що чударгосподар і людей до послуг собі добирає таких кумедних, як і сам* (Смолич, I, 1958, 64).

◇ **Бу́ти на послу́гах (на послу́зі)** *в кого, заст.:* а) бути слугою (служницею) в кого-небудь. *Сто листів писав до неї — Не дає вістей, Хоч у неї на послугах — Тисяча людей...* (Крим., Вибр., 1965, 288); [Б а в м е р т:] *Був* [Єгер] *на послузі в офіцера. Ти тільки слухай, як він по-панськи говорить* (Л. Укр., IV, 1954, 215); б) бути чиїмсь попихачем. *Буржуазний уряд ЗУНР став на захист капіталістичної і поміщицької власності, був на послугах у імперіалістів Англії, США* (Рад. Укр., 14.IV 1959, 3).

2. *ч. і ж.* Служник, служниця. *Не втішайся, мати, мною, не буду ті послугою* (Сл. Гр.).

ПОСЛУГА́Ч, а́, *ч., діал.* Слуга, служник. *Зимою, коли не було либацького заробітку, він звичайно наймався в Дрогобичі на.. послугача.. до готелю* (Фр., VIII, 1952, 353); — *Та, боже мій, краще не жити, ніж доживати вік такою безсловесною рабинею, таким нещасним попихачем, безнадійним послугачем, як ота безталанниця!* (Л. Укр., III, 1952, 547); *Розпочалося для бідних сиротят пекельне життя. Негідна мачуха, занедбавши їх до крайності, обернула їх у послугачів і затроювала* [затруювала] *їх життя систематично* (Коб., II, 1956, 320).

ПОСЛУГА́ЧКА, и, *ж., діал.* Жін. до **послуга́ч.** *Бідна.. послугачка щоденною важкою працею здобуває собі кусник чорного хліба* (Фр., II, 1950, 310).

ПОСЛУГО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок. і рідко* **ПОСЛУГУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок. і док., заст.* 1. Служити, прислужувати кому-небудь. *Теща Симонова послуговувала їм* (Сл. Гр.); *У кухні, як щоднини, так і сьогодні, застав* [Сланко] *дев'ятилітню дівчинку, Гапку, що послугувала Броньці* (Март., Тв., 1954, 454); // Застосовуватися з користю для кого-небудь, використовуватися кимсь з певною метою. *Пас — найдорожчий скарб.. парових млинів. У часи лихоліть паси послуговували не одному десятку рокитян. Найміцніші підметки викроювали таки з нього* (Мушк., День.., 1967, 19); *Досі мистецтво було засобом в руках буржуазії, послугувало її класовим інтересам* (Еллан, II, 1958, 60).

2. *тільки док.* Послужити, принести користь. *Чайчиха почала обережно.. висипати* [зерно] *на рядно, потім так уклала на гарячу житню постіль малечу, щоб їхні тільця пройшли розімлілим духом пашні: хай вона одведе і витягне всі хвороби й каліцтва з невинного тіла діток, хай її, Чайчихи, останнє зерно послугує оцим паросткам* (Стельмах, I, 1962, 210).

ПОСЛУГО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок. і рідко* **ПОСЛУГУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *недок. і док., чим.* Використовувати кого-, що-небудь з певною метою, користуватися чимсь. *Етнографія має багато родичів. Вона межує і з загальною історією, і з фольклористикою, і з літературознавством та мовознавством, вона не раз послуговується і матеріалами економіки, географії, архітектури, археології, антропології* (Рильський, III, 1955, 169); *Ще первісна людина, борючись з тяжкими хворобами й недугами, послуговувалась дикими травами* (Наука.., 7, 1968, 24); *Михайло мав звичку послуговатися книжними словами* (Март., Тв., 1954, 72); *Змінюючи звуки, людство научилось Послугуватися ними і речі усі називати* (Зеров, Вибр., 1966, 196); *Кожне нове століття послугується для свого прогресу плодами науки, здобутими в минулому* (Вітч., 10, 1971, 152).

ПОСЛУГУВА́ННЯ, я, *с., заст.* Служіння, слугування. *Не одна дівчина, взята на послугування, пішла з панських хоромів покриткою* (Добр., Очак. розмир, 1965, 25).

ПОСЛУГУВА́ТИ *див.* **послуго́вувати.**

ПОСЛУГУВА́ТИСЯ *див.* **послуго́вуватися.**

ПОСЛУЖИ́ТИ, служу́, слу́жиш, *док.* 1. Якийсь час служити, бути слугою в кого-небудь, десь. *Не послужила* [Олександра] *й місяця — занедужала; жене коваль з хати* (Вовчок, I, 1955, 34); *І чому б, наприклад, тому Семенові не послужити ще який рік в економії, чого замолоду пхатися в хазяї?..* (Коцюб., I, 1955, 112); *Радюк, послуживши кілька років в столиці, вернувсь в Київ* (Н.-Лев., I, 1956, 572); // Працювати на благо кого-, чого-небудь, підпорядковувати свою діяльність інтересам когось або чогось якийсь час. — *Послужив я козацтву щирою душею* (П. Куліш, Вибр., 1969, 183); *Гонорар — діло користі, а нам, дбаючим про те, як би послужити своєму красві, думати про гонорари зовсім недоладне* [недоладно] (Мирний, V, 1955, 358); *Лиш бороться — значить жити; Мило й згинуть у борні. Спільній справі послужити Не хтять труси* [боягузи] *та дурні* (Фр., XIII, 1954, 364); // Якийсь час бути у вжитку, використовуватися за призначенням, з користю для кого-небудь (перев. про знаряддя праці і т. ін.). — *Ці* [доїльні] *апарати три роки тому були в*

ділі, але недовго послужили, не було путнього механіка (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 16); *Образно. *Слово, моя ти єдиная зброє, Ми не повинні загинуть обоє! ..Месники дужі приймуть мою зброю, Кинуться з нею одважно до бою... Зброє моя, послужи воякам Краще, ніж служиш ти хворим рукам!* (Л. Укр., I, 1951, 126).

2. Зробити послугу, стати у пригоді комусь. *Він все ще біля Прокопа тупав. — Кріпись, синашу. Служив досі громаді, послужи ще востаннє* (Коцюб., II, 1955, 103); // Посприяти чому-небудь, допомогти в чомусь. *Досягнення біології і хімії послужать дальшому піднесенню сільського господарства і медицини, допоможуть розв'язанню проблеми збереження здоров'я і продовження життя радянських людей* (Літ. газ., 19.VII 1960, 1).

◇ **Доля (фортуна** *і т. ін.*) **послужила** *кому, заст., розм.*— комусь пощастило. — *Той же зоставсь ув убожестві, а йому фортуна на війні послужила, у старшину, у значне козацтво ускочив* (П. Куліш, Вибр., 1969, 118); **Як послужить доля (щастя),** *заст., розм.*— якщо доля сприятиме, якщо будуть сприятливі умови, обставини. — *Як послужить доля, то сього року буде велика добич. Отаман мене не скривдить* (Вовчок, I, 1955, 91).

ПОСЛУ́ЖКА, и, *ж., заст.* Служниця. *Свекор каже: невістко моя, Свекруха каже: послужка моя* (Чуб., III, 1872, 282).

ПОСЛУ́ЖЛИВИЙ, а, е. Який охоче робить послуги, завжди готовий зробити послугу кому-небудь. *Під вікном промайнуло обличчя колгоспного рахівника, завжди тихого й послужливого Івана Сидоровича* (Панч, В дорозі, 1959, 111); *Образно. *Мусила стара мати, призвичаєна до тихого, скромного й патріархального життя, придивлятися зблизька тому* [до того], *що робила її донька на першім поверсі, слухати тисячні шепоти послужливих язиків і нарікань її нещасного чоловіка* (Фр., VI, 1951, 235); // Дуже ввічливий, уважний, привітний. *Вутанька прийшла в кінематограф в парі з вовнкомом. Чемний і послужливий, він, дарма що зупинився десь на приватній квартирі в знайомих, спеціально зайшов за нею, щоб супроводити її цього вечора* (Гончар, II, 1959, 177); // Догідливий, запобігливий. *В польських умовах миру, які чимдуж інструктуються послужливими газетами, є одно, що примушує тільки знизувати плечима* (Еллан, II, 1958, 248); // Який виражає догідливість, у якому проявляється запобігливість. *Мігалаке, що спочатку не помічав цих жертовних доказів обожування, тепер приймав з явним задоволенням Орисьчине хвилювання і запобігливі, послужливі відповіді* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 95).

ПОСЛУ́ЖЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **послу́жливий.** *Його.. тонке усміхнене обличчя виявляло послужливість* (Добр., Очак. розмир, 1965, 7); // Чемність, люб'язність. *Севочка самовіддано і мало не побожно всюди носив за нею чемоданчик. Усім така послужливість здавалась кумедною, але Севочка не звертав на те уваги* (Собко, Стадіон, 1954, 150); // Догідливість, запобігливість. *Опиняюся в номері і кілька хвилин відпочиваю і від спеки, і від якоїсь рабської послужливості служителів готелю* (Минко, Намасте.., 1957, 15).

ПОСЛУ́ЖЛИВО. Присл. до **послу́жливий.** *Наталка нечутною тінню ковзала по покоях, послужливо виконуючи найменше бажання господині* (Добр., Очак. розмир, 1965, 201); *Послужливо відкрив* [Шаула] *ворота, доки сотник сів на спочилого коня* (Ле, Паливайко, 1957, 113); — *Ти хто такий? — спитав Теодосій високого. — Той швидко-швидко залопотів, послужливо посміхаючись* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 121); *Образно. *Малахов стояв, дивився на місто, а пам'ять, ніби навмисне, вирвала з минулого вечора якісь найболючіші шматки і послужливо показувала йому знову, ніби навмисне хотіла роз'ятрити криваву рану* (Собко, Справа.., 1959, 297).

ПОСЛУЖНИ́Й, а́, е́: ◇ **Послужни́й спи́сок** — документ, у якому записані всі відомості про особу службовця.

ПО́СЛУХ [1], у, *ч.* 1. Слухняне виконання чиїх-небудь наказів, розпоряджень, побажань, підкорення чиїйсь волі; покора. *Батько-мати тепер уже не цуралися дочки, як спершу: вони її прихиляли до послуху то сим, то тим* (Мирний, II, 1954, 133); *Полюбили оба* [побратими] *одну, бідну, нужденну робітницю... навиклу до мовчазного послуху, до покірливості безграничної* (Фр., I, 1955, 307); *На чому будувала.. свій авторитет свята церква? На синівському послуху, на страху перед караючою господньою десницею* (Вільде, Сестри... 1958, 34); *Там, по обніжках, сивим полинем* [полином] *І медовою кашкою порослих, Блукали ми, бувало, день за днем, Забувши і про їжу, і про послух, Свавольні* [свавільні] *діти...* (Рильський, II, 1960, 274).

◇ **Вихо́дити (вийти) з по́слуху:** а) переставати слухатися когось, коритися чиїйсь волі; виходити з покори. [Е п и с к о п:] *А ви шануйтесь та з послуху ніколи не виходьте* (Л. Укр., II, 1951, 489); *Василь відчув біду, відчув, що його покірна челядь вийшла з послуху* (Речм., Весн. грози, 1961, 124); б) переставати нормально працювати, виходити з ладу (про машину, апарат і т. ін.). *Домна вийшла з послуху. Хтось порушив її нормальний хід, хтось допустив помилку* (Загреб., Спека, 1961, 131); **Відмовля́ти (відмо́вити) в по́слуху** *кому*—переставати рухатися, підкорятися волі людини внаслідок перевтоми, від страху тощо (про частини тіла). *Коліна відмовили мені в послуху, і я сіла на якусь скриню* (Вільде, Ті з Ковальської, 1947, 70); **По́слух перед зако́нами** — неухильне додержання законів.

2. *церк.* Певні обов'язки, покладені на кожного ченця або на монастирського прислужника, що готується стати ченцем, а також період виконання цих обов'язків. *Вибувши літа монастирського послуху, Вишенський осів у самітнім скиті десь серед лісу* (Фр., XVI, 1955, 421); // Узята на себе ким-небудь обітниця спокутувати гріхи. [Л и ц а р:] *Дитину рідну ховають батько-мати і за теє бажають послуху — неволі, значить; спізнаються по волі молодята і вже присяги прагнуть — знов неволі...* (Л. Укр., II, 1951, 198).

ПО́СЛУХ [2], у, *ч.*: ◇ **По по́слуху,** *розм., рідко* — з чуток, з розповідей. *Мене взято* [з села] *немовлям, і рідний свій Чорностав я знав тільки по послуху* (Вовчок, VI, 1956, 298).

ПО́СЛУХ [3], а, *ч., заст.* У стародавній Русі — свідок на суді; // Взагалі свідок, очевидець. *Служки собору шанобливо вклонилися княгині Всеволодовій, яка привезла дари для собору — «70 гривень соболевих». Та не віддала так свого дару, а вручила його при «послухах» — свідках* (Знання.., 9, 1965, 17).

ПОСЛУХА́ННЯ, я, *с., заст., рідко.* 1. Те саме, що **по́слух** [1] 1. *Його брала злість, бо його принцип деспотизма* [деспотизму] *в сім'ї й послухання жінки Марта потоптала ногами* (Н.-Лев., I, 1956, 391).

2. Слухання. *За сим Бенедьо подякував громаді за послухання і зліз із каменя* (Фр., V, 1951, 381); *І, може, де кобза найдеться, Що гучно на співи озветься, На співи, на струни мої негучні. І, може, заграє та кобза вільніше, Ніж тихії струни мої, І вільнії гуки її Знайдуть послухання у світі пильніше* (Л. Укр., I, 1951, 51).

ПОСЛУ́ХАТИ, аю, аєш, *док., перех.* і *без додатка.* 1. Сприйняти слухом чиюсь мову, розповідь і т. ін., вислухати кого-, що-небудь. *Може б хто послухав казки?* (Л. Укр., I, 1951, 363); — *Послухайте ж, дітки,*

мене, старого,— почав свою промову Бовдюг, напівлежачи в задку воза (Довж., I, 1958, 255); *Послухайте мою просту мову сталевара Чубенка* (Ю. Янов., II, 1958, 245); — *Ні, ти тільки послухай, що він каже* (Тют., Вир, 1964, 306); // *кого.* Побувати на концерті якого-небудь співака або відвідати оперу з його участю. — *Послухав би ти, Корнію, Кіндрата Пожитька у «Запорожці» або в «Наталці Полтавці» Орину Гармашівну!* — *А що ж, і послухаю, може,— сказав Корній* (Головко, II, 1957, 475).

Як (коли́) послу́хати (послу́хаєш) *кого* — якщо повірити чиїмсь словам, узяти до уваги те, що хтось говорить. *Як послухати, що він про село розповідає, то й правда виходить — роботи край непочатий* (Головко, II, 1957, 413); — *А вона* [жінка], *звиняйте, знервалася і знає тільки своє: чоботи кров гріють. І коли послухати її, то виходить, що й сонце так не гріє, як чоботи* (Стельмах, II, 1962, 22).

2. Слухати кого-, що-небудь якийсь час, прислухатися до чогось. *Хочеться послухать, як море заграє, Як пташка щебече, байрак гомонить* (Шевч., I, 1963, 80); — *Грай, а я послухаю,— тихо промовила вона,— я вже давненько стою та слухаю* (Н.-Лев., II, 1956, 240); *Вона метнулась до сіней, послухала під дверима, чи тихо в покоях, і, вернувшись до пекарні, позавішувала хустками вікна та причинила двері* (Коцюб., I, 1955, 66); *Сон його був неспокійний: часто вставав, підходив до колиски послухати, чи спить Микола. Син спав* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 344).

3. Слухаючи, визначити стан деяких внутрішніх органів (серця, легенів, бронхів); вислухати. *Тимка оглядала молоденька, затягнута в білий халатик дівчина. Вона послухала його трубкою і так близько схилилася до грудей, що Тимкові стало добре чути, як крізь марлеву пов'язку пахнуть медикаментами її коси* (Тют., Вир, 1964, 293); — *Краще давай я постукаю і послухаю тебе, і тоді ми поставимо вірний діагноз* (Ів., Вел. очі, 1956, 35).

4. Узяти до уваги чиїсь поради, побажання; виконати вимогу, наказ чи розпорядження когось; послухатися. *Послухай дурного, то й сам дурним станеш* (Номис, 1864, № 6159); *Послухайте мене; я таки пожив на світі, бачив дечого чимало на своєму віку* (Кв.-Осн., II, 1956, 307); — *Учися, серденько, колись З нас будуть люде,— ти сказала. А я й послухав, і учився, І вивчився* (Шевч., II, 1963, 299); — *Отак тебе й послухали,— махнула рукою Одарка Степанівна.* — *У держави й без того клопоту хватає* (Жур., Дорога.., 1948, 216).

5. *тільки наказ. сп.* **послу́хай, послу́хайте,** *часто в сполуч. із част.* лиш, лишень, бо *і т. ін., розм.* Уживається перев. разом із звертанням, щоб привернути чиюсь увагу. — *Послухайте лиш, молодиці, Я добрую вам раду дам* (Котл., I, 1952, 103);— *Галю! Галю! послухай-бо,—промовив менший брат,—слухай-бо, мама принесла чоботи!* (Вовчок, I, 1955, 291); — *Ось послухайте, тітко,— гомонів згори Сергій.— Обживетеся на новому місці, так ще мене й у гості покличете* (Тют., Вир, 1964, 180).

ПОСЛУХА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., перех., заст.* Слухати (у 4 знач.); слухатися. *У нас така думка: ми в добрих людей віку доживемо, будемо їх послухати, щоб і їм було добре від нас* (Барв., Опов.., 1902, 435).

ПОСЛУ́ХАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., перех. і неперех.* Виконати наказ, розпорядження або побажання когонебудь, узяти до уваги чиюсь пораду. — *Не ходи* [поспати], *мій голубчику! Ти ж в мене слухняний, послухайся мене: не ходи!* (Мирний, IV, 1955, 289); *Хоч стара Параска й не прокляла своєї дочки, та ходила до весілля все з червоними очима і ще скільки разів пробувала її зупинити; та тая не послухалась* (Григ., Вибр., 1959, 292); — *Хлопче упертий, послухайся ради принаймні в одному: Не користуйся бичем і міцніш натягай оці віжки* (Зеров, Вибр., 1966, 315); — *Краще б найняти худобу.. — Послухатись можу, а зроблю по-своєму,— сміється Давид* (Стельмах, I, 1962, 481); // Підкоритися волі людини (про частини тіла, а також про машини, механізми тощо). *Виявив* [льотчик] *травму, тільки коли потягся до парашута. Не слухається рука! Переломило! Друга, на щастя, послухалась. Шарпонув парашут, і душа замліла: парашут розкрився, але драний весь, самі клапті над головою!* (Гончар, Тронка, 1963, 22).

ПОСЛУ́ХА́Ч, у́хача́, *ч., розм., рідко.* 1. Те саме, що **слуха́ч.** *Послухачі нехай умову пам'ятають і голову мені не морочать. Згода? Як згода, то слухайте* (Вовчок, VI, 1956, 273).

2. Той, хто слухає кого-небудь, виконує чиюсь волю. *Аби були побрязкачі, то будуть і послухачі* (Номис, 1864, № 5431); [Х р а п к о:] *Таких дітей, як ти, й на улиці скільки хочеш бігає. Аби тут було (б'є по кишені), а то знайдуться і помагачі, і послухачі* (Мирний, V, 1955, 179); [П а в л о:] *І хіба таки меж нами не буде другого Сагайдачного?* [І г н а т:] *Ні вже, поминайте його. Не такі козаки стали! Тепер уже таких послухачів нема, щоб доброго слухали* (Кост., I, 1967, 149); *Образно. *Слава, славне товариство, за все те, що Ви зробили задля рідного кону, що піднесли його високо вгору і порівняли з постановами найкращих робітників і щирих послухачів тієї чарівної богині Мельпомени* (Мирний, V, 1955, 388).

ПОСЛУХНЯ́НИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **слухня́ний.** *Розумний та послухняний був* (Сл. Гр.); *Родивсь* [Б. Сметана], *як Моцарт,— з музикою в серці І в пальцях, ще з дитинства послухняних* (Рильський, II, 1960, 289).

ПОСЛУХНЯ́НІСТЬ, ності, *ж., рідко.* Властивість за знач. **послухня́ний.**

ПОСЛУХНЯ́НСТВО, а, *с., рідко.* Те саме, що **послухня́ність.** — *От я тебе і знайшов, і тепер ще дужче полюбив тебе і за твоє послухняннство.. я тобі стану у великій пригоді* (Кв.-Осн., II, 1956, 234).

ПОСЛУШЕ́НСТВО, а, *с.* 1. *заст.* Слухняність. — *Ну,— каже* [батько], — *добра ти в мене дитина, я тебе нагороджу за твоє послушенство* (Укр.. казки, 1951, 245); *Кажуть, що так бог звелів, щоб на землі були можні і злидарі.* — *Брехня!* — *глухо промовив Ярема.* — *То все вигадка і втіха для дурнів, щоб жили в послушенстві та панам догоджали* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 14); *Тричі вдарив дзвін до послушенства, але віче бурувало* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 223).

2. *церк.* Перебування послушником у монастирі, виконання обов'язків послушника. *Їх* [послушників] *роки були вже покликані до армії, на фронт, на війну — але послушенство в монастирі звільняло їх від призову на позиції* (Смолич, Мир.., 1958, 69).

ПО́СЛУШКА, и, *ж., церк.* Те саме, що **послу́шниця.**

ПОСЛУ́ШНИЙ, а, е. Те саме, що **слухня́ний.** *А я, молода та послушная, Свого свекорка та послухала* (Чуб., V, 1874, 689); *І що вже був* [сирота] *тихий, послушний! Кому Чим може, услужить* (Фр., XIII, 1954, 413); — *Не дивіться, що вона така худенька та ніби квола,— погладжувала мати дівчинку по голові.* — *Вона в мене жвавенька, послушна, наймить, люди добрі...* (Гончар, Таврія, 1952, 109); // *кому, чому.* Який добре піддається управлінню (про машини, механізми тощо). *Машини усі послушні Людині, одній людині В оперативній будці* (Шпорта, Запоріжці, 1952, 8).

ПОСЛУ́ШНИК, а, *ч., церк.* Монастирський прислуж-

ник, що відбуває послух (*див.* по́слух[1] 2), готуючись стати ченцем. *В його флігель все частіше навідувались сиві ченці, русяві й чорняві молоді послушники* (Н.-Лев., I, 1956, 394); *Я мав намір вступити в монастир на деякий час, потрібний для обсервацій, у ролі послушника, надягти на себе підрясник, ходити до церкви, їсти й спати разом із братією* (Коцюб., III, 1956, 292); *Отже, Мцирі, монастирський послушник, тобто монастирський прислужник, що має стати ченцем, .. сповідається перед старим ченцем, своїм вихователем* (Рильський, III, 1956, 197); *Молоденькі послушники, почепивши на палицю великого козуба, несли до трапезної червоні, підсмажені хліби* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 189).

ПОСЛУ́ШНИЦЯ, і, *ж., церк.* Жін. до **послу́шник.** *Розказувала вона, що була в якомусь панянському монастирі за послушницю, але покинула монастир і пристала до штундів* (Н.-Лев., IV, 1956, 156); *Неля знала, що послушниці «рекрутуються» з простих, без середньої освіти, дівчат, які, навіть прийнявши сан, виконують роботу прислуг* (Вільде, Сестри.., 1958, 426); *Незабаром вона вийшла з чорнявою, кругловидою послушницею, яку вона звала Софією* (Мик., II, 1957, 270); *У порівн. *В чорній одежі (іншу вона перестала носити), з накинутою на голову темною хустинкою, вона, немов послушниця, бігла до церкви з першим дзвоном* (Коцюб., I, 1955, 326); *Кілька день потім ходила* [Маруся], *мов послушниця в переддень великого таїнства постригу* (Хотк., II, 1966, 121).

ПОСЛУ́ШНИЦЬКИЙ, а, е, *церк.* Прикм. до **послу́шник** і **послу́шниця**; // Належний послушникові. *Він задер голову так, що послушницька чорна скуфійка з'їхала аж на тім'я* (Н.-Лев., III, 1956, 389); *Коса, як хвилястий гірський потік, виривалася з-під послушницького гострого клобука, огинала плечі і важко спадала вниз, підкресливши в ході м' які форми гінкого стану цілком мирської грішниці...* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 235).

ПОСЛУ́ШНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **послу́шний**; слухняність, покора. *З семи років хлопчиків* [спартанських] *віддавали до державних шкіл. Вони жили в казармах і ділились на загони. Читати й писати їх майже не вчили. Головну увагу звертали на послушність, розвиток сили, спритності та витривалості* (Іст. стар. світу, 1957, 91).

ПОСЛУ́ШНО. Присл. до **послу́шний.** *Ставала* [Настка] *все прихильніша до нього, і коли він висло ював якесь бажання, виконувала його послушно* (Коб., III, 1956, 436); *Надбіжить маленький його пастушок, чеяхне батіжком, а бугай озьме* [візьме] *хвіст поміж ноги та й послушно вертається до стайні* (Март., Тв., 1954, 225); *Фоня послушно склав свої квиточки, записи, закрив палітурку, взяв її під пахву і пішов* (Ле, Історія радості, 1947, 278).

ПОСЛЮСАРЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.* Бути слюсарем, слюсарювати якийсь час.

ПОСМА́ГЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **посма́гнути.**

2. *у знач. прикм.* Який укрився смагою, запікся (про губи). *Горить* [Катря] *уся в жару, очима сухими дивлячись гаряче в сутінь і посмаглими губами у спразі все шепоче— «пити»* (Головко, II, 1957, 362).

ПОСМА́ГНУТИ, ну, неш, *док., розм.* 1. *тільки 3 ос.* Укритися смагою, запектися (про губи). — *Губоньки в тебе як посмагли!* (Барв., Опов.., 1902, 79).

2. *тільки 3 ос.* Потемніти від сонця, спеки. *Гречка посмагла* (Сл. Гр.).

3. Набути смуглого, темного кольору, стати смаглявим під дією сонячного проміння й вітру; засмагнути.

ПОСМА́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **посма́жити.** *На третій день Ібліс подав до столу Курча й ягня, посмажені укупі* (Крим., Вибр., 1965, 157); // *у знач. прикм. В печі в ринках та мисках покотом лежала посмажена цілісінька зграя курей, качок, індиків, гусей...* (Н.-Лев., I, 1956, 147).

ПОСМА́ЖИТИ, жу, жиш, *перех., док.* 1. Док. до **сма́жити** 1. *А для четвертого він на печеню Посмажив яловичу полядвицю, Заправив мускусом та шафраном, Старим вином, рожевою водою* (Крим., Вибр., 1965, 157).

2. Засмажити все або багато чого-небудь.

ПОСМА́ЖИТИСЯ, жуся, жишся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Док. до **сма́житися** 1. *Сало посмажилося.*

2. *розм.* Смажитися на сонці якийсь час. *Він ішов на річку, щоб перед черговою виставою посмажитись на сонці, подихати свіжим повітрям та побути на самоті серед природи* (Ткач, Арена, 1960, 65).

ПОСМАКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех. і неперех., розм.* 1. З'їсти або випити щось дуже смачне. *Ну, добрії люде* [добрі люди], *випийте по чарці і вареничків з суницями посмакуйте* (Барв., Опов.., 1902, 84); *Після того танцювали краков'яка і другі танці, а ото, як натомились, то шляхетство розійшлось по кружганках потягнуть люльок та посмакувать трунків* (Стор., I, 1957, 373); *Набридло лисові бути польовим губернатором, бо там, опріч мишей та інших звірків, нічого не доводилось їсти, а йому кортіло посмакувать курятинки або гусятинки* (Укр.. казки, 1951, 68); // *чим.* Те саме, що **поласувати.** *Катерині і потрібна тільна корова, щоб хоч на старість досхочу посмакувати молоком* (Чорн., Потік.., 1956, 392).

2. Смакувати якийсь час. *Василь Семенович сів на скриню, узяв грушу й гобі, відкусив шматок, посмакував* (Собко, Шлях.., 1948, 99).

ПОСМА́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **посмали́ти.** *Дідок у дверях, посмалені цигаркою жовто-сиві вуса, два кущики сердитих брів* (М. Куліш, П'єси, 1960, 122).

2. *у знач. прикм., рідко.* Те саме, що **закіптявілий.** *Немов привітав* [кінь] *заросло густою бородою високого й дужого чоловіка в посмаленому ковальському одягові під ремінним фартухом на шиї* (Ле, Наливайко, 1957, 111).

3. *у знач. прикм.* Який посмалився, обгорів на сонці й вітрі (про багатьох). *Аж ранком прийшов свекор і Яків додому, обидва посмалені, виморені, хмурі* (Мирний, I, 1954, 229).

ПОСМАЛИ́ТИ, смалю́, сма́лиш, *док., перех.* Обпалити вогнем з поверхні або по краях усе або багато чого-небудь. *Та одна доброва* [діброва] *не горіла, Соловейкові крильця посмалила* (Чуб., V, 1874, 1057); *Дев'ятнадцять самих баранячих голів до захолоду сама посмалила* (Барв., Опов.., 1902, 425); *Образно. *Вже не один роман був у житті гарного Селаброса. До його краси, до його повних червоних уст липнули молоді й панни й панії.., й не одна з їх посмалила свої легенькі крильця* (Н.-Лев., V, 1966, 105); // Сильно висушити рослинність (про сонце). — *В Бішконі сонце цвіт посмалило* (Горд., Дівчина... 1954, 273).

ПОСМАЛИ́ТИСЯ, смалю́ся, сма́лишся, *док.* 1. Обпалитися вогнем з поверхні або по краях (про все або багато чого-небудь). *Дарма їм* [голубам], *що посмаляться крила; байдуже, що незабаром огонь* [пожежі] *пожре їх захист, оселю: несподіване страховище вабить їх, тягне до себе* (Мирний, IV, 1955, 292).

2. *рідко.* Покритися кіптявою, стати чорним від довгого перебування біля вогню (про все або багато чого-небудь).

3. Обпектися на сонці, ставши темним, засмаглим. *Посмалилися носи, загоріли плічка* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 115).

ПОСМАЛЬЦЮВÁТИ, юю, ю́єш, *док., перех., розм.* Помастити смальцем або маслом. *Посмальцювати хліб.*

ПОСМÁЧЕНИЙ, а, е, *розм.* Діспр. пас. мин. ч. до **посмачи́ти.** *Вона була зла на того варвара за його розмову, не посмачену ані крипки компліментами й хвальбою* (Н.-Лев., І, 1956, 563).

ПОСМАЧИ́ТИ, чу́, чи́ш, *док., перех., розм.* Додати що-небудь у страву для поліпшення смаку або запаху. *Нема чим картоплю посмачити* (Сл. Гр.); [2-й в а р т о в и й *(їсть):*] *Сиренька* [печеня], *та дарма, аби гаряча.* [С і н о н:] *Ось нá перчи́ну, трохи посмачи́* (Л. Укр., II, 1951, 321); // *перен.* Доповнити, прикрасити (мову, розповідь і т. ін.).

ПОСМАЧНІ́ТИ, іє, *док., розм.* Стати, зробитися смачним.

ПОСМАЧНІ́ШАТИ, ає, *док., розм.* Стати, зробитися смачнішим.

ПОСМЕ́РТНИЙ, а, е. 1. Який буває, відбувається після чиїсь смерті (перев. для вшанування йог пам'яті). *Далі видів* [чоловік] *похорони... хоругви... людей з повідкриваними головами, а опісля посмертний обід* (Коб., І, 1956, 554); *В залах Академії художеств СРСР відкрилась посмертна виставка творів народного художника СРСР Віри Гнатівни Мухіної* (Літ. газ., 3.II 1955, 2); *Гримить салют. За лісом б'ють гармати по ворогу.— Присвячений тобі посмертний залп* (Гонч., Вибр., 1959, 202); // Який був опублікований або став відомим після смерті автора (про літературний твір, лист і т. ін.). *«Журавлині ключі» — так називається посмертна збірка поезій лауреата Шевченківської премії Григорія Михайловича Тютюнника, відомого українського прозаїка — романіста і новеліста, повістяра і нарисовця* (Вітч., 11, 1963, 215); // Який приходить до кого-небудь або надасться комусь після смерті (про славу, визнання, звання і т. ін.). [П е р і с а:] *Посмертна слава, то звичайний дар таким співцям, як ти* (Л. Укр., III, 1952, 443); *Посмертна нагорода.*

Посме́ртна мáска — зліпок з гіпсу або іншого матеріалу, знятий з обличчя людини після її смерті. *В одній з кімнат музею зберігається посмертна маска поета* [Т. Г. Шевченка] (Визначні місця Укр., 1958, 89).

2. *рел., рідко.* Те саме, що **загро́бний.** *Повірте слову, мій шановний друже. Посмертного життя не хочу я собі* (Л. Укр., І, 1951, 98).

ПОСМЕ́РТНО, *присл.* Після смерті. *Посмертно його* [генерала Золотаренка] *відзначили високим званням Героя Радянського Союзу* (Рибак, Час.., 1960, 465); *1963 р. Г. М. Тютюнник за роман «Вир» посмертно удостоєний звання лауреата Шевченківської премії* (Рад. літ-во, 7, 1965, 48).

ПО́СМИК, у, *ч.* Різкий, рвучкий рух; ривок. *Посмиком відчинити двері.*

ПОСМИ́КАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **посми́кати.** *Образно. *Нерви його розбилися вкрай, весь він був якийсь посмиканий, роздавлений* (Хотк., І, 1966, 158).

ПОСМИ́КАТИ, посми́каю, посми́каєш *і рідко* посми́чу, посми́чеш, *док., перех. і неперех.* Смикати кого-, що-небудь якийсь час. *Коли ми піднялись по сходах, на знайомих нам дверях побачили замок. Ми трохи посмикали його, але таким способом замки не відмикають* (Сміл., Сапко, 1957, 194); *Він посмикав борідку* (Рибак, Час.., 1960, 153); // *за що.* Покарати кого-небудь, смикаючи за чуба, за вуха тощо. *Вона було пиріжком у неділю наділить, а надломив у садку вишню, то за чуприну посмиче* (Вовчок, VI, 1956, 226).

ПО́СМИКОМ, *присл., діал.* Дуже швидко; прожогом, стрімголов. *Чи спав, чи не спав, удосвіта скочив на коняку та посмиком у Лучки...* (Вовчок, VI, 1956, 293).

ПОСМИ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **посми́кувати** 1 і **посми́куватися.** *Від лікарні котилась підвода. Збоку чвалав вайлуватий Софрон, сердито посмикував за віжки. Певно, те посмикування не мало ніякого впливу на Гнідка, бо він з незалежним і байдужим виглядом, ніби то не його запрягли у воза, а когось іншого, переставляв ногу за ногою* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 74); *Доцент зблід, відступив од вікна. І Клара, й Лариса помітили нервове посмикування його щік* (Руд., Остання шабля, 1959, 109).

ПОСМИ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і неперех.* 1. Час від часу злегка смикати кого-, що-небудь. *Хурчить прядка, сумує мати піснею, посмикуючи однією рукою куделю на гребені* (Мушк., Серце.., 1962, 40); *Сп'янілий Сафрон сидів біля Созоненка і гарячився, посмикуючи вуса* (Стельмах, II, 1962, 374); // *чим.* Раз у раз робити мимовільні різкі рухи якою-небудь частиною тіла. — *От тобі гіркий доказ того, що притаєний ворог ще не перевівся по наших селах,— нервово посмикуючи шиєю, обізвався Дорош* (Тют., Вир, 1964, 189).

2. *розм.* Час від часу потроху смоктати або ковтати що-небудь; посмоктувати. *Парубок, років двадцяти п'яти, що охороняв Йоньку, теж нетерпляче позирав у їхній бік, зрідка посмикуючи самокрутку, що диміла в нього поміж пальцями* (Тют., Вир, 1964, 438); *Хмизонос.. не відставав від товариства і посмикував медок, посмокуючи та поахкуючи* (Загреб., Диво, 1968, 116).

ПОСМИ́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* Раз у раз смикатися, робити мимовільні різкі рухи. *Він, видно, збирався говорити спокійно, хоч обличчя його мінилося і посмикувалося* (Вовчок, Вибр., 1937, 99); *Від пережитого страху у нього покруглішали очі і тихо посмикувалися вибілені тривогою губи* (Тют., Вир, 1964, 189); *Його вузькі безбарвні вуста були напівзідкриті, тонкі ніздрі рівного довгого носа нервово посмикувались — видно, дихав і не міг надихатись цілющим кримським повітрям* (Збан., Сеспель, 1961, 10).

ПОСМИРИ́ТИ, смирю, сми́риш, *док., перех., розм.* Зробити покірним, смирити кого-небудь (також багатьох). *Тут бачив хлопець, як інша весела дівчина і прудкая, що не посмирила її ані робота, ані труди, щиро співала й підтанцьовувала* (Вовчок, І, 1955, 296).

ПОСМИРНІ́ТИ, ію, і́єш, *розм.* Док. до **смирні́ти.** *Як довідався* [Юрішко].., *що у нього в хаті Марусяк гостив — нараз дивно якось посмирнів і затих. Лице стало темне, рот мов розірвався...* (Хотк., II, 1966, 255).

ПОСМИРНІ́ШАТИ, аю, аєш, *розм.* Док. до **смирні́шати.** *Старці з синіми носами одразу збіднились, посмирнішали* (Н.-Лев., IV, 1956, 290); [С т а р ш и н а:] *От як завтра дамо хльосту, то посмирнішаєш, о, посмирнішаєш!* (К.-Карий, І, 1960, 64); — *О! Зразу видно, що нашкодили* [хлопці]. *Посмирнішали, головані!* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 28); *Метушилися з дрючками люди, ганяючись за бугаєм.. — За губу хватай, за кільце! Відразу посмирнішає* (Тют., Вир, 1964, 114).

ПОСМІЛИВІ́ШАТИ, аю, аєш. Док. до **сміливі́шати.** *Посміливішали селяни. Тепер уже балакали про все, не оглядаючись і не притишуючи голосу* (Головко, II, 1957, 257); *Випивши чарку, господар посміливішав, почав говорити голосніше* (М. Ю. Тарн., Незр. горизонт, 1962, 39).

ПОСМІЛІ́ШАТИ, аю, аєш. Док. до **сміліші́ти.** *Був* [Дмитро] *важким і незграбним, та, випивши дві чарки,*

посмілішав (Стельмах, II, 1962, 368); *Він сидів кілька хвилин, заглиблений у своє, солдати спершу мовчали, а згодом посмілішали. За кілька хвилин розмова стала невимушеною* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 303); *Макар Муха посмілішав. — Про колгоспи ніхто не знав, а я от довідався* (Панч, II, 1956, 87).

ПОСМІ́ТИ, ію, і́сш, *док.* Насмілитися, наважитися зробити або сказати що-небудь. *Любить козак дівчиноньку, занять не посміє* (Чуб., V, 1874, 151); *Коли хто багатий, то хоч що роби, хоч догори ногами середу* [серед] *дня по вулиці піди,— ніхто його не посміє зупинити, та ще, глядячи на його, й собі робитимуть* (Кв.-Осн., II, 1956, 255); [Пі с а р:] *Хіба ж вона посміє проти батькової волі піти?* (Фр., IX, 1952, 75); *Не посміли зачепити Тимоша гайдамаки* (Довж., I, 1958, 48).

ПОСМІ́ТЮХА, и. 1. *ж.* Чубатий жайворонок. *Біг я, біг, а посмітюхи не впіймав. Коло невеличкого мосту вона знялася з місця та й полетіла в жито* (Н.-Лев., VI, 1966, 95); *Маленькі, схожі на горобців, чубаті посмітюхи клювали на дорозі кінські кізячки* (Тют., Вир, 1964, 99); *Прийшла зима. Завіхрила біла хуга, лягла холодною ковдрою на землю. Важкий настав час для синичок, чубатих посмітюх, сойок, повзиків, горобців* (Вич. Київ, 9.I 1971, 3).

2. *ч. і ж.* Уживається як лайливе слово.

3. *ж.* Назва дитячої гри. *Попід тинами грались дівчатка у посмітюхи: малі босі ноженята підкидали порох — три рази в один бік, три рази в другий* (Коцюб., II, 1955, 15).

ПОСМІ́ТЮШКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **посмі́тюха 1.** *Радіє і Галя, так їй і хочеться заспівати тиху та веселу пісеньку, хочеться побігати-погуляти, як бігають посмітюшки по стежках* (Мирний, IV, 1955, 121); *Посмітюшка бігла перед дітьми по землі, зачіпаючи крильцями бур'янець* (Ю. Янов., I, 1954, 102).

ПО́СМІХ, у, *ч.* 1. Насмішка, глузливий жарт, висміювання кого-, чого-небудь. *Дворові жінки почали сміятися, а Парасці що за діло? Плювати їй на їх посміхи!* (Мирний, IV, 1955, 34); *Коли вона йшла вулицею, всі оглядались на неї. Кожний дивився на неї особливо: хто з посміхом, хто з подивом, хто з жалем* (Л. Укр., III, 1952, 581); *Синявін вважав, що то глузують з нього, і обайливо оглянув себе, кімнату. Не знайшовши причини для посміху, закам'янів увагою* (Ле, Міжгір'я, 1953, 58); // Глум, паруга. *Він не міг ні забути, ні подарувати над собою посміху* (Вовчок, Вибр., 1937, 114); *Христя все стояла коло вікна і дивилася на громаду. Вона чула образу і гіркий посміх над молодою молодицею* (Мирний, III, 1954, 310).

◇ **Виставля́ти на по́сміх** *див.* **виставля́ти; Віддава́ти (дава́ти, да́ти, відда́ти) на по́сміх** — те саме, що **Віддава́ти (відда́ти) на пота́лу (глум)** (*див.* **віддава́ти**). *Нема божої правди на світі!.. Та, мабуть, і бога нема, бо якби був, то не дав би одних на посміх.. другим...* (Крим., Вибр., 1965, 412); **На по́сміх [лю́дям]** — на сміх, на глум. [Микита:] *Марусе, слухай сюди!..* [Маруся:] *Шкода вже мене обдурювати! Дурив, дурив, мало не два роки, та й кинув на посміх людям!..* (Кроп., I, 1958, 98).

2. Той, з кого сміються, глузують; посміховище, посміховисько. *Всі засміялись, а панія Висока промовила: — Сміятесь, сміятесь! з посміху люди бувають* (Н.-Лев., I, 1956, 460); *Цілу ніч прождав я... Сором і безслав'я! Хлопця одурила, Посміхом зробила!* (Олесь, Вибр., 1958, 394).

3. Те саме, що **по́смішка.** [Горнов:] *Йдемо на боротьбу і працю не з підпоравими* [підірваними] *силами, а з веселим посміхом на устах, з серцями, повними святої віри і надії!* (Кроп., I, 1958, 397); *Жонглював він легко, невимушено, з веселим посміхом, і ніхто, мабуть, у ту хвилину не подумав у цирку, що цієї легкості досягнуто роками вперто́ї напруженої роботи* (Донч., VI, 1957, 432); *Одверте обличчя його світилося посміхом* (Стельмах, I, 1962, 405); *Образно. *Ще здалека долинув гомін дітвори. Школа зустріла нас веселим посміхом одчинених вікон* (Жур., Вечір.., 1958, 284).

ПОСМІХА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПОСМІХНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док.* 1. Посмішкою виражати свої почуття або ставлення до кого-, чого-небудь (перев. з відтінком іронії, глузування, кепкування тощо). *Пан сидів мовчки — і люди нічого. Ходили в поле, жали свій хліб і посміхались злорадо, коли панський економ з нічим повертався з сусідніх сіл* (Коцюб., II, 1955, 62); *Варвара Павлівна слухала свого співбесідника і скептично посміхалася* (Собко, Справа.., 1959, 14); [Килина *(злісно посміхнувшись):*] *Ти не знаєш, то, може, я що знаю* (Л. Укр., III, 1952, 260); — *Ну, вже й заводи! — посміхнувся Груздьов. — Заводи з дерев'яними насосами! — ..Насоси часів Івана Грозного...* (Донч., II, 1956, 12); // Насміхатися, кепкувати. *Дома не мають нічого проти моєї прогулянки з нашим постояльцем. Трохи посміхаються, що йому забаглося якраз мого товариства* (Вільде, Сестри.., 1958, 306); *Сам посміхається* [Данило] *з себе: для чого він забігає наперед? Мабуть, це звичка мужчин так бачити красу* (Стельмах, II, 1962, 72).

2. Те саме, що **усміха́тися 1.** — *Я роду козачого,— усе тоді йому розказав. Він слухав, .. посміхався, дивувався* (Вовчок, VI, 1956, 253); *Лелеки мостили на колесі гніздо. Партизани спостерігали їхню роботу і радісно посміхались* (Збан., Крил. гонець, 1953, 40); *Вона дивилася на нього секунду-дві, і губи її, висохлі на вітрі, потріскалися, тому їй було боляче посміхатися, але вона усміхалась* (Тют., Вир, 1964, 473); *Коли вперше дитя посміхнулося, це стало подією, сенсацією на весь полігон* (Гончар, Тронка, 1963, 300); *Образно. *Раптом сонце вдарило поверх хмари в гребінь гори, де миттю засяяла мокра трава, заблищали вікна будинків, посміхнулося голубе вимите небо* (Ю. Янов., II, 1954, 90); // *кому, до кого.* Посмішкою виявляти свою приязнь або співчуття до кого-небудь. *Гнат ще з порога посміхнувся Левкові, залюбувався його повільною поставою* (Стельмах, I, 1962, 531); // *перев. до кого, кому, у сполуч. із сл.* доля, щастя *і т. ін., перен.* Пощастити. *А оце був поїхав* [тато] *на заробітки в Одесу, і там йому посміхнулася доля* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 19); // Складатися в усмішку, прибирати виразу усмішки (про губи, обличчя тощо). *Суворий стояв посеред кімнати. Його висхле довге обличчя, що довшало від чотирикутної борідки, посміхалося* (Досв., Вибр., 1959, 251).

ПОСМІХНУ́ТИСЯ *див.* **посміха́тися.**

ПОСМІХО́ВИСЬКО, а, *с.* Те саме, що **посміхо́вище.** [Самарійський пророк:] *Не пізнав оселі батька п'яний син бездумний, за те блукав він у тьмі надвірній, за посміховисько став ворожим дітям* (Л. Укр., II, 1951, 133); *Навіть ставши загальним посміховиськом, пан обозний не втрачав ані пихи, ані бундючності* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 215); *Не для того вона.. одружувалася з старішим за себе, щоб ходити по селу, як жебрачка, та бути посміховиськом* (Чорн., Пісні.., 1958, 42);— *Не я тобі казав, що ці вікна боком будуть нам вилазити? Дожився до посміховиська, доживешся отак і до червоного півня! Багатіти теж треба з толком* (Стельмах, I, 1962, 107).

На посміхо́висько [лю́дям (людське́, зага́льне)] — те саме, що **На по́сміх [лю́дям]** (*див.* **по́сміх**). *Мусій.. зв'язався з тією клятою бабою, наче присох біля її розгородженого двору, та коли б ще біля плотницького*

діла, а то казна-що — ходить у фартусі людям на посміховисько... (Перв., Материн.. хліб, 1960, 140); — *Вакула зав'язав залицяльників у мішку і кинув серед вулиці на глум і посміховисько* (Цюпа, Краяни, 1971, 360).

ПОСМІХО́ВИЩЕ, а, *с.* 1. Той, з кого сміються, глузують. [М а т р о н а:] *Я чесного роду, на моїм ім'ю* [імені] *ані волосинки чужої не пристало, я не хочу бути людським посміховищем* (Фр., IX, 1952, 406); — *А тепер ви, куме, людське посміховище, от що ви...* (Козл., Сонце.., 1957, 43); *Єгор глянув на Мічуріна і з виразу його обличчя збагнув раптом, що говорить невірно, нерозумно, хотів був замовкнути, щоб не пошитись у дурні й не стати посміховищем, та притаманна впертість взяла гору* (Довж., I, 1958, 460); *Частенько Денис приходив додому потріпаний і заплаканий. Він був у школі посміховищем, а навчання стало для нього мукою* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 22).

2. Посміх, глум, наруга.

На посміхо́вище [лю́дям (людське́, зага́льне)]—те саме, що **На по́сміх [лю́дям]** (*див.* **по́сміх**). *Їй все здавалося, що.. Тимко покине її тут, у чужих людей, одну на ганьбу та посміховище, а сам утече за тридев'ять земель* (Тют., Вир, 1964, 264); *Марічка з своїми перечікує, аж та «процесія» відвалиться трохи, аби не тяглись за ними у хвості на посміховище людське* (Вільде, Сестри.., 1958, 334); *Враз весь його подвиг поблід і померк у власних очах. Справді-бо, якого біса він лазив цілісіньку ніч по росяній траві? Хіба для того, щоб знову назад повернутися на загальне посміховище?* (Збан., Таємниця.., 1971, 403).

ПОСМІ́ШЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **по́смішка.** *На кругленькій пичці Чирви-Воздвиженського заблукала якась кривенька, загадково-глузлива посмішечка* (Коз., Сальвія, 1959, 72); *Каргат напружено стежив за кожним його рухом: звик, видно, бідолаха, до заперечень або до поблажливих посмішечок вже на перше своє слово* (Шовк., Інженери, 1956, 71); *Він сидів розчервонілий, товстошиїй. Весела посмішечка пливла по його широкому лицю* (Жур., Дорога.., 1948, 24).

ПОСМІ́ШИТИ, шу́, ши́ш, *док., перех.* 1. Док. до **сміши́ти.** *Йому хочеться і собі що-небудь сказати, чим-небудь дівчат посмішити, та поки надумається, дивись — Онисько уже й розсмішив* (Мирний, III, 1954, 44).

2. Смішити якийсь час. *Кузь почервонів, а Бабенко пирснув у кулак, потім підморгнув Прокопові. Мовляв, не слід заважати. Нехай посмішить своїми опецькуватими дотепами* (Руд., Остання шабля, 1959, 91); — *Різнобровий, посміши нас...— Клоуне, покажи, як люди вниз головою ходять...* (Ткач, Арена, 1960, 66).

ПОСМІ́ШИЩЕ, а, *с., рідко.* Те саме, що **посміхо́вище.** — *Прозріте, люди, день настав! Розправте руки, змийте лу́ду. Прокиньтесь, чехи, будьте люди, А не посмішище ченцям!* (Шевч., I, 1963, 264); [М у р а в й о в:] *Не може наш монарх зробитися посмішищем Європи, не кажучи про власний наш народ!* (Голов., Драми, 1958, 238).

ПО́СМІШКА, и, *ж.* 1. Особливий вираз обличчя (губ, очей), що відбиває глузування, кепкування, іронічне ставлення до кого-, чого-небудь і т. ін. *В очах його промайнула іронічна посмішка* (Вл., Аргон. Всесв., 1947, 9); *Літній крем'язень теше собі весло, скептична посмішка гуляє у нього під вусами* (Гончар, III, 1959, 349); *Солуха, знічуючись від гадючої посмішки отця Миколая, налив йому келех* (Стельмах, I, 1962, 335); // Насмішка. *Йван похвалявся її побити за посмішку, вона ж йому сказала, що не винувата ні в чім* (Григ., Вибр., 1959, 105); *Він ніяких посмішок не стерпить.*

2. Те саме, що **у́смішка** 1. *Весела посмішка ніколи не збігала з гарненького, задерикуватого обличчя дівчини* (Шовк., Інженери, 1948, 52); *Віктор не міг приховати радості і весь зацвів у посмішці* (Коп., Десятикласники, 1938, 136); *Образно. *Маковей ледве впізнав в засушеній цій квітці перший паросток словацької весни, синю посмішку далекої Грінави* (Гончар, III, 1959, 444).

ПОСМІШКО́ВУВАТИ, ую, уєш *і* **ПОСМІ́ШКУВАТИ,** ую, уєш, *недок., діал.* Те саме, що **посмішко́вуватися.** *Прозвали мене Мудрагелем.. Але мені байдуже! Тепер ви собі посмішковуєте з мене цим прізвищем, а прийде ще такий час, що говоритимете його з пошанівком* [пошаною] (Март., Тв., 1954, 210); *Нам треба, щоб хто посмішкував з нас чи що?* (Сл. Гр.).

ПОСМІШКО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся *і* **ПОСМІ́ШКУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок., діал.* Підсміюватися, насміхатися з кого-, чого-небудь. — *Слухайте, чоловіче,— посмішковуються з нас,— а ви де коні продали, що самі фіру пруття двигаєте?* (Фр., I, 1955, 372); *Дуже то немилий випадок, як тебе при людях сварять і плюгавлять. Усі зззираються на тебе, посмішковуються, а ти червонійся і відгризайся, як знаєш* (Март., Тв., 1954, 195); — *Наш пан казали, що пан Кшивокольський не є правдивим шляхтичем, та й пан наш усе з нього посмішковувалися* (Хотк., Довбуш, 1965, 272); *Явтух жартував, посмішкувався з новобранців, що вони носи поспускали і так поприбирані* (Свидн., Люборацькі, 1955, 46);— *Ти гадав, що будеш найліпший, а ліпші знайшлися,— посмішкувалися деякі, зиркаючи на парубка* (Кобр., Вибр., 1954, 165).

ПОСМІ́ШКУВАТИ *див.* **посмішко́вувати.**

ПОСМІ́ШКУВАТИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **насмі́шкуватий.** *Голос актрисин був.. ніжний і добрий, хоч трошки посмішкуватий* (Л. Укр., III, 1952, 695); *Ясько поглядає спідлоба, очі в нього.. трохи посмішкуваті* (Тудор, Вибр., 1949, 336).

ПОСМІ́ШКУВАТИСЯ *див.* **посмішко́вуватися.**

ПОСМІ́ЮВАТИСЯ, юся, ю́єшся, *недок.* 1. *з кого—чого, рідко над ким — чим.* Підсміюватися, насміхатися з кого-, чого-небудь. *Святі отці довго косували на пана Стадницького, взиваючи його єзуїтським покручем, але той тільки посміювався з духовних проклять* (Стельмах, I, 1962, 256); *Мовби підмінили Вадика. Так енергійно й точно діяв, коли Василеві Максимовичу стало зле. А зараз навіть те не доходить до нього, що з нього посміюються* (Шовк., Людина.., 1962, 180); *В дівках була Фрося гарною й веселою, ..хлопці ходили за нею табунцем, вона тільки посміювалась над ними* (Перв., Дикий мед, 1963, 449).

2. *перев. без додатка.* Посміхатися час від часу. *Другого дня почалося виселення монашок. Вони наймали селянські підводи, навантажували їх хатнім майном і вирушали з Ладоша.. Ладошські селяни, позираючи на це видовище з-за своїх тинів, посміювались у бороди* (Мик., II, 1957, 406); *Хоч Михайло Амадейович загадково й поблажливо посміювався й іронічно кривив губи, я.. щиро вірив у те, що дійсно все так і буде, як говорить Шухновська, що ми ще покажемо ковалівчанам, як треба працювати* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 22); — *Справжня господиня! — спробувавши галушки, хвалить батько дочку, а та лукаво посміюється* (Стельмах, II, 1962, 105).

ПОСМІ́ЯТИСЯ, ію́ся, іє́шся, *док.* 1. *з кого — чого, рідко над ким — чим.* Поглузувати з кого-, чого-небудь. — *Василечку, голубчику, соколику мій! Не випитуй же в мене, чи люблю я тебе; я сього тобі зроду не скажу, щоб ти не посміявся надо мною...* (Кв.-Осн., II, 1956, 46); *Синявін може не прийняти Саїда, може посміятися з нього, як посміявся з Лодиженка* (Ле, Міжгір'я, 1953, 56); *Марія крізь задуму відчуває, що діти*

ладні посміятися з її щоденної турботи, і тільки порухом брів одганяє від себе їхню насмішку (Стельмах, I, 1962, 305); // Учинити наругу над ким-небудь. — *Та й дивно мені, що ти довірилася йому. Ти спитай, кого він з вашого брата у люди не пустив, з кого не посміявся тільки?* (Мирний, I, 1954, 86).

2. *перев. без додатка.* Сміятися якийсь час. *Він був парубок веселий: йому б у карти погуляти, з дівчатами поспівати, насіння полузати, погойдатись на гойдалці, посміятись* (Григ., Вибр., 1959, 149); *Тільки єдиний притулок має Люба — родину Морозенків. І не рідня вони їй, а живуть, мов рідні. Є з ким пожуритися над своєю долею, є з ким посміятись і пісню заспівати* (Стельмах, I, 1962, 344); *Образно. *Проминули часи суму, непевності, можна й голоті посміятися* (Ірчан, II, 1958, 403); // Сміятися доволі, досхочу; попосміятися. *Забрали [діди] свої коні з чурами да й рушили до Низу. А Іванцеві того було й треба. Посміявшись доволі з своїми розбишаками, каже: — Ну, тепер, братчики, нам своя воля* (П. Куліш, Вибр., 1969, 182).

ПОСМОКТА́ТИ, смокчу́, смо́кчеш, *док., перех. і без додатка.* 1. Смоктати якийсь час. *Вранці Уляна потягла Йоньку до хліва, турнула телиці під пузо. — Посмокчи сам! Що ти купив-виміняв, щоб тебе на виду змінило?* (Тют., Вир, 1964, 513); *От якби це мед, тоді я вже посмоктав би... з горлечка..* (Чаб., Катюша, 1960, 75); *Образно. *Мар'ян за міру вісса та п'ять возів гною витягне з мене вдесятеро більше. Він, як той павук, посмокче, попустить, щоб набрався сил, і знову смоктатиме* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 68); // *у сполуч. із сл.* цигарка, люлька і т. ін. Палити якийсь час, раз у раз, потроху втягуючи в себе дим. *Пахол лежав, ткнувшись обличчям униз, — він зводив голову тільки тоді, як треба було посмоктати цигарку і випустити дим* (Смолич, Ми разом.., 1950, 61); *Він вийшов до воріт, став між загаченою людьми вулицею і Хомашиним двором... Постояв, посмоктав люльку...* (Чорн., Визволення, 1949, 139).

2. Висмоктати, обсмоктати все або багато чого-небудь. *Но пси, дожнявшись, доспіли, Шарпнули мушика, із'їли І посмоктали кісточки* (Котл., I, 1952, 181).

◇ **Посмокта́ти чима́ло кро́ві** *з кого* — довгий час жорстоко експлуатувати, мучити кого-небудь. — *А жив цей куркуль багато... і крові з бідного люду посмоктав чимало* (Тют., Вир, 1964, 168).

ПОСМО́КТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **посмо́ктувати.**

ПОСМО́КТУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* Час від часу потроху смоктати, втягувати в себе (сік з чого-небудь, напої тощо). *Пріська помалу замовкла, забавившись грушкою, посмоктуючи та сплипуючи* (Л. Укр., III, 1952, 639); *Вони розмістилися в неробочому кабінеті сера Грегора і посмоктували якесь питво* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 324); // *у сполуч. із сл.* цигарка, люлька *і т. ін.* Палячи, раз у раз потроху втягувати в себе дим. *Старий іде, посмоктуючи цигарку, муркочучи дідівську пісню* (Ю. Янов., IV, 1959, 259); *Оксен не відповідав, замріяно посмоктував цигарку* (Тют., Вир, 1964, 533).

ПОСМОЛИ́ТИ, смолю́, смо́лиш, *док., перех.* Покрити поверхню чого-небудь або просочити що-небудь смолою (також усе або багато чогось); обсмолити.— *Та правда, що в його три сини, як кати,— каже Лушня,— та й сам такий, що, посмоливши вірьовку, ведмедя вдержить* (Мирний, II, 1954, 296).

ПОСМУГЛІ́ТИ, ію, ієш. Док. до **смуглі́ти.**

ПОСМУГЛІ́ШАТИ, аю, аєш. Док. до **смуглі́шати.**

ПОСМУГЛЯ́ВІТИ, ію, ієш. Док. до **смуглявіти.**

ПОСМУГЛЯВІ́ШАТИ, аю, аєш. Док. до **смуглявіша́ти.**

ПОСМУГО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **посмугува́ти.** *А шлях слався і слався серед зеленого, безмовного степу, курний уже, в сухому грудді, посмугований слідами тягачів і коліс* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 167); *Продираючись поміж густим молодняком акації, Недвлін натрапив на невисоко вимощене гніздо, біля якого сидів головатий більший від голуба сизий птах з бурими, посмугованими зеленим і білим крильми* (Логв., Давні рани, 1961, 138); *Савенко зриває з себе гімнастьорку, показує посмуговані шаблями плечі* (Чаб., Катюша, 1960, 14); *Образно. *Сонячним шосе, посмугованим тінями тополь, мчить машина* (Наука.., 10, 1969, 16); // **посмуго́вано,** *безос. присудк. сл. Поряд межі, на орній смузі, яку на двісті—чотириста кроків посмуговано тризубим маркером, лежали рядами, на однаковій між собою відстані, сіянці-дубки, вирощені в прикільному розсаднику* (Логв., Літа.., 1960, 95).

ПОСМУГУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Укрити смугами чого-небудь; // Перетяти в різних напрямках (про борозни, заглибини, зморшки і т. ін.). *Лоб посмугували зморшки;* // Побити різками, батогом і т. ін., залишивши на тілі сліди, шрами у вигляді смуг.

ПОСМУ́ЖЕНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **посмужити.** *У просвіт поміж постаттю секретаря та луткою вікна бачив Рідкодуб посмужений стежками майдан та ще посмітюхи, що безтурботно купалися в шляховому пилу* (Кир., Вибр., 1960, 144).

ПОСМУ́ЖИТИ, жу, жиш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **посмугува́ти.**

ПОСМУ́ЖНИЙ, а, е, *с. г., рідко.* Те саме, що **черезсму́жний.**

ПОСМУ́ЖНІСТЬ, ності, *ж., с. г., рідко.* Те саме, що **черезсму́жжя.**

ПОСМУ́ЖНО, *с. г., рідко.* Присл. до **посму́жний.**

ПОСМУТИ́ТИ, учу́, у́тиш, *док., перех.* Ви́кликати смуток у кого-небудь, засмутити когось (перев. всіх або багатьох). *Лиха дружина посмутить всю родину* (Чуб., V, 1874, 395).

ПОСМУТИ́ТИСЯ, ути́ться, утимо́ся, утите́ся, *док.* Засмутитися, стати сумним, засмученим (перев. про всіх або багатьох). *Пізно ввечері хлопці поверталися з худобою додому. В куряві помалу їхали на конях і мовчали — посмутилися* (Головко, I, 1957, 95); *На майдані коло церкви посмутились матері* (Тич., I, 1957, 56); // Набути сумного виразу (про очі, погляд, обличчя). *Ясні очі дівочі дивилися на Кармеля і у той самий черк і собі посмутилися* (Вовчок, I, 1955, 351); // *перен.* Стати похмурим (про навколишнє середовище, природні умови тощо) *Посмутилось синє море, Хвилі скинулись, як гори* (Перв., Райдуга.., 1960, 146).

ПОСМУТКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Смуткувати якийсь час.

ПОСМУТНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **посмутні́ти.** *А чому ж це милий, Чому посмутнілий?* (Ющ., Люди.., 1959, 12); *Варвара Сніжко, в вишиваній рясній сорочці, перемовлялася із Маврою, кивала на посмутнілих сусідок* (Горд., Дівчина.., 1954, 169); *Згадав він Тані личко миле, Таке бліде та посмутніле* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 95); *Циган, водячи смичком, з презирством поглянув на Плачинду, зупинив посмутнілі очі на конях й одвернувся* (Стельмах, Хліб.., 1959, 513); *В нерадісних думках я виходжу на посмутнілий без хати і катраги двір* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 22); *Образно. *Затремтіли зірки посмутнілі і погасли в імлі голубій...* (Сос., II, 1958, 473).

ПОСМУТНІ́ТИ, ію, ієш, *док.* 1. Стати смутним; засмутитися. *Чого мила посмутніла — Чи жаль коню*

вівса-сіна, Чи козаку меду-вина? (Укр.. лір. пісні, 1958, 238); *Ярина знов було трохи посмутніла* (Л. Укр., III, 1952, 737); — *Матір мою давно бачила?* — *Ганна раптом посмутніла, поникла головою* (Гончар, II, 1959, 257); // Набути сумного виразу (про очі, погляд, обличчя). *В теплиці між квітами скрізь походжає Гурток панночо́к і панів. Дівчина кругом погляда, уважає, І погляд її посмутнів* (Л. Укр., I, 1951, 45); *Раптом обличчя і в мами, і в бабусі посмутніли* (Ів., Тасмниця, 1959, 130).

2. *перев. безос., перен.* Стати похмурим, перестати тішити, радувати (про навколишнє середовище, природні умови тощо). *Катря аж за ворота випроводила їх поглядом у вікно. Потім оглянулась на хату — посмутніло в ній* (Головко, II, 1957, 294); *Всі свої, близькі стали далекими, чужими,— все довкола неї посмутніло, залилося тяжким смутком* (Кобр., Вибр., 1954, 209); *Як посмутніла сива далина, на деревах багряні й жовті плями...* (Сос., Щастя.., 1962, 211).

ПОСМУ́ТНІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* Стати смутнішим; засмутитися. *Коли робітників погнали далі, чоловіки посмутнішали, а жінки ще довго витирали очі краєчками косинок* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 29); *Вона посмутнішала, стала задумлива* (Донч., V, 1957, 180).

ПОСМУ́ЧЕНИЙ, а, е. Який посмутився, став засмученим (перев. про всіх або багатьох). [П а п і :] *Та й чого це ви всі такі посмучені? Чи, може, й досі боїтеся того пройдисвіта?* (Вас., III, 1960, 214); // Який виражає смуток (про очі, погляд, обличчя). *І що за такі славні часом казки, що то за смішні такі! І дуже б багато вони* [діти] *сміялися й тішилися, коли б їм не мішало неньчине обличчя — таке обличчя помучене та посмучене* (Вовчок, I, 1955, 290).

ПО-СНА́ЙПЕРСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-снайперському.**

ПО-СНА́ЙПЕРСЬКОМУ, *присл.* Як снайпер. *Галина стріляла по-снайперському. Як тільки озвався її кулемет, передня машина враз спалахнула* (Збан., Між.. людьми, 1955, 131).

ПОСНІДА́НОК, нку, *ч., розм.* Другий, пізніший сніданок.

ПОСНІ́ДАТИ, аю, аєш, *док., неперех. і розм. перех.* Поїсти вранці, з'їсти сніданок. — *А що, як присядем Отутечки під берестом Та трохи спочинем!* — *Та в мене ще шматків зо два Є хліба в торбині, То поснідаєм в природі, Поки сонце встане...* (Шевч., I, 1951, 305); — *Ти ж їла що досі, чи ні?* — *Та йдучи,— кажу, — з дому поснідала, а після того ще нічого не їла* (Мирний, I, 1954, 74); *Дівчинка нашвидку поснідала, намотала на ноги теплі онучі і взулася в чоботи* (Донч., IV, 1957, 92); — *Не поснідавши, за дядьків мішок не берись!* (Гончар, II, 1959, 14); *// чим, розм. що.* З'їсти щонебудь уранці на сніданок. *Роззявляка, чого ти тут стоїш! тут тебе вовки поснідають* (Номис, 1864, № 6584); *Вона швидко упоралась з хазяйством, поприбирала в хаті, поснідала вчорайшим* [учорашнім] *малаєм* (Коцюб., I, 1955, 266); *Поснідав хлопець величеньким шматком рибини, яку заїдав солодкою цибулиною та розмоченими в струмку сухарями* (Грим., Кавалер.., 1955, 294).

ПОСНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поснува́ти** [1]. *Одне вікно виходило в маленький присадок..— улітку це маленький рай, якби не частокіл, три метри заввишки, посновaний колючим дротом* (Кач., II, 1958, 69); *Березневий вітер розвівав поли сірих шинелей двох земляків, що випадково зустрілись у далекій стороні, посновaній лініями окопів* (Іщук, Вербівчани, 1961, 66); *Образно. *Широко розкритими від напруги очима старий дивився в далину неба, де над тонко посновaним кросном хмарин ткацьким човником плив ущерблений місяць* (Грим., Кавалер.., 1955, 212).

ПОСНОВИГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., розм.* Сновигати, тинятися якийсь час. *Корнієві хутко обридли танці, він їх і зроду не дуже любив. Походив він собі поміж челядею* [челяддю], *посновигав по селі, не дуже то розвеселився* (Л. Укр., III, 1952, 565); *Свиня у панський двір залізла; Посновигала там По всім кутках* [по всіх кутках], *На смітнику кісток погризла* (Гл., Вибр., 1951, 45).

ПОСНУВА́ТИ [1], ую, у́єш, *док., перех.* 1. Снуючи нитки, виготовити основу тканини. *Пряла баба Довгу нічку, Спряла баба Добру мичку. А як спряла, Поснувала — Полотна шматок Наткала* (Перв., Райдуга.., 1960, 55); *Образно. *Срібну павутину місяць поснував серед тих осінніх, серед шерхлих трав* (Брат., Вересень, 1949, 26).

2. *перен.* Обплести, огорнути, оповити і т. ін. багато чого-небудь, у багатьох місцях. *А бір стоїть, як і стояв, Стоїть,— нікуди не двигнеться, І мох коріння поснував, І, як лилося, Ворскло ллється...* (Щог., Поезії, 1958, 360).

ПОСНУВА́ТИ [2], ую, у́єш, *док., розм., рідко.* Те саме, що **посновига́ти.** *Дід, мов біла тінь, поснував коло куреня, обійшов кругом пасіку, щось шепочучи собі під ніс* (Мирний, I, 1954, 172); *Терентій поснував по подвір'ї, передумуючи, де йому найкраще збути непевне добро* (Стельмах, I, 1962, 498).

ПОСНУВА́ТИСЯ, у́ється, *док.* 1. Почати снуватися, виникати в голові одна за одною (про думки, мрії і т. ін.). *Мелашка, підбадьорена за свою ходу, ще бистріше взяла ногу. А мислі по-старечому поснувалися їй, одна одну здоганяючи* (Кос., Новели, 1962, 145).

2. Простягнутися в різних напрямках по поверхні чого-небудь. *Дніпро з притоками, стариками, старицями, поснувався по землі, як дорогоцінна її кров у судинах* (Довж., III, 1960, 502); // Почати поширюватися в певному напрямі; потягнутися (про дим, туман тощо). *Давид.. затяся цигаркою — димок з неї до лівого ока тоненько поснувався — аж примружив парубок* (Головко, II, 1957, 31).

ПОСНУ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **посну́ти;** // *у знач. прикм. Ваня сидів на сухій колоді, приволочений з лісу, вслухався в смачне дуже сопіння поснулих друзів і в хворобливе марення пораненого* (Ле, Клен. лист, 1960, 95); *Образно. *Незабаром ми йшли вже тільки вдвох по стемнілій вулиці, по м'яких дерев'яних хідниках попід стінами білих будинків, вздовж високих парканів під навислим гіллям поснулих дерев* (Перв., Материн.. хліб, 1960, 26); // *у знач. ім.* **поснулі́,** лих, *мн.* Ті, що заснули. *Образно. *Зараз пролунає перший їх* [робітників] *постріл по старому світу. Далеко розляжеться його грізний гул, пробудить поснулих по містах, селах, по степових хуторах України* (Довж., I, 1958, 52); *У порівн. *Люди лежали на стерні. Не було чути жодного шепоту. Лежали, як мерці або поснулі* (Трубл., I, 1955, 46).

ПОСНУ́ТИ, нему́, нете́, *док.* 1. Впасти в сон, заснути (про всіх або багатьох). *Знов змовкли — сидимо... Вже вечір пізній. Дітки поснули, сплять спокійно сини маленькії* (Вовчок, I, 1955, 246); *Ніч крис і місто, і табір ворожий, ..Поснули усі до спочивку охочі, Здрімалася навіть обачна сторожа* (Л. Укр., I, 1951, 112); — *Давайте, хлопці, заспіваємо абощо, а то ще поснемо тут,— сказав жвавий і непосидливий Марченко* (Вас., I, 1959, 101); *Закутавшись з головою в палатки, попадавши хто де, бійці швидко поснули* (Гончар, I, 1954, 281); *У порівн. *Усі троє* [Пріська, Панько та Кирило] *полягали і помовкли, мовби поснули* (Мирний, III, 1954, 128);

// *перев. у сполуч. із сл.* вічним сном, *перен.* Вмерти (про багатьох). *Полягли в бою казахи-батири. Освятили дружбу, пролили кров і самі поснули на українських полях* (Довж., III, 1960, 36); // Впасти у сплячку (про тварин). *У тиші завмер нічний осінній степ. Налякані першим холодком, вже давно поснули цвіркуни* (Собко, Справа...1959, 297).

2. *перен.* Стати нерухомим. *Глянеш на все те здалеки з гори, і здається тобі, що бачиш якесь зачароване царство, де все поснуло й ніби скам'яніло* (Н.-Лев., I, 1956, 53); // Стати тихим, безгомінним; затихнути. *Вже північ близька. Вулиці поснули, Окриті пітьми чорним рантухом; Не гомонять від криків людських мури, Від грохоту карет* (Фр., XIII, 1954, 432).

ПОСО́БА, и, *ж., діал.* Допомога. *Пособу дав братові* (Сл. Гр.); *Але княже зло настало, Пособи не буде* (Рудан., Вибр., 1937, 258).

ПО-СОБА́ЧОМУ, *присл.* Те саме, що **по-соба́чому.** — *Коли взявсь брехати по-собачи, то й пропадеш, як собака!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 180); // Як у собаки. *Кузьма.. знову зітхає і по-собачи відданими очима дивиться на Митрофана* (Стельмах, II, 1962, 94).

ПО-СОБА́ЧОМУ, *присл.* Як собака, як собаки. *З того боку, де сиділа пані, заскавчало щось по-собачому — тоненько, лагідно* (Вас., I, 1959, 355); *І ради того, ради вибавлення синів із пазурів того смока, служби вояцької* [військової] — *повзали люди перед Гердліччкою, по-собачому заглядали в очі* (Хотк., II, 1966, 117); *Чуманенко кинувся розгрібати пісок, швидко, невпинно, по-собачому, заламуючи до крові нігті, але не відчуваючи болю* (Тют., Вир, 1964, 315).

ПОСОБИ́ТИ *див.* **пособля́ти.**

ПОСОБИ́ТИСЯ: ◇ **Не посо́биться,** *перев. безос., кому, розм.* — не допоможе. *Хоч плач, хоч пробач,— не пособиться* (Сл. Гр.); [Улька:] *Та що, як я співатиму? Що ж мені пособиться? Хоч яка буде жалісна пісня, то хто ж її почує? Ніхто й не почує* (Мик., I, 1957, 328); — *Нічого їм не пособиться. Хай хоч вовками виють, минулого не повернуть* (Стельмах, II, 1962, 176).

ПОСОБЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ПОСОБИ́ТИ,** соблю́, со́биш; *мн.* посо́блять; *док., розм.* Те саме, що **допомага́ти.** *Батько розсердився, став їй доводити, що вона повинна пособляти сім'ї, бо та сім'я годувала її маленькою* (Л. Янов., I, 1959, 139); — *Чуєш, Омеляне, не перший рік ми знаємо один одного. Не перший!Бувало, що ти мені пособляв, бувало, і я тобі рятунок приносив, бо одна погибель нам не триматися купи* (Стельмах, I, 1962, 115); — *Гаїнко! Поможи мені в хату... не хочу я тут... — Вона пособила йому встати, ввійти в хату, дійти до ліжка* (Гр., II, 1963, 489); *Бажаючи вшанувати пам'ять поета так, як він того заробив, чернігівські українці вдаються до своїх петербурзьких земляків, просячи їх пособити в сій справі грішми* (Коцюб., III, 1955, 202); *Дівчата дружні були — дарма що шкоди всім нароблено, обіцяли пособить Орині* (Горд., Чужу ниву.., 1956, 37); *Васюта їздив раз у Чорновус, привіз ще ліків, та вони щось мало пособляли* [хворому] (Гр., II, 1963, 486); // *безос.* — *Поговорити з дівкою поговору. Ну, а не пособить, силувати не буду, бо не присилую* (Стельмах, I, 1962, 548).

ПОСО́БНИК, а, *ч.* Той, хто допомагає кому-небудь (перев. у здійсненні підступних, злочинних намірів тощо); поплічник, посіпака. *У Росії свідомі робітники і селяни зрозуміли, що меншовики і есери є пособники білогвардійців..* (Ленін, 39, 1973, 148); *Громада лютувала й викликала старшину та писаря до розправи, але їх не було на селі. Тоді ввесь гнів її перенісся на голови друзяків та пособників їхніх* (Л. Янов., I, 1959, 304); *Активними пособниками німецьких фашистів виступали українські буржуазні націоналісти* (Тези про 300-річчя возз'єдн.., 1954, 24).

ПОСО́БНИЦТВО, а, *с.* Сприяння, допомога (перев. у підступних, злочинних діях тощо). *Ленін сміливо ішов проти течії, викриваючи справжні цілі війни, криваві злочини імперіалістичних урядів і пряме пособництво їм «соціалістичних» лакеїв буржуазії* (Біогр. Леніна, 1955, 139).

ПОСО́БНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **посо́бник.**

ПОСО́БНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **посо́бник** і **посо́бництво.**

ПОСОБОРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех., церк.* Виконати обряд соборування хворого перед смертю. *Пособорували генеральшу в обідню годину, а на ранок і по душі продзвонили...* (Мирний, II, 1954, 104).

ПОСОБОРУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., церк.* Прийняти соборування.

ПОСО́ВАТИ, аю, аєш, *док., розм.* 1. *перех.* Покласти, засунути куди-небудь усе або багато чогось (по одному).

2. *неперех., чим.* Совати що-небудь якийсь час. *Покашляявши, посовавши стільцем, одважився* [Віганд] *заговорити* (Л. Укр., IV, 1954, 221); // *у сполуч. із сл.* ногою, ногами. Рухати якийсь час.

ПОСО́ВАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Соватися якийсь час. [Вла с:] *А наш брат часто.. посовається, посовається по лаві, умне цвілого сухаря та й... «спасибі богові за хліб та сіль»* (Кроп., II, 1958, 322); *Жінка.. посовалась по канапі* [вагона], *як курка в піску, зручніш умощуючись* (Досв., Вибр., 1959 207); *Недокус справді посовався на місці, потім виліз із-за столу, заметушився по кімнаті* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 52).

ПОСОВІ́ЛИЙ, а, е, *розм., рідко.* Дієпр. акт. мин. ч. до **посові́ти.** *А гості впилися, сидять посовілі* (Перв., II, 1958, 387).

ПОСОВІ́ТИ, ію, ієш, *док., розм., рідко.* Те саме, що **посоловіти.**

ПО́СОВОМ, *присл., розм.* Соваючись, посуваючись. *Сядеш верхи та посовом і перелізеш, щоб у воду не впасти* (Сл. Гр.).

ПОСО́ВУВАТИ *див.* **посува́ти.**

ПОСО́ВУВАТИСЯ *див.* **посува́тися.**

ПОСОКОТА́ТИ, очу́, о́чеш *і* **ПОСОКОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *док.* Сокотати якийсь час. *Кури розбіглися, алепнадовго. Посокотівши віддалік, вони знов подалися до майданчика* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 761).

ПОСОКОТИ́ТИ, очу́, о́чеш, *док., перех., діал.* Сокотити якийсь час; постерегти. — *Он там, у кутку, бесаги мої, сокири. Посокоти, браччику* [братчику] (Хотк., II, 1966, 418).

ПОСОКОТІ́ТИ *див.* **посокота́ти.**

ПОСО́Л, сла́, *ч.* 1. Дипломатичний представник однієї держави в іншій, який очолює посольство. — *Мій брат у первих, маркіз де-Пурверсе, посол при одному дворі, писав мені, щоб я їхала за границю на води* (Н.-Лев., I, 1956, 424); // Повноважний дипломатичний представник найвищого рангу. *Усі посли, по московському звичаю, з бородами, у парчевих соболевих турських шубах* (П. Куліш, Вибр., 1969, 168).

2. *перен.* Той, кого посилають з яким-небудь дорученням, завданням; посланець. [Кассандра:] *І певне Ахіллес того не знав, що в той же час, як він шукав послів, щоб їх послати у свати до тебе, твій брат, наш Гектор, саме раду радив, щоб запалити кораблі ахейські* (Л. Укр., II, 1951, 258); *Нехай він і посол від такого магната, як Острозький, але хто дав йому право нехтувати присутністю польного гетьмана* (Ле, Наливайко, 1957, 21).

3. *діал., заст.* Депутат парламенту, сейму. *Від 1908 р. до 1918 р. був я послом до австрійського парламенту, де не виголошував ніяких промов* (Стеф., II, 1953, 18).

ПО-СОЛДА́ТСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-солда́тському.** *Коли очуняв* [радист], *швидко схопився з доліжки і по-солдатськи почав обсмикувати на собі пом'ятий одяг* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 237); *Ваш лист мої товариші, Як пісню, прочитали І по-солдатськи, від душі, Мене і вас вітали* (Воскр., З перцем!, 1957, 33).

ПО-СОЛДА́ТСЬКОМУ, *присл.* Як солдат, як солдати. *Іван прискочив до його, впав химерно на одно коліно, притулив два пальці до козирка і крикнув по-солдатському* (Н.-Лев., III, 1956, 322); *Похмурі, зарослі, стояли* [офіцери-білогвардійці], *виструнчившись по-солдатському, всім своїм виглядом показуючи, що вони тут не командири, а лише прості номери* (Гончар, II, 1959, 389); *Коли Василеві родичі і знайомі почали заходити в палату, Микола підвівся з ліжка. Він по-солдатському підтягнувся, обсмикнув піжаму і, привітавшись, звернувся до Василя* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 204); // Як у солдатів, за звичаєм солдатів. [Г о р л о в *(до Мирона):*] *Роби, що хочеш. У мене все по-попростому, інтелігентщини не терплю, все по-солдатському* (Корн., II, 1955, 14).

ПОСО́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. нас. мин. ч. до **посоли́ти.** *Мирон, дивуючись і посміхаючись, розв'язав торбинку, і вона щедро сипнула ягід на густо посолену четвертину хліба, спідушка якого жовтіла перепеченим дубовим листом* (Стельмах, I, 1962, 322); // *у знач. прикм. Крутиться, як посолений оюн* (Номис, 1864, № 3129); *Ми їли посолений хліб і запивали кислим вином* (Ю. Янов., II, 1958, 161).

2. *у знач. прикм.* Солоний. *А вже пішла осінь, роботи в ключниці було багато, з усіх князівств і дворів везли на Гору всяке добро — жито, мед, віск, в'ялену й посолену рибу* (Скл., Святослав, 1959, 72).

ПОСОЛИ́ТИ, солю́, со́лиш, *док., перех.* 1. Всипати солі в страву, посипати сіллю для смаку. *Я вдоха борщ варила, Та, щоб смачніший був,— аж тричі посолила* (Бор., Тв., 1957, 150); *Йому хотілось їсти. Він сів за стіл, відрізав скибку хліба і грубо посолив її* (Коцюб., I, 1955, 28); *У південних областях України недостиглі кукурудзяні качани варять і, трохи посоливши, їдять соковиті, смачні зерна* (Наука.., 7, 1955, 17); // Надати солоного присмаку чому-небудь. *Кілька крапель солі посолили купіль* (Ю. Янов., II, 1958, 81); *Піт великими краплинами виступав на обличчя, посолив зашерхлі губи і теплою росою падав на землю* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 723).

2. *що, чого.* Заготовити про запас, посипавши сіллю або поклавши в солоний розчин; засолити. — *Не журись, Чіпко,— каже, радіючи, Мотря.— Тепер буде своє жито, й своя пшениця ..А к різдву загодуємо свиню... Сало продамо, м'ясо посолимо* (Мирний, I, 1949, 155); [М а р ф у ш а:] *От кавунів ніхто так не посолить, як ви!* (Кроп., II, 1958, 336).

ПОСОЛІ́ДНІШАТИ, аю, аєш, *рідко.* Стати солоднішим. *Лейтенант помітно посолідніша* (Гончар, I, 1954, 194).

ПОСОЛОВІ́ЛИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. акт. теп. ч. до **посоловіти.** *Баби й діди вже посоловілими очима дивились на пляшки та чарки* (Н.-Лев., IV, 1956, 195); — *Золото все в наших видурює* [осавула], *а для чого б то? Чи не для того, щоб, коли зовсім припече, за гряницю* [границю] *чкурнуть, млина там десь одкрити або шинок? Ні, голубе,— погрозливо хрипіли густо зарослі, посоловілі від люті Сердюки.— Пропадать, так разом усім пропадать!* (Гончар, II, 1959, 262); *Мовчазні постаті при ямах то згинаються, то розгинаються над корбами, проводжаючи посоловілими від утоми очима чудних хлопців* (Кол., Терен.., 1959, 199).

2. *у знач. прикм.* Який став сонним, безтямним (про очі, погляд). *Тьрьоха, як видно, лизнув уже й геть-то, бо посоловілими очима мутно тільки дивився на свого товариша* (Мирний, II, 1954, 128); *Хима сиділа на скрині бліда, аж жовта, тремтяча та перелякана; руки заклякли на віку, посоловілі очі нестямно дивились на двері* (Коцюб., I, 1955, 92); *З похиленою головою і з посоловілим поглядом вертала вона додому* (Коб., I, 1956, 105).

ПОСОЛОВІ́ЛО, *розм.* Присл. до **посоловілий** 2. *Випили по склянці, по другій, дивились один на одного посоловіло* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 86); *Німець посоловіло глянув на Гошку, на Джмелика, взяв карабін і, раптом зробившись похмурим, кивнув головою на двері* (Тют., Вир, 1964, 517).

ПОСОЛОВІ́ТИ, ію, ієш, *розм.* Док. до **соловіти.** —*Вип'ємо ж ще. То за сина було, а це вже за батька!* — *Та ще ж, куме, і за матір треба, бо вона ж його носила, родила, муки приймала,— базіка Федір, вже посоловівши від другої* [чарки] (Мирний, IV, 1955, 227); *Антоша став мокрий і червоний од борщу та хазяйських турбот. На його білому лобі густо осіла роса, а очі посоловіли* (Коцюб., II, 1955, 386); *Хлопці випили горілку нахилки. Нажерлись. Посоловіли* (Мик., II, 1957, 451); *Сиволап майже не п'янів, тільки очі в нього посоловіли та важко кліпали вії* (Ткач, Плем'я.., 1961, 26).

ПО-СОЛОВ'ЇНОМУ, *присл.* Як соловей, як солов'ї. — *Не вміють ще наші асканійські солов'ї співати справді по-солов'іному...* (Гончар, Таврія, 1952, 250).

ПО-СОЛОВ'ЯЧОМУ, *присл., рідко.* Те саме, що **по-солов'їному.**

ПОСОЛО́ДЖЕНИЙ, а, е, *розм.* Діспр. нас. мин. ч. до **посолоди́ти.** *Все з його уст ішло мов медом посолоджене* (Фр., V, 1951, 274).

ПОСОЛОДИ́ТИ, джу́, ди́ш, *перех., розм.* Док. до **солоди́ти.**

◇ **У душі́ посолоди́ло,** *безос.*— стало приємно, солодко. *Випили вони чай, а хазяйка так дякує купцеві, так дякує: хоч у душі, каже, посолодило* (Сл. Гр.).

ПОСОЛОДІ́ТИ, іє, *розм.* Док. до **солоді́ти.** *Посолоділо таки, а чи багато сахарцю укинув* (Сл. Гр.).

ПО́СОЛОДКИЙ, а, е, *діал.* Солодкуватий.

ПО́СОЛОДКО, *діал.* Присл. до **по́солодкий.**

ПОСОЛОДЦЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., діал.* Поласувати чимсь солодким. *Батьки їхні не дуже щедрі на п'ятаки, а посолодцювати кожному хочеться* (Руд., Вітер.., 1958, 84).

ПОСОЛО́ДШАТИ, ає. Док. до **соло́дшати.** *Товариство повеселішало. Чарка жевеліше заходила з рук до рук, наче й горілка в їй посолодшала* (Гр., II, 1963, 475); // *перен.* Стати приємнішим, веселішим (про життя, настрій тощо). — *Та як вип'ємо, то воно* [життя] *й посолодша трохи..,— сказав Порох і знову ковтнув чарку* (Мирний, II, 1954, 147); // *безос. Чіпка випив і собі.* — *Що, посолодшало?* (Мирний, II, 1954, 153).

ПОСОЛОНІ́ТИ, іє, *док., розм.* Стати, зробитися солоним, солоніщим. *Посолонів борщ* (Сл. Гр.).

ПОСОЛОНЦЮВА́ТИ [1], ю́ю, ю́єш, *док., перех., гідр.* Збільшуючи в групі вміст солей натрію, перетворювати на солонці. *Треба робити ропу й такою ропою посолонцювати дно ставка й береги, щоб вода трималася, як у купелі* (Ю. Янов., Мир, 1956, 40).

ПОСОЛОНЦЮВА́ТИ [2], ю́ю, ю́єш, *док., розм.* З'їсти чого-небудь солоного, поласувати чимсь солоним. *Хоч посолонцювати оселедцем* (Номис, 1864, № 12121); *Поцілувались* [куми], *випили усмак та огірками посолон-*

цювали (Григ., Вибр., 1959, 376); *У клуночку буе хліб і риба. Наготувала мабуть мати синкові посолонцювати* (Донч., Зоряна фортеця, 1933, 262).

ПОСО́ЛЬСТВО, а, *с.* 1. Дипломатичне представництво однієї держави в іншій, очолюване послом, а також будинок, де розміщене таке представництво. *Келле, радця при посольстві,.. Віа дискусію зо мною* (Л. Укр., IV, 1954, 185); [Т а н я:] *Я повторюю — дозвольте мені зв'язатися з посольством* (Собко, П'єси, 1958, 112); *Повз посольство до палацу цілий день проїздили карети* (Рибак, Переясл. Рада, 1948, 283).

2. *перен.* Депутація, група осіб, уповноважених передати важливе доручення. *Це ж скільки літ у вирі невгамовнім Пройшло з тих пір, як тут, серед снігів, З Москви посольство їхало шановне у Переяслав — місто козаків?* (Забашта, Вибр., 1958, 95); // *заст., ірон.* Доручення, покладене на кого-небудь. — *Він прислав вас, а не кого іншого, бо ніхто вже в селі не важиться йти до мене з таким посольством* (Март., Тв., 1954, 347).

ПОСО́ЛЬСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **посо́л** і **посо́льство.** *За «Глухівськими статтями» гетьманові заборонялись безпосередні дипломатичні зв'язки з іноземними державами, але гетьманським представникам дозволялось бути присутніми на посольських з'їздах, де вирішувались питання, зв'язані з Україною* (Іст. УРСР, I, 1953, 287); // Власт. послові. *Посольська гідність.*

△ **Посо́льський прика́з,** *іст.*— у Росії XVI — початку XVIII ст.— центральна державна установа, що відала в основному дипломатичними зносинами з іноземними державами, а також здійснювала керівництво такими приказами, як Малоросійський, Смоленський тощо; будинок, де була розміщена ця установа. *Палюче сонце лилося крізь вікна посольського приказу* (Рибак, Переясл. Рада, 1948, 271).

ПОСОПІ́ТИ, плю́, пе́ш; *мн.* посопля́ть; *і* **ПОСОПТИ́,** пу́, пе́ш; *мин. ч.* посі́п, сопла́, ло́; *док.* Соніти якийсь час. *Пап сотник прокашлявся, зітхнув, потім посопів трішки та й завів гнучким та густим басюрою* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 440).

ПОСОПТИ́ *див.* **посопі́ти.**

ПОСО́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **посо́пувати** і звуки, утворювані цією дією.

ПОСО́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Сопіти неголосно час від часу. *На деякий час за столом настав тиша. Чути, як найменший Корніїв посопує на руках у матері* (Гончар, Тронка, 1963, 17); *Як тільки доходило до того, щоб Грицеві розв'язати задачу самостійно, він замовкав і нерухомо стояв біля дошки, незадоволено посопуючи носом* (Збан., Старший брат, 1957, 25).

ПОСОРО́МИТИ, млю, миш; *мн.* посоро́млять; *док., перех., розм.* Поставити кого-небудь у незручне, неприємне становище, наклі́кати сором на когось; осоромити. [М а р и с я *(крізь сльози):*] *Ну, нехай же... нехай!.. Я... я не... не піду за вчителя...* [Д а н ч е н к о:] *Спасибі тобі, дочко моя! Не посоромила батька...* (Гр., II, 1963, 513); // Негідними, ганебними вчинками примешити добру славу кого-, чого-небудь. *Золотаренко перевів подих, додав урочисто: — Не зневаславлю зброї нашої козацької, не посоромлю роду нашого* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 318); — *Воїни, не посоромимо землі Руської, поляжемо тут* [на полі бою] *кістьми. Мертві сорому не ймуть* (Довж., I, 1958, 294); // *перев. у сполуч. із сл.* с е б е. Не виправдати довір'я, надій, сподівань кого-небудь. *Від імені комсомольців, що виїздили, виступила якась дівчина. Вона запевнила, що вони не посоромлять себе, виправдають високе довір'я* (Гур., Друзі.., 1959, 46).

ПОСОРО́МИТИСЯ, млюся, мишся; *мн.* посоро́мляться; *док.* Відчути сором за свої вчинки, поведінку тощо. [Я в д о х а:] *За покійної неньки татко не так учащали до шиньку* [шинку], *все-таки інколи було і посоромляться матері* (Кроп., II, 1958, 425); [П а л а ж к а:] *Може, хоч чужих людей посоромиться* [Іван] *та віддасть те, що не прогайнував* (Мирний, V, 1955, 252); // *у сполуч. з інфін.* Відчуваючи сором, не наважитися зробити що-небудь. *Поцілувала* [Олена] *сонну дівчинку, що спала ближче до неї. Сина вона посоромилася цілувати, бо він уже буе школярем* (Тют., Вир, 1964, 25); — *Батька рідного не посоромився одурити,— прошепотів Лук'ян, згадавши людські перекази про поліцая-сина* (Гур., Новели, 1951, 37).

ПОСОРО́МЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **посоро́мити.** *Буржуазія зосталась посоромленою, побитою* (Тич., Магістралями життя, 1941, 25); *Секретар без вагань підійшов до вже видоєної корови. Колгоспниці з цікавістю стежили, як звично орудують його руки.. Корова дала ще добру пляшку молока і до того ж найвищої жирності. Посоромлена доярка знітилась* (Рад. Укр., 4.IX 1958, 2).

ПОСОРО́МЛЕННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **посоро́мити.** *Одним з поширених мотивів дії у вертепі.. є посоромлення ченців та попів, їхньої зажерливості, святенництва, пияцтва й розпусності* (Укр. клас. опера, 1957, 23).

ПОСОРО́МНО, *присл., діал.* Соромно, ганебно. *Стоїть вона наче от людина у чужій одежі багатій, посоромно хапаній, сама бідна* (Вовчок, I, 1955, 169); // *у знач. присудк. сл. Мені посоромно.*

ПОСОРТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **посортува́ти.** *Посортована риба тріпотіла у великих плискуватих кошах* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 242).

ПОСОРТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Розподілити, розкласти за сортами, поділити на групи за певними ознаками все або багато чого-небудь.

ПОСОТНИКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Якийсь час побути сотником.

ПО́СОХ, а, ч. Те саме, що **патери́ця.** *Забряжчали об камінь посохи — бояри й воєводи ..поспішали до широких дверей княжого терему* (Скл., Святослав, 1959, 29); *Виходь у ліс, на простір, друже мій, Бери у руки мандрівничий посох* (Пех., Дніпр. край, 1939, 71); *Роботою керує поважний старець, срібно-кучерявий ієромонах Сильвестр з посохом і золотим хрестом на грудях* (Коч., П'єси, 1951, 11); *У порівн. *Патлатюк, одягнутий у синю чумарку, підстрижений «у кружок», у смушевій шапці, ступав сановито, ставлячи перед собою високу палицю, як біблейський посох* (Панч, I, 1956, 256).

ПОСО́ХЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **посо́хнути** і **посо́хти.** *Облізла шкапина блукала цілий день коло дому, підставляла сухі ребра вітрові та скубла останню пожовклу й посохлу травицю* (Коцюб., I, 1955, 377); *Христя глянула на матір і злякалася: жовта, аж чорна, сиділа вона на полу,.. очіпок, підбившись угору, посунувся набік; сірі пасма волосся висіли з-під нього, мов посохле бадилля* (Мирний, III, 1954, 11); *Я підняв листок посохлий І, задумавшись, гризу* (Крим., Вибр., 1965, 76).

ПОСО́ХНУТИ, ПОСО́ХТИ *і діал.* **ПОСХНУ́ТИ,** хну́, *док.* 1. Стати, зробитися сухим, утративши вологу (про все або багато чого-небудь); висохнути, засохнути. *Довге шовкове волосся — поклоклося, посивіло, посохло, як трава серед зими; повне личко порізали глибокі зморшки* (Мирний, I, 1954, 50); *Жах і пекуча туга затамували подих* [дівчини]. *Трохи розтулені губи посохли й застигли в такому неповторному зломі, немов опалила їх блискавка, вдаривши з неба* (Довж., I, 1958, 91); — *Сей дощик — радість всім велика. Земля посхла*

була — от він її змочив (Гл., Вибр., 1957, 66); // *безос. Йому* [Миколі] *схотілось їсти, а потім пить* [пити]: *в його посохло в горлі, в роті* (Н.-Лев., II, 1956, 233).

2. Ставши сухим, зів'янути, загинути від несприятливих умов, пошкодження і т. ін. (про рослини). *В людей жито або повимокає, або посохне, а в діда стоїть як стіна* (Барв., Опов., 1902, 195); *Та ще квіти не посохли, Рута зелененька, — Не журися, дівчинонько, Ще ж ти молоденька!* (Л. Укр., I, 1951, 12); *Старе дерево в садку посохло, а на його місце повиганялись молоді буйні яблуні та вишні* (Н.-Лев., II, 1956, 256); *Пожовкло, посохло листячко в калини, упало* (Вас., II, 1959, 394).

3. *перен.* Дуже схуднути (про людей, руки, ноги тощо). *У неї вже руки посохли од праці, вона вже жили з себе висотала, аби не здохнути, прости господи, з голоду...* (Коцюб., II, 1955, 11).

ПОСО́ХТИ *див.* **посо́хнути.**

ПО-СОЦІАЛІСТИ́ЧНОМУ, *присл.* Відповідно до принципів соціалістичного ладу, настанов соціалістичної моралі. *Ухвалив український народ по-новому життя перебудувати, по-соціалістичному* (Вишня, I, 1956, 291).

ПОСО́ШНИЙ, а, е, *іст.* Який нараховували на кожну соху (одиницю оподаткування) (про податок, повинність тощо); // *у знач. ім.* **посо́шне,** ного, *с.* У російській державі XVI—XVII ст.— феодальний поземельний податок, при якому одиницею оподаткування була соха.

Посо́шні лю́ди — у Російській державі XVI—XVII ст.— феодально залежні селяни, яких царський уряд мобілізував по одному чоловіку від сохи для виконання різних державних робіт або для участі у військових походах.

ПОСОШО́К, шка́, *ч., заст.* Зменш.-пестл. до **по́сох.** — *Гей, ратаю, земля твоя суха, Бики старі, поламана соха. Із посошком в руці іду в Мари* (Шпорта, Вибр., 1958, 509).

ПОСПАДА́ТИ, а́с, *док.* 1. Упасти звідкись, з чого-небудь додолу (про все або багато чогось); попадати. *Стоїть* [сотня козаків], *шапки поскладавши на приспі у шинку, щоб як буде муштра, так щоб не поспадали з голов* [голів](Кв.-Осн., II, 1956, 199); *Затемнилось би яснеє сонце, Поспадали б зірки; Срібний місяць з такого б нечестя Розколовсь на шматки* (Крим., Вибр., 1965, 44).

2. Відпасти, відокремившись, відірвавшись від чого-небудь (про все або багато чого-небудь). *Ото поспадали всі дванадцять замків* (Сл. Гр.);— *Я як телепну одного* [чорта] *по рогах! Роги й поспадали* (Н.-Лев., I, 1956, 591); // Опасти (про листя дерев, пелюстки квітів, плоди і т. ін.). [Д і д:] *Було це восени пізно, як усе листя поспадало з дерева, а вінки усі на могилі посохли* (Вас., III, 1960, 490); *Уся земля була вистелена всіляким цвітом, що поспадав із садовини* (Март., Тв., 1954, 147).

3. Звиснути (про волосся). *Поспадали з чола його кучері ніжні на шию, І на рожевих устах стогін одчаю завмер* (Зеров, Вибр., 1966, 297).

4. Зменшитися в об'ємі, стухнути (про пухлини, набряки на тілі). *Опухи поспадали.*

◇ **Поспада́ти з го́лосу** — те саме, що **Спа́сти з го́лосу** (про всіх або багатьох) (*див.* **спада́ти**). *І Микола, і Панас Карповичі* [Саксаганські] *були незрівнянними виконавцями народної пісні.. навіть тоді, коли брати — Микола раніше, Панас значно пізніше — поспадали з голосу...* (Рильський, III, 1955, 352).

ПОСПА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Спалити все або багато чого-небудь. *Він* [цар] *запалив палати, де жив син. Рожевії кущі розрив-скопав він, Поспалював високі кипариси* (Крим., Вибр., 1965, 209).

ПОСПА́ТИ, сплю, спи́ш; *мн.* поспля́ть; *док.* Спати якийсь час. *Якби поспав до обід, так приснився б ведмідь* (Номис, 1864, № 11308); — *Поспи, синку, поспи ще трохи, поки я приберусь,— каже вона, злізаючи з печі* (Мирний, IV, 1955, 299); *Сагайда, передавши бійцеві коня, забрався на воза і швидко заснув. Він любив поспати і при найменшій нагоді не відмовляв собі в цьому* (Гончар, III, 1959, 75).

ПОСПА́ТИСЯ[1], пи́ться, *док., безос., кому, розм.* Поспати всмак якийсь час. *Виростеш, сама ти І вервечки й бильця Будеш лаштувати, Довго не поспиться* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 99).

ПОСПА́ТИСЯ[2], спимо́ся, спите́ся, *док., діал.* Заснути (про багатьох). — *Але як оце ми поспались у новій одежі? — питала Марія у Василини* (Н.-Лев., II, 1956, 118); *Потім дітей, як поспались, загорожено* [загороджено] *ширмою, а ми засіли до стола, маючи пити чай* (Л. Укр., III, 1952, 707).

ПОСПЕКУЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *док.* Спекулювати якийсь час.

ПОСПЕРЕЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. Вести суперечку, сперечатися з ким-небудь якийсь час. — *Воно, знаєте, молодь,— любить ото посперечатись на різні там теми, поговорити...* (Вишня, I, 1956, 322); *Вони ще трошки пошушукалися, посперечалися, але дійшли згоди* (Ів., Таємниця, 1959, 19); // Виражати незгоду, не погоджуватися з чим-небудь, заперечувати проти чогось якийсь час. *Трохи посперечавсь А нтосьо та й каже: — Через вас, браття, тільки поїду та через просьбу цього чоловіка* (Свидн., Люборацькі, 1955, 129); [2-й ч о л о в і к:] *А де їх* [грошей] *у врага роздобути? Покомизишся трохи, посперечаєшся та знов до нього ж з поклоном!* (Кроп., I, 1958, 478); *Він ще трохи посперечався для ввічливості, але, врешті, зостався. Видимо, радий був теплу й спочивкові* (Хотк., I, 1966, 164).

2. Посваритися з ким-небудь. — *Дорогий мій брате! ..Пам'ятаєш, як ми посперечалися, хто з нас Лель, а хто Полель* (Фр., VI, 1951, 302); *Говорили, що два бригадири посперечалися, тому що один з них місцевий, а другий приїжджий* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 201).

3. *перен.* Зрівнятися з ким-небудь у чомусь. *Дельфіни мають неабияку здатність до навчання в неволі. Хіба що людиноподібні мавпи можуть посперечатися з ними* (Рад. Укр., 17.I 1965, 3).

ПОСПИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Спити, надпити зверху з багатьох посудин. *Кішка глечики поспивала* (Сл. Гр.).

ПОСПИВА́ТИСЯ, а́смося, а́єтеся, *док.* Стати п'яницями (про всіх або багатьох).

ПОСПИ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Спиляти (дерева, гілки і т. ін.). *Тепер ці пагінки були вирубані, сухе гілля поспилював сам Гурій Андріянович* (Сенч., Опов., 1959, 73).

ПОСПИНА́ТИСЯ, а́смося, а́єтеся, *док., розм.* Зіп'ястися, зіпнутися (про всіх або багатьох). *Василина й Марія поспинались рачки і насилу встали на ноги* (Н.-Лев., II, 1956, 116); *Дівчата поспиналися аж на тин* (Мирний, III, 1954, 40); // Випростатися, виструнчитися. *На кладовищі діти пасли кіз і, загледівши чорну велику машину, зацікавлено поспинались на могилках, як живі стовпчики* (Гончар, II, 1954, 180); *Жовтіють тисячі соняшників, що ніби поспинались та заглядають поверх бадилля кукурудзи на річку* (Н.-Лев., II, 1956, 168).

ПОСПИРА́ТИСЯ, а́смося, а́єтеся, *док.* Спертися на що-небудь (про всіх або багатьох). *Деякі* [хлопці] *поспирались на тин і лузали насіння, деякі стояли купами, понакидавши свити на плечі* (Н.-Лев., I, 1956, 471); *Далі на лаві сиділи.. старі й молоді. Поспиралися*

один одному на плечі, на руки, на голову (Март., Тв., 1954, 278); *Дівчатка чинно розсілися спереду, поспиравшись на бильця* (Ільч., Серце жде, 1939, 226); *Маленькі пастухи, поспиравшись на кийки, махають картузиками вслід підводі* (Тют., Вир, 1964, 282).

ПОСНИ́СУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поспи́сувати**. *Своєю обізнаністю піп переміг старосту, бо витяг папірець, де були посписувані всі «єретики»* (Юхвід, Оля, 1959, 277).

ПОСПИ́СУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. *розм.* Записати все або багато чого-небудь. *Посписували ж усе тутечки, що тільки Тимоха казав* (Кв.-Осн., II, 1956, 297); // Змалювати в письмовій формі; описати. *Пані усе життя наше посписувала* (Барв., Опов.., 1902, 490).

2. *розм.* Записати в список з певною метою всіх або багатьох; зробити опис усіх або багатьох предметів. [П е р у н:] *Ось я вас зараз усіх посписую і ще нині подам до староства всіх, хто тут є, що бунт робили!* (Фр., IX, 1952, 394).

3. *шкільн., розм.* Переписати звідкись, у когонебудь (вправи, домашні завдання і т. ін.).

4. *розм.* Пишучи, заповнити (аркуші, зошити і т. ін.). *Від тітки Насті він* [поет] *посписував усі свої зошити і ходив за нею, як тінь* (Сенч., Опов., 1959, 273).

5. *бухг.* Списати з рахунку (певні суми, цінності і т. ін.).

6. *перев. у сполуч. із сл.* спини, *перен., розм.* Побити батогом, нагайкою і т. ін., залишивши на шкірі сліди від ударів.

ПОСПИТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* 1. *кого, в кого і без додатка.* Те саме, що **спита́ти**. *Надвечір, закінчивши роботу, Тихович поспитав цигана, чи не наняв б він вартувати вночі виноградник* (Коцюб., I, 1955, 210); — *Що воно за люди? — поспитала Христя в Кирила, одійшовши з гони від хутора* (Мирний, III, 1954, 74); // Попросити дозволу зробити що-небудь. *Тут саме підійшов до нас чоловік якийсь у брилі, поспитав старшини і теж сів коло нас* (Тесл., Вибр.., 1950, 23).

Поспита́ти доро́гу — запитати, як потрапити кудинебудь, попросити показати дорогу кудись.

2. *заст., рідко.* Скуштувати. *А ви поспитайте борщу: по-мосму наче дуже кислий* (Сл. Гр.); // *перен.* Зазнати. *Поспитав вже я і пня, і колоди* (Номис, 1864, № 1765); *Поспитавши горя, чи не пошанується* (Сл. Гр.).

ПОСПИТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Те саме, що **спита́тися**. — *Шлях є, та кудою він провадить? — каже козак.— Треба під'їхати до хуторця* [хутірця] *й поспитатись* (Вовчок, I, 1955, 323); — *Хіба ти справді на заробітки йти збиравшся? — поспитався глухо Ілько, немов із льоху обізвався* (Л. Янов., I, 1959, 389); // Розпитати когось про що-небудь. *Пісні ті справді трудно було дістати, бо вони мало співаються і то більш межи старими людьми, я ж не в стані ходити по селі, отже, мусила чекати, аж моя знайома дівчина поспитається старих людей та сама навчиться* (Л.Укр., V, 1956, 71); — *Та то й я кажу, піду до Іванихи поспитатися; вони вже в тім* [у такій ситуації] *були і знають* (Кобр., Вибр., 1954, 55).

ПОСПИХА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Зіпхнути з чого-небудь усе або багато чогось, усіх або багатьох. *Вони* [тухольці] *живо дрюками поспихали тих нещасних* [монголів] *у воду* (Фр., VI, 1951, 133); *Їй хотілось поспихати з човна небожів і позакидувати їх кудись в очерет* (Н.-Лев., IV, 1956, 120).

ПОСПІВА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док.* Співати якийсь час. — *Хазяїни були люди добрі, та не було мені вільного часу ні поспівать, ні потанцювати* (Н.-Лев., II, 1956, 175); [П а в л о:] *Що за неволя женитись рано? Оженився, тоді вже ні на вулицю, ні на вечорниці, ні поспівать тобі, ні пожартувать...* (Кроп., II, 1958, 361); *Молодь вийшла у сад погуляти, поспівати та пожартувати* (Мак., Вибр., 1954, 240).

ПОСПІВА́ТИ [2], а́є, *недок.*, **ПОСПІ́ТИ**, і́є, *док.* 1. Ставати стиглим; достигати, дозрівати. *Вже й літо настало, А там жнива, бо і жито Поспівати стало* (Л. Укр., I, 1951, 327); *Ось зажовтіла за нивою нива, Ось поспіває і сиплеться колос...* (Щог., Поезії, 1958, 85); *Вдовине жито поспіло, та нема кому його жати* (Коцюб., I, 1955, 13); *Коли поспів виноград — Додолу гнуться ніжні віти...* (Рильський, II, 1946, 27); // Ставати цілком готовим, звареним, запеченим і т. ін. (про страви). *Сама* [Христя] *скора та й дрова — не солома,— хвилинкою страва поспіла* (Мирний, III, 1954, 149); *Там іде веселий гомін, Мила пісеньку співа, І огнем палає комин, І вечеря поспіва!* (Щог., Поезії, 1958, 336); — *Картопля вже готова. І куліш скоро поспів* (Гуп., З горіха.., 1967, 29); *Доки в баби поспіють книші, у діда не буде душі* (Кир., Вибр., 1960, 357); // *перев. док., перен., розм.* Дійти стану готовності, досягти певної кондиції. *Як піч уже поспіла, от коровай посадили* [жінки] *на лопату* (Кв.-Осн., II, 1956, 302).

2. *перен., розм., рідко.* Досягати, набувати завершеності в розвитку. — *І прирадили зібрати в одно огнище всі сили, щоб велике, спільне діло поспівало і росло* (Фр., XI, 1952, 207); *Образно. *Ліг Іван у своєму курені та й заснув богатирським сном, коли чує — хтось його кличе і голос той схожий на голос дідуся:— Вставай, друже, твоє щастя поспіло!* (Шиян, Іван — мужицький син, 1959, 25); // *перев. док., перен., розм.* Стати дорослим, досягти повноліття. *Вона вже поспіла: їй уже двадцять два годи* (Барв., Опов.., 1902, 201).

ПОСПІВА́ТИ [3], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОСПІ́ТИ**, і́ю, і́єш, *док., розм.* 1. Те саме, що **устига́ти**. *Сама Оксана бачила, що.. в'язати жита за чоловіком не поспіває* (Григ., Вибр., 1959, 236); *Молодиця йде замашистою ходою, аж стара ледве поспіває за нею* (Л. Укр., III, 1952, 234); *За дідом Овсієм поспіває його напарник Іван* (Юхвід, Оля, 1959, 116); *Друзеві було трудно. Медичний інститут він закінчив, коли минуло йому тридцять. Ординатором став усього два роки тому. Не просто поспівати за тими, кого вважав він своїми вчителями* (Шовк., Людина.., 1962, 5); *Вона мухою літала, щоб усюди поспіти* (Мирний, III, 1954, 223); *Осінній короткий день кінчався, а біля Базалії селяни ще продовжували орати під озимі: треба було поспіти вкинути зерно в землю до снігу* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 413); *Образно. *Огурчик говорив захоплено. Слова не поспівали в нього за думками, і зрозуміти те, що він говорив, було досить важко* (Собко, Скеля.., 1961, 56).

◇ **[Ще] поспі́єш (поспі́ємо** *і т. д.*) **з ко́зами на торг** — те саме, що **Встиґнеш з ко́зами на торг** (*див.* **коза́**). *На тім і застряло сватання. Старі вже більш і не згадували, бо і в Череваня, і в Шрама була така думка, що ще поспіють з козами на торг* (П. Куліш, Вибр., 1969, 66); *Висока, у короткій широкій спідниці і гумових чоботях, вона нетерпляче чекала, що скаже голова* [колгоспу]. — *Нічого, поспієш з козами на торг,— посміхнувся Тарас Павлович* (Коп., Сусіди, 1955, 11).

2. Наставати, надходити. *Тільки з городиною впоравшся — засріблиться коса на лузі, далі жнива поспівають* (Стельмах, II, 1962, 325).

ПОСПІ́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* 1. Те саме, що **наспі́вувати**. *Павло віддав листа і за хвилину біг уже шпаркою ходою вгору вулицею, поспівуючи тихенько щось досить бравурне* (Л. Укр., III, 1952, 583).

2. *також без додатка.* Стиха співати, наспівувати щось час від часу.

ПОСПІВЧУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* Виявити співчуття до кого-небудь. *Дорощук приходив на роботу невеселий і переважно мовчав. Люди пробували заговорити з ним, поспівчувати — не хотів і слухати* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 310); *Робітники, пересміюючись, поспівчували заробітчанам, погомоніли з ними про життя* (Стельмах, І, 1962, 609); — *Я почув про ваше горе — зайшов поспівчувати* (Збан. Переджнив'я, 1955, 224).

ПОСПІВ'Я, я, *с., заст., рідко.* Спів. *Гучно і зично роздалося серед хати святе поспів'я* (Мирний, III, 1954, 84); *Срібні акорди, що з серця знялись, Як я в поспів'я їх втілю?! Райдужні мрії, що з ними злились, Як їх вловити зумію?!* (Олесь, Вибр., 1958, 110).

ПОСПІЗНЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся *і рідко* **ПОСПІЗНЯТИСЯ,** я́ємося, я́єтеся, *док.* Спізнитися (про всіх або багатьох). *Ті, що здрімнули, прокинулись, як ошпарені, напевно здавалось їм, що спали на своїх постелях і, чого доброго, поспізнялися на роботу* (Вільде, Сестри.., 1958, 277).

ПОСПІЗНЯТИСЯ *див.* **поспізнюватися.**

ПОСПІ́ЛИЙ, а, с. 1. Діспр. акт. мин. ч. до **поспі́ти** [1].

2. *у знач. прикм.* Який достиг, дозрів; доспілий. *—Ха-ха-ха!..— напів з реготом сипала, як намистом, живо та дрібно,— аж злегенька слина з рота бризкала, товстоморденька та червона, як поспіла ягода, Катря Москалівна між гуртом дівчат коло гойдалки в неділю* (Григ., Вибр., 1959, 331).

3. *у знач. прикм., перен., розм., рідко.* Який досяг повноліття, розквіту; // *у знач. ім., збірн., розм., рідко* **поспіле,** лого, *с.* Про людей, що досягли розквіту фізичних і духовних сил. *Не старе мре, а поспіле* (Номис, 1864, № 7262).

ПОСПІ́ЛЬ, *присл.* 1. Один за одним (у часі); вряд, підряд. *На цьому тижні є два дні поспіль святочних* (Л. Янов., І, 1959, 432); *Нікому не зупинити блискавиць, нічим не відвернути оті високі, летючі, вогнисто-червоні траси «катюш»! Мчать поспіль, нестримно, навально, моеби сама доля спрямовує їх по небу зі сходу на захід, посилаючи народам Європи радісних червоних своїх буревісників: визволення близьке!* (Гончар, III, 1959, 42); *Хлопець вільно підіймав якірець п'ятнадцять разів поспіль* (Донч., II, 1956, 446); // Рік у рік, день у день і т. ін. — *Чи жива наша зозулечка, а чи присвятилася бідна голівонька? — запитала увіходячи та бабуся, що вже двадцять років поспіль на богомілля ходить* (Л. Янов., І, 1959, 59); *Дощ, негода, багнюка, а він ходить з світання до смеркання біля плуга.. І так поспіль місяців зо два день при дні, з ранку до вечора* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 34); // Безперервно, весь час протягом якогось періоду. *Дощі поспіль йдуть* (Номис, 1864, № 599).

2. Не минаючи жодного місця; суцільно. *Він міряє землю не поспіль, а по урочищах, тримаючи в пам'яті усі кроки довжини і ширини* (Стельмах, І, 1962, 376); // Скрізь, по всіх місцях. *Якби не ставили на Дніпрі гідроелектростанцій, давно вже б поспіль вкрився піщаними перекатами* (Чаб., Тече вода.., 1961, 31); *Непомітно на пагорбах, на схилах, біля ярів, поспіль в усьому лісі зайняв свої позиції жовтень* (Рудь, Гомін.., 1959, 108); // Усі (усе) чисто, без жодних випятків. .. *коли революція на ділі пішла далі, до повного знищення монархії і до створення Рад (робітничих, солдатських і селянських депутатів), ліберальна буржуазія стала поспіль контрреволюційною* (Ленін, 32, 1973, 375); *Хрести були прості, поспіль дерев'яні* (Довж., І, 1958, 75); // Цілком, повністю. *Гостійці* [гості] *свої я сказувала* [розповідала] *те, об чім вона питала мене, що вже нас не зовсім, справді, ведмеді з'їли, не поспіль вже нас, справді, й простота посягає...* (Вовчок, І, 1955, 379).

3. Разом, укупі. *Бувай же здоров, пане господарю! З своєю милою господинкою, зо всею поспіль челядочкою* (Сл. Гр.); *В холодку, під крислатими горіхами волоськими, полягли розвідачі поспіль з робітниками та серед веселої балачки снідають, чим хто має* (Коцюб., І, 1955, 210); *Кожен робить своє, щось маленьке і скромне, але знає, що поспіль працюють інші* (Гур., Друзі.., 1959, 179).

ПОСПІ́ЛЬСТВО, а, *с.* 1. *іст.* На Україні до Народно-визвольної війни 1648—1654 рр. та в перші роки після неї — назва міщан і селян; згодом, у другій половині XVII—XVIII ст.,— назва селянства. *Одним з найбільших міст Лівобережжя XVII ст. був Стародуб. Це місто мало 911 дворів поспільства* (Нар. тв. та етн., 3, 1952, 92); — *Де в світі видано, щоб увесь люд жив при однаковому праві? Усякому своє: козакам — шабля, вам — безмін та терези, а поспільству — плуг та борона* (П. Куліш, Вибр., 1969, 72); // Посполиті селяни, що не належали до козаків. *Допекли* [ляхи] *козакам і поспільству до самого серця* (П. Куліш, Вибр., 1969, 61); *За козаками й поспільством посунулись на сей бік і жіночки з діточками і худібкою* (Морд., І, 1958, 147).

2. *заст.* Взагалі народ, народні маси, простий люд. *Діялось це в тридцятих роках нашого* [XIX] *століття. Українське поспільство, поборене у класовій боротьбі, з ярмом панщизняної неволі на шиї, тягло свою долю з глухим ремством* (Коцюб., І, 1955, 334); [Л е в:] *Порадь мене, Зірнице-мати, де мені пари шукати: чи межи боярством, преславним лицарством, чи межи князівством, чи межи простим поспільством?* (Л. Укр., III, 1952, 212); [А н т о с ь:] *Вибачте, пане, за слово: нам увірились не ляхи, а пани... а це не все їдно* [одно]. *Польський народ такий же нещасний харпак, як і наше поспільство* (Стар., Вибр., 1959, 491); [С в і ч к а:] *Чи не для того ж обрано тебе, Щоб шанував, держав закони наші, Щоб захищав сиріт і все поспільство..?* (Коч., Світ. весілля, 1944, 28).

ПОСПІ́ЛЬСЬКИЙ, а, е, *іст., заст.* Прикм. до **поспільство.** [П у б л і й:] *На жаль, не всі у вас тут в Палестині шанують римське ймення.. І, що найприкріше,— такі думки живуть у головах, що начебто повинні бути світліші, ніж голови поспільські* (Л. Укр., III, 1952, 173).

ПОСПІ́НУТИ, ну, неш, *док., розм.* Те саме, що **поспі́ти** [2]. *Місто від Мар'яніївки верстов зо двадцять. Коли вдосвіта виїхати, то на обід саме поспінеш* (Мирний, III, 1954, 8).

ПОСПІ́ТИ [1] *див.* **поспіва́ти** [2].

ПОСПІ́ТИ [2] *див.* **поспіва́ти** [3].

ПОСПІ́Х, у, *ч.* 1. Дія і стан за знач. **поспіша́ти.** *Скорий поспіх — людям посміх* (Номис, 1864, № 5380); *Служба поштова більше, може, ніж яка-будь інша, крім залізничої* [залізничної], *вимагає строгої пунктуальності і уваги, зверненої на кожду найменшу дрібницю, а при тім якнайбільшого поспіху* (Фр., II, 1950, 313); *Жірондист кидається до пера, рука тремтить від поспіху і непевності в думках, далі він кидає перо, нічого не написавши* (Л. Укр., II, 1951, 178); *Підсвідома певність небезпеки викликає поспіх* (Ю. Янов., І, 1958, 149); *Поспіх* [Мацієвського] *передавався інженерам, техніком, десятникам і всьому півторатисячному загону робітників* (Ле, Міжгір'я, 1953, 148).

Без по́спіху — не поспішаючи, не хапаючись; неквапливо, без метушні, повагом. *Без зайвого поспіху, розважно давав Богун свої накази* (Кач., Вибр., 1947, 276); *Василинка і робить все без метушні, і мову веде неквапливо, і обідає без поспіху, вона мовби якось і Лінину нервовість вгамовує своєю поважністю, заспокоює рівною*

тихою усмішкою, і здоров'ям, і поглядом на світ (Гончар, Тронка, 1963, 271); **За пóспіхом; З пóспіху** — поспішаючи; через те, що поспішав (поспішала і т. ін.). — *А де ж твій картуз? Лап віп за голову,— нема картуза.. Мабуть, як вискакував зо зрубу, якась гілляка збила, а він за поспіхом і не помітив того* (Гр., I, 1963, 448); *Увійшовши у вагон, черниці заметушились, шукаючи місця й не бачачи з поспіху, де є вільне* (Григ., Вибр., 1959, 370); *З поспіху, а то з перестрасу Уляпка спотикалась і розсипáла без пуття пісок* (Л. Укр., III, 1952, 665); **З пóспіхом:** а) дуже швидко. — *А де ж ваші діти?.. Максим вклонився і з поспіхом задроботів* [задріботів]: — *От вони, старшино!* (Коцюб., I, 1955, 37); б) поханки, похапцем. *З гарячковим поспіхом припала* [Гінда] *до скриньочки, де держала між своїми речами в коробці від сірників кількома шматочками зав'язані гроші* (Кобр., Вибр., 1954, 72); **У (в) пóспіху** — поспішаючи, кваплячись. — *Паписько наблизився до свині і своїм ножем розтяв на ній посторонки так шпарко, що в поспіху покалічив свинячі ноги* (Фр., III, 1950, 212).

2. *заст., рідко.* Успіх. *Почав Якимко вчитись. Не раз тішив він батька і вчителів незвичайним поспіхом у науці* (Н.-Лев., I, 1956, 176); *Бажаю Вам всякого поспіху на науковому полі* (Л. Укр., V, 1956, 168).

ПОСПІХОМ, *присл.* Дуже швидко, поспішаючи; поханки, похапцем. *Він поспіхом почав збиратися додому* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 134); *Мимо двору йде з клунком Горпина, йде поспіхом, не розглядається, а пильним поглядом стежку оре* (Гуц., Скупана.., 1965, 130); // Наспіх, нашвидку. — *Все це ми продумаємо не поспіхом,— розважливо проказав Олексій* (Логв., Літа.., 1960, 46).

ПОСПІШÁТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПОСПІШИ́ТИ,** шу́, ши́ш, *док.* 1. *з інфін., з чим і без додатка.* Старатися, намагатися якнайшвидше зробити що-небудь, виконати якусь роботу; спішити, квапитися. *Вона кидалась до всього, бігала, поспішала перемивати й перетирати, щоб було вільно, коли подруга прийде, щоб побалакати з нею* (Мирний, III, 1954, 175); *Старий Варчук поспішав скосити перестиглий овес* (Стельмах, На.. землі, 1949, 168); *Хоч як поспішав Бутаков з роботою, він бачив, що раніше, ніж до Нового року, матеріали його експедиції не потраплять до столиці* (Тулуб, В степу.., 1964, 431); *Збоку при смолоскипі двоє бійців кували коня. Вони поспішали, раз у раз поглядаючи у бік кузні, бо турбувались, що за роботою не встигнуть попоїсти* (Гончар, III, 1959, 78); *Дякую щиро за згоду перекласти деякі мої оповід*[ання].. *Добре, коли б поспішити з виданням* (Коцюб., III, 1956, 458); // *тільки док., перев. з інфін.* Надто рано, передчасно зробити що-небудь. *«Ох, ви люди небораки,— промовляє Василь до різця, з-під якого бігла, крутилася красива стружка,— ох, ви люди білоручки! Поспішили засудити бідного Келембета за отого Ніколаєва* (Ю. Янов., II, 1954, 104); — *Як радісно!.. — І радісно й часом дуже сумно. — Ну, що ви? — Так. Поспішив народитись, Михайле Івановичу* (Довж., I, 1958, 484); // *тільки недок., із запереч.* н е *та інфін.* Не виявляти бажання негайно розпочати якусь дію, приступити до якої-небудь справи, роботи. *Хмельницький не поспішав штурмувати збаразькі укріплення* (Кач., Вибр., 1953, 75).

Не поспішáючи — поволі, повагом, не кваплячись. *Яків, звернувши на польову дорогу, не поспішаючи, пішов додому* (Шиян, Вибр., 1947, 10).

2. Швидко йти, бігти, пливти, їхати і т. ін.; намагатися скоріше потрапити кудись, вчасно прийти, не спізнитися. *Швидче* [швидше], *коню, швидче, коню, Поспішай додому!* (Шевч., I, 1951, 7); — *Лягаймо, невістко, спати, бо завтра треба вдосвіта вставать та на папщину поспішать,— сказала мати* (П.-Лев., II, 1956, 183); *Захар поспішав, піт йому заливав очі* (Ле, Право.., 1957, 21); — *Хоч і нерано вже, а як поспішу востаннє, то хоч смерком, а таки добреду додому...* (Кв.-Осн., II, 1956, 458); *Боженко поспішив до гурту поважних людей* (Смолич, Мир.., 1958, 62); ***Образно.** *Високо-високо, в глибокій, бездонній синяві неба, спокійно, безтурботно поспішали дві легенькі пухнасті хмаринки* (Донч., II, 1956, 523); // *тільки недок., за ким — чим, розм.* Те саме, що **устигáти.** *Четвірня* [четверня] *добрих коней несла легенький фаетон ніби на руках. Осавула ледве поспішав за ним маленькою бідкою* (Н.-Лев., II, 1956, 204); *Він сопів, як ковальський міх, і ледве поспішав за Малапкою* (Коцюб., II, 1955, 23); // *тільки недок., за чим, перен., рідко.* Прагнути не відстати від вимог сучасності, не залишитися позаду. *Він* [П. Тичина].. *свідомо поспішає за революцією, за новим життям* (Еллан, II, 1958, 79).

Поспішáти нікуди — немає підстав квапитися, не варто прискорювати події. — *А я женитися не думаю,— відповів Рубін з серйозністю, на яку лише здатний був його вік. — До тридцяти років не оженюся, а тоді вже понесу голову під шибеницю. — І це діло,— відповів Каленик Романович. — Поспішати нікуди* (Сенч., Опов., 1959, 9).

◇ **Не поспішáй (не поспішáйте) з кóзами на торг** *див.* **коза́; Поспішáти поперéд бáтька в пéкло** *див.* **пéкло.**

3. Ідучи прискорено, показувати пізніший час (про годинник). *Нерівно, як зашкоджене серце, бився у темряві годинник: то уповільнювався, то раптом поспішав* (Гончар, Земля.., 1947, 72).

ПОСПІШÁТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **ПОСПІШИ́ТИСЯ,** шу́ся, ши́шся, *док., розм.* Те саме, що **поспішáти** 1, 2. *Признаватися Галі Грицько не поспішався і не намагався напевне довідатися, хто їй більше до вподоби,— чи він, чи, може, Андрій* (Вас., I, 1959, 170); *Вона проспала ранкову зорю — от тобі маєш! І Галя засміялася небувалому випадку й почала поспішатися на роботу* (Вовчок, I, 1955, 318); *Сиві круторогі воли, помахуючи рогатими головами, поспішалися з гори в долину на спочинок* (Коцюб., I, 1955, 96); *Поспішився козаченько той пиріг із'їсти* (Чуб., V, 1874, 436); — *Та я вже й не сперечаюся! — поспішилася пані заспокоїти доню* (Л. Янов., I, 1959, 124); *Панна Юзя поспішилася до покоїв, бо почали з'їздитися гості* (Л. Укр., III, 1952, 666); *Розібралась* [Маруся], *роздяглась, давай піч топити і вечерять наставляти, і вже мати за нею було ніколи не поспішиться* (Кв.-Осн., II, 1956, 27); *А що вже в полі на оранці, дак дідові старими ногами за наймитом і не поспішитись* (Барв., Опов.., 1902, 194).

Не поспішáючись — те саме, що **Не поспішáючи** (*див.* **поспішáти**). *Зінько Сивашенко йшов полем. Ішов не поспішаючись, бо була неділя, а поробившися добре ввесь тиждень, любив у неділю відпочити* (Гр., II, 1963, 322).

ПОСПІШИ́ТИ *див.* **поспішáти.**

ПОСПІШИ́ТИСЯ *див.* **поспішáтися.**

ПОСПІШЛИВИЙ, а, е. 1. Який завжди поспішає, квапиться; квапливий. *Поспішлива людина.*

2. Швидкий, поспішний. *Поспішлива хода.*

ПОСПІ́ШЛИВІСТЬ, вості, *ж.* 1. Властивість за знач. **поспі́шливий 1.** — *Ми* [комісія райкому] *віддаємо належне вашому патріотичному бажанню. Але якщо ви при цьому виявили просто юнацьку поспішливість, то ще не пізно забрати заяву назад: ось вона* (Гончар, Людина.., 1960, 27).

2. Абстр. ім. до **поспі́шливий** 2. *Другого дня суду Грибовський відповідає на всі запитання прокурора з особливою жадібною поспішливістю* (Довж., I, 1958, 380).

ПОСПІ́ШЛИВО. Присл. до **поспішливий** 2. *Він поспішливо вбіг у світлицю* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 238); *Він.. тут же поспішливо запевнив, що зараз він все влаштує з вечерею і відпочинком* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 139).

ПОСПІ́ШНИЙ, а, е. 1. Який робиться, відбувається, виконується і т. ін. дуже швидко, з поспіхом; швидкий, поквапливий. *Капітан слухав тих сліз, уриваних, поспішних, що дихали раз пристрастю, ніжною любов'ю, то знов розпукою і щирим жалем* (Фр., VI, 1951, 481); *Поспішний відступ черкасців до лісу не рятував їх — це розуміли навіть рядові бійці* (Ле, Наливайко, 1957, 93); *Незабаром у коридорі залунали чиїсь поспішні кроки* (Кол., На фронті.., 1959, 56); *Вона йшла за якоюсь нагальною потребою, йшла звичайною, поспішною, діловою ходою пильно заклопотаної людини* (Смолич, День.., 1950, 204).

Поспі́шний по́їзд, *зах.*— те саме, що **Швидки́й по́їзд** (*див.* **по́їзд**). — *Ми заплатили в готелі, поїхали на залізницю і за чверть години мчалися поспішним поїздом до Варшави* (Фр., IV, 1950, 367).

2. Зроблений надто швидко, без належної підготовки, достатніх підстав і через те неправильний, недостатньо обґрунтований і т. ін. — *Одначе.. ви робите поспішний висновок. Хлопець досить успішно склав екзамени з усіх предметів, у тому числі з української мови* (Тют., Вир, 1964, 62); *Практика показує, що нехтування висновками науки, теорії неминуче веде до прийняття поспішних, непродуманих, відірваних від життя рішень, до ігнорування історичного досвіду* (Ком. Укр., 10, 1966, 23).

ПОСПІ́ШНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **поспі́шний** 1. *Ант працював впевнено, швидко, але без зайвої поспішності* (Трубл., Шхуна.., 1940, 71); *В Клариному одруженні не було ні випадковості, ні безрозсудливої поспішності* (Руд., Остання шабля, 1959, 30).

ПОСПІ́ШНО. Присл. до **поспі́шний** 1. *Хоть од Дидони плив* [Еней] *поспішно, Та плакав гірко, неутішно* (Котл., I, 1952, 87); *Поспішно, наче від цього багато залежить, скидаю речі у чемодан, одну на другу, жужмом* (Коцюб., II, 1955, 266); *Противник поспішно відходив на Будапешт, мінуючи позад себе шосе* (Гончар, III, 1959, 231).

ПОСПЛА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док.*, *перех.* Заплатити за багато чого, сплатити всі борги, податки і т. ін. (також про багатьох). *Дівчина вже заручена; одмовити — треба сплатити за безчестя; та й горілка, що люди випили на заручинах, теж його була; а де ж мені бідній було те все посплачувати!* (Л. Укр., III, 1952, 470); *Посплачувати податки.*

ПОСПЛИВА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте, *док.* 1. Спливти вниз за течією (про багато чого-небудь).

2. Стекти з поверхні чогось (про краплини, струмочки і т. ін.).

3. Піднятися з глибини води на її поверхню; виплисти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Жаби поспливали наверх.*

ПОСПЛИВА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Пливучи з різних боків, зібратися в одному місці, докупи (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Поспливалися до купочки усі* [лебедята], *Полічила їх лебедочка,— аж всі* (Щог.. Поезії, 1958, 100).

2. *перен.* Утративши чіткі обриси, перестати розрізнятися зором, злитися у зоровому сприйманні (про багато чого-небудь). *Як під вечір темнява* [темрява] *пов'яже вершки гаджуг і вони поспливаються в одно велике море темної глуші, від кичери віє повільним мовчазним подихом* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 170).

ПОСПЛІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* 1. Сплести разом усе або багато чогось. *Товсті дерева посплітали віти свої вгорі* (Коп., Як вони.., 1948, 97); *Кінці разом посплітав.*

2. Виготовити плетінням багато чого-небудь (також про багатьох). *Зоні хотілося, щоб вінки були дорогі, елегантні, стильні. Тому й боялася, що родичі з села посплітають вінки з жоржин і ціній, понатикують туди рож, і вийдуть не вінки, а компрометація!* (Вільде, Сестри.., 1958, 107).

ПОСПЛІТА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* Переплівшись, утворити одне ціле, сплестися разом (про багато чого-небудь). *Королів цвіт посплітався з крученими паничами* (Сл. Гр.); *Літери здалися за такі зрадливі, за такі лукаві, ніби то були маленькі гадючки, що посплітались в ланцюжки* (Вас., Вибр., 1944, 128); *Провулок був вузенький, дерева посплітались над ним гілками, утворивши низький зелений тунель* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 43); // *у сполуч. із сл.* руками, пальцями. Міцно взятися за руки (про багатьох). *Молодь міцно посплітались руками і не відступала ні на крок* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 60); // *перен.* Поєднатися у відчутті, збігтися в часі вияву (про почуття, переживання і т. ін.). *В піснях моїх горе і радість у їх,— Усе посплітались У згуках дзвінких* (Гр.. I, 1963, 105); *Марко помовчав, бо водночас посплітались і житейська гіркота важких літ, і думки та згадки про чиєсь і своє кохання* (Стельмах, Правда.., 1961, 65).

ПОСПЛУ́ТУВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **посплу́тувати.**

2. *у знач. прикм.* Який сплутався, став сплутаним. *Йшла* [Левантина] *швидко поміж величезними стовбурами старого лісу. Зрідка тільки розривалося вгорі посплутуване гілля* (Гр., II, 1963, 292).

ПОСПЛУ́ТУВАТИ, ую, уєш, *док.*, *перех.* Сплутати, переплутати багато чого-небудь.

ПОСПЛУ́ТУВАТИСЯ, уються, *док.* Сплутатися, переплутатися (про багато чого-небудь). *Очі її блищали, чорні пасми курчавого волосся розпатлалися, посплутувалися й піднялися високою копицею на голові...* (Л. Янов., I, 1959, 249).

ПОСПОВЗА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* Сповзти вниз один за одним (про всіх або багатьох). *Розсунули* [бійці] *німецькі кропив'яні мішки з чимось важким, як сіль, і, поповзавши один за одним вниз, опинилися у вогкому і холодному приміщенні, захаращеному котлами парового опалення* (Гончар, I, 1954, 232); // Зсунутися з чого-небудь (про все або багато чогось).

ПОСПОВІДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* 1. *церк.* Вислухати на сповіді чиєсь покаяння у гріхах; // Висповідати багатьох.

2. *перен.*, *жарт.* Примусити кого-небудь одверто визнати свої хиби (в поведінці, діях і т. ін.).

ПОСПОВІДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. *церк.* Покаятися на сповіді у своїх гріхах (також про багатьох).

2. *перен.*, *жарт.* Одверто розповісти про свої вчинки, думки, погляди і т. ін.

ПОСПОЛИ́ТИЙ, а, е. 1. *іст.* На Україні до Народно-визвольної війни 1648—1654 рр. та в перші роки після неї — належний до міщан або до селянства, згодом, у другій половині XVII—XVIII ст.,— належний до селян. *Почали жовніри.. беззаконні окорми і напитки од людей вимагати, жінок та дівчат козачих, міщанських і посполитих безчестити і мордовати* [мордувати] (П. Куліш, Вибр., 1969, 51).

Посполи́те ру́шення — у феодально-кріпосницькій Польщі XIII—XVIII ст.— загальне ополчення шляхти. [Матушка гуменя:] *А, проте, і наші вороги не дрімають. Король повелів посполите рушення збирати та вдарити на заступників віри нашої* (Мирний,

V, 1955, 75); *Турецько-татарські напади зустрічали слабий опір з боку польського і литовського урядів. Найманих військ, які в той час почали замінювати посполите рушення (шляхетське ополчення), було недосить* (Іст. УРСР, I, 1953, 147); **Посполи́ті селя́ни** — загальна назва селян Лівобережної і Слобідської України в другій половині XVII—XVIII ст.; **Річ Посполи́та** — офіційна назва польської феодальної держави від часів Люблінської унії 1569 р. до 1795 р. *Затіпалось розшматоване тіло Речі Посполитої, як тіпається індик після того, як голова одрубана* (Мирний, 1, 1949, 186).

2. *у знач. ім.* **посполи́ті,** тих, *мн.* (*одн.* **посполи́тий,** того, *ч.*; **посполи́та,** тої, *ж.*), *заст.* Селяни. [Т к а л я:] *Принцеса ж мусить бути до кінця* [турніру], *щоб найгіднішого надгородити своїм вінцем.* [Ш в а ч к а:] *Велика честь лицарству! Колишня босоніжка, посполита, і стану подлого* [підлого] *і роду незначного, судити має гідності лицарські* (Л. Укр., II, 1951, 190); *За смерть хлопа пан хіба що сорок гривен заплатить, а спричинися до цього посполитий чи козак, то й життям не відкупиться* (Панч, Гомоп. Україна, 1954, 32); *В 1640 р. слуги князя Заславського вчинили наїзд на Пилипівську буду Тишкевича, розгромили її, а посполитих, підсусідків і челядь будну з усім їх майном пов'язали і перегнали в буду Заславського* (Іст. УРСР, I, 1953, 211); // Некозацьке населення Запоріжжя часів Нової Січі (1734—1775 рр.). — *Як старшина з гетьманом розпорядила* [розпорядилася], *так і зосталось. Давай посполитий до скарбу і подачку од диму, давай і підводу, і греблі по шляхах гати, а козак, бач, нічого того й не знає* (П. Куліш, Вибр., 1969, 118).

3. *заст., рідко.* Звичайний. *Як часто все починається з маленького, зовсім буденного й посполитого слівця!* (Загреб., Шепіт, 1966, 216).

ПОСПО́ЛУ, *присл., розм.* Разом, спільно, укупі з ким-, чим-небудь. *Із дитинства, проведеного в нужденній, напівзрозваленій «халупі», посполу з курми, коровою і телятем* [телям] *та ще з трьома старшими братами, ..він виніс тілько два, майже рівночасні, але страшенно не подібні до себе враження* (Фр., II, 1950, 137); *Здивований Хо бачить, як усі посполу сідають за стіл, і каже до себе: «А диви! Тут наче нема пана й мужика, а самі люди...»* (Коцюб., I, 1955, 173).

ПОСПОМИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Спом'янути, згадати багато чогось, багатьох. *Поспоминали тії предки, що померли од редьки* (Помис, 1864, № 13085).

ПОСПО́РИТИ, рю, риш, *док.* 1. Вступити в суперечку з ким-небудь. *Іва було часом і поспорить,.. і на батька стане гримати: зачим* [нащо] *таку волю йому* [синові] *дає* (Кв.-Осн., II, 1956, 255); *Соловейко з зозулею поспорили, чий голос солодший, а їх обох кішка піймала, поки вони співали* (Григ., Вибр., 1959, 245); // *розм.* Посперечатися на гроші, яку-небудь річ і т. ін.; піти в заклад; // *рідко.* Посваритися з ким-небудь.

2. *перен.* Не поступитися кому-, чому-небудь у чомусь. [П р о к і п:] *Ми свою землю ще як слід не розбудили. А коли розбудимо красуню нашу, ми весь Радянський Союз заллємо пшеницею, а по винограду поспоримо з самим французом* (Корн., II, 1955, 94).

3. Спорити, сперечатися з ким-небудь якийсь час. *Отак поспорять, покричать; ..та й розійдуться* (Мирний, I, 1949, 184).

ПОСПО́РИТИСЯ, рюся, ришся, *док., розм.* Те саме, що **поспо́рити.** *Як поховали Ониська, вона збила таку бучу! Поспорилася з Настею, погризлася з Яковом* (Мирний, IV, 1955, 54); *Поспорилися, полаялися, і воно б так собі й минулося,— та не поспішилася Горпина сорочку з невістки зразу ж після церкви стягти, а за день Степанида встигла всю красу, яка тільки була в свекрухи, зносити* (Л. Янов., I, 1959, 337).

ПОСПОРО́ЖНЮВАТИ *див.* **поспорожня́ти.**

ПОСПОРО́ЖНЮВАТИСЯ *див.* **поспорожня́тися.**

ПОСПОРОЖНЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і* **ПОСПОРО́ЖНЮВАТИ,** юю, юєш, *док., перех.* Спорожнити, зробити порожнім (посуд, вмістища і т. ін.). *Підождіть, поспорожняю діжки, дак і вам одну дам* (Сл. Гр.).

ПОСПОРОЖНЯ́ТИСЯ, я́ються *і* **ПОСПОРО́ЖНЮВАТИСЯ,** ються, *док.* Спорожнитися, стати порожнім (про посуд, вмістища і т. ін.). *Ой, скоро вже наші кошелі поспорожняються, — тижнів зо два доведеться хліб купувати, поки до нового* (Сл. Гр.).

ПОСПО́РЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Спороти все або багато чого-небудь (також про багатьох). — *Попроси в мене ножика, я вже тобі, як другові, позичу, та хутенько поспорюй їх* [погони] *до лихої мами* (Тют., Вир, 1964, 481).

ПОСПОСТЕРІГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Спостерігати якийсь час. *Гриць гадав, що сьогодні йому слід посидіти в садку коло їдальні до ранку, поспостерігати, що робиться біля заводу* (Шовк., Інженери, 1956, 352).

ПО-СПРАВЕДЛИ́ВОМУ, *присл.* Як того вимагає справедливість, відповідно до вимог справедливості. *Не вірте багатющому зрадливому — будуйте ви життя по-справедливому!* (Тич., II, 1957, 165).

ПО-СПРА́ВЖНЬОМУ, *присл.* 1. *з дієсл.* Так, як слід, як повинно бути. *Грицько підріс — в шістнадцять років уже по-справжньому косити почав, от уже й поміч батькові* (Головко, II, 1957, 512); *По-справжньому зажили сільські трудівники, коли об'єдналися, зробили основою свого життя громадське господарство* (Ком. Укр., 12, 1969, 70); // У повній мірі, на повну силу. *По-справжньому відкрились Ганні очі на них* [бандитів] *під час наскоку на комуну* (Гончар, II, 1959, 263); *Здобуте й загартоване в найсуворіших випробуваннях історії братерство народів нашої Вітчизни по-справжньому розквітло в умовах торжества ленінської національної політики* (Вітч., 7, 1969, 201); // Глибоко, не поверхово. — *Ти скажи, по-справжньому любиш мене?* (Стельмах, I, 1962, 578); *Максим і раніше бачив валки циган, які важко пересувалися на старих шкапах або стояли табором десь на околицях селищ, але тільки ця безпосередня зустріч з Голдою і розмова з нею схвилювали його по-справжньому* (Ткач, Арена, 1960, 12); // Серйозно, не жартома. *Знову войовниче підіймає* [дитя] *на нього руку, ладне по-справжньому захищати себе* (Стельмах, II, 1962, 247); *Провчити надумали блудливого попа по-справжньому* (Збан., Єдина, 1959, 133).

2. *з прикм.* Насправді, дійсно, в дійсності. *Він знав, що небагато стрічається по-справжньому щасливих родин* (Стельмах, II, 1962, 147); *Драматургія Я. Галана — по-справжньому сучасна і художньо-самобутня* (Мист., 4, 1962, 28).

ПОСПРАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех., розм.* 1. Справити, придбати багато чого-небудь, перев. з одежі (також про багатьох). *Заробила собі доволі грошей, посправляла одежину* (Н.-Лев., III, 1956, 257); *На покрову знов посправляю їм* [хлопцям] *сорочки* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 85); *Посправляв* [Михайлик] *і для матінки, що їй було потрібне, все добре та гарне* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 243).

2. Полагодити все або багато чогось. *Два дні трудилися щосили, З зорі, як кажуть, до зорі! І дров із лісу навозили, І посправляли димарі...* (Воскр., I всерйоз.., 1960, 89).

ПОСПРИ́ЙТИ, я́ю, я́єш. Док. до **спри́йти.** *Київ — красиве місто. Цьому посприяла перш за все природа: де не йдеш, усе тобі з гори або на гору* (Панч, В дорозі, 1959, 299); *Народна казка зробила глибокий вплив на всю дальшу літературну творчість А. Ю. Тесленка. Вона, зокрема, посприяла виробленню у письменника оригінальної манери художньої розповіді* (Нар. тв. та етн., 4, 1961, 128).

ПОСПРО́ДУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Поступово, одне за одним спродати все. *Як нема його* [чоловіка], *то все жінка жаліється людям: «Які хаточки були придбані, які славні — поспродував»* (Вовчок, I, 1955, 217); *Вони поспродували, що мали, зібрали грошей, діждались теплих днів і весною розпрощались з отаманом та й рушили в далеку дорогу* (Н.-Лев., II, 1956, 254).

ПОСПРО́ДУВАТИСЯ, уємося, устеся, *док.* Поступово, одне за одним продати все (про багатьох). *Ярмарок великий був, і ми добре поспродувалися* (Сл. Гр.).

ПОСПУСКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Спустити, перемістити нижче все або багато чогось, надати чому-небудь нижчого положення. *Зачиняє* [Начко] *вікно, поспускає фіранки* (Фр., VI, 1951, 302); *Поспускала ричаги* [на тракторі] *я та й заходжу в самий раз* (Тич., I, 1957, 174); *Товариші сидять на дверях, поспускавши з вагона ноги* (Вас., III, 1960, 337); // Звісити донизу (віти, гілля і т. ін.) (про дерева, кущі тощо). *Старі верби на березі В воду поспускали Свої віти зеленії, Купаючись в хвилі* (Гр., I, 1963, 29).

Поспуска́ти го́лови — те саме, що **Повісити го́лову** (про всіх або багатьох) (*див.* **голова́**). *Це почитував війт, неначе вивчену лекцію. Радні поспускали голови, бо виділи, що правда по війтовім боці* (Март., Тв., 1954, 173); *А постоли поспускали голови і мовчали* (Ірчан, II, 1958, 135); **Поспуска́ти носи́** — те саме, що **Опусти́ти** (**похни́пити** *і т. ін.*) **ніс** (**но́са**) (про всіх або багатьох) (*див.* **ніс**). *Поспускали носи дівчата і пішли* (Свидн., Люборацькі, 1955, 34); *Поспускали носи бідні бойки і, похитуючи патлатими головами, пішли зо двора, тільки спльовуючи та воркотячи між собою* (Фр., III, 1950, 80); **Поспуска́ти о́чі** [**в зе́млю** (**додолу** *і т. ін.*)] — те саме, що **Опусти́ти о́чі** (**по́гляд, вії**) (про всіх або багатьох) (*див.* **опуска́ти**). *Вояки стояли тихо, Очі в землю поспускали* (Л. Укр., I, 1951, 377); *Басараби* [бессараби] *як винуваті поспускали очі вдолину* (Стеф., I, 1949, 153).

◇ **Поспуска́ти шку́ру** *з кого* — те саме, що **Спусти́ти шку́ру** (з усіх або багатьох) (*див.* **шку́ра**). — *Прийде коза до воза і скаже «м-м-ме...» — Ой, дивіться, хлопці, щоб за це «м-м-ме» з нас шкуру до п'ят не поспускали,— каже хтось з обережних* (Стельмах, I, 1962, 561).

2. Пустити на воду (човни, пароплави і т. ін.). *Він, швидко поробивши човни, На синє море поспускає, Троянців насаджавши повні, І куди очі почухрав* (Котл., I, 1952, 65); — *Благослови, отамане, Чайки поспускати Та за Тендер погуляти, Турка пошукати* (Шевч., I, 1951, 284).

3. Відпустити, звільнивши з прив'язі, з припони (коней, собак і т. ін.). *Стременний.. крикнув І з свори поспускав хортів* (Котл., I, 1952, 181); *Тільки коні були в стайнях та в загоні воли.. Хріп на цю ніч і не поспускав їх, стояли біля ясел позлигувані* (Головко, II, 1957, 285).

4. Випустити воду з водойм, газ із балонів і т. ін.

5. *перен., розм.* Марно витратити, розтринькати всі гроші. *Якби Ївга знала, як він їх* [гроші] *поспускав, то лаяла б його кріпко* (Кв.-Осн., II, 1956, 259).

6. *перен., розм.* Зменшити, збавити ціни на щось.

ПОСПУСКА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Спуститися звідкись (про всіх або багатьох), переміститися нижче, у нижче положення (про все або багато чого-небудь). — *Ніч така зоряна, може, на санчатах поспускаємося з гори* (Добр., Очак. розмир, 1965, 186).

ПОСРІ́БЛЕНИЙ, а, е. 1. Дніпр. пас. мин. ч. до **посріблити.** *Годинник товстий, старомодний, на довгому металевому ланцюжку. Мабуть, колись він був посріблений, а тепер від часу весь в лисинах, схожих на каламутно-зелені затьоки* (Коп., Земля.., 1957, 80); *Вдивлялися* [Наливайко і князь Януш] *в посріблену снігами далину, де вишари лісів, мов чорні брижі в морі, оживляли краєвид* (Ле, Наливайко, 1957, 62); *Вода мерехтить, гнана вітром, щедро посріблена сонячним променем* (Автом., В. Кошик, 1954, 10); // *у знач. прикм.* [Г е л е н:] *Я прийшов з повагою жерця, в віщунській діадемі, патерицю посріблену здійняв високо вгору, мов блискавка, вона свінула в вічі усім чужинцям* (Л. Укр., II, 1951, 298); *Осавул уже стояв перед гетьманом, тримаючи в руках коротку, в посріблених піхвах шаблю* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 88); *Заходу на могилу провадять дерев'яні східці, а на могилі в чавунній посріблений огорожі здіймається хороший чавунний хрест* (Коцюб., III, 1956, 44); *У порівн. *А ось в'юнкими табунцями маленькі рибки мерехтять, і спинки їх над камінцями, немов посріблені, блищать* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 83).

2. *у знач. прикм.* Із сивиною, з сивим волоссям. *У капітана був прямий ніс, посріблений чуб, чорні баки і люлька в зубах* (Панч, Ерік.., 1950, 26); *Секретар був молодий, але з посрібленими скронями* (Смолич, Ми разом.., 1950, 218).

ПОСРІБЛИ́ТИ, лю́, ли́ш, *док., перех.* 1. Док. до **сріблити;** // *перен.* Надати чому-небудь сріблястого відтінку й блиску, неначе вкривши шаром срібла (про іній, світло місяця і т. ін.). *Виплив місяць, бризнуло місячне сяйво і посріблило сергіївки берестівецьких садів* (Кач., Вибр., 1953, 286); *Вранішній морозець посріблив поля* (Зар., Ца.. світі, 1967, 240).

2. *перен.* Зробити сивим, додати сивини. *Літа посріблили голову і розкішні вуса Яна Замойського, гетьмана військ та канцлера Корони Польської* (Ле, Наливайко, 1957, 285); *Глибокі переживання і довгі години і ночі роздуму посріблили волосся інженера* (Собко, Зор. крила, 1950, 263).

ПОСРІБЛИ́ТИСЯ, и́ться, *док.* 1. Набути срібного кольору або відтінку.

2. *перен.* Стати сивим, сивіним. *Пильне око могло помітити, що Микола Дмитрович став похмурішим та відлюднішим і що сивувата шевелюра його зовсім посріблилася, зморшки різкіше позначилися на сухому обличчі* (Собко, Стадіон, 1954, 213).

ПОССА́ТИ, ссу́, ссе́ш, *док., перех.* Ссати якийсь час. *Свиноматок тримаємо .. в одній клітці. Для поросят відвели клітку поруч.., а в пристінку зробили невеличкі ходи. Через ці ходи вони заходять тільки поссати матку* (Рад. Укр., 1.I 1960, 2).

ПОСТ, а́, *ч.* 1. Місце, пункт, з якого зручно стежити за ким-, чим-небудь або охороняти когось, щось. *Невтомні міліціонери Стоять на своїх постах* (Гер., Поезії, 1950, 34); *Серед караульних був і Йван з Кубані, який уже покинув свій пост біля старого розбитого будинку* (Кучер, Голод, 1961, 148); *Образно. *Пролетаріат стоїть на своєму посту. Він не допустить, щоб геройська Польща була ще раз задавлена* (Лепін, 12, 1970, 61); // Місце на двоколійних залізницях, де зосереджене управління стрілками й сигналами, що забезпечують безпеку руху поїздів. *Технічна рада вагонного депо висунула свою пропозицію: збудувати один для всіх парків централізований пост випробування автогальм з дистанційним керуванням* (Роб. газ., 29.I 1965, 2).

Метеорологíчний пост — пункт, де провадять спостереження за температурою й тиском повітря, напрямком і силою вітру та іншими чинниками, що визначають зміну погоди, а також обслуга, що провадить такі спостереження. *Щороку сіють кукурудзу в кращі строки, які встановлює метеорологічний пост* (Колг. Укр., 12, 1961, 19); **Пост керувáння** — місце, де зосереджені технічні засоби управління певними виробничими процесами. *Перше, що впадає в око кожному, хто підіймається на борт криголама,— зелені лампи. Вони горять у коридорах, каютах, біля постів керування* (Наука.., 10, 1962, 58).

◇ **На постý:** а) стоячи на варті (про військових і т. ін.). *Дисципліна забороняє курити на посту* (Вітч., 6, 1947, 65); б) (*часто з означ.* б о й о в и й) виконуючи свої службові обов'язки, а також обов'язок перед народом, Батьківщиною. *Загинути на бойовому посту.*

2. Особа або група осіб, які перебувають у певному місці для охорони кого-, чого-небудь або спостереження за кимсь, чимсь. *Мітинг триває. Але раптом — тривога! Робітничі пости біля Арсеналу бачать: наближаються до Арсеналу військові частини* (Довж., I, 1958, 51); *На всіх кінцях слободи стояли партизанські пости* (Шиян, Вибр., 1947, 225).

3. Відповідальна посада. *Партія має одну дисципліну, один закон для всіх комуністів, незалежно від заслуг і постів, які вони займають* (Статут КПРС, 1971, 11); *Коли б він знав раніше, що доведеться отак працювати, то ні за які блага не погодився б зайняти такий пост* (М. Ю. Тарп., День.., 1963, 73).

ПОСТÁВ [1], у, *ч., спец., рідко.* Пара млинових жорен, одне з яких нерухоме, а друге обертається на ньому; посад. *Борошняний пил висів у повітрі, а стіни* [млина], *бантн і постав були обсипані ним, як снігом* (Коцюб., I, 1955, 353); *За півверстви від хутора, там, де річка стрещувалася з степовою балкою, день і ніч збурював воду своїми здоровенними колесами водяний млин на два постави* (Добр., Очак. розмир, 1965, 28).

ПОСТÁВ [2], у, *ч., розм., рідко.* Сувій, штука (тканини). — *У галеру червінців я безліч із скарбу набрала, Поставами без міри кармазину й сукон наклала* (П. Куліш, Вибр., 1969, 429); *Опасистий грек висовувався з ятки і закликав білі примари в фередже, кидаючи на прилавок строкаті постави шовку* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 218); *Ткацька майстерня у Жовкві давала велику, як на той час* [1499 р.], *продукцію. Щорічно цією майстернею вироблялось 250 поставів сукна (3500 метрів)* (Матеріали з етногр.., 1956, 21).

ПОСТÁВА, и, *ж.* **1.** Звичне положення тіла під час ходіння, сидіння тощо, властива кому-небудь манера триматися. *Спокійна рівновага і сила виднілась в його рухах і поставі* (Фр., II, 1950, 154); — *Не тільки ваша яскрава ерода, ще більше, ще дужче вразив мене сміливий ваш погляд і оця гордовита, сповнена природної гідності постава* (Гончар, II, 1959, 182); *Якось під час огляду частини, де він служив, на його атлетичну статуру, зріст і гвардійську поставу звернув увагу царський генерал і поцікавився, звідки він родом* (Літ. Укр., 9.VI 1967, 3); // *перев. з означ., у сполуч. із сл.* г о л о в а. Манера тримати голову; постановка. [Д и р е к т о р м у з е ю:] *Від цієї постави голови так і віє духом Челліні* (Допч., VI, 1957, 527); *Ганна мерзлякувато поводила плечима, але горда постава голови й рішуча, тверда хода робили її урочистою* (Руд., Остання шабля, 1959, 210); // Положення тіла людини або тварини у певний момент; поза. *Тілько княгиня не змінила своєї постави* (П. Куліш, Вибр., 1969, 163); *Перед статуєю ми побачили незлічиму силу народу в найрізніших одягах і поставах* (Фр., II, 1950, 97); *Ледяник підвів голову від книжок і застиг в зігнутій поставі* (Ірчан, II, 1958, 46); *Побачивши перед собою жінку, легінь.. набрав молодечої постави — от як завше легінь перед дівкою* [дівкою] (Хотк., II, 1966, 50).

2. *рідко.* Те саме, що **пóстать** [1] 1. *Навкруги, під дрібним холодним дощем, не горять, а куряться огнища; коло них. в.. заграваx, ревавими плямами вбачаються людські постави* (Стар., Облога.., 1961, 23); *Майданівна вогкими очима задивлялася на міцно скраяну Андрійову поставу* (Кач., II, 1958, 10); *Тонку і височеньку його поставу облягає сільський саморобний кожушок: ладний, добре пошитий, червонястого чи цегляного кольору* (Мас., Життя.., 1960, 95); // Зовнішній вигляд; зовнішність. *Постава свята, а сумління злодійське* (Номис, 1864, № 178); *Був се двадцятилітній парубчак, але, судячи по його поставі, можна було дати йому ледво* [ледве] *п'ятнадцять літ* (Фр., II, 1950, 246).

3. *спец.* Вроджене положення, розташування яких-небудь частин тіла. *У широкогрудих свиней постава передніх ніг широка* (Свинар., 1956, 15).

4. Вироблене тренуванням особливе положення тіла людини (рук, ніг тощо), пристосоване для виконання яких-небудь вправ, рухів і т. ін. *Це були сміливі їздці, але їх постава з зігнутими колінами в коротких стременах була незграбна й вайлувата* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 159).

5. *театр.* Здійснення режисером театральної вистави. *П'єси Франка сценічні, прості до постави і тому майже всі з успіхом ішли на сцені* (Іст. укр. літ., I, 1954, 558); *Готувався до постави «Невольник» М. Кропивницького* (Минко, Моя Минківка, 1962, 103).

6. *заст., рідко.* Те, що ставлять на стіл для пригощання; частування. *Де була така постава? де такий достаток? І напитки, і наїдки, і музикам взяток?* (Сл. Гр.).

ПОСТАВÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поставáти** [1].

ПОСТАВÁТИ [1], áє, *недок.*, **ПОСТÁТИ.** áне, *док.* **1.** Зароджуючись, ставати дійсним, існуючим; утворюватися з чого-небудь; виникати. *Коли б усі речі з нічого могли поставати. Жодного часу не треба було б їм тоді для зростання* (Зеров, Вибр., 1966, 128); *За днями дні летіли і минали; Пристарилось і те, що змолоду цвіло; Багато деяких пісень переспівали; Постало те, чого і не було* (Гл., Вибр., 1951, 143); *Геологи.. намагаються довести, що Кримські гори постали поволі, протягом кількох геологічних періодів* (Вишня, I, 1956, 168); // З'являтися. *Святий завіт, одвіку божий, Запанастили, все в крові... Коли ж постане месник можий* [можний] *На ті злочинства світові?* (Граб., I, 1959, 71); *Після шторму над закрижанілим морем постали тисячі снігових заструг* (Трубл., I, 1955, 231); // Ставати збудованим, відбудовуватися після руйнування. *Меліоративні роботи на схід від містечка осушували болота, а вслід за ними поставали нові, залізобетонні будиночки* (Вільде, Сестри.., 1958, 504); *Так минали віки, й ці городи то падали в прах, то знову виростали, руйнувались і знову поставали* (Скл., Святослав, 1959, 130); *Центр гігантського будівництва перемістився туди, де має постати одна із великих будов комунізму* (Рад. Укр., 30.VII 1952, 2); **Образно.* *І постане на згарищах, на руїнах, на кладовищах, на політій кров'ю благородній землі нова наша Україна, ще прекрасніша, ще дорожча, на радість усьому світові. І світ ніколи не забуде нас* [радянських воїнів] (Довж., III, 1960, 48); // Організовуватися, створюватися. *Враз утворився на селі комітет — навкруги тоді комітети постали* (Крот., Сини.., 1948, 23); *На колишній убогій, пограбованій поміщиками землі, мов у казці, з нічого, постав вугільний басейн!* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 30);

// З'являтися в голові, серці (про думки, почуття і т. ін.). *З новою силою постає у Шевченка прагнення вирватися на волю* (Слово про Кобзаря, 1961, 104); *Він не боявся смерті, і ся думка, що ось перун може вдарити в оборіг і вбити його, якось не постала в його голові* (Фр., IV, 1950, 337); *Постала туга, сном важким приспана, Постала велетом і досягла до хмар* (Л. Укр., I, 1951, 165).

Постава́ти (поста́ти) з руїн — відбудовуватися після зруйнування; відновлюватися після занепаду. *Нова економічна політика, розроблена Леніним, влила в економіку країни могутній живий струмінь. Поступово поставала з руїн промисловість — донецькі шахти, азербайджанські нафтові промисли* (Наука.., 4, 1970, 31); *Силами ентузіастів-запоріжбудівців постала з руїн теплоелектроцентраль* (Вишня, I, 1956, 328).

2. Зароджуватися, брати початок, походити від чого-небудь. *Абсолютна рента постає внаслідок приватної власності на землю* (Ленін, 16, 1971, 259); *Часом важко і розрізнити, де байка постала з народного джерела, а де, навпаки, сам байкар став таким джерелом* (Бор., Тв., 1957, 46); *Ні! я покорити її не здолаю, ту пісню безумну, що з туги постала* (Л. Укр., I, 1951, 193); // Виникати внаслідок яких-небудь причин, збігу відповідних умов, обставин і т. ін. *Перейти льодовий потік по шию у воді і по гострих камінцях — трохи нагадує труднощі, які постають у командира під час виконання плану* (Ю. Янов., II, 1958, 254); *Бувають війни і війни. Треба розібратись, з яких історичних умов дана війна постала, які класи її ведуть, в ім'я чого* (Ленін, 32, 1973, 77); // Ставати актуальним, першочерговим, набувати в певних умовах дуже великого значення. *В. І. Ленін підкреслював, що ні одна з галузей науки не вичерпала себе, що перед кожною з них, зокрема перед історією, постають дедалі нові завдання в справі розкриття законів розвитку природи і суспільства* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 19); *Проблема поповнення армії людьми постала перед Врангелем ще гостріше* (Гончар, II, 1959, 331).

Поста́є (постава́ло) пита́ння, *перев. у знач. вставн. сл.* — виникає (виникало) питання. *Чи ж є у соціалістичної держави хоча б один мотив для розв'язування агресивної війни?.. Навіщо ж нам, постає питання, війна?* (Вітч., 5, 1956, 7); *Подряпавши тіло, видерлася Сахно на той бік* [загорожі].. *Тепер поставало питання, як вернутися назад* (Смолич, I, 1958, 90).

3. *перев. перед ким — чим.* Ставати видним, доступним зорові; відкриватися, показуватися. *В рожевому ранковому диму Нове бетонне місто постає* (Мур., Ідуть.., 1951, 158); *Пеньки моїх кленів обросли травою, яблуні здичавіли, важка картина постала перед моїми очима* (Ю. Янов., V, 1959, 143); // *перев. у сполуч. із сл.* в у я в і, в п а м' я т і *і т. ін.* З'являтися в уяві; привиджуватися, пригадуватися. *Картина постає: зібравсь гурточок, Провадить речі, і співа, й гука* (Л. Укр., I, 1951, 32); *Події минулих літ в уяві Михася поставали, як живі* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 238); *Щось уколало сотника, коли в думці постав Радзівілл і зустріч з ним у воротях Костянтинова* (Ле, Наливайко, 1957, 75); *Він бачив її востаннє, коли дівчині було років шістнадцять-сімнадцять. У пам'яті постало рожеве личко, ласкава, як подарунок, усмішка* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 196).

4. *перев. яким, перен.* Виявляти певні риси, властивості, відкриватися, з'являтися в новій якості і т. ін. *В своїх наукових працях Франко постає перед нами як визначний вчений, філософ, суспільствознавець* (Наука.., 8, 1956, 8); *Якоюсь ніби іншою постала Нонна перед ним на сцені нардому, теплішою, задушевнішою* (Гончар, II, 1959, 244); // Діставати певне образне втілення в художньому творі. *З рядків геніальних майстрів слова поставала велич волелюбного народу, багатство притаманних йому творчих сил, героїзм* (Грим., Кавалер.., 1955, 145); *В повісті Я. Качури образові Хмельницького відведено небагато місця, але він постає сáме як мудрий і далекоглядний керівник народних мас* (Іст. укр. літ., II, 1956, 205).

5. Відбуватися, наставати (про зміну стану, пору і т. ін.). *Де пройде сила наша —речудові в житті людини зміни постають* (Тич., Зростай.., 1960, 21); *Ми не помічаємо, як закотився десь за дерева і гори місяць і постало світання* (Сміл., Сад, 1952, 65); *Постало коротке мовчання. Обидва юнаки допитливо позирали один на одного* (Донч., Шахта.., 1949, 103).

6. Підноситися над чим-небудь; висоїти. *Несеш, як пісню, почуття своє, Проходячи повільно під склепінням, Де Спаська вежа рвучко постає Шпилів і стріл завихреним стрімінням* (Бажан, Роки, 1957, 225); *Стрімчаста скеля постала над кручею, як вічний вартовий* (Жур., Вечір.., 1958, 266).

ПОСТАВА́ТИ [2], асмó, аєтé *і діал.* **ПОСТА́ТИ,** áнемо, áнете, *док.* 1. Стати; стоячи, розміститися де-небудь (про всіх або багатьох). *За богами — панства, панства В серебрі та златі! Мов кабани годовані — Пикаті, пузаті! .. І всі уряд поставали* (Шевч., I, 1963, 244); *Усі високі гості висипали на ганок, поставали на сходах* (Н.-Лев., VII, 1966, 64); *Поставали* [дівчата] *на мості голівка до голівки, як на папері змальовані, придивляються* (Вас., I, 1959, 231); *Постали всі кругом* (Сл. Гр.); // *у сполуч. з деякими присл.* Прибрати позу, вказану прислівником (про всіх або багатьох). *Немов якийсь цілющий струм перебіг по втомлених обличчях. Поранені підвелися, поставали навколішки* (Гончар, III, 1959, 368).

Постава́ти на робóту (на слýжбу) — те саме, що **Ста́ти на робóту (на слýжбу)** (про багатьох) (*див.* **ставáти**). *Наїхало повно німкень, які поставали на службу до залізничного управління* (Ю. Янов., II, 1954, 22).

2. Перестати йти, рухатися, працювати; зупинитися (про всіх або багатьох). *Бачать* [діти], *що Мушка і два хлопчики на щось дивляться — та й собі поставали* (Коцюб., I, 1955, 470); *Надбіг «оконом» Качковський з криком: — Ну, чого поставали?* (Л. Укр., III, 1952, 665); *Галасуючи, побігли всі* [селяни] *слідком за коноводами. А ті вскочили знов у ту яму і постали нерухомо, щоб хоч передихнути* (Гр., II, 1963, 296).

ПОСТАВА́ТИ [3], асмó, асте́ *і діал.* **ПОСТА́ТИ,** áнемо, áнете, *док.* Стати, зробитися кимсь або якимсь (про всіх або багатьох). — *Мої дві близькі сусідки й товаришки поставали вчительками в сільських школах* (Н.-Лев., IV, 1956, 83); — *Мовчав би вже, безстиднику, сам ніколи лоба не перехрестить, а інших на глузи бере. Всі ви тепер добрі. Грамотіями поставали, все знаєте, з клубу не вилазите* (Стельмах, II, 1962, 392); // Перетворитися, обернутися на кого-, що-небудь. — *Ходім, сестро, лугами Та постанем квітками* (Чуб., V, 1874, 919); *Одного разу поїхав батько у ліс по дрова, а мати лишилася вдома з хлопцями — та за щось так розсердилася на них, що.. з гніву сказала, щоб вони гайворонами поставали* (Укр.. казки, 1951, 159).

ПОСТАВЕ́ЦЬ, вця, *ч., заст.* 1. Рід ковша для зачерпування пива, меду, квасу і т. ін. *Гуля Максим, гуля батько,.. Горілку, мед не чаркою — Поставцем черкас* (Шевч., I, 1963, 98); *Від себе відштовхнув гонець По вінця повний поставець: — Ні, я не буду з вами пить* (Бажан, Роки, 1957, 233); // Дабан для квасу.

2. Мисник. *Онися все повертала очі на мальований поставець коло порога, неначе вона вперше його бачила* (Н.-Лев., III, 1956, 18); *Дістала* [Ольга] *з поставця*

під кіотом пляшку вина, налила в склянку й хильцем випила (Мик., I, 1957, 304).

3. Невеличкий столик. *Кельнер розкладав на поставці принесені з ресторану тарілки, полумиски, ножі, ложки й виделки* (Фр., VI, 1951, 204); *У XVIII ст. стільці, крісла, канапки, поставці, дзеркала, клавікорди та інші види меблів у феодально-старшинському побуті були вже досить широко розповсюджені* (Пар. тв. та етн., 2, 1957, 79); // *церк.* Столик з похилим верхом для образів або євангелія. *Біля криласа* [у церкві] *стояло кілька поставців, на яких лежали ікони* (Мик., II, 1957, 451).

ПОСТА́ВИТИ [1], влю, виш; *мн.* поста́влять; *док., перех.* 1. Примусити когось або допомогти кому-небудь стати на ноги, набути вертикального (стоячого) положення. *Максим поставив Андрія на ноги:* — *Хрестись* (Коцюб., II, 1955, 101); // *безос. Раптом його мов вітром поставило на ноги* (Баш, Вибр., 1948, 117); // Наказати або допомогти комусь, примусити або попросити когось стати де-небудь. *Москалі зараз і підхопили його* [Йосина], *поставили у станок, зміряли, обдивилися* (Мирний, IV, 1955, 46); *Христина крутнулась і через одну хвильку привела під руку Марту Кирилівну і поставила її рядом з Бичковським перед килимом* (Н.-Лев., VI, 1966, 38); *Ось підійшли* [конвоїри] *близько й поставили дівчину під риштовання. Чому не плаче? Чом не кричить?* (Коцюб., II, 1955, 197); *Полонених поставили на валу* (Довж., I, 1958, 250); // *у сполуч. з деякими присл.* Примусити кого-небудь стати в якусь позу, позицію. *Нахилившись до гриви коня, на галявину вимчав учвал вершник і, смикнувши вуздечку, поставив сірого в яблуках огиря дибки* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 128).

◇ **До сті́нки** (*рідко* **до му́ру**) **поста́вити** — розстріляти. *І жив якби Тарас тепер, він був би членом ВКП. Пішов би він на бурю буру, так, як і всі, за юний клас... І не'дного панка із вас він сам поставив би до муру...* (Сос., I, 1957, 402); — *Пам'ятаєш, відсилав я тебе із пістолетом у степ. То була проба на віру. Чкурнув би ти з ним — мене б до стінки поставили, не подивилися, що я комісар* (Тют., Вир, 1964, 362); **Поста́вити в (у) куто́к** — покарати дитину, примусивши її якийсь час стояти в кутку. *Мама поставили Данилка у куток і молять* [моляться] *богу: проказують молитви, щоб Данилко їх повторював* (Ю. Янов., II, 1958, 183); **Поста́вити на коліна** *див.* **коліно; Поста́вити на но́ги** *див.* **нога́; Поста́вити на рі́вні но́ги** *див.* **рі́вний; Поста́вити під арши́н,** *заст.*— мобілізувати до армії.

2. *перев. у сполуч. з інфін.* Наказати кому-небудь виконувати якусь роботу (звичайно стоячи). *Проскурниця звеліла Мелащі помить руки і поставила її в кінці стола виробляти проскури* (Н.-Лев., II, 1956, 335); // *ким, за кого, рідше на кого — що, розм.* Призначити на якусь посаду, роботу. *Вже перестав* [хлопець] *думати, що на дяка не поставили, думав, якби-то видужати, та піти, поїхати...* (Вовчок, VI, 1956, 248); *На північну дільницю тунелю Мухтаров поставив виконробом інженера Мацієвського* (Ле, Міжгір'я, 1953, 144); *За шофера ми поставили тракториста Сербуру, на прізвище Півень* (Ю. Янов., I, 1954, 63); [Крилата:] *Карпа Корнійовича треба підтримати.* [Василина:] *От би його на голову колгоспу поставити* (Корн., II, 1955, 254).

Поста́вити над *ким* — призначити головним, дати владу над ким-небудь. — *Нащо ти, тату, так сприяєш Юрушеві, що поставив Юруша так високо над усіма?* (Н.-Лев., III, 1956, 301); **Поста́вити на ца́рство**—зробити царем.

3. Направити куди-небудь для виконання якогось доручення, завдання, розташувати в певному місці (для ведення бою, охорони і т. ін.). *Становий поїхав в місто і поставив на варті десяцьких на всю ніч* (Н.-Лев., II, 1956, 235); *Ми, встановивши кулемети на належних точках, поставили найкращих стрільців по садках і так ударили з усіх боків, що за якийсь час німці здалися на нашу милость* (Ю. Янов., II, 1958, 249); ***Образно.** *Возвеличу Малих отих рабів німих! Я на сторожі коло їх Поставлю слово* (Шевч., II, 1963, 321); // *перев. у сполуч. із сл.* на квартиру, *розм.* Помістити кого-небудь десь для проживання або на ночівлю. *Одна тілько й осталася В Батурині хата! І в тій хаті поставили Царя ночувати, Як вертавсь із-під Полтави* (Шевч., I, 1963, 294); — *Як де недалеко поставлять, то, може, коли прийду, а як заженуть куди далеко, то вже хіба аж за п'ять років вернуся* (Л. Укр., III, 1952, 564); *На квартиру до них поставили двох гітлерівців з місцевого гарнізону* (Ю. Янов., II, 1954, 36).

Поста́вити ва́рту (сторо́жу, карау́л *і т. ін.*) — доручити кому-небудь здійснювати охорону, вартування у певному пункті (пунктах). *Граф поставив по дорогах Скрізь застави та рогатки* (Л. Укр., I, 1951, 380); [Кармелюк:] *Кушнірук, постав на шляху варту* (Вас., III, 1960, 183).

4. *перен.* Змусити кого-небудь опинитися в якомусь становищі, потрапити в якісь умови, обставини. *Глибока різниця в поглядах та переконаннях поставила його з Оленчуком у різні табори* (Гончар, II, 1959, 288); — *Подумайте хоч, у яке становище поставила б мене подібна розмова...* (Ле, Міжгір'я, 1953, 87); // *у сполуч. із сл.* себе. Примусити поважати себе, викликати повагу, шанобливе ставлення до себе. *Так уже зумів себе дід поставити, що його вважали дідом «правильним»* (Хотк., I, 1966, 84).

◇ **Поста́вити на мі́сце** *кого* — збити пиху з когонебудь, у різкій формі зробити кому-небудь зауваження про нескромну, зарозумілу поведінку. *Чумакова мова починала тішити Обуха. Він розумів, що в кожну хвилину може поставити цього зарозумілого юнака на місце* (Збан., Переджнив'я, 1955, 22); **Поста́вити на чолі́** *кого, чого* — надати провідної ролі, зробити керівником, вождем кого-, чого-небудь. *Встановивши диктатуру пролетаріату, Жовтнева революція поставила на чолі нашої великої держави робітничий клас* (Рильський, III, 1956, 144); **Поста́вити по́за зако́ном** — позбавити кого-небудь прав громадянства, заступництва з боку державних органів. [Адмірал:] *Хто піде проти наказу, хто не виконає ультиматуму, той поставить себе поза законом* (Корн., I, 1955, 74); *Куди діватися? Власті нас не признають, поставили поза законом* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 422); **Поста́вити себе́ на мі́сце** *чиє* — уявити себе в таких самих обставинах, у такому самому становищі, як хто-небудь; припустити, що не хтось інший, а ти сам потрапив у відповідну ситуацію. *Уявив Фрунзе, мовби сам себе поставивши на їхнє місце, як годинами стоять його телефоністи через увесь Сиваш у прибуваючій крижаній воді, тримаючи в задубілих руках нитку провода, що єднає цей берег з отим, де б'ються його авангарди* (Гончар, II, 1959, 427).

5. *заст., міф.* Створити ким-, чим-небудь; обернути на когось, щось. *Скажи ж мені, мій братику, Королевий цвіте: Нащо мене бог поставив Цвітом на сім світі?* (Шевч., I, 1963, 357); — *Ся держава, де тепер і люди, і звірі, і птахи перемінені на каміння, колись була багата й жива... Я — її цар. Але один змій-чарівник позаздрив і всіх поставив каменем* (Три золоті сл., 1968, 62).

6. Надати чому-небудь вертикального положення; розташувати, укріпити щось вертикально. *І над шляхом в полі Височенний хрест поставив* [Максим]... *Зо всього роздоля Широкого було видно* (Шевч., II, 1963, 276); *Парубок востаннє, мов граючись, махнув косою й поставив її сторч* (Хотк., I, 1966, 94).

Поста́вити копу́ — скласти певним способом 60 снопів хліба. [Прісько:] *А в жнива було півтори копи, як один снопок, поставиш та й додому зарані підеш* (Вас., III, 1960, 77).

7. *у сполуч. з деякими присл.* Надати чому-небудь певного положення (за знач. відповідного прислівника). *Вітер гасить вогонь, але Хома нагнувся, поставив дашком долоні й задивився* (Коцюб., II, 1955, 63); — *Доволік ото він до плоту* [дубок], *поставив руба, перекинув через пліт — аж гупнуло!* (Хотк., I, 1966, 83).

Поста́вити гвинтівку (**рушни́цю** *і т. ін.*) **на бойови́й звід**, *військ.*—привести в стан готовності до пострілу. *Поставивши гвинтівку на бойовий звід, Данько походив по садку, виглянув на вулицю, потім неквапом спустився городом до річки* (Гончар, II, 1959, 230).

◇ **Поста́вити на коле́са** — забезпечивши власними транспортними засобами, зробити пересувним, мобільним. *Тепер Вася вирішив будь-що поставити роту на колеса* (Гончар, III, 1959, 69).

8. Помістити куди-небудь, розмістити десь. — *Отой стільчик візьми, Христино,— порядкує панич,— та постав серед хати* (Мирний, III, 1954, 154); *В хату увійшла восьмилітня Харитя і поставила коло печі відро* (Коцюб., I, 1955, 13); *Під'їхавши до воріт, хлопець сплигнув з коня й одчинив їх. А тоді поставив коня в конюшню, а корову до ясел прив'язав* (Головко, I, 1957, 96); — *А це ми конфіскуємо,— каже Яцуба і обома руками бере зі столу Віталиків передавач. — Постав на місце,— перепинила Яцубу Лукія* (Гончар, Тронка, 1963, 107); // Подати на стіл (страви, напої і т. ін.). *Поставили на стіл вареників макітру І пляшку — свашку всіх мирян* (Гл., Вибр., 1957, 211); *Ввечері зварила Настя вечерю й поставила перед Гнатом* (Коцюб., I, 1955, 53); *Другого дня справили весілля. Цар поставив їм таку гостину, що навіть Поїдайло і Попивайло були задоволені* (Три золоті сл., 1968, 125).

Поста́вити могори́ч (**могори́ча́**) *кому* — почастувати кого-небудь вином, горілкою (за послугу, допомогу і т. ін.). *Лаврін знав парубоцький звичай і повів усю парубочу ватагу в шинок. Він поставив їм могорича і вже в згоді з ними вернувся на вулицю* (Н.-Лев., II, 1956, 313); *Упрохас* [Клим] *писаря та старшину, поставить могорич або одмолотить днів зо три — і Петрика приймуть до волості* (Вас., I, 1959, 96); **Поста́вити обі́д** *кому* — почастувати обідом кого-небудь, влаштувати обід для когось. — *Зробити поминки я хочу, Поставити обід старцям* (Котл., I, 1952, 90); **Поста́вити ча́рку** (**пля́шку** *і т. ін.*) *кому* — почастувати кого-небудь горілкою, вином. — *Ти знаєш, як твого батька упрошував Сафрон у революцію зайти до нього? Він не тільки чарку поставив би Тимофієві* (Стельмах, II, 1962, 376);—*Завгосп спробував був мене підкупити— півлітра якось мені поставив* (Збан., Єдина, 1959, 135).

9. *також з інфін.* Установити де-небудь з певною метою. *Горщок сей черепком накрила* [Сивилла], *Поставила його на жар* (Котл., I, 1952, 155); *Сільце поставить та пташок ловить, а послі їх душить* (Барв., Опов., 1902, 279); *Тарас Григорович приніс оберемок хмизу, сніп куряю і кілька шматків кизяку. Швидкими, звичними рухами розпалив вогонь і поставив розігрівати вечерю* (Тулуб, В степу.., 1964, 304); // Прикріпити до чогось, установити на чому-небудь для роботи, дії і т. ін. — *Замість весел — можна поставити невеликий мотор* (Ю. Янов., II, 1958, 84); // Прищити, прибити і т. ін. до чого-небудь під час виготовлення або ремонту. *То тієї, то другої неділі навідувалися онуки, і вона завжди турбувалася, аби напоготові був гостинець для них. А як не було гостинця, то вона чи латку поставить, а чи дрібненькому носа витре* (Гуц., Скупана.., 1965, 10); // З лікувальною метою прикласти до якої-небудь частини тіла. *Прийшов доктор, звелів її роздягти й покласти на постіль, поставив горчичники* [гірчичники] (Н.-Лев., III, 1956, 162).

Поста́вити на відгоді́влю, *с. г.*— перевести на режим посиленого годування з метою збільшення живої ваги. *Ранньої весни зняли з контрактації 100 бичків і поставили їх на відгодівлю* (Колг. Укр., 11, 1958, 5); **Поста́вити на рейд** (**на ре́йді**), *мор.*— помістити (судно) на місце якірної стоянки поблизу порту. [Адмірал:] *Лейтенанте, вранці міноносці треба вивести з бухти і поставити на рейді* (Корн., I, 1955, 37); **Поста́вити пласти́нку** — покласти пластинку на диск радіоли, патефона і т. ін. для програвання. *Никанор Іванович завів грамофон і поставив пластинку «Ой, казала мені мати»* (Головко, II, 1957, 46); **Поста́вити пло́мбу** — заліпити пломбою дірку в зубі. *Зубний лікар школи на хворий зуб Юркові пломбу поставив* (Веч. Київ, 16. I 1963, 4); **Поста́вити самова́р** — розпалити вогонь у наповненому водою самоварі. — *Посидь. Я скажу, щоб поставили самовар, пап'ємося чаю,— сказав Василь і почервонів* (Мирний, IV, 1955, 128); *Кумиш.. позичила у Зейнеб самовар, поставила його і помчала до Кульжан по цукор: знала, що дівчина завжди її виручить* (Тулуб, В степу.., 1964, 174); **Поста́вити свічку** — відповідно до церковного звичаю, прилінити, прикріпити запалену свічку перед образом святого. *Виблагала Тую копійчину... Та пречистій поставила Свічечку за сина* (Шевч., II, 1953, 122); *Ото покаялась я, ..поставила перед образом свічку та й заспокоїлась* (Н.-Лев., III, 1956, 257); *Бабуся перед.. образом поставила саморобну свічечку й ревно почала молитися* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 15).

10. Написати щось, зробити напис на чому-небудь. *Курлов, не підводячи голови, написав у верхньому лівому кутку листівки «друкувати», поставив дату і розгонисто підписався* (Перв., Дикий мед, 1963, 152); *Вигукуючи прізвища, есесівець поставив в списку номери* (Хижняк, Тамара, 1959, 167); *Поставити розділові знаки;* // Записати оцінку в журнал, залікову книжку і т. ін. *Учитель аж позеленів і, пошаривши в книжці, поставив здоровенну коляку* (Мирний, IV, 1955, 111); *Школяр нічого не знав, і вчителька поставила йому двійку* (Донч., V, 1957, 445).

Поста́вити печа́тку — притиснувши печатку до паперу, сургуча, зробити відбиток; печаткою засвідчити чинність якогось документа. *Цар швидко написав, що дійсно стара кульбака подарована ним цьому служивому, геть печатку царську поставив* (Україна.., I, 1960, 10); *«Любий! Ти ублагай Мецената, нехай лиш печатку поставить!»* (Зеров, Вибр., 1966, 260); **Поста́вити** [**свій**] **підпис**: а) розписатися. *Не встиг він поставити свого підпису, як до контори під'їхала Кузева машина і з неї вискочив Бабенко* (Руд., Остання шабля, 1959, 507); б) підписатися під якимсь документом на знак цілковитої згоди й схвалення. *Згадають люди колишні і недавні муки вони, всі криваві покоси воєнних жнив і без найменшого вагання поставлять свої підписи під відозвою Всесвітньої Ради Миру* (Вол., Наддніпр. висоти, 1953, 116).

◇ **Кра́пку поста́вити** *див.* **кра́пка**; **Поста́вити кра́пку** (**крапки́**) **над «і»** *див.* **і**[1].

11. *розм.* Збудувати, спорудити що-небудь. *Постав хату з лободи, та в чужую не веди* (Номис, 1864, № 8957); — *Не журись, жінко, ось поставлять фабрику, тоді заробиш дещо...* (Коцюб., II, 1955, 22); *Колгосп поставив велику нову стайню* (Вол., Сади.., 1950, 32); *Образно. *Я пам'ятник собі поставив незотлінний, До нього вік людська не заросте тропа, Що перед ним чоло*

і камінь непоклінний Александрійського стовпа? (Зеров, Вибр., 1966, 398).

12. *у сполуч. із сл.* справа, робота *і т. ін.* Налагодити, організувати. *Треба поставити справу так, щоб кожний трудящий докладав своїх сил до зміцнення робітничо-селянської держави* (Ленін, 44, 1974, 159); — *Школу постав так, щоб виходили з неї не писарі-п'яки, а грамотні люди* (Мирний, I, 1954, 340); — *Навіщо він* [млин] *Сидорові? Все одно той ради йому не дасть, а він, Когут, знає, як діло поставити треба* (Цюпа, Пазустріч., 1958, 22).

Поста́вити до́слід — здійснити наукове дослідження якого-небудь явища в його конкретному вияві у певних, спеціально створених умовах. *За кілька років до війни Шульга поставив дослід, який збаламутив не тільки його колег, але і його самого* (Рибак, Час.., 1960, 218); *Щоб практично створити штучну силу тяжіння в космічному польоті, вченим треба поставити багато дослідів* (Наука.., 9, 1961, 10); **Поста́вити реко́рд:** а) досягти найвищих показників у спортивних змаганнях. — *Ну, Еріка, ти не обманула моїх сподівань. Хоч рекорду й не поставила* (Собко, Стадіон, 1954, 138); б) мати найбільші досягнення в якій-небудь ділянці праці, галузі господарства тощо. — *Ну, я дав високий урожай, поставив, як пишеться, рекорд — так це ж і не дивно, бо я з діда-прадіда на землі* (Ю. Янов., II, 1954, 125).

13. Показати на сцені виставу, здійснити режисерську підготовку спектаклю. *Бачила вчора й сьогодні Стефанка.. Написав оце драму, хтів, щоб поставити тут на сцені* (Л. Укр., V, 1956, 338); [Р і х т е р:] *Ми зібралися саме для того, щоб обговорити питання, як нам організувати театр і поставити цю п'єсу* (Собко, Життя.., 1950, 52).

14. Запропонувати що-небудь для прийняття, виконання; висловити певні вимоги, побажання і т. ін. *Написав* [Мержинський] *мені.., що я добре б зробила, коли б послала.. свою драму, а він би дав Кропивницькому для постанови і наглянув, щоб мої умови, які я поставлю, були достатньо виконані* (Л. Укр., V, 1956, 204); *Обком партії, відряджуючи Семена Яременка до Григорівки, поставив перед ним завдання — «створити підпільні групи по селах Переяславського та суміжних двох районів»* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 5); *Орися.. рішуче поставила перед Тимком вимогу, щоб він спровадив із двору свого дружка* (Тют., Вир, 1964, 270).

Поста́вити запита́ння (пита́ння) *кому* — запитати кого-небудь про щось. *Писати про себе мені дуже трудно. Краще було б, коли б Ви поставили мені кілька питань, на які я охоче одповів би Вам* (Коцюб., III, 1956, 282); [Б а т у р а:] *Я вчителям доповідь про літературу читав. А потім стільки мені питань поставили* (Корн., II, 1955, 219); *Здається Ліні, що ветеран.. запитання якесь їй поставить таке, що вона й відповісти не зуміє* (Гончар, Тронка, 1963, 180); **Поста́вити пита́ння на збо́рах (на бюро́** *і т. ін.*) — запропонувати обговорити що-небудь на зборах, на бюро і т. ін. — *Можна буде поставити це питання на бюро, винести на загальні збори* (Допч., II, 1956, 16).

◇ **Поста́вити пита́ння ру́ба:** а) прямо, рішуче запитати про щось важливе, вимагаючи чіткої, недвозначної відповіді. *Перед Жовтневими святами наполіг Тарас на своєму. Руба поставив питання: «Хочеш за мене заміж чи ні?»* (Мур., Жила.. вдова, 1960, 71); б) у категоричній формі заявити про щось, з усією рішучістю наполягаючи на чому-небудь. *Кралевич у своїх бесідах ні разу не поставив питання руба, бо все ще вважав за незакінчений період підготовки* (Хотк., Довбуш, 1965, 166).

15. *у сполуч. з деякими ім. з прийм.* Визнати чим-небудь, оцінити, кваліфікувати як щось (за знач. відповідного іменника). *Ніхто не сміє вам любов поставити в провину* (Дор., Три богатирі, 1959, 67); *Ритмічно-інтонаційна гнучкість поезій* [М. Вінграновського] *гідна подиву. Авторові можна поставити в заслугу розширення віршових форм української поезії* (Вітч., 5, 1968, 205).

Поста́вити по́ряд (на́рівні) *з ким — чим;* **Поста́вити в ряд** *кого:* а) вважати рівноцінним; прирівняти. *Володимир Ілліч Ленін поставив ім'я великого Кобзаря України поряд з іменами найвидатніших діячів культури та революції* (Вітч., 3, 1964, 217); *Чеський журнал назвав Тичину «одним з найбільших ліриків слов'янства», а англійський критик Джон Фут поставив його у ряд найоригінальніших поетів світу* (Знання.., 1, 1966, 1); б) зробити рівним, однаковим у чомусь; зрівняти. *От трохи на боці стоїть руда корова, а коло неї — маленьке телятко. Воно простягає шию й ніжиться коло матері, а та тільки ласкаво дивиться, неначе посміхається. Велика сила любові дала оцим звірятам красу й поставила їх нарівні з усім сотворенним* (Хотк., I, 1966, 136); *Поетична майстерність Михайла Сеселя поставила його в ряд найкращих поетів радянської епохи* (Вітч., 11, 1969, 184).

◇ **Поста́вити на карб** *кому що* — звинуватити когонебудь у чомусь, уважати кого-небудь винним у чомусь. *Дошукувався* [Павло] *своєї вини на роботі і не знаходив. Йому на районній партійній конференції поставили на карб і масло, і округлення цифр, і закупівлю корів у колгоспників* (Мушк., Серце.., 1962, 197); **Поста́вити на одну́ до́шку** *див.* **до́шка; Поста́вити на пе́рший план** — визнати найголовнішим, надати найбільшого значення. *Ще в перші роки Радянської влади В. І. Ленін поставив на перший план проблему наукової організації праці і управління народним господарством* (Ком. Укр., 3, 1965, 21).

16. *заст.* Прийняти яке-небудь рішення; вирішити, ухвалити. *Скликали річ посполиту — Поставить, як іти в похід* [похід] (Котл., I, 1952, 209); *Часу до весни лишалося небагато, а Химочка поставив для себе — вийти в поле цілим селом* (Епік, Тв., 1958, 64); // Запровадити. *Княгиня Ольга теж брала дань, пізніше поставила уроки й устави* (Скл., Святослав, 1959, 102).

◆ **Поста́вити го́лос** — навчити кого-небудь правильно співати, вільно володіти голосом, якнайкраще використовувати свої вокальні дані. *Зустрічаючись на співках, Проскуров якось запросив його* [Захара] *додому, щоб спробувати і поставити голос* (Ле, Право.., 1957, 32); **Поста́вити діа́гноз** — визначити характер захворювання, встановити, на яку хворобу захворів хто-небудь. *Прийшов лікар, щось-то дав, але поставити правдивий діагноз не зміг; сказав, що аж завтра можна буде пізнати недугу по признаках...* (Хотк., I, 1966, 61); — *Краще давай я постукаю і послухаю тебе, і тоді ми поставимо вірний діагноз* (Ів., Вел. очі, 1956, 35); **Поста́вити з ніг на го́лову (догори́ нога́ми)** *що:* а) докорінно змінити щось, зробити зовсім не таким, як було. [З у б:] *Винахід на винахід не скидається, вельмишановна Варваро Павлівно. Зараз мова йде про справу, яка всю нашу техніку взагалі догори ногами поставити може* (Собко, Справа.., 1959, 13); б) неправильно розтлумачити, висвітлити щось, надати чому-небудь протилежного змісту, значення; **Поста́вити на ка́рту** *див.* **ка́рта; Поста́вити на кін** *див.* **кін; Поста́вити на своє́му** — зробити по-своєму. *Він знав, що дочка поставить на своєму, коли того схоче, і не сперечався* (Н.-Лев., II, 1956, 230); *Якась упертість заволоділа нею, і просто хотілося поставити на своєму* (Хотк., II, 1966, 62);

Поста́вити на слу́жбу *кому, чому* — використати, застосувати в інтересах кого-, чого-небудь. *Після Жовтневої соціалістичної революції більшовицька партія поставила електрику на службу всьому народові* (Кучер, Засвіт. вогні, 1947, 18); *Треба поставити на службу революції всю силу народної мудрості, весь життєвий досвід* (Гончар, II, 1959, 409); *Виняткові досягнення Радянського Союзу в ракетній техніці наша країна поставила на службу мирові і прогресові людства* (Рад. Укр., 12.VIII 1961, 1); **Поста́вити о́чі в зе́млю** — те саме, що **Поту́пити (опусти́ти, вту́пити** *і т. ін.*) **о́чі (очи́ці) в(у) зе́млю (до землі)** (*див.* **земля́**). *Тетяна раптово зчервоніла й поставила очі в землю* (Вас., II, 1959, 103); **Поста́вити пе́ред фа́ктом** — зробити щось без попередження, всупереч чиємусь наказу, розпорядженню, бажанню і т. ін.; повідомити кого-небудь про те, що вже відбулося. — *Гай будемо садити. В Тихій долині.. Я поставлю товариша Гризоту.. перед фактом* (Речм., Твій побратим, 1962, 17); **Поста́вити собі ме́тою (за мету́)** *див.* **мета́**; **Поста́вити хрест** *на кому — чому, рідко над ким — чим*: а) перестати покладати надії на когось, щось.— *І сей туди ж, докоряє! Зрадили, бачте, його надії! Хто ж просив надіятись! Я ж йому писала: поставте наді мною хрест! Чого ж йому ще треба?* (Л. Укр., II, 1951, 77); б) перестати робити що-небудь, займатися чимсь, думати, згадувати про щось. — *..Коли я поранений лежав у шпиталі,.. згадував, як ми.. кат зна чого ворогували з тобою, і вирішив поставити хрест на тому, що було* (Стельмах, Правда.., 1961, 120).

ПОСТА́ВИТИ [2] *див.* **поставля́ти.**

ПОСТА́ВИТИСЯ, влюся, вишся; *мн.* поста́вляться; *док.* Виявити певне ставлення до кого-, чого-небудь. *Його Параска Семенівна несхвально на початку поставилась до машини, та коли чоловік покатав її селом, повіз у степ, ..тоді цілком визнала перевагу власної автомашини* (Ю. Янов., II, 1954, 167); *Здалося Мухтарову, що і Щапов, і майже всі присутні на засіданні.. упереджено поставилися до нього* (Ле, Міжгір'я, 1953, 331); *Ярема узяв хліб, з вдячністю глянув на незнайомих людей, які до нього так ласкаво поставилися* (Коч., Зол. грамота, 1960, 480).

ПОСТА́ВКА, и, *ж.* 1. Поставляння, постачання чого-небудь на певних умовах. *Гаврило Клумак, підписуючи в Будапешті новий контракт на поставки, виговорив, що фірма Клумаків заготовить і переробить певну кількість бука* (Скл., Карпати, II, 1954, 96); — *Панове! — озвався до присутніх Салтиков. — Ми відхилилися від головного питання. Які будуть зауваження щодо поставки зброї?* (Коч., Зол.грамота, 1960, 237); *З кожним роком збільшуються поставки сільському господарству різних машин, сільськогосподарської техніки* (Ком. Укр., 10, 1967, 65).

2. *юр.* Основна форма зв'язків між соціалістичними підприємствами, суть якої полягає в тому, що одне підприємство зобов'язане в певні строки передавати іншому на підставі державного планового завдання обумовлену в договорі кількість продукції за відповідну плату. *Планом передбачається впорядкувати міжреспубліканські зв'язки і кооперовані поставки* (Наука.., 1, 1960, 5); *Договір поставки.*

ПОСТАВКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., діал.* Стояти без діла. — *А пильнуй там, Мироне, щоб не поставкували!* — *сказала баба* (Фр., IV, 1950, 453).

ПОСТА́ВЛЕНИЙ [1], а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **поста́вити** [1]. *Еменé глянула догори на село. Притулене до горба, воно виглядало, як величезний стільник, поставлений сторч* (Коцюб., I, 1955, 290); *Викликаний хлопець схопивсь і почав пролазити проміж тісно поставленими ослопами* (Гр., Без хліба, 1953, 13); *На бурому навпіл з пашею снопі полуднує Мокрина Карпець.. і не зводить стомлених, задуманих очей з двох поставлених піддашком снопів, під якими раз у раз подає упертий голос немовля* (Стельмах, II, 1962, 409); *Ворог нас не здолав.. На коліна поставлений, він не зведеться з колін* (Перв., I, 1958, 406); *Поставлений був на ноги і весь медичний персонал* (Збан., Сеспель, 1961, 50); *У далеких землях були повними владарями й брали уроки з людей князі, поставлені Кисвом* (Скл., Святослав, 1959, 58); *Вдень, коли машина була поставлена на чистку, я допомагав помічникові машиніста чистити паровоз* (Сміл., Сашко, 1957, 58); *Подивився старий і на дружину, і на свічку, поставлену на рятунок його душі, та й пішов з Морозенком у степи розшукувати пана* (Стельмах, I, 1962, 245); *Школа була простора, нова, недавно поставлена* (Коцюб., I, 1955, 310); *Щоб з'ясувати, яке явище спостерігалося — поглинання молібдену клітинами чи адсорбція його на їх поверхні, був поставлений дослід з культурами різного віку* (Мікр. ж., XVIII, 1, 1956, 7); *Тепер на Україні поставлені всі горьківські п'єси* (Мист., 2, 1968, 5); *Щоб бути на рівні поставлених вимог, обчислювальна техніка мала піти шляхом цілковитої автоматизації обчислювальних процесів* (Наука.., 12, 1957, 10); *Завдання, поставлене райвиконкомом перед Гнатом як головою сільради, було зовсім не таємне і не носило будь-якого прихованого від людей змісту* (Тют., Вир, 1964, 171); *Питання було поставлене руба. На нього не відповісти було неможливо* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 352); *Всі ідеологічні засоби партії і держави поставлені на службу духовної підготовки мас до комунізму* (Ком. Укр., 4, 1960, 24); — *Тут доля моя на карту поставлена, а ти з своєю вечерею. От сухар!* (Кучер, Трудна любов, 1960, 9); *Ми, з ласки Сергія Антоновича, поставлені перед доконаним фактом: Черемашко у нас...* (Шовк., Людина.., 1962, 316); // **поста́влено,** *безос. присудк. сл.* [Л ю д и:] *Та ну не бришкай!.. Стій, коли поставлено тебе! (В'яжуть Василя дужче)* (Мирний, V, 1955, 115); *Відколи поставлено Романа сільським писарем, він ще більше почав цуратись «мужицької компанії», а водився з дяком, фершалом та прикажчиками з економії* (Коцюб., I, 1955, 105); *Що було найкращого в українському репертуарі, все, куди було вкладено найбільше праці, душі, було поставлено у вінницькому театрі* (Вас., I, 1959, 371); *Одразу ж розшуки було поставлено як слід* (Ю. Янов., II, 1958, 204); *У них поставлено в громаді, Коли на їх пан Тури напре, То всім сидіть в своїй ограді. Нехай же штурмом вал бере* (Котл., I, 1952, 215).

2. Розташований певним чином (про очі, голову і т. ін.). *Низько поставлені брови і тонко окреслений рот надавали її обличчю зосередженості і навіть суворості* (Головко, II, 1957, 443); *«Сильна жінка», з повагою подумав він, поглядаючи на енергійне, впевнене обличчя спортсменки, на її гордо поставлену голову, на важкі хвилі буйного чорного волосся* (Собко, Стадіон, 1954, 9); *На брудному клунку.. сидів чоловік із гострими вилицями і широко поставленими очима на подзьобаному віспою обличчі* (Панч, Синів.., 1959, 12).

ПОСТА́ВЛЕНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поста́вити** [2].

ПОСТА́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поста́вити** [1]. *Поставлення худоби на відгодівлю.*

ПОСТАВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поставля́ти.**

ПОСТА́ВЛЯТИ, яю, яєш, *док., перех., заст.* Поставити (*див.* **поста́вити** [1]). *Нема нікого. То вчора Уляна горстки біля повітки поставляла, от воно й здається, що хтось причаївся* (Тют., Вир, 1964, 431); *Було і к весіллю зовсім приберуться і будинки поставляють кам'яні, і копей вороних позапрягають,— аж лихо!* (Вовчок,

І, 1955, 107); [К о р ж:] *У нас єсть закон дідівський — не ми його поставляли, не нам і ламать його* (Вас., III, 1960, 56).

ПОСТАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПОСТА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* поста́влять; *док.*, *перех.* Доставляти, постачати що-небудь комусь. *Душі не чув Олексій, так любив свою дочечку, і об усім для неї вбивався. Хоч вона нічого і не бажала для себе, так батько усе їй поставляв* (Кв.-Осн., II, 1956, 313); *Шефи його* [Врангеля] *під тиском робітничих мас змушені були тимчасово відмовитись поставляти зброю в Крим* (Гончар, II, 1959, 380); *Нині Радянська Вірменія поставляє машини, устаткування і прилади.. у 70 країн світу* (Ком. Укр., 3, 1967, 24); *Україна, починаючи з XVII ст., поставляла в Росію першокласні співочі кадри* (Укр. клас. опера, 1957, 40); [Ю р і й:] *Торік по контракту батько мав поставити Семиренкові сто двадцять тисяч пудів буряку. Через селянські страйки не поставив і заплатив неустойку* (Сміл., Черв. троянда, 1955, 51); *Головинські розробки.. повинні були поставити для будівництва Мавзолею В. І. Леніна великі моноліти* (Наука.., 4, 1962, 5).

ПОСТАВЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.* Пас. до **поставля́ти.** *Кована швидкорізальна сталь, що поставляється металургійними заводами в прутках, застосовується для виготовлення різальних інструментів великих діаметрів* (Технол. різального інстр., 1959, 81).

ПОСТАВНИ́Й [1], а́, е́. Який має високу, струнку постать, міцну будову тіла; ставний. *Якийсь народ тепер миршавий став. Нема вже таких поставних, як колись були* (Сл. Гр.); *Старий Панасенко був поставний чоловік: високий, здоровий та плечистий, ще й тепер гарний з лиця* (Н.-Лев., IV, 1956, 171); *Хлопець був красивий, Високий ростом, поставний* (М. Ю. Тарн., З дал. дороги, 1961, 304).

ПОСТАВНИ́Й [2], а́, е́. Стос. до поставки. *Поставна ціна.*

ПОСТАВНИ́К, а́, *ч.* 1. *церк.* Великий церковний свічник; ставник. *Двір* [панський] *палав. Горіли вже й стрункі тополі, гейби свічки на поставниках в церкві* (Ірчан, II, 1958, 90).

2. *заст.* Велика свіча. *Над о. Гервасієм вже правило аж чотири попи, всі в чорних ризах; в головах йому поставник горів* (Свидн., Люборацькі, 1955, 77); *Отець його підійшов напотемки к одній зовсім чорній стіні і засвітив дві грубії, давнії свічі, звані поставниками* (Фр., VIII, 1952, 155).

ПОСТА́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Власт. за знач. **поставни́й** [1].

ПОСТАВНІ́ШАТИ, аю, асш. Док. до **ставні́шати.** *Він побачив Ясногорську.. Вона показалась йому вищою, ніж була раніш. Немов уся випростались, поставнішала, помолодшала* (Гончар, І, 1954, 361).

ПОСТА́ВНО. Присл. до **поставни́й** [1].

ПОСТАВЩИ́К, а́, *ч.*, *рідко.* Те саме, що **постача́льник.** *Народне лихо — золоте дно для воєнних поставщиків і для продажних чиновників* (Ленін, 10, 1970, 31); *Головне тепер для всіх будівельних організацій, замовників і поставщиків устаткування — добитися рішучого скорочення строків будівництва* (Мат. XXIV з.., 1971, 182); *Тремтячи внутрішньо, брав я до рук першу нелегальну брошуру, хоч на вустах у мене грала зневажлива, поблажлива усмішка і я мов ласку робив Абрумові, коли брав у нього книжку (це він був першим моїм поставщиком)* (Хотк., І, 1966, 155).

ПОСТАВЩИ́ЦЯ, і. *ж.*, *рідко.* Жін. до **поставщи́к.**

ПОСТА́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **поста́ти** [1].

ПОСТАЛИ́ТИ, лю́, ли́ш, *док.*, *перех.*, *розм.* Нагострити, вигострити. *І піднялися* [люди], *серпи постали, Справили коси, вози порядили* (Щог., Поезії, 1958, 85).

ПОСТАМЕ́НТ, у, *ч.* 1. Висока підставка або підніжжя, на яких встановлюють пам'ятник або скульптуру; п'єдестал. *Посередині майданчика, високо над Дніпром, стояв на гранчастому постаменті пам'ятник* (Панч, Ерік.., 1950, 56); *Біля бронзового Шевченка бавилися діти ..З височини постаменту Тарас Шевченко стежив за всім, що діялося в парку, і ховав вдоволений усміх у вуса* (Рибак, Час.. 1960, 107); *Вони привезли з заводу певеличкий кран, який містився на автомашині, і з його допомогою підняли і встановили пам'ятник на високий гранітний постамент* (Собко, Серце, 1952, 68) // Художньо оздоблена підставка для чого-небудь. *Сьогодні біля села на постаменті височить трактор — символ подвигу радянських людей на цілині* (Веч. Київ, 11. X 1967, 2).

2. Художньо оздоблена основа вази, колони і т. ін. *Виломлює* [Євфрозіна] *з лаврового куща дві галузки, зв'язує їх у вінець і став на постаменті колони в позі богині Перемоги — Ніке, простягши руку з вінцем* (Л. Укр., III, 1952, 424); *До.. 300-річчя возз'єднання України з Росією найкращі майстри артілі виготовили велику вазу на постаменті* (Матер. з етн., 1956, 11).

ПОСТА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **поста́ти** [1]. *Адже Україна ще віддавна, з часу постання життя на євразійському суходолі, була місцем схрещення шляхів не лише з варягів у греки, а й з германців, романців та саксів у монголи, турки та інди* (Смолич, Мир.., 1958, 99); *Поряд з відмиранням або зникненням з пожовтневої мови певного числа лексичних елементів дожовтневого часу, в ній виникло багато нових слів, постання яких у мові зв'язане з новими явищами в пореволюційному житті, в найрізніших ділянках соціалістичного будівництва* (Курс сучасної укр. літ. мови, І, 1951, 36); *Особливо постання періодичних видавництв, журналів з літературно-науковими цілями та газет із літературними претензіями причиняється багато до розвою перекладаної* [перекладної] *літератури* (Фр., XVI, 1955, 398).

2. Походження. *Питань походження української мови, власне, кілька. Перше стосується постання української літературної мови* (Пит. походж. укр. мови, 1956, 5).

ПОСТАНО́ВА [1], и, *ж.* 1. Розпорядження, акт органів державної влади. *Рада Міністрів Української РСР видає постанови й розпорядження на основі і на виконання діючих законів СРСР і Української РСР* (Конст. УРСР, 1969, 13); *Столітній ювілей Л. М. Толстого викликав, як відомо, урядову постанову про видання 90-томної збірки його творів* (Рад. літ-во, 3, 1957, 35); — *Петре Петровичу! Чи читали ви постанову Уряду про заходи по ліквідації порушень Статуту с.-г. артілі в колгоспах?* (Вишня, І, 1956, 318); // Директива керівного адміністративного органу. [В е р е с а й:] *Коли приїде* [директор], *скажете, що мені треба його бачити. І постанову про ліквідацію планувальної комісії передайте мені в партійний комітет* (Мик., І, 1957, 380); // Судове рішення, пов'язане з розглядом кримінальної справи. *Слідчий сів писати постанову про те, щоб арештувати Зінька* (Гр., II, 1963, 419); — *Старий в канцелярії станового чи в тюрмі? — В тюрмі. Повели туди без постанови, бо пристав кудись виїхав на села* (Стельмах, І, 1962, 449).

2. Колективне рішення; ухвала. *Секретар* [комосередку] *з полегкістю записав постанову в протокол і потім зробив виписку* (Мик., II, 1957, 50); — *Постанова бюро така..— Силантьєв підвищив голос і взяв протокол* (Донч., II, 1956, 120); — *Ось тут,— показуючи розгорнуту газету, продовжував батько,— надрукована постанова з'їзду* (Юхвід, Оля, 1959, 213);

// Взагалі рішення, прийняте ким-небудь.—*Обринські люди поважні, витривалі і не легко відступають від своїх постанов і цілей* (Коб., III, 1956, 129).

3. *театр., розм.* Сценічне оформлення драматичного твору; постановка, постава. *Зібрані Вами до свого гурту сили.. своєю майстерною ігрою* [грою] *додають решту задля найкращої постанови кожної і незначної п'єси* (Мирний, V, 1955, 388); // *заст.* Картина (в драматичному творі). *Лимерівна. Драма в 5 справах і 6 постановах* (Мирний, V, 1955, 7).

ПОСТАНО́ВА [2], и, *ж., діал.* Меблі, умеблювання. «*Так, у нас багато дечого слід би змінити... Наприклад, постанова в нашому салоні: все нове, добране старанно, але все чогось немов бракує...*» (Л. Укр., III, 1952, 509); // *перев. мн.* Розпорядок, умови життя. *Дядько у іншій постанові зріс, коло землі копався, а ми панувати звикли* (Мирний, IV, 1955, 136); *При других постановах з їх* [безталанних господарів] *вийшли б хороші люди, чесні робітники, а по селах вони завжди безталанні, недотепи* (Мирний, I, 1954, 48); // Звичай, правило. — *Вибачайте, будьте ласкаві! по наших постановах нам не можна пускать дітей до батьків...* (Н.-Лев., I, 1956, 426).

ПОСТАНОВИ́ТИ [1], *див.* **постановля́ти.**

ПОСТАНОВИ́ТИ [2], повлю́, но́виш; *мн.* постано́влять; *док., перех., розм.* 1. Поставити кого-небудь кудись. *Губернатор постановив Їгу за полотняну стіну і каже їй: «Слушай* [слухай], *що він буде говорить», а його звелів увести до себе* (Кв.-Осн., II, 1956, 292); *Ввели його і при колоні В порога там постановили* (Л. Укр., I, 1951, 338); // Помістити на постій, для проживання. *Розстановлюючи їх* [москалів] *на днівки, постановили одного і в хату до Горпини та Солохи* (Мирний, I, 1954, 61).

2. Послати виконувати де-небудь якусь роботу, доручення. *Обійшов він з бунчуком увесь табір і всюди постановив варту, щоб ніхто вночі з табора не вештавсь, і до табору нікого без оклику не звелів пускати* (Ц. Кулішп, Вибр., 1969, 158); // *кого, на кого, за кого.* Призначити на якусь посаду. *А піп мені каже: — ..Візьмеш попіну, то хутче на дяка постановлять* (Вовчок, VI, 1956, 235); *Він був спершу кучером, та як поносили коні, викрутивши йому ногу і переломивши спину, його постановили сторожем в конторі* (Мирний, IV, 1955, 189); *Як виріс* [Іван] *та одбув «солдатчину», вернувся додому, добре грамотний, то всю громаду оплів — зараз же за писарчука постановили, і тут багато хабарів йому перепадало* (Григ., Вибр., 1959, 350).

3. Помістити щось де-небудь, кудись. *Христя засвітила невеличкий каганець і постановила його на комині* (Мирний, III, 1954, 11); [Степанида:] *Оті полумисочки, сусідонько, не ставляйте на припічку, а краще у мисника, а макітру можна постановити геть туди, аж на черінь...* (Крон., IV, 1959, 10); *Постановивши на столі самовар, вона спинилась коло порога і почала позирати на всіх прищуреними лукавими очима, осміхаючись і чуть помітно кокетуючи бровою* (Вас., IV, 1960, 26); // Подати на стіл страву, почастувати чимсь. *Простому народу доброго борщу з салом постановить* [Настуся] (Кв.-Осн., II, 1956, 471); *Настя метнулась в сіни, принесла вареники й пляшку і постановила на столі* (Н.-Лев., VI, 1966, 339).

4. Укріпити що-небудь десь, надавши стійкого положення; установити. *Аж жаль його: був багатий, І рідня і діти Єсть у його, а нікому Хрест постановити* (Шевч., II, 1963, 202).

5. Збудувати. *Перестав* [п'яниця] *пити, купив левадку, постановив вітряк і довіку їв хліб* (Кв.-Осн., II, 1956, 229).

6. Організувати, налагодити (справу, роботу і т. ін.). — *От я постановив свій хор так, що всі люди на селі хвалять* (Н.-Лев., IV, 1956, 71); *У понеділок будемо у гурті раятися, як би краще це діло постановити* (Мирний, V, 1955, 397).

Постанови́ти на своє́му (на своє́) — те саме, що **Поста́вити на своєму** (*див.* **поста́вити** [1]). — *Ой, сестрице! набралась я мороки, а таки на своєму постановила* (Н.-Лев., I, 1956, 393); **Постанови́ти ча́рку** (**пля́шку** *і т. ін.*) — те саме, що **Поста́вити ча́рку** (**пля́шку** *і т. ін.*) (*див.* **поста́вити** [1]). — *От тут недалечко пивничка.. Ходім, постановлю тобі пляшечку, щоб ти знав дядька Володька та його добрість...* (Вовчок, VI, 1956, 280).

ПОСТАНО́ВКА, и, *ж.* 1. Здійснення, організація, розгортання якої-небудь роботи, діяльності тощо. *Бувають умови, коли зразкова постановка місцевої роботи, навіть в дуже невеликому масштабі, має важливіше державне значення, ніж багато які галузі центральної державної роботи* (Лепін, 43, 1974, 214); *Чимало педагогічних колективів, окремих учителів добилися серйозних успіхів у постановці політехнічного навчання* (Рад. Укр., 28.I 1954, 1); — *Так,— розмірковував Дорош, ходячи по хаті. — Безумовно, Сергій каже правду. Я віддався роботі на фермі і не додивився до головного: до загальної постановки, від якої, власне, залежить і моя робота* (Тют., Вир, 1964, 162); // *перев. у сполуч. із сл.* питання, проблема *і т. ін.* Спосіб трактування, характер розуміння або висвітлення певного суспільного явища, наукової проблеми тощо. *Безумовною вимогою марксистської теорії при розгляді будь-якого соціального питання є постановка його в певні історичні рамки..* (Лепін, 25, 1972, 251); *Програма КПРС не тільки ставить завдання інтенсивного розвитку суспільних наук.., а й формулює чіткі вимоги щодо напрямків і постановки ряду проблем в галузі цих наук* (Нар. тв. та етн., 3, 1962, 3); *Така постановка питання заслуговує на суворий осуд* (Ю. Янов., II, 1954, 83).

2. *театр.* Здійснення вистави на сцені театру. *До революції Лисенко міг лише мріяти про постановку своїх творі на великій оперній сцені* (Ком. Укр., 2, 1962, 81); *Він* [Т. Шевченко] *закінчив драму «Назар Стодоля». Про постановку її вже велися розмови з Александринським театром* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 177); // *перев. з означ.* Сценічне оформлення вистави, спектаклю. *Нова постановка «Тараса Бульби» М. В. Лисенка у Київському театрі опери та балету — визначна подія в культурному житті республіки* (Мист., 3, 1955, 29); // *розм.* Вистава, спектакль. [Острожин:] *Та що там, ви самі либонь знаєте...* [Орест:] *Звідки маю знати? Я не був на постановці* (Л. Укр., II, 1951, 84); *Всі школярі беруть ту чи іншу участь у постановці* (Вас., III, 1960, 281).

3. *спец., рідко.* Набута тренуванням манера тримати в певному положенні тіло або руки, ноги і т. ін. під час виконання яких-небудь вправ, певної роботи тощо; постава. *Максимов уважно дивився, як біжить Ярина. Він помітив усе: і невироблений старт, і неправильну роботу рук, і невигідну постановку корпуса* (Собко, Стадіон, 1954, 128).

△ **Постано́вка го́лосу:** а) спеціальне тренування голосових зв'язок для співу. *Дуже важлива для збереження голосу і запобігання захворюванням горла «постановка голосу» .., що є справою спеціаліст в — учителів співів* (Шк. гігієна, 1954, 149); б) майстерність професійного володіння голосом.

ПОСТАНО́ВЛЕНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **постанови́ти** [1].

ПОСТАНО́ВЛЕНИЙ [2], а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **постанови́ти** [2]. — *Чи можна, щоб я перед вашим лицем, що ви є у нас від самого царя постановлені,.. осмілився і подумати яку брехню або неправду сказати!* (Кв.-Осн., II, 1956, 296).

ПОСТАНОВЛЯТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПОСТАНОВИ́ТИ,** новлю́, но́виш; *мн.* постано́влять; *док.* 1. *неперех.* Приймати колективну ухвалу, виносити рішення (перев. на зборах, з'їзді і т. ін.). [П о к л и к а ч:] *Сенат і римський люд постановляє, щоб виконать сей вирок необарно* [незабарно] (Л. Укр., II, 1951, 543); *І Всеукраїнський з'їзд Рад постановляє: Влада на території Української республіки віднині належить виключно Радам робітничих, солдатських і селянських депутатів* (Наука.., 4, 1970, 30); — *Як один, всією громадою постановили Піски не пустити козаків у село* (Головко, II, 1957, 313); // *юр.* Здійснюючи слідство, доходити певних висновків, виносити вирок (про судові органи). *Лукину визволили з тюрми й випустили на волю: суд постановив, що Лукина невинна* (Н.-Лев., III, 1956, 359); // *перев. док., також у сполуч. із сл.* с о б і *та інфін.* Прийняти якесь рішення; вирішити щось зробити. *Через день після приїзду постановили справити весілля* (Н.-Лев., VI, 1966, 86); *Постановила* [Целя] *собі якнайчастіше відвідувати і потішати горем прибиту Ольжину матір* (Фр., II, 1950, 319); — *От я постановив собі вивчити між ділом «Кобзар» весь напам'ять* (Ю. Янов., I, 1954, 77).

2. *перех., діал.* Встановлювати, запроваджувати. — *Світ, Маргарето?* — *відказала Олена, і згірдливий усміх промайнув по її лиці.. Ані їх хвальба, ані їх догана не були ніколи в силі постановити для мене якесь правило!* (Коб., I, 1956, 95).

ПОСТАНО́ВНИК, а, ч., *театр.* Той, хто здійснює постановку театральної вистави або кінофільму; режисер. *Створюючи кіносценарій, треба вірити не тільки в свій талант чи в талант режисера-постановника, треба вірити в талант народу, в його ясний розум, душевні багатства і повноцінність сприймання* (Довж., III, 1960, 161); *Постановник не осипав Ярославу компліментами, він після роботи тільки потиснув їй руку, але цей мовчазний потиск руки був для неї дорожчий за слова* (Гончар, Циклон, 1970, 160).

ПОСТАНО́ВНИЦЯ, і, *ж., театр.* Жін. до **постано́вник.** *Постановниці вдалося блискуче поставити балет* (Мист., 6, 1955, 42).

ПОСТАНО́ВЧИЙ, а, е, *театр.* Стос. до постановки (у 2 знач.). *У режисерській практиці Саксаганського виникла потреба писати постановчий план вистави* (Життя Саксаганського, 1957, 81); *В звуковому кіномистецтві соціалістичного реалізму режисер виражає свій постановочний задум, реалізуючи сценарій насамперед через акторську творчість* (Укр.. кіномист., III, 1959, 30); *Свідченням високої постановочної культури, творчої сміливості є вистава за п'єсою сучасного американського драматурга Теннессі Уільямса «Трамвай «Бажання», показана киянам Московським театром ім. В. Маяковського* (Веч. Київ, 19.VI 1971, 2); *Постановочне рішення;* // *розм.* Придатний для ефектного сценічного оформлення, ефектний у здійсненні на сцені (про п'єсу, спектакль і т. ін.). *У Старицького головне місце посідали п'єси постановочні, опери й оперети* (Життя Саксаганського, 1957, 38).

ПОСТАРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., діал.* Добути, дістати, придбати тощо. — *А до похорону я маю все злагоджене, ані одного цяха дітям не треба постарати* (Стеф., I, 1949,219); *Коли кому, то Оксані ця зима найбільше далася взнаки. Нема кому дровець постарати, нема кому одіннячка придбати* (Черемш., Тв., 1952, 351); *Кінчалася* [мука́] *і треба було другу на якийсь час постарати* (Коб., III, 1956, 528).

ПОСТАРА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. *перев. з інфін.* Виявити старання, докласти зусиль, щоб зробити що-небудь. *Постараюся бути акуратним і швидко повернути коректу* (Коцюб., III, 1956, 259); *Перед очима в мене стоїть одинадцятий дзот, і я постараюся описати все, як воно було там* (Кучер, Чорноморці, 1956, 383); — *Я постараюся, з усіх сил постараюся виправдати ваше довір'я* (Вільде, Сестри.., 1958, 258); // Добре, сумлінно виконати якусь роботу. *Великого в мене стоїть* [варта] *порядність, щоб чоловік усякої години був рівен, не так, що раз постарається, потім занедбає, забуде* (Барв., Опов.., 1902, 163); // *тільки мин. ч., ірон., з відтінком несхвальності.* Зробити, вчинити щось погане, гідне осуду; зробити що-небудь не так, як слід. — *Вже донесли! Хто ж це так постарався?* (Допч., V, 1957, 555).

2. *за кого — що, рідко чим, діал.* Виявити піклування, поклопотатися про кого-, що-небудь. *Іван Федорович заплакав. — Що ж мені робити у світоньку божому? Я ж тебе, сину, вчив, я ж тебе до ума доводив, у люди вивів.., невже ти тепер не постараєшся за мене?* (Мирний, I, 1954, 159); *Мати постаралася найдками: вона зготувала юшку з куркою і рижом* (Мирний, IV, 1955, 144).

ПО-СТАРЕ́ЧОМУ, *присл.* Як стара людина, як старі люди, старечо; за звичаєм старих людей. — *В суботу ми прийдемо, коли попросите, та спечемо коровай та шишки, та й погуляємо й потанцюємо по-старечому,— допоминалась свяха* (Н.-Лев., III, 1956, 59); *Тихо пішов* [професор] *у кімнату, по-старечому важко переставляючи ноги і м'яко човгаючи по підлозі туфлями* (Собко, Скеля.., 1961, 35); *Мирослав сидів біля вікна, по-старечому спокійний* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 420).

ПО́СТАРИЙ, а, е, *розм.* Підстаркуватий, пристаркуватий, літній. *Боже мій милий! Чи се ж вона? Стоїть якась пóстара замучена молодиця, печаловита, боязлива...* (Вовчок, I, 1955, 30); *Вже постарий чоловік Онопа* (Сл. Гр.).

ПОСТА́РИТИ, ить, *док., перех.* Зробити старим, старішим. — *Постарили, брате, Мене чужі хати, Чужа роботонька Та зла недоленька!* (Укр.. лір. пісні, 1958, 559); — *Невже я такий старий?* — *запитував він сам себе.* — *Ні. Це просто від роботи. Робота постарила мене* (Тют., Вир, 1964, 87).

ПОСТА́РИТИСЯ, рюся, ришся, *док.* Стати старим, старішим; постаріти. *Обоє постарились* (Сл. Гр.).

ПОСТА́РІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **поста́рі́ти.** *Увійшов молодий панок, років, може, двадцяти двох, з непевною і передчасно постарілою фізіономією* (Фр., VI, 1951, 260); *Цей Артем був якийсь інший, замкнутий і помітно постарілий* (Кучер, Чорноморці, 1956, 394); — *Дякую, мамо!* — *сказав, як завжди, Семен і глянув на постаріле обличчя матері* (Собко, Біле полум'я, 1952, 4); *Глухої ночі повертається Мирон до своєї постарілої хати* (Стельмах, I, 1962, 377).

ПОСТА́РІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поста́рі́ти.** *Література має тривання історично-невпинне, вона частина життя народного, вона повинна постійно збагачуватися й оновлюватися новими іменами, інакше їй загрожує передчасне постаріння, своєрідний склероз* (Літ. Укр., 20.V 1971, 4).

ПОСТА́РІ́ТИ, а́рію, а́рієш, *док.* 1. Док. до **ста́рі́ти.** *Перемінився Порох з того часу, як його бачив Чіпка; постарів, захирів, опав* (Мирний, I, 1949, 386); *На десять років постарів він за ці два місяці* (Тулуб, В степу.., 1964, 29); — *А що сталось?* — *не може втримати своєї*

цікавості Михей.— Постаріте, як усе будете знати,— похитує головою Степка (Зар., На.. світі, 1967, 21); *Та як же вона* [хата] *змінилася, постаріла, похилилась!* (Мирний, І, 1954, 89); *У порівн. Не можна було його впізнати — йшов він стомленою ходою, немов постарів за один день* (Донч., Дочка, 1950, 205).

2. *перен., рідко.* Відстати від сучасності; стати невідповідним сучасним вимогам. — *Так, по-твоєму, я дурень? — Ні, не дурень ви, тату, а просто постаріли,— сміливо відповів Василь, з посмішкою дивлячись батькові в очі* (Довж., І, 1958, 73); // Утратити свіжість, гостроту вияву (перев. про почуття). *Постаріє й згине дівоча любов* (Ю. Янов., II, 1958, 147).

ПОСТА́РІТИСЯ, а́рію́ся, а́рісшся, *док., розм.* Те саме, що **постáріти** 1. — *Коло старих і сам постарішся, а коло молодих і сам помолодшаєш* (Н.-Лев., II, 1956, 134); — *Голубонько моя, сестричко, скажи мені, яке тобі горе, що тобі сталося, що ти зблідла та постарілася так? — допитувала Мелашка* (Л. Янов., І, 1959, 267); *Важко було Лисичці хліба добувати. Постарілася вже, послабла, а їсти хочеться* (Фр., IV, 1950, 79); *Минуло багато років. Постарілись і Іван Іванович, і його брат, і його дружина* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 26).

ПОСТАРІ́ШАТИ, аю, аєш. Док. до **старі́шати.** *Старий часто бурчав про гетьмана: — Так і лізе на вогонь, як метелик.. Постарішає — порозумнішає* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 59); *За якихось десять-п'ятнадцять хвилин він ніби постарішав на кілька років* (Руд., Вітер.., 1958, 25).

ПО-СТАРОВИ́ННОМУ, *присл.* Як у давнину, за старовинними звичаями. *По-старовинному любили Цей вечір святкувати в них: Служниці з закутків усіх Гуртом панянкам ворожили* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 119).

ПО-СТАРОДА́ВНЬОМУ, *присл.* Як у давнину, за давніми звичаями. — *Недармо ж я єас вивіз із Запорожжя на Вкраїну: порядкуйте по-стародавньому, як самі знаєте* (П. Куліш, Вибр., 1969, 143); *Із-за куців виходить баба Ярина, зодягнута дуже по-стародавньому* (Вас., III, 1960, 416).

ПО-СТАРОМО́ДНОМУ, *присл.* Відповідно до минулої, віджилої моди. *Скорботна жінка в чорній хустці, зав'язаній по-старомодному, склавши руки на колінах, дивиться прямо перед собою* (Гончар, І, 1954, 109).

ПО-СТАРО́МУ, *присл.* Як колись, як раніше, як завжди. *Пішло все по-старому та по-давньому. Козаки й генералові жили собі в миру* (Мирний, І, 1949, 192); *Ковтаю нові ліки, а здоров'я по-старому лишилося. Так само не сплю ні вдень, ні вночі, не можу нічого їсти* (Коцюб., III, 1956, 439); *Нема й ніколи вже не буде такої родини Річинських, яка була за татка, хоч зовні начеб все по-старому, начеб все гаразд* (Вільде, Сестри.., 1958, 424); // За старим звичаєм. *Чи збираються ще й досі Веселії гості Погуляти у старої, Погуляти просто, По-давньому, по-старому, Од світу до світу?* (Шевч., II, 1963, 110); // Старим способом, методом, нічого не змінюючи, не запроваджуючи нічого нового. *Хто по-старому робить, тому хліб не родить* (Укр.. присл.., 1955, 370); — *Хазяйнувати по-старому в дрібних господарствах не можна* (Головко, II, 1957, 501); *Успішно керувати сучасним виробництвом по-старому, без опрацювання і впровадження найвигідніших режимів з повним їх науковим обгрунтуванням, неможливо* (Ком. Укр., 12, 1968, 65).

ПО-СТАРОСВІ́ТСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-старосвітському.** *Мендель вів діла по-старосвітськи: підплачував лісничих* (Фр., VIII, 1952, 384); *По-старосвітськи навхрест пов'язана двома хустинами, молодиця зараз трохи схожа на лицаря в шоломі* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 100).

ПО-СТАРОСВІ́ТСЬКОМУ, *присл.* Відповідно до давніх звичаїв. *На образах забіліли здорові вишивані рушники. В покоях одразу стало чисто, привітно, по-господарському, але по-старосвітському* (Н.-Лев., III, 1956, 84); *Від лісу наближається якась висока жіноча постать у білій додільній сорочці і в білій, зав'язаній по-старосвітському намітці* (Л. Укр., III, 1952, 266); *Жив* [Денис] *по-своєму, по-старосвітському, як жили його дід і прадід* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 125).

ПОСТАРОСТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Бути старостою якийсь час.

ПО-СТАРЦІ́ВСЬКОМУ, *присл., розм.* Як старець, як старці; по-жебрацькому.—*Ви незугарні по-старцівському кланятись: нездатні навіть по-прохацькій* [по-прохацьки] *виводить голос* (Н.-Лев., IV, 1956, 30).

ПО-СТАРЧА́ЧОМУ, *присл., розм.* Те саме, що **по-старцівському.**

ПОСТА́РШАТИ, аю, аєш. Док. до **ста́ршати;** подорослішати. — *Молодий був, дурний, а постаршав, за розум узявся* (Мирний, І, 1949, 355); *Бачила я.. Богдана Комарова, що вже ходить до Львівського університету,— постаршав і споважнів так, що аж не пізнала його* (Л. Укр., V, 1956, 418); *Діти постаршали за цю ніч: у маленькі серця теж сіялась і сіялась велика скорбота батьків* (Стельмах, Хліб.., 1959, 7).

ПОСТАРШИНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Бути старшиною якийсь час.

ПОСТАТЕ́ЙНИЙ, а, е. Який здійснюється, провадиться за окремими статтями, у порядку розміщення статей. *При постатейному обговоренні Статуту особливо гостра дискусія розгорнулася з приводу 12 статті* (Наука.., 1, 1957, 34).

ПОСТАТЕ́ЙНО. Присл. до **постате́йний.**

ПОСТАТЕЧНІ́ТИ, і́ю, і́єш. Док. до **статечні́ти.**

ПОСТАТЕЧНІ́ШАТИ, аю, аєш. Док. до **статечні́шати.**

ПОСТА́ТИ [1] *див.* **поставáти** [1].

ПОСТА́ТИ [2] *див.* **поставáти** [2].

ПОСТА́ТИ [3] *див.* **поставáти** [3].

ПО́СТАТЬ [1], і, *ж.* 1. *кого, чия.* Зовнішній вигляд, обриси тіла людини. *Було щось скрите, тривожне в її лиці, в її очах, у всій її постаті* (Фр., VI, 1951, 379); *Був* [князь] *невеликого зросту, ціла його постать була дуже аристократична, рухи зграбні й поважні* (Л. Укр., III, 1952, 501); *Твоя розмова, постать і вигляд твій — Все разом свідчить: римлянин* (Зеров, Вибр., 1966, 338); // *перев. з означ.* Тіло, тулуб, стан кого-небудь. *Він мусив з ними шукати гриби, насилу згинаючи свою ситу постать у білому підрясникуу* (Коцюб., І, 1955, 320); *Вся постать у неї тремтіла, голова трусилася, сльози рясно-рясно посипались з закритих очей* (Мирний, IV, 1955, 298); *Міцна й струнка, незважаючи на свою огрядну постать, ішла вона поруч чоловіка, і сотник скоса милувався з її рівної, як стовбур, шиї і високих пружних персів* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 36); // Будова тіла; статура. *Тілько ж і Петро був козак не дитина: мав батькову постать і силу, ворочав важкою шаблюкою, як блискавкою* (П. Куліш, Вибр., 1969, 106); [М и к и т а:] *Що ж він — на вроду кращий від мене, чи розумніший? Чи постаттю, чи хистом взяв?* (Кроп., І, 1958, 74); *Дочка ще зберігала гінку дівочу постать, але плечі в неї закрутішали, груди набухли* (Тют., Вир, 1964, 509).

2. *перев. у функції підмета.* Якась людина, хтось (звичайно про незнайому людину або про того, кого важко впізнати, розгледіти здаля, в темряві і т. ін.). *На переднім планітри постаті (жінка, дівчина і дівча-підліток) сумно сидять над погаслим*

багаттям (Л. Укр., II, 1951, 147); *У задимленому сяйві ліхтаря ледве можна було побачити, як біля ковша вовтузились тьмяні постаті* (Стельмах, I, 1962, 146); *Погляд Каринського притягла до себе невисока постать, що прямувала заводським подвір'ям до лабораторій* (Шовк., Інженери, 1948, 18); // У сполуч. із означ. дівоча, жіноча, чоловіча тощо або з ім. у род. в. виражає відповідну назву людини (людей) за статтю, родом діяльності і т. ін. *На нічному зоряному небі виткнулась ставна парубоча постать і зникла по хвилі в густих бур'янах по той бік тину* (Коцюб., I, 1955, 336); *В ліві двері обережно заглядав закутана жіноча постать* (Коч., II, 1956, 362); *І нараз — людська постать! Людина? Тут? Де лише скелі і дикий звір? ..Ні, не може бути!* (Хотк., II, 1966, 314); *Порожньо на засніженому пероні. Лише поодинокі постаті залізничників з ліхтарями в руках, як тіні, мовчки снували по коліях* (Головко, II, 1957, 439).

3. *перен.* Особа як носій певних соціальних та особистих рис, ознак тощо. *Може, й цей невеличкий причинок до біографії Тараса Шевченка не буде зайвим і разом з іншими кине промінь світла на дорогу постать нашого великого Кобзаря* (Коцюб., III, 1956, 48); *Постать видатного українського прозаїка І. С. Нечуя-Левицького в останні роки привертає дедалі більшу увагу дослідників* (Рад. літ-во, 6, 1971, 30); // Видатна особа, визначний представник кого-, чого-небудь. *Я шаную кожного народу Історичні постаті і дати* (Дмит., Осінь.., 1959, 55); *Після виходу «Плуга» Павло Тичина став однією з найпомітніших постатей української радянської поезії* (Поезія.., 1956, 141).

4. Уявний образ кого-небудь. *І хоч з тобою розстанусь, то в думці моїй зостається Наче жива твоя постать і кожнеє слово з речей* (Л. Укр., I, 1951, 97); *Перед очима в Панаса невідступно стояла кумедна постать гладкого пана в постолах, сама серед поля, невміла і безпорадна* (Коцюб., II, 1955, 45); *Снилися Юрасеві Хмельницькому гетьманські клейноди. Та коли він уже взяв у руки булаву, перед очима виросла постать батька, і Юрась закричав, заметався на постелі* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 96).

У (в) пóстаті *кого, чого* — в образі кого-, чого-небудь. [С а н я:] *Взагалі мужчинам не варто вірити, а вам і надто. Вам он навіть любов уявляється в постаті якоїсь балерини* (Л. Укр., II, 1951, 33).

5. Персонаж літературного твору; художній образ. *Ся постать* [у повісті О. Кобилянської] *узята цілком з життя і робить враження портрета* (Л. Укр., V, 1956, 43); *Частіше й частіше з'являлася в його* [Т. Шевченка] *творах і постать кріпака, кинутого в казарму паном, щоб без перешкод оволодіти його дружиною або нареченою* (Тулуб, В степу.., 1964, 293); *Традиційною постаттю для інтермедій і вертепу був образ солдата* (Рад. літ-во, 1, 1963, 112); *Центральна постать твору;* // Скульптурне зображення кого-небудь; статуя. *Посеред площі величезна будова, ще не скінчена: ..велетенські постаті богів з невикінченими емблемами на головах* (Л. Укр., II, 1951, 242); *Нарешті полум'я освітило й куточки хижі, в одному з яких — за вогнищем — стало видно глиняний приступок, а на ньому дерев'яні постаті Перуна й Волоса* (Скл., Святослав, 1959, 8); *Стоять на Карловім мосту гігантські скульптурні постаті, суворі святі і воїни, дивляться на яскраво прикрашені набережні, на спокійні води синьої Влтави* (Гончар, III, 1959, 457); *У порівн. *На човні, як велетенська чавунна постать, ще довго стояла Соломія, спершись на кіл та вдивляючись у чагарник, де разом з Остапом зникало її щастя* (Коцюб., I, 1955, 338); // Зображення людини на малюнку, картині. *Висунув* [Доронченко] *з-під стіни насеред кімнати мольберт з картиною олійними фарбами. Іще не зовсім закінчена. Деякі постаті на ній були накреслені ще самою вуглиною* (Головко, II, 1957, 193).

ПÓСТАТЬ [2], і, *ж.* Смуга. ділянка ниви або поля, що її, працюючи, обробляє один жнець, полільник тощо. *Микола став жати на своїй постаті поруч з Пимидорою* (Н.-Лев., II, 1956, 174); *Спинився він косу погострити, глянув позад себе: самі снопи лежать на постаті, нема непов'язаного, а Гаїнка стоїть і втирає рукавом піт із чола...* (Гр., II, 1963, 455); *Панський економ, молоденький загорілий панич, показав політникам постать на буряках* (Н.-Лев., II, 1956, 32); *Образно. — *Ти, певно, в управителі полізеш? — якось глухо запитав він. — А тоже! Ширша постать — більше нажнеш* (Мирний, I, 1954, 341); *Не мені у рідним полі постать добирати, де поставила зла доля.— мушу в поті жати...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 128).

◇ **Займáти (зайнятú) пóстать** *див.* **займáти.**

ПОСТАЧÁЛЬНИЙ, а, е. Стос. до постачання.

ПОСТАЧÁЛЬНИК, а, ч. 1. *чого.* Особа або держава, установа, організація і т. ін., що постачає що-небудь. *Україна повинна стати головним постачальником свіжих плодів і ягід для трудящих всього Радянського Союзу, а також для плодопереробної промисловості* (Колг. Укр., 2, 1959, 2); *Відтепер Пугач став головним постачальником м'яса товариству, інших джерел здобуття їжі не мали* [опришки] (Гжицький, Опришки, 1962, 211).

2. Назва посади, а також особа, яка, займаючи цю посаду, забезпечує установу необхідними матеріалами, сировиною тощо. *Інтендантів та постачальників за найменшу провину віддав* [Обручов] *до суду, закони та накази виконує* (Тулуб, В степу.., 1964, 492); — *Покладатись на постачальників,— загримів він,— то вас тут і снігом занесе!* (Баш, На.. дорозі, 1967, 40).

ПОСТАЧÁЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **постачáльник 1.**

ПОСТАЧÁЛЬНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **постачáльник.** *Постачальницький апарат.*

ПОСТАЧÁННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **постачáти 1.** *Постачання селу тракторів та сільськогосподарських машин сприяло.. вихованню численної армії механізаторських кадрів* (Паука.., 4, 1960, 32); *Оптові бази створено для того, щоб вони оперативно займалися постачанням магазинів різними товарами* (Веч. Київ, 9.VIII 1962, 2).

2. Сукупність заходів для задоволення потреб підприємства, організації або матеріальних потреб населення. *Солод на той час працював у відділі постачання* (Руд., Вітер.., 1958, 149); *Централізоване постачання; Технічне постачання.*

Брáти (взятú, зарахóвувати, зарахувáти) на постачáння *кого* — давати розпорядження про організоване забезпечення кого-небудь необхідними матеріальними засобами. — *Сидорчук! Відведи його до писаря Лаврентьєва. Хай напише наказ зарахувати його на харчове та інше постачання* (Тулуб, В степу.., 1964, 100).

3. *перев. з означ., рідко.* Сукупність предметів (речей, продуктів і т. ін.), що їх постачають кому-небудь. — *Ворог зазнав величезних утрат, нами захоплено.. дві тисячі вагонів та майже всі обози й величезні запаси постачання з десятками тисяч снарядів і мільйонами патронів* (Ю. Янов., II, 1958, 235).

ПОСТАЧÁТИ, áю, áєш, *недок.,* **ПОСТÁЧИТИ,** чу, чиш, *док., перех., кому—чому що, рідше кого—що чим.* 1. Давати, надавати, доставляти кому-небудь щось потрібне, необхідне тощо, забезпечувати когось чим-небудь. — *Приятель мій постачав мені книжки, радив*

де в чому, а я взявсь до роботи (Коцюб., III, 1956, 10); — *Як відомо, англійці з нами не воюють, але потай.. постачають і зброю, і кошти тим, хто з нами воює* (Тулуб, В степу.., 1964, 55); *Ферма наша постачала сусідній госпіталь молоком та маслом* (Гончар, Новели, 1949, 72); *Готуючись до нової кампанії, Потьомкін обіцяв найближчим часом постачити козакам зброю, порох, свинець, сукно на обмундирування і навіть горілку* (Добр., Очак. розмир, 1965, 91); *Матрос Матюшенко зразу ж почав з вимоги, щоб міська дума постачила ще сьогодні броненосець вугіллям та харчами* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 17); *Поставлено невідкладне завдання— зміцнити матеріально-технічну базу сільського господарства, в достатку постачити його тракторами, сучасними машинами, добривами* (Ком. Укр., 1, 1965, 5); // Перепроваджувати на місце призначення; доставляти. *Люди — мале й старе — естафетою постачали солдатам воду* (Вільде, Сестри.., 1958, 17); *У Шостому провулку був склад зброї. Звідси постачали її і в інші міста та райони* (Хижняк, Тамара, 1959, 117); // *розм.* Давати комусь у потрібній кількості матеріальні засоби існування. — *Матері буду усього постачати, чого забажа* (Кв.-Осн., II, 1956, 408); — *Грошенята, якими щедро постачали мене батьки, робили своє діло,— вели мене в ресторани* (Речм., Твій побратим, 1962, 103); — *На якого гаспида ти будеш тратитись? Одежу і чоботи нехай тобі жінка постачить* (Кв.-Осн., II, 1956, 475); *Він* [лейтенант] *постачив діда й бабу дровами, роздобув для них продуктів, гасу для лампи, теплу ковдру й навіть вітамінні таблетки* (Ю. Янов., I, 1954, 110).

2. Задовольняти чиїсь потреби в чому-небудь. *Земля (з економічної точки зору до неї належить і вода), що споконвіку постачає людині їжу, готові засоби до життя, існує без всякої участі з боку людини як загальний предмет людської праці* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 180); *На весняного Миколи в Каховці відкривався знаменитий людський ярмарок — новітній невольничий ринок, що постачав робочу силу всьому півдню країни* (Гончар, I, 1959, 4).

ПОСТАЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.* 1. *чим.* Одержувати, діставати що-небудь потрібне, необхідне тощо, забезпечуватися чимсь; задовольняти потребу в чомусь. — *Ми мусимо обрати собі, так би мовити, маточник, з якого постачатимемося посівматеріалом* (Зле, Право.., 1957, 281); *Росія одверто вступала в союз з Англією і тепер буде постачатися озброєнням з-за моря* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 178).

2. Пас. до **постача́ти.** *Із заводу йшла підтримка червоногвардійцям, постачались боєприпаси* (Ю. Янов., II, 1954, 111).

ПОСТА́ЧЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **поста́чити.** *Він заводив знайомства, менжував і хитрував, аби тільки його бійці були добре нагодовані, зразково споряджені, вдосталь постачені боєприпасами* (Гончар, III, 1959, 187); // **поста́чено,** *безос. присудк. сл. Потім говорив ще Мангубі, голова міської думи, що все потрібне буде постачено на броненосець* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 17).

ПОСТА́ЧИТИ *див.* **постача́ти.**

ПОСТА́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док., на що, діал.* Дістати, узяти, здобути що-небудь. [Х р а п к о:] *А скільки воно* [діло] *коштуватиме? Одного клопоту і в двісті рублів не вбереш..* [Т х о р и х а:] *Моя матінко рідна! Де ж нам на таку суму постачитись?* (Мирний, V, 1955, 167).

ПОСТЕ́ЖИТИ, жу, жиш, *док.* Стежити якийсь час. *Гордій вибіг надвір постежити, чи нікого немає навколо* (Коп., Сон. ранок, 1951, 47).

Посте́жити очи́ма *за ким* — проводити поглядом того, хто відходить, віддаляється, йде звідкись.

ПОСТЕ́ЛЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **постели́ти.** *Юнак поглянув на свої забруднені чоботи, почовгав підошвами по рогожці, постеленій біля порога* (Гриж., Вибр., 1955, 87); *Сидиш у салоні і пишеш листа і знаєш, що постіль уже постелена, і підеш спати, коли захочеш* (Коцюб., III, 1956, 349); *Образно. *Цілу ніч тривала ця нелегка переправа по хистких сріблястих доріжках, постелених місяцем.. через Дніпро!* (Гончар, II, 1959, 287); // **посте́лено,** *безос. присудк. сл.* [П р і с ц і л л а:] *Ходи, ходи, татусю, там для тебе давно постелено* (Л. Укр., II, 1951, 376).

ПОСТЕ́ЛЕНЬКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **посте́ля.** *Буде моя постеленька стелена до рана* (Укр. нар. пісні, I, 1964, 94).

ПОСТЕ́ЛЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **посте́ля.**

ПОСТЕЛИ́ТИ, стелю, сте́лиш, *док., перех.* 1. Розгорнувши що-небудь, покрити ним якусь поверхню. *Чепурна баба стерла порох з лави, ще й постелила на лаві шматок полотна чи саморобну полотняну хусточку* (Н.-Лев., II, 1956, 405); *Шаукен постелила перед гостями на кошмі чисту скатертину, поставила на ній сушений сир, піали, миску масла і миску баранячого жиру* (Тулуб, В степу.., 1964, 165); *Увійшли два санітари, постеливши серед каюти брезент, роздягли Павла до голого тіла* (Кучер, Голод, 1961, 341); // Розкласти, розмістити на поверхні чого-небудь рівномірним шаром, вкрити чим-небудь якусь поверхню. *Долівка була вкрита подвійним шаром товстої повсті, поверх якої Шаукен постелила третю — білу — для гостей* (Тулуб, В степу.., 1964, 164); *Аж тепер її* [берізку] *побачили, як постелила свій лист кругом себе по землі, а сама заціпеніла на..сон зимовий* (Март., Тв., 1954, 461); *Образно. *Хай прохолоду день постеле, Молю, на жовтий пил доріг* (Зеров, Вибр., 1966, 401); // Простягти в різні боки по поверхні землі (коріння, пагони і т. ін.). *Зерно коріння постеле* [постелить] *в ту пору, Кине стрункую стеблину угору* (Щог., Поезії, 1958, 219); // Поширити на поверхні або низько над поверхнею землі, моря (світло, тінь, дим і т. ін.). *Образно. *Отець Софроній постелив свій оксамитовий басок, і пісня поплила рівніше* (Речм., Весн. грози, 1961, 58).

2. Приготувати, послати постіль для спання. *М'яко постелити, а твердо спати* (Номис, 1864, № 2990); *Неня вже постіль постелила, теплий ліжничок приготовила — спиться так солодко-солодко* (Хотк., II, 1966, 104); *Господиня постелила Чернишеві на ліжку, а Козакову на долівці, вважаючи його денщиком молодого офіцера* (Гончар, I, 1954, 11).

ПОСТЕЛИ́ТИСЯ, стелю́ся, сте́лишся, *док.* 1. Прилягаючи до поверхні чого-небудь, вкрити її. [А в р е л і я:] *Щоб я забула арену золоту,— хай злототкані постеляться під ноги килими* (Л. Укр., III, 1952, 283); *Хлопчик побачив, що тепер уже розцвіли всі кульбабині подружки, і навколо немов постелився ніжний золотий килим* (Донч., VI, 1957, 497); // Розростися, вкривши поверхню землі (про рослини). *Ой, через межку зелений горошок та постелився, Козак до дівчини через люди та й поклонився* (Укр.. лір. пісні, 1958, 325); *Сріблястим килимком постелилося ведмеже вухо* (Ю. Янов., Мир, 1956, 144); // Поширитися на поверхні або низько над поверхнею землі, моря (про світло, тінь, дим і т. ін.). *М'яке, всюди рівне, без початку і кінця світло благосно постелилося на всім, не положивши тіней* (Хотк., II, 1966, 55); *Туман постелився над болотом;* *Образно. *Виляски від нього* [сміху] *луною постелились над водою* (Коз., Вибр., 1947, 72); // Простягтися далеко навкруги

або в певному напрямку; розлягтися, пролягти. *Доріжка вузенька, і коли вона постелеться в долину, назустріч вискочать молоденькі хатки, а далі, як худоба на толоці, хліви, хати, клуні* (Панч, II, 1956, 391); *Образно. *Постелилася безкрайна далина І море голубе прекрасної блакиті* (Турч., Земле моя.., 1961, 19).

Постеля́лася (посте́литься) доро́га (путь *і т. ін.*) *кому яка* — визначилась (визначиться) майбутня, дальша доля кого-небудь; певним чином (щасливо чи нещасливо) буде проходити чиєсь життя. *Всіх сёрця здавила таємна тривога, Бо всім постелилась терниста дорога* (Фр., XIII, 1954, 95); **Хай тобі (Вам) легка́ (щасли́ва) путь (доро́га) посте́литься** — побажання доброї дороги, щасливої долі. — *Хай тобі легка путь постелиться* (Ю. Янов., I, 1954, 72).

2. Приготувати, послати собі постіль для спання. *Голодна Василина попоїла кулешу, постелилась між двома молодицями й лягла спати, прикрившись свитою* (Н.-Лев., II, 1956, 101); *Ми сяк-так помостилися, постелилися і полягали спати* (Л. Укр., III, 1952, 572); *Гадаючи, що Ганна спить, Мотя тихенько причинила за собою двері, роздяглась і постелилася, так і не вмикаючи світла* (Коз., Сальвія, 1959, 68).

ПОСТЕ́ЛЯ, і, *ж.* Те саме, що **по́стіль** 1. *Мислі в небі, а ноги в постелі* (Номис, 1864, № 5806); *Скоро так знемоглася* [Галочка], *що не здужала і з постелі устати...* (Кв.-Осн., II, 1956, 358); *Хто постелю нам постеле* [постелить] *У світлиці запашній?* (Рильський, I, 1946, 78); *Не в хаті стелить синові мати постелю, стелить йому там, де він любить: надворі, на сухому духмяному сіні* (Гончар, Тронка, 1963, 19); *Образно. *Верхами качався звільна глухий шум, як сумна одностайна мужицька співанка, притулювався до журкоту потоків і стелився на Черемошевій срібній постелі* (Черемш., Тв., 1960, 66); *Вільної води не сковували перепони, зроблені людьми, і вона розкішно лежала в своїй постелі з м'якого жовтого піску* (Рильський, Бабине літо. 1967, 27); // Те, що стелять для спання; білизна, якою застилають ліжко для спання. *Чи три, чи чотири скрині превеличенних, усе на колесах, повнісінькі були усякого добра, опріч подушок та постелі, що лежало у коморі, дожидаючи свого часу* (Кв.-Осн., II, 1956, 313); *Собі взяти постелю мати відмовилася, сказавши, що переб'уде й так* (Гончар, Дорога.., 1953, 47).

ПОСТЕЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок., перех., розм.* Те саме, що **стели́ти.**

ПОСТЕ́ЛЬКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **посте́ля.** — *Може вам переслати постельку?* — *питає* [бабуся], *усміхаючись* (Мирний, III, 1954, 302); *У порівн. *Під віконцями на сонці у весняному саду у земельку, як в постельку, я насіннячко кладу* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 45).

ПОСТЕМБРІОНА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Який настає, відбувається після звільнення новонародженого організму від зародкових або яйцевих оболонок. *Піклуватися про збереження молодняка слід на всіх стадіях його розвитку — як в ембріональний, так і в постембріональний періоди* (Соц. твар., 2, 1956, 6); *Постембріональний ріст і розвиток щура мають кілька етапів* (Фізіол. ж., II, 3, 1956, 79).

ПОСТЕНЕ́НОВЕЦЬ, вця, *ч., політ., заст.* Прихильник поступового, повільного розвитку суспільства, ворог революційних методів політичної боротьби; поступовець.

ПОСТЕПЕ́НОВЩИНА, и, *ж., політ., заст.* Погляди й тактика постепеновців; поступовщина.

ПОСТЕРЕГТИ́ [1], ежу́, еже́ш, *док.* Стерегти якийсь час. — *А пасіку на кого кинемо, Свириде? Роя дожидаю, повинен рій сьогодні бути.. — Хочете, я постережу роя?* (Мирний, I, 1954, 280); — *Іди, йди, Павлушо, дообідуй. Мама нікуди не втече. Я вже постережу* (Головко, II, 1957, 374); *Дядя Михайло промовив до мене ласкаво: — Сашко, піди постережи, щоб нас ніхто тут не застукав і не підслухав* (Сміл., Сашко, 1957, 124).

ПОСТЕРЕГТИ́ [2] *див.* **постеріга́ти.**

ПОСТЕРЕГТИ́ЦЯ *див.* **постеріга́тися.**

ПОСТЕРІГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПОСТЕРЕГТИ́,** ежу́, еже́ш, *док., перех. і з спол.* що, я к и й *і т. ін., діал.* 1. Помічати, підмічати; спостерігати. *Филін не любив Дениса, постерігав, що Денис не йме йому віри, що й поза очі сміється з його* (Н.-Лев., VI, 1966, 330); *Його вигострене око постерігало все явне й притаєне* (Загреб., Диво, 1968, 66); *Василько постеріг, що збився з дороги. Що тут робити?* (Коцюб., I, 1955, 81); *Не постеріг* [Олексій], *як почав собі потиху співати* (П. Куліш, Вибр., 1969, 303); *Давно постеріг* [Федір], *що з квартирантом коїться щось. Схуд на обличчі, в очах неспокій і втома* (Мушк., Серце.., 1962, 129); // *тільки док.* Побачити. *Постеріг лопатки в горосі* (Номис, 1864, № 4330); [Г а л ь к а:] *Гаврило постеріг мене через вікно, певно, зараз прийде* (Кроп., IV, 1959, 149); *Стежкою наближались дві молодиці. Харитя постерегла їх, знов нагадала недужу, бідну маму і, схиливши русяву головку, взялась до роботи* (Коцюб., I, 1955, 18); // Осягати розумом, розуміти. *Раз Памірі хтось показав, як читати по книжці, і вона одразу постерегла все і швидко вивчилась читати* (Н.-Лев., IV, 1956, 17); [Х а р ь к о *(сам):*] *Я тільки тепер постеріг, що дворяне рідняться не з нами, а з нашими грішми* (Кроп., V, 1959, 563).

2. Стежити, слідкувати за ким-, чим-небудь. — *Значить, Валя твоя підслухала в управі, як начальник поліції посилав до «Кривого Яшки», який чорно п'є, і просив постерегти, щоб він здуру не потрапив на очі підпільникам?* (Ю. Янов., I, 1954, 158).

ПОСТЕРІГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ПОСТЕРЕГТИ́СЯ,** ежу́ся, еже́шся, *док., діал.* 1. Остерігатися, берегтися. *Він тоді став постерігатись* (Сл. Гр.); *Бреше, аж не постережеться* (Номис, 1864, № 6947); *Коли б був Максим на той час не постерігся, не змандрував кудись з Пісок, щось на тиждень чи й більше, то, мабуть би, не минути йому й тюрми* (Мирний, II, 1954, 114); [Г о р д и й:] *Я дамсь тобі взнаки, вдова. І ти, щеня* [до Приблуди], *постережися!* (Кроп., I, 1958, 161).

2. *тільки док., рідко.* Помітити, постерегти (у 1 знач.). *Так і не постереглись, як наїлись трутизни* (Сл. Гр.); *Ніхто не згадав про неї добрим словом, ніхто — здавалося — навіть не постерігся, що посеред живих не стало одного* (Фр., II, 1950, 121).

ПОСТЕРУ́НОК, нка, *ч., іст.* 1. Відділок поліції на Західній Україні за часів панської Польщі. *Комендант гордіївського постерунку поліції Вавжака, який тільки годину тому повернувся з нічної зміни і смачно захропів, розбудив черговий поліцай* (Галан, Гори.., 1956, 27); *Щойно тепер багачки підняли лемент.. На постерунок більшовичку! На постерунок! На суд!* (Вільде, Сестри.., 1958, 333); *У чорні дні минувшини дорога зв'язувала Андрія зі світом: з попом і війтом, з шинком і постерунком* (М. Ол., Чусш.., 1959, 23).

2. Місце, де перебуває варта; жандармський та ін. пост. *Вартові прибігли з своїх постерунків і, видовжуючи хтозна й коли миті шиї, дивилися туди, де з свистом падала вниз широколеза сокира* (Загреб., Шепіт, 1966, 115).

ПОСТИГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПОСТИ́ГНУТИ** *і* **НОСТИ́ГТИ,** гну, гнеш, *док., розм.* 1. Ставати стиглим;

достигати, дозрівати. *Вітер повіває, жито постигає* (Сл. Гр.); // *діал.* Ставати готовим для споживання (про страви). *Тут хліб постиг, виймаю, а в другій діжі вистиг,— саджаю, а третя вже напоготові рушає* (Барв., Опов.., 1902, 242); *А тим часом у дбайливої господині-паніматки вже й обід постиг* (П.-Лев., I, 1956, 138).

2. *перев. док.* Те саме, що **устига́ти.** *Джури молоді ледве постигали за своїм гетьманом* (Ле, Україна, 1940, 190); *Вийде* [Павлютиха] *і йде було не хапаючись, а постигне саме впору* (Вовчок, VI, 1956, 221); — *Куди біжиш? Постигнеш...* (Коцюб., II, 1955, 34); // Вчасно робити що-небудь. *Вони* [видавці] *самі знайдуть перекладача з коректури, аби постигнути помістити* [оповідання] *в першій книжці* (Коцюб., III, 1956, 416); — *Роблять люди, і ти робитимеш.. А в інститути і на другий рік постигнете,— перед вами ціле життя попереду...* (Вол., Місячне срібло, 1961, 219).

ПОСТИ́ГНУТИ [1] *див.* **постига́ти.**

ПОСТИ́ГНУТИ [2] *і* **ПОСТИ́ГТИ,** гне, *док., розм.* Застигнути, захолонути (про багато чогось); // *безос. Як тобі дам, аж тобі в п'ятах постигне* (Номис, 1864, № 3630).

ПОСТИ́ГТИ [1] *див.* **постига́ти.**

ПОСТИ́ГТИ [2] *див.* **пости́гнути** [2].

ПОСТИДА́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПОСТИДИ́ТИ,** джу́, ди́ш, *док., перех., розм.* Те саме, що **посоро́мити.** *Вона не постидила свого роду* (Кв.-Осн., II, 1956, 393).

ПОСТИДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся *і* **ПОСТИДИ́ТИСЯ,** джу́ся, ди́шся, *док., розм.* Те саме, що **посоро́митися.** *Усе у її на думці ота дівка, що не постидилася з копитаном* [капітаном] *розговорювати* [розмовляти] (Кв.-Осн., II, 1956, 433); [Горпина Корніївна *(кидається до Оленки):*] *Безстидниця! Нема тобі сорому перед матір'ю, перед людьми, перед богом! Ти б постидалася праведного сонця* (Н.-Лев., II, 1956, 528); *Ой, козаче-небораче, В тебе думка зла неначе. Постидайся, Не чіпайся, З серцем не жартуй...* (Вороний, Вибр., 1959, 102).

ПОСТИДИ́ТИ *див.* **постида́ти.**

ПОСТИДИ́ТИСЯ *див.* **постида́тися.**

ПОСТИЛА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., перех., розм.* Те саме, що **стели́ти.** — *Що будемо постилати? — Ой у тебе запащина, А у мене сірячина, То те будем постилати* (Чуб., V, 1874, 191); *Дівчата на берег полотна білити повиносили, вмочають, постилають...* (Барв., Опов.., 1902, 544).

ПОСТИ́НАНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пости́нати** [1]; // **пости́нано,** *безос. присудк. сл. В городі постинано старі фруктові дерева, понасаджувано акації, берези та сосни* (Кобр., Вибр., 1954, 120).

ПОСТИ́НАНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пости́нати** [2].

ПОСТИНА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Зітнути, зрізати, зрубати все або багато чого-небудь. [Є ф р о с и н а:] *Їй-богу, візьму ножиці та постинаю ті капосні ріжки* (Н.-Лев., II, 1956, 479); [Л е в:] *Де-де! ще й не такі були дуби, та й тії постинали...* (Л. Укр., III, 1952, 240).

Постина́ти го́лови *кому* — те саме, що **Зітну́ти го́лову** (всім або багатьом) (*див.* **стина́ти** [1]). — *Скільки в мене в худоби — я приготую обід, як усе споживете — живі будете, а як не споживете, то голови постинаю* (Укр.. казки, 1951, 139).

2. *кого, рідко.* Зітнути голови багатьом, зарубати, знищити багатьох. *Бодай кати їх постинали, Отих царів, катів людських* (Шевч., II, 1963, 96); — *Там, кажуть, далеко десь, на степах — усіх панів постинали* (Д. Бедзик, Студ. Води, 1959, 25).

ПОСТИНА́ТИ [2], а́є, *док., перех., рідко.* Стяти, скувати льодом (річки, озера і т. ін.). *Як під різдво притрусить землю сніг, Річки морозець постинає, Зібравши парубків, за пояс взявши ріг, З собаками вовків ганяє* [прадід] (Бор., Тв., 1957, 59).

ПОСТИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Стерти, обтерти все або багато чого-небудь. *Візьми он стирок та постирай лави* (Сл. Гр.); *Постирала* [Маруся] *порох з полиць, поставила слоїки на полицях і, впоравшись, вийшла до матері в гостинну* (П.-Лев., VI, 1966, 16); // Витерти (гумкою і т. ін.) що-небудь написане, намальоване. *Вона взяла гумку й постирала всі художні вправи Васі* (Собко, Біле полум'я, 1952, 138); *Образно. Негода і невблаганний час постирали ті написи, як і саму білу фарбу з хреста* (Н.-Лев., II, 1956, 383).

2. Часто тручи, згладити нерівності на поверхні чого-небудь; // *перен.* Зробити нерізким, малопомітним; пом'якшити. *Роки постирали колись різкі риси, закруглили, пожмакали їх* (Мушк., Серце.., 1962, 285).

3. Пошкодити або знищити тертям усе або багато чого-небудь. *За рік постирала нігті на пучках, що тільки живе м'ясо лишила* (Барв., Опов.., 1902, 242).

ПОСТИРА́ТИСЯ, а́ться, *док.* Стертися (про все або багато чого-небудь). *Білі рученьки змиваються, А персники постираються* (Чуб., V, 1874, 591); *Постиралось і почорніло срібло на узорах* (Вас., II, 1959, 38).

ПОСТИСКА́ТИ *див.* **пости́скувати.**

ПОСТИСКА́ТИСЯ *див.* **пости́скуватися.**

ПОСТИ́СКУВАТИ, ую, уєш *і* **ПОСТИСКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Міцно стулити, стиснути (руки, зуби і т. ін.) (про багатьох).

2. *діал.* Щільніше стягнути все або багато чого-небудь (також про багатьох). *Постискайте ходаки, а то води наллється* (Сл. Гр.).

ПОСТИ́СКУВАТИСЯ, уються *і* **ПОСТИСКА́ТИСЯ,** а́ються, *док.* Стати міцно стуленими, стиснутими (про руки, зуби і т. ін. у багатьох).

ПОСТИ́ТИ, пощу́, по́стиш, *недок.* Дотримуватися посту, не їсти скоромного. *Постив і говів, поки ніг не підвів* (Укр.. присл.., 1963, 67); *Говів* [Омелько] *два рази на рік, горнувся до духовенства, любив молитись і постити* (П.-Лев., II, 1956, 265); — *Панотець мені скаржився, що ти великий грішник: не постиш, коли церква каже, не йдеш до служби божої, як святі дзвони дзвонять* (Казки Буковини, 1968, 33); // *перен., розм.* Нічого не їсти, голодувати. *Хотів Кобилку Клим не їсти приучить, І Шкапа мусила постить* (Бор., Тв., 1957, 149); — *Може, з'їв би щось, Іване? Цілий день постиш сьогодні, а вже й вечеряти пора* (Стельмах, I, 1962, 425); *Стародавні народи приділяли голодуванню багато уваги. Древні індійці постили по тридцять днів* (Знання.., 6, 1966, 8).

ПОСТИ́ТИСЯ, пощу́ся, по́стишся, *недок.* Те саме, що **по́сти́ти.** *Умильно богу все молились* [святі понури], *На тиждень дні по три постились* (Котл., I, 1952, 128); *Вже скільки раз я сповідалась і причащалась, і постилась, і молилась, нічого не помагає: все-таки виходить грішне звергу, а святе насподі* (Н.-Лев., III, 1956, 252); — *Йому б* [батькові-вдівцеві] *поститись та про царство небесне думати, а він виждав якихось з півроку, підстриг чуба та бороду, відмолодився трохи та й за сватання* (Збан., Єдина, 1959, 129).

ПОСТИХА́ТИ, а́є, а́смо, а́сте, *док.* 1. Стихнути, перестати чутися (про звуки, співи, розмови і т. ін.). *Постихали співи й жарти У дворі моїм* (Гл., Вибр., 1957, 283).

2. Замовкнути (про всіх або багатьох). *Постихало пташво серед ночі, навіть круки й галиці* [галки] *мовчать* (Забіла, У.. світ, 1960, 177).

ПОСТІЙ, то́ю, *ч.* 1. *розм.* Тимчасове проживання або ночівля на квартирі в кого-небудь. — *А коби я у вас попросився на постій, хазяєчко?* (Кучер, Прощай.., 1957, 201); *Плата за постій;* // *рідко.* Помешкання, яке здають внаймн кому-небудь. *Його оклуики вносили до хати дядько й жінка — господарі постою* (Досв., Вибр., 1959, 66).

2. *заст.* Тимчасове перебування військових частин у певному населеному пункті; розміщення солдат і офіцерів у приватних будинках, квартирах. *Прийшли у ту слободу, де вона жила, салдати* [солдати] *на постій* (Кв.-Осн., II, 1956, 432); *Давно се діялось колись, Ще як борці у нас ходили По селах та дівчат дурили, З громади кпили, хлопців били Та верховодили в селі, — Як ті гусари на постої* (Шевч., II, 1963, 98); *Після того, коли в селі нашому зупинилась на постій червоноармійська рота, банда більше не насмілювалась потикатись до нас* (Цюпа, Три явори, 1958, 16); // *рідко.* Помешкання, тимчасово зайняте солдатами або офіцерами. *Знаходились серед них* [козаків] *і такі, що досить вільно поводилися з майном міщан, вередували постоєм* (Лє, Наливайко, 1957, 82); *Кімната була чимсь середнім між майстернею слюсаря-кустаря і тимчасовим постоєм солдата* (Собко, Звич. життя, 1957, 78); // *розм., рідко.* Військові частини, що тимчасово перебувають у певному населеному пункті. *Переляканий пан покликав військо; бунт успокоєно різками і військовим постоєм, що, пробувши в селі дві неділі, вичерпав усі засоби не тілько у селян, але і в дворі* [пана] (Фр., III, 1950, 266); *Франко-грецький постій, кидаючи зброю, знімаючи руки догори, заметушився, не бачачи ворога і не знаючи, куди ж іти в полон!* (Смолич, Світанок.., 1953, 635).

Па постої́ [бу́ти (стояти *і т. ін.*)]; **Постоєм стояти (ста́ти)** — тимчасово перебувати в якомусь населеному пункті, на квартирі в кого-небудь (про військові частини або окремих солдат і офіцерів). *До Сергунька та Скоробагатька прийшов їхній старший сержант, що був на постої через кілька дворів од них* (Гуц., З горіха.., 1967, 61); *Ніший Батуринський полк, який стояв в Умані постоєм, теж відправляється на війну* (Смолич, II, 1958, 22).

3. *розм., рідко.* Чиєсь житло. *Шукай людину скрізь: на бідному постої, У закутку нужди і в пишному покої* (Миснк, Біля криниці, 1967, 313).

ПОСТІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Який триває ввесь час, не припиняючись і не переривоючись; безперервний, безупинний. *І почалась від того дня Поміж громадом і паном Глуха, постійная війна* (Фр., X, 1954, 282); *Дорош наказав.. тримати під постійним обстрілом переправу німців* (Тют., Вир, 1964, 311); *Молекули кожного тіла перебувають у постійному русі* (Фізика, II, 1957, 17); *Постійне піклування партії про розвиток науки, літератури, мистецтва забезпечило розквіт радянської культури, національної формою, соціалістичної змістом* (П'ятдесят років КПРС, 1953, 25); *Постійне, невгавне шарудіння отих ламаних стеблин обертало на монотонний свист* (Смолич, I, 1958, 45); // Завжди наявний, який повсякчас супроводжує кого-, що-небудь; обов'язковий, неодмінний. *Писатиму не щомісяця, а може, на два місяці раз, бо воно і втомно було б, та й журнал той не має постійної рубрики критичної* (Л. Укр., V, 1956, 416); *Постійною складовою частиною повітря є вуглекислота* (Наука.., 2, 1957, 19); // Який раз у раз настає, відбувається, виявляється тощо. *Уся епоха кріпосного права так само сповнена постійних повстань селян* (Ленін, 39, 1973, 71); *Всі відносини власності зазнавали постійної історичної заміни, постійних історичних змін* (Комуп. маніф., 1963, 43); // Який не проходить, не покидає кого-небудь (про стан, почуття і т. ін.). *А що воно — життя селянське? Вічна, до темені в голові, праця, одвічне приниження,.. постійний страх за свою нивку і перед суховієм, і перед градом, і перед холодом, і навіть перед самим сонцем* (Стельмах, I, 1962, 422).

2. Який не змінюється, зберігає свій склад, розмір, однакову форму, величину тощо; сталий, незмінний. *З мужиками тримається* [отець Вікентій] *як з рівнею, тільки не вміє за треби і таїнства правити постійну ціну* (Стельмах, I, 1962, 266); *Роль води в живому організмі винятково велика: вона необхідна для підтримання його постійного складу* (Наука.., 8, 1959, 25); // Завжди той самий; звичайний, звичний. *Він сидів за столом, на покуті, на своєму постійному місці, як бувало завжди, коли розв'язувались важливі сімейні справи* (Гур., Новели, 1951, 93); // Який протягом тривалого часу не змінює місця роботи або проживання, посади, заняття тощо. *Деякі* [листи] *походили від його постійних, уже випробуваних співробітників* (Фр., VI, 1951, 252); *За кожною ланкою закріплено постійних механізаторів, які.. разом з ланкою відповідають за врожай* (Хліборсб Укр., 2, 1968, 19); *Постійні мешканці будинку.*

△ **Постійна а́рмія; Постійні військо́ві** — те саме, що **Ка́дрова а́рмія** (*див.* **ка́дровий**); **Постійна величина́,** *мат.*—величина, яка в даному конкретному дослідженні зберігає незмінне значення. *Маса цих життєвих засобів, незважаючи на можливі зміни їх форми, для даної епохи і даного суспільства дана і тому повинна вважатися за величину постійну* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 517); **Постійний епітет,** *літ.*— стале художнє означення, що у фольклорних творах, а часом і в художній літературі часто супроводжує яке-небудь слово, поняття, напр.: п о л е ч и с т е, к і н ь в о р о н е н ь к и й і т. ін. *Постійні епітети не є винятковою приналежністю українських дум. Вони властиві і билинам та іншим епічним творам східних слов'ян* (Рильський, IX, 1962, 228); **Постійний капіта́л,** *ек.*—частина капіталу, що існує у формі вартості засобів виробництва (будинки, споруди, машини, паливо, сировина і т. ін.) і в процесі виробництва не змінює своєї величини. *Продукти, які заміщують постійний капітал, мають обмінятися кінець кінцем на засоби виробництва і мають бути використані як капітал для нового виробництва* (Ленін, 4, 1969, 69); **Постійний на́голос,** *лінгв.*—наголос, що не змінює місця в межах слова, виділяючи завжди однаковий за порядком склад. *У польській мові з її постійним наголосом дуже важко.. дати послідовну передачу російського, українського чи білоруського силабо-тонічного вірша* (Рильський, IX, 1962, 75); **Постійний струм,** *ел.*— електричний струм, величина і напрям якого не змінюються з часом. *Якщо в замкненому електричному колі різниця потенціалів двох будь-яких точок провідника не змінюється, то струм, який тече по цьому колу, є постійним струмом* (Курс фізики, III, 1956, 50); *Під час вечері Мишуня налаштовував радіоприймача, який живився постійним струмом від батареї* (Ю. Янов., II, 1954, 139).

3. Призначений для тривалого користування, розрахований на довгий час, термін; не тимчасовий. *Доки в плавнях точились бої, понтонери вже лагодили постійний міст* (Гончар, Таврія.., 1957, 602); // Який діє, працює стабільно, завжди. *Окружний, міський, районний комітет має позаштатних інструкторів, створює постійні або тимчасові комісії в різних питаннях партійної роботи* (Статут КПРС, 1971, 43); *Постійна виставка;* // *техн.* Який не підлягає заміні, який не можна зняти й замінити іншим. *Стовпові опори поділяються*

на постійні і змінні. Постійні стояки встановлюють лише в тих випадках, коли через отвір греблі лід не проходить (Довідник сіль. будівельника, 1956, 78).

4. *перев. у чому.* Який завжди зберігає вірність чому-небудь (певним поглядам, думкам, уподобанням тощо). *Образно. *Жіноче серце! ..Чого бажаєш? В чім змінне ти, і в чім постійне? Моє!* (Фр., X, 1954, 141); // Який протягом тривалого часу незмінно залишається кимнебудь. *Не менше також треба було вважати* [Цілі] *на окремі полички постійних абонентів* (Фр., II, 1950, 313); *Були вже в Арсена й постійні слухачі* (Дмит., Розлука, 1957, 85); *Постійний пацієнт; Постійний замовник.*

ПОСТІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і якість за знач. **постійний.** *Філософська теза про незнищуваність матерії в цілому, про її постійність як об'єктивної реальності — то найбільш загальний закон про основні властивості матерії* (Наука.., 9, 1973, 14); *Окремий збірник річ тяжка і дуже одірвана, в журналі може бути більше систематичності і постійності* (Л. Укр., V, 1956, 68); *Постійність температури тіла, за всіма даними, з'явилася у плазунів близько півтораста мільйонів років тому* (Знання.., 4, 1968, 6); *Тепер, коли почув* [Тугар] *Максимові слова, йому здавалося, що в його серці рветься щось глибоке і святе, рветься останнє пасмо віри в чесність і постійність людей* (Фр., VI, 1951, 119).

ПОСТІ́ЙНО. Присл. до **постійний** 1. *Один мій новий знайомий,.. Мержинський, дуже заінтересований мовою «Троянди»,.. написав мені на сих днях з Мінська, де він постійно живе, що туди має приїхати Кропивницький з трупою* (Л. Укр., V, 1956, 204); *Наша партія високо несе великий прапор Леніна, постійно розвиває і збагачує вчення марксизму-ленінізму, впевнено веде країну ленінським курсом* (Ком. Укр., 2, 1967, 4).

ПОСТІКА́ТИ, а́є, а́ємо, а́сте, *док.* 1. Стекти звідкись, з чого-небудь (про води, струмки і т. ін.). *Тільки що весна настала. Постікали води, зазеленіли трави, зацвіли садки, городи* (Мирний, II, 1954, 37).

2. Стекти кров'ю (про багатьох).

3. *с. г.* Не палитися (про зерно, коренеплоди і т. ін.). *Постікало в хлібові зерно* (Сл. Гр.); *Попід барканами росли зелені лопухи та кропива; вони постікали.. в холодку* (Н.-Лев., I, 1956, 617); *Буряки постікали, бо заросли бур'яном* (Сл. Гр.).

ПОСТІ́Л *див.* **постолі́.**

ПОСТІЛЕ́ЦЬ *див.* **постільці́.**

ПОСТІ́ЛКА, и, *ж.* Вузький довгий килим або пиматок ряднини, що його звичайно стелять на підлогу. *Там* [у памяті] *не було дорогих килимів, підлогу встеляли звичайні постілки* (Наука.., 6, 1970, 45); *Прямо від дверей до стелажів пролягла килимова постілка* (Рад. Укр., 1.IV 1959, 2); *Над Коржовою хатою дим трохи світліший, але теж густий: Юрко ще з весни наносив постілкою соснових шпильок* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 15).

ПОСТІ́ЛОНЬКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **по́стіль** 1. *Ой, пряду, пряду, Спатоньки хочу... Ой, склоню я голіньоньку На білую постілоньку, Може я засни* (Укр.. лір. пісні, 1958, 362); *Мати.. почала перестилати маленьку постілоньку* (Мирний, I, 1954, 323).

ПОСТІ́ЛЬ, те́лі, *ж.* 1. Ліжко або якесь інше місце, приготовлене для спання. *Маруся лягла на постіль, втомлена, змучена* (Н.-Лев., VI, 1966, 73); [П и с а р:] *Коли ж гарна бісова дівчина: оком поведе — й слабого з постелі зведе* (К.-Карий, I, 1960, 47); *Пеня вже постіль постелила, теплий ліжничок приготовила — спиться так солодко-солодко* (Хотк., II, 1966, 104); *Місяць лає голубе сяйво і од того в клуні видко, і все в голубому. Під стіною лежать складені бруси на нові лутки, обіч — старий віз, іще батьківський, а на ньому на солому кинутий сіряк — постіль Юхимова* (Головко, II, 1957, 235); *Образно. *Постіль мені буде — широкі поля; А чорная хмара покриє...* (Бор., Тв., 1957, 88); *Хтось сіяв. Набирав золотого зерна повну жменю й кидав поперед себе в чорну пухку постіль* (Головко, I, 1957, 68); *У порівн. *Впаду я на сніг нагірний, мов на білу постіль* (Л. Укр., I, 1951, 196); // Те, що стелять на ліжко для спання; спальна білизна, спальні речі. *Вони* [злодії] *чисто забрали гардероб пана і пані, дещо з постелі і з інших речей, що могли винести без стуку* (Фр., IV, 1950, 43); *Вночі Роман прокинувся від холоду. Спав він завжди неспокійно, скидаючи постіль* (Стельмах. I, 1962, 137).

На сме́ртній (смерте́льній, *заст.* **бо́жій) посте́лі [бу́ти (лежа́ти)]:** а) бути при смерті, помирати. *Тілько на смертній постелі він оповів усім про ту дивну пригоду, яка була з ним за життя* (Фр., IV, 1950, 145); б) бути мертвим, померти. *Скоро його мати старая на божої* [божій] *постелі вздріла, На своє лице християнське хрест собі положила* (Чуб., V, 1874, 850); *Лежи, Олечко! Лежи на своїй смертній постелі. Знайшла ти вічний спочинок далеко від рідної матері* (Хижняк, Тамара, 1959, 191); **У (в) посте́лі лежа́ти** — хворіти; **У (в) по́стіль злягти́** — захворіти. *А Мотря від такої зневаги, від тяжкого уразу, від тривоги занедужала, в постіль зляга* (Мирний, I, 1949, 407).

2. *геол.* Нижня верства гірської породи, на якій лежить шар породи, що містить корисну копалину.

3. *техн.* Частина машини або якого-небудь механізму, на якій розташовують інші деталі. *Інженери.. створили конструкцію універсальної постелі, яка дає змогу складати на ній різні секції для багатьох типів суден* (Наука.., 2, 1957, 18); // Основа, підгрунтя для чого-небудь. *На дні уклали так звану постіль з щебеню, на неї спускались бетонні масиви вагою до трьох тонн кожний* (Веч. Київ, 9.I 1957, 2).

ПОСТІЛЬГА́, и́, *ж.* Хижий птах родини соколиних, що живиться переважно мишами та великими комахами; боривітер. *Хижі птахи — сови, сичі, постільги, мишоїди — винищують мишей та інших шкідливих гризунів* (Сад. і ягідн., 1957, 303).

ПОСТІ́ЛЬКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **по́стіль.** *Пізнопізно! Ніч вже минає, світло згасає, дитинку, що не радилася лягти у постільку, зможе сон коло неньки* (Вовчок, I, 1955, 365); *Перший шматок з страви — йому, Кирилкові, м'яка постілька — теж йому* (Мирний, I, 1954, 154); *Образно. [Д і в ч и н а:] *Свіжий барвінку! Хто ж тобі без мене Білу на полі постільку постеле* [постелить]? (Бор., Тв., 1957, 111).

ПОСТІ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **по́стіль** 1; // Призначений для застилання постелі. *Наталка порозвішувала у шафі свої плаття, з вузликів повиймала постільну білизну, ковдру, килимка* (Зар., На.. світі, 1967, 262).

Пості́льний режи́м — режим, який призначають хворому, що потребує спокою і повинен весь час лежати в ліжку. *Коли у хворого на сухий плеврит підвищена температура, він повинен додержувати постільного режиму* (Наука.., 1, 1957, 31).

ПОСТІЛЬЦІ́, ів, *мн.* (*одн.* **постіле́ць,** льця́, *ч.*), *заст.* Зменш.-пестл. до **постолі́.** *Сидить шевчик на стільці, На кумові постільці Пришиває латку* (Рудан., Тв., 1959, 218); *Постільці на ногах* [у діда] *ніби є, ніби нема, в усякім разі, такі, взуваючи котрі, гуцул каже: «О, відей* [відай], *за рік постоли треба буде»* (Хотк., II, 1966, 358).

ПОСТОВИ́Й [1], а́, е́. Прикм. до **пост.** *Мати виносить з постової будки весло й ліхтарі* (Донч., V, 1957,

9); // Який стоїть на посту, на варті. *Постовий міліціонер піднімає руку, щоб зупинити машину* (Рад. Укр., 9.XII 1960, 3); // *у знач. ім.* **постовий,** вого, *ч.* Той, хто стоїть на посту, на варті. *Постовий неквапливо крокував по мосту, вдивляючись у гладінь ріки* (Веч. Київ, 5.I 1960, 3).

ПОСТОВИЙ [2], á, é, *церк.* Прикм. до **піст.** *Зліг він лише місяць тому, в такий же надвечірній час, коли рідко і тоскно дзвонив постовий дзвін* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 318).

ПОСТОВІ́ТИ, ї́смо, ї́сте, *док.* Остовпіти (про всіх або багатьох). *Люди обступили його довкола і постовпіли. — Бідний чоловік! Два місяці нічого не їв!* (Фр., II, 1950, 90); — *Сідайте на воза, товариші студенти,— каже людина з сивим йоржиком, не звертаючи уваги на те, що приїжджі постовпіли коло машини* (Ю. Янов., II, 1954, 198).

ПОСТОГНА́ТИ, стогну́, сто́гнеш, *док.* 1. Стогнати якийсь час. *Кашляла людина. Кашляла болісно, надривно, замовкаючи тільки для того, щоб з мукою постогнати* (Речм., Весн. грози, 1961, 4); // *перен., розм.* Нарікати на щось, ремствувати якийсь час. *Одначе вони постогнали, погомоніли й таки мусили платить* (Н.-Лев., III, 1956, 226).

2. Застогнати. *Спазма витягала, здавалося, всі нутрощі наверх. Яка мука! Зіна спробувала постогнати...* (Смолич, Сорок вісім..., 1937, 80).

ПОСТО́ГНУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **постогнувати** і звуки, утворювані цією дією. *Тільки я між примиритися з тим сопінням та вдоволеним постогнуванням Санька* (Збан., Єдина, 1959, 64).

ПОСТО́ГНУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Стогнати стиха час від часу. *Хвора жінка важко дихала і стиха постогнувала* (Коцюб., I, 1955, 345); *Ранені в руки та голови сиділи під будами, оббризкані власною кров'ю, і, постогнуючи, чекали допомоги* (Ірчан, II, 1958, 227); *Мати прокинулась. Спираючись на лікоть і постогнуючи від ревматичного болю, звелася і сіла в ліжку* (Вільде, Сестри..., 1958, 88); *Образно. *Старий розмальований дерев'яний осліп, наскрізь продірявлений шашелем, аж постогнує під вагою доброго десятка чоловіків, які тісно усілись і димлять самокрутками* (Логв., Літа.., 1960, 12); *Вітер завиває понад річкою, постогнує тихо верба* (Дім., Ідол, 1961, 12).

ПОСТО́ЄВИЙ, а, е, *заст.* Стос. до постою (у 2 знач.).

ПОСТОЛА́КАТИ, аю, аєш, *недок., перех.* і *неперех., вульг.* Говорити що-небудь несуттєве, непотрібне; патякати. *Ну, вже! як сяде та як почне постолакати!* (Сл. Гр.); *Він тільки постолакав чортзна-що, а коли дійшло до діла, злякався* (Загреб., Європа 45, 1959, 485).

ПОСТОЛІ́, ів, *мн.* (*одн.* **постіл,** тола́, *ч.*). 1. *заст.* М'яке селянське взуття з цілого шматка шкіри без пришивної підошви, яке звичайно носили з онучами, прив'язуючи до ніг мотузками (волоками). *Куди ти вбрався на стіл з постолами?* (Номис, 1864, № 2840); *Приніс* [Дрімайло] *дві пари постолів: мабуть, сам поморщив їх з старих халяв чи з свинячих шкурлатків* (II.-Лев., IV, 1956, 315); *Він ішов звільна, щупаючи перед собою стежку костуром та ногами, обутими в шкіряні постоли* (Фр., IV, 1950, 414); — *Настали жнива — давай* [пан] *нашу ціну; незгода — назувай сам постоли та й гайда з серпом на поле* (Коцюб., II, 1955, 45); *Майже зникли з Підгір'я й Гуцульщини постоли — це предковічне взуття злидарів* (Козл., Сонце.., 1957, 8); *У порівн. *Ляпає язиком, як постолом!* (Укр.. присл.., 1955, 182); [Іван:] *Ге, коли б ви, братці, знали, яке мене лихо спіткало!..* [Омелько:] *І певно, що лихо велике, бо й тварь* [обличчя] *тобі зморщило, неначе постіл* (Кроп., I, 1958, 85).

◇ **Постолóм добрó вóзять (нóсять)** — традиційне жартівливе закінчення казки. *Оце ж і вся* [казка],— *живуть, і хліб жують, і постолом добро возять* (Сл. Гр.).

2. *діал.* Те саме, що **личаки́.** *А ще, правда, на козакові Постоли в'язові* (Укр.. думи.., 1955, 5); *Зашнуровані перехрестям волок, вони* [постоли] *під колінними ямками закінчувались двома вузликами.. і оці ноженята, що стрімко вибивались з червоних берестяних постолів, одразу кинули жар до обличчя* (Стельмах, II, 1962, 222).

ПОСТО́ЛИК *див.* **посто́лики.**

ПОСТО́ЛИКИ, ків, *мн.* (*одн.* **посто́лик,** а, *ч.*), *заст.* Зменш.-пестл. до **постолі́.** *Знов позбирала все, що мені треба, і дві пари постоликів розгорила, та й однесла до сусід* (Барв., Опов.., 1902, 239); *Сама ж Килина сиділа на дубовій лаві і пряла.. Її нога в постолику із старого чобота хиталася ритмічно* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 348).

ПОСТОЛО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **постолі́.**

ПОСТОЛЯ́Р, а́, *ч.*, *заст.* Майстер, який робить постоли.

ПОСТО́МЛЮВАТИСЯ, юсмося, юстеся, *док.* Стомитися (про всіх або багатьох).

ПОСТО́ПТУВАТИ, ую, уєш, *док.*, *перех.* 1. Стоптати багато пар взуття (також про багатьох).

2. Стерти ходінням багато чого-небудь. — *Краса злиняє, сині жупани зносяться, цвяшки постоптує* [Грицько], *а господарства він із роду не провадив і серце в його жорстоке* (Барв., Опов.., 1902, 279).

ПОСТО́ПТУВАТИСЯ, уються, *док.* Стоптатися (про багато пар взуття).

ПОСТОРІНКО́ВИЙ, а, е. Який здійснюється за сторінками, сторінка за сторінкою.

ПОСТОРІНКО́ВО. Присл. до **посторінко́вий.** *Всі аркуші Шевченкових автографів (від 1 до 40) пронумеровані посторінково (очевидно, чорнилом) посередині кожної сторінки* (Рад. літ-во, 6, 1971, 62).

ПОСТОРОЖИ́ТИ, жу́, жи́ш, *док.*, *перех.* Сторожити якийсь час.

ПОСТОРОНИ́ТИСЯ, роню́ся, ро́нишся, *док.* 1. Відійти набік, відступитися, пропускаючи кого-небудь, даючи комусь дорогу. *Посторонились прохожі, щоб проїжджачому просторіше було* (Синдн., Люборацькі, 1955, 218); — *Посторонись! — відштовхнув поранений угорця.* — *Плутавшся тут, старий хріп...* (Гончар, III, 1959, 160); *Одмикаючи двері, він посторонився і .. дав дорогу Хомі* (Рибак, Час.., 1960, 736); *Образно. *А може, справді, зіткнулася вона з Палажкою на вузькому місці, і треба котрійсь із них посторонитися?* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 56).

2. *перен.* Виявити небажання, нехіть спілкуватися з ким-небудь, брати участь у чомусь. *Всі, хто хоч день жив з отієї ласки, хто з'їв хоч шматок ласкаво поданого хліба, хто переступав з проханням чужий поріг,— все то ваші. Умійте тільки знайти дорогу до їх сердець, зумійте змусити задрижати таємні струни їх душ, не облайте згірдливим словом, не посторонітесь, як сектанти,— і ваші* [пролетарів] *полки зростуть* (Хотк., I, 1966, 179).

ПОСТОРО́НКОВИЙ, а, е. Прикм. до **посторо́нок.**

ПОСТОРО́НОК, нка, *ч.* Міцний ремінь або мотузок, що з'єднує в упряжці хомут з орчиком. *В коляску запрягли дванадцятеро коней, по парі впростяж, перевивши хомути і посторонки стьожками і червоним люстрином* (Стор., I, 1957, 192); *Явтух Каленикович обходить упряжку, поправляє перекручено посторонка, вуздечку, пересуває наритника* (Ю. Янов., II, 1954, 217); *Данилко гукнув на коней, ті натягли посторонки,*

врізався плуг у землю, і пролягла перша незаможницька борона по колишній єлитайській ниві (Цюпа, Три явори, 1958, 32); *Посторонки бувають сиром'ятні, канатні та тасьмяні* (Конярство, 1957, 182); // *розм.* Узагалі мотузка, тасьма тощо. *Малі хлопці виглядали купами з вікон дзвіниці, ждали черги, щоб останній раз потягти кгвалу божу за хвіст», цебто дзвони за посторонки, та погратись дзвонами* (П.-Лев., III, 1956, 105); *Взяв на себе* [Іванка] *кинтар, поверх того старий сердак, скрутив із соломи посторонок, обперезався ним і, засунувши на голову стару високу шапку, перехрестився, закинув мішок на плечі і, взявши бук у руки, пішов* (Коб., II, 1956, 98).

ПОСТÓЮВАТИ, юю, ює, *недок., розм.* Раз у раз зупинятися й стояти якийсь час. — *Три пси! цу-цу! Наперед турми один, а два по боках, а я ззаду. Іду та й постоюю* (Фр., IV, 1950, 25); *Вона майже з півроку не була в місті, й воно її так тепер оголомшило з своїм барвним багатством вистав, усяких барвних матерій, черевиків, хусток, скла, посудини прерізного роду й сорту, що вона, мов заворожена, постоювала перед усім тим, потопаючи в міркуванні з подиву* (Коб., III, 1956, 470).

ПОСТОЯ́ЛЕ, лого, *с., заст.* Плата за постій; комірне.

ПОСТОЯ́ЛЕЦЬ, льця, *ч., заст.* 1. Той, хто тимчасово живе в заїзді (*див.* **заїзд**[1] 1), на постоялому дворі тощо. *Власник заїзду подав Михайлові зачитану вже, мабуть, не одним постояльцем газету* (Збан., Сеспель, 1961, 364); // Той, хто живе на квартирі в кого-небудь; квартирант. — *Адже ви у нас не якийсь постоялець, а гість у домі* (Фр., VII, 1951, 39); *У порівн. *В рідній хаті, а тримався* [син], *наче не свій, наче постоялець* (Гончар, II, 1959, 198).

2. Солдат або офіцер, що стоїть постоєм де-небудь, у когось. [Михайло:] *А се що таке, жінко?* [Тетяна:] *Що таке? Москаль-постоялець* (Котл., II, 1953, 56); *Солдат підковзнувся і впав. Петро Скирда, який дивився у вікно, впізнав у ньому денщика свого постояльця* (Панч, В дорозі, 1959, 124); *В кожній бо хаті стоять на квартирі солдати і кожний постоялець приносить харчовий пайок із військового складу* (Козл., Ю. Крук, 1950, 269).

ПОСТОЯ́ЛИЙ: Постоя́лий двір — те саме, що **заїзд**[1] 1. *Тут проїжджа дорога — завів би шинок, постоялий двір. Їде чумак — заїжджає, проходе* [проходить] *прохожий — завертає* (Мирний, IV, 1955, 164); — *Пустіть, дядьку, переночувати.* — *Тут не постоялий двір, а університет.* — *Що ж мені, на вулиці пропадати?* (Тют., Вир, 1964, 53).

ПОСТÓЯНКА, и, *ж., заст.* Зупинка (у 3 знач.). *На постоянці невільників розв'язали* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 158).

ПОСТÓЯТИ, бю, бїш, *док.* 1. Стояти якийсь час. *Вийшов* [Санько] *з хати. Трохи постояв біля порога, подумав... Куди б його піти?..* (Гр., I, 1963, 360); *Він постояв трохи на місці, сподіваючись, що Марічка надійде зараз* (Коцюб., II, 1955, 347); *Лукія постояла в нерішучості, зробила крок, а потім знову спинилася* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 372); // Не рухатися або не працювати якийсь час. — *Панночко-голубочко! — було просить Марта, вичісуючи мою косу.* — *Постійте спокійно хоч хвилиночку* (Мирний, IV, 1955, 336); — *Або то вже й постояти не можна?* — *спокійно промовила Дарка,* — *таж я не коняка* [коняка] (Л. Укр., III, 1952, 665); — *В неї роботи до самої суботи.* — *Оце ж і в мене така історія: ні в будень, ні в свято не постоїш* (Стельмах, II, 1962, 354); // *з ким, розм.* Стоячи, поговорити з ким-небудь.—*Вийду вранці до корови, Я корову напою, Подою, З паробками* [парубками] *постою, Постою* (Шевч., I, 1963, 135); — *А йди лишень сюди, Мотре, щось маю тобі сказать.*— ..*З чорнявим постояла б, а рудому* — *зась* (Н.-Лев., II, 1956, 272).

2. Перестати діяти, рухатися; зупинитися на якийсь час (про машини, транспортні засоби тощо). — *Завод постояв щось з півроку та к бісовому батькові і розвалився* (Мирний, I, 1954, 222); *Київський поїзд, яким прибули комсомольці, постояв хвилин п'ятнадцять і рушив у дальшу путь* (Гур., Друзі.., 1959, 62); // Бути, утримуватися в попередньому стані якийсь час. [Я в д о к и м:] *Мені треба б було як зоря в поле та просо скосить, бо як ще з день постоїть — висиплеться* (Кроп., II, 1958, 383).

3. *тільки наказ. сп.* **постій, постійте,** *розм., рідко.* Уживається в знач. почекай (почекайте), не поспішай (не поспішайте). [Сестра Марха:] *Матушка гуменя, постійте я відімкну* (Мирний, V, 1955, 108); *Нащо йому вопна, коли йому вже — постійте — скільки?..— сім років, дев'ятий... ах, ні, він помилився: сім — восьмий* (Коцюб., II, 1955, 246); // Виражає заперечення, незгоду з ким-, чим-небудь. — *Постійте,— втрутився Сев,— ви брешете. Корабель цей — для учнів морської школи* (Ю. Янов., II, 1958, 78); — *Держпоставки я виконую, але додаткових, тобою вигаданих, більш виконувати не буду. Зарубай собі на носі.* — *Постій, постій,— повільно звівся за столом Гнат і чинно, дещо театрально заклав праву руку за борт кітеля. Очі його війнули холодом.* — *Ти куди звертаєш? Та ти знаєш?..* (Тют., Вир, 1964, 98); // Уживається для вираження погрози; зажди, постривай. — *Ага? так ви не хочете бунтовщика видати? не хочете?.. Так ви бунтувати?.. га?.. Постійте ж, я вас побунтую!* — *кричить пан* (Мирний, II, 1954, 197); — *Ось постій,* — *каже,..* — *дай мені тебе за космаки піймати; я тобі покажу свою старість!.. Смійся, смійся! Засмієшся ти в мене на кутні!..* (П. Куліш, Вибр., 1969, 119).

4. *розм.* Побути, пожити де-небудь якийсь час. *Отаман з своєю ватагою постояв на лимані з тиждень і почав збиратись додому* (Н.-Лев., II, 1956, 223); [Клина:] *Аби довідалися, що горіло, то й набіжать з села людиська тії! То вже хіба постій тут, Лукащуню* (Л. Укр., III, 1952, 266); // *ким, біля чого.* Працювати ким-небудь, виконувати якусь роботу (перев. стоячи) якийсь час. *Відтоді, як доля звела його в Чаплинці з Оленчуком, як постояв він разом з дядьками простим молотобійцем біля ковадла і покуштував їхнього хліба, вже не покидало його відчуття того, що якоюсь часткою душі він мовби належить цим людям і не може бути байдужим до них, як раніше* (Гончар, II, 1959, 288).

5. *за кого — що, розм., заст. за ким — чим, перен.* Оборонити від нападу, захистити від кривди, образи, наруги кого-, що-небудь. — *Прощайте!.. Постійте, брати, до кінця За край.. і за славу козачу!* (Стар., Поет. тв., 1958, 226); *Тепер за нами черга. Стіймо за них, вони за нас постоять* (Коцюб., II, 1955, 46); — *На тебе й була надія, Федотику. Ти вже за всіх нас постоїш* (Мик., II, 1957, 287); *В ділі Шкурупій був гарячий, беручкий, умів постояти за справедливість* (Ю. Бедзик, Альма матер, 1964, 170).

Постóяти сам (самá, самí) за сéбе — не дати скривдити себе, захистити себе своїми силами, без допомоги будь-кого іншого. — *Не малий я вже, слава богу, і сам зумію постояти за себе...* (Вільде, Сестри.., 1958, 153).

ПОСТПОЗИТИ́ВНИЙ, а, е, *лінгв.* Який стоїть у постпозиції. *Залежно від способу розташування відносно іменника артикль може бути препозитивним, тобто*

таким, що стоїть перед іменником (у німецькій, французькій, англійській мовах), і постпозитивним, що ставиться після іменника (у шведській, датській, румунській, болгарській мовах) (Сл. лінгв. терм., 1957, 17); *У сполученнях з постпозитивним числівником для означення приблизної кількості іменник завжди має форму родового відмінка множини* (Сучасна укр. літ. м., II, 1969, 253).

ПОСТПОЗИ́ЦІЯ, ї, *ж., лінгв.* Місце слова (члена речення) або групи слів після слова (члена речення), з яким вони безпосередньо пов'язані. *Відокремлені дієприслівникові й дієприкметникові конструкції зустрічаються у Панаса Мирного як у препозиції, так і в постпозиції* (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1958, 469).

ПОСТПРЕ́Д, а, *ч., дипл.* Скорочення: постійний представник.

ПОСТПРЕ́ДСТВО, а, *с., дипл.* Скорочення: постійне представництво.

ПО-СТРА́ДНИЦЬКОМУ, *присл.* Із стражданням. — *Винеси, як можна, мені кусок хліба! — несподівано прохав він, одразу по-страдницькому скривившись і ковтнувши слину* (Вас., Вибр., 1950, 36); *Левко зітхнув і по-страдницькому промовив, зовсім як на сцені під час репетиції: — Бачу я, що Марко щасливіший за мене. Ви його любите* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 68).

ПОСТРАЖДА́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **постражда́ти.**

2. *у знач. ім.* **постражда́лий,** лого, *ч.* Той, хто постраждав. — *Дайте мені, як постраждалому, тільки панську землю.— Це ти постраждав?— обурився Бондар* (Стельмах, II, 1962, 22).

ПОСТРАЖДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. Зазнати страждання, неприємностей, матеріальних збитків, фізичної травми тощо. [Л ю ц і й:] *Нехай Руфін про себе думає та про дружину,— вони ж і так за всіх нас постраждали* (Л. Укр., II, 1951, 469); — *Пан Бжеський теж постраждав від примх фортуни в тому поході* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 11); *Гошка постраждав найбільше, хоч бився, як леопард. Він стояв увесь подряпаний і хлюскав носом, галіфе порвані, від сорочки одне рам'я* (Тют., Вир, 1964, 413); // *перев. за що.* Зазнати переслідування уряду, репресій за свої погляди, діяльність тощо. *Не тільки ореол борця, що постраждав за свої переконання, а й чарівність Шевченка як людини і геніального поета приваблювала до нього цвіт столичної інтелігенції* (Слово про Кобзаря, 1961, 133); *Серед повітових керівників він займав помітне місце, як тямущий, освічений радслужбовець, до того ж з непоганою біографією людини, котра колись постраждала від самодержавства за революційну діяльність* (Речм., Весн. грози, 1961, 110); *Постраждати за правду.*

2. Зазнати ушкодження внаслідок чого-небудь. *Старовинний фонтан постраждав мало, але він з тої ночі засох* (Коцюб., II, 1955, 403); *Половина солдатів відморозила носи, вуха й щоки, але значно більше постраждали у всіх ногу; на них відкрилися гнійні рани* (Тулуб, В степу.., 1964, 186).

3. Страждати якийсь час.

ПО́СТРАХ, у, *ч., розм.* 1. Те саме, що **страх.** *Відси дикі звірі розносили пострах на цілу околицю і на всі полонини* (Фр., VI, 1951, 10); *Пострах ударив йому в око чорною блискавкою, пронизав усе тіло, обезвладнив на коротку мить ту руку, що тримала в кишені автоматичного пістолета* (Загреб., Шепіт, 1966, 375).

На по́страх *кому і без додатка* — щоб налякати когось; для настрашки. — *Ти гадаєш, що я цівку тільки на пострах ношу? Го-го!* (Фр., IV, 1950, 26); *На пострах іншим судді скарали на горло чотирьох, що приховали гречку та бодню меду* (Ле, Наливайко, 1957, 411); **Сі́яти по́страх** *серед кого* — викликати страх у кого-небудь, лякати когось. *Після розгрому двора Пйотровського і кривавої помсти за дружину та знедолених земляків Лесько ще два роки сіяв пострах серед панів і орендарів* (Гжицький, Опришки, 1962, 121).

2. *кого, для кого.* Про людину або предмет, що викликає страх у кого-небудь. *За правду, за волю ми станемо враз, Ланці, ні багнети не пострах для нас!* (Пісні та романси.., II, 1956, 214); *Став* [Довбуш] *улюбленцем бідних і пострахом панів, підпанків і їхніх поспак* (Гжицький, Опришки, 1962, 10).

ПОСТРАХА́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПОСТРАШИ́ТИ,** шу́, ши́ш, *док., перех., розм.* Налякати карою за які-небудь дії, вчинки, щоб не допустити повторення їх; настрахати, пристрашити. *Ну бігать* [Андрійко], *гомоніть, гайнувати.. Де то вже, хоч жалко, не жалко, а треба впинить: і пострахавши було і покрикнеш на його...* (Вовчок, I, 1955, 274); — *Пострашити можна, щоби на другий раз не лакомився на чужу працю, але забити, то ні* (Фр., II, 1950, 17); — *Я вже потай од Федора коли-не-коли і паском пострахаю* [сина] (Головко, II, 1957, 576); *Образно. *Пострахала* [хмарина] *громом-зливою* (Дор., Тобі, народе.., 1959, 31).

ПОСТРАХА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся *і* **ПОСТРАШИ́ТИСЯ,** имо́ся, итеся, *док., розм.* Злякатися, перелякатися (про всіх або багатьох). *Вони пострашилися, не мали де сховатися та повлазили в грубу* (Чуб., II, 1878, 669).

ПОСТРАШИ́ТИ *див.* **постраха́ти.**

ПОСТРАШИ́ТИСЯ *див.* **постраха́тися.**

ПОСТРЕКОТА́ТИ, очу́, о́чеш *і* **ПОСТРЕКОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *док.* Стрекотати якийсь час.

ПОСТРЕКОТІ́ТИ *див.* **пострекота́ти.**

ПОСТРЕ́ЛЯНИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. пас. мин. ч. до **постреля́ти** 1, 2. — *Як ти будеш пострелян, порубан, Ой хто ж тобі раноньки промиє?* (Чуб., V, 1874, 876); *Образно. *Ой, я пострелянa, порубана словами, душа моя на рани знемагає* (Л. Укр., I, 1951, 221); // *у знач. прикм. Старости та хлопи.. несли на дрючках пострелянi серни та дикі кабани. Безліч набитої дичини здивувала панів* (Н.-Лев., VII, 1966, 93); // **постре́лянно,** *безос. присудк. сл.* — *Не плач, мати, не журися, Не дуже його порубано, не дуже його пострелянo* (Чуб., V, 1874, 948).

ПОСТРЕЛЯ́ТИ *див.* **постріля́ти.**

ПОСТРЕЛЯ́ТИСЯ *див.* **постріля́тися.**

ПОСТРИБА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. Почати пересуватися стрибками; підстрибуючи, попрямувати кудись. *Замахала* [Марина], *Неначе крилами, руками, І пострибала через двір У поле, виючи, мов звір* (Шевч., II, 1963, 121); *Пострибала зайчиха підживитись* (Коп., Як вони.., 1948, 9); *Цокаючи костурами, Марко пострибав у куток, до вікна* (Жур., Звич. турботи, 1960, 133); *Образно. *Вітрець пострибав хлібами, сколошкав овес, смикнув за довгого вуса ячмінь* (Допч., Пісня.., 1947, 18).

2. Стрибати якийсь час. — *А коли ти, дідусенько* [дідусеньку], *Сам признаєсь, що хлопчик, Так попробуй пострибати, Як ось той горобчик* (Щог., Поезії, 1958, 484); *Такі тут масштаби, такі простори. Буває, влітку дощ над одним відділком пройде, а над другим його в той день і не бачили, тільки дітвора пострибає на шляху по пилюці* (Гончар, Тронка, 1963, 27); // *тільки майб. ч., перев. у сполуч. із сл.* у м е н е, у п а с, *розм.* Уживається як погроза. — *Об'єднались* [партизани] *в армію, та робітники з центра Росії підійшли— зовсім по-іншому обернули справи. Тепер біляки пострибають!* (Довж., I, 1958, 138).

3. Зстрибнути з чого-небудь або скочити на щось (про всіх або багатьох). *Ціла машина прибула із села Межирички.. Пострибали* [колгоспники] *з машини і, знай наших, одразу в танець* (Кучер, Дорога.., 1958, 32).

ПОСТРИ́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Раз у раз стрибати, підстрибувати. *Орест нервово перебирає пальцями по підвіконню, втопивши погляд в дахівки протилежних будівель, де заклопотано пострибували горобчики, безупинно цвірінькаючи своїх веснянок* (Досв., Вибр., 1959, 363).

ПОСТРИБУ́Н, а́, *ч., розм.* Той, хто часто стрибає, не сидить спокійно на місці; стрибун; // *перен.* Пустун (про дитину).

ПОСТРИБУ́НЧИК, а, *ч.* Пестл. до **постриб**у́н. *О, мій пострибунчик! мій кокотень маленький!* (Барв., Опов.., 1902, 6).

ПОСТРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. Почекати. — *Постій, чумак, постривай, Шляху в людей розпитай, Гей-гей, чи не заблудивсь?* (Пар. лірика, 1956, 70); *Петро мій після обід хотів іти додому, так Кирило Тур придержав його да й каже: — Постривай, брате, і я поїду* (П. Куліш, Вибр., 1969, 149); [Перелесник:] *Постривай хвилину! Я без тебе гину!* (Л. Укр., III, 1952, 208).

2. *тільки наказ. сп.* Уживається як застереження, щоб втримати кого-небудь від небажаних, нерозсудливих дій, вчинків, або як прохання перестати робити чи говорити що-небудь. [Одарка:] *Е, ні-ні, постривай, парубче! Рукам волі не давай!..* (Кроп., I, 1958, 60); — *Постривай, постривай, Гнате! Гч, який ти гарячковитий! Прямо вогонь без диму* (Стельмах, I, 1962, 415); // Виражає заперечення, незгоду з ким-, чим-небудь. — *Як ти думаєш? Чия візьме?* — *А чия ж, як не Івана Мартиновича!* — *Е, постривай лиш!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 164); — *Але ж ви, діду, таки щось заробляли?* — *Постривай-бо, не сунься поперед батька в пекло! Заробляли...* (Н.-Лев., I, 1956, 56); // Уживається як нахвалянна, погроза. — *Постривай же, ось я тобі!..* (Шевч., I, 1963, 159); [Горнина *(соваючи кулак під самий ніс Оленці):*] *Постривай же ти, погана дівчино! Я тобі дома обірву оті патли на голові!* (Н.-Лев., II, 1956, 493).

ПОСТРИГ, у, *ч.* Церковний обряд посвячення в ченці (черниці), що супроводжується постриганням волосся. *Вона уявляла собі, як вона стане черницею, як вона в останній раз попрощається з матір'ю і піде під постриг, як на неї надінуть клобук...* (Н.-Лев., IV, 1956, 184); — *Ох, яка була хороша* [дівчина], *Та як надівала Перед постригом на личко Чорне запинало!* (Щог., Поезії, 1958, 92).

ПОСТРИГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **постриг**а́ти.

ПОСТРИГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОСТРИ́ГТИ,** ижу́, ижє́ш, *док., перех.* 1. Підрізуючи, робити коротшим або зрізувати зовсім (волосся, вовну і т. ін.). *Як її одягали, як постригали по хлоп'ячій* [по-хлоп'ячому], *вона не пручалася, нічого не казала, тільки що плакала...* (Кв.-Осн., II, 1956, 454); *Перукар розклав своє приладдя, намилив цареві бороду і почав голити. Поголив один бік, постриг півголови і півбороди, а тоді кинув приладдя в землю і — тікати!* (Три золоті сл., 1968, 221); *По обіді роту повели в лазню, де цирульник старанно постриг і поголив їх, а каптенармус видав нову білизну, мундири і шапки* (Тулуб, В степу.., 1964, 198).

Постри́гти [всіх] під одну́ гребі́нку *див.* **гребі́нка.**

2. *перев. у сполуч. із сл.* у ченці, у черниці *і т. ін., церк.* Виконувати обряд посвячення когонебудь у ченці (черниці), що супроводжується постриганням волосся. [Матушка гумена:] *Я тебе, стара, утішу: знай, що твою дочку постригаємо сьогодні у черниці* (Мирний, V,1955, 83); // Віддати в монастир.—*Що ж, може, тебе у ченці постригти?* — *спитав раптом Хмельницький, розправляючи плечі і зводячи зір на Юрася* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 92).

3. *розм., заст.* Брати в солдати. *Котрі були багатшії, ті ся викупляли, Котрі були біднішії, то їх постригали,— тобто забирали до війська* (Нар. тв. та етн., 4, 1958, 47); *Жив-був гуцул Іванко. Одного дня йому сказали, що має служити у цісаревім війську. Його постригли й попровадили в чуже кам'яне місто* (Казки Буковини, 1968, 9); [Довбуш:] *На тій п'ятниці вдовиного сина у некрути постриг* [пан дідич] (Д. Бедзик, Студ. Води, 1959, 26).

4. *у кого, перен., розм.* Робити, виставляти когось ким-небудь. *Турн — зирк, і бачить пред собою Присяжного свого врага, Що так не гречі* [гречно] *кличе к бою І явно в труси* [боягузи] *пострига* (Котл.. I, 1952, 263); *П'яний кесар, Постригши сам себе в Зевеса, Завдав Зевесу юбілей* [ювілей] (Шевч., II, 1963, 291); *Постригти в брехуни.*

ПОСТРИГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПОСТРИ́ГТИСЯ,** ижу́ся, ижє́шся, *док.* 1. *перев. док.* Підрізати або зовсім зрізати собі волосся; дати постригти себе. — *Ти чого патлатий? Постригтись треба...* (Шер., Дорога.., 1957, 123); *В районний центр із Слободи Прийшли постригтись два діди* (Воскр., З перцем!, 1957, 289).

2. *перев. у сполуч. із сл.* у ченці, у черниці *і т. ін., церк.* Приймаючи постриг, ставати ченцем (черницею). — *Чи не в ченці, часом, гадаєш постригатися?* — *жартують було* [робітники] (Коцюб., I, 1955, 297); *За вечірнім чаєм Ватя сказала батькові й матері, що хоче їхати в Лебединський монастир і постригтись в черниці* (Н.-Лев., IV, 1956, 183); *На довершення всього, як грім серед ясного неба, виявилось, що Неля задумала постригтися в монашки* (Вільде, Сестри.., 1958, 368).

3. *у кого, перен.* Ставати ким-небудь, добровільно приймаючи на себе чиїсь обов'язки. — *Погуляю який там рік або два, поки вишукаю багатшу попівну та кращу парафію; а там — пострижуся... Пам один шлях!* (Мирний, I, 1954, 340); *Пострижемося ж у лакеї Та ревносно в новій лівреї Заходимось царів любить* (Шевч., II, 1963, 96).

◇ **Постри́гтися у ду́рні** — те саме, що **Пости́тися у ду́рні** (*див.* **ду́рень**).

ПОСТРИ́ГТИ [1] *див.* **постриг**а́ти.

ПОСТРИ́ГТИ [2], ижє́, *док., у сполуч. із сл.* вуха, вушка. Стригти вухами якийсь час (про деяких тварин). *Прибіжить іноді з гущавини зайчик,.. прижнеться сполохана серна й постриже сушками на поляні* (Козл., Мандрівники, 1946, 3); *Коли ж прийшла та пора, що худоба відчуває потребу йти додому, сіромастий, постригши вухами, оглянуєся й пішов собі знайомим шляхом на Вербівку* (Іщук, Вербівчани, 1961, 161).

ПОСТРИ́ГТИСЯ *див.* **постриг**а́тися.

ПОСТРИ́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **постри́гти** [1]. *Хлоп'ята стояли без шапок, з низенько постриженими головами* (Мирний, II, 1954, 97); *Після комісії* [військкомату] *хлопців, уже пострижених, прилучили до команди, що складалася з одних молодиків, і перевели в лівий закуток двора* (Тют., Вир, 1964, 294); *Поквапливо і ніби злякано дріботять брудно-сірі нещодавно пострижені вівці* (Тулуб, В степу.., 1964, 41); *У церкві в усі дзвони дзвонять. Виходе* [виходить] *процесія. Серед черниць Маруся — тілько що пострижена* (Мирний, V, 1955, 86); *Викрита у змові царівна Софія була пострижена в монахині* (Іст. СРСР, II, 1957, 12); *У порівн. *Степ немовби пострижений вправною старанною рукою. Солома звезена і хазяйновито, навіть кра-*

сиво заскиртована (Хлібороб Укр., 10, 1969, 20); // *у знач. прикм. Темно-коричневий довгий шрам перетинав пострижену голову* (Собко, Справа.., 1959, 312).

ПОСТРІЛ, у, *ч.* Вилiт кулі або снаряда з каналу ствола вогнепальної зброї, спричинений вибухом порохового заряду. *Папас приклав рушницю мало не до обличчя* [Прокопа] *і бахнув. А в одповідь на постріл лице плюнуло цівкою крові і обілляло Папасові руки і груди* (Коцюб., II, 1955. 104); *Останні танки, зробивши кілька пострілів, повернули назад* (Збан., Незабутнє, 1953, 22); *Образно. *Освітливши тепер Василівку, це глухе і відстале село, ми одним пострілом вбиваємо двох зайців: піднімаємо Василівку і створюємо грунт в інших селах для майбутньої електрифікації* (Коцюба, Нові береги, 1959, 363); // Звук від вибуху порохового заряду в каналі ствола вогнепальної зброї. *Докія, почувши постріли, зупинилась біля перелазу* (Стельмах, II, 1962, 170); *У порівн. *Двері грюкнули, як гарматний постріл* (Собко, Звич. життя, 1957, 49); *На Горобцевій кладці жінки, виставивши напоказ голі литки, дружно гупали праниками, і те гупання гарматними пострілами віддавалося за Ташанню* (Тют., Вир, 1964, 95).

◇ **На гарма́тний по́стріл** *див.* **гарма́тний.**

ПОСТРІ́ЛЮВАТИ, юю, єш, *недок.* 1. Стріляти потроху, час від часу. *Десь з протилежного боку, як і раніше, глухо постріювали кулемети* (Гончар, III, 1959, 258); *П'яні прапорщики та корнети.. від повноти почувань постріювали з пістолетів у електричні лампочки на жирандолях* (Смолич, Мир.., 1958, 71).

2. *перен.* Час від часу утворювати гучні уривчасті звуки, схожі на постріли. *З кожним днем все частіше постріювали на подвір'ї МТС мотори відремонтованих тракторів* (Збан., Переджнив'я, 1955, 300); // *чим.* Раз у раз викидати, випускати з себе (дим, пар і т. ін.). *Гуркотіли трактори, постріюючи в блакить сизими димками* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 206); *З коротенької зіньківки-люлечки летіли іскри, що ними раз у раз постріював шипучий та тріскучий лубенський тютюнець* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 57).

◆ **Постріювати очи́ма (очи́цями):** а) кидати короткі, швидкі погляди на кого-, що-небудь. *Везе ж тобі, Андрію. Тебе й до президії, на тебе й дівчата очицями постріюють* (Баш, На.. дорозі, 1967, 155); б) раз у раз кокетливо поглядати на когось. *Вона так і постріює на всіх своїми блискучими, як вишня в росі, очима, не всидить на місці, сміється, красується, знаючи й сама, що вона гарна і що їй сьогодні дозволено красуватись, розпустивши хвилясте волосся по плечах...* (Гончар, Тронка, 1963, 140).

ПОСТРІ́ЛЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **постріля́ти** 1, 2. *Горять хати, й розкидані між ними лежать постріляні бандитами брати, і сестри, й матері...* (Сос., II, 1958, 465); *Казав козак, казав бурлак:—Дівчинонько-рибчинонько!.. Ой, дай жупан шматований, Що турками шанований, Що сонечком побіляний, Що кулями постріляний* (Щог., Поезії. 1958, 57); *Козак Покута може назвати декілька сотень великих і дрібних островів на Дніпрі і в плавнях, але скільки разів він був порубаний і постріляний, цього не запам'ятав* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 10); // *у знач. прикм. Повернувся* [Микола] *з моря ледве живий. Посічений, постріляний, без ноги* (Кучер, Трудна любов, 1960, 8); // *у знач. ім.* **постріляні,** них, *мн.* Ті, кого вбили пострілом з вогнепальної зброї. *Біля жандармського поста лежали під тином постріляні* (Літ. Укр., 20.VI 1967, 1).

ПОСТРІЛЯТИ *і рідко* **ПОСТРЕЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док.* 1. *перех.* Стріляючи, вбити всіх або багатьох. — *Ой, лишенько... бабусю... Ой... горенько тяжке...— з плачем ледве вимовляла дівчинка. — Я з хутора... розбишаки були... всіх побили... порізали... постреляли... батька... й матір... діда... бабу* (Мирний, I, 1949, 412); *В село Тернівку прибуло військо. Зігнали людей, кого постріляли, кого порубали* (Коцюб., II, 1955, 95); — *Злодюга! Нащо ти собак моїх постріляв?* (Хотк., I, 1966, 89); // Пострілами з вогнепальної зброї заподіяти кому-небудь багато ран; пробити, прострелити щось у багатьох місцях. *У Яковцеву хату, як стемніло, ввійшло кілька чоловік у машкарах, постріляли та поранили суддів.. і визволили пов'язаних і напівзамучених підсудних* (Рильський, Бабине літо, 1967, 118).

2. *перех.* Стріляючи, витратити, використати (кулі, патрони, снаряди і т. ін.). *Уже стріли і кулі постріляли* (Сл. Гр.).

3. *неперех.* Стріляти якийсь час. [Орлик:] *Я до мінометників пішов. Спасибі, дозволили постріляти. Мої міни непогано лягали* (Корн., II, 1955, 41); — *Кораблі постріляли-постріляли та й знялися з якорів* (Кучер, Чорноморці, 1956, 529).

4. *неперех., розм.* Випустити, викинути стебло, стрілку (про деякі рослини). *Цибуля постріляла;* // *рідко.* Попробиватися, проорости. *Скрізь усюди колоски постріляли житні, де один, де два, а де й посімейкою* (Вовчок, I, 1955, 340).

ПОСТРІЛЯ́ТИСЯ *і рідко* **ПОСТРЕЛЯ́ТИСЯ,** я́ємося, я́єтеся, *док.* Убити себе з вогнепальної зброї, застрелитися (про всіх або багатьох). — *Егеж пак, ви хотіли знать, як постріялись ті якути? Я б вам радніший розказать, та щоб те знать — там треба бути* (Л. Укр., I, 1951, 407).

ПОСТРІЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Те саме, що **зустрі́ти.** *Веселий, говорливий* [Денис], *жартує з усіма, кого постріча* [пострічає] (Кв-Осн., II, 1956, 417).

Го́споди постріча́й!, *заст.*— уживається як побажання добра, щастя і т. ін. *Пострічай тебе господи, моя крихотко* [крихітко]! (Барв., Опов.., 1902, 280); *Зінька узяла в свою кремезну руку невеличку сухорляву білу руку отця Гарасима, поцілувала й розпрощалась. — Ну, боже тебе благослови! Господи пострічай! Дай боже час добрий! — сказав на прощанні отець Гарасим* (Н.-Лев., VI, 1966, 326).

ПОСТРІЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., з ким, розм.* Зустріти кого-небудь, зустрітися з кимсь. *Не вечерявши.., по селу блукав* [Хома], *поки з Юдуном пострічався* (Кв.-Осн., II, 1956, 235); *Боюсь, щоб з ним і не пострічатись. Бо як згадаю, що він мені не рівня, так і серце струхне* (Барв., Опов.., 1902, 385); *Нещодавно у райкомі, літнім вечором ясним, наче близькі і знайомі, пострічалися ми з ним* (Уп., Вірші.., 1957, 87); // Познайомитися, зіткнутися з ким-небудь у житті, в роботі тощо. *І пострічався ж Йосип з цією Параскою! Обійшла його, окрутила зовсім* (Мирний, IV, 1955, 93).

ПОСТРО́ЄНИЙ, а, е. 1. *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **постро́їти** 1.

2. *у знач. прикм., діал.* Гарно, святково вбраний (про багатьох). *Карета за каретою під'їздила аж під самі двері церковні, лакеї прискакували і відчиняли дверці, висаджували построкних дам і товстопузих, у фраках або в кунтушах та при карабелях, панів* (Фр., II, 1950, 365).

ПОСТРО́ЇТИ, о́ю, о́їш, *док., перех.* 1. *рідко.* Поставити в ряд, рядами; поставити, розмістити в певному порядку; вишикувати. *От уже построїли некрут в лаву: один за одним, один за одним* (Мирний, II, 1954, 116); — *Мене звуть Олена Пилипівна,— сказала вчителька. — Я вас зараз построю, ми послухаємо, що скаже директор, і підемо у свій клас* (Ів., Таємниця, 1959, 10); *Заїхали* [трактористи] *на колгоспне подвір'я. Співак*

перший сплигнув на землю, построїв трактори в ряд і махнув рукою — глушити мотори (Головко, I, 1957, 406).

2. *розм., рідко.* Те саме, що **побудува́ти.**

ПОСТРО́ЇТИСЯ, о́юся, о́їшся, *док.* 1. *рідко.* Стати в ряд, рядами; стати, розміститися в певному порядку; вишикуватися. *Сказав* [Еней]. *і військо загриміло,.. Построїлось і полетіло* (Котл., I, 1952, 288); *Після снідання їм* [дітям] *веліли вийти на шкільний двір та построїтись покласно* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 113).

2. *розм., рідко.* Збудувати хату для себе.

ПОСТРОМЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Устромити, застромити куди-небудь багато чогось.

ПОСТРОЧИ́ТИ, строчу́, стро́чиш, *док.* 1. Якийсь час строчити, шити на машині.

2. *перен., розм.* Почати швидко писати.

3. *перен., розм.* Почати стріляти з кулемета, автомата і т. ін.; // Стріляти якийсь час. *Івашко построчив з автомата в один бік і кинувся по ходу сполучення* (Панч, Іду, 1946, 59).

ПОСТРУ́ГАНИЙ, а, с. Дієпр. пас. мин. ч. до **построга́ти;** // **постру́гано,** *безос. присудк. сл. Маленький двір під тік пострургано, біля повітчини старенької — стіжок початий* (Головко, II, 1957, 19).

ПОСТРУГА́ТИ, постружу́, постру́жеш *і* построга́ю, построга́єш, *док., перех.* 1. Стругаючи, вирівняти, зробити гладенькою поверхню чого-небудь. — *Дай ще я постружу весло.* — *Матвій віддав старому ніж і весло, той зручніше вмостився на ослоні, і незабаром стружки полетіли і по зборні, і по буцегарні...* (Стельмах, I, 1962, 433); // Стругаючи, надати певної форми; вистругати, вирізати з дерева що-небудь, багато чогось.

2. *розм.* Вирівняти, очистити і т. ін. якусь площу, ділянку тощо, підготувавши її для чого-небудь. *Вона думає отут мазати.. Власне, не мазати зараз, а тільки пострургже* (Головко, II. 1957, 99).

3. Стругати якийсь час. *Нахилив* [Кулик] *голову і, щось наспівуючи, старанно скребе ножем цурпалок. Пострургже, уважно огляне з усіх боків. Здасться, ніщо інше не цікавить його* (Жур., Дорога.., 1948, 79).

ПОСТРУ́ПІЛИЙ, а, е, *розм., рідко.* Дієпр. акт. мин. ч. до **пострупі́ти.** *При вході на базар, по самому базару — руки й руки. Пострупілі від морозів, порепані від холодних вітрів, брудні, худючі, страшні руки голоду* (Збан., Сеспель, 1961, 335).

ПОСТРУПІ́ТИ, і́с, *док., розм., рідко.* Покритися струпами. *Його тіло почорніло, а від вітру пострупіло* (Сл. Гр.).

ПОСТРЯ́НУТИ, немо, нете, *док., розм.* Те саме, що **позастряга́ти.**

ПОСТСКРИ́ПТУМ, у, ч. Приписка до листа (після підпису), що позначається звичайно латинськими літерами P. S. *І тільки при кінці листа, в постскриптумі, передала мені мама в досить злобітшному тоні звістку, що Пястів Казик заарештований і вивезений до Берези Картузької* (Вільде, Троянди.., 1961, 236); *Іван швидко підходить до свого тапчана, одкидає подушку, бере листа, написаного до Ярослава, і гарячково доповнює його віршованим постскриптумом* (Кол., Терен.., 1959, 282).

ПОСТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **по́стувати.** *Петрусь удавсь до другої сестри.* — *А ти, Масю, неодмінно начхай на те постування.. Ти й так мерзенна на пику, а од постування геть зневірнієш* (схуднеш) (Крим., Вибр., 1965, 343).

ПО́СТУВАТИ, ую, уєш, *док.* Дотримувати посту; постити. — *Черниця.. постує, а рибки, як на горе, нема...* (Вовчок, VI, 1956, 326); [Є п и с к о п:] *Ти постуєш? хоч я заборонив для в'язнів піст? Лукавий рабе!* (Л. Укр., II, 1951, 498); *Мати кравчком хустки витирає очі і питається читальника, чи він постує.* — *Коли в тебе в панська білорибиця або червонорибиця, то можу й постувати у вас* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 29); // *перен.* Нічого не їсти, голодувати. *Гей, виночерпіс! де ти? Рожі цвітуть на вгороді! Дай серед рож розговіймось: Годі нам постувать! годі!* (Крим., Вибр., 1965, 271).

ПОСТУГОНІ́ТИ, і́с, *док.* Стугоніти якийсь час.

ПОСТУДЕНІ́ТИ, і́с, *док., безос., розм.* Стати холодніше. *На другий день дуже постуденіло. Поверх гір залягли густі мрячі — здавалось, не було надії, щоб продерлося сонце* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 348).

ПОСТУДИ́ТИ, студжу́, сту́диш, *док., розм.* Подути, подмухати (звичайно на щось гаряче, розпечене тощо). *Сьорбнув* [Коваль] *двічі, постудив і одіклав ложку. Гаряча* [каша] (Кучер, Трудна любов, 1960, 313); *Штурмбанфюрер вдав, що не зауважив стану свого співрозмовника, зняв зі свічки нагар, постудив на опечений палець* (Загреб., Диво, 1968, 355).

ПОСТУЖА́ВІТИ, іє, *док., розм., рідко.* Стужавіти (про багато чого-небудь). *Оце повечоріс, калюжки постужавіють* (Вовчок, VI, 1956, 305).

ПО́СТУК, у, ч., *розм.* Те саме, що **стук.** *Не спиться мені: завтра Павлусеві поїзд. Лежу, верчусь... коли се — стукає. Се ж його по́стук!* (Барв., Опов.., 1902, 236); *Я кілька днів тому посиротіла.., а я не знаю, що віддала б за один знайомий крок* [сина], *за легенький постук закаблуків, такий легенький...* (Ю. Янов., I, 1954, 57).

ПОСТУ́КАТИ, аю, аєш, *док., перев. чим, по чому.* Стукнути декілька разів; стукати якийсь час. *Вона знов постукала цвіком, перейшла, не звернувши уваги на Раїсу, хату* (Коцюб., I, 1955, 319); — *Оце пішло б на сохи,— він провів долонею по шершавій корі і постукав чоботом по окоренку* (Тют., Вир, 1964, 436); *Чубатий дятел од ранку працює на сивій сосні. Постукає дзьобом — і дивиться, що з того станеться...* (Перв., II, 1958, 59); — *Щось у тебе наче тут, під чуприною, поменшало,— постукав* [батько] *пальцем по лобі* (Стельмах, I, 1962, 544); // Піти, поїхати із стукотом, викликаючи стукіт. *Поїзд постукав по багатьох стиках рейок і зник, залишивши здивування й тишу серед тайги* (Трубл., I, 1955, 121); // Стукаючи (у двері, у вікно), дати знати про свій прихід, попросити дозволу зайти до хати, кімнати. *Лаврін постукав у вікно* (П.-Лев., II, 1956, 327); *Увечері сиділа я собі дома і писала листи. Коли се хтось постукав у двері* (Л. Укр., III, 1952, 615); *Незабаром вони добралися до хутора і постукали в першу хату* (Тют., Вир, 1964, 322); *Образно. — *Я прийшов постукати до вашого серця, щиро поговорити з вами* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 128).

ПОСТУ́КАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Постукати (в двері, у вікно), даючи знати про свій прихід, прохаючи дозволу зайти до хати, кімнати. *Наймичка перегодила трохи, вирядила крамарку до крамниці й постукалася до Пріськи* (Л. Янов., I, 1959, 291); *Хтось постукався у двері* (Стельмах, Над Черемошем.., 1952, 178); *Взимку 1944 року.. постукався до мене ввечері худорлявий, несміливий юнак і сказав, що приїхав з міста Жмеринки* (Смолич, VI, 1959, 77); *Образно. *Лариса не могла знати, яке видіння постало перед його очима. Ні, то не видіння — то кострубатим пальцем постукалось до пам'яті босоноге дитинство* (Руд., Остання шабля, 1959, 16).

ПОСТУКОТІ́ТИ, очу́, оти́ш, *док.* Підсил. до **посту́кати.** *Як стихло трохи, Соня раптом постукотіла олів-*

цем по столу (Головко, I, 1957, 156); *На встигла Тамара доторкнутися пальцями до дверей і злегенька постукотіти, як з кімнати почувся голос* (Хижняк, Тамара, 1959, 71); // Піти, поїхати із стукотом, викликаючи стукіт. — *Добрий вечір,— відказала* [дівчина] *присмним співучим голосом і швидко постукотіла каблучками по коридору* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 16).

ПОСТУ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **посту́кувати** і звуки, утворювані цією дією. *Чутно було глухе постукування серед темноти, а більше нічого* (Мирний, IV, 1955, 298); *Його* [дятла] *безнастанне і заклопотане постукування нагадало Максимові лічильник Гейгера у фізичній лабораторії* (Рибак, Час.., 1960, 628).

ПОСТУ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Стукати час від часу. *Схопивши найбільший* [молот], *Михайлик уже й розмахався ним, уже й по голому ковадлу постукував* (Ільч., Козацьк. роду... 1958, 290); *Оксентій ішов, твердо постукуючи ціпком попереду себе та поважно пахкаючи люлькою* (Смолич, Мир.., 1958, 175); *Карпинський усе ще постукував олівцем по столу, і це був єдиний звук, що порушував тишу холодного й темного приміщення* (Шовк., Інженери, 1956, 53); *Замовк зелений явір, тільки чорноголовий дятел лазив по корі, постукував дзьобом об стовбур, шукаючи зробачків* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 64); // Час від часу утворювати нечутні уривчасті звуки, вдаряючись об щось. *Лукія віддалялася від нього, ..високі каблуки її постукують все далі розмірено й гордовито* (Гончар, Тронка, 1963, 200); // Утворювати нечутні ритмічні звуки під час роботи, руху тощо (про машини, механізми, транспортні засоби і т. ін.). *Ми сиділи біля току — молотарка ритмічно постукувала* (Смолич, День.., 1950, 9); *Подзенькували, постукували, здригаючись на рейках, трамваї, поспішаючи до провідних заводу* (Автом., Щастя.., 1959, 36).

ПОСТУЛА́Т, у, *ч., книжн.* Твердження, яке при побудові наукової теорії приймають без доказів як вихідне. *Основний постулат теорії Фрейда—існування у психіці людини нерозв'язного конфлікту між свідомим і несвідомим* (Наука.., 6, 1968, 23); // Незаперечна істина, що не потребує доведення; аксіома.— *Професоре,— мовила вона нарешті, знесилено збираючи свої думки.. — Ви забули про один постулат: життя для людини, а не людина для життя...* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 101).

ПОСТУ́ЛЮВАТИ *див.* **постуля́ти.**

ПОСТУЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок. і док., перех., книжн.* Приймати постулат; формулювати вихідне положення чого-небудь.

ПОСТУ́ЛЮВАТИСЯ *див.* **постуля́тися.**

ПОСТУЛЮВА́ТИСЯ, ю́ється, *недок., книжн.* Пас. до **постулюва́ти.**

ПОСТУЛЯ́ТИ, я́ємо, я́єте *і* **ПОСТУ́ЛЮВАТИ,** юємо, юєте, *док., перех.* Стулити (губи, повіки і т. ін.) (про багатьох). *Без крику, гладко постулявши крила, Мов раді, що перемогла їх* [птахин] *сила, Швиденько дзьобають у нього очі* (Фр., XIII, 1954, 384).

Губи (у́би) посту́лювати, *розм.*— замовкнути (про багатьох). *Коли ж гроші кажуть, то всі мусять губки постулювати* (Номис, 1864, № 1426).

ПОСТУЛЯ́ТИСЯ, я́ються *і* **ПОСТУ́ЛЮВАТИСЯ,** юються, *док.* Стулитися (про губи, повіки і т. ін. у багатьох); // Стати стуленим (про багато чогось). *Квітки постулялися і поснули* (Л. Укр., III, 1952, 489); *Образно. *Сад ще спав. Дерева від ранкового холоду постулювалися, як тюльпани* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 344).

ПОСТУЛЬО́ВАНИЙ, а, е, *книжн.* Дієпр. пас. мин. ч. до **постулюва́ти.** *У математиці небагато які об'єкти постулюються, решта ж виводиться з раніш постульованих* (Наука.., 2, 1970, 32).

ПО́СТУП, у, *ч. 1. кого, чий, перев. з означ.* Хода, манера ходити. *Зійшов* [січовик] *на гору, вже й до могили зблизивсь, а чоловік сидить собі, не ворухнеться, неначе закляк, не оглянеться на січовика і не чує шелесту од його важкого поступу* (Стор., I, 1957, 334); *Його обличчя, його постать, його поступ казали, що це чоловік силющий, рішучий* (Мирний, III, 1954, 75); *Тиха, беззвучна, легким поступом кішки, поволі пливла над Полісся ніч* (Коз., Зол. грамота, 1939, 80); // Крок. *Певні і міцні були його* [робітника] *всі поступи, На нього глядючи* [глядячи], *йшов я німо, мов у сні* (Фр., XIII, 1954, 130).

◇ **На ко́жному (ко́жнім) по́ступі,** *діал.*— те саме, що **На ко́жному (ко́жнім) кро́ці** (*див.* **крок**). *На кожнім поступі життя змагалось зі смертю* (Кобр., Вибр., 1954, 183).

2. *чого, який, а також без додатка або означ., перен.* Поступальний розвиток по висхідній лінії, перехід від нижчого рівня до вищого; прогрес. *Вічний революціонер Дух, що тіло рве до бою, Рве за поступ, щастя й волю, Він живе, він ще не вмер* (Фр., X, 1954, 7); *Добре в нас переложене* [перекладене] *слово прогрес словом поступ, котре тепер уживається всюди, але й слово прогрес теж не вийшло з ужитку* (Сам., II, 1958, 372); — *Невже ви не вірите в людство, в поступ, в культуру?* (Смолич, I, 1958, 70); *Комуністична партія і її Ленінський Центральний Комітет розробили програму дальшого поступу Радянського Союзу вперед по шляху до комунізму* (Рад. Укр., 17.I 1959, 2); *Соціальний поступ;* // Успіх, досягнення в чому-небудь, у процесі розвитку; крок уперед. *Вони* [молоді москвофіли] *кажуть, що тепер у відносинах з народом будуть триматись народної, нашої мови (для них це вже поступ чималий)* (Л. Укр., V, 1956, 49); *Мама обіцяла доні за добрий поступ у науці рожеву шовкову сукенку* (Вільде, Троянди.., 1961, 6); *Не можемо забувати, що досягнення прийшли не одразу, що шляхи до ясності не були прямими, що кожний поступ літературознавства спирався на попередній досвід* (Рад. літ-во, 4, 1967, 76).

Робити (зробити) по́ступи, *діал.*— досягати вищого ступеню розвитку, певних успіхів і т. ін. *Хороба зробила такі поступи, що прикликаний четвертого дня лікар міг тільки ствердити, що його наука не придасться тут ні на що* (Фр., VI, 1951, 167); — *Зробили твої відносини до неї які поступи до певності? — спитав я його* (Коб., III, 1956, 149).

ПОСТУПА́ЛЬНИЙ, а, е. Спрямований уперед; позначений поступом (у 2 знач.). *Війна показала, що у світі немає сили, яка б могла зупинити поступальний розвиток соціалістичного суспільства* (Ком. Укр., 5, 1970, 57).

△ **Поступа́льний рух,** *фіз.*— рух твердого тіла, при якому всі точки тіла рухаються паралельно одна одній, тобто описують однакові траєкторії і в кожний момент часу мають однакову швидкість і прискорення. *При поступальному русі будь-яка пряма, проведена в тілі, лишається паралельною самій собі* (Курс фізики, I, 1957, 12).

ПОСТУПА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **поступа́льний.**

ПОСТУПА́ЛЬНО. Присл. до **поступа́льний.** *При точінні деталь обертається, а різець рухається при циліндричному обточуванні поступально* (Стол.-буд. справа, 1957, 102).

ПОСТУПА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОСТУПИ́ТИ,** ступлю, сту́пиш; *мн.* посту́плять; *док.* 1. *неперех., заст.* Іти, ступати. *Сіла панночка зачісуватись.. І така* [Ус-

тина], *і опака, і геть-пріч пішла, і знов сюди поступай; і пхати мене, і наскакувати на мене,— аж я злякалась!* (Вовчок, I, 1955, 109); *Біжать, поступаючи злегка, Газелі стрункі, сторожкі* (Л. Укр., IV, 1954, 81); *Ніколи ще не танцював Василь з такою насолодою й радістю. Заклавши праву руку за голову, а лівою взявшись у боки, здавалось, не поступав — линув над селом* (Довж., Зач. Десна, 1957, 56); *На другий день женуть наші пастухи худобу на пасовисько, а там панські слуги: «Марш відси, се панське пасовисько, не смій і ногою поступити сюди!»* (Фр., II, 1950, 49); — *Саво! — крикнула* [Марійка] *голосно й бистро, пригадавши собі хлопця. — Саво, де ти? — І, відчинивши нетерпливим рухом двері, поступила кілька кроків за поріг і кликнула в темряву за хлопцем* (Коб., II, 1956, 38); // *перев. док.* Зайняти певне місце, стати де-небудь. *Ми поступили так, щоб тіні* [нашої] *з-за берези не було видно* (Барв., Опов.., 1902, 79); // *перев. док.* Зайти, заїхати до кого-небудь, кудись; завітати. *О. Василь, ідучи до Бистреця, умисне поступив до пушкарського отамана Гордіюка. Скаржився* (Хотк., II, 1966, 76); // *перен.* Наставати (про час, вік і т. ін.). — *Чи третій, чи другий тиждень буде, як умерла, куме? — спитався Максим у Яреми. — Еге, здається, третій поступає, як Мокрина вмерла, еге, так, третій,— нескоро промимрив той* (Григ., Вибр., 1959, 37).

2. *неперех., перен., заст.* Досягати вищого ступеня, рівня в процесі розвитку; розвиватися. [Панько:] *Поступає світ, нема що казати, тілько не все до доброго* (Фр., IX, 1952, 342); *Та сама містина, тільки весна далі поступила* (Л. Укр., III, 1952, 193); // Посуватися вперед (про справу, роботу і т. ін.). *Його тішив тепер зріст того діла, і, бачачи день у день, як поступала будова широкого комплексу косарень, ставень та магазинів за містом,.. він радувався* (Фр., VIII, 1952, 386); // Досягати певних успіхів у чому-небудь. *Вправді «а баба галамага» він вивчив докладно напам'ять.. Але далі поза те слово Гриць у науці не поступив* (Фр., II, 1950, 59).

3. *неперех., розм., рідко.* Влаштовуватися на роботу. [Степан:] *Так, іду на державну службу. Минулої неділі домовився.. У кінну міліцію поступаю* (Корн., II, 1955, 116); *Кирилик поступив у суд на службу і став зразу з Кирила, Кирилика Кирилом Івановичем* (Мирний, I, 1954, 155); *Поступила* [Аліна] *теж на завод, не мавши ще й п'ятнадцяти років, і самовіддано працювала до кінця війни* (Ю. Янов.. II, 1954, 88); // Ставати членом якої-небудь організації, товариства і т. ін.; вступати до складу кого-, чого-небудь. [Сестра Мархва:] *А я як у черниці поступала? Хіба я охотою йшла? Батько віддали* (Мирний, V, 1955, 66); *Літом я робила в полі, а як вспіжилось тіль-тіль, я товаришок питала, поступала ув артіль* (Тич., I, 1957, 169); // Вступати до навчального закладу. *Улас задумав поступати в Харківський університет* (Тют., Вир, 1964, 49); *Наташа поступила в гімназію, але туди не ходить* (Л. Укр., V, 1956, 286).

4. *неперех., розм., рідко.* Діяти певним чином; чинити. [Мусій:] *Як по закону поступати, То слід її арештувати* (Кроп., II, 1958, 89); *Отець Річинський переконав себе, що при вирішенні цього питання не має права поступати легковажно* (Вільде, Сестри.., 1958, 20); — *Не хочу себе виправдувати; може бути, що я провинилася, але я тоді жила в таких обставинах, що годі мені було інакше поступити* (Март., Тв., 1954, 448); // *з ким.* Обходитися певним чином з кім-небудь. [Мартин:] *Ні, пане майстер,— перепрошаю, що вмішаюся в вашу розмову,— ви не зовсім справедливо поступили з сином* (Фр., IX, 1952, 369).

5. *неперех., розм., рідко.* Те саме, що **надхо́дити** 3. *Фельдшер налагодив переливання крові.. Кров поступала до тіла по краплі, даючи йому силу життя* (Кучер, Голод, 1961, 431); *Пятницький, межи іншим, писав, що він прохав контору друкувати II том, не гаючись, як тільки поступить од Вас перше оповідання* (Коцюб., III, 1956, 379); // *безос. Минула ніч, настав уже день, а ніякого розпорядження ні від кого не поступало* (Панч, На калин. мості, 1965, 72).

6. *перех., розм., заст.* Те саме, що **поступа́тися** 1. *Па чуже очей не поривай. Своє поступи, а чужого не займай* (Барв., Опов.., 1902, 430); *Давав за вола Дорошеві сорок карбованців, так не хоче: поступім йому ще зо два* (Сл. Гр.).

ПОСТУПА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПОСТУПИ́ТИСЯ,** ступлю́ся, сту́пишся; *мн.* посту́пляться; *док.* 1. *перев. кому чим.* Добровільно відмовлятися від чого-небудь на користь іншого або заради чогось; віддавати кому-небудь щось. *Чи мені ж та поступатись полем тобі й морем?* (Сл. Гр.); *Хоч як домагався староста, але батько Семенів не поступався йому своїм клином, не зважаючи ні на які вигідні пропозиції* (Сміл., Зустрічі, 1936, 30); *Ти завжди твердив: людина мусить поступатися особистим щастям* (Мушк., Серце.., 1962, 195); — *Я прошу вашої милості, щоб ви поступились юбкою, ще й двома сорочками,— сказала Паляничиха* (Н.-Лев., II, 1956, 48); *З людьми він такий,— швидше своїм поступиться, ніж у другого посяде* (Мирний, III, 1954, 19); // *перев. док., розм.* Продаючи що-небудь, зменшити, знизити ціну. — *А скільки б же Вовк та Кравченко дали за оренду* [ставка та городу]? — *Не знаю, паночку, скільки. Та таким хазяїнам, коли яким і рублем поступитися,— то не будете каятися* (Мирний, III, 1954, 311); *Баша уперто торгувався з Сафаром. Сафар поступився ще на тисячу* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 219); — *Я поставив одну ціну — і не поступлюся. У гешефті Сулімаи — твердий орїх* (Вільде, Сестри.., 1958, 403).

Поступа́тися (поступи́тися) місцем: а) вставати або посуватися, звільняючи місце для кого-небудь. *На моє привітання вони відповіли в один голос і посунулися, поступаючись місцем на колоді край дверей* (Коцюб., I, 1955, 178); *Один із тих, що сиділи попереду,— одутлуватий, похмурий, з мішками під очима,— поступився Вутаньці місцем* (Гончар, II, 1959, 177); б) *(перев. кому, чому, рідше перед ким — чим)* замінюватися, заступатися ким-, чим-небудь. *Чув* [Йоп], *що в його серці тане завзятість, поступаючись місцем згоді зі своєю долею...* (Коцюб., I, 1955, 251); *Ранок швидко поступався місцем безконечно довгому вечору, а той віз за собою ще довшу, глуху, безвідрадну осінню ніч* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 387); *В результаті колективізації одноосібних селянських господарств і широкого розвитку радгоспів дрібнотоварний та капіталістичний уклади на селі поступилися місцем соціалістичному* (Хлібороб Укр., 4, 1970, 3); **Поступа́тися (поступи́тися) своїм пра́вом (своїми права́ми)** *на що і без додатка* — добровільно відмовлятися від того, що має належати комусь за законом, на користь когось іншого. *Я так і знав, вельмишановний добродію, Цезарю Олександровичу, що Ви не з тих, щоб не поступитися своїм правом, коли річ іде про діло громадське* (Мирний, V, 1955, 375); *Директор школи, мовби оглушений голосом сусіда, принишк, добровільно поступився відставникові своїми правами* (Гончар, Тронка, 1963, 143).

2. *перев. кому, чому і без додатка.* Переставати сперечатися з кимсь, заперечувати комусь; підкорятися, іти на поступки кому-небудь. [Храпко:] *Як він тебе не слуха — поступайся йому, а до мого права — немає нікому діла!* (Мирний, V, 1955, 197); *Щоправда,*

Женя й раніше не чула, щоб мама коли-небудь перечила батькові. Завжди поступалася (Мур., Свіже повітря.., 1962, 11); *Плачинда косо, довгим поглядом вивчає парубка, з жалем визначає, що, поступившись раз, уже загубив частку своєї влади над ним* (Стельмах, Хліб.., 1959, 114); — *Ох і вредний же ти став,— воркотіла Катря. — Не можеш старшим і поступитися* (Кучер, Трудна любов, 1960, 518); *Образно. *Всі, всенький народ вірить у те, що поступиться природа перед розумом людським, перед людською енергією...* (Вишня, І, 1956, 396); // *перев. без додатка.* Відмовлятися від своїх планів, намірів або поглядів, переконань і т. ін. на догоду кому-небудь. *Засланий поляками за патріотизм в далекий мазурський край.., він не втратив енергії, не поступився в своїх пересвідченнях* (П.-Лев., II, 1956, 399); // Під тиском кого-, чого-небудь припиняти свою боротьбу, діяльність тощо, відмовлятися від своїх вимог, прав і т. ін. *Пролетаріат ніде ще в світі і ні разу не випускав з рук зброї, коли починалася серйозна боротьба, ні разу ще не поступався перед проклятою спадщиною гніту і експлуатації без того, щоб помірятися силами з ворогом* (Ленін, 11, 1970, 231); *Півроку понад півмільйонна армія* [страйкарів] *боролась за свої права, не поступаючись ні перед якими провокаціями і погрозами* (Баш, На.. дорозі, 1967, 122); — *Отже, — я гадаю,— казав він далі,— що треба нам трохи поступитися, але не в тому, що вони* [підмайстри] *вимагають* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 212); // *рідко.* Піддаватися дії чого-небудь. *При обмацуванні кінцями пальців потиличної і задньої частини тім'яних кісток* [дитини] *виникає відчування пергаменту або тонкого аркуша картону, що поступається тисненню пальців* (Хвор. дит. віку, 1955, 124).

3. *кому, чому, перед ким — чим, перев. із запереч.* не с. Виявлятися гіршим у якомусь відношенні порівняно з ким-, чим-небудь; не витримувати порівняння з кимсь, чимсь. *Спритний був драгун і вправно орудував шаблею, але й козак нічим не поступався перед ним* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 323); *Устина дочці не поступалася. На голові в неї високо викладена коса та закріплена приколками з оздобами* (Чорн., Потік.., 1956, 25); *Якщо в минулому Польща в розвитку промисловості дуже поступалася таким країнам, як Франція і Італія, то тепер промислової продукції вона виробляє більше, ніж Італія, і стоїть на одному рівні з Францією* (Ек. геогр. заруб. країн, 1956, 13); *Наші Карпати.. з альпійськими лугами не поступляться красою перед швейцарськими Альпами* (Цюпа, Україна.., 1960, 83); *Дарма що дівка, а перед парубком не поступиться* (Добр., Очак. розмир, 1965, 27).

Поступа́тися (поступи́тися) пе́ршістю (першенство́м) — втрачати першість, переставати бути найкращим, першим у чому-небудь. *Останова бригада крок за кроком наздоганяла Мартинову, потім випередила і вже не поступалася першістю* (М. Ю. Тарн., Пезр. горизонт, 1962, 132); *І ось тепер він має поступитися першістю* (Гончар, І, 1954, 343); *У другій половині XII ст. ..Київське князівство змушене було поступитися першенством перед іншими, більш сильними князівствами* (Іст. УРСР, І, 1953, 89).

4. *заст.* Іти, ступати. *Вів покіс Пилип Желюк. Високий і від того трохи сутулуватий, він, здавалось, не косив, а грався.. Окинє поглядом через плече — поступаються слідом ще чотирнадцять косарів* (Рад. Укр., 10.I 1961, 2); // *тільки док., перев. у сполуч. із сл.* з м і с ц я. Зрушити з місця, ступити крок. [Т е т я н а:] *Я боюся і з місця поступитися* (Котл., II, 1953, 59); *Оксана все ще стояла, немов прикута до землі. Боялась поступитися* (Кач., Вибр., 1947, 274); // *перен.* Посуватися вперед (про справу, роботу і т. ін.). *Поступніш на товстому вишивати: нитки товсті, то поступається скоріш* (Сл. Гр.).

5. *заст.* Відходити, відступати (назад або вбік). *Хто не йде вперед, той поступається назад!* (Мирний, III, 1954, 259); *Каленик Романович поступається від ковадла, біля очей у нього збирається безліч зморщок* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 6); *Микита злякався й поступився назад* (Л. Янов., І, 1959, 505); *Він просив поступитися трохи і пропустити акторів до театру* (Смолич, Театр.., 1940, 32); [І в г а:] *Поступись! Чого вирячилася?!* (Вол., Зол. артезіани, 1949, 79).

Не поступи́тися [ніко́му] [ні] на крок— ні в чому не піддатися, не зробити ані найменшої поступки нікому. *Люди наші кріпкі і високі, як дуби. Не поступляться нікому на крок, дуже горді та благородні* (Ю. Янов., І, 1954, 75).

6. *діал.* Підходити до кого-, чого-небудь. *Прочанин поступається ще ближче і вдивляється в чоловіка, не вважаючи на нетерплячі його рухи* (Л. Укр., III, 1952, 127).

7. *діал.* Робити, чинити. *Се так вона коверзувала, Енесві пророкувала, Йому де поступатись як* (Котл., І, 1952, 157); — *Чи велить Микита, чи не велить жінці кохання шукати — те нам без діла, а наше діло тільки порадитись, як нам поступитися* (Л. Янов., І, 1959, 472).

ПОСТУПИ́ТИ *див.* **поступа́ти.**

ПОСТУПИ́ТИСЯ *див.* **поступа́тися.**

ПОСТУ́ПКА, и, *ж.* 1. Добровільна відмова від чого-небудь на користь когось іншого або заради чогось.

2. Повна або часткова згода з ким-небудь у чомусь; відмова від своїх намірів, поглядів і т. ін. на чиюсь вимогу. — *Ми цей раз поступаємось перед вами, але ж ця поступка є ніщо інше, як великодушна ласка властей* (Козл., Ю. Крук, 1957, 435); // Повне або часткове задоволення чиїхсь вимог, звичайно викликане посиленням класової боротьби, зміною соціальних умов тощо. .. *земська реформа була однією з тих поступок, які відбила у самодержавного уряду хвиля суспільного заворушення і революційного натиску* (Ленін, 5, 1969, 32); *Поступками і подачками монополістичний капітал намагається відвернути робітників від класової боротьби, розширити і зміцнити соціальну базу свого панування* (Ком. Укр., 1, 1970, 80); // Тимчасове послаблення боротьби проти якої-небудь ідеології, політики, системи поглядів і т. ін. *В ідеологічній боротьбі не можна допускати компромісів, вагань, поступок* (Мист., 1, 1967, 3); *Кожна поступка поганому смакові позначається на ідейному звучанні спектаклю, знижує його вплив на глядача* (Мист., 6, 1964, 29); //Згода з ким-небудь в окремому питанні заради досягнення певної мети; компроміс. *Ленінська політика мирного співіснування означає, що дві антагоністичні системи, які існують на нашій планеті — соціалістична і капіталістична,— визнали, що вони можуть жити без війни, тобто співіснувати. Це і є компроміс, це і є взаємна поступка* (Рад. Укр., 7.XI 1962, 2).

Іти́ (піти́) на по́ступки: а) послаблювати свої вимоги або й зовсім відмовлятись від них, підкоряючись кому-, чому-небудь. *Щоденна гризня та колотнеча нарешті втомили й невтомного Терентія: він пішов на поступки. Щось його зробило добрішим і лагіднішим до Якова* (Стельмах, І, 1962, 594); *Було ясно: Шіллінг краще залишить свій стадіон порожнім, ніж піде на поступки* (Собко, Стадіон, 1954, 260); б) частково або повністю задовольняти чиїсь вимоги. *Уряд, розумієш, Стахо, уряд під напором громадської думки.. пішов на поступки* (Вільде, Сестри.., 1958, 391); *Боротьба смердів змусила пануючий клас піти на поступки і зменшити тягар феодальної експлуатації* (Нариси стар. іст. УРСР,

1957, 462); **Роби́ти (зроби́ти) по́ступку** *кому*—задовольняти чию-небудь вимогу, чиєсь прохання. [Ф у п к е:] *Я згоден на цей шлюб, якщо ви, люб'язний сусіде, зробите мені маленьку поступку* (Коч., II, 1956, 178).

ПОСТУ́ПЛЕННЯ, я, *с., розм., рідко.* Дія за знач. **поступи́ти** 3. *Папа казав, що наводив справки для Кривинюка про поступлення в політехнікум* (Л. Укр., V, 1956, 305).

ПОСТУ́ПЛИВИЙ, а, е. Схильний поступатися (у 2 знач.), який легко йде на поступки; згідливий. *Наталя Сидорівна була поступливою і не звикла чинити опір* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 270); *Хлопець не вмів сердитись, був поступливий, щирий* (Ю. Бедзик, Богонь.., 1960, 84); *Становище в Іспанії зв'язувало Наполеонові руки, він не міг звідти забрати армію, щоб кинути її на Росію. Тоді Олександр був би поступливіший* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 60); *Образно. *З міщанством важко боротись, бо воно поступливе, як болото: поступиться, а потім засмоктує* (Вітч., 3, 1968, 134).

ПОСТУ́ПЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **посту́пливий.** *Якими б очима на Радивона подивилися друзі, не будь він твердої вдачі,.. вияви поступливість?* (Горд., Дівчина.., 1954, 91); // Поведінка, вчинки поступливої людини. *Солдатська поступливість щиро зворушила жінок* (Гончар, III, 1959, 245); *Шартен усе бачив. Американець з кухлем пива і покірна поступливість французів здалися йому мало не символічними* (Собко, Стадіон, 1954, 299).

ПОСТУ́ПЛИВО. Присл. до **посту́пливий.**

ПОСТУ́ПНИЙ[1], á, é. Те саме, що **поступа́льний.**

ПОСТУ́ПНИЙ[2], á, é, *заст.* Такий, що швидко посувається вперед, який можна швидко зробити. *Це шитво поступне* (Сл. Гр.).

ПОСТУ́ПНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **поступний**[1].

ПОСТУПО́ВЕЦЬ, вця, *ч., заст.* 1. *політ.* Прихильник повільного, поступового розвитку, ворог рішучих, революційних заходів. *А скільки їх ще в наші дні в країнах капіталістичної Європи, цих поступовців, прибічників тактики вичікування, поміркованості і обережності!* (Від давнини.., 1960, 449).

2. Прогресивна людина, поборник соціального прогресу. — *Вже відразу заявив* [пан Зефірин] *себе поступовцем, ворогом закоснілої рутини* (Фр., II, 1950, 370); *А що одні з нас будуть поступовцями поміркованими, а другі радикальнішими..,* — *те ми можемо одні в других потерпіти* (Драг., I, 1970,482); *Поки справа так стоїть, що всі фрази галицьких поступовців про сприяння «жіночому питанню» лишаться фразами* (Л. Укр., V, 1956, 269).

ПОСТУПО́ВИЙ, а, е. 1. Який здійснюється, відбувається і т. ін. без раптових змін, у певній послідовності, не зразу. *В умовах поступового переходу від соціалізму до комунізму величезного значення набирає комуністичне виховання трудящих* (П'ятдесят років КПРС, 1953, 29); *Автоматизація і комплексна механізація є матеріальною основою для поступового переростання соціалістичної праці в працю комуністичну* (Програма КПРС, 1961, 58).

2. *заст.* Передовий, прогресивний. *Веселий, гостинний, він любив товариство і скоро зібрав біля себе гурток молоді більш поступової та й відводив там душу* (Коцюб., II, 1955, 135); *Про москвофільську партію нічого й казати,— хто би там став у неї поступових ідей шукати* (Л. Укр., V, 1956, 46); — *Напрямок газети поступовий...— став читати він стиха, немов для себе* (Вас., I, 1959, 380).

ПОСТУПО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **поступо́вий.** *Чим відрізняється діалектичний перехід від недіалектичного? Стрибком. Суперечливістю. Переривом поступовості* (Ленін, 29, 1972, 238); *Головними принципами і традиціями російської вокальної школи, що лягли в основу виховання радянських майстрів співу, є.. поступовість і послідовність в оволодінні майстерністю співу* (Мист., 1, 1959, 9); *Єдиним критерієм для редакції буде художність твору і його поступовість без жодної вузької фракційності* (Еллан, II, 1958, 74).

ПОСТУПО́ВО. Присл. до **поступо́вий** 1. *Вода в Сиваші поступово прибувала* (Ю. Янов., II, 1958, 238); *Поступово очі звикали до темряви, і з неї окреслювалися силуети коней біля підвід* (Гончар, I, 1954, 173); [К р а в ч е н к о:] *Соціалізм ліквідує поступово всі жалкі спадки минулого* (Мороз, П'єси, 1959, 220); *Зміст поняття засвоюється не зразу, а поступово, частинами* (Рад. психол. наука.., 1958, 158).

ПОСТУПО́ВЩИНА, и, *ж., політ., заст.* Погляди й тактика ліберальних та опортуністичних політичних партій чи угруповань, що протиставляли революційній боротьбі орієнтацію на незначні, поступові соціальні реформи, здійснювані урядом експлуататорської держави.

ПОСТУ́ПОК, пку, *ч., розм., рідко.* 1. Те саме, що **учи́нок.** *Поступки ваші всі не божі; Ви на сутяжників похожі І раді мордовать* [мордувати] *людей* (Котл., I, 1952, 242); *Ти боїшся, коли б я «не пожалувала» про свій поступок. Ти коли-небудь чула, щоб я жалувала про яку-небудь послугу, зроблену комусь із товаришів?* (Л. Укр., V, 1956, 314); *Він почував гидоту свого поступку* (Март., Тв., 1954, 121).

2. *перев. мн., діал.* Поведінка, поводження. *Він зрозумів, що се вже в його власній хаті скоїлася змова проти нього, і якось аж надто виразно бачив тепер і відчував надмірну чемність і солодкість у поступках своєї тещі і жінки* (Мак., Вибр., 1954, 282).

ПО́СТУПОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **по́ступка.** *Чернишевський був матеріалістом і сміявся до кінця днів своїх (тобто до 80-х років XIX століття) з поступочок ідеалізмові і містиці, які робили модні «позитивісти» (кантіанці, махісти і т. п.)* (Ленін, 24, 1972, 318).

ПОСТУПУВА́ННЯ, я, *с.* 1. *рідко.* Те саме, що **по́ступ.** *Сьогодні у Польщі відбуваються події величезної політичної ваги, які визначають дальше поступування країни до встановлення справедливого соціального ладу і разом з тим ще більше покріпляють дружбу польського народу з народами Радянського Союзу* (Рильський, III, 1955, 320); *Горький.. надавав особливої ваги ролі особи в історичному поступуванні людства* (Рад. літ-во, 2, 1971, 14).

2. *діал.* Поведінка, поводження. *Тілько того можна вважати розумним чоловіком, хто добрими ділами, працею і чесним поступуванням здобуває собі вічну надгороду і добру пам'ять у людей по смерті* (Фр., IV, 1950, 140); *Підлий трус* [боягуз] *махнув, зрікаючися відповіді, рукою і замість усього почав оправдувати своє негідне поступування* (Коб., II, 1956, 318).

ПО́СТУПЦЕМ, *присл., діал.* Крок за кроком.

ПОСТФА́КТУМ, *присл., книжн.* Після того, як щось уже зроблено, сталося, відбулося.

ПОСТФІ́КС, а, *ч., лінгв.* 1. Афікс, що стоїть після кореня.

2. Літера, склад чи слово, приєднані до кінця слова.

ПОСТЯГА́ТИ, а́ю, а́єш *і рідше* **ПОСТЯ́ГУВАТИ**, ую, уєш, *док., перех.* 1. Стягнувши, зав'язати щільніше багато чого-небудь (також про багатьох). [Н а с т я, Т е т е р я, П а н а с, п о т і м і Б а й д а:] *Зажурилась Україна, що ніде прожити; Витоптала орда кіньми маленькії діти. Ой маленьких витоптала, великих забрала; Назад руки постягала, аж у Крим погнала* (Н.-Лев., II, 1956, 442).

2. Тягнучи, зібрати докупи, в одному місці багато чогось. — *Па цій* [ділянці], *поки постягаєш дерево до стосу — скільки часу прогайнуєш* (Стельмах, I, 1962, 304); *Багатство міське некрутів здивувало... «Все, що було на селах найкращого, мабуть, постягали сюди* [у місто]» (Мирний, II, 1954, 120); // *перен.* Зосередити в одному місці багато чогось або багатьох. — *Що ж ти, сину, думаєш чинити? — спитав Шрам. — А що ж! Їхати до Переяслава, постягати до обозу підручнії мені полки да й стояти хоть проти цілого світу!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 113); *Через кілька днів їх* [танки] *постягують зі степу в Каховку* (Гончар, II, 1959, 377).

3. Тягнучи, зняти, забрати з якоїсь поверхні все або багато чого-небудь. *Згадала* [Марта], *що у дворі треба сховати від дощу зерно, що сушиться, а в садку постягати полотно, що біліться* (Вовчок, Вибр., 1937, 218); // Стягнути пальта, чоботи і т. ін. з багатьох. *Ястшембський насилу постягав з їх оксамитові на лисах чоботи* (Н.-Лев., II, 1956, 70); *Другого дня вранці Серичак і Рахівський, пострижені й поголені, в чоботях, що їх постягали з побитих вояків під Стогом, ..рушили на доли* (Гжицький, Опришки, 1962, 194).

4. Силою примусити всіх або багатьох злізти з чого-небудь, звідкись, зійти додолу, на землю. — *Збіглися люди, постягали тих з коней, зв'язали і повели на зборню* (Коцюб., II, 1955, 79).

5. Примусити багатьох сплатити борги.

6. *перен., розм.* Покрасти все або багато чого-небудь. — *Ти, сякий-такий сину! чи давно ж ти постягав у мене з жердки вінки цибулі* (Н.-Лев., II, 1956, 22).

ПОСТЯГА́ТИСЯ, а́ємося, а́стеся і **ПОСТЯ́ГУВАТИСЯ**, уємося, уєтеся, *док.* 1. Стягнутися, стати щільно стягнутим (про вузли, мотузки і т. ін.); // Щільно затягнути на собі ремінь, пояс і т. ін. (про багатьох).

2. Зосередитися в одному місці (про багато чого-небудь, багатьох).

3. *на що, розм.* Зібрати, скласти гроші для придбання чого-небудь (про багатьох).

4. *розм., рідко.* Схуднути, змарнуватися (про багатьох).

ПОСТЯ́ГУВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **постя́гувати**. *Допитували звідусіль постягуваних свідків; Постягувані з горища мішки.*

ПОСТЯ́ГУВАТИ *див.* **постяга́ти.**

ПОСТЯ́ГУВАТИСЯ *див.* **постяга́тися.**

ПОСТЬО́БАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **постьоба́ти** [1] 1.

ПОСТЬОБА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док.* 1. *перех.* Пропити стібками.

2. *неперех.* Шити, стьобати якийсь час.

ПОСТЬОБА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *док.* 1. *перех.* Побити, відшмагати кого-небудь. — *Торбу з харчами загубили! А бий тебе сила божа! Що мені мати скажуть? Новісінька торба з материного рукава від сорочки ще й калиною вишита. Що його робити? — Задери піджак та постьобай себе батогом,— сміючись, радив Тимко* (Тют., Вир, 1964, 10).

2. *неперех., діал.* Піти, покрокувати. *От і постьобав неборак, понурившись, а серце йому як не вискочить* (Свидн., Люборацькі, 1955, 153).

ПОСТЬО́БУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і по чому.* Раз у раз злегка бити, вдаряти, стьобати. *Гнат, насвистуючи, постьобуючи себе прутиком по халявах, пішов до корівника* (Тют., Вир, 1964, 117).

ПОСУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **посува́ти** і **посува́тися.** *Ритм посування натовпу дещо притишився* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 189); *Дуже важливо поліпшити використання фронту очисних робіт і механізмів, прискорити посування лінії вибоїв* (Рад. Укр., 26.II 1957, 1); *Письменник* [М. Коцюбинський] *не тільки не зупинявся в своїм посуванні уперед, а ще й других уперед заохочував, підганяв лінивих і будив їх* (Тич., III, 1957, 356); *Посування криги на річці.*

ПОСУВА́ТИ, а́ю, а́єш і *рідко* **ПОСО́ВУВАТИ**, ую, уєш, *недок.*, **ПОСУ́НУТИ**, ну, неш, *док.* 1. *перех.* Переміщати, не відриваючи від поверхні. — *Та їжте ж усі! Хіба я бороню, чи що? — надувшись, обзивалась невістка, посуваючи з серцем миску ближче до Горпини* (Григ., Вибр., 1959, 122); [К а л е б *(посуває Годвінсону біблію ближче):*] *Одкрий святую книгу, нехай вона порадить, що робити* (Л. Укр., III, 1952, 81); *Секретар комсомольського осередку Силантьєв і підстаркуватий вахтовий.., обережно посуваючи вперед то одну, то другу ногу, почали спускатися* (Донч., II, 1956, 80); — *Сідайте, отче дияконе! — просив о. Артемій гостя, посунувши крісло і показуючи на його рукою* (Н.-Лев., IV, 1956, 126); *Ставила* [мати] *тую картоплю до печі. Брачку діставши, знизу чавун обхватила й посунула глибше* (Тич., I, 1957, 256); // Надавати руху чому-небудь, рухаючи, переміщати когось, щось. *Готово! Парус розпустили, Посунули по синій хвилі Помеж кугою в С(ир)-Д(ар'ю) Байдару та баркас чималий* (Шевч., II, 1963, 232); *Мокрина сіла на човні, вхопила весло, одіпхнула ним полеглий очерет і посунула вперед свого човна* (Н.-Лев., II, 1956, 239); *Я напружив усі сили, щоб вилізти спиною на край криги, але течія хутко посунула мене вбік і кам'яним тягарем потягла вниз* (Досн., Вибр., 1959, 184); // Рухаючи, поміщати кудись, у щось; засувати. *Шестірний призро глянув на Жука і, посунувши руки в кишені, заходив по хаті* (Мирний, I, 1954, 333); // *перен.* Поширювати, розширяти межі чогось у певному напрямку. — *Моя* [Мічуріна] *стихія — північ. Холод. Плодоносний світ я посуваю на північ. А це — гвоздь* (Довж., I, 1958, 407).

2. *неперех., розм.* Йти, пересуватися пешвидко, поволі; сунути. *А ведмідь наче хазяїн посуває, оглядає, де кращий вулій, солодший мед* (Вовчок, I, 1955, 383); *Видно було, що між трьома панами замішався піп. Тихо вони посували уперед; жарти та регіт не сходили з язиків* (Мирний, I, 1954, 364); [Х в и л и м о н:] *Старшина одвернувся від нього і одійшов, а за старшиною і писар посунув...* (Кроп., IV, 1959, 258); // *тільки док.* Неквапливо, повагом піти, попрямувати куди-небудь. *Балабуха, ледве соваючи ногами, посунув до хати* (Н.-Лев., III, 1956, 14); *До господи Мартинчуків посунули люди. Власне, не побігли, не пішли, а посунули повагом, щоб і самого себе не осмішити передчасним поспіхом і Петра не образити нетерпеливою цікавістю* (Вільде, Сестри.., 1958, 167); *Судді і коронний гетьман теж посунули у двір подивитись, як четвертуватимуть живу людину* (Гжицький, Опришки, 1962, 179); // Навально рухатися, йти великою масою. *Стару матір* [Кармелеву] *вели люди, молода жінка несла дочку плачучу, купа уся посувала, жалкуючи, сущячи та радячи...* (Вовчок, I, 1955, 364); *Ой, скажи ж, скажи мені, вітре, які то по снігах пробігають дзвони?.. Чи то плачуть по батькові діти?!. Чи ворожі посувають колони?!. Ой, скажи ж, скажи мені, вітре!..* (Сос., I, 1957, 266); *Як тільки вдарили в дзвін, люде так і посунули до церкви цілим натовпом, неначе на великдень* (Н.-Лев., VI, 1966, 368); *В першій половині XIII століття посунули на неї* [Русь] *монгольські орди* (Довж., III, 1960, 76); *Хоч пуск електростанції призначений на восьму, коли вже стемнів, люди десь після п'ятої години хмарою посунули на колгоспне подвір'я* (Руд., Остання шабля, 1959, 532).

3. *тільки док., неперех.* Почати повільно їхати, плисти і т. ін.; рушити з місця. *Нарешті над широкими водами розлігся бархатистий гудок, і пароплав посунув між дикими берегами, вкритими густим лісом* (Папч, На калин. мості, 1965, 264); *Обози, вирвавшись на шляхи, посунули до висоти і вже не звертали назад, а стали попід нею величезним гомінким табором* (Гончар, III, 1959, 60); // Почати рухатися, набути стану руху. *Річка тим часом робила своє. Спершу поволі, мовби знехотя, посунула крига, дедалі дужче, навальніше* (Гончар, II, 1959, 201); // Почати насуватися, громадитися у великій кількості (про хмари, туман і т. ін.). *Подихнув вітер, і з заходу низько посунули важкі хмари* (Ільч., Звич. хлопець, 1947, 99); *Восени в гори посунули тумани з мрякою та дощами* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 116); // *перен., рідко.* Почати повільно минати (про дні, роки і т. ін.). *Посунули дні, безперервно у мене гуло в вухах, як од хініну* (Ю. Янов., I, 1954, 58).

4. *перев. у сполуч. із сл.* в п е р е д, *перех., перен.* Сприяти розвиткові чого-небудь. *Селяни-хлібороби, чабани, батраки, ремісники й слуги, що про них широко розповідається в «Давиді Сасунському»,— ось хто посував історію і перебудовував життя своєї країни поновому* (Тич., III, 1957, 92); *Ібсен писав, розглядаючи одну конкретну п'єсу «Обитель Гундри». Вона «не посунула вперед нашу національну драматичну літературу ні на крок»* (Вітч., 5, 1956, 159).

Посува́ти (посу́нути) спра́ву (пра́цю *і т. ін.*) **[вперéд]** — виконавши частину роботи або зробивши щось корисне для справи, поступово наближати її до завершення. *Спитав* [М. Гоголь] *адресу Управління в справах друку, переписав поему начисто. За які гроші видаватиме, самому було неясно. Але треба посувати справу вперед* (Полт., Повість.., 1960, 381).

5. *тільки док., неперех.* Не втримавшись де-небудь, почати зсуватися вниз по похилій площині. *Розбиваючись у невеличкі шматочки, посунула вона* [грудка глини] *з гори, гудючи і підскакуючи* (Мирний, I, 1954, 251).

ПОСУВА́ТИСЯ, áюся, áєшся *і рідко* **ПОСО́ВУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.*, **ПОСУ́НУТИСЯ,** пуся, нешся, *док.* 1. Сидячи (або лежачи), переміщатися на невелику відстань, не відриваючись від поверхні чогось. [В о я к:] *Куди ти пресся? І без тебе тісно!* [Ф о р т у н а т о в а ж і н к а:] *Ой, там мій чоловік!* [Р е м і с н и к *(посувається і дає їй місце):*] *Тихше* (Л. Укр., II, 1951, 524);— *Та сідайте-бо, свахо, за стіл, будьте ласкаві.. Кайдашиха тільки трохи посунулась по лаві до стола й очі опустила додолу* (Н.-Лев., II, 1956, 279); — *І справді, нумо вип'ємо... Що вони* [жінки]*?!* — *прирозо одказав Йосип і посунувся до брата* (Мирний, IV, 1955, 51); *Галя мовчки посунулась. Василь ліг посеред полу* (Мирний, IV, 1955, 86); *Одягнута по-міському жіночка,.. посунувшись, дала Вутаньці місце біля вікна* (Гончар, II, 1959, 166); *Образно. — *Ось як пропоремо трохи нашу Полтавщину та заставимо посунутись мироїдів.. їй-бо, багатим життям заживем!* (Гончар, II, 1959, 239).

2. Йти, рухатися, переміщатися і т. ін. в якому-небудь напрямку. *Біжить піт з женців, заливає очі, капає з носа, мов з лійки. А вони все колишуться, все посуваються далі та далі...* (Мирний, I, 1954, 345); *Сахно круто повернула й поплила до ближчого берега.. Вона посувалася обережно, заощаджуючи останні сили* (Смолич, I, 1958, 100); *Бійці йшли на лижах парами, швидко посуваючись уперед* (Кач., Вибр., 1953, 376); // *тільки док.* Піти, попрямувати куди-небудь. *Народ посунувсь у друге місце, а Івга зосталась, як опечена!* (Кв.-Осн., II, 1956, 292); *Потиху й обережно усі посунулись до берега* (Коцюб., I, 1955, 349); *Юра.. тихо, навшпиньках, крадькома посунувся до передпокою* (Смолич, II, 1958, 77); // Іти важко, поволі. *Коні брели-посувалися ступінь за ступенем* (Крим., Вибр., 1965, 392); *Попереду брело двоє з автоматами.. За цими двома посувався молодий хлопчина у закіптюженому брезентовому костюмі* (Хижняк, Тамара, 1959, 37); *Він змерз одразу, безсило опустив бартку і посунувся далі* (Коцюб., II, 1955, 344); // Наближатися, підходити до кого-, чого-небудь. *Матроси посуваються до Охріма, нашорошують вуха* (Кучер, Чорноморці, 1956, 442); *Грицько червоний, як рак, махнув рукою і геть одійшов. Це зразу — наче його опекло — знову посунувся вперед* (Мирний, III, 1954, 50); // Відходити, віддалятися від кого-, чого-небудь. *«А бодай ти скис!» — думаю, а тим часом потрохи все далі та далі від його посуваюсь...* (Вовчок, VI, 1956, 270); — *Хто ти такий? — запитав Петруся білоголовий. Петрусь злякався і посунувсь від їх* (Мирний, I, 1954, 327); // *тільки док., розм.* Піти кудись, завітати до кого-небудь; поткнутися. *На колгоспівський лан вже не посунеться пан* (Укр.. присл.., 1955, 352); *Щодень було у них похміля, Пилась горілка, як вода; Щодень бенкети, мов весілля, Всі п'яні, хоть посунься куда* (Котл., I, 1952, 78); — *Я б їм була їх глупі голови кип'ятком обіляла, якби були до мене посунулись,— крикнула Незгода* (Фр., III, 1950, 114).

3. Неквидко їхати, плисти (про засоби пересування). *Валка посувається. Лінивою, тихою ходою чвалають круторогі бедраті воли* (Коцюб., I, 1955, 180); *В Атлантичному океані посувається на схід пароплав* (Довж., I, 1958, 397); *Поїзд посувався помалу* (Собко, Шлях.., 1948, 98); // Переміщатися, змінюючи місце розташування. *Над Ордівкою заходило за гору сонце. Довгі гострі тіні посувалися з гори до низів* (Вас., I, 1959, 267); *Ранком вплигує в кімнату через верхню шибку мого єдиного вікна сонячний зайчик, поволеньки посувається по стіні* (Мушк., Серце.., 1962, 224); *Стрілки годинника посуваються вперед* (Вільде, Винен.., 1959, 10); *Уже місяць посунувсь на другу половину неба, як Солоха йшла од москаля* (Мирний, I, 1954, 63); // *перен.* Розширювати свої межі в певному напрямку, займати більшу територію і т. ін. *За містом уже посувавсь пригород аж до убічча* (Стар., Облога.., 1961, 4); *Спочатку люди селилися в родючій долині над річкою Прутом. Минали століття — і нові оселі посувалися в гори* (Мас., Вибр., 1961, 112); *За кладовищем зелено-жовтим килимом розіслалося поле. Безкрає — воно посунулося за гору, ховалося за синьою покрівлею неба* (Мирний, I, 1954, 257); // Рухатися, переміщатися під дією вітру, внаслідок зміни тиску тощо (про хмари, туман і т. ін.). *Коли сонце спустилося нижче, хмара рішуче посунулася на Київ, гнана заобрійними вітрами* (Ю. Янов., II, 1954, 106); *Далечінь.. ген-ген губиться в завісі легкого морозного туманцю, здається, дмухни на нього — і він посунеться далі* (Стельмах, I, 1962, 263); // *перен., рідко.* Минати, проходити (про час). *У бою час посувається секундами* (Трип., Дорога.., 1944, 69).

◊**Посува́тися (посу́нутися) наза́д (на за́дній план),** *рідко* — ставати менш важливим, значущим. *Жінчине страждання — занімило Івасеве лихо... Своє, упиваючись чужим, забулося, посунулося назад* (Мирний, I, 1954, 271).

4. *перев. у сполуч. із сл.* в п е р е д, *перен.* Розвиватися, переходити від одного етапу, рівня розвитку до іншого, вищого. [К і н д р а т А н т о н о в и ч:] *Світ іде все вперед, і народ вперед посувається* (Кроп., II, 1958, 256); *Життя ж цінне лише тоді, коли Ви прагнете чогось, коли Ви посуваєтесь уперед, а не стоїте на місці* (Тич., III, 1957, 143); [П е т р о:] *Як згадаємо, що колись було, та порівняємо до теперішнього, то й*

побачимо, що ми, хоч на крок, а все-таки посунулися вперед... (Мирний, V, 1955, 147); *Виховання теж багато посунулось наперед* (Л. Укр., III, 1952, 662); // Досягати певних успіхів у роботі, навчанні і т. ін., вищого становища в суспільстві. *Хоч посувалися* [школярі] *й не дуже швидко, та працювали весело й розумно* (Гр., II, 1963, 71); *Він сам бачив, що за батьківськими достатками далеко не посунешся.. Одна для нього дорога — служба. На службу ото і зібрався Гриць* (Мирний, III, 1954, 185).

Спрáва (прáця *і т. ін.*) **посувáється (посувáлась) [уперéд]** — справа робиться, робота виконується, поступово наближаючись до завершення. *Праця моя посувається потроху* (Коцюб., III, 1956, 401); *Незважаючи на холод і дощ, що час від часу бризкав за комір гідрологам, робота посувалася швидко* (Трубл., I, 1955, 115); *Справа з викупом* [Т. Шевченка] *посувалась дуже повільно* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 25).

5. *тільки док.* Почати сунутися, пересуватися (йти, їхати і т. ін.) у якомусь напрямку. *Фелікс причинив круглу ляду й посунувся під землею, підштовхуючи дівчинку, яку тяг за собою Воля* (Ю. Янов., II, 1954, 43); *Полк рушив уперед і посунувся на своїх машинах попереду піхоти* (Собко, Вогонь.., 1947, 144); // Почати навально рухатися, йти великою масою. *Все те* [орди] *посунулось, полізло на Київ, на Україну, заславши українським трупом степи* (Н.-Лев., I, 1956, 457); // Почати їхати, плисти і т. ін. (про засоби пересування). *І наші човни з тихим шелестом посунулись вузеньким рівчаком, порослим рідким чаканом і очеретом* (Досв., Вибр., 1959, 407); *Стефко Підгірський заїхав по Дарку сапочками. Був уже пізній вечір. Задзеленькотіли дзвіночки, й санки посунулися по гладкій дорозі* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 168); // Почати насуватися, громадитися у великій кількості (про хмари, тумани і т. ін.). *В долину з Ільницького кряжа посунулись важкі хмари* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 30); *Он посунувсь* [туман], *здійнявсь над верболозом, над річкою; хитнувся в один бік, у другий — і ось уже перейшов трохи далі, кошлатим клоччям осів на сіренькі кущі* (Крот., Сини.., 1948, 46).

6. *тільки док.* Не втримавшись де-небудь, почати зсуватися вниз по похилій площині. *Федір незчувся, коли в його клунок вислизнув з рук і посунувся по спині додолу* (Мирний, IV, 1955, 224); *Ярешко.. жартома штовхнув товариша в бік, аж той, посковзнувшись по траві, посунувся з горба* (Гончар, II, 1959, 243); *Корпус мінноносця похитнувся і посунувся по довгому помосту стапеля* (Собко, Шлях.., 1948, 5); // Зсунутися вниз або набік з чого-небудь. *Христя глянула на матір і злякалася: жовта, аж чорна, сиділа вона на полу, підобгавши ноги й згорнувши руки; ..очіпок, підбившись угору, посунувся набік* (Мирний, III, 1954, 11); *Робота спинилась, голка випала з рук і шиття посунулось додолу* (Л. Укр., III, 1952, 473); // Упасти, звалитися. *Мати не вдержала сліз, як молоді стали на килим і почали бити поклони. Їй здалось, що дочка вже ступила на хистку кладку, звідкіль от-от посунеться в шум* (Н.-Лев., I, 1956, 137); *Вся затремтіла Параска, почувши слово «ні», поблідла та так і посунулась на піл* (Мирний, IV, 1955, 116).

ПОСУВОМ, *присл., розм., рідко.* Повільно. *Гості посувом наближались до столу і, мов незграбні, ласі комахи, обсідали стільці* (Вільде, Сестри.., 1958, 181).

ПОСУВОРІЛИЙ, а, е. 1. Діепр. акт. мип. ч. до **посувóріти.** *Образно. *Зберіг* [Л. Первомайський] *вогонь свого серця, посуворілого в боях, але по-давньому неспокійного, буремного, тривожного й люблячого* (Рад. літ-во, 5, 1968, 52); // *у знач. прикм. Схвильований, посуворілий, напружено ждав* [воєнком], *що вона відповість* (Гончар, Таврія.., 1957, 469).

2. *у знач. прикм.* Який набрав суворого виразу (про очі, обличчя). *Катя зупинилась, глянула на його посуворіле, страждене обличчя* (Коз., Вибр., 1947, 71).

ПОСУВОРІТИ, ію, іеш. Док. до **сувóріти.** *Вчителька підвела голову, глянула на дівчинку поверх окулярів, усміхнулася, потім знову опустила голову, посуворіла обличчям і... замовкла* (Коз., Листи.., 1967, 7).

ПОСУВОРІШАТИ, аю, аєш. Док. до **сувóрішати.** *Пригнічений тяжкими злиднями, він посуворішав, через найменшу дрібницю спалахував, як вогонь* (Юхвід, Оля, 1959, 86); *Антип враз посуворішав і так глянув на них* [дітей], *що всіх шістьох наче звіяло з долівки — так проворно випурхнули на лежанку, а з неї — на піч* (Логв., Літа.., 1960, 9); // Набрати суворішого виразу (про очі, обличчя). *Насторожились бійці біля гармат у вишняку: раніше стрілянини цієї не чути було. Посуворішали обличчя* (Головко, I, 1957, 287).

ПОСУД, у, ч. 1. *збірн.* Вироби з глини, скла, металу тощо, які використовують для приготування або подавання їжі, напоїв і т. ін., а також для зберігання харчових продуктів; начиння. *Кругом стін на полицях блищав золотий та срібний посуд* (Н.-Лев., III, 1956, 302); *Стіл застелений килимом. На столі — дорогий посуд, наїдки й напитки* (Вас., III, 1960, 180).

2. *збірн.* Порожнисті вироби з скла, признач. для зберігання хімічних речовин, ліків і т. ін. *Крізь скляні дверцята шаф.. видно було, що посуду та приладів на полицях не так уже й багато* (Шовк., Інженери, 1956, 16); *Посуд, в якому виготовляли розчини отрутохімікатів, після закінчення роботи слід старанно вимити і повернути для зберігання в отрутосховище* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 52).

3. *рідко.* Те саме, що **посýдина** 1. — *На водохреща треба піти з чистим глечиком по воду, налити посуд по самі вінця* (Стельмах, II, 1962, 79).

ПОСУ́ДА, и, *ж., рідко.* 1. Те саме, що **пóсуд.** *Харитя їла чи не їла, швиденько помила посуду, поскладала її на мисник* (Коцюб., I, 1955, 15); *Посуда була вся дерев'яна: і чарки, й коряки — усе з дерева* (П. Куліш, Вибр., 1969, 148); [З і н ь к о *(зносить ящик):*] *А тут що таке?* [Д е м к о:] *Усяка посуда: стакани, тарілки, чашочки* [чашечки] (Крон., II, 1958, 210); *Здоєне молоко важко спочиває в дерев'яній посуді, над ним схилився ватаг* (Коцюб., II, 1955, 324); *Острожин несе посуду з приманкою для риби, плед, килимок і складаний стільчик* (Л. Укр., II, 1951, 50).

2. Судно, човен, корабель і т. ін. *Посуда* [таланда] *наближалася до берега неухильно, невідступно, ступінь за ступенем, хвилина за хвилиною* (Ю. Янов., I, 1954, 267).

ПОСУ́ДИНА, и, *ж.* 1. Виріб з глини, скла, металу тощо, який використовують для приготування або подавання їжі, напоїв і т. ін., а також для зберігання харчових продуктів. *Отсе, коли прийшов з посудиною, щоб купити до хазяйства на скільки треба горілки, та хоч трохи заслухайся або задивись, то й не долає* [москаль] *повної міри* (Кв.-Осн., II, 1956, 8); *Параска люто копнула масницю ногою, так, що посудина з лускотом покотилася геть у сіни* (Фр., VII, 1951, 19); *Вони їли заклопотано, поспішно, не зводячи очей з своєї посудини* (Досв., Вибр., 1959, 303); *Катря підносить до уст відро і довго, насолодно* [з насолодою] *тягне з живодайної посудини* (Кач., II, 1958, 120); // *збірн., рідко.* Про сукупність таких виробів, використовуваних у господарстві; начиння. *Джепар дрімав коло печі, завішаної блискучою посудиною* (Коцюб., I, 1955, 393); *Мати засунула в жар страву, прийнялась перемивати*

посудину, підмітати хату (Мирний, I, 1949, 346).

2. Порожнистий виріб із скла, призначений для зберігання хімічних речовин, ліків і т. ін. [Ж у р а в е л ь:] *А ось і лм. Здоров, Ваню! Ого, лабораторія збільшилась аж на дві посудини!..* (Мик., I, 1957, 438).

△ **Сполу́чені посу́дини,** *фіз.*— парні порожнисті вироби з скла, з'єднані між собою у нижній частині, причому налита в них рідина завжди встановлюється на однаковому рівні. *У кофейнику і в трубці посика, як і в будь-яких сполучених посудинах, рідина повинна стояти на однаковому рівні, незважаючи на те, що рідина у носику важить значно менше, ніж у самому кофейнику* (Цікава фізика, 1950, 106).

3. *розм.* Судно, човен, корабель і т. ін. *Весла без діла лежали в кочетах, бо посудину несло водою і без того надто хутко* (Папч, Гомон. Україна, 1954, 307); *Хотів би Сашко, звичайно, бути моряком далекого плавання — щоб плавати доброю посудиною в заморські краї, по морях і океанах цілого світу* (Смолич, Світанок.., 1953, 21).

ПОСУ́ДИНКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **посу́дина.** *Мар'ян побачив біля дверей рушник і думками полинув до Фросини, вболіваючи, що не зміг покласти на вікно хатини хоча б якоїсь пілки і посудинки з водою* (Стельмах, I, 1962, 182); *Вже помилки бути не могло: та маленька, смолянно-чорна посудинка, що її в першу мить Тоня й не впізнала без паруса, то ж їхній був човник, їхній баркасик, що його тепер вітер тихо, ледь помітно, але безповоротно відгонив у море* (Гончар, Тронка, 1963, 241).

ПОСУДИ́ТИ, суджу́, су́диш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Осудити кого-небудь за щось. *Посудим людей раз, а люде десять раз* (Номис, 1864, № 7016); *Що не йде мимо їх двору господиня.., то стане, погляне та й головою похитає, а йдуть дві — удвох подивляться та посудять...* (Вовчок, I, 1955, 169).

2. *перех.* Судити, обмовляти кого-небудь якийсь час. — *Ну,— каже мені дяк,— тепер ви мене похвалили, а я вас,— сядьмо ж, сусід своїх посудьмо-погудьмо абощо* (Вовчок, VI, 1956, 218).

3. *неперех., рідко.* Скласти певну думку про щось. *Не мені судити, чи варт вони* [пісні] *тих думок, що гонобліо я про їх, про те читачі краще посудять* (Мирний, V, 1955, 376); // Поговорити, побалакати якийсь час. — *Разом довідаємося, що діється в світі, посудимо й спочинемо* (Мирний, III, 1954, 244).

Посуди́ сам; Посуді́ть самі́ — уживається, коли хочуть підкреслити правомірність, обгрунтованість своїх слів або дій; поміркуй сам, поміркуйте самі. *Витягаю йому карбованця, даю. Не бере. «Та беріть, — кажу,— отче святий. Ну посудіть же самі — де ж нам узяти двадцять аж два карбованці?»* (Хотк., I, 1966, 92); [Ж і н к а:] *Пробачте, але так же не можна, громадяни! Цілий день галас, гуркіт, крик! Знову розбудили дитину.* [С к р и п а л ь *(ввічливо)*:] *Дійсно. Не можна ж працювати. Посудіть самі* (Коч., II, 1956, 531).

ПОСУ́ДНИЙ, а, е. Прикм. до **по́суд, посу́да.** *Посудне виробництво;* // Призначений для зберігання посуду. *Олена відклала шитво, підійшла до посудної шафки, виймає тарілки, накриває на стіл* (Головко, I, 1957, 442); // Призначений для продажу посуду. *Посудна крамниця.*

ПОСУ́ДНИК, а, *ч.* Робітник їдальні, ресторану і т. ін., що миє посуд на кухні.

ПОСУ́ДНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **посу́дник.** *Його мати служила посудницею в ресторані* (Папч, Ерік.., 1950, 3); *Вибігло кілька посудниць з пансіонської кухні* (Смолич, II, 1958, 58).

ПОСУ́ДОК, дку, *ч., збірн., діал.* Посуд. *Украла дещо з посудку* (Сл. Гр.); *Заметушилася двірська челядь, кайданами бряжчать раби, дзвенить коштовний посудок, реве жертовна худоба* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 200).

ПОСУДОМИ́ЙКА, и, *ж.* 1. *розм.* Машина для миття посуду.

2. *рідко.* Те саме, що **посудоми́йня.** *До посудомийки повбігали чергові офіціанти.*

ПОСУДОМИ́ЙНЯ, і, *ж.* Приміщення, де миють посуд.

ПОСУДО́МИТИ, ить, *док., перех., безос.* Стягнути м'язи судомою, зсудомити (руки, ноги кому-небудь, також багатьом). — *Чи ж мені ноги посудомить — вистояти якусь годину?* (Гончар, III, 1959, 309); *Бурмака не захотів іти до князя. — Треба, то хай сам прийшендяє до мене,— викрикнув. — Чи, може, йому ноги посудомило!* (Загреб., Диво, 1968, 507); // Скорчити, покорчити. *Я ось десять років корів дою, вже руки посудомило* (Кон., Земля.., 1957, 76).

Щоб тобі́ (**вам** *і т. ін.*) **ру́ки** [**й но́ги**] **посудо́мило** — уживається як проклін. — *О, горе моє, все пішло прахом. Все пішло,— прошіптував він, з сумом дивлячись.. на все те розорисько, яке зробили Джмелики. — Щоб вам руки посудомило,— проклинав* (Тют., Вир, 1964, 391).

ПОСУДО́МЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **посудо́мити.** *Образно. *На вітряній горі навіть не добрати, чого більше: рудої глини чи гострого сірого каміння, змішаного з глиною, і до росту ніщо тут не бралося, росло якесь абищо і чортзна-що, щось колюче й кострубате, щось посудомлене й нетривке* (Загреб., Шепіт, 1966, 17).

ПОСУКА́ТИ, посука́ю, посука́єш *і* посучу́, посу́чиш, *док., перех.* 1. Звити, скрутити, сплести разом; // Зсукати все або багато чого-небудь.

2. Сукаючи, виготовити (мотузки, нитки і т. ін.). — *Чом ти, козаче, поводів не маси..? Ой як не масш, а я ж би ті* [тобі] *посукала* (Чуб., V, 1872, 391); // Зробити, виготовити (свічки). *Із його сала свічі посукала* [пані] (Чуб., V, 1872, 1072).

ПОСУКА́ТИСЯ, посука́ються *і* посу́чаться, *док.* Звитися, скрутитися, сплестися разом (про нитки, мотузки і т. ін.). *Прокидається, а ті мички й попрялись і посукались* (Сл. Гр.).

ПОСУМНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **посумні́ти.** *Образно. *Хвиля смутна, каламутна, вже не ясна, вже не біла, відпливає посумніла* (Л. Укр., I, 1951, 296).

ПОСУМНІ́ТИ, ію, ієш. Док. до **сумні́ти.** *О. Нестор похнюпився і посумнів, слухаючи тої мови* (Фр., VII, 1951, 49); *Коли професор від'їхав і Аглая-Феліцітас переконалася, що його вже більше не побачить, вона посумніла* (Коб., III, 1956, 367); *Посумнів* [Іван], *зневірився, ходив самотній і дуже нещасливий* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 153); *Образно. *Задумана береза над яром посумніла і, мов золоті сльози, без вітру ронить додолу свої пожовклі листочки: кап, кап, кап!* (Фр., VI, 1951, 148); // Набрати сумного виразу (про очі, обличчя і т. ін.). *Лице Ежена посумніло* (Фр., I, 1955, 344); // *перев. безос.* Стати похмурим, непривітним (про зовнішнє середовище, природні умови тощо). *Надійшла осінь. Надворі посумніло* (Сл. Гр.).

ПОСУМНІ́ШАТИ, аю, аєш. Док. до **сумні́шати.** *Тітка сміялася, прикривши вуста долонею. А потім враз, наче тінь лягла на її обличчя, посумнішала* (Томч., Готель.., 1960, 249); // Набрати сумнішого виразу (про очі, обличчя і т. ін.). *Очі посумнішали;* // *перев. безос.* Стати похмурим, непривітним (про зовнішнє середовище, природні умови тощо). [Я л и н а:] *Янгольська душа була!.. Віриш, сестричко, що без свекра якось і в господі ніби посумнішало...* (Кроп., IV, 1959, 356); *Хата Андрія. Наче посумнішала й потемнішала від попередньої розмови* (Ю. Янов., IV, 1959, 12).

ПОСУМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. Сумувати якийсь час. *Я ввечері посумую, А вранці поплачу. Зійде сонце — утру сльози,— Ніхто й не побачить* (Шевч., I, 1963, 11); *Щодня вона заходила в свою хату.. Посумує, пожуриться сама собі, заплаче та й піде* (Мирний, I, 1949, 323); — *Боюсь, що посумує, понудьгує отак якийсь час, а потім зірветься чи в п'янство, чи в якийсь розвій. Такий несамовитий чоловік спересердя все може зробити* (Стельмах, I, 1962, 604).

2. *за ким, рідко по кому.* Відчувати тугу за кимнебудь, тужити якийсь час через втрату кого-небудь або відсутність когось. *Брати трохи посумували за Максимом, а далі й забули* (Мирний, II, 1954, 117).

ПОСУ́НЕНИЙ, ПОСУ́НУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **посу́нути** 1. *На столі перед ним лежала карта воєнних дій з прапорцями на шпильках. Але прапорці були поперевертані, а фронти посунені* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 365).

ПОСУ́НУТИ *див.* **посува́ти.**

ПОСУ́НУТИЙ *див.* **посу́нений.**

ПОСУ́НУТИСЯ *див.* **посува́тися.**

ПОСУ́ПИТИ, плю, пиш; *мн.* посу́плять; *док., перех.* 1. Нахмурити, насупити.

2. *у сполуч. із сл.* голова. Схилити, похнюпити. *Хоч би півслова промовив* [Василь]: *голову посупив, руки поклав під стіл і ні до кого нічичирк* (Кв.-Осн., II, 1956, 28).

ПОСУ́ПИТИСЯ, плюся, пишся; *мн.* посу́пляться; *док.* 1. Надати своєму обличчю похмурого, незадоволеного або сумного виразу. *То аж посупиться Денис, та аж з серцем скаже: — Чого ти за другим приглядаєшся?* (Кв.-Осн., II, 1956, 405).

2. Схилити голову; похнюпитися. *Удівонька молода, червона, як ягода, да ще й така, як ти,— червоний та гурочковий очілок носить, щоб далеко манячив, а ти поникла, як в'яла трава, ходиш, посупившись, наче віку дожила і все дороге втратила* (Барв., Опов.., 1902, 521).

ПОСУ́ПЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **посу́пити.**

2. *у знач. прикм.* Який посупився, надав своєму обличчю похмурого, незадоволеного або сумного виразу.

3. *у знач. прикм.* Низько опущений над очима, перев. при вираженні незадоволення, задумливості і т. іп. (про брови). *Хлопчак самотою блукав з одного кінця зали в другий, з посупленими бровами та зо втупленим униз поглядом* (Крим., Вибр., 1965, 321).

ПОСУРМИ́ТИ [1], млю́, ми́ш; *мн.* посурмля́ть; *док., заст.* Сурмити, грати на сурмі якийсь час.

ПОСУРМИ́ТИ [2], млю́, ми́ш; *мн.* посурмля́ть; *док., перех.* Пофарбувати сурмою.

ПО-СУСІ́ДСЬКИ, *присл.* 1. Те саме, що **по-сусі́дському.** [Митро *(читає):*] *«..Лемки в сірих гунях по-сусідськи розмовляли з покутянами з-над Прута»* (Фр., IX, 1952, 38); *Побратались вони* [звірі], *щоб по-сусідськи жить, Ніколи шкоди не чинить* (Гл., Вибр., 1951, 110); — *Ранок добрий, Дорохтейовичу! Щось привіз?.. — Ні, так прийшов, по-сусідськи одвідати* (Стельмах, Хліб.., 1959, 118).

2. *рідко.* Поруч, у сусідстві. — *Хлопці, в якій хаті командири зупинилися?.. — Тут, по-сусідськи* (Тют., Вир, 1964, 353).

ПО-СУСІ́ДСЬКОМУ, *присл.* Як сусід, як сусіди. [Звіздецко:] *По-сусідському з вами живемо у мирній згоді, недалечко звідціля, блок нумер тринадцятий* (Мик., I, 1957, 245).

ПОСУТЕНІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **посутені́ти.**

2. *у знач. прикм.* Темний. *Ввечері Ніна Дмитрівна вийшла з бібліотеки через чорний хід і пройшла посутенілим парком* (Перв., Материн.. хліб, 1960, 43); *Образно. Її червона сукня майорить у вечірньому посутенілому повітрі* (Мирний, III, 1954, 298).

ПОСУТЕНІ́ТИ, іє, *док.* 1. *безос.* Док. до **сутені́ти.** *Надвечір вже, як зовсім посутеніло, доїхали вони до широкої річки і заночували* (Стор., I, 1957, 66); *Надворі вже посутеніло, але вікна будинків навпроти лишались неосвітленими* (Смолич, Світанок.., 1953, 174); *Котра зараз година? Дарина й не помітила, як посутеніло в кімнаті* (Собко, Срібний корабель, 1961, 146); *Меланія вийшла, і в хаті одразу посутеніло: знадвору вона тихо прихилила віконницю* (Гончар, Новели, 1954, 94).

2. Стати, зробитися темним, темнішим. *Потемнів і ставок, посутеніла слобода, виблискуючи білими хатками, здавалося — все те тихо тонуло у якомусь рідкому тумані* (Мирний, III, 1954, 299).

ПОСУ́ТНІЙ, я, є. Який має істотне значення, становить суть або стосується суті чого-небудь; суттєвий. *Катя воліла б швидше робити щось більш посутнє* (Коз., Вибр., 1947, 81); *Редакція видрукувала посутні заперечення київського професора* (Загреб., Диво, 1968, 92); // Діловий, слушний (про думку, зауваження і т. ін.). *Посутньої розмови з питань майстерності роману як провідного жанру сучасної літератури у критика не вийшло* (Рад. літ-во, 7, 1966, 14).

ПОСУ́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **посу́тній.**

ПОСУ́ТНЬО. Присл. до **посу́тній.** — *Та воно було ось як: поїздка туди* [у Рогань] *пройшла нормально..* — *Та ти посутніше* (Панч, II, 1956, 129).

ПОСУ́ХА, и, *ж.* Брак дощу влітку, що призводить до висихання грунту і загибелі рослинності; засуха. *Погода змінилась, настала посуха, земля висохла так, що під ногами дзвеніла* (Коцюб., II, 1955, 247); *Давнодавно колись була страшна посуха; навколо пересохли ставки, криниці, джерела й струмки, і навіть земля почала горіти від безводдя* (Стельмах, I, 1962, 576); *У південному степу великої шкоди врожаю кукурудзи завдає посуха* (Хлібороб Укр., 6, 1970, 18); *Образно. — Одно погано: вода розливає, а в горлі посуха!* (Коцюб., I, 1955, 138); *У порівн. Наумиха не плакала. Горе посухою впало на її очі, висушило сльози* (Коцюб., I, 1955, 123).

ПОСУХОСТІ́ЙКИЙ, а́, е́, *с. г.* Здатний витримувати посуху (про рослини). *Вона вивела сорт посухостійкої пшениці* (Донч., V, 1957, 238); *Виноград — теплолюбна, посухостійка, невибаглива до грунту рослина, отже, може рости в багатьох місцях, навіть на пісках* (Рад. Укр., 31.III 1967, 4).

ПОСУХОСТІ́ЙКІСТЬ, кості, *ж., с. г.* Властивість за знач. **посухостійки́й.** *Калій підвищує зимо- та посухостійкість рослин* (Колг. енц., II, 1956, 264).

ПОСУ́ХУ, *присл., розм., рідко.* По сухому місцю; суходолом.

ПО-СУЧА́СНОМУ, *присл.* Відповідно до вимог сучасності, враховуючи найновіші досягнення. [Мирон:] *Щоб виграти війну, окрім хоробрості, потрібне ще вміння воювати, уміння воювати по-сучасному* (Корн., II, 1955, 34); // *розм.* За останньою модою. *Коротко підстрижені чорні пасма спадали їй на чоло, по-модному, по-сучасному* (Мушк., День.., 1967, 110).

ПОСУШ, і, *ж., збірн.* Сушняк, сухі гілки.

ПОСУ́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **посуши́ти.**

ПОСУШИ́ТИ, сушу́, су́шиш, *док., перех.* 1. Док. до **суши́ти.** *Чи я в полі не травиця була, Чи я в полі не зелена росла? Взяли ж мене покосили І на сіно посушили!* (Нар. лірика, 1956, 291).

2. Зробити сухим, висушити все або багато чого-небудь. *Ой пішов дід по гриби, Баба по опеньки, Дід*

свої посушив, Бабини [бабині] *сиренькі* (Чуб., V, 1874, 1129); — *Така нудьга мене бере, що, здається, якби я зозулею летіла, то ліси б посушила своєю нудьгою* (Н.-Лев., III, 1956, 325).

3. Сушити якийсь час.

◇ **Посуши́ти [собі́] го́лову** — те саме, що **Суши́ти [собі́] го́лову** (довго, сильно) (*див.* **суши́ти**).— *А що вже тій бідній матусі моїй було горя. Все ж з нами та й з нами. Посушила собі голову — і нагодувати ж треба, й доглянути* (Збан., Мор. чайка, 1959, 154); *Доженко запевняв, що документалістам треба.. добре посушити голову над тим, як зобразити людину в «її найкращих і найдостойніших якостях»* (Мист., 6, 1965, 7).

ПОСУШИ́ТИСЯ, сушу́ся, су́шишся, *док.* 1. Док. до **суши́тися.**

2. Стати сухим, висохнути (про все або багато чого-небудь).

3. Обсушити себе, свій одяг. *Всередині коша була і кабиця задля вогню, часом, щоб було погріться і посушиться і зварить їсти собі і собакам* (Стор., I, 1957, 267); — *Я.. приїхав спеціально до вас. Ведіть кудись посушитися, бо промок до нитки* (Чаб., Тече вода.., 1961, 170).

4. Сушитися якийсь час.

ПОСУ́ШЛИВИЙ, а, е. 1. Який характеризується посухою. *Літо стояло посушливе, навколо все горіло* (Коз., Нові Потоки, 1948, 14); *Біля цього колодязя ніхто не пройде, щоб не напитися.. Вода тут смачна і не спадає навіть в найбільш посушливі роки* (Томч., Готель.., 1960, 50); *Клімат Куп'янського району, де розташований колгосп, посушливий* (Хлібороб Укр., 10, 1964, 44).

2. У якому найчастіше буває посуха. *Понад дві третини величезної території Казахстану перебуває в посушливій зоні, де майже нема відкритих водойм* (Наука.., 12, 1971, 16); *Як відомо, в зоні посушливого степу найсприятливіші умови для озимої пшениці створюються при сівбі її по чорних парах* (Хлібороб Укр., 6, 1967, 7).

ПОСУ́ШЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Якість за знач. **посу́шливий.** *Південні райони Української РСР характеризуються сухими східними вітрами, що зумовлюють посушливість клімату* (Сад. і ягідн., 1957, 171).

ПОСУ́ШНИЙ, а, е. Те саме, що **посу́шливий.** *Під той посушний рік я насіяв хліба багато, та й не вродив* (Сл. Гр.); *І краю немає Смугастим лісам у посушних степах* (Рад. Укр., 22.VII 1951, 2).

ПОСХВА́ЧУВАТИСЯ, усмося, устеся, *док., розм.* Схопитися, швидко встати (про всіх або багатьох). *Побудив усіх, посхвачувались усі* (Сл. Гр.); *Наймити посхвачувались, не встигли ще з'їсти по шматку хліба,— і знову кинулись до роботи* (Н.-Лев., III, 1956, 297); *Засвистіли свистки.., посхвачувались з своїх місць в'язні* (Хижняк, Тамара, 1959, 203).

ПОСХИ́ЛЯНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **посхиля́ти.** *Дванадцять бабів стало серед церкви півкругом коло священика, котрий читав евангелію* [євангеліє], *розгорнувши її і поклавши на посхиляні людські голови* (Н.-Лев., VI, 1966, 368).

2. *у знач. прикм.* Який похилився (перев. про рослини). *Прив'яле, аж посхиляне бадилля од пекучого сонця піднімалось, неначе спросоння, під свіжою росою* (Н.-Лев., I, 1956, 68); *Стежкою, серед посхиляних соняшників та кукурудзи, подибав* [Іван] *нагору, до хати* (Гуц., Скупапа.., 1965, 225).

ПОСХИЛЯ́ТИ, я́ємо, я́єте, *док., перех.* Схилити, похилити (голови, чола і т. ін.) (про всіх або багатьох). *Старці з синіми носами одразу збіднились, посмирнішали, позгорблювались, посхиляли спини й голови* (Н.-Лев., IV, 1956, 290); *Утомивсь поет від праці, Третій день лежить в недузі, Слухачі навколо нього Посхиляли чола в тузі* (Л. Укр., I, 1951, 384); *Гей, червоні коні на припоні Посхиляли голови низько* (Еллан, I, 1958, 101); // Спустити додолу (гілля, віти і т. ін.) (про рослини). *Коло пасіки росли яблуні й груші, посхиляв ши густе гілля в пасіку над улицями* (Н.-Лев., IV, 1956, 262); *На низах кущі темно-зеленої калини посхиляли віти додолу* (Мирний, IV, 1955, 315).

ПОСХИЛЯ́ТИСЯ, я́ться, я́смося, я́стеся, *док.* Схилитися, нахилитися (про всіх або багатьох). *Посхилялися всі* [діти] *над зошитами, у кожного в пучці, замазаній в чорнило, цупко ручка — виводить старанно кожну літеру* (Головко, II, 1957, 299); *Кілька військових сидять довкола столу, інші стоять біля них, посхилявшись над розстеленою на столі картою* (Гончар, II, 1959, 395); // Спуститися додолу, похилитися (перев. про гілля, віти і т. ін.). *Хрести дубові посхилялись* (Шевч., II, 1963, 230); *Над нашими головами посхилялось гілля* (Кроп., I, 1958, 62); *Дерева посхилялись під вагою плодів, і плоди падали на землю й лежали на ній* (Довж., I, 1958, 437).

ПОСХНУ́ТИ *див.* **посо́хнути.**

ПОСХО́ДИТИ [1], имо, ите, *док.* 1. *на що.* Зійти нагору, піднятися на що-небудь високе (про всіх або багатьох). *Посходять було на ту могилу, балакають... усяких співають пісень* (Сл. Гр.).

2. *з чого.* Ідучи, спуститися додолу, наниз (про всіх або багатьох). *Посходили з гори* (Сл. Гр.); // На зупинці вийти з поїзда, трамвая і т. ін. *Новаки повагом посходили з вагона, стали окремою купкою* (Ю. Янов., II, 1954, 142).

3. Піти, вийти звідкись (про всіх або багатьох). *А тут і дітей нема: як на те ж посходили з хати* (Барв., Опов.., 1902, 299).

4. Зникнути з поверхні чого-небудь (про плями, сиці і т. ін.). — *Ото держали мене в сажі, а як підгоїлися виразки та трохи посходили синяки, то прикували коло сажу* [сажа] *на цеп, як ту собаку* (Мирний, III, 1954, 164).

5. *на кого, розм.* Стати ким-небудь, перетворитися на когось (про всіх або багатьох). *Приступив* [вийт] *близенько до божка та й шептав йому до уха: — Нам треба, щоб до нас прийшли пани та крамарі, а всі люди аби на жебраків посходили* (Март., Тв., 1954, 135).

ПОСХО́ДИТИ [2], ить, *док.* Попроростати (про рослини). *Посходила тая рута, В гаї зеленіє. А дівчина-сиротина У наймах марніє* (Шевч., II, 1953, 155); *Аж любо було глянути, так гарно все посходило!* (Н.-Лев., I, 1956, 85); *Під вікнами Волиної квартири, що містилася, як відомо, у флігельку на першому поверсі, посходило безліч усякого добра* (Ю. Янов., II, 1954, 88).

ПОСХО́ДИТИСЯ, имося, итеся, *док.* Зійтися, зібратися разом у якомусь місці (про всіх або багатьох). *Горішани повискакували з хат, одні стояли в своїх огородах, другі посходилися в купи і сунули до шляху* (Мирний, IV, 1955, 195); *Як усі посходились і посідали на стільцях, він сказав: — Я беру ваші гроші, то й повинен робити діло* (Гр., II, 1963, 74); *Спитає, якою проблемою голову сушать собі. Рідко коли без іронії. — Та...— ухиляючись од прямої відповіді, відповість хтось,— посходились оце та й розгомонілися* (Головко, II, 1957, 418); // Прийти кудись, до когось у великій кількості; поприходити. *Сусіди бувало,— взимі діялось,— посходяться до моєї хати, посідають, гуторять* (Фр., II, 1950, 39); *Посходилися до червоного кутка всі артільники, вся бригада* (Вишня, I, 1956, 414); *На храм вуйни і вуйки з чужих сіл посходилися* (Черемш., Тв., 1960, 35).

ПОСХО́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Схопити багато чогось або багатьох по черзі, по одному.

ПОСХО́ПЛЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Схопитися, швидко встати (про всіх або багатьох). *Обняло всю покрівлю.. Вони посхоплювались, побігли до хати й почали виноситься* (Н.-Лев., IV, 1956, 206); [К а р м е л и х а:] *Дверима рипне хто, під вікном застукотить — вони* [діти] *вже, як ті пташенята, посхоплюються, порадіють* (Вас., III, 1960, 238); *Коли пісня стихла, Ольга підвелася. За нею посхоплювалися і всі дівчата* (Минко, Ясні зорі, 1951, 220); // Прокинувшись вранці, встати з постелі (про всіх або багатьох). *Їх вже і сон не брав. Сонечко зійшло, вони й посхоплювались* (Кв.-Осн., II, 1956, 10); — *А ви чому так рано посхоплювались?* (Допч., V, 1957, 541).

ПОСЯГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **посяга́ти.** *На всіх етапах розвитку соціалістичної держави її кровною справою був і залишається захист завоювань соціалізму від посягань сил контрреволюції і світового імперіалізму* (До 100-річчя.. В. І. Леніна, 1970, 21); *Щоб убезпечити Київ від посягань інших князів, він* [Юрій Долгорукий] *у стратегічно важливих пунктах — Вишгороді, Білгороді, Каневі і Переяславі — садить княжити своїх синів* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 569).

ПОСЯГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОСЯГНУ́ТИ** *і* **ПОСЯГТИ́,** гну́, гне́ш, *док.* 1. *неперех., на що.* Намагатися захопити, привласнити що-небудь; зазіхати. *Досі жила* [Малуша] *в хаті свого батька, де кожен робив, що міг, одягав, що мав, їв, що було, ніколи не посягав на чуже, не своє, хоч би воно було краще й дорожче* (Скл., Святослав, 1959, 105); — *Скільки живу, все на передовій, бо тут людині найбільша вигода,— якось пожартував він. — І місце тепленьке, і ніхто на нього не посягає...* (Гончар, Тронка, 1963, 270); *Серце Прохорове наливалося безсильною злістю на тих людей, які рано чи пізно, а, мабуть, спробують посягнути на його добро, на його багатство* (Шиян, Баланда, 1957, 69); // Намагатися завдати якоїсь шкоди кому-небудь, позбавити когось спокою, щастя і т. ін. *Микола глянув спідлоба на ворога, що вніс розлад в його життя, що посягав на його щастя* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 65); *Серце... Хіба ж його зрозумієш? Чого затріпалося, як риба в сітці?.. Чи, може, оцей русявий парубок, що сидить поруч, посягає на твій спокій?* (М. Ю. Тарн., Як на.. ниві, 1958, 146); [Д. Ж у а н:] *Я ж бо силоміць не посягну на вашу честь, не біймесь. Жінкам не тим страшний я* (Л. Укр., III, 1952, 360).

Посяга́ти (посягну́ти) на життя́ *чиє, кого* — намагатися, робити спробу заподіяти смерть кому-небудь. — *Синочку мій, голубчику мій! Дивися, що з мене зробив твій батько. Бив мене, нівечив мене, за коси волочив, за горло давив, на життя моє посягав...* (Мирний, I, 1954, 158).

2. *перех., діал.* Охоплювати кого-небудь (про почуття, пастрій і т. ін.). — *Жах усе більш та міцніш її понімав і посягав* (Вовчок, I, 1955, 326).

3. *перев. док., неперех., діал.* Потягнутися рукою (руками) до чого-небудь; засунути руку (руки) у щось. *Василь посягнув по хліб та ковбасу, та якось так незручно, мов не своїми руками* (Фр., I, 1955, 160); *Наступала тривожна хвиля — витягати паски. Перехрестившися разів, може, сто.., посягла Анниця у піч і тремтячими руками витягла першу паску* (Хотк., II, 1966, 38); *Чоловічище посяг у кишеню, вийняв золотий перстень і кинув у той бік, звідки почув голос* (Три золоті сл., 1968, 19).

ПОСЯГНУ́ТИ *див.* **посяга́ти.**

ПОСЯГТИ́ *див.* **посяга́ти.**

ПОСЬКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., розм.* Ськати якийсь час. — *Якове, може б я тобі поськала в голові, поки страва упріс* (Стор., I, 1957, 24); *Ніколи вона не поговорить як слід з нею, не посидить як з дочкою, не розчеше довгої коси, не поськає в голові* (Мирний, IV, 1955, 115).

ПОСЬО́РБАТИ, аю, аєш *і* **ПОСЬОРБА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Сьорбаючи, поїсти або попити. *А пересердливі жінки Побрали ще й ложки, Бо мали ту надію, Як море стане закипать, Щоб юшки добре посьорбать* (Гл., Вибр., 1957, 68); *Недовго побув на цей раз у матері Данько: посьорбав нашвидку з хлопцями гарячого борщу, подзьобав на бігу в садку вишень, що вже буріли, і подався на толоку: споряджена валка вже ждала* (Гончар, II, 1959, 269); *Діти вже п'ятий день сидять на пісній юшці, тільки й того, що окропцю посьорбають* (Хижняк, Тамара, 1959, 16).

ПОСЬО́РБУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех., розм.* Сьорбати раз у раз, потроху, не поспішаючи (чай, каву і т. ін.). *Михайло Федорович в довгому персидському халаті.. сидів з меншими дітьми за столом і смачно посьорбував чай* (М. Ол., Леся, 1960, 124).

ПОТАВА́ТИ, аю, а́єш, *недок.*, **ПОТА́ТИ,** а́ну, а́єш, *док., діал.* Потопати. *Відро було залізне та й потало у криницю* (Сл. Гр.); *Образно. *Дрібні сльози розпливлися по її набрекловому, восковому лицю й потавали в ньому, як краплі роси на перегорілому пласті сіна* (Черемш., Тв., 1960, 39).

ПОТАВРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Поставити тавро на кому-, чому-небудь; помітити тавром усіх або багатьох. —*Я,— сказав, ніби виправдуючись, Андрусь,— плутаю їх, одного Микиту й примічаю. Треба буде потаврувати їх, чи що* (Кол., Тереп.., 1959, 372); *Образно. *Голова цього досить ще молодого чоловіка була наполовину сива, аж біла! Неначе капризна природа з народження так потаврувала людину ознакою неминучої трагедії віку — старості* (Ле, В снопі.., 1960, 195).

ПО-ТАДЖИ́ЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-таджи́цькому.**

ПО-ТАДЖИ́ЦЬКОМУ, *присл.* 1. Як у таджиків, за звичаєм таджиків.

2. Таджицькою мовою. *Черниш, ніяковіючи, відповів йому по-таджицькому. Самієв увесь засяяв. — ..Перший земляк, який зустрічається мені на фронті!* (Гончар, III, 1959, 19).

ПОТАЄ́МКИ, *присл., розм.* Те саме, що **потає́мно.** [М а р т і а н:] *На тії кошти, що мав би я потратити, щоб двір сей тобі вже не пустинею здавався, я помагаю потаємки вбогим* (Л. Укр., III, 1952, 278); *Іду ближче: о. Василь, коло його, на моє диво, Тетяна. Він якось по-молодечому вихитує гривою, торкає її плечем, щось потаємки говорить* (Вас., Талант, 1955, 17); *Штурмовиків розподілив* [Багіров] *по поверхах. Вони мали потаємки добутися до коридорів, засісти там засідками і чекати сигналу* (Гончар, III, 1959, 257).

ПОТАЄ́МНЕ *див.* **потає́мно.**

ПОТАЄ́МНИЙ, а, е. 1. Захований у глибині душі, не висловлений, не виявлений зовні (про думки, почуття, переживання). — *Я йно для тебе, Семене, це роблю, бажаючи тобі пожитку з того грунту, що купуєш,— казав Роман, дивлячись убік хитрими очима, в котрих мигнула якась потаємна думка* (Коцюб., I, 1955, 108); *Своїх потаємних дум не звіряв* [Пимон] *навіть близьким товаришам* (Шиян, Гроза.., 1956, 82); *Коли б його запитали, чому він вирішив допомогти жінці, не знав би, що й відповісти. Напевне, тут була не тільки одна жалість, але й потаємна віра: коли зробиш добре діло, то й до тебе милостивою буде доля* (Стельмах, II, 1962, 274); // Невиразний, не цілком усвідомлений. *Ми, хлопці,.. до Митра чули якесь потаємне обридження за те, що він був байстрюк* (Фр., I, 1955, 259); *Дим від*

заводів піднявся з Подола, з низини, чом він хвилює, як спогад якийсь потаємний? (Криж., Гори.., 1946, 83); // *у знач. ім.* **потаємне,** ного, **найпотаємніше,** шого, *с.* Про найзаповітніші думки, мрії, глибоко інтимні почуття, переживання і т. ін. *Немало років у палацах я між великими просидів, Я їхнє явне й потаємне умом допитливим прозрів* (Мисик, Біля криниці, 1967, 306).

2. Який навмисне приховують від інших, тримають у таємниці; про який ніхто не повинен знати, дізнатися; таємний. *Я живу двома життями, і одно явне, таке, здається, правдиве, щире в відносинах до жінки, я навіть образив би ся, коли б вона або хто інший подумав, що я не щирий,— а друге потаємне* (Коцюб., II, 1955, 435); *Ти с у вождя якісь інші, свої потаємні міркування й розрахунки?* (Гончар, II, 1959, 350); *Мій потаємний план підкорення впертого Русака виправдався* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 227); // Якого ніхто не повинен побачити, помітити. — *Дівчина,— він подав потаємний знак черниці,— потребує моральної підтримки* (Вільде, Сестри.., 1958, 435); // Якого ніхто не повинен почути, підслухати. *З ним, з «Інтернаціоналом», з юних років зв'язав Леонід неспокійну долю свою. Від підпільної матроської групи на кораблі з нічними потаємними розмовами в кубрику* (Гончар, II, 1959, 414); // Про якого ніхто не знає; відомий тільки комусь одному або небагатьом. *Командування загону.. поспішало до розвою дерев будь-що ліквідувати невловиму банду, яка добре знала всі потаємні стежки й сховища* (Цюпа, Три явори, 1958, 17); *Харко знав один потаємний, йому лише знайомий лаз через стару стіну у замок* (Морд., I, 1958, 141); // Добре замаскований, секретний. *Невеликі двері, низькі, ніби потаємні, вели кудись в глиб будинку* (Собко, Нам спокій.., 1959, 127); *Втомленими, обліпленими синьожилими повіками очима показав* [отаман] *на двері й тією рукою, що обмацувала отаманські відзнаки, натиснув на потаємний дзвінок* (Стельмах, II, 1962, 48); // Який діє приховано, замасковано. *Він* [Т. Шевченко] *палко картає ворогів — явних і потаємних, а до друзів, братів знедолених своїх, промовляє найріднішими, найтеплішими словами* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 367).

3. Який заховує в собі якусь таємницю; таємничий. *Високі пальми з двох боків тієї горниці неначе.. сподівались підглядіть якісь тайни, котрі діялись в цих потаємних палацах індуських раджів* (Н.-Лев., IV, 1956, 29); *В потаємній безодні неба над голим верховіттям Голосіївського лісу, над блимаючими іскринками Дніпра висить яскрава голуба зоря* (Вол., Місячне срібло, 1961, 14); // Ще не вивчений, не досліджений, не розпізнаний і т. ін. *Для Леніна як для вченого особливо характерним є проникнення в потаємні глибини наукового пізнання* (Наука.., 10, 1957, 5); *Потаємна, ще не розпізнана ним дівоча душа була святою для Романа* (Стельмах, Хліб.., 1959, 268).

4. Не дозволений законом; підпільний, конспіративний. *Він* [О. Пушкін] *бере участь у волелюбних розмовах членів потаємного товариства..— майбутніх декабристів* (Рильський, X, 1962, 35); *До революції* — [Іванов] *організатор потаємних сходок на березі Дніпра, а від дня революції — ..керівник арсенальських більшовиків* (Смолич, Мир.., 1958, 51).

ПОТАЄ́МНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Абстр. ім. до **потаємний.** *Скільки в цій дівчині непідробної чистої простоти! Її видно всю-всю. Її серце відкрите кожному, як польова квітка вітрам і сонцю, як чисте джерело синьому небові. Ні краплини потаємності. Яка є, така й є* (Ткач, Арена, 1960, 154).

2. *рідко.* Те саме, що **таємниця.** *Збагнути Всесвіт судилося людині, першовідкривачеві всіх потаємностей земних* (Літ. Укр., 28.I 1969, 3).

ПОТАЄ́МНО, *рідше* **ПОТАЄ́МНЕ.** Присл. до **потаємний** 1, 2. *Одного дня по сніданню, взявши шматок хліба з маслом у кишеню, я вибралася потаємно з дому і пішла* (Фр., VII, 1951, 394); *Так вони й жили — потаємно ненавидячи один одного, але розуміючи, що мусять миритися, бо один без другого в тому ділі, яке їм доручено, вони ніщо* (Збан., Сеспель, 1961, 23); *Вона потаємне від мене все переносила до сусідки* (Сл. Гр.).

ПОТАЄ́МЦІ, *рідко* **ПОТАЄ́НЦІ,** *присл., розм.* Те саме, що **потаємно.** *Вчора місцеві школярки приходили. Долаючи власну сором'язливість, розпитували про майбутній фільм, а потаємці, мабуть, надіялись: чи не візьмуть і їх хоча б для масових сцен?* (Гончар, Циклон, 1970, 118); *Потаємці, крадьки, нахильця* [нахильці], *непомітно..— це Пазя вміє, не треба її вчити!* (Март., Тв., 1954, 413); *Дочка Христина втекла вночі через вікно й потаємці повінчалась з сусіднім дідичем Милашкевичем* (Н.-Лев., V, 1966, 142); *Забігають* [французькі робітники] *білизну дати випрати, а дехто потаємці і до пасії своєї заскочить* (Бурл., Напередодні, 1956, 417).

ПОТА́ЄНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **потаїти.**

2. *у знач. прикм.* Таємний. *Вже вечоріло, коли Іван і Франка прийшли до поваленої смереки, де в потаємній схованці зберігалася заборонена література* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 65).

ПОТА́ЄНЦІ *див.* **потаємці.**

ПОТАЇ́ТИ, аю, аїш, *док., перех. і без додатка.* 1. Приховати, утаїти що-небудь від інших. *Сором казати, а гріх потаїти* (Номис, 1864, № 3175); — *Гляди лишень, чи все сьому правда і чи не потаїла ти чого?* (Кв.-Осн., II, 1956, 60); // Не показати своїх почуттів, ставлення до кого-небудь. *Горда молодість не могла потаїти своїх почуттів. Уляна дивилася на комісара Шредера з неприхованим презирством* (Довж., I, 1958, 292); // Не викрити, не виказати кого-небудь. *Потаїти ворогів.*

Не потаю, *перев. у знач. вставн. сл.*— скажу одверто, признаюсь по щирості, не криючись. [Б а т у р а:] *Не потаю, і мені ви допоможете ще глибше відчути душу Наталії Микитівни* (Корн., II, 1955, 252).

2. *розм., заст.* Таємно привласнити щось. *Дивиться Олексій Іванович на ту білу та пухку руку й думає: «Та й чесна яка душа в сієї Марини! Друга потаїла б гроші, сказала б — десь закотилися, а вона — ні... Чесна душа!»* (Мирний, IV, 1955, 232).

ПОТАЇ́ТИСЯ, аюся, аїшся, *док.* 1. *в чому, з чим і без додатка.* Приховати, утаїти що-небудь від інших. [Х р а п к о:] *Простіть мене, добрі люди! Розв'яжіть мене, я сам піду до слідователя* [слідчого] *і все йому розкажу, ні в чім не потаюся* (Мирний, V, 1955, 206); — *Він чоловік щирий, одкритий, лепетливий і не потаїться з думками, може, прохопиться* (Н.-Лев., IV, 1956, 128).

Не потаюсь, *перев. у знач. вставн. сл.*— скажу одверто, признаюсь по щирості, не криючись. — *І не потаюся перед вами, хлопці: хотілося ляснути шапкою об мостину та й налаяти свою бурлацьку долю собачою* (Вас., I, 1959, 250).

2. Залишитися непоміченим, невиявленим, прихованим; заховатися від когось. *Соломія складала на прилавку перемиті миски та полумиски, а сльоза за сльозою текла по її щоках і капала краплями на її позакачувані вишивані рукава. Од баби Зіньки не потаїлись і ті краплі сліз* (Н.-Лев., VI, 1966, 400).

ПОТА́Й, *присл., від кого, заст., рідко кого і без додатка.* Так, щоб ніхто не знав, не дізнався; таємно від

когось або від усіх. *В Парижі, в Латинському кварталі, вона не раз і не два, жартуючи, забігала з візитами до знайомих студентів потай од мами* (Н.-Лев., IV, 1956, 231); — *У бабів є гроші! Ще довевне з тих, що собі наскладали крадьки, потай чоловіків, на чорну годину* (Март., Тв., 1954, 208); [К о р ш у п:] *Я цю повість потай писав, жодна жива душа про неї не знає* (Собко, П'єси, 1958, 203); // Так, щоб ніхто не побачив; непомітно для інших; крадькома. *Вона дійшла до того, що, опинившись на чужому городі, стежила очима, що можна б узяти на насіння, і, оглядаючись, потай ламала кращу маківку або зривала жовтий огірок і ховала за пазуху* (Коцюб., II, 1955, 25); *Юнак посміхнувся: дівчина потай зиркала на себе в дзеркало напроти* (Панч, В дорозі, 1959, 178); // Так, щоб ніхто не почув; по секрету. — *Йдіть сюди в мою кімнату, бо будемо говорити секрети — потай од усіх,— гукнула Христина* (Н.-Лев., VI, 1966, 22); [Т и м і ш:] *Виходить, що ви великий плескун і ніяк не вдержите за зубами того, що вам кажуть потай* (Кроп., V, 1959, 588); *Дуб, що стояв на узгір'ї, називали гаївці дубом Хмеля, говорили про це потай,— панство люто мстилося холопам за одне лише слово* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 6); // У глибині душі, не показуючи свого почуття іншим, ніяк не виявляючи зовні свого стану. *Назар — ніби й нічого,.. а в самого вже пом'якшав гучний голос,— пôтай усіх сумує* (Вовчок, I, 1955, 129); *Він був тут* [у міністра] *не раз і не два, але щоразу, відчиняючи високі двері, потай хвилювався* (Собко, Біле полум'я, 1952, 53); *Старшина Багіров тимчасово виконував обов'язки командира взводу, а потай мріяв, що йому дадуть штурмову групу* (Гончар, I, 1954, 216); // Не явно, не одверто, прикриваючись нещирими словами тощо; приховано. *Де не зможе збройна сила, там доступить зрада пôтай і вужем тонким пролізе від меча й вогню зручніше* (Л. Укр., I, 1951, 395).

ПО́ТАЙКИ, ПО́ТАЙЦІ, *присл., розм.* Те саме, що **пôтай.** *Він потайки, верхами та відлюдними стежками, вернув до села* (Фр., IV, 1950, 437); *Не раз вечором плакала* [мати] *потайки, глядячи на його муку над тими книгами* (Март., Тв., 1954, 237); *Схилився* [Коля] *до самого уха й страхас пальчиком. — Цить, Нетько! — потайки шепоче йому,— бо отам ходить злодій* (Вас., I, 1959, 216); *В моїх очах ніхто не бачив слів,— вони глибоко в серці запеклися та потайки палять мене вогнем...* (У. Кравч., Впбр., 1958, 59).

ПОТАЙКО́М, *присл., розм.* Те саме, що **пôтай.** *Да й проситься* [козак] *у дівчини потайком* (Сл. Гр.); *Але та рана непомітна Розходилася потайком* (Др.-Хмара, Впбр., 1969, 273).

ПОТА́ЙЛИВИЙ, а, е. Який неохоче ділиться з іншими своїми думками, почуттями, намірами; не схильний розповідати іншим про свої думки, почуття, наміри тощо; скритний. *Марко став потайливий. Ніколи нічого не розповідав дома* (Коп., Дуже добре, 1937, 24).

ПОТА́ЙЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **пота́йливий.** *Стрілянина розбуркала польське військо. Воно готувалося підтримати козаків і кляло їх потайливість* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 535).

ПОТАЙНИ́Й, а́, е́. 1. Розташований або зроблений так, що його важко знайти, побачити, помітити. *Двоє дверей: одні — маленькі, низькі — потайні; другі — великі* (Вас., III, 1960, 223); *Функе сховав книжку в скриньку, замкнув, поклав ключик у потайну кишеню* (Рибак, Переясл. Рада, 1948, 331); *Ховали* [селяни] *листівки в потайні місця, берегли їх, як світлу надію на краще* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 205); // Відомий небагатьом або тільки комусь одному. [Н е о ф і т-р а б:] *Мені казав один товариш-раб, що десь над Тібром, як перейти отруєцу Маремму, є табор* [табір] *потайний рабів-повстанців* (Л. Укр., II, 1951, 238); *Кому вже, як не йому, Оленчукові, було краще знати потайні сиваські ходи, ніким не досліджені, не нанесені на жодній карті* (Гончар, II, 1959, 397); *Під корінням старої смереки Іван показав Франці потайну схованку, де зберігався прапор і заборонені книги, що про неї, крім них двох, не знає ніхто в світі* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 55); // Захований від сторонніх очей, замаскований. *Горе тим, хто зброю потайну Ховаючи, як злодій, під полою, Дерзне ступити на мости священні!* (Рильський, III, 1961, 9); // Скрадливий, ледь чутний. *Їм часом здавалось, що вони чують чийсь хід потайний, глухе гупання барди, хекання втомлених грудей* (Коцюб., II, 1955, 312); *Не раз стежила Уляпка за цим птахом. Літ зозулячий безшумний, потайний, як у злодюжки* (Донч., IV, 1957, 103).

Потайни́й ліхта́р (**ліхта́рик**) — ліхтар, світло якого замасковане з боків, так щоб іншим не було видно. *Попереду йшов Курлов, присвічуючи собі під ноги потайним трофейним ліхтариком* (Перв., Дикий мед, 1963, 262).

2. Який навмисне приховують від інших, тримають у таємниці; таємний.— *Чи не було пак часом в тебе з кимсь якого потайного роману..?* (Н.-Лев., IV, 1956, 330); [М а т у ш к а г у м е н я *(подумавши)*:] *Ти ще не була між нами, не бачила, що часом заводиться під чорною одежею. Чи матимеш ти силу в собі подавити всі ті потайні чернечі гріхи, які з усіх боків обступлять тебе?* (Мирний, V, 1955, 71); — *Про що ви говорите? Не добеpу,— сказав Прохор, справді не вгадуючи потайних намірів тестя* (Шиян, Баланда, 1957, 68).

3. Глибоко затаєний у серці, не висловлений, не виявлений зовні (про думки, почуття, переживання). *Лягав спати Михайло, може, не раз з потайною надією, що от ведмідь знов одвідає, і вночі не спав, прислухаєсь, і бравсь за рушницю, що собі покупив* (Вовчок, I, 1955, 344); *Я чув, як за дверима тихо, крадькома заспівало жіноче сопрано, немов вкладало в пісню давню потайну свою тугу* (Вас., I, 1959, 250); *Коли зустрічались їхні погляди, хитрі Лук'янові очі свердлили брата, мов гострі буравчики, легко відгадуючи його потайні думки* (Шиян, Гроза.., 1956, 99); // Невиразний, не цілком усвідомлений. *Потайним дівочим відчуттям вона ніби догадується, що робиться з хлопцем* (Стельмах, II, 1962, 336).

4. Який діє приховано, замасковано, не виявляючи свого справжнього обличчя. *Як от рибалка, їздячи човном, кукольвйн розсипає, так той потайний зрадця Вуяхевич розсипав гіркі слова в козацькії душі* (П. Куліш, Вибр., 1969, 159); [М а т р о н а:] *А може й сам ти потайний сектяр?* (Л. Укр., II, 1951, 527); *Коли я приїхав до Києва на працю в газеті, поміж українським колом уславлено було мене за потайного п'яницю* (Вас., Незібр. тв., 1941, 199); // Який неохоче ділиться з іншими своїми думками, почуттями, намірами (про людину, її вдачу); скритний. — *Ви людина палка, щира, одкрита, а ці люде хитрі, потайні* (Н.-Лев., V, 1966, 249); *Вона з природи була трохи потайна, то й не признавалася перед чоловіком у багатьох справах* (Март., Тв., 1954, 234); *Цих потайних Щербин і сам дідько не розбере, коли вони жартують, а коли правду говорять* (Стельмах, I, 1962, 64).

◇ **Потайна́ гадю́ка** (**га́дина**), *лайл.*— про підступну, зловмисну людину. *Чекай-но, знайду я тебе, знайду, потайна гадюко* (Жур., Вечір.., 1958, 348); **Потайни́й соба́ка** (**сірко́**); *рідко* **Потайна́ соба́ка:** а) який кусає несподівано, не гавкаючи. *Потайного собаки гірш треба боятися* (Номис, 1864, № 3046); *Не стерпів* [Іван] *нікому. Подобав на*

ту потайну собаку, що перше вкусить, заки гавкне (Март., Тв., 1954, 227); — *Лягава служба у вас* [прислужників], *як у потайного сірка, того й дивись, вискочить з-під воріт, вхопить за литку* (Цюпа, Три явори, 1958, 45); б) *(лайл.)* про підступну людину. [К а м о:] *Кривавий собака, потайний, пенажерний, приходить сюди, прибігає сюди і по камері нишить...* (Лев., Драми.., 1967, 8).

5. Те саме, що **таємни́чий** 1, 2. *Її пашисте від холоду обличчя, її повні достиглі уста і потайні очі несуть назустріч панові збентеження і ніяковість* (Стельмах, Хліб.., 1959, 343); // Невідомий, незбагненний. *Кожне слово Якимове було для них тайною, потайнішою од християнських тайн* (Н.-Лев., I, 1956, 194); *І хотіла б* [Настя] *устати, та якась ласкава потайна рука силоміць очі закриває, надавлює чимсь* (Вас., I, 1959, 221).

6. Не дозволений законом, урядом; конспіративний, підпільний. [П р і с ц і л л а:] *Коли побачить хто й подасть до суду, що ти вчащавш на нічнії збори громади потайної,— не вборонить тебе ні зброя, ні одвага знана, ні рід патриціянський...* (Л. Укр., II, 1951, 344); *Який ти* [партія правди] *шлях пройшла у битві світовій, Зростила скільки серць і розумів завзятих, Як з іскри, виростав могутній геній твій У потайних гуртках, в Сибірі* [Сибіру], *в казематах!* (Рильський, III, 1961, 309).

ПОТАЙНИ́К, а́, ч. 1. Підземний хід. — *Огню, діти! дьогтю, клоччя! Давайте гармати; В потайники пустіть огонь!* (Шевч., I, 1963, 125); — *Але як же ти прийшла? — Потайником* (Довж., I, 1958, 243); *Потайник обладнали за всіма правилами: ходитимеш по ньому, возом проїдеш — не завалиться* (Логв., Давні рани, 1961, 94).

2. Місце таємного зберігання чогось або перебування кого-небудь; схованка, криївка. *Марія з зітханням зачиняє задвижку чужої хатинки, дерев'яний ключ кладе в немудрий потайник біля призьби* (Стельмах, I, 1962, 221); *Сеспель пішов до казарми.. Його зігрівала думка про наступну трапезу — хліб в руках, вода в металевому бачку, дрібка солі на такий випадок зберігалася в глибокому потайнику* (Збан., Сеспель, 1961, 266); *Образно. *Чули те і тюремщики — і якісь лихі почуття закрадалися у потайники їх серця* (Мирний, I, 1954, 343); *Созінов відчув хвилювання Дмитра, зрозумів, що той у найглибших потайниках своєї душі зберігає образ Марти* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 854).

ПОТАЙНИЧО́К, чка́, ч. Зменш.-пестл. до **потайни́к.**

ПО́ТАЙО, *присл., рідко.* Те саме, що **по́тай.** *Паняв* [найняв] *рибалку, щоб його перевіз потайно на сей бік* (Сл. Гр.); [Ю л і а н:] *Тепер твій* [Кузьмо] *ніж потрібен. Він* [Данило] *почав помсту, а ти скінчиш, проткнеш його в поході так потайно, щоб ляснув, як у воду впав* (К.-Карий, II, 1960, 89); *Татьянин лист передо мною; Мов скарб, його я бережу, Читаю потайно з журбою І кожним словом дорожу* (Пушкін, С. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 82).

ПО́ТАЙЦІ *див.* **по́тайки.**

ПОТАКА́ЙЛО, а, *ч. і с., розм., заст.* Той, хто завжди усім потакає. *Се чоловік потакайло* (Сл. Гр.).

ПОТАКА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **потака́ти.**

ПОТАКА́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПОТА́КУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПОТАКНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док., розм.* 1. Те саме, що **підта́кувати.** — *Ну, чого ж ти плутаєшся? — сміявся митрополит. — Адже ж Гегель був єретик? — Єретик, ваше високопреосвященство,— потакав Воздвиженський* (Н.-Лев., I, 1956, 365); *За що ж,— хто-небудь попитає,— Зозуля Півня вихваляє? За те, що Півень годить їй Та потакати добре вміє* (Гл., Вибр., 1951, 25); *За все життя вона була навчена змовчувати чоловікові, особливо тоді, коли його місило та гризло всередині, і добре знала, що в такі хвилини йому не можна ні заперечувати, ні потакати* (Тют., Вир, 1964, 237); *Говорив більше Сашко, а Гриць зрідка потакував та дещо додавав до його розповіді* (Добр., Олов. солдатики, 1961, 66); *Почувши цареву бесіду, вони* [міністри] *згідно потакнули головами* (Фр., IV, 1950, 97); — *Не кохаєш ти мої небоги, пане Максиме... І не приголубив як слід... — Еге, еге...— потакнув і Лава* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 79).

2. *тільки недок., перен., рідко.* Потурати кому-, чому-небудь. — *Що се ти, князю, дієш? Хіба на те послав тебе цар на Вкраїну, щоб ти потакав запорозьким буптам?* (П. Куліш, Вибр., 1969, 171); *Тучинський мовчав. На його обличчі грала посмішка, що з'являється у дорослої людини, коли вона потакає витребенькам дитини* (Досв., Вибр., 1959, 320); *Жінка у всім потакувала синові і готова була дати собі й око виймити* [вийняти] *за нього* (Фр., V, 1951, 287).

ПОТАКНУ́ТИ *див.* **потака́ти.**

ПОТА́КУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **потака́вати.** *Потакування панотця додало комісарові духу* (Март., Тв., 1954, 385); *Потакування начальству, підлабузництво, ябедництво вважалися найчорнішими пороками, і всякий, хто припускався подібних провин, ризикував.. назавжди позбутися захисту товариства* (Добр., Олов. солдатики, 1961, 82).

ПОТА́КУВАТИ *див.* **потака́ти.**

ПОТА́ЛА, и, *ж.* З'їдання, знищення. *У чистому полі поховайте, звіру-птиці на поталу не подайте* (Сл. Гр.); *І я побачив горб руїн, Бетону і металу. Тепер скажіть мені: хто він, Що здійснив цю поталу?* (Перв., II, 1958, 249); // Лихоліття, лихо, біда. *У дні світової поталиТут Опір знамена підняв* (Рильський, III, 1961, 260).

Віддава́ти (відда́ти) на пота́лу *див.* **віддава́ти; Дава́ти (да́ти, попуска́ти, попусти́ти) на пота́лу** — те саме, що **Віддава́ти (відда́ти) на пота́лу** (*див.* **віддава́ти**). *Вона вірила, що той добрий дідуньо любить дітей і не дасть їх на поталу* (Коцюб., I, 1955, 15); *Ще малим він не раз бився з хлопцями за Марусю й не давав її на поталу* (Хотк., I, 1966, 101); *Галя не видержала: — Чіпко, Чіпко! Чи я ждала такого від тебе, чи сподівалася? Попустив рідну матір на поталу волоцюзі, гайдамаці...* (Мирний, I, 1949, 406); [В а с и л и н а:] *Надумав* [Золотницький], *кажеш, уже за якогось шляхтича тебе віддати?* [Н а т а л я:] *Я йому не попущу себе на поталу!* (Гр., II, 1963, 536); **На пота́лу:** а) *(кому)* на поживу, на здобич. — *Мертвий, мертвий,— бубонів Кобза, одступаючи од Марка, .. — Зостануть,— прошепотів він,— що буде, то буде! Коли оживе, буду йому товаришем, а ні — поховаю.. і не покину його трупа на поталу гракам та звірові* (Стор., I, 1957, 344); *Боюся зомліти, як ужежу* [угледжу] *їх* [гадюк] *обличчя бридкі та дикі, щоб з коня не впасти і не дістатися їм на поталу...* (Л. Укр., I, 1951, 313); — *Хто в поході нап'ється — без усякого суду.. звелю застрелити на місці та кинути хижій птиці на поталу* (Довж., I, 1958, 238); — *Годі тобі, Телемаху, далеко від дому блукати, Все в своїм домі добро на поталу покинувши людям* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 255); б) *(кому, чому)* на знущання. — *Діти мої, діти! ..Викохала я вас лихим людям на поталу...* (Вовчок, Вибр., 1937, 19); *Їй згадувалось, як він покинув її на поталу, на глум людям* (Гр., II, 1963, 270); в) *(без додатка)* на муку. [Т р о х и м:] *Ви, обурені помстою, йдете на беззаконний вчинок, а про сім'ї ваші забуваєте?.. Покидаєте їх на поталу та наглу смерть?.. Доки гнитимете по острогах, ваші діти пухнутимуть з голоду...* (Кроп., IV, 1959, 234).

ПОТАЛАНИ́ТИ, и́ть, *док., безос., кому.* Щасливо скластися (про чиєсь життя, чиюсь долю); пощастити. — *Еге-ге! поталанило мені,— радіє старий.* — *На добру стежку вступив я, піду і далі по ній...* (Коцюб., I, 1955, 175); *А може, Карпові таки поталанило за океаном, і він збився там на хазяйство, живе в добрі та достатку?* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 49); // Випасти на чиюсь долю (про успіх, сприятливий збіг обставин, щасливу нагоду тощо). *Отцю Данилові поталанило. Дзвоник на перерву прозвучав саме тоді, коли в нього вичерпався весь запас слів* (Добр., Олов. солдатики, 1961, 115); — *Якщо Розенбергу і цього разу не поталанить, то за це я з вас спитаю* (Шовк., Інженери, 1956, 101); — *Вийшли* [з лісу] *вдвох, а прийшов я один. Мій товариш загинув. Хороший хлопець був, не поталанило* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 85); // *з ким — чим, у чому, на кого.* Виявитися вдалим, успішним (про вибір, придбання чогось і т. ін.). *Не поталанило йому і з дружиною. До всіх підозр і припущень долучилися ще й жіночі капризи...* (Ле, Паливайко, 1957, 150); *Максим Іванович насторожився.. Відказав з непідробною рішучістю: навпаки, гадав — з колгоспом йому поталанило. Своїм перебуванням у ньому він вельми задоволений* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 188); // *з інфін.* Спромогтися здійснити якийсь намір, досягти чогось (про того, хто докладає зусиль для виконання певної дії); удатися.— *А як йому поталанило з Сибіру втекти? Хіба там охорони не було?* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 41); // Виграти в азартній грі. *Дивлячись на програші та виграші інших, хлопець поступово проймався дивною, непояснимою певністю, що йому поталанить* (Гончар, I, 1959, 46).

ПОТА́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **пота́нути, пота́ти;** // *у знач. прикм. Повернувся старий уже забрьоханий поталими снігами, обвіяний і наче аж присушений, як тараня, передвесінніми вітрами* (Ле, Паливайко, 1957, 129).

ПОТАЛУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *перех., розм., рідко.* Док. до **талува́ти.**

ПОТА́НУТИ *і* **ПОТА́ТИ,** а́не, *док.* Розтанути у великій кількості (про сніг, лід). *Вже багато потало снігу* (Сл. Гр.); *Скресла крига, потанув сніг, із стріх закрапало, а з гір струмочки покотилися* (Вовчок, I, 1955, 182); *Прокинулася Україна після зимового сну. Потали сніги* (Л. Янов., I, 1959, 31); // Розтопитися. *Образно. [К н я з ь:] О боже! Серце в груді наче віск Потало на той вид!* (Фр., IX, 1952, 224).

ПОТАНЦЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Танцювати якийсь час. *Ой маю, маю і ноженята, Та ні з ким, матінко, потанцювати, Та ні з ким, серденько, потанцювати!* (Шевч., II, 1953, 297); — *Так мені хотілось потанцювати та з дівчатами пожартувати* (Н.-Лев., VI, 1966, 351); *Кликали подруги Мар'яну потанцювати — відмовилась* (Шиян, Вибр., 1956, 529); *З Анею Макаровою в час відпочинку можна, мабуть, потанцювати веселої полечки* (Вишня, I, 1956, 339); *Образно. *Коли б це Мар'ян так сказав рік тому, то й араппик потанцював би по його плечах, а тепер і економ розуміє: не треба дратувати дядьків, і так вони стали неначе оси* (Стельмах, I, 1962, 523).

Потанцю́єш (потанцю́єте *і т. ін.*) **[у ме́не (у нас)] [циганської халя́ндри]** — уживається як погроза комунебудь. — *Їй-богу, сину, не гай часу, їдь до Києва! Нехай тоді Ониська потанцює з своєю чехонею циганської халяндри* (Н.-Лев., III, 1956, 50); *«Тепер ти, голубчику шибенної вдачі, потанцюєш і поскачеш у мене циганської халяндри»,— звертався* [Плачинда] *в думках до Романа* (Стельмах, I, 1962, 462); *Хлопці дременули навтіки хто куди, а Халимониха кричала їм навздогін: — ..Я вас і дома знайду, голодранці. Ви ще в нас потанцюєте!* (Панч, II, 1956, 143).

2. *перех. і неперех.* Почати танцювати. [М и с о ч к а:] *Ой дуб-дуба, дуба, дуба... (Потанцював далі)* (Мам., Тв., 1962, 471).

3. *неперех., перен.* Якийсь час підстрибувати, роблячи рухи, що нагадують танок; піти, побігти, підстрибуючи. *Нудно такеньки завсіди перебувати холод, треба сидіти на печі, піджавши ноги, а коли вибігти на луку та потанцювати по снігу, то хутенько, наче опарений, вкинешся в хатку, на піч* (Вовчок, I, 1955, 289); *Аж до Межигорського Спаса Потанцював сивий* (Шевч., II, 1963, 54); // Якийсь час дрижати, коливатися, підстрибувати (про предмети). *Кузьма посміхнувся про себе і втупив очі на поплавок, який трохи потанцював, потім зник під водою* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 158).

ПОТА́ПЦІ, ів, *мн.* 1. Підсушений невеличкими шматочками хліб, який їдять з гарячою рибною юшкою, молоком, водою тощо. *Лигай потапці, впустивши в юшку* (Номис, 1864, № 11994); — *А я у молочко потапців нароблю!* — *Сказала Хівря тут* (Бор., Тв., 1957, 135); — *Потапці, щоб ви знали, це хліб з водою, та сіллю, та цибулиною всуміш, а сковородинка — смажений на сковороді ячмінь* (Чаб., Шляхами.., 1961, 52).

2. Змащені жиром і підсмажені скибочки хліба; грінки. *На закуску подають також потапці — підсмажений хліб з помідорами, сиром, салом та ін.* (Укр. страви, 1957, 62).

ПОТАРАБА́НИТИ, ню, ниш, *док.* 1. *неперех.* Тарабанити, стукати по чомусь якийсь час. *Кульницький нервово потарабанив пальцями по столі, щось думаючи* (Стельмах, II, 1962, 141).

2. *перех., розм.* Понести або повезти кого-, щонебудь кудись. — *Хто ж її потарабанить до того Городця?* (Л. Янов., I, 1959, 193); *«Слухай, служивий, однеси сього попа в прірву; я тобі десять рублів дам». Солдат того попа на оберемок, потарабанив!* (Україна.., I, 1960, 159).

ПОТАСКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Потягти, понести куди-небудь. *Потаскали раба божого самого у ту яму, що копав для другого!* (Кв.-Осн., II, 1956, 304); *Через яку годину прибігла якась цокотуха-перекупка, заверещала, накричала Прісьці повну голову, покинула їй карбованця,.. ухопила перину й потаскала її* (Л. Янов., I, 1959, 291); *За другими дверима, куди потаскали Валентину, чулось верещання, плач, сердите бубніння капрала і жовнірів* (Досв., Вибр., 1959, 70); // *фам. кого, безос. і в сполуч. із сл.* д о л я, ч о р т *і т. ін.* Опинитись де-небудь; стати кимсь.— *А, бодай тебе! Перевела тільки день! Потаскало ж мене на ту вулицю!* (Л. Янов., I, 1959, 387); *Дід шкодував колись: — Ха-а-зя-їн був би такий, що аж... У лікарі його потаскало!* (Мик., II, 1957, 28).

2. *розм.* Украсти все або багато чогось (по одному). *Щоб шуліка не потаскав курчат, він позв'язував їх ниткою, прив'язав до квочки і пустив на двір* (Україна.., I, 1960, 214).

ПОТАСКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., фам.* Піти, податися куди-небудь, до когось. — *Чого б я туди потаскався? Що мені в городі робити?* (Л. Янов., I, 1959, 193); *Він уже проклинав сам себе, чого він потаскався до судді* (Мирний, I, 1954, 161).

ПОТАСКУ́ХА, и, *ж., вульг.* Розпусна жінка; розпусниця. [А н н у ш к а:] *Він сміється, зі мною сміється над тобою, потаскухою!* (Стар., Драм. тв., 1941, 92).

ПОТАСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. *карт.* Док. до **тасува́ти.** *Потім узявся* [Книш] *за другу колоду, знову потасував і знову зняв* (Мирний, III, 1954, 147).

2. *розм.* Побити. *Було його.. на вечорницях потасують добре...* (Кв.-Осн., II, 1956, 101).

ПО-ТАТА́РСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-тата́рському.** *Багато кривавих сутичок і битв було на Канівщині. Це знайшло своє відображення в самій назві: Канів по-татарськи означає «місце крові»* (Наука.., 1, 1965, 33); *Ахметка вибіг наперед, замахав руками і швидко заговорив до них по-татарськи* (Тют., Вир, 1964, 359).

ПО-ТАТА́РСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у татар, за звичаєм татар. *Повертаючись до своїх, Хома здибався в темряві з Маковеєм. Хлопець, присівши по-татарському, саме лагодив кабель* (Гончар, III, 1959, 406).

2. Татарською мовою.

ПОТА́ТИ [1] *див.* **потава́ти.**

ПОТА́ТИ [2] *див.* **пота́нути.**

ПОТАХА́ТИ, а́с, *недок.*, **ПОТА́ХНУТИ,** не, *док.*, *діал.* Зменшуватися. *В коновочці все мід потахає, вже дівчині розуму не стає* (Сл. Гр.); // Стухати (про пухлину). *Проспавшися, почув* [чоловік], *що біль в нозі зменшився і пухлина потахає* (Фр., XI, 1952, 342).

ПОТА́ХНУТИ *див.* **потаха́ти.**

ПОТА́ЧКА, и, *ж.*, *розм.* Те саме, що **потура́ння.**

Лава́ти (да́ти) пота́чку *кому* — потурати, попускати. — *Що було, те за водою спливло. Почнемо ми з Миколою жити й учитись заново.* — *Потачки йому не давайте* (Збан., Курил. ов-ви, 1963, 84); [Платон Гаврилович:] *Це, як дати їм* [хлопцям] *таку потачку, то вони мені із саду все з пеньками повиносять* (Вас., III, 1960, 142).

ПО́ТАШ, о́таша, *ч.* Калієва сіль вугільної кислоти — біла порошкоподібна речовина, що має властивості лугу; застосовується як добриво, а також у миловарінні, виробництві скла тощо. *З попелу від спалювання стебел соняшника виробляють поташ* (Ол. та ефір. культ., 1956, 17); *В лісах литовського гетьмана тисячі селян випалювали поташ* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 417).

ПОТАШЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **по́таш.**

△ **Поташе́вий кура́й** (*Salsola ruthenica* Iljin.)— трав'яниста степова рослина групи перекотиполе.

ПО́ТАШНИЙ, а, е. Прикм. до **по́таш.** *Поташне виробництво.. особливо поширювалось у лісовій, північно-східній частині України, найбільше на Чернігівщині* (Іст. УРСР, I, 1953, 284); // З якого одержують поташ. *Рослини розподілені по групах: ..поташні і технічні рослини, дубильні, красильні, каучуконосні* (Видатні вітч. географи.., 1954, 140); // Призначений для випалювання поташу. — *На Богослова вирядив я поспільство в підводи з села Новоселків та з Окунців возити дрова і клепку на поташну буду і сюди, на папірню* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 302).

ПОТАШНИ́К, у́, *ч.* (*Kalidium* Moq.). Рід кущових рослин родини лободових з дрібними листочками та квітками.

ПОТА́ШНЯ, і, *ж.* Поташний завод. *Данилович побудував у лісах поташні, спалював у них столітні велетні дерева на поташ* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 148).

ПО-ТВАРИ́ННОМУ, *присл.* Як тварина, подібно до тварин. *Роман плюхнувся і поплив, дрібно перебираючи руками.. По-тваринному таки вигрібався на поверхню, одпльовувався гіркою зеленою водою і знову гріб* (Ле, Клен. лист, 1960, 83); *Коробець з силою стиснув кулаки, вдарив себе в груди так, що аж загуло, завив якось по-тваринному, розпачливо* (Збан., Єдина, 1959, 100).

ПОТВЕ́РДЖЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **потве́рдити.** *Засуд тої* [губернiальної] *комісії буде без апеляції потверджений і виконений* (Фр., II, 1950, 50); *Тадей Рильський іронічно сказав колись, що «легковажні французи здатні й на деякі серйозні вчинки»,— і це, зауважу, може бути потверджене величезним списком блискучих діячів Франції в науці, мистецтві, літературі, політиці* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 80).

ПОТВЕ́РДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **потве́рдити.** *Бойко.. щоразу звертався до людей за потвердженням, і збори в один голос підтримували його* (Ю. Янов., Мир, 1956, 91); // Слова або документ, що потверджують, засвідчують що-небудь. — *Продав пану наші папери? Наші інвентарі, наші потвердження, наші декрети і привілеї?* (Фр., VIII, 1952, 12); *Заблудовський.. хотів би почути потвердження чуток від самого Наливайка* (Ле, Наливайко, 1957, 413); — *Поставлю питання на засіданні обкому.. Але тільки після того, як одержимо потвердження, що «вантаж» благополучно прибув на місце...* (Ю. Янов., I, 1954, 236).

На потве́рдження *чого* — щоб потвердити, засвідчити правдивість чого-небудь. *На потвердження своїх слів парубок підняв сорочку і показав сполосовану канчуками спину* (Добр., Очак. розмир, 1965, 65).

ПОТВЕ́РДЖУВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. теп. і мин. ч. до **потве́рджувати;** // **потве́рджувано,** *безос. присудк. сл. Се було свідоцтво, підписане учителькою села Н., Бобрецького повіту, а в нім потверджувано, що Петро Гарасимів, 11 літ, скінчив однокласову школу в тім селі* (Фр., IV, 1950, 43).

ПОТВЕ́РДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **потве́рджувати.**

ПОТВЕ́РДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОТВЕ́РДИТИ,** джу, диш, *док.*, *перех. і без додатка.* 1. Визнавати правильність, істинність чого-небудь, погоджуватися з чимсь; підтверджувати. *Йому здавалося, що мусить брехати.. Немов Потурайчин умовляв у нього цю брехню, а він мусив її потверджувати* (Март., Тв., 1954, 368); *Кат* [Мусій Гандзя] *лежав на ясному сонці, потверджував усе, що йому інкримінувалося, зізнавався й не каявся* (Ю. Янов., Мир, 1956, 237); — *О, то мусить бути дуже неприємно мешкати в такому негарному краю! — сказала варшав'янка.* — *А певне! Страх неприємно,— потвердило кілька панянських голосів* (Л. Укр., III, 1952, 675); // *перев. док.* Ще раз повторити висловлене раніше. [Голос покликача:] *Теофіл все потвердив, що говорив і перше* (Л. Укр., II, 1951, 526); // Бути свідченням, доказом правильності, істинності чогось. *Виходить, аналіз Петушека потверджує слова Віктора Михайловича* (Шовк., Інженери, 1956, 34); *Опівдні розвідники повернулися. Додаткові дані потверджували результати нічної розвідки: у глибині флангів починався такий глухий край, що ворог не вважав за потрібне виставляти там навіть окремі засідки* (Гончар, III, 1959, 96).

2. *перев. із спол.* що. Засвідчувати відповідність чого-небудь дійсності. *Господар узбек, ледве володіючи кількома словами з російської мови, потвердив, що справді його квартирант збирався виїздити до Чадака, навіть коня осідланого замовив* (Ле, Міжгір'я, 1953, 41); — *Тоді запросіть товаришів, з якими я тікав з концтабору! Вони потвердять, що я не зрадник, я рискував* [ризикував] *життям, рятуючи їх!* (Ю. Янов., I, 1954, 232).

ПОТВЕ́РДЖУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПОТВЕ́РДИТИСЯ,** иться, *док.* 1. Виявлятися правильним, правдивим (про чиїсь слова, думку, припущення і т. ін.); підтверджуватися.

2. *тільки недок.* Пас. до **потве́рджувати** 1. *Довженкові слова про те, що на довгі роки тема війни буде однією з основних у кіномистецтві, потверджуються всією практикою радянського кіно* (Вітч., 6, 1971, 173).

ПОТВЕ́РДИТИ *див.* **потве́рджувати.**

ПОТВЕ́РДИТИСЯ *див.* **потвéрджуватися.**

ПОТВЕРДІ́ТИ, íє, *док., рідко.* 1. Док. до **твердíти.** *Легкий вітерець повіває від дніпрових плес, пахне зволоженою землею, що вже потверділа від перших нічних приморозків* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 119).

2. *перен.* Стати стійкішим, рішучішим; укріпитися в переконаннях; // Набрати рішучого виразу або інтонації (про обличчя, голос і т. ін.). — *Значить, ти скриню віддав тому, що говорити не вмієш? — потвердішав голос Докії* (Стельмах, II, 1962, 406).

3. *перен.* Стати сувoрим, менш чуйним (про вдачу). *Його м'якувата просвітянська душа хоч перед смертю потверділа* (Стельмах, II, 1962, 282).

ПОТВЕРДІ́ШАТИ, áє, *док.* 1. Док. до **твердíшати.** *Їжакувате обличчя Безбородька ще більше відстовбурчилося, мовби на ньому потвердішала щетина* (Стельмах, I, 1962, 150).

2. *перен.* Стати стійкішим, рішучішим; укріпитися в переконаннях. — *Народ тепер здорово потвердішав!* (Вишня, I, 1956, 394); // Набрати рішучішого виразу або інтонації (про обличчя, голос тощо). *Він вибрався на полудрабок, зручніше вмостився, а з його очей струсилась п'янкувата посмішечка,— вони одразу потвердішали і причаїли в кутках іронічну озлобленість* (Стельмах, Правда.., 1961, 358).

3. *перен.* Стати сувoрішим, менш чуйним (про вдачу).

ПОТВЕ́РДНИ́Й, éрднá, éрднé. Те саме, що **твéрджувальний.**

ПОТВЕ́РДНО. Присл. до **потвéрдний.**

ПОТВЕРЕЗІ́ТИ, íю, íєш. Док. до **тверезíти.** *Лукин задрижав і потверезів зовсім* (Черемш., Тв., 1960, 51).

ПОТВЕРЕЗІ́ШАТИ, áю, áєш. Док. до **тверезíшати.** — *Від Омеляна? — потверезішали очі Чуркала, він покосився на дядьків і на двері комори. — Давно його бачив?* (Стельмах, II, 1962, 218).

ПОТВЕ́РЕЗУ, *присл., діал.* У тверезому стані. *На другий день ми пішли до його уже потверезу і балакали* (Сл. Гр.); *І що за пляшкою прибігали їх батьки, — Вони* [теперішні люди] *потвéрезу протринькали і нáтще* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 185).

ПО-ТВОЄ́МУ, *присл.* 1. Як ти робиш, як бажаєш, як кажеш і т. ін. — *Та все ж, хоть скаменусь,— сказав він,— хоч посію, Та не по-твоєму: зроблю, як сам умію* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 62); — *Нехай все буде по-твоєму, Дай тілько Турнові моєму Хоть трохи на світі пожить* (Котл., I, 1952, 262); — *Хай я завтра в обід сам йому віддам* [рукавичку].. — *Ну, добре. Хай і по-твоєму буде!* — *одказала, зітхнувши, Катря й почала в хаті поратись* (Мирний, IV, 1955, 289).

2. *у знач. вставн. сл.* На твою думку. — *По-твоєму, то всі б то люде готові поїсти одні других?* (Н.-Лев., VI, 1966, 411); [Л и ц а р:] *Одкритий лід і восени розтане, гора впаде і всіх завалить нас.* [М о л о д и й х л о п е ц ь:] *А що ж, по-твоєму, чинити маєм?* (Л. Укр., II, 1951, 215); — *А ми, по-твоєму, хто? — вигукнув котрийсь із натовпу фронтовиків, що стіною стояли перед самим ганком.* — *Ми і є вона, Червона Армія!* (Гончар, II, 1959, 17).

ПОТВÓРА, и, *ж.* 1. Страхітлива фантастична істота; страховище. — *Я дрожав* [тремтів] *і плакав, слухаючи тих* [страшних] *повістей, і моя дитинячa уява сплітала мимоволі стать вуйка з усіми найстрашнішими казочними* [казковими] *потворами* (Фр., I, 1955, 345); *У шпарку Таня зазирнула — І що ж там бачить? .. За столом Потвори гомонять кругом* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 125); *Тамара майже не спала цієї ночі. Її душили страхіття, їй ввижалися страшні потвори* (Хижняк, Тамара, 1959, 189); *Медуза — в грецькій міфології потвора, на голові якої замість волосся змії, погляд її обертав усе живе на камінь* (Рад. літ-во, 3, 1966, 39); *У порівн. *Купка.. татар з галасом витягала з моря.. чорний баркас, немов якусь морську потвору* (Коцюб., I, 1955, 391); *Тінь ворушилась, наче казкова потвора* (Смолич, Світанок.., 1953, 326); *Ей, страшно дивитись тоді на тебе* [Черемоше], *як кидаєшся потворою на береги, півгори за одним зубом вигризаєш, і валиш у спінене море, і з'їдаєш, і далі летиш, і гримиш, і ревеш, і хмари лякаєш* (Хотк., II, 1966, 320); // Про велетенську тварину, що вражає розмірами свого тіла. *Всі риби розбіглися й через якийсь час пригнали жабище — таке, як човен. — Чи у тобі перстень? — питає потвору велика риба* (Три золоті сл., 1968, 154); // Про бридку, негарну зовні людину або тварину, що має непропорційну будову тіла, фізичні вади тощо. *Людина була аж надто біла.. Млявий, наче з густого туману, торс, безфарбна, одутла, водяниста пика.. — Що за чорт? Що за потвора? — похолола Сахно* (Смолич, I, 1958, 68); *На хазяйстві була Шаукен. Глянувши на орля, вона спалахнула: — Що це за опудало обскубане?! Забирай, забирай цю потвору! Нам такого виродка не треба!* (Тулуб, В степу.., 1964, 143).

2. *перен.* Про люту, жорстоку і т. ін. людину, що втратила кращі моральні якості; недолюдок. *Ця потвора* [Бублик], *в ластовинні,— ух, вона ненавидить його* (Кач., II, 1958, 34); *Гукнув він: — Стій!.. І цю гадюку, потвору в золоті й духах, урятував...* (Сос., Вибр., 1941, 223); //*лайл.* [З і н а:] *Злючка, потвора, посоросе! І я ще, дурна, хотіла йому пробачити* (Коч., II, 1956, 243).

ПОТВОРИ́ТИ, творю́, твóриш, *док., перех.* Створити, утворити багато чого-небудь. *Казанець блимав на припічку і потворив з кумів великі, чорняві тіні і кинув їх на стелю* (Стеф., I, 1949, 137).

ПОТВОРИ́ТИСЯ, твóряться, *док.* Утворитися (про багато чого-небудь). *Почав накрапати нудний осінній дощ. Довкола міських ліхтарів потворились світляні ореоли* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 147).

ПОТВÓРИЩЕ, а, *с.* Збільш.-зневажл. до **потвóра.** *Відчинила* [Оксана] *миттю скриньку, в три вузли звила хустинку та що сили як гукне: — Згинь, потворище страшне!* (Забіла, У.. світ, 1960, 137); *Образно. *Чотирнадцять танків, потворищ із сталі, Підбив він з гармати тепер і раніше* (Нех., Дорога.., 1945, 8); *У порівн. *В інші дні Число ще бачив у вогні, Жорстоке, люте і криваве, У крицю коване, в броні, У нашій рідній стороні, Немов потворище безглаве* (Мал., Серце.., 1959, 29).

ПОТВÓРНИЙ, а, е. 1. Який має дуже непривабливе, негарне обличчя, непропорційну будову тіла, фізичні вади тощо; протилежне у р о д л и в и й. *Їзаду Тягнирядно — незграбний і якийсь потворний: ідучи в проході, він то підморгував дурнувато не знати кому в натовпі, то роблено байдуже спльовував крізь зуби, а врешті спинився, уперся, як віл, і мусили вести до підводи силою, а він бився в руках і хрипло рикав огидну лайку* (Головко, II, 1957, 185); *І зараз ніхто Каргата красунем не назвав би, але він зовсім не такий потворний, яким здавався ще вдень...* (Шовк., Інженери, 1956, 115); *Перед Сахно стояла істота ще потворніша, ніж їй видавалося раніше* (Смолич, I, 1958, 93); *І... свят, свят, свят!.. Якісь потворні люди! — Це люди, ні! — пересголовців рій Кімнату виповнив* (Рильський, II, 1956, 47); *Ой, які страшні, які потворні були ці діти, бо росли без сонця, без свіжого повітря* (Ів., Вел. очі, 1956, 72); // Поганий, страхітливий. *Лакей виконував усе з винятковою вправністю.. Відштовхувала потворна, гидка зовнішність* (Смолич, I, 1958, 67); *Попівечені устої зруйнованих вибухами дніпровських мостів*

підносились над повіддю потворними голими кістяками (Довж., I, 1958, 324).

2. *перен.* Якій с порушенням загальнолюдських моральних принципів, норм громадської поведінки тощо. *Чи є у нас, в нашій дійсності, негативні, іноді й потворні явища? 6* (Рильський, IX, 1962, 174); [О в ч а р е н к о:] *Не буде таких потворних рис минулого, як ревнощі, заздрість, скнарість, зиск...* (Корн., II, 1955, 322); // Якій не є нормальним, природним; протиприродний. *Ми бачили Освенцім. І тому не мовчазність, не похмурий вигляд учителя дивували нас, а те, як змогла ця квола людина пройти крізь тисячі смертей тієї потворним розумом садиста винайденої катівні* (Жур., Вечір.., 1958, 279); *Відкидаючи класову мораль експлуататорів, комуністи протиставлять потворним егоїстичним поглядам і нравам старого світу комуністичну мораль — найсправедливішу і найблагороднішу мораль, яка виражає інтереси й ідеали всього трудящого людства* (Програма КПРС, 1961, 104); // Який викликає огиду, осуд. [Р о м о д а н:] *Чи не здається вам, що коли людина занадто схиляється перед авторитетами, це зв'язує її волю, навіть породжує боягузтво та потворне чинопочитання* (Корн., II, 1955, 304); // *у знач. ім.* **потво́рне.** ного, *с.* Те, що викликає огиду, осуд. *Ми повинні не тільки мріяти про чудову будучину, а й боротись за неї. Щодня, щогодини примножувати матеріальні багатства нашої Вітчизни, вимітати все старе, огидне, потворне з нашого буття* (Літ. газ., 21.XI 1961, 1).

ПОТВО́РНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Якість за знач. **потво́рний.** *Така неземна або вірніше — саме земна дівоча краса сама по собі була вища від усяких похвал, але ще яскравішою виглядала вона проти потворності довгобородого карлика перед нею. Дід Грушевський, і справді, був кап у кап пушкінський Чорномор* (Смолич, Мир.., 1958, 85); *В «Ревізорі» він* [М. Гоголь] *розкрив всю потворність кріпосницької бюрократії* (Іст. УРСР, I, 1953, 452); *От таким, мабуть, був далекий цар московський Іван-батюшка Грозний. Бачив безодню під ногами, чув, як ніхто, все безумство, всю потворність своїх учинків — і ліз, і ліз все глибше у кров'яне море, щоби на ранок шукати кров'яного ж похміля* (Хотк., II, 1966, 192); *В часи реакції вона* [Леся Українка] *картає зрадництво, викриває моральну потворність панівних класів, малює образи непохитних борців* (Іст. укр. літ., I, 1954, 633).

2. Фізична вада, каліцтво. *Чужа незграбність, чужа біда чи фізична потворність надто часто породжує сміх* (Наука.., 4, 1966, 19); // Відхилення від норми. *Вчені вважають, що короткохвості коти, так само, як і шестипалі з американського півострова Кейп-Код та малайські із скривленими хвостами — це мутації, тобто потворності* (Знання.., 9, 1971, 28).

ПОТВО́РНО. Присл. до **потво́рний.** *Голова у нього була схожа на яйце і потворно велика* (Горький, II, перекл. Ковганюка, 1952, 311); *Дорошенко мимохіть кинув погляд у безтарку і внутрішньо здригнувся, побачивши там потворно перекошене, оскалене юнацьке обличчя...* (Гончар, Тронка, 1963, 211); *Він* [Г. Сковорода] *бачив, що світ* [за часів царизму] *створений неможливо — однобоко, потворно і що його треба поліпшити* (Тич., III, 1957, 110).

ПО-ТЕАТРА́ЛЬНОМУ, *присл.* Як у театрі; // Манірно, штучно. — *Діти!* — *кликала вона.. по-театральному, завертаючи голову через плечі.* — *Ходіть-но сюди!* (Коб., III, 1956, 300).

ПОТЕБЕ́НЬКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **потебня́.** *Як сів на коня та вдарив в потебеньку та й поїхав помаленько* (Номис, 1864, № 14211).

ПОТЕБНЯ́, і, *ж.* Шкіряна лопать з боків сідла. *На ньому* [коневі] *вершник мовчазливий: схилилась постать нежива, на гриві б'ється голова; вже він не править поводами, нога заклякла в стремені, і кров широкими струмками тече у нього з потебні...* (Др.-Хмара, Вибр., 1969, 182).

ПОТЕКТИ́, течé, *док.* 1. Почати текти, литися (про рідину, струмок і т. ін.). *Юхим Перепелиця сміявсь, сміявсь, аж йому сльози потекли* (Кв.-Осн., II, 1956, 30); *І дебрь-пустиня неполита, Зцілюющою водою вмита, Прокинеться; і потечуть Веселі ріки, а озéра Кругом гаями поростуть, Веселим пташтвом оживуть* (Шевч., II, 1963, 325); *Микола вхопив кварту й пожбурив нею на шинкаря. Горілка потекла йому по лиці й по бороді* (Н.-Лев., II, 1956, 260); *Не вернеться любов, як молодість, ніколи, як золотий Дінець назад не потече* (Сос., I, 1957, 165); *Було в Уфі. Веселий дощ полився На брук розпечений — і потекли Струмки вздовж вулиць, обіч тротуарів* (Рильський, I, 1956, 311); *Люди зрозуміли, що якщо вони добре працюватимуть, то щось зароблять, отже, треба працювати якнайкраще, бо під лежачий камінь вода не потече* (Тют., Вир, 1964, 131); // *безос. Випив... так що ж бо?.. Як там кажуть: по бороді потекло, а у рот не попало* (Кв.-Осн., II, 1956, 8); *Тура акуратно скрутила руками наскрізь промоклу онучу, і з неї потекло* (Гончар, III, 1959, 216); *Образно. Волосся потекло хвилястим водопадом на спину і на плечі* (Коп., Десятикласники, 1938, 62); // *рідко.* Почати сипатися великою масою (про сипкі речовини). *Оріть, воли! Зерно до пана в мішки широкі потече...* (Сос., II, 1958, 399); // Почати висипатися з колосся (про зерно). [Х о м е н к о:] *Пропаде просо! Перестигне і потече, як вода* (Мороз, П'єси, 1959, 143); // Почати переміщатися в просторі (про пару, газ), поширюватися в провіднику (про струм). *Хай і прискореним рухом воно* [повітря] *потече звідусюди, Але не зразу спроможеться просторінь всю заповнити* (Зеров, Вибр., 1966, 135); *Струм високої напруги потече в усі колгоспи, машинно-тракторні станції, майстерні* (Кучер, Засвіт. вогні, 1947, 97); // *перен.* Почати безперервно надходити (звичайно про гроші, прибутки і т. ін.). *О, він знає: зерно тепер у ціні. Він би його куди слід пустив... І отак, як зерно тече, потекли б до нього гроші, хазяйська сила* (Жур., Дорога.., 1948, 124).

Кров потечé (потеклá) *перев. кого, чия* — почнеться кровопролиття, масове вбивство людей (на війні, в боротьбі тощо). *Ізнову потекла Мужицька кров! Кати вінчанні, Мов пси голодні за маслак, Гризуться знову* (Шевч., II, 1963, 266); *Настане — вірю я — година: Загине розбрат на землі.., Воскресне правда і любов, Зберуть докупи всі народи, Не потече вже більше кров* (Граб., I, 1959, 560); **Сли́на (сли́нка) потечé (потеклá)** *в кого, кому* — хтось відчує (відчув) сильне бажання з'їсти або випити щось смачне, апетитне. *В обід пили* [гості] *заморські вина, Не можна всіх їх розказать, Бо потече із рота слина У декого, як описать* (Котл., I, 1952, 174); *Коли пан Дулькевич уздрів рибу, в нього потекла слина* (Загреб., Європа 45, 1959, 98); *Кайдаш глянув на перець, і в його слинка потекла* (Н.-Лев., II, 1956, 280).

◇ **Потекти́ світа́ми,** *заст.* — зникнути, заїхати, залетіти дуже далеко. *Вернули діти на селище, а по зозулі й місце застигло, потекла світами* (Ков., Світ.., 1960, 152).

2. *перен.* Почати йти, рухатися суцільною масою. *Раптом із горбів потекла вниз лавина сірих шинелей, і зараз же за ними із-за схилів вилетіли танки* (Тют., Вир, 1964, 500); // Почати безперервно з'являтися, виникати один за одним (про думки, спогади і т. ін.). *Далеким, розблислим у сонці маревом потекло перед*

очима бурлацьке дитинство (Гончар, Таврія.., 1957, 386).

3. *перен.* Почати минати, проходити (про час, життя тощо). *Часи літами, Віками глухо потечуть. І я кроваві*ми [кривавими] *сльозами Не раз постелю омочу* (Шевч., II, 1963, 65); *Розлетяться, як дим, навіяні чари, перестане страшний сон, життя потече тихим своїм руслом* (Хотк., II, 1966, 108); *Знову потекли теплі, лагідні, задумливі дні* (Коз., Сальвія, 1959, 104); // Розпочавшись, продовжуватися, тривати. *Позакурюємо, і потекла наша розмова, як тихий ручай* (Вас., IV, 1960, 18).

4. Почати пропускати воду крізь дірки, щілини. — *Іди, чоловіче, пішки. Швидше буде,— без ніякої іронії сказав кондуктор. І згодом пояснив: — Потекли труби, заливає топку* (Головко, II, 1957, 457).

ПОТЕЛЕ́НЬКАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Теленькати, дзвонити якийсь час.

ПОТЕЛЕ́ПАТИ, аю, аєш, *док., розм.* 1. *неперех.* Піти повільно; поплентатися. *Куди чоловік не потелепав би за тими крейцарищами, аби тілько деруном як гортанку загатити й у хаті трохи посидіти* (Ков., Тв., 1958, 38).

2. *перех. і неперех., ким, чим.* Потрясти, потрусити. *Сливку.. потелепав, та й не впала не їдна* [одна] (Сл. Гр.).

ПОТЕЛЕ́ПАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Піти повільно; поплентатися. *Уже кудись потелепалась швендя* (Сл. Гр.).

ПОТЕЛЕ́ФОНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Подзвонити по телефону; зателефонувати. *Він* [К. С. Станіславський] *сказав, що хотів би поговорити зі мною, але через хворобу не може прийняти мене у себе, а тому просить потелефонувати йому* (Рильський, III, 1956, 326); — *Я зараз потелефоную, щоб розшукали її батьків і дізналися про все* (Ів., Вел. очі, 1956, 25).

ПОТЕЛЙТИСЯ, те́ляться, *док.* Отелитися (про всіх або багатьох корів). *Подаровані корови всі потелилися* (Ю. Янов., Мир, 1956, 273); — *У нас є двадцять сім нетелей, які зимою потеляться і стануть коровами* (Ряб., Жайворонки, 1957, 33).

ПОТЕЛІПА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., розм.* 1. Теліпати якийсь час; потрясти. *Він потеліпав скринькою в повітрі, щоб чуть було стукання того, що було в її середині* (Фр., VIII, 1952, 16); *Тадик потеліпав термосом, у якому замість кави булькотіла самогонка* (Тют., Вир, 1964, 428).

2. *у сполуч із сл.* язиком. Балакати, теревенити якийсь час. — *Ну, ти, потеліпай мені язиком...— для годиться нагримав Семен* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 92).

ПОТЕЛІПА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Повільно піти, податися куди-небудь; поплентатися. *Оттак проклинаючи* [місто], *пригорнула.. дитину, поцілувала, узяла своє збіжжя і знову потеліпалася* (Мирний, I, 1954, 89); *Розшукав* [Йонька] *у скриньці старі ножиці, якими стриг овець, узяв аршин і потеліпався на хутори* (Тют., Вир, 1964, 515).

ПОТЕ́МКИ [1], ів, *мн., розм.* Пітьма, темрява. *Увага його розбіглася на околичні предмети, що з наставанням* [наставанням] *дня звільна виринали з нічних потемків* (Фр., II, 1950, 158); *В тиші потемків байдуже тринькав цвіркун* (Козл., Весн. шум, 1952, 103).

У (в) по́темках — без світла, в темряві, поночі.— *Ну, на черевах лізуть* [борсуки] *у потемках і так, чуєш, гризуть* [кукурудзу], *так ламають, аж кров мені капає в серця* (Козл., Ю. Крук, 1957, 400); *У потемках засідлав* [Тимко] *коня, виїхав з двору* (Тют., Вир, 1964, 354); *Ішли* [Маруся з Оришкою], *близько притулившися одна до другої, в нічних потемках* (Хотк., II, 1966, 30).

ПО́ТЕМКИ [2], *присл.* Без світла, в темряві; поночі. [Л ю н ц я:] *Ох, боже, як пригадаю минуле життя, то здається мені, що я йшла все потемки, немов льохом, просто-просто, не бачучи, кудою і куди* (Фр., IX, 1952, 433); *Мати вже спала, як Зінько з Гаїнкою вернулися додому.. Гаїнка потемки познаходила в хаті вечерю, винесла, і вони сіли вечеряти на призьбі* (Гр., II, 1963, 346); [К о л я н д р а:] *Тягніть її до старої гарбарні. Хай потемки посидить до зорі* (Коч., Світ. весілля, 1944, 35).

ПОТЕ́МНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **потемні́ти.** *Зміну забарвлення* [шкіри у земноводних] *спричиняють різноманітні зовнішні, а також і внутрішні подразники: тепло, сонячне світло та сухість спричиняють посвітлення; навпаки, темнота, холод, вологість — потемнення* (Визначник земноводних.., 1955, 10); // Темне місце на чому-небудь. *Повільно.. на папері, вкритому розчином, почали проступати ледве помітні потемнення* (Перв., Дикий мед, 1963, 310).

ПО́ТЕМНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **темнува́тий.**

ПОТЕМНИ́ТИ, и́ть, *док., перех., розм.* Зробити темним, темнішим. *Баба Одарка сидить, поклавши руки на коліна. Вага літ вигнула горбом її спину, здушила докупи кощаве тіло.. Століття дмухнуло на неї і обпалило, потемнило обличчя* (Ю. Янов., I, 1958, 229); // *безос. Щоб тебе побило, потемнило на путі, на дорозі і куди ти повернешся лицем своїм!* (Номис, 1864, № 3786).

ПОТЕМНІ́ЛИЙ, а, е. Діспр. акт. мин. ч. до **потемні́ти.** *Кленовий мисник переливається полив'яним цвітом святешних полумисків, а біля мисника висить потемніла від років кобза — відрада старого* (Стельмах, I, 1962, 238); *Вода клекотіла й пінилась від куль.. Страшний був Дніпро, потемнілий від крові* (Довж., I, 1958, 317); *Подивилася* [Ольга] *на нього недобрими, аж потемнілими від образи очима* (Вільде, Опов., 1954, 61); // *у знач. прикм. Посеред камери.. стояв маленький іконостасик з рядом старих, потемнілих образів в обдертій позолоті* (Вас., I, 1959, 202); *Знервоване, потемніле обличчя дівчини вразило Ліду* (Собко, Шлях.., 1948, 79).

ПОТЕМНІ́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **потемні́ти.** *Мов бурлаки, понагинавшись, пішли. Лобами вперед, зуби зціпивши до потемніння в вічу* (Гончар, II, 1959, 355); *Яскравість сонячного диска поступово послаблюється від центра до країв. Це явище називається потемнінням диска* (Бесіди про всесвіт, 1953, 91).

ПОТЕМНІ́ТИ, ію, іє, *док.* 1. Док. до **темні́ти** 1. *Небо потемніло, заіскрилось зорями...* (Коцюб., I, 1955, 240); *Дубовий сволок прогнувся, потемнів від часу, але ще міцно тримає всю крівлю на своєму кряжистому хребті* (Гончар, II, 1959, 144); *Левко чогось аж потемнів за цю весну* (Стельмах, I, 1962, 530); // Стати менш освітленим, повитися темрявою, мороком. *Сонце сідало; стіни потемніли; тілько на сволоці бігали та стрибали парості західнього сонця* (Мирний, I, 1954, 336); *На землю впала ніч — потемніли дороги* (Зеров, Вибр., 1966, 28); *Сонце сховалося, ріка потемніла, а місто стало видно виразніше* (Горький, Опов., перекл. Хуторяна, 1948, 238).

В очá́х потемні́ло *див.* **о́ко** [1].

2. *безос.* Про настання сутінків, вечора, ночі. *Надворі вже зовсім потемніло* (Н.-Лев., II, 1956, 177); [П е р ш и й:] *Щось потемніло наче?* [Д р у г и й:] *Вже ж бо вечір* (Л. Укр., I, 1951, 456); *Темінь почала залягати, вже десь зайшло сонце. Там, угорі, може, й золотяться ще останнім відблиском вершечки смерек, але тут уже зовсім потемніло* (Хотк., II, 1966, 105).

3. Утратити яскравість, блиск; потьмяніти. — *Вона з першої години мене не злюбила.. Чогось мені в скриню напорошила... і золоті очіпки мої потемніли, і пояси червоні полиняли...* (Вовчок, I, 1955, 81); *«Як потемніло злото... срібло як змінилось чисте...»* (Л. Укр., II, 1951, 153); * Образно. [Х в о р а:] *Хоч би я й вірила у ваш осяйний рай, Невже б моя любов від того потемніла? Тоді сказала б я, що я не варта раю...* (Л. Укр., I, 1951, 121); // *перен.* Утратити принадність для кого-небудь. *Потемніла перед вами краса світова, полиняла її врода пишна, покрилася якимсь густим туманом та розкішна долина, серед якої ви недавно так раділи, такі любі почування гріли ваше серце* (Мирний, IV, 1955, 312).

4. *перен.* Стати похмурим, невеселим. *Вид Мотрин, й без того хмурий, ще дужче потемнів...* (Мирний, I, 1949, 319); *У Федота з досади пересмикнулось і потемніло обличчя* (Мик., II, 1957, 357); *Гетьман потемнів від гніву* (Кач., II, 1958, 439); // Потьмяніти від гніву, хвилювання, болю тощо (про очі). *Корній стояв, опустивши руки, дивився на матір.. Очі йому потемніли і губи стиснуті були* (Л. Укр., III, 1952, 568); *Те хвилювання та напруження пробивалося в неї ледь помітною дзвінкістю голосу (який, однак, за хвилину-другу вирівнявся), блідістю змарнілого обличчя та ще хіба тим, що її волошкові очі тепер зовсім потемніли* (Коз., Листи.., 1967, 210).

ПОТЕМНІ́ШАТИ, аю, аєш. Док. до **темні́шати.** *Буйно розрослися трави й кущі, потемнішало листя на деревах* (Допч., Вибр., 1948, 278); *Обличчя солдатів потемнішали, всіх зморила дрімота* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 290); // *безос. Сині волошки проти місяця ще більше синіли, запуляючи собою мало не все вікно.. Немов аж потемнішало в хаті од їх, покращало...* (Вас., I, 1959, 198).

ПО́ТЕМНО, *рідко.* Присл. до **по́темний;** // *у знач. присудк. сл. Згадуючи осінь, я завжди пригадую такий малюночок.. В кімнаті потемно... В грубці — гора золотого жару, дихає запашним теплом* (Вас., II, 1959, 261).

ПО́ТЕМНУ, *присл., розм.* Поночі, потемки, у темряві. *Цього потемну не зробиш* (Сл. Гр.); *Іншим би разом вона побоялася йти отак потемну, а тут і не подумала — вийшла, й пішла, і йде* (Дор., Не повтори.., 1968, 233).

ПО́ТЕМОК, мку, *ч., розм.* Те саме, що **те́мрява.** [О л е к с а:] *Надворі такий потемок, що хіба вгледиш...* (Сміл., Сад, 1952, 346).

ПОТЕ́МРЕНИЙ, а, е, *розм., рідко.* Діспр. пас. мин. ч. до **потемрити;** // *у знач. прикм. А тепер на потемрене око Пакипа і у мене сльоза* (Стар., Поет. тв., 1958, 198).

ПОТЕ́МРИТИ, рю, риш, *док., перех., розм., рідко.* Те саме, що **потьма́рити.** *Жаль гострими пазурами угородився їй у серце, веселі думки помутнілися; досада і сльози потемрили їх* (Мирний, III, 1954, 29).

ПОТЕНТА́Т, а, *ч., заст.* Володар. *Потентат — вельможа всесильний, могутній* (Фр., IV, 1950, 536); *Перед його очима виринають постаті знаних йому дук та вельмож, усяких родових потентатів, що то ще в лоні матері дістають право на марнотрачення мільйонів* (Крупн., Буденний хліб.., 1960, 113).

ПОТЕ́НЦІА́Л, у, *ч.* 1. *спец.* Величина, яка характеризує запас енергії тіла, що перебуває в даній точці силового поля (електричного, магнітного тощо). *Через те, що кремній.. має здатність пропускати електрони тільки в одному напрямі, між боками пластинки виникає різниця потенціалів* (Наука.., 8, 1958, 14); // Електричний заряд. *В Інституті* [фізіології] *розроблена методика відведення потенціалів від окремих клітин мозку за допомогою ультрамікроелектродів* (Фізіол. ж., VI, 2, 1960, 153).

2. *який, чого, перен.* Сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил і т. ін., що можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері. *Україна за п'ятдесят років Радянської влади стала однією з найрозвиненіших держав світу, передовою індустріально-колгоспною країною з величезним промисловим потенціалом* (Вітч., 11, 1967, 205); *До основних факторів, що визначають науковий потенціал будь-якого дослідного закладу, належить передусім кваліфікаційна структура кадрів і особливо — наявність учених високої кваліфікації* (Вісник АН, 3, 1971, 94); // Запас чого-небудь; резерв. *Дніпро — третя за величиною ріка у Європі — має величезний енергетичний потенціал* (Наука.., 10, 1960, 21); // Приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов. *Гігієна, особливо шкільна, має широкі можливості вдосконалювати природу людини, підвищувати її життєвий потенціал* (Шк. гігієна, 1954, 6).

△ **Воє́нний потенціа́л** — сукупність економічних, військових і морально-політичних ресурсів, що можуть бути використані державою для ведення війни. *З кожним роком воєнний потенціал нашої країни невпинно зростав* (Ком. Укр., 5, 1965, 4); **Економі́чний потенціа́л** — сукупність економічних можливостей держави (або об'єднання держав), які можуть бути використані для забезпечення всіх матеріальних потреб (виробництва, оборони, особистих потреб населення і т. ін.). *Могутній економічний потенціал, творча ініціатива мас, неухильне зростання продуктивності праці, мобілізація внутрішніх резервів, ощадливе використання всіх економічних ресурсів — ось база наших дальших успіхів* (Матер. XXIV з. КПУ, 1971, 7).

ПОТЕНЦІА́ЛЬНИЙ, а, е. Те саме, що **потенці́йний.** *Промисловість Радянського Союзу вступає в шосту п'ятирічку із значно більшими, ніж це було раніш, потенціальними можливостями* (Тич., III, 1957, 474); *В результаті багаторічної праці вчених і дослідників визначено, що потенціальні енергетичні запаси Ангари становлять 90 мільярдів кіловат-годин електроенергії на рік* (Наука.., 8, 1956, 14); // Який при першій нагоді може стати ким-небудь; можливий. — *Це теж аргумент! — гукнула вона. — Самим озброїтись, а потенціального ворога — роззброїти!* (Смолич, Мир.., 1958, 222); *Русевич зміркував, що криком нічого Каргатові не доведеш і можна втратити повагу Петушека, потенціального спільника* (Шовк., Інженери, 1956, 185).

△ **Потенціа́льна енерґія,** *фіз.* — енергія, що зумовлюється взаємодією тіл або елементарних частинок, залежить від їх взаємного розташування і може проявитися в певних умовах. *Енергія піднятої гирі, а також будь-якого піднятого над землею тягаря, енергія накрученої пружини, стисненого повітря є прикладами потенціальної енергії* (Фізика, I, 1957, 114).

ПОТЕНЦІА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **потенціа́льний.**

ПОТЕНЦІА́ЛЬНО. Присл. до **потенціа́льний.** *Мірою вартостей золото може служити лише тому, що воно само являє собою продукт праці і, значить, вартість потенціально змінну* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 102); *Ми знаємо, що за своєю біологічною природою озимі потенціально врожайніші, ніж ярі* (Ком. Укр., 4, 1966, 67).

ПОТЕНЦІ́ЙНИЙ, а, е. Який існує в потенції і може виявитися або бути використаний за певних умов; прихований. *Потенційні можливості;* // Який при першій нагоді може стати ким-небудь; можливий. *Софія недолюблювала дітей, інтуїтивно почуваючи в них якихось*

потенційних недругів (Гончар, Таврія, 1952, 138); *У найбільших видавництвах збираються відомості про мільйони потенційних споживачів книги* (Літ. Укр., 4.XII 1962, 4).

ПОТЕНЦІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **потенці́йний.**

ПОТЕНЦІ́ЙНО. Присл. до **потенці́йний.**

ПОТЕНЦІЙО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. мин. ч. до **потенціюва́ти.**

ПОТЕНЦІО́МЕТР, а, *ч., ел.* Прилад для вимірювання електричного потенціалу тіла в даній точці або електрохімічного потенціалу електрода в розчині досліджуваної речовини, а також пристрій для зміни напруги. *Собаку, здавалось, приготували до космічного польоту.. Прикріплені до лопаток потенціометри, численні шлеї точно підігнаної збруї ще більше підкреслювали «неземну» екіпіровку тварини* (Роб. газ., 28.I 1973, 4); *При пересуванні повзунка потенціометра змінюватиметься анодна напруга діода, вимірювана вольтметром* (Осп. радіотехн., 1957, 13).

ПОТЕНЦІОМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е, *ел.* Прикм. до **потенціо́метр** і **потенціоме́трія;** // Здійснюваний за допомогою потенціометра. *Метод потенціометричного титрування дає змогу визначити знак і кількість іоногенних груп у молекулі* (Вісник АН, 1, 1971, 79).

ПОТЕНЦІОМЕ́ТРІЯ, ї, *ж., ел.* Фізико-хімічний метод кількісного аналізу, що полягає у вимірюванні електрохімічного потенціалу електрода в розчині досліджуваної речовини.

ПОТЕНЦІЮВА́ННЯ, я, *с., спец.* Математична дія, що полягає у визначенні величини за її логарифмом.

ПОТЕНЦІЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок. і док., перех., спец.* Виконувати математичну дію потенціювання.

ПОТЕ́НЦІЯ, ї, *ж., перев. у мн., книжн.* Приховані можливості, здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов. *Технічний прогрес в наших умовах.. не збіднює працю робітника, а максимально збагачує її інтелектуальним і естетичним змістом, підвищує творчі потенції, ступінь кваліфікації, продуктивність* (Наука.., 12, 1962, 50); *Саме праця, яка мобілізує всі фізичні та духовні потенції людини.., формує (щоправда, в зародковому вигляді) комплекс соціальних та естетичних почуттів* (Рад. літ-во, 5, 1968, 18).

У (в) поте́нції — в прихованому стані, не дістаючи зовнішнього вияву, застосування, втілення в життя і т. ін.

ПОТЕ́НЬКУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Тенькати злегка, час від часу. *Намисто так і горить, так і потенькує срібним дзвоном на високих грудях* (Кучер, Прощай.., 1957, 33).

ПО-ТЕПЕ́РІШНЬОМУ, *присл.* Як прийнято, заведено, узвичаєно тепер, у сучасний період. [Сидір Свидович:] *Ходім, стара! Це, бач, у них не по-нашому: не так, як колись у нас було, пам'ятаєш? Це в них по-модньому* [по-модному] *по-теперішньому* (Н.-Лев., II,1956, 519).

ПОТЕ́ПЛЕННЯ *див.* **потепління.**

ПОТЕПЛІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **поте́пліти.**

2. *у знач. прикм., перен.* Який набрав привітного, лагідного, ласкавого виразу, втратив суворість (перев. про очі, погляд і т. ін.). — *І вам хай бог помагає на добрім слові! — відповіла вдова, і сльоза затремтіла в її потеплілих очах* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 194); *Коломієць потеплілим зором дивився на цікавих хлопчаків, прислухався до їх гороб'ячого щебетання* (Речм., Весн. грози, 1961, 175).

ПОТЕПЛІ́ННЯ, ПОТЕ́ПЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія і стан за знач. **поте́пліти.** *В результаті потепління в епоху епіпалеоліту на території Східної Європи поступово встановились ландшафтні умови, близькі до сучасних: тундра — на півночі, степи — на півдні* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 31); *Відчувається легке потепління, зима здає свої позиції* (Ле, Опов. та нариси, 1950, 163); *Вдень морозило, а зараз вітер повернув з півдня і настало раптове потепління* (Гур., Життя.., 1954, 127); *Образно. *Світ відчув потепління міжнародного клімату, пом'якшення напруженості у відносинах між державами* (Ком. Укр., 4, 1960, 14).

2. *перен.* Пом'якшення, лагідність, ласкавість. *Отава тримався суворого тону. Жодної нотки потепління!* (Загреб., Диво, 1968, 22).

ПОТЕ́ПЛІТИ, те́пліс, *док.* 1. *перев. безос.* Стати теплим, теплішим (про погоду, клімат).— *Після утрені, як верталися з вербою, дуже потепліло, розтав сніг, і скрізь по вулиці стояли глибокі калюжі* (Стор., I, 1957, 167); *У падолисті вдарив мороз. Потім знову потепліло* (Мак., Вибр., 1954, 302).

2. *перен.* Набрати привітного, лагідного, ласкавішого виразу, втратити суворість (перев. про очі, погляд і т. ін.). *Очі в Павла Михайловича потепліли й дивно заблищали* (Кучер, Прощай.., 1957, 133); *Полковник розгладив пишні вуса, тріпонув головою, наче хотів прогнати чорну хмару, що було найшла на нього й оце збила таку гарячу суперечку. Обличчя його одразу пом'якшало, очі потепліли* (Кучер, Голод, 1961, 81); // *безос. У людей потепліло в очах* (Баш, На.. дорозі, 1967, 203); // Стати лагіднішим, ласкавішим. *Голос його потеплів.*

Потепліло на се́рці (на душі) *у кого, безос.*— хтось відчув душевну теплоту, радість.

ПОТЕПЛІ́ШАТИ, ає, *док.* 1. *перев. безос.* Стати теплішим (про погоду, клімат). *Надворі потеплішає, то й хата порозумніває* (Укр.. присл.., 1963, 25); *Надворі стихло й потеплішало; тихий вітер ледве шелестів сухим вишневим листом* (Н.-Лев., I, 1956, 99); *Він обіцяв узяти мене з собою на паровоз, як потеплішає* (Сміл., Сашко, 1957, 18); *Роса вже впала, ніч потеплішала, і він міг, не боячись, іти гуляти* (Собко, Скеля.., 1961, 103).

2. *перен.* Набрати привітнішого, лагіднішого, ласкавішого виразу, втратити суворість (перев. про очі, погляд і т. ін.).—*Яків?! Ви що тут пороблясте, хлопче?— спитав він здивовано; очі його потеплішали* (Вол., Надди. висоти, 1953, 29); — *Увесь вік одбивався* [рибалка] *ним* [веслом] *од злиднів, бився з нуждою і навіть на коня стягнувся,— потеплішав погляд* (Стельмах, II, 1962, 213); *Обличчя Савченка несподівано потеплішало. Здавалось, ніби він згадав щось дуже хороше* (Собко, Запорука.., 1952, 86); // Стати лагіднішим, ласкавішим. *Голос його потеплішав.*

Потеплішало на се́рці (на душі) *в кого, безос.* — хтось відчув душевну теплоту, радість. *Потеплішало трохи на серці Тараса Григоровича при думці, що скрізь є добрі люди* (Тулуб, В степу.., 1964, 79); *На душі* [у Надії] *потеплішало, і все довкола набрало вже призабутої товариської святковості* (Баш, На.. дорозі. 1967, 48).

ПОТЕРЕБИ́ТИ, блю́, би́ш; *мн.* потеребля́ть; *док., перех., діал.* 1. Потягти. *Зложивши моцні* [могутні] *крила, Опукою з гори — аж вітром зашуміло — Орел ушкварив на Ягня, Підняв його і геть потеребив за гору* (Греб., I, 1957, 66).

2. Очистити від чогось зайвого, непотрібного все або багато чого-небудь.

По́ТЕРЕБ'Я, я, *с., збірн., діал.* Покидьки, непотріб. *Образно. *Раз у раз напливаючі хвилі всякого суспільного*

пóтереб'я зробили неможливим ніякий лад в громаді (Фр., II, 1950, 215).

ПОТЕРЕВЕ́НИТИ, пю, ниш, *док., розм.* Теревенити якийсь час. *Добре ми з ним потеревенили* (Сл. Гр.); *Хотілося Дикунові ще трохи посидіти, потеревенити, але після ціпа нило все тіло, і він, попрощавшись з дівчатами, потягнув на відпочинок* (Добр., Очак. розмир, 1965, 194); *Усі засміялися, навіть батько. Він досі не брав участі в цій розмові, але був не проти, щоб діти потеревенили* (Минко, Ясні зорі, 1951, 118).

ПОТЕРМÓСИТИ, óшу, óсиш, *док., перех., ким, чим і без додатка, розм.* Термосити кого-, що-небудь якийсь час; поторсати, потрясти. *Вона обома руками потермосила мене за плечі* (Фр., IV, 1950, 294); *Всі разом одностайне сплять так твердо, що при кінці засідання треба кождого порядно потермосити, заки спам'ятається* (Март., Тв., 1954, 212); *Схватив* [Матвій] *Василеву скриньку, потермосив і щосили гепнув нею об землю* (Ірчан, II, 1958, 265); // Посмикати, поскубти (волосся, бороду). *Титан допив бульбасту воду, поставив склянку на стіл і потермосив свою русяву борідку* (Досв., Вибр., 1959, 326).

ПОТЕРПА́ННЯ, я, *с., розм.* Стан за знач. **потерпа́ти** 3. *Я прим'яв подушку і вклався зручніше. Сонне потерпання знову пройняло мене* (Смолич, День.., 1950, 146).

ПОТЕРПА́ТИ, а́ю, а́сш, *недок., розм.* 1. Відчувати страх перед ким-, чим-небудь; боятися. [М а к:] *Який я герой!.. Це мені присвоїли Героя, а я весь час тоді так потерпав...* (Корн., Над Дніпром, 1960, 98); *Коли ведмедя четверо гайдуків водили по вулицях, люди потерпали, дітей на горище ховали* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 29); *Брехальський потерпав загинути нізащо, Та обов'язок свій одначе пам'ятав* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 182); // Відчувати побоювання, що може статися щось недобре, неприємне, страшне. *Лежу і потерпаю: ану ж дідьча кип'ячка бухне в тій хвилі, засичить, заклекотить і забулькоче* (Фр., IV, 1950, 17); *З того часу, як з'явилася в домі Уляна, Тетяна Гордіївна соромилася запрошувати гостей, а коли й робила це вряди-годи, то весь вечір потерпала, чи не довкне невістка якусь дурницю* (Мур., Жила.. вдова, 1960, 5); // Відчувати неспокій, тривожитися за кого-, що-небудь. *Я потерпаю за свою дитину: саму покинула, а воно мале* (Сл. Гр.); *Лукіїні батьки ходили, мов приречені: знали, де переховується* [від німців] *їхня дочка, й потерпали за неї і за себе* (Папч, На калин. мості, 1965, 308); *На першій паровиці завжди сидів Петро Ярош, а на останній Василь Плачинда, і не тому, що був із боязких, а тому, що потерпав за срібло і золото* (Стельмах, Хліб.., 1959, 242).

◇ **Потерпа́ти за свою шкýру** *див.* **шкýра.**

2. Терпіти злидні, нестатки, жити в нужді; тяжко бідувати. *Йому зараз ніяк не хотілося, щоб у сестри склалося враження, ніби він там потерпає в степу: хай буде Вустя хоч за нього спокійною...* (Гончар, Таврія, 1952, 233); // Зазнавати прикростей, поневірянь. *А що, дуже він «потерпає»? Бідний! «Попався, жучку, в панську ручку»!* (Л. Укр., V, 1956, 184); *Він не міг заспокоїтися, вже не йняв віри, що колись усе налагодиться, вважав, що йому доведеться завжди отак потерпати, зносити наругу від найближчої людини* (Хижняк, Килимок, 1961, 25); // *від чого, без чого.* Дуже страждати, мучитися (від холоду, голоду, спраги і т. ін.). *Михайлові соромно було ніжитись у теплі* [санчастини], *знаючи, що всі інші потерпають від холоду* (Збан., Сеспель, 1961, 258); *Брянський теж потерпав без куріва, але стоїчно зносить свої муки* (Гончар, III, 1959, 28); // *над чим.* Докладати великих зусиль, вивчаючи що-небудь, виконуючи якусь роботу. *Аркадій думав про товаришів. Всі до одного сиділи сьогодні дома, потерпали над граматикою, бо особливо страшно складати перші іспити* (Коп., Тв., 1955, 408).

3. *рідко.* Те саме, що **тéрпнути.** *Ой як іде* [чоловік] *з коршми* [корчми], *то й викрикає* [викрикує], *А на мені тіло та потерпає* (Чуб., V, 1874, 1091); *Вдруге за ці короткі хвилини відчув солдат Дем'ян.., що ноги йому терпнуть, потерпає цілий і аж згинається під ним сама земля* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 180);//Бути в стані нерухомості, заціпеніння. *Розкривши роти, ловили козаки кожне слово гетьмана свого, а регіментарі стояли, опустивши голови, потерпаючи з страху* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 531); *Тіло його ще потерпало, перейняте солодкими сонними лінощами* (Смолич, Ми разом.., 1950, 71).

ПОТЕРПІ́ЛИЙ, а, с. 1. Діепр. акт. мин. ч. до **потерпіти.** *В місцях, потерпілих від злої навали, ми все, що зруйновано, знов збудували* (Забіла, Малим.., 1958, 16).

2. *у знач. прикм.* Який зазнав чогось важкого, неприємного, дістав фізичну або моральну травму. *На стінах висіли в позолочених рамах картини: ведмеді в лісі, буря на морі—страшні хвилі ось-ось поглинуть купку потерпілих людей* (Юхвід, Оля, 1959, 223); * Образно. *Сава біжить до майстерні взяти потрібні запасні частини для потерпілого трактора* (Гончар, Дорога.., 1953, 14); // *у знач. ім.* **потерпілий,** лого, *ч.;* **потерпіла,** лої, *ж.* Людина, що дістала фізичну травму, зазнала матеріальних втрат, кривди і т. ін. *У грудях Зіньки похололо. Їй здалось, що збитий з ніг чоловік уже мертвий.. Не пам'ятав, як кинулась на допомогу потерпілому* (Шиян, Балапда, 1957, 11); *Я приготувався слухати нарікання й докори і вже думав про те, як би знайти якесь добре слово для потерпілого, підтримати його в біді* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 265).

ПОТЕРПІ́ТИ, терплю́, тéрпиш; *мн.* потéрплять; *док.* 1. *перев. неперех.* Зазнати чогось важкого, неприємного (матеріальних втрат, кривди і т. ін.); дістати фізичну або моральну травму; постраждати. — *Бідні люди,— мовив Герман.* — *..Допустили огонь до ями та й самі потерпіли* (Фр., VIII, 1952, 406); // Зазнати ушкодження внаслідок чого-небудь. *Славно трудяться українські будівельники на відбудові столиці Узбекистану, що потерпіла від землетрусу* (Веч. Київ, 22.XII 1966, 2); *Пергамент гетьманської грамоти трохи потерпів від дотиків багатьох пальців* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 117); // *тільки перех.* У сполуч. з деякими іменниками означає: дістати, пережити що-небудь (за знач. ім.). *Вона доразу пізнала, що панотець не потерпів ніякого каліцтва* (Март., Тв., 1954, 228); *Дьяконов.. не знаходить у своєму спустошеному серці нічого, крім тупого відчаю, зневіри у всьому й прокляття. Крах. Потерпіли крах всі його пориви, його відданість, його беззавітне служіння тому, кому так вірив і хто його так жорстоко ошукав* (Гончар, II, 1959, 439).

2. *перех. і без додатка.* Виявляти терпіння, терпіти якийсь час. — *Чим же ти одбудеш свадьбу і чим житимеш?..* — *Трошки потерпимо нужду, та будемо робити, старатись та господарювати* (Кв.-Осн., II, 1956, 298); — *Християни, ми довго терпіли. Воно правда, що пани товстобрюхі за людей нас не мають, як леви рикають на мужика; народ розорили та ще й ганяють за нами з москалями та поспаками всякими. Наче за звіром. Але потерпімо ще трохи* (Коцюб., II, 1955, 72); *Тимоньку, милий, що мені робити? У вир кинусь! Тимко тяжко ворушить чорними бровами, скрушно зітхає:—Потерпи трішки...* (Тют., Вир, 1964, 124); // *перев. без додатка.* Почекати якийсь час. *Сьогодні ти вже*

2 листи моїх матимеш, а я ще ні одного. Потерплю до завтра (Коцюб., III, 1956, 174); — *Потерпи, буде і на нашій вулиці свято!* (Багмут, Опов., 1959, 9); *Мама три ночі не ночувала дома. Вона забігала на хвилинку і казала Лесі:* —.. *Ти вже потерпи, Лесенько, дружочок мій* (Ів., Тасмниця, 1959, 91).

3. *перев. із заперечн.* не, *перех.* Примиритися з ким-, чим-небудь; допустити, дозволити щось. — *Діти!* — *крикне на своїх старий Шрам.* — *Так отсе ми потерпимо таку наругу! Спихайте Іванця к нечистій матері!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 169); *І згадався* [Давидові] *Матюха одразу, там, на піску, як стояли удвох: «Гляди мені, я контрреволюції не потерплю»* (Головко, II, 1957, 37); *Не любив Аркадій Павлович, коли хтось сторонній гудив його дітей..Такого Аркадій Павлович не потерпить і не дозволить* (Шиян, Баланда, 1957, 214).

ПОТЕ́РПЛИЙ, а, е. Діспр. акт. мин. ч. до **потéрпити, потéрпнути.** *Мадам Шило та ігуменша улесливо осміхались до нього покривленими, потерплими з переляку губами* (Гончар, Таврія, 1952, 135).

ПОТЕ́РПНУТИ *і* **ПОТЕ́РПТИ**, пну, пнеш; *мин. ч.* потéрп, ла, ло *і* потéрпнув, нула, ло; *док.* 1. Утратити чутливість, здатність вільно рухатися (про руки, ноги і т. ін.). *Пішла Ганна боса; ноги розчервонілись, потерпли од холоду, здеревеніли* [здерев'яніли] (Н.-Лев., I, 1956, 109); — *Коли се на ранок щось промелькнуло побіля вікна, іде у двір. Глянула я — пан... У мене і руки, і ноги потерпли* (Мирний, III, 1954, 167); *А ніч тяглася добрих дві доби, А в сурмачів давно потерпли губи* (Перв., I, 1958, 160); // *безос.* — *Геть від мене, виродки, кажу вам, бо зараз завтра таку про ваші «затъи» статтю вріжу.., що вам аж у п'ятах потерпне!* (Фр., III, 1950, 117);

2. *рідко.* Те саме, що **заціпеніти.** *Захлипулась* [Маргіт] *водою, полетіла кудись перевертом і вся потерпла від жаху* (Гончар, Новели, 1954, 59).

ПОТЕ́РПТИ *див.* **потéрпнути.**

ПОТЕ́РТИ, трý, трéш, *док., перех.* 1. *чим об що.* Терти якийсь час. *Мороз уже не раз мов опік* [Пилипка].. *Не потура на те Пилипко, зостановиться перепочити, потре те місце, де болить, похука в малі рученята та й знову підтюпцем далі* (Мирний, IV, 1955, 301); *Віктор куйовдив пальцями волосся, потім підвівся і стомлено потер чоло долонею* (Автом., В. Кошик, 1954, 66); — *І ти ж грати вмієш?* — *спитав Мирон. Яшко хитнув головою. Для чогось потер сопілкою об рукав, а тоді підніс до рота* (Головко, I, 1957, 135).

Потéрти рýки — гручи долонею об долоню, виразити задоволення, хвилювання і т. ін.— *От, бачите!* — *Грушевський навіть потер руки від задоволення* (Смолич, Мир.., 1958, 96).

2. Тручи, завдати болю, пошкодити шкіру; стерти, натерти. *З усього було видно, що марш буде далекий. Іван Антонович змушував своїх мінометників перевзутись при ньому, щоб не потерли ноги в дорозі* (Гончар, III, 1959, 293).

3. Попсувати тривалим користуванням; // Довго носячи, зробити витертим, зношеним (одяг). *Потерти рукава.*

4. Тертям подрібнити. *Образно. *Вином підмуруй своє серце, Бо доля розвалить якраз: Потре нас дрібненько на порох Та й зліпить цеглину із нас...* (Крим., Вибр., 1965, 275).

5. *с. г.* Очистити волокно спеціальним знаряддям, вибивши з нього кострицю. *В людей било* [було] *по сім кіп* [конопель] *та й тоті потерли, А у мене одна горстка у сіньох* [у сінях] *за дверми* (Коломийки, 1969, 71).

ПОТЕ́РТИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **потéрти.** *Не юнак лежав там молоденький, тільки дід старий, як голуб сивий, весь потертий сировим ремінням, а крізь рани жовті кості світять* (Л. Укр., I, 1951, 392); *Генерал Петренко вийняв свою вже потерту й покреслену червоними й синіми смугами та стрілками карту, поклав на столі* (Кучер, Чорноморці, 1956, 80); *Головань розстебнув масивне, потерте на рукавах пальто* (Руд., Остання шабля, 1959, 25); // *у знач. прикм. Змулені, потерті ноги нестерпно щемлять від соляної ропи* (Гончар, II, 1959, 416); *У своїх далеких родичів по материній лінії дістав* [Сергій] *кулик тютюнового бадилля, змішав його з сухим потертим листям та й поставив в коритчатку біля дверей* (Тют., Вир, 1964, 158).

2. *у знач. прикм.* Попсований тривалим користуванням. *Воздвиженський прибрався і йшов на лекцію, запихаючи в кишеню свої жовті лекції, од котрих обсипались шматочки потертого паперу* (Н.-Лев., I, 1956, 383); *В руках у неї був потертий шкіряний портфель* (Дмит., Розлука, 1957, 293); *Повернувшись з Сов'янки, він сів на старий, потертий диван, що стояв у кутку кімнати чергового, і задрімав* (Зар., Світло, 1961, 11); // Витертий, зношений (про одяг). *Директор радгоспу-гіганта, а в костюмчику ходить потертому, ніколи не поїсть вчасно, не відпочине по-людськи* (Гончар, Тронка, 1963, 84); *В кімнату увійшов літній чоловік у потертій ватянці* (Голов., Тополя.., 1965, 6); // Несвіжий, непривабливий (про вигляд). *На палубі страшна біганина — люди військові в погонах, але досить потертого вигляду* (Ю. Янов., IV, 1959, 39).

ПОТЕ́РТИСЯ, трýся, трéшся, *док.* 1. Торкаючись, притискаючись до кого-, чого-небудь, тертися якийсь час. *До діда придибав чорногуз, залопотів здоровим крилом, потерся об його ногу* (Стельмах, Хліб.., 1959, 437); *Мій швидконогий рисак Меркурій потерся головою об моє плече, випрошуючи собі цукру чи шматочок хліба* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 57).

2. Стати потертим, дістати пошкодження шкіри (про руки, ноги).

3. Попсуватися від тривалого користування; //Стати витертим, зношеним (про одяг).

4. Подрібнитися внаслідок тертя.

5. *перен., фам.* Пожити, побути якийсь час серед людей, у певному людському середовищі. — *Про тих уже, що назавжди залишаються на шахті чи на заводі, немає що й казати, одне слово — робітничий клас. Але й ті навіть, що тільки потруться серед робітників, пороблять зиму, чи що, та й додому—таки на свій наділ,— і ті вже вертаються на село не тими, що з дому йшли. Не ті вже й думки в них у голові* (Головко, II, 1957, 201); — *Ну, й насобачився ж ти від попа,— пирхнув Дмитро.* — *Біля кого потрешся, від того, значить, і наберешся,— смиренно відповів Варивон* (Стельмах, II, 1962, 271).

◇ **Потéртися між людьмú** — якийсь час спілкуватися, вступати в стосунки з різними людьми. — *Таж певно хлопцеві найкраще молодому Ума набратися, потершись між людьми,— Суддя відказує* (Міцк., II. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 104).

6. *розм.* Якийсь час виявляти нерішучість, ніяковість; м'ятися. *Старости потерлись, пом'ялись, а з хати не йдуть, мов ще чого ждуть* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 395); *Він довго й не сперечавсь, потерся, пом'явся та й мусив доставать гроші* (Н.-Лев., I, 1956, 385).

ПОТЕ́РТІСТЬ, тості, *ж.* 1. *рідко.* Стан за знач. **потéртий** 2, 3.

2. Натерте місце на тілі. *Вона* [упряж] *повинна бути міцною і легкою, еластичною і зручною для коня, не робити потертостей, не заважати рухам* (Конярство, 1957, 178).

ПО́ТЕРТЬ, і, *ж., збірн.* Подрібнені тертям часточки чого-небудь. *Через усю казарму попід стіною стояли неприбрані поли; на полах валялась солома й потерть* (Н.-Лев., II, 1956, 201); — *Коли коневі бракує солом'яної потерті, то нема що згадувати про овес...* (Добр., Очак. розмир, 1965, 123); *Годуємо* [гусей] *більше мішанками з таких кормів: вівсяна, просяна або гречана полова та потерть сіна бобових трав* (Соц. твар., 2, 1956, 38); *Образно. *Словесна потерть;* *У порівн. — *Центральна рада що?! — гримів він. — Дмухнути — вона й розсиплеться, як потерть!* (Юхвід, Оля, 1959, 255).

Сте́рти (поте́рти) на по́терть — тручи, подрібнити на найменші часточки, на порох. *Зірви той цвіт гречаний, висуши його й зітри на потерть* (Сл. Гр.); **Сте́ртися (поте́ртися) на по́терть** — внаслідок тертя подрібнитися на найменші часточки, на порох. *Вже було розідрано кільки суконь на паннах, вже не одна гірлянда на голові потерлась на потерть — як хтось покликав музик в велику надвірню хату* (Н.-Лев., I, 1956, 145).

ПОТЕРУ́ХА, и, *ж., збірн., розм.* Те саме, що **по́терть.** *Потеруха висипалась з цигарки на землю* (Коцюб., II, 1955, 378); *Гнат вийняв засмальцьований блокнотик, розгорнув його, з-поміж листочків посипалися крихти і тютюнова потеруха* (Тют., Вир, 1964, 33); *Гречук видобув з кишені кілька потовчених цурупалок тютюнового бадилля, домішав потерухи з хмелю.. і набив шкарубким пальцем просмалену люлечку* (Кучер, Дорога.., 1958, 150).

ПОТЕРЧА́, а́ти, *с., фольк., заст.* 1. Дитина, що вмерла нехрещена. [Р у с а л к а:] *Дитинчата-Потерчата, засвітіте каганчата!* (Л. Укр., III, 1952, 218); *Гойдаються пташенята в сонці на гіллі; гниють мої потерчата у сирій землі...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 83); *У порівн. *В голову навіть просочуються думки про марність життя, але він відмахується од них, мов од потерчат* (Стельмах, Хліб.., 1959, 498).

2. *зневажл.* Загублена, або взагалі чужа дитина; приблуда. — *А отсі голопуп'ята — то королівські діти? Тьфу,та й погані ж потерчата!* (Фр., IV, 1950, 67); // *лайл.* — *Помалу ви, потерчата!* — скрикнула налякана Маріора, притримуючи стіл рукою (Коцюб., I, 1955, 186).

ПОТЕСА́ТИ, ешу́, е́шеш, *док., перех.* 1. Обтесати все або багато чого-небудь. *Хата будувалася швидко. Гоблик купив у циган вальки, за дерево заплатив на корені, а люди задарма зрубали, потесали і додому привезли* (Томч., Жменяки, 1964, 69); *Будувати його Бразду було не так вже важко — ліс він мав, купу в нього брав не один десяток людей. Тільки Бразд крикнув — всі вони з'явились: нарубали лісу, потесали, склали, вивершили, перекрили, накрили — добрий терем мав тепер Бразд* (Скл., Святослав, 1959, 90).

2. Тесати якийсь час.

ПОТЕСЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.* Бути теслею, теслювати якийсь час.

ПОТЕСЛЯРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Бути теслярем, теслярувати якийсь час.

ПОТЕТЕРІ́ТИ, і́ємо, і́єте, *док., розм.* Украй розгубитися, збентежитися від несподіванки, з переляку і т. ін., втративши здатність міркувати, рухатися тощо; отетеріти (про всіх або багатьох). *Кинулись* [дворові] *у нову хату — аж Федір висить безпечно собі на трямку в сінях... Одрадяни, почувши про те, наче потетеріли...* (Мирний, IV, 1955, 236).

ПО́ТИ, *присл.* 1. *розм.* До того часу, до тих пір; доти. *Поки щастя плужить, поти приятель служить* (Номис, 1864, № 2308); *Поти пряла, поки й задрімала* (Сл. Гр.); — *Ой, хочу ласощів!.. і поти усе вередуватиму, аж поки купиш ласощів* (Кв.-Осн., II, 1956, 474); — *Це ти, моє золото, приманила долю до нашої хати! Поки я сам жив, поти бідував* (Н.-Лев., I, 1956, 159); // *рідко.* До цього місця; досі. *І повеліє: бурхатимеш от поти, оттут межа твоїм сердитим хвилям* (Сл. Гр.); — *Мені набридла війна і солдатчина аж поти,— він, видно, показав рукою на горло* (Гжицький, У світ.., 1960, 190).

2. *заст.* Поки. *Поти дійшли до Вовчихи, місяць зовсім скрився, і хата Вовчихи стояла темна та сумна* (Мирний, III, 1954, 44); // У той час як. *Поти вона чистила чоботи, Мар'я мовчки прибиралася, підбирала свою розкуйдану косу, підсмикала пом'яту спідницю* (Мирний, III, 1954, 152).

ПОТИЖЕ́ННИЙ, а, е, *діал.* Потижневий.

ПОТИЖЕ́ННО, *діал.* Присл. до **потиже́нний.** *А ціни і не сказав* [хазяїн], *почому платитиме Трохимові, чи у день, чи потиженно* (Кв.-Осн., II, 1956, 403).

ПОТИЖНЕ́ВИЙ, а, е. Який здійснюється щотижня, укладається на тиждень і т. ін. *Як і завжди при розвинутих капіталістичних відносинах, робітники віддають перевагу поденному або потижневому найманню..* (Ленін, 3, 1970, 229).

ПОТИЖНЕ́ВО. Присл. до **потижне́вий.**

ПОТИ́КАНИЙ, а, е, *розм.* Діспр. пас. мин. ч. до **поти́кати.** — *От морда! — Що морда, — шепотів другий,— а ніс! — Я бачив у шевця такий самий копил. Він був теж потиканий шпильками, як цей ніс* (Мик., II, 1957, 201).

ПОТИ́КАТИ, аю, асш, *док., перех., розм.* 1. Поколоти в багатьох місцях.

2. Встромити, впихнути багато чогось у середину, в глиб чого-небудь. *Так рідко посходив* [часник], *наче нечистий кілям потикав* (Номис, 1864, № 10187).

3. Тикати якийсь час, тикнути кілька разів.

ПОТИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОТКНУ́ТИ,** пу́, не́ш, *док.:* **[Не] потика́ти (поткну́ти) но́са** *куди, до кого*—[пе] з'являтися де-небудь, [пе] приходити до когось. — *А там ще зима: сніг, морози. І знову сиди в хаті, не потикай носа надвір, бо відморозиш* (Мирний, III, 1954, 294); [Г а н н а:] *Я весь свій вік роблю, а маю півморга. А той пан десь у Кракові жив, сюди й носа не потикав, а хліб з землі йому віддай* (Мокр., II'єси, 1959, 113); — *Полізли, жевжики* [піонери], *у таку страшну печеру, що я, старий, побоявся б у неї носа поткнути,— пояснив учительці Харитон Макарович* (Мокр., Острів.., 1961, 85); **Потика́ти [свого́] но́са** *куди* — втручатися в щось. — *Не потикай носа до чужого проса!..* (Вол., Озеро.., 1959, 39).

ПОТИ́КАТИСЯ [1], аюся, а́єшся, *док., розм.* Тикатися якийсь час, тикнутися кудись кілька разів. *Звільнений з роботи в комунгоспі Ельясберг потикався в інші установи міста й таки змушений зломити особисте, принизитися до прохання на працю до того ж Мухтарова* (Ле, Міжгір'я, 1953, 429).

ПОТИ́КАТИСЯ [2], аюся, а́єшся, *док., розм.* Перейти на «ти» в розмові з ким-небудь; звернутися до когось грубо, фамільярно. *Почервоніє іще дужче Василь. — Так і ти... і тобі заздро, що город ширший у мене? — визвірився на Остапчука. — Не тикай!.. З ким ти потикавсь? — Остапчук до нього* (Тесл., З книги життя, 1949, 119).

ПОТИКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПОТКНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док., розм.* 1. Приходити, прибувати куди-небудь, до когось, з'являтися кудись. — *Як ти його* [сина] *визволили? А не визволиш — додому й не потикайся!* (Мирний, I, 1954, 277); *Після того, коли в селі нашому зупинилась на постій червоноармійська рота, банда більше не насмілювалась потикатись до нас* (Цюпа, Три явори, 1958, 16); *Там добре, де нас нема, ..*

а куди ми поткнемось, так і попсуємо (Номис, 1864, № 2052); *Поткнувсь я в ліс — і драла дав, Бо з переляку чуб піднявся...* (Гл., Вибр., 1951, 191); *Загине всякий, хто до нас Поткнеться, як агресор* (Воскр., Недарма.., 1950, 16); // Намагатися проникнути куди-небудь. *Улянка лишилась позаду,бо якийсь парубок одсунув її ліктем, і вона вже не зважилась більше потикатись у натовп, а пішла в куток* (Л. Укр., III, 1952, 670); *М'яч метався по стадіону, немов ошпарений, то потикався в одні, то в другі ворота, то летів кудись вбік, інколи досягав навіть трибун* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 259); // *тільки док.* Піти, податися куди-небудь. *Підскочив Вовк і до Кота мовляв: .. — Чи чуєш гомін той? За мною то женуться!.. Котусю-батечку! Куди ж мені поткнуться?..* (Гл., Вибр., 1951, 5); // Намагатися, пробувати влаштуватися де-небудь на роботу, навчання тощо. *Якщо ви не вмієте танцювати, як хороша балерина, не потикайтеся на сцену* (Довж., III, 1960, 296); *З такими знаннями, як у нього, нічого й потикатися в університет* (Тют., Вир, 1964, 52).

◇ **Куди́ (де) не поткне́шся (не поткни́ся),** *у знач. присл.*— скрізь. *Ого! гроші такий крам, що куди не поткнись, скрізь до них ласих повно!* (Коцюб., I, 1955, 108); *У всьому світі багатії захопили землю, гроші, владу. Куди не поткнися, куди не сунься, то немає місця бідакові* (Чорн., Визволення, 1949, 61); **Потика́тися (поткну́тися) на о́чі** *кому* — з'являтися перед кимнебудь, показуватися комусь, потрапляти в поле зору. *Я цілісенький день не їла і нікому на очі не потикалась* (Барв., Опов.., 1902, 362); *Поткнешся панові на очі: — Хто сінокіс ізгарцював?* (Манж., Тв., 1955, 123); *Павло пригнувся й в одну мить вилетів з короварні, щоб доярки й Ярина не побачили. Таким тільки поткнися на очі, то й до вечора не виберешся* (Кучер, Прощай.., 1957, 145).

2. *перев. док.* Звернутися до кого-небудь, кудись з проханням, пропозицією і т. іп. — *До нашого начальника можна й не потикатися, однаково з того нічого не вийде* (Собко, Біле полум'я, 1952, 69); *Ще треба спробувать поткнутись в «Мир божий» або в «Вестник Европы» (більше нема куди, властиве), поки ще за мене не до решти забули в російській журналістиці* (Л. Укр., V, 1956, 376).

3. *діал.* Спотикатися. *Ішла* [Варвара], *трохи потикаючись, і говорила сама до себе* (Март., Тв., 1954, 316); *Перетинаю пристанційний майдан, дістаюся шляху, що біжить просто до мого села. Потикаюся одною ногою, другою. А на безголов'я: вгруз по самісінькі зульки* (Літ. Укр., 9.XII 1969, 1); *Ой поткнувся Печаїв кінь на малу тичину* (Сл. Гр.).

ПОТИ́ЛИЦЯ, і, *ж.* Задня частина голови над шиєю. *На потилиці очей нема* (Номис, 1864, № 6651); *Глибокі зморшки на щоках, на лобі, поморщена темна потилиця од гарячого сонця, грубі руки—все це ніби казало, що йому важко жилося на світі* (Н.-Лев., II, 1956, 172); — *До живого нікому не доходило: чужа болячка не болить, чужа потилиця не свербить* (Свидн., Люборацькі, 1955, 191); *На одному з поворотів машину підкинуло, технік стукнувся потилицею об кабіну і перестав дрімати* (Гончар, III, 1959, 173); *Онук, закинувши руки за потилицю, полинув мріями своїми знову до Індії...* (Вол., Самоцвіти, 1952, 22).

◇ **Гна́ти (ви́гнати) в поти́лицю** — те саме, що **Гна́ти в ши́ю (у три ши́ї)** (*див.* **гна́ти**). *Пістряка лаяв-лаяв* [сотник] *на всі боки, та в потилицю і вигнав його з хати, і зміняв його з писарства* (Кв.-Осн., II, 1956, 221); — *Жени його в потилицю з свого обійстя, бо й тобі вкине за пазуху таку жарину, що душа спопеліє* (Стельмах, Хліб.., 1959, 121); **Да́ти (затопи́ти, втелю́щити** *і т. ін.*) **по поти́лиці,** *вульг.*— ударити ззаду по голові. *Старець.., не розжувавши гаразд, хотів проковтнуть* [буханець] *та й подавився. Тут інші старці почали його в спину штовхать — хто кулаком стусоне межи плечі, хто костилем ткне під ребро, хто затопить по потилиці* (Стор., I, 1957, 34); *Денис.. втелющив десяцького по потилиці так, що вони обидва зарили носами* (Н.-Лев., VI, 1966, 358); **Діста́ти по поти́лиці,** *вульг.*— дістати запотиличника; **Пока́зувати поти́лицю** *кому* — тікати від кого-небудь. *Суворов знав генерала Река як людину, що не звикла показувати потилицю ворогові* (Добр., Очак. розмир, 1965, 75); **Поба́чити, як свою поти́лицю** — ніколи не побачити. *Побачив фашист Москву, як свою потилицю* (Укр., присл.., 1955, 420); **У (в) поти́лицю; З поти́лиці,** *у знач. присл.* — ззаду. *А вітри ззаду все трубили В потилицю його човнам* (Котл., I, 1952, 112); — *Гей, пане хорунжий! Ану, візьми з собою завзятців з півсотки та спробуй їм* [нападаючим] *в потилицю зайти з болота* (Стар., Облога.., 1961, 74); **Чу́хати (почу́хати) поти́лицю; Чу́хатися (почу́хатися) в поти́лиці:** а) задуматися, не знаючи, що робити, як вийти із скрутного становища. *Замислився козак, і йому досталось покрутить вуса і почухать потилицю* (Стор., I, 1957, 41); *Зіжне другий незаможник, подивиться на копи та тільки потилицю почухав: на плечах за десять верст не однесеш. Хоч покинь на стерні* (Головко, II, 1957, 12); — *Отак мене випроваджуєш, хазяїне? Ну, що ж. Я піду... піду... Але ти ще почухаєш свою потилицю!* (Шиян, Баланда, 1957, 104); б) перебувати в нерішучості, не наважуватися діяти.— *Про міст треба було всім нам думати раніше. А то чухали потилиці* (Цюпа, Краяни, 1971, 187).

ПОТИ́ЛИЧКА, и, *ж.* Пестл. до **поти́лиця.** *Наміточка новенька, потиличка голенька* (Сл. Гр.); *Ураз опинилася* [Софі] *проти дзеркальця, обертається бочком, обертається другим, повертається потиличкою й стоїть проти мене вже* (Вовчок, I, 1955, 377).

ПОТИ́ЛИЧНИЙ, а, е. Прикм. до **поти́лиця.** *Довжина тулуба вимірюється стрічкою від середини потиличного гребеня до кореня хвоста* (Свинар., 1956, 23); *Потилична кістка.*

ПОТИ́ЛИЧНИК, а, *ч., розм.* Удар рукою по потилиці; запотиличник. *Він, здається, наміряється кинутися на його і з усього маху дати доброго потиличника сьому приїжджому купцеві* (Мирний, III, 1954, 360); *«Уже б'ють! Але витримаю, аби не знати що»,— подумав Панько й прилагодився ще на кілька потиличників: затис зуби та й стяг кілько мога лице* (Март., Тв., 1954, 161); *Цілі ночі їм доводилося місити пухку здобу, а пекарі ніколи не шкодували потиличників та ляпасів* (Ів., Тасмиця, 1959, 150).

◇ **Відва́жувати (відва́жити) поти́личника** *кому* — сильно бити кого-небудь кулаком по потилиці. *Іванко підходить до нього* [старшого брата] *з трепетом і захопленням. Якщо навіть доброго потиличника відважить, і то не біда — йому все можна* (Руд., Остання шабля, 1959, 16); — *Пане,— заблагав він далі,— дорогий друже, відважте мені потиличника* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 108); **Годува́ти (нагодува́ти, частува́ти, почастува́ти) поти́личниками** *кого* — бити кого-небудь по потилиці. *Мусила Левантина зостатися, і справді їй покращало: хазяйка вже не годувала її потиличниками і менше лаяла, хоч позирала на неї ще лютішими очима* (Гр., II, 1963, 263); *Ніколи його ніхто не бив, а батько й поготів. Бабуся в дитинстві частувала потиличниками й давала ляпанців, але то була не кара, а ласка* (Собко, Матв. затока, 1962, 242).

ПОТИНЯ́ТИСЯ, я́юся, я́ешся, *док., розм.* Тинятися, ходити де-небудь без діла, без певної мети якийсь

час; побродити. *Прочитали собі по складах «Енеїду» та потинялись коло шинку, та й думають, що от коли вже ми розпізнали своїх мужиків* (Шевч., I, 1951, 375); *Сергій ще трохи потинявся по двору, парвав на завтра поросяті ботвини, а тоді подався на Грузилівку* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 25); // Побувати в різних місцях, поїздити по світу. [Х р а н к о:] *Думав: вижену* [сина] — *потиняється, потиняється та й вернеться додому, поклониться батькові* (Мирний, V, 1955, 196); // Жити в нестатках, у злиднях якийсь час, не маючи постійного притулку, сталого заняття, роботи. *Не один уже місяць Гайсин тиняється в цьому місті без діла й пристановища, потиняється і ще. Кожна справа має свій кінець* (Панч, На калип. мості, 1965, 116).

ПОТИНЬКО́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **потинькува́ти.** — *Є добра глина, цеглу з неї роблять... І біла глина є. — А чому ж хати чорні, не потинькувані? — Та то ж дощі пообмивали* (Шияп, Баланда, 1957, 56).

ПОТИНЬКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *перех.* Док. до **тинькува́ти.** *Ганна потинькувала глиною, потім крейдою побілила стіни* (Скл., Хазяїни, 1948, 25).

ПОТИ́Р, а, *ч.* Чаша або келих, якими користуються під час виконання християнських релігійних обрядів. *Потир має красиві пропорційні форми, оздоблений рослинним орнаментом і плетінкою* (Укр. золотарство.., 1970, 127).

ПОТИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **потира́ти.** *Дітвора.. забавлялась ловленням дрібних рибок на гачки, зроблені вдома з простого дроту й загострені при допомозі потирання об м'який камінь* (Фр., VI, 1951, 303); *Пісня про сироту, що поневіряється в людях, зразу сп'янила Тараса. Сам сирота, що зазнав уже людського глуму й потирання, він так і прикипів до місця* (Вас., II, 1959, 369).

◇ **Чужи́м рука́м на потира́ння** — на зпущання комусь.

ПОТИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. *перех.* Терти злегка або час від часу. — *Біда з старим — не дає волі та й годі...— зітхнувши і потираючи лоб, жалівся Власов* (Мирний, IV, 1955, 132); *Розмовляючи і п'ючи пиво, Пічман весь час потирав долонею свою лисину, немов хотів її нагріти* (Собко, Запорука.., 1952, 93); // *у сполуч. із сл.* р у к и. Кілька разів проводити долонею по долоні, переважно виражаючи хвилювання, задоволення і т. ін. *Карпо Петрович потирав руки, як добродушний ведмідь перед уликом меду* (Коцюб., II, 1955, 369); *Ось професор зайшов. Потирає від холоду руки* (Мур., Їдуть.., 1951, 93); *Діти.. загомоніли, підскакуючи на партах, потираючи від радості руки* (Цюпа, Грози.., 1961, 117).

2. *перех. і неперех., перев. ким, також у сполуч. із сл.* р у к и, *перен., розм.* Зпущатися з кого-небудь, зневажати когось. *Дука щасливий не спить.. Любо йому у теплі вигріватися, Смішки справляти з гістьми, Любо йому у розпусті купатися, Вік потирати всіми* [всіма] (Граб., I, 1959, 606); — *А доки вони нами руки потиратимуть? Ми їх не чіпаємо, ми до них не ліземо, а вони? Що вони з нас кров точать?* (Гончар, II, 1959, 259).

ПОТИ́РАЧ, а, *ч., заст.* Той, хто потирає (у 2 знач.) ким-небудь. *Ой потирай, потирачу, коли тобі довелося, а я буду коритися, коли мені горе нялося* [йнялося] (Сл. Гр.).

ПОТИ́РИТИ, рю, риш, *док., перех., фам.* 1. Те саме, що **понести́** 1. *В одежі чорній, байдуже, Носильники рядами Тебе* [старчиху] *потирили,— і вже Ти опинилась в ямі* (Граб., I, 1959, 507); [С е л и х о в н:] *Сьогодня бухветчик* [буфетник] *знов украв три срібних ложки.. Передав жінці, а та вже потирила їх додому* (Кроп., III, 1959, 36).

2. Те саме, що **укра́сти.**

3. Те саме, що **шпурну́ти.**

ПО́ТИСК, у, *ч.* Дія за знач. **поти́снути, поти́скувати, потиска́ти** 1. *Федір Іванович, спіймавши руку дівчини, міцно потиснув її. І на відповідь відчув такий же міцний потиск її маленької твердої руки* (Головко, II, 1957, 596); *У потиску зустрілись дружні руки* (Рильський, II, 1960, 51).

ПОТИСКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **потиска́ти.** *Майор протягнув руку, і Данило відповів на міцне, сердечне потискання* (Коп.,Лейтенанти, 1947, 10).

ПОТИСКА́ТИ *див.* **поти́скувати.**

ПОТИ́СКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поти́скувати.** *Звістку про політ у космос вони зустріли байдужим потискуванням плечей* (Мушк., Серце.., 1962, 292).

ПОТИ́СКУВАТИ, ую, уєш і **ПОТИСКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОТИ́СНУТИ,** ну, неш; *мин. ч.* поти́снув, нула, ло і поти́с, ти́сла, ло; *док.* 1. *перех.* Стискати (чиюсь руку, пальці) на знак привітання, знайомлячись або виражаючи які-небудь почуття. — *Я дуже рада за тебе,— потискуючи Саві руку, сказала Ольга Коршунова, коли новий чемпіон прийшов і сів на своє місце* (Собко, Стадіон, 1954, 423); — *Бичків половлюєш? — мружиться Дорошенко, потискуючи руку колишньому своєму однокашникові* (Гончар, Тронка, 1963, 335); *Офіцери мовчки потиснули один одному руки і розійшлися на короткий фронтовий спочинок* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 115); *Із штурвальної рубки зійшов капітан, Мені руку потис, як другу* (Забашта, Нові береги, 1950, 28).

2. *тільки док., перех. і неперех., розм.* Натиснути на кого-, що-небудь; трохи або злегка стиснути щось. *Притулився* [Дмитро] *плечем до ноги Марусі і м'яко її потис* (Хотк., II, 1966, 137); *В тій хвилі князь потис за срібний дзвоник — Се знак тиші* (Фр., XII, 1953, 353); *Алебастрова, з очима кольору небесної блакиті лялька, коли їй легенько потиснути пупчика, соромливо пищала* (Кач., II, 1958, 384); *Образно. *Лихо, як ніченька, чорне, Так тебе часом огорне, Так тебе всього потисне, Що не дивився б на світ...* (Граб., I, 1959, 353); // *перен.* Натовпом, штовхаючи один одного, піти кудись. *Казань відбулася перед церквою* [церквою].. *Гуцули потисли туда* [туди] *і збилися такою лавою, що нею хиляло, як хвилею на морі* (Хотк., II, 1966, 68); // *перен.* Наступаючи, відтіснити супротивника з зайнятих ним позицій. — *Фашисти лютують, напирають, як оскаженілі, хотять* [хочуть] *вибити нас із захоплених позицій. І таки потиснули* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 25); *Червоних з околиць потисли, І от, у поблисках криці, Над Монмартром вузьким нависли Версальські збройні убивці* (Рильський, Зим. записи, 1964, 112).

3. *неперех., у сполуч. із сл.* п л е ч и м а, *розм.* Піднімати й опускати (плечі) на знак нерозуміння, здивування і т. ін.; знизувати (*див.* **зни́зувати** 2). *Дивувався й Оксен постійним вимогам Дороша відпустити Павла для роботи на фермі. — Ну що ти в ньому побачив? — потискував плечима Оксен* (Тют., Вир, 1964, 130); — *То ваша знайома чи родичка? Він тільки потис плечима. З чого може взяти людина, що випадкова на вулиці узбечка повинна доводитись йому ніким іншим, як тільки родичкою?* (Ле, Міжгір'я, 1953, 36).

4. *неперех., перен., розм.* Лютішати, дужчати (про мороз, холод і т. ін.). *Мороз потискав, мов скажений; у повітрі літали малесенькі платочки снігу* (Фр., I, 1955, 237); — *Зима ось-ось потисне,— подумала вона,— а ні я, ні Остап не маємо чим загорнутись, треба заробляти* (Коцюб., I, 1955, 373); *Однієї ночі потис морозець,*

і розкисле болото закостеніло (Мак., Вибр., 1956, 588).

ПОТИ́СНУТИ *див.* **поти́скувати.**

ПОТИ́СНУТИСЯ, нуся, нешся; *мин. ч.* поти́снувся, нулася, лося *і* поти́ссся, ті́слася, лося; *док.* 1. Посунутися, відсунутися, звільняючи місце для кого-, чого-небудь; потіснитися. *Чемно попросив* [познайомий] *когось там потиснутися, поклав під стіну чемодан, всадовив.. Ганну і сам усівся поруч* (Коз., Сальвія, 1959, 13); *Образно. *Сьогодні печаль потиснулась у землянці Ганни Безсмертної; радість веселою ластівкою шугала, тріпотіла над матір'ю* (Стельмах, Правда.., 1961, 32).

2. *перен., рідко.* Натовпом, штовхаючи один одного, протиснутися кудись. *Народу в залі не поменшало; ті, що опізнилися до початку і чекали без місця за дверима в коридорі, потислися й собі досередини* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 29).

ПОТИХЕ́НЬКУ *див.* **потихе́ньку.**

ПОТИХЕ́НЬКУ, *рідко* **ПОТИХЕ́НЬКО,** *присл., також у сполуч. з присл.* помаленьку, *розм.* 1. Дуже тихо, неголосно; тихенько. *Гей, покинув я дівчину, На плече бурхнув свитину, Тричі свиснув потихеньку, Пихнув люльку коротеньку* (Щог., Поезії, 1958. 270); *Щохвилини маленькі струмочки води текли з мурів, потихеньку, помаленьку, ледве чутно цяпали по цегляній долівці* (Григ., Вибр., 1959, 412); *Потихеньку шумлять очерета* (Вишня, Весна.., 1949, 143); // Без шуму, нечутно. *Прийшов* [Енеї] *к Троянцям помаленьку І крався нишком, потихеньку* (Котл., І, 1952, 156); *Він ті кущі потихеньку прогорнув — сидить дівчина на лавочці* (Вовчок, І, 1955, 146); *Коли мати засинала, Гнат потихеньку вставав з постелі, а за ним нечутно піднімався Іван* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 22).

2. Непомітно для кого-небудь; так, щоб інші не знали; таємно. *Соломія потихеньку сказала матері, що Роман має на думці її сватати; мати не втерпіла і сказала потихеньку Филонові* (Н.-Лев., VI, 1966, 344); *Постукав* [Лев Толстой] *у віконце кучерської І наказав— наказ в житті останній! — Щоб коней потихеньку запрягли В родинну бричку...* (Рильський, III, 1961, 149); *Образно. *Справжній митець увіходить у мистецтво не потихеньку, не пролазить у шпарку, .. а йде сміливо, відверто* (Загреб., День.., 1964, 71).

3. Не поспішаючи, повільно. *Кобилку зараз зупинив* [козак]... *Поплівся стежкою ходою, потихеньку* (Греб., І, 1957 60); *Побігли мої собачки у ліс, а я потихеньку за ними* (Хотк., І, 1966, 89); [Павленко:] *Та скоріше, скоріше...* [Березняк:] *Я люблю все робити потихеньку-помаленьку* (Крот., Вибр., 1959, 510); // Поступово, потроху, мало-помалу. *Під Гаєм хтось Огонь покинув.. Вітрець моторненький прилинув І потихеньку роздував* (Гл., Вибр., 1951, 164); *Помаленьку-потихеньку та з усім і справилася* [Степанида] (Ряб., Жайворонки, 1957, 45); — *А далі, брате мій, потихенько, помаленько почав я ухоскувать її...* (Коцюб., І, 1955, 139).

4. Не сильно, злегка, трохи. *Рука потихеньку щеміла* (Ю. Янов., І, 1958, 303).

ПОТИХЕ́СЕНЬКУ, *присл., також у сполуч. з присл.* помалесеньку. Пестл. до **потихе́ньку.** *Як заграв-ши потихесеньку — Серце мре, А мене всю молодесеньку Сум бере* (Черн., Поезії, 1959, 242); [Яннa:] *Не тисни, навісний, — Помалесеньку! Ой цілуй та милуй Потихесеньку* (Рудан., Тв., 1959, 292); *Паровоз вугілля й воду вже набрав і — чах-чах-чах! — потихесеньку підходить до состава на путях* (Забіла, У.. світ, 1960, 13); *Палапала* [Оксана] *поночі засує і що то вже довго його двигала, потихесеньку та помалесеньку* (Кв.-Осн., II, 1956, 453).

ПОТИ́ХО, *присл., діал.* Тихо. *Тілько сови посідали Собі на коморі, Та хто зна що межи собов* [собою] *Потихо говоря* [говорячи], *Може, собі нагадують, Як колись-то було На волоській Буковині?* (Федьк., І, 1960, 202); *Моя мама потихо, аби батько не чув, намовляла мене, аби я не вчився і в цей спосіб вернувся назад додому* (Стеф., II, 1953, 13); *Здоров'я моє поправляється. За два тижні певно вже хоч потихо, а ходитиму* (Коцюб.. III, 1956, 160).

ПОТИХО́ПЯ, і, *ч. і ж., розм., рідко.* Тиха людина; тишко. *В потихонях чорт сидить* (Укр.. присл.., 1955, 152).

ПОТИ́ХУ, *присл., також у сполуч. з присл.* помалу, *розм.* Те саме, що **ти́хо.** *Фурман потиху гукнув в темряву, і з переднього возу відгукнулося кілька голосів* (Досн., Вибр., 1959, 57); *Остап з Соломією потиху спустили пліт на річку* (Коцюб., І, 1955, 355); *Полежала* [Варвара] *до тих жінок, що не вміють потиху думати. Тож виповідала навіть такі справи, що їх знаття людьми могло їй пошкодити* (Март., Тв., 1954, 317); *Коник, запряжений у лінійку, тюпав собі потиху* (Тют., Вир, 1964, 73); *Тут помітили мене люди і помалу-потиху хто куди від огорожі* (Мур., Бук. повість, 1959, 173); *Нога тонула в м'якім дорогім килимі, блідо-рожеве світло потиху лилося з ліхтаря* (Хотк., І, 1966, 49).

ПОТИ́ХШАТИ, аю, аєш, *док.* Стати тихшим; // *безос.* *У класі потихшало.*

ПОТИ́ЦЯТИ, яю, яєш *і* **ПОТИ́ЦЬКАТИ,** аю, аєш, *док., розм.* 1. *перех.* Тицьнути що-небудь усім або багатьом. *З серця смикнула* [Катерина] *завіску на судникy, аж обірвався мотузок, потицяла в руки* [дітям] *чашки* (Мушк., Серце.., 1962, 253).

2. *перех. і неперех.* Тицяти якийсь час; тицьнути кілька разів. *Антон в'яло потицькав щіточками в полотно, однак від цього портрет до завершення не просунувся* (Вол., Озеро.., 1959, 143).

ПОТИ́ЦЬКАТИ *див.* **поти́цяти.**

ПО́ТИЧ, *присл., розм.* 1. Спотикаючись. *Ходить потич, наче п'яний.*

2. Вниз головою.

ПОТІ́К, то́ку, *ч.* 1. Річка (перев. невелика), струмок із стрімкою течією. *Добре ріці з потоками* (Укр.. присл.., 1963, 159); *Гори піднімаються все вище та вище. Вони перетяті й перерізані подекуди вузькими балками, в котрих шумлять прудкі гірські потоки* (Н.-Лев., II, 1956, 388); *Не дивуйте, що думи глибокі Будять речі та сльози пекучі,— Так напровесні дзвінкі потоки Прудко, гучно збігають із кручі* (Л. Укр., І, 1951, 26); *Холодну осінь пам'ятав він Тут, на Мечетці, на малім потоці* (Черв., II, 1958, 213); // Маса води, що стрімко тече. *Вода виступила з берегів і тисячними потоками розливалася по таборі* (Фр., VI, 1951, 124); *Високо кров з нього б'є, .. Так, як зітреться свинець і надколеться трубка фонтану, З отвору з свистом поринуть назовні довженні потоки, Кинуті натиском дужим* (Зеров. Вибр., 1966, 323); *Як меч, блищав в тьмі чорних крутоярів Потік Дніпра* (Бажан, І, 1946, 163); *Образно. *Чи жаль мені, що я у світ пішов пішком На бурі, громи й град, шукати, де зцілющий Потік знання пливе?* (Фр., X, 1954, 60); *Веселого квіту рожеві потоки Пливуть над шляхами і дзвонять життям* (Стельмах, Жито.., 1954, 30); *У порівн. *Немов потоки буйноводні, Бурхав пролетарський спів: «Повстаньте, гнані і голодні Робітники усіх країв!»* (Воронин, Вибр., 1959, 71); *Каламутними потоками вступали окупанти на площі, розтікалися по околицях* (Довж., І, 1958, 134); // Маса якої-небудь рідини, що швидко тече, виливається звідкись. *З вікна видко Везувій. Увечері на вершку горять вогнем два потоки лави* (Коцюб., III, 1956, 270); — *Знак!*

Знак мені! — закричала Маруся і залилася потоком теплих, вдячних, щасливих сліз (Хотк., II, 1966, 223); *Трупи угледівши мертві й потоки пролитої крові, Мало не скрикнула няня... Та Одіссея її стримав* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 377); // *чого, який.* Маса (повітря, світла, звуків і т. ін.), що поширюється звідкись, спрямовується кудись. *Із потоку гуків чулих Серенада виринала* (Л. Укр., I, 1951, 372); *Крізь широкий і низький отвір прочинених дверей в сіни вливався могутній потік світла* (Черв., Дикий мед, 1963, 14); *Рута м'ята да неприм'ята, непрогорнутая трава. Сюди вітер та туди вітер — аж потоками обвіяв* (Тич., I, 1957, 187); *Взимку на Україну нерідко вторгаються потоки холодного і порівняно сухого континентального повітря* (Наука... 12, 1964, 37); *Потік випромінювання; Магнітний потік.*

Потік слів (**чемностей** *і т. ін.*) — невпинне, багатослівне мовлення. *Редліх слухав тих слів, що невдержанним потоком рвалися з капітанових уст* (Фр., VI, 1951, 423); *З хисткої теми треба було звернути. Треба припинити потік чемностей оцього губатого дивака* (Ле, Міжгір'я, 1953, 110).

2. *кого, чого, який, перен.* Велика кількість, маса кого-, чого-небудь, що рухається в одному напрямі. *По чорній землі, скритий у пітьму, пливе людський потік* (Коцюб., II, 1955, 363); *Потяглися довгі валки полонених.. І зустрічні потоки радянських солдатів дивились на них байдуже, без злоби й ненависті, як у порожнечу* (Довж., I, 1958, 361); *Дивився я на Хрест отой Південний, На темну воду, на потік авто, Що мчиться бурею по узбережжю* (Рильський, III, 1961, 300); *Транспортний потік; Потік пасажирів;* // Безперервний рух, надходження великої кількості чого-небудь. *Дня пуску шахти чекав* [Соя], *як великого свята.. Потечуть тонни руди могутнім потоком...* (Ткач, Плем'я.., 1961, 113).

Нескінче́нним (**безпере́рвним, нестрі́мним** *і т. ін.*) **пото́ком** — безперервно, невпинно. *На конвейєрі до його робочого місця подавалися нескінченним потоком невеликі гостроверхі балони* (Рибак, Час.., 1960, 93); *Пливе безперервним потоком антрацит у заводів огні...* (Сос., I, 1957, 493); *Вітальні телеграми .. нестримним потоком летіли з усіх кінців неосяжної країни* (Ком. Укр., 3, 1967, 11).

3. *спец.* Тип виробництва з безперервним, послідовним виконанням усіх операцій певного виробничого процесу. *Металургійний завод майбутнього нам уявляється так. Це насамперед автоматизований агрегат безперервної дії з установками безперервного розливання сталі, з прокатними станами, які стоять у загальному потоці* (Роб. газ., 11.I 1963, 2); *Перейти на потік.*

4. Велика група учнів або студентів, об'єднаних з певною метою (для занять, екзаменів і т. ін.). *У Харківському політехнічному інституті під час сесій заочників лекційні курси на 25 потоках.. читали виключно асистенти* (Рад. Укр., 28.VIII 1959, 1).

ПО́ТІЛЬ, *присл., розм., рідко.* То саме, що **по́ти.** *Покіль діда, потіль й хліба* (Номис, 1864, № 9137).

ПО́ТІМ, *присл.* 1. Після чого-небудь (для позначення послідовності у часі). *Всяк розумний по-своєму: один спершу, а другий потім* (Укр., присл.., 1955, 319); *Коло осіннього Миколи, Обідрані, трохи не голі, Бендерським шляхом уночі ішли цигане.. Ішли, ішли, а потім стали* (Шевч., II, 1963, 303); *Дочка глянула на матір, потім на батька і знову перевела очі на матір* (Мирний, IV, 1955, 223); *Урядник люто підняв нагайку, махнув нею в повітрі, потім скочив на коня, всадив в боки шпори і, як чорт, майнув од церковної огорожі* (Стельмах, I, 1962, 460); // Через деякий час, іншим разом; згодом, пізніше. *Таким він зробився красенем невимовленним* [невимовним].., *що хто його уперше стрічав, то й стане перед ним й опіміє, і потім ніколи вже не зміг забути його обличчя красного* (Вовчок, I, 1955, 346); *Борців не лякають пригоди: Шлях, мочений кров'ю та потом, Нас виведе в панство свободи, Не нині, не завтра, так потім!* (Граб., I, 1959, 367); *Саме з Кам'янки вперше, року 1821, приїхав у гурті друзів Пушкін до Києва, де бував і потім* (Рильський, X, 1962, 26).

◇ **На по́тім** — на пізніший час, до іншого разу. *Онися одклала хрестини на потім, а тим часом, того ж таки дня, послали по селі титарку просити хазяйок «на родини»* (Н.-Лев., III, 1956, 108); — *Я б теж на твоєму місці не здавався Саві Йосиповичу! Стій на своєму!.. — Я не збираюсь з ним воювати. А ти свій войовничий запал прибережи на потім* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 155).

2. Одразу за ким-, чим-небудь, услід за кимсь, чимсь (для позначення послідовності у просторі); далі. *Чисте незаросле місце то гужувалося* [звужувалось], *то місцями розходилось ніби озерце, то йшло між очеретами, неначе широка річка, потім знову зужувалось* (Н.-Лев., II, 1956, 236); *Видко було, як цілим морем плили кудись ще зелені ниви, дев'ятсот десятин панського поля, що спускалося часом у балку, а потім здіймалося знову, як хвиля* (Коцюб., II, 1955, 384); *Подали команду рушати. Попереду пішли, не розосереджуючись, стрілецькі роти, потім штаб батальйону, потім рота Брянського* (Гончар, III, 1959, 66).

3. *у знач. спол.* Крім того, також (звичайно позначає перехід до наступної думки або висновку). [А м ф і о н:] *Не може він всього розруйнувати:.. що-небудь же лишиться нам. А потім ще й завтра буде день* (Л. Укр., I, 1951, 450); — *Не ми будемо стріляти з тих гвинтівок, то вони — по нас. Зволікати не можна і дня! Та й потім — хіба ж'ми у відкриту? Ми на військову хитрість підемо: без шуму, без пострілу* (Головко, II, 1957, 468).

4. *розм.* Те саме, **що поготі́в.** *Медок солодок, а патока й потім* (Номис, 1864, № 7489); — *Вони й дома все одмикують од роботи, а в полі — й потім* (Н.-Лев., III, 1956, 124).

5. *у знач. прийм., діал.* Після. *Мотря обнімала сина і теж плакала. Потім того цілувалася з сватами* (Мирний, I, 1949, 358).

ПОТІ́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **поті́ти.** *Молодий організм дуже легко відновлює воду, втрачену внаслідок водного голодування чи великих втрат води, наприклад, при потінні* (Вибр. праці О. О. Богомольця, 1969, 185).

ПОТІПА́КА, и, *ч. і ж., лайл.* Те саме, що **потіна́ха.** *Старий потіпака Глядить-глядить, поки з носа Потече кабака...* (Гл., Вибр., 1957, 263).

ПОТІ́ПАНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **потіпа́ти.** *Коноплі потіпані.*

2. *у знач. прикм., перен.* Виснажений, підтоптаний, пошарпаний. *За столиками* [в ресторанчику] *таки добре потіпані суб'єкти* (Брат., Крапка.., 1959, 5).

ПОТІ́ПАТИ, аю, аєш, *док., перех і неперех., розм.* Тіпати якийсь час.

ПОТІПА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Очистити від сторонніх домішок тіпанням усе або багато чогось (стебла льону, конопель і т. ін.). *Па́ тобі круг прядива: щоб ти його пом'яла, потіпала* (Сл. Гр.).

2. *перен.* Побити кого-небудь (звичайно палкою). — *Мені б тільки пана потіпати, я з нього душу витрясу* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 112).

3. *перен.* Зробити виснаженим, підтоптаним, пошар-

паним. *Життя таки добре потіпало його* (Дім., Ідол, 1961, 125).

ПОТІПА́ХА, и, *ч. і ж., лайл.* Людина розпусної поведінки. [М а р у с я:] *Я відьма! я до всіх на шию висну!.. Це він за те, що я його кохала, Із потіпахою мене рівняє...* (Сам., II, 1958, 84); — *Я тебе, потіпахо, провчу, щоб знав, як битися в моєму ресторані* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 138).

ПОТІПА́Ч, а́, *ч., діал.* Тіпальник.

ПОТІСНИ́ТИ, ню́, ни́ш, *док., перех.* 1. Змусити посунутися, відсунутися. *Образно. *Клуб у їхньому селі — новий. Він би без сорому став поруч міських, а деякі й потіснив би високим цегляним плечем* (Мушк., Серце.., 1962, 55); // Примусити відступити, відійти кудись. *Павло сів відпочити і пригадав, як колись він ніс цією стежкою консервовану кров, а ворог саме пішов в атаку й потіснив матросів до скелі* (Кучер, Голод, 1961, 440).

2. Тіснити якийсь час.

ПОТІСНИ́ТИСЯ, нюся, ни́шся, *док.* 1. Посунутися, відсунутися, звільняючи місце для кого-, чого-небудь. *Одного із першої фіри пересадили на другу, одного з другої дали до нас — ми мусили потіснитися* (Фр., IV, 1950, 259); *Нетяги впізнали отамана, потіснилися і звільнили йому місце на покуті* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 431); // Віддавати кому-небудь частину свого житла, приміщення (перев. тимчасово). [М а т у ш к а г у м е н я:] *Може, у кого хата зайва є,— оддаймо під недужих. Я перша оцю свою світлицю під їх уступаю. Потіснімось, сестри* (Мирний, V, 1955, 75); *Як там не було, опинилися ми аж за Волгою. Російські колгоспники зустріли нас привітно, по-братньому. Потіснилися з своєю худобою, дали місце для нашої ферми* (Гончар, I, 1954, 475).

2. Тіснитися якийсь час.

ПОТІ́ТИ, ію, і́єш, *недок.* 1. Виділяти піт; покритися потом. *Міхи престрашні надимають, Огонь великий розпаляють, Пішов тріск, стук од молотів. Вулкан потіє і трудиться* (Котл., I, 1952, 209); *Людина, яка довго перебуває в умовах високої температури, потіє, втрачаючи при цьому не тільки воду, а й білки, вітаміни, мінеральні солі та інші необхідні для організму речовини* (Веч. Київ, 7.VIII 1957, 2); // *перен., розм.* Працювати, робити що-небудь, витрачаючи багато сил. *Робітники потіли, а пани з того жиріли* (Укр., присл.., 1955, 343); *В будні вона* [молодь] *тут не дуже потіла над роботою* (Фр., VII, 1951, 22); — *Над задачкою потіємо? Не виходить? Що ви зараз проходите, дроби?* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 46).

2. Вкриватися вологою від пари, що осідає. *Окуляри потіють на холоді.*

ПОТІ́ХА, и, *ж.* 1. Те, що розважає, веселить, смішить кого-небудь (про певне заняття, подію і т. ін.); забава. — *Я на вас суда шукатиму! — промовив наймит. — Суд на мене, ти? — скрикнув хазяїн та й зареготав з потіхи великої* (Вовчок, I, 1955, 311); *Пригадую собі, як тому кілька год Я в дядька гостював і справи мав у Гданську. Ну, а між справами таки й потіху панську Не боронив собі: частенько полював* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 213).

2. Той, хто (те, що) є втіхою, відрадою для когонебудь (часто в горі. в тяжких обставинах і т. ін.). *Ой зацвіла ліщиночка, зродила горіхи, Годувала непька сина, не знала потіхи* (Коломийки, 1969, 80); *Чекаю на тебе і виглядаю. Як не за тобою, то ні за ким. Одна в мене потіха, що розмовляю з тобою, хоч ти й не чуєш...* (Коцюб., II, 1955, 38); — *Десь у людей по осьмеро дітей, їсти не мають що, а ховаються красно, отець-мати мають з них потіху, а я з тебе що?* (Ков., Світ.., 1960, 7); *Єдиний син недавно повернувся з армії після поранення, і його невідомо за що вбили бандерівці. Тепер вона одна з Катрею, це її єдина потіха і надія, опора в старості* (Мельн., Коли кров.., 1960, 102).

◆ **Для потіхи; На потіху:** а) щоб розважити, розвеселити, розсмішити кого-небудь. *Чи вже ж не можна у братерстві жити, У злагоді блаженство спочувать? Ні, треба знищить, для потіхи вбити, У прокляті кайдани закувать!* (Граб., I, 1959, 121); *Не примхою міліардера, Не на потіху томних дам, Не сон, не мрія, не химера.. Ні! Гордий вицвіт мускулястих, Смаглявих одностайних рук В сплетіннях круглих і гранчастих Піднісся над шумливий брук* (Рильський, II, 1960, 11); б) щоб утішити кого-небудь, дати розраду в горі, в тяжких обставинах і т. ін. *Іванихи вже зрання плакати почала, плаче і тепер, дожидаючи сина. Кажуть їй сусідки щось, либонь на потіху, та вона вже й не слухає* (Л. Укр., III, 1952, 559).

ПОТІ́ЧОК, *рідко* **ПОТО́ЧОК,** чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **потік** 1, 2. *Я пішов під міст, ліг на м'якій травиці та й задивився на потічок, як він булькотить, переливаючи воду з камінчиків на камінчики* (П.-Лев., VI, 1966, 95); *Дорога вела поперек невеличкого яру, що через нього протікав малий каламутний потічок* (Март., Тв., 1954, 454); *А я той цвіт позриваю та сплету віночка, кину його, червоного, в воду до потічка* (Л. Укр., I, 1951, 202); *Тече по паводнених корцях зерно, виривається з соломотряса золотим шумовинням бистрий потічок* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 367); *Розтікався від центру на малі й ще дрібніші потічки у криві вулички людський гурт* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 223); *У порівн. *І знов я бачу тя* [тебе], *село мов родинне, Як бачив тя тоді, коли життя дитинне Плило, немов малий потічок серед трав* (Фр., X, 1954, 59); *Після першої-другої чарки у гостей заблищали очі. Бурхливими потічками полилися розмови* (Ткач, Арена, 1960, 41).

ПОТІША́ННЯ, я, *с., рідко.* 1. Дія за знач. **потіша́ти.** *Професор його втішав і заспокоював, не передчуваючи, що колись доведеться іще й йому в Володимира прохати собі такого самого потішання* (Крим., А. Лаговський, I, II, 1905, 248); *Щоб якось хоч трохи розраяти подругу, в запалі потішання ненароком і про своє горе призналася* [Надія] (Баш, На ..дорозі, 1967, 149).

2. Те саме, що **потіха** 2.

ПОТІША́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОТІ́ШИТИ,** шу, ши́ш, *док., перех.* 1. Розважати, веселити кого-небудь своєю поведінкою, діями, виглядом і т. ін. *Паче справжнії музики, Грають Півні та Індики, Деренчить Гусак. А Будяк всіх потішає, Підморгне і промовляє: «Оттак, квіти, так!..»* (Гл., Вибр., 1951, 241); *Два дебелі молодці з гамором увійшли до кімнати.. Оберст розвалькувато підійшов до солдатів, які, мабуть, просто потішали його. Добродушно ляснув одного з них по плечу* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 182); *Дітей, що за ним так, як сарана, біжать, заставляє* [чоловік] *танцювати, а їм за те жменями.. горішки сипле... От той чоловік, потішивши дітей, скомандував: «Марш, музика, дальш!»* (Кв.-Осн., II, 1956, 290).

2. Приносити задоволення, радість кому-небудь; тішити. *Одно потішало Дарку на панській роботі, що там вона частенько могла бачитися з панною* (Л. Укр., III, 1952, 640); *Частіше мене засмучують звістки од Вас, а на цей раз дещо й потішило* (Коцюб., III, 1956, 459); *Сидячи перед нареченою ватажка й козацького гетьмана, відшукав він для неї запашні й барвисті слова, щоб потішити жіноче закохане серце* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 63); // Милувати зір, слух і т. ін. *Вулиці квітковими ароматами душу потішають* (Вол., Озеро.., 1959, 10).

3. Заспокоювати кого-небудь, зменшувати чийсь неспокій, хвилювання. — *Але бійся бога, Гаво, що ж ми*

будемо робити? — *Ни* [ні], *бог ласкав, і ви не згинете,— всміхаючись, потішав Гава* (Фр., III, 1950, 67); *Василина усе потішає Давида, що після її смерті грунт перейде Давидові* (Стельмах, I, 1962, 138); *Можна себе потішити, як той бубон на весіллі: «ще побачим, як там буде!»* (Л. Укр., V, 1956, 70); *Не було їм ні радості ніякої в житті, ні втіхи. Хіба що Остап потішить коли: — Нічого, виб'ємось у люди — легше стане* (Головко, II, 1957, 401); // Полегшувати чиєсь горе, страждання; втішати. — *Марино! Годі, не плач... Може, воно й краще, що господь її* [матір] *прийняв... Не плач!— потішав п'яний Федір свою дочку* (Мирний, IV, 1955, 229); *Поклали бійці товариша на мерзлу землю перед матір'ю край самої ями. Що сказати матері? Як пояснити? Чим потішити?* (Довж., I, 1959, 57).

ПОТІША́ТИСЯ, áюся, áсшся, *недок.*, **ПОТІШИТИ-СЯ,** шуся, шишся, *док.* 1. Знаходити в кому-, чому-небудь задоволення, радість; тішитися. *Се та Оксана, що була їй радість і втіха і що єю* [нею] *мати потішалась і величалась!..* (Кв.-Осн., II, 1956, 456); *Коли та дурниця забавляє нас, тішить, то чом же й не потішитись нею?* (Мирний, IV, 1955, 294); *Вони* [школярі] *вже встигли дійти тієї премудрості, що, звичайно, учитись треба, але хто вигадав сідати за парту в той час, коли ще літечко гуляє, коли тільки б побігати та потішитись на волі* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 115).

2. Утішати себе в горі, тяжких обставинах; заспокоюватися, втішатися. *Бідна ти, моя дитиночко, з усякими слабостями, турботами, напастями. Та вже без них не можна прожити, потішайся хоч такою філософією* (Коцюб., III, 1956, 186); [Ч е р н и ц я:] *Сестро, не журись! Якби ти тільки вірила у те, В що вірим ми, потішилась би, певне. Ми віримо, що в іншім, кращім світі Побачимо усіх, кого любили* (Л. Укр., I, 1951, 120).

3. *з кого — чого, над ким — чим, рідко ким, чим.* Підсміюватися, знущатися з кого-, чого-небудь; розважатися чиєюсь поведінкою, виглядом і т. ін. — *Що ж воно означає — бе-ме-ме?.. Зроду не чув,— дивувався я. — Бе-ме-ме та й годі!* — *зареготалася вона, потішаючися із мене, що я нічого ніяк не второпаю* (Л. Янов., I, 1959, 324); *Що там не вигадував той запорожець, як там не потішались гості із тих вигадок, він сидів за столом, наче в гаю* (П. Куліш, Вибр., 1969, 89); *Юрко.. майстерно перекривив парубка. Христина пирснула і від вдоволення затарабанила обчасами по воротях. Левко збагнув, що над ним потішаються, і ще більше насупився* (Стельмах, I, 1962, 281); *Мав Цимбал свої слабості, над якими в Криничках кожному дозволено було потішатись* (Гончар, I, 1959, 10); [Д р а н к о:] *Ну, коли б я їх упіймав, взяв би Антона за чуба, а Оришку за коси та й привів би до сусіда, щоб потішився ними!..* (Кроп., I, 1958, 204).

ПОТІ́ШЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **потішити.** *Семен танцював з Гапкою, своєю зарученою; сьогодні він був трохи потішений,— Гапка поговорила з ним «по доброcті»* (Л. Укр., III, 1952, 564); *Клим пішов, не дуже потішений новою зустріччю з Лідією* (Горький, Життя К. Самгіна, перекл. Хуторяна, II, 1952, 442).

ПОТІ́ШИТИ *див.* **потіша́ти.**

ПОТІ́ШИТИСЯ *див.* **потіша́тися.**

ПОТІ́ШНЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **потішний.** *Було собі Ягня, потішненьке таке, В кошарі не було такого: Жартливе і швидке* (Гл., Вибр., 1951, 121).

ПОТІ́ШНИЙ, а, е. 1. Який тішить, розважає, веселить когось. *Тоді дорога спішна, коли розмова потішна* (Укр.. присл.., 1955, 275); *Яким станув при клітці, в котрій було ще кілька мавп, дивився на їх потішну міну і знов забув про світ* (Ков., Світ.., 1960, 12); — *Чули, Лукіє Назарівно? — Водій усміхнувся, видно, уявивши щось потішне.— На території нашого радгоспу радіоцвіркун з'явився...* (Гончар, Тронка, 1963, 88).

2. *заст.* Призначд. для публічної розваги. *Не виключено, що при реконструкції на дні ізмаїловських водойм буде виявлено старовинні ядра і зброю, які затонули під час потішних битв* (Веч. Київ, 22.III 1968, 4); // *у знач. ім.* **потішні,** них, *мн.* Військові загони, створені в 1683 р. для військових ігор царевича Петра Олексійовича.

Потішні вогні — фейєрверк.

3. *діал.* Утішний. — *Добре,— каже Петро (жаль йому було сердешної бабусі),— піду,.. принесу вам потішну звістку* (П. Куліш, Вибр., 1969, 137).

ПОТІ́ШНИК, а, *ч., заст.* Розважальник. *Вже не чутно тут було величальних погуків, завмерли бучні співи, не викаблучувалися блазні й потішники* (Загреб., Диво, 1968, 324).

ПОТІ́ШНИЦЯ, і, *ж., заст.* Жін. до **потішник.**

ПОТІ́ШНО. Присл. до **потішний** 1, 3.

ПОТІ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех., діал.* Потішати. — *Коби лиш наверх* [брами] *вихопитися, а там най би й стрімголов, то нічо,— потішував себе Панько* (Март., Тв., 1954, 165).

ПОТКНУ́ТИ *див.* **потика́ти.**

ПОТКНУ́ТИСЯ *див.* **потика́тися.**

ПОТЛІ́ЛИЙ, а, е. Діспр. акт. мин. ч. до **потлі́ти.**

ПОТЛІ́ТИ, і́с, *док.* Зазнати дії тління, зотліти (у 1 знач.) повністю або в багатьох місцях. *Ані роду, ні родини, Ні дворища, ні хатини; Те в землі давно потліло, Те з пожежею злетіло...* (Щог., Поезії, 1958, 270); — *Я ще не помру,— обізвалася через силу Тетяна. — Е, куди тобі вже, сестрице, жити, коли печінки чисто потліли! — зітхнула Горпина* (Л. Янов., I, 1959, 58); [О л е н ч у к:] *Ми темні, ми грубі, одіж на нас потліла,.. проте ми... теж люди...* (Гончар, II, 1959, 356); *Образно. *Маренням стались химерним, Попелом встигли потліти Думи мої* (Граб., I. 1959, 353).

ПО-ТОВАРИ́СЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-товари́ському.** *Я звикла відноситись до нього не по-чужому, а по-товариськи* (Л. Укр.. V, 1956, 216); *Галя червона, як жарина, спустила додолу очі й стала в ряд школярів, що їй залюбки, по-товариськи розсунули місце* (Вас., I, 1959, 122).

ПО-ТОВАРИ́СЬКОМУ, *присл.* Як товариш, як товариші; з товариським ставленням. *Розбещені дівчата його не цікавили, а скромні, хороші дівчата хоч і вабили, але, як серйозних намірів у нього не було, то поводився з ними просто по-товариському* (Головко, II, 1957, 514); *Ніна відчула ніяковість від того, що її назвали автором, що з нею так по-товариському розмовляє відомий письменник* (Донч., V, 1957, 374).

ПОТОВАРИШИ́ТИ, шу́, ши́ш, *док., діал.* Потоваришувати. *У жіночій громаді не йшла в лад ота княгиня, жона Гвинтовчина. Одно, що вона панї великого коліна,.. так уже тут як не підходь, а не потоваришиш щиро* (П. Куліш, Вибр., 1969, 159).

ПОТОВАРИШУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Стати чиїмось товаришем; стати товаришами. *Карпо, сусіднього міщанина Окуня син, трохи старший від Івася. Ще з самого малу вони потоваришували удвох* (Мирний, I, 1954, 244); *Так, це була саме така людина, з якою хлопцеві хотілося б потоваришувати* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 141).

ПОТОВИ́ДІЛЕННЯ, я, *с., спец.* Виділення поту потовими залозами людини й більшості ссавців.

ПОТОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **піт.** *Потове виділення;* // Який виділяє піт. *В сполучній тканині шкіри роз-*

міщені потові залози. Вони мають вигляд трубочок, згорнутих у клубочки (Анат. і фізіол. люд., 1957, 135); // *перен.* Зароблений тяжкою працею. [К о н о п:] *Гроші, на котрі збудована дзвіниця, збирані по копійці, і ті копійки потові, криваві!..* (Кроп., III, 1959, 246).

ПОТОВКМА́ЧИТИ, чу, чиш, *док., перех., розм.* 1. Те саме, що **потовкти́** 1. *Краще її* [картоплю] *зварити, тоді почистити та потовкмачити* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 8).

2. *фам.* Побити. [С о н ь к а:] *А щоб вам чортяки ноги повивертали, щоб вас бенеря потовкмачила!..* (Кроп., IV, 1959, 326).

ПОТОВКТИ́, вчу́, вче́ш, *док., перех.* 1. Розтовкти, подрібнити все або багато чого-небудь. [Я ц и х а:] *Гостювала в свата, Отам його хата!.. Ось і просо потовкла І дочку там пропила!..* (Кроп., II, 1958, 85).

2. Розбити вщент усе або багато чого-небудь. *Варильця, пляшечки, носатку, Сулії, тикви, баклажки, Все висушили* [троянці] *без остатку, Посуду потовкли в шматки* (Котл., I, 1952, 168); *Штир дзвенів, але бодай вони знайшли що-небудь. Каміння, цеглу. Тільки в одному місці вигребли з глею якісь дивовижні черепки. Допіру це була посудина, але вони потовкли її штирем* (Мушк., Серце.., 1962, 62).

◇ **Потовкти́ на пшоно́** — розбити вщент, знищити. *А тут ще ліс почали німці* [фашисти] *прострілювати. Намацають нас, як забаримось. Потовчуть стоячий танк на пшоно* (Ю. Янов., I, 1954, 55).

3. Нанести пошкодження кому-, чому-небудь, пошкодити щось у багатьох місцях. *Хоч колесо не зломилось, але зате панотець потовк собі праву ногу* (Март., Забобон, 1950, 3); *Старший син Гаврило —.. здоровань, на одну ногу кульгавий (як був ще пастушком — бугай ногу потовк)* (Тют., Вир, 1964, 6).

4. *розм.* Дуже побити когось. — *Геть мене потовк* [чоловік], *місця живого нема,— скрізь синяки...* (Коцюб., I, 1955,437); *Павла в економії потовкли, пом'яли, поламали* (Горд., Чужу ниву.., 1956, 168).

5. Товкти якийсь час.

ПОТОВКТИ́СЯ, вчу́ся, вче́шся, *док.* 1. Побитися, пошкодитися, розбитися (про все або багато чогось). *Ті груші побились, потовклись та напустили такого соку, що лист твій та.. книжки як душенина упріли в тому соковї* (Коцюб., III, 1956, 137); *Микита спокійно й діловито вкладав речі у віз, дбаючи тільки за одно: щоб не загубилось або не потовклось у дорозі* (Вас., I, 1959, 290).

2. *розм.* Побитися, зазнати пошкоджень у багатьох місцях (про людей). *Стефко на лоб на шию кинувся вниз по стрімкій стіні яру. Потовкся порядно, подряпав собі лице об якесь колюче зілля* (Фр., VI, 1951, 147).

3. *розм.* Потоптатися або покачатися на чому-небудь, на якомусь місці. *Прокинувшись вранці, Василько знов розігнався з печі, щоб потовктись на соломі* (Гончар, II, 1959, 162).

4. *розм.* Товктися (у 5 знач.), вештатися десь якийсь час. — *Вертаймось, діду, додому..* — *Потовчемось, Петре, ще трохи* (Стельмах, I, 1962, 246).

ПОТО́ВПИТИСЯ, плюся, пишся; *мн.* пото́впляться; *док., розм.* 1. Натовпом (або разом з натовпом) піти, рушити кудись. *Староста.. подався на двір. За ним ішли десятники та соцький. За десятниками потовпились на подвір'я й люди* (Коцюб., I, 1955, 74); *Жіноцтво жваво потовпилося з кухні Брилів на ганок* (Смолич, Мир.., 1958, 52); // Пройти, протиснутися куди-небудь натовпом. *І рушили* [хлопці] *гуртом, аж у двері не потовпляться* (Свидн., Люборацькі, 1955, 200); // *перен.* Проникнути куди-небудь, у якесь середовище, досягти певного становища. — *А хоч у конторі служити? — Хоч би й хотів, то не потовпишся,— понуро одказав Василь* (Мирний, IV, 1955, 132).

2. Уміститися де-небудь, у чомусь, у щось. — *Гм! — каже Кирило Тур, озирнувши його* [Череваня] *тушу. — Не багато таких потовпилось би в курені!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 90); *Полум'я не потовпилось в комин і шугнуло з комина просто в одчинені двері* (Н.-Лев., IV, 1956, 206); — *Пани їдуть на південь, до Румунії... — Армія втікає... — На великому шляху Львів — Ужгород не потовпляться* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 88).

ПО́ТОВСТИЙ, а, е, *діал.* Товстуватий. *Се дубок потовстий трохи* (Сл. Гр.).

ПОТОВСТИ́ТИ *див.* **пото́вщувати.**

ПОТОВСТІ́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **потовсті́ти.** *Люди пікнічної конституції схильні до потовстіння* (Знання.., 7, 1966, 7).

ПОТОВСТІ́ТИ, ію, іє́ш. Док. до **товсті́ти.** *Кажу тобі, мій сину, Що не худі товстих їдять корови, Але товсті худих з'їдять з кістками І не подохнуть, тільки потовстіють* (Фр., X, 1954, 83).

ПОТОВСТІ́ШАТИ, аю, аєш. Док. до **товсті́шати.** *Ті дерева, по яких він колись лазив за грушами, за яблуками чи сливами, змінилися: потовстішали, кора зробилася шершава* (Томч., Готель.., 1960, 33).

ПОТО́ВЧЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **потовкти́.** *Гречук видобув з кишені кілька потовчених цурупалок тютюнового бадилля, домішав потерухи з хмелю.. і набив шкарубким пальцем просмалену люлечку* (Кучер, Дорога.., 1958, 150); *Добре потовчені і перетворені в тістоподібну масу листки розхідника прикладають на нариви* (Лікар. рослини.., 1958, 58); *Потовчена снарядами крихка крига треться об береги* (Гончар, III, 1959, 285); *При самій землі, між стеблинками,.. притаїлись росинки і яскраво поблискують, як надрібно потовчене скло* (Тют., Вир, 1964, 251); *Вся постать його.. була якась потовчена й пом'ята, наче він* **щойно** *вирвався з бійки* (Кол., Терен.., 1959, 64); *Пошарпаний, потовчений, закіптюжений, Сивоок тицявся то в одну пожежу, то в другу, когось рятував* (Загреб., Диво, 1968, 187); *Сук, менше потовчений і покалічений, розказав усе якнайдокладніше* (Ков., Тв., 1958, 55).

ПОТО́ВЩАННЯ, я, *с.* Стан за знач. **пото́вщати.** *Живцями чай розмножують у період потовщання та затухання росту пагонів у довжину* (Хлібороб Укр., 4, 1972, 47).

ПОТО́ВЩАТИ, аю, аєш. Док. до **то́вщати.** *Помічає* [Сафрон], *що в начальства по скронях від горілки потовщали жили* (Стельмах, II, 1962, 218); *Здається, я не потовщав, але зміцнився, ходжу краще* (Коцюб., III, 1956, 335); *Як спорожнів, спустів я нині (Хоч і потовщав)! Як живу Одноманітно!* (Рильський, Поеми, 1957, 37).

ПОТО́ВЩЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **потовсти́ти.**

2. *у знач. прикм.* Який має потовщення (у 2 знач.). *Характерною особливістю кольраби є потовщена кулясто м'ясиста ніжка, що власне являє собою змінене стебло* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 159); *Морда* [акули] *гостра, передня частина сильно витягнута і потовщена* (Знання.., 9, 1970, 32).

ПОТО́ВЩЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **потовсти́ти, пото́вщувати.** *Яйця курей дуже б'ються, особливо при сортуванні.. Додавання до питної води птиці бікарбонату натрію.. сприяє потовщенню шкаралупи* [яйця] (Хлібороб Укр., 2, 1967, 47).

2. Товща частина, товщє місце чого-небудь. *Алое може цвісти в кімнаті. З середини пучка верхівкового листя поступово виростає квіткова стрілка з булаво-*

видним потовщенням на кінці (Веч. Київ, 27.II 1964, 4).

ПОТÓВЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **потóвщувати** і стан за знач. **потóвщуватися.**

ПОТÓВЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОТОВСТИ́ТИ,** вщу́, вста́ш, *док.*, *перех.* Робити товстим, товщим; збільшувати товщину чогось. *Спідня мачта — найтовща. Але її ще потовщують, набиваючи навкруги шальовок для зміцнення й захисту* (Ю. Яков., II, 1958, 127).

ПОТÓВЩУВАТИСЯ, ується. *недок.* 1. Ставати товстим, товщим. *Незабаром після першого поливання на поверхні вологої землі з'являється біла поволока грибниці, яка поступово збільшується і потовщується* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 107).

2. Пас. до **потóвщувати.**

ПОТОГІ́ННИЙ, а, е. 1. Який спричиняє посилене виділення поту. *Квітки нагідок вживають як сечогінний та потогінний засіб* (Хлібороб Укр., 7, 1968, 46); // *у знач. ім.* **потогі́нне,** ного, *с.* Лікарський засіб, який спричиняє посилене виділення поту.

2. *перен.*, *рідко.* Який забирає багато сил. *Робота була такою потогінною, що ввечері робітники падали від виснаження* (Минко, Вибр., 1952, 427).

ПОТÓЙБІЧ, *присл.*, *розм.* На тому боці, на протилежному боці. *О ні, потойбіч не всвітає* [світає]. *Лиш відгук іноді... неясний... долітає — а-в-... а-в-...* (Тич., I, 1946, 170); *Тієї ж ночі, коли місяць почервонів і став схилятись до лісів потойбіч, .. з Будутина виїхав вершник* (Скл., Святослав, 1959, 269).

ПОТÓЙБІ́ЧНИЙ, а, е. 1. За релігійними уявленнями — неземний, загробний. *Стародавні слов'яни вірили у загробне життя; тому в могилу з покійником або з урною, що містила його спалений прах, клали різні предмети, необхідні, за їх поглядами, померлому у потойбічному світі* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 347); *Тепер з релігією, з усіма її сектами треба боротися розумно, треба переконувати одурманених релігійним чадом людей в тому, що вони дуже помиляються, відмовляючись від повноцінного життя заради потойбічного* (Автом., Щастя.., 1959, 80); *Говорять: десь там буде рай... Нащо нам потойбічний край?* (Юш., Люди.., 1959, 214); // *у знач. ім.* **потойбі́чне,** ного, *с.* Те, що, за релігійними уявленнями, пов'язане з неземним, загробним життям. *Писав я ці етюди під впливом творів Метерлінка, повно було в них символіки, містики, потойбічного...* (Донч., VI, 1957, 581); // Чужий усьому житейському. *Великі страдницькі очі глянули на нього променистим потойбічним поглядом* (Тулуб, Людолови, I. 1957, 373); *Йшла* [Оксана] *назустріч своїй смерті, якась уже потойбічна, невпізнанна і чужа* (Кучер, Голод, 1961, 417); // Дивний, неприродний, наче з загробного світу. *В очах померлих назавжди відбилося видіння нічного лісу й щербленого потойбічного місяця* (Ю. Яков., II, 1958, 213); *Ще з учорашнього вечора помітив* [Саїд Алі], *що й тут, як і в Чадаці — все старе, все якесь потойбічне* (Ле, Міжгір'я, 1953, 16).

2. *розм.* Те саме, що **протиле́жний** 1. *Кагул закругляв береги, і вже виростали з води сірі схили потойбічних згірків* (Смолич, I. 1958, 44); *Хатина, де жила лікарка, стояла на горбку. Звідси відкривався широкий краєвид .. на потойбічні гори* (Турч., Зорі.., 1950, 135).

ПОТÓКОВИЙ, а, е, *спец.* Який здійснюється безперервним потоком (про метод виробництва); конвейєрний. *Добре зарекомендував себе .. потоковий метод збирання, коли одночасно за косовицею та обмолотом хлібів йдуть підбирання соломи, підготовка грунту під наступні посіви* (Рад. Укр., 20.VII 1967, 1); *Збирання коренів потоковим і переваловим способами провадилося переважно з одночасним потоковим збиранням гички* (Хлібороб Укр., 8, 1969, 19); // Який застосовує такий метод. *Потокова дільниця.*

△ **Потóкова лі́нія** — сукупність машин, механізмів, робочих місць або об'єктів виробництва, розташованих за ходом технологічного процесу. *Хімічне машинобудування повинно створити нові конструкції теплообмінної апаратури, агрегатів розподілу газів, потокових автоматичних ліній для вулканізації* (Знання.., 5, 1966, 10).

ПОТÓКОВІСТЬ, вості, *ж.*, *спец.* Абстр. ім. до **потóковий.** *Збирати соняшник підвищеної вологості можна лише при наявності сушильного господарства та додержуючи потоковості у виконанні операцій* (Хлібороб Укр., 2, 1968, 12).

ПОТОЛКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.*, *розм.*, *рідко.* Те саме, що **поговори́ти.** — *Який панич? Тепер нема панів. Тепер воля! — Потолкуй, потолкуй мені! — грозиться Гамза з рундука* (Мирний, IV, 1955, 188); — *Підемо до старости, потолкуємо про все, а він хай справляється у місті* (Стельмах, I, 1962, 364).

ПÓТОЛОЧ, і, *ж.*, *збірн.* 1. *розм.* Потолочена, пом'ята трава, хліб і т. ін. *Незібрані стебла плосконі згодом ламаються і перетворюються у потолоч, яка дуже затримує роботу машин при збиранні матірки* (Техн. культ., 1956, 183).

2. *перен.*, *зневажл.* Те саме, що **пóки́дьки** 2. *Збираючись у черговий антикомуністичний похід, імперіалісти не забувають взяти з собою для послуг емігрантську потолоч* (Ком. Укр., 4, 1966, 58).

ПОТОЛО́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **потолóчи́ти.** *Що весною процвітало, всохло, не доспіло, потолочене, мов градом, поле почорніло...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 128); *Навколо вся пшениця була втоптана, потолочена* (Донч., I, 1956, 60); *Образно. Жаль о тобі І потолочену любов з[авмер]лу У серці нбшу* (Фр., XIII, 1954, 241).

ПОТОЛО́ЧИТИ, о́чу́, о́чиш, *док.*, *перех.* Прим'яти, затоптати, витоптати ногами, копитами і т. ін. (перев. траву, хліб тощо). *Та щоб тую стежку курява закрила А бо тая стежка зіллячко вродила, Щоб було видно, хто по її ходить, Хоча пройде нишком — зілля потолочить* (Кост., I, 1967, 40); *Враз у прогалину на бур'яни як стрибне бузівок — потолочив їх* (Головко, II, 1957, 17); // Потоптати ногами, завдаючи пошкоджень. *Вирвавши кумові з руки картку, потолочив* [Прокіп] *її ногами* (Черемш., Тв., 1960, 80); [Н і н а *(кидав танцювати):*] *Ти мені геть ноги потолочиш. Мабуть, ти осліп від ... ненависті?* (Дмит., Дівоча доля, 1960, 9).

ПОТÓЛЯ, і, *ж.*, *заст.* Потурання, попуск. *Дай дітям потолю, сам підеш у неволю* (Сл. Гр.); *Язиком що хоч роби, а рукам потолі не давай* (Номис, 1864, № 3810); *А то ж Ти дав серденьку потолю, То через жінку підеш у неволю* (Чуб., V, 1874, 729).

ПОТОМИ́ТИ, томлю́, то́миш; *мн.* пото́млять; *док.*, *перех.* 1. Утомити, знесилити всіх або багатьох. *Плавала-плавала* [відьма], *шниряла-шниряла; та як бачить, що усіх потомила, так і піддалась...* (Кв.-Осн., II, 1956, 184); [М а р у с я *(сидить, читає):*] *Прийдіть до мене всі, хто трудиться, кого робота осіла, праця потомила* (Мирний, V, 1955, 96).

2. Стомити, перевантажити (роботою, тяжкими переживаннями і т. ін.). *Горда, пишна* [дівиця] — *роботою Ручок не потомить* (Кост., I, 1967, 99); *Кажуть, юнка білолиця Юнака причарувала. Потомила йому серце, Розпалила ятру рану* (Ус., Листя.., 1956, 132).

ПОТОМИ́ТИСЯ, то́миться, то́мимося, то́митеся; *мн.* пото́мляться; *док.* 1. Утомитися (про всіх або багатьох). *Наші сіроми перебігли рідколісся і вже кралися пущами і глибокими бескидами. Дуже-таки й потомились, бідо-*

лахи; деякі вже й приставать стали (Стор., I, 1957, 389); *Подивись: женці схилились, Потомились І від праці від тяжкої Потом вкрились* (Рильський, I, 1960, 107); *За день коні встигли потомитися, під шлейками мокра шерсть була вже забілена милом* (Панч, II, 1956, 478).

2. Стомитися, знесиліти від ходіння, важкої роботи і т. ін. (про руки, ноги тощо). *Тим часом сонце спустилось низенько; потомились руки граючи, потомились ноги танцюючи* (Н.-Лев., I, 1956, 79); *Потомилися пальці слабі, Червоніють отемрені* [отьмарені] *очі,— Шавка ж голкою вертить в журбі* (Граб., I, 1959, 235); *Агей, воли ви круторогі, чого ви стали на межі? Чи затупились лемеші, чи потомились ваші ноги?* (Сос., II, 1958, 398).

ПОТО́МЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пото́мити.** *Потомлені горем і жалем люди поснули* (Фр., VIII, 1952, 125); *Потомлені походом, опришки сіли під лісом спочити й перекусити* (Гжицький, Опришки, 1962, 137).

2. *у знач. прикм.* Який стомився, знесилів від ходіння, важкої роботи, тяжких переживань і т. ін. *Добре заснули* [діти], *бо були потомлені* (Укр., казки.., 1957, 139); *І смеркає, і світає, День божий минає, І знову люд потомлений, І все спочиває* (Шевч., I, 1963, 329); *Вже сонечко нижче і вечір вже ближче — Не роблять потомлені руки* (Гр., I, 1963, 12); *В потомлених коней темна від поту шерсть накипає крихітним бісером* (Стельмах, I, 1962, 85).

ПОТО́МНИЙ [1], а, е. Який здійснюється за томами, том за томом. *Потомний вихід у світ творів В. І. Леніна.*

ПОТО́МНИЙ [2], а, е. 1. *поет.* Те саме, що **прийде́шній.** *«Я, цар царів, я, сонця син могутній, собі оцю гробницю збудував, щоб славили народи незчисленні, щоб тямили на всі віки потомні імення...»* (Л. Укр., I, 1951, 252); *Вклонися, моя Україно, цим людям величним і скромним.. Ти словом достойним розкажеш своїм поколінням потомним, Чому їм.. пошану твій вдячний народ оддає* (Бажан, Роки, 1957, 258).

2. *у знач. ім.* **пото́мний,** ного, *ч.;* **пото́мна,** ної, *ж.;* **пото́мні,** них, *мн., діал.* Нащадок, нащадки. *Ніколи ніякий поет ані артист не творив на те, щоб показати сучасним чи потомним ідеал краси* (Фр., XVI, 1955, 293); *Жінка Петра Онуфрака, потомна отого війта, .. твердо казала, що вона знає, що тут у Яришци є Довбушеві скарби* (Хотк., Довбуш, 1965, 424).

ПОТО́МНО. Присл. до **пото́мний** [1].

ПОТО́МОК, мка, *ч.* 1. Людина стосовно своїх предків; нащадок. *В раду зібравшись, козацькі потомки гудуть* (П. Куліш, Вибр., 1969, 367); *Просто біля їхніх вікон на Дніпрі стойбище човнів, доглядає їх Танин дідусь, живий потомок запорожця* (Гончар, Людина.., 1960, 56); *До волості входили люди, що вважали себе потомками одного роду* (Іст. СРСР, I, 1956, 193).

2. *перев. мн.* Люди майбутніх поколінь; нащадки. *За в'язнем в'язень одстраждав, Але настане легший час,— І добрим словом спогадає Потомок вільний мертвих нас!* (Граб., I, 1959, 152); *Широко розплющеними очима вбирали студенти великий світ радянського героїзму, і ті, хто повернувся після перемоги до стін інституту, мали що сказати сучасникам і потомкам* (Ю. Янов., II, 1954, 196).

3. *розм.* Дитина (перев. син), спадкоємець. — *А діти є? — запитав дід.. Кулик випростався: — Якщо правду казати, то більше як у мене потомків ні в кого в Чаплинці нема. Ціла боса команда в хаті* (Гончар, II, 1959, 56).

ПОТО́МСТВЕНИЙ, а, е. 1. *заст.* Родовий, спадковий. *Гетьман Брюховецький дістав звання боярина.., а в особисте потомствене володіння за ним була закріплена Шептаківська волость з містами і селами* (Іст. УРСР, I, 1953, 282); *Кухня була завалена сітками, ятерами, саками — все потомствене риболовецьке майно знесено сюди з горища* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 223).

2. Який за народженням належить до певного стану або до родини, ряд поколінь якої займається певним ремеслом, походить з якоїсь місцевості тощо. *Роман довго дивився, не одриваючи очей, в лице забитого.., зазвучали в пам'яті його слова: «Бо хто ти такий?! Потомственний ливарник, свідомий робітник..»* (Головко, II, 1957, 613); *Русу голову носив* [Грицько] *гордовито, високо. Але що там! Так ходять у своїх горах Карпатах майже всі потомствені верховинці* (Мас., Під небом.., 1961, 93); *Мусієнко — механік за фахом. Був головою колгоспу. Народився і зріс на селі, тут же у Переселенні. Селянин потомствений* (Колг. Укр., 11, 1960, 19).

ПОТО́МСТВО, а, *с.* 1. Молоде, нове покоління стосовно старшого, батьків; пащадки. *На самоті, без товариства, ..без чужого впливу виростало потомство родини Федоренків* (Коб., III, 1956, 299); *Вдячне потомство, звільнене від фашистських кошмарів, згадає героїв Буркина і Лютежа, згадає й оцінить стратегічну мудрість радянського командування* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 315).

2. Молодняк тварин або рослин (часто як наслідок схрещення видів, порід, сортів). *Як показали наші дослідження, якщо одним з батьків буде слабка, низької хлібопекарської якості пшениця, то гібридне потомство неминно даватиме понижену якість хліба* (Хліборобр. Укр., 6, 1970, 2); *Потомство коней та ослів відзначається високою працездатністю, невибагливістю до корму, витривалістю, стійкістю до заразних хвороб, довголіттям* (Рад. Укр., 5.VII 1962, 4); — *Довелось мені одного разу прочитати Грегора Менделя, який схрещував... — Зелений і жовтий горох...— Ну, от,— саджаю, перевіряю і переконуюсь, що ознаки, справді, виявляються в потомстві в незмінному стані* (Довж., I, 1958, 414).

ПОТО́МУ, *присл., розм.* 1. Те саме, що **по́тім** 1. *Ловив* [Андрій] *вухом той клик машини довго, уважно, наче боявся пропустити з нього хоч одну мить. Потому обернувся до жінки, весь сяючий* (Коцюб., II, 1955, 39); *І як віковий дуб — довго тримається під напором бурі,.. але валиться потому з гуркотом, вивертаючи землю,— так похилився Марусяк* (Хотк., II, 1966, 210); *Принесла* [бабуся] *з сіней і виставила на стіл велику полив'яну миску, виповнену червоними квашеними помідорами. Потому сіла чистити картоплю* (Коз., Листи.., 1967, 63).

2. Те саме, що **поготі́в.** *Тепер вітрів нема, а там і потому* (Сл. Гр.).

ПОТОНУ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **потону́ти.** *Глоба все говорив про якісь потонулі яхти* (Собко. Скеля.., 1961, 51).

ПОТОНУ́ТИ *див.* **потопа́ти.**

ПОТО́НШАННЯ, я, *с.* Стан за знач. **пото́ншати.**

ПОТО́НШАТИ, аю, асш. Док. до **то́ншати.** *То людина схудне, а дерево не потоншає* (Сл. Гр.); — *Заходь, почуєш, як твою землю там діляють. — Не слухай, бо сало потонша з досади* (Коцюб., II, 1955, 69); [Ковальчук:] *Що, буланий, чи чуєш ти далеку дорогу? Ач, як викохався, мов обточений! (Надіва на його вузду). Постривай, потоншаєш!* (Кроп., V, 1959, 21).

ПОТО́НШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **потоншити.**

2. *у знач. прикм.* Тонший, ніж звичайно, ніж був раніше. *В більшості досліджуваних препаратів шкіри піддослідних тварин епідерміс був потоншений* (Фізіол. ж., II, 3, 1956, 97).

ПОТО́НШЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **потонши́ти, пото́ншувати.**

2. Тонша частина, тонше місце чого-небудь.

ПОТОНШИ́ТИ *див.* **пото́ншувати.**

ПОТО́НШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пото́ншувати** і стан за знач. **пото́ншуватися.**

ПОТО́НШУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПОТОНШИ́ТИ,** шу́, ши́ш, *док., перех.* Робити тонким, тоншим. *Безперервною стрічкою рухаються сталеві заготовки, розумні машини волочать їх, тобто витягають у довжину, потоншують, надають їм потрібного діаметру* (Ком. Укр., 1, 1968, 76).

ПОТО́НШУВАТИСЯ, ується, *недок.* 1. Ставати тонким, тоншим.

2. Пас. до **пото́ншувати.**

ПОТО́П, у, *ч.* За біблійною легендою — повінь, яку через гріхи людей наслав бог, щоб затопити землю. *Пальцем потопу не заставити!* (Укр.. присл.., 1955, 287); *Молять бога, щоб він оборонив люд од огня, меча, потопу, гладу* [голоду], *трусу і хороби* (Стор., I, 1957, 162); *Тікають фашисти у нори, як звірі при другім потопі* (Мал., Чотири літа, 1946, 13); *Серед численних релігійних вигадок особливою популярністю у віруючих користувався біблійний міф про всесвітній потоп* (Наука.., 7, 1958, 48); // Велика повінь, великий розлив води. *Про те вона побивається, Щоб не зніс потоп їх хатиноньки* (Стар., Вибр., 1959, 61); *Веселих пташок у гаях пересвист, І села, й ліси — все в веснянім потопі!* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 220); *Образно. Ранком ішов сніг. Рівний, густий і теплий.. Ряди домів, ряди дерев, як білі тіні, йшли кудись в далеч і розпливались в тумані. Білий потоп* (Коцюб., II, 1955, 185); *У порівн. Надворі, неначе потоп, дощ невпинний. Вітер віє крізь стелю і ллється вода* (Л. Укр., IV, 1954, 265); *З-над океану мовчазним потопом Нахлине тьма* (Бажан, Вибр., 1940, 174).

◇ **Від пото́пу** — з давніх-давен. *У джунглях Бразілії Плодилися* [гадюки] *від потопу* (Мур., Осінні сурми, 1964, 74); До **пото́пу** — дуже довго. — *Уже люди й додому поїхали, а тут, мабуть, до ..потопу сидітимем* (Тют., Вир, 1964, 148); **Після нас (після ме́не, а там** *і т. ін.*) **хоч пото́п** — байдуже, що буде потім, аби зараз було добре, вигідно і т. ін. *Природна майстерня була за часів царизму справжнім роздоллям для посіїв вузькоголобого «після нас хоч потоп»* (Рад. Укр., 9. IV 1967, 4); — *Вона, мені здається, далі свого носа не бачить. Аби їй було добре та тепло, а там хоч потоп* (Кучер, Трудна любов, 1960, 437).

ПОТОПА, и, *ж., діал.* Потоп. — *Чекай, — опинив його Демидів,— а знаєш ти, як виглядала справдішня потопа світу?..* (Мак., Вибр., 1954, 59); *Образно. Чути було й дитячий дзвінкий сміх, і.. якесь любе шептання з-посеред потопи листя* (Фр., I, 1955, 271).

ПОТОПА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПОТОНУ́ТИ,** тону́, то́неш, *док.* 1. Занурюючись у воду, іти на дно. *Я вирнув на світ, б'юся руками й ногами та й криконув що було сили. Але чую, я знов потопаю, знов пірнув під воду* (Н.-Лев., VI, 1966, 94); *Де-не-де щось чорне швидко пливло по воді, то зринаючи нагору, то знову потопаючи* (Гр., I, 1963, 420); [М а р' я н а:] *Чого ж мій вінок потонув?.. Може, я справді родилась великою грішницею?..* (Вас., III, 1960, 8); *Чомга* [пірникоза] *раптом пірнула і опинилась біля дітей, квокнула до них, і всі троє потонули в воді, проте зразу ж виринули* (Досв., Вибр., 1959, 413); *Образно. Непорушними очима дивляться велетні-гори, а ти сам... сам-один.. ідеш грунем, ледве вловлюючи стежку очима, і потопаєш у красі...* (Хотк., II, 1966, 375); *Ясна ця думка, не встигши блиснути, потонула в каламутному потоці інших* (Шовк., Інженери, 1956, 184); // Тонучи, занурюючись у воду, гинути, вмирати. *Краще в ставку потопати, як з нелюбим шлюб узяти!* (Укр.. присл.., 1955, 115); *Світить місяць серед неба — І той погасає; Вже корабель між скалами В морі потопає* (Рудан., Тв., 1959, 102); *Над водою розлігся розпачливий зойк отця Миколая, який незграбно шубовснув у воду. — Рятуйте, люди, хто в бога вірує... Рятуйте, християни... потопаю...* (Стельмах, I, 1962, 508); — *Хто ж вас обдурив, тіточко? — ..Якби на них, дурисвітів, та вилились ті сльози, що я їх за один раз виплакала, то вони б у них з головами своїми потонули!* (Мирний, III, 1954, 162); *І ти, ясний Доне, від степу кордоне,— уся ота нечисть в тобі хай потоне!* (Тич., II, 1947, 229); // Занурюватися, провалюватися в що-небудь м'яке, сипке, в'язке і т. ін. *Теплий весняний дощ. На розмитих, вибоїстих дорогах ми потопаємо по коліна в багнюці* (Кол., На фронті.., 1959, 64); *Син спав і досі, потопаючи в подушках на широкому дерев'яному ліжку* (Кучер, Прощай.., 1957, 380); *Гість з розмаху потонув у м'якому кріслі біля столу* (Хижняк, Килимок, 1961, 32); // *у сполуч. із сл.* п о г л я д, о ч і, з і р *і т. ін., перен.* Пильно вдивлятися в що-небудь (перев. далеке). *А вгорі ж — нема блакиті міри, В тій безодні потопає око...* (Стар., Поет. тв., 1958, 27); *Хмельницький потопав зором в синій далечині* (Рибак, Переясл. Рада, 1948, 558); *Коли я над нею схилився, були її очі в тій хвилі широко отворені й потонули на хвилину в моїх...* (Коб., III, 1956, 86); // *перен.* Змішатися з ким-небудь. *Нова школярка скоро потонула в шкільній юрбі* (Вас., Вибр., 1954, 94); // *перен., розм.* Бути дуже завантаженим справами, турботами і т. ін.; цілком поринати в певне заняття, розвагу тощо. *Я знаю, в якому тяжкому стані перебувають наші редактори і літературні консультанти: вони потопають у паперовому морі* (Рильський, Веч. розмови, 1962, 107); *Тільки після того, як випустили з тюрми,.. я більш-менш грунтовно засів за літературну працю і потонув у їй, захопившись нею без воротття* (Вас., IV, 1960, 40); *Наближався великдень.. А тут іще, мов на біду, навчила Анниця писанки писати,— і Маруся ціла потонула в цій цікавій забаві* (Хотк., II, 1966, 34); // *перен.* Піддатися чиємусь впливові, ототожнитися з ким-небудь. *Моє «я» потонуло в образі Подорожнього, і всі муки й страждання його я відчув і пережив протягом короткого спектаклю* (Минуле укр. театру, 1953, 136); // *перен.* Бути охопленим якимись почуттями, переживаннями. *Робота спинилась, голка випала з рук і життя посунулось додолу. Що се? Чи тепер потопати в мріях?* (Л. Укр., III, 1952, 473); *Не було* [на похороні] *й Паталки. З пристрасним риданням металась вона в малій своїй літній хатині.. Все протестувало в ній, все потопало в стражданні* (Довж., I, 1958, 93); *Пан сидів, потопувши в думах, і не чув тих остатніх слів* (Фр., II, 1950, 118); *Воловик насторожив уші, увесь потонув в увазі, в чеканні, що скаже Марина* (Епік, Тв., 1958, 579).

2. Зникати з поля зору, занурюючись у щось, ховаючись за чим-небудь, у чомусь. *І блідий місяць на ту пору Із хмари де-де виглядав, Неначе човен в синім морі, То виринав, то потопав* (Шевч., I, 1963, 3); *Ой зійду я на могилу, Пущу коня на долину,— Кінь у травах потопає, Моє серце сум стискає* (Фр., XIII, 1954, 152); *Анатолієві чомусь стало жарко. Захотілося весни, квітів, сонця і високої духмяної трави, в якій можна потонути з головою* (Руд., Остання шабля, 1959, 250);

// Бути майже непомітним, невидимим серед чого-небудь, ледве виднітися за чимсь. *У млі потопають доми, димарі, Як витвори злої омани, І сунуться, сунуться тихо вгорі Тумани... тумани...* (Вороний, Вибр., 1959, 64); *Труна соснова в квітах потопає, а в ній з лицем усміхненим і ясним лежить гармаш, неначе спочиває...* (Гонч., Вибр., 1959, 202); [С е м е н:] *Знов хати заквітчались і потонули в зелені, і тільки де-не-де біліють помеж густими садками* (Кроп., I, 1958, 59); *Цілковита тиша панувала в місті, яке потонуло в темряві* (Сміл., Сашко, 1954, 99); *Три дні лютувала хуртовина, ліс потонув у снігових заметах* (Донч., III, 1956, 123); // Ставати ледве чутним або нечутним серед сильніших звуків, шумів. *Розмови дорослих потопають у нискоті, вересках сотні малечі* (Ю. Янов., II, 1958, 58); *Хтось застогне у лісі далеко, потім ближче... Стріпоче птиця крильми, хрусне гілка, а потім потоне все в могутнім хоралі, в шумі віковічнім* (Хотк., II, 1966, 304); *Останні слова академіка потонули в бурі оплесків* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 207).

3. *перен.* Іти в забуття; зникати, забуватися. *Слова потішали, а голос і ліра, Як перш, голосили-ридали, Лагідна потіха і ясная віра Зникали, в жалю потопали...* (Л. Укр., I, 1951, 346); *Встав крізь пам'яті вікно далека ремісницька школа, що біля церкви, в деревах, де потопало мрій чимало* (Сос., II, 1958, 373); *Слава тобі, любомудре, Чеху-слав'янине! Що не дав ти потонути В німецькій пучині Нашій правді* (Шевч., I, 1963, 261); *Поет не міг не відчувати, що його творчість не потоне в річці забуття, що вона буде безсмертною* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 604).

ПОТОПА́ЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **потопа́ти.** *«Чоловіче, бійся бога, рятуй мене!» — кричав потопаючий лихий пан* (Україна.., I, 1960, 30); — *Щури завжди першими тікають з потопаючого корабля,— гостро, з огидою сказала вона* (Собко, Срібний корабель, 1961, 202); *Хто хоч раз побував на Буковині і в Закарпатті, той ніколи не забуде високих полонин і потопаючих в зелені сіл* (Наука.., 11, 1963, 28); // *у знач. ім.* **потопа́ючий,** чого, *ч.;* **потопа́юча,** чої, *ж.* Той (та), що потопає. *Черниш, відбиваючи геть чиюсь перекинуту вибухом душогубку, виправляючи напрям свого човна, люто гукав незнайомим потопаючим, щоб хапались за нього* (Гончар, III, 1959, 352); *У порівн. *Наче потопаючий Стебелиночку, Зір мій вид її* [дівчини] *ловив На хвилиночку* (Фр., XI, 1952, 31); — *Мамо, треба негайно професора зі Львова.. Олена вхопилася за цю думку, як потопаючий за соломинку* (Вільде, Сестри.., 1958, 95).

ПОТОПЕ́ЛЬНИК, а, *ч., розм.* Те саме, що **утопленик.** *Міг би* [Іван] *розказати і.. про потопельників, які по заході сонця сушать бліде тіло своє на каменях в річці* (Коцюб., II, 1955, 307); *А якби був я потопельником,— усе причаював би ся в найглибшім зеленім місці під стрімкою скалою* (Хотк., II, 1966, 319); *У порівн. *Ввійде* [хмара] *в гирло ущелини,.. стане всмоктувати в себе вільгість і, набрякши водою, як потопельник, розпадеться весняною зливою* (Перв., Невигадане життя, 1958, 91).

ПОТОПЕ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **потопе́льник.** *Ночами потопельниці й лісниці Схилялися до дикої води* (Перв., II, 1958, 97).

ПОТОПИ́ТИ [1], топлю́, то́пиш; *мн.* пото́плять; *док., перех. і без додатка.* Топити (*див.* **топи́ти** [1]) якийсь час.

ПОТОПИ́ТИ [2] *див.* **потопля́ти.**

ПОТОПИ́ТИСЯ, то́питься, то́пимося, то́питеся; *мн.* пото́пляться; *док.* 1. Позбавити себе життя, кинувшись у воду (про всіх або багатьох); втопитися.— *Як.. панна Гризельда піде заміж за князя Вишневецького, то й ми підемо до Вісли та й потопимось з горя,— говорили дівчата* (Н.-Лев., VII, 1966, 61).

2. Загинути, занурившись у воду, пішовши на дно (про всіх або багатьох); потонути. [О л і м п і а д а І в а п і в н а:] *Та ви думаєте, чого я турбуюсь? Того, що, борони боже, потопляться? Ні, з таким гребцем, як ваш Орест, сього не страшно* (Л. Укр., II, 1951, 6); — *А ви, мамо, не дуже журіться: ми ще на болоті в'юнів наловимо,— безтурботно обізвалось котресь* [із дітей].. — *Ловіть, ловіть, лише на глибоке не лізьте, бо потопитесь* (Стельмах, I, 1962, 515).

ПОТО́ПЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **потопи́ти** [2]. *Вони разом згинали коліна, благаючи бога, щоб припустив до вечері ті душі, що їх ніхто не знає, що пропадом пропадають,.. дорогами покалічені, водами потоплені* (Коцюб., II, 1955, 336); *Близько 1300 транспортів і більш як 1200 ворожих бойових кораблів були потоплені радянськими моряками* (Ком. Укр., 5, 1970, 61); // **пото́плено,** *безос. присудк. сл. Комісар згадав, що в цій воді багато потоплено людей, і вони, здалося йому, стоять шерегами на дні* (Ю. Янов., II, 1958, 108).

2. *у знач. прикм.* Який потонув, утопився. *В безперервних боях дивізія не раз зазнає гіркоти найтяжчих втрат, а все ж сили її зростатимуть; ворог не раз вважатиме її оточеною і знищеною, розсіяною в тайзі, потопленою в болотах, а вона виникатиме знову* (Гончар, II, 1959, 303); *У воді застигли блискучі, вилизані течією камінні брили, наче стадо потоплених турів* (Кол., Терен.., 1959, 92); // *у знач. ім.* **пото́плений,** ного, *ч.;* **пото́плена,** ної, *ж.* Той (та), що потонув (потонула), втопився (втопилася). *Витягав* [Данько багром] *якесь баговиння, зачіпав вербове корчомаччя, крок за кроком посуваючись далі: потоплених ніде не було* (Гончар, II, 1959, 225).

ПОТО́ПЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **потопи́ти** [2], **потопля́ти** і **потопи́тися.** *В основу твору «Загибель ескадри» покладені історичні події 1918 року, зв'язані з потопленням Чорноморської ескадри революційними матросами* (Укр. літ., 10, 1957, 124); *Потоплення великого танкера позбавляло заправки близько 5 тисяч літаків або 10 тисяч танків* (Рад. Укр., 30.VII 1967, 1).

ПОТОПЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок., рідко,* **ПОТОПИ́ТИ,** топлю́, то́пиш; *мн.* пото́плять; *док., перех.* Губити, позбавляти життя (живі істоти), знищувати (предмети), занурюючи їх у воду, спускаючи на дно; топити. — *А як ти... а за що... твою жінку потопляти?.. хіба ж вона волшебствує* [чаклує]? (Кв.-Осн., II, 1956, 181); *Тільки що розказали брати, як старша сестра хотіла їх потопить, коли дивляться — підпливає цареве військо* (Стор., I, 1957, 70); *Козаки.. звеліли потопити усі порони, щоб Єремії не було на чому перевезти своє військо* (П.-Лев., VII, 1966, 146); *Образно. — *Що ми? хіба ми люди? Обличчя носимо людське та й годі, а душу і серце в хмелі потопили* (Мирний, III, 1954, 280); // *безос. Водою чорт зна як крутило, Що трохи всіх не потопило, Вертілись човни, мов дурні* (Котл., I, 1962, 87); // Затопляти, заливати (про воду); вкривати водою. *Волго, Волго! У повідь, весною, Ти не так потопляєш поля, Як тією людською сльозою Напилася вже наша земля!* (Стар., Вибр., 1959, 95); *На волі я й гори потоплю* (Укр.. присл.., 1963, 155); — *Вода бігуча, вода котюча, вода йорданська береги потопила* (Хотк., I, 1966, 77); *Образно. *В яких гаях? В яких ярах, В яких незнаємих вертепах Ти заховаєшся од спеки Огнепалимої тії, Що серце без огню розтопить І без води прорве, потопить Святії думоньки твої?* (Шевч., II, 1963, 356).

◇ **Потопи́ти в кро́ві** — те саме, що **Втопи́ти в кро́ві** (*див.* **втопи́ти**). *Справді, не могло бути спокою на серці,*

коли фашисти потопили в крові свободу в Іспанії (Рибак, Час.., 1960, 231).

ПОТО́ПНУТИ, ну, неш; *мин. ч.* пото́п, ла, ло; *док., заст.* Потопути. *Життя людське — те ж невмолиме море: Потоп пловець — громаді байдуже* (Граб., I, 1959, 496); *Місяць потоп у широкому морі темних хмар, що заляглі півнеба* (Гр., I, 1963, 416).

ПОТО́ПТАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **потопта́ти.** *Глянь на луг — не вся травиця Ще потоптана упрах* (Граб., I, 1959, 62); *Там* [на Україні] *зараз вогненні заграви, руїн і навали сліди і дивиться місяць кривавий в потоптані катом сади* (Сос., II, 1958, 264); *Складачі* [народних пісень] *ті — переважно женщини* [жінки], *у котрих любов — найбільші святощі, вдина прикраса бідного, а так часто і безсердечно потоптаного та ламаного життя* (Фр., XVI, 1955, 91); // *у знач. прикм. Коронний гетьман Микола Потоцький стояв перед гетьманом Остряницею і Гунею в оточенні козацької старшини і, присягаючи, обіцяв від імені короля повернути Україні потоптані права* (Довж., I, 1958, 273); // **пото́птано,** *безос. присудк. сл.* [Г о р н і г:] *Сплюндрували* [ткачі] *весь дім фабрикантові.. Поруччя на сходах поламано, підлоги позривано,.. попсовано, порізано, порозкидано, потоптано, порубано — вкрай сплюндровано!* (Л. Укр., IV. 1954, 247); *В країнах звірячого фашизму права людини потоптано, понищено, побито* (Тич., III, 1957, 54).

ПОТОПТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **потопта́ти.** *Зрадою не називаю того, що не любиш... чи не будеш любити мене... Зрадою є тільки потоптання віри... Тільки омана присяги любові, коли любові більше нема...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 281); — *Наша мета не потоптання законів, не образа величності, не заколоти, а можливість користуватися правами, наданими нам конституціями* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 498).

ПОТОПТА́ТИ, топчу́, то́пчеш, *док., перех.* 1. Топчучи, прим'яти, придавити, роздушити (перев. все або багато чого-небудь). *По квітничку собака поскакав, Усе понівечив і потоптав* (Гл., Вибр., 1951, 130); *Пішло все обертом... Ні землі під ногами, ні музиків не чую! Думаю лише про те, щоб не впасти і не потоптати Веклі ноги* (С. Кравч., Квіти.., 1959, 95); *Як вона* [ватра] *розпалахтілась дуже, Ти байдуже глянула на мене, Слово інше кинула, студене, Потоптала ватру ти байдуже* (Павл., Бистрина, 1959, 207); // Знищити, затоптати ногами, копитами всіх або багатьох. *Потопили* [ляхи] *полохливих, Завзятших напали, Постріляли, порубали, Кіньми потоптали* (П. Куліш, Вибр., 1969, 335); *Як у п'ятницю зайнявся ранок, потоптали* [русичі] *половців у прах* (Забіла, У.. світ, 1960, 164); // *перен.* Побити, знищити (про мороз, вітер). *Барвінок цвів і зеленів, Слався, розстилався; Та недбсвіт перед світом В садочок украв, Потоптав веселі квіти, Побив... Поморозив...* (Шевч., II, 1963, 399); *Прорвавсь суховій і суремить над світом: — Усе попалю, потопчу я цим літом! Аж знову ліси на путі, Зелені, високі, густі* (Шпорта, Твої літа, 1950, 24).

2. *перен.* Грубо порушити що-небудь, зневажити когось, щось. *Не вертайся — оставайся За горами, за морями: Я порвала, потоптала Усі зв'язки поміж нами* (Граб., I, 1959, 586); *Скільки днів і ночей минуло в мріях про майбутнього синочка, а чи донечку.. І ось Прохор хоче цю мрію вбити, хоче одібрати від неї щастя, потоптати материнські почуття* (Шиян, Баланда, 1957, 245); [М а р и н к а:] *Я не потоптала честі і совісті. Повір мені, Грицю* (Речм., Твій побратим, 1962, 128).

3. Ходити, топчучи що-небудь, якийсь час. *Піде вона оглядати своє царство. Над басейнами нахилиться, заглядаючи в сріблясту глибінь,.. запашних цвітників потопче радісний килим* (Хотк., II, 1966, 57).

4. *розм.* Стоптати, знесити взуття. *Десь вона вже потоптала черевики, на дорогу вибігаючи, виплакала карі очі, чумаченька дожидаючи...* (Коцюб., I, 1955, 183).

ПОТОПТА́ТИСЯ, топчу́ся, то́пчешся, *док.* Топтатися якийсь час. — *Немає заводу, Варочко. Відплив на Кавказ,— каже Артем і, потоптавшись на місці, додає: — І всі родини робітників відпливли* (Кучер, Чорноморці, 1956, 458); *Потоптавшись тут і там безпорадно, Савко з Марією побігли до потоку* (Козл., Ю. Крук, 1950, 220); *Образно. Краю мій! .. Багато по тобі пройшло-потоптало літ і віків, багато розлилося сліз та горя* (Мирний, IV, 1955, 315); // *розм.* Потанцювати якийсь час. *Вона трохи потоптала в «вальці»* [вальсі] (Л. Укр., III, 1952, 671).

ПО́ТОПТОМ, *присл., розм.* Топчучи все або всіх на своєму шляху, нещадно знищуючи когось, щось. [С о т н и к:] *Години дві — й підзамче, вмите кров'ю, Руйновищем, пожарищем впаде, А за добу і замок... Ворог лютий Скрізь по́топтом перейде... і кінець* (Стар., Вибр., 1959, 556); *Ніхто не знав напевне, чи німці що-небудь щадитимуть, чи пройдуться потоптом по всьому без винятку* (Гончар, IV, 1960, 45).

ПОТО́РГАТИ, аю, аєш, *док., перех. і неперех., розм.* Торгнути кілька разів; торгати якийсь час. [Р и н д и ч к а:] *Я мерщій прожогом до віконечка, аж щось чимчикує через мій рів,.. підійшло до дверей, поторгало і стиха промовило: «Відчиніть!..»* (Кроп., I, 1958, 508); *Зійшла вона з дочкою на рундук, поторгала дверми,— ні духу не чути* (Свидн., Люборацькі, 1955, 55); *Марина.. поторгала рукою торочки скатертини на столі* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 136); *Клацнув раз і вдруге замок. Для певності Маслов ще й за ручку дверей поторгав — не відчиняються* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 209).

ПОТОРГУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Торгувати якийсь час. *Мужі рушили до неї* [княгині], *почали скаржитись, що руські купці.. не хочуть торгувати. — А вони вже поторгували,— відповіла їм на це княгиня,— я закупила в них усе їхнє добро* (Скл., Святослав, 1959, 142); [Ю д а:] *Так само продають їх* [людей], *як і все, як гуси, як худобу: поторгують і вдарять по руках* (Л. Укр., III, 1952, 141).

ПОТОРГУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* Торгуватися якийсь час. *Жалко було Терешкові таку силу грошей давати.. Спробував ще поторгуватися з Гострогляд-дом, дак той і не озвався* (Гр., II, 1963, 250); *Цигану, видно, хотілося поторгуватись. Він жевжикувато повів очима й плечем: — А все-таки: скільки б ви дали?* (Стельмах, **Гуси**-лебеді.., 1964, 81).

ПОТОРКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех. і неперех.* Торкнути кілька разів; торкати якийсь час. *Старого козака повстрічає* [зустріне Коновченко], *Гордим словом зневажає, Молодого повстрічає,.. Стременем о грудь поторкає...* (Укр.. думи.., 1955, 28); *Жінка.. поторкала свою валізку, посовалась на канапі, як курка в піску, гручніш умощуючись* (Досв.. Вибр., 1959, 207).

ПОТО́РКУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* Торкати злегка або час від часу. *Образно. Сон і радість одночасно тепло, мов у дитинстві, заколисують хлопця,.. поторкують загущену темінь чуйних вій* (Стельмах, Хліб.., 1959, 479).

ПОТОРОПІ́ТИ, і́с, і́ємо, і́сте, *док.* Сторопіти (про всіх або багатьох). *Нараз усі стали, поторопіли та неначе прикипіли до місця, бо малий Митруньо так крикнув, аж відгомін пішов по саду* (Март., Тв., 1954, 147); *Захеканий підбіг Серьожка й, не оддихавшись, крикнув: — Ми!... Митько! — й махнув рукою на двір.*

Усі од несподіванки аж потороніли (Головко, I, 1957, 384).

ПОТОРОХКАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Торохнути кілька разів; торохкати якийсь час. *По дорозі він лише торкнув до зачинених дверей ув'язненої і злегка потороxкав по них зігнутим пальцем* (Досв., Гюлле, 1961, 36); *Вітер летить, співає, ..Жодного села, хатинки не минає, У драну шибку ще й пучками потороxкає-пограв* (Тич., I, 1957, 50).

ПОТОРОХКУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Торохкати злегка або час від часу. *На возі злегенька потороxкують червонобокі, в поливі миски* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 108); *Розбризкуючи воду, повільно потороxкували по бруківці високі, з чорними шкіряними верхами фаетони нічних візників* (Вітч., 2, 1968, 151).

ПОТОРОХТІТИ, хчý, хтúш, *док., розм.* 1. Піти, поїхати і т. ін. з торохтінням. *Гашіца вчепилась за полудрабок, але Йон сильним рухом скинув її з воза й потороxтів далі...* (Коцюб., I, 1955, 249); *Шугнув* [хлопчик] *непомітно в двері і вже потороxтів дерев'яшками униз по сходах* (Кучер, Дорога.., 1958, 153); *Одірвавшись од станційки, поїзд потороxтів далі* (Кол., На фронті.., 1959, 182).

2. Торохтіти якийсь час. *Він потороxтів коробкою і дав мені одну від штанів — «бляху»* [ґудзик] (Мик., Кадильниця, 1959, 8).

ПОТОРÓЧА, і, *ж., розм.* 1. Те саме, що **прúвид** 1, 2. *Ніч. З неба дивиться місяць. Берестки, тополі стоять, застигли в сріблі... Потороче ось і ось бовваніють: острішки, клуні, хліви...* (Тесл., З книги життя, 1949, 175); *У порівн. *Брожу, тиняюсь, мов потороча, Тужу день божий — ввечері, вранці...* (Граб., I, 1959, 341).

2. *також лайл.* Те саме, що **опýдало.** — *Пфу! — плюнув пан з такою огидою, немов то перед ним стояла не Пріська, не вродлива молодиця, а якась потороча...* (Л. Янов., I, 1959, 211); *Здивовані прохожі.., мабуть, мають мене за божевільного. Йде вулицею якась потороча, розмахує кулаками і щось варнякає* (Кол., На фронті.., 1959, 133); [Д і д:] *Новому цареві присягать будемо! Он що!* [Б а б а:] *Та йди вже, йди, потороча!* (Мам., Тв., 1962, 286); *У порівн.— *От тепер ти мій,— пильно оглядала вона Сергія,— а то стоїть, як потороча на городі* (Епік, Тв., 1958, 137).

ПОТÓРСАТИ, аю, асш, *док., перех. і неперех., розм.* Торсонути кілька разів; торсати якийсь час. *Раїса.. поторсала колодкою на дверях од чорних сіней — нікого й нічого* (Коцюб., I, 1955, 309); *Важкі, дебелі двері зачинені були щільно і замкнені, мабуть, на засув абощо. Левантина поторсала, але нічого не зрушила їх* (Гр., II, 1963, 290); *Обійшовши навколо окованого залізом воза, поторсавши люшні та драбини, він з силою підіймав задок воза і опускав на землю* (Збан., Переджнив'я, 1955, 330); *Недалеко від борони хтось лежав ничком. Платон поторсав за плече* (Панч, Мир, 1937, 38).

ПОТÓЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поточúти** [1]. *Добре поточені ножі; Після тісного кабінету, після пахощів од цвілі на старих книжках, поточених шашлями, після міської душної куряви степи здалися йому земним раєм* (Н.-Лев., I, 1956, 407); *В ніс гостро ударило морозним повітрям і запахом поточеної мишами соломи* (Збан., Єдина, 1959, 47); *Образно. *Тільки іноді, темної ночі,.. закрадався сум у Мотрину душу й, як у жмені, зжимав* [стискав] *гірким життям поточене серце...* (Мирний, I, 1949, 361).

ПОТÓЧИНА, и, *ж., діал.* 1. Струмок. *З сих гір спливають поточини, що ділять поле на менші частки* (Сл. Гр.); *Поточина дзюрчить, листочки падають на дорогу* (Томч., Готель.., 1960, 26).

2. Видолинок. *Дехто.. починав уже заглядати до Борислава, нипати по мочарах та поточинах, розвідувати у селян, чи.. не надибали більше тої «скип'ячки»* (Фр., VIII, 1952, 349); *Пас він козу дома, пас межами та поточинами* (Черемш., Тв., 1960, 71).

ПОТОЧИ́ТИ [1], точý, тóчиш, *док., перех.* 1. Наточивши, зробити все або багато чого-небудь гострим.

2. Зіпсувати, знищити все або багато чого-небудь; поїсти щось у багатьох місцях (про гризунів, комах і т. ін.). — *Дайте йому молотить з тієї скирти, що затекла і миші поточили* (Стор., I, 1957, 31); — *І коли вже ви, діду, вгомонитеся? — озвався чийсь докірливий голос. — Пан та пан... Давно вже тих панів черва у могилі поточила* (Шиян, Баланда, 1957, 140); *Образно. *Бліндажі і ходи сполучень поточили село, мов шашіль* (Довж., III, 1960, 392).

3. Точити (*див.* **точúти** [1]) якийсь час. *Остап.. вийняв ніж, поточив його об камінь і почав обтинати кружка Соломіїне волосся* (Коцюб., I, 1955, 344).

◇ **Поточúти ляси (язикú)** — те саме, що **Ляси точúти** (якийсь час) (*див.* **ляси**). *Поговорили про оперу, згадали Давіда, віддали належне Лафонтену і трохи поточили ляси з приводу Ламартіна* (Рибак, Помилка.., 1956, 28); *Плетухи поточили язики і знайшли собі інші теми* (Собко, Нам спокій.., 1959, 22).

ПОТОЧИ́ТИ [2], точý, тóчиш, *док., перех.* Точити (*див.* **точúти** [2]) якийсь час.

◇ **Поточúти кров** *з кого* — те саме, що **Пúти (смоктáти, сеáти** *і т. ін.*) **кров** (якийсь час) (*див.* **кров**). — *Ще ми мало робили, ще з нас мало сліз та крові точили... хай ще два роки поточать!..* (Мирний, II, 1954, 61).

ПОТОЧИ́ТИСЯ [1] *див.* **потóчуватися.**

ПОТОЧИ́ТИСЯ [2], точýся, тóчишся, *док., розм.* Швидко попрямувати, кинутися кудись, звідкись. *От у такі сливки ускочили наші старости! Піймали вблизня — не знаю! Поточилися з хати, не озираючись* (Кв.-Осн., II, 1956, 443); — *Ег! — закричав отаман.— Се крамарів тесть! Бийте його, кабанячу тушу! — Тут деякі поточились до Череваня, і, може б, там йому й капут був* (П. Куліш, Вибр., 1969, 169); *І — наче сомнамбула в трансі — Петлюра поточився за трамваєм, скочив на приступку і ввійшов у вагон* (Смолич, Мир.., 1958, 244).

ПОТОЧИ́ТИСЯ [3], тóчиться, *розм.* Док. до **точúтися** [2]. *А де тепер наш Черемуш Глибокий ся точить, Там мусить кров поточитись, Панове-молодці!* (Федьк., I, 1960, 204); *Розмова поточилася рівніше* (Ірчан, II, 1958, 257).

ПОТОЧИ́ТИСЯ [4], тóчиться, *док., діал.* Покотитися. *Біленька звізда на небі закрутилася, та й поточилася, та й упала на дорогу і в порох згасла* (Черемш., Тв., 1960, 254).

ПОТÓЧНИЙ, а, е. 1. Який є, існує, відбувається, має місце тепер, у цей час. *З початком поточного року з'явився в Стрию альманах «Ватра»* (Фр., XVI, 1955, 122); *Правда, доводилось йому чути, що в житті його чекають і труднощі, і боротьба за велике майбутнє, але як прикласти оте прекрасне слово «боротьба» до звичайних, поточних буднів, він не знав* (Жур., Вечір.., 1958, 221); *Надзвичайно важливо регулярно влаштовувати політичні доповіді про поточний момент і наші завдання* (Рад. Укр., 19.XII 1956, 1); // Пов'язаний із сучасним моментом. *Поезію треба і любити, і поважати. І пропагувати теж.. Маю на увазі не лише друкування вартих того віршів, а й хороші, вдумливі критичні їх розгляди, передовсім у поточній пресі* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 108);

На поточні виробничі потреби колгоспи витрачають величезну кількість праці, матеріалів і коштів (Ком. Укр., 5, 1960, 62).

2. Який відбувається, здійснюється щодня (про справи, роботу); повсякденний. *Загальні збори, конференція або з'їзд обирають бюро або комітет, які є виконавчими органами і керують усією поточною роботою партійної організації* (Статут КПРС, 1971, 12); *Коли Микита Макарович уперше запитав на правлінні, які його міркування з приводу поточних господарських справ, дід Харко аж змокрів* (Ю. Янов., II, 1954, 160); *Вихідні дані для вивчення населення дають поточна статистика і переписи населення* (Наука.., 12, 1958, 11).

△ **Пото́чний план; Пото́чне планува́ння** → план, планування на найближчий час; **Пото́чний раху́нок** — рахунок вкладника банку або ощадкаси, з якого вкладник може одержувати свої гроші, якщо є потреба, і поповнювати його додатковими внесками; **Пото́чний ремо́нт** — усунення дрібних несправностей з метою запобігти великим поломкам, руйнуванню. — *Ми зараз пробуємо робити поточний ремонт екскаватора на ходу, не припиняючи роботи* (Багмут, Опов., 1959, 50).

ПОТО́ЧОК *див.* **поті́чок.**

ПОТО́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПОТОЧИ́ТИСЯ,** точу́ся, то́чишся, *док.* Похитуватися, мало не падаючи (від поштовху, удару, сильного переживання і т. ін.). *Іван попереду з гармонією у руках, виступа козирем, Хведір за Іваном п'яний, поточується* (Мирний, V, 1955, 212); *Він поточується під важкою ношею, спотикається, падає, проте не кидає* (Баш, На.. дорозі, 1967, 95); *Хатні двері відчиняються — стріча кума на порозі... Хапко аж поточивсь — молодиця, як зоря!* (Вовчок, VI, 1956, 286); *Поліцай ударив Женю в спину прикладом, вона поточилася* (Хижняк, Тамара, 1959, 157); *Образно. *Нема гірше, як бурлаці: куди попхнуть, туди й поточишся* (Укр.. присл.., 1963, 88).

Поточи́тися наза́д — відхитнутися, податися назад. *Турн перший зацідив Енея, Що з плеч упала і кирея, Еней був поточивсь назад* (Котл., I, 1952, 291); *Побачивши Данила, Катерина здивовано нахмурила брови, злякано поточилась назад* (Коп., Лейтенанти, 1947, 180).

ПОТРА́ВА, и, *ж.* 1. Псування, знищення посівів, трав тваринами; спаш. — *Тепер усе купи, про все сам старайся, клопочись, думай, гадай: подушне плати... штрахи* [штрафи] *за потраву плати...* (Григ., Вибр., 1959, 45); *Граф Бобринський... докладно спинився на огляді тривожних явищ у країні.. По селах взагалі коїлося чорт батька зна що: потрава поміщицьких пасовиськ, порубка державних лісів, страйки по панських економіях* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 59); *В господарстві* [радгоспу «Фастівський»] *добре доглядають за лісом, оберігають його від потрав худобою і самовільних порубок* (Колг. Укр., 5, 1962, 40).

2. *розм.* Те саме, що **стра́ва** 1. *Тут їли рознії* [різні] *потрави, І все з полив'яних мисок* (Котл., I, 1952, 72); *Весело сідав* [пан Андрій] *за стіл, заставлений простими потравами: капуста кисла з вудженим салом, горох із салом же, каша пшоняна* (Хотк., Довбуш, 1965, 265); *Отава поколупався виделкою в якійсь там потраві, надпив трохи чаю і вийшов з їдальні* (Загреб., Диво, 1968, 27); // *рідко.* Взагалі їжа, корм. — *Може, неправильно шукати і пристосовувати потрави для організму, може навпаки — організм тварини треба пристосувати до першої-ліпшої потрави* (Смолич, I, 1958, 73).

ПОТРАВИ́ТИ [1], травлю́, тра́виш; *мн.* потра́влять; *док.*, *перех.* 1. Зробити потраву (у 1 знач.). *Корови потравили озимину.*

2. Пошкодити що-небудь (про їдку речовину). *Ота політура і потравила.. Робусинському обличчя* (Свидн., Люборацькі, 1955, 152).

ПОТРАВИ́ТИ [2], травлю́, тра́виш; *мн.* потра́влять; *док.*, *перех.*, *спец.* Травити (*див.* **трави́ти** [2]) (канат, снасть) якийсь час. *В більшості артилеристи— хлопці міцні, дужі.. Боцман користується їхньою силою, коли треба.. потравити якірний ланцюг чи перенести на плечах важкий вантаж* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 119).

ПОТРА́ВКА, и, *ж.*, *діал.* 1. Страва з м'яса. — *Ось ліпше поміркуймо про нинішній підвечірок.— ..Я думаю, що можна би курячу потравку* (Фр., VII, 1951, 27); *Розмаїті потравки, бігоси, лозанки парують і смачним пахом дратують охоту до їжі* (Стар., Облога.., 1961, 23).

2. Соус, підлива.

ПОТРА́ВНИЙ, а, е. Стос. до потрави (у 1 знач.).

ПОТРАКТУВА́ННЯ, я, *с.* 1. *книжн.* Дія за знач. **потрактува́ти** [1]. *Правильне марксистське потрактування подій і явищ найвіддаленішої навіть минувшини може стати гарним засобом патріотичного виховання* (Літ. Укр., 20.V 1971, 4).

2. *заст.* Переговори. *Бій з портовою вартою на галерах розпочався в одну мить біля всіх галер. Козаки несподівано заскочили і жодних потрактувань о здачі ні з ким не провадили* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 406).

ПОТРАКТУВА́ТИ [1], у́ю, у́єш, *док.* 1. *перех.*, *книжн.* Витлумачити, пояснити щось певним чином. *Сивоок мовчав.. І Міщило потрактував ту мовчанку як згоду* (Загреб., Диво, 1968, 687).

2. *неперех.*, *заст.* Переговорити. *Ну, піду потрактую з моряками, щоб одвезли листа* (Л. Укр., V, 1956, 414).

ПОТРАКТУВА́ТИ [2], у́ю, у́єш, *док.*, *перех.*, *заст.* Гостинно прийняти, пригостити. [Д і д:] *А маєте що їсти, баби? Так потрактуйте гостя* (Стар., Вибр., 1959, 661); *Ішли з музикою, аби заграти панові й погуляти в його чеснім домі, аби потрактувати його і його челядь доброю горілкою, приправленою медом і корінням* (Коб., II, 1956, 17).

ПОТРАПЕЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.*, *заст.*, *жарт.* Трапезувати якийсь час. — *От я тебе і знайшов, і тепер ще дужче полюбив тебе.., що ти не дуже дечого споминав, а потрапезував зо мною* (Кв.-Осн., II, 1956, 234); *Вадим дістав дещицю із свого вельми місткого рюкзака, і ми, сівши до столу, попросили, звісно, й хазяйку, і її синів-риболовів потрапезувати з нами* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 163).

ПОТРА́ПИТИ *див.* **потрапля́ти.**

ПОТРА́ПИТИСЯ *див.* **потрапля́тися.**

ПОТРАПЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **потрапля́ти.**

ПОТРАПЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПОТРА́ПИТИ,** плю, пиш; *мн.* потра́плять; *док.* 1. *неперех.*, *куди, в кого — що, також чим, заст. перех.* Кидаючи, просовуючи, спрямовуючи що-небудь, досягати когось, чогось, того, що треба. *Потрапляти каменем у вікно; Хомиха націлилась ниткою до вушка та й не потрапила* (Н.-Лев., I, 1956, 72); [К л і т е м н е с т р а *(до Егіста пошепки):*] *Нам треба два мечі. Ти пагостри. Ти бий його, а я її потраплю* (Л. Укр., II, 1951, 333); *Сзвильований, він довго не міг потрапити рукою в рукав халата* (Грим., Кавалер.., 1955, 33); // Проходити, проникати крізь щось. *В його руки й ноги трусились так, що він ледве знайшов двері й потрапив в них* (Н.-Лев., III, 1956, 302); *Трудно було потрапити до воріт. Рвачкий вітер бив у лице, снігом заліплював очі* (Коцюб., I, 1955, 31); // Влучати в якусь ціль (про камінь, кулю, бомбу і т. ін.). *Рубін кує і сам відчуває, що рука у нього б'є не так, що молоток не потрапляє куди треба* (Сенч.,

Опов., 1959, 6); *Серце нило в Соломії од жалю й тривоги. Їй легше було б, коли б куля потрапила в неї* (Коцюб., I, 1955, 358); *На щастя, бомба не потрапила в рейки і колію можна було відремонтувати* (Ткач, Крута хвиля, 1954, 35); // Наштовхуватися на що-небудь, намацувати щось, провалюватися кудись. *От вона лягає на холодне дно й потрапляє лицем на дні на свою дитину* (Н.-Лев., II, 1956, 91); *Я з задоволенням крокував за Леночкою, наштовхуючись на неї в темряві й потрапляючи погою в глибокі калюжі* (Ю. Янов., II, 1954, 8); *Замість дверей він налапав драбину й звалив її, потрапив на діжку з водою, скинув кружок і шубовснув у воду обома руками* (Н.-Лев., II, 1956, 270); *Ліве колесо потрапило в невидиму калабаню, тачка брикнула задом, і Йоньку швиргонуло в потік* (Тют., Вир, 1964, 227); // Падаючи, пливучи, летячи і т. ін., опинятися десь. *Вологий і лапатий сніг обліплював одяг, потрапляючи за комір, він швидко танув* (Грим., Кавалер.., 1955, 253); *Водяна пара потрапляє в повітря завдяки випаровуванню з поверхні морів, рік, озер і боліт* (Фіз. геогр., 5, 1956, 88); *Одна кроква з палаючими латами та куликами впала в сіни і потрапила Соломії в потилицю* (Н.-Лев., VI, 1966, 416); *Брова в Наполеона смикнулася, наче в око щось потрапило* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 180); // *із сл.* п о г л я д, о ч і. Спинятися на комусь, чомусь. *Він вдоволено посміхався до кожного, на кого потрапляв його погляд* (Шовк., Інженери, 1948, 323).

◇ **[І] в сту́пі не потра́пити** — те саме, що **[І] в сту́пі не влу́чити** (*див.* **влуча́ти**); **Потрапля́ти (потра́пити) в но́гу** — те саме, що **Іти́ (ступа́ти** *і т. ін.*) **в но́гу** (*див.* **нога́**). *Мажарин бере мене за лікоть і безцеремонно притискає до себе. Деякий час не можемо потрапити в ногу, а потім маршируємо, як треба* (Вільде, Сестри.., 1958, 307); **Потрапля́ти (потра́пити) в тон (ритм, такт** *і т. ін.*) *чого, який* — починати діяти згідно з іншими, за певними правилами, канонами. *Захар мужнів духом,.. потрапляючи в дужий ритм великої перебудови країни* (Ле, Право.., 1957, 34); *Леночка розповідала, вживаючи книжних зворотів мови, вона все хотіла потрапити в газетний тон* (Ю. Янов., II, 1954, 10); **Потрапля́ти (потра́пити) у [са́му] ціль (то́чку)**: а) робити або говорити саме те, що треба. — *Вони* [селяни] *мене бояться.. — З якої речі? — У мене таке враження.— О-о,— зрадів Сергій. — Потрапили у саму точку* (Тют., Вир, 1964, 160); б) бути доцільним у даній ситуації. *Натяк її образу потрапив у ціль, породивши в ньому страх* (Шиян, Баланда, 1957, 123).

2. *неперех.* Приходити кудись, опинятися в якому-небудь місці, досягати мети своєї подорожі. *Прибігши на Поділ, бурсак одразу потрапляв до Житнього базару* (Ю. Янов., II, 1954, 195); *Капітан потрапляє у велику, яскраво освітлену залу* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 8); *Будьте ласкаві подати свою адресу, щоб я міг потрапити до Вас* (Коцюб., III, 1956, 265); *Ми були несказанно раді, потрапивши в степовий заповідник Асканія-Нова, який і був останнім пунктом нашої екскурсії* (Ле, Право.., 1957, 5); // Ідучи або їдучи, знаходити те, що треба. *Усе штовхав* [пан] *погонича кулаком у спину, як тільки той не потрапляв на добру дорогу* (Н.-Лев., II, 1956, 204); *Завиває хуртовина, Вітер валить з ніг; Не потрапиш, де хатина,— Все засипав сніг* (Граб., I, 1959, 533); // Опинятися в певному середовищі, на місці яких-небудь подій, серед когось. *З кричнчан на губернський з'їзд Рад потрапило їх лише двоє: вона та Нестір Цимбал* (Гончар, II, 1959, 165); *Хворий швидко поправлявся. Він мріяв, щоб до кінця війни потрапити на фронт* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 18); *Вісімнадцятирічним юнаком потрапив Артемко в щорсівську дивізію ротним фельдшером* (Хижняк, Килимок, 1961, 26); *Я потрапив у гурт колгоспників на одній із середніх лав у залі* (Ле, Опов. та нариси, 1950, 187); // *перев. док., розм.* Влаштуватися на роботу, навчання і т. ін. *Вийшовши з університету і шукаючи посади, потрапив у телеграф, де й прослужив.. коло 2 років* (Сам., II, 1958, 389); *Я мріяв статн художником, я малював дома і брав приватні уроки малювання, мріючи коли-небудь потрапити в Академію художеств хоч вільним слухачем* (Довж., I, 1958, 14).

3. *неперех.* Опинятися в певних умовах, обставинах (перев. поганих, несприятливих). [Є г о р І в а н о в и ч:] *Дітей поховайте, щоб під кулі не потрапляли* (Ю. Янов., III, 1959, 119); *Курбалі здавалося, ніби із задухи він раптом потрапив у свіже, живуще повітря* (Досв., Вибр., 1959, 194); — *Винен пан, а не я.. — З такими думками, діду, не тільки на каторгу, а й на шибеницю можна потрапити* (Стельмах, I, 1962, 450); *На тимчасово окупованій ворогом Україні старі мої вчителі потрапили в біду: позбавлені пенсії, жили дуже тяжко* (С. Ол., З книги життя, 1968, 71); *Судно потрапило в сильний шторм і, зірвавшись з якоря, трохи не загинуло в морі* (Видатні вітч. географи.., 1954, 22); *Образно. *Я іду. Я зупиняюсь. Думам До полону потрапляю вмить...* (Дор., Серед степу.., 1952, 103); // Зазнавати якогось впливу, ставати залежним від кого-, чого-небудь. *Вільні селяни поступово потрапляли в залежність від великих землевласників* (Іст. середніх віків, 1955, 42); // Бути спійманим, опинятися в пастці, сітях і т. ін. (про тварин). *Риба потрапила в сіті;* *Образно. *Вона* [Марія] *потрапила в пастку, хижо й підступно підготовлену ворогом пастку, з якої не було порятунку* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 120).

◇ **Потрапля́ти (потра́пити) в лабе́ти** *див.* **лабе́ти.**

4. *неперех.* Діставатися, припадати кому-небудь; ставати чиєюсь власністю, чиїм-небудь надбанням. *Старий Серебренников посідав на дільниці місце робочого вола. Неприємна й брудна робота завжди потрапляла до нього* (Ю. Янов., II, 1954, 101); *Вирішено було також надати допомогу бідноті.., стежачи за тим, щоб допомога ця потрапила кому слід* (Гончар, II, 1959, 54); — *Роздягайтеся. Який же я радий! — кинувся Левицький знімати з нього благеньке пальто та крислатий поярковий капелюх, який невідомо звідки і як потрапив до поета* (Тулуб, В степу.., 1964, 406); // Надходити до кого-, чого-небудь, кудись; бути включеним до складу чогось.—*Літературу стали бачити. Своєї техніки ще немає,— на гектографі. Правда, деяка нелегальщина і з-за кордону потрапляє...* (Головко, II, 1957, 406); *Улюбленим заняттям Антосі було малювання. Її малюнки не раз потрапляли на виставку творчості юних художників* (Донч., Секрет, 1947, 77); *Варто було якійсь звістці потрапити в тюрму, як внутрішня «пошта» негайно розносила її по всіх камерах* (Хижняк, Тамара, 1959, 151);— *Недавно.. до геологорозвідувального управління потрапив план Гаврилівської мідної руди* (Донч., II, 1956, 11); // Ставати частиною чого-небудь. *До літературної мови потрапляла.. певна кількість лексики термінологічної, зокрема публіцистичної* (Пит. походж. укр. мови, 1956, 24); // *із сл.* п і д н о г и. Опинятися на дорозі в кого-небудь, перешкоджаючи рухатися. *Під ноги раз у раз потрапляли якісь корчі й вирване із землі коріння* (Кучер, Чорноморці, 1956, 380); *Образно. *Використовуючи його* [Грибовського] *для загарбницької мети, німецькі фашисти не вірили жодному його слову й зневажали його, як людський покидьок, який завжди потрапляє під ноги на непрямих шляхах міжнародної політики* (Довж., I, 1958, 293).

◇ **На о́чі потрапля́ти (потра́пити)** *див.* **о́ко**[1]; **На язи́к потрапля́ти (потра́пити)** *кому* — ставати об'єктом

розмов, дотепів, жартів і т. ін. — *Вже не бундючиться* [Чепур]. *Він нахаба. Але — боягуз..* — *Вам же й потрап на язик, Ярино Іванівно,— посміхнувся я* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 226); **Потра́пити на [го́стрі (голо́ді)] зу́би** *див.* **зуб; Потрапля́ти (потра́пити) до рук (в ру́ки)** *див.* **рука́; Потрапля́ти (потра́пити) під ру́ку (під ру́ки)** *див.* **рука́.**

5. *перех. і неперех., часто з інфін., розм.* Могти, вміти що-небудь робити. *Ото і почав* [Антосьо] *примічати, як там ногами виробляють танцюючи, а прийде додому, то й собі так потрапляє* (Свидн., Люборацькі, 1955, 166); *Коли я примотував шпагатом до очерету обидва боки каючка, я відчув, що неабияк нервуюсь, бо все не потрапляв як слід туго примотати, щоб човен не рухався* (Досв., Вибр., 1959, 410); [Т е т я н а:] *Я не потраплю з вами співати, а може й пісні такої не знаю, яку ви знаєте* (Котл., II, 1953, 49); *Занести шаблю вже не потраплю...* (Драч, Поезії, 1967, 168); // Орієнтуватися в чому-небудь. *Вхопила я кошик, вибігла з шинку та й не потраплю, куди мені додому йти* (Н.-Лев., III, 1956, 264); *Нічого сам не потрапивши, він повернувся за порадою до свого давнього приятеля Чижика, секретаря в суді* (**Мирний**, I, 1949, 384); // Встигати за ким-небудь, рівнятися з кимсь у чомусь. *Катря збивалася з рівної ходи, і він мусив знову й знов потрапляти за нею* (**Кучер**, Трудна любов, 1960, 363); [М и к и т а:] *Пава, панянка...* [О д а р к а:] *Куди ж нам до вас рівнятись? Ми за вами й не потрапимо!.. То ти з себе удаєш панича, а ми люде прості...* (Кроп., I, 1958, 73); // Встигати прибути куди-небудь, зробити щось у визначений час. *Ну й ми потрапили орати — саме в дощ* (Сл. Гр.); [К о м. ф л а г м а н а:] *Коли сьогодні повернемось до Севастополя, то якраз потрапите на жнива* (Корн., I, 1955, 71).

6. *неперех., розм.* Те саме, що **потрафля́ти** 1. [В а р е н и к:] *І куди тільки та совість поділася? Як я, то кожному погоджаю, кожному потрапляю, щоб якнайкраще!..* (Кроп., II, 1958, 195); *Важко, ох важко талановитому сільському художнику потрапляти мистецькому смаку.. вередливих замовників* (Ковінька, Кутя.., 1960, 8); [Б р у к л і:] *Тії пані завжди химерують, усе їм не потрапиш* (Л. Укр., III, 1952, 91).

ПОТРАПЛЯ́ТИСЯ, я́ться, *недок.*, **ПОТРА́ПИТИСЯ,** ситься; *мн.* потра́пляться; *док., розм., рідко.* Те саме, що **трапля́тися.** — *Прокинулась, знаєш, і наша Василівка.. Перебудовується. На залізного коня пересідає. А воно незвично. Та й пеньки ще гнилуваті потрапляються, заважають* (Коцюба, Нові береги, 1959, 350); *Доставай, що в руку потрапиться* (Сл. Гр.).

ПОТРА́ТИТИ *див.* **потрача́ти.**

ПОТРА́ТИТИСЯ, а́чуся, а́тишся, *док., розм.* Те саме, що **ви́тратитися.** — *А куди ж ваше сіно поділося? — А чума його знає, куди воно потратилося!* (Тют., Вир, 1964, 112); *Дуже потратився* [Демко] *на Харкове письмо* (Кв.-Осн., II, 1956, 482).

ПОТРА́ФИТИ *див.* **потрафля́ти.**

ПОТРАФЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПОТРА́ФИТИ,** флю, фиш; *мн.* потра́флять; *док., розм.* 1. *кому, чому, на кого — що.* Діяти так, як подобається кому-небудь, згідно з певними вимогами; догоджати комусь. *Знав Агапіт, що християнство — це вік похилий. Воно виникло, щоб потрафляти й догоджати старим, знищеним, знесиленим людям* (Загреб., Диво, 1968, 474); — *Ми на ваш смак не годні потрафити* (Хотк., II, 1966, 74); *Немало молодих вважають словесну «закучерявленість» мало не виявом сучасного стилю, новою манерою — отож і прагнуть потрафити моді* (Літ. Укр., 7.IX 1971, 3).

2. *рідко.* Те саме, що **потрапля́ти** 1, 5. — *В корабель уже потрафляли набої. Швидко впала мачта* (Ю. Янов., II, 1958, 74); — *Чи Птахи не будують гнізд із такого мізерного матеріалу, без ніяких приладів і так штучно та майстерно, що ніякий людський майстер не потрафить дорівняти їм?* (Фр., IV, 1950, 127).

ПОТРАЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., рідко*, **ПОТРА́ТИТИ,** а́чу, а́тиш, *док., перех.* 1. Те саме, що **витрача́ти.** *Уже як хочете, хоч лайте, Хоч і не лайте й не читайте — Про мене... Я і не прошу, Для себе, братики, спишу, Ще раз те оливо потрачу* (Шевч., II, 1963, 126); *Пріська тим часом потратила гроші на дрова та мило* (Л. Янов., I, 1959, 279); *Кипить, мов у горшку окріп, і силу даром потрачає* (Сл. Гр.).

2. *тільки док., перен., заст.* Втратити. — *Виписав я йому також, кілько то в наших сторонах ковалів, шевців, ткачів, теслів та інших ремісників через ті цехи хліб потратило* (Фр., II, 1950, 136); *Змордований горем, я.. з одчаю вмирав, Потративши віру в любов і в добро* (Граб., I, 1959, 619).

ПОТРА́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **потра́ти.** *Гроші, потрачені на дорогу, вернуться Вам* (Коцюб., III, 1956, 415); *Глянув* [парубок] *на ниву,— і лице засвітилось одрадою: «От де моя праця,— немов казали його очі,— не марно потрачена»* (Мирний, II, 1954, 32); // **потра́чено,** *безос. присудк. сл. Казни багато потрачено у сей год* (Кв.-Осн., II, 1956, 149); *Скільки даром потрачено сили! Скільки марно розбито надій!* (Дмит., Осіпь.., 1959, 9).

ПОТРЕ́БА, и, *ж.* 1. Необхідність у кому-, чому-небудь, що вимагає задоволення; потрібність. *Хтось доглядає там душу в гуцулі, поезію, нужду, потребу освіти; експлуататор бачить лиш матеріал для визиску, бездушний інвентар* (Хотк., II, 1966, 386); *Як посипалися одне за одним діти і настала більша потреба в робочих руках, він все частіше став хмуритися, бачачи сина за книжкою* (Тют., Вир, 1964, 48); *Рік у рік збільшується потреба в спеціалістах з медичної електроніки* (Веч. Київ, 7.X 1968, 3); // Умови, які змушують до чогось, спричиняють щось. *Соціалізм — здійснення об'єктивних потреб суспільного розвитку, вираз інтересів робітничого класу, найширших народних мас* (Ком. Укр., 9, 1968, 5); // *перев. з інфін.* Необхідність або бажання робити щось, діяти певним чином. [О р е с т:] *Хіба у вас не буває потреби утекти від усякого товариства?* [О с т р о ж и н:] *Буває, буває* (Л. Укр., II, 1951, 83); *Ніхто не заперечуватиме потреби зберігати в перекладі стильові особливості оригіналу, але робити це треба, завжди пам'ятаючи про закони мови, на яку перекладаєш* (Рильський, IX, 1962, 80); *Чим більшої сили набирала громадська економічна служба у колгоспах і радгоспах району, тим гостріше ми відчували потребу в створенні єдиного центру, який би об'єднував, координував її роботу* (Ком. Укр., 8, 1968, 27).

Без потре́би — без будь-якої необхідності, даремно. — *Вона тут ні при чім,— говорив* [адвокат] *до судді, ніби докоряючи йому, що допустив без потреби Олену до слова* (Март., Тв., 1954, 120); *Смуглий автоматник дивиться у небо.. Поправляють ремінь пальці без потреби, хоч лежить як слід він на його плечі...* (Сос., II, 1958, 293); **Відчува́ти (ма́ти** *і т. ін.*) **потре́бу** *в чому* — потребувати чогось, зазнавати нестачі чого-небудь. *Макар Іванович.. брехав, що купив їх* [брошури] *тільки задля їх дешевини, маючи потребу в папері для обгортання снідання своїм дітям-школярам* (Коцюб., I, 1955, 161); *Каховські вільготи, про які чув хлопець, малювались йому, як необмежені вільності, в яких він уже відчував туманну потребу і якими найбільше вабила його Каховка* (Гончар, I, 1959, 6); **З потре́би** — з необхідності,

вимушено. *Став* [Мирко] *за писаря з потреби,— мусив дбати сам про себе* (Мак., Вибр., 1954, 422); **Коли́ є (бу́де) потре́ба; При потре́бі; У потре́бі; У (в) ра́зі потре́би** — якщо виникає (виникне) необхідність. — *Літун обіцявся нам допомагати: коли буде потреба — будемо писати йому листи або їздити у Київ* (Вас., II, 1959, 227); *Кармазин, комбат Чумаченко і навіть бійці при потребі використовували його як товмача* (Гончар, III, 1959, 243); *Соломія вірила, що станеться якась незвичайна подія, якась невідома сила прийде у потребі на поміч* (Коцюб., I, 1955, 384); *В разі потреби кождий співробітник має обняти репортерську службу, щоб обслужити газету* (Фр., IV, 1950, 46); **Кра́йня потре́ба** *див.* **кра́йній; Нема́ (нема́є) потре́би** — немає необхідності, непотрібно. — *Я залюбки міг би й перервати свою відпустку.* — *Немає в тому тепер потреби* (Ле, Міжгір'я, 1953, 10); **У мі́ру потре́би** — залежно від необхідності. *Українська мова, безперечно, досить багата й гнучка, щоб, використовуючи її скарби і розширяючи в міру потреби значення слів і виразів, відтворити нею і розмови Онєгіна з його друзями, і блискучий авторський текст Пушкіна* (Рильський, IX, 1962, 68).

2. *перев. мн.* Те, без чого не можна обійтись; вимоги, які необхідно задовольнити. *Потребам кінця не маш* [маєш] (Укр.. присл.., 1963, 16); *Скілько то ще дірок зосталося, котрі треба полатати, скілько нових потреб, котрі аж кричать,— пробі, мов їсти* (Мирний, IV, 1955, 126); *В кого з любечан була потреба в залізі, той возив його з Києва-города* (Скл., Святослав, 1959, 95); *За возами йшли вантажені верблюди, а за ними гнали отари, частково призначені для потреб Раїмського гарнізону* (Тулуб, В степу.., 1964, 246); *Комунізм — це високоорганізоване суспільство вільних і свідомих трудівників, в якому.. праця на благо суспільства стане для всіх першою життєвою потребою* (Програма КПРС, 1961, 54); // Умови, необхідні для когось, чогось. *Комунізм — це такий суспільний лад, .. де здійснюватиметься принцип: «Від кожного за здібностями, кожному за потребами»* (Наука.., 3, 1959, 1).

Для (за́для) потре́би *чиєї, кого;* **На потре́бу** *чию, кого* — для когось, у чиїх-небудь інтересах, для задоволення чиїх-небудь вимог. *По незораних степах — чистий пирій позсихав на корню, хіба хто з кріпаків задля своєї потреби невеличкий шматочок викосить* (Мирний, IV, 1955, 240); *Хай дітям нашим на потребу Ростуть могутні кораблі, Нехай розвідниками в небо Летять супутники Землі!* (Рильський, III, 1961, 245); **Задовольня́ти (задовольни́ти) потре́бу (потре́би)** — забезпечувати кого-небудь чимсь необхідним, вдовольняти чиєсь бажання, прагнення. *Писав* [Антін] *щось, чого ніколи не повинно побачить стороннє око, тільки для себе, аби задовольнити потребу* (Коцюб., II, 1955, 284); *Двадцять п'ять волоських горіхів задовольняють денну потребу людини в жирах* (Веч. Київ, 29.III 1967, 3); **Ре́чі (предме́ти) пе́ршої потре́би** — продукти харчування і предмети домашнього вжитку, без яких не можна обійтись.

3. *заст.* Бій, битва. *Бодай тебе у первій потребі військовій перша куля спіткала* (Сл. Гр.); *Скрізь, мов з неба, зарокотав грім. Се починалась полтавська «потреба», великий Полтавський бій...* (Морд., I, 1958, 228).

ПОТРЕБУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. Відчувати нестачу чогось, необхідність у кому-,чому-небудь. *Хто здоров, той ліків не потребує* (Номис, 1864, № 8345); *Ще недавно натякав* [Макар Іванович], *що потребує помічника* (Коцюб., I, 1955, 164); *Бабця було прийшла, сіла коло ліжка, хотіла побалакати, але Маруся сказала, що чує себе не зовсім здоровою і потребує спокою* (Хотк., II, 1966, 133); *Сьогодні сказали на фабриці, що більше мене не потребують. Не тільки мене, але п'ятсот нас* (Ірчан, II, 1958, 146); — *Ми вашої землі не потребуємо, а ви на нашу не зазіхайте* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 554); // Вимагати певних умов для розвитку, виконання, здійснення і т. ін. чого-небудь. *Справ було багато, а головне — таких справ, що потребували його особистого втручання* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 126); *Води гречка потребує втроє більше, ніж просо, і вдвоє більше, ніж пшениця* (Хлібороб Укр., 3, 1969, 10).

2. *діал., з інфін. і част.* не е. Мусити. *Спішить* [Тарас] *додому, рад би птицею злетіти, щоби мама не потребувала ждати на нього* (Ков., Світ.., 1960, 34); *Була неділя. Він не потребував іти до бюра* [канцелярії] (Круш., Буденний хліб.., 1960, 71).

ПОТРЕБУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Бути потрібним, необхідним. *Лісному причалові додатково потребувалось кільканадцять вантажників для термінових робіт на лісоскладі* (Гончар, Таврія, 1952, 58); *Там, де потребується піднесений, урочистий тон,.. архаїзми можуть вірно служити свою службу* (Рильський, III, 1956, 74).

ПОТРЕМТІ́ТИ, мчу́, ми́ш, *док.* Тремтіти якийсь час. *Гуртом вибігли серни, потремтіли на тоненьких ногах та й почали щипати траву* (Коцюб., II, 1955, 326).

ПОТРЕНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Тренувати якийсь час.

ПОТРЕНУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* Тренуватися якийсь час. — *Та ви б нашим сторожам футбольного м'яча купили! Вони потренуються та «Кубка СРСР» нам виграють!* (Вишня, I, 1956, 416); — *Запини! — волав піхотинець, відчайдушно скубучи коневі гриву.. — Нічого, потренуйся, старий! Чіпкіше, чіпкіше тримайсь! — і бійці аж за животи бралися, розважаючись кумедною їздою* (Гончар, III, 1959, 72).

ПО-ТРЕ́ТЄ, *присл.* Уживається як вставне слово при переліку на позначення третього пункту. *Передбачаються, по-перше, заходи запобіжні, по-друге, заходи для ліквідації отаманщини, по-третє, заходи для розвантаження куркульства* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 50).

ПОТРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., розм.* 1. Тривати якийсь час. *Коли б потривала погода весь місяць, бо як згадаю торішній осінній вітер, то аж страх обіймає* (Коцюб., III, 1956, 155); // *безос.* — *Виджу, що Олена не має нічого доброго на думці, і побачите, що не потриває довго, а вона внесе нам нещастя в дім!* (Коб.. II, 1956, 316).

2. *заст.* Потривати. — *Ні, Марусенько, потривай ще матері об мені говорити* (Кв.-Осн., II, 1956, 50); *Наш вік біжить, не скажеш: потривай, І Білочка свого діждала — Старенька і беззуба стала* (Гл., Вибр.. 1951, 109); — *Чого ж се ти одбивсь од свого товариства? — Потривай, пане гетьмане, розкажу все по ряду; дай перше промочити гортань* (П. Куліш, Вибр., 1969, 90).

ПОТРИВО́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **потриво́жити.** *Потривожена його пильним поглядом, опустила очі Марина* (Мушк., Серце.., 1962, 119); *Потривожене густим бевкотом дзвонів вороння кричало біля соборної дзвіниці* (Збан., Сеспель, 1961, 205); *Потривожений пил, що досі тихо спочивав в меблях, тепер курився димом та крутився в повітрі* (Коцюб., II, 1955, 88); *Потривожене веслом, тихо засичало лататя* (Тют., Вир, 1964, 304).

ПОТРИВО́ЖИТИ, жу, жиш, *док., перех.* 1. Ви́кликати тривогу, неспокій у кого-небудь, схвилювати когось; занепокоїти. *Марусі сказали про смерть опришка не скоро по тім, як видужала. Боялися потривожити* (Хотк., II, 1966, 295); *Та біля тебе стане насторожі, Як вірний друг, моя любов жива. Вона тебе нічим не*

потривожить, Хіба промовить вдячності слова (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 140).

2. Порушити чиїй-небудь спокій, перешкодити чиємусь відпочинкові і т. ін. — *Вибачте, що я от потривожила вас серед ночі, але не моя в тім хіть, бо не по своїй волі знайшлася я у вашій хаті* (Хотк., II, 1966, 175); // Вивести з певного стану, відірвати від якогось заняття. *Довго сиділи дівчата засмучені, мовчазні. Їх потривожив стукіт у двері* (Хижняк, Тамара, 1959, 58); // Завдати фізичного болю. *Боженко вмирав. Хлопці несли його обережно,.. боячись потривожити умираючого командира* (Довж., I, 1958, 209); // Сполохати, зігнавши, піднявши з місця (про птахів, звірів і т. ін.). *Дмитро підійшов до берега.. Це не потривожило свійських качок, які спокійно в'юнили своє безконечне коло* (Стельмах, II, 1962, 339); // *у сполуч. із сл.* спокій, сон, тиша і т. ін. Порушити, перервати. *Хряскіт розбитої чаші тільки на мить потривожив спокій півтемних зал* (Донч., III, 1956, 62); *Голобородько прийшов, щоб розбудити Харкевича, але намагався ступати навшпиньках, наче боявся потривожити його сон* (Голов., Тополя.., 1965, 107); // Порушити попередній порядок або нерухомість чого-небудь, зрушити щось з місця. *Потривожити папери на столі.*

ПОТРИВÓЖИТИСЯ, жуся, жишся, *док.* Тривожитися якийсь час.

ПОТРИМАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **потримáти.**

ПОТРИМÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* Тримати якийсь час. *Після служби божої Хима наблизилася до карнавки, нешвидко добула з ганчірки п'ятизлотник, потримала його в руці й укинула в карнавку* (Коцюб., I, 1955, 95); *Коли запхав голову в мийницю з студеною водою, то здавалось йому, що потримає він у воді голову через кілька хвилин, то й там засне* (Март., Тв., 1954, 240); *Кпоріс подав чарку боцманові, той узяв, хвилину потримав, потім гаркнув «ура», випив, віддав честь і вийшов* (Корн., I, 1955, 36).

ПОТРИМÁТИСЯ, áюся, áєшся, *док.* Триматися якийсь час, ще трохи. *Я образився і більше не дотркнувся до керма.. Подумавш, вже й за руль потриматись не можна?* (Збан., Мор. чайка, 1959, 6); [Óгнєв:] *Вас, професоре, з гвардійцями просимо, потримайтесь на цьому зручному горбочку один лише день* (Корн., II, 1955, 44); — *Славний* [дощ], *коли б іще тепло потрималось,— теж поглянув на потемніле небо Іван Руденко* (Стельмах, II, 1962, 212).

ПОТРІБЕН *див.* **потрíбний.**

ПÓТРІБКА, и, *ж., розм.* Що-небудь потрібне; певна потреба. — *Певно, пише твій татунь з Канева, а може, й грошаки* [гроші] *шле на якусь потрібку* (Н.-Лев., IV, 1956, 329); *Старому все сини Про ріжні потрібки, нестатки говорили* (Рильський, Поеми, 1957, 30).

ПОТРІБНИЙ, ПОТРІБЕН, бна, бне. Такий, без якого не можна здійснити, виконати що-небудь, необхідний для чогось. *На великому столі були порозкидані пилочки, папильники, рубанок, обценьки, бруски дерева і багато іншого приладдя, потрібного для будування моделі аероплана* (Вас., II, 1959, 226); *Дивися на нього, як він рубає! Яка сила і краса розмаху, яка безліч рухів,.. завше потрібних, віками обрахованих, що від батька до сина переходять* (Хотк., II, 1966, 354); — *Чавун — річ потрібна: чи борщу зварити, чи галушок* (Вишня, I, 1956, 330); — *Біологічна боротьба з шкідниками полів — дуже корисна, потрібна й вигідна справа,— розповідав завідуючий лабораторією* (Хлібороб Укр., 12, 1968, 34); // *у знач. присудк. сл.* [Лукерія Степановна:] *Бач, чорт зна яких книжок щоразу понакуповуєш до біса, а тих, котрі притьмом потрібні, якраз і нема* (Кроп., II, 1958, 273); *Годинник потрібен був для роботи над гравюрами* (Ільч., Серце жде, 1939, 113); *Народові потрібна республіка, щоб виховувати маси до демократії* (Ленін, 31, 1973, 278); — *Машин він* [Гальванеску] *має стільки, що йому, мабуть, зовсім не потрібні робочі руки* (Смолич, I, 1958, 49); // *у знач. ім.* **потрíбне,** ного, *с.* Те, що необхідне для здійснення, виконання чогось, для чиїх-небудь потреб.— *Що — гроші? Полова, на котру ми здобуваємо потрібне для нас* (Мирний, III, 1954, 278); *У човнах було все потрібне для довгої мандрівки* (Досв., Вибр., 1959, 432); *На робочому місці не повинно бути нічого зайвого, щоб не метушитись і не шукати потрібного серед непотрібного* (Веч. Київ, 27.XII 1966, 2); // Необхідний для існування, життя, здоров'я і т. ін. кого-небудь. *Пам'ятайте, що Вам треба найдовше жити (діти, наука, суспільність), а коли жити, то треба мати потрібний мінімум* [мінімум] *здоров'я* (Коцюб., III, 1956, 432); — *Я б хотів, щоб у соціалістичній нашій державі були створені плоди, які мали б у собі рішуче всі хімічні речовини, потрібні людині* (Довж., I, 1958, 490); // *у знач. присудк. сл.* — *Така руїна* [баронеса], *просто розсипається від старості, а все їй ліки потрібні та купелі...* (Л. Укр., III, 1952, 530); — *Він тяжко хворий. Йому потрібний абсолютний спокій* (Стельмах, II, 1962, 252); // Необхідний, корисний для когось, близький кому-небудь (про людину). *Попаді й небагаті пані частували її в покоях, садовили поруч з собою на стільці, як потрібну людину* (Н.-Лев., II, 1956, 267); // *у знач. присудк. сл.* — *Мабуть, десь під тином доведеться пропасти: усім чужа, нікому не потрібна, як той покидьок* (Мирний, III, 1954, 165); — *Виходить, ти чекала мене? — Дуже ти потрібний мені, волоцюга,* — *одвела* [дівчина] *голову від парубка, а на устах ворухнулась посмішка.— Ой, напевне, потрібний,— не може заховати радості* (Стельмах, I, 1962, 143); // Саме той, що треба; належний. *Візок починає трусити, коняка біжить і якось зразу знаходить потрібну дорогу* (Коцюб., II, 1955, 236); *Полк робив свої немудрі й нескладні справи..: на потрібній відстані було поставлено округ сторожу, кулеметники перечистили кулемети, а стрільці — гвинтівки* (Ю. Янов., II, 1958, 213); *Милославський хотів відповідати.., але в ту ж мить не знайшов потрібних слів* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 201).

Потрíбний (потрíбен) як повíтря — конче необхідний. *Через сваволю і честолюбство Потьомкіна лишився без діла один із найталановитіших полководців Росії* [О. Суворов] — *саме тоді, коли він їй був потрібний як повітря* (Добр., Очак. розмир, 1965, 137); **Потрíбний (потрíбен), як собáці п'ята ногá (як торíшній сніг, як п'яте кóлесо до вóза** *і т. ін.), ірон., лайл.*— зовсім непотрібний. — *Хіба я не знаю, що ти любиш Романа,— вже з серцем промовила Зося.— Потрібний він мені, як п'яте колесо до воза* (Стельмах, I, 1962, 279); *Його призивали, як офіцера, до гетьманського війська.. Петро повістку подер.— Дайте спокій. Ваш гетьман так мені потрібен, як торішній сніг!* (Панч, На калин. мості, 1965, 98); **Уважáти потрíбним (за потрíбне)** — вважати необхідним. — *Здорові! — обізвавсь* [панич], — *чи мене не пізнаєте? — Не вважаю потрібним, — відказала Софія, не дивлячись на нього* (Л. Укр., III, 1952, 542); *Хома, звичайно, ще зоддалік впізнав Антоновича.., одначе вважав за потрібне зупинити начальство грізним окликом: — Хто йде?* (Гончар, III, 1959, 309).

ПОТРІБНІСТЬ,ності, *ж.* Абстр. ім. до **потрíбний.** *Саме тут, серед цих незлагод будівничих, Ліна вперше по-справжньому відчула свою потрібність людям, кож-*

ним первом відчула, що починає жити повноцінним.. життям (Гончар, Тронка, 1963, 259).

ПОТРІБНО, *присудк. сл.* 1. Необхідно, слід (робити, викопувати що-небудь). *Коли будете посилати мені книжки, звістіть, що саме посилаєте. Це потрібно* (Коцюб., III, 1956, 275);— *Що нам потрібно в першу чергу? Якнайтісніше зв'язатися з масами. Так нас учить товариш Ленін* (Головко, II, 1957, 465); *Ріст рослин при вивченні стану їх живлення особливо потрібно враховувати в садах* (Хлібороб Укр., 11, 1967, 10); // Необхідно (витратити, використати, мати в наявності) для виконання, здійснення чогось. *Коли тільки матиму можливість, то пришлю тобі ще грошей, тоді ти половину їх оберни, куди там тобі здасться потрібніше* (Л. Укр., V, 1956, 216); — *У вас, мабуть, працює багато робітників? — запитала Сахно.— Щоб виконати всю роботу тут, потрібно чимало робочих рук* (Смолич, I, 1958, 73); *Всього в бараці тисяча двісті чоловік. Навіть при найшвидшому розливанні супу потрібно дві години* (Хижняк, Тамара, 1959, 179); *Бажано, навіть потрібно, щоб між автором оригіналу і перекладачем була внутрішня спорідненість* (Рильський, IX, 1962, 21).

2. *кому, чому, для кого — чого.* Необхідно для когось, чогось, слід мати кому-небудь. — *Хіба ви не знайдете собі якої іншої* [дівчини], *в Одесі, чи в Кишиневі?.. — Мені нікого не потрібно, окрім вашої дочки. Я без неї не можу жити,— сказав Ломицький* (Н.-Лев., VI, 1966, 64); *Все те* [ремісники, купці, крамарі, пани] *живе тільки на гроші, все те купує, що потрібно для життя, а не своїми руками добуває* (Мирний, III, 1954, 140); — *Я хотів у Лютеньках вступити в місцевий* [партизанський] *загін, але той голова колгоспу, з яким я вів переговори, сказав мені, що людей їм поки що не потрібно* (Гончар, IV, 1960, 93); *Вони зустрілися очима, і вже їм не потрібно було ні розповідей, ні спогадів — вони розуміли один одного* (Жур., До них іде.., 1952, 12).

Кóнче (вкрай, страх) потрібно— надзвичайно необхідно.— *Всі вони* [пани] *однакові. Грошей страх потрібно, раді б хоч з землі викопати, хоч з коліна вилупити, а в голові олію* [олії] *нема!* (Фр., III, 1950, 391); **Потрібно, як собáці п'ята ногá (як собáці здрáстуйте, як торішній сніг** *і т. ін.*),*ірон., лайл.*—зовсім непотрібно.*Дуже йому потрібно лаятися з шуряком, а головне — з Варею. А вжеж, як собаці — здрастуйте!*(Грим., Незакінч. роман, 1962, 38).

ПОТРІБУВАТИ, ýю, ýєш, *перех., діал.* 1. *недок.* Потребувати (у 1 знач.). — *Василь мене не потрібує: він має вже жінку при собі й не потрібує нікого* (Коб., II, 1956, 312); — *Папотець щось мене потрібували? — запитався війт* (Март., Тв., 1954, 253).

2. *док.* Попробувати. *Ніж широкий був, блищав зловіще, Та його потрібувавши пальцем, Бачив доктор, що він притупився* (Фр., XII, 1953, 308).

ПОТРІЙНИЙ, а, е. 1. Який складається з трьох однорідних або подібних частин, предметів, елементів і т. ін. *Війт намотав на ноги потрійні онучі, обувся в шкіряні ходаки* (Фр., II, 1950, 33); *Розсипавшись і вирівнявшись в потрійний ланцюг, полем рушила* [фашистська піхота] *на партизанів* (Збан., Тасмиця.., 1971, 299); *Потрійна ляхівка вживається як узор у жіночих сорочках, скатертях, рушниках* (Укр. нар. худ. вишив., 1958, 28); // Який здійснюється, відбувається, повторюється тричі. *Жде* [робітник] *потрійного дзвінка, хвилі, коли йому звелять вилізати наверх* (Фр., IV, 1950, 28); [Мессія *(до учеників):*] *Ви спите? Не спіть! моя душа смутна до смерті!* [Міріам:] *Каміння у пустині одкликалось потрійною луною, але сі не обізвуться, ні, дарма надія!* (Л. Укр., II, 1951, 120); // Який роблять у три прийоми. *Потрійне схрещування; Потрійний стрибок;* // Який є наслідком триразової дії. *Знаменито варить* [Тоська] *потрійну юшку з посарів та пшоняну кашу з таранею* (Смолич, Мир.., 1958, 35).

Потрійне підборіддя — підборіддя з двома товстими складками шкіри під ним.

△ **Потрійний спирт; Потрійна горілка** — спирт, горілка, одержані триразовою перегонкою.

2. Який виявляється у трьох видах, формах; який стосується трьох аспектів певної справи, явища; троякий. [Кассандра:] *Мій брате, се була б потрійна зрада — себе самої, правди і лідійців, бо я отим одним-єдиним словом погнала б на погибель ціле військо* (Л. Укр., II, 1951, 282).

3. Утричі більший або сильніший. *З ним* [словом] *збратаються в темниці Гіркий жаль і тяжка туга, І тоді потрійна стане І страшна його потуга* (Л. Укр., I, 1951, 385); *Час, всупереч фізичному правилу, яке наказувало йому бути рівномірним, гнав тепер з подвійною, потрійною швидкістю* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 305); *Якщо рослини в рядах розміщені нерівномірно, то треба мати потрійний запас рослин, бо частина їх випаде, частину буде знищено машинами, шкідниками та хворобами* (Хлібороб Укр., 5, 1968, 19).

ПОТРІЙНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **потрійний.**

ПОТРІЙНО. Присл. до **потрійний.** *Василиха прийшла. Поважна, статочна господиня, літ коло п'ятдесяти, у новім кожусі і з головою, перев'язаною потрійно* (Мак., Вибр., 1954, 346).

ПОТРІПАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **потріпати.** *Увійшов Бронек у вбогому вбранні.. Худий, потріпаний життям, як і одяг на ньому* (Ле, Наливайко, 1957, 439); *Перед доповідачем лежав чималий сувій вже добре потріпаного паперу* (Собко, Звич. життя, 1957, 37); *Потріпаний штормом корабель.*

2. *у знач. прикм.* Який зазнав пошкоджень від тріпання, шарпання; // *перен.* Який зазнав утрат під час бойових дій. *Механізована ворожа колона, яку щойно розгромили самісоці, була тільки передовим загоном потріпаного есесівського корпусу, що пробивався лісами до автостради* (Гончар, III, 1959, 450); // *перен.* Знесилений, спервований тяжкими переживаннями, випробуваннями і т. ін. [Ворон і п:] *Я сам скажу Володимирові всю правду! І якщо його потріпане серце не витримає,— нарікайте на себе!* (Лев., Драми.., 1967, 360).

3. *у знач. прикм.* Який порвався, обтріпався від носіння, користування. *Середина багатої хати.. Потріпані крісла, стільці* (Кроп., IV, 1959, 189); *Посадив* [Юріштан] *жінку на стару слиняву кобилу задом наперед, натикав у тарницю* [сідло] *кругом мітли потріпані віхті, що стіни ними мажуть,..— і так повіз на храм* (Хотк., II, 1966, 258); *Разом з ними* [солдатами], *нічим не відмітний від них — в такій же потріпаній шинелі,.. він і собі пройшов до вокзалу* (Головко, II, 1957, 528); — *Запишемо,— сказав Веренчук, виймаючи свою заяложену і потріпану книжечку* (Жур., Звич. турботи, 1960, 204).

ПОТРІПАТИ, аю, аєш, *док., чим.* Тріпнути кілька разів; затріпотіти. *Потріпав* [півень] *крилами, закукурікав та — шубовсть у Лаврінові огірки* (Н.-Лев., II, 1956, 372); [Б а б а:] *Він тоді палюгою її* [сучку] *по ногах, вона заскавучала, потріпала ногою і щезла...* (Вас., III, 1960, 51); — *Ще раз повторюю, що не розумію вас,— сказав ображено Кемпер, поворушив пальцями, потріпав ними, наче струшував підозру, що могла до них прилипнути* (Загреб., Шепіт, 1966, 377).

ПОТРІПÁТИ, áю, áєш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Тріпáти, шарпати якийсь час. *Я взяв до рук жмут соломи, потріпав ним об коліно і, сам не знаю для чого, понюхав* (Збан., Єдина, 1959, 346); // Завдати шкоди (про бурю, шторм); // *безос. Чотирищогловий бриг «Грифтен» так потріпало в Біскайській затоці, що команді довелося кинути якір в Гібралтарі.. і приступити до ремонту судна* (Знання.., 8, 1970, 29); // *перен.* Завдати втрат під час бойових дій; // *перен.* Знесилити, знервувати тяжкими переживаннями, випробуваннями і т. ін. *Безпосередня революційна боротьба і робота позбавили активіста можливості поповнювати свою освіту. Роки революції також дуже потріпали його фізично* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 202).

2. *перех.* Ласкаво поплескати, погладити кого-небудь. *Остап розплющив очі. Це так врадувало стару циганку, що вона забелькотала щось жваво.. й радісно потріпала Соломію по плечах* (Коцюб., I, 1955, 370); *Хмельницький потріпав рукою гриву, заплетену червоними стрічками* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 566).

3. *перех.* Порвати, обтріпати, попосивши, покористувавшися. *Потріпати пальто; Потріпати книжку.*

4. *перех., розм.* Побити (не сильно). — *Я вхопив їх обох за карки, думав собі: от діти. Був би потріпав їх трохи та й пустив* (Фр., VI, 1951, 146).

ПОТРІПÁТИСЯ, áється, *док.* 1. Порватися, обтріпатися, стати зношеним від користування. *Костюм потріпався; Обгортка на книжці потріпалася.*

2. Тріпатися якийсь час.

ПОТРІПОТÁТИ, óче *і* **ПОТРІПОТІ́ТИ,** отúть, *док.* Тріпотати, тріпотіти якийсь час. *Так мій голос потріпоче І замовкне назавжди* (Голов., 3 листів.., 1940, 25); *Перш ніж зникнути в парадному, рука в білій рукавичці потріпотіла в повітрі* (Гончар, Циклон, 1970, 137).

ПОТРІПОТІ́ТИ *див.* **потріпотáти.**

ПОТРІ́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **потрíпувати.** *Добре знала* [Катря], *що означав оце потріпування чубом. Павло так завжди стріпував, коли йому було радісно і дуже приємно* (Кучер, Прощай.., 1957, 432).

ПОТРІ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.* 1. *перех. і неперех., що і чим.* Стріпувати час від часу, злегка. *Вона стоїть собі та коноплі потріпує* (Сл. Гр.); *Пес важко відсапував, звивався в'юном, зализуючи перебиту лапу, потріпував довгим рудим вухом, з якого капала кров* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 192); — *Конячку підхльоскуємо... ньо, маленька! ньо, сліпенька!.. а вона, знаєш, так жваво головою потріпує, тюпає собі...* (Вас., I, 1959, 80).

2. *перех., перен., розм., заст.* Порочити, ганьбити, осуджувати. *Раз Радюк йшов попід одним домом і в одчинені вікна почув, як осудливі панії потріпували його ймення, судили й ганили його* (Н.-Лев., I, 1956, 629); *Коли прийшлося судити про справу управи і коли другі почали були потріпувати потроху членів, Лошаков мовчав* (Мирний, III, 1954, 292).

ПОТРІ́СКАНИЙ, а, е. Який має на поверхні тріщини. *Величезні кручі, скелі, Скрізь потріскані, побиті, Дивляться, немов потвори, З давніх-давен скам'янілі* (Л. Укр., IV, 1954, 163); *По обіді пройшов дощ. Гаряча, потріскана від спеки земля ожила* (Донч., III, 1956, 153); *Віщуючи вітер, загуділи дуплаві липи. Їхня потріскана, з наростами кора схожа на старі соти* (Стельмах, I, 1962, 259); //*Пошерхлий, порепаний* (про руки, губи і т. ін.). *До школи підходили хлопці — засмалені, смугляві, з полупленим видом, з чорними, потріскаными од літньої праці руками* (Вас., I, 1959, 149); *Вихор дихав важко, кусав до крові потріскані губи і злегка тремтів, наче в нього починалася гарячка* (Кучер, Чорноморці, 1956, 297); *Допитливі очі* [хлопців] *побігли навучками по Альоші — від голих потрісканих ніг до чуба* (Мик., II, 1957, 175).

ПОТРІ́СКАТИ, аю, аєш, *док.* 1. *перех., фам., зневажл.* Поїсти все або багато чого-небудь. — *Ходім обідать, бо я страшенно їсти хочу,— сказав Бородавкін. — Що набрали своїх наїдків, то все дочиста поїли, і все повипивали, і все потріскали* (Н.-Лев., V, 1966, 184).

2. *неперех., розм., рідко.* Те саме, що **потрíскатися.** *Як вони їли сухий хліб, то здавалося, що кістки в лиці потріскають* (Стеф., I, 1949, 51); *Так потріскала* [земля], *що вільно руку встромиш у розщелину серед дороги, а в полі то й кулака* (Кучер, Прощай.., 1957, 19).

ПОТРІ́СКАТИСЯ, ається, *док.* Вкритися по поверхні тріщинами; розтріскатися. *По вулицях страшно ходити, бо руїни потріскались і ось-ось впадуть на голову* (Коцюб., III, 1956, 354); *На хресті було прибите розп'яття. Воно також потемніло й потріскалось на сонці та вітрах* (Гончар, III, 1959, 10); *У великому палісаднику бургомістерської садиби земля потріскалася від засухи* (Вільде, Сестри.., 1958, 110); // Пошерхнути, порепатися (про руки, губи і т. ін.). [Я в д о х а:] *На губах смага, аж потріскались губи!..* (Кроп., II, 1958, 479); *Відчула* [Маруся] *нараз, що вона ж уже кілька тижнів не милася. Поглянула на руки — руки були брудні і потріскалися* (Хотк., II, 1966, 165); *Від холодної води литки так потріскалися, що з них цебеніла кров* (Чорн., Пісні.., 1958, 24).

ПОТРІ́СКОТÁТИ, óче *і* **ПОТРІ́СКОТІ́ТИ,** отúть, *док.* Тріскотати, тріскотіти якийсь час.

ПОТРІ́СКОТІ́ТИ *див.* **потріскотáти.**

ПОТРІ́СКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **потрíскувати** і звуки, утворювані цією дією. *Що може бути привабнішим за літню ніч у лісі чи у великому парку над рікою?! Різнозвучний шепіт дерев,.. потріскування гілочок, безшумний літ кажанів* (Вол., Місячне срібло, 1961, 341); *В юрті запанувала мовчанка. Чути було тільки сопіння людей.і потріскування вогнища* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 203); *Ташкентські сейсмологи налагодили постійні спостереження за слабкими звуковими сигналами — безперервним потріскуванням порід у вогнищевій зоні* (Наука.., 11, 1967, 21).

ПОТРІ́СКУВАТИ, ує, *недок.* Видавати тріск час від часу, стиха. *Каганець, потріскуючи, мляво блимає на припічку, нерівно осяває хатину* (Коцюб., I, 1955, 109); *Час від часу дрова потріскували, бризкаючи снопами золотих іскор* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 124); *В лісі було тихо, під ногами листя шелестіло і час від часу зловісно потріскував хмиз* (Томч., Жменяки, 1964, 47); // *безос. Попочі примикав* [перевізник] *натомленого човна. Послухавши, як об просмолені борти труться хвилі, розправляв широко груди, аж потріскувало* (Гуц., Скупана.., 1965, 7).

ПОТРІЩÁТИ, щúть, *док.* Тріщати якийсь час. *Вогонь потріщав трохи під сподом і вигнав дим* (Коцюб., II, 1955, 347).

ПОТРÓЄНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **потрóїти.**

2. *у знач. прикм.* Збільшений втроє. *Куб двочлена дорівнює кубові першого члена плюс потроєний добуток квадрата першого члена на другий плюс потроєний добуток першого члена на квадрат другого плюс куб другого члена* (Алг., I, 1956, 59); // Тричі повторений. *В застиглому повітрі лунко гримнув потроєний залп* (Юхвід, Оля, 1959, 249); // Значно більший проти звичайного, посилений. — *Всі ми.. воювали з потроєною силою і злістю* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 28); *З раннього ранку потоком пливуть на базар юрби приїжджих, наповняють свої торбинки і чемодани, щоб потім, на пляжах, все це пожерти з потроєним апетитом* (М. Ол., Леся, 1960, 120); *Часу для завершення під-*

готовки до зими залишилося дуже мало. Лише працюючи з потроєною енергією, можна ще надолужити прогаяне (Рад. Укр., 1.XI 1960, 2).

ПОТРО́ЄННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **потро́їти** і **потро́їтися.** *Ніби відповідають* [коні на Анічковому мосту] *на любов ленінградок і ленінградців до них потроєнням своїх знаменитих властивостей* (Вишня, I, 1956, 303).

ПОТРО́ЇТИ *див.* **потро́ювати.**

ПОТРО́ЇТИСЯ *див.* **потро́юватися.**

ПО́ТРОХ, у, *ч., рідко.* Те саме, що **по́трух** 1. *Старенька.. повела Нелю через сінці, де неможливо тхнуло риб'ячими потрохами, у якусь вузьку подовгасту кімнату* (Вільде. Сестри.., 1958, 361).

◇ **З по́трохом (потроха́ми)** — те саме, що **З по́трухом (потруха́ми)** (*див.* **по́трух**). — *Ось ми тут зараз чули всі «пролетарія» Плахотку. Хіба це чесний пролетарій? Це блазень, якого можна купити й продати з потрохами* (Шиян, Баланда, 1957, 122).

ПОТРО́ХИ *див.* **потро́ху.**

ПОТРО́ХУ, ПОТРО́ХИ, *присл.* 1. У невеликій кількості, невеликими частками, порціями; помалу. *Галя теж ходила на поденщину й теж потроху заробляла* (Вовчок, I, 1955, 314); *Вона вже кілька ночей спала дуже потроху і тепер почувала, що сон так і хиляв її* (Гр., II, 1963, 274); *Напишу про все потроху, що гримлять у нас бої, що цвіте мигдаль пахучий, що співають солов'ї...* (Гонч., Вибр., 1959, 190); *Пустіє Ганнина оселя, комору мусила Ганна сродати, та все потроху посилала синові...* (Н.-Лев., I, 1956, 104).

2. Поступово, мало-помалу, повільно. *Літа минають. Потроху діти виростають, І виросли, і розійшлись На заробітки, в москалі* (Шевч., II, 1963, 218); *Барило метнувся по дорозі, щоб довідаться, що там здіялось, а тим часом ватага потроху подвигалась* [посувалась] (Стор., I, 1957, 395); *Стояв кінець травня, і ставок почав потроху заростати лататтям та осокою* (Донч., I, 1956, 51); *Сонце вже показалось. Чорні тіні од барок густо засипали берег. Кам'яні стіни.. оживають потроху* (Коцюб., II, 1955, 415).

3. *розм.* У незначній мірі (неголосно, несильно, недалеко і т. ін.).— *Ходімо, серце, до мене,— шепче* [Процепко], *гаряче обдаючи поцілунками, і Христя чує, як від його несе потроху хмелем* (Мирний, III, 1954, 251); *Богдан потроху стогнав, очевидячки, стримуючи голосніший стогін* (Ю. Янов., II, 1958, 132); *Панська хата лежала потроху відсторонь від.. села* (Коб., II, 1956, 57).

ПОТРО́ХУ-ТРО́ХУ, *присл., розм.* Те саме, що **потро́ху.** *Потроху-троху й вивчився працювати — там такі штучки різьбив на верстаті, що хоч на виставку* (Ю. Янов., II, 1954, 18).

ПОТРО́ШЕЧКИ *див.* **потро́шечку.**

ПОТРО́ШЕЧКУ, ПОТРО́ШЕЧКИ, *присл., розм.* Пестл. до **потро́шку.** — *Ведмедиком лежати буду я,— Вигадує Хлоп'я,— Гарчатиму на вас, мов хочу похапати, А ви кажіть мені: Ведмедику, цить, цить! У рот гостинчики потрошечку кладіть* (Гл., Вибр., 1951, 152); *Але Йван набив мішок,— утрусився,—сип іще! Уже невдоволена Скибиха досипала потрошечку* (Головко, I, 1957, 331).

ПОТРОШИ́ТИ, шу́, ши́ш, *недок., перех.* 1. Виймати нутрощі з убитої тварини. *Оселедці вимочують у холодній воді, потрошать, відрізують голови, хвости і плавники* (Укр. страви, 1957, 51); *Коли йому давали потрошити недобитого звіра, він витягав із шкіряного чохла гострого мисливського ножа* (Тют., Вир, 1964, 416); // *розм.* Робити розтин; анатомувати. *Він після побоїв на вечорницях.. вмер, та й суд виїжджав, і німець його потрошив* (Кв.-Осн., II, 1956, 107); // *перен., розм.* Убивати, різати. *Велів* [Еней] *всіх сікти та рубать. Пішли Латинців потрошити* (Котл., I, 1952, 287); *Узимку в кучугурах снігу вовки поїдали задавлених овець і собак, лисиці потрошили курей* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 45).

2. *перен., розм.* Витягати що-небудь звідкись, випорожнювати щось, забирати в кого-небудь (майно, гроші і т. ін.). *Татари ганяли по табору, як хорти за зайцями, хапали людей, хапали коней, здирали сідла, потрошили вози* (Панч, Гомоп. Україна, 1954, 344); // Спустошувати, розоряти що-небудь. *Перестрибували* [свині] *через тини й люто потрошили чужі городи* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 12).

ПОТРОШИ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **потроши́ти.** *Потрошіння риби.*

ПОТРО́ШКИ *див.* **потро́шку.**

ПОТРО́ШКУ, ПОТРО́ШКИ, *присл., розм.* 1. Те саме, що **потро́ху.** *Ой вечеряй, серденятко, Та бери потрошку* (Нар. лірика, 1956, 349); — *От якби й ти крала потрошку то там, то там, то може б і дохарчувались до нових жнив* (Н.-Лев., III, 1956, 282); *Мовою треба займатись хоч потрошку, але наполегливо, систематично і регулярно* (Знання.., 9, 1967, 15); *Я потрошки збираю матеріали для повісті* (Коцюб., III, 1956, 166); — *Як Семена Івановича тут не буде, то вона* [Галочка] *його потрошку і забуде* (Кв.-Осн., II, 1956, 357); *От вона годі вже сидіти згорнувши ручки; потрошки, потрошки та й стала така ж роботяща, як і всі* (Стор., I, 1957, 28); *Для розривки рипів* [пасажир] *потрошку чоботом, подригуючи ногою* (Григ., Вибр., 1959, 362).

2. Без особливих змін, подій (як відповідь на запитання: як живете? як здоров'я? і т. ін.). — *Як вас, свахо, бог милує?.. — Спасибі вам, свахо! живемо потрошку, хвалити бога* (Н.-Лев., II, 1956, 279).

ПОТРО́ЩЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **потроши́ти.** — *Ми.. виїхали назустріч... Нема нікого... тільки Дніпро потрощені човни носить...* (Вовчок, I, 1955, 92); *Захар біг униз, спритно огинав потрощені мінами стовбури дерев* (Ле, Право.., 1957, 114); *Без відсічі, безборонно всі гармаші були посічені шаблями в пень, потрощені келепами* (Стар., Облога.., 1961, 54); // **потро́щено,** *безос. присудк. сл. Прибіг Роман.. і повідомив, що забито п'ятеро коней і потрощено його каруцу* (Гончар, III, 1959, 87); *Легені йому одбито самодержавницькими чобітьми, нирки потрощено прикладами* (Ю. Янов., II, 1958, 195).

ПОТРОЩИ́ТИ, рощу́, ро́щиш, *док., перех., розм.* 1. З силою зламати, розбити на частини (часто все або багато чого-небудь); розтрощити.— *Ти чого став..? — гукала друга* [жінка] *на чоловіка. — Чом не возьмеш ломаку та не потрощиш їм тоту* [ту] *машину..!* (Коцюб., I, 1955, 256); *До такого* [потока] *й не підступиш близько.. І нема на нім жолобків, щоб напитися було подорожньому: все одно він потрощить тобі, понищить* (Хотк., II, 1966, 301); — *Ви хотіли тільки налякати пана, побити, потрощити йому зі злості вікна* (Стельмах, I, 1962, 451); *Образно. — Отаке тепер в мене розбите серце! Ви потрощили мов серце* (Н.-Лев., VI, 1966, 65); *Все потрощила, пошматувала, рознесла війна* (Дор., Не повтори.., 1968, 11); // *безос. Один із плотів.. трапив між каміння, і тисячі колодок в лікоть завтовшки потрощило і розметало на дрібні тріски* (Стор., I, 1957, 241); // Розчавити, роздробити (перев. що-небудь крихке, ламке). *Як обрізують тютюн, то кожну бадилину, кожний лист у кожної дівки в руці бачить* [тютюнник], ..— *і як нанизала, і чи потрощила* (Григ., Вибр., 1959, 261); *Колеса махали зубцями, неначе хотіли вхопити чоловіка й потрощити його*

на шматочки (Н.-Лев., II, 1956, 97); *Щогла, підпливши до берега,.. разів зо два збила Сева з ніг і могла потрощити йому кості* (Ю. Янов., II, 1958, 53); // *безос. Земля вибухнула під ним. Гострий біль пронизав вігнуті в стременах ноги до самих колін. «Потрощило!» майнуло в голові* (Гончар, III, 1959, 223).

2. Побити, повбивати всіх або багатьох (ворогів, супротивників і т. ін.). *Супротивних потрощив* [Енеї]: *Махне мечем — врагів десятки Лежать, повиставляявши п'ятки* (Котл., I, 1952, 259); *Він пручався й репетував: — Пустіть!.. Я їм голови позриваю!.. Повбиваю!.. Потрощу!..* (Гр., II, 1963, 376); [Ч і п:] *Всіх потрощу! Всі забирайтесь геть!* (Коч., П'єси, 1951, 205).

3. *фам.* Жадібно з'їсти, поглинути (їжу). *Допивши стакан чаю і потрощивши усі сухарці, Марта Кирилівна встала* (Н.-Лев., VI, 1966, 16); — *Ви знаєте, вночі у вагоні перегриз* [собака] *мотузку і потрощив ущент цілий клунок харчів однієї сердитої баби* (Коп., Сонрапок, 1951, 172).

ПОТРОЩИ́ТИСЯ, ро́щиться, *док., розм.* Розбитися, розламатися, розтріскатися на частини під дією якоїнебудь сили (часто про все або багато чого-небудь). *Вони* [доти] *з першого удару потріскалися, потрощилися...* (Гончар, III, 1959, 418); *Пильнувалося також, щоб усе те, що вкладалося на вози, не загубилося по дорозі і не потовклося,.. щоб ніде ніщо не стукнулося по дорозі, не схитнулося, не розплескалося, не потрощилося* (Тют., Вир, 1964, 180).

ПОТРО́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **потро́ювати** і **потро́ю́ватися.**

ПОТРО́ЮВАТИ, ююю, ююш, *недок.*, **ПОТРО́ЇТИ,** ою, оїш, *док., перех.* Збільшувати втроє. *При літньому садінні картоплі в умовах крайнього півдня.. 5 поливів потроюють урожай* (Картопля, 1957, 94); *Був би ти радий потроїти Нестора давнього роки Та й ні єдиного дня не змарнувать для розваг* (Зеров, Вибр., 1966, 346); // Дуже збільшувати, значно посилювати. *Олекса необережно зачіпає ногою якусь бляху. Нічна тиша потроює брязкіт* (Вільде, Сестри.., 1958, 89); *Мужній гарт священної війни В священній праці нам потроїть сили* (Рильський, II, 1960, 216); *Ми потроїли свою пильність* (Коз., Гарячі руки, 1960, 78).

ПОТРО́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПОТРО́ЇТИСЯ,** їться, *док.* Збільшуватися втроє. *На кінець першого року вага* [дитини] *потроюється і досягає в середньому 9—10 кг* (Шк. гігієна, 1954, 41); *Хитрий лихвар навмисне не затягував зашморгу, поки борг не потроївся* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 7); *Протягом останніх 10 років потроїлася кількість авіапасажирів світу* (Знання.., 8, 1971, 28); // Дуже збільшуватися, значно посилюватися.— *Ворогувати найлегше, а ви от станьте друзями, тоді й сили у вас потрояться і користі ви принесете громаді більше* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 155).

ПОТРУБИ́ТИ, трублю́, тру́биш; *мн.* потру́блять; *док.* Трубити (у 1—4 знач.) якийсь час. *Машина.. спинилась перед під'їздом особняка. Шурка Понеділок гучно і протяжно потрубив у клаксон* (Смолич, V, 1959, 761).

ПОТРУДИ́ТИ, труджу́, тру́диш, *док., перех., у сполуч. із сл.* руки, очі *і т. ін., розм.* Натомити роботою (за якийсь час). *Треба заробляти на хліб, бо як не потрудиш своєї голови та рук, то дітям нічого їсти буде* (Коцюб., III, 1956, 341); — *Це така сукня, біля якої варто було б попрацювати. Я вже і раннімиранками, й пізніми нічками надолужала й очі добре потрудила* (Л. Янов., I, 1959, 118); // Зробити що-небудь, виявивши увагу до когось. — *Спасибі, що потрудили свої ніжки, самі прийшли до нас* (Стельмах, I, 1962, 571).

ПОТРУДИ́ТИСЯ, труджу́ся, тру́дишся, *док.* 1. Трудитися (у 1, 2 знач.) якийсь час. — *Спасибі, — думає* [Гава],— *розумним голова́м, Що в світі потрудились, Усячину робить навчились* (Гл., Вибр., 1951, 90); *Потрудились хлопці жарко, І вантаженню кінець...* (С. Ол., Вибр., 1959, 73); *Після переможного закінчення громадянської війни багато довелось потрудитися вінничанам, щоб ввести в дію зруйнований завод* (Ком. Укр., 11, 1969, 25);— *А тепер кумові та кумі — їсти та пити! Спасибі їм, що потрудилися: по трудах час і закусити!* (Мирний, IV, 1955, 226).

2. *з інфін., часто у формі наказ. сп.* Виявити увагу до кого-небудь, зробити що-небудь для когось (перев. при проханні, спонуканні). *От приходим до криниці, Я перш подивився, Чи глибока.— Власовичу,— Кажу,— потрудися Води достать* (Шевч., II, 1963, 277); [Калеб Педдінтон:] *Я, найстарший від усіх літами, до тебе потрудився сам прийти* (Л. Укр., III, 1952, 63); — *Потрудіться відповісти на моє запитання...* (Смолич, I, 1958, 56).

ПОТРУ́ЄНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **потруї́ти;** // **потру́єно,** *безос. присудк. сл. А скільки* [довгоносиків] *було потруєно та покльовано курячими дзьобами!* (Руд., Остання шабля, 1959, 390).

ПОТРУЇ́ТИ, ую, уїш, *док., перех.* 1. Умертвити отрутою всіх або багатьох. [В і в д я:] *Як вже й діти, борони боже, підуть упоперек родителям, то краще їх маленькими потруїти!..* (Кроп., II, 1958, 128); [У с т я:] *Не ножем, так потрую вас усіх увечері, сама отруюся, а знущань над нами більше не буде* (Собко, П'єси, 1958, 22).

2. Зробити отруйним, просочити отрутою все або багато чого-небудь, більшу частину чогось. — *Не знать що вигадують: буцімто турки колодязі потруїли* (Кв.-Осн., II, 1956, 126); — *Скажи своїм господарям, нехай облишать свої діла мерзенні. Навіщо воду потруїли в криницях?* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 164).

ПОТРУЇ́ТИСЯ, уїться, уїмо́ся, уїте́ся, *док.* Загинути або захворіти від отрути, чого-небудь отруйного (про всіх або багатьох). *Сестри ходили Що день божий вранцірано Плакать над Іваном, Поки самі потруїлись Тим зіллям поганим* (Шевч., II, 1963, 136); — *А то так: «Де хлібець?» — «Миші поїли».. — «Де рибка?» — «Потруїлась»* (Донч., I, 1956, 69).

ПОТРУСИ́ТИ, ушу́, у́сиш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Трусити (у 1—3 знач.) якийсь час; труснути кілька разів. *Він нащось потрусив бородою і так швидко, як увійшов — щез із хати* (Коцюб., I, 1955, 34);— *Ага, маю вас! — крикнув радісно господар і потрусив обома молодими злочинцями так міцно, що їм аж кості в карку затріщали* (Фр., VI, 1951, 145); *Боцман і Павлюк так потрусили мисливця, що вся вода з нього вийшла і він опритомнів* (Трубл., Лахтак, 1953, 18); *Це була висока яблуня-скороспілка, і коли Василь злегенька потрусив її, відразу ж із верхівки зірвалось яблуко* (Донч., VI, 1957, 62); // *перех.* Трусячи, випорожнити щось, звільнити від чого-небудь. *Знову або сажок загубив* [Микита], *або ятіри проминув не потрусивши* (Л. Янов., I, 1959, 310); *По Ревуну тихо плив човен. Може, то повертався додому запізнілий рибалка, що вирішив перед світанком потрусити жаки* (Мокр., Острів.., 1961, 45); // *перех., перен., розм.* Силою змусити кого-небудь віддати щось; забрати в когось гроші, майно.— *Отак не спинятися, гнати панів аж за Віслу. Та ще й посполитим польським поміч дати. Нехай і вони своїх панів потрусять* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 396); — *Потруси його добре. Не пошкодує* [грошей] *для сина* (Руд., Остання шабля, 1959, 44).

◇ **Потрусити злидня́ми** — зазнати горя, нестатків.

[К а л е н и к:] *Іди, іди! Зділай* [зроби] *милость! Світ широкий! Потрусиш злиднями, то й вернешся додому...* (К.-Карий, I, 1960, 196); **Потрусйти калйтку (калйткою)** *див.* **калйтка; Потрусйти кишені́** *у кого, чиї* — насильно забрати гроші в кого-небудь. *Найшли* [козаки] *льохи, скарб забрали. У ляхів кишені Потрусили* (Шевч., I, 1963, 117); *Довбуш завжди радився* [з опришками] *перед кожним походом на доли, чи то мав карати пана за збиткування над кріпаками, чи потрусити кишені орендаря-кровопивці або сільського дуки* (Гжицький, Опришки, 1962, 120).

2. *перех. і неперех., чим, чого і без додатка.* Трусячи, посипати чим-небудь. [Х и м к а:] *Вони весілля справляють, а ти мети двір у неділю, ще й піском посипай, ще й зеленою травою потруси* (Н.-Лев., II, 1956, 523); *Він обережно насмикав сіна і потрусив* (Коцюб., II, 1955, 63); *Михайло в мисочку налив олії і сіллю потрусив* (Головко, I, 1957, 146); // Насипати, накидати чого-небудь у щось. *Даймо корові сіна, пахучої конюшини, потрусімо в ясла ячної соломи* (Рад. Укр., 1.I 1965, 2).

3. *перех. і неперех.* Зробити трус, обшук у когось-небудь; обшукати когось.— *Тепер,— каже* [страж-ник],— *твоєму панові рехт* [арешт]! *Осе потрусимо та його візьмемо з собою* (Мирний, IV, 1955, 385); [З о л о т-п и ц ь к и й:] *Піди зараз Грицька до в'язення* [в'язниці] *забери!* [М а р т и н:] *Та я вже й так його забрав... І в хаті в його потрусив* (Гр., II, 1963, 554); — *Андрію, як ти думаєш — чи не потрусить би Арапнікова на його квартирі в Михальові?* (Трубл., I, 1955, 92); // *перех., рідко.* Знайшовши під час обшуку, забрати.— *Хліб,— каже мені Гаврилш,— .. потрусимо. Не можна ж, щоб хтось вимінював грамофони та золоті сережки, а комусь із кураю смерть у чоловічках вигравала* (Кос., Новели, 1962, 32).

4. *перех. і без додатка, перев. безос.* Трусити (у 4 знач.), лихоманити якийсь час.— *Лягайте завтра в військовий лазарет,— зрадів Лазаревський.— Може, через хворобу вас все ж таки залишать тут.— Ні,— відрубав Шевченко.. — Потрусить трохи і минеться* (Тулуб, В степу.., 1964, 47).

5. *неперех., рідко.* Побігти, поїхати підтюпцем або труською дорогою. *Цьвохнув батіг. Кобильчина ображено війнула хвостом і підтюпцем потрусила далі* (Кир., Вибр., 1960, 26).

6. *перех.* Звільнити від сажі. *Потрусити комин.*

ПОТРУСИ́ТИСЯ, ушу́ся, у́сишся, *док.* 1. Труситися якийсь час. *У хаті, мов кішка, бігала по стіні ясна пляма. От хоче добратися до долівки і стрибне на стула* [стільця], *потремтить, потруситься на йому та й знову побереться назад* (Мирний, III, 1954, 302).

2. *рідко.* Те саме, що **потрусйти** 5. *Вона дала остроги мотоциклові й потрусилася через груддя і переорки степової дороги* (Ю. Янов., Київ. опов., 1948, 46).

ПОТРУ́ТИТИ *див.* **потру́чувати.**

ПО́ТРУХ, у, *ч.* 1. *перев. мн.* Частина нутроців тварини, перев. придатна для їди. *Оббілувавши оленів і потрух увесь повиймавши, Тут вирізають шматки соковиті, стромляють на рожна* (Зеров, Вибр., 1966, 227); *Очищені і добре промиті потрухи (..шлунок, серце, печінка) варять до готовності* (Укр. страви, 1957, 93).

◇ **З по́трухом (потруха́ми)** — весь цілком, з усім, що є. — *А ви, що Евруся згубили, Щоб ваш пропав собачий рід! Щоб ваші ж діти вас побили. Щоб з потрухом погиб ваш плід!* (Котл., I, 1952, 232); — *Та я тебе з потрухами продам* (Цюпа, Краяни, 1971, 293).

2. *діал.* Потерть. *Хазяїн підхвачував* [сіно], *розстеляв, прибивав вилами. А згори на дівчину потрух сіна сипався на голову, на голі плечі* (Головко, I, 1957, 231); — *Отак розбить копицю! Перем'яти на потрух. Ви її складали!..* (Мушк., День.., 1967, 28).

ПОТРУ́ХЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **потру́хнути.**

2. *у знач. прикм.* Який зробився трухлявим, перетворився на труху від вологи, від часу тощо. *Під липами й кленами, коло потрухлого й мальованого штахету, на свіжому сіні злагоджені із шинелів та бурок постелі* (Вас., II, 1959, 23); *Кілька копачів розкопували курган. З широкої ями виступали потрухлі деревини зрубу* (Коцюба, Нові береги, 1959, 305).

ПОТРУХЛЯ́ВІТИ, іє. Док. до **трухля́віти.** *Скоро висохнуть* [чоботи], *а там помастить солідолом, бо можуть потріскатись без масті, потрухлявіти* (Гуц., З горіха.., 1967, 33); ***Образно.** *За ці два роки дід дуже подався, потрухлявів, як старий пеньок* (Дім., I будуть люди, 1964, 51).

ПОТРУ́ХНУТИ, не. Док. до **тру́хнути.** *Раз увечері роззувся Миколка та й моня* [мне] *чоботи й моня в руках, а далі так боязко: — Ну й чоботи... чисто потрухли...* (Тесл., З книги життя, 1949, 37); [М а р т а:] *Треба взяти нові віжки, а то старі потрухли* (Вас., III, 1960, 103); *Потрухла хата, з кроків опала стріха* (Воронько, Коли я.., 1962, 78).

ПОТРУЧА́ТИ *див.* **потру́чувати.**

ПОТРУ́ЧИТИ *див.* **потру́чувати.**

ПОТРУ́ЧУВАТИ, ую, уєш і **ПОТРУЧА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОТРУ́ТИТИ** *і* **ПОТРУ́ЧИТИ,** у́чу, у́чиш, *док., перех., діал.* 1. Штовхати. *Семенко все бігав, все робив, що мама казала, і раз по раз потручував молодші сестри* (Стеф., I, 1949, 141); — *От я й на раді з тобою був.. Що ж із того вийшло? Тілько боки потрутили та один розбишака трохи не вколошкав* (П. Куліш, Вибр., 1969, 177); *Потрутиш панську худобину, Собаку вдаришь, .. сніп зле зв'яжеш — Три шкіри спустять гайдуки* (Фр., X, 1954, 267); // Гнати. *Ой крикнув козак на свою дружину: Подайте мені ще довгу тичину, Най потручу на Дунай дівчину* (Чуб., V, 1874, 368).

2. *перен.* Спонукати до певної дії, поведінки.—*Фантазія була мій перший ворог.. За чимсь новим і рвала і тягла, Від змін до змін потручувала скорих* (Фр., X, 1954, 205); — *Був ти плохий, куди я тебе потрутила, туди подавався* (Стеф., Вибр., 1945, 86).

ПОТРУ́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **потрусйти** 1—3, 6. *Долівка малесенької хатини.. була застеляна* [застелена] *свіжою осокою, потрушена червоними васильками* (Л. Янов., I, 1959, 140); *Кінець столу сидів Михайло, і Роман прийшов уже.. Обидва кутуляли хліб, сіллю потрушений* (Головко, I, 1957, 145); // **потру́шено,** *безос. присудк. сл. Ой вийду я на ту гору, де мій милий поорав. Тільки сіно потрушено, де волики попасав* (Чуб., V, 1874, 275); *Як уявто в Сивашів сало, Денис і наміся, щоб потрушено Рябченка. Нічого не знайдено* (Гр., II, 1963, 314).

◇ **Прийти́ на потру́шені гру́ші** — прийти запізно.

ПОТРУШО́К, шку́, *ч.* Зменш. до **по́трух** 1.

ПОТРУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і неперех., що і чим, розм.* Час від часу або злегка трусити, струшувати. — *Що таке? — скрикнув молодий козак,.. потрушуючи двері.— Відчиніть-бо!* (Вовчок, I, 1955, 342); — *Рушай, Васька! — гукнув він на коня, що стояв біля ганку, схиливши голову, і щось губами потрушував* (Мирний, III, 1954, 317); *Майстер вже потрушував форму, на якій розтікалася нова порція паперової рідини* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 311); *Він говорить здебільшого повагом, зважуючи кожне слово; у хвилину збудження відкидає голову назад і значливо потрушує нею* (Галан, I, 1960, 462).

ПОТРЮ́ХАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Побігти підтюп-

цем, поїхати дрібною риссю.— *Ходім, ходім, попаденько, із нами, З молодими козаками.— Попаденька послухала, За чумачками потрюхала* (Чуб., V, 1874, 664); *Бідний циган.. зірвався на рівні ноги і, обмацуючись та проклинаючи Замфіра, потрюхав до села* (Коцюб., I, 1955, 212); *Покірно прийняла* [коняка] *на спину вагу — тільки сумно мотнула головою, глянула з докором на свого мучителя — і потрюхала теж до воріт* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 362).

ПОТРЮХИ́КАТИ, аю, асш, *док., рóзм.* Те саме, що **потрю́хати.** *Джмелик сів на коня й, побрязкуючи мішком з зіпсованими сошниками, потрюхикав на Троянівку* (Тют., Вир, 1964, 79); *Коні потрюхикали нога за ногою* (Загреб., Диво, 1968, 155).

ПОТРЯСА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПОТРЯСТИ́,** сý, сéш; *мин. ч.* потря́с, лá, лó; *док.* 1. *неперех., чим.* Робити часті дрібні помахи; струшувати чим-небудь. *Лазар потрясав сивим волоссям* (Стеф., I, 1949, 238); *Він то бурмотів щось, похитуючи головою,.. то раптом схоплювався і, піднявши вгору руки, гнівно потрясав ними* (Тют., Вир, 1964, 390); *Як брязнув* [Василь грошима], *так усі, хто був на весіллі, так і вжахнулись.. А він собі й дарма: потряс патлами, та за ложку і став локшину доїдати* (Кв.-Осн., II, 1956, 28); *Після чарки економ тут же на полі видав усім по срібному півкарбованцю і завзято потряс дзвінким мішечком* (Стельмах, I, 1962, 574).

2. *перех. і без додатка.* Трясти якийсь час; струснути кілька разів. *Бере* [Деїфоб] *Кассандру за руку і потрясає* (Л. Укр., II, 1951, 308); [Д е н и с:] *Другий схопився б: пожалуйте, баришне Женічко, ручку, потряс би її за руку* (Кроп., II, 1958, 436); *Наче розлючена вовчиця, кинулась вона на нього і потрясла його сильними руками* (Коб., I, 1956, 98).

3. *перех. і неперех.* Примушувати трястися, коливатися. *Ріки.. поспішають до моря. Сам же владика морський, потрясаючи землю тризубцем, Їм простеляє широкі усюди дороги* (Зеров, Вибр., 1966, 307); *Він голосно відітхнув, і його голос загримів, потрясаючи склепіння залу* (Кол., Терен.., 1959, 82); *В тій хвилі задрожала* [задрижала] *земля, і страшенний лускіт потряс повітрям* (Фр., VI, 1951, 121); *Вибух потряс увесь корпус мартенівської печі* (Руд., Вітер.., 1958, 17); // *безос. Вдарив грім. Цим разом однак так сильно, що, здавалося, потрясло всіма горами* (Коб., III, 1956, 252); *Образно. *Чуєш — іде перегук понад нами, Темних віків потрясає граніт?* (Рильський, II, 1960, 175); // Викликáти судорожні рухи, примушувати здригатися. *Ридання перейшло в нестримний регіт. Судороги скрутили Лукію. Вона звивалася, як в'юн, регіт потрясав її тіло* (Донч., III, 1956, 129); *Впилася* [дівчина] *очима в оркестр, котрий розпочав гру. Могучі, стрійні* [стрункі] *акорди потрясли цілим організмом молодої дівчини* (Фр., II, 1950, 72); // *перех., перен.* Розхитувати підвалини чого-небудь, підривати міць чогось, докорінно змінювати щось. *Потрясав* [Бабєф] *основи імперії халіфів* (Тич., III, 1957, 92); *Бурхливі страйкові виступи робітничого класу потрясають буржуазний світ* (Ком. Укр., 4, 1967, 20); *Того літа дві події потрясли Дарчине життя до самих його основ* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 14); *Поразка гітлерівців на Волзі до основ потрясла гітлерівську імперію та її сателітів* (Ком. Укр., 5, 1970, 38).

4. *перех., перен.* Справляти сильне враження на когонебудь, глибоко хвилювати, зворушувати. [П і ч м а н:] *Я — артист і скоро буду своїм талантом зворушувати і потрясати публіку* (Собко, Життя.., 1950, 36); *Література і мистецтво існують для того, щоб силою образів потрясати мільйони* (Літ. Укр., 27.III 1964, 3); *О мислі, летючії хмари, крильми Легкими куди ви пливете? Чи тихими ви розіллєтесь слізьми, Чи бурею-словом весь світ потрясете?* (У. Кравч., Вибр., 1958, 220); *Жадан аж здригнувся: зойк материнського серця потряс його сильніше за вибух* (Баш, Надія,1960, 208); // *безос. А як потрясло їх* [учнів], *коли, оглядаючи Графську пристань, вони дізналися від екскурсовода, що серед десантників-чорноморців, які першими влетіли на Графську пристань, був і їхній земляк* (Гончар, Тронка, 1963, 170).

5. *тільки док., перех., рідко.* Трясти (у 4 знач.) якийсь час.

ПОТРЯСА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **ПОТРЯСТИ́СЯ,** сýся, сéшся; *мин. ч.* потря́сся, лáся, лóся; *док.* 1. Дрібно, часто рухатися, струшуватися. *В горлі його не стало голосу, а тілько посинілі губи рушалися та звільна потрясалася сива, згори пожовкла від тютюнового диму борода* (Фр., III, 1950, 222).

2. Трястися, коливатися від поштовхів, вибуху і т. ін. *Весь зал вставав на ноги,— потрясались од покликів і стіни й стеля...* (Тич., III, 1957, 393); *І хвилі рік хиткі, і сталі суходоли, І весь підземний край,.. і Атлас білочолий — Все потряслося до основ* (Зеров, Вибр., 1966, 272); *Образно. *Тут чув своїм жагучим ухом він Мечів середньовічний передзвін, Що ним Литвинки потряслась долина* (Рильський, III, 1961, 282).

3. *перен.* Сильно хвилюватися, глибоко зворушуватися чим-небудь. *Об мертвих вість скрізь пронеслася, Вся рать Троянська потряслася, І душі смутку предались* [віддались] (Котл., I, 1952, 231).

4. *тільки док.* Трястися (у 1—3, 5 знач.) якийсь час.

ПОТРЯСА́ЮЧИЙ, а, е. 1. *рідко.* Дієпр. акт. теп. ч. до **потряса́ти.**

2. *у знач. прикм.* Який справляє сильне враження, глибоко хвилює, зворушує. *Хвилю ще стояли арештанти і поліціяни* [поліції], *мов причаровані, над тою потрясаючою картиною* (Фр., I, 1955, 317); *Потрясаючу поему присвятив героїзмові дружин декабристів — російських жінок — Некрасов* (Рильський, IX, 1962, 148); // Надзвичайно сильний. *Новий потрясаючий окрик прошиб похмуру тишину лісу* (Коб., II, 1956, 188); *Петербург справив на юнака таке потрясаюче враження, що в ту ніч і в сні вважалося йому це казкове місто* (Бурл., Напередодні.., 1956, 47).

ПОТРЯ́СІННЯ, я, *с.* 1. *рідко.* Дія за знач. **потряса́ти, потрясти́** 1—3. *Безперестанні перевороти у виробництві, безперервне потрясіння всіх суспільних відносин, вічна непевність і рух відрізняють буржуазну епоху від усіх попередніх* (Комун. маніф., 1947, 17).

2. *перев. мн., перен.* Підрив основ, докорінні зміни чого-небудь. *Капіталізм.. все частіше зазнає економічних потрясінь і криз, в результаті яких виробництво згортається, недовантаження промислового апарату збільшується* (Наука.., 4, 1961, 14); *III—IV ст. н. е. були часом великих соціальних потрясінь, глибокої кризи рабовласницького ладу* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 311).

3. *перен.* Сильна схвильованість, глибоке зворушення, тяжкі переживання. *Ольга й Куниця в глибокому потрясінні стоять, притулившись одне до одного і дивляться на вбитого* (Коч., II, 1956, 364); *Перекопавшись на власні очі в тому, що Оверко зрадник і запроданець, Іван переживає тяжке моральне потрясіння* (Укр. кіномист., II, 1959, 131); *Гострі інфаркти та інсульти часто виникають услід за якимсь потрясінням* (Літ. Укр., 14.I 1969, 2).

ПОТРЯСТИ́ *див.* **потряса́ти.**

ПОТРЯСТИ́СЯ *див.* **потряса́тися.**

ПОТУ́ГА, и, *ж.* 1. Велике зусилля, напруження м'язів при якій-небудь роботі, якомусь рухові. *Гей, заки-*

піла на нивах робота! Косе [косить] *і в'яже до поту біднота. Косе і день вона, косе і другий, Гнеться і в'ється, як гад од потуги* (Щог., Поезії, 1958, 85); *Сахно підскочила й вхопилася за гілляку. Ще потуга — і вона повисла на руках* (Смолич, І, 1958, 90); *Дядько Микита замовк і ретельно цьвохкав кобильчину, що з великою потугою вивозила з яру сани* (Кир., Вибр., 1960, 27); // *тільки мн.* Скорочення м'язів черевного преса під час родів. *В законні дев'ять місяців почалися у матері Октава родові потуги* (Стельмах, І, 1962, 88); *Недостатній розвиток м'язів черевного преса веде при родах до вторинної слабості потуг, в зв'язку з чим роди звичайно затягуються* (Фіз. вихов., 1954, 13).

2. *тільки мн., перен.* Відчайдушні спроби, зусилля (звичайно марні, безплідні) досягти чого-небудь, здійснити щось. *Нагадуючи фашистським варварам уроки історії, поет* [В. Сосюра] *знаходить гарячі слова, які бичують загарбників, розкривають їх маячливі плани й потуги повернути назад колесо історії* (Іст. укр. літ., II, 1956, 422); *Реакційна суть.. антимарксистських ідеологічних потуг сучасного ревізіонізму була цілком викрита на XX, XXI, XXII з'їздах КПРС* (Ком. Укр., 4, 1962, 26).

3. *розм.* Те саме, що **міць** 2—4. *Хо збирає всю свою потугу: проймаючим холодом віє борода його, чудодійна сила, мов хмари ті, насуває найстрашніші картини перед очі лектора* (Коцюб., І, 1955, 174); *Сталь рвонула в усі боки, пручнулася чимдуж, вдарилася об товсті стіни конвертора, але вони стримали цей натиск і спрямували всю потугу вибуху вниз* (Загреб., Спека, 1961, 164).

4. *заст.* Військова сила, військо. *Це було тої доби, коли розпанахана Україна мусила у московського царя Олексія Михайловича оборони шукати, коли він уже, по Переяславській Раді, послав свої потуги в Литву* (Стар., Облога.., 1961, 4); — *Біда, отамане,* — *прискакав Вовтузенко.* — *Суне нова потуга!* (Довж., І, 1958, 264).

На потýгу — на підмогу. *Чотири тисячі охочої донської «голитьби» — одчайдушних козаків — на потугу Хмельницькому віє завзятий молодий отаман Степан Разя* (Кач., Вибр., 1953, 40).

5. *діал.* Підтримка, утіха. *Позирну в вікно..: «Боже! оце мої розкоші йдуть! Оце моя затула й потуга!»* (Барв., Опов.., 1902, 285); [С а в а:] *Мені та потуга буде, що я за свою віру загину* (Кост., І, 1967, 190).

6. *діал.* Біда, нещастя. *Ой сподівайся, коню вороненький, На себе й потуги!* (Думи.., 1941, 196).

ПОТУҐІ́ШАТИ, ає, *рідко.* Док. до **тугі́шати.**

ПОТУГУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок., розм.* Мучитися від потуг (під час родів). *Роди були тяжко трудні: потугували ними Мотря два дні й дві ночі* (Мирний, II, 1954, 44).

ПОТУЖА́ВІТИ, іє, *рідко.* Док. до **тужа́віти.**

ПОТУЖИ́ТИ, тужý, тýжиш, *док.* Тужити якийсь час. *Пішов москаль в Туреччину; Катрусю накрили. Незчулася, та й байдуже, Що коса покрита: За милого, як співати, Любо й потужити* (Шевч., І, 1963, 22); *Коли вмерла мати, старий Воробей потужив, поплакав, та не минуло і року, як привів до хати лиху мачуху* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 175); *Вернувшись до своїх ненатів, На цвинтар Ленський поспішив І над сусідом, що утратив, Біля надгробку потужив* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 61); *Жінка дивилася й боялась роздивитися,.. море їй прибивало до берега, певно, і тіло Мусія Половця. Буде над чим поплакати й потужити, і поховати на рибальському цвинтарі* (Ю. Янов., II, 1958, 192).

ПОТУ́ЖИТИСЯ, жуся, жишся, *док., розм.* Тужитися якийсь час.

ПОТУ́ЖНИЙ, а, е. 1. Який має велику фізичну силу; дужий, міцний. — *О, боже помсти, Адонаю! ..Дай силу давню на хвилину! Верни мені її,* — *хай буду Я знов потужним на годину!* (Л. Укр., І, 1951, 339); *Якась потужна, мов стальна, рука як гримне м'я* [мене] *в лице!..* (Фр., XIII, 1954, 68); *Вся увага хлопцева скупчилася на двох потужних звірах* [турах], *молодому й старому* (Загреб., Диво, 1958, 63); *Чорніли журавлі в лускатих хмаринках.. Здавалося, ніби чути, як свистить вітер у потужних крилах* (Тулуб, Людолюди, І, 1957, 3); *Образно. *Хто збив той напис, чи сперечник-владар, чи просто час потужною рукою, то невідомо* (Л. Укр., І, 1951, 252); // Великої сили (перев. про явища природи). *Кілька відер води бухнуло на вогонь; огонь засичав, причаївся, дихнув чадом і чорним димом, а далі вискочив і сам, ще потужніший, ще могутніший* (Коцюб., І, 1955, 121); *Так ото й вітер повинен у подуві сильному мчати І, як потужна ріка, пориває він геть за собою Різні предмети* (Зеров, Вибр., 1966, 131); *Все ніч і ніч. Та бува з крижаного океану налетять потужні вітри.. І вихрить, і кружить, мов навіжена, біла заметіль* (Шиян, Гроза.., 1956, 550); // Дуже голосний (про звуки). *Крик Прометея лунає безліч віків скрізь по світі, він заглушає собою потужні громи олімпійські* (Л. Укр., І, 1951, 189); *Оркестр грає марш, я чую потужні звуки труб* (Кол., На фронті.., 1959, 29).

2. *перен.* Який має владу над ким-, чим-небудь, справляє великий вплив на когось, щось. *Колись Боян, співець потужний, Дзвонив у струни золоті.. І рокотом про старину Звав Русь хоробру на війну* [війну] (П. Куліш, Вибр., 1969, 358); *Він був могутній, потужний, все знає* (Коцюб., II, 1955, 339); // *у знач. ім.* **потýжний,** ного, *ч.* Особа, що має владу над ким-, чим-небудь, справляє великий вплив на когось, щось. *Сам же владика сидить на осяянім Фебовім ганку І від підвладних народів приймає дари; ..довгою в'ються стягою Перед потужним язики земні в розмаїтих убраннях* (Зеров, Вибр., 1966, 258); // Який має велику силу впливу; здатний хвилювати кого-, що-небудь, сильно діяти на когось, щось. *Сонату заграйте мені, потужну, пориваючу сонату Бетховена, щоб я в ній пірнув, і себе, і всіх забув...* (Коб., III, 1956, 52); *Всім злидарям він і гнаним Кинув потужне: боріться! Тим же й дорить, як зоря, нам Жест огняної правиці* (Рильський, І, 1960, 325).

3. Який має велику потужність (у 2 знач.) (про механізми, машини і т. ін.). *Наприкінці XVII століття промисловості Європи, яка тоді розвивалася, потрібний був потужний і надійний двигун, який можна було б установити в будь-якому місці* (Фізика, II, 1957, 61); *Це була таки правда: потужний електрострум вартував при виході з проклятого палацу!* (Смолич, І, 1958, 97); *Потужні крани підхоплювали багатотонний, щойно відбатований брухт, перекидали його на берег* (Гончар, Тронка, 1963, 249); *Сучасні потужні телескопи дають змогу роздивитися на Марсі смугу завширшки не менше 50 км* (Знання.., 4, 1966, 10).

4. Добре оснащений, з великими технічними і матеріальними можливостями. *Нові фабрики, заводи, шахти одна за одною ставали до ладу, перетворюючи Україну на потужну індустріально-промислову країну* (Бажан, Напа.. Москва, 1951, 65); *Коли армія противника підійшла до Севастополя, сподіваючись швидко взяти фортецю штурмом, вона побачила перед собою потужну лінію укріплень* (Іст. СРСР, II, 1957, 174); *У Києві створено потужний кібернетичний центр. науковці якого*

заклали основи для проведення важливих теоретичних досліджень (Наука.., 2, 1971, 5).

5. *розм.* Товстий, великий. *Коли за дверима почулось хляпання капців,.. Гашіца з матір'ю були певні, що зараз побачать гладку постать у ватованій катанці, чорній хустці на голові й під бородою, а межи тими двома хустками потужний ніс* (Коцюб., I, 1955, 249); *Ми вибрали собі затишний куточок під старим високим дубом, що нахиляв потужне вузлувате гілля просто в пахучий ярок* (Перв., Невигадане життя, 1958, 37).

6. *спец.* Товстий, обширний (про пласти, родовища і т. ін.). *Повертається* [Брага] *до свого агрегату. З скреготом та гаркотом врізається він ним у злеглий грунт,.. доструґуючись до тих кімерійських глин, що залягають під травами цього степу потужним горизонтом* (Гончар, Тронка, 1963, 267); *Виявлено потужні родовища природного газу під Харковом* (Наука.., 12, 1957, 3).

ПОТУ́ЖНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Властивість за знач. **потýжний** 1, 2, 4. *Відпуск фондів заробітної плати підприємствам повинен провадитися на основі розрахунку їх реальної технологічної потужності* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 158); *Упевнені, повні сили, Потужності і краси, Обабіч Дніпро обступили Квартали, цехи, корпуси* (Дор., Серед степу.., 1952, 46); *Образно. *Відвідувач з кишені виймав і їв те, що брав у дорогу, а з-за прилавка пильно стежив за ним хазяїн пивної, безпомилково визначаючи по тій закусці грошову потужність і громадську значимість гостя* (Шиян, Баланда, 1957, 84).

2. Величина, яка показує кількість роботи, виконуваної за одиницю часу. *Основною перевагою реактивних двигунів є їх величезна потужність при порівняно малій вазі і малому розмірі* (Фізика, II, 1957, 76); *Сучасний магістральний тепловоз потужністю в чотири тисячі кінських сил витрачає щороку близько двох тисяч тонн дизельного палива* (Рад. Укр., 20.II 1968, 1); *Розрахунок показав, що, незважаючи на невелику потужність, електростанція цілком задовольняла потреби села* (Руд., Остання шабля, 1959, 532).

На пóвну потýжність — з повним можливим навантаженням. *Обидві молотарки працюють на повну потужність* (Кучер, Дорога.., 1958, 23); *Йому все більше здавалося, що він ще не на повну потужність працює* (Ле, Право.., 1957, 228).

3. *тільки мн.* Виробничі об'єкти (заводи, машини, устаткування). *У творчій співдружності з будівельниками хіміки домоглися великих успіхів: вони достроково ввели нові потужності по виробництву рідких мінеральних добрив* (Ком. Укр., 12, 1963, 64).

4. *спец.* Товщина, обширність пласта, родовища і т. ін. *Детальна розвідка показала, що потужність шару вугілля подекуди перевищує шістдесят метрів* (Наука.., 7, 1967, 9).

ПОТУ́ЖНІТИ, ію, ієш, *недок., розм., рідко.* Ставати потужним, потужнішим. *Проблиски світла, спочатку такі бліді й тихі, чимдалі розросталися, потужніли* (Коцюб., I, 1955, 315); *Як виростаєш ти, як потужнієш ти! Щільно з твоїм плечем сотні мільйонів пліч* (Бажан, Італ. зустрічі, 1961, 47).

ПОТУ́ЖНО. Присл. до **потýжний** 1, 2. *Як рука натрапить На ту струну, що ствердла від мовчання, Шарпни струну безжалісно, потужно І брязни в неї, наче на пожежу* (Л. Укр., I, 1951, 146); *Холодний вітер дме в степу потужно, Гне очерет додолу, шелестить, Мов звір в байраці вие осоружно* (Вороний, Вибр., 1959, 94); *Потужно й велично, заглушаючи голоси й шум метушні на пероні, загудів ранковий гудок на роботу* (Головко, II, 1957, 367); *В душі раба .. Вродилась мрія і запанувала Над ним, своїм творцем, потужно й міцно* (Л. Укр., I, 1951, 422).

ПОТУ́ЛЬНИЙ, а, е, *діал.* Покірний, поступливий. *Присягався* [Івась] *в дусі, що буде такий добрий, тихий, потульний та послушний кождому, як ягнятко* (Фр., IV, 1950, 487); *За веселу й потульну вдачу йому прощали навіть те, що завів він у загоні.. військові традиції* (Смолич, V, 1959, 691).

ПОТУМА́НИТИ, ню, ниш, *док., перех., розм.* 1. Туманити якийсь час. *Пусти, мати, погуляти, Я не забарюся: Тілько хлопців потуманю, Да й назад вернуся* (Чуб., V, 1874, 578).

2. *перен.* Затьмарити розум, свідомість усім або багатьом; запаморочити. *Певність того, що радянських військ нізвідки чекати, потуманила голови гітлерівцям* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 27).

ПОТУМАНІ́ЛИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **потуманíти.** *В потуманілій від куряви хаті лякливо миготів каганець* (Горд., II, 1959, 221).

2. *у знач. прикм.* Затьмарений сльозами (про погляд, очі).

ПОТУМАНІ́ТИ, іє, ієм, ієте, *док., розм.* 1. Вкритися туманом. *Потуманіло скло. Жаріє схід* (Мисик, Біля криниці, 1967, 39).

2. Затьмаритися (про погляд, очі); // *безос. Він почутив, що в голові у його зашуміло, в вухах загуло, в очах потуманіло* (Н.-Лев., III, 1956, 394).

3. *перев. із сл.* г о л о в а, р о з у м, *перен.* Втратити ясність думки; потьмаритися; // *безос. Оверкові потуманіло в голові* (Горд., II, 1959, 155).

4. *перен.* Втратити здатність ясно мислити; очманіти (про всіх або багатьох). *Щось уступило в людей цеї ночі.. Все забули люди, потуманіли...* (Хотк., II, 1966, 100).

5. *перен.* Стати сумним, зажуреним. — *Скільки у вас часу для розмови? .. — О! — обличчя Мішеля на мить потуманіло,— тільки п'ять-десять хвилин! — Але посмішка зразу ж знову заквітувала на його обличчі* (Смолич V, 1959, 623).

ПОТУ́ПАТИ, аю, аєш, *док.* 1. Тупати якийсь час; тупнути кілька разів. *Зайшов* [Потап] *у хату, потупав мовчки і вийшов* (Коцюб., II, 1955, 276); *Вдвох співали* [закохані] *колискову Для синка, що буде в них: Як йому знайти одежку,.. Вдвох йому вказати стежку, Щоб потупав, походив* (Мал., Звенигора, 1959, 234); *Зарум'янена, зупинилася Ольга на веранді, потупала солдатськими своїми чобітками* (Дор., Не повтори.., 1968, 68).

2. *розм.* Піти, попрямувати кудись. *На вулиці.. замигтіли плахти, намітки, потупали діти* (Вовчок, I, 1955, 164); *Енергійно потупала* [Варвара Павлівна] *на кухню* (Собко, Справа.., 1959, 34); // Ходячи, залишити сліди на чому-небудь. *А хто винесе на перехрестя меду, дак і мед поїдений і ступенці на пісочку знати: русалочки потупали* (Барв., Опов.., 1902, 351).

ПОТУ́ПИТИ *див.* **потýплювати.**

ПОТУ́ПИТИ, туплю́, ту́пиш; *мн.* потýплять; *док., перех.* Зробити тупим (все або багато чого-небудь). *Обидва ножі потупили,— тепер чим хоч, тим і криши* (Сл. Гр.).

ПОТУ́ПИТИСЯ *див.* **потýплюватися.**

ПОТУ́ПИТИСЯ, ту́питься; *мн.* потýпляться; *док.* Стати тупим (про все або багато чого-небудь). *Федір обдивлявся серпи, чи не пощербилися, не потупилися* (Мирний, IV, 1955, 222); — *Коли всі були поранені й мечі потупились, .. він сказав: «Воїни, не посоромимо землі Руської, поляжемо тут кістьми»* (Довж., I, 1958, 294).

ПОТУ́ПЛЕНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас мин. ч. до **потý-**

пити. *Стоять, було, грізні колись запорожці, Тепер і немічні, й старі, Огнисті їх очі потуплені в землю* (Щог., Поезії, 1958, 278); *Фрося дивилась потупленим застиглим поглядом* (Гур., Наша молодість, 1949, 69).

ПОТУ́ПЛЕНИЙ[2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **потупи́ти**. *Всі ножі потуплені.*

ПОТУ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш і **ПОТУПЛЯ́ТИ**, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПОТУ́ПИТИ**, плю, пиш; *мн.* потýплять; *док., перех.* Опускати донизу (голову), спрямовувати вниз (очі, погляд і т. ін.). *В кімнату вчителя ніяк не наважилася* [Настя] *зайти, хоч і як її запрошували. Потуплювала погляд, соромливо опускала вії* (Речм., Весн. грози, 1961, 40); *Вона очиці потупля, Схиляє враз чоло* (Граб., I, 1959, 480); *Іноді вона засоромлено, мов молода, потупляла очі в землю* (Досв., Вибр., 1959, 162); *Річенко, що сидів за весь сей час потупивши голову, підняв її* (Хотк., I, 1966, 52); *Хлопець стояв, потупивши зір, подоба червоної барви виступила на його запалих блідих щоках* (Дмит., Розлука, 1957, 298).

◇**Потýпити óчі (очи́ці) в (у) зéмлю (до землі́)** *див.* **земля́**.

ПОТУ́ПЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся і **ПОТУПЛЯ́ТИСЯ**, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПОТУ́ПИТИСЯ**, плюся, пишся; *мн.* потýпляться; *док.* 1. Опускати донизу голову, дивитися вниз. *Дід не договорив, тільки вусом моргнув і так глянув на Одарку, що вона потупилася і почервоніла, як калина* (Стор., I, 1957, 93); *Бабенко.. сидів мовчки, винуватo потупившись, наче боявся, що люди почнуть показувати на нього пальцями* (Руд., Остання шабля, 1959, 539).

2. Опускатися донизу (про голову), бути спрямованим униз (про очі, погляд і т. ін.). *Потуптесь, очі, тихо думно в землю* (П. Куліш, Вибр., 1969, 379).

ПОТУПЛЯ́ТИ *див.* **потýплювати**.

ПОТУПЛЯ́ТИСЯ *див.* **потýплюватися**.

ПОТУПАТИ *див.* **потупотíти**.

ПОТУПОТІ́ТИ, очý, отúш і **ПОТУПАТИ**, очý, óчеш, *док., розм.* 1. Піти, побігти з тупотінням. *З жадібними очима ближче до веранди швидко потупотів дідовий* [дідів] *рід* (Вас., Незібр. тв., 1941, 84); —*Держи! Лови його! Лови! — загукали надворі й потупотіли на город* (Епік, Тв., 1958, 296).

2. Тупотіти, тупотати якийсь час.

ПОТУПЦЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш і **ПОТУ́ПЦЯТИ**, яю, яєш, *док., розм.* 1. Тупцювати, тупцяти (у 1 знач.) якийсь час. *Потупцювали* [в'язні] *трохи на місці, повсідалися. Однаково йти нема куди, а на ногах довго не встоїш* (Збан., Єдина, 1959, 92); *Волька, звично потупцявши, вимірював палицею грубину сусідньої крижини й переступав далі* (Ільч., Звич. хлопець, 1947, 62).

2. Піти, попрямувати куди-небудь повільно, дрібними кроками. *Лакеї.. потупцювали долі гостинцем* (Фр., III, 1950, 149); — *Обережно зрізав дід одну гілочку, ранку землицею змазав і потупцював додому* (Мартич, Повість про пар. артиста, 1954, 18); *Граф закивав головою і потупцяв із своєю свічкою вниз, щось мимрячи про себе* (Гончар, III, 1959, 160).

ПОТУПЦЮВА́ТИСЯ, ю́юся, ю́єшся і **ПОТУ́ПЦЯТИСЯ**, яюся, яєшся, *док., розм.* Тупцюватися, тупцятися якийсь час. *На його жарти ніхто не звертав уваги, і Микита, потупцювавшись ще трохи, раптом задуристо потер руки і взявся старанно вишкрібати підлогу* (Збан., Переджнив'я, 1955, 176).

ПОТУ́ПЦЯТИ *див.* **потупцюва́ти**.

ПОТУ́ПЦЯТИСЯ *див.* **потупцюва́тися**.

ПОТУР, у, *ч., заст.* Дія за знач. **потура́ти** 1. *Тепер хоч і в чужій хаті живу, а потуру дітям не даю, навчаю...* (Барв., Опов.., 1902, 437).

ПОТУРА́ЛЬНИК, а, *ч., рідко.* Той, хто потурає (у 1 знач.) комусь.

ПОТУРА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж., рідко.* Жін. до **потура́льник**. — *Цить, потуральниці! — кричав дід, блискаючи очима* (Горький, Дитинство, перекл. Хуторяна, 1947, 16).

ПОТУРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **потура́ти** 1,4. *Насамперед написав* [Годієра] *донос про свою хазяйку панюСуботову, у якої відкрив любов до селян, потурання їх забаганкам* (Фр., VIII, 1952, 91); — *Мені краще, ніж будь-кому з вас, відомо, якими мають бути хімічні лабораторії, як організувати й провадити в них роботу. І це право своє я використовуватиму в повній мірі. Ніяких потурань нікому* (Шовк., Інженери, 1956, 127); *При потурані правлячих кіл Заходу гітлерівська Німеччина розв'язала другу світову війну* (50 р. Вел. Жовтн. соц. рев.. 1967, 18); *Сирота* [Тарас], *що зазнав уже людського глуму й потурання, він так і прикипів до місця, дослухаючись до кожного слова цієї пісні* (Вас., Вибр., 1950, 208).

ПОТУРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. *неперех., кому, чому і без додатка.* Не перешкоджати кому-небудь робити щось недозволене, варте осуду; виконувати чиїсь бажання, примхи; не протидіяти чому-небудь. *Потурай малому, то як виросте — буде тебе на старості бити* (Укр.. присл.., 1955, 130); *Демко був плохенький, жіночим витребенькам потурав, і жінка у його в хаті верховодила* (Вовчок, VI, 1956, 262); *Гей, брати! Над рідним краєм Густо звисла пітьма ночі; А ми мовчки потураєм,— Сон важкий склепив нам очі* (Граб., I, 1959, 155); *Свекруха розсердилася, розходилася, нагримала на Якова, що жінці потурає* (Горд., Чужу ниву.., 1947, 144).

◇ **Потура́ти сéрцю (сéрцеві, собі)** — діяти згідно з власним бажанням. *Святе писаніє читай, Читай, читай та слухай дзвона, А серцеві не потурай. Воно тебе в Сибір водило* (Шевч., II, 1963, 55); — *Мені здавалося, що я сьогодня* [сьогодні] *заспала. Правда, нині рано служби не маю, ну, але потурати собі не треба* (Фр., II, 1950, 288).

2. *перех. і неперех., перев. із запереч. част.* н е, *розм.* Не звертати уваги, не зважати. *Ой, не за великі гроші збито* [козака], — *За жупан голубенький, Не потурав вражий син турчин, Що він козак молоденький* (Укр.. думи.., 1955, 19); *На те вона й була дітвора, щоб не потурати ні на що, через те її й зупиняли старші* (Мирний, III, 1954, 258); — *Нікому — ніякого спуску. Все, що підлеглим належить,— дайте. Все, що належить з них,— візьміть.. Ми на війні, товаришу Хацький,— вже м'якше заговорив Антонович,— і ви не потурайте, хто та як про вас скаже чи подумає. Не потурайте ні на що* (Гончар, III, 1959, 311).

3. *неперех., перев. із запереч. част.* н е, *діал.* Не вірити, не розраховувати на когось, щось. — *Дядьки поможуть. — Не потурай на те, Василю; поможуть, та не тобі, а собі* (Кв.-Осн., II, 1956, 64); *Удвох, кажуть, і плакати Мов легше неначе; Не потурай: легше плакать, Як ніхто не бачить* (Шевч., I, 1963, 259).

4. *неперех., розм., рідко.* Знущатися над ким-небудь. — *Ні об чім тебе не прошу, тільки будь до мене добрий, не потурай, коли часом буду смутна* (Кв.-Осн., II, 1956, 351).

ПОТУРА́Ч, а́, *ч., рідко.* Те саме, що **потура́льник**.

ПОТУРА́ЧКА, и, *ж., рідко.* Жін. до **потура́ч**.

ПОТУРБО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **потурбува́ти**; // **потурбо́вано**, *безос. присудк. сл.* — *Прийшло до бійки, кількох жандармів потурбовано* (Фр., IV, 1950, 312).

ПОТУРБУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Викликати в кого-небудь неспокій, хвилювання; занепокоїти, стри-

вожити. — *Доню! запричастимо тебе!..* — *Я сього хотіла прохати... та боялась вас потурбувати...— ледве промовила сес Маруся* (Кв.-Осн., II, 1956, 85); [Семиропіи *(збентежений до Люція):*] *Чим я їх образив?* [Люції:] *Се довго пояснити... Річ видима, що я потурбував тебе даремне. Пробач* (Л. Укр., II, 1951, 477).

2. Порушити чий-небудь відпочинок, відірвати від якихось занять. *Знов на порозі рожевенька дівчинка.* — *Я вас не потурбую?* — *питає.* — *Ні,— кажу* (Вовчок, I, 1955, 375); *Вона напевне знала, що він працює, але все-таки наважилася потурбувати свого статечного приятеля* (Ільч., Серце жде, 1939, 142); — *Ми живемо при батькові, а він у нас дуже сердитий. Спати лягає рано, а коли вляжеться, не потурбуй* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 44).

3. Турбувати якийсь час.

ПОТУРБУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* 1. Відчути неспокій, хвилювання; занепокоїтися, стривожитися. *Вийшов* [Кармель] *з хати, каже: «Душно мені щось, піду трохи». Мати стара потурбувалася, чи не хворість яка викидається* (Вовчок, I, 1955, 355).

2. Виявити увагу до чиїх-небудь потреб, піклування про когось, щось; постарятися зробити послугу комусь. — *Коли б земля розступилася — так би крізь землю й пішла.* — *Бог з вами, тітко! — умовляє Одарка.* — *У вас он дочка.. Хто об їй потурбується без вас?* (Мирний, III, 1954, 30); *В селі вони* [артисти] *розійшлися по хатах. Саксаганський перш за все потурбувався, щоб артистки потрапили в можливо кращі умови* (Мартич, Повість про нар. артиста, 1954, 100); *Після закінчення курсу лікування дільничний лікар потурбувався про транспорт для хворої, щоб відвезти її з Житомира додому* (Рад. Укр., 27.VIII 1959, 3); // *перев. з інфін., у формі наказ. сп.* Уживається для вираження ввічливого прохання, спонукання зробити що-небудь. [Чергова готелю:] *Громадянине, ця кімната зайнята. Потурбуйтесь звільнити приміщення* (Коч., II, 1956, 255); — *Зараз, Орисенько, дівчатка тебе помиють, переодягнуть, і тоді ведіть її пообідати.. Галя і Надя,— звернулась вона до дівчаток,— просили — так потурбуйтеся!* (Ів., Тасмиця. 1959, 80).

3. Турбуватися якийсь час.

ПО-ТУРЕ́ЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-туре́цькому.** *Всі вряд посідали на полу, по-турецьки підібрали під себе ноги* (Вас., III, 1960, 256); *Склавши ноги по-турецьки,.. на траві сидів незалежного вигляду витрішкуватий старший політрук* (Перв., Дикий мед, 1963, 153).

ПО-ТУРЕ́ЦЬКОМУ, *присл.* 1. Як у турків, за звичаєм турків. *Старий Карпо примостився на траві, по-турецькому підгорнувши ноги* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 58); *Стояли* [на столі] *тільки пляшки.. коньяку «три зірочки», накраяний лимон та чашечки з кавою по-турецькому* (Смолич, Мир.., 1958, 72).

2. Турецькою мовою.— *Він написав щось на папірці по-турецькому чи по-грецькому* (Н.-Лев., III, 1956, 397); *Раптом по-турецькому загойкали збройні вершники* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 193).

ПОТУРЕ́ЧЕНИЙ, ПОТУ́РЧЕНИЙ, а, е, *заст.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **потуре́чити, поту́рчити.**

2. *у знач. прикм.* Який потуречився, потурчився. *Потурчений грек Захар-Селім легко звик до того, що він турок, немилосердно знущався з невільників у башті, особливо з слов'ян, православну віру яких він зрадив* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 206).

ПОТУРЕ́ЧЕННЯ, ПОТУ́РЧЕННЯ, я, *с., заст.* Дія за знач. **потуре́чувати, поту́рчувати, потуре́чити, поту́рчити.** — *Віра православна далі не може терпіти, щоб її на католицтво обертали. Люди захищатимуться і від того католичення, як і від потуречення* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 65); *Ще за часів Візантії грецьке духовенство по-варварському запроваджувало* [в Болгарії] *еллінізацію.. А потім — віки потурчення, коли стамбульський завойовник з дикою упертістю тягнув на аркані болгарський народ в ярмо ісламу* (Вітч., 1, 1964, 174).

ПОТУРЕ́ЧИТИ *див.* **потуре́чувати.**

ПОТУРЕ́ЧИТИСЯ *див.* **потуре́чуватися.**

ПОТУРЕ́ЧУВАТИ *і* **ПОТУ́РЧУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПОТУРЕ́ЧИТИ** *і* **ПОТУ́РЧИТИ,** чу, чиш, *док., перех., заст.* Обертати в турецьку (мусульманську) віру, примусово насаджувати турецьку культуру, звичаї.

ПОТУРЕ́ЧУВАТИСЯ *і* **ПОТУ́РЧУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.*, **ПОТУРЕ́ЧИТИСЯ** *і* **ПОТУ́РЧИТИСЯ,** чуся, чишся, *док., заст.* Приймати турецьку (мусульманську) віру. [Маруся:] *Я потуречилась.. Я мусила потуречитись, бо я ж невольниця, бо я ж куплена на базарі за гроші* (Н.-Лев., II, 1956, 454); *Недовірок християнський, Що був тридцять літ у неволі,.. Потурчився, побусурманився Для панства великого* (Укр.. думи.., 1955, 39); *Так треба ж у хату, а уявись у хаті, то і тітка, і Катря сплеснуть руками, наче ти тричі потурчився* (Вовчок, VI, 1956, 305).

ПОТУРИ́ТИ, рю́, ри́ш, *док., перех.* 1. *розм.* Прогнати кого-небудь звідкись. *Раз учитель потурив його добре, відтоді він став попід вікнами ночами лазити та підглядувати* [підглядати], *що тут діється* (Вас., Незібр. тв., 1941, 172); — *Тебе за бешкетництво потурили зі школи* (Гуц., Скупана.., 1965, 109).

2. *діал.* Кинути, жбурнути. *Василь став. Білявий Габелок потурив свинку на Василя* (Мирний, IV, 1955, 107).

ПОТУ́РКАТИ, аю, аєш *і* **ПОТУРЧА́ТИ,** чу́, чи́ш, *док.* Туркати, турчати якийсь час.

ПО-ТУРКМЕ́НСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-туркме́нському.**

ПО-ТУРКМЕ́НСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у туркменів, за звичаєм туркменів.

2. Туркменською мовою.

ПОТУ́РКОТА́ТИ, очу́, о́чеш *і* **ПОТУРКОТІ́ТИ,** очу́, отйш, *док.* 1. Туркотати, туркотіти якийсь час.

2. Поїхати з туркотом. *Над'їхала дорожка* [дрожки], *і оба Хоми.. поторкотіли до поліційної інспекції* (Фр., IV, 1950, 305); *Здається Дариці, що пройдуть вони ще трохи, а там уже возик поторкотить просто по зорях* (Вирган, В розп. літа, 1959, 262).

ПОТУРКОТІ́ТИ *див.* **поторкота́ти.**

ПОТУРЛИ́ТИ, лю́, ли́ш, *док., перех., діал.* Погнати. *Зрадів парубок.. та мерщій потурлив барана на ярмарок* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 397); [Михайло:] *Киргизи коней.. уносили на очах наших потурлили у степ, і вони пропали* (К.-Ка́рий, II, 1960, 156).

ПОТУРНА́К, а́, *ч., вас., зневажл.* Потуречений чоловік. — *Торік восени рушив наш батько через море,.. і пішли вздовж турецьких берегів.. Потурнаки та звільнені бранці вказували нам путь* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 61).

ПОТУРЧА́ТИ *див.* **поту́ркати.**

ПОТУ́РЧЕНИЙ *див.* **потуре́чений.**

ПОТУ́РЧЕННЯ *див.* **потуре́чення.**

ПОТУРЧИ́НЕЦЬ, нця, *ч., заст., зневажл.* Те саме, що **потурна́к.** *Посередині ходить наглядач, брязкає ключами від кайданів, потурчинець-невільник, жорстокий, як усі перекинчики...* (Тулуб, Людолови, I, 1957,287).

ПОТУ́РЧИТИ *див.* **потуре́чувати.**

ПОТУ́РЧИТИСЯ *див.* **потуре́чуватися.**

ПОТУ́РЧУВАТИ *див.* **потуре́чувати.**

ПОТУ́РЧУВАТИСЯ *див.* **потуре́чуватися.**

ПОТУ́СКЛИЙ *див.* **потускні́лий.**

ПОТУСКНІ́ЛИЙ, ПОТУ́СКЛИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. акт. мин. ч. до **потускні́ти, потýскнути.** *Дивився* [Єгор] *на жінку й більш ні на кого, вилупивши свої великі, потускнілі від горілки очі* (Григ., Вибр., 1959, 241); *Потускнілі місця на латунних та алюмінієвих поверхнях можна легко обновити, якщо протерти їх гумкою для витирання чорнила* (Веч. Київ, 26.II 1970, 4); *Ви добре бачите, як потускні очі вашого приятеля блиснули* (Л. Янов., I, 1959, 432).

ПОТУСКНІ́ТИ, і́є *і* **ПОТУ́СКНУТИ,** не, *рідко.* Док. до **тускні́ти, тýскнути.** *Уже в неї очі від безсонних нічок потускніли, лично поблідло-пожовкло* (Мирний, III, 1954, 385); *Гранітні сходи залишилися недоторканими, тільки блиску на них вже не стало, ніби потускніли і зістарилися вони за ці два роки горя* (Собко, Зор. крила, 1950, 328); — *Нехай сонечко на мене не світить, нехай місяць для мене потускне* (Кв.-Осн., II, 1956, 439).

ПОТУ́СКНУТИ *див.* **потускні́ти.**

ПО-ТУТЕ́ШНЬОМУ, *присл.* Так, як тут, у даному місці (прийнято, заведено). [М а в к а:] *Бачиш, і ти немов той ясень розмовляєш.* [Л у к а ш *(сміючись)*:] *Та треба по-тутешньому навчитись, бо маю ж тута літувати* (Л. Укр., III, 1952, 202); *Дитячим щебетом починається ранок на одному з мальовничих півостровів, що по-тутешньому зветься просто кут* (Гончар, Тронка, 1963, 220).

ПОТУ́ХА, и, *ж.* 1. *розм.* Те саме, що **розва́га.** *У тім льоху.. Сидів Тибурцій. Певне діло, він Попав у в'язні зовсім без причин.. То, бачте, Замітальський для потухи Таку для панства штуку відпалив* [утнув] (Рильський, Марина, 1944, 42).

2. *діал.* Підтримка. *Найшла на Семена несміливість, і він був би доповне вернувся назад, якби не почував тої потухи, що йде з читальником Паньком* (Март., Тв., 1954, 114).

◆ **Ви́пити на потýху** — випити під кінець, на прощання або на похмілля. — *Вип'ю чарку, вип'ю другу, Вип'ю третю на потуху, П'яту, шосту, та й кінець* (Шевч., I, 1963, 123); — *Може, хто пулечку зіб'є або на потуху стаканчик-другий пуншу вип'є?* — *спитався Колісник* (Мирний, III, 1954, 289); *Вони обнялися і тричі поцілувалися. — На потуху треба випити,.. а то від твоїх кулаків в голові щось аж джмелі загули* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 98).

ПОТУХА́ТИ, а́є, *недок.*, **ПОТУ́ХНУТИ,** не; *мин. ч.* потý́х, ла, ло; *док.* 1. Переставати горіти, світити, світитися; гаснути, погасати. *Потухає вогонь, смутна Марина знов увіходить помаленьку в темряву* (П.-Лев., I, 1956, 110); *Потухав багряний колір. Вóдяно-зелена світилась хмара* (Тич., II, 1957, 145); *Аби місяць на мене світив, а зорі хоч потухнуть* (Номис, 1864, № 5422); *Кінного найняв він візника. Їздив ним уздовж одвічних вулиць, Поки день над Римом не потух* (Рильський, Зим. записи, 1964, 29); * Образно. *Згинуло тіло, — не згинув їх дух, З нами живуть ідеали; Кров захолола — огонь не потух, — Той, що їх груди палали* (Граб., I, 1959, 531); // *безос. Спує* [Василь] *у конюшні коло коней і зажида, коли потушаться всюди огні.. Аж ось і там потухло* (Мирний, IV, 1955, 168).

2. *перен.* Втрачати блиск, жвавість, виразність (про очі, погляд). [С т е п а н:] *О, мої любі оченята!..* [Я р и н а *(плачучи)*:] *Та згаснуть вони від дрібненьких сліз, потухнуть від тяжкого смутку* (Кроп., V, 1959, 18); *Очі* [Альоші] *на мить зафосфорилися й потухли під віями, що тінню впали на них* (Мик., Повісті.., 1956, 68).

3. *перен.* Поступово затихати, переставати бути чутним (про звуки). *Навальний тупіт кількох коней позаду поволі потухав, лише зрідка долітаючи* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 302); *Нараз потухли шуми пароплавні, Лиш очерет, та ясноверби плавні, Та многовода дужа течія* (Зеров, Вибр., 1966, 66); // Втрачати силу, слабшати (про почуття, переживання і т. ін.). *Другої днини веселість Якима стала потухати* (Кобр., Вибр., 1954, 52); *Коли в грудях моїх тривога То потухає, то горить.., — Тоді рука моя не хоче Пером виводити пісні* (Рильський, I, 1960, 138); — *Я не боюся хмари, зливи!.. Нехай і повінь валом бухне, Моя відвага не потухне* (Фр., X, 1954, 75).

ПОТУ́ХЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **потýхнути**[1]. *В кухні на столі стояв потухлий уже самовар* (Головко, II, 1957, 61); *Льотчик викинув за вікно зовсім потухлу сигарету* (Ле, Клен. лист, 1960, 257).

2. *у знач. прикм.* Тьмяний, невиразний (про очі, погляд). *Вітю повели під руки, блідого, з потухлими очима* (Вас., II, 1959, 201); *Тут були старі діди, сиві, з потухлими очима, були веселі юнаки* (Багмут, Щасл. день.., 1959, 172).

ПОТУ́ХНУТИ[1] *див.* **потуха́ти.**

ПОТУ́ХНУТИ[2], не, *док.*, *розм.* Зробитися тухлим, зіпсуватися (про все або багато чого-небудь).

ПОТУШИ́ТИ, тушý, тýшиш, *док.*, *перех.* Те саме, що **погаси́ти.** *Огня огнем не потушиш, а шукай води* (Номис, 1864, № 3301); *Христя потушила світло й вийшла на сінешній рундук* (Мирний, III, 1954, 150); *Він потушив об долоню недокурок* (Головко, II, 1957, 202); * Образно. — *Служить вам рад малахаями, Різками, кнуттям і киями, Щоб жар воєнний потушить* (Котл., I, 1952, 185); // *перен.* Послабити силу вияву чого-небудь. *Ще трохи — і ви загасите нестямную згагу, потушите пекучу печію...* (Мирний, IV, 1955, 313); *Маша.. дмухнула на мене збоку, паче бажаючи потушити мою температуру* (Ю. Янов., II, 1954, 73).

ПОТУШИ́ТИСЯ, тýшиться, *док.*, *розм.*, *рідко.* Те саме, що **потýхнути**[1] 1. *Не спуска він очей з горниць, дожида, коли потушиться огонь у пановім покої* (Мирний, I, 1954, 309).

ПОТУШКУВА́ТИ, ýю, ýєш, *док.*, *перех.* 1. Док. до **тушкува́ти.**

2. Тушкувати якийсь час.

ПОТЮ́ПАТИ, аю, аєш, *док.*, *розм.* 1. Піти, побігти дрібними кроками. *Як ізвикне собака за возом бігти, то й за саньми потюпає* (Номис, 1864, № 9566); *Потюпала вража баба додому, тільки поглядує* [поглядає] *на свої діряві черевики та думає, яка-то вона гарна буде в червоних чоботях!* (Стор., I, 1957, 24); *Коненята, помазуючи підв'язаними хвостами, поволі потюпали повз колючу огорожу* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 742); // Поїхати (верхи або в екіпажі) підтюпцем. *Їхали, куди кому довелось: хто прямцював у город, хто на Польських Фільварках остававсь, а ці потюпали Палестиною* (Свидн., Люборацькі, 1955, 148); *За чверть години він разом з кур'єром потюпав верхи до загону Самойлова* (Добр., Очак. розмир, 1965, 150).

2. Тюпати якийсь час.

ПОТЮПА́ЧИТИ, чу, чиш, *док.*, *розм.* Те саме, що **потю́пати.** *Загін потюпачив до центру села* (Гончар, II, 1959, 12); *Сивоок.. похмуро потюпачив слідом за возом* (Загреб., Диво, 1968, 158).

ПОТЯ́, я́ти, *с.*, *діал.* Пташеня. *Сіло потя на ворота* (Коломийки, 1969, 185).

ПО́ТЯГ[1], у, *ч.* 1. *до чого, з інфін.* Настійне прагнення до чого-небудь, сильна внутрішня потреба робити щось, бути десь. *Багато дум тривожило молоду Радюкочу голову в тій хатині! І він почував у собі силу й потяг до*

того, щоб розкинуть свої думи між людьми (П.-Лев., I, 1956, 448); *Тихий океан перестав для нього бути вільним і чистим океаном його молодості..*, — *проте Дорошенко почуває й зараз непереборний потяг бути там* (Гончар, Тронка, 1963, 214); *Мати померла, і Оксен зовсім втратив потяг до рідного дворища* (Тют., Вир, 1964, 74); // Велика зацікавленість чим-небудь. *Змалку відчував Тарас великий потяг до мистецтва* (Слово про Кобзаря, 1961, 19).

2. *до кого.* Посилена, непереборна схильність до кого-небудь, настійна потреба спілкуватися з певною особою. *З тієї хвилини, коли він.. відчув, що у своїй безпорадності вона шукає опору навіть у нього, щось буквально поробилося з Бронком. Відчував потяг до Ольги Річинської* (Вільде, Сестри.., 1958, 563); *Вона відзначила, що кум Антін має великий потяг до дітей* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 146); *Після цієї розмови у них* [Хоми та Люби] *майже зразу виник потяг одного до одного* (Горький, II, перекл. Ковганюка, 1952, 385).

3. *псих., фізіол.* Напівсвідоме, інстинктивне прагнення до чого-небудь. *В процесі історичного розвитку людства значна частина тваринних інстинктивних потягів трансформувалась у людські жадання* (Наука.., 7, 1971, 36); — *Ви знаєте, що таке ностальгія? Це — хвороба. Це — хворобливий потяг, болюча туга за рідним краєм* (Допч., II, 1956, 99); *Він просто йшов, не думаючи ні про що, і тільки якийсь підсвідомий потяг вивів його крізь широко розчинені ворота на вулицю* (Голов., Тополя., 1965, 449).

ПО́ТЯГ [2], а, *ч., заст., поет.* Поїзд (у 1 знач.). *Погрюкуючи та мигтячи осяяними вікнами, промчався потяг, перепиняючи Свиридові дорогу* (Коцюб., I, 1955, 145); *До станції привіз довгий товаровий потяг* (Досв., Вибр., 1959, 35); *Біжать десь потяги й мостами гримлять прощально раз у раз...* (Сос., I, 1957, 435).

ПОТЯГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **потяга́тися** [1].

ПОТЯГА́ТИ [1], а́ю, а́єш *і* **ПОТЯ́ГУВАТИ**, ую, уєш, *недок.* 1. *перех.* Тягти, витягати що-небудь потроху або час від часу. *Ой піду я попід вікна та й попід вікоцця, Котра дівка потягає тонкі волоконця* (Коломийки, 1969, 71); *Треба було добре глядіти маржину од гадини, звіра і од відьом, які всякими способами потягали манну з корів* (Коцюб., II, 1955, 332).

2. *перех.* Втягувати, вбирати в себе потроху або час від часу. *Потягати носом повітря.*

Потягáти (потя́гувати) вино́ (горі́лку *і т. ін.*) — пити потроху, не поспішаючи. *Лежить* [Нечипір] *на печі, та оха, та горілочку потягує* (Кв.-Осн., II, 1956, 102); — *Там* [через Арабатську Стрілку] *і миша не пролізе,— прохрипів полковник Уолш, потягуючи коньяк* (Гончар, II, 1959, 391); **Потягáти (потя́гувати) лю́льку (лю́лечку, цига́рку** *і т. ін.*) — палити потроху, не поспішаючи. *Гей, сидить же кобзар на могилі І люлечку потягає* (Укр.. думи.., 1955, 37); *Всі весело розмовляли. Один Чіпка мовчки потягав люльку* (Мирний, II, 1954, 183); *З воза не злазять* [дядько Юхим], *а, потягуючи люльку, позирають набік та все:* — *Цоб, цоб!..* (Ковінька, Кутя.., 1960, 35).

3. *неперех.* Злегка віяти, помалу поширюватися; повівати. *Холоднешький морок Потяга з долин, Огорнув пригорок, І ставок, і млин* (Граб., I, 1959, 169); *Сонечко гріло, весняний вітрець потягав* (Ков., Тв., 1958, 65); // *безос., чим. В вікно потягало свіжим повітрям* (Н.-Лев., I, 1956, 176); — *Ходіть в хату, а то холодом потягає...* (Ірчан, II, 1958, 168).

4. *перех., розм.* Сильно бити. *Потяга* [попів робітник] *своїх волів батогом* (Україна.., I, 1960, 154); *Потягає* [вартовий] *його кілька разів тройчаткою, той хрипить, заціпивши зуби* (Л. Укр., II, 1951, 429).

5. *перех., діал.* Приваблювати, манити. *Він усіх єднав собі своєю щасливою вдачею, усіх потягав ід собі* [до себе] *запахом свіжості і молодості* (Фр., IV, 1950, 470); *Правдива наука потягає мене,— їй в відповідних умовинах присвятила б я життя...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 256); — *Ти, Галю, селючка зроду! Тим-то й приває, й потягує твою поетичну душу той ярочок і той садочок* (П.-Лев., I, 1956, 602).

ПОТЯГА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *док., перех. і без додатка.* Тягати якийсь час. *Стьопа розлив воду по цеберках. Тоді відступив набік, бо заморився. Нехай іще хто інший потягає* (Головко, I, 1957, 184); — *При щасливій нагоді такій Заночуєм в копиці м'якій, В Ірпіні потягаємо сіть* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 128); *Справжній господар хоч раз на місяць, а потягає жінку за коси, щоб знала порядок та відчувала, що в хаті є хазяїн* (Тют., Вир, 1964, 366).

ПОТЯГА́ТИСЯ [1], а́юся, а́єшся *і* **ПОТЯ́ГУВАТИСЯ**, уюся, уєшся, *недок.*, **ПОТЯГНУ́ТИСЯ** *і* **ПОТЯГТИ́СЯ**, тягну́ся, тя́гнешся; *мин. ч.* потягну́вся, тягну́лася, лося *і* потя́гся, тягла́ся, ло́ся; *док.* Витягатися всім тілом, розправляючи руки, ноги, стан. *Виходив* [Марусяк] *рапим-ранесенько на полонинку на широку та.. ставав, потягався моцним* [міцним] *своїм тілом красивим* (Хотк., II, 1966, 292); *Васюта підвівся з стільця, розправив свої широкі плечі, солодко потягуючись* (Шовк., Інженери, 1948, 276); *Кіт що є духу нявчить, а далі аж на ноги устав та потягнувсь і засвітив очима* (Кв.-Осн., II, 1956, 193); *З лінивими рухами одаліски вона потяглася, розпростувала гнучке молоде тіло* (Коцюб., I, 1955, 285); *Печипір заспокійливо позіхнув, потім розправив руки й міцно потягся* (Ле, Україна, 1940, 180); * Образно. *В місті першими пробуджуються околиці. Центр ще потягується* (Мушк., День.., 1967, 34): *Тополя, як юна вдовиця, потяглася спросоння і очі відкрила* (Голов., Близьке.., 1948, 155).

ПОТЯГА́ТИСЯ [2], а́юся, а́єшся, *док., розм.* Тягатися якийсь час. [Антон:] *Ну, коли б мені удалось ще тебе піймати хоч на одній провині, тоді б ми з тобою потягалися!* (Кроп., I, 1958, 170); *Добре, що над головами висіла продимлена в комині шинка.. При такій закусці Сафрон з дідьком зміг би потягатися за чаркою* (Стельмах, II, 1962, 217).

ПОТЯ́ГНЕНИЙ, ПОТЯ́ГНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **потягну́ти, потягти́**. *Промайнув мій погляд, немов потягнений невидимою силою, до дверей кімнати* (Коб., I, 1956, 529); // **потя́гнено, потя́гнуто,** *безос. присудк. сл. Потягнено його з дому, страхано в'язницею, карами, засланням...* (Коцюб., I, 1955, 162).

ПОТЯГНУ́ТИ *і* **ПОТЯГТИ́**, тягну́, тя́гнеш; *мин. ч.* потягну́в, тягну́ла, ло *і* потя́г, ла́, ло́; *док.* 1. *перех., перев. у сполуч. із сл.* з а с о б о ю. Ухопившись за кого-, що-небудь, почати тягти за собою, рухаючись, переміщаючись у певному напрямку або падаючи кудись. *Коли б земля розступилася, так би вона і кинулась туди,та й... Василя потягнула б за собою* (Кв.-Осн., II, 1956, 45); *Кермо корабельне, якого я міцно тримався, Човном керуючи, я одірвав і потяг за собою, В море упавши* (Зеров, Вибр., 1966, 248); *Прийшов Йонька — мовчазний, заклопотаний, взяв волів за налигач, потяг із двору* (Тют., Вир, 1964, 89); // *безос.* — *Директор троса до колодязя ніяк не випише! Посікся, порвався, днями як зачепило мого тетерю, мало з цебром в колодязь не потягло!* (Гончар, Тронка, 1963, 16); // Піти, побігти, волочачи за собою що-небудь по землі. — *Браво,— каже Сомко,— ведмідь попавсь у тенета! Що ж тепер буде?* — *А що ж? Ведмідь піде до свого берлога* [барлога] *і тенета за собою потягне* (П. Куліш, Вибр., 1969, 91); *Повернулась* [дячиха] *до мене спиною, вирвала*

лопушину та й потягла спідницю просто по грядках (Н.-Лев., II, 1956, 15); *Образно. *Мамайчуків фургон уже помчав до радгоспу, розпуртував, потяг у вуличку сірий шлейф куряви* (Гончар, Тронка, 1963, 123); // *перен.* Примусити, спонукати когось піти, поїхати кудинебудь разом із собою. *Не хотіла коза на торг, так потягли* (Укр., присл., 1963, 48); *Чи ти знаєш, люба руже, Як я плакав за тобою, Що магнат тебе байдуже За Дунай потяг з собою?* (Граб., I, 1959, 541); *Щоб розрадити подругу, Мотя потягнула Ганну до кіно* (Коз., Сальвія, 1956, 202); // *перен.* Змусити, спонукати когось до чого-небудь. *Вона то почервоніє, як мак, то побіліє, як полотно; усе, сердешна, боїться, щоб він не ввійшов та щоб не потягнув її до шлюбу* (Кв.-Осн., II, 1956, 213); *Ні! Сили на землі нема І сили на землі не буде, Щоб потягти нас до ярма* (Рильський, II, 1960, 194); // Захопити своїм рухом (про течію, вітер і т. ін.). *З вікна подув вітер, потяг од інспектора папери й шпурнув під стіл* (Вас., I, 1959, 225); *В того повіть останній прикладок сіна потягла, іншому хату розмивав* (Гончар, Таврія, 1952, 16); // *безос.* *Човен потягло під правий берег* (Трубл., I, 1955, 93); // *розм.* Понести з собою, на собі (якийсь вантаж, речі). *Потягли* [Остап і Соломія] *на гору оберемки вербового гілля* (Коцюб., I, 1955, 355); *Улас потяг сундук на Павловську площу* (Тют., Вир, 1964, 53).

Коси́ не потягну́ти (не потягти́) — не мати сили косити. [Батько:] *Будеш орати, сіяти, косити...* [Василько:] *О, косить?.. Я ж іще й коси не потягну* (Вас., III, 1960, 292); **[Ле́две (насі́лу)] потягну́ти (потягти́) но́ги (чо́боти** *і т. ін.*) — піти, повільно, через силу ступаючи. *Хто таки й потягне ноги до хати чи в клуню на ночівлю, а хто.. отут на землю біля призьби повалиться у втомі* (Головко, II, 1957, 401); *Андрій Перекат мить постояв, потім повільно, вже відчуваючи втому, потягнув додому свої важкі чоботи* (Собко, Нам спокій..., 1959, 18).

◇ **Потягну́ти (потягти́) за собо́ю** *що* — спричинитися до чого-небудь. *Одно нещастя потягло за собою сотню других* (Хотк., II, 1966, 328); *Насамперед кооператив мусить сплатити борги, що їх потягнув за собою ремонт приміщення та обладнання* (Вільде, Сестри.., 1958, 67).

2. *перех. і неперех.* Узявшись за кого-, що-небудь, зрушити з місця, притягти, натягти. *Тихесенько потягну я двері... Га! чого се так ранепько вертаєшся, господарю?* (Вовчок, VI, 1956, 266); *Він, війшовши до своєї квартири, з усієї сили потяг за ручку дзвінка, котрий несамовито задзвонив* (Мирний, III, 1954, 275); *Марія потягла його за рукав* (Жур., Дорога.., 1948, 84); // *перех., у сполуч. із сл.* до себе. Тягнучи, наблизити до себе кого-, що-небудь. *Він таки й положив руку на мішок — ніхто не бачив; потягнув його до себе — ніхто не бачив* (Кв.-Осн., II, 1956, 15); *Соломія схопилася з місця і потягла книжку до себе через стіл* (Н.-Лев., VI, 1966, 376); — *Мокра вся,— він потягнув її* [Гопю] *до себе, — під яким це дощем була?* (Гончар, Тронка, 1963, 226); // *перех., у сполуч. із сл.* погляд, очі, *перен.* Привернути чиюсь увагу. *Була та ясна плямка серед чорної купи така чудна і незвичайна, що потягла до себе Лазарів погляд* (Коцюб., II, 1955, 197).

◇ **Потягну́ти (потягти́) за язи́к** *кого* — спонукати когось сказати, виказати що-небудь. *Я.. постановив, як кажуть, легенько потягнути Опанаса за язик* (Фр., IV, 1950, 284).

3. *перех. і неперех.* Почати рухати, переміщати що-небудь своєю тяглової силою (про робочу худобу, машину і т. ін.). *Воли потягли воза по долині* (П.-Лев., II, 1956, 317); *Гак.. зачепили за скоби, і обидва крани разом потягли злиток* (Собко, Біле полум'я, 1952, 304); — *Це хлопці навмисно придумали вам для буксира танка послати.. Цей уже як зачепить, то потягне, він у нас трудяга* (Гончар, Тронка, 1963, 186); // Здужати, бути спроможним переміщати, везти що-небудь. *Через силу і кінь не потягне* (Номис, 1864, № 5252); — *Шкапа твоя, — кажуть* [цигани], — *трохи, чоловіче, недобача; так купи їй окуляри та й почепи на вічі,.. то ще потягне...* (Кв.-Осн., II, 1956, 15); — *Ручуся — повезе* [трактор], *сто тонн потягне вантажу, чи двадцять корпусів, чи п'ять сівалок* (Гонч., Вибр., 1959, 308); // *перен., розм.* Віддаючи багато сил, напружено працювати якийсь час. *Жовте жито перестигло, Тим і спину надломило, — Аж болить. — Путе ж, нуте, косарі, Недалеко до зорі, — Потягніть!* (Щог., Поезії, 1958, 139); [Ромодан:] *Працювати без відпочинку не можна, Гордію Опанасовичу.* [Дремлюга:] *А я ще трохи потягну, а там... Роки вже дають себе знати* (Корн., II, 1955, 293); // *перен., розм.* Мати силу, здатність виконувати що-небудь. *В цілому припадає на роботу щонайбільше 4—5 (а частіше 3) години на день.. Правда, для мене і се не мало, я вже більше не потягла б певне* (Л. Укр., V, 1956, 339); — *Скриплю потроху. Бачите, навіть ложки вирізую.. Тяжчої роботи поки що не можу потягнути* (Стельмах, I, 1962, 647).

◇ **Недо́во потя́гне** *хто* — недовго залишилося жити кому-небудь. — *Снилося мені таке страшне-страшне: серце віщує, що вже недовго потягне* [Гриць] (Март., Тв., 1954, 80).

4. *перех., розм.* Вийняти, дістати, витягти звідки-небудь. *От як пляшка закивав, Він до шинку й повертав; Сяде, гляне в поставець Та й потягне гаманець* (Щог., Поезії, 1958, 169); *Потягли рибалки сіті, Повні риби золотої* (Нагн., Вибр., 1957, 47); *Черкашин механічно потяг з кишені цигарки* (Дмит., Розлука, 1957, 8); *І потяг він карту, і витяг він винового туза* (Ю. Янов., I, 1958, 128).

◇ **Потягну́ти (потягти́) гарбуза́** — те саме, що **Діста́ти (з'їсти, покуштува́ти) [пече́ного] гарбуза́** (*див.* **гарбу́за**). — *Хоч і вбрався Бубка в козачину, а все-таки од Варки гарбуза потягне!* (Н.-Лев., I, 1956, 471): *Напосівся батько, щоб Павло оженився. Заслали старостів до багатія Цибульського. Потягли гарбуза* (Є. Кравч., Бувальщина, 1961, 20).

5. *перех., перен., розм.* Притягти до відповідальності, до суду і т. ін. *Псчав Ведмідь хазяйнувати, У пасіці порядкувати: Щодня він мед тягав.. До суду потягли, Прогнали злодія старого* (Гл., Вибр., 1951, 56); — *І такого б ката я любила!—здивувалася Христя.—Я б його ще на позов потягла! Як він сміє отак бити, отак нівечити!* (Мирний, III, 1954, 175); *Спробуй поговорити з ними* [гридями], *не перекричиш, клопоту не оберешся, ще й до князя на суд потягнуть* (Скл., Святослав, 1959, 66).

6. *перех., перен.* Почати вабити, манити до себе; викликати потяг до кого-, чого-небудь, бажання зробити, здійснити щось. *Весна не забарилась. Пригріло сонечко, обсохла земля, потягла орача в поле* (Коцюб., I, 1955, 110); *І ще одна, може найголовніша, причина потягнула Марусяка до Ясенова: там жила Олена Срібнарчучка* (Хотк., II, 1966, 182); *Невідома сила потягла чужинця до дверей* (Досв., Гюлле, 1961, 26); // *безос.* *Як тільки в зайвий час, то так тебе і потягне до любої роботи...* (Мирний, V, 1955, 405); *Приснився мені ліс. Дихав фіалками.. Непереможно потягнуло провідати той ліс* (Вас., Вибр., 1950, 29); *На одинокому камені він побачив юнака. І його відразу ж потягло до живої людини* (Збан., Сеспель, 1961, 28).

Потягну́ло (потягло́) на сон (до сну) *кого, безос.*— кому-небудь захотілося спати. [Дід Саливон:] *Чуєш, а мене потягнуло на сон...* (Стельмах, Зол. метелиця, 1955, 63); *Запашний дух розпуклої верби, берези, насичений дух весни зламав дитяче завзяття, Марфу потягло до сну* (Горд., Заробітчани, 1949, 9).

7. *перех.* Почати тягти, прокладати в певному напрямку (дріт, кабель і т. ін.). *Телефоністи потягли кабель;* *Образно. *За хуторами дорога зламалась коліном і повилась на Щербанівку. Уздовж неї й стовпи потягли дроти* (Головко, II, 1957, 10); // З силою натягти. *Осатаніла вража баба І крикнула, як на живіт, Зробилась зараз дуже слаба.. І спазми жили потягли* (Котл., І, 1952, 182).

8. *неперех., розм.* Піти, вирушити куди-небудь (звичайно повільно, не поспішаючи). *Вилаявсь монах.., насунув шапку на потилицю та й потяг далі* (Україна.., І, 1960, 95); *Заздрієши дівчат, потягнули* [парубки] *за ними, щоб так стіною на них і наперти* (Кв.-Осн., II, 1956, 19); *Мляво пересуваючи ноги, Корж, мов побитий, потягнув через вигін* (Добр., Тече річка.., 1961, 283); // Полетіти (про птахів). *У вирій потягли гагари* (Др.-Хмара, Вибр., 1969, 33).

9. *неперех.* Подути, повіяти, пасунути, допестися (про вітер, тепле або холодне повітря, туман, запах чого-небудь). *Стало свіжіти, з Дніпра потягнув вітрець* (Вовчок, І, 1955, 317); *Десь над обителлю, між горами, запалювалися блідими смугами віщуни недалекого ранку, і ще холодніша свіжість потягла з-за будинку* (Ле, Міжгір'я, 1953, 272); // *безос., чим. Потягло з моря свіжим вогким вітрецем* (Н.-Лев., V, 1966, 153); *З долини потягнуло прохолодою* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 29); *Образно. — *В нашої шановної добродійки очі завше на солонці: аби потягло туманом,— вже й одвологли* (Дп. Чайка, Тв., 1960, 46); // *безос., на що, куди.* Відчуватися, виявлятися в якихось ознаках (про наближення якоїсь події, явища). *Лічильчик* [панночку] *той бідолаха та й закохався. Покохала його й панночка. Почули духом паничі, куди потягло,—.. та й зслизли* (Вовчок, І, 1955, 113); *Перед світанком потягнуло на відлигу* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 435); — *Воно хоч уже й на весну потягло, та ночі довгі, хай їм лихо* (Тют., Вир, 1964, 158).

10. *перех. і без додатка.* Повільно втягти, вдихнути. *У хату вскочила гарненька молодичка, сказала: «Здрастуйте!» і зареготалась, потягла носом, сказала: — Ох, як ловко пахне* (Григ., Вибр., 1959, 225); *Нараз він скрикнув.. і засичав, потягнувши повітря в себе, і схопився за голову* (Хотк., II, 1966, 136); *Вона взяла букет, потягла в себе запах конвалії* (Десняк, Опов., 1951, 64); // Почати вбирати в себе що-небудь. *Люди порадили: по дощах хліба одволожило, стеблина потягла соки* (Горд., Дівчина.., 1954, 150); // Підібрати, ввібрати всередину (живіт, щоки і т. ін.). *Гості аж голови потягли в плечі* (Ряб., Жайворонки, 1957, 151); // *безос. — Потягло очі, вже й земля над губами пала* (Л. Янов., І, 1959, 57); *Видно, був* [Ігнатовський] *безгубий, бо тонкі п'явки губ потягло йому зовсім у рота* (Збан., Єдина, 1959, 105).

Потягну́ти (потягті́) горі́лки (випа́, пи́ва *і т. ін.*) — випити (алкогольних напоїв). *Могоричу всі* [троянці] *потягли.., Безпечно спати залягли* (Котл., І, 1952, 159); *Всі напилися горілки з дерев'яного барилочка. Дзерон потягнув таки добре, аж дух йому заперло* (Мак., Вибр., 1956, 476); — *Ні анекдота путнього від нього не почуєш, ні спиртяги з ним не потягнеш* (Гончар, III, 1959, 336); **Потягну́ти (потягті́) люльку (люльки, цига́рку, цига́рки** *і т. ін.*) — попалити; зробити затяжку з люльки, цигарки і т. ін. *Тютюном* [люльки] *понабивали, Запалили, потягли, За ворітьми посідали Та й балакать почали* (Щог., Поезії, 1958, 245); *Василь Іванович.. потягнув цигарки й пустив хмару диму* (Вас., І, 1959, 65); *Антон наклав візок гною, присів на колоду потягти люльку й устряв у бабську розмову* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 47).

11. *перех., розм.* Вкрасти або забрати. *Жив в одному селі дяк Данило і дуже нечистий на руку. Щоразу в церковній касі за його дякування бракувало то два злотих, то п'ять. А якось навіть двадцять хтось потягнув* (Україна.., І, 1960, 141); — *Вона не вперше це краде. Вона кілька разів у мене тягала. Тільки кинеш торбу з пирогами — так і потягне* (Гр., І, 1963, 357); *Довго рилися* [гайдамаки] *в шматті і, сердиті, кинули врешті. — Злидота така, нічого й потягти!* (Головко, І, 1957, 98); // *перен.* Дістати користь, зиск від кого-чого-небудь (перев. хитрощами, вимаганням). — *Я дізналася, що панич потяг з пана аж дві тисячі, а мені сказав — двісті карбованців...* (Мирний, III, 1954, 168); — *З мене не потягнеш нічого, бо мені пан до кінця місяця ні копійки не дасть* (Л. Янов., І, 1959, 278); *Королю потрібний Галич, бо данина звідти багата піде: потягне з галичан і пшеницю, і хутра, і мед, і сіль* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 505).

12. *перех. і неперех., розм.* Заспівати, протягаючи окремі звуки, ноти (звичайно на верхах). *Хазяїна мого усе село поважало.. Було деколи і апостола вчистить, а на криласі як потягне горою, то й дяків не чуть* (Стор., І, 1957, 150); — *Нумо,— говорить* [Лис],— *пісні співати. Хто найтонше голосом потягне, того ми й з'їмо* (Фр., IV, 1950, 59); *Не знати де й заспівувач взявся.. — і як потягнув він «Ой, Дніпро, Дніпро...», ..мужня офіцерська громада.. мріями полинула за стіни школи* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 156); // Промовити, розтягаючи звуки. — *Свириде Яковлевичу,— жалісно потягнула Марійка своє і неждано затихла* (Стельмах, II, 1962, 25).

13. *перех. і неперех., розм.* Сильно вдарити чим-небудь. [Настя:] *Мартине, відчепись! Бо, ей-богу, качалкою по спині потягну* (К.-Карий, II, 1960, 62); *Яким, ображений і гнівний, підняв патик, хотів потягнути ним мавну* (Ков., Світ.., 1960, 12); *Йонька, якого Северин Джмелик потяг по спині, латав крівцею пісок під тином* (Тют., Вир, 1964, 413); // *безос. Якимові немовби ножем потягнуло по тілі* (Кобр., Вибр., 1954, 65).

14. *перех. і неперех., розм.* Мати певну вагу при зважуванні. — *Ой сом який! Десь, з півпуда потягне!..* (Стельмах, І, 1962, 453); *Образно. — *То скільки ж це вийде орендної плати з пана..? ..А скільки ж воно за сорок три роки потягне? Певне, тисяч за тридцять* (Стельмах, І, 1962, 357); // *безос., перех.* Відтягти своєю вагою, примусити опуститися під дією своєї ваги. *Тільки що одплили* [брати] *гонів з двоє, а старша сестра смик за вірьовку, ..вода і забулькотіла у човен, так його і потягло на дно* (Стор., І, 1957, 59); *Корнієнко вийняв із шухляди стола невеликий пістолет і чотири обойми. Оксен поклав усе майно до кишені, штани відразу потягло вниз* (Тют., Вир, 1964, 309).

15. *неперех., розм.* Мати достатню суму грошей для купівлі чого-небудь. — *На воли тепер не потягнемо — не той час* (Стельмах, І, 1962, 59); // *безос.* Вистачити до певного часу. — *Збереться його* [борошна] *чимало, і добрим людям його надовго потягне* (Кв.-Осн., II, 1956, 125); *Щороку сутужно Хомі.. Ще як вродить, то потягне хліба до весни* (Коцюб., І, 1955, 87).

16. *перех., безос., розм., рідко.* Затягти, вкрити чим-небудь. *По Вкраїні огні горять, Під небо сягають, Потягнуло степи димом* (П. Куліш, Вибр., 1969, 333).

17. *перех. і неперех., також у сполуч. із сл.* рука, *перен.* Підтримати кого-небудь.— *Я потягну руку за тобою. Побалакати ще з товаришами суддями можу і... присудимо тобі посунути обніжок у Василів город...* (Тесл., З книги життя, 1949, 121); — *Васюта й руки попустив. Тоді старшина за його, а піхота й собі потягла за старшину* (П. Куліш, Вибр., 1969, 154).

ПОТЯ́ГНУТИЙ *див.* **потя́гнений.**

ПОТЯГНУ́ТИСЯ [1] *див.* **потяга́тися** [1].

ПОТЯГНУ́ТИСЯ [2] *і* **ПОТЯГТИ́СЯ,** тягну́ся, ти́гнешся; *мин. ч.* потягну́вся, тягну́лася, лося *і* потя́гся, тягла́ся, ло́ся; *док.* 1. Випростуючись або витягаючись, податися в напрямку до кого-, чого-небудь. *Мокрина потяглася за його рукою, обвила свої гарячі, голі по лікті руки кругом його шиї* (П.-Лев., II, 1956, 236); *Всі встали й потяглися з чарками до старого осиротілого батька* (Довж., I, 1958, 340); *Дебела рука потягнулася до сивих вусів* (Руд., Остання шабля, 1959, 26); // *чим.* Витягти руку, губи і т. ін. в напрямку до когось, чогось. *Він потягнувся було рукою до кобури, намагаючись вихопити зброю* (Шиян, Баланда, 1957, 13); *Черниш іще здалеку впізнав свого коня.. Він теж впізнав Черниша і потягнувся йому шиєю назустріч* (Гончар, III, 1959, 88); *Федя ліг на одну з лав у човні і, перехилившись через борт, потягся губами до води* (Трубл., I, 1955, 99); *Образно. *Тужава земля потягнулась до сонця устами* (Мал., Звенигора, 1959, 172); // Почати тягтися вгору, рости (про рослини); підрости, стати вищим. *Потали сніги; зелені озимі засіви веселенько потяглися вгору, виправляючи зібгане снігом листячко* (Л. Янов., I, 1959, 31); — *Усе, що корінь має, до сонця потягнулося* (Кучер, Прощай.., 1957, 367); *Напевне, вже й ті дві берізки, які він посадив матері на згадку, досі потяглися вгору, зашуміли зеленим шумовинням* (Збан., Сеспель, 1961, 99).

◇ **Потягну́вся (потя́гся) очи́ма** *хто до кого — чого;* **Очі потягну́лися (потягли́ся)** *чиї до кого — чого* — хтось спрямував погляд на кого-, що-небудь. *Оксана Остапівна проснула, потяглася очима до сцени* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 37); *Чимало очей німо потягнулися до Леся Якубенка* (Стельмах, I, 1962, 563); **Потягну́тися (потягти́ся) думка́ми** *до кого — чого* — почати думати про когось, щось. *Він знову потягнувся всіма думками до Красносілки* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 180).

2. Повільно потекти. — *Тьфу! — густий плювок слини потягся через губу додолу* (Мирний, I, 1954, 200); *Вода струмочками потяглася з горбів, потім буйним потоком ринула у кар'єр* (Коцюба, Перед грозою, 1958, 112); // Почати поширюватися легкими струменями (про дим, повітря і т. ін.). *Потяг* [Чіпка люльку] *раз, удруге — осіяли сіни й важкий дим потягся невеличкими мотузочками* (Мирний, II, 1954, 225).

3. Будучи прикріпленим до чого-небудь, почати волочитися, переміщатися за ним. *Граната гримнула під гусеницею, гусениця, сповзаючи, потяглась за машиною, мов гадюка* (Гончар, III, 1959, 279); *Образно. — *За паровим плугом потяглися й бунти альфельдських рільних робітників* (Фр., III, 1950, 217); // Пролягти слідом за тим, що (хто) рухається. *Котиться з неба зоря,.. а за нею потягся червоний, довгий хвіст, неначе мітла* (Н.-Лев., III, 1956, 270); *В лісові хащі, в пітьму ночі, потяглися чорні, зловісні сліди ворога* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 163).

4. Повільно піти, поїхати, вирушити куди-небудь (часто про ряд, низку когось, чогось). *Купи старців потяглись відусюди, Всипали двір голодуючі люди* (Граб., I, 1959, 240); *Задзеленчав дзвінок. Усі один за одним потягнулись до другої кімнати* (Вас., I, 1959, 89); *Одного ранку потягнулись із села на хутір підводи з пожитками* (Стельмах, II, 1962, 402); *Загрузаючи по черево, сопучи і чвакаючи, вона* [корова] *потяглася до купин зеленої осоки* (Вол., Місячне срібло, 1961, 305); // *за ким.* Піти слідом за кимсь, разом із ким-небудь. *Потягнуся вже і я За дідом до лісу* (Руданськ., Тв., 1959, 155); *Гриць потягся мовчки за жінкою додому* (Март., Тв., 1954, 71); // Почати пересуватися в повітрі, полетіти (перев. низкою). *Від степу від широкого До моря до глибокого За вітром потяглась* [хмара] (Гл., Вибр., 1951, 70); *Потяглися у вирій ключі журавлині* (Грим., Кавалер.., 1955, 146); *До вирішальної ділянки фронту з усіх кінців потяглися ескадрильї* (Скл., Орл. крила, 1948, 76); *Образно. *Думи та мрії, невиразні і мінливі, як у небі хмари, потягнулися в голові довгою нудотною чередою* (Вас., II, 1959, 40).

5. Почати повільно, одноманітно проходити, текти (про дні, роки і т. ін.). *Настала пилипівка. Потяглися довгі, як море, ночі* (П.-Лев., II, 1956, 285); *Потяглися роки за роками. Від батька йшли-йшли невтішні листи та й перестали* (Збан., Єдина, 1959, 14); *Потягнулися короткі, тьмяні, мрячні дні* (Коз., Сальвія, 1956, 74).

6. Простягтися на великому просторі, вздовж чого-небудь, довгою низкою. *Коли виїхали за село, потяглися степи аж до самого неба, рівні, довгі та широкі* (Григ., Вибр., 1959, 300); *Село.. потяглося смугою низом понад річкою аж до самого ліска* (Н.-Лев., VI, 1966, 97); *Мотоцикл сердитим звірком підстрибує по шляху, обабіч якого потягнулися дубові ліси* (Стельмах, II, 1962, 139); // Бути протягнутим у певному напрямку (про дріт, мотузок і т. ін.). *Від Філоновської потяглися .. пасма телефонних дротів до штабу армії* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 168); *Образно. *Нитки секретних зв'язків потяглися в табір військовополонених* (Рад. Укр., 20.XII 1962, 3); // Пролягти довгою смугою, виділяючись на тлі чого-небудь. *Стояв* [Каїн] *отак на місці, Кривавим світлом вечора облитий, А тінь його довжезна потяглась Ген-ген степом* (Фр., X, 1954, 373); *Дорога поміж хлібами, поміж городами через балки та вибалки потяглася ген-ген до самого виднокругу* (Гончар, II, 1959, 238); *По всьому ліс переплуталося косе проміння,.. воно обплутало дерева й потяглося через дорогу, мов казкова заслона, мов ріка з чарівною водою* (Ю. Янов., II, 1958, 212).

7. *перен.* Відчути прагнення до чого-небудь, потяг до кого-, чого-небудь. *Робітники потяглися до спільної боротьби, до свободи і до соціалізму* (Ленін, 8, 1970, 175); *Жадібно потяглася* [Катерина] *до науки, розкрила книги* (Чаб., Шляхами.., 1961, 73); *Поет* [Т. Шевченко] *всім серцем потягнувся до сина раба* [А.-Ф. Олдріджа], *бо трагічна невільницька життєва доля їх обох була дуже схожою* (Слово про Кобзаря, 1961, 134).

8. *розм.* Докласти багато зусиль, щоб досягти чого-небудь. *Скільки потягся мій батько, поки на вчителя вивів мене* (Тесл., З книги життя, 1918, 100); // Зібрати достатньо коштів для чогось. *Як потягнувся на юшку, то розстарайся і на петрушку* (Укр.. присл.., 1963, 67).

ПОТЯГТИ́ *див.* **потягну́ти.**

ПОТЯГТИ́СЯ [1] *див.* **потяга́тися** [1].

ПОТЯГТИ́СЯ [2] *див.* **потягну́тися** [2].

ПОТЯ́ГУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **потя́гувати** 1, 2 і **потя́гуватися.** *Фізкультурна пауза включає такі вправи, як потягування з глибоким диханням, присідання або стрибки* (Фіз. вихов.., 1954, 40).

ПОТЯ́ГУВАТИ *див.* **потяга́ти** [1].

ПОТЯ́ГУВАТИСЯ *див.* **потяга́тися** [1].

ПОТЯ́ТИ, тну́, тне́ш, *док., перех., заст.* 1. Убити, зарубати. — *Жеребець його вельми призвичаєний до свого пана, його треба потяти!* (Загреб., Диво, 1968, 149).

2. Зрізати, зрубати.

ПОТЯ́ТИЙ, а, е, *заст.* Діспр. пас. мин. ч. до **потя́ти.** *Каже* [Ігор] *до дружини: — Браття і дружино! Лучче* [краще] *ж нам потятим бути, ніж в полоні гинуть!* (Рудан., Вибр., 1937, 241); *Покосами буйними лежать сади, потяті мадярами* (Вас., Пезібр. тв., 1941, 219); // **потя́то,** *безос. присудк. сл.— Скільки нас* [квітів] *погинуло, любий світ покинуло... От було недавно свято,— кільки ж нас було потято!* (Л. Укр., III, 1952, 489).

ПОТЬМА́РЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **потьма́рити.** *З-під грізно насуплених брів блиснули знайомі всім, і ворогам і друзям, чорні, потьмарені гнівом очі* (Кач., Вибр., 1953, 105); *Рибалки повернулися з багатим уловом, але радість їхня була потьмарена сумною звісткою про загибель двох людей* (Трубл., Шхуна.., 1940, 101).

2. *у знач. прикм.* Який став темним, неяскравим, тьмяним. *Дивується* [Мар'яна] *на молоде личко, що таке привабне в тому потьмареному сяйві* (Вас., I, 1959, 273); // Вкритий поволокою. *Потьмареними очима дивиться хан у широке венеціяське вікно поверх схиленого ниць мудрого свого дивану* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 335).

3. *у знач. прикм.* Який втратив чіткість сприйняття, запаморочився (про свідомість, розум і т. ін.). *Нехай сектант живе своїм потьмареним розумом, але опромінюється світлом, що постійно струменить від молодих, запальних і сильних духом...* (Вол., Місячне срібло, 1961, 293).

ПОТЬМА́РЕНЯ, я, *с.* Стан за знач. **потьма́ритися** і **потьма́ватися.** *Не вірив* [Микола] *своєму щастю, крізь потьмарення захвату бачив і відчував її* [Галю] *коло себе* (Загреб., Шепіт, 1966, 48); *Отруєння гексахлораном у людини проявляється головними болями, потьмаренням свідомості, нудотою* (Лікар. експертиза.., 1958, 154).

ПОТЬМА́РИТИ *див.* **потьма́рювати.**

ПОТЬМА́РИТИСЯ *див.* **потьма́рюватися.**

ПОТЬМА́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПОТЬМА́РИТИ,** рю, риш *і рідко* **ПОТЬМАРИ́ТИ,** рю́, ри́ш, *док., перех.* 1. Робити темним, неяскравим, тьмяним. *Щільно з усіх боків оплітали* [хмарки] *місяць, потьмаривши коло його срібне море* (Вас., I, 1959, 357); // Вкривати поволокою (очі). *Дві прозорі краплі на мить потьмарили очі — такі ж сині, як синій Арал в безхмарний літній день* (Тулуб, В степу.., 1964, 370); *Образно. *Враз душогублива рука Потьмарила нам світ, Де генієм трудівника Новий ростився цвіт* (Рильський, II, 1960, 265).

2. *перен.* Робити смутним, похмурим. *Кому я потьмарів чи болем, чи журбою В його житті дні, роки чи хвилини,— Простіть мені* (Гр., I, 1963, 140); *Тягар турбот потьмарив застарілі їхні обличчя, і незгода поселила смуток в їх душі* (Довж., III, 1960, 164); // Послабити позитивні емоції, зіпсувати радісний настрій. *Я був безмірно щасливий, і ніщо не могло потьмарити мого щастя* (Збан., Любов, 1957, 240).

3. *у сполуч. із сл.* свідомість, розум *і т. ін., перен.* Позбавляти чіткості сприйняття; запаморочувати. [Л и ц а р:] *Мені темниця очі засліпила, мені неволя розум потьмарила* (Л. Укр., II, 1951, 198); *Хвилювання потьмарило мозок* (Голов., Тополя.., 1965, 74).

ПОТЬМА́РЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПОТЬМА́РИТИСЯ,** ниться *і рідко* **ПОТЬМАРИ́ТИСЯ,** ниться, *док.* 1. Ставати темним, неяскравим, тьмяним. *Увійде Семен у хату,— дак мов сонце потьмариться, що й птички з жаху всі вщухнуть і з дерева попадають* (Барв., Опов.., 1902, 522); *Сонце зайшло за далекі гори, і стіна померкла, червоні жупани турків* [на картині] *потьмарились, і красень-рицар потьмарився також* (Гончар, III, 1959, 147); // *безос. Вгорі то видніщає, то потьмариться* (Вас., I, 1959, 306); // Вкриватися поволокою. *Згас, потьмарився блиск маминих очей, і на дні їх, здається, назавжди, заліг смуток* (Коз., Сальвія, 1959, 8); // Втрачати привабливий вигляд. *Стара дерев'яна церковця, що колись панувала над селом і пишалася своєю красою, зблякла і потьмарилась перед новою цегляною школою* (Кучер, Голод, 1961, 42).

2. *перен.* Робитися смутним, похмурим. *Чому очі потьмарюються задумою і тугою, коли він дивиться на рожеве, осяяне вогнем юності обличчя?* (Чаб., Тече вода.., 1961, 21); // Втрачати силу впливу (про почуття, переживання). *Люд животіє з грабунку, на зятя не зіриться тесть вже, Гість на господаря також — і братня любов потьмарилась* (Зеров, Вибр., 1966, 303); *Софія, ще раз глянувши на дівчину, відчула в ній суперницю, і радість її потьмарилась* (Шиян, Гроза.., 1956, 119).

◇ **Світ потьма́рився** — хто-небудь почав сприймати все із смутком, похмуро. *Довго сидів Опанас біля домовини забитого сина.. Увесь його нескладний світ потьмарився й потонув у скорботі* (Довж., I, 1958, 90).

3. *у сполуч. із сл.* свідомість, розум *і т. ін., перен.* Втрачати чіткість сприйняття; запаморочуватися. — *Каган їхній не може правити більше як сорок літ, бо розум його від такого тривалого володарювання слабне і розсудок потьмарюється* (Загреб., Диво, 1968, 387); [Х в о р а:] *У мене розум наче потьмарився, Не знала я, де правда і де кривда* (Л. Укр., I, 1951, 119).

Потьма́рилося в 'оча́х (у голові) *кому, безос.*— хто-небудь втратив чіткість сприйняття, дійшов до стану запаморочення. *В очах йому потьмарилося від болю, і він, підгинаючи коліна, опустився на майданчик* (Собко, Стадіон, 1954, 404); — *Пересядь на другу парту. Це тобі від бузку в голові потьмарилось* (Панч, На калиномості, 1965, 32).

ПОТЬМЯНІ́ЛИЙ, а, е. Діспр. акт. мин. ч. до **потьмяні́ти.** *Пригнутись попрохала* [вдова] *в присілих дверях і в світлицю свою, де висіли потьмянілі від часу старовинні фамільні портрети, ввела обережно* (Ле, Наливайко, 1957, 210); *Ніс* [Пур'ялі] *до саклі важкий, потьмянілий від роси глек* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 260); // *у знач. прикм. У потьмянілих очах її спалахнули злі вогники* (Шиян, Гроза.., 1956, 322).

ПОТЬМЯНІ́ТИ, іс. Док. до **тьмяні́ти.** *Гроза ще не почалася. Тільки десь на заході яснішими стали зірниці та зорі на небі потьмяніли* (Собко, Звич. життя, 1957, 138); *Картини, акварелі, гравюри, офорти... Час поклав на них свій невблаганний відбиток. Місцями вони пожовкли, потьмяніли, вигоріли* (Мист., 4, 1967, 7); *Обличчя його потьмяніло. Важкі спогади зігнали безтурботну усмішку з обличчя* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 117); // *безос.* Потемніти, стемніти. *Це ж одразу потьмяніло, Синє море зашуміло, Ясне сонечко сховалось* (Манж., Тв., 1955, 198).

Потьмяні́ло в оча́х — те саме, що **Потемні́ло в оча́х** (*див.* **потемні́ти**).

ПОТЬМЯНІ́ШАТИ, ас. Док. до **тьмяні́шати.** *Потьмяніша́ла* [далечінь], *набула бруднувато-зеленого тону пляшкового скла* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 229).

ПОТЬО́К, у, *ч., розм.* 1. Цівка, неширокий потік рідини. *Піт котився з їх потьоками і, помочивши чорну*

куряву, пописав їх лиця довгими смужками (Н.-Лев., I, 1956, 335); *Розгойдане море, вже брудне і темне, наскакувало на берег і покривало скелі, по яких по тому стікали потьоки брудної спіненої води* (Коцюб., I, 1955, 391).

2. Слід від рідини, що тече або текла по чому-небудь. *Байдуже йому було про все, байдуже про сонце, що палило, мов огнем, про піт, що зоставляв чорні потьоки по його старому виду* (Мирний, I, 1954, 282); *Забруднений рефлектор промивають чистою водою, а потім просушують. Потьоки і плями, що утворилися після просушування, видаляти протиранням не рекомендується* (Підручник шофера.., 1960, 184).

ПОТЬО́ПАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Піти кудись, зничайно швидко. *Потьопала* [Макарниха] *дрібненько, як горобчик, до своєї хати* (Григ., Вибр., 1959, 317); *— Іване! — гукнув дід.— Ану гайни за рябою* [коровою], *заверни, а то в шкоду потьопала* (Гуц., Скупана.., 1965, 65).

ПОТЬО́ПАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., фам., рідко.* Піти, попрямувати кудись. [С о х в і я:] *Палазю, виклич сюди Юрка.* [П а л а ж к а:] *Отакої! Чого я потьопаюсь.., щоб там по шиї надавали?* (Кроп., III, 1959, 57).

ПОТЬО́ХКАТИ, ає, *док.* Тьохкати якийсь час. *Соловей потьохкав ще хвилину і замовк* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 25).

ПОТЬО́ХКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **потьо́хкувати** і звуки, утворювані цією дією.

ПОТЬО́ХКУВАТИ, ує, *недок.* Тьохкати час від часу. *Десь на верхів'ях дерев, не діждавшись вечора, уже потьохкували перші солов'ї* (Гончар, II, 1959, 257).

ПОУВ'ЯЗНЮ́ВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Ув'язнити всіх або багатьох.

ПО-УГО́РСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-уго́рському.**

ПО-УГО́РСЬКОМУ, *присл.* 1. Як в угорців, за звичаєм угорців.

2. Угорською мовою. *Ференц, звертаючись до присутніх, щось палко заговорив по-угорському* (Гончар, III, 1959, 254).

ПО-УДА́РНОМУ, *присл.* Як ударник; ударними методами. *Щоб ніколи біди не знати, треба по-ударному працювати* (Укр., присл.., 1955, 347); *У колгоспі «Заповіт Ілліча» люди оточені увагою і турботами. Тут особлива увага тим, які по-ударному працюють* (Хлібороб Укр., 6, 1970, 21).

ПО́УЗ *див.* **повз.**

ПО-УЗБЕ́ЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-узбе́цькому.**

ПО-УЗБЕ́ЦЬКОМУ, *присл.* 1. Як в узбеків, за звичаєм узбеків.

2. Узбецькою мовою.

ПОУЗГО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Узгодити все або багато чого-небудь.

ПОУ́КА, и, *ж., діал.* Повчання. *Сподіваюся, що Ви ще напишете до мене і знову научите мене, як краще.. їхати до Криворівні зі Львова, бо я вже забув Вашу торішню поуку* (Коцюб., III, 1956, 361).

ПОУКІ́СНИЙ, а, е, *с. г.* Стос. до періоду після косовиці. *Розроблено агротехніку пожнивних і поукісних посівів льону-довгунця* (Техн. культ., 1956, 6).

ПОУКІ́СНО, *с. г.* Присл. до **поукі́сний.** *Боби можна висівати не тільки весною, але й поукісно і післяжнивно* (Колг. Укр., 12, 1958, 30).

ПО-УКРАЇ́НСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-украї́нському.** *Між собою часто ми говорили, що є сім'я Косачів, де дітей виховують по-українськи, і що в цій сім'ї є така чудова поетеса* (Крим., Вибр., 1965, 503); *В Києві єсть літературно-артистичне товариство,.. так в тому товаристві були прилюдні читання по-російськи і по-українськи* (Л. Укр., V, 1956, 186); *Молоденький перекладач з чорними вусиками мелодійним голосом повторив присуд по-українськи* (Вільде, Сестри.., 1958, 31).

ПО-УКРАЇ́НСЬКОМУ, *присл.* 1. Як в українців, за звичаєм українців.

2. Українською мовою. *Петро звернув до його серйозне лице.— Це така книжка, що в їй усе понаписувано по-нашому, по-українському,— поважно пояснив він* (Вас., I, 1959, 95); *— А що воно за Щупак?..— А цей з Полтавщини. Теж українець, як бачиш. І теж по-українському розмовляє* (Головко, II, 1957, 537).

ПОУКРІ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш *і* **ПОУКРІПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* Укріпити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОУКРІ́ПЛЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся *і* **ПОУКРІПЛЯ́ТИСЯ,** я́ємося, я́єтеся, *док.* Укріпитися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох).

ПОУКРІ́ПЛЯТИ *див.* **поукрі́плювати.**

ПОУКРІПЛЯ́ТИСЯ *див.* **поукрі́плюватися.**

ПОУКРУ́ПНЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех., у сполуч. із сл.* к о л г о с п. Укрупнити багато чого-небудь. *Поукрупнювати колгоспи.*

ПОУКРУ́ПНЮВАТИСЯ, юються, *док.* Укрупнитися (про багато чого-небудь).

ПОУПРАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., ким, чим.* Управляти (*див.* **управля́ти** [2]) якийсь час.

ПОУРО́ЧНИЙ, а, е. Відповідний до кожного уроку. *Поурочний план;* // Відповідний до кількості уроків. *Поурочна оплата.*

ПОУРО́ЧНО. Присл. до **поуро́чний.**

ПОУСВІДО́МЛЮВАТИ, юємо, юєте, *док., перех.* Усвідомити (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

ПОУСПАДКО́ВУВАТИ, уємо, уєте, *док., перех.* Успадкувати (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

ПОУСТАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Уставити, поставити де-небудь все або багато чого-небудь, усіх або багатьох, у багатьох місцях. *Мендель казав поуставляти перед вікнами наскоро з дощок збиті столи і лавки* (Фр., II, 1950, 233); *Сама* [артистка] *вибрала місце, де мав стояти* [фортеп'ян], *і власною рукою поуставляла.. підставки, на яких мав стояти* (Коб., I, 1956, 518).

ПОУСТА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Усталити все або багато чого-небудь.

ПОУСУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Усунути (*див.* **усува́ти** [1]) всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОУТВЕ́РДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Утвердити все або багато чого-небудь.

ПОУТВО́РЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Утворити все або багато чого-небудь.

ПОУТВО́РЮВАТИСЯ, юється, *док.* Утворитися (про все або багато чого-небудь).

ПОУТЕ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш *і* **ПОУТЕПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* Утеплити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОУТЕ́ПЛЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся *і* **ПОУТЕПЛЯ́ТИСЯ,** я́ємося, я́єтеся, *док.* Утеплитися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох).

ПОУТЕПЛЯ́ТИ *див.* **поуте́плювати.**

ПОУТЕПЛЯ́ТИСЯ *див.* **поуте́плюватися.**

ПОУТО́ЧНЮВАТИ, юю, юєш *і* **ПОУТОЧНЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* Уточнити все або багато чого-небудь.

ПОУТОЧНЯ́ТИ *див.* **поуто́чнювати.**

ПОУТРИ́МУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Утримати (*див.* **утри́мувати** [2]) всіх або багатьох.

2. Утримувати якийсь час.

ПОУТРУ́ДНЮВАТИ *див.* **поутрудня́ти.**

ПОУТРУДНЯ́ТИ, я́ю, я́сш *і* **ПОУТРУ́ДНЮВАТИ,** юю, юєш, *док., перех.* Утруднити все або багато чого-небудь.

ПОУ́ХАТИ, аю, асш, *док.* Ухати якийсь час.

ПОУХИЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́сшся, *док.* 1. Ухилитися (*див.* **ухиля́тися** [1]) (про всіх або багатьох).

2. Ухилятися якийсь час.

ПОУ́ХКАТИ, аю, асш, *док.* Ухкати якийсь час. — *Погуляю і поухкаю на твоїм весіллі, хоч який я старий* (Коб., II, 1956, 50).

ПОУЧЕ́ННЯ, я, *с., книжн., заст.* Повчання. *Люди слухали того поучення* [о. Квінтиліана], *як якоїсь бесіди божевільного* (Фр., VIII, 1952, 76); *Слово за словом, мов крапля за краплею, падали Мирославові поучення в молоду голову княжича* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 316).

ПОУШКО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Ушкодити все або багато чого-небудь.

ПОУШКО́ДЖУВАТИСЯ, ується, *док.* Ушкодитися (про все або багато чого-небудь).

ПОУЩІ́ЛЬНЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Ущільнити все або багато чого-небудь.

ПОУЩІ́ЛЬНЮВАТИСЯ, юється, *док.* Ущільнитися (про все або багато чого-небудь).

ПОФАРБО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пофарбува́ти.** *Велика хата пофарбована синім, по стінах картки друковані, яскраві малюнки* (Л. Укр., IV, 1954, 220); *Якщо старі будинки були обведені дерев'яними огорожами, то нові пишалися дротяними сітками, пофарбованими у спокійний, сталевий колір* (Вільде, Сестри.., 1958, 109); *Двадцять горнят і мисочок відразу було запаскуджено усякими.. красилами, чорнилами; у всіх наймичок кінці носів були пофарбовані* (Хотк., II, 1966, 34); *Через широкий край веселки.. було ясно видко зелене море, білі гребені на хвилях, пофарбовані то червоним, то жовтим, то синім кольором веселки* (Н.-Лев., II, 1956, 234); // *у знач. прикм. Бачила* [Надійка], *як ворушаться повні, пофарбовані губи та тьмяно полискують скельця чорних окулярів* (Коз., Листи.., 1967, 233); *Пішла Галинка в школу. Пішла поперваx у пофарбованій полотняній спідничинці* (Ковінька, Чому я не сокіл.., 1961, 43); // **пофарбо́вано,** *безос. присудк. сл. Курей, щоб не плутати (вони були причиною сварки), старанно пофарбовано* (Гончар, Тронка, 1963, 89).

ПОФАРБУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пофарбува́ти.** *Властивий дереву темно-сірий колорит будівлі* [гуцулів] *не порушується ні побілками, ні пофарбуванням* (Дерев. зодч. Укр., 1949, 14); *Для пофарбування вовни селяни виготовляли з різних рослин та червецю барвники, які давали м'які приємні кольори* (Пар. тв. та етн., 2, 1961, 93).

ПОФАРБУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Вкрити або просочити фарбою. *В хаті побілила* [Марія Степанівна], *все, що потрібно, попрала, навіть двері, вікна та підлогу пофарбувала* (Ткач, Плем'я.., 1961, 151); *Оксані — радість: мати одрізала з полотна хустку, а порошком пофарбувала в червоний колір. Вийшла червона хустина* (Головко, I, 1957, 106); // *розм.* Забруднити, замазати фарбою або чим-небудь іншим; // *рідко.* Надати чомусь якого-небудь забарвлення. *Рум'янець пофарбував її щоки.*

2. Фарбувати якийсь час.

ПОФАРБУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* 1. Вкритися або просочитися фарбою. *Тканина пофарбується добре, якщо барвник доброякісний.*

2. *розм.* Пофарбувати (у 1 знач.) свої губи, щоки або волосся.

ПОФИ́РКАТИ, аю, асш, *док.* Фиркати (*див.* **фи́ркати** [1]) якийсь час; фиркнути кілька разів. *Підвівся Микола, вийшов у коридор, голову під кран. Пофиркав від задоволення, витерся* (Рад. Укр., 18.IX 1958, 3).

ПОФИ́РКУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Фиркати (*див.* **фи́ркати** [1]) час від часу. *За брамою стиха пофиркували коні* (Стельмах, Правда.., 1961, 102); *На столі, благодушно пофиркуючи парою, кипів самовар* (Горький, Діло Артам., перекл. за ред. Варкентіп, 1950, 91).

ПОФІ́ЛОСО́ФСТВУВАТИ, ую, уєш, *док.* Філософствувати якийсь час. *Коли б у Вашім листі були тільки категоричні заяви й цифри, то нічого було б мені й говорити, але як більша частина його — мотиви, філософія, то й я дозволю собі пофілософствувати* (Драг., II, 1970, 525); *Забув, про що хотів писать: мусив-таки трохи порозмовляти з Байдою, потім пішов і пофілософствував на мисливські теми з паком Стреминським...* (Рильський, Бабине літо, 1967, 67).

ПО-ФІЛОСО́ФСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-філософському.** *Левченко навіть по сусідству з цвинтарем і дерев'яною протрухлою церковицею не засумував, бо на життя в його роки вже належить дивитись по-філософськи: треба ж комусь і тут вчити дітвору* (Стельмах, I, 1962, 249).

ПО-ФІЛОСО́ФСЬКОМУ, *присл.* Як філософ; як у філософа. *Композиційний задум «Сестер Річинських» — наслідок творчого, по-філософському осмисленого підходу Ірини Вільде до життя* (Вітч., 3, 1965, 183); // *розм.* Сюжійно, мудро. — *Що нас веде, товариші? Партія, молодість, любов до життя, відповідальність за перебудову планети! Решта, так би мовити, дрібниці. Сприймемо їх по-філософському* (Ю. Янов., I, 1954, 179).

ПО-ФІ́НСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-фінському.** — *Підходимо до окопів, чуємо, фінни балакають: «Русь,— кажуть,— не прийде, морозу побоїться».. — А ти хіба по-фінськи розбираєш?* (Тют., Вир, 1964, 260).

ПО-ФІ́НСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у фіннів, за звичаєм фіннів.

2. Фінською мовою.

ПОФЛІРТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Фліртувати якийсь час. *Їй так хотілось пофліртувати, поінтригувати цього приємного на вигляд юнака, щоб хоч трохи розважитись після прикрої розлуки з Сагайдаком* (Добр., Тече річка.., 1961, 77).

ПОФО́РКАТИ, аю, асш, *док.* Форкати якийсь час; форкнути кілька разів.

ПОФО́РКУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Форкати час від часу. *Кінь тихенько пофоркував, мотав головою, нетерпляче переступаючи з ноги на ногу* (Дім., I будуть люди, 1964, 310); *Ліси, густо обсідаючи плечі гір, піднімалися вгору, і машини пофоркували в їх глибині, мов казкова дичина* (Стельмах, Над Черемошем.., 1952, 29).

ПОФОРТУ́НИТИ, нить, *док., безос., кому, також з інфін., розм.* Те саме, що **пощасти́ти.** *Чи ж пофортунить йому десь там на чужині? Чужий світ не дасть добра* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 41); *Після того, як йому пофортунило прибрати до рук того абата Данила, вкритий туманом виднокруг пояснішав...* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 612).

ПО-ФРАНЦУ́ЗЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-французькому.** *Йому шість літ уже минуло. Береться вже лепетати з бонною по-французьки* (Март., Тв., 1954, 269); *Лист княжна Варвара писала по-французьки* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 264).

ПО-ФРАНЦУ́ЗЬКОМУ, *присл.* 1. Як у французів, за звичаєм французів.

2. Французькою мовою. *За день утомишся з гувернанткою балакати по-французькому* (Мирний, IV, 1955, 337); *Надя змалку вільно розмовляла по-німецькому і по-французькому* (Смолич, II, 1958, 116).

ПОХА́БНИЙ, а, е, *розм., рідко.* Непристойний, безсоромний. *Упав* [Андрюшка] *і затих, не доспівавши похабного куплета* (Мик., I, 1957, 294); // Який виражає безсоромність. *Підспівують два голоси — чоловічий, хрипкий, прокурений,.. і жіночий, висливий, розгнузданий, похабний* (Тют., Вир, 1964, 383).

ПОХА́БНИК, а, *ч., розм., рідко.* Той, хто вживає похабних виразів, поводиться непристойно, безсоромно.

ПОХАЗЯЇНУВА́ТИ *див.* **похазяйнува́ти.**

ПОХАЗЯЙНУВА́ТИ *і рідше* **ПОХАЗЯЇНУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.* 1. Док. до **хазяйнува́ти, хазяїнува́ти.** *В неї, окрім сього двору, не було ні садиби, ані кроку землі своєї: усе спродане.. Князь то так, папотець її вельможний,— похазяйнував* (Вовчок, I, 1955, 259); *Побита рама висіла тілько на одному прибої.. — Та хто б се такий був тут? Похазяїнував добре* (Мирний, IV, 1955, 190).

2. Хазяйнувати якийсь час. — *Я йду з села днів на чотири. Негайна справа є. Доведеться тобі похазяйнувати тут замість мене* (Допч., II, 1956, 63).

ПО-ХАЗЯЙСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-хазяйському.** — *Раз мишенятко сільське, повідають, приймало міського й щиро його, по-хазяйськи, в убогій норі частувало* (Зеров, Вибр., 1966, 261); *Давид.. прямує на подвір'я і вже не ляскає хвірткою, а по-хазяйськи зачиняє її* (Стельмах, I, 1962, 109).

ПО-ХАЗЯЙСЬКОМУ, *присл.* Як хазяїн, як хазяйка; як у хазяїна, як у хазяйки. *Виймає* [Василь Тимофійович] *з кишені пляшку з горілкою. — Оце по-хазяйському! — весело промовив Райко,— за це дякую, бо в мене, голубе, на неї не розживешся...* (Вас., I, 1959, 142); *Біля конюшні, що була під однією покрівлею з хатою, по-хазяйському складено в кучу гній* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 9); // Розумно, ощадливо. *Зерно, коли ним по-хазяйському розпорядитися, стає не тільки хлібом, а й м'ясом, маслом, костюмом, взуттям* (Рад. Укр., 26.VIII 1957, 1).

ПОХАЗЯЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док., розм.* Те саме, що **похазяйнува́ти.** [К р я ж:] *Що ж, тепер хай вчені похазяюють, ми своє зробили. Тепер, значить, у відставку* (Зар., Антеї, 1962, 209).

ПОХАПА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Схопити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох, по одному. *Ні на одній вулиці не зостріне ні одного чоловіка, неначе.. усі люди у усім містечкові повмирали, або.. кримські татари похапали* (Кв.-Осн., II, 1956, 173); *Похапавши кожна сотня корогви, і собі рушили на поклон Брюховецькому* (П. Куліш, Вибр., 1969, 170); — *Діти! — мама патетично сплеснула руками і, похапавши дітей, зігнула кожного навколішки* (Смолич, II, 1958, 29).

ПОХА́ПКИ, *присл.* Те саме, що **по́хапцем.** *Скоро вернулась вона, несучи окрайчик хліба,.. і подала хлопцю, приказуючи: — Їж, їж, серце, їж! Той став похапки їсти, навіть не рожовуючи добре* (Григ., Вибр., 1959, 50); *Сміялися* [дівчата] *під вербами — похапки сорочки на себе, голих, напинали...* (Головко, I, 1957, 252).

ПОХА́ПЛИВИЙ, а, е. 1. Схильний до поспіху; який надто поспішає, роблячи щось. *Ластівка.. несподівано влетить в хату через одчинене вікно, політає, покрутиться, як похапливий гість* (Н.-Лев., IV, 1956, 170); *Похапливий обиватель поспішив охрестити тільки що закінчену конференцію комуністів Радреспублік «першою без Леніна»* (Еллап, II, 1958, 275); *Образно. *На мить з'явився на ній* [на річці] *похапливий човник і зник. Хтось пливе до ятерів* (Сміл., Крила, 1954, 8).

2. Сповнений поспішливості; який свідчить про поспіх, про бажання швидше щось зробити, вчинити і т. ін.; поспішливий. *Повз приятелів похапливою ходою пробігла зібгана суха постать* (Досв., Вибр., 1959, 324); *Вони засипали один одного похапливими запитаннями й ще похапливішими відповідями* (Шовк., Людина.., 1962, 239); *То була пора похапливої фіксації всього, що принесла революція* (Літ. Укр., 1.XI 1968, 3).

ПОХА́ПЛИВІСТЬ, вості, *ж.* 1. Властивість за знач. **поха́пливий** 1. [А р к а д і й:] *Він, Лідо, встиг подати товаришу Бересту свої зауваження до твого проекту.. Як тобі подобається така похапливість, швидкість!* (Корн., I, 1955, 100).

2. Стан за знач. **поха́пливий** 2. *Усі біля молотарки без похапливості у чітких вивірених рухах, немов аж урочисті* (Головко, I, 1957, 351).

ПОХА́ПЛИВО. Присл. до **поха́пливий.** *Дарка похапливо стала роздягатись* (Л. Укр., III, 1952, 644); *Якийсь дядько мотнувся похапливо з мішком зерна до ступи* (Шиян, Баланда, 1957, 23); *Розмова мішана похапливо біжить* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 32).

ПО́ХАПЦЕМ, *присл.* Швидко, поспішаючи; похапливо. *Ми й не зчулися, як за поріг переступили. Кинулись духом і, не справивши нічогісінько, похапцем, звінчалися, щоб ще не розлучила нас пані* (Вовчок, I, 1955, 134); *Похапцем запхала* [Ганна] *папірець у конверт, написала адресу* (Гр., II, 1963, 34); *Він і снідає похапцем, не дуже-то пережовуючи, і за столом сидить, мов на жарнах* (Ряб., Жайворонки, 1957, 3); *Образно. *Похапцем сходить притьмарений місяць* (Ю. Янов., I, 1958, 596); // Між іншим, мимохідь. — *Я до тебе похапцем, на часок, на хвилиночку,— задзигорила* [заторохтіла] *дядина* (Н.-Лев., IV, 1956, 236); *Те, що ми.. творимо здебільше похапцем, стануть творити інші органічно, шукаючи кращого вислову для своїх ідей* (Сам., II, 1958, 373); *Коні на ходу, похапцем зривали листочки з придорожніх кущів і дерев* (Томч., Жмеяки, 1964, 65).

ПОХАРЧУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Харчувати кого-небудь якийсь час.

2. *що і без додатка, діал.* Поїсти.

ПОХАРЧУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* 1. Харчуватися якийсь час.

2. *розм.* Те саме, що **поїсти.**

ПО-ХА́ТНЬОМУ, *присл.* Як прийнято вдома. *Лісова — молода жінка, ошатно, хоч і по-хатньому одягнена* (Коч., II, 1956, 487).

ПОХВАЛА́, и́, *ж.* 1. Хороший, похвальний відзив про кого-, що-небудь; схвалення. *Ані злому кари, ані доброму похвали* (Номис, 1864, № 7639); *Не похвали собі, громадо! — Без неї може обійдусь,— А ради жду собі, поради!* (Шевч., II, 1963, 224); *Йому приємно було розмовляти з другими школярами й слухати похвал учителя* (Ков., Тв., 1958, 89); *Михасеву статтю прочитав редактор і сказав — молодець! Від похвали він не чув під ногами землі* (Чорн., Потік.., 1956, 396).

З похвало́ю — схвально. — *Он ти яка,— з похвалою сказав Дорощук і широко.. посміхнувся* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 30); **Скупи́й на похвалу́** — стриманий у виявах схвалення когось, чогось. *Закурити часом попросить* [боцман].., *іноді навіть за якусь дрібницю похвалить матроса, тоді як раніше на похвалу був дуже скупий* (Ткач, Жди.., 1959, 8).

◇ **Розсипа́тися (розпли́ватися** *і т. ін.*) **в похвала́х; Засипа́ти похвала́ми** *кого* — дуже хвалити когось, щось (часто надмірно, з улесливістю). — *Француз був просто*

в захваті від творів Тропініна, розсипався в похвалах, дякував за втіху... (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 93); *Добрим приятелькам, що розпливалися в похвалах для Ядзі, виривалося часом таке слівце, котре псувало їй* [матері] *цілком гумор і добре враження* (Кобр., Вибр., 1954, 91); [В і р а:] *Не тікали ж ви від надмірних похвал, якими засипали вас два роки!* (Коч., II, 1956, 229).

2. *заст.* Слава, гордість. *Ти дух святий свій пронесла В їх душі вдогії! Хвала! І похвала тобі, Маріє!* (Шевч., II, 1963, 372); «*О, спасибі ж тобі, похвало України велика, Що ти нас слобонила* [звільнила] *з сього бесурменського* [басурманського] *лиха!*» — *Козаки.. казали* (П. Куліш, Вибр., 1969, 426).

3. *церк.* Субота п'ятого тижня великого посту. *На похвалу сорока яйцем похвалиться* (Номис, 1864, № 425); *То було якраз проти похвали. До похвали вона завжди говів* (Мирний, III, 1954, 60).

ПОХВАЛИ́ТИ *див.* **похвали́ти.**

ПОХВАЛИ́ТИСЯ *див.* **похвали́тися.**

ПО́ХВАЛКА, и, *ж., заст.* Погроза (у 1 знач.). *Адвокат.. сказав, що справа погана через те, що люди чули ще перед вбивством похвалки Гната забити Олександру* (Коцюб., I, 1955, 76); — *Морди їм наб'ю!!... — Втихомиртеся, Володимире,— вмовляв його Лаговський, якому трохи й шкода було Володимира, але остя* [ця] *похвалка прикро його вразила* (Крим., А. Лаговський, I, II, 1905, 144).

ПОХВА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок., перех.* Хвалити час від часу. *Так собі і фітьфітькають* [хурщики], *а далі за ріжки та похвалюють один одного кабаку* (Кв.-Осн., II, 1956, 146); *Пани-сусіди нашу панію похвалюють-величають: — ото хазяйлива! Ото розумна!* (Вовчок, I, 1955, 126).

ПОХВАЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **похвали́ти** і **похвали́тися** 1, 2. — *О, коли б ти могла пізнать, яке гірке це почування увесь свій вік, без поділяння, і раювати, і страждать, за зло та за добро не ждать ні нагород, ні похвалення* (Др.- Хмара, Вибр., 1969, 195); *На всі ті хвастощі і похвалення свого товариства Богун лише поблажливо усміхався* (Кач., II, 1958, 473); // Висловлювання, що містять схвалення, хвастощі або погрозу. — *Зачувши панські похвалення, ти, Михайлику, запорожець тобто, візьмеш доброго дрюка, покличеш на поміч добрих сусідів...* (Ільч., Козацьк. роду..., 1958, 368).

ПОХВАЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок..* **ПОХВАЛИ́ТИ,** хвалю́, хва́лиш, *док., перех. і без додатка.* Висловлювати схвалення, відзначати з похвалою про кого-, що-небудь; хвалити. *Краще всіх воювала* [Маруся]; *так, що й начальники її запримітили і все похвалялися* (Укр.. казки, 1951, 156); *Жан спорожнив свій* [келишок] *мовчки і кивнув Еженові, немов похваляв пісню* (Фр., I, 1955, 322); *Горілки Оксентій не вживав, не похвалив, коли вживали інші* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 92); *Не хвали сам себе — нехай тебе люди похвалять!* (Укр.. присл.., 1955, 177); — *Оце мені, дочко, за тобою, як у бога за дверима: хоч сядь та й руки згорни! — не вдержалась Зінька і похвалила невістку* (Н.-Лев., VI, 1966, 348); *Жушман одразу ж помітив, що парк доглядають хазяйські руки, і похвалив* (Ткач, Черг. завдання, 1951, 143).

ПОХВАЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПОХВАЛИ́ТИСЯ,** хвалю́ся, хва́лишся, *док.* 1. Висловлюватися про себе, про близьку людину, про свої або її успіхи, досягнення, вчинки з похвалою; хвалитися. *Не тільки чоловік, було, похвалявся людям мною, а й сусіди, спасибі їм, не обходили добрим словом* (Барв., Опов.., 1902, 108); *Боярин тим часом починав собі все згорда, все похвалявся княжою ласкою* (Фр., VI, 1951, 41); *Я знала, як любила Оленка похвалятися своїми успіхами в районному клубі* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 62); *Буває, в неволі іноді згадаю Своє стародавнє, шукаю, шукаю, Щоб чим похвалитись, що й я таки жив, Що й я таки бога колись-то хвалив!* (Шевч., II, 1963, 255); — *Ось ба, якого я воза сьлів,— утнеш такого? — похвалився я, показуючи воза* (Гр., I, 1963, 295); *Мар'ян встиг похвалитися, що із Львова приїхав його синок Юрась і навіз усій сім'ї стільки подарунків та гостинців, що й ради не дати* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 26).

Не мо́жу (не міг і *т. ін.*) **похвали́тися** *хто чим* — немає (не було) у кого-небудь чогось, певних успіхів, досягнень і т. ін.; не робить (не зробив) хтось чого-небудь. *Не можу похвалитися, щоб мені добре працювалось* (Коцюб., III, 1956, 416); *Русевич не міг похвалитися частим відвідуванням лабораторій* (Шовк., Інженери, 1935, 241).

2. *тільки недок.* Погрожувати заподіяти комусь яке-небудь лихо, якусь неприємність: нахвалятися. — *Зевес не дурно похвалявсь .. Він видавить з тебе олію, От тільки йще* [іще] *тут побарись* (Котл., I, 1952, 81); — *Попившись, запорожці і на Васюту похвалялись, да й на всю городову старшину недобрим духом дишуть* (П. Куліш, Вибр., 1969, 113); *Послухала* [Лисавета] *Хіврі: одкинулась од Івана. Іван похвалявся її побити за посмішку* (Григ., Вибр., 1959, 105); *Аж у самому Львові чекав він суду. Когути похвалялися, що аж у Березу Картузьку запроторять* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 90).

3. *тільки док., розм.* Розповісти, повідомити про щось. *Став мій Тарас чогось журитись: Сидить, головоньку схилив, А панові боїться похвалитись, Щоб пан не бив* (Гл., Вибр., 1951, 47); — *Дядю, дайте гостинця! — тихо, боязко промовив хлопчик.— Мовчи! — суворо насварилася на його дівчинка,— стидно прохати: як похвалюсь мамі, то будеш знати!* (Вас., I, 1959, 125); *Одного разу Петриків старший брат похвалився, що на болоті вже з'явились молоді журавлики* (Збан., Крил. гонець, 1953, 37).

ПОХВАЛЬБА́, й, *ж., розм.* Те саме, що **похвали́ння.** — *Добрий пан... справедливий!— одно товче Омелько, аж мені ніяково стало від його похвальби* (Мирний, IV, 1955, 375); *Як кого одурять похвальбою або лестивою річчю, то люди й кажуть: «Упустив рака з рота»* (Стор., I, 1957, 29); — *Проста натура у мене була — При похвальбі Вся душа моя мліла* (Воскр., З нерцем!, 1957, 356); *Не вважайте це за похвальбу або саморекламу з мого боку, але в мене іноді складалося враження, що в моїх старих художніх фільмах була певною мірою представлена Україна* (Довж., III, 1960, 226); *В. І. Ленін рішуче виступав проти зазнайства, зарозумілості, похвальби* (Рад. Укр., 28.IV 1963, 2); *Марусяк чув, не так чув, як відчував крізь голосні свої похвальби тихо сказане слово ласки* (Хотк., II, 1966, 198).

ПОХВА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який заслуговує похвали, гідний схвалення. *Обов'язки чемності вимагали* [від Наливайка] *говорити компліменти господареві, що мав такий похвальний смак у малярстві* (Ле, Наливайко, 1957, 30).

2. Який містить у собі похвалу, схвалення кого-, чого-небудь. *Гул, Енеїв як наслідник, Похвальну рацію сказав* (Котл., I, 1952, 223); *Найменший шум, найменша, хоч би й похвальна, увага старої матушки просто його розлючували* (Коцюб., I., 1955, 323); *Я стільки чув похвальних слів про Київ, Такі захоплені чув голоси!* (Рильський, III, 1961, 306).

Похва́льний лист; Похва́льна гра́мота; Похва́льне свідо́цтво — письмове свідчення чиїх-небудь успіхів у чомусь. *Одержавши похвальний лист з рук учителя,*

заплакав він, як дитина, схилившись на лаву (Вас., I, 1959, 182): *А син вже в галстуці червонім.. І вже — в посріблені ікони Похвальні грамоти засклив* (Гірник, Сонце.., 1958, 187); [Ю л і я:] *Учитель він прекрасний, усюди похвальні свідоцтва мав* (Фр., IX, 1952, 166).

ПОХВА́ЛЬНО. Присл. до **похва́льний.** *Оглянув* [Шеффель] *нутро фабрики, розмірив, що, як і куди, і висказався дуже похвально про будову* (Фр., V, 1951, 383); *У вільні години він виїжджав на човні до місць, відомих лише йому, і витягав з них таких великих сомів, що всі заздрили і похвально прицмокували язиками* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 22); // *у знач. присудк. сл.* Гідно похвали. [Л і к а р:] *Малюйте, панночко мила, се похвально і для панночки воно тес... показна річ* (Л. Укр., II, 1951, 35); — *Бути рішучим — похвально, але бути далекоглядним — обов'язок державного діяча* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 365).

ПОХВА́СТАТИ, аю, аєш, *док.* 1. Висловитися про себе, про близьку людину, про свої або її успіхи, досягнення, вчинки з хвастощами. *Наші по крові бродили,.. Щоб швидше поспішить к Енею Похвастать храбростю* [хоробрістю] *своєю* (Котл., I, 1952, 227); — *Навіщо ти вигадуєш різні неймовірні пригоди, яких ніколи насправді з тобою не бувало? Ти любиш похвастати* (Донч., VI, 1957, 409).

2. Хвастати якийсь час. *А не вік же дівкою гуляти: треба погуляти, .. похвастати!* (Григ., Вибр., 1959, 100).

ПОХВА́СТАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Те саме, що **похва́стати.** *Мальований квапився, він хотів похвастатись в міськкомі, що комсомольське бюро негайно реагувало на неподобства в цеху* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 247).

ПОХВАТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Схопити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох, по одному; похапати. *Та нехай би і не послухав її* [Явдоху] *хто? Так зараз і нашлеть* [напле]*: або свиня бублики похвата, або собака олію вип'є* (Кв.-Осн., II, 1956, 11).

ПОХВАТИ́ТИСЯ, ачу́ся, а́тишся, *док., діал.* 1. Встигнути за ким-небудь. *Якби в службі добре, то за панами не похватився б* (Укр., присл.., 1963, 33).

2. Спохватитися. *Лікар.. затарабанив поради: — Гулійте, спіть, їжте.— Потім похватився і з нотками співчуття в голосі сказав:— Всяку хворобу можна вилікувати* (Панч, На калин. мості, 1965, 195).

ПО́ХВАТКИ́Й, по́хватка́, по́хватке́, *діал.* Швидкий. *Поватки́й кінь* (Сл. Гр.).

ПО́ХВАТКО, *діал.* Присл. до **по́хватки́й.** *Старший встав і почав дякувати рибалці за гостинність. І знову похватко загосподарювала дівчина* (Ле, Наливайко, 1957, 13).

ПОХВАТНИ́Й, а́, е́, *розм.* Зручний для користування. *Теслі збивали із шалівки похватні танчани* (Збан., Сеспель, 1961, 50); — *А яке ви весло взяли, мамо? Було б оте, зелене.— Нічого, і це добре, синку,— легеньке, похватне* (Донч., V, 1957, 9).

ПО́ХВАТОМ, *присл., розм.* Поспішно, квапливо. *Вона похватом намагалась перевести розмову на іншу тему* (Кон., Вибр., 1948, 174).

ПО́ХВАТЦЕМ, *присл., розм.* Те саме, що **по́хватом.** *Аж он щось кольнуло в груди, схопилась* [Маріка] *похватцем із печі* (Вас., II, 1959, 215).

ПОХВИЛЮВА́ТИ, юю, ю́єш, *док., перех.* 1. Схвилювати всіх або багатьох.

2. Хвилювати якийсь час.

ПОХВИЛЮВА́ТИСЯ, ю́юся, ю́єшся, *док.* 1. Схвилюватися (про всіх або багатьох).

2. Хвилюватися якийсь час.

ПОХВИ́ЬСЬКУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і неперех., розм.* Хвиськати час від часу. *Як на ніженьки підхопивсь* [Ілля Муромець] *швидкі, Як добув він свій батіг шовковий,.. Як узявся він тут похвиськувать* (Граб., II, 1959, 374).

ПОХВОРІ́ТИ, ію, і́єш, *док.* 1. Захворіти (про всіх або багатьох). *То воли йому пристануть, або й похворіють — і тоді чумакові пропаща година: а то паші худобі не стане* (Коцюб., I, 1955, 181); — *Я тобі скажу одверто, товаришу командир, гості ми недовгі на цьому світі, підбилися всі й похворіли* (Ю. Янов., II, 1958, 209).

2. Хворіти якийсь час.

ПОХИ́БИТИ, блю, биш; *мн.* похи́блять; *док., розм.* 1. Те саме, що **промахну́тися.** *Снайпер з вікна сталінградської хати послав, не похибивши, кулю в чорнявого хлопця з Рима* (Бажан, Італ. зустрічі, 1961, 19).

2. *перен.* Те саме, що **збо́чити** 3. *На путь життя Ступив він і ніколи не похибив, Людському щастю всі віддавши сили* (Рильський, III, 1961, 41).

ПО́ХИБКА, и, *ж.* 1. *розм.* Помилка, промах, недогляд у чому-небудь. *Найменша похибка, найменша слабість Чуття і волі знівечити може Плід довголітньої його покути* (Фр., X, 1954, 404); — *Бувають похибки в житті,— додав ще* [зять],— *котрих не можна вже більше ніколи поправити, а такою похибкою.. був його зв'язок з Оленою* (Коб., II, 1956, 320); *Найдрібніша похибка лікаря може урвати комусь життя* (Шовк., Людина.., 1962, 296).

2. *спец.* У математиці — різниця між точною величиною чого-небудь і величиною, знайденою при вимірюванні; погрішність. *Абсолютна похибка; Відносна похибка;* // Неправильність, неточність, відхилення від норми в роботі якогось механізму, пристрою і т. ін. *За нормами похибка лічильника не повинна перевищувати ±1%* (Монтаж і ремонт.., 1956, 153).

ПОХИЗУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Зробити, сказати щось, хизуючись; хизуватися якийсь час. *Партизани намагалися йти в ногу і похизуватися перед регулярним військом* (Ю. Янов., II, 1958, 219); *Микола сказав, що не боїться смерті, хоч це була неправда. Він хотів похизуватись перед дівчатами* (Гжицький, У світ.., 1960, 36); *Дід Ялисей.. полюбляв похизуватися своєю начитаністю і обізнаністю з наймудрішими книгами* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 20).

ПО́ХИЛ, у, *ч.* Положення чого-небудь під кутом між горизонтальною і вертикальною площинами, нахил. *Західно-Сибірська низовина має невеликий похил на північ, до берегів Карського моря* (Фіз. геогр.., 6, 1957, 66); *Кут похилу.*

ПОХИ́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **похили́ти** 1. *Пролетіли мимо запряжені цугом в закриті сани восьмеро коней, а за ними з кілька десятків вершників у жупанах з похиленими навскіс списами* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 32); *У відкритім степу ні душі, лише де-не-де бовваніє похилена вітром тичка з соняшничини* (Гончар, II, 1959, 389); *Тебе вітаючи, фантазіє ясна, Підводимо чоло, похилене в горі* (Л. Укр., I, 1951, 463); *Він поглянув суворо на маківку похиленої перед ним синової голови* (Смолич, Мир.., 1958, 55); *Образно.— *Славна Чайчиха!— вітерцем шелестять слова.— Славна, славна молода!— погоджуються старі, літами похилені голови* (Стельмах, I, 1962, 293).

2. *у знач. прикм.* Який схилився від утоми, смутку і т. ін. *Старий щось стиха говорив, дівчина слухала, перед ним стоячи з похиленою голівкою* (Вовчок, VI, 1956, 238); *На його похиленім чолі видно було смуток і тяжку задуму* (Фр., VIII, 1952, 207); *І ніби бачу*

я похилені обличчя, і ніби чую я тривожний довгий зойк... (Сос., I, 1957, 279).

3. *у знач. прикм.* Зігнутий, згорблений (під тягарем, від хвороби, горя і т. ін.). *Йдуть та й ідуть* [заробітчани], *чорні, похилені, мокрі, нещасні* (Коцюб., II, 1955, 32); *Я снив, немов боги озвалися до мене: Той, що струмиться баговинням вогким, І той — похилений під золотом снопів і грон* (Зеров, Вибр., 1966, 482); *У непевному світлі вогника помітив* [Безбородько] *якусь похилену постать, що притулилася з боку веранди* (Вільде, Сестри.., 1958, 200); // Який опустився, зігнувшись, перекосившись під вагою, натиском чогось, від часу і т. ін. *А онде, онде за Дніпром, На пригорі, ніби капличка, Козацька церква невеличка Стоїть з похиленим хрестом* (Шевч., II, 1963, 41); *Вітерець не шелестить; А з похилених берізок Свіжий ладан капотить* (Крим., Вибр., 1965, 67); *В зарослому травою дворі єдиною будівлею, крім похиленої набік хати, була довга розхристана повітка* (Досв., Вибр., 1959, 40).

4. *у знач. прикм.* Те саме, що **похи́лий** 2. *Земля біля Хотина похилена до ріки і порізана глибокими ярами, які ближче до Дністра ширшають* (Мак., Вибр., 1956, 467); *На слабо похилених рівнинах, де рух води сповільнюється, породи відкладаються* (Фіз. геогр., 5, 1956, 111).

ПОХИ́ЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **похили́ти** і **похили́тися.**

2. *рідко.* Похиле місце, похила місцевість. *Напроти цих гір, де пропадала вже з виду дорога, котра на похиленні значно зносилася над селом, стояв панський двір* (Кобр., Бибр., 1954, 84).

ПОХИ́ЛИЙ, а, е. 1. Який відхиляється від вертикального або горизонтального положення, пролягає, розташовується в напрямку між вертикальним і горизонтальним положенням. — *Головний тунель, на думку Мацієвського, краще зробити похилим* (Ле, Міжгір'я, 1953, 171); *На сонці стояла похила дошка із прорізаним вздовж неї звивистим жолобком* (Ю. Янов., II, 1954, 115); *Це був дуже простий шифр; у звичайному листі, написаному похилим письмом, деякі літери писалися прямо* (Сміл., Сашко, 1957, 98); // Який діє або відбувається в напрямку між вертикальним і горизонтальним положенням. *Метою похилого буріння є проведення свердловин до покладів нафти й газу, які залягають у недоступних місцях* (Гірн. пром., 1957, 91); // *у знач. ім.* **похи́ла,** лої, *ж., мат.* Пряма, що перетинає іншу пряму або площину під непрямим кутом.

△ **Похи́ла площина́** — поверхня, яка утворює з горизонтальною площиною кут, що не дорівнює 90°. *Похилими площинами часто користуються на практиці для навантаження і розвантаження важких вантажів* (Курс фізики, 1, 1957, 92).

2. Який знижується поступово, не круто; пологий. *Ці похилі спадисті гори, скільки захопить око, нижчі од Бріярки і через це вони засіяні житом, ячменем, вівсом* (Н.-Лев., II, 1956, 396); *Огей пильно дивиться на застиглу воду, на чорну стіну скелі край води і на похилий, глинястий берег* (Досв., Вибр., 1959, 308); *Тихозоров знайшов похиле узгір'я, що з одного боку обривалося вниз глиняним обвалом* (Донч., II, 1956, 65); *Образно. *Начко піддававсь йому тепер, мов дитина, пив із ним вечорами.. А Ернест.. провадив, майже тягнув його за руку по цім похилім шляху...* (Фр., VI, 1951, 296); *Ліда не пригадає, як і коли він ступив на похилу стежку.. Видасть довідку, випише лісу на хату... Дякують, запрошують на родини, іменини...* (Мушк., Серце.., 1962, 297).

3. Який похилився, опустився: похилений. *На другий день робив Павло у саду, не знімаючи голови похилої* (Вовчок, I, 1955, 149); *Як схилилась вона на руку, так похила і закаменіла* (Мирний, I, 1954, 207); *Мав наче знайомий похилий профіль дівчини* (Ільч., Серце жде, 1939, 12); // Який опустився, зігнувшись, перекосившись під вагою, натиском чого-небудь, від часу і т. ін. *Па похиле дерево і кози скачуть* (Номис, 1864, № 4070); *Київським шляхом верби похилі Требратні давні могили вкрили* (Шевч., II, 1963, 43); *Біля прогнилої кринички з похилим хрестом дорога від Веремієвого хутора розходиться двома чорними рукавами* (Стельмах, II, 1962, 67); *Ми підем, де трави похилі, Де зорі в ясній далині* (Мал., Звенигора, 1959, 311); // Який схилився, зігнувся від старості, хвороби, недолі і т. ін. *Василь Невольник був собі дідусь такий мізерний, мов зараз тільки з неволі випущений: невеличкий, похилий, очі йому позападали* (П. Куліш, Вибр., 1969, 51); *Випроставсь похилий стан у теслі, напружились його зів'ялі руки* (Л. Укр., I, 1951, 445); *Сплять в степу запорожці — товариш до друга Повернувся обличчям, порубаним в січі. І так страшно дивитись на заплющені очі, На рубці-кривавиці і на плечі похилі* (Мал., Звенигора, 1959, 87); // З понуреною, похиленою головою; похмурий. *Чом ти не розцвітаєш, доле? Чого така ж, як і торік — Ідеш похила, невесела* (Гл., Вибр., 1951, 178); *Я стала дівка на порі, хоть боязка, похила й тиха* (Фр., XIII, 1954, 112).

4. Який наближається до глибокої старості (про вік). *Похилі в матері літа, вже сива і безсила* (Дор., Три богатирі, 1959, 13); *Незважаючи на похилий вік, Марія Костянтинівна в знаменитій сцені перед люстром зворушила, потрясла і глядача і акторів силою свого темпераменту* (Минуле укр. театру, 1953, 141); // Який досяг такого віку. [З а в а д а:] *Донечко, донечко! Не покидай же мене старого, похилого!* (Кроп., I, 1958, 437); — *Ти ж ще молодий літами, а я похилий... Хто зна, чи не доведеться ще мені у тебе при останній хвилі віддячуватися...* (Бурл., О. Вересай, 1959, 73); *Десь мати голосила, десь ридав Похилий батько по пропащих дітях* (Перв., II, 1958, 198).

Похи́лого ві́ку; В похи́лім (похи́лому) ві́ці; Похи́лий ві́ком (літа́ми) — старий. *В місті і на селі широко розгорнеться сітка впорядкованих будинків-інтернатів для людей похилого віку та інвалідів* (Програма КПРС, 1961, 86); *Троє з них уже в похилім віці, старенькі, а решта — нічого, у доброму ще здоров'ї* (Вишня, I, 1956, 415); *Приїзд похилого літами, недужого Щепкіна до Шевченка, що вертався із заслання, в Нижній Новгород,— був і буде високим взірцем для людей* (Рильський, Веч. розмови, 1962, 125).

5. *заст.* Схильний. *Не з її м'якою, до спокою, до тихого щастя похилою натурою... руйнувати було ту башту кріпкої волі...* (Мирний, II, 1954, 286).

ПОХИ́ЛИСТИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **похи́лий** 1, 2.

ПОХИЛИТА́ТИ, а́ю, а́сш, *док., перех., розм.* Хилитати якийсь час; хилитнути кілька разів. *Ой затну я барду в дуба та й похилитаю* (Коломийки, 1969, 290).

ПОХИЛИТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Хилитатися якийсь час; хилитнутися кілька разів.

ПОХИЛИ́ТИ *див.* **похиля́ти.**

ПОХИЛИ́ТИСЯ *див.* **похиля́тися.**

ПОХИ́ЛІСТЬ, лості, *ж.* 1. Властивість за знач. **похи́лий.**

2. Похила поверхня. *Підійшов* [опришок] *до краю похилості, що йшла геть далеко униз і переходила в пропасть* (Хотк., II, 1966, 203); *Боязко тупцяєся* [Отава] *на похилості покрівлі* (Загреб., Диво, 1968, 129); *Образно. *Буйна фантазія тручає бідного Макара*

Івановича по похилості в якусь чорну безодню, звідки нема стежки наверх (Коцюб., I, 1955, 165).

ПОХИ́ЛО. Присл. до **похи́лий** 1—3. *Від корми... до лінії якірного каната, який натягся і йшов похило під воду — все являло собою прекрасний образ напруженої рівноваги* (Ю. Янов., II, 1958, 57): *На північ від північного тропіка і на південь від південного тропіка сонце ніколи не буває в зеніті. Там проміння сонця падає то більш, то менш похило* (Фіз. геогр., 5, 1956, 77); *Від'їхавши кілометрів за п'ять від рудника, вони звернули на зелений луг, що похило спадав до річки* (Гур., Життя., 1954, 237); [П а н и ч:] *Химко! Кого се ти накликала сюди? Хто тобі дозволив?* [Х и м к а *(похило):*] *Паниченьку! простіть мене* (Мирний, V, 1955, 231); // *у знач. присудк. сл. Почав* [Біда] *котитись, притуливши гвинтівку до себе. Коли було похило — скочуватись легше. Коли попадався узвіз — доводилось повзти* (Трубл., I, 1955, 52).

ПОХИЛЯ́ННЯ, *я, с.* Дія за знач. **похиля́ти** і **похиля́тися.**

ПОХИЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПОХИ́ЛИТИ,** хилю́, хи́лиш, *док.* 1. *перех.* Надавати похилого положення; починати хилити; нахиляти. *Всі стали тихо, всяк свій спис Додолу похиляє* (Л. Укр., I, 1952, 352); *— Якби я* [Лис] *завтрив* [учув] *десь якусь засідку, то зараз похилю хвоста троха вдолину* (Фр., IV, 1950, 68); // Своєю силою примушувати нахилитися, схилитися кого-, що-небудь; відтягати вниз своєю вагою. [Г а л и н а:] *На вгороді буркун-зілля Вітрець похиляє* (Крон., II, 1958, 84); *Грона похилили гіллячку, на землі лежать бідні, треба підняти* (Коцюб., I, 1955, 190); *Лиш напором волі стримувала себе* [Маруся], *аби не впасти на груди опришкові.. Зрозумів опришок. Тихим рухом обняв, похилив навзнак і впився губами в губи...* (Хотк., II, 1966, 122); *Услід за хмарою з півдня ввірвався неймовірної сили холодний вітер, похилив до самої землі дерева* (Збан., Сеспель, 1961, 444); // Оволодівши всім єством, примушувати схилитися, зігнутися (про сон, утому і т. ін.); змагати. *Як сніп той, ви хилитесь і прилягаєте на тому місці, де сиділи. Сон то чи друга страшніша неміч вас похилила?* (Мирний, IV, 1955, 314); *Образно. *Мужню силу хоч похилить горе, Та не зломить, в підлість не поверне* (Фр., XI, 1952, 72); // *у сполуч. із сл.* г о л о в а, ч о л о *і т. ін.* Схиляти, опускати вниз, додолу. *Молода дівчина похиляє трохи голову* (Коб., III, 1956, 403); *Ото він і пішов, буцімто у город, тихою ступою, похиливши голову, мов задумався* (Кв.-Осн., II, 1956, 42); [А н т е й:] *Переможець лиш тоді похвалить, коли подоланий похилить чоло йому до ніг* (Л. Укр., III, 1952, 439); *Він похилив до бруку кров'ю залитий лоб* (Бажан, Роки, 1957, 198); *Образно. *Рожа похилила голову, як маленька дитина* (Стеф., II, 1953, 42).

◇ **Похили́ло на сон** *кого* — комусь захотілося спати. *Очі посоловіли, він розігрівся біля вогню, і його похилило на сон* (Тют., Вир, 1964, 434).

2. *тільки док., неперех., розм.* Підійти, наблизитися до якоїсь межі (про явища природи). *Вже й день минав. На південь сонце похилило* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 95); // *безос. Похилило до вечора.*

3. *тільки док., неперех., розм.* Піти, попрямувати кудись, похнюпившись. *Наче п'яний, зігнувшись і плутаючи ногами, похилив він вподовж улиці* (Мирний, IV, 1955, 44); *Онохрій Литка виглянув у ворота, сплюнув на вулицю і зажурено похилив до хати* (Епік, Тв., 1958, 76); *Наш пасажир, знаєте, терплячий, бере з собою клунок з харчами. Туман? Нельотно? Він і похилив до автобуса...* (Гончар, Тронка, 1963, 72).

ПОХИЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПОХИ́ЛИТИСЯ,** хилю́ся, хи́лишся, *док.* 1. Набирати похилого положення; починати хилитися; нахилятися. *Розставив ноги* [Денис], *у боки узявсь, шапка висока, сірих смушків, з червоним сукняним верхом, набік йому похилилась* (Кв.-Осн., II, 1956, 30); *Замки колись добре рубленої хати порозмиколися, стіни почали вивалюватись; стеля загиталася і, похилившись набік, шкереберть полетіла* (Мирний, IV, 1955, 332); *Хай прапори наші похиляться скрізь І голови журно нагнуться...* (Олесь, Вибр., 1958, 64); *Деревина.. здригнулась, на мить злякано завмерла і, зашумівши гіллям, з наростаючим стогоном похилилася вниз, виписуючи паморозю тремтливу дугу* (Стельмах, I, 1962, 73); *Образно. *Миколаївський комітет РСДРП у своїй листівці «До всіх робітників і робітниць м. Миколаєва» писав, що «престол російського самодержавства затріщав і похилився»* (Іст. УРСР, I, 1953, 592); // Опускатися, згинаючись, перекошуючись під вагою, натиском чого-небудь, від часу і т. ін. *Ой у полі роман-зілля через межу похиляється* (Чуб., V, 1874, 86); [О л е с я:] *Не змогла на річці і півгодини висидіти: очерета шумлять, вють, лоза гнеться, похиляється і стогне...* (Кроп., II, 1958, 331); *Вниз похилилось високе колосся Й золотом зверху до корня взялося* (Щог., Поезії, 1958, 427); *Старезний самотній прадуб, що шумів віттям не один вік, похилився над Дніпром вже майже без гілля* (Довж., I, 1958, 388); // Схилятися до когось, чогось, над ким-, чим-небудь, коло когось, чогось (про людину). *Він міцним зусиллям волі примушує себе до роботи і похиляється над пергаментами* (Л. Укр., III, 1952, 303); *Як билина підкошена, Ярина схилилась.. Старий батько коло неї, Як дуб, похилився* (Шевч., II, 1963, 337); *Незчулася* [молодиця], *як і прядку спинила була й похилилась над нею в задумі* (Головко, II, 1957, 205); // Схиляючись, спиратися на когось, щось. *Баран* [прізвище] *зупиняється насеред моста, похиляється на поруччя, силкується заглянути вниз* (Фр., VII, 1951, 425); *Грегор став страшний, як сатана.. Як стояла я, так і похилилась на його руку* (Н.-Лев., III, 1956, 276); *І коли присів до столу, похилився на ріг, Голос твій здаля прилинув із чужих доріг:— Ти не міг раніш заглянуть? Милий мій, не міг?* (Мал., Звенигора, 1959, 170); // Замислившись, зажурившись, опускати голову, дивитися вниз. *Одарка, молода й весела молодиця, слухаючи ті нерадісні речі, засумувала, похилилася* (Мирний, III, 1954, 30); *Набрались старости встиду, Трохим нещасний похилився, Ідуть із хати,— й на біду Гарбуз за ними покотився!..* (Рудан., Тв., 1959, 64); *Мовчали усі. Похилилися в тузі* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 272); // *перен.* Підкорятися кому-, чому-небудь, ставати покірним, втрачати силу волі. *Кому ж її* [думу] *покажу я, І хто тую мову Привітає, угадає Великеє слово? Всі оглухли — похилились В кайданах...* (Шевч., I, 1963, 257); *Вас* [робітників] *пригнітили, й ви похилились — Та кому ж ви рабами вчинились? Більш не скоряйтесь!* (Пісні та романси.., II, 1956, 230); // *у сполуч. із сл.* г о л о в а, ч о л о *і т. ін.* Схилятися, опускатися вниз, додолу. *Голова ваша похилилася, смуток облягає душу, нерадісні думки почали за серце щипати* (Мирний, IV, 1955, 312); [Р і ч а р д:] *Геть розкотились золотії кубки і сохне марно добрее вино, а чоло молодече похилилось і помарніло* (Л. Укр., III, 1952, 115); *Ех, Гамалія, Гамалія, гордий та вільний. Чого ж твої плечі згорбились, а голова похилилась?* (Тют., Вир, 1964, 542); // *тільки док.* Стати зігнутим, згорбленим від старості, хвороби, недолі і т. ін. *Ще нижче він похилився, і як при небіжчиці на пальцях ходив та говорив шептом,.. та вже й до смерті своєї крався і шептав* (Вовчок, VI, 1956, 224); *Оксана з*

дев'яти років навчилася недоїдати, недопивати. Стан її, зрощений на самій картоплі, у важкій праці, завчасу витягся, неначе те зілля без сонця, й похилився (Л. Янов., I, 1959, 32); *Рік вже Матвій дома і за цей рік ще гірше висох та похилився* (Ірчан, II, 1958, 315).

2. *тільки док., розм.* Те саме, що **похили́ти** 3. *Сонце вже похилилося геть із полудня і стояло над вершиною лісу* (Фр., VI, 1951, 28); *І сонце похилилося, і хмара налягла...* (Ус., Дорогами.., 1951, 175); *День похилився на вечір* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 22).

3. *тільки док., розм.* Те саме, що **похили́ти** 3. *Нікому нічого Оленка. Похилилася в садочок собі* (Тесл., З книги життя, 1949, 139).

ПОХИ́РІТИ, и́рію, и́ріеш, *док.* 1. Захиріти (про всіх або багатьох). *Бодай же вам, чумаки, воли похиріли* (Сл. Гр.).

2. Хиріти якийсь час. *Занедужала перше мати: таки вже старенька була; похиріла неділь зо дві, та й переставилась* (Вовчок, I, 1955, 21); *Сам Олексій Іванович пильнує, щоб, буває, часом чого не заподіяли дитині, а дивись — поживе з півроку, похиріє-похиріє та й віддасть богові душу* (Мирний, IV, 1955, 221).

ПОХИТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Хитати якийсь час; хитнути кілька разів. *Вітер віє, повіває, Що гілками похитає, То жолуді ті, мов град, Густо з конарів летять* (Фр., XIII, 1954, 437); — *Признавайсь,— каже суддя,— бери третину* [грошей], *а останні верни братам; а не вернеш, то ми й самі допитаємось; та ще й на шибениці похитаємо!* (Стор., I, 1957, 42).

Похита́ти голово́ю — кілька разів хитнути головою на знак заперечення, несхвалення і т. ін. *Запорожці знов ізчезли* [щезли], *як мара. Мати й дочка думали, що в їх і справді щось недобре на думці; а Василь Невольник похитав головою* (П. Куліш, Вибр., 1969, 81); *Учитель бокірливо похитав головою* (Ю. Янов., II, 1954, 117).

2. *перех., перен., рідко.* Те саме, що **похитну́ти** 2. *Його* [Фейєрбаха] *«homo hominі deus»* [«людина людині бог»] *зробило на мене великий вплив та похитало мої релігійні погляди* (Коцюб., III, 1956, 286); *Михайло Качан своїм бунтом похитав і зрушив з місця дикунські порядки, що вкорінились в отих непомітних хуторах* (Мик., II, 1957, 21).

ПОХИТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Хитатися якийсь час; хитнутися кілька разів. *Цілий оберемок* [туману] *одірвався і.. крутнувся, похитався і довгою-довгою вервечкою розтягся в рожевому повітрі* (Мирний, III, 1954, 304); *Цибатий, перед тим, як упасти, ще трохи похитався на коні, немовби роздумував, а в який саме бік хилитись?* (Тич., I, 1957, 272).

ПОХИТНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех.* 1. Однокр. до **похита́ти** 1. *Він, як в клітці пташку, Над вікном повісив пляшку,— І, як вітер похитне, Пляшка візьме та й кивне* (Щог., Поезії, 1958, 169); *Ти дорогу перейшла, Повні відра похитнула...* (Рильський, II, 1960, 98); // *безос.* «*Прощай...*» *Вагони похитнуло, мов загриміло все кругом...* (Сос., II, 1958, 419).

2. *перен.* Позбавити сили, стійкості, надійності; ослабити. *Зрозуміло, що такий стан речей не міг не похитнути Тиховичевої віри в корисність такої боротьби* (Коцюб., I, 1955, 224); *Революція 1905—1907 років похитнула підвалини царського самодержавства* (50 р. Вел. Жовтн. соц. рев., 1967, 6); *Важкі умови заслання не похитнули волі Шевченка* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 336); // Викликати в когось сумніви, невпевненість у своїй правоті, правильності своїх дій, поглядів, переконань і т. ін. *Довго боровся Глушак з своїми сумнівами, підозрами.. Навіть сповіщення Ван-Ліна не до кінця похитнуло його* (Довж., I, 1958, 123); *Коли, втікаючи од пильної роботи, Сонетні лінії вирізуєш ти потай..,— Нехай тебе тоді ані докір, ні сміх Не похитне в твоїй солодкій рівновазі* (Рильський, I, 1960, 253).

ПОХИТНУ́ТИЙ, а, е, *рідко.* Діспр. нас. мин. ч. до **похитну́ти.**

ПОХИТНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док.* 1. Однокр. до **похита́тися.** *Та й замовкла русалочка, В Дніпро поринула Мов пліточка. А лозина Тихо похитнулась* (Шевч., I, 1963, 359); [Олеся:] *Я похитнулася од страху, заплющила очі і не пам'ятаю вже, що зо мною вчинилося* (Крон., II, 1958, 341); *Під мною кінь спіткнувся, Похитнувсь хиткий місток* (Шер., У день.., 1962, 8); *Вдарив Карпо Василя Кира залізякою по шиї, і не втримався сільський коваль, похитнувся* (Тют., Вир, 1964, 370).

2. *перен.* Втратити силу, стійкість, надійність; ослабнути, погіршитися. *В світі кожна річ, хоч яка б могутня Видавалась нам, похитнутись має; Час іде, а з ним все стає зужите І нетривале* (Зеров, Вибр., 1966, 366); *Два вороги мирилися, але й два ножі були готові для удару, коли мир похитнеться* (Томч., Жменяки, 1964, 155); *Стрілися* [М. К. Заньковецька й П. К. Саксаганський] *на Кавказі. Вони обоє постаріли, здоров'я похитнулося, вимагало лікування* (Мартич, Повість про нар. артиста, 1954, 178); // Відступити, ослабити опір. *Обороні Будапешта німецьке командування надавало величезного значення.. З падінням цього міста похитнувся б весь південний фланг німецького фронту* (Гончар, III, 1959, 235); *Весь Чорноморський флот брав участь у цьому десанті.. І маніпейнівці похитнулися під Севастополем* (Кучер, Голод, 1961, 141); // Відчути сумніви, невпевненість у своїй правоті, правильності своїх дій і т. ін. *Петрусь говорив так безжурно, так жартівливо, що батько не міг не похитнутися в своїх підозріннях* (Крим., Вибр., 1965, 334); *Тільки той із нас є людина, хто на двох полюсах переконань своїх залізних твердо обома стоїть, не похитнеться* (Тич., III, 1957, 58).

ПОХИТРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Хитрувати якийсь час.

ПОХИ́ТУВАНИЙ, а, е. Діспр. нас. теп. і мин. ч. до **похи́тувати.** *Дерева в саду.. шуміли так сильно, похитувані вітром, що з спокійної хати було лячно визирнути* (Коб., III, 1956, 188); — *Коли він повертатиметься додому, йому дорогою трапиться цікава, рухлива тінь од ліхтаря, похитуваного вітром* (Ю. Янов., II, 1958, 23).

ПОХИ́ТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **похи́тувати** і **похи́туватися.** *Я зрозуміла милосердні погляди, таємні зітхання та похитування головою моїх сусідок* (Фр., III, 1950, 110); *Ми проїхали, не спиняючись, понад двісті кілометрів — і втома, ритмічне похитування на м'яких ресорах та й сама пізня пора хилили нас до сну* (Смолич, День.., 1950, 5).

ПОХИ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і неперех.* Хитати злегка або час від часу. *По той бік очерет стояв чорною стіною, стиха похитуючи червонуватою купицею, злегка шелестячи пожовклим листям* (Мирний, IV, 1955, 23); *Розповідає біду свою Щур, зітхає, журно головою похитує* (Вас., I, 1959, 234); *По кладці молодиця перейшла, Похитуючи відрами дзвінкими* (Рильський, III, 1961, 188); *Морська хвиля обхлюпала дубок, почала повертати його, похитувати* (Ю. Янов., II, 1958, 57); // *безос. Трамвай злегка похитувало, і в такт гуркоту коліс кожен пасажир снував свої думки* (Донч., II, 1956, 100); *Оп'янів від їжі Данько. Сидів, і аж похитувало його* (Гончар, Таврія, 1952, 74).

ПОХИ́ТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* Хитатися злегка або час від часу, раз у раз. *Старшина, високий, гладкий чоловік, виходить з гурту, тихо, навспинячки,.. він похитується, спинаючись на пальці* (Л. Укр., III, 1952, 557); *Поплавки тихо похитувалися на поверхні води* (Забіла, Катруся.., 1955, 111); *З повсякденної нашої практики можна було б навести безліч прикладів коливальних рухів. Похитуються, розгойдуються, гнуться то в один, то в другий бік дерева, виведені із стану рівноваги поривами вітру* (Наука.., 7, 1971, 16); *Тут перепрошую прибічників моралі: Я й сам, хоч іноді похитувався в ній, На пуританський лад схиляюся дедалі* (Рильський, Поеми, 1957, 230).

ПОХИХИ́КАТИ, аю, аєш, *док.* Хихикати якийсь час. *Дівча одчинило за маленькі двері кухлик, повний води, трохи похихикало там, знову зачинило двері, уважно їх замкнуло і вийшло* (Досв., Гюлле, 1961, 26).

ПОХИХОТІ́ТИ, очу́, оти́ш, *док., розм.* Хихотіти якийсь час. *Гостра, неспокійна Палажка таки й ненавидить Михайла. Якийсь уже він поважний дуже: ні похихотіти з ним, ні попустувати* (Тесл., З книги життя, 1949, 102).

ПОХІ́Д, хо́ду, *ч.* 1. Воєнні дії, воєнна кампанія, операція (часто пов'язані з пересуванням армії або флоту). *Сини Шрамові підросли і допомагали батькові у походах. Двоє поляло під Смоленськом* [Смоленськом] (П. Куліш, Вибр., 1969, 53); *Коли, мовляв, в війні не згину, Коли в поході смерть мене мине, Візьму тебе за вірную дружину* (Фр., XIII, 1954, 292); *Побував він і на Дунаї, був учасником Молдавського походу* (Полт., Дитинство.., 1954, 5); *На рейді сонячні лінкори Стоять готові у похід* (Нагн., Вибр., 1957, 25); *Великий визвольний похід по країнах Європи вимагав від Радянського Союзу величезних зусиль. У цьому поході брало участь 377 стрілецьких дивізій і 34 танкових і механізованих корпуси* (Ком. Укр., 5, 1970, 58); *Образно. *Я пам'ятаю: йшла весна Своїм походом смілим* (Рильський, III, 1961, 21).

Іти́ (руша́ти, виступа́ти *і т. ін.*) **в похі́д (похо́дом)** — починати пересуватися, готуючись до воєнних дій (про армію, флот). [Б а й д а:] *Козаки! Рушайте в похід. Я не зайду в хату попрощатись з жінкою, з дітьми! Дайте коня! Час у похід!* (Н.-Лев., II, 1956, 439); [І в а н:] *Чи на часах було стоїш, чи походом йдеш — все мугичеш собі яку-небудь пісню* (Кроп., I, 1958, 112); *Звечора, перед тим як виступати в похід, Килигей вишикував на майдані все повстанське військо* (Гончар, II, 1959, 43); **На похо́ді (похо́дом)** — під час пересування війська. *Венера молодиця сміла,.. Частенько на соломі спала, В шинелі сірій щеголяла* [красувалась], *Походом на візку тряслась* (Котл., I, 1952, 243); *Як і на поході, і тепер навколо натовпу стояли вершники* (Головко, II, 1957, 340); **Сурми́ти (гра́ти** *і т. ін.*) **похід (в похі́д)** — подавати сурмою сигнал до виступу війська. [Х м е л ь н и ц ь к и й:] *Сурмачам в похід сурмити.. Ми виступаємо зараз* (Корн., I, 1955, 235); **Хресто́вий похід** *див.* **хресто́вий.**

2. *перен.* Організовані дії, виступи, спрямовані на боротьбу з ким-, чим-небудь, на досягнення чогось. *Його* [попа] *вічні доноси на неї* [вчительку], *похід проти земської школи.. стали нестерпучими* (Коцюб., I, 1955, 307); *Ми йдемо походом гідним,— всім пригнобленим і бідним руку подаєм!* (Тич., I, 1957, 167); *Тисячі юнаків і дівчат беруть участь у поході за технічний прогрес* (Ком. Укр., 9, 1961, 49); *Похід робітників на село і організація комітетів бідноти зміцнили Ради на селі* (Біогр. Леніна, 1955, 201).

3. Пересування, перехід організованої групи людей, рідше однієї людини з певною метою, завданням. *Стільки землі не сходив ні Геракл у поході преславнім, Як переслідував лань мідноногу і ліс Еріманта Від кабана визволяв, і Лернейську поборював Гідру, Ні переможний Ліей* (Зеров, Вибр., 1966, 253); *Люблять з нею діти ходити в походи, а оскільки дивитись тут особливо нема чого, все степ та степ,.. то найчастіше Тоня йде з дітьми по дузі затоки* (Гончар, Тронка, 1963, 221); *В історії вивчення і освоєння величезних просторів Сибіру і Далекого Сходу нашої батьківщини XVII ст. ознаменувалося численними походами дослідників цих земель — відважних землепрохідців* (Видатні вітч. географи.., 1954, 12); *Туристський похід; Лижний похід.*

4. Піше пересування, перехід. [Р у ф і н:] *Так, дійсно, ти вгадав, я справді хворий. Зо мною се буває... Десь в поході пропасницю дістав я...* (Л. Укр., II, 1951, 391); *У всіх закарбувалися в свідомості пожежі й вибухи.., масові розстріли, Бабин яр, похід радянських військовополонених — босих і закривавлених — на мученицьку смерть до Сирецького й інших таборів* (Ю. Янов., II, 1954, 20); *Як ніжно, дружньо ми за руки узялися, Як обрій, що уже од приморозку зблід, Далекий провіщав і радісний похід!* (Рильський, I, 1960, 263); // *тільки мн., розм.* Пригоди, пов'язані з ходінням кудись; походеньки. *Далі Максим уже орудував бесідою: ..розказував про свої сільські походи; смішив усіх і реготався сам...* (Мирний, II, 1954, 115); *Чула вона, що радгоспні зайдисвіти ходять на те списане судно рубати свинець для грузил та добувати всяку всячину, чула, що й Віталик її вже встиг там з трактористами побувати, хоч про свої походи матері ні слова* (Гончар, Тронка, 1963, 85).

5. Група людей, що пересувається куди-небудь з якоюсь метою; процесія. *Сідлались коні, і суточками, зеленим верхом, ішов пишний похід та закосичував плай, гейби червоним маком* (Коцюб., II, 1955, 310); *За яку годину рушив похід жінок під магістрат, а по боках жандарми* (Стеф., I, 1949, 244); *Сотня козаків і рота солдатів з двома гарматами замикали похід* (Тулуб, В степу.., 1964, 246).

Весі́льний похід — весільна процесія. *Весільний похід рушив додому. Чемні дівчатка почали співати старовинних весільних пісень* (Довж., I, 1958, 336); **Жалі́бний (жало́бний) похід** — траурна процесія. *Услід жалібному походу Віста кидала овес* (Скл., Святослав, 1959, 22); *Жалобний похід поволі рухався вулицею* (Епік, Тв., 1958, 304).

6. *розм.* Те саме, що **хода́.** *Ой мій милий, милесенький, житній колосочку, Не познала по походу, як по голосочку* (Чуб., V, 1874, 326); *Дурня знать По походу* (Шевч., II, 1963, 178); *Коли б же чули ви, як Мелася вимальовує вас і вашу одежину, і похід, і погляд!* (Вовчок, I, 1955, 339).

ПОХІ́ДНИЙ, а, е. 1. Стос. до походу (у 1, 3 знач.); який буває, виробляється в поході. *Школа червоних командирів проходила повз штаб з піснями, в повному похідному порядку* (Довж., I, 1958, 212); *Своїх хлопців.. Яресько не особливо переобтяжував маршировками на толоці, більше дбав про те, щоб стріляли добре та похідних пісень співали краще за інших* (Гончар, II, 1959, 243); *Мандрівка на лижах зміцнює організм, виховує волю, цілеспрямованість, похідні навички* (Рад. Укр., 6.I 1961, 4); // Признач. для походу. *Він був у повній похідній формі — тіло прикривала кольчуга, зверху була надіта шабля, на голові шлем* [шолом] *із залізним шишаком* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 188); *Прославлять поети в віках назавжди Ту мить, коли нам із похідної фляги Солдат незнайомий вділяв води* (Перв., II, 1958, 413); *Для подорожей за маршру-*

тами, що проходять далеко від населених пунктів, палатки є необхідною частиною похідного інвентаря (В дорогу, 1953, 27).

2. Наявний при війську, використовуваний у поході, експедиції і т. ін.; не стаціонарний. *Старий підходить до похідного госпіталю. На підводах лежать поранені партизани* (Ю. Янов., I, 1954, 238); *Широка вулиця була геть захаращена возами, похідними кухнями, снарядними двоколками* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 20); *На узгір'ї кілька школярів працювали над похідною газетою* (Донч., V, 1957, 199).

ПОХІДНИ́Й, а́, е́. Утворений, виведений і т. ін. з іншого подібного (про величину, форму, категорію тощо). *До похідних вигуків належать такі, що утворились від інших частин мови* (Сучасна укр. літ. м., I, 1969, 528); *Якщо основний червоний соус використовують безпосередньо в їжу, а не готують з нього напівфабрикат для приготування похідних соусів, то його заправляють за смаком сіллю, цукром і перцем* (Техн. пригот. їжі, 1957, 113); // *у знач. ім.* **похідна́,** ної, *ж.* Величина, форма, категорія і т. ін., утворена, виведена тощо з іншої подібної. *Марксистсько-ленінська філософія вчить, що самосвідомість виникає одночасно зі свідомістю як похідна від неї і виявляється на більш високому щаблі людського розвитку* (Рад. літ-во, 1, 1967, 35); // *у знач. ім.* **похідні,** ни́х, *мн., хім.* Речовини, утворені з іншої речовини. *Останнім часом розроблено спосіб одержання нових матеріалів на основі похідних етилену, що дістали загальну назву «фторопласти»* (Наука.., 12, 1958, 24).

ПОХІДНЯ́, і́дні, *ж., діал.* 1. Перекидний місток. *Матроси дві вірьовки Метнули на причал, і вже по похідні На берег товпляться веселі пасажири* (Вирган, В розп. літа, 1959, 181).

2. Смолоскип. *Гостомисл, два отроки з похіднями.* [Гостомисл *(до одного хлопця):*] *Віддай йому ось другу похідню!* (Фр., IX, 1952, 251).

ПОХІ́ПЛИВИЙ, ПОХО́ПЛИВИЙ, а, е, *діал.* Швидкий, проворний. *Дуже був* [Михайло] *білявий волосом.. До того, високого зросту, кощавий, похіплливий, жвавий...* (Вовчок, I, 1955, 217); *Нервовий, похопливий, він, видно, не вмів ждати, йому хотілося, щоб одразу все було по його думці* (Хотк., Довбуш, 1965, 16); // Спішний. *Як настали жнива, з довгими палючими днями, невеличкими короткими ночами, з важкою похопливою роботою, то їй стало невміч* (Мирний, IV, 1955, 295).

ПОХІ́ПЛИВО, ПОХО́ПЛИВО, *діал.* Присл. до **похі́пливий, похо́пливий.** — *Попросту, Гаво, пальці ближеш, ще й меду не коштувавши!* — *Ну, ну,— напів недовірливо, а напів похопливо сказав Гава* (Фр., III, 1950, 22).

ПОХІТЛИ́ВИЙ, а, е. Сповнений похоті; хтивий. *Малого зросту, опецькувата, з великими зеленими очима — вона є взірець похітливої жінки* (Ю. Янов., I, 1958, 173); // Який виражає похіть, у якому відчувається похіть. *Ідуть парами чоловік-жінка, жадібно притулившись одне до одного, і похітливий крізь розмову плеще сміх* (Головко, II, 1957, 385); *Його пожадливий погляд нетерпляче блукав по дівочому натовпі і раптом зупинився на Наталці, нахабний, похітливий* (Добр., Очак. розмир, 1965, 24).

ПОХІТЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **похітли́вий.** *Лаура звикла до такої поведінки свого чоловіка — до його мовчазної похітливості, до грубих ласк* (М.Ю. Тарн., День.., 1963, 223); *Свою моральну розбещеність, похітливість Бичок* [персонаж драми «Глитай, або ж павук» М. Кропивницького] *прикриває удаваною турботою про Олену та її матір* (Іст. укр. літ., I, 1954, 434).

ПОХІТЛИ́ВО. Присл. до **похітли́вий.**

ПО́ХІТЬ, хоті, *ж.* 1. Грубо-хтивий статевий потяг; хтивість. *Зиркав* [Славко] *на неї крадьки, але ласо. Похіть розлялася по його жилах теплотою* (Март., Тв., 1954, 232); *Невтримний він у похоті до жінок, ненаситний в блуді* (Загреб., Диво, 1968, 113).

2. *діал.* Бажання. *Кождий помисл, кожда похіть Оживуть тоді нанóво* (Фр., XI, 1952, 302).

ПОХЛЕБТА́ТИ, хлебту́, хлёбчеш, *док., перех., розм.* 1. Вихлебтати все або багато чого-небудь.

2. Хлебтати якийсь час.

ПОХЛЕ́БТУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех., розм.* Хлебтати час від часу або потроху.

ПОХЛИНА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ПОХЛИНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док.* Відчувати утрудненість дихання, викликану попаданням чого-небудь у дихальне горло (перев. рідини або рідкої страви). *Тільки Катря з хати — Хорошунка швиденько до судника, хапає за пляшку, наливає одну чарку, другу, п'є, аж похлинається* (Вас., III, 1960, 250); *Наш сердешний Забрьоха сидить, мов гарячим борщем похлинувся... і казати б то, і у горлі застряло, і поблід, і посинів* (Кв.-Осн., II, 1956, 219); *Максим і собі спробував випити, але не осилив і половини, важко похлинувся* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 137); // Відчувати утруднення в диханні. *Він ішов напружено, без спочинку, часом навіть похлинаючись і знесилюючись* (Мушк., День.., 1967, 91); // *перев. у сполуч. із сл.* слово, сміх. Говорити, сміятися уривчасто, задихаючись; раптово перервати розмову, сміх з якої-небудь причини. — *Ти... ти...— аж похлинаючись словами, крикнув він на москаля, що стояв за дверми* (Мирний, I, 1954, 283); *Обличчя його в цю мить стало таким страшним, що Саня похлипулася сміхом, в горлі її щось хлюпнуло, і вона замовкла* (Собко, Звич. життя, 1957, 40).

ПОХЛИНУ́ТИСЯ *див.* **похлина́тися.**

ПОХЛИ́ПАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Хлипати якийсь час. — *Чуже лихо, як кажуть, людям сміх, похлипаєш раз, люди пожалують, удруге — одвернуться, утретє — стануть сміяться* (Стор., I, 1957, 161).

ПОХЛИ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Хлипати час від часу або стиха. *Дівчинка закричала ще дужче.. Потім взяла* [бабусю] *міцно за руку і пішла за нею, гордо піднявши голову і блаженно похлипуючи* (Тют., Вир, 1964, 161).

ПОХЛИСТА́ТИ, нщу́, и́щеш, *док., перех., розм.* 1. Вихлистати все або багато чого-небудь. — *Приймай, жінко, з стола вареники,— Бо йде наймитище.. Постав йому вчорашнього борщу,— Нехай він похлище* (Укр.. лір. пісні, 1958, 548).

2. Хлистати якийсь час.

ПОХЛИ́СТУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех., розм.* Хлистати час від часу або потроху. — *Він одурив мир та цілковими у кишені побрякує, та горілочку похлистує, а макухою з рогозом заїдає* (Кв.-Осн., II, 1956, 249).

ПОХЛІ́БЕЦЬ, бця, *ч., заст.* Підлабузник.

ПОХЛО́ПАТИ, аю, аєш, *док., перех. і неперех.* Хлопати якийсь час; хлопнути кілька разів.

ПО-ХЛОПЧА́ЧИ, *присл.* Те саме, що **по-хлопча́чому.** *Він вийшов, по-хлопчачи стрибнувши із машини* (Бажан, Вибр., 1940, 86).

ПО-ХЛОПЧА́ЧОМУ, *присл.* Як у хлопця; // Як хлопець. *Міцна і дужа по-хлопчачому, Надя мріяла стати гірничим інженером* (Ткач, Плем'я.., 1961, 8).

ПО-ХЛОП'Я́ЧИ, *присл.* Те саме, що **по-хлопча́чому.** *На юлицю* [улицю] *ходив* [Ігнат] *пісень співати, жартував* [жартував] *з дівчатами по-хлоп'ячи* (П. Куліш, Вибр., 1969, 271); *Молоденька, по-хлоп'ячи під-*

стрижена дівчина глянула на засмучене обличчя Підіпригори (Стельмах, II, 1962, 231).

ПО-ХЛОП'ЯЧОМУ, *присл.* Те саме, що **по-хлопча́чому.** *Ніхто не обізвався, ніхто не позволив собі розпитувати по-хлоп'ячому* (Хотк., II, 1966, 243); *Вона підійшла до свого коня, хвацько, по-хлоп'ячому вскочила в сідло і.. поїхала з лісу* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 78).

ПОХЛЮ́ПАТИ, аю, асш, *док.* 1. *перех.* Захлюпати багато чого-небудь; хлюпнути на щось у кількох або багатьох місцях.

2. *неперех.* Хлюпати якийсь час. *Дощ похлюпав і перестав.*

3. *неперех., розм.* Піти, поїхати, хлюпаючи. *Сергій звернув із залодненого по-весняному тротуару й похлюпав просто нерівним бруком* (Епік, Тв., 1958, 204).

ПОХЛЮ́ПАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* 1. Захлюпатися в кількох або багатьох місцях.

2. Хлюпатися якийсь час. *Уже вони покупалися, поплавали, водичкою похлюпалися* (Вишня, II, 1956, 92); *Тут можна було пірнути з висоти заставок у глибоку ковбаню сторч головою, було де поплавати, похлюпатись* (Іщук, Вербівчани, 1961, 23).

ПОХЛЮ́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **похлю́пувати** і звуки, утворювані цією дією. *Почулось обережне похлюпування води: від острова до берега плив якийсь хлопчак* (Гуц., Скупана.., 1965, 236).

ПОХЛЮ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Хлюпати час від часу або стиха. *Ліниво похлюпує* [море] *об камінь хвильками, полощеться тихо, сонно, розніжено* (Збан., Мор. чайка, 1959, 13).

ПОХЛЯ́НУТИ, немо, нете; *мин. ч.* похля́ли; *док., розм.* Охляпути (про всіх або багатьох). *Вони побігли далі. Знову рвонули чимдуж, але швидко похляли* (Загреб., Диво, 1968, 152).

ПОХЛЯ́ПАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Хляпати якийсь час; хляпнути кілька разів. *Аркадій Петрович опустився в широке крісло на чолі столу і похляпав рукою по сусіднім кріслі* (Коцюб., II, 1955, 385).

ПОХЛЬО́СКАТИ, аю, асш, *док., перех. і неперех.* Хльоскати якийсь час; хльоснути кілька разів.

ПОХЛЬО́СКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **похльо́скувати** і звуки, утворювані цією дією. *Ще здалеку чує Петру тупіт кінських копит, вигуки циганів, похльоскування батога* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 336).

ПОХЛЬО́СКУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і неперех.* Хльоскати час від часу. *Хлопці, похльоскуючи бур'янових коней батіжками, закуріли по піску до озера* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 112); *Примруживши ліве око, розглядав* [Карпо Кирилович] *бригадного листа, похльоскував батіжком по халяві* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 45).

ПОХЛЬО́СТАТИ, аю, асш, *док., перех. і неперех.* Хльостати якийсь час; хльоснути кілька разів.

ПОХЛЬО́СТУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і неперех.* Хльостати час від часу. *Лейтенант з вишуканим артизмом похльоствував себе по стегнах стеком* (Кач., II, 1958, 287); *Дзвінко похльоствував бич, і коні охоче летіли* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 260).

ПОХМА́РИТИ, ить, *док., безос.* 1. З'явитися на небі, затягти небо (про хмари); пахмарити. — *У річок, як і в людей, час від часу змінюється настрій. Ясно — голубіють, похмарить — темніють...* (Гончар, III, 1959, 233); *Надворі похмарило.., накинувши на плечі плащ-дощовик, вийшов* [Генріх Граббе] *на балкон* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 23).

2. Хмарити якийсь час.

ПОХМА́РИТИСЯ, иться, *док.* 1. Затягтися хмарами. *Небо похмарилось; // безос. Вияснилось було, потім знову похмарилось* (Сл. Гр.).

2. *перен.* Стати насупленим, похмурим. *Материне обличчя похмарилось.*

ПОХМАРІ́ТИ, іє, *док., рідко.* Те саме, що **похма́ритися** 2. *Думнеє Чоло похмаріло... Мабуть щось тяжке, тяжкеє Вимовить хотілось?* (Шевч., II, 1963, 43).

ПОХМАРНІ́ТИ, іє, *док.* Те саме, що **похма́ритися.** *Понуро виходив на галявину інспектор. Брови насупив, дивиться в землю, щось думає. І похмарніло відразу все* (Вас., I, 1959, 222); *Згадавши про матір, Гандзюк похмарнів: покора й смуток в очах у матері* (Кос., Новели, 1962, 170); *Дівчина подивилася на вулицю, де вже біг, спотикаючись, Яськo, чоло її похмарніло* (Чаб., Катюша, 1960, 20).

ПОХМЕЛИ́ТИСЯ *див.* **похмеля́тися.**

ПОХМЕЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.,* **ПОХМЕЛИ́ТИСЯ,** хмелю́ся, хме́лишся, *док.* Випивати спиртного повторно, найчастіше на другий день після пияцтва. *Пора кумі й за розум взяться: не все пити — треба похмелятися* (Укр.. присл.., 1955, 208); *З похмілля Клим недуж валявся, І дав собі зарік, Що він не буде брать горілки в рот вовік; А тілько що очунявся, промнявся* [пром'явся],— *Вже третій день в шинкарки похмеляався!* (Бор., Тв., 1957, 153); — *Цілу ніч дудлитимуть, ще й завтра похмелятимуться* (Головко, II, 1957, 61); — *Чортові парубки видудлили все до останньої крапельки,— сказала Марія, встаючи з лави,— не буде чим і похмелитись* (П.-Лев., II, 1956, 118); *Вечірка мала відбутися сьогодні, в суботу, щоб завтра, у неділю, похмелитися та відпочити* (Дмит., Розлука, 1957, 65); *Образно. Впився бідою, похмелився сльозою* (Укр.. присл.., 1963, 41).

ПОХМИ́КАТИ, аю, асш, *док., розм.* Хмикати якийсь час; хмикнути кілька разів.

ПОХМИ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Хмикати час від часу. *Федір Архипович від задоволення похмикував* (Рибак, Час... 1960, 171).

ПОХМІ́ЛЛЯ, я, *с.* 1. Погане самопочуття, нездужання після пияцтва. *Ледве, ледве Переносить* [цар] *ноги; Та одутий, аж посинів: Похмілля прокляте Його мучило* (Шевч., I, 1963, 250); *Згага пекла його, як свічкою; похмілля його мучило* (Мирний, II, 1954, 179); *Образно. [Н і н а:] *От перед нами Німеччина лежить, Тоню, лежить і стогне в страшному похмільлі* (Собко, П'єси, 1958, 142); *У порівн. *І смішна в нас любов, і наївна борня, І всі мрії тяжкі... як похмілля* (Рильський, I, 1960, 159).

На похмі́ллі; На похмі́ллі; З похмі́лля — у стані, який буває після пияцтва. *У неділю на весіллі прогуляла, Понеділок на похмілля пролежала* (Чуб., V, 1874, 668); *П. К. Саксаганський, крім основної ролі Бурлаки, грав у цій виставі ще й завжди п'яного або на похмільлі волосного писаря* (Минуле укр. театру, 1953, 154); — *Борей недуж лежить з похмілля, А Пот поїхав на весілля* (Котл., I, 1952, 67); *У порівн. *Ходив* [Козаков] *мовчазний, сердитий, занехаяний, як з похмілля* (Гончар, III, 1959, 106).

2. Дія за знач. **похмеля́тися, похмели́тися;** повторна випивка, найчастіше на другий день після пияцтва. *З чужого похмілля голова болить* (Укр.. присл.., 1955, 271); *Щодень було у них похмілля, Пилась горілка, як вода* (Котл., I, 1952, 78); *Після різдва в станицях на Дону ще й досі похмілля триває* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 39); *Образно. *Ліз* [Іван Грозний] *все глибше у кров'яне море, щоби на ранок шукати кров'яного ж похмілля* (Хотк., II, 1966, 192).

На похмілля — щоб похмелитися. — *А ти куди?— побачила* [баба], *що Зінька хустку на плечі накинула. — Квасу на похмілля* (Головко, II, 1957, 43).

ПОХМІ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. У стані похмілля (у 1 знач.). — *Яка я, по-твоєму, людина? — Похмільна,— позіхнувши, відповіла Саша* (Горький, II, перекл. Ковганюка, 1952, 452); // Власт. станові похмілля. *Гаврило у похмільнім неспокої Стежками мандрував до Борової* (Рильський, II, 1956, 81).

2. Стос. до похмілля (у 2 знач.). *Семен їв, як звичайно, мовчки, але похмільна чарочка дражнила язика до розмови* (Л. Укр., III, 1952, 668).

ПОХМУ́РЕНИЙ, а, е. Який похмурився (у 2 знач.); похмурий. *Уявляв* [опришок] *собі свою будучність — і жаль ставало самого себе. Лежав похмурений, з міцно затисненими зубами* (Хотк., II, 1966, 202); *Всі похмурені й незадоволені розійшлися по своїх кутках* (Мик., II, 1957, 206).

ПОХМУ́РИЙ, а, е. 1. Хмурий, з хмарами, дощем, мрякою (про погоду). *Похмура погода;* // Непогожий, з дощем, туманом або мрякою (про частину доби, пору року). *Прийшов ранок, похмурий, сірий, з косим холодним дощем* (Гр., II, 1963, 432); *Люблю похмурі дні, коли крізь сизі хмари Чуть* [ледве] *пробивається проміння золоте* (Рильський, I, 1960, 93); *На початку листопада 1942 року на Дону настала остання пора пізньої похмурої осені* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 139); // Закритий, затягнений хмарами. *Над Невою, під снігами, При похмурім сонці, Ти поліг єси, мій друже* (Пісні та романси.., 1966, 391); *Як живо у мою ти вкарбував уяву Смутного вигнання пустелю неласкаву, Похмурий неба схил, нетанучі сніги І коротко теплом розцвічені луги* (Зеров, Вибр., 1966, 391); *Небо було сіре, похмуре. Немов восени, накрапав холодний дрібний дощ* (Збан., Незабутнє, 1953, 75); // Який створює враження непривітності, викликає гнітючий настрій темнотою, тьмяними кольорами, відсутністю світла і т. ін. *Будинки були похмурі, всі в тінях, і тіні лягли в людей під очима* (Коцюб., II, 1955, 178); *Хилить вітер жита понад шляхом (Ой там хмара похмура з півдня)* (Тич., I, 1957, 25); *Є місцевості веселі, радісні, в похмурі, тривожні й недобрі місця. Є благодатні долини й овіяні смутком гори* (Довж., I, 1958, 387).

2. Нахмурений, насуплений, у поганому настрої. *Він, дивлюсь, і осмутніє, і похмурий такий стане, і не їсть, не п'є нічого* (Вовчок, I, 1955, 281); *Голова йде кругом; Чорних думок повно, І стоїш похмурий, Сльози ллєш безмовно* (Граб., I, 1959, 204); *У вільний час читав* [Улас] *книжки або бродив по лугах, задуманий і похмурий* (Тют., Вир, 1964, 63); // Який має тяжкий характер; схильний до невеселого, сумного настрою. *Весела й жвава молодиця, мабуть, почувала себе в лісі, та ще серед похмурої сім'ї, трохи самітною* (Вас., Вибр., 1950, 47); *Чомусь мені здається, що його похмура вдача ніби заздалегідь відгонить від нього будь-які глибші турботи* (Вільде, Сестри.., 1958, 307); *Був* [Робак] *дужий чоловік, плечистий та похмурий, На вдачу мовчазний — хоч бистрий розум мав* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 84); // Який свідчить про поганий або сумний настрій, тяжкі переживання (про обличчя, очі і т. ін.). *Лице його було зле, очі грізні, похмурі* (Мирний, I, 1954, 307); *Клим.. дивився кудись у куток: лице у його було похмуре, задумливе й уперте* (Вас., I, 1959, 98); *Вигляд у господаря був похмурий і стомлений* (Смолич, I, 1958, 69); *Доктор дивився на все навколо похмурим поглядом людини, яка знайомиться з місцевістю, де має жити проти волі своєї* (Горький, Життя К. Самгіна, перекл. Хуторяна, I, 1952, 232); // Пов'язаний з сумним або поганим настроєм, неприємними емоціями (про психічний стан, почуття і т. ін.). *Дарка.. задивилась на роботу панночок, на Юзину з цікавістю, на Зонину з похмурою заздрістю* (Л. Укр., III, 1952, 653); *Рубін стояв знеможений, з слідами сліз, розтертих по обличчю, з очима, опущеними в землю, і з виразом на обличчі горя і якогось остаточного і похмурого вирішення* (Сепч., На Бат. горі, 1960, 25).

3. *перен.* Пов'язаний з тяжкими для когось подіями, чиїмсь важким існуванням; безрадісний. *Похмурі дні мигтіли в очах сном,— Гірке життя під канчуком ворожим, ..Зневажене невільницьким ярмом...* (Стар., Поет. тв., 1958, 63); *Шевченко називає матір'ю свою вітчизну — Україну, і їй він присвячує свої рядки, про неї він нестримно мріє і пише в похмурому солдатському засланні* (Рильський, III, 1956, 245); *На сцені оживають картини похмурої феодальної дійсності, постаті жорстоких магнатів і знедолених кріпаків* (Мист., 6, 1968, 22); // Який створює сумний, гнітючий настрій, викликає неприємні почуття, сумні спогади. *Він, Франтішек Сливка, ніколи не писав музики про смерть і не напише.. Його пісеньки співала колись уся Прага, то чи стане засмучувати він своє рідне золоте місто похмурими мелодіями плачу?* (Загреб., Європа 45, 1959, 163); *Розповідь починається в похмурих, тривожних тонах, у передчутті неминучої біди і ведеться далі скорботно і схвильовано* (Іст. укр. літ., I, 1954, 42).

ПОХМУ́РИТИСЯ, рюся, ришся, *док.* 1. Стати похмурим, затягтися хмарами (перев. про небо). *Як заволіклося, похмурилося небо, як пішли дощі та замідлася грязюка, то задрипані та попідтикувані перекупки перестали цікавитись міськими новинами* (Л. Янов., I, 1959, 237); *Похмурилось небо. Схвалося сонце* (Кач., II, 1958, 466);* Образно. *Померли батьки — він сирото-хлоп'ям по наймах по хуторах... І степ тоді похмурився. І було холодно під дощами в драній свитині* (Головко, I, 1957, 199).

2. Стати хмурим, сумним або сердитим; нахмуритися. *Чи вилаяв, чи не вилаяв, зараз похмурилась і пішла з хати* (Сл. Гр.); *Олена Іванівна, мов ужалена, опустилася, лице їй поблідло, очі похмурилися* (Мирний, III, 1954, 91); *Доктор Гальванеску.. вилив цілком очевидне невдоволення — він затурбувався і суворо похмурився* (Смолич, I, 1958, 66).

3. Хмуритися якийсь час.

ПОХМУ́РІСТЬ, рості, *ж.* Властивість за знач. **похму́рий.** *Дощу не було. Низькі кошлаті хмари бігли над руїнами міста, ще більше надаючи тим руїнам похмурості* (Дор., Не повтори.., 1968, 63); *В баладах іноді зникає традиційна похмурість — деякі з них сяють яскравими сонячними фарбами* (Вітч., 4, 1964, 154); // Похмурий вигляд, поганий настрій. *Відколи Гурій Андріянович жив у цій кімнаті, в ній панували лише похмурість і холод* (Сенч., Опов., 1959, 62); *Він посивів, ізгорбився, але нема вже тієї похмурості в його: ..тиха ласкавість виглядає йому з очей* (Гр., I, 1963, 430); *Їй, правду кажучи, вже обридла його похмурість, його докірливий мовчазний погляд, котрим він зустрічав її щоразу з клубу* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 51).

ПОХМУРІ́ТИ, ію, ієш, *недок. і док., рідко.* Те саме, що **похмурні́ти.** *Бистро його очі пробігли по Настиному обличчю і зразу похмуріли...* (Мирний, IV, 1955, 47).

ПОХМУРІ́ШАТИ, аю, аєш, *недок. і док., рідко.* Те саме, що **похмурні́шати.** *У старшої дочки почали вже в куточках коло очей складатись ледве помітні брижки, похмурішав трохи вид...* (Мирний, I, 1949, 198).

ПОХМУ́РНИЙ, а, е, *заст.* Похмурий. *Темна та похмурна Із неба зслизла чорна ніч* (Котл., І, 1952, 124); *Батько усе ходив по дорогах і вертався сивіший та похмурніший* (Вовчок, І, 1955, 242); — *Похмурна, похмурна година!— каже сам собі Шрам. — Не така ще, як тобі здається,— сказав Сомко* (П. Куліш, Вибр., 1969, 155).

ПОХМУРНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **похмурніти.** *Віоріка дивиться на похмурнілі квіти* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 448); *Насувається печаль На юні похмурнілі лиця* (Шер., Дорога.., 1957, 131).

ПОХМУРНІ́ТИ, ію, іси, *недок. і док.* Ставати похмурим. *Хмари все прибувають. Вони вже закрили пінеба, гасне далекий Бескид і чорніє і похмурніє в тінях, немов удовець* (Коцюб., II, 1955, 321); *Набігла туча — і все похмурніло, посіріли ліси* (Хотк., II, 1966, 313); *Ліс шумів, Чорнів і похмурнів дедалі більше* (Перв., І, 1958, 381); *Недавно в цій хаті лунав сміх, щебетали дівчата, а зараз... Похмурніли стіни, навколо залягла гнітюча тиша* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 9); — *Ваша дочка вже давно моя, що я хочу, те з нею і зроблю. — Відступись!— похмурніє ще більш Прокіп, і в голосі його чується неприхована готовність вчепитися Тимкові в горлянку* (Тют., Вир, 1964, 20); *Корній не занехаяв господарства, понаймав наймитів, і хазяйство все кращало, та сам господар зовсім похмурнів, одлюдком зробився* (Гр., І, 1963, 403); *Гуцалюк наїжачився і засовався на місці, очі йому ще більше похмурніли* (Добр., Тече річка.., 1961, 141).

ПОХМУРНІ́ШАТИ, аю, асш, *недок. і док.* Ставати похмурим, похмурішим. *Одарочка глянула на Івася, подивилася на діда — Івась лежить, дід сидить, і зразу похмурнішав* (Мирний, І, 1954, 290); *Робітники обернулись на регіт. Побачивши надто веселого головного інженера, вони похмурнішали* (Шовк., Інженери, 1956, 169); // *безос. Кілька днів тому відлетіли ластівки у вирій. І якось аж похмурнішало на фермі* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 195).

ПОХМУ́РНО, *заст.* Присл. до **похмýрний.** — *А де ж ваш рід, дядечку? Звідки ви самі? — З кантаністів* [кантоністів]*!— одказав похмурно москаль* (Вовчок, І, 1955, 141).

ПОХМУ́РО. Присл. до **похмýрний.** *Невеличка скибка місяця похмуро освітлювала вихідців з того світу* (Стор., І, 1957, 342); *Тьмяно освітлена кімната виглядала незатишно й похмуро* (Дмит., Наречена, 1959, 181); — *Всі ви майстри їздить, а як прийдеться платить, то чорт вас і вдержить,— сидячи в санках, похмуро говорить волохатий візник* (Вас., І, 1959, 341); *І знов на затворі хатина моя, І знов сновигаю похмуро в їй я* (Манж., Тв., 1955, 131); *Пан Крапивницький у кожному батракові, який поглядав на нього похмуро, вбачав свого найлютішого ворога — комуніста* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 26); *Хтось на гармонії похмуро награє Сумні і радісні — однаково — мотиви* (Рильський, І, 1960, 327); // *у знач. присудк. сл. Часом і дощ перепадав і похмуро було, то приходилось трошки «сушити повітря» в хаті* (Л. Укр., V, 1956, 387); *Було непривітно, похмуро, сіро* (Скл., Святослав, 1959, 76).

ПОХНИ́КАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Хникати якийсь час.

ПОХНЮ́ПА, и, *ч. і ж., розм.* Похмура, понура людина. [Ганна:] *Чоловік у мене, він би й нічого собі, коли ж похнюпа: поскаржуся йому на свекруху, а він мовчить!..* (Кроп., II, 1958, 21).

ПОХНЮ́ПИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **похню́плений** 2, 3. *Що за ліс! Якого нема тут дерева! І високих, величезних, і старих, скорчених, похнюпих, що вже віку свого доживають* (Стор., І, 1957, 76); *Біля крюка Каленик Романович з Рубіном знайшли кілька молодих ковальських помічників і коваля Кальниболоцького, похнюпого і непривітного* (Сенч., Опов., 1959, 15).

ПОХНЮ́ПИТИ *див.* **похню́плювати.**

ПОХНЮ́ПИТИСЯ *див.* **похню́плюватися.**

ПОХНЮ́ПЛЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **похню́пити.** *Він підняв вгору похнюплену голову* (Н.-Лев., IV, 1956, 203); *Весь час ходив* [начальник складу] *із похнюпленою головою, дивився в землю* (Збан., Сеспель, 1961, 291).

2. *у знач. прикм.* Який похнюпився, опустився, похилився додолу. *Тонкий ніс редактора виглядав похнюпленим* (Жур., Звич. турботи, 1960, 58); *Задощило.. Дерева в саду стояли мокрі, похнюплені* (Чаб., Тече вода.., 1961, 65).

3. *у знач. прикм.* Який похнюпився, похилив голову, спрямував погляд додолу. *Пріська, похнюплена та роздратована недавньою суперечкою з Мелашкою, сама сиділа у садочку* (Л. Янов., І, 1959, 164); *Посеред вузенького двору стояла похнюплена черевата конячина* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 67); *Схожий він був тепер на стару й похнюплену хижу птицю* (Ільч., Серце жде. 1939, 433).

ПОХНЮ́ПЛЕНО, *присл., розм.* Похнюпившись, з похнюпленою головою, зажурено. *По боках* [юрби] *на конях козаки з голими шаблями, а в колі їх душ п'ятеро селян. Були без шапок, ішли похнюплено, важко тягнучи ноги* (Головко, І, 1957, 110); *Похнюплено вони сидять, зітхають, Витягують за кусенем роти* (Бажан, Італ. зустрічі, 1961, 52).

ПОХНЮ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок., рідко,* **ПОХНЮ́ПИТИ,** плю, пиш; *мн.* похню́плять; *док., перех.* Нахиляти, опускати (голову, ніс), спрямовувати додолу (очі, погляд) (перев. від сорому, поганого настрою, смутку). *Ходить* [Іван-царенко] *понад морем, голову похнюпивши, журиться* (Укр.. казки, 1951, 178); *Він замовк, мов зажурився, Над сопришем похнюпив ніс* (Гл., Вибр., 1951, 209); *Регіт стих; усі похнюпили очі в землю; одна тільки Галя гостро дивилася на всіх гультяїв* (Мирний, II, 1954, 295); *Никнуть у знемозі спалені сонцем трави, бредуть гурти овець, похнюпивши голови й шукаючи водопою* (Гончар, III, 1959, 157).

◇ **Похню́пити го́лову (ніс, нóса)** — те саме, що **Пові́сити го́лову** (*див.* **голова́**). *Давид радий. — Бач, а ми голови похнюпили.. На он ту неділю, або й серед тижня — сход* (Головко, II, 1957, 85); [Бебех:] *Де ще той Гаркуша, а ти вже, пане сотнику, і ніс похнюпив* (Стор., І, 1957, 293); *От ідуть вони вдвох, Хвеська з Петром, він собі сміється з-під вуса, а вона й носа похнюпила, розчервала, що вклепалась* (Україна.., І, 1960, 225).

ПОХНЮ́ПЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок., рідко,* **ПОХНЮ́ПИТИСЯ,** плюся, пишся; *мн.* похню́пляться; *док., розм.* 1. Нахилятися, опускатися (про голову, ніс), спрямовуватися додолу (про очі, погляд). *Як глянув же я на себе в дзеркало, так батечки!.. Аж злякавсь, сам себе не пізнав,.. і рот кривий, і щоки позападали, і ніс похнюпивсь* (Стор., І, 1957, 121); *Голова Юрка вже похнюпилася, і замість відповіді з грудей його вирвався тільки тяжкий, стриманий видих* (Ряб., Жайворонки, 1957, 10).

2. Нахиляти, опускати голову, спрямовувати погляд додолу (перев. від сорому, поганого настрою, смутку). [Печарица:] *Та от ви що шептали Євдокії Василівні?..* [Галя (*похнюплюючись*):] *Зостаріється, кажу* (Мирний, V, 1955, 145); *Еней похнюпивсь, дослухався, Сивилла що йому верзла, Стояв за голову узявся, Не по йому ся річ була* (Котл., І, 1952, 120); *На східцях сидить парубок якийсь, похнюпивсь і не зворухнеться* (Тесл.,

З книги життя, 1949, 3); — *А як у тебе справи в школі?— спитала вона..— Погано,— похнюпившись, відповіла Леся* (Ів., Таємниця, 1959, 88); *Образно. *Над водою похнюпився очерет* (Коп., Земля.., 1957, 34); // *перен.* Піддаватися сумному настрові, втрачати бадьорість. *Хлопи дуже похнюпились, а шляхтичі мов на дріжджах росли* (Фр., II, 1950, 86); *Похнюпився мій Мелешко, з'яне, осідає, аж жалко чоловіка робиться* (Гончар, М. Братусь, 1951, 102).

ПОХОВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до поховання; похоронний, погребальний. *Серед поховальних пам'яток древньої Русі чи не найцікавішою є так звана «Чорна могила» в Чернігові* (Рад. Укр., 26.II 1964, 3); *Поховальний обряд; Поховальний культ;* // Признач. для поховання. *Люди бронзового віку Поінгулля свої естетичні смаки втілили не тільки в скульптурі, але й в тих малюнках, якими вони прикрасили поховальну кам'яну скриню — своєрідний саркофаг* (Наука.., 8, 1970, 35); *Поховальна споруда; Поховальне спорядження;* // Який здійснює, організує поховання (у 1 знач.). *Тепер місто мало все, що належиться порядному, сповненому самоповаги і пихи місту: магістрат, собор, університет, поліцію, поховальне бюро і банк* (Загреб., Шеніт, 1966, 169).

ПОХО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **похова́ти.** *На погожім небосклоні* [небосхилі] *виткнулась Княжа гора, а ближче, на Чернечій горі, де похований Шевченко, на самому вершечку рябіють штахетики* (Коцюб., III, 1956, 43); *Хто любить своє життя, хай молиться, щоб помирати на суші. Та персонально я — волію бути похованим у морі* (Ю. Янов., II, 1958, 73); *З-під жовтого піску, порослого хирлявим будячком, визирають стовбури житла... Ціле місто, а може, й столиця похована під ним...* (Досв., Гюлле, 1961, 151); *Брати мої, нащадки Прометея!.. ви поховані в землянках, звідки навіть Не чутно брязкоту кайданів, ні стогнання, Ні непокірних слів* (Л. Укр., I, 1951, 125); *Мені Не жаль було давно одбутих, Давно похованих, забутих, Моїх кровавих тяжких сльоз* [сліз] (Шевч., II, 1963, 14); *Молодиці пішли в садок і познаходили поховані в бур'яні клунки з борошном* (Н.-Лев., II, 1956, 58); // *у знач. ім.* **похо́ваний,** ного, *ч.;* **похо́вана,** ної, *ж.* Той (та), якого (яку) поховали, погребли. *Мертва могила над смертю мовчить, і про страшну таємницю під нею голос похованих в ній не кричить* (Л. Укр., I, 1951, 249); // **похо́вано,** *безос. присудк. сл. Ходив* [О. С. Пушкін] *по старовинній горі Шекавиці, де за літописним переказом поховано князя Олега,— чи не там уперше виникла ідея «Пісні про віщого Олега»?* (Рильський, X, 1962, 26); *Скільки дрібновласницьких меж поховано навіки під щим розкішним масивом виплеканої землі!* (Ю. Янов., II, 1954, 128); *За сто років, що минули з дня утворення І Інтернаціоналу, було поховано і забуто багато теорій і вчень. А марксизм витримав усі випробування часу* (Ком. Укр., 9, 1964, 29); — *Хліб поховано, розкрадено* (Кир., Вибр., 1960, 315).

2. *у знач. прикм., перен.* Забутий ким-небудь; який (якого) доводиться забувати; пущений у непам'ять. *Звідки ці сльози на очах, чому воскресають поховані спомини, і мучать, і крають душу?..* (Хотк., II, 1966, 304); *Поволі, мов з цвинтаря, розходились дядьки від панського палацу, несучи в серцях біль і поховані надії* (Стельмах, I, 1962, 390).

3. *у знач. прикм., перев. мн., рідко.* Які поховалися (у багатьох місцях). *Поховані під галуззям дерев пташки простирали і тріпали до сонця мокрі пір'я* (Кобр., Вибр., 1954, 143).

ПОХОВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **похова́ти** 1; церемонія, обряд проводів тіла померлого для погрібання. *Ми стояли розгублені, як сироти на похованні батька* (Панч, В дорозі, 1959, 175); *Наприкінці бронзового віку широкого розповсюдження набував обряд поховання в дерев'яних зрубах* (Рад. Укр., 26.II 1964, 3).

2. *архл.* Місце похорону; могила. *Піднімаємося на городище. Тут до війни велися розкопки, знайдено поховання древніх слов'ян...* (Літ. Укр., 24.IX 1965, 2); *Батько й син спинились біля руїн якоїсь будівлі. — Старе казахське поховання,— сказав геолог* (Донч., IV, 1957, 26).

ПОХОВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Закопати в землю (померлого); здійснити похоронний обряд: погребти. *Як умру, то поховайте Мене на могилі, Серед степу широкого, На Вкраїні милій* (Шевч., I, 1963, 354); *В п'ятницю її поховали. Як спускали домовину в яму, то все над нею білі голуби кружляли* (Вовчок, I, 1955, 48); *На карпатській верховині, під смерекою густою, поховали ковпаківці партизана після бою* (Нагн., Вибр., 1950, 167); // Втратити кого-небудь рідного, близького (померлого). *Олексій Таранець, на лихо собі, поховав свою жінку ще змолоду* (Кв.-Осн., II, 1956, 311); *Недавнечко ж синка поховав* [Кирило]... *Такий був хлопчик розумний, втішний — поховав...* (Тесл., З книги життя, 1949, 28); *Здорово вимотало за дорогу хлопця. Після того, як поховав найближчого друга свого Яноша, ще більше змінився: сум, обшерх, обгорів* (Гончар, II, 1959, 128); // Зневірившись, розчарувавшись у комусь, почати вважати його за померлого, загиблого. [Принцеса:] *Лицарю, я дякую тобі за стидкі речі,— тепер мені тебе не трудно кинуть.. Я друга сьогодні поховала, може, завтра зустріну ворога* (Л. Укр., II, 1951, 219); — *А батько в тебе є? — Ні, нема. Вони померли...— Хто це тобі сказав?— здригнувся Бараболя.— Мама...— Значить, вона поховала його* (Стельмах, II, 1962, 289); // Засіпати, придавити чим-небудь. *Босфор клекотить.. Йому Візантію хочеться збудить. «Не буди, Босфоре: буде тобі горе; Твої білі ребра песком* [піском] *занесу, У мул поховаю!— (реве синє море)»* (Шевч., I, 1963, 198); * Образно. *Від ударів грому, здавалося, ось-ось завалиться небо, поховає все живе під своїми руїнами* (Збан., Сеспель, 1961, 445); // *перен.* Замкнути, ув'язнити десь, сховати від усіх. *Може купив її* [книжку] *той «лорд» або який інший бібліоман і поховав од світа у своїй аристократичній колекції «унікіа»* (Л. Укр., III, 1952, 742); *Такий той Бахчисарай. Немов страшний, моторошний сон, все це зримо поставало перед Ліною: і хмари кінноти, і аркани, і полонянки, що їх гоном женуть, щоб поховати в ханських гаремах степову їхню вроду і молодість* (Гончар, Тронка, 1963, 178); // *також у сполуч. із сл.* у серці, *перен.* Забути що-небудь, пустити в непам'ять; зневіритися в чомусь. — *Об моїй долі, об моїм щасті ви не споминайте, я їх поховала* (Кв.-Осн., II, 1956, 338); *Все, що, здається, поховала вона навіки у своєму серці з своєю болістю, тепер проснулося, встало перед її очима* (Мирний, I, 1954, 234); // *перен.* Не дати кому-небудь можливості здійснити щось; змусити забути щось. *Мар'ян, холонучи, збагнув, що Терентій не жартує, що він, мов гробар, ладен поховати усі його сподівання* (Стельмах, I, 1962, 179); *Радянська Армія, завдавши поразки ворогові на берегах Дніпра, поховала його плани стабілізувати фронт на цій могутній водній перешкоді* (Ком. Укр., 11, 1963, 25).

◇ **Похова́ти живи́м (живце́м)** — позбавити нормального способу життя, всіх радощів життя. — *Ти чого до мене прийшов?.. Вчити, як моїм добром розпоряджатися, кому що відписувати? Чи ти хочеш мене живцем поховати?* (Шиян, Баланда, 1957, 215); **По-**

хова́ти себе́ живи́м (живце́м) — відмовитися від нормального способу життя, вести одиноке, позбавлене всіх радощів життя. — *Треба в ширший світ, там, може, знов у люди вийду. А ні, то хоч знатиму, що не засниділа я у Ведмежому Куті (от іще назва!), не поховала себе живою!..* (Л. Укр., III, 1952, 520).

2. Сховати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, у різних місцях (також про всіх або багатьох). *Укусить і зуби похова* (Укр.. присл.., 1955, 152); *Стала йому дівчина за світло і за темність — що як вона тут, то все сяє й виблискує, а як її нема, то наче хто сонце зняв і зорі зібрав та у кишеню поховав* (Вовчок, I, 1955, 310); *Поспивалися* [лебедята] *до купочки усі, Полічила їх лебедочка — аж всі; Поховала попід крила, стала гріть* (Щог., Поезії, 1958, 100); *На другий день* [після ювілею] *поліція відвідала Заньковецьку, передивилась і переписала адреси,— правда, не всі, бо деякі, найбільш «гострі», ми поховали звечора* (Минуле укр. театру, 1953, 139); *Петро підійшов до пастухів, присів до вогнища. У хлопців аж очі огнем пойнялись: герой! Золота зірка! Поховали цигарки в рукава* (Головко, I, 1957, 463).

◇ **Кінці у во́ду похова́ти** *див.* **кіне́ць** [1].

ПОХОВА́ТИСЯ, а́ться, а́смося, а́стеся, *док.* 1. Сховатися (про всіх або багатьох, все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Здавалося, велетенський звір-потвора наближався до принишклої землі.. Од його дихання трусилися дерева і поховалось усе живе* (Коцюб., I, 1955, 315); [Голос чоловічий:] *Парубки полякались, повтікали із села; кажуть, поховались у лісі та по очеретах* (Вас., III, 1960, 104); *Петлюрівці, що поховалися по борознах, лежали там, як пришиті до землі кулями* (Панч, II, 1956, 203); — *І нащо воно тобі, сину, з панами тягатись?— каже вона журливо. — Ще, не дай боже, підведуть як... Самі ж поховаються, а тобі — буде...* (Мирний, II, 1954, 273); *Зірочка покотилась... далі друга... третя — і поховались у синьому небі, мов у море канули* (Кв.-Осн., II, 1956, 40); — *Були колись у степу і річки, і озера, а де вони тепер? Поховались, повисихали, мертві піски насуваються...* (Гончар, I, 1959, 29); * У порівн. *Очі* [Миколи] *лежали глибоко в ямках, ніби поховались десь під бровами* (Н.-Лев., II, 1956, 252).

2. *розм., рідко.* Бути похованим. — *Ото, господи... їдні родяться у щасті, є що їсти, є в що вдягнутися, і горя не знають, а другі... отак марно гинуть... Ані хати, ані хліба кавалка,.. а як помре, то нема за що й поховатись* (Коцюб., I, 1955, 454).

ПОХОВЗНУ́ТИСЯ і **ПОХОВЗТИ́СЯ,** зну́ся, зне́шся, *док., діал.* Посковзнутися. *Якийсь хлопчик перебігає дарабами і, поховзнувшися, падає у воду* (Хотк., II, 1966, 410); *Вістря* [меча] *поховзлося по кості і застряло в лопатці, і звір ухопив боярина в свої страшні, залізні обійми* (Фр., VI, 1951, 16); — *Ліпше було би держатися землі і йти давнім убитим шляхом. Держись, щоби не поховзлася в житті* (Коб., I, 1956, 185).

ПОХОВЗТИ́СЯ *див.* **поховзну́тися.**

ПОХО́Д, у, *ч., розм., рідко.* Те саме, що **ли́шок.** *Танк, як танк. Важкий.. Невно, такий, як треба. І ще — з походом* (Ю. Янов., I, 1954, 51).

ПОХОДА́, и́, *ж., розм.* Те саме, що **хода́.** *Похода легка й бистра; сама* [черниця] *висока, хоч би й парубку* (Вовчок, VI, 1956, 325); *Автора* [роману «Боротьба»] *Ви угадали, та й видко коня по поході* (Л. Укр., V, 1956, 63).

ПОХОДЕ́НЬКИ, нько, *мн., розм.* Постійне ходіння; довге гуляння. *А він повсякчас у походеньках* (Сл. Гр.); *Починав* [Роман] *заглядати на подвір'я, кружляючи навколо нього. Він хоче посміятися над собою, поглузувати з цих походеньок довколо чужої оселі, але замість сміху з грудей виривається зітхання* (Стельмах, I, 1962, 400); *Канушевич сидів на своєму ліжку, втупивши очі в підручник про котли. Невинні походеньки по бараку пожильців.. заважали йому* (Коцюба, Нові береги, 1959, 109); // Пригоди під час гуляння. *Почав* [Довбня] *розказувати Проценкові різні приповістки з своїх п'яних походеньок* (Мирний, III, 1954, 201); — *Я теж мучусь,— сказав Прохор, здивований з того, що матері відомі його походеньки* (Шияп, Баланда, 1957, 181).

Походе́ньки [та посиде́ньки] справля́ти — постійно гуляти, уникати праці; байдикувати. — *Мати всю важку роботу скидає на Мотрю, а сама тільки походеньки та посиденьки справляє* (Н.-Лев., II, 1956, 298).

ПОХОДЖА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **походжа́ти.**

ПОХОДЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* Повільно ходити туди й назад або прогулюватися. *Край берега дівчинонька Тихо походжає* (Гл., Вибр., 1951, 179); *Він походжає від столу до дверей, поскринує офіцерськими чобітьми* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 126); *Штук шестеро голубів.. поважно походжають по даху, гудуть, туркочуть* (Збан., Мор. чайка, 1959, 37).

ПОХО́ДЖЕННЯ, я, *с.* 1. Належність за народженням до певної національності, класу, місцевості і т. ін. *Він був з хлопського роду і тепер, ставши «паном підмайстром», дуже стидався свого походження* (Фр., I, 1955, 227); *Єдність походження, спільна історична доля, територіальне сусідство, мовна спорідненість.. нерозривними узами пов'язують російський і український народи* (Рильський, IX, 1962, 127); *«Гарт» ставить собі завданням об'єднати всіх пролетарських письменників,.. без огляду на їх походження з міста чи села* (Еллан, II, 1958, 152).

Похо́дження *якого*; **З похо́дження; [За] похо́дженням** *хто* — який належить за народженням до певної національності, класу і т. ін., походить з певної місцевості тощо. *Потім наспіла доповідь про взаємовідносини філософії і природничих наук — тема, над якою два роки працював один швейцарець німецького походження* (Вільде, Сестри.., 1958, 49); *Дворянин з походження, піднісся Пушкін могутнім помахом крил над своїм класом і над своїм часом* (Рильський, IX, 1962, 147); *Солдати-маршовики, походженням українці, приспівували «Гей, вийди, доле, із води»* (Смолич, Мир.., 1958, 70).

2. Виникнення, утворення, поява чого-небудь як наслідок якихось подій, процесів, явищ і т. ін. *За розробленими нормами доросла людина повинна споживати не менше 50 процентів білка тваринного походження* (Знання.., 7, 1967, 24); *Чи про походження землі зайде мова, чи про ті глибокі яруги довкола Григоріяки,— про все знає дід Кривенко і про все до ладу може розповісти людям* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 14); *Всі ж діти кликали хлопця просто Бициком. Походження прізвиська не збереглося* (Допч., VI, 1957, 7).

ПОХО́ДЖЕНО, *безос. присудк. сл.* Хто-небудь походив десь, по чомусь. *Походжено та побродженo Воронними кіньми. То ж ходила, побродила Журавочка з дітьми* (Укр. нар. пісні, I, 1964, 242); *Удень люди побачили, що по городах походжено, і ходило щось чуже* (Гр., II, 1963, 276); *Немало тут походжено до лісу. Де висне стиглий, точений горіх* (Мал., Книга.., 1954, 87).

ПОХО́ДИТИ [1], джу, диш, *недок.* 1. Належати за народженням до певної національності, класу, місцевості і т. ін.; вести свій рід, своє існування від кого-, чого-небудь. *Родився я 5 вересня ст. ст. 1864 р.*

в м. Вінниці на Поділлі, в родині урядовця, яка походить з давнього боярського українського роду (Коцюб., III, 1956, 280); *Мати його походила з Буковини* (Стеф., II, 1953, 22); *Бовдюг і Латочка сперечалися про родословну цариці Катерини. Бовдюг говорив, що вона походить від австрійців, а Латочка доказував, що від французів* (Тют., Вир, 1964, 209); *Російський, український і білоруський народи походять від єдиного кореня* (Тези про 300-річчя возз'єдн.., 1954, 5).

2. *тільки 3 ос.* Виникати, утворюватися, з'являтися як наслідок яких-небудь подій, процесів, явищ і т. ін. *Абсолютна рента походить з приватної власності на землю* (Ленін, 16, 1971, 256); // Утворюватися на основі іншого слова (про слова, назви). *Від річки Уж походить і назва міста* (Кучер, Зол. руки, 1948, 83); // *рідко.* Існувати з якогось часу. *Кожда з них* [єгипетських пісень] *має більш 3000 літ, одна тільки.. «молодша», бо походить з 700-го року до Р. Х.* (Л. Укр., IV, 1954, 273); // Відбуватися, ставати відчутним внаслідок чиїхось дій, чиєїсь волі, залежно від певних обставин. [Кассандра:] *Чи й ти гадаєш так, що все нещастя походить від Кассандри?* (Л. Укр., II, 1951, 295); *Весь час.. він відчував на серці неспокій і не міг зрозуміти, відкіля він походить* (Собко, Біле полум'я, 1952, 7).

ПОХО́ДИ́ТИ [2], джу, диш, *недок., розм.* Бути схожим на кого-, що-небудь, подібним до когось, чогось. *Спізнався з панночкою полковий лікар та й почав щодня вчащати. Такий він був тихий, звичайний, до кожного привітний,— і на панича не походив!..* (Вовчок, I, 1955, 112); *Корольов любив Петра за його здібності, за рішучий, незалежний характер, що дуже походив на його власний* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 66).

ПОХОДИ́ТИ, ходжу́, хо́диш, *док.* 1. Ходити якийсь час. *Ой, порости, кропе, Високо та й у городі, Ой, походи, молоденький, Коло моєї хати!* (Укр.. пісні, 1958, 80); *Ой не йдімо, не ходімо, Рано, друже, рано — Походимо, посидимо — На сей світ поглянем...* (Шевч., II, 1963, 422); *Він у душі навіть радий був, що ще якісь півгодини походить на волі, віддалить від себе страшну хвилину зустрічі з ворнкомом* (Стельмах, II, 1962, 155); — *Не мало пішло мого добра.. А тепер от і сам обголів так, що й пучки лізуть із чобіт.. Що ж? Походимо й без чобіт* (П. Куліш, Вибр., 1969, 141); — *Де вже нам було до книжок, Дмитре Захаровичу, дві зими в школу походив, ото і вся наука* (Цюпа, Пазустріч.., 1958, 84); *Верзе* [пан] *притьмом:.. Що буцім ти, Рябко, так гавкав,—як собака, Що буцім по тобі походить ще й ломака* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 52); *Походити коло війта, щоби дав на ту просьбу громадську печатку та й свій підпис, то вже брав Микола на себе* (Март., Тв., 1954, 172); *Від'їхавши добрих дві милі, повстанці зупинилися перепочити і походити біля поранених* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 348).

◇ [Є що і] **їсти, і пи́ти, і в чо́му (в чім, ще й) хо́роше походи́ти** — про чиюсь заможність, чийсь достаток. [П а в л о:] *Ну, Павле, не будь дурнем, то буде тобі що і їсти, і пити, і в чім хороше походити* (Кроп., II, 1958, 242); — *Гуси-гуси-гусенята, візьміть мене на крилята, та понесіть до батенька, а в батенька їсти й пити, ще й хороше походити* (Тич., I, 1957, 152); **Со́лодко з'їсти, п'я́но спи́ти, хо́роше походи́ти** *див.* **з'їда́ти.**

2. Зробити хід у грі в шахи, карти і т. ін. — *Коли б ти походила королем, то там би ні одної взятки не було* (Мирний, IV, 1955, 165).

ПОХО́ЖИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **схо́жий** [1]. *З трьох боків гори і справді дивно похожі на зелені завіси, неначе зумисне розвішані кругом могили, щоб заслонити дорогі останки великого поета* (Н.-Лев., II, 1956, 385); — *Чи не похожі і ми, люди, на сей листочок, а наша доля, наше життя — на отсей сліпий вітер?..* (Хотк., I, 1966, 36); *Я дівчину вгледів, на милу похожу, Яку я кохав і якої нема* (Підс., Поеми, 1954, 94).

На се́бе не похо́жий *хто* — хтось має поганий вигляд або перебуває у пригніченому стані. *Василь був на себе не похожий, розказували мені* (Барв., Опов.., 1902, 391); **На що це [воно́] похо́же; Це ні на що не похо́же; На ко́го (що) похо́жий** *хто* — виражає несхвалення або обурення, розгубленість і т. ін. *Вибігло чортя і озирається... Подивітесь на нього: на що то воно похоже?* (Кв.-Осн., II, 1956, 8); *Там Опанас Грицьковій жінці На ухо шепче щось таке, А та червоніє, мов повная рожа, І каже тихенько: «На що се похоже!»* (Граб., I, 1957, 85); **Похо́же на те** — цілком імовірно, може статися. *Все-таки чогось мені здається, що я таки поїду, якось на те похоже* (Л. Укр., V, 1956, 382); **Похо́жий, як свиня́ на коня́ (як цуценя́ на пироги́, як макогі́н на но́чви** *і т. ін.*) — зовсім не схожий.

ПОХОЛОДА́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **похолода́ти.** *Особливо відчутні зміни погоди настають тоді, коли Місяць перетинає площину земної орбіти. В цей час виникають різні потепління або похолодання* (Наука.., 3, 1972, 14); *Повітря не ворушилося, воду хвилював лише рух «Лахтаки». Одночасно відчулося похолодання* (Трубл., Лахтак, 1953, 196).

ПОХОЛОДА́ТИ, а́є, *док., безос.* Стати холодним, холоднішим (про погоду, клімат). *На небо наскочили хмарки, одразу похолодало, і Черемош зробився чорним* (Хотк., II, 1966, 407); *Увечері ще дужче похолодало, свистів пронизливий вітер, зривався колючий сніжок* (Донч., VI, 1957, 501).

ПОХОЛОДИ́ТИ, джу́, ди́ш, *перех.* Док. до **холоди́ти.**

ПОХОЛОДІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **похолоді́ти.**

2. *у знач. прикм.* Який похолодів, застиг (при втраті свідомості, від сильного хвилювання і т. ін.). *Як Орися очу́тилась, то Гордій сидів біля неї і держав у своїх руках її похолоділі руки* (Гр., II, 1963, 116).

3. *у знач. прикм., перен.* Заціпенілий, завмерлий від сильного хвилювання, тяжких переживань. — *Мій заповіт тобі,— бухнув він..,— власними руками запакуй книжки мої й одішли їх у міську книгозбірню. — Яку книгозбірню? З якої речі заповіт?— промимрив я похолоділим язиком* (Л. Янов., I, 1959, 433); *Неспокійна, з похолоділою душею, вона хутко розділася.. і мерщій стрибнула на ліжко* (Мирний, III, 1954, 302).

ПОХОЛОДІ́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **похолоді́ти.**

ПОХОЛОДІ́ТИ, ію, ієш, *док.* 1. Стати холодним, холоднішим. *Повітря похолоділо; // безос. Завірюха ще повіє, В хаті ще похолодіє* (Щог., Поезії, 1958, 84).

2. Застигнути, задубіти (про мерця); // Стати холодним, застиглим (при втраті свідомості, від сильного хвилювання і т. ін.).

3. *перен.* Заціпеніти, завмерти від сильного хвилювання, тяжких переживань. *Я відчув лиш, як мені відступила вся кров з лиця, як мені серце холодом обняло,— і я мов цілий сам похолодів* (Коб., III, 1956, 51); *Микола похолодів від урочистості* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 122).

Похолоді́ло на се́рці *у кого, безос.*— комусь стало моторошно. *Цюкнула нова сокира Раптом серед поля, Затряслася, застогнала Молода тополя. Затряслася, застогнала, Листя зашуміло, І на серці у Івася Аж похолоділо* (Рудан., Тв., 1959, 92).

ПОХОЛОДНІ́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **похолодні́ти.** *Радянський астроном К. Любарський вважає, що вода*

могла замерзнути тільки в результаті різкого похолодніння на планеті [Марс] (Наука.., 8, 1963, 18).

ПОХОЛОДНІ́ТИ, ію, ієш, *док.* 1. *тільки 3 ос. одн., безос.* Те саме, що **похолоді́ти.** *Похолодніло раптом. Може, це від того, що починає вже дніти?* (Вільде, Сестри.., 1958, 87).

2. *перен.* Те саме, що **похолоді́ти** 3. *Коли вона опинилася нараз коло мене, висока, з обличчям, що прибрало вираз.. холоду й розказу* [наказу], *я сам похолоднів* (Коб., III, 1956, 29).

ПОХОЛОДНІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* 1. *тільки 3 ос. одн., безос.* Стати холоднішим (про погоду, клімат тощо). *Похолоднішало в хаті, але Пріська не звертала ні на віщо уваги* (Л. Янов., I, 1959, 283); *Після заходу сонця раптом похолоднішало. Подув різкий північний вітер* (Тулуб, В степу.., 1964, 185).

2. *перен.* Стати холоднішим, суворішим. *Його обличчя похолоднішало.*

ПОХОЛО́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **похоло́нути, похоло́ти.**

2. *у знач. прикм.* Який похолонув, застиг (при втраті свідомості, від сильного хвилювання і т. ін.). *Не шукай ніде Затишку й тепла, Бо сама прийде Опівнічна мла, Бо останній крок І останній звук — І впаде смичок З похололих рук* (Рильський, I, 1960, 279); *Пігловський кінчиком язика облизує похололі й пересохлі від переляку уста* (Стельмах, I, 1962, 91).

3. *у знач. прикм., перен.* Заціпенілий, завмерлий від сильного хвилювання, тяжких переживань. *Зігфрід стояв перед нею прибитий, безвільний, похололий. Було йому страшно, гидко і до фізичного болю жаль цієї знетямленої жінки* (Коз., Листи.., 1967, 196).

ПОХОЛО́НУТИ *і рідше* **ПОХОЛО́ТИ,** о́ну, о́неш, *док.* 1. Стати холодним, холоднішим. *Відійшло* [сонце]. *А з ним згасло світло, радість і тепло землі. Уся похолонула, обвинулася темним, жалібним серпанком мрячного смутку й туги* (Кобр., Вибр., 1954, 207); *Уже й пироги похололи, а вона все в погрібнику.. держить* [нас] (Вишня, I, 1956, 255).

2. Застигнути, задубіти (про мерця). *Похолонув козаченько, Не чує, не бачє* [бачить], *Як над ним його кохана Вбивається, плаче* (Л. Укр., I, 1951, 331); // Стати холодним, застиглим (при втраті свідомості, від сильного хвилювання і т. ін.). *Пірнув* [собака] *у ринву і спритно став повзти до Фелікса. Хлопець злякався, аж руки похололи* (Ю. Янов., II, 1954, 44).

3. *перен.* Заціпеніти, завмерти від сильного хвилювання, тяжких переживань. *Бувало, виглянє* [Катруся] *із хижі, Як тая квіточка з роси, Як тев сонечко з-за хмари. Ввесь похолону, неживий Стою, бувало* (Шевч., II, 1963, 268); *Василько похолов з остраху. Волосся полізло догори, серце перестало стукати в грудях* (Коцюб., I, 1955, 82); *Кінь схарапудивсь і крутнув набік. А Пилипко хоч і злякався, аж похолонув увесь, усе ж смикнув за поводи й ногами вдарив* (Головко, I, 1957, 99); // *також у сполуч. із сл.* серце, душа, кров *і т. ін.* Завмерти від сильного хвилювання. *Дожидаю Данила з Криму.., а здумаю, що, може, яка пригода йому в дорозі сталась, то й серце моє похолоне* (Вовчок, I, 1955, 62); — *Кр-ра, кр-ра! — різонуло над самою головою. Левко аж здригнувся, все похололо всередині* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 345); // *безос., у сполуч. із сл.* на серці, в душі, в грудях *і т. ін. Злякавсь, аж у душі похолонуло!* (Укр.. присл.., 1955, 214); *Сплеснула* [Ївга] *руками і не знає, куди й розглядати... Так дух і займається, і в животі похолонуло* (Кв.-Осн., II, 1956, 281); *Далекий шлях, пани-брати, Знаю його, знаю! Аж на серці похолоне, Як його згадаю* (Шевч., I, 1963, 30); *У грудях Зіньки похололо. Їй здалось, що збитий з ніг чоловік уже мертвий* (Шиян, Баланда, 1957, 11).

ПОХОЛО́ТИ *див.* **похоло́нути.**

ПОХОПИ́ТИ, хоплю, хо́пиш; *мн.* похо́плять; *док., перех., діал.* 1. Схопити. *Шибонула* [дівчинка] *в його опукою, хлопець похопив та пустив до неї* (Вовчок, I, 1955, 385).

2. Зрозуміти. *Я йому казав, але він не похопив* (Сл. Гр.); // Сприйняти. *Що було до писання — рахункові задачі, німецькі задачі,— те попишемо, а властиво Волянський відпише від мене, а усього не може похопити* (Фр., IV, 1950, 227); // Перейняти. *В тих мандрах батько мій чимало і пісень Усяких похопив...* (Рильський, Поеми, 1957, 212).

ПОХОПИ́ТИСЯ *див.* **похо́плюватися.**

ПОХО́ПЛИВИЙ *див.* **похі́пливий.**

ПОХО́ПЛИВО *див.* **похі́пливо.**

ПОХО́ПЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок., рідко,* **ПОХОПИ́ТИСЯ,** хоплюся, хо́пишся; *мн.* похо́пляться; *док., розм.* 1. Раптово пригадувати що-небудь, помічати якесь упущення, помилку, недогляд; спохвачуватися. *В голосі його звучить уже неприхована погроза. — Ти уб'єш мене, батьку, як Романа?.. Ти для того й прийшов сюди?.. — Що ти кажеш, Голдо! — похоплюється Нур, втямивши, що дав неабиякого маху* (Ткач, Арена, 1960, 160); *Намагалася* [Галя] *говорити голосно й поволі, але, розбалакавшись, говорила хутко. Як тільки похопилася, то доразу звільняла балачку* (Март., Тв., 1954, 391); *Першим похопився Сальоза.. — Ой, буде дощ! — тривожно скрикнув він* (Панч, На калин. мості, 1965, 202).

2. *тільки док., також з інфін.* Встигнути зробити що-небудь. — *А коли ж то ми його* [хліб] *заробимо? Хіба за тією панщиною похопишся заробить? — сказав батько* (Н.-Лев., II, 1956, 183); — *Може, там лісовичку надибав? — лукаво підморгнув* [Юрій] *смолистою бровою. — Час уже, дитино. — Хіба ж за тобою похопишся? Юрій.. засміявся: йому таки приємно було, що за ним всюди побивалися дівчата* (Стельмах, Хліб.., 1959, 409).

3. *тільки док., також з інфін.* Поспішити зробити що-небудь. *Трохи-трохи не виявив їх* [козаків] *ворожий вартовий, що безпечно собі люльку палив, так курінний похопився завчасу пронизати йому перса ножем* (Стар., Облога.., 1961, 53); *Інженер загруз в багні вище коліна і похопився впасти всім тілом вперед, щоб збільшити площу опору і витягти ногу* (Багмут, Опов., 1959, 42); // Кинутися кудись, до кого-, чого-небудь. *Василина й собі похопилась, неначе хотіла втекти од Марії* (Н.-Лев., II, 1956, 141); *Сокіл* [прізвище] *похопився до вікна, бо дуже любив бачити, як облітає в парку осіннє листя* (Кач., II, 1958, 33); // Схопитися за щось. *Данило Бриль.. відчув, що батькова правиця зараз похопиться до паска* (Смолич, Мир.., 1958, 6).

4. *тільки док., рідко.* Те саме, що **прохопи́тися** 1. *А я сиджу, мов дурна; не можна мені за нею і словом похопитись* (Н.-Лев., II, 1956, 10); *Досада брала Гната, що він не похопиться бистрим словом, як Петро* (Коцюб., I, 1955, 23).

ПОХОРІ́ТИ, ію, ієш, *док., діал.* Похворіти. *Тоді саме наші діти похоріли* (Сл. Гр.).

ПО́ХОРОН, у, *ч.* (*рідше мн.* **по́хорони,** ів). Обряд проводів і поховання тіла померлого. *Попи з нас шкіру деруть, За похорон гроші беруть* (Укр.. думи.., 1955, 263); *Вона була на похороні й бачила, як старшого брата опустили вкупі з її Михайлом у глибоку яму* (Вовчок, I, 1955, 326); *Жінки і сестри рекрутів завили,.. дряпаючи собі обличчя і посипаючи голову порохом і попелом, як на похороні* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 450); *Одправивши по панотцеві похорони, поплакавши*

да пожурившись, Петро недовго загаявсь у Наволочі (П. Куліш, Вибр., 1969, 193); *Синичка в нашому селі — незамінима людина. У церкві — дзвонар, на похоронах — гробар* (Томч., Готель.., 1960, 78).

ПОХОРО́НЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **похорони́ти.**

ПО́ХОРОНИ *див.* **по́хорон.**

ПОХОРОНИ́ТИ, роню, ро́ниш, *док., перех.* Те саме, що **поховáти 1.** *Серце холоне, Як подумаю, що може Мене похоронять На чужині,— і ці думи Зо мною сховають!..* (Шевч., II, 1963, 237); *Похоронили Олексія, Поклали квіти на могилу...* (Тарн., З дал. дороги, 1961, 462); *Ти вмер, Густаве... Похоронив тебе забій у грізнім гуркоті обвалу...* (Сос., II, 1958, 356); *Чимало я похоронив надій!* (Фр., XI, 1952, 241); *Образно. — Прямо скажу: женившись на простій дівчині, ти зразу ж похоронив би себе для громадського життя* (Головко, II, 1957, 559).

ПОХОРО́НКА, и, *ж., діал.* Схованка. *Я всі її похоронки знаю* (Сл. Гр.).

ПОХОРО́ННИЙ, а, е. 1. Стос. до похорону; поховальний, погребальний. *Настане мій час похоронний, То й ти за труною ступай* (Крим., Вибр., 1965, 275); *Страшним сном проходила перед Лесею похоронна процесія, попереду якої робітники і студенти несли труну з тілом замученого товариша* (М. Ол., Леся, 1960, 57); *У триденному похоронному дзвоні, що лунав над містами й селами третього рейху з приводу поразки під Сталінградом, явно було чути безславний кінець гітлеризму* (Ком. Укр., 5, 1970, 38); // Признач. для похорону. *Серед глиняного посуду в похоронному інвентарі сарматів значне місце належить імпортним червоноглиняним посудинам* (Археол., VIII, 1953, 67); // Який здійснює, організує похорон. *Катерина піде замовити в похоронним закладі труну і все інше* (Вільде, Сестри.., 1958, 106); *Похоронна команда прибирала побитих, зносячи їх до нової братської могили* (Кучер, Голод,1961, 408); *Похоронне бюро;* // Такий, як на похороні; сумний. *Так, Стасику,так, пан навчитель дуже нещасний, але від чого — тобі ще рано знати.. Я чую, що в мене похоронне лице* (Коцюб., II, 1955, 262); *У цеху Провора побачив сумні обличчя товаришів. Панувала незвична, похоронна тиша. Токар зрозумів, що сталося нещастя* (Донч., III, 1956, 424); // Який містить офіційне повідомлення про чиюсь смерть, загибель. *Посланнями чорної смерті приходили матерям і сестрам, дружинам і донькам похоронні сповіщення* (Логв., Давні рани, 1961, 22).

2. *у знач. ім.* **похоро́нна,** ної, *ж., розм.* Офіційне сповіщення про чиюсь смерть, загибель, надіслане з діючої армії. *Це була похоронна... Військова частина повідомляла Івана Федоровича Жулая про те, що в боях під Москвою загинули в один день обидва його сини* (Мокр., Слід.., 1969, 22).

ПОХОРО́ННО. Присл. до **похоро́нний** 1; як на похороні; сумно. *Церкви порожні і німі... Лиш іноді заплачуть дзвони Так безнадійно й похоронно й замовкнуть злякано...* (Сос., I, 1957, 467); *Там, у селі, ще гудають глухо і похоронно ціпи,.. але забиває їх гул колгоспної молотарки* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 370).

ПОХОРОШИ́ТИ, ію, ієш. Док. до **хороши́ти.** *Вона встала і зблизилася до Ежена. Як дивно змінилась і похорошіла вона!* (Фр., I, 1955, 342); — *Ану, синку, подивися на Юлку. Відколи жінкою стала, похорошіла, викруглилася, лице у неї розквітло* (Томч., Жменяки, 1964, 140).

ПО-ХОРО́ШОМУ, *присл.* 1. Без сварки, дружно. *Одібрано землю у пана, Поділено по-хорошому Між селянами* (Еллан, I, 1958, 98).

2. Лагідно. — *Та ви не гнівайтесь, Іване Володимировичу,..— по-хорошому сказав голова ревкому* (Довж., I, 1958, 454).

ПОХОРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., діал.* Похворіти.

ПОХОТІ́ТИ, о́чу, о́чеш, *док., перев. з інфін.* 1. *розм.* Захотіти чого-небудь (про всіх або багатьох). *Бондариха одкашлялась:— Може вже, хлопці, їсти похотіли?* (Вас., II, 1959, 167);— *Чиї ж ви будете?— спитала* [старенька], *дивлячись одразу на всіх.— Косачові? А вечерять сильно вже похотіли?* (М. Ол., Леся, 1960, 50).

2. *заст.* Побажати.— *Кого Галочка сама позбере* [обере], *за кого похоче, то й мій зять* (Кв.-Осн., II, 1956, 341).

ПОХОТІ́ТИСЯ, о́четься, *док., безос., розм.* Захотітися (всім або багатьом).

ПОХО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок., діал.* Хотіти, бажати. *Батько каже: сватай, так дівка не похочує* (Сл. Гр.); *Шепитарюк не похочує маржину на наймита лишати* (Черемш., Тв., 1960, 266).

ПОХРАБРИ́ТИСЯ, рю́ся, ри́шся, *док., розм.* Те саме, що **похрабрува́тися.**

ПОХРАБРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Храбрувати якийсь час.

ПОХРАБРУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* Храбруватися якийсь час.

ПО́ХРЕБТ, у, *ч., діал.* Хребет. *Бик має міцний похребт* (Сл. Гр.).

ПОХРЕ́БТИНА, и, *ж., діал.* 1. Хребет. — *Може, ти ще не кулешу, а навіть панських локшин або свинячої похребтини захочеш?* (Стельмах, I, 1962, 235).

2. Бокова частина сідла.

ПОХРЕ́СНИК, а, *ч.* Те саме, що **хреще́ник.** *Я йому хрещений батько, це мій похресник* (Сл. Гр.); *Тепер йому вияснилося, які-то вона* [Лисичка] *своїм похресникам чудернацькі назви давала!* (Фр., IV, 1950, 85).

ПОХРЕ́СНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **похре́сник.**— *Минеться?!— обурився Магера.— Та я не тому, що Домінка моя похресниця, але що се за спосіб? Чотири роки зводив* [Ланович] *дівчину, а тепер бере Милянову!* (Мак., Вибр., 1954, 196).

ПОХРЕ́СТИТИ, тив, *мн., заст., розм.* Святкування на другий день хрестин. *Того таки дня Карпа й Мотрю покликав їх кум у шинок полоскати повивач після похрестин* (Н.-Лев., II, 1956, 373); *Знали ж бо його як.. чоловіка, який полюбляв, як то кажуть, не тільки хрестини, але й похрестини* (Мельн., Коли кров.., 1960, 48).

ПОХРЕСТИ́ТИ, ещу́, е́стиш, *док., перех.* 1. Охрестити (у 1 знач.) всіх або багатьох.— *Похрестив князь своїх дванадцять синів* (Загреб., Диво, 1968, 112).

2. Те саме, що **охрести́ти** 1 (про когось одного). *Ходила за меншою баришнею невеличка дівчинка — сирота Уляна, дочка того самого Хрещеника, що генерал,—нехай царствує!—похрестив* (Мирний, II, 1954, 98).

3. *також без додатка, розм.* Перехрестити, зробити знак хреста (кілька разів). *Тіш мене: занедужала я, На хвилинку не знаю спокою; Похрести, як бувало малою, Колиши мене, нечько моя!* (Граб., I, 1959, 484); *Поклалася* [Настя] *в ліжко, похрестила подушку* (Вас., I, 1959, 219).

ПОХРЕСТИ́ТИСЯ, ещу́ся, е́стишся, *док.* 1. Охреститися (у 1 знач.) (про всіх або багатьох).— *А як хрестився князь і бояри... то й кияни похрестилися* (Загреб., Диво, 1968, 112).

2. *розм.* Перехреститися, зробити знак хреста перед собою (кілька разів).

ПОХРЕ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **похрести́ти.**

ПОХРИПІ́ТИ, плю́, пи́ш; *мн.* похрипля́ть; *док.* Хрипіти якийсь час.

ПОХРИ́ПЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **похри́пнути.** *Нарешті служба скінчилася. Нарешті! Похриплі дяки ходили, роззявивши роти* (Хотк., II, 1966, 69); *З ранку до ночі горлають водоноси,.. перегукуються похриплі наймачі, гомонить безкрає заробітчанське море...* (Гончар, I, 1959, 37).

2. *у знач. прикм.* Який втратив звучність, дзвінкість; хриплий. *Там, де баби кричали похриплими голосами: «Сластьони, сластьони!», тхнуло перегорілою олією* (Панч, На калин. мості, 1965, 21).

ПОХРИ́ПНУТИ, немо, нете; *мин. ч.* похри́пли *і* похри́пнули; *док.* Захрипнути (про всіх або багатьох). *Довго співали гості, доки декотрі не похрипли* (Н.-Лев., III, 1956, 111); *Вершник хрипів. Тут усі похрипли, відколи ввійшли в гори з їх студеними джерелами та різкими змінами температури* (Гончар, III, 1959, 76).

ПОХРИ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Хрипіти стиха або час від часу. *Тихо подзвонювали дрібні стальні інструменти, тихо перешіптувались оператори, тихо постогнував і похрипував оперований* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 137).

ПО-ХРИСТИЯ́НСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-христия́нському.** — *Який старшина, який полковник не оддав би дочки за твого пана Петра? ..З дорогою душею раді й ми оддать за його свою дитину; тільки ж бо треба чинити таке діло по-християнськи* (П. Куліш, Вибр., 1969, 66).

ПО-ХРИСТИЯ́НСЬКОМУ, *присл.* Як християнин; за звичаєм християн. — *Ой боженьку мій! — заголосила вона.— Зроду-віку по-християнському в церкві вінчалися і благословлятися під ікони ставали!* (Смолич, Мир... 1958, 20).

ПОХРИСТО́САТИСЯ *див.* **похристо́суватися.**

ПОХРИСТО́СУВАТИСЯ, уюся, уєшся *і* **ПОХРИСТО́САТИСЯ,** аюся, аєшся, *док.* У православних християн — тричі поцілуватися, вітаючи один одного з великоднем. [Килина:] *Христос воскрес!* [Андрій Тимохвійович:] *Воістину!.. Можна з вами похристосуватися?* (Кроп., IV, 1959, 272); *Рубець, суворо похристосавшись з хазяїном, підійшов до батюшки, поцілував хреста* (Мирний, III, 1954, 84).

ПОХРОПІ́ТИ, плю́, пи́ш *і* **ПОХРОПТИ́,** пу́, пе́ш; *мн.* похропля́ть *і* похропу́ть; *мин. ч.* похропі́в, пі́ла, ло *і* похрі́п, хропла́, ло́; *док.* Хропіти, хропти якийсь час; // *розм.* Спати якийсь час. — *Я, коли пам'ятаєте, ідучи звідси, сказав вам, що трохи похроплю. Отож я і розлігся в канцелярії на ослоні і почав так гарненько засипати* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Маслака, 1958, 604).

ПОХРОПТИ́ *див.* **похропі́ти.**

ПОХРО́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **похро́пувати** і звуки, утворювані цією дією. *Прислухався* [Микола] *до ночі, але, окрім похропування Кесаря та монотонного жаб'ячого кумкання, нічого не чув* (Збан., Курил. ов., 1963, 76).

ПОХРО́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Хропіти стиха або час від часу. *Свирид вернувсь до Дунаю, де по коліна в воді лежав п'яний Лука, похропуючи носом* (Коцюб., I, 1955, 146); *Тихо-тихо, тільки похропують коні та погуркують сани на мерзлих кізяках* (Зар., На.. світі, 1967, 95).

ПОХРУ́МАТИ, аю, аєш, *док., розм.* 1. *перех.* З'їсти, хрумаючи (перев. все або багато чогось). *Усі кісточки похрумав* (Сл. Гр.); *Батько, було, витре вуса, підморгне Тадикові. «Ану, сину, похрумай карасячого хвоста, щоб за тобою багаті наречені бігали»* (Тют., Вир, 1964, 421).

2. *перех. і неперех.* Хрумати якийсь час.

ПОХРУ́МКАТИ, аю, аєш, *док., перех. і неперех., розм.* Те саме, що **похру́мати.** *Хай похрумка засць трішки, Виспиться як слід, Щоб синку моєму лишки Принести в обід* (Мал., Звенигора, 1959, 64).

ПОХРУ́МКУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і неперех., розм.* Те саме, що **похру́мувати.** *Вигріб* [Марко] *паличкою кілька картоплин, обчистив їх ножем від попелу і став їсти, смачно похрумкуючи підпеченою шкіркою* (Тют., Вир, 1964, 16).

ПОХРУМТІ́ТИ, мчу́, мти́ш, *док.* Хрумтіти якийсь час.

ПОХРУ́МУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і неперех., розм.* Хрумати стиха або час від часу. *Хропіли під возами заїжджі, коні похрумували сіно* (Гончар, I, 1959, 37).

ПОХРУ́СКУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Хрускати стиха або час від часу. *Похрускують перші скельця легенького льодку понад самими берегами...* (Ільч., Серце жде, 1939, 135); *Дівчина глибоко схвильована, вона важко дихає, нервово похрускує пальцями* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 136).

ПОХРУСТІ́ТИ, ущу́, усти́ш, *док.* Хрустіти якийсь час.

ПОХРУ́СТУВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко.* Те саме, що **похру́скувати.** *Скрипить пісок та похрустує під ногами сухий хмиз* (Вол., Самоцвіти, 1952, 24).

ПОХРУ́ЩА́ТИ, щу́, щи́ш, *док.* Те саме, що **похрусті́ти.**

ПОХРЮ́КАТИ, ає, *док.* Хрюкати якийсь час; хрюкнути кілька разів. *Поживи не знайшли* [свині], *Похрюкали й пішли* (Гл., Вибр., 1951, 151).

ПОХУДА́ЛИЙ *див.* **похуді́лий.**

ПОХУДА́ТИ *див.* **похуді́ти.**

ПОХУДІ́ЛИЙ, ПОХУ́ДЛИЙ, ПОХУДА́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **похуді́ти, поху́днути, похуда́ти.** *Круг нас світяться воском похуділі за піст обличчя* (Коцюб., II, 1955, 363); *Місячне сяйво освічує зеленкувате бісівське око змученої, одразу похуділої вівці, а біля її ніг вовтузиться чорна грудочка — перший прибуток нового господаря* (Стельмах, II, 1962, 347).

2. *у знач. прикм.* Худий, кістлявий. *Коли він зняв з похуділого пальця останню коштовність — весільний перстень, почув, що все у житті вже втрачено і нема чого боротися за нього* (Стельмах, II, 1962, 245); *Перед ним сидів на коні старий і похудалий степовик, із запалими грудьми й блідим обличчям* (Кучер. Прощай... 1957, 177).

ПОХУДІ́ТИ, ію, іє́ш, **ПОХУ́ДНУТИ,** ну, неш; *мин. ч.* поху́днув, нула, ло *і* поху́д, ла, ло; *і* **ПОХУДА́ТИ,** аю, а́єш, *док.* Стати худим, худішим. [Оксана:] *Андрій, може, і не впізнає мене... Така стала... (Вдивляється в дзеркальце). І похуділа, і постаріла...* (Мороз, П'єси, 1959, 19); *Як воли в мене умикнули за ввесь день хоч отаке стебло, то най мені очі з лоба вибере, а ти кажеш: худі! хіба за день не похуднуть?* (Сл. Гр.); *Личечком собі хоч і кріпко похудла* [Галочка], *і рум'янцю на щоречках не стало, та все здавалося, що так їй гарніше було* (Кв.-Осн., II, 1956, 355); — *А ти, дочко, похудала.. Та ти ж як з хреста знята. Чи тебе мати не годує?* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 113).

ПОХУ́ДЛИЙ *див.* **похуді́лий.**

ПОХУ́ДНУТИ *див.* **похуді́ти.**

ПОХУ́КАТИ, аю, аєш, *док., неперех. і рідко перех., розм.* Хукнути кілька разів; хукаючи, зігріти диханням. *Кинув* [Кирило] *шапку, похукав у руки, розстібаться давай* (Тесл., З книги життя, 1949, 31); *Похукав* [Ярема] *на шпака, поки той кліпнув чорним діамантиком, погладив йому пір'я* (Загреб., Шепіт, 1966, 376).

ПОХУ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Хукати час від часу. *Артем сидів за невеличким столиком у своїй ватянці і.. час від часу похукував у долоні* (Підс., Вічна-віч, 1962, 140).

ПОХУРДЕ́ЛИТИ, ить, *док., діал.* Покрутити (про вітер).

ПОХУРЧА́ТИ, чи́ть, *док.* Хурчати якийсь час. *Налетіли, як хурделиця, кропив'янки, синнули писком, похурчали і дзизнули над самісінькою землею* (Гуц., З горіха.., 1967, 98).

ПОХУ́ХАТИ, аю, аєш, *док., неперех. і рідко перех., розм.* Те саме, що **поху́кати.** — *Дай я тобі руки похухаю. Померзли, мабуть? — І вуйко Юра почав хухати Василькові на руки* (Турч., Зорі.., 1950, 176).

ПОХУ́ХУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Те саме, що **поху́кувати.**

ПОЦАПІ́ТИ, ісмо, істе, *док., діал.* Подуріти. — *Чи ви всі тут поцапіли? Розходились, аж попріли!* (Фр., XI, 1952, 333).

ПО-ЦА́РСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-ца́рському.** — *Знаю я сього поета І його величну душу, І тепер йому по-царськи Я подякувати мушу* (Л. Укр., I, 1951, 378).

ПО-ЦА́РСЬКОМУ, *присл.* 1. Як цар; як у царя.

2. *перен.* Надзвичайно щедро.

ПОЦАРЮВА́ТИ, юю, ю́єш, *док.* Царювати якийсь час.

ПОЦВЕ́НЬКАТИ, аю, асш, *док., розм.* Цвенькати якийсь час. *Видно, їй хотілось ще затриматися біля столу, може, трішки й поцвенькати з молодим офіцером* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 41).

ПОЦВІ́ЛИЙ, а, е. Діепр. акт. мин. ч. до **поцвісти́** 2.

ПОЦВІРІНЧА́ТИ *див.* **поцвірі́нькати.**

ПОЦВІРІ́НЬКАТИ, ає *і* **ПОЦВІРІНЧА́ТИ,** чи́ть, *док.* Цвірінькати, цвірінчати якийсь час.

ПОЦВІ́РКАТИ, ає *і* **ПОЦВІРЧА́ТИ,** чи́ть, *док.* Цвіркати, цвірчати якийсь час.

ПОЦВІ́РКУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Цвіркати стиха або час від часу. *Бігав собі* [кулик], *поцвіркуючи та головкою потакуючи* (Фр., III, 1950, 9); *У запічку поцвіркує цвіркун, ніби прислухається, як гуде і шаленіє у комині вітер* (Кол., Терен.., 1959, 103); *Сиджу собі, як дорослий, звісивши ноги за полудрабок, помахую батіжком та поцвіркую крізь зуби* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 72).

ПОЦВІРЧА́ТИ *див.* **поцві́ркати.**

ПОЦВІСТИ́, іту́, іте́ш, *док.* 1. Цвісти якийсь час. — *Не слід їм, вітре, догоджати, Бо що вони за Квіти, треба знати? Ще тиждень поцвітуть, А потім і посхнуть* (Гл., Вибр., 1951, 64).

2. Вкритися цвіллю цілком або в багатьох місцях. — *Хазяйствечко чисто пропало.. У льоху досі огірки поцвіли, капуста загнилася* (Л. Янов., I, 1959, 56); *В кутках із стелі звисало павутиння, а один куток аж чорний був од вогкості і знизу навіть поцвів* (Головко, II, 1957, 95); * Образно. *Життя в Глухові пожвавішало. Зате в самому інституті стало ще нудніше. Почувалося, що все тут протрухло, поцвіло, а як усе це освіжити — не знали* (Вас., IV, 1960, 41).

ПОЦВЯХО́ВАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **поцвяхува́ти.** * Образно. *Навкруги була глибока темрява, поцвяхована згори волохатими зірками* (Гуц., Скупана.., 1965, 73); // **поцвяхо́вано,** *безос. присудк. сл. Старі, але міцні двері з вилежаного дуба взято на залізні болти, поцвяховано великими вухналями з гранчастою голівкою* (Кучер, Прощай.., 1957, 130).

ПОЦВЯХУВА́ТИ, ую, у́єш, *перех.* Док. до **цвяхува́ти.** *Поцвяхувати скриню.*

ПОЦЕЙБІ́ЧНИЙ, а, е, *поет.* Те саме, що **земни́й** 2; протилежне потойбічний. *Загострювався ніс восковий* [Гоголя], *Чорніли кола круг орбіт.— А плюшкіни і хлестакови Сквернили поцейбічний світ* (Рильський, II, 1960, 32).

ПО-ЦЕРКО́ВНОМУ, *присл.* 1. Як у церкві; за законами церкви.

2. *заст.* Церковнослов'янською мовою. [Іван:] *Ми, брат, у хорі були, знаємо по-церковному не менш твого* [твого]... (Мирний, V, 1955, 254).

ПОЦИБА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* Піти, цибаючи. *Він звівся навшпинки і, високо задираючи ноги, тихо-тихо поцибав до дверей* (Смолич, II, 1958, 33); *Зупинивши коня, він скочив з лінійки і поцибав прямо на тік* (Бурл., О. Вересай, 1959, 81).

ПО-ЦИГА́НСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-цига́нському.** *Анна взялася під боки, зробила плавний круг, ніби в танці, і, повівши по-циганськи плечем, стала поруч з Аркадієм* (Вільде, Сестри.., 1958, 38).

ПО-ЦИГА́НСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у циган, за звичаєм циган. *В дверях своєї кімнати з'являється Варвара, струнка брюнетка двадцяти восьми років з по-циганському смуглявим обличчям* (Галан, I, 1960, 456).

2. Циганською мовою.

ПОЦИГИ́КАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Цигикати якийсь час. *Довбня, наструнчивши скрипку, поцигикав-поцигикав і вийшов насеред хати* (Мирний, III, 1954, 202).

ПОЦИНКО́ВАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **поцинкува́ти.** * Образно. *І над усім цим лісовим царством — небо; безхмарне, поцинковане небо, що світить сонцем, дихає заморозками,.. виловлює останнє тепло* (Тют., Вир, 1964, 435).

ПОЦИНКУВА́ТИ, ую, у́єш, *док., перех.* Оцинкувати все або багато чого-небудь. *Поцинкувати відра.*

ПОЦІДИ́ТИ, іджу́, і́диш, *док., перех.* Цідити якийсь час. *Поцідити пиво з бочки.*

ПОЦІКА́ВИТИСЯ, влюся, вишся; *мн.* поціка́вляться; *док.* Виявити цікавість, інтерес, увагу до кого-, чого-небудь. *Восени 1859 року, переходячи Борислав, він побачив якусь нову муровану будову обік села на толоці і поцікавився, що се?* (Фр., VIII, 1952, 392); — *Семене,— промовив старий,.— ти нікого не розпитувався за свого батька?.. Справді, адже він цим не поцікавився* (Сміл., Зустрічі, 1936, 30); — *Скажіть, чому ви, головний інженер, так і не поцікавились, де ж саме допустились помилки монтажники п'ятнадцять років тому?* (Шовк., Інженери, 1956, 99); // Спитати з цікавістю, інтересом. *Чумак поцікавився, що там на селі зараз робиться. Може, про батька його Павло що чував?* (Головко, II, 1957, 475); *Сахно обережно сьорбнула бурої з неприємним запахом юшки..— Ну, як вам смакує?— поцікавився господар* (Смолич, I, 1958, 72).

ПОЦІЛЕ́НИЙ, а, е, *розм.* Діепр. пас. мин. ч. до **поці́лити** 1. *Він поглянув на чотирьох мерців. Двоє лежало боком, один горілиць, а четвертий, що видимо був поцілений ззаду, лицем до землі* (Коб., III, 1956, 446); *Поцілений іззаду каменюкою, зойкнув* [возний] *і впав на землю* (Гжицький, Опришки, 1962, 16): // *у знач. ім.* **поці́лений,** ного, *ч.;* **поці́лена,** ної, *ж.* Людина, яку поцілили. *У гамір бою врізався постріл з рушниці, за ним другий. Смертельний крик поціленого, тупіт коней, і знову безладна шамотня* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 194).

ПОЦІ́ЛИТИ *див.* **поціля́ти.**

ПОЦІ́ЛИТИСЯ, люся, лишся, *док.* Цілитися якийсь час. *Син хутко вхопив рушницю, притулив приклад до плеча, прижмурив праве око і, хвилинку поцілившись, вистрілив у куток* (Кир., Вибр., 1960, 330).

ПОЦІЛО́ВАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **поцілува́ти.** *Він підходить до неї і цілує її, але не в руку,*

а в щоку. — Якове, що з тобою?— аж віями заклiпала молодиця і долонею витерла поціловане місце (Стельмах, I, 1962, 489).

ПОЦІЛУВА́ТИ, у́ю, у́сш, *перех. і без додатка.* Док. до **цілува́ти.** *Хустину вишивала, Вишиваючи, співала: «Хустиночко мережена, Вишиваная, Вигаптую, подарую, А він мене поцілує»* (Шевч., I, 1963, 252); *Катря вбігла. Обійняла Марусю, стиснула мене, поцілувала, сіла коло нас* (Вовчок, I, 1955, 195); *Я пригорнув її до своїх грудей і, схиляючись над нею, ..поцілував її в вуста* (Коб., III, 1956, 244); *Коли додому я прийду в годину радісно-побідну, я на коліна упаду і поцілую землю рідну* (Сос., II, 1958, 249); * Образно. *Сонце пригріло, поцілувало хлопця* (Вас., II, 1959, 388).

◇ **Поцілува́ти замо́к** (*заст.* **у лома́ку**) — не заставши когось удома, піти ні з чим. — *Приходимо до Христі — аж у неї і хата закручена. Поцілувала Химка у ломаку, та й назад вернулася* (Мирний, III, 1954, 38); **Поцілува́ти хрест** *див.* **хрест.**

ПОЦІЛУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся. Док. до **цілува́тися.** *Він тричі, як перед говінням, поцілувався з нею, приклав холодні губи до чола дитини* (Коцюб., II, 1955, 103); *Давні знайомі аж поцілувалися на радощах* (Мак., Вибр., 1954, 337); *У хвилину затишшя перев'язали товаришеві рани, поцілувалися на щастя, хоч ніхто не сподівався лишитися живим* (Ю. Янов., II, 1954, 137).

ПОЦІЛУ́ЙКО, а, *ч., жарт.* Той, хто любить цілуватися. [Н а с т я:] *Гетьте-бо! І все б їм цілуватися, от ще поцілуйко!* (Кроп., II, 1958, 40).

ПОЦІЛУ́НКОВИЙ, а, е. Стос. до поцілунку. *Я в чаду солодких мрій Припав до уст і млів, Той поцілунковий напій Мене труїв, труїв* (Вороний, Вибр., 1959, 174).

ПОЦІЛУ́НОК, нку, *ч.* Дотик губами до кого-, чого-небудь як вияв любові, ласки і т. ін. *Брати, обмінявшись щирим поцілунком, пішли на спочинок* (Фр., VI, 1951, 219); *Цілує* [Лукаш] *її довгим, ніжним, тремтячим поцілунком* (Л. Укр., III, 1952, 215); [С т ь о п а:] *Дванадцять годин... Тисячі закоханих прощаються останнім поцілунком і зустрічаються першим* (Корн., I, 1955, 87); * Образно. *Ми за руки взялися. На лице твоє миле ліг ясного проміння поцілунок палкий* (Сос., II, 1958, 60); * У порівн. *Море гойдалось. І як тільки воно одхилялось од скелі, вона одкривала червоні ясна. Але зараз м'яким любовним рухом, як поцілунком, море знов затуляло той свіжий здоровий рот* (Коцюб., II, 1955, 299); // Звук, що супроводить такий дотик. *Тихи згодом слова, чувся шепіт і довгий, щемливий поцілунок...* (Хотк., II, 1966, 31); *Гільом почув два поцілунки: мати поцілувала сина і син поцілував матір* (Сміл., Крила, 1954, 43); // Ніжний привіт, переданий усно або в листі. *Моє щире вітання і поцілунки дядині, Ліді і всім нашим* (Л. Укр., V, 1956, 133); *Знаю — любить* [Марійка] *мене, Знов пишу: «Приїзди!..» «Не спіши!» шле одвіт з поцілунками* (С. Ол., Вибр., 1959, 198).

Осипа́ти (всипа́ти, обдава́ти, покрива́ти, окрива́ти *і т. ін.*) **поцілу́нками** *кого, що* — гаряче цілувати. *Тільки ловила* [мати] *діток коло себе, схоплювала та й поцілунками всипала та усе голосніш ридала* (Вовчок, I, 1955, 294); — *Може, й голова злетить к чорту... — Не дай боже! Що ти говориш?— жахалася Орися, пригортаючи до себе його кучмату голову та покриваючи її поцілунками* (Тют., Вир, 1964, 267); **Посила́ти поцілу́нки** — подавати знаки привіту рукою від губ у напрямку до когось. *В кімнаті з'являється сестра-жалібниця. Вона без церемоній випроваджує гостей... Тайах із Севом виходять, усміхаючись нам і посилаючи поцілунки* (Ю. Янов., II, 1958, 135); **Поцілу́нок руко́ю (повітря́ний, летю́чий)** — знак привіту, переданий рукою від губ у напрямку до когось. *Біжить* [Любов] *на веранду, спиняється, обертається і посилає Орестові скілька поцілунків рукою* (Л. Укр., II, 1951, 60); *Хотіла* [Зоя] *розцілувати його, але він.. так замахав руками, що Зоя не могла приступити до нього. Послала йому повітряний поцілунок і з тим пішла* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 222); *Вибігає* [Лісова], *пославши Мелешкові летючий поцілунок* (Коч., II, 1956, 490).

◇ **Поцілу́нок** [**від**] **Іу́ди** — зрадницький вчинок під виглядом доброзичливості, приязні.

ПОЦІЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ПОЦІЛИ́ТИ,** лю, лиш, *док., перех. і неперех., розм.* 1. Кидаючи, спрямовуючи що-небудь у ціль, досягати її; влучати. *Постріл гримає гучно — в лоба кулею влучно Воєводі козак поціляє* (Голов., Поезії, 1955, 35); *Ворожа батарея, замаскувавшись на одному з крутих схилів Волги, поціляла досить влучно* (Літ. Укр., 21.IV 1967, 2); [О в л у р:] *Я одного з тих їздців Поцілив списом* (Фр., IX, 1952, 238); *Операція полягає в тому, щоб точно поцілити спеціальною голкою приладу в уражене важкодоступне ядро мозку* (Веч. Київ, 25.VIII 1971, 2); * Образно. *Треба ворога знати, треба зуміти його поціляти* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 7); *Вміння поцілити в сутнє, бачити далеко-далеко — яке це чудове вміння для поета!* (Вітч., 11, 1962, 172); // Потряляти в ціль (про кулю, бомбу і т. ін.). *Куля поцілила його, він схопився за живіт, посунувся в окоп* (Тют., Вир, 1964, 535); // Ударяти когось чим-небудь. *Василь злісно лупцював тварин бичем по мордах, по ногах — по чому поціляє* (Вол., Місячне срібло, 1961, 184).

2. *тільки недок., неперех.* Цілитися у кого-, що-небудь. *Очима панна смутно бродить і чомусь губи розтуля... Вона пантерою заходить, Тарасу в спину поціля... Уже кинджал над головою...* (Сос., I, 1957, 389); *Кулемет застрочив над нами, поціляючи в нас* (Сенч., Опов., 1959, 277); // *перен., розм.* Натякати на кого-, що-небудь; мати на увазі когось, щось. *Барабаш уловив якийсь натяк, до Васюти: — Про кого це? Васюта пом'явся трохи. Тоді Сашко сам: — Коли б чи не в мене поціля* (Головко, I, 1957, 327); *Вінкль добре розумів, куди поціляє Герстмаєр* (Рибак, Час.., 1960, 69).

ПОЦІНИ́ТИ *див.* **поцінува́ти.**

ПОЦІ́ННИЙ, а, е, *розм.* Підхожий ціною. [Д а н ч е н к о:] *Це земля добра і поцінна, і нема так близько іншої* (Гр., II, 1963, 512); *Ярмарок, зрозуміла річ, його цікавить надзвичайно: чи поцінна тепер худоба* (Кос., Новели, 1962, 139).

ПОЦІ́ННІСТЬ, ності, *ж., розм.* Абстр. ім. до **поці́нний.**

ПОЦІ́ННО, *розм.* Присл. до **поці́нний.** *Торік повертався я з Деркачівського ярмарку, і так мені тим разом пощастилося, що я і своє добро спродав, і покупив, що мені треба, поцінно* (Вовчок, VI, 1956, 292); *Ліс — це зайві клопоти. Краще його продати одразу на корені, щоб не морочить собі голову. Продати поцінно, а гроші покласти у банк на проценти* (Шиян, Гроза.., 1956, 195); // *у знач. присудк. сл. Всему додержались, поки робота Знову у полі відкрилась; Стало поцінно, линула голота* (Манж., Тв., 1955, 55).

ПОЦІНО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **поцінува́ти.** *Поціноване майно.*

ПОЦІНО́ВКА, и, *ж., розм., рідко.* Дія за знач. **поціни́ти, поцінува́ти.** *В районі Карпо видурив дозвіл на купівлю хати, самотужки зробив поцінoвку й придбав хату за дурницю* (Ю. Янов., Мир, 1956, 107).

ПОЦІНУВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **поцінува́ти.** — *Він ще не звик до... ну, до громадського, а не*

особистого поцінування всяких таких... питань (Смолич. Реве та стогне.., 1960, 148).

ПОЦІНУВА́ТИ, у́ю, у́єш *і* **ПОЦІНИ́ТИ,** ціню́, ці́пиш, *док., перех. і без додатка, розм.* 1. Оцінити щось, роблячи опис майна. [Матрона:] *Поцінують усю худобу, все пропаде* (Фр., IX, 1952, 403); [Олена:] *Вже зборщики* [збирачі податку] *поцінували телицю, ось-ось і до скрині доберуться, либонь і одежу хочуть поцінувати* (Кроп., I, 1958, 447); *В голодний год старшина За подушне поцінила, І почав я часом пити, Щоб хоч серце не кипіло* (Щог., Поезії, 1958, 136).

2. *тільки* **поцінува́ти,** *рідко.* Дати оцінку кому-, чому-небудь. *Голова комнезаму Стах повен приязні до Гната, що не потерпить неправди, чесно поцінує вчинки кожного* (Горд., II, 1959, 250); *Щоб правильно поцінувати творчість байкаря, треба не прикладати свої особисті мірки, а бачити творчість байкарів в історичному розрізі* (Рад. літ-во, 1, 1969, 61).

ПОЦМОКА́ТИ, аю, аєш, *док., перех. і неперех., розм.* Цмокати якийсь час; цмокнути кілька разів. *Поки мати страву носила, батько став частувати старостів. Перший староста покуштував, покрутив головою, поцмокав* (Кв.-Осн., II, 1956, 73); *Інженери з «Сільелектро» аж поцмокали язиками, коли виявили, як глибоко залягав граніт* (Ю. Янов., II, 1954, 168).

ПОЦМОКА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Цмокатися якийсь час; цмокнутися кілька разів.

ПОЦМО́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і неперех., розм.* Цмокати стиха або час від часу. *Він прижмурював очі, поцмокував ротом, трусив животом, а його ноги.. незграбно тупцяли на однім місці* (Коцюб., II, 1955, 348); *Під час останнього огляду головний лікар задоволено поцмокував язиком, потім пообіцяв виписати його через п'ять днів* (Збан., Переджнив'я, 1955, 153).

ПОЦО́КАТИ, аю, аєш, *док.* Цокати (*див.* **цо́кати** [1]) якийсь час; цокнути кілька разів. *Вершник обміряв очима колоди, нахилившись із коня, поцокав по них вербовим прутиком* (Тют., Вир, 1964, 91); *Під час вечері професор раз у раз відкладав виделку, щоб поцокати на своєму апараті* (Смолич, I, 1958, 65).

ПОЦО́КАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Цокатися якийсь час; цокнутися кілька разів. — *Ось я поцокаюся з панночкою. Будьмо здорові* (Мирний, III, 1954, 330).

ПОЦОКОТА́ТИ *див.* **поцокоті́ти.**

ПОЦОКОТІ́ТИ, очу́, отя́ш *і* **ПОЦОКОТА́ТИ,** очу́, о́чеш, *док., розм.* 1. Цокотіти, цокотати якийсь час. *Вона знав нарядитися та з ким-небудь поцокотіти, а він — часом і коло печі руки свої каляє, горшки совавши* (Мирний, IV, 1955, 41).

2. Піти, цокочучи чим-небудь.

ПОЦО́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поцо́кувати** і звуки, утворювані цією дією. *Поцокування копит.*

ПОЦО́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Цокати стиха або час від часу. *Ходила* [Мася], *погойдуючись та підківками поцокуючи* (Свидн., Любораицькі, 1955, 80); *Двоє добрих коней визирали з стайні, поцокуючи оздобленими обротьками* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 62).

ПОЦУКРОВА́ТІТИ, іс, *док., розм.* Те саме, що **зацукрува́тися.** *Поцукроватів мед.*

ПОЦУ́ПИТИ, плю, пиш; *мн.* поцу́плять; *док., перех. і без додатка, розм.* 1. Ухопивши, зачепивши, потягти до себе, за собою. *В ставочку Пліточка дрібненька Знічев'я зуздріла на удці черв'яка.. Ну, дейко! до його швиденько! То то збоку ускубне, То спереду поцупить, То хвостика лизне* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 80); *Мотря ж так поцупила Юрка за волосся, що в руці зосталось ціле пасмо* (П. Куліш, Вибр., 1969, 302); — *Беріться, хлопці, і ти, Варваро. Поцупимо. Може, сома або китрибу витягнемо* (Кир., Вибр., 1960, 415); // *безос. Як закричить же Хведір, як зарепетує! — Ой, пробі, пробі! ..Живіт поцупило!.. А воно й справді як потягне йому живіт у гленчик!* (Хотк.. I, 1966, 78); // *перен.* Схопити, затримати кого-небудь.— *Повз Кодацьку фортецю будемо проходити табором, а то кривий чорт* [комендант] *ще поцупить кого. Невне, аж труситься язика впіймати* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 303).

2. Украсти що-небудь у когось, потягти звідкись. *Не з одного воза поцупили клунки...* (П.-Лев., I, 1956, 67); *В одній господі злодій побував. Поцупив, що лиш міг, і втік з добром* (Еллан, I, 1958, 223); *Карпо перестав приносити додому заробіток, а іноді ще й намагався щось з дому поцупити і віднести до шинку* (Кочура, Родина.., 1962, 161); // *фам.* Стягти з когось (гроші, борг і т. ін.). *Лейтенант розробив ще один захід, який мав.. йому самому принести добру купу доларів, яку він поцупить з подружжя* (Ю. Янов., I, 1954, 137); — *Ти що ж думаєш, я ото про гроші завів, щоб, значиться, наздогад бурякіз? Щоб боржок поцупити?* (Чаб., Катюша, 1960, 170).

3. *рідко.* Те саме, що **уда́рити.** *Через тин утікав та й не почеркнувся, як поцупив дядько ціпом, так я й осміхнувся* (Сл. Гр.); — *Л бодай би ти здох!— засварилася на нього дівчинка і, вхопивши якогось цурпалка, поцупила ним неслухняного собаку по спині* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 340).

ПОЦУРА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *розм.* Док. до **цура́тися.**

Поцура́тися хлі́ба (хлі́ба-со́лі) — не виявити уваги до хазяїв, відмовитись від частування. — *Не поцурайтесь хліба-солі, Борщу скоштуйте, галушок* (Котл., I, 1952, 205); — *Хоч обід в нас і простий, але прошу не поцуратись нашого хліба-солі!* — *просила Сусана Уласівна* (Н.-Лев., IV, 1956, 119).

ПОЦЮ́КАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **поцю́кати** 1. *Не день, не два на тім степу Лежить одинокий Поцюканий, порубаний Козак молоденький* (Морд., I, 1958, 550); *Маленька сокира.. стирчала в старій, тисячі разів поцюканій дривітні* (Рудь, Гомін.., 1959, 23).

ПОЦЮ́КАТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. *розм.* Цюкаючи, стукаючи, рубаючи, залишити сліди або рани на кому-, чому-небудь, у багатьох місцях. — *До пояса обгорів* [старшина], *одна стріла йому в шию влучила, друга в руку, поцюкали йому голову шаблями, а він ріка й руба* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 312).

2. *також без додатка.* Цюкати якийсь час. *Він ще трохи поцюкав, поки Сашко відібрав з рук сокиру* (Збан., Сеспель, 1961, 386).

ПОЦЯТА́ТИСЯ, я́таюся, я́таєшся, *док., діал.* Цятатися якийсь час. *Розчумав* [Василь] *трохи, що бояри цятаються, та й дума: «Ке лишень, поцятаюсь я он з тою дівчиною»* (Кв.-Осн., II, 1956, 29).

ПОЦЯТКО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **поцяткува́ти.** *Крізь причинену шибку глянуло її обличчя, поцятковане ваннею, біле, аж страшне, як маска* (Л. Укр., III, 1952, 655); *Ці слова — про набиті трамваї.. І про слюсаря з смуглим обличчям, Поцятковапим ластовинням* (Драч, Поезії, 1967, 42); *Дуже гарний суничник під час цвітіння.. Все дерево поцятковане великими суцвіттями білих, схожих на конвалії квітів* (Наука.., 2, 1966, 48).

2. *у знач. прикм.* З цятками, вкритий цятками. *Зітхнула* [Марина]. *Розплющила прекрасні синї-синї поцятковані очі* (Ільч., Серце жде, 1939, 452).

ПОЦЯТКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Док. до **цяткува́ти.** *Було мамі і напряду, і вишию, і зварю,*

і поперу, і помажу, і піч поцяткую (Ю. Янов., I, 1954, 80).

2. *перен.* У великій кількості вкрити яку-небудь поверхню. *Вилися бистрі щурики над нами, Із нірок вилітаючи своїх, Що геть поцяткували надбережжя — Круту й високу глиняну стіну* (Рильський, Зграя.., 1960, 52).

ПОЦЯЦЬКО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* 1. Діспр. пас. мин. ч. до **поцяцькува́ти.** — *Тетина аж третій карсет на рік шиє й усе.. плисом обложені, гудзиками поцяцьковані* (Григ., Вибр., 1959, 113); *Мав* [Юзек] *маленькі чобітки з манюсінькими срібними острогами, а при боці маленьку справжню шабельку, виложену сріблом і поцяцьковану різними коштовностями* (Смолич, II, 1958, 74); *Проти села, понад Россю, на десятки верстов скрізь було видко села на пологих луках,.. поцяцькованих то жовтими нивами, то зеленими лугами та гайками, то левадами* (Н.-Лев., III, 1956, 13); * Образно. *Левко примружив поцяцьковані іржавинками сірі очі* (Логв., Давні рани, 1961, 167).

2. *у знач. прикм.* Прикрашений оздобами, вкритий візерунками. — *Ой, гарні ж книги! Господи, які гарні!— говорила баба Зінька, придивляючись близько до поцяцькованих палятурок та блискучих защіпок* (Н.-Лев., VI, 1966, 382); // Пістрявий. *Принидиться* [конторник], *як гиндик, так у гиндика хоч хвіст поцяцькований!* (Панч, Синів.., 1959, 82).

ПОЦЯЦЬКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *перех., розм.* Док. до **цяцькува́ти.** *Пастя побілила стіни, підвела пропічок червоною глиною, поцяцькувала синькою комин* (Коцюб., I, 1955, 53); * Образно. *Один з них* [майстрів] *шкандибає, двоє несли руки на перев'язі, а збоку окремо від інших ішов Хома Причепа, і замість вуса чорніла в нього кривава рана.— Ой, хто це вас отак поцяцькував, панове?!— ахнули радці* (Тулуб, Людолюи, II, 1957, 142).

ПОЦЬВО́ХКУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і неперех., розм.* Цьвохкати злегка або час від часу. *До схід сонця підняв Гаркуша людей на сінокіс. Ходив у загорожі, весело поцьвохкував строковичок по п'ятах* (Гончар, Таврія, 1952, 215); *Він стомлено чвалав за худобою, поцьвохкував батогом, ковтав густу руду пилюку* (Збан., Сеспель, 1961, 423).

ПОЦЬО́МАТИ, аю, аєш, *перех., розм.* Док. до **цьо́мати.**

ПОЦЬО́МАТИСЯ, аюся, аєшся, *розм.* Док. до **цьо́матися.**

ПОЦЬО́МКАТИ, аю, аєш, *перех., розм.* Док. до **цьо́мкати.**

ПОЦЬО́МКАТИСЯ, аюся, аєшся, *розм.* Док. до **цьо́мкатися.**

ПОЧАБАНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Чабанувати якийсь час. — *Оце почабаную до кінця літа, заробляю на прожиток і подамся в Одесу, на робітфак...* (С. Ол., З книги життя, 1968, 34).

ПОЧАВИ́ТИ, чавлю́, ча́виш; *мн.* поча́влять; *док., перех.* 1. Подавити, потоптати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Почавив чобітьми жуків;* // Пом'яти що-небудь. *Почавити виноград.*

2. Чавити якийсь час.

Почави́ти го́лодом — фізично знищити тривалим голодуванням. — *Аби їй хоча б стільки дітей, як мені, де вони тільки на мою голову беруться? У других людей хоч голодом почавило, а тут така прожир, ніколи нема їм наїду* (Стельмах, I, 1962, 222).

ПОЧА́ВКАТИ, аю, аєш, *док.* Чавкати якийсь час.

ПОЧА́ВКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поча́вкувати.**

ПОЧА́ВКУВАТИ, ую, усш, *недок.* Чавкати час від часу.

ПОЧА́ВЛЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **почави́ти** 1. *З'ягувавши в чім річ, Килигей презирливо покривився, довбнув носком чобота купу почавленого мила* (Гончар, II, 1959, 74).

ПОЧАДИ́ТИ, йть, *док.* Чадити якийсь час.

ПОЧА́ДІТИ, ісмо, істе, *док.* Відчути запаморочення або знепритомніти від чаду, диму, пестачі повітря; // *перен.* Втратити розум через що-небудь. [В а с и л ь:] *Очумайтесь уже ви..! Од ладану ви почаділи, оливою замастилися так, що і правди святої не бачите* (Мирний, V, 1955, 116).

ПО-ЧАЇНОМУ, *присл.* Як у чайки. — *Мамо!— почувся розпачливий, по-чаїному жалібний крик* (Речм.. Весн. грози, 1961, 106); *Після роботи на сіновал приходив з гармошкою молодий таборовий машиніст із матросів Леонід Бронников, веселий, білявий, як сонце, з білими навіть бровами, розкрилепими високо, по-чаїному* (Гончар, Таврія, 1952, 227).

ПОЧАКЛУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., над ким—чим і без додатка.* Чаклувати якийсь час; // *перен.* Зробити що-небудь незрозуміле для невтаємничених. *Ну, думали, пропала гармошка. А він висушив її, почаклував над нею, пошептав, помацав,— і знову заспівала в його руках, як та сопілочка в пастушки рано-вранці на царині* (Тют., Вир, 1964, 208); *Почаклувала* [мати] *у пічурці, подула голосно, в попелі знайомо блиснула жаринка* (Збан.. Єдина, 1959, 13).

ПОЧАЛА́ПАТИ і **ПОЧАЛА́ПКАТИ,** аю, аєш, *док., розм.* Піти кудись, чалапаючи, чалапкаючи. *Вийшовши від Кцрницького, Фрузя, не зупиняючися, почалапкола вулицею, сама не знаючи куди і пощо* (Фр., I, 1955, 86); *Николка побіг з плачем додому, і Микита почалапав з хлопцем на скаргу у двір* (Козл., Ю. Крук, 1950, 271); *Чайка, нічого не розуміючи, мовчки почалапав за сержантом* (Загреб., Шепіт, 1966, 350); // Повільно поїхати куди-небудь на коні. *Вивів* [Грицько] *конячину. Посідали* [хлопці] *кожний на свою і почалапкали попід верби* (Ірчан, II, 1958, 72).

ПОЧА́МРІТИ, ісмо, істе, *док., розм.* Те саме, що **поча́діти.** *Кость і Вітя — мов почамріли. Вони бігали за нею слідом, щось шепотіли, тикали в руки записочки* (Вас., II, 1959, 194).

ПОЧА́ПАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Піти, не твердо ступаючи. *Четвертий день був дуже сонячний, веселий. І Зінько мов побадьорішав: сам, не держачись навіть, почапав по хаті і вийшов на призьбу* (Гр., II, 1963, 488); *У палітурні я віддав батькові Паньків сундучок, він почапав на своїх обрубках швидко і зник за ворітьми* (Перв., Невигадане життя, 1958, 23); — *Спить,— сказав старий і вже певнішим кроком почапав до дверей* (Вільде, Троянди.., 1961, 294).

ПОЧАРКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *розм.* Док. до **чаркува́тися.** — *Нумо, хлопці! За ваше здоров'я!— високо підніс руку* [Варава], *а потім почаркувався з усіма близнятами* (Стельмах, Хліб.., 1959, 87); *Сусіди мої привітні, завше готові допомогти. Більшість із них — люди тверезі, але дехто не без того, щоб іноді почаркуватися* (Літ. Укр., 28.I 1969, 4).

ПОЧАРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Зачарувати всіх або багатьох.

ПОЧА́СТИ, *присл.* 1. Не повністю, не цілком, частково. *Зараз-зараз тільки деякі галузі мистецтва почасти можна було б віднести до творчості колективом, гуртом людей* (Еллап, II, 1958, 66); *У справі вивчення текстологічної і цензурної історії творів Шевченка.. багато.. пез'ясованого або з'ясованого тільки почасти* (Рад. літво, 7, 1968, 65); // Менше, ніж щось інше; трохи. *Треба ще відзначити, що усність творення залишається в основному за такими видами народної творчості, як при-*

казка, прислів'я, анекдот, казка, почасти — частушка і коломийка (Рильський, III, 1956, 153); *На третій рік в міжряддях сіють сидерати — гречку, гірчицю і почасти фацелію* (Колг. Укр., 3, 1954, 32); // До певної міри. — *Ви пам'ятаєте той апарат? — радісно скрикнув він.. — Гарна була машина... Отож той апарат і ставсь почасти причиною зміни в моєму житті* (Коцюб., I, 1955, 255); *Славко трохи оживився. Йому все здавалося, що читальняний* [читальний] *будинок — це почасти його діло* (Март., Тв., 1954, 326); *Звичайно, спогади, почасти й фантастичні, Розмови нашої хистку являли вісь* (Рильський, Поеми, 1957, 274).

2. Якийсь час. *Омар Мервський жив почасти ще при саманідській династії X в., але це поет більше вже газневідський* (Крим., Вибр., 1965, 212).

ПОЧАСТíШАННЯ, я, *с.* Зростання кількості вияву чого-небудь за певний проміжок часу. *Безперечно, почастішання опозиційних рішень у IV Думі, ухвалюваних октябристсько-кадетською більшістю, доводить наростання політичної кризи в Росії..* (Ленін, 23, 1972, 297); *Перед початком спуску в обох космонавтів було відмічено невелике почастішання пульсу і дихання* (Рад. Укр., 23.X 1962, 3).

ПОЧАСТíШАТИ, ає. Док. до **частíшати.** *Почастішали виступи керівних працівників перед робітниками, колгоспниками, інтелігенцією* (Рад. Укр., 31.VII 1957, 1).

ПОЧАСТóВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **почастувáти.**

ПОЧáСТУ, *присл., рідко.* Часто, нерідко. — *Але ж почасту,— мені ти відкажеш,— трапляється.. в горах, Що від тертя.. двох верховіттів зелених.. Полум'я зірветься раптом і віття, і стовбур поймає* (Зеров, Вибр., 1966, 150).

ПОЧАСТУВáННЯ, я, *с.* Дія за знач. **почастувáти.**

ПОЧАСТУВáТИ, ýю, ýєш, *перех., кого чим.* Док. до **частувáти.** *Молодая встала, Взяла кварту оковити Та й почастувала Сердешного невольника І його сторожу* (Шевч., II, 1963, 211); *Балаш почастував гостей горілкою* (П.-Лев., II, 1956, 320); *Мусій почастував Юрка хлібом та ще теплою кавою з пляшки* (Козл., Пов. і опов., 1949, 151); *А хто кращий коровай змайструє, Того мати медом почастує* (Забашта, Квіт., 1960, 96); *Се були два грімкі позаушники, якими пан староста почастував громадського начальника в одну й другу щоку* (Фр., III, 1950, 239); *Микола глянув на нещасного уважніше: це ж чи не цей самий джура, що він його вчора почастував шаблею?* (Мак., Вибр., 1956, 425); *На панщину ходив Стах Лютек смиренний, але все з рук падало, і управитель, пан Зарембинський, двічі вже почастував арапником* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 190).

ПОЧАСТУВáТИСЯ, ýюся, ýєшся. Док. до **частувáтися.** *Поплакавши і поридавши, Сивушкою почастувавсь* [почастувавсь Еней] (Котл., I, 1952, 112); *Кращого вепра женіть сюди, щоб заколоти для гостя З дальнього краю. А з ним і самі почастуємось добре* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 249); *Незабаром Хома з'явився на виклик. Він прибув не сам, а в супроводі цілого почту місцевих селян, з якими, видно, встиг уже десь почастуватись сливовицею* (Гончар, III, 1959, 322).

ПОЧАСТýНОК, нку, *ч., діал.* Частування, пригощання. *Почався почастунок і.. протягнувся аж до пізнього вечора* (Фр., II, 1950, 234); *Після полуденку та почастунку скрипники розігралися, а челядь з легінями розтанцювалася* (Черемш., Тв., 1960, 221); *Запилені бійці і командири втомлено зупинялися біля воріт, дякували молодицям за почастунок* (Козл., Весн. шум, 1952, 45).

ПОЧАСУВáТИ, ýю, ýєш, *док., перех. і без додатка, рідко.* Зачекати з чим-небудь, відкласти здійснення чогось. [К а л е б:] *Браття, я б ще гадав йому* [Річарду] *почасувати — тож і Содому бог почасував — він, може, схаменеться* (Л. Укр., III, 1952, 78).

ПОЧáТИ *див.* **починáти.**

ПОЧáТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **почáти** 1, 3—5. *Входить магістер і Річард попереду, провадячи загарливо далі розмову, почату ще надворі* (Л. Укр., III, 1952, 96); — *Даниле, тихенько вскоч у хату, щоб не збудити старих, і винеси хлібину.— Хлібину чи хліба?.. — Цілу хлібину, не почату* (Стольмас, I, 1962, 557); // *у знач. ім.* **почáте,** того, *с.* Робота, справа, якій покладено початок. *Девіз змагання: почате доводити до кінця* (Хлібороб Укр., 3, 1968, 8).

ПОЧáТИСЯ *див.* **починáтися.**

ПОЧАТКíВЕЦЬ, вця, *ч.* Автор (найчастіше молодий), який починає творчий шлях. *Ми всі, здається, старші віком літератори, радимо початківцям багато читати* (Рильський, III, 1956, 412); *Як гармати в полі одлунали і на рейках засохла кров, я в твої* [Харкове] *гомінливі квартали початківцем смуглявим прийшов* (Сос., I, 1957, 236); *Опублікування першої книги початківця — свято не тільки для читача, для літератури, для молодого автора, але й для старшого письменника* (Смолич, Перша книга, 1950, 46); // *у сполуч. із сл., що означають професію, певне заняття.* Особа, що починає працювати в якійсь галузі. *Початківець-інженер; Робкор-початківець; Механізатор-початківець.*

ПОЧАТКóВИЙ, а, е. 1. Який перебуває на початку чого-небудь, передує чомусь. *На початкових дільницях каналу вода вже наповнила русло* (Гончар, Тронка, 1963, 262); // Характерний для початку якої-небудь дії або якогось процесу; вихідний. *З дальніх покоїв линули несміливі початкові акорди на піаніно, що переходили на лагідну мелодію* (Досв., Вибр., 1959, 268); *Початкову ідею подав старий із довгою сивою бородою* (Ю. Янов., II, 1954, 29); // Який приймається за вихідний пункт відрахунку; нульовий. *Меридіан, який проходить через Лондон, умовились вважати початковим меридіаном (нульовим)* (Фіз. геогр., 5, 1956, 73); // Який є базою творення чого-небудь. *Дуже поширений засіб творення складних слів з двох або більше початкових основ* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 344).

△ **Початкóва швúдкість** *див.* **швúдкість.**

2. Елементарний, поданий не в повному обсязі. *У 1930 р. в СРСР було запроваджене загальне обов'язкове початкове навчання, а в післявоєнні роки — загальне навчання в обсязі семирічки* (Ек. геогр. СРСР, 1957, 9).

Початкóва освíта — освіта, що здобувається за програмою початкової школи. *Це була знаменна подія — Клим закінчив чотири класи. Здобув, виходить, початкову освіту* (Грим., Кавалер.., 1955, 9); **Початкóва шкóла** — тип загальноосвітнього навчально-виховного закладу.

ПОЧАТКóВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **початкóвий** 1.

ПОЧАТКОЦВíТІ, тих, *мн.* Рослини, які мають суцвіття у вигляді початка (*див.* **почáток** [2]).

ПОЧАТКýЮЧИЙ, а, е. Який починає працювати в якій-небудь галузі, перев. як письменник. *На полі оригінальної поезії вийшло в «Зорі» кільканадцять творів початкуючих поетів* (Фр., XVI, 1955, 130); *Треба з любов'ю рекламувати перші книжки початкуючих літераторів, пам'ятаючи, що кожен з нині відомих теж видавав свої перші книжки* (Літ. газ., 24.III 1959, 1);

// *у знач. ім.* **початку́ючий,** чого, *ч.* Те саме, що **початківець.** *Розуміти творчість молодих та початкуючих можна лише в тому випадку, коли ти сам із ними перебувавш у тісних стосунках, а не просто спостерігавш їх збоку* (Тич., III, 1957, 450).

ПОЧА́ТОК [1], тку, *ч.* 1. Вихідний пункт протяжності предмета, площини тощо, а також те, що прилягає до такого пункту; протилежне к і н е ц ь. *Ті-бо простори всесвітні кінця і початку не мають І у керунках розбіжних одкриті без краю* (Зеров, Вибр., 1966, 160); *Далі всі розглядали якогось селюка, що був намальований в початку книжки* (Вас., Вибр., 1954, 79); *Початок лісу; Початок городу.*

◇ **Без поча́тку й кінця́** — безконечний, який не має меж. *Сонце вже впало за гори. М'яке, всюди рівне, без початку і кінця світло благосно постелилося на всім, не положивши тіней* (Хотк., II, 1966, 55).

2. *чого і без додатка.* Перший момент (перші моменти) вияву якої-небудь дії, явища, процесу; протилежне к і н е ц ь. *Ранкове сонце, виліяши з-за моря, дивиться на початок робіт* (Ю. Янов., II, 1958, 140); *Жовтнева революція ознаменувала початок революційного переходу від капіталізму до соціалізму в усьому світі* (Ком. Укр., 10, 1967, 12); *Всякий початок важкий,— ця істина справедлива для кожної науки* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 3); *Добрий початок — половина діла* (Укр.. присл.., 1955, 82); *За початком діло становиться* (Номис, 1864, № 10003).

◇ **Бра́ти (взя́ти) [свій] поча́ток** *див.* **бра́ти; Від (з) поча́тку до кінця́** *див.* **кіне́ць** [1]; **Дава́ти (да́ти) поча́ток** *чому* — бути першоосновою, джерелом чого-небудь, поштовхом до чогось. *Як відомо, реформа 1861 року в Росії, а також і на Україні, дала початок ліквідації феодально-кріпосницького ладу* (Минуле укр. театру, 1953, 23); **Для поча́тку** — як початковий стап якої-небудь дії, процесу. *Для початку посилаю вірші: не здивуйте з їх монотонності,— аже* [адже] *я тут «на засланні», а вкупі зо мною і моя муза!* (Л. Укр., V, 1956, 211); **З (від) са́мого поча́тку** — від найперших виявів якої-небудь ознаки. *Те, над чим він зараз ламав собі голову, командирові полку було зрозумілим з самого початку* (Гончар, III, 1959, 449); **На поча́тку (поча́тках)** — спершу, спочатку. *Дуже допомогла мені на початку одна незначна обставина* (Довж., I, 1958, 20); *Знаходилися й товариші на втечу, і Марусяк на початках був зрадів, але потім почав роздумуватися — і взяли його сумніви* (Хотк., II, 1966, 103); **Поча́тком кінця́ става́ти (ста́ти)** — приводити до загибелі, до знищення чого-небудь. *В трюмі з'явилася вода. Терм вчасно її помітив і зразу почав лагодити тріщину, яка могла стати початком кінця* (Тулуб, В степу.., 1964, 395).

3. Те, з чого починається твір, фільм, спектакль і т. ін.; зав'язка. *Це було в підшефному селі — Чим би не початок до балади? — Слюсарі й суворі ковалі Прибули якоїсь там декади* (Рильський, I. 1960, 303); *— Прекрасний початок для майбутнього фільму,— сказав Сев, подаючи незнайомому його одіж* (Ю. Янов., II, 1958, 54).

4. *перев. мн.* Зародок, першоджерело чого-небудь. *Письменників цікавить.. не тільки сьогоднішній етап розвитку соціалістичного гуманізму, а і його джерела, початки, його перші паростки, які зійшли разом з революцією і гартувалися в незабутні роки становлення Радянської влади* (Вітч., 10, 1961, 196); — *Справжня робота. Докіс, починається навкруги, в усій країні. А соз — це початок нашого нового життя* (Стельмах, II, 1962, 413); *Ідеї ленінізму переможно крокують по земній кулі. Зростає і міцніє міжнародний комуністичний рух, біля початків якого стояв великий Ленін* (Ком. Укр., 4, 1962, 8); *Початки нашого міста сягають у сиву глибину століть. Вперше назва «Коломия» зустрічається в Іпатіївському літопису під 1240 роком* (Літ. Укр., 3.X 1967, 2).

◇ **Кла́сти поча́ток** *див.* **кла́сти; Робі́ти (зробі́ти) поча́ток** — починати, розпочинати що-небудь. *Од його* [Чіпки] *й пішли в Пісках полотенщики. До його ніхто й не думав про це: він перший початок зробив* (Мирний, I, 1949, 368); *Тепер хочу щось написати про Капрі.. Не знаю ще, чи вийде що з того, але вже зробив початок* (Коцюб., III, 1956, 422).

5. Основа, першоелемент чого-небудь. *Ті із початків, що щільно в сполуку одну поєднались.., Скелі становлять, заліза тверду покладають основу І невеличку громаду подібних предметів формують* (Зеров, Вибр., 1966, 160); — *Мені й самому той день* [перемоги] *уявляється не просто великою історичною датою. Це, певно, буде щось значно більше. Бо ж там виникатимуть усі початки, там буде тільки майбутнє, світле, безкрає...* (Гончар, III, 1959, 403).

◇ **Поча́ток і кіне́ць** — все основне, найголовніша суть чого-небудь. [С н и с к о п:] *Те слово — бог. Він альфа і омега, початок і кінець* (Л. Укр., II, 1951, 233).

6. *звичайно мн., заст.* Основні положення, принципи, засади. *Мені невідомо, на яких початках Ви думаєте постановити своє видавництво* (Мирний, V, 1955, 358).

ПОЧА́ТОК [2], тка, *ч.* Характерний для початкоцвітих рослин колос із потовщеною м'ясистою віссю, вкритою квітками або плодами. *Часом очеретяний початок, зачеплений Соломією, лопався й обсипав її білим пухом, мов снігом* (Коцюб., I, 1955, 361); *Михайлина Ясень сиділа біля печі. Перед нею стояв мішок з кукурудзяними початками* (Збан., Між.. людьми, 1955, 152).

ПОЧА́ТОНЬКИ. Пестл. до **поча́ти.** — *І що тепер робитоньки, що початоньки, вже й сам не знаю* (Фр., III. 1950, 68).

ПОЧАТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Чатувати якийсь час. *З двома хлопцями на свій вибір початуйте парубка з того двору. Потрібен як гість, зрозуміло?* (Ле, В снопі.., 1960, 70).

ПОЧА́ХНУТИ, не, нуть; *мин. ч.* поча́х, ла, ло; *док.* 1. Захиріти, зів'янути (про багатьох або багато чого-небудь). *Поки рожі-мрії пахнуть, ти кохай, бо як від жури почахнуть, всьому край* (У. Кравч., Вибр., 1958, 173).

2. Чахнути якийсь час. *Він збув корову, платив лікареві, викупляв ліки, ходила вона і по знахарях, та почахла з півроку і померла* (Чорн., Визволення, 1949, 56).

ПОЧАЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док., розм.* Провести час за питтям чаю. — *А ти все десь длясься, гасишся й не сподобляєш нас своїми одвідинами, щоб вкупі з нами почаювати,— сказала Майбородиха* (Н.-Лев., IV, 1956, 283); *Тут же невеликими купками сиділи навколо самоварів ті, хто любив увечері почаювати* (Шовк., Інженери, 1948, 347).

ПОЧВА́КАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Піти кудись, чвакаючи. *Навгадь вибрав я напрям і почвакав болотами* (Козл., Весн. шум, 1952, 103).

ПОЧВАЛА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *розм.* Док. до **чвала́ти** [1]. *Еней з Паллантом обнімався.. Потім до лісу почвалав* (Котл., I, 1952, 201); *Кміта почвалав ніби старечою ходою, спираючись на прохацький костур* (Н.-Лев., IV, 1956, 307); // *перен.* Повільно поїхати, поплисти і т. ін. (про машину, пароплав тощо). *Почулось важке, астматичне хрипіння пари, це старий буксир, невидимий у темряві, але ясно позначений сигнальними*

вогнями, почвалав униз за течією (Собко, Срібний корабель, 1961, 36).

ПОЧВАЛА́ТИ[2], а́ю, а́єш, *розм.* Док. до **чвала́ти**[2]. *Микола поцілував паню* [Міхоньку] *в руку, сів охляп на коня, підстелившн тілько якусь стару сердачину, і почвалав, аж закурилось* (Фр., III, 1950, 439).

ПОЧВА́НИТИСЯ, нюся, нишся, *док.* 1. Док. до **чва́нитися.** *Батько хотів почванитися перед сусідами сином і почав його зачіпать* (Н.-Лев., I, 1956, 461); *Антосьо любив почванитись і де треба було на своєму поставити* (Свидн., Люборацькі, 1955, 161).

2. Чванитися якийсь час. *Писар заїхав у хмари, думаючи почванитись трохи перед матір'ю* (Н.-Лев., I, 1956, 105).

ПОЧВА́РА, и, *ж.* 1. Потвора, чудовисько. *Очей почвари не міг Іван добачити, бо вони були заховані під довжелезними, навислими віями з товстої кори* (Фр., III, 1950, 138); *Ведмідь був такий страшний і волохатий, що навіть Сивоок, хоч був далеко і прикривався від звіра запрягом, мимохіть позадкував од почвари* (Загреб., Диво, 1968, 160); // Привидця, примара. *Ночі темної дивні почвари Заглядали в безсонні очі, І страшніші, ніж сонні кошмари, Ті привиддя безсонної ночі* (Л. Укр., I, 1951, 65); // *перен.* Про людину з потворною зовнішністю або поведінкою. *Адже настануть часи, коли й сектантів не буде. І інших темних та злих почвар* (Дмит., Обпалені.., 1962, 200).

2. Уживається як лайка. [Темничий вартовий:] *Що тут у вас? (До Нартала) Се знов оцей скажений? Ти будеш тихо? Проклята почваро!* (Л. Укр., II, 1951, 429).

ПОЧВА́РЛИВИЙ, а, е. Те саме, що **почва́рний.** *Обабіч дороги, рівної, акуратної і припорошеної чистим білим снігом, чорніли страшні і почварливі згарища* (Смолич, Дитинство, 1937, 59).

ПОЧВА́РНИЙ, а, е. Схожий на почвару. *Ледво-не-ледво в тій живій колоді здужав Іван відрізнити почварну, майже шестистінну головище, обросли жмутами сухого моху* (Фр., III, 1950, 138); *Раптом посеред отих гарних, дужих людей зародилося щось почварне* (Загреб., Диво, 1968, 507).

ПОЧВА́РНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **почва́рний.** *Очі її блищали диким огнем, а червоні обвідки повік надавали їм.. неприродності і почварності* (Фр., VIII, 1952, 175).

ПОЧВЕРТУВА́ТИ *див.* **почетвертува́ти.**

ПОЧЕ́ВРІТИ, ію, ієш, *док.* Чевріти якийсь час. *Розлютився Зенон, вигнав хворого з хати. Старий доліз до повітки, вліз я біля корови. Почеврів там днів зо три та й переставився* (Мокр., Слід.., 1969, 155).

ПОЧЕ́ЗНУТИ, не, нуть; *мин. ч.* поче́з, ла, ло і поче́знув, нула, ло; *док.* Зникнути (про все або багато чого-небудь, всіх або багатьох). *На якийсь час після того, як він одружився з Домною, «дурні думки», що ще змалечку мучили його, почезли* (Коцюб., I, 1955, 109).

ПОЧЕКА́ЛЬНЯ, і, *ж., зах.* Те саме, що **чека́льня.** *Він ввійшов до почекальні перед аудієнційною залою* (Фр., VI, 1951, 356).

ПОЧЕКА́ННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **почека́ти.** *Десь унизу в мовчанні й важких хвилях почекання нерухомо стояла німецька колона* (Загреб., Європа 45, 1959, 548).

ПОЧЕКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех. і без додатка.* 1. Чекати якийсь час. *Я попросив шофера почекати і зайшов сам до середини. Мене зустрів адміністратор кінофабрики* (Ю. Янов., II, 1958, 119); *Ганна ще якийсь час почекала, ніби перевіряючи у думках, чи все зроблено і перевірено, чи все приготовлено на маленькому столі* (Собко, Зор. крила, 1950, 257).

2. *наказ. сп.* **почека́й, почека́йте.** Уживається як застереження або нахвалянння, погроза. — *Ох, коли б не та розлучниця, не знала б я такого лиха! Але почекай! Прийде й твоя черга* (Коцюб., I, 1955, 64); — *Почекай, що це за тупіт од лісу?— сказав* [Мірошниченко] *насторожено* (Стельмах, II, 1962, 193).

ПОЧЕКА́ТИСЯ, а́ється, *безос., рідко.* Док. до **чека́тися.** *Були й такі, що казали: коли вже чекати, то чекати; чекалося більше, почекається менше* (Кобр., Вибр., 1954, 145).

ПОЧЕПИ́ТИ, чеплю́, че́пиш; *мн.* поче́плять; *док., перех.* 1. Док. до **чіпля́ти.** *Даремне хотіла я арфу свою почепити На віттях плакучих смутної верби* (Л. Укр., I, 1951, 131); *Поет-капітан узяв прутика, почепив на нього свою пілотку і помалу підніс угору* (Ю. Янов., I, 1958, 334).

2. *розм., ірон.* Одягти що-небудь (з несхвальним ставленням). — *Живе тут пані з Португалії.. — вбирається гарно, хоч не до лиця собі — от почепить що, наче й не зирнула у дзеркальце* (Вовчок, I, 1955, 376).

◇ **Торби́ почепи́ти** *див.* **то́рба.**

ПОЧЕПИ́ТИСЯ, чеплю́ся, че́пишся; *мн.* поче́пляться. Док. до **чіпля́тися.** *Яшко на ходу.. почепився на східець, і хоч кондуктор лаявся і спихав, мовчки і рішуче став на тормозі* (Головко, I, 1957, 171); *І радість невимовна, Коли почуєш ти зо дна міцний привок: То окунь почепивсь чи й славний щупачок* (Рильський, Поеми, 1957, 256); *При самій землі, між стебликами, почепившись манюсіньками світлими крапельками, притаїлись росинки* (Тют., Вир, 1964, 251); // Повіситися. *Вмерти! Зараз же вмерти! Почепитися на тій бантині, що майстер наче нарочито випустив з-під стріхи в повітці* (Л. Янов., I, 1959, 407); // Повиснути. *Прокоповичка кинулась до гостя й ніби почепилась на його шиї* (Н.-Лев., III, 1956, 71).

ПОЧЕ́ПЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **почепи́ти.** *В одній руці на пальцях статуї був почеплений золотий вінець з здорових алмазів, ізумрудів, сапфірів, топазів та яхонтів* (Н.-Лев., III, 1956, 302); *Вгорі на стінах висіли зелені гірлянди з сосни і через хату попід стелю, навхрест з кутка в куток, теж висіли двома пишними разками, і на них ще червоні папірці були почеплені* (Головко, II, 1957, 104).

ПОЧЕПНИ́Й, а́, е́, *рідко.* Те саме, що **підвісни́й.**

△ **Почепна́ доро́га** — підвісна дорога. *Уже складено проект на спорудження електрифікованих почепних доріг і колій* (Вол., Самоцвіти, 1952, 241).

ПОЧЕПУРНІ́ТИ, і́ю, і́єш, *док.* Стати чепурнішим, чепурним. *Прибери пня, то й той почепурніє* (Номис, 1864, № 1173).

ПОЧЕРВИ́ВІТИ, іє. Док. до **черви́віти.** *Плоди на цій яблуні почервивіли.*

ПОЧЕРВО́НЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **почервоні́ти.** *Приміряє* [Епей].. *То смертоносний той меч, а то панцир із міді твердої, Червонуватий, кривавий, мов хмара грізна, олов'яна, Що, почервонена сонцем, виблискує сяйвом відбитим* (Зеров, Вибр., 1966, 255); *Слідом за нею галасливо влетів у своєму довгому кожушку, у військовій ушанці почервонений морозом Юрасик* (Баш, На.. дорозі, 1967, 130).

ПОЧЕРВОНИ́ТИ, пю, ни́ш, *перех.* Док. до **червони́ти.** *Сумно й серед лісу: вітри-суховії обголили його рясні віти, а ранні заморозки пожовтили та почервонили лист зелений* (Мирний, III, 1954, 255); *Зійшло сонце, почервонило будинки й затуманилось* (Мик., II, 1957, 200).

ПОЧЕРВОНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **почервоні́ти.** *Ось відхиляються двері, і в них показується почервоніле від кухонного огню лице Хани Гольдбаум*

(Фр., II, 1950, 80); *Червоноармійці з обвітреними обличчями, простягаючи почервонілі з морозу руки до вогню, грілися біля грубки* (Панч, Вибр., 1947, 384); *У комбата були почервонілі, з припухлими повіками очі — від безсоння та нервового напруження останніх днів* (Дмит., Нарчена, 1959, 119).

ПОЧЕРВОНІ́ННЯ, я, *с.* 1. Дія і стан за знач. **почервоні́ти.** *Борис відбувся додатковою порцією почервоніння за свою неакуратність* (Загреб., Диво, 1966, 437).

2. *мед.* Вияв запального процесу на шкірі або слизовій оболонці. *Щоденний старанний нагляд допомагає виявити ділянки почервоніння — ранні ознаки розвитку пролежнів* (Заг. догляд за хворими, 1957, 47); *Опіки I ступеня супроводжуються почервонінням і припухлістю шкіри* (Лікар. експертиза.., 1958, 70).

ПОЧЕРВОНІ́ТИ, ію, ієш. Док. до **червоніти.** *Незабаром загорілися дрова, й у вікні навпроти печі почервоніє рухливий рій сніжинок* (Стельмах, I, 1962, 178); *Турбай аж почервонів від сорому й гніву на самого себе* (Руд., Остання шабля, 1959, 74); // *безос. Ось у хаті зразу почервоніло; ясні коники на сволоці обернулися в рожеві здорові плями і дедалі блідніли та блідніли* (Мирний, I, 1954, 337).

◇ **Почервоніти як рак** *див.* **рак.**

ПОЧЕРВОНІ́ТИСЯ, ї́ться, *зах., рідко.* Док. до **червоніти́ся** 2. *Майстер страшенно почервонівся, сварка між ним і майстровою урвалася* (Фр., IV, 1950, 207); *Подивилася* [Краньцовська] *Славкові миленько в очі, потім спустила їх і почервонілася* (Март., Тв., 1954, 263).

ПОЧЕРВОНІ́ШАТИ, ає, *док.* Стати, зробитися червонішим. *Листя на деревах почервонішало.*

ПОЧЕРГО́ВИЙ, а, е. Утворюваний зміною дій, суб'єктів або об'єктів. *У колгоспі застосовується щорічне почергове літування ставків* (Колг. Укр., 4, 1962, 30).

ПОЧЕРГО́ВО. Присл. до **почерго́вий.** *Ніч через ніч — почергово — їздили* [Микола і я] *на станцію* (Жур., Звич. турботи, 1960, 39).

ПОЧЕРГУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Чергувати якийсь час.

ПОЧЕРЕ́ВИНА, и, *ж.* Сало з прошарком м'яса, зняте з живота свині. — *Ах ти, поросяча почеревино (звичайний титул, яким професор іменував школярів),— то ти не знаєш, як пишеться 5?* (Фр., I, 1955, 241).

ПОЧЕРЕ́ВЩИНА, и, *ж., іст.* У дореволюційний час — вид податку. *Коли якийсь чоловік* [на Поліссі] *хотів жити з дівчиною чи вдовою без церковного шлюбу, тобто на віру, тоді обов ішли до замку і давали певну суму грошей на дозвіл, так звану почеревщину* (Нар. тв. та етн., 3, 1966, 35).

ПОЧЕРЕДНИКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Чередникувати якийсь час.

ПОЧЕРЕ́ЖНИЙ, а, е. Те саме, що **почерго́вий.** *Безхвості земноводні на суші пересуваються більш або менш великими стрибками (жаби) або почережним пересуванням передніх та задніх кінцівок, якщо задні не дуже довгі (ропухи)* (Визначник земноводних.., 1955, 9).

ПОЧЕРЕ́ЖНО. Присл. до **почере́жний.** *Давайте ми краще постановим так, щоб до лева йшли ті, у кого хвоста нема. А коли лев переведе усіх куцих, тоді почережно будуть іти довгохвості* (Укр.. казки, легенди... 1957, 44)

ПОЧЕРЕ́З, *прийм., із знах. в., зах.* 1. Через. *Шумно кришталевії хвилі Стрий, і Черемош, і Прут Почерез звори і скелі В вічній мандрівці несуть* (Фр., XI, 1952, 409); *Люд навколо нарікав, що вода затхнулася в криницях і джерелах, бо всі ж вони почерез хліб течуть* (Л. Укр., II, 1951, 202); *Почерез плоти понадвисала червона калина* (Федьк., Буковина, 1950, 136); *От здалека проти неї* [Калини] *йшов, підпертий на костурі, якийсь дідуган з торбою почерез плечі* (Коб., III, 1955, 535); *В ногах ліжка стоїть жінка з рушником почерез руку* (Вільде, На порозі, 1955, 202); [Г р и ф:] *Це ти* [Фіделю] *про друзів згадуєш тепер? А скільки раз ти мало не помер Почерез друзів?* (Павл., Пальм. віть, 1962, 103).

2. Те саме, що **крізь.** *Голос його* [коваля] *при тім ставав міцний та дзвінкий, як нагострена сталь, роздавався чутко почерез стук молотків* (Фр., VII, 1951, 52).

ПО-ЧЕРЕПА́ШОМУ, *присл.* Як черепаха; дуже повільно. *Засюрчав свисток кондуктора. І поїзд рушив. Насилу-силу, і так увесь перегін потім плазував по-черепашому* (Головко, II, 1957, 458).

ПО́ЧЕРК, у, *ч.* 1. Індивідуальна манера письма, спосіб накреслення літер. *По тонкому жіночому почерку й по синьому чорнилі він пізнавав, що то лист од неї* (Коцюб., I, 1955, 406); *Вдивлявся довго я У ці рядки, аж поки пригадав, Кому належить цей машистий* [розмашистий] *почерк...* (Рильський, II, 1960, 326); *Майорові, видно, було вже нелегко розбирати дрібний почерк* (Гончар, III, 1959, 426); // Письмо, змінене під впливом якихось зовнішніх обставин. *Ти вибач за почерк мій (правда — гірка!) — Рука приморожена... Холод в столиці...* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 82).

2. *перен.* Певна манера, характерний стиль виконання якої-небудь роботи. *Хмурін бурить з особливим, культурним почерком* (Ле, С. Голубар, 1950, 81): *У кожного справжнього майстра, хай то митець, конструктор чи будівельник, є власний почерк, щось таке, що притаманне тільки йому* (Веч. Київ, 5.IV 1966, 4); *Багатство кольорів, барвистість виробів, різноманітність стилів та художніх почерків майстрів народного мистецтва неодноразово викликали захоплення відвідувачів виставки* (Нар. тв. та етн., 2, 1961, 82); *Соціалістичний реалізм передбачає найрізноманітніші творчі почерки, найрізноманітнішу манеру відображення дійсності* (Мист., 1, 1956, 8).

ПОЧЕ́РКАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **почерка́ти.** *Я схопив першу-ліпшу чужу рукопись* [чужий рукопис] *зо стола, всю почеркану моїми поправками* (Л. Укр., III, 1952, 631); *Заглиблений у міркування, він навіть не примітив, що за столом, схилившись над синім папером, симетрично почеркаными білими рисками, стояли Огей, Титан і вчорашній знайомий* (Досв., Вибр., 1959, 327).

ПОЧЕРКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Покреслити папір, роблячи лінії, риски або виправляючи текст.

ПО-ЧЕРКЕ́СЬКИ, *присл., розм.* Те саме, що **по-черке́ському.**

ПО-ЧЕРКЕ́СЬКОМУ, *присл.* 1. Як у черкесів, за звичаєм черкесів.

2. Черкеською мовою.

ПО-ЧЕРНЕ́ЧИ, *присл.* Як чернець, черниця. *А старший* [брат],— *що було промовить,— не до речі, Похилий, мовчазний, та ще чомусь навик Ходити й говорить понуро, по-чернечи...* (Рильський, Поеми, 1957, 26); *Побачивши гостя, матушка зразу ж здригнулася всередині і по-чернечи віддала поясний поклін* (Стельмах, I, 1962, 638).

ПО-ЧЕРНЕ́ЧОМУ, *присл.* Те саме, що **по-черне́чи.**

ПОЧЕРПА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОЧЕРПНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док., перех.* Здобувати знання, навички від кого-небудь, діставати матеріал для роботи з якогось джерела. *Так багато почерпнув Юрій практичних знань від заслуженого ветерана, ніби вдруге пройшов*

курс в інституті (Хижняк, Невгамовна, 1961, 241); *Якуб Колас багато цінного почерпнув з нової української літератури та української народно-поетичної творчості* (Вітч., 11, 1962, 185); // Наповнюватися, відновлювати свій склад за рахунок чогось. *В безнастанному русі з'являються речі невпинно Скрізь у просторі всесвітнім, і скрізь, до осідків найнижчих Вистрі матерії тільця одвіку вони почерпають...* (Зеров, Вибр., 1966, 154).

ПОЧЕРПНУ́ТИ *див.* **почерна́ти.**

ПОЧЕ́РПНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **почерпну́ти.** *Пейзаж хвилював, кликав кудись у далину і невідомість — звабну й тривожну, але він і втихомирював — наче вливав силу, почерпнуту зокола, в стомлену душу* (Смолич, Мир.., 1958, 216).

ПОЧЕРСТВИ́ТИ, влю́, ви́ш; *мн.* почерстиля́ть; *док., перех.* Зробити черствими, нечулими багатьох або багато чого-небудь. *Павлови були безвітні, хоч відсутність дітей не почерствила їхніх душ* (Ю. Янов., Мир, 1956, 25).

ПОЧЕ́РСТВІЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **поче́рстві́ти.**

ПОЧЕ́РСТВІ́ТИ, поче́рстві́є. Док. до **че́рстві́ти.** [Маринка:] *І от почерствів людина, і спокійніше б'ється в неї серце, і добрий харч заміняє їй любов. У інших любов усе життя цвіте* (Стельмах, Зол. метелиця, 1955, 81).

ПОЧЕСА́ТИ, ешу́, е́шеш, *док., перех.* 1. Чесати якийсь час.

2. *розм.* Те саме, що **почу́хати.** *І чиряк даремне не сяде, хіба почешеш* (Номис, 1864, № 7105).

◇ **Почеса́ти бере́зовим ві́ником** *кого* — побити когось-небудь різками. — *А то ж задля чого* [на конюшню]?— *зацікавившись, допитуюся я.— Щоб конюх Тришка березовим віником почесав* (Мирний, IV, 1955, 336); **Почеса́ти спи́ну (ре́бра)** *кому* — побити когось. *Коли сверблять із вас у кого Чи спина, ребра, чи боки, Нащо просити вам чужого? Мої великі кулаки Почешуть ребра вам і спину* (Котл., I, 1952, 185); *Здавайся ж, без одсічі, зграє! Життя вам дарують, за вашу ж вину Почешуть лиш гречно подлячу спину!* (Стар., Поет. тв., 1958, 225); **Почеса́ти язика́:** а) говорити довго і без потреби. *І знову говорить і говорить — любить же Петрович язика почесати* (Крот., Сини.., 1948, 45); б) обговорювати поза очі чиюсь поведінку, злословлячи при цьому. *Текля ще довго стояла на воротях, шукаючи, на кому б зігнати свою злість, з ким би почесати язика* (Кучер, Трудна любов, 1960, 430).

3. *перен.* Швидко побігти або піти. — *А куди, руда?— кричить Грицько на овечку, що одрізнилась од отари й прожогом почесала з шляху до зеленого моріжку* (Мирний, I, 1949, 150).

ПОЧЕСА́ТИСЯ, ешу́ся, е́шешся. Док. до **чеса́тися.** * Образно. *А в лісі душно! ..На дощ хмари, як собаки: то за вухом почешуться, а то зубами клац! клац!* (Тич., I, 1946, 128).

ПОЧЕ́СНЕ, ного, *с., зах., етн., заст.* Те саме, що **поче́стка** 1. — *А коли я не з жадним інтересом, а так тільки, до доброго сусіда з почесним приходжу?* (Фр., II, 1950, 208).

ПОЧЕ́СНИЙ, а, е. 1. Гідний поваги, пошани. *Рустем поправлявся. Його одвідували товариші, галасливий жавий гурток, який уважав рану Рустемову почесною, бо він дістав її у боротьбі з забобонами* (Коцюб., II, 1955, 155); *Всяка праця на користь суспільства, як фізична, так і розумова, поважана і почесна* (Програма КПРС, 1961, 103); // Який користується повагою, пошаною. *Титарівна-Немирівна... Почесного роду...* (Шевч., II, 1963, 408).

2. Признач. для вияву поваги, пошани. — *Добридень, Жане!— привітався з свого почесного місця Аркадій Петрович* (Коцюб., II, 1955, 385); *Міністр, тримаючи циліндра в руці, обійшов почесну варту, що стояла, як зелена стіна* (Ю. Янов., II, 1958, 111); // Такий, що надається на знак поваги, пошани. — *Мені чоло сьогодні квітчає Сей почесний лавровий вінець* (Л. Укр., I, 1951, 348); *Заслуги Франка на полі науки такі значні, що Петербурзька і Празька Академії наук обрали його своїм членом, а Харківський університет дав йому почесний докторський диплом* (Коцюб., III, 1956, 35); *З нагоди півстолітнього ювілею українського кінематографа і за заслуги в його розвитку велику групу кіномитців республіки відзначено почесними званнями та грамотами* (Вітч., 9, 1969, 221); // Такий, що обирається на знак поваги, пошани. *Почесна президія зборів.*

Поче́сний шахта́р (хлібороб, колго́спник *і т. ін.*) — офіційне звання шахтаря (хлібороба, колгоспника і т. ін.), одержане ним за самовіддану працю. *Аж ось на трибуні — Почесний шахтар, Старий більшовик Морозенко Назар* (Мур., Широка дорога, 1950, 36); *Минулого року з'явилася ще одна новина, яка.. теж міцно увійде в побут: присвоєння кращим трудівникам полів звань «Почесний хлібороб» і «Почесний колгоспник»* (Пар. тв. та етн., 5, 1967, 25).

◇ **Поче́сний хліб,** *етн.*— хліб, з яким старости приходять сватати дівчину. *Тільки й знає почесний хліб старостам вертати* (Барв., Опов.., 1902, 457); **Поче́сні батьки́,** *етн.*— поважані або близькі особи, що разом з рідними батьками беруть участь в обряді реєстрації новонародженої дитини. *В Умані вже багато років існує звичай — на честь появи нового громадянина рідні й почесні батьки висаджують дерева в міському парку — в «Алеї новонароджених»* (Ком. Укр., 11, 1963, 37).

3. Який робить честь кому-небудь. *І знов замислився Горленко..—Він дістане почесну й корисну посаду, потім старосто і закінчить свій життєвий шлях принаймні сенатором* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 40); *Павло Тичина — у почесній лаві першовідкривачів, адже ж він автор небачених до нього взірців поезії* (Знання.., 1, 1966, 1); // Честь або гідність якого не принижено. *Гусейн-баша затримав його як почесного бранця, і Зелінський уже сорок днів нудьгував у своєму наметі* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 557).

ПОЧЕ́СНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **поче́сний.**

ПОЧЕ́СНО. Присл. до **поче́сний.** *Черниш поставив його на перший взвод, яким раніше сам командував. Для Сагайди це було почесно і неабияк тішило його самолюбство* (Гончар, III, 1959, 389); *Працювати в одній з галузей основних потреб людини так само почесно та цікаво, як і в усіх інших* (Коз., Листи.., 1957, 139).

ПО-ЧЕ́СНОМУ, *присл.* Без хитрощів, по правді, по совісті. — *Ну, скажіть, по-чесному, пане ксьондзе,— раптом змінив він тон, сідаючи насупроти пробоща,— що мені робити?* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 24); — *Я бачив ваші коні,— сухо, зовсім сухо відповів ремонтер,— але завтра я ще уважно перегляну їх.. Я звик по-чесному* (Добр., Очак. розмир, 1965, 97).

По́честі, тей, *мн. (рідко одн.* **по́честь,** і, *ж.*). 1. Вияви поваги, пошани до кого-, чого-небудь. — *Справді не знаю, чим я так заслужився, що пан староста зволили явитись. Я мушу вважати це за незвичайну почесть* (Март., Тв., 1954, 197); *Коли судилось щастя і мені,— даруйте ви не почести бучні і не самотній затишок на схилі моїх років, — а дружніх слів тепло* (Мур., Багаття, 1940, 64); *Семен звик, що його безперестанно хвалить начальство, і тепер усе робив,*

аби заслужити ще більших почестей (Зар., На.. світі, 1967, 60); // Ритуал вшанування кого-, чого-небудь. *Як ветерана полку, його ховали з усіма військовими почестями* (Гончар, III, 1959, 123); [Т е р е ш к о:] *Ви ж люди військові, і Сокіл військовий. От і треба його зустріти з почестями, з рапортом* (Зар., Антеї, 1962, 7); // Пожертвування на честь богів. *Далі, потрійним тріумфом до Римського замку вступивши, Цезар богам італійським обіцяну почесть складає: Триста в великому місті присвячує храмів обітних* (Зерон, Вибр., 1966, 258).

ПОЧЕ́СТКА, и, *ж.* 1. *етн., заст.* Частування, пригощання. *Чи хрестини, чи похрестини, тільки людям почестку дасть* [шипкарка] (Барв., Опов.., 1902, 260).

2. *розм., рідко.* Честь, слава. *Дивись, як Семен пішов у почестку* (Сл. Гр.).

ПОЧЕСТЬ *див.* **по́честі.**

ПО-ЧЕ́СЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-че́ському.** *До містка під'їжджав майданець. В його дерев'яний віз по-чеськи, без ярма, запряжений один віл* (Стельмах, II, 1962, 300).

ПО-ЧЕ́СЬКОМУ, *присл.* 1. Як у чехів, за звичаєм чехів.

2. Чеською мовою.

ПО́ЧЕТ, чту, *ч.* 1. Особи, що супроводжують високопоставлену світську або духовну особу, воєначальника. *Він* [Ярослав] *жестом спиняє почет, що йде слідом за ним,— бояр, духівництво, дочок* (Коч., П'єси, 1951, 54); *Суворов прибув до Каушан.. Весь почет його складався з одного козака-ординарця* (Добр., Очак. розмир, 1965, 251); // Особи, що належать до найближчого оточення володарів. *Монголи-бідняки змушені були працювати на ханів та їх почет* (Іст. СРСР, I, 1956, 73); // Група людей (перев. військових), що виділяється для почесної зустрічі або супроводу кого-, чого-небудь. *Сповіщені Хлопіцьким січові старшини спорядили пишний почет назустріч імператорському послові* (Ле, Наливайко, 1957, 196); *Почет прапороносців ніс перед ними розгорнутий полковий прапор* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 425); * У порівн. *Ставні береги вздовж дороги Обабіч стали в два ряди, Як почет непорушно-строгий* (Рильський, Сад.., 1955, 58).

2. *перен.* Особи, що супроводжують керівника при якомусь огляді. *Пропустивши вперед свого поважного керівника, рушив чимсь збентежений огрядний, а за ним уже весь мовчазний почет* (Шовк., Людина.., 1962, 336); *Коли старенький професор йшов обходом по госпіталю із притихлим почтом медицини в білих халатах, він не зводив із нього очей* (Тют., Вир, 1964, 199).

3. *етн.* Супровід молодого або молодої на весіллі. *За почтом молодого посунули з вулиці до двору всі цікаві* (Збан., Сеспель, 1961, 401); *У суботу молодий із своїм почтом годині об 11—12 їде за молодою* (Нар. тв. та етн., 6, 1968, 48).

ПОЧЕТВЕ́РЕНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **почетвери́ти.** *Така влада творчої роботи над людиною, що забуває вона за втому і за їжу, і десь з'являються подвійні сили, почетверена енергія* (Ю. Янов., II, 1958, 116).

ПОЧЕТВЕРИ́ТИ *див.* **почетверя́ти.**

ПОЧЕТВЕРИ́ТИСЯ *див.* **почетверя́тися.**

ПО-ЧЕТВЕ́РТЕ, *присл.* Уживається як вставне слово при переліку на позначення четвертого пункту. *У цій резолюції* [«Боротьба з атаманщиною»] *у 28 тезах передбачаються, по-перше, заходи запобіжні,.. по-четверте, організація військкоматів* (КП України в резол. і рішен.., 1958, 50).

ПОЧЕТВЕРТУВА́ТИ *і* **ПОЧВЕРТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Четвертувати (у 1 знач.) всіх або багатьох.

2. Поділити на чотири частини що-небудь. *Миттю пригнали гладкого вола п'ятилітнього з поля, Шкуру всю геть облупили, а тушу почетвертували* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 331).

ПОЧЕТВЕРЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПОЧЕТВЕРИ́ТИ,** рю́, ри́ш, *док., перех., рідко.* Збільшувати в чотири рази. *Розносять* [офіціанти] *білі букети* [пиво] *у високих кухлях.— Дві гальби холодного!.. Повторити! Нам почетверити* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 3).

ПОЧЕТВЕРЯ́ТИСЯ, я́ться, *недок.*, **ПОЧЕТВЕРИ́ТИСЯ,** и́ться, *док., рідко.* Збільшуватися, зростати вчетверо. *По спраглих від зимового бездощів'я полях потечуть води каналів; урожаї всюди потрояться і і почетверяться* (Минко, Намасте.., 1957, 22).

ПОЧИВА́ЛЬНЯ, і, *ж., заст.* Спальня. *Іде султан, покинувши в дивані Башів та візирів широкомовних, І до Марусиної почивальні Йде наперед рабинь своїх безмовних* (П. Куліш, Вибр., 1969, 422); *Проста на вигляд світлиця воєводи спорожніла. Це була і вітальня, і почивальня, і кабінет старого Острозького* (Ле, Наливайко, 1957, 42).

ПОЧИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОЧИ́ТИ,** и́ну, и́неш, *док., заст.* 1. Спати, впадати в сон. *Грицько, правда, вже й підвівся був, та, побачивши, що мати так покійно почиває коло його, почухався, ліг і знову задрімав* (Мирний, IV, 1955, 89); * Образно. *Крізь верби сонечко сіяє І тихо гоєне, День погас, І все почило* (Шевч., II, 1963, 265).

◇ **Почива́ти (почи́ти) на ла́аврах** — те саме, що **Спочива́ти (спочи́ти) на ла́аврах** (*див.* **лавр**). [К о в а л ь:] *Ніколи не почивайте на лаврах. Вчіться! Мистецтво — це труд і наука* (Мороз, П'єси, 1959, 172).

2. *тільки недок., заст.* Покоїтися, лежати в трупі, в могилі, спочивати вічним сном (про прах, тіло). — *Бог послав тобі сей дом; почивай у нім; нехай ні один злий чоловік не поворушить твоїх кісточок ні руками, ні язиком* (Кв.-Осн., II, 1956, 96).

Почи́ти одві́чним сном — померти. *Почив герой війни в чужім краю одвічним сном. Земля тобі пером!* (Гонч., Вибр., 1959, 341).

ПОЧИКРИ́ЖИТИ, жу, жиш, *перех., розм.* Док. до **чикри́жити.**

ПОЧИМЧИКУВА́ТИ, у́ю, у́єш. *док., розм.* Те саме, що **піти́** 1, 3. *На той світ, друже мій, до бога, Почимчикуєм спочивать* (Шевч., II, 1963, 422); *Набралася молодиця Глечиків чимало, Та з хутора тихесенько Й почимчикувало* (Щог., Поезії, 1958, 482); *Як спав* [Грицько] *у стодолі, так рано на зорях устав і почимчикував до міста* (Март., Тв., 1954, 93); *На другий день.. комісія почимчикувала в сусідні сільради* (Панч, В дорозі, 1959, 223).

ПОЧИ́Н, у, *ч.* 1. Починання, ініціатива. «*Комуністичні суботники» саме тому мають величезне історичне значення, що вони показують нам свідомий і добровільний почин робітників у розвитку продуктивності праці, у переході до нової трудової дисципліни, у творенні соціалістичних умов господарства і життя* (Ленін, 39, 1973, 17); *Комсомол покликаний у ще більшій мірі виявляти ініціативу і почин в усіх галузях життя, розвивати активність і трудовий героїзм молоді* (Програма КПРС, 1961, 94); *За його почином і головно на його акціях повстала велика дестилярня біля Дрогобича* (Фр., VIII, 1952, 394); *Рудокопи організовували ударні бригади, а юнацтво, захоплене почином старших, виявляло.. намагання не тільки не пасти задніх, а й переганяти своїх батьків* (Досв., Вибр., 1959, 352).

За почи́ном; З почи́ну — за прикладом, наслідуючи когось. *З глибини народу, з почину Ферапонта Головатого, до партії ринув потік заяв про добровільне*

відрахування своїх заощаджень на літаки й танкові колони (Тич., III, 1957, 278).

2. Перші моменти вияву якоїсь дії, стану; початок. *Як небо блакитне — нема йому краю, Так душі почину і краю немає* (Шевч., I, 1963, 71); *Він святкував почин свого нового життя* (Фр., VI, 1951, 8); *Хай цього року ще небагато зробимо, але почин дорогий* (Жур., Дорога.., 1948, 136).

Брáти (взя́ти) почи́н — починатися. *Її* [соціалістичної революції] *прагнув робітничий клас, і почин вона брала собі в самому авангарді робітничого класу — в партії* (Смолич, Мир.., 1958, 242); **Давáти (дáти, робúти, зробúти) почи́н:** а) спричинятися до чого-небудь. *Стародавня Русь переймила з Візантії ще дещо таке, що могло з часом, при сприяючих обставинах, дати почин до розвою драматичної штуки* (Фр., XVI, 1955, 211); б) починати, розпочинати що-небудь. *Дождавсь* [Оверко] *черги, пішов у млин Та зараз же і заходився Зробить почин* (Гл., Вибр., 1951, 101); **З почи́ну,** *заст.*— спочатку. *І з почину вона нічого не здолала зрозуміти* (Вовчок, I, 1955, 326); *Омелян співав з почину сам-один, потім, торопіючи, ледве чутно забриніли й голоси з юрми* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 583); **На почи́н; Для почи́ну** — те саме, що **Для почáтку** (*див.* **почáток**[1]). — *Чи зап'ємо могорича на почин справи?— запитав Зануда* (Н.-Лев., III, 1956, 322); *І збираються подружки До знайомого двора.. І для щастя, для почину Баяніст заграв для них* (Мал., Звенигора, 1959, 178); — *Вийму сопілчину І «ластівку» заграю для почину* (Воронько, Казка.., 1957, 35).

ПОЧИНáЛЬНИЙ, а, е. Яким починається що-небудь.

ПОЧИНáЛЬНИК, а, *ч., розм., рідко.* Те саме, що **зачинáтель.**

ПОЧИНáЛЬНИЦЯ, і, *ж., розм., рідко.* Жін. до **починáльник.**

ПОЧИНáННЯ, я, *с.* Розпочата кимсь робота, справа (перев. новаторського, пошукового характеру). *Віки говорять.. Але від них величніше гримить Те явлене в сьогоднішнім майбутнє, Яке проймає кожну мисль, і мить, І починання кожне всемогутнє* (Бажан, Роки, 1957, 226); *Максим Горький.. благословив новаторські починання молодого Павла Тичини* (Рад. літ-во, 3, 1967, 81); // Захід, що викликає загальне схвалення й наслідування; ініціатива. *В шуканні кожнім, в кожнім починанні Наш комсомол у першому ряду* (Дор., Єдність, 1950, 11); *У ході змагання народжуються нові й нові чудові патріотичні починання* (Ком. Укр., 11, 1968, 15).

ПОЧИНáТИ, áю, áсш, *недок.*, **ПОЧáТИ,** чну́, чне́ш; *мин. ч.* почáв, чалá, ло́; *док.* 1. *перех. і без додатка, також з інфін.* Приступати до якої-небудь дії, братися за якусь справу. *Улянка ще тільки починала ту боротьбу, з якої Дарка вже виходила з перемогою* (Л. Укр., III, 1952, 664); *Знайома Йосифова мелодія виходить над усе, та ось він і сам починає цнотливий танок* (Ю. Янов., II, 1958, 21); — *Завтра сіємо на Зеленому клину. Посівматеріали я дістав. Роботу починайте рано...* (Тют., Вир, 1964, 120); — *Треба починати!— як пакіл у землю вбив Прокіп* (Головко, II, 1957, 259); — *Коли б, Левку, я з тобою пішов до Тетини — уже давно б твоє весілля відгуляли... Ну, починай скоріше, не морозь усіх* (Стельмах, I, 1962, 58); // Заводити якусь розмову, розповідь, спів. *Боярин тим часом починав собі все згорда, все похвалявся княжою ласкою* (Фр., VI, 1951, 41); *Один із них* [співців] *легенько Струни срібнії торкав, Усміхається лукаво І такої починає: «Був собі одважний лицар»* (Л. Укр., I, 1951, 377); — *Я оце сиджу,— почала Хима, — та й думаю, що в нас борошно минулося...* (Коцюб., I, 1955, 86); *Потім той* [голос] *знову почав, а Яресько йому знов відповів — дзвінко, задерикувато, голосисто!— так і перестрілювались вони піснею через річку, через ліс, аж доки той і не замовк* (Гончар, II, 1959, 222).

◇ **І почáв (почалá), і почáв (почалá)** — завести довгу розповідь про що-небудь. *Тільки їй того й треба було, щоб Оксана стала жалітися на копитана* [капітана]... *тут вже вона й почала, і почала...* (Кв.-Осн., II, 1956, 445); **Одне́ кінчáти, дру́ге починáти** — говорити безладно, перескакуючи з одного на друге. *Прокопчук — шапка на потилиці, шинеля розстебнута, лупаті очі так і виграють, так і химерять, щоб що-небудь збрехати — цілу дорогу теревенить, одне кінчає, друге починає* (Тют., Вир, 1964, 356); **Починáти (почáти) своє́ (своє́ї)** — знову говорити те саме, що й раніше. — *Бачиш, курятини їм забажалося,— почав своєї дід Смик* (Д. Бедзик, Студ. Води, 1959, 21).

2. *неперех., з інфін.* Виявляти перші ознаки якоїсь дії, певного стану, явища. *Справа починала бути поганою. Остап знемігся і зовсім розхворівся; його палила гарячка* (Коцюб., I, 1955, 360); *Іллєвський дивився на збуджену Лялю, і темні очі його починали сяяти* (Гончар, IV, 1960, 76): *Йому все починає віритись, що справді якогось дня за частоколом верб підійметься з води його земля і він на ній житечко посіє, і городину посадить* (Стельмах, I, 1962, 454); *Я прокинулась, а надворі тільки що почало на світ благословиться* (Н.-Лев., III, 1956, 286); *На другий день, тільки почало розвиднюватись, Соломія була вже на березі* (Коцюб., I, 1955, 385).

3. *перех. і без додатка, чим, з чого або з кого — чого, від чого.* Братися за що-небудь у першу чергу, займатися кимсь, чимсь насамперед. — *Ти й сама у нас, як Дон-Кіхот! — Що він має на увазі? Що довга вона та худа, як лицар печального образу? Чи вважає, що самостійне життя своє вона починає боротьбою з вітряками?* (Гончар, Тронка, 1963, 268); — *Починайте з мого двора,— звелів Денис* (Кв.-Осн., II, 1956, 398); *Зараз вона ладна була накинутись на всіх насмішників, приголомшити їх жіночими прокльонами, але краще починати з чоловіка* (Стельмах, II, 1962, 19); [Прісціла.] *Не одна з нас від того починала, що ти радиш, але служити двом богам не можна, а надто в ті часи* (Л. Укр., II, 1951, 383).

◇ **Починáти (почáти) від Адáма**—вести розповідь про якусь подію від найдавніших ознак її вияву. *З безперестанними ахами, сапанням та умлюванням Прохіра розказувала. Вона почала від Адама* (Коцюб., I, 1955, 262); **Починáти (почáти) з азíв**—звертатися до найпростішого, до елементарних понять. *Щоб роз'яснити, до якої міри нерозумні і несоціал-демократичні ці крики Максимова і К°, доводиться знов-таки почати з азів* (Ленін, 19, 1971, 77).

4. *перех., від кого — чого.* Походити від кого-, чого-небудь. *Але* [панотець] *зразу ж отямлюється: де ж таки видано співати божественне перед цим англійським богохульником, який від мавпи починає людський рід* (Стельмах, I, 1962, 265).

5. *перех.* Приступати до використання чого-небудь. *Починати новий зошит.*

6. *перех.* Засновувати або закладати що-небудь. *Самі починаємо справу на позичені гроші* (Коцюб., III, 1956, 199); — *Я* [Мічуріп] *почав сад на пустирі, шукаючи нових шляхів створення нових плодів для Росії* (Довж., I, 1958, 454).

7. *перех., розм.* Набувати певного віку. *Настя вже шістнадцятий рочок починає* (Вовчок, I, 1955, 263); *Семен починав уже двадцятий рік, коли старий помер, лишивши грунт — шість шнурів — синам* (Коцюб., I, 1955, 104); *Прім Антоній пройшов без турботи*

свій шлях многоденний — Сімдесят років прожив, восьмий десяток почав (Зеров, Вибр., 1966, 344).

8. *перех.* Приступати до здійснення чого-небудь. *Він знає, що починає* (Номис, 1864, № 21); *Не добре, кажуть, починає на сій Україні Тетеря, а за Дніпром чиниться щось іще гірше* (П. Куліш, Вибр., 1969, 56); *Самому чудно. А де ж дітись? Що діяти, і що почать?* (Шевч., II, 1963, 58); *Без війська, без слави зостався Роберт... Що ж має тепер він почати?* (Л. Укр., I, 1951, 355).

Починáючи (почáвши) від (з) — у сполуч. з часовими і просторовими назвами передає значення вихідного моменту дії або діяльності. *Донські хлопці в кавалерійського корпусу, який, починаючи з Румунії, часто сусідив з полком Самієва, не раз чесали канчуками по вухах мінометного старшину, що впадився до них за кіньми* (Гончар, III, 1959, 187); *Починаючи з цього року, розширюється сітка інкубаторно-птахівничих станцій* (Рад. Укр., 10.I 1948, 1); *Почавши з 1881 року, він* [І. Я. Франко] *видає або пише у періодичних виданнях* (Коцюб., III, 1956, 34); *Та сказано йому, що князь приймає тільки, почавши од дванадцятої години* (Н.-Лев., I, 1956, 162); **Починáючи від...** до — уживається замість переліку двох крайніх представників ряду однорідних предметів. *Кожного разу повертався* [Бутаков] *з цілими торбами мушлів, шматками гірських порід, скам'янілостей й живими рослинами, починаючи від саксаулу та гребінника-тамариска до нюкнита та звичайного очерету і від сивого ковилу до полину* (Тулуб, В степу.., 1964, 273).

ПОЧИНáТИСЯ, áється, *недок.*, **ПОЧáТИСЯ,** чнéться, *док.* 1. Починати здійснюватися, відбуватися, виявлятися. *Вечірнє життя починалось по окремих хатах* (Коцюб., II, 1955, 248); *Справжня робота, Доків, починається навкруги, в усій країні* (Стельмах, II, 1962, 413); *Почалося прощання, обнімання, почувся плач, голосіння...* (Мирний, I, 1949, 414); *Так почалась велика дія, Доба велика почалась, І з Україною Росія, Сестра з сестрою, обнялась* (Рильський, III, 1961, 145); // Розпочинати новий етап засвоєння чого-небудь. *На другий день Семен знав цілу азбуку. Почались склади* (Коцюб., I, 1955, 100); // Наставати, надходити (про певні природні явища). *У нас в Києві тепер вже починається справжня весна* (Л. Укр., V, 1956, 136); *Над тихою святковою землею високими золотими мазками починається ранок* (Стельмах, I, 1962, 291); *Настала пилипівка. Почалася зима* (Н.-Лев., III, 1956, 271); // Зав'язуватися (про початок якоїсь битви, бійки, сварки, суперечки і т. ін.). [Голос покликача:] *Теофіл.. має слово.* [Римлянин.. *(позіхає):*] *Ну, почнеться!* (Л. Укр., II, 1951, 525); *Козаки теж пустили коней, і почалося... Інший б'ється й рубається не відступаючи* (Вовчок, I, 1955, 333); *Жандарма чи городового котрийсь упізнав серед полуботківців. З цього й почалось. Там таку бучу зняли були* (Головко, II, 1957, 527); // *між ким.* Виявлятися (про перші ознаки почуття, що зароджується). «*Ми все знаємо,— говорили ті погляди,— і все розуміємо, що між вами* [Черниншем і Ясногорською] *оце починається...*» (Гончар, III, 1959, 295).

2. *з інфін., заст.* Виявляти перші ознаки якоїсь дії або стану. — *Однаково вже тепер по Вкраїні все почалось вестися по-лядськи* (П. Куліш, Вибр., 1969, 163); *Уже почалося де-де світло світитися* (Мирний, I, 1954, 79).

3. *також за чим.* Простягатися, брати свій початок від чого-небудь (про те, що має довжину, ширину, висоту). *Ліс починався зараз-таки за цариною* (Л. Укр., III, 1952, 737); *Зліва, при мокрій долинці, кінчались жита і починалась лука* (Коцюб., II, 1955, 393); *Переконська рівнина починається за Дніпром* (Ю. Янов., II, 1958, 232); *За житами нанизу почався луг* (П.-Лев., III, 1956, 341); // Вести лік від якоїсь часової межі. *Не завжди і не в усіх країнах новий рік починається 1 січня* (Наука.., 12, 1965, 11).

4. *чим, із чого.* Бути першою ознакою зародження, настання чого-небудь. *Дитячим щебетом починається ранок на одному з мальовничих півостровів* (Гончар, Тронка, 1963, 220); *Утворення яру починається звичайно маленьким водоспадом* (Фіз. геогр., 5, 1956, 111); *Будь-яка наука починається з визначення предмета цієї науки* (Мист., 1, 1969, 10); *В 1840 році Тарас.. надрукував свого першого «Кобзаря» .. З цього і почалася віковічна Шевченкова слава* (Мирний, V, 1955, 312); *І почалось усе нещастя з малого* (Ю. Янов., I, 1954, 25); // Те саме, що **похóдити**[12]. *Діди.. розказували* [розказували], *звідки почалось козацтво і як увесь мир вибивсь був із-під ляхів і недолящків на волю* (П. Куліш, Вибр., 1969, 116).

5. Діятися, чинитися. *Коли ж дивиться* [Шрам], *аж ізнов не гаразд починається на Вкраїні* (П. Куліш, Вибр., 1969, 53); *Так і ви заживете, Все почнеться по-старому, Спокій мертвому дасте!* (Граб., I, 1959, 360).

6. *тільки док.* Увійти у звичай. *Коли се так уже почалося: як вечір, то й нема Насті. І так було не два, не три вечори* (Вовчок, I, 1955, 266); *А з цього і почалося в Гришка. Щонеділі, бувало тільки пообідає, та й мерщій.. летить уже городами до Гармашів* (Головко, II, 1957, 511).

ПОЧИНáЮЧИЙ, а, е. Який починає що-небудь. **Починáючий письмéнник,** *заст.*— те саме, що **початкíвець.** *А ось починаючий письменник нахваляється щиро взятись за працю* (Коцюб., I, 1955, 172).

ПОЧИ́НЕНИЙ, а, е, *заст.* Діспр. нас. мин. ч. до **почини́ти**; // **почи́нено,** *безос. присудк. сл.* [Настя:] *Чи тобі що починено, чи тобі наврочено? Хоч розкажи, де болить, що болить?* (К.-Карий, II, 1960, 206); *Немов полудою засліпило очі батькові та матері, немов їм починено чи наврочено?..* (Кроп., IV, 1959, 148).

ПОЧИНИ́ТИ, чиню́, чи́ниш, *док., перех., заст.* 1. Зробити, вчинити. *Ей, чи гаразд, чи добре наш гетьман Хмельницький починив, Що з ляхами, із мостивими [панами], у Білій Церкві замирив* (Укр.. думи.., 1955, 117); // *кому.* Заподіяти що-небудь. [Гаппа:] *Чи я кому яке лихо в світі починила, Ой що мене лиха доля тяжко так побила?* (Кроп., IV, 1959, 134).

2. *кому.* Наслати на когось чари, заподіяти комунебудь шкоду ворожінням. *Ой чи мила чи не мила, а щось мені та починила: Кличе мати вечеряти — вечеронька мені не мила* (Нар. лірика, 1956, 186); — *Таку, пане, натуру маю: аби побачив такого пана, як ви, зараз і чхати. Мабуть, якась вража відьма так мені починила, як ще маленьким був* (Вовчок, I, 1955, 85).

ПОЧИНИ́ТИСЯ, чи́ниться, *док., заст.* 1. Зробитися, вчинитися. [Гадюка:] ..*Що це з тобою починилося: ти сам з собою розмовляєш?* (Кроп., V, 1959, 497).

2. Удавати з себе кого-небудь. — *Не мила жінка й посуду сьогодні; заходила сусідка закликати з собою до Йордану,— починилась моя дружина хворою* (Л. Укр., I, 1951, 443).

ПО-ЧИНÓВНИЦЬКИ *див.* **ПО-ЧИНÓВНИЦЬКОМУ, ПО-ЧИНÓВНИЦЬКОМУ, ПО-ЧИНÓВНИЦЬКИ,** *присл.* Як чиновник.

ПОЧИ́НОК[1], нка, *ч.* Пряжа, намотана на веретено, або кількість цієї пряжі, знятої з веретена. *Іноді по хаті пронесеться глибоке зітхання; ..або випаде починок з рук Мотрі, глухо вдариться об піл і розбуркає тишу сумну* (Мирний, I, 1949, 407); *Вона .. сиділа недалеко від лежанки й пряла кужіль, з правої, відведеної до краю руки, крутячись, опускався важкий починок,*

а ліва — скубла й скубла м'яку пряжу (Стельмах, II, 1962, 399).

ПОЧИ́НОК [2], нку, ч., *діал.* Початок (*див.* **поча́ток** [1]). *Адамові літа з починку світа* (Номис, 1864, № 658); *Він вагався, явно вишукував підходящі слова для починку* (Логв., Давні рани, 1961, 23).

ПОЧИ́НОЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **почи́нок** [1]. *Приходять* [дід і баба] *додому, аж у них і вареники зварені, і починочок стоїть на віконці* (Укр., казки, легенди.., 1957, 360).

ПОЧИ́СЛИ́ТИ, и́слю, и́слиш, *перех.* Док. до **чи́слити** 1. *Мабуть, усі ви, діточки, бачили годинник; можете дізнатись, глянувши на нього.., котра година, можете почислити кожну хвилину* (Коцюб., III, 1956, 7); *Лікар тим часом укладав одиниці, п'ятки, десятки, сотні і тисячі окремими купками, щоби легше було їх почислити разом* (Мак., Вибр., 1954, 343); *Та хто твої* [А. Бучмо] *почислить долі?..* (Рильський, III, 1961, 91).

◇ **Почи́сли́ти ко́сті** *кому* — побити кого-небудь. *А коли би такий новак упирався і хотів крутитися по торговиці на власну руку, то їм* [старшим барнішівникам].. *нічого не значило де-будь у затиллю почислити йому кості* (Фр., VIII, 1952, 355).

ПОЧИ́СТИТИ, и́щу, и́стиш, *перех.* Док. до **чи́стити.** *І вони, почистивши трохи свою молдуванську, заболочену вчора одежу, не гаючись, подались у дорогу* (Коцюб., I, 1955, 352); — *А чобіт і досі не почистила?— гукнув пан з кімнати* (Мирний, III, 1954, 151); *Пошпортала* [Катерина] *ще біля квітів, почистила ліхтарі* (Вільде, Сестри.., 1958, 450); *Птиця почистила синії крила* (Мал., Звенигора, 1959, 258); — *Пробач, Миколо. Вже почистили* [полк],— *доповів Тишлер.* — *Тридцять чоловік вигнали з полку і десятьох відправили в трибунал* (Довж., I, 1958, 146).

ПОЧИ́СТИТИСЯ, и́щуся, и́стишся. Док. до **чи́ститися.** *Треба було почиститись та побілитися, бо незабаром ждалися дворянські вибори* (Мирний, III, 1954, 255); *Юрко почистився й помився біля Мочаркового колодязя* (Томч., Жменяки, 1964, 230).

ПОЧИСТІ́ШАТИ, аю, асш. Док. до **чистіша́ти.** *Од того грому одвологло й почистішало повітря: зараз перестав помір на людях* (П.-Лев., IV, 1956, 38).

ПОЧИТА́ТЕЛЬ, я, *ч.*, *уроч.*, *рідко.* Те саме, що **шанува́льник.** *Мій друг повернувся додому.. Тут прийшов я — його друг і почитатель* (Ю. Янов., I, 1958, 139).

ПОЧИТА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* 1. Док. до **чита́ти.** *Вустя кинулася шукати за іконою на божниці листа.* — *На ось краще сам почитай* (Гончар, II, 1959, 142); — *Дай лишень, Мар'яне, мені цей папірець,— попросив Матвій.— Я ще комусь дам почитати,— бережно заховав листівку у внутрішню кишеню біля серця* (Стельмах, I, 1962, 459).

2. Читати якийсь час. *Раїса протягувала руку до книжки й несміливо питала: — Може, почитаємо?* (Коцюб., I, 1955, 329); — *Почитав би трохи по обіді, щоб не скучати* (Вас., I, 1959, 65).

ПОЧИТА́ТИ [2] *див.* **почи́тувати** [2].

ПОЧИТА́ТИ [3] *див.* **почи́тувати** [3].

ПОЧИ́ТИ *див.* **почива́ти.**

ПОЧИ́ТУВАТИ [1], ую, уєш, *недок.*, *перех.* Читати час від часу. *Мій син почитує в книжці, що коли тобі дано й усіх десять талант* [талантів], *дак ти до тих десятьох придбай ще десять* (Барв., Опов.., 1902, 185).

ПОЧИ́ТУВАТИ [2], ую, уєш *і* **ПОЧИТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, *перех.*, *книжн.* Ставитися з повагою до когонебудь, віддавати шану комусь. *Старому Макусі дуже добре було: його і почитували, і шанували по-старосвітськи* (Кв.-Осн., II, 1956, 305); [К р у с т а:] *Та се ж відомо всім, що християни осла почитують, як бога* (Л. Укр., II, 1951, 402); — *Скрізь хорошим словом Мстислава почитують. Чесна людина він* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 165); // Шанувати когось, дорожити ким-небудь. *Кого почитають, того й величають* (Номис, 1864, № 4440); [М а р у с я:] *Не чиї ж мене руки носили та очі доглядали, як не ваші* [батькові] *з матір'ю. Як же мені не шанувати вас, не почитати?* (Мирний, V, 1955, 92); // *перен.*, *розм.* Лаяти. *Молодиця скаже слово-двоє.., а Шарківна її.. почитує і в батька, і в матір, і в рід увесь, аж луна ходить над базаром* (Вас., I, 1959, 281).

ПОЧИ́ТУВАТИ [3], ую, уєш *і* **ПОЧИТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, *перех.*, за *кого* — *що*, *рідко.* Те саме, що **вважа́ти.** *Він почитує в своїй голові всіх немужиків за інакшу породу людей* (Март., Тв., 1954, 199); — *Я вас знав, почитав за отця рідного* (Кв.-Осн., II, 1956, 351).

ПОЧИХА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* Чихати якийсь час.

ПОЧИ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **почи́стити.** *Двері блищали від політури та від мідяних почищених ручок* (Гр., Без хліба, 1958, 83); *Сестри-послушниці вносили через неї* [хвіртку] *коші з білими, вже почищеними головами капусти* (Вільде, Сестри.., 1958, 436); *У Жменяковому дворі стояла скирта свіжонамолоченої соломи, а коло неї розтрушена полова і почищене місце, де була молотарка* (Томч., Жменяки, 1964, 206).

ПОЧІ́М *див.* **почо́му.**

ПО́ЧІПКИ, *присл.*, *рідко.* Те саме, що **навпо́чіпки.** *Заклинателі витягли з кошиків три кобри, сіли коло них почіпки й почали грати на сопілках* (Минко, Намасте.., 1957, 84).

ПОЧІПЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док.*, *перех.* Почепити багато чого-небудь. *Настала осінь. Пимидора почіпляла за ніжки на коромисло десять пар качок і однесла на економію* (Н.-Лев., II, 1956, 187); *Горбаті павуки почіпляли від дерева до дерева сіті* (Коб., I, 1956, 453); *Рушив* [Янко] *помалу, мов на ноги гирі хто пудові почіпляв* (Головко, I, 1957, 172).

ПОЧІПЛЯ́ТИСЯ, я́ться, я́ємося, я́стеся, *док.* Почепитися за що-небудь (про багатьох або багато чогось; у багатьох місцях). *З гуком, із галасом повискакували* [діти] *із-за парт, почіплялися за клямку: — Держіть! Давайте ключа!* (Вас., Талант, 1955, 22); *Довге гарбузиння вилізло на курінь і почіплялось по тину* (Н.-Лев., II, 1956, 262); *Наліталося по світі, Натомилось павутиння — Почіплялося на вітті, Пообсновувало тиння...* (Вирган, В розп. літа, 1959, 115).

ПОЧІ́СУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, *перех.* Чесати час від часу. *Дехто з них* [«голоштаників»] *шкутильгав, дехто почісував спину* (Чаб., Катюша, 1960, 36).

ПОЧІ́СУВАТИСЯ, ююся, уєшся, *недок.* Чесатися час від часу.

ПОЧІТКІ́ШАТИ, ає, *док.* Стати, зробитися чітким або чіткішим. *Надвечірнє поле вже було не таким прибляклим, як за дня, воно почіткішало, горби стали обростати тінями* (Гуц., Скупана.., 1965, 207).

ПОЧЛЕНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **почленува́ти;** // *у знач. прикм.* *Черевце жука почленоване* (Зоол.. 1957, 44).

ПОЧЛЕНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *перех.* Док. до **членува́ти.**

ПОЧМАНІ́ТИ, і́смо, і́сте, *док.*, *розм.* Очманіти (про всіх або багатьох). *У дядька Барана очі лізуть рогом: — Молодих коней на м'ясо? Та вони що, почманіли?* (Збан., Сеспель, 1961, 357).

ПОЧМИ́ХАТИ, аю, асш, *док.*, *розм.* Чмихати якийсь час. *Почмихають було старости, по тричі ходивши,*

да й підуть (Барв., Опов.., 1902, 89); *Пантелій почмихав собі під ніс тихенько, щоб не дратувати міцнорукого дядька* (Загреб., Диво, 1968, 645); *Почмихав паровоз ще стільки ж, вистоявся, а тоді як рвонув... і станція Орловка тільки майнула перед нами* (С. Ол., З книги життя, 1968, 109).

ПОЧМИ́ХУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **почми́хувати** і звуки, утворювані цією дією. *З печі почулося невдоволене почмихування* (Логв., Давні рани, 1961, 153); *Звідти* [з вокзалу] *доносились перегуки поїздів, важке почмихування паровозів* (Цюпа, Грози.., 1961, 198).

ПОЧМИ́ХУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Чмихати час від часу. *Луківна слухала доньку, затамувавши подих, і лише стиха почмихувала носом* (Баш, На.. дорозі, 1967, 86); *Дід Максим не сердився, почмихував тільки сміхотливо та лукаво мружив очі* (Збан., Єдина, 1959, 353): *На коліях стомлено почмихував паровоз* (Збан., Сеснель, 1961, 245).

ПОЧМО́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Чмокати час від часу.

ПОЧО́ВГАТИ, аю, аєш, *док., розм.* 1. *неперех.* Човгати якийсь час. *Юнак поглянув на свої забруднені чоботи, почовгав підошвами по рогожці, простеленій біля порога* (Грим., Кавалер.., 1955, 87).

2. *перех.* Човгаючи, (стерти (підошви, підметки і т. ін.). [Степан:] *Не бий ти даремно чобіт, бо тільки підметки почовгаєш* (Кроп., І, 1958, 410).

3. *неперех., перен.* Повільно піти, човгаючи ногами. *Мар'я почовгала до свого ліжва* (Мирний, III, 1954, 171); *Він мовчки почовгав у сіни* (Козл., Сонце.., 1957, 42); *Уляна, зітхнувши, накинула на плечі теплу хустку, почовгала з хати* (Тют., Вир, 1964, 89).

ПОЧО́ВГАТИСЯ, аються, *док., розм.* 1. Човгатися якийсь час.

2. Потертися від довгого носіння (про взуття). *Почовгались чоботи* (Сл. Гр.).

ПОЧО́ВПАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Піти, важко ступаючи. *Поточуючись, наче чмелена, почовпала Катря назад до полу* (Мирний, IV, 1955, 298); *Із квартири вийшло двоє і, насунувши на очі шапки, хутко почовпали в бік Гусинівки* (Панч, Вибр., 1947, 273).

ПОЧО́КАТИСЯ, аюся, аєшся. Док. до **чо́катися.** *Він почокався невміло За день, що щастям підкотив* (Мал., Любов, 1946, 43).

ПО-ЧОЛОВІ́ЧИ, *присл., рідко.* Те саме, що **по-чоловічому.** *А вдар* [шкапину] *батогом — починає хвицатися, мов несамовита, і очі стають по-чоловічи злими* (Стельмах, II, 1962, 95).

ПО-ЧОЛОВІ́ЧОМУ, *присл.* 1. Як чоловік, мужчина, подібно до чоловіка. мужчини. *Оксен грубо, по-чоловічому, пригорнув до себе хлопчика* (Тют., Вир, 1964, 176); *Малецька по-чоловічому крутила цигарку з рудої махорки* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 131).

2. *розм.* Те саме, що **по-лю́дському.** *Пан такий добрий, ласкавий, заговорить по-чоловічому, хоча ж і пан* (Коцюб., І, 1955, 446); // Як у людини.

ПОЧОЛО́МКАТИ, аю, аєш, *перех., розм.* Док. до **чоло́мкати.** *У хаті діда почоломкав* [Тимофій] *І побажав йому ста літ* (Мал., Битва, 1943, 198); * Образно. *Де він тепер?.. Чи його почоломкала куля ворожа, чи він зрадив її, безталанну, й забув свої присягання?* (Стар., Облога.., 1961, 7).

ПОЧОЛО́МКАТИСЯ, аюся, аєшся, *розм.* Док. до **чоло́мкатися.** *Він почоломкався з Климом* (Н.-Лев., III, 1956, 351); — *Ну, здоров, синку. Почоломкаємось. І стали батько з сином цілуватися* (Довж., І, 1958, 218); *Суворий столітній дід, скинувши бриля, за старим звичаєм тричі почоломкався з Миколою* (Баш, Надія, 1960, 242).

ПОЧО́МУ, ПОЧІ́М, *присл.* 1. Уживається в знач. скільки коштує, за скільки продається. — *Ось зараз заїдемо до крамнички, спитаємо, почім кумач* (Тулуб, В степу.., 1964, 209); * Образно. *До нас в науку! ми навчим, Почому хліб і сіль почім!* (Шевч., І, 1951, 327).

◇ **Зна́ти, почо́му в Тростянці́ гребінці́** — уживається як погроза. *Хай же наважиться* [Олександра] *сказати хоч слово, тоді знатиме, почому в Тростянці гребінці* (Коцюб., І, 1955, 29); **Зна́ти (узна́ти, пізна́ти** *і т. ін.*) **почо́му (почі́м) кіш (пуд, фунт, коре́ць** *і т. ін.*) **лі́ха** *див.* **лі́хо** [1]; **Показа́ти, почо́му лі́коть ква́ші** — довести свою перевагу над ким-небудь. — *Бачили, виграли страйк... Показали Гельці, почому лікоть кваші...* (Мур., Бук. повість, 1959, 34).

2. Уживається в знач. звідки, від кого. [Прісцілла:] *Не треба злота моїм братам.* [Панса:] *Почім ти знаєш, дочко?* (Л. Укр., II, 1951, 462); [Іван:] *Багато заробив?* [Семен:] *Вісімдесят приніс!* [Іван:] *Ого! Та в Одарки з півсотні на схові.* [Семен:] *А ти ж почім знаєш?* (Крон., І, 1958, 65); — *Скажи мені: чого вони сюди ходять?*— *запитав він, роздумливо суплячи брови.*— *А я почім знаю?*— *щиро здивувався Сергій* (Тют., Вир, 1964, 160).

ПОЧО́РНЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **почорни́ти.** *Тут вулиці мов почорнені і побілені, тінь і світло так різко поділені, що голкою границю поміж ними потягнеш* (Мак., Вибр., 1954, 304).

ПОЧОРНИ́ТИ, ню, ни́ш, *перех.* Док. до **чорни́ти.** *В кварті зробилася густа чорна юшка, що мастила хлопцям лиця й почорнила їм язики* (Март., Тв., 1954, 151); *Жар.. притьмарив хлопцеві очі, стягнув і почорнив щоки* (Стельмах, II, 1962, 395); *Кажуть, брехня до людини не пристане, але почорнить, як та сажа* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 162).

ПОЧОРНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **почорні́ти.** *Небілена спочатку, почорніла від негоди,.. стояла вона* [тюрма] *над горою* (Мирний, I, 1954, 319); *Превисокі липи зовсім заступають і заслоняють стародавню дерев'яну почорнілу церковцю* (Н.-Лев., II, 1956, 401); *Почорнілі на дощах скирти соломи ще вранці були в руках противника* (Гончар, III, 1959, 214); *Почорніла вся від горя, Вдова побігла аж до моря* (Нагн., Вибр., 1957, 139); *Він* [Харків] *плаче з радості, весь почорнілий з муки* (Сос., II, 1958, 475).

ПОЧОРНІ́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **почорні́ти.**

ПОЧОРНІ́ТИ, ію, ієш, *док.* 1. Стати, зробитися чорним або чорнішим. *Ой чого ти почорніло, Зелене поле?* (Шевч., II, 1963, 156); *Вербовий гай на тім боці повивсь у темряву, почорнів* (Коцюб., І, 1955, 143); *Збіжжя вигоріло, мов від вогню, овоч на деревах почорнів, трави пожовкли* (Л. Укр., III, 1952, 549); *Почорніли заводі в озерах І ясніші стали разом з тим* (Рильський, III, 1961, 315); * Образно. *В темній хаті почорнів сірий вечір* (Панч, II, 1956, 410); // Засмагнути від сонця, вітру. *Польовий вітер і степове сонце засмалили його колись біле лице — почорнів як циган* (Мирний, I, 1954, 148); *О біле личко, як же швидко ти В дорозі сій від спеки почорнієш* (Фр., X, 1954, 414); *От уже п'ятнадцять літ Ми все тягнемо в забрід, І од спеки наше тіло І змарніло й почорніло* (Щог., Поезії, 1958, 79); // Змінитися на обличчі, змарніти від горя, недуги і т. ін. *Стоїть серед хати Горпина, аж почорніла і страшно дивиться, а на руках у неї мертва дитина* (Вовчок, I, 1955, 68); *Круто прийшлося Марусякові, ой круто! Почорнів, хоч і старався не показувати того* (Хотк., II, 1966, 241); *Почорнів* [сенатор] *од зла одної днини*

І помер у католицький піст (Мал., Звенигора, 1959, 223).

◇ **В оча́х почорні́ло** — те саме, що **В оча́х потемні́ло** (*див.* о́ко [1]). *Жолкевському почорніло в очах, спинилося серце* (Ле, Україна, 1940, 269).

2. *у сполуч. із сл.* душа, *перен.* Стати поганим, неприємним (про характер і поведінку людини). *Шевченко приязно посміхнувся до чабана і запросив його сісти. Знав, що не від розкошів почорніла його душа* (Баш, На землі.., 1957, 7).

ПОЧОРНІ́ШАТИ, ас, *док.* Стати, зробитися чорнішим. *Коли на полях заголубіли тіні й почорнішали дороги, Дмитро повертався в село* (Стельмах, II, 1962, 338); *На обрію показався дим. Він ішов далекою хмарою, почорнішав, підвівся й загув густо до станції* (Ю. Янов., I, 1958. 118).

ПОЧО́Т, у, *ч., розм., заст.* 1. Те саме, що **поша́на.** *Не по віку почот, а по чесному труду* (Укр.. присл.., 1955, 365); *Ось його батько, високий кругловидий різник, котрому з почотом скидають шапки і низько вклоняються всі городянські міщани* (Мирний, III, 1954, 371); [Мар'яна:] *Не плач, мамо! Чого убиваєшся? В почоті тепер твоя дочка. Бач, як ведуть, немов до вінця виряджають...* (Вас., III, 1960, 54).

2. *етн.* Те саме, що **по́чет** 3. *Напросила* [Івга] *свашок, світилок, батьків.. і всякого народу, якого треба на весілля, і у почот, і до порядку* (Кв.-Осн., II, 1956, 301).

ПОЧТИ́ВИЙ *див.* **пошти́вий.**

ПОЧТИ́ВІСТЬ *див.* **пошти́вість.**

ПОЧТИ́ВО *див.* **пошти́во.**

ПОЧТИ́ТИ, ти́ш, *док., перех., книжн., рідко.* Те саме, що **ушанува́ти.** *Русин шука кладовища, Почтити гріб Федьковича* (Фр., X, 1954, 131); // Пригостити, почастувати. *Ми тепер хотіли б почтити вас обідом* (Мирний, III, 1954, 284).

ПО́ЧТОВИЙ, а, е. Прикм. до **по́чет.**

ПОЧУБЕ́НЬКИ, ів, *мн., розм.:* ◇ **Дава́ти (да́ти) почубе́ньків** *кому* — бити, скубти за волосся когo-небудь. *Тогді* [тоді] *почується, як своя вош* [воша] *укусить за потилицю (як хто з роду скривдить:. чи почубеньків дасть)* (Номис, 1864, № 9341).

ПОЧУ́БИТИ, блю, биш; *мн.* почу́бля́ть; *док., перех., розм.* Посмикати за волосся. [Івга:] *Я перша хоч за чуба його почублю* (Мирний, V, 1955, 252).

ПОЧУ́БИТИСЯ, блюся, бишся; *мн.* почу́бля́ться; *док., розм.* 1. Док. до **чу́битися.** [Конон:] *А бува, що і вкрадуть* [на ярмарку] *гроші; бува, що сп'яну почубляться і бебехи один другому надсадять* (Кроп., III, 1959, 210).

2. Чубитися якийсь час. — *Я думала, почубляться* [півні] — *та й перестануть* (Мирний, I, 1954, 237); — *І я тої думки, товариші,— нехай почубляться* [німці й мадяри] (Довж., I, 1958, 367).

ПОЧУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Психічний стан людини, зумовлений певними зовнішніми явищами і подіями. *Естетика є властиво наука про почування, спеціально про відчування артистичної краси,— значить, є частиною психології* (Фр., XVI, 1955, 259); *На кожний лист вона уперто допоминалась одповіді, довгої, палкої, повної неземних почувань і лицарського духу* (Коцюб., I, 1955, 406); *Безмежний світ — і скільки голосів, Думок, дерзань і почувань гарячих!* (Рильський, I, 1956, 402); *Народ нарік Шевченка своїм співцем тому, що він весь належав трудящим, тому, що всі почування і прагнення народу він перелив у вогненні рядки своїх творів* (Іст. укр. літ., II, 1956, 619); *Вирушають вони в дозор.., і домінантою їхніх почувань є не страх, а пильність* (Загреб., Шепіт, 1966, 105); // Сукупність певних почуттів, що зумовлюють поведінку людини. *Батьківські почування;* // Зовнішній вияв почуття, що супроводжує якусь дію. *Радюк читав дуже добре, з великим почуванням* (Н.-Лев., I, 1956, 558); // Почуття любові, кохання. *Скільки ж то разів, зустрічаючись на вулиці, хотів* [Начко] *промовити до неї, відкрити їй своє серце, висловити свої почування* (Фр., VI, 1951, 249); *В серці любе почування Пишним цвітом розцвітає, І душа моя співає Гімн щасливого кохання* (Вороний, Вибр., 1959, 122).

2. *чого.* Відчуття, передчуття, завбачення. *В почуванню тої блискучої будущини пан Густав і дома виступив зовсім не так, як виступав досі* (Фр., III, 1950, 73); *Якісь невідомі почування невідомого лиха обіймали її душу* (Мирний, III, 1954, 114); *Туди їх тягло почування волі на степах* (Н.-Лев., II, 1956, 204).

ПОЧУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПОЧУ́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.* 1. *перех.* Мати якесь почуття, бути в певному духовному або фізичному стані. *Він* [М. Горький] *з родиною так дбають за мене, так багато роблять для мене, що я почуваю гарячу вдячність* (Коцюб., III, 1956, 358); *Вона в той час не почувала сорому перед матір'ю* (Н.-Лев., III, 1956, 328); *Все ж таки почував о. Альойзій у серці велику прихильність до Миколи* (Март., Тв., 1954, 169); *Глибоке душевне вдоволення почуває* [Дьяконов] *в собі* (Гончар, II, 1959, 61); *Наказує* [лікар] *кидати зараз всяку роботу, як тільки почую втому* (Л. Укр., V, 1956, 405); *Як тільки ніж шурнув по волоссю й до ніг Соломіїних впало перше пасмо кіс, вона почула якийсь біль у грудях* (Коцюб., I, 1955, 344).

Почува́ти (почу́ти) себе́ — бути в певному фізичному стані. *Як себе почуваєте тепер, що пороблясте?* (Коцюб., III, 1956, 403); [Кречет:] *Товариш Берест, я прошу вас одкласти нашу розмову, я погано себе почуваю...* (Корн., I, 1955, 113); **Почува́ти (почу́ти) себе́ ма́тір'ю** — бути вагітною, вагітніти. *А це під серцем що забилося?.. Вона вже давно почуває себе матір'ю...* (Мирний, IV, 1955, 57); *Думає* [земля] *і прислухається до чогось, як прислухається до всього і до себе жінка, що почула себе матір'ю* (Стельмах, I, 1962, 375).

◇ **На коні́ почува́ти себе́** *див.* **кінь; Почува́ти себе́ не в своїй таріл́ці** — мати почуття невпевненості, ніяковості, страху. *Він прислухався до того, що казав Хохол, побоюючись недоречно відповісти, бо той міг подумати, що Харкевич просто переполошився на передовій і почуває себе не в своїй таріл́ці* (Голов., Тополя.., 1965, 31); **Почува́ти себе́ як ри́ба у воді́** — поводити себе вільно, невимушено. *Мороз, даючи відповіді й пояснюючи всі деталі майбутньої роботи, почував себе як риба у воді* (Собко, Біле полум'я, 1952, 156).

2. *перех.* Сприймати зовнішній світ органами чуттів, відчувати що-небудь. [Анна:] *Аж до Гори я не могла спинитись, І тільки стук загрозливий копит За спиною я близько почувала* (Коч., П'єси, 1951, 21); — *Я почуваю запах диму,— сказала стурбовано Тайах* (Ю. Янов., II, 1958, 156); *Кінь почув кріпку дідову руку* (Мирний, I, 1954, 281); *Почула* [Соломія] *вогкий холод, що проймав її наскрізь* (Коцюб., I, 1955, 358); *Під серцем бронзу я почув, і скам'яніли губи...* (Сос., I, 1957, 316); // *тільки недок., неперех.* Мати здатність сприймати зовнішній світ органами чуттів. *Людина завжди так чи інакше діє, і в ході своєї діяльності вона пізнає і почуває* (Психол., 1956, 6); // *тільки недок., неперех.* Виявляти у почуттях своє ставлення до сприйманого. *Скажи мені, фантазіє дивна.., Як научить байдужих почувати* (Л. Укр., I, 1951, 49); // *неперех.* Відчувати достатність чого-небудь. — *Ти мені дай її* [горілки] *раз на три дні, але щоб я почував* (Довж., I, 1958, 312).

◇ **Не почува́ти ні рук, ні ніг** — бути дуже втомленим.

[1-й робітник:] *Ой, натомився ж я сьогодні!* [2-й робітник:] *Я теж ні рук, ні ніг не почуваю* (Мам., Тв., 1962, 69); **Не почува́ти землі́ під собо́ю** — те саме, що **Не чу́ти землі́ під собо́ю** (*див.* **чу́ти**). *Встиджена* [присоромлена] *і розлючена, не почуваючи під собою землі, Ніна кинулася тікати з парку* (Добр., Тече річка.., 1961, 285).

3. *перех. і з спол.* що. Відчувати наявність, настання чого-небудь. — *Я тут!— крикнув Іван і почув раптом, що його тягне безодня* (Коцюб., II, 1955, 351); *Хто в грудях почува пісень високий дар,.. Народу й Партії свойого* [свого] *серця жар Хай чесно віддає, бо він у них узятий* (Рильський, III, 1961, 233); // Вірити в щось, інтуїтивно передбачати що-небудь. *Хоч не все зрозуміла* [Катря] *як слід, проте почувала, що правда за вчителем* (Головко, II, 1957, 197); *За цим зловісним шипінням крові почув* [підполковник] *подих своєї смерті* (Стельмах, II, 1962, 87); * Образно. *Серце почуло якесь лихо* (Мирний, I, 1949, 135); *Катерина.. взяла в руку галузку яблуні, що набубнявіла, почувши весну* (Чорн., Визволення, 1949, 10).

◇ **За версту́ почу́ти** — одразу розпізнати, відрізнити від інших кого-, що-небудь. — *Строкаря з економії від хазяйського за версту по духу почуєш* (Стельмах, I, 1962, 48).

4. *перех. і з спол.* що. Розуміти, усвідомлювати що-небудь. *Я неначе бачу якихось замордованих людей, почуваю горе їх серця* (Н.-Лев., III, 1956, 305); *Лукія почуває, що Віталій просто щасливий з своєї роботи* (Гончар, Тронка, 1963, 92); // *ким, чим.* Уважати себе або когось ким-, чим-небудь. *Почував* [Аркадій Петрович] *себе демократом, другом народу, який не має чого боятись* (Коцюб., II, 1955, 384); — *Коли через мене хтось битиметься — я покину їх обох. Вони не мають права почувати мене власністю* (Ю. Янов., II, 1958, 131).

5. *перех. і неперех.* Док. до **чу́ти** 1. *Парубоцтво почуло, що чоловік кричить, та не знають хто* (Кв.-Осн., II, 1956, 251); *Мати прокинулась і зраділа, почувши доччину пісню* (Н.-Лев., III, 1956, 339); *Проходячи повз кухню, ми почули сміх дівчини і голосну мову Богдана* (Ю. Янов., II, 1958, 163); *Гафійка почула про Марка від Підпари* (Коцюб., II, 1955, 65); * Образно. *Ну що б, здавалося, слова... Слова та голос — більш нічого. А серце б'ється — ожива, Як їх почує* (Шевч., II, 1963, 105); *Не почує тиша ця глибока Голосу твойого* [твого], *друже мій...* (Рильський, III, 1961, 323).

І (й) сло́ва не почу́єш — більше не буде розмови про щось. [Гебрей:] *Більш ти від мене й слова не почуєш!* (Л. Укр., II, 1951, 247).

◇ **Кра́єм ву́ха почу́ти** *див.* **край** [1]; **Почу́ти два непо́вних** — почути, але не зрозуміти; нічого не почути. *Почув два неповних* (Номис, 1864, № 4020).

6. *тільки недок., перех. і з спол.* що, *фольк., рідко.* Слухати, чути. *Ой почувайте і повидайте, що на Вкраїні постало, що за Дашевом під Сорокою множество ляхів пропало* (Сл. Гр.).

ПОЧУ́ВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПОЧУ́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. *тільки 3 ос., кому і без додатка.* Ставати чутним, сприйматися слухом. *Серед темної хмари чорних думок почувався йому крик і лемент голодних та холодних людей* (Мирний, I, 1954, 358); *У цій хвилині почулися в сінях кроки* (Фр., VI, 1951, 191); *За Росію почувся військовий оркестр* (Н.-Лев., III, 1956, 133); *Дітям аж слова почулись — стали слухати вони* (Тич., II, 1957, 232); * Образно. *Враз почувся смерті строгий стук* (Рильський, I, 1956, 210); //*тільки док., безос. Все спить мертвим сном. Ось почулося — щось десь шурхнуло...* (Мирний, IV, 1955, 332); // *тільки док., безос., після вигуків і прямої мови.* Донестися до слуху (про людський голос). — *Поспішайте. Ваше кофе прохолоне,— раптом почулося звідкілясь згори* (Смолич, I, 1958, 62); — *А нічого за це не буде?— почулося раптом із рядів* (Гончар, II, 1959, 43).

2. *розм.* Бути в певному фізичному або духовному стані, почувати себе якось. *Тепер я почуваюся добре* (Л. Укр., V, 1956, 409); *Напиши й ти мені, як мама почувається* (Коцюб., III, 1956, 148); *Ще ліпше він почувався, віддихнув глибоко — віддих рівно йшов і гладко* (Фр., XIII, 1954, 62); // *тільки недок., яким.* Мати почуття, відчуття чогось (самотності, провини, щастя і т. ін.). *В семінарії між товаришками почувалась я самітною* (У. Кравч., Вибр., 1958, 428); — *Я ні в чому не почуваюся винним. Я стою по уставу* (Тют., Вир, 1964, 502); *Кобилянська почувалась би.. щасливою, якби стала піаністкою* (Вітч., 3, 1962, 176); // *безос. Може, я хоч чаєм нагріюся; щось-то погано почувається* (Мирний, IV, 1955, 355); *Тиховичу теж погано почувається. Йому не то соромно, не то жалко* (Коцюб., I, 1955, 218); // *тільки док., із спол.* що, *рідко.* Одержати якийсь імпульс, що викликає зміну в настрої, самопочутті і т. ін. *Як же заспівали «вічную пам'ять», так і сам почувся, що йому якось-то стало легше на душі* (Кв.-Осн., II, 1956, 88); // *тільки недок., безос.* Бути перейнятим якимись почуттями. *Більш нічого не вмів би я словами розказать з того, що думалось тоді і почувалось* (Л. Укр., II, 1951, 181).

Почува́тися до вини́ — відчувати за собою вину. [Антей:] *Я наче почуваюсь до вини, що я не здатен так йому служити, як би хотів* (Л. Укр., III, 1952, 416); — *Пишіть,— сказав суддя до писаря,— обжалуваний не почувається до вини* (Март., Тв., 1954, 95); **Почува́тися (почу́тися) на до́бре,** *заст.*— бути в доброму настрої. — *То співай же добрим людям.., так співай, щоб чоловік на добре, а не на зле почувся!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 60); **Почува́тися (почу́тися) на душі́** — бути в певному душевному стані. *Я оце так гірко на душі почувся* (Граб., I, 1959, 122); **Почу́ватися (почу́тися) на зле,** *заст.*— бути в поганому настрої; **Почува́тися (почу́тися) на (в, у) си́лі (си́лах):** а) бути при силі, здоров'ї. *Друзі називали його «двічі дідом», але він ще почувався на силі* (Кучер, Голод, 1961, 449); *Коли Каркайло вже почувся.. на силах, велів* [цар Сов] *привести його перед себе* (Фр., IV, 1950, 109); б) мати здатність робити що-небудь. *Радити Вам, які саме книжки поперекладати — не почуваюся на силі* (Коцюб., III, 1956, 121); *Справна була* [Мася]! *Ніхто з нею не справлявся — та й не думав, бо не почувався в силі* (Свидн., Люборацькі, 1955, 81); **Почува́тися ні в сих ні в тих** — почувати себе ніяково. *Прищух Тимоха, почуваючись ні в сих ні в тих* (Гончар, Таврія, 1952, 50); **Почува́тися як удо́ма (до́ма)** — почувати себе вільно, невимушено. *Михайло завів гостю до себе, велів їй почуватися тут як удома, а сам кинувся до Савченка* (Збан., Сеспель, 1961, 442); *Випили і почуваємось як дома. Гарно і привітно, жінки вже наші з генералами жартують* (Гончар, Новели, 1954, 118).

3. *тільки 3 ос.* Відчуватися, бути відчутним, сприйманим органами чуттів. *В хаті почувався дух застояного повітря* (Коп., Лейтенанти, 1947, 181); *Потягло з моря свіжим вогким вітрецем. Почулась морська вогкість* (Н.-Лев., V, 1966, 153); *Надвечір їй почувся дим* (Коцюб., I, 1955, 364); // Виявлятися, ставати помітним, відчутним. *В неладі хатньому почувається якась бурхлива нетерплячка* (Л. Укр., II, 1951, 190); *Нарікання в тоні не почувалось* (Головко, II, 1957, 413); *Рухнувся натовп, загомонів, посипались жарти, в яких, окрім веселощів, почувався і подив, і заздрощі, і навіть острах* (Гончар, I, 1959, 48); *У зітханні тому*

почувся ревний жаль за могутнім колись краєм (Коцюб., I, 1955, 293); *В голосі Олександри Василівни почувся протест* (Довж., I, 1958, 433); // *тільки недок., безос. Вільніше всім стало, не почувалося напруженості* (Головко, II, 1957, 46); *За його напівжартами, за веселістю почувалося, що в душі він чимось збентежений* (Гончар, II, 1959, 181).

4. *розм.* Відчувати що-небудь. *Шрам уже й сам тоді почувсь, що треба дати собі пільгу* (П. Куліш, Вибр., 1969, 155); // Відчувати, усвідомлювати себе ким-, чим-небудь. *Ціле життя почуваюся невільницею* (У. Кравч., Вибр., 1958, 270); *Високе покликання спонукало його* [Я. Купалу] *впродовж усього життя почуватися солдатом, бійцем, рицарем* (Вітч., 6, 1967, 158); *Остап знов побачив себе серед поля, почувся втікачем* (Коцюб., I, 1955, 341).

Почува́тися до обо́в'язку — вважати за свій обов'язок. *Коли напишу щось до «Вісника», то знову-таки через те, що почуваюся до обов'язку виконати свою обіцянку* (Коцюб., III, 1956, 293).

5. *заст., рідко.* Виявляти у почуттях своє ставлення до сприйманого. *Ми старі душею стали, Серцем рано одцвіли, Почуватись перестали, Сил багацько позбули* (Граб., I, 1959, 198).

6. *тільки док., розм.* Відчути себе вагітною. *Пожив* [з дружиною] *він* [царевич] *ще п'ятнадцять днів; почулась вона знову* (Укр.. казки, 1951, 227); *Дітвори прибува: у старшої невістки двоє діточок і менша вже від середохрестя почулася...* (Кв.-Осн., II, 1956, 227); *Отак гуляють, не статкують, аж поки Тодоська знов не почується. Тоді все вже набік, стане спокійна, поважна* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 84).

ПОЧУДАКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Удавати з себе чудака якийсь час. *Цей велетень завжди був компанійським хлопцем. Правда, любив часом почудакувати* (Трубл., Лахтак, 1953, 68).

ПОЧУДА́ЧИТИ, чу, чиш, *док., розм.* Те саме, що **почудакува́ти.**

ПО-ЧУДЕРНА́ЦЬКИ, *присл., розм.* Те саме, що **по-чудерна́цькому.**

ПО́-ЧУДЕРНА́ЦЬКОМУ, *присл., розм.* Незвичайно, викликаючи подив. *Кілька гідролітаків, по-чудернацькому піднявши хвости, вже занурялися у воду* (Кучер, Чорноморці, 1956, 104).

ПОЧУДУВА́ННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **почудува́тися.**

ПОЧУДУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., рідко.* Подивуватися з кого-, чого-небудь.

ПОЧУЖА́ТИСЯ, а́смося, а́стеся, *док., розм., рідко.* Стати чужими один одному, перестати родичатися. *Вони кревні, та почужались* (Сл. Гр.).

ПОЧУЖИ́ТИСЯ, имо́ся, ите́ся, *док., розм., рідко.* Те саме, що **почужа́тися.**

ПОЧУЖІ́ТИ, ію, і́єш, *док.* Стати чужим. *Наче нема на тому возі Павла Порошї: почужів він для Зої* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 227).

ПО-ЧУЖО́МУ, *присл.* 1. Як чужий. *Я звикла відноситись до нього не по-чужому, а по-товариськи* (Л. Укр., V, 1956, 216).

2. По-іноземному, не по-тутешньому; не так, як прийнято в певному середовищі, у певного народу. [Д і в ч и н а:] *Ну, бувай здоров.* [Х л о п е ц ь:] *Чом не «до побачення»?* [Д і в ч и н а:] *То по-чужому, а так більше по-народному виходить* (Л. Укр., II, 1951, 106); *«Стій! Хто іде?» Залопотали щось по-чужому в тишині* (Сос., II, 1958, 438); *Я ж бо зразу пізнала, що вони фашистські шпигуни — від них навіть пахло по-чужому* (Ю. Янов., I, 1954, 45).

ПО́-ЧУЖОСТОРО́ННЬОМУ, *присл.* Те саме, що **по-чужо́му** 2. *Олексій Іванович.. щось по-чужосторонньому заговорив до барині* (Мирний, IV, 1955, 226).

ПОЧУ́КАТИ, аю, аєш, *док., перех., розм., рідко.* Чукати якийсь час.

ПОЧУКИ́КАТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* Чукикати якийсь час. *Вона не своя, коли вибереться той день, що хрещениці не побачить, не почукикає на руках* (Мирний, IV, 1955, 68); *Шмалько взяв дитину, почукикав, потім легенько, мов м'яча, кілька разів підкинув угору* (Добр., Очак. розмир, 1965, 375).

ПОЧУМАКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Чумакувати якийсь час. — *Ну, почумакував, тепер бери ложку та сідай вечеряти,— сказав батько* (Вас., Вибр., 1954, 157).

ПОЧУМАНІ́ТИ, іємо, і́єте, *док., розм.* Втратити ясність розуму, одуріти (про всіх або багатьох).

ПОЧУ́ПКАТИ, аю, аєш, *док., діал.* Почати чупкати. *Чути навіть, як опісля закашлявся* [вартівник] *і почупкав чобітьми, йдучи довкола церкви* (Фр., VII, 1951, 9).

ПОЧУРУ́КАТИ, аю, аєш, *док., розм., рідко.* Поговорити, порозмовляти. [В л а с:] *Кожного чоловіка, коли він має зайвий час, тягне промеж люде: чи там почурукати промеж себе, чи згадати колишнє* (Кроп., II, 1958, 322).

ПОЧУРІ́ТИ *і* **ПОЧЮРІ́ТИ,** і́є, *док., діал.* Почати чуріти, чюріти. *Пістоля загриміла, а з Василевого плеча почуріла кров* (Федьк., Буковина, 1950, 60); *Медвідь повалився на землю, а з нього кров почюріла* (Черемш., Тв., 1960, 215).

ПОЧУ́ТИ *див.* **почува́ти.**

ПОЧУ́ТИЙ, а, с. Дієпр. пас. мин. ч. до **почу́ти.** *Хай же сей поклик, що ми до богів посилаєм тепера, буде почутий* (Л. Укр., IV, 1954, 284); *Леночка дуже яскраво змалювала нам хлопчика,.. його дитячі мрії й почуті ним скарги дорослих* (Ю. Янов., II, 1954, 11); // **почу́то,** *безос. присудк. сл. Рідне слово почуто У воскреслій сім'ї* (Рильський, II, 1960, 223); // *у знач. ім.* **почу́те,** того, *с.* Те, що хто-небудь почув. *Бульба стоїть, вражений почутим* (Довж., I, 1958, 237); *Від почутого важко стискається парубоче серце* (Стельмах, Хліб., 1959, 360).

ПОЧУ́ТИСЯ *див.* **почува́тися.**

ПОЧУТИ́ТИ, ти́ш, *док., перех., діал.* Відчути. *Балабуха почутив, що під ним лежить щось тверде й таки добре муляє* (Н.-Лев., III, 1956, 26); *Яким вернувся пізно додому, ліг спати, спав довго, а прокинувшись вранці, почутив уперше лінощі і длявість в тілі* (Н.-Лев., I, 1956, 181).

ПО́ЧУТКА, и, *ж., діал.* Чутка. *Пішла почутка, що у панів людей цар одбере* (Сл. Гр.).

ПОЧУТЛИ́ВИЙ, а, е, *діал.* Зворушливий. *Голос в Селаброса став м'який, співучий. Він говорив, неначе почутливу для серця пісню співав* (Н.-Лев., V, 1966, 122).

ПОЧУТЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж., діал.* Властивість за знач. **почутли́вий.** *Так і рука, та і кожна кінцевина* [кінцівка] *нашого тіла, Бувши од тіла віддалена, тратить свою почутливість* (Зеров, Вибр., 1966, 185).

ПОЧУТТЄ́ВИЙ, а, е. 1. Одержуваний за допомогою органів чуттів. *Людина має здатність складати певні судження не лише опосередковано — шляхом абстрактного мислення, а й безпосередньо — шляхом почуттєвої інтуїції* (Рад. літ-во, 8, 1965, 8).

△ **Почуттє́вий до́свід,** *філос., психо.*— емпіричне сприйняття зовнішнього світу.

2. Стос. почуттів, сприйманий почуттями. *У портреті характер людини розкривається через її конкретно почуттєвий образ* (Мист., 1, 1966, 23); *В змалюванні природи Франко користувався не тільки зоровими вражен-*

ніями, а й всією гамою почуттєвих образів (Іст. укр. літ., І, 1954, 552).

3. Який виражає схильність до плотських насолод. *Великі губи, короткий ніс з глибоко врізаними ніздрями і важкувате підборіддя робили її обличчя одверто почуттєвим* (Собко, Звич. життя, 1957, 15).

ПОЧУТТЄ́ВІСТЬ, вості, *ж.* 1. Абстр. ім. до **почуттє́вий** 1, 2. *Гегель накреслив схему творення мистецтва, від якої відштовхнулось пізніше марксистське літературознавство: від конкретної почуттєвості — через відбір — до типізації* (Рад. літ-во, 12, 1968, 3).

2. Властивість за знач. **почуттє́вий** 3. *Марія Василівна Максимович.. молода, дуже приваблива жінка з лагідним ласкавим обличчям, з.. виразом спокійної доброти і прихованої почуттєвості* (Коч., III, 1956, 155).

ПОЧУТТЄ́ВО. Присл. до **почуттє́вий.** *Матерію як таку не можна відшукати,.. тому що не існує жодних способів бачити, відчувати на дотик, чути, тобто пізнавати почуттєво абстракцію матерії* (Рад. літ-во, 6, 1968, 46).

ПОЧУТТЯ́, я́, *с.* 1. Психічні й фізичні відчуття людини. *Виникнення рис характеру дитини залежить від багатьох обставин її життя, але певне значення мають і почуття* (Хлібороб Укр., 3, 1969, 36); *Експериментатор владний і над такими почуттями, як голод* (Наука.., 12, 1965, 23).

2. Здатність відчувати, сприймати навколишнє середовище. *Припустімо, що кожна істота тому почуває, Що її первісні частки наділено всі почуттями* (Зеров, Вибр., 1966, 187); *Цілком можливо припустити, що тварини мають особливе почуття — почуття погоди, яке невідоме людям* (Нар. прикмети.. погоди, 1956, 31); *Річенко не поворухнувся; він сидів як приголомшений, і видко було, що почуття його всі притуплені* (Хотк., І, 1966, 60); * Образно. *Розбуди почуття, Що в тобі, може, спить* (Сам., І, 1958, 65).

◇ **Шо́сте почуття́** — здатність людини добре орієнтуватися в обставинах, інтуїтивно приймати правильні рішення. *Дядюшка угадував дорогу шостим почуттям, якого не існує у звичайних людей* (Мик., II, 1957, 389).

3. *із спол.* що, мов, немов, ніби *і т. ін.* Стан людини, який викликається почуттєвим досвідом. *Таке почуття нараз охопило Марусяка, мов.. йде відкись* [звідкись] *здалека* (Хотк., II, 1966, 250); *У Данила було таке почуття, ніби він готується до наступу і, даючи поради, враховує всі деталі майбутньої сутички* (Коп., Лейтенанти, 1947, 129); *Почуття, що поблизу є людина, яка страждає, перемогло страх* (Тют., Вир, 1964, 381); // Правильне або хибне усвідомлення людиною свого значення, ролі в суспільстві і т. ін. *З почуттям власної вищості.. пан писар округлим рухом звернувсь плечима до громади* (Коцюб., І, 1955, 195); *Треба всемірно зміцнювати у людей почуття хазяїна підприємства* (Ком. Укр., 8, 1966. 8); // Здатність людини сприймати й усвідомлювати естетичні цінності. *Він.. відчував, що до нього поступово повертається і чітка твердість ліній, і почуття колориту* (Тулуб, В степу.., 1964, 253); *Коли ми опиняємося в музеях або заглиблюємося в томи історії мистецтв, то ще раз переконуємося, наскільки було розвинене почуття краси у наших далеких предків* (Мист., 1, 1963, 28); // Здатність людини вміло використовувати властивості чого-небудь. *Таке почуття матеріалу досягається тільки довголітньою роботою* (Собко, Біле полум'я, 1952, 175).

Естети́чне почуття́ — емоційна реакція людини на естетичні цінності; **Націона́льні почуття́** — вияви любові й поваги до свого народу, до його культурних надбань. *Виступаючи проти націоналізму і національного егоїзму, комуністи разом з тим завжди якнайуважніше ставляться до національних почуттів мас* (Програма КПРС, 1961, 21); **Патріоти́чні почуття́** — любов до Батьківщини, відповідальність за її долю і готовність служити її інтересам. *Високі патріотичні почуття сповнюють серця будівників комуністичного суспільства* (Рад. Укр., 26.III 1950, 4); **Почуття́ відповіда́льності** — глибоке усвідомлення свого обов'язку перед суспільством, людством, розуміння суті й значення своїх учинків, своєї діяльності. *Високе почуття відповідальності за загальну справу, властиве радянським людям з перших днів перемоги соціалістичної революції, дедалі більше розвивається* (Ком. Укр., 9, 1967, 60); **Почуття́ інтернаціоналі́зму** — вияв глибокого усвідомлення міжнародної солідарності трудящих світу в боротьбі за перемогу соціалістичної революції і побудову комунізму. *Нашій молоді притаманне високе почуття інтернаціоналізму, пролетарської солідарності* (Ком. Укр., 10, 1968, 11).

◇ **Почуття́ лі́ктя** *див.* **лі́коть; Почуття́ мі́ри** *див.* **мі́ра.**

4. Емоції, що супроводжують оцінку певних суспільних подій, явищ. *Тут, може, говорить більш почуття, ніж теоретичний розум* (Л. Укр., V, 1956, 99); *Розум і почуття людини невіддільні одне від одного* (Ком. Укр., 6, 1967, 68); // Вияв схвильованості, душевного піднесення. *Надаремне молоденький, чорнявий піп.. вкладав.. так багато почуття у свої вигуки:.. парафіян цікавило зовсім не те* (Коцюб., І, 1955, 276); *Він пробував співати,.. але співав недовго й без почуття* (Ю. Яновський, II, 1958, 234); *Роман прощається з учителем, з почуттям тисне йому руку* (Стельмах, І, 1962, 255); // *чого.* Емоції, викликані певними душевними переживаннями. *Ся нещасна руїна в попівській рясі збуджувала радше почуття жалю* (Фр., VII, 1951, 16); *Пішов додому Чіпка,.. попіс у серці гірке почуття ненависті* (Мирний, І, 1949, 148); *Його охопило почуття палючого сорому* (Тют., Вир, 1964, 162); // Емоційна настроєність. *Одягався* [Доря] *поспішно, з почуттям свята* (Коцюб., II, 1955, 374); *Вже зникло те почуття тихого відпочинку, що було в першу зиму по приїзді Зоні* (Л. Укр., III, 1952, 656); *Зараз же його охопило ділове почуття* (Тют., Вир, 1964, 329); // Інтуїтивне розуміння, сприйняття, передчуття чого-небудь. *Чули те і тюремщики — і якісь лихі почуття закрадалися у потайники їх серця* (Мирний, І, 1954, 343); *Сторожко ступає по стежці Вутанька. Почуття небезпеки, неясної якоїсь тривоги ні на мить не покидає її* (Гончар, II, 1959, 257).

Жи́ти одни́м почуття́м — мати спільні інтереси, бажання, прагнення. *Він мій земляк і мій сучасник, Ми все навпіл ділили з ним. І він розесник мій, і, власне, Жили ми почуттям одним* (Дмит., Вітчизна, 1948, 146); **Почуття́ гу́мору** — здатність людини бачити смішне у певних життєвих ситуаціях і вміти його передавати. — *Я ціную, товаришу Рясний, наявне в тобі почуття гумору* (Гончар, Тронка, 1963, 114); *Стефаник у своїх спогадах відзначав великі здібності Мартовича, його надзвичайно сильне почуття гумору і дар оповідача* (Іст. укр. літ., І, 1954, 685).

◇ **Гра́ти на почуття́х** — використовувати з корисливою метою певні почуття людини. *Буржуазія завжди користувалася зброєю націоналізму проти робітничого руху і не пропускала жодної нагоди, щоб грати на національних почуттях мас* (Талант.., 1958, 74); **Дава́ти (да́ти) во́лю почуттю́ (почуття́м)** — виявляти нестриманість, робити щось під впливом настрою. *Тут я дав волю своєму почуттю, я говорив, що хочу жити роботою партійною* (Л. Укр., III, 1952, 693); *Бувало, підпивши, Свирид похитає головою, стукне кулаком по*

столі і дасть волю своїм почуттям (Стельмах, II, 1962, 29).

5. Любов, кохання; захоплення ким-небудь. *Зів'яло з часом та почало гаснути в серці Йоновім і почуття до Галіци* (Коцюб., I, 1955, 245); *Мабуть, вона могла б його стримати, вдержати тут силою свого почуття, своєї любові* (Гончар, Тронка, 1963, 326).

ПОЧУ́ХАТИ, аю, асш, *док., перех. і неперех.* 1. Док. до **чу́хати.** *Посидів дядько, подвився на мене, на дитину, почухав свою голову* (Мирний, I, 1954, 87); *Хома, забуваючи про європейський етикет, замислено почухав потилицю* (Гончар, III, 1959, 244); *Чоловік заклопотано почухав за вухом* (Вільде, Сестри.., 1958, 472).

2. Чухати якийсь час.

3. *кому, що, перен.* Побити кого-небудь. [Ведмідь:] *Бабусю, маєш ти лозину? Ану, почухай Лису спину...* (Олесь, Вибр., 1958, 480).

ПОЧУ́ХАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* 1. Док. до **чу́хатися.** *Щось укусило Івася, і він почухався* (Мирний, I, 1954, 172); *Вівця повернула голову, почухалась об тин і пішла в двір* (Коп., Лейтенанти, 1947, 199).

2. Чухатися якийсь час.

3. *перен., розм.* Зазнати невдачі. *Було Микита почухається та з тим облизнем і піде* (Кв.-Осн., II, 1956, 153); *Почухався він добре* (Номис, 1864, № 4026).

◇ **Почу́хатися, де й не свербі́ть** — пережити якусь несподівану невдачу. *Почухався, де й не свербить* (Номис, 1864, № 3645).

ПОЧУХМА́РИТИ, рю, риш, *док., перех., розм.* Те саме, що **почу́хати** 1, 2.

ПОЧУХМА́РИТИСЯ, рюся, ришся, *док., розм.* Те саме, що **почу́хатися** 1, 2. *Яків посидів, посидів, почухмарився за спиною і, одвернувшись до стіни, ліг* (Мирний, IV, 1955, 90).

ПОЧУ́ХРАНИЙ, а, е, *розм.* Діспр. пас. мин. ч. до **почухра́ти** 1, 2.

ПОЧУХРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., розм.* 1. *перех.* Обрубати сучки на дереві, очистити гілки від листя. *Привезли бузину з гаю і почухрали її.*

2. *перех.* Очистити руками овечу вовну від сміття.

3. *неперех., перен., розм.* Швидко піти, побігти, поїхати. *Він, швидко поробивши човни, На синє море поспускав, Троянців насадивши повні, І куди очі почухрав* (Котл., I, 1952, 65); *Вернувсь Мірошник наш додому, До церкви прямо почухрав* (Греб., I, 1957, 69); *Злякалась миша та притьмом, Поміж травою, лопушком, З переполоху почухрала* (Гл., Вибр., 1951, 26); *Через сад, у білім полі, Почухрав* [дід] *собі в село* (Мал., Серце.., 1959, 180).

ПОЧУ́ХУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **почу́хувати** і звуки, утворювані цією дією. *Різноголосе хропіння, почухування, лайка й сонне бурмотіння виповнювали темряву* (Тулуб, В степу.., 1964, 107).

ПОЧУ́ХУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* Чухати час від часу. *Незабаром з дупла показався чорний цвіркун, на ввесь рот позіхаючи та ногою голову почухуючи* (Мирний, IV, 1955, 302); *Величай почухував замислено борідку* (Коп., Земля.., 1957, 70).

ПОЧУ́ХУВАТИСЯ, ююся, уєшся, *недок.* Чухатися час від часу. *Какора ще трохи полежав, потім підвівся, почухуючись* (Загреб., Диво, 1968, 172).

ПОЧЮРІ́ТИ *див.* **почуріти.**

ПОШАБА́ШИТИ, шу, шиш, *док., неперех. і рідко перех., розм.* Закінчити роботу. [Горпина:] *Чого це так рано сьогодня* [сьогодні] *пошабашили роботу?* (Кроп., I, 1958, 193); *В саду в бригаді — тут же між яблунями — гори яблук. Це тут сортирують їх, пакують в ящики. Але зараз жінки пошабашили на обід* (Головко, I, 1957, 443); *Після роботи Левко завжди ходив до річки. Навіть коли пошабашить у полі пізнього вечора, все одно поспішає на стрімкий берег* (Десняк, Опов.., 1951, 29); // *з чим.* Довести що-небудь до кінця. — *Ось пошабашимо з війною, приїду потім сюди женитися* (Шиян, Гроза.., 1956, 243); // *перен.* Умерти. — *Розмінять би вже й цілу сотню* [років], *а там не гріх і пошабашити* (Вол., Дні.., 1958, 65).

ПОШАЛІ́ТИ, ію́мо, ію́єте, *док.* Втратити здатність розумно мислити (про всіх або багатьох). *Все хлопство наче пошаліло* (Кач., II, 1958, 408).

ПОШАЛЮВА́ТИ, ююю, ююш, *перех.* Док. до **шалюва́ти.**

ПОША́МКАТИ, аю, аєш, *док.* Шамкати якийсь час. *Тронько беззвучно пошамкав беззубим ротом* (Ряб., Золототисячник, 1948, 153).

ПОШАМОТІ́ТИ, очу́, оти́ш, *док., розм.* Шамотіти якийсь час.

ПОША́НА, и, *ж.* 1. Почуття поваги, що грунтується на визнанні великих чеснот, суспільної ваги або позитивних якостей кого-, чого-небудь. *Миронова довго, з увагою і пошаною гляділа на нього* (Фр., VI, 1951, 92); *Суть радянського патріотизму полягав в глибокій любові до рідного краю, поєднаній з глибокою пошаною й любов'ю до братніх народів і до всіх трудящих світу* (Рильський, IX, 1962, 212); *Черниш дивився на поранених майже з побожною пошаною* (Гончар, III, 1959, 14); *Глибокою пошаною оточена в нашій країні жінка-мати* (Пар. тв. та етн., 3, 1957, 91).

Бу́ти в поша́ні; Ма́ти поша́ну; Користува́тися поша́ною — викликати до себе почуття поваги. *Освіта особливо цінувалась серед запорожців, і люди письменні тут завжди були у великій пошані* (Добр., Очак. розмир, 1965, 21); *Глибокою любов'ю і пошаною користуються серед українського народу російська література, театр, музика, кіно* (Літ. газ., 21.VI 1951, 1); **Завоюва́ти (здобу́ти, заслужи́ти, придба́ти** *і т. ін.*) **поша́ну** — стати поважаним, добитися своєю працею, поведінкою і т. ін. загальної поваги. *Популярність і пошану завоювали своєю багаторічною плідною працею найстаріші українські театральні художники* (Мист., 3, 1963, 29); *Сергій.. заслужив загальну пошану на кораблі* (Ткач, Жди.., 1959, 30); *Такі літератори, як Ви, потрібні нам на те, щоб українство придбало пошану* (Крим., Вибр., 1965, 179); **З поша́ни** — почуваючи повагу до кого-, чого-небудь. *Ми згадаємо імена народних садоводів з пошани до їх мирної творчої праці* (Вол., Надди. висоти, 1953, 111); *Джантемир не з пошани до освіти, а виключно з честолюбства послав* [сина] *вчитися до Омська* (Тулуб, В степу.., 1964, 69); **Пойма́тися (пройня́тися) поша́ною** — почувати повагу до кого-, чого-небудь. *Радянський народ перед усім світом високо підносить своє історичне минуле: Дивіться! Пройматесь пошаною!* (Тич., III, 1957, 267); *Вони пройнялися високою пошаною до загиблого командира* (Гончар, III, 1959, 198).

2. Зовнішній вияв почуття поваги до кого-, чого-небудь; почесті. [Сабіна:] *Рабиня мертва привітати гостей твоїх не зможе, і матрона не матиме належної пошани* (Л. Укр., III, 1952, 157); *Не жди вінка, не жди пошани, Не повертай лякливо вбік!* (Граб., I, 1959, 557); *Пролунав постріл швидкострільної гармати, ще кільканадцять пострілів відбилися у хвилях і полягали по берегах: пошана державному прапорові країни* (Ю. Янов., II, 1958, 109).

Віддава́ти (відда́ти *і т. ін.*) **поша́ну** — виявляти зовнішні ознаки поваги до кого-, чого-небудь. *На арену вийшли.. гімнасти. Вони.. віддали пошану публіці і стали літати по арені* (Ю. Янов., II, 1958, 139); **До́шка поша́ни** *див.* **до́шка; З вели́кою (глибо́кою, по́вною** *і т. ін.*) **поша́ною** — традиційний вираз у кінці

листа. *Панна Ольга Кобилянська.. просить вибачити, що не пише Вам сама через надмір літературної і всякої іншої праці. З найбільшою пошаною* (Л. Укр., V, 1956, 341); *З глибокою пошаною завжди вірний Вам задля послуг* (Мирний, V, 1955, 431); **Моя́ (на́ша) поша́на,** *рідко* — вітання при зустрічі. [Д. Консенсьйон:] *Розіно, підожди! (До Анни). Моя пошана!* (Л. Укр., III, 1952, 398); **На (у, в) знак поша́ни; На поша́ну** — виявляючи до кого-небудь повагу, вшановуючи когось. *Схилімо прапори додолу — На знак пошани, мук і болю. Схилімо низько свої чола Перед бійцем, що впав за волю!* (Тарн., З дал. дороги, 1961, 126); *І клонилися гвоздики В знак довіри і пошани* (Рильський, III, 1961, 129); *Все палили тут невірних На пошану Сабаота* (Сам., I, 1958, 252).

ПОШАНІ́ВОК, ПОШАНО́ВОК, вку, *ч., рідко.* 1. Те саме, що **поша́на** 1. *Стояли перед уявою молодого хлопця ті опришки, наче міфічні герої, оточені сяйвом людського пошанівку* (Хотк., Довбуш, 1965, 61); *В мого народу у пошанівку Чорна робота і чорний хліб* (Павл., Пальм. віть, 1962, 82); [Професор:] *І за ту честь, за той пошановок.. чим він має платити суспільності?* (Фр., IV, 1950, 37).

2. Добрий догляд за чим-небудь. *Та цею бочкою можна возити років з вісім, а в добрий пошанівок, то й на десять стане* (Сл. Гр.).

ПОШАНО́БА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **поша́на** 1. [Мелашка:] *Звісно, як Прохор ваш не зопалу одружився з Катрею, а по мислі, то вже певна річ, що промеж них мусить бути і лад і згода; а де лад, там і пошаноба,— як свекрусі. так і свекрові та й усьому родові...* (Кроп., IV, 1959, 9).

ПОШАНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пошанува́ти.** *І пошановані в нас, мовби власного роду початок, Мати Венера і Марс — римської слави батьки* (Зеров. Вибр., 1966, 373).

ПОШАНО́ВАННЯ *див.* **пошанува́ння.**

ПОШАНО́ВОК *див.* **пошані́вок.**

ПОШАНУВА́ННЯ, *рідко* **ПОШАНО́ВАННЯ,** я, *с., розм.* 1. Дія за знач. **пошанува́ти** 1. — *Із отакого сім'я має вирости пильність, умілість, послух, покірність, пошанування старших* (Фр., IV, 1950, 231).

2. Повага, пошана. *З новим роком побажаю я нам долі тихої, погожої та роботящої, обопільного зрозуміння, поважання, пошанування* (Коцюб., III, 1956, 128); // *перен., ірон.* Зневага, образа. — *Спасибі, спасибі, що спаскудили в своїй клуні,— нагадуючися дядечко..— Пошанування ваше довіку запам'ятаю* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 17).

На пошанува́ння — для вияву поваги. *Не знайшли ні друзі, ані кревні Рицарського тіла молодого, Щоб землі його предати чесно, Щоб могилу насипать високу Добрим людям на пошанування, На уклін, на славу непогасну* (Рильський, III, 1961, 241); **Робити пошанува́ння** *кому* — виявляти велику честь. [Василь:] *Високоповажні панове! Дуже велике пошанування робите ви мені, називаючи мене батьком нової літературної школи* (Сам., II, 1958, 99).

3. Віддавання почестей, виконання обрядових пісень і т. ін. *Мертвець був у хаті, і хвиля вимагала пошанування* (Коб., II, 1956, 193); *На вулицях.. знову зазвучали традиційні народні пошанування й поздоровлення — величальні колядки та щедрівки* (Літ. Укр., 1.I 1965, 3).

ПОШАНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Виявити повагу, з пошаною поставитися до кого-, чого-небудь. — *Ти свою сиву голову пошануй, коли не шануєш козацтва!* (Вовчок, I, 1955, 26); *Він переходив від купи до купи людей, просив і закликав, щоби пошанували самі себе, щоби показали, що вони люди,.. не запродували своїх голосів* (Кобр., Вибр., 1954, 63); // Гостинно прийняти, привітно зустріти кого-небудь. *Аж ось шле свати Іван Золотаренко. Олеся пошанувала любих гостей і рушники подавала* (Вовчок, I, 1955, 22); [Іван:] *Гляди ж, Семене, і ти, Одарко,— як побачите коли сиротину, то пошануйте й нагодуйте її, як батько дитину* (Кроп., I, 1958, 108); // Пожаліти кого-небудь, не завдавати шкоди комусь. — *Видно шляхи полтавській і славну Полтаву, Пошануйте сиротину і не вводьте в славу* (Пісні та романси.., II, 1956, 6); [Русалка Польова:] *Сестрице, пошануй! Краси моєї не руйнуй!* (Л. Укр., III, 1952, 232).

2. *чим і без додатка.* Пригостити, почастувати когонебудь. — *Давайте лиш млинців гарячих, а я ось пошаную гостей перчаківкою* (П. Куліш, Вибр., 1969, 135); — *Зятя покликав, посадив на покуті і горілки купив і пошанував добре* (Барв., Опов.., 1902, 323); // Нагородити, преміювати кого-небудь чимсь. *Похвалити мусять, а може, цяцечкою пошанують — яку-небудь гарнесеньку на ріжок або на шию, а то й на копитце!* (Вовчок, VI, 1956, 276); // *перен., ірон.* Побити когонебудь. *Хай лиш вороги посміють зачепити — ми їх добре пошануєм, пошаткуєм!* (Тич., I, 1957, 215); — *Оберігайте, шануйте пана, мов болячку, то він так вас пошанує, як мене,— поводив* [Щербина] *побитою спиною...* (Стельмах, I, 1962, 614).

3. Дбайливо поставитися до кого-, чого-небудь. *Пошануй худобу раз, а воно тебе десять раз пошанує* (Номис, 1864, № 10190); *Пошануй верстат раз, а він тебе — десять раз* (Укр.. присл.., 1955, 346).

ПОШАНУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся. Док. до **шанува́тися** 1. — *А, може, грамота ще й у пригоді стане при його службі,— писарем буде, а пошанується — до офіцера дослужиться* (Мирний, IV, 1955, 35); *Ой, час би, Грицьку, нам, ой, час пошануватися: Не все ж нам, братику, не вечорниці; Не все з дівчатами гасать і женихаться! І тютюнкову день і ніч в шинку крутяться!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 125).

ПОШАПКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Обмінятися вітаннями, знімаючи при цьому шапки. [Конон:] *І досі не зібрався провідати Андрія Григоровича! Раз тільки зустрілись і то на хвилину, бо він не мав часу, і ми тільки пошапкувались* (Кроп., III, 1959, 238); *Братчики відходили тихо, пошапкувавшися ще раз з товаришами* (Довж., I, 1958, 256); // Скинути шапку на знак привітання. *Од двору йшло 12-ть чоловік з ломаками, а поперед них отаман Данило; підійшовши до ганку, вони пошапкувались* (Збірник про Кроп., 1955, 41).

ПОША́РИТИ, рю, рив. Док. до **ша́рити.** *Вломив* [Кирило] *хліба — чого ж би до хліба? Заглянув у мисник, пересунув горщичок, пошарив на лаві — нема нічого* (Тесл., З книги життя, 1949, 29); *Інспектор скоренько пошарив у столі між паперами й витяг звідтіль якогось листа* (Вас., I, 1959, 139); *Військком пошарив по столу руками і, знайшовши якийсь папірець, пробіг його очима* (Тют., Вир, 1964, 196); *Я кручусь по хаті, пошарила по всіх усюдах, нехай уже мене бог простить, заглянула й за образи — нема* [ложки]! (Н.-Лев., III, 1956, 264).

ПОША́РКУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **поша́ркувати** і звуки, утворювані цією дією. *Ще не відкриваючи дверей, почув* [Гаврило] *тихе пошаркування Юлиних ніг* (Тют., Вир, 1964, 402).

ПОША́РКУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Ходити, шаркаючи ногами.

ПОША́РОВИЙ, а, е. Який здійснюється шар за шаром; розташований шарами. *Найвищий приріст*

урожаю насіння і волокна льону кращої якості буває при пошаровому внесенні добрив (Техн. культ., 1956, 35); *Найбільше відповідає агротехнічним і грунтово-меліоративним вимогам така оранка, при якій верхній родючий шар зберігається на місці, а нижній — солонцевий — перемішується з карбонатним шаром. Таким чином відбувається пошарова ярусна оранка* (Хлібороб Укр., 9, 1969, 25); *Догляд за чистими парами протягом весняно-літнього періоду полягає в пошаровому обробітку грунту культиваторами у поєднанні з поверхневим боронуванням* (Колг. енц., II, 1956, 373).

ПОША́РОВО. Присл. до **пошаро́вий.** *Прив'ялену отаву можна заскиртувати пошарово з старою соломою* (Хлібороб Укр., 8, 1964, 12); *Пари у літній час 5—6 разів обробляємо пошарово* (Хлібороб Укр., 6, 1970, 4).

ПОША́РПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пошарпати.** *Обутий* [Харон] *в драні постоли; Із дір онучі волочились, Зовсім, хоть вижми, помочились, Пошарпані штани були* (Котл., I, 1952, 130); *І вже ось-ось ми ворога натисли! ..Пошарпані над ними стяги звисли* (Фр., X, 1954, 62); *Раптом впала мені в очі невелика пожовкла і пошарпана книжечка* (Л. Укр., III, 1952, 740); *Теплохід «Славгород» після багатьох рейсів, пошарпаний океанськими хвилями, причалив до стінки судноремонтного заводу* (Роб. газ., 20.IV 1966, 1); *Вже надвечір з степової могили перебрались до села кулеметники.., прийшла пошарпана піша розвідка якогось полка* (Гончар, II, 1959, 325); * Образно. *Різкий, пронизуватий вітер тріпав прапори й стяги і гнав по млистому небу клочками пошарпані хмари* (Стар., Облога.., 1961, 9); *Знову у тім пошарпанім серці воскрес образ дорогої, тихої дівчини* (Стар., Облога.., 1961, 45); *Час, моя пісне, у світ погуляти, Розправити крильця, пошарпані горем* (Л. Укр., I, 1951, 64).

ПОША́РПАТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Подерти, пошматувати (одяг, папір, книжку і т. ін.). *Голодне товариство миттю випило воду і розхапало сухарі, аж торбинку пошарпали на шматки* (Стор., I, 1957, 391); *Була хвиля, коли хотіла* [пані Міхонська] *зараз же розірвати письмо, прочитати, пошарпати на куснички* (Фр., III, 1950, 439); *Образно. *Ні, то сміявся не хлопчик-поводар, то сміялася його устами вся громада,.. що продала свою совість за чотири цебри, обікрала, знищила, пошарпала долю сироти* (Л. Янов., I, 1959, 306).

2. Обтріпати, пошкодити (про вітер, дощ, негоду і т. ін.). *На горищі загупав ногами батько. Мабуть, лагодить острішок, що його пошарпав вітер* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 8); *Школо моя! Радість моя! Невпізнанною зробили тебе роки, пошарпали тебе негоди* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 3).

3. *перен., розм.* Завдати матеріальних збитків; пограбувати. *Марусяк.. ограбував пару менших дворів, війта одного пошарпав* (Хотк., II, 1966, 180); // Учинити набіг, збройний напад на кого-, що-небудь. — *Що ж, Іване,— сказав тихо Підпригора,— може, татарву пошарпаємо? .. — Ні! Без повеління гетьманового таке чинити не слід* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 178); — *Здається, наше панство трохи пошарпало його хутір? — спитав Потоцький* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 271).

ПОША́РПАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* 1. Обдертися об що-небудь, порвати на собі одяг. *Коловсь сердешний* [Еней] *об тернину, Пошарпався ввесь об шипшину* (Котл., I, 1952, 123).

2. Порватися, зноситися. *Я хотіла прудко летіти туди, але крила мої дуже пошарпались* (Л. Укр., III, 1952, 730).

ПОША́РПУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Шарпати, смикати час від часу. *І ось уже поїзд гуркотить, пошарпує неухильно вперед, в нове, незвичне* (Кундзич, Пов. і пов., 1938, 94).

ПОШАРУВА́ТИ[1], у́ю, у́єш, *перех.* Док. до **шарува́ти**[1].

ПОШАРУВА́ТИ[2], у́ю, у́єш, *перех.* Док. до **шарува́ти**[2]. *Пошарувала* [Марія] *підлоги в кухні й у сінях* (Тудор, Народження, 1941, 12).

ПОШАРУВА́ТИ[3], у́ю, у́єш, *перех.* Док. до **шарува́ти**[3]. *Буряки гарно зійшли, особливо на тому ланку, де їх буде машина шарувати. Сама без людей пошарує і збукетує* (Кучер, Трудна любов, 1960, 588).

ПОША́РУДІ́ТИ, джу́, ди́ш, *док.* Шарудіти якийсь час. *Приходить* [Мишко] *додому пізно, пошарудить три хвилини — вечеряє — потім упаде на ліжко й спить* (Мик., II, 1957, 87); *Причаюю шаланда, легко пошарудівши об камінь бортом* (Ю. Янов., II, 1958, 46).

ПОША́СТАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Шастати якийсь час.

ПОШАТКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пошаткува́ти.** *Виблискувала олією дрібно пошаткована капуста* (Мик., II, 1957, 290); *З них* [конвейєрів] *сиплеться й сиплеться.. дрібно пошаткована зелена маса* (Руд., Остання шабля, 1959, 476); *Я тільки побачив, як блиснули шаблі,.. і закрив голову руками.. Пошаткованого вкинули мене денікінці в домовину, ще й віком накрили* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 77).

ПОШАТКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Дрібно порізати (капусту, зелену масу на силос і т. ін.); //*перен.* Порубати шаблями. *Хай лиш вороги посміють зачепити — ми їх добре пошануєм, пошаткуєм!* (Тич., I, 1957, 215).

ПО-ШАХРА́ЙСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-шахра́йському.**

ПО-ШАХРА́ЙСЬКОМУ, *присл.* Вдаючись до обману; як шахрай, як шахраї. *Грати в карти по-шахрайському.*

ПОШАХРАЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.* Шахраювати якийсь час.

ПОШАХРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. Те саме, що **пошахрююва́ти.**

2. Те саме, що **поворожи́ти.** *Ускочить чорт в утробу якій-небудь бідолашній і зачне мордувати, а чоловік прийде, поворожить, пошахрує та й вижене чорта* (Стор., I, 1957, 53).

ПО-ШАХТА́РСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-шахта́рському.**

ПО-ШАХТА́РСЬКОМУ, *присл.* Як шахтар, як шахтарі. *Вже тягнуть* [солдати] *дроти до палаток, б'ють криниці по всьому табору, вже, розмахнувшись по-шахтарському, ламають камінь і втрамбовують ним лінійки* (Гончар, I, 1954, 445).

ПОШВА́НДЯТИ, яю, яєш, *док., розм.* Піти кудинебудь без певної мети. *Не журітесь, добродію! Усе козацтво наше укупі, ні жоден не пошвандяв нікуди; ось де вони є* (Кв.-Осн., II, 1956, 161); [Кіндрат Антонович:] *А де ж Олеся?* [Лукерія Степанівна:] *Пішла через хвіртку паниз, чогось до річки пошвандяла* (Кроп., II, 1958, 337).

ПО-ШВЕ́ДСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-шве́дському.**

ПО-ШВЕ́ДСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у шведів, за звичаєм шведів.

2. Шведською мовою.

ПОШВЕ́НДЯТИ, яю, яєш, *док., розм.* Швендяти якийсь час. [Сестра Мархва:] *У мир, сестро?* [Сестра Серахвима:] *Та хоч біля миру пошвендяти. Літечко тепле настало, сонечко ясне так гріє...* (Мирний, V, 1955, 66).

ПО-ШВИ́ДКІСНОМУ, *присл.* З підвищеною швид-

кістю. *Тільки по-швидкісному водять поїзди з новим урожаєм кращі колективи Південно-Західної залізниці* (Рад. Укр., 6.VIII 1961, 1).

ПОШЕВЦЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.* Шевцювати якийсь час.

ПОШЕЛЕ́ПАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Піти повільно (несхвально).

ПОШЕЛЕСТІ́ТИ, ещу́, ести́ш. *док.* 1. Шелестіти якийсь час. *Комісар порився в столі, пошелестів якимись паперами* (Гончар, II, 1959, 134).

2. *розм.* Почавши рухатися, створити шелест. *Нарешті Денис поповзом пошелестів у темряві і довго не повертався* (Тют., Вир, 1964, 45).

3. *безос., перен.* Почутися (про тиху одночасну мову багатьох людей). *Між скадовчанами тим часом уже пошелестіло: — Мадяр! — Червоний мадяр з килигеївцями прибув!* (Гончар, II, 1959, 68).

ПО́ШЕПКИ, *присл.* Дуже тихо, майже беззвучно (говорити, розмовляти і т. ін.). *Ставши поруч з кумою, Шмид зараз почав хреститись до образів та пошепки молитись* (П.-Лев., III, 1956, 110); *Парубок та дівчина сиділи й розмовляли тихо, мало не пошепки* (Гр., I, 1963, 411); *Люди розповідали спершу пошепки, а далі і голосніше про подію, яка сталася тільки що* (Турч., Зорі.., 1950, 219); *Мати говорить майже пошепки, але мені все чути* (Збан., Любов, 1957, 40); *Образно. *Він* [вітер] *то летить, то ляже й завмира,.. То змовкне й прислухається до хвиль, Що пошепки говорять з берегами* (Перв., II, 1958, 187).

ПОШЕПОТА́ТИ *див.* **пошепоті́ти.**

ПОШЕПОТА́ТИСЯ *див.* **пошепоті́тися.**

ПОШЕПОТІ́ТИ, очу́, оти́ш *і* **ПОШЕПОТА́ТИ,** очу́, о́чеш, *док., перех. і без додатка.* Пошепки поговорити з ким-небудь якийсь час. *Пошепотав* [Максим].. *з лікарем: «Не годиться, кажуть, у службу; в чисту його!»* (Мирний, II, 1954, 135); *Хлопці тим часом нишком пошепотіли з дівчатами, далі повставали і почали прощатись* (Вас., II, 1959, 47); *Діти пошепотіли щось між собою й полягали спати* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 23).

ПОШЕПОТІ́ТИСЯ, очу́ся, оти́шся *і* **ПОШЕПОТА́ТИСЯ,** очу́ся, о́чешся, *док.* Пошепки поговорити з кимнебудь якийсь час. *Незабаром прийшов комсомольський товариш секретар і, про щось пошепотівшись із товаришами, одкрив засідання бюро й разом загальні збори осередку* (Епік, Тв., 1958, 422); *Сергійко побіг у кухню, щось там пошепотівся з Лукією й застрибав на одній нозі* (Кучер, Трудна любов, 1960, 41).

ПО́ШЕПТ, у, *ч., рідко.* 1. Те саме, що **ше́піт.** * Образно. *Київ.. стрів Дорку тихим пошептом каштанів* (Ю. Янов., Мир, 1956, 72).

2. Перешіптування. — *Чув я — кипить в громаді, Пошепти грізні пішли: «Вбиймо пана! Все одно нам! Нема правди на землі!»* (Фр., X, 1954, 246).

ПОШЕПТА́ТИ, шепчу́, ше́пчеш, *док., перех., без додатка і з спол.* як, що б *і т. ін.* 1. Сказати щось пошепки. — *Мамо! питки,— тихо пошептав Івась* (Мирний, I, 1954,302); *Стихне* [соловейко], *ніби пошепче своїй самочці, як її любить, а вона йому, мабуть, скаже, що й вона його любить* (Кв.-Осн., II, 1956, 40).

2. *над ким — чим, біля кого — чого, від чого і без додатка.* Поворожити, почаклувати, промовляючи пошепки певні заклинання. *Явдоха узяла води, пошептала над нею, збризнула його* [сотника] *тою водою* (Кв.-Осн., II, 1956, 202); *Молодиця скоренько подала бабі ножа. От вона пошептала, пошахрувала над ним* (Стор., I, 1957, 24); *Войцехова прийшла, оглянула хору, пошептала щось біля неї* (Фр., VI, 1951, 166); *На світі всячину я знаю,.. Кому чи трясцю одігнати, Од заушниць чи пошептати Або і волос ізігнать* (Котл., I, 1952, 116); — *Я пришлю свою відьму, і вона за три дні зарубцює вам ці виразки.— Пошепче?— криво посміхнувся безкровними губами Бараболя* (Стельмах, II, 1962, 90); *Ну, думали, пропала гармошка. А він висушив її, почаклував над нею, пошептав, помацав,— і знову заспівала в його руках* (Тют., Вир, 1964, 208).

ПОШЕПТА́ТИСЯ, шепчу́ся, ше́пчешся, *док., з ким, між ким і без додатка.* Поговорити пошепки якийсь час із однією людиною або з групою людей. *Старенький пан повернувся до других, щось пошептався* (Мирний, III, 1954, 166); *Маріуца, пошептавшись з Прохірою, вийшла з хати* (Коцюб., I, 1955, 281); *Хлопці пошепталися між собою і стали одкашлюватись* (Вас., I, 1959, 103); *Прийшли доярки. Побачивши чужу людину, пошепталися і, розійшовши дійниці, стали доїти корів* (Тют., Вир, 1964, 113); *Пошептавшись з Сокирою, невідомі зникли* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 279).

ПО́ШЕПТОМ, *присл., рідко.* Те саме, що **по́шепки.** *Сидять вони* [діти] *у темноті на печі, дожидають матір з поденщини і мовчать, тільки часом Галя пожахнеться і пошептом питає: «Що ж, як кава прийде?»* (Вовчок, I, 1955, 289); — *Ой, землю! — так смердить горілка на всю хату,— говорила пошептом Олеся Казанцеву на вухо* (П.-Лев., III, 1956, 148); «*Та хто там такий?— голосом обзивається бабуся, а до мене вп'ять* [знову] *пошептом: — Лізь, лізь, кажу тобі!»— і пхає мене до бордура* (Хотк., I, 1966, 69).

ПОШЕРЕТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пошеретува́ти.**

ПОШЕ́РЕТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *перех.* Док. до **шеретува́ти.**

ПОШЕ́РХЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **поше́рхнути.** — *Вам треба сильної руки, пошерхлої руки моряка* (Ю. Янов., II, 1958, 56); *Мурувате обличчя Григорія з пошерхлим носом раптом просвітліло від блиску його білих зубів* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 209); *Обхопив* [Андрій] *шофера руками, тричі поцілував його в пошерхлі від морозу і вітру губи* (Минко, Вибр., 1952, 42); *Шумлять пошерхлі комиші* (Мал., Звенигора, 1959, 330).

ПОШЕ́РХНУТИ, не. Док. до **ше́рхнути.** *Од ліктя було тіло біле, як папір, а пальці зчорніли, поморщились, пошерхли* (Н.-Лев., I, 1956, 148): *За цей час Сергій разюче змарнів, шкіра на обличчі пошерхла й лущилася, очі глибоко запали* (Гур., Друзі.., 1959, 124); *Аркадію пошерхло в роті, він не міг вимовити й слова* (Коп., Десятикласники, 1938, 259); *Нащо вже кукурудза тривка до безводдя і тая рідка та дрібненька вродила, ще й дозріти не встигла, а вже листя на ній пошерхло, як жерсть іржава зробилося* (Мур., Бук. повість, 1959, 297).

ПО́ШЕСНИЙ, а, е. Стос. до пошесті. *В катастрофічному стані населення опинялося при появі пошесних хвороб* (Матеріали.. охор. здоров'я.., 1957, 102); — *Пішла оце в вас ніби пошесна мода на мужиків, а панам ніби на світі й місця вже нема!* (Н.-Лев., I, 1956, 133).

ПО́ШЕСТЬ, і, *ж.* 1. Масове заразне захворювання людей або тварин. *На людей пішла пошесть: трясці, пропасниці...* (Мирний, III, 1954, 7); *Худібка в пошесть вигибла* (Фр., XIII, 1954, 36); — *Чабан славний був, на вівцях знався і від всякої пошесті трави та коріння знав* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 101); *На хуторі, звільненому від фашистської армії, виявилася пошесть черевного тифу* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 241); * Образно. *Ніколи не забуде історія людства тих років, коли всьому світові загрожувала тлетворна пошесть німецького фашизму* (Донч., VI, 1957, 587); *У порівн. — Скажи, Свириде Яковлевичу, як ти дочекався такої*

ганьби? Як ти дожився до чуда?— Кульницький, не мигаючи, пильно дивиться на Мірошниченка.— Воно прийшло, мов пошесть (Стельмах, II, 1962, 321); // *перен.* Лихо, біда; напасть. *Некрутація* [рекрутчина] — *це була найстрашніша пошесть Гуцульщини* (Хотк., II, 1966, 88).

2. *перен.* Явище, яке набуло великого поширення. [Печарица:] *Тепер між молодими і пошесть, бачте, така... Учись, мов, учись,— треба і з людьми тим навчанням поділитись...* (Мирний, V, 1955, 163); *Римування, небезпечна пошесть,.. вразило й Михайлика* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 235); // Систематично повторюване явище. *Якраз і я було написала до Вас листа та й спалила його, щось він мені дуже недоладним здався,— видно, то вже така пошесть була на недалі листи* (Л. Укр., V, 1956, 163).

ПОШИБА́ТИ, а́є, *недок., перех. і без додатка, розм.* Нападати (про плач, хворобу і т. ін.). *Як затьохкає ж сумненький Тьохом-тьоророхом, Пошибають сльози, сльози, Котяться горохом* (П. Куліш, Вибр., 1969, 361).

◇ **Ду́мка (ду́ма, га́дка) ду́мку (ду́му, га́дку) пошиба́є (пошиба́ла)** — про втрату душевної рівноваги від думок. *Як хвиля хвилю поганяла, Так думка думку пошибала* (Котл., I, 1952, 198); *Сум великий обняв мою душу. Дума думу пошибає* (Барв., Опов.., 1902, 411); *Поклав* [дід] *граблі коло себе, сів потім на межу, закурив люльку, та й гадка гадку пошибала* (Стеф., I, 1949, 89).

ПОШИВА́ЛЬНИК, а, *ч., заст.* Робітник, який покриває соломою яку-небудь будівлю.

ПОШИ́ВАНКА, и, *ж.* Те саме, що **на́волочка.** *Він завівсь на худобу, на хазяйство; є в його і скриня, і подушки, є й полотняні пошиванки на їх* (Сл. Гр.); — *Бери пошиванки й напихай соломою...* (Томч., Жменяки, 1964, 173).

ПОШИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОШИ́ТИ,** ию́, и́єш, *док., перех.* 1. *заст.* Покривати соломою яку-небудь будівлю. *Баби мастили стіни, Семен пошиває покрівлю* (Коцюб., I, 1955, 125); *Молола* [Катерина] *на жорнах, шила й вишивала дітям сорочки і сама пошивала спіпками хату чи клуню* (Стельмах, II, 1962, 209); — *Заходився* [старий] *пересипати повітку,— пошити ще спіпками та обмазати, то й готова буде* (Коцюб., I, 1955, 50); *Треба було хатчину наново пошити; через перестарілу солому, що майже зовсім загнила, протікає добре дощ* (Коб., III, 1956, 534).

2. *у кого — що, у сполуч. з ім. у мн., перен., розм.* Вважати кого-небудь належним за певними ознаками до якоїсь групи людей за знач. ім. [Єгор Іванович:] *На старості літ пошили мене в анархісти...* (Ю. Янов., Драм. тв., 1946, 12); // Присвоювати комунебудь якийсь чин. — *Рядовий Шульга, а я, признатися, гадав, що зразу тебе у генерали пошиють* (Рибак, Час.., 1960, 127).

◇ **Пошива́ти (поши́ти) у брехню́** — звинувачувати кого-небудь у тому, що він говорить неправду. *Це ж ви Республіку пошили у брехню, і безоглядно повтікали за кордон* (Тич., I, 1957, 127); **Поши́ти у ду́рні** *див.* **ду́рень.**

ПОШИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПОШИ́ТИСЯ,** и́юся, и́єшся, *док., у кого — що, у сполуч. з ім. у мн., розм.* Ставати належним за певними ознаками до якоїсь групи людей за знач. ім. — *Да тей брат справді, бачу, у пани пошився! Коли козак водив хорти за собою на мотузках?* (П. Куліш, Вибр., 1969, 121); — *Ондечки стоїть недок попович, що тинявсь по монастирях, був слимаком та розпивсь, розледащів і пошився в босяки* (Н.-Лев., IV, 1956, 294); [Процько:] *Який же я старий? Я ще молодець хоч куди. Ну, та дарма, пошився в старці, то й не кажи, що молодий* (Сам., II, 1958, 56); — *Призвело мене віддати його до церковної школи: попоходив чотири зими, навчивсь чи ні чому путньому, а у грамотії пошився: у помічники до писаря поступив* (Л. Янов., I, 1959, 160); — *Ну, розкажи ж, як це сталося? ..Як це ти в окозамилювачі пошився?* (Гончар, Тронка, 1963, 336).

◇ **Пошива́тися (поши́тися) в ніщо́,** *рідко* — втрачати повагу, низько опускатися. *З такого сміють, що розганявсь до неба, А низько сів, пошився сам в ніщо* (Граб., I, 1959, 595); **Поши́тися у ду́рні** *див.* **ду́рень.**

ПО́ШИВКА, и, *ж.* Те саме, що **на́волочка.** *Під одною прямою стіною стоїть ліжко дівоче; з-під глазетових завіс визира безліч подушок і подушечок, в білих, як сніг, пошивках* (Стар., Облога.., 1961, 14); *Чотири здоровенних подушки за малим не до стелі знімаються, та всі в ситцевих пошивках* (Гр., II, 1963, 313); *Швидко нагнулась* [Саша] *до купи близни і руками перебирає сорочки, рушники, пошивки* (Допч., II, 1956, 113).

ПОШИВНИ́Й, а́, е́. Стос. до поштиття одягу, білизни і т. ін. *Перше місце на поточний період повинно бути відведене виробництвам: взуттєвому й пошивному* (КП України в резол. і рішен.., 1958, 83).

ПОШИВНИ́К, и́вника́, *ч.* Працівник пошивної промисловості. *Ми дали пошивникам 55 тисяч комплектів крою понад державний план* (Веч. Київ, 22.X 1969, 1).

ПОШИВНИ́ЦЯ, і, *ж.* Жін. до **поши́вник.**

ПОШИКОВА́ТИ *див.* **пошикува́ти** [2].

ПОШИКУВА́ТИ [1], у́ю, у́єш, *док., розм.* Шикувати (*див.* **шикува́ти**[1]) якийсь час.

Пошикува́ти знаннями — похизуватися знаннями, з певним наміром виявляючи освіченість, ерудованість.

ПОШИКУВА́ТИ [2] *і* **ПОШИКОВА́ТИ,** ку́ю, ку́єш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **ви́шикувати.** *Іще ж не пошиковала старшина полків, іще не крикнув він* [Сашко] *«рушай», а вже полк Ніженський з табору й рушив* (П. Куліш, Вибр., 1969, 170).

ПОШИКУВА́ТИСЯ, у́ться, у́ємося, у́єтеся, *док., рідко.* Те саме, що **ви́шикуватися.** * Образно. *Пісні його* [Ніколаса Гільсна] *вийшли із підземелля, Пошикувались у взводи і роти — Ось найвірніші бійці Фіделя, Яких неможливо перебороти* (Павл., Пальм. віть, 1962, 81).

ПОШИПІ́ТИ, плю́, пи́ш; *мн.* пошипля́ть; *док.* Шипіти якийсь час.

ПОШИ́РЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **поши́рити** 1. *Осередній дворик.. оточений будовою з галереєю під аркадами, що поширена посередині виступом рундука і ложею (великою нішею)* (Л. Укр., III, 1952, 346).

2. *у знач. прикм.* Який часто трапляється, широко відомий, популярний. *Вживання старої, традиційної форми для вираження нового змісту становить один із дуже поширених у літературі прийомів* (Рильський, IX, 1962, 204); // Наявний у великій кількості, представлений великою кількістю. *Особливо поширені соснові ліси в Карпатах там, де в будові гір беруть участь пісковики* (Геол. Укр., 1959, 679); *Поширеною категорією археологічних знахідок на городищах є речі, що належать до ремісничих знарядь* (Археол., VIII, 1953, 23).

3. *у знач. прикм.* Розширений, більший обсягом, розміром, ніж звичайно. *Він.. стояв, зігнувшись над пательнею, і з утіхою ласуна, з поширеними ніздрями розкошував пахощами смачної страви* (Коцюб., I, 1955, 199); *В її* [вдови] *поширених очах Застигли муки біль і страх* (Стельмах, V, 1963, 58); *За поширеного опіку.. розвивається шок* (Наука.., 11, 1971, 25); // Вільний, який припускає відступи від буквального розуміння. *Поширене тлумачення жанру утруднює класифікацію народної творчості* (Рильський, IX, 1962, 225); // Шир-

ший за складом. *Робота поширеної Президії Спілки радянських письменників СРСР має у нас характер відбудовчий, характер відтворення* (Тич., III, 1957, 170).

△ **Поши́рене ре́чення** *див.* **ре́чення.**

ПОШИ́РЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **поши́рений.** *Багатовікова історія людства знає чимало.. ідеологій. Але жодна з них не може навіть віддалено зрівнятися з ленінізмом за своїм впливом і поширеністю* (Літ. Укр., 23.IV 1963, 1).

ПОШИ́РЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поши́рити** і **поши́ритися.** *Поширення економічного вчення К. Маркса в Росії, зокрема на Україні, значно прискорилося після перекладу в 1872 році першого тому «Капіталу» на російську мову* (Ком. Укр., 4, 1968, 38); *Значного поширення набудуть машини і знаряддя, які забезпечують виконання кількох операцій за одне проходження агрегату* (Хлібород Укр., 11, 1969, 15).

ПОШИ́РЕНО. Присл. до **поши́рений** 3.

ПОШИ́РИТИ *див.* **ПОШИ́РЮВАТИ.**

ПОШИ́РИТИСЯ *див.* **ПОШИ́РЮВАТИСЯ.**

ПОШИ́РШАТИ, аю, асш. Док. до **ши́ршати.** *Озеро змаліло, берегова габа поширшала* (Л. Укр., III, 1952, 224); *Ілько вилюднів, поширшав у плечах* (Панч, I, 1956, 424); *Камердинер засвітив свічки, і кабінет поширшав, зробився просторим та затишним* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 210); // *безос. Береги все неприступні, ріка вузька. От трохи поширшало* (Хотк., II, 1966, 393).

◇ **На́че світ поши́ршав** *кому* — стало легше, веселіше на душі у когось. *Я така вбога і безталанна дівчина, покидька, чужий попихач; а він — боже! яким поглядом мене охрестив! мов королівну. Мені наче світ поширшав* (Барв., Опов.., 1902, 381).

ПОШИ́РЮВАЛЬНИЙ, а, е. Спрямований на поширення.

ПОШИ́РЮВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **поши́рювати.** *Радянські психологи піддали критиці фаталістичні концепції здібностей, поширювані в буржуазній психології* (Рад. психол. наука.., 1958, 348); *Класові битви останнього часу завдали удару по ілюзіях, поширюваних прихильниками неокапіталізму і реформізму, з новою силою підтвердили основні положення марксизму-ленінізму* (Ком. Укр., 7, 1969, 23).

ПОШИ́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поши́рювати.**

ПОШИ́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПОШИ́РИТИ,** рю, риш, *док.*, *перех.* 1. Робити ширшим, більшим за розміром; розширювати. *З давніх-давен працьовиті смерди вирубували дерево, викорчовували товстелезні пні, виривали цупке коріння — поширювали поле* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 516); *Я думав про те, що вперше, мабуть, у моїй країні людина, поборюючи простори, не звужує, а поширює їх* (Кулик, Записки консула, 1958, 147).

2. Робити більшим за обсягом, складом, змістом; розвивати. *Нашим поетам слід продовжувати і поширювати благородну перекладацьку діяльність* (Рильський, III, 1955, 104); *Бажаємо поширити сферу творчості, дохід з видання повертаємо на премії за літературні праці* (Коцюб., III, 1956, 237); *Якщо Леон не пустодзвін, не хвалько і підприємство його справді так розвивається,.. то йому, мабуть, скоро доведеться поширити виробництво* (Вільде, Сестри.., 1958, 124).

3. *на кого — що.* Розширити сферу впливу чогось на кого-, що-небудь. *Ми поїхали додому, щоб поширити нашу радість на наших братів* (Кулик, Записки консула, 1958, 10).

4. Робити приступним, відомим для багатьох. *Вчений повинен не тільки творити в науці, тісно пов'язаній з практикою, але й пропагувати знання, поширювати їх у масах* (Наука.., 8, 1963, 4); *Член партії повинен.. підтримувати і поширювати передовий досвід* (Статут КПРС, 1961, 4).

5. Роздавати або продавати що-небудь багатьом; розповсюджувати. *Поширювати книжки на підприємстві; Поширювати свої твори.*

6. Бути джерелом або носієм запаху. *Машиністка.. топала каблучками по коридору, поширюючи після себе приємний запах гострих духів* (Тют., Вир, 1964, 195).

ПОШИ́РЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПОШИ́РИТИСЯ,** иться, *док.* 1. Ставати ширшим, більшим за розміром; розширюватися. *Місто поширювалося в своїх рамках, прокладалися нові вулиці* (Мартич, Повість про нар. артиста, 1954, 124); *Очі поширились і дивились в якусь точку в просторі так пильно* (Л. Укр., III, 1952, 693); // Займати більше місця, захоплювати більшу територію. *Заграва поширювалася, росла, розмотувалася в огненне кільце* (Кач., II, 1958, 358); *Треба було вскочити до канцелярії й загасити вогонь, поки він не поширився далі* (Сміл., Сашко, 1954, 205); // Займати, наповнювати собою щодалі більший простір. *Неподалеку щось ліниво обізвалось, потім той звук почав наростати, поширюватись, досягнув острова* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 66).

2. Ставати більшим за обсягом, складом, змістом; розвиватися. *Однією з прикмет творчості Лесі Українки є своєрідна міграція мотивів і образів ранньої лірики в писані пізніше драматичні твори, де ці мотиви й образи поширювались і поглиблювались* (Вітч., 2, 1961, 149).

3. *на кого — що.* Потрапити під дію або вплив чого-небудь. *При згадці самого імені Оленки суворі обличчя вояків світлішали, і не було тут такого, на кого б не поширювалась її влада — влада любові!* (Гончар, Тронка, 1963, 300); *На працівників РТС і МТС повністю поширюється законодавство про соціальне страхування та трудове законодавство СРСР* (Лікар. експертиза.., 1958, 13).

4. Ставати приступним, відомим для багатьох. *Мабуть, ніде доцільна думка, свіжа ініціатива не поширюється з такою блискавичною швидкістю, як на фронті* (Гончар, III, 1959, 224); *Ідеї марксизму-ленінізму, ідеї Жовтня поширились на всій землі, підняли народи на боротьбу проти гнобителів, за свою свободу і незалежність* (Ком. Укр., 2, 1967, 4); // Передаватися від одного до другого, охоплюючи велику кількість людей (про хворобу). *Вірусний грип може поширюватися на великих територіях, в таких випадках говорять про пандемію грипу* (Хвор. дит. віку, 1955, 289).

5. *тільки недок.* Пас. до **поши́рювати** 5. *Важливим засобом революційного впливу більшовицької партії на маси були революційні прокламації, які друкувалися і поширювалися підпільними партійними організаціями* (Нар. тв. та етн., 3, 1957, 15).

ПОШИ́РЮВАЧ, а, ч. Той, хто поширює що-небудь. *Розправлялись козаки й міщани з активними поширювачами уніатства* (Іст. УРСР, I, 1953, 191); // Про будь-який об'єкт, що сприяє поширенню чого небудь. *Зростає роль преси як збирача і поширювача зразків комуністичної праці* (Ком. Укр., 4, 1962, 65); *Бур'яни є поширювачами шкідників і хвороб культурних рослин* (Хліборо́б Укр., 1, 1965, 8).

ПОШИ́РЮВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **поши́рювач.**

ПОШИРЯ́ТИ [1], я́ю, я́сш, *док.* Ширяти (*див.* **ширя́ти** [1]) якийсь час. *Поширяти в небі.*

ПОШИРЯ́ТИ [2], я́ю, я́єш, *док.* Ширяти (*див.* **ширя́ти** [2]) якийсь час. *Поширяти кочергою в печі.*

ПОШЙТИ [1], йю, йсш, *док., перех.* 1. Док. до **шйти.** *Пошили сині вам жупани, На спід же білії каптани, Щоб був козак, а не мугир* (Котл., I, 1952, 187); *Напряде* [Мотря] *отак літ за двоє, оснує, витче, так і сорочка є, виб'є — спідничину пошиє* (Мирний, I, 1949, 140); *Пошила* [баба] *собі торби, перехрестилася та й пішла по жебранім хлібу* (Фр., IV, 1950, 10); — *Там з самих палітурок можна б три тисячі пар черевиків пошити* (Довж., I, 1958, 68).

2. Шити якийсь час.

ПОШЙТИ [2] *див.* **пошивáти.**

ПОШЙТИ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пошйти** [1] 1. *А се сап'янці-самоходи, Що в них ходив іще Адам; В старинній пошиті годи* (Котл., I, 1952, 173); *Була в Охріма сіра свита, Так хороше пошита* (Гл., Вибр., 1957, 62); *На Миколі Гуртовому добре сидів гарно пошитий темно-коричневий костюм* (Ткач, Плем'я.., 1961, 277); // **пошйто,** *безос. присудк. сл.* — *А платтячко вам хто шив? Добре пошито* (Мирний, IV, 1955, 139).

ПОШЙТИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пошйти** [2] 1. *Чагарник розлягся аж до самого села, котре звідси брилює* [височить] *тільки кількома стріхами, заново пошитими* (Коцюб., I, 1955, 459); *При цім слові* [«дім»].. *мужик пагадає собі низьку хату, соломою пошиту* (Март., Тв., 1954, 84).

ПОШЙТИСЯ [1] *див.* **пошивáтися.**

ПОШЙТИСЯ [2], йється, *док.* Бути пошитим. *Одне слово, пошились штани... На роговім гудзику, збірка до збірки* (Вишня, I, 1956, 79).

ПОШЙТИСЯ[3], йється, *док., розм.* Швидко, непомітно пробігти, прошмигнути. *Паска була сливе порожня, і всередині зацвіла, ще й, неначе на сміх, з неї вискочила миша й пошилась в траву* (Н.-Лев., III, 1956, 206); // Непомітно піти, втекти. *Один піп все одну й ту ж саму говорив промову, і коли вже, бувало, заведе від Адама, то миряни добре знали, що воно далі буде, й помаленьку всі один за одним і пошиються з церкви* (Україна.., I, 1960, 125); // Повитися (про дорогу). *Дорога пошилась в гущавину* (Н.-Лев., III, 1956, 144).

ПОШИТТЯ, я́, *с.* Дія за знач. **пошйти** [1] 1. *А борсук сміявся з зайця: — Ну, для чого мучиш пальці? З пошиття не буде толку* (Стельмах, V, 1963, 356); *Пошиття плаття складається з 34 операцій, кожну з яких виконує окрема робітниця* (Веч. Київ, 6.XI 1968, 2); // Певний стиль пошитого одягу чи взуття. *На ньому була сіра сатинова сорочка й жилетка-безрукавка, широкі чорні штани і велетенські пожовтілі, селянського пошиття чоботи* (Збан., Єдина, 1959, 120).

◇ **Не мáти і за бóже пошиття** — не поважати когонебудь, вважати його ні на що не здатним. *Його образжає згадка про те, що молодший брат, котрого він не мав і за боже пошиття, знищив усі його заміри, два роки плекані в серці, як найкращі мрії...* (Коцюб., I, 1955, 112).

ПОШКАНДИБáТИ, áю, áєш, *док.* 1. Піти, налягаючи на укорочену або хвору ногу. *Бенедьо остався, щоб позамикати всі двері і брами, і відтак пошкандибав за Леоном* (Фр., V, 1951, 386); *Василько затарабанив голими п'ятами по мокрих боках коня. Слідом за ним пошкандибав на милиці і з цеберкою в руках босий товариш* (Панч, II, 1956, 139).

2. Повільно піти. *На панщині пшеницю жала, Втомилася; не спочиває Пішла в снопи, пошкандибала Івана сина годувать* (Шевч., II, 1963, 318); *Незнайомець нарешті прокинувся від своїх дум, зиркнув на сонце, що ховалось за обрій, і.. затерпнлими ногами пошкандибав до санаторію* (Збан., Сеспель, 1961, 29).

ПОШКАНДИЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., діал.* Пошкандибати. *Баба устала з полу і, зігнувшись, пошкандиляла до столу* (Мирний, I, 1954, 243).

ПОШКАРУ́БИТИСЯ, иться, *розм.* Док. до **шкару́битися.** *Брудна, зовсім потемніла від часу і випарів штукатурка пошкарубилась* (Коцюба, Перед грозою, 1958, 68); // Стати жорстким (про шкіру).

ПОШКАРУБІ́ТИ, іє, *док., рідко.* Те саме, що **пошкару́бнути.**

ПОШКАРУ́БЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **пошкару́бнути.**

ПОШКАРУ́БНУТИ, не. Док. до **шкару́бнути.**

ПОШКВáРИТИ, рю, риш, *док.* 1. Док. до **шквáрити.**

2. Шкварити якийсь час.

ПОШКВáРИТИСЯ, рюся, ришся, *док.* 1. Док. до **шквáриться.**

2. Шкваритися якийсь час.

ПОШКВАРЧáТИ, чу́, чи́ш, *док.* Шкварчати якийсь час. *Йонька потопталася біля Кузьми, пошкварчав люлькою і, крутнувшись на місці, гайнув полтавським шляхом прямо в Зіньків* (Тют., Вир, 1964, 92).

ПО-ШКІЛЬНóМУ, *присл.* Як у школі. *Це співали не його школярі, співали не по-шкільному* (Вас., I, 1959, 195).

ПОШКЛИ́ТИ *див.* **поскли́ти.**

ПОШКóДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пошкóдити** 1. *За перегородкою хтось.. схвильовано розповідав, що вже кінчають лагодити пошкоджену колію, незабаром рушать* (Гончар, II, 1959, 171); *Брун бігав по світлиці, сіпалося і заплющувалося пошкоджене в бою ліве око* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 441); *Гілки або дерева, пошкоджені козами, зайцями, комахами тощо, починають цвісти значно раніше, ніж здорові, і квітують сильніше останніх* (Наука.., 9, 1961, 43); // **пошкóджено,** *безос. присудк. сл. Було пошкоджено телеграфну лінію.*

ПОШКóДЖЕННЯ, я, *с.* 1. *чого.* Дія за знач. **пошкóдити.** *Ступінь пошкодження рослин залежить не тільки від інтенсивності заморозків, а й від їх тривалості* (Хлібороб Укр., 10, 1965, 13); *Всі п'ять пальців лівої руки, яку він поклав собі на коліно, були розчепірені. Вони не рухалися. Доронін знав, що це результат важкого поранення з пошкодженням нервів* (Руд., Вітер.., 1958, 176).

2. Пошкоджене місце. *Бариль виліз на мотор і став розглядати пошкодження* (Трубл., Шухна.., 1940, 177); *Коли міноносець дістав пошкодження, Бегічев зумів згуртувати команду і полагодити пробоїну* (Видатні вітч. географи.., 1954, 123).

ПОШКóДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пошкóджувати.**

ПОШКóДЖУВАНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Здатність пошкоджуватися, бути пошкоджуваним. *Добрива послаблюють пошкоджуваність озимого жита шкідниками* (Добрива.., 1956, 175).

ПОШКóДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОШКóДИТИ,** джу, диш, *док.* 1. *перех.* Виводити що-небудь з ладу; псувати, руйнувати. *Горох слід висівати якнайдалі від посівів багаторічних бобових трав, бо його можуть пошкоджувати спільні шкідники* (Зерн. боб. культ., 1956, 27); *При зниженні знову прийшов* [льотчик] *до тями, посадив літака, навіть не пошкодив* (Гончар, Тронка, 1963, 21); *Він і зараз не знає, чи то його кулі пошкодили управління літакові, чи злоба занизько кинула фашиста до землі* (Мушк., Серце.., 1962, 182); // Діставати якусь травму. *Тільки надвечір розійшлися з княжих теремів новгородські гості, бояри київські й воєводи.. Всі були цілі, здорові і ніхто з них не пошкодив ні свого, ні чужого тіла* (Скл., Святослав, 1956, 461); *Він зірвався цієї ночі по каміню в якийсь крутояр і пошкодив ногу* (Гончар, III, 1959, 126); // *безос. Саме*

шмаття лишилось на льотчикові від його бриджів та від чобіт... А найгірше, що руку пошкодило (Гончар, Тронка, 1963, 22).

2. *тільки док., неперех., кому, чому.* Своїми діями, вчинками зробити прикрість людині або завадити якій-небудь справі. [Л ю ц і й:] *Я не хотів пошкодити Руфіну, бо кожен сам про себе хай свідкує* (Л. Укр., II, 1951, 427); *Зовсім не попереджена Неля може більш пошкодити справі, ніж допомогти* (Вільде, Сестри.., 1958, 354); // Завдати шкоди здоров'ю. *Коли б я думав, що подоріж пошкодить Вашому здоров'ю, я не важився б намовляти Вас пускатись в дорогу* (Коцюб., III, 1956, 399); *Дощ іллав, як з відра. Бігла б і мокрою, але боялася, що перестудиться сильно і то пошкодить дитині* (Хотк., II, 1966, 271); // Перешкодити, стати на заваді. *Правитель королівської канцелярії знав так само, що відсутність орди не може пошкодити здійсненню намірів Потоцького* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 368).

Не пошкóдило [б] (не пошкóдить) — було б (буде) корисним, не зайвим. — *Не пошкодило, якби й ви взяли стирочку та хоч би з того піаніно трошки пил змели!* (Л. Укр., III, 1952, 503); *Осокін швидко зміркував, що йому зовсім не пошкодить походити по шахті з таким знавцем гірничорудної справи, як Штарков* (Ткач, Плем'я.., 1961, 256).

ПОШКÓДЖУВАТИСЯ, усться, *недок.*, **ПОШКÓДИТИСЯ,** ишься, *док.* 1. Виходити з ладу, псуватися, руйнуватися. *На східних і південно-східних схилах рослини пошкоджуються більше, ніж на північних та західних* (Хлібороб Укр., 10, 1965, 13); *Щоб головка не пошкодилась, крючок зберігають у чохольчику з шкіри або м'якого дерева* (В'язання.., 1957, 5).

2. *тільки недок.* Пас. до **пошкóджувати.** *Суниці часто пошкоджуються весняними приморозками, що призводить до значного зниження врожайності* (Сад. і ягідн., 1957, 254).

ПОШКОДИТИ *див.* **пошкóдувати.**

ПОШКÓДИТИСЯ *див.* **пошкóджуватися.**

ПОШКОДОВА́НИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **пошкодува́ти** 4. — *Тримай! Лапай злодіїв!— загукали сусіди, що якраз підбігли на поміч пошкодованому господареві* (Фр., VI, 1951, 146).

ПОШКОДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. *перех.* Пожаліти кого-, що-небудь, відчути жалощі до когось, чогось. — *Легше... легшенько, дочко,— обізвався він.— Не налягай так на ноги! ..Аби надвечір до міста добрести. Пошкодуй моїх ніг старих* (Мирний, III, 1954, 67); [П о л к о в н и к:] *Ворог ніколи не дріма і при знагоді ніколи він тебе не пошкодує* (Крон., V, 1959, 479).

2. *неперех., за ким — чим, за що, об чому, об чім і без додатка.* Відчути жаль за ким-небудь або каяття з приводу чогось. *Коли б вона була виїхала відсіля, може, ніхто і не згадав би її, не пошкодував би за нею* (Гур., Повели, 1951, 88); *Гніздечко знайшли, зруйнували, а потім самі ж і пошкодували за свій вчинок* (Гончар, Тронка, 1963, 157); *Швидко вже об тім ти пошкодуєш, тільки буде пізно* (Гонч., Вибр., 1959, 209); *Одинока дівчина в селі, Марія Решетар, згодилася вийти заміж за Андрія. Але після.. вона пошкодувала* (Томч., Закарп. оп., 1953, 31); *Марія пошкодувала, що не принесла дітям хоч якийсь окрасць від зайця* (Стельмах. I, 1962, 515).

Не пошкодýєш (не пошкодýсте) — не будеш (не будете) жалкувати, каятися. — *Візьміть мене, не пошкодуєте. Я вам золото знайду в тайзі...* (Донч., II, 1956, 21).

3. *перех. і з інфін.* Не хотіти віддати, втратити що-небудь, ввести себе у видатки. *Онися подивилась, що паска дуже здорова, й пошкодувала віддавати старцям* (Н.-Лев., III, 1956, 205); *Пошкодував заводчик скоби назовні вмурувати, себе у видатки загнати,— щоби робоча людина не могла вільним, чистим повітрям нагору ходити* (Вол., Паддн. висоти, 1953, 17).

Не пошкодувáти *чого* — дати, вкласти щось у достатній кількості, зробити витрати. *Голубці, хоч тітка Клавда не пошкодувала до них ні м'яса, ні приправи, вже не смакували гостям* (Вільде, Сестри.., 1958, 194); *Нічого не пошкодувало село для знатної доярки* (Дмит., Паречена, 1959, 198); **Не пошкодувáти життя́ (голови́)** *за кого — що* — битися, боротися до кінця, захищаючи кого-, що-небудь. *Федя співав про героя-моряка, який не пошкодував свого життя за велике народне щастя* (Ткач, Жди.., 1959, 56); *Чубенко за свого й голови не пошкодує* (Ю. Янов., II, 1958, 212); **Не пошкодувáти сил** — старанно попрацювати, докласти багато зусиль для виконання чого-небудь. *Трудящі України не пошкодують сил, щоб процвітала й міцніла наша Батьківщина* (Ком. Укр., 5, 1967, 11); **Не пошкодувáти фарб** — барвисто змалювати, описати кого-, що-небудь. *Автор не пошкодував у тому творі натуральних фарб* (Еллан, II, 1958, 190).

4. *неперех., кому, чому, рідко.* Завдати шкоди кому-, чому-небудь. *Не турбуйся, голубко, я обережний — і ні собі, ні справі не пошкодую* (Коцюб., III, 1956, 152).

ПО-ШКОЛЯ́РСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-школя́рському.** *Василь без піджака, в самій тільки сорочці, зарум'янений від веслування, виглядав молодо, аж по-школярськи якось* (Вільде, На порозі, 1955, 59).

ПО-ШКОЛЯ́РСЬКОМУ, *присл.* 1. Як школяр, як прийнято у школярів. *Олена якось по-школярському відповіла на привітання* (Вільде, Сестри.., 1958, 314).

2. *перен.* Не творчо, без заглиблення в суть справи. *Намагання розібратися в пралісі естетичних закономірностей сучасного літературного процесу і часом по-школярському теоретизувати довкола відомого свідчать лише про вбогість нашої теоретичної думки, а не про її засилля* (Літ. Укр., 17.XII 1968, 2).

ПОШКРЕБТИ́, бу́, бе́ш, *перех.* Док. до **шкребти́.** *Яків Степанович спохмурнів, заклопотано пошкріб потилицю* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 73); *Закололи, значить, того кабана ік Новому року. Закололи, обсмалили, пошкреблі, хвоста та вуха дітям пооддавали* (Винна, II, 1956, 37); *Образно. Треба зробити так, щоб у «Зірці» [колгоспі] все було гаразд. А Храпчука пошкребти, і добре пошкребти, щоб зійшов із нього дешевий блиск* (Жур., Вел. розмова, 1955, 23).

ПОШКРЕБТИ́СЯ, бу́ся, бе́шся. Док. до **шкребти́ся.**

ПОШКРЯ́БАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пошкря́бати.** *Вся стіна, де притислось ліжко, та біля вікна була геть чисто пошкрябана написами* (Досв., Вибр., 1959, 112); // *у знач. прикм. І двадцять три тоненькі зшитки на стіл пошкрябаний кладе* (Гонч., Вибр., 1959, 67); // **пошкря́бано,** *безос. присудк. сл. А про рану можеш не турбуватись, я тобі правду сказав, там тільки трохи зверху пошкрябано* (Собко, Справа.., 1959, 49).

ПОШКРЯ́БАТИ, аю, аєш, *перех. і без додатка, док.* 1. Шкрябати якийсь час. *Балабуха розсердився, встав із стільця, пішов до шафи, смикнув, пошкрябав пальцями двері* (Н.-Лев., III, 1956, 242); *Парубок з досади пошкрябав за вухом, аж шапка йому злізла на ніс* (Коцюб., I, 1955, 233); — *Оце виїде,— сонце підіб'ється, розсіє на стерню, коровятами пошкрябає ральцем, в одну борону заволоче — роди, боже, як хоч!* (Головко, II, 1957, 50).

2. Подряпати. *Стежка бігла через ліс, і доводилося то низько нагинатися, щоб не пошкрябати обличчя, то зовсім стишувати хід* (Петльов., Хотинці, 1949, 208).

3. *перен.* Піти, човгаючи ногами. — *Думаєш, синку? Думай,— приступила* [бабуся] *костуром і пошкрябала до брами, звідки гримів духовий оркестр* (Панч, II, 1956, 10).

ПОШКРЯ́БАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* 1. Шкрябатися якийсь час. *Харитон.. пошкрябався в голову, надяг свитку й.. вийшов з хати* (Коцюб., I, 1955, 440); // Подряпатися. — *Та я й сам не знаю, де пошкрябався,— махнув рукою Максим* (Ціпа, Вічний вогонь, 1960, 187).

2. Полізти, чіпляючись за що-небудь. *Зручно й швидко пошкрябався* [Альоша] *з припічка на припічок* (Мик., Повісті.., 1956, 73).

ПОШКРЯ́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Шкрябати час від часу. *Дмитрик біг через лід, пошкрябуючи здоровими чобітьми* (Коцюб., I, 1955, 134); *Нараз Климові вчувається, ніби щось пошкрябує за дверима Віриної кімнати* (Грим., Кавалер.., 1955, 193).

ПОШКУТИЛЬГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* Повільно піти, шкутильгаючи. *Панок пошкутильгав собі кудись* (Фр., I, 1955, 372); *Іван засміявся дрібненьким юнацьким сміхом і пошкутильгав до кілка, де він поклав свій чемоданчик* (Досв., Вибр., 1959, 161); *Прокіп пошкутильгав на милицях сам* (Кучер, Голод, 1961, 34); *Ведмежа пошкутильгало їм* [овечкам] *назустріч* (Ів., Ліс. казки, 1954, 75).

ПО́ШЛИЙ, а, е, *рідко.* 1. Який відзначається низьким рівнем культури, обмежений. *У порівн. [М і ч у р і н:] Студенти кажеш? А чому я не бачу в їхніх очах захоплення, радості, жадоби пізнання? Чому вони зараз розсілись, як пошлі дачники?* (Довж., I, 1958, 476).

2. Позбавлений смаку, банальний. *Маяковський.. виступив проти засилля екранів пошлими міщанськими фільмами* (Мист., 6, 1955, 33).

3. Вульгарний, з ознакою непристойності. *В храмі мистецтва не місце жодному цинікові, який здатен при актрисі розповісти пошлий анекдот* (Гончар, Циклон, 1970, 121).

ПО́ШЛІСТЬ, лості, *ж., рідко.* Властивість за знач. **по́шлий.** *Гоголь боровся — свідомо й невтомно — з людською пошлістю і підлістю* (Рильський, III, 1956, 210); *Однаково ставились Чехов і Щедрін до дріб'язковості і пошлості тематики реакційних газет* (Рад. літ-во, 10, 1966, 39); *Радянське суспільство суворо засуджує всяку пошлість і розпущеність у побуті* (Рад. суд на охороні прав.., 1954, 7).

ПОШЛІ́ТИ, ію, ієш, *недок., рідко.* Ставати пошлим.

ПОШЛІФУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *перех.* Док. до **шліфува́ти.**

ПО́ШЛО, *рідко.* Присл. до **по́шлий.** *Королеви фліртують з пиляками — закорсетованими офіцерами — і пошло.. б'ють їх по обличчю...* (Еллан, II, 1958, 63).

ПОШЛЮ́БИТИ, блю, биш; *мн.* пошлю́блять; *док., перех., нар.-поет., книжн.* Узяти шлюб, повінчатися з ким-небудь. *А я тую дівчину люблю, Дівчину пошлюблю* (Чуб., V, 1874, 119); *Дуже-бо захотілося йому* [князеві] *пошлюбити сестру ромейського імператора* [Василя] (Загреб., Диво, 1968, 113).

ПОШЛЮ́БЛЕНИЙ, а, е, *книжн.* Дієпр. пас. мин. ч. до **пошлю́бити.** — *А це кажуть, що вона ніби пошлюблена з тим низовиком, а опинилася у війську гетьмана Жолкевського і, певне, за дружину йому в поході править* (Ле, Наливайко, 1957, 351).

ПОШЛЮ́БНИЙ, а, е. Який відбувається, здійснюється після шлюбу. *Обов вони свято вірили в те, що пошлюбна ворожба мусить сповнитися* (Фр., IV, 1950, 200); // Узаконений, прийнятий після шлюбу. *Отак і жило у хаті двоє ворогів, повік зв'язаних весільним вінцем і пошлюбним ліжком* (Стельмах, Хліб.., 1959, 418).

Пошлю́бна по́дорож — подорож, яку здійснюють молоді після весілля. *Подорожі пошлюбної ми не робили, як усі сподівалися* (Коб., III, 1956, 291); *Прямуючи за кордон у пошлюбну подорож, Куліші в Києві влаштовують прощальний вечір* (Вітч., 12, 1968, 184).

ПОШЛЯ́К, а́, *ч., зневажл., рідко.* 1. Той, хто відзначається низьким рівнем культури, обмеженістю. *Що поможуть розкішні палаццо, зáмки та наймодніші убрання голлівудських пошляків? Адже йдеться про мистецтво кіно, а не про спосіб фотографування* (Довж., III, 1960, 143); *Труд і піт пошляки зневажають* (Пагн., Гірські вершини, 1960, 30).

2. Людина, здатна вести пошлі розмови або робити пошлі вчинки. *Він зажерливий, розбещений, жорстокий і лицемірний. Він позер і пошляк* (З глибин душі, 1959, 60).

ПОШЛЯ́ТИНА, и, *ж., розм., рідко.* Що-небудь низькопробне, банальне, пошле. *Виступили вони обидва* [Станіславський і Немирович-Данченко] *проти рутини, проти пошлятини* (Рильський, III, 1956, 331).

ПОШЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док., розм.* Шлятися якийсь час.

ПО-ШЛЯХЕ́ТСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-шляхе́тському.** *Там годують по-шляхетськи: якимись пундиками та ласкавими словами, а не пирогами* (Н.-Лев., III, 1956, 37).

ПО-ШЛЯХЕ́ТСЬКОМУ, *присл.* За шляхетським звичаєм. *Ясь стоїть перед ним — парубчак, по-шляхетському, пишніше за батька вбраний* (Гр., II, 1963, 333).

ПОШЛЯ́ЧКА, и, *ж., зневажл., рідко.* Жін. до **пошля́к.**

ПОШЛЬО́ПАТИ, аю, аєш, *док., розм.* 1. *перех.* Шльопнути кілька разів, шльопати якийсь час.

2. *неперех.* Піти, шльопаючи ногами.

3. *перех., перен.* Постріляти, повбивати. *Їх* [матросів] *мали пошльопати десь на голому березі Дніпра за Херсоном, як було написано у вироку трибуналу* (Ю. Янов., II, 1958, 197).

ПОШМАГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., розм., перех.* Дуже побити (батогом або різкою). *Сказав Явтух Рябку: — оце тебе за те По жижках.. так гарно пошмагали, Що Пан із Панею сю цілу ніч не спали* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 52); // Побити, поламати, обчухрати (дощем, градом). *Не встигла передова ланка вдатися до рятівних робіт, як тендітні рослини всуціль пошмагав градобій* (Рад. Укр., 5.X 1961, 2).

ПОШМА́ТАНИЙ, а, е, *діал., рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **пошмата́ти.** *Одежина на йому пошматана, пика заросла, суха, як скіпка, голова закустрана, нечесана* (Мирний, III, 1954, 389): *Мирон, хапаючись, почав натягати свою пошматану «кухчайку»* (Головко, I, 1957, 135).

ПОШМАТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., діал., рідко.* Те саме, що **пошматува́ти.**

ПОШМАТКО́ВАНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **пошматкува́ти.**

ПОШМАТКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **пошматува́ти.** — *Ой господине! дайте ще сорочку, та вже міцнішу, бо знов оті кати пошматкують,— благав о. Мельхиседек* (Н.-Лев., III, 1956, 118).

ПОШМАТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пошматува́ти.** *Пан глянув на блідий видочок хлопчини, на його одежу пошматовану й сягнув у кишеню* (Коцюб., I, 1955, 130); *Кого поховають товариші в братських могилах, кого птахи поклюють по чужих болотах, хто пошматований розлетиться впрах на гігантських фугасах* (Довж., I, 1958, 356): *Шістнадцяте століття і початок сімнадцятого — великий час в історії українського народу. Землі його були пошматовані держав-*

ними кордонами (Наука.., 1, 1970, 15); [Микита:] *Що з того, що я багатий, коли серце моє пошматоване гірш старцевої одежі?..* (Кроп., I, 1958, 77); // **пошматóвано**, *безос. присудк. сл. Дуже добре розуміє* [Юля]..., *чому не пошматовано її спини батогами* (Тют., Вир, 1964, 448).

ПОШМАТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Порвати, подерти на шматки. *З великими трудпощами, пошматувавши одяг і в кров подряпавши тіло, видерлася Сахно на той бік, кленучи себе за хлоп'ячі витівки* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 56); *Лихий шторм пошматував вітрила* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 5); *Вже не швидко в очах Закидайла з'явилось прояснення, а в рухах рішучість. Він люто пошматуває ненависну записку* (Збан., Любов, 1957, 188); *Образно. [Ластівка:] Тиша мертва над селом нависла... Та де ж той вітер, свіжий і рвучкий, щоб тишу цю пошматував нестерпну!..* (Лев., Драми.., 1967, 79); // Роздерти тіло на шматки. *Він згоден був, щоб його пошматували власні міни, тільки б не дихати цим смородом* (Довж., I, 1958, 285); // Дуже побити.

Пошматува́ти се́рце (ду́шу) — завдати моральних ран, травмувати. *Стоптала ти любов мою, Ти серце без жалю пошматувала — Я все ж тебе люблю* (Рильський, I, 1960, 97); [Андрій:] *Велика вам дяка, чесний ви чоловік!.. Взяли мою жінку, розірвали моє серце, пошматували душу, соромом покрили мою голову!..* (Кроп., I, 1958, 491).

2. Розділити, розчленувати, подрібнити (країну, землю і т. ін.). *Землі з кожним роком усе меншає.. Ділять її межи собою мало не на грядки.. І що воно буде, як люди отак пошматують землю, з чого вони хліб їстимуть тоді?* (Коцюб., I, 1955, 110): [Ярослав:] *А він чужих покликав королів І був ладен всю Русь пошматувати, А би собі вінець князівський взяти* (Коч., Пісні, 1951, 69).

ПОШМАТУВА́ТИСЯ, у́ться, *док.* Порватися, перетворитися на шмаття. *Он вони, штани, лежать купою шмаття — мабуть, в бійці зсунулися і пошматувалися* (Смолич, II, 1958, 56).

ПОШМИГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., розм.* Шмигнути кілька разів, шмигати якийсь час.

ПОШМИГЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., розм.* Шмигляти якийсь час.

ПО́ШМОРГ, а, *ч.* 1. Слід на тілі (садно, подряпина), залишений тертям від протягнутого по шкірі предмета. *Борюкались, та й поробили один одному знаки: я побачив у його* [у нього] *на виду і на тілі пошморги* (Сл. Гр.).

2. *тільки мн.* Сліди полозків на дорозі.

ПОШМО́РГАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пошмо́ргати** 2. *Якби їй воля, ..руки б йому перецілувала, а більш, де пошморгані залізом* (Кв.-Осн., II, 1956, 294).

ПОШМО́РГАТИ, аю, асш, *док., перех.* 1. Шморгнути кілька разів, шморгати якийсь час.

2. Внаслідок тертя або скісного удару подряпати тіло, здрати шкіру і т. ін. *Пошморгати руки об дріт.*

ПО́ШМОРГОМ, *присл.* Скісно, ковзаючись по чому-небудь. *Пішла сокира пошморгом по дереві та мене по руці* (Сл. Гр.).

ПОШМО́РГУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Шморгати час від часу. *Серед дітей і Андрійко Гребінок, міцно затискує в руці шапку, пошморгує носом* (Збан., Сеспель, 1961, 373).

ПОШМУ́ГЛЯНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **пошмугля́ти.** *Стрів його невисокий обідранець, з світлою кільчастою бородою, з старими пошмугляними, мовби й побитими вже трохи гуслями в руках* (Загреб., Диво, 1968, 398); — *Сам себе перехитрив! — кинув йому вслід Дмитро Матвійчук, ховаючи гроші в старий пошмугляний гаманець* (Рудь, Гомін.., 1959, 56).

ПОШМУГЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех., розм.* Натерти, потерти, подряпати, вкрити саднами тіло. *Кайдани, залізо ноги повривало, Білеє тіло козацьке.. Коло жовтої кості пошмугляло* (Укр.. думи.., 1955, 12).

ПОШПАКЛЮВА́ТИ, ююю, ю́єш, *перех., спец.* Док. до **шпаклюва́ти.**

ПОШПА́РИТИ, рю, риш, *перех.* Док. до **шпа́рити.**

ПОШПАРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пошпарува́ти.** *Стіни були пошпаровані* (Коцюб., I, 1955, 50); *Декотрі хати пошпаровані й побілені між колодками на два пальці завширшки* (Н.-Лев., II, 1956, 401); // **пошпаро́вано,** *безос. присудк. сл. Будинок теж пошпаровано, білити треба* (Головко, I, 1957, 193).

ПОШПАРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Обмазати глиною стіни, щоб усунути щілини й тріщини. *Другого дня Сиклета, звариши обід, заходилась порядкувати в хаті: вимазала й вибілила хату, пошпарувала піч та припічок, помила образи* (Н.-Лев., IV, 1956, 218); [Ганна:] *Паски сама попекла... хату пошпарувала й вибілила* (Кроп., II, 1958, 21).

ПОШПЕ́ТИТИ, е́чу, е́тиш, *док., перех., розм.* 1. Полаяти.

2. Пошкодити, зіпсувати. *Вона нічого, не згадує мені про кабана, що її картоплю пошпетив* (Л. Янов., I, 1959, 86).

ПОШПИ́ГАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **пошпига́ти.** *Посічений, пошпиганий, подертий, Він перебув і ту страшну дорогу* (Фр., X, 1954, 379).

ПОШПИГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Шпигати якийсь час; // *безос.* [Пріська:] *Перцю, сину, перцю підсип! Хай йому в носі пошпигає, брехунові!* (Вас., III, 1960, 88).

ПОШПИ́ГУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Шпигати час від часу.

ПОШПО́РТАТИ, аю, асш, *док., розм.* 1. Шукати що-небудь навпомацки якийсь час. *Він пошпортав рукою в потертому портфелі. Витяг звідти якісь папери, покахикав* (Жур., Нам тоді.., 1968, 56).

2. Поратися біля чого-небудь якийсь час. *Катерина не квапилась. Пошпортала ще біля квітів, почистила ліхтарі* (Вільде, Сестри.., 1958, 450).

ПОШПО́РТАТИСЯ *див.* **пошпо́ртуватися.**

ПОШПО́РТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПОШПО́РТАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док., діал.* 1. Спотикатися. *Він ступає уперед, а вона за ним. Хитким кроком, пошпортуючися* (Коб., II, 1956, 225); *Раз чи два рази пані Міхонська ступила недобре і пошпортилась на камінь* (Фр., III, 1950, 431).

2. *тільки док.* Пошарити, поритися. *Парубок пошпортався в кишені і подав Климову старанно згорнутий учетверо папірець* (Добр., Очак. розмир, 1965, 57); *Він пошпортався в торбині, дістав звідти шматок хліба, тицьнув його, не дивлячись, до рота Сивоокові* (Загреб., Диво, 1968, 76).

ПОШПО́ТАТИСЯ *див.* **пошпо́туватися.**

ПОШПО́ТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПОШПО́ТАТИСЯ,** аюся, асшся, *док., діал.* Спотикатися. *Він пошпотується об камінь на дорозі* (Черемш., Тв., 1960, 115); *Пошпотався під Нечаєм Коник на купинку* (Укр.. думи.., 1955, 113).

ПОШПУ́РИТИ, рю, риш, *док., перех., розм.* З силою, з розмаху кинути що-небудь кудись, у щось. *Грицько з радощів пошпурив грудомаху у вишник, де сховався Василь* (Мирний, IV, 1955, 97); *Івашко згадав про останню гранату і пошпурив її назустріч німцям* (Панч, Іду, 1946, 59): *Я, вибравши круглого камінця, теж підплигнув на одній нозі, розмахнувся з усієї сили і по-*

шпурне його в море (Збан., Мор. чайка, 1959, 15); // *неперех., чим.* З силою, з розмаху кинути чим-небудь у когось, щось, на когось, щось. *А Котигорошко як пошпурить тим дубком у хату — за малим хати не розвалив* (Укр., казки, 1951, 97); *Чи не пошпурне на мене отой проклятий Мина пляшкою?* (Н.-Лев., II, 1956, 118).

ПОШПУРНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех., розм., рідко.* Те саме, що **пошпу́рити;** // *перен.* Викинути, вигнати. — *Я б тебе досі тричі пошпурнула з хати, якби моя воля!* (Л. Янов., I, 1959, 249).

ПОШРАМО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **пошрамува́ти.** *Неподалік.. сиділо троє, з виду студенти — дві дівчини і хлопець з рюкзаком, славний такий хлопець, тільки обличчя чимось пошрамоване* (Гончар, Тронка, 1963, 291); *Тепер Шаптала побачив нарешті комендантове обличчя. Воно мало тільки одну половину. Друга половина була вщент знівечена, пошрамована, пошматована, порубцьована* (Загреб., Спека, 1961, 8); // **пошрамо́вано,** *безос. присудк. сл. У тих-то случаях* [випадках] *пошрамовано його, вздовж і впоперек, що козаки, як прозвали його Шрамом, то й забули рестрове його прізвище* (П. Куліш, Вибр., 1969, 53).

ПОШРАМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех., розм.* Покрити шрамами.

ПО́ШТА, и, *ж.* 1. Державна установа, яка здійснює пересилання і доставку адресатам листів, періодичних видань, грошових переказів, посилок і т. ін. *Державна пошта на території України була утворена в другій половині XVII століття* (Веч. Київ, 4.XII 1966, 4); *Старий Йосип вимагав у сільради чіткої роботи пошти, веселості та культури в сільському клубі* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 14); // Приміщення, в якому розташовано цю установу. *Нахвалки ті дійшли до пана, і він перестав посилати Андрія на пошту* (Коцюб., II, 1955, 50); *Улянка дійшла до пошти й укинула в скриньку листа* (Донч., IV, 1957, 93).

Відсила́ти (відправля́ти *і т. ін.*) **по по́шті (по́штою)**— посилати що-небудь через державну поштову установу. *Напишу це я до Літостаневського лист і одішлю йому по пошті* (Н.-Лев., IV, 1956, 329); *Не варт посилати моїх речей поштою* (Л. Укр., V, 1956, 201); **Голубі́на по́шта** — пересилання кореспонденції за допомогою поштових голубів; **Польова́ по́шта** — спеціальна служба, яка забезпечує пересилання і доставку кореспонденції військовим і від військових. *З пошти польової буду вік чекати Милого, живого твойого листа!* (Ю. Янов., V, 1959, 88); *Його* [листа] *згорнули вчетверо і поклали в конверт — без марки, бо на фронт,— і виписали адресу: номер польової пошти* (Смолич, Мир.., 1958, 77).

2. Те, що пересилається, доставляється поштовою установою. *Вчора не було пошти* (Коцюб., III, 1956, 410); *Прийшла пошта і роботи принесла цілу коробку* (Мирний, V, 1955, 339); *Сьогодні тут, на зупинці, батальйон одержав нарешті пошту за кілька днів* (Гончар, III, 1959, 85); // Транспорт з поштовими відправленнями. *В горах, на Сімферопольському тракті, пошта два дні стояла в снігу, поки її відкопали* (Л. Укр., V, 1956, 219).

Ранко́ва (де́нна, вечі́рня) по́шта — кореспонденція, що надходить у певний час доби. *В кабінеті начальника відділу вже не було. Сидів один білобрисий секретар і приймав вечірню пошту* (Баш, Вибр., 1948, 70).

3. *заст.* Перевезення людей, що здійснювалося в дореволюційний час поштовими установами. *Потім взялися за весельця І пригребнули всі від серця, Мовби Еней по пошті плив* (Котл., I, 1952, 163); // Екіпаж для перевезення людей і поштових відправлень. *Минає тройка поле й ліс; За вітром геть із-під коліс Велика курява летить,— Це пошта здалека біжить* (Щог., Поезії, 1958, 179).

ПОШТАЛЬЙО́Н, а, *ч., розм., рідко.* Те саме, що **пошта́р** 1. *В кімнату вскочила хазяйчина куховарка.. й подала лист, що приніс поштальйон до хазяйки* (Н.-Лев., V, 1956, 329); *Балакучий поштальйон моторно вийняв з шкіряної торби листи* (Баш, Вибр., 1948, 70).

ПОШТАМПУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Поставити штампи на багатьох документах, листах, бандеролях і т. ін.

ПОШТА́МТ, у, *ч.* Центральна поштова установа в місті. *Далеко за північ Бальзак закінчив листи. Другого дня він власноручно відніс їх на поштамт* (Рибак, Помилка.., 1956, 268); // Приміщення, в якому розташовано цю установу. *Від головного поштамту до самої вулиці Леніна не було жодного цілого будинку* (Сміл., Сашко, 1954, 219).

ПОШТА́Р, я́, *ч.* 1. Особа (здебільшого службовець пошти), яка розносить кореспонденцію адресатам. *Черниш саме готував своїх новаків, коли батальйонний поштар Олег Чубарик приніс йому листа* (Гончар, III, 1959, 342); *Приніс поштар до нас листа* (Мур., Піонер. слово, 1951, 83).

2. *заст.* Службовець, який супроводжує пошту. *І день, і ніч поштар не спить, Боїться сумку загубить; Бо зна, що бережно листи До міста треба довезти* (Щог., Поезії, 1958, 179).

3. *розм.* Те саме, що **Пошто́вий го́луб** (*див.* **пошто́вий**). *Найважливіша особливість поштарів — здатність швидко повертатися додому, куди б їх не завезли* (Знання.., 8, 1970, 13).

ПОШТА́РИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **пошта́р.** *Підвела голову — Михайло Петрович коло мене стоїть. — Ну, поштарики мої, живі? — питає* (Ів., Таємниця, 1959, 69).

ПОШТА́РКА, и, *ж.* Жін. до **пошта́р** 1. — *Приносить нашій вчительці Кожен день поштарка лист* (Мур., Піонер. слово, 1951, 105); *Скільки таких поштарок — добрих вісників — ходить по містах і селах нашої країни!* (Жур., До них іде.., 1952, 43).

ПОШТА́РСТВО, а, *с.* Поштова служба, поштове обслуговування населення. *На Україні поштарство зародилося в другій половині XVII століття* (Знання.., 7, 1970, 4).

ПОШТА́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пошта́р.** *В розпал свята до залу вступив листоноша. Вже хтозна: чи справжній, чи теж маскарадний, але з поштарською торбиною* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 191).

ПОШТАРЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок., розм.* Працювати поштарем. *Той будинок, в якому я колись поштарював, згорів під час війни* (Жур., Звич. турботи, 1960, 43).

ПОШТИ́ВИЙ, ПОЧТИ́ВИЙ, а, е, *розм.* 1. Який виявляє повагу до кого-небудь; чемний, ввічливий. *Лукавець оцей татаркуватий Савка, але поштивий: скочивши з коня, ручкається з старим, передає від батька уклін* (Гончар, Таврія, 1952, 39); *Господар перечекав трохи, і Сахно довелося промимрити якусь поштиву пісенітницю* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 24); *Дмитрові конвоїри уважно слухали свого коменданта з підкресленою поштивою повагою* (Коз., Гарячі руки, 1960, 85).

2. *рідко.* Гідний пошани, поваги. *Піднесіть же вільні співи, Наші лицарі поштиві* (Стар., Поет. тв., 1958, 115); [Г і л ь д а:] *То чесний рід майстрів, митців поштивих, Що Кутногорськ уславили кругом!* (Коч., I, 1956, 501); — *А хто ж вони, батьки твої старі? Либонь поштиві газди та багаті* (Голов., Поезії, 1955, 81).

ПОШТИ́ВІСТЬ, ПОЧТИ́ВІСТЬ, вості, *ж., розм.* Властивість за знач. **пошти́вий, почти́вий.** *Дитина*

після пригоди з Січкарем не дуже охоче попадала батькові на очі, бо він таки погримав на неї, що треба мати поштивість до старших (Стельмах, II, 1962, 151); *Перекладач, з підкресленою поштивістю, суворо дотримуючись дистанції, скрадливо ступав услід за комендантом* (Коз., Гарячі руки, 1960, 46).

ПОШТИВНІ́ТИ, ію, і́єш, *док., діал.* Стати шти́вним, перухомим, негнучким. *Анна була бліда, неначеб з її лиця зникла остання крапелька крові, а з острогу губи її аж поштивіли* (Коб., II, 1956, 176).

ПОШТИ́ВО, ПОЧТИ́ВО, *розм.* Присл. до **пошти́вий, почти́вий.** *Проходячи повз Гільду, гості поштиво їй уклоняються* (Коч., П'єси, 1951, 174); *Старий підвівся з лавки й поштиво вклонився офіцерові* (Ю. Янов., IV, 1959, 177); *Він натирає руки, начеб втирав їх рушником, і поштиво відходить на протилежний бік стола* (Вільде, Сестри... 1958, 361).

ПОШТИ́РКАТИ, аю, асш, *док., розм., рідко.* Штиркати якийсь час, штиркнути кілька разів.

ПОШТМЕ́ЙСТЕР, а, *ч., заст.* У дореволюційній Росії — керівник поштової контори. *Сказано: як є, цілий повітовий уряд, окрім казначея (скарбника), окружного, поштмейстера, стрянчого («царевого ока!») та станових,— був панський виборний...* (Мирний, I, 1949, 207): *З станції вискочив молодий повновидий поштмейстер і виніс ослін* (Н.-Лев., II, 1956, 390).

ПОШТМЕ́ЙСТЕРША, і, *ж., розм., заст.* Жін. до **поштме́йстер.**

ПОШТО́ВИЙ, а, е. Стос. до пошти. *Про лист Ваш мама вже написала в одеську поштову контору* (Л. Укр., V, 1956, 109): *Всі службовці збіглися на бучу — і поштові, і з ощадкаси, ніхто до ладу не знав, як виконати Чабанишину вимогу* (Гончар, Тронка, 1963, 196); *Я, заразившись тутешніми звичаями, послав Вом різдвяний подарунок, дві поштові посилки з капрійськими мандаринами* (Коцюб., III, 1956, 415); *Написав.. поштовий переказ на ті гроші* (Март., Тв., 1954, 256); *Налагодився регулярний поштовий зв'язок, але листів від Ярослави не було* (Дмит., Розлука, 1957, 192); *Все тіло ныло від восьмидобового трясіння без сну і відпочинку, з півгодинними зупинками на поштових станціях* (Тулуб, В степу.., 1964, 23); *Я взяв місце в поштовому дуже доброму омнібусі* (Н.-Лев., II, 1956, 388).

Пошто́ва скри́нька—скринька для опускання листів, які відправляють поштою. *Я щодня сам пишу і щодня сам одношу листи в поштову скриньку* (Коцюб., III, 1956, 170): **Пошто́вий го́луб** — голуб, якого привчили до поштової служби. *Були у римлян також спеціальні породи поштових голубів* (Знання.., 8, 1970, 22): **Пошто́вий по́їзд** — пасажирський поїзд, що має спеціальний вагон для перевезення пошти і зупиняється на всіх станціях для обміну поштових відправлень. *Ходять, ходять безупинні гуркотливі поїзди. Пасажирські, і вантажні, і поштові, і швидкі* (Забіла, Одна сім'я, 1950, 56); *Пригадую, немов сьогодні, коли на захід день хиливсь, поштовий поїзд Харків — Готня на три хвилини зупинивсь* (Гонч., Вибр., 1959, 65); **Пошто́ві ко́ні,** *заст.*—коні, яких використовували для перевезення пошти й пасажирів. *Кандидатам до академії були видані скарбові гроші на поштові коні до самого Києва* (Н.-Лев., I, 1956, 335).

ПОШТОВИ́К, а́, *ч., розм.* 1. Поштовий службовець. *Поштовик з гудзиками, на яких ще красувалися кігті царського орла, скоса глянув на Сльозу* (Панч, На калин. мості, 1965, 207); *П'ятнадцять мільярдів листів, листівок, бандеролей обробляють поштовики нашої країни за рік* (Наука.., 9, 1966, 55).

2. *рідко.* Те саме, що **пошта́р** 1. *Увіходить поштовик — поклав на столі газети* (Головко, I, 1957, 327); *Поштовик скоса поглянув на невідоме село, стримуючи гарячих коней* (Кучер, Вогник, 1952, 85).

ПОШТО́ВО-ПАСАЖИ́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до пошти і перевезення пасажирів (про засоби транспортного зв'язку). *Перша в нашій країні поштово-пасажирська авіалінія Харків — Москва була відкрита у 1923 році* (Знання.., 3, 1966, 2).

ПОШТО́ВО-ТЕЛЕГРА́ФНИЙ, а, е. Стос. до пошти і телеграфу.

ПО́ШТОВХ, у, *ч.* 1. Різкий короткий удар. *Знепацька дужий поштовх струсонув «Сибіряка»* (Донч., III, 1956, 223); *Цілю в пшеницю... Натискую на спусковий гачок. Страшенний поштовх у плече* (Логв., Давні рани, 1961, 37); *Раптом щось зашаруділо в старого за спиною, і.. він відчув сильний поштовх* (Томч., Жменяки, 1964, 256); // *чого.* Відштовхування з метою надати чому-небудь поступального руху. *Від одного поштовху весла кліпербот мчав так швидко, як того ніяк не сподівався Стьопа* (Трубл., Лахтак, 1953, 120); *Безвесті земноводні плавають за допомогою поштовхів сильних задніх кінцівок* (Визначник земноводних.., 1955, 9); * Образно. *В молодості поштовхи життя ранять глибоко, але і загоюються ті рани значно швидше, ніж потім* (Чаб., За півгодини.., 1963, 9).

2. Різкий коливальний рух, струс. *Розбудили нас поштовхи, літак потрапив у сферу могутнього урагану* (Дмит., Там, де сяє.., 1957, 35); *Шкребок.. зупинився і зараз же пішов назад — рівно, без поштовхів* (Ткач, Плем'я.., 1961, 108); *Звичайно великі землетруси починаються слабкими поштовхами* (Фіз. геогр., 5, 1956, 105); * Образно. *Країни Азії, Африки, Латинської Америки переживають тепер час сильних поштовхів могутнього вулканічного антиколоніального струму* (Мельн., Обличчя.., 1960, 5); // Стук, биття (про серце). *На ланах, у шахтах, на заводах — працювали день і уночі, кожен поштовх серця, кожен подих на єдину справу даючи* (Забіла, Промені, 1951, 16).

3. *перен.* Привід, першопричина виникнення чого-небудь. *Політична організація буржуазії — найкращий поштовх до остаточного формування соціалістичної робітничої партії* (Ленін, 16, 1971, 118); *Зрозуміло — не було досі поштовху, такого глибокого приводу, щоб це гідне почуття враз розрослося, роздалося* (Донч., V, 1957, 483); *Поштовхом до заїкання буває наслідування цього дефекту* (Наука.., 8, 1965, 24).

Вну́трішній по́штовх — певний психічний стан, що постає раптово, внутрішнє відчуття чого-небудь. *Раптом ніби од якогось внутрішнього поштовху Грицько оглянувсь* (Головко, II, 1957, 454); *Відчувши в собі якийсь внутрішній поштовх, Заболотний заговорив вільно* (Жур., Звич. турботи, 1960, 69); **Да́ти по́штовх** — викликати до життя, спричинити що-небудь. *Радянський народ відкрив двері в космос. Але головна його заслуга перед людством у тому, що він відкрив двері в комунізм, дав могутній поштовх розвиткові світової історії* (Ком. Укр., 3, 1966, 12); *Творчість Шевченка дала могутній поштовх розвитку не тільки літератури, а й живопису, і музики* (Мист., 1, 1961, 44).

4. *спорт.* Рвучке підняття тягаря і утримання його над головою на випрямлених руках. *У нас, важкоатлетів, досягнення визначаються за сумою, показаною в жимі, риву і поштовху — так званому триборстві* (Вітч., 2, 1968, 171).

ПОШТОВХА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Штовхати якийсь час.

ПОШТОВХА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Походити, побувати в натовпі, звичайно без певної мети. *Базар уже майже розійшовся, але то тут, то там ще ворушилися гуртки запізнілих покупців, а то й просто лю-*

дей, які люблять поштовхатися знічев'я (Ткач, Арена, 1960, 61); *Їздили сюди переважно літні люди. Не стільки змелять, як поштовхаються біля млина, щось нове почують* (Хижняк, Тамара, 1959, 41).

ПОШТÓВХУВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **поштóвхувати.** *Попихані, поштовхувані й потручувані п'яними арештантами.., зірвалися* [брати] *на цей голос, мов на гасло визволення* (Фр., VI, 1951, 168).

ПОШТÓВХУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* Штовхати час від часу. *Мільця шептала, сміялась, поштовхувала Регіну* (Фр., VI, 1951, 267).

ПОШТÓПАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **поштóпати.** *В потертій жакетці і запнута чорним поштопаним шарфом, вона там стояла* (Перв., Нова лірика, 1937, 43).

ПОШТÓПАТИ, аю, аєш, *перех.* Док. до **штóпати.**

ПОШТРАФУВÁТИ, ýю, ýєш, *док., перех.* Накласти штраф на багатьох. *Як не зберем до першого* [податка], .. *то знову поштрафують, як було минулого року* (Вас., I, 1959, 128).

ПОШТРИЙКАТИ, аю, аєш, *док., перех. і без додатка, розм.* Штрикати якийсь час, кілька разів. *Потрібне чимале напруження волі, щоб обійти стіг навколо і поштрикати багнетом у всі підозрілі западини* (Багмут, Записки.., 1961, 48).

ПОШТРИ́КУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **поштри́кувати.** *У нього ревматизм крутив ноги, і дід болісно прислухався до німого ниття, до раптового поштрикування, яке то гостро, то тупо підпалювало болем його тіло* (Гуп., Скупана.., 1965, 9).

ПОШТРИ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех., розм.* Штрикати час від часу.

ПÓШТУВАННЯ, я, *с., розм., заст.* Дія за знач. **пóштувати.** *Почалось поштування. Становий пив та знай похваляв господиню й господаря* (Н.-Лев., II, 1956, 216).

ПÓШТУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех., розм., заст.* 1. Шанобливо пригощати, частувати. *Галочка.. зараз кинулася поштувати його то сим, то тим* (Кв.-Осн., II, 1956, 335); — *Учора зазвали мене до коша, буцім і добрі: «Ось там се да те треба нам перековати* [перекувати], *а в нас такого дотепного коваля й зроду не було»,— та й давай мене поштувати* (П. Куліш, Вибр., 1969, 165); // *перен.* Сподіваючись справити приємність комунебудь, знайомити з чимсь. *О. Артемій.. поштував гостя читанням якихось уривків та звісток, та розмовою про політику* (Н.-Лев., IV, 1956, 116).

2. *перен.* Бити, катувати. — *Досить мені, що старший десь воює, а батька старого тут нагаями поштують!..* (Цюпа, Три явори, 1958, 27).

ПÓШТУВАТИСЯ, уюся, усшся, *недок., розм., заст.* Пригощатися, частуватися. *Б'ють діжу тричі об сволок, та й цілуються промеж собою, пара з парою; та тричі так робили, а далі й стали поштуватись* (Кв.-Осн., II, 1956, 302); — *А ви, Денисе Степановичу, поштуйтесь..,— сказав господар, простягаючи йому свій, розшитий Домахою, кисет* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 46).

ПОШТУКАТУ́РЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **поштукату́рити.** *Проводку в гумових напівтвердих трубках, на відміну від інших видів проводок, краще лаштувати тоді, коли приміщення ще не поштукатурене* (Монтаж і ремонт.., 1956, 139).

ПОШТУКАТУ́РИТИ, рю, риш, *перех.* Док. до **штукату́рити.**

ПОШТУ́РКÁТИ, ýркáю, ýркáєш, *док., перех., розм., рідко.* Те саме, що **поштýрхáти.**

ПОШТУ́РКÁТИСЯ, ýркáюся, ýркáєшся, *док., розм., рідко.* Те саме, що **поштýрхáтися.**

ПОШТУ́РКАЧ, а, *ч., діал.* Попихач. *Сторожі були посміховищем і поштуркачами всієї громади* (Фр., I, 1955, 213); *Походив, походив хлопець жебраним та й напросився до іншого газди за поштуркача* (Козл., Ю. Крук, 1950, 97).

ПОШТУ́РКУВАНИЙ, а, е, *діал.* Діспр. пас. мин. ч. до **поштýркувати.** *Виріс* [Іван] *між чужими, поштуркуваний, занедбуваний і кривджений, служив за харч і одежу* (Фр., III, 1950, 126).

ПОШТУ́РКУВАННЯ, я, *с., діал.* Дія за знач. **поштýркувати.** *Під землею ти кождої хвилі небезпечний свойого життя, а верх землі кождої хвилі лайка, поштуркування, понукування* (Фр., I, 1955, 95).

ПОШТУ́РКУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех., діал.* Навмисне штовхати кого-небудь, щоб скривдити, образити. *Почали* [панни] *попрікати мене і батьком злодієм, ба, почали й поштуркувати по кутках* (Фр., III, 1950, 101); // Виявляти зневагу до кого-небудь. *Панські слуги йдуть попри нас, також сміються, кепкують собі, поштуркують нас, але до нас ані слова* (Фр., II, 1950, 52).

ПОШТУ́РКУВАТИСЯ, уюся, усшся, *недок., ким, діал.* Використовувати когось для різних доручень, не рахуючись із його бажаннями. *Я був у світі, був скрізь і знаю, що такий чоловік у вічній поневірці. Поштуркується ним кожний. Бо темний* (Ірчан, II, 1958, 245); *Кожній здравомислячій людині зрозуміло, що американські імперіалісти ніколи не були і не будуть запанібрата з націоналістичними безбатченками, що оунівці потрібні їм як пропагандистські крикуни, шпигуни і диверсанти, наймити, якими можна поштуркуватись на свій розсуд* (Мельн., Поріддя.., 1959, 6).

ПОШТУРМУВÁТИ, ýю, ýєш, *док., перех.* Штурмувати якийсь час.

ПОШТУ́РХÁТИ, ýрхáю, ýрхáєш, *док., перех., розм.* Штурхнути кілька разів, штурхати якийсь час. *Онися Степанівна.. пішла в пекарню, поштурхала кочергою в порожню піч* (Н.-Лев., III, 1956, 163).

ПОШТУ́РХÁТИСЯ, ýрхáюся, ýрхáєшся, *док., розм.* Штурхатися якийсь час. *І зараз лист послав* [Турн] *к Енею, Щоб вийшов битись сам-на-сам.. Хоть на кий, хоть кулаками Поштурхатись попід боками* (Котл., I, 1952, 179).

ПОШТУРХÓВИСЬКО, а, *с., розм.* Те саме, що **попи́хач.** [М а т и *(до Лукаша)*:] *Та невже ж ти не скажеш їй стулити губу? Що ж то, чи я їй поштурховисько якесь?* (Л. Укр., III, 1952, 261);— *Всю Європу засмоктав той Гітлер. Поштурховиськами зробив тих людей* (Збан., Між.. людьми, 1955, 24).

ПОШТУ́РХУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* 1. *перех.* Штурхати час від часу що-небудь чимось. *Він поштурхував важким ломом зрадливу кригу* (Кучер, Пов. і опов., 1959, 249).

2. *неперех., ким.* Виявляти зневагу до кого-небудь. *Квасюк.. жінкою почав поштурхувати. Вона йому вже наприкрилася, бо була стара й негарна* (Гр., II, 1963, 262).

ПОШТУ́ЧНИЙ, а, е. Представлений окремими екземплярами, штуками. *Для заможних покупців випускалися великі столові сервізи.. На менш заможного споживача були розраховані поштучні тарілки, чашки з блюдцями, чайники, кофейники* (Нариси з іст. укр. мист., 1969, 88); // *перен.* Представлений окремими особами.

ПОШТУ́ЧНО. Присл. до **поштýчний.** *Ці робітники, змушені продавати себе поштучно, являють собою такий же товар, як і всякий інший предмет торгівлі* (Комун. маніф., 1963, 36).

ПÓШУГ, у, *ч., поет.* Стрімкий політ. *Жаль пісні першої, що у душі зросла, Як в рідному гнізді мала пташина, На силі зчулася і, владна й швидкоплинна, Світ*

розітнула пошугом крила (Перв., I, 1958, 318); *Я пам'ятаю в шумі нив Весняне небо після зливи I, наче пошуги жар-птиць, Останній спалах блискавиць* (Мал., II, 1948, 163).

ПОШУГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* Шугати якийсь час.

ПО́ШУК, у, *ч.* 1. *чого і без додатка, перев. мн.* Шукання, розшукування чого-небудь. *Ці хлопці слідкують за вашими пошуками, отакого вони шукають чорного дуба* (Ю. Янов., II, 1958, 204); *Пошук шляхів забезпечення всім необхідним заводських і фабричних планів реконструкції і оновлення виробництва є частиною більш загальної проблеми вдосконалення системи матеріально-технічного постачання в промисловості* (Ком. Укр., 5, 1968, 30); // *тільки мн.* Спеціально організоване розшукування кого-, чого-небудь з метою врятування. *Три дні пошуків не дали нічого. Контейнер з радіостанцією і з основними запасами Юджінового продовольства немов провалився крізь землю* (Загреб., Європа 45, 1959, 93).

У (в) по́шуках — шукаючи що-небудь. *Ось мати з сином ідуть від села до села в пошуках хліба* (Руд., Остання шабля, 1959, 228); *Ми танки спиняли своїми грудьми Заради життя, а не в пошуках слави* (Перв., Солд. пісні, 1946, 28).

2. Творча робота, спрямована на відкриття нового в науці, мистецтві, на виробництві і т. ін. *Поет — не пасажир і не турист. Нема йому відпустки і спочинку. Лише — неспокій, пошуки і риск, І сон, як у солдата, на хвилинку* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 104); *Пізнав* [Мікеланджело] *до краю суть людського поріддя, Найглибшу муку й щастя рукатого творця,— Нещадну спрагу мозку, голодну хіть всевладдя, І поклик мет далеких, і пошук без кінця* (Бажан, Італ. зустрічі, 1961, 12); *Академія наук Української РСР пройшла славний шлях боротьби і пошуків і стала провідною науковою установою республіки* (Ком. Укр., 2, 1968, 52).

3. *військ.* Розвідка із захопленням документів, зразків зброї, язика (полоненого) і т. ін. *Згадаймо сьогочасний військовий термін «пошук», що означає не тільки розвідку, а й взяття — язика, документів й тому подібного* (Літ. Укр., 19.II 1971, 4).

ПОШУКА́НКА, и, *ж., розм., рідко.* Те саме, що **по́шук** 1. *Я з вами, не треба пошуканок. Ось я, Троєць Еней, урятований з хвилі Лібійського моря* (Зеров, Вибр., 1966, 238); — *Оця безконечна пошуканка, це безнадійне нервове дожидання пищиць всю мою відвагу дальшого льоту вперед і всю силу скорості душі моєї* (Коб., I, 1956, 433).

ПОШУКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех. і без додатка.* Шукати якийсь час. *Потім прийшлось довгенько пошукати, поки знайшла я той «Жаль»* (Л. Укр., V, 1956, 101); *Ой піду я боса полем, Пошукаю свою долю, Доленько моя!* (Шевч., II, 1963, 137); * Образно. *Добро треба пошукати, а зло само прийде* (Укр., присл., 1963, 32).

◇ **Пошука́й (пошука́йте, пошука́ти) такого (такої, такиїх); Пошука́ти [тре́ба]; Пошука́ти по всьо́му сві́ту; Пошука́ти уде́нь, та ще з сві́тлом** — уживається на означення кого-небудь, хто відзначається рідкісними позитивними якостями, або чого-небудь рідкісного, надзвичайного. — *Та нехай би там хоч і сто невісток було, а я Дарки не дам, бо я без неї як без рук. Пошукайно ще такої дівки* (Л. Укр., III, 1952, 668); *Он яка вона, їхній снайпер і майбутній історик, Марія Богучар! Пошукайте такої дівчини в інших полках!* (Кучер, Чорноморці, 1956, 441); *Я сказав лиш, що в тебе краса Чарівна, пошукати такої* (Фр., XIII, 1954, 117); *Скажу тобі, Демиде, такий кожух, що по всій Таврії пошукати!* (Гончар, Тронка, 1963, 320): — *А той Василь Коваленко, каже* [Пріська], *такий гарний, що по всьому світу пошукати... як картина...* (Мирний, I, 1949, 317); *Такої сливи, як у нас, пошукати треба* (Жур., Дорога.., 1948, 78); *Смільчака такого, такого красеня, такого розумниці, як цей хлопчик удався, пошукати по цілім широкім і великім світі та ще уденьпри ясному сонцеві, та ще із свічею пломенистою* (Вовчок, I, 1955, 346); *Такий був син, що пошукати таких удень, та ще з світлом* (Коцюб., I, 1955, 465).

ПОШУКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **по́шук** 1, 2. *Щовесни вирушають у путь по нехожених стежках пошукові партії* (Наука.., 7, 1963, 38); *Щоб забезпечити широке практичне використання кібернетики у правовій науці, необхідно провести ряд пошукових теоретичних досліджень в цьому новому напрямі* (Ком. Укр., 5, 1966, 57).

ПОШУ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пошу́кувати.** *Всі наші пошукування були даремні. Ми перешукали з великою старанністю всі кімнати замка і навіть пивниці і обору* (Ірчан, II, 1958, 52); *Все те, що він, Гордій Отава, знищив місяць тому, не становило для Шкурре ані цікавості, ані, тим більше, предмета пошукувань* (Загреб., Диво, 1968, 126); *По дорозі війт оповів йому про приїзд комісара і вояків і про пошукування за паничем* (Фр., III, 1950, 302).

ПОШУ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.* 1. *перех. і без додатка.* Те саме, що **шука́ти.** *Коли ж пізніше увійшов професор, його погляд перелетів знов, пошукуючи, по залі* (Коб., III, 1956, 328): *Пошукуючи копачів, він заходив до бараків, навідувався до приймальної контори будівництва, сподіваючись когось там завербувати* (Коцюба, Нові береги, 1959, 264).

2. *неперех., за ким, діал.* Розшукувати кого-небудь. *Львівський суд карний пошукує за академіком Євгенієм Грушкою* (Фр., IX, 1952, 17).

3. *перех., чого, діал.* Домагатися, добиватися. *Право так каже, що Короп може собі на вашім грунті пошукувати свого довгу* (Март., Тв., 1954, 68).

ПО́ШУМ, у, *ч., поет.* Неголосний шум. *Пітьма ще посилювалася від тиші. Ні тобі пошуму листя, ні крику нічного птаха* (Загреб., Диво, 1968, 152).

ПОШУМІ́ТИ, млю, ми́ш; *мн.* пошумля́ть; *док.* 1. Шуміти якийсь час. [Дремлюга:] *Пошумлять, погаласують, а потім усе стане на своє місце* (Корн., II, 1955, 343).

2. *перен., розм.* Помчатися, понестися з шумом. *Топни гарячого металу, вихопившись із сотень жерл, навально пошуміли на захід* (Гончар, II, 1959, 414); *Розвідник* [літак] *стрімголов пошумів донизу* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 10); // Швидко побігти, поїхати. [Недоросток:] *А як на твою думку — де мене посадить теща? Так і знай —я од порога не сяду. Тільки садовитиме — так зараз запрягаємо коні та й пошумимо додому* (Вас., III, 1960, 102).

ПОШУМУВА́ТИ, у́є, *док.* Шумувати якийсь час. *Пошумує* [травень] *та покружить,— І дощем рясним та дужим Припадає до землі* (Гірник, Сонце.., 1958, 26).

ПОШУРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Шурувати якийсь час. — *Веди його до школи, а я пошурую в машині,— спокійно сказав Терещенко.* — *Машина штабна* (Голов., Тополя.., 1965, 443); — *Може, ти хочеш нагадати нам про фото в газеті? Ще двадцять фото буде, якщо вибігатимеш до кожного кореспондента. Пошурувати язиком ти майстер...* (Жур., Опов., 1956, 120).

ПОШУТКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Те саме, що **пожартува́ти.** *Вмій пошуткувати, знай, коли перестати* (Укр.. присл.., 1955, 186); [Горпина:] *Вони, бачте, розгнівались, що з ними пошуткувала!* (Кроп., I, 1958, 200); — *Та ви на них не ображайтесь,— очі дівчини промелькнули добротою.— Просто люблять тут у нас пошуткувати* (Гончар, Тронка, 1963, 186).

ПОШУШУ́КАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Шушукатися якийсь час. *Раптом кинулася дівчина й схопилася з лави. Ой, що ж це їй дома буде! Біля печі Христя схватила за полу, хвилинку ще з нею пошушукались* (Головко, II, 1957, 88); *Вони ще трошки пошушукалися, посперечалися, але дійшли згоди* (Ів., Таємниця, 1959, 19).

ПОЩА́ДА, и, *ж.* Вияв милосердя, жалощів до кого-, чого-небудь. *Без пощади всіх косив* [Турн] (Котл., I, 1952, 240); — *Ага, просите пощади, боїтесь за свій спокій! — дражнила мене Алла Михайлівна* (Л. Укр., III, 1952, 604); *Не було й нема пощади В нас до ворогів* (Ус., Вибр., 1948, 224).

Не дава́ти (не да́ти) поща́ди *кому, чому* — не виявляти жалощів, милосердя до кого-, чого-небудь.— *Звикли хлопці, що панське,— зауважив ординарець.— Пощади не дають.— А звикати треба до іншого,— суворо глянув.. Ворошилов.— Пора звикати, що наше воно тепер* (Гончар, II, 1959, 386).

ПОЩАДИ́ТИ, джу́, ди́ш, *перех.* Док. до **щади́ти.** — *Монголи, се знайте наперед, не пощадять нікого, хто дістанеться в їх руки* (Фр., VI, 1951, 83); [Монтанья р:] *Ви Цезаря свого не пощадили, аби на титул Брутів заслужити* (Л. Укр., II, 1951, 163); *Міг він пощадити її і не говорити неприємного* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 192).

ПОЩА́ДОК, дку, *ч., діал.* Пощада.

Без поща́дку — немилосердно. *Сонце світило каламутними, рудими промінням, пекло та смалило без пощадку* (Крим., Вибр., 1965, 414).

ПОЩАСЛИ́ВИТИ, ить, *док., безос., кому, рідко.* Те саме, що **пощасти́ти.** *На другий день не пощасливило: машина переломила косу об здоровенний дрюк* (Мирний, IV, 1955, 246).

ПОЩАСЛИ́ВИТИ, ію, ієш, *док., рідко.* Стати щасливим. *Ну, словом, сорт новий морозостійких слив Данило Якович трудом натхненним вивів, Про що директору докладно й розповів. Директор разом з ним чудесно пощасливів* (Рильський, Мости, 1948, 115).

ПОЩАСТИ́ТИ, и́ть, *док., безос., кому.* Успішно здійснитися (про щось очікуване, задумане). *На покрову повернув Прокіп. Йшла чутка, що йому не пощастило. Зразу не міг найнятися, бо народу найшло більше, ніж треба, і ціни впали* (Коцюб., II, 1955, 29); — *Однак мені все ж шалено пощастило, що я застав дома вас!* (Коз., Листи.., 1967, 178); // *з інфін.* Успішно здійснити якийсь намір. — *Нарешті нам пощастило зустріти здобич* (Ю. Янов., II, 1958, 153); *Того вечора мені пощастило поговорити з деякими кореспондентами* (Кучер, Чорноморці, 1956, 336); // *з інфін.* Випасти (про щасливу нагоду). *За юних років мені пощастило слухати кобзаря Михайла Кравченка* (Рильський, IX, 1962, 202).

ПОЩАСТИ́ТИСЯ, и́ться, *док., безос., кому, рідко.* Те саме, що **пощасти́ти.** *Торік повертався я з Деркачівського ярмарку, і так мені тим разом пощастилося, що я і своє добро спродав, і покупив, що мені треба, поцінно* (Вовчок, VI, 1956, 292); *Тепер бігай із тою табличкою доти, аж доки не пощаститься спіймати другого такого* (Март., Тв., 1954, 459).

ПОЩЕБЕТА́ТИ, ечу́, е́чш, *док.* 1. Щебетати якийсь час.

2. *розм.* Говорити швидко, високим голосом якийсь час (про дітей, жінок). *Зате ж Софійка звивається, мов ластівочка: і з панами пощебече, і з панами чемненько поговорить, і паничам щось закине* (Л. Укр., III, 1952, 501).

ПОЩЕЗА́ТИ, а́смо, а́сте, *док.* Щезнути, зникнути (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Увійшли в світлицю й сіли за полудень.. Печена курка й пироги пощезали з тарілок* (Н.-Лев., III, 1956, 26); *Не минув тиждень, а Воронині діти, ще й не опірившись, усі пощезали* (Фр., IV, 1950, 74); *Пощезали стоги, пусті й обороги, зиму перебути нема в бідних змоги* (У. Кравч., Вибр., 1958, 211).

ПОЩЕ́ЗНУТИ, ну, неш, *док.* Щезнути, згинути (також про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Хвилі світла лились з неба, і чорні тіні десь пощезли, неначе сонячне сяйво загнало їх у землю* (Коцюб., I, 1955, 61); *Війна пощезла з її руйнаціями й трощеними садами, не помітити її й сліду* (Ю. Янов., II, 1954, 180); — *А-а,— ревів на нього Інокентій.— Смиренний. Язиком два боки лижеш? І ти пощезнеш! Пощезнеш!* (Тют., Вир, 1964, 424).

ПОЩЕМІ́ТИ, мі́ть; *мн.* пощемля́ть; *док.* Щеміти якийсь час. *Від людей хоронила, що щемить серденько: пощемить, да й забула Параска* (Барв., Опов.., 1902, 107).

ПОЩЕПИ́ТИ[1], щеплю́, ще́пиш; *мн.* поще́плять; *док., перех.* Поколоти на тріски. *Колода репнула, як гарбуз. За якусь хвилину Хома пощепив її на тріски* (Гончар, I, 1954, 206).

ПОЩЕПИ́ТИ[2], щеплю́, ще́пиш; *мн.* поще́плять; *док., перех., рідко.* Зробити щеплення всім або багатьом. [Бекер:] *Ми ходили до цілюрика* [цирульника] *Шміта, щоб нас пощепив* (Л. Укр., IV, 1954, 227).

ПОЩЕРБИ́ТИ, блю́, би́ш; *мн.* пощербля́ть; *док., перех.* 1. Док. до **щерби́ти.** *Погуляли гайдамаки, Добре погуляли: Трохи не рік шляхетського Кроєю наповали* [напували] *Україну, та й замовкли — Пожжі пощербили* (Шевч., I, 1963, 139); *Пропало моє добро, ще й повісіньку сокиру Соловейкові пощербила* (Н.-Лев., II, 1956, 23); *Гей, коняку турки вбили, Ляхи шаблю пощербили* (Щог., Поезії, 1958, 62); — *Та гляди, бритви не пощерби* (Тют., Вир, 1964, 331).

2. *перен.* Погіршити що-небудь, втратити на чому-небудь, завдати втрат комусь. [Омелько:] *Не зачіпай дурного, то й свого розуму не пощербиш!* (Кроп., I, 1958, 69); *Хотіли нас фріци рабами зробить — та нам їхні орди вдалось пощербить* (Тич., II, 1957, 139).

ПОЩЕРБИ́ТИСЯ, и́ться; *мн.* пощербля́ться. Док. до **щерби́тися.** *Оружжя козацьке пощербилося рублячи* (Вовчок, I, 1955, 334); *Федір обдивлявся серпи, чи не пощербилися, не потупилися* (Мирний, IV, 1955, 222); — *А що, панове? Чи є ще порох у порохівницях? Чи не пощербилися шаблі?* (Довж., I, 1958, 262); *День і ніч, і ще дві ночі Гнали нас погоні. Пощербилися підкови, Потомились коні* (Перв., I, 1958, 153).

ПОЩЕ́РБЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пощерби́ти;** *// у знач. прикм.* [Тірца:] *Земля єрусалимська не згоріла, ти маєш меч! (Показує на пощерблений меч, що валяється болі край чоловіка)* (Л. Укр., II, 1951, 150); *Він дав мені пощерблену сокиру, якою не те що тесать, а й рубати тяжко* (Ю. Янов., II, 1958, 69); *Він ставить на стіл пощерблену севрську чашку* (Рибак, Помилка.., 1956, 25); *Навіть шум води, що неквапно переливалася через пощерблену вершину греблі, не долинав сюди* (Голов., Тополя.., 1965, 137); * Образно. *За спиною його почується тут голос, пощерблений, простужений* [простуджений], *важкий* (Тич., II, 1947, 76); *Десь у кінці садиби зблискувало проти місяця криве, пощерблене лезо річки* (Руд., Остання шабля, 1959, 410); // **пощéрблено,** *безос. присудк. сл. Уперш фашистського меча Було пощерблено у Бресті* (Шер., Дорога.., 1957, 49).

2. *у знач. прикм.* Який має зубчастий край, краї. *На підвіконні притулився пощерблений кленовий листок* (Рибак, Що сталося.., 1947, 144).

ПОЩИ́ПАНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **пощипа́ти.**

2. *у знач. прикм.* Облізлий. *Підобгавши свій пощипаний хвіст і зігнувши свій гострий хребет,.. він* [собака] *проліз повз Микитині ноги* (Л. Янов., І, 1959, 316).

ПОЩИПА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Щипати якийсь час. *Посидить, пощипа волосину, що десь стирчить замість бороди,.. за шапку й додому* (Тесл., З книги життя, 1949, 179); *Хлопці, що вже намірились були пощипати Гриця, хоч і не відразу, а все ж підкорились і посідали на лавах* (Юхвід, Оля, 1959, 235).

2. *перен.* Завдати кому-небудь втрат або матеріальних збитків.— *Тепер ми, Васильку, хутчій підемо,— поторсав за плече Василька Данило,— треба самого князя Лешка пощипати* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 299).

ПОЩИ́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пощи́пувати.** *Став* [Юрко] *відчувати болюче пощипування морозу* (Коз., Вибр., 1947, 29).

ПОЩИ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і без додатка.* Щипати помалу або час від часу. *Лиш баба простягне суху долоню з сухими кришками хліба, зозулястенька цокає дзьобом в долоню і пощипує бабу* (Коцюб., II, 1955, 273); *Худоба бродила по вигону, пощипуючи молодесеньку травичку* (Тют., Вир, 1964, 181); *Акин пощипував струни домбри* (Тулуб, В степу.., 1964, 53); *Докія.. всім тілом пригортається до Тимофія, чуючи, як щасні сльози пощипують її повіки* (Стельмах, II, 1962, 175); *Затиснутий в куток, Цимбал у задумі пощипував бороду* (Гончар, II, 1959, 168); *Мороз відчутно пощипував за вуха* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 31).

ПО-ЩИ́РОМУ, *присл., рідко.* Відверто, без лукавства й обману. * Образно. *Пригадую: осінній день. Прихильно, по-щирому синіло небо* (Тич., І, 1957, 216).

ПОЩІЛЬНИ́ТИ, ню́, ни́ш, *док., перех.* Зробити щільнішим.

ПОЩІЛЬНІ́ШАТИ, ас, *док.* Стати щільнішим.

ПОЩО́, *присл., заст.* Навіщо, для (задля, заради) чого.— *І нащо чоловік живе? Пощо у світ родиться?* (Вовчок, І, 1955, 225); — *Пощо мені папери?— грайливо одказує Огей* (Досв., Вибр., 1959, 325); *І пощо ж весна нам, Коли ми тихі та дозрілі станем, І вкрис мудрість голову сріблом?* (Рильський, І, 1946, 104).

ПОЩО́СЬ, *присл., заст.* Для (задля, заради) чогось. — *Нехай лише пан комісар і пан староста довідаються, що тут у мене пощось ведуть людей до присяги в церкві, то зараз скажуть, що то русини бунтуються* (Фр., VIII, 1952, 71); *Марусяк з Бідочуковим присіли було пощось на хвилину* (Хотк., II, 1966, 290).

ПОЩУ́ЛИТИ, лю, лиш, *док., перех., рідко.* Щулити якийсь час. *Гнат помовчав, пощулив очі, посвистів крізь зуби* (Тют., Вир, 1964, 116).

ПОЩУ́ЛИТИСЯ, люся, лишся. Док. до **щу́литися.** *Свіже ранкове повітря сповнило кімнату, і він мерзлякувато й весело пощулився у своїй легенькій смугастій піжамі* (Собко, Справа.., 1959, 91).

ПОЩУ́ПАТИ, аю, аєш, *док., перех. і без додатка.* Визначати якість або властивості чого-небудь на дотик; помацати. *Він пощупав тут і там пальцями, а потім таки розв'язав якийсь огузок і полюбувався зерном у тремтливих долонях* (Козл., Весн. шум, 1952, 91); *Наставник духовний .. пощупав грішну курятину: чи хватить на суп дванадцяти апостолам* (Ковінька, Кутя.., 1960, 5); // *перен.* Побити кого-небудь. *Енею ж дур не вдиновижу,.. На Турна скоса поглядає І на Рутульців наступає, Пощупать ребер і боків* (Котл., І, 1952, 255).

Пощу́пати ку́рку — перевірити, чи курка з яйцем.

ПОЩУ́ПАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм., рідко.* Встановити на дотик наявність чого-небудь. *Перед дверима цукерні ще пощупався* [Славко] *за кишеню, чи є гроші. С!* (Март., Тв., 1954, 264).

ПОЩУ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* Щупати час від часу.

ПОЩУ́РИТИ, рю, риш, *док., перех.* Щурити якийсь час. *Махоткін підійшов до Тимка, пощурив очі, пограався ключами і сказав..:* — *Стежка твоя запетльована, хлопче* (Тют., Вир, 1964, 344).

ПОЩУ́РИТИСЯ, рюся, ришся, *док.* Щуритися якийсь час.

ПО-ЮГОСЛА́ВСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-югосла́вському.**

ПО-ЮГОСЛА́ВСЬКОМУ, *присл.* Як у югославів, за звичаєм югославів.

ПО-ЮНА́ЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-юна́цькому.** *Зараз душа його по-юнацьки свіжа і вразлива* (Стельмах, І, 1962, 35); *Гаврило ще довго стояв край дороги, проводжаючи прощальним поглядом довгу і якось особливо по-юнацьки незграбну постать брата* (Тют., Вир, 1964, 279).

ПО-ЮНА́ЦЬКОМУ, *присл.* Як юнак, подібно до юнака. *Левада по-юнацькому буряно радів і не ховав від товаришів своєї радості* (Кир., Вибр., 1960, 140); *Колись.. він справді був молодечим і спритним, по-юнацькому завзятим шляхетським трибуном* (Ле, Наливайко, 1957, 15); // Як у юнака. *Кому ж, як не синові, належав оцей по-юнацькому чистий, задумливий тенорок* (Гончар, II, 1959, 198); *Задзвенів по-юнацькому Митусин голос, жінок оспівуючи* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 165); // Як властиво юнакам. *Тепер, звичайно, він розумів, оскільки то було по-юнацькому поспішно, може, й безгосподарно, зате мудро* (Ле, Наливайко, 1957, 26).

ПО-ЮНО́МУ, *присл.* Як у юних. — *Коли б дожити до цього дня,— добріють темні чоловічки очей Василини і на якусь мить застигають в примхливих, по-юному гарних підочних підпухлинах* (Стельмах, І, 1962. 223).

ПОЯ́ВА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **появи́тися, появля́тися.** — *Ай! — скрикнув Гадина, переляканий несподіваною появою садівника* (Фр., VII, 1951, 126); *Мою появу на фабриці мало хто помітив* (Ю. Янов., II, 1958, 18); *Всі, хто був при несподіваній появі генерала в цивільному, ..зразу збагнули особливу значущість хвилини* (Довж., І, 1958, 333); *Мимо нього ходили студенти, очікуючи появи списків на дошці об'яв* (Тют., Вир, 1964, 57); *В деяких місцях родові селища були розташовані групами, що свідчить про появу родоплемінних союзів* (Іст. СРСР, І, 1956, 6); *Велике значення при вирощуванні цукрових буряків за новою технологією має боронування посівів до і після появи сходів* (Хлібороб Укр., 1, 1966, 21); *Появу кількох перекладів тої самої речі, коли вона загалом являє собою непересічну цінність, можна тільки вітати* (Рильський, III, 1956, 129).

Поява на світ — виникнення, народження. *З глибини.. майбутніх віків ми визиваємо до життя бажані дерева, яким довелося б чекати тисячоліття повільної еволюції до появи на світ* (Довж., І, 1958, 474); *З нагоди його, Гринциної, появи на світ колись було влаштовано бучну гулянку-рай* (Гончар, Тронка, 1963, 112).

2. *рідко.* Вияв чогось незвичайного, нове явище, феномен. *Міхонський — се була вельми оригінальна й симпатична постать, рідка поява між гімназіальними вчителями* (Фр., III, 1950, 30).

3. *діал., рідко.* Рідкісне, таємниче явище; примара, з'явисько. *Тихо-тихо скрипнула хвіртка.. і.. якась поява шмигнула крізь неї* (Фр., VII, 1951, 143); *Серед зелені гілляк, що закривали верхню часть пня, видно було чудову дівочу головку.. Борис без руху, затаївши*

дух у собі, вдивлявся в сю чудову появу (Фр., III, 1950, 88); *В темну безсонную ніч, в передсвітню темну годину, Втомленим очам моїм вельми дивна поява з'явилась* (Л. Укр., I, 1951, 22); // Проява. *Гомін про нового, нечуваного і страшного звіра розійшовся геть по лісі.. Всі цікаві знати, що се за поява, і всі бояться її, ніхто не сміє приступити до неї* (Фр., IV, 1950, 94).

ПОЯВИ́ТИ *див.* **появля́ти.**

ПОЯВИ́ТИСЯ *див.* **появля́тися.**

ПОЯ́ВЛЕНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **появи́ти.** *Перед нами, Мов по весні, почав цвісти Різноматїтий той садок Твоїх глибоких дум, гадок, Гарячим серцем та душею На світ появлених тобою* (Мирний, V, 1955, 298).

ПОЯ́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **появи́тися.** — *І що ж, Несторе? — звернувсь я, щиро врадуваний його появленням.— Як поживаєте?* (Коб., III, 1956, 102); *У мене нема жодного сумніву в тому, що я народився, хоч і під час мого появлення на світ білий, і потім — років мабуть із десять підряд — мати казали, що мене витягли з колодязя* (Вишня, I, 1956, 3).

ПОЯВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПОЯВИ́ТИ,** явлю́, я́вишу; *мн.* поя́влять; *док., перех., заст.* 1. Породжувати, покликати до життя, спричиняти що-небудь. *О люба ніч! Ти появляєш мрії Й невиразні краси в зористій млі...* (Стар., Поет. тв., 1958, 148); *Навіть чорна безлиста тернина появляє ніжні квіти* (Л. Укр., III, 1952, 201); *— А я мислю,— підняв голос гетьман напольний,— що така бойня шалена появить за собою саму руїну, яка, нарешті, і стане могилою Польщі* (Стар., Облога.., 1961, 28); // Народжувати дитину. *Бог дасть появити дитину,— готові няньки* (Барв., Опов.., 1902, 239).

2. Показувати, відкривати що-небудь комусь. *Світання появило їм, яка лука зелена пуста й які гори округи безмовні* (Вовчок, I, 1955, 313); *Він* [Янка Купала] *мови білоруської гранив Ясний алмаз любовно і дбайливо, Братам-народам появивши диво Так, як Шевченко наш колись явив* (Рильський, II, 1960, 307).

◇ **Появля́ти (появи́ти) на о́чі** *що* — робити відомим, відкривати що-небудь комусь. *Появить на очі люду Його ж сховані скарби — Справа гідна сил та труду, Річ достойна боротьби!* (Граб., I, 1959, 146); **Появля́ти (появи́ти) о́чі** — приходити, прибувати куди-небудь. *Стидно й очі появити* (Номис, 1864, № 3170); — *Тепер стидно в село й очі появити: довіку будуть дражнити чорною радою!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 174); [Х р а п к о:] *А двісті рублів узяв* [Тихопенко], *як одну копієчку взяв, та три роки ні кує, ні меле. Хоч би очі коли появив* (Мирний, V, 1955, 130).

ПОЯВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПОЯВИ́ТИСЯ,** явлю́ся, я́вишся; *мн.* поя́вляться; *док.* 1. Приходити, прибувати куди-небудь. *Появлявся* [Юрчик] *там, де його цілком не сподівалися* (Хотк., II, 1966, 153); *Під вечір на селі появився Підпара* (Коцюб., II, 1955, 96); // Приходити на якийсь час; тимчасово показуватися в якомусь місці. *Сестри Річинські, за винятком Зоні, що іноді для оригінальності любила появлятись на прилюдних зборах, не брали великої участі в громадському житті* (Вільде, Сестри.., 1958, 462); *Вони удвох у хаті, мати хіба появиться за тим, щоб що прийняти та натомість того друге подати* (Мирний, IV, 1955, 144); // Поставати, зароджуватися, утворюватися. *Коли б речі могли виникати з нічого, Разом би все появлялось, своєї пори не діждавшись* (Зеров, Вибр., 1966, 128); *Я прославлю тії рівнії права, що в історії ж уперше появились* (Тич., I, 1957, 276); // Виникати, розвиватися. *Тепер у Вас в Галичині такі таланти появились* (Коцюб., III, 1956, 256).

◇ **Появля́тися (появи́тися) на (в) світ** — народжуватися. *Коли я на світ появився, Був уже брат у батьків, старший від мене на рік* (Зеров, Вибр., 1966, 333).

2. Показуватися де-небудь, ставати доступним зорові, видним; з'являтися. *На обличчі Сагайди появляється злісна гримаса* (Гончар, III, 1959, 29); *На дверях знову появилася Пистина Іванівна* (Мирний, III, 1954, 149); *За мить вона знову появилася і близько підійшовши до нас, почала приглядатися* (Досв., Вибр., 1959, 89); // Виходити у світ (про літературні, наукові та інші твори). *Який би я був щасливий, коли б почув од Вас, що третя частина «Повії» таки побачить світ, а за нею появиться ще хоч два, хоч один роман, підписаний Панасом Мирним* (Коцюб., III, 1956, 198); *Коли повість уже скінчиться друкуванням? Вона вже аж у трьох книжках «Л. Н. В.» появилася, та й досі не скінчена* (Мирний, V, 1955, 433).

3. *рідко.* Поставати як видіння, снитися, примарюватися. *Але не було й одного року, У якім би втоплений хлопчина Ніччю в сні мені не появлявся* (Фр., XIII, 1954, 343).

ПОЯЗИ́ЧИТИ, чу, чиш, *док., над ким, перед ким і без додатка, розм.* Наговорити чогось поганого про кого-небудь. *Ще невість-що наплеще на їх* [них], *на неї, поязичить перед людьми?* (Григ., Вибр., 1959, 51); *Витурила* [Окуниха] *з оденок в'їдливу багатирку, яка завжди охоча була над всяким поязичити* (Стельмах, I, 1962, 167).

ПОЯЗИ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док., розм.* Сказати неправду. *Не ймете віри? Може, думаєте: поязичився Свирид Костомаха* (Вовчок, VI, 1956, 260).

ПО-ЯКО́МУ, *присл.* 1. Як у кого, за чиїм звичаєм. — *А се по-якому? — подумав Русин.— Бути в пеклі, і чорта не бачити — гг, се вже хіба остатня ганьба!* (Фр., II, 1950, 122).

◇ **Чо́ртзна (хто́зна) по-яко́му** — не так, як годиться. *Стукнемось так, щоб аж ворогам було тяжко, і негай лучче* [краще] *про нас кобзар співав пісню, аніж розійтись чортзна по-якому!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 106).

2. Якою мовою.

ПО-ЯКО́МУСЬ, *присл.* Якоюсь мовою. — *А цей новий, чорнявенький — не кавказець часом? Джеркотів сьогодні по-якомусь з Магомедовим* (Гончар, III, 1959, 34).

ПО-ЯКУ́ТСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-яку́тському.**

ПО-ЯКУ́ТСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у якутів, за звичаєм якутів.

2. Якутською мовою.

ПО-ЯПО́НСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-япо́нському.**

ПО-ЯПО́НСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у японців, за звичаєм японців.

2. Японською мовою.

ПОЯ́РКОВИЙ, а, е. Зробл. із поярку. *Була в мене шапка пояркова* (Укр., присл.., 1963, 55); — *Роздягайтеся. Який же я радий! — кинувся Левицький знімати з нього благенське пальто та крислатий поярковий капелюх* (Тулуб, В степу.., 1964, 406).

ПО-ЯРМАРКО́ВОМУ, *присл.* Як для ярмарку; як прийнято на ярмарку. *Всіма шляхами.. вже неслися в напрямі на Каховку численні, по-ярмарковому одягнуті наймачі з поміщицьких економій та столипінських хуторів* (Гончар, I, 1959, 4).

ПОЯРМАРКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Побувати на ярмарку, продаючи або купуючи що-небудь. *Опівдні ярмарок почав рідшать: почали люди розходиться, поярмаркувавши* (Н.-Лев., I, 1956, 59).

ПОЯРМАРКУВА́ТИСЯ, у́ється, *док., безос., розм.* Про певні умови ярмаркування. *Отже, за те, щоб добре поярмаркувалось... Будьмо!* (Гончар, I, 1959, 30).

ПОЯ́РОК, рку, *ч.* Вовна від першої стрижки ягнят.

ПОЯ́РУСНИЙ, а, е. Розміщений ярусами; виконуваний ярус за ярусом. *Інститут* [будівельних конструкцій] *розробив і запропонував автоматизований агрегат для поярусного бетонування блоків-кабін* (Наука.., 6, 1959, 19).

По́яс, *ч.* 1. *род.* а. Шкіряна, матерчата, в'язана і т. ін. довга смуга для підперізування одягу в стані. *Дав пан Омелькові пояс, як той без штанів оставсь* (Укр.. присл., 1955, 13); *Везе Марко Катерині Сукна дорогого, А батькові шитий пояс Шовку червоного* (Шевч., І, 1963, 321); *Соломія убралась, як до вінця, в синій суконний жупан, підперезалась широким червоним поясом* (І.-Лев., VI, 1966, 310); * У порівн. *Кругом хати жовтіла призьба, неначе жовтий пояс* (І.-Лев., II, 1956, 125); // Смуга тканини, яка пришивається до верхньої частини спідниці, штанів.

△ **Запобі́жний по́яс** — спеціальний пристрій, який охороняє від падіння верхолазів, монтерів і т. ін. *Приступаючи до роботи на верху опори, монтер повинен прив'язатися до стовпа запобіжним поясом* (Сіль. лінії електропередачі, 1956, 137); **Ло́вчий (лови́льний) по́яс** — шар мішковини, ганчірок і обгорілого паперу, яким обмотується стовбур дерева для виловлювання гусені яблуневої плодожерки. *Для знищення гусениць яблуневої плодожерки, які виходять з плодів і залазять під кору стовбурів, треба накладати на дерева ловчі пояси* (Колг. Укр., 5, 1958, 39); *Ловчі пояси застосовують у садових господарствах* (Шкідн. поля.., 1949, 135); **Рятівни́й (рятува́льний) по́яс** — корковий, гумовий або поролоновий пристрій, який використовують при небезпеці втопитися. *Коли налетів шквал, Андрій одразу це відчув і, боячись, що пірати потоплять шхуну, обв'язав шкіпера й себе рятівними поясами* (Трубл., Шхуна.., 1940, 284); *Я знайшов щось подібне до рятувального пояса й надів його на дівчину. Вона плигнула за борт* (Ю. Янов., II, 1958, 73).

◇ **Бра́ти (взя́ти) [до́бре] за по́яс но́ги** — дуже поспішати куди-небудь. *Кіт Мурлика до дороги Добре взяв за пояс ноги* (Фр., XII, 1953, 22); — *Але сьогодні ви ще в Дубину не зайдете, зайдете аж, мабуть, завтра надвечір, коли добре візьмете ноги за пояс* (Козл., Мандрівники, 1946, 10); **Держа́ти (трима́ти) ко́ло свого́ по́яса** *кого* — дуже пильнувати, доглядати кого-небудь, не відпускаючи від себе. — *Не держати ж мені його* [сина] *коло свого пояса, не водити на уривочку, мов щеня?* (Мирний, І, 1954, 285); **Затика́ти (заткну́ти) за по́яс** *див.* **затика́ти**[1]; **Затяга́ти (затя́гувати, затягти́, затягну́ти) по́яс (по́яса) тугі́ше** — те саме, що **Затяга́ти (затя́гувати, затягти́, затягну́ти) поясе́й** (*див.* **затяга́ти**[1]).

2. *род.* а. Стан, талія, поперек. *Хвалилася дівчина: «В мене коса до пояса...»* (Укр.. лір. пісні, 1958, 96); *Стою я в зеленому житі, вище пояса* (Вовчок, І, 1955, 58); *Від сеї пригоди Іван ходив усе зігнаний у поясі* (Стеф., І, 1949, 62); — *А я,— каже менша* [сестра],— *родила б йому дванадцять синів до пояса в золоті, а од пояса в срібді* (Стор., І, 1957, 62); *В високих кучугурах загрузали по пояс* (Головко, II, 1957, 345); * Образно. *Стара Кухмістерська Слобідка Стоїть по пояс у воді...* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 25); * У порівн. *Напроти сонця дивиться-сміється Біленька хата, чепурна і світла, Неначе синьоока молодиця, По пояс у жоржинах стоячи* (Вирган, В розп. літа, 1959, 212).

В (у) по́яс — такий заввишки, що сягає пояса. *Цвинтар заріс черешником да зіллям трохи не в пояс* (Вовчок, І, 1955, 70); **Кла́нятися (поклони́тися, вклоня́тися, вклони́тися) в(у) по́яс:** а) низько, шанобливо кланятися. *Став Шовкун кидатись у вічі старшим: забачить здалека, шапку здіймає, а Василя Семеновича, випередить, у пояс кланяється* (Мирний, І, 1949, 372); *Зібравши всі сили, він встав на повен зріст.. і.. з блідим лицем і суворо стиснутими вустами поклонився в пояс далекому гомонові* (Тют., Вир, 1964, 322); б) виявляти покору. *Так невже у цій хаті вона в пояс вклонялася батькам і людям, ждучи, сподіваючись від них на своє, хай невеличке, але не чаїне щастя* (Стельмах, І, 1962, 34); *Юнак не виявив хлопської покори, не зігнувся і не вклонився побожно панові в пояс* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 26).

3. *род.* у, *перен.* Те, що має вигляд смуги. *Був то пояс піску, що йшов стрімко вгору аж до соснового лісу* (Март., Тв., 1954, 275); *Шваркнула блискавиця, обвиваючи огненним поясом тюрму* (Мирний, І, 1954, 343); *Клубки диму розходилися-розправлялися, слалися довгими поясами* (Мирний, І, 1954, 285); *Великі водоймища і колгоспні ставки, довжелезні степові шляхи — все це буде обрамлюватися, оздоблюватися зеленими поясами дерев і кущів* (Вол., Надцн. висоти, 1953, 177).

△ **По́яс оборо́ни** — смуга військових укріплень, що становлять частину оборонного плацдарму. *Тут жодна міна не ляже марно. Наші стрільці можуть сміливо кидатись на перший пояс оборони...*(Гончар, III, 1959, 85).

4. *род.* у, *геогр.* Частина поверхні земної кулі між двома меридіанами в 15° завширшки. *Меридіани поділяють Землю на 24 пояси.*

5. *род.* у, *геогр.* Частина поверхні земної кулі між паралелями, що становить собою певну кліматичну зону. *Різною висотою Сонця над різними місцями земної кулі пояснюється те, що на Землі є різні теплові пояси (жаркий, помірний і холодний)* (Астр., 1956, 33); // Певний тип рослинності, характерний для різних зон гірської місцевості. *В кравидах Гірського Криму велику роль відіграє рослинність... Нижній пояс становить широколистяна рослинність* (Геол. Укр., 1959, 582); // Територія із специфічними погодними і кліматичними умовами. *Пояс літніх дощів; Пояс пасатів.*

6. *род.* у, *спец.* Смуга однорідних фізичних об'єктів (гір, озер, лісів, гірських порід, небесних тіл і т. ін.). *Перед нами за поясом сопок океан, позаду дванадцять тисяч кілометрів Старого Світу* (Довж., І, 1958, 106); *Пояс базальтових покривів простежується по Тихоокеанському узбережжю* (Геол. ж., XIV, 4, 1954, 39); *Деякий час тому астрономи висловили побажання, щоб було запущено космічну ракету у пояс астероїдів* (Знання.., 4, 1965, 6).

△ **Вулкані́чний по́яс** — група вулканів, розташованих у вигляді смуги. *Найбільший вулканічний пояс, наче вогняне кільце, оперізує Тихий океан* (Про вулкани.., 1955, 13); **Золоту́рний по́яс** — смуга золотоносних порід. *Дослідження дали змогу у межах Західного Узбекистану виділити вісім золоторудних поясів* (Веч. Київ, 23.IX 1968, 4); **Радіаці́йний по́яс; По́яс радіа́ції** — смуга підвищеної радіації в навколоземному просторі. *Про існування радіаційних поясів стало відомо лише після польотів радянських і американських супутників із спеціальною апаратурою* (Наука.., 9, 1970, 19); *З допомогою радянських космічних ракет виконано важливі дослідження магнітних полів Землі і Місяця, поясів радіації навколо Землі* (Наука.., 9, 1960, 4).

7. *род.* а, *анат.* Частина скелета хребетних тварин і людини, що служить для причленування до тулуба й опертя кінцівок. *У льонарів переважають невралгії плечових сплетень, що може бути зв'язане з напруженням м'язів плечового пояса* (Лікар. експертиза.., 1958, 91).

8. *род.* а, *архт.* Широка горизонтальна оздоблена орнаментом, скульптурними зображеннями і т. ін смуга, що виступає із стіни будівлі або вдається в неї.

9. *род.* у, *ек.* Певний простір, смуга, яка становить частину в поділі території країни за певною економіч-

ною ознакою. *Тарифний пояс; Ціни на хліб за поясами.*

ПОЯСЙНА, и, *ж., розм., рідко.* Те саме, що **пóяс** 1. *А на тому поганому поясина синя, Як до мене заговорить, тече з губи слиня* [слина] (Чуб., V, 1874, 141); *Став* [козак] *спід панчини рогожової, Спід поясини хмельової Щирозлотний обушок виймати* (Думи.., 1941, 129); *Ся поясина з ножем-колодієм у піхві була єдиним скарбом і маєтком Остаповим!* (Барв., Опов.., 1902, 22).

ПОЯСНЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пояснúти.** *Ми вважаємо те чи інше явище поясненим, коли нам вдалося знайти причину, яка вúкликала дане явище* (Логіка, 1953, 130); *Майже всі країни вже описані, але ще не всі вивчені і не всі явища природи пояснені* (Фіз. геогр., 5, 1956, 4).

ПОЯСНЕ́ННИЙ, а, е. Який можна пояснити.

ПОЯСНЕ́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **пояснúти** 1, 2. [Х л о п е ц ь:] *У неї все якось дуже просто і щиро виходить, до її подій зовсім не треба ніяких слів пояснення* (Л. Укр., II, 1951, 104); *Каретников вислухав терплячі пояснення командувача про причини негайної переправи через Сиваш* (Ю. Янов., II, 1958, 238); *Пояснення голови не всіх у залі задовольнило* (Головко, II, 1957, 522); *Вранці Оленчук з'явився в штаб і без довгих пояснень заявив Килигеєві, що згоден взяти капітана Дьяконова на поруки* (Гончар, II, 1959, 36).

2. Писемний або усний виклад з метою виправдатися в чому-небудь. [В о р о н і н:] *Загалом, не бери надто близько до серця. Якось обійдеться. Підготуй пояснення, і, можливо, на тому й закінчиться* (Лев., Нові п'єси, 1956, 32).

ПОЯСНИ́Й, á, é. 1. Стос. до пояса (у 1—5, 9 знач.). *Він тримав обидві руки на форменій блясі поясного ременя* (Перв., Дикий мед, 1963, 299); *Бронзовий спіральний браслет з дроту. Браслет знайдений на рівні поясних хребців* (Археол., II, 1948, 64); *Поясний час у нашій країні було введено в 1919 році* (Наука.., 3, 1957, 25); // Який носиться на поясі (у 1 знач.). *Поясна фляжка;* // Який має пояс (у 1 знач.). *Поясний одяг пов'язувався здебільшого поясом або крайкою* (Нар. тв. та етн., 3, 1969, 48); *Різного роду поясна одежа ще недавно побутувала у всіх східних слов'ян* (Наука.., 1, 1972, 38).

2. Зробл. до пояса, до талії. *Навпроти Лесі над письмовим столом Бережного висів великий поясний портрет жінки трохи ніби південного типу — з правильними рисами обличчя* (Крот., Сини.., 1948, 83); // *у сполуч. із сл.* п о к л і п. У пояс. *Побачивши гостя, матушка зразу ж здригнулася всередині і по-черничи віддала поясний поклін* (Стельмах, I, 1962, 638).

ПОЯСНИК, а, *ч., діал.* Пядич. *Повзучі зелені поясники вилися попід ноги, плуталися поміж корінням величезних вивертів* (Фр., VI, 1951, 11).

ПОЯСНИ́ТИ *див.* **пояснювати.**

ПОЯСНИ́ЦЯ, і, *ж., розм., рідко.* Те саме, що **пóперéк.** [Т е к л я:] *Я своїми очима бачила, як вона на тім тижні плоскінь вибирала, та все вихилювалася, та за поясницю хапалася* (Кроп., I, 1958, 387); *Якось я захворів і ліг на піч попарити поясницю...* (Чорн., Потік.., 1956, 20).

ПÓЯСНІСТЬ, ності, *ж.* Розміщення, розташування за поясами (у 4, 5, 9 знач.). *У Карпатах і Кримських горах грунтово-рослинні відмінності підпорядковані вертикальній поясності* (Ек. геогр. СРСР, 1957, 271).

ПОЯСНІ́ТИ, ію, *док.* 1. Стати яснішим; // *безос.* *І незчувся чоловік, як наче посяніло надворі* (Стельмах, Хліб.., 1959, 472).

2. *перен.* Стати погідним, лагідним і т. ін. (про обличчя, погляд і т. ін.). *Засмагле лице посяніло.*

ПОЯСНІ́ШАТИ, аю, асш, *док.* Стати яснішим. *Небо пояснішало;* // *безос.* *Надходив ранок.. На сході трохи пояснішало і зблідли зорі* (Смолич, I, 1958, 80).

На душі (на сéрці) пояснíшало — настрій поліпшився. *Колісник повернувся. Христя стояла перед ним, та давня Христя, з рожевим личком, з іскристими чорними очима.. У його на душі пояснішало* (Мирний, III, 1954, 362).

ПОЯСНЮВАЛЬНИ́Й, а, е. Який використовується при поясненні або для пояснення чого-небудь. *Село захвилювалося сильно, і нам конче потрібно діяти, щоб протиставити цій* [куркульській] *агітації нашу пояснювальну роботу* (Епік, Тв., 1958, 212); *Ремарки в сценарії можуть сприяти створенню належної атмосфери в сценах.. Я так завжди в це вірив, що, навіть пишучи сценарії для власних постановок, давав іноді в них деякі пояснювальні відступи* (Довж., III, 1960, 158).

Пояснювальні слова́ *див.* **слóво.**

ПОЯСНЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пояснювати.** *Тимофій знов відзискав* [віднайшов] *охоту пояснювання* (Хотк., II, 1966, 411).

ПОЯСНЮВА́ТИ, юю, юєш *і рідко* **ПОЯСНЯ́ТИ,** яю, яєш, *недок.*, **ПОЯСНИ́ТИ,** ню, ни́ш, *док.*, *перех.* 1. Розповідаючи про що-небудь, робити його ясним, зрозумілим. [П о д с к а й л о в:] *Значить, пояснюю: перед нами не просто той берег Дніпра. Перед нами.. той берег долі* (Довж., I, 1958, 317); *На фронті не пояснюють, а віддають накази, які треба виконувати* (Тют., Вир, 1964, 492); *Всім було цікаво, як ведеться хазяйство, що управителі роблять.. Всім пояснили, водили на тік, на обори* (Коцюб., II, 1955, 84); — *А який, скажи мені, смисл у схрещуванні саме рослин різноманітних видів?* — *спитав Жуков.* — *Практично ти мені поясни* (Довж., I, 1958, 474); // З'ясовувати комусь ситуацію, розкривати причини якоїсь дії чи явища. *Один із них* [комісарів].. *саме пояснював бійцям становище* (Гончар, II, 1959, 104); // Витлумачувати слова, поняття і т. ін. *Давано було комусь читати рукопис для того, щоб хтось пояснив деякі незрозумілі слова (гуцульські)* (Л. Укр., V, 1956, 417); *Іноді автори (не тільки перекладачі) пояснюють ці невідомі слова безпосередньо в тексті* (Рильський, IX, 1962, 61); // Добиватися порозуміння з ким-небудь за допомогою жестів, міміки і т. ін. *Румун, усміхаючись, пояснював жестами, що він хоче лише забрати з тачанки своє господарство* (Гончар, III, 1959, 72); *Дівчата щось пояснили старій на мигах, показували на дім, на село, але все надаремно: стара не розуміла* (Коцюб., I, 1955, 289); // Розкривати особливість якоїсь речі чи явища, вказуючи на їхні певні ознаки. *Пояснювати всі прикмети цього танка не доводиться* (Ю. Янов., I, 1954, 51); *В першій із них* [мисок] *лежали розкішні, вогкі й потемнілі від сметани смажені карасі.* — *Вереміївські!* — *пояснив Підпригора* (Стельмах, II, 1962, 62); // Викладати матеріал лекції, уроку і т. ін. *Учитель він був вимогливий, пояснював урок чудово* (Донч., V, 1957, 427); // Мотивувати що-небудь. *Старшина пояснював свій промах тим, «що було дуже темно, і до того ж спішив»* (Гончар, III, 1959, 188); *Плати вийшло дуже мало, але Турковський пояснив се тим, що деякі з комірників давніш поплатили, з другими знов вийшли якісь «непорозуміння»* (Л. Укр., III, 1952, 513); *Сахно, звичайно, не надала особливого значення забобонним і безпідставним побоюванням Йонеску, пояснивши їх цілком справедливою нелюбов'ю бідного рибалки до заможного і, очевидно, загарбливого поміщика* (Смолич, I, 1958, 49).

2. Знаходити, розкривати причини, мотиви чого-небудь. *Лікар (дантист) дивується, з чого такі довгі наслідки, і пояснює те загальним станом організму*

(Л. Укр., V, 1956, 339); *Природу негативних явищ, які показані в романі А. Головка, ще в 1919 році глибоко пояснив В. І. Ленін* (Не ілюстрація.., 1967, 171).

3. Виправдовуватися в чому-небудь. *Він взявся пояснювати.., що вони нічого поганого не зробили* (Смолич, I, 1958, 53); *Хіба тільки пустощами, легковажним своїм хлоп'яцтвом пояснить він і свій сьогоднішній вчинок?* (Гончар, Тронка, 1963, 243).

ПОЯ́СНЮВАТИСЯ, юється *і рідко* **ПОЯСНЯ́ТИСЯ,** я́ється, *недок., чим.* Мати що-небудь своєю причиною. *Дивність цих взаємин пояснювалась, мабуть, тим, що бійці були глибоко переконані у несхибності і правильності кожного кроку Івана Антоновича* (Гончар, III, 1959, 374); *Успіх творів радянських письменників пояснюється насамперед їхнім сміливим зверненням до сучасної теми, висвітленням найважливіших сторін нашої дійсності, вузлових моментів революційної історії* (Вітч., 9, 1968, 154).

ПОЯ́СНЮЮЧИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **поя́снювальний.**

△ **Поя́снюючі слова́** — те саме, що **Поя́снювальні слова́** (*див.* **сло́во**). *Однорідні члени речення, як і кожен член речення взагалі, можуть мати при собі залежні пояснюючі слова* (Мовозн., IV—V, 1947, 183).

ПОЯСНЯ́ТИ *див.* **поя́снювати.**

ПОЯСНЯ́ТИСЯ *див.* **поя́снюватися.**

ПОЯСО́К, ска́, *ч.* 1. Те саме, що **по́яс** 1. *Здійняв з себе ремінний поясок, прив'язав його корові до рога* (Март., Тв., 1954, 249); *На ньому була чорна бархатна толстовка з таким же поясом* (Гончар, IV, 1960, 52); *Широкий лаковий поясок туго стягував тонку талію* (Руд., Остання шабля, 1959, 30); // Смуга тканини, яка пришивається до верхньої частини спідниці, штанів. *Берова куртка на грудях і на спині настовбурчилась, а поясок штанів з'їхав аж на самі сидні* (Кол., На фронті.., 1959, 51).

Під поясо́к — який підперізується (про одяг). *Двоє інших були зодягнуті по-робітничому, але святково: в одного під піджаком сорочка українська, вишита, в другого—руська, під поясок* (Смолич, Мир.., 1958, 51).

◇ **Затяга́ти (затя́гувати, затягти́, затягну́ти) пояски́** *див.* **затяга́ти**[1]; **На пояски́ вхопи́тися** — почати боротися, обхопивши один одного руками за талію. *Бриль з Боженком вхопилися «на пояски» і почали валити один одного з ніг* (Смолич, Мир.., 1958, 67).

2. Змеш. до **по́яс** 3. *Андрій пішов з горбка вниз, де видно поясок дороги і далі село* (Ю. Янов., IV, 1959, 10); *Шлях майже непомітно перейшов у таку ж рівну широку вулицю. Замість тинів на ній правили густі, старанно підстрижені пояски жовтої акації* (Минко, Ясні зорі, 1951, 14).

3. Смужка або виступ, що відіграє роль прикраси на чому-небудь. *Одні руки скручували зубчасті качалки в шишки, другі ліпили голуби.., вирізували зубчиками пояски на вершок короваю* (Н.-Лев., III, 1956, 73); *Полумиски зверху обведені брунатними поясками* (Стельмах, Хліб.., 1959, 86); *У яскраві, звичайно сині тони фарбують.. окремі пояски та інші архітектурні деталі печей* (Жилий буд. колгоспника, 1956, 121).

◇ **По Мару́син поясо́к** — по смужку, нанесену на поверхні чарки при її вінцях.

4. Середнина частина якоїсь деталі. *Новатор запропонував подовжені робочі частини пуансонів і пояськів матриць* (Роб. газ., 4.I 1966, 2).

ПОЯСО́ЧОК, чка, *ч.* 1. Пестл. до **по́яс** 1. — *Припадаю коло його та придивляюсь, щоб і чумарка стояла гарненько на йому та щоб і поясочок не жужмом був, та щоб і комірчик з сорочки видненько було...* (Тесл., З книги життя, 1949, 22); *Заїжджають до двору черкеси в шапках; в кожного на поясочку ніж висить* (Тют., Вир, 1964, 372).

2. Смужка або виступ, що відіграє роль прикраси на чому-небудь.

◇ **По Мару́син поясо́чок** — те саме, що **По Мару́син поясо́к** (*див.* **поясо́к**).

ПО-ЯСТРУБИ́НОМУ, *присл.* Як яструб, подібно до яструба. *Хіба рвався б він так шалено за ворогом, тримаючись по-яструбиному в сідлі, витягнувшись усім корпусом вперед?* (Гончар, III, 1959, 432); // Як у яструба. *Очі ширяють по-яструбиному* (Тют., Вир, 1964, 77).

ПОЯ́ТИ, пойму́, пойме́ш, *док., перех., арх.* Узяти, забрати в полон, у неволю. *Багато дівчат з ясиру повтікали.. Та чи одну Марію бусурмани поляи в наших краях* (Ле, Наливайко, 1957, 12).

ППО, *невідм., ж.* Скорочення: протиповітряна оборона.

ППХО, *невідм., ж.* Скорочення: протиповітряна хімічна оборона.

ПРАБА́БА, и, *ж.* Мати діда або баби. — *Я не люблю циганити, як наші баби та прабаби циганили по селі з торбами* (Н.-Лев., III, 1956, 87); *Батьки були неписьменні. Неписьменні були батько, мати, баба і прабаба* (Довж., I, 1958, 11).

ПРАБА́БИН, а, е. Прикм. до **праба́ба;** належний прабабі. *Садок волав до неба поламаними руками, по ньому пройшли танки, затоптуючи в землю любисток, м'яту, кущ прабабиної калини* (Ю. Янов., Мир, 1956, 6).

ПРАБА́БКА, и, *ж.* Те саме, що **праба́ба.** *Важка була розлука наших прабабок-козачок із чоловіками* (Барв., Опов.., 1902, 130); *Вона стала думати, чи не можна завести традиційну аптечку, якою прабабки славились* (Кобр., Вибр., 1954, 105); *Жінки, прабабки яких колись були Катеринами з поеми Шевченка, тепер пересіли вже на трактори* (Тич., III, 1957, 83).

ПРАБАБУ́СЯ, і, *ж.* 1. Пестл. до **праба́ба** і **праба́бка.** *Одно тільки вам і скажу: моїй прабабусі, як уводили її у вагон, так хусткою щільно очі зав'язували...* (Вишня, I, 1956, 209).

2. Перша жінка, від якої пішов рід людський. *О люди! Всі на вдачу ви Як ваша прабабуся Єва: Що дане вам — не вабить вас* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 208).

ПРАБАТЬКИ́, ів, *мн.* Давні предки. *Рід наш увесь ходючий, батьки й прабатьки, то й Данилко, мабуть, ходитиме, доки й ноги не відпадуть* (Ю. Янов., II, 1958, 186).

ПРАБА́ТЬКІВСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **прабатьки́.** *Він затис в долоні колос, Наче важить у руці. Принесе його додому, У прабатьківське село* (Дмит., Добрі сусіди, 1951, 16); // Належний прабаткам. *Овідій, я живу край берегів смутних, Що ларів їм своїх прабатьківських, старих Ти в давні дні приніс і попіл свій зоставив* (Зеров, Вибр., 1966, 390).

ПРАБА́ТЬКІВЩИНА, и, *ж.* Найдавніше місце поселення певного племені, народу або території поширення тієї чи іншої породи тварин, сорту рослин і т. ін. *Прабатьківщиною стародавніх індоєвропейців на Сході (хеттів, аріїв та ін.) можуть бути райони, де найраніше відбулось одомашнювання коня і де було розвинене конярство* (Наука.., 2, 1971, 49).

ПРАБА́ТЬКО, а, *ч.* Той, від кого ведуть початок який-небудь рід, порода тварин, сорт рослин і т. ін. *Серед інших котячих порід найбільш породистими можна вважати ангорських котів.. Їхнім прабатьком, як доводять деякі вчені, був манул* (Знання.., 9, 1971, 28).

ПРАВ *див.* **пра́вий**[2].

ПРА́ВДА, и, *ж.* 1. Те, що відповідає дійсності; істина. *Народ повинен перш за все і більш за все знати* ***правду*** —

знати, в чиїх же руках на ділі державна влада (Лепін, 34, 1973, 14): [Кассандра:] *А як же ти, Гелене, одріжняєш* [одрізняєш] *брехню від правди?* (Л. Укр., II, 1951, 297); // Певна сукупність достовірних відомостей про що-небудь. *В своїм оповіданні вона багато наплутала... Але тут була часточка болючої правди* (Коцюб., I, 1955, 456); *Рядок за рядком, поема за поемою народжувалися в заповітній книжечці, і оживала в ній жахлива правда епохи кріпацтва* (Тулуб, В степу.., 1964, 158); // Дійсний стан речей. [Руфін:] *Відкрий їм правду про подружжя наше* (Л. Укр., II, 1951, 451); * Образно. *Може, ще раз сонце правди Хоч крізь сон побачу...* (Шевч., I, 1963, 256): *Хоче правді затулити рот Лицемір, брехнею ввесь підшитий* (Рильський, III, 1961, 122).

Всю (усю) пра́вду каза́ти (сказа́ти) — розповідати комусь про що-небудь, нічого не приховуючи. *Думали-думали, як то лучче* [краще] *Катрю завістити про те, що чули, та, порівнявшись, просто усю правду кажемо* (Вовчок, I, 1955, 218); — *Скажи мені усю правду, чи любиш ти мене* (Н.-Лев., VI, 1966, 362); **Дійти́ пра́вди** — зрозуміти що-небудь. *Пора зрозуміти — не тим, кого обманюють, вони скорше дійдуть правди, а тим, хто обманює,.. що слово «свобода» — це, може, найголовніше зі слів, хоч і обіцяє багато розкішних убрань* (Хотк., I, 1966, 177); **Довести́ пра́вду** *кому* — переконати когось-небудь у тому, що він помиляється або неправильно себе поводить. — *Швидше, — кажу, — діставай-но зі скрині Білі штани, ті... найширші в ходу... Я йому правду таки доведу!* (С. Ол., Вибр., 1959, 101); **Допи́туватися (допита́ться, дошу́куватися, допука́тися, вивідувати, ви́відати** *і т. ін.*) **пра́вди; Доко́пуватися (докопа́тися) до пра́вди** — дізнаватися про справжній стан речей. *Піду ще до батюшки та розпитаю про неї* [Соломію]. *В кого вже допитатись правди, як не в його* (Н.-Лев., VI, 1966, 321); [Передерій:] *Сам чортяка ногу зломе* [зломить], *а в його правди не дошукаться* (Мирний, V, 1955, 123); *Випрямилась* [Галя], *довго й пильно дивилася на Чіпку, немов вивідувала правди* (Мирний, I, 1949, 341): *Марійка збилася з ніг, докопуючись до правди* (Стельмах, II, 1962, 234); **До пра́вди** — справді, дійсно. — *Не об Оркадіяві річ, цей до правди сердешна людина* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 89): **Істинна (свята́, су́ща, чи́ста, чистісі́нька, пі́ра) пра́вда** — істина, що не підлягає ніяким сумнівам. *Одначе син таки каже істинну правду, що ніщо йому так не пахне, як цей степ* (Гончар, Тронка, 1963, 5); — *Нікуди вони не ходили, це я тобі набрехав. От свята правда* (Тют., Вир, 1964, 9): «*Кожна література, пишете Ви, якщо вона хоче бути не мертвою, а живою, зможе подати тільки те, що дає само життя». Суща правда!* (Коцюб., III, 1956, 245); *Ви чули, що сказав мій фронтовий товариш? Чули? То знайте ж: все сказане ним — чистісінька правда!* (Кол., На фронті.., 1959, 188); — *Бабусенько, голубонько, Серце моє, пенько! Скажи мені щиру правду, Де милий-серденько?* (Шевч., I, 1963, 58): **Коли́ на пра́вду йде** — якщо говорити щиро, нічого не приховуючи. *Коли вже на правду йде, то й мені він чи одну нічку снився?* (Вовчок, I, 1955, 229); **На пра́вду ви́йшло** — сталося так, як передбачалося. *Аж бач! Так воно й на правду вийшло, хлопці. Прибіг Петро, гукнув, загурчав* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 47): **По пра́ві** — не відступаючи від істини: справді, насправді. *Я ворожбу такую знаю. Хоть що, по правді одгадаю, І вже ніколи не збрешу* (Котл., I, 1952, 154): *Та й жив ти не в троянДовім вінку, Лаврового по правді заслуживши* (Рильський, II, 1960, 142); **Пра́вда на мо́єму (твоє́му, його́, на́шому** *і т. ін.*) **бо́ці; Твої́ (його́, ва́ша, ї́хня) пра́вда** — хтось правий, має рацію у чому-небудь. *Де і в чому він схибив, що не зміг заволодіти її серцем? Адже правда на його боці, на його?* (Гончар, II, 1959, 192): *А чванитесь, що ми Польщу Колись завалили! Правда ваша: Польща впала, Та й вас роздавила!* (Шевч., I, 1963, 334): *Воно, звичайно, може, їхня правда. Мабуть-таки, їхня. Не ті часи. Тепер вже на волах далеко не заїдеш* (Довж., I, 1958, 75): **Пра́вду ка́жучи; Ка́жучи (сказа́вши) по пра́ві; По пра́ві сказа́ти; Пра́вду сказа́ти (мо́вити, змо́вити),** *у знач. вставн. сл.* — дотримуючись істини. *Правду кажучи, йому й самому кортіло довантажити підводи ще бодай сотнею мін* (Гончар, III, 1959, 312): *Я, по правді сказавши, й тепер трохи дивуюсь, що мені так легко пишеться до Вас* (Л. Укр., V, 1956, 10); — *Та вона проворна: це правда, але, сказати по правді, дуже робоча* (Н.-Лев., VI, 1966, 326); *І правду сказать — не жену я з людьми як слід* (Мирний, V, 1955, 344): *Мордатий він собі пан і, правду змовити, поганий* (П. Куліш, Вибр., 1969, 274): [**Усяки́ми** *і т. ін.*] **пра́вдами й непра́вдами** *див.* **непра́вда.**

◇ **Від пра́вди не втече́ш** — уживається для констатації факту, якщо для мовця або для співрозмовників не дуже бажаний або неприємний. — *А хто ж ми?* — насторожився *Марат.* — *Ох, тільки підмайстри,* — *зітхнув Крушина.* — *Газетні підмайстри.. Від правди не втечеш...* (Жур., Нам тоді.., 1968, 120); **Диви́тися (гля́нути, подиви́тися** *і т. ін.*) **пра́вді в о́чі (у ві́чі)** *див.* **о́ко** [1]; **Ніде пра́вди ді́ти** *див.* **діва́ти; Ніде (нема́ де) пра́вди схова́ти** — те саме, що **Ніде пра́вди діти.** *Батько завсігди казав, що як довчусь я в нашій школі, то віддасть мене ще в місто вчитися. Ніде правди сховати, мені не зовсім це подобалось* (Гр., I, 1963, 291): **Пра́вду говори́ти (каза́ти, сказа́ти, руба́ти, різати** *і т. ін.*) **у ві́чі (в о́чі, до віч); Пра́вду (пра́вду-ма́тінку) різати (руба́ти)** — говорити сміливо, відверто, нічого не приховуючи. *Василь нашустрився* [наїжачився]. *Ріже прямо у вічі Посипенкові правду, перед людьми страмить* (Мирний, IV, 1955, 170): [Любов:] *Оресте, ти дорікав мені, що в мене бракує одваги, що я боюсь сама собі сказати правду в вічі... я тепер нічого не боюсь, нічого...* (Л. Укр., II, 1951, 44); *У нас так ведеться: ми одни одному рубаємо правду у вічі* (Збан., Таємниця.., 1971, 393): *Як перед більшим менший чоловік До правди повернуть язик Одважився, по стародавній мові, Що хлібець їж, А правду ріж,— Того й гляди — утнуть, як Комарові* (Гл., Вибр., 1951, 89); *Через ці кляті порядки і пішов я в гвардії, тому що звик різати правду-матінку просто в вічі* (Тулуб, В степу.., 1964, 136); **Проти пра́вди не попре́ш** — справжнього стану речей приховати не можна. — *Я, каже, ..тепер знаю, що тільки з червоним прапором нас прийме народ.. Проти правди не попреш* (Панч, На калин. мості, 1965, 110).

2. Правдивість; правильність. *Правда в їхньому дитбудинку була мірилом усіх чеснот* (Коз., Листи.., 1967, 34); *Одна з чудових якостей фільму «Тіні забутих предків» — поєднання історичної й фольклорної правди з сучасністю звучання* (Мист., 3, 1965, 41): // *чого, у знач. означ.* Якій відповідає істині, дійсності. *Вірю я в правду свого ідеалу* (Л. Укр., I, 1951, 271): *Вона має право сказати йому слово правди!* (Коцюб., I, 1955, 29).

Пра́вда життя́ — правдивість у художньому зображенні різних життєвих колізій. *Кожна нова зустріч з геніальною спадщиною Горького дедалі зміцнювала мої творчі принципи, серед яких провідним і незмінним залишалась вірність сценічній правді життя* (З глибин душі, 1959, 57).

◇ **Служи́ти (догоджа́ти** *і т. ін.*) **ві́рою і пра́вдою** *кому, чому* — самовіддано або запопадливо ставитися до кого-, чого-небудь. *Не знає* [сестра], *чи цілувати, чи лаяти свого брата, який вірою і правдою догоджає панам* (Стельмах, I, 1962, 10): *Звернувся* [отаман] *до*

всіх повстанців, щоб складали зброю та йшли служити вірою і правдою радяді (Речм., Весн. грози, 1961, 57).

3. Справедливість; порядок, який ґрунтується на справедливості: протилежне к р и в д а. *Нехай же вітер все розносить На нескраснім крилі. Нехай же серце плаче, просить Святої правди на землі* (Шевч., І, 1963, 224); *За правду, браття, єднаймось щиро* (Л. Укр., І, 1951, 55); *І писав Грицько в далеке місто, воював за правду на селі* (Сос., І, 1957, 345); // Соціально зумовлене розуміння справедливості. *З хазяйської правди наймитові очі лізуть* (Укр., присл., 1963, 89); *Мужича правда єсть колюча, А паньска на всі боки гнуча* (Котл., І, 1952, 274); *Скрізь по степах судяться зароз дві правди: правда багатих і правда бідних* (Ю. Янов., II, 1958, 178); * Образно. *Кати знущаються над нами, А правда наша м'яко спить* (Шевч., І, 1963, 323); *Світало світло правди, Боролось зло з добром* (Фр., XIII, 1954, 232); *Тоді, як грім під час негоди Впаде на голову катів, Нам сонце правди і свободи Засяє в тисячах огнів* (Вороний, Вибр., 1959, 201).

По пра́ві — справедливо. *По правді роби — доброго кінця сподівайся!* (Укр., присл., 1963, 165); *Не по правові ви із своєю Лесею робите* (Н. Куліш, Вибр., 1969, 67); *Він буде судити не за могоричі, а буде судити по правді* (Н. Лев., VI, 1966, 401); **Стоя́ти (ста́ти) за пра́вду** — відстоювати справедливість. *Научає [син]... Як в світі жити... За правду стать! за правду згинуть!* (Шевч., II, 1963, 369); — *За це він у вас молодець, що за правду стоїть* (Головко, II, 1957, 251).

◇ **Пра́вда зве́рху бу́де** — справедливість переможе. — *Та вже таки колись правда зверху буде! — думали вони [кріпаки] і стали дожидати «слушного часу»...* (Мирний, І, 1949, 324).

4. Уживається, як назва кодексів середньовічного права. *Руська Правда.*

5. *у знач. присудк. сл.* Справді, насправді. [М і р і а м:] *Се правда! він ніколи не зважав на те, що з вас ліство його не вартий* (Л. Укр., II, 1951, 123); — *Воно таки правда, що Чіпка непевний* (Мирний, II, 1949, 414); *У чому і без залежного слова.* Уживається як ланчання в сполуч. із частками х і б а н е, ч и, н е в ж е і без них. *Чим, каже, вони будуть платити, коли їм і самим їсти нічого?.. Хіба не правда то?* (Мирний, IV, 1955, 256); — *І ваша мама, здається, любить книжки, любить читати. Правда?* (Н.-Лев., VI, 1966, 46); *Невже ж цьому правда? — шибала думка по його голові. — Невже ж цьому правда?* (Коцюб., І, 1955, 193).

6. *у знач. встав. сл.* Справді. *Добра такого таки зроду У мене, правда, не було* (Шевч., II, 1953, 76); — *Вирив вам дуку з повний профіль... Не дуже, правда, розкішно, але сухо* (Гончар, III, 1959, 216); // Щоправда. *Поки серед черню лежало трухле поліще (останнє),.. Катря була ніби покійна. Правда, чорні думки й тоді оже снували по її обличчю* (Мирний, IV, 1955, 288).

ПРАВДА́ТИСЯ. а́юся, а́єшся, *недок., рідко.* Те саме, що **виправдо́вуватися.** *Виджу [бачу], що й ти повірив тим брехням, які про мене рознесли. Зачну правдатися, то скажеш, що брешу* (Фр., І, 1955, 220).

ПРАВДИ́ВИЙ, а, е. 1. Який відповідає правді, істині. *Галайда вполовину видуманий, а смерть вільшанського тиняря правдива* (Шевч., І, 1963, 143); *Осторонь праці, громадської, колективної праці, якою так прекрасно осяяна вся радянська дійсність, не може бути правдивого показу цієї дійсності в її найістотніших рисах* (Рильський, IX, 1962, 184).

2. Який говорить правду; чесний, справедливий. *Щирій, правдивій дівчині стало чогось ніяково, навіть соромно* (Н.-Лев., VI, 1966, 27); *Дмитренко чоловік правдивий, не одурив Чіпку* (Мирний, І, 1949, 374); *Правдивим будь — але не всім ти одкривайся. Хоробрим будь — але на тезіку зважай* (Тич., II, 1947, 202); // Який виражає правду, служить для вираження правди. *В розвиток великої, могутньої, правдивої і вільної.. російської мови принесла свою пайку і мова українська, мова-сестра* (Рильський, IX, 1962, 136); *Христина рівно, правдивими очима подивилась на матір* (Стельмах, І, 1962, 352).

3. Справжній, явний. *З пана не буде правдивого отамана!* (Укр., присл., 1963, 109); *Венера, як правдива мати, Для сина рада все оддати* (Котл., І, 1952, 209); *З правдивим жалем покидаєм той любий, поетичний куточок України!* (Коцюб., III, 1956, 45); *Ми друзів правдивих в біді пізнавали* (Стельмах, V, 1963, 31); // Правильний. *І розум мій, і серце, й віра кажуть, що путь моя правдива* (Л. Укр., III, 1952, 52); *Прийшов лікар, щось-то дав, але поставити правдивий діагноз не зміг* (Хотк., І, 1966, 61).

ПРАВДИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **правди́вий.** *Фактів я не перекручую, в правдивість висновків вірю щиро* (Вас., Незібр. тв., 1941, 157); *Творчість наших письменників органічно ввійшла в глибини народного життя, наснажена принципами соціалістичного мистецтва: правдивістю, народністю, комуністичною партійною ідейністю* (Мал., Думки.., 1959, 3); *Мистецтво театру.. вимагає від актора безліч зацікавлень, серед яких сценічна простота, правдивість почуттів, привабливість, щирість і безпосередність поведінки є найголовнішими* (З глибин душі, 1959, 68).

ПРАВДИ́ВО. Присл. до **правди́вий.** *Ти зраділи; і розкажеш Дитині правдиво Про панича лукавого* (Шевч., II, 1963, 219); *Нудьга нам байку утворила, Непевні фарби кинув час, І ми повірили правдиво В диво...* (Олесь, Вибр., 1958, 246); *А ми... сприйняли це, як належне, і корилися юшкові, як малі діти, чи, правдивіше, як хворі* (Коз., Гарячі руки, 1960, 18).

ПРАВДИ́ЗМ, у, *ч., іст.* Ленінський більшовицький напрям у РСДРП(б) у перші роки випуску її центрального органу — газети «Правда» (1912—1914 рр.). *Отже, 4-5 робітників визнали правдистські рішення своїми, сховали правдизм, об'єдналися на ділі навколо правдизму* (Ленін, 25, 1972, 169); *Лінія правдизму здобула перемогу у виборчій кампанії до IV Державної думи* (Ком. Укр., 4, 1962, 72).

ПРАВДИ́СТ, а, *ч., іст.* Більшовик-ленінець у перші роки випуску газети «Правда» — центрального органу РСДРП(б) (1912—1914 рр.). — *Ми — правдисти, ленінці, — мовив знову Чорномор.— Наша партія, партія більшовиків, гуртує робітників і всіх тих, хто хоче розбити ярма і визволитись із капіталістичного полону* (Коцюба, Перед грозою, 1958, 154).

ПРАВДИ́СТКА, и, *ж., іст.* Жін. до **правди́ст.** *Фабричні та вантажники з пристані подейкували, що сходка матиме для заробітчан неабияке значення, що там нібито має виступити з промовою навіть якась учителька з Херсона, правдистка* (Гончар, Таврія, 1952, 87).

ПРАВДИ́СТСЬКИЙ, а, е, *іст.* Стос. правдизму і правдистів. *А якщо мова йде про єдність справді марксистську, — тоді ми скажемо: з самого виникнення правдистських газет ми кличемо до згуртування всіх сил марксизму..* (Ленін, 25, 1972, 77).

ПРАВДИ́ТИ, джу́, ди́ш, *недок., перех., діал., рідко.* 1. Те саме, що **виправдо́вувати** 1. *Чоловіка винуш, а жінку правдиш* (Сл. Гр.).

2. Підтверджувати правдивість чого-небудь. *Обідня година; ніщо не правдить мого сну...* (Вовчок, І, 1955, 193).

ПРАВДИ́ТИСЯ. джу́ся, ди́ншся, *недок., діал., рідко.* Те саме, що **виправдо́вуватися** 1, 2. *Галя щось таке*

казала, видно, правдилася перед матір'ю (Мирний, IV, 1955, 92).

ПРАВДІ́СІНЬКО, *присл., розм.* Справді так; дуже правдиво. — *Захисту для гармат тут нема й дати його неспромога, а се небезпечно. — Правдісінько так,— згодився й Лянцкоронський* (Стар., Облога.., 1961, 41); — *Кращого бочкаря, як Матвій Вирвикишка, правдісінько тобі говорю, хоч і п'ять повітів обійди, то й то не знайдеш* (Тют., Вир, 1964, 287).

ПРАВДОБО́РЕЦЬ, рця, *ч.* Борець за правду, виборювач правди. *Твердої вдачі пастух, незламний правдоборець, врятував племінне стадо* (Горд., Дівчина.., 1954, 200).

ПРАВДОЛЮ́Б, а, *ч.* Той, хто любить правду, бореться за неї, шукає справедливості. *Та був один між тими мудрецями, Знавець душі, великий правдолюб, Розумний, невсипущий,— звавсь Зірек* (Крим., Вибр., 1965, 165); *Але на дорогах війни, переораних траншеями й окопами, в жорстоких і цинічних буднях війни фронтовики не розхлюпали трепетної ніжності, полишившись гуманістами і правдолюбами* (Літ. Укр., 20.V 1971, 4).

ПРАВДОЛЮ́БЕЦЬ, бця, *ч.* Те саме, що **правдолюб.** *Там* [у Москві] *правдолюбця Толстого сліди І Грибоєдова сміх невгасимий* (Рильський, II, 1960, 177).

ПРАВДОЛЮ́БНИЙ, а, *е.* Який любить правду, бореться за неї, шукає справедливості. *Бо ж не було чоловіка, хто був би, як він, правдолюбний* (Зеров, Вибр., 1966, 309).

ПРАВДОЛЮ́БНІСТЬ, ності, *ж.* Те саме, що **правдолю́бство.** — *А хоч би і був толкував* [Орядин] *мужикам по-свому, що бог — природа, а учив їх при тім любові до ближнього, чесності, правдолюбності, учив правді, був би все більше зробив, як так!* (Коб., I, 1956, 184).

ПРАВДОЛЮ́БСТВО, а, *с.* Абстр. ім. до **правдолю́бний.** *Панували в Запорожжі насамперед звитяжний дух, відвага, правдолюбство* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 73); *Народність і патріотизм, гуманізм і правдолюбство, краса і велич поезії Шевченка глибоко увійшли в наше сьогоднішнє життя, в радянську культуру, мистецтво та літературу* (Рад. літ-во, 2, 1964, 8).

ПРАВДОМО́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Той, хто завжди говорить правду, хто є виразником правди. *Трудящі Вірменії разом зі всіма народами Радянського Союзу та інших країн світу урочисто відзначили 100-ліття від дня народження свого великого правдомовця Ованеса Туманяна* (Літ. Укр., 3.X 1969, 1).

ПРАВДОМО́ВНИЙ, а, *е.* Який говорить правду. *Цим разом вона була правдомовна* (Коб., III, 1956, 360); // **Щи́рий, правди́вий.** *Стефа говорила правду про Данка й Лучіку. Він навіть не заперечує того. І ця його правдомовна.. одвертість болить її найдужче* (Вільде, Б'є восьма, 1945, 61); * Образно. *Серця у нас пісенні, правдомовні* (Павл., Бистрина, 1959, 177).

ПРАВДОМО́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **правдомо́вний.**—*Поміркуй: лукавство й зради убивають правдомовність* (Фр., XI, 1952, 208).

ПРА́ВДОНЬКА, и, *ж.* Пестл. до **пра́вда** 1—3. *Маленька правдонька всі неправди переважить* (Укр.. присл.., 1963, 165); *Мовчить і гнеться, мов жива, В степу пожовклая трава; Не хоче правдоньки сказать* (Шевч., II, 1963, 130); [І в г а:] *Правда, Грицьку, твоя свята правдонька! Багато нашого брата на світі карається* (Мирний, V, 1955, 252); *Одного разу наймит перестрів свою господиню кохану та й сказав їй усю щиру правдоньку* (Вовчок, I, 1955, 311): * Образно. *На крилах правдоньки я басчку пустив* (Гл., Вибр., 1951, 77).

ПРАВДОПОДІ́БНИЙ, а, *е.* Схожий на правду (у 2 знач.), на те, що може бути насправді. *Не треба звичайних слів, побутових рухів, правдоподібних подробиць. Приберіть геть всі п'ятаки мідних правд* (Довж., I, 1958, 186); *Ця думка видиться Дарці такою правдоподібною, що їй аж дихання забило* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 277); *В його голові поставали блискучі образи, а пам'ять занотовувала правдоподібні події* (Трубл., I, 1955, 122).

ПРАВДОПОДІ́БНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **правдоподі́бний.** *Невдатна претензія на реалізм гірше псує правдоподібність твору, ніж щира фантастика* (Л. Укр., VIII, 1965, 158).

ПРАВДОПОДІ́БНО. 1. Присл. до **правдоподі́бний.** *В книжці все було зовсім правдоподібно* (Смолич, Розм. з чит., 1953, 80).

2. *у знач. вставн. сл., діал.* Уживається для вираження припущення чого-небудь. *Ключ від мого покою забираю з собою, бо, правдоподібно, забавлюсь* [забарюся] *довше* (Коб., I, 1956, 86); *До постаті зблизивсь І мовив: «А, се ви, правдоподібно, Від пана Дороша!»* (Фр., X, 1954, 198).

ПРА́ВДОЧКА, и, *ж.* Пестл. до **пра́вда** 1—3. *Розкажи нам усю правдочку: Кому воля, кому неволя?* (Укр.. лір. пісні, 1958, 98).

ПРАВДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., розм., рідко.* Жити по правді. *Хто бреше, тому легше, а хто правдує, той бідує* (Укр.. присл.., 1955, 64).

ПРАВДУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок., розм., рідко.* Добиватися правди. *Правдуватися? З ким? Нащо? Хіба ж дізнається* [Танасій] *іншої правди, як та, що почув її* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 248).

ПРА́ВЕДНИЙ, а, *е.* 1. Який дотримується заповідей, моральних приписів якоїсь релігії; безгрішний. *З лози колисочку плете Та плаче праведная мати* (Шевч., II, 1963, 365); *Було розкажуть нам, як на тім світі буде людям: що буде грішним, а що праведним* (Н.-Лев., I, 1956, 193); // Який узгоджується з релігійними приписами, але суперечить гуманним принципам. *А сила Сатурнова іде та йде, І гріх той праведний плете* (Шевч., II, 1963, 417); * Образно. *Праведнії зорі! Сховайтесь за хмару* (Шевч., I, 1963, 135); *Сонце праведне над нами, в дружбі осіянними: разом ми з Росією! Разом з росіянами!* (Тич., II, 1957, 310); // *у знач. ім.* **пра́ведний,** ного, *ч.* Той, хто дотримується заповідей, моральних приписів якоїсь релігії; безгрішний.—*Хіба гурії в раю веселяться отак з праведними* (Коцюб., I, 1955, 288).

Бо́же (го́споди) пра́ведний — уживається як вигук для вираження подиву, обурення, нарікання і т. ін. — *Боже праведний, і як ти на світі таких іродів тримаєш,— з мукою вириваеться в Марти Біленко* (Стельмах, I, 1962, 394); *Господи праведний, і в кого воно таке вдалося розбишакувате?* (Тют., Вир, 1964, 24); **На путь пра́веду (пра́ведних) ви́вести (спрямува́ти** *і т. ін.*) — допомогти комусь зрозуміти хибність поглядів, поведінки і т. ін. *Спасибі тим, хто вивів мене на путь праведну* (Гончар, Тронка, 1963, 337); **На путь пра́веду (пра́ведних) повернути** — стати праведником, почати суворо дотримуватись заповідей, моральних приписів якоїсь релігії. *Що поробилося з невісткою? Чи не хоче повернути на путь праведних, чи не спокутує свої гріхи?* (Мирний, IV, 1955, 67); **Після трудів пра́ведних** — по роботі, після закінчення праці. *Якось одного дня ввечері, після трудів праведних, сиділи уповноважені під дубом* (Вишня, I, 1956, 424); **Плу́тати (переплу́тати) пра́ведне з грішним** — неправильно розуміти що-небудь. *Сказився.. старий, переплутав праведне з грішним. Замість дробовиком бекасів по болоті ганяти, почав угодників глушити в хаті* (Ковінька, Кутя.., 1960, 7); **Спа́ти сном пра́ведних (пра́ведним сном)** — те саме, що **Спа́ти (заспа́ти) сном пра́ведника (пра́ведників)** (*див.* **пра́ведник**).

2. Справедливий, правильний. *Коли Ми діждемося Вашінгтона З новим і праведним законом?* (Шевч., II, 1963, 296); *З твоїми мужніми синами Я рвав під ворогом мости, Коли лежала перед нами Дорога праведної мсти* (Воронько, Драгі.., 1959, 38); *Ми наструнчили ноги, але на Боровикове подвір'я вже статечно йшов, з виглядом праведного судді, наш батько* (Панч, На калин. мості, 1965, 8); // Чесний, благородний. *Наш радянський народ з миром сіє хліб, з миром його жне, праведним трудом збагачує* (Вол., Самоцвіти, 1952, 213); // *у знач. ім.* **пра́ведний,** пого, *ч.* Чесна, справедлива людина. *І не встануть з праведними Злії з домовини. Діла добрих обновляться, Діла злих загинуть* (Шевч., I, 1963, 339); *Я бачу вірність друзів бойових І нашу юність, славою сповиту, Я чую голос праведних, живих, Немовби ми зійшлись зі всього світу* (Стельмах, V, 1963, 184).

Пра́ведне ді́ло — благородна справа, здійснення якої служить встановленню справедливості, людському благополуччю. *За праведне діло своєї голови не жалій, ну та й чужої не милуй!* (Головко, II, 1957, 244); — *Давно вже я молю бога, що коли доведеться помирати, то щоб на війні, за праведне діло* (Довж., I, 1958, 256).

ПРА́ВЕДНИК, а, *ч.* Людина, яка суворо дотримується заповідей, моральних приписів якоїсь релігії. *Між людьми так само здібні й неподібні, Праведники й грішні різну вартість мають* (Фр., XI, 1952, 320); — *Думав я, бачте, може, вийде хоч один в роду праведник та одмолиться за свої і за наші гріхи* (Н.-Лев., IV. 1956, 163); // Мешканець біблійного раю. *В одному кутку картини був і рай. Праведники зривали тут з дерев золоті яблука* (Донч., III, 1956, 24); // Людина, що не має або не почуває за собою провини. *Івась був тендітне створіння.. На вустах його смуглявого обличчя завжди вигравала посмішка праведника* (Досв., Вибр., 1959, 222); — *Не бреши, Левку! — Не брешу, пане,— очима праведника дивиться на Стадницького* (Стельмах, I, 1962, 97).

Спа́ти (засипа́ти) сном пра́ведника (пра́ведників) — спокійно, міцно спати. *Подумайте: старшина роти.. їздових стереже! Коней їм годує! А вони собі сплять сном праведників...* (Гончар, III, 1959, 310); *Закачавшись у килим, як у трубу, він засипав на всю ніч сном праведника* (Смолич, Театр.., 1940, 28).

ПРА́ВЕДНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **пра́ведник.**

ПРА́ВЕДНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **пра́ведний.** — *Але за вами не втерпиш: якось таки нагрішиш, як не ділом, то словом,— бідкалась Лекерія Петрівна з острахом за свою праведність* (Н.-Лев., I, 1956, 595).

ПРА́ВЕДНО. Присл. до **пра́ведний.** *Велике тут було роздоллля Тому, хто праведно живе* (Котл., I, 1952, 149); *І праведно господь великий.. Кайдани повелів кувать* (Шевч., II, 1963, 122); *Ой, скинь-бо з очей ти колишню полуду, Та праведно глянь, необачний* (Стар., Вибр., 1959, 9).

ПРАВЕ́ЦЬ, вця́, *ч.* 1. Гостре інфекційне захворювання, що характеризується корчами; спричинюється мікробом, який проникає в організм через рани, подряпини і т. ін. *Дружина його на тому тижні якось необережно порізалась ножем. Піти б до лікарні, а вона рукою махнула — пройде! Не пройшло — підкинувся правець* (Рад. Укр., 27.IX 1962, 3).

◇ **Праве́ць уда́рив** *кого* — хтось помер. — *Чудесний прейскурант смертей! Почив на лаврах дід Василь Худяк. Гукає в небо Шабанов. Проповідника правець ударив* (Довж., I, 1958, 125); **Правце́м (у праве́ць) поста́вити** *кого:* а) померти. *Був би він рядовим — давно б лежав на операційному столі. А велике начальство само командує. Козириться, поки його правцем поставить* (Голов., Тополя.., 1965, 405); б) остовпіти від несподіванки. *Христю мов хто у правець поставив від такого питання, вона аж скорчилася* (Мирний, III, 1954, 369); **Щоб тебе́ (його́, вас** *і т. ін.*) **правце́м ви́правило!** — уживається як прокляття, лайка. *Щоб вас правцем виправило! Отак перекрутили факти* (Ковінька, Кутя.., 1960, 98).

2. *перен.* Стан нерухомості, викликаний сильним душевним потрясінням. *Тільки погрозливий рух Кампир-Равашу, грім і блискавки зрештою пробудили цих людей від жахного правця* (Ле, Міжгір'я, 1953, 181).

ПРА́ВИЙ [1], а, е. 1. Розташований на тому боці тіла, що протилежний лівому. *На правій руці у мене аж три срібних персні було* (Мирний, I, 1954, 78); *Баба Зінька при цих словах прижмурила праве око, і погляд її став неначе трохи хитрий* (Н.-Лев., VI, 1966, 324); // Напрям, який відповідає руці, протилежній до лівої. — *Хто хоче рушати, ставай на правий бік. Хто зостається — відходь на лівий* (Довж., I, 1958, 255); // Розташований з протилежного боку, якщо стояти обличчям у напрямі руху (річки тощо). *Два плацдарми створилось тепер: один на лівому березі Дніпра — червоний, другий — на правому березі — білий* (Гончар, II, 1959, 373); // *у знач. ім.* **пра́ва,** вої, *ж.* Права рука, правиця. *Не знає права, що робить ліва* (Укр.. присл.., 1955, 246).

По (на) пра́ву ру́ку (руч); З пра́вого бо́ку; З пра́вої руки́; По пра́вім бо́ці — справа; праворуч. *Порівнялись* [піп із причетом] *ізо мною і од мене одібрали, я й гроші подала; підійшли й до мого сусіда, що по праву руку,— аж і взяти нічого* (Барв., Опов.., 1902, 65); *Уже кілька днів ми працюємо в похмурному низькому лабіринті, розташованому по праву руч від вхідного коридору* (Наука.., 11, 1971,36); *На праву руч між купкою парубків стояв Карпо* (Мирний, IV, 1955, 141); *З правої руки до чоловіка тягнеться розлогий кущ ліщини* (Стельмах, I. 1962, 646); *Он тут у закоулочку по правім боці на ріжку той грек крамарює* (Вовчок, VI, 1956, 290); **Пра́вий крайні́й,** *спорт.* — один з гравців футбольної команди, який грає справа. *У нас спорт організовано, ..в кожній сім'ї— чи стрибун, чи бігун, чи штангіст, чи воротар, чи крайній правий, чи крайній лівий* (Вишня, I, 1956, 401); **Пра́вий фланг** — частина війська, фронту, розташована праворуч від центра. *Килигей скомандував зробити перекличку. — Перший! Другий! Третій! — голосно, ручко стали вигукувати з правого флангу фронтовики* (Гончар, II, 1959, 44); **Пра́вої руки́ держа́тися** — рухатися вправо, праворуч. *Остапові здавалося, що вони мусять держатися правої руки* (Коцюб., I, 1955, 359); **У (в) пра́ву ру́ку (руч)** — у правий бік, праворуч. *У праву руку їживсь дахами та комиками фабрик задимлений город* (Коцюб., II, 1955, 210); — *Тут не протовпимось! — сказав Власов..,— і він повернув в праву руч* (Мирний, IV, 1955, 141).

◇ **Бу́ти (става́ти, ста́ти) пра́вою руко́ю** *чиєю, у кого* — бути найближчим помічником у кого-небудь. *Коли Михайло мав сімнадцять, то був уже моєю правою рукою, так як тепер* (Коб., II, 1956, 21); *Нова рада громадська відрядила старого писаря, котрий був правою рукою старости* (Март., Тв., 1954, 65); *Прокіп Савич підтягав загін: працював дні й ночі. Правою рукою його був політичний комісар загону Свирид Петрович* (Дмит., Наречена, 1959, 96); *Хазяїну моєму я дуже уподобався, бо був шпаркий до діла; а через год я став його правою рукою* (Кроп., II, 1958, 300); **Пра́ва [рука́] не зна́є, що ро́бить ліва** — бути дуже суперечливим, непослідовним у діях, учинках. — *А ви, капітан, по заповіді поступаєте* [чините]: *хай права не знає, що робить ліва,— зареготався Книш* (Мирний, III, 1954, 150).

2. *політ.* Ворожий передовим течіям у політичному й громадському житті; реакційний, консервативний. *Комуністичні партії, спираючись на ленінську ідейну спадщину, провадять велику творчу роботу і непримиренно виступають проти сучасної буржуазної ідеології, проти правих і «лівацьких» перекручень революційної теорії* (До 100-річчя .. В. І. Леніна, 1970, 5); // Який дотримується реакційніших, консервативніших поглядів, ніж головна маса членів певної партії або політичного, філософського напряму. *В момент, коли на Україні розгортається найзагостреніша громадянська війна, коли передбачається неминуча найзапекліша куркульська контрреволюція по селах, ніякі угоди з такими дрібнобуржуазними партіями, як праві есери, меншовики, ліві есери та інші,— недопустимі* (КП України в резол. і рішен... 1958, 33); // Ворожий політиці комуністичної партії всередині самої партії; // *у знач. ім.* **пра́ві**, вих, *мн.* Представники реакційних, консервативних партій або течій всередині комуністичної партії, ворожих її генеральній лінії. *Кадети об'єднують всіх правих, всю контрреволюцію, всіх поміщиків і капіталістів* (Ленін, 32, 1973, 68); *Боротьба між правими і лівими всередині Циммервальдського об'єднання все більше розгорялась* (Біогр. Леніна, 1955, 150).

3. Який рухається за годинниковою стрілкою (зліва вгору й направо). *Правий напрям обертання турбіни.*

ПРА́ВИЙ [2], *рідко* **ПРАВ**, а, е. 1. Який не має або не почував за собою провини. *Чи хто правий, чи неправий, чи хто прийде вдвох, чи втроох, всіх приймає пан ласкавий* (Л. Укр., І, 1951, 273); *Хто там правий, а хто винуватий — господь його розбере* (Мирний, V, 1955, 397); // Який має рацію у чомусь. *Своє взяв та й прав* (Номис, 1864, № 9636); *Оксані було тяжко признати, що інший раз свекруха її права* (Григ., Вибр., 1959, 236); *Значить, сто раз я правий був учора, коли на диспуті з панами говорив: матерія — вічна* (Тич., II, 1957, 61); // *у знач. ім.* **пра́ві**, вого, ч. Невинуватий, безневинний. *Винуватий винриться, а правий нічого не боїться* (Укр., присл.., 1963, 145); *Розступилось коло крамарів, Що хотіли правого судити* (Рильський, III, 1961, 123).

◇ **Пра́вого і винува́того** — усіх підряд, не розбираючись. *А в городі полковник Тимашов ловить правого й винуватого* (Собко, Скеля.., 1961, 43).

2. Справедливий. *Окують* [люди] *царей* [царів] *неситих В залізнії пута.. І осудять неправедних Судом своїм правим* (Шевч., II, 1963, 289); *Тож спочатку того щастя Справді був Бертольдо гідний, Правий суд чинив у панстві* (Л. Укр., І, 1951, 379); *Злічім, брати, і тих борців за волю, що сей рік в бою правім полягли* (Фр., XIII, 1954, 80); *Уставай, народе мій, На побідний, правий бій* (Шпак, Вибр., 1952, 150); // Правильний. *Нема нічого легшого, як серед мряки збитися тут з правої стежки* (Фр., III, 1950, 84); *За правду, браття, сонаймось щиро, Єдиний маєм правий шлях* (Л. Укр., І, 1951, 55).

Бо́же пра́вий! — те саме, що **Бо́же (го́споди) пра́ведний** (*див.* **пра́ведний**). *Який я одинокий, боже правий!* (Л. Укр., III, 1952, 110); **Пра́ве діло** — благородна справа, здійснення якої служить встановленню справедливості. *За праве діло стій сміло* (Укр.. присл.., 1963, 163); *Я кликає її на праве діло, і вона прийшла* (Коцюб., II, 1955, 183); *Коли народ усім своїм життям Присягся діло праве боронити,— Його ніяким не розбить громам І жодним океанам не залити!* (Рильський, II, 1960, 183).

ПРАВИ́Й, а́, е́, *рідко.* Прямий, не погнутий, не покручений. *Права му* [йому] *дорога — камінчиком брукована до самого Львова...* (Хотк., II, 1966, 88); *Рубайся, дерево, кривеє і праве* (Номис, 1864, № 12802).

ПРАВИ́ЛКА, и, *ж., розм., рідко.* Пристрій для керування у весловому човні. *На веслах сиділи Артем Гармаш та Матвійко, тринадцятирічний онук діда Яптуха; сам дід сидів на кормі з правилкою* (Головко, А. Гармаш, 1971, 557); *Марину посадили на ніс, Довгошия сів на правилку, на весла — Андрій* (Дмит., Паречена, 1959, 156).

ПРА́ВИЛО, а, *с.* 1. Положення, яким передається якась закономірність, стале співвідношення певних явищ. *Засвоївши якесь граматичне правило, він придумував до нього цілий диктант* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 90).

2. Принцип, яким керуються у співжитті, у праці, в поведінці і т. ін. *В щоденний ужиток радянського народу все більше входить правило: «Всі за одного і один за всіх»* (Ком. Укр., 6, 1960, 54); *С правило: не йти туди, куди автор тягне, бо завше межна прийти до несподіваних висновків* (Ю. Янов., II, 1958, 144); // Звичай, властивий якійсь групі, колективові людей. *В редакції було таке правило, що в разі потреби кожний співробітник має обняти репортерську службу* (Фр., IV, 1950, 46); *Певне, ніхто краще за нього не знає усяких заробітчанських звичаїв та правил, набутих ним за довгі роки бурлакування* (Гончар, І, 1969, 10); // Форма вияву інстинкту у тварин. *Птахи не люблять, коли до них втручаються люди. Адже вони птахи. Вони люблять жити самі, за своїми правилами* (Тют., Вир, 1964, 519).

Бра́ти (взя́ти) за пра́вило — завжди дотримуватися якогось певного принципу у співжитті, у праці, в поведінці; **Відступа́ти (відступи́ти) від пра́вила** — порушити якийсь принцип, узвичаєні норми поведінки. *Та навіть Яцуба в напливі великодушності відступає від правила: — Ну, на цей раз уже... по шкалику можна* (Гончар, Тронка, 1963, 142); **За всі́ма пра́вилами;** *розм.* **По всіх пра́вилах** — дотримуючись усіх подробиць у виконанні якоїсь дії, процесу. *Сашко притишив машину і вів її поволі, за всіма правилами* (Кучер, Трудна любов, 1960, 232); *Наша ланка На ділянку Посадила добре зерно По всіх правилах Озерного* (Стельмах, Живі огні, 1954, 13); **Залі́зне (тверде́) пра́вило** — точність і непохитність у дотриманні певних принципів, норм поведінки. *Дарина дуже добре знала залізні Комаренкові правила,— все, що він говорив, завжди було перевірене до найменшої рисочки* (Собко, Срібний корабель, 1961, 11); *У хороших господарів є тверде правило: про урожай наступного року треба дбати ще з осені* (Рад. Укр., 7.I 1961, 2); **Золоте́ пра́вило** — найкраща у всіх випадках форма поведінки. *Сава Петрович.. в'яло відповів, що, звичайно, і в цьому треба триматися золотого правила — «краще як краще»* (Головко, II, 1957, 267); **Не в моїх (його** *і т. ін.*) **пра́вилах** — мені (йому і т. ін.) це не властиво. [Андрій:] *Доносити на вас я, звичайно, не збираюся. Це не в моїх правилах* (Мороз, Пісня, 1959, 262); **Пра́вила до́брого то́ну** — випукані норми поведінки, що служать зразком для наслідування; **Пра́вила присто́йності** — форми поведінки, що узгоджуються з усталеними в суспільстві нормами. [Карташов:] *Так. Я вимагаю від вас того додержання правил пристойності, якого ви так домагались від моїх студентів* (Довж., І, 1958, 480).

3. *чого, мн.* Зібрання якихось положень, що визначають порядок ведення або дотримання чого-небудь. *Мусили Яреськові хлопці в цей вечір маршрувати до казарм без свого командира: всупереч всім правилам воєнного часу, пішов проводити дівчину* (Гончар, II, 1959, 245); *Сказано було всім бригадирам, що хто не буде дотримуватися правил агрономії і не виконуватиме сівозмін, будемо карати якнайсуворіше* (Тют., Вир, 1964, 119); *За існуючими правилами безпеки праці максимально допустима температура у гірничих вироб-*

ках не повинна перевищувати 26° С (Вісник АН, 12, 1970, 65).

◇ **Як пра́вило** *у знач. вставн. сл.* — здебільшого, у переважній більшості випадків. *Дума — це віршований твір, виконуваний (як правило, соло) речитативом* (Рильський, IX, 1962, 225).

ПРАВИ́ЛО, а, *с.* 1. Пристрій, на якому розпрямляють що-небудь. *Старик підійшов до верстата, почав клепати молотком по залізному правилу* (Мик., II, 1957, 474).

2. Пристрій, на якому щось розправляють або за допомогою якого щось розрівнюють, вигладжують. *Штукатур, стоячи на дерев'яних підмостках, спочатку на стіну набивав дранку, а потім вручну наносив розчин і розрівнював його правилом* (Тасмиці вапна, 1957, 81); *— Ніхці! — прошепотів таємниче зляканим голосом сухотний швець. Він теж вибіг на вулицю з правилом у руках* (Панч, І. 1956, 265).

3. Довге весло, жердина, щоб керувати човном, плотом і т. ін. *Пліт раптом крутонуло і кинуло назад. Мироненко вихопив з води правило і почав гребти* (Голов., Тополя.., 1965, 106).

4. Частина стерна у човні. *Стерновий повернув правило стерна, і човен пішов угору* (Трубл., Шхуна.., 1940, 156).

5. Пристрій у гарматі для спрямування ствола. *Правильний схопив за правило й згарячу проорав сошником — повернув гармату навіть на більший кут, як треба було* (Головко, І, 1957, 289).

ПРА́ВИЛЬНИЙ, а, е, 1. Який відповідає дійсності; істинний. — *Треба при кожній нагоді роз'яснювати трудящим масам нашу більшовицьку програму, нашу єдино правильну лінію в революції* (Головко, II, 1957, 465); *Індустріалізація країни і колективізація сільського господарства, культурна революція були єдино правильним шляхом, ідучи яким партія і трудящі маси побудували соціалізм* (Ком. Укр., 4, 1970, 8); // Справедливий. *Величезним завоюванням Великої Жовтневої соціалістичної революції є правильне розв'язання в нашій країні національного питання* (Ком. Укр., 10, 1966, 4); — *Чули правильний закон? — загорлав Денисенко. — Ніхто не має права зачепити нашу подвірну, хутірську чи відробну землю* (Стельмах, II, 1962, 134); // *розм.* Хороший, справедливий (про людину). — *А батько таки справді в нас — правильні. Даремно не будуть* [бити]! (Головко, II, 1957, 253).

2. Який відповідає встановленим правилам, нормам. *Широке і правильне застосування мінеральних добрив у поєднанні з органічними забезпечить різке підвищення врожайності всіх культур сівозміни* (Ком. Укр., 11, 1963, 58); *Правильні сівозміни є однією з основ високої культури землеробства* (Хлібороб Укр., 2, 1967, 6).

3. Безпомилковий. *Не раз, заблудившися, навмання йшли мандрівники тайгою, намагаючись знайти правильний напрям* (Донч., II, 1956, 44); — *Він не має сумніву, що життя його стовідсотково правильне, систематизоване, бездоганне* (Гончар, Тронка, 1963, 112).

4. Який відбувається через певні проміжки часу; регулярний, ритмічний. *Правильне биття серця.*

5. Який задовольняє правила пропорції і симетрії. *З делікатної хорошої дитини виросла висока, гнучка, з правильними рисами лиця панна* (Кобр., Вибр., 1954, 89); *Обличчя з високим чолом... правильний ніс і випещені шовковисті вусики — все було в ньому гармонійним і витонченим* (Тулуб, В степу.., 1964, 79).

Пра́вильний дріб — дробове число, чисельник якого менший за знаменник; **Пра́вильний трику́тник (чотирику́тник, многоку́тник** *і т. ін.*) — трикутна (чотирикутна, многокутна і т. ін.) фігура, всі сторони якої рівні між собою. *Перед очима на масиві виплиає правильний, мов під шнур вирізаний, темно-зелений чотирикутник високої листатої кукурудзи* (Вол., Сади.., 1950, 203).

ПРАВИ́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* 1. Прикм. до **пра́вило.** *Правильна чавунна плита.*

2. Признач. для правлення (*див.* **пра́влення** [4]). *Гарячокатані трутки перед розрізанням повинні піддаватись випрямленню на правильних верстатах* (Технол. різального інстр., 1959, 76).

3. *у знач. ім.* **правильний,** ного, *ч.* Солдат-артилерист у гарматній обслузі, який спрямовує ствол гармати за допомогою правила (у 5 знач.). *Низенький, щуплявий правильний з другої батареї гикав, затуляючи рота обома руками* (Перв., Опов., 1970, 172).

ПРАВИ́ЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, який ліквідує несправності в чому-небудь; виправляє, випрямляє щось. *Передові робітники-правильники.. вже виконали по п'ять з половиною — шість річних норм* (Веч. Київ, 20. XI 1969, 1).

ПРАВИ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **пра́вильник.**

ПРА́ВИЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **пра́вильний.** *Нові явища в розвитку імперіалізму підтверджують правильність ленінських висновків про основні закономірності капіталізму на його останній стадії, про посилення його загнивання* (Програма КПРС, 1961, 24); *І від продподатку зогнили, нібито накладено неправильно було. Та то вже знати, яка була правильність* (Головко, II, 1957, 181); *Боримося за красу мови, за правильність мови, за приступність мови..!* (Рильський, III, 1956, 80); *Планування собівартості дає змогу здійснювати контроль за правильністю складання виробничої частини плану, уточнювати і поліпшувати його* (Хлібороб Укр., 12, 1963, 37).

ПРА́ВИЛЬНО. Присл. до **пра́вильний.** *Буржуазний філософ або буржуазний публіцист ніколи не зрозуміє соціал-демократії правильно..* (Ленін, 11, 1970, 100); *Важливо також правильно організувати працю тваринників* (Ком. Укр., 3, 1968, 19); [Г а л я:] *Учитель читає що-небудь, а ми пишемо; потім він дивиться, чи правильно написано* (Мирний, V, 1955, 134); — *Ось наше «Л».. Значить, ідемо правильно* (Гончар, III, 1959, 10); *Невпинно і солодко б'ються серця і правильно, і з перебоями в цей час, коли ми йдемо з тобою* (Сос., І, 1957, 88); // *у знач. присудк. сл. Перевірили документи і Саранчука, навіть його речовий мішок обмацали, але пропустили. «Ну, що ж, і правильно,— на те й служба»,— навіть похвалив про себе їх Саранчук* (Головко, II, 1957, 440); — *Правильно,— сказав Мічуріп, коли люди втихомирились.— Вірно. Стара, темна, личакова Росія померла й не воскресне* (Довж., І. 1958, 460).

ПРАВИ́ТЕЛЬ, я, *ч.* 1. Особа, що стоїть при владі в державі, країні чи якійсь її частині. *Наполеонові підкорялись німецькі та італійські правителі, король Пруссії та імператор Австрії* (Ком. Укр., 8, 1962, 42); *Єдину й неділиму Росію, мов шашелі, роз'їли дрібні правителі, єдина й неділима розповзалася на тисячі чиновницьких самодержавств* (Стельмах, І, 1962, 565); // Той, хто править, керує ким-, чим-небудь. *За що нас милує господь Лихую твар такую, як цей правитель?.. Другий год, як він з німецькими плугами Забрався голий в цей куток* (Шевч., II, 1963, 114).

2. *заст.* Керівник канцелярії. *Лошакова призначили у Польщу губернатором. Він узяв Проценка з собою за правителя* (Мирний, III, 1954, 412); *Був тут судовий слідчий Чорнокнижний і старший помічник правителя канцелярії губернатора пан Воронець* (Стельмах, І, 1962, 329).

ПРАВИ́ТЕЛЬКА, и, *ж.* Жін. до **пра́витель** 1. *Щедрою рукою самовладна правителька Росії* [Катерина II]

розсипала державну казну (Добр., Очак. розмир, 1965, 178); *Якась клопітна думка, видно, настирливо турбувала правительку монастиря* (Мик., II, 1957, 348).

ПРА́ВИТИ [1], влю, виш; *мн.* пра́влять; *недок.* 1. *перех. і неперех., ким, чим, рідко що.* Здійснювати верховну владу над ким-, чим-небудь; керувати, володарювати. *А може й сам на небеси Сміється, батечку, над нами Та може радиться з панами, Як править миром!* (Шевч., II, 1963, 253); *Ласкава пані Катерина Росію правила. Бенкет Змінявсь бенкетом* (Рильський, II, 1956, 126); *Старий цар умер, а зосталося два брати. Старшому ж не можна було чомусь царством правити* (Мирний, I, 1949, 215); // Керувати, розпоряджатися ким-, чим-небудь. *Лісовик довгобородий Лісовим масивом правив, Доглядав ретельно лісу* (Перв., З глибини, 1956, 33); * Образно. *Неволя й досі править в сій країні!* (Л. Укр., I, 1951, 71).

2. *перех. і неперех., ким, чим, рідко кого, що і без додатка.* Спрямовувати рух кого-, чого-небудь. *Який же то козак править човном?* (Вовчок, I, 1955, 92); *Кожної хвилини фаетон міг перекинутись. Але вміло правила кіньми Софія* (Шиян, Гроза.., 1956, 24); *Хурман вперто правив коней понад залізницею* (Кучер, Зол. руки, 1948, 177); *Я ж не прошений-таки, Спритно виліз на санки, Попросив у брата віжки, Бо я править вмію трішки* (Стельмах, Живі огні, 1954, 8).

3. *неперех.* Прямувати куди-небудь. *Максим правив до галяви* (Стельмах, I, 1962, 217); // *перен.* Мати якісь наміри. — *Кортить мені довідатися, куди він править.— Та нікуди!* (Загреб., Диво, 1968, 146).

◇ **Пра́вити путь** — постійно рухатися в певному напрямку.

4. *перех.* Доставляти щось куди-небудь. *Так і не дав моторки, сказав, що правитиме нею огірки на перевалку* (Гончар, Новели, 1954, 138).

5. *перех.* Справляти, чинити, учиняти що-небудь. *Справді, чудні та небувалі се розбійники уявилися і чудний і небувалий вони теж розбій правили* (Вовчок, I, 1955, 358); *І, п'яні долею ясною, Бенкети правлять багачі* (Черп., Поезії, 1959, 73).

◇ **Посиде́ньки пра́вити** — марнувати час у бездіяльному сидінні й балаканині. — *Нема часу по хатах посиденьки правити. Швидше відпускай чоловіка* (Стельмах, II, 1962, 172); **Супере́чки пра́вити** — сперечатися тривалий час. [М а р і я:] *Що ж це вони, справді, цілий ранок суперечки правлять. Пора вже вирішувати щось* (Лев., Марія, 1953, 48).

6. *перех. і без додатка.* Здійснювати обряди (найчастіше культові: молебень, тризну, панахиду і т. ін.). *Руїну слави Рим пропиває. Тризну править По Сціпіонах* (Шевч., II, 1963, 291); *О. Нестор правив утреню дуже помалу* (Фр., VII, 1951, 44); *Біля ями на землю опустили мари. Знову правив піп і співала півча* (Головко, II, 1957, 339).

7. *неперех., за що, чим.* Виконувати якесь призначення, бути придатним для чогось. *Зайшли в Саїдів кабінет, що разом і за світлицю і за спочивальню правив йому* (Ле, Міжгір'я, 1953, 135); *Ратушна площа, як центр середньовічного Талліна, спочатку правила за ринкову площу* (Наука.., 11, 1967, 54); // Мати здатність служити чим-небудь. *Вона, та література* [російська], *може правити гідним зразком високомистецької реалістичної літератури* (Укр. літ. критика.., 1959, 251); // *за що.* Ставати чим-небудь. *Може воно колись і правда була, а тепер за брехню править* (Помис, 1864, № 6859); // *за кого, ким.* Виконувати певні обов'язки когось-небудь, бути кимось. *В артілі «Нове життя» за голову правив Іван Петрович Клен* (Вишня, I, 1956, 411); *Одразу відчулося, що цей найбагатший на всю околицю парубок править тут верховодою* (Минко, Моя Минківка, 1962, 128).

ПРА́ВИТИ [2], влю, виш; *мн.* пра́влять; *недок.* 1. *перех., про кого — що і без додатка.* Говорити, здебільшого повторюючи ту саму думку, наполягаючи на чомусь; повторювати думку, що склалася про когось. *Народ тільки про те й править, що про волю та що землю панську давайте ділити* (Коп., Навколо полум'я, 1961, 8); *Про того ж таки Чайченка правили, що, може, такий він, що й поглядом дівчат побиває* (Вовчок, I, 1955,189); // Продовжувати розповідь. *Йоганна дивиться просто в вічі Марції, але та спокійно править далі* (Л. Укр., III, 1952, 179); // Говорити таке, що не зовсім відповідає дійсності або повністю суперечить їй. — *Чую, що й коло пана маршалка заскакують, пані маршалковій компліменти правлять* (Фр., VII, 1951, 268); *Знає він, що цар в світлиці Точить, править небилиці* (Перв., Казка.., 1958, 61).

◇ **Ду́ба сма́леного пра́вити** *див.* **дуб; Пра́вити своє́ (своєї)** — настійливо дотримуватися тієї самої думки в розмові. *Хоч як Платон умовляв її, малюючи звабливі картини міського життя, Галина правила своє* (Зар., На.. світі, 1967, 66); — *Одне діло робити, приміром, у затишку, у котловані, інше діло мерзнути під вітром,— правив своєї Тугай* (Коцюба, Нові береги, 1959, 115); **Пра́вити тереве́ні (тереве́ні-вені)** — марнувати час у пустопорожній балаканині. *Їм* [жінкам] *хоч цілий день, зібравшись у кучу, теревені правити, а що мужики їх та діти без обіда, так то їм і дарма* (Кв.-Осн., II, 1956, 173); *Тут треба щось робити, а не теревені-вені правити...* (Коцюб., I, 1955, 113); [Х у с а:] *Так от: доволі теревені править, іди, переодягнись,— бо гості будуть* (Л. Укр., III, 1952, 166).

2. *перех., чого, що.* Вимагати з кого-небудь щось (здебільшого податок, борг і т. ін.). *Нехай собака у дядька служить, а у дядини плату править* (Укр.. присл.., 1963, 88); — *Чого стоїте? Ходімо разом! — гукають перші. — Куди? — Та до пана ж. Волі правити* (Мирний, IV, 1955, 186); // Встановлювати ціну на щось. — *Не проторгуйся лише, прав достойну ціну* (Гончар, Тронка, 1963, 257); *Що ж, коні в нього добрі, довезуть. Фурман править ціну* (Стельмах, I, 1962, 172).

ПРА́ВИТИ [3], влю, виш; *мн.* пра́влять; *недок., перех.* 1. Ліквідувати несправності; виправляти. *Де у землянці батько, сивий лісоруб, Повстанців жде з походу, править зброю* (Стельмах, V, 1963, 110); // Виявляти й усувати помилки у друкованому чи писемному тексті. *Жак правив і редагував Галині переклади* (Смолич, Світанок.., 1953, 323); *Наталя Василіївна.. сіла за стіл готуватись до завтрашніх уроків і правити зошити* (Коп., Вибр., 1948, 181).

2. Випрямляти. — *Я ж казала, що йому роги баранам править, а не колгоспом керувать* (Кучер, Трудна любов, 1960, 315).

◇ **Туди́ (там), де ко́зам ро́ги пра́влять** *див.* **коза́.**

3. Гострити що-небудь (ніж, бритву і т. ін.) за допомогою ременя, бруска і т. ін. *Він.. розмовляє з Василем.., який правив бритву в кухні* (Томч., Готель.., 1960, 154).

ПРА́ВИТИСЯ [1], иться; *мн.* пра́вляться; *недок., рідко.* Користуватися певними правилами, законами і т. ін. при управлінні. [Г а л я:] *Цікаво знати, якими ми законами правимося* (Мирний, V, 1955, 174).

ПРА́ВИТИСЯ [2], влюся, вишся; *мн.* пра́вляться; *недок., розм.* Те саме, що **пра́вити** [1] 3. *Біля містка внизу, на косі.. річки, розташувалися подорожні, що теж правляться до Золотоноші* (Ле, Юр. Кудря,1956, 84).

ПРА́ВИТИСЯ [3], иться; *мн.* пра́вляться; *недок.* Здійснюватися (про обряди, найчастіше культові: молебні, тризну, панахиду і т. ін.). *Сиріткою стоїть у ньому*

[в селі] *церква. Зрідка правиться тут служба божа* (Хотк., II, 1966, 351); *Можна було подумати, що ця служба правиться не за тюремними гратами, а десь у старенькій церковці* (Вас., I, 1959, 203).

ПРА́ВИТИСЯ [4], пться; *мн.* пра́вляться; *недок.* Пас. до **пра́вити** [3] 3. *Спів реальним живиться, цим як бритва правиться* (Тич., I, 1946, 240).

ПРА́ВИТИСЯ [5], влюся, вишся; *мн.* пра́вляться; *недок., рідко.* 1. *біля чого, коло чого і без додатка.* Виконувати якусь клопітку й забарну роботу, поратися. *А Чіпка вже правився коло шкоди. Там тин підняв та набив, нові ворота прирубив* (Мирний, II, 1954, 249); *А ми ще не лягли, все правилися* (Сл. Гр.).

2. *з ким.* Розправлятися. — *Живемо собі та слухаємо, як гайдамаки правляться з панами* (Мирний, I, 1954, 185).

ПРАВИ́ЦЯ [1], і, *ж.* 1. Права рука; протилежне лівиця, ліва рука. *Б'ється Остап і рубається, аж правиця козацька зомліває* (Вовчок, I, 1955, 333); *Д. Жуан вклоняється по-східному: прикладає правицю до серця, до уст і до чола* (Л. Укр., III, 1952, 353); *Коли твій брат, твій син, твоя дитина Тне ворога з-за правого плеча, Коли за волю бореться країна, — Веде в бою правиця Ілліча* (Рильський, II, 1960, 240); * Образно. *Коли прибудеш влітку до столиці, Немов на конях вилетять каштани, Угору підіймаючи правиці* (Воронько, Коли я.., 1962, 40).

◇ **Бу́ти (става́ти, ста́ти) прави́цею** — те саме, що **Бу́ти (става́ти, ста́ти) пра́вою руко́ю** (*див.* **пра́вий** [1]). *А ти, вірний слуга мій, Бекташ-бей, станеш моєю правицею* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 346); — *Незабаром став я його правицею, бо без мене не міг він* [отаман] *кроку ступити* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 71); **Пода́ти прави́цю** — духовно з'єднатися з ким-небудь; подружитися, побрататися. *Однокровному народу Наш народ подав правицю, На єднання, на помогу, На погибель ворогам* (Рильський, II, 1960, 242).

2. *рідко.* Реакційна, консервативна партія або реакційний напрям у партії, ворожий передовим течіям у політичному й громадському житті. *Злетілися й лідери контрреволюційних партій — і центра, і правиці, і лівиці: октябристи, трудовики, кадети, есери і меншовики* (Смолич, Світанок.., 1953, 8).

ПРАВИ́ЦЯ [2], і, *ж.*, *діал.* Нем'ята, рівна солома. *Принеси мені на устілки правиці* (Сл. Гр.).

ПРАВІ́Ж, вежу, *ч.*, *іст.* Насильницьке стягування податку шляхом катувань.

ПРАВІ́ЖНИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **правіж.**

ПРА́ВІК, у, *ч.* (*мн.* **пра́віки**, ів). Стародавні часи; прадавнина. *Забажаю — І розтоплю важкі льоди,— Віків і правіків сліди* (Мал., Запов. джерело, 1959, 25).

З (од) пра́віку; З пра́віків — споконвіку, з незапам'ятних часів, з давніх-давен. *Досі Данько ніколи не чув, щоб піски кудись ішли, замість того, щоб лежати на місці, як лежать вони з правіку* (Гончар, Таврія, 1952, 112); *Я збагнув, що ступаю по незайманій, з правіків неораній землі* (Хор., Ковила, 1960, 56); *На холодній стромині повитої в хмари гори.. Льодовик невідомий і грізний лежав од правіку* (Перв., I, 1958, 231).

ПРА́ВІКИ *див.* **пра́вік.**

ПРАВІ́ТИ, ію, ієш, *недок.* Ставати правішим (*див.* **пра́вий** [1] 2).

ПРАВІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **пра́вік.** *Ніч була темна, небо визоріло, лягло над садками, над фронтом високою смугою правічного Чумацького Шляху* (Гончар, Людина.., 1960, 147); *Увесь горизонт у вогнистих спалахах газових фонтанів, які з шаленою силою б'ють з глибини, гублячи у вогні свою дику правічну силу* (Цюпа, Краяни, 1971, 30).

ПРАВІ́ШАТИ, аю, аєш, *недок.* Те саме, що **прави́ти.**

ПРА́ВКА, и, *ж.* 1. *розм.* Те саме, що **пра́влення** [4]. *Правку багатониткових кругів здійснюють загартованими стальними накатками* (Технол. різального інстр., 1959, 167); *Залишивши правку учнівських зошитів, вона вийшла подивитися на своїх курчаток* (Томч., Готель.., 1960, 31).

2. Зміни, що вносяться в текст; виправлення. *Прочитавши й не зробивши жодної правки, редактор, не змінюючи інтонації, сказав: — А вийшло непогано* (Підс., Віч-на-віч, 1962, 112).

ПРА́ВЛЕННЯ [1], я, *с.*, *рідко.* Дія за знач. **пра́вити** [1] 1, 2. — *Ми можемо й без панни Обринської так само їхати.. Чи, може, її присутність на коні додасть тобі більше певності в правленні мого коня..?* (Коб., III, 1956, 57).

ПРА́ВЛЕННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **пра́вити** [1] 6.

ПРА́ВЛЕННЯ [3], я, *с.* Дія за знач. **пра́вити** [2].

ПРА́ВЛЕННЯ [4], я, *с.* Дія за знач. **пра́вити** [3].

ПРАВЛІ́НЕЦЬ, нця, *ч.*, *розм.* Член правління (у 2 знач.). *Правлінці здивовано перезирнулися, подалися грудьми до столу, схилившись над книгою* (Кучер, Трудна любов, 1960, 533); *Показує Андрій Оболонський своїм правлінцям біля хати-лабораторії дозрілі кетяги винограду* (Збан., Переджнив'я, 1960, 362).

ПРАВЛІ́ННЯ, я, *с.* 1. Час, період, протягом якого певна особа здійснює верховну владу над ким-, чим-небудь. *Правління Людовіка XIV було часом найбільшого розквіту королівського самоврядування (абсолютизму) у Франції* (Нова іст., 1956, 43); *Прокопій жив в епоху правління імператора Юстініана I* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 328);// *рідко.* Апарат, який здійснює керівництво державою. — *То хай буду знати, хто там у них у правлінні засяде: чи наші приятелі, а чи вороги. — Друзі будуть, товаришу Хвецький,— заспокоює Хому Воронцов.* — *Демократичні уряди* (Гончар, III, 1959, 206); // Форма керівництва. *Боярське правління; Князівське правління; Самодержавне правління.*

2. Виборний орган, що керує якоюсь установою, організацією, підприємством і т. ін. *Спираючись на договір між обома організаціями, правління профспілок поставило перед Зілінським вибір: або вийти з товариства власників, або додержуватись пунктів договору* (Вільде, Сестри.., 1958, 119); [Вітровий:] *Як повернувся з армії, вибрали мене в правління* (Корн., II, 1955, 221); // Члени виборного керівного органу. *Стемніло. Зійшлися до хати Сусіди, правління, рідня* (С. Ол., Вибр., 1959, 139); // Приміщення виборного керівного органу.

3. У дореволюційній Росії — назва деяких адміністративно-поліційних установ. — *В метриках в вас нема ніякого ладу.. От, може, приїде до вас столоначальник з правління на ревізію* (Н.-Лев., III, 1956, 182); *На полудень добралася баба до волосного правління, добилась до самого старшини* (Стельмах, I, 1962, 211).

ПРАВЛІ́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до правління (у 2 знач.). *Кожен раз, буваючи в Іркутську, Микола Васильович набридав правлінському завгоспу, щоб той швидше дістав для їхньої станції рушницю* (Трубл., I, 1955, 95).

ПРА́ВЛЯЧИЙ, а, е. Який править, здійснює керівництво, стоїть при владі в державі. *Перешкодою на шляху встановлення міцного миру, говорив він* [В. І. Ленін], *є імперіалістична, загарбницька політика правлячих класів капіталістичних країн* (Біогр. Леніна, 1955, 258); *Селянські погляди на справу панщини просто протилежні поглядам правлячих класів* (Фр., VI, 1951, 274); *Хто ж веде це Італію — правлячий Рим?* (Тич., II, 1957, 286).

ПРА́ВНИЙ, а, е. 1. *рідко.* Спертий на закон, юридично обгрунтований. [Кайєтці ї:] *Слухай, жінко!*

Я ручуся тобі законом римським, Що син твій знайдеться, як він живий, або ж за нього правна помста буде (Л. Укр., II, 1951, 374); — *Кемпбел не мав правних підстав виконувати консульські обов'язки* (Кулик, Записки консула, 1958, 214).

2. *діал.* Справжній. [С і н о н:] *Правний син Еллади без рідної стихії жить не може* (Л. Укр., II, 1951, 307).

ПРАВНИ́К, а́, *ч., рідко.* Юрист, фахівець з правознавства. *Група правників.. помалу зосередилась коло судового радника* (Фр., VI, 1951, 208); *Доктор Зінгер з фаху був правник — теоретик юриспруденції* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 208); *Хоч батько і був правником за фахом, однак своїм покликанням вважав художню літературу* (Літ. Укр., 28.II 1969, 3); * У порівн. *Ірина.. вміла в таких твилях, немов правник, заговорювати й заспокоювати пану радникову* (Коб., I,1956, 71).

ПРАВНИ́ЧИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **юридичний.** *Він допитувався в мене про якийсь правничий твір* (Коб., III, 1956, 17); *Адже на те записався* [Славко] *на правничий факультет, аби міг дома сидіти* (Март., Тв., 1954, 238); *Особливо гідний пам'яті виступ на цьому процесі «експерта» від правничих наук, полковника Сміта* (Смолич, Після війни, 1947, 26).

ПРА́ВНУК, а, *ч.* 1. Син внука або внучки. *Вони йдуть удвох до хати і заходять у подвір'я, правнук Данилко і прадід Данило* (Ю. Янов., II, 1958, 181).

2. *тільки мн.* Діти внука або внучки. — *Було в мене сім синів і чотири дочки, деякі повмирали, а теперечки з онуками і правнуками — душ їх з двадцятеро буде* (Стор., I, 1957, 227).

3. Далекий нащадок. [Н е о ф і т - р а б:] *Хоч мій син, онук, найдальший правнук отого часу діжде, коли слово, ганебне слово «раб» із світа зникне* (Л. Укр., II, 1951, 237); *Мудрець, замріяний філософ Де дальніх правнуків іде* (Дор., Тобі, народе.., 1959, 43).

ПРА́ВНУКІВ, кова, кове. Прикм. до **пра́внук;** належний правнукові. *Дзвени* [рідне слово] *в моїм і в правнуковім домі!* (Павл., Бистрина, 1959, 234).

ПРАВНУЧА́, а́ти, *с., рідко.* Зменш. до **пра́внук** і **пра́внучка.** [М и х а й л о:] *Колись за се дадуть тобі березової припарки такої, що і правнучатам будеш заказовати* [заказувати] (Котл., II, 1953, 75).

ПРА́ВНУЧКА, и, *ж.* Дочка внука або внучки. *Лише правнучка Апостолова — Катерина Битяговська, до якої перейшли права на Турбаї, поновила позов* (Гончар, Таврія, 1952, 192).

ПРА́ВНУЧИЙ, а, е. Прикм. до **пра́внучка;** належний правнучці.

ПРА́ВО, а, *с.* 1. *тільки одн.* Законодавство; здійснювана державою форма законодавства, залежна від соціального устрою країни. *Бездушну помсту звали правосуддям, А самоволю деспотичну — правом* (Л. Укр., I, 1951, 53); *Держава і право. Ці поняття невіддільні одне від одного. Право своїм виникненням і функціонуванням завдячує державі, але й держава немислима поза правом* (Наука.., 12, 1972, 7).

△ **Держа́вне пра́во** *див.* **держа́вний; Звича́єве пра́во** *див.* **звича́євий; Кріпосне́ пра́во** — те саме, що **кріпа́цтво.**

2. Система встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил (норм) поведінки, що виражають волю пануючого класу (в експлуататорському суспільстві) або всього народу (в соціалістичному суспільстві). *Конституція нова дала працю і права* (Укр., присл., 1955, 395); *Що ж невеселії сидять Всі лицарі шотландські? Тож мають з ласки короля Права і маєтки панські* (Л. Укр., I, 1951, 358); *Великими і відповідальними є завдання радянського суду в справі охорони прав громадян* (Рад. суд охороняє права.., 1954, 15); *Соціалізм уперше в історії реально забезпечив основні соціальні права людини: право на працю, право на відпочинок, право на матеріальне забезпечення в старості, у випадку хвороби і втрати працездатності, право на освіту* (Ком. Укр., 11, 1963, 17); // Виборювані народом справедливі соціальний лад і законодавство. *Сміло, браття, згине враг; За свободу та за право Пум до бою, пум під стяг!* (Граб., I, 1959, 238); *Як народ устав за честь і право, Як народ єдиний, мов гранит, Перед ним хай ниць паде кривавий, Золотом набитий Уолл-стріт!* (Рильський, III, 1961, 81); // Інтереси певної особи, суспільної групи і т. ін., які спираються на закон, релігійні забобони, давні звичаї і т. ін. *Він визнавав за жінкою більші права, ніж дає їй іслам, і тим тільки сердив свою правовірну дружину* (Коцюб., II, 1955, 135); // Обумовлений постановою держави, установи і т. ін. захист інтересів і можливостей особи щодо участі в чому-небудь, одержання чогось і т. ін. *Авторське право; Виборче право; Громадянське право; Трудове право;* // Сукупність міжнародних угод, договорів, що регулюють взаємовідносини держав у певних питаннях. *Берегове право; Космічне право; Міжнародне право; Морське право.*

Пра́во го́лосу — можливість брати участь в обговоренні й розв'язанні певних питань. — *Раз має право голосу, значить, має право бути обраним до сільради* (Мик., II, 1957, 371).

3. *чого, на що або з інфін.* Обумовлена певними обставинами підстава, здатність, можливість робити, чинити що-небудь, користуватися чим-небудь. *Охоче посилю Вам уповноваження на право перекладати мої оповідання* (Коцюб., III, 1956, 359); *Він.. з усім гонором дівчина боровся за право будь якого отаманування* (Стельмах, II, 1962, 357); [О р е с т:] *Право! Я знаю тільки одно право, право на щастя!* (Л. Укр., II, 1951, 58); // *ни кого — що, над ким,— чим і без додатка.* Мати у своїй владі. *Ще недавно.. пан смакував перемогу, пильно обороняючи свої права на живий робочий інвентар — хлопа* (Коцюб., I, 1955, 335); [П а н с а:] *Якби ще я мав право над дочкою, я знав би, як направити її на чесний шлях!* (Л. Укр., II, 1951, 457); *Він міг би бути спокійним за свої права батька, та ці права були в нього відібрані мстивою природою* (Стельмах, I, 1962, 398); // Перевага, привілей, льгота, надані кому-, чому-небудь. *Брат і Денис дають поради збоку Розважні й мудрі: старших поколінь Одвічне право...* (Рильський, II, 1960, 121); *Багато прав надає Статут колгоспникові. І серед них право «брати участь у керівництві справами колгоспу»* (Хлібороб Укр., 12, 1969, 32); // *чого, для чого.* Офіційний дозвіл, допуск до виконання якихось обов'язків, до зайняття певної посади, вступу до вузу і т. ін. *Мій атестат не давав мені права для вступу до інших вищих учбових закладів* (Довж., I, 1958, 17); // *тільки мн.* Свідоцтво, документ, що дозволяє кому-небудь керувати автомашиною, моторним човном, мотоциклом, катером і т. ін. *Шоферські права.*

Бра́ти [свої] права́ — утверджуватися в чому-небудь, виявлятися на повну силу. *Завжди рани дістає колишнє, Як нове бере свої права* (Рильський, II, 1960, 133); **Вхо́дити (увійти́, вступа́ти, вступи́ти) в [свої] права́** *див.* **вхо́дити, вступа́ти; Дава́ти (да́ти) пра́во** *чого і з інфін.* — дозволяти кому-небудь робити щось, чимось розпоряджатися. [М а р у с я:] *Хто дав тобі право оживляти занедбані надії?..* (Мирний, V, 1955, 99); **З по́вним пра́вом** — на цілком законних підставах. *Павло Тичина з повним правом свого часу сказав: «Не той тепер Миргород, Хорол-річка не та»* (Рильський, III, 1956, 51); *Донбас з повним правом називають індустріальною перлиною Радянської України* (Ком. Укр., 2, 1969, 29);

Ма́ти пра́во *чого, на кого — що* — мати можливість або здатність робити що-небудь, діставати щось у власність, користатися з чогось. *Кожне мало право налаяти його, нехтувати ним, бо він сирота, мужиченя...* (Коцюб., I, 1955, 22); *Пані не має права жодного на нас!* (Вовчок, I, 1955, 267); *І я маю якесь право на батькове добро* (Н.-Лев., II, 1956, 357); [Монтанья р:] *Хіба Лавуазьє не мав би права академічним лавром заквітчатись* (Л. Укр., II, 1951, 174); **Мора́льне пра́во** — підстава робити що-небудь або не робити чогось, яка випливає з моральних принципів і норм поведінки, прийнятих у певному суспільстві або в якомусь колективі. *Я рішив, що не маю більш морального права набирати гроші за лекції, котрих я не даю* (Хотк., I, 1966, 148); *Німці.. не мали є собі духу, морального права сміливо зустрітися поглядом з* [радянськими] *бійцями* (Гончар, III, 1959, 288); **На права́х** *кого, чого* — користуючись певним становищем (службовим, родинним, дружнім і т. ін.). [Милевський:] *Простіть, Любов Олександрівно, я не люблю мішатись до чужих справ, але на правах приятеля скажу: мені здається, ви надто рано увірвали нитку* (Л. Укр., II, 1951, 74); **На рівних права́х** — користуючись однаковими можливостями з ким-небудь. — *А коли крила є, тобі, будь ласка: дарую вам небо, дарую вам простір, живіть, літайте на рівних зі мною правах!* (Гончар, Тронка, 1963, 110); **По пра́ву** — справедливо, правильно. *Гейне сказав, і по праву сказав, ще й другі слова, яких я не важуся сказати* (Л. Укр., V, 1956, 229); *Наш народ по праву пишається молодим поколінням країни соціалізму* (Наука.., 9, 1961, 40); **По пра́ву** *кого, чого* — користуючись можливостями, які дає вік, посада, фізичний розвиток і т. ін. *По праву командира Козаков завжди брав собі найнебезпечніші завдання* (Гончар, III, 1959, 105); **По яко́му пра́ву:** [За] **яки́м пра́вом** — на яких підставах, за чиєю вимогою, наказом. [Ганна:] *Ну, то кажи, по якому праву не даєш проїзду честим людям?* (Вас., III, 1960, 187); *Яким правом ти будеш мене розуму вчити?* (Фр., III, 1950, 9); *Він хоче спитати бургомістра, за яким правом у магістрат знову засіли вищисти?* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 152); **Пра́во сі́льного (ду́жого)** — поведінка, що спирається тільки на силу, нехтуючи право й мораль. *У відносинах між імперіалістичними державами панує право сильного і серх бере той, хто має більший воєнно-економічний потенціал* (Рад. Укр., 19.IX 1962, 4); *Там, у степу, тільки й права — право дужого* (Мирний, IV, 1955, 169).

4. Наука, що займається юриспруденцією; правознавство; суд. *Бачинський з Мартовичем студіювали право на університеті в Чернівцях* (Стеф., II, 1953, 29); *Де гроші судять, там право в кут* (Укр.. присл.., 1963, 137).

Пра́во пе́ршої но́чі — середньовічний звичай, згідно з яким феодал міг узяти до себе дружину свого васала в першу ніч після весілля. *Сивина віків створювала найдавніші пісні про кохання навіть тоді, коли його обезчещювало хтиве право першої ночі* (Стельмах, I, 1962, 260).

△ **Магдебу́рзьке пра́во** *див.* **магдебу́рзький; Ри́мське пра́во** — сукупність правових норм, вироблених у Стародавньому Римі, що виражали волю панівного класу рабовласників. *То римське право, то закони наші, яким нема на цілім світі рівних!* (Л. Укр., II, 1951, 365); **Циві́льне пра́во** — галузь права, що відповідно до інтересів пануючого класу в антагоністичному суспільстві або інтересів усього народу в соціалістичному світі, регулює майнові відносини.

ПРАВОБЕРЕ́ЖЕЦЬ *див.* **правобере́жці.**

ПРАВОБЕРЕ́ЖЖЯ, я, *с.* Правий берег річки; // Земельний простір, який прилягає до правого берега, розташований за правим берегом річки. *Рельєф України здебільшого рівнинний. Правобережжя трохи підвищене* (Цюпа, Україна.., 1960, 85); *Вони* [білополяки] *надіялись на золото Франції, вони сили Данцігським воєводством і Правобережжям України* (Стельмах, II, 1962, 355).

ПРАВОБЕРЕ́ЖНИЙ, а, е. Який міститься, розташований на правому березі, біля правого берега річки; протилежне лівобережний. *Скородили снаряди й міни воду. З правобережних спалених горбів* (Перв., II, 1958, 64); // Який населяє правобережжя. *Мільйони правобережних чоловіків і парубків влились у довгожданну Червону Армію* (Довж., I, 1958, 356).

ПРАВОБЕРЕ́ЖЦІ, ів, *мн.* (*одн.* **правобере́жець**, жця, *ч.*). Жителі правобережжя (на Україні — правого берега Дніпра). — *Не можемо ж ми віддати правобережцям першість* (Коцюба, Нові береги, 1959, 261).

ПРАВОБІ́Ч, *присл., рідко.* Те саме, що **пра́воруч**; протилежне лівобіч. *Всі тихо виходять. Залишається тільки Оленка, стоїть правобіч з револьвером в руках* (Ірчан, I, 1958, 209); *Он уже правобіч видно червоні колони університету* (Загреб., Диво, 1968, 124).

ПРАВОБІ́ЧНИЙ, а, е. Який дотримується правого боку, міститься на правому боці.

Правобі́чний рух тра́нспорту — узаконений порядок руху транспорту з правого боку проїжної частини вулиці. *У кінці минулого року в Швеції перейшли на правобічний рух транспорту* (Хлібороб Укр., 10, 1966, 46).

ПРАВОВИ́Й, á, é. Стос. до права (у 1, 2, 4 знач.). *У світі соціалізму немає місця правовій нерівності жінок і чоловіків* (Літ. Укр., 8.III 1963, 1); *Правові норми радянської загальнонародної держави виховують у трудящих високу ідейність, відданість справі комунізму і інтересам Батьківщини* (Ком. Укр., 1, 1966, 28).

ПРАВОВІ́К, á, *ч., розм.* Фахівець у галузі права (у 1, 2, 4 знач.). *За розуміння космосу як загальнолюдської власності висловлюється переважна більшість правовиків соціалістичних і деяких капіталістичних країн* (Знання.., 6, 1971, 19).

ПРАВОВІ́Д, а, *ч., заст., рідко.* 1. Те саме, що **правозна́вець.** — *А знаєш, де Шестірний? — спитав Петро Жука.— А де? — Правовідом...* (Мирний, I, 1954, 353).

2. *іст.* У царській Росії — вихованець училища правознавства — привілейованої вищої школи для аристократичної молоді.

ПРАВОВІДНО́СИНИ, син, *мн., юр.* Суспільні відносини, що регулюються нормами права. *Цивільний процесуальний кодекс (ЦПК) встановлює порядок розгляду в судах справ по спорах, які виникають на грунті майнових, сімейних і трудових правовідносин* (Наука.., 1, 1964, 35).

ПРАВОВІ́РНИЙ, а, е. 1. Який суворо дотримується догматів певної віри, релігії. *Федір Стринський вважав себе священиком справедливим, правовірним* (Скл., Карпати, II, 1954, 286); // *перен.* Який суворо дотримується якого-небудь учення, системи поглядів, наприклад в мистецтві і т. ін. *В художньому відділі журналу* [«Музагет».. *основний тон все ж задавали «правовірні» естети і символісти* (Поезія.., 1956, 75); *З Західного фронту надходять каламутні відомості. А Гільдхен вирішила раптом вдавати з себе правовірну пацистку* (Загреб., Європа 45, 1959, 234); // *у знач. ім.* **правові́рний**, ного, *ч.* Людина, яка суворо дотримується догматів певної віри, релігії. *Те свято.. не оминало жодного кутка, де проживали правовірні* (Коб., III, 1956, 519); [Богомолка:] *Це гілка не проста! Вона дає тверду віру тим правовірним, хто її* [гілки] *не має...* (Н.-Лев., II, 1956, 452).

2. Який сповідує іслам (у мові самих мусульман і в творах про їхнє життя). *Татари споживали конину й баранину. Як правовірні магометани, вони ніколи не вживали свинини* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 125); *У кущах, на околиці татарського хутора, стояла малопомітна баня, в якій правовірні мусульмани робили всякі свої обмивання* (Кучер, Голод, 1961, 80); // *у знач. ім.* **правовíрний,** ного, *ч.* Той, хто сповідує іслам. *На поклик муедзина правовірний починає молитву* (Л. Укр., III, 1952, 680); *Муедзин востаннє проскрипів з мінарету «ла алла», і правовірні спочивають* (Коцюб., I, 1955, 291).

ПРАВОВíРНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **правовíрний.**

ПРАВОЗНÁВЕЦЬ, вця, *ч.* Фахівець з правознавства. *Правознавці розробили важливі питання теорії соціалістичної держави і права, зокрема проблеми політичної організації суспільства Української РСР в сучасних умовах комуністичного будівництва* (Ком. Укр., 6, 1969, 51); *Правознавці мають глибше опрацьовувати актуальні проблеми державного і господарського управління* (Рад. Укр., 27.III 1971, 2).

ПРАВОЗНÁВСТВО а, *с.* Сукупність наук про право; юриспруденція. *Вона заявила твердо, що вчитиметься тільки на прокурора. В крайньому випадку — на суддю; заявивши про це, обклалася літературою з криміналістики і правознавства* (Вол., Місячне срібло, 1961, 296).

ПРАВОМíРНИЙ, а, е. Який спирається на закони розвитку природи і суспільства, на право. *Революція є війна. Це — єдина законна, правомірна, справедлива, дійсно велика війна з усіх воєн, які знає історія* (Ленін, 9, 1970, 201); // Виправданий, не випадковий. *У ній [поезії] все правомірне — і запальна декларація, і гнівна інвектива, і ніжна пісня, і лірична мініатюра, і епічна поема — все, що закохує в життя, кличе до світлого, благородного, мужнього...* (Літ. газ., 16.I 1962, 3).

ПРАВОМíРНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **правомірний.** *В наші дні подекуди піддають сумніву правомірність реалізму і особливо метод соціалістичного реалізму (заперечуючи і правомірність самого терміна)* (Рильський, IX, 1962, 171); *Говорячи про правомірність публіцистично прямої форми вираження ідей у літературному творі, треба зважати на те, що така форма в художній літературі вживається все ж порівняно рідко* (Ком. Укр., 9, 1965, 76).

ПРАВОМíРНО. Присл. до **правомірний.** *Нічого, одначе, не треба спрощувати й вульгаризувати. Хіба не правомірно, що будівники космічного корабля і Гагарін, який на тому кораблі довершив свій вікопомний подвиг, згадали в першу чергу ім'я великого Ціолковського* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 75); *У будівництві комунізму наша партія відводить велику і почесну роль науці, ставить перед нею величезні завдання. І це правомірно. Наука стає безпосередньою продуктивною силою, що бере участь у створенні матеріально-технічної бази комунізму* (Наука.., 12, 1963, 4).

ПРАВОМÓЧНИЙ, а, е, *юр.* Який користується законним правом або має певні повноваження. *У січні 1918 р. до Брест-Литовська прибула правомочна делегація Українського Радянського уряду* (Іст. УРСР, II, 1957, 97); *Не було найменших підстав це зборище випадкових людей вважати за правомочний з'їзд. Більшовики заявили про це і залишили засідання* (Головко, II, 1957, 432).

ПРАВОМÓЧНІСТЬ, ності, *ж.,юр.* Абстр. ім. до **правомóчний.** *Майор Вольф, звичайно, трохи переплутав правомочність військових чинів у справі вішання* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 558); *Майнові правомочності колгоспу, в тому числі його права й обов'язки договірного характеру, визначаються цивільним законодавством* (Наука і культура.., 1970, 244).

ПРАВОНАСТÚПНИК, а, *ч., юр.* Особа, якій передано всі права і обов'язки або окремі права іншої особи. *Доручення керувати торговим або промисловим підприємством зберігає чинність і по смерті довірителя, доки не буде скасоване його правонаступником* (Див. кодекс УРСР, 1950, 43).

ПРАВООПОРТУНІСТИ́ЧНИЙ, а, е, *політ.* Який характеризується зрадою інтересів робітничого класу, угодовством і співробітництвом з буржуазією. *Правооппортуністична група Бухаріна являла собою агентуру куркульства в партії. Вона виступала проти індивідуального оподаткування куркульської верхівки* (Іст. УРСР, II, 1957, 325); *Вся історія міжнародного робітничого руху наочно показує, що ізоляція правооппортуністичних елементів є найпершою умовою єдності дій пролетаріату в його боротьбі за свої корінні інтереси, за демократію і соціальний прогрес* (Ком. Укр., 2, 1962, 21).

ПРАВÓПИС, у, *ч.* Система загальноприйнятих правил, що визначають способи передачі мови на письмі. *Книжка видана прекрасно, на дорогому папері, але дивним правописом: мішанина фонетики з яким правописом. Коректа доволі недбала* (Коцюб., III, 1956, 25); *1933 року був виданий перероблений і заново відредагований український правопис 1928 р.* (Мовозн., IV—V, 1947, 234); *Культура мови визначається не тільки правильним правописом, а й вимовою* (Літ. Укр., 25.III 1966, 3); // Дотримування правильного написання слів. *А правопис! А почерки! Варто подивитись, ось поглянь!* (Л. Укр., III, 1952, 691); *Тоді я Вас хотів просити, аби Ви були ласкаві справити правопис і мову в збірничку моїх образків* (Стеф., III, 1954, 250).

ПРАВОПИ́СНИЙ, а, е. Прикм. до **правóпис.** *Правописна система, що практикувалася в західних областях, у багатьох моментах була відмінна від правопису Наддніпрянської України* (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1958, 315).

ПРАВОПОРÚШЕННЯ, я, *с., юр.* Порушення норм поведінки, встановлених законами чи іншими нормативними актами. *В суспільстві, яке будує комунізм, не повинно бути місця правопорушенням і злочинності* (Програма КПРС, 1961, 93); *Найпоширенішими правопорушеннями підлітків є бродяжництво, хуліганство, крадіжки* (Наука.., 9, 1971, 41).

ПРАВОПОРÚШНИК, а, *ч., юр.* Особа, що порушує норми поведінки, встановлені законами чи іншими нормативними актами. *Головним у боротьбі з правопорушниками, вчить партія, є виховна робота* (Наука.., 1, 1964, 35); *— Знати закони своєї країни — громадянський обов'язок кожної людини. Ось чому правопорушник не може розраховувати на полегкість через незнання закону* (Вітч., 8, 1971, 156); *До справи виховання неповнолітніх правопорушників А. С. Макаренко підходив пореволюційному* (Літ. Укр., 15.III 1968, 2).

ПРАВОПОРÚШНИЦЯ, і, *ж., юр.* Жін. до **правопорúшник.** *Правопорушниця чекала: тепер серце билося спокійно, зрівноважено* (Кач., II, 1958, 35).

ПРАВОПОРЯ́ДОК, дку, *ч., юр.* Суспільний порядок, врегульований правом, законом. *Обов'язок радянських людей — стояти на сторожі законності і правопорядку, проявляти нетерпимість до зловживань і боротися з ними* (Програма КПРС, 1961, 92); *Значно просунувся вперед розвиток соціалістичної демократії — зміцнено правопорядок, розвинуто законодавство, підвищилась роль і активність Рад* (Про 50-річчя СРСР, 1972, 58).

ПРАВÓРУЧ, *присл., від кого — чого і без додатка.*

1. З правого боку; протилежне л і в о р у ч. *Літнє мешкання. Праворуч будинок з верандою і садком. На авансцені, теж праворуч, альтанка* (Л. Укр., II, 1951, 45); *Чубенко взявся обходити полк, минаючи години глухої ночі, далеко праворуч щось дуже горіло, освітлюючи рівну, безконечну просторінь голого степу* (Ю. Янов., II, 1958, 225); *Праворуч від шляху, трохи віддаля, рясніли електричні вогні* (Смолич, День.., 1950, 5).

2. У правий бік, на правий бік; протилежне л і в о р у ч. *Біля клубу Галина звернула праворуч і пішла садками, притрушеними снігом, як цвітом* (Зар., Світло, 1961, 15); *Ледве помітив Онисько в запалі, що сивий* [кінь] *повернув праворуч так круто, як повертають тільки при нагальній погоні* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 104); // Військова або спортивна команда, при якій повертаються вправо на 90°. — *Ліворуч! Праворуч! А вони* [учні] *ні з місця, стоять наче вкопані, а потім враз вибухають реготом, навіть суворий їхній фізкерівник тоді розсміявся, так і не повернувши їх ні праворуч, ні ліворуч* (Гончар, Тронка, 1963, 142).

ПРАВОСВІДО́МІСТЬ, мості, *ж., юр.* Сукупність правових поглядів людей, що відбивають їхню оцінку чинного права, існуючого суспільного і державного ладу, а також відповідність дій, учинків окремих громадян нормам права. *Ленін надавав величезного значення революційній правосвідомості мас. Він був переконаний, що робітники і селяни, керовані партією більшовиків, правильно розуміють суть нового пролетарського права, що народжується, його роль у соціалістичному будівництві* (Рад. право, 2, 1960, 52); *Дієвість і непорушність соціалістичної законності і правопорядку перебувають у прямій залежності від рівня розвитку правосвідомості радянських громадян* (Ком. Укр., 1, 1966, 36).

ПРАВОСЛА́ВНИЙ, а, е. 1. Стос. до православ'я. — *Йду служить богу і господарю у православне воїнство...* (Кв.-Осн., II, 1956, 292); *Ураз порвав* [Андрій] *із православною церквою, наплював на батюшку, пішов у штунду* (Крот., Сини.., 1948, 18).

2. Який сповідує православ'я. — *На якого біса здасться такий гріховодник православному християнину?* (П. Куліш, Вибр., 1969, 146); *За гроші наївних православних українських емігрантів у США архієпископ Мстислав купив у 1958 році один, а в 1958 році другий шикарний автомобіль* (Мельн., До раю.., 1961, 40); *Православне духовенство, в тому числі і чернецтво, не було цілком однорідним. Нижчі верстви його стояли ближче до міської бідноти, а вище духовенство, навпаки, було тісно зв'язане з міською знаттю* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 478); // *у знач. ім.* **православ'ний,** ного, *ч.* Той, хто сповідує православ'я. — *Він давно вже чортяці душу запродав, так йому тепер чи турок, чи православний — усе однаково* (П. Куліш, Вибр., 1969, 160); *Тіль*[ки] *де-де православні По углах стогнали Та стогнучи за батюшку Господа благали. Сміх і сльози!* (Шевч., I, 1963, 245); [Х м е л ь н и ц ь к и й:] *Між православних пустіть ви чутку, що ми йдемо з військом у сто тисяч* (Корн., I, 1955, 231).

ПРАВОСЛА́В'Я, я, *с.* Східне відгалуження християнства, один з трьох (поряд з католицизмом і протестантизмом) його головних напрямів. *Основна відмінність між православ'ям і католицтвом і полягає в тому, що православ'я не припускає можливості розвитку і зміни як догматів, так і форм, успадкованих з переказів* (Від давнини.., I, 1960, 152); *З другої половини XIV ст. розпочався справжній похід католицького духовенства проти православ'я на Україні, а разом з тим і проти української культури та мови* (Іст. укр. літ., I, 1954, 61); *За князювання Володимира Київська Русь прийняла від греків православ'я* (Іст. СРСР, I, 1956, 41).

ПРАВОСТОРО́ННІЙ, я, е. Те саме, що **правобі́чний.**

ПРАВОСУ́Д, у, *ч., рідко.* Те саме, що **правосу́ддя** 3. — *Видрукуємо тоді і закони, щоб кожен міг їх прочитати і боронитися на суді за статутом, а не благати милості та правосуду* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 177).

ПРАВОСУ́ДДЯ, я, *с.* 1. Суд, судова діяльність держави; юстиція. *Правосуддя в нашій країні має своїм завданням захист від усяких посягань на встановлений Конституцією СРСР суспільний і державний устрій СРСР, на соціалістичну систему господарства і соціалістичну власність* (Рад. суд.., 1961, 50); *Правосуддя має своїм завданням забезпечити точне і неухильне виконання законів усіма установами, організаціями, службовими особами і громадянами* (Наука.., 8, 1960, 8); // Установи, які здійснюють судову діяльність держави. *Боротьба з різними злочинами у нашій країні здійснюється органами соціалістичного правосуддя* (Наука.., 9, 1957, 14); * Образно. — *Пам'ятай, що ніде не сховатися тобі від караючої руки правосуддя* (Кол., Терен.., 1959, 197).

2. Розгляд судових справ; судочинство. *Галаганове правосуддя обставлялося пишно* (Бурл., О. Вересай, 1959, 105).

3. Справедливий суд. *Я наче збожеволів. Я бігав, благав.. Я шукав правосуддя* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 96).

ПРАВОСУ́ДЕЦЬ, дця, *ч., розм.* Справедливий суддя. *Це наші правосудці так розсудили їх* (Сл. Гр.).

ПРАВОСУ́ДНИЙ, а, е. Який чинить правий суд; справедливий. — *Ну, Захаре,— незлобиво, дуже лагідно зговорила Анна Михайлівна,— хай уже тебе господь правосудний судить і карає, а я прощаю.— Вона плохенько махнула рукою: — Я прощаю!..* (Крим., Вибр., 1965, 425).

ПРАВОТА́, и́, *ж.* Правильність думок, суджень, учинків, дій. *Отже, товариші, наша правота у справі укладення Брестського миру доведена була всім ходом подій* (Леніп, 36, 1973, 467); *Пропагандист — активний ідейний борець партії. Він має роз'яснювати людям наукові основи, правоту генеральної лінії нашої партії* (Ком. Укр., 12, 1964, 27).

ПРАВОФЛАНГО́ВИЙ, а, е. Розташований на правому фланзі; протилежне л і в о ф л а н г о в и й. *Сусідня правофлангова частина вдень мала сутичку з ворожою кінпотою* (Трубл., I, 1955, 42); *В наступну мить Захар уже керував боєм передового правофлангового загону саперів, які боронили міст* (Ле, Право.., 1957, 122); // *у знач. ім.* **правофлангóвий,** вого, *ч.* Той, хто замикає шеренгу на правому фланзі. *Богдан іде правофлангом, попереду колони* (Гончар, Людина.., 1960, 55); *Настрій у нього був чудовий, рота йшла легко й весело, і Тарас Григорович крокував з нею в ногу і раз у раз перекидався жартом із правофлангом* (Тулуб, В степу.., 1964, 246).

2. *у знач. ім., перен.* Людина, що є взірцем для інших, з якої беруть приклад. *Катерина Олексієнко — одна з правофлангових ударного змагання на комбінаті хімічного волокна* (Веч. Київ, 5.VI 1968, 1); *У нас в свій правофланговий, по якому рівняються радянські поети — великий Маяковський* (Літ. газ., 2.IV 1950, 3).

ПРАВТО́РИТИ, рю, риш, *недок., перех., діал.* Запроторювати (у 2 знач.). — *Пустів, глухне наш край!..— казав іноді Мирон.. — І порядки які тепер настали?.. Свій свого в неволю праторить...* (Мирний, I, 1949, 183).

ПРАВУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., розм.* 1. Мати владу над ким-, чим-небудь.— *Карно ваш знав грамоту, може, й він там цілим воєводством американським правує* (Чорн., Визволення, 1949, 70); *Лихими й поганими були*

мені літо і осінь того 1918 року. Хто правував тоді у Києві, я знаю з історії. А хто правував у Вялках і в Минківці — забулося (Минко, Моя Минківка, 1962, 109); // Керувати господарством, виробничим колективом і т. ін. *Усім газяйством доводиться правувати Максимові* (Речм., Весн. грозн, 1961, 78); // Розпоряджатися ким-, чим-небудь, наказувати комусь, порядкувати десь.— *Доки вони* [куркулі] *правуватимуть у вас, ладу не буде* (Головко, II, 1957, 497); *Правувала над усіма* [дітьми] *Леся* (М. Ол., Леся, 1960, 35).

2. *ким, чим і без додатка.* Спрямовувати хід машини, човна, біг коней і т. ін. *Їй* [Антосі] *забажалось самій правувати човном* (Н.-Лев., IV, 1956, 78);— *Бригом правував.. румун з двома матросами* (Ю. Янов., II, 1958, 69); *В останню мить Олег ще намагався правувати машиною. Він розумів, що літак слухається вже не так, як раніше. Але ж інерція ніяке діяла з не меншою силою, ніж мотори* (Ле, Клеп. лист, 1960, 67); *Ти він придурювавсь, чи справді не вмів тоді ще правувати — трактор його ніяк не хотів слухатись* (Гончар, Тронка, 1963, 188); // Іти, прямувати куди-небудь. *Савочка правував у вуличку під горою* (Мушк., Серце.., 1962, 8).

ПРАВУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок., діал.* Судитися, сперечатися з ким-небудь, доводячи свою правоту.— *Ви старші, Зос, але як мені стане вашого язика забагато, то будемо правуватися. Ой, будемо. Але не в суді* (Коб., III, 1956, 511);— *Ні, говоріть, що хочете, а я у чоловіка не маю кривди і не хочу більше правуватися з ним* (Фр., IV, 1950, 124);— *Я вже п'ять літ із братом у процесі за хату та й більше вже правуватися не хочу* (Март., Тв., 1954, 133); // Виправдовуватися, захищатися від нападок.— *Недоре'.. Не провадь ти мені хеч при людях своїх чортів.— А чим же справді буєте напувати* [гостей]? *Помиями? Дивіться — я ще й винна! — правувалась Недоря* (Мирний, III, 1954, 209).

ПРАВЦЕ́ВИЙ, а, *е, мед.* Прикм. до **праве́ць** 1.

ПРАВЦЕ́М [1]. *присл., діал.* Навпростець. *Стежка була добре втоптана,— се була піша дорога через ліси та серм правцем до Дрогобича* (Фр., III, 1950, 10).

ПРАВЦЕ́М [2], *присл., розм.* Нерухомо; без роботи, без дії. *Почати якусь серйозну роботу на строк, се, далебі, далеко менше втомлює, ніж вештання людей і сидіння правцем при гостях* (Л. Укр., V, 1956, 288).

ПРАГМАТИ́ЗМ, у, *ч.* 1. Реакційний, суб'єктивно-ідеалістичний напрям сучасної буржуазної філософії, за яким практична цінність знань означає їхню істинність.— *Прагматизм, або філософія дії (від грецького — діяльність, практика), особливо поширений в США. Цінність понять та ідей визначається, з точки зору теоретиків прагматизму, їх корисністю для дії, здатністю бути застосованими в певних цілях* (Мист., 6, 1963, 10); *Леся Українка різко засуджувала реакційну філософію прагматизму — філософію імперіалістичних бізнесменів* (Веч. Київ, 25.II 1971, 2).

2. Напрям в історії, який обмежується викладом подій і їхніх зовнішніх зв'язків і послідовності, не розкриваючи об'єктивних законів історичного розвитку.

ПРАГМА́ТИК, а, *ч.* Те саме, що **прагмати́ст.**

ПРАГМАТИ́СТ, а, *ч.* Послідовник прагматизму.

ПРАГМАТИ́ЧНИЙ, а, *е.* Стос. до прагматизму.

ПРАГМАТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **прагмати́чний.**

ПРА́ГНЕННЯ, я, *с.* Сильне бажання, потяг до здійснення чого-небудь; хотіння. *Робітники починають боротьбу з капіталістами, і серед них з'являється посилене прагнення до об'єднання* (Ленін, 2, 1969, 81); *У кожного з нас зараз стільки енергії й прагнення зробити наше життя багатшим і кращим!* (Тич., III, 1957, 292); *Чим далі, тим все ясніше стає, що події розгортаються незадежно від його бажань і прагнень* (Гончар, II, 1959, 380).

ПРА́ГНУТИ, ну, неш, *недок., перех.* 1. *чого.* Дуже хотіти чого-небудь. *І кожний цех, і кожний лан нових здобутків прагне* (Забіла, Одна сім'я, 1950, 27); *Поети! Вчіть планету доброті — Вона давно вже миру й ласки прагне* (Кор., Поезії, 1967, 20); *чого, до чого і з інфін.* Пристрасно бажати здійснення, утвердження чого-небудь, опанування чимось. *Ніколи ще не прагнув він так пристрасно врятувати людське життя, як зараз* (Довж., I, 1958, 321); [Я р о с л а в:] *Які алмази, перли чи смарагди Дорожчі нам від вірності і правди. Які я прагнув ствердити в житті!* (Коч., Я. Мудрий, 1946, 68); *Всім єством вона прагне осягнути ще одну науки, може, найглибшу, науку про те, як жити людині* (Гончар, Тронка, 1963, 146); *Коли людина запитує, вона хоче знати, прагне до знань* (Ком. Укр., 12, 1964, 42); //*кого.* Дуже хотіти завоювати чиюсь любов, здобути чиюсь прихильність. *Здавалося йому, що саме такої жінки, як вона, прагло віддавна його серце* (Вільде, Наші батьки.., 1946, 27); *чого.* Дуже потребувати чого-небудь. *Він прагнув допомоги* (Ю. Янов., IV, 1959, 146); //*до чого.* Поривається до чого-небудь. *Сам Франко на протязі всієї своєї літературної діяльності очищав свою мову від діалектних слів і зворотів, прагнучи до загальнолітературної української мови* (Рильський, IX, 1962, 38); // *до чого, куди.* Мати сильне бажання потрапити кудись, опинитися десь. *Печеніг чи Батий До синього прагнуть Дунаю* (Мас., Як пахне земля, 1958, 21);—*О, дотримай, Кіркеє, того, що мені обіцяла, І відпусти нас додому. І я туди прагну душею. Й товариші мої всі* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 185); * Образно. *Уклін садам, що в чистому цвітінні Порривно прагнуть геп до верховин!* (Нагн., Вибр., 1957, 32).

2. *до чого, з інфін., також із сполуч.* щ о б. Намагатися зробити що-небудь, дбати про здійснення чогось. *Я прагну в слові відтворити Усю республіку мою* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 47); *І росіяни стали прагнути до створення власних докладних карт* (Видатні вітч. географи.., 1954, 15); [К а с с а н д р а:] *Ох, Андромахо, як я палко прагну, щоб не були мої слова правдиві!* (Л. Укр., II, 1951, 264).

ПРА́ГНУЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **пра́гнути;** // *у знач. прикм. Бо треба дужим бути і мужнім, Не тихим дзюрком ручая, А крилатим* [окриленим], *прагнучим і пружним, Як бистрооока течія* (Бичко, Сійся.., 1959, 148).

ПРАДАВНИ́НА, и́, *ж.* Далека давнина. *Ми входим в кам'яний мішок, Торкаєм бережно руками Старовини сухий пісок, Прадавнини холодний камінь* (Шер., Щастя.., 1951, 37); *Невичерпним джерелом для вивчення тваринного світу у крейдяному періоді мезозойської ери є наш Кремінецький район* [Тернопільської обл.], *де у прадавнину було хвилями море* (Рад. Укр., 21. X 1965, 4).

З прадавні́вий — те саме, що **З да́вніх-даве́н; З да́внього-да́вна** (*див.* **да́вній**).

ПРАДА́ВНІЙ, я, *с.* 1. Дуже давній (у 1 знач.); стародавній. *В перекладі додержано якнайбільшої точності щодо тексту,.. зміст не віддавався на жертву формі (скоріш навпаки), тож коли ці прадавні пісні промовляють до душі новітньому читачеві, то це буде заслугою не перекладача, а народу-творця* (Л. Укр., IV, 1951, 274); *Не була то борня мальовнича, Намальована в книгах прадавніх: Ані коней з роздутими ніздрями, Ні широких блискучих мечів* (Рильський, I, 1960, 333); *Всьому є міра... Пам'ятайте, що цього золотого правила дотримувалися ще хазяї прадавнього Вавілону* (Знання.., 12, 1966, 13); // Давно минулий (про час). *Обіч громо-*

ються, мчаться в безвихідь Тіні прадавніх століть (Бажан, Роки, 1957, 204); — *В прадавні часи подоляни торгували пшеницею аж з Грецією або через Акерман вивозили за Дунай...* (Стельмах, I, 1962, 407); // *у знач. ім.* **прадáвнє**, нього, *с.* Те, що давно минуло чи стосується глибокої давнини. — *Я ж колись врятував з Морозенком вас, то пожалійте людей! — ломить свій гнів і гордість чоловік, ще надіючись, що можна миром поладнати з паном... — Таки згадав прадавнє, старий шкарбун! Не втерпів!?* (Стельмах, I, 1962, 421).

2. Який існує споконвіку, з давніх-давен чи дуже багато часу; відвічний, споконвічний. *Я спинився. Суха, тогорічна ковила, трава прадавніх степів, тріпотіла на вітрі* (Хор., Ковила, 1960, 56); *Все ніби в колі віковім: Любов, розлука, весни грім, Все ніби вічності луна, Прадавня тиха таїна* (Мал., Листи.., 1961, 74); *Високо на Дніпрових кручах над прадавньою рікою піднімається Канів, і гордий Славутич біля його підніжжя котить і котить свої срібно-сині хвилі* (Рад. Укр., 14.VII 1967, 2); // Відомий з глибокої давнини. *І виступили поважом три діди. Три чисті білі хліби несучи З дрібками солі, звичаєм прадавнім, І подали з уклоном трьом грузинам* (Рильський, III, 1961, 106).

ПРÁДІД, а, ч. 1. Батько діда чи баби. [Періса:] *Чим винен Меценат, що дід його чи, може, прадід з еллінами бився?* (Л. Укр., III, 1952, 441); *На стіні Висів триструнний інструмент.., Що прадід ще на ньому, певне, грав...* (Рильський, III, 1961, 163); *Прадід був чапаєвцем. Дід мій був хасанівцем, Батько мій — гвардієць в авіаполку* (Воронько, Коли виростє крила, 1960, 9).

2. *перез. мн.* Люди минулих поколінь; предки. *Щасливий в світі той, хто так уміє жить, Як наші прадіди живали* (Бор., Тв., 1957, 58); *Тіні прадідів блукають, Тіні ходять по землі, Нам корогви розгортають, Нам дають свої шаблі* (Олесь, Вибр., 1958, 281); *Він цілує землю вічну, кров'ю прадідів политу* (Гур., Друзі.., 1959, 12).

З діда-прáдіда; З [дідів і (й)] [з] прáдіда (прáдідів) — з давніх-давен; віддавна. — *У мене, як вам кажу, вже з діда-прадіда той промисел ведеться* (Фр., II, 1950, 130); — *А це ж земля наша, з діда й з прадіда!* (Гр., II, 1963, 147); «*Нащо вона* [машина]? *Споконвіку, з дідів — з прадідів так велось, щоб хліб руками збирали..*»,—*думають одрадчиві* (Мирний, IV, 1955, 243); *Ткач він був чудовий: з прадіда ще, з діда в їх тісній долині всі кохались в ткацтві — і старі й підлітки* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 177); — *Осика оповідав далі: — Добре ще було тому, хто з прадіда бережок захопив, тому хоч городина жалю не робила* (Кос., Новели, 1962, 30); **За дідів-прáдідів; За [дідів, за] прáдідів** — дуже давно. *Промайнула вовч. поламала ланцюги віковічні, на котрих ще за дідів-прадідів прикували до панів колись вільні хутори, села* (Мирний, II, 1954, 259); — *Воно* [грунти] *наше було за дідів, за прадідів! — Еге! За дідів було так, а за внуків буде інак!* (Л. Укр., III, 1952, 477).

ПРÁДІДИЗНА, и, *ж.*, *заст.* Спадщина від прадіда. *Оця десятина землі.. дісталась йому ще від батька. То була дідизна, прадідизна, може* (Коцюб., I, 1955,189).

ПРÁДІДІВ, дова, дове. Прикм. до **прáдід**: належний прадідові. *Голос прадідів був урочистий і потойбічний, вони* [прадід з Данилком] *пішли од моря й заглибилися в степ* (Ю. Янов., I, 1954, 263); *Уклін тобі, скелястий берег моря, Курган Малахів — прадідова тінь!* (Нагн., Вибр., 1957, 32).

ПРÁДІДІВСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **прáдід** 1. *Коли ж Василь перейшов трактором рідну прадідівську межу, привітно кивнувши батькові і щось гукаючи йому на швидкому ходу, Опанас став і довго дивився вслід своєму синові* (Довж., I, 1958, 85); // Належний прадідові. [Іван:] *Піду до старого Ганнущенка: у нього, кажуть, є червоний жупан, ще прадідівський, чи не позичє?..* (Кроп., I, 1958, 98).

2. Прикм. до **прáдід** 2; старовинний, стародавній. *Він* [тухольський народ] *довгі ще часи, молячись у корчинській церкві християнському богу, не покидав і своїх прадідівських богів* (Фр., VI, 1951, 109); *В устах молодої вчительки голос народу пролунав несмирущим тисячорічним дзвоном, немовби звідкілясь здалеку засурмили над Дніпром прадідівські сурми, заіржали коні на степових нагорбах, потягло потом і кров'ю древніх січ* (Довж., I, 1958, 294); — *Старі архіви треба зберігати, копатися в них, ворушити їхній давній пил і цвіль. На сонце треба витягати ці прадідівські письмена!* (Донч., II, 1956, 11); // Належний предкам, прадідам. — *А наші родинні гнізда, наші прадідівські леговища, праматерінські купелі, все се нам треба покидати?* (Фр., III, 1950, 118); *Сорок тисяч дворів подніпровських сіл Черкаської, Полтавської і Кіровоградської областей переселилися з вікових прадідівських поселень на підвищені над Дніпром місця* (Нар. тв. та етн., 4, 1961, 85); // Власт. давнім часам, старовині. *Наумиху звано старосвітською жінкою. І справді, вона була тяжким ворогом того, хто калічив рідну мову, ламав прадідівські звичаї або пишався в пани, намагаючись стати вищим за селянина* (Коцюб., I, 1955, 102); *З дрібного, відсталого, з прадідівськими засобами виробництва, сільське господарство нашої Батьківщини перетворилося в передове, високомеханізоване виробництво* (Рад. Укр., 15. VI, 1957, 1).

ПРÁДІДІВЩИНА, и, *ж.*, *заст.* Спадщина від прадіда.

ПРÁДІДНИЙ, а, е. Те саме, що **прáдідівський**. *А люди щасливі, Брати мов зичливі, На прадідній ниві Працюють поспіх* [поспіль]... (Фр., X, 1954, 27); *Виточить ось, як і восени, прадідна груша, куняє, мов старий кінь, знайомий журавель над криницею* (Козл., Сонце.., 1957, 45); *За років прадідних, де нині круто здіймається у небо Аю-Даг, стояло місто* (Др.-Хмара, Вибр., 1969, 72); *Ти не загинеш, Україно! І мова прадідна твоя, Що кожне слово в їй перлина, Не вмре повік* (Черн., Поезії, 1959, 82).

ПРАЖÁПИ, жáп, *мн.* (*одн.* **пражáпин**, а, *ч.*; **пражáнка**, и, *ж.*). Мешканці Праги. *Стоять на вулицях до самих передмість десятки тисяч пражан, ще змарнілих від хронічного недоїдання, бурхливо сп'янілих від чистого повітря волі* (Гончар, III, 1959, 458); *Російська та українська літератури чехам, звісно, відомі, але про білоруську літературу пражанин має дуже туманну уяву* (Рильський, IX, 1962, 13); *Праго, незабутні каштани твої, Голубливі серпанки на Влтаві, Де щебечуть в садах цілу ніч солов'ї, Баламутять пражанок, лукаві!* (Пех., Чудесний сад, 1962, 123).

ПРАЖÁПИН *див.* **пражáни**.

ПРАЖÁНКА *див.* **пражáни**.

ПРÁЖЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. нас. мин. ч. до **прáжити** 1, 3.

2. *у знач. прикм.* Смажений або топлений. *Замурувалися* [монахи] *в ямах та кам'яних печерах, куди тільки раз на тиждень подавано їм трохи пряженого бобу, щоб не вмерли з голоду* (Фр., XVI, 1955, 420); *В Радивилові треба чекати* [поїзда] *дві години, а за той час можна купити собі, що треба, молоко ж, я думаю, може бути свіже цілу добу, якщо пряжене буде* (Л. Укр., V, 1956, 50).

ПРÁЖЕЦЬ, жця, *ч.*, *рідко.* Те саме, що **пражáнин**.

ПРÁЖИТИ, жу, жиш, *недок.*, *розм.* 1. *перех.* Те саме, що **прягтú** 1; смажити. *Янко не хотів молока, і вона пражила йому яєчницю* [яєчню] (Коб., III, 1956, 488).

2. *перех.* Те саме, що **прягти́** 2. *А тим часом — був се липень —Сонце пражить, моя наняте, Бачиться, могло б і мозок Висушити в голові* (Фр., XII, 1953, 120); — *Хіба не під одним дощем мокли в полі? Чи не одне сонце нас пражило?* (Кучер, Трудна любов, 1960, 286); // *рідко.* Проймати, дошкати (про вітер, мороз і т. ін.). *Ніч; небосхил туманів; Сніг окрив куток, Стужа гірше скаженів, Пражить до кісток* (Граб., I, 1959, 284); // *рідко.* Сильно дути, віяти. *Вітер пражив у очі, розвертав полу кожуха* (Стеф., Вибр., 1949, 194).

3. *перех., перен.* Катувати, пряти вогнем. — *А при виборах голосуй заєдно на* [за] *нашого мужицького кандидата. Не зрадь громади, аби тебе й на вогні пражили* (Март.,Тв., 1954, 178).

ПРА́ЖИТИСЯ, жуся, жишся, *недок., розм.* 1. *тільки 3 ос.* Те саме, що **прягти́ся** 1. *У баби Митрихи горить у печі.. Пражиться молоко* (Фр., III, 1950, 280).

2. Те саме, що **прягти́ся** 2; пектися. *Господар цілу зиму не випускає з рук ціпа,.. гадиня вже не цвіте на подвір'ю, вже дитину несе на лан у кориті, вже пражиться на сонці* (Черемш., Тв., 1960, 299).

ПРА́ЗЕЛЕНЬ, і, *ж., розм.* Синювато-зелена фарба чи колір.

ПРА́ЗЕМ, у, *ч.* Мінерал, різновид кварцу світло-зеленого забарвлення.

ПРАЗЕОДИ́М, у, *ч.* Рідкісноземельний хімічний елемент — метал жовтувато-зеленого кольору.

ПРА́ЗНИК, а, *ч.* 1. *розм.* Те саме, що **сви́то** 1. [Семен:] *Заробив ще більше, як торік: таки ні одного буденного дня не прогуляв, а іноді то й у празник робив, хай господь милосердний простить...* (Кроп., I, 1958, 62); *Раз був празник у громаді, з'їхалися гості раді, їли, пили, що було, і співали, аж гуло* (Мак., Вибр., 1954, 405); *У Петра жупанина, як він казав, хоч і давня, але носив її тільки в празник* (Кос., Новели, 1962, 67); *Аж тут враз! враз! похід робітничий. Чий же червоніший празник, як цей май?* (Тпч., I, 1957, 137); * У порівн. *Як великого празника, було жде вона звістки од свого сина* (Н.-Лев., I, 1956, 106); // *перен.* Подія або особа, що приносить комусь радість, насолоду, хороший настрій. *Сама собі* [Солоха] *якось спідницю вибійчану пошила. Боже! Який то для неї празник був* (Мирний, I, 1954, 60); — *Невже ти забулась, яким колись празником був для тебе Іван? — А тепер гірше будня став,— спалахнула Марійка* (Стельмах, II, 1962, 24).

◇ **Бу́де [коли́сь] і на на́шій ву́лиці (у́лиці) пра́зник; При́йде [коли́сь] і (й) на на́шу ву́лицю пра́зник** — те саме, що **Бу́де й на на́шій (мої́й** *і т. ін.*) **ву́лиці сви́то** (*див.* **сви́то**). *Старий батько під голос їх* [дочок] *пісень, немов дитина, снував рожеві плани. — Не бійтеся, діти! — говорив він.— Якось-то бог дасть, буде колись і на нашій улиці празник* (Фр., III, 1950, 60); — *Просимо ж до нас на вечерю. Не погордуй уступити до нашої простацької господи.. Прийде й на нашу юлицю* [улицю] *празник* (П. Куліш, Вибр., 1969, 128).

2. *заст.* День чи дні, певним чином відзначувані звичаєм або церквою. *А сьогодні, у такий великий празник, він ще більш молився, і на серці так йому було весело, як і усякому богобоязному* (Кв.-Осн., II, 1956, 66); *Після провід через тиждень треба було справляти празник мироносиць* (Н.-Лев., VI, 1966, 367); — *Донедавна вона і в церковному хорі співала, — похвалився Цимбал.— На храмові празники навіть в інші села запрошували: голос, як дзвіночок!* (Гончар, II, 1959, 169).

ПРАЗНИКО́ВИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **пра́зник** 1. *Оленка до Кочури збиратися давай. Внесла з комірки плаття голубе, празникове, керсет плисовий* (Тесл., З книги життя, 1949, 125); *Коли одного дня, одягнись у позичений в колеги, церковного вчителя, старенький сюртук, з празниковим виглядом виходив Малинка од батюшки по дорозі до панської економії, його аж геть за браму виряджала вся сім'я о. Якова* (Вас., I, 1959, 136); *Так уже в неї склалося життя. Будні перемішалися з святами, робота витиснула відпочинок. Вона навіть за празниковим столом ніколи не посиділа в спокої* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 99); // *у знач. ім.* **празнико́ве,** вого, *с.* Те, що відбувається, влаштовується, надягається і т. ін. в свято. *У вибійчаному* [одязі] *і в свято ходила* [Мотря].. *Біленькою хусткою зав'яжеться, та й шмарує... Ото буденне й празникове!* (Мирний, II, 1954, 46).

ПРАЗНИКО́ВО, *розм.* Присл. до **празнико́вий.** *Усе багатобарв'я веселки іскрилося в одежах празниково одягнених людей* (Смолич, День.., 1950, 28); *Дивувало Мелашку, що Рудик так празниково величав її по батькові* (Кос., Новели, 1962, 147).

ПРАЗНИКУВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **празникува́ти.** *Ще злить мене сей культ празникування, все одно як культ вінчання у людей, що нібито не вірять в те, во ім'я чого установлені і свята, і обряди* (Л. Укр., V, 1956, 426).

ПРАЗНИКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех. і неперех., розм.* Те саме, що **святкува́ти.** *Ось прийшли і празники.. Як то вона гадала спершу ті празники любо та мирно празникувати?* (Мирний, I, 1954, 228); — *Дома ж Віталій Стратонович? — Дома. Але не знаю, чи вони празникують, чи вже спочивати пішли,— загадково посміхнулась* [Тодоска] (Стельмах, I, 1962, 328); [В а р к а:] *Щаслива була тим, що в вічі Гнатові сміялась, а він лютував і ревнував мене до чоловіка! Я празникувала!..* (К.-Карий, I, 1960, 287); *Такі, як Стратіон,— одноліби. Це чудові люди, котрі одну любов празникують усе життя* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 34); // Сидіти склавши руки; не робити нічого. *Василь не лінувався, хазяйнував, і Ганна не любила празникувати в будень* (Н.-Лев., I, 1956, 83).

ПРАЗНИ́ЧНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **празнико́вий.** *Обоє прийшли додому заталапані, змучені і сердиті одно на одного, і празничний день закінчився сутою сваркою* (Фр., IV, 1950, 213); *Як слідує, в празничному наряді, Пред очі царській совіт вельможний став* (Греб., I, 1957, 64).

ПРАЗНИ́ЧНО, *розм.* Присл. до **празни́чний.** *Празнично шумів ліс на невеликім горбику оддалік села* (Фр., II, 1950, 362).

ПРА́ЗНИЧОК, чка, *ч., розм.* Пестл. до **пра́зник.** *От вже я й жонатий.. Аби празничок — у нас повно людей, і розмови, і вітання йде* (Вовчок, VI, 1956, 258); — *Се я,— цокотячи клямкою, обізвавсь з сіней Власов. — Здрастуйте, Парасковія Остапівна! З празничком будьте здорові!*(Мирний, IV, 1955, 139);— *За празничок святої Явдохи,—спочатку морщачись, смакує горілку Шкапонд* (Стельмах, I, 1962, 258).

ПРА́ЗНУВАТИ, ую, усш, *недок., перех. і неперех., розм., рідко.* 1. Те саме, що **святкува́ти.**

2. *кого, перен.* Шанувати, полюбляти.

◇ **Тру́са пра́знувати** — відчувати страх; боятися. — *Тільки я ніколи не їздив по морю на вітрилах... Чи не заколихає часом? — А буває, що перекидаються? — Що, вже труса празнуєш?* (Вишня, I, 1956, 189).

ПРАІСТОРИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до праісторії. *Геометрична будова .. орнаменту є стійкою мистецькою традицією, що сягає вглиб княжих часів або ще й далі, до.. праісторичного геометричного орнаменту із межиріцьких знахідок* (Нар. тв. та етн., 1, 1968, 51).

ПРАІСТО́РІЯ, ї, *ж.* Первісний, найстародавніший період розвитку, існування кого-, чого-небудь.

ПРАКРИ́Т, у, *ч., лінгв.* Назва середньоіндійських

діалектів, з яких розвинулась більшість сучасних літературних мов Індії.

ПРАКРИ́ТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пракри́т.** *Пракритські діалекти.*

ПРА́КТИК, а, *ч.* 1. Той, хто набув досвіду, знань у результаті практичної діяльності. *Юра був старий практик і вірно догадався, що якийсь недосвідний рибак мусив зранити сю рибу* (Фр., IV, 1950, 427); [Р о м о д а н:] *Скільки у вас агрономів з вищою освітою?* [С о х а:] *Один, і два практики* (Корн., II, 1955, 325); *Практики по запаху розрізняють породи дерев* (Стол.-буд. справа, 1957, 21).

2. *чого і без додатка.* Той, хто займається практичною діяльністю. *Мама помиляється, єсть і там* [у Швейцарії] *лікарі не гірші віденських, і теоретики, і практики, досить відомі в Європі* (Л. Укр., V, 1956, 409); *Вивчаючи Кузя, Лозовий іноді думав про те, що Дмитро Іванович народжений бути не практиком, а пропагандистом* (Руд., Остання шабля, 1959, 547); *У XVIII ст. український шкільний театр висував такого видатного теоретика й практика драматургії, як Феофан Прокопович* (Укр. клас. опера, 1957, 47); *Питання про розширення площі Донецького басейну давно цікавило і геологів, і практиків виробництва* (Наука.., 10, 1963, 17).

3. Практична, ділова, тверезо мисляча людина. *Противно до Максима був Іван характером не практик, а ідеаліст* (Смолич, Мир.., 1958, 40); *У першому оповіданні «Записок охотника» — «Хорь и Калиныч» — Тургенев малює два типи, два характери російських селян— мрійника Калинича і «практика» Хоря* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 82).

ПРА́КТИКА, и, *ж.* 1. У філософії — вся діяльність людей, спрямована на перетворення матеріального світу (на створення матеріальних і духовних благ, необхідних умов існування суспільства, втілення в життя ідей, планів, намірів). *Якщо включити критерій практики в основу теорії пізнання, то ми неминуче матимемо матеріалізм,— говорить марксист* (Ленін, 18, 1971, 130); *Будучи істотним виявом активності людини, практика водночас не суперечить об'єктивним закономірностям дійсного світу* (Ком. Укр., 4, 1968, 55).

2. Життя, дійсність як галузь застосування й перевірки достовірності певних настанов або висновків. *Згоджуюсь з Вами, що нам слід би мати с в о ю газету пол[ярну], але щоб перевести сю думку на практику, треба бути на Укр[аїні] і довідатись про обставини* (Л. Укр., V, 1956, 171); — *У тебе все з теорії. А в мене — все з натури, з практики* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 71); *За порівняно короткий історичний строк колгоспи пройшли великий шлях розвитку, на ділі, на практиці довели свою велику життєву силу і переваги над одноосібними формами господарства* (Ком. Укр., 12, 1967, 48).

3. Здійснення, хід, проведення чогось (звичайно як втілення в життя ідей, планів, намірів і т. ін.). *Всі здобутки науки, демонстрація й ужиток яких не потребували великих витрат, провірялися* [перевірялися] *тут же на практиці* (Хотк., I, 1966, 151); *Джерелом, яке забезпечило формування і зростання української радянської літератури як літератури соціалістичного реалізму, є соціалістична дійсність, практика комуністичного будівництва* (Іст. укр. літ., II, 1956, 659); // Діяльність кого-, чого-небудь як набуття певних знань, навичок, досвіду і застосування їх у чомусь. *Багато розказував* [О. Маковей] *з своєї редакторської практики і взагалі про галицько-буковинські справи* (Л. Укр., V, 1956, 338); *Як свідчить практика, найбільшу користь серед кормових культур дають на зрошенні багаторічні трави, зокрема люцерна* (Ком. Укр., 8, 1968, 39); *У щоденній практиці дитячих закладів трапляються так звані «практично здорові» діти і підлітки, які перебувають на грані норми з патологією і вимагають особливих індивідуальних гігієнічних заходів* (Шк. гігієна, 1954, 11); *Довга практика навчила Васю винятково економно користуватися з того запасу повітря, яке він набирав у легені* (Собко, Скеля.., 1961, 116); //Набутий досвід, сукупність навичок, конкретних знань у певній галузі діяльності. — *Цілий ряд спроб з селекції й віддаленої гібридизації заслуговує, безумовно, найсерйознішої уваги. Це збагачує практику садівництва загалом і, зокрема, на півночі* (Довж., I, 1958, 447); *Практика найбільшої в світі революції і соціалістичної перебудови суспільства, яке досягло нечуваних висот розвитку і процвітання, підтвердила історичну правоту ленінізму* (Програма КПРС, 1961, 16).

4. Застосування і закріплення теоретичних знань учнів, студентів і т. ін. на виробництві. *Після обіду Кардаш попрямував знайомою стежкою і непомітно опинився біля тих гостролистих кленів, які садив разом з Тонею ще під час студентської практики* (Жур., Звич. турботи, 1960, 24); *І от, нарешті, практику здали: Як рівним, нам потиснув майстер руки* (Мур., Повість.., 1948, 32); *На базі заповідників* [Академії наук УРСР] *проходять виробничу практику студенти Московського, Київського.. та інших педагогічних інститутів* (Вісник АН, 3, 1971, 32); *Помалу, ледве переставляючи ноги, зайшло четверо хлопчаків на чолі з малим Тарасенком. — Вони прийшли на практику з біології,— доповів він учителеві* (Ю. Янов., II, 1954, 124).

5. *заст.* Діяльність або коло діяльності лікаря чи юриста. *Хо чимчикує, поспішаючи до села, де молодий лікар, вірний своїй ідеї, мав розгорнути свою лікарську та просвітню практику* (Коцюб., I, 1955, 174); *Лікар, що мав підтримувати ослаблене здоров'я Ядзі, був у близькому містечку, мав дуже широку практику і славу доброго лікаря* (Кобр., Вибр., 1954, 93); // Стажування на певній роботі. *Умови такі: перший тиждень дурно працювати (практика), а потому — 40 карб. в місяць, хата, світло і паливо* (Коцюб., III, 1956, 126).

ПРАКТИКА́НТ, а, *ч.* 1. Той, хто проходить практику (у 4 знач.). *Вийшло так, що під час розподілу практикантів по цехах Лань висловила просьбу, щоб її прикріпили до Лесі Кумач* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 105); *Для підготовки потрібних працівників з комуністичної молоді конференція вважає необхідним залучення до роботи РСІ як стажистів і практикантів комуністів, що навчаються у вузах* (КП України в резол. і рішен.., 1958, 229).

2. *також у сполуч. із сл.* л і к а р с ь к и й, с у д о в и й *і т. ін., заст.* Стажист. *Практикант справді показався дуже здібним* (Фр., VII, 1951, 309); — *Ти, Славку, хочеш подаватися до суду,— говорив панотець при сніданку. — А ти подумав над тим, що маєш бути кілька місяців безплатним практикантом?* (Март., Тв., 1954, 352); *Заробітку лікарського практиканта вистачало на пристойне, але дуже скромне кавалерське життя* (Вільде, Сестри.., 1958, 411).

ПРАКТИКА́НТКА, и, *ж.* Жін. до **практика́нт.** *Зручна і затишна кімната в гуртожитку інженерно-технічних працівників залізорудного кар'єру не тільки влаштовувала практикантку, але й була елементом якогось комфорту, як для студентки* (Ле, В спопі.., 1960, 95); — *І ось таке бідне сотворіннє* [створіння] *подається на практикантку, телеграфістку, телефоністку,— одним словом, де-будь на публічну службу* (Фр., II, 1950, 303).

ПРАКТИКА́НТСТВО, а, с., *рідко.* Діяльність практиканта.

ПРАКТИКА́НТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **практика́нт.**

ПРАКТИКО́ВАНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **практикува́ти** 1. *Так будувався в повітрі ще один проект.., оснований на не раз практикованому реакцією озброєнні одуреної дрібної буржуазії проти пролетаріату* (Еллан, II, 1958, 242).

2. *у знач. прикм., розм., рідко.* Який набув певних навичок, досвіду, знань. — *Роботи з нього ніякої, а ще до того — злодій! У Львові практикований!* (Фр., IV, 1950, 44); — *А скільки ще верстов? — питаю. — Як по-нашому, п'ятнадцять з гаком, ну, по-вченому — не знаю: на цьому не практиковані* (Папч, На калин. мості, 1965, 50).

ПРАКТИКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. *перех.* Здійснювати, застосовувати щось на практиці чи перевіряти практикою (у 3 знач.). *Практикувала Сташка і таке. У неділю, коли обоє вони були вільні, вона раптом прикидалась хворою* (Вільде, Сестри.., 1958, 565); *З метою ще більшого посилення зв'язку робітників з життям підприємств, поряд з поліпшенням роботи виробничих нарад, треба широко практикувати висування здібних робітників на керівну роботу в межах підприємства* (КП України в резол. і рішен.., 1958, 299); *Останнім часом на Україні почали практикувати так зване смужне землеробство* (Наука.., 8, 1959, 30).

2. *неперех., заст.* Займатися практикою (у 5 знач.). *Я сам вернув що лиш недавно додому, забарившись у свого давнього шкільного товариша лікаря, що тут практикує* (Коб., III, 1956, 172); // Стажуватися. *Письмо було зі Львова, від купця, у котрого практикував Готліб* (Фр., V, 1951, 279).

3. *перех., розм.* Робити вправи для розвитку чого-небудь. — *Я навчилася розбирати* [автомат] *в госпіталі,— сказала жінка,— ногу лікувала, а руки практикувала* (Ю. Янов., I, 1954, 84).

ПРАКТИКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок.* 1. *тільки 3 ос.* Здійснюватися, застосовуватися на практиці, перевірятися практикою (у 3 знач.). *У нас в Чернігові є кілька родин, що охоче замінялися би дітьми на вакації.. Подібні заміни дітьми практикуються в Швейцарії і Германії, наскільки мені відомо* (Коцюб., III, 1956, 370); *Врешті таки заговорив* [Шухновський]: — *Минулі роки в нас практикувалося виставляння оцінок лише тим, хто навчався фактично...* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 237); *Щоб збагатити зерно озимої пшениці на білок, останніми роками в нашому господарстві з успіхом практикується підживлення її гноївкою під час колосіння* (Хлібороб Укр., 12, 1969, 11).

2. *у чому, на чому, з інфін. і без додатка.* Засвоювати що-небудь чи перевіряти засвоєне на практиці (у 3 знач.). *Бас, баритон і тенор — Данило, Флегонт і Харитон — з поважної причини не могли з'явитись на чергову пробу, щоб практикуватись у виконанні кантати «Слава Україні», — тож весь хор повним складом прибув до них* (Смолич, Мир.., 1958, 57); *Нові токарі Павлуша й Микола, що прийшли в цех після закінчення технічного училища, уже більше чотирьох тижнів практикувалися на токарних верстатах* (Автом., Щастя.., 1959, 49); *Пішов* [Захар] *на курси шоферів, учивсь, практикувався* (Дор., Три богатирі, 1959, 14); *Учні практикуються керувати бригадою, ланкою* (Хлібороб Укр., 5, 1965, 33); // *на кому — чому, розм.* Застосовувати до кого-, чого-небудь свої практичні знання, навички, здобувати практичний досвід, використовуючи когось, щось. — *Не один же ти в неї, Корнію,— заступається за лікарку Демид. — Не має вона права на мені практикуватись,— обурено вигукнув Корній* (Гончар, Тронка, 1963, 67).

4. Пас. до **практикува́ти** 1.

ПРА́КТИКУМ, у, *ч.* Вид практичного навчання, заняття з якогось предмета (у школі, вищому навчальному закладі і т. ін.). *Підвищення кваліфікації культосвітніх працівників здійснюється також шляхом проведення семінарів, практикумів, курсів тощо* (Ком. Укр., 7, 1963, 41); *Практикум з машинознавства;* // Посібник з такого виду навчання. *О. М. Дажевахішвілі видає велику працю з геоморфології Грузії (з атласом), практикум з фізичної географії* (Видатні вітч. географи.., 1954, 128).

ПРАКТИКУ́ЮЧИЙ, а, е. 1. Діспр. акт. теп. ч. до **практикува́ти** 1, 3.

2. *у знач. прикм., заст.* Який займається практикою (у 5 знач.). *Практикуючий хлопець кинувся з валком, пасочком мокрого паперу й щіткою* (Фр., VI, 1951, 254); *Практикуючий лікар.*

ПРАКТИЦИ́ЗМ, у, *ч.* 1. Захоплення практичною діяльністю при недооцінці значення теорії. — *Учений мусить експериментувати. Від ваших переконань тхне вузьким практицизмом* (Рибак, Час.., 1960, 804); *Ленін був.. далекий як від голого теоретизування, безплідної схоластики, так і вузького практицизму* (Рад. Укр., 28. IV 1973, 2).

2. Діловий підхід до чогось. *Образом Юрія Брянського О. Гончар утверджує роль позитивного прикладу в житті радянського суспільства.. В ньому поєднуються практицизм і героїка, діловитість і революційний розмах, щирість, задушевність і твердість характеру та сила волі* (Іст. укр. літ., II, 1956, 268); // Уміння влаштовувати якісь справи в своїх інтересах, для особистої вигоди (з відтінком несхвалення). *Боротьба на ниві естетичного виховання — це боротьба за нову людину, проти індивідуалізму і породжених ним споживацтва, практицизму як єдиного ставлення до життя, раціоналізму, проти всіх форм міщанства* (Мист., 2, 1965, 22).

ПРАКТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до практики (у 1—3 знач.); пов'язаний з життям і діяльністю людини. *Ви розумієте, що я не «страха ради» роздумую, а ради практичних причин, я б не хотіла зв'язати собі руки більш, ніж они вже зв'язані* (Л. Укр., V, 1956, 161); *В очах Стефка, який на весь цей похід дивився чисто з практичного погляду, Владко і Начко були неминуче потрібні* (Фр., VI, 1951, 141); *Хотілось записати все, що може згодитися в дальшій практичній роботі, зафіксувати на папері те цінне, що за повсякденними турботами могло забутися* (Добр., Тече річка.., 1961, 3); ***.. практична діяльність людини мільярди разів повинна була приводити свідомість людини до повторення різних логічних фігур, щоб ці фігури могли набути значення аксіом*** (Ленін, 29, 1972, 160): *Найбільшу популярність і практичне застосування набули в сільському господарстві плівкові матеріали з поліхлорвінілу, поліамідів та поліетилену* (Рад. Укр., 1. VIII 1959, 3); // *у сполуч. із сл.* вага, значення, мета, цінність *і т. ін.* Пов'язаний із життєвими, реальними потребами, можливостями; важливий для життя. [Крицький:] *Який же практичний результат мого непрошеного візиту до вас?* (Л. Укр., II, 1951, 18); *Словникова справа має не тільки величезну практичну вагу, а й не менше теоретичне, пізнавальне, філософське значення* (Рильський, IX, 1962, 125); *Музиканти завзято дмухали в свої труби..Вони знали, що поставлені тут генералом не ради того, щоб когось розважати, а з цілком практичною метою: допомагати саперам своїми маршами* (Гончар, III, 1959, 353): *Практичне значення плазунів характеризується їх живленням. Вони знищують велику кількість шкідливих комах та гризунів і дають цим певну користь* (Вісник АН, 2,

1971, 59); // *у сполуч. із сл.* порада, допомога *і т. ін.* Потрібний, корисний комусь для здійснення чогось на практиці. *Не знаю, які поради практичні можу Вам дати про те, що слід би Вам робити, щоб наблизитись до Вашого ідеалу служіння людям* (Л. Укр., V, 1956, 129);*Велику практичну допомогу перекладачам подають.. надруковані в журналах і газетах статті, присвячені питанням перекладу* (Мовозн., XIII, 1955, 77); // *у сполуч. із сл.* досвід, знання, навички *і т. ін.* Одержуваний, набутий в результаті практики, діяльності. *Так багато почерпнув Юрій практичних знань від заслуженого ветерана, ніби вдруге пройшов курс в інституті* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 241); *За десять років роботи на російській сцені він* [М. Л. Кропивницький] *набув величезного практичного досвіду* (Минуле укр. театру, 1953, 28).

2. Який безпосередньо здійснює яку-небудь справу, керує ким-, чим-небудь. *Практичний центр керівництва повстанням.*

3. *у сполуч. із сл.* заняття, навчання *і т. ін.* Який є практикою (у 4 знач.), пов'язаний із застосуванням, закріпленням якихось знань, навичок на практиці. *Під час практичних занять десь в степу чи на дослідних ділянках можна було поговорити* [з учителями] *про все відкрито* (Гончар, Таврія, 1952, 76); — *Корабель цей — для учнів морської школи. Вони вийшли в практичне плавання* (Ю. Янов., II, 1958, 78); *Для посадки картоплі й овочів квадратно-гніздовим способом організоване практичне навчання людей* (Рад. Укр., 3. III 1954, 1).

4. Пов'язаний із застосуванням на практиці знань у галузі якої-небудь науки. *Ся практична метеорологія хутко стане зовсім моєю манією, та я й сама, як той барометр, то падаю, то здіймаюсь духом відповідно станові погоди* (Л. Укр., V, 1956, 389); *В практичній рентгенографії* [металів] *користуються переважно методом полікристала (порошку), бо саме в полікристалічному стані метали і сплави використовуються на практиці* (Рентгеногр. мет., 1959, 268).

5. Який має життєвий досвід, добре розуміється на якихось справах (про людину): діловитий. *Він був поміркована, статковита й практична людина* (Н.-Лев., IV, 1956, 229); *Людина* [Андрій Маркович] *занадто практична, ретельно акуратна, хитренька* (Вас., II, 1959, 78); *Хіба ж Тоня, його розумна, тверезa, практична Тоня, сіла б із ним в каючок, якби і її не штовхало.. жадання торкнутися чогось заборонного, звідати незвіданого?* (Гончар, Тронка, 1963, 243); // *у сполуч. із сл.* розум, голова *і т. ін.* Власт. такій людині. *Батько Обринський і мати були більше.. до землі прив'язані люди, особливо він визначався практичним.. розумом* (Коб., III, 1956, 12).

6. Вигідний, зручний для кого-, чого-небудь. — *Гроші дурно лежать, дармують і не дають ніякої користі, ні навіть процентів. — Це діло не практичне: треба робити так, щоб гроші плодили гроші* (П.-Лев., III, 1956, 380); *Практичний одяг; Практичний колір.*

ПРАКТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Властивість за знач. **практи́чний** 6. *Напевне, цей одяг здобув собі популярності серед адміністративного та партійного апарату периферії за свою практичність* (Руд., Вітер., 1958, 68).

2. Діловитість, практичне ставлення до життя. *Головний нерв життя* [для пані Бажаєвої] — *практичність, жіноча, дрібна, недалекосягла* (Л. Укр., III, 1952, 718); [Р о й с:] *Треба вчитись Практичності у Бруннера. Ваш друг Наївні міркування геть відкинув* (Мур., Ост. хмарина, 1959, 175).

ПРАКТИ́ЧНО. 1. Присл. до **практи́чний** 1, 2, 5, 6. *Ми повинні не тільки теоретично говорити, але ми повинні практично показати, що ми тоді поведемо війну справді революційну, коли влада буде у пролетаріату* (Ленін, 31, 1973, 339); — *А який, скажи мені, смисл у схрещуванні саме рослин різноманітних видів? — спитав Жуков. — Практично ти мені поясни* (Довж., I, 1958, 474); *Як відомо, діалектика взаємозв'язку теорії і практики полягає в тому, що чим практично важливішою стає та чи інша галузь знання, тим необхіднішою є розробка її теоретичних проблем* (Ком. Укр., 6, 1970, 31); — *Кілько разів ви говорили про себе, що ви чоловік практичний. То говоріть же по-своєму, практично* (Фр., II, 1950, 335); *Місце гарне і хата нічого собі (я, звісно, суджу по виду, а чи практично збудована, того не знаю)* (Л. Укр., V, 1956, 418).

2. *розм.* В дійсності, фактично. *Комуністичні партії існують практично в усіх країнах, де є робітничий клас* (50 р. Вел. Жовтн. соц. рев., 1967, 56) // Майже зовсім, майже цілком. *Тепер визнано, що немає речовин, які зовсім не розчиняються у воді. Розрізняють лише речовини добре розчинні у воді, погано розчинні і практично нерозчинні* (Хімія, 7, 1956, 74).

ПРАЛІНЕ́, *невідм., с.* Суміш цукру з подрібненими ядрами горіхів чи кісточок плодів, уживана в кондитерській справі для ароматизації кремів та різних начинок.

ПРА́ЛІС, у, *ч.* Незайманий, предковічний, густий ліс. *Гори Карпати, сповіті в синяві мряки або непроглядні густі праліси, синіють здалека* (Коб., I, 1956, 438); *Холодний вітер, плутаючись у нетрях дрімучого пралісу, розповідав йому* [Кобзареві] *нові легенди Бескидів і Татрів...* (Жур., Дорога.., 1948, 172); — *Ото синіє врівень із горою Старий наш ліс,— почав я. — Справжній праліс. Там тільки й світла, що совині очі* (Вирган, Квіт. береги, 1950, 110); *Різновікові деревостани кленово-липово-дубових угруповань Качанівського лісопарку в багатьох місцях мають вигляд своєрідного пралісу* (Укр. бот. ж., XVIII, 1, 1961, 84); * У порівн. *Очерети по Удаю — мов дикий праліс. Проростають буйно, хаотично* (Мушк., Серце.., 1962, 82).

ПРА́ЛО, а, *с., діал.* Місце на річці (озері і т. ін.), де перуть білизну. *Жінки з цілого села приходили сюди* [на джерела] *влітку і взимку прати білизну. В селі існувало переконання, що «вода з прала» помагає на ревматизм* [від ревматизму] (Вільде, На порозі, 1955, 277).

ПРА́ЛЯ, і, *ж.* Те саме, що **пра́ка.** *Пароплавна праля сушила на вірьовках матроську білизну* (Епік, Тв., 1958, 300); *Полоще* [Зінька] *батькову сорочку.. Не викручуючи, кидає її на потемнілій, добре вичовганій попередніми пралями лід і.. починає старанно виминати її чоботом* (Шиян, Баланда, 1957, 19).

ПРА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до прання. *Наліг* [Юхименко] *плечем на двері. Защіпка хряснула, мов виламаний зуб. Війнуло вогкістю і пральним відпаром білизни* (Кач., II, 1958, 348); // Призначений для прання. *Наша промисловість з кожним роком випускає все більше й більше електроприладів домашнього вжитку: різноманітні нагрівальні плитки, каміни,.. пилососи, пральні апарати* (Монтаж і ремонт.., 1956, 3); *Пральний порошок; Пральна машина.*

ПРА́ЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, що працює у пральні, на пральній машині, що займається пранням білизни. *Десять пральників працювали спокійно й уперто* (Рибак, Новий день, 1937, 109).

ПРА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **пра́льник.** *На Україні до початку 1914 року на бік партії були завойовані профспілки металістів, друкарів, кравців, прикажчиків, конторників та пральниць* (Ком. Укр., 5, 1962, 47).

ПРА́ЛЬНЯ, і, *ж.* Підприємство побутового обслуговування для прання і дальшої обробки білизни. — *Ба-*

чите, не мама її [сорочку] *прала, а дівчата з фронтових пралень* (Гончар, III, 1959, 9); *Білизну відносила* [Марійка] *до пральні, та на це доводилось теж витрачати час* (Допч., V, 1957, 419); *Центральне опалення, газифікація будинків та наявність у селі пекарні, їдальні, пральні тощо зможуть докорінно поліпшити побут хліборобів* (Хлібороб Укр., 4, 1966, 32); // Приміщення (рідше — місце), де перуть білизну. *Увійшли* [втікачі] *в приміщення. Просунулися, немов привиди, вузеньким коридором, східцями, донизу: там є пральня* (Кач., II, 1958, 348); *Так досягли вони всі течії повноводої річки; Пралень було там багато, і стільки води протікало В струменях світлих, що можна вбрання найбрудніше попрати* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 115).

ПРАМАТЕРИ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **прама́ти.** — *А наші родинні гнізда, наші прадідівські леговища, праматеринські купелі, все се нам треба покидати?* (Фр., III, 1950, 118).

ПРАМА́ТИ, тері, *ж.* Родоначальниця якого-небудь роду. *Римського роду прамати, утіхо людей і безсмертних, Ти, благодатна Венеро! Під зоряним небом текучим Ти виповняєш собою моря.. І хліборідну землю* (Зеров, Вибр., 1966, 123); // *також у сполуч. із сл.* з е м л я, *перен.* Земля, природа як основа всього живого. [Г е л е н:] *Слово плідне і більше родить, ніж земля-прамати* (Л. Укр., II, 1951, 298); *Цар природи — людина ще не раз ставатиме віч-на-віч із своєю прамати́р'ю й почуватиме себе дитиною перед таємничою силою прародительки* (Літ. Укр., 19. VI 1970, 2); // *перен.* Те, від чого що-небудь бере свій початок, що є родоначальником, основою чогось. *О море! Мати краси, що вродилася з піни! Прамати кохання! зглянься надо мною!* (Л. Укр., IV, 1954, 129): *З тобою мужність йшла — чеснот усіх прамати* (Ю. Янов., V, 1959, 42); *«Наталка Полтавка»* [І. П. Котляревського] *мала й має величезний успіх. І. Карпенко-Карий назвав її «праматір'ю українського народного театру»* (Ком. Укр., 9, 1969, 88).

ПРАМА́ТІР, тері, *ж., заст., уроч.* Прамати. *Землеземлице, праматір наша і годувальнице! Ти мовчки й терпляче зносиш всіляку наругу, яку іноді чинять над тобою невдячні твої діти* (Цюпа, Краяни, 1971, 28); *Ось його хата, біла, з теплою солом'яною стріхою, порослою зеленим оксамитовим мохом, архітектурна праматір пристановища людського* (Довж., I, 1958, 324).

ПРАМО́ВА, и, *ж., лінгв.* Мова-предок групи споріднених мов, теоретично реконструйована на основі порівняння мовних фактів. *Індоєвропейська прамова.*

ПРАМО́ВНИЙ, а, е, *лінгв.* Прикм. до **прамо́ва.**

ПРА́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пра́ти.** — *Білизна, мовила* [мати], *прана й переполіскувана у гірській воді, це не то, що в воді міста* (Коб., III, 1956, 183).

2. *у знач. прикм.* Чистий, випраний (звичайно про одяг, білизну, тканину). *«Дрібниці», про які раніше він і не думав, тепер цікавили його: оці передачі, листи рідних, запечені в коржах чи зашиті в пранй одежі...* (Петльов., Хотинці, 1949, 33).

ПРА́НИК, а, *ч.* Дерев'яний гладенький валок для вибивання білизни під час прання. *Над рікою тут і там червонілися спідниці прачок, що стояли похилені по коліна в воді і махали праниками* (Фр., III, 1950, 92); *Ляскають праники — жінки полотно вибивають* (Головко, I, 1957, 189); * У порівн. — *Тільки я на поріг, а з хати Тетяна вибігає. Справді, стала дівчиною хоч куди, а коси, мов праники, аж поторкати хочеться* (Стельмах, I, 1962, 59).

ПРА́НКА, и, *ж., розм., рідко.* Прання невеликої кількості білизни.

ПРА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **пра́ти.** *Одна* [сорочка] *на мені, а друга в пранні* (Укр.. присл.., 1963, 49); *Якби хтось сказав, що ця постать здатна в своїм житті до чого іншого, крім шиття, прання й варіння,.. вихміяв би* [Калинович] *таку людину* (Фр., VI, 1951, 162); — *Олімпіаді подобалось, щоб під мороз на річці я прала білизну. То до прання я маю смак* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 213); *Прання і прасування білизни, чищення взуття, підмітання, миття й натирання підлоги, приготування їжі значно скоріше виконуються за допомогою засобів побутової механізації* (Ком. Укр., 4, 1967, 59).

2. Те, що переться чи підлягає пранню. — *Та й прання назбиралося* (Ле, Право.., 1957, 16); *Більше вона ні слова не сказала матері, а, наклавши на плече гору прання, пішла розвішувати його на тину* (Тют., Вир, 1964, 130).

ПРА́НЦІ, ів, *мн., заст., розм.* Сифіліс. *Людей їдять пранці, нужда, горілка* (Коцюб., II, 1955, 233); *Привезли її* [хворобу], *кажуть, із Франції І звуть по-народному— пранці* (Еллан, I, 1958, 167); // Уживається як лайливе слово. — *То це ти... ти, Кашубо, язика мені втнеш? — повернувся до нього усім тулубом Вовк.— Ти, щеня гнилозубе? Пранці ходячі?* (Мур., Бук. повість, 1959, 239).

ПРАНЦЮВА́ТИЙ, а, е, *заст., розм.* Хворий на пранці. *Я раптом побачив.. пранцюватих дітей всуміш з голодними псами...* (Коцюб., II, 1955, 232); — *І як тобі не соромно, Ганнусе, виходити о таку пору з дому! Та ще й сидіти самій з отим чортом в англійській шинелі? Вони ж майже всі пранцюваті...* (Ю. Янов., I, 1958, 57); // Уживається як лайливе слово. — *А коли так — вон* [геть] *з моєї хати, пранцюваті недоїдки! — скрикнув* [шинкар].., *вискакуючи з-за столу* (Мирний, III, 1954, 396).

ПРА́ОТЕ́ЦЬ, пра́отця, *ч., заст., уроч.* Родоначальник, прабатько. *Кращі картини з батькового флігеля дочки попереносили до себе.. У батька зостався на стіні тільки праотець Ноє з трьома бородатими синами* (Н.-Лев., I, 1956, 376); [М а т у ш к а г у м е н я:] *Покаравши наших праотців гріхом смертельним, він* [бог] *не пожалів свого сина єдинороднього, щоб слобонити* [звільнити] *мир від того гріха* (Мирний, V, 1955, 74); // *тільки мн.* Предки. — *Моїх синів враги прогнали,.. Невірні гнізда позвивали, Де наші праотці жили!* (Граб., I, 1959, 525).

ПРА́ПОР, а, *ч.* 1. Полотнище певного кольору чи поєднання кольорів, часто з певним зображенням, прикріплене до держална чи шнура; є офіційною емблемою держави, символом її суверенітету. *Державний прапор Союзу Радянських Соціалістичних Республік складається з червоного полотнища, з зображенням у його верхньому кутку, коло древка, золотих серпа і молота, і над ними червоної п'ятикутної зірки, обрамленої золотою каймою* (Конст. СРСР, 1963, 32); *Майоріли на весняному.. вітрі три прапори: червоний прапор з серпом і молотом, американський зірчасто-смугастий і британський з пучками різнобарвних смуг-променів* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 97); *Під звуки маршу до валу вноситься прапор двічі орденоносної Української Радянської Соціалістичної Республіки* (Веч. Київ, 6. XI 1967, 2); *Монте-Мікеле* [гора] *одягнулася в червоні базальти, а Везувій наче викинув в море двобарвний прапор: блакитний з рожевим* (Коцюб., II, 1955, 295); * У порівн. — *У бухті внизу стоїть кілька навчальних кораблів. Б'ють склянки — початок дня. Сходить сонце, як прапор* (Ю. Янов., II, 1958, 80); // Таке полотнище, що є емблемою військової частини, підрозділу, з'єднання, корабля і т. ін. *Тут військо стройними* [стрункими] *рядами В параді йшло, мовби на бой* [бій]; *В празничній збруї, з прапорами* (Котл., I, 1952, 282); *Полк*

ішов не той, він уже був інший, оновлений, урочистий, осяяний. Над колоною, розвіваючись в польоті, яскраво пломенів полковий прапор (Гончар, III, 1959, 437); [Стриженьк:] *Комітет передає тобі прапор твого корабля, прапор есмінця «Стремительного»* (Корн., I, 1955, 80); *На прапорах Запорізької Січі («Війська Низового») бачимо сонце, місяць, зірки, інколи — зображення козацьких човнів на морі* (Наука., 10, 1965, 37); // Таке полотнище, що символізує приналежність до певної групи, організації, партії і т. ін. [Будівничий:] *Товариші! в кого жупан червоний, чи хустка, чи сяка-така платина, до палиці чіпляй, то буде прапор* (Л. Укр., II, 1951, 211);— *Ми підемо вперед, з червоним прапором свободи в руках товариша Леніна, за робочі й селянські і червоноармійські Ради...* (Мик., II, 1957, 311); *Біля одного із стовпів стояв прапор чинбарів, найстаршого з цехів* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 366); // *перев. мн.* Зовнішні розпізнавальні або сигнальні знаки військових та цивільних кораблів, що являють собою кольорові полотнища різної форми і з різними зображеннями. *Крейсер виплив уже на поверхню моря з-за горизонту, і чорний дим за ним линув, як хвіст. Канонерка пливла назустріч, піднімаючи на щоглу безліч різних прапорів* (Ю. Янов., II, 1958, 109); // *також у сполуч. із сл.* пам'ятний, перехідний *і т. ін.* Уживається у складі назви почесної нагороди. *До хати старого Пуги ще ніколи не сходилось стільки людей, як сьогодні. І кожен ще з порога гукав: «Кажуть, що Андрія нагородили орденом Трудового Прапора, то правда?»* (Панч, В дорозі, 1959, 145); *Колгосп вийшов у передовики — торік завоював у змаганні перше місце по області і тримає перехідний червоний прапор* (Хлібороб Укр., 7, 1964, 7); *Київській області вручено Пам'ятний прапор ЦК КПРС, Президії Верховної Ради СРСР, Ради Міністрів СРСР та ВЦРПС на честь 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції* (Веч. Київ, 26.X 1967, 1).

Бі́лий пра́пор — знак капітуляції. *Білі прапори на знак капітуляції звисали з кожного ганку, з кожного балкона* (Гончар, III, 1959, 74).

△ **Прапори́ розцві́чування,** *спец.*— різнобарвні прапори, які піднімають на кораблях у свята або на честь якоїсь події.

2. *чого і без додатка, перен.* Керівна ідея, гасло, програма. — *Несімо прапор справи нашої в дужих руках, а будьмо консеквентними, не відділяймо слова від діла...* (Коцюб., I, 1955, 170); *Умер Ілліч, умер Дзержинський, багато вмерло... Але ми усе вперед у морі тьми несем їх прапор, їх ідеї, й комуністичною зорею уже жеврів далина, така прекрасна і ясна* (Сос., I, 1957, 424); *Ідейним прапором сучасної епохи є марксизм-ленінізм — могутня бойова зброя робітничого класу і всіх трудящих у боротьбі за знищення експлуататорського ладу* (Ком. Укр., 4, 1968, 4).

◇ **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти, підно́сити, піднести́** *і т. ін.*) **пра́пор** *чого, який* — вести боротьбу за що-небудь, в ім'я чогось, виступати з якоюсь ідеєю. *Література пролетаріату повинна була підняти і підняла прапор реалізму* (Талант., 1958, 23); *З кожним днем Комуністична партія все вище підносить прапор боротьби за мир і безпеку народів* (Матер. XXII з. КП України, 1961, 7); **Під пра́пором** *чого, яким:* а) в ім'я чогось, під якимсь гаслом. *Під прапором Жовтня український народ вперше в своїй історії здобув державність* (Ком.Укр., 9. 1967, 13); *Французька буржуазна революція була першою революцією в історії, в якій маси виступали не під прапором релігійних вчень, а безпосередньо з політичними вимогами* (Нова іст., 1956, 75); б) прикриваючись чим-небудь.

ПРАПОРЕ́ЦЬ, рця́, *ч.* 1. Зменш.-пестл. до **пра́пор** 1. *Майстри виймають сокири з-за поясів і починають рубати сходи на гору. Дехто дере свою червону одежу і роздає товаришам на прапорці* (Л. Укр., II, 1951, 211); *Шахта «Гігант» розташувалась на лівому березі річки Саксагань. Її височенний копер з червоним прапорцем та зіркою на верхівці видно звідусіль* (Ткач, Плем'я.., 1961, 342): — *І був у мене не великий прапор, а маленький прапорець, а на ньому слова «Вперед, на Берлін!» Таких прапорців було кілька сот у нашій бригаді* (Автом., Щастя.., 1959, 125); *Прапорець передовика бригади не сходить саме з його трактора, як не б'ються інші трактористи* (Ю. Янов., Київ. опов., 1948, 44); // Маленький прапор, що використовується для сигналізації. *Бутаков наказав передати на острів топографам, щоб вони поверталися на шхуну, і Клюкін почав їм сигналити прапорцями* (Тулуб, В степу.., 1964, 395); *Входить стрілочник Романченко з прапорцем* (Корн., I, 1955, 153).

2. *спец.* Емблема корабля встановленого малюнку і розцвітки, а також невеличка металева пластинка або невеличкий прапор з цією емблемою.

3. *бот.* Назва пелюстки квітки деяких бобових культур. *Квітка* [гороху] *складається з п'яти пелюсток: верхньої — прапорця, двох бокових — весел, або крил, і двох нижніх, що утворюють так званий човник* (Зерн. боб. культ., 1956, 14).

ПРАПОРОНО́СЕЦЬ, сця, *ч.* 1. Той, кому доручено тримати, нести прапор. *Чоловік ніс червоний, як жар, прапор. І чоловіки, не дуже багато, ішли за прапороносцем у перших рядах* (Головко, II, 1957, 626); *І на льоту, на розгоні схилившись у сідлах, нові прапороносці приймають під свою охорону славні бойові прапори дивізії* (Ю. Янов., IV, 1959, 88); *Демонстрацію очолює 15-тисячна колона прапороносців* (Рад. Укр., 2.X 1959, 1).

2. *чого, перен.* Провідник якихось ідей. *Прапороносець вольності, не раз Ти* [французький народ] *потрясав і підіймав Європу, Твій розум гострий, як твердий алмаз, Підносився на гребені потопу* (Рильський, III, 1961, 263); *Відтоді, як великий Ленін сформулював політику мирного співіснування держав з різним соціальним ладом, Радянський Союз завжди був і нині лишається прапороносцем миру між народами* (Ком. Укр., 1, 1963, 62); // Той, хто очолює що-небудь, веде перед у чомусь. *Прогресивне людство вітає наш народ, нашу партію як прапороносця нової епохи* (Літ. газ., 20.X 1961, 1); *Комуністи — організатори і прапороносці змагання, вони надихають усіх трудівників особистим прикладом у праці* (Ком. Укр., 8, 1967, 54).

ПРА́ПОРЩИК, а, *ч.* 1. У царській армії — молодший офіцерський чин, а також особа, що мала цей чин. *Прапорщик, що пристав до нас, жене теж вперед* (Вас., Незібр. тв., 1941, 210); *Служив він з п'ятнадцятого року, після школи прапорщиків, офіцером на фронті* (Головко, II, 1957, 472); *До Гернів вчащало багато знайомих, від старих відставних генералів до молоденьких прапорщиків, які тільки-тільки закінчили юнкерську школу* (Тулуб, В степу.., 1964, 418).

2. З 1972 р.— звання в Радянській Армії, проміжне між старшинським і офіцерським, а також особа (надстроковик), що має не звання.

ПРАПРАБА́БА, и, *ж.* Мати прабаби чи прадіда.

ПРАПРА́ВНУК, а, *ч.* 1. Син правнука чи правнучки. [Кіндрат:] *І як якийсь уже праправнук наш Своїх дідів спізнати забажав, То знайде він звістки про нас усякі* (Сам., II, 1958, 33); — *Таж це твій славний прапрадід Грицько Ясень був кошовим отаманом? ..А внук, правнук і праправнук усіх отих Ясенів забрався на найвищі вершини науки?..* (Ю. Бедзик, Альма матер, 1964, 10).

2. *перев. мн.* Далекі нащадки. *Праправнуки згадають Прапращурів діло, І промовить до них в полі Усяка могила!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 318).

ПРАПРА́ВНУЧКА, и, *ж.* Дочка правнука чи правнучки.

ПРАПРА́ДІД, а, *ч.* 1. Батько прадіда чи прабаби. *Він не крився ні від кого, що сам вийшов з давнього козачого роду, що його прапрадід Лошак служив колись за бунчукового товариша у якомусь козачому полку* (Мирний, III, 1954, 259); *Дяками були його батько Іван Якимович, і дід Іван Якимович, і прадід, і прапрадід* (Довж., I, 1958, 175).

2. *перев. мн.* Далекі предки. *Мої прапрадіди убогі Втекли од пана в сиву млу, В лісах, далеко від дороги, Курили дьоготь і смолу* (Стельмах, V, 1963, 12); [Ольга:] *Так за кого ж ти?* [Тимофій:] *За вільний індивід, за його розквіт.., за такої сили крик душі, який виривався з грудей прапрадідів наших, коли вони ламали бивні мамонту* (Корн., Чому посміх. зорі, 1958, 24).

3. *перен.* Далекий попередник кого-, чого-небудь. *Про форму самого твору нічого не сказано, тоді як покійний Житецький убачав у «Слові» прапрадіда наших народних дум* (Мирний, V, 1955, 429).

ПРАПРА́ДІДІВСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **прапра́дід.** — *Ви самі знаєте, що в нашому селі живе три безкінних шляхтичі, які прапрадідівські єдваби замінили на мужицьку вибійку* (Стельмах, I, 1962, 39); // Належний прапрадіду. [Василина:] *Це моя ікона. Прапрадідівська* (М. Куліш, П'єси, 1960, 135).

ПРАПРА́ДІДНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **прапра́дідівський.** *Дзвонімо ще в кубки, в ковші золотії, В прапрадідні дзвони гучні-голосні!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 391); *На конференції партійній Тут сам головував Ілліч, Так, тут, у Празі стародавній, Серед прапрадідних будов Горів, як світоч, віщий геній, Що тьму віків переборов* (Рильський, II, 1960, 295).

ПРАПРА́ЩУР, а, *ч.* Далекий предок. *Чутка йде — немов У млині мій дід молов. Що за вражі пльотки! Сам Піпін, Піпін Короткий Був прапращур нам...* (Зеров, Вибр., 1966, 452); *Із тих незапам'ятних часів, коли наш далекий прапращур виділився із тваринного світу і зайняв на землі своє окремішнє місце,.. людське мислення пройшло складний і тернистий шлях еволюції* (Знання.., 1, 1971, 20).

ПРАПРЕ́ДОК, дка, *ч., рідко.* Далекий предок. *Про те, що наші прапредки слов'яни цікавились астрономією ще задовго до утворення держави, свідчить камінь, знайдений на березі Бологовського озера (колишня Новгородська земля)* (Знання.., 1, 1966, 10).

ПРА́РІД, роду, *ч., рідко.* Рід, з якого вийшли інші роди. *«Сама я, дитино моя,— каже баба.. — Дев'ятьох дітей поховала, онуки в землю полягли, правнуки не задержалися, а ти, бабо, доживай віку без роду й прароду»* (Ю. Янов., I, 1954, 18).

ПРАРОДИ́ТЕЛЬ, я, *ч., заст., уроч.* Родоначальник. *Він* [єпископ] *був не на самоті з богом — перед вечірнею, тобто перед відправою, котра, нагадуючи нам про гріхопадіння прародителів, кличе до спокутування гріхів* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 247).

ПРАРОДИ́ТЕЛЬКА, и, *ж., заст., уроч.* Жін. до **прароди́тель.** *Серед знахідок на стоянках пізнього палеоліту трапляються скульптурні зображення жінок, вирізані з кістки або каменю. Вони указують на існування у первісних родових груп культу матері — прародительки* (Іст. УРСР, I, 1953, 14); — *Та ми ж, кажу, Іване-сину, споконвіку свої, рідні не тільки вірою.. Бо росіянин та українець є рідні брати одної нашої прародительки матері...* (Ле, Наливайко, 1957, 229).

ПРАРОДИ́ТЕЛЬСЬКИЙ, а, е, *заст., уроч.* Прикм. до **прароди́тель;** // Належний прародителю. *Прародительський меч;* // Прадавній. *Прародительські звичаї.*

ПРАРО́ДИЧ, а, *ч.* Давній предок, від якого ведеться початок певного роду. *Петро Сахно «в анкету вник» І відхилив заяву. Подай прародичів йому Від самого Адама* (Біл., Зигзаг, 1956, 16); // *мн.* Про біблійних Адама і Єву. *Бог, виганяючи з раю наших прародичів, дав їм за одежу шкіри звірячі* (Фр., IV, 1950, 123); // Попередник якогось виду в тваринному чи рослинному світі. *Прародичі тигрів і левів.*

ПРАРО́ДИЧКА, и, *ж.* Жін. до **прарод́ич.**

ПРАРУ́СЬКИЙ, а, е, *лінгв.* Стосовний періоду спільносхіднослов'янської мовної єдності.

ПРАС [1], у, *ч., рідко.* Те саме, що **пра́ска.** *Нагрівся прас. Прасувала, клала до складочки складочку* (Дор., Не повтори.., 1968, 118); *Порскнувши водою на штани, він так натиснув прасом, що стіл затріщав* (Бойч., Молодість, 1949, 16).

ПРАС [2], у, *ч.* Прес. *Оце в мене сир під прасом* (Сл. Гр.).

◇ **Дава́ти (да́ти, задава́ти, зада́ти) пра́су** *кому* — сильно бити когось. *Тут на бігу поймав* [Енеї] *за рясу Попа Рутульського полку, Смертельного задавши прасу, Як пса покинув на піску* (Котл., I, 1952, 260).

ПРА́СКА, и, *ж.* Металевий нагрівальний прилад для прасування одягу, тканини і т. ін. *Потім вона.. взялася за мої чоботи, свитину і галіфе, не забуваючи й на тісто поглянути, і метнутися до печі, і набрати в праску вугілля* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 164); *Радіола і телевізор, магнітофон і вентилятор, праска і плитка, пральна машина і холодильник — атрибути сучасного побуту* (Наука.., 9, 1969, 65).

ПРАСКОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **пра́ска.**

ПРАСЛОВ'ЯНСЬКИЙ, а, е, *лінгв.* Належний до найдавнішого, спільного для всіх слов'ян періоду їх історії. *Праслов'янська мова.*

ПРАСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **прасува́ти.** *У чудернацьких давно не прасованих, в кричущу клітку штанах,.. напарфумований, добре вгодований, у прекрасному настрої, комік Яцько відразу став душею товариства* (Вільде, Сестри.., 1958, 410); // *у знач. прикм. Треба завтра натягати свіжішу одежу, прасовану сорочку* (Конюб., III, 1956, 152).

ПРА́СОЛ, а, *ч., заст.* У дореволюційній Росії — оптовий скупник худоби, сільськогосподарської сировини і т. ін. для перепродажу з метою заробітку. *Син прасола, який жив з торгівлі худобою, Василь Лигун звик до солодкого в житті* (Чаб., Тече вода.., 1961, 56); *Прасоли їздили по селах, скуповували у місцевих виробників сільськогосподарську сировину та ремісничі вироби і відвозили їх на ярмарки або в міста* (Іст. СРСР, II, 1957, 148).

ПРАСОЛУВА́ТИ, у́ю, у́сш, *недок., заст.* Займатися прасольством, бути прасолом. *Він, кинувши писарство, крамує там чи прасолує* (Мирний, III, 1954, 70).

ПРА́СОЛЬСТВО, а, *с., заст.* Заняття прасола, прасолів. *Батька в тридцятому році скрутили в баранячий ріг, ліквідувавши прасольство* (Чаб., Тече вода.., 1961, 56).

ПРА́СОЛЬСЬКИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **пра́сол, пра́сольство.**

ПРА́СТАРІЙ, пра́стара́, пра́старе́. Дуже старий, стародавній; споконвічний. *З жалібним стогнанням гепнула додолу підтята монгольськими сокирами пластара липа* (Фр., VI, 1951, 98); *Любувались собою і сперечались, а між тим шуміло море прастару звісну пісню, пісню про любов* (Коб., I, 1956, 16); *У лужицькій народній архітектурі спостерігаємо своєрідне поєднання форм мурованих будівель із прастарими елементами*

дерев'яного слов'янського зодчества (Нар. тв. та етн., 6, 1969, 100).

ПРАСУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для прасування. *З-під прасувальної машини цілими наметами вилітали виглянцьовані до рипу скатертини й чоловічі сорочки* (Загреб., День.., 1964, 32).

ПРАСУВА́ЛЬНИК, а, ч. Той, хто займається прасуванням. *Освоєно нове вентиляційне устаткування, яке полегшує працю прасувальників* (Роб. газ., 27.X 1965, 2).

ПРАСУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **прасува́льник.**

ПРАСУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прасува́ти** [1]. *Піч панянки просиділи над прасуванням* (Свидн., Люборацькі, 1955, 138); *Стіл застелений вишиваною, з ще блискучими слідами від прасування, скатертю* (Вільде, Сестри.., 1958, 427).

ПРАСУВА́ТИ [1], у́ю, у́єш, *недок., перех.* Вирівнювати, вигладжувати гарячою праскою (одяг, тканину і т. ін.). *Варфоломіївна прасувала білизну. Корній Митрофанович читав газету* (Дмит., Розлука, 1957, 266); *Біля хати на дерев'яному столику Оксана старанно прасує білу сорочку* (Шиян, Переможці, 1950, 44); * Образно. *Надворі ранок купав землю сонячним сяйвом, а гармати прасували її вогнем* (Ле, Мої листи, 1945, 103).

ПРАСУВА́ТИ [2], у́ю, у́єш, *недок., перех., діал., рідко.* 1. Пресувати. — *Віск уже замовлений. В окремій коморі будете й прасувати і пакувати його* (Фр., V, 1951, 388).

2. *перен.* Бити. *Ніхто не бачив, щоб посеред базару прасували мене по щоках глевким хлібом, як тебе!* (Мирний, I, 1954, 77).

3. *перен.* Їсти, споживати. — *Таких панів, що бублик у руці держить, а чорну лусту хліба прасує,— знаємо!* (Кос., Новели, 1962, 71).

ПРАСУВА́ТИСЯ [1], у́ється, *недок.* Пас. до **прасува́ти** [1].

ПРАСУВА́ТИСЯ [2], у́ється, *недок.* Пас. до **прасува́ти** [2].

ПРАСУ́НОК, нку, *ч., розм., заст.* Біда, лихо, неприємність; нещасливий випадок. *Для бою їх спіткав прасунок, Пішли к Енею на вербунок* (Котл., I, 1952, 221).

◇ **Неха́й (хай) йому́ [лихи́й] прасу́нок!,** *лайл.*— бодай минуло, згинуло що-небудь!; хай пропаде, згине хтось, щось! *Хай йому прасунок!* (Номис, 1864, № 5123).

ПРА́ТИ, перу́, пере́ш, *недок.* 1. *перех. і без додатка.* Змивати бруд (з тканини, білизни, одягу і т. ін.). *От одного разу пішла жінка на річку прати* (Укр.. казки.., 1951, 93); *Дівчата перуть собі хустя* (Л. Укр., IV, 1954, 94); *В пральні.. жінки по черзі, кожного тижня, прали воїнам морської піхоти білизну* (Кучер, Чорноморці, 1956, 355).

◇ **Збира́ється, як све́кор пелюшо́к (пелюшки́) пра́ти** — весь час відкладати щось на потім, не квапитися робити що-небудь. [К о с т ь:] *Мені наказ давав сам Шпиця, а він ще поки голова.* [Н а д і й к а:] *А чого поки, Костю? Ти щось чув?* [П а р а с к а:] *Говори.* [Г а л и н а:] *Та говори, а то збирається, як свекор пелюшки прати* (Зар., Антеї, 1962, 21).

2. *неперех., перен., розм.* Те саме, що **пері́щити** (про дощ). *Дощ пере, а він оре, і воли вибрикують* (Укр.. присл.., 1963, 175): — *Цілу ніч дощ прав, ще й тепер присипає* (Мирний, I, 1954, 356); *Дощі прали нещадно. Гуляли в сивих ущелинах водянисті холодні вітри* (Гончар, III, 1959, 307); // *безос.* Мочити, поливати (дощем). — *Мабуть, від самої Троянівки тебе прало?* — *На Гострому горбі застав мене дощ* (Тют., Вир, 1964, 84).

3. *перех., перен., розм.* Те саме, що **би́ти** 1, 2. *На його руках, плечах і ногах сиділи три сильні драби, а два інші прали канчуками* (Фр., II, 1950, 99); *Перемо так ціпами, що, мабуть, аж на край села чутно* (Мирний, I, 1954, 91).

4. *неперех., розм., рідко.* Те саме, що **пе́рти** 2. — *Проти в ріжна* [рожна] *не прать* (Котл., I, 1952, 177).

ПРА́ТИСЯ, пере́ться, *недок.* 1. Піддаватися змиванню, очищенню від бруду (про тканину, білизну, одяг і т. ін.). *Об'ємні нитки відзначаються високою міцністю і теплозахисними властивостями. Порівняно з шерстяними вони краще перуться і легше фарбуються* (Веч. Київ, 21. I 1963, 1).

2. *безос., розм.* Мати охоту, бажання, силу і т. ін. прати (перев. з обставинами способу дії). — *Ну, як воно переться?— питає Орися і становиться й собі на другий кінець кладки* (Тют., Вир, 1964, 127).

3. Пас. до **пра́ти.**

ПРАТТЯ, я́, *с., розм., рідко.* Те саме, що **пранн́я.** — *Пани не задоволені на цей раз вашим праттям* (Л. Янов., I, 1959, 283).

ПРАХ, у, *ч.* 1. *заст., книжн.* Дрібні тверді частинки, які зависають у повітрі або осідають на поверхні чого-небудь; порох, пил. *І пити дасть* [мати синові], *і отрясе, Одує прах з його хітона* (Шевч., II, 1963, 371); *Замети, як вовки, стояли, І сніговий курився прах* (Рильський, III, 1961, 32); *Ніч у дворі Арсеналу. Падають, падають батьки й сини, падають у сніг і прах* (Довж., I, 1958, 61): // Рештки, руїни чого-небудь (перев. споруд, будівель і т. ін.). *Де прахом залізо і камінь стає, Там серце радянських солдатів несхитне* (Бажан, I, 1946, 140); *Гуркотіли гармати. Горів хутір. В пусте небо звився дим і прах пожежі* (Довж., I, 1958, 209); *Сяє* [зірка] *в сонці червоним птахом, Легким сонячним, як пірце, Над заліза потлілим прахом, Правду кажучи всім в лице* (Мал., Звенигора, 1959, 201); // *перен.* Залишки давніх часів і звичаїв. *І не прахом минулого вів Із твоїх берегів-крутогір* (Криж., Під зорями.., 1950, 7); // *перен.* Про людське тіло. *Так, чистий суфіє! я п'ю, Не дорікай мені: Мій прах создатель* [творець] *замісив На чистому вині* (Крим., Вибр., 1965, 295).

◇ **На (у) прах оберта́ти (оберну́ти, розбива́ти, розби́ти, розві́ювати, розві́яти, вали́ти, зали́ти** *і т. ін.*) — руйнувати, нищити дощепту що-небудь. *Життя і кров, а не сюжет і тему Він* [М. Коцюбинський] *залишив на білих сторінках — І слів його не обернуть на прах* (Рильський, II, 1960, 89); *Пан Трацький сумно похилив голову. Йому здавалось, що удари важкого обуха на прах розбивають ті олтарі, перед котрими він довгі літа молився* (Фр., III, 1950, 382); *Буржуазні теорії про «безкризисний» і «планований» капіталізм розвіяні в прах усім ходом розвитку сучасної капіталістичної економіки* (Програма КПРС, 1961, 23); *Та гей, бики! Ломіть бадилля, Ломіть його, валіть на прах* (Рудан., Тв., 1956, 59); **Пра́хом іти́ (піти́, розліта́тися, розлеті́тися** *і т. ін.*): а) зникати, щезати, гинути (про статки, матеріальні цінності). *Нема добра. Прахом пішло. Стоять одні кам'яні черева* (Тют., Вир, 1964, 421); б) руйнуватися, розвіюватися (про надії, мрії, сподівання). *Прахом пішли сподівання Борулі стати дворянином* (Мартич, Повість про нар. артиста, 1954, 126); — *Як побралися ми з своєю старою — хороше було. Ех, скільки ми тоді перемріяли. І ось воно все пішло прахом* (Кол., На фронті.., 1959, 190); **Пра́хом (на прах, у прах) розпада́тися (розпа́стися, па́дати, впа́сти, розкида́тися, розки́нутися** *і т. ін.*) — руйнуватися, зникати без останку або занепадати, втрачати сенс. *Всепотужний трон Єгови розпався прахом* (Фр., XIII, 1954, 128); *Так минали віки, й ці городи то падали в прах, то знову виростали, руйнувались і знову поставали* (Скл., Святослав, 1959, 130); **Пропади́ воно́ пра́хом,** *лайл.*— побажання кому-, чому-

небудь пропасти, згинути. *Хліба схотів? А горба не заробиш? Гляди! Кому черево наросте аж вище носа, а тобі жили тягтиме, пропади воно прахом...* (Коцюб., II, 1955, 35); **Струси́ти (струсну́ти, отруси́ти, отряхну́ти) да́вній прах** — порвати із забобонами минулого. *Мої ровесники цього не знали слова. Над узголів'ям їх, як пісня колискова, Стояла темрява. Струснувши давній прах, Родився Комсомол у битвах, у трудах* (Рильський, III, 1961, 28); У **(в) пух і прах розбива́ти (розби́ти)** — добиватися переконливої перемоги в бою. *Ми ворога-ворона на кожній території знищимо — розіб'ємо в пух і прах* (Гер., Поезії, 1950, 115); У **(в) пух і прах розно́сити (рознести́)** — гостро картати, критикувати когонебудь. *Розчервонівшись, немилосердно кублячи вже не дуже й пишну кучму, «головний» когось розносив у пух і прах по телефону* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 221); *— Рознесуть нас, Тарасе Демидовичу, на зимовій конференції,— шкріб гостре підборіддя Шухновський.—Рознесуть в пух і прах* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 236); **Хай іде́ пра́хом** *що* — уживається для вираження байдужого ставлення до чого-небудь. *З натури нечепурна, неохайна, Олександра зовсім опустила руки. Хай все йде прахом!* (Коцюб., I, 1955, 26).

2. *перен., зневажл.* Про кого-небудь мерзенного, нікчемного, жалюгідного або про що-небудь не варте уваги, нецінне, минуще. *Тобі ж, Зевес, скажи, не стидно, Що пред тобою дрянь і прах Базіка о богах обидно, Мудрує о твоїх ділах?..* (Котл., I, 1952, 245); *Мужай, прекрасна наша мово, Серед прекрасних братніх мов, Живи, народу вільне слово, Над прахом царських корогов* (Рильський, III, 1961, 304); *Для Сковороди царі — це прах, пил, грязь, екскременти* (Тич., III, 1957, 105).

3. *уроч.* Тіло померлої людини; останки, труп. *Коли Чуприна почав виголошувати над прахом Василя прощальну промову..,— зашуміли верби над його головою* (Довж., I, 1958, 95); *Стоїмо при священній могилі, де героїв покоїться прах* (Уп., Вітчизна миру, 1951, 30); *Схиляю голову свою, Кладу букет веселих квітів Над прахом тих, хто у бою Завоював нам право жити* (Нех., Ростіть.., 1947, 64); // Попіл від спаленого трупа людини. *Трупоспалення з складанням праху в посудини та біля них.. мало широке розповсюдження на території лісостепової України.. від початку епохи бронзи* (Археол., VIII, 1953, 136).

Уклони́тися пра́ху — віддати шану померлому. *І, уклонившись праху* [Т. Г. Шевченка], *ми сходили з гори* (Тич., I, 1957, 61).

ПРАЦЕВЛАШТУВА́ННЯ, я, *с.* Державне забезпечення працею певних категорій осіб (демобілізованих, інвалідів, молоді і т. ін.). *Йде ділова розмова дорослих людей. Про лабораторії і бібліотеку, про професії і робочі місця, про умови праці і можливості працевлаштування* (Веч. Київ, 29. VIII 1961, 3).

ПРАЦЕДА́ВЕЦЬ, вця, *ч., рідко.* Те саме, що **роботода́вець.** *Кати наші — працедавці, Розсилають смерті жах!* (Граб., I, 1959, 494); *Роббі стояв, як і личить негру-судомойці перед сином білого працедавця,— руки вздовж тіла долонями до штанів, голова схилена* (Перв., Материн., хліб, 1960, 62).

ПРАЦЕЗДА́ТНИЙ, а, е. Який має здатність працювати. *Кожна працездатна людина повинна брати участь у створенні тих засобів, які необхідні для її життя і діяльності, для добробуту суспільства* (Програма КПРС, 1961, 103); // *у знач. ім.* **працезда́тний,** ного, *ч.* Людина, здатна працювати. *У кого в сім'ї працездатних чимало та тягло справне,— може і двадцять десятин підняти* (Головко, II, 1957, 498).

Працезда́тний вік — період у житті людини, коли вона здатна до праці. *Дітей мали* [батьки] *багато — чотирнадцять — перемінний склад, з якого залишилося двоє — я й сестра (нині лікар). Решта померли в різний час, майже всі не досягнувши працездатного віку* (Довж., I, 1958, 11).

ПРАЦЕЗДА́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Здатність людини працювати, бути активним учасником трудових процесів. *Працездатність цього діда вражала Дорошу* (Тют., Вир, 1964, 199); *Вивчення працездатності космонавтів показало, що вона була високою протягом усього польоту* (Наука.., 10, 1962, 9); *Вітаміни не тільки стимулюють ріст. З ними зв'язана і висока працездатність дорослої людини* (Наука.., 3, 1960, 47).

ПРАЦЕЛЮБ, а, *ч.* Людина, яка любить працю, вміє добре працювати. *Петро Довженко, батько майбутнього письменника і митця, втілював у собі чимало типових рис українського національного характеру. Діловитий, розважливий у вчинках, відданий родині, був він працелюбом* (Вітч., 9, 1964, 126); *— Е, ні, кожне, любов до професії не приходить сама. Тільки працелюбам і допитливим удасться зазнати цієї насолоди* (Веч. Київ, 8.IX 1967, 2).

ПРАЦЕЛЮ́БНИЙ, а, е. Який любить працю, старанно, ревно, із запалом працює. *Від найдавніших часів славиться Україна красою природи, своїм працелюбним і героїчним народом* (Мист., 4, 1967, 2); *Немає таких батьків, які не прагнули б виховати своїх дітей справжніми громадянами рідної Батьківщини, працелюбними, чесними і благородними* (Веч. Київ, 7. X 1968, 2).

ПРАЦЕЛЮ́БНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **працелю́бний.** *Кіно вимагає величезної працелюбності і працелюбності не тільки на зйомці, а в усьому розумному процесі створення картини* (Довж., I, 1958, 21); *Дивовижна працелюбність, ненаситна жадоба до знань, всеосяжна людяність, ненависть до підлоти, національного чванства, скромність і простота завжди були вірними супутниками у житті Каменяра* (Наука.., 5, 1966, 8).

ПРАЦЕЛЮ́БСТВО, а, *с., рідко.* Те саме, що **працелю́бність.** *Він любив людей — і вони любили його за розум, за старанність, за талановитість, за працелюбство* (Загреб., Спека, 1961, 239).

ПРАЦІВНИ́К, а́, *ч.* 1. Трудяща людина, трудівник. *А се ж не гріх,— голодних об'їдати і голих обдирати? і кого ж? своїх братів, працівників, рабів* (Л. Укр., II, 1951, 230); *Не голоси чайні—Наш одностайний крик: Рівняйтеся, пустині! Поборе — працівник!* (Рильський, I, 1960, 300); *Партія вчить і вимагає поєднувати два стимули: моральний і матеріальний — високу свідомість працівника з кращою оплатою за кращий труд* (Рад. Укр., 7. VI 1962, 2); // *рідко.* Те саме, що **робітни́к.** *— А знаєте, до кого подібні ті скриньки? Подібні до тих жебраків, мужиків та працівників, одягнених у вбогі, латані одежі* (Фр., IV, 1950, 139).

2. *чого і без додатка.* Член якогось виробничого колективу, особа, яка бере участь у певному трудовому процесі, працює за певним фахом. *При вантаженні буряків з допомогою тракторного буряконавантажувача СНТ-2,1 потрібно 5 працівників* (Колг. Укр., 9, 1959, 5); *Ми з вами матимемо цінного працівника* (Шовк., Інженери, 1948, 22); *Працівники заповідника мали що показати нашій вибагливій екскурсії* (Ле, Право.., 1957, 5); *Напередодні вдосвіта старшини притягли до КП вродливого капітана, працівника дивізійної газети* (Гончар, III, 1959, 401); // Людина, що працює в якійсь галузі народного господарства, науки, культури. *Величезну кількість працівників преси можна було тут бачити тільки в перші дні процесу* (Галан, Перед лицем.., 1949, 29); *Мій брат був літературним працівником, я теж, напевне, піду цією ж стежкою* (Вол., Сади..,

1950, 19); *Партія ставить великі і відповідальні завдання перед працівниками суспільних наук* (Ком. Укр., 2, 1970, 7).

Керівни́й працівни́к — людина, що займає керівну посаду в партійному чи державному апараті. *Керівним працівником ленінського типу може бути той, хто здатний впливати на маси силою ідейної переконаності, своїм глибоким знанням теорії і життя* (Матер. XXIV з. КП України, 1971, 51); **Науко́вий працівни́к** — людина, що займається науковою роботою, провадить наукові дослідження. *Ви прослухали коротку інформацію наукового працівника, дослідника проблем війни, гвардії старшого лейтенанта Брянського* (Гончар, III, 1959, 25); **Партійний працівни́к** — людина, що працює в партійному апараті. *Вестибюль лікарні.. Внизу чекають схвильовані партійні працівники на приїзд Кречета* (Корп., I, 1955, 130).

ПРАЦІВНИ́ЦЯ, і, *ж.* Жін. до **працівни́к**. *Їй не треба псувати собі репутацію хорошої працівниці* (Сміл., Сад, 1952, 185); *Почуття того, що й вона така ж, як і всі, працівниця, корисна людина в колективі дужих, засмаглих понтонників, матросів, промірників, надавало нової сили, буйним рястом розпускалося в серці* (Донч., II, 1956, 126).

ПРАЦІВНИЧО́К, чка́, *ч., зневажл.* Поганий працівник.

ПРАЦЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок.* 1. *неперех.* Затрачаючи фізичну й розумову енергію, брати участь у створенні матеріальних і духовних цінностей; трудитися. *Живем комуною, працюєм* (Тич., I, 1957, 106); *Людям хотілося жити, тобто творити, працювати* (Довж., I, 1958, 368); *Праця в СРСР є обов'язком і справою честі кожного здатного до праці громадянина за принципом: «хто не працює, той не їсть»* (Конст. СРСР, 1963, 5); // Вкладати багато сил у виконання якоїсь роботи. *Прийдеться на старості літ не одпочивати, а працювати, як і перше працювала* (Н.-Лев., VI, 1966, 408); *Юда стоїть хвилину, стиснувши голову руками, далі стукає собі кулаком по голові, хапає мотику і, не розгинаючись, не втираючи поту, працює до нестями* (Л. Укр., III, 1952, 144); * Образно. *Бачить, що сонечко щиро працює, Пташок посилає Марець лукавий ..В гостину до себе брата* [Квітня] *прохати* (Коцюб., I, 1955, 428); // *над чим, біля чого, з чим і без додатка.* Трудитися над створенням, виготовленням чого-небудь, обробляти щось. *Юзя бігла з книжкою в садок або на город, відповідно до того, де працювала на той час Дарка* (Л. Укр., III, 1952, 640); *За всякими справами Ви нічого не пишете про себе. Як почуваєте себе? Над чим тепер працюєте?* (Коцюб., III, 1956, 388); *Цілісінький день він не так щиро працював з кожухами та кобеняками, як з тим, як би того лучче дойняти терпеливого хлопця* (Вовчок, I, 1955, 296); — *Коли ж пан забажає сам працювати біля землі в нашому селі, то дати йому пайку, як і всім хліборобам* (Стельмах, I, 1962, 626); *Щорс сів за стіл і почав працювати* (Довж., I, 1958, 145); // *у сполуч. із сл.* д у м к а, г о л о в а, ф а н т а з і я *і т. ін.* Виконувати розумову роботу, шукаючи найкращих засобів для вирішення, розв'язання чого-небудь. *Мармурові скрині.. з пишними арабськими надписами, над якими працювала фантазія поетів.., пообсипались та завалились від часу* (Коцюб., II, 1955, 121); *Немов від фізичного болю, він іноді тихо стогнав, а голова тим часом працювала інтенсивно, з страшним напруженням...* (Хотк., I, 1966, 56); // *чим, з чим, за чим.* Виконуючи певну роботу, користуватися відповідним знаряддям, засобом або матеріалом для праці. *Отож працюю я за ралом* (Шевч., II, 1963, 82); *Потім сядеш і працюєш на папері олівцем* (Тич., II, 1957, 167); *Співали дівчата на грядках, працювали піонери граблями, лопатами* (Довж., I, 1958, 473); *Параска Хома працює акварельними фарбами та зеленою тушшю, розведеною білою гуашшю* (Нар. тв. та етн., 1, 1970, 56); // *на чому, за чим.* Виконувати роботу за допомогою верстата, механізму, машини і т. ін. *Працювати на тракторі. Працювати за верстатом;* // Виконувати корисну роботу (про тварин); // *чим.* Інтенсивно рухати руками, ногами, плечима і т. ін. при плавбі, бігові або проштовхуючись крізь натовп. — *Там ти уповільнюєш біг, а мені здається, саме там його можна прискорити. Тільки треба чітко й сильно працювати руками, особливо правою* (Собко, Біле полум'я, 1952, 43); *Бадьоро працюючи ліктями, він пробивався до коменданта* (Тют., Вир, 1964, 412); // Виконувати спортивні вправи на гімнастичному снаряді, виступати з певною програмою на змаганнях, у цирку і т. ін.; тренуватися. *Працювати на перекладині; Працювати на арені.*

Працюва́ти над собо́ю — підвищувати свою кваліфікацію, освіту. *Треба вчитися, як доглядати худобу, багато читати літератури, слухати бесіди зоотехніка, агронома і т. д. Одним словом, дуже багато працювати над собою, щоб стати справжніми тваринниками* (Тют., Вир, 1964, 130).

◇ **Працюва́ти в рукави́чках:** а) виконувати роботу, не докладаючи великих зусиль; б) виконувати тільки чисту роботу. — *Ти, може, думаєш, що в рукавичках працюватимеш?* (Ю. Янов., II, 1958, 36); **Працюва́ти до сьо́мого по́ту (за трьох, за десятьо́х, як чо́рний віл** *і т. ін.*) — виконувати тяжку, виснажливу роботу. — *І стане він відтоді тихий-претихий та покірний і працює, мов той віл чорний, тільки очі йому, як баньки скляні, здається, й не кліпають* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 79); *З рання й до вечора ганяла* [тітка] *своїх наймитів і сама працювала, як проклята* (Минко, Моя Мишківка, 1962, 121); **Працюва́ти з холодко́м** — виконувати роботу формально, без особливого інтересу, лінуючись. *На сторінках газети він ділиться своїм досвідом з молодими овочівниками і гостро критикує тих, хто працює з холодком* (Рад. Укр., 19. VIII 1959, 1); **Працюва́ти не за страх, а за со́вість** — самовіддано ставитися до роботи. — *І мене пошлють вчителювати? — не повірив своїм вухам, спочатку подумав, що з нього глузують. — Неодмінно пошлють. Вчителів у нас не вистачає. А працювати маєте не за страх, а за совість* (Стельмах, II, 1962, 162); **Працюва́ти не покладаючи рук** — трудитися наполегливо, понад міру, без відпочинку. *Всякому своя доля: один, рук не покладаючи, працює, а другий його працю без клопоту поїдає!* (Мирний, IV, 1955, 295); *Робітники, інженери, вчені, академіки, майстри мистецтв і майстри плавок, забоїв, верстатів — все мобілізувалося для боротьби* [з німецьким фашизмом], *всі працюють не покладаючи рук* (Довж., III, 1960, 58).

2. *неперех.* Виконувати які-небудь обов'язки, перебувати десь на роботі, на службі. *Тиміш Стоян повернувся на рідний свій завод — київський Арсенал. Тут він працював змалку* (Довж., I, 1958, 42); // *ким.* Займати яку-небудь посаду, бути фахівцем у якійсь справі. *Відтоді, як Сашко Литвиненко, закінчивши школу, став працювати ось тут радистом на колгоспному радіовузлі, ця радіорубка стала для Віталія його другою домівкою* (Гончар, Тронка, 1963, 41); *Старим був завгосп і комірник Григір Тетеря! Відтоді як заснувався колгосп — на цій посаді працював* (Тют., Вир, 1964, 329); // *для кого — чого, задля кого, на кого.* Віддавати свою працю на благо інших, безкорисливо трудитися для створення чийогось добробуту, задоволення чиїхсь життєвих потреб.— *Ти працюєш для їхнього добра, їхньої користі, а вони тебе у хату не пускають, варвари!*

(Коцюб., I, 1955, 199); *Здавалося, щасна доля глянулася і на його* [Т. Шевченка],.. *оселила в рідній стороні, дала спромогу працювати задля рідного народу* (Мирний, V, 1955, 312); *У дні великого походу Працюй сумлінно для народу, То будеш всюди — на посту* (Мас., Побратими, 1950, 108); * Образно. *На комунізм сьогодні працює не тільки нове, народжене в революційних битвах, мистецтво соціалістичного реалізму, а й правдиве і людяне мистецтво всіх часів і народів* (Рад. літ-во, 1, 1970, 10); // *на кого, в кого.* Обслуговувати кого-небудь своєю працею, трудячись за наймом. *Пан Стадницький торкнувся родових болячок і зі всією пристрастю своєї мінливої душі накинувся на тих, хто працював на нього* (Стельмах, I, 1962, 14); — *Працюючи в румунського рибалки, я одгодувався, як кабан* (Ю. Янов., II, 1958, 65); *І наші діти працювали на ката ситого...* (Сос., I, 1957, 465); // *на що, за що.* Трудитися, заробляючи на прожиток. *І чому вона мусить так тяжко працювати на шматок хліба..?* (Коцюб., I, 1955, 97); *Був собі раз Вовчик-братик і Лисичка-сестричка, і задумали вони взятися чесно на хліб працювати* (Фр., IV, 1950, 83); *Потім на лан потягнуться й ті, що з радою душею працювали б за полтинник, але їх тримають страх і верховоди* (Стельмах, I, 1962, 567).

3. *неперех.* Бути в стані руху, діяти, виконуючи своє призначення (про машини, механізми і т. ін.). *Бульдозери на валу оживають, один по одному провалюються в забої, де працюватимуть до вечора* (Гончар, Тронка, 1963, 278); *Почала працювати машина на канонерці* (Ю. Янов., II, 1958, 80); // *на чому, від чого.* Діяти, використовуючи якесь джерело енергії. *Електростанція працювала на місцевому вугіллі:* // Виконувати свої функції (про органи людського тіла). *Вона* [слинна залоза] *має незначні внутрішні зв'язки і працює одна, сама по собі* (Фізіол. вищої нерв. діяльн., 1951. 77); *Тепер мій мозок працює нормально, я чую пульсацію крові там* (Ю. Янов., II, 1958, 13); // Бути чинним, діючим (про підприємства, організації і т. ін.). *Бібліотека працює з 10 годин ранку до 5 годин вечора* (Багмут, Опов., 1959, 76).

◇**Працюва́ти на холосто́му ходу́** — виконувати марну роботу; **Ша́рики працю́ють** *у кого* — хто-небудь здібний, розумний, винахідливий. — *Аби лиш кебети вистачило,— зауважив Теличко. — А думка непогана. — Вистачить. В нього шарики працюють* (Гончар, III, 1959, 336).

4. *перех., заст.* Створювати, виготовляти що-небудь. *Буде роботи чимало на ниві, Що вже про те і казати! Тілько б родила, а ми не лінуві Хлібець святий працювати* (Манж., Тв., 1955, 54).

ПРАЦЮВА́ТИСЯ, ю́юся, ю́єшся, *недок.* 1. *кому, безос.* Про наявність бажання, сили і т. ін. працювати (перев. з обставинами способу дії). *Не можу похвалитися, щоб мені добре працювалось* (Коцюб., III, 1956, 416); *Після обіду Тарас Григорович знову взявся за пензлі. Працювалося легко й швидко* (Тулуб, В степу.., 1964, 500); *Належав Перепелиця до тих людей, з якими працюється весело і швидко* (Жур., Дорога.., 1948, 160); // Докладати праці до чого-небудь. *На те й ходиться біля винограду, на те й працюється, щоб мати користь* (Коцюб., I, 1955, 190).

2. *заст., рідко.* Докладати сил до чого-небудь; трудитися. *Біля тієї колоди лежить сама по собі Явдоха Зубиха і не зв'язана, і регочеться, дивлячись, як працюються люди замість її* [неї] *та над колодою* (Кв.-Осн., II, 1956, 186); *І молодий, що тільки перший рік учителює, вчитель і сторож Кирило Криворукий працюється з усієї сили* (Гр., Без хліба, 1958, 9).

ПРАЦЮ́ЮЧИЙ, а, е. Діспр. акт. теп. ч. до **працюва́ти.** *Крізь суцільне стугоніння чути, як розмірено,з нещадною невтомністю працюючих верстатів, б'ють німецькі самоходи* (Гончар, III, 1959, 365); *Стояло лише прозоре гудіння працюючих на яблуневому цвіті бджіл* (Ю. Янов., II, 1954, 117); // *у знач. прикм. Вона вже всею душею віддалася й собі праці, щоб розбудити море працюючого жіноцтва* (Еллан, II, 1958, 9); // *у знач. ім.* **працю́ючий,** чого, *ч.* Той, хто трудиться; працівник. *Він думи плакав Нашими сльозами! Одним працюючим складав Сумливі гами* (Ю. Янов., V, 1959, 67); *В змаганні за комуністичну працю уже тепер бере участь кожен другий працюючий, величезна кількість цехів, відділів, змін і дільниць* (Ком. Укр., 9, 1965, 30).

ПРА́ЦЯ, і, *ж.* 1. Діяльність людини; сукупність цілеспрямованих дій, що потребують фізичної або розумової енергії і мають своїм призначенням створення матеріальних та духовних цінностей; труд. *Чесна праця — наше багатство* (Укр.. присл.., 1955, 374); *В праці на щастя і в битвах за мир Слався, російський народе!* (Рильський, III, 1961, 121); *Ніколи не думав Дьяконов, що праця може впливати на людину так цілюще* (Гончар, II, 1959, 61); *Праця — основа життя і багатства суспільства, джерело внутрішнього зростання духовних якостей людини* (Наука.., 9, 1960, 2); // Трудовий процес, робота, на яку витрачається багато сил. *Не літа зсушили тіло, а від праці помарніло* (Укр.. присл., 1963, 81); *Покликали його раз до двору дрова різати, дали за цілий день важкої праці сорокіївку* (Коцюб., I, 1955, 87); // Корисна робота, виконувана тваринами, або її результат. *Береться* [дід] *шершавою рукою за стовбур груші, на яку з дуплянки просочуються тонкі пахощі давньої бджолиної праці* (Стельмах, I, 1962, 244); // Робота думки, пам'яті. — *Над книжками сиджу я, мов в кліти* [в клітці], *Мов би-м працею хтів мозговою Голос серця і крові зглушити* (Фр., XIII, 1954, 119); // *чого.* Про рух, перебування в дії чого-небудь. *Максим починає танцювати. Нема в нього ні стрімких вихилясів, ні підскоків, а є тільки праця підошов і закаблуків* (Стельмах, I, 1962, 240); // *перен.* Уособлення суспільних класів, які створюють матеріальні й духовні цінності. *Його старий приятель усе ще був агітатором, газетярем, борцем у великій, всесвітній боротьбі праці з капіталом* (Фр., IV, 1950, 317); * Образно. *Все тобі, медова земле, Все тобі, моя країно, Де смуглява ходить праця По оновлених полях!* (Рильський, II, 1960, 80).

Бриґа́да (колекти́в, цех *і т. ін.*) **комуністи́чної пра́ці** — виробничий колектив, який узяв на себе зобов'язання жити й працювати по-комуністичному. *Цілі підприємства і будови включаються в змагання за звання колективів комуністичної праці* (Ком. Укр., 6, 1960, 21); **Геро́й Соціалісти́чної Пра́ці** *див.* **геро́й; Люди́на (люди) пра́ці** — трудяща людина, трудящі люди. *Ім'я В. І. Леніна — безсмертного генія революції — безмежно близьке, рідне і любиме для кожної людини праці* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 8); **Науко́ва організа́ція пра́ці** — науково обґрунтована система заходів для піднесення продуктивності праці. *Ще на світанку Радянської влади Володимир Ілліч Ленін неодноразово підкреслював величезне значення наукової організації праці для створення економіки соціалізму* (Ком. Укр., 10, 1966, 55); **Пра́ця над собо́ю** — підвищення своєї кваліфікації, освіти, свого кругозору. *Тільки серйозна праця над собою може дати право виступати публічно* (Коцюб., III, 1956, 25); *Федотова з дитячих років виховувалась у родині великого Щепкіна, який привчив її до робочої дисципліни, до праці над собою* (Мист., 2, 1955, 5); **Продукти́вність пра́ці** — кількість продукції, що виробляється працівником за певну одиницю часу. *Продуктивність праці — це основне джерело нагромадження наших*

багатстве і поліпшення добробуту трудящих (Ком. Укр., 2, 1969, 16).

2. *перев. з означ.* Трудовий процес певного фахівця. [А н т о н і о:] *З конечності бере артист роботу, яку прийдеться. Навіть Аполлон узявся раз до мулярської праці* (Л. Укр., III, 1952, 114); // Вид діяльності. *Знаю, що праця чабанська.. не така, як дехто її собі уявляє* (Гончар, Тронка, 1963, 15); *Тихо спить село, стомлене жниєною працею* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 359).

За пра́цею; В пра́ці — виконучи якусь роботу, в труді. *Нині думаю стріти новий рік за працею з пером в руках* (Коцюб., III, 1956, 128); *Дружба народів нам путь осяває, В праці зріднились і села, й міста* (Рильський, III, 1961, 305); **Розумо́ва пра́ця** — робота, яка вимагає витрат розумової енергії. — *Люди розумової праці винайшли трактор* (Тют., Вир, 1964, 42); **Фізи́чна пра́ця** — робота, яка виконується із застосуванням м'язових зусиль. — *Одні працюють лікарями, інші роблять у колгоспі, і ніхто з інтелігенції ще ніколи не дивився з презирством на людей фізичної праці. Це твоя вигадка* (Тют., Вир, 1964, 43).

◇ **Сізи́фова пра́ця** *див.* **сізи́фів.**

3. Певний вид оплачуваної трудової діяльності; робота, служба за наймом як засіб існування, джерело заробітку. *Ходили всі брати шукати собі роботи, служби й по місті, й по селах округи,.. тільки що не знаходилося їм праці й за малую заплату* (Вовчок, I, 1955, 309); *Життя твоє — щоденна праця на чужих людей, на чужих дітей...* (Мирний, I, 1954, 282); *І йде учитель мій колишній, Василь Мефодьович Крючко, на працю в школу, як раніш* (Сос., II, 1958, 373).

Жи́ти з пра́ці рук своїх — заробляти собі на прожиття; чесно трудитися. *Ви це самі добре знаєте, бо теж живете не з капіталів, а з праці рук своїх* (Коцюб., III, 1956, 311); **На́ймана пра́ця** — наймана робоча сила; трудящі, які працюють у когось за наймом. *В нашу епоху, коли наука перетворюється в безпосередню продуктивну силу, інтелігенція* [в каліталістичному світі] *дедалі більше поповнює ряди працівників найманої праці* (Ком. Укр., 7, 1969, 24); **Чужа́ пра́ця** — робота на когось. *Зносить Гафійка красу і літа по наймах, зчорнік, зів'яне на чужій праці, як її мати* (Коцюб., II, 1955, 42); *Людині завсігди страшно збагнути,узнати, що за її життя завжди хтось платить кров'ю: чи то рідна матір, чи замучений чужою працею батько* (Стельмах, II, 1962, 250).

4. Зусилля, напруження. *Сказавши, круто повернувся* [Турн] *І камінь пудів в п'ять підняв; Хоть з праці трохи і надувся* (Котл., I, 1952, 293).

Даре́мна (да́рма) пра́ця — уживається у знач. присудка для вираження впевненості у марності якихось зусиль. *Дарма праця, пане-брате: Коли хочеш грошей Та ще й слави, того дива, Співай про Матрьошу...* (Шевч., I, 1963, 73); [К а с с а н д р а:] *Благати владарку — даремна праця, вона не знає ні жалю, ні ласки* (Л. Укр., II, 1951, 274); **Доклада́ти (докла́сти) пра́ці** *до чого* — витрачати на що-небудь фізичні або розумові зусилля. *Вона почутила, що свекруха кривдить її в тому, до чого вона доклала багато праці своїх рук* (Н.-Лев., II, 1956, 295); **Шкода пра́ці** — уживається у знач. присудка для констатації марно витрачених зусиль. *А ви в ярмі пáдаєте Та якогось раю На тім світі благаєте? Немає! немає! Шкода й праці* (Шевч., I, 1963, 237); [Г о д в і н с о н:] *Громада з доброcті своєї замість хатини кам'яницю хоче для мене збудувать... Хоч я казав громаді: шкода праці...* (Л. Укр., III, 1952, 23).

5. Матеріалізований результат якоїсь роботи, діяльності. *Бодай тебе, Івго, з твоєю правдою! Наробила була сим словом такого, що трохи вся твоя праця не пропала* (Кв.-Осн., II, 1956, 289); *Тепер художник непокоїся, що будинок зірвуть і вся праця його полетить у повітря* (Гончар, III, 1959, 253); // Літературний твір, наукова робота або витвір мистецтва. [Д ж о н с:] *Але ж ви певне збираєтесь продати вашу працю* [скульптуру] *кудись далеко в церкву католицьку?* (Л. Укр., III, 1952, 92); *З-під його* [І. Франка] *пера вийшов цілий ряд солідних наукових праць* (Коцюб., III, 1956, 35); *Природа .. мовлення, його функції та фізіологічні механізми висвітлені в ряді праць радянських психологів* (Рад. психол. наука.., 1958, 228); * Образно. *Тут в кожній ягоді натхненна праця Струмує, як гаряча юна кров* (Рильський, III, 1961, 205).

6. Робота, функціонування машин і механізмів. *Напружена праця мотора.*

ПРАЦЬОВИ́ТИЙ, а, е. Який сумлінно ставиться до роботи (про людину). *Розумна пані і моторна, Для неї трохи сих імен: Трудяща, дуже працьовита* (Котл., I, 1952, 71); *Все село уважало його за найпоряднішого парубка, за чесного, працьовитого й ощадного* (Фр., V, 1951, 173); *Бійці — переважно вінницькі, подільські, наддністрянські колгоспники — слухняні й працьовиті* (Гончар, III, 1959, 25); // Який відзначається сумлінним ставленням до праці (про колектив). *В працьовитім колективі всі заможні і щасливі* (Укр.. присл., 1955, 361); *То переселенці з Пряшівщини. В селі кілька сімей таких. Дуже працьовитий народ* (Томч., Готель.., 1960, 50); * Образно. *Попід віконням ходить хтось,— То журна осінь, тиха й працьовита* (Шер., Дорога.., 1957, 8); // *у сполуч. із сл.* р у к и. Роботящий, звиклий до праці. *За мир у всьому світі — Це значить: за життя, За руки працьовиті, За матір і дитя!* (Рильський, III, 1961, 43); *Так, він повертається до землі, він прикладе до неї свої працьовиті руки, починатиме нове життя* (Гур., Новели, 1951, 39); // Який виконує корисну роботу (про тварин або машини, механізми тощо). *В повітрі пахощі липи, пахощі меду, гук та зик від працьовитої бджоли* (Мирний, I, 1954, 174); *Коли ж трактори наближалися — жайворонячий щебет тонув у голосній мові працьовитих машин* (Ю. Янов., II, 1954, 129).

ПРАЦЬОВИ́ТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **працьови́тий.** *Її скромність і працьовитість були в цілому селі знані* (Коб., III, 1956, 493); *Ользі завжди було приємно, коли хтось похвалить її працьовитість, спритність її рук, її невтомність* (Вільде, На порозі, 1955, 191); *Без працьовитості, без твердої волі неможливе формування високих здібностей, обдарованості, таланту* (Хлібороб Укр., 1, 1964, 42).

ПРАЦЬОВИ́ТО. Присл. до **працьови́тий.** [М и р о н:] *Нарешті, в достатках люди чесніші, живуть тихо, мирно, працьовито, не п'янствують* (К.-Карий, II, 1960, 142); *Збуджений гомін людей ущух, працьовито загурчала лебідка* (Вол., Наддн. висоти, 1953, 13).

ПРА́Ч, а́, *ч.* Те саме, що **пра́ник.** *По улиці оддавалася луна, немов десь баби прачами вибивали білизну* (Вас., II, 1959, 49); *Хтось лунко бив прачем по ставу, перучи білизну, і голосний ляскіт летів тихим селом* (Кучер, Прощай.., 1957, 139).

ПРА́ЧКА, и, *ж.* Робітниця, праця якої полягає в пранні білизни. *Бідна прачка або послугачка щоденною важкою працею здобуває собі кусник чорного хліба* (Фр., II, 1950, 310); *Прачки, в білих халатах, у білих косиночках, неквапні й спокійні, походжали поміж машин і тільки скеровували їхні дії* (Загреб., День.., 1964, 33); // Жінка, що пере білизну. *Над рікою тут і там червонілися спідниці прачок* (Фр., III, 1950, 92).

ПРА́ЩА, пра́щі, *ж.* Стародавня ручна зброя для метання каменя. *Ти згадуєш про свій славутний вчинок, як*

ти звалив пращею філістимця (Л. Укр., I, 1951, 430); *Юнак не розгубився: праща завила, закружляла над його головою, і важкий камінь хряснув у вовчі ребра* (Тулуб, В степу.., 1964, 10); * У порівн. *Ох, що за погляд! Мов з пращі камінчик* (Л. Укр., I, 1951, 430).

ПРА́ЩНИК, а, *ч., іст.* Воїн, озброєний пращею. *На стінах.. були приготовлені купи каміння, за заборолами — діжки з гарячою смолою, на городницях* [частинах укріплення] *стояли лучники й пращники* (Скл., Святослав, 1959, 356); *Олександр Невський розташував своє військо в такому бойовому порядку: попереду були стрілки-лучники і пращники* (Іст. СРСР, I, 1957, 78).

ПРА́ЩУР, а, *ч.* Далекий предок, родоначальник. *Миготить радісна, невиразна, пиховита думка: «Між моїм родом — батьками, дідами, самими далекими пращурами — я перший іду до культури, до світла»* (Вас., IV, 1960, 14); *І от він* [Павло] *стоїть на цій многостраждальній землі, густо политій кров'ю ще його пращурів, чубатих запорожців* (Кучер, Голод, 1961, 432); *Нерідко трапляється, що дитина якоюсь ознакою схожа не на одного із батьків, а на когось із родичів — дядька, бабусю чи на ще віддаленішого пращура* (Наука.., 3, 1967, 34); // *перен.* Давній попередник чого-небудь. *Міф, легенда, притча — пращури й предтечі сучасного роману, повісті, новели* (Літ. Укр., 12. XI 1968, 3).

ПРА́ЩУРІВСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пра́щур.** *І розлилась огнем по жилах Гаряча пращурівська кров* (Рильський, 300 літ, 1954, 79).

ПРА́ЩУРКА, и, *ж.* Жін. до **пра́щур.** *Подоставала* [Палажка] *з наймичкою настільники про велике свято, рушник найдорожчий, ще від пращурки її, шитий шовками десь аж у Туреччині* (Барв., Опов.., 1902, 165).

ПРЕА́МБУЛА, и, *ж.* 1. Вступна частина якого-небудь важливого документа — законодавчого акта, міжнародного договору, декларації тощо, в якій викладено обставини чи підстави його проголошення, укладення і т. ін.

2. *жарт.* Вступ до чого-небудь. *Куди там! Старий.. тільки договорював преамбулу. Він аж тремтів, знайшовши вдячного слухача* (Ю. Янов., I, 1954, 132); *Оцю преамбулу, сказать, Ми пишемо свідомо,— Щоб вам докладно показать, І хто ми є, і що ми* (Воскр., З перцем!, 1957, 126).

ПРЕБАГА́ТИЙ, а, е, *також у сполуч. із сл.* б а г а т и й, *розм.* Дуже багатий. *Чоловік із пребагатим життєвим і мистецьким досвідом, Михайло Іванович* [Донець] *завжди буває у центрі розмов «біля каміна», охоче співав для гостей, сипав жартами,— і в усьому іскрилась його багатогранна талановита вдача* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 56); *Спочатку так: немов підкова в руках у тебе гнеться бідна, а потім раптом — мова! мова! Чужа — звучить мені, як рідна.. І позичаєш тую мову в свою,— чудову, пребагату* (Тич., I, 1957, 194); // *у знач. ім.* **пребага́тий,** того, *ч.* Дуже багата людина; великий багатій. *Зовуть його* [Кармалюка] *пани розбійним татем, А між людей то слава не лиха, — Залез за шкуру сала пребагатим* (Мал., Книга.., 1954, 78).

ПРЕБАГА́ТО, *також у сполуч. із сл.* б а г а т о, *розм.* 1. Присл. до **пребага́тий.** *Жити пребагато; Пребагато обдарований.*

2. *присл.* У дуже великій кількості; дуже багато (у 2 знач.). *Вже не полічу, мабуть, скільки багато тепер у його їх* [вуликів] *придбано,— мабуть, багато та й пребагато* (Вовчок, I, 1955, 339); *Не було у старенької* [С. Крушельницької] *більшої радості, як пригостити одвідувачів рідними, знайомими ще з дитинства піснями,— а знала вона тих пісень пребагато і любила цим хвалитись...* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 202).

ПРЕБІ́ДНИЙ, а, е, *також у сполуч. із сл.* б і д н и й, *розм.* Дуже бідний. *Там дівувала годів сорок дівка, а звали її Солоха. Бідна та пребідна: ні одежі у неї не було і нічого* (Кв.-Осн., II, 1956, 211).

ПРЕБІ́ДНО, *також у сполуч. із сл.* б і д н о, *розм.* Присл. до **пребі́дний.**— *Жив отой дід Маківка все своє життя бідно-пребідно,.. біднішого за нього важко було знайти* (Чаб., Катюша, 1960, 166).

ПРЕБЛАГОПОЛУ́ЧНИЙ, а, е, *розм.* Надзвичайно благополучний.

ПРЕБЛАГОПОЛУ́ЧНО, *розм.* Присл. до **преблагополу́чний.** *За півверстви від города зустріли матір, котра преблагополучно їхала на кавунах* (Збірник про Кроп., 1955, 48); *Тов. Мартов «остаточно розкланюється» на з'їзді з тією* ***можливою*** *«комбінацією», яку він преблагополучно здійснює* ***на другий день після з'їзду*** (Ленін, 8, 1970, 279).

ПРЕВАЛЮВА́ННЯ, я, *с.* 1. Стан за знач. **превалюва́ти.** *Можна по-різному пояснити зайвину слів. Можна виправдувати це значущістю теми чи прикриватися жанровою особливістю фільму, але найточніше словесна перевантаженість пояснюється превалюванням літературного мислення, недостатністю суто професіонального розрахунку* (Довж., III, 1960, 162).

2. Кількісна перевага. *Відмінність загального характеру і музичного стилю радянських пісень від традиційних полягає насамперед в більш піднесеному емоційному тонусі, в превалюванні бадьорих, енергійних інтонацій і ритмів* (Нар. тв. та етн., 2, 1962, 19); *Натрапляємо в Манжури.. на епітети дотикового характеру з превалюванням означення «теплий»: тепленьке сонце, тепла ніч, теплі води* (Рад. літ-во, 7, 1965, 35).

ПРЕВАЛЮВА́ТИ, ю́є, *недок.* 1. *над ким — чим і без додатка.* Мати перевагу; переважати. *У кінематографії рух повинен завжди превалювати над статикою* (Довж., III, 1960, 247); *Я ніколи не переживала стільки гострих і цікавих пригод, як тепер, стільки нежданих зустрічей із людьми, у мене якось затупилося тепер почуття прив'язаності до людей, до місця, превалює тільки одне чуття, чуття нового, зміни вражень* (Ю. Янов., II, 1958, 87).

2. Бути, виявлятися в більшій мірі; переважувати кількістю, розміром і т. ін. *Природний горючий газ являє собою суміш газів, в якій превалює метан* (Нафта.., 1957, 8).

ПРЕВЕЛЕ́БНИЙ, а, е. 1. *перев. у сполуч. із сл.* о т е ц ь, п а н *і т. ін., церк.* Титул єпископа. [С п и с к о п:] *Ти кажеш, що Люцій був з Руфіном у садку, як ти прийшла?*[П р і с ц і л л а:] *Так, превелебний отче* (Л. Укр., II, 1951, 447); *Розповідали тільки-но в колибі товариші, що в неділю у церкві і пан превелебний наклав анафему на опришків* (Скл., Карпати, II, 1954, 291); *Старшинував на тій раді сам превелебна владика, єпископ* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 120); // *у знач. ім.* **превеле́бний,** ного, *ч.* Те саме, що **єпи́скоп.** — *Чого ж гніватися превелебному? Земля церковна! Ми по закону правимо її* (Стельмах, I, 1962, 411).

2. *заст.* Гідний великої поваги, пошани (часто при ввічливо-шанобливому звертанні до когось). *У неділеньку у святую У досвітнюю годину У славному-преславному Місті в Чигирині Задзвонили в усі дзвони, З гармати стріляли, Превелебную громаду Докупи скликали* (Шевч., II, 1963, 158); *Хвіртку часом лишали не замкненою на той випадок, щоб превелебний пан ректор міг пройти на будівництво* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 139); // Пов'язаний з вираженням великої поваги, пошани до кого-небудь. *Ви* [книжки] *мені скарб найдо-*

рожчий, ви слава моя щонайбільша, Ви повсякчасна любов і раювання моє! Ви просвітили мене, превелебні дали мені титла, Шану вельможних людей подарували мені (Зеров, Вибр., 1966, 377).

ПРЕВЕЛÉБНІСТЬ, ності, *ж., у сполуч. із займ.* в а ш а, й о г о, ї х *і т. ін., церк.* Титулування єпископа.

ПРЕВЕЛИ́КИЙ, а, е, *також у сполуч. із сл.* в е л и к и й, *розм.* 1. Дуже великий розмірами, величиною, кількістю. *Жінок своїх що не держали В руках, а волю їм дали,.. Такі сиділи всі в шапках, І з превеликими рогами, З зажмуреними всі очами, В кип'ячих сіркой казанах* (Котл., І, 1952, 136); *В руках у його був превеликий бутель доброї горілки* (Н.-Лев., І, 1956, 123); *— Купив мені панич шапку, та не знаю вже, на яку голову її пошито,— велика-превелика* (Стор., І, 1957, 107); *Мов на вухо спитає* [Київ] *мене: «Де ж ти їздив, синочку..? Батьківщина у нас превелика»* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 130).

2. Який значно переважає високий рівень, велику міру чогось. *Словами промовляє* [Ігор]: *«Донче,—каже,— Донче! Велика тобі, превелика дяка»* (Мирний, V, 1955, 276); *Жила собі удова коло Києва.. Терпіла вона превелику нужду та вбожество* (Вовчок, І, 1955, 287); *— Рано-пізно, а я покину село... я піду в город,— мовила Пріська. Домаха аж руками сплеснула. — ..Це ж гріх превеликий закон ламати!* (Л. Янов., Тв., 1959, 183).

3. Надзвичайно великий інтенсивністю, проявом чогось. *На третій рік покарав господь людей превеликою засухою* (Стор., І, 1957, 50); // Дуже сильний, безкрайній (про почуття, душевні переживання і т. ін.). *Ніс був вельми червоний, навіть подекуди синій — мабуть, це з превеликої прихильності писаревої до тих могоричів* (Гр., І, 1963, 304); *Тепер прийняла вона Оксану з превеликою радістю, пообіцяла навіть відписати їй грунт і хату* (Л. Янов., І, 1959, 39).

На превели́кий жаль (по́див, сму́ток *і т. ін.*), **на превели́ку ра́дість, на превели́ке здивува́ння** *і т. ін.*— уживається як вставне словосполучення для вказівки на свою оцінку, своє сприймання того, про що йде мова. *На превеликий жаль, опріч «Синьої книжечки», я нічого не читав з Ваших писань* (Коцюб., III, 1956, 220); *Я.. почав оповідати свої захвати слобожанською малозрозумілою гуцулові мовою. Але, на превелике моє здивування, гуцул мене зрозумів і відповів* (Хотк., II, 1966, 314); *Іван був, на превеликий мій подив, веселий, хоч схуд, почорнів* (Мур., Бук. повість, 1959, 103); *Я розповіла докторові про свій намір вирватися у світ. На мій превеликий смуток, він поставився до мого задуму досить холодно* (Вільде, Сестри.., 1958, 301); *На превелике наше щастя, про нас турбувалися на волі. У просяній хлібині, привезеній до табору, знайшлася записка* (Ю. Янов., II, 1954, 29); **На превели́ку си́лу** *див.* **си́ла.**

4. Який має надзвичайно великий вплив на когонебудь; надзвичайно обдарований у якомусь відношенні, талановитий тощо. *Дід пам'ятав, як його одного разу, ще замолоду, побито... Дак тоді гоїв його Гарасим Савчук — ото був превеликий знахар! ..За тиждень він здоровий був,— от що!* (Гр., II, 1963, 486); *Книжку.. аскета, Превеликого поета, Цілу ніч читав я щиро* (Крим., Вибр., 1965, 109); // Який дуже виділяється серед інших у якомусь відношенні, якоюсь рисою. *— Дізналися, що в неї ані дітей, ані чоловіка нема, й що вона п'яниця превелика, й не хоче заробляти...* (Вовчок, І, 1955, 384).

ПРЕВЕНТИ́ВНИЙ, а, е, *спец.* Який попереджає що-небудь, запобігає чомусь.

△ **Превенти́вна війна́** — війна, що має на меті попередити напад противника, який готується до війни; часто розв'язується буржуазною державою у вигідний для агресії момент.

ПРЕВЕСЕ́ЛИЙ, а, е, *також у сполуч. із сл.* в е с е л и й, *розм.* Дуже веселий. *Що то за гуляння на тім грищі було превеселе! Слово скажеться та й сміхом перехопиться* (Вовчок, VI, 1956, 229); *На порозі став перед нами.. Сергій Вус.. Веселий-превеселий* (Барв., Опов.., 1902, 209).

ПРЕВЕ́СЕЛО, *також у сполуч. із сл.* в е с е л о, *розм.* Присл. до **преве́сели́й;** // *у знач. присудк. сл. Я простий чоловік, то й взяв собі на мислі, Що Вишеньці моїй предобре у саду, Що їй превесело* (Греб., І, 1957, 51); *В неї серденько так і б'ється, як та рибонька на удочці; а на душі ж то так весело-превесело, що й розказати не можна!* (Кв.-Осн., II, 1956, 432).

ПРЕВИСО́КИЙ, а, е, *також у сполуч. із сл.* в и с о к и й, *розм.* Дуже високий. *На самому вершечку цієї гори над кручею поляки поставили превисокий дерев'яний хрест на пам'ятку про повстання 1863 року* (Н.-Лев., II, 1956, 396); *Доїхали вони до широкої річки і заночували. На другий день прокинулись, дивляться — по той бік річки високі-превисокі гори і скелі, вкриті лісом* (Стор., І, 1957, 66).

ПРЕВИСОЧЕ́ННИЙ, а, е, *розм.* Надзвичайно високий. *Їгва розказувала: «Горниці,— каже,— превисоченні, вікна великі, мов двері; а двері, як ворота»* (Кв.-Осн., II, 1956, 287); *Чи довго вона йшла, чи недовго, коли дивиться — стоять два превисоченні дуби, а поміж дубами сидить стара жінка* (Вовчок, І, 1955, 53).

ПРЕВОСХОДИ́ТЕЛЬСТВО, а, *с., у сполуч. із займ.* в а ш е, й о г о, ї х. 1. У дореволюційній Росії — титулування високих за чином військових і урядових службовців, а також форма звертання до них. *Гриць одказав не словами, а зблідлим обличчям та стухлими очима, що* [поїде у повіт] *— коли воля його превосходительства* (Мирний, III, 1954, 189); *Взявши папку, сенатор позадкував від столу, але біля порога знов зупинився в нерішучості. — Ваше превосходительство, ще мені хотілось би дещо уточнити...* (Гончар, II, 1959, 211).

2. Уживається у дипломатичній мові як форма звертання до керівників та членів урядів іноземних держав.

ПРЕВРА́ЖИЙ, а, е, *заст.* 1. *поет.* Вражий. *Ой, превражі пани-ляхи, Що ж ви наробили? Скільки ж бідних запорожців Ви з світу згубили* (Укр.. думи.., 1955, 86).

2. *лайл.* Чортів, бісів. [Х о р:] *Антін козу веде, Превражая коза не йде* (Кроп., V, 1959, 272); *— Я молотив би його, поки б увесь цебер горілки випив. Бийте, батьки, превражого сина!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 146).

ПРЕГА́РНИЙ, а, е, *також у сполуч. із сл.* г а р н и й, *розм.* 1. Дуже гарний (у 1, 2, 4 знач.). *Юзі справили на роковини таку гарну-прегарну білу довгу сукню...* (Л. Укр., III, 1952, 663); *Хутко схопила* [панночка] *вишиту шовком хустину, накинула собі на обличчя і довго сиділа, відкинувши назад свою прегарну голову* (Довж., І, 1958, 245); *А молодиця прегарна, років їй, певно, сорок, хода спокійна і навіть велична* (Ю. Янов., І, 1954, 62); *Як віз похилився набік, один мішок, скотившися, розв'язавсь, і мірка — або й більше — пречистого та прегарного борошна пшеничного в калюжу пішла!* (Гр., II, 1963, 457); [П и с а р:] *Ваша поема повинна бути прегарна* (Сам., II, 1958, 131); *Ніколи досі не почував себе таким вдоволеним, як цього прегарного поранку* (Коб., III, 1956, 29); *Настрій складався прегарний, і Ананій співав та вальсував сам із собою в кімнаті Анелі* (Ю. Янов., І, 1958, 554).

2. Уживається як складова частина деяких ботанічних назв. *Ковила прегарна.*

ПРЕГА́РНО, *також у сполуч. із сл.* г а р н о, *розм.* Присл. до **прега́рний.** *Співаєш ти (всяк згодиться) прегарно; Але послухай, як шепоче ліс...* (Граб., І, 1959, 260); *Читав* [професор лекцію] *прегарно й толкував* [тлумачив] (Коб., III, 1956, 325); // *у знач. присудк. сл. Побачивши Івгу, увів* [губернатор] *її в горницю. А в горниці тій хороше та прехороше, гарно та прегарно!* (Кв.-Осн., II, 1956, 287).

ПРЕГІРКИ́Й, а́, е́, *розм.* Дуже гіркий (у 1, 3, 4 знач.). *Прегірка їх* [в'язнів] *.. доля, Груди їм скорбота рве, І нема вже в них ні віри, Ні надії на нове* (Граб., І, 1959, 209).

◇ **Прегірки́й п'яни́ця** — той, хто дуже багато п'є, пиячить. *Був собі колись якийсь-то циган, та такий же то прегіркий п'яниця, що й не приведи господи! Чи є у його яка копійчина, так і несе її у шинк, чи яка жупанина — він і її туди ж пре!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 199).

ПРЕГІ́РКО, *розм.* Присл. до **прегірки́й.** *Інші, підвипивши вже добре, прегірко плакали, слухаючи пісню* (П. Куліш, Вибр., 1969, 138).

ПРЕ́ГУСТИЙ, а́, е́, *також у сполуч. із сл.* г у с т и й, *розм.* Дуже густий. *Картуз був надітий набакир: з-під картуза неначе випручувались розкішні чорні прегусті кучері* (Н.-Лев., IV, 1956, 279); *Шумів густий-прегустий ліс* (Ю. Янов., II, 1954, 36).

ПРЕГУ́СТО, *також у сполуч. із сл.* г у с т о, *розм.* Присл. до **прегусти́й.** *Покрівлі висовуються не більше як на аршин з боку гори, а по цьому виступі густо-прегусто поросли ялини* (Н.-Лев., II, 1956, 414).

ПРЕД, ПРЕ́ДО, ПРЕ́ДІ, *прийм. з оруд. і рідко знах. відм., заст., уроч.* Перед. *Послів ввели к царю з пихою, Як водилося у Латин; Несли подарки* [подарунки] *пред собою: Пиріг завдовжки із аршин, І солі кримки.., Лахміття розного* [різного] (Котл., І, 1952, 172); *Як слідує* [належить], *в празничному наряді, Пред очі царскії совіт вельможний став* (Греб., І, 1957, 64); *Лукавий Лис поважно докладає: «Великий господар! Це безголова твар Пред королем своїм ликує, Радіє і танцює...»* (Гл., Вибр., 1951, 113); *Не давило горе гнітом, Мы не знали боротьби; Все цвіло пред нами квітом Незабутньої доби* (Граб., І, 1959, 198); *Предо мною все сміється Твій видочок милий* (Граб., І, 1959, 532).

ПРЕДВІ́ЧНИЙ, а, е, *заст., уроч.* Передвічний. *Як буду здужать, То над самим Флегетоном Або над Стіксом, у раю, Неначе над Дніпром широким, В гаю — предвічному гаю, Поставлю хаточку* (Шевч., II, 1963, 423); *Гармати виважували землю з її предвічної постелі* (Стеф., І, 1949, 195); *Предвічна мужицька журба точить день і ніч твою голову* (Козл., Сонце.., 1957, 66).

ПРЕДВОДИ́ТЕЛЬ, я, *ч., перев. у сполуч. із сл.* д в о р я н с т в а. У царській Росії — представник дворянства, якого обирали губернські та повітові зібрання і який відав становими справами дворян: маршалок (у 2 знач.). *Дворянство його шанує, поважає, четвертий раз вибира своїм предводителем* (Мирний, IV, 1955, 160); *— Наш предводитель каже, що за кожного рекрута, що його здамо зверх норми, казна платитиме гроші* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 28); *На полудень добралася баба до волосного правління, добилась до самого старшини. Він саме, попихкуючи люлькою, картинно стояв.. під портретом царя, який наказував волосним старшинам слухатись предводителів дворянства* (Стельмах, І, 1962, 211); *Дворяни однієї губернії з'їжджались для виборів губернського предводителя дворянства з числа повітових предводителів, а також для виборів кандидатів на адміністративні посади* (Іст. СРСР, II, 1957, 68).

ПРЕДВОДИ́ТЕЛЬСЬКИЙ, а, е, *дорев.* Прикм. до **предводи́тель.** *Через тиждень прилетів у Гетьманське посередник Кривинський, та прямо в предводительську канцелярію, де мала бути управа* (Мирний, II, 1954, 269).

ПРЕДИ́ВНИЙ, а, е, *також у сполуч. із сл.* д и в н и й, *розм.* 1. Дуже дивний (у 1 знач.). *Чути предивні дива про пригоди в краях невідомих* (Фр., XIII, 1954, 316); *Приснився Удовенкові предивний сон* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 241); *Цей предивний інструмент* [сопілка].. *перевищував голосом всякі флейти і кларнети* (Мак., Вибр., 1954, 329); *Своєю замкнутістю, невимушеною повагою і жалісним добрим обличчям з русявою бородою він виглядав на добрячого батька, що тривожиться.. за своїх нещасних дітей і не може допомогти їм.. Дивний, предивний Матвій!* (Ірчан, II, 1958, 218).

2. Надзвичайно гарний; чудовий, чарівний. [П р і с ц і л л а:] *Та... бачиш... там єпископ та й вся громада зважили, що слід би замазати той міф про Адоніса...* [Л ю ц і й *(мимоволі)*:] *Оті коштовні фрески? Ту предивну мозаїку?* (Л. Укр., II, 1951, 421); *Розсипає стільки чару, стільки дива ніч на Купала предивна, ніч зрадлива!* (У. Кравч., Вибр., 1958, 33); *Як багато може розповісти людині природа! Вона говорить до нас предивною мовою барв і відтінків* (Рад. Укр., 22. IX 1960, 3).

ПРЕДИ́ВНО, *також у сполуч. із сл.* д и в н о, *розм.* Присл. до **преди́вний.** *Душе моя! Мов конар з пнем предивно, Так ти зрослась зо мною нерозривно* (Фр., XIII, 1954, 241); *Реєнт, у речах і висловах палкий.., Зібгався, скорчився і пальці виставляв, Що ними рухи псів предивно удавав* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 48); // *у знач. присудк. сл.— Гетьман Хмельницький руку черні тримає міцно. Се предивно, понеже противприродно* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 261).

ПРЕДИКАТ, а, *ч.* 1. *лог.* Один з двох термінів судження, в якому щось говориться про предмет судження (суб'єкт). *Для вираження думки, тобто судження, необхідне сполучення слів, в яких був би зазначений предикат судження* (Рад. психол. наука.., 1958, 232).

2. *грам.* Те саме, що **при́судок.** *Предикат — термін, який широко вживається переважно в західноєвропейському мовознавстві в такому ж значенні, як і термін присудок* (Сл. лінгв. терм., 1957, 132).

ПРЕДИКАТИ́ВНИЙ, а, е, *лог., грам.* Стос. до предиката. *Предикативні відношення — відношення, що встановлюються між присудком і підметом, тобто між головними членами, які утворюють структурне ядро двоскладного речення* (Сл. лінгв. терм., 1957, 134); // Який містить присудок. *Предикативне сполучення;* // Який є присудком або входить до складу присудка. *Предикативні форми — власне дієслівні форми, за допомогою яких виражаються категорії особи, числа, часу і способу* (Сл. лінгв. терм., 1957, 134); *Предикативний прислівник.*

ПРЕДИКАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., лог., грам.* Властивість предиката. *Потебня, розглядаючи питання про прикладку, висовував на перший план те, що вона поєднує з функцією означення певний елемент присудковості (предикативності)* (Мовозн., VII, 1949, 52); *Разом з категоріями особи, способу, стану граматична категорія часу передає ширшу граматичну ознаку — предикативність, якою виражається відношення мовленого до дійсності* (Сучасна укр. літ. м., І, 1969, 366).

ПРЕДИКАТИ́ВНО, *лог., грам.* Присл. до **предикати́вний.**

ПРЕДИКА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *лог.* Визначення змісту суб'єкта судження через предикат.

2. *грам.* Установлення предикативного зв'язку між членами речення. *Предикація — ..віднесення змісту предиката до змісту суб'єкта* (Сл. лінгв. терм., 1957, 134).

ПРЕ́ДІ *див.* **пред.**

ПРЕ́ДКІВ, кова, кове. Прикм. до **пре́док,** належний предкові.

ПРЕ́ДКІВСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пре́док** 1. *Якби ж ти той спадок в собі поборов, на тебе повстане вся предківська кров і буде змагатись запекло* (Л. Укр., I, 1951, 440); // Який залишився комусь як спадщина від предка, предків. *Старий цар умер, а зосталося два брати. Старшому ж не можна було чомусь царством правити, осівся на предківськім столі менший* (Мирний, I, 1949, 215); *Переїхавши на Україну, Єремія на диво обновив предківський замок* (Стор., I, 1957, 366); // Такий, як у предка, власт. предкові. *Я сам хочу співати, свою щось, окреме, аби співати. Розкласти священний вогонь і видобуть з грудей дрімаючий предківський голос* (Коцюб., II, 1955, 238).

2. Прикм. до **пре́док** 2. *За рідні пороги припало нам биться, За жито на полі, за обрії сині, За яблуні цвіт і за предківські тіні* (Рильський, II, 1960, 230); *Він тричі врочисто поцілував цю нагріту сонцем землю, високо підняв на долоні, голосно гукнув до людей: —..Наша предківська земля стала знов нашою!* (Мас., Під небом.., 1961, 16); // Стародавній, старовинний. *Жахом пойняту, німу, її понесли до жертовні* [жертовника] *І не для того, щоб, предківський звичай відбувши святочно, Світлому богу вона Гіменею в опіку далася, Ні!* (Зеров, Вибр., 1966, 126).

ПРЕ́ДКІВЩИ́НА, и, *ж.* 1. Спадщина від предка, предків (у 1 знач.). *Моя се предківщина по варягах* (Сл. Гр.).

2. Звичаї предків (у 2 знач.); старовина. *У середовищі, де виховувався Василь Мова, ще жив непокірний запорізький дух, ще свіжою була пам'ять про давню козацьку волю. Козацтво ще трималося предківщини, вбачаючи в ній певний засіб збереження колишніх свобод* (Рад. літво, 2, 1968, 40).

ПРЕДКОВІ́ЧНИЙ, а, е, *уроч.* 1. Який існує споконвіку, з давніх-давен. *Чи бог бачить із-за хмари Наші сльози, горе? Може й бачить, та помага, Як і оті гори Предковічні, що политі Кровію людською!..* (Шевч., I, 1963, 240); *Світ пробудився на чари сопілки тієї, Льодовики предковічні розтанули в горах* (Перв., З глибини, 1956, 260); *Обабіч дороги стіною стоять предковічні дерева* (М. Ол., Леся, 1960, 108); *Ми зупиняємось, і я підходжу до «фонтана», так називають у Кандибиному предковічне джерело в балці край села; тут добра, смачна вода* (Літ. Укр., 29. IX 1967, 2).

Предковічні літа́ (**часи́**) — стародавні часи. *Речі величні тривали від літ предковічних* (Л. Укр., IV, 1954, 277); *Тіла найпростіші, суцільні.. неушкоджені можуть віки існувати, Від предковічних часів поновляючи світу будову* (Зеров, Вибр., 1966, 140).

2. Який бере свій початок у далекому минулому; стародавній.— *Де ж наша слава предковічна,.. Де та минувшина велична, Міста, та замки, та храми?* (Граб., I, 1959, 525); *На Запорожжі воля ніколи не вмирала, давні звичаї ніколи не забувались, козацькі предковічні пісні.. не замовкали* (П. Куліш, Вибр., 1969, 78); *Вона* [буржуазія] *вирвала з-під ніг промисловості національний грунт. Предковічні національні галузі промисловості знищені і далі знищуються з кожним днем* (Комуп. маніф., 1947, 17); *Закинутий долею в зовсім незнайому до того часу Верховину, з її предковічними традиціями,.. Хоткевич за якихось кілька років глибоко проникнув у душу мешканців цього краю* (Літ. Укр., 29. XII 1967, 3).

ПРЕДМéТ, а, *ч.* 1. Будь-яке конкретне матеріальне явище, що сприймається органами чуття. *Не раз, в хвилину спочинку, смерком, коли предмети ховалися в тінях,.. твій голос теплішав на згадках про далекі вже роки дитинства* (Коцюб., II, 1955, 356); *По-різному колір сприймають Наші зіниці — чи білий предмет упадає на очі, Чи навертається чорний, чи інший який набігає* (Зеров, Вибр., 1966, 182); *Денис довго чухмарився і позіхав.. Нарешті витяг із кутка одежину і якийсь круглий предмет, схожий на підситок, що тихо подзвонював, як тільки Денис робив рух* (Тют., Вир, 1964, 242); *Нашими саперами і піротехніками за післявоєнний час виявлено і знешкоджено на українській землі понад 18 мільйонів вибухових предметів* (Знання.., 5, 1970, 3); *Найдавніший скляний предмет було знайдено в Єгипті, у могилі, якій 5500 років* (Веч. Київ, 12. II 1970, 4); // *також у сполуч. із сл.* споживання, торгівля, розкіш *і т. ін.* Певна річ, що задовольняє ті чи інші потреби (звичайно побутові). *Немало робітників у великих містах при капіталізмі жили з того, що виробляли предмети розкоші* (Ленін, 38, 1973, 11); *У нашій країні все швидше зростає кількість продуктів харчування, одягу й інших предметів народного споживання* (Матер. XXI з. КП України, 1960, 5).

2. Логічне поняття, що становить зміст думки, пізнання і т. ін. *Ті речі, явища навколишньої дійсності, про які ми мислимо, прийнято в логіці називати предметами думки* (Логіка, 1953, 18); *Про речі поважні у книзі своїй я навчаю І намагаюся душі від пут марновірства звільнити. Так!.. Бо предмети ті темні, неясні — у вірші моєму Ясні й прозорі стають* (Зеров, Вибр., 1966, 193).

3. Те, на що спрямована пізнавальна, творча, практична діяльність кого-, чого-небудь. *Пильно студіюючи свій предмет, повні любові до того трепетного організму, що зветься народною творчістю, озброєні всеосяжним вченням Маркса — Енгельса — Леніна, радянські фольклористи спільними зусиллями покажуть світові красу, силу й велич творчості українського народу* (Рильський, IX, 1962, 214); *Предмет політичної економії включає дослідження закономірностей розвитку світової соціалістичної системи і закономірностей переростання соціалізму в комунізм* (Ком. Укр., 2, 1965, 36); *Соціальне значення технічного прогресу, шляхи і перспективи його розвитку були предметом глибоких досліджень В. І. Леніна* (Наука.., 4, 1957, 1): *Поліпшення становища спеціалістів і навчання під їх керівництвом широкого кола робітників і селян повинні стати предметом постійного піклування центральних і місцевих установ РСФРР* (Ленін, 44, 1974, 322); *Трудящі, робоча сила яких була за капіталізму предметом куплі-продажу, товаром, стали вільними й рівноправними членами суспільства* (Ком. Укр., 4, 1968, 19); // Об'єкт почуттів, переживань і т. ін.; особа, що викликає у іншої особи інтерес, потяг до себе, почуття кохання тощо. *Думки його по волі чи по неволі мусили.. перейти на другі предмети, а іменно* [саме] — *на предмет його любові* (Фр., V, 1951, 400); *Пізніше, уже в шостому класі, Тетяну почали відвідувати мрії .. Предметом тих мрій був новий учитель історії* (Дім., I будуть люди, 1964, 8); *Для молоді, для тих прекрасних дівчат і хлопців, що показували на вечорі.. самодіяльне своє мистецтво, він* [І. С. Козловський] — *укритий світовою славою земляк, предмет палкого і щирого захоплення* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 129); *У них, у Герцена і у Шевченка, був і спільний предмет безмежної любові — народ, і спільні предмети безмежної ненависті* (Літ. Укр., 6. IV 1962, 3).

4. Коло знань, що становить окрему дисципліну викладання. *Жалкую, що нема зо мною дітей, вони падивилися б на все і, певно, Оксані географія здалась би цікавим предметом* (Коцюб., III, 1956, 350); — *Хлопець досить успішно склав екзамени з усіх предметів, у тому*

числі з української мови (Тют., Вир, 1964, 62); *Останнім часом дещо поліпшилося викладання співів у школах республіки, відділи народної освіти, вчителі шкіл почали приділяти більше уваги цьому предмету* (Ком. Укр., 7, 1964, 47); *Обов'язковий предмет.*

◇ **На предмéт** *чого* — для чого-небудь, з якоюсь метою. *Зайшов* [комірник] *до голови в кімнату на предмет роз'яснення деяких питань* (Вишня, I, 1956, 393); *— Обійди зараз хутір і скажи од мого імені, щоб усі збиралися на майдан. Мітинг буде. Дядько поправив шапку і недовірливо перехнябив плечима: — Якщо на предмет хлібозакупки або про м'ясо, то трудно. Не зійдуться* (Тют., Вир, 1964, 175).

ПРЕДМÉТНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **предмéт** 1. *Математичні науки.., на відміну від інших наук, вивчають різноманітні явища предметного світу з боку їх кількісних співвідношень* (Ком. Укр., 10, 1962, 50).

△ **Предмéтна спеціалізáція** — виготовлення на промисловому підприємстві певного виду продукції. *Більш швидкими темпами у нас, як відомо, розвивається предметна спеціалізація. Здійснюється вона переважно в напрямі спеціалізації окремих підприємств на виготовленні певного виду продукції* (Ком. Укр., 9, 1964, 51); **Предмéтне скло** — скляна пластинка, що використовується для розміщення на ній досліджуваних під мікроскопом чи лупою організмів або їх часточок. *Вплив барвників на інфузорії спостерігали під мікроскопом. До краплі розчину барвника на предметному склі додавали краплю рідини з інфузоріями* (Мікр. ж., XXII, 6, 1960, 53); **Предмéтний стóлик** — спеціальний столик, на якому закріплюється мікроскоп. *Важливою складовою частиною штатива мікроскопа є предметний столик, посередині якого, під об'єктивом, є отвір, крізь який проходить світло* (Практ. з анат. рослин, 1955, 5).

2. Прикм. до **предмéт** 4. *Для надання конкретної теоретичної і методичної допомоги пропагандистам при раді створено дві предметні групи — історії КПРС і конкретної економіки* (Ком. Укр., 8, 1963, 10).

Предмéтна систéма навчáння — система навчання в школі, при якій кожна дисципліна викладається окремим педагогом.

3. Який спирається на конкретні факти, явища; наочний. *Комплексне змагання захопило людей тому, що було предметним* (Руд., Вітер.., 1958, 334); *Завжди повне змісту, предметне, часто грубувате слово Толстого було не оздобою, воно будівельним матеріалом лягало у споруджуваний палац твору величного і всебічного змісту* (Кундзич, Дієзи.., 1956, 25); *Успіх всякої справи забезпечується не добрими побажаннями, а вимогливістю і предметним вихованням кадрів на живому досвіді, на їх власних помилках* (Ком. Укр., 3, 1968, 28); *Своєю «Поемою про море» О. Довженко дав предметний урок, добрий товариський урок своїм братам по перу — українським письменникам* (Рад. літ-во, 4, 1958, 36).

ПРЕДМÉТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **предмéтний** 1, 3. *Для того, щоб виразити вартість полотна як згусток людської праці, треба виразити її як особливу «предметність», що речево відрізняється від самого полотна і в той же час спільна йому з іншим товаром* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 57); *Майстерність поета* [М. Рильського] *особливо помітна в предметності, опуклості зорових образів* (Криж., М. Рильський, 1960, 73); *Вирішальним в ідеологічній роботі є її предметність, наближення до повсякденних інтересів кожного трудівника* (Ком. Укр., 5, 1963, 32); *Загострюючи питання, слід сказати навіть, що кіномистецтво відновило в своєму справжньому значенні пластичність і предметність слова* (Мист., 4, 1956, 17).

ПРЕДМÉТНО. Присл. до **предмéтний** 1, 3. *Микола Бажан сприймає світ предметно. Він не тільки образно відтворює бачене, а й осмислює його, дає свою оцінку* (Вітч., 3, 1967, 199); *Обговорювати питання симфонічної музики не можна без звернення до конкретних зразків, до музичної практики, щоб предметно оцінити стан і розвиток цього своєрідного колоритного жанру* (Мист., 1, 1959, 27).

ПРЕДНІЗОЛÓН, у, *ч.* Лікарський препарат, що застосовується при лейкозі, бронхіальній астмі, запальних процесах та інших хворобах.

ПРÉДО *див.* **пред.**

ПРЕДÓБРЕ, *присл., також у сполуч. із сл.* добре, *розм.* Дуже добре (у 1, 2 знач.); // *у знач. присудк. сл. Я простий чоловік, то й взяв собі на мислі, Що Вишеньці моїй предобре у саду* (Греб., I, 1957, 51).

ПРЕДÓБРИЙ, а, е, *також у сполуч. із сл.* добрий, *розм.* Дуже добрий (у 1—6, 8 знач.).— *Корова добра-предобра, вона руку лиже* (Ю. Янов., I, 1954, 34); // *ірон. — Що то пани? Одна душа їм наша мила, Щоб довш жила, на їх робила. Про шкуру ж — байдуже вони! Одну спусти — другая буде... Такі вже з їх предобрі люди!* (Мирний, V, 1955, 293).

ПРЕДОБРОДУ́ШНИЙ, а, е, *розм.* Дуже лагідний, ласкавий, прихильний до людей і до всього навколишнього. *Був се предобродушний, веселий.. парубчак, з приємними.. обрисами лиця, співучий і жартовливий* [жартівливий] (Фр., IV, 1950, 203); *В Сорочинці на ярмарок волами Предобродушний їхав Солопій* (Рильський, III, 1961, 104).

ПРЕДÓВГИЙ, а, е, *також у сполуч. із сл.* довгий, *розм.* 1. Який має дуже велику довжину. *Повісила* [Галочка] *на кілочок чистий рушник, довгий та предовгий* (Кв.-Осн., II, 1956, 320); *Предовга валка клекотливо посувалася в безмовні ліси, геть від людських осель, від лихого ока* (Загреб., Диво, 1968, 144).

2. Який дуже довго триває. *Ніч* [осіння] *довга-предовга — і виспишся, і вилежишся, а світ не заглядає у вікно, десь дрімає за горою* (Мирний, III, 1954, 198); *Мабуть, ще кілька довгих-предовгих хвилин стояла Надійка на порожньому пероні* (Коз., Листи.., 1967, 58); *Дні за днями і за літом літо, Три й чотири й п'ять предовгих літ Буйне серце, снами не сповите, Погляд твій несло, як заповіт* (Мал., Запов. джерело, 1959, 236); // Який займає дуже великий відрізок часу; якого не можна швидко зробити, розповісти, прочитати і т. ін. *Комусь така досада, що страх, бо він бачить, що його довгий-предовгий лист до когось пропав* (Л. Укр., V, 1956, 365).

ПРЕДОВЖЕЛÉЗНИЙ, а, е, *також у сполуч. із сл.* довжелезний, *розм.* Надзвичайно довгий. *Був там* [у казковому царстві] *і такий «квіт», що раз у сто літ розцвітався; і коли час розцвітання надходив, він випускав стрілку довжелезну-предовжелезну, а тверду, як щогла* (Григ., Вибр., 1959, 448).

ПРЕДОВЖЕ́ННИЙ, а, е, *розм.* Надзвичайно довгий. *Хоч же він і доглядівся, що у Юдуна пальці довгі, чорні, мохнаті та криві, та з предовженними, закарлюченими кігтями* [кігтями], *та йому і байдуже* (Кв.-Осн., II, 1956, 234).

ПРÉДОК, дка, *ч.* 1. Старший родич по висхідній лінії з боку матері або батька (звичайно старіший за діда, бабу). *В бібліотеці, повній старих книжок, висять портрети поважних предків* (Коцюб., III, 1956, 154); *Предків я знав по пальцях — до мого діда включно* (Ю. Янов., I, 1958, 86); // Той, від кого веде свій початок рід. *Жителі села звичайно належали до одного роду. Вони вважали себе потомками одного спільного предка* (Іст. середніх віків, 1955, 5); // Родоначальник якогось виду або роду (про тварин). *Предком усіх сучасних до-*

машніх котів є африканський дикий кіт (Наука.., 4, 1966, 37).

2. *перев. мн.* Попередники сучасних поколінь; люди, що жили задовго до теперішніх часів. [Маґістер:] *Архімед убитий був рукою невігласа, не встигши теореми докінчити. Але за рік чи, може, за сто рік, знайшлась рука, що дописать зуміла ту теорему. І ніхто не скаже, де діло предка, де потомка праця,— вони злились в єдину теорему* (Л. Укр., III, 1952, 97); *Прекрасна наша Вітчизна. Щоб одстояти її від посягання ворогів, не раз наші предки засівали береги Дніпра своїми кістками* (Панч, В дорозі, 1959, 244); *Ще той собор у Києві стоїть, Що предок звів на диво поколінням* (Павл., Бистріна, 1959, 24); *Живі факти реальної дійсності свідчать, що соціалізм приніс трудящим.. Країни Рад такі матеріальні й духовні блага, про які їх предки не могли навіть мріяти* (Ком. Укр., 3, 1969, 43); // *тільки мн.* Ті, від кого походять певні людські племена, народності і т. ін. *На півночі і північному сході вони* [венеди] *потім стикалися з окремими угро-фінськими племенами — предками естонців, фінів, карелів, мордви, марі та інших народів* (Іст. СРСР, I, 1957, 23); *Давні племена своїми предками вважали тварин* (Наука.., 8, 1963, 32).

◇**З пре́дка; З пре́дку-ві́ку,** *у знач. присл.*— з давніх-давен, з давніх часів; віддавна. *Недалеко від Полтави, Де широкими гіллями Ліс над Ворсклою гуде,— З предка, з діда.. Незавидний жив козак* (Бор., Тв., 1957, 80); *З предка живуть Кабашні у цих місцях* (Гончар, Таврія, 1952, 36); *Без границі й без копця, Від коня* [кінця] *та й до коня Зеленів степ кругом З предку-віку облогом* (П. Куліш, Вибр., 1969, 404).

ПРЕДОКУ́ЧИТИ, чу, чиш, *док., розм.* Дуже надокучити; // *безос.*— *Уже ж мені та й предокучило, Під вікопцем стоячи, Твою волю волячи, Тебе дожидаючи* (Чуб., V, 1874, 83).

ПРЕДОРОГИ́Й, а́, е́, *також у сполуч. із сл.* дорогий, *розм.* Дуже дорогий. *Посли, прийшовши до столиці, Послали до царя сказать, Що до його і до цариці Еней прислав поклон оддать Із хлібом, з сіллю і з другими Подарками предорогими* (Котл., I, 1952, 169).

ПРЕДО́РОГО, *розм.* Присл. до **предороги́й.** *Купили ми.. предорого новий глиняний посуд* (Барв., Опов.., 1902, 25).

ПРЕДО́СИТЬ, *присл., розм.* Цілком досить; цілком достатньо. *Решти води було предосить для самої господарки. Хіба згадаєш, скільки разів доводилося обходитись і меншою її кількістю!* (Ю. Янов., II, 1954, 70).

ПРЕДСТА́ВИТИ *див.* **представля́ти.**

ПРЕДСТА́ВИТИСЯ *див.* **представля́тися.**

ПРЕДСТА́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **предста́вити.** *Народ представлений, головним чином, чаплинською дітлашнею, що, як горобці, позасідавши на деревах, стежить за церемонією звідти* (Гончар, II, 1959, 360); *Для успішної парламентської боротьби робітничий клас повинен бути представлений в парламентах справді пролетарськими революційними партіями* (Нова іст., 1957, 118); *Оскільки робоча сила — вартість, в ній самій представлена лише певна кількість уречевленої суспільної середньої праці* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 172); *Цікаво б прочитати, як воно* [свято Котляревського] *представлене в галицькій пресі, та, на жаль, не маю спромоги читати Ваших газет* (Коцюб., III, 1956, 249); — *Може, Іон уже і підвищення має, адже писав ще торік, що на сержанта представлений...* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 18); // Який є, наявний десь як зразок чого-небудь. *На виставці представлені твори видатних письменників російського народу та інших народів нашої країни, видані українською мовою* (Літ. газ., 9. XII 1948, 1); // **предста́влено,** *безос. присудк. сл. З'їзд вважається дійсним, якщо на ньому представлено не менше половини всіх членів партії* (Статут КПРС, 1971, 31).

ПРЕДСТА́ВЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **представля́ти** і **предста́вити** 1, 4, **представля́тися** і **предста́витися** 1. *Після першого представлення, при котрім усі гості за чергою подавали йому руку, дехто промовив до нього пару слів* (Фр., VII, 1951, 96); *Вернер теж сяяв: йому надали звання унтер-офіцера.. Томас палко дякував Бутакову за представлення і прекрасну характеристику* (Тулуб, В степу.., 1964, 325).

2. *заст.* Вистава, спектакль. *Я була ще скілька раз у театрі: у неділю вдень було дитяче представлення, казка про мачуху царицю* (Л. Укр., V, 1956, 48).

ПРЕДСТАВЛЯ́ТИ, яю, я́єш, *недок.*, **ПРЕДСТА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* предста́влять; *док., перех., книжн.* 1. *кого кому, також із сл.* одне одному, одного одному. Знайомлячи з кимось, називати чи характеризувати кого-небудь; рекомендувати. — *Моя сестрінниця..,— сказала пані Дреліхова, представляючи графові Регіну* (Фр., VI, 1951, 234); *Олена, яка в присутності Ореста Білинського пожвавішала, представляла йому кожну дочку багатослівно, наче конферансьє* (Вільде, Сестри.., 1958, 316); —*Я вас не представляю одне одному,— озвався по паузі Федір Іванович,— бо ви вже знайомі* (Головко, II, 1957, 582); [Анна:] *Дозвольте вам, мос шановне панство, представити сеньйора де-Маранья, маркіза де-Тенорію* (Л. Укр., III, 1952, 403); *Після того, як Вихор вивів його з оточення під Одесою і представив контр-адміралу Багрову, хлопця лишили при штабі* (Кучер, Чорноморці, 1956, 266).

2. *тільки недок.* Бути представником кого-, чого-небудь, заступати кого-небудь, діючи за його дорученням, від його імені, захищаючи чиїсь інтереси, здійснюючи чиюсь волю; репрезентувати. [Романюк:] *Надіє, що з тобою? Представляєш інтелігенцію нашого села, а так невічливо розмовляєш з керівництвом* (Корн., II, 1955, 202); *Селянин, безсумнівно, дістав можливість більш безпосередніх стосунків з Радянською владою, звертаючись до тов. Калініна, який представляє в своїй особі найвищу владу Радянської республіки* (Ленін, 39, 1973, 294); *Центральний Комітет представляє КПРС у зносинах з іншими партіями* (Статут КПРС, 1971, 33); // Бути виразником, еквівалентом чогось. *Коли, з одного боку, гроші представляють проданий товар, то, з другого боку, вони представляють товари, які можна купити* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 113); // *із сл.* інтереси. Діяти за дорученням когось, здійснювати чиюсь волю. *Завдання партії захищати інтереси робітників і представляти інтереси всього робітничого руху* (Ленін, 2, 1969, 98).

3. Показувати, зображувати кого-, що-небудь у творах літератури, мистецтва, у розповіді, усній або писемній характеристиці. *Легше було б, якби Ви справді були таким «неуязвимым», яким представляли Вас тоді Труш і Ганкевич* (Л. Укр., V, 1956, 434); *Українські буржуазні націоналісти намагалися представити Шевченка ворогом російського народу* (Рильський, X, 1962, 30); *Представив Рильський* [у перекладі] *українським читачам і зразок флегматичних роздумів про мізерність життя символіста Д. Реньє* (Рад. літ-во, 8, 1971, 55); // *тільки недок., розм.* Наслідуючи чиїсь манери, зовнішність, мову і т. ін., зображувати, удавати, відтворювати кого-, що-небудь. *Дуже було смішно, як один слон представляв пана в ресторані, другий кухаря в білій шапці і хвартусі* (Л. Укр., V, 1956, 48); *Вчора провели ми вечір у Горького і сміялися весь час, як Гінцбург представляв нам цирк* (Коцюб., III, 1956, 327); *Діти розділилися на дві частини під ковалишиною хатою:*

дівчата під вікнами представляли одну телефонічну [телефонну] *станцію, а хлопці на пару сот кроків далі другу* (Ков., Світ.., 1960, 103).

4. *до чого, на що.* Порушувати питання про нагороду чи підвищення по службі, на посаді.—*Потис мені командир руку і каже: «Спасибі тобі, Охріме Сазоновичу, за службу. Представляю тебе до нагороди». І правда — нагородили мене медаллю* (Тют., Вир, 1964, 261); [Василина Макарівна:] *Дуже хоче* [Мар'яна] *Героя одержати.* [Бондар:] *А чого ж, Мар'янко! Заслужиш — представимо...* (Зар., Антеї, 1961, 34); — *Водолаза представте на Героя! — крикнув, повернувши голову до Шумакова, Зотов. — Орел!* (Голов., Тополь, 1965, 394).

ПРЕДСТАВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́шся, *недок.*, **ПРЕДСТА́ВИТИСЯ,** влюся, вишся; *мн.* представля́ться; *док., книжн.* 1. Називати себе під час знайомства. *Досі не знайомі мені тутешні молоді люди представлялися* (У. Кравч., Вибр., 1958, 335); [Горбунов:] *Ну, представляюсь: генерал Дитятін!* (Тич., І, 1957, 300); *Коробець — то й Коробець, ніхто не перечив, але ніхто й не став представлятись Семенові Петровичу* (Збан., Єдина, 1959, 93); *Джек попросив сотника до авто. Сотник представився по-військовому* (Мак., Вибр., 1954, 305); *Кошовий повернувся до Людмили, відкозирнув і представився: — Кошовий* (Головко, І, 1957, 483).

2. *тільки недок.* Пас. до **представля́ти** 2—4. *В силу ряду причин українська література початку XX ст. майже до 50-х років представлялася неповно — всього-навсього кількома найвидатнішими іменами* (Рад. літ-во, 9, 1965, 89).

ПРЕДСТАВНИ́К, а́, *ч.* 1. *кого, чого, від кого — чого, чий, звідки.* Особа, що представляє кого-, що-небудь, діє за чиїмось дорученням, від імені когось, виражаючи чиїсь інтереси. *Увечері в клубі відбулися загальні збори. Представник від заводу розповідав, як робітники й селяни завойовували собі владу* (Панч, В дорозі, 1959, 241); *Сидить оточений партизанами Митько під дубом.. Командир загону, коваль, кулеметник, представник з підпільного комітету, уважні й зосереджені* (Головко, І, 1957, 372); *Я.. уявляв себе представником громадськості, і громадськість я малював Федідою з терезами в руках* (Ю. Янов., II, 1958, 15); *14—16 листопада 1957 року в Москві відбулася Нарада представників комуністичних і робітничих партій соціалістичних країн* (Деклар. наради.., 1957, 3); *Представники Української РСР рішуче і послідовно відстоюють в ООН права пригноблених народів на свободу і національну незалежність* (Ком. Укр., 12, 1967, 65); // Виборна особа, що представляє в державних органах інтереси народу чи якоїсь його частини. *Народ безмежно вірить своїм представникам у Радах, активно відгукується на їх заклик, іде до них по допомогу* (Ком. Укр., 9, 1969, 26); // *також у сполуч. із сл.* влада, уряд, командування *і т. ін.* Службова чи урядова особа, що представляє кого-, що-небудь, обстоює чиїсь інтереси (держави, установи і т. ін.). *Комендант порту і представники командування приймають нове поповнення* (Кучер, Чорноморці, 1956, 409); *Юридичні особи беруть участь у цивільному обороті і вступають у правочини через посередництво своїх органів або ж через своїх представників* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 7); *Мати у складі партійного органу представника адміністрації важливо* (Ком. Укр., 3, 1968, 69); *Ще вчора він ховався в темній ямі, боявся голосно заговорити, а сьогодні ось стоїть у виконкомі, вільно розмовляє з представниками Радянської влади* (Ткач, Плем'я.., 1961, 16); *Комісар закордонних справ стояв на березі.. Його оточувала купка людей — представники уряду, Міста, військові і журналісти* (Ю. Янов., II, 1958, 108); // *у сполуч. із сл.* дипломатичний, консульський. Службова особа, що має урядові повноваження для зносин з іноземною державою. *Українська РСР має право вступати в безпосередні зносини з іноземними державами, укладати з ними угоди та обмінюватися дипломатичними і консульськими представниками* (Конст. УРСР, 1969, 7).

△ **Пала́та представників** — у ряді буржуазних країн — назва нижньої палати парламенту (наприклад, в Австралії, Бельгії, Ірландії, США) або однопалатного парламенту (наприклад, у Новій Зеландії).

2. Виразник, захисник якихось ідей, суспільних поглядів і т. ін. *В.. диспутах Олесь за дорученням окружкому грав неабияку роль: він виступав як представник войовничого клерикалізму* (Донч., VI, 1957, 610); *Всемірно допомагаючи Радянській владі в справі госпбудівництва і піднесення продуктивних сил країни, профспілки одночасно ні в якому разі не можуть забувати свого найважливішого завдання — представника і захисника економічних інтересів робітників* (КП України в резол. і рішен.., 1958, 287); *Павло Арсенович* [Грабовський] — *не трафаретний проповідник героїв, які з допомогою бомб і кинджалів поривaються скинути царський уряд. Ні, це був представник нової думки, яка брала початок від історично визначених основ* (Рад. літ-во, 1, 1965, 60).

3. Той, хто в своїй особі представляє певну групу, розряд і т. ін. людей чи певну галузь діяльності, хто є типовим зразком такої групи, розряду і т. ін. чи діячем у певній галузі. *Служба ледве-ледве дає шматок хліба, а література!.. Соромно навіть признатися представникові культурної нації* (Коцюб., III, 1956, 305); *Може, ні в кого із українських поетів не було такої внутрішньої спорідненості з Пушкіним, як саме у Шевченка.. Пушкін і Шевченко... Дві різні людські долі, представники двох різних, більше — полярних класів* (Рильський, X, 1962, 37); *Часто кращі представники прогресивного інженерства збиралися у Валентина Модестовича, тоді ще не жонатого, послухати грамофон* (Шовк., Інженери, 1956, 159); // *у сполуч. із сл.* культура, мистецтво, наука *і т. ін.* Діяч певної галузі знання, культури і т. ін. *..Горький — безумовно найвидатніший представник пролетарського мистецтва, який багато для нього зробив і ще більше може зробити* (Лепін, 19, 1971, 238); *Історія багатьох міст і сіл України зв'язана з іменами видатних представників російської культури, які тут жили і творили* (Визначні місця Укр., 1958, 17); *Пізнати все багатство, всю глибину змісту законів природи, правильно витлумачити їх можна тільки спільними зусиллями представників природничих наук і філософії* (Ком. Укр., 3, 1967, 71).

4. Зразок, особина певного класу, виду, роду тварин чи рослин. *Широкі, прямі вулиці.. кучерявляться чудовими бульварами й алеями з пірамідальних та сріблястих тополь, акацій, кленів та інших представників зеленокучерявої рослинної родини* (Вишня, I, 1956, 327); *Після мінералогічної колекції взялися* [Вернер і Шевченко] *за ботанічну і якомога краще пильнували рослини, висаджені в горщики, як зразки рідкісних представників пустельної зони* (Тулуб, В степу.., 1964, 403); *З морських риб дуже токсичні представники ряду зрослощелепних, що населяють води Тропіко-Атлантики та Індо-Пацифіки* (Наука.., 7, 1956, 27).

ПРЕДСТАВНИ́ЦТВО, а, *с.* 1. Наявність представників на з'їздах, в органах управління. *Неприязнь до меншовиків походила в молодіжному гурті від того, що меншовики .. були «легальні» і навіть в час війни мали представництво в урядовому «Военно-промисловому ко-*

міметі» (Смолич, Мир.., 1958, 29); ..[II] *з'їзд* [РСДРП] *був скликаний після найретельнішої підготовки, на началах якнайповнішого представництва* (Ленін, 8, 1970, 187); *Норми представництва до Рад депутатів трудящих визначаються Конституціями союзних республік* (Конст. СРСР, 1963, 23); *Трудящі України мали широке представництво на II Всеросійському з'їзді Рад* (Укр. іст. ж., 4, 1960, 36); // *у сполуч. із сл.* народне. Наявність представників народу в органах управління та їх участь у виборах цих органів. *Повновладне народне представництво є завершення революції..* (Ленін, 14, 1971, 133); *Народовладдя в нашій країні дістає свій вияв насамперед у Радах — органах народного представництва, які поєднують у собі риси державних і громадських організацій* (50 р. Вел. Жовт. соц. рев., 1967, 38).

2. Здійснення певних (звичайно юридичних) дій однією особою від імені іншої чи інших; виконання обов'язків або володіння правами представника.

3. Установа, орган, що представляють чиї-небудь інтереси. *Студентки три прийшли в вечірній час У наше представництво* (Дмит., Осінь.., 1959, 59); *Влада повинна належати цілком і виключно трудящим масам та їх повноважному представництву — Радам робітничих, солдатських і селянських депутатів* (Ленін, 35, 1973, 214); *У відповідності з статтею 19 Конституції УРСР уряд Української РСР відкрив постійні представництва при ООН у Нью-Йорку і при ЮНЕСКО в Парижі* (Ком. Укр., 12, 1967, 64); *Серед зустрічаючих були глави дипломатичних представництв, акредитовані в СРСР, радянські та іноземні журналісти* (Рад. Укр., 22. XI 1960, 1).

ПРЕДСТАВНИ́ЦЯ, і, *ж.* Жін. до **представни́к.** — *Ви, значить, представниці релігійної громади?* (Мик., II, 1957, 402); ..*селянська буржуазія є також представницею торгового й лихварського капіталу* (Ленін, 3, 1970, 67); *Ті, кому довелося його бачити, оповідали, що Марусяк був просто красавець* [красень], *отже, не дивно, що мав успіх серед представниць прекрасного полу* [статі] (Хотк., II, 1966, 71); *Вони ще раз помилувалися мальовничим сквером районного центру, де, як художня деталь, бродив битливий цап з кількома представницями жіночої статі, і закрокували через майдан* (Добр., Тече річка.., 1961, 238); * Образно. *Нова культура виростає як спадкоємиця і представниця старої національної культури в радянській дійсності* (Вітч., 11, 1968, 206).

ПРЕДСТАВНИ́ЦЬКИЙ, а, е. 1. Який складається з багатьох представників кого-, чого-небудь, включає достатню кількість представників. *Біла миша стала предметом обговорення навіть в такій представницькій міжнародній організації, як ЮНЕСКО. Тут працює спеціальний комітет по лабораторних тваринах* (Наука.., 2, 1967, 30); // Який відбиває інтереси багатьох представників кого-, чого-небудь. *Наша соціалістична демократія широка і представницька* (Рад. Укр., 14. III 1967, 1); *Скликання Московського* [Всесвітнього] *конгресу — одна з найвидатніших подій нашого часу. Головною особливістю його є широкий, представницький характер* (Ком. Укр., 7, 1962, 3).

2. Який грунтується на праві обирання своїх представників (звичайно про органи влади, управління). *Правління цього* [студентського] *товариства переобиралося щороку і було представницьким* (Бурл., Напередодні, 1956, 54); *Самодержавство царя вело відчайдушну боротьбу проти запровадження представницьких установ у Росії* (Ленін, 20, 1971, 4); *Українські буржуазні націоналісти намагались створити враження, що Центральна рада нібито є представницьким органом, який виявляє волю українського народу, тобто робітників і селян* (Іст. УРСР, II, 1957, 36); *Ради депутатів трудящих в найширшими представницькими установами населення* (Ком. Укр., 2, 1965, 15).

ПРЕДСТА́ТИ, а́ну, а́неш, *док., перев. перед ким — чим, книжн., заст.* З'явитися перед ким-, чим-небудь. *О Нероне! Нероне лютий! Божий суд, Правдивий, наглий, серед шляху Тебе осудить. Припливуть І прилетять зо всього світа Святиє* [святі] *мученики. Діти Святої волі. Круг одра, Круг смертного твого предстануть В кайданах* (Шевч., II, 1963, 285); *Кінець кінцем збагнувши, що перед ним представ Козак Мамай, пан Купа спитав необачно: — Чи не з того світу, Козаче?* (Ільч., Козаньк. роду.., 1958, 42); // Постати в уяві, в думках, у пам'яті. *І начебто замилується око. Та не минеться гіркота досад, Бо ти предстанеш тиха, одинока, І знову землю, вітер і потоки Я поверну назад, назад, назад!* (Мал., Звенигора, 1959, 54); // *перен.* Виявитися певним чином, розкритися перед ким-небудь. *Природа, облагороджена нами, очищена від випадковостей божого хаосу і заростей диких, перетворена творчістю, предстане перед народами світу в такій новій красі, в якій предстала сьогодні перед світом велика радянська людина, творець життя, поборник миру на землі* (Довж., III, 1960, 486); *Образ Франка повинен предстати перед читачем в усій величі й силі, без полуди і підфарбування, зі всіма притаманними його характерові рисами* (Рад. літ-во, 8, 1966, 55).

ПРЕДТЕ́ЧА, і, *ч. і ж., книжн., уроч., заст.* 1. Особа, що своєю діяльністю підготувала шлях, умови для діяльності інших; попередник. *Геній находить готовий матеріал до творчості своєї, він уміє брати повними жменями з того, що предтечі, що попередні і сучасні нагромадили, зібрали...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 274); *Можна сміливо сказати, що предтечами людей, які поклали уперш підвалини українського народного театру, предтечами Кропивницького, Саксаганського, Заньковецької, Садовського,— були: великий Щепкін, Карпо Соленик, якого називали українським Щепкіним, і Семен Артемовський* (Рильський, III, 1956, 357); // Передвісник чого-небудь. *Поет* [Т. Г. Шевченко] *бачив завтрашній день без кріпаччини, передчував «сім'ю вольну, нову», був ясновидцем відродження, предтечею грядущої революційної бурі* (Літ. Укр., 30. V 1964, 2).

2. *перен.* Явище, подія, що підготували грунт, умови для наступних явищ, подій або передують іншим явищам, подіям. *Городництво, що його, мабуть, не знали азіатські варвари нижчого ступеня, з'явилося у них не пізніше середнього ступеня, як предтеча рільництва* (Енгельс, Походж. сім'ї.., 1948, 125); *Предтечею цунамі може бути і виверження вулкану* (Веч. Київ, 25. IX 1969, 4); *Міф, легенда, притча — працури й предтечі сучасного роману, повісті, новели* (Літ. Укр., 12. XI 1968, 3).

ПРЕД'ЯВИ́ТИ *див.* **пред'явля́ти.**

ПРЕД'ЯВЛЕ́ННЯ, я, *с., книжн.* Дія за знач. **пред'яви́ти, пред'явля́ти.** *У пункті нового місця мешкання (постійного або тимчасового) виборець вноситься в список виборців по пред'явленні «Посвідки на право голосування», а також посвідки про особу* (Полож. про вибори.., 1946, 5); *Приводом для пред'явлення претензій Святослава на київський стол* [престол] *став невдалий похід київського князя на половців* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 571).

ПРЕД'ЯВЛЯ́ННЯ, я, *с., книжн., рідко.* Дія за знач. **пред'явля́ти.**

ПРЕД'ЯВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ПРЕД'ЯВИ́ТИ,** явлю́, я́виш; *мн.* пред'я́влять; *док., перех., книжн.* 1. Показувати якийсь документ (звичайно на підтвердження чого-небудь). *Вартовий глянув на його документ*

з печаткою Генштабу і пропустив у скрипучу хвіртку, зовсім ніби й не здивувавшись, що цивільна людина пред'являє військове посвідчення (Голов., Тополя.., 1965, 23); — *Пред'явіть документи.— А ти хто такий? — прикидаючись незнайком, запитав Дорош* (Тют., Вир, 1964, 117); *Вони* [партизани] *пред'явили підроблені документи про те, що лікарню немовби треба звільнити, щоб дати місце хворим фашистським солдатам і командирам...* (Сміл., Сашко, 1957, 177).

2. Заявляти претензії, ставити які-небудь вимоги стосовно когось, чогось. *Усі вимоги, які партія й народ пред'являли й пред'являють нашим письменникам старшим, повною мірою стосуються також і вас, молодих письменників* (Тич., III, 1957, 461); *Народи світу пред'являють суворий рахунок імперіалізму, з вини якого лишаються нерозв'язаними корінні проблеми, які гостро стоять перед людством і які воно могло б розв'язати вже сьогодні* (Наука.., 11, 1969, 2); *Нові літаки відповідають усім високим вимогам, які пред'являють до сучасних пасажирських повітряних кораблів* (Веч. Київ, 12. VII 1957, 4); * Образно. [Н о р м а:] *Ти сприймав життя як подарунок долі: подарунок, що ні до чого не зобов'язує. Коли ж те саме життя пред'явило тобі рахунок, ти, наче зловмисний неплатник, утік до Європи* (Галан, I, 1960, 445); // *у сполуч. із сл.* п р а в о. Вимагати визнання своїх прав на що-небудь. *Коли зросла могутність Союзу РСР, радянський уряд пред'явив права українського народу на возз'єднання всіх його земель в єдиній державі* (Рад. Укр., 17. IX 1949, 2)

ПРЕД'ЯВЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок., книжн.* Пас. до **пред'явля́ти.**

ПРЕД'ЯВНИ́К, а́, *ч., книжн.* Особа, що пред'являє, показує якийсь документ на підтвердження чого-небудь. *При особовому страхуванні вигодонабувачами визнаються: .. б) пред'явник поліса (або страхової квитанції), якщо за вказівкою страхувача поліс виписано на пред'явника* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 61).

ПРЕД'ЯВНИ́ЦЯ, і, *ж., книжн.* Жін. до **пред'явни́к.**

ПРЕД'ЯВНИ́ЦЬКИЙ, а, е, *книжн.* Належний пред'явникові.

ПРЕЗАБА́ВНИЙ, а, е, *розм.* Який викликає велику веселість; дуже смішний.

ПРЕЗАБА́ВНО, *розм.* Присл. до **презаба́вний.** *Вона* [сойка], *вичистивши гніздо, сідала в ньому і тихими, розумними очима цікаво дивилася на нас, презабавно зазираючи понад краєчок гнізда* (Фр., IV, 1950, 356).

ПРЕЗАВЗЯ́ТИЙ, а, е, *розм.* Дуже завзятий. *Оцей годований кабан! Оце ледащо. Щирий пан, Потомок гетьмана дурного, І презавзятий патріот* (Шевч., II, 1953, 88).

ПРЕЗАВЗЯ́ТО, *розм.* Присл. до **презавзя́тий.** *А шабля щербата Сказала: — Багато Ти мною посік Кропиви презавзято, А кинув мене У негоду, у зливу, Мене, Свою шаблю стару, Незрадливу* (Перв., II, 1958, 477).

ПРЕЗДОРОВЕ́ННИЙ, а, е, *розм.* Надзвичайно здоровий (у 3—5 знач.). — *Руки йому* [Левкові] *скручені, сторожів.. з прездоровенними киями, неначе за яким душогубцем* (Кв.-Осн., II, 1956, 272); — *Снилось мені, ніби .. проти мене стоїть прездоровенний, брудний собака* (Горький, II, перекл. Ковганюка, 1952, 452).

ПРЕЗДОРО́ВИЙ, а, е, *також у сполуч. із сл.* з д о р о в и й, *розм.* Дуже здоровий (у 3—5 знач.). *Михайлик, парубійко прездоровий і лагідний, як лось, нівроку йому, такий вибухався, що був на голову вищий од усіх* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 12); *А я хлопець прездоровий, Знаю, що не дамся* (Думи.., 1941, 243); *Серед Росі неначе лежав невеличкий острівець з прездорового каміння, без ладу накиданого купами* (Н.-Лев., III, 1956, 38); *Заверещала* [Маня] *не своїм гласом: саме над головою в неї літала й бриніла здорова,прездорова оса* (Григ., Вибр., 1959, 452).

ПРЕЗЕ́НТ, у, *ч., заст., розм.* Подарунок. *На себе панцир натягає* [Еней], *Палаш до бока прив'язав; Насилу щит підняв чудесний, Не легкий був презент небесний* (Котл., I, 1952, 212); *Недавно голкотерапія дістала презент — спеціальний прилад, тобіскоп* (Наука.., 6, 1971, 51).

Дава́ти (да́ти) в презе́нт — передавати що-небудь у чиюсь власність як подарунок; дарувати. *Від Куракіна залежало дати йому в презент володіння чи відмовити* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 320).

ПРЕЗЕНТА́БЕЛЬНИЙ, а, е. Який вигідно відрізняється від інших своїми якостями; показний, видний (у 2 знач.). *Вигляд їхній був мало презентабельний* (Смолич, I, 1947, 21); *Через кілька днів доктор Томас уже був у Пасадені в старенькій і мало презентабельній лабораторії* (Рибак, Час.., 1960, 665).

ПРЕЗЕНТА́БЕЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **презента́бельний.**

ПРЕЗЕНТА́ПТ, а, *ч., фін.* Пред'явник якогось грошового документа (векселя та ін.).

ПРЕЗЕНТА́ЦІЯ, ї, *ж., фін.* Пред'явлення до відшкодування, виплати грошового документа.

ПРЕЗЕНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех., заст., розм.* Передавати що-небудь у власність як подарунок; дарувати. *Згадалася* [Наливайкові] *її довга розповідь про чоловіка Яна.. та про тисячі золотих червінців, що їх презентував удові король Баторій за ті чоловікові заслуги* (Ле, Наливайко, 1957, 68); *Королева з своїм королем, щасливі, плазували біля ніг Наполеона, щоб він лише ласкаво на них глянув і щось презентував з пограбованого в Росії та інших країнах* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 30).

ПРЕЗЕНТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., заст., розм.* Пас. до **презентува́ти.** *Букетики кримських конвалій презентувалися московським студенткам* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 242).

ПРЕЗЕРВАТИ́В, а, *ч.* 1. Пристосування, що використовується як засіб запобігання вагітності або зараженню венеричними хворобами.

2. *заст.* Взагалі запобіжний засіб.

ПРЕЗЕРВАТИ́ВНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **презервати́в** 1.

2. *заст.* Запобіжний.

ПРЕЗЕ́РВИ, ПРЕСЕ́РВИ, ів, *мн.* Нестерилізовані харчові продукти, розфасовані і герметично закриті. *Презервами називають нестерилізовані консерви. Це риба пряного засолу або маринована* (Укр. страви, 1957, 70).

ПРЕЗИДЕ́НТ, а, *ч.* 1. *чого.* Виборний голова, керівник установи, організації, товариства тощо. — *Не зашкодить, коли звелю дати президентові суду маленьке вияснення* (Фр., IV, 1950, 173); *В 1764 р. царський уряд остаточно ліквідував гетьманство, доручивши управління Україною відновленій Малоросійській колегії на чолі з її президентом графом П. Рум'янцевим* (Іст. УРСР, I, 1953, 350); *На Міжнародному конгресі у Вашінгтоні Костянтина Дмитровича* [Глінку] *було обрано президентом засідання* (Видатні вітч. географи.., 1954, 120); *Першим президентом Академії наук Української РСР був академік Володимир Іванович Вернадський, видатний мінералог і хімік* (Ком. Укр., 6, 1969, 46).

2. У ряді країн — обраний на певний строк глава держави. *Вони йшли садовою доріжкою назустріч один одному, президент юної землі Рад і вчений землі, вдивляючись здаля один в одного* (Довж., I, 1958, 483); *Главу французької республіки — президента — оби-*

рають на сім років на спільному засіданні Національних зборів і Ради республіки (Ек. геогр. заруб. країн, 1956, 95).

ПРЕЗИДЕ́НТСТВО, а, *с.* 1. Пост, посада президента; діяльність на цій посаді протягом певного часу.

2. Територія, область, підвладна президентові (у 2 знач.).

ПРЕЗИДЕ́НТСТВУВАТИ, ую, ує, *недок.* Бути президентом, виконувати обов'язки президента.

ПРЕЗИДЕ́НТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **президе́нт.** *У Франції встановилось панування монархічної «пар тії порядку», поряд з якою існувала сильна президентська влада* (Нова іст., 1956, 146); — *Чим ви гарантовані, що коли-небудь не вирине десь отака потвора та засяде в президентське крісло, як засів свого часу Гітлер?* (Гончар, III, 1959, 420).

ПРЕЗИДЕНТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **президентува́ти.**

ПРЕЗИДЕНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* Те саме, що **президе́нтствувати.**

ПРЕЗИ́ДІЯ, ї, *ж.* 1. Виборний орган для ведення зборів, з'їзду тощо. — *Президію зборів треба обрати! — гукнув хтось із натовпу.* — *З трьох чоловік!* (Головко, А. Гармаш, 1971, 480); *Вона підійшла ближче до столу президії* (Мик., II, 1957, 383); // Особи, що входять до цього органу. *Уже місця президія займала, І все помалу стихло* (Мур., Повість.., 1948, 34); *Президія реве. Дзвінок не замовкає. Не зна промовець — де йому порада* (Еллан, І, 1958, 292); // Місце за столом, де сидять ці особи. *З президії зателенчали дзвоником* (М. Ол., Леся, 1960, 178); *Мій Петро іде на сцену, У президію за стіл* (С. Ол., Вибр., 1959, 87).

Сиді́ти в преси́дії; Сіда́ти (сі́сти) в преси́дію (в преси́дії) — займати (зайняти) місце за столом, де розміщується виборний орган, що веде збори, з'їзд і т. ін. [М а р ч е н к о:] *Просимо вас сюди, сідайте, будь ласка, в президію...* (Корн., II, 1955, 324); *І, ніби жар спахнув із віч, Поміж старими й молодими — Усім здалось: зайшов Іваїч І сів в президії між ними* [делегатами] (Мал., Запов. джерело, 1959, 21).

2. Орган державної влади СРСР, союзних і автономних республік, а також деяких соціалістичних країн. *Сесії Верховної Ради СРСР скликаються Президією Верховної Ради СРСР двічі на рік* (Конст. СРСР, 1963, 11); *Закони, ухвалені Верховною Радою Української РСР, публікуються за підписами Голови і Секретаря Президії Верховної Ради Української РСР* (Конст. УРСР, 1969, 10).

3. Постійний керівний колегіальний орган деяких організацій і установ. *Треба від них когось взяти з собою у Славгород.— Кузнецова, звичайно,— підказав Гайовий.— Якраз член президії Ради солдатських депутатів* (Головко, II, 1957, 457); *Товариші не пішли до суду, а вдались до президії об'єднаних профспілок, і там справу було вирішено на їхню користь* (Вільде, Сестри.., 1958, 119); *Везли туди* [у колгосп], *з доручення нашої президії Спілки радянських письменників України, подарунок — бібліотеку* (Вишня, І, 1956, 342); *Президія Академії наук Української Радянської Соціалістичної Республіки обирається загальними зборами Академії і підзвітна їм* (Знаннн.., 2, 1969, 4); *Президія Української республіканської ради товариства охорони природи.*

ПРЕЗИ́ДЛИВИЙ, а, е. Який виражає презирство, сповнений презирства. *Не знаю, чи й хлопець побачив той погляд, що панна кинула йому вкупі з презирливими словами* (Л. Укр., III, 1952, 605); *Якусь мить вони дивилися одне на одного — презирливий погляд Катерини перетнувся зі мстивим, зловтішним поглядом Кулика: «А що, відплатив я тобі?»* (Жур., Дорога.., 1948, 83); *Яків спокійно стоїть на порозі і безжалісно ріже Терентія презирливим усміхом* (Стельмах, І, 1962, 312).

ПРЕЗИ́ДЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **презиґливий.**

ПРЕЗИ́ДЛИВО. Присл. до **преси́дливий.** *Перевів* [Карпо Петрович] *очі од цяцьки на жінку і презирливо плямкнув губами* (Коцюб., II, 1955, 371); *Він сидів на коні і презирливо оглядав юрбу* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 18); — *Якщо ви хочете слухати цього хлопчиська,— презирливо тицьнув пальцем на Гончара Стадницький,— діло ваше* (Стельмах, І, 1962, 356).

ПРЕЗИ́РСТВО, а, *с.* 1. Почуття повної зневаги, крайньої неповаги до кого-, чого-небудь. *Глянув* [пелікан] *з мукою й презирством На совиную породу* (Л. Укр., IV, 1954, 189); *Кинувши слово презирства зрадливим товаришам, я став вимагати свої документи* (Вас., IV, 1960, 41); *Проти вікна на сірому тлі вечора темна незграбна Тихонова постать ледве помітно ворухнулась, і голос глухий, повний ненависті й презирства:* — *Ти, Гнидо, зубів не вишкіряй* (Головко, II, 1957, 56); *Робітнича партія з презирством повинна ставитися до звичайного ліберального прийому: залякувати обивателя привидами чорносотенної небезпеки* (Ленін, 14, 1971, 213); *Підростаюче покоління проникається повагою до творчої праці на виробництві, зневагою і презирством до ледарів і дармоїдів* (Ком. Укр., 8, 1963, 19).

2. Байдужість, неповажне ставлення до чого-небудь. *Тут* [у камерах] *поруч зі смертю буяло життя — сумне, інколи веселе, а в цілому повне презирства і зневаги до смерті, яка хижою кішкою чатувала за дубовими дверима на кожного* [в'язня] (Збан., Єдина, 1959, 114); *До милиць своїх Сашко ставиться насмішкувато, з якимось веселим презирством* (Гончар, Тронка, 1963, 41).

ПРЕЗЛИ́Й, а́, е́, *також у сполуч. із сл.* з л и й, *розм.* Дуже злий. *Учора мій сусід купив собі Коня Із табуна, татарського, презлого* (Греб., І, 1957, 68).

ПРЕЗЛЮ́ЩИЙ, а, е, *також у сполуч. із сл.* з л ю щ и й, *розм.* Надзвичайно злий. *А я, як чужа була, то жила у його* [дядька] *за наймичку. До того ж ще дядина — злюща-презлюща* (Мирний, І, 1954, 71).

ПРЕЗРЕ́ННИЙ, а, е, *рідко.* Який заслуговує на презирство (у 1 знач.), викликає почуття презирства. *Гетьманські «вартові» для одесита з околиць були презренними паріями* (Смолич, Світанок.., 1953, 93).

◇ **Презре́нний мета́л,** *зневажл.*— гроші. — *Батьки в наш час пішли такі, що не можуть своїх дітей до смерті догодувати! В поті чола мушу добувати свій хліб, щоденно мушу виборювати той презренний метал, якого мені, братці, часто бракує* (Гончар, Тронка, 1963, 110).

ПРЕЗУ́МПЦІЯ, ї, *ж.* 1. *книжн.* Припущення, що грунтується на ймовірності.

2. *юр.* Закріплене в законі припущення про існування певного факту, реальність якого вважається істинною і не потребує доказів.

△ **Презу́мпція невини́ності** — принцип, за яким особа, підозрювана або звинувачена у вчиненні злочину, вважається невинною доти, поки її винність не доведена в порядку, передбаченому законом.

ПРЕЙСКУРА́НТ, а, *ч.* Довідник цін на різні види і сорти товарів або на певні послуги. *Їх* [декадентів] *описи виглядають радше, як вказівки для маляра або як прейскуранти різних вишуканих фарб, аніж як поетичні креації* [твори] (Фр., XVI, 1955, 281); *В похоронному закладі треба буде поторгуватись, бо .. не мають прейскуранта, а лише читають, скільки з кого можна здерти* (Вільде, Сестри.., 1958, 106); *З 1 липня 1967 року запроваджується єдиний загальносоюзний прейскурант оптових цін на литво* (Ком. Укр., 6, 1967, 73); // перен.

Перелік чого-небудь з оцінкою. «*Звенигора*» — *це був своєрідний прейскурант моїх творчих можливостей* (Довж., I, 1958, 22).

ПРЕЙСКУРА́НТНИЙ, а, е. Передбачуваний прейскурантом. *Пафтопродукти і запасні частини рекомендується облічувати за прейскурантними цінами, а технічне обслуговання і ремонт — за плановою собівартістю РТС або МТС* (Колг. Укр., 5, 1958, 14).

ПРЕКЛОНИ́ТИ *див.* **преклоня́ти.**

ПРЕКЛОНІ́ННЯ, я, *с., книжн.* Глибока повага, пошана, викликана захопленням ким-, чим-небудь.

ПРЕКЛОНЯ́ТИ, яю, я́єш, *недок.,* **ПРЕКЛОНИ́ТИ,** ню́, ни́ш, *док., перех., книжн.* З повагою нахиляти, нагинати (голову).

Преклоня́ти (преклони́ти) коліна: а) ставати, опускатися на коліна; б) скорятися, визнаючи чиюсь владу над собою; в) визнаючи чиюсь велич, оцінюючи кого-, що-небудь по заслузі, з повагою, пошаною ставитися до кого-небудь; схилятися перед кимсь.

ПРЕКО́С, а, *ч., спец.* М'ясо-вовнова порода скороспілих тонкорунних овець, виведена у Франції. *У бригаді розміщено також вівцеферму на 640 тонкорунних овець породи прекос* (Колг. Укр., 11, 1960, 13); // Вівця цієї породи.

ПРЕКРА́СНИЙ, а, е. 1. Який відзначається надзвичайною красою, милує око гармонією барв, ліній і т. ін.; дуже гарний. *Не стиляй своє личко прекрасне, Не затулюй повіками віч, Із котрих то мигоче, то гасне Промінь світла в життя мого ніч* (Фр., XIII, 1954, 147); *Росла собі пальма гінка та прекрасна, Чимало уже піднялась* (Граб., I, 1959, 313); *А лицар же де? ..Блискучий, в панцері золотім, з шоломом в струсевих перах на прекрасній голові, вічно усміхнений, святочний!* (Хотк., II, 1966, 174); *Той одягся, і я запримітив, як поступово розчарувалися очі Тайах, коли брудне матроське лахміття покрило прекрасні форми мужчини* (Ю. Янов., II, 1958, 54); // Який має дуже привабливий вигляд; який справляє надзвичайно приємне, сильне враження. *Мій краю прекрасний, розкішний* [розкішний]. *багатий!* (Шевч., II, 1963, 47); *Козаче село, велике, аж на двох горах.., річка, хати все нові, коло кожної красний, прекрасний вишник! Славне село!* (Вовчок, I, 1955, 37); *Прекрасний був Чиж у цю хвилину, прекрасна була кожна його риса і кожний рух* (Довж., I, 1958, 190); //Надзвичайно приємний для слуху; милозвучний. [Д у ш е ч к а:] *Прекрасний голос! Артистичний!* (Вас., III, 1960, 399); *Вони чули музику, далеку, незрозумілу, прекрасну* (Гончар, IV, 1960, 84); *На грунті прекрасної російської пісні виросла російська музика* (Рильський, III, 1956, 11).

◇ **Зара́ди прекра́сних оче́й; За прекра́сні о́чі** — без винагороди, задарма; **Прекра́сна стать; Прекра́сна полови́на [ро́ду людського]** — жіноча частина людства; жінки. — *Нічого не відказала* [хазяйка], *а тільки плюнула, так-таки й плюнула на вічний сором прекрасній половині роду людського...* (Коцюб., I, 1955, 200).

2. Який має надзвичайні позитивні риси, моральні якості і т. ін. (про людину). — *Усі люди дивуються, відки в таких паскудних людей такі прекрасні діти* (Март., Тв., 1954, 123); *Хочеться нам співати й кричати на весь світ: народжуйтесь, люди, прекрасні й завзяті, ставайте до лав битися й перемагати, битися й будувати невимовні красоти соціалізму!* (Ю. Янов., II, 1958, 244); *Партія виховала в нашій країні покоління людей зовсім нових, прекрасних людей* (Літ. газ., 9. IX 1948, 1); //Наділений надзвичайним умінням робити що-небудь. *Вдруге слухав я прекрасних наших співаків, що чудово доносять до глядача ідейно-художній зміст опери* [«Арсенал»] (Рильський, Веч. розмови, 1964, 13); *В* [Харківській] *області виросло багато прекрасних вожаків і організаторів колгоспних мас* (Рад. Укр., 15. I 1959, 2).

3. Довершений за формою і змістом; досконалий. *Книжечки Ваші* [І. С. Нечуя-Левицького], — *дорогий подарунок, — дістав і прочитав. Яка прекрасна мова!* (Коцюб., III, 1956, 317); *Перечитуючи прекрасні твори Пушкіна і Шевченка, ми не можемо не сказати, що вони обидва своїми серпами — кожен на своєму полі — жали на один сніп. Сніп народної волі, народного щастя* (Рильський, X, 1962, 22); // Який вирізняється серед інших подібних явищ, предметів тощо своїми надзвичайними якостями, особливостями і т. ін. *Слуху Юра не мав.. І мати від щирого серця дивується: і в неї ж, і в батька прекрасний музикальний слух* (Смолич, II, 1958, 12); *Він мружить очі й вдихає прекрасне дніпровське повітря* (Ю. Янов., II, 1958, 195); *Томас палко дякував Бутакову за представлення і прекрасну характеристику* (Тулуб, В степу.., 1964, 325); // Дуже ясний, теплий, сонячний (про погоду, день, пору року і т. ін.). *Погода була прекрасна* (Фр., VIII, 1952, 191); *Був прекрасний літній ранок* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 20); *Година стояла прекрасна* (Довж., I, 1958, 79); // Який є сприятливим, корисним для кого-, чого-небудь; доцільний, ефективний. *Тепер на мене мають прекрасний вплив холодні обтирання, щоранку, і ванни, що беру двічі на тиждень* (Л. Укр., V, 1956, 225); *Інженер Микола Стецюк запропонував один засіб, який дасть прекрасний ефект* (Рибак, Зброя.., 1943, 103); *Повстання — прекрасна річ, коли повстають передові елементи проти реакційних* (Ленін, 8, 1970, 378); *Піклування про інтереси народу викликало до життя і прекрасну ініціативу — шефство передових колгоспів над економічно слабими* (Рад. Укр., 26. X 1961, 1); // Надзвичайно вдалий, влучний. *Гарно задумані, написані з великим розмахом, з прекрасними деталями, вони* [повісті] *часто не задовольняють читача* (Коцюб., III, 1956, 40); *Яка безконечна, яка невичерпана, яка прекрасна тема для розмов!* (Хотк., II, 1966, 179).

4. Сповнений високого значення, глибокого змісту, пов'язаний з благородними ідеалами, високою метою. — *Я йду без жалю — так було треба. Яка прекрасна моя дорога ... остання, коротка путь...* (Коцюб., II, 1955, 190); *Радянські прапори шумлять крильми, І ми йдемо, прорвавши коло тьми, Ходою вільною, шляхом просторим Назустріч далям дивним, неозорим, В одній сім'ї, як сестри і брати, До нашої прекрасної мети* (Рильський, II, 1960, 158); *У справедливих армій доля завжди прекрасна* (Гончар, III, 1959, 7); // Дуже сприятливий для кого-, чого-небудь; щасливий. *Ми тривожим стратосферу, атомне ядро і сферу — о прекрасний час! неповторний час!* (Тич., I, 1957, 168); — *Я бачу майбутнє нашої Батьківщини величним і прекрасним, сповненим можливостей* (Довж., I, 1958, 499); // Пов'язаний з радісними, приємними почуттями, переживаннями, подіями і т. ін. *Потяг рушив, і ми, сповнені прекрасних мрій, заціпеніли, щільно притиснувшись одно до одного на двох чемоданах* (Досв., Вибр., 1959, 179); *Надворі до Андрія підійшла Фрося. Вона відверто сказала, що в неї прекрасний настрій і вона хотіла б іти додому разом з Андрієм* (Гур., Наша молодість, 1949, 91); *Із прекрасним на серці болем, Із осколком у серці ясним Я на кряж по камінню голім Лісом іду багряним* (Гончар, IV, 1960, 25).

5. *у знач. ім.* **прекра́сне,** ного, *с.* Те, що є втіленням краси, що відповідає її ідеалам, викликає у людини найвищу естетичну насолоду. *Різні люди, різні імена, різні епохи, а отже, безперечно, є в них і спільний якийсь критерій в оцінках великого й прекрасного!* (Рильський.

IX, 1962, 163); *Суспільні поняття прекрасного, як і справедливого, морального є світоглядні поняття* (Талант.., 1958, 13); *Добрий смак можна розвинути і виховати на високих зразках прекрасного, поганий — виправити уважним вивченням творів справжнього мистецтва* (Рад. літ-во, 2, 1965, 10); *Однією з важливих проблем естетики, навколо якої точилася і точиться гостра ідейна боротьба, є проблема прекрасного* (Ком. Укр., 5, 1960, 71).

◇ **В оди́н прекра́сний день** — одного разу, якось. [Л і к а р:] *Врешті, тепер, по-модному, ніяких роз'яснеппів* [роз'яснень] *родичам не полагається* [належить], *тільки в один прекрасний день прийде і скаже: подивіться, тіточко, чи гарно на мені шлюбна сукня лежить?* (Л. Укр., II, 1951, 39); *Опришки вважали його своїм, бо він дійсно поперебував у всіх ватагах.. Але в один прекрасний день опришки прокидалися, а Юрчика серед них не було, він щезав* (Хотк., II, 1966, 152).

ПРЕКРА́СНО. 1. Присл. до **прекра́сний** 1—4. *Темнорусяве волосся* [Ядзі] *прекрасно гармоніювало з її білим матовим лицем і темно-голубими очима* (Кобр., Вибр., 1954, 89); *Читала Ніна прекрасно* (Допч., V, 1957, 374); *Книжка видана прекрасно, на дорогому гарному папері* (Коцюб., III, 1956, 25); — *Справді, місяць якогось дивного димчасто-апельсинового відтінку,— докинув Поспелов.* — *Та ви самі побачите, це прекрасно передав Тарас Григорович у своїй картині «Схід місяця»* (Тулуб, В степу.., 1964, 408); *Шевченко гаряче любив і прекрасно знав творчість Пушкіна, Грибоєдова, Лермонтова* (Рильський, III, 1956, 22); *Будинок стоїть на розі людної вулиці й прекрасно резонує звуки* (Ю. Янов., II, 1958, 15); — *Троє людей .. почували себе прекрасно* (Ю. Янов., II, 1958, 133).

2. *у знач. присудк. сл.* Дуже добре, красиво, приємно, досконало (при висловленні почуття повного задоволення від чого-небудь, схвалення чогось). *Єднала* [пташка] *небо з землею в голосну арфу і грала на струнах симфонію поля. Це було прекрасно* (Коцюб., II, 1955, 231); *Стрілами шугали ластівки, і взагалі було прекрасно* (Допч., VI, 1957, 40); [С т у д е н т:] *Пане Мічурін, те, що ви сказали — прекрасно!* (Довж., I, 1958, 429).

3. *у знач. виг.* Уживається при висловленні захвату, повного схвалення. *Мій запас вигуків захвату трудно збільшити. Чудово, прекрасно, чарівно, дивно, гарно, дивовижно!* (Мас., Роман.., 1970, 139).

4. Уживається як частка при схваленні, ствердженні чого-небудь. [П а т а ш а:] *Ми поклялися один одному піти з вашого саду професорами.* [М і ч у р і н:] *Прекрасно! Обов'язково!* (Довж., I, 1958, 482).

ПРЕКРАСНОДУ́ШНИЙ, а, е, *книжн.* Сповнений прекраснодушності; здатний виявляти прекраснодушність. — *Усі ваші прекраснодушні висловлювання, шановні товариші, базуються тільки на особистих почуттях, а моя справа розбиратися у фактах* (Собко, Звич. життя, 1957, 213); — *Гадає* [Костомаров], *що самими школами і освітою можна зробити людей гуманними і благородними. Мрійник, прекраснодушний мрійник...* (Тулуб, В степу.., 1964, 45); *Стаття Писарєва* [«Пушкін і Бєлінський»] *.. відіграла позитивну роль у боротьбі проти «чистого мистецтва», проти прекраснодушної маніловщини в літературі того часу* (Талант.., 1958, 14).

ПРЕКРАСНОДУ́ШНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Піднесено-сентиментальний настрій; схильність все ідеалізувати, у всьому бачити приємне, прекрасне, прикрашати що-небудь. *Провина Сокола була дуже серйозна, і Ліза не мала права виказувати йому найменшої прекраснодушності* (Руд., Вітер.., 1958, 36); *Манілову, поряд з фантазерством і мнимою прекраснодушністю, безперечно, властива глибока відчуженість від народу* (Рад. літ-во, 18, 1955, 79).

ПРЕКУМЕ́ДНИЙ, а, е, *розм.* Дуже кумедний. *Чимсь знайомим ще з дитинства війнуло від того глиняного баранця-свищика з кілька разів закрученими рогами і прекумедною мордочкою* (Вітч., 5, 1961, 159).

ПРЕКУМЕ́ДНО, *розм.* Присл. до **прекуме́дний.** *Прекумедно звучали у виконанні* [актора] *С. Благого куховарські куплети: Кухар я на все умілий, Наварю борщу хоч з мила* (Вітч., 10, 1965, 207).

ПРЕЛА́Т, а, *ч.* У католицькій та англіканській церквах—почесна назва, титул представника вищого духовенства (кардинала, архієпископа, єпископа тощо); // Особа, що має цей титул. *«Ти богом проклятий! Ти єретик! ти єретик!».— Ревіли прелати* (Шевч., I, 1963, 267); *Гуляли по коліна в крові І граф вельможний, і прелат, І чоботи їх сап'янові У прах топтали немовлят* (Рильський, III, 1961, 144); *В.. чорних сутанах з нашийними срібними хрестами на ланцюгах поважно зайшли прелати ордену за стіл* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 118).

ПРЕЛІМІНА́РІЇ, їв, *мн., дипл.* Попередня угода, яка згодом може бути замінена іншою; тимчасові рішення; // *перен.* Початок чого-небудь; те, що передує чомусь. *Се хутко два місяці, як я тут. Перших тижнів два.. невиразно прокалатались, без замітної роботи, тільки з прелімінаріями її в формі читання* (Л. Укр., V, 1956, 424); *В Маньського були зіркі очі. Він зрозумів, що прелімінарії можна вважати за закінчені* (Шовк., Інженери, 1956, 222).

ПРЕЛІМІНА́РНИЙ, а, е, *дипл.* Стос. до прелімінаріїв; попередній. *Прелімінарний мир.*

ПРЕЛЮБОДІ́ЙНИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **прелюбодія́ння.** *А ти, кумасю, спала, спала, Пишалася, та дівувала, Та ждала, ждала жениха, Та цілумудріє хранила, Та страх боялася гріха Прелюбодійного* (Шевч., II, 1963, 417).

ПРЕЛЮБОДІ́ЯННЯ, я, *с., заст.* Позашлюбний любовний зв'язок; зрада чоловікові чи дружині; перелюбство.

ПРЕЛЮБОДІ́ЯТИ, ію, ієш, *недок., заст.* Здійснювати прелюбодіяння; зраджувати. *У другій кімнаті панотець. Гріхи відпускає. Які в Сорохана гріхи?.. Може, слово своє порушив? Прелюбодіяв?* (Мур., Бук. повість, 1959, 145).

ПРЕЛЮ́Д, а, *ч., муз.* Те саме, що **прелю́дія** 2. *У плані інструментально-хорового прелюду опрацьована* [М. І. Вериківським] *високопоетична народна колискова «Котику сіренький»* (Нар. тв. та етн., 6, 1964, 74).

ПРЕЛЮ́ДІЯ, ї, *ж.* 1. Вступ до музичного твору. *З зали вдарили в вуха зібраних могутні акорди розчулюючої прелюдії Тимольського до однієї з його чарівних коломийок* (Фр., VI, 1951, 224); *Крім самостійних інструментальних уривків (увертюра, танці), кожному епізодові — чи то арія, дует чи ансамбль — передує невелика інструментальна прелюдія* (Укр. клас. опера, 1957, 142).

2. Самостійна музична п'єса, переважно для фортепіано. *Прелюдії Шопена — це своєрідні музичні «зарисовки» різних емоційних вражень* (Наука.., 2, 1960, 57).

3. *перен.* Те, що говориться або здійснюється як вступ до головного. *Воздвиженський заговорив до Марти дуже солодким голосом, так що вона й не втямила спершу, до чого воно йдеться і до чого він прямує. То була його прелюдія* (Н.-Лев., I, 1956, 391); *Говоритиму про тую ж «Шляхту»* [комедію], *але щоб бути зрозумілим — мушу дозволити собі коротеньку прелюдію* (Коцюб., III, 1956, 124); *Люнебурзький процес — смутна прелюдія до нюрнберзького процесу — був досить повчальним і печальним досвідом* (Смолич, Після війни, 1947, 26).

ПРЕЛЮ́ТИЙ, а, е, *розм.* Дуже лютий. *Тепер прелютая година На нашій славній Україні.. Не мені тепер, старому, Булаву носити* (Шевч., II, 1963, 159); *Що мені царство, ксьондзами обіцяне, Чорні прочани з фальшивими лицями, Мертва латина й прелюті апостоли* (Мур., Осінні сурми, 1964, 60).

ПРЕМ'Є́Р, а, *ч.* 1. *розм.* Те саме, що **прем'є́р-міні́стр.** *А Мак-Келлі.. вже говорив щось про містера Керенського і про те, що невипадково той невдалий прем'єр у скрутну хвилину був вивезений з Петрограда саме на автомобілі американського посольства* (Гончар, Таврія.., 1957, 584); *Прощайте, Макдональде бідний, Почесним вигнанцем з прем'єрів Ви кидаєте острів рідний...* (Еллан, I, 1958, 251).

2. Актор, що займає перше місце в трупі, виконує головні ролі. *У театрі він* [М. Ф. Романов] *був першим актором, прем'єром, як говорили раніше* (Вітч., 4, 1968, 159).

ПРЕМ'Є́РА, и, *ж.* Перша вистава п'єси в театрі, перший показ естрадної, концертної або циркової програми. *Лише кілька днів лишилося до прем'єри, йдуть останні репетиції* (Мартич, Друзі.., 1962, 73); *В театрі російської драми йшла прем'єра «Три сестри»* (Донч., V, 1957, 339); *Працювали над «Камінним господарем» довго і вдумливо. Та ось, нарешті, прем'єра* (Минуле укр. театру, 1953, 164); *Прем'єра — завжди свято. Як для акторів, так і для глядачів* (Літ. Укр., 14. VI 1968, 4).

ПРЕМ'Є́Р-МАЙО́Р, а, *ч.* У царській армії — другий штаб-офіцерський чин, що відповідав підполковнику, а також особа, що мала цей чин. *Підійшовши, я прочитав: це був патент на чин прем'єр-майорові Качалову* (Стор., I, 1957, 234).

ПРЕМ'Є́Р-МІНІ́СТР, а, *ч.* У ряді країн — особа, що очолює уряд, стоїть на чолі кабінету міністрів, ради міністрів. *Прем'єр-міністр Сікорський, об'їжджаючи з начальником генштабу східні кордони, повідомив, що Польща може одразу виконати все, що вимагає договір дружби з великим французьким союзником* (Стельмах, II, 1962, 355).

ПРЕМ'Є́РНИЙ, а, е. Стос. до прем'єри. *Тільки-но з'явилося його* [В. О. Неллі] *ім'я на прем'єрній афіші, а він вже мріє про нову роботу* (Мист., 6, 1965, 25); *Дмитро Омелянович* [Мілютенко] *постійно наполягав на тому, щоб поряд з основним, прем'єрним складом виконавців у рівній черговості мали б змогу пройти репетицію другі чи й треті виконавці ролей* (Літ. Укр., 25. III 1969, 4).

ПРЕМ'Є́РСТВО, а, *с.* 1. Посада прем'єра (у 1 знач.). 2. *заст., ірон.* Панування прем'єрів у театральній трупі. *Дуже часто доводиться, на жаль, констатувати, скільки у нас ще рутинності, прем'єрства, зазнайства, чванливості і, як висновок з цього, замість етики — етикет, замість дружньо спаяного* [театрального] *колективу — горді, одержимі зарозумілістю одинаки* (З глибин душі, 1959, 30); *Диктатуру актора Крушельницький вважав серйозною загрозою сьогоднішньому українському театрові. Саме тому він так застерігав акторів од прем'єрства* (Вітч., 4, 1967, 181).

ПРЕМ'Є́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **прем'є́р.**

ПРЕМ'Є́РША, і, *ж., розм.* Жін. до **прем'є́р** 2. — *«Законний муж» прем'єрші, «зорі», «нашої знаменитої» і т. ін. і т. ін. «стовбичить на сцені» статистом* (Л. Укр., III, 1952, 701); — *Заньковецькій запропонували поступити на імператорську сцену прем'єршею, а вона.. відмовилась від цієї честі!* (Бурл., Напередодні, 1956, 141).

ПРЕМИ́ЛИЙ, а, е, *розм.* Дуже милий. *Ой зійдемось, премилес браття, На високу могилу, Та посадим, премилес браття, Червону калину!* (Думи.., 1941, 198); *Наум, вислухавши його, не стрепів, та аж поцілував його у голову і дума: «Що за премила дитина!»* (Кв.-Осн., II, 1956, 70).

ПРЕМИ́ЛО, *розм.* Присл. до **преми́лий.** *Враз дама дожовує, ковтає і премило вишкіряє золоті зуби до Юри* (Смолич, II, 1958, 47).

ПРЕМІА́ЛЬНИЙ, а, е, Прикм. до **пре́мія.** *Преміальна система повинна стати одним з могутніх засобів збудження змагання* (КП України в резол. і рішен.., 1958, 56); *Застосування численних преміальних форм оплати.. узаконювало постійну надбавку до тарифної ставки* (Рад. Укр., 6. X 1956, 2); // Одержаний як премія. *Преміальні гроші;* // *у знач. ім.* **преміа́льні,** ніх, *мн.* Гроші, що виплачуються як премія. *Вони вирішили купити за преміальні по костюму* (Коз., Листи.., 1967, 165); *Для посилення матеріальної заінтересованості в одержанні високого врожаю тепличницям за перевиконання місячного плану збирання тепличних овочів виплачують преміальні* (Колг. Укр., 11, 1961, 33).

ПРЕМІА́НТ, а, *ч., заст.* Премійована особа. *Через усі класи.. йшов я першим або другим преміантом* (Фр., I, 1955, 22).

ПРЕМІЙО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **преміюва́ти.** *В 1895 році оповідання О. Маковея «Весняні бурі» було премійоване на конкурсі «Зорі»* (Жовт., 2, 1956, 80); // *у знач. прикм. Починається бал. Музика грає премійований вальс «Ліза». Всі танцюють* (Коч., II, 1956, 175); // **премійо́вано,** *безос. присудк. сл. Усього по Дрогобицькій області премійовано за перевиконання річних планів розвитку тваринництва 15 колгоспів* (Рад. Укр., 21. VIII 1951, 2).

ПРЕМІЮВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до преміювання. *Преміювальна комісія.*

ПРЕМІЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **преміюва́ти.** *Він* [О. М. Сибіряков] *вніс у касу Російської Академії наук 10 000 крб. на преміювання за оригінальні твори російською мовою про Сибір* (Видатні вітч. географи.., 1954, 101); *Частину коштів, заощаджених проти завдання, передано бригадній раді для преміювання колгоспників* (Хлібороб Укр., 10, 1963, 34).

ПРЕМІЮВА́ТИ, юю, ю́єш, *недок. і док., перех.* Нагороджувати премією. *Ще дуже молоденькою пішла* [Галина] *працювати телятницею. У догляді телят вела першість. Не раз і не два колгосп преміював Галину коштовними подарунками* (Ковінька, Чому я не сокіл.., 1961, 55); *Як найкращого сталевара, Гордія Калениковича хотіли преміювати квартирою в новому будинку, а він відмовився* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 254); *По закінченні збирання колоскових всіма бригадами призначаються загальноартільні збори, на яких преміюють кращих колгоспників та колгоспниць* (Нар. тв. та етн., 1, 1957, 91).

ПРЕМІЮВА́ТИСЯ, ю́ється, *недок.* Пас. до **преміюва́ти.** *Повинні високо преміюватися спеціалісти, під керівництвом яких робітники із значним успіхом проходять необхідний стаж для дальшого зайняття самостійних адміністративних посад* (КП України в резол. і рішен.., 1958, 60).

ПРЕ́МІЯ, ї, *ж.* 1. Нагорода (переважно грошова) за успіхи чи заслуги в певній галузі діяльності, за досягнення кращих наслідків у чому-небудь (у змаганні, конкурсі тощо). *Прикро скаржився мені* [П. Саксаганський] *на те, що зібрані на премію Івана Карповича гроші і досі не повернені куди слід* (Мирний, V, 1955, 425); *Присуджувано премії. Я тріумфував, бо всі ті костюми, яким я присудив премії, якраз дістали їх* (Коцюб., III, 1956, 193); *Молодь, молодь... Повен клуб. Грім овацій... Звуки труб. В клубі кращих величають, Кращим премії*

вручають! (С. Ол., Вибр., 1959, 205); *Глянула* [Галина] *на елегантний наручний годинник — премію з обласної виставки за свою роботу в колгоспі* (Крот., Сини... 1948, 6); *Зоя була найкраща шахістка в школі, а за фігурне катання.. не раз одержувала премії* (Донч., V, 1957, 384); *Ленінська премія; Міжнародна премія Миру; Премія імені Т. Г. Шевченка; Нобелівська премія;* // *також із сл.* перша, друга *і т. ін.* Грошова винагорода за кращий твір у галузі науки, техніки, літератури і мистецтва. *Це оповідання* [«Захар Беркут»] *не тільки принесло мені визначену премію 100 гульденів, але й запрошення від Омеляна Партицького, що влаштував конкурс, помагати йому при редагуванні «Зорі»* (Фр., I, 1955, 37); [Н о п и а:] *Все одно — перша премія закріплена за вами! Ви ж — провідний художник!* (Дмит., Драм. тв., 1958, 464); *Разом з «Увертюрою на чотири українських народних теми» Б. Лятошинського вона* [симфонія Л. М. Ревуцького] *була відзначена першою премією* (Мист., 1, 1959, 33); *Дівчі Федоров подавав свої праці на присудження премії* (Видатні вітч. географи.., 1954, 106).

2. Грошове чи матеріальне заохочення за успішну трудову діяльність; грошова винагорода за перевиконання виробничих норм, зниження собівартості продукції тощо як додаток до заробітної плати. — *Оце ми тут говорили, що вийшла така постанова: достроково закінчується сівба — бригадирові видасться премія: патефон .. або годинник* (Тют., Вир, 1964, 82); *..Політбюро вимагає безумовно переводу на премію якнайбільшої кількості осіб, відповідальних за швидкість і збільшення розмірів виробництва і торгівлі, як внутрішньої, так і зовнішньої* (Лепін, 44, 1974, 341); *Премії робітникам за виробництво продукції землеробства нараховуються і виплачуються головним чином в кінці року* (Хлібороб Укр., 11, 1967, 27); *За 100-процентний вихід телят по закріпленій групі корів доярка одержує премію — теля* (Хлібороб Укр., 11, 1966, 12); // *у сполуч. із сл.* надбавка. Додаткова оплата того, що зроблено понад план. *За махорку, здану понад план контрактації, премії-надбавки виплачуються в розмірі 50% середньої заготівельної ціни всієї махорки, зданої колгоспом* (Техн. культ., 1956, 6); *Колгосп одержав 201 тисячу крб. прибутку і 112 тисяч крб. премії-надбавки* (Рад. Укр., 1. III 1946, 2).

3. У дореволюційній Росії — безплатна додача, надбавка при купівлі якогось товару чи якоїсь кількості товару; // Безкоштовний додаток до газети, журналу і т. ін.

Ви́дати пре́мію — видати який-небудь твір як безкоштовний додаток до газети, журналу і т. ін. *Славно було б, якби видати премію «Русалку» (твою оперетку) з музикою* (Л. Укр., V, 1956, 114).

4. *спец.* Грошова винагорода, що виплачується урядами деяких держав як заохочення за реалізацію (звичайно експортну) деяких видів товарів. *Експортна премія.*

5. *торг.* Винагорода однієї з сторін, що укладають угоду, за внесення нею вигідних для контрагента змін в умови угоди.

6. *фін.* Різниця між біржовою і номінальною вартістю цінного паперу.

△ **Страхова́ пре́мія,** *спец.* — грошова сума, що виплачується страхувальником страховій установі за певний риск, який вона несе. *За договором страхування одна сторона (страхувач) зобов'язується заплатити умовлений внесок (страхову премію), а друга сторона (страхувальник) зобов'язується в разі настання передбаченої в договорі події (страхового випадку) .. виплатити страхову суму* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 59).

ПРЕМНО́ГИЙ, а, е, *заст., уроч., ірон.* Наявний у великій кількості, попад міру. [Х м е л ь н и ц ь к и й:] *Згадайте ще недавні жертви предків наших і братії нашої .. А премногих з ними козаків на спиці віткнули і іншими лютими муками життя позбавляли* (Корн., I, 1955, 236).

ПРЕМНО́ГО, *заст., уроч., ірон.* 1. Дуже багато. *Ще буде світу доброго премного — Пройдуть часи крові і сліз* (Стельмах, V, 1963, 123); *Були незручності у нього: Він мав усяких знань премного* (Воскр., З перцем!, 1957, 291).

2. Надзвичайно, дуже. — *Я, гетьмане, тим, що маю, премного задоволений* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 63).

ПРЕМУ́ДРИЙ, а, е, *також у сполуч. із сл.* мудрий, *заст., уроч.* 1. Який має дуже великі розумові здібності. [Г а в р и л о:] *Та ти вже у нас відома книжниця. Мудра та премудра!..* (Кроп., III, 1959, 147); [М и к и т а:] *Благослови, премудрий отче, слово,—.. щоб од книг зерно добра й любові В своїй душі посіяти й зростить* (Коч., П'єси, 1951, 12); // *у знач. ім.* **премýдрий,** рого, *ч.* Дуже мудра людина. [С і п о н:] *Ой, царю чи віщий прозорливцю! Я не знаю, як маю величать мого владаря... Але я бачу розум боговитий у тебе на чолі. Збагни ж, премудрий, ти душу елліна* (Л. Укр., II, 1951, 307); // *ірон.* Дуже хитрий або нерозумний. *Дознаються небожата, Чия на вас шкура, Та й засудять, і премудрих Немудрі одурять!* (Шевч., I, 1963, 331); *Князь той премудрий п'ятнадцять літ Кормив своє стадо водою* (Фр., XIII, 1954, 421).

2. Сповнений глибокої, надзвичайної мудрості. *Схаменувсь вже над річкою: стою на кручі, а якіїсь два ченця мене охрещують і святою водою обкроплюють та говорять мені премудрії речі* (Кв.-Осн., II, 1956, 100); *І на віки із сонцем чистим, Премудре, вічне, грозове, У слові Партії огнистім Те слово Леніна живе!* (Мал., Звенигора, 1959, 207); *Той Альдус Мануціс замислив премудре діло — видати древні рукописи* (Ів., Тасмниця, 1959, 171); // *розм.* Надзвичайно важкий для сприймання, розуміння, засвоєння; складний, заплутаний. [І в а н:] *Вашій милості вгодно було нам, простим людям, премудрую загадку загадати, і звеліли, коли хто одгадає, то щоб до вас явитись* (Кост., I, 1967, 275); *Були такі премудрі панські закони, не закони, а глузування з людей* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 15); // *ірон., жарт. З сутінків висунулося кругловиде обличчя Пріськи Затірки, дуже смирної і вайлуватої дівчини, яка ось уже на протязі місяця ніяк не може здолати таку премудру штуку, як літера А* (Речм., Весн. грози, 1961, 77); *Маленький тендітний учень, зіщулений в грудочку, тремтячим пером виколупував на папері премудрі слова — «Чоловік ходить ногами»* (Кол., Тереп.., 1959, 24).

ПРЕМУ́ДРІСТЬ, рості, *ж.* 1. *тільки одн., заст., уроч.* Глибока, надзвичайна мудрість. *Він завжди мав таку якусь внутрішню пошану до книжок і до тих, хто вміє ті книжки читати. Йому це здавалося верхом людської премудрості* (Хотк., Довбуш, 1965, 35); *Я пішов до Відня, вчився там у книгах премудрості, у людей високої просвіти, шукав я правди — і не знайшов* (Морд., I, 1958, 103); *Я уявляю собі заклопотаного автора. Він сидить біля столу, повний всілякої премудрості, знань і вражень* (Ю. Янов., II, 1958, 30).

2. *розм.* Щось надзвичайно важке для сприймання, розуміння, засвоєння тощо. *І так мені хочеться бути разом з Вами .. Побачити, як Ви .. обходитесь без усякої книжкової премудрості* (Коцюб., III, 1956, 274); *Вона, моя маленька донька, ще не розуміється на складних проблемах людськості. Коли вона виросте.., можливо, тоді вона доскочить таких премудростей* (Досв.,

Вибр., 1959, 13); *У самій казармі в одному з приміщень якийсь підрозділ розташувався на заняттях «словеспістю». Саранчук трохи постояв, послухав і одійшов. «Е, ні, досить з мене цієї премудрості! Поїду додому, а там видно буде»* (Головко, II, 1957, 450); // *чого і без додатка, жарт.* Уміння робити, здійснювати що-небудь; добре знання якоїсь справи. [Х р а н к о:] *Спершу треба братись за невеличкі діла, потім — за більші, а там ще за більші, та так — потроху та помалу — дивись — не зчуєтесь, коли і всю премудрість посядете* (Мирний, V, 1955, 171); *Премудрості риболовецької справи дід Галактіон, напевне, позичив у свого діда* (Донч., VI, 1957, 58); *Ополченці без відриву від виробництва оволодівали всіма премудростями військової справи* (Ком. Укр., 10, 1969, 26); // *ірон.* Щось нескладне, нехитромудре, здійснення чого не потребує значних зусиль. *Раптом почув* [Багрич] *іржання коня. Не стямився, як відповів таким самим — дзвінким і протяжним — звуком. Цієї премудрості навчився в дитинстві, у батьківській кузні* (Дмит., Обпалені.., 1962, 53).

ПРЕМУ́ДРО, *заст., уроч.* Присл. до **прему́дрий.** *Рік Кончак: «Гаразд, матусю!» І вклонився їй до ніг. «Віще ти сказала слово! Жаден би віщун не міг Нам премудро так сказати»* (Фр., XIII, 1954, 367); // *ірон.* [Р і ч а р д:] *Схотіли, щоб я там фініки якісь ліпив над вікнами та над дверима в школі — се Годвінсон так видумав премудро покрасу ту, десь вичитавши в тексті* (Л. Укр., III, 1952, 50).

ПРЕНЕПОРО́ЧНИЙ, а, е, *заст., поет.* Позбавлений будь-якого пороку, будь-якої вади, хиби. *А вона, Непепорочная Марія, Сидить собі коло вікна І в поле дивиться, і шиє* (Шевч., II, 1963, 361); *Ти* [мати] *ідеш, непепорочна, Тінь Шевченкова з тобою Світить путь у бездорожжі, Одволожує уста* (Рильський, II, 1960, 249).

ПРЕНІ́ЖНИЙ, а, е, *розм.* Дуже ніжний; сповнений великої ніжності. — *Се тобі мамка післали! — повторив Івоніка, і крізь його голос пробилася, як перше, преніжна безгранична любов* (Коб., II, 1956, 101).

ПРЕНІ́ЖНО, *розм.* Присл. до **преніжний.** *Подружжя Половців пішло до домівки. Вони йшли, преніжно обнявшись* (Ю. Янов., II, 1958, 193).

ПРЕОБРАЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРЕОБРАЗИ́ТИ,** ажу́, язи́ш, *док., перех., книжн., рідко.* Змінювати, перетворювати. *Жінка в притемненій кімнаті здалася не такою старою. Старанно прибрана голова, щільно закрита сукня і трохи усміхнені, як годиться для господині, уста зовсім преобразили її* (Ле, Клен. лист, 1960, 205).

ПРЕОБРАЖА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПРЕОБРАЗИ́ТИСЯ,** ажу́ся, язи́шся, *док., книжн., рідко.* Ставати іншим, зовсім змінюватися. *Вона* [М. Заньковецька] *вся преображалась, мінялась в обличчі, загорялись її очі, чудово бринів голос* (Минуле укр. театру, 1953, 115); *Рідне місто преображалось просто на очах* (Донч., V, 1957, 219); // *у кого — що.* Перетворюватися на (у) щось інше, на (у) когось іншого, набуваючи іншого вигляду, інших якостей, рис і т. ін. *Преображавсь* [поет] *у бідолаху Ліра, Що й царство дві дочки і розум одняли* (П. Куліш, Вибр., 1969, 390).

ПРЕОБРАЖЕ́ННЯ, я, *с., книжн., рідко.* Дія за знач. **преобрази́ти, преобража́ти** і стан за знач. **преобрази́тися, преобража́тися.**

ПРЕОБРАЗИ́ТИ *див.* **ПРЕОБРАЖА́ТИ.**

ПРЕОБРАЗИ́ТИСЯ *див.* **ПРЕОБРАЖА́ТИСЯ.**

ПРЕОСВЯЩЕ́ННИЙ, а, е, *церк.* 1. Складова частина титулування єпископа. — *Та потривай же,— каже* [Шрам],— *адже ж Сомка вибрали одностайне гетьманом у Козельці? — Одностайне,— каже* [Василь Невольник], — *і сам преосвященний Методій був там і до присяги козаків приводив* (П. Куліш, Вибр., 1969, 57); — *Я вчора був у консисторії і чув, як вас там лаяли на всі заставки .. Сам преосвященний владика поклав гнів на вас* (Стельмах, I, 1962, 410).

2. *у знач. ім.* **преосвяще́нний,** ного, *ч.* Єпископ. *Гамза і церкву збудував. Правда, невелику, і попа свого постановив, їздив аж у губернію просити преосвященного, щоб постриг йому попа з його ж таки кріпаків* (Мирний, IV, 1955, 160); — *Ви знаєте, нема того місяця, щоб не тягли: як не до преосвященного, то в консисторію, а то — в монастир на покуту* (Вас., II, 1959, 76).

ПРЕОСВЯЩЕ́НСТВО, а, *с., у сполуч. із займ.* й о г о, ї х, в а ш е, *церк.* Титулування єпископа. — *Я ... в ... ваше преосвященство!.. Хлопці на великдень на радощах так дзеленькали, що дзвін трохи луснув,— сказав отець Харитін* (Н.-Лев., III, 1956, 193); — *Кажуть, вечірню сам святий отець, його преосвященство, правити буде...* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 439).

ПРЕПАРА́Т, у, *ч.* 1. Частина рослинного або тваринного організму, призначена і підготовлена для дослідження. — *Наука медицини вимагає.. обширної клініки, музеїв, багатих всякими препаратами, великих фахових бібліотек і вчених* (Фр., III, 1950, 365); *Для дослідження живих рослинних клітин під мікроскопом треба зробити з рослин зрізи і виготовити з них мікроскопічні препарати* (Практ. з анат. рослин, 1955, 10); *Для виготовлення препаратів краще брати печінку, селезінку, нирки від забитих здорових тварин* (Наука.., 9, 1962, 49).

2. *спец.* Речовина, приготовлена для хімічного аналізу. *Радіоактивний препарат.*

3. *спец.* Хімічний або фармацевтичний продукт лабораторного чи фабричного виготовлення. *З пеніциліну одержано багато сполук з іншими речовинами, завдяки чому цей препарат став ефективнішим* (Наука.., 9, 1956, 17); *Окрім миш'яку та заліза і бромистого препарату, Катюша пхує в мене, скільки я можу витримати, молока, яєць, м'яса* (Л. Укр., V, 1956, 227); — *Певне, й не знаєте, що таке гербіцид? А гербіцид — це такий препарат, що ним колишній військовий льотчик Сіробаба веде хімічне прополювання ланів* (Гончар, Тронка, 1963, 71); *Можливо, що незабаром винайдуть новий препарат, і перед ним не встоїть ніяка хвороба...* (Донч., V, 1957, 432); *В Інституті біохімії Академії наук УРСР розроблено методику одержання стабільних сухих препаратів вітаміну Е* (Веч. Київ, 26. I 1963, 1).

ПРЕПАРАТИ́ВНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до препарату. *Для препаративної мети використовували звичайно серця крупних тварин* (Укр. біох. ж., XXI, 3, 1949, 258); *До початку нашого століття в хімії основним методом дослідження був препаративний метод, за яким першорядним завданням хімії було одержання індивідуальних хімічних речовин у чистому вигляді, а потім вже вивчення їх властивостей* (Наука.., 12, 1960, 40).

ПРЕПАРА́ТНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **препара́т.**

ПРЕПАРА́ТНИК, а, *ч.*, *спец.* Працівник аптеки, який виготовляє препарати (у 3 знач.).

ПРЕПАРА́ТОР, а, *ч.* Працівник лабораторії, дослідної станції і т. ін., що займається препаруванням чого-небудь, виготовленням препаратів (у 1, 2 знач.).

ПРЕПАРА́ТОРСЬКИЙ, а, е, 1. Прикм. до **препара́тор.**

2. *у знач. ім.* **препара́торська,** кої, *ж.* Приміщення, де виготовляються препарати. *Хімічний кабінет, організатором якого є викладач Л. Ю. Сомін, складається з препараторської, хімічної аудиторії і виробничо-хімічного музею* (Наука.., 12, 1958, 8).

ПРЕПАРО́ВАНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до

препарува́ти. *Отакі сметанкарі, що нібито збирають сметанку з усіх спеціальних праць, дають по правді тілько якусь ботанку, препаровану для їх власного смаку* (Фр., III, 1950, 38).

2. *у знач. прикм.* Який використали для препарування; у якого взяли частину для дослідження. *Препарована жаба; Препарований помідор; // перен.* Оброблений, перероблений певним чином, оформлений відповідно до якихось потреб, для якоїсь мети. *Культивування цієї для східних слов'ян XIV—XV ст. вже цілком штучної, препарованої* [церковнослов'янської] *мови вимагало такого довголітнього навчання і такої суворої, по-своєму досконалої школи, якої вже не могло бути в країні* (Пит. походж. укр. мови, 1956, 31).

ПРЕПАРУВА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Стос. до препарування; // Признач. для виготовлення препаратів. *Будову клітини дуже добре можна вивчати на препаратах з червоного помідора. Для цього гострим скальпелем знімають разом з шкіркою трохи м'якуша, розміщують його препарувальною голкою в краплині води на предметному склі* (Практ. з анат. рослин, 1955, 12).

2. *у знач. ім.* **препарува́льна,** ної, *ж.* Приміщення, де виготовляють препарати.

ПРЕПАРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **препарува́ти.** *Для препарування рибу кладуть на стіл прямо перед собою черевом догори* (Вигот. учел.., 1956, 5); *Ви* [палії війни] *спотворили літературу і мистецтво витонченим препаруванням людських страждань, страху, злочинів* (Довж., III, 1960, 67).

ПРЕПАРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех.* 1. Виготовляти препарат, препарати (у 1 знач.). *Збирали вони і препарували риб, раків, змій і ящірок, збирали колекції метеликів, жуків, сколопендр, навіть отрутних тарантулів* (Тулуб, В степу.., 1964, 278); [Т а м а р а:] *Господи! Ця анатомія зведе мене в могилу.* [Д а в и д:] *І тоді ми тебе препаруємо. А проте гріх різати таку красу* (Коч., II, 1956, 275); * Образно. — *Горленко препарує вірші, як хірург, а операції робить, як поет* (Панч, В дорозі, 1959, 207).

2. *перен.* Обробляти, переробляти що-небудь певним чином, надавати чомусь відповідної форми, відповідного вигляду для якихось потреб, для якоїсь мети. *Націоналісти і космополіти оббріхували творчість Шевченка, нещадно фальсифікували і препарували її, вихолощуючи з неї революційний зміст* (Рильський, III, 1955, 258); *Автори підручника показують становлення характерів, їх багатогранність; при аналізі образів-персонажів вони не препарують їх на горезвісні мертворожденні риси характеру — вони розкриваються, як правило, образно і повнокровно* (Рад. літ-во, 2, 1963, 147).

ПРЕПАРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **препарува́ти.**

ПРЕПАРШИ́ВИЙ, а, е, *розм.* Дуже паршивий (у 2 знач.); гидкий, мерзенний, огидний. *Раз підійшла циганка, та препаршива собі на лихо, мов старець* (Кв.-Осн., II, 1956, 405); — *Що й казати· препаршива у мене посада* (Тулуб, В степу.., 1964, 329).

ПРЕПАСКУ́ДНИЙ, а, е, *розм.* Дуже паскудний (у 2—7 знач.). — *Князеньку! — реготав позаду Бурмака, жалюгідний карлик, препаскудний базіка, набитий дурень* (Загреб., Диво, 1968, 504); — *Сашко,— сказала мені мати,— ти цього препаскудного пса не зачіпай* (Сміл., Сашко, 1954, 48); *Витер повіяв од заводів, і далеко на полі було чути препаскудний, противний сморід од перепалених кісток, од гнилого малясу* (Н.-Лев., II, 1956, 205): *Розлючений на директора, на себе і на всю цю історію, Марко в препаскудному настрої повертався додому* (Стельмах, Правда.., 1961, 354).

ПРЕПАСКУ́ДНО, *розм.* Присл. до **препаску́дний.** — *На всі наші товари, окрім щетини, падає ціна. — А чому ж на щетину?..— здивувався Лісовський. — Парадокс безгосподарності. Наші свині погано доглядаються, препаскудно годуються, а тому щетина їхня найтвердіша* ... (Стельмах, I, 1962, 40).

ПРЕПИ́ШНИЙ, а, е, *розм.* Дуже пишний. *Він оставсь.. на місці. Ввійшов невольник і на золотій Тарілці з смирним поклоном подав йому препишну .. Лікійську рожу* (Фр., XIII, 1954, 201); *Вона .. препишна молодиця, гладка така* (Вовчок, VI, 1956, 293); *Одної препишної місячної зимової ночі їхав молодий мужик з аристократкою біля себе білим лісом, мов мрією, й обоє вони мовчали, як і ліс* (Коб., III, 1956, 243); *Препишна українська мова Лесі Українки, тонка й своєрідна, має .. на собі ознаки навчання у російських майстрів слова* (Рильський, IX, 1962, 130); — *Вступна стаття... — Препишна! Написана зовсім у такім дусі, як ви викладали мені* (Фр., IV, 1950, 172); [Г о д в і н с о н:] *Невинна дівчина в препишні шати наряджена для служби Астароті...* (Л. Укр., III, 1952, 81); *Івась Капівченко прийняв собі туркеню Горду та препишну* (Думи.., 1941, 37).

ПРЕПИ́ШНО, *розм.* Присл. до **препи́шний.** *Поміж лицарів блискучих, поміж дам препишно вбраних королівна йде поволі у буденних чорних шатах* (Л. Укр., I, 1951, 436).

ПРЕПОВА́ЖНИЙ, а, е, *розм., ірон.* Дуже поважний. *Їхав собі .. степами преповажний пан Демид Шампушка-Стародупський* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 9); *Чомусь якраз у той момент згадалося дитинство, закортіло викинути ще якогось коника, примусити оцих преповажних людей подивитися на речі просто, а не крізь папки з паперами* (М. Ю. Тарн., Незр. горизонт, 1962, 173).

ПРЕПОВА́ЖНО, *розм., ірон.* Присл. до **преповáжний.** *Ті слова сказані були преповажно, без тіні жарту* (Фр., I, 1955, 209).

ПРЕПОГА́НИЙ, а, е, *розм.* 1. Позбавлений будь-яких добрих якостей, властивостей; дуже поганий; надзвичайно неприємний. — *Либонь не знаєш Собачого життя мого! — Сказав Бровко,— ..Всього доводиться терпіти .. Та ще к тому і їжа препогана, Хлиснеш помий, коли дадуть* (Гл., Вибр., 1951, 115); *Зупинився* [Лис Микита] *і знов придивляється: та невже се я сам? .. Якийсь дивний і страшний звір, синій-синій, з препоганим запахом, покритий не то лускою, не то якимись колючими гузами* (Фр., IV, 1950, 93).

2. Який зовсім не відповідає певним вимогам, потребам, нормам. *Сьогодні препогана погода, цілий день дощ, гуляти не можна* (Коцюб., III, 1956, 413); *Препоганий стан здоров'я;* // Виконаний дуже недосконало, немайстерно. *Признайтеся — в тій церкві Сходи дуже невигодні* [невигідні], *Препогані* (Л. Укр., IV, 1954, 157).

3. Який не обіцяє нічого доброго; дуже невтішний, сумний. *Побачив Кіт, що діло препогане, Що, може, і йому вона* [Щука] *в пригоді стане,— Узяв куму на спину примостив, Поніс до ставу та й пустив* (Гл., Вибр., 1951, 108); // Дуже гнітючий, безрадісний. *Перед тим як лягти, Федір Іполитович довго ходив туди й сюди по кабінету. Такої препоганої доби в своєму житті він не запам'ятав нібито ані одної* (Шовк., Людина.., 1962, 46); *Препоганий настрій.*

4. Якому властиві негативні моральні якості (про людей); дуже недоброзичливий, неприязний, злий. *Все вона* [невістка], *вона забрала! Вона, препогана! Взяла щастя, взяла долю І мого Івана* (Рудан., Тв., 1959, 86).

5. Вартий гострого осуду (про манери, поведінку, вчинки і т. ін.). *Тільки в мене був один звичай препоганий: любила ласуватись.. Зо всіх гладишок чисто було*

вершки поз'їдаю, наче той кіт (Барв., Опов.., 1902, 356); — *Ось погляньте самі на себе: звичайні хлопці й дівчата, не язголи, а скорше чорти, освіта дуже різна, характери іноді навіть препогані!..* (Ю. Янов., I, 1954, 179); // Який ганьбить, ганьбить кого-небудь. *Ревізія пройшла — наслідок препоганий: У вулику на всій стіні Премудрі плани, А меду — ані-ні!* (Год., Заяча математ., 1961, 23).

6. Дуже непривабливий; зовні негарний. *Батько, мати не сплять, На сторожі стоять, Не пускають саму мене У садочок гулять. А хоч пустять, то з ним, З препоганим старим, З моїм нелюбом багатим, З моїм ворогом злим!* (Шевч., II, 1963, 138); // *перен.* Який викликає надзвичайну огиду, ненависть; проклятий. *Не вважає князь на віщий спів: «Нум, русичі, славетні дні спом'янем, Покажем шлях кощеям препоганим До Лукомор'я голих берегів!»* (Зеров, Вибр., 1966, 51).

ПРЕПОГА́НО, *розм.* Присл. до **препога́ний.** *Ми цілим гуртом пішли на вечір до відомого астронома Мейєра, де нам співали якась співачка і художник Рудінов.., але співали препогано* (Коцюб., III, 1956, 334); // *у знач. присудк. сл. Як препогано, як Катуллові твоєму тяжко! І щодня то гірше, то прикріше...* (Зеров, Вибр., 1966, 206).

ПРЕПОГА́НЮЩИЙ, а, е. Підсил. до **препога́ний.** *Погода була препогающа. Низько пливли хмари, темносиві й зловісні* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 266); *Вся вона, довгошия, руката і препогающа, викликала в Тимка злість* (Тют., Вир, 1964, 473).

ПРЕПОДО́БИТИСЯ, блюся, бишся; *мн.* преподо́бляться; *недок. і док., рел., заст.* Ставати святим, праведним. *Галайда кричить: «Батьку! Стійте!.. пропадаю! Постривайте, не вбивайте: Там моя Оксана. Годиночку, батьки мої! Я її достану!» «Добре, добре!.. Залізняче, Гукни, щоб палили. Преподобиться з ляхами... А ти, сизокрилий, Пайдеш іншу»* (Шевч., I, 1963, 125); // *кому, до кого.* Уподібнюватися. *Цар Давид.. колись преподобився богові* (Сл. Гр.).

ПРЕПОДО́БІЄ, я, *с.* 1. *рел., заст.* Святість, праведність.

2. *у сполуч. із займ.* його, їх, ваше, *церк.* Титулування священика. *«Ваше преподобіє, вельмишановний отче Никоне,— писав колишній друг бурсак Павло до свого приятеля благочинного. — Маю невеличке до тебе прохання»* (Кач., II, 1958, 24).

ПРЕПОДО́БНИЙ, а, е. 1. *рел.* Святий, праведний. *Не ховайте, не топчіте Святого закона, Не зовіте преподобним Лютого Нерона* (Шевч., I, 1963, 337); *Двоє молодих християн наближаються до Руфіна і вклоняються.* [1-й:] *Благослови нас, брате преподобний! дай душам мир* (Л. Укр., II, 1951, 481); // *у знач. ім.* **преподо́бні,** них, *мн.* Святі, праведники. *Окують царей* [царів] *неситих В залізнії пута, І їх, славних, оковами Ручними окрутять. І осудять неправедних Судом своїм правим, І вовіки стане слава, Преподобним слава* (Шевч., II, 1963, 289); — *Пишеться* [у книзі], *як святих мучили за христову віру, як преподобні жили в пустині, в лісах, пущах, нетрях та в кам'яних печерах* (Н.-Лев., VI, 1966, 350).

2. *у сполуч. із сл.* отець, *церк.* Священик, піп. [Магдалина:] *Согрішила я, багато нагрішила! .. Що ж то скаже преподобний отець Пахомій, як довідається про це гріховне зборище!* (Н.-Лев., II, 1956, 505); *Здавалося Доміану, що сидить він не в себе дома, а в трапезній преподобного отця Онуфрія* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 275).

3. *розм., рідко.* Який не має ніякої провини, ні в чому не винний; безгрішний. — *Я розказувала про чуда, а не про якісь брехні.. В тебе, Лаврін, молоко на губах не обсохло, а ти брехню завдаєш преподобним жонам* (Н.-Лев., II, 1956, 337).

4. *заст.* Прекрасний, гарний. *Припну фартух горогий, — Срібні-злоті береги, Гафтована серединa, Преподобна дівчина!* (Чуб., V, 1874, 10).

ПРЕПОДО́БНИК, а, *ч., рел.* Святий, праведник; // *ірон.* — *Оступись, будь ласка, а то ще вбрикну й тебе, преподобнику* (Н.-Лев., IV, 1956, 275).

ПРЕПОДО́БНИЦЯ, і, *ж., рел.* Жін. до **преподо́бник.** — *Ми й без того в цих патріархальних сукнях поставали схожі на якихсь святих преподобниць!* (Н.-Лев., I, 1956, 196); // *ірон. Як була я молодою преподобницею, Повісила хвартушину над віконницею: Хто йде — не мине, То кивне, то моргне* (Шевч., I, 1963, 123); [Ївга:] *Та що на його дивитися? За чуба його, Химко! А то що за преподобниця з ним?* (Мирний, V, 1955, 254).

ПРЕПОЗИТИ́ВНИЙ, а, е, *грам.* Прикм. до **препозі́ція.** *Залежно від способу розташування відносно іменника артикль може бути препозитивним, тобто таким, що стоїть перед іменником* (Сл. лінгв. терм., 1957, 17); *Цікаво, що препозитивна структура порівняння у Яновського зустрічається рідше, ніж постпозитивна* (Мова і стиль «Вершників», 1955, 24).

ПРЕПОЗИ́ЦІЯ, ї, *ж., грам.* Положення, позиція слова або речення перед іншим словом або реченням, з яким воно пов'язане. *Відокремлені дієприслівникові й дієприкметникові конструкції зустрічаються у Панаса Мирного як у препозиції, так і в постпозиції* (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1958, 469).

ПРЕРАФАЕЛІ́Т *див.* **прерафаелі́ти.**

ПРЕРАФАЕЛІ́ТИ, *мн.* (*одн.* **прерафаелі́т,** а, *ч.*). Група англійських художників середини XIX ст., яка закликала повернутися до форм італійського мистецтва, що передувало творчості Рафаеля. *Братство прерафаелітів;* // Відповідна школа, течія в мистецтві. [Ожиж и *(здалека поглядаючи на картину):*] *А, ви малюєте? Може, нової якої школи тримаєтесь? Імпресіоністів? Прерафаелітів?* (Л. Укр., II, 1951, 10).

ПРЕРІ́ЗНИЙ, а, е, *також у сполуч. із сл.* різний, *розм.* Дуже різноманітний. *Прерізні лісні кущі, малини, яловець і інші сильні та відпорні рослини й цвіти, що буяли колись у повній розкоші, прилягли тепер до землі* (Коб., Вибр., 1949, 317); *У нас за хатою пізка кропива не росте, тільки квіти. Різні-прерізні квіти* (Ю. Янов., I, 1954, 43); *Про смерть каноніка ходило стільки прерізних версій, що Орест Білинський зібрався на похорон, можна сказати, з цікавості* (Вільде, Сестри.., 1958, 169).

ПРЕ́РІЙНИЙ, а, е. Прикм. до **пре́рія.**

ПРЕ́РІЯ, ї, *ж.* Рівнина місцевість у Північній Америці з трав'янистою рослинністю степового типу. — *Хотілось би мені побачити високі гори, що верхами досягають до хмар, здорові ріки, широкі, без кінця прерії* (Н.-Лев., V, 1966, 132); *Піднялося в небо рідкісне птаство, помчали в степ прудконогі олені та смугасті зебри, дикі монгольські коні та сайгаки, могутні бізони американських прерій та білоребські зубри* (Гончар, II, 1959, 31); *В Північній Америці степ називається прерією* (Фіз. геогр.., 6, 1957, 151); // Степовий ландшафт, що нагадує таку місцевість. *Херсонщина! Безмежний край українських прерій* (Цюпа, Україна.., 1960, 212); — *Вірите,— з Парижа, з набережної Сени мене тягло сюди, в дике Присиваш, в наші українські прерії* (Гончар, Таврія, 1952, 133).

ПРЕРОГАТИ́ВА, и, *ж., книжн.* Виключне право, перевага, що належить найчастіше якомусь державному органу чи службовій особі. *Ті домагання, які поставив Романчук, то бог зна, які прерогативи з них вийдуть для русинів* (Л. Укр., V, 1956, 35); — *Ніхто ваших пре-*

рогатив не віднімає... — А це що за слово? — Ну, прав, прав... (Добр., Тече річка.., 1961, 245); — *Я просив би утриматися від оцінки моїх думок. Це поки що не входить у ваші прерогативи* (Загреб., День.., 1964, 68).

ПРЕ́С, а, *ч.* 1. Машина для обробки тисненням різних заготовок і матеріалів. *Недогріте залізо прес не міг розплескати, головка костиля виходила товщою, ніж треба* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 176); *Виробництво автомобілів вимагає будівництва додаткових виробничих площ, в першу чергу пресового цеху з потужними пресами* (Рад. Укр., 14. I 1959, 3); *Гідравлічний прес застосовується дуже широко. Його використовують для пресування різних матеріалів* (Курс фізики, I, 1957, 163); // Пристосування для ущільнення чогось, зміни форми, видалення рідини тощо за допомогою тиснення. — *Я.. стала на роботу у сахарні, але там робота була дуже важка. Мене поставили.. на пресах* (Н.-Лев., II, 1956, 110); *Змінний інженер сидів за столом. Крізь скляні стіни конторки видно було високі чани — апарати для варіння цукру, випарки, ще далі — преси, дифузори* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 39); *В пресі було затиснуто вже зшиту книжку ...* (Донч., V, 1957, 444); *Широко треба впровадити.. карусельні преси для пресування дрібних деталей верхнього одягу і білизни та машини для складання верхніх сорочок* (Наука.., 1, 1957, 6).

2. Те саме, що **прес-пап'є́.** *Не перечитуючи написаного, тільки промокнувши важким мармуровим пресом, Падійка розписалася, мить подумавши, поставила дату* (Коз., Листи.., 1967, 208); *Квіти зліва, квіти справа І над телефоном... Навіть прес — і той у зава Пах одеколоном!* (С. Ол., Вибр., 1959, 288).

3. *перен.* Те, що гнітить, утискає кого-, що-небудь. *В грозі весь край, Це ми, це ми, це ми — гроза ця! Скавчать, кувікає глитай Під пресом колективізацій* (Сос., 1, 1957, 469).

△ **Черевни́й прес** — група м'язів живота, скорочення яких створює тиск на органи черевної порожнини. *До ранку з Василем Максимовичем нічого, здається, не станеться. А ранком — чи не постане невідкладна потреба зазирнути під його черевний прес* (Шовк., Людина.., 1962, 81); *Слабкість м'язів черевного преса може привести до опущення внутрішніх органів* (Фіз. вихов., 1954, 13).

ПРЕ́СА, и, *ж.* 1. Друковані видання — періодичні (газети, журнали, бюлетені і т. ін.) і рідше неперіодичні (книги, листівки і т. ін.). *Українські газети та журнали повискакують незабаром, як гриби по дощі — і цей факт, на мою думку, матиме вплив і на галицьку пресу* (Коцюб., III, 1956, 285); — *Ви даєте мені слово, що ніде, ні в одному органі преси .. не писатимете про те, що побачите й почуєте тут* (Смолич, I, 1958, 60); *Робітнича преса в Росії має за собою майже вікову історію..* (Лепін, 25, 1972, 97); *На першу збірку творів поета* [П. Тичини] *російською мовою широко відгукнулась преса і критика* (Вітч., 1, 1961, 159).

Стінна́ пре́са *див.* **стінни́й.**

2. *розм.* Журналісти. *Розшарпані в каховських атаках «ратні орли» корніловці вирішили вийти на парад просто з окопів, вирішили в своєму нужденному вигляді з'явитись перед очима іноземних аташе та представників іноземної преси* (Гончар, II, 1959, 362); *Місця для преси.*

ПРЕС-АТАШЕ́, *невідм.*, *ч.* Співробітник дипломатичного представництва, що відає питаннями преси та інформації.

ПРЕС-БЮРО́, *невідм.*, *с.* 1. Редакційний апарат для обслуговування преси, який створюють на час з'їздів, конференцій, парад і т. ін.

2. Постійний відділ при агентствах друку, телеграфно-інформаційних агентствах та інших організаціях, що постачають пресу інформацією, статтями, ілюстративним та іншим матеріалом. *Фахівці з петлюрівського прес-бюро використали творчість селянина для того, щоб тонкою демагогією вплинути на незаможницьку масу* (Еллан, II, 1958, 91).

ПРЕСВІ́ТЕР, а, *ч.* 1. У православній і католицькій церквах — священик. *Як тільки з'явився князь у дверях, пресвітер Ларивон сотворив коротку молитву* (Загреб., Диво, 1968, 698).

2. У кальвіністів Англії, Нідерландів та деяких інших країн і в більшості християнських сект — виборний керівник релігійної громади. *Роман був дуже богомільний і знав добре святе письмо, а такі люде, як Роман, змінивши свої погляди та пересвідчення, були небезпечні для батюшки: вони приставали на штунду і потім ставали навіть штундівськими пресвітерами і привідцями* (Н.-Лев., VI, 1966, 413); *Баптисти об'єднуються в общини, на чолі яких стоять виборні — пресвітери* (Наука.., 1, 1958, 42).

ПРЕСВІТЕРІА́НИ, ін, *мн.* (*одн.* **пресвітеріа́нин,** а, *ч.*; **пресвітеріа́нка,** и, *ж.*), *рел.* Ті, що сповідують, визнають пресвітеріанство.

ПРЕСВІТЕРІА́НИН *див.* **пресвітеріа́ни.**

ПРЕСВІТЕРІА́НКА *див.* **пресвітеріа́ни.**

ПРЕСВІТЕРІА́НСТВО, а, *с.*, *рел.* Одна з течій кальвінізму, поширена у Великобританії, США та деяких інших країнах, що вимагала незалежної від держави та єпископів «дешевої» церкви, у якій головне місце посідають пресвітери (у 2 знач.).

ПРЕСВІТЕРІА́НСЬКИЙ, а, е, *рел.* Прикм. до **пресві́тер** і **пресвітеріа́нство.**

ПРЕСВІ́ТЛИЙ, а, е, *розм.* 1. Який випромінює дуже яскраве світло. *Пресвітлес сонце! Пресвіти, проглянь на мене в небесне віконце!* (Укр. пар. пісні, 1, 1964, 43); *Приходила весна. Вся земля лежала ще чорна, дожидаючися, поки пресвітлеє сонце обніме її своїм палким промінням та й уберe в пишні зелено-квітчасті м'які шати* (Гр., II, 1963, 477).

2. *перен.* Нічим не засмучений; дуже щасливий, приємний, радісний. *Пресвітлий настрій;* // Осяяний внутрішнім світлом (про обличчя, чоло і т. ін.). *Нараз, мов сум налетів новий, велика тінь попуро налягла на той пресвітлий образ* (Фр., XIII, 1954, 77); *Над тихою Кончею, сонною Заспою .. До того пресвітла, що й сонця не застує, Йде молода медсестра* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 30).

3. *перен.* Нічим не затьмарений; дуже спокійний, щасливий (про життя, долю і т. ін.). *Хочеться з безстрашністю бійця, Що зборов навали непоборні, Зі святою правдою митця Дні пресвітлі і буремно чорні В образах найдорогіших нам Залишити в спадщину синам* (Воронько, Коли я.., 1963, 106).

4. *перен.* Який має дуже високі моральні якості. *Оскресни* [воскресни], *Бояне, пресвітлий співаче!* (Пісні та романси.., II, 1956, 153).

5. *перен.*, *нар.-поет.* Уживається як постійний епітет (звичайно до слів ц а р, к н я з ь, б о я р и н, р а й та деяких інших). — *О, пресвітлий царю, ми дізналися про твоє велике горе і прийшли тобі на поміч* (Казки Буковини.., 1968, 25); *Все упованіє моє На тебе, мій пресвітлий раю,.. На тебе, мати, возлагаю* (Шевч., II, 1963, 353); // *також ірон.* Наділений великою владою. *Коли се одного разу.. ввійшла в хату пресвітла власть громадська: десятник і присяжний* (Фр., III, 1950, 198).

ПРЕСВЯТИ́Й, а́, е́. 1. *нар.-поет.* Який перевищує, перевершує всіх у святості, праведності. *Марія сина*

привела. Єдиную тую дитину, Що нас од каторги спасла! І пресвятая, неповинна, За нас, лукавих, розп'ялась! (Шевч., II, 1963, 363); *Ти* [мати] *ідеш, пренепорочна, Тінь Шевченкова з тобою Світить путь у бездорожжі, Одволожує уста. Сонце глянуло із хмари, Наших месників удари — Грізний грім людської кари — Ти почула, пресвята* (Рильський, II, 1960, 249); * Образно. — *Сонце пресвятеє На землю радість принесло І людям і землі, моєї Туги-нудьги не розвело* (Шевч., II, 1963, 388).

2. *церк., заст.* Уживається як постійний епітет при словах бог, богородиця, папотець і т. ін. *Питається архієрей Попа молодого: «Який,— каже,— тебе чорт Висвятив, дурного?» А той йому, неборак, Глянув тільки в очі: «Та святили ж,— каже,— ви, Пресвятий папотче!»* (Рудан., Тв., 1959, 226); — *Пресвята богородице, хорони нас! — стара Текля хрестилася дрібно і поквапно* (Смолич, II, 1958, 33); // *у знач. ім.* **пресвятá**, тої, *ж.* Богородиця. *Вернулися запорожці, Принесли з собою В Гетьманщину той чудовий Образ пресвятої* (Шевч., II, 1963, 48).

Пресвятáя дíво (мáти, мáти бóжа *і т. ін.*), *заст.*— уживається як вигук, що виражає здивування, радість, страждання. [Д. Ж у а н:] *Уже ж я не баніт, а гранд іспанський, і вам не сором буде стать до шлюбу зо мною.* [Д о л о р е с *(із стогоном):*] *Боже! Діво пресвятая! Я сподівалася, що сеє буде ...* (Л. Укр., III, 1952, 369).

ПРЕСЕ́РВИ *див.* **презе́рви.**

ПРЕС-КОНФЕРЕ́НЦІЯ, ї, *ж.* Бесіда, зустріч державних, політичних, громадських, наукових діячів з представниками преси, радіо, телебачення з питань, що цікавлять широку громадськість. *Прибуття Юрія Гагаріна* [в Токіо] *і його прес-конференція на аеродромі транслювались найбільшими радіостанціями і передавались по телебаченню* (Рад. Укр., 22. V 1962, 4); *У Дніпропетровську щомісяця відбуваються прес-конференції з найважливіших проблем розвитку промисловості, сільського господарства, культури* (Літ. Укр., 10. IV 1970, 3).

ПРЕСЛА́ВНИЙ, а, е. 1. *розм.* Який надзвичайно уславив себе чим-небудь, достойний великої слави. *Громада чмелем загула, У дзвони задзвонили, Гармата заревла, І бунчугами вкрили Преславного запорожця Павла Кравченка-Наливайка* (Шевч., II, 1963, 160); *Шевченку! Руку ти подав нам, Щоб показати даль віків, Коли з Шафариком преславним, Як з братом брат, заговорив* (Рильський, II, 1960, 296); *Москва наша люба, Москва наша славна! Красою ти дужа, ділами преславна!* (Тич., II, 1957, 221); // Відомий дуже широким колам людей; славнозвісний. *Помолись За мене богу, мій ти сину, На тій преславній Україні, На тій веселій стороні. — Чи не полегшає мені?* (Шевч., II, 1963, 277); *В Єгипті в давнину — не вадить теє знати — Жив цар преславний, сильний і багатий* (Фр., XIII, 1954, 382); // Який приносить, приніс комусь велику славу. *Стільки землі не сходив ні Геракл у поході преславнім, Як переслідував лань мідноногу і ліс Еріманта Від кабана визволяв, Ні переможний Ліей* (Зеров, Вибр., 1966, 253); // *іron.* [К а с с а н д р а:] *Ти звеш се перемогою? Вся слава, вся наша честь погинула давно, зосталась тільки крадена Гелена та ще безглузда деревина. Справді, преславна перемога!* (Л. Укр., II, 1951, 316).

2. Який викликає велику симпатію; дуже гарний, присмний. *Ой ти Грицю, Грицю, Преславний козаче, — За тобою, Грицю, Вся улиця плаче* (Вас., III, 1960, 374); // Який відзначається, вирізняється чимсь особливим. *М'ясо тим часом чудове спекли і з рожен познімали, Кожному долю дали, й почалася в них учта преславна* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 347).

3. *заст.* Вельмишановний (при шанобливому зверганні до кого-небудь). [К л ю ч а р *(ввічливо, навіть облесливо, провівши Пансу до ніші):*] *Преславний пане, розмовляй з спокою* (Л. Укр., II, 1951, 456); // *у знач. ім.* **преслáвний,** ного, *ч.*; **преслáвна,** ної, *ж.*; **преслáвні,** них, *мн.* Уживається у звертанні до високоповажних осіб. [А н т е й:] *Вітаю вас, преславні* (Л. Укр., III, 1952, 453).

ПРЕСЛОВУ́ТИЙ, а, е. 1. *заст.* Відомий, знаменитий, славний. *Дрансеса смілость* [сміліcть] *тут взяла: — «О, княжу,— крикнув,— пресловутий! Великим ти родився бути!»* (Котл., I, 1952, 270); — *Так отаким-то побитом, паничу, пресловуту козацьку Січ зруйнували* (Стор., I, 1957, 281).

2. *іron.* Який здобув сумнівну чи негативну славу, викликав багато розмов, пересудів. *Використовуючи досвід класових боїв під час революції, Столипін почав проводити свою пресловуту аграрну політику розшарування селян на заможну дрібну буржуазію і напівпролетарські елементи* (Ленін, 23, 1972, 54); *Вона* [ідея мирного співіснування] *виражає загальну вимогу людей праці — назавжди покінчити з війною як засобом розв'язання спірних питань. І тому на неї мусять зважати навіть агресивні кола, які зазнають все більшого краху в проведенні пресловутої політики «на грані війни»* (Ком. Укр., 10, 1959, 5).

ПРЕСМАЧНИ́Й, á, é, *розм.* Дуже смачний. *Одну страводку було настановлю, юшку чи борщик, да який же то пресмачний здасться!* (Барв., Опов.., 1902, 96); *Гостям не залишалось нічого іншого, як у свою чергу частувати хазяїв пресмачною гречаною кашею з шкварками* (Вільде, Сестри.., 1958, 17).

ПРЕСО́ВАНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **пресувáти.**

2. *у знач. прикм.* Виготовлений пресуванням, підданий пресуванню. *Студентська артіль вантажить пароплав пресованим клоччям* (Мик., I, 1957, 150); *Усі колії забиті заметеними снігом составами — порожняки, військові ешелони з двоколками, похідними кухнями, тюками пресованого сіна* (Головко, II, 1957, 458); *Чайна промисловість СРСР виготовляє два основні типи чаю: розсипчастий (байховий — чорний і зелений) та пресований — плитковий* (Укр. страви, 1957, 284); *Мембрана мікрофона являє собою тонку пластину з сталі або з пресованого вугілля* (Курс фізики, III, 1956, 166); *Пресована деревина здатна служити набагато довше, ніж деякі дефіцитні матеріали* (Роб. газ., 22. III 1966, 1).

ПРЕСОВИДУВНИ́Й, á, é, *техн.* Який здійснює обробку матеріалів тиском і видуванням. *Нескінченною червоною змійкою виходить з печі скляна стрічка. Металеві ножиці швидко відрізають від неї маленькі шматочки, і вони, наче рубінові краплини, падають у пресовидувну машину* (Веч. Київ, 12. X 1957, 1).

ПРЕСОВИ́Й, а, е, *техн.* Прикм. до **прес** 1. *При пресовому методі переробки олійної сировини втрати олії в макусі досить великі* (Екстр. метод. доб. олії.., 1958, 31); *Могутня робота йде в пресових цехах великого заводу* (Собко. Біле полум'я, 1952, 17).

ПРЕСОЛО́ДКИЙ, а, е, *також із сл.* с о л о д к и й, *розм.* Дуже солодкий. *Хазяїн.. став дякувати Трохимові, що він такий вірний, і підніс йому аж дві чашки чаю, солодкого та пресолодкого* (Кв.-Осн., II, 1956, 406); *Стиглі пресолодкі полуниці, Що на очах палали і росли, Що ти мені на підвіконня вранці Тихенько клала, — чи забути ж їх?* (Рильський, II, 1960, 126).

ПРЕС-ПАП'Є́, *невідм.*, *с.* 1. Важкий металевий, мармуровий тощо предмет, яким притискають папери на столі. *Перед Дроботом купа непрочитаних листів. А збоку, прикритий важким прес-пап'є,— вузький аркушик паперу і на ньому дрібними літерами сходинки-*

рядки (Жур., Пам тоді.., 1968, 17); *Начальник відділу кадрів закрив спокійно теку, притиснувши її мармуровим прес-папʼє* (Рибак, Час.., 1960, 316).

2. Письмове приладдя, що має вигляд бруска (пластинки) з прикріпленим до нього промокальним папером.

ПРЕС-ПІДБИРА́Ч, а́, *ч., с. г.* Машина для підбирання з валків просохлої трави або соломи з одночасним пресуванням її в накп. *Прес-підбирачі призначені для пресування сіна з валків у тюки* (Колг. енц., II, 1956, 516); *Застосування прес-підбирача дало можливість вивільнити одинадцять чоловік і три трактори, які раніше працювали на стягуванні соломи волокушами та скиртуванні її* (Рад. Укр., 18. VII 1962, 1).

ПРЕСПОКІ́ЙНО, *присл., розм.* Дуже спокійно. *Вона набрала новий рот порічок і почала їх преспокійно заїдати* (Коб., III, 1956, 13); *Професор зі Львова .. послухав пульс Аркадія, заглянув йому під повіки і преспокійно заявив, що стан хворого безнадійний* (Вільде, Сестри.., 1958, 96); *В час, коли ми за троянські твердині змагались завзято, В Аргосі, кіньми багатому, він преспокійно ховався Й чаром облесливих слів Агамемнона зводив дружину* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 64); * Образно. *Тут же хлопець помітив і свій картуз, який преспокійно висів на гілці* (Донч., VI, 1957, 23).

ПРЕС-ПОРОШО́К, шку́, *ч., спец.* Подрібнена пластмаса, з якої під сильним тиском і при високій температурі виготовляють різні вироби. *Вводячи до складу добрив клейові смоли або сухі прес-порошки разом з полімером типу поліакриламіду, можна одержати гранули* (Наука.., 10, 1960, 29); *Спеціалісти впровадили нову технологію виготовлення маховика з прес-порошку* (Роб. газ., 22. I 1966, 1).

ПРЕСТА́ВИТИСЯ, влюся, вишся; *мн.* преста́вляться; *док., заст.* Померти. [Кіндрат Антонович:] *Може, від тії страви у мене і діток тройко в один год преставилися?* (Крон., II, 1958, 282); — *Кажуть, в районній газеті чорна обʼява є, що наша Дарина преставилась...* (Зар., На.. світі, 1967, 46).

ПРЕСТАРІ́Й, а́, е́, *також у сполуч. із сл.* старий, *розм.* 1. Дуже старий; старезний. *Корови були престарі, і чоловік почав з жоною радитись, як би їх продати* (Калин, Закарп. казки, 1955, 204); — *Десь на світі жили ще дві старі-престарі зловредні бабусі* — *Середа й Пʼятниця* (Донч., III, 1956, 24); // у знач. *ім.* **престарі́й,** ро́го, *ч.*; **престара́,** ро́ї, *ж.* Дуже стара людина. *Престарих і болящих під руки ведуть...* (Кв.-Осн., II, 1956, 124).

2. Дуже давній, старовинний. *Так, так... Це не уяви витвір хорий... Тебе я бачив, престарий соборе* (Рильський, III, 1961, 252).

ПРЕСТАРІ́ЛИЙ, а, е, *рідко.* Який дожив до глибокої старості; дуже старий. *В центрі села виріс будинок культури,.. перукарня, будинок для престарілих колгоспників* (Цюпа, Україна.., 1960, 248); * Образно. *Без прокльонів вона* [прабаба] *не могла прожити і дня.. Це була творчість її палкої, темної, престарілої душі* (Довж., Зач. Десна, 1957, 466); // у знач. *ім.* **престарі́лий,** лого, *ч.*; **престарі́ла,** лої, *ж.* Людина, що дожила до глибокої старості.

ПРЕСТИДИЖИТА́ТОР, а, *ч.* Фокусник, майстерність якого полягає у швидкості та спритності рухів рук; маніпулятор. *Маестро юриспруденції, полковник Сміт на арені люнебурзького процесу.. демонстрував юриспрудентичні фокуси з влучністю дійшлого престидижитатора* (Смолич, Після війни, 1945, 26); * У порівн. *Кукулик перекидав шмат мʼяса язиком у роті туди й сюди, щоб хоч трохи охололо, і червоніє щоками, баламутив очі на Кошарного, який спокійно ковтав пекельно-гарячі кавалки, мов престидижитатор вогонь* (Загреб., День... 1964, 155).

ПРЕСТИДИЖИТА́ТОРКА, и, *ж.* Жін. до **престидижита́тор.**

ПРЕСТИ́Ж, у, *ч.* Авторитет, вплив, який має хто-, що-небудь. *Щоб хоч скільки-небудь удержувати свій престиж між слухачами, приватних розмов уникали* [вихователі] *з ними* (Вас., Незібр. тв., 1941, 191); *Вова виявився самотнім. Тоді, щоб зберегти свій престиж перед колективом і, головне, щоб утриматись на роботі, він тики пішов до директора цирку* (Ткач, Арена, 1960, 170); *Вистава зробила фурор у місті і навіть несподівано підняла мій престиж: смотритель школи.. почав звертатися до мене на «ви»* (Минуле укр. театру, 1953, 42); *Революційний масовий страйк не давав ворогові ні спочину, ні строку. Він бив ворога і по кишені, він топтав у грязь перед лицем усього світу політичний престиж нібито «сильного» царського уряду* (Ленін, 23, 1972, 285); *Наші успіхи в галузі економіки, науки, культури, послідовно миролюбна політика незмірно піднесли міжнародний престиж Країни Рад, посилили її вплив на розвиток світових подій* (Мист., 5, 1961, 5).

ПРЕСТІ́ССІМО, *присл., муз.* Надзвичайно швидко (про темп виконання музичного твору).

ПРЕ́СТО, *присл., муз.* 1. Дуже швидко (про темп виконання музичного твору).

2. у *знач. ім., невідм., с.* Назва музичної п'єси або частини музичного твору (симфонії, сонати і т. ін.), що виконується в такому темпі.

ПРЕСТО́Л, у, *ч.* 1. Трон монарха. *Он цар сидить високо на престолі, народи подолані йдуть з дарами коштовними й додолу клонять чола* (Л. Укр., I, 1951, 252); *Багато бачили престолів, що одвіка Були споруджені рукою чоловіка, із срібла й золота, камінцями облиті. В парчу і оксамит.. обвиті* (Щоп., Поезії, 1958, 321); *Пишно вдягнений, у великому княжому уборі, але похмурий, сидить Ярослав на престолі* (Коч., Пʼєси, 1951, 85); *Літописи відзначають красу і коштовність княжих престолів* (Нариси з іст. укр.. мист., 1969, 10); // Трон як символ влади монарха. *Ой, скільки ж ви не моліться, А щастя не буде, Доки у нас на престолі Цар Микола буде* (Укр.. думи.., 1955, 306); *Вже батькова дільба не до вподоби, Не любо Сельмові згадать, що батько Оддав найменшому свій золотий престол* (Крим., Вибр., 1965, 196); *Королева відчувала невічну стійкість наслідуваного нею престолу* (Ле, Право.., 1957, 194); *Після смерті Святослава між його синами, які княжили в різних землях древньоруської держави, спалахнула боротьба за великокнязівський престол* (Іст. УРСР, I, 1953, 57).

Вступа́ти (вступи́ти, прихо́дити, прийти́, сіда́ти, сі́сти і т. ін.) на престо́л — ставати монархом. *Коли вступав на престол новий князь, віче «рядилось», тобто домовлялось з князем, на яких умовах воно погоджується визнати його за князя* (Іст. СРСР, I, 1956, 55); *Яків I заводив усе нові й нові податки без згоди парламенту. Те саме робив і його наступник Карл I, який вступив на престол в 1625 р.* (Нова іст., 1956, 6); **Захо́плювати (захопи́ти) престо́л** — силою брати владу монарха в свої руки. *Імператор Маврикій був повалений, і престол захопив вождь повсталих Фока* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 353); **Зректи́ся престо́лу** — відмовитися від влади монарха. *В ніч на 24 лютого 1848 року король Франції Луї-Філіпп зрікся престолу на користь свого старшого онука графа Паризького* (Рибак, Помилка.., 1956, 209); **Паді́ння престо́лу** — скасування влади монарха. *Говорили, що в минулому він учитель, на війні здобув чин офіцера, але в дні падіння престолу перейшов разом*

із своїм батальйоном на бік революційних повсталих мас (Гончар, II, 1959, 168); **Сади́ти (посади́ти, садови́ти, посадови́ти) на престо́л** — надавати комусь владу монарха. *Він* [князь Ногай] *садив на престол і скидав ханів* (Іст. СРСР, I, 1956, 80); *Семен Пушкар ще з донцями пішов садовити на московський престол якогось царевича Димитрія* (Ле, Побратими, 1954, 7); **Сиді́ти (сі́сти) на престо́лі** — бути (стати) монархом. *В 30-х роках XVIII ст., коли на царському престолі сиділа Анна Іванівна, фактична влада була в руках німецької партії* (Видатні вітч. географи.., 1954, 37).

2. У християнських церквах — місце, на якому зображений бог, що сидить на троні (як символ божественної влади). — *Люди добрі,— рече їм владика,— коли він* [він] *такий вам любий,то я не бороню йому стояти при престолові божому й до кончини його віку* (Вовчок, I, 1955, 9); [Ж е н я:] *Присягався бути вірним, у церкві присягався під царським вінцем, перед престолом всемогущого!..* (Кроп., II, 1958, 464); // Символ вищої духовної влади. — *Моя тобі порада: облиш надію на єзуїтське кодло, коли хочеш вік добути свій на престолі митрополичому* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 437); — *Головний отаман зараз з цього приводу з Ватіканом трактує. Ми їм—кардинальський престол на Україні, а вони за це нас обіцяють завалити зброєю* (Гончар, II, 1959, 194).

3. У християнських церквах — високий чотирикутний столик, що стоїть у центрі вівтаря. *Роман поставив усі три книжки на столі сторч, як ставлять євангелії на престолі* (Н.-Лев., VI, 1966, 382); *І от до церкви повели І руки їм перев'язали, Навкруг престолу обвели І їх навічне обвінчали* (Рудан., Тв., 1959, 66); *Коли ми говіли, я бачив тільки шматок вівтаря крізь царські двері, що посередині. Бачив престол, а на ньому якусь скляну хатку* (Мик., Повісті.., 1956, 44); *У центрі олтарного приміщення знаходиться невеликих розмірів престол, складений із древньої цегли на розчині вапна з домішкою цем'янки* (Археол., IX, 1954, 12).

ПРЕСТОЛОНАСЛІ́ДНИК, а, *ч., книжн.* Той, хто наслідує престол, владу монарха спадково. *Головував* [у Державній Раді] *великий князь Михайло Олександрович, брат царя і престолонаслідник* (Бурл., Напередодні, 1956, 356); *Ерцгерцог Карл Габсбург — після вбивства в Сараєві сина імператора Франца.. — став престолонаслідником і мав невдовзі перейняти скіпетр від свого старезного.. батька* (Смолич, Мир.., 1958, 86).

ПРЕСТОЛОНАСЛІ́ДНИЦЯ, і, *ж., книжн.* Жін. до **престолонаслі́дник.**

ПРЕСТОЛОНАСЛІ́ДУВАННЯ, я, *с., книжн.* Наслідування престолу, влади монарха спадково; порядок передачі влади монарха престолонаслідникові. *При наступниках Петра І столичні дворяни втручались у питання престолонаслідування і влаштовували двірцеві перевороти* (Іст. СРСР, II, 1957, 37).

ПРЕСТО́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Стос. до престолу (у 1 знач.). *Престольна зала.*

2. *рідко.* Те саме, що **храмови́й.** *Престольне свято.*

ПРЕСТРАШЕ́ННИЙ, а, е, *розм.* Надзвичайно страшний. *Престрашенний солдат.. як потаска її у хату* (Кв.-Осн., II, 1956, 453); *Ось вона викінчує престрашенну «ружу», який рисунок і кольори могли б здивувати й найдикішого дикаря* [дикуна] (Фр., IV, 1950, 210); *Заревіла престрашенна буря, шумить під небесами* (Кв.-Осн., II, 1956, 413); *«Ой ви, бідні невольники! Як се ви й живі зостались, Що в таку престрашенну біду та неволю попались?»* (П. Куліш, Вибр., 1969, 423); *Один дощик об Миколі Випав в ранню добу... Тут ще пошесть престрашенна Пала на худобу...* (Манж., Тв., 1955, 44).

ПРЕСТРАШЕ́ННО, *також у сполуч. із сл.* с т р а ш е н н о, *розм.* Присл. до **престраше́нний.** *Ніна страшенно-престрашенно любить все солодке* (Коп., Подарунок, 1956, 65).

ПРЕСУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для пресування. *Вона так швидко вихоплювала з горна розпечені брусики і так швидко клала їх на пресувальний столик, що він* [пресувальник] *не встигав підставляти їх під прес* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 179); *Новий вид смоли, з якої одержують пресувальні порошки, виготовляють з фурфуролу і сечовини* (Наука.., 1, 1959, 27).

ПРЕСУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, який працює на пресі. *Пресувальники вертикальних пресів уже дали країні багато сотень тонн надпланових труб високої якості* (Роб. газ., 19. X 1962, 2); *Оксанин прес стояв далеченько від преса Кардибаєва, але пресувальники бачили одне одного* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 182).

ПРЕСУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **пресува́льник.** *На шляху до пресів суха колюча глина перетворюється на в'язке тісто... і пресувальниці.. ледь помітним легким рухом кидають досить важкі «хлібини» в прес* (Роб. газ., 5. IX 1963, 1).

ПРЕСУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пресува́ти.** *Для пресування сіна з стогів застосовують стаціонарні преси, а з валків — пересувні* (Механ. і електриф.., 1953, 157); *Олію добувають пресуванням подрібненої сировини (на олійних заводах) або обробкою її органічними розчинниками* (Ол. та ефір. культ., 1956, 5); *Пластмаси добре обробляються різанням на верстатах, але деталі найскладніших форм дістають пресуванням* (Токарна справа, 1957, 65); *Березова деревина в сучасному виробництві застосовується для пресування з неї зубчастих коліс, підшипників, прокладок та багатьох інших деталей високої міцності* (Веч. Київ, 7. I 1963, 4).

ПРЕСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех.* 1. Ущільнювати, стискати пресом, видаляючи рідину, міняючи форму і т. ін. *Скло відливають, прокатують, пресують, витягують. З нього роздувають вироби, як мильні пузирі* (Наука.., 10, 1961, 26); *Молоді березові листки зберігають в ящиках, викладених папером, а бруньки пресують.. і складають у щільно закриті коробки* (Лікар. рослини.., 1958, 155).

2. Виготовляти щось за допомогою преса. *Поліетилен не потребує складної обробки. Досить виготовити металеву форму — і можна пресувати сотні тисяч однакових деталей* (Наука.., 2, 1963, 4).

ПРЕСУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* 1. Піддаватися пресуванню. *Алюміній добре штампується, пресується, кується і прокатується як в гарячому, так і в холодному стані* (Токарна справа.., 1957, 61).

2. Пас. до **пресува́ти.** *Найкраще степове сіно, суке та зелене,.. пресувалося по таборах у тюки* (Гончар, Таврія, 1952, 215).

ПРЕСУМНИ́Й, а́, е́, *також у сполуч. із сл.* с у м н и й, *розм.* Дуже сумний. *Другої днини рано-вранці сумний-пресумний голос трембіти тужив на все село* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 244); *Мабуть, він одержав дуже невеселі вісті, бо прийшов до піонерів сумний-пресумний* (Донч., VI, 1957, 92).

ПРЕС-ФО́РМА, и, *ж., спец.* Металева форма, в якій пресуванням виготовляють з яких-небудь матеріалів об'ємні вироби. *За кілька хвилин з порошку, засипаного у прес-форму, виготовляється добротна, найскладнішої форми деталь* (Веч. Київ, 17. XII 1957, 1).

ПРЕСШПА́Н, у, *ч., спец.* Дуже ущільнений лощений картон, з якого виготовляють палітурки, теки, коробки тощо, а також використовують як ізоляційний матеріал в електротехніці.

ПРЕТЕ́КСТ, у, *ч., заст., книжн.* Привід. *Пропоную новий претекст, щоб прикопуватись до авторів тих же рукописів, цебто: треба вимагати від авторів, щоб*

уживали тільки такі слова й речення, котрі будуть узнані за вповні народні (Сам., II, 1958, 219).

ПРЕТЕНДÉНТ, а, *ч., на що і без додатка, рідко на кого, до чого.* Той, хто претендує на що-небудь, хто має підстави одержати щось, заволодіти чимсь. *Крім Калиновичів, був іще інший претендент до спадку* (Фр., VI, 1951, 203); «*Він справді має імпозантний вигляд, цей запопадливий претендент на Ольгу*»,— *думає Рошкевич* (Кол., Терен.., 1959, 332); *Перед редактором журналу «Безвірний» стояло двоє людей, претенденти на премію* (Еллан, II, 1958, 31); *У 1174 р. київським князем став представник смоленської династії Роман Ростиславич. Але він недовго утримався на київському столі і змушений був поступитися сильнішому претендентові — Святославу Всеволодовичу* (Нар. стар. іст. УРСР, 1957, 571); *Визначився переможець півфінального матчу претендентів на першість світу з шахів* (Рад. Укр., 22. VII 1971, 4).

ПРЕТЕНДÉНТКА, и, *ж.* Жін. до **претендéнт.** *Посвятковому вдягнена, претендентка на агрономові руку і серце йшла, мов на параді, високо піднявши голову* (Добр., Тече річка.., 1961, 276).

ПРЕТЕНДУВÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **претендувáти.** *Застерігаючи перекладачів, особливо молодих, від необгрунтованого і передчасного претендування на власний «почерк», треба всіляко допомагати їм як можна швидше знайти своє творче обличчя* (Пит. перекл., 1957, 179).

ПРЕТЕНДУВÁТИ, ýю, ýєш, *недок.* 1. Ставити певні вимоги, заявляти свої права на кого-, що-небудь. *Уже не лише монастирі, але й церкви претендували на її* [Софії] *капітали* (Гончар, Таврія, 1952, 132); *Молодший* [син імператора Франца-Йосифа] *Вільгельм залишався.. без династичних перспектив, тому й претендував посісти трон бодай українського короля* (Смолич, Мир.., 1958, 86); *Святослав Всеволодович, який претендував на старшинство в Руській землі, обвинувачував Романа Ростиславича в тому, що він порушив обов'язки київського князя щодо оборони руських земель* (Нар. стар. іст. УРСР, 1957, 571).

2. Домагатися визнання за собою певних властивостей, особливостей (часто відсутніх насправді). *Звісно, моя думка не авторитетна — я й не претендую на се* (Л. Укр., V, 1956, 200); *Усякий панок, що претендував на те, щоб його вважали людиною культурною, поспішав влаштувати в себе кріпацький хор, оркестр, а то й навіть балет чи цілий театр* (Гжицький, Опришки, 1962, 99); *Радянська музична культура протистоїть і тим напрямкам буржуазного псевдомистецтва, які намагаються убрати міщанську безідейність в музичні форми, що претендують на популярність та доступність* (Літ. Укр., 30. III 1962, 1).

ПРЕТЕНЗІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Який прагне виявити у чомусь свою оригінальність, підкреслити свою надзвичайність. *Я визначаю себе як найменш претензійного режисера в тому розумінні, що, як не типова у цьому плані фігура, я не претендую на утвердження якоїсь «школи»* (Довж., III, 1960, 181); // В якому виявляється претензія на оригінальність; підкреслено-незвичайний. *Правду мовити, мені львівські карточки не сподобались, чогось ми там дуже викручений і претензійний вид маємо* (Л. Укр., V, 1956, 41); *На повному кар'єрі кінотники промайнули й повз розкішну, претензійну в своєму..цяцькуванні будівлю біржі* (Смолич, V, 1959, 797); *Рішуче виступає він* [І. Франко] *проти філософії історії в «Войне и мире», називаючи її туманною, парадоксальною і претензійною* (Рад. літ-во, 3, 1957, 48).

2. Стос. до претензії (у 1, 4 знач.). *Претензійні справи.*

ПРЕТЕНЗІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **претензі́йний** 1. *В творах українських художників на історичну тематику тепер більше простоти й життєвості, майже зникла надмірна претензійність* (Мист., 6, 1963 8); *Не слід простоту архітектурних форм підмінювати спрощеністю. Простота є антиподом надуманості претензійності* (Веч. Київ, 19. II 1966, 2).

ПРЕТЕНЗІ́ЙНО. Присл. до **претензі́йний** 1. *Довкола було стільки панночок із провінції,.. повбираних претензійно й без смаку, а все ж молодь снувалася коло них натовпом* (Фр., VI, 1951, 228); *На порозі перукарні стояв той самий помічник майстра, молодий хлопець з претензійно завитими кучерями* (Вільде, Сестри.., 1958, 371).

ПРЕТÉНЗІЯ, ї, *ж.* 1. *перев. мн.* Вимагання чого-небудь від когось, пред'явлення своїх прав на що-небудь. — *Вони* [панни] *мають претензію на опікунство надо мною й дуже люблять читати мені гидкі нотації* (Н.-Лев., II, 1956, 74); — *Я гадаю, наприклад, що товариш Дорошук більше за вас заслуговує на премію, але він ніколи не виступав ніде з такими претензіями* (Донч., II, 1956, 89); *Центральний Комітет намагався задовольнити претензії меншості щодо кооптації, надіючись таким шляхом відновити мир у партії, але й ця надія не справдилася* (Ленін, 9, 1970, 368); *Приводом для пред'явлення претензій Святослава на київський стіл став невдалий похід київського князя на половців* (Нар. стар. іст. УРСР, 1957, 571).

2. Вияв незадоволення ким-, чим-небудь; образа на кого-, що-небудь. *Я не буду мати найменшої претензії до Вас, коли Ви критично відпесетесь до моїх поправок і покористуєтесь їми* [ними] *в такій мірі, як се Вам потрібно буде для оброблення перекладу* (Коцюб., III, 1956, 370); *Часом змис* [мати] *голову старшенькому й випере йому сорочку: малий Грицько, не вміючи ще словами подавати свої претензії, пускався в ревний плач* (Ю. Янов., II, 1954, 163); *Ми маємо великі підстави пред'явити претензії критикам, літературознавцям, які мало пишуть про нашу сучасну поезію* (Літ. Укр., 21. I 1966, 1).

Бýти в претéнзії *на кого, рідко до кого* — почувати або виявляти незадоволення ким-, чим-небудь; ображатися. *Пані Турковська не була в претензії на князя* (Л. Укр., III, 1952, 503); *Ніякий винахідник не здатен вигадати таких формулювань, які увічнено в цих протоколах. Тим-то ми певні, що читач не буде на нас в претензії, коли ми, замість недосконалого витвору власної фантазії, подамо один з цих неповторних оригіналів* (Мик., II, 1957, 497).

3. *перев. на що.* Прагнення відзначитися, виділитися чимось серед інших, домогтися визнання за собою певних властивостей, особливостей (часто відсутніх насправді). *В покоях у Пшепшинського було бідно, але з великою претензією на панську обставу* (Н.-Лев.. I, 1956, 200); *Пан гетьман коронний — то була маленька фігурка, але з великими претензіями* (Хотк., Довбуш, 1965, 276); *Повна претензії на молодість і вроду, вона так раптово потрапила в бабусі, що їй нелегко було отямитись* (Дмит., Розлука, 1957, 36); // *з інфін.* Настійне прагнення до чого-небудь. *Звісна річ, що різні товариства існують у нас ще від 1848 р. і не тільки що існують, але кожне з них має більшу або меншу претензію бути товариством народним* (Фр., XVI, 1955, 25).

З претéнзією, *у знач. присл.*— претензійно. *При фортепяні сиділа пані поважного віку, вбрана якось чудно, з претензією, але без смаку* (Л. Укр., III, 1952, 525); *Входить Мефодій Софронович Риндя.. Одягнений з претензією, розмовляє шанобливо* (Зар., Антеї, 1962, 209).

4. Те саме, що **пóзов** 1. *До пред'явлення претензії дорівнюється звернення багажовласника до начальника*

станції призначення з заявою про розшук або відшкодування вартості багажу з прикладенням документів, що підтверджують претензію (Цив. кодекс УРСР, 1950, 91); // Заява замовника, покупця про виявлений брак у продукції; рекламація; // *юр.* Заява кредитора, замовника, покупця з протестом проти порушення умов договору, угоди.

ПРЕТЕ́ПЛО, *присл., також у сполуч. із сл.* тепло, *розм.* Дуже тепло. *Учора ще стояла спека, на небі не було ні хмариночки, сьогодні небо хмарне, але теплопретепло* (Довж., III, 1960, 451).

ПРЕТИ́ХО, *присл., також у сполуч. із сл.* тихо, *розм.* Дуже тихо. *Тихо було, претихо, лише з-за круч чорно-синя хмара вставала і кібці пищали перед бурею* (Донч., Секрет, 1947, 23).

ПРЕТІ́СНО, *присл., також у сполуч. із сл.* тісно, *розм.* Дуже тісно. *За Соколицею знов тісно, претісно докупи туляться рядками гір довгуваті* [довгасті] *хребти з вузькими гострими верхами* (Н.-Лев., II, 1956, 397).

ПРЕТОВСТИ́Й, а́, е́, *також у сполуч. із сл.* товстий, *розм.* Дуже товстий. *Чоловік .. випряг коня, пустив його пастись, а сам зрубав дуба товстого-претовстого, розколов його до половини* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 284); *Прибула з Варшави якась багатюща претовста банкірша.., така товста, що ледве ходить, коливаючись на ході, мов качка, з боку на бік* (Н.-Лев., II, 1956, 394).

ПРЕ́ТОР, а, ч. У стародавньому Римі — заступник і помічник консула, згодом вища урядова особа, наділена судовою та адміністративною владою. [Мелхол а:] *Та що ж воно за гості? звідки?* [Хуса:] *З Риму .. Почесні гості! Він родич преторові...* (Л. Укр., III, 1952, 150).

ПРЕТОРІА́НЕЦЬ *див.* **преторіа́нці.**

ПРЕТОРІА́НИ, ів, *мн.* (*одн.* **преторіа́нин,** а, *ч.*), *рідко.* Те саме, що **преторіа́нці.** *Преторіанам дав* [кесар] *указ, Щоб все, що хочуть, те й робили* (Шевч., II, 1963, 288).

ПРЕТОРІА́НИН *див.* **преторіа́ни.**

ПРЕТОРІА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **преторіа́нці, преторіа́ни.** [Неофіт-раб:] *То се він* [бог] *дав і кесаря, і владу преторіанську та патриціанську, і владу над рабами багачів?* (Л. Укр., II, 1951, 234).

ПРЕТОРІА́НЦІ, ів, *мн.* (*одн.* **преторіа́нець,** ця, *ч.*). 1. У стародавньому Римі — солдати особистої охорони полководця, згодом — солдати привілейованої імператорської гвардії, що брали активну участь у палацових переворотах. *У порівн. [Руфін:] *Він бешкети чинив за справу віри, немов преторіанець за образу орла імперії* (Л. Укр., II, 1951, 346).

2. *перен.* Наймані війська, на які спирається влада, що грунтується на деспотизмі.

ПРЕТО́РІЙ, я, *ч., іст.* Місце у римському таборі, де перебував полководець. *Що день, то більше в Єрусалимі теслів настає, і з Сірії насунули, мов хмара, забрали всю роботу коло храму, в преторії й коло царських палат* (Л. Укр., I, 1951, 442).

ПРЕТЯЖКИ́Й, а́, е́, *також у сполуч. із сл.* тяжкий, *розм.* Дуже тяжкий. *Сопліца повагом підходить до ридвану, Пуделко дістає, де сховано пляшки, — І вибира з-між них він бутель претяжкий Горілки гданської, наповнений до краю* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 145).

ПРЕФЕ́КТ, а, *ч.* 1. У стародавньому Римі — особа, що обіймала військову, адміністративну або судову посаду. [Кай Летіцій *(сухо)*:] *Руфіне, мої думки нікому не відомі, а ділом я закону не ламаю, та й іншому ламати не дозволю, .. поки я зовусь префектом римським* (Л. Укр., II, 1951, 371); *Найкращий з префектів, Добрий правник і доглядач закону, Пегаз і в нестерпні Роки тиранства гадав, що законів додержувать треба* (Зеров, Вибр., 1966, 357).

2. У деяких капіталістичних країнах (зокрема у Франції) — урядовий чиновник, що очолює управління в адміністративно-територіальній одиниці (департаменті). *Генерал Батіс змушений був усунути Себастьяна із поста столичного префекта, аби заспокоїти громадськість...* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 110); *Дуже велика була у Франції роль чиновників.. Префект департаменту, призначений міністром внутрішніх справ, міг скасувати всяке рішення муніципалітету* (Нова іст., 1957, 58).

3. У деяких капіталістичних країнах — начальник міської поліції. [Бей *(до Селіма)*:] *Подайте мені заяву на папері.. Дайте місцевому префектові підпис про невиїзд з міста до розв'язання вашого питання* (Сам., II, 1958, 195).

4. У дореволюційній Росії — інспектор духовної семінарії (з часів Петра I). *Та й вибили поповича Дрібними різками... «Бодай же ви погинули, Префекти з книжками!»* (Щог., Поезії, 1958, 479).

ПРЕФЕКТУ́РА, и, *ж.* 1. У стародавньому Римі — одна з чотирьох адміністративно-територіальних одиниць імперії.

2. У деяких капіталістичних країнах (зокрема у Франції, Японії та ін.) — адміністративно-територіальна одиниця; район діяльності префекта (у 2 знач.).

3. Орган управління, на чолі якого стоїть префект (у 2 знач.); // Посада префекта.

4. Службове приміщення префекта (у 2 знач.), його канцелярія. *Жителі міста вже чекали на нас.. Нас засипали квітами, пригощали фруктами, цигарками. Насилу ми добились до префектури* (Рад. Укр., 10. III 1971, 4).

ПРЕФЕРА́НС, у, *ч.* Назва гри в карти. *До комфорту* [курильні].. *належить також ціла низка зелених столиків з потрібним для них реквізитом — картами та пуделками штонів* [фішок] *для преферансу* (Фр., VI, 1951, 220); *Почався преферанс. Грали його зо дві години, аж знудилося всім* (Мак., Вибр., 1954, 241); *В купе спального вагона четверо пасажирів круг чемодана, поставленого «на попа», грають в преферанс* (Головко, I, 1957, 437).

ПРЕФЕРАНСИ́СТ, а, *ч.* Той, хто грає в преферанс. *Герус вдавав з себе непоправно хворобливого преферансиста* (Стельмах, II, 1962, 226).

ПРЕФЕРА́НСОВИЙ, а, е. Прикм. до **префера́нс.**

ПРЕФЕРЕНЦІА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **преферéнція.**

ПРЕФЕРЕ́НЦІЯ, ї, *ж., спец.* Перевага, пільга, яка надається кому-небудь у користуванні чимсь. *Економічна преференція;* // Пільги, які надаються за міжнародними умовами з метою пожвавлення торгівлі між країнами.

ПРЕ́ФІКС, а, *ч., грам.* Значуща частина слова, що стоїть перед коренем і служить для творення нових слів або форм слова; приросток. *Префікси в українській мові використовуються здебільшого.. для надання основному значенню різноманітних додаткових відтінків, для його.. остаточного оформлення* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 348).

ПРЕФІ́КС, а, *ч., спец.* 1. Дострокова виплата за векселем.

2. *у знач. прикм., невідм.* Здійснений, проведений раніше призначеного терміну. *Виплата префікс.*

ПРЕФІКСА́ЛЬНИЙ, а, е, *грам.* Прикм. до **пре́фікс.** *Найпродуктивнішим і найбільш активним засобом*

морфологічного словотворення є словотворення афіксальне з основними його різновидами: суфіксальним, префіксальним і префіксально-суфіксальним (Мовозн., XIV, 1956, 84); // Який є префіксом або має у своєму складі префікс. *У членуванні суфіксальної або префіксальної частини на окремі суфікси чи префікси допомагає зіставлення ряду слів однотипного утворення* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 293).

ПРЕФІКСА́ЦІЯ, ї, *ж., грам.* Творення нових слів або форм слова за допомогою префіксів. *Як основні засоби словотвору суфіксація і префіксація в діалектах часто виявляють певні особливості порівняно з літературною мовою* (Мовозн., XIII, 1955, 100).

ПРЕФІКСО́ВАНИЙ, а, е, *грам.* Який має у своєму складі префікс; утворений за допомогою префікса. *Безсуфіксні іменники, утворені від дієслів, здебільшого префіксовані, причому префікси в них зберігають відтінки, типові для відповідних дієслівних утворень* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 367).

ПРЕФОРМА́ЦІЯ, ї, *ж.* Ідеалістична та метафізична концепція розвитку живих організмів, що панувала в біології у XVIII ст., за якою в статевих клітинах у готовому вигляді закладені властивості й ознаки дорослого організму.

ПРЕФОРМІ́ЗМ, у, *ч.* Ідеалістичне та метафізичне вчення у біології, що грунтувалось на ідеї преформації.

ПРЕФОРМІ́СТ, а, *ч.* Прихильник ідей преформізму.

ПРЕХИ́ТРИЙ, а, е, *розм.* Дуже хитрий. [Сильвестр:] *Микита в нас зело прехитрий майстер І в чудному художестві велик* (Коч., Я. Мудрий, 1951, 18); *І живе в тих лісах прехитра лисичка-сестричка* (Томч., Жменяки, 1964, 183); *Щоб дітям веселіш було, Пущу я загадку прехитру* (Гл., Вибр., 1951, 187).

ПРЕХИ́ТРО, *розм.* Присл. до **прехи́трий.**

ПРЕХО́РОШЕ, *також у сполуч. із сл.* хороше, *розм.* Присл. до **прехоро́ший.** *У кімнаті стала* [Галя] *вбиратися. І що то вирядилася — хороше та прехороше!* (Кв.-Осн., II, 1956, 320); *Кватирка в вікні була одчинена, а проти вікна на дерезі сидів соловейко, та так же виспівує прехороше та голосно!* (Н.-Лев., I, 1956, 65); // *у знач. присудк. сл. Побачивши Івгу, увів* [губернатор] *її в горницю. А в горниці тій хороше та прехороше, гарно та прегарно!* (Кв.-Осн., II, 1956, 287).

ПРЕХОРО́ШЕНЬКИЙ, а, е, *розм.* Пестл. до **прехоро́ший.** *Я молоденькою прехорошенька була* (Барв., Опов.., 1902, 41).

ПРЕХОРОШЕ́НЬКО, *розм.* Присл. до **прехоро́шенький.** *Лисичка зараз хап та хап: Прехорошенько всіх* [пташок] *поїла... Як жалібно співати почала, А он на щб звела!* (Гл., Вибр., 1951, 125).

ПРЕХОРО́ШИЙ, а, е, *також у сполуч. із сл.* хороший, *розм.* 1. Дуже хороший, красивий. *Вправоруч від могили вирізується на небосклоні Княжа гора, вкрита густим, прехорошим лісом* (Коцюб., III, 1956, 45); *В нашій українській землі Галичині стоять прехорошії гори Карпати* (Вас., II, 1959, 397); *Задивляється вона найбільше на прехороше вбрання хазяйнової дитини й думками своїми мимоволі лине до тітчиної хати, де в товстій сорочці, на драному рядепці лежить її Трохимець* (Л. Янов., I, 1959, 46); // З дуже привабливою, гарною зовнішністю. *Вона* [княжна] *була ще молодою; І прехорошая собою* (Шевч., II, 1963, 36); *Свіжий вітрець швидко обсушив сльози молодої, а ясні зорі розвеселили її очі, звернуті на прехороше лице молодого* (Н.-Лев., I, 1956, 145); *Ось нащо вже Килина Скибівна — стоїть скраю чорнява, хороша-прехороша, вогонь-дівка, а й та зараз тиха стоїть, задумана* (Головко, I, 1957, 299); // *у знач. ім.* **прехоро́ша,** шої, *ж.* Людина з дуже привабливою зовнішністю. *Прийди, милий, прехороший, Скинь чоботи, прийди босий, Щоб собаки не гарчали, А щоб вороги мовчали* (Укр. нар. пісні, I 1964, 92).

2. Який має найкращі якості, властивості; який відповідає найвищим вимогам. *У серці моїм, як і в морі, Є бурі й прибої страшні, Але й прехорошії перли В йому спочивають на дні* (Л. Укр., IV, 1954, 95); // Надзвичайно вдалий. *Яке то прехороше і широко задумане Ваше оповідання «Для загального добра»* (Мирний, V, 1955, 383); *І море, і скелі, і місяць над морем — усе здавалось прехорошою величною декорацією сцени, де співала артистка про кохання* (Н.-Лев., V, 1966, 289); *Горпинка була задоволена неділею: такий прехороший день удався, так багато новин* (Кос., Повели, 1962, 72); // Надзвичайно ясний, теплий, сонячний (про погоду, день, пору року і т. ін.). *Рапком погода була прехороша* (Фр., II, 1950, 12).

3. З найкращими моральними якостями (про людину). *То дід — голова! Прехороший, прерозумний, про старовину вам розкаже, говіркий який!* (Барв., Опов.., 1902, 130); *Прехороша дочка дома Ще й краща в артілі, Лановая у колгоспі, Стахановка в ділі* (Укр.. лір. пісні, 1958, 581).

ПРЕЦЕДЕ́НТ, у, *ч.* 1. Вчинок, випадок, що стався в минулому і є прикладом або виправданням для наступних подібних вчинків, випадків. *Про гонорар докторові Дерижанову я надумалася так: його питай не питай, він нічого виразно не скаже, я се знаю з деяких прецедентів* (Л. Укр., V, 1956, 236); [3-й чиновник:] *У вас нема посилань на авторитети. Це не має прецедентів у науці.* [Мічурін:] *То й добре... Тепер наука їх матиме* (Довж., I, 1958, 425); *Навіть найбільш загальний екскурс в історію містобудування свідчить, що не було ще такого прецеденту, щоб нові засоби відкидали зроблене у цій галузі раніше* (Веч. Київ, 26. VI 1971, 4).

2. У праві — рішення суду щодо певної справи, яке в подальшому є взірцем для судів при розв'язанні аналогічних справ. *Мені не слід було забувати, що по судах цікі, як і всіх англо-американських країн, вирішальну роль грають не закони, лише прецеденти* (Кулик, Записки консула, 1958, 67).

ПРЕЦЕ́СІЯ, ї, *ж.* Рух осі обертання твердого тіла по круговій конічній поверхні. *О. Я. Орлов та С. П. Федоров незалежно один від одного продовжували дослідження з теорії прецесії* (Вісник АН, 11, 1957, 48); // Рух осі небесних світил (зокрема Землі, Місяця) по круговому конусу навколо прямої лінії, перпендикулярної до площини їх орбіти. *У другому столітті до нашої ери Гіппарх, астроном древньої Греції, відкрив явище прецесії — повільне переміщення точок весняного і осіннього рівнодення, що є наслідком руху осі обертання Землі у просторі* (Знання.., 10, 1968, 20); *Коливання Місяця (прецесія) — річ дуже істотна. Це щось на зразок тих коливань, яких зазнає вісь дитячої дзиги: вона завжди описує в повітрі більший чи менший конус* (Наука.., 11, 1968, 10).

ПРЕЦИЗІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Який відзначається найвищою точністю. *Творці штучних алмазів впроваджують багато розробок, що сприяють підвищенню продуктивності праці, зокрема.. прецизійну обробку плоских поверхонь деталей з напівпровідникових матеріалів* (Веч. Київ, 24. XII 1971, 1); *Прецизійні металорізальні верстати.*

△ **Прецизійні спла́ви** — сплави точного складу.

ПРЕЦИЗІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Властивість за знач. **прецизійний.**

ПРЕЦИЗІ́Я, ї, *ж., заст.* Точність. *Він узявся робити з ним хатню гімнастику.., аби призвичаїти його до скорості, прецизії й грації в рухах* (Фр., III, 1950, 33).

ПРЕЦИПІТА́Т, у, *ч., спец.* 1. У хімії — осад, відстій. 2. Мінеральне фосфорне добриво у вигляді білого порошку, двоосновна кальцієва сіль фосфорної кислоти; виготовляється способом осаджування вільної фосфорної кислоти вапном. *Під махорку можна використовувати різні форми фосфорних добрив, а саме: суперфосфат, томасшлак, преципітат, фосфоритне борошно* (Техн. культ., 1956, 327).

ПРЕЦИПІТА́ТОР, а, *ч., спец.* Речовина, що сприяє утворенню осаду, відстою чи утворює осад, відстій.

ПРЕЦИПІТА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Здатність преципітину утворювати осад у сироватці крові.

ПРЕЦИПІТИ́Н, у, *ч., спец.* Специфічна імунна речовина, що з'являється в сироватці крові на 6—8 добу після введення в організм сторонніх білкових речовин.

ПРЕЦІКА́ВИЙ, а, е, *розм.* Дуже цікавий. *Орест не чував про Василюшку? Але ж це прецікава історія* (Вільде, Сестри.., 1958, 319); *Неосяжні українські простори були такі прекрасні, творені на них великі діла сповнені такого величезного змісту, люди такі інтересні і внутрішньо багаті, що мені здавалося — це ще не написані цілі прецікаві томи лежать круг мене, чекаючи на своїх творців* (Довж., III, 1960, 148); *— З Лукії Наркисівни й справді вийшов би прецікавий та превеселий столоначальник* (П.-Лев., IV, 1956, 341).

ПРЕ́ЦІНЬ, *діал.* 1. *част.* Адже (*див.* **а́дже** [1]). *Не можна сказати, щоби й вони його не любили!.. Прецінь Івась був їх дитина не менша других, прецінь ніколи їм не дігнав* [допік] *ні непослухом, ні прикрим словом* (Фр., I, 1955, 139); *— Пощо ти вбив зайця? — гнівався Івоніка. — Ти ж знаєш прецінь, що вони тепер недобрі. Що тепер заборона!* (Коб., II, 1956, 137); *— Бабо! — гукав було за звичкою старий. — Ну, яка я тобі баба? — гнівалася стара. — Прецінь у мене є людське ім'я, пане гімназіальний професор!..* (Ю. Янов., I, 1954, 109); // Все-таки. *На Будзиновського не нарікаємо тому, що прецінь він з чогось жити мусить* (Стеф., III, 1954, 65).

2. *присл., у знач. вставн. сл.* Між іншим.— *Якщо вам справді далеко, то давайте трішки посидимо, перепочинемо. — Нічого, я вже привикла.. — Прецінь, ви слушно сказали, привичка важить багато,— з радістю підхопив Стась* (Гур., Новели, 1951, 97).

3. *спол., також у сполуч. із спол.* а. Проте, однак, зате. *Хоч я упаду по шию в воду, що ж я маю діяти, Хоч я і згину, прецінь поплину з милим ся повидати* (Пісні та романси.., I, 1956, 186); *Я сидів на возі.. і весь дрожав* [дрижав] *з ляку перед власними мріями, а прецінь не міг від них відорватися* [відірватися] (Фр., IV, 1950, 471).

ПРЕЧИ́СТИЙ, а, е, *також у сполуч. із сл.* чистий. 1. *розм.* Дуже чистий, зовсім позбавлений бруду, каламуті, сміття і т. ін. *На дні її* [криниці] *щось б'ється, мов таємні жили.. Той рух живий ніколи не бажа спочить, Вода її пречиста тисячі живить Дітей весни, що густо вкруг її обсіли* (Фр., X, 1954, 140); *Віз похилився набік, один мішок, скотившися, розв'язавсь, і мірка — або й більше — пречистого та прегарного борошна пшеничного в калюжу пішла!* (Гр., II, 1963, 457); * Образно. *Весь народ свою вітає пісню, Заткану пречистими сльозами, .. І вона уже не при колисці — У труді безсмертному лунає* (Рильський, Зим. записи, 1964, 16); // Нічим не затьмарений. *Його* [Діла] *горішні контури, легко хвилясті, вирізувалися ярко на пречистій небесній блакиті* (Фр., IV, 1950, 333); *Якби я всіми барвами владала, то я б на барву барву накладала і малювала б щирим самоцвітом, отак, як сонечко пречисте літом* (Л. Укр., I, 1951, 258); *Він дивився на неї, .. на її чисте-пречисте лице, плавав поглядом у тихій воді її бездонних очей* (Загреб., День.., 1964, 213); * Образно. *Коли я глядів дитиною на мамині очі, як по них сунулися тихесенько пречисті хмарки щастя — я був щасливий* (Стеф., I, 1949, 176).

2. *перен.* Нічим не опоганений, не осквернений; з чистими почуттями; непорочний, святий. *А ти, пречистая, святая, Ти, сестро Феба молодая! Мене ти в пелену взяла І геть у поле однесла* (Шевч., II, 1963, 300); *Ні, на землі не нам тебе благословляти, Пречисту в помислах, у задумах величну! Не знаєм, як тебе, яким ім'ям назвати, На пам'ять між людьми, на шану віковічну* (П. Куліш, Вибр., 1969, 410); // Який не підлягає жодному сумніву; повний, цілковитий. [К у л і ш:] *Видать, зозуля нам у лісі накувала святу й пречисту правду...* (Голов., Поезії, 1955, 334); // *у знач. ім.* **пречи́сте,** того, *с.* Те, що нічим не опоганене, не осквернене. *Скажуть: «Гріх тобі! Обмийсь од скверни! До пречистого — пречистий шлях». Ой Гафізе! ти ж давно обмився Та й скупався — у своїх сльозах* (Крим., Вибр., 1965, 295); // *у сполуч. із сл.* діва, мати, матір. Богородиця. — *Боже, найсвятіша діво! Я хочу все забути!.. Діво пречиста, зроби се чудо!* (Л.Укр., III, 1952, 658); *Баба аж у ноги поклонилася та дякує: — Пошли вам боже та пречиста мати всього доброго, як ви отакі добрі до нас!* (Мирний, IV, 1955, 380); *— За що ж ти, пречиста божа мати, так невблаганно караєш мене?*(Довж., I, 1958, 246); // *у знач. ім.* **пречи́ста,** тої, *ж.* Богородиця. *Перед іконою пречистої Горить лампада упочі* (Шевч., II, 1963, 245); *— З хрестом спати лягаю.. Пречиста в головах, янголи по боках, стережіть душі до півночі, а з півночі до світа* (Стельмах, II, 1962, 46).

3. *у знач. ім.* **пречи́ста,** тої, *ж., також у сполуч. із сл.* перша, друга. Назва двох церковних християнських свят (перше — 15 серпня — день смерті богородиці; друге — 8 вересня — день народження богородиці). *Перва пречиста любить паляничку м'якеньку, а друга — сорочку біленьку* (Номис, 1864, № 13432); *Я кажу чоловікові: «Піду я на першу пречисту в Ямполь на одпуст, та й зайду на ярмарок, бо треба купить то сього, то того для господарства»* (Н.-Лев., III, 1956, 284); *Осінь була дощова: від другої пречистої як почалися дощі, та день у день лили — до самого Пилипа* (Мирний, III, 1954, 7); *— Сердиться на вас ваша мати, а моя тітка.. На спаса чекала вас і на пречисту ждала, а синок не прийшов. — Усе часу не було* (Стельмах, II, 1962, 101).

ПРЕЧИ́СТО, *розм.* Присл. до **пречи́стий** 1. *Сонечко зійшло, та так ясно і так пречисто...* (Кв.-Осн., II, 1956, 458).

ПРЕЧО́РНИЙ, а, е, *також у сполуч. із сл.* чорний, *розм.* Дуже чорний. *А в неї пречорнії патли.. — І сміють торкатись єдині До личка Феррохи* (Крим., Вибр., 1965, 278); *Сорочка на ньому чорна та пречорна, та вся вже в дірках, босий, бородою заріс* (Кв.-Осн., II, 1956, 273).

ПРЕЧУВА́ТИ, а́с, *недок., заст., поет.* Передчувати. [М а в к а:] *Він пречував, що вже йому сей рік не зимувати...* (Л. Укр., III, 1952, 252); *Душа в тривозі, мов щось пречуває... Аж ось... Що там чорніє на путі?* (Вороний, Вибр., 1959, 140).

ПРЕЧУДЕ́СНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **пречудо́вий.** *Ти* [Шон О'Кейсі] *знайомиш люд свій чесний з нашим чесним та могутнім. Ти апостол пречудесний, що пройнявсь увесь майбутнім* (Тич., II, 1957, 169); *Хороший дарунок дядько Федір нам того дня приніс. Ох, і пречудесну картину подарував! Верби, тополі, вишні* (Ковінька, Кутя.., 1960, 10).

ПРЕЧУДЕ́СНО, *розм.* Присл. до **пречуде́сний.** [В о з д в и ж е н с ь к и й:] *А ви краще прийміть на ніч лампадки дві або й три очищеної і пречудесно*

спатимете (Кроп., II, 1958, 251); *Розцвітай же, слово, і в родині, і у школі, й на заводі, і у полі пречудесно, пречудово — розцвітай же, слово!* (Тич., II, 1957, 178).

ПРЕЧУ́ДНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **пречудо́вий.** *Пречудний ранок був, сміялось небо, Співали пташки,.. Іскрилася роса на всіх листочках* (Фр., XIII, 1954, 220).

ПРЕЧУДНИ́Й, а́, е́, *розм.* Дуже чудни́й. [Маня *(між тим ухопила газету і поглядала):*] *Його портрет.. А збоку замість біографії, адіть, яка нотатка,— пречудна нотатка, слухайте!* (Фр., IX, 1952, 17).

ПРЕЧУ́ДО, а, *с., розм.* Надзвичайне чудо, диво. *З усього села збігалися діти дивитись на те пречудо* [ворота] *— і великим дивом дивувалися...* (Мирний, II, 1954, 258).

На пречу́до, *у знач. присл.*— навдивовижу. *А дівчинка, справді, як та квіточка, розпукується; таке славне дитяточко, веселе й здорове, на пречудо!* (Вовчок, I, 1955, 66).

ПРЕЧУДО́ВИЙ, а, е, *розм.* Який має відмінні якості, властивості. *Настя заспівала — та пречудовим же голосом, аж душа в небо рвалась* (Барв., Опов.., 1902, 249); *Смак у Маші пречудовий* (С. Ол., Вибр., 1957, 267); *Напевне, і серце крилате Плекаю в собі недарма, Щоб, з мандрів прибувши, сказати: «Країн пречудових багато, А кращої в світі нема!»* (Воронько, Коли я.., 1962, 29); *Багаторічні трави, як відомо,— пречудовий попередник для озимини* (Рад. Укр., 1. I 1965, 2); // Надзвичайно гарний, приємний для очей. *Три пречудові книжки закрасили і стіл, і навіть усю хату* (Н.-Лев., VI, 1966, 382); *Я маю в певнім схові.. окраси пречудові — Браслети, перснки, та посуд дорогий, Та зброї пишної багато* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 316); // Виконаний досконало. *Килим був вишитий гарусом та шовком. Робота була пречудова* (Н.-Лев., VI, 1966, 37).

ПРЕЧУДО́ВНИЙ, а, е, *поет., рідко.* Те саме, що **пречудо́вий.** *Зростай же, добрий, пречудовний світе! Вогонь чуткий, з-під молота іскрись! А ти, життя — рясне, широковіте, все вверх берись, до сонця, вгору, ввись!* (Тич., Зростай., 1960, 22).

ПРЕЧУДО́ВНО, *поет., рідко.* Присл. до **пречудо́вний.** *Сфер небесних музика повинна густи пречудовно,— Тільки, на лихо, її слухати може не всяк* (Сам., I, 1958, 74).

ПРЕЧУДО́ВО, *розм.* Присл. до **пречудо́вий.** *Вода фонтана, що зліта́є вгору, досягнувши вишини, знову повертається вниз і при падінні своєму пречудово жахтить, переливається цвітастим ізмарагдом* [смарагдом]... (Тич., III, 1957, 201); *Подеколи серед дельфінів зустрічаються «професори», як називають їх рибалки. Вони пречудово знаються на всіх тонкощах відлову: попри шум та гуркіт пропливають попід суднами й утікають в море* (Наука.., 2, 1967, 20); // Надзвичайно. *Над озером відграється* [відбувається] *пречудово хороша і висока сцена присяги на вірність своїй країні і на загладу гнобителям* (Фр., II, 1950, 76); // *у знач. присудк. сл. — Навіть в окопі, коли не розстебнусь, то не засну як слід. Розстебнеш усього два гудзики, а наче роздягнешся догола і лежиш дома на подушках. Пречудово!* (Гончар, III, 1959, 16).

ПРЕЧУТТЯ́, я́, *с., заст., поет.* Передчуття. *У грудях їх* [козаків], *мов криця, загартованих, мимоволі вставало пречуття, що завтра й вони також поляжуть на січовій ниві й нікому буде їх поховати* (Стар., Облога.., 1961, 68); *Мені спотворила життя Злочинна чарівниця; Але я маю пречуття, Що верне всю красу життя Мені одна зірниця* (Вороний, Вибр., 1959, 169); *Прощайте! Зичу всім у літо увійти, Як входить корабель у гавань, до мети: Спокійно, в пречутті блаженної дрімоти* (Рильський, II, 1960, 135).

ПРЕЩАСЛИ́ВИЙ, а, е, *також у сполуч. із сл.* щасливий, *розм.* Дуже щасливий. *А я така щасливапрещаслива була! І місяць мій, і зорі мої, все моє, — мій Павлусь!* (Барв., Опов.., 1902, 258).

ПРЕЩЕ́ДРИЙ, а, е, *розм.* Дуже щедрий. *Країно рідна! Хай тобі дощі Несуть свою прещедру благостину, Хай сонце свій золочений рукав, Як мати, над тобою простирає, Щоб ти жила, щоб ти росла й цвіла На радість нам, і дітям, і нащадкам!* (Рильський, II, 1960, 294).

ПРЕЩИ́РО, вдя́чний (дя́кую) — уживається для вираження надзвичайної вдячності.

ПРИ, *прийм., з місц. відм.* Сполучення з прийм. **при** виражають:

Просторові відношення

1. Уживається з позначенням предмета, місця, простору: а) біля, поблизу якого щось відбувається. *Ніч прийшла, лягли старі обоє, При ногах їх спать лягла дівчина* (Фр., XII, 1953, 297); *В Річмонді, при вході в санаторій, Квітне деревце в усій красі* (Пєх., Чудесний сад, 1962, 137); б) біля, поблизу якого щось розташовується, міститься. *Козаче село Глибове при самому Дніпрі, та обляглися його височенні гори* (Вовчок, I, 1955, 95); в) в якому, де відбувається дія або хто-небудь перебуває. *Оленчука з Фрунзе бачили в цей день над Сивашем. Спершу стояли на горбі при пологій впадині — спускові до Сиваша* (Гончар, II, 1959, 407); *Батьки його жили при школі* (Головко, II, 1957, 261); г) де або поблизу якого відбулася певна історична подія (з власною назвою). *Битва при Жовтих Водах.*

2. Уживається з позначенням: а) особи, біля якої що-небудь є. *Ці документи я знайшов при твоїй матері* (Мокр., Острів.., 1961, 14); б) предмета, у межах якого щось міститься. *Молодиці, гарно вив'язані квітчастими терновими хустками, несли клуночки та вузлики, чимало й з дітками при пазусі* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 39); *При поясі у вершників були шаблі, а в руках луки із стрілами* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 124).

3. Уживається з позначенням предмета, який включає у свій склад те, що є його частиною або чимсь підпорядкованим, допоміжним. — *Маємо одне місце на робфак при сільськогосподарському інституті* (Стельмах, II, 1962, 361); — *Ви забуваєте, що й садок при хаті є і хлів,— ніяковіючи, говорив хлопець* (Зар., На.. світі, 1967, 246).

4. Уживається з позначенням місця, установи, організації і т. ін., де хто-небудь виконує службові або інші обов'язки, займає якусь посаду. *Стара не раз сварилася з чоловіком, що рішив довести «діло» до краю,— вивести сина «в люди», себто в писарі при волості або в прикажчики при економії* (Коцюб., I, 1955, 102); [Чоловік:] *Послухаю тебе, шановний брате, але ти знаєш, як у нас при війську? З життям мені прийдеться попрощатись, коли зламаю звичай* (Л. Укр., II, 1951, 485); *Пасьчиха лише господарка при домі, чи могла вона осягнути чоловікові гадки і заміри?* (Горд., II, 1959, 30).

Часові відношення

5. Уживається з позначенням: а) події, дії, в момент якої щось відбувається. *При тому бунті я мав згубити корону і голову, але не згубив ні тієї, ні другої* (Л. Укр., IV, 1954, 132); *Це був уже не той лукавий, дещо полохливий подоляк, який при наближенні месершмітів впивався зубами в землю і молив невідому силу: — Пронеси!* (Гончар, III, 1959, 201); б) процесу, явища, одночасно з яким відбувається дія або виникає певний стан. *У хижі служниця сидить з няньком, і при вечері говорять* (Казки Буковини.., 1968, 168); *Палагна знала,*

що не годна зняти на нього руку. Навіть при одній думці про це почувала млость у всім тілі (Коцюб., II, 1955, 338); *При слові «наші» серце било як сонце в груди, як ножі* (Сос., II, 1958, 284); — *Я малював її* [картину] *при сході сонця* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 349); в) дії, одночасно з якою відбувається інша дія чи триває стан. *Вона тепер так лагідно й солодко обзивалася до неї* [Параскіци],.. *хоч при тім ніколи не забувала крадькома.. хрестити все* (Коцюб., I, 1955, 271); *Виставляв* [Сагайда] *пости біля вікон, біля кожної дірки, звідки можна було вести вогонь і робити спостереження. Інструктував при цьому бійців детально, впевнено* (Гончар, III, 1959, 143); г) моменту дії, пов'язаного з її початком або кінцем. *Сказати при кінці.*

6. Уживається з позначенням: а) епохи, періоду, в час якої, (якого) щось відбувається. *Господиня підійшла до комода, взяла фотокартку, подала йому: — Оце найостанніша. У Німеччині знімалась. Уже при наших* (Головко, I, 1957, 462); — *Я був учителем у цьому ж селі п'ятдесят літ. Починав у старій Австрії, учив при панській Польщі* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 10); *Львівський монетний двір був відкритий при початку 50-х рр. XIV ст.* (Наука.., 7, 1970, 28); б) особи, в період життя, діяльності або під час присутності якої відбувається дія. — *Про що ти думаєш? Скажи... Ти хотів би жити тут не тепер? За княгині Ольги, при Ярославі, при Хмельницькому? Або через сто років?* (Довж., I, 1958, 390); *Прибули* [бійці] *в роту вже при Кармазинові* (Гончар, III, 1959, 331).

Об'єктні відношення

7. Уживається з позначенням: а) чого-небудь, що належить комусь. *І за це спасибі: Є бідніші нас; Ми собі при хлібі, А ті й так під час* (Граб., I, 1959, 372); б) предмета, який є в кого-небудь у даний момент. *У порога, як стовп, стояв лакей, у чорному сюртуці, у манишці.., при часах* [годиннику] (Мирний, II, 1954, 98); *Семенко підійшов у військовій формі при всіх орденах* (Мур., Бук. повість, 1959, 302): *Солдати були при зброї* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 241); в) посади, яку займає хто-небудь, заняття, яке є в когось, і т. ін. *Останні* [авіатори] *можуть не завжди бувати при роботі, але в курсі роботи мусять бути всі* (Вас., II, 1959, 229); *Кожна мала комашка при ділі, і кожен токкий корінець сповняє свою роботу* (Коп., Навколо полум'я, 1961, 203); *Полки змітаючи ворожі, Ти* [Вітчизна] *перемогу здобула, Бо при кермі, бо на сторожі* (Рильський, III, 1961, 96).

8. Уживається з позначенням особи, яка має в наявності що-небудь. [Ц а р в у с:] *Мої думки хай краще будуть при мені* (Л. Укр., I, 1951, 427); *Харитон Макарович дав на ту юшку перцю і цибулину — цей рибальський припас він завжди тримав при собі* (Мокр., Острів.., 1961, 54).

Обставинні відношення

9. Уживається з позначенням способу дії або стану: а) вказуючи на предмет, явище як обставину, за якої відбувається дія, процес. *Батька-матері не зазнаю: сиротою зросла я при чужині, у людях* (Вовчок, I, 1955, 102): *Їх* [дітей] *запечена шкура казала, що не первина їм лежати при такій спеці* (Мирний, IV, 1955, 20); *В ванькирі сиділи три-чотири господарі при пиві* (Фр., VIII, 1952, 18); *Не дав Прохор ділитися — живи при купі, бо чим його ділитись?* (Мик., II, 1957, 76); *Скільки раз прийде* [Степан] *до дітей, ніколи не застане Івана при книжці* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 82); б) вказуючи на наявність у когось чого-небудь, що супроводжує певну дію, процес, стан. *Жили ми при достатку, всього було доволі* (Вовчок, I, 1955, 3); [Х у с а:] *То все родичі його дружини — хай бог її удержить при здоров'ї!* (Л. Укр., III, 1952, 174); в) вказуючи на обставину, яка є визначальною для якісної характеристики кого-, чого-небудь. *Гладенько причесана голова при її довгобразому лиці здавалася якоюсь гострою, малою* (Мирний, IV, 1955, 139); *При коротенькій гладкій фігурі студента товариш його здавався мізерним та тендітним* (Коцюб., I, 1955, 195).

10. Уживається з позначенням: а) особи, в якої хтось живе. *Та небога мешкає при мачусі і при вітчимові* (Л. Укр., III, 1952, 645); *Вона живе при старшому синові, механікові радгоспу* (Гончар, Людина.., 1960, 124); б) особи, біля якої хтось є постійно, супроводжуючи або доглядаючи її. *Пошли на його лихо злес, Щоб люди всі, що при Енеї, Послизли, і щоб він і сам...* (Котл., I, 1952, 66); *Баба Зінька зісталася в хаті при дітях* (Н.-Лев., VI, 1966, 415); *Коли б ти, Петрику, був оце при мені, в мому наметі, серед степу, який би я був щасливий!* (Хор., Ковила, 1960, 23); в) особи, під наглядом, керівництвом якої хто-небудь працює, служить. — *А що, пташечко,— питає в мене бабуся,— при молодій панії давненько служиш?* (Вовчок, I, 1955, 125); *Прибуття Пушкіна на Україну року 1820 на службу при генералі Інзові було, по суті, приїздом опального поета на місце заслання* (Рильський, X, 1962, 31); г) предмета або тварини, що перебуває під чиїм-небудь наглядом. *Такий сторож з вовка при вівцях, як з кози при капусті* (Укр.. присл.., 1963, 148); *Загороди на вівці стояли порожні, і вівчарі порались там, щоб було де ночувати при вівцях* (Коцюб., II, 1955, 318).

11. Уживається з позначенням особи, у присутності якої щось відбувається. *Не при нас писано* (Укр.. присл.., 1963, 283); *Денис згадав, як вона вилаяла Петра в крамниці, та ще й при людях* (Н.-Лев., VI, 1966, 359); *Хоч не його діло повчати при батькові чужу дитину, але Супрун таки повчає* (Стельмах, II, 1962, 123).

12. Уживається для вказівки на стан, у якому хто-небудь перебуває. — *Вона, кажуть, була при надії від тебе* (Фр., I, 1955, 100); *Віла при житті зісталась, тільки серце кріз'ю обкипіло* (Л. Укр., I, 1951, 393); *Бути при смерті.*

Означальні відношення

13. Уживається для вказівки на вигляд, зовнішність, вік або якусь іншу ознаку кого-, чого-небудь. *Вродлива та при здоров'ї, Катря кидається кожному в очі* (Мирний, IV, 1955, 296); *Хоч він і при літах, а все ж справжній мужчина* (Тют., Вир, 1960, 75); *Він був середнього зросту, не те, щоб гладкий, але при тілі* (Мур., Бук. повість, 1959, 9).

Умовні відношення

14. Уживається з позначенням явища, події і т. ін., які виступають умовою чого-небудь. *На старість підтоптавсь* [Лев], *нема вже тії* [тої] *сили, Що при здоров'ї мав* (Гл., Вибр., 1951, 103); [О р е с т:] *При щирості між людьми, при глибокій і міцній симпатії ніякий риск не страшний!* (Л. Укр., II, 1951, 28); *Зітхне стара, при нагоді розповівши Тоні щось із тієї давньої давнини* (Гончар, Тронка, 1963, 49); *Стеля од вітру сиплеться, а при воді зовсім розкисне* (Логв., Давні рани, 1961, 110).

Допустові відношення

15. Уживається з позначенням обставин, незважаючи на які можливий який-небудь стан, виконується якась дія. *При глибокому снігу й при колючому морозі послано гінців у всі краї* (Ле, Україна, 1940, 33); — *При всій*

своїй відмінності ці всі плани [переселення] *об'єднує страх перед майбутнім* (Стельмах, I, 1962, 18).

ПРИАНА́ЛЬНИЙ, а, е, *анат.* Який міститься біля відхідника (*див.* **відхі́дник** [2]).

ПРИА́ХКУВАТИ, ую, усп. *недок., розм.* Супроводжувати яку-небудь дію вигуками «ах». *Від радості, що зараз закурить, враз пожвавішав* [Кузьма]: *притупував чобітьми, приахкував, прицмокував і навіть пересмикував плечима* (Тют., Вир, 1964, 111); *Намацавши серед посуду глечика, він перехилив його і почав смачно пити і приахкувати* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 74).

ПРИБА́ВИТИ *див.* **прибавля́ти.**

ПРИБА́ВИТИСЯ *див.* **прибавля́тися** [1].

ПРИБА́ВКА, и, *ж., розм.* 1. Дія за знач. **приба́вити, прибавля́ти** і **приба́витися, прибавля́тися**[1]. 1. [Соцький:] *Чи не чували, ваше благородіє, чого-небудь нащот* [щодо] *прибавки землі?* (Кроп., II, 1958, 488); // Те, що прибавляють, що прибавилось до чого-небудь. *Кориться б уже й кориться писареві волосному було. Писав би це там коло нього й писав. Ніт же! Треба покомизитися було, прибавки просить* (Тесл., З книги життя, 1949, 143); *Дуже відчутну прибавку до заробітної плати одержують трудящі від скасування податків* (Ком. Укр., 1, 1962, 28); *При сучасних потужних і високопродуктивних установках і технологічних комплексах кожен зекономлений день у будівництві дає істотну прибавку у виробництві найважливіших видів продукції* (Матер. XXIV з. КПРС, 1971, 182).

△ **Приба́вка врожа́ю**, *с. г.*— міра збільшення врожайності якої-небудь сільськогосподарської культури. *Внесення фосфатшлаку в окремі роки дає прибавку врожаю 8—10 центнерів на гектар* (Хлібороб Укр., 11, 1969, 10).

2. Те саме, що **доба́вка** 2. *Оп'янів від їжі Данько. Сидів, і аж похитувало його. Мусив передихнути перше, ніж братися за прибавку* (Гончар, Таврія, 1952, 74).

ПРИБА́ВЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **приба́вити**; // **приба́влено**, *безос. присудк. сл.* [Кондрат Антонович:] *Покійні отець мені не раз казали, що у метриці прибавлено мені годів* (Кроп., II, 1958, 247).

ПРИБАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПРИБА́ВИТИ**, влю, виш; *мн.* прибавля́ть; *док., розм.* 1. *перех. і неперех.* Додавати, приєднувати що-небудь до чогось, збільшуючи кількість, розмір і т. ін. — *Волики веселенько в плузі ремигають, а я дурня свого в спину поштовхую, да так і прибавляю і прибавляю оранки* (Барв., Опов.., 1902, 307); *У башт прибавили* [троянці] *запори І на валу всі залягли* (Котл., I, 1952, 215); — *А нам тепер жалування прибавили,— процідила* [вчителька] *крізь зуби* (Тесл., З книги життя, 1949, 86); // Збільшувати, посилювати, продовжувати що-небудь. *Щастя розуму прибавляє, а біда і той, що є, віднімає* (Укр.. присл.., 1963, 41); [Маруся:] *Зменши, боже, денька, Що я молоденька. Прибав, боже, ночі На мої карі очі...* (Вас., III, 1960, 82); // Помилково або навмисно перебільшувати (звичайно вік). *Я не такий старий, як пишете у листі. Ви прибавили мені літ 15 зайвих* (Коцюб., III, 1956, 382).

Прибавля́ти (приба́вити)ві́ку (вік, життя́, літ, літа́) — сприяти подовженню життя. *Не бог, а сам чоловік прибавляє собі вік* (Укр.. присл., 1955, 385); — *Як жаль, що ми не зустрілись з тобою раніш, до війни. Приїхав би до мене погостювати. Один місяць пожив би у нас на виноградинку — на десять років життя б собі прибавив* (Головко, I, 1957, 282); *Гранат квітує коло хати — Ніжнішого немає цвіту,— А згодом там зважніє плід, Що прибавляє людям літ* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 58); **Прибавля́ти (приба́вити) вітри́л** — збільшувати швидкість руху судна, піднімаючи вітрила. *Він* [Ф. Ф. Ушаков] *вирішив випередити турків, наказавши прибавити вітрил* (Добр., Очак. розмир, 1965, 417); **Прибавля́ти (приба́вити) в ті́лі** — ставати товстішим; гладшати. *Отак вигулювалися за літо телята, набиралися сили бики, прибавляли в тілі корови* (Загреб., Диво, 1968, 60); **Прибавля́ти (приба́вити) га́зу** — те саме, що **Надава́ти (нада́ти, да́ти) газ (га́зу)** (*див.* **газ** [1]). *Обганяючи машину, Іван іще прибавив газу* (Головко, I, 1957, 388); **Прибавля́ти (приба́вити) ро́сту** — збільшуватися в розмірі. *Недоїмка йде та й росту прибавляв* (Кв.-Осн., VI, 1957, 669); **Прибавля́ти (приба́вити) ходи́ (хо́ду, кро́ку)**: а) починати рухатися швидше. *Онохрій Литка щохвилини прибавляв ходи, але Іван Силович не мав наміру відстати* (Епік, Тв., 1958, 311); *Вона до школи йшла, і я прибавив кроку* (Бойко, Про 17 літ, 1958, 37); б) (*тільки* **хо́ду**) збільшувати швидкість руху чого-небудь. *Коли машиніст.. прибавив ходу, застукала* [машина], *швидко замолола колесами* (Григ., Вибр., 1959, 365).

2. *перех. і неперех.* Говорити або писати на додаток до чого-небудь сказаного чи написаного. *Не так тепер і в пеклі стало, Як в старину колись бувало І як покійник* [Вергілій] *написав; Я може що-небудь прибавлю, Переміню і що оставлю, Пишу — як од старих чував* (Котл., I, 1952, 126); // Говорити зайве, перебільшуючи що-небудь; прибріхувати. *Про що б не почала Недоха говорити, .. вона все-таки прибреше: або зменшить, або прибавить свого* (Григ., Вибр., 1959, 94).

Прибавля́ти в мо́ві — перебільшувати, розповідаючи; прибріхувати. *Дядько Остапчук прибавляє в мові* (Пісні та романси.., II, 1956, 54).

3. *перех., рідко.* Те саме, що **додава́ти** 4. *Прибавляти три до семи; Бувало, якийсь проворний ятошник* [яточник] *швидко-швидко налічить, скільки треба платити, а Ксеня й обізветься з-за материної спідниці: — Дядьку, то нащо зайве прибавляти? ..І тоді «дядькові» доводилось ще раз вести рахунок і під сміх людей признаватися, що таки збився з ліччи* (Стельмах, I, 1962, 380).

ПРИБАВЛЯ́ТИСЯ [1], я́ється, *недок.*, **ПРИБА́ВИТИСЯ**, иться; *мн.* приба́вляться; *док., розм.* 1. Додаватися, приєднуватися як доповнення до чого-небудь. *До книжок прибавилась іще дружня розмова з земляками* (П. Куліш, Вибр., 1969, 280);— *Поклониться* [грішник] *святому, і до одного чуда прибавиться друге,— сплескується здивований голос* (Стельмах, II, 1962, 324); [Невважай:] *Товаришу Калич, у нашому блоці прибавилось четверо робітників* (Мик., I, 1957, 256).

2. Збільшуватися кількісно, в розмірі і т. ін. *Всі дні в ріці купаюся, а ріст не прибавляється* (Стельмах, V, 1963, 389); *Перемінилась і Параска.. У шовкових начосах прибавилося срібне волосся* (Мирний, IV, 1955, 114); // *безос.* *В кожному тості Прибавлялось налитих чарок — Бо у Рильського друг — що не крок* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 130); // *безос.* Ставати більшим, інтенсивнішим, сильнішим. *Роботи літературної все прибавляється, а робити її ніяк* (Л. Укр., V, 1956, 281); *У Глафіри прибавилося турботи. Вечорами вона відкладала хатню роботу.. і разом з Грицем ішла до клубу* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 215); *У Христі прибавилося сили* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 329); — *Як поїздити та з розумними людьми поговорити. Скільки ж тоді в моїй голові розуму прибавиться?* (Тют., Вир, 1964, 214).

3. *тільки недок.* Пас. до **прибавля́ти.**

ПРИБАВЛЯ́ТИСЯ [2], я́юся, я́єшся, *недок., розм., рідко.* Те саме, що **забавля́тися** 1. *У сушарні, в ядучій імлі, Де тютюн мої груди малі Розпирав, розривав на*

шматки, Прибавлялись гайдуцькі синки (Воронько, Драгі.., 1959, 109).

ПРИБАДЬОРИ́ТИСЯ, орю́ся, ори́шся, *док., розм.* Те саме, що **підбадьори́тися.** [Х р а п к о:] *Прибадьорись лишень, Василю! попорядкуй у своїй голові* (Мирний, V, 1955, 203); *Чумак прибадьорився, заговорив голосніше* (Кучер, Трудна любов, 1960, 43).

ПРИБА́ЛКОВИЙ, а, е. Розташований біля, поблизу балки (*див.* **ба́лка** [1]). *У боротьбі з ерозією велику роль відіграють прибалкові, прияружні, яружно-балкові лісові насадження* (Хлібороб Укр., 2, 1969, 25).

ПРИ́БАЛОК, лка, *ч.* Місце біля, поблизу балки (*див.* **ба́лка** [1]). — *Отут у прибалку братимеш.. Не зважай на стрілянину гарматну, бери льон* (Лє, Мої листи, 1945, 21).

ПРИБАСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Прискакати галопом. *Кінні жандарми з'явилися також. Вони прибасували просто по могилах* (Смолич, Дитинство, 1937, 186).

ПРИБЕРЕГТИ *див.* **приберіга́ти.**

ПРИБЕРЕ́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **приберегти.** *Розпитував* [Войтюк] *Коропова про його життя-буття і після кожної відповіді схвально похитував головою зі своїм звичайним, мабуть, прибереженим з війни, «хорошо», яке вимовляв з розтяжкою* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 116); *Надовго будуть прибережені в пам'яті неповторні кадри відпочинку* (Знання.., 8, 1970, 20).

ПРИБЕРЕ́ЖЖЯ, я, *с.* Місце біля, поблизу берега. *Пахло свіжістю води, молодими травами прибережжя і бруньками столітніх груш* (Загреб., Європа 45, 1959, 540); *Від прибережжя запахло солонкувато-кислим намулом і лускою* (Стельмах, II, 1962, 56).

ПРИБЕРЕ́ЖНИЙ, а, е. Який міститься, розташовується на березі, поблизу, вздовж берега. *Валом хвилі.. плещуть, миготять, сонце грає, прибережні верби віттям їх пестять* (Фр., XI, 1952, 177); *Прибережні луки були сірі від роси* (Тулуб, В степу.., 1964, 85); *Найбільше буває водоростей у прибережних водах, але в значних кількостях вони зустрічаються і у відкритих морях* (Наука.., 1, 1960, 24); // Який живе на березі, поблизу берега. *Від злості та натуги ніжна мова італьянська* [італійська] *так спотворилась, мов хижих прибережних чайок крик* (Л. Укр., I, 1951, 310); *Прибережні люди були здивовані давно не баченим напливом плотів* (Коцюба, Нові береги, 1959, 27).

ПРИБЕРЕ́ЖНИК, а, *ч.* Те саме, що **ка́мка 1.**

ПРИБЕРЕ́ЖНИЦЯ, і, *ж.* (*Aelurops*). Рід багаторічних рослин родини злакових. *Прибережниця солончакова має добрі кормові властивості* (Рослин. Нижн. Придніпр., 1956, 95).

ПРИБЕРІГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИБЕРЕГТИ,** ежу́, еже́ш, *док., перех.* 1. Ощадливо витрачаючи, використовуючи (гроші, продукти і т. ін.), відкладати частину на якийсь час про запас. *Жінка доглядає діток, годує, обшиває їх і ще приберігає копійчину і про гостей і про яку пригоду* (Л. Янов., I, 1959, 285); *Старий Гнат хоча й любив ярмарки та чарку, але, як міг, приберігав хліб на лиху годину* (Стельмах, I, 1962, 147); *Запаслива Настя усього нанесла: і коржиків на меду, і горішків на смальці, і ковбасу ще від різдва приберегла* (Мирний, IV, 1955, 49); *Він розумів, що треба приберегти м'ясо на завтра й надалі* (Донч., II, 1956, 65); // Дбайливо ставлячись, не розтрачувати (добро, багатство і т. ін.). — *Коли б вони по правді, а не по кривді жили, то всього б того* [добра] *приберегли, не попустили б, щоб сирота скиталася по людях* (Мирний, II, 1954, 173).

2. Тримати що-небудь у належному стані, оберігаючи від псування. *Шкода кожушанки продавати,— жінка до церкви не надівала, дочці приберігала* (Л. Янов., I, 1959, 65); — *Ноги не куповані, батьківські, то нехай трудяться, а чоботи треба приберегти, бо хто зна, як воно ще буде* (Кол., Терен.., 1959, 94); // Берегти, не розтрачувати марно (сили, здоров'я і т. ін.). *Щоб приберегти силу, Оля, скільки можна було, йшла річкою* (Юхвід, Оля, 1959, 16); // Виявляти турботу, піклуватися про кого-небудь; доглядати. *Улас одписує Марині свій город і дві сотні грошей, аби тільки вона приберегла його на старість та поховала* (Мирний, IV, 1955, 258); // Тримати що-небудь у пам'яті, плекати в серці. *Прибережу для дальніх мандрувань Бажань і снів незайману натуру, І крик душі, й вітрів колоратуру, І мрево вечорів, і подихи світань* (Мал., Полудень.., 1960, 47); *В болючому серці усе приберіг: І села веселі, і ріки бурхливі, В досвітньому полі зарошений плуг, Осінні тумани, весняні зливи, Оббризканий квітом і променем луг* (Стельмах, V, 1963, 161); // Зберігати що-небудь як згадку, пам'ять про когось або щось. *Мені чомусь стало жаль ковили, одвічної володарки землі цієї. Я вирішив вирвати кущ трави і приберегти на згадку* (Хор., Ковила, 1960, 56); *Тоді я другові повім: — В бумажнику моїм твого листа я приберіг із іменем твоїм...* (Гонч., Вибр., 1959, 138).

3. Приховувати щось, зберігаючи для кого-небудь. — *Я вам окрайці її хліба приберігаю* (Л. Янов., I, 1959, 232); *Іноді Альоші щастило щось приберегти для Чорного з об'їдків* (Мик., Повісті.., 1956, 110); // Залишати, резервувати щось для кого-небудь, за ким-небудь. *Дві лави спереду приберігали для командирів* (С. Ол., З книги життя, 1968, 37); *Багато з них думає, як оце Сташка: захопивши місце за верстатом, треба сидіти смирно, бо покірною поставою здобудеш більше, ніж криком і кулаком. У всякому разі прибережеш за собою місце* (Вільде, Сестри.., 1958, 390); // Призначаючи для певної мети, придержувати що-небудь якийсь час. *Думка аж 5 томів випустити; на 5-й приберігаю «Повію»* (Мирний, V, 1955, 404); // Готувати для кого-небудь якусь несподіванку, новину, сюрприз і т. ін. *Петро розповів про все, що приберігав для брата* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 31); — *Чи я вірно опановую діалектичний матеріалізм, товаришу Микола? «Діалектичний матеріалізм» Шурка приберіг аж на самий кінець і шарахнув ним з явним розрахунком ошелешити Ласточкіна* (Смолич, V, 1959, 116).

Прибережи́ (прибережі́ть) до і́ншого ра́зу (на по́тім) *що* — уживається як вказівка на недоречність, несвоєчасність якого-небудь учинку, прояву чогось і т. ін. [П р о н а ш к а:] *Цить. Прибережи свої дотепи до іншого разу* (Мик., I, 1957, 230); *Віктор зняв руку Олега з плеча.— Я не збираюсь з ним воювати. А ти свій войовничий запал прибережи на потім* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 155).

ПРИБИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прибива́ти** 1. *Прибивання або збивання цвяхами є найпростішим і найпоширенішим способом з'єднання між собою окремих деталей конструкцій з деревини* (Гурток «Умілі руки..», 1955, 62).

ПРИБИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИБИ́ТИ,** б'ю, б'є́ш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Прикріплювати (звичайно цвяхами) до чогось. [Г а н н а:] *Кажуть, що якось Самрось вернувся п'яний додому, розіяг тебе до сорочки, а косу забив кілком у лаву, та як почав тебе катувати?..* [З і н ь к а:] *І косу прибивав, і до стовпа налигачем прив'язував...* (Кроп., II, 1958, 20); *Подерся* [Мишко] *до верхнього порталу прибивати дріт* (Мик., II, 1957, 102); *Двері од пекарні забив я старою.. ковдрою та заставив кошиком, на стінку прибив килимок* (Ко-

нюб., III,1956,145); *Михась із стіни зірвав стару панську нагву й лаштувався прибити нову* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 166); // Розпинати кого-небудь, катуючи, страчуючи. [М а р ц і я:] *Знічев'я навіть згодилась дивитись на те видовисько, як розпинали якихсь там трьох злочинців.. Хоч, правда, я спізнилася на те, як саме до хрестів їх прибивали* (Л. Укр., III, 1952, 178); *О, нехай би прийшов хто-небудь і розказав, пояснив! Або прибив би на хресті, рвав тіло, палив свічами* (Хотк., II, 1966, 120); // *перев. док.* Пропизавши кого-небудь кілком, списом і т. ін., притиснути до землі, підлоги, стіни і т. ін. *Зарили* [відьму] *ниць у яму, прибили осиковим кілком та зверху і заплішили, щоб ще не скочила* (Кв.-Осн., II, 1956, 224); *Гей, де мій спис? Приб'ю тебе до мура, схидно клята!..* (Л. Укр., I, 1951, 431); * Образно. *Погляд молодого чоловіка мішав його і прибивав до місця* (Кобр., Вибр., 1954, 63).

Сказа́ти (промо́вити, дода́ти *і т. ін.*), **як гвіздко́м прибі́ти** — категорично, переконливо що-небудь сказати. *Сказав, як гвіздком прибив* (Номис, 1864, № 12909); — *Ні! немає добра... немає — та вже, мабуть, його ніколи й не буде!* — *додасть* [Мирон], *як гвіздком приб'є та й замовкне* (Мирний, II, 1954, 86).

2. *перех.* Ударяючи чим-небудь, притискати, спресовувати щось. *Землю на гагаті розрівнюють і прибивають лопатою, щоб не було западин* (Колг. Укр., 9, 1956, 42); *Коли закінчив* [Матвій], *ще раз оглянув збоку, прибив злегка покрівлю граблями* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 387); // Примушувати осісти на землю, приникнути до поверхні землі (про вітер, дощ і т. ін.). *Весняний дощ прибиває куряву* (Стельмах, I, 1962, 363); *Залишилось від копиці трохи сіна, яке прибили дощі* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 123); *Образно. *Тягота, здавалося, так прибивала його до землі, що він не в силі був іти далі* (Турч., Зорі.., 1950, 118); // *безос. Як зашумлять вітри на тебе* [гай] *холодні — обнесуть вони, обшматують красу твою, розвіють битими шляхами, а дощами приб'є її до сирої земельки...* (Вас., I, 1959, 184); // *у сполуч. із сл.* п е ч а т ь, п е ч а т к а, *розм.* Засвідчувати який-небудь документ печаттю. [Ж а н д а р м:] *І ви, пане начальнику, будьте ласкаві за хвильку там* [до канцелярії] *надійти. Приб'єте мені печать на книжку* (Фр., IX, 1952, 78); — *Списки понаписували, а печатку прибити забули?* (Гончар, II, 1959, 216).

3. *перех. і неперех.* Своєю силою, течією приганяти, приносити до якого-небудь місця (про воду, вітер і т. ін.). *Вітер свище, хвиля грає, В берег рибу прибиває* (Перв., Казка.., 1958, 21); *Три чайки, слава богу, Отамана курінного, Сироти Степана молодого, Синє море не втопило, А в турецьку землю.. прибило* (Шевч., II, 1963, 339); *Зупиниться* [потік], *стане криничкою, оглянеться, очиститься, кожну трісочку приб'є до належного місця* (Хотк., II, 1966, 301); *Образно. *Заспівай.. Щоб любов, навіки серцю мила, Простягала пагінки рясні, Щоб тебе, мов ластівку, прибила До моєї бурі навесні* (Мал., Полудень.., 1960, 102); // *безос. Пливе човник без весельця, К берегу звертає, Нікто човником не править,— Вітром прибиває* (Укр. поети-романтики.., 1968, 370); // *перев. док., перен.* Змусити прибути кудись, зупинитися, залишитися десь. *Їй привиджується тепер її давнє — її доля, її гірка доля, що гонила по білому світу, поки не прибила до Мар'янівки...* (Мирний, III, 1954, 20); // *перев. док., безос., перен., розм.* Приєднати кого-небудь до групи, гурту і т. ін. чи всіх або багатьох до когось одного. *Катря схопилася; мати устала, усіх як хвилею прибило до Чайчихи* (Вовчок, I, 1955, 219); *Незабаром Данька прибило, мов хвилею, до нерухомого, застиглого в напрузі гурту чоловіків* (Гончар, I, 1959, 46); // *тільки неперех., розм., рідко.* Набігати хвилями, приливати до чого-небудь. *Туман на озері білими хвилями прибиває до чорних хащів* (Л. Укр., III, 1952, 213); [К а с с а н д р а:] *Кров хвилею потужною приб'є до серця, і німіє серце й слово* (Л. Укр., II, 1951, 250).

4. *перех., перен., розм.* Викликати у кого-небудь пригніченість, приголомшувати когось. *Панас оповідає, дивлячись у землю. Інші стоять, і жах прибиває їх* (Ю. Янов., IV, 1959, 33); *Лікар думав, що подав добру і дотепну раду, тим часом він тільки гірше прибив Романа* (Мак., Вибр., 1954, 177); *Несподівана поява Матвія прибила його* (Ірчан, II, 1958, 313); *Ще єсть поличка зовсім особлива: .. Там і гачки, і блешні, і удки,— Рибальських душ німі товаришки. Полице люба, скромна, як у житі Волошки сині, росами обмиті,— Ти втіхи і розради джерело Для душ, котрі прибило людське зло* (Рильський, I, 1960, 171); // Справляючи гнітюче враження на кого-небудь, перешкоджати прояву чогось. *Навіть тяжка і неприємна службова робота не змогла ще прибити того настрою і бадьорості* (Коцюб., III, 1956, 339).

5. *тільки док., перех., розм.* Покалічити або вбити кого-небудь, причавивши, вдаривши і т. ін. *Як не прибив хто, то забігло* [порося] *безвісти* (Вас., I, 1959, 277); *Він гнав у тил колгоспну худобу, бомба влучила в стадо і разом з биками прибила й гуртоправа* (Панч, II, 1956, 503); // *безос.* [С ф р е м:] *Зо мною, бач, вийшла така оказія, що поїзд на поїзд наскочив: поламано два вагони, кондуктора прибило, кочегара обварило...* (Кроп., IV, 1960, 318); *З місяць тому трапилася халепа з чоловіком. Возили дерево з лісу, і прибило його березою* (Цюпа, Краяни, 1971, 67).

◇ **Грім би тебе́ (його́, її, їх) прибив** — те саме, що **Грім би тебе́ (його́, її, їх) вда́рив (поби́в)** (*див.* **грім**). — *Знову діло в бандитизм упирається. Прямо нема тобі ну ніякого спокою. То Шепель, то Гальчевський, то чорт, то біс, грім би їх на битій дорозі навіки прибив* (Стельмах, II, 1962, 189); **Щоб тебе́ на́гла смерть прибила́** — уживається як побажання смерті комунебудь. — *Щоб тебе, Сафроне, нагла смерть на дорозі прибила! — Докіи мовчки лає свого лютого ворога, поринає в згадки...* (Стельмах, II, 1962, 408); [**На́че (мов, немо́в** *і т. ін.*)] **хтось мішко́м із-за (з-за) ро́гу (угла́, кутка́) прибив** *кого* — про недоумкувату, дивну або пригнічену чимсь людину. *Радіє він — плете, не думає про те, Що ясла будуть на півхати — Такі, що й в двері не пропхати. Він, може б, так і не робив, Та хтось із-за угла мішком його прибив* (Гл., Вибр., 1957, 219); *Може, тепер і краще прожити, наче тебе хтось мішком прибив з-за кутка?.. Ех, коли б то знаття, яка власть установиться, тоді б Мирон знав, куди і як повернути голоблі* (Стельмах, II, 1962, 24); **Як (мов, немо́в** *і т. ін.*) **гро́мом прибі́ло** *кого* — хтось сильно вражений, приголомшений яким-небудь несподіваним повідомленням. *Як громом прибило Масю, так цими словами: їй не жаль було за о. Герасієм, як за батьком* (Свидн., Любораціькі, 1955, 76).

6. *перев. док., перех., розм.* Пошкодити що-небудь (звичайно про мороз); приморозити. *Вночі перший осінній заморозок прибив під вікном айстри* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 137); *Образно. *Не осиплються тихо ті квіти, не настане життя в них нове, ні, ударить мороз до схід сонця і приб'є порівання живе* (Л. Укр., I, 1951, 227); // *безос. Таланти Корнія Івановича не розвинулись: так застигають в розвитку своєму ранні квіти, що їх прибило жорстоким приморозком* (Вол., Місячне срібло, 1961, 206); // *перен.* Вкрити сивиною кого-небудь, чиєсь волосся. *Прибила волос сивина* (Рильський, I, 1956, 254); *Роки прибили його*

сивиною, але Журба бадьорий і молодий ще (Епік, Тв., 1958, 574).

ПРИБИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПРИБИ́ТИСЯ,** б'ю́ся, б'є́шся, *док.* 1. Приходити, приїжджати куди-небудь (перев. випадково, несподівано). *Одного ранку стоїть він отак, дивиться на засніжене колгоспне подвір'я, а синичка прилетіла й забила своїми жовтосиніми крильцями у вікно. «Хтось приб'ється»,— подумав Коропов* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 173); *Цієї ночі до рідного порога прибився син Савка, про якого вже кілька місяців не було ні слуху ні духу* (Мокр., Слід.., 1969, 155); // *безос. Цікавих прибилося повен двір. Лукеря Павлівна відчинила й вікна, щоб усі могли почути Дем'янка* (Ю. Янов., Мир, 1956, 163); // Діставатися (звичайно з труднощами) до якого-небудь місця, пункту і т. ін. *Блукаючи по Україні, Прибився якось і в Чигирин* (Шевч., II, 1963, 34); *Іти їм слід було швидше, щоб до того, як завиднів, прибитися до .. лісів і перебути день* (Тют., Вир, 1964, 433); // *перев. док.* Випадково потрапивши куди-небудь, до когось, оселитися, залишитися там на довший час. *Виросте воно* [дитя], *як те стебло край дороги,.. приб'ється до якого шевця або кравця* (Мирний, I, 1954, 87); *Я відвідав село Кінтенталь Безимянського району, куди після евакуації з України прибилась наша невеличка сім'я* (Гур., Через замети, 1961, 16); // *у сполуч. із сл.* берег, острів *і т. ін.* Ілювучи, приставати до берега, острова і т. ін. *Попливли ночви з дітлахами за водою, а за ніч вода спала, ночви й прибились до берега* (Вишня, I, 1956, 454); *Приб'ється верба до якогось острівця і буде рости на новому місці* (Стельмах, I, 1962, 458); *Образно. *Прибивались до цього берега ті, що рятувались від голоду з міст, від облав, наборів* (Гончар, Циклон, 1970, 49); // *перев. док.* Шукаючи захисту, схованки від вітру, холоду і т. ін., притиснутися, притулитися до чогось. *До вікон Горобчик прибився, цвірінькав.. Замерз, бідолашний* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 85); — *Поверталась я з чужих сіл додому, аж мене застукала хуртовина. Я до лісу, прибилася до дуба, тупцюю біля нього, гріюся* (Стельмах, I, 1962, 297).

2. Приєднуватися (про людей), приставати (про тварин) до кого-, чого-небудь. *Вона чує на собі парубочий погляд і знову радісно кружляє по ставку, поки не прибивається до дівчат* (Стельмах, I, 1962, 158); *Розгубивши свою бригаду, прибився був* [комбриг] *до їхньої колони, але так і не порозуміяв з нею* (Гончар, II, 1959, 283); *До обозу прибився осел. Хтось пожартував: мабуть, перебіжчик* (Підс., Віч-на-віч, 1962, 134); // *перев. док., перен.* Взяти чиюсь сторону, об'єднатися з ким-небудь. *Чуплаки від бідаків відірвалися, а до багатіїв не прибилися, та так і зависли посередині, ні сюди ні туди* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 16); *Домна Стельмахова якось збоку стоїть. Від своїх удовиноклинців, з якими прийшла, ще не одірвалася, але й до Соломії з Уляною не прибилася* (Кучер, Трудна любов, 1960, 451).

3. *розм.* Доноситися куди-небудь (про звуки). *Прибивається* [дзвін] *навіть на хутори* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 84); *Може, голос приб'ється луною Без благань, і журби, і жалю...* (Шпорта, Вибр., 1958, 60); // *перен.* Доходити, надходити до кого-небудь (про вісті). *До нього весь час прибивалися вісті Про батькову, повну тривоги, судьбу* (Перн., II, 1958, 311); [Ольга:] *Не можу їх* [сонця, зірок] *допитати, Чи вістка приб'ється, Чи згадує мене милий, Чи за мною б'ється?* (Кроп., V, 1959, 156).

4. *тільки док., розм.* Те саме, що **забити́ся** 5. *Так забажається іноді вмерти, було. Нарошне босий по снігу бігаєш. Або, як літом, злізеш на лісу, та плиг звідтіля, щоб прибитися* (Тесл., З книги життя, 1949, 167).

5. *тільки недок.* Нас. до **прибива́ти.** *Добудовуються ятки, рундуки, прибиваються вивіски* (Олесь, Вибр., 1958, 413); *Жовтий пил осідає у трав'янистих місцевостях поза межами пустинь. Тут він частково прибивається дощами* (Курс заг. геол., 1947, 93); *Пошкоджене листя* [рису] *жовтіє і гине, лягає на воду, сплітається, а потім.. прибивається водою до берегів* (Хліборок Укр., 5, 1971, 21).

ПРИБИ́ВКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **прибива́ння.**

ПРИБИ́ВНИЙ, а́, е́. Який прибивають (у 1 знач.).

ПРИБИНТО́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **прибинтува́ти.**

ПРИБИНТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИБИНТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* Забинтовуючи, прикріпляти до чого-небудь. *Щоб не роз'ятрювати ран під час руху, Скиба попросив прибинтувати йому руки до грудей* (Загреб., Європа 45, 1959, 420).

ПРИБИНТУВА́ТИ *див.* **прибинто́вувати.**

ПРИБИРА́ЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, який прибирає яке-небудь приміщення, якусь територію. *Прибиральники натирали підлогу* (Рад. Укр., 23.II 1972, 4).

ПРИБИРА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **прибира́льник.** *Звечора прибиральниці гуртожитку для одиноких службовців довгенько поралися з прибиранням кімнати, з постіллю та меблями* (Ле, Право.., 1957, 224); *Оленку влаштували ночувати в чистій кімнаті при школі, де жила одинока прибиральниця* (Кучер, Трудна любов, 1960, 201); *Образно. *Медунка побачила, що бджоли-прибиральниці докірливо захитали голівками. Не всі кімнатки коло льотка були охайні* (Ів., Про бджілку.., 1959, 9).

ПРИБИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прибира́ти** і **прибира́тися.** *Мар'я з понею турбувалися біля печі, а вона прибиранням та вимітанням горниць себе заклопотала* (Мирний, III, 1954, 223); *Стомлений прибиранням зали, я ледве пересуваю ноги* (Мик., II, 1957, 57); *Технологія виробництва розрахована на безприв'язне утримання худоби при механізації основних виробничих процесів, насамперед прибирання гною, роздавання кормів і напування* (Хліборок Укр., 8, 1964, 15); *Не жаль мені меду, вина, А жаль мені дівування, Дівоцького прибирання* (Укр. пар. пісні, 1, 1964, 46); — *Нехай трошки приберемось, та тоді вже зараз і гостей проситиму. Почалось прибирання тев. Стара скрині з комори викочує та оксамити, рубки тонкії вибирає та кроїть та приміряє на панночку* (Вовчок, 1, 1955, 107); *Балабуха, надивившись, як його жінка й дочка тягалися з тими уборами та прибиранням на бал, сів за свій діяриуш* [щоденник] (Н.-Лев., III, 1956, 244).

ПРИБИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИБРА́ТИ,** беру́, бере́ш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Порядкуючи в якому-небудь приміщенні, надавати йому охайного вигляду. *Поки поралась* [Маруся] *та прибирала і була з матір'ю, так їй і весело було* (Кв.-Осн., II, 1956, 51); *Дивився* [Дмитро] *з ліжка на Мар'яну, яка, мов ластовеня, сновигала по хаті, прибирала в ній* (Стельмах, II, 1962, 401); *Як тільки скінчилось весілля, Соломія прибрала свою невеличку кімнатку* (Н.-Лев., VI, 1966, 347); *У свят-вечір не вивели солдатів на муштру, а наказали чисто прибрати й помити казарму* (Тулуб, В степу.., 1964, 198); // *перен.* Опоряджати, обладнувати що-небудь. — *Вже маємо коней в артілі... — До сотні будуємо хат...—Почнемо вкривати з неділі, Щоб люди вселились до свят... І клуб почали прибирати... Село оживає щодня!..* (С. Ол., Вибр., 1959, 139); *Палазя, побувши рік в пансіоні, задумала прибрати світлицю по-європейській* [по-європейському] (Н.-Лев., III, 1956, 207); // Складаючи належним чином, застеляти (звичайно постіль). *Франка почала прибрати постіль* (Чорн., Потік.., 1956, 41); *За хви-*

лину, як ту квіточку, прибрала [Оринка] *постілочку* (Мирний, III, 1954, 307); // *від чого.* Порядкуючи, звільняти що-небудь від чогось зайвого. *Комсомольці закликали всіх, хто має вільний час, прийти зранку, щоб прибрати територію після великих робіт від непотрібного каміння, дощок, риштовання тощо* (Ткач, Плем'я.., 1961, 133); // *за ким, розм.* Порпаючись біля свійських тварин, усувати безладдя, вичищати за ними (звичайно гній). *В школі були кролі. Та що цікавого прибирати за ними?* (Ів., Вел. очі, 1956, 34); // *заст.* Зачісувати, причепурювати (голову, волосся). *Олеся наділа білу сукню, а мати причісувала та прибирала її голову* (Н.-Лев., III, 1956, 42); *Юля відійшла від вікна, глянула у скло рами, як у дзеркало, на своє розпатлане волосся і стала прибирати, вишукуючи на підлозі шпильки* (Тют., Вир, 1964, 452); *Вона вмилася та прибрала трохи голову, заткнувши під очіпок.. волосся* (Мирний, IV, 1955, 90).

Прибира́ти (прибра́ти) зі сто́лу (на столі) — наводячи порядок на столі, приймати, виносити посуд, залишки їжі і т. ін. *Прибираючи на столі, вона взяла обірвані квіточки і сховала їх у книжку* (Л. Укр., III, 1952, 588); *Зіскочила* [Маруся] *з лави й мерщій почала помагати матері прибирати зі столу, струшуючи крихти* (Хотк., I, 1966, 106); *Катерина прибрала на столі, і Антон знову сів у куток під старий почорнілий образ* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 69).

2. *перех., розм.* Прикрашати що-небудь, надавати чомусь опатного, чепурного вигляду. — *Мусите приставити ялинку сьогодні, бо пани ще хотять прибирати її на вечір* (Коцюб., I, 1955, 79); *Чи не Морозенкова се горниця? Чи не задля себе він прибрав її так чепурно, чисто?* (Мирний, IV, 1955, 301); *Дівчата її* [їдальню] *так приберуть. Рушниками завішають, портретами, вінками заквітчають...* (Головко, I, 1957, 255); *Образно. *П'ять весен минуло і шоста прийшла, Заслала лани килимами, Ліси і сади в мережки одягла, Прибрала всю землю квітками* (Олесь, Вибр., 1958, 359); // Допомагати кому-небудь одягатися, зачісуватися тощо. *Пріська, як вірна слуга-наймичка, їздило всюди.. прибирати свою господиню* (Мирний, III, 1954, 20); *Молоду прибирала Світозара* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 378); *Образно. *Паморозь прибрала їх* [верби] *в дивовижний одяг* (Стельмах, Хліб.., 1959, 59); // Надягати на себе чисте, нове, святкове вбрання. *Вмилась вона і, стан свій у чисте прибравши одіння, Вийшла у верхні покої* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 92); // Одягати покійника, готуючи до похорону. *Я дитинку обмила, прибрала, стіл заслала і на столі її положила. Збігала— свічечку купила* (Вовчок, I, 1955, 269).

3. *перех. і без додатка.* Ховати або класти на належне місце що-небудь кинуте, залишене кимсь. *Тепер Антін не бачив щоранку голих жінчиних ніг, не чув скучних і прозаїчних слів, не прибирав по всіх хатах спідниць* (Коцюб., II, 1955, 305); *Ніхто цих гир не прибирав у сарай, ніхто й не крав* (Чаб., Катюша, 1960, 36); [Р і ч а р д:] *Де ж віск? Ти, Белло, певне десь прибрала* (Л. Укр., III, 1952, 11); // Згрібати що-небудь скошене, складати його в копиці, стоги і т. ін. *Пропало сіно! Тільки покосили, А дощ його й прибрати не дає!* (Плужник, Вибр., 1966, 84); // Припиняючи якусь роботу, згортати, складати, ховати (інструмент, приладдя, матеріал і т. ін.). *Прибрав* [Клим] *роботу, помолився, погасив каганець і ліг спати* (Вас., I, 1959, 160); *Образно. *Здавалося, літо прибирало свої зелені вітрила для того, щоб вони не контрастували з жовтаво-білими стінами будівель, червоним кольором дахів, сірим громаддям шахти* (М. Ю. Тарн., Незр. горизонт, 1962, 4); // *розм.* Підбираючи кинуте, забуте ким-небудь, привласнювати. *Він виконуючав пісок, іноді просто прибирав, де погано лежало, а то й крав* (Загреб., Диво, 1969, 131); // *перев. док., розм.* Взяти кого-небудь на утримання, на постій. *Ось прибрали* [козаки] *найденя те Та і пестять в переміну* (Манж., Тв., 1955, 170); *Хочеш ти* [Климиха] *прибрати Жінку ту з малим. Звідки ж тобі знати, Що намислив Клим?* (Перв., II, 1958, 273).

Прибира́ти (прибра́ти) до мі́сця — класти що-небудь на відведене йому місце. *Ходить Настя по двору, гомонить стиха сама до себе, все до місця прибирає* (Вас., I, 1959, 277).

4. *перех.* Відкидати, відносити від якого-небудь місця, за межі чогось те, що заважає, захаращує це місце. *Три глухих вибухи один за одним ухнули під землею. Коли розвіявся в штольні задушливий дим, робітники кинулися швидко прибирати породу* (Донч., II, 1956, 37); *Встанеш удосвіта, треба гній прибрати від двадцяти коней, вивезти його* (Тулуб, В степу.., 1964, 268); // Усувати що-небудь зайве, непотрібне і т. ін. *Будівельники втрачають чимало часу на механічну обробку деталей перед зварюванням. Потрібно прибрати окалину, напливи, бо шов вийде неміцний* (Веч. Київ, 13.I 1966, 2); // *розм.* Відсилати кого-небудь з певною метою; виживати (у 3 знач.) звідкись. *На полі гартовані полум'ям герця, вони розумілися мовою серця. Папевне тому білошкірі капрали так швидко за Ельбу солдата прибрали* (Ун., Вірші.., 1957, 107); — *Отак і жить,— кинула Катря.—Прибери її* [вчительку] *з села і будемо жить* (Кучер, Трудна любов, 1960, 373); // *розм.* Позбавлятися кого-небудь, знищуючи його фізично; вбивати. *Такий спільник був небезпечний, він надто багато знав— його треба було прибрати* (Скл., Святослав, 1959, 381); *Будучи в німецькій формі, розвідники легко прибрали вартового при вході* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 85).

Прибира́ти (прибра́ти) з доро́ги (шля́ху): а) відсторонити того (те), хто (що) заважає, убік; відсувати те, що перешкоджає рухові, погіршує умови для роботи і т. ін. *Фотографи пролазили крізь натовп аж до комісара. Помічник оператора прибирав їх з дороги* (Ю. Янов., II, 1958, 109); б) усувати певні перешкоди, створюючи умови для розвитку, функціонування чого-небудь. *Сюжет — це струмочок. Йдеш за течією цього струмочка і копітко прибираєш із шляху все, що заважає його швидкому й вільному рухові* (Донч., VI, 1957, 620); *Комуністична ідейність — войовнича ідейність, це активне ставлення до життя, пройняте палким бажанням підтримати нове, корисне і прибрати з шляху те, що заважає* (Рад. літ-во, 3, 1958, 16); в) звільняти з роботи, служби, понижувати на посаді і т. ін. того, хто заважає або не сприяє діяльності кого-, чого-небудь; **Прибира́ти (прибра́ти) з очей** — ховати що-небудь так, щоб його не було видно. *Та й навіть торбу синові й одіж, що злагодивсь, прибрала* [матп] *з очей у хижу* (Головко, II, 1957, 424); [**Сира́] земля́ [до се́бе] прибра́ла (прибере́)** *кого*: а) те саме, що **Смерть прибра́ла;** *заст.* **Бог (госпо́дь) прибра́в.** *Всіх нас сира земля до себе прибере* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 46); б) поховано чиї-небудь останки. *Бачив Орлюк страшні сліди руїни й нещадного палійства. Тільки трупами вже не тхнуло. Їх вже прибрала земля* (Довж., I, 1958, 324); **Смерть прибра́ла;** *заст.* **Бог (госпо́дь) прибра́в** *кого* — хто-небудь помер. *Він свідомо пішов на страту. Не хотів животіти, псувати життя іншим і мучитися самому. Віра розуміла це. Розуміла, що смерть однаково прибрала б його незабаром, а плакала* (Перв., Невигадане життя, 1958, 9); [П л а т о н Г а в р и л о в и ч:] *Ну, хвались, як же живеться. Дитинку оце бог прибрав,то світ тобі трохи повільніша* (Вас., III, 1960, 139); [Т е т я н а:] *Були ще старші* [діти], *та повмирали... Се б вже Оленці був би вісімнад-*

цятий, а Павлові шістнадцять... (Зітхнула). Та господь прибрав! (Кроп., IV, 1960, 263).

5. *перех. і неперех.* Приймати певний вигляд, позу і т. ін. (про яку-небудь особу). — *Хто ж це тебе навчив так весело грати? Я прибираю байдужого вигляду, немов мені давним-давно набридли такі запитання* (Донч., VI, 1957, 241): *До нього наблизилась тихо Афіна, Ментора вигляд прибравши* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 50); *Миттю Анрі-Жака сфотографували, він прибрав пристойної пози й підкрутив вуса* (Ю. Янов., II, 1954, 60); // Набувати якого-небудь вигляду, виразу (про обличчя, погляд і т. ін.). *Не лише розмови, а навіть погляди бійців прибирали якогось цнотливого виразу* (Гончар, III, 1959, 199); *Знов її обличчя прибрало.. неживого виразу* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 85); *Лікареве обличчя прибрало поважного вигляду* (Коцюба, Нові береги, 1959, 398); // Надавати своєму голосу, тону певного забарвлення. — *Діла божі, а суд королівський, ..— непевно заговорив панотець, прибираючи тону господаря* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 271); *Івана кортіло й розказати, як його кликала у полонині лісна, прибравши голос Марічки* (Коцюб., II, 1955, 346); // Набувати в чиїйсь уяві рис, властивостей кого-небудь. *В уяві снувались їм сцени з маминих оповідань про старих чарівників, що сиділи в глибокім лісі в кам'яній печері, і ті чарівники прибрали тепер зовсім виразні риси й форми Семка Тумана* (Фр., VI, 1951, 180); // Набирати певних форм, розмірів, набувати нових властивостей і т. ін. за відповідних умов (про конкретні предмети, явища тощо). *Я сидів, закутавшись в теплий свій кожух, і чомусь з цікавістю розглядав, яких форм прибирала пара, що вилітала в мене з рота* (Рильський, Бабине літо, 1967, 59); *Поїзд певно, неухильно йде, перестук коліс вирівнюється, прибирає усталеного ритму* (Кундзич, Пов. і нов., 1938, 91); *Гадають, що будівельним матеріалом при спорудженні підводних міст може бути скло, яке у воді прибирає дивовижних властивостей* (Наука.., 1, 1971, 52); *Подовжені тіні прибрали велетенських розмірів* (Кач., Вибр., 1953, 258); *Образно. *Хотілося* [Любові Прохорівні] *цвісти квіткою, прибираючи надвечірньо-теплих барв* (Ле, Міжгір'я, 1953, 193); // Набувати певного вигляду, форми і т. ін. у процесі розвитку. *Орися за прикладом сестри пильнувала також своїх речей; спосіб життя почав прибирати вигляд правильності: чистота, свіжість панували в кожнім кутку* (Ков., Світ.., 1960, 64); *І наше слово скрізь гуде, Вже без цензури в друк іде, Прибравши форми гарні* (Сам., I, 1958, 218).

Прибира́ти (прибра́ти) по́зу *див.* **по́за**[1].

6. *перех.* Брати собі яку-небудь назву, псевдонім і т. ін. *Нерідко у.. класі виділявся гурток чим-небудь видатніших хлопців.. Ватажки такого гуртка іноді прибирали собі назви найулюбленіших школярами героїв з прочитаних романів і повістей* (Вас., I, 1959, 150); *Смирнов не міг примиритись, що .. для партійних дискусій прибрав* [опозиціонер] *псевдонім «Київський»* (Смолич, Мир.., 1958, 232); *В нього залишилося фантазії тільки.. на те, щоб прибрати собі прізвище — Могила!* (Стельмах, II, 1962, 358); *Після трагічної загибелі М. Леонтовича хор прибрав собі його ім'я* (Нар. тв. та етн., 4, 1968, 60).

7. *перех., розм.* Вибираючи, знаходити таке, що найбільше подобається, підходить і т. ін.; підбирати.— *Я вам хатку таку прибрав — і муха там не замутить спокою* (Мирний, III, 1954, 290); — *Просимо заходити до хати! Яводоха, прибери чоловікові місце, де сісти,— у двері гукнув Юхим* (Чорн., Потік.., 1956, 242); *Вислухавши яку сотню порад доброзичливих глядачів, парубок прибрав собі й рясні шаровари* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 243); // Те саме, що **підбира́ти** 6. *Попригадував я свої пісні ще парубочі.. Сиджу було на призьбі та метикую, прибираючи струну до струни, голос до голосу* (Н.-Лев., I, 1956, 67).

Прибира́ти (прибра́ти) слова́ (порівня́ння *і т. ін.*) — висловлюючись, знаходити відповідні слова, порівняння і т. ін. *Поганий з тебе стиліст, діду, не вмієш прибирати порівнянь* (Хотк., II, 1966, 359); *Лобода отетерілими очима дивився на те все, а слів не міг прибрати й вимовити* (Ле, Україна, 1940, 346); **Прибира́ти (прибра́ти) спо́сіб (спо́собу)** — те саме, що **Добра́ти спо́собу** (*див.* **добира́ти**). *Стало на четвертий місяць повертати, стали пани-ляхи спосіб прибирати, Од козацьких, од мужицьких комор ключі одбирати* (Укр.. думи.., 1955, 109).

◇ **Не прибра́ти [собі] мі́сця** — втратити душевну рівновагу, самовладання, спокій. *Івашко нудиться, місця собі, сердешний, не прибере* (Стор., I, 1957, 136).

8. *перех. і без додатка, розм.* Розуміти, усвідомлювати що-небудь. *Розпустилися* [думки] *так, що не приберу, як їх докупи позбирати та над ними гору взяти* (Мирний, IV, 1955, 353).

Не прибра́ти глу́зду (ро́зуму, ума́ *і т. ін.*) — не збагнути, не усвідомити. — *Тепер не приберу більш глузду, Як тут сих поселить прочан* (Котл., I, 1952, 275); [Д з ю б а:] *Коли б ти знала, Лесечко, яке мене лихо спіткало. Розуму не приберу, що й робити* (Коч., I, 1956. 88); [К і н д р а т А н т о н о в и ч:] *Я вже й ума не приберу, як на це діло дивитись* (Кроп., II, 1958, 327); **Прибира́ти у думка́х** — розмірковувати. *Вгамувавшися крихітку, Він* [пан] *прибирать став у думках, як справдити свої погрози* (Фр., X, 1954, 294).

9. *перех. і без додатка, розм., рідко.* Поїдати все до кінця. *Голодному лиш прибирати, а не перебирати* (Укр.. присл., 1963, 59); *Наїдків, напитків понастановлювала* [пані].. *А панночка усе прибира, наче той горобець, хутенько й чистенько* (Вовчок, I, 1955, 103).

10. *перех., розм., рідко.* Збирати після достигання (про врожай). *Ніхто не прибирав рясних садів* (Кач., II, 1958, 431); *Прийшла осінь. Якову знову безділля, хліб прибрали, звозили* (Мирний, I, 1954, 231).

◇ **Прибира́ти (прибра́ти) до [своїх] рук** *див.* **рука́**.

ПРИБИРА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПРИБРА́ТИСЯ,** беру́ся, бере́шся, *док.* 1. *розм.* Те саме, що **прибира́ти 1.**— *Поспи, синку, поспи ще трохи, поки я приберусь — каже вона, злізаючи з печі* (Мирний, IV, 1955, 299); *Уже й будиночки вимащені, і вулиці підмітаються.. Прибратися та причепуритися перед святами — всяк розуміє, що треба* (Вишня, I, 1956, 341); // *перев. док.* Упоратися з якоюсь роботою. *Сутінки ллються проти ночі; Женці прибрались за пори, Спинились щебети жіночі, І плач, і регіт дітвори* (Граб., I, 1959, 448).

2. Надавати собі охайного вигляду; чепуритися. — *Чого ходиш, як циганка? чому не приберешся?* — *почав панотець, поклавши голову на подушку* (Свидн., Люборацькі, 1955, 10); — *Через п'ятнадцять хвилин я чекаю вас на західній веранді .. Тим часом ви встигнете прибратися з дороги* (Смолич, I, 1958, 61); // Ошатно одягатися. *Журилася* [дівчина], *На шлях битий дивилася. Квітчалася, прибиралась, Що день божий сподівалась* (Шевч., II, 1963, 61); *Баджін трохи запізнилася, прибираючись для зустрічі зі мною* (Ю. Янов., II, 1958, 154); — *Диви, як ти прибралася!* — *промовила ключниця й пильно поглянула на білу вишивану сорочку дівчини, на її строкату плахту* (Скл., Святослав, 1959, 77); // *у (в) що.* Надягати на себе що-небудь святкове, нове, ошатне. *Усі її товаришки прибралися в капелюхи й насміхалися з Гінди* (Кобр., Вибр., 1954, 74); *Опися*

встала удосвіта, прибралась у нову плахту, причепурилась, наділа на голову всі стрічки й квітки й пішла до церкви (Н.-Лев., III, 1956, 34); *Образно. *Вона* [мелодія] *виповняє груди, рветься наверх і, прибравшись в поетичні шати слова, вільна, як пташка, шукає простору* (Коцюб., I, 1955, 178); // *перен.* Набувати святкового, гарного вигляду, прикрашатися чим-небудь (про неживі предмети). *Сади зацвітали, квітки розпукувались; земля пишалась, прибираючись в зелене листя та квітки* (Н.-Лев., VI, 1966, 399); *Прекрасне село стало ще милішим, воно прибралося в зело, заквітчалося клечанням* (Ю. Янов., II, 1958, 203); *Школа прибралась, причепурилась, всюди квіти* (Донч., V, 1957, 208).

3. *розм.* Те саме, що **збирáтися** 7. *Хазяйка прибиралася на іменини до Лаврентія-шевця* (Вовчок, I, 1955, 296); *Ґмость* [попадя] *мовчала. Чи лиш удавала, що не слухає панотцевої промови, чи таки зіправді* [справді] *не чула її тому, що прибиралася до подорожі* (Март., Тв., 1954, 433); *Дяки з попами позбирались, Зовсім служити всі прибрались* (Котл., I, 1952, 124); *Ось іде в хату Кирило Тур, удаючи з себе такого веселого молодця, що ти б сказав — він на весілля прибрався* (П. Куліш, Вибр., 1969, 136).

4. *під кого, перен., розм.* Наслідуючи, удавати з себе кого-небудь. *Після перших успіхів у підкоренні малих народів і держав, зраджених своїми правителями, Гітлер почав прибиратися під Наполеона* (Панч, В дорозі, 1959, 317).

5. *тільки недок.* Пас. до **прибирáти.** *Гори зошитів прибираються, і наш великий обідній стіл вкривається горою книжок* (Ів., Таємниця, 1959, 153).

ПРИБИ́ТИ *див.* **прибивáти.**

ПРИБИ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **прибúти** 1—6. *Воно* [вікно] *було прибите знадвору ґвіздками* (Гр., II, 1963, 291); [Н е о ф і т-р а б:] *Може, давно б полинули* [терпеливість і покора] *з землі на безвість, якби мара прибитих на хрестах кривавих розбишак нас не лякала погрозою даремного скопання* (Л. Укр., II, 1951, 239); *Прибиті дощем і притоптані війною борозни майже зовсім уляглися* (Голов., Тополя.., 1965, 10); *Яхта стала під мостом, прибита хвилею до однієї з підпор* (Дмит., Паречена, 1959, 195); *Ще говорив щось Когут, та Марко вже не слухав. Прибитий горем, мовчав* (Цюпа, Пазустріч.., 1958, 425); *Загинув* [чоловік] *у лісі, прибитий падаючим деревом* (Гжицький, Опришки, 1952, 165); *Прибитий ранніми приморозками, пасльон визирає з-поміж сизуватої лободи* (Руд., Остання шабля, 1959, 196); *Образно. *В очах старого Канушевича застряла усмішка. Він розгладив свої довгі, інеєм прибиті вуси* (Коцюба, Нові береги, 1959, 358); *У порівн. *Одна постать Якова чорніла в кутку коло стіни, мов прибита ґвіздком до неї* (Мирний, I, 1954, 204); // **прибúто,** *безос. присудк. сл. Поруч прохідної будки прибито широкий диктовий щит для об'яв* (Шовк., Інженери, 1956, 167); *До ганку на щастя підкову прибито* (Воронько, Тепло.., 1959, 118); *Образно. *Морозом лиходійним Моє життя прибито на цвіту* (Вороний, Вибр., 1959, 98).

Мішкóм з-за рóгу прибúто; Як (мов, немóв *і т. ін.*) **мішкóм [із-за рóгу] прибúтий** *див.* **мішóк; Як (мов, немóв** *і т. ін.*) **грóмом прибúтий** — вражений, приголомшений чим-небудь.— *Дякую тобі за пиво, а до роботи в понеділок не маєш чого приходити, я вже приняв* [прийняв] *другого. Нещасливий муляр став мов громом прибитий на ті слова* (Фр., I, 1955, 230); *Пріська, що досі стояла коло печі, наче громом прибита, при тім слові Грицьковім уся затіпалася* (Мирний, III, 1954, 125); *Батько ходив, наче прибитий громом* (Допч., VI, 1957, 136).

2. *у знач. прикм., розм.* Який виражає пригніченість. *Прибитий вигляд;* // Ледве чутний, слабкий (про голос). *Він ніколи не вгнівався, не підніс голосу, а все якось так покірно, таким приниженим та прибитим голосом відповідав* (Фр., III, 1950, 202); *Матвій прибитим голосом розказував: — Як тільки одужаю, то поїду, поїду до рідних, до своїх...* (Ірчан, II, 1958, 302); // Пригнічений, принижений (про людину). *Народ* [Тухольщини] *нужденний, прибитий, понурий, супроти чужих несмілий і недотепний* (Фр., VI, 1951, 7).

ПРИБИ́ТИСЯ *див.* **прибивáтися.**

ПРИБИ́ТІСТЬ, тості, *ж., розм.* Властивість і стан за знач. **прибúтий** 2. *В Таниній мові, в усьому її поводженні постійно вчувається немовби якась прибитість* (Смолич, День.., 1950, 247); *В усій його постаті почувалась прибитість, млявість* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 163).

ПРИБИ́ТОК, тку, *ч., заст.* Прибуток (у 4 знач.). *Натуру мав він дуже бридку, Кривив душею для прибитку, Чужеє оддавав в печать* (Котл., I, 1952, 138); *Скаже Катря: «Нащо те кохання у світі?» А Маруся: «А коли серце кохає — як не кохати?» Катря собі: «Який прибиток з тих любощів,— чи ж варті?»* (Вовчок, I, 1955, 229).

ПРИБИЧÓВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **прибичувáти;** // **прибичóвано,** *безос. присудк. сл. До босих ніг прибичовано мотуззям старі калоші* (Тют., Вир, 1964, 116).

ПРИБИЧÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПРИБИЧУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех., розм.* Прив'язувати, прикріплювати кого-, що-небудь мотузкою, ременем і т. ін. *Гошка прибичовує його* [теля] *коло полудрабка так, що воно харчить і крутить головою* (Тют., Вир, 1964, 517); // Підпрягати (коня або вола).

ПРИБИЧУВА́ТИ *див.* **прибичóвувати.**

ПРИБІГА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **ПРИБІ́ГТИ.,** іжý, іжúш, *док.* 1. Бігом досягати якого-небудь місця. *І разом схопились* [старі] *Та до воріт... Прибігають — мовчки зупинились. Перед самим перелазом Дитина сповита* (Шевч., I, 1963, 311); *Біг я далеко від смутку і горя... Біг — і прибіг я до вільного моря* (Олесь, Вибр., 1958, 102); *Німіє спина, пригинає до землі ноша. Нарешті прибіг* [босць] *на умовлене місце* (Тют., Вир, 1964, 316); *Образно. *Літав він* [вітер] *там десь, безжурний вандрівець, над чужими хатами, шепотів щось смерічці чужій, а тепер от прибіг сюди і лащиться...* (Хотк., II, 1966, 218); // Поспішно приходити, заскакувати до когось, кудись, на короткий час. *Дівча, знудившись дома само, прибігало раз у раз до «тьоті Алли»* (Л. Укр., III, 1952, 612); *Щодня за годину-півтори до обіду прибігали до форту Кос-Арал казахські діти* (Тулуб, В степу.., 1964, 306); *Прибігала Катерина, допомагала поратися, приносила ліків од фельдшера* (Руд., Остання шабля, 1959, 128); *Прибіжить було Парася до мене на хвилиночку... Господи, яка весела, яка щаслива!* (Вовчок, I, 1955, 281); // *розм.* Поспіхом, швидко приходити кудись за ким-, чим-небудь або з якоюсь звісткою, проханням і т. ін. *Тижнів, може, через два після того, як кликали Чіпку у волость, — знову прибігає десятник, загадує знову йти у волость* (Мирний, II, 1954, 139); *— Прибігали вже десять разів із ружжами* [рушницями] *Джмелики, на сходку загадували* (Тют., Вир, 1964, 400); *Вже парубки з двору прибігли за нею: — Іди хутко в двір* (Вовчок, I, 1955, 43); *— Облиймо бісову бабу холодною водою, як вона прибіжить за відром* (Н.-Лев., II, 1956, 13); *Тільки-но окопались, прибіг вістовий з батальйону і доповів, що наказано знову зніматися вперед* (Гончар, III, 1959, 136); // *перев. недок., розм.* Хутко повертатися звідки-небудь. — *Прибігає він з служби раніше, ніж завжди* (Мирний, III, 1954, 170); *Хлопчаки гралися*

у війну, рубалися на буграх шаблями, на смерть, без полонених. Прибігали з гарячки бою.. брудні, спітнілі (Тют., Вир, 1964, 471).

2. *розм.* Прибувати з поспіхом куди-небудь, до когось верхи на коні або в скіпажі. *Прибігає сам Васюта конем: — Біда, пане гетьмане!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 170); *Ілько прибігав верхи, оце вже як смеркло* (Головко, II, 1957, 139); *Пан Халявський з своєю молодою прибіг тарадайкою у город* (Кв.-Осн., II, 1956, 218).

3. *перен., розм.* Негайно з'являтися куди-небудь. *Він швидко дзвонить. Прибігає Француз Гільйо, його слуга* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 152); [П а л а ж к а:] *Хвенька прийде. Підожди, як хлопці на поріг — і вона прибіжить* (Мирний, V, 1955, 219); // *також з інфін.* Неодмінно з'являтися куди-небудь з певною метою. *Мій знайомий друкар.. перший прибігав на кожді збори* (Л. Укр., IV, 1954, 272); *Тоня неодмінно прибіжить на картину, адже вона бігає на всі фільми підряд* (Гончар, Тронка, 1963, 44); *Обом здається, що всі галичинці прибіжать працювати на Крутогору* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 9).

ПРИБІ́ГТИ *див.* **прибіга́ти.**

ПРИБІ́ДНЕННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **прибідни́тися, прибідня́тися.** *Каламутна і чорна душа Поцілуйка виходила з гри в прибіднення, і в голосі його холодним металом заскреготіла погроза* (Стельмах, Правда.., 1961, 172).

ПРИБІ́ДНЕНО, *присл., розм.* Применшуючи свої можливості, здібності, заслуги і т. ін. *Надміру скромний і стриманий Юрій Іванович завжди прибіднено сідав на.. зборах гуртка десь подалі, не поспішав з читанням своїх творів* (Ле, В сноші.., 1960, 364).

ПРИБІДНИ́ТИСЯ *див.* **прибі́днюватися.**

ПРИБІ́ДНЮВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **прибі́днювати** і **прибі́днюватися.** *Додам без непотрібного прибіднювання, що своїм творчим доробком я особисто задоволений* (Літ. Укр., 29.XII 1967, 2).

ПРИБІ́ДНЮВАТИ, юю, ює, *недок., перех., розм., рідко.* Збіднювати що-небудь, позбавляючи якихось рис, особливостей. *Левко навмисне в думках прибіднює, вкорочує душу чоловіка* (Стельмах, I, 1962, 95).

ПРИБІ́ДНЮВАТИСЯ, юююся, ююся *і* **ПРИБІДНЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́ється, *недок.*, **ПРИБІДНИ́ТИСЯ,** ню́ся, ни́шся, *док., розм.* Удавати з себе бідного, менш забезпеченого, ніж насправді. *Па багатство не заздрив* [Григорій], *своїми злиднями не дуже побивався і ніколи не прибіднювався перед людьми* (Стельмах, Хліб.., 1959, 236); *Своїм одягом він дійсно виділявся серед бідно одягненої студентської маси, яка тоді подекуди і нарочито прибіднялась, щоб мати так званий пролетарський вигляд* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 130); [С е л я н и н *(вострo)*:] *Ви* [ткачі] *вже прибіднились занадто. Що бог дав, то ми всі мусимо приймати* (Л. Укр., IV, 1954, 226); // *перен.* Применшувати свої можливості, здібності, заслуги і т. ін. *Зараз особливо сприятливий час для піднесення всієї нашої творчої роботи. А головне, що й сили ж у нас є — і сили немаленькі. Навіщо прибіднюватись?* (Тич., III, 1957, 495); — *Не будемо прибіднюватись,— жартома сказав Сашко.— Бригадка підібралась тільки така! Одне слово — перша!* (Головко, Літа.., 1956, 81); *Я бачу чудові можливості розвитку сценарної студії. Ми маємо для цього всі дані. Треба тільки ні на хвилину не забувати свого призначення, слід нам розширити свої претензії і не прибіднятися* (Довж., III, 1960, 237).

ПРИБІДНЯ́ТИСЯ *див.* **прибі́днюватися.**

ПРИБІ́Й, бою, *ч.* 1. Удари морських хвиль об берег. *Люблю я море в шумний час прибою* (Сос., II, 1958, 137); *Друже мій, Ти спи, нехай тобі присниться Азовське море, хвиль прибій* (Нех., Ми живемо.., 1960, 105); *Біля берегів Африки є тільки один великий острів — Мадагаскар та одна велика затока — Гвінейська, яка мало вдається в сушу. У багатьох місцях тут бушує сильний прибій, який заважає висаджуватися на берег* (Фіз. геогр.., 6, 1957, 112); *Образно. *У серці моїм, як і в морі, є бурі й прибої страшні* (Л. Укр., IV, 1954, 95); // Шум від таких ударів. *Дивишся, дивишся, і така тебе нудьга вхопить! А чути — тільки вітер та морський прибій* (Ільч., Серце жде, 1939, 98); *Образно. *Ти чуєш оплесків прибій? Кого ж народ віта? І що за дівчина ота у сукні голубій?* (Гонч., Вибр., 1959, 321); *У порівн. *Гул наростав, як морський прибій* (Рибак, На світанку, 1940, 67); *Місто шумить і вирує прибоєм* (Сос., II, 1958, 150); // Хвилі, які б'ють у берег. *Прибій за яких півгодини перескакував уже через каміння* (Коцюб., I, 1955, 391); *Прибій, б'ючись об прямовисний берег, обсипав бульвар водяним пилом* (Трубл., Гнпб. шлях, 1948, 29); *Острів лежав далеко в морі.. В ясну, тиху годину можна було бачити сиву смугу прибою біля чорних скель* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 5); *Образно. *Там, серед золотих прибоїв хлібів і блакитного марева, стоїть знайома чепурна школа* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 42); *У порівн. *Задуманий вітер над городом віє, гідуть перехожі невпинним прибоєм* (Сос., I, 1957, 250); // *перен.* Приплив, надмір почуттів, сил, енергії і т. ін. *Серце моє наливалося огнем, у грудях ходили прибої гніву* (Мирний, V, 1955, 342); *Дві сили на землі: одна зорить в минуле, Їй рабство — п'єдестал, брехня — підпора їй, А перед другою — пісень всесвітніх гули, Сади майбутнього і творчості прибій* (Рильський, II, 1960, 322); *Я відчуваю прибої щасливої сили* (Голов., Поезії, 1955, 10).

2. Берегова смуга, в яку б'ють хвилі. *Півострів Куланди високий, але береги його не здіймаються над прибоєм єдиним скелястим муром, а спускаються до моря кількома терасами* (Тулуб, В степу.., 1964, 274).

ПРИБІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **прибій.** *З моря підкотилася прибійна хвиля, розплюскалась біля звіра* (Трубл., I, 1955, 157); *Ластівки причаюють під дах, І не потовпляться, й висять при стіні, Як човники в мутній прибійній піні* (Мисик, Біля криниці, 1967, 149); *Прибійна смуга весь час зазнає ударів морської води* (Рослин. Нижн. Придніпр., 1956, 163).

ПРИБІЛИ́ТИ *див.* **прибі́лювати.**

ПРИБІ́ЛЮВАТИ, юю, ює, *недок.*, **ПРИБІЛИ́ТИ,** білю́, бі́лиш, *док., перех. і без додатка.* Робити що-небудь білим, покриваючи злегка або частково розчином крейди, вапна і т. ін. *Він черпнув ще разів два кельнею, розмазав рівно й зверху прибілив щіткою* (Козл., Пов. і опов., 1949, 227).

ПРИБІЛЬША́ТИ *див.* **прибі́льшувати.**

ПРИБІЛЬША́ТИСЯ *див.* **прибі́льшуватися.**

ПРИБІ́ЛЬШЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **прибі́льшити.**

2. *у знач. прикм.* Який прибільшився.

ПРИБІ́ЛЬШЕННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **прибі́льшити** і **прибі́льшитися.**

ПРИБІ́ЛЬШИТИ *див.* **прибі́льшувати.**

ПРИБІ́ЛЬШИТИСЯ *див.* **прибі́льшуватися.**

ПРИБІ́ЛЬШУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **прибі́льшувати** і **прибі́льшуватися.**

ПРИБІ́ЛЬШУВАТИ, ую, уєш *і діал.* **ПРИБІЛЬША́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИБІ́ЛЬШИТИ,** шу, ши́ш, *док., перех. і неперех., розм.* 1. Робити більшим за об'ємом, кількістю і т. ін. — *Воно, хазяйствечко, любить ока, гулянки його не прибільшують* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 84); *Декому здалось, що не тільки не зменшили панщини, але ще прибільшили* (Н.-Лев., III, 1956, 174);

// *безос.* Збільшуватися об'ємом, кількістю і т. ін. *Тим часом людей прибільшало. Прибігали шахтарі з другої шахти* (Гр., I, 1963, 381); // Робити що-небудь більш відчутним; сприяти інтенсивнішому прояву чогось. *Іти до Ясенева цілою бандою — таки то було велике ризико* [риск] .. *Але все те лиш прибільшувало гострість усолоди* (Хотк., II, 1966, 185); *Все, що стрічалося, що вбачалося, .. прибільшало щастячка й радощів* (Вовчок, I, 1955, 324); *Недавня розмова з чоловіком вже навела на Леміщиху сумну думку про розставання з своєю дитиною. Вона прибільшила свою ласку* (Н.-Лев., I, 1956, 173); // *рідко.* Посилюватися у своєму прояві. *Зранку сніжок потроху почав падати, все прибільшуючи* (Мирний, III, 1954, 8).

Прибільшувати (прибільшити) віку — те саме, що **Прибавля́ти (прибáвити) ві́ку (вік, життя́, літ, літá)** (*див.* **прибавля́ти**). *А для кого я все робила, билася? Все дбала про нього, щоб йому віку прибільшити* (Барв., Опов.., 1902, 431).

2. Те саме, що **перебільшувати** 2. [В а с и л ь:] *Дуже велике пошанування робите ви мені, називаючи мене батьком нової літературної школи. Шановні добродійки й добродії! Ви прибільшуєте моє значіння* (Сам., II, 1958, 99); *Хоцінський любив дечого багато і прибільшити, прикинути зайве* (Н.-Лев., I, 1956, 158).

ПРИБІ́ЛЬШУВАТИСЯ, ується *і діал.* **ПРИБІ́ЛЬША́ТИСЯ,** áється, *недок.*, **ПРИБІ́ЛЬШИТИСЯ,** иться, *док., розм.* Збільшуватися об'ємом, кількістю і т. ін. *Оченятка в неї прибільшилися, а бровенятка вище знялися* (Вовчок, I, 1955, 298); *Чув я, як за хвилину прибільшився позад мене новий гурток* (Коб., III, 1956, 122); // *безос. Невинно працюв Менандр, щоденъ прибільшається праці, щодень наростає і клопіт* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 164); // Посилюватися у своєму прояві. *Світ все прибільшувавсь та дужчав, неначе чиясь рука розкладала десь близько багаття* (Н.-Лев., VII, 1966, 207).

ПРИБІ́ЧНИЙ, а, е, *заст.* Наближений, довірений. *Лев так далі мовив: — Слухайте ж,.. ви* [звірі] *всі маєте бути при мені, будете становити мій двір, мою прибічну сторожу і мою армію* (Фр., III, 1950, 230); *Ходкевич дав знак рукою — і вся старшина почала розходитися. Лишилася тільки прибічна сторожа* (Мак., Вибр., 1956, 481).

ПРИБІ́ЧНИК, а, *ч.* 1. Той, хто підтримує, захищає кого-, що-небудь, поділяє чиїсь погляди і т. ін.; послідовник, прихильник. *Я ваш добродій і прибічник, Даю всі вольності* (Сам., I, 1958, 229); *Кореспонденти, недавні прибічники,.. з обуренням ганьбили зрадника* (Фр., VI, 1951, 286); *Природний поділ на прибічників Наливайка й Лободи почався серед старшин* (Лс, Наливайко, 1957, 363); *Є. П. Гребінка виділяється серед українських байкарів першої половини XIX ст. як найбільш яскравий прибічник школи Крилова* (Рад. літ-во, 1, 1962, 56); // *зневажл.* Те саме, що **посіпáка.** *Ех, дівчино люба, хороша! Поткнись до тебе тепер. Що тепер твій батько, темний прибічник багатирський, заспівас йому?.. «Острожник», скаже* (Тесл., З книги життя, 1949, 91); *Земський верховода прибічникам своїм щедро роздавав милостиві дари* (Ковінька, Кутя.., 1960, 127); *Пан староста із своїми прибічниками і челядинцями хитрощами і силою викрав красуню Тетяну Бондарівну з дому батька* (Збірник про Кроп., 1955, 306).

2. *заст.* Наближена, довірена особа.

ПРИБІ́ЧНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **прибі́чник.**

ПРИБЛИЖА́ТИ *див.* **прибли́жувати.**

ПРИБЛИ́ЖЕНИЙ, а, е, *діал.* Діспр. пас. мин. ч. до **прибли́зити;** // *у знач. ім.* **прибли́жений,** ного, *ч.;* **прибли́жена,** ної, *ж.* Наближена, довірена особа. *Безпам'ятність господаря, туманно натякнув Шпаківський, дає право його приближеним запрошувати гостей на свій розсуд* (Вол., Місячне срібло, 1961, 29).

ПРИБЛИ́ЖЕННЯ, я, *с., діал.* Дія за знач. **прибли́зити, прибли́жувати, прибли́жáти** і **прибли́зитися, прибли́жуватися.** *Товариші так були заняті* [зайняті] *бесідою, що й не спостерегли приближення двох других мужчин* (Фр., VIII, 1952, 321); — *І звідки це в тебе, Вусте, такі запаси? — загомоніли при її приближенні дядьки* (Гончар, Таврія.., 1957, 440).

ПРИБЛИ́ЖУВАТИ, ую, уєш *і рідко* **ПРИБЛИЖА́ТИ,** áю, áєш, *недок.*, **ПРИБЛИ́ЗИТИ,** и́жу, и́зиш, *док., перех. і без додатка, діал.* Наближати. — *Рушниця в нього* [снайпера] *не така, як у всіх, а з біноклем і приближа* (Тют., Вир, 1964, 262); *Він зложив руки, мов до молитви, і приблизив їх до уст* (Коб., II, 1956, 21).

ПРИБЛИ́ЖУВАТИСЯ, ююся, уєшся, *недок.*, **ПРИБЛИ́ЗИТИСЯ,** и́жуся, и́зишся, *док., діал.* Наближатися. *Тугар Вовк приблизився до Бурунди* (Фр., VI, 1951, 127); *Броня приблизилася повільним кроком до Микольця й з повагою доторкнулась його плеча* (Март., Тв., 1954, 442).

ПРИБЛИ́ЗИТИ *див.* **прибли́жувати.**

ПРИБЛИ́ЗИТИСЯ *див.* **прибли́жуватися.**

ПРИБЛИ́ЗНИЙ, а, е. Який майже сходиться з істинним, наближається до нього; не зовсім точний. *Сьогодні, за приблизними підрахунками, Стась знову виконав завдання процентів на 250—300* (Гур., Новели, 1951, 104); *Як Петро шкодував, що не дав йому хоч якоїсь приблизної адреси* (Підс., Віч-на-віч, 1962, 95); // Який потребує подальшого уточнення; не остаточний, попередній. *Ця формула (приблизна, може, не зовсім удала стилістично) дає відповідь і на ті суперечки, які ще не зовсім завмерли у нас* (Еллан, II, 1958, 203); — *Незалежно від того, чи відшукаємо ми щось у паперах, чи ні, експедиція наша має відбутися. Я вже виробив приблизний маршрут* (Донч., II, 1956, 13); // Не абсолютний, не безумовний. *Я ні разу не пам'ятаю,.. щоб ти не доложила всеї* [всієї] *снаги, аби хоч приблизну відповідь мені дати на мої турботні шукання поради* (Л. Укр., III, 1952, 692); *Приблизне уявлення про те, якими будуть квітники Києва у наступні роки, дають столичні виставки квітів, що відбуваються кожної осені* (Вол., Самоцвіти, 1952, 173); *Данте називає іній сестрою снігу, бо по-італійськи іній — жіночого роду. Російського та українського перекладачів можуть урятувати лише приблизні відповідники — «паморозь», «изморозь»* (Рильський, IX, 1962, 97).

ПРИБЛИ́ЗНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **прибли́зний.** *Перед читачем, який є разом з письменником свідком і учасником одного і того ж життя, важко приховати те, наскільки влучно і глибоко схоплено психологію індивіду, всяка приблизність, умоглядність, коли тип просто диктує риси індивідуальності, відразу помічається* (Вітч., 1, 1962, 152).

ПРИБЛИ́ЗНО. Присл. до **прибли́зний.** *Тепер я у Вижниці над Черемошем.., се вже в горах, приблизно на такій високості, як Кімполунг, де я жила* (Л. Укр., V, 1956, 355); *Перебуваючи приблизно в півтора рази ближче до Сонця, ніж Земля, Венера одержує значно більше тепла і тому має дуже жаркий клімат* (Ком. Укр., 10, 1962, 48); *Він тільки приблизно уявляв собі, де може бути зараз його рота* (Гончар, III, 1959, 358); *Бажалося б знати і про те, коли хоч приблизно почнуть друкуватись «Повія» і «Не вгашай духу»* (Мирний, V, 1955, 432).

ПРИБЛІ́ДНУТИ, ну, неш, *док.* Трохи зблідпути. *Заспівали треті півні, на сході вже давно згасли зорі, і осиротілий місяць приблід* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 52); *Лице його приблідло.*

ПРИБЛУ́ДА, и, *ч. і ж.* 1. *зневажл.* Той, хто випадково опинився де-небудь, пристав до когось. *В тому господньому селі, На нашій славній Україні, — Не знаю, де вони взялись, — Приблуда князь. Була й княгиня* (Шевч., II, 1953, 9); *І звідки така напасть на неї? Притарабанився якийсь приблуда взимку з Варивоном до дівчат на колодку, сидів, мов сич, слова не промовив, а в душу її мов обома руками заліз* (Стельмах, II, 1962, 342); // Зайшла, немісцева людина; захожий. *Слово «приблуда» було для нього найобразливішим словом. Байда не почував себе тут приблудою, він прийшов у це село з чесними намірами і, крім добра, нічого більше не бажав людям* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 30); // Людина, чужа якому-небудь середовищу.— *Нема потреби нам пхатися в ті панські-магнатські круги* [кола], *де ми довіку будемо приблудами та приймачами* (Фр., VIII, 1952, 49); // Людина, що не має постійного місця проживання; бродяга. — *Вже знов оце приблудилась до села, приблудо, волоцюго!* (Н.-Лев., II, 1956, 25); — *Ти знаєш, що ти — приблуда, волоцюга? Тільки од мене підеш, тебе зразу в тюрму запровадять* (Вас., III, 1960, 299); — *А там, на базарі, сам бачив* [Пампушка], *вистави вишкварюють якісь приблуди, мандрівні лицедії* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 139): *Виє вітер, довго виє, навіть слухать обрида.. Ну, чому б тобі, приблудо, не заснути уночі, Не погріть старечі кості в димарі чи на печі?* (Сим., Земне тяжіння, 1964, 71); // Тварина, що прибилася до чужого стада, двору, дому і т. ін.

2. *жарт.* Про того, хто не може всидіти вдома, любить бродити. *Мати, остро позирнувши на Мирона, сказала..:* — *Іди, приблудо, йди! Такий парубок великий, що вже би далі женився, а такі дурниці говорить* (Фр., I, 1955, 234); *Ніколи не держався* [Тарас] *хати, а тинявся десь по бур'янах, за що старша сестра Катерина прозвала його маленьким приблудою* (Кол., Безсмертний Кобзар, 1961, 6).

ПРИБЛУДИ́ТИ, блуджу́, блу́диш, *док., розм., рідко.* Те саме, що **приблуди́тися.** [Конецпольський:] *Чого ж ти й приблудив до нас?* [Саваа:] *Королю своєму законному прийшов я служить* (Кост., I, 1967, 189).

ПРИБЛУДИ́ТИСЯ, блуджу́ся, блу́дишся, *док., розм.* Блукаючи, потрапити куди-небудь. *Приблудився* [козак] *аж до гаю, Аж до тихого Дунаю* (Чуб., V, 1874, 25); — *Покинула я тоді місто, де жила; думаю: може, у другому краще буде. Приблудилася сюди* (Мирний, III, 1954, 171); *Благородні наміри Варвари запевнити фашистів, що це її син приблудився додому.., лише піддавали люті солдатам* (Ле, Право.., 1957, 193): *Сільські парубки й раніше не любили Трохима, хлопцем приблудився до їхнього села, а хто такий, ніхто не знав* (Панч, В дорозі, 1959, 189); // Прибитися до чужого стада, двору, дому і т. ін. (про тварину). — *Вчора приблудилась до моєї левади чиясь чорна корова!* (Н.-Лев., III, 1956, 87); *Він не відривав очей від голуба.— Де... де ти... його взяв? — нарешті промовив він.— Приблудився!.. Приходжу з школи, а він сидить на голубнику* (Коп., Подарунок, 1956, 15).

ПРИБЛУ́ДНИЙ, а, е, *розм.* 1. Який випадково опинився де-небудь, пристав до когось. *Гість лучився — от і всього.. Гість приблудний — більш нічого* (Граб., I, 1959, 462); *Муравйов. Не той, київський.., а свій Муравйов, південний, той самий приблудний комбриг, що торік під час відступу, розгубивши свою бригаду, прибився був до їхньої колони* (Гончар, II, 1959, 283); // Який прибув звідки-небудь; немісцевий, чужий. *Вони розмовляли про щось своє, хутірське, яке їм було діло до приблудного парубка, що приїхав руйнувати їхні хати?* (Тют., Вир, 1964, 186); // Який не має постійного місця проживання. — *Вона приблудна якась, — прошепотів мені над вухом Петро.— Речей ніяких не має* (Хор., Ковила, 1960, 42); // Який прибився до чужого стада, двору, дому і т. ін. (про тварину). *Катя роздивлялася по майстерні, шукаючи приблудну мавну* (Ільч., Серце жде, 1939, 112); // Здичавілий, бездомний (про тварину). *Ходить, як приблудна вівця* (Номис, 1864, № 10944); *Якийсь приблудний пес перебіг дорогу* (Шиян, Вибр., 1947, 307); *У порівн. [Мухай л о:] Сьогодня* [сьогодні] *я звелів зайнять Миколиного бика, що раз у раз вешається, як приблудний, та скирти обдирає* (К.-Карий, I, 1960, 184).

2. *заст.* Позашлюбний.

ПРИБЛУ́ДЬКО, а, *ч., зневажл., рідко.* Те саме, що **приблу́да** 1. *Його штовхали крізь весь загін до Чубенка, всі пізнавали рудого фельдшера, підступного приблудька, кожне не жалувало рук* (Ю. Янов., II, 1958, 212).

ПРИБЛУКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., розм.* Те саме, що **приблуди́тися.** *Лемішковський приблукав до гаю і тихо ступав стежкою, шукаючи очима Зосі* (Н.-Лев., I, 1956, 198); *Скільки всіляких ласощів росте на степу, яких можна попоїсти і потім приблукати до батька, що пасе ватагу панських овець* (Ю. Янов., II, 1958, 180); *Образно. Врешті важкий пакет із сургучевими замками приблукав і до них* (Мушк., Серце.., 1962, 307).

ПРИБЛУКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Те саме, що **приблуди́тися.** *Юлька і пан Броніслав приблукалися на самім останку до огнища* (Фр., IV, 1950, 267); — *Шановна старшино! Три дні тому, як знаємо, приблукалось до нас двоє підозрілих зайців, які назвали себе жителями Затишної Поляни* (Козл., Мандрівники, 1946, 57).

ПРИБЛЯ́КЛИЙ, а, е. 1. Діспр. акт. мин. ч. до **прибля́кнути.**

2. *у знач. прикм.* Неяскравий, невиразного кольору. *Зелень поступово притьмарювалась, де-не-де вже почали проступати на ній прибляклі, іржаві плями* (Гончар, I, 1954, 526); *Я навіть спросоння помічаю, як журба не відходить од матері. В її тепер приблякліх, мов перестиглі волошки, очах аж куриться туга* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 21); *Надвечірнє поле вже було не таким приблякли, як за дня, воно почіткішало, горби стали обростати тінями* (Гуц., Скупана.., 1965, 207).

ПРИБЛЯ́КНУТИ, не, *док.* Трохи зблякнути. *Після кількаденного свисту таврійського сироко приблякнув степ, притьмарився, притухнув* (Гончар, Таврія, 1952, 292).

ПРИБО́ЄЦЬ, о́йця, *ч., діал.* Пробій. *Обережний дядечко хитро приладнає на сінешніх дверях клямку: зачиняй за собою двері, а клямка зовні сама заходить на прибоєць, і хто не підійде до порога, бачить, що нікого нема дома* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 43).

ПРИБО́Й, я, *ч., діал.* Пробій. — *Вав!* — *указав Онисько рукою на скриню, у котрої висів вирваний прибой. Явдоха трохи не впала, скрикнула, кинулася до скрині* (Мирний, IV, 1955, 39).

ПРИБОЛІ́ЛИЙ, а, е, *розм., рідко.* Діспр. акт. мин. ч. до **приболі́ти.** *Від хвилювання, раптового світла і зорового напруження в очах Нестора, приболілих раніше, знову защеміло* (Вол., Озеро.., 1959, 64).

ПРИБОЛІ́ТИ, і́ю, і́єш, *док., розм., рідко.* Те саме, що **прихворі́ти.** — *Живемо,— проказала знову мати,— приболіла була трохи, а це вже пройшло* (Коцюба, Нові береги, 1959, 231); *Жито зачинає колоситися, приболіло, зажовкло, а ще не закінчилась вегетація* (Горд., Дінчина.., 1954, 39).

ПРИБОЛО́ТНИЙ, а, е. Який міститься, розташовується біля або поблизу болота. *З верхів приболотних до самого Чорного моря, Борами густими й степами поганського бога, Лежав я* [Дніпро] *дорогою сліз і народ-*

ного горя (Перв., I, 1958, 214); *Приболотна зона;* // Який росте біля або поблизу болота. *Приболотні рослини.*

ПРИБО́Р, у, *ч.* Комплект, набір предметів для певного використання. *Мавпочка сиділа праворуч у кутку, на столі, між графином та чайним прибором* (Ільч., Серце жде, 1939, 114); *У кімнаті викладачів на столі — порцеляновий письмовий прибор* (Вол., Наддн. висоти, 1953, 146); *Прибор для гоління;* // Комплект, набір предметів, який ставиться для їди й пиття одній людині. — *Сюди, сюди, прошу вас, Галино Андріївно! — і показала* [куховарка] *на окремий столик, на якому стояли два прибори* (Крот., Сини.., 1948, 54); *На покуті великий стіл, уже накритий скатертиною, з приборами чоловік на десять* (Головко, II, 1957, 44).

ПРИБО́РИ [1], ів, *мн., розм.* Приготування до чого-небудь; речі, потрібні для цього. [Х и м к а:] *Хіба не бачите, які тут прибори йдуть до весілля... Через них уже мені хоч руки й ноги відкидай!* (Стар., Вибр., 1959, 638); *Який він був милий, коли по якімось часі почав говорити про різні прибори, потрібні для ожиданого* [очікуваного] *гостя* (Фр., III, 1950, 109).

ПРИБО́РИ [2], ів, *мн., діал.* Убір, наряд. *Сусана Уласівна повиймала усі нові прибори, що наготувала на придане дочці* (Н.-Лев., IV, 1956, 123).

ПРИБО́РКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **прибира́ння.** — *Я, бачите, перед її приїздом приборку генеральну затіяв, а то, правду сказати, всі ці дні там і не підміталося* (Собко, Справа.., 1959, 237); *Наші хлопці хотіли зайняти флігелько, тільки там однієї приборки на три дні* (Перв., Невигадане життя, 1958, 141).

ПРИБО́РКАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прибо́ркати.** *Мов орел той приборканий, Без крил та без волі, Знеміг славний Дорошенко, Сидячи в неволі* (Шевч., II, 1963, 183); *На тихім озері, де мліють верболози, давно приборкані, і влітку, й восени то плюскоталися, то плавали вони* [лебеді], *і шиї гнулися у них, як буйні лози* (Др.-Хмара, Вибр., 1969, 69); *Не до кінця приборкані степовики, вони ледве звикли до вузди й до сідла, а стояти в одному строю з чужими кіньми вони не можуть* (Тулуб, В степу.., 1964, 353); *Красноярський край стане ще могутнішим, коли буде приборканий Єнісей* (Наука.., 4, 1961, 21); *Він ходив зосереджений, задуманий і, здавалось, приборканий* (Коз., Гарячі руки, 1960, 220); *Пісня по волі давно не літала, Приборкана тугою, жалем прибита* (Л. Укр., I, 1951, 64); *Приборкані щоденним клопотом і давньою нуждою, думки кружляли навколо життєвих дрібниць* (Мушк., Серце.., 1962, 48); — *Нашу ще не зміцнілу регулярну армію поглинає розпалене повстанське середовище, розбурхана і ніким не приборкана повстанська стихія* (Гончар, II, 1959, 115); *Землі Азії, Африки та Америки були далеко. Вкраїна ж лежала близенько, така ж багата й привабліва, а й досі не приборкана* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 486); *Образно. *Я все більше розумів пісню, все глибше тужив разом з нею, разом зривався вгору,.. опускався вниз не з заспокоєнням, а з приборканими крилами* (Рильський, Бабине літо, 1967, 80); *У порівн. *Мовби приборкана, Бродить* [молодість] *самотно, шукаючи доленьки* (Граб., I, 1959, 322); // **прибо́ркано,** *безос. присудк. сл. Та зв'язано мене ж, та приборкано,.. на світ божий дивитись чоловіком заборонено, до людей ходити не дозволено* (Л. Янов., I, 1959, 83); — *Цього на якийсь час начебто приборкано. Проте ручитися ні за що не можна* (Шовк., Інженери, 1956, 9).

ПРИБО́РКАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прибо́ркати.** *Зображення простих скіфів у буденному одягу, які займалися звичайною для них справою — приборканням степових коней у табуні, відоме за знаменитою чортомлицькою вазою* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 158); *Вчені назвали Міссісіпі золотою річкою, бо на її приборкання було затрачено стільки золота, що його вистачило б для того, щоб викласти русло всієї ріки* (Чаб., Тече вода.., 1961, 101); *Корінні інтереси трудящих усього світу вимагають приборкання сил імперіалізму* (Ком. Укр., 3, 1966, 16).

ПРИБО́РКАТИ *див.* **прибо́ркувати.**

ПРИБО́РКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прибо́ркувати.**

ПРИБО́РКУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИБО́РКАТИ,** аю, аєш, *док., перех.* 1. Підкоряти інстинкти тварини волі людини. *Приборкує* [пташник] *пташину, щоб вміла знаходити з зернятками полицю, з судини воду пити* (У. Кравч., Вибр., 1958, 134); *Жайсак і Тайжан приборкували скакунів.. За час відсутності Жайсака і Тайжан приборкав з допомогою молодших табунників п'ятьох огирів* (Тулуб, В степу.., 1964, 321); // Утихомирювати, усмиряти тварину, яка не кориться людині. *Пес лютує і гаса (Жах бере морозом!). І приборкать Кока пса Вирішив гіпнозом* (С. Ол., Вибр., 1959, 259); *Коні рвонули, він схопив віжки, приборкав їх* (Гуц., Скупана.., 1965, 110); // Підкоряти собі яку-небудь стихію, сили природи. *Герої нашого часу приборкують сили космосу й атома, сіють хліб і топлять метал, підіймають цілину і підкоряють Антарктиду* (Літ. Укр., 30.IV 1963, 1); — *Вже є люди, які керують дощами, справжні дощові інженери. Допоможіть їм з річок проводити канали, робити фонтани.. Ви приборкаєте суховій* (Ів., Вел. очі, 1956, 112); *У старої Росії не було сили приборкати річку* [Дніпро] *і її пороги* (Цюпа, Україна.., 1960, 206); *Образно. *В одній руці він тримав торбинку, а другою приборкував розпатлану русяву чуприну* (Жур., Нам тоді.., 1968, 86).

2. *перен.* Утихомирювати, закликати до порядку (непокірну, норовисту або небезпечну для інших людину). *Вона сидітиме коло Каргата. Вона ще не розучилась приборкувати найзухваліших молодиків!* (Шовк., Інженери, 1956, 201); [Г о р п и н а:] *Якби я оцими своїми руками взяла Єфросину, я б їй утерла того носа! Я б її приборкала* (Н.-Лев., II, 1956, 498); *Треба було забезпечити контроль над усіма вузлами комунікацій,.. приборкати грабіжників* (Смолич, V, 1959, 781); // Підкоряти своєму впливові кого-небудь. *Катька не в міру весело гомоніла й розповідала з сміхом, як вона щоразу більше приборкує свою господарку* (Сміл., Зустрічі, 1936, 51); — *То ще він швидкий, поки молодий, а одружиться — жінка зараз приборкає* (Мирний, I, 1954, 220); — *Такого сокола втратила... Не зуміла приборкати, не зуміла голубити, а він до іншої тепер пішов* (Шиян, Баланда, 1957, 168); *Вона заворожила, приборкала, обезброїла мене своєю чистотою, своєю ясністю, своєю гордою незайманістю* (Речм., Твій побратим, 1962, 174); // Справляти вплив на чий-небудь характер, змінювати його. — *Вдалось знайти правильні співвідношення в подружжі, де кожне виросло далеко від другого, познайомити їх, приборкати характери...* (Довж., I, 1958, 450); // Робити покірним, слухняним, безвільним. — *Ох, був і я колись таким вигадчиком* [вигадником], *поки літа не приборкали та проклята неволя не примучила!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 81); *Як обтинають крильця пташкам, щоб вони не позалітали, так і її, небогу, приборкали, одняв ши од неї власну волю* (Стор., I, 1957, 368); *Доля боляче била Миколу, із дитячих приборкала літ* (Гонч., Вибр, 1959, 93); // Стримувати прояв, зменшувати силу, швидкість і т. ін. чого-небудь. *Розпалити уяву людей неважко, та як її потім приборкувати?..* (Руд., Остання шабля, 1959, 286); *Яятух насуває шапку на голову і закидає руки назад. Приборкує ходу* (Ю.Янов., II, 1954, 214); *Тяжке сирітство з самого малку, гірка*

неволя у чужій роботі приборкали її шибку думку (Мирний, II, 1954, 256); *Це було більше, ніж бажання. Бажання можна приспати, приборкати, вбити, зрештою* (Мушк., День.., 1967, 3); // Перемагати чий-небудь опір, підкоряти. *Запанував над ляхами Понятовський жвавий.. та й думав шляхту Приборкать трошки...* (Шевч., I, 1963, 79); *Зусилля народів повинні бути зосереджені на тому, щоб своєчасно приборкати імперіалістів, позбавити їх змоги пустити в хід смертоносну зброю* (Програма КПРС, 1961, 50); — *Я приборкав непокірних болгар,— посміхнувся князь Святослав,— і дійшов аж до Преслави* (Скл., Святослав, 1959, 611); // Придушувати повстання, визвольний рух і т. ін. *Жорстоко розправлявся з повсталими народами царський уряд, огнем і мечем він приборкав повстання* (Бажан, Наша.. Москва, 1951, 44); // *рідко.* Поневолювати, упрмлювати кого-, що-небудь. [Б о г у н *(до польських послів):*] *Ми ж вас знаємо добре, хочете нас* [українців] *знову в неволю приборкати* (Корн., I, 1955, 275); // *перев. док., рідко.* Покласти кінець чому-небудь. [П е т р о:] *Та треба ж це здирство якось приборкати,— нема йому впину та й годі!* (Мирний, V, 1955, 188).

◇ **Прибо́ркувати (прибо́ркати) кри́ла:** а) підрізати крила птахові, позбавляючи його можливості літати; б) позбавляти кого-небудь віри в себе, в свої сили, можливості. *Гей, куди ж подівались так швидко вони, Палкі пориви, мрії юнацькі..? Що приборкало крила козацькі?* (Граб., I, 1959, 381); *Що було — те сплило, і час приборкав їй* [дружині] *крила* (Гур., Новели, 1951, 92); в) позбавляти волі, свободи. *Воля в житті найдорожча, Але мені ти миліш: Сам я приборкав би крила, Тінню твою б я став* (Олесь, Вибр., 1958, 334); *І синів ти* [Україна] *відважних ростила не для горя, тортур і ярма. Од крові і од сліз ошаліла, твоїх крил не приборкав тьма* (Сос., II, 1958, 215); г) впливати на кого-небудь своєю силою, авторитетом; угамовувати. [Ч о л о в і к З - й:] *Он Бурлака іде, і люди з ним.* [П е т р о:] *Може, хоч трохи приборкає крила нашому Михайлові Михайловичу* (К.-Карий, I, 1960, 50).

ПРИБО́РКУВАЧ, а, *ч.* Той, хто приборкує тварину, тварин (перев. диких). *Звір не хоче йти на місце, гарчить і заміряється на німця лапою. Тоді приборкувач виймає з кобури зброю* (Ю. Янов., II, 1958, 137); *Леду побачив я там, Тіндарея дружину, В неї від нього відважні сини народилися — Кастор, Коней приборкувач, та Полідевк* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 199); *Червоними осатанілими очима тупо дивився* [бугай] *на своїх приборкувачів і стояв непорушно, як статуя, навіть дозволяв наблизитися до себе* (Тют., Вир, 1964, 114); // *перен.* Той, хто приборкує, втихомирює, підкоряє кого-, що-небудь. *«От побуду трохи й побіжу туди»,— вирішує Надя, ніби вона справді може чимось допомогти приборкувачам вогню* (Цюпа, Краяни, 1971, 394); *Герцен лишився непохитним у своїх діях, скерованих на підтримку Польщі, завзято бичуючи «приборкувачів, катів, вішателів Олександра II»* (Рильський, III, 1956, 55).

ПРИБО́РКУВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **прибо́ркувач.** *Найбільш вражає, мабуть, поведінка приборкувачки. Ні, це слово не підходить до Бугримової. Ми не помічаємо навіть натяку на примус з боку дресирувальниці* (Веч. Київ, 13.III 1968, 2).

ПРИБРА́МНИЙ, а, е. Який міститься, розташовується, перебуває біля або поблизу брами. *Лежав, пробитий багатьма списами, прибрамний ведмідь, що колись так налякав Сивоока* (Загреб., Диво, 1968, 183); *Прибрамна вежа; Прибрамний вартовий.*

ПРИ́БРАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **прибра́ти.** *Він стояв посеред великої, гарно прибраної світлиці та й дожидав, коли його хвалитимуть* (Март., Тв., 1954, 195); *День народження Платона Кречета. Урочисто прибраний стіл чекає на гостей* (Корн., I, 1955, 85); *Чорніли ріллі, і сухим листям шелестіла не прибрана ще кукурудза* (Коцюба, Нові береги, 1959, 231); *Хлопці ходять по коридорах, прибраних у квіти, з килимами на підлозі* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 107); *Пізнав* [Матвій] *і дочку Анничку, що сиділа закосичена під прибраною ялинкою за столом* (Ірчан, II, 1958, 309); *Він подав їм руку, прибрану в червоняву рукавичку* (Коб., Вибр., 1949, 350); Образно. *Вербу не впізнати.. Кожна галузка прибрана в іній, і діамантовий пил іскриться, грає* (Ю. Янов., I, 1958, 328); // **при́брано,** *безос. присудк. сл. В канцелярії у їх було прибрано, як на свято* (Вас., IV, 1960, 25); *На столі було гарно прибрано* (С. Ол., З книги життя, 1968, 24); *В ім'я чого і кому на спогад прибрано саме таку, надто пам'ятну Саїдові, позу для цього портрета?* (Ле, Міжгір'я, 1953, 118); *В них* [українських піснях] *слово до слова так прибрано, мов вони обточені довгою працею великого артиста* (Драг., II, 1970, 94).

2. *у знач. прикм.* Який прибрався, гарно, охайно одягся. *Вгледівши несподівано в гостинній* [вітальні] *Ломицького, парадно прибраного, вона підвелась з місця* (Н.-Лев., VI, 1966, 24); *Дівчина.. по-святковому прибрана, у вишитій сорочці, з новою синьою стрічкою в гарній русій косі* (Вас., IV, 1960, 26); *Охайна, прибрана, в білій чистій хустинці, сидить* [Дорошенчиха], *жде* (Гончар, Тронка, 1963, 44).

3. *у знач. прикм.* Не властивий кому-небудь, не звичайний для когось. *Тиша вже знав, що і хода* [отамана], *і спокійна міна на обличчі — все це прибране, а про себе він теж гризеться якоюсь невідступною думою* (Панч, На калин. мості, 1965, 107); *Бузина підвіся. Скинув з себе прибраний блазенський наряд* (Загреб., Диво, 1968, 444).

При́бране ім'я́ (прі́звище, прі́звисько) — несправжнє ім'я (прізвище, прізвисько), псевдонім. *В стародавній Греції.. вже була відома форма маскування письменників при допомозі прибраних, вигаданих імен (псевдонімів)* (Рад. літ-во, 7, 1967, 50); *Собакар привів з собою до війська більше півтори сотні козаків і записався в курені на прибране прізвисько* (Добр., Очак. розмир, 1965, 403); **При́браний ба́тько (при́брана ма́ти, при́брані батьки́** *і т. ін.*), *діал.* — названий батько (названа мати, названі батьки і т. ін.). *Олена розпорядилася, щоб Марина заварила свіжої натуральної кави. Пам'ятала, що колись цим засобом протверезжувала її прибрана мати свого чоловіка* (Вільде, На порозі, 1955, 306).

ПРИБРА́ТИ *див.* **прибира́ти.**

ПРИБРА́ТИСЯ *див.* **прибира́тися.**

ПРИБРЕСТИ́, еду́, еде́ш; *мин. ч.* прибрі́в, брела́, ло́; *наказ. сп.* прибреди́; *док.* Бредучи, прийти, дістатися куди-небудь. *Були тронці п'яні, ситі, Кругом обуті і обшиті, Хоть голі прибрели, як пень* (Котл., I, 1952, 78); *Образно. Потічок розливається тут невеличкими озерцями, буки відступили десь угору, а на їхнє місце прибрели густі вільшаники* (Загреб., Шепіт, 1966, 307).

ПРИБРЕХА́ТИ *див.* **прибрі́хувати.**

ПРИБРІ́ХУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **прибрі́хувати.**

ПРИБРІ́ХУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПРИБРЕХА́ТИ,** ешу́, е́шеш, *док., перех. і неперех., розм.* Розповідаючи про що-небудь, додавати від себе брехні, вигадувати. *Він знову почав розказувати про своє минуле життя в городі, багато прибріхуючи* (Гр., II, 1963, 270); *Гаманюк вирішив, що він нічого не втратить, коли почне трохи прибріхувати* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 147); — *А ті* [писаки], *що самі ніколи нічого путнього не на-*

писали, а тільки вздрить яку книжку,.. і те не так, і се не сяк, та часом такого прибреше, що чого і у книжці того нема і чоловік зроду не писав (Кв.-Осн., II, 1956, 249); «*Може, він не такий легковажний чоловік, як на його наговорила вчительша, а може, вона й прибрехала, додала своєї отруйної жовчі*»,— *думала Ватя* (Н.-Лев., IV, 1956, 143); — *Отак і живи, хлопче, з радістю! І навіть коли прибрешеш для сміху, не біда* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 144).

ПРИБРО́ВКОВИЙ, а, е, *спец.* Який міститься, розташовується біля або поблизу брівки (*див.* **брі́вка**[2]). *Прибровкові лісові смуги; Прибровкові ділянки.*

ПРИБРЬО́ХАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Повільно прийти кудись по чому-небудь рідкому, грузькому (воді, болоту і т. ін.). *Уранці в село прибрьохали* [заробітчани] *по грязюці, з попідкачуваними холошами* (Головко, II, 1957, 226).

ПРИБУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прибува́ти.** *Прибування води.*

ПРИБУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИБУ́ТИ,** у́ду, у́деш, *док.* 1. Приходити, приїжджати і т. ін. кудинебудь, до кого-небудь. *Скоро став козак з походу прибувати, Став до нових воріт.. доїжджати* (Укр.. думи.., 1955, 21); *Раз, а інколи й двічі на рік прибувала до нас десь із-під Миргорода наша тітка, материна сестра, Ганна* (Вас., II, 1959, 459); *Від села у бригаду прибувають довірені люди* (Вол., Наддн. висоти, 1953, 114); *Як Софія з баронесою прибули до театру, там було вже сила людей* (Л. Укр., III, 1952, 541); *Знову прибули до нашої шпаківні Її, мабуть, торішні хазяї* (Рильський, III, 1961, 178); // З'являтися до кого-небудь з якоїсь нагоди (звичайно про гостей). *У шатне вдягнуті усі, Враз гості прибувають* (Граб., I, 1959, 417); *Хоч і пізня пора, але до Жежері гості тільки прибувають* (Речм., Весн. грози, 1961, 55); *Цієї ночі, певно, не до одного глитая гості прибудуть. Ради свята Нового року під виглядом родичів прибіються* (Цюпа, Грози.., 1961, 8); // Приїжджати, надходити, з'являтися до когось, куди-небудь (на роботу, для виконання певного завдання і т. ін.). *Сомко.. із своєю купою на конях прибуває у табір до полку Переяславського* (П. Куліш, Вибр., 1969, 170); *З глибини степів до Килигея прибували все нові й нові загони повстанців* (Гончар, II, 1959, 76); — *Ось молодий Петро Петрович прибув до сільської школи, дай бог пам'яті, це було в рік смерті Льва Толстого* (Ю. Янов., I, 1954, 119); *Став* [тато] *і, руку до шапки приклавши, Каже: — Битві великій кінець! Я прибув в розпорядження ваше* (Бичко, Сійся.., 1959, 177); // Приїжджати на гастролі. — *Прибула до Одеси оперна трупа,— сказав Ломицький* (Н.-Лев., VI, 1966, 62); *Весь хор повним складом прибув до них* (Смолич, Мир.., 1958, 57).

2. Приходити згідно з розкладом, попередньою домовленістю тощо (про поїзд, пароплав і т. ін.). *Не вважаючи на дідову обіцянку, перевіз не прибував. Люди нетерпеливились* (Коцюб., I, 1955, 350); *Траплялось таке, що якийсь із поїздів запізнювався, тоді, мигаючи вогнями з обох боків, прибували одночасно два поїзди* (Жур., Звич. турботи, 1960, 39); — *Незабаром знову прибуде ескадра, і ви будьте готові* (Кучер, Чорноморці, 1956, 465); *На ділянку прибули самохідні комбайни. Зайшли в пшеницю* (Оров., Зел. повінь, 1961, 21).

3. Доставлятися на місце призначення; надходити кудинебудь (про речі). *В перший же день декадника стало ясно, що комсомольці затіяли велику й корисну справу. Сокири, молотки, напилки, рубанки, бури, лопати прибували й прибували* (Ткач, Плем'я.., 1961, 75); [Мотря:] *Прибудуть дощечки, одберу найкращих на телятник* (Мороз, П'єси, 1959, 23); // Надходити за адресою (про поштові відправлення). *Семен частенько навідувався на пошту, розпитував, чи немає до нього листа з столиці. Відповідь не прибувала* (Коцюб., I, 1955, 117); *Наполеон зітхнув, поглядаючи його упав на папірець.., що прибув із Петербурга* (Кочура, Золотрамота, 1960, 178).

4. Збільшуватися кількісно, за розміром, в об'ємі і т. ін. *Поки там пан налагодиться сплести невода, рибка собі в затишку плодиться, прибуває, виростає* (Мирний, I, 1949, 179); *Збентежились козаки, почувши під собою холодну воду, яка хоча й поволі, а все прибувала* (Стар., Облога.., 1961, 53); *Весь час прибуває народ, чути гомін* (Мик., I, 1957, 493); *Як утратить одна якась річ на кількості часток, Інша на стільки ж прибуде, узявши собі ті утрати* (Зеров, Вибр., 1966, 159); *А що то буває, як ударять дощі, прибуде нараз хвиль із каламутного моря!* (Хотк., II, 1966, 243); // *безос. Треба.. дійну корову з телям, бо дітвори прибуває* (Кв.-Осн., II, 1956, 227); *Гірко прийшлося Катрусі ховати Максима: великих статків ніколи не було, а як хорував, то не прибувало* (Кобр., Вибр., 1954, 140); *Антоніна гребла, вибиваючись з сили, а води в човні прибувало* (Довж., I, 1958, 331); *Прибуло дня на курячу п'ядь* (Чуб., I, 1872, 245); // Ставати більшим, відчутнішим, вагомішим. *Ви самі гаразд, добродію, знаєте, скілько всякого клопоту прибуває* (Мирний, V, 1955, 378); *Данило мовчав, підняв голову. Він відчув знову, як прибувають його сили* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 601); [Шеремета:] *Ех! Хочеться мені крикнути так, на цілий ліс, на все горло. І сила відкись прибула* (Ірчан, I, 1958, 55); // *безос. Відойми злодієві трохи сили, то йому натомість розуму прибуде* (Март., Тв., 1954, 213); *Коли потрапив* [Шафорост] *в орбіту знатних, йому сяйнуло славою, почестями, а за славою прибуло і влади* (Баш, На.. дорозі, 1967, 67); // Ставати інтенсивнішим; яскравіше виявлятися. *З невідомих потайників прибувала краса до її вузькуватого обличчя* (Стельмах, II, 1962, 285).

◇ **На́шого по́лку прибуло́** *див.* **полк.**

ПРИБУВА́ЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **прибува́ти.** *Хаос збільшували прибуваючі на фронт нові маршові батальйони і інші військові частини* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 511); *У лісі вже ставало тісно від прибуваючих військ* (Гончар, II, 1959, 342); *Годі було.. почути що-небудь, крім скаженого клекоту прибуваючої ріки* (Фр., II, 1950, 29).

ПРИБУДІ́ВОК, івка і о́вка, *ч., діал.* Прибудова. *Баран* [прізвище], *увесь тремтячи, скочив за якийсь паркан і сховався за невеличким прибудівком* (Фр., VII, 1951, 350); *Не був то старопольський шляхетський двір, що в ньому росло не менше як три покоління й кожне клало свою печать на будову всіма отими прибудовками, надбудовками, прикрасами й оздобами* (Хотк., Довбуш, 1965, 38).

ПРИБУДО́ВА, и, *ж.* Те, що прибудовано; прибудована до чого-небудь будівля, споруда або її частина. *Це була прибудова до її хати, під одною стріхою* (Март., Тв., 1954, 316); *Довгими прибудовами розкрилась біла пристань на березі Дніпра* (Хижняк, Тамара, 1959, 69); *Попереду чітко звелося над водою судно з прибудовами, оточене понтонами* (Ю. Янов., II, 1954, 92).

ПРИБУДО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прибудува́ти.** *Чималий хлів з скількома загородками для всякого товару, до нього прибудовані стайні й обори* (Л. Укр., II, 1951, 194); *Тимчасова їдальня прибудована до старого будинку* (Ірчан, II, 1958, 391); *Складалась* [хата] *із кімнати, виділеної кухні і прибудованих сіней* (Нар. тв. та етн., 4, 1966, 41).

ПРИБУДО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прибудо́вувати.**

ПРИБУДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИБУДУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Будувати що-небудь, приєднуючи до вже існуючої будівлі, споруди. *Він сам прибудовував ту хижку до глухої стіни будинку, сам укривав її шифером* (Дор., Не повтори.., 1968, 138); *З другої половини XIX ст. в селянських хатах до сіней стали прибудовувати ганки* (Нар. тв. та етн., 4, 1968, 57); *З обох боків старої будівлі прибудував* [Єремія] *ще по крилу покоїв* (Стор., I, 1957, 366); *Спершу будиночок мав одну-єдину, щоправда, простору кімнату. Потім Володя прибудував сінці з шлакоблоків, потім — ще кімнату — теж з шлакоблоків* (Загреб., День.., 1964, 364).

ПРИБУДО́ВУВАТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до **прибудо́вувати.** *Подвійне житло відоме було в робітничому середовищі вже в другій половині XIX ст..Кімната і кухня переділені капітальною стіною; з фасаду під окремим дахом прибудовувався коридорчик* (Нар. тв. та етн., 4, 1964, 10).

ПРИБУДУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **прибудува́ти, прибудо́вувати.**

2. Те саме, що **прибудо́ва.**

ПРИБУДУВА́ТИ *див.* **прибудо́вувати.**

ПРИБУКСИ́РУВАТИ, и́рую, и́руєш, *док.*, *перех.* Доставити кого-,що-небудь кудись, буксируючи. — *Чого нам возитися з шлюпкою? — сказав зраділий льотчик.— Ми можемо наповнити оцю бочку бензином і прибуксирувати її вплав* (Трубл., Шхуна.., 1940, 189); *На рятівному крузі поплив* [боцман] *до ворожого берега і на цьому самому крузі прибуксирував зв'язаного фашистського єфрейтора* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 164).

ПРИБУ́ЛЕЦЬ, льця, *ч.* Той, хто прибув; захожа людина; пришелець. *Громада в'язнів мішається з юрбою прибульців* (Л. Укр., II, 1951, 480); *Холодок залив йому всі груди і підступився до горла, як тільки вступив до хижі невідомий прибулець* (Загреб., Диво, 1968, 45); *У порівн. *Бронек — дев'ятикласник, син директора школи, стояв з папірцем у руці, нереальний, як прибулець зі сну* (Гончар, Циклоп, 1970, 164).

ПРИБУ́ЛИЙ, а, *е.* Діспр. акт. мин. ч. до **прибу́ти.** *Місцями.. запрошували прибулих козаків поснідати* (Стор., I, 1957, 398); *Розчинивши двері, Чемериця побачив Триноза, секретаря* [парткому], *недавно, кілька днів лише тому, прибулого на будівництво* (Коцюба, Нові береги, 1959, 200); *Через проріз броньованого щитка в кулеметі йому добре видно.. окопи, де сидить свіжий, недавно прибулий, батальйон* (Кучер, Чорноморці, 1956, 209); *Всі посхоплювались на ноги й обступили прибулого трактора* (Ю. Янов., II, 1954, 140); *Знала* [Тамара], *де що лежить, швидко реєструвала прибулі папери* (Хижняк, Тамара, 1959, 82); *І навіть повесні з прибулими водами не бачить нам підвід, вантажених мішками* (Зеров, Вибр., 1966, 120); // *у знач. ім.* **прибу́лий,** лого, *ч.*; **прибу́ла,** лої, *ж.* Людина, яка прибула, прийшла, приїхала кудись. *Він так захопився своєю роботою, що зовсім не помітив прибулого, хоч той і поздоровкався до нього* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 28); *Під самим парканом щось заворушилося, і з темряви виступив Денис, пильно придивляючись до прибулих* (Тют., Вир, 1964, 148).

ПРИБУ́ТИ[1] *див.* **прибува́ти.**

ПРИБУ́ТИ[2], у́ду, у́деш, *док.*, *перех.*, *заст.* Придбати. *Прибудь щастя, а розум буде* (Номис, 1864, № 1710).

ПРИБУТКО́ВИЙ, а, е. 1. Який дає прибуток. *У нас— прибуткова стаття. Всім відомо: реклама!* (Еллан, I, 1958, 235); — *Випадає ось, приміром, нагода в Каховку їхати, строкових набирати,— говорив Гаркуша..— Що нам тут критися — прибуткова, золота поїздка* (Гончар, I, 1959, 31); — *В сейфі зберігалося більше ніж на мільйон марок акцій прибуткових підприємств* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 104); *Мак — дуже прибуткова культура* (Хлібороб Укр., 5, 1966, 18); // Який є прибутком. *Прибутковий процент.*

2. Пов'язаний з надходженням і записом прибутків; протилежне в и д а т к о в и й. *З чого складається прибутковий кошторис газети?* (Еллан, II, 1958, 47); *28 вересня. Засідання 55-ої сесії сільради. Питання: .. виконання прибуткової й видаткової частин сільського бюджету* (Вишня, I, 1956, 359); *Він вважав, що всяку більш-менш складну роботу—облік, ведення спеціальних прибуткових і видаткових книг — можуть виконувати лише високоосвічені люди* (Збан., Сеспель, 1961, 280).

3. Який відраховується відповідно до величини прибутку. — *Такі промислові посвідчення про те, що ви платите прибутковий податок і маєте право на підприємство. є у вас?* (Козл., Сонце.., 1957, 74).

ПРИБУТКО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **прибутко́вий** 1. *Виконання і перевиконання планів державних закупок — основне джерело збільшення прибутковості колгоспу* (Хлібороб Укр., 11, 1967, 22).

ПРИБУТКО́ВО. Присл. до **прибутко́вий** 1; // *у знач. присудк. сл. Буде людно* [на ярмарку], *а де людно, там і прибутково* (Гончар, Таврія, 1952, 41).

ПРИБУТКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прибуткува́ти.** *Прибуткування грошей.*

ПРИБУТКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.*, *перех.* Занисувати в прибуток (у 1 знач.). *Прибуткувати продукцію.*

ПРИБУТКУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **прибуткува́ти.** *Насіння льону прибуткується щодня, зразу ж після обмолоту* (Техн. культ., 1956, 103).

ПРИБУТНИ́Й, а́, е́, *розм.* Який піднявся від припливу дощів, під час повені і т. ін. (про воду річки, озера тощо). *Контора управителя стоїть над великим ставом, який тільки весною трохи веселить прибутна вода, а потім знову плесо чорніє від масних стьоків цукроварні* (Стельмах, II, 1962, 280); *Вночі загуло з гір. Це була не та вода, що її ждуть заздалегідь напровесні паводкові комісії, тала, прибутня вода, що росте по міліметру* (Гончар, Циклоп, 1970, 186); *Тої весни глибокі прибутні води невеличкої річечки Чорний Ташлик, що геть пересихала влітку під палючим промінням південного сонця, вийшли з берегів* (Знання.., 9, 1971, 12).

ПРИБУ́ТОК, тку, *ч.* 1. Сума, яка складає різницю між доходом і витратами. *Гроші* [на будівництво читальні] *має збирати Павло Гаєвий.. При читальні закладають крамницю, а прибутками цеї* [цієї] *крамниці сплачуватимуть ті гроші* (Март., Тв., 1954, 279); — *Сім тисяч чистого прибутку річно,— голосно міркував Ремо* (Досв., Гюлле, 1961, 86); *У виробничій практиці чистий доход підприємства називається прибутком* (Хлібороб Укр., 12, 1965, 33); // Доход капіталістів, джерелом якого є додаткова вартість. *Американський монополістичний капітал, що розбух на дріжджах воєнних прибутків і гонки озброєнь, захопив найважливіші джерела сировини, ринки збуту і сфери прикладення капіталу* (Програма КПРС, 1961, 27); *Робітники вболівали за ці підприємства, дарма що чимало жил повитягали з них капіталісти, чимало за своє життя вони тут сажі наковтались ради чиїхось прибутків* (Гончар, III, 1959, 425); // Доход державних підприємств у соціалістичному суспільстві. [М а р і я:] *Нам не досить, щоб гідростанція працювала. Треба, щоб вона ще й прибутки давала. Адже гроші ми вклали в неї немалі!* (Лев., Марія, 1953, 33); *Значно збільшилася питома вага прокату з низьколегованого та якісного металу, рентабельність якого значно вища. Найвищий прибуток мають металургійні заводи «Запоріжсталь», «Дніпроспец-*

сталь» (Ком. Укр., 8, 1958, 24); // *від чого.* Додатковий доход державного підприємства, колгоспу і т. ін. від якого-небудь виробництва. *Колгосп мав від ставу чималий прибуток* (Мокр., Сто.., 1961, 7); *В цілому в області прибутки від садівництва вже досягли двох мільйонів карбованців* (Хлібороб Укр., 9, 1968, 30).

2. Доход, одержуваний від якого-небудь роду діяльності, справи і т. ін. *Може, і оцей кінотеатр прибере* [Аркадій Павлович] *до своїх рук і матиме нові прибутки* (Шиян, Баланда, 1957, 221); *Прибутки від господарювання настільки зросли, що Купріян став схожим на доброго фермера* (Тют., Вир, 1964, 414); *Корзини від плів давно, завжди, але зараз, було видно, вони стали його основною, а може і єдиною статтею прибутку* (Мушк., День.., 1967, 55); // Доход від торгівлі або перепродажу; бариш. *Поскріб* [видавець] *голову, вилаявся скільки разів й махнув рукою, залишивши сподіванки на які-небудь прибутки од книги* (Вас., І, 1959, 346); *Остап планував: сяк-так випасти можна буде* [телицю] *і без толоки — по шляху та по межах. А восени продати можна з прибутком* (Головко, II, 1957, 398); *Випростався чоловік, болючим і презирливим поглядом зміряв баришника, який чекав свого прибутку* (Стельмах, І, 1962, 179).

3. Приріст, збільшення чого-небудь. *А де ж той прибуток? Ні корівного, ні одіжного прибуток* (Барв., Опов.., 1902, 277); *Хлопець швидко відчиняє кошару, і місячне сяйво освічує зеленкувате бісівське око змученої, одразу похуділої вівці, а біля її ніг вовтузиться чорна грудочка — перший прибуток нового господаря* (Стельмах, II, 1962, 347); *Виходячи з чужого двору, так і норовив* [сусід] *що-небудь украсти: хоч поламане колесо, хоч залізяки шматок,— все ж таки прибуток господарству* (Тют., Вир, 1964, 173); *Образно. [Х р а н к о:] *Це вже прибуток, справжній прибуток* [син], *а дочки — то... (Махає рукою, задумується)* (Мирний, V, 1955, 122); // *перен., розм.* Будь-яка вигода, користь. *Що ж Марина повинна робити, щоб на неї не задивлялися? ..Та й який з того прибуток, коли її будуть обминати?* (Мирний, IV, 1955, 231); [М о н т а н ь я р:] *Невже гадаєш ти, що є прибуток якийсь товаришам з твоєї смерті?* (Л. Укр., II, 1951, 175).

ПРИБУТТЯ́, я́, *с.* Дія за знач. **прибу́ти.** *Прибуття Пушкіна на Україну року 1820 на службу при генералі Інзові було, по суті, приїздом опального поета на місце заслання* (Рильський, X, 1962, 31); *Вирішено було, не чекаючи прибуття наступаючих з півночі регулярних червоних частин, об'єднаними повстанськими силами вдарити на Перекоп* (Гончар, II, 1959, 76); *Пароплав, що йшов з моря, наближався до берега і дав гудок, сповіщаючи про своє прибуття* (Трубл., Глиб. шлях, 1948, 30); *Голову голодностепського арика закладено в глибокій затоці, куди Кзил-Су доходить у часи найінтенсивнішого прибуття води* (Ле, Міжгір'я, 1953, 246); // Явка (на службу, роботу, збори і т. ін.). *Офіцери один за одним вбігали до класу і, взявши під козирок, доповідали підполковнику про своє прибуття* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 56); *Голосно дзенькнув годинниковий механізм у табельній, точно відбивши на картці його* [Івана] *прибуття на завод* (Кучер, Трудна любов, 1960, 393).

ПРИВА́БА, и, *ж.* 1. Те, що притягає, робить привабливим, приємним; привабливість. *Смугляве обличчя, облямоване чорною шапчиною пухнатого волосся, було повне жіночої приваби* (Досв., Гюлле, 1961, 32); *Завжди здається, що вона розпатлана, та це не тільки не спотворює її, а навпаки — надає їй якоїсь моторошної приваби* (Перв., Опов.., 1970, 105); // *поет.* Краса, принадність. *Огрядна і струнка мліє пальма на злоті піску,— Але їй не дістать до приваб твого дивного стану* (Стар., Поет. тв., 1958, 147); *За цю дрібну кульбабу Дам субтропічну всю привабу І океанську всю красу* (Дмит., Осінь.., 1959, 37); // Те, що захоплює, приносить задоволення; спокуса. *На балконі кава з лікерами — і безконечні розмови про закордонні вигоди й приваби* (Коцюб., І, 1955, 153); *Приваби кохання чужі мені* (У. Кравч., Вибр., 1958, 296).

2. *розм.* Жінка, якій властиві привабливість, принадність. *Розлютилась баба, Аж кипить — зайшлась. Що то за приваба На мого знайшлась?* (Перв., II, 1958, 268); *Далеко їй було до щебетливих червоногубих дівчат з тугими литками, до гострооких сільських приваб, які приходять у юнацькі сни і поселяються там назавжди!* (Загреб., Шепіт, 1966, 43).

ПРИВА́БИТИ *див.* **прива́блювати.**

ПРИВА́БЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прива́бити** 1, 2. *Маленька жовтава лісова мишка вибігла зі своєї норки* [нірки], *приваблена теплом і лісовою тишею* (Фр., VI, 1951, 149); *Рухаючись цілими ордами, вони* [народи зі Сходу] *осідали в степу поблизу Дніпра, приваблені рибою, гарним підсонням, розкішними травами та хлібами* (Коцюба, Нові береги, 1959, 139); *Нерідко можна було бачити біля цього пам'ятника древньої архітектури і туристів, які, приваблені написами на цій споруді, намагались прочитати стертий дощами та людськими пальцями текст* (Вільде, Сестри.., 1958, 516).

ПРИВА́БЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прива́бити, прива́блювати.**

ПРИВА́БЛИВИЙ, а, е. 1. Який викликає захоплення, приваблює до себе своїми якостями, властивостями. *Було щось дуже привабливе в цій грубій хустці, в сірій свиті рядом з свіжим випещеним личком* (Вас., І, 1959, 186); *Пісня віддавала дань романтичній привабливій постаті народного героя* (Кач., Вибр., 1947, 33); *Ніколи не були такими привабливими для нього звичайні надвечірні хати, зелень перед ними і димчаста зі сріблом голубінь над ними* (Стельмах, І, 1962, 104); // Який приваблює своєю зовнішністю; гарний, милий. *Її сестрички мають те, в чому її так скривдила природа: вроду. Кожна з них досить привабліва для того, щоб задурманити чоловіка* (Вільде, Сестри.., 1958, 103); *У того самого* [скульптора] *..є голівка молодого хлопця — яке ж вродливе, привабливе обличчя* (Рильський, IX, 1962, 166); // Який приносить задоволення, насолоду; приємний. *Янек буе надзвичайно лагідної вдачі, говорив спокійно, з привабливою усмішкою* (Досв., Вибр., 1959, 129); *Очі, здавалося, проникали Прохорові в саму душу, примушуючи його теж хвилюватися від незвіданого, але привабливого почуття* (Шиян, Баланда, 1957, 5); // Який манить, притягає до себе. *Манили до себе ніжні пахощі присмаленої свинячої шкірки та різні привабливі подихи казанків* (Томч., Жменяки, 1966, 96).

2. Який викликає інтерес, відкриває цікаві можливості; заманливий, захопливий. *Аж залихоманило від тих думок, від такої привабливої перспективи* (Збан., Сеспель, 1961, 415); *Місяць. З давніх-давен привабливий для .. вчених найрізноманітніших спеціальностей, він особливо привертає нашу увагу сьогодні* (Наука.., 9, 1965, 8); // *у знач. ім.* **прива́бливе**, вого, *с.* Те, що викликає інтерес, відкриває цікаві можливості. *У кожній із цих професій був стільки привабливого, стільки можливостей принести найбільшу користь своєму народові* (Донч., V, 1957, 233).

ПРИВА́БЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **прива́бливий.** *В ньому гармонійно поєднувалися фізична і духовна краса, і в цій гармонії був секрет його привабливості* (Вітч., 9, 1970, 174); *Тут краєвид у дивній гармо-*

нії показує вам чаруючу привабливість.. гірської околиці (Фр., VIII, 1952, 337); *Те, що легко добувається, втрачає свою цінність і привабливість* (Руд., Остання шабля, 1959, 417); *Вона була певна себе, своєї краси, своєї привабливості* (Загреб., Снєка, 1961, 71); *Оксамитовий ліричний баритон Михайла Кречка полонив своєю силою і привабливістю слухачів* (Кучер, Дорога.., 1958, 59); *В цій ідеї закладено якусь для мене навіть незрозуміла привабливість* (Собко, Біле полум'я, 1952, 164).

ПРИВА́БЛИВО. Присл. до **прива́бливий.** *Нова людина епохи соціалізму зримо й привабливо встає з сторінок романів і оповідань, написаних Гончаром* (Про багатство л-ри, 1959, 231); *Перед очима впереміжку стояли тіні минувшини і теперішні хати лісовиків, що так привабливо біліли поміж деревами* (Стельмах, I, 1962, 423); *Кімнату, в якій працював гурток, було обставлено так привабливо для юнацького серця* (Донч., V, 1957, 365).

ПРИВА́БЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **прива́блювати.** *Всі бігли швидко й сміливо, привабливані чудовим видовищем палаючого серця* (Горький, Опов., перекл. Хуторяна, 1948, 52).

ПРИВА́БЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прива́блювати.** *У різних комах ароматні залози самок служать для приваблювання самців* (Бджоли, 1955, 174).

ПРИВА́БЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПРИВА́БИТИ,** блю, биш; *мн.* прива́блять; *док., перех. і без додатка.* 1. Викликáти у кого-небудь інтерес, відкривати перед кимсь цікаві можливості; зацікавлювати. *Робота цих дівчат* [ткаль] *Тоню найбільше приваблює, тканини їхні, що ллються барвистими водоспадами із верстатів, їй часто вижаються* (Гончар, Тронка, 1963, 318); *Побутовий жанр і теми з історії.. приваблювали Васильківського усе життя* (Мист., 1, 1966, 25); *Навіть перші оповідання Івана Сенченка приваблюють безпосередністю письменницького бачення дійсності* (Рад. літ-во, 3, 1971, 75); *Присутність славетної Заньковецької та висока майстерність самого Садовського привабили мене* (Минуле укр. театру, 1953, 138); *Хіба не можуть привабити нашого письменника могутній Донбас, Дніпрогес, домни Магнітки, Владивосток, Мурманськ?* (Донч., VI, 1957, 591); // *у сполуч. із сл.* у в а г а. Звертати на себе чиюсь увагу. *Його увагу приваблювали зараз знайомі поля, всіяні рідкими копами небагатого врожаю* (Шиян, Гроза.., 1956, 252); *Толстой — величезний, складний, суперечливий художник — приваблює і приваблює увагу нових і нових поколінь* (Рад. літ-во, 1, 1961, 50); // *перев. у сполуч. із сл.* з і р, о к о. Привертати увагу приємним, гарним виглядом, красою. *Стояла вежа біла, як сніг, приваблювала око* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 421); *Море привабило мене. Воно розстилалось ген-ген, широке, спокійне і ніжно-рожеве* (Л. Укр., III, 1952, 608); *Ще майорани і жоржини привабить зору не могли, росли ще скромними* (Гонч., Вибр., 1959, 336); // Викликáти бажання підійти, подивитися, покуштувати і т. ін. *Після сварки з сестрою дзеркало не тільки не приваблювало Лізу, а навіть сердило її* (Руд., Вітер.., 1958, 33); *Наставала золота осінь, та ні каштани, ні горіхи не приваблювали тепер Толю, як завжди восени* (Ів., Таємниця, 1959, 113); *Красиві, овальної форми крісла на поролоні, одягнені в яскраве вбрання, приваблюють* (Веч. Київ, 23.XI 1967, 1); *Тремтить якийсь вогник здалека,— Се певне в хатині лісній; Мене той вогонь не привабить: Неприязно в хаті сумній* (Л. Укр., IV, 1954, 95).

2. Якимись припадами спонукати бувати де-небудь, приходити куди-небудь, жити десь. *Приваблювала проклятуща жінка козаків та міщан до свого шинку* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 162); *Чеські королі приваблювали в Чехію німецьких феодалів і дарували їм землю і кріпаків* (Іст. середніх віків, 1955, 115); *Край мисливців і проходців дужих* [Сахалін] *здавна ще приваблював мене* (Шер., У день.., 1962, 8); *Вечірня прохолода тінистих алей, аромат квітів приваблюють сюди* [в парк] *кожного* (Рад. Укр., 27.VII 1959, 3); — *Скажіть, Оленчук, чим вас привабив цей суворий безрадісний край?* (Гончар, III, 1959, 60); *Голос молодої циганки, грайливий тон її привабив парубка до гурту* (Ле, Історія радості, 1947, 31).

3. *перев. у сполуч. із сл.* д о с е б е. Викликáти в комунебудь доброзичливе ставлення, симпатію і т. ін. *Щорс приваблював до себе якоюсь чарівною внутрішньою силою* (Десняк, Вибр., 1947, 193); *Мені здається, що на Зорин розвиток мало фатальний вплив життя в.. безтолковій сім'ї Гольштейнів, що, невідомо чим, привабили до себе дядька* (Л. Укр., V, 1956, 212); *Щоб остаточно привабити його до себе, привітно всміхнувся* [Сагайдачний] *і дав йому руку* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 92); *Першими своїми виступами в журналах Бєлінський приваблив уми мислячих людей щирістю, прямотою і непереможною правдою суджень* (Літ. газ., 13.VI 1961, 1); // Привертати до себе, пробуджуючи кохання. [В а с и л ь:] *Та от хоч би сказать і про Лукію. Як, бісова тінь, приваблювала мене до себе, а на думці мала, щоб мені парубки печінки одбили* (Кроп., II, 1958, 156); *Віра ревниво стежила за ним очима, знаючи, хто приваблює його, до кого поспішає він на побачення* (Шиян, Балапда, 1957, 179); *Привабив інший чарівник те серденько дівоче* (Граб., I, 1959, 416); *Гей, приваблю, зачарую, Закохаю я його, Всім що маю, обдарую Я коханого мого!..* (Черн., Поезії, 1959, 177); // Бути причиною особливої уваги, симпатії, потягу до когось. *Пантелеймона Гавриловича приваблювало в Кузеві вміння триматися на трибуні* (Руд., Остання шабля, 1959, 547); *Було в дівчині щось таке, що й приваблювало Ярину* (Скл., Святослав, 1959, 73); *Обличчя Мар'яни чимсь приваблює його* (Стельмах, II, 1962, 91); *Ні в зиму, ні в весну мене не приваблять жіночії очі* (Крим., Вибр., 1965, 72); *Єдине, чим могло привабити її чисте, синьооке обличчя,— це своєю милою простотою* (Грим., Подробиці.., 1956, 9).

4. *рідко.* Робити кого-небудь своїм прибічником. — *Не знищувати її* [старшину] *треба, а приваблювати, обертати на свою двірську.. шляхту, на своїх ланцюгових собак* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 102).

5. Те саме, що **ва́бити** 3.

ПРИВА́БЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **прива́блювати.**

ПРИВА́БЛЮЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **прива́блювати.** *Він мав слушність, коли назвав її небуденною дівчиною. З поверховності приваблююча вродженою грацією, симпатичним, трохи тихим голосом, що стояв в контрасті до її ясних і аж проникливих очей* (Коб., III, 1956, 150).

ПРИВА́БНИЙ, а, е. Те саме, що **прива́бливий.** *Серце в нім таке привабне... Всім би таку вдачу!* (Воскр., З перцем!, 1957, 15); *Все привабне, людське у поеті — Без картинного жесту і пози, А проте, й без нудотної прози* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 122); *Ланкова тим часом уже переодягалася десь у другій кімнаті і стояла на порозі боса, підтягнута, привабна в своєму робочому вбранні* (Гончар, Новели, 1954, 94); *Він не може без радісного усміху глянути на сю картину — така вона гарна та привабна* (Фр., IV, 1950, 332); *Важко припустити хоч на хвилинку, що знайшовся б парубок, якого не втішала б її привабна посмішка* (Ле, Ю. Кудря, 1955, 26); [К о с т ь:] *Дорогою привабні собі плани розпису: поступлю в ковалі, куплю мальований кисет для махорки, гармонію куплю* (Вас., III, 1960, 171); *Далеким*

громом котився тисячоголосий вигук тих, кого Наполеон вів на Росію, обіцяючи багату споживу на цих невідомих, але загадково привабних просторах (Кочура, Зол. грамота. 1960, 62).

ПРИВА́БНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **прива́бний.** *Так мені жалко моїх колишніх ранків, вони мали для мене стільки привабності, стільки поезії* (Коцюб., III, 1956, 131); *Сонячний осінній день показував у всій привабності чари природи* (Хижняк, Тамара, 1959, 292).

ПРИВА́БНО. Присл. до **прива́бний.** *Вона прагнула швидше пізнати на ділі те життя, описане так привабно в книжках* (Л. Укр., III, 1952, 663); *Дівчина привабно мініатюрною рукою простягла йому кілька свіжих степових осінніх квітів* (Ле, Мої листи, 1945, 93); *Я порішив познайомитися з тим таємно-цікавим і привабно страшним відділом літератури, яку звуть у нас підпільною, нелегальною* (Хотк., I, 1966, 155).

ПРИВА́ДА, и, *ж., розм.* Те саме, що **прина́да.** *Найтаємніші козачі привади розгадував* [Вишневецький], *вивчав їхню тактику військову і в одвертім полі поважав вояку-козака* (Ле, Україна, 1940, 39).

ПРИВА́Л, у, *ч.* 1. Зупинка в дорозі для перепочинку під час походу; перерва, відпочинок під час подорожі. *Саме близько Чумакового хутора під старими вербами, на шляху біля.. колодязя, привал бувало роблять* [проїжджаючі] (Головко, II, 1957, 213); *Привал зробили, коли сонце було вже високо* (Тулуб, В степу.., 1964, 70); // Уживається як команда, заклик до перепочинку під час походу. — *Привал! — скомандував пісголосом Погодняк. Прикордонники посідали на мокрий моріг і мовчки їли* (Галан, Гори.., 1956, 69); *Сутеніло. Від голови колони в кінець пронеслось: «Привал!» Зупинились у великому старому лісі* (Збан., Над Десною, 1951, 15).

На прива́лі — під час перепочинку (в поході, подорожі). *Якось одного разу на привалі, сидячи біля вогнища, ми спитали Глушака: — Чи багато ви за своє життя вбили ведмедів у тайзі?* (Довж., I, 1958, 101); *Од явора снується довга тінь. І вечір ліг, як воїн на привалі* (Мал., Запов. джерело, 1959, 203).

2. Місце, де зупиняються для перепочинку (під час походу, подорожі). *В снігах несходимих, глибоких, Де темні бори лише мрілись, В тайзі на етапнім привалі Вони несподівано стрілись* (Стар., Вибр., 1959, 59); *Під час маневрів сумлінно піклувався* [поручик] *про свою роту. Завжди знаходив для неї вигідний привал у стодолах* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 153).

ПРИВА́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **приваліти** 1. *Коли не заступлюся за цю дитину, то не матиму повік супокою, як не мав би його, коли б пройшов повз привалену каменем людину й не визволив її* (Л. Янов., I, 1959, 326); *Він допоміг.. Чернишеві видобути ноги, привалені землею* (Гончар, III, 1959, 86); *Другого дня, привалений великою копицею сіна, він їхав до лінії фронту* (Руд., Вітер.., 1958, 104); *Образно. *Знов вона надто привалена працею й зайнята справами всієї рідні* (Коб., II, 1956, 310); *Моя дротянка, немов привалена пітьмою,— ледве-ледве блимає* (Фр., I, 1955, 117); // *у знач. ім.* **прива́лений,** ного, *ч.;* **прива́лена,** ної, *ж.* Людина, яку чим-небудь привалило, засипало. — *Тіло...— глухо сказав він, мов і голосом можна було потривожити приваленого* (Кундзич, Пов. і пов., 1938, 168); // **прива́лено,** *безос. присудк. сл. Щось летить і співає мені: «Ой синочку, порадничку, Ой де ж ти був, мій зрадничку, Як в бік мене улучено, ..І топтано, і палено, І глиною привалено..»* (Олесь, Вибр., 1958, 131).

ПРИВАЛИ́ТИ *див.* **прива́лювати.**

ПРИВАЛИ́ТИСЯ *див.* **прива́люватися.**

ПРИВА́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прива́лювати** 1, 2.

ПРИВА́ЛЮВАТИ, юю, ює, *недок.,* **ПРИВАЛИ́ТИ,** валю́, ва́лиш, *док.* 1. *перех.* Підминаючи під себе, придавлювати, накривати кого-, що-небудь. *Ліниво перевалюючися, покотився камінь униз, ..привалюючи маленькі кущики полину по дорозі* (Хотк., II, 1966, 20); — *Барикада впала і привалила вас* (Фр., VI, 1951, 163); *Черниш інстинктивно пригнувся на дно човна, важкий водограй з шумом привалив його зверху, обдав гострою хвилею з ніг до голови* (Гончар, III, 1959, 352); // *чим.* Валячи, нахиляючи щось, придавлювати, притискувати кого-, що-небудь. [П о л к о в н и к:] *Ти каменем привалив двері? Відвали каменя зараз!* [Г а д ю к а:] *Сам відвали* (Кроп., V, 1959, 486); *Я чув, як вони вдвох розвантажували машину. Дошки падали під самим наметом — здавалось, вони обов хочуть привалити мене ними* (Хор., Ковила, 1960, 67); *Образно. *Тиша привалила каменем юрбу* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 317); — *Я теж можу словом привалить. Так привалить, що й рукою не ворухнеш* (Кучер, Трудна любов, 1960, 308); // *безос.* Засипати, завалювати, причавлювати кого-небудь. *Здається, таку стіну тільки торкни, так і обвалиться, але спробуй — там тонни грунту. Були, правда, випадки, що й привалювало людей* (Гончар, Тронка, 1963, 78); *В північному крилі обвал, там людей лавою привалило* (Ткач, Плем'я.., 1961, 114); *Коли минув перший чад перших привітань і грізна дійсність безжалісно заглянула в очі,— наче каменем одразу всіх привалило* (Хотк., II, 1966, 109).

2. *перех.* Валячи, нахиляючи, притуляти які-небудь предмети один до одного. *Діставшись верхів'я мису, вони привалили два важкі камені, щоб вітер не розвіяв ватри, і почали розпалювати вогонь* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 294).

3. *перев. док., неперех., розм.* Прийти у великій кількості. *Юрба росте, од потоку — білили полотно — поприбігали жінки, привалили од кузні селяни й коваль* (Головко, II, 1957, 218); *«Діждався честі,— радів Йонька, не зводячи із сина очей,— он скільки людей за розумним словом привалило»* (Тют., Вир. 1964, 212); *Першими привалили путіловські ковалі, які залишалися в місті, і ті, що не встигли виїхати* (Бурл., Напередодні, 1956, 156); // *перен.* Збільшитися, виявитися з більшою інтенсивністю (про силу). — *Знав, що можуть наздогнати, і не тікав. Така сила мені привалила тоді* (Головко, II, 1957, 509).

ПРИВА́ЛЮВАТИСЯ, ююся, ююся, *недок.,* **ПРИВАЛИ́ТИСЯ,** валю́ся, ва́лишся, *док., розм.* 1. Нахиляючись, притулятися до кого-, чого-небудь. *Немов стомившись, привалилася до стіни пузата почорніла шафа, вона вже стоптала свої ніжки, стояла на підпорках* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 18); *Вадим, виглянувши у вікно, побачив Анатолія, що стояв, привалившись спиною до дерева, і непорушно наглядав за Клариними вікнами* (Руд., Остання шабля, 1959, 109).

2. *тільки док., чим.* Засипати, завалити себе чим-небудь. *Порожньо стало їй в усім світі. Ще й без того не радісно жилося, а тепер уже й зовсім. Мов закопалася по шию в могилу, привалилася землею* (Хотк., II, 1966, 90).

3. *тільки недок.* Пас. до **прива́лювати** 1, 2.

ПРИВА́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **приварі́ти.** *У сучасних автомобілях найбільш поширені дискові колеса. Таке колесо складається з штампованого диска та привареного чи приклепаного до нього обода* (Автомоб., 1957, 187); // **прива́рено,** *безос. присудк. сл. Вся троянда з одного шматка, і нічого тут не приварено чи злютовано, мов росла вона в мене з залізного зерна, з металевої прищепи* (Ю. Янов., II, 1958, 222).

ПРИВАРИ́ТИ *див.* **прива́рювати.**

ПРИВАРИ́ТИСЯ *див.* **прива́рюватися.**

ПРИВА́РКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **приварити, прива́рювати** 1 і **приварити́ся, прива́рюватися** 1.

2. Те, що приварено, приварюється.

ПРИВА́РКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **при́ва́рок.**

ПРИВАРНИ́Й, а́, е́. Прикріплений до чого-небудь зварюванням.

ПРИВА́РОК, рку, *ч.* Продукти для приготування гарячої їжі. *А тут ще, як на те — все топливо вийшло, приварку не стало: нічим витопити, ні з чого борщу зварити* (Мирний, III, 1954, 10); *Просо стояло ще на полі, кукурудзу Наумиха теж не виломила ще — тож була надія на приварок* (Коцюб., I, 1955, 125); *Прикро трохи Гандзючисі, що не буде в неї ніякого приварку на зиму — не сіяла вона ані проса, ані гречки* (Кос., Новели, 1962, 158); // Сама гаряча їжа, страва. *В роки війни вона сама була трактористкою, знає, що таке висидіти зміну за кермом. І ось нема де вмитись, відпочити, сьорбнути якогось приварку* (Гончар, Тронка, 1963, 81); *Попадав короп в юшку По сусідству до петрушки. Гості їли цей приварок І хвалили куховарок* (Стельмах, V, 1963, 316); // *розм.* Те, що робить страву смачною, поживною (м'ясо, риба, жир і т. ін.). *Вона покуштувала* [борщ] — *ні солі досить, ні приварку не видно,— одні бурякові кружала плавають поверху* (Мирний, III, 1954, 109); *Образно. *Жив він спокійно і скромно. Прибуток з малого будинку (Поверхів п'ять яких-небудь) Приварок до їжі давав* (Еллан, I, 1958, 216).

ПРИВА́РЮВАЛЬНИЙ, а, е. Який здійснюється приварюванням.

ПРИВА́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прива́рювати** і **прива́рюватися.** *Співробітники Інституту електрозварювання імені Є. О. Патона Академії наук УРСР сконструювали оригінальний напіваетомат для електродугового приварювання* (Веч. Київ, 3.X 1967, 1).

ПРИВА́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПРИВАРИ́ТИ,** варю́, ва́риш, *док.* 1. *перех.* Прикріплювати до чого-небудь зварюванням. *З листової сталі роблять диск, приварюють його до маточини* (Рад. Укр., 9. VI 1961, 3); *Щоб не розсипався дефіцитний магнезит, він придумає такий щит приварити і за піччю, як за дитиною, доглядає* (Донч., VI, 1957, 461); // *розм.* Прикріплювати сургучем, воском і т. ін., натискаючи зверху. *На свічці той цупкий віск, що його ми зеемо сургучем, розтопивши, приварив* [Мамай] *до столу великою печаттю Війська Запорозького обидва Однокрилові вуса* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 83).

2. *перев. док.*, *перех. і неперех.*, *перен.*, *розм.* Завдати удару, побити. [С т а с ь:] *Сьогодні вже не витримав — звелів приварить двадцять п'ять гарячих, все одно нічого не помогло* (Вас., III, 1960, 394); *Таки добре приварив йому Богдан. Вухо як вареник, ще й чорна сукровиця позакипала по краях* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 80).

ПРИВА́РЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПРИВАРИ́ТИСЯ,** ва́риться, *док.* 1. Скріплюватися внаслідок зварювання. *Явище дифузії в металах люди використовують давно. Так, проковуючи два куски заліза, нагрітих до високої температури, майстри впевнювались, що вони приварюються один до одного* (Наука.., 1, 1955, 10).

2. *тільки недок.* Пас. до **прива́рювати** 1. *Для кріплення пневматичної шини до диска приклепується або приварюється обід* (Підручник шофера.., 1960, 236).

ПРИВА́Т-ДОЦЕ́НТ, а, *ч.* У дореволюційній Росії та країнах Західної Європи — учене звання позаштатного викладача вищої школи; // Людина, що має це звання. *Один з дерев'яних особнячків на Тарасівській вулиці наймав молодий приват-доцент університету Михайло Косач* (Бурл., Напередодні, 1956, 21); *У середині 1896 р. він* [А.Ю. Кримський] *повернувся на батьківщину. З цього часу він займав посаду приват-доцента арабської філології Лазаревського інституту* (Вітч., 1, 1961, 166).

ПРИВА́ТНИЙ, а, е. 1. Який належить окремій особі (особам); не державний, не суспільний. *Оселився у Горького, який нізащо не хотів мене пускати до готелю або в приватне мешкання* (Коцюб., III, 1956, 406); *З півдня до смерку мчали вулицями візники та приватні сани з чиновниками і офіцерами в парадних мундирах* (Тулуб, В степу.., 1964, 465); // Який утримується на кошти однієї особи або кількох осіб. *Сестру батько віддав до приватної сільської школи* (Минуле укр. театру, 1953, 14); *Павло швидко піднімався на другий поверх сірого будинку, що колись звався приватною гімназією Машкевича* (Кир., Вибр., 1960, 82); // Пов'язаний з індивідуальним господарюванням. *Поряд з соціалістичною системою господарства, яка є пануючою формою господарства в СРСР, допускається законом дрібне приватне господарство одноосібних селян і кустарів* (Конст. СРСР, 1963, 4); *Селяни на практиці переконувались у тому, що велике громадське виробництво для них вигідніше, ніж приватні дрібні господарства* (Ком. Укр., 2, 1969, 24); // Який займається індивідуальним господарюванням, володіє чим-небудь індивідуально. *Капела.. перебуває просто-таки в рабстві в приватного підприємця* (Еллан, II, 1958, 165); — *Тримати таку геніальну річ* [скульптуру] *у приватного власника — злочин* (Донч., VI, 1957, 527).

△ **Прива́тна вла́сність** — форма привласнення, за якої засоби виробництва й продукти праці належать окремим особам. *Коли є приватна власність на засоби виробництва, то вона включає приватну власність на акції і на фінансові операції* (Ленін, 31, 1973, 373); **Прива́тний капіталі́зм** — капіталізм не державно-монополістичний. *При приватному капіталізмі підприємства кооперативні відрізняються від підприємств капіталістичних, як підприємства колективні від підприємств приватних* (Ленін, 45, 1974, 356).

2. Який стосується окремої особи (осіб); особистий. *Я завжди вміла відрізняти публіцистику від приватних справ* (Л. Укр., V, 1956, 210); *Урядових указівок ще немає, а в моїх руках тільки твоя приватна телеграма й мої відпускні документи* (Ле, Міжгір'я, 1953, 11); // *перев. у сполуч. із сл.* ж и т т я. Не пов'язаний з службовою або суспільною діяльністю. *Оповідали* [гуцули] *досить нескромні деталі приватного життя свого духовного наставника* (Хотк., II, 1966, 9); — *Знайомтесь, панове, і не в службовому, а в приватному порядку,— пробасив він* (Тулуб, В степу.., 1964, 137); // Який не має офіційного значення; не діловий (про розмову, лист і т. ін.). — *Не знаю, чому ви мені не вірите: адже ж, самі ви сказали, розмова наша — приватна, і я не маю причини підманювати вас* (Крим., Вибр., 1965, 319); [Б е р д:] *Цікаво, про що вони* [Мічурін з дружиною] *говорять, Майєр. Що вони говорять?* [П е р е к л а д а ч:] *Вони говорять...* [М і ч у р і н:] *Слухайте, не перекладайте цього. Це дуже приватна розмова* (Довж., I, 1958, 403); — *Давай от що зробимо: зіб'ємо їхнього мотоциклиста.. Не возить же він під Севастополь приватних листів... Я думаю, ми дещо знайдемо в його торбі* (Кучер, Чорноморці, 1956, 307); // Який обслуговує окрему особу (осіб) або виконується поза державною службою. *Протягом усього часу свого шкільного життя брати заробляли багато приватними лекціями* (Фр., VI, 1951, 203); *У нього* [хірурга] *досить велика приватна практика* (Рибак, Час.., 1960, 257); *Я малював дома і брав приватні уроки малювання, мріючи коли-небудь*

потрапити в Академію художестве хоч вільним слухачем (Довж., I, 1958, 14); // *заст.* Який не перебуває на державній службі (про лікаря, вчителя). *До приватного вчителя Тура часто звертались бідні люди по добре слово або з проханням написати скаргу* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 21).

Прива́та осо́ба — людина як неофіційна особа. *Хоч на фабрику приватним особам закон забороняє ходити, а проте чиновник акцизний дозволив мені обдивитися* (Коцюб., III, 1956, 185); *Видав* [полковник] *розпорядження провести даму до № 7. На здивований погляд виконавця — бо ж ніколи, як тюрма тюрмою, не воджено приватних осіб до камер — відповів повторним приказом* (Хотк., I, 1966, 174); **Прива́тним спо́собом:** а) неофіційно; б) для окремої особи або поза державною службою.

△ **Прива́те обвинува́чення** — особлива форма кримінального переслідування, що порушується не судовими органами, а за скаргою потерпілого.

ПРИВА́ТНИК, а, *ч.* Приватний торговець, підприємець, власник. *Приватник граф продає державі каміння, яке протягом тисячоліть вимивали дощові води з землі* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 36); *Йшов* [Микола] *до цього саду з метою обікрасти.. приватника, який наживається на садовині* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 145).

ПРИВА́ТНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **прива́тник.**

ПРИВА́ТНО. Присл. до **прива́тний.** *Валентина звернула Булану вниз до містка, за яким тримав приватно у місцевого перукаря конюшню сільгоспвідділ* (Логв., Літа... 1960, 33); *На престол.. сяде герцог Карл-Густав. Гетьман Богдан Хмельницький одписав нам приватно, що його вірні люди сповіщають, які злодійські умисли того герцога* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 265); *Мушу заробляти приватно на життя, бо пенсії нестає* [не вистачає] (Коцюб., III, 1956, 277).

ПРИВАТНО ... Перша частина складних слів, що відповідає слову **прива́тний** у 1 знач., напр.: приватноба́нковий, приватноземлева́сницький, приватномонополісти́чний і т. ін.

ПРИВАТНОВЛА́СНИЦЬКИЙ, а, е. 1. Належний приватному власникові. *Ради на місцях повинні пильно охороняти від розкрадання взяті на облік будинки, будівлі, реманент, худобу, запаси продовольства і взагалі майно колишніх приватновласницьких маєтків* (КП України в резол. і рішен., 1958, 35); *Приватновласницькі селяни жили на землях, що належали монастирям, цареві, боярам та поміщикам* (Іст. СРСР, I, 1956, 170); // Власт. приватному власникові. *Член партії повинен: ..Вести рішучу боротьбу з будь-якими проявами буржуазної ідеології, з залишками приватновласницької психології, релігійними забобонами та іншими пережитками минулого* (Статут КПРС, 1971, 5); *Імперіалізм робить головну ставку на антикомунізм, пропагує політичний нейтралізм, приватновласницьку мораль, обивательщину, індивідуалізм* (Матер. XXIV з. КП України, 1971, 55).

2. Який грунтується на приватній власності на засоби виробництва. *Жовтнева революція, розірвавши пута приватновласницьких, капіталістичних відносин, відкрила безмежний простір для бурхливого розвитку економіки нашої країни* (Ком. Укр., 10, 1965, 39).

ПРИВАТНОГОСПОДА́РСЬКИЙ, а, е. Те саме, що **приватновла́сницький** 2. *Торгові операції, як елемент приватногосподарських відносин, поступово повинні вводитися в рамки загальногосподарського плану* [в умовах непу] (КП України в резол. і рішен.., 1958, 152).

ПРИВАТНОГОСПОДА́РЧИЙ, а, е. Те саме, що **приватновла́сницький** 2.

ПРИВАТНОКАПІТАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до приватного капіталізму. *Ця основна суперечність капіталізму — суперечність між суспільним характером виробництва і приватнокапіталістичною формою привласнення — проявляється в анархії виробництва* (Програма КПРС, 1961, 7); *Ми проти наростання реакційної.. приватнокапіталістичної стихії конче повинні висунути елементи колективізму* (Еллан, II, 1958, 110).

ПРИВАТНОПІДПРИЄМНИ́ЦЬКИЙ, а, е. Належний приватному підприємцеві; // Власт. приватному підприємцеві. *Опозиція* [троцькістська] *була рупором буржуазних елементів, що добивалися необмеженої свободи приватнопідприємницької ініціативи і виходу на відкриту політичну арену* (Ком. Укр., 1, 1960, 78).

ПРИВЕ́ДЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **привести́.**— *Вони* [коні] *з-за Пруту приведені!* (Стельмах, I, 1962, 496); — *Чи ти, невістко, сьогодні приведена — Уже третій день, як хата не метена?* (Укр. нар. пісні, 2, 1965, 64); *Капітал — це колективний продукт і може бути приведений в рух лише спільною діяльністю багатьох членів суспільства, кінець кінцем — тільки спільною діяльністю всіх членів суспільства* (Комун. маніф., 1947, 28); *Протягом короткого часу дитячі ясла були приведені в належний стан, туди завезли достатню кількість палива, навіть одержали нові іграшки* (Ткач, Плем'я.., 1961, 310); *За викрадачем услід з диким гиканням, свистом помчала, стріляючи в небо, погоня. А вслід їм — і викрадачеві, і викраденій, і верховій погоні — стріляли з фотоапаратів приведені в захват іноземці* (Гончар, II, 1959, 365); — *Чоловік не сам згрішив, а приведений був до гріха Гадюкою, отже звром* (Фр., IV, 1950, 123); // *у знач. ім.* **приве́дений,** ного, *ч.;* **приве́дена,** ної, *ж.* Особа, яку привели куди-небудь. *Приведена стала, мов паль. Чи страх обезсилив, чи жаль?* (Фр., XIII, 1954, 103); // **приве́дено,** *безос. присудк. сл. Лукію приведено до волості і, поки слідство, посаджено в холодну* (Гр., I, 1963, 394); *Виявлено і приведено в дію нові великі резерви соціалістичної економіки* (Резол. XXII з.., 1961, 12); *Структуру посівних площ приведено у відповідність з спеціалізацією господарств та з планами здачі продукції державі* (Хлібороб Укр., 8, 1968, 11).

ПРИВЕ́ДЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **привести́, приво́дити.** *Скорочення їх* [м'язів кисті] *спричиняє згинання, приведення і відведення пальців* (Метод. викл. анат.., 1955, 78); *Виведенням з рівноваги в самбо називають.. приведення суперника в лежаче положення* (Знання.., 8, 1968, 30).

ПРИВЕ́ЗЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **привезти́.** *На ньому був новий костюм, привезений Любою, свіжа сорочка* (Чаб., Тече вода.., 1961, 190); *Літніми вечорами.. Алі виймав свою зурну, привезену з-під Смірни,.. і розмовляв з рідним краєм.. сумними, хапаючими за серце згуками* (Коцюб., I, 1955, 395); // *у знач. ім.* **приве́зений,** ного, *ч.;* **приве́зена,** ної, *ж.;* **приве́зене,** ного, *с.* Той (та, те), кого (що) привезли куди-небудь. *Все привезене замкнули в цейхгауз, а солдатам видали лише торішні башлики, сукняні онучі та подерті рукавиці* (Тулуб, В степу.., 1964, 185); *Привезли під конвоєм, а тут розконвоювали: працюйте на волі. Були серед привезених то спекулянтки, піймані на гарячому, то злісні сектантки* (Гончар, Тронка, 1963, 320); // **приве́зено,** *безос. присудк. сл. Їх* [втікачів] *було привезено селянським возом під конвоєм двох стражників* (Смолич, II, 1958, 58); *Що то були у неї за плахти, запаски і усяка одежа! Багато було такого, що з самого Шльонська привезено* (Кв.-Осн., II, 1956, 313).

◇ **Як (мов, немо́в** *і т. ін.*) [**учо́ра (сього́дні)**] **приве́зений (приве́зена)** — про того, хто почуває себе десь

чужим, не освоїнся з ким-, чим-небудь. *Ходить, як привезений* (Номис, 1864, № 10947); — *Чого ти стоїш, ніби сьогодні привезена?* (Н.-Лев., II, 1956, 324); *Він звернувся хмурий до наймички.. і гримнув на неї: — Ти наче вчора привезена: приїхали, значить, випрягти треба!* (Головко, II, 1957, 44).

ПРИВЕ́ЗЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **привезти́, привóзити.**

ПРИВЕЗТИ́ *див.* **привóзити.**

ПРИВЕРЕ́ДА, и, *ч. і ж., розм.* Вередлива людина; вереда.

ПРИВЕРЕ́ДИ, ре́д, *мн., розм.* Невиправдані бажання, примхи; вереди. [К в і т к а:] *Слухай, твоя няня всяку міру переступає своїми примхами та привередами* (Стар.. Вибр., 1959, 428).

ПРИВЕРЗТИ́СЯ, зе́ться, *док., розм.* 1. Те саме, що **присни́тися** (звичайно про дивний або неприємний, страшний сон). *Так і заснув, Богу не молившись!.. От мені приснилось... Свинею заснувши, звичайне, такий І сон привергеться ...* (Шевч., II, 1963, 255); *Чудний сон минулої ночі може ще раз приверзтися* (Кучер, Пов. і опов., 1949, 251); // *безос.* — *Проти чого б це снився мені той ведмідь? Ні проти чого. Так собі приверзлося, та й годі! — обізвався Денис* (Н.-Лев., VI, 1966, 331); [В а с я:] *А я думав — літак гуркоче.* [І в а н *(сміється)*:] *Який літак? Мабуть, заснув, от і приверзлося* (Мик., I, 1957, 436).

2. Здатися, привидітися (звичайно про що-небудь дивне або неприємне, страшне).— *Щось мені приверзлося чудне — бог знає, проти чого. Причулося, немовби десь мої хрещеники голосять* (Вас., I, 1959, 304); *Гуцулукові враз приверзлися холодні мури в'язниці, загратовані вікна, сірий арештантський одяг, суворі обличчя наглядачів* (Добр., Тече річка.., 1961, 142); *Мати з жахом дивилася на заснуле маля, їй приверзлося, що не пізнає його личка* (Ю. Янов., II, 1954, 113); // *безос. Лісом ішов якийсь гомін, .. але ніякого натяку на сокиру або пилку не міг завважити Гарасим серед тих лісових згуків. — Приверзлося, мабуть, тому Іванові,— мовив нарешті, спиняючи ходу.* Сидір (Л. Янов., I, 1959, 354).

ПРИВЕ́РПЕНИЙ *див.* **приве́рнутий.**

ПРИВЕ́РНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **привернýти, привертáти.** *Всемірне привернення уваги до процесів сучасності в актуальним завданням для.. критики* (Літ. газ., 15.III 1959, 3); *..боротьбу з «робітничою аристократією» ми ведемо від імені робітничої маси і для привернення її на свою сторону..* (Ленін, 41, 1974, 33); *Розбурхані хвилі чуття, бажань і ідей, що клекотіли в її* [Целіному] *нутрі, домагалися живого фізичного руху для привернення рівноваги* (Фр., II, 1950, 309).

ПРИВЕРНУ́ТИ *див.* **привертáти.**

ПРИВЕ́РНУТИЙ, ПРИВЕ́РТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **привернýти.** *На з'їзді партії вся увага привернута була до питання про політику щодо селянства і до питання про продподаток* (Ленін, 43, 1974, 150); *Бронпиков помітив, як при цих словах колихнулись бійці, що, привернуті гострою розмовою, вже обступили їх звідусіль* (Гончар, II, 1959, 116).

ПРИВЕРНУ́ТИСЯ *див.* **привертáтися.**

ПРИВЕРТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **привертáти.** *Головну роль у привертанні мимовільної уваги відіграв цікавість об'єкта для даної людини* (Психол., 1956, 66).

ПРИВЕРТА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **ПРИВЕРНУ́ТИ,** верну́, ве́рнеш, *док.* 1. *перех., часто у сполуч. із сл.* на себе, до себе. Приваблювати (чий-небудь погляд). *Їде Гаркуша, картинно відкинувшись у сідлі, привертаючи на себе погляди розкоханих каховських бублейниць* (Гончар, Таврія, 1952, 34); *В життю* [житті].. *лиць сотні стрічаєш.. Часом лиш попадесь* [попадеться] *лице характерне, Що взір поневолі до себе привертне* (Фр., X, 1954, 52); *Образно. Гоголь — це людина, яка привернула погляди всієї мислячої Росії до України* (Рильський, III, 1956, 22); // *у сполуч. із сл.* інтерес. Зацікавлювати.

Привертáти (привернýти) увáгу: а) *(часто у сполуч. із сл.* до себе) ставати об'єктом уваги. *Великий природознавець знову привертає увагу панотця* (Стельмах, I, 1962, 265); *Увагу червоноармійців привертає щось дуже цікаве* (Довж., I, 1958, 458); *Вартовим наказав* [Артем] .. *якомога більше зчинити шуму стрілянниною, щоб привернути увагу гайдамаків до себе* (Головко, II, 1957, 568); б) *(до кого—чого)* примушувати звернути увагу на кого-, що-небудь. *Парубок таки — дуже пригожий! Та не це привернуло тоді до нього увагу, а.. майже побожне ставлення до книги* (Головко, А. Гармаш, 1971, 417); *Привернути до своїх військ увагу союзників..— ось чого насамперед хотів досягти головнокомандувач своїм незвичайним парадом* (Гончар, II, 1959, 362).

2. *перех.* Спонукати приєднатися до кого-, чого-небудь, стати чиїмсь прибічником. — *Подали* [селяни] *собі руки і обіцялися привертати* [у братство тверезості] *й інших* (Фр., VIII, 1952, 26); [С л а в і н:] *Зараз саме ми, офіцери Радянської Армії, несемо соціалізм в Європу, несемо не на штиках, а в серцях, словах, душах, вчинках, і це привертає до нас мільйони людей* (Собко, Життя.., 1950, 89); *Коли вона* [радикальна партія] *розумно поведе свої справи, то їй легко привернути до себе простий люд* (Л. Укр., V, 1956, 35); — *Чим могли ми так легко привернути їх* [румунів] *до себе? ..Тільки вином свободи, тільки великою правдою своєю...* (Гончар, III, 1959, 130); // *до чого.* Спонукати займатися чимсь, брати участь у чому-небудь, цікавитися чимсь. *Вона* [Каховська ГЕС] *завжди буде живити моральне почуття, будити уяву юнацтва і привертати уми до знання, а серце до відчуття багатства і краси життя та справедливості* (Довж., III, 1960, 100); [Р і ч а р д *(сам)*:] *Невже нема такої сили в світі, нема снаги, щоб до краси і хисту людей тутешніх якось привернути?* (Л. Укр., III, 1952, 88).

Привертáти (привернýти) на свій бік — робити когонебудь своїм прибічником, прихильником. *Ерудицією і продуманістю поглядів він* [П. Грабовський] *справляв глибоке враження і своїм впливом успішно протистояв прихильникам народництва та есерівських течій, привертав молодь на свій бік* (Рад. літ-во, 1, 1965, 60); *Дуже хотілося* [фашистам] *привернути на свій бік Пилипа Сафатовича, бо за ним пішли б і інші селяни* (Мельн., Коли кров.., 1960, 116); *Втративши всяку надію привернути на свій бік командира полку, він нарешті вигукнув: — Нам ганьба буде на весь фронт!* (Кучер, Чорноморці, 1956, 299).

3. *перех., до кого, часто у сполуч. із сл.* до себе. Викликати, пробуджувати у кого-небудь хороші почуття, позитивне ставлення до когось. *Молодому розповідав* [Проценко] *брехеньки, точив ляси, старого — привертав до себе розсудливою мовою про життя* (Мирний, III, 1954, 190); *Де ж потім ти взяла ті ніжні тони, Що навіть злих людей до тебе привертали?* (Л. Укр., I, 1951, 146); *Він був кадровим підводником, і, може, це привертало до нього матросів* (Логв., Давні рани, 1961, 7); *Весь вечір не відпускав* [Рябокіпь] *Настуню від себе і своїми жартами таки привернув до себе вовкувату дівчинку* (Речм., Весн. грози, 1961, 7); // *заст., розм.* За народними повір'ями — причаровувати до себе. [М а р' я н а:] *Слухай, Сербине, може, ти чарівник? Нарай мені таких чар, щоб можна було привертати людей* (Вас., III, 1960, 34); [М а р у с я:] *Весела*

[Галя], *бач, радіє, що відбила, Що привернула зрадника до себе* (Сам., II, 1958, 61); — *Місяцю-молодче, в мене краса дівоча, а в тебе парубоча. Не дай свій вік здівуватн та милування не зазнати, приверни його, Юрка, до мене...* (Стельмах, I, 1961, 541); // *безос.* [Антон: *(до Кукси):*] *Ненавидів, а оце раптом привернуло мене до бабів* (Кроп., I, 1958, 211).

Приверну́ти [**до се́бе**] **се́рце** *чиє* — викликати у когось почуття любові, симпатії і т. ін. до себе. *Роман став ласкавіший і вважливіший до Соломії, але не привернув до себе її серця* (Н.-Лев., VI, 1966, 415); *На мою журбу й зітхання Я відповіді не маю, Чим я маю привернути Серце милої,— не знаю!* (Л. Укр., I, 1951, 370); *Голда бачила, що батько робив усе, щоб привернути до себе її серце* (Ткач, Арена, 1960, 58); **Приверта́ти (привернути) до се́бе симпа́тію (симпа́тії)** — викликати симпатію у когось. *Не думав Ігор, що його сестриця.. так легко приверне до себе Надійчину симпатію* (Шовк., Людина... 1962, 232); *Це була жінка років тридцяти, з такою хорошою, світлою посмішкою, що одразу привертала до себе симпатії* (Руд., Вітер.., 1958, 316).

4. *перех., перен.* Підкоряючи кого-, що-небудь, спрямовувати на щось. *Тихо й урочисто було в парку, і був він пустинний, але жила в ньому душа природи і душа людини — людини, що жила й працювала з єдиним жаданням: привернути природу на користь людству* (Смолич, Світанок.., 1953, 466).

5. *неперех., до чого, розм.* Те саме, що **заверта́ти** 2. *Заходить сонце. Чумаки привертають до гіллястого дуба, запалюють огонь* (Сам., II, 1958, 361); *Два загони на Вкраїні, Два загони на Волині, П'ятий з ханом наступає, До Києва привертає* (Кост., I, 1967, 90); *Привернув я до «громадської хати», викликав старосту, хвалю йому народ* (Коцюб., I, 1955, 255); *Як притомились надвечір бики, привернули Ми до маленького хутора* (Мисик, Біля криниці, 1967, 22).

6. *перех., розм.* Направляти, повертати когось, щось у який-небудь бік, спрямовувати кудись. *Погнав чоловік до моря напувати волів. Не п'ють води, а він усе привертає їх до неї* (Україна.., I, 1960, 274); *Дівчино, рибалонько люба, Човенце сюди приверни* (Л. Укр., IV, 1954, 95); *Образно. *Люблю пісні мойого* [мого] *краю, Та не спинюсь на тім лишень: З любов'ю вухо привертаю До братніх на землі пісень* (Рильський, III, 1961, 89).

7. *перех., розм.* Повертати, поновлювати що-небудь втрачене. *Боже!! глянь з небес! ..Приверни мені мій скарб загублений: Приверни мені Знов дитячі дні* (Крим., Вибр., 1965, 71); // *до чого, діал.* Сприяти відновленню чогось. — *Я тебе сильно навиджу та й тому не жалував би нічого, лиш аби тебе до здоров'я привернути. Йой! Таж я стратився б, якби по твоїй смерті роздумав, що я тобі на лік жалував* (Март., Тв., 1954, 157).

8. *тільки док., перех., діал.* Додати до сказаного щось смішне. *Он із Хорола пан кумедний.. Як скаже що, та ще й приверне, То регіт, наче з неба грім, Так і розкотиться по хаті!..* (Мирний, V, 1955, 287).

9. *перех., розм.* Накривати чим-небудь важким; придавлювати. *В вишневім садочку схоронила* [мати дочку], *Сирою землею пригорнула, Біленьким камінцем привернула* (Чуб., V, 1874, 781).

ПРИВЕРТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПРИВЕРНУ́ТИСЯ,** верну́ся, ве́рнешся, *док.* 1. *діал.* Тулитися, пригортатися. *Береза росте, розростається, лист до листонька привертається* (Сл. Гр.); *Скажи ж мені правду, словечко вірненьке, Чи коли привернешся до мене любенько?* (Пісні та романси.., II, 1956, 260); *А якби ти привернувся до мене близенько, «от, знайшлося любе щастя!» мовило б серденько* (Л. Укр., IV, 1954, 276).

2. *діал.* Прив'язуватися до кого-небудь. — *Дівчинка.. може ще більше привернутись до тієї Дарки і всяких подібних,— мовляла Качковська* (Л. Укр., III, 1952, 645).

◇ **Се́рце (коха́ння) приверта́ється (приверта́лося, приве́рнеться)** *до кого* — хтось відчуває потяг, симпатію, любов до кого-небудь. *Привертало ся її серце до Романа, а потім наче скрижаніло* (Стельмах, I, 1962, 526); *«Ох, втеряла я голубонька.. Чи приляже ще мов серденько до його? Чи привернеться коли його серце до мене? ..»* — *думала Соломія* (Н.-Лев., VI, 1966, 388); *Побачивши Давида, дівчина оторопіла,.. зачудовано поглянула, чи не її кохання вже привернулось до неї* (Стельмах, I, 1962, 139.)

3. *перен., діал.* Навертатися (у 5 знач.). *Одвернуться,* [люди] *од усього злочинного і привернуться до правди, краси, добра* (Н.-Лев., I, 1956, 646); // *безос. Від поганого відверталося.. не через знання дійсної вартості цього поганого, а просто якимсь чуттям і нюхом. і ними ж привертало до доброго* (Хотк., I, 1966, 144).

4. *тільки недок.* Пас. до **приверта́ти** 1—7, 9. *Повість* [«Така зла пам'ять» В. Коротича] *щільно скомпонована, вся вона — внутрішній плин людських почуттів, думок, настроїв. Читачева увага привертається і оригінальністю теми* (Вітч., 7, 1969, 208).

ПРИВЕРТІ́ТИ *див.* **привірчувати.**

ПРИВЕСЛУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Приплисти кудинебудь за допомогою весла, весел. *Дивлюсь — край піщаної коси щось чорне лежить. Ану, думаю, дай привеслую ближче, може, хоч глянути на себе підпустить* (Донч., VI, 1957, 287); *Він привеслував до неї, тітка, спершись обома руками на один борт, спробувала сісти, піднявши ногу, але заточилася і мало не впала* (Гуц., Скупана.., 1965, 234).

ПРИВЕСТИ́ *див.* **приво́дити.**

ПРИВЕСТИ́СЯ, еде́ться; *мин. ч.* привело́ся; *док., безос., з інфін., розм.* Те саме, що **дово́дитися** 1. *Так і не привелося Хомці десятникувати* (Мирний, IV, 1955, 214); — *Приведеться в Чигирин потрапити, будеш гостем дорогим* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 443).

ПРИВІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИВІ́ТИ,** в'ю, в'є́ш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **прису́кувати.**

ПРИ́ВИД, у, *ч.* 1. Дух померлого, який привиджується людям забобонним або з хворобливою уявою. *Він підносив голову й опирав її об стіну, але привид не щезав* (Кобр., Вибр., 1954, 10); *Ось уже два роки, як він невтомно ходить до церкви, стоїть навколішках і молиться. Але привиди не кидають його, не дають йому спати* (Мик., II, 1957, 320); [Бабуся:] *Тепер щоночі йому привиди всякі вживаються. Це вже рік не спить* (Мокр., Сто.., 1961, 133); *Високий, худий, з довгастим обличчям і неживими очима, Барклай скидався на привид* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 77); // *фольк.* Персонаж народних казок, легенд і т. ін., який уособлює дух померлого. *Вже заворушився поетичний світ мари, русалок та привидів* (Н.-Лев., IV, 1956, 246); *Тут* [у повісті І. Франка «Петрії і Довбущуки»] *повно всякого страхіття, розбійників, заклятих скарбів, привидів, душогубства* (Коцюб., III, 1956, 31); *У порівн. *Часом під білими стінками тихо просувались жінки, завинені в біле, мов білі черниці, і раптом щезали у фіртках, як привиди* (Коцюб., II, 1955, 123); *Він виринув з густої пітьми несподівано, як привид, і голос його прозвучав насторожено і суворо* (Голов., Тополя.., 1965, 34).

2. Неясні, ледве окреслені контури чого-небудь. *Підіймався з долини вічний шум річки, росли гори, і вже вставав на крайнебі блакитний привид Чорногори* (Коцюб., II, 1955, 308); *Рубін втяг повітря, глянув ще раз на чарівний привид Батийової гори* (Сенч., Опов., 1959, 31).

3. Що-небудь нереальне, часом оманливе. *Вона не могла з певністю сказати, чи то був сон, чи привид* (Коцюб., I, 1955, 331); *Замість води лише привид її — чисте прозоре марево день у день дражливо текло над степом* (Гончар, Таврія, 1952, 29); *У порівн. *Ледве мрік, мов привид, далекеє соннеє місто* (Л. Укр., I, 1951, 245); // *чого, перев. у сполуч. із сл.* д о л я, щ а с т я, н а д і я, с м е р т ь *і т. ін.* Ілюзія, якою живе людина (живуть люди), або загроза чогось, яка переслідує її (їх). *Прохав, молив... Що більше вдію? Хоча б хто насміх написав... То все б кохав дурну надію, Все б долі привид не згасав* (Граб., I, 1959, 340); *Привид такої безглуздої смерті відняв у них силу й забарвив обличчя у сірі, землисті фарби* (Епік, Тв., 1958, 445); *В холодних очах льодом переливається лють і на прочан, і на жінку, і на всі дурні примхи, за якими стоїть привид виродження* (Стельмах, I, 1962, 285); *Привид безробіття тривожив людей, змушуючи отаманів весь час бути насторожі* (Гончар, I, 1959, 38); *У порівн. *І враз — в вушах* [Б. Сметани] *страшний почувся розлад, А потім — лиш в одному задзвенів Пронизливий, набридливий акорд, І нікуди втекти було від нього, І мучив він, неначе привид смерті* (Рильський, I, 1956, 314).

ПРИВИ́ДДЯ, я, *с.* Те саме, що **при́вид.** *Над апаратним столом з'явилась біла постать. То був Морзе. Всі, хто бачив його поличчя, пізнали його відразу.— Зупиніться і дайте мені говорити, — сказало привиддя* (Сам., II, 1958, 245); [Г е л е н:] *Склавши руки або заломивши, стоїш безвладна перед тим привиддям страшної правди, мов закам'яніла* (Л. Укр., II, 1951, 296); *У порівн. *Сунуться, сунуться хмари Темні, брудні, Наче злих фурій отари, Мов ті привиддя страшні* (Вороний, Вибр., 1959, 90).

ПРИВИДЖА́ТИСЯ *див.* **прави́джуватися.**

ПРИВИ́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, **ПРИВИДЖА́ТИСЯ** *і рідко* **ПРИВИЖА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПРИВИ́ДІТИСЯ,** джуся, дишся, *док.* Поставати уві сні або в уяві; видітися. *Одужала* [Конопиха], *тілько почала боятись сама в хаті спати; все їй всячина привиджувалась* (Григ., Вибр., 1959, 321); [Ж і н к а:] *Гірко я пережила їх* [дітей] *смерть, не могла я, синку, найти собі місця, куди ходила, то привиджувались мені* (Ірчан, II, 1958, 169); *Їй привиджається хата її родичів, з котрої вийшла* (Коб., III, 1956, 315); *Юрко заліз у лісову гущавину, сів і задрімав. Йому, напівсонному, привижалася Верона* (Томч., Жменяки, 1964, 275); *Ну що се? Чи дійсно, чи йому привиділося, що з вікон зачинає дим пробиватися?* (Фр., VIII, 1952, 309); *Вчорашньої ночі знов привиділось мені наше село* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 30); *У пітьмі безконечної ночі перед ним виникали туманні видіння минулого. То привидиться мстивий, підступний Савенко, то непримиренний Петро Кобзар* (Жур., Дорога.., 1948, 96); // *безос.* Викликали вижиніївських на змагання, і тут така робота пішла, що колишнім хазяям і у сні не привиджувалось (Мур., Бук. повість, 1959, 137); // Спитися (про сон). *Деякі, як лінуються, то й очей не протирають, а просто сплять сном праведних, та сни їм золоті привиджуються* (Л. Укр., V, 1956, 71); *Мати нарешті підвелася на лікоть і тихомирно зашамотіла: — Сон мені привиділся, дітки, ніби купалася я, а вода чиста, чиста та тепла, і враз — яма* (Панч, В дорозі, 1959, 50); *Перед світанком Уляні привиділся сон* (Мур., Жила.. вдова, 1960, 211).

ПРИВИ́ДІТИСЯ *див.* **прави́джуватися.**

ПРИВИЖА́ТИСЯ *див.* **прави́джуватися.**

ПРИВИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИВИ́КНУТИ** *і рідко* **ПРИВИ́КТИ,** кну, кнеш, *док.*, *розм.* 1. *до кого — чого, з інфін. і без додатка.* Звикати до певного заняття, привчатися щось робити, поводитися певним чином і т. ін. *Привикайте, чорні очі, самі ночувати, Нема ж мого миленького, ні з ким розмовляти* (Коломийки, 1969, 174); *— Я вже одвикла, щоб на мене робили, та власне й не привикала ніколи* (Л. Укр., III, 1952, 685); *— Я оце з місяць тому заніс твоєму Петрику четверо півників. Хай змалку привикає до птиці* (Стельмах, II, 1962, 74); *Трясе цап бороду, бо так привик змолоду* (Укр.. присл.., 1955, 278); *— Батьку мій рідний! — каже Сомко.— Я здавна привик звати тебе батьком!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 84); *За свій вік дід привик до частих гостей* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 114); *Образно. *Славна кобза твоя неспокійна була, Не привикла без діла сидіти* (Мирний, V, 1955, 282).

Не привика́ти *кому* — те саме, що **Не звика́ти** (*див.* **звика́ти**). *Ні Пилипові, ні Прісьці не привикати до лайки* (Мирний, III, 1954, 21).

2. Призвичаюватися, пристосовуватися до кого-, чого-небудь; звикатися. *Живуть* [Данило та Наталя] *уже з півроку. Все молода не привикає* (Вовчок, I, 1955, 99); *— Привикай, серце, до чужого села, до нової рідні* (Н.-Лев., II, 1956, 326); *Ой гірко Марусі Матусю лишати, До свекора, до свекрухи Ой та й привикати* (Забашта, Квіт.., 1960, 123); *— Не плач, моє серденько: привикнеш, дак житимеш за мною не згірш, як і за гетьманом* (П. Куліш, Вибр., 1969, 102); *Аж закашлялася* [газдиня] *від диму і довший час не могла нічого розібрати в сизих хмарах.. Потім очі привикли, почала шукати отамана* (Хотк., II, 1966, 193); *Горпина так привикла до цього, що Яковець такий, а Петрусь зовсім інший, що якби було інакше, здивувалась би сама* (Григ., Вибр., 1959, 135); [К а т е р и н а:] *Він привикнути не зможе до життя такого* (Голов., Драми, 1958, 346); // Почувати прихильність до кого-, чого-небудь. *До мене так привикло* [дитя], *що й матері не знало; було жінка стане надівати йому сороченьку, то воно од неї і рученятами і ноженятами* (Стор., I, 1957, 215); *Та невже насправді він так...привик до Христини?... Левко й тепер не хотів собі признатися, що до нього прийшло кохання* (Стельмах, I, 1962, 530).

ПРИВИКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, *розм.*, *рідко.* Те саме, що **привика́ти** 2. *З ким не зналась — повінчалась, Мушу привикаться* (Чуб., V, 1874, 186); *Деякі з його камратів сміялися й говорили, що спочатку все буває смутно, але пізніше привикається до всього* (Коб., II, 1956, 92).

ПРИВИ́КЛИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. акт. мин. ч. до **прави́кнути.**

ПРИВИ́КНУТИ *див.* **привика́ти.**

ПРИВИ́КТИ *див.* **привика́ти.**

ПРИВИ́ТИ *див.* **привива́ти.**

ПРИВИ́ТИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **прави́ти.**

ПРИВИ́ЧКА, и, *ж.*, *розм.* Те саме, що **зви́чка** 1, 2. *Панич ходе по хаті, слухає та спльовує... У його була така чудна привичка — усе мов спльовує* (Мирний, III, 1954, 167); *Він уже в крові носив столітню привичку влади над людьми* (Хотк., I, 1966, 64); [Г о р н о в:] *Ви промеж панами буваєте, а я промеж мужиками вештаюсь..: а привичка, кажуть, друга природа* (Крон., I, 1958, 427).

ПРИВИ́ЧНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **зви́чний.** *Він у мішанім шумі дочувся мірного лускоту.. Се був шелест, здавна привичний для нього* (Фр., III, 1950, 307); *Привичним рухом одімкнув надзиратель замок, широко розчинив двері* (Хотк., I, 1966, 174); *Тепер мав* [Славко] *віру в свої сили, привична йому журба й несмілість щезли безслідно* (Март., Тв., 1954, 300); *Їй самій, привичній до всякої лихої години, й то часом аж плач бере, як вискочить надвір. А тож-то йому, малому!* (Мирний,

IV, 1955, 292). *Далеко й лунко оддавався голос солов'я.. Проте і чоловік і жінка вчували в йому привичним ухом знакомі трелі і впізнавали.. сусіду-співуна* (Вас., I, 1959, 320); — *Де ж це видано, по стільки одразу хилити оцієї погані.— показує* [Супруп] *пальцем на порожню склянку.— Я, дядьку, вже привичний,— не ображаюсь, а сміюсь* Клим (Стельмах, II, 1962, 122).

ПРИ́ВІД, воду, *ч.* 1. Підстава (справжня або вигадана), причина яких-небудь дій, вчинків. [К а й Л е т і ц і й:] *Слухай! Чи зопалу ти слово се сказала, чи привід маєш щось такого думать?* (Л. Укр., II, 1951, 373); *Павло твердо вирішив, нарешті, рішуче поговорити з Людмилою.. А якраз і привід був: в цьому ж листі дядько просив дещо переказати Галаганові* (Головко, II, 1957, 474); *Він мовчав всю дорогу, не знаходячи приводу заговорити з Марією* (Кучер, Чорноморці, 1948, 14); *Шабля стала приводом для безконечних спогадів, в які любив поринати сиваський воїн довгими зимовими вечорами* (Голов., Тополя, 1965, 76); — *Не має приводів заздалегідь висловлювати свої сумніви і наш шановний гість,— кинув він у мій бік* (Кулик, Записки консула, 1958, 124).

Дава́ти (да́ти) при́від *кому, чому для чого, з інфін.*— створювати підстави для певних дій, вчинків, думок і т. ін. *Міцкевич був дуже складною, багато в чому суперечливою натурою — і як своєю творчістю, так і деякими вчинками давав іноді привід так тлумачити його, як цього хотілося консервативній, реакційній частині польського суспільства* (Рильський, X, 1962, 46); *Я ж досі не дала Вам приводу сумніватись в моїй правдивості!* (Л. Укр., V, 1956, 354); *Я сів на стілець і замислився про те, що могло дати привід для нашого арешту* (Досв., Вибр., 1959, 113); **З при́воду** *чого, якого* — у зв'язку з чим-небудь. *Напишу тобі ще кілька слів про своє здоров'я, бо не хочу, щоб ти турбувалася з приводу тої звістки, яку я подав учора* (Коцюб., III, 1956, 347); *З приводу якогось свята, а може, й без свята — просто так Юрина старша сестра з своїми подругами вирішили влаштувати «театр»* (Смолич, II, 1958, 18); *Безплідні вимотуючі атаки було припинено. В полку з цього приводу поговорювали, що Врангель вирішив нібито зачекати прибуття танків* (Гончар, III 1959, 351); **Під при́водом** *чого, яким*— приховуючи справжню мету дії, вчинку. *Катерина могла б послати Нелю до Сулімана під будь-яким приводом, але боялась, що зовсім не попереджена Неля може більш пошкодити справі, ніж допомогти* (Вільде, Сестри.., 1958, 354); *Фельдшер уже знає, що значить зайти в кабінет. Це значить принести туди спирту під приводом офіціальної службової розмови* (Тют., Вир, 1964, 67).

2. *діал.* Провід (у 2 знач.). *Без приводу військо гине* (Номис, 1864, № 751); *Се все дурень за моїм приводом працює* (Барв., Опов.., 1902, 307);— *Під приводом матері ти учитимешся хазяйнувати, учитимешся доглядати дітей, як вона своїх доглядала* (Мирний, IV, 1955, 53).

3. *перев. у сполуч. із сл.* д а в а т и. *діал.* Приклад. *В усяких дурощах він перший дав парубкам привід* (П.-Лев., VI, 1966, 360); *Кустанай — місто, і там повно більшовиків-комуністів. Це вони дають в усьому привід, вони організовують казахську бідноту й середняків-казахів на боротьбу з байством* (Донч., I, 1956, 111).

4. *діал.* Притулок (у 1 знач.). *Мене всі прочани знають з усього світу, я їм усім даю привід у Києві* (Н.-Лев., II, 1956, 331).

ПРИВІД, во́ду, *ч., юр.* Примусова доставка до слідчого, прокурора або суду обвинуваченого, свідка, потерпілого, що ухиляються без поважних причин від добровільної явки за викликом у призначений строк. *Він має приводи за крадіжки, погано вчиться, бешкетує* (Літ. Укр., 13.X 1959, 2).

ПРИВІ́ДЕЦЬ, *рідко* **ПРИВО́ДЕЦЬ,** дця, *ч., розм.* 1. Призвідник бунту, змови і т. ін. *Не село бунтувало, а тільки привідці* (Коцюб., II, 1955, 98); *Миколу з кількома ватажками та приводцями зв'язали, одвели до міста й посадили в тюрму* (Н.-Лев., II, 1956, 260); // Заводій (звичайно на гуляпці); // Той, хто є причиною чого-небудь; винуватець. — *Робіть же діло з кінцем, ..в'яжіте приводця, щоб не втік з хати* (Кв.-Осн., II, 1956, 72); // Організатор чого-небудь. *У нас вийшла газета, хто був її привідцем — не знаю* (Думки про театр, 1955, 34).

2. Те саме, що **ватажо́к** 1. — *Еге! Дак отака нам дяка! — закричали тоді привідці (у кожної купи був свій ватажок)* (П. Куліш, Вибр., 1969, 173); *Гордий своїм розумом та красномовністю, він хотів бути скрізь приводцем* (П.-Лев., V, 1966, 122); // Організатор, ідейний, політичний наставник; проводир, вождь. *Такі люде, як Роман, змінивши свої погляди та пересвідчення, були небезпечні для батюшки: вони приставали на штунду і потім ставали навіть штундівськими пресвітерами і привідцями* (Н.-Лев., VI, 1966, 413).

ПРИВІ́ДЦЯ, *рідко* **ПРИВО́ДЦЯ,** і, *ч., розм.* Те саме, що **привідець.** [З а х а р к о:] *Двадцять два роки парубкові, а серце чи ще не починало жити, чи вже нажилося? На гулянці та в жартах ти мало не привідця* (Кроп., II, 1958, 136); *Згадую тебе ставним, широкоплечим, Рум'яним шляхтичем, привідцею в гульні, Що очі заслїпив красуні не одній!* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 307); *Наклеп на мене зводять, нібито я до всього привідця* (Кучер, Прощай.., 1957, 322); *Батько подумав, що Валерій уже стає в хлоп'яків за привідцю* (Ільч., Звич. хлопець, 1947, 15); *Він уявляв себе великим привідцею — як Наполеон* (Гр., II, 1963, 16); *Образно. *Де ти бачив військо без отаманів? Отара б це була, а не військо. Навіть гірше, бо в кожному табуні і в кожній зграї є свій привідця* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 437).

ПРИВІ́З, во́зу, *ч.* 1. Дія за знач. **привезті́, приво́зити.** *Д. І. Ульянов, насамперед, взявся за налагодження привозу іскрівської літератури і навіть сам хотів поїхати за кордон, щоб швидше привезти до Одеси «Іскру»* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 9).

2. Те, що привезено.

3. Місце на базарі, куди привозять продукти.

ПРИВІЗНИ́Й, а́, е́. Привезений звідки-небудь; не місцевий. *До недавнього часу металургійна промисловість півдня України постачалась привізними вогнетривами з Уралу. Тепер їх виробляють .. у Криму* (Знання.., 2, 1966, 2); *Як приправу до страв використовували* [в стародавні часи] *місцеві.. рослини — кріп, щебрушку, кмин, аніс, м'яту, а також привізні з інших країн — перець і корицю* (Укр. страви, 1957, 5).

ПРИВІКО́ННИЙ, а, е. Розташований біля вікна, поруч із вікном. *Привіконна тепличка.*

ПРИВІЛЕ́ЄВИЙ, а, е. Прикм. до **привіле́й.** *Привілеєве право.*

ПРИВІЛЕ́Й, ю, *ч.* 1. Особлива перевага, пільга, яку закон надає окремим особам, групам людей або певному станові, класові (класам). *Сенат ..присудив кодачанам жить на городській землі з тими привілеями, які має земство* (Стор., I, 1957, 232); *Матвєєв був з уральських козаків і засуджував в душі миколаївський режим, який дуже обмежував старі традиційні привілеї яїцьких козаків* (Тулуб, В степу.., 1964, 36); *У 1829 році, невдовзі після розправи над декабристами, що повстали проти кріпосництва, Микола I вважав за необхідне особливим указом підтвердити станові привілеї дворянства Чернігівської губернії* (Ком. Укр., 11, 1968, 56); // Певна

перевага кого-небудь, право на виняткове ставлення до себе порівняно з іншими. *Павлуша, не зводячись (неписаний привілей!), самовдоволено відхилиться на спинку парти і відповість на запитання* (Головко, II, 1957, 262); *Образотворче вирішення фільму — привілей не тільки художника* (Мист., 5, 1963, 14); // Право на відмітну ознаку. — *Червоні цятки — привілей заміжніх жінок* [в Індії] (Минко, Намасте.., 1957, 73); *Кавалери розкішно одягались і носили пишні зачіски з локонами, що було привілеєм дворян* (Нова іст., 1956, 10).

2. В епоху феодалізму — грамота, якою надавалися або стверджувалися певні переваги, пільги для окремих осіб, груп людей, певних станів, класів. — *Не сховавшся од нас ні за високими ворітьми, ні за привілеями!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 152); — *А ще краще,— порадив Корж,— дочекатися старшини. Хай він розшукує привілей на нашу землю* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 22).

3. *заст.* Патент. *Найперший патент, або привілей, як тоді він називався, був виданий на механізм «для зручнішого ведення суден з великим вантажем проти течії ріки»* (Рад. Укр., 5.I 1971, 4).

ПРИВІЛЕЙóВАНИЙ, а, е. Який має привілеї, користується привілеями. *Католицька церква в ролі високооплачуваного і привілейованого слуги* [імперіалізму] *намагається духовно закріпачити трудовий народ* (Мельн., Обличчя.., 1960, 11); *Вважаючи, що театр повинен бути політичною трибуною, Дідро рішуче відкидає станову локалізацію привілейованих французьких театрів* (Мист., 5, 1963, 27); // *у знач. ім.* **привілейóваний,** ного, *ч.*; **привілейóвана,** ної, *ж.* Особа, що має певні привілеї. *Один лише Крук спав тут на тюремній постелі. Зате їв, як і всі привілейовані, в камері* (Козл., Ю. Крук, 1957, 491); // Який дає які-небудь привілеї, пов'язаний з привілеями. *Становище майстрів на фабриці було привілейоване* (Бурл., Напередодні, 1956, 199).

ПРИВІЛЕЙóВАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **привілейóваний.**

ПРИВІ́ЛЛЯ, я, *с.* 1. Широке, просторе місце, безмежний простір. [В а с и л ь:] *Птицею помчиш нас через гори, яри та байраки на просторі степи, на широке привілля... А там, коню,— уберу я тебе у золоту збрую* (Мирний, V, 1955, 112); *Скільки сягнеш оком — розкинулось широке колгоспне привілля* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 50); // Велика кількість трави, води, чистого повітря і т. ін. *Над головою аж шумлять солов'їні досвітки. Ніби ціла летюча консерваторія розташувалася в заросломy дикому привіллі* (Вас., I, 1959, 292); *Привілля озерних незайманих вод, І хащі лісів у осіннім полоні..* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 140).

На привіллі — на просторі, на відкритому повітрі. — *Як приємно на привіллі дихати на повні груди, відчувати ласкаву прохолоду вітровію* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 112).

2. *перен.* Повна воля, відсутність будь-яких обмежень, вільне життя. — *Чи вони* [розбійники] *перевелися, чи пішли далі де, на краще привілля...* (Вовчок, I, 1955, 308); *Монастир в її уяві перестав бути добровільною тюрмою, як дехто називав цей заклад, а навпаки — вирисовувався перед очима Нелі як символ привілля для людського духу* (Вільде, Сестри.., 1958, 425); *Яскравими барвами, широким привіллям,.. цікавими й небезпечними пригодами.. приваблює історичний роман* [Є. Гребінки] *«Чайковський»* (Рад. літ-во, 9, 1968, 96); // *у знач. присудк. сл. Генеральша — привітна хазяйка-хлібосолка. Кожному скаже ласкаве слово.. Гостям — привілля!* (Мирний, II, 1954, 99); *Дома немає нікого, Борис вилежується, і хлопцям привілля* (Коп., Подарунок, 1956, 53).

ПРИВІ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Безмежний, широкий (про який-небудь простір). *Тече, мов пісня, Влтава — Привільна, величава* (Нех., Чудесний сад, 1962, 126); *Степ у цю пору весь залитий сонцем, огорнутий голубими димками весняних випарів, привільний, широкий і безконечний* (Тют., Вир, 1964, 137).

2. *перен.* Вільний, нічим не обмежений. — *Зоставайся, Ласун, жити з нами,— говорили* [розбійники],— *життя тобі буде хороше й привільне в нас* (Вовчок, I, 1955, 307); *Геннадій Курай вів привільне життя і не хотів сам собі надівати пута* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 142); // Величавий, роздольний (перев. про пісню). *Було для нього в цій пісні щось по-степовому дике, привільне, буйне* (Гончар, Таврія.., 1957, 528); *Заслужена капела виконувала.. ніжну, тужливу, але широку й привільну пісню* (Кучер, Прощай.., 1957, 246).

ПРИВІ́ЛЬНО. Присл. до **привільний.** *За рікою привільно, широко розкинулось зелене Забужжя* (Стельмах, II, 1962, 188); *Ні дід, ні баба кавунів не сіяли, вважаючи, що на артільному баштані їм привільніше живеться й ситніше* (Гуц., З горіха.., 1967, 140); *Уперше в цьому році загримів грім.. Розкотилося, розляглося — широко, привільно...* (Гончар, III, 1959, 394); // *у знач. присудк. сл. Жито шепче мені, Як привільно навкруг, І тремтить вдалині Й потопа виднокруг...* (Тич., I,1957, 7); *Любо, привільно В тишу гулять...* (Граб., I, 1959, 72).

ПРИВІ́РЧУВАТИ, ую, єш, *недок.*, **ПРИВЕРТІ́ТИ,** рчý, ртúш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **прикрýчувати** 2.

ПРИВІ́СИТИ *див.* **привішувати.**

ПРИВІ́СКА, и, *ч., рідко.* Те саме, що **підвісок.** *Очі її розгорілися, коли вона нагляділа аж три довгих шовкових стьожки невеличкі, з хрестиками на привісках* (Мирний, III, 1954, 24); *Обдирали* [солдати] *церкву: сокирою вирубали царські врата, вилитії з чистого срібла, і рвали з образів шати і привіски* (Стор., I, 1957, 257).

ПРИВІ́СНИЙ, á, é. Який можна привісити.

ПРИВІ́СОК, ска, *ч.* 1. Те, що привішено до чого-небудь.

2. *перен.* Доповнення, додаток до чого-небудь.

ПРИВІ́Т, у, *ч.* 1. Вираження доброзичливого ставлення, дружніх почуттів до кого-небудь. [Г р и ц ь к о:] *Ви ж знаєте, що наші старі й досі ворогують,— одно на одного дивитись не зможе. А от Євдокія Васильовна, спасибі їм, до мене завжди з добрим словом і привітом* (Мирний, V, 1955, 151); *Батько з сином замість привіту після довгої розлуки почали молотити один одного* (Довж., I, 1958, 218); *Образно. *Я до віконечка поліз.. Ще раз поглянути на світ Та горам кинути привіт* (Граб., I, 1959, 408); // Слова, які виражають таке ставлення, такі почуття. [Х у с а:] *Невже тобі так тяжко привітати моїх гостей? Я ж не прошу багато. Ну, вийди їм назустріч, уклонися, промов до Марції якийсь привіт...* (Л. Укр., III, 1952, 152); *Вона почала одержувати силу листів з привітами і поздоровленнями* (Кучер, Чорноморці, 1956, 440); *Образно. *Гудок скрикнув спросоння... Над хлібами стиглими покотився ранковий привіт...* (Головко, I, 1957, 166); // *кому і без додатка.* Вітання, адресоване кому-небудь при зустрічі, в листі і т. ін. *Привіт тобі, мов ластовенятко, що, з рідного полинувши гнізда, десь пурхаєш над голубим Дніпром* (Др.-Хмара, Вибр., 1969, 93); *Нова Черниша пробіг схвильований Козаков.— Привіт молодшому лейтенанту! — гукнув він на ходу* (Гончар, III, 1959, 71).

На знак привіту — виявляючи дружнє ставлення, доброзичливість. *І нам назустріч юнаки й дівчата, Гостей радянських враз пізнаючи, Очима ясно-синіми блищали І усміхались на привіту знак* (Рильський, Мости,

1948, 8); **Ні привíту, ні одвíту** — немає реакції, відповіді на щось. *Близько грудня се творилось, Кругом пітьмою все крилось; Меркло вугілля в печі. Ждав я ранку, ждав я світу: Ні привіту, ні одвіту; Занудився я ждучи...* (Граб., I, 1959, 461); *Кілька місяців тому редакція надіслала до райвиконкому лист сількора..— як камінь у воду! Ні одвіту, ні привіту* (Рад. Укр., 15. III 1961, 1); **Ні привíту, ні совíту** — про байдуже, недоброзичливе ставлення з чийогось боку. *Другого дня пішли* [молоді] *панам поклонитись. Не почула Олеся ні привіту, ні совіту, ані любого та веселого погляду не побачила* (Вовчок, I, 1955, 27); **Перекáзувати (переказáти, передавáти, передáти, слáти, прислáти** *і т. ін.*) **привíт** — те саме, що **Передавáти (передáти) вітáння (привíт, поклíн** *і т. ін.*) (*див.* **передавáти**[1]). *Коли Ви стрічаєтесь з ним, прошу переказати од мене привіт йому* (Коцюб., III, 1956, 296); — *Не забувайте, споминайте та й іншим паночкам привіт передавайте* (Ковінька, Кутя.., 1960, 131); *Вдарив революціонер— захитався світ! Як вмирав у чистім полі — слав усім привіт* (Тич., I, 1957, 57); *Це Ви мені прислали свій привіт, Як сонце шле своє тепло і світ І кличе до життя, до праці, до розвою* (Вороний, Вибр., 1959, 117); **Слóво (слова́) привíту** — словесний вияв доброзичливого ставлення, дружніх почуттів. *Його ніхто не втішав; тепле слово привіту не вирвалося з уст його товариства* (Мирний, I, 1954, 338); *Ви чуєте, товариші живі, Як гомонить весна по всьому світу? У Києві, у Харкові, в Москві Прийміть слова великого привіту!* (Рильський,II, 1960, 329); *Вони, понахилявшись, стали розглядати Віталіїв передавач, ..кустарну штуку в грубій коробці, що, однак, давала змогу господареві посилати слова привіту та музику в степ отій, недосяжній для інших дівчині Тоні* (Гончар. Тронка, 1963, 107).

2. *розм.* Прихильне ставлення до кого-небудь. *Роман од Соломії якось ніби одхиляється: нема в його давнього привіту до неї* (П.-Лев., VI, 1966, 380); *І виросте воно* [дитя]. *як те стебло край дороги, одно одним, не бачивши привіту людського, не знаючи, що то своє добре* (Мирний, I, 1954, 87); *Як гарно нам жити — в добрі і в привіті — В країні відважних і дужих людей* (Бичко, Вогнище. 1959, 11); // *заст.* Зустріч, прийом. *Спасибі же тобі, мій брате, За щирий, любий твій привіт. Хай мир живе у твоїй хаті* (Фр., XIII, 1954, 303); *Ядоха плюнула й побігла з сіней. Солошка засмутилася тому привіту, та не надовго* (Мирний, I, 1954, 59).

ПРИВІТáЛЬНИЙ, а, е. Який містить привітання; вітальний. *Гукнули бідні: ближні й дальні! Не телеграми привітальні, а кулю в лоба глитаям!* (Тич., I, 1957, 63); *У кожному подарунку був привітальний лист* (Кучер, Чорноморці. 1956, 357); // Признач. для привітання. *Лунали пісні привітальні, Ми за дружні сідали столи* (Нагн.,Вибр., 1957, 267); *Духовий оркестр голосно заграв бравурний привітальний марш* (Кучер, Чорноморці, 1956, 571); // Який виражає привітання. *Після привітальних оплесків запанувало напружене мовчання* (Ільч., Серце жде, 1939, 229); *Кілька теплих привітальних слів — і ми збиралися заходити до хати* (Ле, Опов. та нариси, 1950, 124).

ПРИВІТáЛЬНО. Присл. до **привітáльний.** *Микола помітив Заруби, скинув мічманку і привітально замахав нею в повітрі* (Кучер, Прощай.., 1957, 372); *Усміхнулась* [блондинка] *привітально...* (С. Ол., Вибр., 1959, 287).

ПРИВІТáННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **привітáти** і **привітáтися.** *Давнім звичаєм виповнено поперед церемоніал привітання* (Коцюб., I, 1955, 193); — *Славайсу,— сказав Танасій, розпочинаючи привітання з кумою* (Черемш., Тв., 1960, 101).

2. Те саме, що **вітáння** 1, 2. *Дзенькнув дзвоник, господар сам пішов одчинити, прихиливши двері з кабінету. Почулася розмова, привітання* (Гр., I, 1963, 539); *Забувши.. своє панство, зустрів* [господар] *батька Пугача з таким привітанням, мов той у найдорожчих кармазинах* (П. Куліш, Вибр., 1969, 127); *Наші всі шлють вам привітання й пишаються вами, як рідним сином* (Ю. Янов., I, 1954, 59).

На знак привітáння — те саме, що **На знак привíту** (*див.* **привíт**). *Стали всі три відділи довгими рядами перед зібраною громадою і склонили хоругви на знак привітання* (Фр., VI, 1951, 90): *Офіцер підніс руку до кашкета на знак привітання* (Досв., Вибр., 1959, 66).

ПРИВІТáТИ, áю, áєш, *перех. і без додатка.* Док. до **вітáти** 1—4. *Сидимо коло воріт. То з тим перемовимо, то з другим,— спитаємо, привітаємо, а Чайчиха мовчки сидить* (Вовчок, I, 1955, 261); *Він привітав Дороша кивком голови* (Тют., Вир, 1964, 196); *Промчавшись конем мимо Ясногорської та Черниша, Маковей привітав і їх щасливою новиною: — Прагу визволено!* (Гончар, III, 1959, 445); *Вихід «Енеїди» в перекладі І. Бражніна, добре оформленої і з скромним за розміром, але вельми корисним тлумачним «апаратом», можна і слід привітати* (Рильський, IX, 1962, 112); *Привітай же, моя ненько, Моя Україно, Моїх діток нерозумних, Як свою дитину* (Шевч., I, 1963, 51); [М и к и т а:] *А що, пане Саво, мабуть, несподівані гості приїхали? Чим їх привітаєш?* (Кост., I, 1967, 198); *Образно. *Всього надбали. Та діточок у їх бігма, А смерть з косою за плечима. Хто ж їх старість привітає, За дитину стане?* (Шевч., I, 1963, 310).

ПРИВІТáТИСЯ, áюся, áєшся, *до кого, з ким і без додатка.* Док. до **вітáтися.** *Ломницький вступив на ганок і привітався до Христини* (Н.-Лев., VI, 1966, 77); *Підійшов секретар До багатого столу. Привітався з людьми, Подивився довкола* (Підс., Героїка, 1951, 165); — *Добрий день, тітко Докіс! — весело привітався Григорій Шевчик* (Стельмах, II, 1962, 414); *Образно. [Ж а н д а р м:] *Кожної хвилі могли бестії* [вовки] *зомною привітатися!* (Фр., IX, 1952, 102).

ПРИВІТЛИВИЙ, а, е. Те саме, що **привíтний.** [М о л о д и ц я:] *Така ж привітлива дівчина і вдобавок* [до того ж] *як змальована!* (Вас., III, 1960, 50); *Для неї немає привітливого погляду, немає ласкавого слова, її мов не примічають, вона щось лишнє у хаті* (Мирний, IV, 1955, 75); *Сподобалися півнику привітливі слова* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 169); *Швидко батько й мати помітили, що ясні очі і тихі, щирі розмови їх найстаршої дочки Маринці зробили для Андруся їх хату ще привітливішою і теплішою* (Фр., III, 1950, 61).

ПРИВІТЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **привітливий.**

ПРИВІТЛИВО. Присл. до **привітливий.** *Штефан, присівши, кивав привітливо головою* (Хотк., II, 1966, 26); *Образно. *Минула ніч, що й не оглянулись, і сонечко підхопилось та так привітливо поглядає* (Свидн., Любораць кі, 1955, 201).

ПРИВІТНЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **привітний.** [П р і с ь к а:] *Учися, дочко, говорити! Будь привітненька та веселенька, то й у хаті повеселішає* (Вас., III, 1960, 99); *Прибігла раз Лисичка у садок; Вподобавсь дуже їй привітненький куток* (Гл., Вибр., 1951, 138).

ПРИВІТНЕНЬКО. Присл. до **привітненький.** *Проходячи близько Софії, він усміхнувсь і привітненько, зальотно кивнув головою* (Л. Укр., III, 1952, 542); [В а с и л и н а:] *Раз подивися привітненько, а двічі нелюбо, коли вийди до його* [парубка], *а коли й ні* (Вас., III, 1960, 59); — *Ти будь до його.. ласкавіша й привітніша, як він приїде до нас вдруге, та поговори з ним таки любенько, привітненько* (Н.-Лев., III, 1956, 49).

ПРИВІ́ТНИЙ, а, е. 1. Який виявляє щирість, доброзичливість до когось. *Та й дівчина ж була! Велична, хороша, до всякого привітна й ласкава, і заговорить, і засміється, і пожартує* (Вовчок, 1, 1955, 21); *Виростила вона сина. І здоровий він, і красивий, і до старих ввічливий, і до молодих привітний* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 31); // Який виражає щирість, доброзичливість (про обличчя, очі і т. ін.). *Я знову стрівся із нею. З тою, що кинула квітку в моє серце. Зиркнула на мене таким привітним, ніжно-цікавим оком, що квітка ожила й запахла* (Коцюб., II, 1955, 187); *Обличчя в майора Конашевича було дуже привітне* (Собко, Вогонь.., 1947, 111); // Сповнений доброти, щирості (про слова, розмову і т. ін.). *Цілий світ робив Микитці наперекір: дома його зневажали й били, на селі його били, від нікого не чув привітного слова, хіба тільки сварку* (Март., Тв., 1954, 143); *Сонні верби... привітна розмова... Синій місяць у дзеркалі вод...* (Сос., I, 1957, 209); // Повний ніжності, добрих почуттів (звичайно про пісню). *Десь заливається гармонія і лине привітна та широка пісня* (Кучер, Дорога.., 1958, 80); *Стою під кленом біля джерела — У серце йдуть пісні привітні* (Стельмах, Добрий ранок, 1941, 49).

2. У якому щиро, гостинно зустрічають кого-небудь. *Зостаться небагато Вже й до рідного села, Де нас жде привітна хата, Повна світу і тепла* (Щог., Поезії, 1958, 336); *Я тут не гість. Я свій. Я вдома На цій привітній стороні* (Уп., Укр. поема, 1950, 17); *Четверо дітей самі зосталися на білому, не завжди привітному світі* (Собко, Звич. життя, 1957, 22); // Який приваблює до себе; манливий. *Од тепла мліло тіло, мліла й душа молодої дівчини. Ще привітніша здавалась для неї прийдешність* (Н.-Лев., VI, 1966, 57); *Тінь від смереки така привітна, а зелень така сочиста, м'яка,— і хочеться подарувати собі трохи спочинку* (Хотк., II, 1966, 316).

ПРИВІ́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **привітний.** *Сміливість Олесі, привітність Терлецької одбили в його охоту тікати* (Н.-Лев., III, 1956, 45); *В очах Бориса було стільки привітності, він увесь наче іскрився від щастя* (Хор., Місто.., 1962, 97).

ПРИВІ́ТНО. Присл. до **привітний.** *Люди бадьорилися і дивилися якось привітніше на світ* (Фр., VIII, 1952, 98); *Василь перейшов трактором рідну прадідівську межу, привітно кивнувши батькові* (Довж., I, 1958, 85); *Веселі сині, як небо, очі світились привітно й ласкаво* (Н.-Лев., II, 1956, 264); *Київ привітно зустрів гуцулів* (Стельмах, Над Черемошем.., 1952, 145); *Все то на ній* [дівчині] *так привітно виглядає, все бере на себе очі* (Мирний, III, 1954, 144); *Образно. *І діти сміються, і вітер привітно в каштанах шумить* (Сос., Вірші, 1954, 31); *// у знач. присудк. сл. На образах забіліли здорові.. рушники. В покоях одразу стало чисто, привітно, по-господарському, але по-старосвітському* (Н.-Лев., III, 1956, 84); *У різних товариствах бував, за різними столами сидів Дорошенко.., але, здається, ніде не було йому так затишно й привітно, як тут, у цьому товаристві* (Гончар, Тронка, 1963, 142): *Так у цім саду привітно! А як яблуні цвітуть, Навіть листя не помітно — Скрізь тоді рожево тут* (Позн., Ми зростаєм.., 1960, 72).

ПРИВІ́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **привісити.** *Вся стіна перед дверима обставлена чорними сумними іконами, перед ними горить три лампадки, привішені в ряд на довгих шнурках* (Вас., I, 1959, 324); // **привішено,** *безос. присудк. сл. На їх* [драницях] *не лежало нічого — пустісінькі та голісінькі, як і та гола та дебела жердка, що висіла в кутку над полом. І навіщо її там привішено?* (Мирний, IV, 1955, 287).

ПРИВІ́ШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **привісити.**

ПРИВІ́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **привішувати.**

ПРИВІ́ШУВАТИ, ую, ueш, *недок.*, **ПРИВІ́СИТИ,** ішу, ісиш, *док.*, *перех.* Закріплювати у висячому положенні; підвішувати. *Він* [робітник] *бере за ухо кибель, повен лепу, несе його до шахти, привішує до линви і дзвонить, щоб тягли* (Фр., IV, 1950, 24).

ПРИВІ́ЯТИ, ію, іеш, *док.*, *перех.* Принести що-небудь (про вітер). *Леготе-вітре з коханого краю!.. привій порошинку з порога Любки моєї!* (Крим., Вибр., 1965, 285); // Злегка посипати, притрусити. *Загрубілими пальцями вона стискає якусь тверду кульку. Ага, це кругла, мов крапля, крижина. То, певно, осінній мороз скував на житі росу, а сніг привіяв оті холодні зернятка* (Стельмах, I, 1962, 226).

ПРИВІ́ЯТИСЯ, іюся, іешся, *док.*, *розм.* Прийти, приїхати звідкись. — *Узяли та й одсудили мою землю бог його знає й кому, бог знає нащо... На те, мабуть, щоб перевів її на гроші та й повіявся туди, звідкіля й привіявся...* (Мирний, II, 1954, 171); *Образно. *Щось засіло в моїй душі Непохитне — воно не меркне. То навшпиньках привіється вмить І тихенько присяде навпроти, То на крилах огненних мчить* (Драч, Поезії, 1967, 95).

ПРИВЛА́СНЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **привла́снити.** *У грошовій формі клас капіталістів завжди видає робітничому класові чеки на одержання певної частини продукту, виробленого робітниками і привласненого капіталістами* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 567).

ПРИВЛА́СНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **привла́снити, привла́снювати.** *Виробництво* [при імперіалізмі] *стає суспільним, але привласнення лишається приватним* (Ленін, 27, 1972, 302); *Розвиток великого капіталістичного виробництва — виробництва заради наживи, заради привласнення додаткової вартості — веде до витіснення дрібних самостійних виробників, до їх тяжкої залежності від капіталу* (Програма КПРС, 1961, 7).

ПРИВЛА́СНИК, а, *ч.* Той, хто привласнює що-небудь.

ПРИВЛА́СНИТИ *див.* **привла́снювати.**

ПРИВЛА́СНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **привла́сник.**

ПРИВЛА́СНЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **привла́снювати.**

ПРИВЛА́СНЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПРИВЛА́СНИТИ,** ню, ниш, *док.*, *перех.* Робити що-небудь своєю власністю, присвоювати чуже. *Мар'ян, минувши перші рядки, знову прочитав: «Ніхто із людей не створював землі, ніхто із людей і не повинен привласнювати землю»* (Стельмах, I, 1962, 459); *Забрав* [німець] *і цигарки. Жадібно вихопив їх, аж кишеню в шинелі вивернув, і привласнив* (Ле, Мої листи, 1945, 84); *Після смерті Ярини княгиня Ольга якийсь час тримала ключі в своїх руках. Припоручати їх комусь із своїх родичок не хотіла — завидющі всі вони, жадібні, тільки й думають, як би щось привласнити* (Скл., Святослав, 1959, 102); // Видавати що-небудь за своє, приписувати собі щось. *Шляхетство швидко забувало допомогу козацького війська і всі лаври і славу привласнювало виключно собі* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 416); [З а б р а м с ь к и й:] *Липський теж працював над епілепсією, і можливо, що деякий час вони працювали разом.. І ось тепер починають шепотіти, що Василь Фомич привласнив його ідею* (Коч., II, 1956, 90); // Видавати за своє чиє-небудь прізвище, ім'я. [К л е о п а т р а:] *Як же вона* [співачка] *могла привласнити відоме прізвище адмірала Горського?* (Корн., Чому посміх. зорі, 1958, 78).

Привла́снювати (привла́снити) пра́цю *чию* — примушувати когось працювати на себе; користуватися наслідками чиєїсь праці... *наша мета, як мета всесвітнього*

соціалізму, є знищення класів, а класи — це такі групи, з яких одна може жити працею іншої, одна привласнює собі працю іншої (Ленін, 39, 1973, 407); *Капіталісти оплачують працю робітників не повністю; вони привласнюють собі неоплачену працю робітників* (Нова іст., 1956, 20).

ПРИВЛА́СНЮВАЧ, а, *ч.* Те саме, що **привла́сник.** *На його очах нікчемна людина, жадібний привласнювач чужих думок, дрібний кар'єристик, пустоголовий себелюбець викрадав з його оселі, з його родини.. дорогу людину* (Вол., Місячне срібло, 1961, 83).

ПРИВЛА́СНЮВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **привла́снювач.**

ПРИВЛАСТИ́ТИ, ащу́, асти́ш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **привла́снити.** [О р ф е ї:] *Мені самому казкою здається,.. що зашкарублі пальці обіймали колись так ніжно чарівну сопілку. Ні, певне то тоді був не Орфей, або тепер я привластив свавільно собі чуже імення* (Л. Укр., I, 1951, 446).

ПРИВНЕСЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **привнести́.** *Модернізм і консерватизм — явища не привнесені в релігію суб'єктивними побажаннями богословів, а об'єктивно властиві їй* (Ком. Укр., 1. 1968, 29); // **привне́сено,** *безос. присудк. сл. Повість* [Т. Шевченка «Художник»] *не можна розглядати як автобіографію. Чимало тут привнесено художньою фантазією* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 339).

ПРИВНЕ́СЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **привнести́, привно́сити.** *Довженка особливо непокоїла проблема привнесення у фільм атмосфери будівництва* (Мист., 6, 1958, 29).

ПРИВНЕСТИ́ *див.* **привно́сити.**

ПРИВНО́СИТИ, о́шу, о́сиш, *недок.,* **ПРИВНЕСТИ́,** су́, се́ш; *мин. ч.* привні́с, несла́, ло́; *док., перех.* Вносити в що-небудь щось додаткове або стороннє. *Кожний письменник привносить у свої твори щось від своєї долі, від особистих переживань* (Літ. Укр., 8.V 1964, 3); *В основу її* [постановки за творами О. Кобилянської] *автор.. поклав оповідання «Вовчиха», привнісши до створеної ним п'єси мотиви інших творів* (Мист., 4, 1964, 14).

ПРИ́ВОД, а, *ч., мех.* Пристрій, що надає руху якій-небудь машині, механізму. *Рульовий привод* [автомобіля] *служить для передачі зусилля від рульового механізму до керованих коліс* (Підручник шофера.., 1960, 252); *Пересування снігоочисника, який розвиває швидкість до тридцяти кілометрів на годину, здійснюється за допомогою дизельного привода* (Рад. Укр., 14.II 1965, 1); *Електричний привод; Гідравлічний привод; Кінний привод;* // Частина такого пристрою у вигляді безконечного ременя, який з'єднує машину, механізм із джерелом енергії. *Шумлять приводи і вали над блиском, над станками* (Сос., I, 1957, 115); *Для скошування гороху доцільно застосовувати насамперед навісні сінокосарки. Порівняно з причіпними вони мають кращу маневреність і надійніший привод різального апарата* (Рад. Укр., 2.II 1962, 3); *Образно. *Думав він, як докопатися до тонких приводів Байдиного серця* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 2).

ПРИВО́ДЕЦЬ *див.* **привідець.**

ПРИВО́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приво́дити.** *Приводження в рух.*

ПРИВО́ДИТИ, джу, диш, *недок.,* **ПРИВЕСТИ́,** еду́, еде́ш; *мин. ч.* привів, вела́, ло́; *док., перех.* 1. Супроводжуючи, вказуючи шлях і т. ін., допомагати або примушувати йти з собою куди-небудь. *Батьки приводили дітей записувати до школи* (Коцюб., I, 1955, 322); *Підходили* [селяни] *оглянути місце великого пожежища, виводили кудись коні і, навпаки, приводили* (Епік, Тв., 1958, 273); *Привели мене у темну якусь хатину — землянка, чи льох, чи що воно таке, не скажу* (Вовчок, I, 1955, 276); *Коли Сергій привів у хату Дороша і пояснив сестрі, що він буде жити у них на квартирі, Санька не повірила* (Тют., Вир, 1964, 155); *Образно.. *Місяченько сходить, ясну ніч приводить; Білий день світліє, над землею дніє...* (Крим., Вибр., 1965, 99); *Дзвінка й лунка хода бригад, І з ними радісно ішов ти. Знай: у медовий листопад Привів тебе багряний жовтень* (Рильський, I, 1956, 187); // Приходити куди-небудь, з'являтися десь на чолі загону, війська і т. ін. *Через два роки після Жмайла запорозький отаман Тарас привів на Україну запорожців і знов підняв козаків на Польщу* (Н.-Лев., VII, 1966, 24); *Партійний наказ Баржакові був відступати з загоном за Дніпро, привести його на захист червоного Херсона* (Гончар, II, 1959, 87); // *рідко.* Підносячи, пересуваючи, наближати до когось, чогось. *Чоловік, привівши до світла чарку, наливав* (Мирний, I, 1954, 296); // *перен.* Спрямовувати на що-небудь (звичайно думку). *Сей день, се число все приводили думку мою на ту смутну руїну* (Л. Укр., IV, 1954, 272).

Приво́дити (привести́) в госпо́ду (у дім, у ха́ту) дружи́ну (жі́нку, неві́стку) — одружуватися. «*Ой боже мій милий! — думала стара Зінька. — Багато невісток я маю, і всі вони як люде, а цей* [син] *приведе в мою господу непосидящу, летючу невістку, неначе ту лісову птицю впустить в мою хату*» (П.-Лев., VI, 1966, 319).

2. Користуючись системою управління, доставляти куди-небудь (машину, судно і т. ін.). *Привели моряки його* [судно], *кинули в затоці й пішли собі* (Гончар, Тронка, 1963, 239); *Першу машину, як і годиться, привів Ничипір Сніп* (Зар., На.. світі, 1967, 240).

3. *також без додатка.* Пролягаючи в певному напрямку, давати кому-небудь можливість прийти кудись (про дорогу, стежку, слід і т. ін.). *Нв раз узимі, наприклад, траплялося, що слід опришка приводить до її хати* (Хотк., II, 1966, 161); *Одна з таких довгих покручених балок приводить від Дону до станиці Ізбушенської* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 227); *Борозна привела їх до річки* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 96); *Іду — сам не знаю куди, першою-ліпшою доріжкою. Куди вона виведе, куди приведе — мені невідомо* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 56).

4. Спонукати, примушувати прибути куди-небудь. [М и к о л а:] *Сідайте, пане війте. Що вас сюди до нас приводить?* (Фр., IX, 1952, 112); [Н е о ф і т - р а б:] *Навколо себе чую плач і скрегіт, щодня мені черв'як той точить серце. То ж він мене привів сюди до вас шукати правди і спокою* (Л. Укр., II, 1951, 236); *Молодого лейтенанта вивела з блінджа й привела на схил балки надія побачити дівчину* (Дмит., Наречена, 1959, 110); *Жадоба знання привела його* [М. В. Ломоносова] *в 1730 р. вчитися в Москву* (Фізика, II, 1957, 60); // Спонукати сприйняти які-небудь ідеї, переконання, стати на чийсь бік і т. ін. — *Може, послухаємо тих, кого привела до нас революційна солідарність і з ким нам пліч-о-пліч на ворога йти?* (Гончар, II, 1959, 18).

5. Доводити до якого-небудь стану, надавати якогось вигляду. — *Ти смієш, кошеня мерзенне, Зевесу доносить на мене, Щоб тим нас привести в розлад* (Котл., I, 1952, 245); *Треба привести до бойової готовності Червону Гвардію по підприємствах* (Головко, II, 1957, 465); *Треба сказати Гнатові, щоб він послав сюди людей — привести могили в належний вигляд* (Тют., Вир. 1964, 203); *Зараз завдання полягає в тому, щоб привести організацію праці у відповідність з сучасним рівнем техніки і технології* (Ком. Укр., 1, 1967, 47); // Доводити до яких-небудь наслідків. *Поняття реформи, безперечно, протилежне поняттю революції; забуття цієї протилежності, забуття тієї грані, яка розділяє обидва поняття, постійно приводить до найсерйозніших помилок у всіх історичних міркуваннях* (Ленін, 20, 1971, 158);

Розвиток соціалістичної державності поступово приведе до перетворення її в суспільне комуністичне самоврядування, в якому об'єднаються Ради, професійні, кооперативні та інші масові організації трудящих (Програма КПРС, 1961, 95); *Ми всі, партійні і непартійні більшовики, безмежно віддані великій Комуністичній партії, бо вона привела нас до нечуваних перемог на бойовому полі і веде до нечуваних перемог на полі трудовому* (Рильський, IX, 1962, 10); // Призводити до небажаних наслідків. *Риба та зайці приведуть у старці* (Номис, 1864, № 12579).

Приво́дити (привести́) в ді́ю (в рух): а) примушувати рухатися, працювати (агрегат, верстат, машину і т. ін.). *Яворський обійшов довкола велетенську машину, що приводила в рух увесь тартак* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 57); б) спонукати до дії; активно використовувати. *Приводити в дію нові резерви виробництва; Приводити в рух нові промислові потужності;* **Приво́дити (привести́) до біди́ (на біду́)** — накликати нещастя, лихо. *Сію рожу по морозу, по снігові сходить, Великеє закохане* [закохання] *до біди приводить* (Коломийки, 1969, 231); [О л е к с а:] *Ну, господарі! За сі папери велике вам спасибі! Се наш рятунок. Тепер знаємо, хто наше село на біду приводить, і маємо його в руках* (Фр., IX, 1952, 67); **Приво́дити (привести́) до гріха́** — те саме, що **Дово́дити (довести́) до гріха́** (*див.* **дово́дити**); **Приво́дити (привести́) до кінця́** — те саме, що **Дово́дити (довести́) до кінця́ (до кра́ю,** *рідко* **кра́ю)** (*див.* **дов'дити**). *Він рад буде навіть поступитися чим-небудь, аби привести діло до кінця* (Мирний, III, 1954, 284); **Приво́дити (привести́) до ла́ду́ (в лад, до поря́дку, до пу́ття)** — те саме, що **Приво́дити (привести́) до ла́ду́ (в лад)** (*див.* **лад**). *Після.. весілля цілісінький тиждень поралася дякова сім'я, приводячи до пуття хату й подвір'я* (Дім., Ідол, 1961, 30); *Тарас швидко переодягся, привів себе до ладу, спустився вниз і вийшов у парк* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 184); *У фризієра* [перукаря] *Славко не тільки привів своє волосся до порядку й підстриг вуса, але навіть купив собі пляшину* [пляшку] *з водою для волосся* (Март., Тв., 1954, 310); [Т е л е г р а ф і с т:] *Приведіть себе до порядку, зараз приїде делегація, швидко поїзд, міністр вийде на перон* (Корп., I, 1955, 158); **Приво́дити (привести́) до па́м'яті (до се́бе, до ті́ми, до прито́мності):** а) виводити із стану непритомності, забуття. *Одна з дівчат побігла до аптеки телефонувати про швидку допомогу, а Сташка й стара Пйотркова почали приводити зомлілу до пам'яті* (Вільде, Сестри.., 1958, 550); *Коли його привели до пам'яті, він був блідий, мов труп* (Фр., VI, 1951, 298); б) примушувати схаменутися, опам'ятатися. *Данило сидів і думав: «Отак і слід з боярами, щоб круте слово, мов вода холодна, до пам'яті приводило»* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 168); *Параска намагалася привести чоловіка до пам'яті — верзе не знати що, хай отямиться* (Горд., II, 1959, 269); *Хникання привело Олексу до себе. Одразу почув себе відповідальним за становище* (Хотк., Довбуш, 1965, 71); *Він був заклопотаний якимись думками і не звертав уваги, що час спливає. Рип возів, притишені балачки привели його до тями* (Папч, На жалпп. мості, 1965, 113); *Лунки наказ «по домівках» привів мене до притомності* (Досв., Впбр., 1959, 21); **Приво́дити (привести́) до присяги** (*заст.* **к присяз і**) *див.* **присяга**.

6. Давати життя дитині; народжувати. *Недолуга Мотря майже щороку приводила Панькові сина або дочку* (Підс., Віч-на-віч, 1962, 51); — *Ти вже прокинувся, синочку? А я тобі ляльку привела, дівчинку. Он бач, яка!* (Довж., Зач. Десна, 1957, 473); // Давати приплід, потомство. — *Що нам бог дає за рік? Га? Корова, сама знаєш, щороку приводить теля, конячка — дає лошу, вівця — окочується ягнятком* (Стельмах, I, 1962, 311); *Догадувалася* [Стручиха], *яке теля приведе її влюблениця Лиска* (Гр., II, 1963, 299); — *Що я з ним* [роєм], *діду, робитиму? — Як що? Він тобі наносить меду, приведе роя на той год. От і буде уже два* (Мирний, I, 1954, 193); — *Хочеш,— запитав Юра в Юзека,— ми підемо на кухню, там наша кицька привела шестеро кошенят?* (Смолич, II, 1958, 75).

Приво́дити (привести́) на світ: а) давати життя дитині; народжувати. *Пані Федоренко.. віддалася вчасно і від того часу жила буквально на те, щоб приводити дітей на світ і плекати їх* (Коб., III, 1956, 299); *А дівчина гине... Якби сама, ще й нічого, А то й стара мати, Що привела на світ божий, Мусить погибати* (Шевч., I, 1963, 21); *Іванова мати привела на світ дванадцятеро дітей* (Томч., Жменяки, 1964, 7); б) породжувати щось, бути причиною появи чого-небудь. *Земля, натомившись до краю, Тільки дрібноту приводить на світ, земля, що раніше Творам своїм надавати могла велетенського зросту* (Зеров, Вибр., 1966, 192).

7. *розм., рідко.* Те саме, що **наво́дити** 3. *Ти привела мені кілька прикладів наших спільних знайомих, де чоловіки були «господарні», а жінки «грали громадську роль»* (Л. Укр., III, 1952, 684).

◆ **Бог (госпо́дь) привів; До́ля (лиха́ годи́на) привела́** (*рідко* **приво́дила**) — судилося, довелося, склалися обставини. — *Коли б мені бог привів отут вмерти при дітях! Більше нічого й не прошу я в бога* (Н.-Лев., I, 1956, 83); *Я тебе, Симоне, ще хлопцем знаю, та аж ось коли привів господь у себе в хаті вбачати* (Барв., Опов.., 1902, 181); *Не знаю, Не знаю, мій друже, Чи сатана лихо коїв, Чи я занедужав? Чи то мене злая доля Привела до того, Таки й досі ще не знаю, Не знаю нічого* (Шевч., II, 1963, 270); *Молоді наводчики Бойко і Шестаков уже мали за плечима досвід форсування Дунаю. Солдатська доля привела їх сюди через шпиталі та запасні полки з 3-го Українського* (Гончар, III, 1959, 342); *Поваром та згорда уступають дворянські та земські стовпи,.. за ними.. їх прихильники та поклонники, стрівавшись з давніми городськими знайомими, з ким доля приводила то замолоду служити, то разом гуляти* (Мирний, III, 1954, 263); *Попіднімала* [звістка] *людей на ноги й мерщій гнала у поле, щоб, бува, яка лиха година не привела піймати панові на очі* (Мирний, IV, 1955, 222); **Не приведи́ бог (бо́же, госпо́дь, го́споди** *і т. ін.*): **Неха́й не приво́дить (не приведе́) бог (госпо́дь, ма́ти бо́жа** *і т. ін.*) — те саме, що **Не да́й бог (бо́же)** (*див.* **дава́ти**). — *Як оце вип'є* [чоловік], *то й не приведи господи... Хоч тікай на край світа* (Коцюб., I, 1955, 138); *Уперше зроду я тоді побачила, як мій брат плаче. Нехай мати божа удруге не приводить!* (Вовчок, I, 1955, 43).

ПРИВО́ДИТИСЯ, иться, *недок.* Пас. до **приво́дити.** *За допомогою і при безпосередній участі людини приводяться в дію засоби виробництва, відбувається виробничий процес на промислових, сільськогосподарських та інших підприємствах* (Наука.., 12, 1958, 11); *Перші стругальні верстати, як і токарні, приводилися в рух самою людиною* (Верстати-гіганти, 1958, 12).

ПРИВО́ДКА, и, *ж., спец.* Підготовка друкарської машини до друкування тиражу для забезпечення правильного розміщення відбитка на папері.

ПРИВО́ДНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приводни́тися, приво́дноватися.** *Поверх скафандра космонавт одягає комбінезон яскраво-оранжевого кольору, що дає змогу легко виявити його при приземленні чи приводненні* (Рад. Укр., 5.IX 1962, 3).

ПРИВОДНИ́Й, а́, е́, *мех.* Прикм. до **при́вод.** *Якщо швидкості обертання електродвигуна і приводного вала машини однакові, то доцільно з'єднувати вал двигуна з валом*

машини за допомогою муфти (Довідник сіль. будівельника, 1956, 237); *З лавсану виробляють високоміцний шинний корд, рибальські сіті, приводні паси, електроізоляційні матеріали, технічні тканини* (Рад. Укр., 27.II 1962, 1); — *Ми тут Сулі, голубці вашій сивій, Малесеньку робітку загадаєм. Хай замість того, щоб довіку в лозах Тихенько туркотати,.. хай-но краще править За водяного приводного паса, Нехай турбіни обертає нам* (Вирган, В розп. літа, 1959, 223).

ПРИВОДНИ́ТИСЯ *див.* **приво́днюватися.**

ПРИВО́ДНЮВАТИСЯ, юся, ю́ешся, *недок.*, **ПРИВОДНИ́ТИСЯ,** нюся, ни́шся, *док.* Сідати, опускатися на воду. *Розкривається парашутна система, і спускний апарат приводнюється в океані* (Веч. Київ, 30.XII 1968, 3); — *От ти й готова,— промовила вона* [дівчина-льотчик]. — *Ти мусиш приземлитися...— Приводнитися,— зі страхом сказала Галя* (Ів., Вел. очі, 1956, 61); *Була організована спеціальна служба шукання.. космонавтів, які приземлилися або приводнилися* (Рад. Укр., 23.X 1962, 2).

ПРИВО́ДЦЯ *див.* **приві́дця.**

ПРИВО́ЗИТИ, о́жу, о́зиш, *недок.*, **ПРИВЕЗТИ́,** зу́, зе́ш; *мин. ч.* привіз, везла́, ло́; *док., перех.* Везучи, доставляти кого-, що-небудь кудись. *Аж ось із Кисва привозять Княжну. Мов сонечко зійшло Над обікраденим селом* (Шевч., II, 1963, 30); *Усі каюки й шаланди, які привозили овочі з Олешок, Кардашина, ба й з Голої Пристані, оглядав сам Швед* (Ю. Янов., II, 1958, 196); *У Полтаву його привіз поїзд, далі треба було добиратися підводою* (Тют., Вир, 1964, 285); // Доставляти комусь що-небудь призначене для нього. *Мовчки хазяйнував* [Левко] *собі, їздив на ярмарки, інколи радився з Оленою і майже зовсім не розмовляв з Христиною. Але іноді привозив їй подарунки* (Стельмах, I, 1962, 603); — *Привезла оце вам десять тисяч карбованців,— сказала Христина* (Н.-Лев., VI, 1966, 80); *Я б дуже хотіла, щоб ти привезла мені мого кинджала* (Л. Укр., V, 1956, 203); *Ти ж так мене чекав... казав, що «з фронту скоро Володька галіфе для мене привезе...»* (Сос., I, 1957, 261); // Прибуваючи звідки-небудь, мати при собі, везти з собою щось. *Той бідолаха зовсім сторопів від такого доброго дива, і додому приїхав сам не при собі, і привіз капшук грошей* (Вовчок, I, 1955, 358); *Якщо будете в Полтаві восени, то привезіть з собою і «Гамлета»* (Мирний, V, 1955, 385); *Образно. *Додому привозим з катання морозні щоки і гру вогнів в оці* (Коцюб., II, 1955, 255); // Постачати щось, забезпечувати чим-небудь. — *Привезуть* [чобітки] *у магазин.., тоді й купимо,— похмуро сказав Оксен і вийшов з хати* (Тют., Вир. 1964, 25); — *Не привезете дров у школу — піду вашу хату розбирати. Не посміхайтесь — піду! — труснув* [учитель] *кулаком* (Стельмах, II, 1962, 98); // *тільки док.* Одружившись, забрати дружину з собою в іншу місцевість. *Так і жив брат осторонь від людей із дружиною Павлиною, яку привіз з-за Дніпра* (Скл., Святослав, 1959, 20); *Після смерті старої живе* [батько] *при меншому синові Антонові, що недавно привіз невісткою батькові в хату якусь севастопольську кралю* (Гончар, II, 1959, 11); // Припроваджувати кого-небудь разом із собою. *Довго того розказувати, як вона три дня так страждала! Що таки цілюрик лічив, а то він і німця привозив* (Кв.-Осн., II, 1956, 84); — *А як сам приїде* [князь], *та ще всю свою орду привезе — ой-ой-ой! Що тоді робитиметься...* (Хотк., I, 1966, 95); // *перен.* Прибуваючи, приїжджаючи звідки-небудь, повідомляти якісь новини, вісті і т. ін., знайомити з ними інших. *В будні Іван їздив на службу і повертався пізно.. Привозив новини* (Коцюб., II, 1955, 219); — *А ти що за один будеш? ..— Двоюрідний брат батька Гальчевського,— впевнено збрехав Варчук.— Привіз важливі вісті про розташування Першої кавбригади Багнюка* (Стельмах, II, 1962, 180); *Вона привезла цю пісню з Кисва, студентську пісню, яку так любила співати з подругами* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 374).

ПРИВОЗНИ́Й, а́, е́, *рідко.* То саме, що **привізни́й.** *Хороша камфора, нічим не поступається привозній* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 101); *Крейда для багатьох районів є привозним матеріалом* (Нар. тв. та етн., 3, 1957, 116).

ПРИВОКЗА́ЛЬНИЙ, а, е. Який міститься, розташовується біля вокзалу або прилягає до нього. *Стукотять колеса двовагонного швидкого поїзда «Рапіда», миготять привокзальні будівлі, сади, поля* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 259); *Гомонів натовп, що вивалився з поїзда і сірою лавиною плив до привокзальної площі* (М. Ол., Леся, 1960, 70); *Ще не смерклось, коли полк підійшов до привокзальних вулиць і спинився* (Багмут, Записки.., 1961, 39).

ПРИВОЛІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИВОЛОКТИ́,** очу́, оче́ш *і* **ПРИВОЛІКТИ́,** очу́, оче́ш; *мин. ч.* приволі́к, локла́, ло́ *і* ліклá, ло́; *док., перех., розм.* 1. Волочачи по якійсь поверхні, доставляти кого-, що-небудь кудись.—*Чого воно* [сонце] *так тихенько котиться?— дума* [Оксана] *собі.* — *Коли б я здужала, я б його швидше приволокла аж геть туди до ліска* (Кв.-Осн., II, 1956, 438); *Зав діставі і приволік Жерстяну трубу весною — В два обхвати шириною, Тринадцять метрів висота!* (С. Ол., Вибр., 1959, 291); // Приносити по собі когось важкого або щось важке, великого розміру, що торкається землі, волочиться по ній. *Коли Сагайда приволік його на своїй спині через дамбу, якось нікому не вірилось, що це лежить, підпливаючи кров'ю, не хто інший, а саме Іван Антонович* (Гончар, III, 1959, 374); — *Дуже жаль, що ви не можете піти зі мною, а то приволокли б завтра волохатого* [ведмедя] (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 60); // Ледве пересувати (ноги, чоботи і т. ін.). [Дід Северин:] *Наробиться, на сонці напечеться, насилу ноги додому приволоче; тільки ж вулиця загомонить, то де тая в його й сила візьметься: так немов і не ходило й не робило!* (Вас., III, 1960, 62); — *Чоботи он приволік, як хлющі. Завтра засохнуть, як взуватимешся? — Водою розмочу* (Тют., Вир, 1964, 104); *Образно. — *Кажуть: в Америку їдь, там щастя, там рай! І їздили, і ходили, та ледве назад ноги приволокли* (Чорн., Визволення, 1949, 141).

2. *тільки док., розм.* Силоміць привести кого-небудь із собою. *Трьох священиків приволокли на майдан. Вони були убогі та нужденні* (Н.-Лев., VII, 1966, 165); *Коли старий сотник, попрощавшись з молодою дружиною, вирушив у похід, щоб спіймати розбійника Гаркушу і на аркані приволокти його до двору, челядник доповідає, що прибув якийсь козак* (Збірник про Кроп., 1955, 272); — *Е, то ти той самий Омелько, що пашу Трапезондського викрав з його власного палацу і в табір козацький приволік?* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 176); *Образно. *Прийшов* [Ossel], *на гору зліз, низенько поклонився, А Громовик до його обізвавсь: «Чого це ти тут опинився? І як це ти сюди пропхавсь?» «Приволокла лиха година!»* (Гл., Вибр., 1951, 136); // *зневажл.* Привести за собою (військо, загін і т. ін.). *Пан Яскульський — і пройдоха, і зух,— вилазив по Бахчисараю та Царгороду, закупив башів у султана та й приволік сюди татарву* (Стар., Облога.., 1961, 9); *Його піймали* [партизани]. *Він утік, Фашистів роту приволік* (Воронько, Тепло.., 1959, 54).

ПРИВОЛІКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПРИВОЛОКТИ́СЯ,** очу́ся, оче́шся *і* **ПРИВОЛІКТИ́СЯ,** очу́ся, оче́шся; *мин. ч.* приволі́ксь, локла́ся, ло́ся *і* ліклáся,

ло́ся; *док., розм.* Приходити кудись дуже повільно, з трудом (від старості, хвороби, утоми і т. ін.). *Слабим.. кроком і з ледве чутним, дрижачим звуком дзвінків приволоклася конина додому* (Коб., I, 1956, 556); *Образно. *Лишились тільки ватаг зі спузарем.. А коли і їх вже не стало, на засмучену полонину приволіклась мара та й пипа по стаї й по загородах, чи не лишилось чого для неї* (Коцюб., II, 1955, 331); // *тільки док., фам.* Прийти, з'явитися куди-небудь (про когось небажаного, неприканого). *За спиною гомонить погрозливий голос: — Так я й знав... Ти знову сюди приволікся?* (Вас., II, 1959, 54); *— Ти чого, Петре, до нас приволікся? Що тебе може в нас цікавити? ..А ти знаєш, що ми всі тебе ненавидимо?* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 88).

ПРИВОЛІКТИ́ *див.* **приволіка́ти.**

ПРИВОЛІКТИ́СЯ *див.* **приволіка́тися.**

ПРИВОЛОКТИ́ *див.* **приволіка́ти.**

ПРИВОЛОКТИ́СЯ *див.* **приволіка́тися.**

ПРИВОЛО́ЧЕНИЙ [1], а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **приволокти́, приволікти́.** *Ваня сидів на сухій колоді, приволочений з лісу, вслухався в смачне, дуже сопіння поснулих друзів і в хворобливе марення пораненого* (Ле, Клен. лист, 1960, 95).

ПРИВОЛО́ЧЕНИЙ [2], а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **приволочи́ти** 2.

ПРИВОЛОЧИ́ТИ, очу́, о́чиш, *док., перех., рідко.* 1. *у сполуч. із сл.* н о г и, *фам.* Прийти, з'явитися куди-небудь. [Х р а п к о:] *Постій же, запопаду я тебе. Побачимо ще, хто на кому помститься, як твій бузівок приволоче ноги у двір,— я його підсаджу через перелаз* (Мирний, V, 1955, 164).

2. Те саме, що **заволочи́ти.** *Всю ніч його* [пана] *мучили страшенні сни: ..збунтовані мужики клали його на землю і бралися приволочити його бороною* (Фр., VIII, 1952, 42).

ПРИВОЛОЧИ́ТИСЯ, очу́ся, о́чишся, *док., фам.* Прийти, з'явитися куди-небудь (про когось небажаного, неприканого). *Відвідувачів у Соснина було небагато. Прийде якийсь панок із службовців місцевої управи, інколи приволочиться недобитий партизанами поліцай* (Д. Бедзик, Плем'я.., 1958, 47); *Вирішила жінка твердо до рук прибрати Стецька.. Раніше боялась, хвилювалась, що прийде і знову ятритиме серце, а після вирішення ждала, непокоїлась, боячись, що, може, скоро й не приволочиться* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 369).

ПРИВОРО́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **приворожи́ти.** *Мушу іти до дівчини, бо-м приворожений* (Коломийки, 1969, 210); *На борту літака був ще один гітлерівець — штурман.. Не будучи графом, він не скаржився на недостачу друзів з графських синків, які плентались за ним, приворожені необмеженим багатством його батька* (Ле, Клен. лист, 1960, 53).

Як (**мов, мо́ви** *і т. ін.*) **приворо́жений** — наче під впливом чарів. *Па лови він їздив удень і вночі, риба йому йшла до рук, як приворожена* (Ю. Янов., II, 1958, 49); *Мови приворожена, дивилася* [Вутапька] *йому в блискучі вугільно-чорні очі, такі чужі й такі далекі, але від яких їй чомусь несила було відірватись* (Гончар, II, 1959, 173).

ПРИВОРОЖИ́ТИ *див.* **приворо́жувати.**

ПРИВОРО́ЖЛИВИЙ, а, е. Здатний приворожити, зачарувати; чарінний. *Часом, вступаючи в унісон з дужим і якимсь лірично приворожливим голосом Захара, їй хотілося ніби застигнути в цьому злитті голосів* (Ле, Право.., 1957, 43); *Він подеколи ніби й шторму не помічає, шумів його не чує, увесь задивлений, заслуханий у щось приворожливе, у нерозгадану мову стихії* (Гончар, Циклон, 1970, 10).

ПРИВОРО́ЖЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **приворо́жливий.** *Перш ніж зникнути в парадному, рука в білій рукавичці потріпотіла в повітрі з теплотою і приворожливістю, пальчики, віддаляючись, кілька разів ворухнулись в якомусь майже інтимному жесті* (Гончар, Циклон, 1970, 137).

ПРИВОРО́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПРИВОРОЖИ́ТИ,** рожу́, ро́жиш, *док., перех. і без додатка.* 1. Те саме, що **заворо́жувати** 1. *За день вона остригала овець найбільше..— Тітко Варко, чим ви її* [вівцю] *приворожуєте, що вона під вами ані мекне, ані брикнеться?* (Гончар, Таврія, 1952, 154); *Плаче* [сотник] *та просить, щоб не дала* [відьма] *йому не своєю смертю пропасти та щоб як-небудь приворожила, щоб вона* [Олена] *за нього захотіла йти* (Кв.-Осн., II, 1956, 191); [К и л и п а:] *Хотіла б я, сестро, щоб Деркачиха приворожила Конона до мене* (Кроп., II, 1958, 446).

2. *перен.* Те саме, що **заворо́жувати** 2. *Було для нього в цій пісні щось по-степовому дике, привільне, буйне, таке, що притягувало, приворожувало і в той же час чимось невловимим насторожувало* (Гончар, Таврія.., 1957, 528); *Дядько.. посміхнувся отими карими очима, в які звідкись захопив такі золоті обідки-персні, що вони аж приворожували жіноцтво* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 140); *Вона почервоніла, аж вуха горять, підняла до Лигуна очі. Так і дотанцювала до кінця, не зводячи з нього погляду. Чим він її так приворожив?* (Чаб., Тече вода.., 1961, 14); // Викликати у кого-небудь симпатію, любов до себе. [П а т а ш а:] *Миша! Поїдемо, милий, до твоїх,повези мене, познакомь! Я певна, що зумію приворожить твоїх старих...* (К.-Карий, III, 1961, 60); [С е р б и н:] *О моя чарівнице! Ти не вмієш чарувати, та так мене приворожила, що серце моє ніяк одвернути від тебе не зможу* (Вас., III, 1960, 34); *Згадав* [директор], *як тепло говорив Недокус про свого вчителя. Сорок років працює Федір Данилович, уміє приворожити дитячі серця* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 140).

Приворо́жувати (**приворожи́ти**) **до се́бе:** а) за допомогою чарів, чаклунства закохувати в себе кого-небудь. *І все розказує баба та навчає, як приворожувать до себе хлопців, як вербу трусить, рака або леміш посеред вулиці закопувать* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 29); *Наче його до себе приворожила* [Хівря]: *не тільки що не часто бив, а навіть зняв окрему хату й перейшов.. туди жити* (Григ., Вибр., 1959, 120); б) викликати у кого-небудь симпатію, любов до себе. — *На його здоров'я можна позаздрити. А вдягається як? Жінок і дівчат заводських не приворожив до себе?* (Шовк., Інженери, 1956, 280); в) *(у сполуч. із сл.* п о г л я д, о ч і *і т. ін.)* зосереджувати на собі особливу увагу. *Чорний кашкет з блискучим ремінним козирком та городський піджак з годинником у верхній кишені так і приворожував до себе дівочі очі* (Ле, Опов. та паризи, 1950, 6); *Джміль дзижчав, кружляючи по кімнаті, привороживши до себе пильний і схвильований погляд Фітельберга* (Рибак, Час.., 1960, 261).

ПРИВОРО́Т, у, *ч., також у сполуч. із сл.* з і л л я. За народними повір'ями — те, що має чаклунську силу. — *Коли ти така розумна,— звернулась вона до перекупки,— то в тебе либонь і привороту можна купити* (Л. Укр., III, 1952, 714); *Крашанок вдова взяла і до знахарки пішла.— Так і так, мовляв, бабусю.. Прожени мою турботу: дай хоч зілля-привороту, хоч нашли якусь ману на Оксану навісну!* (Забіла, У.. світ, 1960, 131); *У порівн. *Це все той Леонтович, що взяв нашу молодість у солодкий свій полон, що немов усі сні дав понюхати нам рідної пісні, як того зілля-привороту* (Сміл., Сад, 1952, 84).

ПРИ́ВОРОТЕНЬ, тню, *ч. (Alchemilla).* Рід багаторічних трав'янистих рослин родини розоцвітих, що використовуються як кормові та в народній медицині.

ПРИВОРО́ТНИЙ, а, е. За народними повір'ями — який має чаклунську силу. *Виходить, що не все село спить: хтось і зараз шукає ліків чи приворотного корінця, щоб привернути до себе кохання* (Стельмах, I, 1962, 139); // Пов'язаний із чарами, чаклунством. *Юрій, цей поворотний, приворотний празник — весь у ворожінню* (Хотк., II, 1966, 25).

ПРИВСЕЛЮ́ДНИЙ, а, е. Який відбувається, здійснюється у присутності багатьох, публічно або призначений для багатьох. *Дружба народів і братерство — це ті найкращі, найсвітліші слова, які кожен з нас.. без ліку повторяв на виступах наших і зустрічах привселюдних* (Тич., III, 1957, 455); *Бажаючи підкреслити важливість моменту, Архип Дейнека багатозначно підняв догори зашкарублого пальця, ніби виставляючи його на привселюдний огляд* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 3).

ПРИВСЕЛЮ́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **привселю́дний.**

ПРИВСЕЛЮ́ДНО. Присл. до **привселю́дний.** *Поважно, не поспішаючись, обмірковуючи кожне те слово, що мала вона зараз привселюдно казати,.. вона подалася до зборні* (Л. Янов., I, 1959, 470); *Я.. сміюся привселюдно, Бо веселу вдачу маю* (Воронцій, Вибр., 1959, 181); *Кузьма гнув привселюдно мідні п'ятаки в долоні, розламав підкову, вигравши півока горілки* (Кучер, Прощай.., 1957, 135).

ПРИВУ́ШНИЙ, а, е, *анат.* Який міститься біля вуха. *Привушна слинна залоза.*

ПРИВХІДНИ́Й, а́, е́. Додатковий, побічний. *Теоретично ми зійшлися на тому, що середній селянин не ворог наш, що він вимагає до себе особливого ставлення, що тут справа мінятиметься залежно від численних привхідних моментів революції..* (Ленін, 38, 1973, 133); *Привхідні обставини.*

ПРИВЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **привча́ти** і **привча́тися.** *Найпершим обов'язком батьків є прищеплення дітям любові до праці, привчання їх до старанності, акуратності, уважності, наполегливості, самостійності в роботі* (Укр., 1, 1964, 42).

ПРИВЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИВЧИ́ТИ,** чу́, чи́ш, *док.*, *перех.* 1. Змушувати звикати до кого-, чого-небудь, призвичаювати до чогось. *Зінько вмовляєся з нею так, що вона житиме в Грицьковій хаті, доглядатиме діти, до роботи їх привчатиме* (Гр., II, 1963, 471); *Сина змалечку привчав* [Плачинда], *що в Яроша найкращий сад в селі і його треба не спускати з очей...* (Стельмах, I, 1962, 238); *А що малих дітей привчив* [Тихін], *так із усього села. Тільки що дасть бог ранок, то усі до нього аж лопотять* (Кв.-Осн., II, 1956, 135); *Хвороба привчила її до терплячості* (М. Ол., Леся, 1960, 100); *Напівдикі степові коні не одразу скорялися людині, і потрібно було чимало фізичної сили, щоб їх впіймати, загнуздати й осідлати, а потім привчить носити на собі людину* (Тулуб, В степу.., 1964, 319); // Виробляти в кого-небудь навик до певної роботи, заняття і т. ін. *Хівря ж була таки чепурна: її мати привчали, щоб у хаті скрізь було чепко* [чепурно] (Григ., Вибр., 1959, 109); *Кузьма привчає хлопця до ковальської справи* (Горд., II, 1959, 167); *Хто терпляче, крок за кроком, привчає, муштрує, натаскує молодого гарячого пса,..— справжній мисливець* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 214).

2. *діал.* Навчати. — *Я вам пошлю вчителя. Той привчить вас ліпше нашої* [української] *мови, ніж я* (Коб., III, 1956, 369).

ПРИВЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПРИВЧИ́ТИСЯ,** чу́ся, чи́шся, *док.* 1. Звикати, призвичаюватися до чогось. *Росте Марушка, походила у школу, привчається дома* (Тесл., Вибр., 1950, 69); *Воно* [дитя] *взяло в голову — скрипки та смички, світа за ними не бачить, а треба до діла привчатись* (Донч., VI, 1957, 114); *З року на рік, підростаючи та розумнішаючи, робилася Явдошка все хижішою та хижішою; до горілки привчилася як до води* (Мирний, I, 1949, 234); *І чогось дівчині стало холодно. Чогось так защеміло її серце. Уже пора б привчитись, призвичаїтись до всього, а воно й досі мов струна* (Стельмах, I, 1962, 343); // Виробляти в собі навик до певної роботи, заняття і т. ін. *Ніяких тобі подій, хіба що майстер.. дозволить глянути в окуляр нівеліра, щоб привчалася* [Ліна] (Гончар, Тронка, 1963, 262); *— Зараз ніякої підозрілої літератури не тримайте дома.. Привчайтеся до конспірації* (Стельмах, I, 1962, 457); *Ховатись, бути пильним я вже привчився. Вже кілька місяців жив у ворожому тилу* (Збан., Єдина, 1959, 9).

2. *діал.* Навчатися. *Якби її воля, привчилася б і письма* (Кв.-Осн., II, 1956, 312); *Писати він і сам трохи привчився: купив собі пропис у городі та й навчився* (Гр., II, 1963, 326).

ПРИ́ВЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **привчи́ти 1.** *Його діти, син 17-ти літ і дочка 15-ти, ..привчені до давньої науки, вірні давній* [еллінській] *релігії* (Л.Укр., III, 1952, 728); *Регулювальники майже ніколи не посміхалися, вони були надто заклопотані, привчені до суворості й стриманості* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 100); *Дві дівчини, привчені до шиття, сіли коло порога й вишивали сріблом бережки до кунтуша* (Н.-Лев., VII, 1966, 45); *Привчений кінь уже за звичкою зупиняється сам і жде, коли хазяйські руки не смикнуть за віжки* (Шиян, Баланда, 1957, 268).

ПРИВЧИ́ТИ *див.* **привча́ти.**

ПРИВЧИ́ТИСЯ *див.* **привча́тися.**

ПРИВ'ЯДА́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **прив'яда́ти.** *Молодий, усіх я запевняв, Що вона* [осінь] *— не смерть, а відпочинок, Що осіннє прив'ядання трав І кружляння голубих сніжинок — Лиш весняних трав передчуття* (Рильський, II, 1960, 213); *Любив Головатий степ і в ранню пору весняного пробудження, і в час цвітіння, і в дні його прив'ядання* (Добр., Очак. розмир, 1965, 22); *Дерева, квіти, трави повторюють собі свій річний цикл умирання, весіннього відродження, літнього розквіту, осіннього прив'ядання, потім знову відродження* (Іщук, Вербівчани, 1961, 310).

ПРИВ'ЯДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИВ'Я́НУТИ,** пу, неш, *док.* 1. Злегка в'янути, втрачати свіжість (про рослини). *І грали балагульські балабони, І машталір хитавсь на передку, І прив'ядав троянди цвіт червоний На сивій куртці в лівому кутку* [коміра] (Рильський, II, 1960, 127); *Цвіт папороті не може зовсім загинути від якоїсь ведмежої лапи, так тільки на якийсь час прив'яне, а потім знов розцвіте* (Л. Укр., V, 1956, 388); *Ось і майдан. Монумент. Квіти прив'яли за ніч і, хоч умиті росою, кволо хилять головки на холодний граніт* (Мушк., Серце.., 1962, 263); *Образно. *Сонечко пригріло, сніг прив'янув надворі* (Забіла, Одна сім'я, 1950, 97); // Підсушуватися на сонці, на свіжому повітрі (про плоди). — *Треба, щоб її* [вишню] *надклював горобець. Ото після того вона прив'яне на сонці, аж підсмажиться,— ой, смачна ж яка тоді буває!* (Донч., IV, 1957, 86); *На рожевощоке, налите соками яблуко повіяло гарячим, засушливим вітром, і його тоненька прозора шкірка злегка прив'яла* (Руд., Вітер.., 1958, 233); // Поступово втрачати свіжість, пружність, ставати зморшкуватим, кволим (про людське тіло). *На самоті, коли милує* [чоловік] *її, стидається* [Фросина], *що в неї починають прив'ядати груди* (Стельмах, I, 1962, 165); *Її в'яле, поморщене лице ще дужче прив'яло і протягнулося* (Фр., V, 1951, 176); *Змарніло Женине личко, синіми*

колами обведені сумні очі, немов прив'яли червоні губи (Хижняк, Тамара, 1959, 58).

2. В'янути повністю. *Пошкоджене листя прив'ядає і знебарвлюється* (Шкідп. і хвор.. рослин, 1956, 106); *У саду прив'яли трави* (Брат., Світанки, 1950, 55).

3. *перен.* Поступово втрачати силу, рухливість, бадьорість; ставати млявим, байдужим. *Господь відняв силу панотцевих рук. Вони якось прив'яли, затерпли, задеревіли* (Казки Буковини.., 1968, 20); *А він-то на моїх очах уже прив'яв... Де той погляд молодецький, де усміх веселий!* (Вовчок, I, 1955, 275); // Поступово притупляючись, слабнути (про почуття, пам'ять і т. ін.). *Благодушне до них* [режисерів] *ставлення може привести до недозволенного: навіщо робити добрі фільми, коли й погані хвалять. Прив'ядає творчий страх — супутник творчості й удосконалення в справжньому мистецтві* (Довж., III, 1960, 209); *Якось прив'яла увага, й думки стали важкі, і ніби ослабла пам'ять* (Головко, II, 1957, 392).

ПРИВ'ЯДÁЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **прив'ядáти.*** Образно. *Крізь посноване тонке кросно зморщок ще тихо поглядала прив'ядаюча краса* (Стельмах, На.. землі, 1949, 148).

ПРИВ'ЯЗАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **прив'язáти.** *До ремінців коло пояса були прив'язані ремінні паски* (Н.-Лев., II, 1956, 227); *Прив'язаний біля яблуні пес загарчав спросонку, але Тимко обізвався до нього, і той затих* (Тют., Вир, 1964, 256); *Крізь серпанок близького світанку біліли на конях прив'язані до сідел полонянки* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 56); *Частина Олександрії, що відірвана від основного паркового масиву долиною західної балки, одержала самостійне планування. Вона прив'язана до двох вузлових пунктів основної планувальної сітки парку* (Парк Олександрія.., 1949, 45); *Хазяїн і гості.. розповідали про пригоди, які траплялися з ними на Солом'янці, в місті, на заводі. Всі ці пригоди прив'язані були до подій, про які Рубін читав тільки в книгах* (Сенч., Опов., 1959, 37); // **прив'язáно,** *безос. присудк. сл. Взуті в дерев'яні черевики ноги здавались такими важкими, ніби до них було прив'язано пудові гирі* (Хижняк, Тамара, 1959, 257); *Баркас ліг на піску. Його прив'язано до палі* (Коцюб., I, 1955, 392); *— Руки ваші міцно прив'язано* [на операційному столі], *і ногами ви не можете зробити жодного руху* (Ю. Янов., I, 1958, 118).

Як (мов, нембó *і т. ін.*) **прив'язаний:** а) нерухомий. *Позираю на сонце, а воно, як прив'язане, на місці стоїть, не хоче на захід схилятися* (Мур., Бук. повість, 1959, 170); *Петро хотів їхати поруч із верховими, да й сам не знав, як оставсь коло ридвана, мов прив'язаний* (П. Куліш, Вибр., 1969, 67); б) *(хто)* хтось невідступно ходить **за ким-небудь,** постійно буває десь. [Олімпіада Іванівна:] *Се ж не тільки я, а й чужі люди бачать, що Орест мов прив'язаний до нашого дому* (Л. Укр., II, 1951, 39); *Андрій, не стишуючи кроку, наближався до дідуся, а Микола йшов за ним, немов прив'язаний* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 144).

2. Який почуває прив'язаність до кого-, чого-небудь. *Як я бажаю жити! Всіма нервами мого серця прив'язана я до сього життя* (Коб., I, 1956, 408); *Вони люблять своє місто,.. прив'язані на все життя до нього, вони знають його, як свої мозолі* (Ю. Янов., I, 1958, 174).

ПРИВ'ЯЗАНІСТЬ, ності, *ж.* Почуття симпатії до кого-небудь, відданості комусь, близькості до чогось. *Всі докази кохання і прив'язаності з її боку Василюшка сприймав з байдужим парубоцьким засоромленням й очевидною неохотою* (Вільде, Сестри.., 1958, 204).

ПРИВ'ЯЗÁННЯ, я, *с., діал.* Прив'язаність. *Вони були пізніше на утриманні в простого селянина з Вільки, якого й тепер ще оточували своєю вдячністю, обдаровували майже синівським прив'язанням* (Фр., VI, 1951, 202).

ПРИВ'ЯЗÁТИ *див.* **прив'язувати.**

ПРИВ'ЯЗÁТИСЯ *див.* **прив'язуватися.**

ПРИВ'ЯЗКА, и, *ж., спец.* Дія за знач. **прив'язáти, прив'язувати** 4. *Того ж вечора, після прив'язки батареї, Григорій з зв'язківцем Рязановим.. проводив кабель* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 526); *На стадії складання робочих креслень топографічний план необхідний для точної прив'язки проекту споруд до місцевості та підготовки геодезичних даних* (Інж. геод., 1959, 71).

ПРИВ'ЯЗЛИВИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **прискíпливий.** *Балакучий став* [батько], *до всього прив'язливий. Скрізь придивляється, гарикає на всіх. То не так воза поставили, не в пору коней напоїли* (Кучер, Квітує жито, 1938, 75).

ПРИВ'ЯЗНИЙ, á, é. Признач. для прив'язування. *Відповідно до програми польоту космонавт.. звільнявся від прив'язної системи, виходив з крісла і вільно переміщався по кабіні* (Рад. Укр., 12.VIII 1962, 2).

△ **Прив'язнé утрúмання,** *с. г.* — утримання великої рогатої худоби на прив'язі. *У колгоспах і радгоспах республіки велика рогата худоба в осінньо-зимовий період в основному перебуває на прив'язному утриманні* (Колг. Укр., 2, 1961, 26).

ПРИВ'ЯЗНУТИ, ну, неш, *док., розм.* Те саме, що **прив'язáтися** 3. *Думка, що сльотою прив'язла, зразу полинула од Недбая* (Вас., I, 1959, 79); *Параска.. корила чоловіка за те, що прив'яз до Бурмака, якого шанує все село* (Горд., II, 1959, 269); *— Орися Григорівна просила, щоб ти навідався* [до школи]. *Ну, Грицю? — Чого ти прив'язла? Записалась, то й навідуйся, а мене не чіпай* (Юхвід, Оля, 1959, 230).

ПРúВ'ЯЗОК, зка, *ч., рідко.* Те саме, що **прúв'язь 1.**

ПРИВ'ЯЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прив'язувати** і **прив'язуватися.** *Прив'язування корів.*

ПРИВ'ЯЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПРИВ'ЯЗÁТИ,** яжý, я́жеш, *док., перех.* 1. *до чого.* Приєднувати, прикріплювати за допомогою вузла. *Всередині* [бочки] *вроблений залізний прут з коромислом, до котрого прив'язували довгий мотузок* (Стор., I, 1957, 263); *Улас достав дві міцні вірьовки, прив'язав один кінець до ялини над самою скелею* (Н.-Лев., III, 1956, 300); *Немидора прив'язала край шнура до одного з ящиків* (Рибак, Що сталося.., 1947, 44); // Прикріплювати до чогось мотузком, шнурком і т. ін. *Одного вечора затупотіло в дворі; вибігла стара, а Данило коня прив'язує* (Вовчок, I, 1955, 97); *Я бачив, як прив'язують камінь до її тоненької шийки, як штовхають її в безодню прірву* (Л. Янов., I, 1959, 326); *Двоє бійців прив'язували червоний прапор до флагштока на шпилі думи* (Смолич, V, 1959, 779); *До книги прикипав — не відірвеш. Нібито хто дебелим мотузком прив'язував* (Ковінька, Чому я не сокіл.., 1961, 81); *Щоб Гнат не застав його знепацька, придумав* [Кузьма] *таку механіку: прив'язав до дверей порожнє відро* (Тют., Вир, 1964, 300).

2. Обвиваючи мотузком, ременем і т. ін. руки чи ноги або прикручуючи до чого-небудь, позбавляти когось свободи рухів. *Вояки витягають Кассандру з храму, в'яжуть їй руки,.. а потім саму прив'язують до колони в портику храмовім над сходами* (Л. Укр., II, 1951, 324); *— А скажіть, будь ласка, пасажирів уже не прив'язують?.. — Не прив'язують... так, значить, вони неприв'язані й летять?..* (Вишня, I, 1956, 205); *Прив'язавши її руки назад.., повісив він* [кат] *на шию дівчині невеличку дощечку* (Мирний, I, 1954, 446); *Раз, два, три, чотири, Прив'язали* [Вустимка] *до драбини, І сорочку зняли, Й прочуханки дали!* (Багмут, Опов., 1959, 14); // *перен.*

Примушувати перебувати, залишатися, затримуватися де-небудь. *Вони* [жандарми] *дуже дошкуляють мені, прив'язуючи мене на довгий час до певного місця* (Коцюб., III, 1956, 281); *Справи — як та нитка з клубка, вимотуються щодня, безконечним плетивом обкручуючи його* [Мухтарова], *прив'язуючи до Намангана* (Ле, Міжгір'я, 1953, 22); [Л у к а ш:] *По волі ж і піду, як тільки схочу, ніхто нічим мене тут не прив'яже* (Л. Укр., III, 1952, 239); // *перен.* Тісно зв'язувати з ким-, чим-небудь, ставити в залежність від когось, чогось. *Безжально розірвала вона* [буржуазія] *строкаті феодальні пута, що прив'язували людину до її «природних повелителів», і не залишила ніякого іншого зв'язку між людьми, крім голого інтересу, крім безсердечного «чистогану»* (Комун. маніф., 1963, 32); *Само поволі приходило розуміння того, що прив'язувати себе до старого, далекого, яке давно відшуміло разом з їх молодістю,.. безглуздо* (Руд.. Остання шабля, 1959, 444).

Прив'язувати (прив'яза́ти) до лі́жка (до посте́лі *і т. ін.*) — змушувати тривалий час лежати в ліжку, постелі (про хворобу, втому і т. ін.). *Уранці неміч сили відібрала, Мене на кілька днів до ліжка прив'язала* (Фр., XIII, 1954. 299).

3. *перев. у сполуч. із сл.* до с е б е, *перен.* Викликáти почуття симпатії, відданості, любові. *Як сміється* [Олена], — *то легеням мухи по спині повзають, ну, а як уже блисне очима та ще слово яке ласкаве скаже,— то прив'язала до себе чоловіка та й тягне, мов ланцем, куди хоче* (Хотк., II, 1966, 182); *Її істота наскрізь прив'язала мене до себе. Я її вже чотири роки тайком люблю* (Коб., III, 1956, 117);—*Гей, куме Йване,— було кажу, — чи стануть з мого сина Яця люди? А ви ж його охрестили, до своєї душі прив'язали* (Ю. Янов., I, 1954, 28).

Прив'язувати (прив'яза́ти) увáгу — те саме, що **Привертáти (привернýти) увáгу** (*див.* **привертáти**). *Мені не личить користатися прийомами романіста, щоб прив'язати увагу читача* (Ю. Янов., II, 1958, 37).

4. *спец.* Ставити що-небудь (креслення, план, проект і т. ін.) у безпосередній зв'язок з яким-небудь орієнтиром. *Будівництво будь-якого міста починається з креслень. Креслення прив'язують до місцевості, до її певних точок, координати яких треба знати точно* (Знання.., 9, 1968, 17); // *перен.* Взагалі пов'язувати, асоціювати що-небудь із чимсь.

ПРИВ'ЯЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПРИВ'ЯЗáТИСЯ,** яжýся, я́жешся, *док.* 1. *до чого, чим.* Прикріплюватися за допомогою мотузка, вірьовки і т. ін. *Гандзя бачила, як підперізувався Янко, як він вчепився за залізне кільце, як обмотував ногу Гарикові і як Гарик прив'язувався галстуком* (Трубл., II, 1950, 82); — *До чого б тільки прив'язатись?.. Ага! Ось до сії* [цієї] *дошки...* (Мирний, I, 1954, 363).

2. *до кого—чого, перен.* Відчувати прив'язаність, прихильність, звикати до кого-, чого-небудь. *Він кождого дня більше прив'язувався до неї* [графині] (Фр., VIII, 1952, 232); *З кожним днем вона все дужче прив'язувалась до Володі* (Ткач, Арена, 1960, 208); *Глухарі прив'язуються до своїх токовищ, і єдиний поки що шлях до збереження цих птахів — не займати тих місць, де вони перебувають* (Веч. Київ, 15.I 1966, 3); *Він прив'язався до Соломії, що огрядною постаттю нагадувала йому жінку* (Коцюб., I, 1955, 347).

3. *перен., розм.* Переслідуючи з певною метою, невідступно ходити за ким-небудь. *Знову переві́ряє* [дівчина], *чи не прив'язався хто до неї* (Ю. Янов., IV, 1959, 207); // Нав'язуватися із своїми почуттями, пропозиціями і т. ін. [Н а т а л к а:] *Женихи, яким я одказала, в другий раз не прив'яжуться; возному так одрізала, що мусить одчепитися* (Котл., II, 1953, 19); // Невідступно переслідувати (про думку, мелодію і т. ін.). *Віталій просто казився, коли до нього прив'язувався якийсь романсик. Зараз його переслідував стриботливий мотивчик з банальними словами* (Мур., Свіже повітря.., 1962, 42); // Прискіпуватися до когось, набридати кому-небудь. — *Застане* [Тимоха] *мене одного,— причепиться, прив'яжеться, щоб не завіяся битись* (Кв.-Осн., II, 1956, 294); [Б а б а:] *Зійди ти з моїх очей, чого ти прив'язаєся до мене!* (Вас., III, 1960, 51).

4. *до кого і без додатка, перен., розм.* Передаватися кому-небудь (про хворобу). — *Нас тут лікарі назвали хворими. Чому? Бач, хвороба до кожного з нас прив'язалася, з ладу вивела* (Збан., Сесцель, 1961, 56); — *Грип прив'язався, як реп'ях до кожуха* (Собко, Матв. затока, 1962, 237).

5. *тільки недок.* Пас. до **прив'я́зувати** 1. *Вона сиділа на сходах, що провадили до малого причалу, де прив'язувались човни* (Л. Укр., III, 1952, 612); *До палички прив'язується довгесенький мотузок* (Вишня, I, 1956, 449).

ПРИ́В'ЯЗЬ, і, *ж.* 1. Мотузок, вірьовка, ремінь, ланцюг і т. ін., якими прив'язують кого-, що-небудь. *Ряба здоровенна собака на прив'язі біля комори почала гавкати* (Мирний, III, 1954, 40); *Побрязкуючи прив'язю, коні гризуть дерев'яні короби й щаблі ясел* (Кир., Вибр., 1960, 353); *Заревів мотор, і «опель», немов хорт, що зірвався з прив'язі, поніся по дорозі в гущавину лісу* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 176); *Тече вода, шумлять осоки, на прив'язі стоять човни* (Тич., II, 1947, 150); *У стійловий період корів утримували на прив'язі* (Хлібороб Укр., 3, 1965, 16).

◇ **Держáти (тримáти) язи́к (язикá) на при́в'язі** *див.* **язи́к; На при́в'язі іти́** *у кого*—сліпо підкорятися комунебудь. *Палко засуджуючи в присутності Маринки гризотівський спосіб життя,нечесне обивательське животіння своїх батьків, ти продовжував іти в них на прив'язі* (Речм., Твій побратим, 1962, 190); **На при́в'язі тримáти (держáти)** *кого, що* — не давати волі, свободи кому-, чому-небудь. *Судіть мене без боязні, — Та ж сильні ви, то знаєте! Судіть без встиду, та ж ви встид На прив'язі тримаєте* (Фр., X, 1954, 34); *Іван засміявся. Він не впізнавав Павлика. Того Павлика, якого завжди треба було тримати на прив'язі, щоб не вискакував, як Пилип з конопель* (Кол., Терен.., 1959, 218);**Як (мов** *і т. ін.*) **на при́в'язі,** *часто у сполуч. із сл.* с о б а к а, с і р к о. р я б к о *і т. ін.:* а) без руху. *Стояли* [танки] *кілька хвилин на пагорбі, захлинаючись.., тіпаючись усіма своїми сталевими мускулами, як на прив'язі* (Гончар, III, 1959, 370); б) не маючи волі.— *Каже* [старшина], *що в якомусь близькому селі.. парубки на вечорницях курили цигарки.. та й паробили пожежі. Згорів трохи не весь куток. От тепер гуляй, як собака на прив'язі!* (Н.-Лев., VI, 1966, 352); в) надміру, западто. — *Передаси кумові — завтра. Обов'язково буду завтра, бо сьогодні намотався за день, як сірко на прив'язі* (Збан., Переджнив'я, 1960, 156).

2. Місце, де хто-небудь прив'язаний (що-небудь прив'язане). *Де-не-де дзвякала сокира — видко, нашвидкуруч хтось лаштував хоч будь-яку прив'язь для худоби* (Головко, II, 1957, 287).

3. *спец.* Система, механізм для прив'язування чого-небудь.

ПРИВ'ЯЛЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **прив'яли́ти.** *Не вивітрюючись, застоялись у високім бур'яні густі пахощі прив'яленого сонцем полину, розімлілої лободи, лугових трав* (Гончар, II, 1959, 239); *Повіяв ранковий вітер і приніс із степового озера запах прив'яленого осінню татар-зілля* (Дмит., Наречена, 1959, 97); *Навколо — суцільні зарості жостеру з чорними прив'яленими ягодами* (Наука.., 2, 1971, 18).

2. *у знач. прикм.* Який досягається недовгим в'яленням. *Для штучного сушіння траву звозять на місце зберігання у прив'яленому стані* (Хлібороб Укр., 7, 1964, 10).

ПРИВ'ЯЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **прив'яну́ти.** *Рум'янець на її лиці своїм тоном нагадував трохи прив'ялі пелюстки яблуневого цвіту* (Вол., Місячне срібло, 1961, 67); *Прив'яле бадилля пожовкло й вилягло* (Шинн, Баланда, 1957, 260); — *Дочка моя вмерла? Дочко, дочко малая! Рученьки мої холоднісінькі! Личенько моє прив'яле!* (Вовчок, I, 1955, 269); *Холодна вода, що ледве заносила застояною діжкою, відразу освіжила прив'ялі м'язи* (Вільде, Сестри.., 1958, 285); *Образно. *І де та осінь — дум прив'ялих вісник, Коли врожай звезуть з сердець і нив?..* (Стельмах, V, 1963, 224); *У порівн. *Його сухорляве лице, обрямоване* [обрамоване] *довгим волоссям, було ніби втомлене, неначе прив'яле, як і той лист на абрикосах* (П.-Лев., VI, 1966, 89).

ПРИВ'ЯЛИ́ТИ *див.* **прив'я́лювати.**

ПРИВ'Я́ЛЮВАТИ, я, *с.* Дія і стан за знач. **прив'я́лювати.** *Скошену м'яту згрібають граблями у невеликі валки і залишають на одну-дві доби в полі для прив'ялювання* (Ол. та ефір. культ., 1956, 300).

ПРИВ'Я́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПРИВ'ЯЛИ́ТИ,** лю́, ли́ш, *док.*, *перех.* 1. Частково позбавляти свіжості, соковитості, пружності; присушувати. *Коли в спеку довго дивишся на безхмарне гаряче небо, то здається, ніби з нього спадав голубе полум'я. Ось те гаряче полум'я торкається землі, прив'ялює бурякове листя* (Мокр., Слід.., 1969, 109); *Літо ще не встигло прив'ялити буйну зелень весни* (Дмит., Обпалені.., 1962, 15); // Злегка підсушувати на сонці, на свіжому повітрі. *Перед початком копання картоплі картоплиння скошують, прив'ялюють і силосують разом з кукурудзою* (Хлібороб Укр., 8, 1964, 12); *Показавши Горпині свої володіння, Нур'ялі знаками пояснив, що треба підрізувати частину винограду, а решту прив'ялити на кущах на родзинки* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 289).

2. *перен.*, *розм.* Те саме, що **приголо́мшувати.** *Вона мене кріпила своєю радою, а чоловік так і прив'ялить словом* (Барв., Опов.., 1902, 287).

ПРИВ'ЯНУТИ *див.* **прив'яда́ти.**

ПРИГА́ДАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пригада́ти.** *Засилаю Вам пригадану мною напись* [надпис] *до малюнків «Енеїди»* (Мирний, V, 1955, 417); // *у знач. ім.* **приґа́дане,** ного, *с.* Те, що пригадалося. *До чого ж нині важка голова. Не встиг, видно, видатний хірург приспати пригаданого й передуманого протягом ночі* (Шовк., Людина.., 1962, 222).

ПРИГАДА́ТИ *див.* **приґа́дувати.**

ПРИГАДА́ТИСЯ *див.* **приґа́дуватися.**

ПРИГА́ДКА, и, *ж.*, *розм.* 1. Те саме, що **зга́дка** 1. *Тут нагадав собі слова Сенька Грищишиного, що в тридцять літ уже чоловік старий. Ця пригадка шпигнула в серце Славка, як голкою* (Март., Тв., 1954, 371).

2. Те саме, що **ви́думка** 2. *Та був* [Денис] *собою красивий, моторний, ..на вигадки та на пригадки його подавай* (Кв.-Осн., II, 1956, 398).

ПРИГА́ДУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приґа́дувати** і **приґа́дуватися.** *Людина живе, постійно відкриваючи світ і себе в ньому. Давні називали цей процес пригадуванням, ми вже з певністю називаємо його пізнанням* (Літ. Укр., 18.V 1971, 4).

ПРИГА́ДУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИГАДА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* 1. *перех.* і *неперех.*, *також у сполуч. із сл.* **с о б і.** Поновлювати в пам'яті події, обставини, образи і т. ін. минулого; згадувати. — *Слабий, слабий виноград... — пригадував собі Замфір циганові слова* (Коцюб., I, 1955, 212); *Він захоплено повторював повні чарівної краси вірші Лермонтова, насолоджуючись їх музикою, і стискав кулаки, пригадуючи трагічний кінець поета* (Тулуб, В степу.., 1964, 235); *Пригадую: з фронту приїхав Солдат рядовий Пилип* (Рильський, II, 1960, 58); *Не пригадаю й слова з тих наших довгих, запальних розмов* (Л. Укр., I, 1951, 186); *Сварг і Бразд, вражені смертю батька, ще раз бажають поговорити про нього, пригадати* (Скл., Святослав, 1959, 24); *Шура пригадала, що саме такими мінометами командує Юрась* (Гончар, III, 1959, 171); [К у з ь:] *Ану пригадайте, як ви, будучи вже незаможниками, повстання проти радянської влади піднімали* (Тич., I, 1957, 235); // Згадуючи, пізнавати кого-, що-небудь. *Розмашистою ходою увійшов високий з чубком. Зразу до Марка, посміхаючись: — Здоров! ..Не впізнаєш?* [М а р к о *(пригадує)*:] *Семен... Семен...* (М. Куліш, П'єси, 1960, 121); *Та хоч шпаки і відлітають, Вони весною — так і знай — Шпаківні наші пригадають І прилетять у рідний край!* (Бойко, Ростіть.., 1959, 13); // Відтворювати в пам'яті (слова, вірші, пазви і т. ін.). [М и т р у с *(починає шпарко)*:] *Реве та стогне Дніпр широкий, Сердитий вітер завива.. (знов плутається, пригадує і знов вертається до того самого) «Горами хвилю підійма»...* (Григ., Вибр., 1959, 468); *Він пригадав собі навіть співанку, якої навчив його.. товариш* (Фр., IV, 1950, 27); *Міст радянських всіх не пригадаєш, Не оглянеш оком наших нив* (Сто пісень.. 1946, 25); // *перев. недок.* Пам'ятати про що-небудь. *Не пригадую, як я опинився в човні* (Коцюб., II, 1955, 302); *Вони* [собаки] *обступили її кругом і, не налучись на той час від Улас, певно, розірвали б. Що далі було, вона не пригадує* (Мирний, V, 1955, 238); *Дитя! Про город той* [Сталінград] *пригадуй завше, Оглянувши на цвіт, що вкруг цвіте, Чи яблуко зірвавши золоте, Чи вільну пісню чуючи над полем* (Рильський, II, 1960, 219); [К р у с т а:] *Здається, колись тут бюсти цезарів стояли?* [Р у ф і н:] *Ніколи! (Схаменувшись). Себто... щось не пригадаю...* (Л. Укр., II, 1951, 395); // *тільки недок.* Згадувати що-небудь час від часу, при нагоді. *Пригадуйте частіш ви бабчку мою: Цурайтеся брехні і бійтеся дружити З таким приятелем, як той Огонь в гаю* (Гл., Вибр., 1951, 165).

2. *перех.*, *розм.* Нагадувати якимись рисами кого-небудь. *Вона все ще та давня Маня, з своїм пишним сміхом, коли сміється , і з тими очима, що пригадують її матір* (Коб., III, 1956, 146); *В каюту увійшов високий помічник капітана. Надто довге, худе обличчя із здоровенним носом мало пригадувало живу людину* (Ірчан, II, 1958, 323); // Примушувати когось згадати що-небудь (за асоціацією). *А на могилі хай посадять червону калину, хай вона пригадує йому* [чумакові] *його милую та далекую сторонпоньку...* (Коцюб., I, 1955, 182); *Шлю до тебе малий сей листочок, Може, ним я тобі пригадаю.. Наш далекий волинський куточок* (Л. Укр., I, 1951, 56).

3. *перех.*, *кому*, *розм.* Нагадувати кому-небудь щось сказане чи зроблене ним раніше (перев. з метою покарання, помсти і т. ін.). *Жив* [Хведір] *собі осторонь од людей і в зборню не ходив ніколи.., не чув, як лаються та пригадують без діла одно одному всячину* (Григ., Вибр., 1959, 260); — *Тепер ти, панотче, викручуйся, бо він тобі пригадає й мене, й вільшаницьку парафію, й вільшаницьку громаду* (П.-Лев., III, 1956, 91); *Ми пригадаєм їм* [Катам] *розстрілів чорні рожі в розбитих головах замучених бійців!..* (Сос., I, 1957, 481); // Нагадувати, говорити комусь про що-небудь, чого не слід забувати. — *Не забудь же верети...— знов пригадала жінка, коли сідав* [Потап] *на сани* (Коцюб., II, 1955, 277); [1-й ч о л о в і к:] *Так от же я тобі пригадаю: я в тебе купив жінці на спідницю кубового ситцю* (Кроп., II, 1958, 497).

4. *перех., розм.* Обмірковувати який-небудь вчинок, дію і т. ін. *Пилипко собі буцім загрався, а тим часом пригадував, куди б його заховати рукавичку, щоб мати не побачила* (Мирний, IV, 1955, 289); // Згадуватися що-небудь зробити. *Райко підняв голову.— А-а!.. Це ти, старий гріховоднику! — радо промовив він, впізнаючи Василя Тимофійовича,— насилу, бач, пригадав одвідати!..* (Вас., I, 1959, 141); // *рідко.* Уявляти що-небудь. *Що, коли справді одберуть од неї землю? Вона пригадати не зможе, що тоді буде з нею* (Мирний, III, 1954, 46); // *перев. док., рідко.* Вигадати, придумати що-небудь. *Глухе не почує, так пригадає* (Номис, 1864, № 8564); *Весела, чудовна місцина! Кращої і прикладнішої назви, як Веселий Кут, не можна було пригадати їй* (Мирний, III, 1954, 293).

5. *у знач. вставн. сл.* **пригáдую пригáдуєте** *(часто із спол.* я к). Уживається для підтвердження чого-небудь власними спостереженнями, нагадуванням про якісь події, вчинки і т. ін. *Я бачив збитого борця В годину смертного кінця; Пловець — пригадую — вмирав, Зі смертю п'явся — не здолав* (Граб., I, 1959, 404); *Пригадую, в війну було: звільнили ми село десь над Оріллю* (Гонч., Вибр., 1959, 326); *Він мав собі грушки на узвар, а мені за це лагодив вози і, як пригадуєте, не брав за роботу ні шеляга* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 16).

ПРИГАДУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПРИГАДáТИСЯ,** áюся, áєшся, *док.* 1. *кому і без додатка.* Поповлюватися, поставати в пам'яті; згадуватися. [О л е к с а:] *Ляжеш спать де-небудь у лісі, укрисшся буркою — не спиться, зараз пригадується своє село, рідна хата, ти і мати* (Вас., III, 1960, 46); *Пригадується йому гарячий полудень у колгоспному садку* (Тют., Вир, 1964, 397); *Мені пригадується, що перед тим, як почати танки, хтось виступав, хтось співав і хтось декламував* (Мик., II, 1957, 60); *Їй пригадалося, як Йосип спалахнув на неї того вечора, коли вони уперше до свекра у хату вступили* (Мирний, IV, 1955, 61); *Веселим, з гостинцями, з жартівливими приспівками — таким зараз пригадався Данькові батько* (Гончар, II, 1959, 137).

2. *розм., рідко.* Нагадувати про себе, давати знати про себе. *Високоповажаний і дорогий пане Володимире! Пригадуюсь, бо я ще живий, хоч ледве дихаю* (Коцюб., III, 1956, 315).

ПРИГАЛЬМóВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИГАЛЬМУВáТИ,** ýю, ýєш, *док., перех. і без додатка.* Злегка уповільнювати рух чого-небудь або зупиняти щось (звичайно за допомогою гальма). *Замфір пригальмовує жорна, по-начальницьки гукає* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 295); *На площі Толстого велику, обсаджену каннами клумбу обгинав грузовик. Берестовський підняв руку. Шофер пригальмував* (Перв., Дикий мед, 1963, 158); *Обоє не знали, куди їдуть. На околиці міста Ярослав пригальмував машину біля гастронома* (Мушк., День., 1967, 123).

ПРИГАЛЬМУВáТИ *див.* **пригальмóвувати.**

ПРИГАМóВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пригамувáти;** // **пригамóвано,** *безос. присудк. сл. Насилу спинено розлючених бійців І пригамовано шляхетську завірюху* (Міцк., II. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 229).

ПРИГАМóВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИГАМУВáТИ,** ýю, ýєш, *док., перех.* Трохи заспокоювати, гамувати. *Він уміє обманювати і пригамовувати себе філософією спокою — і знає, що вгамовуватися все ж не можна* (Не ілюстрація.., 1967, 298).

ПРИГАМóВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПРИГАМУВáТИСЯ,** ýюся, ýєшся, *док.* Трохи заспокоюватися, гамуватися. *Стугонить узбережжя. Буває, вдень море на якусь годину пригамується, перепочине, а під вечір, зібравшися з силами,— знов за роботу!* (Гончар, Циклон, 1970, 4).

ПРИГАМУВáТИ *див.* **пригамóвувати.**

ПРИГАМУВáТИСЯ *див.* **пригамóвуватися.**

ПРИГАНЯ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **приганя́ння.** *Приганяльні роботи.*

ПРИГАНЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приганя́ти** [2].

ПРИГАНЯ́ТИ [1], я́ю, я́єш *і* **ПРИГóНИТИ,** ню, ниш, *недок.*, **ПРИГНáТИ,** прижену́, прижене́ш; *наказ. сп.* прижени́; *док.* 1. *перех.* Підганяючи, примушувати кого-небудь іти, приходити кудись. *Двічі його як забастовщика по етапу приганяли в рідне село, до матері, а пізніше сам повернувсь більшовиком* (Гончар, II, 1959, 248); *Ми сиділи ще три неділі і два дні — тоді пригнали знов в'язнів пових, а нас випустили* (Вовчок, VI, 1956, 234); *Степан розповідав, що вчора прибув у Щербанівку і суд весь сповна, і заарештованих пригнали* (Головко, II, 1957, 183); // Підганяючи, приводити куди-небудь (звичайно худобу). *Пригонить Андрійко худобу ввечері; Уляна глянь — нема корови* (Коцюб., I, 1955, 443); *Одгуляли весілля. Пригнали.. волики. Такі гарненькі, сіренькі обидва, та ситенькі такі* (Тесл., З книги життя, 1949, 22); // Спрямовуючи рух чого-небудь, доставляти до місця призначення. *Піньої осені, як уже плоти перестали пригонити,.. роботи треба було дожидатися днями* (Мирний, II, 1954, 78); *Цар Одіссей пригнав свої човни На сонні плеса тихого лиману* (Зеров, Вибр., 1966, 25); *Тепловоз пригнав до.. колії цілий ешелон старих вантажних, уже списаних за непридатністю, вагонів* (Собко, Нам спокій.., 1959, 159); // *чим.* Спрямовувати кудись, до чогось (про легкі предмети, летючі речовини). *Дяюба перший закурив, випускаючи дим з рота і приганяючи його рукою під ніс* (Мирний, I, 1954, 297); // Переміщаючи, приносити що-небудь кудись (про вітер, течію води). *По кілька разів на день сіяв дрібний дощ, часом вітер пригонив темно-свинцеву хмару і жбурляв жменями колючу крупу* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 376); *Сонце загорнулося в хмари, з степу дихнув поривисто гарячий вітер, пригнав цілі сувої рудої пилюки* (Збан., Сеспель, 1961, 40); // *безос. Завирувало все море від скелі, що впала у воду,— з шумом до берега нас понесло тоді водоворотом, Моря приливом нас знову до самої суші пригнало* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 168); // *перен.* Змушувати змінити місцеперебування; примушувати прийти, приїхати, переселитися кудись. *Непрошені гості, яких пригнали додому голод і розруха, підхарчувавшись на батьківських хлібах, поступово роз'їжджались* (Панч, На калин. мості, 1965, 157); *Знепацька пригадав* [Ярослав] *масну посмішку сусідки, з якою та подавала листа, і вимкнув світло. Адже знав: цікавість неодмінно прижене її сюди* (Мушк., День.., 1967, 18); // *перев. док., перен., заст.* Поповнити господарство чоловіка за рахунок приданого (звичайно свійськими тваринами).— *Мотря пригнала в двір стрижену ягницю, а твоя Мелашка, мабуть, прижене оту стрижену кішку* (Н.-Лев., II, 1956, 321); *Восени батько оженив парубка на рябій дівці, яка не вроду принесла, а пригнала воли у двір Сидокима* (Стельмах, I, 1962, 225).

2. *тільки док., неперех., розм.* Швидко приїхати, прибігти; примчати. — *Так ото як пригнали у Паволоч дозорчі з тією звісткою, додаючи, що валку ту проводжають турки, пан Андрущенко й каже мені: «Треба, Охріме, — каже,— зустріти гостей з шаною»* (Морд., I, 1958, 155).

3. *перех. і без додатка, перен., розм.* Змушувати, спонукати швидше виконати що-небудь; квапити. *Галочка.. порається і усе поспіша, і усіх приганя* (Кв.-Осн., II, 1956, 352); — *Знаю я ті начальства! Знаєте, їх наставляють..*

задля того, щоб слідкувати за урядовим людом та приганяти (Н.-Лев., VI, 1966, 31); // *до чого.* Спонукаючи, навертати до занять, роботи, читання і т. ін. *На улиці скрипка грає, Бас гуде, вимовляє, Мене мати не пускає, До кужелю приганяє* (Пісні та романси.., II, 1956, 181); *Антосьові байдуже: бігав собі понадворі та батогом вихльостував — ще й рад був, бо не приганяли до книжки* (Свидн., Люборацькі, 1955, 8); *Третій рік він сидить вже у другому класі, до книжки, до уроків не приженеш* (Мирний, IV, 1955, 115).

ПРИГАНЯ́ТИ [2], я́ю, я́єш *і рідко* **ПРИГО́НИТИ,** ню, нив, *недок.*, **ПРИГНА́ТИ,** прижену́, приженéш; *наказ. сп.* прижени́; *док., перех.* Припасовувати одне до одного так, щоб сходилось, збігалось, було зроблене за розміром і т. ін. — *О, цей любить чепуритись!..по три рази кравець перешиває одежу та приганяє до стану* (Н.-Лев., III, 1956, 365); *Вони приганяють і скріплюють останні кругляки. Кузьма кидає сокиру на берег* (Стельмах, II, 1962, 299); *Готові половинки рукавиць приметують одну до одної, старанно приганяючи край до краю* (В'язання.., 1957, 63); *Будує* [солдат] *дім, пригонить щільно рами, Високий дах залізом обшива* (Пех., Сонце.., 1947, 21); // *на кого і без додатка.* Одягаючи, зручно приладнувати що-небудь. *Розвідники готувалися до нічної операції, пильно приганяли амуніцію, щоб не бряжчала* (Кучер, Голод, 1961, 410); *Образно. — *Нехай же на батька вини не приганяє* [Оксана], — *казав Мирон,— сама вибрала* [чоловіка],— *хай і живе, як знає* (Григ., Вибр., 1959, 234); // *перен.* Приводити у відповідність з чим-небудь, часто змінюючи попереднє призначення. *Так як вона* [драма «Лимерівна»] *не призначалася для кону, то, певне, і Вам і Миколаєві Карповичеві прийдеться чимало попрацювати, щоб її пригнати до сього* (Мирний, V, 1955, 370); *Ломоносов, Карамзін, Крилов, Пушкін.. пригнали стару церковно-руську мішану письменну* [писемну] *мову до простої великоруської* (Драг., I, 1970, 315).

ПРИ́ГАР, у, *ч. і ж., діал.* Те саме, що **прига́ра.**

ПРИГА́Р, у, *ч.* Те, що пригоріло, пристало до поверхні (при варінні, плавленні і т. ін.). *Очистка литва від пригару.*

ПРИГА́РА, и, *ж., діал.* 1. Присмак диму, гару в пригорілій рідкій їжі. *Молоко з пригарою.*

2. Спушне масло. *Одгонить пригарами горілка* (Сл. Гр.).

3. Загар. *Сонячна пригара зійшла з її повного обличчя — біле воно в неї та рум'яне* (Мирний, IV, 1955, 231).

ПРИГА́РОК, рка, *ч., діал.* Прига́р. *Виїли кашу — самі пригарки в горщечку* (Сл. Гр.).

ПРИГА́РОЧОК, чка, *ч., діал.* Зменш.-пестл. до **прига́рок.** *Вони сиділи за столом .. і їли.. чудову, розсипчасту, з рожевими хрустками пригарочками збоку печену картоплю* (Дор., Не повтори.., 1968, 74).

ПРИГАРЦЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.* Прибути куди-небудь верхи на коні, гарцюючи. *Що то були за верхівці! Вони наче щойно вийшли з прадавніх могил Дикого Поля навколо Запорізької Січі і бігцем пригарцювали сюди* (Смолич, Мир.., 1958, 495).

ПРИГАРЯЧИ́ТИ, чу́, чи́ш, *перех.* Док. до **гаряча́ти** 2. *Він здійняв папаху, поклонився на всі чотири боки мовчазним дідам і, пригарячивши коня, повів загін за село* (Тют., Вир, 1964, 529).

ПРИГАСА́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **пригаса́ти.** *Згадався день в легкім тумані Над плесом тихої ріки; В липневім сонця пригасанні Йшли з батьком друзі-юнаки* (Мас., Сорок.., 1957, 468); *Поет формується постійно, він ніколи не постає перед нами у вигляді застиглому, він має право і на творчий спалах і на якесь пригасання* (Літ. Укр., 24.XI 1967, 3).

ПРИГАСА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИГА́СНУТИ,** ну, неш, *док.* 1. Втрачаючи яскравість, повільно згасати (про вогонь, світло і т. ін.). *Біле проміння, що лежало на всю хату, почало тремтіти, то пригасало, то знову сяло* (Гр., I, 1963, 415); *Спалахнувши високо,.. вогонь почав поволі пригасати* (Хотк., II, 1966, 27); *Коня свого вліво внутрішнім шенкелем враз підтовхнувши, сам відхилився* [Котовський]: *очі — як тії прожектори два, що на хвильку пригасли* (Тич., I, 1957, 268); *Образно. *А листя все кружляє і спада, І стелиться, і шурхає, мов знає, Що жар його надовго пригасає* (Перв., I, 1958, 503); // Переставати випромінювати світло, ставати невидимим (про небесні світила). *На схід ти поглянь, кохана, Зорі стали враз пригасать* (Тич., II, 1957, 320); *Довга стайня.. дрімала, ніби й зовсім не треба було виїздити в поле, хоч на небі починали вже пригасати зорі* (Панч, II, 1956, 483); // Наближатися до кінця (про день, вечір і т. ін.). *Як стала вже ніч пригасати, почув, що гасилося й моє з нею почуття* (Вас., II, 1959, 100); *Дзвонять брукованї вулиці рівні, День пригасає у творчім горінні* (Дор., Єдність, 1950, 60); // Втрачати блиск, жвавість (про очі, погляд). *Блискучі очі* [Ломицького] *пригасли* (Н.-Лев., VI, 1966, 77); *Ледь помітна хмарина майнула по дівочому лицю, пригасло, на мить прикрилося віями сяйво очей* (Гончар, Дорога.., 1953, 34); // Поступово бліднути, тьмяніти. *Вона трохи заспокоїлась. Рум'янець трохи пригас на щоках* (Н.-Лев., V, 1966, 126); // Слабшати, затихати (про звуки). *Пригасаючи помалу, Ледь чутний гуркіт вдалині затих* (Перв., II, 1958, 224); *Пригасаючи на стежці лісовій, Ще довго лився спів* (Рильський, Поеми, 1957, 236).

2. *перев. док., перен.* Втратити сили, здоров'я. *Зимою я була щось пригасла, але літом я завжди оптимістка* (Л. Укр., V, 1956, 98); *Горе та каторжна робота висушили молодицю, що не впізнати у ній колись моторної веселухи. Тільки й залишилося, що ставна дівоча постать.. А могла б і зовсім зігнутися, пригаснути* (Речм., Весн. грози, 1961, 45); // Утративши впевненість у собі з якої-небудь причини, знітитися; поникнути. *Він і справді по-своєму зрозумів її мовчання. Значить, піддається йому Оксана. Пригасла, мов останні промені сонця* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 173); *Вона уважно глянула на нього, і в тому погляді було стільки духовної твердості і холодного презирства, що Тимко пригас і заблимав очима* (Тют., Вир, 1964, 13).

3. *перен.* Згасаючи, слабнучи, завмирати, зникати (про почуття, думки і т. ін.). *Тугар Вовк чув, що гнів його до Максима якось пригасає, мов пожежа, якій не стало вже дров* (Фр., VI, 1951, 101); *Сили її зрадили, віра почала пригасати* (Рудь., Остання шабля, 1959, 172); // Втрачати попередню актуальність, гостроту. *Остап пригадав, що вже кілька днів підряд пригасали в його бригаді жарти, розмови ставали якимись вимушеними* (М. Ю. Тарн., Незр. горизонт, 1962, 234); *Цікаво, що ось минув час, гострота багатьох питань пригасла, деякі проблеми, на які ми насамперед звертали увагу в творах, відступили на задній план* (Рад. літ-во, 10, 1967, 5).

ПРИГАСА́ЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **пригаса́ти.** *На постелі з дубового листу круг пригасаючого багаття сиділи люди* (Кучер, Пов. і опов., 1949, 19); *Гострі пахощі свіжого хліба зродили в пригасаючій свідомості* [Володі Сибіряка] *дорогі видіння рідного краю* (Коз., Гарячі руки, 1960, 17).

ПРИГАСИ́ТИ *див.* **прига́шувати.**

ПРИГА́СЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **прига́снути.** *Пригасла на хвильку ватра нараз з новою силою залопотіла,.. веселими зигзагами просвердлюючи тьму* (Хотк., II, 1966, 28); *Над пригаслим жаром При світлі з прядивом у присмерковий час Згадаєте*

мій вірш (Зеров, Вибр., 1966, 445); *Сірі очі, трохи холодні і вже пригаслі, плавали на білках серед червоних жилок* (Коцюб., I, 1955, 384); *На її обличчі, ще мить тому пригаслому, блідому, раптом з'явилася.. посмішка, і воно стало владне, рішуче* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 97); *Пригасла, без посмішки, маленька, змучена ходьбою — такою тепер цибала* [Таня] *поруч Мар'яни* (Гончар, Людина.., 1960, 58); *Конання розстріляного літака з зірками на крилах розбудило в душі кожного* [партизана] *пригаслий гнів до ворога і бойовий захват* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 72).

2. *у знач. прикм.* Який почав утрачати красу, привабливість і т. ін. *Кінець листопада видався напрочуд сонячний, теплий, наче літо передумало і йде назад, щоб вдихнути життя в пригаслу природу* (Гур., Друзі.., 1959, 107); *З машини виходить не директор, а голова робіткому Лукія Назарівна Рясна, висока, повнолиця жінка пригаслої вроди* (Гончар, Тронка, 1963, 79).

ПРИГА́СНУТИ *див.* **пригаса́ти.**

ПРИГА́ТА, и, *ж., розм.* Невелика гатка.

ПРИГАТИ́ТИ *див.* **пригáчувати.**

ПРИГА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИГАТИ́ТИ,** ачу́, а́тиш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **зага́чувати** 1. *Ой єсть в саду криниченька — видно дно. Ой десь мого миленького не видно. А я тую криниченьку пригачу, Таки свого миленького побачу* (Укр. пар. пісні, 1, 1964, 284).

ПРИГАША́ТИ *див.* **пригáшувати.**

ПРИГА́ШЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **пригасúти.** *Стара Текля збудила Юру рано, до схід сонця. В кутку ще горіла лампа — пригашена і накрита зеленим абажуром* (Смолич, II, 1958, 39); *Чоловік у білому попереднику й білій шапці на голові проворно вимішував щось у макітерці на пригашеній уже плиті* (Л. Янов., I, 1959, 362); *Шурхання людської ходи в тумані.. тихне, пригашене враз сирою, як яма, імлою* (Бажан, Роки, 1957, 192); *Можливо, деякі люди здатні активізувати пригашені в процесі еволюції людства невідомі (або ще маловідомі) здібності* (Знання.., 6, 1967, 19); *У порівн. *Осінні зорі ніби намагалися поховатись якнайдалі від холоду, такі були неясні, ніби пригашені* (Собко, Нам спокій.., 1959, 38).

2. *у знач. прикм., перен.* Який стерся в пам'яті; забутий. *Пісня давня, пригашена* (Вас., Незібр. тв., 1941, 44).

ПРИГА́ШУВАТИ, ую, уєш *і рідко* **ПРИГАША́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИГАСИ́ТИ,** ашу́, а́сиш, *док., перех.* 1. Зменшувати горіння чого-небудь, поступово гасити (світло, вогонь). — *Оце мчить становий, аж осі горять..— Гляди, й почне пристав і слідчий пригашувати ватру. Але тільки начальство і стражники добралися до місця пожежі, як від другого краю села загорівся новий ожеред* (Стельмах, I, 1962, 623); *Встала* [Малуша] *з лави, пригасила трохи у вогнищі жар і запалила свічку* (Скл., Святослав, 1959, 107); *Водії пригасили фари машин, що снують понад кар'єром* (Знання.., 1, 1971, 1); *Образно. *Нудьга мене гризе, мов гадина стоуста, І мозок виїда, і серце пригаша* (Крим., Вибр., 1965, 48); *Гостро блиснули очі Півторакожуха. Опустив голову, пригасив віями вогненний спалах в зорі своєму* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 86); // *перев. док.* Загасити те, що горить, повністю. — *Зламаємо чавунку за станцією й перед станцією! І паровоз,— кажу,— пригасимо!* (Кундзич, Пов. і нов., 1938, 145); — *Тільки ви он штани пригасіть, штани на вас тліють* (Гончар, II, 1959, 236); *Образно. *Не дочекавшись від нас жодного слова у відповідь, неохоче пригасивши посмішку, раптом на очах змінився* [юнак] — *посмутнів* (Коз., Гарячі руки, 1960, 15); // *перен.* Зменшувати яскравість чого-небудь. *Гнучка міць аж грала в кожному його русі, пломенілась в рум'янцях, яких не пригасив навіть міцний загар* (Стельмах, II, 1962, 177); *Довгаста, темна зсередини жмарка напливла на місяць і пригасила його металічне блищання* (Перв., Дикий мед, 1963, 167); // Приглушувати звук.

2. *перен.* Не давати чому-небудь розвинутися на повну силу. *Лікування в госпіталі, потім у клініці пригасило хворобу* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 295); // Зменшувати інтенсивність виявлення чогось. *Поетові* [М. Бажанові].. *доводилось інколи пригашувати дослідницько-аналітичний пафос свого художнього мислення* (Не ілюстрація.., 1967, 142); *Заслання.. до села Михайловського під поліційний нагляд не могло пригасити волелюбного духу поета* (Рильський, X, 1962, 16); // Припиняти (розмову, суперечку, думки і т. ін.). *Літо з своїм клопотом щоденним пригасило було такі думки* (Гр., II, 1963, 106); — *Та годі вам, хлопці,— з докором пригасив суперечку Євген Панасович* (Речм., Весн. грози, 1961, 153); // Гамувати (емоції); гасити. [Р у ф і н:] *Я хочу пал твій трохи пригасити* (Л. Укр., II, 1951, 366); *Чепіга кілька разів заспокійливо потрясав булавою, щоб пригасити розбурхані пристрасті* (Добр., Очак. розмир, 1965, 219); // Змушувати забувати. *Я вмів боротися з собою І, пригасивши образ твій, Стрічавсь нежданно із тобою У снах, у пам'яті своїй* (Стельмах, V, 1963, 286).

ПРИГВИНТИ́ТИ *див.* **пригви́нчувати.**

ПРИГВИНТИ́ТИСЯ *див.* **пригви́нчуватися.**

ПРИГВИ́НЧЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **пригвинти́ти.** *Ліжко пригвинчене до підлоги.*

ПРИГВИ́НЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИГВИНТИ́ТИ,** нчу́, нтйш, *док., перех.* Прикріплювати або доводити що-небудь до потрібного положення, обертаючи за гвинтовою нарізкою. *Кріпили деталь за деталлю, нарізали болти, міцно пригвинчували гайки, гнули залізо для рам* (Трубл., I, 1955, 136); *І дивиться пильно гвардієць вперед, Пригвинчуючи на рушницю багнет* (Бажан, I, 1946, 139); // Прикріплювати що-небудь до чогось гвинтом (гвинтами), гайкою (гайками). *Опівдні, коли звели ще один стовп біля школи, Іван.. поліз пригвинчувати плафони* (Зар., Світло, 1961, 4); *Черниш уже був з ніг до голови в новому, вирядився, як до параду. Пригвинтив орден, затяг ременя* (Гончар, I, 1954, 301); *На вишці пригвинтили Годинник до стіни* (Мур., Наша вулиця, 1949, 6).

ПРИГВИ́НЧУВАТИСЯ, уєтьcя, *недок.*, **ПРИГВИНТИ́ТИСЯ,** йться, *док.* 1. Прикріплюватися або доходити до певного положення, обертаючись за гвинтовою нарізкою.

2. *тільки недок.* Пас. до **пригви́нчувати.** *На двигуні маховик розміщається в чавунному картері, який пригвинчується до картера двигуна* (Автомоб., 1957, 40).

ПРИГИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИГНУ́ТИ,** пу́, не́ш, *док., перех.* 1. Нахиляти, нагинати у певному напрямку. *Ще два рої осіло на липі.. Високо осіли вони, і дідові прийшлося верьовкою* [вірьовкою] *пригинати гілля* (Мирний, I, 1954, 193); *Червоні лопаті хедера пригинали.. важкоколосу пшеницю* (Збан., Старший брат, 1952, 70); *Захистити пагони малини від обмерзання можна, якщо їх пізно восени пригнути до землі* (Колг. Укр., 10, 1960, 33).

2. Згинати (пальці, спину і т. ін.). *Пальці розчепірюються, і олівець падає на постіль. Катерина знову всуває його поміж пальці, силоміць пригинаючи їх, як дроти* (Вільде, Сестри.., 1958, 99); *Там ялину сонце пече, А з гадини рота* [отрута] *тече. Пригни спину Під ялину, Підстав, дівко, коновочку Під гадючу головочку* (Пісні та романси.., II, 1956, 20); // Згинати своєю вагою, горблячи.— *Хай пани хоч раз потрудяться, хай і їм коро-*

мисло хоч раз пригне білі плечі (Стельмах, I, 1962, 561); // Прицулювати (вуха). *Полохливий заєць, причаївшись під кущем, пригина вуха* (Коцюб., I, 1955, 148); // Схиляти (голову) вниз або набік. *Сідає* [Микола] *й пише, пригинаючи голову то на один бік, то на другий* (Григ., Вибр., 1959, 472); *Досить Софійці наблизитися, як він* [гусак] *відразу ж витягає шию, розпластує довгі крила і, низько пригнувши голову, йде прямо на неї* (Дім., Ідол, 1961, 6).

3. Своєю вагою, силою нахиляти кого-небудь до землі. *Босоць сливе біг, якомога ширше розставляючи ноги, щоб не впасти, водночас відчуваючи, як німіє спина, пригинає до землі поша* (Тют., Вир, 1964, 316); *Пригнеш* [півня] *до землі, проведеш крейдою лінію, а він сидить, дурень, думає, що прив'язаний* (Гуц., Скупана.., 1965, 11); *Образно. *Вона* [ікона] *серед тих степів ладаном пахла, восковим світлом сяяла, пригинала православних на коліна натруджені...* (Вишня, I, 1956, 88).

4. *перен., розм.* Позбавляти впевненості в собі, сили, стійкості. *Підіймався в надії обездолений люд чорної роботи і чорної землі. І щоб приборкати, пригнути його, ночей не спали і цар, і кат, і царедворець...* (Стельмах, I, 1962, 616).

◇ **Біда́ (го́ре** *і т. ін.*) **пригна́с (пригне́) до землі** *кого* — те саме, що **Біда́ (го́ре** *і т. ін.*) **гне** (*див.* **гну́ти**). *Цей одвічний жебрак почував себе гідно навіть тоді, коли біда пригнала його до самої землі* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 43); *Горе не пригнуло її до землі, а навпаки, викликало приплив нових сил* (Томч., Готель.., 1960, 177); **Пригну́ти до землі́** — примусити підкоритися. [Х р а н к о:] *Зять — мировим! га? Тоді держіться у мене всі лиходії, що на мене брехню точите, проти мене зле замишляєте! Я вас — до землі пригну!* (Мирний, V, 1955, 173); [К о в а л ь:] *Вони хотять, щоб страх і чорна туга пригнули наші душі до землі...* (Лев., Драми.., 1967, 111).

5. *перен., рідко.* Повертати на свій лад. *Усе пригнула по-своєму молода панї, усім роботу тяжку, усім лихо пекуче ізнайшла. Каліки нещасливі, діти-кришеняточка й ті в неї не гуляли* (Вовчок, I, 1955, 126).

ПРИГИНА́ТИСЯ, а́юся, а́сшся, *недок.*, **ПРИГНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док.* Нагинатися, нахилятися до чого-небудь (про живих істот). *Пригинаються до крісел поодинокі постаті запізнілих делегатів* (Крот., Сини.., 1948, 6); *Джмелик, пригинаючись, побіг поміж деревами, заходячи партизанам у тил* (Тют., Вир, 1964, 536); *Вовк пригнувся, поглядає, Здобич вибирає...* (Рудан., Тв., 1956, 176); *Пригнувся старий, бачить — на греблі Максим* (М. Куліш, П'єси, 1960, 92); // Злегка нахилятися, нагинатися (про рослини). *Круто повернувши на розі біля скверу, машина зачепила молоде деревце. Воно пригнулося, затремтіло кожним листочком і знову випросталося* (Жур., Вечір.., 1958, 395); *Голос сопілки покотився тепер вільно дрібними хвильками понад пахучими травами, і трави пригнулись, слухаючи* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 153); // Згорблюватися (про спину, плечі). *Чоло переоралося морщинами, пригнулися плечі* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 103); // Згинати спину під тяжкою ношею або від важких переживань. *І піду, як Микула, пригнусь, потемнію від ноші, Висяну, спрагою битий, можливо, впаду* (Мал., Звенигора, 1959, 100); *Раніше, бувало, вулицею йде* [Когут] *ставний, горд-довитий, а зараз пригнувся, говорити став тихіше, все скаржиться на простуду* (Цюпа, Пазустріч.., 1958, 399); // *перев. док., перен.* Втратити впевненість у собі, силу, стійкість. *Він не був ні славолюбом, ні грошолюбом, ні хитруном, ні тим, що може під ударом одразу ж пригнутися чи сплюгавити душу* (Стельмах, Правда.., 1961, 49).

ПРИ́ГИНЦЕМ, *присл., розм.* Те саме, що **при́гинці.** *Ще з кілометр йшли* [Галя і Датико] *перебіжками, пригинцем, потім пішли поруч, обережно, скрадливо, але на повний зріст* (Збап., Між.. людьми, 1955, 42).

ПРИ́ГИНЦІ, *присл., розм.* Пригинаючись, нахилившись. *Я знову помітив Олю, коли вона кинулась до кулемета, де був лейтенант. Дівчина підбігла до нього пригинці, скочила в неглибокий шанець* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 54); *Торчин злетів з коня,.. миттю схопився і пригинці побіг за дерева* (Загреб., Диво, 1968, 415).

ПРИГИ́РЛОВИ́Й, и́рлова́, и́рлове́. Який міститься, розташовується біля або поблизу гирла річки.

ПРИГІ́ДНИЙ, а, е, *розм., рідко.* Те саме, що **прида́тний.** *Вони знайшли пригідний під'їзд, де зняли багнети, і товстун дозволив Швейкові йти поруч нього* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 97); *Конячина молоденька, монгольської породи, на їжу невибаглива, а на тягу пригідна* (Тют., Вир, 1964, 395).

ПРИГІ́Н, го́ну, *ч.* 1. Дія за знач. **пригна́ти**[1] 1, **приганя́ти.**

2. *діал.* Загін (*див.* **загі́н**[2] 2). *На колодках під млином радилися більш поважні люди, а ще далі, на пригоні.. біля зборні, курили люльки найстарші* (Л. Янов., I, 1959, 383).

ПРИГІ́НКА, и, *ж.* Дія за знач. **приганя́ти**[2]. *Максим Кривоніс скоса зирнув на Остапа, але той.. вдавав заклопотаного пригінкою стремен* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 53).

ПРИГІ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **пригін.** *Пасовищне утримання свиней буває пригінне, вигульне і табірне* (Колг. енц., II, 1956, 205).

ПРИГІ́НЧИЙ, чого, *ч., заст.* Наглядач над робітниками (перев. у панській економії). [П р і с ь к а:] *Ось годі, дочко, себе неволити, та давай трохи спочиньмо. Що це ми — найнялися..? У нас, дякувати богові, пригінчих немає* (Вас., III, 1960, 76); *Марно біснувалися управителі, економи, пригінчі і увесь кагал панських прихвоснів — люди не бачили, не чули їх* (Стельмах, I, 1962, 613).

ПРИ́ГІР, гору, *ч.* Те саме, що **при́гірок.** *Іде чернець у Вишгород На Київ дивитись, Та посидіть на пригорі, Та хоч пожуритись* (Шевч., II, 1953, 37); *Шумує ярмарок.. Проти нього, на пригорі, поміж старих сосен палає в малиновому пожарі дача* (Вас., II, 1959, 218).

ПРИГІ́РКЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **пригі́ркнути.**

2. *у знач. прикм.* Трохи гіркий. *Борошно для млинців беруть найкращої якості; масло також має бути без найменшої гіркості, зіпсованого або пригірклого запаху* (Укр. страви, 1957, 258).

ПРИГІ́РКЛІСТЬ, лості, *ж.* Абстр. ім. до **пригі́рклий** 2. *Вікно в садок, тож пахощі зела Присмачують мені пригірклість ліків...* (Плужник, Вибр., 1966, 193).

ПРИГІ́РКНУТИ, не, *док.* Трохи згіркнути (у 1 знач.).

ПРИ́ГІРОК, *рідше* **ПРИ́ГОРОК,** рка, *ч.* Невеликий горб; пагорок. *Одної прегарної днини лунали лісисті пригірки Зелеменя голосами стрілецьких рогів і криками численних стрільців* (Фр., VI, 1951, 8); *Невисоким пригірком, уздовж Бугу, посувається комбайн* (Рад. Укр., 29.VII 1962, 2); *В глибоких западинах біліють хати, зеленіють городи, чорніють тини, котрими помережані й пригорки* (Н.-Лев., II, 1956, 387); *За кілька хвилин трактори повернули праворуч і.. полізли на пригорок, за яким починався рівний степ* (Епік, Тв., 1958, 351).

ПРИГІРСЬКИ́Й, а́, е́. Який міститься, розташовується у передгір'ї, прилягає до підніжжя гір. *А природа ж як щедро обдарувала цей теплий пригірський буковинський край!* (Ле, В снопі.., 1960, 334).

ПРИ́ГІРЩ, горщі, *ж., діал.* Пригорща. *Варка.. зир-*

кас на його широку, мов корито, пригірщ, повну насіння (Тют., Вир, 1964, 176).

ПРИГЛА́ДЖЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **пригла́дити.** *Коса* [у Тетяни] *біляста. Старанно причісана й пригладжена* (Вас., II, 1959, 80); *Вона спинилася у чорному отворі дверей, згорблена і стара, з дбайливо пригладженою зачіскою* (Кучер, Полтавка, 1950, 56).

2. *у знач. прикм., перен.* Позбавлений оригінальності, гостроти. *Толстой у своїх творах ставив занадто живо-трепетні питання шляхів розвитку Росії, ..щоб його могла задовольнити вишукана, пригладжена літературна мова його часу* (Кундзич, Дієзи.., 1956, 24).

ПРИГЛА́ДЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **пригла́джений** 2. *Деяким творам* [станкової графіки] *бракує гострих драматичних колізій, дії, дещо шкодить зайва пригладженість сюжетів* (Мист., 5, 1960, 18).

ПРИГЛА́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пригла́джувати.**

ПРИГЛА́ДЖУВАТИ, ую, усш, *недок.*, **ПРИГЛА́ДИТИ,** джу, диш, *док., перех., чим і без додатка.* Гладити рукою, пальцями, вирівнюючи, розправляючи що-небудь. — *Мав я деяку роботу в волості,* — *сказав писар, чіпляючи свій капелюх на кілочок і пригладжуючи кострубату голову долонею* (Н.-Лев., IV, 1956, 63); *Симко показував тестеві блискучі металеві зуби, пригладжував ріденьке волосся на довгастій, мов човник, голові* (М. Ю. Тарп., День.., 1963, 65); *Сидорчук трохи заспокоївся. Але руки в нього тремтіли і він чомусь безперестанно намагався пригладити поли свого кітеля* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 27); *Адам Безрух поклав папірець на стіл, пригладив його мізинцем правої руки* (Ле, Клен. лист, 1960, 102); // Розчісувати гребінцем, щіткою (волосся на голові, вуса і т. ін.). *На другому місяці фуражирства Лука Зотович постриг під макітру свою сектантську занехаяну кучму; почав голити бороду і коров'ячою щіткою пригладжувати вуса* (Вол., Місячне срібло, 1961, 293); // Розрівнювати поверхню чогось. *Іван лазить по драбині, подає снопи, а вона почервонілими руками прив'язує, пригладжує вкритий причілок* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 222); *Скоро закинув* [Прокіп] *назад землю в викопану ямку, убив, утолочив і пригладив так, що і сліду годі було найти* (Фр., VIII, 1952, 294); // *рідко.* Погладжувати, пестячи. *Мати голівку мне — пригладжує, а мачуха мне — прискубує* (Укр.. присл.., 1955, 138).

ПРИГЛА́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПРИГЛА́ДИТИСЯ,** джуся, дишся, *док.* 1. Робитися гладким, рівним.

2. *тільки недок.* Пас. до **пригла́джувати.** *Щоразу від досвіток чорне безхмарне небо закривалося легким туманом, неначе й хвилі пригладжувалися ним* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 398); *Зробилася* [вода] *світло-голубою і пішла перед очима райдужними колами, і в тих райдугах русалчиними косами ворушились кущирі, ніжно пригладжувались водою* (Тют., Вир, 1964, 519).

ПРИГЛА́ДИТИ *див.* **пригла́джувати.**

ПРИГЛА́ДИТИСЯ *див.* **пригла́джуватися.**

ПРИГЛЕ́ДІТИ *див.* **пригляда́ти.**

ПРИГЛЕ́ДІТИСЯ *див.* **пригляда́тися.**

ПРИ́ГЛУХИЙ, а, е. Те саме, що **глухува́тий** 1. *Проповідник, старий Вінцентій,.. чоловік предобродушний і приглухий* (Фр., IV, 1950, 256); *Павло Григорович Чкалов, після тридцяти років роботи в затоні, як і багато казанярів — «глухар», приглухий — від безнастанного грюкання всередині казанів* (Ільч., Звич. хлопець, 1947, 10).

ПРИГЛУ́ХЛИЙ, а, е. Злегка глухий, глухуватий (про голос). *То був втомлений, приглухлий голос старого чоловіка* (Загреб., Диво, 1968, 185).

ПРИГЛУ́ХНУТИ, ну, неш, *док.* 1. Стати майже нечутним (про звук, голос). — *Та хіба врятуєш! — Голос у Панаса приглух* (Тют., Вир, 1964, 336).

2. *перен.* Поступово зменшитися, ослабнути (про почуття). *Насунуть дні: все злине, все Приглухне в лоні, крім розпуки...* (Граб., I, 1959, 160).

ПРИ́ГЛУХУВАТИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **глухува́тий** 1. *При столі.. сидять старий Гільзе, його стара жінка, сліпа й приглухувата, її син Готліб і невістка* (Л. Укр., IV, 1954, 245); *Образно. — Скільки на світі емоційно приглухуватих чи й зовсім глухих, і ти, о святе мистецтво, не можеш достукатись в бетонові бункери їхніх душ* (Гончар, Циклоп, 1970, 150).

ПРИ́ГЛУХУВАТІСТЬ, тості, *ж.* Стан за знач. **при́глухуватий.** *Старанний догляд за вухами під час хвороби попередить можливі важкі наслідки їх захворювання — зниження слуху, приглухуватість і глухоту* (Шк. гігієна, 1954, 65).

ПРИГЛУША́ТИ *див.* **приглу́шувати.**

ПРИГЛУ́ШЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **приглуши́ти.** *Здалека, десь зверху, чутно якийсь приглушений простором чи товщею стін голос, що співає пісню* (Л. Укр., II, 1951, 185); *Знадвору влітає в хату приглушений гомін* (Коцюб., II, 1955, 57); *Журналіст скрізь залишається журналістом: вибираючи серед шляху з багнюки шрифти, приглушений вибухом, як риба, він, проте, якимсь чином уже знав розташування всіх полків* (Гончар, III, 1959, 183); *Темна тривога, звичайно приглушена ділом щоденним, Будиться, приспана в серці* (Зеров, Вибр., 1966, 199); *Вся щирість, з якою він кілька хвилин тому стискував руку Басанцеві, одразу ж була приглушена сліпою ненавистю до цієї людини* (Руд., Остання шабля, 1959, 422); *Зустріч з Флорою Германівною знову схвилювала Канушевича, розворушила приглушені думки про інститут* (Коцюба, Нові береги, 1959, 27); *В його голосі відчувалася батьківська скорбота, приглушений біль* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 353); // **приглу́шено,** *безос. присудк. сл. Сонети — се пани. В них мисль відразу Приглушено для форм* (Фр., X, 1954, 139).

Мов (**немо́в, на́че** *і т. ін.*) **гро́мом приглу́шений** — приголомшений якою-небудь звісткою, чимсь згаданим, побаченим і т. ін. *Дівчинка стояла наче приглушена громом* (Допч., Вибр., 1948, 136); *Вона стоїть серед хати, мов заворожена, мов громом приглушена* (Збан., Єдина, 1959, 29).

2. *у знач. прикм.* Трохи ослаблений, притишений (про голос). *Він заговорив так швидко по-італійському, що я нічого не зрозуміла. Голос у нього був приглушений і нерівний, я відчувала, як він тремтить увесь* (Ю. Янов., II, 1958, 91); *Чийсь виразний, з приглушеними металевими потами голос запитав: — Значить, румунський шрифт у вас уже є?* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 181); // Неяскравий, невиразний (про барви). *Старі гуцульські килими приваблюють зір якраз дуже лагідними і стриманими, приглушеними барвами і півтонами* (Мас., Під небом.., 1961, 191); // Прихований, не явний. *Навколо великих людей і круг їх пам'яті завжди точиться явна чи приглушена боротьба* (Рильський, III, 1956, 249).

ПРИГЛУ́ШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приглуши́ти.** *У творах О. Корнійчука відсутнє лакування дійсності, приглушення конфліктів* (Іст. укр. літ., II, 1956, 575).

ПРИГЛУ́ШЕНО. Присл. до **приглу́шений** 2. *Приглушено ридала на долівці Мар'яна* (Вас., I, 1959, 289).

ПРИГЛУШИ́ТИ *див.* **приглу́шувати.**

ПРИГЛУ́ШУВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. теп. і мин. ч. до **приглу́шувати.** *Він буквально розцвів, і те, що всі роки скипало в його душі, приглушуване шкільною схо-*

ластикою, вирвалось назовні, забуяло (Кол., Терен.., 1959, 160); *Почуття невижитого, вічно приглушуваного старшими товаришами юнацького пориву, незаспокоєна і тим пекучіша туга за справжньою діяльністю, гідною революціонера, шарпали Бронкове серце* (Вільде, Сестри.., 1958, 223).

ПРИГЛУ́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приглу́шувати.** *Батько довго з таємничим приглушуванням голосу пояснював вигоди цього найзручнішого в таких подорожуваннях шляху* (Ле, Опов. та нариси, 1950, 25).

ПРИГЛУ́ШУВАТИ, ую, уєш *і рідко* **ПРИГЛУША́ТИ,** áю, áєш, *недок.*, **ПРИГЛУШИ́ТИ,** глушу́, глу́шиш, *док., перех.* 1. Зменшуючи силу якого-небудь звуку, робити його мало чутним або зовсім нечутним. *Для редакторів він* [граф Вітте] *вигадав особливі помешкання, добре муровані, які приглушують не тільки галас, але й голос* (Сам., II, 1958, 292); *Жолкевський не сидів у своєму кріслі за столом, а злегка походжав по килиму на підлозі, який приглушував дзенькіт гетьманських острог* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 124); *Десь ліворуч, біля кінностудії, задзеленчав трамвай,— навіть розібрати не можна, в який бік він іде, так приглушив усі звуки сніг* (Собко, Стадіон, 1954, 234); *Образно. *Скільки б заборон не вигадували царські сатрапи, а вгасити пам'ять про великого поета* [Т. Шевченка], *приглушити звучання його слова їм не вдавалося* (Вітч., 3, 1969, 165); // Перекривати якісь звуки, шуми (про інші звуки, шуми). *Вигуки билися у вікна, як птахи, гули під стелею, приглушали один одного* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 202); *Останні слова Захара, сказані грізним, піднесеним голосом, приглушили в ушах слухаючої громади шум водопаду* (Фр., VI, 1951, 44); *Фабричний оркестр приглушив її слова, а з ними й оплески цілого залу, громовим тушем* (Коз., Листи.., 1967, 170); // Стримувати, тамувати (вигук, сміх і т. ін.). *Врешті, коли Ахмет промовив, що мусить іти розсідлати коня, Ремо, приглушаючи тремтіння свого голосу, глухо промовив: — Ахмете, я хочу з тобою побалакати...* (Досв., Гюлле, 1961, 84); *Гуртком людей перебіг шелест — дехто приглушив вигук здивування, дехто засміявся* (Смолич, Світанок.., 1953, 382).

Приглу́шувати (приглуши́ти) мото́р (двигу́н): а) змушувати мотор, двигун працювати не на повну потужність; б) те саме, що **Заглу́шувати (заглуши́ти) мото́р (двигу́н)** (*див.* **заглуша́ти**).

2. Діючи на орган слуху, майже позбавляти когось здатності чути (про звук грому, вибуху і т. ін.). *І знову всюди тихо стало, Немов ударив з неба грім Та приглушив усіх...* (Мирний, V, 1955, 291); *Контузило декого повітрям. Решту ж приглушило вибухами-громами* (Ле, Міжгір'я, 1953, 181); // *перен., чим і без додатка.* Сильними звуками діяти на психіку, приголомшувати. *Міста Йокогама, Кавасакі і Токіо простяглися вздовж берега і злилися в одне величезне місто. Воно диміло сотнями труб, приглушувало виттям автомобілів і поїздів, приймало у свої обійми тисячі пароплавів із усього світу* (Знання.., 6, 1967, 14); *Розмірений, важкуватий гул фабрики, до якого всі тут давно звикли й зовсім не помічали, незвиклу Надійку приглушив ще тоді, коли вона піднімалася широкими східцями на другий поверх* (Коз., Листи.., 1967, 126).

3. *перен.* Зменшувати, стримувати, ослаблювати (почуття, відчуття). *Бажання мати добрі гроші приглушувало в ньому тимчасовий острах і нерішучість* (Шиян, Гроза.., 1956, 196); *Тільки тепер він довідався, яка доля спіткала його сина, та панський дворак приглушив батьківське чуття* (Фр., III, 1950, 267); *Він нічого не відповів. І вже згодом, приглушивши перше відчуття голоду, поспитав* [Флору], *коли вона гадає вертатися додому* (Коцюба, Нові береги, 1959, 58); // Применшувати або усувати що-небудь, зводити нанівець щось. *То була така самокритика, таке самобичування, що воно приглушувало, нейтралізувало всі насмішки, які сипались на нього з усіх боків* (Збан., Сеспель, 1961, 222); *В Галичині коломийки витісняють, приглушують, ба й нівелюють, давні пісні розповідного змісту* (Муз. праці, 1970, 147).

4. *розм.* Сильним ударом по голові позбавляти свідомості. *Вартового під дверима, що спробував зчинити тривогу, приглушили ударом* (Д. Бедзик, Плем'я.., 1958, 73); *Тимко схопився і також хотів був бігти вперед, але чомусь озирнувся і побачив, що кулеметник-німець, якого він приглушив, розстібає в свого товариша кобуру і намагається витягти пістолет* (Тют., Вир, 1964, 499).

5. *перев. док., рідко.* Пригасити (світло). *Воронін замкнув шухляду стола, приглушив світло, але на мить затримався біля вікна, задумався, вдивляючись у вечірню сутінь на вулиці* (Лев., Драми.., 1967, 332).

ПРИГЛУ́ШУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **приглу́шувати.** *Страх являє собою певні фізіологічні симптоми, які в людей з дужою нервовою системою або зовсім не з'являються, приглушуються, або ж швидко зникають* (Фізіол. вищої нерв. діяльн., 1951, 155).

ПРИ́ГЛЯД, у, *ч., розм.* Те саме, що **на́гляд** 1. [А н т о н:] *Наприклад, от скажу про мого хазяїна: коли б не запевнив його у тім, що ненавидю* [ненавиджу] *бабського роду, чи він дав би мені під пригляд своїх дочок?* (Кроп., I, 1958, 171); *Раз худоба не зостанеться без пригляду, Василь згоден* [тікати з опришками] (Хотк., Довбуш, 1965, 354).

ПРИГЛЯДА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПРИГЛЯ́НУТИ,** ну, неш, **ПРИГЛЯ́ДІТИ** *і* **ПРИГЛЕ́ДІТИ,** джу, диш, *док.* 1. *неперех. і рідко перех., розм.* Те саме, що **нагляда́ти** 1. *Чорти за ними* [панами] *приглядали, Залізним пруттям підганяли, Коли який з них приставав* (Котл., I, 1952, 135); — *Ти служив мені так, що дай боже, щоб і товариш так приглядав добра, як ти вбивався за хазяйським* (Кв.-Осн., II, 1956, 351); *Невістка за ним приглядає, завжди перелатаний, перепраний...* (Горд., II, 1959, 311);— *Ожениться* [хлопець] *і старість нашу приглядає* (Барв., Опов.., 1902, 267); [Г а н к а:] *А ти, дівко, замість того, щоб принаджувати парубка, краще б пішла до обори та пригляділа за коровою* (Кроп., II, 1958, 131); «*Помираю, браття, За рідну Вкраїну,— Ой приглядьте вдову мою і малу дитину*» (П. Куліш, Вибр., 1969, 339); «*Бігати за ним, вислідковувати* [вислідковувати] *його я не буду*». *І вона справді жодного разу не насмілювалася приглядати за ним, а просто мовчала* (Тют., Вир, 1964, 109).

2. *перех., розм.* Те саме, що **нагляда́ти** 3. *Купили корову... Мати вже давно приглянула її в Явтухів* (Рудь, Гоміп.., 1959, 15); *В своїх настирливих листах мати описувала дочці женихів, що пригляділа для неї в Хімках та в самій Москві* (Дмит., Розлука, 1957, 14).

3. *неперех., діал.* Придивлятися (у 1 знач.). — *Там усього приглядають, усе примічають...* (Вовчок, I, 1955, 174).

ПРИГЛЯДА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **ПРИГЛЯ́НУТИСЯ,** нуся, нешся, **ПРИГЛЯ́ДІТИСЯ** *і* **ПРИГЛЕ́ДІТИСЯ,** джуся, дишся, *док.* 1. *до кого—чого, кому, чому і без додатка, заст. на кого—що.* Те саме, що **придивля́тися** 1. *Віконниця була обложена згори деревиною і прикривалась густим кущем глоду, так що як не приглядайся, а не побачиш, де вона одчиняється* (Стор., I, 1957, 390); *Приглядався* [Сашко] *до нитки в прядці, удаючи старечу далекозорість* (Сміл., Сашко, 1957, 229); *Страх Марусі поволі минав, і вона з цікавістю стала приглядатися молодцеві* (Хотк., II, 1966, 51); *Днів через три знов*

чую те слово, й на мене мати якось приглядається. наче щось випитує німо (Барв., Опов.., 1902, 238); *Матри їх, як Мирослава зблизька приглянулася, зроблені були з войлоку, розп'ятого на чотирьох жердках, зв'язаних угорі докупи* (Фр., VI, 1951, 66); *У найближчу неділю вибрались на базар.. Підійшовши до однієї молодої дівчини, нахилився, щоб приглянутись її ліжникові* (Літ. Укр., 24.XI 1967, 2); *Тільки добре приглядівшись, ми впізнали те місце, де була колись Червона Казарма* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 14); *Приглядівшись, можна помітити було, що копита в коней старанно обв'язані повстю* (Гончар, II, 1959, 95); *Образно. *Щира любов не приглядається, чи карі, чи чорні очі, чи з горбиком ніс, чи біла шия, чи довга коса* (Кв.-Осн., II, 1956, 307); // *у чому, у сполуч. із сл.* с о б і, *рідко.* Милуватися своїм відображенням (у воді, дзеркалі). *Образно. *Місяць стояв саме над панським ставком, приглядався собі у воді, як у дзеркалі* (Мак., Вибр., 1954, 132).

2. *також із спол.* щ о, я к, *перен.* Те саме, що **придивля́тися** 2. *Належить досліджувать явища різні.. І приглядатися пильно, допитливим оком, що саме Сутгю своєю являють наші дух і душа* (Зеров, Вибр., 1966, 126); *Уважніше почав приглядатися отець Кралевич до сього гуцула, прислухатися, що він говорить* (Хотк., Довбуш, 1965, 142); *Покійний* [покійний] *Основ'яненко дуже добре приглядався на народ, та не прислухався до язика, бо може його не чув у колисці од матері* (Шевч., I, 1951, 375); *Кілька днів блукав* [Олекса] *у полях та по колгоспному подвір'ї. Так і голова сказав йому: — Приглядайся. Я тебе не підганяю* (Мушк., Серце.., 1962, 59); *Тепер Славко приглянувся, що то за бунда. Це було якесь руде сукно* (Март., Тв., 1954, 260); [М а т в і й:] *Пізніше побув я з полком в чужих краях, приглянувся, як живуть чехи і німці* (Ірчан, II, 1958, 246); — *А знаєш, Петре, їй-бо,— ідея! Поживи в нас. Приглянься гарненько одне до одного* (Головко, I, 1957, 458); [М а т у ш к а г у м е н я:] *І я до тебе пригляджуся, і я побачу, чи годна ти черницею бути* (Мирний, V, 1955, 72).

3. *до чого і без додатка.* Переглядаючи що-небудь, вибирати, намічати для себе. *Майдан невідомого містечка.. Люди приглядаються, торгуються, вибирають, купують* (Олесь, Вибр., 1958, 419).

4. *тільки док., перен., розм.* Те саме, що **сподо́батися.** *Вона не слухала його промови, водила тільки очима, щоби приглянутися панні Броні* (Март., Тв., 1954, 139); *Сама* [дівчина] *уся чепурненька, що приглядїлася з усіх* (Кв.-Осн., II, 1956, 306); // *до кого.* Уподобати когось. *Приглянувся ксьондз-добродій До чужої жінки: Що день божий посилає Фіги та родзинки* (Рудан., Тв., 1959, 188).

5. *тільки док., рідко.* Звикнувши до чого-небудь, перестати звертати на нього увагу. [П е т р о:] *То тільки ми, живучи тут по глухих кутках, приглядїлися до цього убору, що він нам здається нікчемним, мужичим* (Мирний, V, 1955, 138).

ПРИГЛЯ́ДІТИ *див.* **пригляда́ти.**

ПРИГЛЯ́ДІТИСЯ *див.* **пригляда́тися.**

ПРИГЛЯ́НУТИ *див.* **пригляда́ти.**

ПРИГЛЯ́НУТИСЯ *див.* **пригляда́тися.**

ПРИ́ГНАНИЙ[1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пригна́ти**[1]. *Гуменний тільки що скінчив перегляд худоби, пригнаної з паші* (Фр., II, 1950, 104).

ПРИ́ГНАНИЙ[2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пригна́ти**[2]. *З засувом двері двійчаті, міцні і пригнані щільно, Вхід замикали* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 51); *Що про них можна подумати збоку? Сільська червонощока делегатка в чобітках та квітчастій хустці і поруч неї ставний військовий у довгій, добре пригнаній кавалерійській шинелі* (Гончар, II, 1959, 187); // **при́гнано,** *безос. присудк. сл. Планки, пази, розміри, дикт — все було пригнано і обмірковано з класичною педантичністю* (Коз., Гарячі руки, 1960, 45).

ПРИГНА́ТИ[1] *див.* **пригня́ти**[1].

ПРИГНА́ТИ[2] *див.* **пригня́ти**[2].

ПРИГНА́ТИСЯ, приженýся, прижене́шся, *док., розм.* Те саме, що **примча́ти.** *Та нехай воли живі будуть, а щоб плуг поламався, Щоб мій милий чорнобривий додому пригнався* (Нар. лірика, 1956, 188); *Прикотила карета молодого Олександра Конецпольського.. Він уже давно залицявся до молодої Замойської і пригнався за нею через степи аж до Лубен* (Н.-Лев., VII, 1966, 80); *Поляна була в такій глушині, що ніхто з людей сюди не заходив. Тільки прибіжить іноді з гуцавини зайчик та поскубе зеленої травиці, приженеться сполохана сарна* (Козл., Мандрівники, 1946, 3).

ПРИГНИВА́ТИ, а́є, *недок.*, **ПРИГНИ́ТИ** *і* **ПРИГНИ́СТИ,** и́є, *док., розм.* Злегка гнити (у 1 знач.).

ПРИГНИ́ЛИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. акт. мин. ч. до **пригни́ти, пригни́сти.** *Юрко відвалив камінь з пригнилої тертиці на даху* (Черемш., Тв., 1960, 58); *Він висипав пепінки на жовту солом'яну мату, далі сів біля них, почав перебирати, відкладаючи вбік червиве чи пригниле* [яблуко] (Гуц., Скупана.., 1965, 104).

ПРИГНИ́СТИ *див.* **пригнива́ти.**

ПРИГНИ́ТИ *див.* **пригнива́ти.**

ПРИГНІЗДИ́ТИСЯ, и́ться, *розм.* Док. до **гніздитися 1.** *Він і справді циган. Років вісім тому його батько, перед самою смертю, залишив табір і пригніздився в Заброді* (Мокр., Слід.., 1969, 80); *Образно. *Коли чого просити має* [жінка], *То добрий одгадає час І к чоловіку пригніздиться, Прищулиться, приголубиться* (Котл., I, 1952, 208).

ПРИГНІТА́ТИ *див.* **пригні́чувати.**

ПРИГНІТИ́ТИ *див.* **пригні́чувати.**

ПРИГНІТИ́ТИСЯ *див.* **пригні́чуватися.**

ПРИГНІ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пригніти́ти.** *Я бачила, як ти хилились додолу, Пригнічений своїм важким хрестом* (Л. Укр., I, 1951, 210); *Яринка мовчала. Вона була пригнічена чорним нічним бором, дикою місцевістю, безлюддям* (Допч., IV, 1957, 207). *Образно. *Зимова тінь лягла під білими деревами. Чистий сніг, пригнічений туманом, не блищав, не сяв* (Кобзар, I, 1955, 68).

2. *у знач. прикм.* Якого пригнічують (у 4 знач.). *Прибитому і пригніченому народові позволено на хвилину брати чинний уділ у загальних справах, прокинутись* (Кобр., Вибр., 1954, 39); // *у знач. ім.* **пригні́чені,** них, *мн.* Люди, яких пригнічують (у 4 знач.). *Прийшла Велика Жовтнева соціалістична революція. Вона скинула царя, вона принесла пригніченим волю, сповила новим життям усю землю* (Тич., III, 1957, 68); *І звідусюди чути голоси, Що з голосом єднаються могучим, І всім пригніченим свої обійми Країна Рад широко розкриває* (Рильський, I, 1956, 171).

3. *у знач. прикм.* Охоплений гнітючими, важкими, болісними почуттями. *Зігнувшись, блідий і пригнічений, сидів Грицько до кінця лекції, мов підбитий птах* (Вас., I, 1959, 174); *Пригнічений Павло Петрович звернувся до Аполлонів, Талій, Мельпомен, Псіхей — прикрас свого розкішного кабінету* (Полт., Повість.., 1960, 439); *Із пригніченою душею якось мати вернулась із хліва. Занудьгувала корова, не їсть, не п'є,— чи не захворіла?* (Горд., II, 1959, 28); // Важкий, болісний (про думки, почуття). *Орисю приголомшила ця чутка. Вона ходила мов уві сні, мовчазна, з пригніченими думками* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 39).

ПРИГНІ́ЧЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **пригні́чений** 3. *Здавалося, мов щось пригнічувало і цю тісну*

хатку, і людей, що в їй [ній] *жили. Сама Їгва не пасувала до цього темного закутка вбозтва і пригніченості* (Гр., II, 1963, 353); *Голос, хода і вираз обличчя Марфи виказували смуток і пригніченість* (Хор., Незакіпч. політ, 1960, 112).

ПРИГНІ́ЧЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **пригніти́ти, пригні́чувати.** *Щоб уникнути пригнічення дуба і сприяти швидкому росту тополі, ми застосували «стрілковий» спосіб розміщення порід* (Колг. Укр., 1, 1961, 32); *Тепер можна вважати за твердо встановлене, що травматичний шок виникає як наслідок сильного, але звичайно короткочасного збудження нервової системи з дальшим її пригніченням* (Вибр. праці О. О. Богомольця, 1969, 360); *Початок театральної діяльності М. Л. Кропивницького припадає на час найбільших утисків та заборон, найбільшого пригнічення царизмом української культури* (Минуле укр. театру, 1953, 23).

2. Те саме, що **пригні́ченість.** *Після опромінення у собаки Марсика протягом першої доби відзначалось різке погіршення загального стану, яке супроводжувалось виразним пригніченням, відсутністю апетиту* (Фізіол. ж., VII, 1, 1961, 87).

ПРИГНІ́ЧЕНО. Присл. до **пригні́чений** 3. [П р і с ц і л л а *(пригнічено):*] *Іще одна доклалася вага до тягаря великого на серці...* (Л. Укр., II, 1951, 445); *Юнак Марко кида.. погляди на дівчину, що пригнічено сприймала вихватки Саливонової компанії* (Горд., Дівчина.., 1954, 7).

ПРИГНІ́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **пригні́чувати.** *Схопившись з місця і ще пригнічуваний кошмарами, поспішає* [Врангель] *в оперативний відділ* (Гончар, II, 1959, 381); *В «Англійських враженнях»* [М. Бажана] *розказано про вражаючі факти злиднів, затурканості і духовного убозтва людей, гнаних і пригнічуваних буржуазною «цивілізацією»* (Іст. укр. літ., II, 1956, 516).

ПРИГНІ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пригні́чувати.**

ПРИГНІ́ЧУВАТИ, ую, уєш *і рідко* **ПРИГНІТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИГНІТИ́ТИ,** ічу́, і́тиш, *док.*, *перех.* 1. Придавлювати кого-, що-небудь своєю силою або вагою. *Павло пішов по алеї, і йому здавалось, ніби гілля в гущавині пригнічує його зверху до землі* (Н.-Лев., I, 1956, 456); *Її величезні русяві коси, обвиті довкола голови, бачилось, пригнітали те низьке чоло* (Фр., VI, 1951, 364); *Далеко дужчий за нього був чоловік. Відразу вивернувся з-під його, збив його під себе і пригнітив коліном* (Гр., II, 1963, 255); *Похукав* [Ярема] *на шпака, поки той кліпнув чорним діамантиком, погладив йому пір'я, обережно притримував, щоб не пригнітити дебелими пальцями* (Загреб., Шепіт, 1966, 376); *Образно. [М а р у с я:] *Ох, вітри буйні, донесіть до нього мою печаль-журбу, скажіть йому, що я гину за ним, що мене туга пригнітила до сирої землі* (Стар., Вибр., 1959, 270).

2. *перен.* Гнітюче впливати на психіку; викликати важке і болісне почуття. [О л е с я:] *Пригнічує мене переконання, що постерігаю в собі щодень все більший брак освічення* [освіченості] (Кроп., II, 1958, 266); *Старший лейтенант.. розповідав поволі, короткими фразами, навіть монотонно, але Ольгу ці фрази били, вражали, пригнічували* (Дор., Не повтори.., 1968, 234); *Коли раз освободжуся* [звільнюся] *від усього того, що пригнітало і путало мене тут, тоді стане для мене кождий день — днем празничним* (Коб., I, 1956, 236); *Я не розумів, що думала, переживала жінка.. революціонера, і це нерозуміння дивною загадковістю пригнітило мене* (Досв., Вибр., 1959, 431); // Гнітити (серце, розум і т. ін.). *Як тільки на душі посутеніє, як тільки смуток важким каменем пригнітить серце, як тільки остогидне міська курява..— у Зарванці!* (Коцюб., I, 1955, 458); *Приголомшення придавило Хому, пригнітило розум, тож він.. не збереться з думками* (Горд., II, 1959, 198).

3. Перешкоджати нормальному розвиткові, функціонуванню і т. ін. *Центральну нервову систему адреналін пригнічує, але закінчення рухових нервів адреналін не паралізує* (Вибр. праці О. О. Богомольця, 1969, 112); *Несмачна їжа швидко пригнічується. Вона не збуджує апетиту, пригнічує діяльність травних залоз* (Укр. страви, 1957, 24); *Спостереження показали, що овес пригнічує горох, квасоля — яру пшеницю, коноплі — кенаф і нут, гарбузи — рицину та квасолю, яра пшениця — рижій і льон* (Наука.., 5, 1960, 39).

4. *перен.* Гнітити кого-небудь своєю владою, авторитетом і т. ін. *Маючи дужий голос і темперамент, Любов Павлівна ніколи не пригнічувала своїх партнерів* (Минуле укр. театру, 1953, 66); [М і ч у р і н:] *А я їм* [американцям] *скажу: нехай приїжджають через двадцять років. І хай не пригнічують мене своїми грошима* (Довж., I, 1958, 408); *Тепер знов пригнітали її старі, як чорна хмара, як туман,— дихати важко було* (Григ., Вибр., 1959, 273); // *рідко.* Те саме, що **пригно́блювати.** *Бідний робітник, що зазнав змалечку нужду та горе, що бачив, як сильні пригнічують слабших, багаті — бідних і скрізь панує неправда, дивись на світ, як на загадку* (Коцюб., II, 1955, 122).

ПРИГНІТИ́ВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПРИГНІТИ́ТИСЯ,** ічу́ся, і́тишся, *док.* 1. Ставати пригніченим (у 2 знач.). *Коли Терезка зникла за дверима, Брановський трохи пригнітився, що Терезка кинула йому такий короткий «добрий день» і пішла* (Томч., Готель.., 1960, 232).

2. *тільки недок.* Пас. до **пригні́чувати.** *Овес вистигає не одночасно з горохом, до того ж горох пригнічується вівсом* (Колг. Укр., 11, 1961, 15).

ПРИГНІ́ЧУВАЧ, а, *ч.*, *спец.* Те, що пригнічує (у 3 знач.). *Пшениця є пригнічувачем розташованої поруч фіалки; посіяний злак добре проросте, а насіння квіткової рослини навіть не зійде* (Колг. Укр., 9, 1960, 46).

ПРИГНО́БИТИ *див.* **пригно́блювати.**

ПРИГНО́БЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пригно́бити.** *Станеш, пригноблений безконечною величчю краси, притулившися спиною до скелі, й так замреш* (Хотк., II, 1966, 302).

2. *у знач. прикм.* Якого пригноблюють (у 1 знач.). *Всі дотеперішні суспільства грунтувались, як ми бачили, на антагонізмі між класами гноблячими і пригнобленими* (Комун. маніф., 1963, 41); *Дякуючи Великій Жовтневій соціалістичній революції, заговорили раптом пригноблені народи, на всіх язиках заспівали* (Тич., III, 1957, 56); // *у знач. ім.* **пригно́блені,** них, *мн.* Люди, яких пригноблюють (у 1 знач.). *Хитаються бетони ворожих веж у відблиску заграв, і помсти крик летить по всій планеті: «За Лібкнехта, за Сакко, за Ванцетті! За всіх пригноблених!»* (Сос., II, 1958, 331); *Принцип мирного співіснування не може бути застосований у відносинах між гнобителями і пригнобленими, між колонізаторами і жертвами колоніального гніту* (Резол. XXIII з., 1966, 9).

3. *у знач. прикм.* Похилений, згорблений. *І очі ті, і постаті ті,— тільки очі журніші та постаті пригнобленіші...* (Вишня, I, 1956, 298); // Який не розвивається; кволий. *Серед листу жовтого воскрес Буянням трав пригноблений барвінок* (Еллан, I, 1958, 64).

4. *у знач. прикм.*, *перен.* Охоплений важкими, болісними почуттями. *Вона лежала так тихо, пригноблена, розтопана, і розуміла лиш одно, що вона одинока* (Коцюб., I, 1955, 330); *І цуко смутно всміхнувся, схилив голову вниз та й зажурився. Він увесь був якийсь пригноблений* (Крим., Вибр., 1965, 388); // Важкий, гнітючий (про

настрій, почуття). *Настрій на дарабі стає пригноблений. Оба керманичі похмурі, і ми, пасажири, вже боїмося їх зачіпати* (Хотк., II, 1966, 393).

ПРИГНÓБЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **пригнóблений** 4. *Поганий день: не то щоб скучно, а якась апатія, пригобленість* (Коцюб., III, 1956, 130).

ПРИГНÓБЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **пригнобúти, пригнóблювати.** *Під час своїх подорожей по Україні в 1843 і 1845 роках Шевченко на власні очі побачив таке страшне пригноблення трудящих, що він ніби прозрів, наче очі йому відкрилися на сувору дійсність* (Кол., Безсмертний Кобзар, 1961, 39).

2. Стан за знач. **пригнóблений** 4. *Без слова, в німім пригнобленню вийшли.. жандарм і візник* (Фр., II, 1950, 37); *Іван дивився на неї* [матір]. *Бачив велике пригноблення на її лиці* (Круш., Буденний хліб.., 1960. 106).

ПРИГНÓБЛЕНО. Присл. до **пригнóблений** 4. *Я відчув себе супроти нього мізерією і пригноблено потакав його балачці, зачудовувався з його енергійних рухів* (Досв., Вибр., 1959, 402); *Мовчки, пригноблено дивився* [Фінк] *на неї і посміхався запобігливо* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 80).

ПРИГНÓБЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп.і мин. ч. до **пригнóблювати.**

ПРИГНÓБЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пригнóблювати.**

ПРИГНÓБЛЮВАТИ, юю, ююш, *недок.*, **ПРИГНОБИТИ,** поблю́, нóбиш; *мн.* пригнóблять; *док.*, *перех.* 1. Жорстоко експлуатуючи, не давати вільно жити. — *Багатий пригноблює бідного.. Скрізь панує неправда в світі,— сказав сумовито Роман* (Н.-Лев., VI, 1966, 411); — *Ох, який ти* [отець Христофор] *злий! Ти пригноблюєш ближніх* (Довж., I, 1958, 417); *Бачу, єгиптянок очі сміються з-під чорних серпанків, жінку Іслам пригнобив, але очі зосталися вільні!* (Л. Укр., I, 1951, 307).

2. *перен.*, *рідко.* Створювати важкий настрій; викликати важке, болісне почуття. *Тиша ця пригнобила його* (Фр., VI. 1951, 154).

3. *перен.*, *рідко.* Поглинати, відтіснити що-небудь. *Сонце запалало на сході і пригнобило пітьму* (Коб., I, 1956, 437).

ПРИГНÓБЛЮВАЧ, а, *ч.* Той, хто пригноблює (у 1 знач.). *Думки про необхідність революційної боротьби з пригноблювачами народу ніколи не залишали поета* [Т. Шевченка] (Ком. Укр., I, 1964, 75).

ПРИГНÓБЛЮВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **пригнóблювач.**

ПРИГНÓБЛЮЮЧЕ. Присл. до **пригнóблюючий** 2. *Її присутність впливала на мене завсігди лише пригноблююче* (Коб., I, 1956, 136).

ПРИГНÓБЛЮЮЧИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. теп. ч. до **пригнóблювати.** *Ночами Ольга чула безперервне шлапання його нічних пантофлів. Уцій безкінечній його мандрівці по кімнатах було щось страшенно пригноблююче* (Галан, Гори.., 1956, 21).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **гнітю́чий.** *Місто Харків, особливо ж вулиці, якими йшов, зробили на мандрівника пригноблююче враження* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 5).

ПРИГНУЗДÁТИ, áю, áєш, *перех.* Док. до **гнуздáти.** *Пригнуздати коней: В місті грабунки, «синочки»* [махновці] *перепились, розперезались... Ревком катеринославський хотів пригнуздати їх* (Гончар, II, 1959, 334).

ПРИГНУ́ТИ *див.* **пригинáти.**

ПРИГНУ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пригну́ти.** *Вони стояли на греблі біля самого шлюзу і дивилися, як срібна стьожка води спокійно котиться по густій зеленій щітці пригнутого до землі верболозу* (Чаб., Тече вода.., 1961, 183); *Захистити пагони малини від обмерзання можна, якщо їх пізно восени пригнути до землі. Кінці пригнутих пагонів зв'язують шпагатом* (Колг. Укр., 10, 1960, 33).

2. *у знач. прикм.* Якпії пригнувся, нахилився. *Гарячі жнива. Біліють скрізь сорочки пригнутих женців* (Вас., II, 1959, 165).

ПРИГНУ́ТИСЯ *див.* **пригинáтися.**

ПРИГОВІ́Р, вóру, *ч.*, *розм.* 1. Те, що говорять, супроводжуючи яку-небудь дію; примовка. *Мовби згадавши свої парубоцькі літа,.. пастух зачав витоптувати, викаблучувати, розламувати кістки, та з піснею, та з приговором* (Горд.. Дівчина.., 1954, 179).

2. *заст.* Наговір. [Я в д о х а:] *І як би то він зміг мене з ума звести, як я того не схочу? Може, зна такого наговору чи приговору або підкурює чим?* (Кроп., II, 1958, 347).

ПРИГОВІ́РКА, ПРИГОВÓРКА, и, *ж.*, *розм.*, *рідко.* 1. Те саме, що **приговір** 1. *Сипле* [Тьоркін] *жарти, приговірки, Сам же й вусом не моргне* (Воскр., Взагалі.., 1948, 122); [Т е р п и л и х а:] *Оттак все вона — приговорками та одговорками і вивертається* (Котл., II, 1953, 20).

2. Те саме, що **прúказка.** *Труснув* [опришок] *головою, повторяючи свою любиму приговірку: — Все байка — коби лиш ми здорові!* (Хотк., II, 1966, 126); *От з такого-то Пархімового снідання пішла меж людей і приговорка* (Кв.-Осн., II, 1956, 477).

ПРИ́ГОВОР, у, *ч.* 1. *заст.* Вирок (у 1 знач.). *Маруся слухала ці одрубні фрази — і мов приговор смерті їй читали...* (Хотк., II, 1966, 269).

2. *розм.* Постанова яких-небудь зборів. *Нарешті він кашлянув, підтягнувся і високим, чужим трохи голосом почав читати. Всі уже знали той приговор.. Уже знали, що від сьогодні земля не панська, а людська, що народ одбирає її назад, у свою власність* (Коцюб., II, 1955, 81); *Мартин розгортає за столом ветхі віком копії постанов судебної палати, кладе перед очі Корона приговор Стайківського сходу* (Кос., Новели, 1962, 109); *Треба організувати земельні громади й скласти приговор, тоді вишлють землеміра, і зробить він нарізку, як там кожна громада собі встановить* (Головко, II, 1957, 32).

ПРИГОВОРИ́ТИ, ворю́, вóриш, *док.*, *перех.* 1. *діал.* Домовити (у 2 знач.). — *Молодим дуже приговорив я тебе служити в мене і обіцявся, коли будеш мені вірно і чесно служити, не зоставити тебе* (Кв.-Осн., II, 1956, 351).

2. *діал.* Підмовити. *Приговорила* [Оришка] *одного кума випросити в управителя невеличкий шматочок цілини зараз біля Горішка, буцім для себе* (Мирний, IV, 1955, 211).

3. *заст.* Постановити, ухвалити. *Високі радники приговорили, і король Ян-Казімір повелів: до початку кампанії.. власну чернь у себе за спиною приборкати* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 211).

ПРИГОВÓРКА *див.* **приговíрка.**

ПРИГОВÓРЮВАННЯ, я, *с.*, *розм.* Дія за знач. **приговóрювати.** — *Ну, ну! Ти-ти-ти! — чути батькове приговорювання, перемішуване ударами молота* (Фр., IV, 1950, 189).

ПРИГОВÓРЮВАТИ, юю, ююш, *недок.*, *перех і неперех.*, *розм.* Говорити, супроводжуючи якусь дію. — *Дай вам, господи, і з роси, і з води,— приговорювала Мартоха, кланяючись* (Л. Укр., III, 1952, 673); *Мати допомагала йому одягатись. — Який же ти легкий став, сину,— приговорювала вона.— Здається, на руках би, як маленького, до самих Криничок несла* (Гончар, II, 1959, 135); // *заст.* Промовляти слова туги над померлим. *І як же то дуже голосили і жалібно приговорювали над Трохимом!* (Кв.-Осн., II, 1956, 418).

ПРИГО́ДА, и, *ж.* 1. Те, що трапилось (часто непередбачене, несподіване); подія, випадок. *Серед ночі, при місяці, при тяжкім болі тіла, всі денні пригоди вставали перед ним, як те страховище* (Мирний, I, 1949, 314); *«Що ж то, сину, за пригода Така прилучилась?» «Та пригода — не пригода — Верства повалилась!»* (Рудан., Тв., 1959, 193); *Ще на формуванні* [взводу] *сталася пригода, після якої ми з Оленченком подружили* (Багмут, Записки.., 1961, 83); // *також у сполуч. із сл.* л и х а, т я ж к а *і т. ін.* Небажана, неприємна або небезпечна для когось подія. *В пригоді пізнавай приятеля* (Укр.. присл., 1955, 141); — *Як не глядів* [дервіш], *як не старався,— сталась пригода: заслаб осел в пустині та й здох* (Коцюб., II, 1955, 150); *Ходив собі Вовчик-братик по лісі, ходив, та й надибала його тяжкая пригода* (Фр., IV, 1950, 54); *Через два дні після невдалого сватання з Тимком сталася пригода, яка трохи не коштувала йому життя* (Тют., Вир, 1964, 121).

◇ **Бу́ти (бува́ти, става́ти, ста́ти) у [вели́кій] приго́ді** (*рідко* **в приго́ду**) *кому:* а) приходити на допомогу в скрутну хвилину.— *Будь добрий, оде'яжи мене від сього куща. Я тобі буду колись у пригоді* (Калин, Закарп. казки, 1956, 79); — *Слухай, Кириле,— каже чорт, знявши шапку і вклонившись,— поможи мені у моїм ділі, а я тобі у великій пригоді стану* (Стор., I, 1957, 88); б) взагалі допомагати кому-небудь. — *Рости, моя дитино,— було їй каже вона,— рости, та хоч у якій-небудь пригоді будеш мені, біля печі хоч* (Тесл., З книги життя, 1949, 72); *Невідомо, хто в цій дружбі двох дітей став більше кому у пригоді* (Крот., Сини.., 1948, 19); в) бути потрібним. *Царівні буде він* [килим-самоліт] *в пригоду, І то найбільш для того году, Як замуж* [заміж] *прийдеться давать* (Котл., I, 1952, 172); [О л е к с і й:] *Зайвий розум не завжди бува в пригоді людині* (Кроп., V, 1959, 527); [Б е д л і:] *Його* [пістолет] *можна сховати навіть у вашій зачісці, ось так.. Можливо, ця річ стане вам у пригоді* (Мокр., П'єси, 1959, 96); **В (при) приго́ді** — при нагоді. [Ч а л и й:] *Війська маєм ми всього двісті чоловік і одну гармату. Це наші сили, це наш замок, куди в пригоді ми можем заховатись!* (К.-Карий, II, 1960, 241); *Консерватизм — це така річ, котру треба підрізувати при всякій пригоді* (Драг., II, 1970, 362); **Про [всяку] приго́ду**— на всякий випадок. *Вхопивши обіруч дзюбак, я.. до кінця ручки прив'язав тонкий, а міцний шнур, що був у мене за поясом про всяку пригоду* (Фр., IV, 1950, 15).

2. *перев. мн.* Події, які трапляються під час подорожей, мандрівок і часто пов'язані з риском. *Він розповів зміст поеми* [«Одіссеї»], *дитячим звичаєм підносячи більше чудесні та фантастичні пригоди, а минаючи побутові картини* (Фр., III, 1950, 34); *Везучи наш вантаж, ми шукали пригод. Ми вже й здали вантаж, а цікавого нічого не зустріли* (Ю. Янов., II, 1958, 152); // *перев. з означ.* Дії, розраховані на досягнення успіху в коханні, залицянні. *Ломицького встріла Христина і все дочиста випитала в його. Вона зацікавилась його романом, бо була дуже охоча й ласа до таких романів та романічних пригод* (Н.-Лев., VI, 1966, 32); *Веселий, поранений в руку сержант хвалькувато розповідав товаришам про свої довоєнні ловеласівські пригоди* (Гончар, III, 1959, 178).

Шука́ч приго́д *див.* **шука́ч.**

ПРИГОДИ́ТИ, джу́, ди́ш, *док., розм., рідко.* Те саме, що **догоди́ти.** *Радивон Ржа, морений, томлений, валився з ніг, а жінка, замість того щоб пригодить, галасувала на весь двір* (Горд., Дівчина.., 1954, 267).

ПРИГОДИ́ТИСЯ, джу́ся, ди́шся, *док.* Виявитися придатним, корисним для кого-, чого-небудь. *Не плюй в колодязь: пригодиться води напиться* (Номис, 1864, № 44070); — *Там* [у монголів].. *твій Максим, і хто знає, може, ми один другому на що пригодимось* (Фр., VI, 1951, 114); *Йонька вийняв димучий патрон, понюхав його, покрутив у пальцях, прикидаючи, чи не пригодиться в господарстві* (Тют., Вир, 1964, 399).

ПРИГО́ДНИК, а, *ч., рідко.* Шукач пригод. *Італієць з Генуї і невгамовний пригодник Христофор Колумб в одну ніч став адміралом і дворянином* (Рибак, На світанку, 1940, 76).

ПРИГО́ДНИЦТВО, а, *с., літ.* Те, що пов'язане з пригодами (у 2 знач.). *Елементи пригодництва займають помітне місце в оповіданні О. Копиленка «Сенчині пригоди»* (Іст. укр. літ., II, 1956, 110).

ПРИГО́ДНИЦЬКИЙ, а, е. 1. Побудований на пригодах (у 2 знач.). *В його розповіді мелькнуло.. кілька екзотичних назв, і вони нагадали Гловацькому читані колись, за юнацьких років, пригодницькі книги* (Жур., До них іде.., 1952, 67); *Чудернацькі проекти, схожі на сюжети пригодницьких романів, один від одного химерніший, снуються в його голові* (Мур., Жила.. вдова, 1960, 185); *Пригодницька фабула; Пригодницький фільм; Пригодницький жанр.*

2. Власт. тому, хто шукає пригод (у 2 знач.). *Пригодницькі мрії летіли широко, і здавалося — зараз підійде невідома людина і почнеться перша частина великої пригоди* (Коп., Вибр., 1948, 110); *Не тільки такі, як Віталик, тамували тут* [на покинутому судні] *пригодницьку свою жагу, а й серйозні дядьки* (Гончар, Тронка, 1963, 239).

ПРИГОДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИГОДУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех., розм.* Підгодовувати (звичайно тварин). *Раділи люди. Уже вони турбувалися об тім, коли орати, коли засівати; пригодовували скотинку на важку польову роботу* (Мирний, III, 1954, 60).

ПРИГОДО́НЬКА, и, *ж., нар.-поет.* Пестл. до **приго́да** 1. *Ой розпливайтеся, мої пригодоньки, Так, як лист по воді! Ой не тіштеся, мої воріженьки, Та й моїй пригоді!* (Укр.. нар. пісні, 1, 1964, 452); *Коли б не сталась йому пригодонька на чужині!* (Барв., Опов.., 1902, 141); *Не заспокоїлась тільки Оксана, бо вже кожна людина на селі знала про її сором, лиху та нещасливу пригодоньку* (Л. Янов., I, 1959, 38); *Була б неприємна пригодонька із-за цієї прописки* (Козл., Сонце.., 1957,88).

ПРИГО́ДОЧКА, и, *ж., нар.-поет.* Пестл. до **приго́да** 1. *Калиночка пристигає, вершок зеленіє, На дівчину пригодочка, робити не вміє* (Коломийки, 1969, 109).

ПРИГОДУВА́ТИ *див.* **пригодо́вувати.**

ПРИГО́ЄНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пригоїти.** *Найпекучіші, пригоєні буденними клопотами болі разом тепер ожили, защеміли* (Гончар, Таврія, 1952, 236).

ПРИГО́Ж *див.* **приго́жий.**

ПРИГО́ЖЕ, *присл.* Те саме, що **го́же.** *Гарнеє житце, помнож його боже! Колос, немов перемитий, Щіткою густо ізлився пригоже* (Манж., Тв., 1955, 54); // *у знач. присудк. сл. Нашому роду так не пригоже!* (Барв., Опов.., 1902, 85).

ПРИГО́ЖИЙ, ПРИГО́Ж, а, е. 1. *нар.-поет.* Те саме, що **го́жий** 1. — *Балабуха чоловік вчений, пригожий, має вже парафію* (Н.-Лев., III, 1956, 54); *Пригож мій дядько, Радя Локотош. У нього зір — як зорі в морі* (Сос., II, 1958, 347); *На козаку й рогожа пригожа* (Номис, 1864, № 786); // *у знач. ім.* **приго́жий,** жого, *ч.*; **приго́жа,** жої, *ж.* Гарна, вродлива людина. *Ой, з-за гори вітер віє, Там пригожий жито сіє, Ой, там ходить чумак гожий Та на личеньку кращий рожі* (Укр. лір. пісні, 1958, 539).

2. *розм.* Те саме, що **го́жий** 3. *Вона привикла дома, що її батько про все старався.. Коли ж вийшла за пан-*

отця, переконалася, що її муж ні до чого не пригожий (Март., Тв., 1954, 355); *Я не вірю, що пригож Нам лиш мажор, а сум кінчається* (Бичко, Простота, 1963, 66); // Відповідний для чого-небудь. *В неділю я не мав пильної роботи, ходив по лісі, лежав у холодку та думки думав, і вернувся вечором додому в настрої, дуже пригожім до писання поезій* (Мак., Вибр., 1954, 141); // Зручний (про момент, час і т. ін.). *Мотря цілий вечір водить за нею напруженими очима і вичікує пригожого моменту, щоб одверто поговорити з сестрою* (Вільде, Пов. і опов., 1949, 220).

ПРИГÓЖІСТЬ, жості, *ж.* Властивість за знач. **пригóжий** 1. *Трохи огрядному, як на його вік, Храпкову не бракувало суто чоловічої пригожості* (Ле, Міжгір'я, 1953, 24).

ПРИГÓЇТИ, óю, óїш, *док., перех.* Злегка загоїти; // Притамувати (біль). *З великодушності не спитають її* [вдову] *про безповоротну втрату, порадою не пригоять тяжкий біль сирітства* (Ле, Міжгір'я, 1953, 183).

ПРИГОЛІВ'Я, ПРИГОЛÓВ'Я, я, *с., розм.* Те саме, що **узголів'я.** *Тепер вона побачила людину..— ця людина була біля неї, зовсім близько біля приголів'я* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 87); *Зглянься і біль оджени од коханої дівчини, Фебе, Зглянься ласкаво і стань край приголів'я її* (Зеров, Вибр., 1966, 290).

ПРИГОЛÓВАЧ, а, *ч., діал.* 1. Приголів'я. *Здавалося Андрієві, що як сіла вона* [мати] *звечора біля приголовача, та так і просиділа до ранку, дивилася на нього, ледь-ледь перебираючи його кучері* (Минко, Вибр., 1952, 8); *Над ними стояв стражник й шурхав рукою під приголовач* (Панч, Синів.., 1959, 57).

2. Верхній поперечний брусок у віконній рамі або одвірку. *Заходячи в двері, чоловік трошки пригнувся, хоч приголовач одвірків був дуже високий* (Ле, Право.., 1957, 223).

ПРИГОЛÓВЧИК, а, *ч., розм.* Згорнута пелюшка, що підкладається під голову немовляті (звичайно під час купання). *Навчаю, як і покупати, як приголовчик, як пупочок завинути, щоб водиця не зайшла* (Барв., Опов.., 1902, 436).

ПРИГОЛÓВ'Я *див.* **приголів'я.**

ПРИГОЛОДНІ́ТИ, ію, ієш, *док., розм.* Трохи зголодніти, почати відчувати голод. — *Я також троха пригоднів* (Фр., VI, 1951, 464).

ПРИГОЛÓМШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **приголóмшити.** *Він ішов звільна, хиткими кроками, мов п'яний або приголомшений важким ударом* (Фр., II, 1950, 315); *Печальний, або нерішучий, або приголомшений гамом, топтався він, крутячи шиєю тонкою* (Бажан, Італ. зустрічі, 1961, 18); *Приголомшені ударом артилерії, вони* [фашисти] *не скоро опам'яталися* (Гончар, III, 1959, 219); *Німий стояв, наче приголомшений від несподіванки* (Томч., Жменяки, 1964, 142); *Забитий, приголомшений злиднями, хворий від сутяжної праці хлібороб, глянувши на світове весілля* [весну], *знову ожива* (Л. Янов., I, 1959, 31); *Навколо в мовчанці стоять приголомшені люди у розпачі, з широко розкритими очима жінки, поникли у тяжкій думі, та хмурі мужики* (Головко, I, 1957, 295).

2. *у знач. прикм., перен.* Який виражає замішання, пригніченість і т. ін. *У Ганни був приголомшений вигляд, трохи навіть зляканий* (Коп., Лейтенанти, 1947, 90); *Старший подивився скоса на Юхимового батога, на зігнуту приголомшену постать* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 259); *Побачила* [Надійка] *хоч не розгублені, але якісь задерев'янілі, посірілі і просто приголомшені обличчя* (Коз., Листи.., 1967, 211); // Який не розвивається; загальмований. *Всі.. приголомшені здібності дитини заніміють і занидіють у зав'язку, і з малого Мирона вийде кепський господар* (Фр., I, 1955, 236).

ПРИГОЛÓМШЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **приголóмшений** 2.

ПРИГОЛÓМШЕННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **приголóмшити.** *Приголомшення швидко переходить в обурення, гнів* (Збірник про Кроп., 1955, 248); *Артем трохи прийшов до пам'яті від приголомшення* (Головко, II, 1957, 620).

ПРИГОЛÓМШЕНО. Присл. до **приголóмшений** 2. *Поет Вишневий приголомшено кліпав очима. Аудиторія єхидно посміхалася* (Кач., II, 1958, 18); *Дощ реве, як шалений. Блискавки немов падають просто на машину. Щохвилини небо розчахується навпіл. Студенти приголомшено мовчать* (Ю. Янов., II, 1954, 200).

ПРИГОЛÓМШИТИ *див.* **приголóмшувати.**

ПРИГОЛÓМШЛИВИЙ, а, е. Який приголомшує (у 2 знач.). *Звістка була приголомшливою, неймовірною* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 9); *Легкий на слово, веселий, він любить, зібравши гурт цікавих, брехнути їм з свого вояцького минулого що-небудь приголомшливе, розгонисто-неймовірне* (Гончар, Тронка, 1963, 131); *Намагаючись відновити ту приголомшливу розмову, вона чітко уявляла її* [Катерини] *бліде, висмоктане обличчя, каламуть злості і збентеження.. в її очах* (Коз., Листи.., 1967, 188); // Власт. станові приголомшеності. *Орест знітився від приголомшливого чуття* (Досв., Вибр., 1959, 353); *Як стало відомо в колах румунської еміграції Женеви, розгром румунських дивізій на східному фронті викликав у Румунії приголомшливе і гнітюче враження* (Кучер, Чорноморці, 1958, 146).

ПРИГОЛÓМШЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Стан за знач. **приголóмшливий.** *Знає* [Спартак] *й те, що боротьба тільки розгортається, приголомшливість перших поразок мине* (Гончар, Людина.., 1960, 205).

ПРИГОЛÓМШЛИВО. Присл. до **приголóмшливий.** *Несподівано опинились віч-на-віч. Все сталося так приголомшливо раптово, що їм обом наче й дух перехопило* (Баш, Па.. дорозі, 1967, 19); // *у знач. присудк. сл. Це було так несподівано й приголомшливо, наче на мене щось зненацька звалилося* (Речм., Твій побратим, 1962, 174).

ПРИГОЛÓМШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приголóмшувати.**

ПРИГОЛÓМШУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПРИГОЛÓМШИТИ,** шу, шиш, *док., перех.* 1. Сильним ударом (звичайно по голові) позбавляти свідомості. *Удар приголомшив Горпину* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 142); *Уночі ми величенькою каменюкою трохи приголомшили.. вартового* (Мур., Бук. повість, 1959, 179); // Приглушувати (звичайно рибу). *Часом на гачок ловилась якась велика рибина, і ченцеві тоді доводилося докладати чимало зусиль, щоб приголомшити свою жертву й витягти з води* (Донч., II, 1956, 24); // Оглушувати кого-небудь (про гул, шум і т. ін.). *Степан Васильович зіскакує з ліжка, його відразу сліпить сонце і приголомшує гуркіт знадвору* (Стельмах, I, 1962, 591); *За поворотом штрека її майже приголомшив могутній гул підземного водопаду* (Донч., Шахта.., 1949, 149); // *безос. Так часто буває тихої передвечірньої пори, десь на широкому роздоллі, коли не повійне вітерцем, не обпече спекою, не приголомшить громовицею* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 52); // *рідко.* Приглушувати якісь звуки, шуми. *Літній вечір спускався сивим соколом додолу, проходжував зрошених потом бадіків, приголомшував співи захриплих пастухів* (Черемш., Тв., 1960, 66).

2. *перен.* Викликати паніку, замішання. [Г о р л о в:] *Головне — натиск. Приголомшити і знищити* [фашистів]. [Г а й д а р:] *Приголомшувати ми можемо, не раз приголомшували, а от точити і знищити...* (Корн.,

II, 1955, 21); *Кількох гранат було б досить, щоб назавжди спинити її* [танкетки] *біг, але раптовість удару так приголомшила ворога, що колона змішалася* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 12); // Справляти сильне враження, надзвичайно дивувати. *Все зводилось* [у театрі Суходольського] *насамперед до того, щоб безперестану і чим завгодно розважати, приголомшувати глядача* (Минуле укр. театру, 1953, 82); *Людину, хоч трохи обізнану в мистецтві, князь приголомшував своїми судженнями* (Полт., Повість.., 1960, 410); *Крик Тані приголомшив художника. Він стишився, позаздкував до виходу* (Гжицький. Чорне озеро. 1961, 301); // Несподіваними діями, словами і т. ін. ставити кого-небудь у скрутне становище. *Штельмахер глянув на Едіт і вирішив викласти на стіл свій найбільший козир, зразу приголомшити актрису, не давши їй навіть отямитися* (Собко, Запорука.., 1957, 164); *Зухвалість відвідувача приголомшила начальника управління. Він аж здригнувся від цього оклику, повернув голову до Бачури та й закам'янів на мить* (Чаб., Тече вода.., 1961, 35); // Спричинитися до стану пригніченості, розгубленості. *Несподіване лихо приголомшило Гната* (Коцюб., I, 1955, 24); *Світ рожевого цвіту і гарячого бджолиного дзвону з жахливою швидкістю замінила тяжка цілоденна товкотнеча людей, дзвін грошви, шелест розписок, зітхання боржників і гризота з людською бідністю. Це спочатку надовго приголомшило її* (Стельмах, I, 1962, 321).

ПРИГОЛО́МШУЮЧИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. теп. ч. до **приголо́мшувати.** *У класі враз запала тиша. Це була особлива тиша, приголомшуюча, коли весь клас відчув, що трапилось щось тяжке* (Допч., IV, 1957, 450).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **приголо́мшливий.** *Навіть у морях, здавалося б, вздовж і впоперек вивчених людиною, робляться приголомшуючі відкриття* (Наука.., 4, 1963, 39); *Ще й сьогодні пам'ятає Бронко, яке приголомшуюче враження зробили на нього перші слова вірша* (Вільде, Сестри.., 1958, 234).

ПРИ́ГОЛОСНИЙ, а, е, *лінгв.* Який утворюється внаслідок проходження струменя повітря через перепону в якомусь місці мовного апарату (про звуки мови). *Приголосний звук; // у знач. ім.* **при́голосний,** ного, *ч.* Звук, основою якого є шум, що виникає внаслідок проходження видихуваного струменя повітря через певну перепону, утворювану в якому-небудь місці мовного апарату. *Середньоязикові приголосні; Носові приголосні.*

ПРИГОЛУ́БИТИ *див.* **приголу́блювати.**

ПРИГОЛУ́БИТИСЯ *див.* **приголу́блюватися.**

ПРИГОЛУ́БЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **приголу́бити.** *Мимохідь приголублений хлопець почервонів до сліз* (Ільч., Серце жде, 1939, 37); *Земля, повита славою народу українського,.. Вітчизною єдиною, Мов донька, приголублена* (Уп., Вірші.., 1957, 109).

ПРИГОЛУ́БЛИВИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **ласка́вий.** *Приголубливі слова.*

ПРИГОЛУ́БЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПРИГОЛУ́БИТИ.** блю, биш; *мн.* приголу́блять; *док., перех. і без додатка.* Проявляючи ніжність, ласку, пестити кого-небудь; голубити. *Тільки й знає* [Левко], *що приголублює свою Ївгу* (Кв.-Осн., II, 1956, 295); *Іван радісно обнімає її* [дочку], *приголублює* (Лев., Марія, 1953, 109); [Пата лка:] *До кого я пригорнуся і хто приголубить? Коли тепер того нема, який мене любить* (Котл., II, 1953, 5); *Отець превелебний.. не проминув нагоди приголубити вдовицю* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 31); — *Я хотів було приголубити хлопчика, але він рішуче відіпхнув мою руку.* — *Я не маленький* (Збан., Любов, 1957, 36); *Образно. *Олена побачила на Севериновій кубанці дірочку, з якої визирала вата..* — *Чи куля тебе приголубила, чи на сучок напоровся?* — *запитала насмішкувато* (Тют., Вир, 1964, 540); // *чим.* Пестити словом, поглядом і т. ін. *Він нас ніколи не жалував, сам п'є, гуляє, а нас і словом не приголубить* (Барв., Опов.., 1902, 273); *Приголубила* [Уляна Григорівна] *синів, що сиділи навпроти неї, любляччим материнським поглядом* (Добр., Очак. розмир, 1964, 32); // *у сполуч. із сл.* до себе, до серця. Пригортати, притискувати до себе кого-, що-небудь. — *Лягай тепер спати, Сидорко, я тебе збуджу,..* — *умовляла Одарка, приголублюючи до себе сонного брата* (Л. Янов., I, 1959, 74); [Елеаза р:] *Коли я під ногами знайду хоч листок, я до серця його приголублю* (Л. Укр., II, 1951, 144); // *перен.* Давати захист, притулок, виявляти увагу, піклування і т. ін. — *Я дуже боявся за вас, Гергардт, вони вас уже почали приголублювати. Я думав, ви теж продастеся за дрібниці, одержані з видавництва* (Собко, Запорука.., 1952, 64); *Сестру Валентини Григорівни розстріляли фашисти, і вона зоставила по собі.. сироту Володю.. Володя виріс уже, став зразковим учнем, його пожаліли і приголубили радянські люди* (Кучер, Дорога.., 1958, 25); // *перен.* Доглядати кого-, що-небудь. — *Дарий же, боже, нам і нашим дітям вік довгий та щасливий, щоб ти, моя доню,.. приголубила мою старість* (Н.-Лев., II, 1956. 280).

ПРИГОЛУ́БЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **ПРИГОЛУ́БИТИСЯ,** блюся, бишся; *мн.* приголу́бляться; *док., до кого—чого.* З ласкою, з ніжністю притулятися, припадати до кого-, чого-небудь. — *Нема таких речей, щоб його* [щастя] *розказати,— так сказала Галочка, приголублюючись до нього* (Кв.-Осн., II, 1956, 336); *Коли чого просити має* [жінка], *То добрий одгадає час І к чоловіку пригніздиться, Прищулиться, приголубиться* (Котл., I, 1952, 208); *Він обняв її* [тополю], *приголубився гарячою головою до стовбура* (Тют., Вир, 1964, 474); *Образно. *Скінчились будиночки, і грейдер, круто звернувши ліворуч, приголубився до лісорозсадника* (Логв., Давні рани, 1961, 129).

ПРИГО́НИТИ[1] *див.* **приганя́ти**[1].

ПРИГО́НИТИ[2] *див.* **приганя́ти**[2].

ПРИГО́НИЧ, а, *ч., заст.* Наглядач над робітниками, працівниками. — *Знаю я ті начальства! Знаєте, їх настановляють більше як пригоничів, задля того, щоб слідкувати за урядовим людом* (Н.-Лев., VI, 1966, 31).

ПРИГО́НКА, и, *ж.* Те саме, що **при́гінка.** *Капітан Косарєв, незважаючи на неділю, наказав вивести дві підлеглі йому роти на огляд і пригонку амуніції* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 420); *Пригонка деталей.*

ПРИГО́НОЧНИЙ, а, е, *спец.* Який здійснюється пригонкою. *При складанні машин доводиться робити багато пригоночних операцій: свердління, шабрування, притирання та ін.* (Слюс. справа, 1957, 277).

ПРИ́ГОРА, и, *ж.* Те саме, що **при́гірок.** *Чомусь я тепер не можу злізти навіть на невелику пригору без задишки* (Л. Укр., V, 1956, 208).

ПРИГОРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пригора́ти.**

ПРИГОРА́ТИ *див.* **пригоря́ти.**

ПРИ́ГОРБОК, бка, *ч., розм.* Те саме, що **горбо́к.** *Вона* [дебра] *бігла просто, потім навертала вбік, уступаючись перед горбами й пригорбками, оббігала їх довкола* (Март., Тв., 1954, 244); *Маруся глянула... З пригорбка спішно біжить якийсь чоловік* (Хотк., II, 1966, 239).

ПРИГОРІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **пригорі́ти.** *Вихоплює* [наймичка] *рогачем пригорілу зверху картоплю, що сичить плетеним шумовинням* (Стельмах, I, 1962, 106); *Двоє-троє ще перегортали уважно та поливали порозтягану пригорілу солому та дерево, боячися, щоб не заховалася де іскра* (Гр., I, 1963, 391); *З трісконм кусав* [шашлик] *він і гриз. І заїдав Пригорілою кашею* (С. Ол., Вибр., 1959, 203); // *у знач. прикм.* Злегка

підсмажений. *Каштанами пригорілими диха тепла далина* (Рудь, Доп. зорі, 1958, 72); *Весняним подихом тягнеться тепло від грубки, пахне приємно пригорілою картоплянною шкуринкою* (Збан., Сдина, 1959, 29).

ПРИГОРІ́ТИ *див.* **пригоря́ти.**

ПРИГО́РНЕНИЙ *див.* **приго́рнутий.**

ПРИГОРНУ́ТИ *див.* **пригорта́ти.**

ПРИГО́РНУТИЙ, ПРИГО́РНЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пригорну́ти.**

ПРИГОРНУ́ТИСЯ *див.* **пригорта́тися.**

ПРИ́ГОРОД, а, *ч.* 1. Населений пункт, розташований поблизу території міста; передмістя. *За містом уже посувавсь пригород аж до узбіччя: з двох боків його огортало провалля* (Стар., Облога.., 1961, 4); *Пригороди Ленінграда — Пушкін.., Петродворець із знаменитими фонтанами, Гатчина і ін.— мають чудові пам'ятки архітектури і прекрасні парки* (Ек. геогр. СРСР, 1957, 165).

2. *іст.* Місто, селище, підпорядковане в адміністративному й економічному відношенні іншому, більшому місту. — *Усі городи й пригороди порозділав ім* [панам] *король то на староства, то на волості* (П. Куліш, Вибр., 1969, 116); *Посадників у пригороди посилає Новгород, і князь не може їх зміняти* (Загреб., Диво, 1968, 218).

ПРИГОРО́ДЖУВАТИ, ую, ує, *недок.*, **ПРИГОРОДИ́ТИ,** роджу́, ро́диш, *док.*, *перех.* Городячи, ставити біля чого-небудь (звичайно загорожу). *Спритніші сусіди Проскурова пригороджували з дроту високі загорожі біля повіточки* (Ле, Право.., 1957, 32); *Нарубав* [Тимко] *у саду верболозу і пригородив кабанцеві загорожу, щоб він гуляв там, а не бігав та рився по двору* (Тют., Вир, 1964, 263); // Приєднувати яку-небудь територію, ділянку землі і т. ін. *Держава польська по смерті Стефана Баторія всіляко намагається пригородити Семиградда, зробити його ще одним воєводством Корони* (Ле, Наливайко, 1957, 191).

ПРИГОРО́ДИТИ *див.* **пригоро́джувати.**

ПРИГОРО́ДНІЙ. я, с *рідко.* Те саме, що **приміськи́й.** *Пригородне село Павлівка геть-чисто все піде під воду* (Довж., III, 1960, 458).

ПРИ́ГОРОК *див.* **при́гірок.**

ПРИГОРТА́ТИ, а́ю, а́єш. *недок.*, **ПРИГОРНУ́ТИ,** горну́, го́рнеш, *док.*, *перех.* 1. Міцно притискувати до себе. [Р і ч а р д *(виймає гроші):*] *Тут і за все, що ви для мене шили.* [Б р у к л і *(пригортає руки до грудей, не беручи грошей):*] *Ні, пане вчителю* (Л. Укр., III, 1952, 90); *Коли на них натискали, він, мовби захищаючи Вутаньку від штурханини, міцно пригортав її до себе* (Гончар, II, 1959, 180); *Роман простяг руки через тин, вхопив Соломію за шию і пригорнув її голову до своєї щоки* (Н.-Лев., VI, 1966, 315); *Денис деякий час сидів, пригорнувши до себе рушницю* (Тют., Вир, 1964, 138); *Образно. *Ніч тепла та пахуча простягла чорні крила і всю землю пригортала і тулила, неначе ненька свою дитинку до грудей* (Стор. I, 1957, 341); // Ласкаво, ніжно обіймати кого-небудь. *Бондаря полюбила Чорноброва. Бондар відра набиває, Мене горне, пригортає, Чорноброву* (Шевч., II, 1963, 161); *Шевченко, доказавши казку, довго сидів, замислений і теж принишклий, ніжно й бережно пригортаючи до себе їх* [дітей] *пухкі плечики й голівки* (Тулуб, В степу.., 1964, 479); *Спать мені не хочеться, І сон мене не бере, Та нікому пригорнути Молодої мене* (Укр пар. пісні, I, 1964, 134); *Ястшембський пригорнув Василину й поцілував в губи* (Н.-Лев., II, 1956, 60); // Давати комусь притулок, виявляти дружню увагу до кого-небудь; бути лагідним, добрим, милосердним до когось. *Не забудьте ж діток Ви тоді убогих.. Пригорніть по-братськи Ви отих нещасних* (Граб., I, 1959, 138); *Не дай бог, щоб він як-небудь звихнувся, бо хто ж би в разі нещастя пригорнув бідну матір* (Кобр., Вибр., 1954, 6); *Образно. *Всіх покрила темнісінька* [ніч], *Як діточок мати; Де ж Катрусю пригорнула: Чи в лісі, чи в хаті?* (Шевч., I, 1963, 30); // *перен.* Приваблюючи, викликати потяг, симпатиї, дружні почуття і т. ін. *Ця висока внутрішня переконаність — риса, яку не можна «вдати», але яка пізнається безпомилково,— пригортала до Блакитного революційних літераторів і митців* (Не ілюстрація.., 1967, 213); *«Як вона мене причарувала! Як вона мене пригорнула до себе тими очима, тим своїм сміхом!» — думав Роман* (Н.-Лев., VI, 1966, 308).

Пригорта́ти (пригорну́ти) до се́рця (до се́рде́нька, *рідко* **к се́рцю)** *кого* — ласкаво, ніжно обіймати когонебудь. *Цілую тебе, пригортаю до серця* (Коцюб., III, 1956, 158); *Коли б тебе, Полінашко, Як я, знали люди,.. До серденька б пригортали, Як я пригортаю* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 174); *Він її пригорнув до серця кріпко, поцілував* (Кв.-Осн., II, 1956, 64); *Щасливий батько пригорнув свою дитину до серця* (Деспяк, Вибр., 1947, 7); *А милая вже не тая, Спить собі, дрімає, Та нового молодого К серцю пригортає* (Рудан., Тв., 1959, 130).

2. *чим.* Прикидати, присипати чим-небудь. *Дубовик кинув у яму під дуб пляшку з документом, швидко пригорнув її землею* (Епік, Тв., 1958, 542); // Згрібаючи, присувати до чогось. *Образно. *Турбувався* [Тугокопилий]... *Клопітливо осиротілу земельку під свої ноги пригортав* (Ковінька, Кутя.., 1960, 112).

ПРИГОРТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПРИГОРНУ́ТИСЯ,** горну́ся, го́рнешся, *док.* 1. Міцно притулятися до кого-, чого-небудь. *—Ой-ой! Ой-ой! — одказує Мелася* [Михайлові] *й пригортається ближче та тісніше, як до скарбу одрятованого, знайденого* (Вовчок, I, 1955, 343); *Надія пригорталася до дядька і відчувала, як нестримно хлипали його груди* (Баш, Надія, 1960, 17); *Як побачила ж вона його худого, блідого, з веселим поглядом блискучим, і сама не знала, що з нею сталося: кинулась до його, як дитина, обняла і пригорнулась* (П. Куліш, Вибр., 1969, 285); *Кинулась Уляна до шинелі, пригорнулась, притисла до серця* (Довж., I, 1958, 330); *Образно *Пригорнулась* [хмарка] *ніжно До грудей Балкану. І Балкан утішно Мовив: «Спи, кохана»* (Воронько, Драгі.., 1959, 77); // *перен.* Ставати під чий-небудь захист, знаходити притулок десь. *І я серцем до вас не вернуся. І не знаю, де дінуся, Де я пригорнуся* (Шевч., I, 1963, 353); *Як же зосталась Ганна сама в хаті безталанницею, знов Марина пригорнулась до Ганни* (Н.-Лев., I, 1956, 95); // *перен.* Прилягати до чогось. *Сула їх* [Лубни] *обіймає з одного боку... Пригорнулась одним берегом і простяглась далі луками...* (Вишня, I, 1956, 211); *У невеличкому селі Мала Круча, яке спало, пригорнувшись до шляху, вже не світилось жодне вікно* (Дмит., Наречена, 1959, 152).

Пригорта́тися (пригорну́тися) до се́рця (до се́рде́нька, *рідко* **к се́рцю)** — ласкаво, ніжно притулятися до когонебудь. *Туман пливе низько, низько, пригорнись до серця близько. Ой, пливе туман у ярі, а ми будьмо, серце, в парі* (Сос., II, 1958, 126); *Коли любиш мене — не гордися, До серденька мого пригорнися* (Забашта, Квіт.., 1960, 116); **Се́рце пригорта́ється (пригорта́лося, приго́рнеться)** *до кого* — хтось відчуває потяг, симпатію, любов до кого-небудь. *Радили люди Дувидові молоду в Білій Церкві..— та вже ні до кого більш не пригорталось Дувидове серце* (Вас., I, 1959, 259); *Серце ж моє не пригорнеться до тебе, Петрусю, очі не зглянуться* (Барв., Опов.., 1902, 111).

2. *тільки док.* Лежачи або сидячи, зіщулитися, скорчитися. *Пригорнувшись, під вікном Рюмала Маруся* (Бор., Тв., 1957, 60); *Спить синок ясним світанням*

Пригорнувшись на руці (Мал., Звенигора, 1959, 181).

ПРИ́ГОРШНЯ, і, *ж., рідко.* Те саме, що **при́горща.** *Остап зачерпнув пригоршнею води і бризнув на вовка* (Коцюб., I, 1955, 366); *Струнка, синьоока, розрум'янена Ольга набирає її* [води] *повні пригоршні, хлюпає нею собі в обличчя, дивиться на річку* (Шиян, Баланда, 1957, 73).

ПРИ́ГОРЩ *див.* **при́горща.**

ПРИ́ГОРЩА, *рідко* **ПРИ́ГОРЩ**, і, *ж.* 1. Обидві кисті рук, напівзігнуті й складені так, що в них можна тримати щось покладене, насипане і т. ін. *Бджоли падали на бабу, кидались, як злі собаки, неначе хто обсипав бабу грудочками та дрібними камінцями, хапаючи грудочки жменями та пригорщами* (Н.-Лев., IV, 1956, 197); *Коли б отак підійти, узяти в пригорщу зло і здушити* (Коцюб., II, 1955, 206); *Річка в ущелині. Ставши на великі камені, ми з пригорщ напилися кришталево-чистої, студеної води* (Мас., Роман.., 1970, 201).

2. Кількість чого-небудь, що вміщається між обома напівзігнутими й складеними кистями. *Чужого візьми жменю — твоє будуть брати пригорщами* (Укр.. присл.., 1963, 154); *Ячменю пригорщ висиплем під вікном: синиці, шпаки поназлітаються* (Вовчок, VI, 1956, 226); *Сивовусий шахтар у форменому кітелі, з орденом Леніна, обережно розв'язує білу хусточку і висипає на могилу пригорщ донецької землі з блискітками вугілля* (Кучер, Дорога.., 1958, 82); *Образно. *За вікнами гуло, завивало, в шибки жбурляло пригорщами снігу, а в хаті тепло, затишно* (Збан., Незабутнє, 1953, 8).

3. *перен.* Незначна кількість кого-, чого-небудь. — *Ти знаєш, для чого Троянців Злим Грекам попустив побить; Енея з пригорщею ланців Велів судьбам не потопить* (Котл., I. 1952, 244); *Оттак молотив сердега цілісіньку зиму, а намолотив тільки з пригорщ пшениці* (Стор., I, 1957, 31); *Доводилося* [після війни] *вдруге перемолочувати солому і втретє перелопачувати ячні посліди, щоб здобути пригорщ зерна* (Вол., Озеро.., 1959, 30).

ПРИГОРЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пригоря́ти.** *Щоб уникнути пригоряння і запарювання продуктів* [плодів], *необхідно, щоб вони під час сушіння добре обвіювались теплим повітрям* (Укр. справи, 1957, 425); *На фарботерках конче потрібно встановити валки з охолодженням, що запобігатиме пригорянню фарби* (Веч. Київ, 24.XI 1966, 2).

ПРИГОРЯ́ТИ, я́є *і* **ПРИГОРА́ТИ**, а́є, *недок.*, **ПРИГОРІ́ТИ**, ри́ть, *док.* 1. Злегка, трохи обгоріти зверху, знизу, збоку (про що-небудь печене, смажене). *Хліб пригорів;* // Обсмалюватися, обгоряти на вогні (про предмети). *Темне обличчя дідове проти заходу сонця позолочене, срібні його вуса мов у огні пригоріли, орлячі очі одблискують* (Вас., Незібр. тв., 1941, 82); // Підгоряючи, відгонити димом, гаром. [Оксана:] *Що це так горілим тхне?* [Ганя:] *Ну? А, це у мене печеня пригоріла* (Корн., II, 1955, 174); *Марудно Насті. Цілісінький ранок копається, а діла — мало. Ледве витопила в печі: борщ википів, каша пригоріла* (Речм., Весн. грози, 1961, 102).

2. Висихати, в'янути від спеки. — *Відіслала косарів,— зітхнувши, сказала Килина Іванівна.— Он пригоріло і, хоч ти плач, сиплеться зерно* (Головко, I, 1957, 433).

ПРИГОСТИ́ТИ *див.* **пригоща́ти.**

ПРИГОСТИ́ТИСЯ *див.* **пригоща́тися.**

ПРИГОТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **приготува́ти.** *Осокін не знав, що професор Штарков уже побував у керуючого, влаштувався в приготованій для нього кімнаті.. готелю* (Ткач, Плем'я.., 1961, 251); *Він показав на приготоване до спродажу майно* (Епік, Тв., 1958, 62); *Йому хотілося додому, узнати новину, приготовану дружиною* (Коп., Вибр., 1948, 160); *Страва була чудово приготована* (Н.-Лев., IV, 1956, 123); *Вона не ворушилась* [ворушилась]. *Побіліла лиш, немов стіна.— На те була давно приготована, пане докторе,— ледве прошепотіла* (Коб., I, 1956, 82); // **пригото́вано,** *безос. присудк. сл.* — *Допомогти вам, Дарино Павлівно? — Ні, у мене, власне кажучи, уже все приготовано. Багато часу не забере* (Собко, Срібний корабель, 1961, 233); *Скільки надій він покладав на нову зустріч, скільки слів сердечних було приготовано, а зустрілися — мов онімів* (Кол., Терен.., 1959, 132).

ПРИГОТО́ВИТИ *див.* **приготовля́ти.**

ПРИГОТО́ВИТИСЯ *див.* **приготовля́тися.**

ПРИГОТО́ВЛЕНИЙ, а, е. Те саме, що **пригото́ваний.** *Княгиня Ольга.., спираючись на плечі родичок і гребців, пройшла до керма, де для неї приготовлений був куточок* (Скл., Святослав, 1959, 124); *Пов'язавши їх* [вартових] *та позатикавши роти заздалегідь приготовленими ганчірками, опришки, залишивши коло них одного з своїх, увійшли на чолі з Довбушем в дім* (Гжицький, Опришки, 1962, 157); *Вчитель, скуштувавши всі власноручно приготовлені наливки, хропів, задерши догори довгі ноги* (Полт., Повість.., 1960, 51); *Боюсь, що будеш лаять мене, ну, та я до того приготовлений вже заздалегідь* (Коцюб., III, 1956, 44); // **пригото́влено,** *безос. присудк. сл. Все приготовлено, стрічку закладено. За кулеметом, теж у бур'яні, пильнує свого діла кулеметна обслуга* (Гончар, II, 1959, 238); *Є ще дві бодні липового меду, кіш яєць і двадцять літрів рижієвої олії. На жнива приготовлено* (Тют., Вир, 1964, 329).

ПРИГОТО́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пригото́вити, приготовля́ти** і **пригото́витися, приготовля́тися;** // *перев. мн.* Турботи, пов'язані з готуванням до чого-небудь, підготовчі дії. *Тиждень борзо проминув в приготовленнях: все ж треба було між чужі люди неабияк показатися* (Хотк., II, 1966, 63).

ПРИГОТОВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приготовля́ти** і **приготовля́тися.**

ПРИГОТОВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПРИГОТУВА́ТИ**, у́ю, у́єш *і* **ПРИГОТО́ВИТИ**, влю, виш; *мн.* пригото́влять; *док., перех.* 1. Робити придатним, готовим для використання. *Більше 300 бійців взялись приготовляти і утепляти собі землянки* (Шер., В партиз. загонах, 1947, 61); [Лікар:] *Ідіть приготуйте холодну ванну!* (Л. Укр., II, 1951, 63); *Все, що він устиг,— приготувати собі постіль, прибити над ліжком календар та повісити штори на вікнах* (Шовк., Інженери, 1956, 4); // *до чого, для чого.* Доводити до стану, відповідного чому-небудь. *На жаль, в дитбуді* [дитбудинку] *немає телефону і не можна попередити адміністрацію, щоб приготували Галку до вильоту* (Вол., Надін. висоти, 1953, 37); [Кіндрат Антонович:] *Я не люблю багато розмовлять. Іди приготов все, що в тебе на руках, до здачі* (Кроп., II, 1958. 316); // Робити запас, заготовляти щось для кого-, чого-небудь. *За зиму дерево приготує* [Грицько] *на хату, щоб з весни й будувати почати* (Головко, II, 1957, 517); — *Таку скриню своїй дочці приготувала, що парою коней з місця не зрушиш* (Стельмах, II, 1962, 370); [Чоловік *(вибіга з мазницею і квачем):*] *Ось я приніс дьогтю, я зарані приготовив...* (Вас., III, 1960, 57); *Образно. *Хочеться звернутись.. до всіх, хто повинен розділити зі мною складний труд створення картини* [кінофільму]. *Приготуйте найчистіші фарби, художники мої. Ми будемо писати відшумілу юність свою* (Довж., I, 1958, 185); // *тільки док.* Підготувати для кого-небудь щось несподіване. — *Ви, жінки, не уявляєте, який я сюрприз їм* [гостям]

приготував (Досв., Вибр., 1959, 251); — *Хоч, може, трохи і з запізненням, але весільний подарунок я вам приготував. Маєте хорошу квартиру. Переїздіть і кличте мене на весілля* (Ткач, Плем'я.., 1961, 170); *Як відпочив* [**старий**] *та оповів опришкам, що за пастку приготовили на них Юріштан із Гердлічкою,— мов обухом кожного по голові тріснув* (Хотк., II, 1966, 239).

2. Виготовляти, виробляти що-небудь. *Приготовляти ліки;* // Готувати їжу, питво. *Ходимо по залі, вже й одинадцять прокукало — ні сам* [голова] *не виходить, ні закуски не приготовляють, а вже пора б і черв'яка заморить* (Стор., I, 1957, 118); *Гордєєв і тут виручив: приготував з баранячої печінки чудовий паштет і кілька салатів та форшмаків* (Тулуб, В степу.., 1964, 219); *Він засів до вечері і, поки приготовили йому пару котлетів* [котлет], *сів під вікном* (Фр., VIII, 1952, 406).

3. Заздалегідь обдумувати, складати, створювати. [Ізоген:] *Завтра буде суд.. Я саме ж і прийшов тебе просити, щоб на завтра конче приготував ти оборону* (Л. Укр., III, 1952, 294); *Вона заздалегідь приготувала коротку промову* (Донч., V, 1957, 446).

4. Морально готувати кого-небудь до чогось. *Він делікатно і дипломатично приготовить цю бідну сироту до страшної звістки про те, що сталося з нею та її батьком* (Фр., VI, 1951, 163); [Щорс:] *Приготувати населення до виступу нашого полку і братання з німецькими солдатами* (Довж., I, 1958, 148).

ПРИГОТОВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПРИГОТУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся *і* **ПРИГОТО́ВИТИСЯ,** влюся, вишся; *мн.* пригото́вляться; *док.* 1. Готуватися до чого-небудь, роблячи для цього все необхідне. *Чимало-таки назбиралося народу, і всі* [пересельці] *почали сподуватись, гроші складати, приготовлятись в дорогу* (Григ., Вибр., 1959, 288); *Мар'ян притаївся за дверима з сокирою в руці — приготувався боронити маєток* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 76); [Тетяна:] *А коли ж, сину, весілля? Ти зарані дай нам звістку, щоб ми приготовились* (К.-Карий, III, 1961, 33); *Образно. *Обезлюдніли пустині полонин, приготовляючися до довгого зимового сну* (Хотк., II, 1966, 269); // *до чого, з інфін. і без додатка.* Збираючись щось робити, внутрішньо готувати себе до чого-небудь. *Левко також насторожився і приготувався до бійки* (Стельмах, I, 1962, 543); *Зал приготувався слухати* (Головко, II, 1957, 456); *Дорош закрив очі і приготувався спати* (Тют., Вир, 1964, 166); // Готуватися до якої-небудь діяльності, вивчати щось, тренуватися і т. ін. *Вона була дочкою учителя.. Приготовлялася навіть сама на учительку. Але судилася їй ліпша доля* (Март., Тв., 1954, 355); — *Я б хотів лише ще нині переграти деякі ноти на своїм інструменті. Бути може, ми зложимо собі тут якийсь квартет, то треба б трохи приготовитись* (Коб., III, 1956, 173).

Приготува́тись! — уживається як наказ, команда бути готовим до чого-небудь. *Механік в дверях* [літака] *одкрутив болти.— Приготуватись! — запалало слово* (Бажан, Політ.., 1964, 26); — *Приготуватись! Без команди не стріляти. Передай по цепу! — неголосно подав команду Гармаш* (Головко, II, 1957, 570).

2. *тільки недок.* Пас. до **приготовля́ти.** *Велика кількість страв (крученики, завиванці, фарширована птиця й овочі, шпиговане салом і часником м'ясо і т. д.) приготовляється у фаршированому або шпигованому вигляді* (Укр. страви, 1957, 3).

ПРИГОТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приготува́ти, приготовля́ти** і **приготува́тися, приготовля́тися.** *Для приготування їжі слов'янські племена робили різний глиняний посуд, який обпалювали в спеціальних печах* (Укр. страви, 1957, 4); // *перев. мн.* Турботи, пов'язані з готуванням до чого-небудь, підготовчі дії. *Доки ще пороблено всі приготування, почали сходитися гості, яких запросили брати на товариську вечірку* (Фр., VI, 1951, 205); *Звечора перед форсуванням тисячі розбитих на команди бійців запрудили бериславський берег, роблячи останні приготування* (Гончар, Таврія.., 1957, 600).

ПРИГОТУВА́ТИ *див.* **приготовля́ти.**

ПРИГОТУВА́ТИСЯ *див.* **приготовля́тися.**

ПРИГОЩА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пригоща́ти.**— *Ми, Сашо, ненадовго,— знаючи доброту Кичатої, прямо з порога застеріг її від пригощань Микола* (Логв., Літа.., 1960, 10); // Те, чим пригощають. *Не диво, що Марія, котрій ще не довелося по-справжньому скуштувати гестапівських пригощань, здалася мешканцям табору надто підозрілою* (Ю. Бедзик, Полки .., 1959, 166).

ПРИГО́ЩАТИ, а́ю, а́єш *і* **ПРИГО́ЩУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПРИГОСТИ́ТИ,** ощу́, ости́ш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Виявляючи велику увагу, гостинність, доброзичливість до кого-небудь, частувати їжею, питвом. *Гості таки бували в них мало не щотижня суботніх чи недільних вечорів. Зустрічали їх привітно, щиросердо, пригощали смачно й сито* (Коз., Листи.., 1967, 109); *Бідний останню курку заріже, а пригостить кума* (Україна.., I, 1960, 48); *Хазяї гостей пригостили, почастували обідом. Гості подякували* (Вишня, I, 1956, 413); *Образно. *Вміли сховати високі Карпати, Вміли пригощати, вміли напувати, Відвести від нього* [О. Борканюка] *силу навісну* (Забашта, Вибр., 1958, 231); // *також чим.* Пропонувати з'їсти, випити, запалити що-небудь. *Ходять по саду. Валя, як гостинний хазяїн, все показує, розповідає, пригощає то тим, то іншим* (Вас., Вибр., 1954, 263); — *А дозвольте, товаришу герой, і дідові папіроскою побалуватись.— Прошу,— пригощує його Петро* (Головко, Літа.., 1956, 141); *Посиділи запрошувала* [баба Орина], *чайком пригостити ладналась* (Баш, На.. дорозі, 1967, 181).

2. *перех., перен., розм.* Бити, катувати, пищити когонебудь. — *Скажи купцеві своєму, нехай зброї нам побільше везе, будемо незабаром шляхту пригощати...— мовив П'ятикоп, вертаючи охоронну грамоту сотникові* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 24); *Ви хочете напасти?.. Готуйтесь, королі! Ми так вас будемо стрічати, так шанувать, Гойдать, пригощувать — аж поки навік не клюнете землі* (Тич., I, 1957, 181); — *Як луснув* [Олійниченко] *нагаєм по спині, так сорочка й прикипіла. — Та за що се так він пригостив тебе?* (Гр., II, 1963, 143); — *Не підведи,— до кулемета Бовць звертався у думках, Й гашетки пріли у руках. — Ось бачиш, сунуть* [фашисти] *з очерету. Немов чорти, руді чорти... Отак їх, добре пригости!..* (Стельмах, V, 1963, 52).

3. *тільки док., неперех., заст.* Погостювати. *Безліч дуків він стрівав Та панів на всіх дорогах, А ніхто його не звав Пригостити, крім убогих* (Граб., I, 1959, 370).

ПРИГОЩА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся *і* **ПРИГО́ЩУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.*, **ПРИГОСТИ́ТИСЯ,** ощу́ся, ости́шся, *док., розм.* 1. *чим і без додатка.* Споживати те, чим пригощають (при зустрічі, в гостях і т. ін.). *Посходилися до червоного кутка всі артільники, вся бригада: хлопці, дівчата, старші люди... Сидять, гомонять, квасом пригощаються* (Вишня, I, 1956, 414); — *Прошу вас,— вклонилась вона,— пригощайтесь, кава смачна, — і вийшла з кімнати* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 199); *Микола Іванович говорить: — Приходьте на нашу гостину. Приходьте яблуками свіжими пригоститись* (Рад. Укр., 2.IX 1961, 3); *Сяк-так пригостившись, Карнаух підсів до старшого чабана* (Гончар, Тронка, 1963, 17); *Образно. *Сотник прочитав грамоту.*

— *Твоє щастя,— сказав невдоволено, повертаючи її вершникові,— будь не государеве діло, ти б у мене пригостився за словеса свої* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 144).

2. *тільки недок.* Пас. до **пригоща́ти.**

ПРИГО́ЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пригости́ти, пригоща́ти;** // Те, чим пригощають. *Не відмовився* [Пухальський] *від пригощень* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 77).

ПРИГО́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приго́щувати.**

ПРИГО́ЩУВАТИ *див.* **пригоща́ти.**

ПРИГО́ЩУВАТИСЯ *див.* **пригоща́тися.**

ПРИ́ГРА, и, *ж., заст.* 1. Акомпанемент (у 1 знач.). *Народні духові оркестри, очолювані музикантами-аматорами, грають в основному українські народні танці, марші та різноманітні пригри* (Укр. пар. муз. інстр., 1967, 8); *Згадай лиш, коханко, ослінчик в садочку, Де вдвох ми сиділи колись, Де тихо співала ти в пригру гітари, А я в твої очі дивись* (Пісні та романси.., II, 1956, 225).

2. Час, коли рояться бджоли. *Зашуміло село, як на пригру бджоли* (Мирний, II, 1954, 166).

ПРИГРАВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приграва́ти.** *Ой, домбра моя, Джамбулова домбра! Ти вітай поета пригруванням мірним* (Тич., I, 1957, 277).

ПРИГРАВА́ТИ, приграю, приграєш *і рідко* приграва́ю, приграва́єш, *недок.*, **ПРИГРА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех. і неперех.* Те саме, що **акомпанува́ти.** *Циган водить його коло царського палацу, ведмідь приграє на скрипці і пританцьовує* (Казки Буковини.., 1968, 111); *Па майдан виходить кобзар і співає, приграваючи на кобзі* (Н.-Лев., II, 1956, 443); — *Нічого працюється, весело! ..Якби ще хтось на акордеоні приграваз, зовсім було б непогано!* (Вишня, I, 1956, 441); // Те саме, що **награва́ти** 1, 2. [Недоросток:] *Що тобі, моя мила, музиченьки приграваютъ, а надо мною комарі гудуть* (Вас., III, 1960, 114); *Наладив* [кобзар] *ось струни і стиха приграв* (Манж., Тв., 1955, 154); *Він приграваз мелодію гуцульської пісні, і люди слухали* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 188).

Приграва́ти на губа́х (язико́м) — імітувати музичний супровід до танцю. *Тиміш приграс на губах і танцює* (Вас., Вибр., 1954, 301); *Хима б'є в решето і теж приграє іноді язиком* (Кроп., III, 1959, 13).

ПРИГРАВКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **за́спів** 2. *То був лише пролог до властивої повісті, лиш казка перед історією, лиш пригравка до пісні* (Фр., VIII, 1952, 325).

ПРИГРАНИ́ЧНИЙ, а, е. Який міститься, розташовується біля або поблизу границі (у 1 знач.).

ПРИГРАНИ́ЧЧЯ, я, *с.* Місцевість біля або поблизу границі (у 1 знач.).

ПРИГРА́ТИ *див.* **приграва́ти.**

ПРИГРЕ́БИЦЯ, і, *ж., розм.* Те саме, що **погрібни́к.** [Петро:] *Не заходь нікуди з двору... молоко постанови у пригребицю, а сама причепурись...* (Кроп., IV, 1959, 180); *Смолярчук хитро так засміяся, обвів прижмуреними очима Гандзюкове подвір'я з хатою старою у вишняку і тільки на пригребиці, коло погреба завалсного, зупинив свої очі* (Кос., Новели, 1962, 163).

ПРИГРЕБТИ *див.* **пригріба́ти.**

ПРИГРИ́МНУТИ, пу, неш, *док., на кого і без додатка, розм.* Гримнути на кого-небудь, дорікаючи у чомусь. *Тільки пригримнула* [Параска]: *спи, — і геть одійшла* (Мирний, IV, 1955, 85); — *Помовч,— пригримнув на наймичку дід,— не твоє засипалось...* (Гончар, I, 1959, 35).

ПРИГРІБА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИГРЕБТИ́,** бу́, бе́ш, *док., перех.* Прикидати, присипати що-небудь, ховаючи. *Босць якусь хвилину мовчав, досмоктуючи цигарку, потім кинув на землю недокурок, пригріб його чоботом* (Тют., Вир, 1964, 313).

ПРИ́ГРІВ, у, *ч.* Місце, освітлене сонцем; осоння. *Мініатюрним виселком теплиці На пригріві красуються* (Вирган, В розп. літа, 1959, 226); *Сонце стояло ще низько над обрієм, але сміялось по-весняному. На пригріві метушились, цвірінчали горобці* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 357).

ПРИГРІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИГРІ́ТИ,** ію, і́єш, *док., перех.* 1. *також без додатка.* Віддавати своє тепло кому-, чому-небудь. *Сонце підбилося вже високенько і пригрівало* (Коцюб., I, 1955, 129); *Дружним хором почали мурликати дев'ятеро котів — баба пестила й пригрівала їх у своєму ліжку* (Смолич, II, 1958, 96); *Повіє теплий вітерець, пригріє сонечко...* (Кв.-Осн., II, 1956, 144); *Образно. *Погляд твій, мов промінь ясний Сонця навесні, Так голубить, пригріває Серденько мені* (Вороний, Вибр., 1959, 107); *І коли я впаду безсилий, Ніхто не спиниться йдучи, Хіба що вітер полудневий Крилом пригріє летючи* (Олесь, Вибр., 1958, 406); // Зігрівати що-небудь біля якогось джерела тепла. *Край груби сідає* [козак], *Плечі свої козацькі пригріває* (Укр. думи.., 1955, 74).

2. *перен.* Піклуючись про кого-небудь, співчуваючи комусь, жаліти, оберігати, давати притулок і т. ін. *Василеві добре.., матерня ласка тілько його одного і пригріває* (Мирний, IV, 1955, 77); *А оцю сирітку — невжетаки ніхто не пригріє та не пригорне?* (Фр., XVI, 1955, 362); *Яким же я виявився лопухом!.. Розманіжився, розтанув, от, мовляв, яке в мене добре серце: виплідка свого найлютішого ворога пригрів* (Речм., Твій побратим, 1962, 139); // Виявляти ніжність, ласку до кого-небудь. — *Ляж, Вітальчику, та поспи,— з ласкою в голосі мовила Тоня, пригріваючи свого невдаху-морехода* (Гончар, Тронка, 1963, 249); [Марія:] *Коли не бачать* [козаки] *раю, їм в пеклі гарно! Однак кого дівочий погляд з них пригріє і вогонь притушений роздув, той пекло своє зараз кине і в рай летить...* (К.-Карий, I, 1960, 148); *Дівоча вдача як лоза напровесні: пригрій її променем душі — і вона на все життя прихилиться до тебе і стане твоїм серцем чи тінню* (Стельмах, I, 1962, 130); *Образно. *Дехто казав, що його врятували... Я не можу цьому вірити. Його, певно, пригріла земля Варшави* (Ю. Янов., II, 1958, 18).

◇ **Пригрівати (пригріти) на грудях (за пазухою) гада (гадюку, змію)** — те саме, що **Відігрівати (відігріти) змію біля (коло) [свого] серця** (*див.* **відігрівати**). *Вихор сплюнув і гірко вилаявся: — Пригріли гада за пазухою* (Кучер, Чорноморці, 1956, 312); *Олексчук, що стояв осторонь, піймав на собі гострий Килигеїв погляд: «Так оце воно таке, твоє благородіє? Пригрів на грудях гадюку?»* (Гончар, II, 1959, 78).

ПРИГРІВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПРИГРІ́ТИСЯ,** ію́ся, і́єшся, *док.* 1. Зігрівати себе, своє тіло (перев. у теплому, затишному місці). *Москва передавала хорошу музику,— я пригрівалася в ліжку і не могла заснути* (Гур., Осок. друзі, 1946, 59); *Десь притулився* [цвіркун] *на принічку, Пригрівся — й горя мало* (Мисик, Біля криниці, 1967, 15); *Тьотя Сима мирно дрімає, пригрівшись в куточку канапи* (Коч., II, 1956, 467); *Ягня, пригрівшися біля людини, пильно дивилося на неї* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 542).

2. *розм.* Те саме, що **підігрівати́ся.** — *Он там, у печі, пригрівається, що слуги не доїли — бери собі та й їж, коли хоч* (Хотк., II, 1966, 48).

ПРИГРІ́ТИ *див.* **пригріва́ти.**

ПРИГРІ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пригрі́ти.** *В куточку біля паркана лежав присипаний снігом невеличкий горбок звичайної глини. Рудий вершечок його, пригрітий сонцем, витикався з-під снігу вогкою лисиною* (Мик., II, 1957, 231); *Малий і хворий я лежав, Пригрі-*

тий теплою рукою Моєї матері (Щог., Поезії, 1958, 260); *Пригрітий і приласканий новими хазяями, змінивши петлюрівські шаровари на французьке галіфе, Лісподбродський незабаром з'явився із своїми молодцями на Перекопі* (Гончар. II, 1959, 76); *Образно. *Мріє куток рідний, де я тратив літа, Гасла душа в путах, щастям не пригріта* (Граб., I, 1959, 253).

ПРИГРІ́ТИСЯ *див.* **пригріва́тися.**

ПРИГРО́ЖУВАТИ, ую. уєш, *недок.*, **ПРИГРОЗИ́ТИ,** ожу́, озиш, *док., неперех. і рідко перех.* Те саме, що **грозити** 1. *Хазяйка вишиває і що-небудь розказує чоловікові.. Хазяїн прислуха, мовчки й часто оглядається на наймита, прикрикує, пригрожує* (Вовчок, 1, 1955, 297); *Милується Яша своєю тінню і пригрожує дітворі: — А киш на сідало, малюки!..* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 207); *Степан пригрозив собаці пальцем і обережно пішов уперед* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 65); *Першою зі сходки повернулась бабуня.— Знову з бугаєм боровся, шибенику? — пригрозила вона внука* (Гончар, II, 1959, 164).

ПРИГРОЗИ́ТИ *див.* **пригро́жувати.**

ПРИГРУНТОВИ́Й, а́, е́. Який прилягає до грунту, розташований над грунтом. *Пригрунтовий шар повітря.*

ПРИГУ́БИТИ *див.* **пригу́блювати.**

ПРИГУ́БИТИСЯ *див.* **пригу́блюватися.**

ПРИГУ́БЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **пригу́бити.** *Свою неприступність для жінок Наливайко шанував без хизування, але глибоко, як релігію вояцьку.. Зайво випитий кіш угорського вина з ніжних рук молодої Барбари, та ще й пригубленого такими устами — ламав священні вояцькі звичаї* (Ле, Наливайко, 1957, 74).

ПРИГУ́БЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПРИГУ́БИТИ,** блю, биш; *мн.* **пригу́блять;** *док., перех. і без додатка, розм.* Відпивати небагато (звичайно горілки, вина). *Чарку за чаркою наливе піп собі і Семенові, попадя теж кілька разів пригублювала* (Україна.., I, 1960, 161); *Шухновський пив горілку на лимонних шкуринках, а ми з Елеонорою Степанівною пригублювали солодку наливку* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 22); — *За здоров'я шановного гостя хоч пригуб,— сказала матушка, подаючи дочці чарку* (Н.-Лев., III, 1956, 18); *Гурію Андріяновичу вона налила повну стопочку, собі — щоб тільки пригубити* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 45); // Торкаючись губами краю чарки, келиха і т. ін., куштувати їх вміст. — *Хай господь вас підкріпить у вашому горі! — схидно усміхнулася молодиця, пригублюючи й собі чарку* (Л. Янов., I, 1959, 230); *Стара припрошувала, дівка засоромлено тільки ложку пригублювала, а Короп налягав на їжу* (Кос., Новели, 1962, 108); *Солдат пригубить баклагу, хлисне води і йде* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 97); // *рідко.* Випивати вміст чого-небудь повністю. — *І ви, Ніно Дмитрівно, залишайтесь. Молока кухлик пригубите. Такого, як у нас, у місті не вип'єте* (Коп., Земля.., 1957, 71).

ПРИГУ́БЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПРИГУ́БИТИСЯ,** блюся, бишся; *мн.* **пригу́бляться;** *док., до чого, розм.* Торкаючись губами краю чарки, келиха і т. ін., куштувати їх вміст. *Нелі гидко пригублювались до келиха, обкладеного зговні почорнілим карбованням, в заглибинах якого чаїться бруд* (Вільде, Сестри.., 1958, 363).

ПРИГУ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм., рідко.* Те саме, що **покри́кувати.** *Василь, сіпаючи за коси Галю, прицмокує та пригукує. Крики її, муки братів такі радісні йому* (Мирний, IV, 1955, 97); *Урядник Муха владним голосом пригукував на стражників* (Горд., II, 1959, 94).

ПРИГУ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПРИГУЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех., розм.* Народжувати поза шлюбом. *Пригулять дитину.*

ПРИГУЛЯ́ТИ *див.* **пригу́лювати.**

ПРИДАВА́ТИ, даю, даєш, *недок.*, **ПРИДА́ТИ,** да́м, даси́, *док., перех. і неперех.* 1. Давати додатково, зверх чого-небудь. [К о л о с:] *Танковий корпус не заганяти треба біс його зна куди, а придати армії Огнєва* (Корн., II, 1955, 23); // Збільшувати швидкість, силу, інтенсивність чогось. *Дід промовив «гай-гай» і придав ходи* (Вовчок, I, 1955, 343); *Гнідко ще дужче придав ходи* (Мирний, IV, 1955, 310); *Штиковий бій вимагає величезного напруження всіх сил, і Шмалієнко, вимотаний рішучим наступом значно дужчого «противника», став задкувати. Цимбалові це придало сили* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 61); // *перен.* Сприяти духовному зростанню когось-небудь. *Тодішня львівська інтелігенція народовська, сама пройнята дрібнобуржуазним філістерством, нічого не придала Федьковичеві, а скоріш мала лихий вплив на його літературний смак* (Л. Укр., VIII, 1965, 256); // *перен.* Сприяти примноженню, збагаченню чогось. *Незаперечні успіхи Болотникова в боях з боярською ратю, починаючи з Комарницької волості, придали слави його імені* (Ле, Побратими, 1954, 8).

2. Надавати чому-небудь певної форми, певного вигляду. *Ці обидві побічні гори виступають трошки вперед Шевченкової гори і придають їй вид храму з плескуватим верхом* (Н.-Лев., II, 1956, 382); *Зет.. двигає важке каміння і складає його перед Орфеєм, Орфей.. обточує те каміння і придає йому форму плити* (Л. Укр., I, 1951, 445); // Надавати чому-небудь певної якості, властивості, доводити до певного стану і т. ін. *Чорний клобук святості не придав* (Укр., присл., 1963, 225); *Він придержував лівою рукою рясу на грудях, неначе боявся, щоб вона часом не одстала і не придала чогось непокірливого й кострубатого його тонкій гладенькій фігурі* (Н.-Лев., IV, 1956, 126); *Усмішка придала його голосові якоїсь ласкавості* (Март., Тв., 1954, 124).

◇ **Придава́ти (прида́ти) зна́чення (вагу́)** — те саме, що **Надава́ти (нада́ти) зна́чення (вагу́)** (*див.* **надава́ти** [2]). *Мій останній.. лист до тебе, може, вразив тебе нервовим тоном, але ти не придавай тому такого значення* (Л. Укр., V, 1956, 385).

ПРИДАВА́ТИСЯ, даюся, даєшся, *недок.*, **ПРИДА́ТИСЯ,** да́мся, даси́ся, *док.* 1. Відповідати певним вимогам, годитися для чого-небудь, пасувати до чогось. *На річці показується човен з компанією співців..* [О с т р о ж и н *(до другої панночки):*] *Добре ваші українські пісні придаються до водяного спорту, ніяк я не сподівався* (Л. Укр., II, 1951, 45); // Ставати в пригоді кому-небудь. *От коли придалася Юричкові вихована силонька!* (Хотк., II, 1966, 277); // Бути потрібним. — *Пащо ж тобі придалася людська смерть? — Бо я грабар,— відповів чоловік,— так як люди будуть більше мерти, то я більше заробляю* (Март., Тв., 1954, 132).

2. *тільки док., діал.* Удатися яким-небудь (про людину). *Хлопець придався талановитий і швидко навчився всьому тому, що знав і його вчитель* (Мирний, V, 1955, 309); *В батька наче улилися* [козарлюги] *Та ще к тому придалися — Волос в волос, голос в голос, Мов на ниві колос в колос!* (Манж., Тв., 1954, 207); // Сформуватися яким-небудь (про характер, натуру). *Натура придалась у мене така весела, що мене усі люблять* (Кв.-Осн., II, 1956, 428); // Виявити нахил до чогось. *Придавсь один чернець на малювання і пообмальовував не то церкву, да й саму ограду округи братства* (П. Куліш, Вибр., 1969, 76); *Параска зовсім до хазяйства не придалася* (Мирний, IV, 1955, 94); // Вийти, удатися яким-небудь (про хліб, страву і т. ін.). *Та й мудра ж придалась* [паска]!.. *биченька, легесенька, чепурна, не репнула* (Кв.-Осн., II,

1956, 236); // Виявитися яким-небудь у ставленні до когось. *Як у пеклі, жилося тоді Тарасові в батьківській хаті, бо мачуха придалася люта* (Мирний, V, 1955, 309); // Здатися комусь яким-небудь. *Став він помагати,.. подвигався таки добре, вернувся додому, з'їв хліба, такий йому хліб смачний придався, що й не їв він такого смачного хліба ніколи* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 405); // Видатися (у 2 знач.). *Придавсь і сей вечір темний та пахучий, як учорашній* (Вовчок, I, 1955, 149); // *безос.* Скластися в силу обставин, судитися. *Яке в тебе, таке в мене жовтеньке волосся, Любімося, кохаймося, бо нам придалося* (Коломийки, 1969, 125).

3. *тільки недок.* Пас. до **придава́ти** 2. *Наукова цінність у літературознавстві придається конкретним фактам—цьому повітрю кожної науки* (Вітч., 6, 1966, 162).

ПРИДАВІ́ТИ *див.* **прида́влювати.**

ПРИДА́ВЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **придаві́ти** 1—4. *Хлопчик підвівся, кинувся збоку на матір, обвив її шию і головку сестриці своїми руками.. Одарочка, придавлена до материної шиї, мовчки роняла свої сльозенята на її лоно* (Мирний, I, 1954, 211); *Тут і там до землі придавлена крушина, не позбавлена своєї сили цілковито — вродила безліч червоних ягід* (Коб., I, 1956, 463); *Марія в потемках намацала клямку, він ступив через поріг слідом за нею — і вже стояв у просторій кімнаті, придавленій низькою стелею* (Гуц., Скупана.., 1965, 40); *Часом він* [Єгипет] *ворушивсь, наче лев у кайдани закутий, Глухо порикував, наче підземний вогонь, Тяжко придавлений гнітом гори кам'яної* (Л. Укр., I, 1951, 423); *Хтось плакав, кульгаючи на придавлену ногу* (Вас., I, 1959, 315); *Мати потрапила під полудрабок і, придавлена, довго лежала непритомна* (Юхвід, Оля, 1959, 11); *Він таки вийняв з бороди бджолу, і вона, чи придавлена, чи змучена, поповзла по його руці* (Стельмах, I, 1962. 601); *Терезка сиділа, пригнічена й придавлена своїм горем, наче важким мішком* (Томч., Готель.., 1960, 233); *Не вміють зрозуміти історичної перспективи ті, хто придавлений рутиною капіталізму, оглушений могутнім крахом старого..* (Ленін, 35, 1973, 185).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **зда́влений** 3. *Суд читає присуд:.. Лукію Коломійцеву заслати на Сибір.., важке придавлене ридання розлягається по великій світлиці* (Гр., I, 1963, 401); *Знов — «панно Ганно». Та не таке воно, як передніше, ні. Те було свобідне, веселе, дзвінке, срібне — це якесь сумне, ніби придавлене, стривожене* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 21); *Чути — люди співають глухими, придавленими басами* (Ю. Янов., IV, 1959, 91).

3. *у знач. прикм., перен.* Безвольний, інертний, у гнітючому настрої. *Коли ясно зрозумів безрадісну дійсність,— сумно стояв уже він тоді, придавлений, знищений* (Хотк., I, 1966, 127); // Який зазнає утисків, гноблення.

ПРИДА́ВЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **прида́влений** 3. *Від давньої придавленості, відлюдькуватості, розгубленості* [Остапа] *не лишилось і сліду* (Горд., II, 1959, 324); *Аналізуючи суспільні корені релігії в капіталістичній формації, В. І. Ленін вказував, що найглибший сучасний корінь релігії — це соціальна придавленість трудящих мас* (Наука.., 2, 1959, 55).

ПРИДА́ВЛЕНО. Присл. до **прида́влений** 2. *Хтось позіхав, придавлено, вдержно* [стримано], *неначе боявся сполохати мертву тишу* (Н.-Лев., VI, 1966, 19); *Порожній трамвай з синім світлом придавлено бринів* (Ірчан, II, 1958, 91); // Стримуючись, тамуючи в собі що-небудь. *І завидувала* [Катерина] *їм, і боліла від того, але то все якось глухо, якось придавлено, без яскравого болю, без вибухів мук* (Хотк., II, 1966, 235).

ПРИДА́ВЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **прида́влювати** 1—4. *Придавлюваний жаль помалу-помалу змінився у нього в пересердя, що проявлялося гірким усміхом на устах* (Мак., Вибр., 1954, 74).

ПРИДА́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПРИДАВІ́ТИ,** давлю, да́виш; *мн.* прида́влять; *док.* 1. *перех. і без додатка.* Натискувати, надавлювати на що-небудь, змінюючи його звичайне положення або форму. *Хотів Юріштан приготовити пістолет, почав підіймати курки. Аби не клацали, придавлював цингель* (Хотк., II, 1966, 289); *На припічку Устина побачила замішане тісто, придавила двома пальцями, а воно зразу ж піднялося, як пух* (Чорн., Потік.., 1956, 10); *Не знайшовши нічого іншого під рукою, він скидає свій засмальцьований.. картуз і надіває його зверху на бомбу, надів, мов на сніговугу бабу, та ще й придавив, ніби на очі насунув, і бомба стала одразу смішною в його картузі* (Гончар, Тронка, 1963, 286); // *чим.* Вагою, масою чого-небудь стискувати щось. *Навантажили* [Чіпка з товаришами] *обидва вози, придавили рублем, ушнурували як слід, по-хазяйськи* (Мирний, I, 1949, 279); *Могилу придавили* [опришки] *зверху камінням і замаскували, щоб не знайшли її вороги* (Гжицький, Опришки, 1962, 187); *Аж лігши на стіл, придавивши своїм огряднуватим тілом розворушені папери й старі синьки, він похапцем щось підраховував* (Шовк., Інженери, 1956, 171); // Притискувати щось до кого-, чого-небудь. *Івась, награвшись пряником, тихо заснув, придавивши його рукою до себе* (Мирний, I, 1954, 308); *Образно. *Темінь придавила човен до води* (Стельмах, II, 1962, 57); // Навалюючись усією масою на що-небудь, згинати, руйнувати, ламати його. *З одного боку нависла гора кам'яна над хаткою, поросли лісом і неначе грозила: «От, як схочу, один камінець покочу і тебе, хатинку, зовсім придавлю»* (Вовчок, I, 1955, 288); *Відламки скель із хату завбільшки валяються, придавивши собою смереки.* (Хотк., II, 1966, 313); *Образно. *Густа, тиха ніч навалилася, придавила село* (Горд., Чужу ниву.., 1947, 309); // Примушувати кого-небудь згинатися, схилятися, тиснутися (звичайно до землі). *Підгиналися ноги... Невиносима вага придавлювала к землі* (Хотк., II, 1966, 273); *Мінометн, «Катюші» і кулемети, що били десь флангуючим вогнем, змели піхотний десант з танків і придавили його до землі* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 384); *Образно. *Слова Макухи все дужче й дужче придавлювали майора до лави. Він уже зовсім втратив самовладання* (Ю. Бедник, Полки.., 1959, 87);—*Почуй тягар тих пут земних усіх, Що тих людей до долу придавили* (Фр., XIII, 1954, 35); // Нависаючи над чим-небудь, створювати враження тісноти, здавленості і т. ін.; // *безос.* Про почуття болю в грудях, животі і т. ін. *Салимонію Пилипівну Дилду.. брало отут — під грудьми: — Підкочується, підкочується під груди, а потім як придавить — гвалт!* (Вишня, I, 1956, 351).

2. *перев. док., перех.* З силою надавити, стиснути, завдаючи болю.— *Підіть до неї та розпитайте, та наступіть на неї, та придавіть коліном, то вона й розкаже вам, де діла Мелашку* (Н.-Лев., II, 1956, 336); *Якось придавив* [батько] *незгоєну виразку, і я ойкнув* (Збірник про Кроп., 1955, 20); — *Цурка як придавила живіт — просто хоч кричи!* (Гончар, Тронка, 1963, 319); // *безос. З криком, галасом і сміхом всі товпилися швидше геть. На порозі зчинився вереск,— когось придавило* (Смолич, II, 1958, 73); // Навалившись своєю вагою на кого-небудь, скалічити, умертвити тощо.— *Дочка моя вмерла.. наглою смертю: глинище завалилось та й її придавило...* (Стор., I, 1957, 102);—*Юрка дерево придавило, добре, що не скалічило, не вбило його!* (Томч., Жменяки, 1964, 171); // *безос. Коли Мартин умер (глиною*

в глиницї придавило), Горпина його, як справжнього чоловіка, ховала (Григ., Вибр., 1959, 128); *Григорій Петрович Сиволап хукав на закляклі пальці. Ще до війни йому придавило бутом обидві руки, відтоді пальці в кулак згиналися погано і на холоді швидко мерзли* (Ткач, Плем'я.., 1961, 19); *Образно. *Де ти, молодецтво? Де ти, моя сило? Каменем-журбою Груди придавило* (Граб., I, 1959, 203); // Здавлюючи горло, задушити, умертвити кого-небудь. — *Придавлю, причавлю пана, мов змію підколодну! — і руками показав* [Роман], *як вкоротить життя Стадницькому* (Стельмах, I, 1962, 439); // Роздавити, знищити (щодо дрібних істот). — *Там між дорослих* [свиней] *сосунець вискочив! Щоб не придавили, часом* (Вишня, I, 1956, 372); *Образно. [К и л и н а:] *Боїшся? Не варта ти й того, щоб тебе нїтем придавити, гнида погана!..* (Кроп., II, 1958, 423).

◇ **Кома́рика придави́ти** — заснути. *Комбайнер з молотниками пішов обідати, а сторож і собі десь на соломі комарика придавив* (Рудь, Гомін.., 1959, 61): **На́че (нена́че** *і т. ін.*) **моги́лою [тебе́] прида́вить** — про почуття крайнього пригнічення, спустошеності. — *Текли колись ті сльози і в мене, а козача сльоза важка: як викотиться, то неначе могилою тебе придавить* (Стор., I, 1957, 162).

3. *перех., перен.* Гнітюче впливаючи на кого-небудь, робити безвольним, інертним. [Д е ї ф о б:] *Доволі слів тих темних і страшних, що придавили люд, мов димна хмара* (Л. Укр., II, 1951, 308); // Перешкоджати прояву, розвитку чого-небудь. *Інститутська наука маркіз паралізувала їх* [інституток] *душі, придавлювала молоду потребу молодого серця* (Н.-Лев., I, 1956, 434); // Гнітити (про почуття, настрій і т. ін.). *Чуття голоду, самоти та одинокості придавлювало душу* (Фр., III, 1950, 263); *Приголомшення придавило Хому, пригнітило розум* (Горд., II, 1959, 198).

4. *перех., перен.* Позбавляти волі, свободи дій; пригноблювати. — *Наустив вражий дід піхоту да хотів так придавити у Батурині старшину, щоб і не писнула* (П. Куліш, Вибр., 1969, 153); // Пересилювати, приглушувати що-небудь у собі. [К и л и н а:] *І нащо я Жені виявила своє горе, краще було б придавити, приспати!..* (Кроп., II, 1958, 424); *Стоїть.. вкрай схвильована Галина Горленко,.. неспроможна придавити своє хвилювання* (Крот., Сини.., 1948, 8).

5. *неперех., перен., розм., рідко.* Висловлюючись, наголошувати (звичайно на слові). *Розказував Кирило, рвучи річ, придавлюючи то на тому слові, то на другому* (Мирний, III, 1954, 70).

6. *неперех., перен., розм.* Посилюватися (звичайно про мороз). *Придавили люті, скрипучі морози* (Мик., II, 1957, 26); // *безос. Хоч після снігу придавлювало морозом, а Мармурі так пригріло, що чуприна прилипла до лоба* (Чорн., Потік.., 1956, 19); *На перший день різдва трохи було придавило, а на другий мороз до 18°, але не на довгий час* (Збірник про Кроп., 1955, 375).

ПРИ́ДА́НЕ, ного, *с.* 1. Посаг нареченої. [В и б о р н и й:] *Нїгде правди дївати, трудненько тепер убогій дївці замуж* [заміж] *вийти без приданого* (Котл., II, 1953, 20); *Видавши одну* [дочку], *незчулася Ярешчиха, як і друга стала на порі, треба було і Вусті приданого дбати* (Гончар, I, 1959, 9); *Образно. *Землі в нас, у колгоспі, он скільки — і вся вона моя, наша, багате придане наших дітей і внуків* (Козл., Опов. I. Клена, 1950, 23): *У порівн. *Кобзар», як придане у скрині, На берегах Дїнця й Дністра Несла і мати-Катерина, Несла і наймичка-сестра* (Мас., Сорок.., 1957, 57).

Бра́ти (взя́ти) при́да́не (при́да́ного) *за ким* — одружившись, ставати співвласником майна, грошей нареченої. *Ломицький.. не схотів брати за Марусею приданого ані шага!* (Н.-Лев., VI, 1966, 84); — *Візьмеш придане за жінкою. А як не візьмеш, видереш* (Стельмах, II, 1962, 345); **Дава́ти (да́ти) при́да́не (на при́да́не)** *кому, за ким* — виділяти певне майно, гроші як посаг нареченої. *Сусідки знову присіли до столу і пустилися в спогади: як дївували, скільки кому приданого дали* (Тют., Вир, 1964, 523); *Марта Кирилівна мала своїх десять тисяч карбованців, котрі дав на придане їй батько, херсонський дідич* (Н.-Лев., VI, 1966, 16).

2. Комплект речей для новонародженого.

ПРИДА́НИ, нів *і* да́н, *мн., заст.* Весільні гості з боку нареченої, які прямують із нею в дім нареченого. *За вихилясами придан, За зиком та за сміхом Ніхто й не бачив, як проїхав Той управитель* (Шевч., II, 1963, 114); *У вуха Гадзюкові глухо бубонів бубон — враження було таке, ніби виїздили з весільним поїздом придани* (Кос., Новели, 1962, 159).

ПРИ́ДАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **прида́ти** 1. *Танкісти були придані піхоті і діяти мали спільно з артилерією* (Смолич, Світанок.., 1953, 400); *Взводи були придані до окремих стрілецьких рот* (Гончар, III, 1959, 98); // **при́дано,** *безос. присудк. сл. Усе спродане,— тільки оцю молодицю з дочкою до вслуги їй* [пані] *придано* (Вовчок, I, 1955, 259).

2. *заст.* Який дається в придане за нареченою. *Плахта на ній.. ще материнська — придана; тепер вже таких не роблять* (Кв.-Осн., II, 1956, 26); — *Ви за молодою панією, мабуть, придані? — За нею* (Вовчок, I, 1955, 146).

ПРИДА́НКА *див.* **приданки́.**

ПРИДА́НКИ́, но́к, *мн. (рідко одн.* **прида́нка, и,** *ж.), заст.* Те саме, що **прида́ни.** [М е л а ш к а:] *Похрипли від співів і ноги від танців повідкидали дружки, свашки та приданки* (Кроп., IV, 1959, 11); *Одгуляли весілля, випроводили молодих у Піжмухи. Приданки біснувались іще з тиждень* (П. Куліш, Вибр., 1969, 268); *У порівн. *Бубнові підспівувала, мов та весела приданка напідпитку, балалайка* (Кос., Новели, 1962, 159); // Весільний поїзд гостей з боку нареченої, який прямує у дім нареченого. *Коня у позику не давай, жінки у приданки не пускай* (Номис, 1864, № 8091); *За шатром в степу співає, Неначе п'яна, з приданок Додому йдучи, молодиця* (Шевч., II, 1963, 304).

ПРИДА́ТИ *див.* **придава́ти.**

ПРИДА́ТИСЯ *див.* **придава́тися.**

ПРИДА́ТКОВИЙ, а, е, *спец.* Який є придатком (у 2 знач.) до чого-небудь. *Діагноз хронічного запалення придаткових порожнин носа грунтується на клінічних і рентгенологічних даних* (Лікар. експертиза.., 1958, 115); *Живець, поставлений у воду, розвиває на нижній частині придаткове коріння, а на верхній — .. пагони* (Наука.., 11, 1963, 40).

ПРИДА́ТНИЙ, а, е, *на що, для чого, до чого і без додатка.* Здатний робити, виконувати що-небудь. — *Він хлопець дуже розумний і до всього придатний* (Н.-Лев., I, 1956, 134); *Віддали й ми свого першого* [сина] *до гімназії, та... він у нас не такий придатний до науки* (Мирний, V, 1955, 404); — *Кого ж призначити начальником головного штабу? Єрмолов не придатний* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 256); // Який можна використовувати, вживати; який відповідає певним нормам. *Джерельна вода й грязі, що їх Аркадій послав до Львова на аналіз, виявилися придатними для лікування* (Вільде, Сестри.., 1958, 40); *Ніна акуратно записувала все в блокнот. Потім вона розбереться в цьому, а зараз треба брати все — і придатне, і зайве* (Собко, Стадіон, 1954, 142); *Реакції окислення, в яких беруть участь вода і кисень повітря, перетворюють блискучі, тверді метали в ні на що не придатний брухт* (Наука.., 9, 1965, 49); *Сибірські влас-*

ті були зацікавлені у відкритті придатних для землеробства земель (Видатні вітч. географи.., 1954, 13); // Відповідний для чогось; слушний. *Так роздумувала собі Ворна й не находила в своїй голові ніякої придатної постанови* (Март., Тв., 1954, 451); *Павлуша багато чого не розумів з їхніх розмов. Але дещо й схоплював-таки. Кожну окрему думку, вислів, що видавався придатним* (Головко, II, 1957, 278); *Докія Захарівна терпеливо чекала придатного моменту* (Дмит., Розлука, 1957, 25).

ПРИДА́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **прида́тний.** *Варвара давно відчувала, що в дочки нема придатності до хатнього господарства* (Горд., II, 1959, 202); *При розбиранні* [машини] *всі деталі очищають, оглядають, встановлюють придатність їх для дальшої роботи* (Практ. з машинозн., 1957, 219); *Урожай з післяжнивних посівів починають збирати тоді, коли рослини досягнуть господарської придатності* (Колг Укр., 6, 1956, 19).

ПРИДА́ТОК, ч. 1. *род.* тка. Те, що, не маючи самостійного значення, є доповненням, додатком до чогонебудь. *Інколи заявляв* [Русевич].., *що завод легко міг би обійтися й без цього придатка* [лабораторій] (Шовк., Інженери, 1956, 66); *В минулому Закарпаття було колоніальним придатком західноєвропейських капіталістичних країн* (Цюпа, Україна.., 1960, 281); *Образно. — *Я рядовий життя і не більше. Потроху працюю, потроху мислю, бо кому ж хочеться бути просто придатком до свого власного шлунка* (Гончар, Тронка, 1963, 113).

2. *род.* тка, *спец.* Відросток, додаткове утворення (у людини, тварини, рослини). *На кінці хобота є носові отвори, через які тварина* [слон] *дихає, і маленький, дуже чутливий пальцевидний придаток* (Зоол., 1957, 162).

3. *род.* тку, *діал.* Додача (у 2 знач.). *Придаток не стоїть за даток* (Номис, 1864, № 10590).

ПРИДА́ЧА, і, *ж., розм.* Те саме, що **дода́ча** 2. [Х р а н к о:] *Все це* [дочки] *чужий товар. Його гляди, кохай, вигодуй, викохай, а все за люди оддай; та ще й придачу дай, бо так ніхто не візьме!* (Мирний, V, 1955, 122).

У (в, на) прида́чу — те саме, що **У (в, на) дода́чу** (*див.* дода́ча). *Параска таки перейшла в нову хату, тілько в придачу Яків переніс з старого двору до неї комору* (Мирний, IV, 1955, 54): — *Бери своїх хлопців і швидко вперед! На придачу маєш ще один штурмовий взвод* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 315).

ПРИДБА́ННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **придбава́ти.**

ПРИДБАВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., рідко* **ПРИДБА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Ставати власником чого-небудь (перев. купуючи). *Ляля вже придбала друковане видання всіх творів Чернишевського* (Гончар, IV, 1960, 45); *Бердашку Кудрейко придбав у місті в знайомого мисливця* (Допч., II, 1956, 285); // Наживати, нагромаджувати майно, гроші і т. ін. *Отож той самий сиротина У наймах сяк собі, то так Придбав, сірома, грошенят, Одежу справив* (Шевч., II, 1963, 269); *Що, дівуючи, придбала Мотря, то все позношувала: саме гноття та рам'я висіло...* (Мирний, I, 1949, 140);—*Не буду ж тобі віддавати ту землю і ті статки, які нажив без батька, своїми руками і своєю головою. Чи може ти інакше думаєш? —Гаразд, поділимо тільки те, що батьки придбали,—одразу ж погодився Яків* (Стельмах, I, 1962, 594); // Купувати, призначаючи для кого-, чого-небудь. *Під час екскурсій школярі, як правило, збирають багатий матеріал для майбутніх тематичних вечорів, придбавають репродукції окремих картин* (Мист., 1, 1969, 37); *Нам купили, Нам придбали Пречудового м'яча!* (Перв., Райдуга.., 1960, 27).

2. *перев. док.* Знайти собі друзів, знайомих, товаришів і т. ін. *Познаходила давніх знайомих, придбала й нових* (Л. Укр., V, 1956, 299); — *Я мушу дякувати долі, що придбав такого цінного співробітника і товариша,— тепло відгукнувся Бутаков* (Тулуб, В степу.., 1964, 244); // *розм.* Народити дитину (дітей). — *Як вона, скажіть мені на милость господню, придбала його* [дитя]? — *допитується дядина* (Мирний, I, 1954, 88); *Десять пар очей, десять пар вух придбала Марія за вісімнадцять років шлюбного життя* (Вільде, Опов. 1954, 91).

3. *тільки док., перен.* Зазнати щастя, біди, клопоту і т. ін. *Осел придбав нову біду: Де ні повернеться — усе не до ладу* (Гл., Вибр., 1951, 137); — *Криком нічого не вдієш з ними, тільки клопоту придбаєш* (Коцюб., I, 1955, 213); *Щастя хочеш ти зазнати? Щастя дурно не дається: Тільки той його придбав, Хто за його в бої б'ється* (Гр., I, 1963, 123); // Здобути славу, популярність, силу і т. ін. *Невмирущу славу придбав собі Шевченко не малюванням, а своїми віршами* (Мирний, V 1955, 310); // Набути знання, досвіду і т. ін *Знання багатобагато за стільки віків ми придбали, Тільки не знаєм того, що нам цікаве найбільш* (Сам., I, 1958, 73); *Науку вищу він придбав У вищій політичній школі.* (Рильський, II, 1946, 30); // *розм.* Одержати назву, прізвисько. *Крім «бунтаря», він придбав ще й звання «безбожника»* (Ле, Опов. та нариси, 1950, 4).

ПРИ́ДБАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **придба́ти.** *Не образи і не «Страшний суд», нещодавно придбані молодим батюшкою, а мирське більше цікавило отця Миколая* (Стельмах, I, 1962, 265); *Оксен стояв посеред щойно придбаного поля* (Дім., I будуть люди, 1964, 119); *Що далі, то гірш та гірш надоволює мені те придбане добро* (Вовчок, VI, 1956, 294); *Листоноша напівлежав, милуючись перламутровим баяном, придбаним для клубу* (Є. Кравч., Бувальщина, 1961, 85); *Постараюсь «не виходити з берегів», не збиватися з придбаних за кордоном гігієнічних звичок* (Л. Укр., V, 1956, 377); // *у знач. ім.* при́дбане, ного, *с.* Те, що хто-небудь придбав. *Чи не знищить та зима знову всього придбаного за літо, як уже не раз нищила* (Л. Укр., V, 1956. 57); // при́дбано, *безос. присудк. сл. Хазяйка у хаті, та нема нічого, нічого не придбано, нічого і приставити на обід!* (Кв.-Осн., VI, 1957, 680); *Вже не поліччу, мабуть, скільки багато тепер у його їх* [вуликів] *придбано* (Вовчок, I, 1955, 381).

ПРИДБА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **придба́ти, придбава́ти.** *Придбання поміщицьким господарством власного реманенту веде неминуче до підриву середнього селянства, яке добуває собі засоби до життя з допомогою відробітків* (Ленін, 3, 1970, 214); *Бюджет сучасної робітничої сім'ї дозволяє їй витрачати значну частину коштів на одяг, взуття та на придбання речей домашнього вжитку* (Нар. тв. та етн., 3, 1957, 87).

2. Те, що хто-небудь придбав (у 1 знач.); майно, власність. *Образно. [Е в ф р о з і н а:] *Мама зараз мені б за гроші жениха купила, і певне то було б лихе придбання* (Л. Укр., III, 1952, 422).

3. *перен.* Те, що є чиїмсь досягненням, надбанням. *Маємо у нього* [Валеріана Поліщука] *низку блискучих, яскравих творів — цінних придбань для літератури пролетарської революції* (Еллан, II, 1958, 116).

ПРИДБА́ТИ *див.* **придбава́ти.**

ПРИДВЕ́РНИК, а, *ч., заст.* Сторож біля дверей, біля входу. — *Здається мені, що не можу заснути в замку, де Крук буде придверником* (Фр., IV, 1950, 113); *В винарні зачинено браму... Хіба ж так пристало робити?! Та, певне, стоїть там придверник,— Повинен для нас одчинити* (Крим., Вибр., 1965, 273).

ПРИДВО́РНИЙ, а, е, *іст.* 1. Який перебуває на служ-

бі при дворі (*див.* **двір**[2]), належить до близького оточення монарха. *Була... цариця в колі придворних дам* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 136); *Біля підніжжя трону, по обидва боки, стояли в блакитних камзолах, обшитих золотими позументами, придворні особи* (Рибак, Переясл. Рада, 1953. 44); *Представники вищої придворної знаті займали почесні державні пости* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 288); *Придворний музикант;* // Який є власністю двору, обслуговує двір, виражає інтереси двору і т. ін. *Придворна карета спинилась біля ганку* (Пушкін, Капіт. дочка, перекл. за ред. Хуторяна, 1949, 161); *В Росії при Петрі І стали створювати аптекарські поля,.. трави з яких здавали до придворної аптеки* (Хлібороб Укр., 1, 1970, 44); *Українському поетові* [Т. Г. Шевченкові] *судилося стати не лише свідком, а й активним учасником тієї боротьби, яку почали Пушкін, Грибоєдов, Гоголь, Бєлінський проти придворного мистецтва* (Мист., 2, 1956, 35); // Який відбувається при дворі. *Придворний бал;* // Власт. двору. *Старий єкатерининський вельможа князь Куракін, знавець всіх таємниць світської й придворного етикету, умів вислуховувати і монарші обурення та гнів, і зворушливі відвертості* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 65); *Зубов хотів розповісти Потьомкіну ще про деякі придворні плітки* (Добр., Очак. розмир, 1965, 248); // *у знач. ім.* **придво́рний**, ного, *ч.;* **придво́рна**, ної, *ж.* Особа з близького оточення монарха. *Щонайпишнішії дами з придворних Вдавали на сцені субреток моторних, Щоб слави і втіхи зажить* (Л. Укр., I, 1951. 171); *Повно було* [при палаці] *придворних, ключників.., стольників* (Загреб.. Диво, 1968, 645).

2. Те саме, що **дворо́вий** 2. *Перебуваючи у Вільшані, Шевченко вчився в художника-самоука Степана Степановича Превлоцького.., згодом Тарас мав стати придворним художником пана Енгельгардта* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 11).

ПРИДЕ́РЖАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **приде́ржати;** // *у знач. ім.* **приде́ржаний**, ного, *ч.;* **приде́ржана**, ної, *ж.* Особа, яку придержали (у 1 знач.). *Не думаючи довго, зайхав* [панок] *придержаного по пиці* (Фр., III, 1950, 311).

ПРИДЕ́РЖАТИ *див.* **приде́ржувати.**

ПРИДЕ́РЖАТИСЯ *див.* **приде́ржуватися.**

ПРИДЕ́РЖУВАТИ, ую, єш, *недок.*, **ПРИДЕ́РЖАТИ**, жу, жиш, *док., перех.* 1. Беручись руками за кого-, що-небудь, не давати рухатися, падати і т. ін.; притримувати. *Титар.. підійняв вгору здоровий полив'яний червоний жбан сити, придержуючи зверху рукою хліб, котрим був накритий жбан* (П.-Лев., III, 1956, 8); *Яків над діркою в горищі розв'язав клунок і, придержуючи за один край, кинув униз шмат ситцю* (Головко, II, 1957, 156); *Він, задиханий, змерений, потомлений, помучений, пригорнувши її, не зміг довгенько придержати у своїх.. руках* (Вовчок, I, 1955, 362); *Завадка схопив її за руку і, незважаючи на її протести, придержав у своїй долоні* (Вільде, Сестри.., 1958, 529); // Здержувати або зупиняти рух кого-небудь. *Христя повернулася і знову пішла шляхом на Мар'янівку все тихше та тихше, мов її що зупиняло або хто придержував, не пускав* (Мирний, III, 1954, 405); *Вона стала, придержала Славка* (Март., Тв., 1954, 328); *Оглянулись рибалки, а їх наздоганяє урядник, порівнявся, придержав коня* (Стельмах, I, 1962, 459); // Уповільнювати (звичайно ходу). *Товариш мій зігнувся-зігнувся, та йде так помаленьку,— ногу тягне. Я теж придержую ходу* (Тесл., 3 книги життя, 1949, 47); «*Глянь, серденько, які в неї коси!*» — *не втрималась і, придержуючи ходу, вголос скрикнула та, що просила пробачення* (Л. Укр., III, 1952, 581); // Жестом спиняти, перепиняти когось. *Одною рукою сльози втирає* [Черевань], *а другою Петра придержує, щоб не казав дальш, поки переплаче* (П. Куліш, Вибр., 1969, 194); // *перен.* Стримувати себе або когось від якого-небудь вчинку. *Сипала* [Домаха] *словами, наче горохом, через те чоловік все її придержував, як молоду коняку за уздечку* (Григ., Вибр., 1959, 238); *Сама молодь побачила, що не слід іти такою стежкою, і сама придержує. Бо хто найкраще мусить себе придержати, як не сам?* (Мирний, IV, 1955, 329).

◇ **Приде́ржувати (приде́ржати) язи́к (язика́)** [**за зуба́ми**] *див.* **язи́к.**

2. *перен.* Приховувати, приберігати на деякий час що-небудь. *Він на пасовищі не з'їдав їх* [вареників],.. *придержував до самого вечора, щоб хоч що-небудь принести меншим сестрам і братові* (Рудь, Гомін.., 1959, 14); — *Не треба кращого* [посуду], *придержіть оцей! — гаряче упрохувала Ганна* (Гончар, Таврія, 1952, 26).

ПРИДЕ́РЖУВАТИСЯ, ююся, єшся, *недок.*, **ПРИДЕ́РЖАТИСЯ**, жуся, жишся, *док.* 1. Злегка держатися (у 1 знач.) за кого-, що-небудь. *Хведір.. почав танцювати, придержуючись руками за перила* (Мирний, V, 1955, 216).

2. *тільки недок., чого, перен.* Те саме, що **дотри́муватися** 3. *Балабушиха, придержуючись вищого тону, не звеліла справляти сільського бучного весілля з музиками й танцями* (Н.-Лев., III, 1956, 251); *Належав* [староста] *до тих заможніших та практичніших господарів, котрі вважали ліпшим бодай про око придержуватися православ'я* (Фр., II, 1950, 149); *Паскільки пригадую собі, ми, здається, умовились з Вами, що порядок книжки такий.. Значить, будемо придержуватись того порядку* (Коцюб., III, 1956. 384).

3. *тільки недок.* Нас. до **приде́ржувати.**

ПРИДИ́БАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Прийти, дибаючи. *Старенька сестро Аполлона, Якби ви часом хоч на час Придибали-таки до нас* (Шевч., II, 1963, 90); *Невідомо звідки, уже під дощем, придибав сюди і дід Остап* (Головко, I, 1957, 428); *До діда придибав чорногуз, залопотів здоровим крилом, потерся об його ногу* (Стельмах, I, 1962, 426).

ПРИДИБУЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *розм.* Док. до **дибуля́ти.** *Придибуляли старезні бабусі.*

ПРИДИВИ́ТИСЯ *див.* **придивля́тися.**

ПРИДИВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **придивля́тися.** *Думками знов повертаємось до того хлоп'яти, що ми його бачили вранці. Оті його обходини, придивляння, жага пізнання, усміхи загадкові — вони чомусь мають для нас значення* (Гончар, Циклон, 1970, 12).

ПРИДИВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПРИДИВИ́ТИСЯ**, дивлю́ся, ди́вишся; *мн.* приди́вляться; *док.* 1. *до кого—чого, на кого—що, з підрядним реченням і без додатка, рідко в що.* Пильно, уважно дивитися, вдивлятися, намагаючись краще розглядіти або впізнати кого-, що-небудь; приглядатися.— *Добридень вам! — сказала баба Зінька, ставши серед світлиці Вона довгенько придивлялась, прижмурювала свої старі очі і впізнала Филона Чечета* (Н.-Лев., VI, 1966, 328); *Стала* [Маруся] *розплітати свої грубі коси, придивляючись на себе в дзеркальце* (Григ., Вибр., 1959, 32); *По коридору, повз відчинені двері, снували незнайомі люди. Дехто заглядав, придивляючись до Михайла, наче питав, хто він такий* (Томч., Жменяки, 1964, 122); *До вікон подалися селяни, придивляючись, як у далекому полі почала примхливо вививатись і підростати пожежа* (Стельмах, I, 1962, 609); *Бачив* [Кобзар] *перед собою сивуватого генерала, що придивлявся до всіх уважним поглядом, начебто впізнавав знайомих* (Жур., Дорога.., 1948, 190); — *А придивися, в тебе очі молодшенькі, чи не видно людей на березі? — звелів дід. Гапка схилилася над водою*

й окинула бистрим поглядом берег (Л. Янов., I, 1959, 319); *Здоровкаючись зо мною, він затримав мою руку й зблизька придивився в лице* (Вас., I, 1959, 141); *У порівн. *Тонкий залізний стовп ліхтаря непридорідно нахиляєся над ними, немов придивлявся зверху скляними очима* (Коцюб., II, 1955, 401); // *у сполуч. із сл.* попереді себе, округи себе *і т. ін., рідко.* Уважно розглядатися навколо. *Ідучи парком, вона придивлялась поперед себе і кидала поглядом в бічні алеї* (Л. Укр., III, 1952, 532); *Сидів-сидів, думав-думав, а далі оглянувся, придивився округи себе* (Вовчок, VI, 1956, 253).

2. *до кого—чого, з підрядним реченням і без додатка, рідко кому, чому, перен.* Уважно спостерігаючи, вивчати кого-, що-небудь, освоюватися з кимсь, чимсь і т. ін. *Я не раз ходив і придивлявся тому будяковому полю* (Фр., III, 1950, 325); *Майстри слова навчалися своєму реместву не в школах од професорів, а од попередніх великих майстрів слова, придивлялись до їх творів* (Вас., IV, 1960, 50); — *Дочка сюди* [в лікарню] *ходить, прибігає, коли мати чергує, придивляється, розпитує* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 178); [Аврелія:] *Що ж, татку, придивись, як я живу: самотня цілий день* (Л. Укр., III, 1952, 277); *Зразу буде мешкати* [Парасинка] *з його старими, аби.. придивитися старій матері, як вона сина доглядає, а потім заживе з чоловіком сама окремо* (Коб., II, 1956, 13); *За день я придивився до Гриця, подружився з ним* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 5); // *до кого.* Виявляти зацікавлення ким-небудь. *Дарма, що в батюшки сива борода, він і досі придивляється до молодиць* (Стельмах, II, 1962, 233); *Хто раз придивився до неї* [Дарки], *той пізнавав її скрізь* (Л. Укр., III, 1952, 664).

3. *тільки недок., розм.* Наглядати за ким-, чим-небудь. *Ганна Денисівна сама ходить за сівалкою, сама придивляється і за культиватором* (Вишня, Весна.., 1949, 50).

ПРИДИМІ́ТИ, ію́, *док., розм.* Злегка задимитися (у 1 знач.). — *Тягніть снопи!.. Гасіть снопи!.. Але ця робота мало на що придалася: колосся вже обсмалилось, придиміло, і снопки лиш чаділи, облиті водою...* (Коцюб., I, 1955, 121).

ПРИДИРА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПРИДРА́ТИСЯ,** дерýся, дерéшся, *док., розм.* Використовувати що-небудь як привід до якихось зауважень, обвинувачень (звичайно безпідставних); прискіпуватися. *Усе придирається* [Харко]: «*У вас, каже, не так усе, як у людей*» (Кв.-Осн., II, 1956, 482); *Сьогодні в Тимка був такий настрій, що йому хотілося придиратися за дрібниці, і він вирішив зачепити Сергія* (Тют., Вир, 1964, 30); *Вівця десь в пір'ячко вкачалась, Пидоря до Вівці присікалась, придралась, Що, буцім, бач, Вівця курей Її поїла і гусей* (Бор., Тв., 1957, 141).

ПРИДИ́РЛИВИЙ, а, е, *розм., рідко.* Те саме, що **причéпливий.**

ПРИДИ́РЛИВО, *розм., рідко.* Присл. до **приди́рливий.**

ПРИ́ДИХ, у, *ч., лінгв.* Характерний для деяких мов глухий фрикативний звук.

ПРИДИХО́ВИЙ, а, е, *лінгв.* Який вимовляється з придихом. *Придихові приголосні.*

ПРИДІЄСЛІ́ВНИЙ, а, е. Який визначається дієсловом; підпорядкований дієслову. *Прислівники найчастіше вживаються для вираження статичної ознаки іншої ознаки — динамічної, тобто виступають у ролі придієслівного означення* (Сучасна укр. літ. м., II, 1969, 430); *Придієслівне керування.*

ПРИДІ́Л, а, *ч.* Окремий, боковий вівтар (додатковий до головного) у православному храмі. *Бояри й дружинники стояли скрізь — зразу за молодими й біля криласів, у бокових приділах* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 282); *Похований* [князь Володимир] *у церкві святої Богородиці в приділі святого Клемента* (Загреб., Диво, 1968, 413).

ПРИДІ́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **приділи́ти.** *Велика увага в українській історичній літературі приділена висвітленню такої важливої проблеми, як революційний рух у західноукраїнських землях під впливом ідей Великого Жовтня* (Укр. іст. ж., 1, 1960, 103); *Хата цій дівчині приділена від небіжчиків* (Вовчок, I, 1955, 256); *Ясько мав собі приділену функцію — розтирати фарби на кам'яних плитах* (Фр., IV, 1950, 211); *Він перебирався в нове приміщення, приділене для нього в одному з нових будинків* (Коцюба, Нові береги, 1959, 196); // **приділено,** *безос. присудк. сл. Велике місце в доповіді було приділено питанням поліпшення ідеологічної роботи* (Рад. Укр., 5.XI 1952, 2); *Велику увагу в УРЕ приділено видатним природознавцям, географам, геологам, чиї праці лягли в основу наших географічних досліджень* (Наука.., 10, 1965, 41); [Горлов:] *Тобі давно належить знати, що кожному овочу свій час приділено* (Корн., II, 1955, 20).

ПРИДІ́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приділи́ти, приділя́ти.** *Систематична взаємна оцінка роботи осередків з приділенням особливої уваги успішності залучення всіх членів до активної роботи викличе здорове змагання* (КП України в резол. і рішен.., 1958, 185); *В листі йдеться про приділення якихось кімнат для військових* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Маслика, 1958, 314).

ПРИДІЛИ́ТИ *див.* **приділя́ти.**

ПРИДІЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПРИДІЛИ́ТИ,** ділю́, ді́лиш, *док., перех.* 1. *кому, чому, для кого—чого.* Віддавати, присвячувати кому-, чому-небудь певний час. —*Двадцять пострілів за хвилину — це вже непогано для першого дня. Частіше практикуйтесь. Кожного дня приділяйте для цього годину* (Багмут, Служу Рад. Союзу. 1950, 55); [Адютант:] *Товаришу командуючий, редактор нашої фронтової газети, старший батальйонний комісар Тихий, та спеціальний воєнний кореспондент, батальйонний комісар товариш Крикун, просять приділити їм п'ять хвилин* (Корн., II, 1955, 9); // *тільки кому, чому.* Надавати певне місце кому-, чому-небудь у розповіді, літературному творі і т. ін. *В оповіданні.. автор приділяє епізодичне місце вчителеві* (Донч., VI, 1957, 602).

Приділя́ти (приділи́ти) ува́гу (бага́то ува́ги) *кому, чому* — виділяти кого-, що-небудь як об'єкт особливої уваги. *В сім'ї Кільчевських Сірко був бажаним гостем. Особливу увагу йому приділяла Євдокія Іванівна* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 143); *Профспілкові організації приділяли величезну увагу будівництву Дніпрогесу* (Укр. іст. ж., 1, 1960, 18); *Варто в пожовтневому періоді назвати переклад* («Слова о полку Ігоревім») *Наталі Забіли і своєрідний переспів «Плачу Ярославни», зроблений Андрієм Малишком. Приділили увагу цьому безсмертному творові й інші наші поети* (Рильський, X, 1962, 8); *Як то присмно для батька, коли його синові приділяють багато.. уваги і дивуються його успіхам* (Тют., Вир, 1960, 234).

2. *розм.* Наділяти кого-небудь чимсь, віддавати що-небудь у чиєсь володіння. — *Діточкам моїм пан щось приділить за мою смерть* (Вовчок, I, 1955, 177); [Чиря:] *Хто має* [хліб], *той нехай дає. А хто не має, то ще й йому повинні приділити якийсь пуд...* (Мик., I, 1957, 39); *Землі нам приділили, хазяйнувати ми почали і потім до колгоспу вступили* (Кучер, Дорога.., 1958, 45); // Розподіляти щось між кім-небудь, призначати кому-небудь. — *Ми вже без вас, пані, відбули конференцію і приділили поодинокі* [окремі] *класи* (У. Кравч.,

Вибр., 1958, 311); *Записавши всіх, шафар кожному приділив роботу* (Кобр., Вибр., 1954, 122).

3. *розм.* Влаштовувати, призначати на яку-небудь роботу, посаду і т. ін. [Х р и с т я:] *А де ж наша Соxвія? Чи ти приділив її куди?* (Кроп., IV, 1959, 347); *Панаса Кривого, що жив край села, Мертвяк приділив робити до смолокурні* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 327); // Віддавати в солдати, у школу і т. ін. *Хочуть вони тебе Та в полон забрати, У полон забрати, Приділить в солдати* (Народ про Шевченка, 1961, 56); *Батько.. радий, що приділив його до школи* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 49).

ПРИДІЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.* Пас. до **приділя́ти** 1, 2. *При проектуванні.. міста головна увага приділяється питанням його благоустрою* (Вітч., 5, 1956, 120).

ПРИДО́БА, и, *ж., заст.* Вигі́да (у 1 знач.). *Сестра Меланія посіла* [сіла] *у якомусь великому кріслі, що в ньому мало було придоби, а багато цвяхів* (Вовчок, I, 1955, 255); *А з сіл шляхами чи річками Бредуть уже старі й малі Шукать у городі придоби* (Стар., Вибр., 1959, 6).

ПРИДО́БНИЙ, а, е, *заст.* Вигі́дний. *Як нема його, то все жінка жаліється людям: «Які хаточки були придобні, які славні — поспродував»* (Вовчок, I, 1955, 217); *Данько Кряж — людина з господарським досвідом, хистом,.. переконливо доводив, що і землі у нас придобні* (Горд., Дівчина.., 1954, 156).

ПРИДО́БНО, *заст.* Присл. до **придо́бний.** *Я живу собі придобно на своїй селитьбі* (Вовчок, I, 1955, 257).

ПРИДОБРИ́ТИСЯ *див.* **придо́бруватися.**

ПРИДО́БРЮВАТИСЯ, ююся, юєшся *і* **ПРИДОБРЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПРИДОБРИ́ТИСЯ,** рю́ся, ри́шся, *док., розм.* Те саме, що **піддо́бруватися** 1. — *Ладна робота! Ти у мене, Матвію, на всі руки майстер.— Не придобряйся, знаю,— буркнув Матвій* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 388); *На різки там складалися: кожен по шагу; а давали й побільше, щоб придобритись цензорові* (Свидн., Люборацькі, 1955, 113); *Попросилася* [Левантина] *погуляти, подавши ввечері самовар. Квасюк, бажаючи придобритися до неї, зараз же пустив* (Гр., II, 1963, 269); *Мені чомусь заманулося придобритися перед удовицею, і я вчинив новий гріх: узяв з неї наполовину менший корець борошна за помел* (Минко, Моя Минківка, 1962, 127).

ПРИДОБРЯ́ТИСЯ *див.* **придо́бруватися.**

ПРИДОЛИ́ННИЙ, а, е. Який міститься, розташовується біля або поблизу долини. *За лісом.. вигулькнуло з біленькими і блакитними хатками придолинне село* (Стельмах, Правда.., 1961, 218); *Через те що в Лісостепу майже всі вододільні простори розорані, дикоросла рослинність зосереджена переважно в річкових долинах і численних балках, а також частково на вузьких придолинних і прибалочних частинах вододілів* (Укр. бот. ж., XVII, 3, 1960, 66).

ПРИДОЛИ́НОК, нка, *ч., рідко.* Невелика долина; видолинок. *Картечини з вереском і дзиком пролетіли через голови в придолинок до Дністра* (Стар., Облога.., 1961, 72); *Дорога.. летить назустріч неймовірно швидко: село виринає з придолинка раз у раз ближче* (Кос., Новели, 1962, 134).

ПРИДО́ННИЙ, а, е. Який міститься, розташовується на дні або поблизу дна водоймища. *Придонні запаси органічної речовини і мінеральних солей, безумовно, серйозний резерв підвищення родючості океанської ниви* (Наука.., 10, 1967, 25); // Власт. нижнім шарам води. *В Індійському океані придонні температури розподілені рівномірно* (Курс заг. геол., 1947, 44); // Який водиться або росте в нижніх шарах води чи на дні. *З придонних риб особливо цікава камбала.. Вона не тільки держиться біля дна, а звичайно лежить на дні моря, напівзарившись у пісок, і чекає на здобич* (Зоол., 1957, 78); *В різних районах Антарктики налічується до 100 видів придонних і плавучих водоростей* (Наука.., 6, 1958, 59).

△ **Приді́нні во́ди** — шари води в океані, які залягають нижче 1000 м.

ПРИДОРО́ЖНІЙ, я, є. Який міститься, розташовується біля або поблизу, уздовж дороги, понад дорогою. *То були хати, стодоли,.. сади, верби, тополі та придорожні хрести невеличкого подільського сільця* (Кобр., Вибр., 1954, 174); *Юра виліз на придорожній стовпчик і замахав руками з усіх сил* (Смолич, II, 1958, 23); // Який росте при дорозі, уздовж дороги. [Ф е д о н:] *Все ж краще будувати мавзолеї, хоч би і не собі, ніж просто бути, мов зілля придорожнє, під ногами у.. переможця* (Л. Укр., III, 1952, 439); *Вітрець придорожню грушу ледве чутно ворушить, колише* (Др.-Хмара, Вибр., 1969, 124); *Поїзд мчав, відсвіт від труби паровоза гасав на придорожніх кущах* (Донч., II, 1956, 189).

ПРИДРА́ТИСЯ *див.* **придира́тися.**

ПРИДРІМА́ТИ *див.* **придрі́мувати.**

ПРИДРІМНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., розм., рідко.* Однокр. до **придрі́мувати.** *Терезка сиділа біля сина, який трохи придрімнув на ліжку, й відганяла надокучливих мух* (Томч., Готель.., 1960, 253).

ПРИДРІ́МУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИДРІМА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., розм., рідко.* Потроху дрімати (у 1 знач.). *Здоровань не звертав ніякісінької уваги на крики та сварку старого, їхав собі, опустивши голову і піби придрімуючи* (Тют., Вир, 1960, 91); *Ей, ляжу, мамко, спати, та мені не спиться, Я маленько* [тронки] *придрімаю — мені любко спиться* (Коломийки, 1969, 167).

ПРИДУ́МАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **приду́мати.** *Хіба іноді іграшка яка, придумана ним, зведе братів докупи* (Мирний, IV, 1955, 79); *Ця посада .. неначе придумана для мене* (Март., Тв., 1954, 216); // **приду́мано,** *безос. присудк. сл. Сафрон розстебнув сорочку, пальцями розірвав підшиту до коміра стьожку, і з прорізи скотилося в долоню кілька червінців.— Ловко придумано,— засміявся Гуркало* (Стельмах, II, 1962, 220).

ПРИДУ́МАТИ *див.* **приду́мувати.**

ПРИДУ́МАТИСЯ *див.* **приду́муватися.**

ПРИДУ́МУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приду́мувати.** *Олексій Максимович критикував тих літераторів, які замість створення живих образів і картин займалися придумуванням мертвих схем «позитивного» і «негативного» змісту* (Ком. Укр., 3, 1968, 90).

ПРИДУ́МУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИДУ́МАТИ,** аю, аєш, *док., перех.* 1. Гадаючи, міркуючи, додумуватись до чого-небудь. *Коли ж ніяк, бувало, не можна улізти в хату, все ж Роман придумує що-небудь, щоб таки добути, чого йому треба* (Вас., I, 1959, 60); *Треба мені спочити. Я навіть думаю заслабнути на яких 3 дні, без мене обійдуться, а я тим часом і спочину і щось зроблю. Другого способу й не придумаю* (Коцюб., III, 1956, 183); — *Ну й комедія ж була дивитись, як вас тягли,— всміхається вона до Ліни.— Це хлопці навмисно придумали вам для буксира танка послати* (Гончар, Тронка, 1963, 186); // Створювати або винаходити що-небудь таке, чого раніше не існувало. *Їх* [гостей] *треба було почастувати надзвичайними яблуками і гарними піснями. От Ясь і придумував нову пісню* (Ів., Вел. очі, 1956, 42); *Вибіг Денис із школи з повною головою клопоту. Уроки треба робити, нагодувати Настусю, дещо наклеїти в альбом, придумати малюнки для стінгазети* (Коп., Подарунок, 1956, 67); — *Коли б я був учений, то таку б пшеницю придумав — на кожній стеблині по п'ять колосків* (Жур., Дорога.., 1948, 12); // Добирати потрібну фразу, слово і т. ін. *Дбаючи про стиль, по-*

чинає [піп] *придумувати інші фрази, від яких і Плачинда скрутиться, мов ота гадина* (Стельмах, І, 1962, 487); *Жодного слова не міг* [лапковий] *придумати. Учитель не підганяв, сам прикро замислившись* (Ю. Янов., II, 1954, 117); // Вигадувати, підшукувати для когонебудь заняття, роботу, призначати комусь покарання і т. ін. [В а с и л ь:] *Дійшло до того, що хто придума найтяжчу муку, найлютішу смерть другому — того вихваляють, того у славу вводять* (Мирний, V, 1955, 107); *Коли чоловікові робота наймиліша? Хіба тоді, як він собі ту роботу сам придумає й сам собі її завдасть* (Март., Тв., 1954, 192).

2. Вигадувати що-небудь неіснуюче, фантастичне. *Яких тільки фантастичних проектів не придумував Шведе!* (Ю. Янов., II, 1958, 233); *Порядок денний робітничих зборів не треба придумувати, сидячи в кабінеті,— його підказує саме життя колективу* (Ком. Укр., 12, 1968, 34); *Придумав він побачить того світа І на комору зліз* (Гл., Вибр., 1951, 159); // Створювати що-небудь в уяві. *Та не все ж дівчина й сумувала! Іноді придумувала, як то вона, голову схиливши та спустивши очі, йтиме до шлюбу з Антосьом* (Свидн., Люборацькі, 1955, 175); *Народився Юра в самій Софіївці. Кращого місця для народження не можна й придумати* (Смолич, II, 1958, 11); // *тільки док.* Зробити або сказати що-небудь несподіване. *Па гарбузі, десь в огороді, Козак Нюхайлик проживав; Що не придума — сміх та й годі, Всіх огородян потішав* (Гл., Вибр., 1951, 195); *— Ну вже й характерник! Як що придумає, так тільки держись* (Тют., Вир. 1964, 208).

ПРИДУ́МУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПРИДУ́МАТИСЯ,** ається, *док.* 1. *розм.* Спадати на думку. *Я хотіла ще дописати* [віршика], *та більше нічого не придумується* (Донч., VI, 1957, 469).

2. *тільки недок.* Пас. до **приду́мувати.**

ПРИДУРИ́ТИСЯ *див.* **приду́рюватися.**

ПРИДУ́РКУВАТИЙ, а, е, *розм.* 1. Несповна розуму, дурнуватий (у 1 знач.). *Привикли вже, що він собі наче придуркуватий* (Барв., Онов.., 1902, 196); *Звікував* [Памарчик] *у перинах, на тлустих харчах придуркуватої, але багатої доньки управителя панської економії* (Речм., Весн. грози, 1961, 109); *Щодо колишньої капітанші Бабулькіної* [з п'єси Я. Мамонтова «Рожеве павутиння»], *то це дрібненька міщаночка, придуркувата й підстаркувата, яка мріє лише про одруження* (Рад. літ-во, 5, 1958, 102).

2. Який виражає розумову обмеженість. *Товариш витріщив на Панталаху свої великі, придуркуваті очі і сидів мовчки* (Фр., II, 1950, 246); *Як побачив* [Іван] *стільки добра, то лиш усміхався тим своїм придуркуватим сміхом* (Март., Тв., 1954, 313); *Обличчя Бараболі, за звичкою, стає придуркуватим* (Стельмах, II, 1962, 222).

ПРИДУ́РКУВАТІСТЬ, тості, *ж.*, *розм.* Властивість за знач. **приду́ркуватий.** *Кістляве, міцне, з колючим сторожким поглядом з-під навислих брів, воно* [обличчя] *мало вираз тієї лукавої напускної придуркуватості, від якої можеш чекати всяких несподіванок* (Гончар, III. 1959, 8).

ПРИДУ́РКУВАТО, *розм.* Присл. до **приду́ркуватий.**

ПРИДУ́РЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПРИДУРИ́ТИСЯ,** дурю́ся, ду́ришся, *док.*, *розм.* Удавати з себе наївну, дурну, нетямущу людину. *— Не придурюйся, Остапе, ми з тобою люди дорослі, і не годиться нам гратися в кота і мишку* (М. Ю. Тарн., Незр. горизонт, 1962, 262); *Скільки сміху було, коли за кермо сідав оцей вухатий Кузька... Чи він придурювавсь, чи справді не вмів тоді ще правувати — трактор його ніяк не хотів слухатись* (Гончар, Тронка, 1963, 188); *Це була не та людина, яку він чекав побачити. Тут не придуришся і не візьмеш криком* (Ю. Янов., II, 1958, 238).

ПРИДУ́ХА, и, *ж.* Кисневий голод (звичайно у риб) внаслідок замерзання води, забруднення її і т. ін. *Від придухи гинула риба на Пслі* (Гончар, II, 1959, 163); // Загибель риб та ін. водяних тварин внаслідок нестачі кисню.

ПРИДУ́ШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **приду́шити.** *Син загинув у лісі, придушений деревом* (Коцюб., II, 1955, 315); *Він поглянув на Огея, придушеного думками і все такого ж недовірливого, лайдакуватого* (Досв., Вибр., 1959, 316); *Вона* [робітничо-селянська культура] *є засобом поступу і розвитку творчих сил робітничо-селянських мас, придушених пануванням поміщиків* (Еллан, II, 1958, 115); *В 1071 р. спалахнуло народнє повстання в Новгороді, під час якого повсталі мало не вбили спископа. Повстання було придушене князем Глібом Святославичем* (Іст. УРСР, І, 1953, 73); *Образно. *Вночі знялася буря. Грізно і страшно ревів Дніпро. Придушений чорною млою, він став безбережний* (Баш, Надія, 1960, 136); // **приду́шено,** *безос. присудк. сл. Снопи накладено, рублем придушено* (Горд., Чужу ниву.., 1939, 90).

2. *у знач. прикм.* Здавлений, приглушений (про голос, крик і т. ін.). *— Ей ти, посатий, купи у мене зайця! — басив з середини* [юрми] *молодий голос, і в одповідь йому покотився придушений сміх: — Ха-ха!* (Коцюб., II, 1955, 353); *Десь тут коло мене я почув хрипкий придушений крик* (Вас., II, 1959, 329); // Затамований, стриманий (про плач, ридання і т. ін.). *Почувся якийсь глухий булькіт, схожий на придушене схлипування* (Кучер, Трудна любов, 1960, 455).

ПРИДУ́ШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **придуши́ти, приду́шувати.** *Вся система капіталізму, основана на приватній власності на засоби виробництва, всією своєю суттю спрямована на придушення людської особистості* (Ком. Укр., 3, 1962, 59); *Придушення революції 1848—49 рр. привело Європу до нечуваної реакції* (Тич., III, 1957, 154).

ПРИДУ́ШЕНО. Присл. до **приду́шений** 2. *За глинищем, на цегельні закричав якийсь птах — придушено і шипляче* (Смолич, II, 1958, 108); *Артем слухає-слухає та й зітхне придушено* (Головко, II, 1957, 418).

ПРИДУШИ́ТИ *див.* **приду́шувати.**

ПРИДУ́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приду́шувати.** *Імператор міг на них* [кошти] *наймати війська для захисту кордонів, а також для придушування народних повстань* (Іст. середніх віків, 1955, 14).

ПРИДУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИДУШИ́ТИ,** душу́, ду́шиш, *док.*, *перех.* 1. Те саме, що **прида́влювати** 1. *Цілі ряди людей згинались од сміху удвоє, придушивши руками живіт* (Коцюб., II, 1955, 355); *Саїд придушив гальмо* (Ле, Міжгір'я, 1953, 367); *Крутить* [Петро] *товсте перевесло і зв'язує сніп, придушивши його коліном* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 186); *Корінь їхній* [водоростей] *придушило каміння, і він навіки прилип до морського дна* (Кучер, Голод, 1961, 193); *Образно. *Всі мовчать, і тиша придушує всіх до землі* (Ю. Янов., IV, 1959, 34); *В покорі нижче спустилось сіре та обважніле небо і придушило дахи домів у містечку та вершечки дерев* (Коцюб., II, 1955, 249); // *безос. І соромно, і гидко так займатися здоров'ям, та що вдієш, коли мене цілком придушило, не лише тіло, але й дух* (Коцюб., III, 1956, 440).

2. *перев. док.* Те саме, що **прида́влювати** 2. *Там скавучить собака, там придушили порося: вищить на всі базар* (Кв.-Осн., II, 1956, 14); *Карпо вхопив матір за плечі, придушив з усієї сили до хліва і крикнув, як несамовитий: — Нате, їжте мене, або я вас з'їм!* (Н.-Лев.,

II, 1956, 376); *Панас Кандзюба силкувавсь до натуги підняти велику шафу, але не зважив сил. Вона навалилась на нього і придушила* (Коцюб., II, 1955, 88); *Малювати доводилося потай, бо мусульманський закон забороняє зображувати тварин і людей, і фанатики-бухарці, впіймавши його на гарячому, могли б і штрикнути його кинджалом або придушити* (Тулуб, В степу.., 1964, 180); // *безос. Одарка.. якось упала з горища.. Її наче каменюкою придушило, й вона, як квітка, що на неї впав тяжкий камінь, перестала рости й красуватись* (Григ., Вибр., 1959, 54).

3. *перен.* Те саме, що **прида́влювати** 3. *Клубком з двигтючого шуму водоспадів, іншого ревіння та людських голосів немов придушувало свіжу людину* (Ле, Міжгір'я, 1953, 16); *Страшне лихо придушило його: він не чує ані жалю в серці, ані гніву* (Коцюб., I, 1955, 218); *Жаль ваги не має, та може він з ніг звалити, придушити людину* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 201).

4. *перен.* Силою припиняти повстання, революційні дії і т. ін. *Не був би він паном.., коли б він одмовився їздити на плечах своїх же бідаків і придушувати їхнє бунтарство* (Тич., III, 1957, 46); *Повстання киргизів під проводом Ісатая Тайманова придушував* [царський уряд] *залізом і кров'ю — річками крові* (Тулуб, В степу.., 1964, 410); // Не давати можливості виявлятися чому-небудь. *Леся Українка послідовно проводить думку, що ніякий гніт, ніяке насильство не можуть придушити в народі прагнення до волі* (Іст. укр. літ., II, 1957, 652); // Нищити силою; громити. *Ми фашиста придушили І розтоптали на віки* (Мал., Серце.., 1959, 48); // Перешкоджати розвитку чого-небудь або зовсім його припинити. *В інтересах монополій окупанти всіма силами придушували бессарабську економіку, особливо промисловість* (Ком. Укр., 4, 1967, 34); *При зварюванні міді та її сплавів з титаном шляхом відповідного додаткового легування одного або обох зварюваних різнорідних металів можна придушити або уповільнити процес утворення крихких фаз між ними* (Вісник АН, 2, 1971, 18).

5. *розм.* Стримувати, тамувати що-небудь. *Плакала* [Марія] *в ту ніч, одвернувшись до стіни й придушуючи ридання* (Головко, II, 1957, 153); *Він намагався придушити в собі найменші вияви нерішучості і беззастережно коритися волі мужніших людей* (Голов., Тополя.., 1965, 257).

ПРИДУ́ШУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **приду́шувати.** *Спроби селян захопити поміщицьку землю жорстоко придушувалися каральними загонами* (До 40-річчя Вел. Жовтн. соц. рев., 1957, 10).

ПРИЄ́ДНАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **приєдна́ти.** *Фінляндія приєднана до Росії в 1809 р., під час війни із Швецією* (Ленін, 5, 1969, 339); *Академічні експедиції 1768—1774 рр. мали грандіозний план дослідження територій недавно приєднаних окраїн Росії* (Видатні вітч. географи.., 1954, 142); // **приє́днано,** *безос. присудк. сл. Зараз до київської міської телефонної мережі вже приєднано пригороди — Ірпінь, Бровари, Бориспіль, Пущу-Водицю, Святошино* (Наука.., 4, 1967, 28).

ПРИЄДНА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приєдна́ти.** *Здійснюється широка програма електрифікації колгоспів і радгоспів шляхом приєднання їх до державних енергосистем* (Наука.., 12, 1957, 4); *У селян нема і бути не може іншого засобу добитися здійснення своїх справедливих вимог, як приєднання до свідомого пролетаріату, що веде боротьбу під червоним прапором міжнародної соціал-демократії* (Ленін, 15, 1971, 147).

ПРИЄДНА́ТИ *див.* **приє́днувати.**

ПРИЄДНА́ТИСЯ *див.* **приє́днуватися.**

ПРИЄ́ДНУВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для приєднування. *Електричний струм підводять до двигуна по гнучкому приєднувальному шнуру* (Монтаж і ремонт.., 1956, 196).

△ **Приє́днувальний зв'язо́к,** *грам.* — видозміна підрядного або сурядного зв'язку між реченнями і приєднувальною конструкцією. *Приєднувальний зв'язок.. — своєрідна, властива переважно розмовній мові видозміна підрядного або сурядного зв'язку, яка полягає в тому, що граматично пов'язані з реченням окремі його частини подаються в інтонаційно-смисловому і позиційному відриві від нього як додаткові елементи висловлення* (Сл. лінгв. терм., 1957, 136); **Приє́днувальні констру́кції,** *грам.* — частини речення або окремі неповні речення, які приєднуються до основного як додатковий елемент висловлення. *Найширше виявлені у Шевченка приєднувальні конструкції з сполучниками і, а* (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1958, 249).

ПРИЄ́ДНУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приє́днувати.**

ПРИЄ́ДНУВАТИ, ую, усш, *недок.*, **ПРИЄДНА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* 1. Додавати що-небудь до чогось, об'єднувати з чимсь. — *Несила ж розпрощатися з новими трьома десятинами, які він уже приєднав до свого поля* (Стельмах, I, 1962, 364); // *у сполуч. із сл.* до себе. Збільшувати свої володіння. *Просить король Бела зустрітися, натякає, щоб Данило дав йому поміч. Хоче Бела австрійські землі до себе приєднати* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 563); // Прикріплювати що-небудь до чогось; // Вбирати в себе що-небудь, сполучатися з чимсь. *Він* [гемоглобін] *має здатність легко приєднувати кисень і так само легко його віддавати* (Шк. гігієна, 1954, 78).

2. Робити належним кого-небудь до складу певного кола осіб на підставі характеру діяльності. *Коли Франко згадував ім'я Достоєвського, він незмінно приєднував його до найбільших імен російської літератури* (Рад. літ-во, 3, 1957, 48); *Так куди ж іти? В чиновники?.. Приєднати й власну особу до плеяди людей у мундирах* (Хотк., I, 1966, 134); *Що інше, крім праці, могло приєднати.. молодого ще інженера до тих, хто відвоював собі право будувати таке майбутнє?* (Шовк., Інженери, 1956, 76).

3. *у сполуч. із сл.* свій голос, свій регіт *і т. ін.* Починати говорити, сміятися і т. ін. разом з іншими, які сміються, говорять і т. ін. *Навколо відразу вибухає сміх. Левко, відхиляючи голову, на мить здивовано міряє повеселіле обличчя дівчини, а потім і собі починає гигикати. І тільки тепер до його реготу приєднують свій Данило і Григорій* (Стельмах, I, 1962, 52); // *у сполуч. із сл.* голос. Виявляючи своє ставлення до кого-, чого-небудь, приставати до якоїсь думки; голосувати разом з кимсь за або проти кого-, чого-небудь. *Промовець приєднував свій голос до протесту машинобудівників. До їх вимоги звільнити заарештованих* (Головко, II, 1957, 628).

4. Те саме, що **прилуча́ти** 4. *Класична спадщина приєднує людей до чистих джерел добра і справедливості, до благородної людяності* (Рад. літ-во, 11, 1967, 54).

ПРИЄ́ДНУВАТИСЯ, уюся, усшся, *недок.*, **ПРИЄДНА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. Підходити до кого-небудь, до гурту. *Абдулаєв ходив із Моргуновим по розташуванню роти, відбирав бійців.. Викликані схоплювалися на ноги, приєднувалися до Абдулаєва* (Тют., Вир, 1964, 493); *Маленький школярик, босенький, з підкачаними штанями і з школярською торбинкою через плече, довго не міг приєднатися до гурту* (Вас., I, 1959, 102); // З'являтися на додаток до чого-небудь. *Свіжа рілля, чорна, мов вороняче крило, виблискувала проти сонця, і до неї приєднувались все нові й нові скиби* (Цюпа, На.. ниві, 1958, 33); *Він розуміє: тепер судитися буде ще тяжче, бо до його позову може приєднатися по-*

зов про церковну землю, але й не судитися теж не можна (Стельмах, I, 1962, 358); *Зараз до цього почуття приєднались і гордість за подругу, однокласницю, і радість* (Донч., V, 1957, 334); // Сполучатися з чим-небудь.

2. Починати брати участь у тому, що роблять інші. *Клим забував про наказ Малини — сидіти в траншеї* [санітарного] *взводу — і приєднувався до бійців, які атакували ворога* (Грим., Кавалер.., 1955, 338); *Ті, що сиділи ближче до дверей, повернулись спиною до тіла* [покійника], *готові приєднатись до гри* (Коцюб., II, 1955, 353); *Тим часом по батареях вибухнули пісні. З якою охотою приєднався б до них Барабаш!* (Сміл., Зустрічі, 1936, 65); // Вступати до складу якого-небудь товариства, організації і т. ін. *Навесні 1847 р. Маркс і Енгельс приєдналися до таємного пропагандистського товариства: «Союзу комуністів»..* (Ленін, 26, 1972, 42); // Переходити на чийсь бік у своїх думках, переконаннях, діях, виявляти свою згоду з ким-, чим-небудь. *Навіть далекий від поетичних розчуленостей Дробаха і той змушений був приєднатись до Степуриних міркувань.— Справді, тут що не хата, то окрема індивідуальність,— говорив він* (Гончар, Людина.., 1960, 88); // *у сполуч. із сл.* голос, сміх *і т. ін.* Починати звучати разом з тим, який звучить. *До голосіння Козубихи приєднався ще один голос* (Юхвід, Оля, 1959, 127); *— Отак я хочу бачити свою леваду, бо вона мені мила,— засміявся вчитель, а вже згодом до його сміху приєднався і Давидів* (Стельмах, I, 1962, 142).

Приєднуватися до слів *чиїх* — бути згодним з чиїмись словами, бути однієї думки з ким-небудь. *Я, старий моряк, приєднуюсь до слів попереднього оратора* (Ю. Янов., II, 1958, 100).

3. Те саме, що **прилуча́тися** 3. *Він.. захопився блиском та багатством європейської культури, правда, більше зовнішньої, і вважав своїм обов'язком, обов'язком освіченої людини, приєднатись до неї або, щонайменше, не цуратись її* (Коцюб., II, 1955, 135).

ПРИЄМНИ́Й, а, е. 1. Який викликає задоволення, втіху, радість. *Добре йти в годину гожу і нести, хоч і важку, а проте приємну ношу за плечима в рюкзаку* (Гонч., Вибр., 1959, 273); *Вутаньці була приємною його увага, і коли воєнком з невимушеною чемністю попросив дозволу сісти, вона, зашарівшись, тільки кивнула в знак згоди* (Гончар, II, 1959, 168); // Який викликає насолоду. *Взяв, знаєте, в пальці чудову сочисту сливу... і почув в роті приємний солодкий смак...* (Коцюб., II, 1955, 225); *Пахне від неї* [Віри] *річкою і ще чимсь духмяним, приємним* (Шиян, Баланда, 1957, 152); // *у знач. ім.* **приємне,** ного, *с.* Те, що викликає задоволення, втіху, радість. *— Сват я без досвіду, бо ще ніколи цим не займався, але ви прийшли дуже вчасно: мені треба поїхати до Джантемира купити в нього кілька баранів, щоб підгодувати команду перед плаванням. Отже, з'єднаємо приємне з потрібним* (Тулуб, В степу.., 1964, 374).

2. Який подобається; привабливий. *На порозі, заклавши під фартух руки, стояла Ганна, і на її трохи здивованому обличчі грала приємна усмішка зачудування* (Досв., Вибр., 1959, 233); *У нього був дуже приємний баритон* (Довж., I, 1958, 448); // Який викликає симпатію. *Дивлюсь на Освальда, і такий він мені приємний, щирий* (Кол., На фронті.., 1959, 53); *Його приємне просте обличчя, обличчя робітника, було весь час спокійно вадумливе* (Ю. Янов., II, 1958, 236).

Бу́ти приємним *до кого* — бути прихильним, ласкавим. *Тоді ми на «ти» з ним були. А Марина Петрівна теж така тоді приємна до мене була* (Тесл., З книги життя, 1949, 87).

ПРИЄМНІ́СТЬ, ності, *ж.* 1. Те, що викликає задоволення, втіху, радість і т. ін. *Дуже був би радий побачитись з Вами ще раз, бо це, правду мовити, найбільша приємність для мене* (Коцюб., III, 1956, 270); *Всі здавалися милими, хорошими і говорили один одному тільки приємності* (Багмут, Записки.., 1961, 91); // Почуття задоволення, втіхи, насолоди і т. ін. *Гомін задоволення пішов по слухачах. Щоб розтягнути приємність, Микола в цьому місці перервав розповідь і заходився розкурювати погаслу люльку* (Гжицький, Опришки, 1962, 62); [А р т у р:] *Одверто кажучи, я ніколи не відчував приємності від зустрічі з цими людьми* (Собко, П'єси, 1958, 117); // *ірон.* Те, що викликає незадоволення, неприємність. *Сю ніч цілісіньку якийсь пароход* [пароплав] *простояв коло Ореанди, не зважуючись посунутись ні сюди, ні туди в тумані — ото ще також приємність!* (Л. Укр., V, 1956, 226); *Голова була трохи тяжка, і ціле тіло було лінове. От тобі приємності невиспаної ночі!* (Мак., Вибр., 1954, 34).

З приємністю; Не без приємності — з почуттям задоволення, втіхи, насолоди. *Марат Крицевий ішов вулицею і з приємністю слухав, як стукають закаблуки його міцних солдатських черевиків* (Жур., Нам тоді.., 1968, 66); *Не встигла жінка слова сказати йому на заперечення, як він раптом обняв її і поцілував. Кріпко і, як видно, не без приємності* (Головко, I, 1957, 483); **Ма́ти приємність** *у сполуч. з інфін.:* а) формула ввічливості, що вживається для пом'якшення стилю. *Дуже ви засмутили мене звісткою про свою слабість, бо хоч не маю приємності знати Вас особисто, проте відчуваю живу симпатію до Вас* (Коцюб., III, 1956, 236); *— Не знаю, чи ви, сер, мали приємність проглядати сьогоднішні газети, але там є низка статей з приводу вчорашнього інциденту* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 286); б) мати почуття задоволення, втіхи, насолоди від чого-небудь; в) *(ірон.)* мати неприємність. *Я мав ще ту приємність, що в мене боліли зуби* (Коцюб., III, 1956, 418); **Робі́ти (зробі́ти, справля́ти, спра́вити) приємність:** а) робити те, що викликає задоволення, втіху, радість. [К а т р и ч:] *Люблю робити людям приємність...* (Мороз, П'єси, 1959, 305); *Бив годинник в ту мить на стіні, Й бригадир, щоб підкреслити чемність, Каже гостю: — Дозвольте мені Саме зараз зробить вам приємність* (С. Ол., Вибр., 1957, 161); б) викликати почуття задоволення, втіхи, насолоди. *Однак якщо Вам мої хартії справляють яку приємність, то писатиму частіше* (Л. Укр., V, 1956, 73); *Коли слідчий водить по папері автоматичною ручкою, хрести і медалі тихо дзвенять, що робить йому приємність, і він посміхається* (Чорн., Визволення, 1949, 103).

2. Те, що викликає симпатію, прихильність. *«Сей Шелевило-брехунець,— дума Хапко,— ..має в собі приємність»...* (Вовчок, VI, 1956, 280); *Гашіца, спершись на бочку, не спускала ока зі свого милого, немов розкошувала його приємністю* (Коцюб., I, 1955, 242); // Відчуття симпатії; прихильність. *Цей острах, що він всмоктав в себе безліччю дрібниць від впливу обивательщини, нараз зник і натомість його обійняла.. приємність до цього чоловіка* (Досв., Вибр., 1959, 329).

3. *діал.* Розвага. *Він покинув столицю з її приємностями і забавами, покинув навіть школу* (Фр., II, 1950, 370); *Колись він бридився скупістю, і не один гріш, кинений на дрібну приємність або позичений безповоротно приятелеві,— тепер ..пригнітав його* (Кобр., Вибр., 1954, 36); *Діти приреклі вчителеві, що будуть чемні, прогулянка до лісу була одною з найбільших приємностей шкільних* (Ков., Світ.., 1960, 109).

ПРИЄМНО. Присл. до **приємний.** *«Чи то ж є хто зараз там?» — неспокійно думав Бондаренко, піднімаючись сходами на другий поверх. І як же був приємно вражений, коли, відчинивши двері, побачив повну кімнату*

людей (Головко, II, 1957, 462); *Приємно діє свіжість ночі та молодий пухнастий сніг і на старих* (Гонч., Вибр., 1959, 366); *В кімнаті приємно пахне свіжими пасками* (Тулуб, В степу.., 1964, 488); *Він хороший хлопець, цей Август ..От і машину, приємно посміхнувшись, дозволив узяти* (Хижняк, Килимок, 1961, 89); // *у знач. присудк. сл. В гості я до неї ходитиму, бо в неї досить цікаво і приємно* (Л. Укр., V, 1956, 384); *Приємно відчувати прохолоду ночі* (Кол., На фронті.., 1959, 146).

Ду́же приє́мно — ввічлива форма вираження задоволення під час знайомства з ким-небудь. *Левицький потиснув руку вродливому молодому моряку з засмаглим обличчям: — Дуже, дуже приємно! Сідайте, будь ласка!* (Тулуб, В степу.., 1964, 406); — *Предводитель дворянства Соколов-Орлов...— Дуже приємно, Карташов* (Довж., I, 1958, 441).

ПРИЖИ́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Здатність приживатися і результат її вияву. *Нами провадились спостереження над впливом радіоактивного фосфору на приживаність азотобактера в грунті* (Мікр. ж., XXIII, 1, 1961, 32); *На своїх ділянках вони забезпечили 97—98 процентів приживаності дерев* (Рад. Укр., 28.VII 1962, 3).

ПРИЖИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прижива́тися.** *Жадібно ловив* [Захар].. *слова про історію рослини, про зону її розповсюдження, про приживання її в суворих кліматичних умовах півночі країни* (Ле, Право.., 1957, 61); *Ми визначали вплив певних доз радіоактивного фосфору на азотофіксацію, розмноження та приживання азотобактера в грунті* (Мікр. ж., XXIII, 1, 1961, 32); *Найменший занепад народних традицій одразу веде до приживання доморощеного абстракціонізму та модернізму* (Вітч., 5, 1968, 160).

ПРИЖИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИЖИ́ТИ,** иву́, иве́ш, *док., перех., розм.* Живучи з ким-небудь, народжувати дитину. — *Прижила ж від нього дитину, та й доїть тепер дурня старого* (Головко, II, 1957, 477); *От живе молодий князь із своєю жінкою рік і другий. На третій рік прижили вони собі сина* (Укр.. казки, 1951, 205); // Живучи, набувати чого-небудь, придбати щось. — *Нам коли б льготу* [пільгу] *прижити — запишемося у міщани* (Мирний, IV, 1955, 215).

ПРИЖИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПРИЖИ́ТИСЯ,** иву́ся, иве́шся, *док.* 1. Призвичаюватися до нових обставин, умов, освоюватися з чим-небудь. — *Ви ж мені самі казали в райкомі: «Скоріше там* [в колгоспі] *приживайтесь». От я і виконую вашу настанову* (Логв., Літа.., 1960, 10); *З того часу у нас більше розмов про втечу не було, ніби ми й зовсім прижилися на цій роботі* (Збан., Єдина, 1959, 352); // Звикати до нового місця, залишатися жити де-небудь. *Уссурійські дикі бджоли не приживаються на пасіках: вони повертаються в тайгу* (Веч. Київ, 15.III 1968, 4); *Давно колись, ще до революції, доля закинула Альберта Івановича з Чехословаччини на Україну. Та так він і прижився тут* (Оров., Зел. повіть, 1961, 12); *Восени минулого року до села Жовнине Чорнобаївського району забрів із лісу лось. Забрів і прижився* (Рад. Укр., 17.II 1966, 4); // Звикати до когонебудь, здружуватися з кимсь. *Хлопчак прижився між бійців* (Нех., Сонце.., 1947, 93); — *Ти чого надто ласкава до Тихона? — не раз допитувався він, жінка відповідала: — Дуже-бо він прижився до нас* (Горький, Діло Артам., перекл. за ред. Варкентін, 1950, 89).

2. Рости після пересадження; прийматися. *Слаборозвинута або витягнута розсада погано приживається і погано росте після висадки її в грунт* (Хліборой Укр., 2, 1967, 17); *Ось цей рядок, аж до краю, садила вона разом з Христею Шовкуновою. Прижилися дубочки* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 5); // Пристосовуватися до інших кліматичних умов. — *Так,— підтвердив Коваль.— Дивна штука, тропічна, власне кажучи, квітка* [сальвія], *а прижилася й росте чудесно, ще і цвіте пізніше за всіх* (Собко, Срібний корабель, 1961, 185); *Добре прижилися тут* [на Закарпатті] *також далекосхідні лимони* (Рад. Укр., 17.I 1965, 3); // Виживати в нових умовах (про мікроорганізми). *Збудник корости коня, підсаджений на тіло великої рогатої худоби, нездатний тут приживатися і давати розплід* (Соц. твар., 7, 1956, 58).

3. Ставати звичним; укорінюватися. *Фольклор живе й розвивається, криниця народної творчості невичерпна. Нові поняття входять у фольклор, приживаються в ньому* (Літ. Укр., 24.V 1966, 3); *Не применшуючи достоїнства чаю як загальновизнаного напою, вважаю, проте, що якби прижився такий же напій з листків суниці, як чай, здоров'я людей на цьому тільки виграло б* (Лікар. рослини.., 1958, 52); *Співанка могла увійти до збірника, закружляти льотом по всій країні, прижитися в народі на довгі роки...* (Вол., Самоцвіти, 1952, 52).

4. Те саме, що **приживля́тися** 1. *Виготовлені з фторлону штучні судини, клапани серця і діафрагми, що застосовуються при порожнинних операціях, добре приживаються в організмі і абсолютно нешкідливі* (Рад. Укр., 13.II 1964, 1); *Перетинка з органічної тканини (шкіри, фастії) краще приживається й успішно відновлює слух* (Літ. Укр., 12.II 1956, 1); *Для нього наче зникло все, існувала лише троянда, яка тільки ледь-ледь приживалася, і той невідомий, що її прищепив до шипшини* (Томч., Готель.., 1960, 36); *Саджанці викопують з прищепленими вічками, які прижились, але ще не проросли* (Колг. Укр., 4, 1959, 42).

ПРИЖИВИ́ТИ *див.* **приживля́ти.**

ПРИЖИВИ́ТИСЯ *див.* **приживля́тися.**

ПРИЖИ́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія та її результат за знач. **приживи́тися.** *Успішними були, мабуть, досліди Габерера, який, пересаджуючи наднирковi залози в нирки, в половині всіх випадків мав приживлення* (Вибр. праці О. О. Богомольця, 1969, 99); *Через два тижні після окулірування перевіряють приживлення вічок і ослаблюють обв'язку* (Колг. Укр., 7, 1958, 36); *Щоб забезпечити приживлення саджанців і добрий дальший ріст садозахисних насаджень, садити їх треба з додержанням вимог високої агротехніки* (Колг. Укр., 9, 1956, 35).

ПРИЖИ́ВЛЮВАНІСТЬ, ності, *ж.* Здатність приживлюватися і результат її вияву. *Якість садіння суниць та їх приживлюваність значною мірою залежить від кількості води на одну рослину* (Хліборой Укр., 8, 1969, 23); *Запровадивши намочування вічок в цукровому розчині, його бригада щороку забезпечує майже повну приживлюваність щеплень* (Рад. Укр., 18.V 1961, 3).

ПРИЖИ́ВЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прижи́влюватися.** *Він робить щеплення трохи більше, ніж через місяць, саджанці висаджує не в шкілку, а безпосередньо у виноградник. На рік прискорюється плодоношення.. А головне — майже повне приживлювання* (Колг. Укр., 8, 1957, 26).

ПРИЖИ́ВЛЮВАТИ *див.* **приживля́ти.**

ПРИЖИ́ВЛЮВАТИСЯ *див.* **приживля́тися.**

ПРИЖИВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приживля́тися.**

ПРИЖИВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і* **ПРИЖИ́ВЛЮВАТИ,** юю, ю́єш, *недок.*, **ПРИЖИВИ́ТИ,** живлю́, жи́вищ; *мн.* прижи́влять; *док., перех.* Приєднувати до тканини живого організму іншу тканину або її замінник з метою прирощування. *Американські дослідники виготовили штучні легені, які можна приживляти тваринам* (Знання.., 7, 1966, 25); // Вставляти живець у розщеплене місце рослини з метою прирощування; прищеплювати.

ПРИЖИВЛЯ́ТИСЯ, я́ться *і* **ПРИЖИ́ВЛЮВАТИСЯ,** юється, *недок.*, **ПРИЖИВИ́ТИСЯ,** иться; *мн.* прижи́вляться; *док.* 1. Прирости́ти до іншої тканини (про тканини живих організмів або їх замінники). *Тепер хірурги вводять під шкіру голови на місце кісткових дефектів пластмасові вставки, які добре приживляються* (Наука.., 2, 1959, 31); *Краще приживлюються тканини при однойменних кров'яних групах давача і одержувача* (Вибр. праці О. О. Богомольця, 1969, 281); *Навіть у такому великому місті, як Київ, можна розраховувати на можливість знайти лише двох людей, шкіра яких при пересадці від одного до іншого приживилась би немов своя* (Наука.., 11, 1961, 44); // Прирости́ти до тканини рослини (про живець іншої рослини).

2. *рідко.* Те саме, що **приживáтися** 2. *Відомо, що посаджені на непридатних землях дуб з гостролистим кленом непогано приживляються* (Рад. Укр., 3.II 1967, 2); *Практикою встановлено, що на більш поживних грунтах саджанці краще приживлюються після садіння й добре ростуть* (Озелен. колг. села, 1955, 122).

ПРИЖИ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **прижи́тися** 1, 2. *Неодноразові підтримки директором тої чи іншої пропозиції Билини залишали помітний холодок у відносинах між прижилим в інституті.. лісоводом Замковим та директором* (Ле, Право.., 1957, 238).

ПРИЖИ́ТИ *див.* **приживáти.**

ПРИЖИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прижи́ти.** *Та худоба, що прижита ними самими, не йде у пай* (Мирний, IV, 1955, 94).

ПРИЖИ́ТИСЯ *див.* **приживáтися.**

ПРИЖИТТЄ́ВИЙ, а, е. Який створювався, здійснювався, відбувався і т. ін. за життя кого-небудь. *Будь-яку колекцію прикрасила б реліквія, яку дбайливо зберігає хмельничанин М. М. Жуков. Це жетон з жовтої міді з першим прижиттєвим портретом В. І. Леніна* (Веч. Київ, 13.II 1968, 1); *Всі тексти тритомника звірені з автографами Т. Г. Шевченка і прижиттєвими виданнями його творів або з авторизованими матеріалами* (Літ. Укр., 7.XII 1962, 1).

ПРИ́ЖМУР, у, ч. Злегка прикриті повіками очі. *Гладко причесаний німець у мундирі і валянках підійшов до Оксени, з прижмуром оглядаючи його* (Тют., Вир, 1964, 527); — *Є відомості, що Ван-Саунгейнлер приземлився в глухому селищі дикунів на верхньому Оріноко,— сказав один із кореспондентів, ховаючи за товстими скельцями окулярів хитруватий прижмур очей* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 10).

ПРИЖМУ́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прижму́рити.** — *Кхе-кхе, — почулося з-за дерева чиєсь нарочите кашляння. Кобзар побачив хитро прижмурені очі й сиву борідку, що смішно стрибала угору-вниз* (Жур., Дорога.., 1948, 10); *Гриць лежав на постелі жовтий, як віск. Очі мав прижмурені, ніби спав* (Март., Тв., 1954, 74).

ПРИЖМУ́РИТИ *див.* **прижму́рювати.**

ПРИЖМУ́РИТИСЯ *див.* **прижму́рюватися.**

ПРИЖМУ́РЮВАТИ, юю, ю́єш, *недок.*, **ПРИЖМУ́РИТИ,** рю, риш, *док.*, *перех.* Те саме, що **примру́жувати.** *Стовп куряви підоймеся* [підніметься] *над ними, дід буде кашляти, Оксана буде прижмурювати очі* (Стеф., I, 1949, 119); — *А паньпка як чула, що ми співали? — спитала Октуся, прижмуривши не то хитро, не то безсоромно карі очі* (Л. Укр., III, 1952, 657); *Обернувся паламар, прижмурив очі, щоби ліпше придивитися, хто вилазить із лозини* (Ков., Світ.., 1960, 123).

ПРИЖМУ́РЮВАТИСЯ, ююся, ю́єшся, *недок.*, **ПРИЖМУ́РИТИСЯ,** рюся, ришся, *док.* Те саме, що **примру́жуватися.** *Прижмурюється* [дід Василь] *проти блискучих кучугур* (Мик., II, 1957, 28); *Доктор Гальванеску спинився і хитро прижмурився* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 91); *Очі в неї почали прижмурюватись; говорячи, якось мимовільно мостила вона ближче до себе дві великі подушки* (Вовчок, I, 1955, 254).

ПРИЖОВКА́ТИ, а́є, *недок.*, **ПРИЖО́ВКНУТИ** *і* **ПРИЖО́ВКТИ,** кне, *док.* Ставати злегка жовтим. *Шумить під вітром посадка, де-не-де вже прижовкаючи по-осінньому* (Гончар, Партиз. іскра, 1958, 19); *А коли прижовкло листя На кущах і деревах, В школу діти понеслися По стежинах і ровах* (Воронько, Коли вирост. крила, 1960, 124).

ПРИЖО́ВКЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **прижо́вкнути.** *Прижовкла від сонця і дощів листівка, певно, лежала ще з Першого травня* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 71).

ПРИЖО́ВКНУТИ *див.* **прижовка́ти.**

ПРИЖО́ВКТИ *див.* **прижовка́ти.**

ПРИЗ, у, ч. Нагорода переможцеві в якому-небудь змаганні. *Їй вручили кришталеву вазу, повиту матроською стрічкою в золотих якірцях — найвищий приз* (Кучер, Голод, 1961, 48); *Жюрі IV Московського міжнародного фестивалю нагородило актрису призом за краще виконання жіночої ролі* (Мист., 1, 1966, 29).

Перехідни́й приз — нагорода, яка переходить від переможця до переможця у кожному з наступних змагань. *На командній першості СРСР колектив України домагається величезного успіху, вигравши перше командне місце, а разом з ним і перехідний приз Комітету по фізичній культурі і спорту при Раді Міністрів СРСР* (Спорт.., 1958, 18).

◇ **Бра́ти (взя́ти) приз (призй)** — здобувати перемогу в змаганнях. *До війни колгосп «Вперед» мав свій кінний завод, брав призи на перегонах у Харкові та Києві* (Минко, Повна чаша, 1950, 6); [Х л а м у щ к а:] *Вона ж усі призи взяла* (Коч., II, 1956, 42).

ПРИЗАБУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИЗАБУ́ТИ,** у́ду, у́деш, *док.*, *перех.*, *розм.* Забувати в якійсь мірі. — *Тим часом мене тут призабули* (Барв., Опов.., 1902, 317); *Мама раз у раз писала з Кишинева: «Думай по-українськи, бо так плинно по-румунськи говориш, що я боюсь, там за рік зовсім призабудеш свою мову»* (Вільде, Троянди.., 1961, 19).

ПРИЗАБУ́ТИ *див.* **призабува́ти.**

ПРИЗАБУ́ТИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **призабу́ти.** *В залі втих оркестр і хтось почав грати на роялі давно призабуту, немодну мелодію* (Вільде, Ти мене не любив, 1958, 70); // *у знач. прикм. Призабутих імен і фактів можна навести чимало* (Літ. Укр., 7.V 1967, 4).

ПРИЗАБУ́ТИСЯ, у́деться, *док.*, *розм.* Забутися в якійсь мірі. *Давно вже призабулися Петренки й зосталися самі Гопченки, навіть у метрики повписувались, і тепер тільки родинні перекази можуть відновити родове прізвище Микити й Грицька Гопченків* (Ю. Янов., II, 1954, 154); *Мої знайомі збурили в мені дитячі роки, які трохи призабулися* (Томч., Готель.., 1960, 44).

ПРИЗАПА́СИТИ, а́шу, а́сиш *і* **ПРИЗАПАСТИ́,** су́, се́ш; *мин. ч.* призапа́сив *і* призапа́с, призапа́сила *і* призапасла́, призапа́сило *і* призапасло́; *мн.* призапа́сили *і* призапаслі́; *док.*, *перех.*, *розм.* Приготувати що-небудь про запас. *Борошно ще було, і дровець на дрівітні* [дровітні] *призапасив покійничок батько* (Барв., Опов.., 1902, 172); *Як пахне листя! І гриби, й вино, І яблука! Розумна ж господиня У се це призапасила на зиму!* (Рильський, II, 1960, 91); // Дістати, здобути що-небудь. — *Що нам кайдани? Я призапас такої розрив-трави,*

що тільки притулю, дак ік нечистому й порозпадаються. Ке лиш сюди ноги (П. Куліш, Вибр., 1969, 189).

Призапасти́ знання́ — здобути знання. *Андрій знав безліч фактів з древньої історії Єгипту і сучасного життя-буття єгиптян. Він призапас ці знання з книжок* (Вол., Дні.., 1958, 93).

ПРИЗАХІ́ДНИЙ, а, е. Який буває під час заходу. *Червоним багрянцем відсвічують на шибках останні спалахи призахідного сонця* (Мист., 1, 1958, 35); *Заяскріло спереду червоне призахідне небо над шпичками сосен* (Ю. Бедзик, Альма матер, 1964, 22); *Вимальовувались високі труби, над якими плавав оранжевий дим, схожий на призахідні хмари* (Ткач, Арена, 1960, 22).

ПРИЗБИ́РАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **призбира́ти.** *Павло Житецький обіцяє всі призбирані їм* [ним] *матеріали лишити мені, щоб я продовжав* [продовжував] *його діло* (Крим., Вибр., 1965, 581); *Першим завданням стоїть таке: оволодівати марксизмом-ленінізмом, оволодівати всіма знаннями, призбираними й нагромадженими людством* (Тич., III, 1957, 461); *Маєточок, призбираний через довгі літа праці, щезав, мов сніг весною* (Фр., IV, 1950, 496).

ПРИЗБИРА́ТИ *див.* **призбирувати.**

ПРИЗБИРА́ТИСЯ *див.* **призбирува́тися.**

ПРИЗБИ́РУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **призбирувати.** *Російська діалектологія до цього часу розвивається в напрямі.. призбирування матеріалу* (Мовозн., XIII, 1955, 7).

ПРИЗБИ́РУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИЗБИРА́ТИ,** беру́, бере́ш, *док.*, *перех.* Поступово збирати що-небудь; нагромаджувати. *Їй не лишалось нічого більше, як .. піти десь за куховарку і так призбирувати засоби* (Коб., III, 1956, 329); *Наука призбирувала дедалі нові факти про особливості партеногенетичного розвитку* (Наука.., 7, 1969, 39); *На ній* [картці паперу] *списані були різними часами всі суми, які вмів призбирати сей скупар-ректор* (Фр., IV, 1950, 204); // *тільки док.* Придбати що-небудь поступовим нагромадженням. [Прочанин:] *Затямив би собі його* [пророка] *слова, коли вже так припали до сподоби, та й жив би праведно в своїм маєтку, що батько чесно призбирав для тебе* (Л. Укр., III, 1952, 135).

ПРИЗБИ́РУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПРИЗБИРА́ТИСЯ,** бере́ться, *док.* Поступово збиратися; нагромаджуватися. *Коріння й кореневища валеріани, синюхи, маточника та інших збирають восени, коли надземна частина вже зів'яла. В цей час у коренях і кореневищах призбирується багато живильних речовин* (Наука.., 7, 1968, 25); *Коли її ощадності за капусту й молоко знову призбирались у невеличку суму, то при невеликій допомозі з боку чоловіка могла вивезти дочку принаймні на один сезон* (Кобр., Вибр., 1954, 106); *Він вилізав на стаєнний стрих і перекидав там старі плуги, борони, драбинки, ярма; деревні отої не мало призбиралося за п'ятдесятилітнє газдуванне* [газдування] (Стеф., I, 1949, 112); *Довбуш невтомний. Призбиралося силочки, весна трохи розсіяла сумніви* (Хотк., Довбуш, 1965, 371).

ПРИ́ЗВА, и, *ж.*, *діал.* Призов. *Ходив на призву вимати жеребки* (Сл. Гр.).

ПРИ́ЗВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **призва́ти 1.** *Призваний до армії одразу по закінченні школи, молодий хлопчина, менш ніж за рік після призову, встиг побувати солдатом, важко пораненим, оточеним і, зрештою, полоненим* (Коз., Гарячі руки, 1960, 42); — *А я призваний.* — *Клунний видобув з кишені призивну повістку* (Довж., Зач. Десна, 1957, 329).

ПРИЗВА́ТИ *див.* **призва́ти.**

ПРИЗВА́ТИСЯ *див.* **призва́тися.**

ПРИЗВЕ́ДЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **призвести́; // призве́дено,** *безос. присудк. сл. Хоч він і дуже погане діло зробив, підпалив,— так же його призведено до того! Нащо ж його стільки скривджено, що вже й терпець увірвався у чоловікові?* (Гр., II, 1963, 452).

ПРИЗВЕСТИ́ *див.* **призво́дити.**

ПРИ́ЗВИ, зов, *мн.*, *діал.* Призов. *Говорив* [Іван] *тоді за призви, що його, май, в москалі візьмуть...* (Л. Укр., III, 1952, 738).

ПРИЗВИЧА́ЄНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **призвича́їти.**— *Жеребець його вельми призвичаєний до свого пана* (Загреб., Диво, 1968, 149); [Наталя Семенівна:] *Ти ледве на ногах стоїш. Присядь спочини!..* [Оксана:] *Де ж таки я сяду перед панією? Ми до цього не призвичаєні!* (Кроп., I, 1958, 419); // **призвича́єно,** *безос. присудк. сл. Коритись господареві сім'ї призвичаєно в домі* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 62).

2. *у знач. прикм.* Який звик до чого-небудь. *Артем Петрович не призвичаєний до писання, йому легше кілька складних операцій зробити, ніж подолати одну сторінку спогадів* (Хижняк, Килимок, 1961, 26); *Призвичаєний до давньої практики василіянської школи, пан Білінський ніколи не протестував, коли вчителі в класі били учеників* (Фр., IV, 1950, 236); [Марина:] *Посивів, голубе. Ось і гудзик одіраний.* [Прокіп:] *Нічого, Марино, я тепер до всього призвичаєний* (Корн., II, 1955, 111).

ПРИЗВИЧА́ЇТИ *див.* **призвича́ювати.**

ПРИЗВИЧА́ЇТИСЯ *див.* **призвича́ватися.**

ПРИЗВИЧА́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **призвича́ювати.** *Після дво-триденного призвичаювання велика рогата худоба з охотою поїдала зелену масу буркуна* (Хлібороб Укр., 4, 1964, 34); *Діти на селі — поміч.. Піднялись трохи хлопці,— треба їх до діла призвичаїти. От і почалось.. на перший раз для дітвори любе призвичаювання* (Мирний, II, 1954, 111).

ПРИЗВИЧА́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПРИЗВИЧА́ЇТИ,** а́ю, а́єш *і рідко* **ПРИЗВИ́ЧИТИ,** чу, чиш, *док.*, *перех.* 1. Намагатися робити що-небудь звичним для когось. *Він був скупий поперед усього для себе, ходив у біднім міщанськім убранню, густо вкритім латками, і призвичаював також своїх пансіоністів* [учнів] *до можливо простої та скромної одежі* (Фр., IV, 1950, 236); *З недавніх часів нас стали призвичаювати до чудного звертання — молодий чоловіче, замість нашого прегарного — юначе, хлопче, парубче* (Кундзич, Діезн.., 1956, 11); // *до кого.* Знайомити ближче з ким-небудь, привчати до спілкування з кимсь. *Галичан, які прийшли до Мстислава, привчити треба, призвичаїти до новгородців* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 240); // Виробляти готовність до сприйняття чогось несподіваного, небезпечного, неприємного і т. ін. *Життя його пройшло в боротьбі. Він уже давно звик і призвичаїв себе до небезпеки* (Коз., Вісімсот.., 1953, 31); // Пристосовувати до нових умов, середовища, обставин кого-, що-небудь. *Приблизно через місяць після садіння, коли молоді рослини вкореняться, їх призвичаюють до зовнішніх умов, поступово відкриваючи рами на ніч* (Сад. і ягідн., 1957, 270); *Тільки тепер, трохи призвичаївши очі до напівтемряви, я уважно окинув оком присутніх у камері* (Збан., Єдина, 1959, 116); *Ярослав Громійчук і Данко Іванович Турбай думали над тим, як швидше призвичаїти тварин до механічного доїння* (Вол., Місячне срібло, 1961, 264).

2. Виробляти яку-небудь звичку у когось. *Голова призвичаїв людей до того, щоб на працю в колгосп «загадували»* (Ле, В снопі.., 1960, 30); // Виробляти навики, вміння виконувати яку-небудь роботу, займатися якоюсь справою, навчати чого-небудь. *Він і надалі залишився і дворецьким, і слугою, і козаком, а то й няньо-*

кою, як був для Богдана, коли ще призвичаював його до шаблі (Панч, Гомон. Україна, 1954, 325); *Діти на селі— поміч.. Піднялись трохи хлопці,— треба їх до діла призвичаїти* (Мирний, І, 1949, 210).

3. Спричиняти вироблення певних поглядів, рис характеру, поведінки і т. ін. *Був він студентом на самозабезпеченні і матеріальному, і правовому, а це призвичаювало до якоїсь, сказати б, незвичної в наш час скромності* (Ле, В споні.., 1960, 365); *Літературна критика XVIII ст. призвичаїла читача, та й самих письменників Росії, вважати романом той твір, в якому центральною, головною є любовна колізія* (Рад. літ-во, 1, 1967, 38); *В гонитві за кусненм хліба часом все забував* [Софрон] — *і Байгород, і родичів, геть чисто все. Голод безжальний. Він до всього призвичаїть* (Рибак, Час.., 1960, 90).

ПРИЗВИЧА́ЮВАТИСЯ, ююся, ююся, *недок.*, **ПРИЗВИЧА́ЇТИСЯ,** а́юся, а́їшся *і рідко* **ПРИЗВИ́ЧИТИСЯ,** чуся, чишся, *док.* 1. Починати сприймати що-небудь як звичне, ставитися до чогось, як до звичного. *Я обімлів: ця дитина вже призвичаювалася марити про смерть, вона бажала її, сподівалася, як єдиного свого заступника* (Л. Янов., І, 1959, 326); [Килина:] *Найкраще, коли людина призвичаюється не до розкошів і приймає без ремства те, що доля посилає* (Кроп., IV, 1959, 273); [Мартин:] *Поки-то ще люде навиннуть, як величать! Воно й самому наче трохи чудно: то було «Мартин, дядьку Мартине», а тепер — пан!.. Нічого, призвичаяться!* (К.-Карий, І, 1960, 329); *Коли роздивився довкола На безбережне море зла, До лжі призвичишся* (Граб., І, 1959, 101); // *до кого.* Знайомитися з кимнебудь ближче, звикати до когось. — *Я призвичаїлася до неї, бачу, що вона намислила добре, каже, круто треба з боярами галицькими поводитися* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 42); // Ставати готовим до сприйняття чогось несподіваного, небезпечного, неприємного і т. ін. *В ці роки призвичаїлися люди до несподіванок* (Ле, Вибр., 1939, 129); // Пристосовуватися до нових умов, обставин, освоюватися з чим-небудь. [Матушка гумепя:] *Хай, коли хоче* [молодиця], *живе у нас, придивляється до наших звичаїв, призвичаюється до наших порядків* (Мирний, V, 1955, 73); *Після яскравого денного світла око не відразу призвичаїлось до зеленої сутіні* (Донч., V, 1957, 68).

2. Виробляти в собі яку-небудь звичку. *Пишалися* [люди великого світу] *поганим знанням власної мови, а дітей взагалі російської мови не вчили, щоб вони призвичаювалися навіть думати по-французьки чи по-англійськи* (Полт., Повість.., 1960, 418); *Він уже призвичаївсь завжди і в усьому коритися їй* (Крот., Сини.., 1948, 42); // Здобувати навики, вміння виконувати яку-небудь роботу, займатися якоюсь справою; навчатися чого-небудь. — *Слухай мою команду! — вигукнув Марко, уже тут призвичаюючись до військового діла* (Тют., Вир, 1964, 288); *Богатир відважний на ім'я Михайлик до того призвичаївся був безпомильно із башти високої пускати стрілу у ворога, що завше попадав їм у миску* (Тич., III, 1957, 263); *За ці кілька днів тертя між бойовими частинами Захар призвичаївся уточняти обстановку* (Ле, Право.., 1957, 117).

ПРИЗВИ́ЧИТИ *див.* **призвича́ювати.**

ПРИЗВИ́ЧИТИСЯ *див.* **призвича́ювати.**

ПРИ́ЗВІД, воду, *ч., рідко, перев. у сполуч. із сл.* давати. Приклад для наслідування. [Золотницький:] *Хлоп сміє проти пана такі слова казати!.. Хто се каже?* [Мартин:] *Та всі. А найбільший призвід отой Грицько дає* (Гр., II, 1963, 554); *Коли ми не маємо права виключити вас за трійку з грецької мови, то маємо повне право з тріумфом вигнати із школи за непокору, за той шкідливий призвід, який ви даєте другим* (Крим., Вибр., 1965, 332).

ПРИЗВІ́ДЕЦЬ, дця, *ч., розм.* Те саме, що **призві́дник.** *Панас і Юрко цілими днями .. тинялись по гаях Красної балки. Призвідцем хлопчачих вилазок спочатку був Сашко* (Добр., Очак. розмир, 1965, 288); *Тепер світ знову бачить, що саме Радянський Союз та інші соціалістичні держави становлять головну силу, яка перепиняє шлях призвідцям третьої світової війни* (Ком. Укр., 1, 1963, 65).

ПРИЗВІ́ДНИК, а, *ч.* Той, хто зачинає, організує що-небудь. *Микола дуже любив Івана Думу. Це був призвідник усіх забав* (Гжицький, У світ.., 1960, 79); *Після страйку.. Григорія, як одного з призвідників, було звільнено з роботи* (Знання.., 3, 1967, 4); // Той, хто спричиняє що-небудь. *Гнівний зойк молодого Лермонтова* [у вірші «На смерть поета»], *звернений проти вельможних сучасників, призвідників поетової загибелі, прозвучав в устах сучасного андрушівського школяра як прекрасна слава живому, безсмертному нашому Пушкіну* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 141); *Кожний лист сповнений ненависті до кривавих призвідників людського горя — українських буржуазних націоналістів* (Мельн., Коли кров.., 1960, 112); // Винуватець чого-небудь. *Зараз солдати революції почнуть мститись за знеславлену честь тут же, на місці, вбачаючи один в одному призвідника зради* (Довж., І, 1958, 206).

ПРИЗВІ́ДНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **призві́дник.** *Ти ж знаєш наших веселух іздавна: Мокрина, Векла, Гапочка, Тетяна... Та скільки їх у нас, таких призвідниць!* (Вирган, Квіт. береги, 1950, 130).

ПРИЗВІ́ДЦЯ, і, *ч., розм.* Те саме, що **призві́дник.** *Коли б повиснув на вербі котрийсь з Мартинчуків чи Загайчиків, то й дитина вказала б пальцем на Аркадія як морального призвідцю злочину* (Вільде, Сестри.., 1958, 20); *Тим часом призвідці жахливої зради Всю зброю заможним уже роздали* (Перв., II, 1958, 379).

ПРИ́ЗВІЛ, волу, *ч., заст.* Дозвіл, згода.

ПРИЗВІ́ЛЛЯ я, *с., рідко.* Те саме, що **привілля.** *Напрочуд грають кобзарі, Кипить шпарке весілля; З усюд зібралися старі; Скрізь розкіш та призвілля...* (Граб., І, 1959, 413).

ПРИЗВІ́ЛЬНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **привільний.** *Вдовиці чим себе втішати? В нудьзі, сльозах, чи до пуття Їй убиратись в красні шати Як за призвільного життя?* (Граб., І, 1959, 525).

ПРИЗВІ́СТКА, и, *ж., книжн.* Те саме, що **передвістя.** *Високо оцінили К. Маркс і Ф. Енгельс значення революційних виступів народних мас, які відбувались тоді в країнах Азії. Вони бачили в них призвістку великих майбутніх визвольних рухів* (Ком. Укр., 9, 1964, 25).

ПРИЗВО́ДИТИ, джу, диш. *недок.*, **ПРИЗВЕСТИ́,** еду́, еде́ш, *док.* 1. *перех., до чого.* Доводити кого-небудь до якогось стану, перев. негативного. — *Та мотиви ж, мотиви убивства, м-р Гарбер! Може його призвели до безумства, може з нього знущалися!* (Кулик, Записки консула, 1958, 92); *А хто ж призвів ті матері до такого стану?* (Вишня, І, 1956, 278); // Доводити когонебудь до якогось рішучого вчинку. [Бичок:] *І голодом її* [жінку] *морив, і в льох запирав, і посеред зими у ополонці купав, і бив, і нівечив!.. Таки призвів її до того, що втекла!* (Кроп., І, 1958, 488); // *перев. з інфін.* Змушувати, спонукати кого-небудь чинити щось, перев. негативне. [Годвінсон:] *Так само й те, що Річард не сам оце робив (показує на свою подобизну роботи Деві), але призводив недолітка бридоті помагати — гріх непростимий* (Л. Укр., III, 1952, 75); *Сам затів щонебудь, призведе Опанаса що-небудь зробити (украсти, розбити, поламати), й сам разом з ним зробить яку*

шкоду, а після вивернеться, сухим з води вийде й усе на Опанаса зверне (Григ., Вибр., 1959, 151); // *неперех.* Спричиняти що-небудь, перев. негативне (про когось). *Звісно, такий Хома або Андрій не мали чого боятись.. Хрипаки, злидні, призвели до біди та й поховались* (Коцюб., II, 1955, 96); *Він полюбляв вечорами розповідати (з Христиних слів) про колгоспи, про осяйне майбутнє цього руху і ледве не призвів до різанини в таборі* (Ю. Яп., II, 1954, 62); // *також* на що. Бути причиною якого-небудь стану у когось, якихось учинків, перев. негативних (про що-небудь). *Усе блискуче, червоне, золоте призводило її* [божевільну Наталку] *на регіт* (Григ., Вибр., 1959, 351); «*Не побожне божевілля, І не мрії, і не дурість,— Заздрість тільки й самолюбство До гризні людей призводить*» (Л. Укр., IV, 1954, 153).

Призво́дити (призвести́) до **гріха́** — штовхати на негідний учинок, спонукати до нього. *Раз і каже батько: —Як ти такий, що нас, старих, до гріха призводиш — іди собі, а ми вже якось самі* (Тич., I, 1957, 145); *Вона так вжахнулася, немов то хотіли її призвести до страшного гріха, до вічного сорому* (Л. Янов., I, 1959, 331).

2. *неперех., до чого.* Спричиняти наслідок, перев. негативний, своєї дії, впливу (про що-небудь). [А е ц і й П а н с а:] *От бачиш, сину, до яких думок призводити твоя упертість мусить* (Л. Укр., II, 1951, 365); *Зовнішня неохайність призводить до занепаду дисципліни* (Шпян, Партиз. краї, 1946, 192); *Хижацьке полювання на бобрів призвело до швидкого зменшення їх поголів'я і повного знищення в багатьох місцевостях* (Наука.., 8, 1959, 34); *Внесення .. азоту на парах призвело до вилягання і зниження урожаю* (Хлібороб Укр., 8, 1968, 9); // Спричиняти наслідок свого розвитку, перев. негативний (про процес). *Під час зберігання в бульбах відбуваються складні біохімічні і фізіологічні процеси, які призводять до втрати поживних речовин і смакових якостей* (Хлібороб Укр., 2, 1970, 21); *Відомо, що шок може призвести до смерті* (Вибр. праці О. О. Богомольця, 1969, 357).

3. *тільки док., перех., рідко.* Народити (дитину). *Панні ще немає й п'ятнадцяти, а вона дитину призвела* (Вас., I, 1959, 268); *Така невеличка* [мати] *й тендітна, вона і на світ призвела і ціле життя непомітно ростила з оряти орла* (Уп., Вірші.., 1957, 218).

ПРИЗВОЛЕ́ННЯ, я, *с., заст.* 1. Благодіяння, милість. [А н т о н і о:] *Маестро! ..верніться-бо в Італію! ..Мій корабель до вашої послуги з господарем його.* [Р і ч а р д:] *Спасибі, друже, хоч я прийнять не можу призволення; пробачте ви мені і зрозумійте* (Л. Укр., III, 1952, 120); «*Польний гетьман ..радить вам віддати замок на капітуляцію.. Реченець для розсуду й виконання цього ласкавого призволення скінчиться увечері*» (Стар., Облога.., 1961, 84).

2. Дозвіл, згода.

ПРИЗВО́ЛИТИ *див.* **призволя́ти.**

ПРИЗВО́ЛИТИСЯ *див.* **призволя́тися.**

ПРИЗВОЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПРИЗВО́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., заст.* 1. *неперех.* Виявляти ласку, милість. [В о є в о д а:] *Насправді, несподівана то честь, Клянусь вогнем, що найясніша пані Призволила назустріч вийти нам* (Коч., П'єси, 1951, 131); // *перех.* Пропонувати що-небудь як ласку, милість. [Є п и с к о п:] *Смертельний гріх оці твої прокльони, ще й в годину, коли тобі брати братерську поміч так гойно призволяють* (Л. Укр., II, 1951, 230).

2. *неперех.* Давати дозвіл, згоду на що-небудь. [Х а л я в а:] *Вельможного пана позволю спитати, Чи призволяєте нам починати?* (Кроп., V, 1959, 272); *Звернувся панотець до Івана, щоб його заніс до кімнати. Але й на це не хотіла їмость* [милостива пані] *призволити. Нащо смішитися перед людьми?* (Март., Тв., 1954, 228).

ПРИЗВОЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПРИЗВО́ЛИТИСЯ,** люся, лишся, *док., розм.* Те саме, що **пригоща́тися.** *Пий, душе, скільки хоч, призволяйся усмак! А любив він гарненько поїсти...* (Граб., I, 1959, 173); [Є в г е н і я:] *Ну, все готове. Сідайте, призволяйтесь, будь ласка* (Коч., II, 1956, 382).

ПРИЗВУК, а, *ч.* Додатковий звук, короткий і невиразний, який супроводжує основний звук. *Ліквідації надмірного носового призвука допомагає ще й така вправа: ..спочатку вдихайте через ніс і відтворіть перебільшено гугнявий звук* (Худ. чит.., 1955, 56); // *муз.* Ізольоване звучання невиразного звука. *Досить легко на бандурі виконувати октавний флажолет (ізольоване звучання гармонійного призвука)* (Укр. нар. муз. інстр., 1967, 95); *Велике значення у цих* [індійських] *піснях має звуконалідування; співачка відходить тоді від звичайних вокальних норм, користується не чітко визначеними щодо висоти звуками, а шипінням, горловими призвуками тощо* (Мист., 1, 1961, 43).

ПРИЗЕ́МКУВАТИЙ, а, е, *розм.* Невисокого зросту і кремезний. *Душею тої збройні.. був сам коваль. Була се приземкувата, кореняста ..постать* (Фр., VII, 1951, 51); *В просвіті поміж риштуванням Іван Юхимович побачив двох чоловіків. Один був огрядний, приземкуватий, як ванька-встанька* [іван-покиван] (Руд., Остання шабля, 1959, 23); *Мишко, приземкуватий хлопець, справді схожий на ведмежа* (Збан., Старший брат, 1952, 46); // Низькорослий (про тварин). *Виходять з лісу два приземкуваті коні* (Черемп., Тв., 1960, 161); // Низький і широкий або довгий (про будівлі, споруди). *Перед сірим будиночком простяглися три колії. Трохи далі темніла приземкувата будова з десятком широких дверей* (Жур., Вечір.., 1958, 67); *На місці старих приземкуватих будівель тут виростають білокам'яні багатоповерхові корпуси* (Веч. Київ, 3.III 1966, 1); *Правий закуток* [птахоферми] *був невеличкий, і розділяла його навпіл приземкувата незграбна піч* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 299); // З низькими будівлями (про поселення). *Кілька років тому, коли виїздив з неї* [Сухої Калини — села] *до далекого й невідомого Ленінграда, була вона якась приземкувата й біднувата* (Кучер, Голод, 1961, 41); *Не можна на рівнинному півдні будувати приземкуваті села без висотних орієнтирів* (Довж., III, 1960, 91); // Низький і прислатий (про рослини). *При обмеженому поливі розсада не так швидко витягується, стає більш приземкуватою* (Хлібороб Укр., 2, 1967, 17); *Стих вітер. Заніміли високі тополі і приземкуваті рясновіті вишні* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 575).

ПРИЗЕ́МЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **приземли́ти** 1.

2. *у знач. прикм.* Буденний, прозаїчний, позбавлений романтичності. *Письменник не вдається до гіперболічності, надмірного загострення характерів Усе буденне, приземлене, просте і разом з тим — героїчне* (Рад. літ-во, 10, 1965, 45); *Літературна громадськість рішуче виступила проти своєрідного культу «маленької людини», проти вузьких, приземлених масштабів у зображенні радянської дійсності* (Літ. газ., 7.VIII 1959, 1).

ПРИЗЕ́МЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **приземлений** 2. *Художнє новаторство можливе було тільки на цих шляхах — на шляхах найтісніших зв'язків з дійсністю. Ні, це не означало, звичайно, якоїсь приземленості, буденності в літературі* (Талант.., 1958, 31).

ПРИЗЕ́МЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приземли́ти** і **приземли́тися.** *Приземлення* [вертольота] *відбувається настільки плавно, що не відчуваємо моменту, коли*

колеса торкаються землі (Веч. Київ, 29.III 1958, 4); *Відчинивши двері літака після приземлення, радист сказав Крайнюкові: — Ото вас, певно, зустрічають* (Кучер, Голод, 1961, 456); — *Юхиме, Федоре і обидва Андрії,— наказував Зубровін.— Швидко до місця приземлення парашутів!* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 454).

ПРИЗЕ́МЛЕНО. Присл. до **призе́млений** 2. *Різкій критиці були піддані на пленумі* [Спілки письменників України].. *твори, що сіро, приземлено змальовують наше життя* (Рад. Укр., 10.I 1965, 4).

ПРИЗЕМЛИ́ТИ *див.* **призе́млювати.**

ПРИЗЕМЛИ́ТИСЯ *див.* **призе́млюватися.**

ПРИЗЕ́МЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **призе́млювати** і **призе́млюватися.**

ПРИЗЕ́МЛЮВАТИ, юю, ю́єш *і* **ПРИЗЕМЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.*, **ПРИЗЕМЛИ́ТИ,** лю́, ли́ш, *док.*, *перех.* 1. Здійснювати посадку (літака, вертольота і т. ін.). — *Управляти ним* [космічним кораблем] *легко,— каже він* [Г. С. Титов], — *можна його орієнтувати в будь-якому положенні, направляти, куди потрібно, і там, де потрібно, приземлювати* (Рад. Укр., 10.VIII 1961, 6); *Пілот приземлив літака, як завжди, впевнено, недалеко від будинку лабораторії* (Собко, Зор. крила, 1950, 340); // Змушувати кого-небудь лягти на землю. *З лісу вже вийшов цеп німців. Партизани, відкривши нищівний вогонь, приземлили їх, а потім перейшли в атаку* (Шиян, Партиз. край, 1946, 66); *Образно. *Аж до хмари, аж до неба Хлопець носа задира. Ми гуртом доклали сили І хлопчину приземлили* (Воскр., З перцем!, 1957, 223).

2. Робити буденним, прозаїчним, позбавляти романтичності. *Він говорив так просто, без жодного ефекту, навмисне приземлюючи ту грізну і неповторну романтику героїчної війни у ворожому тилу* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 248); *Оголені дерева і непевна зелень поміж ними повертали його мислі з загірних хребтів, приземляли збуджену мрійність* (Рибак, Помилка.., 1940, 202).

ПРИЗЕ́МЛЮВАТИСЯ, юю́ся, ю́єшся *і* **ПРИЗЕМЛЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПРИЗЕМЛИ́ТИСЯ,** лю́ся, ли́шся, *док.* Спускатися на землю. *Незабаром парашутисти почали приземлятися* (Сміл., Сашко, 1957, 74); *Радянські ракети і космічні кораблі, як відомо, літають дуже добре. Літають і приземляються з надзвичайною точністю* (Наука.., 9, 1961, 20); *Чайка враз замахала якось невпевнено, навіть невміло крильми, ніби збиралась приземлитись біля самої води* (Збан., Мор. чайка, 1959, 208); *Образно. *Особливо красиво, хоч і туманно, закругливши свою вступну промову, Михайло Амадейович почав приземлятись* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 39); // *жарт.* Падати. [К р у т ь:] *Коли уже виходив, Об килимок клятущий зачепивсь І приземлився...* (Підс., Жарти.., 1968, 47); *Так ми з кумом як стій з кислиці у піке. Кум таки приземлився* (Вишня, I, 1956, 256).

ПРИЗЕМЛЯ́ТИ *див.* **призе́млювати.**

ПРИЗЕМЛЯ́ТИСЯ *див.* **призе́млюватися.**

ПРИЗЕ́МНИЙ, а, е. 1. Розташований низько, при самій землі. *Федір ще раз кинув оком на завидну Василеву хату, а тоді оглянувся на батькову.. Стріха насунулась низько, мало не на самі вікна. Федорові здалося, що то батькова хата соромилась глянути своїми приземними вікнами у світлі, ясні — Василевої* (Мушк., Серце.., 1962, 10); *Біля низенького парканчика постать намацала защіпку хвіртки, увійшла в двір і постукала до приземного віконця* (Досв., Вибр., 1959, 164); // Який має невелику висоту, низький. *Зарядив дощ.. Спершу вівці наче зраділи — розкотилися по толоці, щипаючи попаски низеньку, приземну травицю* (Мирний, I, 1949, 157); *Нагинався* [Сивоок] *у якісь приземні двері, в які впихала його Ягода* (Загреб., Диво, 1968, 177).

Призе́мний уклі́н — те саме, що **Земни́й уклі́н** (*див.* **земни́й**).

2. Який безпосередньо прилягає до землі. *При дощуванні зволожується не тільки грунт, а й листя рослин, створюються сприятливі умови вологості приземного шару повітря* (Картопля, 1957, 94); *В приземному шарі повітря є домішки: частинки пилу, кіптю, водяної пари* (Фіз. геогр., 5, 1956, 79); // Який відбувається, здійснюється, виявляється безпосередньо над землею. *Озонометричні спостереження дають відомості про вміст озону в атмосфері. Вони також одержуються на основі приземних досліджень* (Наука.., 4, 1965, 13).

ПРИЗЕ́МОК, мка, *ч.*, *розм.* Людина невисокого зросту і кремезна. *Не знаю от, як вам доводилось — яких бачити дяків по селах, а мені то все траплялося, що як дяк, то й приземок* (Вовчок, VI, 1956, 217).

ПРИЗЕ́Р, а, *ч.* Той, хто одержав приз у змаганнях. *Ігри останнього дня змагань мали вирішальне значення для визначення переможців і призерів* (Веч. Київ, 11.III 1957, 1); *Призер олімпійських ігор киянин Юрій Титов став чемпіоном Радянського Союзу в опорних стрибках* (Рад. Укр., 24.IV 1958, 4).

ПРИЗЕ́РКА, и, *ж.* Жін. до **призе́р.**

ПРИЗИВА́ННЯ, я, *с.*, *рідко.* Дія за знач. **призива́ти 2.** *У самців безхвостих земноводних є голос, який служить їм для призивання самки* (Визначник земноводних.., 1955, 12).

ПРИЗИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИЗВА́ТИ,** зову́, зове́ш, *док.*, *перех.* 1. Брати на військову службу. *Селяни зрозуміли, що чим більше білі захоплювали землю, то тим більше їх призивали в армію..* (Ленін, 42, 1974, 298); *Петро Тиша повернувся додому і застав повістку від воїнського начальника. Його призивали, як офіцера, до гетьманського війська* (Панч, На калин. мості, 1965, 98); *Ще аж перед тією війною призвали мене у солдати, в кінний запас* (Горд., Цвіти.., 1951, 9).

2. *рідко.* Те саме, що **кли́кати.** *Туман поле покриває, Мати сина призиває: «Вернись, синку, вернись, синку, Додомоньку — Змию тобі головоньку»* (Укр.. лір. пісні, 1958, 460); *Марусяк свиснув, призиваючи Марусю свистом, як собаку* (Хотк., II, 1966, 208).

ПРИЗИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПРИЗВА́ТИСЯ,** зову́ся, зове́шся, *док.*, *розм.* Іти на військову службу. — *Ми разом призивалися,— пояснив Павло,— а він уже два роки дома* (Кучер, Прощай.., 1957, 37); *Ото, коли ти призвався у флот і вона здерла з тебе за квартиру майже всі гроші.., то я влаштував їй таку парку* [прочухапку], *що моя стара на три дні збігла з дому* (Логв., Давні рани, 1961, 28); // *тільки недок.* Відбувати військову повинність. *Хлібом не годуй,— дай повчити! От натура! А вже делікатності — і не питай: нема й звання-заводу, а ще ж, певно, й не призивавсь* (Довж., I, 1958, 74).

ПРИЗИВНИ́Й, а́, е́, *рідко.* Те саме, що **призо́вний.** *Коли повернулася наша армія, Лигун першим з'явився на призивний пункт* (Чаб., Тече вода.., 1961, 90); — *А я призваний.— Клунний видобув з кишені призивну повістку.— Ось!* (Довж., Зач. Десна, 1957, 329).

ПРИЗИРА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, *діал.* Придивлятися. *Він довго озирав линву в тім місці, де вона перервалася, мацав пальцями, призирався їй до світла і все хитав головою, немов не міг зрозуміти чогось* (Фр., I, 1955, 109); *Почала* [Марина] *призиратись у темряві до товариства, привітно осміхається* (Вас., II, 1959, 172).

ПРИ́ЗМА, и, *ж.* 1. Многогранник з двома рівними паралельними основами-многокутниками і боковими гранями — паралелограмами. — *Показуй хід рішення* [задачі]. *Я ніяк не доберу, який кут утворює площина,*

що перерізує призму навскіс (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 166).

△ **Пра́вильна при́зма** — многогранник, основою якого є правильний многокутник; **Пряма́ при́зма** — многогранник, бокові грані якого перпендикулярні основам.

2. Тіло з прозорої речовини призматичної форми, перев. тригранник; використовується для розкладу складного світла, для зміни напрямку променів та інших цілей; застосовується в оптичних приладах. *Ми знаємо фізичний аналізатор — призму, що розкладає біле світло на окремі кольори* (Фізіол. вищої нерв. діяльн., 1951, 103); *Призми і пластинки, виготовлені з кристалів кам'яної солі, що одержані штучно, відзначаються великою прозорістю для теплових променів* (Наука.., 10, 1956, 14); *Заходимо до кімнати* [будинку-музею Гете], *що, як лабораторія, геть заставлена оптичними приладами. Денне біле світло розпромінюється* [розкладається] *в призмах, переломлюється у штучних восьмигранних кристалах, забарвлюється кольоровими фільтрами* (Вол., Дні.., 1958, 34); *Образно. *Брехня, шановний сер, Міраж... Ви гляньте в іншу призму,— Двадцятий вік не ваш, А наш, Вік щастя, комунізму!* (Воскр., З перцем!, 1957, 128).

Крізь (**че́рез**) **при́зму** *чого:* а) з певного погляду, відштовхуючись від чого-небудь. *Найбільш новаторські театри.. раз у раз вертаються до Софокла, Евріпіда, Шекспіра, Лопе де Вега. При цьому вони, звісно, подають глядачам цих геніальних драматургів у новому трактуванні, крізь призму сучасності* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 173); *Оцінку значення класичної поеми* [«Енеїди» І. Котляревського] *Шевченко дає крізь призму усної народної творчості, сприймання твору народом* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 64); б) під впливом чого-небудь. *В моїй уяві крізь призму довгих літ і трагічної смерті того хлопчини його постать виросла понад свій дійсний розмір* (Фр., IV, 1950, 228); *Душа моя вщерть виповнена тим коханням, і тому світ і людей, ба навіть природу, сприймаю через призму свого кохання* (Вільде, Пов. і опов., 1949, 165); в) через що-небудь, шляхом чогось. *З жахливими умовами праці робітників читач* [повісті «Boa constrictor» І. Франка] *знайомиться часто крізь призму сприймання самого Германа* (Іст. укр. літ., І, 1954, 539); *Найперший тематичний цикл оповідань Олекси Слісаренка становлять новели про братовбивчу імперіалістичну війну, на яку письменник дивиться крізь призму сприймання рядового бійця* (Рад. літво, 10, 1965, 46).

ПРИЗМАТИ́ЧНИЙ, а, с. Який має форму призми. *Під час обертання стола оброблені заготовки виймають із призматичних гнізд, а нові закладають на їх місце* (Технол. різального інстр., 1959, 132); *Сегментні шпонки в порівнянні з призматичними зручніші при виготовленні і складанні* (Фрез. справа.., 1957, 8).

ПРИЗНАВА́ТИ, аю, а́єш, *недок.*, **ПРИЗНА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* 1. Вважаючи правдивим, справедливим що-небудь, погоджуватися з чимсь, стверджувати що-небудь; визнавати. — *Я не був для вас таким уже надто лихим паном. Не одного я ратував* [рятував] *у потребі, не одному помагав у слабості, самі признаєте...* (Фр., III, 1950, 295); — *Кохання — це найперша умова взаємовідносин між двома людьми* [чоловіком і жінкою]. *Як ви можете це не признавати!* (Вільде, Сестри.., 1958, 526); — *Ви самі, панно Броню, мусите признати, що я, як мати, маю попросту обов'язок розвідатися про все* (Март., Тв., 1954, 447); *З того моменту, коли сільська дячиха смиренно й одверто признала вищість своєї станіславівської колежанки,— між ними запанувала цілковита гармонія* (Хотк., II, 1966, 368); // Усвідомлювати справедливість чого-небудь. *Литвин стежив за ним, але не вставав. Мабуть, і він з жалем признавав в душі, що нема вже давньої сили, і сушив собі голову, як побороти ворога* (Ірчан, II, 1958, 300); *Оксані було тяжко признати, що інший раз свекруха її права, що вона.. справді нічого не вміє робити, і руки опускалися в неї* (Григ., Вибр., 1959, 236); // Допускати можливість існування чого-небудь. *Далі дізнайся: немає нічого, що можна б назвати Чимсь од порожні відмінним і разом на тіло не схожим; Отже, немає підстави щось третє в світах признавати* (Зеров, Вибр., 1966, 136); // Встановлювати наявність певної хвороби, визначати діагноз. *Катару лікар уже в мене не признав, кашлю, пропасниці та інших симптомів уже місяць, як нема* (Л. Укр., V, 1956, 375); // Вважати дійсним, законним що-небудь. — *Хіба вони там не знають, що землю в нас люди вже між собою поділили? — Не хочуть вони цього за нами признавати, тітко Мотре! Кажуть, що неправильно Цимбал панську землю розміряв* (Гончар, II, 1959, 157); — *Хто його підписав? — запитав хтось з натовпу. — Підписав цей закон.. Григорій Петровський. Признаєте такий підпис? — дужчає голос Варчука* (Стельмах, II, 1962, 133); // *за ким, кому.* Затверджувати в законному порядку, закріплювати що-небудь. — *Може, воно й так,— відказую.— А закон за козаками признає одні предківські землі...* (Мирний, IV, 1955, 365); *З такою рукою він уже не потрібний був пані Косінській, ну, й інвалідської* [інвалідної] *пенсії не признали Гнаткові* (Козл., Ю. Крук, 1957, 401).

2. Вважати кого-, що-небудь вартим уваги, поважати, цінувати когось, щось. [Л ю б о в:] *Ви щось читаєте? (Підходить і дивиться). А, Надсон! Ви, Сергію Петровичу, здається, не признаєте сього поета?* (Л. Укр., II, 1951, 30); [О л ь г а:] *Так чого ж ти їдеш вчитись?* [П а в л о *(посміхнувся):*] *Щоб і Макар Іванович мене признав* (Корн., II, 1955, 173); // Рахуватися з ким-, чим-небудь. *Я дозвідався, що десь коло нас близько мешкає молода швачка, яка ані в бога не вірує, ані панів не признає* (Стеф., II, 1953, 13); *Будьте спокійні, що без Вашого відома і згоди я не дозволю собі змінити щось у Вашому рукопису, бо й я признаю й шаную права автора* (Коцюб., III, 1956, 240); // Вважати потрібним, необхідним що-небудь; дотримуватися чогось. *Славні людці! Тільки могли б трошки більше гігієну хат признавати і менше близини на вулиці розвішувати* (Л. Укр., V, 1956, 401); — *Ви не дивіться, мамо, що Гриць такий тихий, а бога вже не признає* (Стельмах, II, 1962, 392); // Вважати прийнятним що-небудь. *Вівчар Улас.. не знав та й не признавав іншого щастя на світі, як бути біля овець* (Мирний, IV, 1955, 229); *Праву руку поклав* [хлопчина] *на пояс й ногу виставив наперед.. Цю позу він, певно, скопіював з якоїсь батькової фотографії, бо іншої пози й не признавав* (Томч., Готель.., 1960, 13).

3. Розцінювати кого-, що-небудь якось, вважати кого-небудь кимсь. *Якби ся розмова з бабою була сам-на-сам, то я б її .. розпитався, чим занедужала боляща, та тоді і дав би тих ліків, які признавав найцілющими* (Мирний, IV, 1955, 379); — *Признали, значить, що воно* [«прошеніє»] *не слушне, не варте уваги, і казали мені оповістити тебе про це...* (Коцюб., I, 1955, 126); — *Ну й швидка! — з подивом і повагою признав Данило, коли за Мариною закурили небруковані печерські дороги* (Смолич, Мир.., 1958, 45); // *у сполуч. із сл.* с е б е. Відверто називатися таким, який є або яким хоче бути. — *З ласки бога й народа обраний, Наш королю! вітаєм тебе! Ми підданими влади твоєї Признаємо по волі себе* (Л. Укр., I, 1951, 361); // Сприймати кого-, що-небудь за когось іншого, щось інше. *Галя одного разу перелякалась навіки, признавши стару грушу коло хати за ка-*

ву... (Вовчок, I, 1955, 299); *В неї живі карі очі й червоне смугляве лице: коли б не сиві пасма, що вибивались з-під очіпка, її можна було б признати за молодицю* (Вас., I, 1959, 270).

4. *кого.* Те саме, що **упізнава́ти.** *Настя дивилась на Гната й не признавала його* (Коцюб., I, 1955, 75); *Христя одвертається від кожного стрічного прохожого і проїжджого: їй здається, що то хазяїн — і от-от признає її...* (Мирний, III, 1954, 105); *Поштаря Федір — так звали приїжджого — признав, тільки-но сіли на воза. Це — дід Савочка* (Мушк., Серце.., 1962, 6); // Виявляти себе знайомим з ким-небудь. *Сильні собі гнізда високо мостили.. Опісля ж, як з меншим іноді стрівались, То й признать при людях злидаря боялись* (Щог., Поезії, 1958, 273); // Вважати своїм, визнавати за свого. *Батько задививсь на сина, батько признає своє дитя* (Мирний, I, 1954, 229); *Млинар упіймав коня і завів його в свій хлів.. Оголосив війську, чи не їх ото кінь, але військо коня не признало* (Калин, Закарп. казки, 1955, 63).

ПРИЗНАВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПРИЗНА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. Говорити правду про себе. *Вона йому не признавалась, що з нею діється, все він думав, що душа її живе з Ігнатом* (П. Куліш, Вибр., 1969, 285); [А н т о н:] *Хто ти такий? Зараз признавайся!* (Кроп., I, 1958, 202); — *А он і німці* [фашисти],— *сказав Петрусь,— ховаймося в жито, щоб вони нас не побачили.— Я боюся,— признаялася Гапочка* (Ю. Янов., I, 1958, 349); *Я бачив, як дехто сердито дивився на мене: вони* [діти] *хотіли, щоб я признався.. Тоді я сказав Марині Пилипівні: — Це я кинув кульку* (Сміл., Сашко, 1957, 9); // *у чому, діал. до чого.* Розкривати якусь таємницю. *Нехай не таїться з тим, вона дає слово, що нікому не скаже. Та Славко таки не признавався, бо не мав до чого* (Март., Тв., 1954, 258); *Не було другої ради, як признатися у всьому матері, прохати в неї поради* (Коцюб., I, 1955, 249); // Говорити правду про що-небудь. — *Ти-бо вже, пане ясновельможний, хочеш усю правду разом випитати. Не хочеться тобі й признаватись, не хочеться й брехати* (П. Куліш, Вибр., 1969, 91); [Г о с т р о х в о с т и й:] *А признайся, чи багато тітка Горпина понапікала та понаварювала?* (Н.-Лев., II, 1956, 497); // Говорити що-небудь відверто. — *Такого запеклого індивіда, як ти, я давно не бачив! — признається Хома* (Гончар, III, 1959, 221); — *Пробка загубилась,— признався Василь з неприхованою досадою* (Довж., I, 1958, 81).

[**Му́шу (тре́ба)**] **признáтися; Признáтися (признаю́ся) по прáві (по щи́рості, щи́ро, че́сно** *і т. ін.*) — вживається як вставне словосполучення у значенні: сказати правду, сказати відверто. *Одно тільки, мушу признатись, трохи неприємно вразило мене — се, власне, паралелі між моїми і маминими віршами* (Л. Укр., V, 1956, 248); *З глибини тераси з'явився лакей. Це була перша людина, яку побачила тут Сахно, і, треба признатися, навіть зітхнула легко* (Смолич, I, 1958, 64); *Стоїть біля неї* [хати] *напівусохла яворина.. Василь, признатись по правді, боїться того сухого дерева* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 38); *Признаюся по щирості — літературний хробак хоч точить мене, а часто-густо насувається питання: навіщо? Чи буде що з моєї праці?* (Коцюб., III, 1956, 196).

2. *кому.* Освідчуватися в коханні. *Признаватися Галі Грицько не поспішався і не намагався напевне довідатися, хто їй більш до вподоби,— чи він, чи, може, Андрій* (Вас., I, 1959, 170); *Ти забув? Пам'ятаєш? Гайочок, квітки... Ясна річенька... чари без ліку... Я признаялась тобі...* (Граб., I, 1959, 486); *Уже із фронту вислав* [старшина] *їй листа, признався їй, просив її — чекати...* (Гонч., Вибр., 1959, 250).

3. Визнавати правдивість чого-небудь, погоджуватися з чимсь. — *Що ж, ти признаєшся, що винна ти?— питають в неї знов.* — *Винна* (Вовчок, I, 1955, 249); *Бувало, якийсь проворний яточник швидко-швидко налічить, скільки треба платити, а Ксеня й обізветься з-за материної спідниці: — Дядьку, то нащо зайве прибавляти?.. І тоді «дядькові» доводилось ще раз вести рахунок і під сміх людей признаватися, що таки збився з лічби* (Стельмах, I, 1962, 380); *Ти заздрив мені, признайся, коли я зібрався на сей раз одвідать свою родину* (Коцюб., II, 1955, 356); *І признатись належить, Що таки в світі існують тіла, неподільні на частки І якнайменші на розмір* (Зеров, Вибр., 1966, 142); // *у сполуч. із запереч.* н е. Не хотіти усвідомлювати реальність чого-небудь. *Те, в чому він, Леско, й собі не признавався, а чавив на дні душі, мов гадину, було вже відоме братам...* (Стельмах, I, 1962, 530); *Чув* [Аркадій Петрович] *щось важке в собі і не хотів признатись, що то образа* (Коцюб., II, 1955, 392).

4. *до кого і без додатка, розм.* Виявляти себе знайомим з кимсь. [І з о г е н:] *Не приймайся ні в якім разі боронить Ардента, якби його поставлено на суд. Ще краще — ти зовсім не признавайся до нього перед людьми* (Л. Укр., III, 1952, 298); *Якщо трапиться попасти в тюрму — не признавайся до своїх, близько можуть бути спеціально підкинуті провокатори* (Хижняк, Тамара, 1959, 127); // Звертатися, обзиватися до когонебудь. *Штовхаюсь я; аж землячок, Спасибі, признався З циновими гудзиками: — Де ты здесь узялся? — З України* (Шевч., I, 1951, 246); — *Ну от, скажи, ти! — здивовано й радісно аж руки розвів коваль.— Не признався б— ніяк не впізнав би* (Головко, II, 1957, 15); // Впізнавати в комусь кого-небудь. *Може, хто признається до тієї жінки, що висить у нас серед села на тополі* (Ю. Янов., I, 1954, 77); // Виявляти свою прихильність до кого-небудь, не цуратися когось. [Д ж о н а т а н:] *Тепер громада вирок той забуть готова.. Згодилась піти просить громаду твоя шановна паніматка.* [Р і ч а р д:] *Боже! таки признялася до сина мати...* (Л. Укр., III, 1952, 105); *Куми зносили* [пшеницю] *хрещениці.—Аби їй було з чого розживатися. — ..нехай росте* [хрещениця] *велика, помножила собі з того добре віно.— Та й до роду щоб козачка признавалася* (Кач., II, 1958, 12); // Звикнувши до кого-небудь, впізнавати, слухатися (про тварину). — *Добра була людина, нехай царствує, а хазяйка негодяща: її голосу не чутно було у дворі; товар до неї не признававсь...* (Вовчок, Вибр., 1937, 242).

ПРИЗНА́КА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **ознáка.** *Ростом середня* [пані], *може, навіть занадто утла, зовсім не визначалася повними й круглими формами тіла, які є так часто признакою білявок* (Март., Тв., 1954, 255); — *За цим дипломатом,— сказав таємничо Горовaха,— примітив я деякі признаки* (Скл., М. Щорс, 1938, 52); [Х р а п к о:] *А чи й признаки які будуть,— хто скаже на старого? Он вона сама плеще: старий! старий! старий!.. Старий, та молоде задає!* (Мирний, V, 1955, 141); *Осюди ж то мої братики кінні пробігали, Терновії віття в тернові стинали. А мені, меншому брату, пішому-пішаниці, В признаку кидали* (Думи.., 1941, 87); [Ю д а:] *Той поцілунок зовсім холодний був — я ж мусив якось признаку дать, котрого з гурту брати* (Л. Укр., III, 1952, 143).

2. Те, що нагадує про кого-, що-небудь. — *Вже давно його й слід щез, і признаки не зосталось,— додав Павлусь* (Н.-Лев., IV, 1956, 237); *Пішла Єлена до баби. Понесла признаку — сорочку стару Олексину. Баба почала шепотіти, вертіла ту сорочку довго, а потім об'явила: — Вроки! А наворчила білява* [білява] *молодиця* (Хотк., Довбуш, 1965, 10).

ПРИ́ЗНАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **призна́ти.** — *Наші вибори не признані,* — «*следствіє*» [слідство] *наряжено...* (Мирний, I, 1949, 387); *Дівчата, які були вже признані дружками, затягли «Ой у полі та овес рясний»* (Смолич, Мир.., 1958, 26); // **при́знано,** *безос. присудк. сл. Я нею* [істерією] *слаба не від сьогодні, а далеко давніше, ніж се було признано офіціально* (Л. Укр., V, 1956, 242).

ПРИЗНА́ННЯ, я, *с.* 1. Правдива розповідь про себе, про що-небудь, розкриття якоїсь таємниці. *З признань Панталахи виходило, що Замєховський давно вже за границею, десь у Франції або Швейцарії* (Фр., II, 1950, 241); *«Я стерплю, але признання ти не матимеш, катюго. Ліпше в полум'ї згоріти, ніж носити камінь зради»* (Гур., Друзі.., 1959, 14); — *Мене взагалі ніякий пес не кусав, це я сам себе вкусив у руку. Після цього признання над ним розпочали слідство за спробу самоскалічення* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 65); // Щира сповідь про найпотаємніші свої думки, переживання, мрії. *Щоки Гоголеві палали, з вуст зривалися признання, яких досі не звіряв нікому,— хіба іноді паперові* (Полт., Повість.., 1960, 449); *В листах до найближчого друга Корнія Чумака, де правда з вигадкою переплітаися якнайхимерніше, прориваися й щирі признання* (Головко, II, 1957, 411); // Відверта думка про що-небудь. — *Наша мова надто бідна і незугарна, щоб вести нею балачки.. Сахно.. не посміла виказати свого здивування з такого признання* (Смолич, I, 1958, 57); — *Треба зробити одне признання,— пише відомий театрознавець,— що є артисти, про яких я втратив здібність писати критичні статті* (Мист., 5, 1968, 21); // Висловлення усвідомленої правдивості, справедливості чого-небудь. *Ну, що ж, банкрот я, банкрот, нехай навіть злісний, маєте се признання* (Л. Укр., III, 1952, 678).

2. Освідчення в коханні. *Ватя наводила його на якенебудь натякання про любов, хотіла випитати в його признання* (Н.-Лев., IV, 1956, 120); — *Твоя,— шепотіла Зінька, запаморочена його признанням, його поцілунками* (Шиян, Баланда, 1957, 191).

3. Усвідомлення іншими значення чиєїсь творчості, праці; позитивна оцінка, громадське схвалення. *Я дзя послала кілька мистецьких і дорогих зразків своєї праці. Добірний смак і викінчення робіток без закиду звертали загальну увагу й заслужили на прилюдне признання в часописах* (Кобр., Вибр., 1954, 101); [Р і ч а р д:] *Чи не краще було тоді, як руки фанатичні мої утвори в порох розбивали? Бо се ж таки було якимсь признанням* (Л. Укр., III, 1952, 89); // Повага, авторитет серед інших. *Звільна здобув він собі признання і пошану у селян* (Фр., IV, 1950, 317); [А н т е й:] *Тріумфи в Римі — то для мене ганьба.* [Н е р і с а:] *Чого ж ти ждеш?* [А н т е й:] *Признання в рідним краю* (Л. Укр., III, 1952, 442); *Велетень, силач і чудовий гімнаст, Славко легко завоював собі признання* (Смолич, Світанок.., 1953, 400).

4. Вдячність. *Авторові заміток належиться признання за те бодай, що перший у нас звертає увагу на драми Гауптмана* (Фр., XVI, 1955, 192); *Я повний признання за так гарно виконане видання і за весь той клопіт та працю, яку Ви ласкаво взяли на себе, видаючи мої оповідання* (Коцюб., III, 1956, 217); // Прихильність. *Коли б хоч іскорку співчуття, хоч крапелиночку любові, признання і тепла мав він для неї!* (Фр., VII, 1951, 12); *«Чужий... Чужий...» — ледве чутно шепчуть її губи, а на неї дивиться Прохор, дивиться й мовчить. Ні втішливого слова, ні слів признання, ні дотику гарячих мужніх рук* (Шиян, Баланда, 1957, 176)

ПРИЗНА́ТИ *див.* **признава́ти.**

ПРИЗНА́ТИСЯ *див.* **признава́тися.**

ПРИЗНАЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **признача́ти.**

ПРИЗНАЧА́ТИ, а́ю, а́єш *і рідко* **ПРИЗНА́ЧУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПРИЗНА́ЧИТИ,** а́чу́, а́чи́ш, *док., перех.* 1. Намічати віддати кому-небудь щось. *Параска, зоставшись сама, зажила по-своєму. П'ятдесят рублів зоставив Йосип, з тих, що брат дав, сотню узяла вона від Якова, що батько призначив* (Мирний, IV, 1955, 55); *Мудрий рибалка призначив диковину ту* [камбалу] *в подарунок Первосвященику* (Зеров, Вибр., 1966, 356); — *Про дубки правильно згадав* [механік]... *Бідноті призначали, а Шумейко все собі хапонув* (Шиян, Баланда, 1957, 119); // Визначати, встановлювати кому-небудь щось (зарплату, пенсію і т. ін.). — *Тоді він призначив мені плату по десять, а далі по п'ятнадцять карбованців на місяць* (Н.-Лев., IV, 1956, 311); *В газеті «Вікна» в 1927 р. повідомлялося, що український радянський уряд призначив довічно Ользі Кобилянській пенсію в сумі 75 доларів щомісячно* (Вітч., 12, 1965, 211); // Приписувати кому-небудь щось (ліки, лікувальні процедури). *В разі необхідності лікар призначає також штучні препарати вітамінів, наприклад, аскорбінову кислоту, вітамін К та ін.* (Хвор. дит. віку, 1955, 115); *Бачачи, що Орлюк вже помирає, що йому лишилось якихось кілька хвилин життя, відійшов* [хірург] *до другого пораненого, не призначивши йому навіть перев'язки* (Довж., I, 1958, 319); // Покладати обов'язок виконати що-небудь, присуджувати щось кому-небудь. [С и л ь в е с т р:] *Смирись, Микито! Скрізь ти криди бачиш, Які судити ти ще молодий. За це тобі єпітим'ю призначу—Вночі поклонів сорок поклади* (Коч., П'єси, 1951, 14); — *Якби вам особисто в руки Адольф Гітлер попався... Яку б ви йому кару призначили?* (Гончар, III, 1959, 387); // Присвячувати кому-небудь щось. *Коли розряд енергії шалений Ламає ядра атомів тверді,— .. свої труди учений На щастя людям признача тоді* (Бажан, Нашому юнацтву, 1950, 6); // Намічати кому-небудь щось для тимчасового використання. *На віче призначили Грицеву стодолу та й зараз-таки збили там із дощок підвищення* (Март., Тв., 1954, 182); — *Дехто став кричати і обурюватися, що коронний маршал призначив послам такі погані приміщення* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 13).

2. Визначати наперед що-небудь. [П о е т:] *Не химеруй, кохана, бо мусимо до рана списати цей папір.* [М у з а:] *Ти, наче землемір, призначуєш границі для «музи-чарівниці»...* (Л. Укр., I, 1951, 299); *На світанку комбат Чумаченко уже був призначив свій наступний КП біля станційної водокачки,.. хоча до водокачки лежали ще довгі неперейдені кілометри, а на самій станції ще гукали німецькі поїзди* (Гончар, III, 1959, 362); // Намічати наперед кого-небудь для чогось. [О д и н л и ц а р:] *Ми просимо, щоб ви сами сказали, Хто має вам служить в которім танці..* [А н н а *(до молодежі):*] *Що ж, станьте в ряд, я буду призначати* (Л. Укр., III, 1952, 352); *Коли над ранок остаточно зважився* [Аркадій] *призначити кандидата у вішальники, то совість його до такої міри заспокоїлася, що Аркадія зламало на сон* (Вільде, Сестри.., 1958, 20); // *за кого.* Ладити кого-небудь комусь у подружжя. — *Малиманова за нього Настю призначає, от ми з Настею й говоримо про нього* (Вовчок, Вибр., 1937, 95); // Домовлятися про час, намічати час здійснення чого-небудь. [Д о л о н:] *Ми призначили, щоб я вернувся, поки зійде місяць* (Л. Укр., II, 1951, 271); *Завтра на дванадцяту годину призначили початок фізкультурного свята* (Донч., VI, 1957, 77).

Признача́ти (призна́чити) поба́чення — намічати час і місце для зустрічі. *Полк знявся з таборів, і тепер уже*

під самою казармою призначали бійці побачення своїм знайомим (Сміл., Зустрічі, 1936, 108).

3. Прирікати кому-, чому-небудь когось, щось. — *Якась сила призначила тебе для мене, а мене для тебе* (Н.-Лев., IV, 1956, 22); *Підбурювані гетьманським командуванням і клинцівськими фабрикантами, німці все ж виступили проти Щорса, і тоді вночі бойунці пустили під укіс чотири німецьких ешелони, і навіть дід Прокопенко зрозумів, що історія призначила йому високий сан гнівного судді* (Довж., I, 1958, 150); [К а с с а н д р а:] *Не може рабиня долі, Артеміда тиха, ні на хвилину запалить раніше, ні погасити місяця на небі проти того, як доля призначила ще споконвіку* (Л. Укр., II, 1951, 275).

4. Надавати кому-небудь офіційне право займати якусь посаду, виконувати якісь обов'язки. *Парламент зажадав собі права призначати міністрів* (Нова іст., 1956, 10); *Мене призначили завідувати Житомирською партійною школою* (Довж., I, 1958, 17); *На сьомому році Люба залишилась сиротою. Громада призначила й громадських опікунів, а землю й хату віддала рідному дядьку Гордію Шолом'яку* (Стельмах, I, 1962, 343); // Давати розпорядження кому-небудь виконувати щось. *Вилітаючи, він часто призначає командиром досвідченого льотчика, а сам тільки стежить* (Трип., Дорога.., 1944, 9); [Г е л е н:] *Ми храм новий збудуємо для нього, «храм згоди» буде зватись. Поки що стоятиме в царськім дворі дарунок* [дерев'яний кінь]. *(До Деїфоба) Ти призначи сторожу для пошани* (Л. Укр., II, 1951, 303); // Посилати кого-небудь за наказом кудись. *А звідти вже — куди кого призначать: .. за Іркутськ, в Олександрівський каторжний централ* (Донч., III, 1956, 41); — *Ну, що? — спитав Федір Іванович, звернувшись до солдата. — В саперний батальйон призначили* (Головко, II, 1957, 582).

ПРИЗНАЧА́ТИСЯ, áється, *недок.* 1. Мати певне призначення, служити для чого-небудь. *Ми увійшли до ванькирчика, бідно вмебльованого двома топчанами, сільської роботи ослончиками і великим столом, один кінець якого служив для писання, а другий призначався для всяких хазяйських потреб* (Коцюб., I, 1955, 254); *Електричні повітряні лінії призначаються для передавання електричної енергії по проводах від місця її вироблення до місць споживання* (Сіль. лінії електропередачі, 1956, 6); *Призначалася комора для зберігання запасів зерна, цінного господарчого інвентаря та речей вжитку* (Дерев. зодч. Укр., 1949, 23); // Бути розрахованим на певний спосіб використання. *Так як вона* [п'єса «Лимерівна»] *не призначалася для кону, то, певне, і Вам і Миколаєві Карповичеві прийдеться чимало попрацювати, щоб її пригнати до сього* (Мирний, V, 1955, 370); // Бути розрахованим на кого-небудь. *Секретар парторганізації Корній Іванович першу вступну лекцію і кілька загальнопридбаних виговорив собі: вони насамперед призначалися для сектантів* (Вол., Місячне срібло, 1961, 289).

2. Належати кому-небудь. *Весталки — це колись були такі жінки, які призначалися богові, тобто, власне, не богові, а його жерцям* (Вишня, I, 1956, 454); // *безос.* Мати здійснювати що-небудь. *Чого бунтується вона* [чайка]? *Що сама, що без табуна? А призначалось їй прожити в білокрилій зграї* (Мушк., Серце.., 1962, 123).

3. Пас. до **призна́чати.** — *Тричі призначався твій звіт, і тричі ти не з'являвся, зриваз збори* (Шиян, Баланда, 1957, 93); *Редакція літературних органів партії призначається з'їздом партії і функціонує до наступного з'їзду* (Ленін, 8, 1970, 224).

ПРИЗНАЧЕ́НЕЦЬ, нця, *ч., розм.* Той, хто займає виборну посаду за призначенням, а не за обранням.

ПРИЗНА́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **призна́чити.** *Вино, що його лле Суліман у призначений для Нелі срібний келих, таке густе, що капає крапля за краплею, наче сироп* (Вільдє, Сестри.., 1958, 362); *19-та частина писань Франка призначена для мужиків* (Стеф., III, 1954, 111); — *Вже третій день ходить до мене один лорд і все дає мені за сю книжку ціну — ну, правда тричі більшу від тільки що призначеної мені* (Л. Укр., III, 1952, 742); *Коли вблагати учителя не вдавалося, Боря просив, аби призначену Валентинові кару поділили їм на двох* (Гончар, IV, 1960, 79); *Я не маю і не матиму нічого проти Вашого заміру пустити у люди «Серед степів» не в черговій книжці «Хвиля за хвилею», а в збірникові, призначеному на ушанування незабутньої пам'яті Куліша* (Мирний, V, 1955, 403); *Оцей льох, чи комірчина, по бідності тюрми, була призначена для карцеру* (Вас., I, 1959, 71); *Побачили з машини ми, як тінь пройшла найвищими карпатськими вершинами, гірськими пасовищами, просіками і схилами,— вже близько ціль призначена* (Уп., Вірші.., 1957, 110); *На занепад дисципліни* [французів] *скаржився і призначений военним губернатором Москви маршал Мортьє, і це найбільш пригнічувало Наполеона* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 346); — *Стражничиха правду казала, що всі станові, урядники, стражники на те й призначені, щоб людські думки вивідувати...* (Мирний, IV, 1955, 352); *Було їй від Кирила Васильовича за те, що прийшла раніше призначеного ним часу!* (Хижняк, Тамара, 1959, 104); *Троє сліпих коней, призначених довічно тягнути по кругу дерев'яний керат, прислухаються до співу погонича* (Стельмах, I, 1962, 112); *Повний збір призначений був на Писанім Камені* (Хотк., II, 1966, 233); // **призна́чено,** *безос. присудк. сл. Проспівавши на криласі майже все, що йому призначено під кінець служби, Кирило звернув увагу на якесь дивне переглядування пастви. Щось сталося* (Довж., I, 1958, 175); *Попова хата, що її призначено під штаб, виходила ганком на площу, де розташувалися гармати* (Ю. Янов., I, 1958, 155); — *Командувати червоним фронтом призначено Фрунзе,— шорстко проказав далі старий* (Ю. Янов., II, 1958, 232).

2. *у знач. прикм.* Певний. *Всім сотворінням у світі приходить призначений термін, і зупиняє природа зростання снаги життьової* (Зеров, Вибр., 1966, 191).

ПРИЗНА́ЧЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **призна́чити.** *Найважливішим актом, спрямованим на визволення руської церкви з-під візантійського впливу, було призначення в часи правління Ярослава Мудрого, всупереч бажанню Візантії, митрополита з руських* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 497); *Призначення Зав'ялова на дублювання ролі Івана Грозного.. занепокоїло Василя Васильовича* (Дмит., Наречена, 1959, 129).

2. Розпорядження на право заміщення якоїсь посади, на зачислення куди-небудь. *Цієї весни я скінчив учительську семінарію, і тепер день у день дожидаю призначення в народну школу на вчителювання* (Вас., II, 1959, 292); // Офіційний документ на право заміщення якоїсь посади, на зачислення куди-небудь. *В сотий раз прочитав, уже батькам, призначення, в якому красивим почерком було виведено: «..Призначити завідуючим однокомплектної школи...»* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 55); [П а н а щ е н к о:] *Між іншим, сподіваюсь Вам привезти призначення з Москви На пост начальника будови* (Дмит., Драм. тв., 1958, 331).

3. Роль, завдання кого-, чого-небудь у житті, існуванні. *Женщина* [жінка], *яка ні про що не думає, крім строїв і розривок, яка не здужає стояти сама на власних ногах, .. в родиннім життю не сповнить свого призначення* (Фр., II, 1950, 308); [Я р о с л а в:] *Призначення людини — пізнавати, і створювать, і знову пізнавати,*

матерії порушуючи сон (Лев., Драми.., 1967, 386); *Єдине призначення трутня — це запліднення молодої неплідної матки* (Бджільництво, 1956, 12); // Покликання. *Його призначення — бути артистом;* // Роль чого-небудь у суспільстві. *Найвище призначення соціалістичного мистецтва — допомагати народові у боротьбі за кращі ідеали життя* (Мист., 6, 1958, 7); *Література виховує читача — в цьому її призначення* (Смолич, VI, 1959, 8); // Цілеспрямованість, мета створення чого-небудь. *І призначенням своїм, і способом виникнення, і характером організація збройного повстання, організація революційної армії зовсім не схожа на організацію революційного самоврядування* (Ленін, 11, 1970, 264); // Мета використання чого-небудь. *Він не знав ні маршруту, ні призначення цього ешелону* (Панч, В дорозі, 1959, 58); *Радгосп «Гірський» розташований на околиці Ялти. Його призначення — постачати курортам овочі, фрукти, виноград* (Хлібороб Укр., 6, 1964, 24); // *у сполуч. з прикм. у род. в.* Мета використання (за знач. прикм.). *При скороченні чисельності Червоної Армії необхідно посилити її могутність послідовною організацією частин особливого призначення (ЧОП)* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 172)); [Л і д а:] *Адже ти чув — піде військовий поїзд особливого призначення* (Коч., П'єси, 1951, 322); // Спосіб використання або застосування чого-небудь. *Може бути, що йому* [оповіданню «Жаль»] *прийшлось би в «Зорі» чекати своєї черги ще років зо три, в такому разі я б воліла вже дати йому яке інше призначення* (Л. Укр., V, 1956, 101); *Радянська влада докорінно змінила призначення кримських курортів* (Ком. Укр.,1, 1970, 61); // *у сполуч. з прикм. у род. в.* Спосіб використання (за знач. прикм.). *Наближаємось до спорудження на березі. Це — старий моторний човен військового призначення* (Ю. Янов., II, 1958, 46); *На середньому етапі трипілля досягає розквіту гончарська справа.. З'являються бінокле́видні вироби ритуального призначення* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 62).

Використо́вувати за призна́ченням *кого* — використовувати відповідно до здобутої освіти, фаху, досвіду. *Він знав безліч металургів по всіх заводах країни і, коли вважав, що тих використовують не за призначенням, не за здібностями, кликав їх до себе* (Загреб., Спска, 1961, 54); **Використо́вувати за [прямим] призна́ченням** *що* — використовувати так як треба, використовувати правильно. *Дорошенкова майстерня зараз являла всі ознаки того, що використовувалась не за прямим її призначенням* (Головко, II, 1957, 563); *Коли наставала пора купатися,.. кам'янистий берег Сугаклею заселяли жаби, ящірки й різне гадда.. Щоправда, маленькі пастушки примудрялися використовувати річку за її призначенням: ловили сорочками.. пічкуриків* (Ю. Янов., II, 1954, 155); **Відповіда́ти [своєму] призна́ченню** — забезпечувати відповідні вимоги, правильно виконувати завдання. *Сьогодні тільки той працівник може відповідати своєму призначенню, який враховує сучасні вимоги науки і передового досвіду* (Ком. Укр., 3, 1968, 26); **Вручи́ти (посла́ти, відда́ти** *і т. ін.*) **за призна́ченням** — віддати адресату. *Цей пакет треба сьогодні ж вручити за призначенням* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 6); **По́їзд дале́кого призна́чення** — поїзд, який має пройти порівняно далекий шлях. *Тут проходили поїзди далекого призначення* (Кучер, Зол. руки, 1948, 159); **Пункт (місце) призна́чення** — наперед визначений пункт, місце, куди має прибути хто-небудь або бути прислане що-небудь. *Напівголодна дивізія все ж таки рухалася до свого місця призначення і вже була від нього не так далеко, як в дорозі її наздогнав наказ, в якому зобов'язувалося змінити напрямок* (Тют., Вир, 1964, 485); *Щорс.. почав читати голосно:— «..командиру Богунського полку негайно повантажитись і направитись на ..фронт. Пункт призначення — місто Самара»* (Довж., I, 1958, 143).

4. Те, що має статися, неминуча доля; фатум. *Навіть той, хто в призначення вірить, Все ж трудитися мусить постійно* (Фр., XI, 1952, 74); *Та справжні мандрівці — то ті, що від'їжджають Без цілі й мети... Серця легкі, як дим, Вони призначення.. не втікають І мають на устах завжди одно: «Пливім!»* (Зеров, Вибр., 1966, 473).

5. Приписаний лікарем спосіб лікування або ліки хворому. *О шостій почали прокидатися хворі. Кожному треба зміряти температуру, простежити, щоб були виконані призначення лікарів на ранок* (Шовк., Людина.., 1962, 250).

ПРИЗНА́ЧИТИ *див.* **признача́ти.**

ПРИЗНА́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **призна́чувати.**

ПРИЗНА́ЧУВАТИ *див.* **признача́ти.**

ПРИ́ЗОВ, у, ч. 1. Дія за знач. **призива́ти** 1 і **призива́тися;** оголошення про набір на військову службу; набір на військову службу. *Призваний до армії одразу по закінченні школи, молодий хлопчина менш ніж за рік після призову встиг побувати солдатом, важко пораненим, оточеним і, зрештою, полоненим* (Коз., Гарячі руки, 1960, 42); *Десятки тисяч трудівників України, не чекаючи призову, добровільно вступали в армію* (Ком. Укр., 10, 1964, 29); *Рада Міністрів СРСР .. визначає щорічні контингенти громадян, які підлягають призову на дійсну військову службу* (Конст. СРСР, 1963, 15); *Образно. Священик він не кадровий, а, так би мовити, останнього призову, отже, в церковних справах ще початківець* (Мельн., Коли кров.., 1960, 47); // *розм.* Служба в армії. *— І що то за «мода» повелась тепер,— сказав дід Мирон, — так рано хлопців женити? — Не перебув він ще й призову, як його вже й окрутили* (Григ., Вибр., 1959, 218).

На при́зов (до при́зову) іти́ — призиватися в армію. *Так жили вони, поки Петрусеві не прийшов час на призов іти* (Григ., Вибр., 1959, 135); [П е т р о:] *Не моя черга на призов іти* (Собко, П'єси, 1958, 16).

2. Люди, одночасно призвані на військову службу. *Лінкоре, як я, відчуваючи грози, Зберуться незримі сьогодні на флоті Всі призови — юні і сиві матроси, Що стрічку носили твою в позолоті* (Нагн., Пісня.., 1949, 43).

3. Заклик до участі в чому-небудь. *Реут пригадав давнє — перший призов комсомольців на Донбас* (Рудь, Гомін.., 1959, 151); *Масовий призов молодих обдарованих сил у нашу прозу—явище відрадне* (Рад літ-во,3,1963, 18).

△ **Ле́нінський при́зов у па́ртію** *див.* **ле́нінський.**

◇ **Пе́ршого при́зову** *хто* — один із перших учасників чого-небудь. *Це вони, більшовики першого призову, кресали іскри того полум'я, яке осяяло темну ніч кінця минулого і початку нашого століття* (Літ. газ., 2.XI 1946, 2); *В Українському республіканському будинку літераторів зібралися письменники, науковці, студентська молодь, щоб вшанувати пам'ять одного з поетів першого революційного призову — Володимира Сосюри* (Рад. Укр., 7.I 1971, 3).

ПРИЗОВИ́Й, а́, е́. Стос. до призу; пов'язаний із змаганням на приз. *Призові місця завоювали на міжнародних кінофестивалях фільми Київської та Одеської студій «Тіні забутих предків», «Перевірено — мін немає» та «Вірність»* (Мист., 6, 1965, 2); // Який завойовує призи в змаганнях. *Тимур був призовий заводський жеребець, який мав уже славу на іподромах* (Сміл., Зустрічі, 1936, 92).

ПРИЗО́ВНИЙ, зо́вна́, зо́вне́. Стос. до призову (у 1 знач.) *Павло Гречаний.. був за машталіра і віз ново-*

бранців на призовний пункт (Тют., Вир, 1964, 284); *Блукали* [хлопці] *під деревами, чекаючи своєї черги з'явитися перед призовною комісією* (Собко, Звич. життя, 1957, 265).

ПРИЗО́ВНИ́К, зо́вника́, ч. Той, хто призивається на військову службу. *Герої війни беруть участь .. в масових військово-патріотичних святах, якими стали в Києві та інших містах республіки урочисті проводи в армію призовників* (Ком. Укр., 1, 1967, 21); *Родичі проводжали призовників у район, а потім до станції* (М. Ю. Тарн., Пезр. горизонт, 1962, 13).

ПРИЗО́ВНИ́ЦЬКИЙ, зо́вни́цька, зо́вни́цьке. Прикм. до **призо́вни́к.** *Доведеться дечим поступитися й отим самовпевненим, пихатим непманам, що виповзли, немов ховрахи з нір, стоять он біля своїх крамничок, дивляться на призовницьку колону, посміхаються глузливо* (Збан., Сеспель, 1961, 206).

ПРИ́ЗРА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **підо́зра.** *Позаторік ісправник мав призру на одного студента, що загостив був на літо до Звенигородки, та й зробив йому трусеницю* [трус] (Крим., Вибр., 1965, 350).

ПРИ́ЗРИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **презирливий.** *Наталія Миколаївна пустила на чоловіка гострий і призрий погляд* (Мирний, III, 1954, 214).

ПРИ́ЗРО, *рідко.* Присл. до **при́зрий.** *Шестірний призро глянув на Жука і, посунувши руки в кишені, заходив по хаті* (Мирний, I, 1954, 333); *— Та це... знайомі мої: учитель народний і... хоче у земство проситися,— показав на Оленку.— Гм!— буркнув Кочура, та й губу закопилив так призро* (Тесл., З книги життя, 1949, 128).

ПРИ́ЗЬБА, и, *ж.* Невисокий, перев. земляний насип вздовж стін хати знадвору. *І дід, і баба у неділю На призьбі вдвох собі сиділи Гарненько, в білих сорочках* (Шевч., I, 1963, 310); *Призьба підмащена жовтогарячою глиною* (Кучер, Зол. руки, 1948, 102).

ПРИЇДА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ПРИЇ́СТИСЯ,** ї́сться, *док.* 1. Набридати від частого споживання. *Приїсться садовина, заманеться цукру чи булки — то є на світі ще крамарка Мелашка* (Вас., I, 1959, 59); *Хліб ніколи не приїдається.*

2. *перен., розм.* Втрачати інтерес для кого-небудь, ставати буденним, нецікавим; набридати. *Там, у цеху і на заводському дворі, ті машини були для них звичайним і буденним, що часом уже й приїдатися починало, а тут, на полі,.. вони здавалися чимсь радісним і жаданим* (Кучер, Трудна любов, 1960, 401); *На жаль, в багатьох виставах ми бачимо.. ті ж самі мізансцени, трюки, сіренькі оформлення, що приїлися глядачам* (Мист., 4, 1956, 28).

ПРИЇЖДЖА́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПРИЇЗДИ́ТИ,** їжджу́, їзди́ш, *недок.*, **ПРИЇ́ХАТИ,** ї́ду, ї́деш, *док.* Прибувати куди-небудь якимсь транспортом. *Приїжджає* [Данило] *до господи та й питає стару: — А де сестра? чому мене не стрічає?* (Вовчок, I, 1955, 97); *Після війни знов став приїжджати Іван, що вже був капітаном далекого плавання* (Гончар, Тронка, 1963, 98); *Як настане літо, починають приїздити в село його учні, студенти, інженери, капітани* (Кучер, Полтавка, 1950, 59); *— Ой приїхав Гамалія Аж у ту Скутару,— Сидять брати-запорожці, Дожидають кари* (Шевч., I, 1963, 202); *— Він приїхав наглядати за мною. Йому потрібні мої помилки, а не досвід* (Довж., I, 1958, 462).

ПРИЇЖДЖИ́Й, а, е. Який приїхав звідкись. *На просторому майдані, біля мурованого костьолу, стояли курені на три тисячі кварцяного війська та офіцини.. задля дворової челяді і приїжджої шляхти* (Стор., I, 1957, 367); *В Росії після Жовтневої революції селяни, повиганявши поміщиків з маєтків, самі вже порядкували на землі.. Але есерівські газети писали інше. І про це ж говорили приїжджі «оратори» з повіту* (Головко, II, 1957, 431); // *у знач. ім.* **приїжджий,** джого, *ч.*; **приїжджа,** джої, *ж.* Людина, яка приїхала звідкись. *На острові пусто, приїжджих нема* (Коцюб., III, 1956, 404); *— Я вже всіх приїжджих питатиму, може хто бачив її маму* (Ів., Таємниця, 1959, 81); *Того ж вечора приїжджа з'явилася в монастирській церкві* (Мик., II, 1957, 270); *Їй хотілося зав'язати розмову з приїжджою, але Варвара не озвалася* (Перв., Дикий мед, 1963, 18).

ПРИЇ́ЗД, у, *ч.* Дія за знач. **приїзди́ти.** *Він ще не бачив ні одного приїзду князевого, але чути чув багато: і раніше про те згадувалося у селі, а оце тепер — тільки й розмови було про скорий князів приїзд* (Хотк., I, 1966, 95); *Перші дні по моєму приїзді треба було згаяти на службові справи* (Мирний, V, 1955, 399).

ПРИЇЗДИ́ТИ *див.* **приїжджа́ти.**

ПРИЇ́СТИСЯ *див.* **приїда́тися.**

ПРИЇ́ХАТИ *див.* **приїжджа́ти.**

ПРИЙДЕ́ШНІЙ, я, є. 1. Який настане в майбутньому. *Думки про свою прийдешню долю вперше на віку заворушились в її молоденькій голові* (Н.-Лев., IV, 1956, 320); *Хто не схилиться в прийдешніх віках перед духовною красою наших воїнів? Хто не скине шапки, читаючи їх імена?* (Довж., III, 1960, 42); *Ще більше притишивши голос, він почав змальовувати Олені новий, прийдешній лад на землі* (Вільде, Сестри.., 1958, 14); // Який здійсниться, відбудеться в майбутньому. *Незчуєтесь, як після Клави і цій весілля гуляти,— сказав Корній ласо, мовби наперед смакуючи вже те прийдешнє весілля* (Гончар, Тронка, 1963, 18); *Краще пам'ятав він передвоєнну Варшаву з її разючими контрастами, з її маскою грайливої безтурботності, під якою крилося важке передчуття прийдешніх подій* (Жур., До них іде.., 1952, 4); // Який з'явиться в майбутньому. *Тепер мені зостається перепросити Вас за прийдешні клопоти та подякувати за добру волю, з якою Ви беретесь мені помагати вийти на світ з моїми піснями* (Л. Укр., V, 1956, 77); *Нам бракує ще.. таких творів, по яких прийдешні покоління могли б уявити в усій її величі нашу сучасність* (Рад. Укр., 10.III 1957, 1); *Прийдешні успіхи світової соціалістичної системи незмірно посилять потяг нових величезних мас до соціалізму* (Ком. Укр., 1, 1961, 21); // Яким стане в майбутньому. *От я і кажу їй, що ваша, мовляв, прийдешня родичка, Глафіра Іванівна, такі баби пече, яких ще й світ не бачив!* (Вовчок, Вибр., 1937, 125); *Отже, має вона дар пізнавати прийдешніх знаменитостей у «починаючих» письменниках* (Л. Укр., III, 1952, 744); // *у знач. ім.* **прийде́шній,** нього, *ч.* Той, хто буде жити в майбутньому. *Зоя* [Космодем'янська], *яка знайшла в смерті безсмертя, сказала живим і прийдешнім найдорожчі наші слова: — Хай живе наша Батьківщина, хай живе вірність, безстрашність і перемога!* (Довж., III, 1960, 65).

2. *у знач. ім.* **прийде́шнє,** нього, *с.* Час, який настане. [Г е л е н:] *Тоненька смужка брехню від правди ділить у минулім, але в прийдешньому нема вже й смужки* (Л. Укр., II, 1951, 297); *Кожний в робочій блузі плине у шумах кварталу. Дні ці весняні будуть люди в прийдешньому славить* (Шпак, Вибр., 1952, 20); // Те, що настане в майбутньому. *Гуляй-День, лишившись один у себе в колибі, замислено дивився на низеньку стелю, ніби на ній бачив прийдешнє, про яке думав безнастанно* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 610); *Каргат не просив поради й допомоги. Він хотів знати, як уявляють собі прийдешнє ті, хто підтримував його досі* (Шовк., Інженери, 1956, 195); // Майбутнє життя, доля. *Од неволі, од гніту навали, од страхіття фашистської мли ми не тільки себе врятували — ми прийдешнє Землі зберегли* (Уп., Вірші.., 1957, 73); *Я ще й досі замислююся.*

Думаю-гадаю: звідки у малописьменного сільського пролетаря родилася глибока, переконлива віра у щасливе прийдешнє (Ковінька, Чому я не сокіл.., 1961, 72); // Майбутні успіхи, досягнення. *Не раз він був у відчаї, що не може зодягнути її по-людськи, а вона заспокоювала його, що колись і в них усе буде. На що надіялась вона? Звісно, не на їхню плату, а на те прийдешнє, яке пообіцяв їй Нечуйвітер* (Стельмах, II, 1962, 148).

Загляда́ти (загля́нути, зазирну́ти) в прийде́шнє — передбачати майбутнє. *Напередодні Нового року загалом людина схильна розмислювати над бігом часу. Роздумувати і заглядати в прийдешнє* (Вол., Самоцвіти, 1952, 119); *Без щоденної пильної оглядки на перейдене хіба можна зазирнути в прийдешнє, ясно побачити, до чого веде той чи той шлях, та чи та стежка* (Шовк., Людина.., 1962, 295).

ПРИЙДЕ́ШНІСТЬ, ності, *ж., уроч.* 1. Час, який настане. *Та вірю, що в прийдешності поети, Як Пушкін — Крим, одвідають планети* (Рильський, II, 1946, 18); *Час не існує так само, як щось відокремлене. Завжди Ми відчуваєм його невід'ємність від того, що сталось, Що відбувається нині чи має в прийдешності бути* (Зеров, Вибр., 1966, 137); // Те, що з'явиться в майбутньому. *Їсти! Це просило воно, майбутнє дитинча. Ота туга зав'язь життя. Ота — сама прийдешність, ще німа й невідома* (Дмит., Обпалені.., 1962, 225).

2. Те, що станеться, відбудеться з ким-, чим-небудь; доля. *Думки про свою долю, про свою прийдешність несамохіть заворушились в неї й полинули кудись далеко* (Н.-Лев., IV, 1956, 320); [О с т р о ж и н:] *Вам пророчать блискучу прийдешність. Ось послухайте: в наші часи не часто чуєш такий хвалебний тон* (Л. Укр., II, 1951, 85).

ПРИЙМА́К, а́, *ч.* 1. Чоловік, прийнятий у дім дружини. — *Братова прийняла приймака, а він .. не тутешній, пожив три дні, та й шукай вітру в полі...* (Гончар, III, 1959, 32); *Дмитрій Іванович пережив кілька тяжких місяців, відчуваючи себе безправним приймаком у багатій господі Мирослави* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 73)

Приставáти (приста́ти, іти́, піти́ *і т. ін.*) **у приймаки́** — те саме, що **Приставáти (приста́ти, іти́, піти́** *і т. ін.*) **в прийми́** (*див.* **прийми́**). *Не думав я ніколи віддавати одиначку свою в чужу хату, і віддав її за тебе тільки через те, що ти погодився в приймаки до нас піти* (Л. Янов., I, 1959, 390).

2. Хлопець, який живе і виховується в чужій родині; прийомний син. [М а р у с я:] *Мати її не хотіла віддати за Василя, бо у Василя не було нічого, звісно, приймак, що ж у його є?* (Мирний, V, 1955, 70); *Найбільш знущався* Д[убровинський] *над приймаком сином і над моєю матір'ю, він часто бив їх різками* (Збірник про Кроп., 1955, 11).

ПРИЙМА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Признач. для приймання чого-небудь. *Курять дороги за півторатонками, тракторами-тягачами, безтарками, простими мажами: все повністю переключилося на возіння зерна до приймальних пунктів* (Ю. Янов., II, 1954, 179); *Наладчик, що сидить позаду хедера, вправними рухами розправляє збіжжя, і воно рівномірно надходить до приймальної камери* (Рад. Укр., 21.VII 1961, 2); *Уздовж лінії верстатів біля кожного робочого місця встановлено приймальний робочий стіл* (Ком. Укр., 6, 1966, 48); *При намотуванні фільму на втулку приймального диска діаметр рулону весь час зростає* (Пересувні кінопр., 1959, 17); *Щоб зрозуміти будову і принцип дії передавальної і приймальної радіостанцій, треба насамперед ознайомитися з фізичними процесами, які лежать в основі радіопередачі і приймання* (Курс фізики, III, 1956, 224).

2. Признач. для приймання кого-небудь. *Ось і лікарня. Зайшли до приймального покою* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 23); *В керуючого рудником, Кондри, був приймальний день* (Ткач, Черг. завдання, 1951, 48); *Кілька годин тому я взяв до рук у приймальній комісії університету довідку про те, що мене зараховано студентом на філософський факультет* (Мушк., Серце.., 1962, 264); // *у знач. ім.* **приймáльна,** ної, *ж.* Кімната для приймання відвідувачів; кімната, в якій відвідувачі чекають прийому. *Столик в медиків, вата Та бинти ще на нім — Ось і вся, як сказати, І приймальна і дім* (Мал., Серце.., 1959, 184); *Коли виникало якесь важливе питання, то йшли до секретаря. Тож і сьогодні на нього чекало у приймальній кілька чоловік* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 13).

ПРИЙМА́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто приймає що-небудь. *Рая, вся сяючи, що остригла вівцю перша, несе до приймальника вовну, а Амангельди ловить для неї нову вівцю* (Багмут, Опов., 1959, 99).

ПРИЙМА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **приймáльник.** — *Що у вас?* — *запитує приймальниця, беручи з рук дівчини тоненький пакет.* — *Стрілка? Приймальниця розгортає конверт, виймає тонку сіру панчоху і натягує її на руку* (Роб. газ., 24.XI 1964, 1); *Щоб попасти у вулик, бджола проходить через льоток повз бджолину сторожу.. Там її зустрічають інші бджоли — приймальниці нектару* (Знання.., 6, 1965, 15).

ПРИЙМА́ЛЬНЯ, і, *ж., розм.* Те саме, що **приймáльна** (*див.* **приймáльний** 2). *Він п'ять годин просидів у приймальні раніше ніж попав у кабінет* (Голов., Поезії, 1955, 214); *У приймальні лікаря Соснина тихо і затишно* (Д. Бедзик, Плем'я.., 1958, 46).

ПРИЙМА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приймáти.** *Для приймання овочів безпосередньо від радгоспів треба створити спеціальну заготівельну організацію* (Хлібороб Укр., 7, 1966, 14); *У пасажирських поїздах далекого напрямку, що перебувають у день виборів у дорозі, утворюються виборчі дільниці для приймання бюлетенів від виборців, які мають «Посвідки на право голосування»* (Полож. про вибори.., 1946, 7); *Насамперед необхідно встановити певні години приймання їжі і точно додержувати їх* (Укр. страви, 1957, 28); *Скінчивши передачу, Марко переключився на приймання* (Трубл., Піхуна.., 1940, 197); *Щодо приймання незнайомих, але відомих людей взагалі, то ми, українки, в сьому досить ліберальні* (Л. Укр., V, 1956, 267); *Воно* [судно] *призначається для приймання та обробки китових туш, зберігання і транспортування продукції китобійного промислу* (Наука.., 2, 1957, 16).

ПРИЙМА́ТИ, а́ю, а́сш, *недок.*, **ПРИЙНЯ́ТИ,** *рідко* **ПРИНЯ́ТИ** *і діал.* **ПРИЙМИ́ТИ,** прийму́, при́йме ш, *док., перех.* 1. Брати до рук, на плечі і т. ін. від когось або звідкись кого-, що-небудь. *Хапко зараз витяга карбованця. Охрім, приймаючи, вмент уласкавився* (Вовчок, VI, 1956, 281); *Мусив ловити* [Алі] *мент, коли човен опускався врівень з його плечем, щоб зручно було прийняти важкий мішок* (Коцюб., I, 1955, 390); *Дід прийняв листа гордо й незалежно, наче грамоту найкращому ударникові* (Донч., VI, 1957, 12); // Ловити що-небудь кинуте; // Відбивати удар (м'яча). *Юрко.. прийняв м'яча і сильно вдаривши, послав у небо чудову свічку* (Кучер, Черв. вогонь, 1959, 81); *Прийняти м'яча на голову.*

2. Погоджуватися взяти собі що-небудь запропоноване. *Наум, узявши хліб, поцілував і, положивши на стіл край свого хліба, каже:* — *Хліб святий приймаємо, а вас послухаємо* (Кв.-Осн., II, 1956, 56); *Пан моторошно здригнувся й поліз рукою до гаманця, але одразу ж передумав: чи прийме сьогодні старчиха гроші від нього* (Стельмах, I, 1962, 629); // Одержувати від кого-

небудь щось у власність. *Іванець там* [у наметі] *од князя царські дари приймає* (П. Куліш, Вибр., 1969, 171); — *Так се вже не чиє, як моє діло, глядіти дуже пильно, щоб він* [зять] *був хазяїн добрий, щоб хоть би вже не розтратив.., що від нас прийме* (Кв.-Осн., II, 1956, 62).

Приймáти (прийня́ти) допомóгу (пóміч) — користуватися чиєюсь допомогою. [Р у ф і н:] *Неслава й батькові прийняти поміч від сина-зрадника* (Л. Укр., II, 1951, 460).

◇ **Приймáти (прийня́ти) в спáдок:** а) одержувати які-небудь матеріальні цінності після смерті того, хто володів ними; б) перейматн що-небудь від когось. *Прийнявши в спадок кращі традиції революційних демократів 60-х років, народники 70-х років так само були непримиренними до всіх і всіляких залишків кріпосництва* (Рад. літ-во, 4, 1963, 101); **Приймáти (прийня́ти) корóну (булавý** *і т. ін.*) — виконуючи певний обряд, одержуючи атрибути влади, ставати королем, гетьманом і т. ін. *Так Роберт за снагу та одвагу Королем у Шотландії став, В Едінбургу, преславному місті, Привселюдно корону прийняв* (Л. Укр., I, 1951, 360); *Один із старшин узяв булаву і підніс її Кирдязі. Задзвонили дзвони. Кирдяга прийняв булаву* (Довж., I, 1958, 234).

3. Погоджуватися з чим-небудь. [Г о л о с п о к л и к а ч а:] *Руфін заздалегідь приймає вирок — і просить виконать його скоріше* (Л. Укр., II, 1951, 534); — *Рябов, пиши охоронну грамоту й наказ про прийняття розсадника на державне постачання.— Ну, що ж, приймаю,— Мічурін підвівся з стільця* (Довж., I, 1958, 455); *І признатись належить, Що таки в світі існують тіла, неподільні на частки І якнайменші на розмір. І далі, цю думку прийнявши, Треба додати, що вічні вони, і тверді, і суцільні* (Зеров, Вибр., 1966, 142); *Боротьба досягає найбільшого напруження під час страйку, в якому робітники перемагають, капіталісти змушені прийняти вимоги робітників* (Укр. літ., 9, 1957, 125); // Миритися з чим-небудь. *Все те, з чим раніш годився лише розум, але не приймала ослаблена воля, не пускали до серця егоїстичні побудки — все те з непереможною силою встало перед мене і прикликало сумління до відповіді* (Коцюб., I, 1955, 260); *Прийшлось мовчки прийняти такий зворот розмови* (Л. Укр., III, 1952, 606); // Підтримувати що-небудь. — *П'ю за працю на пожиток країні нашій, панове!.. — Приймаючи цей тост,— обзивається третій,— додам кілька слів* (Коцюб., I, 1955, 171); // Затверджувати що-небудь на зборах, засіданнях і т. ін.; схвалювати. *Приймаючи першу Програму на II з'їзді в 1903 році, більшовицька партія кликала робітничий клас, усіх трудящих Росії на боротьбу за повалення царського самодержавства, а потім — буржуазного ладу і встановлення диктатури пролетаріату* (Програма КПРС, 1961, 4); — *Зажди, Устиме, ще не таке буде. Ось приймемо на Зборах Маніфеста, щоб у нас влада Радянська була* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 144); // Ставати послідовником, прибічником чого-небудь (вчення, віри і т. ін.).— *Я в святого духа віру Щирим серденьком прийняв* (Л. Укр., IV, 1954, 125); // Привласнювати собі якусь назву або ім'я видатної людини (про об'єднання, установи, підприємства, заклади і т. ін.). *Кожна партія, вступаючи до Коміндерну, повинна була прийняти назву Комуністичної партії* (Ком. Укр., 3, 1969, 24).

Приймáти завíт — брати на себе обов'язок наслідувати що-небудь, дотримуватися чогось. [М а т у ш к а г у м е н я *(гнівно)*:] *Так оце то ті тихі та смиренні. Оце то ті, що, надягаючи чернечу рясу, завіт приймали одсахнутись від усього мирського, тікати диявола і гріха його* (Мирний, V, 1955, 81); **Приймáти (прийня́ти) присягу** *(див.* **присягá**); **Приймáти (прийня́ти) рáду** — слухатися чиєїсь поради. *О, ради тих печер святих Лікеевих, Що в них бував ти хлопчиком, Прийми пораду, що тобі пашіптує Старий і вірний приятель* (Зеров, Вибр., 1966, 384).

◇ **Прийня́ти старостíв** — погодитись віддати дочку заміж; погодитись вийти заміж. [М а р и с я:] *Чом батько від Миколи старостів не прийняли? Я ж вам давно казала, що люблю його* (К.-Карий, I, 1960, 344); **Сéрце не приймáє** *кого* — хто-небудь відчуває відразу до когось, не може полюбити когось. — *Трапляється часом, що іншого якось не приймає серце, відвертається від нього, до іншого так зразу приляже, як до рідної мами...* (Вовчок, VI, 1956, 280); — *Мати скребе голову: женись та й женись! .. дівчат мені рає... Та не приймає їх моє серце...* (Мирний, I, 1949, 341).

4. Брати на свою відповідальність що-небудь для передавання, пересилання, зберігання і т. ін. (про спеціально призначену особу, працівника). *На подвір'ї стояв прикажчик і серед криків та зойку приймав матеріал* (Коцюб., II, 1955, 35); *Обліковець Марина приймав від дівчат, що все по двоє підходять з великими корзинами, яблука. Відмічає у зошиті* (Головко, I, 1957, 490); — *Накажи комусь прийняти від мене три сотні добірних баранів* (Тулуб, В степу.., 1964, 379); *Тисячі телеграм прийняла за свого життя Зінаїда Павлівна* (Дмит., Розлука, 1957, 107); // Брати що-небудь від когось на розгляд, для використання, застосування і т. ін. *Я написав листа до «Київської Старини».. і прохав сповістити мене, чи приймають вони драматичні утвори* [твори] (Мирний, V, 1955, 374); *Звісно, цар.. папери його має прийняти* (Стельмах, I, 1962, 384); // Закуповувати що-небудь. — *Їздив же сьогодні до ігумені: взнавав, скільки пудів і по якій ціні буде приймати монастир небілений віск* (Стельмах, I, 1962, 490); // Перевіривши якість виконаної роботи, стверджувати її завершеність. — *Придивляйся, хазяїне! Будеш роботу приймати! Тепер усе наше село таким буде...* (Коп., Хата хлопчика.., 1957, 16).

Приймáти (прийня́ти) замóвлення: а) зобов'язуватися виконати на прохання якусь роботу. *Він з'явився на місце роботи, але основного знаряддя праці — скриньки — він не взяв. Отже, він був позбавлений змоги приймати замовлення і чистити чоботи* (Смолич, IV, 1959, 188); б) оформляти замовлення.

◇ **Приймáти (прийня́ти) винý на сéбе** — те саме, що **Брáти (взя́ти, перейма́ти, перейня́ти** *і т. ін.* **) винý на сéбе** *(див.* **винá**). *Шрам головою своєю одкупить полковий свій город.. Жалуючи згуби паволочан, сам удавсь до Тетері і прийняв усю вину на одного себе* (П. Куліш, Вибр., 1969, 192); **Приймáти (прийня́ти) [велúкий] гріх на сéбе (на дýшу)** — те саме, що **Брáти (взя́ти) гріх на дýшу** (*див.* **гріх**). — *Буде того, що я тебе раз покрию, що перед богом гріх на себе приняв...* (Мирний, III, 1954, 198); «*Поклянись,— каже,— на цей образ і поцілуй його, що немає її в хаті*». *І що ж ви думаєте? Поклялась стара, прийняла великий гріх на душу* (Хотк., I, 1966, 69); **Приймáти (прийня́ти) естафéту** *див.* **естафéта; Приймáти (прийня́ти) на свій рахýнок** *див.* **рахýнок; Приймáти пост,** *військ.*— ставати на варту, заступати вартового. *Під кущем біля кулемета чути приглушену розмову — саме, видно, міняється наряд. Здає пост Остапенко, приймають Сердюки* (Гончар, II, 1959, 265); **Приймáти (прийня́ти) рíшення** — вирішувати. *Артьомов вивчав людей, з якими стикався, зважував їхні висловлювання, і коли приймав рішення, то, насамперед, воно було в інтересах держави, партії, народу* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 160); — *Прошу прийняти конкретне рішення по моїй пропозиції* (Тют., Вир, 1964, 121).

5. Знайомлячись із станом справ якого-небудь гос-

подарства, підприємства, установи і т. ін., брати на себе керівництво ним. *Треба було приймать економію. — Як будемо приймати? — Оберім трьох. Нехай хазяйнують* (Коцюб., II, 1955, 82); — *Тоді хто ти такий і чого сюди прийшов? — Ферму приймати. Працювати тут буду* (Тют., Вир, 1964, 111); — *Приймеш команду розвідників,— зміниш своє рішення полковник* (Коз., Гарячі руки, 1960, 139); *Нещодавно* [Гнат] *прийняв бригаду, а порядок повернув як!* (Горд., II, 1959, 261).

Приймáти (прийня́ти) комáндування — брати на себе обов'язки командира. *Командування приймає підполковник Зайцев* (Трип., Дорога.., 1944, 10); *На випадок загибелі сержанта приймаю командування* (Довж., I, 1958, 312); **Приймáти (прийня́ти) спрáви** — вступаючи на якусь посаду, знайомитись із станом справ. *Старшинські справи, за наказом Антоновича, прийняв Хасцький* (Гончар, III, 1959, 307).

6. Виконувати якусь гігієнічну, лікувальну і т. ін. процедуру. *Почувся плескіт води: дівчина приймала душ* (Ю. Янов., II, 1958, 159); *Навіть узимку приймали малюки повітряні ванни* (Веч. Київ, 3. IV 1968, 2); // Вживати всередину, ковтати (ліки). *Я вигадав, що заслаб.. Підняв тривогу, мусив приймати краплі од живота і зіпсував великодній сніданок* (Коцюб., II, 1955, 364); *Олечка не хотіла нічого приймати, дивилася з докором своїми синіми очима, пручалася. Утрьох тримали її, з великим трудом вкинули в рот дві таблетки* (Хижняк, Тамара, 1959, 189); *Доктор Драгомирецький вирішив прийняти подвійну дозу вероналу,— щоб таки переспати часинку* (Смолич, Мир.., 1958, 61); // *у сполуч. із сл.* ї ж а, с т р а в а *і т. ін.* Споживати що-небудь; їсти. *Не один наймит гіркий,.. почувши Кармелеву пісню, .. на другий день робивсь немов хворий, немов до своєї роботи й служби незгожий, не приймав хазяйської страви* (Вовчок, I, 1955, 356); *Не приймав коник його* [хлопчика] *трави* (Мирний, I, 1954, 176); [О г н є в:] *Забороняю усім командирам приймати до того часу їжу, поки бійці не поїли* (Корн., II, 1955, 40); // Виконувати який-небудь обряд. *Наум, тільки сам живий та теплий, ще здужав підвести її до святого причастя... Маруся прийняла тайни Христові, як янгол божий* (Кв.-Осн., II, 1956, 85); *Громадянку.., яка тривалий час хворіла, проповідники.. умовили прийняти обряд «водяного хрещення»* (Наука.., 6, 1959, 50).

◇ **Душá не приймáє:** а) хто-небудь не може або не хоче з'їсти, вжити щось. *Їв би очима, та душа не приймає* (Укр.. присл.., 1955, 226); [С о л д а т:] *Як надивишся зранку, як знущаються з бідних людей, то повір, що не то що обіду, а навіть махорки не приймає душа...* (Лев., Драми.., 1967, 46); б) те саме, що **Сéрце не приймáє** (*див.* **приймáти** 3). *Але моя душа сього не приймає, довіку не помириться з таким!* (Л. Укр., III, 1952, 689); **Приймáти (прийня́ти) шлюб** — те саме, що **Закóн приймáти (прийня́ти)** (*див.* **закóн**). [Х и м к а:] *Чи може я справді не вінчана? Так ніт же: усі бачили, сам бог бачив, як ми перед ним у церкві на рушнику ставали, шлюб приймали...* (Мирний, V, 1955, 240).

7. Терпіти, переживати що-небудь. — *Запорожець ради нас усяку нужду з Січі приймає, білої сорочки зроду не бачить: як же нам не любити, братці, добрих молодців?* (П. Куліш, Вибр., 1969, 140); *Гірко мені приймати наругу від тих людей, що стільки раз я, було, з біди визволяю* (Барв., Опов.., 1902, 154); *Голод, холод, усяку біду і напасть він готовий прийняти для іншого* (Вовчок, I, 1955, 346); *Годі ж спільної розради, Що люд путами скула; Годі з нас тієї стради* [страждання], *Що країна прийняла!* (Граб., I, 1959, 77); // Під дією чого-небудь мати певні зміни; зазнавати чогось. *Я спочатку написав тільки ті глави, які могли бути надруковані, та й ті прийняли чимало змін* (Л. Укр., IV, 1954, 132); *Максим поштиво закиває: він завжди кивав поштиво на цю кумову згадку, бо сам за революцію ще ніякого калічтва не прийняв* (Смолич, Мир., 1958, 41).

◇ **Приймáти (прийня́ти) бій:** а) вступати в бій, початий противником. *Половина монголів уже вискочила з балки. Не приймаючи бою, вони щосили гнали коней, втікали* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 395); *Тварини позривалися з місць. Самець став у грізну позу, готовий прийняти бій з ворогом* (Гжицький, Опришки, 1962, 139); б) вступати в гарячу суперечку. [О л ь г а А н т о н і в н а:] *Я скажу, що тебе нема, що ти хворий.* [Л и с е н к о:] *Ні, не треба... Я прийму бій. Все одно з ними треба колись схрестити мечі* (Мокр., П'єси, 1959, 289); **Приймáти (прийня́ти) кáру** — відбувати покарання. — *Злазьте-но, злазьте, не соромтесь,— заохочував Галю батюшка,— бушували отут разом, то треба разом і кару приймати* (Вас., I, 1959, 122); *Валентин уже знову стояв перед учителем, червоний, похнюплений, з порізаними руками, і приймав з гідністю кару за свою чергову витівку* (Гончар, IV, 1960, 79); **Приймáти (прийня́ти) на сéбе:** а) зазнавати на собі якусь дію, вияв чого-небудь неприємного, дошкульного. *Як завжди в таких випадках, механік вигадав собі діло і зник, помчав у Брилівку, і весь шквал обурення за простій приймає на себе виконроб товариш Красуля* (Гончар, Тронка, 1963, 260); *Завили й загавкали спущені з цепу собаки. Їхню злобну навалу прийняв на себе парубок, який відступав останнім...* (Донч., III, 1956, 51); б) страждати за чийсь біль, біду, горе, переймати на себе. *Сам нахилявся над крихітним тільцем, що змагалося за життя, і мовчки приймав на себе той біль, той крик, той вибираючий душу доньчин плач* (Гончар, Тронка, 1963, 303); *Я дуже рада, що Ви поправляєтесь, а все-таки часто згадую ті легенди, де.. одна людина приймає на себе чужу біду і слабість, і жаль мені, що се можливо тільки в казці!* (Л. Укр., V, 1956, 73); в) те саме, що **Приймáти (прийня́ти) на свій рахýнок** (*див.* **рахýнок**). *Моя байка Ні бійка, ні лайка: Нехай ніхто на себе не приймає, А всяк на вус собі мотає* (Бор., Тв., 1957, 129); **Приймáти (прийня́ти) на сéбе вогóнь** — зазнавати обстрілу. *Коло річки Вужак, за безлюдним селом Оболонь, Канонада реве: ми приймаєм на себе вогонь* (Мур., Осінні сурми, 1964, 110); *Артем залишився один, прийнявши на себе вогонь, щоб дати можливість Миколі вислизнути з пастки і донести до своїх карту* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 86); **Приймáти (прийня́ти) смерть** — вмирати. *Коли Тимко, мокрий, посинілий, ляскаючи зубами, виліз на берег, Джмелик повеселів очима: — А ти, видать, хлопець кріпкий. Смерть мовчки приймав. Другий би на твоєму місці горланив так, що й по хуторах чути було б* (Тют., Вир, 1964, 123); — *Я ладна прийняти смерть у твоєму вогні за твою ласку, за один поцілунок* (Н.-Лев., IV, 1956, 233); **Приймáти (прийня́ти) удáр на сéбе:** а) вступати в бій, початий противником. — *Другий взвод буде в заставі, за квартал від казарми. Щоб в разі якої несподіванки прийняти на себе удар* (Головко, II, 1957, 507); *Друга лінія оборони готова прийняти на себе удар* (Сміл., Сад, 1952, 74); б) підпадати під чийсь гнів, обурення і т. ін., зазнавати якоїсь кари, перев. замість справжнього винуватця. [Б о г у ш о в а:] *Певно, Марійка прийняла на себе удар, який мав упасти на Таню* (Собко, П'єси, 1958, 73).

8. Вислуховувати що-небудь. [П а р і с:] *Слухай, сестро, як ти мене затримала для того, щоб я такі слова приймав від тебе, то я на те не згоден* (Л. Укр., II, 1951, 317); *Жив* [поет], *писав; приймав хвали й образи; ..зате в житті ні разу Неправді не служив!* (Рильський, I, 1960, 272); — *Се веселі жарти, пане-сусідонь-*

ку,— та все жарти; а ви мені яке розумне слово прокиньте.— Вибачайте на розумнім — приймíть правдиве, сусідонько поважна!(Вовчок, I, 1955, 185); *В глибокому ярку.. розвідників зустрів полковник Горпищенко, прийняв короткий, але хвилюючий рапорт Прокопа Журби* (Кучер, Голод, 1961, 135); // Уловлювати звуки, світло, випромінювання і т. ін. (про різні приймальні прилади). *У цих будинках приймачі з Москви приймають вісті* (Забіла, У.. світ, 1960, 106); *Чому так багато антен? Її запитання смішить Віталія.— Антена, мамо, одна, а то прийомні рамки! Чим більше їх, тим вона чистіше приймає* (Гончар, Тронка, 1963, 92).

9. Сприймаючи що-небудь, реагувати певним чином. *Ноги, немов непотрібні, самі знали звиклі дороги, і очі, теж наче зайві, байдужно приймали все до чудоти знайоме* (Коцюб., II, 1955, 282); — *Доброго здоров'я, пане. З приїздом! — почулися з-під похилених голів поодинокі голоси.— Ну, добре, добре. А що ж далі? — приязо приймаючи те вітання, пита Колісник* (Мирний, III, 1954, 308); *Ми думали, що він* [батько] *прийме Чайченкове залицяння ласкаво, бо Чайченко і багатий, і молодий, і дочці любий* (Вовчок, I, 1955, 200);— *Що ж, хлопці, сіяти вже сьогодні не будемо, запрягайте — і на Тропяніку. Цю звістку прийняли, як і належало,— весело* (Тют., Вир, 1964, 86); // Виявляти своє ставлення до появи кого-, чого-небудь. *Київ приймав церкву Софії дивуванням і захопленням* (Загреб., Диво, 1968, 685); *Ми виступали в металістів. Захоплено приймає зал* (Дмит., Добрі сусіди, 1951, 46); — *Так, так, пора тобі вже вступити в світ...— промовив князь і замислився. Його теж непокоїла думка: як прийме світ його Sophie?* (Л. Укр., III, 1952, 507); // Сприймаючи, виявляти розуміння. *Буржуазно-націоналістичні «поети» знали, що їх «творчість» народ не приймає, і пояснювали це тим, що нібито їх поезія «недоступна масам»* (Іст. укр. літ., II, 1956, 620); *Як хочеш від людей шаноби, Любов і гнів бери у путь, А то лиш допотопні сноби Твою поезію приймуть* (Рильський, III, 1961, 85); // Виявляючи розуміння, поділяти. [Д ж о н с:] *Так то йому образа? Отакої! Як трошки там людина пожартує...* [М а к Г а р д і:] *А він такий, що не приймає жартів* (Л. Укр., III, 1952, 95); // Піддаватися дії, впливу чого-небудь. *Він знав: про що б не почав мову, все їй болітиме .. Втішати? Але, здається, вона не з тих, що приймають втішання* (Гончар, III, 1959, 217); *Стара жінка.. змореною рукою гладить Микошу по голівці. Той відхиляється: не личить козакові приймати бабські пестощі!* (Полт., Повість.., 1960, 61); // Засвоювати що-небудь. *Добру науку приймай, Хоч її і від простого чуєш; Злої ж на ум не бери, Хоч би й святий говорив* (Фр., XI, 1952, 73).

◇ **Приймáти (прийня́ти) [бли́зько] до [свогó] сéрця** — те саме, що **Брáти [бли́зько] до сéрця** *що* (*див.* **брáти**). *Вислухуючи мої дитячі скарги, вона завжди близько приймала їх до свого серця, умовляючи мене не звертати на те уваги* (Мирний, IV, 1955, 338); *Чим допомогти справі, Маруся так-таки й не знала. Сказала о. Василеві; гадала, що він, як пастир духовний, прийме цю вість близько до серця, але, на превелике своє здивування, почула рівнодушну* [байдужу] *відповідь: — Ну, та й що?* (Хотк., II, 1966, 61); **Приймáти (прийня́ти) в сéрце (в дýшу):** а) *(кого)* зустрічати прихильно, щиро, з любов'ю кого-небудь. *Він, він! За час майже шестирічної розлуки до невпізнання змінило його життя, змінило для інших, але не для неї, не для матері! Прийняла його в серце, яким є, здається, таким і ждала* (Гончар, II, 1959, 132); б) *(що)* сприймати прихильно що-небудь. [Р у ф і н:] *Прісцілло, раз ти вимовила слово, якого я не смів промовить перший, бо думав,— ти його не приймеш в душу* (Л. Укр., II, 1951, 376); **Приймáти (прийня́ти) на вíру** *див.* **вíра**[1]; **Сéрцем прийня́ти** — глибоко відчути, усвідомити. *Тож не цурайтесь видом бідним, Нескладним гомоном її* [пісні], *А серцем щирим і свобідним Прийміть і полюбіть її* (Фр., XIII, 1954, 92); *Летіли в даль думки, немов осіннє листя, і серцем прийняла Оксана жах війни* (Сос., I, 1957, 290).

10. *за кого — що, як.* Розцінювати кого-, що-небудь певним чином; вважати за якогось, за щось. *Грубі вибрики о. Василя Раїса приймала за об'яв* [вияв] *енергії та непохитної волі* (Коцюб., I, 1955, 331); — *Так от за кого ти мене приймаєш? За шкурника і пристосованця?* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 8); *В сіті власні я попався І за правду жарт прийняв* (Л. Укр., IV, 1954, 106); *Бригадир прийняв Любашине «здався він мені!» як згоди знак* (Вол., Наддн. висоти, 1953, 8); // *за кого — що.* Сприймати кого-, що-небудь помилково за когось, щось інше. — *Се й сліпий розглядить, що се патрет, а не живий чоловік... Хіба тут були такі дурні, що приймали його за живого?* (Кв.-Осн., II, 1956, 20); — *Ти знаєш,— довірливо звернувся він до товариша,— я тебе спочатку був ледве не прийняв... за вуркагана* (Гончар, Таврія, 1952, 79).

◇ **Приймáти (прийня́ти) всерйóз** — вважати вартим уваги що-небудь, надавати значення чомусь. *Чого-чого, але наскоку звідси адмірал Янікоста зовсім не сподівався.. Чи можна було приймати всерйоз отой напівлегендарний загін таврійської вольниці? Що вони могли значити проти нього?* (Гончар, II, 1959, 47); **Приймáти (прийня́ти) за чи́сту монéту** — те саме, що **Брáти (взя́ти)** *що* **за чи́сту монéту** (*див.* **монéта**). *Музичко тричі виконував свій твір. Гальба потурбувалася, щоб про це й газета написала.. Люди прийняли те за чисту монету, радо вітали появу нового світила* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 157); **Приймáти (прийня́ти) іспит (зáлік)** — оцінювати чиїсь знання з якогось предмету.

11. Дозволяти кому-небудь увійти, впускати кудись. — *Люди йшли стільки, стомились, голодні, мужики їх не приймають в село...* (Коцюб., II, 1955, 399); *Оксен проводив засідання правління по-своєму. Він не обмежувався одними лише членами правління, а радо приймав усіх, хто бажав бути присутнім* (Тют., Вир, 1964, 118); *Знав* [лакей], *коли треба побурчати на пана, коли треба прийняти ту чи іншу людину, коли можна витягти дрібну асигнацію з панської кишені* (Полт., Повість.., 1960, 379); // Давати аудієнцію кому-небудь. — *Чого тобі до секретаря? — сам себе здержуючи, пита чоловік.— Секретар таких, як ти, не приймає...* (Мирний, I, 1949, 244); *Ленін прийняв Пархоменка в Кремлі в той же день, як він приїхав до Москви* (Папч, Вибр., 1947, 347); // Дозволяти кому-небудь переночувати. *Вона там жебрала цілий день, а вночі моя господиня приймала її* [її] *на ніч до кухні* (Стеф., II, 1953, 13); *Не жити вже Демидові на білому світі, бо ж такий він синій та пухлий, і так нестерпно болять руки-ноги, й болить голова, й ніхто вже не прийме в хату переночувати* (Довж., I, 1958, 307); // Брати кого-небудь в якийсь заклад для тимчасового перебування. — *Сина привезла ось,— вона кивнула на безтарку,— підозра, що стовбняк... Лікарки нема, а без неї не приймають!* (Гончар, Тронка, 1963, 211); *Після довгих переїздів на звощику Лазар опинився в тюрмі. Тут, незважаючи на пізню пору, його прийняв смотритель* (Коцюб., II, 1955, 194); // Впускати кого-небудь жити до себе. *Ні до кого вже не переходила* [Явдоха] *жити, а стала сама до себе приймати* (Мирний, I, 1949, 235); — *А тобі ріже око, що я чужу людину в хату прийняв? А з ким мені жити, коли в мене син — поганець?* (Тют., Вир, 1964, 75); // Брати кого-небудь у свою родину як чоловіка, зятя,

невістку і т. ін. *Вона гнобила надію в серці: дасть же бог — знайдеться добрий чоловік її дитині — приймемо зятя в хату* (Мирний, III, 1954, 21); *Явдоха прийняла з Борині бідного парубка Юхима і з ним загосподарювала* (Чорн., Потік., 1956, 241); // Дозволяти кому-небудь жити в певному місці. *Басарабські пани з великою охотою приймали на свої землі українських втікачів, бо в їх було землі багацько, а людей мало* (Н.-Лев., II, 1956, 219).

◇ **Бог (госпóдь) прийня́в (приня́в, прúйме) [дýшу]** *кого, заст.*— помер (помре) хтось. *Старий сам ховав [жінку] і добре слізьми вмивався, хоч і приказував собі: «Добре, коли господь приняв: перестала жити вона, то й терпіти перестала»* (Вовчок, VI, 1956, 224); *— Шпарку прорубала, хоч побачу промінь у темниці, поки бог до себе прийме душу* (Л. Укр., I, 1951, 391).

12. Погоджуватися вважати кого-небудь своїм, допускати в своє товариство. — *Ти ж ходив усе услід за нею цими днями, чи ж вона не прийма тебе, чи гордує? — Вона якось втікає від мене* (Вовчок, Вибр., 1937, 221); *Так же дітвора його не приймає. Зараз почнуть з його глузувати, щипати, а іноді поб'ють та й проженуть...* (Мирний, I, 1949, 141); *Вимазав лисичат сметаною та й підпустив їх під кішку; кішка облизала сметану і прийняла лисичат* (Збірник про Кроп., 1955, 28); // Зараховувати кого-небудь до складу якогось об'єднання. *Піп прийняв з великою охотою в свою парафію нових людей, позаписував їх Посмітюхами і не взяв за те ні шага* (Н.-Лев., II, 1956, 221); *Келембет саме згадував, як його на фронті приймали до лав партії* (Ю. Янов., II, 1954, 99); [М а к с и м:] *Та батько ж, кажу, такий, що й зараз у комуну, мати не хочуть.* [М о т р о н ь к а:] *Не хоче, й не треба! Тебе й без землі наша комуна прийме* (М. Куліш, П'єси, 1960, 73); // Брати за учня кого-небудь; зараховувати учнем, студентом, слухачем і т. ін. когось. — *Не будуть знати* [хлопи] *по-німецьки, не прийматимуть їх до вищих шкіл* (Фр., VI, 1951, 209); *Пізнав хлопець другого маляра у сусідньому селі Тарасівці, що славився поміж людьми за дотепного чоловіка. Та маляр той не прийняв до себе Тараса* (Мирний, V, 1955, 309); // Допускати кого-небудь до виконання якоїсь роботи; зараховувати в число співробітників. — *Пішла я з дитиною на руках в сахарню, мене не приймають на роботу* (Н.-Лев., II, 1956, 108); *Прийшов* [ангел] *до одного господаря, проситься на службу, але той, бачучи* [бачачи] *його красну вроду, не хотів його приймати* (Фр., XIII, 1954, 427); *Директор цукрового заводу, знаючи, які руки у котельника, поламавшись, таки прийняв його на завод* (Стельмах, II, 1962, 194).

Приймáти (прийня́ти) в нáйми, *заст.*— наймати когонебудь до себе на роботу. — *Ніде мені в світі прихилитись,.. приймайте, дідусю, в найми* (Барв., Ошов., 1902, 192).

13. *у сполуч. з присл.* Зустрічати певним чином когонебудь. — *То чому ж ти чоловіка не закличеш у хату? Добре гостей приймаєш! — ..виговорює Загнибідиха Христі* (Мирний, III, 1954, 102); — *Микола заждався,— і мати простерла нам руки старі, як можуть ласкаво приймати коханих дітей матері* (Уп., Вірші.., 1957, 218); *Гущу прийняли добре. Міцно і довго парубки трясли йому руку, якось по-новому дивились в очі* (Коцюб., II, 1955, 65); *Горбенко прийняв мене неохоче: дихнути йому ніколи* (Грим., Подробиці.., 1956, 117); // *чим.* Частувати чим-небудь. — *А я, — каже* [кума],— *почула, догадалася, що се ви... Мабуть, втомилися.. А я сьогодні й не топила! Чим приймати?* (Вовчок, VI, 1956, 286); *Тітка прийняла хлопців пирогами і сметаною й пустила їх у город, тільки просила, аби гілля не ломили* (Мак., Вибр., 1954, 86); // Зустрічати у себе гостей, влаштовувати прийом, перев. з частуванням. *Увечері Горький приймав екскурсію народних учителів.. і я бачив таку тарантелу, яку вміють танцювати тільки 2 чоловіка на світі* (Коцюб., III, 1956, 326); *Мічурін сидів під обважнілим від плодів деревом.. Він приймав у себе старого листоношу Федора Буренкіна, що навідав його з цілою юрбою внуків та внучок* (Довж., I, 1958, 449).

◇ **Приймáти (прийня́ти) на багнéти** — починати або вести бій багнетами. *На нас напали з усіх боків, є забиті, є й поранені, та не так легко було нас узяти. Ми їх приймали на багнети, бо патронів обмаль* (Ю. Янов., II, 1958, 218); **Приймáти парáд** *див.* **парáд.**

14. Набирати якогось вигляду, характеру. *Коли ж слава сього пана старости швидко по його вступленню на урядовання* [урядування] *почала приймати попросту страховинні розміри, постановив я уладити собі прогулку* [прогулянку] *в його повіт* (Фр., III, 1950, 232); *Хоробливість його вдачі приймала часто несимпатичні форми дрібного егоїзму і навіть жорстокості* (Л. Укр., III, 1952, 687); *І житла, і люди, що вічно риються в землі, прийняли, вживалось Раїсі, колір землі* (Коцюб., I, 1955, 309); *Вона, вигідніше сівши в невеличке кріселко і простягши свої маленькі ніжки, обуті в шовкові пантофлі, прийняла журливо-поважний вид* (Хотк., I, 1966, 51).

Приймáти (прийня́ти) óбраз *кого* — перевтілюватися в кого-небудь. *Он сів він на кермі висóко, Образ Форбанта прийнявши, і з словом до тебе вдається: «Язідів сину, поглянь: самі хвилі пильнують за тебе..»* (Зеров, Вибр., 1966, 244); **Приймáти (прийня́ти) пóзу** *див.* **пóза** [1].

15. Уміщати в себе що-небудь, завантажуватися чимсь. *До їхнього товариства ввіходить новий член. Це відбувається вночі, на невеликій стоянці, коли пароплав приймає пошту на борт* (Ю. Янов., II, 1958, 134); *Могутньо гуготить мартен, приймаючи нові й нові «порції» заліза* (Веч. Київ, 20.VII 1968, 1); // Вбирати, поглинати що-небудь. *Земля так набралася води, що вже і в себе не приймала* (Мирний, III, 1954, 7); *Прекрасний Каспій, що в бурхливе лоно Приймає Терек бистрий, Та Куру, І Волгу повноводу* (Рильський, III, 1961, 113); *Образно. *Жменяк нізащо в світі не дав би чепіги свого плуга в руки вбивці. З такої руки земля не прийме зерно, не дасть щедрого врожаю* (Томч., Жменяки, 1964, 8); // Збагачуватися на що-небудь. *Ваш Чернігів справді тепер забагатів, прийнявши до себе музей Тарновського* (Мирний, V, 1955, 396); // Поширювати в своєму середовищі. *Через деякий час весь зоряний степовий ефір приймає схвильовані, ніжністю налиті слова: — Тій, яка мене чує!.. Тій, що найкраща в світі... Тоню! Слухай мене!* (Гончар, Тронка, 1963, 106).

16. Давати дозвіл на прибуття, причалювання (про станцію, порт і т. ін.) *Кінокореспондент.. уперше крутив плівку в Іллічівську 1958 року в день народження порту, коли причал прийняв перше судно* (Літ. Укр., 19.XI 1968, 1); *Вже через шість місяців перші судна прийняв Одеський порт* (Ком. Укр., 6, 1969, 25); // *кого.* Мати кого-небудь своїм відвідувачем, тимчасовим мешканцем. *Тут був готель «Царград». Спинись, людино! Він Пушкіна, вигнаниця і співця, Приймав колись* (Рильський, II, 1960, 87); *Береги штучного моря вже кілька років приймають десятки тисяч відпочиваючих киян та мешканців навколишніх міст і сіл області* (Веч. Київ, 24.II 1970, 4); *Напівтемна, холодна й сира камера прийняла до себе політичного в'язня — інженера-більшовика В. М. Маковського* (Знання.., 11, 1967, 10); *Образно. *Ліси широко приймають у свої обійми парубка, але вони тільки похитуються, а не шумлять* (Стельмах, I, 1962, 467); // Пропускати через себе. *Вони знали, що після того, як переправа прийме всіх, перейдуть по гулкому настилу й вони, і лише після того буде запалено бікфордів шнур* (Гончар,

II, 1959, 286); *Відчинилася кріпосна брама і прийняла сміляків, яких переслідували, прокинувшись, запорожці* (Довж., I, 1958, 246).

Нехáй (хай, бодáй) тебé (вас) земля́ не прúйме; Бодáй (щоб) тебé земля́ не прийняла́ — уживається як найтяжчий проклін. *Нехай земля не прийме вас* [бандерівців], *прокляті!* (Рильський, Мости, 1948, 96); *«А бодай тебе земля не прийняла, а щоб тебе вода вивергнула..»,— прокльони, до яких удавалася жінка, приводячи Карпа до тями* (Ю. Янов., Мир, 1956, 233); **Нехáй (хай) мене́ [свята́] земля́ прúйме** — уживається як присяга для підтвердження правдивості чого-небудь сказаного. *— Нехай я, де стою, там і провалюся! Хай мене свята земля прийме, коли неправда!.. — присягався Лушня* (Мирний, I, 1949, 313); **Прийми́ бóже (гóсподи) мою дýшу (мене́) [до сéбе]; Прийми́ мене́ (моé грíшне тíло) [сирá] земля́ (водá, мóре** *і т. ін.*) — уживається для вираження крайнього відчаю, небажання жити. *Серед ставу Мовчки опинилась* [Катря]. *«Прийми, боже, мою душу, А ти — мое тіло!» Шубовсть в воду!..* (Шевч., I, 1963, 38); *«Господи милосердний! Або мене прийми до себе, або нехай вона* [Параска] *згине!»* (Н.-Лев., II, 1956, 9); *— Земля ж моя, земля сиренькая, Мати ж моя рідненькая, Прийняла ж ти отця й неньку, Прийми й мене, молоденьку* (Чуб., V, 1874, 359); *— Прийми, море, мое грішне тіло! Мокрина кинулась до моря, неначе прудка кола* (Н.-Лев., II, 1956, 241); [**Сирá] земля́ (могúла) прúйме (прийняла́)** *кого* — помре (помер) хтось. *Я к собі парубка велів позвать, І лагідно почав його навчати, Що нас усіх земля прийме, як мати, Що всім нам в ній по труді спочивать* (Фр., XIII, 1954, 284); *Так прийняла його могила — Червоний орден біля серця в нього* (Перв., I, 1958, 76).

17. Забирати що-небудь звідкись. *Подаючи страви й приймаючи посуд, Малуша спочатку відчувала на собі гострий погляд княгині Ольги, розуміла, що вона слідкує за нею* (Скл., Святослав, 1959, 84); [Л ю б о в *(до Ореста):*] *Поставте, будь ласка, тут; сю рослину можна прийняти* (Л. Укр., II, 1951, 35); *Тихо в хаті. Не шарудів сторінками Давид. Марія підійшла до нього — спить він. Прийняла з грудей книжку, поклала на стіл* (Головко, II, 1957, 112); // Відводити в інше місце, в інший бік. *Здається йому, що й боязкі глядить на його, хоче посваритись пальцем... він і прийме руку назад* [від хліба]... (Мирний, I, 1949, 146); *Обережно.. прийняв ногу опришок... Камінь перевалився набік* (Хотк., II, 1966, 204).

18. Допомагати при народженні (дитини або маляти якої-небудь тварини). *— Він кум мені, я в нього дитя приймала...* (Мирний, IV, 1955, 233); *— Пийте на здоров'я, а новонародженого ми самі прийняли* (Тют., Вир, 1964, 525).

◇ **Прийня́ти оста́нній óдих** *чий* — бути присутнім при чиїйсь смерті. [М а р и н а:] *Ой мій таточку! ..не я бачила твій останній погляд, не я прийняла останній твій подих!..* (Кроп., V, 1959, 547).

ПРИЙМА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **ПРИЙНЯ́ТИСЯ,** *рідко* **ПРИНЯ́ТИСЯ** *і діал.* **ПРИЙМИ́ТИСЯ,** приймýся, прúймешся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Приживлюватися після пересадження (про розсаду, дерева, кущі), сходити (про посіяне), починати рости. *Посадить вона дерево в садку, дерево швидко приймається і за літо вижене паростки вище од хати* (Н.-Лев., IV, 1956, 17); *Мелася насіяла всячини, і усе прийнялося, зійшло і проквітало* (Вовчок, I, 1955, 340); *Якщо йшов* [Липтак] *по гриби чи просто на прогулянку в ліс, кожного разу відвідував троянду, яка прийнялася, росла, наче з води, радувала його* (Томч., Готель.., 1960, 37); *Образно. *Потроху прийметься насіння, Що розсівали навкруги, Зросте міцніше покоління, Що не подужають враги* (Граб., I, 1959, 152); // Успішно прищеплюватися (про деякі профілактичні щеплення). *Віспа прийнялася;* //*перен.* Ставати звичним, укорінюватися, закріплюватися. *Щоби пісня прийнялася в народі, вона мусить набрати народного характеру не лише у змісті і вислові, але передусім у формі, тобто в своїй ритмічній будові* (Муз. праці, 1970, 49); // *перен.* Ставати стійким (про почуття). *Ватя його заінтересовувала тут на селі, серед сільської тиші та спокою, але те почування не глибоко прийнялося в його серці* (Н.-Лев., IV, 1956, 106).

2. *за що.* Вважатися чим-небудь. *Основна відмінність матеріаліста від прихильника ідеалістичної філософії полягає в тому, що відчуття, сприйняття, уявлення і взагалі свідомість людини приймається за образ об'єктивної реальності* (Ленін, 18, 1971, 261); *Ревнощі ніколи й ніде не приймаються за докази* (Загреб., Шепіт, 1966, 261).

3. *чого, діал.* Дотримуватися. *— Громада приймається того, що пан кажуть. Громада не хоче пана руйнувати* (Фр., III, 1950, 295); *— Я такого права не приймаюся,— сказав рішуче Гриць.— Як мені нема права в громаді, то я йду деінде* (Март., Тв., 1954, 69).

4. *заст.* Братися (у 2—5 знач.). *— Приймайся* [сину] *краще коло землі. Не все ж чужим та чужим її робити* (Мирний, I, 1949, 163); [М а к с и м:] *А мені ще треба до світа вставати та за косу прийматись, там треба викосить осьмушку ячменю шинкареві* (Кроп., I, 1958, 391); *Заспокоївшись трохи, він знов примавсь за роботу, носив воду і дрова, замітав двір, так, наче нічого не сталось* (Коцюб., II, 1955, 193); [А н т о н і о:] *Безмірну дяку винен я за те, магістре найславутніший, що ви мої справи прийнялись так пильно* (Л. Укр., III, 1952, 112); *Чура сів коло його да й прийнявсь за снідання* (П. Куліш, Вибр., 1969, 135); *«Пора нам розстатися вже з пануванням»,— подумав Аркадій Петрович, защібаючи лівий манжет і, прийнявшись за правий, згадав одразу, як гула радісно сходка, коли він пояснив їй права народу на землю* (Коцюб., II, 1955, 383); *Приймився б* [бельгієць] *керувати фабрикою церезину, коли підприємець запевнить йому семилітню безперервну службу і 5000 ринських плати на тиждень* (Фр., V, 1951, 327); *Дівчата, бачачи, що їх постояльці не займають* [займають], *прийнялись за свої хитрощі* (Кв.-Осн., II, 1956, 430).

[**І] за холóдну вóду не приймáтися (прийня́тися),** *заст.*— те саме, що [**І] за холóдну вóду не брáтися (не взя́тися)** (*див.* водá). *Почне* [Настя] *Параску умовляти: як таки так цілий вік прожити, щоб і за холодну воду не прийнятися?* (Мирний, IV, 1955, 70).

5. *тільки док., розм., рідко.* Звільнити місце, прохід, відійти. *Дорош.. скоро розгледів людську постать, що зі словами: «Приймись, щоб тобі була здохла до вечора!» — стала пробиратися поміж коровами до виходу* (Тют., Вир, 1964, 110).

6. *тільки недок.* Пас. до **прийма́ти.** *На VIII з'їзді РКП, 18—23 березня 1919 року, приймається нова програма партії..* (Ленін, 43, 1974, 210); *В радянській психології зорових відчуттів приймається трикомпонентна теорія розрізнення кольорів Ломоносова—Гельмгольца* (Рад. психол. наука.., 1958, 13); *В оголосці* [оголошенні] *нічого не було виречено про те, що в альманах приймаються і драматичні утвори* (Мирний, V, 1955, 374); *По ній* [електронній апаратурі] *приймаються і передаються програми телебачення між Києвом та Москвою* (Веч. Київ, 19.I 1963, 1); *Сальви на його честь, почет і схилення, урочисті пишні зустрічі — все приймалося Наполеоном як цілком заслужене* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 58); *Естетствуючі поети, прихильники «чистої краси»,*

ніколи не приймалися народом (Мал., Думки.., 1959, 119); *В члени партії приймаються свідомі, активні і віддані справі комунізму робітники, селяни і представники інтелігенції* (Статут КПРС, 1971, 13); *Тілько коло глухої залізної брами перекинули залізний місток, та й той часто-густо приймався* (Мирний, IV, 1955, 15).

ПРИЙМА́Ч, á, *ч.* 1. Те, що приймає, вбирає що-небудь. *Голосним приймачем сонячної енергії є океан* (Курс заг. геол., 1947, 40); *Добуту у джерелі електричну енергію можна використати, перетворюючи її, наприклад, в теплоту — в плитці, в механічну — в електродвигуні. Плитка, двигун — приймачі енергії* (Фізика, II, 1957, 101).

2. Прилад для приймання звуку, світла, випромінювання і т. ін. *Щоб вести спостереження в іншому діапазоні хвиль, відмінному від видимого світла, необхідно мати значно більш чутливі приймачі того чи іншого випромінювання, ніж для світлових хвиль* (Наука.., 1, 1958, 9); // *розм.* Те саме, що радіоприймáч. *Ляля комсомолка, з юнаками Ніжними дівочими руками На Москву настроює приймач* (Нагн., Пісня.., 1949, 108); *Приймач без антени не дасть передач...* (Пех., Хто сіє вітер.., 1959, 214).

3. *діал.* Приймак. *Образно. — *Твоя правда, Мілечко! Нема потреби нам пхатися в ті панські-магнатські круги, де ми й довіку будемо приблудами та приймачами* (Фр., VIII, 1952, 49).

ПРИЙМА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до приймáк. *Він був бездітний і прийняв собі маленьку дівчинку за приймачку* (Н.-Лев., IV, 1956, 196); *У порівн. *У тітки Маруся вижила чотири роки.. Вона завсігди була як чужа, як приймачка у цій сім'ї* (Гр., I, 1963, 371).

ПРИЙМЕ́ННИК, а, *ч., грам.* Незмінне службове слово, що вказує на відношення керованого іменника, а також займенника і числівника до керуючого слова. *Прийменники бувають прості або первісні (в, на, при, під, над і т. д.) і складені (попід, поміж, поза, з-під)* (Сл. лінгв. терм., 1957, 137); *Зрозуміло, що не можуть виступати в ролі логічних центрів службові частини мови — прийменники й сполучники, які не мають самостійного значення, а служать для виявлення відношень та зв'язків між словами* (Худ. чит.., 1955, 106).

ПРИЙМЕННИКО́ВИЙ, а, е. Який уживається з прийменником. *Коли однорідні члени речення виражаються прийменниковими словосполученнями, то прийменник здебільшого повторюється при кожному члені* (Мовознн., IV—V, 1947, 188); *Серед прийменникових конструкцій, що виражають спосіб дії, багато фразеологізованих* (Сучасна укр. літ. м., I, 1969, 480).

ПРИ́ЙМИ, ів, *мн.* Життя в чужій родині. *Образно. *Хоч і були обидва колгоспи рівноправні на будові ГЕС, проте ворошиловці почували себе в приймах у «Сьомого Жовтня»* (Ю. Янов., II, 1954, 170).

Брáти (взя́ти, приймáти, прийня́ти) в при́йми *кого* — прийняти кого-небудь у свій дім як чоловіка, зятя чи сина. — *Та й Олена ж казала, що хазяїн бере його у прийми, та се вже певно, що він любить хазяйську дочку* (Кв.-Осн., II, 1956, 37); *Нимидора справила сирітське весілля, без батька й прийняла зятя в прийми в свою хату* (Н.-Лев., II, 1956, 244); **Бу́ти (жи́ти** *і т. ін.*) **у при́йма́х** — жити в домі дружини. *Зять* [Джерин] *мусив змовчувать: робив усяку угоду Джері, бо він був у приймах і постерігав, що Джеря п'є з горя* (Н.-Лев., II, 1956, 258); *Зять Семен повернувся з гітлерівського табору безруким інвалідом, живе у старого Проця в приймах, бо держить старшу Процеву доньку Марію* (Ю. Янов., I, 1954, 118); *Прізвище гучне, а тремтиш.. В приймах відсиджувався? Лісовим повітрям треба дихати. Бо загинеш* (Баш, П'єси, 1958, 38); **Приставáти (пристáти, іти́, піти́** *і т. ін.*) **в при́йми** — ожепившись, поселятися в домі дружини. *Хай пристає* [зять] *у прийми, хай молоді на очах у старих учаться хазяйнувати: оддамо їм усе* (Мирний, III, 1954, 22); [Ч е р е п а н ь:] *Дамо заміж віддаю... Зять дворянського звання, з колишніх баронів. Герби спродав, іде в прийми до мене* (Мокр., П'єси, 1959, 283); **Проси́тися (прохáтися, попроси́тися) в при́йми:** а) проситися жити в домі дружини. *Живе Текля самотня під горою, і ніхто не загляне в той куток. До неї й прибився Юхим на початку зими, у прийми попросився* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 293); б) проситися до когось, щоб бути разом або робити разом що-небудь. *Парубок тут же поклав собі рибалчити, і як тільки човник черкнувся об берег, побіг до Омелька прохатися у прийми..— Візьміть же мене на річку* (Л. Янов., I, 1959, 306); — *Геть, не заважай мені,— гукає Маковей сусідові-зв'язківцеві, що проситься до нього в прийми.. Може, це я вже останній окоп рию, для історії залишу!* (Гончар, I, 1954, 357).

ПРИ́ЙМИТ, а, *ч., діал.* Приймак.— *Адже Левко батько твій? — Та ні, Левко приймит* (Кв.-Осн., II, 1956, 277).

ПРИЙМИ́ТИ *див.* приймáти.

ПРИЙМИ́ТИСЯ *див.* приймáтися.

ПРИ́ЙМОЧКА, и, *ж.* Верхня частина маточки рослини, на яку потрапляє пилок. *Квітки у льону-довгунця правильні, дрібні.. Маточка* [квітки] *складається з п'ятигніздої зав'язі і п'ятьох стовпчиків з приймочками* (Техн. культ., 1956, 11); *Шафран — це висушені приймочки квіток рослини крокуса, вирощуваної в Азербайджанській РСР* (Укр. страв, 1957, 344); *Василько згадував, що коли він переносив пилок на піддослідну приймочку, рудий котик терся біля тої цікавої справи* (Вол., Дні.., 1958, 156).

ПРИЙНЯ́ТИ *див.* приймáти.

ПРИЙНЯ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до прийня́ти. *Партія свідомого пролетаріату, соціал-демократія, уже в своїй програмі, прийнятій на другому з'їзді в 1903 році, висунула вимогу установчих зборів* (Ленін, 12, 1970, 110); *Попросіть тільки в редакції, щоб мені дали відповідь, наприклад, в переписці редакції, чи буде се оповідання прийняте і коли може воно бути надруковане* (Л. Укр., V, 1956, 101); *Прийняте рішення розрядило йому поганий настрій, і він уже ласкаво подивився на свого учня, що тим часом смоктав засунутий у рот палець* (Панч, В дорозі, 1959, 54); *Палатна сестра, виконуючи призначення лікаря, не тільки роздає ліки, але й стежить, щоб вони були прийняті* (Заг. догляд за хворими, 1957, 32); — *Ти прийнятий* [в інститут]! (Гончар, Тронка, 1963, 116); — *Щастен будь, гостю, в цім краї ти прийнятий будеш привітно!* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 32); // **при́йнято,** *безос. присудк. сл. Я не можу говорити — мені не дає авторське задоволення. Мого проекта блискуче прийнято* (Ю. Янов., II, 1958, 36); *По телеграфу прийнято з Москви Указ уряду про присвоєння Поліщукові звання Героя Радянського Союзу* (Гончар, III, 1959, 35); — *Косте, принеси он кобилицю! .. — А сама ти не зволила б зійти? — і сміється, бо східці ж прийнято* (Головко, II, 1957, 97).

ПРИЙНЯ́ТИСЯ *див.* приймáтися.

ПРИЙНЯ́ТНИЙ, а, е. Який відповідає певним вимогам; якого можна прийняти, з яким можна погодитися. *Для Варшави Петро Конашевич був єдиним прийнятним командувачем* [козацького війська] (Тулуб, Людолови, II, 1957, 480); *В конкретних історичних умовах того часу найбільш прийнятною релігією для Русі виявилось християнство* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 496); *До завдань космічної медицини входить також медико-біологічне забезпечення прийнятних умов перебування все-*

рединї космічного корабля (Фізіол. ж., VII, 1, 1961, 5).

ПРИЙНЯ́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **прийня́тний.**

ПРИЙНЯ́ТТЯ, я́, *с.* Дія за знач. **прийня́ти.** *В разі.. відмови від прийняття спадщини (за винятком випадку, передбаченого ст. 424).. їх* [спадкоємців] *частка переходить до інших спадкоємців за законом* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 72); *Прийняття Конституції завершувало перший етап будівництва Радянської держави* (Біогр. Леніна, 1955, 202); *Антропоморфні божества, яким поклонялись східні слов'яни перед прийняттям християнства, у свою чергу уособлювали різні сили природи* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 495); *Можливо, головний секрет художньої привабливості багатьох віршів.. у чудовій молодості і свіжості почуттів, у молодій радості відкриття і прийняття світу* (Поезія.., 1956, 23); *— Прийміть до товариства.— Ага... У Христа вірусі? — Вірую.. Повторення цієї нескладної церемонії прийняття до Січі перебив прихід Бульби* (Довж., I, 1958, 229); *Колони перекриття дали тріщину ще до прийняття навантажень* (Рад. Укр., 27.VIII 1959, 2); *Оплачується не тільки молоко і догляд, але й прийняття та вирощування теляти до 20-денного віку* (Хлібороб Укр., 5, 1968, 8).

ПРИЙО́М, у, *ч.* 1. Те саме, що **прийма́ння** 1—6, 8, 11—13. *Зв'язок як засіб передачі та прийому повідомлень виник ще в давні часи* (Наука.., 2, 1962, 1); *Прийом у члени партії провадиться виключно в індивідуальному порядку* (Статут КПРС, 1971, 13); *На білих мармурових сходах вестибюля, перед численним розмаїтим натовпом, секретар приймальної комісії оголошує наслідки прийому* (Мик., I, 1957, 115); *У домі готувалися до прийому гостей. Натирачі підлоги потіли над паркетом* (Мокр., Сто.., 1961, 93); *Короткий прийом скінчився, щокнув замок й Лазар вступив у камеру* (Коцюб., II, 1955, 194); *Свинарки.. закінчили прийом опросу до 5 днів і повністю зберегли молодняк* (Соц. тв., 1, 1956, 13).

2. *у сполуч. з прикм.* Певне ставлення під час зустрічі з боку того, хто приймає. *Запросив* [швець] *до хати, посадив на чільне місце. Трохи здивована таким шанобливим прийомом, Люба всміхнулася і навіть зніяковіла* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 41); *Іван Юхимович був приголомшений таким холодним прийомом. Одразу ж вивітрилося все, що він хотів сказати секретареві обкому* (Руд., Остання шабля, 1959, 277); *Глава делегації Янош Молнар подякував кримчанам за теплий прийом* (Літ. Укр., 13.IX 1966, 1).

3. Зібрання запрошених осіб, перев. з частуванням, як урочистий захід на честь кого-, чого-небудь. *17-го вересня! Свято Софії, Віри, Надежди* [Надії] *і Любові. Скільки імен, скільки іменинниць, скільки подарунків, візитів, прийомів!..* (Л. Укр., III, 1952, 484); *З Лолітою Торрес ми познайомилися на прийомі, влаштованому радянським посольством з нагоди перебування нашої делегації* (Дмит., Там, де сяс.., 1957, 124).

4. Спосіб виконання або здійснення чого-небудь. *Різні прийоми і особливості були у наших рибалок. Дехто, приміром, любив міняти місця і присуєджувались до чужих принад* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 44); *У галузі морської тактики Ушаков не обмежувався тодішніми застарілими правилами, а сміливо вводив нові прийоми бою, що ґрунтувалися на широкому застосуванні маневру* (Іст. СРСР, II, 1957, 70); *Прийоми і методи ідеологічних диверсій імперіалістичної буржуазії нині стали особливо витонченими* (Ком. Укр., 10, 1968, 9); *Використання жароміцних властивостей нових дорогих матеріалів — це не єдиний прийом застосування пари дуже високих температур і тисків* (Наука.., 5, 1959, 18); // Метод дослідження, вивчення чого-небудь. *Треба вміти користуватися прийомами марксистського дослідження для аналізу нових історичних умов, нової обстановки* (Біогр. Леніна, 1955, 284); *Для того щоб пізнати загальні властивості, відношення, закономірності предметів і явищ об'єктивної дійсності, людина застосовує різні логічні прийоми* (Логіка, 1953, 11); // *рідко.* Спосіб тримати, поводити себе. *Сташка мала в своєму арсеналі цілу гаму чисто жіночих прийомів, які ні від кого не переймала, а просто природа обдарувала її цією здібністю* (Вільде, Сестри.., 1958, 380).

Техні́чний прийо́м — усталений спосіб виконання або виготовлення чого-небудь. *Десятки, сотні раз повторював він технічні прийоми, знову й знову виходив на килим, щоб досконало оволодіти всіма секретами класичної боротьби* (Веч. Київ, 11.VIII 1962, 2); *Він не знав технічних прийомів килимарства і не міг знайти спільної мови з майстром* (Вол., Самоцвіти, 1952, 140).

5. Певний захід для здійснення чого-небудь, досягнення якоїсь мети. *Люди, які під політикою розуміють дрібні прийоми, що зводяться іноді мало не до обману, повинні зустрічати серед нас найрішучіший осуд* (Ленін, 43, 1974, 51); *Головну роль у боротьбі з бур'янами, безперечно, відіграють агротехнічні прийоми* (Хлібороб Укр., 9, 1966, 5); *Ряд житлових масивів у Києві, Харкові, Дніпропетровську, Донецьку та інших містах характеризується.. малими архітектурними формами, прийомами благоустрою й озеленення* (Літ. Укр., 10.IV 1970, 4); // Засіб вираження, зображення. *Для створення характеру Давида Мотузки А. Головко користується багатьма художніми прийомами* (Іст. укр. літ., II, 1956, 434); *У Тростянецькому парку надзвичайно глибоко продумані і майстерно здійснені прийоми створення пейзажів* (Хлібороб Укр., 7, 1969, 32); *Справжнім його вчителем був Рембрандт. Тарас Григорович вивчав і наслідував творчі прийоми цього геніального митця* (Нар. тв. та етн., 2, 1964, 24); *Будувати виставу лише на режисерських прийомах не можна. Постановник повинен довіритися актору — найбільш чутливому і талановитому мистецькому інструменту* (Мист., 3, 1968, 12).

6. Виконання, здійснення дії за один раз. *Листа написано різним атраментом, за кілька прийомів* (Ю. Янов., II, 1958, 77); *Мліївські садоводи збирають плоди не в один, а в два-три прийоми. Спочатку найкрупніші — першого сорту, залишаючи другий сорт і нестандартні* (Хлібороб Укр., 9, 1968, 30); *Підбігли Андрушка й Серьожка. Захекані.. І враз Серьожка перший хлипнув у два прийоми — Олянку!.. схватили!..* (Головко, I, 1957, 374).

7. *заст.* Призов. — *У москалі його, у москалі!.. Тепер і прийом у городі, зараз і вези його!* (Вовчок, I, 1955, 137); — *Так до його дуже не чіплялись, а в перший прийом і завдали в москалі..* (Мирний, I, 1949, 160); // Місце, де відбувається призов. *Виходять хлопці з прийому,— дедалі плачу більше* (Л. Укр., III, 1952, 559); *Проводжала* [Докія] *його, побувала в прийомі, І на станції зимній сиділа допізна* (Мал., Звенигора, 1959, 347).

ПРИЙО́МНИЙ, а, е. 1. *у сполуч. із сл.* с и н, д о ч к а. Прийнятий у чужу сім'ю. *Найбільше вразило хлопця те, що він був не перший прийомний син Каленика Романовича і Ганни Сильвестрівни* (Сенч., Опов., 1959, 38).

2. Те саме, що **прийма́льний.** *Скупий ліхтарик над дальнім корпусом прийомного покою* [лікарні] *блимав непевно й тоскно* (Мик., II, 1957, 223); — *Прийомні години я вже розпочав. Скоро повна хата прохачів наб'ється...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 10); — *Якого тут багато кімнат! — промовила Ганя.— От і багато!*

Перша кімната буде прихожа; друга — прийомна, третя — зала (Н.-Лев., I, 1956, 161).

ПРИЙТИ́ *див.* **прихо́дити.**

ПРИЙТИ́СЯ *див.* **прихо́дитися.**

ПРИ́ЙШЛИЙ, а, е. 1. Який прийшов, увійшов куди-небудь. *До Золотаренків, до яких раніше майже ніхто не заходив, тепер щовечора зазирали сусіди чи й так собі — прийшлі люди* (Тют., Вир, 1964, 158); // Який прибув звідкись, не місцевий. *Що зібрало ці всі будинки докупи? ..Може, прийшлий Тімур побоявся сюди йти через ріку, і через це — місце на ріці запахло першим димом людської оселі?* (Ю. Янов., I, 1958, 177); *Про скорочення поповнень робітничого класу вихідцями з села можна судити також на підставі даних про осідання прийшлого населення в містах* (Укр. іст. ж., 1, 1960, 51); // Який з'явився серед спорідненних чимсь людей з іншого середовища. *Саме в цих, непролетарських, прийшлих, випадкових групах по заводських колективах* [Одеси] *і знаходили для себе підпори в дні Жовтневого перевороту меншовики, есери та анархісти* (Смолич, V, 1959, 110); // *у знач. ім.* **прийшлий,** лого, *ч.:* а) той, хто прийшов, увійшов куди-небудь. *Господиня поралася біля печі, теж не звертаючи уваги на прийшлого* (Тют., Вир, 1964, 185); б) той, хто прибув звідкись, не місцевий. *Туземці добре зустріли прийшлих.*

2. *заст.* Майбутній. *Михайло, помагаючи дідові, радив рушницю придбати добру на прийшлі часи і в думці вже націлював у ведмедя страшного з великою втіхою* (Вовчок, I, 1955, 343); *Хоть прийшлий рік і нам такую ж долю зготовить, сміло йдем в війні за волю!* (Фр., XIII, 1954, 81); *І так мені хочеться бути разом з Вами.. Ну, та на це літо маєте відпустку, а на прийшле — не одкараскаєтесь од мене, хоч би й хотіли* (Коцюб., III, 1956, 274).

ПРИКА́ЖЧИК, а, *ч.* 1. *іст.* У царській Росії — найманий службовець у поміщика, що наглядав за якоюнебудь ділянкою його господарства, виконував різні господарські доручення або керував господарством. *Був* [Павлов] *колись за об'їждчика в одного пана, тоді за прикажчика, тоді за управителя, а там уже й свою земельку купив* (Гр., II, 1963, 319); *Селянин відбував панщину, працював у полі під наглядом панського прикажчика, озброєного палицею* (Іст. середніх віків, 1955, 31); *Образно. *Він* [Ленін] *вказував, що буржуазні професори філософії, як і професори політичної економії, є вченими прикажчиками класу капіталістів* (Біогр. Леніна, 1955, 102).

2. *іст.* У царській Росії — найманий службовець у купця або в торговельному закладі. *Покинув він торби, та взимку став у крамаря за прикажчика* (Н.-Лев., IV, 1956, 319); *В поодиноких крамницях позіхають від нудоти й лупають очима на невідомого перехожого прикажчики або сам хазяїн-купець* (Тулуб, В степу.., 1964, 51); *У порівн. — *Він, як в меж купцями прикажчик, так він в мене права рука моя* (Кв.-Осн., II, 1956, 349).

3. *заст.* Продавець у крамниці. *В кооперативних крамницях запанував зразковий порядок, чистота, прикажчики ввічливо поводилися з покупцями* (Бойч., Молодість, 1949, 225); — *З ким це ти, Анисько?* — *спитала Варвара..* — *Та впадився прохвост один, з воєнторгу прикажчик, чи бог його святий знає...* (Перв., Дикий мед, 1963, 19).

ПРИКА́ЖЧИКІВ, кова, ове, *іст., заст.* Прикм. до **прика́жчик;** належний прикажчикові. *Нічого страшного ні в голосі, ні в обличчі, ні в постаті прикажчиковій у ту хвилину не було* (Л. Янов., I, 1959, 420); — *Федоре, панів куме! Іди подивися, до якого шлюбу твою дочку наряджають!* — *гукала на весь садок прикажчикова жінка* (Мирний, IV, 1955, 235).

ПРИКАЖЧИКІ́ВНА, и, *ж., іст.* Дочка прикажчика (у 1, 2 знач.). — *А то про яку ти кажеш, що до неї тобі далеко? Хіба тут є попівна або прикажчиківна?* (Кв.-Осн., II, 1956, 32); [Д е м к о:] *Моя воля, щоб ти сватав прикажчиківну* (Кроп., II, 1958, 223).

ПРИКАЖЧИКУВА́ТИ, у́ю, у́сш, *недок., іст.* Служити прикажчиком (у 1, 2 знач.). *Пан глянув на Максима Базилевського, тоді він прикажчикував, та й каже:* — *Збудувать на цім місці хату на дві половини з кімнатами та й другу поруч поставить* (Стор., I, 1957, 185); [К и р п а:] *Музиченко лавку завів..* [М е л а н і я Г р и г о р і в н а:] *Може, і наш Трохим там прикажчикуватиме?* (Кроп., IV, 1959, 208).

ПРИКА́ЖЧИЦЯ, і, *ж., іст.* 1. Жін. до **прика́жчик** 2. — *Була я скрізь і по гошпиталях* [госпиталях], *і по богадільнях, заходила й в магазини, думала стати за прикажчицю абощо* (Н.-Лев., IV, 1956, 277).

2. Дружина прикажчика. [В у с т я:] *Прибігла за зонтиком, бо ми оце зараз ідемо з прикажчицею до попаді в гості* (Кроп., II, 1958, 221).

ПРИКА́ЖЧИЦЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **прика́жчик** 1, 2. *Кінські голови і прикажчицькі морди вже сновигали попідвіконню і стукали в середохрестя рам окоренками нагайок:* — *Гей, люди! Економія вже пише контракти!* (Стельмах, I, 1962, 186); *В чився* [Валерик] *тільки на високі бали, краще за всіх отих своєкоштних ябедників, прикажчицьких синків* (Гончар, Таврія, 1952, 75).

ПРИКА́З, у, *ч.* 1. *іст.* Адміністративно-судова установа, що керувала окремою галуззю центрального та обласного управління Росії XVI—XVII ст. *Кожен приказ не тільки відав певною галуззю державного управління, а й чинив суд, призначав покарання* (Іст. СРСР, I, 1957, 154); *Никав Омелько там по розправах, а коли й щастило пробитись до будь-якого приказу, молодика, досить таки пошарпаного в дорозі, гнали геть* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 516).

Прика́з громадського призрі́ння — установа в царській Росії, що відала закладами, утримуваними на громадські кошти (дитбудинками, лікарнями, богадільнями і т. ін.). *У 1822 році Рудиківський залишив військову службу і працював у лікарні Київського приказу громадського призріння* (Матеріали.. охор. здоров'я.., 1957, 23).

2. *розм.* Те саме, що **розпоря́дження** 2. *Почтар, півроку, був підпилий, Оддав сенатові приказ, Щоб тілько в Віфлеємі били Малих дітей* (Шевч., II, 1953, 302); *Й'с, гуляє* [Максим], *з шинкаря насміхається; з кріпаками панібратається, жалкими докорами їх коле, що роблять на панів, навчає не слухатись їх приказів* (Мирний, I, 1949, 214); *Прикази арештувати мене.. відновляються в належний спосіб об різдві святому* (Л. Укр., IV, 1954, 132).

ПРИКАЗА́ТИ *див.* **прика́зувати.**

ПРИ́КАЗКА, и, *ж.* Поширений у мові влучний, часто римований вислів, близький до прислів'я, але без властивого прислів'ю повчального змісту. — *Сім дочок, та це випадає сім весіллів.. Дочки, правда, шкода; «але шкода, та не вигода!» як кажуть в приказці* (Н.-Лев., I, 1956, 139); *Він знав, що то найми... «Босий дохід, а голодна харч; зрання води, в полудне пити, а ввечері бити», — як каже жартівлива приказка* (Коцюб., I, 1955, 104); *Переливами різних фарб коштовних самоцвітів виграють глибокі за змістом, блискучі за формою, зовсім маленькі розміром перлини мудрості народної — прислів'я та приказки, дотепи, примовки і т. п.* (Рильський, IX, 1962, 187); *Байдужих,— ні до ради, ні до звади,— байдужих приказок нема! В них — темперамент народів* (Літ. Укр., 23.IX 1969, 2).

ПРИКАЗКО́ВИЙ, а, е. Стос. до приказки. *А може, як справжнього щастя зазнає* [Гордій]..,*то якось воно й*

та відмова наблизиться до його. А може? — казав він сам собі, добре розуміючи, що се та приказкова соломина, що за неї хапається людина втопаючи (Гр., II, 1963, 111); // Такий, як у приказці. *З другого боку, закінчення поезії Шевченка часто мають підсумовуюче приказковий характер* (Курс історії укр. літ. мови, I, 1958, 231).

ПРИКА́ЗНИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **прика́з** 1. *В першій половині XVII ст. приказна система управління в Російській державі розвивалась далі, а разом з нею зміцнювалася самодержавна влада царя* (Іст. УРСР, I, 1953, 214); // Який служив у приказі. *Коваль тим часом вліз у багнюку, обійшов з усіх боків карету, під низ заглянув, позбирав каламарі та пера, приказним дякам віддав* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 140); *Критик звертає особливу увагу на змальовані в повісті картини хабарництва і свавілля приказних дяків Московської Русі XVII ст.* (Рад. літ-во, 8, 1965, 52); // *у знач. ім.* **прика́зний,** ного, *ч.* Той, хто служив у приказі. *А там приказні, що охочі самі грошики лупити, а тутечка вони б що-небудь дали, що хоч би постояти біля Галочки* (Кв.-Осн., II, 1956, 315).

Прика́зний крючо́к, *зневажл.*— чиновник, писар приказу. *Приказні крючки попервах дуже охоче хапали Омелькові грошики* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 516).

ПРИКА́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прика́зувати** 1. — *Що сталося, Мартинку?— запитав* [сліпий], *урвавши голосне приказування прохача* (Лс, Хмельницький, I, 1957, 131).

ПРИКА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИКАЗА́ТИ,** ажу́, а́жеш, *док.* 1. Казати яку-небудь приказку, слова якоїсь пісні відповідно до ситуації, події. *Гості приказували, бажаючи Семенові та Мотрі і з води, і з роси повну торбу всякого добра* (Коцюб., I, 1955, 44); — *От сам оженишся, тоді й побачиш...— Еге, на сирій землі. Як у тій пісні співається, що «взяв собі паняночку — в чистім полі земляночку»,— приказував Марко на прощання* (Тют., Вир, 1964, 266); — *Коли так, то нам вінець, діду кінець, а богу слава,— приказав Зануда з покута* (Н.-Лев., III, 1956, 346); — *Та там як скаже* [Андрій], *як прикаже, як тупне, та як ухопить мою Химку на «польки», так, ну, як ото вихор..!* (Вишня, I, 1956, 18); // *тільки недок.* Говорити що-небудь, супроводжуючи якусь дію. *Білі зуби рвали вкриті філоксерою корінці, котрі Маріора несито ковтала, приказуючи в одно: — Хай же я вмру від тої зарази...* (Коцюб., I, 1955, 217); — *А руки! Руки як держиш! — і продовжуючи стукати старого по голові стеком, приказував* [хорунжий] *в такт ударам: — По швах! По швах! По швах!* (Багмут, Опов., 1959, 21); *Образно. *Чути, як гупає бубон, приказує гармошка* (Ю. Янов., I, 1958, 54); // *тільки недок.* Плачучи, промовляти що-небудь. *Ридає* [Чайчиха], *ридає так, господи! Та тільки приказує: «Ой, світе мій, світе мій милий, світе мій красний!»* (Вовчок, I, 1955, 271); *Христя теж не стримала сліз. Але не приказувала, як мати,— тільки глибоко відхлипувала та судорожно здригалась, тамуючи в собі тяжкий біль* (Іщук, Вербівчани, 1961, 41); // *тільки недок.* Говорити що-небудь час від часу, ні до кого не звертаючись. *Мати було так приказує: хвала богу, сина оженила; хвала богу, невістки дождала* [діждала] (Барв., Опов.., 1902, 203); *Молодиці позгортували руки та важко зітхали, приказуючи: — Ой боже наш, боже наш!* (Н.-Лев., II, 1956, 330); — *Їстимемо яблучка, істимемо,— приказував він,— стежачи за дружною, організованою працею* (Донч., I, 1956, 67).

2. *заст., розм.* Те саме, що **нака́зувати** 1. — *Добре, скажу йому* [батькові], *щоб віддавав мене за тебе, як і мати приказувала* (Кв.-Осн., II, 1956, 258); — *Не дуже натискуй! Спокійно! — приказував Степан Якович* (Донч., V, 1957, 444); *Всі взялися до обіду, бо Марина приказала: — Будем їсти, а для їх* [них] *заставлю в піч* (Григ., Вибр., 1959, 257); *Старий не відповів лікареві, тільки зятеві приказав: — Заведи, Іване, коні до стайні і сам іди до свого дому!* (Мак., Вибр., 1954, 340).

ПРИКАЛА́БОК, бка, *ч., діал.* Невелика прибудова, комірчина; невеликий відсік у приміщенні, коморі, шафі і т. ін. *Засвітив самопальний сірничок, пішов у другий прикалабок,— коли гляне, аж висить чоловік неживий* (Сл. Гр.); *До доярського прикалабка, де точилася ця розмова, несподівано заскочила Шура Йосипчук* (Добр., Тече річка.., 1961, 87).

ПРИКАЛА́БОЧОК, чка, *ч., діал.* Зменш. до **прикала́бок.** *Там такий був маленький прикалабочок; туди складаємо було то трісочки, то кирпич, а іноді і курку закинемо* (Сл. Гр.).

ПРИКА́ТАНИЙ, а, е, *рідко.* Діспр. пас. мин. ч. до **прикати́ти** 1. *Образно. *Неп — зернятко пішло углиб, заховалося в борозні, приборкане, прикатане* (Еллан, II, 1958, 277).

ПРИКАТА́ТИ *див.* **прико́чувати**[2].

ПРИКАЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Те саме, що **прикоти́ти** 1. *Доки сватачі спочивали, цар наказав зарізати триста тучних волів і прикачати із пивниці триста бочок вина* (Три золоті сл., 1968, 122).

ПРИКИ́ДАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **прики́дати.** *За розпечене залізо ніяк було взятися — окручували* [робітники] *цепами, витягали прикидані цеглою шкиви, поршні* (Горд., Цвіти.., 1951, 33); *Вона сама уважно придивлялась до міжрядь: справді, і тут і там бур'ян був тільки прикиданий землею* (Колг. Укр., 7, 1958, 27); *Про те говорила недокрита стеля, сяк-так прикидана бур'янами та трухою, заплят для призьби не набитий, не обмазаний* (Мирний, IV, 1955, 205).

ПРИКИДА́ТИ *див.* **прикида́ти** [1].

ПРИКИДА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИКИ́ДАТИ,** аю, аєш, *док., перех.* Кидаючи що-небудь, покривати когось, щось. *Єрмілов тепер знадвору закриває вихід, прикидає дошку снігом* (Гром., Кавалер.., 1955, 199); *Когут важко зітхнув, накрив яму лядою, прикидав соломою, гноєм і, сторожко озираючись, пішов до хати* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 292); *Хтось приготував собі місце для сну, намостив під кущем тонкого гілля і прикидав його травою й листям* (Перв., Дикий мед, 1963, 266); // *безос. Землею прикидало нас, як мерців, передчасно* (Перв., I, 1958, 324); // Падаючи, покривати що-небудь (про сніг). *Гузирича боялася, щоб сніг не прикидав картоплі, й спішила її викопати* (Чорн., Пісні.., 1958, 84); // Покриваючи кого-, що-небудь чимсь, приховувати. — *Стала я відмагатися, а він і слухати не хоче, вже тягне з зятем лантухи десь із-за хліва. «Оце, каже, прикидай, хай пережежить. Міручком не зобиджу, знаю, що в тебе тепер їдаком у хаті прибавилось»* (Гончар, II, 1959, 150); // *розм.* Робити покрівлю наспіх, недбало. *Становив Мартин хату довго, дуже довго,— аж тричотири літа: одного літа присохи постановив, крокви положив, стіни заплів, прикидав на зиму так-сяк соломою* (Григ., Вибр., 1959, 355).

ПРИКИДА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИКИ́НУТИ,** ну, неш, *док., перех.* 1. Кидаючи, додавати чого-небудь. *Гей, браття опришки, долийте горівки, До ватри прикиньте ще дров* (Пісні та романси.., II, 1956, 68).

2. *розм.* Давати що-небудь на додаток до того, що віддається або продається. — *До городів я прикидав ще сотню рублів — не брали? ..Подавай назад городи!* (Мирний, III, 1954, 309); — *Дає* [новий хазяїн] *донесхочу пійла* [собакам] *з обметиці та висівок, та щей на другу потраву прикидає по шматочку м'яса* (Н.-Лев., III, 1956, 298); — *Чого ж то так? — спитав неприхильно*

Денис.— І гроші йому позич, та ще й бариша з свого заробітку прикинь! (Гр., II, 1963, 321); — *А хто ж у нас на доброму чорноземі парою оре? Чи мишей до неї будете припрягати? — Коли ви на них ласі — дамо! — Давайте! — сміється Дорохтей.— А до них ще прикиньте пару воликів* (Стельмах, I, 1962, 319); // Втручатися в розмову, вставляти слова, репліки і т. ін. *Говорити він не вмів і лиш коли-не-коли натужно прикидав своє слово* (Горький, Діло Артам., перекл. за ред. Варкентін, 1950, 94); — *Хто його знає... коли б часом громада не передумала,— прикинула Прокоповичка* (Н.-Лев., III, 1956, 71).

3. *розм.* Відмовлятися від чого-небудь купленого, замовленого, знайшовши для цього причину. *Так він-то позвав Кузьму Трохимовича та й посднав його, щоб списав йому салдата* [солдата].. *«А буде яка хвальш* [фальш], *прикину,— каже,— тобі»* (Кв.-Осн., II, 1956, 7); *Отак людям купувати! ..Я набрала, а вона й не схотіла брати, а мені прикинула: не таке каже* (Сл. Гр.); // Залишати кого-небудь на чийсь догляд, чиєсь утримання. *Сип його Яків, в якого померла дружина, прикинув йому малого онука і цілими днями пропадав то в кузні, де працював молотобойцем, то в ревкомі біля Івана Лихопоєнка* (Перв., Невигадане життя, 1958, 11).

ПРИКИДА́ТИ [3], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИКИ́НУТИ,** ну, неш, *док., перех. і неперех.* Зважуючи, міряючи, підраховуючи, визначати кількість чого-небудь. *Питаю: «Може ще хоч з п'ятачок треба доплатити, бо пані усе життє* [життя] *наше посписувала, то воно важкувате». Прикине на вагу поштмейстер: «Нічого, бабусю, більше не треба!»* (Барв., Опов.., 1902, 490); — *А сідай, товаришу рахівник, до столу, та прикинемо на папері, що ми маємо* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 317); // Визначати кількість, розмір чого-небудь приблизно. *Снайпер прикидає віддаль повнолицього місяця від землі* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 552); — *Я прикинув з дружиною, що нове зниження цін дозволить нам економити в день до 6 крб.* (Рад. Укр., 3.III 1949, 2); // Визначати що-небудь приблизно. *Обходив він усі поля вподовж і впоперек, переміряв ступенями усі ниви, від межі до межі — все прикидав, де його нива, але не знайшов* (Україна.., I, 1960, 8); *Він походив по прогонах, подивився на роботу формувальних машин, прикинув, як це буде виходити, коли формувати на них частини статора* (Собко, Біле полум'я, 1952, 276); // Намічати приблизно що-небудь. *Раніше закрійник на першій приміряці прикидав, на другій уточнював, підганяв, а тут одразу ж точний крій* (Роб. газ., 26.V 1965, 2); — *Я з охотою супроводжу вас, товаришу Мухтаров, до Уч-Каргала, де ми разом і зможемо прикинути варіанти місця будівельної контори,— запропонував Преображенський* (Ле, Міжгір'я, 1953, 131); // *перен.* Розмірковувати, думати, зважувати. *Вона перебирала в пам'яті усіх парубків села — і багатих, і середніх, і навіть бідних, хоч довше зупинялась на багатих. Міркувала, прикидала, і все сподівалася* (Коцюб., II, 1955, 31); *Сахно раздро поглянула на дідугана і, хоч була й сама щира спортсменка не з останніх, прикинула, що на кулаки вона з ним не визвалася б* (Смолич, I, 1958, 46); — *Ми там уже й між собою прикинули, що добре було б виступити тобі, жінці, за всіх за нас слово сказати* (Гончар, II, 1959, 187).

Прикида́ти (прики́нути) в ду́мці (в думка́х, у голові́, в умі́): а) підраховувати що-небудь усно. *Вона мимохідь зазирнула всередину їхнього* [бульдозеристів] *вагончика, на їхні кубла холостяцькі. Видно, полічила ліжка і прикинула в умі, що далеко не на всіх вистачає навіть цих спартанських ліжок* (Гончар, Тронка, 1963, 79); б) визначати кількість чого-небудь приблизно. *Омелян мимоволі прикидає в голові, скільки в грошей в калитці, і відсовує її до Терентія* (Стельмах, I, 1962, 117); в) обдумуючи, визначати що-небудь. *Дзелендзік.. прикидав собі в голові, як краще замінувати ту дорогу, щоб не пропустити жодного фашиста* (Збан., Доля, 1961, 26); *В саду Мічуріна він угледів великий бізнес, і вже навіть прикинув у думках усі можливості цього сміливого починання для фермерів Північних Штатів і Канади* (Довж., I, 1958, 404); г) розмірковувати, обдумувати що-небудь. *Поза тим і сам* [Лясота] *придивлявся, прикидав у думці ті наслідки спостережень, розважав настрої козаків, старшин* (Ле, Наливайко, 1957, 196); *Вигрівались* [селяни] *на нежаркому осонні і прикидали в думках, до чого братися тепер, з якого діла розпочинати своє трудне життя на великому гарищі війни* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 137); **Прикида́ти (прики́нути) на о́ко** — те саме, що **Прикида́ти (прики́нути) о́ком** (*див.* **о́ко** [1]).

ПРИКИДА́ТИСЯ [1], а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПРИКИ́НУТИСЯ,** нуся, нешся, *док.* Навмисне створювати певне враження про свої дії, стан, ставлення до кого-, чого-небудь і т. ін. з метою обману; удавати що-небудь. — *Вона знає лиш кожного за ніс водити! Зразу прикидається, що ніби любить, а потім на сміх підіймає* (Кобр., Вибр., 1954, 165); *Ніхто нічого не знає. Дорослі здебільшого тільки прикидаються, що знають. А насправді за кожною справкою біжать до шафи і виймають енциклопедію* (Смолич, II, 1958, 53); *Каркайло прикинувся, що зовсім умирає, і простогнав: ..— Вмираю* (Фр., IV, 1950, 108); — *Чи ти чула, Катре, що я казала? — Мала Катря прикинулась, що спить* (Вас., Вибр., 1950, 187); ***Образно.** *Заздрість тихо До мого серця підкрадалась, Зрадливо другом прикидалась* (Мур., Осінні сурми, 1964, 29); // Бути нещирим, говорити неправду. —*Не прикидайтеся, не мудруйте, пане сотнику! — перебив Жолкевський.— Мудрувати не навчився, державним мужем не був...* (Ле, Наливайко, 1957, 27); — *Ой, то ти красуня в мене! — не прикидаючись, здивувався і зрадів Бараболя* (Стельмах, II, 1962, 292); // *ким, яким, рідко в кого.* Удавати з себе когось, якогось. *Певне, Ладимко тільки прикидається прямим і відвертим. Він хитріший від самого дідька* (Руд., Остання шабля, 1959, 183); — *Ну, Іване, скажи мені, як, властиво, було з тою портмонеткою? — Іван зразу прикинувся дурником* (Фр., III, 1950, 149); — *Данила Бульбаша не знали? У божого чоловіка прикинувся — почав ходити і влітку і взимку босий* (Панч, На калин. мості, 1965, 165).

ПРИКИДА́ТИСЯ[2], а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПРИКИ́НУТИСЯ,** нуся, нешся, *док.* 1. *тільки 3 ос., розм.* З'являтися (про рани, хворобу, її симптоми). — *Та, не вам кажучи, прикинулась бешихи, та усю пику мені роздуло... ох!..* (Кв.-Осн., II, 1956, 194); — *Коні і врятували нас, а то не довго б просиділи в горах. Але скоро не стало не тільки м'яса, а й хліба. Прикинулась цинга, потім голодний тиф* (Панч, В дорозі, 1959, 198).

2. *заст.* Відчувати прихильність; привертатися. *Да потім таки стала пані дещо у тієї сусіди розпитувати про мене, стало їй мене жаль і подобалося, що хоч як горюю, а прикидаюсь до дитини і люблю її...* (Барв., Опов.., 1902, 530); — *Так вона до його прикинулась, так присербилась, що й світ йому весь зав'язала* (Вовчок, I, 1955, 220).

ПРИКИ́НУТИ [1] *див.* **прикида́ти** [2].

ПРИКИ́НУТИ [2] *див.* **прикида́ти** [3].

ПРИКИ́НУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прики́нути** [1]. *Вийшовши, не зважиться* [Тихович] *повернути у хату, щоб знов не почути на собі докірливого погляду, не побачити нещасного діда, прикинутого йому, як винуватцеві недолі цілої родини...* (Коцюб., I, 1955, 222); *Вдома її чекала прикинута на сусідку Льоля* (Перв., Материн.. хліб, 1960, 36); // **прики́нуто,** *безос. присудк.*

сл. Далі разом з Теодозею повела [хазяйка] *розмову про Варшаву, про Петербург. Прикинуто було кільки слів навіть про Париж і французькі моди* (Н.-Лев., I, 1956, 170).

ПРИКИ́НУТИСЯ [1] *див.* **прикида́тися** [1].

ПРИКИ́НУТИСЯ [2] *див.* **прикида́тися** [2].

ПРИКИПА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИКИПІ́ТИ,** плю́, пи́ш; *мн.* прикипля́ть; *док.* 1. Міцно приставати до чого-небудь. *Кров з обличчя йому змито, але сорочки, всієї закривавленої, не зважилися скинути: вона прикипіла до тіла* (Гр., II, 1963, 479); — *Дядьку! — Чого це він ворушиться, а не встає? Може, в нього штани до заліза прикипіли? То я візьму жигало та одліплю?* (Тют., Вир, 1964, 36); *Пил товстим шаром цупко прикипів до одежі, сивиною притрусив його чорну бороду, його бліде обличчя* (Досв., Гюлле, 1961, 130); // Примерзати до чого-небудь. *Ріже в лице холодний вітер... Прикипає до зледеніло́ї рушниці рука...* (Збан., Сеснель, 1961, 235); — *І дарма, що на голодних пайках, що холоднеча, аж руки до станків прикипають, а — бачили б ви — як працює народ!* (Гончар, II, 1959, 161); *Вовк як потяг, а звіст уже прикипів до опонлки,— не витягне* (Укр.. казки, 1951, 32).

◇ **Но́ги (п'я́ти) до землі́ прикипа́ли** — мимоволі уповільнювалася хода; не хотілося йти далі. — *Про рідний край ти мені не нагадуй. Мимо дому проходив — ноги до землі прикипали, трохи було на Троянівку не завернув* (Тют., Вир, 1964, 339).

2. *перен.* Щільно притулившись до чого-небудь, пригорнувшись до когось, залишатися непорушним. *Раптом вона обриває свої думки, здригається, прикипає руками до лутки вікна* (Скл., Святослав, 1959, 54); *Другого дня вранці, прикипівши до тоненької вишні, що росла під загатою, Оля дивилася вслід Сашкові* (Юхвід, Оля, 1959, 90); *Микола одчепив Сашкову баклажку й кинув. Німці прикипіли до землі, чекаючи вибуху* (Ю. Янов., I, 1958, 337); *Вхопила* [Настя] *обіруч Петра за шию та так і прикипіла до гарячої щоки* (Вас., I, 1959, 226); // Прихилившись до чого-небудь, залишатися непорушним. *Поїзд підходить до Києва. Пасажири, що прикипіли до вікон, бачать руїни, які лишили по собі інтервенти, петлюрівці і інші розбійники* (Мартич, Повість про нар. артиста, 1954, 269); // Не відходити від чого-небудь. *Я прикипів до тієї полиці, Олекса охоче, з неприхованою радістю показував мені свої скарби* (Вітч., 2, 1968, 151); // Залишатися непорушно на якомусь місці. *З-за хати вискакує німецький патруль і прикипає до місця, як проклятий, по команді «струнко»* (Ю. Янов., I, 1954, 65); *Насилу його помітили. Один за одним усі стали стихати. Де хто стояв, там і прикипів* (Вас., I, 1959, 121); // *у сполуч. із сл.* с і д л о. Міцно триматися верхи. *Долаючи прірви й річки бистроводі,— Таджик прикипів на сідлі,— ..До міста він мчить звіддалі* (Бажан, Роки, 1957, 201); *Незграбна Семенова постать прикипіла до сідла, голова витяглась уперед* (Сміл., Зустрічі, 1936, 203); // З'явившись, не зникати, залишатися. *Скільки разів я падав? Наче пес із перебитими ногами повз. Обходив німецькі застави.. Прикипіла до мого серця люта злоба* (Жур., Дорога.., 1948, 12); *Довкола уст прикипіла нова зморшка скорботи;* // *до кого — чого.* Усталюватися, ставати звичним. *Століттями до золота прикипала сумна слава фатального металу* (Рад. Укр., 4.1 1969, 5); *З того дня і прозвали Княжевичеву Соломію по-вуличному — пилососом. Перегуду — віником, а її пилососом. Ті прізвиська так і прикипіли до кожного з них* (Кучер, Прощай.., 1957, 395); // Пильно виконувати яку-небудь роботу, не відриваючись від знаряддя або об'єкту дії. *До книги прикипав — не відірвеш! Нібито хто дебелим мотузком прив'язував* (Ковінька, Чому я не сокіл.., 1961, 81); — *Господи! — ледве вимовила стиха Мотря та й прикипіла до гребеня* (Мирний, I, 1949, 408); *Його* [командира полку] *везли кіньми, потім перекладали на пікап, і шофер, затаївши дух, прикипів до руля, щоб не гойднуло навіть на вибоїстій дорозі* (Кучер, Чорноморці, 1956, 39); // *тільки док.* Звикнувши до якої-небудь справи, знаряддя праці, полюбити. *Міцно прикипів до рибальської справи Андрій. Плавав на фелюгах, мотоботах, дрібних сейнерах* (Рад. Укр., 11.1 1969, 6); *Він боявся повертатися до польового стану бригади, щоб не прикипіти до нової машини* (Ю. Янов., II, 1954, 140); // *тільки док.* Закохавшись, почати часто ходити до кого-небудь або залишитися жити. *До Світлани теж недовго ходив. А оце прикипів до Степки. Меланка бачить, що закохався Дмитро, як чорт у суху грушу* (Зар., На.. світі, 1967, 264); — *А чого це ти загордився, Тимофію?.. Може, десь прикипів на Удовиному клину?* (Кучер, Трудна любов, 1960, 433).

На́че (мов, як *і т. ін.*) **прикипа́є (прикипі́в** *і т. ін.*): а) *(до чого)* щільно притулившись до чого-небудь, залишатися непорушним. *Пріська, хитаючись, підвелася, та як припала до кутля — неначе її уста до нього прикипіли, та поти всього не випила — не пустилася* (Мирний, III, 1954, 131); б) *(до кого)* міцно пригортатися до кого-небудь. — *Піду! — каже Михайло, зриваючись і шукаючи очима великого дідового кия..; а Маруся проситься й молиться, й так пригортається, наче прикипа...* (Вовчок, I, 1955, 383); в) *(до чого)* залишатися на якомусь місці. *Степан.. дмухнув на світло й поліз на піч спати, а Пріська, немов прикипіла до лави, й не рушила з неї аж до світанку* (Л. Янов., I, 1959, 270); г) залишатися непорушним. *А мій поплавець мов прикипів до поверхні, ані поворухнеться* (Збан., Мор. чайка, 1959, 33); д) *(у сполуч. із сл.* о ч і) не відводячи очей, дивитися на кого-, щонебудь. *Його очі наче прикипіли до її тонких пальців з рожевими нігтиками, які так і танцювали на руці й приладах* (Кучер, Прощай.., 1957, 55); е) *(у сполуч. із. сл.* п р і з в и щ е, п р і з в и с ь к о) закріплюватися за ким-небудь; усталюватися. *Виріс* [Пилип], *парубком став, одружився.., а прізвище Клешня так і залишилось, мов прикипіло до нього* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 313); *Пуп'янок і Пуп'янок! Відтоді прізвисько це, не зовсім сказати б яке розумне і поважне, наче прикипіло до хлопця* (Вол., Дні.., 1958, 145); с) *(у сполуч. із сл., що означають знаряддя праці)* робити що-небудь, займатися чим-небудь постійно. *Ось дід Матвій. Таж років, мабуть, з два Як не виходив і на день з доміки, Бо хворий же... А нині — от дива! — Мов прикипів руками до гвинтівки* (Бичко, Сійся.., 1959, 386); *Молот все ватив і гатив. Каленик Романович мовби прикипів до нього, ніби народився тут і ніколи не збирався залишити цього свого місця* (Сенч., Опов., 1959, 23); ж) *(у сполуч. із сл.* с і д л о) міцно триматися верхи. *Спритно сів у сідло і наче прикипів до нього* (Шиян, Партиз. край, 1946, 97); **Очі прикипа́ють (прикипі́ли)** *до кого — чого;* **По́гляд (зір) прикипа́є (прикипі́в)** *до кого — чого* — хтось невідступно, пильно дивиться на кого-, щонебудь. *На якусь хвилину всі скам'яніли, і тільки очі, сповнені жаху, прикипіли до вікон* (Шиян, Гроза.., 1956, 735); *Ганна Іванівна злісно закусила губу. Її погляд прикипів до спокійних Ларииних очей* (Шовк., Інженери, 1956, 458); **Прикипа́ти (прикипі́ти) очи́ма (по́глядом, зо́ром)** *до кого — чого:* а) пильно дивитися на кого-, що-небудь. *Василько жагуче прикипав очима до вуйка Юри, як він розповідав про Леніна, і думав: «Ці очі бачили Леніна»* (Турч., Зорі.., 1950, 27); *Роксолана, обернувшись до порога, зразу зрозуміла, до кого зором прикипів цей велетень. Бо ж дивились на Ярину Подолянку всі там* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 134); б) *(у сполуч. із сл.* к н и г а,

с т о р і н к а і *т. ін.)* пильно читати що-небудь. *Інколи він відривається від книжки, обводить поглядом величезну кімнату спальні і знову прикипає очима до сторінки* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 86); *Беручи до рук газету, він одразу ж прикипав очима не до того широкого розділу, де писалось про міжнародні події. Його, мов магнітом, тягли відомості під заголовком «Боротьба з голодом»* (Збан., Сеспель, 1961, 329); **Прикипі́ти се́рцем (душе́ю)**: а) *(до кого)* відчути прихильність до кого-небудь, полюбити когось. *Прикипіла Горпина вже душею до Петруся, бо вже ніхто в цілім світі не був для неї рідніший.., ніж він* (Григ., Вибр., 1959, 128); *Вони якось відразу прикипіли серцем до нової вихователька, побачили в ній не тільки учительку, але й матір, людину близьку і рідну* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 238); б) *(до чого)* полюбити що-небудь. *Ти мене, як сина, приголубить зміг, Прикипів я серцем до твоїх доріг* (Забашта, Квіт.., 1960, 140); *Подруга Марійка тільки рік проробила, пішла з трактора. А Докія прикипіла серцем до справи* (Хлібороб Укр., 12, 1969, 22); **Так і прикипі́ти до се́рця** — глибоко вразити своєю красою, змістом і т. ін.; дуже сподобатися. — *Еге, навчив мене чернечий дід пісням і думкам, і які ж гарні були ті пісні й думки! Так до серця й прикипіли* (Стор., I, 1957, 102); *Конониха тим часом глянула на небо,— воно так і прикипіло до її серця* (Григ., Вибр., 1959, 314).

ПРИКИПІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **прикипі́ти.** *Ні, це таки вона лежить, розкинувшись втомлено і незручно, у вінках, які забула зняти перед боєм!.. Немає вінків, немає цвіту — саме лиш бадилля,.. прикипіле на грудях кров'ю...* (Гончар, III, 1959, 454); *Колесо крутиться на вмороженому в лід грабовому кілку і розкручує на довгій-предовгій тичині гнуті санчата, з прикипілою до них дівчиною в кожушку* (Стельмах, I, 1962, 52).

ПРИКИПІ́ТИ *див.* **прикипа́ти.**

ПРИКИСА́ТИ, а́є, *недок.*, **ПРИКИ́СНУТИ**, не; *мин. ч.* прики́с, ла, ло; *док., розм.* Починати скисати. *Не винесла молока, а воно вже й прикисло* (Сл. Гр.).

ПРИКИ́СНУТИ *див.* **прикиса́ти.**

ПРИ́КІЛ, кола, *ч.* Кіл, вбитий у землю. *Його мозок продовжував працювати з надмірною силою, несучи його бозна-куди, неначе степового коня, що зірвався з прикола* (Довж., Зач. Десна, 1957, 292).

На при́коли — прив'язаний до кола. *За насипом паслися на приколі кози* (Жур., Звич. турботи, 1960, 191).

◇ **Ста́ти на при́коли** — причалити. *Живців, нарешті, досить у відрі. Куди ж плисти, де стати на приколі?* (Рильський, II, 1946, 274); **Стоя́ти (бу́ти) на при́коли** — стояти на причалі. *Катер на приколі, заборонили їздити* (Хижняк, Тамара, 1959, 108); *Буває й так, що море шаленіє кілька днів, і доводиться стояти на приколі, втрачаючи дорогоцінний час* (Рад. Укр., 15.VII 1962, 4); **Трима́ти на при́коли** — не використовувати в роботі. *У договорі відмічено, що в періоди, коли трактори в загоні вільні, нерозумно тримати їх на приколі* (Хлібороб Укр., 8, 1968, 21); **Як на при́коли** — почуваючи себе зв'язано. *Хлопець спочатку тримався десь у кутку, на краєчку стільця, як на приколі, а потім помалу звикав до оточення* (Ільч., Серце.., 1939, 178).

ПРИ́КІЛОК, лка, *ч., розм.* Те саме, що **при́кіл.** *Стоять прикілки у тину височенькі* (Сл. Гр.).

ПРИКІНЦЕ́ВИЙ, а, е. 1. Який міститься при кінці чого-небудь. *Всі часточки листка* [картоплі], *які розміщені між кінцевою і першою парою бічних часток, називаються прикінцевими часточками* (Картопля, 1957, 181).

2. Останній, заключний. *Один з робітників-ремонтників, які допомагали Яцубі, давав господареві вже прикінцеві напуття: — Не допускайте, щоб вода закипала* (Гончар, Тронка, 1963, 192); *У прикінцевій строфі* [вірша А. Малишка «Кашовар»] *висловлена основна думка твору* (Іст. укр. літ., II, 1956, 633).

ПРИКІНЧИ́ТИ *див.* **прикінчувати.**

ПРИКІ́НЧУВАТИ, ую, ує, *недок.*, **ПРИКІНЧИ́ТИ**, чу́, чи́ш, *док., перех., розм.* Позбавляти життя; убивати, добивати. — *А як же думаєш розправитися з паном? — Як доведеться! Зможу — в лісі обухом прикінчу, а ні— руками задушу* (Стельмах, I, 1962, 439); *Вершомет спритним ударом одразу прикінчив песця* (Трубл., Лахтак, 1953, 117); * Образно. *Апологетика прикінчує мистецтво* (Загреб., Диво, 1968, 292).

ПРИ́КЛАД[1], у, *ч.* 1. Те, що варто наслідувати; зразок. *Сам бачу, що просвіта та добрий приклад переінакшили діло!* (Коцюб., I, 1955, 463); *Світу маяк наша держава, Світові приклад радянські діла* (Рильський, I, 1956, 449); *Соціалістична країна завжди була і залишається прикладом особливо дбайливого ставлення до дітей* (Ком. Укр., 11, 1969, 67); // Той, кого варто наслідувати. *Та й самі вчіться, брати мої! Побачите, що легше буде жити на світі, як освітитесь світом науки .. Я вам живий приклад!* (Коцюб., I, 1955, 452); *Все частіше вчителі називали Марійку як приклад для всього класу* (Донч., V, 1957, 335).

◇ **Бра́ти (взя́ти) за при́клад** *кого, що;* **Бра́ти (взя́ти, перейма́ти, перейня́ти) при́клад** *чий* — наслідувати кого-, що-небудь у чомусь; **Дава́ти (да́ти, подава́ти, пода́ти, пока́зувати, показа́ти) при́клад** — бути зразком у чому-небудь. [М е л х о л а:] *Ти, Хусо, міг би й сам прийти до мене. Вже надто запанів... Я не хотіла рабам лихого прикладу давати, а то б і не прийшла...* (Л. Укр., III, 1952, 148); *Як треба добре працювать — Стаханов дав нам приклад* (Забіла, Одна сім'я, 1950, 24); *Фізично сильний і невтомний, він з'являвся то в одному, то в другому місці посеред лав атакуючих, показуючи приклад витривалості й безстрашия* (Добр., Очак. розмир, 1965, 350); **За при́кладом** *чиїм* — наслідуючи кого-, що-небудь у чомусь. *Єпископ зіходить вниз і сам дає собі зв'язати руки. Вся громада чинить те саме за його прикладом* (Л. Укр., II, 1951, 423); *Друга бригада, за прикладом першої, вирішила ночувати в полі, аж доки не скінчать сіяти* (Панч, В дорозі, 1959, 218); **Ста́вити за (у) при́клад** *кого, що* — звертати чиюсь увагу на діяльність, поведінку, риси характеру якоїсь особи, як на зразок. *В піонерському загоні він найдисциплінованіший, і його завжди ставлять за приклад іншим* (Коп., Соп. ранок, 1951, 7); *Він воював чесно й хоробро, його відвагу ставили у приклад* (Рибак, Опов., 1949, 41).

2. Конкретний вияв чого-небудь, певна діяльність або поведінка якоїсь особи. [Р у ф і н:] *Я знаю, що і приклади Катона та Ціцерона не одмінять вдачі Летіція* (Л. Укр., II, 1951, 363); *Творчий приклад поета* [П. Тичини], *його художня майстерність є багатою лабораторією для кожного молодого літератора* (Мал., Думки.., 1959, 11); — *Я тебе оберігаю від поганих прикладів* (Донч., V, 1957, 549); // Конкретний вияв чого-небудь, певна діяльність або поведінка якоїсь особи як ілюстрація або доказ чого-небудь. *Анна Федоровна служить мені живим прикладом, як люди поправляються в Сан-Ремо, просто в очах і до непізнання!* (Л. Укр., V, 1956, 400); *Старих я чую прикрий сміх І слово, значене хулою: — Дивіться, діти, приклад вам: Був гордий, розійшовся з нами, Хотів запевнить нас, що сам Говорить бог його устами* (Зеров, Вибр., 1966, 412); // Факт як свідчення чого-небудь. — *Або обіцяй другим, що ми не пустимо на їх садки філоксери, коли від самого початку існування комісії аж досі не було ще прикладу, щоб удалося нам цілком очистити від філоксери виноградники в якому-небудь селі...*

(Коцюб., I, 1955, 201); *Можна назвати численні приклади, коли до книги, як до вірного друга, до джерела натхнення звертаються люди в праці й боротьбі* (Літ. газ., 7.VI 1951, 1).

Для при́кладу: а) наприклад.— *А тепер я вас спитаю,—звернувся генерал до Ковальчук.—Ви мені для прикладу скажіть: багато знайдеться серед вас людей, яких тягне до старого, які на колгосп, скажімо, недобрим оком позирають?* (Жур., Дорога.., 1948, 186); б) для науки. [Е д і т а:] *Належну кару буде мати хлопець.* [К р і с т а б е л ь *(до Калеба):*] *Простіть його, він перепросить.* [К а л е б:] *Звісно, а хльосту все-таки не вадить дати для прикладу* (Л. Укр., III, 1952, 70); **Навóдити (навести́) при́клад** — звертати чиюсь увагу на конкретний факт для ілюстрації або доказу чого-небудь. *Наводив* [Неважук] *приклади того невільництва... Говорив про те, як помітують* [поневіряють пани] *мужиком по урядах, як мужик кожній біді звик терпіти* (Март., Тв., 1954, 364); — *Ти що мене із Смиком рівняєш? — Я приклад наводжу, що в нього, може, теж добрі наміри були, та яке нам до них діло?* (Тют., Вир, 1964, 43).

3. Математичний вираз, що потребує розв'язання. *Олена Пилипівна подивилася суворо і суворо сказала: — Сідай швидше, Татарська, переписуй приклади й розв'язуй* (Ів., Тасмниця, 1959, 23); *Приклад, який здавався мені знайомим, все-таки не виходив, бо я плутався в знаках і дужках* (Сміл., Сашко, 1957, 31).

ПРИ́КЛАД [2], у, *ч., заст.* Влучний, часто римований вислів, що вживається відповідно до якої-небудь ситуації, до чогось сказаного. *То був* [Василь] *.. жартовливий на вигадки, на приклади — поперед усіх: тільки його й чути, від нього весь регіт іде* (Кв.-Осн., II, 1956, 28).

До при́кладу — відповідно до ситуації, до чогось сказаного. — *Дочко! прийшла й наша черга до прикладу казати: годі лишень піч колупати, а чи нема чим сих ловців-молодців пов'язати?* (Кв.-Осн., II, 1956, 71); *Ось і мати* [Колісника], *низька натоптувана перекупка, говірка, балакуча, говоре — мов горохом сипле і все так до прикладу, все такими поговірками* (Мирний, III, 1954, 371); *Зачав мій Шпак пісні виводить,— Так ні — зовсім не те виходить: Хоч вельми-дуже запищить, Хоч не до прикладу хавчить* (Гл., Вибр., 1951, 42).

ПРИКЛА́Д, а, *ч.* Дерев'яна розширена частина ложа гвинтівки, яка служить для упору в плече під час стрільби. *А що мені не розбито голову прикладом, не розпорото живіт штиком, не прострелено груди кулею так, як іншим, то се ж тільки випадок...* (Л. Укр., III, 1952, 678); *Висіла на ньому* [гвинтівка] *якось нестрашно, по-домашньому просто — прикладом угору, дулом униз* (Гончар, II, 1959, 153).

ПРИКЛАДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прикладáти** і **прикладáтися.** *Ще з давніх-давен було прийнято в лазнях (після миття) робити такі лікувальні маніпуляції, як кровопускання, вирізування мозолів, прикладання п'явок* (Матеріали.. охор. здоров'я.., 1957, 44); *Бачимо ми, як стирається брук від ходіння людського, Як, біля брам стоячи, із бронзи твердої боввани Од прикладання прохожих, що шану дають їм побожну, Мають правицю дедалі, то більше зціловану, тоншу* (Зеров, Вибр., 1966, 132); *Людина — головний об'єкт прикладання художницьких зусиль письменника* (Літ. Укр., 20.XI 1970, 2); *Письменник* [П. Панч] *розширює сферу прикладання народної фразеології, застосовуючи її.. для характеристики певних політичних явищ* (Рад. літ-во, 1, 1963, 19); *Відокремити стружку від заготовки можна тільки з допомогою прикладання сили до різального інструмента* (Метод. викл. фрез. спр., 1958, 12).

ПРИКЛАДА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПРИКЛА́СТИ,** адý, адéш, *док., перех.* 1. Приставляти що-небудь впритул до чогось; притуляти. *Журба.. прикладає бінокль до очей, бачить її, бачить біля плеча характерну родимку* (Епік, Тв., 1958, 537); *Поруч із великою діркою він продрав ще одну маленьку й приклав до неї око* (Панч, II, 1956, 182); *Їй було душно, .. і вона прикладала руку до шибки, щоб, нахолодивши, приложити до лиця* (Мирний, IV, 1955, 133); // Щільно притуляти що-небудь до тіла на тривалий час з лікувальною метою, іноді прив'язуючи. — *Я його вилікую. Треба компрес на голову. До п'ят землі прикласти* (Донч., VI, 1957, 10); *Гошка тепер лежав на персидському м'якому диванчику і прикладав до голови горілчані компреси* (Тют., Вир, 1964, 394); *Прикладати п'явки;* // *чим.* Кладучи що-небудь зверху на щось, притискати. *Не лише пан, пані і всі слуги позасипляли, як би їм хто каменем голову приклав, але навіть пси та й сторожа.. запала у глибокий сон* (Кобр., Вибр., 1954, 178).

Прикладáти (прикла́сти) пáльця, *іст.*— замість підпису залишати слід на папері від пальця, вмоченого в чорнило. *Мов до причастя, схиляючи голови, люди підходили до приговору,.. ставили хрестик чи прикладали пальця і полегшено зітхали, неначе після важкої роботи* (Стельмах, I, 1962, 627); **Прикладáти (прикла́сти) печáтку (печáть)** — те саме, що **Стáвити (постáвити) печáтку** (*див.* **постáвити**); **Прикладáти (прикла́сти) рýку до кашкéта (шáпки** *і т. ін.*): а) відповідним жестом вітати кого-небудь або прощатися з кимсь (перев. у військових). — *Дві пари білизни, дводенний запас харчів. Явка без запізнень. Можете йти. Дорош приклав руку до картуза, зробив поворот і пішов до дверей* (Тют., Вир, 1964, 196); б) відповідним жестом виражати пошану в певних ситуаціях (перев. у військових). *Раптом він* [поліцай] *встав, приклав руку до кепі й застиг так* (Коцюб., II, 1955, 402); *Той .. послужливо приклав до шапки руку і трохи нахилився із сідла, готовий слухати, що йому скажуть* (Тют., Вир, 1964, 463).

◇ **Хоч до рáни прикладáй (прикладú)** *кого* — про людину добру, з лагідною вдачею або про людину, що удає з себе добру, лагідну. *Став Панкратій Семенович таким запобігливо-солоденьким, таким м'якеньким, що хоч до рани прикладай* (Коз., Блискавка, 1962, 173); *Такий любий отой Василь, хоч до рани прикладй його* (Ірчан, II, 1958, 264).

2. Кладучи, додавати що-небудь до чогось. *От маю Вас просити .. відіслати Гладиловичеві осю картку віршів, що тута прикладаю* (Л. Укр., V, 1956, 44); *Семениха сидить на скорчених під себе ногах і прикладає до ватри трісок* (Черемш., Тв., 1960, 104); — *Мій Семен хазяйновитий,— сказав старий і забрав з тарілки удовині гроші, приклав свої, кинув у капшук і оддав до рук Семенові* (Н.-Лев., IV, 1956, 172); *Вони разом написали листа, приклали до нього плівку з відбитком готового шва і всі дані про зварювання* (Собко, Біле полум'я, 1952, 288); // Доповнювати розповідь, пісню і т. ін. *Не раз, було, до деяких пісень прикладає Ганна слова про своє горе* (Н.-Лев., I, 1956, 93); * Образно. *Настя грала і серця прикладала до гри, бо то ж він сам просив її грати* (Л. Укр., III, 1952, 588).

◇ **Прикладáти до жáру (до печéного) вогню́** — дошкуляти чим-небудь комусь, збільшуючи неприємність, горе і т. ін. *Якби Василь знав, що в ці роки коїлося в серці Лукії, то співанкою не прикладав би до жару вогню* (Чорн., Пісні.., 1958, 5); *До лиха — та ще лихо; до печеного — та ще вогню прикладають* [люди]... (Мирний, III, 1954, 16).

3. *у чому, до чого.* Застосовувати що-небудь, виконуючи або здійснюючи щось.— *Що ж тепер робити*

думаєте?.. — Не знаю й що. — Як! — знання свої в житті прикладайте (Тесл., З книги життя, 1949, 127); *Уявляю собі, як трудно такому видавцеві або редакторові, напр., альманаху — прикласти той принцип до діла* (Коцюб., III, 1956, 261); *Прийшовши на завод, вони хочуть прикласти їх* [нові методи] *до всього, на що потрапляє їх погляд* (Шовк., Інженери, 1956, 161); — *Ви подивіться—он у мене лежать книжки і плани. Скільки хитрощів і вміння треба було мені прикласти, щоб зібрати їх усіх докупи!* (Ю. Янов., II, 1958, 122).

◇ **Ніяк голови́ (рóзуму, умá) не прикладý** — не можу здогадатися, зрозуміти. — *Ніяк голови не прикладу, де ти міг сало дістати?* (Стельмах, Правда.., 1961, 161); — *І чого ви полізли до нас, ума не прикладу? У вас же своя лапка, свої буряки* (Кучер, Трудна любов, 1960, 70); **Прикладáти (прикла́сти) сúлу (прáцю, рýки** *і т. ін.*) — те саме, що **Докладáти (докла́сти) зусúль (сил, рук, прáці** *і т. ін.*) (*див.* **докладáти**). *Молодим, гарячим серцям було куди прикласти свою силу, енергію* (Наука.., 10, 1958, 2); *В стіжках стояло жито.., до котрого вони* [Карпо і Мотря] *приклали більше праці, ніж батько та мати* (Н.-Лев., II, 1956, 294).

4. Знаходячи відповідність, пристосовувати що-небудь до когось, чогось. «*Моя жінка вільна розпоряджувати своїм часом, як хоче», — говорив він бувало і широко прикладав се правило до самого себе* (Л. Укр., III, 1952, 592); *Слово «безсмертя», яке ми частенько прикладаємо до тих чи інших явищ мистецтва, — звичайно, лише умовність* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 173); *По відношенню до давніх російських пам'яток критерій «літературності», який застосовується до явищ нової літератури, далеко не завжди можна прикласти* (Рад. літ-во, 3, 1957, 34); *Не про все в сьогоднішній газеті вичитаєш. А коли і вичитаєш або почуєш підходяще, то ще треба до свого, сільського, прикласти* (Жур., Дорога.., 1948, 164); // *до кого, розм.* Стверджувати наявність близьких стосунків з ким-небудь. [М а р и н а:] *Якось непристойно: Никодим з двору і я з двору. Та ще той Франц там, щоб не подумали, що я за ним, і так його до мене справді прикладають* (К.-Карий, I, 1960, 455); *Такий неймовірний чоловік у мене, що до всякого мене прикладає* (Сл. Гр.).

5. *також без додатка, діал.* Говорити що-небудь доречне в певній ситуації примовками, приказками і т. ін. [Г о р и н а:] *Та й уміє ж* [Гострохвостий] *тобі прикласти й приказати—незгірше, як наша Єфросина. Ще й недавно познакомились з Єфросиною, а вже перейняли од неї язичка...* (Н.-Лев., II, 1956, 499); // Плачучи, промовляти що-небудь. *Дитина кричить у колисці, а вона собі по коморі тужить та прикладає* (Барв., Опов.., 1902, 111); // *зневажл.* Вигадувати що-небудь на когось, насміхаючись. «*Невисока* [дівчина],— *каже* [Хведір],— *худощока, на п'яті більмо, зашморгом дивиться, навзаводи сміється, ноги — хоч палі бий, на шиї хоч обіддя гни»,— так як почне, як почне прикладати такого, що й написати вже не можна, то так і покотишся з реготу* (Хотк., I, 1966, 76); [І в а н:] *От добре моєму побратимові Семенові, що йому й на думку не спада женитись!* [С е м е н:] *От чортів парубок, яке приклав!* (Кроп., I, 1958, 85); // *зневажл.* Обзивати кого-небудь якось. «*Рудий шершень! Зизоока звірюка! Голомоза мацапура!» Звісно, жінка, то вже до ладу прикладе...* (Вовчок, VI, 1956, 279); — *Хоч я, по-вашому, й дура, хоч яке хочете ще ймення прикладайте, я не озьму* [візьму гроші] (Кв.-Осн., II, 1956, 298); // *кому.* Вигадувати яке-небудь пестливе ім'я або якесь прізвисько на когось. *Пилипко її справді втішив. Не було тих любих назвів* [назв], *щоб вона йому не прикладала* (Мирний, IV, 1955, 296); *Її чоловік.. любив прикладати смішні прізвища сусідам* (Н.-Лев., III, 1956, 335).

ПРИКЛАДÁТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **ПРИКЛА́СТИСЯ,** адýся, адéшся, *док.* 1. Притулятися до чого-небудь. *Вутанька стояла в якомусь заціпенінні, приклавшись лобом до холодної рами вікна* (Гончар, II, 1959, 173).

2. *розм.* Прицілюватися з рушниці. *Він видер мерщій у джури з рук важку рушницю-кременівку, приклався й стрілив у сокола* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 35); *Перехрест магнув рушницею, приклався.— Та стріляй же...* (Ле, В снопі.., 1960, 17).

3. *до чого, розм.* Шанобливо цілувати що-небудь. *Він ходив до церкви на ранню службу навіть в будень і прикладавсь до чудовної ікони Братської богородиці* (Н.-Лев., I, 1956, 363); — *О ні, отче Олександре,— сказав Василь Гербера, прикладаючись до його руки* (Скл., Карпати, II, 1954, 164); *Ранком, після третього чергування, Надію з погордою зустрів дядько. Несподівано пригорнув і по-батьківськи приклався шершавими губами до її чола* (Баш, Надія, 1960, 117).

4. *до чого.* Стосуватися кого-, чого-небудь; вживатися стосовно когось, чогось. *Взагалі «козак» у піснях XVI—XVII ст.— слово досить часте і вживається не тільки в значенні військовому, а прикладається взагалі до молодого відважного хлопця* (Нар. тв. та етн., 2, 1961, 60); — *Невдахами стають, коли бракує таланту, або освіти, або роботи.— Жорстокі слова, Марто,— зауважила Дарина,— вони й до вас колись можуть прикластися* (Собко, Срібний корабель, 1961, 226).

5. *до чого, розм.* Їсти або пити що-небудь. *Ні, Боровий хоч і ніколи ще не прикладався до цього напою, проте й покуштувати, що воно за зілля, йому не кортить* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 108); // *без додатка.* Пити горілку, вино і т. ін.; випивати. *Особливо добре прикладався Гутбродт. Йому було страшно, і тому він пив з тупою люттю, з якоюсь упертою затятістю* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 182).

Прикладáтися (прикла́стися) до **чáрки** — пити горілку, вино і т. ін.; випивати. *Яків брався рукою за пляшку, наливав горілки в чарку,.. випивав її. Не раз і не два, видно, прикладався він до неї, бо червоне лице його, як стиглий кавун, зробилося* (Мирний, I, 1954, 196); *Робити Сорнякові не хотілося. Почав він частенько до чарки прикладатися* (Вишня, II, 1956, 88); — *Все в порядку, Ольго. Роль свою знаю, а що трохи до чарки приклався — критись не стану. Маю гріх* (Шиян, Баланда, 1957, 208).

6. *до чого.* Те саме, що **брáтися** 2, 3. *Ціп таки краща і вигідніша зброя, ніж перо. До ціпа прикладешся, розмахнешся і періщиш собі любенько, аж лускіт іде* (Козл., Щури.., 1956, 35); *Відмалку ще він привик до праці, полюбив науку і чим вищі класи проходив, тим з більшим запалом прикладався до науки* (Фр., I, 1955, 293); *Чим більше він прикладався до своєї роботи, тим більше якась туга притягала його до неї і потужним жаром будила чимраз більше уподобання* (Кобр., Вибр., 1954, 177).

7. *тільки недок.* Пас. до **прикладáти.** *Не треба плакати на вулиці. За цих п'ять днів так безконечно багато прикладалась хусточка до очей, що на повіках відчуваються вже болючі місця* (Вільде, Сестри.., 1958, 10); *Я думаю, що наші люди з натури дуже розумні, бо їх навіть наші волинські школи не можуть дурнями зробити, а вже, здається, для сього немало прикладається роботи* (Л. Укр., V, 1956, 83); *Слава керівника — в славі героїв, яких він виростив. Спершу ця формула прикладалася до Бабенка. Пізніше..— до Горбатюка...* (Руд., Остання шабля, 1959, 203).

ПРИКЛА́ДЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **прикла́сти.** *З-під великої, як лопата, руки, прикладеної острішком до чола, Матій похмуро оглянув незваних гостей* (Кол., Терен.., 1959, 200); *Данило Микитович з техніком заміряв глибину фундаменту,.. зазираючи в розгорнутий типовий проект, що лежав тут же на снігу, прикладений камінцем* (Кучер, Трудна любов, 1960, 407); *Твердість речовини, як відомо, визначається здатністю протистояти зміні форми під впливом прикладених сил* (Наука.., 1, 1957, 23).

ПРИКЛА́ДЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прикла́сти.** *Антибіотики, будучи біологічно активними речовинами, в залежності від об'єкта прикладення та від зовнішніх обставин і умов діють по-різному: то пригнічують життєві функції організму, то стимулюють їх, а в багатьох випадках залишаються цілком інертними* (Мікр. ж., XXII, 4, 1960, 67); *В таборі імперіалізму точиться гостра конкурентна боротьба за ринки збуту, сфери прикладення капіталу, за джерела сировини* (Програма КПРС, 1961, 24).

ПРИ́КЛАДКА, и, *ж.* 1. *діал.* Жартівливий, перев. римований вислів, що вставляється в розмову відповідно до ситуації або у відповідний текст; примовка. *Було, розкаже* [Тарасович] *і те, що давно чув, так з такими ж додатками, прикладками і приказками, що й не пізнаєш того оповідання* (Стор., I, 1957, 163); *Почав* [Васюта] *вигадувати,— він був митець на такі прикладки: — Як був собі чоловік Трандита, та була в його сіра мужицька свита, а він каже: чорт батька зна яка паскудна одежа: не можна хліба їсти лежа* [лежачи]!.. (Гр., II, 1963, 470); // *зневажл.* Глузливий, перев. римований вислів [Івгу] *ті паничі, як зарегочуться, як стали її на сміх піднімати та усякі прикладки прикладати* (Кв.-Осн., II, 1956, 276); *Така була та Маруся Ковбанівна. Скине оком — наче до тебе заговорить, а заговорить — наче заграє. Який би то і козак був, щоб до неї з жартами, з прикладками! Такого не було й на всій Гетьманщині* (П. Куліш, Вибр., 1969, 264).

2. *грам.* Означення, що виражається іменником і узгоджується з поясненим словом у відмінку. *Щодо використання пестливих прикладок типу порівнянь Шевченко мало в чому відхиляється від народної традиції* (Мовозн., VII, 1949, 40); *Відокремлені комами прикладки ставного характеру вимовляються на тій же висоті тону, на якій обірвалася інтонація основного речення, але швидше й тихше, ніж усе речення* (Худ. чит.., 1955, 121).

ПРИ́КЛАДНИЙ, а, е, *діал.* Доладний. *Весела, чудовна місцина! Кращої і прикладнішої назви, як Веселий Кут, не можна було пригадати їй* (Мирний, III, 1954, 293); *Силував* [Славко] *свій мозок придумати якусь фразу.. Мозок працював сильно, але прикладні думки не приходили* (Март., Тв., 1954, 368).

ПРИКЛАДНИ́Й, а́, е́. Який має практичне значення, не теоретичний. — *Я поважаю тільки науку прикладну, соціальну, політичну економію. Треба братись до діла, а не байдики бити та літати в хмарах абстракцій* (Н.-Лев., V, 1966, 275); *Розвиток мистецтва в докласовому суспільстві проходив дуже повільно. Воно мало практичний, прикладний характер і було зв'язане з витвором людської праці — побутовими речами* (Нариси з іст. укр.. мист., 1969, 7); *Ніколи не запитуйте в нейрофізіологів про прикладне значення мікроелектродного зондування клітини. Вони категорично проти такої постановки питання і завжди підкреслюють суто теоретичне значення своїх пошуків* (Наука.., 2, 1971, 30).

Прикладне́ мисте́цтво — мистецтво, творами якого є художньо оформлені предмети практичного призначення. *Основними джерелами, що характеризують розвиток прикладного мистецтва раннього періоду Русі, є предмети художнього ремесла з дружинних та князівських поховань* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 528); *Вишивання, як один з видів прикладного мистецтва, має велике виховне значення* (Гурток «Умілі руки..», 1955, 122).

ПРИ́КЛАДНО, *діал.* Присл. до **при́кладний.** *І в їх таки коровай гнають. Та співають негарно. У нас так прикладно та гарно, а часом так жалібно, що й сльозою тебе проб'є* (Барв., Опов.., 1902, 409); *Вип'є батюшка і почне. Та так просто, так ясно, так прикладно, мов з книжки читає* (Мирний, I, 1954, 216).

ПРИКЛА́ДОК, дку, *ч., розм.* Невеликий стіжок сіна, соломи або збіжжя. *Пішов* [Іван] *до маленького прикладку соломи* (Л. Янов., I, 1959, 91); *В того повінь останній прикладок сіна потягла, іншому хату розмиває* (Гончар, Таврія, 1952, 16);—*Починайте обшук.— Денис і Сергій деруться на прикладок сіна, ширяють палицями по кутках. Денис бере вила, штрикає попід стінами* (Тют., Вир, 1964, 273).

ПРИКЛА́СТИ *див.* **прикладáти.**

ПРИКЛА́СТИСЯ *див.* **прикладáтися.**

ПРИКЛА́ЦУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Клацати, супроводжуючи яку-небудь дію. *Зуб на зуб не попаде, а сміються. Дивно було чути сміх оцих напівбосих, погорблених холодом людей, що, пригортаючи до тіла гвинтівки, приклацуючи зубами, шукають один біля одного затишку...* (Гончар, II, 1959, 425).

ПРИКЛЕ́ЄНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **приклеї́ти.** *Коли вийшов на сцену Василь, Яринка відразу його впізнала. Хлопцеві страшенно личили приклеєні молоді чорні вуса* (Донч., IV, 1957, 178); // **приклє́сно,** *безос. присудк. сл. На обкладинці* [папки] *приклеєно ярлика з видрукуваним на машинці написом: «..Справа старшини Разуєва»* (Логв., Давні рани, 1961, 11).

ПРИКЛЕ́ЇТИ *див.* **приклє́ювати.**

ПРИКЛЕ́ЇТИСЯ *див.* **приклє́юватися.**

ПРИКЛЕПА́НИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **приклепа́ти.** *Картер рульового механізму автомобіля ЗИЛ-164 має циліндричний виступ, яким він кріпиться в кронштейні, приклепаному до рами* (Підручник шофера.., 1960, 251); *Попереду, закриваючи крутий лоб танка,.. вилискував величезний сталевий різак, якийсь дивовижно гострий совок, навіки приклепаний до танка* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 4).

ПРИКЛЕПА́ТИ *див.* **приклє́пувати.**

ПРИКЛЕПА́ТИСЯ *див.* **приклє́пуватися.**

ПРИКЛЕ́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приклє́пувати.** *Приклепування накладок на ведений диск зчеплення або на гальмові колодки провадять так: накладку відповідних розмірів накладають на диск або на колодку і щільно притискують струбциною; потім просвердлюють отвори в накладці..; у готові отвори по черзі вставляють заклепки і розклепують їх* (Автомоб., 1957, 341).

ПРИКЛЕ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПРИКЛЕПА́ТИ,** клепа́ю, клепа́єш *і* клє́плю, клє́плеш, *док., перех.* Прикріплювати що-небудь до чогось заклепками. *При значній спрацьованості накладок гальмових колодок їх знімають і приклепують нові* (Автомоб., 1957, 211); *Ковалі довго порамудились біля замка, в якому не було ролика, що відтягує ударний механізм, потім до замка уміло приклепали чималу залізяку* (Стельмах, II, 1962, 191).

ПРИКЛЕ́ПУВАТИСЯ, ується, *недок.* **ПРИКЛЕПА́ТИСЯ,** а́ється, *док.* 1. Приєднуватися унаслідок клепання.

2. *тільки недок.* Пас. до **приклє́пувати.** *Для кріплення пневматичної шини до диска приклепується або приварюється обід* (Підручник шофера.., 1960, 236).

ПРИКЛЕ́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приклє́ювати.** *Підприємство постачає фабриці формовані підошви, що*

не потребують обробки після їх приклеювання до взуття (Веч. Київ, 3.I 1969, 1); *Карбінольний клей, винайдений радянським академіком І. Н. Назаровим, використовують для приклеювання на текстильних фабриках верстатів до підлоги* (Наука.., 6, 1962, 14).

ПРИКЛЕ́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПРИКЛЕ́ЇТИ,** е́ю, е́їш, *док., перех.* Прикріплювати що-небудь до чогось клеєм або іншою липкою речовиною. *Коли Василь збирався вже приклеювати свій твір на перший шпальті стіннівки, сказав* [Петро]: — *Не подобається мені твоя стаття, Васю, не комсомольська вона...* (Чаб., Тече вода... 1961, 122); *За допомогою БМК-5 можна приклеювати металеві, пластмасові і дерев'яні деталі до металевих, бетонних, керамічних та інших основ* (Веч. Київ, 12.III 1969, 4); *Раптом Василькові захотілося приклеїти одну летючку на спині нотаря* (Турч., Зорі.., 1950, 74); // *у сполуч. із сл.* прізвисько, *перен.* Давати кому-небудь влучне жартівливе ім'я, що легко за ним закріплюється. *Гострі на язик солдатки дуже швидко приклеїли їй прізвисько: «принципова дамочка»* (Баш, На.. дорозі, 1967, 112).

ПРИКЛЕ́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПРИКЛЕ́ЇТИСЯ,** їться, *док.* Прикріплюватися, приставати до чого-небудь (про щось липке або за допомогою чогось липкого). *Самиці* [бульбочкових довгоносиків] *відкладають яйця врозкид на листя,.. яйця погано приклеюються до рослин, вони скочуються з них на землю* (Захист рослин.., 1952, 308); *От Андрійко-Неумійко Клеїть змія малюкам. Змій розклеїв'сь, Та зате ось До стільця приклеївсь сам* (Бойко, Ростіть.., 1959, 104); // *перен.* Закріплюватися за ким-небудь (про прізвисько). *Дітлахи, мов горобці, заскакали, защебетали: — Охрім козу повів! Охрім — Козяр! Козяр! Козяр! ..Так і приклеїлося до нього те прізвисько — Козяр* (Речм., Весн. грози, 1961, 6).

ПРИКЛИ́КАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прикли́кати.** *Лежала вона з пораненою головою і, як сконстатував прикликаний пізніше лікар, з вивихненою ногою* (Коб., III, 1956, 183); // **прикли́кано,** *безос. присудк. сл. Прикликано до Берестів київських бояр і воєвод* (Загреб., Диво, 1968, 413).

ПРИКЛИ́КАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прикликати** *і* **прикли́кати.** *У тій кімнаті і скамієчки* [ослінчики] *під ноги, і кріслечка, і подушечки,.. і дзвоники для прикликання* (Вовчок, VI, 1956, 253).

ПРИКЛИ́КАТИ *див.* **прикликати.**

ПРИКЛИ́КАТИ, а́ю, а́єш *і діал.* **ПРИКЛИ́КУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПРИКЛИ́КАТИ,** и́чу, и́чеш, *док., перех.* 1. Запрошувати кудись або вимагати з'явитися. *Відправив* [князь Ярослав] *певних людей до варягів, прикликаючи до себе на службу найславнішого з них — Еймунда* (Загреб., Диво, 1968, 220); *Відміна* [прізвище] *прикликує часом стару від млинка до комірки* (Ков., Тв., 1958, 47); *Братові минуло десять літ весною, і все налагодилося так, щоб восени відвезти нас у губернію, а тут я візьми та й занедужай. Прикликали лікаря* (Мирний, IV, 1955, 334); — *Якби мені прикликати сюди Лавріна, я б до смерті не вернулася в Семигори,— згодом сказала Мелашка* (Н.-Лев., II, 1956, 341); // Жестом, голосом просити або вимагати підійти; підкликати. — *Дівчино! — прикликав мене сестра Меланія.— Ходи лишень ближче,— як на ім'я?* (Вовчок, I, 1955, 253); *Зачали співати тенори й баси, лиш сопрано і альтів не чути. Тому Болотневич мусив .. махати руками, щоби прикликати здивовані дівчатка, бо вони самі не догадались уміщатися до співу* (Март., Тв., 1954, 198); // Умовним посвистом, словом вимагати підійти (приручену тварину). *Не могла* [віла] *здобутися на слово, тільки ледве здобулась на посвист, щоб коня прикликати до себе* (Л. Укр., I, 1951, 393); *Шмідель прикликав пси знадвору, замкнув двері* (Ков., Світ.., 1960, 12); // Принаджувати співом, щебетом самицю (про птаха). *Там соловейко гніздо звив. Всю нічку не спав та все щебетав, Собі солов'їху прикликав* (Нар. лірика, 1956, 208); // *тільки недок.* Звертаючись до надприродних сил, благати чого-небудь. *Вона здіймала руки до неба, завмирала в благаючій позі і з вірою в чудо прикликала до себе потіху* (Коцюб., I, 1955, 332); *Проклинаючи війну і не бачачи сил, здатних побудувати світ на основі добра і справедливості, Чаренц* [у своїй поемі «Атілла»] *прикликає демонічні сили, щоб вони знищили зло* (Рад. літ-во, 12, 1968, 42).

2. *перен., розм.* Викликати якийсь стан, вияв чого-небудь. — *Краще дістань пляшку вчорашнього, бо нема чим апетит прикликати* (М. Ю. Тарн., Незр. горизонт, 1962, 311); *Марно силкуючись відігнати моторошний образ і прикликати сон, Сахно загорнулася в холодні тканини вигідної постелі* (Смолич, I, 1958, 68).

◇ **Прикликати (прикли́кати) до життя** *кого* — повертати до нормального стану із стану непритомності, депресії, замріяності і т. ін. *Ніхто не йшов їй на рятунок, аж дощ, що пустився коло півночі, прикликав її до життя* (Фр., V, 1951, 21).

ПРИКЛИ́КУВАТИ *див.* **прикликати.**

ПРИКЛОНИ́ТИ *див.* **приклоня́ти.**

ПРИКЛОНИ́ТИСЯ *див.* **приклоня́тися.**

ПРИКЛОНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПРИКЛОНИ́ТИ,** лоню́, ло́ниш, *док., перех., розм.* 1. Те саме, що **прихиля́ти** 1. *Заколихався світ місячний у курені і покрався далі до дверей. Івась устав, лапнув його ручкою — рука осіяла, він приклонив голову до того місця і глянув угору* (Мирний, I, 1954, 173); // Те саме, що **схиля́ти.** *Ось їх могили. Приклонім чоло!* (Рильський, II, 1956, 179).

2. *перен.* Спрямовувати чиїсь думки, інтереси, дії в певний бік, схиляти кого-небудь до чогось. *Шрам з сином мав їхати у Переяслав до Сомка гетьмана, і щоб, одбувши воєвод, справити гетьманське весілля на всю Україну, і на весілі разом усю старшину до походу на Тетерю приклонити* (П. Куліш, Вибр., 1969, 112).

◇ **Приклони́ти го́лову (чоло́)** — те саме, що **Го́лову прихили́ти** (*див.* **голова́**). [Микола:] *О, братику.. Знаю я добре, як тяжко бути сиротою і не мати містечка, де б голову приклонити* (Котл., II, 1953, 26); [3-й повстанець:] *Утікаємо, як сполохані зайці ..! Ніде приклонити голови. Босі, голодні, перемоклі!* (Ірчан, I, 1958, 71).

ПРИКЛОНЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПРИКЛОНИ́ТИСЯ,** лоню́ся, ло́нишся, *док., розм.* Те саме, що **прихиля́тися** 1. *Христя сіла на порозі, приклонилась головою до одвірка* (Мирний, III, 1954, 150); *Розкажу дружині вірній, Приклонившись до рамена, Казку мовою простою...* (Рильський, II, 1960, 50); // Те саме, що **уклоня́тися** 1. *Ой добре, добре чуже дитя бить! Не пручається і не лається,— До білих ніжок приклоняється!* (Нар. лірика, 1956, 315).

ПРИКЛЮЧА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ПРИКЛЮЧИ́ТИСЯ,** лю́читься, *док., розм.* Те саме, що **става́тися** 1. *По тому коржі, що плавав поверх води у мисці, угадувала знахурка, від чого те лихо приключилося* (Мирний, III, 1954, 58); *Думати, не гарячкуючи, про те, що з нею приключилось і що почула, вона зараз просто не могла* (Коз., Листи... 1967, 186); *Стареньку сусідку їхню, кажуть, забрала швидка допомога. Інфаркт приключився* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 181).

ПРИКЛЮЧИ́ТИСЯ *див.* **приключа́тися.**

ПРИ́КЛЮЧКА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **пригода.** — *Була торік тут приключка страшна: Шубовснув*

[з моста в воду] *пан один* (Гл., Вибр., 1957, 118); *Оповідала* [Рахіра] *йому приключку з Анною* (Коб., II, 1956, 161); *Ні по чім ви не пізнаєте, що він у Відні пускав* [чистив] *коні капітанові,.. шукав любовних приключок в «златей Прадзе»* (Хотк., II, 1966, 69).

2. Те саме, що **прúвід.** *Лихо приключки шукає* (Укр.. присл.., 1963, 31); *Познайомивсь він із мамою, бо чи ж десятникові багацько тра приключок, щоб зайти у чиюсь хату?* (Крим., Вибр., 1965, 367); // Те саме, що **причúна** 1. — *За що ж ти на його злишся? — Я то вже знаю, за що! У мене своя приключка, а в тебе своя. Я в тебе не питаю, не питай і ти в мене* (П. Куліш, Вибр., 1969, 186); *Рече хоробрий маг: — Аби ти знав, Без приключки ніхто не ворогує: Од рук твоїх йому загине батько, Дак буде він ненавидіть тебе* (Крим., Вибр., 1965, 166).

ПРИКЛЯКА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПРИКЛЯ́КНУТИ** *і рідко* **ПРИКЛЯ́КТИ,** кну, кнеш; *мин. ч.* прикля́кнув, нула, ло *і* прикля́к, ла, ло; *док., розм.* 1. Ставати навколішки. *Вона приклякає біля батюшки на призьбі й заходиться витирати рушником його обличчя* (Тудор, Народження, 1941, 211); *Бабуня шептала молитву, а я, приклякнувши і спираючись ліктями на її колінах, числила морщинки, що повкладалися над її очима* (Коб., I, 1956, 124); *Приклякши на землю і розгорнувши недавно наметений сніг, бадилля і сіно, напхане на купу, комісар відкрив під парканом досить простору яму, котрою можна було з вулиці пролізти сюди* (Фр., IV, 1950, 46).

2. Пригинатися. *Стояла* [мати] *на колінах, обернувшись до образів, і, раз у раз обмахуючи себе навхрест рукою, приклякала до долівки в глибоких поклонах* (Речм., Весн. грози, 1961, 81); *Ще до збирання он скільки часу, а вона* [пшениця] *приклякла, похилила колос, стали пересихати ості* (Оров., Зел. повінь, 1961, 20).

ПРИКЛЯ́КЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **прикля́кнути** і **прикля́ти.** *Приклякле до землі колосся проростало* (Кач., II, 1958, 431); *Влетів орач в приклякле чорне жито, І засвистали кулі гаряче, І кінь підводить коване копито, І з копита ворожа кров тече* (Стельмах, V, 1963, 46).

ПРИКЛЯ́КНУТИ *див.* **прикляка́ти.**

ПРИКЛЯ́КТИ *див.* **прикляка́ти.**

ПРИКМЕ́ТА, и, *ж.* 1. Те, що характеризує кого-, щонебудь, відмітна ознака когось, чогось; особливість. *Всі згоджувалися, що тільки хвіст становить безперечну прикмету відьми і лиш присутність або відсутність його у Параскіци може покласти якийсь кінець справі* (Коцюб., I, 1955, 280); *Одною з істотних прикмет радянської літератури є її позитивний герой* (Рильський, IX, 1962, 17); *Маг Гаумата мав одну прикмету, за якою його неважко було впізнати. За якусь провину свого часу Кір наказав відрізати йому вуха* (Наука.., 10, 1965, 14); // *тільки мн.* Чийсь зовнішній вигляд. *Урядові інстанції в зашифрованій телеграмі інформували комісара про можливий маршрут її подорожі, називали її прикмети і в категоричній формі зобов'язували знешкодити державного злочинця* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 103); *Ні прізвищ їхніх, ні навіть зовнішніх прикмет секретар райкому не знав і не міг про них повідомити* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 22); // Властивість кого-, чого-небудь. *Її покинули дві прикмети, які, здавалося, становили природні компоненти її крові: хитрість і блискавичність орієнтації в будь-якій ситуації* (Вільде, Сестри.., 1958, 402); *Дзеркало мало якусь чарівну прикмету залишати його в переконанні про деяку подібність між ним і Наполеоном* (Вишня, I, 1956, 271).

2. Те, що свідчить про що-небудь; зовнішній вияв, ознака чогось. — *Дивіться по прикметах, чи не згадається чого?* (Барв., Опов.., 1902, 70); *На голові в неї подекуди біліли ніби срібні нитки, і вона завсігди дуже намащувала над чолом коси помадою, щоб затаїти ті перші прикмети доходжалих літ* (Н.-Лев., VI, 1966, 15); *Листа Вашого нарешті дістав. Він був у дорозі 8 день, 4 з них у Києві, і дійшов до мене з ясними прикметами перлюстрації. Кому це цікаво знати, які у Вас літературні плани та як стоїть здоров'я — не відаю* (Коцюб., III, 1956, 451); *Під полудень на горизонті знялась курява. За всіма прикметами сюди йшло військо* (Кач., Вибр., 1947, 219); // Предметний доказ чого-небудь. [З о л о т н и ц ь к и й:] *Поїдь у Січ, убий там його, привези мені певні прикмети, тоді я тобі ще не один такий капшук дам* (Гр., II, 1963, 547).

3. Основа передбачення чого-небудь. *Прикмети були погані. Становий, здається, незадоволений був з того, що взяв, і хоч запевняв, що не допустить погрому, але йому вірили мало* (Коцюб., II, 1955, 174); «*На ранній ріллі — пшениця, а на пізній — метлиця*», *повчав досвід поколінь, відбитий у прикметах і приказках* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 180); *Навколо місяця лисячим хутром тремтить нешироокий круг — на дощ показує. То чому ж тоді на погоду сюрчить цвіркун? Від прикмет, які він щоденно чув од старших, Левко переходить до солодких дитячих мрій* (Стельмах, II, 1962, 124); *Іноді можна завбачати зміну погоди на найближчий час по деяких місцевих прикметах і ознаках* (Фіз. геогр., 5, 1956, 95); // За народним повір'ям — те, що є передвістям чого-небудь. [Г а н н а *(з короваєм в руках):*] *Це вже, кумо, прикмета: як коровай росте, то так і талан молодих ростиме!* (Кроп., II, 1958, 59); *За народними прикметами для людини, якій перейшли дорогу з повними відрами, це було щасливою ознакою* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 195); *Кажуть, високосний рік — нещастя... Я не вірю у прикмети ці!* (Нех., Чудесний сад, 1962, 84).

4. *розм.* Предмет, зображення, мітка, які вказують на що-небудь; знак. *На те літо Криницю святили, На самого маковія, І дуб посадили На прикмету проїжджачим* [проїжджим] (Шевч., II, 1953, 56); *На всьому, було, прикмети покладає* [неністка]. *Сама не дасть, ще й доглядається, щоб і я не взяла* (Барв., Опов.., 1902, 225); *Погано він учинив, що не зробив ніякої прикмети на тому місці, де вода тече, а тепер як його поночі знайдеш?* (Гр., I, 1963, 416).

◇ **Бýти на прикмéті** *у кого:* а) бути об'єктом чиїсь уваги, чиїхсь інтересів, планів. [О х р и м:] *Чи ти підеш за мене, чи, може, у тебе є який другий на прикметі?* (Кроп., I, 1958, 149); — *Не журіться, ми вам коня добудемо,— на ходу заспокоював Блаженко свого командира.* — *Хаєцький казав, що в нього є десь на прикметі...* (Гончар, I, 1954, 78); б) бути об'єктом спостереження внаслідок підозри в чому-небудь. — *Ти людей бунтуєш! — визвірився* [Петро Глива] *на мене.— Демократ! Забастовщик.. Ти-и вже давно на прикметі в нас* (Тесл., З книги життя, 1949, 69); **Мáти на прикмéті** — те саме, що **Мáти на óці** в), г) (*див.* **óко** [1]). — *Жаль,— сказав він по паузі,— жаль. Особливо цього Вакуленка. З нього був би неабиякий наводчик. Я мав його на прикметі* (Гончар, I, 1954, 144); *Микола, замість панського лану, вийшов на своє поле; він стрівся з людьми і тих намовив жати своє жито.. Од того часу пан мав на прикметі Миколу й звав його бунтарем* (Н.-Лев., II, 1956, 185).

ПРИКМЕ́ТИТИ *див.* **прикмéчувати.**

ПРИКМЕ́ТНИЙ, а, е, *розм.* 1. Який відзначається певною особливістю; характерний. *Ось скатерть Шльонська нешпетна, Її у Липську добули; Найбільше в тім вона прикметна, На стіл як тілько настели І загадай якої страви, То всякі вродяться потрави* (Котл., I, 1952, 173); *Посилення уваги до людської особистості, до ха-*

рактеру сучасника — одна з прикметних якостей нашої нинішньої прози, і якість, поза всяким сумнівом, хороша (Рад. літ-во, 2, 1962, 52); *Друга прикметна риса нинішньої декади* [в Москві] *— це те, що в ній на повну силу зазвучала народна пісня, в усій красі виступила самодіяльна творчість* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 13).

2. Який виділяється з-поміж інших; помітний. *При кухні, на сидінні маячила прикметна постать відомого всій роті кухаря Меркурія* (Кач., Вибр., 1947, 142); *— Візьміть за приклад Сервантеса. Він написав кілька дуже прикметних і гарних повістей, та, якби не створив «Донкішота», ніколи не зайняв би в літературі того місця, яке посідає тепер!* (Полт., Повість.., 1960, 598).

3. Який є знаком чого-небудь. *Рука черкнула і кам'яну скіфську бабу.. Хтось придумав, закопав біля двору, і тепер навіть вночі, якщо п'яний, йдучи з чайної, наткнеться на цей прикметний стовпчик, то одразу визначить свої координати* (Гончар, Тронка, 1963, 43).

ПРИКМÉТНИК, а, *ч., грам.* Частина мови, що виражає ознаку предмета і сполучається з іменником, узгоджуючись з ним в роді, числі й відмінку. *Відносні прикметники, що означають приналежність предмета особі чи предметові, звуться присвійними (тітчин, батькова)* (Сл. лінгв. терм., 1957, 139); *Залежно від змісту можуть наголошуватись і такі повнозначні частини мови, як займенники, прислівники, числівники. Рідше логічними центрами бувають прикметники* (Худ. чит.., 1955, 106); *Не раз, бува, спокуса перекладати вірші з російської мови слово в слово розбивається об те, що повні форми прикметників — веселая, веселое, веселые — нормальні по-російськи, а в українській літературній мові узаконені форми — весела, веселе, веселі...* (Рильський, IX, 1962, 100).

ПРИКМЕТНИКÓВИЙ, а, е, *грам.* Стос. до прикметника. *Серед іменників чималу групу становлять слова прикметникового типу, що постали внаслідок субстантивації* (Сучасна укр. літ. м., I, 1969, 124); *Прикметникова прикладка має в собі певний елемент предикативності* (Мовозн., VII, 1949, 56).

ПРИКМÉЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИКМЕТИ́ТИ,** éчу, éтиш, *док., перех., діал.* Помічати. *Все це Прудивус прикмечував, від усього, що бачив, ставало йому весело чи сумно* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 231); *Коні потягли тим часом геть з борозни, криво повели; як він це прикметив, розсердився на себе за свої думки й загримав на хлопця, чого він не поганя як слід* (Григ., Вибр., 1959, 64).

ПРИКМІ́ТИТИ *див.* **прикмічáти.**

ПРИКМІ́ТНИЙ, а, е, *діал.* Прикметний. *В широкій та довгій капоті — з батька чи старшого брата, в великих чоботях, блідий, нужденний, з виразом лиця, прикмітним усім горбатим, стоїть безборонний хлопчина* (У. Кравч., Вибр., 1958, 367); *Десь тут хлопчина мій, прикмітний партизанчик з шапкою на потилиці* (Кундзич, Пов. і нов., 1938, 144).

ПРИКМІЧÁТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПРИКМІ́ТИТИ,** íчу, íтиш, *док., перех., діал.* Помічати. *Він давно почав прикмічати, що син не поважає ні його, ні матері,.. цурається їх при людях* (Н.-Лев., I, 1956, 189); *Зовсім Хівря не хотіла їх* [наймитів] *призводити, так якось просто все розкаже й сама не прикмітить як* (Григ., Вибр., 1959, 101); // Помітивши, запам'ятовувати; примічати. *— Прикмічай же, моя мати, який сон приснився* (Чуб., V, 1874, 720).

ПРИКÓВ, у, *ч., розм.* Те саме, що **ланцю́г.**

На прикóві — прикований ланцюгом. *Мене, Йвана Потоцького, Кроля польського, Три дні на прикові Край пушки держав* [гетьман Хмельницький], *Ані пить мені, ні їсти не дав* (Укр.. думи.., 1955, 123); *— Хіба ж дворак на прикові? — кажу. — Хіба йому не вільно інколи погуляти?* (Вовчок, VI, 1956, 316); [Д р у г а [дівчина]:] *Ой паночку, десь зникла з льоху золота грамота! Куди зникла? Вона ж була на прикові, на замках залізних?* (Вас., III, 1960, 393).

ПРИКÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прикувáти.** *Так і помер* [дід] *у тих рудниках, прикований до тачки під землею* (Кучер, Трудна любов, 1960, 228); *Тільки взявся за кварту, прикованy до бочки на ланцюжку, як вже за мною почувся вкрадливий, кошачий голос: — Добра вода?* (Коцюб., II, 1955, 428); [Д. Ж у а н:] *З нагірного шпиля людині видко простори вільні, та вона сама прикована до площинки малої, бо леда крок — і зірветься в безодню* (Л. Укр., III, 1952, 358); *Я знову тут, прикований красою Твоїх розкош* [розкошів], *безкраїн* [безкраїх просторів] *чарівних, І знов твоїм простором вільним гою Вогонь душі, отруту ран чумних...* (Стар., Поет. тв., 1958, 108); *Чому ж вона мовчить? Знає ж добре, що він у цій війні прикований до Чорного моря. Знає Наталка, а от голосу не подає* (Кучер, Голод, 1961, 194); *Очі усіх приковані до спокійного.. обличчя Раусліта* (Собко, Любов, 1935, 73); // **прикóвано,** *безос. присудк. сл. Одним залізом за поперек його взято і до стіни ланцюгом приковано* (П. Куліш, Вибр., 1969, 187).

Прикóваний (прикóвана) до ліжка — змушений (змушена) дотримуватися тривалого постільного режиму через хворобу. *Наум Харитонович, хоч і хворів останній час, і часто лежав, прикований до ліжка, цікавився громадськими справами, як і раніш* (Головко, II, 1957, 584); **Прикóваний до прáці** — змушений постійно працювати. *Стане нашому селянинові добре жити, як буде він мати добрі школи, як не буде прикований до ненависної праці* (Стеф., III, 1954, 33); **Стáти (стáнути, зупинúтися** *і т. ін.*), **нáче (мов, як** *і т. ін.*) **прикóваний (прикóвана)** — стати нерухомо. *Закрутилося, заблищало усе перед очима; Вова став на порозі, як прикований* (Вас., I, 1959, 87); *Вона знову станула, наче прикована, а її очі засвітились чудно* (Коб., I, 1956, 88); **Стоя́ти (сидíти),нáче (мов, як** *і т. ін.*) **прикóваний (прикóвана) [до мíсця** *і т. ін.*] — стояти або сидіти нерухомо. *З переполошеним видом, блідий і ніби прикований до кам'яного тротуару, стояв* [Стоколоса] *на розі вулиці* (Фр., II, 1950, 300); *Вона сиділа, мов прикована до місця, і великими гарячими очима дивилась перед собою* (Кол., Терен.., 1959, 362).

◇ **Мов нáче, як** *і т. ін.*) **прикóваний (прикóвана) до ганéбного стовпá** — зганьблений.

ПРИКÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИКУВáТИ** *і рідко* **ПРИКУ́ТИ,** ую, уєш, *док., перех.* 1. Куючи, приєднувати метал до металу; // Міцно прибивати що-небудь металеве до чогось. *Зробив* [брат] *сундук і покрив його чорним лаком,.. прикував до нього здоровенний замчище, приробив залізну ручку* (Тют., Вир, 1964, 49); // *перен.* Приморожувати що-небудь до чогось. *Минулося літо. З півночі Налинули хуги лихії, І хвилю, як бранку в неволі, Мороз прикував до каміння* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 337).

2. Приєднувати кого-, що-небудь до чогось ланцюгом. *Тайжан знав, що в скрині старого ще й досі зберігається не одна пара ланцюжків, якими приковують до тигра* [тринїжка] *свійського орла* (Тулуб, В степу.., 1964, 142); *— То, видно, його* [човна] *дощем відбило, — промовив Карпо дворник* [дворецький]. *— А бачили, що дощ надходить. Чому не прикували? Зараз його піймати і прикувати* (Мирний, I, 1954, 311); *— І бог убив його* [Прометея]? *— Ні, ні, Скарав довічно,.. Прикув до скелі* (Мал., Звенигора, 1959, 336); * Образно. [Ю л і я:] *А я й не знала, що вам наше сусідство таку пакість чинило,*

приковувало вас до вчительської тачки (Фр., IX, 1952, 167).

3. *перен.* Змушувати кого-небудь залишатися на якомусь місці або перебувати десь. *Ноги аж тремтіли, щоб швидше вибратися на волю. Але мене всипали лагідними словами, спутували щирими очима і осмішками, приковували до місця руками* (Вас., IV, 1960, 29); *Ми, піхота, гвардія, не можемо приковувати себе до шляхів* (Гончар, III, 1959, 97); // Бути причиною, яка позбавляє можливості або бажання рухатися. *Спогади про сільську школу прикували мене коло стола* (Вас., II, 1959, 297); *Ця* [музика] *несподівано впала на голову, розірвавши вечірню тишу, приголомшила, прикувала* [Оленку] *до землі* (Кучер, Трудна любов, 1960, 211); // Бути причиною, яка змушує кого-небудь перебувати десь. — *Досі не міг я так часто приходити, робота приковувала до хати, але відтепер буду щопеділі в тебе* (Коб., II, 1956, 101); *Наукова праця була тою спасенною причиною, яка владно приковувала Євгена Вікторовича за робочим столом і відкривала Любці волю...* (Ле, Міжгір'я, 1953, 78); *Очікування відповіді від Шелемехи прикувало мене до готелю* (Трубл., Глиб. шлях, 1948, 109).

Немо́в (**на́че, як** *і т. ін.*) **прикува́в** (**прикува́ла, прикува́ло**) *кого* — змусити не рухатися з місця. *Хотів утікати з-посеред того страшного натовпу, але ослаблення тіла немов прикувало його до місця* (Фр., VI, 1951, 301); *Наче прикувала партизанка мене нерухомим поглядом напівзрозплющеного ока* (Сміл., Сашко, 1957, 139); **Прико́вувати (прикува́ти) до лі́жка:** а) змушувати лежати в ліжку. *Мене прикували до ліжка і не кажуть, коли дозволять навіть сидіти. Мені все ще дуже недобре, на поправку щось мало надії* (Коцюб., III, 1956, 444); б) бути причиною тривалого постільного режиму (про хворобу). *Трохи не все місто висипає на вулицю. Тільки ті, кого лиха хвороба приковує до ліжка,.. зостаються у хатах* (Мирний, III, 1954, 258); *Ще в дитинстві Леся Українка тяжко захворіла на туберкульоз, який прикував її на довгі місяці до ліжка* (Наука.., 2, 1961, 37).

◇ **Прико́вувати (прикува́ти) до гане́бного стовпа́** *див.* **гане́бний.**

4. *перен.* Викликати якийсь інтерес, притягати. *Раптом мою увагу приковує шафа. Спиняюсь* (Коцюб., I, 1955, 263); *Вона приковувала до себе увагу.. всіх, хоч ніхто з хлопців навіть на думці не мав позалицятись до дівчини* (Збан., Сеспель, 1961, 417); *І хлопця, і дівчину захопило й прикувало до себе урочисте видовище велетенського параду* (Ю. Янов., IV, 1959, 86); // Привертаючи до себе увагу, змушувати кого-небудь діяти в певному місці. *Бармаш скорше відчув, ніж почув, що кулемет на другому броді змовк і більше ніколи вже не обізветься.. «Чи ж зможу я приковувати їх* [ворогів] *до себе ще цілих двадцять довгих хвилин?»* (Коз., Гарячі руки, 1960, 150); *Протягом усієї війни радянсько-німецький фронт приковував до себе основні сили фашистської Німеччини та її союзників в Європі, він був основним полем бою другої світової війни* (Ком. Укр., 9, 1965, 55); *Згромаджена козацька сила прикувала польське військо до Пилявы* (Кач., II, 1958, 435); // Викликати прихильність, почуття дружби, кохання; притягати до себе. *Вона прикувала його до себе більше, як батько й мати* (Коб., II, 1956, 168); // *у сполуч. із сл.* о ч і, п о г л я д. Привертаючи увагу, змушувати чийсь погляд зупинятися на собі. *Збіглися школярі.. Картина прикувала до себе очі перших глядачів і критиків .. Руфа несподівано виросла в їх очах* (Коп., Дуже добре, 1937, 295); *Його зір прикували до себе вершечки цегляних димарів і чорних задимлених труб* (Коцюба, Перед грозою, 1958, 149); *І знов лежить передо мною Мій крейцар,— силою чудною До себе погляд мій прикув* (Фр., XIII, 1954, 50); // *у сполуч. із сл.* о ч і, п о г л я д. Зосереджувати свій погляд на кому-, чому-небудь. *Прикувала* [Соня] *очі, дожидає. Чую, як дужче й дужче б'ється в неї серце, а рука все тисне, мов на якусь змову кличе мене без слів* (Вас., I, 1959, 260); *Самотня сиділа* [Ольга], *прикувавши погляд до світлового сигналу над дверима операційної* (Дор., Не повтори.., 1968, 30).

ПРИКО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПРИКУВА́ТИСЯ** *і рідко* **ПРИКУ́ТИСЯ,** уюся, уєшся, *док.* 1. Приєднуватися до чого-небудь унаслідок кування. ★У порівн. *Коли вже раз попався,— Наче в пастку бідна миш,— То сиди, мов прикувався, Не рушай, мовчи та диш* (Л. Укр., II, 1951, 274).

2. *тільки 3 ос., у сполуч. із сл.* о ч і, п о г л я д, *перен.* Зосереджувати свій погляд на кому-, чому-небудь. *Коли звернулися* [очі Сави] *раз на що і прикувалися на хвильку до чого, почали миготіти в холодному, мов сталь, блиску* (Коб., II, 1956, 34); *Його очі прикулися до лівої половини Шевчукових грудей* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 325).

ПРИКОЛЕ́НИЙ, ПРИКО́ЛОТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **приколо́ти.** *Микоша з Гарасимом схилилися над великою заскленою коробкою. Посередині її на акуратно наклеєному корку довгою булавкою був приколотий строкатий метелик* (Полт., Повість.., 1960, 265); *В простінку між вікон Іван виводив на аркуші, до стіни приколотім, афішу на завтра* (Головко, I, 1957, 272).

ПРИ́КОЛЕНЬ, льня, *ч., діал.* Прикіл. *Найди приколень, що коня припинають, і вийми його із землі* (Сл. Гр.).

ПРИКОЛИ́САНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **приколиса́ти.** *Приколисаний чарівною тишею, свіжістю води і лугу, Тимко був настроєний на думи і згадував тепер тільки те, що було близько його серцю* (Тют., Вир, 1964, 253).

ПРИКОЛИСА́ТИ *див.* **приколи́сувати.**

ПРИКОЛИ́СУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приколи́сувати.** *У плані інструментально-хорового прелюду опрацьована* [М. І. Вериківським] *високопоетична народна колискова «Котику сіренький» — унікальний твір в українській хоровій літературі.. Своєрідний малюнок, що зображує приколисування, проводиться тенорами* (Нар. тв. та етн., 6, 1964, 74).

ПРИКОЛИ́СУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИКОЛИСА́ТИ,** приколишу́, приколи́шеш *і рідко* приколиса́ю, приколиса́єш *і* **ПРИКОЛИХА́ТИ,** приколишу́, приколи́шеш *і рідко* приколиха́ю, приколиха́єш, *док., перех.* Те саме, що **заколи́сувати.** — *То з космосу листи нашій Тоні йдуть,— жартує Демидиха розвеселившись.— Хто ж хоч він? — Це, мабуть, той, що по радіо Тоню вітав,— приколисуючи дитину, сказала Корнієва молодиця* (Гончар, Тронка, 1963, 17); *Скрутився* [Віталій] *клубочком, зіщулився, схилився їй на руки, і ласка до нього росте, і це почуття до нього гріє і її саму. Якби ж можна отак, щоб приколихати його, а прокинеться — вже ночі нема* (Гончар, Тронка, 1963, 249).

ПРИКОЛИХА́ТИ *див.* **приколи́сувати.**

ПРИКО́ЛКА, и, *ж., розм.* Защіпка для волосся. *Дві нічліжниці спокійно розчісувалися, тримаючи в зубах приколки* (Кучер, Трудна любов, 1960, 148); *Устина дочці не поступалася. На голові в неї високо викладена коса та закріплена приколками з оздобами* (Чорн., Потік.., 1956, 25).

ПРИКОЛО́ТИ *див.* **прико́лювати.**

ПРИКО́ЛОТИЙ *див.* **прико́лений.**

ПРИ́КОЛОТОК, тка, *ч., діал.* Невеликий околот. *Треба було повитрясати приколотки, поскладати їх на купу, попідмітати вимолочене зерно, повиносити трину до половника* (Фр., III, 1950, 271).

ПРИКО́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прико́лювати.**

ПРИКО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПРИКОЛО́ТИ,** олю́, о́леш, *док.*, *перех.* 1. Прикріплювати що-небудь до чогось, проколюючи. [Ж и в к а:] *Пі квіти — знак великої радості. Я збережу їх. А цю червону я приколю тобі на груди* (Лев., Нові п'єси, 1956, 121); *Пагони .. троянд зв'язують* [на зиму], *укладають на листя і приколюють до землі шпильками* (Колг. Укр., 10, 1960, 33); *Старший конюх колгоспу, мов на велике свято, поверх піджака приколов на груди срібну медаль Всесоюзної сільськогосподарської виставки* (Чорн., Потік.., 1956, 201); *Вона сіла за стіл і, розгорнувши класний журнал, зробила перекличку. Потім приколола кнопками на стіні розклад уроків* (Допч., Ю. Васюта, 1950, 22).

2. Убивати кого-небудь, проколюючи тіло багнетом, кинджалом і т. ін. *Евріал к йому підкрався І просто в рот кинджал уткнув, І приколов його* (Котл., І, 1952, 226); *Хоч як метушились конвоїри, скільки не гупали прикладами, скільки не нахвалялись приколоти багнетами, полк поворот проминув і попрямував слідом за комітетом* (Смолич, Мир.., 1958, 361); *Кожної хвилини знепритомнілий міг очуняти.. Роман уже кинувся до нього з наміром приколоти, але почув тупіт копит позад себе* (Головко, II, 1957, 611).

ПРИКОМАНДИРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прикомандирува́ти.** *В селі стояла якась військова частина, до якої, як довідався пізніше Сеспель, була прикомандирована їхня п'ятірка* (Збан., Сеспель, 1961, 246); *Шевченко офіційно був прикомандирований до складу експедиції як художник, і за даний йому дозвіл малювати відповідало тепер його начальство* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 267); *13 червня* [1905 р.] *увечері прикомандирований до «Потёмкина» мінноносець «267» привіз для потьомкінців м'ясо* (Іст. УРСР, І, 1953, 600).

ПРИКОМАНДИРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія та її результат за знач. **прикомандирува́ти.** *В листі від 9 лютого до начальника дивізії Обручев уточнив дату прикомандирування Шевченка до експедиції — 2 травня* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 286); *П. О. Чихачов ледве домігся лише прикомандирування до загону Перовського, що відправлявся до Хіви* (Видатні вітч. географи.., 1954, 77).

ПРИКОМАНДИРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Призначити тимчасово в чиєсь розпорядження для виконання службових обов'язків. — *От що, Миколо,— звернувся до Щорса Боженко,— як цей шофер тобі не до вподоби, то прикомандируй його до мене...* (Бурл., М. Гонта, 1959, 10).

ПРИКОМІ́РОК, рка, *ч.*, *розм.* Маленьке приміщення, кімнатка, прибудована до хати або до комори. *Мар'я лягла в коморі, Христя — в прикомірку* (Мирний, III, 1954, 161).

ПРИКОНЕ́ЧЧЯ, я, *с.*, *рідко.* 1. Кінець, край чого-небудь. *У протоці тісній проривається море шалене І відділя острівне приконечча і край Італійський* (Зеров, Вибр., 1966, 145).

2. Заключна частина чого-небудь. *Уся зима була тепла, а приконечча дуже холодне* (Сл. Гр.).

ПРИКО́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прикопа́ти.** *Ділянку, де зберігають саджанці, навколо обкопують канавою завглибшки 50 сантиметрів. Зимою канаву очищають від снігу, щоб миші не перейшли на ділянку з прикопаними саджанцями* (Колг. Укр., 9, 1960, 36); — *Можеш зараз знайти його* [підземний хід]? — *Не можу. Все там* [у селі] *погоріло, а вихід грубо прикопаний землею* (Фр., VI, 1951, 122); *До нестерпної муки худоби приєднались зойки, прокляття і лайка драгун, які налетіли на прикопані догори зуб'ям борони* (Стельмах, Хліб.., 1959, 647).

ПРИКОПА́ТИ *див.* **прико́пувати.**

ПРИКОПА́ТИСЯ *див.* **прико́пуватися.**

ПРИКО́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прико́пувати.** *Перед прикопуванням саджанців оглядають їх корені, обрізуючи пошкоджені (обрізувати треба до здорового місця)* (Колг. Укр., 9, 1960, 36).

ПРИКО́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИКОПА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* 1. Неглибоко закопувати в землю що-небудь. *Після сортування саджанці прикопують на зиму в канавах завглибшки 60 сантиметрів у захищеному місці* (Колг. Укр., 3, 1957, 30); [С о ф і я:] *Виходить, що Григор без тебе на своїй землі дозволив зерно прикопати!..* (Голов., Драми, 1958, 404); // Засипа́ти землею що-небудь цілком або частково. *Якщо буряки* [цукрові] *доводиться зберігати в полі, їх складають в купи, накривають гичкою і прикопують землею* (Орг. і технол. тракт. робіт, 1956, 359); *Рослини прикопують в парниках або овочесховищах у злегка вологу землю, щільно одна до одної, приблизно до рівня листків* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 161).

2. *тільки док.*, *розм.*, *рідко.* Те саме, що **похова́ти.** *Як вона раділа, плакала і приказувала: «Я ж думала, синочку, що я тебе прикопала»* (Барв., Опов.., 1902, 133).

ПРИКО́ПУВАТИСЯ, ююся, уєшся, *недок.*, **ПРИКОПА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.*, *розм.* Те саме, що **підко́пуватися.** *Я оце переписав невеличкий збірник для цензури, звичайно, вибравши туди тільки те, до чого ніяк не можна прикопатись* (Сам., II, 1958, 440); *А як допит чинити став* [становий], *то й виявилося, що ніякого, власне, заколоту не було.. Прикопатись гаразд ні до чого було* (Головко, II, 1957, 240).

ПРИКОРДО́ННИЙ, а, е. 1. Розташований біля кордону, вздовж кордону. *Вона лежала в прикордонній світлій лікарні* (Ле, Опов. та париси, 1950, 110); *Згадала* [Марія] *дочку.. А що коли Ніночка заблукала десь у прикордонних лісах, збилася з дороги* (Ле, Клеп. лист, 1960, 104); // Який міститься на кордоні, позначає місце кордону. *Мов із землі виріс новий прикордонний стовп і ряба, смугаста будка поста* (Гончар, III, 1959, 7); *Потяг спинився біля вартової будки із прикордонним знаком* (Досв., Вибр., 1959, 180); // Який відбувається або здійснюється біля кордону. *Прикордонне життя, повне бойових пригод і несподіванок, виховало в ньому певність у своїй силі* (Кач., Вибр., 1953, 176); *Ми знімали картину, в якій було кілька прикордонних епізодів* (Сміл., Сашко, 1957, 69).

Прикордо́нна сму́га *див.* **сму́га.**

2. Призначений для охорони кордону. *Олесь, попрацювавши деякий час у «Червоній Лубенщині», став кіннотником прикордонної частини Червоної Армії* (Донч., VI, 1957, 611); *Прикордонна застава, якою командував капітан Аркадій Лукич Косачов, була розташована на пагорку, що височів над болотистою річечкою* (Збан., Між.. людьми, 1955, 10).

ПРИКОРДО́ННИК, а, *ч.* Військовослужбовець прикордонних військ. *Вони стануть прикордонниками, людьми, для яких війна не кінчається ніколи, солдатами миру, тими, хто вічно стоїть насторожі, безсонними вартовими...* (Загреб., Шепіт, 1966, 25); *На переправі стали прикордонники, перевіряючи документи бійців і окремих команд, що наздоганяли фронт* (Гончар, І, 1954, 3).

ПРИКОРДО́ННЯ, я, *с.*, *розм.* Територія, розташована біля кордону, вздовж кордону. *В штабі на Бугові Жолкевському негайно сповістили про якихось непевних людей, що блукають на шляхах прикордоння* (Ле, Україна, 1940, 158).

ПРИКОРЕНЕ́ВИЙ, а, е. Який росте близько біля кореня (про листя, пагони). *У дорослих дерев проріджують загущені крони, вирізують поламані, хворі і сухі гілки, а також прикореневу поросль* (Хлібороб Укр., 1, 1963, 33); *Спочатку шипнат розвиває густу розетку прикореневих листків. В цій фазі листя використовується для споживання* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 241); // Який знаходиться навколо коріння. *Обробляючи насіння цукрових буряків азотобактерином, ми сприяємо розвитку азотобактера в грунті в прикореневій зоні* (Нові спос. виробц.. буряків, 1956, 108).

ПРИКОРЕ́НОК, нка, ч. Те саме, що **при́корень.** *Учора ввечері надумався було* [Семен] *написати їй листа, хоч кожна літера йому, малописьменному, як сокирі сукуватий прикоренок,— не давалася* (Сміл., Зустрічі, 1936, 104).

ПРИ́КОРЕНЬ, рня, ч. 1. Частина стовбура біля кореня. *Дерево здригнулося від гілля до самого прикорня, гойднулося і покірно віддало йому* [вітрові] *кілька гілок одразу* (Епік, Тв., 1958, 165); // Залишок від зрізаного або зламаного дерева; пеньок. *Він біг так, що коли вскочив у село, то кози, що паслися на вигоні, повиривали прикорні, і двох із них знайшли після цієї події аж у сусідньому селі* (Тют., Вир, 1960, 93).

2. Частина стебла трав'янистої рослини біля кореня. *Остап із замахом бере широку ручку* [коси], *рівно кладе покіс. Доводиться брать високо, бо прикорень у воді* (Горд., II, 1959, 327); *Бережно підводили* [колгоспниці після градобою] *кожну стеблину, підсипали її в прикорні перенесеною з лісосмуги свіжою землею* (Рад. Укр., 5.X 1961, 2).

ПРИКОРІ́ННЯ, я, *с.* Збірн. до **при́корень** 2. *Переставляючи босі ноги по.. щіточці трав'яного прикоріння, Тимко відчував холодну і липку в'язь* [в'язку масу] *лугової землі* (Тют., Вир, 1964, 251).

ПРИКОРОТА́ТИ *див.* **прикороча́ти.**

ПРИКОРОТИ́ТИ *див.* **прикороча́ти.**

ПРИКОРОЧА́ТИ *і* **ПРИКОРОТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИКОРОТИ́ТИ,** очу́, о́тиш, *док., перех., розм.* 1. Те саме, що **укоро́чувати.** *Кінь зробив великий стрибок — наче хотів скинути їздця. Всі шарахнули вроз тіч. Але Григорій Іванович гукнув: «Не балуй!»* — *і прикоротив уздечку* (Смолич, Світанок.., 1953, 577).

Прикороча́ти (прикороти́ти) вік *кому* — те саме, що **Укоро́чувати (укороти́ти) віку (вік, життя́, живота́)** (*див.* **укоро́чувати**). *Живе орел у поржавілій клітці. Волів би, може, щоб гучна рушниця Йому прикоротила довгий вік* (Рильський, II, 1956, 36).

2. *кого, перен., діал.* Приборкувати. — *Прискаржити його в циркулі, що бунтує нарід,.. то, може б, його як прикоротили або просто до криміналу замкнули* (Фр., VIII, 1952, 54).

◇ **Прикороча́ти (прикорота́ти, прикороти́ти) язика́** *кому* — те саме, що **Укоро́чувати (укороти́ти) язика́ (язи́к)** (*див.* **укоро́чувати**). *«Брехачу! Язика тобі прикорочу я»,— Гервазій вигукнув — і в'язкою ключів жбурнув на Возного* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 176); *Василь подався до клубу. Він і сам був злий на Лесю. «Баба,— прошепотів він.— Язик розпустила. Прикорочу»* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 29).

ПРИКОРТІ́ТИ, ти́ть, *док., кому, безос., розм.* Дуже захотітися. *Любці чомусь ні з цього, ні з того раптово прикортіло дитини, як божевільному цигарки* (Ле, Міжгір'я, 1953, 40).

ПРИКОТИ́ТИ *див.* **прикоч́увати** [1].

ПРИКОТИ́ТИСЯ *див.* **прикоч́уватися.**

ПРИКОТКО́ВАНИЙ, а, е, *с. г.* Діспр. пас. мин. ч. до **прикоткува́ти.** *В одному з колгоспів сходи були особливо добрі. На прикотковані поверхні поля точно нанесленими лініями виділялися рядки сходів* (Хлібороб Укр., 12, 1964, 5).

ПРИКОТКО́ВУВАННЯ, я, *с., с. г.* Дія за знач. **прикоткóвувати.** *Широко застосовуватимуться комбіновані машини, які виконують за одне проходження кілька операцій: передпосівну підготовку грунту, сівбу, внесення добрив, прикотковування насіння після сівби* (Хлібороб Укр., 11, 1969, 14).

ПРИКОТКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИКОТКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех., с. г.* Ущільнювати грунт, сніг і т. ін. котком; закотковувати. *Якщо парову ділянку розпушено глибоко, її перед сівбою треба прикоткувати кільчастим котком. Це сприяє підтягуванню до насіння вологи* (Хлібороб Укр., 1, 1965, 12).

ПРИКОТКУВА́ТИ *див.* **прикоткóвувати.**

ПРИКО́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прикоти́ти.**

ПРИКОЧО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИКОЧУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.* Прибувати куди-небудь, кочуючи. — *Ті.., що не прикочовують на узбережжя рибалити, всі з кремнієками. Де їм узяти грошей на нову рушницю?* (Багмут, Щасл. день.., 1959, 157); — *Ну, Григоровичу, пішли завтра в гості.— Куди? — здивувався Шевченко. —.. А до киргизів. Прикочували вчора, зимуватимуть на Орі* (Тулуб, В степу.., 1964, 160).

ПРИКО́ЧУВАННЯ, я, *с., с. г., рідко.* Дія за знач. **прикóчувати** [2]. *Аналіз закономірностей переміщення вологи в грунті у зв'язку з його щільністю привів до висновку про доцільність передпосівного і післяпосівного прикочування важкими котками* (Наука.., 8, 1962, 38); *Котки використовують також для прикочування снігу з метою снігозатримання* (Хлібороб Укр., 3, 1968, 13).

ПРИКО́ЧУВАТИ [1], ую, уєш, *недок.*, **ПРИКОТИ́ТИ,** очу́, о́тиш, *док.* 1. *перех.* Котячи що-небудь, доставляти кудись. *Злодії закопали гроші,.. прикотили камінь і світом вийшли з печери* (Н.-Лев., III, 1956, 293); *Чи справді там порожні бочки? Чи цілі? Як їх прикотити?* (Хотк., I, 1966, 116); *Лепетиські партизани прикотили з собою навіть гармату-тридюймівку* (Гончар, II, 1959, 76); // *розм.* Їдучи, доставляти кого-, що-небудь кудись; привозити. *Тоді тільки Ксьонзиха згодилася продать* [крінпачку Ганну], *як найдеться.. Пан і пошли у Комишну за нею сани і четвірку коней, прикотили її* (Мирний, V, 1955, 335); *Через тиждень він прикотив з полонини повен віз масла і бринзи* (Козл., Ю. Крук, 1957, 399).

2. *неперех., розм.* Прибувати куди-небудь (про віз, машину і т. ін.). *Прикотив возик з писарем* (Вовчок, VI, 1956, 232); *Через місяць прикотила в Піски великавелика буда* (Мирний, I, 1949, 192).

3. *неперех., розм.* Приїжджати куди-небудь. *Вранці другого дня Боженко прикотив до Вінниці на дрезині* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 65); *На легкій, пофарбованій в зелене з червоними обідками бідарці прикотив сам Кужель* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 56); * Образно. *Серед зими прикотила непрошена весна і в два дні теплими язиками вітрів злизала весь сніг на полях* (Вол., Дні.., 1958, 140); // *тільки док., рідко.* Насуваючись, поширюватися в просторі (про дим, туман). *Ніч була зоряна. Ця. Що скінчилась.. Чую... немовби туман прикотив* (Тич., Зростай.., 1960, 10).

ПРИКО́ЧУВАТИ [2], ую, уєш, *недок.*, **ПРИКАТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех., с. г., рідко.* Те саме, що **закоткóвувати.** *Потім* [після боронування] *провадиться сівба і після неї поле обов'язково прикочують важкими кільчастими котками* (Колг. Укр., 2, 1954, 6); *Садимо картоплю на глибину 12—14 сантиметрів. Це дає змогу боронувати її, не пошкоджуючи бульб. Після садіння поле прикочуємо в агрегаті з легкими боронами* (Хлібороб Укр., 1, 1969, 19); *Після сівби* [цукрових буряків] *площу*

неодмінно слід прикатати важкими котками (Рад. Укр., 19.IV 1962, 3).

ПРИКОЧУВА́ТИ *див.* **прикоча́вувати.**

ПРИКОЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПРИКОТИ́ТИСЯ,** очу́ся, о́тишся, *док.* 1. Котячись, опинятися де-небудь; наближатися до когось, чогось. *Він узяв і кинув того клубочка на землю, клубочок покотивсь та покотивсь, а він усе іде за тим клубочком. Той клубочок прикотивсь у глибокий яр та там і зупинився* (Укр.. казки, 1951, 120); *Хлоп'я ухопило перекотиполе, що як на те прикотилося туди їх багацько, та й показує Денисові* (Кв.-Осн., II, 1956, 419); *Прикотився він до Прісі, Швидко скочив на горбок і сказав: — Я Колобок!* (Іванович, Перебендя.., 1960, 58); // *перен.* Долинати звідкиненебудь (про слова, звуки). *Коли вже вона пішла до хати, зненацька од верб прикотилось до неї єдине слово: — Христинко...* (Стельмах, I, 1962, 527).

2. *розм.* Прибувати куди-небудь (про віз, машину і т. ін.). *Прикотилася величезна гарбиця з бочкотарою від гасу* (Ковінька, Чому я не сокіл.., 1961, 126); // Підходити дрібними, швидкими кроками до кого-, чого-небудь (про когось малого зросту або повного). *Дід опустився під липою, підпираючи її столітній стовбур своєю столітньою спиною. Іваськ прикотивсь до його і ліг на спину, підложивши руки під голову* (Мирний, I, 1954, 181).

ПРИКРАДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПРИКРА́СТИСЯ,** а́дуся, а́дешся, *док., рідко.* Те саме, що **підкрада́тися.** *Як вовки прикрадаються овечку або вола з'їсти, дак й підсилають його ж, Грицька, на розглядки* [розвідку], *бо він перевертень, дак не так дрочить собак* (Барв., Опов.., 1902, 453); *Кармалюк був дуже сильний. Помаленьку прикрався до козака і спіймав коня за цуглі, а козака за ногу та й з коня* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 462); *Прикрадалася вона тихим голосом та привітним поглядом до насупленого Довбні* (Мирний, III, 1954, 210).

ПРИКРА́СА, и, *ж.* 1. Те, що оздоблює або служить для оздоблення чого-небудь; оздоба. *Під стіною стояло високе залізне, з блискучими мідяними прикрасами ліжко з горою перин і подушок* (Вільде, Сестри.., 1958, 420); *Біля однієї з секцій на першому поверсі Центрального універмагу особливо багато покупців: тут продають ялинкові прикраси* (Веч. Київ, 22.XI 1966, 1); *Орнамент (що дослівно означає — прикраса, оздоблення), як відомо, у прикладних мистецтвах є суттєвим елементом художнього образу* (Нар. тв. та етн., 1, 1965, 35); * Образно. *Я пам'ятаю, як я здивувався Нечуваній, високій простоті. Він* [М. Кропивницький] *одкидав прикраси золоті, Щоб діамант, як сонце, сам пишався* (Рильський, II, 1960, 154); // Предмет, що служить доповненням до одягу, призначений для прикрашання. [Х у с а:] *Прикраси в тебе є?* [Й о г а н н а:] *Нема нічого* (Л. Укр., III, 1952, 167); *В пізньопалеолітичний період з'являються прикраси у вигляді різноманітних підвісок з бивня мамонта, просвердлених зубів тварин, морських черепашок і т. п.* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 21); *Ловкенька квіточка з тоненької шкіри. Такі прикраси жінки чіпляють до платтів і до капелюшків* (Хижняк, Тамара, 1959, 61); *Образно. *Ліс тихо шелестів, спроводжа струшуючи з себе золоті прикраси осені* (Руд., Остання шабля, 1959, 556).

2. Те, що своєю присутністю додає краси чому-небудь. *Радісною червоною плямою де-не-де майне тут дикий мак — єдина прикраса цих гірських уступів* (Донч., II, 1956, 276); *Слід би й тепер озеленювати вулиці наших міст і сіл липами. Це — і прикраса, і затінок, і волога, і медонос* (Літ. Укр., 19.I 1965, 1); *В скромно обставленій, але просторій вітальні генеральського дому головною прикрасою був великий рояль Ебергардта і кілька пишних фінікових пальм та фікусів* (Тулуб, В степу.., 1964, 133); // Те, що прикрашає чиєсь життя, перебування де-небудь. *Складачі ті* [пісень народних] — *переважно женщини* [жінки], *у котрих любов — найбільші святощі, єдина прикраса бідного, а так часто і безсердечно потоптаного.. життя* (Фр., XVI, 1955, 91); // Те, що додається до правди з метою прикрашення дійсності. — *Розповідайте,* — *буркнув він.* — *Все! Докладно! І, будь ласка, без прикрас* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 225); *Сто пісень за день переспівали, Все життя згадали без прикрас* (Гірник, Сонце.., 1958, 24); *Суворістю реалістичного письма, відсутністю будь-яких прикрас, нещадною правдивістю малюнка нагадує Франко двох улюблених своїх письменників — Некрасова і Золя* (Рильський, III, 1956, 263); // Засіб художнього вираження (в мові, музиці). *Читачу! Зрадивши прикрасам, Я вдався в прозаїчний смак* (Рильський, Поеми, 1957, 34); *В мелодиці народних пісень та інструментальної музики є багато дрібних мелодичних прикрас (т. зв. мелізм)* (Нар. тв. та етн., 4, 1958, 82).

Для прикра́си; На прикра́су — не за справжнім призначенням, для вигляду. — *Метелиця — це від бога. На бога, значить, в основному, надіється?* — *Бог тут ні до чого, Федоре Івановичу,* — *сказав Артем.* — *На міській думі барометр, я так гадаю, не для прикраси висить* (Головко, II, 1957, 469); — *Чого ви хочете від мене? Я не вмію промовляти,* — *боронилась* [Неля] *перед товаришками.* — *Та ти не будеш говорити! Ти маєш тільки стояти собі отак, на прикрасу* (Вільде, Сестри.., 1958, 349).

3. Те, що виділяється своєю досконалістю. *Величезну роль у газеті відіграє добре поставлена інформація, яка є прикрасою газети* (Рад. Укр., 2.IV 1948, 3); // Той, хто виділяється в своєму середовищі позитивними якостями, рисами. *Дядя Ваня був прикрасою не тільки цеху, а й заводу, і тому його виробничі можливості часом лишалися не цілком здійсненними* (Ю. Янов., II, 1954, 101).

ПРИКРА́СИТИ *див.* **прикраша́ти.**

ПРИКРА́СИТИСЯ *див.* **прикраша́тися.**

ПРИКРА́СТИСЯ *див.* **прикрада́тися.**

ПРИКРАША́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для прикрашання. *Життя складне, і помилився б той, хто хоч на хвилину уявив би, що суспільству потрібна література прикрашальна, одописна, зарожевлена* (Літ. Укр., 21.II 1969, 3); *Сьогодні більш, ніж будь-коли, втрачає кредит у читача романтика риторична, прикрашальна, сентиментальна* (Не ілюстрація.., 1967, 203).

ПРИКРАША́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прикраша́ти.** *Вишня є.. красивою орнаментальною рослиною, а тому може бути широко використана для прикрашання парків тощо* (Хлібороб Укр., 2, 1970, 30).

ПРИКРАША́ТЕЛЬ, я, *ч., зневажл.* Той, хто видає щонебудь за краще, ніж воно є насправді, з метою створення зовнішнього ефекту; // Той, хто надмірно вживає прикраси в мові художньої літератури, в архітектурі. [Б а р а б а ш:] *Ні! Я — прикрашатель. Слово яке! А потім так образили... скільки будинків я збудував!* (Корн., Чому посміх. зорі, 1958, 63).

ПРИКРАША́ТЕЛЬСТВО, а, *с., зневажл.* Показ чого-небудь кращим, ніж воно є насправді, з метою створення зовнішнього ефекту. *Наше втручання в зображення села повинно мати не тенденцію прикрашательства, а тенденцію відбору* (Мист., 6, 1958, 29); *Партія виступає за мужнє, героїчне і правдиве мистецтво, якому чужа будь-яка фальш: як сусальність і прикрашательство, так і безвихідна нудьга, зневіра і песимізм* (Літ. Укр., 15.I 1963, 2); // Надмірне вживання художніх засобів в мові художньої літератури і нагромадження прикрашальних деталей в архітектурі. *Коли ідеться про естетику благоустрою, хочеться застерегти від шкідливої тенденції*

підміняти високу художню культуру поверховим прикрашательством (Рад. Укр., 20.X 1965, 4); *В архітектурі, особливо першого післявоєнного десятиріччя, були поширені невиправдана монументалізація, надмірне прикрашательство* (Літ. Укр., 15.XII 1967, 5).

ПРИКРАША́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПРИКРА́ШУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПРИКРАСИ́ТИ,** а́шу́, а́сиш, *док.*, *перех.* 1. Надавати привабливішого вигляду кому-, чому-небудь, оздоблюючи чимсь. *З храму виходить хор дівчат таврідських.. Дівчата прикрашують п'єдестал статуї квітками та вінками і співають* (Л. Укр., I, 1951, 158); *Народні митці XVI—XVII ст. ст. переписували і прикрашали книжки, особливо в містах і містечках, віддалених від великих культурних центрів* (Вітч., 5, 1969, 184); *Приготував* [Гордєєв] *з баранячої печінки чудовий паштет і кілька салатів та форшмаків. Усе це він гарно прикрасив шматочками буряка, моркви та кільцями цибулі, посипав зеленим кропцем* (Тулуб, В степу.., 1964, 219); *Ось і день весілля настав.. Заріз і я гнідих жеребців. Прикрасили дівчата їх паперовими стрічками* (С. Кравч., Бувальщина, 1961, 20); // *кого.* Одягати на кого-небудь щось небуденне, чіпляти оздоби, підмальовувати. *Вона почала й себе прикрашувати, накрашуватись та набілюватись* (Н.-Лев., III, 1956, 211); // *ірон.* Одягати на кого-небудь щось негарне, спотворювати зовнішність чим-небудь. *Вона дуже бідно вдягнена, обличчя замурзане, зуби ненатурально стирчать..— Ого, Фрося, добре ти себе прикрасила! — Їду передавати дівчатам досвід. Сама вигадала* (Ю. Янов., I, 1954, 165).

2. Додавати краси кому-, чому-небудь своєю появою або наявністю. *Під очима лягли синці, але вони ще більше прикрашали Мар'янку* (Десняк, Вибр., 1947, 115); — *Його* [мармур] *прикрасили зерна чорного лосняку і кристали піриту, флюориту і червоного залізняку* (Стельмах, II, 1962, 56); // Бути окрасою чого-небудь. *Це була справжня старовинна майоліка, гідна того, щоб прикрашати найкращі музеї світу* (Допч., III, 1956, 42); *В Черкасах споруджено величний пам'ятник вождю, який прикрасив центральну площу міста* (Ком. Укр., 12, 1969, 54); // Красуватися на кому-, чому-небудь. *Його груди прикрасив орден Леніна* (Шиян, Партиз. край, 1946, 74); // *ірон.* Бути одягнутим, почепленим на кому-небудь (про щось некрасиве). — *Оце так когак! — вигукнула вона, насмішкувато оглядаючи мотузяну збрую, що прикрашала коня* (Тют., Вир, 1964,36); // *ірон.* Мати на собі сліди від ударів, синяки; // Виділятися в своєму середовищі позитивними рисами, якостями. *Своїм винятковим талантом він прикрашав колектив* (Мист., 1, 1955, 8); // Збагачувати склад, зміст чого-небудь. *Про це Павло Михайлович записав кілька цікавих легенд і, власне, вони й прикрашали той зошит, де була історія релігії в селі Ковалівці* (Кучер, Трудна любов, 1960, 490); // Збагачувати певними виражальними засобами що-небудь (мову, музику і т. ін.). *Шарківна лящить і духу не переведе: причитує, сльозою прикрашує* (Вас., I, 1959, 281); *І діалектні слівця можуть доречно забарвити, закрасити й прикрасити літературний текст... коли вжиті доречно* (Рильський, Веч. розмови, 1962, 101).

Прикраша́ти (прикра́шувати, прикра́сити) зе́млю — насаджувати ліси, сади, вирощувати злаки, городину і т. ін. *Створено* [у Грузії] *добровільне товариство друзів лісу, яке щороку висаджує мільйони дерев.. Чомусь згадалася.. ота прекрасна постанова грузинських комсомольців, яка мала досить промовисту назву «Любити свою землю — значить прикрашувати її»* (Чаб.,Стоїть явір.., 1959, 186); *Найбагатший наш скарб — люди. Їх невтомні руки прикрашають землю ясними врожаями, виробляють багато молока і м'яса* (Веч. Київ, 11.IX 1969, 1).

3. Поліпшувати що-небудь, збагачуючи чимсь. *Він, як міг, так прикрашав своє житло — придбав для Оксанки алюмінієву розкладушку, купив маленький стіл для книжок і зошитів* (Хижняк, Килимок, 1961, 19); // Полегшувати життя, тяжкі часи, скрашувати вимушене перебування де-небудь. *Вона* [познайомка].. *вривалась у життя буденне, Коли підводились будови, І лірика лиш випадково Нам прикрашала час ударний, Передвоєнний, грозохмарний* (Мур., Осінні сурми, 1964, 30); *Книжки надовго прикрасили йому лазаретні дні* (Тулуб, В степу.., 1964, 235).

4. Видавати дійсне за краще, ніж воно є насправді. — *Знаю, пан полковник не звик прикрашати правди,— гірко всміхнувся Ярема* (Кач., II, 1958, 408); *Революцію Ю. Яновський показує, як свято народних мас. При цьому він нічого не прикрашує і не затушовує* (Мист., 4, 1964, 34); *Комуністична партія і далі викриватиме антинародну, реакційну суть капіталізму і всілякі спроби прикрасити капіталістичний лад* (Програма КПРС, 1961, 107); *Повернувшись на вогневу, Маковей не втримався, щоб не розповісти товаришам про свою конфузну пригоду. Дещо він, звичайно, намагався прикрасити, але робив це так невміло, що правда, нарешті, виплила на поверхню* (Гончар, III, 1959, 58); — *Не вірю у вашу всемогутність! І не ховайтесь за вивіску райкому. Вона не прикрасить вашої внутрішньої порожнечі, а тільки покаже її народові* (Руд., Остання шабля, 1959, 523).

ПРИКРАША́ТИСЯ, а́юся, а́єшся *і* **ПРИКРА́ШУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.*, **ПРИКРАСИ́ТИСЯ,** а́шу́ся, а́сишся, *док.* 1. Одягати на себе що-небудь небуденне, чіпляти оздоби, підмальовуватися. — *Чи ти, Ганно, женихів тут* [на ярмарку] *ждеш, що так прикрашаєшся? — запитував Цимбал* (Гончар, Таврія, 1952, 60); // Покриватися листям, квітами (про рослини). *Буйно розвивається трава, багатим листям прикрашуються дерева* (Фіз. геогр., 5, 1956, 137).

2. Ставати кращим від появи чого-небудь гарного, цінного, значного (про зовнішній вигляд чогось). *Росте наш новий Київ, прикрашається його головна вулиця — Хрещатик* (Кучер, Дорога.., 1958, 45); — *Вчіть дітей садівництва по всіх школах країни, так само, як вчите їх рідної мови й арифметики. Зціліть людей від деревобоязні, деревоненависництва й байдужості. Прикраситься світ* (Довж., I, 1958, 491); — *Стародавній Київ,— говорить він,— прикрасився ще однією чудовою спорудою* (Рад. Укр., 7.XI 1960, 4); *Зали музею мистецтв Грузії прикрасилися фрагментами чудового мозаїчного килима, який понад 15 століть пролежав під землею* (Веч. Київ, 16.XI 1967, 4); // Здобувати те, що може красуватися на кому-, чому-небудь. *За звершення подвигів, які не потьмаряться у віках, прапор молодіжної Спілки* [ВЛКСМ] *прикрасився двома орденами* (Вітч., 6, 1969, 197); *Партизанськими медалями прикрасились груди офіцерів* (Шиян, Партиз. край, 1946, 195; // *ірон.* Одержувати синці, сліди від ударів. *Між пастухами десь на нейтральній зоні серед поля відбувалися справжні баталії, які закінчувалися значними поразками для обох сторін: і зубів недолічувались, і синцями прикрашалися, і ребра трощили* (Збан., Сеспель, 1961, 425).

3. *тільки недок.* Пас. до **прикраша́ти, прикра́шувати** 1, 3, 4. *В артілі налагодилось масове виробництво чорнильних приборів, прес-пап'є, ручок, лінійок та інших предметів, які скромно прикрашались різьбою* (Матеріали з етногр.., 1956, 5); *Часом скриня оковувалася залізом, часто прикрашалася плоскою різьбою* (Нар. тв. та етн., 2, 1957, 77); *Дерев'яні будинки прикрашувались різьбле-*

ним орнаментом та пофарбуванням (Дерев. зодч. Укр., 1949, 5).

ПРИКРА́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прикраси́ти.** *З вулиці панський палац був прикрашений скульптурними групами дівчат-русалок* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 25); *Серед квітучих дерев, прикрашених марлевими мішечками, одягненими на запилені квіти, снували й весело гули бджоли* (Довж., I, 1958, 473); *Федір, як стояв над кручею, високий, широкоплечий, засмаглий, прикрашений пишним ореолом передчасної сивини, так і кинувся вниз головою в темно-бурі хвилі Дніпра* (Руд., Вітер.., 1958, 6); *Коло Чапая збирався потроху увесь його загін. Прикрашені бойовими синцями й гулями, підтягаючи штани вимазаними в чорнило пальцями, шморгаючи од хвилювання брудними носами, стояли бійці* (Ю. Янов., I, 1954, 11); *Його розповідь, прикрашену в немалій мірі власними вигадками, Панас і Юрко слухали, як казку* (Добр., Очак. розмир, 1965, 205); — *Ходім, я покажу вам свій портрет, — всі кажуть, що він дуже прикрашений, а я думаю ні* (Л. Укр., III, 1952, 600); // **прикра́шено,** *безос. присудк. сл.* — *Подався я до монастиря.. Невеличке подвір'я, церковка, дзвіниця окремо, келії просто в скелях, де пороблено віконечка й прикрашено їх білою глиною* (Ю. Янов., II, 1958, 102); *Горщик було прикрашено розписом, виконаним жовтою поливою на світло-коричневому фоні* (Нар. тв. та етн., 6, 1968, 90); // *у знач. прикм.* Який прикрасив себе чим-небудь, начіпляв на себе чогось. *Згодом їжачок знову повернувся до своєї комори. Він був увесь прикрашений невеликими лісовими грушками* (Збан., Крил. гонець, 1953, 35).

ПРИКРА́ШЕННЯ, я, *с.* Дія та її результат за знач. **прикраси́ти.** *Сотні художників, декораторів, електриків, теслярів і радіотехніків працюють над прикрашенням столиці Радянської України* (Рад. Укр., 5.XI 1952, 1); *Наша прекрасна радянська дійсність, наші великі успіхи не потребують прикрашення* (Ком. Укр., 3, 1965, 62).

ПРИКРА́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прикра́шувати.** *Крім ретельного заквітчування клубу, шкільної зали, прикрашування ялинки тощо, молодь має ще одну мету: гарно підготуватися до новорічного щедрування* (Нар. тв. та етн., 6, 1964, 107); *І в українському, і в польському перекладі* [роману «Мертвые души» Гоголя] *вдало збережено характерні риси мови поштмейстера, «прикрашування».. її звертаннями, вставними реченнями, що нікому не потрібні, а тому надають розповіді комічного характеру* (Рильський, IX, 1962, 87); *Що впадало в око на цьому засіданні? По-перше. Ніякого прикрашування дійсності, ніякого замилювання очей* (Вишня, I, 1956, 367); *Прикрашування життя, побоювання показати зло, яке ще є в дійсності, означає відступ від принципів соціалістичного реалізму* (Іст. укр. літ., II, 1956, 28).

ПРИКРА́ШУВАТИ *див.* **прикраша́ти.**

ПРИКРА́ШУВАТИСЯ *див.* **прикраша́тися.**

ПРИКРА́ШУВАЧ, а, *ч.* Той, хто прикрашає що-небудь чимсь. *Він* [О. Гончар] *хотів художньо розкрити горьківську думку про те, що саме народ був творцем, перетворювачем і прикрашувачем землі, що тільки соціалістична революція дала простір талантам, яких у народі непочате джерело* (Рад. літ-во, 3, 1957, 23).

ПРИКРИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **прикрива́ти.** *Прикривані ним штурмові групи ривок за ривком наближались до Парламенту* (Гончар, III, 1959, 285); *Нагло і спокійно з'явилася* [дружина] *візвідки, виступила з борів, мовби породжена ними, прикривана сизою заволокою холодного туману* (Загреб., Диво, 1968, 179).

ПРИКРИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прикрива́ти.** *Щоб захистити рослини від приморозків, поверхню грунту слід тримати чистою від бур'янів, а прикривання (мульчування) мульчувальним папером і органічними матеріалами треба провадити тоді, коли мине загроза приморозків* (Овоч., 1956, 41).

ПРИКРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИКРИ́ТИ,** и́ю, и́єш, *док., перех.* 1. Класти що-небудь поверх чогось, закриваючи цілком або частково. — *Я його слідочок листячком прикривала, слізьми те листячко зрошала* (Барв., Опов.., 1902, 386); — *Закопаймо оце все тут в печері в кутку та ще й каменем зверху прикриймо..,— обізвався тихо ще один злодій* (П.-Лев., III, 1956, 292); *Тим часом дружинники повиносили до сіней великі дубові столи із світлиці, прикрили їх білою скатертю* (Фр., VI, 1951, 77); — *Чекають ще більших морозів. Що робити? Як врятувати* [сад]? — *Закидаємо снігом якнайглибше хоча б з півсотні молодих дерев і грядку сіянців. Прикрисмо соломою, чим можна* (Довж., I, 1958, 472); // Укривати кого-небудь чимсь.— *Дочка з москалем спить, а мати кожухом прикриває...* (Мирний, I, 1949, 326); *Встав* [батько], *обережно прикрив смугастим рядендем сина, пройшов, мов п'яний, по хаті* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 15); // Осідати на що-небудь. *Товстою покрівлею прикрила курява його празникову одежу, його лице, руки* (Мирний, I, 1954, 282); *Сніг, який випав уночі, прикрив дорогу і поле рівною пеленою* (Панч, Вибр., 1947, 393); * Образно. *Враження мойого злочину залягло десь у темнім куті моєї душі, і звільна його присипали, прикрили і погребли інші враження, інші спомини* (Фр., III, 1950, 254); // Робити дах; покривати. — *Може, й отой шматок толю віддаси мені? — знову заканючив Льошка.— Треба ж голубник прикрити* (Мокр., Острів.., 1961, 30); // Опинятися зверху на чому-небудь, закриваючи собою щось. *Вона зрозуміла, що газета випадково прикрила зошит* (Донч., V, 1957, 352); // *безос. Снігом містечко прикрило, Де нам щастя усміхнулось Та й навіки одвернулось* (Манж.. Тв., 1955, 47).

◇ **Прикрива́ти поцілу́нками** — те саме, що **Осипа́ти (усипа́ти, обдава́ти, покрива́ти, окрива́ти) поцілу́нками** (*див.* **поцілу́нок**). *Її рука лежала в його руках, він тихо гладив її, прикриваючи зверху поцілунками...* (Мирний, III, 1954, 159).

2. Затуляти кого-, що-небудь цілком або частково. *Мстислав відчинив двері й став на порозі, прикриваючи собою Данила й Дмитрія* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 266); *Горпина вже несе, прикриваючи рукою, каганчик і ставить його на перегорнутий догори дном полумисок* (Стельмах, II, 1962, 348); *Семен прикрив ліктем обличчя* (Собко, Біле полум'я, 1952, 11); // Обступати, обсідати кого-, що-небудь. *Молодиця.. впала на полотно, і її зразу ж обсів, прикрив виводок білоголових заплаканих дітей* (Стельмах, II, 1962, 185); // Притуляти що-небудь до чогось. *Підійшов Вишневий. Картузиком прикрив серце* (М. Куліш, П'єси, 1960, 66); — *Візьмеш такого молодця на постій? — Світлана, блідпучи, прикрила руками груди: — Сира земля тебе візьме...* (Гончар, II, 1959, 94); // Поширюючись, надходячи, застилати кого-, що-небудь, робити непомітним (про хмари, дим, пару і т. ін.). *Посунулося огненне коло за гору.. Зразу померкло, тінь прикрила усе* (Мирний, I, 1954, 168); *Туман прикриває землю; Хмари прикрили сонце;* // Затуляючи кого-, що-небудь, ховати від когось. *З Авреліної кімнати виносить* [Мартіан] *стрічку і квітку лілеї, з Валентової якісь таблички, несе їх, прикриваючи тогою* (Л. Укр., III, 1952, 312); *Ближче тоді до вогню Одіссей підсуває ослін свій, Щоб обігрітись, а шрам прикриває старанно лахміттям* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 334); // Затуляючи кого-, що-

небудь, захищати від когось, чогось. *Клацає вимикач, і Петрович прикриває долонею очі від яскравого світла* (Донч., VI, 1957, 419); *Рахівник подивився на нього важкими олов'яними очима і мовчки замахнувся палицею, але Олена Павлівна вчасно прикрила хлопчика руками* (Панч, В дорозі, 1959, 114); * Образно. *Цю землю вистраждали ми, омріяли в думках, прикрили власними грудьми в нечуваних боях* (Гонч., Вибр., 1959, 345); // Міститися перед ким-, чим-небудь, заступаючи. *Гора прикриває бухту.*

3. Наближаючи що-небудь до чогось, стулювати цілком або не щільно. *Гнат прикриває двері, стріляє, немов з гармати: — Район наказав нам переселяти хутори* (Тют., Вир, 1964, 171); *В горіховому шифоньєрі висіли плаття Ані, теплий запах духів обгорнув його, він обережно прикрив дверці* (Перв., Дикий мед, 1963, 157); *Я стомлено прикрила повіки й швидко заснула* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 139); // Затуляти який-небудь отвір чимсь. — *Хто видав таке говорити! — мати прикрила його гарячий роток пальцями* (Н.-Лев., I, 1956, 174).

◇ **Прикрива́ти (прикри́ти) ла́вочку,** *вульг.* — те саме, що **Закрива́ти (закри́ти) ла́вочку** (*див.* **закрива́ти**). — *Ще тут бої йдуть, а він* [консул] *уже в Одесі свою лавочку прикрив, консульський прапор у валізу і гайда в путь* (Гончар, II, 1959, 127).

4. Обгортати кого-, що-небудь чимсь цілком або частково. *Бачура прикриває своїм плащем плечі Люби, бо від води тягло холодком* (Чаб., Тече вода.., 1961, 193); *Дід опустив улик на землю, прикрив його рядниною, зав'язав і попіс аж у ліс* (Мирний, I, 1954, 192); *Левко Цимбал полами своєї свитки прикрив одразу кількох сусідів, що вирвались в дорогу в самих сорочках* (Гончар, II, 1959, 313); // Бути одягнутим на кому-небудь. *Тендітне біле тіло* [Параски] *не тонкого льону сорочка прикриває, а матірка з десятки натирає його до розчосу* (Мирний, IV, 1955, 33); * Образно. [Г е р а с и м:] *Ти свої* [гріхи] *прикрила чорною одежею, то думаєш і свята?* (Мирний, V, 1955, 78); // *тільки док.* Забезпечити одежею. *Даремне пустує земля.. А скільки б то ся земля прогодувала, прикрила таких, як і він, неборак?* (Мирний, IV, 1955, 208); // *чим, перен.* Охоплювати кого-небудь (про стан, почуття). *Незабаром обгорнуло Катрю німе забуття, захитала дрімота, а міцний сон прикрив її своїм спокоєм* (Мирний, IV, 1955, 298); *Така була та ніч,.. котра до решти моє волосся побілила й мене до сьогоднішньої днини смутком прикрила* (Коб., II, 1956, 303).

Прикри́ти го́лову: а) одягти що-небудь на голову. *Женя наказав юнкатам прикрити голови, щоб, бува, з кимось не трапився сонячний удар* (Мокр., Острів.., 1961, 64); б) мати що одягти на голову. — *Позабирав* [чоловік] *і очіпки, і серпанки... Чим же я прикрию свою головоньку..,— так приговорювала Стеха* (Кв.-Осн., II, 1956, 129); **Прикри́ти [грі́шне] ті́ло (хребта́):** а) одягти що-небудь на себе, на когось. *Викопали хлопці яму чумакові; Наспід положили дошки ясеневі; Бережно сердегу в землю опустили, Грішне його тіло, чим було, прикрили* (Щог., Поезії, 1958, 103); *Достали* [люди] *дечого у пана Власовича з материзни, прикрили грішне Солошине тіло* (Кв.-Осн., II, 1956, 218); — *Я не маю хребта чим прикрити, Бо за кару, знать, госпідь мене Велів смерті на світі лишити: Все зблизиться вона і мине* (Фр., XIII, 1964, 136); б) забезпечити одежею. *А що старе, дране,— позшиває* [Мотря], *позаштопує, матері старе тіло прикриє* (Мирний, I, 1949, 140); — *Ти знаєш: усі наші достатки прийшли з волів, з чумацтва. Воно тобі й грішне тіло прикрило, і земельки надбало* (Стельмах, I, 1962, 50).

◇ **Прикри́ти зли́дні** — допомогти матеріально. — *Ви знаєте, моє товариство миле, мої рідні братчики, у яких састах, із якими достатками прийшов я до вас у Січ. І де ж те все подівалось? ..усе спустив з рук, аби б тільки як-небудь прикрити ваші злидні* (П. Куліш, Вибр., 1969, 141).

5. Активними діями під час бою відвертати увагу противника від кого-, чого-небудь, захищати когось, щось. — *Ви були на фронті? — Був.— Теж скреготали зубами по окопах, що авіація вас не прикриває?* (Гончар, Тронка, 1963, 74); *Вихор наказав Зубову прикривати його, а сам вужем поповз у порожню землянку* (Кучер, Чорноморці, 1956, 431); *Батальйон заліг на голій стерні, певний, що артилерія прикриє його своїм вогнем і дасть можливість розгорнутися* (Панч, II, 1956, 442); // Захищати кого-небудь від ударів. *Прикриваючи один одного, Петро й Саливон вибирали, де ширша спина, товща шия, і рубали їх* [жовнірів], *скільки хотіли* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 343); *Коли хтось з нас* [військовополонених] *підставляв під удар себе, щоб прикрити Дмитра, його били, удару не відводили* (Коз., Гарячі руки, 1960, 75); // Відвертати увагу від чого-небудь якимись діями. — *Отже, я призначу день, коли висадити в повітря верф і вчинити напад на аеродром... Це прикриє, до речі, й мої дії...* (Ю. Янов., I, 1954, 201).

6. *перен.* Приховувати що-небудь чимсь, маскувати суть чого-небудь. *Буржуазія обдурює маси, прикриваючи імперіалістичний грабіж старою ідеологією «національної війни»* (Ленін, 26, 1972, 34); [Т е т я н а:] *Буває так, що найневинніша, по своїй простоті, терпить поговір од людей; а яка і не добре робить та уміє свої проступки хорошенько прикрити, така остається в мислях людей невинною* (Котл., II, 1953, 57); *Остап намагався награнуо розв'язністю прикрити свою невпевненість* (М. Ю. Тарн., Незр. горизонт, 1962, 267); // Бути тим, що приховує що-небудь, маскує суть чогось. *Цю противну машкару багатозначності і глибокодумності на обличчі, що прикривала порожнечу в голові, Борисенко уже навчився розпізнавати* (Стельмах, Правда.., 1961, 291).

ПРИКРИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПРИКРИ́ТИСЯ,** и́юся, и́єшся, *док.* 1. Укриватися чим-небудь. *На цих нарах один коло одного спали робітники і прикривалися своїм лахміттям* (Ірчан, II, 1958, 255); *Впав дід на траву, підклавши два кулаки в голови, та й заснув, прикрившись свитиною* (Н.-Лев., I, 1956, 69); // Бути вкритим, покритим чим-небудь. *Віконниця була обложена згори дерниною і прикривалась густим кущем глоду* (Стор., I, 1957, 390); *Блакитні гори хмар прикрилися ніби сивим туманом диму* (Кобр., Вибр., 1954, 164); * Образно. *Осінні та зимні утрати прикрилися весняною надією на сходи, на врожай* (Мирний, I, 1954, 231).

2. Затулятися чим-небудь. *Молода жінка годувала дитину, соромливо прикриваючись хусткою* (Кучер, Голод, 1961, 384); *Віялом прикрившись, владарка свавільна Зором наказала: — Підійди. Я жду* (Бажан, Роки, 1957, 273); *Гайдуки* [голі] *теж, помітивши дівчину, з несподіванки уклякли з дрючками в руках, а дехто навіть соромливо прикрився* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 25); // Затуляючись чим-небудь, захищатися від когось, чогось. *Хозарські стріли дзижчали довкола, як джмелі, впивалися в м'який грунт, в солом'яні крівлі, і Чорна змушена була прикритися щитом* (Міщ., Сіверяни, 1961, 172); *Матрос кинувся на Марка й почав його бити кулаками в обличчя. Юнга прикрився руками* (Трубл., Шхуна.., 1940, 134); *Батько з матір'ю виходять на берег і, прикрившися рукою проти сонця, дивляться на червоний прапор* (Смолич, Світанок.., 1953, 166); // Використовувати що-небудь як прикриття, ховатися за

що-небудь, де-небудь. *Прикриваючись нічною темрявою, ховаючись мов од дикого звіра, тікало од пана і панщини все, що не запліснілo в неволі* (Коцюб., I, 1955, 335); *Пархоменко, прикриваючись тендером, стріляв, не поспішаючи* (Панч, О. Пархом., 1939, 95).

3. *перен.* Приховувати чимсь свої справжні дії, наміри, маскувати суть чого-небудь. *Шовінізм лишається шовінізмом, якої б національної марки він не був, якими б фразами пацифістського сорту він не прикривався* (Ленін, 27, 1972, 280); *Як відомо, лозунгами «безпартійності» і «аполітичності» прикриваються звичайно люди, які не хочуть чесно признатись (а іноді й самі до кінця не розуміють), чому й кому вони служать* (Рильський, IX, 1962, 10).

4. *тільки недок.* Пас. до **прикрива́ти.** *Від собак і курей діжка і відра прикривалися дерев'яними накривками* (Томч., Жменяки, 1964, 32); *У Жука був викопаний в прямовисній кручі не те що бліндаж, а досить простора ніша, вхід в яку прикривався плащ-палаткою* (Перв., Дикий мед, 1963, 231).

ПРИ́КРИЙ, а, е. 1. Який викликає негативні емоції; неприємний. — *Оцю прикру справу, що завдала нам обом стільки гірких почувань і розчарувань, а найбільше — вам і вашій чесній матері, передайте мені* (Коб., III, 1956, 215); [Ю р і й:] *Я дуже шкодую, що почав цю прикру для тебе розмову...* (Сміл., Черв. троянда, 1955, 27); // Який викликає або спричиняє досаду. *Можливо, це був натяк на те, що й вона, Журавленко, припустила одну прикру помилку* (Гур., Новели, 1951, 215); — *Я не хотіла вас образити,— почала було Сахно, прагнучи ліквідувати прикрий інцидент, але доктор Гальванеску її не слухав* (Смолич, I, 1958, 76); // Важкий своїм негативним характером; поганий. *Через дуже прикрий стан свого здоров'я не могла тоді ні віршів переписати, ні навіть на листа, як годиться, відповісти* (Л. Укр., V, 1956, 341); *Чи не сталося чого прикрого з Вами або в родині Вашій? Чи всі здорові?* (Коцюб., III, 1956, 398); // Важкий своєю складністю, можливими наслідками. *Він радив.. оглянути дівчину; є хвіст — відьма, нема — не відьма.. Дехто потакував йому, і навіть Прохіра, щоб вийти з прикрого становища, схилилася до Йочового способу* (Коцюб., I, 1955, 277); // Який викликає образу. *Розлігся гомін, сміх, наруга, І жарти прикрії чувати: «Самсоне! Де твоя потуга? Чи ти забувся воювати?»* (Л. Укр., I, 1951, 338); *Не попрікне ж вас ніхто прикрим словом! Гайда!* (Довж., I, 1958, 274).

2. *заст.* Дуже сильний. *Вони попливли до Олешок серед прикрої темряви, що мала переломитися в несміливий світанок* (Ю. Янов., II, 1958, 199); *Над Одесою спускалася завіса прикрого дощу, море було аж чорне* (Ю. Янов., II, 1958, 176); *Прикрий холод;* // Нестерпний (про почуття, відчуття). — *А за що вас нагнали?* — *Лице Тетяни скорчив якийсь глибокий прикрий біль, але вона нічого не відповіла* (Кобр., Вибр., 1954, 162); *Хлопчику любий, навчися ж вітати, всміхаючись, матір; Болю і прикрих страждань довелось їй натерпітись досить* (Зеров, Вибр., 1966, 243); *Це було оте змішане почуття юнака, в якому важко було навіть самому йому впізнати, де кінчається прикрий сором, каяття, а де починається запал гнівом глибокої образи* (Ле, Право.., 1957, 76); // Різкий. *Червоний, аж прикрий* (Сл. Гр.); *Вона говорила несміливо, наче боялась почути прикру правду* (Донч., V, 1957, 259); // Пильний. *Івась забув і про їжу і про виразку. Він швидко перевернувся з спини на живіт, підпер лице руками і уп'яв у діда прикрий погляд, розмахуючи угорі ногами* (Мирний, I, 1954, 180); // *у сполуч. із сл.* р о б о т а. Спішна, вкрай необхідна. *Як прийде робота прикра, то платять і по півруб ля* (Сл. Гр.).

3. *заст.* Крутий. *Прошу ... трошки злізти під гору, бо прикра, та всіх не витягнуть бички* (Сл. Гр.); *Германа не вийшов, а майже вибіг на горб, хоч сей був досить прикрий* (Фр., VIII, 1952, 364).

ПРИКРИ́КНУТИ, ну, неш, *док.* Однокр. до **прикри́вати.** *Мовчать, ані пари з уст. Тільки поручик на мене прикрикнув, щоб я не дуже базікав* (Собко, Скеля.., 1961, 47); *Викотилось йому під ноги кудлате собача, застрибало, зацявкотіло з кумедною завзятістю. Мати прикрикнула на нього, відганяючи: «Пішов вон, Колчак!»* (Гончар, II, 1959, 140).

ПРИКРИ́КУВАТИ, ую, ує, *недок.* Підвищувати голос, заохочуючи когось до чого-небудь, стримуючи від чогось, проганяючи і т. ін. *Хазяйка вишиває і що-небудь розказує чоловікові.. Хазяїн прислуха мовчки й часто оглядається на наймита, прикрикує, пригрожує* (Вовчок, I, 1955, 297).

ПРИКРИ́ТИ *див.* **прикрива́ти.**

ПРИКРИ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **прикри́ти.** *На стовпі між воротами й хвірткою стоїть невелике бокастеньке горнятко, прикрите ще не промерзлим окрайцем хліба* (Стельмах, I, 1962, 649); — *Солдатика тут одного поранило,— ..Костецький побачив на земляних нарах прикритого до підборіддя шинеллю.. молодого солдата* (Перв., Дикий мед, 1963, 186); *Світло з лампи, прикритої газетою, падало на широко розкриті очі* [Андрійка] (Собко, Звич. життя, 1957, 91); *Здіймався пам'ятник герою, Іще прикритий полотном* (Нагн., Вибр., 1950, 255); *Вікна будиночка були прикриті синіми віконницями* (С. Ол., З книги життя, 1968, 28); *Його голова, прикрита чорною драною шапкою, нагадувала нічну хижу птицю з коротким дзьобом, з круглими очима* (Н.-Лев., II, 1956, 216); — *Позиція, кажу, чудова,— пояснює Засядько.— І до противника палицею кинути, і прикрита добре...* (Гончар, III, 1959, 392); *Словом, експлуатацію, прикриту релігійними і політичними ілюзіями, вона* [буржуазія] *замінила експлуатацією відкритою, безсоромною, прямою, черствою* (Комун. маніф., 1963, 33).

2. *у знач. прикм.* Прихований, замаскований, таємний. *Я друзів мав, прикритих ворогів, Я вже любив і знав любові муки* (П. Куліш, Вибр., 1969, 378).

ПРИКРИ́ТИСЯ *див.* **прикрива́тися.**

ПРИКРИ́ТТЯ, я́, *с.* 1. Дія за знач. **прикри́ти.** *Буржуазія прагне здобути певну науку з Жовтневої революції і перемог соціалізму. Вона використовує нові засоби для прикриття язв і пороків капіталістичного ладу* (Програма КПРС, 1961, 32).

2. Захисне місце, схованка. *Наливайко весь час лишався в прикритті* (Ле, Наливайко, 1957, 305); *Отут і станем під густим лататтям: Ловці підводні знають, що чекать їм На здобич — там найліпше, з-за прикрить* (Рильський, II, 1960, 118); // *чого.* Те, що робить непомітним, невидним що-небудь. *З порту вилетіли катери, розстеляючи по своєму сліду суцільну димову завісу. Та завіса стала густою стіною в морі, і за її прикриттям почали відходити з Севастополя кораблі* (Кучер, Чорноморці, 1956, 419); *Під прикриттям ночі автоматники переплили Дніпро* (Шиян, Партиз. край, 1946, 66).

3. Захист кого-, чого-небудь в бою. — *Хто зостався живий, ті пішли в загони прикриття нашого відступу* (Кучер, Голод, 1961, 167); *Підтримка і прикриття наших військ з повітря покладались на авіацію 2-ї і 5-ї повітряних армій* (Ком. Укр., 2, 1969, 63); *Червоноармійці під прикриттям кольта швидко відбігли назад, бо кігті бандитської ланцюга все більше витягувались до ріки* (Стельмах, II, 1962, 200); // Військова частина, підрозділ, група, призначені для захисту кого-, чого-небудь в бою. *Підходять спочатку двоє — Красов, наш*

старший сержант, та хтось з дивізійної розвідки; згодом приєднується прикриття (Багмут, Записки.., 1961, 68).

4. Те, що відвертає увагу від чого-небудь, приховує щось, маскує суть чогось. *Насувався дощ, родилася певність, що вирушати доведеться, не чекаючи ночі, під прикриттям дощу* (Ле, Вибр., 1939, 51); *Об'єднуючи сили внутрішньої контрреволюції з силами іноземних інтервентів, буржуазні націоналісти намагалися під прикриттям облудного гасла «самостійності» України ліквідувати Радянську владу* (Іст. укр. літ., II, 1956, 46).

ПРИКРІПИ́ТИ *див.* **прикріплювати.**

ПРИКРІПИ́ТИСЯ *див.* **прикріплюватися.**

ПРИКРІ́ПЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прикріпи́ти.** *Коля стояв біля печі і крізь сині окуляри, прикріплені до кашкета, наглядав за роботою завалочної машини* (Руд., Вітер.., 1958, 17); *Основна ознака кріпосного права та, що селянство.. вважалося прикріпленим до землі,— звідси пішло й саме поняття — кріпосне право* (Ленін, 39, 1973, 70); *Знайомий білявий єфрейтор Ваня, прикріплений до редакції, швидко домчав мене на трофейному, заїжджeному мотоциклі з коляскою в Чернівці* (Рад. Укр., 14.V 1971, 2);—*А з вивозкою зерна на пункт заготзерна як у вас? — Маємо прикріплену одну автомашину* (Вишня, I, 1956, 366); *У кожному районі зернового напряму є своє насінницьке господарство, яке.. знаходиться в центрі прикріплених до нього колгоспів* (Колг. енц., II, 1956, 97); *Життя попівське так ув'язнене в одвічні рами, так опреділене на багато літ уперед. Прикріплене до непорушної доктрини, робить і саму касту непорушною* (Хотк., II, 1966, 352).

ПРИКРІ́ПЛЕННЯ, я, *с.* Дія та її результат за знач. **прикріпи́ти** і **прикріпи́тися.** *При показі м'язів на таблиці дуже важливо звертати увагу на місця їх прикріплення* (Метод. викл. анат.., 1955, 77); *Надалі треба застосовувати прикріплення до комсомольських клубів, гуртків і осередків старих членів партії* (КП України в резол. і рішен.., 1958, 203); *В дійсності «наділи» 1861 року означали в більшості випадків створення не вільного самостійного землероба, а прикріплення до землі кабального орендаря..* (Ленін, 20, 1971, 154).

ПРИКРІ́ПЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прикрі́плювати.**

ПРИКРІ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш і **ПРИКРІПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.*, **ПРИКРІПИ́ТИ,** кріплю́, кріпи́ш; *мн.* прикрі́плять; *док., перех.* 1. Міцно приєднувати щонебудь до чогось. *Люди в одностроях почали перев'язувати ременями його груди, прикріплювати його руки й ноги* (Ірчан, II, 1958, 104); *Татко з Оріховським метикували над тим, чи безпечно прикріплювати торбину до чемодана* (Вільде, Повнол..діти, 1960, 371); *Фред скинув майку. Вона мала служити за білий прапор. Прикріпив її до лозини і заходився енергійно вимахувати до кожного катера, який бурунив хвилі* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 74).

2. Накладати на когось якісь обов'язки, відповідальність щодо кого-, чого-небудь. — *Я хочу прикріпити кожну працівницю до певного цеху, щоб вона стежила за якістю його роботи й відповідала... так, відповідала за неї* (Шовк., Інженери, 1956, 70); *Її стали вчити працювати на свердлувальному верстаті і вчителем прикріпили свердлувальника Стьопу Шемшуру, високого й похмурого юнака* (Донч., VI, 1957, 159); — *До нього треба прикріпити такого товариша, щоб був для нього авторитетом* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 20); // Ставити кого-небудь під чийсь нагляд. — *Чи не прикріпити до тебе й інших, щоб не бешкетували, у витверезник не потрапляли* (Речм., Твій побратим, 1962, 10); // Призначати кого-небудь тимчасово виконувати обов'язки у певному господарстві, установі і т. ін., іноді під шефством певної особи. *Вийшло так, що під час розподілу практикантів по цехах Лань висловила просьбу, щоб її прикріпили до Лесі Кумач* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 105); — *Піонерів з старших класів ми прикріпили до тракторної бригади, одну ланку — до ставка, щоб знайомились з розведенням риби, дві ланки — до птахоферми* (Багмут, Опов., 1959, 106); // Виділяти щонебудь комусь для тимчасового користування. *Прикріпити автомашину до бригади.*

3. Брати на облік де-небудь. *Їх* [комсомольців] *прикріпили до сільського осередку* (Мик., II, 1957, 532).

ПРИКРІ́ПЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся і **ПРИКРІПЛЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПРИКРІПИ́ТИСЯ,** кріплю́ся, кріпи́шся; *мн.* прикрі́пляться; *док.* 1. *тільки 3 ос.* Приєднуватися, приставати до чого-небудь.

2. Брати на себе якісь обов'язки, відповідальність щодо кого-, чого-небудь.

3. Ставати на облік.

ПРИКРІПЛЯ́ТИ *див.* **прикріплювати.**

ПРИКРІПЛЯ́ТИСЯ *див.* **прикріплюватися.**

ПРИ́КРІСТЬ, рості, *ж.* Те, що викликає негативні емоції; неприємність. — *А! горенько наше: обіжають нас* [мужики], *говорять тобі прикрості, і нічого не вдієш..,* — *репетував о. Артемій* (Н.-Лев., IV, 1956, 61); *Щось тривожило його* [Щорса]. *Тільки Боженька в цю хвилину хвилювали свої прикрості, тому він не помітив душевного стану свого друга* (Довж., I, 1958, 179); *Перегуда пильно глянув на обох і зрозумів, що, коли він робив звіт, тут сталася якась важка прикрість* (Кучер, Прощай.., 1957, 334); *Це був особливий день, повний прикростей і невдач* (Гур., Новели, 1951, 88); // Почуття незадоволення в результаті якоїсь невдачі; досада. *Якщо здолаєш збагнути, як мені хотілося поїхати, то зрозумієш цілком мою прикрість* (Коцюб., III, 1956, 127); — *Нічого я не чула, Петю, нічого не бачила. Отака прикрість...* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 189); *Побачила себе* [Ніна] *раптом у своїй кімнаті й опам'яталась. Але від цього ще нестерпнішою стала вся прикрість того, що сталося* (Донч., V, 1957, 501).

Завдава́ти (завда́ти, зроби́ти, зроби́ти, справля́ти, спра́вити *і т. ін.*) **при́крість** *кому* — робити кому-небудь неприємність, ображати кого-небудь. — *Як він про мене говорив? — визвірився Аует і схопився з стільця.— Пане Ауер, я жінка і не можу вимовити. І вам не хочу прикрості завдавати* (Хижняк, Тамара, 1959, 96); *Ядзя помітила, що її теркі слова зробили матері прикрість, і повела вже далі бесіду лагіднішим тоном* (Кобр., Вибр., 1954, 106).

ПРИ́КРО. Присл. до **при́крий.** — *Бачите, я не смію робити того, що вам прикро, а ви...* (Л. Укр., III, 1952, 702); *Матросам робилося прикро, що вони й досі стоять без діла в морі, далеко від рідних берегів* (Кучер, Чорноморці, 1956, 49); *На душі в неї було тоскно і прикро* (Баш, Вибр., 1948, 50); *Іноді вона поводиться з ним аж надто прикро* (Коз., Вибр., 1947, 20); *Діденко тільки гірко зітхнув і так прикро шарпнув одного німця за пояс, що той клацнув зубами, як коняка* (Ю. Янов., I, 1958, 290); *Катерина побігла. Пробігши кілька метрів, прикро спинилась* (Коп., Лейтенанти, 1947, 161); *Пилипко не спав, лежав тихо; широко розкриті очі напрямилися в куток печі, він ними й не змильне* [змигне], *так дивиться прикро* (Мирний, IV, 1955, 292); // *заст.* Дуже. *Управа, перелічивши всі вчинки волосного старшини, прикро наказувала, щоб надалі цього не було* (Гр., I, 1963, 330); *Та мука, що наче буде жовта, жовтим оддає, то ота краща, аніж прикро біла* (Сл. Гр.); *Узявсь прикро до ковальства* (Сл. Гр.); // *заст.* Зовсім, цілком. *У нас оце пожар був, так Іван прикро згорів,— нічого не зосталось* (Сл. Гр.).

ПРИКРОПИ́ТИ *див.* **прикропля́ти.**

ПРИКРОПЛЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прикропи́ти.** *Це, мабуть, була найпрекрасніша в світі квіточка* [ромашка]: *рівна, висока, з сумно нахиленою набік яскраво-жовтою, в білих ніжних прозорих пелюсточках голівкою, ще й зверху прикроплена дрібною, як вістря стальної голки, росичкою* (Тют., Вир, 1964, 252); *Він сидів поряд Шаблія, переодягнений в недорогий сірий костюм,.. увесь чистий, прикроплений духами* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 235).

ПРИКРОПЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПРИКРОПИ́ТИ,** кроплю́, кро́пиш; *мн.* прикропля́ть; *док., перех. і неперех.* Кропити трохи. *Стали й дощики спадати, Руна прикропляти* (Рудан., Тв., 1959, 79); *Нарешті трошки прикропив дощ, але мало* (Л. Укр., V, 1956, 363).

ПРИ́КРОЩІ, ів, *мн.* 1. Неприємні події, лихі пригоди, невдачі, злигодні. *Прикрощі підривали здоров'я, але не згасили Довженкової віри, життєстверджуючого оптимізму, яким пройняті всі його твори* (Рад. літ-во, 10, 1969, 72); [Н о р м а:] *Де ж було, однак, це твоє серце, коли ти нищечком доніс своєму шефові про те, що папери Макарова можна знайти в моїй сумці?* [Б е н т л і:] *Адже таким чином я лише врятував тебе від великих прикрощів* (Галан, I, 1960, 445).

2. Почуття незадоволення, досада. *Ластовиння їй завдає прикрощів* (Дім., І будуть люди, 1964, 23); *Після закінчення школи майже всім класом пішли працювати в рідну артіль. Невдовзі відчули і прикрощі невдач, і радість перемог* (Хліборобс Укр., 4, 1969, 12).

ПРИКРУТИ́ТИ *див.* **прикру́чувати.**

ПРИКРУТИ́ТИСЯ *див.* **прикру́чуватися.**

ПРИКРУ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прикрути́ти.** *Довгі, спущені донизу вуса з прикрученими до них оригінальними валишками бороди збільшували враження запорозької романтики* (Ле, Право.., 1957, 222); *Цупко тримав меч Мефодій, та вже нічого не міг вдіяти, руки були міцно прикручені до тулуба* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 380); *Лампа в їдальні прикручена була* (Коцюб., II, 1955, 296).

ПРИКРУ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прикру́чувати** 1—3, 5.

ПРИКРУ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИКРУТИ́ТИ,** учу́, у́тиш, *док., перех.* 1. Прикріплювати, прив'язувати що-небудь до чогось, закручуючи. — *Що це він задумав? — питав він у сердитого зі сну Тимка, що прикручував вірьовку до розворин* (Тют., Вир, 1964, 89); *Поклав* [Заброда] *на обидва борти гвинтівку, до неї прив'язав плащ-палатку і міцно прикрутив її до корми* (Кучер, Голод, 1961, 238); // Прикріплювати кого-, що-небудь до чогось, обкручуючи чимсь. *До пізньої ночі кипіла на греблі робота..— парили над вогнищами лозу й прикручували борони до верб* (Головко, II, 1957, 347); *Взяли отамана* [бандитів] *в полон чекісти дружною юрбою і прикрутили до коня міцними й тонкими ременями* (Сос., I, 1957, 417); *Образно. *Не їй, молодій та дізнавшій розкоші, було миритися з тим мозоляним хліборобським життям, до якого прикрутила доля її родичів* (Мирний, IV, 1955, 295).

2. Прикріплювати що-небудь до чогось, вкручуючи. *Так перед битвою жовніри мирно сплять Чи, зброю чистячи, прикручують багнети* (Міцк., II. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 115); *Купила* [Левантина] *за свої гроші кільця до дверей.. Прикрутила кільця і замикала на ніч двері* (Гр., II, 1963, 273); *Прикрутив* [полковник] *йому до кітеля орден Вітчизняної війни першого ступеня* (Літ. Укр., 17.X 1969, 1); // Прикріплювати що-небудь до чогось гвинтами. *Прикрутивши двері, Остап Антонович почав згрібати крихкі черепки* (Епік, Тв., 1958, 489).

3. Дужче закручувати що-небудь. *Забелькотів* [німець] *щось по-своєму і дозволив Грицеві обдивитися машину. А той начебто зроду біля неї ходив,— сопе та обдивляється, обстукує, прикручує якісь гаєчки* (Речм., Весн. грози, 1961, 95); * Образно. *Варто ж було Бронникову згадати про них, як натовп одразу сколихнувся: — Гайку хочуть прикрутити! — Ми до гайок незвичні!* (Гончар, II, 1959, 111).

4. *перен., розм.* Створювати нестерпні умови комунебудь, утискувати когось. *Оттак-то він* [пан] *прикрутив нас і щораз ліпше прикручує!* (Фр., II, 1950, 46); *— І почало старшинське панство прикручувати бідний народ* (Бурл., О. Вересай, 1959, 5); *Пан навіть на новім хазяйстві подарував* [піщанам] *на сім'ю по дню* [міра площі] *поля. Зате трохи згодом прикрутив їх так, що ніколи було й того поля орати* (Мирний, I, 1949, 204); // Виливаючи на кого-небудь силою або хитрощами, змушувати до чогось. [Х р а п к о:] *Ну, а як Печариця скаже, що це все я йому нараяв?.. Од Печариці всього можна ждати... Як прикрутять його — то й скаже* (Мирний, V, 1955, 201); *— Треба Гната прикрутити так, щоб він визнав свої помилки і припинив чинити неподобства!* (Тют., Вир, 1964, 162); // Приборкувати, втихомирювати кого-небудь. *— Ось комсомол організуємо, хату-читальню відкриємо.. Глитаїв прикрутимо* (Речм., Весн. грози, 1961, 29); *А таки добре зробили — і угорських баронів нажахали, і галицьких бояр прикрутили* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 131); // Справедливими вимогами змушувати кого-небудь дотримуватися встановленого порядку, норм поведінки, дисципліни. *— Він не людей прикрутив, а ледарів та отих шабашників, що в гарячу пору роботу кидають* (Кучер, Трудна любов, 1960, 315); *— Знову Кумач. Я не знаю, невже ви не можете в комсомолі її прикрутити? Проводжу сьогодні оперативку. Вона влітає і починає командувати* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 225); // Силою свого вияву викликати гостре відчуття; допікати. *— Де ніч застане, там і сплю, де голод прикрутить, там і обідаю* (Кучер, Трудна любов, 1960, 434); *Марії часом доводилося робити чоловічу роботу, бо я, бувало, з печі злізти не можу, так мене ревматизм прикрутить* (Мур., Бук. повість, 1959, 99); // Викликати припинення розвитку, занепад чого-небудь. *Хазяїн задріботів перед високим турком, почав кланятись, бідкаючись на війну, що тяжко прикрутила і його торговельні справи* (Кучер, Голод, 1961, 376); // *тільки док., безос.* Відчути гостру нестачу в чому-небудь. *— Навесні, коли зовсім прикрутило, приїздить порадник з області: камкою годуйте!..— Та худоба ж камки не їсть!* (Гончар, Тронка, 1963, 6); // *тільки док., безос.* Стати необхідним, неминучим внаслідок якихось обставин. *— Я, панове, так не робив би,— задумавсь Погиба.— Прикрутить, пане підполковнику, зробите і це* (Стельмах, II, 1962, 82); *Поздоровкавшись із сином, спинається поглядом на змилених, тремтючих коняк: — Чого це гнали так? —Прикрутило, тату,—синове обличчя потемніло.—Гості в Хорлах, непрохані гості...* (Гончар, II, 1959, 11).

5. Повертаючи регулятор, зменшувати силу світла в гасовій лампі, вогню в газовій плиті, опалювальній печі і т. ін. *Німець прикручує ліхтарика, бере відро й виходить, щільно засунувши за собою двері* (Ю. Янов., IV, 1959, 202); *Стара хазяйка знов прикрутила лампу* (Коцюб., II, 1955, 46); *— Чайник на плитці, я трохи прикрутила газ — не википить і не побіжить* (Перв., Дикий мед, 1963, 394).

ПРИКРУ́ЧУВАТИСЯ, уюся, *недок.*, **ПРИКРУТИ́ТИСЯ,** ру́титься, *док.* 1. Приєднуватися в результаті прикручування. *Образно. *Та була в мене жінка, та була в мене любка,.. Та дала мені сокиру, та дала мені*

тупую, Щоб я забарився, в лісі спізнився, Та до жінки-любки та й не прикрутився (Укр. нар. пісні, II, 1965, 122).

2. *тільки недок.* Пас. до **прикру́чувати** 1—3, 5.

ПРИКУВА́ТИ *див.* **прико́вувати.**

ПРИКУВА́ТИСЯ *див.* **прико́вуватися.**

ПРИКУ́ЛЬГУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Кульгати трохи. *Усі бачили на його грудях два бойові ордени і помічали, що він трішки прикульгує на ліву ногу* (Тют., Вир, 1964, 491); *Трохи прикульгуючи на праву ногу, він вийшов з-за столу* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 40).

ПРИКУПА́ТИ *див.* **прикупо́вувати.**

ПРИКУПИ́ТИ *див.* **прикупо́вувати.**

ПРИКУ́ПЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прикупи́ти.** *Прикуплена земля давала йому право стати поруч з родом* (Кач., II, 1958, 11).

ПРИКУПЛЯ́ТИ *див.* **прикупо́вувати.**

ПРИКУПО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прикупо́вувати.**

ПРИКУПО́ВУВАТИ, ую, уєш, **ПРИКУПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш *і* **ПРИКУПА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИКУПИ́ТИ,** куплю́, ку́пиш; *мн.* прику́плять; *док., перех. і без додатка.* Купувати що-небудь на додаток до чогось.— *Їжте, гостоньки, їжте, любі! Ми.. на базарі не прикуповуємо. Живемо колгоспом — дай боже всякому!* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 18); — *Здружуються вони* [пани] *і починають жити ще в кращих будинках, прикупають села, прибільшують собі повагу* (Вовчок, I, 1955, 379); [Д е н и с:] *Худоби у нас, слава господові, вдоволь* [удосталь], *хіба ще думаєш прикупити?* (Кроп., II, 1958, 458); *Шкода, забув* [Русевич] *цього разу прикупити нових пластинок, така запаморочена голова була* (Шовк., Інженери, 1956, 158).

◇ **Ли́ха прикупи́вши** — з труднощами. *Жили тепер, лиха прикупивши,— доїдали останні крихти* (Юхвід, Оля, 1959, 99); *Перший раз ледве зібрав* [Іван] *людей.. Та все ж, лиха прикупивши, зібрав якось кілька чоловік* (Ткач, Плем'я.., 1961, 358).

ПРИКУ́РЕНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прикури́ти.**

ПРИКУ́РЕНИЙ [2], а, е, *розм.* Покритий тонким шаром чого-небудь (пилу, кіптяви і т. ін.). *Під поперечною стіною.. стояло бюрко, заваленe паперами й подертими книжками, прикуреними зверху порохом* (Март., Тв., 1954, 233); *Стежкою повзли мої земляки.., згорблені та прикурені пилом* (Фр., III, 1950, 218).

ПРИКУРИ́ТИ *див.* **прику́рювати.**

ПРИКУРИ́ТИСЯ *див.* **прику́рюватися.**

ПРИКУ́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прику́рювати.**

ПРИКУ́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПРИКУРИ́ТИ,** курю́, ку́риш, *док., перех. і без додатка.* Розпалювати цигарку, люльку і т. ін. *Вартовий ще раз свиснув.. і почав прикурювати люльку* (Ірчан, II, 1958, 87); *Дідок прикурює од його цигарки* (Головко, I, 1957, 449); *Парубок чиркнув сірника, прикурив цигарку і, смачно затягшися, пихнув синім димом* (Головко, II, 1957, 102).

◇ **Дава́ти (да́ти) прикури́ти** *кому, фам.*— дошкульно провчати кого-небудь за щось. — *Та хіба ж то люди, Докіс. То виродки.. Скоро Заруба, як кажуть хлопці, їм дасть прикурить...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 56); — *А вона бойова, ця Ярина! Така мала, а вже орудує як...— Правда, що мала, а вже дав прикурить Перегуді.., теперечки і пальця в рот їй не поклади* (Кучер, Прощай.., 1957, 234).

ПРИКУ́РЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПРИКУРИ́ТИСЯ,** курю́ся, ку́ришся, *док., розм.* Покриватися тонким шаром чого-небудь (пилу, кіптяви і т. ін.).

ПРИ́КУС, у, ч. Положення зубів при зімкнутих щелепах. *Сильна мопсовидність, неправильний прикус і викривлення щелепів є значною вадою для свиней* (Свинар., 1956, 14).

ПРИКУСИ́ТИ *див.* **прику́шувати.**

ПРИКУ́СКА [1], и, *ж., діал.* Закуска.

◇ **На прику́ску** — на додаток. *Попросять люди про Саву Чалого, про Супрунa, Морозенка, Залізняка, Кармелюка чи Бондарівну,— заспівас* [кобзар Є. О. Адамцевич] .. *А на прикуску додасть ще й жартівливих* (Літ. Укр., 24.XII 1968, 3).

ПРИКУ́СКА [2], и, *ж., вет.* Шкідлива звичка у коня ковтати повітря, хапаючись зубами за який-небудь предмет. *Сприяють захворюванню* [здуттю кишок]: *повітряна прикуска, перевтома, ушиби живота, удари, падіння, натикання на тверді предмети і ін.* (Профіл. захвор., 1955, 168).

ПРИКУ́ТИ *див.* **прико́вувати.**

ПРИКУ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прику́ти.** *Року 1908-го славетний російський художник Рєпін намалював ілюстрацію до Шевченкової поеми «Кавказ», де зображив прикутого до скелі Прометея* (Рильський, III, 1956, 250); // **прику́то,** *безос. присудк. сл. Береза затужила — прикуто* [комуніста] *ланцюгами, його росою вмила* (Гончч., Вибр., 1957, 27).

Ста́ти (зупини́тися *і т. ін.*) **на́че (мов, як** *і т. ін.*) **прику́тий (прику́та) [до місця** *і т. ін.*]—стати нерухомо. *І враз він знову зупинився наче прикутий до місця* (Допч., II, 1956, 41); **Стоя́ти (сиді́ти) на́че (мов, як** *і т. ін.*) **прику́тий (прику́та) [до місця** *і т. ін.*] — стояти або сидіти нерухомо. *Дідушок сидів немов прикутий до місця, не можучи видобути з себе й слова* (Гжицький, Опришки, 1962, 129).

◇ **Мов (на́че, як** *і т. ін.*) **прику́тий (прику́та) до ганє́бного стовпа́ (на позо́рищі)** — зганьблений. *Я мовчки все приймала. Чим мала я розбить тяжкі докори ці? Мов на позорищі прикута я стояла, І краска сорому горіла на лиці...* (Л. Укр., I, 1951, 109); *Він, перший суворовець, який не мав жодного стягнення, який звик до пошани, до слави, тепер стояв як прикутий до ганебного стовпа* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 71).

ПРИКУ́ТИСЯ *див.* **прико́ватися.**

ПРИКУ́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прикуси́ти.** *Помітно було, що її щось мучило, щось прохалося наверх і, невимовлене, мусило ховатися за прикушеним язиком* (Коцюб., I, 1955, 264).

ПРИКУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИКУСИ́ТИ,** ушу́, у́сиш, *док., перех.* 1. Затискати між зубами щонебудь. *Кожен струс* [машини] *боляче відгукувався в пораненій нозі, біль гостро ударяв у мозок, і Шумаков щоразу прикушував губу, щоб не застогнати* (Голов., Тополя.., 1965, 402); *Пригорнувшися до меншого брата, вже смиренесенько стояла вона, прикусивши пучечку* (Вовчок, I, 1955, 305); *Радивон прикусив сивого вуса й хотів щось сказати, але тут вдарив дзвінок великого бою* (Кучер, Трудна любов, 1960, 395).

◇ **Прикуси́ти зу́би:** а) стиснути зуби.— *Ти тямиш, паршивцю, що говориш?! — одним краєм прикусив зуби Созоненко* (Стельмах, II, 1962, 341); б) змовчати. *Капрал почервонів зо злості, але прикусив зуби* (Фр., I, 1955, 271); **Прику́шувати (прикуси́ти) язика́ (язи́к, язичка́):** а) затискати язика між зубами. — *Пізні, пізні птахи. Чи, бува, не з зальотів? — і мало не прикушує язика, згадавши свій сором* (Стельмах, I, 1962, 448); — *Падаючи, він прикусив язик. Це нічого,— каже лікар* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 152); б) замовкати. *Олена завжди вміла гостро відповісти Михасеві, і йому часто доводилось прикушувати язика* (Допч., VI, 1957, 139); *Вона догадалась, що вже наговорила сім мішків гречаної вовни, й прикусила язика* (Н.-Лев., III, 1956, 55).

2. Їсти що-небудь з чимсь, відкушуючи. *Купили чор-*

ного хліба і по маленькому шматочку білого. Так і їли: до чорного прикушували по кавалку білого, аби для смаку (Мик., Повісті.., 1956, 145); *Прикушував* [міраб-баші] *пісний цукор і повільненько, неначе в свято, присьорбував степлілий кок-чай* (Ле, Міжгір'я, 1953, 223).

ПРИ́ЛАВОК, вка, *ч.* Частина нерухомої лави в українській хаті під стіною від дверей до кутка. *Я за піч так і вхопилась, а потім і сіла на прилавок* (Барв., Опов.., 1902, 83); *Соломія склала на прилавку перемиті миски та полумиски* (Н.-Лев., VI, 1966, 400).

ПРИЛА́ВОК, вка, *ч.* Спеціальний стіл для торгівлі в крамниці, буфеті, на базарі і т. ін. *Оттак думаючи, я був уже на Бернардинській площі, де здовж вулиці тяглися ряди прилавків із овочами* (Фр., II, 1950, 69).

◇ **На прила́вку (прила́вках)** — у продажу. *Із сирого м'яса, закладеного на початку лінії, в кінці виходять сосиски такими, якими бачимо їх на прилавках* (Рад. Укр., 23.V 1967, 4).

ПРИЛА́ГОДЖЕНИЙ, а, е, *діал.* Діспр. пас. мин. ч. до **прила́годити.** *На столі, накритім білою скатертиною, горіли дві великі свічі, все було до святої вечері прилагоджене* (Ков., Світ.., 1960, 72); *Пан ад'юнкт, смакуючи рибки, прилагоджені Мошковою жінкою, чимраз більш запалювався думкою про головатицю* (Фр., IV, 1950, 435); // **прила́годжено,** *безос. присудк. сл. Керму прилагоджено, Миколай ударив пару разів по воді, пробуючи. Добре! Можна йти* (Хотк., II, 1966, 397).

ПРИЛА́ГОДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИЛА́ГОДИТИ,** джу, диш, *док., перех., діал.* 1. Прилаштовувати. *Засапавшись, виволік* [Лодиженко] *колеса на рейки і з великим зусиллям прилагодив площадку* (Ле, Міжгір'я, 1953, 283); *І знов зупиниться* [потік], *стане криничкою.. Жовту жолобинку прилагодять, плискатий камінь приткнуть, аби було де сісти, хрестик зроблять* (Хотк., II, 1966, 301); — *Каблуки там та халяву пристрочити, підошву прилагодити — це в мене, як яєчко, виходило* (Збан., Єдина, 1959, 140); *Підняв* [Роман Блаженко] *із землі круглу Чернишеву гранату, неквапом прилагодив її собі до пояса і, зітхнувши, рушив у поле доганяти своїх* (Гончар, III, 1959, 166); *Дала* [Марійка] *масла, сиру, дещо іншого й мамалигу, яку, бог знає чому, увечір зварила й прилагодила на полиці* (Коб., II, 1956, 97); *Бенедьо за той час мав прилагодити робітників, котрі б за проводом Шеффеля нині це поуставляли і повмуровували кітли* [котли] *та машини* (Фр., V, 1951, 383).

2. Готувати. *Тихович мусив доглядати, як засипали землею пеньки та трамбували землю, прилагоджуючи її до труїни* (Коцюб., I, 1955, 219); *Якби зломилося колесо, то панотець уже би дав добру науку Іванові, як шанувати прикази господаря! Уже навіть прилагодив собі цілу промову на той випадок* (Март., Тв., 1954, 221); — *Вертай та почастуй дома доброю горівкою. Тато прилагодить* (Коб., II, 1956, 85).

ПРИЛА́ГОДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПРИЛА́ГОДИТИСЯ,** джуся, дишся, *док., діал.* Готуватися. *Коли ж у хоромах скрипнули хатні двері, домірнувалася вона, що неня убралася вже в запаску і прилагодилася вийти до гостя* (Черемш., Тв., 1960, 101); *Найшлося в кишені кресало, і кремінець, і гніт.. Василько.. дух затаїв ..Невже ото з такого може бути вогонь? А дядько, прилагодившись, креснув раз, креснув два, постудив, роздмухав і... став вогонь!* (Гончар, II, 1959, 148).

ПРИЛА́ГОДИТИ *див.* **прила́годжувати.**

ПРИЛА́ГОДИТИСЯ *див.* **прила́годжуватися.**

ПРИ́ЛАД, у, *ч.* 1. Спеціальний пристрій, призначений для певної мети (вимірювання чого-небудь, управління чимсь, контролю, спостереження за чим-небудь і т. ін.). *Лабораторією* [Інституту математики АН УРСР] *у 1956 р. було розроблено безінерційний прилад для вимірювання тиску крові в порожнинах серця і великих судинах* (Вісник АН, 9, 1957, 7); *На стінці вагона висів прилад, що показував швидкість руху поїзда* (Трубл., Глиб. шлях, 1948, 301); *Після того, як в* [лічильну] *машину введено вихідні дані і програму обчислень, прилад керування забезпечує повну автоматичність обчислювального процесу* (Наука.., 7, 1956, 3); — *Невже ж тобі, сину, не страшно там* [у небі], *коли під тобою вся земля бурею окутана? — .. Ми там по приладах ідемо* (Гончар, Тропка, 1963, 63); // Механічне пристосування, пристрій. *Їй спало на думку пристосувати до станка невеличкий прилад, який полегшив би роботу* (Дощ., Дочка, 1950, 166).

2. Інструмент, предмет, який використовується при виконанні певної дії. *І срібло, і мідь, і сталі є в донецькій стороні, чи на тракторні деталі, чи на танки і медалі, чи на прилади шкільні* (Уп., Вірші.., 1957, 185); *Міцурін підняв з землі похідну торбинку з приладами й швидко поліз по драбинці* (Довж., I, 1958, 479); // Предмет, що входить до складу якогось устаткування, спорядження. *Поруч ціла шеренга рятівних приладів — круги, шлюпки, понтони...* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 94).

3. *збірн.* Сукупність відповідних інструментів, предметів, необхідних для виконання певної роботи. [Л ю б о в:] *Піду, познаходжу увесь прилад до малювання, згадала, що маю роботу; вибачайте, панове!* (Л. Укр., II, 1951, 33).

ПРИЛА́ДДЯ, я, *с.* 1. Збірн. до **при́лад** 1, 2. *Бутаков разом із штурманом Поспеловим почав встановлювати в штурманській рубці компаси, барометри, октанти, барографи та різне інше мореплавське приладдя* (Тулуб, В степу.., 1964, 263); — *Такелаж,— заговорив хазяїн трамбака,— це слово означає всі як єсть на кораблі приладдя для керування парусами* (Ю. Янов., II, 1958, 79); *Шевченко розклав на постелі малярське приладдя* (Тулуб, В степу.., 1964, 245); *Він був з голови до ніг обвішаний різним рибальським приладдям* (Забіла, Катруся.., 1955, 108); *З дверей вийшла молода панночка, винесла самовар і поставила на столі, де стояли стакани й усе приладдя до чаю та снідання* (Н.-Лев., IV, 1956, 309).

Нао́чне прила́ддя — те, що використовується для показу під час навчання. *Тяжко було працювати учителеві в глухі царські часи, коли міністерство освіти дуже й дуже мало відпускало коштів на книжки та на карти, і особливо, на наочне приладдя* (Тич., III, 1957, 131).

2. Предмет, що входить до складу якого-небудь устаткування, спорядження. *Необхідним приладдям кузні було ковальське горно у вигляді жаровні, що служила для розжарювання заліза перед куванням* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 414); // Необхідний предмет при виконанні певної дії. *Вимагає* [матрос] *денатурату. Зляканий хазяїн приносить його з усіма приладдями до пиття: фільтром, хлібом, цукром і водою* (Ю. Янов., II, 1958, 34).

ПРИЛА́ДЖЕНИЙ, а, е, *розм.* Діспр. пас. мин. ч. до **прила́дити.** *Сидіння для машиніста, на якому тепер сидів я, було приладжене так низько, що я не міг дістати рукою до свистка* (Сміл., Сапко, 1954, 56); *При столі за обідом кожний бере собі, скільки хоче, без порції, дають завжди три потрави і якусь ярину, все старанно приладжене* (Л. Укр., V, 1956, 363); // **прила́джено,** *безос. присудк. сл. Мати, що почала вже повертати до здоров'я, ходить з одної кімнати до другої, роздивляється, чи все приладжено як треба* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 17).

ПРИЛА́ДЖУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **прила́джувати.**

ПРИЛА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИЛА́ДИТИ,** джу, диш, *док.*, *перех.*, *розм.* 1. Те саме, що **прилашто́вувати** 1—3. *Кезайло мовчки приладжує її свічку в ліхтарі* (Коч., П'єси, 1951, 232); *Тоня Турбай сіла в човна і стала приладжувати весла* (Собко, Матв. затока, 1962, 20); *Коло брами тільки мінарет тоненький, Там курінь приладив вівчар молоденький* (Л. Укр., І, 1951, 20).

2. Те саме, що **пристосо́вувати.** *Пішла лисиця, похиливши голову, повела і зайців за собою. Дорогою вона всі хитрощі перебрала, все приладжувала, яка з них дужче підійде до діла* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 43); *Сердились* [старовіри] *на Петра Великого за те, що він згодився змінити церковне письмо на гражданку, викинути лишні букви.. і приладити письмо до великоруської вимови* (Драг.,І, 1970, 329).

3. Те саме, що **готува́ти.** — *Я вмру, хіба ж то яке диво? ..Рушайте і приладжуйте все, що треба для похорону!* (Фр., IV, 1950, 384); — *Я не оженюся ніколи! .. Бо я.. себе до іншого життя приладив!* (Коб., II, 1956, 365).

ПРИЛА́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПРИЛА́ДИТИСЯ,** джуся, дишся, *док.*, *розм.* 1. Те саме, що **пристосо́вуватися.** *Він і сам не стямився, чого це найшла на його така поважність, чого він неначе почав приладжуватись до Ватиної вдачі* (Н.-Лев., IV, 1956, 82); *Зовсім світ перевернувся! ..Що ж його робити? як його приладитись?* (Мирний, II, 1954, 260).

2. Те саме, що **готува́тися.** — *Ви заскоро приладилися,— сказав я до обох пань, поглянувши притім на свій годинник.— Скільки мені відомо, пані Маріан обіцяла приїхати точно о пів до шостої* (Коб., III, 1956, 231).

ПРИЛА́ДИТИ *див.* **прила́джувати.**

ПРИЛА́ДИТИСЯ *див.* **прила́джуватися.**

ПРИЛАДНА́ТИ. *По вечері баба Ганна, шелестячи житом, запалює перед божницею лампадку, до якої приладнана писанка* (Стельмах, Хліб.., 1959, 247); *У деяких молящих від енергійних протестів з'їжджали набік старанно приладнані чалми, а вони все сиділи й сперечалися* (Ле, Міжгір'я, 1953, 234); // **прила́днано,** *безос. присудк. сл. Ще хвилина, й порода пішла вгору. Там, нагорі, де світить яскраве сонце, над чорною прірвою приладнано коловорот* (Донч., II, 1956, 37); *До культиватора приладнано рослинопідживлювач, щоб під час обробітку вносити на плантації гноївку* (Рад. Укр., 17.V 1961, 2).

ПРИЛАДНА́ТИ *див.* **приладно́вувати.**

ПРИЛАДНА́ТИСЯ *див.* **приладно́вуватися.**

ПРИ́ЛАДНИЙ[1], а, е. Прикм. до **при́лад;** // Признач. для приладу (приладів). *Літак стрімко несеться до землі. Я поглянув на приладну дошку — одна із стрілок стоїть неправильно* (Рад. Укр., 18.VIII 1962, 2).

ПРИ́ЛАДНИЙ[2], а, е, *заст.* Улесливий. — *Така-то вже* [удова] *жвава, говірка, така — що й летючі слова хапав... така-то до кожного прикидчива, при́ладна* (Вовчок, I, 1955, 219).

ПРИЛАДНО́ВУВАТИ *і* **ПРИЛА́ДНУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПРИЛАДНА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* 1. Прикріплювати що-небудь до чогось; прилаштовувати (у 1 знач.). *Наташа, схилившись над білявою голівкою ляльки, мовчки приладновувала бантик* (Дім., Ідол, 1961, 202); *Сьогодні Василь Яремчук,.. озброївшись молотком, збиває стару вивіску і приладнує нову* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 131); *За день дружньої роботи цегляна будка для кіноапаратури була готова. Столяри змайстрували двері й віконце, ковалі приладнали надійні засуви* (Шиян, Баланда, 1957, 218).

2. Приставляти зручно, надійно що-небудь до чогось. *Капушевич з машиністом приладнує підпорні бруски* (Коцюба, Нові береги, 1959, 181); *Левко і Марія на самому краю лану закінчували складати копи. Левко укладав останні снопи, приладнував шапку* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 78); *З саду вийшов з довгою драбиною в руках садівник, він приладнав її до білосніжної колони і, вгинаючи щаблі, важко поліз угору* (Стельмах, I, 1962, 397); *Якась дівчина на ходу приладнала до бункера широкий рукав, і з нього потоком полилося в кузов грузовика зерно* (Донч., V, 1957, 140).

3. Встановлювати що-небудь відповідно до потреб використання; прилаштовувати (у 2 знач.). *На землі вже смок приладнували. У діжку ллють воду* (Головко, I, 1957, 348); *Доктор Драгомирецький приладнував на носі пенсне, короткозоро мружачись до Брилевого палісадника* (Смолич, Мир.., 1958, 22); *Щоб Горобців шкідливих настрашити, Вигадливий Хазяїн взяв Солом'яного Діда приладнав Та ще й з лозиною, неначе хоче бити* (Гл., Вибр., 1951, 141); *Близько вікна Сава вказав Катрі місце. Приладнав мольберт. А далі, готуючи палітру, став навчати молодицю, як їй треба стояти* (Головко, II, 1957, 197).

4. Пристосовувати що-небудь для чогось. *В стіні комори* [попової] *невеликий проріз був. Приладнав я з дроту ключку і почав тягати паски для своїх хлопців* (Стельмах, II, 1962, 326); *Осел прислів'я нагадав. А я до байки приладнав: Нехай не забувають люди, Що дурень всюди дурнем буде* (Гл., Вибр., 1951, 137).

5. Готувати що-небудь відповідно до певних потреб. *Довелося чекати, поки приладнають судно, здорове, нове судно турецьке, привезене з Царгорода* (Коцюб., III, 1956, 156); *Кіра попрохала його прийти приладнати на зиму велосипед, він не міг їй відмовити* (Коп., Десятикласники, 1938, 5).

ПРИЛАДНО́ВУВАТИСЯ *і* **ПРИЛА́ДНУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.*, **ПРИЛАДНА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. Приєднуватися до кого-, чого-небудь. *Чимало людей — обурені на такі зухвалі вигуки, з протесту,— приладнувались і собі до маніфестантів* (Смолич, Мир.., 1958, 427); *Через кілька хвилин троянівці приладнялися до якихось хуторян і непомічені виїхали із заводу* (Тют., Вир, 1964, 149); // Ставати біля кого-, чого-небудь. *Колона семенівців вже шикувалася сама. І вже голова її виходила з-за рогу. Вже приладновувалася поруч колони кексгольмців* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 315).

2. Влаштовуватися біля чого-небудь. *Пугало вже падів окуляри і з рукописом приладновувався до каганця* (Панч, На калин. мості, 1965, 146); *Ярослав Громійчук у цей час, приладнавшись біля дощаного столика у садку, докреслював схему майбутнього кормоцеху* (Вол., Місячне срібло, 1961, 246).

3. Пристосовуватися робити що-небудь. *Напівголі жебраки-байгуші в подертих штанях і величезних шапках-малахаях тяглися до всіх, хто приладнався їсти, простягали свої порожні миски, благаючи хоча б недоїдків* (Тулуб, В степу.., 1964, 53); *Повів у коло* [танцювати]. *Аж тут — маленька неув'язка: не знаю, як брати дівку!.. Якось приладнався і пішли* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 94); // Набувати якихсь навиків, навчатися якоїсь роботи. *А я, значить, щоб не їсти чужого хліба, приладнався до ремесла, чоботарством зайнявся* (Логв., Давні рани, 1961, 90).

4. *тільки недок.* Пас. до **приладно́вувати, прила́днувати.** *Для планування укосів каналів вони сконструювали спеціальні укісники, які приладнуються до трактора при роботі з бульдозером* (Наука.., 2, 1957, 7).

ПРИЛА́ДНУВАТИ *див.* **приладно́вувати.**

ПРИЛА́ДНУВАТИСЯ *див.* **приладно́вуватися.**

ПРИЛАДОБУДІВНИ́Й, а́, е́. Стос. до приладобудування. *Термометри опору і термопари з маркою Луцького приладобудівного заводу знають у Болгарії, Індії*

(Рад. Укр., 21.I 1965, 2); *Республіканська приладобудівна промисловість виробляє багато різноманітних приладів і засобів автоматизації* (Рад. Укр., 12.IX 1958, 3).

ПРИЛАДОБУДІВНИ́К, а́, *ч.* Фахівець з приладобудування. *Новий радянський телескоп — гордість наших приладобудівників* (Літ. газ., 10.I 1961, 4).

ПРИЛАДОБУДУВА́ННЯ, я, *с.* Галузь точного машинобудування, що виробляє прилади для вимірювання, контролю і регулювання. *На Україні, до якої ще сорок років тому ввозилося майже все основне машинне устаткування з-за кордону, виникли цілком нові галузі індустрії — тракторобудування, авіабудування, приладобудування* (Наука.., 9, 1957, 1); *Підприємства машинобудування і приладобудування освоїли близько 400 нових машин, апаратів, приладів* (Рад. Укр., 17.I 1959, 6).

ПРИ́ЛАДОВИЙ, а, е. Прикм. до **при́лад;** // Признач. для приладу, приладів. *Автоматичний самохідний апарат «Луноход-1» складається з двох основних частин: приладового відсіку і колісного шасі* (Рад. Укр., 9.II 1971, 3).

ПРИЛА́ЗИТИ, а́жу, а́зиш *і* **ПРИЛІЗА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИЛІ́ЗТИ,** зу, зеш, *док.* 1. Наближатися до когo-, чого-небудь, плазуючи (про плазунів). *Карпо почав розказувати, як ящірки гублять хвости і як потім прилазять за ними* (Мирний, I, 1954, 256); // Наближатися до кого-небудь, повзучи або рачки (про людину). — *Іди сюди. Сестра прилізла до брата* (Мирний, I, 1954, 206).

2. *розм.* Приходити куди-небудь, до когось (несхвально). — *Ну, чого цей приліз? — скривився Джіафер, видимо, нерадий* (Коцюб., II, 1955, 136); *Пригладив я чуба; всовуюсь до паламарки. А дід і не дивиться. Тільки бубонить: — Ич... прилізла... куряча голова...* (Мик., Повісті.., 1956, 52).

◇ **Прилі́зти в го́лову (на па́м'ять)** — те саме, що **Забрести́ в го́лову** (*див.* **забріда́ти**). *В голову, дивись, то те, то друге й прилізе* (Мирний, III, 1954, 184); *Сперечаємося, пригадуємо, що де вичитали, часом давно забуте звідкись прилізе на пам'ять* (Коцюб., I, 1955, 466).

ПРИЛА́СКАНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **приласка́ти.** *Пригрітий і приласканий новими хазяями, змінивши петлюрівські шаровари на французьке галіфе, Ліснобродський незабаром з'явився із своїми молодцями на Перекопі* (Гончар, II, 1959, 76).

ПРИЛАСКА́ТИ *див.* **прила́скувати.**

ПРИЛА́СКУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИЛАСКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех., рідко.* Виявляти ласку до кого-небудь. *Треба вола приласкувати, як запрягаєш* (Сл. Гр.); *Дівчина винувато посміхалась, і з того її обличчя ставало таким наївним, милим, що мимохіть хотілося приласкати його, приголубити* (Панч, На калин. мості, 1965, 115); *Михайло притиснув собачу голову до грудей, приласкав* (Томч., Жменяки, 1964, 137); * Образно. *Ой, високі явороньки, Як дістану рану, Приласкайте гілочками Ви мою кохану* (Укр.. лір. пісні, 1958, 613); // *перен.* Присмно діяти на органи чуттів (про сонце, теплий вітер, дотик до чого-небудь гладенького, м'якого, пухнастого і т. ін.). *Альоша переступив тяжкий цеп, що оповивав супокій монумента, і наблизився до його підніжжя. Холодний і чистий мармур приласкав його шкіру* (Мик., II, 1957, 246); *Визирнуло з-за даху сонце, пригріло, приласкало, і Софійка задрімала* (Дім., Ідол, 1961, 44).

ПРИЛА́СТИТИ *див.* **прила́щувати.**

ПРИЛА́СТИТИСЯ *див.* **прила́щуватися.**

ПРИЛАТА́ТИ *див.* **прила́тувати.**

ПРИЛА́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИЛАТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Пришивати латку до чого-небудь. — *Вона в мене така робітниця,— ніжно вихваляла вона дівчинку.— Чи пасти, чи дітей бавити, чи й латку прилатати,— все вміє...* (Гончар, Таврія, 1952, 109); *Образно. *Моя стаття .. вийде ще більш неповною, бо я оглядівлась уже запізно, що мені бракує деяких важних оригіналів, та вже дещо з пам'яті прилатала, а дещо обминула, хоч тямлю, що се негаразд* (Л. Укр., V, 1956, 432).

◇ **Ні прши́ти, ні прилата́ти** — не до ладу. *Все думає* [товариш], .. *а часом як що скаже, то ні пришити, ні прилатати* (Фр., I, 1955, 350).

ПРИЛАШТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прилаштува́ти.** *Микола прощався з ним, коли в батька на спині вже була прилаштована важка мінометна плита* (Загреб., Шепіт, 1966, 24); *Місце між столом і дверима займала лава, прилаштована на ніжках, вкопаних просто в землю* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 65); // **прилашто́вано,** *безос. присудк. сл. Над верхнім краєм дошки прилаштовано бляшане відерце з водою, з якого вода по крапельці падала в жолобок на дошку* (Ю. Янов., II, 1954, 115); *Столи з фізичного кабінету вже витягнуто на подвір'я й розставлено під деревами, тут же прилаштовано й клубну радіолу для танців* (Гончар, Тронка, 1963, 135).

ПРИЛАШТО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прилашто́вувати.**

ПРИЛАШТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИЛАШТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Прикріплювати що-небудь до чогось. *За якісь п'ятнадцять хвилин захекані хлопці, витираючи з лоба піт, прилаштовували шнур до свого казкового змія* (Коп., Вибр., 1953, 57); *Зарядив* [Уралов], *прилаштував свою катерининку* [рушницю] *до велосипеда і покотив на огера в степ* (Гончар, Тронка, 1963, 307); // Приєднуючи що-небудь до чогось відповідним способом, робити придатним для нормального користування. *Батько мало не всі книжки перетягав їм на п'ятий поверх, балконні двері прилаштував* (Мур., Свіже повітря.., 1962, 11).

2. Поміщати що-небудь зручно у якомусь місці. *Злізла* [Тамара] *вниз, виглянула, чи нема близько штубової* [наглядачки], *і швиденько перетягла матрац і подушку на другий поверх, почала прилаштовувати їх* (Хижняк, Тамара, 1959, 175); *Щоб вода не просмокталася в ранець, в якому лежали коробки з гамма-глобуліном, закутав* [Федір] *його в піджака, прилаштував у сіні під ноги* (Мушк., Серце.., 1962, 86); // Чіпляти, вішати на себе зброю, торбу і т. ін., пристосовуючи зручно. *Ми одягаємось, прилаштовуємо зброю і виходимо в морозну ніч* (Багмут, Записки.., 1961, 76); *Олекса Петрович.. торбу з рибою, вертаючись додому, прилаштовував під піджаком так, що не знати було — зловив він що чи ні* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 44).

3. Встановлювати що-небудь відповідно до потреб використання. — *Він прилаштовував нову стрілу, вибираючи собі ціль* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 109); *Інженер-епропівець разом з механіками й машиністами «Буревісника» прилаштовували повітронагнітальні помпи для роботи з гелієвим повітрям* (Трубл., Шхуна.., 1940, 310); *Юра запевняв, що через місяць.. у них буде справжня горіхова олія! Великий дуб-прес накотили, прилаштували клиння, жаровню склепали з шматків жерсті...* (Ле, Клен. лист, 1960, 161); // Обладнувати що-небудь, пристосовуючи до певних потреб. *Кобзарева сім'я, як і багато інших, сяк-так прилаштувала для житла вогкий і темний погріб* (Жур., Дорога.., 1948, 34); // Підготовляти кого-, що-небудь відповідно до потреб використання.— *Їхати, то й їхати. Зараз коня прилаштую* (Мирний, III, 1954, 333).

4. Улаштовувати кого-небудь на роботу. *Посилаючи Аню в санбат, Голобородько зовсім не думав, що вона там побачить свого чоловіка.. Хотілося просто прилаштувати Аню* (Голов., Тополя.., 1965, 360); // Прикріпляти кого-небудь до когось для участі в чомусь. *Вирішили прилаштувати діда в першій ватазі до Захара Блажкуна* (Кучер, Пов. і опов., 1949, 48); // Забезпечувати нагляд за ким-небудь. *Треба десь прилаштувати малюків на вечір.*

ПРИЛАШТÓВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПРИЛАШТУВÁТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. Приєднуватися до кого-небудь у дорозі. *До них прилаштувався піший сотник Заблудовський і собою завершував.. гопоровитий гетьманів кортеж* (Ле, Наливайко, 1957, 338); *На станції Богучар вони прилаштувалися до військового ешелону і поїхали на фронт* (Тют., Вир, 1964, 485); // *перен.* Намагатися потрапити в тон, ритм і т. ін.; пристосовуватися. *Апрі-Жак приграваа на заповітній своїй окарині, нашвидку прилаштовуючись до незнайомих мелодій* (Ю. Янов., Київ. опов., 1948, 26); // *перен.* Пристосовувати свої дії до чиїхсь інтересів з певною метою.

2. Знайшовши собі більш або менш зручне місце, перев. для виконання або здійснення чого-небудь, займати його. *Їдять* [бульдозеристи], *а дехто вже й покурює, і ніби й не бачать виконроба, як він убого прилаштовується поруч із студентом осторонь на ящику, як по-сирітськи вмощує миску на колінах* (Гончар, Тронка, 1963, 275); *Найкраще з усіх галичан прилаштувався Кирило. Він стояв на ганку монастирського книгосховища* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 218); *Спочатку він весело подався шукати гарного місця для купання, прилаштувався обіч хлопчаків, які, зайшовши по коліна в Саксагань, вудили в побожній мовчанці* (Ю. Янов., Мир, 1956, 137); *Біля входу в тунель прилаштувався з точними.. вагами жвавенький дідок, чатуючи на клієнтуру* (Загреб., Спека, 1961, 250).

3. *з інфін.* Робити певні приготування для здійснення або виконання чого-небудь, збиратися робити щось. *Кожного разу, як тільки хлопець прилаштовувався щось написати, його переслідувачі, ніби чуючи те, одразу з'являлися на «обрії»* (Коз., Гарячі руки, 1960, 74); *— Вечір який хороший,— зручніше вмощуючись, так, ніби прилаштовуючись заснути, сказала дівчина* (Собко, Срібний корабель, 1961, 214).

4. Влаштовуватися на роботу. [Г а н д ж а:] *Здрастуй, рідна шахто! Більше як рік не був тут..* [Д а н и л о:] *Ви куди, Харитоне Сильвестровичу? На старе місце? У свій забій?* [Г а н д ж а:] *Та вже десь прилаштуюсь* (Мокр., П'єси, 1959, 235); *— Став за цей час, мабуть, професором ветеринарії? — Ні. Але з кіньми не порвав: на іподромі прилаштувавсь...* (Гончар, Циклон, 1970, 177).

ПРИЛАШТУВÁТИ *див.* **прилаштóвувати.**

ПРИЛАШТУВÁТИСЯ *див.* **прилаштóвуватися.**

ПРИЛÁЩИТИ *див.* **прилáщувати.**

ПРИЛÁЩИТИСЯ *див.* **прилáщуватися.**

ПРИЛÁЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИЛÁЩИТИ,** щу, щиш *і* **ПРИЛÁСТИТИ,** áщу, áстиш, *док., перех., розм.* Виявляти ласку до кого-небудь. *Прилащив* [офіцер] *пуделя, пішов, розглядаючись, до префектури* (Кундзич, Пов. і пов., 1938, 336).

ПРИЛÁЩУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПРИЛÁЩИТИСЯ,** щуся, щишся *і* **ПРИЛÁСТИТИСЯ,** áщуся, áстишся, *док., розм.* 1. Ніжно горнутися до кого-небудь; неститися. *Хлопчик прилащився до тата.*

2. Тулячись до кого-небудь, виявляти прив'язаність (про тварин). *На подвір'я вибіг їм назустріч чорний песик. На Ганну він глянув трошки недовірливо, а до Торбича прилащувався* (Томч., Закарп. опов., 1953, 269).

3. Те саме, що **підлéщуватися** 1. *Прилащиться підлиза хоч до кого: Солодкії слова Приманюють великого й малого,— То вже така дурниця світова* (Гл., Вибр., 1951, 91).

ПРИЛЕ́ГЛИЙ[1], а, е. Розташований поряд з чим-небудь; суміжний. *Велика землянка й прилеглі до неї окопи були вже забиті пораненими до краю* (Кучер, Голод, 1961, 76); *На.. ринкові і прилеглій до нього площі у той день немає де ногою ступити від людей, коней і возів* (Вільде, Сестри.., 1958, 246); *Хрещатик і прилеглі вулиці все ще розчищають від каміння* (Сміл., Сашко, 1954, 236); *Досхочу поїть Дунай прилеглу землю своїми життєдайними водами* (Рад. Укр., 6.I 1961, 2).

ПРИЛЕ́ГЛИЙ[2], а, е, *рідко.* Те саме, що **прíлий.** *Прилеглє жито* (Сл. Гр.).

ПРИЛЕСТИ́ТИСЯ *див.* **прилéщуватися.**

ПРИЛЕТІ́ТИ *див.* **прилітáти.**

ПРИЛЕЩÁТИСЯ *див.* **прилéщуватися.**

ПРИЛЕ́ЩУВАТИСЯ, уюся, уєшся *і* **ПРИЛЕЩÁТИСЯ,** áюся, áєшся, *недок.*, **ПРИЛЕСТИ́ТИСЯ,** ещу́ся, естúшся, *док., розм.* Те саме, що **підлéщуватися.**— *Вже вона не даремно так довгі літа до мене прилещувалась* (Фр., VII, 1951, 84); *От вона до нього прилестилась та й питається раз у нього: — Чи є,— каже,— на світі такий чоловік, щоб тебе подужав?* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 123).

ПРИЛИ́В, у, *ч., рідко.* Те саме, що **припли́в** 4.

Прилúв крóві — те саме, що **Припли́в крóві** (*див.* **припли́в**). *Вчора мене вислухав лікар, знайшов у досить доброму стані, тільки завважив маленькі приливи крові до легких* [легень] (Л. Укр., V, 1956, 392).

ПРИЛИВáТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПРИЛИ́ТИ,** ллю́, ллéш, *док.* 1. *перех.* Підступати потоком (про щось рідке). *Очі стулялися. І вже почало снить і марить* [снитися й маритися], *що бистра річка .. в очі лиснула, приливає усе ближче та ближче* (Вовчок, I, 1955, 345); // Прибувати відчутно у якусь частину тіла (про кров). *Від .. сорому кров приливала* [Катерині] *в обличчя* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 198); *Матрос поклав кілька сухих полін і став роздмухувати вогонь. Від натуги кров прилила до голови,.. все кругом закрутилося* (Трубл., I, 1955, 163); // *безос.* *Прилило мені до лиця, думала — згорю* (Барв., Опов.., 1902, 255); // *перен.* Виявлятися з більшою силою (про енергію, світло). *Світ усе більше приливає* (Мирний, I, 1954, 311); // *у сполуч. із сл.* в г о л о в у, д о с е р ц я, *перен.* З'являтися (про почуття). *Сором, досада, злість — усе разом прилило в його голову, мутило його кров, гамселило в висках* (Мирний, II, 1954, 274).

2. *перех.* Поливати що-небудь чимсь. *Він мерщій наклав собі повну тарілку вареників, прилив зверху маслом* (Мирний, IV, 1955, 365); * Образно. *Стара мати говорить, слізьми слова свої приливаючи, до невістки: — От люди лихі! От недобрі, Марусечко!* (Вовчок, I, 1955, 360); // *у сполуч. із сл.* в о г о н ь. Заливаючи, гасити. *От він візьме та й прилє водою огонь* (Сл. Гр.).

◇ **Приливáти (приліти) дорóгу (дорíженьку** *і т. ін.*) — випивати, проводжаючи кого-небудь у дорогу. — *Приливайте доріженьку, Щоб не курилася; Розважайте рідну неньку, Щоб не журилася!* (Укр.. ліричні, 1958, 273); *Коли гості сідали до машин, всі обступили їх із чарками, щоб дорогу прилити, хай не курить* (Ю. Янов., Мир, 1956, 58).

3. *перех., рідко.* Доливати що-небудь до чогось. * Образно. *Він слухає* [розмову на ярмарку]... *До свого горя приливає ще людське; тривожить своє гаряче серце* (Мирний, I, 1949, 394).

4. *перех., спец.* Приєднувати метал до металу литтям.

ПРИЛИГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Прив'язати налигачем. *Образно. *Я тільки те пишу, що чув... Іще коли маленьким був; Свого ж не прилигав нітрохи* (Укр. поети-романтики.., 1968, 509).

ПРИЛИ́ЗАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **прилиза́ти** 2.

2. *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **прилиза́ти** 3. *Його невеличка фігурка з рідким уже, на дві половини розділеним і гладко прилизаним волоссям .. виглядала мов з воску виліплена кукла* (Фр., VII, 1951, 69); *Від хвилювання він раз у раз скидав картуза та пригладжував і без того прилизане олією волосся* (Смолич, Мир.., 1958, 175).

3. *у знач. прикм., розм.* З гладенькою зачіскою. *Хаїм, прилизаний, вимитий, у білій гладженій манишці, сидів.. зовсім готовий* (Хотк., I, 1966, 160).

4. *у знач. прикм., перен., розм.* Який має надто акуратний зовнішній вигляд. *Ніхто не впізнавав його — не було вже дисциплінованого, прилизаного й надушеного чиновника. Сам собою розкуйовдився чуб, розстебнувся мундир* (Вас., I, 1959, 317); *Непомітно біля столу проректор натиснув кнопку, і на порозі з'явилася прилизана постать Курочки* (Чорн., Потік.., 1956, 185).

5. *у знач. прикм., перен., розм.* Надто правильний в манерах, поведінці, діях. *Герої Батрова не «пай-хлопчики», не прилизані дівчатка. Це жваві, активні натури* (Літ. Укр., 3.VI 1969, 3); *Якою молоденькою, прилизаною здалася зараз Ніні вожата, змальована в оповіданні!* (Донч., V, 1957, 327).

6. *у знач. прикм., перен., розм.* Який нічим або у якому ніщо не виділяється, який відзначається одноманітністю, сірістю. *Мені видно було тепер зовсім виразно лице Анатоля. Чогось я зложила собі про нього думку, що він мусив бути кращим, ніж як я бачила його тепер. Звичайне, прилизане обличчя...* (Л. Укр., III, 1952, 609); *Він* [гіперболізм] *одбивав і характер, душевний стрій Володимира Маяковського в його ненависти до всього прилизаного, до усього «сіренького, як перепел»* (Рильський, III, 1956, 369).

ПРИЛИЗА́ТИ *див.* **прили́зувати.**

ПРИЛИЗА́ТИСЯ *див.* **прили́зуватися.**

ПРИЛИЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИЛИЗА́ТИ,** лижу́, ли́жеш, *док., перех.* 1. Лізати потроху що-небудь. *Заметушився господар, Страви без краю почав подавати і, зовсім як слуги, Навіть прилизував їх крадькома, несучи до їдальні* (Зеров, Вибр., 1966, 262).

2. Пригладжувати язиком що-небудь.

3. *розм.* Надто пригладжувати (волосся). *Він чуба іще не прилиже, Не втреться, а в неї* [жінки] *за мить Нарізаний хліб на столі вже, Варене й печене димить* (Дор., Літа.., 1957, 149); * Образно. [П о д о р о ж н і й:] *Всіх нас уже так прилизала культура... але для мене се завжди велика втіха бачити таку старосвітську людину* (Л. Укр., IV, 1954, 223).

ПРИЛИЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПРИЛИЗА́ТИСЯ,** лижу́ся, ли́жешся, *док., розм.* Надто гладенько зачісуватися. — *Та швидше чепурися! Прилизуєшся та й прилизуєшся, Фесю! Кидай того гребінця* (II.-Лев., IV, 1956, 176).

ПРИЛИ́НУТИ, ну, неш, *док., поет.* 1. Те саме, що **прилетіти.** *Прилинуть, серце, журавлі, А в них на кожному крилі Дар сонця і тепла!* (Рильський, II, 1960, 288); // Плавно пересуваючись по воді, в повітрі, з'явитися, наблизитися. *Линьте, хмари, Ой прилиньте, хмари,— Ясний день* (Тич., I, 1957, 46); // *у сполуч. із сл.* в і т е р. Повіяти. [Т а п я:] *Вітер із степу прилине, зашумить над нею* [могилою] *листом* (Вас., III, 1960, 127); *Теплий вітер прилине — й, повна сонця й надій, оживе ця жоржина у жоржині новій* (Сос., Щастя.., 1962, 223); // Підступити відчутно в якусь частину тіла (про кров); приплинути. — *Тітко! .. не плачте, тітко... ось хліб.. Семен стояв ні в сих ні в тих,.. не знаючи, чи залишитися тут, чи тікати... Кров прилинула йому до голови, в ушах зашуміло...* (Коцюб., I, 1955, 99); — *А над водою, як узяв я вас за щоку, як рідний батько,— що ви подумали тоді? — зашипів* [інспектор] *їй в самі очі. Кров прилинула Насті до лиця* (Вас., I, 1959, 224); * Образно. *Лист був від Лизогуба,— теплі, сердечні рядки, повні щирого співчуття й любові, гарячою хвилею прилинули до серця змученої людини* (Тулуб, В степу.., 1964, 196); // Донестися, поширившись у просторі (про запахи, звуки і т. ін.). *Звідкілясь прилинув розкішний запах трав* (Хотк., II, 1966, 384); *Прилинули з майстерень МТС два удари об залізну рейку* (Смолич, День.., 1950, 25); // *перен.* Поширившись серед людей, дійти до кого-небудь (про новину, звістку і т. ін.). *Разом прилинула вість, наче той соловій голосистий* (Фр., XIII, 1954, 315); *Як про горе моє прилине до вас гоголоска, .. Знайте, кохані, тоді, що причина мойого* [мого] *вигнання — Вчинок незваженний мій* (Зеров, Вибр., 1966, 335).

2. Прийти, приїхати куди-небудь, до когось. *Прилинеш ти у холодочок, Тебе, мов краю, посажу* (Шевч., II, 1953, 373); [О д а р к а:] *Де ж це ти взявся? Звідки прилинув до своєї милої?* (Кроп., I, 1958, 60); // Прибути (про що-небудь). *Є інший край, є інші трави, Є інший цвіт.. І інша дівчина докине Йому розмай, Коли прилинуть бригантини У новий край* (Рильський, I, 1960, 223); *Одна зосталась Катерина... Крізь пил і грім важких доріг До неї часом лист прилине, Як білий голуб на поріг* (Мас., Сорок.., 1957, 392); // *на що, до чого.* Притулитися до чого-небудь. *Забудь минулий біль. Прилинь мені на груди, ніхто так не любив і так любить не буде* (Сос., II, 1958, 92); *Дні і ночі* [в Донбасі], *тільки прилинь вухом до землі, почуєш в її глибинах металевий гуркіт* (Рудь, Гомін.., 1959, 153).

3. *перен.* З'явитися (про думки, почуття, настрій і т. ін.). — *Спасибі тобі, моє серце кохане, що ти нас вітаєш,— промовила Кайдашиха до Мотрі, і знову на її уста прилинув осміх* (Н.-Лев., II, 1956, 280); *Так давно це було. Ніби вічність відтоді пройшла... Мов з дівочого сну, мені спомин прилине про тебе* (Забашта, Вибр., 1958, 20); // Наступити (про якийсь стан). *Довго так лежить бідне хлоп'ятко, нерухоме, тремтяче від жаху, мокре від поту, аж тривожний сон, прилинувши, заспокоює нарешті змордовану офіру полохливості...* (Коцюб., I, 1955, 154); // Настати (про пору року, доби). — *Ждіте, ждіте, любі діти! Літо знов прилине* (Л. Укр., I, 1951, 59); *Зіллються і небо, і поле, і прилине вечірняя мить* (Сос., I, 1957, 335); // Здійснитися (про щось очікуване). *Ця рожева самостійність, Що Вам тільки мріє, Най хутчій до Вас прилине Й серце обігріе* (Коцюб., I, 1955, 435); *Буде німецькому пануванню капут! Прилине знову воля на цю землю багатостраждальну, густо политу кров'ю* (Шиян, Партиз. край, 1946, 35).

ПРИЛИПА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИЛИ́ПНУТИ,** ну, неш, *док.* 1. Приставати до чого-небудь липкого; приклеюватися. *Час від часу Василь підводив голову від тарілки і стежив за мухою. Чим більше намагалась вона відірватися, тим сильніше прилипала до паперу* (Томч., Готель.., 1960, 176); *Мед розлився по долівці; Опанас почав збирати черепки й босими ногами загрібати землю, щоб не було видно, та прилип, як муха* (Григ., Вибр., 1959, 151); * Образно. — *Ну, не всім же і в Київ,— знизав Павло плечима.— Треба ж комусь і тут, засукавши рукава.— Ох, трудівник! — засміявсь Чумак.— І кого ти морочиш! Чи я не знаю. До дівочої спідниці прилип* (Головко, II, 1957, 472); // Приставати до чого-небудь (про щось липке). *Іти було важко, бо відтала земля при-*

липала до чобіт (Шиян, Гроза.., 1956, 280); *Тепер ото і ящірку поров ним* [ножем]; *слизький жир лиснів на кінці, щось жовтогаряче прилипло до щербини* (Мирний, IV, 1955, 17); // Щільно прилягаючи до чого-небудь, триматися (про щось мокре). *Сорочка була на нім* [ньому] *зовсім мокра і прилипала до тіла* (Фр., II, 1950, 197); *Прибіг захеканий Марко, шапка на потилиці, рижий чуб прилип до лоба* (Тют., Вир, 1964, 359); // Чіплятися до чого-небудь (про щось легке). *Жовтуватий клаптик паперу так прилип до стінки конверта, що довелося дмухнути на його краєчок, щоб нарешті видобути його* (Вільде, На порозі, 1955, 237); — *Я, панночко, пір'ячко зняла, на кунтуші було прилипло* (Кв.-Осн., II, 1956, 212).

◇ **Прилипа́є (прили́пло) до рук (до руки́)** *кому, чиєї* — хто-небудь бере незароблене, краде щось. *Саливон з Гнатом заправляють хазяйством, в їх руках зерно, мука, мед, олія, цукор, риба, сало, садовина, городина — все прилипає їм до рук, вже давно по них плаче тюрма* (Горд., Дівчина.., 1954, 286); *І чого Кобзарка, Серідко заповзялися так проти нього? Що там щось до його руки прилипло?* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 162).

2. *перен., розм.* **Щільно притулятися** до чого-небудь. *Ми перебігаємо вулицю, прилипаємо до тину, затамувавши дух* (Панч, На калин. мості, 1965, 7); *Коли сутеніло, од вигону підкрадалась вона до крайнього гамазею й прилипала спиною до сірої стіни — в сірій хустці суконній домотканій, у сірій юпці* (Головко, II, 1957, 172); *Вона взяла Максима за руку і гаряче прилипла устами до його уст* (Фр., VI, 1951, 33); *Марфа.. поправила її* [ковдру] *за спинкою дівчинки, що прилипла до материного теплого боку* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 42); // Пригортатися до кого-небудь. *Вона прилипла до нього, мов ласиця, а її блискучі, майже дикі очі впилися жадібно в його блідаве, ніжне обличчя* (Коб., II, 1956, 81); *Молода вродлива жінка впала йому на груди, прилипла, мов той вербовий листочок до дубової кладки* (Тют., Вир, 1964, 276).

3. *перен., розм.* Виявляючи симпатію, приязнь, бути біля кого-небудь невідступно. *Лука Чуплак, що підійшов до гурту, побачивши Хомашного парубка,.. прилип до нього, як реп'ях до кожуха* (Чорн., Визволення, 1949, 96); *Дівчина тим часом підійшла до полу, взяла на руки Надійку.. Дитина одразу, навіть і не опираючись, як то буває чужим, прилипла до неї. Так, на руках у тієї дівчини, Надійка й повеселяла, і заснула* (Коз., Листи.., 1967, 81); // Приставати до кого-небудь з розмовою, запитаннями і т. ін. *Дедалі їй ставало все тяжче одірвати мене од книжок. Скільки не зачіпала вона — я був німий і глухий, а коли прилипала вже дуже гаряче, я починав гомоніти на весь сад* (Вас., Вибр., 1954, 27); [Р е й д л:] *Дякую за інтерв'ю, містер Терешко.* [Т е р е ш к о:] *Аж упрів від цього інтерву. Прилип, як шевська смола до чобота* (Зар., Аптеї, 1962, 40); // *тільки недок.* Залицяючись, зачіпати кого-небудь настирливо. — *Ти, бачиться, щось пильненько прилипала до пана Халявського?* — *Цур йому! І не згадуй за нього.. Умру, коли через тиждень не піду за пана сотника!* (Кв.-Осн., II, 1956, 207); [П р і с ь к а:] *Хіба ви на те начальство, щоб прилипать до чужих жінок?* (Крон., I, 1958, 511); // *тільки док.* Увійти у близькі стосунки з ким-небудь, закохатися, одружитися. — *Гей, брате Богдане Чорногоре!— гукне знову старший.— Знаєш, що я тобі скажу? — І вже!.. Путнього не скажеш, прилипнувши до баби* (П. Куліш, Вибр., 1969, 81); — *Так-то, Иване! Не засиджуйся коло матері та липни більш до нас, то, може, до кого й прилипнеш..,— сказала Мар'я* (Н.-Лен., II, 1956, 134).

4. *перен., розм.* Залишатися на місці непорушно. *Встає* [Хома] *високий, лютий і йде в пшеницю, як в воду, а Андрій прилип до землі, неначе торішній зогнилий листок* (Коцюб., II, 1955, 57); *Обірветься камінчик униз — замре опришок. Посиплеться земля з-під ніг — прилипне на місці* (Хотк., II, 1966, 246); — *Роботу кидати серед білого дня? — Та я тебе так кину, що ти й прилипнеш отут* (Кучер, Трудна любов, 1960, 410); // Бути біля чого-небудь невідступно. *Відтоді, як ешелон рушив з перону, біля одного з вікон прилип худорлявий пасажир. Він, здавалося, не чув гамірливих розмов* (Збан., Сеспель, 1961, 10); — *Зайняти місця! За гармати хутчій! ..Прилипли наводчики до панорами* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 328); // Займаючись чим-небудь із захопленням, не розлучатися з об'єктом або місцем дії. *Так прилип* [дідусь] *до свого моря, що навіть не мав часу приїхати на станцію нас зустріти* (Збан., Мор. чайка, 1959, 7); *Хлопець прилип до книжки.*

◇ **Прили́пнути очи́ма** — пильно дивитися. [Б е н т л і:] *Більше жодних коштовностей у вас там не було?* [Ф р а у М і л ь х *(розгублено мовчить).* Б е л і н *(прилип до неї очима і ледве помітним рухом голови підказує їй відповідь)*] (Галан, I, 1960, 414); *Сопливе книжки перегортає і, боже, боже, прилипло очима — читає!* (Ковінька, Чому я не сокіл.., 1961, 69); **Прили́пнути се́рцем (душе́ю)** *до чого* — зжитися з чим-небудь, полюбити щось. *Усім серцем і всею душею прилип був* [Опанас] *до своєї батьківщини, жив у ній думками і жив нею* (Фр., IV, 1950, 279); *Серцем Микола вже прилип до свого острова* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 72).

5. *перен., розм.* Закріплюватися за ким-небудь (про якусь несхвальну думку, прізвисько і т. ін.). — *Купа... — Замовчи! — гарикнув пан обозний, добре знаючи, яку силу має вимовлене при народі слово, ущипливе українське слово, котре прилипає до людини на віки вічні* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 40); *Патер Гаудентій мав серед решти братії славу Якима-просторіки.. Почалась вона і прилипла до нього головно із-за преславного «місіонерського походу сам на сам» до Люблінської губернії для католицької пропаганди серед тамошніх уніатів* (Фр., II, 1950, 170); *Брехня, казала колись мати, не прилипне* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 124); — *Сонечко з'явилося!..— весело вигукнув старий майстер, який перший на заводі назвав цим ім'ям Раїсу. З його легкої руки і прилипло оце прізвисько до дівчини* (Кочура, Родина.., 1962, 15); // Ставати чисюсь характерною рисою. *Вона довго терпіла коло панів і набралась од їх трохи панства. До неї прилипла якась облесливість у розмові й повага до панів* (Н.-Лев., II, 1956, 267).

6. *перен., розм.* Виявлятися у кого-небудь (про інфекційну хворобу); приставати.

ПРИЛИ́ПЛИВИЙ, а, е. 1. Який має здатність прилипати.

2. *перен., розм.* Який має здатність переставатися іншому, інфекційний (про хворобу). *Першим лікувальним закладом у Києві для цивільного населення слід вважать госпіталь для «прилипливих хвороб», збудований за спеціальним рескриптом Катерини II в 1787 році* (Матеріали.. охор. здоров'я.., 1957, 21).

ПРИЛИ́ПЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **прили́пнути.** *Одно тільки виразно ясніє у пітьмі: одрізані пальці Андрія. Три жовтих цурпалки, в оливі, з прилиплим піском* (Коцюб., II, 1955, 105); — *Не слухавш? — вигукнув Василь, струснувши піджаком, наче скидав з нього прилиплий шматок бруду* (Хижняк, Неугамовна, 1961, 168); *Людина, що увійшла, не мала змоги розглядіти обличчя і вираз молодиці, що дрижала всім тілом, намагаючись стягти прилиплий до руки мокрий рукав рядини* (Досв., Вибр., 1959, 164).

ПРИЛИ́ПНУТИ *див.* **прилипа́ти.**

ПРИЛИ́ПЧАСТИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **прили́пливий.**

ПРИ́ЛИСТОК, тка, *ч.* Листоподібний паросток, що міститься біля основи листка. *Метелики відкладають яйця на листя та прилистки гороху та інших бобових рослин під час їх цвітіння* (Шкідп. і хвор.. рослин, 1956, 145); *На зрізаних однорічних живцях.. обрізують листки і обривають прилистки* (Колг. Укр., 7, 1958, 35).

ПРИЛИ́ТИ *див.* **прилива́ти.**

ПРИЛИ́ТТЯ, я́, *с.:* △ **Прилиття́ кро́ві,** *вет.* — один із видів схрещування в тваринництві, який полягає в спаруванні маток місцевої корінної породи з плідниками іншої високопродуктивної породи. *Інститут намічає.. прилиття крові бугаїв сонта-гертрудіс помісям* (Соц. твар., 2, 1956, 59).

ПРИЛІ́ЗА́ТИ *див.* **прила́зити.**

ПРИЛІ́ЗТИ *див.* **прила́зити.**

ПРИЛІПИ́ТИ *див.* **приліплювати.**

ПРИЛІПИ́ТИСЯ *див.* **приліплюватися.**

ПРИЛІ́ПЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **прилипи́ти.** *Ніби в чарівливому напівзабутті, говорить він.. про якогось юнака, що хотів долетіти до сонця, та не долетів — сонце розтопило йому воском приліплені крила* (Гончар, II, 1959, 71).

2. *у знач. прикм.* Який щільно пристав до чого-небудь. *Зерно піску, приліплене до кореня, блисне часом перед очима*(Коцюб..I, 1955, 206); // Який притулився до чого-небудь.

Доктор вирішив, що на майбутнє може бути вигідним помітити зараз приліплену до брами постать (Вільде, Сестри.., 1958, 50).

3. *у знач. прикм., перен., розм.* Розташований де-небудь, біля чого-небудь. *Вони* [в'язні] *сиділи в якійсь підсобці, приліпленій до тюремної стіни* (Збан., Єдина, 1959. 253).

ПРИЛІ́ПЛЮВАТИ, юю, ю́єш, *недок.*, **ПРИЛІПИ́ТИ,** ліплю́, ліпи́ш; *мн.* прилі́плять; *док., перех.* 1. Прикріплювати що-небудь до чогось чимсь липким. *Тарас саме приліплював на стіни свого куреня шматки сірого грубого паперу* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 35); *Іван підвіз, приклав портрет до стіни, а Каленик, пожувавши ще трохи, вийняв хліб з рота і приліпив* (Коцюб., II, 1955, 196); *О. Артемій.. написав зверху на пакеті, що посилається з Богуслава, приліпив марку* (Н.-Лев., IV, 1956, 190); // Прикріплювати що-небудь липке до чогось. *Є в нього на лівій щоці родиме п'ятенце* [родима пляма] *з копійчку завбільшки, ніби хтось, граючись, шевської смоли приліпив для розваги* (Тют., Вир, 1964, 80); // *перен., розм.* Ненадійно поміщати що-небудь на чомусь; притуляти. *Шаула мимоволі зірвав шапку з голови, але тут же її й накинув, не натягаючи на вуха, а лише приліпивши десь на потилицю* (Ле, Наливайко, 1957, 113).

2. *розм.* Міцно приєднувати що-небудь до чогось якимсь способом. — *А такий же гарний учитель був!.. Бувало, чи набійку, чи латку приліпить до чобота,— зубами не одірвеш!* (С. Кравч., Квіти.., 1959, 57); — *Все вже пропало. Відрізати скибу хліба можна, але приліпити її знову — трудно* (Хотк., II, 1966, 175); * Образно. *На кождого знайде* [Гжехоткова] *що сказати, кождому приліпить латку* (Фр., IV, 1950, 256).

3. *перен., розм.* Давати кому-небудь влучне прізвисько. *Кличку «Корж» приліпили новоприбулому до коша парубку, який.. коржем скотився з крутої гори і, на здивування друзів, лишився живим* (Наука.., 12, 1965, 28); — *Звідки ви так швидко дізналися? — А через Радіомусія ж.— Що це за установа? — Не установа, а людина.. Це хлопці йому таку наличку* [прізвисько] *приліпили* (Добр., Тече річка.., 1961, 26).

ПРИЛІ́ПЛЮВАТИСЯ, юю́ся, ю́єшся, *недок.*, **ПРИЛІПИ́ТИСЯ,** ліплю́ся, ліпи́шся; *мн.* прилі́пляться; *док.* 1. Приклеюватися до чого-небудь; // Щільно приставати до чого-небудь. *В покорі приліпивсь до землі мокрий, зруділий лист* (Коцюб., II, 1955, 249); *Що воно за мара? Немовби тінь од дерева взяла та й відійшла. І немовби якась пляма до стіни приліпилася* (Жур., Вечір.., 1958, 349); // Притулятися до чого-небудь.

2. *перен., розм.* Улаштовуватися де-небудь (перев незручно, ненадійно); примощуватися. *З свистом від розмаху дужих крил проносились між деревами важкі тетеруки, приліплювались до міцних гілляк дерев, топтались незграбно, насторожено, поводячи товстими лискучими шиями* (Збан., Над Десною, 1951, 34); *Вона ледве приліпилась між ними на полудрабку* (П.-Лев., II, 1956, 31); *Він приліпився на самому вершечку каменя, ніби в сідлі, сперся руками на коліна і так завмер, зачарований морською стихією* (Збан., Сеспель, 1961, 4); // *тільки 3 ос., тільки док., до чого, над чим, на чому.* Бути розташованим на горі, над кручею і т. ін.; притулитися. *Як радісно було, коли ми там одкривали милу блакитну квітку, що приліпилась до скелі, наче сіла на хвилину спочити* (Коцюб., II, 1955, 289); [Б а б у с я:] *За містом, недалеко відсіль, невеликий аул над ущелиною приліпився* (Лев., Драми.., 1967, 55); *Церква приліпилася на стрімкій кручі, і тут, біля неї, ігумен будинок собі поставив* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 532); // *тільки 3 ос., тільки док.* Бути розташованим де-небудь, не займаючи багато місця; притулитися. *У невеличкій кімнаті, очевидно переробленій з кухні, бо в куточку приліпилася плита, а з стіни стирчав водопровідний кран, посередині стояла примітивна прес-машина* (Вільде, Сестри.., 1958, 123).

3. *перен., розм.* Закріплюватися за ким-небудь (про якусь несхвальну думку, прізвисько і т. ін.); приліпати. *Дем'янко пішов на врубівку разом із батьком, до них приліпилося слово, помилково вжите в одній кореспонденції,— «брати Кривохижі»* (Ю. Янов., Мир, 1956, 261); *Як приліпиться дражнилка, Не відстане років п'ять. Мов набридла бистра бджілка, Буде в'їдливо дзижчать* (Воронько, Коли виріст. крила, 1960, 118).

4. *перен., розм.* Приставати до кого-небудь з розмовою, запитаннями і т. ін.; прилипати. *Приліпився, як п'явка до тіла* (Укр.. присл.., 1955, 168).

5. *перен., розм.* Виявлятися в кого-небудь (про інфекційну хворобу); пристанати.— *Тарасе! У тебе кашель? Він мені зовсім не подобається. Ти перевірявся? Розумієш, після запалення всяка дурниця може приліпитись* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 346).

6. *тільки недок.* Пас. до **приліплювати.** *На будівельних майданчиках ніби й не було людей. Хтось там крутив хоботом крана, хтось там кричав на стіні, до якої приліплювались багатотонні плити, хтось копошився з кельмою* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 196).

ПРИ́ЛІС, у, *ч., рідко.* Те саме, що **гай** [1]. *А з гаю, прилісу та пісеньку чути* (Ус., Листя.., 1956, 50); *Біля прилісу Яків наздоганяє двох дівчат* (Стельмах, I, 1962, 325); // Те саме, що **узлі́сся.**

ПРИЛІСНИ́Й, а́, е́. Який міститься біля лісу. *Вже наступного дня він влаштував гульню в прилісних селах* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 62); *Припустивши коня на пагорб, він бачить в долинці на житі пару селянських шкап, а біля них на прилісній доріжці витанцьовує парубчак* (Стельмах, I, 1962, 353).

ПРИ́ЛІСОК, ска, *ч.* Зменш. до **при́ліс.** *За приліском починалося кукурудзяне поле* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 140).

ПРИЛІ́Т, льо́ту, *ч.* Дія за знач. **прилетіти.** — *Ті люди, що робили спостереження над гніздом горихвістки, налічили понад чотириста прильотів пта-*

шок до свого гнізда (Коп., Як вони.., 1961, 145); *Приліт дугласів був радісною подією для партизанів* (Шер., Молоді месники, 1949, 49); *Ми подружилися з ним з першого ж дня прильоту до партизанського з'єднання* (Шиян, Партиз. край, 1946, 150).

ПРИЛІТА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **ПРИЛЕТІ́ТИ,** ечý, сти́ш, *док.* 1. Летячи, з'являтися де-небудь. *Чи ж соловейко ж то прилітав до моєї хати?* (Н.-Лев., I, 1956, 65); *Бджоли безперервно прилітали пити воду* (Ю. Янов., II, 1954, 116); *Прилетіла зозуленька, Сіла на калині; Закувала жалібненько* (Щог., Поезії, 1958, 78); *В долинці біля обсмиканого, схожого на гриб стогу заспівали жайворонки, що так зарання прилетіли в цьому році* (Стельмах, I, 1962, 217); *Образно. *Ти* [музо] *знову на поміч прийшла, з «Кобзарем» прилетіла до мене...* (Мирний, V, 1955, 279); // Прибувати літаком. — *Так ось, цими днями прилітає з Москви мій син* (Довж., I, 1958, 105); — *А коли ти вже прилетиш до нас, Петрику, на своєму? На тому, що швидше звуку?* (Гончар, Тронка, 1963, 8); // Проносячись у повітрі, падати. *Прилітав потім тихий журливий сніг і творив мертву пустиню, заповнюючи пропасті до самих країв* (Хотк., II, 1966, 206); — *Ми не бачили, звідки прилетів перший набій. Тільки повірили ми в нього, коли він розірвався в воді на нашому шляху* (Ю. Янов., II, 1958, 73); — *Тебе поранило?—.. Стояв я .. під деревом і думаю... дай... сухарика пожую. А воно звідки й прилетіло. Кинувся бігти, а нога як дерев'яна* (Тют., Вир, 1964, 497); // Раптово з'являтися (про казкових і міфічних істот). *У темряві таємній серед ночі, До мене часто гість непевний прилітá* (Л. Укр., I, 1951, 123); — *Твоя сестра вільна, й тебе звільнимо.— Тільки встиг сказати* [хлопець] *ці слова, як прилетів Змій — чотирнадцятиголовий* (Три золоті сл., 1968, 98); // Починатися (про вітер, бурю). *Прилітали холодні вітри з півночі, й опадав лист з тополь* (Скл., Святослав, 1959, 191); *Буря прилетіла з-за гір* (Донч., III, 1956, 514); // Доноситися (про звуки). — *Параскі це, ме-ей! — Те «ме-ей» вийшло особливо гучне й соковите; полетівши по дорозі до виноградника, воно вдарило об стіну волоських горіхів, одбилось і прилетіло знов до Йона* (Коцюб., I, 1955, 266); *З дому чути тихий стук посуди, Клаптик пісні з поля прилетів...* (Рильський, I, 1960, 139); // *перен., розм.* Несподівано прибувати (про лист, звістку). *З Далекого Сходу Вісточка летить. Прилетів той лист, гей, Як весняний птах* (Укр.. думи.., 1955, 415); // *перен., розм.* Раптово паставати (про пору року, доби, ро якийсь час). — *Діти-квіти! Виростайте.. Прилетить веселий час — Поцілую дуже вас* (Гл., Вибр., 1951, 216); *Крізь блокаду зими Прилетіла весна* (Уп., Укр. поема, 1950, 54); // *перен., розм.* З'являтися (про думки, сни і т. ін.). *Потиху, непомітно, на місце розтопленого слізьми жалю, прилітали солодкі, цілющі мрії* (Коцюб., I, 1955, 267); *Душно і тихо... О сни чарівні, Де ви? На мент лиш один прилетіть!* (Рильський, I, 1960, 91).

2. *розм.* Швидко, поспішно прибігати, приходити, приїжджати куди-небудь. *Юсуф-паша прилітає на коні з двома прислужниками* (Н.-Лев., II, 1956, 466); *Прилітали гінці з розкваше́ними губами і носами, у подертих сорочках* (Тют., Вир, 1964, 471); *З вартівні донісся крик, прокляття. Се капрал збудився, хопив ліхтарню і, як був, у сорочці і штанах, прилетів ід дверям* (Фр., I, 1955, 315); // Швидко прибувати куди-небудь (про засоби пересування по воді, по землі). *В одну мить прилетіли човни до Лісного Потока* (Н.-Лев., II, 1956, 416); *Прилетіли до дверей, Зупинились, стали: Коні, санки, молодий, Як у воду впали!* (Бор., Тв., 1957, 64).

ПРИЛІТНИ́Й, á, é. Який прилетів звідкись (про перелітних птахів).

ПРИЛІ́ЧИТИ *див.* **прилі́чувати.**

ПРИЛІ́ЧУВАННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **прилі́чувати.**

ПРИЛІ́ЧУВАТИ, ую, єш, *недок.,* **ПРИЛІ́ЧИТИ,** лічý, лі́чиш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **прирахо́вувати.**

ПРИЛОВИ́ТИ, овлю́, о́виш; *мн.* прило́влять; *док., перех., діал.* Застати зненацька на недозволеному вчинку. — *Не вірте, панчиу! — сказав на це Неважук.— Ви, певне, його* [злодія] *на чімось приловили, та він вибріхувався перед вами* (Март., Тв., 1954, 283); — *Старого Кавуна приловили на крадіжці. Вкрав ненажерливий куркуль довбню в колгоспі* (Козл., Сонце.., 1957, 38).

ПРИЛО́ВЛЕНИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. пас. мин. ч. до **приловити.** * У порівн. — *Знасте, вона властиво дуже гарна.. — Ну, так,— відповів змішаний* [Орядин], *мов приловлений на забороненім учинку* (Коб., I, 1956, 326).

ПРИЛОВЧА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.,* **ПРИЛОВЧИ́ТИСЯ,** чýся, чи́шся, *док., розм.* Знаходити спосіб виконання якоїсь дії, досягнення якоїсь мети. *Галя взяла Грицька за ухо і, незважаючи на те, що він, як тільки міг, упирався, брикався ногами та приловчався, щоб укусити її за руку, повела назад до класу* (Вас., I, 1959, 118); — *Мене вони* [жандарми] *не спіймають. Я приловчилась. Я знаю, як їх треба обдурювати* (Шиян, Гроза.., 1956, 157); *Приловчився* [Кіндрат Комар] *хапкі петлі біля кіп ставити.. Визирає, чи скоро голодний сусіда підсковзнеться ногою. Добре знав: де нога, там і рука* (Ковінька, Кутя.., 1960, 26).

ПРИЛОВЧИ́ТИСЯ *див.* **приловча́тися.**

ПРИЛОЖИ́ТИ, ложý, ло́жиш, *док., перех., розм.* Те саме, що **прикла́сти.** *Обняла* [Марта] *його за шию своїми сильними руками і приложила до його щоки свої уста* (Григ., Вибр., 1959, 342);—*Крові багато витекло. Але бац, спасибі йому, вмів примовити, спинив кров, приложив якоїсь масті, і за тиждень я був уже здоров* (Фр., IV, 1950, 27); *Витяг* [Чіпка] *гаман, люльку, наложив тютюном; налапав у гамані крицю, кремінь; приложив губку...* (Мирний, I, 1949, 333); *Був уже вечір, як став він знов на Малярському Шпилі навпроти любого йому села. Вже не гукав із радощів, стояв нерухомо і зробив своїй родині воспне привітання, приложивши руку до ківера* (П. Куліш, Вибр., 1969, 299); *Приложи шаг, то й бублик купиш* (Номис, 1864, № 7551);— *Нехай лиш він приложить свої потуги до твоїх; тоді в усякого руки опустяться, а твої полковники знов до тебе вернуться* (П. Куліш, Вибр., 1969, 114); — *Та праці, Галю, ніде приложити!..* (Мирний, I, 1949, 363); *Свитка зробилась куца, а через убожество ні за що було справити довшої — ото ж і приложили прізвище Куций бідному сироті Антонові* (Барв., Опов.., 1902, 306); *Батько кинув у огнище добрі дві пригорщі гонталів* [цвяхів],.. *приложив їх вуглям і поставив ще одного чоловіка, крім Андруся, димати* (Фр., IV, 1950, 190).

◇ **[Ніяк] голови́ (рóзуму, умá) не приложý** — те саме, що **[Ніяк] голови́ (рóзуму, умá) не прикладý** (*див.* **прикладáти**). [О л е к с а:] *Я ума не приложу, що тут скоїлось?* (К.-Карий, I, 1960, 81); **Приложи́ти рýку,** *заст.* — підписатися. *Перший підписався Терлецький, а за ним ієрей Мельхиседек, раб божий, за себе й за свою неписьменну жінку, рабу божу Марту, руку приложив* (Н.-Лев., III, 1956, 56); — *Одпиши боярину Бутурліну, аби таких грамот у писаря Виговського не брав. Одписавши, даси мені — щоб руку власну приложив* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 546).

ПРИЛОЖИ́ТИСЯ, ложýся, ло́жишся, *док., розм.* Те саме, що **прикла́стися** 1—3, 5. *Приложившись до вікна, він почав придивлятись* (Мирний, IV, 1955, 164); — «*Па-*

ли!» — *Москалі приложилися: — бух! бух! бу-ух...* (Мирний, 1, 1949, 232); *Отець Василь підвівся, приложився до образа* (Стар., Облога.., 1961, 66); *Розмова спочатку не клеїлась тому, що гості були нівроку-таки голодні і щиро приложилися до наставлених на столі страв* (Речм., Весн. грози, 1961, 56).

Приложи́тися до ча́рки — випити горілки, вина і т. ін. *Оверко — той, звісно, дівочий мазун, зрідка коли приложиться до чарки* (Горд., II, 1959, 164).

ПРИЛУ́КА, и, *ж.* Місце, поросле травою та кущами або очеретом, що трапляється по берегах річок, озер. *Над заволзькими прилуками кипув* [грім] *пригорщу вогню...* (Рудь, Дон. зорі, 1958, 70); *Іноді раптом виникне з-посеред ріденьких гайків і прилук справжній буйний ліс з віковічними деревами* (Загреб., Європа 45, 1959, 47).

ПРИЛУЧА́НІЯ, я, *с.* Дія за знач. **прилуча́ти.**

ПРИЛУЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИЛУЧИ́ТИ,** лучу́, лу́чиш, *док., перех.* 1. Додавати що-небудь до чогось, прикладаючи; долучати. *Фотографії своєї не прилучаю до цього письма, бо на разі такої не маю* (Коб., III, 1956, 22); *Брошуру* [М. Драгоманова] *роздали всім членам конгресу і прилучили до протоколу* (М. Ол., Леся, 1960, 128); *Гриць написав Сашкові невеличку записку про шкільні новини і просив Степаниху прилучити її до листа, якого вона посилатиме синові* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 209); // Приєднувати що-небудь до чогось, об'єднувати з чимсь. *Сьогодні Гловацькому довелося чути, як люди прилучають до свого всеохоплюючого поняття праці дивні речі* (Жур., До них іде.., 1952, 91); *Його ласкавила рідня З коліном Гленнальвона, І думка нишком осіня Трон прилучить до трона* (Граб., I, 1959, 413); // Використовувати що-небудь, додаючи до чогось. *Старицький в романі* [«Останні орли»] *послідовно й вміло прилучає матеріали українського фольклору* (Рад. літ-во, 3, 1971, 46).

Прилуча́ти (прилучи́ти) го́лос: а) починати співати, приєднуючись до чийогось співу. *Як ті пташки навесні, виспівували наймички в пекарні.. А до їх голосів прилучала й молода свій голос, як та горлиця* (Н.-Лев., I, 1956, 138); б) висловлювати згоду з чиєюсь думкою. *Іван Бриль теж прилучав свій голос до мрійників* (Смолич, Мир.., 1958, 76).

2. Приймати кого-небудь до свого гурту, до складу якогось товариства, об'єднання і т. ін. *Ти ж, о єдина, що глибоко болем троянським болієш... Нас до господи й до царства свого прилучаєш!* (Зеров, Вибр., 1966, 238); [Сестра Мархва:] *Ще кобзар сюди прибився. І його вони до себе прилучили, щоб була своя музика* (Мирний, V, 1955, 109); // За певними ознаками зараховувати, вважати належним кого-небудь до якогось класу, якоїсь групи, категорії людей. *Закон про сословні права усім ясує, що козаки прилучаються до хрестян* [селян].. *От через це і не слід їх прилучати до разночинців* [різночинців] (Мирний, III, 1954, 259); *Він* [агроном] *милувався дівчиною, і вже в думці прилучав її до свого активу* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 22).

3. Заохочувати, спонукати кого-небудь до участі в чомусь. *Прилучати учнів до праці на підприємствах;* // Сприяти участі кого-небудь у чомусь. *Велика Жовтнева соціалістична революція розкріпачила жінку, дала їй повну рівноправність з чоловіком, полегшила її працю, прилучила жінку до активної участі в політичному житті суспільства* (Рад. суд на охороні прав.., 1954, 4); *Лютнева буржуазно-демократична революція пробудила і прилучила до політичного життя поряд з робітничим класом всю величезну масу дрібних хазяйчиків, селян* (Ком. Укр., 4, 1960, 51); // Призначати кого-небудь для участі в чомусь. *До нічної варти прилучили козака, що вчора заробив потиличника* (Кач., II, 1958, 372).

4. Давати можливість пізнавати що-небудь; переймати. *Хіба не йому — культпрацівникові — часто-густо належить честь першовідкривача, котрий прилучає трудову людину до краси мистецтва, музики, літератури* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 129); *В країні здійснено культурну революцію. Вона вивела трудові маси з духовного рабства і темряви, прилучила їх до багатств культури, нагромаджених людством* (Програма КПРС, 1961, 12); *Тільки прилучивши широкі маси трудящих до знань, науки, до всієї світової культури, можна було успішно розв'язати ті складні завдання, які стояли перед нашою країною* (Ком. Укр., 3, 1969, 54).

5. *рідко.* Те саме, що **прикріплювати** 1. *В високій горниці моїй, Годинник ржавий і старий, За дверми виспеш ти. Наш дід, Назад тому багато літ, Тебе в цім місці прилучив, Щоб ти годину нам лічив* (Щог., Поезії, 1958, 193).

6. *тільки док., неперех., рідко.* З'явитися на додаток до чого-небудь. *Одна біда не наскучить, доки друга не прилучить* (Укр.. присл.., 1963, 39).

ПРИЛУЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПРИЛУЧИ́ТИСЯ,** лучу́ся, лу́чишся, *док.* 1. Підходячи до гурту або до кого-небудь, приєднуватися. *Капітан зганяє їх* [солдатів], *завертає. Прилучаються до нас* (Вас., Незібр. тв., 1941, 209); *Хто оддалеки забачить срібний пірнач, так і прилучається до боку ніженського осаула* (П. Куліш, Вибр., 1969, 170); *Він оглядався по дорозі, чи не можна б до когось прилучитися, але нікого такого не надибував* (Кобр., Вибр., 1954, 62); *Таня скористалася з неї* [паузи], *покинула кабінет і теж прилучилася до натовпу, непомітно ставши позаду всіх* (Епік, Тв., 1958, 478); // Ставати належним до якогось товариства, якоїсь групи, категорії людей. *Зараз, в цю мить, він прилучався до мужнього і гордого, компанійського і простого, на диво дружного товариства висотних орлів...* (Вол., Наддн. висоти, 1953, 31); *Оце вже виплатила всі задавнені листовні довги, то аж полегшало, а тепер уже писатиму тільки постійним кореспондентам, себто тим, що сами* [самі] *часто пишуть і хутко відповідають. Від тебе залежить прилучитись до сеї категорії* (Л. Укр., V, 1956, 390); — *Приходжу виправдатися і просити вибачення в пана начальника за те, що своїм підписом прилучилася до людей, котрі ворожо проти Вас виступають* (У. Кравч., Вибр., 1958, 322); // Вважатися належним до якогось класу, якоїсь групи, категорії людей. *Закон про сословні права усім ясує, що козаки прилучаються до хрестян* [селян] (Мирний, III, 1954, 259).

2. Починати брати участь у дії, яка виконується іншим, іншими. *Ведмідь пританцьовує, запрошує Бабусю і з нею прилучається до танцю* (Олесь, Вибр., 1958, 484); *Інколи прилучається до бесіди і майстер Никифір* (Черемш., Тв., 1960, 88); *Притиснувшись до муру, Шмалько просунув ствол мушкета в нішу, посилаючи туди кулю за кулею. За хвилину до нього прилучився Чоботар* (Добр., Очак. розмир, 1965, 169); *Ми з Микитенком мусили розпочинати наші* [українські] *пісні. Відразу ж прилучився Чубар, а потім і Климент Єфремович* (Ле, В спопі.., 1960, 317); // Починати звучати (про голос, звуки), приєднуючись до тих, що звучать (голосу, звуків). *Співає* [Прісцілла] *псалом.. Згодом до неї прилучаються голоси й інших засуджених християн* (Л. Укр., II, 1951, 540); *Шум наростав, до нього прилучалися інші звуки* (Гур., Друзі.., 1959, 19); *До верескливого баса тещі Колибердихи враз прилучився тоненький дівочий голосок — Данилку!.. Данько!..* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 7); // Ставати учасником якої-небудь справи. *Збільшення армії промислового пролетаріату Грабов-*

ський вважає явищем позитивним, оскільки тим самим більше селян прилучається до революційного руху (Ком. Укр., 8, 1964, 72); *Він, один із немногих* [небагатьох] *людей старшого покоління, душею і тілом прилучився до радикального селянського руху* (Фр., III, 1950, 208); [М а р т і а н:] *Син адвоката може прилучитись до діла батька* (Л. Укр., III, 1952, 289); // Починати займатися чим-небудь, братися за щось. *Гей, брати! Поки не пізно, Прилучаймось враз до праці* (Граб., I, 1959, 156); [П о л і п а:] *Я хочу і сама прилучитися до спорту, але для початку... візуально* (Собко, П'єси, 1958, 337); // Ставати на чийсь бік в думках, переконаннях. *Може й Ви, добродію, прилучитеся до нашої думки — дати що-небудь невеличке з своїх творів до нашого збірника?* (Мирний, V, 1955, 409); *Повіткому партії ця ідея* [святкування Першого травня] *сподобалась, чимало колишніх запеклих рубак, уже солідних комуністів, теж піддалися на ту спокусливу ідею і прилучилися до комсомольців* (Збан., Сеспель, 1961, 391); // Видавати себе за співавтора чиєїсь праці. *У Ігнатьєва знову закипіло серце. Чому це всі намагаються якось прилучитись до його винаходу, до його таланту, до його слави?* (Собко, Справа.., 1959, 59).

3. Пізнавати що-небудь, переймати щось. *Готуючись до вистав, кріпосні актори вивчали театральну справу і таким чином прилучалися до сценічної та музичної культури* (Укр. клас. опера, 1957, 64); *Жовтень розкріпачив народи колишньої російської імперії, викликав піднесення їх духовних сил. Робітники й селяни прилучаються до культури, мистецтва* (Мист., 6, 1966, 15); *На схилі X ст. русини прилучилися до християнства* (Літ. Укр., 19.III 1968, 2); — *З виховання — так, я не алтайка. Я мала честь.. прилучитись до російської культури* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 207).

4. З'являтися на додаток до чого-небудь. *Ясно зринали в пам'яті складені за ніч рядочки, до них прилучались інші* (Коз., Зол. грамота, 1939, 10); *До тих гідностей, що їх мав лейтенант раніше, тепер прилучалася ще одна, особливо приваблива, винятково* (Гончар, III, 1959, 410); *До мішаного почуття несмаку та втіхи прилучалося ще третє — неспокій* (Кобр., Вибр., 1954, 72); *До тривоги прилучились одинокі й далі часті постріли* (Кач., II, 1958, 351).

5. *розм.* Те саме, що **трапля́тися.** *Мати.. чула, що таке ж саме лихо прилучилось з одною матір'ю, як ховалась вона по лісах з маленькою дитинкою* (Стор., I, 1957, 348); *А тут, це було року двадцять восьмого чи двадцять дев'ятого, посуха прилучилася* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 7); *Прилучалося мені, проводивши Катрю, того Чайченка зустрічати* (Вовчок, I, 1955, 199).

ПРИЛУ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прилучи́ти.** *До зсилки* [вироку про заслання] *царський був прилучений наказ: — У краю тім живіть, як кождий хоче з вас* (Фр., XVI, 1954, 351); *Над'їхало до Корецького два улани з десятком татар.— Прилучені до пана хорунжого восводою Чарнецьким,— пояснили шляхтичі* (Стар., Облога.., 1961, 45); // **прилу́чено,** *безос. присудк. сл. Аж тепер, коли прусський король став німецьким цісарем, то й польські країни, що йому піддані, прилучено.. до німецької держави* (Драг., II, 1970, 321); *Та чого його й дивуватися, як козаків до селян прилучено?.. І скажіть же, пригадали таке!* (Мирний, IV, 1955, 365).

ПРИЛУ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прилучи́ти, прилучи́тися.** *В часі прилучення Галичини до Австрії ані у Львові, ані загалом ніде в тім краю не було театру* (Фр., XVI, 1955, 232); *Прилучення трудящих до культури Ленін вважав однією з найважливіших умов соціалістичного будівництва* (Біогр. Леніна, 1955, 251).

ПРИЛУЧИ́ТИ *див.* **прилуча́ти.**

ПРИЛУЧИ́ТИСЯ *див.* **прилуча́тися.**

ПРИЛЮБИ́ТИ *див.* **прилюбля́ти.**

ПРИЛЮБИ́ТИСЯ *див.* **прилюбля́тися.**

ПРИЛЮБЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ПРИЛЮБИ́ТИ,** люблю́, лю́биш; *мн.* прилю́блять; *док., перех., діал.* 1. Закохувати в себе кого-небудь. *Одбила Санька хлопця від Теклі, тож Мавра і озлилася. Тільки тому! Тільки за те, що прилюбила Тихона!* (Горд., Дівчина.., 1954, 217); // Викликати захоплення, замилування; зачаровувати своєю красою (про що-небудь). *Микола Васильович саме оповідав мені, як 20 років тому він вперше побачив Біловезьку пущу і як вона назавжди прилюбила його* (Наука.., 9, 1970, 24).

2. *тільки недок.* Любити що-небудь; полюбляти. *Тоді ж покупив він і чоботи свої з червоним закотом, і ту шапку чорну, що він її дуже прилюбляє* (Вовчок, I, 1955, 338).

ПРИЛЮБЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.,* **ПРИЛЮБИ́ТИСЯ,** люблю́ся, лю́бишся; *мн.* прилю́бляться; *док., діал.* 1. Закохуватися в кого-небудь; починати любити. *Як я до його* [зятя] *придивилась, прилюбилась, моя матінко,— то він мені за дитину рідну став* (Вовчок, I, 1955, 281).

2. Починати любити що-небудь. — *Ви ще ніколи не були в Парижі?* — *питає* [Софі].— *Ні,* — *кажу,* — *це ми уперше тут.— Ото усе ж вас бавитиме... Париж гарний, і усі тут прилюбляються* (Вовчок, I, 1955, 375); *Морський півень співає цілий рік, і спів його нагадує музичний свист.. До цієї риби люди прилюбилися не тільки через її співи й красу. Досить згадати при гурманові її назву, як у нього починає слинка котитись,— така вона смачна* (Наука.., 10, 1969, 50); // Виявляти пристрасть до чого-небудь. *Прилюбився до горілки.*

ПРИЛЮ́БНИЙ, а, е, *діал.* Пристрасний. *Він знав, що Єремія — чоловік з м'яким серцем, плохенький, полохливий, ще й до того' містик, прилюбний до грошей* (Н.-Лев., III, 1956, 395).

ПРИЛЮ́БНІСТЬ, ності, *ж., діал.* Властивість за знач. **прилю́бний;** пристрасть. *У шевців є прилюбність до гарних чобіт: вони усі поважають чоботи більш од усього на світі* (Н.-Лев., III, 1956, 388)

ПРИЛЮ́ДНЕ, *присл.* Те саме, що **прилю́дно.**

ПРИЛЮ́ДНИЙ, а, е. 1. Який відбувається, здійснюється, виявляється у присутності людей. *Але за те бабуня сама пішла до Мартохи Білашихи і рішуче «погсворила» з нею, щоб вона.. не била Дарки, принаймні не доводила б до галасу і прилюдного бешкету* (Л. Укр., III, 1952, 636); *Йому подобалася ця юна пара. Хлопець сидить ніби аж трохи знічений прилюдним сусідством з нею, з юною шкільною красунею* (Гончар, Тронка, 1963, 140); *Гетьман розумів це прохання графині як прилюдний ляпас йому, другові дому і вояці* (Ле, Наливайко, 1957, 36); // Який відбувається, здійснюється з допуском сторонніх осіб; відкритий, гласний. *Справа дійшла до прилюдного процесу, в якому на лаву підсудних сіли монахи-братчики* (Вільде, Сестри.., 1958, 279); *Новим утікачам увечері прилюдний допит учинив* [Наливайко] (Ле, Наливайко, 1957, 186); // Розрахований на ознайомлення сторонніми особами. *Все, що ховалось на дні її душі, витягнули люди на прилюдний вид, обкинули поблажливим усміхом легковаження пайдорожчий її скарб* (Кобр., Вибр., 1954, 210); *Максим Перчин, прочитавши статтю Куцевича, зрозумів, що вона, власне, прилюдна відповідь його поглядам* (Рибак, Час.., 1960, 491); // Признач. для публіки. *В Києві єсть літературно-артистичне товариство,.. так в тому товаристві були прилюдні читання по-російськи і по-українськи* (Л. Укр., V, 1956, 186).

2. Те саме, що **грома́дський** 2. *Він* [польський жур-

наліст] *мусить мати змогу кермувати човен прилюдної опінії раз направо, то знов наліво, як власне потрібно для національних інтересів* (Фр., IV, 1950, 165); *Добірний смак і викінчення робіток без закиду звертали загальну увагу й заслужили на прилюдне признання в часописах* (Кобр., Вибр., 1954, 101); *Це було 1914 року, коли царський уряд заборонив прилюдне святкування пам'яті поета* [Т. Шевченка] (Рильський, III, 1956, 250); *Важливим засобом прилюдного визнання заслуг перед народом є урядові нагороди орденами, медалями, почесними грамотами, значками «Відмінник змагання»* (Ком. Укр., 9, 1967, 61).

ПРИЛЮ́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **прилю́дний** 1; гласність. *Що у нас інтелігенція мало знає народ, се ще не так дивно, бо у нас прилюдності жадної нема* (Л. Укр., V, 1956, 98).

ПРИЛЮ́ДНО. Присл. до **прилю́дний.** *Запорожець був присутній на читанні листівки Кудріна, але вважав себе малодосвідченим, щоб висловити свою думку прилюдно* (Бурл., Напередодні, 1956, 36); *Правопорушники, справа яких має прилюдно розглядатися в товариському суді, відчуваючи сором і свою провину перед колективом, просять передати їх справу до народного суду* (Ком. Укр., 1, 1966, 35); *Так уже велось, що всякі засідання завжди відбувались прилюдно* (Головко, II, 1957, 460); *Пиха самозадоволення приємно вдаряє Юрі... у груди. Його таланти прилюдно визнано!* (Смолич, II, 1958, 50).

ПРИЛЮТО́ВАНИЙ, а, е, *техн., заст.* Дієпр. пас. мин. ч. до **прилютува́ти.**

ПРИЛЮТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПРИЛЮТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех., техн., заст.* Припаювати.

ПРИЛЮТО́ВУВАТИСЯ, уються, *недок.,* **ПРИЛЮТУВА́ТИСЯ,** у́ються, *док., техн., заст.* Припаюватися. *Метал покривають амальгамою (підігріта суміш розтертого в порошок золота з вісьма частинами ртуті) і підігрівають, внаслідок чого ртуть випаровується, а золото міцно прилютовується до поверхні виробу* (Укр. золотарство.., 1970, 40); *Іноді, коли треба було тоншої смальти, золотий листочок просто прилютовувався по споду скляного кубика* (Загреб., Диво, 1968, 666).

ПРИЛЮТУВА́ТИ *див.* **прилютовувати.**

ПРИЛЮТУВА́ТИСЯ *див.* **прилютовуватися.**

ПРИЛЯГА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **прилягáти** 2 і стан за знач. **прилягáти** 4, 5. *Стійкість мінералокерамічного різця багато в чому залежить від щільності прилягання пластинки до державки* (Різальні інстр.., 1959, 84).

2. *грам.* Вид синтаксичного зв'язку слів у реченні, який полягає в граматичній залежності незмінних слів від яких-небудь слів речення. *Приляганням називається такий зв'язок між словами в реченні, при якому залежне слово зв'язується з основним тільки за змістом, а закінченнями зв'язок не виражається* (Грам. укр. мови, II, 1957, 8); *Дієприслівник поєднується з означуваним словом (дієсловом), як і прислівник, синтаксично шляхом прилягання означуючого до означуваного* (Сучасна укр. літ. м., II, 1969, 296).

ПРИЛЯГА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **ПРИЛЯГТИ́,** я́жу, я́жеш, *док.* 1. Лягати на короткий час. *Все йому хотілось пурнути з головою; і він то присідав, то прилягав, допитуючись в матері — чи видно його голову* (Мирний, III, 1954, 107); *На луках косарі склали коси, лежать на сіні і чекають виплати заробітку. Робітники прилягли відпочити* (Чорн., Визволення, 1949, 93); *Володимир залишився сам. Він тільки на мить приліг, солодко потягнувся, уявивши собі, який веселий буде вечір, і несподівано заснув* (Собко, Стадіон, 1954, 239); // Приймати напівлежаче положення. *Махнівська прилягла, обпершись ліктем об круглі подушки на одній софі, а Надя Мурашкова на другій* (Н.-Лев., V, 1966, 107); *От прилягли олімпійці. Приносить тоді господиня Стіл* (Зеров, Вибр., 1966, 326); // *на що, на чому.* Прихилятися до кого-, чого-небудь, класти голову на щось. *Він і приліг до сестриці на коліна.. і заснув* (Кв.-Осн., II, 1956, 195); *Василь приліг на книжці і заснув кріпким сном* (Мирний, IV, 1955, 80); // *над ким — чим, до кого — чого.* Пригинатися до кого-, чого-небудь. *Уже шаблюкою махає* [Турн], *Коневі к шиї прилягає, Хитрить, як ловить кіт шпака* (Котл., I, 1952, 258); — *Цить, цить, голубонько мій! — промовила вона, прилягаючи над дитиною і цілуючи його у гарячу щічку* (Мирний, I, 1954, 309).

Аж прилягáв (приліг *і т. ін.*) **[з рéготу]; Так і прилягáв (приліг** *і т. ін*) **[з рéготу]** — дуже сильно сміявся (засміявся і т. ін.). *Слухачі вибухнули голосним сміхом. Іван цього не любить.— Та чо смієтеся, дурні? Хлопці аж прилягали* (Ірчан, II, 1958, 76); *Народ так і приліг з реготу. Йосипенко з блідого став, як жар, червоний* (Мирний, IV, 1955, 190).

2. Хилитися додолу від своєї ваги або від вітру, зливи, граду; полягати (про рослини). *Страшенна буря вразу зарвела... Дуб стрепенувсь, загув, аж листя розлітелось; Лозина бідненька на землю прилягла* (Гл., Вибр., 1951, 149); *Зерно набралося водою, обважнів колос, приліг до землі* (Горд., Дівчина.., 1954, 151); *Десь тільки о полудні повійнув вітрець. Зашепотілися осокори, ожили лози, ще нижче прилягла до гарячої землі трава* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 64); // *у сполуч. із сл.* т у м а н. Стелитися над землею. *Туман, мамцю, туман прилягає* (Сл. Гр.).

3. Притулятися до кого-, чого-небудь. *Матка сідає на підмурок монумента. З одного й другого боку низками, голова до голови, прилягають панни* (Вас., III, 1960, 491); *Посивілий слідопит Прилягає теплим ухом, Щоб почути шум далекий, До ласкавої землі* (Рильський, I, 1956, 60); *Грудьми й обличчям він приліг до костьольного муру* (Фр., VI, 1951, 157); * Образно. *Любив колись щиро та вірно, а йому зрада стала несподівана,— і вже повік нещасливий він житиме; кохають інші — та до інших серце вже не прилягає* (Вовчок, I, 1955, 203).

◇ **Прилягти́ до сéрця** *кому* — сподобатися. *Гулянки на вулиці не прилягли йому до серця, бо дикі, п'яні витівки були противні його тихій вдачі* (Дп. Чайка, Тв., 1960, 124); **Прилягти́ [цілим] сéрцем** *до кого* — відчувати велику прихильність, любов до кого-небудь. *Мати, котра цілим серцем прилягла до нього, старалася влити в нього весь скарб тих шляхетсько-польських понять, поглядів і традицій, котрих сама винесла з свого батьківського дому* (Фр., III, 1950, 339); *Коли стали за ними* [студентами] *полювати урядники, поліція та всякі хапуни, селяни ще більше серцем прилягли до цих весняних вістунів* (Дп. Чайка, Тв., 1960, 124).

4. Приставати до чого-небудь. *Чорна тенетка, де-не-де полатана, де-не-де у розпірках, теліпалася, піде не прилягаючи до сухого тіла* [діда] (Л. Янов., I, 1959, 301); *Вітер задував у неї* [юрту] *з усіх боків: і крізь ветху повсть, і крізь тундук, і тому, що вхідна запона погано прилягала до одвірків* (Тулуб, В степу.., 1964, 8).

5. *тільки недок., до чого.* Бути розташованим, міститися поряд з чим-небудь. *Ту ж частину, яка прилягає до Дністра, називають Наддністрянщиною* (Цюпа, Україна.., 1960, 243); *На широкому майдані, що прилягає до великого будинку сільської управи, зібралося все село* (Кол., На фронті.., 1959, 88).

ПРИЛЯГА́ЮЧИЙ, а, е. Який щільно облягає щонебудь. *При створенні верхнього* [народного] *одягу*

найширше використовувалась конструктивна основа прилягаючої форми (типу «свити») (Нар. тв. та етн., 3, 1969, 49).

ПРИЛЯГТИ́ *див.* **приляга́ти.**

ПРИЛЯ́СКУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Ляскати, супроводжуючи яку-небудь ритмічну дію, мелодію. [М е ц е н а т:] *Спиніться всі! Періса хай танцює! ..Дехто з гостей приплескує їй влад долонями та приляскує пальцями* (Л. Укр., III, 1952, 463); *Негр приляскуває пальцями, наспівуючи дитяті рідний африканський мотив* (Ільч., Серце жде, 1939, 258).

ПРИ́МА, и, *ж.* 1. *спец.* Перший ступінь гами, а також основний тон тризвука.

2. *спец.* Інтервал у межах одного ступеня звукоряду.

3. *спец.* Провідна партія, що виконується на одному з інструментів в інструментальному ансамблі; // Особа, що виконує провідну партію в ансамблі, а також інструмент, на якому вона виконується. *За два роки було виготовлено сорок п'ять бандур: бандури прима, альт, альт харківського типу, бас та контрабас* (Нар. тв. та етн., 5, 1967, 61); *Творча практика капели бандуристів довела, що бандура пікколо не виправдала себе. Її регістр по тембру і силі звуку успішно замінює високий регістр бандури прими* (Укр. нар. муз. інстр., 1967, 97).

4. *театр., заст.* Те саме, що **примадо́нна.** *Ярославі трохи навіть полещує становище, в якім вона опинилась. Все, що тут затівається,— це ж, власне, заради неї, ну, принаймні вона тут у ролі прими, чи що...* (Гончар, Циклон, 1970, 105).

ПРИ́МА-БАЛЕРИ́НА, ~и-~и, *ж.* Балерина, яка виконує перші партії. — *На нашій сцені, на підземній донецькій сцені* [в шахті], *дуже важко грати. А без неї нічого робити ні примам-балеринам, ні освітлювачам* (Рудь, Гоміп.., 1959, 123).

ПРИМАДО́ННА, и, *ж., театр., заст.* Співачка, що виконує перші партії в опері або в опереті. *Майбутня примадонна найбільших оперних театрів початку XX століття Соломія Амвросіївна Крушельницька.. була заворожена народною піснею і сама прегарно співала в сільському хорі* (Мист., 1, 1966, 30); *З його слів тільки здається мені, що у Кропивницького нема ані примадонни, ані «примадона» і єсть тільки «чесні, коректні робітники»...* (Л. Укр., V, 1956, 211); * Образно. *«Примадонна»! дотепний, але мало потішаючий Witz* [жарт]... *І чого.. я маю дебютувати в офіцерському клубі?* (Л. Укр., V, 1956, 211); * У порівн. [П а н н а М а р а:] *Ова! Панна актриса гадає, що вона у себе в театрі і може командувати нами, як примадонна!* (Мокр., П'єси, 1959, 98).

ПРИМА́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прима́зати** 1. — *І до чого ж жінки розладчіли! Зокола хати не примазані, аж соромно!* (Рудь, Гоміп.., 1959, 48); *Чорне густе волосся на голові було примазане, аж лисніло* (Н.-Лев., І, 1956, 467).

ПРИМА́ЗАТИ *див.* **прима́зувати.**

ПРИМА́ЗАТИСЯ *див.* **прима́зуватися.**

ПРИМА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПРИМА́ЗАТИ,** а́жу, а́жеш, *док., перех.* 1. Мазати що-небудь чимсь, злегка або частково; примащувати. — *Запери чохли та комір, примаж тією водою челюсті, то буде все по твоїй волі,— порадила Солоха* (Л. Янов., І, 1959, 338); // Мазати долівку, білити стіни частково; підмащувати. *Орися більше порялася в хаті: примазувала, чепурила, чистила, полоскала, попамальовувала на грубці пічників, з яких Тимко підсміювався, говорячи, що ті півні схожі на ворон* (Тют., Вир, 1964, 263); // Замазуючи чимсь, пригладжувати. *Учитель власноручно порався коло пообпадалих шпарин на стінах та на грубі і, закотивши рукава за лікті, щиро примазував рудою й білою глиною* (Гр., Без хліба, 1958, 10); *Потім, заложивши у старий чавун ту в'язанку, з которою носилася Одарка, поставив* [Йосипенко] *у яму і зарив. Одарка ще зверху примазала* (Мирний, IV, 1955, 192); *Образно. *Письменник покривив у романі проти правди, примазав, заліпив зло* (Мушк., Серце.., 1962, 75); // Мастити волосся чимнебудь. *Та й чудний же він* [отець Василь]. *Як вирядиться було у нову свою халамиду (так він узивав), примаже височки оливою, візьме парасоль у руки — ну прямо реготатися з нього, та й тільки* (Хотк., І, 1966, 76).

2. *неперех., перен., розм.* Давати хабара. — *Пан — свій брат... Пан, бач, і примаже, й замаже, бо в пана є, бо він наздирав з людей...* (Мирний, II, 1954, 208).

ПРИМА́ЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПРИМА́ЗАТИСЯ,** а́жуся, а́жешся, *док.* 1. Намазуючи собі волосся, пригладжувати.

2. *перен., розм.* Влаштовуватися біля кого-,*чого*-небудь. —*Якщо, не дай бог, поїзд від'їде без нього, він примажеться до автоколони і дожене нас на автомобілі* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 448).

3. *перен., розм.* Пристосовувати свої вчинки, поведінку, діяльність до певних вимог з якоюсь метою. — *Вони говорять, що Едіт Гартман примазується до росіян і зрадила Німеччину* (Собко, Запорука.., 1952, 162); *Сторонникам чистої естетики, що ллють воду на млин ворога, ми заявляємо: вам з нами не по путі, і, отже, нема чого цим людям примазуватися до радянської літератури* (Мал., Думки.., 1959, 5); *Зараз ваш брат їсть солодко і гарно одягається, кудись примазавшись* (Еллан, II, 1958, 223); // Піддобрюватися до кого-небудь з метою добитися чогось. — *Піди-бо, Якимцю! я тебе прошу! — примазувалась Зося* (Н.-Лев., І, 1956, 230).

4. *перен., розм.* Видавати себе за співавтора чужої праці. [І г н а т ь є в:] *Примазуватись до свого винаходу я нікому не дозволю!* (Собко, Справа.., 1959, 59).

◇ **Прима́затися до сла́ви** *чиєї* — безпідставно користуватися чиєюсь славою. [Г о р л о в:] *Командуючий зробить, вони зразу до його слави й примазуються* (Корн., II, 1955, 63); — *До чужої слави примазатись хочеш?* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 218).

ПРИМАЙСТРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Прилаштувати що-небудь до чогось. *В двоколці зламалося колесо. Не встигли радисти примайструвати його, як звідкись збоку, з села, вискочила кінна розвідка Турка* (Ю. Янов., IV, 1959, 80).

2. *розм.* Пристосувати що-небудь для використання. *Одне грало на сопілці, друге примайструвало цимбали з порожніх пляшок, третє розжилося на справжню скрипку* (Ю. Янов., Мир, 1956, 286).

ПРИМАЛЮВА́ТИ *див.* **примальо́вувати.**

ПРИМАЛЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПРИМАЛЮВА́ТИ,** ю́ю, ю́єш, *док., перех.* 1. Доповнювати малюнок якоюсь деталлю. [Т е к л я:] *Сьогодні дивлюся, аж моя хата в стінній газеті намальована! І дідну намалювали, і калюжу, і помийницю, та ще й мене зверху на помийниці прималювали* (Лев., Драми.., 1967, 285); // Доповнювати малюванням яке-небудь зображення. — *Та годі-бо! — устав дід Кузьма. — Я все вам розтолкую. Вона вирізала з батькової карточки голову, а ноги й руки прималювала* (Кучер, Трудна любов, 1960, 370).

2. Злегка накладати фарбу на обличчя; підмальовувати. *Ґмості* [милостиві пані] *добули із своїх шовкових торбинок туалетне приладдя й стали примальовувати свої личка, та й свої устонька, та й свої брови* (Черемш., Тв., 1960, 249).

ПРИМА́НА, и, *ж.* 1. Те, що приманює, приваблює; спокуса. — *Навіщо їм* [сережкам] *у вухах стриміти? Один блиск та зайва примана для циганчуків* (Гончар, Таврія, 1952, 62); [П е т р о:] *Дай боже, щоб її при-*

родна доброта взяла верх над приманою багатого зятя (Котл., II, 1953, 38).

2. Чарівність, привабливість. — *Я вже що інше думала — продати ліс, хоча він також немала примана і окраса нашої маєтності* (Фр., VII, 1951, 43); *Не хотіла відбирати* [Краньцовська] *недотепні надії, хоч такий нападистий поцілунок та відібрав їй на разі всю приману любові* (Март., Тв., 1954, 305).

ПРИМАНДРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Прийти здалека, прибути, мандруючи. *Примандрує мій миленький з лубенського полку* (Сл. Гр.);— *Сьогодні навмисне примандрував* [Шмалько] *у Байрачну: чутки всякі ходять... Невже знову буде Запорозька Січ?* (Добр., Очак. розмир, 1965, 47); * Образно. *Після заметільних днів настала погожа година. Сонце світило сліпучо-яскраво, наче весна вже примандрувала з південного степу* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 156); // *перен., розм.* Бути доставленим з якого-небудь місця в інше (про предмет). *Бронко відразу помітив, що читальня виписувала не всі журнали. Багато з них, як видно, примандрували сюди з приватних бібліотек* (Вільде, Сестри.., 1958, 230).

ПРИМАНИ́ТИ *див.* **прима́нювати.**

ПРИМА́НКА, и, *ж.* 1. Те, чим приманюють рибу, звірів, птахів; принада. *Коло неї* [ріки] *кружляють рибалки з вудками й приманками* (Фр., VI, 1951, 304); *Віктор сів поміж хлоп'ят, завівши бесіду про те, на яку приманку яка риба краще клює* (Руд., Вітер.., 1958, 115); *Коли звір торкався до приманки, мотузки зашморгувались, і зав'язаний ведмідь ставав здобиччю звіроловів* (Трубл., I, 1955, 174); * Образно. *Хто зрозуміє його з нової влади, що він, мов оцей карась, побачив приманку, а не гачок? Правда, в кишені, біля серця, він тримає кілька різних документів* (Стельмах, II, 1962, 74).

2. Те, що приманює, вабить. *Нектар, що виділяється квітками* [озимого ріпака], *є приманкою для комах, які відіграють головну роль в його запиленні* (Ол. та ефір. культ., 1956, 147); *Доброю приманкою для них* [кочовиків] *були тучні трав'янисті степи, що лежали суцільним покривом на північний захід від Каспійського моря* (Іст. СРСР, I, 1956, 22); *Аничков читав лекцію публічно про Ібсена і теж невдало. Соловцов розпочав сезон рівно ж невдало, публіка чомусь не конечне ходить, хоч їй на приманку запрошена Пасхалова* (Л. Укр., V, 1956, 286); *Заборона будь-чого завжди стає приманкою* (Панч, На калин. мості, 1965, 44).

◇ **Взя́ти на прима́нку** — обманути. *Оточили* [махновці] *всю сходку, ніби б то свої, червоні козаки прийшли, послухали і всіх потім, хто за продрозверстку виступав, тут же на майдані — на січку! Весь, кажуть, комнезам поліг.— Так це вони й нас на таку приманку хотіли взяти? — не міг все ще повірити Маркіян* (Гончар, II, 1959, 242).

ПРИМА́НЛИВИЙ, а, е. Те саме, що **прива́бливий.** *Завсіди навал роботи* [у Бориса], *та й то роботи такої приманливої, що ніякими картами, ніякою пиятикою його від неї не відтягнеш* (Фр., III, 1950, 40).

ПРИМА́ННИЙ, а, е. 1. Признач. для приманювання.

△ **Прима́нні рослини,** *с. г.*— рослини, що висіваються поряд з більш цінними рослинами з метою відвертання від них шкідників.

2. Який базується на приманюванні. *Проведені виробничі досліди показують, що приманний метод боротьби з ховрахами є ефективним в усі періоди їх активності* (Колг. Укр., 4, 1956, 18).

ПРИМА́НЧИВИЙ, а, е, *діал.* Привабливий. *Снилися* [Галі] *люди тамечки з такими-то вже приманчивими обличчями, що таких вона ніколи ще не стрічала* (Вовчок, I, 1955, 319); *Дерева біліли цвітом, .. а вечори були повні несказанно лагідної, приманчивої краси...* (Коб., I, 1956, 532); *В очах цеї дивної Бейбі ви найшли б холодок для змученої думки, а в її невимушеній сонячній усмішці — забуття трудного життя. Для неї все ще гарне, приманчиве, розкішне* (Ірчан, II, 1958, 142).

ПРИМА́НЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прима́нювати.**

ПРИМА́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПРИМАНИ́ТИ,** маню́, ма́ниш, *док., перех.* 1. Змушувати наближатися (рибу, птаха, звіра і т. ін.), застосовуючи якусь приманку. *Було дітей до себе приманює* [Павло], *пташок приманює — тішиться, як до його біжать, як линуть...* (Вовчок, I, 1955, 178); *Я його* [кота] *вже й м'ясом приманював — нічого не допомогло* (Збан., Мор. чайка, 1959, 94); — *Ти навіщо мою рибу приманюєш? — спитав хлопець* (Донч., VI, 1957, 264); *Франка шелестом зерна у фартусі приманила довірливого Дончака* [жеребця] (Чорн., Потік., 1956, 290).

2. Підкликати кого-небудь до себе. *Баштанник перед цим розказав мені казку про відьму, котра ловко підробляла голоси під голоси матерів та батьків, і таким робом приманювала до себе дітей і висмоктувала з них кров* (Збірник про Кроп., 1955, 19); [Р и н д и ч к а:] *Так ото чую, щось няка на мого Рябка: «Ня, цю-цю! Ня!..» Слухаю, аж то вона приманила його до себе* (Кроп., I, 1958, 508); *Прийшов під монастирську браму,— виглядаю, викликаю — приманив до себе худенького, бліденького, старенького служку* (Вовчок, VI, 1956, 252); // Змушувати прибувати кого-небудь кудись, приваблюючи чимсь. *Оборав* [Стадницький] *своїми плугами «пустівські поля», з яких селянство повтікало від шляхти, й почав приманювати на них посполитих і підсусідків дрібною даниною — двадцять злотих чиншу за рік* (Стельмах, I, 1962, 15); — *Кого ти привів в наш садок? Чи царівну, чи князівну, чи, може, приманив якусь русалку?* — *питала цариця в сина* (П.-Лев., IV, 1956, 26); * Образно. — *Ні, це ти, моє золото, приманила долю до нашої хати! Поки я сам жив, поти бідував* (Н.-Лев., I, 1956, 159).

3. *перев. недок.* Привертати увагу, притягати до себе своєю красою, принадністю. — *Кращі, може, є від тебе,— Одмовля чийсь голосок,— І приманюють до себе Гарні очі і роток* (Гл., Вибр., 1951, 232); *Ниви з конюшиною простиралися ген-ген, приманювали кождого до себе* (Коб., II, 1956, 28); *Під широко розложеними галузями сосни цвіли розкиненими громадами сині та білі фіалки, а солодкий їх запах приманював здалека* (Кобр., Вибр., 1954, 84); // Викликати появу кого-, чого-небудь. *Макові цвіти безмежні, одначе приманюють, оп'яняють метеликів юрбу шумливу...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 290); *Хіба знав він, ..що йому самому доведеться копати не одну могилу для своїх бойових товаришів і ховати їх навіть без салюту, щоб не приманити ворога, який шниряє поблизу?* (Тют., Вир, 1964, 203); // Спокушати кого-небудь (про щось). *Прилащується підлиза хоч до кого: Солодкії слова Приманюють великого й малого* (Гл., Вибр., 1951, 91); *Чи тебе так вчарували її чорні брови, чи тебе так приманили воли та корови?!* (У. Кравч., Вибр., 1958, 119); // Викликати якийсь інтерес (про кого-, що-небудь). *Ані люде, ані їх чини не приманюють мене* (Стеф., III, 1954, 199).

4. *розм.* Певними заходами викликати в кого-небудь почуття кохання, зваблювати. — *Де ж я того чоловічого духу дістану? — журиться вдова.— Вдівець не трапляється, а жонатого приманювати бог не велить* (Тют., Вир, 1964, 86).

ПРИМА́РА, и, *ж.* 1. Те, що приснилося, примарилося. *Орися несамовито скрикнула.. Скрик мов зовсім розвіяв примари Орисині* (Гр., II, 1963, 141); *Так дитячі*

мрії грали Між примарами гарячки (Л. Укр., I, 1951, 154); *Так, Палікуре, він* [сон] *лине до тебе, зловісні примари Він насилає на зір твій...* (Зеров, Вибр., 1966, 244); *Це був не сон, не примара, у стиснутих пальцях правої руки він відчував згорнутий папірець, ще одну записку...* (Скл., Святослав, 1959, 386); * У порівн. *Тимко лежить на спині, розкривши очі .., а перед ним гомубіє небо, небо і небо, і пливуть в нім видіння, недавно бачені, пережиті серцем, болючі, хвилюючі, як примари тривожних снів* (Тют., Вир, 1964, 282); // Щось видумане, нереальне, несправжнє, плід фантазії. *Він* [велет, який заснув] *трохи ворухнеться, по тілу корчі побіжать, уся земля здригнеться. Та не бояться вороги, гадають: «Ет, примара...»* (Л. Укр., I, 1951, 460); *І все, наче в казці дитячій, збулося — Дитинства примари і юності сни...* (Перв., II, 1958, 407).

2. Те, що не відповідає справжньому уявленню про дійсність; щось химерне, незвичайне, спотворена дійсність. *Та й усе життя отоді в Обухівці — не віриться, що це була дійсність, а не привиділось у важкому маячному сні. І то в ньому, в химерному світі примар — він, Давид, тішався, як у лихоманці* (Головко, II, 1957, 179); *Але як він опинився тут? Ні, це неможливо. Це якась примара* (Рибак, Зброя.., 1943, 191); // Те, що тільки здалося реальною дійсністю; ілюзія. *Примара порятунку ніби пожартувала над нами, мов уві сні привидилась* (Збан., Єдина, 1959, 182).

3. Тінь померлого в хворобливій уяві; нереальна, вигадана істота з страхітливою зовнішністю; привид. *Люди бояться вночі кладовища, жаских казок і непевних примар* (Л. Укр., I, 1951, 249); — *Чого, Парасю, не заснеш?* — *Якась примара, ненько, бродить; Що покладешся, що здрімнеш,* — *Вона підступе, не відходить, Одно шепоче: відчини!* (Граб., I, 1959, 445); * Образно. *Ми множили в наступі силу удару, І нас вороги зупинить не могли. Примари замучених з Бабиного* [Бабиного] *яру Вставали й дорогами нашими йшли* (Перв., II, 1958, 414); * У порівн. *Світанкова імла огортає чотири постаті, що віддаляються від хати по білому піску, і п'яту, яка заклякла біля ліщинових воротів чорною примарою* (Тют., Вир, 1964, 191); // Про людину, яка своєю зовнішністю, одягом нагадує страхітливу істоту. *З сіней старої хати виткнулась якась примара, в полинялій плахті, з розпатланою косою* (Вас., II, 1959, 332); *Опасистий грек висовувався з ятки і закликав білі примари в фередже, кидаючи на прилавок строкаті постави шовку* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 218); // Невиразні обриси чого-небудь, тіні, що нагадують страхітливу істоту. *Темно. Ліс. Якісь примари... Ні тропи, ані шляху...* (Стар., Поет. тв., 1958, 95); *Вартовий, Мармурові колони. І огні над примарами веж* (Сос., I, 1957, 87); *Пара ходить по воді. З неї формуються дивні примари* (Ю. Янов., I, 1958, 175).

4. Неминуча загроза чого-небудь. *Думав, що голод, нещастя та щоденна примара смерті вбили в них* [в'язнях фашистської тюрми] *живу, невгамовну душу, а вона жива* (Збан., Єдина, 1959, 182); *Примара оточення, загроза бути відрізаними все густіше нависала над цим краєм* (Гончар, Людина.., 1960, 161); * У порівн. *Нам відомі брудні імена, за якими стоять батареї, з ким бреде, як примара, війна по Малайї, В'єтнаму, Кореї* (Уп., Вітчизна.., 1951, 84); // Те, що тяжить над ким-чим-небудь. *Примара страшного сирітства все життя тривожила душу поета* [Т. Шевченка] (Кол., Безсмертний Кобзар, 1961, 12); *Гриць протирає очі, заплющує їх. А страшна пелена з очей не спадає. Жахлива примара сліпоти не зникає годину* (Мас., Під небом.., 1961, 91); *Образно. [М п к н т а:] *О, якби міг позбутись я примар, Які за мною йдуть слідом з докором!* (Коч., Пєси, 1951, 73); * У порівн. *Страшними примарами постали перед очима зобов'язання за предмети, які він ніколи не бачив, якісь векселі, яких він ніколи не підписував* (Вільде, Сестри.., 1958, 198).

ПРИМА́РИТИСЯ, рюся, ришся, *док.* 1. З'явитися уві сні, в мареннї. *Дід церковний часом, Як примариться у сні, Розпочне клепати разом Об залізо на стіні!* (Граб., I, 1959, 319); — *Іваночку!*— *кричали на березі його батько й мати.. Тоді, зібравши останні сили, він виринув з воронки на поверхню й закричав:* — *Я тут! Живу-у!.. — Молодець! Оце я розумію, оце боєць! Під хлороформом, з-під ножа подав сигнали!* — *казав хірург, оброблюючи пораненого Орлюка, якому все це примарилось* (Довж., I, 1958, 306); — *Мабуть, уві сні що-небудь примарилось,* — *подумала вона і, одвернувшись до стіни, заснула* (Шияп, Гроза.., 1956, 331).

2. З'явитися в уяві, здатися, привидітися. *І чи то примарилось Добрині, чи, може, так і було, але здалося йому, що Малуша витирає на обличчі сльози* (Скл., Святослав, 1959, 112); *Мов крилом, майнуло наді мною, і здалось, примарилось мені, наче ти печальною ходою десь пройшла у білому вбранні* (Сос., I, 1957, 217); *Якийсь час дивився* [Каргат] *на журнал, не розуміючи, чи справді то його формула, чи це йому примарилось* (Шовк., Інженери, 1956, 286).

ПРИМА́РНИЙ, а, е. 1. Який постає в мріях, мареннї, уяві; нереальний. *Мої сподіванки на вільну працю в школах виявилися незабаром примарними* (Вас., IV, 1960, 43); *Він змалечку нікуди не виїздив з батьківського обійстя, не поривався до Чікаго чи Нью-Йорка, не кидався шукати примарного щастя у вирі велетенських міст* (Загреб., Європа 45, 1959, 59); — *Панове, прошу сідати,* — *посміхнувся фон-Бреннер* [збожеволілий], *зробивши при цьому такий вишуканий жест рукою, що слухняні штабісти навіть озирнулись на примарні крісла* (Довж., I, 1958, 358); *Що вдвіш? У прикмети й забобони Рибалки вірять, та й мисливці теж, І від примарних не втекти мереж, Усі природні знаючи закони* (Рильський, II, 1960, 122); // Який є маревом. *Я пам'ятаю спечений степ, потріскану землю, пожовклу траву, блакитний міраж на обрії* — *примарну воду, якої благає степ у жорстокого неба* (Рильський, III, 1956, 27); *На дні маревного розливу ген-ген пастух бреде з чередою, верхівець далеко проскаче, примарне плесо води сліпучо зблисне в степу* (Гончар, II, 1959, 61); // Нетривкий. *Люблю я її* [осінь] *й за те, що коли опадає в садку пожовкле листя, ця довчасна примарна краса його,* — *ночами крізь голе, обшарпане гілля стають видніші довічні зорі* (Вас., Незібр. тв., 1941, 235); *Усе в природі чекало снігу. А він лише помаяв примарною сивизною інею і кількома ріденькими лапатими сніжинками та й застряв десь за.. обрієм* (Коз., Сальвін, 1959, 131); // Нездатний виконувати своє призначення, несправжній. *Російська революційна соціал-демократія добре зрозуміла справжній характер цього октроїрування, цього дарування примарної конституції в серпні 1905 року* (Ленін, 30, 1972, 302); *Безжитєве, несправжнє, примарне усе тут: і біленькі реактивні винищувачі, що розпластано пришикли серед трав,* — *то вже такі літаки, що з них вийнято душу, і нікуди вони не полетять, і судно, що бовванїє на морі,* — *те судно нікуди не попливе* (Гончар, Тронка, 1963, 289).

2. Який не відповідає справжньому уявленню про дійсність; химерний, незвичайний. *Над містом стояла ніч. Ніччю все здається чужим і примарним* (Ю. Янов., I, 1958, 177); *Вслухаюсь в ніч. Немов далекий шепіт, Мов шемрання смутного вітерця, Якісь примарні долітають звуки Крізь шиби заморожені...* (Рильський, II, 1960, 204); *Усе навкруги було залите якимось примар-*

ним, але разом з тим сильним світлом (Наука.., 5, 1963, 60); // Примхливий, вигадливий. *Пофарбовані в біле береги тротуару здавалися примарною стрічкою, яка розгорталась під ногами* (Донч., III, 1956, 418); *Пухкасті, легкокрилі хмарки .. були лілові й примарні* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 46); // Казковий. *Грізна сила батальйону, що піднімався за командою отого примарного російського велетня, викликала серед німців паніку* (Ю Бедзик, Полки.., 1959, 106).

3. Страхітливий, жахливий. *Вночі дівчина спала неспокійно, і снилися їй якісь примарні тривожні сни* (Коз., Сальвія, 1959, 135); *Так минув місяць від того страшного вечора, коли він побачив свого мертвого сина, і весь цей час перебував у якомусь примарному забутті* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 335).

4. Який має печіткі обриси, мерехтливий, невиразний. *Гарячими очима він ловив примарні постаті тих, що йшли попереду* (Грим., Кавалер.., 1955, 39); *А він пригадує село, ..І любу дівчину, й жоржини, дзюрчання тихе ручая, примарні тіні, рос перлини, солодкі співи солов'я* (Сос., II, 1958, 436); // Тьмяний. *Де ж був завод? У них під ногами лежала величезна похмура долина. Дике бескиддя внизу, в примарній імлі* (Загреб., Європа 45, 1959, 242); *Ввійшов Тумаяца.. В примарному світлі свічки його обличчя здавалось зовсім чорним* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 95).

ПРИМАРНІ́ЛИЙ, а, е. Який трохи змарнів. *Підводить* [Андрій] *голову: лице примарніле, чуб поплутаний, очі — туман застеляє...* (Вас., II, 1959, 92).

ПРИМА́РНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. за знач. **примарний.** *В гарячковій примарності подій Гаврило Логойда починав все ж дещо розуміти* (Скл., Карпати, II, 1954, 237).

ПРИМАРНІ́ТИ, ію, ієш, *док.* Трохи змарніти. [Т а н я:] *Як же будеш ти мене любити, коли ж моя врода примарніла?* (Вас., III, 1960, 122).

ПРИМА́РНО. Присл. до **прима́рний.** *Раптом повзла на нього примарно-гігантська машина, така широка, що, здавалось, чіпляє боками за будинки* (Загреб., Європа. Захід, 1960, 73); *Глибина лісу сповнюється примарно тихим рухом* (Тудор, Народження, 1941, 234).

ПРИМА́С, а, *ч.* Вища духовна особа в католицькій і англіканській церкві; найголовніший єпископ у країні. *Він стояв серед високої шляхти і пильно слухав примаса* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 412).

ПРИМАСКО́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **примаскува́ти;** *// у знач. прикм. Вдалині показався міст, освітлений тихими, примаскованими вогниками* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 82).

ПРИМАСКУВА́ТИ, ую, у́єш, *док., перех.* Замаскувати трохи; приховати що-небудь.

ПРИМАСКУВА́ТИСЯ, ую́ся, у́єшся, *док.* Замаскуватися трохи; приховатися. [Д і д:] *Іду я вчора вночі попід садком, сторожую, чую — щось іде. Я причаївся, примаскувався, жду* (Лев., Драми.., 1967, 246).

ПРИМАСТИ́ТИ *див.* **прима́щувати.**

ПРИМАСТИ́ТИСЯ *див.* **прима́щуватися.**

ПРИМА́СТКА, и, *ж.* 1. Те, що додають до корму або пійла худобі для поліпшення якості, смаку.

2. *перев. мн., перен., розм.* Улесливі слова. *Примастками балака* (Сл. Гр.).

ПРИМА́Т, у, *ч., книжн.* Перевага, переважне значення; перші́сть щодо чогось. *Аналізуючи становище в польському робітничому русі, В. І. Ленін розвинув тезу про примат класової боротьби, інтересам якої повинні підпорядковуватися національні вимоги* (Ком. Укр., 12, 1968, 47); *Які ж, коротко кажучи, найголовніші ознаки радянського перекладацького стилю? Вони, на мою — і не тільки мою — думку, такі: точність у віддаванні змісту і форми оригіналу, ствердження єдності форми та змісту і разом з тим примату змісту над формою* (Рильський, IX, 1962, 20); *Своєю поезією В. Мисик послідовно підкреслює примат духовного начала в людині* (Літ. Укр., 25.VII 1967, 3); *Поняття краси Реріх підносив до найвищого, найтоншого розуміння, проголошуючи її примат у всіх сферах людського життя й поступу* (Вітч., 5, 1967, 217).

ПРИМА́ТИ, ів, *мн., зоол.* Ряд високоорганізованих ссавців, до якого належать мавпи, напівмавпи і людина. *До ряду приматів належать найбільш високоорганізовані ссавці — мавпи* (Зоол., 1957, 164); *У цей час* [третинний період кайнозойської ери] *появляються перші представники приматів* (Курс заг. геол., 1947, 280).

ПРИМАТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Галузь антропології, що вивчає приматів. *Майже зовсім не розвивались* [до революції] *на Україні такі галузі* [антропології], *як примагологія, антропогенез, морфологія людини* (Пар. тв. та етн., 1, 1966, 40).

ПРИМА́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **примасти́ти.** *Руда борідка Лантуха, благообразно примащена оливою волосся робили його схожим на пономаря* (Руд., Остання шабля, 1959, 42); * У порівн. *Шапки на людині не було, волосся облипило голову, як примащене* (Смолич, Ми разом.., 1950, 203).

ПРИМА́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИМАСТИ́ТИ,** ащу́, а́стиш, *док., перех.* 1. Мастити що-небудь чимсь злегка або частково; примазувати; // Змазуючи чимсь, пригладжувати.

2. Додавати що-небудь до страви або до корму для поліпшення якості, смаку. *Мукою примащують січку худобі* (Сл. Гр.); *Він мерщій наклав собі повну тарілку вареників, прилив зверху маслом, та ще й сметаною добре їх примастив.* (Мирний, IV, 1955, 365).

ПРИМА́ЩУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПРИМАСТИ́ТИСЯ,** ащу́ся, а́стишся, *док.* 1. Намащуючи собі волосся, пригладжувати.

2. *перен., розм.* Приєднуватися до кого-небудь з певною метою, прикидаючись однодумцем, прибічником чиїмсь; примазуватися. *В рішучі часи, напр., в часи Лоріс-Мелікова, деякі українофіли навіть пробували примаститись до реакційно-урядового потоку* (Драг., II, 1970, 301).

ПРИМЕЖО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИМЕЖУВА́ТИ,** ую́, у́єш, *док., перех.* Приєднувати те, що межує. *Глоба одмежував собі ще чимало землі біля озера, де теперечки суконна фабрика, та, засадивши ще стільки, примежував і розвів навдивовижу сад* (Стор., 1, 1957, 238).

ПРИМЕЖУВА́ТИ *див.* **примежо́вувати.**

ПРИМЕ́НШЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **приме́ншити.** *На применшеному хусткою обличчі очі здавались ще більшими* (Коп., Лейтенанти, 1947, 130).

2. *у знач. прикм.* Який видається меншим, менш значним, ніж є насправді. *Але наші уявлення про справжню силу і значення сучасних монополій були б вкрай недостатні, неповні, применшені, коли б ми не взяли до уваги ролі банків* (Ленін, 27, 1972, 306); *Правду кажучи, раніше і люди, і явища життя для мене виступали дещо применшеними* (Гончар, III, 1959, 341).

ПРИМЕ́НШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приме́ншити.** *Інтернаціоналізм народжується і розквітає не на основі применшення й збіднення національного* (Рад. літ-во, 1, 1967, 14).

ПРИМЕ́НШИТИ *див.* **приме́ншувати.**

ПРИМЕ́НШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИМЕ́НШИТИ,** шу, шиш, *док., перех.* 1. Видавати меншою, ніж є насправді, кількість чого-небудь, занижувати які-

небудь дані. — *Ось тут* [живе] *дід Онисим, якому й досі вісімдесят шість років,— засміявся* [Хведько], *дивуючись, для чого дідові треба применшувати літа* (Стельмах, Правда.., 1961, 24); *Пп. фабриканти самі довели, що вони* ***применшують*** *число страйкарів* (Ленін, 23, 1972, 191); // Створювати чим-небудь враження меншого, ніж є насправді (про розміри, об'єм чого-небудь).

2. Видавати що-небудь за менш значне, ніж воно є насправді. *Не можна применшувати роль правдивого зображення в радянській літературі дум, мрій, поривань людей* (Рад. літ-во, 3, 1962, 8); *Письменник* [Ю. Смолич] *не применшує труднощів і небезпеки, що траплялись на шляху підпільників, малює численні епізоди жорстоких поразок і невдач* (Іст. укр. літ., II, 1956, 468); *Якщо шановний читач побачить, що я через людську слабкість применшив свої недоліки і пороки і виставив себе у світлі більш яскравому й ефектному, ніж дозволяє звичайна скромність, то це, мабуть, так і є* (Довж., I, 1958, 27); *Як не можна затулити долонею сонце, так неможливо применшити всесвітньо-історичний подвиг радянського народу і його армії* (Рад. Укр., 23.II 1968, 3); // Сприймати менш значним що-небудь, недооцінювати щось. — *Ти проти силосу? — з підозрою глянув на промовця Сашко.— Навпаки,— заперечив Мамайчук,— я навіть у дитинстві не применшував значення для нас дрібно посіченої зеленої маси...* (Гончар, Тронка, 1963, 114); *Він навчав не применшувати, а використовувати цінні результати наукових досліджень в зарубіжних країнах* (Мікр. ж., XXII, 2, 1960, 5).

3. Послаблювати силу вияву чого-небудь. *Не применшуй люті-гніву, доки кат Заступає зорі-дива* (Ус., Вибр., 1948, 249); *Мати гадає, що ця новина прикро вразила його, і своєю скрадливою відповіддю хоче применшити її гостроту...* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 99); // *у сполуч. із сл.* х о д а. Іти повільніше. «*Видно, свекруха розходилася. Ніяково й заходити*»,— *думає Христя, применшуючи ходи* (Мирний, III, 1954, 115); *Раптом з-за кущів просто під ноги їм вивалилася на доріжку людина.. Від несподіванки Леся не применшила ходи і наступила на нерухому постать* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 44).

4. Знижувати значення, роль чого-небудь якимись діями. *Він* [В. І. Ленін] *рішуче боровся проти всяких спроб применшити або ослабити керівну роль партії в системі радянської держави* (Біогр. Леніна, 1955, 281); — *Вирішувати за вас — це значить відбирати ваші права, применшувати роль комітету комсомолу* (Руд., Вітер.., 1958, 38).

ПРИМЕРЕ́ЖИТИ *див.* **примерéжувати.**

ПРИМЕРЕ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИМЕРЕ́ЖИТИ,** жу, жиш, *док.*, *перех.* Пришивати що-небудь, з'єднуючи мережкою. *На Поділлі розшивкою змережують жіночі сорочки.. Примережують цим швом і уставки.. та рукава* (Укр. нар. худ. вишив., 1958, 45).

ПРИМЕРЗА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **примерзáти.** *Причини заїдання* [гальм] *такі: а) поломка пружин гальмових колодок;.. в) примерзання накладок до барабана внаслідок потрапляння води або снігу* (Підручник шофера.., 1960, 276).

ПРИМЕРЗА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПРИМЕ́РЗНУТИ** *і рідко* **ПРИМЕ́РЗТИ,** зну, знеш, *док.* 1. Міцно приєднуватися, приставати до чого-небудь під дією морозу. *Хоч ноги примерзали до льоду, вона не відступала від ополонки й високо замахувала прачем* (Кобр., Вибр., 1954, 141); *Корчмар Лейбко все йшов і йшов, і з очей йому котились сльози, примерзали до щік, висіли бурульками у бороді* (Рибак, Помилка.., 1956, 175); *На балкон не можна було вийти, бо двері примерзли* (Л. Укр., V, 1956, 219); *Тамара відчувала, як дерев'яніють ноги, як примерзло до землі підмощене під коліна плаття* (Хижняк, Тамара, 1959, 197).

◇ **Нена́че (на́че, мов** *і т. ін.*) **примéрз (примéрзла, примéрзло, примéрзли)** *до чого:* а) хто-небудь або щось залишається непорушним або здається таким. *Цілі дві години слідив* [Івоніка] *гостро за рухами компанії і хлопця, не рушаючись із місця, неначе примерз до землі* (Коб., II, 1956, 108); *Здавалося, почі не буде кінця. Стрілки годинника наче примерзли до циферблата* (Тулуб, В степу.., 1964, 395); б) застигнути, не зникати (про вияв чого-небудь). *Круто повернувшися, пропустила* [Женя] *лікаря вперед, сама рушила на півкроку ззаду, на ходу ховаючи свою гриву під хустину. А ота офіціальна слухняність немовби примерзла їй до обличчя* (Шовк., Людина.., 1962, 18).

2. Братися морозом, скріплюватися від морозу. *На Заволжі мовчало безкрає поле, покрите лише тим шаром снігу, який устиг примерзнути і витримав пронизливі бурхання ураганів* (Ле, Право.., 1957, 275); // *безос. В горах все ще тримається теплинь. То примерзне, то знову відпустить* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 205); // Покриватися льодом з поверхні. *Уже пече, і з небокраю в рубіни сонце криє шлях. По-весняному примерзає мутна вода по вечорах* (Сос., II, 1958, 270); // Пошкоджуватися морозом. *Картопля примерзла.*

3. Відчувати мороз. *Ноги стали примерзати;* * Образно. *Сірійська весна... Надворі жар палючий... — Душа ж примерзла, стогне...* (Крим., Вибр., 1965, 38).

4. *рідко.* Те саме, що **замерзáти** 3. *Бурлак в полі примерзає, Отця, матку споминає* (Чуб., V, 1874, 1015).

ПРИМЕ́РЗЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **примéрзти.** *Оля вхопилася обома руками в примерзлу до землі цеглину* (Юхвід, Оля, 1959, 150); *Копито сніг примерзлий б'є, Луною дзенькіт оддає* (Бажан, Роки, 1957, 234); *Хворі, механічно пошкоджені і примерзлі бульби відкидають, бо у сховищі вони загнивають* (Колг. Укр., 9, 1956, 41).

ПРИМЕ́РЗНУТИ *див.* **примерзáти.**

ПРИМЕ́РЗТИ *див.* **примерзáти.**

ПРИМЕРКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **примеркáти** 2; // Час, коли починає смеркати. *Це було так на примеркнанні,— сонце сіло* (Сл. Гр.).

ПРИМЕРКА́ТИ, áє, *недок.*, **ПРИМЕ́РКНУТИ** *і* **ПРИМЕ́РКТИ,** кне; *мин. ч.* примéрк, ла, ло; *док.* 1. Втрачати яскравість; тьмяніти. *Поснули* [Чіпка та Лушня] *вже тоді, як.. на темному небі примеркали зорі* (Мирний, II, 1954, 210); *Спідали в мовчанні. За вікном тьмяно народжувався світанок, примеркали, жовтішали вогні свічок* (Скл., Святослав, 1959, 101); *Місяць примерк, і під темним наметом кучерявих шапок дубини було темно* (Л. Янов., I, 1959, 354); * Образно. *Міри нема її* [материному] *щастю, як полю колгоспному краю, Він же* [первісток] *крізь хмарку запони місячком їй видається. То просіяє, всміхнувшись, то знову ледь-ледь примеркає...* (Вирган, В розп. літа, 1959, 72); // Пригасати. *На кожному ліхтарному та телеграфному стовпі, скрапуючи гарячою смолою на брук, спалахували й примеркали, і знову спалахували, щоб знову примеркнути — смолоскипи* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 468); // *у сполуч. із сл.* о ч і, п о г л я д. Втрачати блиск, жвавість. *Ріка мелодій грала, клекотіла, І він* [диригент] *палав, як невичерпна сила,— Та враз почувся смерті строгий стук. Але побачив лиш одни із зали, Як очі чародія примеркали, Як паличку він випустив із рук* (Рильський, II, 1960, 157); // Втрачати чіткі обриси, барви; затьмарюватися. *Вже кури сплять. До теплого порога Злетілись мухи. Примерка дорога* (Мисик, Верховіття, 1963, 88); // *перен.* Втрачати силу свого вияву,

значення; слабшати. [Д ж о н а т а н:] *І що ж? Вони* [мрії] *не зникли?* [Р і ч а р д:] *Ні, ще не зникли, хоч примеркли трохи* (Л. Укр., III, 1952, 43); *Спадщина геніального поета* [Т. Шевченка] *не тільки не примеркла — вона дедалі пишніше розгоряється, осяваючи весь світ* (Рильський, III, 1956, 254).

2. *безос.* Починати смеркати. *Уже примеркало. Худоба йшла з череди* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 93); *Примеркло. Над темним лісом виходила вечірня зоря* (Вас., II, 1959, 333).

ПРИМЕ́РКЛИЙ, а, е. Діспр. акт. мин. ч. до **приме́ркнути, приме́ркти** 1. *Ночі вже не було,— сивий осінній передсвітанок плавав над містом у важких хмарах та рудих сяйвах примеркли нічних вогнів* (Смолич, День.., 1950, 153); *Дівчина безвольно опустила руки і вдруге звела на мене свої примерклі очі* (Гур., Новели, 1951, 124); *А було ж воно* [кохання], *було, та й розійшлося, мов туман по долині.. і не таким широким і радісним здається примеркли світ* (Стельмах, I, 1962, 202); *Одну лиш із служниць, ще віддану примарам Тих днів, знайомий звук, що виник і погас, Прокине з забуття: вона згадає вас І вашу красоту з її примеркли чаром* (Зеров, Вибр., 1966, 445); *Спогади затопили зараз примеркле за пережиті роки живу пам'ять старого ескулапа* (Смолич, Мир.., 1958, 533); *Не міг* [Володя] *їсти. Не сприймав уже, певне, примеркло свідомістю того, що має в руці, і забув, що з тим робити* (Коз., Гарячі руки, 1960, 16).

ПРИМЕ́РКНУТИ *див.* **примерка́ти.**

ПРИМЕ́РКТИ *див.* **примерка́ти.**

ПРИМЕ́РЛИЙ, а, е. Діспр. акт. мин. ч. до **приме́рти.** *Здалося* [Саїдові], *що найшов ту опорну точку, якою і зрушить примерле голодностепське будівництво* (Ле, Міжгір'я, 1953, 205).

ПРИМЕ́РТИ, мру́, мре́ш, *док.* 1. Втратити здатність рухатися; завмерти. *Я присунувсь, я пример, Без сил спершись на оксамит...* (Граб., I, 1959, 464).

2. Зменшитися, ослабнути (про силу вияву чого-небудь, інтенсивність. *В твоїх вічках примерла жага,—І погнулась ниць чолом ти, зморена, Як от квітка підтята ляга* (Граб., I, 1959, 435); *Тоді була вже весна.. В його* [Гордія] *знову прокинулося бажання жити, що було примерло холодною зимою* (Гр., II, 1963, 110).

ПРИМЕРХА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **примерха́ти.**

ПРИМЕРХА́ТИ, а́є, *недок.*, **ПРИМЕ́РХНУТИ** *і рідко* **ПРИМЕ́РХТИ,** хне; *мин. ч.* приме́рх, ла, ло; *док.* Ставати менш яскравим, тьмянішим (про світло, вогонь, жар). *Жаринки, примерхаючи і швидко гаснучи, падали на аркуш міді на підлозі біля каміна* (Перв., Невигадане життя, 1958, 276); // Втрачати чіткі обриси, барви; затьмарюватися. *Обвіяний хвищею, город примерх, Насуплено горбляться площі столиці* (Бажан, Роки, 1957, 247); *Згусла сутінь, примерхла дорога, сніжок рясно сипле* (Горд., Чужу ниву.., 1940, 29); // Ставати темнішим. *Примерхли барвінково-сині І урочисті небеса* (Перв., I, 1958, 259); // *перен.* Втрачати силу свого вияву; слабшати. *Закипить у грудях часом, Ремство збурить душу, Але швидко пал примерхне, Нишком терпіть мушу* (Граб., I, 1959, 522); *О, як примерхає і гасне Тепло її уст і жаринки очей* (Перв., II, 1958, 393).

ПРИМЕРХА́ЮЧИЙ, а, е. Діспр. акт. теп. ч. до **примерха́ти.** *Я на шляхах війни не раз вдивлявся В останні іскри золотих зірок, Неначе в примерхаючий жарок, Що звільна сивим попелом вкривався* (Перв., II, 1958, 212).

ПРИМЕ́РХЛИЙ, а, е. Діспр. акт. мин. ч. до **приме́рхнути, приме́рхти.** *Вона бачила перед собою знайому панораму рудника: високі копри на взгір'ї, примерхлі вогники на залізничній станції* (Гур., Новели, 1951, 83); *Дніпровий вітер наче воскресив Примерхлий спомин в серці Никанора* (Перв., II, 1958, 206).

ПРИМЕ́РХНУТИ *див.* **примерха́ти.**

ПРИМЕ́РХТИ *див.* **примерха́ти.**

ПРИМЕСТИ́ *див.* **примі́та́ти.**

ПРИМЕ́ТАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **примета́ти.** *Приметані рукава плаття пришивала* [Зінька] *тепер уже, після примірки, міцним швом* (Шиян, Баланда, 1957, 6).

ПРИМЕТА́ТИ *див.* **приме́тувати.**

ПРИМЕ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИМЕТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Пришивати що-небудь до чогось великими стібками неостаточно. *Перед тим як приметати комірець, горловину* [кофточки] *обв'язують крючком* (В'язання.., 1957, 57); *Канву відраховують по ширині узору, відрізають і приметують там, де має бути зроблено вишивку* (Укр. нар. худ. вишив., 1958, 6).

ПРИМИКА́ННЯ, я, *с., рідко.* 1. Дія за знач. **при мика́ти 1.**

2. Місце стику. *У.. будівлі найвразливішим з теплотехнічного погляду місцем були кути стін і особливо примикання стіни до землі, низ стіни* (Дерев. зодч. Укр., 1949, 58).

ПРИМИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИМКНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док.* 1. *перех.* Прикріплювати що-небудь до чогось за допомогою замка. *Поночі примикав* [перевізник] *натомленого човна* (Гуц., Скупана.., 1965, 7); // Закривати на замок. [М а р к о:] *Ані слова! Назад! (Боб злякано відходить ліворуч. Марко за ним і примикає двері)* (Ірчан, I, 1958, 129); *Рахівницю теж поклав* [Русак] *у невеличку шафу, примкнув дверцята* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 186).

Примика́ти багне́т — закріплювати багнет у рушниці.

2. *перех.* Зближувати один до одного краї чого-небудь; // Прикривати (повіки, губи). *Як Поля подавала йому їсти, то примикав* [Антонас] *очі, немов соромився її* (Ірчан, II, 1958, 302); *Мотря примикає повіки і мріє, мріє...* (Вільде, Винен.., 1959, 16).

◇**Примкну́ти рот (гу́би):** а) замовкнути. *Як лишень діждався тої хвилини, що О. Альойзій примкнув рот, у той же раз говорив* [Микола] *своє далі* (Март., Тв., 1954, 17); б) *(кому)* примушувати мовчати; в) *(кому)* припинити поговір. — *Аби позір від себе відвернути, обмовляє* [Домніка] *інших,.. гадає, що тим примкне губи людям* (Коб., II, 1956, 155).

3. *неперех., до кого—чого.* Ставати прибічником, послідовником кого-, чого-небудь. *Багато видатних письменників, зв'язаних у минулому з буржуазією, примкнули до народу* (Рад. літ-во, 5, 1957, 81); // *тільки недок.* Бути прибічником, послідовником кого-, чого-небудь. — *Кажуть, ти примикав до націоналістів,— після паузи додав син* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 96); *Наприкінці 1918 року київські символісти, разом з літераторами, що примикали до них, створили літературне угруповання «Музагет»* (Поезія.., 1956, 75).

4. *до чого, тільки недок., неперех.* Те саме, що **прилягати́** 4. *До двох боків хати.. примикають навіси господарського призначення* (Дерев. зодч. Укр., 1949, 14).

ПРИМИ́ЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Люб'язний, ласкавий. *Де взявся в неї сей лагідний і навіть примилений усміх* (Л. Укр., III, 1952, 745).

ПРИМИЛИ́ТИСЯ *див.* **прими́люватися.**

ПРИМИ́ЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся *і* **ПРИМИЛЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПРИМИЛИ́ТИСЯ,** милю́ся, ми́лишся, *док., розм.* Виявляти в розмові люб'язність, ласку до кого-небудь. *І до мене прибіжить* [Петрусь], *примиляється: — Бабусю! А чого на вас така свита драна? ..Я як виросту, то зароблю багато-багато грошей та й справлю вам свиту теплу-теплу* (Гр., I, 1963, 447); // Словами, вчинками піддобрюватися до

кого-небудь з невпою метою; підлещуватися. — *А я вас навчу* [курити люльку], — *примилювався війт до Славка* (Март., Тв., 1954, 278); [Г і л ь з е:] *Та чого вам тут від мене треба, шибеники?* [Б а в м е р т *(трохи злякані, примилюється):*] *Ну, дивись, я ж тобі півничка приніс* (Л. Укр., IV, 1954, 255); // Поведінкою, розмовою, манерами намагатися подобатися кому-небудь, зваблювати когось. *Примилятися до жінок.*

ПРИМИЛЯ́ТИСЯ *див.* **примилюватися.**

ПРИМИНА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **примина́ти.** *Фронтальне розташування брального апарата дає змогу збирати льон всередині масиву без приминання стебел колесами трактора* (Колг. Укр., 5, 1961, 27).

ПРИМИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИМ'ЯТИ,** мну́, мне́ш, *док.*, *перех.* 1. Притискаючи або пригинаючи, робити прилеглим або похиленим (бур'ян, траву і т. ін.). *Відповзали поранені, приминаючи й закривавлюючи траву* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 534); *Хорти пробігли за кінотниками, приминаючи траву, як вітрова хвиля* (Ю. Янов., I, 1958, 143); *Лукія впала на землю, прим'явши високе буйне жито, і заридала* (Донч., III, 1956, 71); *Краплистий дощ отави окропив, Прим'яв злегенька вистиглу матірку* (Мал., Книга.., 1954, 79); // Наступаючи на щось, топчучи, руйнувати. *Дмитро, приминаючи верзунами химерно наточені черв'яком купинки землі, іде до катраги* (Стельмах, II, 1962, 273); // Мнучи, притискати. *Семенко і той з ранку до вечора в глині товчеться. Баби мажуть, і він собі ручкою по стіні ляпає та трісочкою приминає* (Мур., Бук. повість, 1959, 38).

Прим'яти під собе́ *кого:* а) навалитися своєю вагою на кого-небудь; б) потоптати когось (про коней). *Кінь, відчувши погибель, що дихала на нього з прірви, осів на задні ноги, плигнув уперед і, прим'явши під себе кількох циган, вирвався і пішов чвалом по лугах* (Тют., Вир, 1964, 71).

2. *тільки док.* Трохи пом'яти що-небудь. *Прим'яти спідницю.*

3. *тільки док., кого, перен., фам.* Побити кого-небудь. *Так скрутив* [Мірошниченко] *карка* [Якову], *що в чоловіка якось одразу по-гусячи зів'яла голова..* — *Коли прим'яв тебе, Якове, трохи, пробачай,* — *покосився на нього Мірошниченко* (Стельмах, II, 1962, 12).

ПРИМИНА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ПРИМ'Я́ТИСЯ,** мне́ться, *док.* Ставати прим'ятим. * Образно. *Найкраще було б несподівано зустрітися з дівчиною: так не приминалась би його парубоча гордість* (Стельмах, II, 1962, 338).

ПРИМИРЕ́НЕЦЬ, нця, *ч.* 1. *політ.* Той, хто прагне примирити класові суперечності; прибічник примиренства.

2. *розм.* Той, хто примиряється з чим-небудь. *Іван Антонович* [командир роти] *іншим разом нізащо не поступився б своїм мінометником.. Проте на цей раз Іван Антонович посів позицію примиренця.— Якщо Ясногорська виявила в нього медичні здібності, то що ж вдієш... хай* (Гончар, I, 1954, 194).

ПРИМИ́РЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **примири́ти.** *То тут, то там ворушилися поранені — росіяни й французи. Вони забували про ворожнечу, примирені однаковою долею* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 311).

2. *у знач. прикм.* Який примирився з ким-небудь. — *Ну що ж! Приходь, хоч на пелюшки дам..— Не треба, матінко, в самої знайдуться. Так і розійшлися вони, незлостиві, але й не примирені* (Тют., Вир, 1964, 510).

3. *у знач. прикм.* Який примирився, погодився з чим-небудь, усвідомив необхідність чогось; умиротворений, лагідний. *Антін нарешті під'їхав і вже мовби примирений, щирий* (Гончар, II, 1959, 118).

ПРИМИРЕ́ННИЙ, а, е. Умиротворений, лагідний. *І примиренному присняться І люде добрі, і любов, і все добро* (Шевч., II, 1963, 303).

ПРИМИРЕ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **примире́нний.** *Не було вже в ньому весняного тріпотіння минулих років. Кохання згасло: є тільки примиренність і скорботна туга за молодістю й минулим* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 569).

ПРИМИРЕ́ННО. Присл. до **примире́нний.** *Потім примиренно усміхнулася* [Люба] *на оплески* (Кундзич, Нов. і опов., 1938, 108).

ПРИМИ́РЕННЯ, я, *с.* 1. Дія та її результат за знач. **примири́ти, примири́тися** 1. — *Я пропонував би панству ще комісію, яка має вести процедуру примирення,* — *порадив пан Адам Кисіль* (Кач., II, 1958, 452); *Примирення з козарами не принесло Амбалові спокою* (Міщ., Сіверяни, 1961, 71).

2. Стан за знач. **примири́тися.** *Входять Оля і Вася в стані ліричного примирення* (Мик., I, 1957, 352); *І безнадійний, покірний сум, примирення з усім на світі прочувалися в його рівному голосі* (Тулуб, В степу.., 1964, 106); *Борис, помічаючи зовнішнє примирення Жанни, торжествував* (М. Ю. Тарн., Як на ..пиві, 1958, 42).

Піти́ на прими́рення — погодитися примиритися. *Молодий Горняк волів піти на примирення, бо знав, що з Жменяками жарти кінчаються погано* (Томч., Жменяки, 1964, 211).

3. Злагода. *Накричавши і налаявши, Марко Лукич підходив потім сам до ображеного, навіть коли це був зовсім незначний робітник сцени, підходив з ласкавим словом примирення* (Збірник про Кроп., 1955, 279); [Ц у п о в и ч *(рахує гроші, потім говорить тоном примирення):*] *Сподіваюся, сер, ви будете задоволені з мене* (Еллан, I, 1960, 393); *Служитель церкви зустрів його ні співчутливою жалістю, ні словами примирення з «волею всевишнього»* (Довж., I, 1958, 91).

ПРИМИРЕ́НСТВО, а, *с.* 1. *політ.* Один із проявів опортунізму, який полягає в замазуванні класових суперечностей, суперечностей між революційною лінією пролетарської партії і опортунізмом. *Примиренство і об'єднанство—це найшкідливіша річ для робітничої партії в Росії, не тільки ідіотизм, але й загибель партії* (Ленін, 49, 1974, 288); // Замазування суперечностей. *Я. Мамонтов у п'єсі «Своя людина».. виступає проти примиренства у ставленні до класового ворога* (Укр. рад. драм.., 1957, 56).

2. *розм.* Невимогливість, безпринципність у ставленні до кого-, чого-небудь, надмірна терпимість. *Примиренство до недоліків, терпиме ставлення до працівників, які прикривають хиби у своїй роботі,* — *все це створює умови для окозамилювання* (Рад. Укр., 2.III 1961, 2).

ПРИМИРЕ́НСЬКИЙ, а, е, *політ.* Стос. до примиренця і примиренства. *Керівництво II Інтернаціоналу проводило примиренську політику, прикриваючи її революційними фразами, намагалось підкорити інтереси пролетаріату інтересам буржуазії* (Нова іст., 1957, 119); *Лодиженкові записали зауваження за примиренське ставлення й сімейність при розгляді справи Мухтарова* (Ле. Міжгір'я, 1953, 332); // Власт. примиренцеві. *Примиренські хитання.*

ПРИМИРИ́ТЕЛЬ, теля, *ч.* Той, хто примиряє когонебудь з кимсь, чимсь, згладжує суперечності. *Церковна література створила свій позитивний образ — образ посередника між добром і злом, примирителя суперечностей, утішителя людей в скорботах їх* (Талант.., 1958, 162).

ПРИМИРИ́ТЕЛЬКА, и, *ж.* Жін. до **примири́тель.**

ПРИМИРИ́ТИ *див.* **примиря́ти.**

ПРИМИРИ́ТИСЯ *див.* **примиря́тися.**

ПРИМИ́РЛИВИЙ, а, е. 1. Який сприяє примиренню. *Вона хотіла сказати що-небудь примирливе, але вже було пізно* (Дмит., Розлука, 1957, 113); — *Як же ти врятувався? — Вибрався,— мовив з примирливою доброзичливістю Андрій* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 98); // Який виражає примирення; лагідний. *Примирливий тон Ніколає зробив свою справу, і Петру вже не блимав на нього з-під колючих острішок брів* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 357); *Василь Васильович перейшов на обережний півшепіт; погляд його був примирливий і звернутий в глиб душі* (Полт., Повість.., 1960, 88); *Простяг* [Бариль] *руку штурманові і примирливим голосом сказав: — Ну, давай помиримось, в цьому я таки винуватий* (Трубл., Шхуна.., 1940, 178).

2. Який відзначається безпринципністю, невимогливістю, терпимістю. *Герцен вважає навіть, що в літературній опозиції тоді ще було щось поблажливе, примирливе* (Рад. літ-во, 4, 1968, 60); *Тоді заговорив один із старих майстрів, іконописний дідок, примирливий і угодовницький* (Тулуб. Людолови, I, 1957, 195).

ПРИМИ́РЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **прими́рливий.**

ПРИМИ́РЛИВО. Присл. до **прими́рливий** 2. — *Ну, годі вже, годі, — примирливо обізвався Гаврило, намагаючись загасити сімейну сварку* (Тют., Вир, 1964, 238); *Данило примирливо посміхнувся* (Панч, Синів.., 1959, 8); *Тепер, коли Ліна теж працювала, Павло сприймав домашні безпорядки і невправку дружини примирливо* (Хор., Місто.., 1962, 95).

ПРИМИ́РНИЙ, а, е. Те саме, що **прими́рливий.** *Дако дивиться в серйозне, збентежене Дарчине лице з такою самою напругою, потім розсміється примирним, щасливим сміхом* (Вільде, Б'є восьма, 1945, 62).

ПРИМИ́РНИК, а, *ч.* Те саме, що **примири́тель.**

ПРИМИ́РНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **прими́рник.**

ПРИМИ́РНО. Присл. до **прими́рний.**

ПРИМИРЮВАТИ *див.* **примиря́ти.**

ПРИМИРЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і рідко* **ПРИМИРЮ́ВАТИ,** юю, юєш, *недок.*, **ПРИМИРИ́ТИ,** мирю́, ми́риш, *док.*, *перех.* 1. Встановлювати мирні стосунки між ким-небудь, відновлювати злагоду. *Насувалася сварка, та втрутився Кудрявець і почав примиряти* [Капушевича і Тугая] (Коцюба, Пові береги, 1959, 340); *Насті давно хотілося примирити невістку з чоловіком, вона скілько раз запрохувала її до себе* (Мирний, IV, 1955, 69); *Примирив усіх* [парубків] *Максим Кривоніс, який досі тільки споглядав їхню сварку* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 34); // Сприяти встановленню мирних стосунків, злагоді. *Цей букет тільки й примирював її трохи з Денисом* (Сенч., Опов., 1959, 173).

2. Згладжувати суперечності між ким-, чим-небудь. *Як не можна примирити інтереси робітничого класу і буржуазії, так не можна об'єднати соціалістичну і буржуазну демократію* (Ком. Укр., 7, 1970, 88); *Для нього* [пана] *весна — це нові чутки про розподіл землі, це спаші на його никах і луках, це задавнена ворожнеча між паном і мужиком, яку, певне, не примирить і страшний суд* (Стельмах, I, 1962, 353); // Знаходити щось спільне, якусь відповідність, узгоджувати що-небудь з чимсь. [Микита:] *Так, хто в житті захоче криводу чорну З найвищим благом якось примирить, Того нещадно змелють божі жорна...* (Коч., П'єси, 1951, 75); *Вся робота німецьких літераторів полягала виключно в тому, щоб примирити нові французькі ідеї з своєю старою філософською совістю..* (Комун. маніф., 1963, 55); // Змушувати змінити негативне ставлення до чого-небудь на позитивне. *Почалося тренування, і Еріка зрозуміла, що Шіллінга недаремно вважали в Америці за одного з кращих спеціалістів цієї справи. Така система роботи сподобалась Еріці, але нітрохи не примирила її з Америкою* (Собко, Стадіон, 1954, 133).

3. Сприяти умиротворенню, заспокоєнню, робити лагідним кого-небудь. *Пісня примирювала людей. За півгодини Мартин поліз до Остапа цілуватися* (М. Ю. Тарн., Незр. горизонт, 1962, 137).

ПРИМИРЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, *рідко*, **ПРИМИРИ́ТИСЯ,** мирю́ся, ми́ришся, *док.* 1. Переставати сердитися один на одного. [Дзвонариха:] *Вже перед смертю тільки примирилися, та й то сестра Анна Дмитрівна перепросила вже* (Стар., Вибр., 1959, 185); *Зараз, примирившись, вони* [Богдан з Тапсю] *ніби заново впивалися своїм почуттям, віднайденим, переболілим і від того ще більш спраглим, ще більш солодким* (Гончар, Людина.., 1960, 4); // Переставати ворогувати з ким-небудь, встановлювати мир. *Гугеноти дістали право вільно сповідувати свою релігію.. На цих умовах гугеноти примирилися з королем-католиком, що відступився від їх релігії* (Іст. середніх віків, 1955, 170); *З біографічного боку вісімдесяті роки — то історія Франкових проб примиритися з галицькими народовцями* (Крим., Вибр., 1965, 458).

2. Ставитися терпимо до кого-, чого-небудь. *Слабою стороною п'єси «Скрутна доба»* [Кропивницького] *є те, що в ній письменник прикрасив ліберального поміщика (Деревицького), який виступає своєрідним порадником селян, з ним селяни начебто примиряються* (Іст. укр. літ., I, 1954, 438); *Робітники не жаліли себе, але гостро критикували і керівний технічний персонал за те, що він примирився з порушеннями трудової і технологічної дисципліни* (Ком. Укр., 12, 1968, 36); *Стояв такий їдкий сморід, що навіть нам, людям уже давно пропахлим від шкіри до кісток цим запахом, важко було з цим примиритися* (Збан., Єдина, 1959, 222).

3. Усвідомивши необхідність чого-небудь, умиротворюватися, заспокоюватися. *І підіймалася золота сонячна пляма все вище й вище, ронячи багатства в дорозі, і де пройшла,— лишила звуки і пам'ять по собі. І легше було з ними жити, легше примирятися, легше забувати...* (Хотк., II, 1966, 238); *Спочатку він сподівався, що випадково зустріне її. А потім примирився з тим, що лише побачить її силует на вкритому паморозззю вікні* (Донч., V, 1957, 440); *Домашні з цим* [строком служби] *скоро примирилися і вже не так нетерпляче ждали своїх синів* (Кучер, Прощай.., 1957, 365); // *у сполуч. із сл.* з собою. Припиняти внутрішню боротьбу. — *Я відразу примирилась сама з собою. Згодом я перейшла.. в мандрівний цирк* (Донч., VI, 1957, 440).

ПРИМИ́Р'Я, я, *с.*, *рідко.* Те саме, що **прими́рення.** *Мовчать руїни, сонце сяє, І білий стяг примир'я має* (Олесь, Вибр., 1958, 203); *Вигнанцеві відкрився інший світ; Забулось лихо, надійшло примир'я* (Зеров, Вибр., 1966, 405).

ПРИМИ́СЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прими́слити.** *Герої Сартра перестають бути самими собою в контакті з живою повсякденністю, їм нічого робити за межами штучно примисленої ситуації* (Рад. літ-во, 12, 1966, 47).

ПРИМИ́СЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прими́слити.** *Вони* [матері] *дивились на торжество, жально всміхаючись, і тихо плакали від співрадості й примислення до щастя молодих і себе* (Довж., I, 1958, 333).

ПРИМИ́СЛИТИ *див.* **прими́слювати.**

ПРИМИ́СЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПРИМИ́СЛИТИ,** лю, лиш, *док.* Додавати в думках що-небудь до чогось; додавати щось вигадане. *Мої мрії у виборі*

майбутньої професії літали у сфері архітектури, живопису, мореплавства.. і учителювання. Можливо, що учителювання я тільки примислюю зараз до моїх тодішніх прагнень, бо воно було єдиним, чого я тоді досяг (Довж., I, 1958, 13).

ПРИМІВКА, и, *ж., етн., діал.* Замовляння (у 2 знач.). *Марійка не була при процедурі примовлення .. Примівка тратила на силі в присутності другої особи* (Коб., II, 1956, 126); *Він.. шепоче свою тайну примівку, закусує зуби, підносить сокиру і гатить нею з усієї сили* (Черемш., Тв., 1960, 91); *Особливістю його пастухівства було те, що він ніколи не вживав жодних чарів, примівок, ворожбитства* (Хотк., Довбуш, 1965, 130); // Примовка. *У кожній хаті на долівку Пшениці жменьку сіяв я. Мене до того ще й примівку Навчила матінка моя* (Павл., Бистрина, 1959, 17); — *Не дай боже з хлопа пана! — .. примівка муляра вразила його в саме болюче місце: він був з хлопського роду і тепер, ставши «паном підмайстром», дуже стидався свого походження* (Фр., I, 1955, 227).

ПРИМІНИ́ТИСЯ, мінюся, мінишся, *док., до кого, перед ким, розм.* Знайти підхід, форму стосунків з кимнебудь; пристосуватися. *Примінився* [писар] *і до голів: який більш хвастає, та величається, та порядки задає, той і не тямить нічого* (Кв.-Осн., II, 1956, 264); *Він свою куплю так красно покаже, а продасть — добре, такеньки словом перед жінкою приміниться, такого їй новинок нарозказує* (Вовчок, I, 1955, 217); *Борідка клиночком, пальто, чи що воно, на ньому, аж поліскується. А бриль... куховка, неначе. Як ти примінишся до нього, що ти скажеш йому?* (Тесл., З книги життя, 1949, 143).

ПРИМІ́Р, у, *ч., розм., заст.* Те саме, що **при́клад**[1]. *Колгоспний двір усякому двору примір* (Укр.. присл.., 1955, 356); *Заохотив мене до писательства також примір товариша Ісидора Пасічинського, котрий ще в нижчій гімназії почав друкувати свої вірші* (Фр., I, 1955, 13); *Примір не довго б показати,— Та — цур йому. Нащо чіпать...* (Гл., Вибр., 1951, 39).

ПРИМІ́РИТИ *див.* **приміря́ти.**

ПРИМІ́РИТИСЯ *див.* **приміря́тися.**

ПРИМІ́РКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **примі́рювання.** *Моя бесідниця тим часом набрала повен рот шпильок і налагодилась помагати мені в примірці* (Л. Укр., III, 1952, 601); *Приметані рукава плаття пришивала* [Зінька] *тепер уже, після примірки, міцним швом* (Шиян, Баланда, 1957, 6).

ПРИМІ́РНИК, а, *ч.* Одиничний предмет з ряду тотожних, однорідних; екземпляр (перев. про якийсь друкований або рукописний текст). *Писав я Луцькому, щоб мені вислав сюди 5—6 примірників моєї книжки «З глибини»* (Коцюб., III, 1956, 330); — *Ювілейний номер!..— В'юнкий хлопчак вимахував у повітрі кількома примірниками бажаного номера* (Вас., I, 1959, 365); *Наша перша ланка встигла випустити стінну газету в двох примірниках* (Донч., V, 1957, 212).

ПРИМІ́РОМ, *присл., розм.* Те саме, що **напри́клад.** — *Трошки ваші синки поскучають — без того не можна в світі, а там злюбиться — молодці будуть, от як і я, приміром кажучи!* (Вовчок, I, 1955, 277); — *А скільки процентів дали б купці, приміром? — спитав отець Палладій* (Н.-Лев., III, 1956, 381); — *Я й зараз пригадую.— Що? — Так... всячину...— Приміром? — Приміром,' вашу лебедину легенду* (Гончар, III, 1959, 196).

ПРИМІ́РОЧНА, ної, *ж., розм.* Кімната або кабіна для примірювання одягу.

ПРИМІ́РЮВАЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Признач. для **примі́рювання.**

ПРИМІ́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **примі́рювати.** *Майстри жіночого й чоловічого одягу..приймають у населення замовлення, роблять розкроювання і примірювання* (Рад. Укр., 2.VIII 1962, 3).

ПРИМІ́РЮВАТИ *див.* **приміря́ти.**

ПРИМІ́РЮВАТИСЯ *див.* **приміря́тися.**

ПРИМІРЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приміря́ти.** *Напальник для великого пальця в'яжуть знизу вгору тією ж в'язкою. Висота його залежить від довжини пальця і визначається приміряннням* (В'язання.., 1957, 47).

ПРИМІ́РЯТИ *див.* **приміря́ти.**

ПРИМІРЯ́ТИ, я́ю, я́єш і **ПРИМІ́РЮВАТИ,** юю, ю́єш, *недок.*, **ПРИМІРЯ́ТИ,** яю, яєш і **ПРИМІ́РИТИ,** рю, риш, *док., перех.* 1. Прикладати що-небудь до когось, чогось, визначаючи відповідність за розміром. *Плете Катруся вінок і над чолом раз у раз його приміряє* (Кучер, Прощай.., 1957, 94); *Я ті дощечки складаю, розбираю, приміряю, врізую та пристругую* (Фр., II, 1950, 39); *Зняв* [Антон] *стару шлею, закріпив посторонки й примірив їх до своєї спини* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 45); // Прикладати що-небудь до когось, чогось, визначаючи якусь відповідність. *Мати відривається від роботи, дивиться. А дочка приміряє до чорного пальта білий ковнірчик з заячої шкурки* (Ірчан, II, 1958, 117); *Перекупка.. вигукує: «Е, е! коралі добрі! дивіться ж бо, молодичко! Ось купи, моя любочко, купи, приміряй до лиця!»* (Вовчок, I, 1955, 14); *А батько підійшов до стінки, відшукав вільне місце, приміряв до неї якийсь портрет* (Збан., Незабутнє, 1953, 5); // Одягнувши що-небудь незакінчене, недошите, визначати відповідність до фігури. *Стара скрині з комори викочує та оксамити, рубки тонкії вибирає та кроїть та приміряє на панночку* (Вовчок, I, 1955, 107); — *Ось напроти нас живе кравець. Оцей шиє! Цей уже як приміряє, як підженє, то справді красота* (С. Ол., З книги життя, 1968, 43); // Одягати, чіпляти що-небудь на себе або на когось на якийсь час з метою одержати задоволення, перевірити придатність. *Запорозьку зброю Старий виніс із комори, Дивиться, радіє, Приміряє, ніби знову Старий молодіє* (Шевч., II, 1963, 334); *Хустина, як писанка. Олька приміряє її перед дзеркалом* (Вільде, Пов. і опов., 1949, 201); *Цілими годинами укладала* [Ядзя] *волосся, обсипувала м'яким делікатним порошком і без того біле й гарне лице, приміряла сукні, чистила й формувала нігті* (Кобр., Вибр., 1954, 90); * Образно. [Милевський:] *А Данте, може, якби мав щастя познайомитися з своєю Беатріче ближче, то, може, теж попросив би її ручку, щоб приміряти на неї шлюбний перстень* (Л. Укр., II, 1951, 24).

2. Порівнювати в думці кого-, що-небудь з кимсь, чимсь. *Він ще пильніше придивляється до гості, приміряє до забутих облич, але вони гойдаються перед його зором, і нікого не дасться пам'яті схопити* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 17); *Приміряла в думках я той голос до свого, то й почула таку силу, що аж затремтіла од радощів* (Вас., II, 1959, 512); // Прикладаючи в думці кого-небудь до когось, визначати можливість якихсь стосунків між ними. *Перебрала Єлена всіх дівчат, усіх молодих женщин* [жінок] *свого села, всіх приміряла до чоловіка — ні!.. Нема нічого. А відчуження.. є. Чує його Єлена!* (Хотк., Довбуш, 1965, 9); // Пристосовуючи в думках, в уяві що-небудь до когось, чогось, робити якийсь висновок. [Дівчина:] *Я завжди тільки на себе жалую.* [Хлопець:] *Чого ти зараз все приміряєш до себе? Се, знаєш, негарна звичайка* (Л. Укр., II, 1951, 100); *Обличчя в усіх трохи спохмурніли, зосередилися. Зараз кожен з них приміряв цю роботу до свого цеху* (Собко, Біле полум'я, 1952, 122); *Те, що у нас на Україні здавалось мені потрібним, добрим, конечним, те саме, примірявши до тутешнього життя, здалось мені*

таким нужденним, дурним, непотрібним або й шкідливим (Л. Укр., V, 1956, 45).

◇ **Примиря́ти (примі́ряти) на свій арши́н** — те саме, що **Мі́ряти на свій арши́н** (*див.* **арши́н**). *Ви тут обплювали свого знайомого, приміряви його на свій аршин* (Стельмах, II, 1962, 230).

3. *перен.* Міркуючи, визначати що-небудь. *Говорили-говорили, плани складали і так, і он як приміряли — з усіх боків. А він ось тепер питається — з чим вибігати. Найти треба з чим!* (Головко, II, 1957, 329); *Андрій обходить будинки, уважно оглядає, приміряє — як би воно вийшло, коли збудувати нові стіни* (Ю. Янов., IV, 1959, 10).

Примиря́ти (примі́рювати, примі́ряти, примі́рити) о́ком (очи́ма) — те саме, що **Прикида́ти (прики́нути) о́ком** (*див.* **о́ко** [1]). *Окинувши вивчаючим поглядом місцевість, він.. ще раз приміряв оком, ніби пересвідчуючись у своєму висновку. — Так,— сказав він комусь уголос. — Отут найкраще місце...* (Жур., Дорога.., 1948, 50); *Гуділо міщанство, виглядало з кутків, приміряло очима одіж на «їхніх комісарах»* (Ю. Янов., I, 1958, 60).

4. *у сполуч. із сл.* садиба, поле, город. Відмірявши, наділяти. *Навантажені деревом підводи негайно їхали на Троянівку, і за кожною з них слідував господар, виміркoвуючи, яку ж то йому приміряють садибу* (Тют., Вир, 1964, 181).

ПРИМІ́РЯТИСЯ *див.* **приміря́тися.**

ПРИМІРЯ́ТИСЯ, я́юся, я́ешся *і* **ПРИМІ́РЮВАТИСЯ,** юся, юєшся, *недок.*, **ПРИМІРЯ́ТИСЯ,** яюся, яєшся *і* **ПРИМІ́РИТИСЯ,** рюся, ришся, *док.* 1. Спрямовувати знаряддя дії, визначаючи точне місце; націлюватися. *Намацавши дірку в стіні, копнув* [хлопець] *раз, удруге. Потім примірятися став, обирати, під яким каменем встромляти зубок і вихитувати* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 35); *І дух затаїв натовп, стежачи, як Решетняк, опершись коліном об землю, приміряється, обережно заганяє рожен у солому, а потім, натужачись, пробує виважити, відірвати його від землі разом з напиханим пластом соломи* (Гончар, Циклон, 1970, 46); *Кранжучок повів довгим хоботом, примірявся один раз, другий, і раптом ящик з деревом проплив у повітрі і опинився біля ями* (Жур., Вечір.., 1958, 177); *Виливниця відірвалася від землі й поволі поплила до канави. Зоя примірилася й точно опустила її на заздалегідь приготовлений піддон* (Собко, Біле полум'я, 1952, 298); // Націлюватися для пострілу. *Сахно в цей час відпливла вже з півкілометра.. Постріли майже припинилися. Можливо, на такій відстані важко було примірятися до такої дрібної цілі, як голова* (Смолич, I, 1958, 100); *Стрілець примірився — і в капелюш попав* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 279).

2. Робити попередні приготування або спроби перед виконанням чого-небудь. *Черниш знав, що завтра вони загомонять інакше — сьогодні артилерія ще тільки приміряється, б'ючи з удаваною безсистемністю та скупістю, щоб не накликати завчасно підозри противника* (Гончар, III, 1959, 391); *Якось попросили майстриню розмалювати посуд. Примірялася. Ледь торкнувся аркуша олівець, рука довго не могла відірватися од нової, захоплюючої роботи* (Нар. тв. та етн., 1, 1970, 56); // Шукаючи, визначати спосіб успішного здійснення чого-небудь, досягнення якоїсь мети. *Дехто був з поміщицьких родин.. Звичайно ж, нервіня! Але чим більш хлопець відчував це, тим більше хотілось йому здружитися з ними. Уже як не примірявсь! І все дарма* (Головко, II, 1957, 264); — *Як живете? — запитав Ткач.. — Та, хвалити бога, непогано живу. Не скаржусь. — А сам подумав: «Здалеку заходить. Приміряється»* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 394); // Збиратися зробити що-небудь. *Скажіть, будь ласка, як наша держава приміряється: чи тільки оте відстроювати, що перед війною було, а чи й на нове розмахнемося?* (Жур., Дорога.., 1948, 183); *Тільки ти примірився скривитися,.. а свіжий вітрець і хто його зна звідки принесе гайові пахощі — наче скаже: не кривись, ось тобі — масш...* (Вовчок, VI, 1956, 277); // *до чого.* Намірятися виконати яку-небудь дію над чимсь. — *Бач, яке випутилося? — здивовано зупинився Йонька, приміряючись до черемхового дубця, що лишився на осичку.— Це ж таке пужально, що кращого й не треба* (Тют., Вир, 1964, 437).

3. *перен.* Обмірковувати що-небудь. *Степан Васильович, певне, щось знає, але не квапиться говорити, ще приглядається, приміряється* (Стельмах, Хліб.., 1959, 268); — *Там* [на шахті] *уже кілька комісій побувало, все приміряються, як ліпше загнуздати пливуна,— неохоче пояснював Остап* (М. Ю. Тарн., Незр. горизонт, 1962, 118).

4. *перен.* Вивчаючи, оцінювати кого-небудь, визначати щось.— *На нас, як не кажи, Європа дивиться.— То правда. Вона, гей, пильно зараз приглядається до нас та приміряється... Що це, мовляв, за солдати зі Сходу прийшли, що воно за люди...* (Гончар, III, 1959, 77); — *А ось цей хлопець,— показав на Романа,— іде до вас шукати роботи.— Тепер і нема такої, люди всі на місцях,— бистрим оком Шкапонд оглядає Романа, приміряється до нього* (Стельмах, I, 1962, 255); — *Ви приміряєтесь до картини нашого життя. І ми, признайтесь, не зовсім влаштовуємо вас* (Довж., II, 1959, 123).

Приміря́тися (примі́рюватися, примі́ряти, примі́ритися) о́ком (очи́ма) — те саме, що **Приміря́ти (примі́рювати, примі́ряти, примі́рити) о́ком (очи́ма)** (*див.* **приміря́ти**). — *Вікна будуть великі, їй би такі теж згодилися,— примірилася оком Катерина* (Перв., Материн.. хліб, 1960, 142); *Дідусь замислено почухав борідку, помахуючи мотузкою, що тримав у руках, приміряючись очима до речей, як їх краще взяти* (Коп., Земля.., 1957, 26).

5. Пристосовуватися до чого-небудь. *Кореспондент тупцював поруч Павла Івановича, просто по покосу, то відставав, то забігав наперед — ніяк не міг приміритись до дідової ходи* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 9); *У порівн. *Марія Костянтинівна почала пробу тихенько, ніби приміряючись до ролі* (Минуле укр. театру, 1953, 109); // Рівнятися до кого-небудь. *Приміряється, як горбатий до стіни* (Номис, 1864, № 13079).

ПРИМІСТИ́ТИ *див.* **приміща́ти.**

ПРИМІСТИ́ТИСЯ *див.* **приміща́тися.**

ПРИМІСЯ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **примісячитися.** *У момент примісячення станції «Луна-9» Сонце знаходилось над місцевим горизонтом під кутом приблизно 3 градуси* (Рад. Укр., 8.II 1966, 3); *Примісячення «Луни-17» — нова перемога радянського народу в дослідженні космосу* (Веч. Київ, 18.XI 1970, 1).

ПРИМІСЯ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док.* Досягти поверхні Місяця. *До січня 1966 року на видимому боці Місяця лежали чотири радянських і чотири американських станції. Всі вони примісячилися «твердо», тобто розбилися об місячну поверхню* (Наука.., 8, 1966, 7); *Автоматична станція «Луна-9», як відомо, примісячилась у районі Океану Бур* (Веч. Київ, 5.II 1966, 3).

ПРИМІ́СТ, мо́сту, *ч.* 1. Дерев'яний настил збоку вулиці для пішоходів; тротуар. *Біля дверей лавки, на примості, сидить на двигличку Микишка з газетою в руці* (Кроп., IV, 1959, 77).

2. Причал для порома. *Піщаний берег Дніпра. Кущі, лози, далі очерети. В глибині рибальський курінь і неводи, ближче приміст до парома* (Кроп., III, 1959, 88).

3. Те саме, що **п'єдеста́л.** *Метью Фільдінг великою палицею своєю збиває статую з примосту, вона падає і розбивається* (Л. Укр., III, 1952, 84).

ПРИМІ́СТКА, и, *ж.* Підвищення, прибудоване до стіни у приміщенні (нари, піл, лавка і т. ін.). *Примістка, на якій ми спали, стояла в кутку хліва* (Панч, На **калин.** мості, 1965, 12); *Сергієві наказала* [Санька] *спати на лаві, а сама лягла в хатині на примістці* (Тют., Вир, **1960,** 158); *У третьому вагоні в кутку на примістці до козацького реготу вплітався писк жіночих голосів* (Панч, I, 1956, 171); — *Я, матусю, першим його не займав,— ставлячи мокрі ботинки під примістку, доказував своє Тимко* (Тют., Вир, 1964, 224); // Дерев'яний настил збоку вулиці для пішоходів; тротуар.

ПРИМІСЬКИ́Й, а́, е́. 1. Розташований на околиці міста, в районі, що прилягає до міста. *Вони оселилися по приміських санаторіях та колишніх будинках відпочинку* (Ю. Янов., II, 1954, 22); *Перед приміськими радгоспами поставлено завдання забезпечити населення Києва свіжими овочами* (Хлібороб Укр., 2, 1969, 13).

2. Признач. для сполучення міста з передмістям. *Зараз у нашій країні розроблено кілька типів керуючих машин. Зокрема з успіхом працює «автомашиніст», який здійснює автоматичне керування рухом електропоїздів на приміських коліях* (Наука.., 9, 1961, 23); *Це був останній поїзд на Ніжин. Біг він, як і кожен приміський поїзд, не прудко: зупинявся часто* (Мушк., Серце.., 1962, 264).

ПРИМІ́ТА, и, *ж., розм.* Те саме, що **прикме́та.** *Серед степу, Як нова приміта Колгоспної родючої землі — Жовтогарячим обеліском літа Підносивсь елеватор із ріллі* (Вирган, В розп. літа, 1959, 150); *Гей, описали нас* [в'язнів], *немов худобу: І назву, й вік, і ріст, і всю подобу, Волосся, очі, вуби, всі приміти* (Фр., X, 1954, 148); *Трохим пильно доглядався і на проходячих* [перехожих], *щоб йшов своєю дорогою, а щоб не дуже у лавку на товар заглядав, бо то вже приміта недоброго чоловіка* (Кв.-Осн., II, 1956, 404); *Митро славився умінням відгадувати погоду після приміт благовіщенської ночі* (Хотк., II, 1966, 22); — *Потім скажу, а зараз не можу. Наперед не слід нічого казати — є приміта така. Не пощастить, не вдасться* (Л. Янов., I, 1959, 440); *Роззувсь Антосьо, і вдвойгі* [вдвох] *запорпали ті чоботи в гній, приміту поставили і пішли далі* (Свидн., Люборацькі, 1955, 97).

◇ **Бу́ти в приміту** *кому:* а) бути помітним; б) бути знайомим. [Петро:] *Яке се село? Воно мені не в приміту* (Котл., II, 1953, 26); **Бу́ти на приміті** — те саме, що **Бу́ти на прикме́ті** (*див.* **прикме́та**). — *Не хочу я сватать Варки,— сказав Микола,— бо маю собі дівчину на приміті* (Н.-Лев., II, 1956, 179).

ПРИМІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИМЕСТИ́,** ету́, ете́ш, *док., перех.* 1. Мести сміття до якого-небудь місця. *Примела сміття до порога та й покинула* (Сл. Гр.).

2. Метучи прикидати, прикривати що-небудь. *Лежить порожняя Торбина, Неначе драная рядина; Її і в руки не беруть, А іноді і сміттям приметуть* (Гл., Вибр., 1957, 85); // *безос. Да й примітало сніжком білесеньким* (Сл. Гр.).

ПРИМІ́ТИ, ію, і́єш, *недок., заст.* Могти (вживається в умовному способі). *Примів би вбив його* (Номис, 1864, № 3430); *Зненавидів* [Денис] *його так, що примів би — в ложці води втопив би!..* (Гр., II, 1963, 324); — *Ви кажете, що не тямите поезії села, а я й сплю й бачу свою Масюківку. Приміла б, летіла туди оце таки зараз, і вже й не знаю, чи звикну я до вашого Києва,— сказала Галя* (Н.-Лев., I, 1956, 611).

ПРИМІТИ́В, а, *ч.* 1. Те, що відзначається низьким або початковим ступенем розвитку. *Для Коцюбинського народна творчість не була примітивом* (Рад. літ-во, 1, 1958, 59); *Може, це — архаїка, дурниці, Атавізм, дикунство, примітив, Та сьогодні голосок синиці Душу всю у мене оновив!* (Рильський, III, 1961, 320).

2. Те, що відзначається спрощеністю. *Виставлений у анатомічному музеї кістяк зводить до жалливого примітиву найдосконаліший витвір природи — людське тіло* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 70); *До пісенних примітивів треба зачислити також мелодії, співані при так званому «чукиканні», або «гуцанні», тобто підкиданні малих дітей на руках* (Муз. праці, 1970, 277); // Те, що відзначається збідненістю, поверховістю. [Ірина:] *На виставках бринить, куди не глянь, пейзажів сонних натуральна мова і примітив портретних вихвалянь* (Лев., Драми.., 1967, 397); *Ерудиція вийшла з моди в наших критиків.. Цінується поверховість, примітив, який видається за простоту* (Літ. газ., 21. III 1961, 1).

ПРИМІТИЗА́ТОР, а, *ч., розм.* Той, хто спрощує, збіднює, примітивізує що-небудь. *Формалісти і примітизатори,— це, власне кажучи, явища лише зовнішньо протилежні, по суті ж — одного коріння, однієї основи* (Рад. Укр., 18.II 1951, 3).

ПРИМІТИВІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія та її результат за знач. **примітивізува́ти.** *Примітивізація культури, її пониження, спрощення зовсім не входять у програмові завдання Комуністичної партії* (Еллан, II, 1958, 143); *Романтична любов.. передбачає високий ступінь розвитку людської особи, і її примітивізація була б кроком назад* (Наука.., 10, 1967, 15); *Він яскраво й переконливо показує, що архаїзація, огрублення, примітивізація мови.. багато в чому пов'язані також і з ідейно-тематичною убогістю твору* (Нар. тв. та етн., 2, 1965, 42).

ПРИМІТИВІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Низький або початковий ступінь розвитку чого-небудь. *В мелодиці поліських пісень знаходимо.. чимало архаїчних елементів, пережитків музичного примітивізму* (Муз. праці, 1970, 414); // Низький рівень виконання; недосконалість. *Доводиться зустрічатися з фактами примітивізму, поверхового і нецікавого викладання навчального матеріалу* (Рад. Укр., 6.I 1971, 2).

2. Спрощення, збіднення чого-небудь. *Обмеженістю, примітивізмом характеризується мова таких оповідань О. Стороженка, як «Закоханий чорт», «Жонатий чорт»* (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1958, 272); *Спрощення басової партії* [в бандурі] *збіднює фактуру твору і іноді призводить до примітивізму* (Нар. тв. та етн., 2, 1962, 107); // Тенденція стилізації під твір, що належить до ранньої стадії розвитку культури. *Метод соціалістичного реалізму вимагає від радянських композиторів послідовної боротьби як з естетською витонченістю, безжиттєвим індивідуалізмом і формалізмом, так і з натуралістичним примітивізмом в мистецтві* (Рад. Укр., 29.III, 1957, 1).

ПРИМІТИВІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех.* Спрощувати, збіднювати що-небудь. *Вони* [фейлетони О. Вишні] *не «розжовували» складних політичних понять, не примітивізували їх* (Рад. літ-во, 4, 1963, 25); *Боротьба йде.. проти прагнення деяких художників огрубити й примітивізувати образ радянської людини* (Літ. Укр., 15.I 1963, 2).

ПРИМІТИВІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* Збіднюватися, спрощуватися. *Натуралістичний нудопис призводить до того, що примітивізується наше життя, наша людина* (Літ. газ., 11.III 1959, 4).

ПРИМІТИ́ВНИЙ, а, е. 1. Який перебуває на низькому або початковому ступені розвитку. *Нервових клітин у великих півкулях новонародженого стільки ж, як і у дорослого, але вони ще дуже примітивні* (Шк. гігієна, 1954, 50); *Економічні успіхи, величезний стрибок нашої країни від відсталої, примітивної в минулому техніки до першокласної машинної індустрії, до гігантських гідроелектростанцій, автоматики, телемеханіки, використання атомної енергії переконливо показують всесвітньо-історичні переваги соціалістичної системи господарства* (Літ. газ., 19.III 1957, 1); *Відстала країна, із слаборозвинутою промисловістю і порівняно примітивним сільським господарством — такою була Польща під владою капіталістів і поміщиків* (Мист., 5, 1956, 32); // Який відзначається низькою технікою виконання; нескладний. *Там, за окопищем, на пустім громадськім полі, була перша, примітивна дестилярня* [дистиляційна фабрика] (Фр., VIII, 1952, 349); *Людина в окулярах стовбичила біля примітивної трибуни* (Досв., Вибр., 1959, 279); *На столі стояв великий срібний самовар з примітивними прикрасами дешевого орнаменту* (Коп., Вибр., 1948, 36); // Який відзначається низьким рівнем виконання; недосконалий. *Чимало хронікальних фільмів, випущених у перші роки революції на Україні, були примітивними, сірими і невиразними, знятими одноманітними прийомами і методами* (Укр.. кіномист., 1959, 34); *Це була наївна, примітивна, але незвичайна гра. Скрипка покорилася Арсену Черкашину* (Дмит., Розлука, 1957, 322); // Який відзначається простотою організації. *Принаймні чверть століття мине, поки я осягну повного «поділу праці» хоч би й в самому примітивному господарстві* (Л. Укр., III, 1952, 685); *Навчання в музичній школі вона вміло поєднувала з турботами про примітивний побут їхньої невеличкої, але дружної сім'ї* (Дмит., Розлука, 1957, 59); *Руда глина безконечним потоком сипалася з возів на гострий земляний вал, хлопці, молодиці, дівчата розрівнювали її і втоптували ногами. Це був примітивний труд* (Чаб., Тече вода.., 1961, 98); // Який відзначається бідністю форм; простий. *Він чував у Відні всякі концерти і всяку музику, та вони не торкали так його серця й фантазії, як оці прості, примітивні тони селянської пісні* (Фр., III, 1950, 87); *«Мова» горил ледве нараховує два десятки звуків, які можна добре розрізнити. Вона примітивніша за «мову» птахів* (Знання.., 9, 1965, 29); // Невитончений, грубий. *Примітивний смак ніколи не бував пасивним, він завжди наступальний, войовничий* (Літ. Укр., 31.V 1968, 2).

2. Який відзначається спрощеністю, збідненістю. *У творчій праці, вчив Горький, «треба відмовитися від примітивного утилітаризму, від грубої дидактики і тенденційності»* (Ком. Укр., 3, 1968, 87); *Літератори, журналісти вже ведуть суперечки про те, якою людина вступить у комунізм. Немало довелося Федорові читати і спрощеньких, примітивних статей* (Мушк., Серце.., 1962, 118); *Читаючи поему, де зображений сірий, примітивний, невиразний герой,.. думаєш: «А чому автор вирішив написати про цю подію, про цього героя саме поему, а не зупинився на іншому якомусь жанрі..»* (Мал., Думки.., 1959, 49).

3. Який не відзначається глибиною змісту; поверхо**вий.** *Думки й дії героїв тут* [в балеті «Чорне золото»] *напрочуд дріб'язкові, примітивні, часом логічно зовсім не обумовлені* (Мист., 1, 1959, 30); — *Ти, звичайно, у цьому не винен; винні твої татко й мамка, їхній примітивний погляд на виховання* (Кол., Терен.., 1959, 129); *Її* [релігії] *вчення ґрунтується на примітивних уявленнях первісних людей про природу та історію* (Наука.., 6, 1959, 49); // Який не відзначається глибиною задуму; нехитрий. — *Дивіться! — Він підсуває мені перед очі якийсь чорний предмет, надто малий для фото. Я тільки хотіла сказати, що нічого не бачу, як побачила... дзеркальце. Жарт, здавалось мені, вийшов досить примітивний.— Не хочете, Славо, подивитись на мою дівчину?* (Вільде, Сестри.., 1958, 311); *Заквітчує* [група юнаків] *собі червоними квітами десь знайдені карабіни, демонструючи таким примітивним способом свої революційні настрої* (Вільде, Ті з Ковальської, 1947, 82).

4. Який відзначається низьким розвитком інтелекту, вузьким колом інтересів; обмежений. *Егоїзм — ..душевна черствість, дріб'язковість, себелюбство — всі ці якості, коли вони визначають обличчя людини, роблять її дійсно обмеженою, примітивною чи, як кажуть, одноклітинною* (Талант.., 1958, 122).

ПРИМІТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Якість і властивість за знач. **примі́тивний.** *Домагання видати у нас нову антологію лунають здавна і розбиваються.. на примітивності наших типографічних* [друкарських] *засобів* (Фр., XVI, 1955, 335); *Примітивність ігрових дій, статичне положення гравців, брак елементів гострої спортивної боротьби спершу гальмували розвиток волейболу* (Наука.., 4, 1966, 31); *Чулись якісь звуки.. Що це за примітивність мелодії?!* (Ю. Янов., I, 1958, 93); *Простота в поезії — це найвище мистецтво. Але спрощення й елементарність, за якими іноді ховається примітивність мислі й образу, не може бути визнане за ідеал* (Рад. літ-во, 1, 1963, 6).

ПРИМІТИ́ВНО. Прислр. до **примі́тивний.** *Усі борисславські толоки та пустирі.. покрилися закопами, що робилися зовсім примітивно, руками* (Фр., VIII, 1952, 393); *Майже безперервно на кількох столах, примітивно обладнаних, провадилися хірургічні операції* (Ле, Право.., 1957, 171); *Ще коли був* [Семен] *безпритульним, у нього виробилась звичка трохи, зовсім примітивно хитрувати* (Сміл., Зустрічі, 1936, 202); *Нерідко вони* [твори] *примітивно, збіднено показують духовний світ радянських людей, замість живих образів наших славних сучасників зображують лише їхні блиді тіні* (Мист., 1, 1959, 5); *Військові зовсім не сперечались щодо можливості проекту. Вони цілком примітивно мислили, сприймаючи химеру, як факт, і реальність, як далеку фантастику* (Ю. Янов., I,1958, 136).

ПРИМІТИ́ТИ *див.* **примі́чати.**

ПРИ́МІТКА, и, *ж., діал.* Прикмета. *У нас примітка така: вгадуєш, як сонце заходить,— коли червоно — буде вітер* (Сл. Гр.); *Подивиться* [баба], *які примітки на небі: чи ясні зірки — то то вже на мороз; чи моргають — то на вітер; чи з вухами місяць — то вже на люту зиму* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 28).

◇ **Бра́ти (взя́ти) в при́мітку** — помічати. *Співає пташка, і ніхто Не взяв її в примітку!* (Кост., I, 1967, 60); [**Бу́ти**] **в при́мітку** *кому* — те саме, що **Бу́ти в приміту** (*див.* **приміта**). *Устане ясне сонце і зайде, і знову устане, а Прісьці і не в примітку* (Сл. Гр.); *Христя придивилася. Знайома хода, одежа трохи в примітку, а парубок наче незнайомий* (Мирний, III, 1954, 112).

ПРИМІ́ТКА, и, *ж.* 1. Короткий запис, що є поясненням до якогось тексту. *Я хочу сказати про один прийом, який гостро й категорично засуджує К. І. Чуковський: примітки в самому тексті* (Рильський, III, 1956, 114); *Переклад як переклад, але всіх обурили примітки до тексту* (Кол., Терен.., 1959, 344).

2. Додаток до якого-небудь твору, що містить у собі пояснення до нього або відомості про його автора. *Прикро вдарили нас у Вашій примітці до статті Лук[іяновича] слова про те, що Драгоманов «смертельно хорий»* (Л. Укр., V, 1956, 177); *Знаючи, що тогочасний російський читач з творчістю Франка був майже не знайомий, Грабовський у примітці до перекладу подає стислу характеристику життя і творчості письменника* (Літ. Укр., 20.V 1966, 2).

ПРИМІ́ТЛИВИЙ, а, е, *розм.* Який має властивість примічати; спостережливий. *Примітлива дівчина, — усе в хазяйстві перейма* (Сл. Гр.); *Катя Шубіна багато чого перебачила в цій закордонній стороні, бачила біженців, полонених, невільників, була примітлива і вірно реагувала на все* (Ю. Янов., II, 1954, 52); *З'явись ти у Ферней, і цупік посивілий, Привідця дум і мод примітливий і сміливий,.. Віддав тобі поклін передмогильний світ* (Зеров, Вибр., 1966, 393).

ПРИМІ́ТНИЙ, а, е. 1. Помітний, видний для ока. *В куточку ледве була примітна дірка в другу маленьку печеру, де жив засць з зайчихою* (Н.-Лев., III, 1956, 292); *Високо-високо, під хмарами, летів цар птиць, ледве примітною точкою чорніючи в синяві* (Хотк., II, 1966, 78).

2. Який виділяється з-поміж інших. *Надто примітна постать була в Ничипора, ніякі лихоліття її не зігнули* (Руд., Остання шабля, 1959, 442); // Який чимсь відзначається; характерний. *Восьма п'ятирічка.. примітна, зокрема, тим, що шлях до здешевлення зерна, цукрових буряків, молока і м'яса лежав через впровадження госпрозрахунку* (Рад. Укр., 22.I 1971, 2); *Примітним явищем в українській літературі останніх років є поява значної кількості історичних романів і повістей* (Літ. Укр., 24.VI 1966, 2).

ПРИМІ́ТНО. Присл. до **примітний** 1. *А де корабель наш пробіг, Дорога там довга й широка... І ледве примітно для ока Рожевіє пінистий край* (Л. Укр., I, 1951, 20); *Небо на сході примітно сіріло* (Панч, II, 1956, 480); // *у знач. присудк. сл. Одно тілько було примітно: в Остапа, видно, одежа дедалі все старілася та п'ятнилася, а Остап не жалів ні рук, ні горілки, щоб її вичистити* (Мирний, IV, 1955, 30); *Незабаром у чорному степу, десь вдалині, стало примітно вогняну заграву* (Тют., Вир, 1964, 143).

ПРИМІЧА́ТИ, а́ю, а́сш, *недок.*, **ПРИМІ́ТИТИ,** і́чу, і́тиш, *док., перех.* Звертати увагу на кого-, що-небудь; помічати. — *Дивись, що воно? — почула вона і ззаду і спереду себе, і сотні цікавих очей уставилися на неї. Христя, не примічаючи нічого, пройшла прямо у церкву* (Мирний, III, 1954, 318); *Похилився стан* [Тетяни] *та й не виправлявся, але Макар того досі не примічав* (Л. Янов., I, 1959, 70); *Тихенько, так, що його ніхто не примітив, він пішов у канцелярію й показав старшині бумагу* (Коцюб., I, 1955, 450); *Уже на півдорозі вони примітили: попереду під вербою хтось сидів у холодку* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 139); // Помітивши що-небудь, брати до уваги, запам'ятовувати. — *За гроші не стійте: я грошей дам. — Ну, спасибі, брате! — кажу я. — Щирий та козак, як я бачу! — Та й торкнув свого молодого: примічай ніби* (Вовчок, I, 1955, 74); *Йди в діброву, в саму пущу, Де ніколи не зорить, І як папороть найгущу* [пайгустішу] *Знайдеш, ти її примітиь* (Щог., Поезії, 1958, 242); — *Дядю Йосипе. Я й не примітила, куди ви мене водили* (Хижняк, Тамара, 1959, 80); // Виділяти кого-небудь з-поміж інших; відзначати. *Тю, як це віп не примітив такої гарної дівчини?* (Коцюб., I, 1955, 234); *Донька.., яку Тимко вже давно примітив, була степова красуня* (Тют., Вир, 1964, 181); // Відзначати в думці що-небудь, здогадуватися про щось. *Матушка примітила, що третя людина зайва там, де зійдеться хлопець з дівчиною, встала й промовила: — Піду ж я в пасіку* (Н.-Лев., III, 1956, 18).

ПРИМІ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **примітити.** *Розмова з прислугою, Христина, досі не примічена ним, врода — все те, мов живе, ставало перед ним* (Мирний, III, 1954, 207); *Обидва вони були примічені королем і тому підкреслено грузько сиділи в стильних кріселках* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 47); // **примі́чено,** *безос. присудк. сл.— Потім скажу, а зараз не можу. Наперед не слід нічого казати — є приміта така... Не пощастить, не вдасться. Давно примічено...* (Л. Янов., I, 1959, 440).

ПРИМІ́ШАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **примішáти.** *Через рідку траву блищить глина пополовині з шматками не зовсім чистого граніту, до котрого примішаний якийсь піскуватий м'який состав* [суміш] (Н.-Лев., II, 1956, 386); *На неї запаморочливо війнуло невідомими пахощами, до яких був примішаний і ладан, і тютюн, і сивуха* (Речм., Весн. грози, 1961, 70); *Задоволення.. охоплювало Славка вже при самих обзоринах чужої праці, самим почуванням, що й він до цеї справи як-небудь примішаний* (Март., Тв., 1954, 293).

ПРИМІ́ШАТИ *див.* **примішувати.**

ПРИМІ́ШАТИСЯ *див.* **примішуватися.**

ПРИМІ́ШКА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **дóмішка.** *Їх* [угорців] *смуглявий тип має в собі примішку чогось татарського* (Н.-Лев., II, 1956, 395); *Міг би був* [Іван] *вийти в світ з ясно скристалізованим світоглядом. А коли.. попав під сумніви,— це тільки його власна вина чи заслуга, яку ослаблює хіба дещо примішка сторонніх* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 122).

ПРИМІ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИМІША́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Додавати що-небудь до чогось, перемішуючи; додавати якусь домішку до чогось. *Четверо шляхтичів зустріли гостей біля входу. Двоє тримали великі срібні миски, а двоє — високі глеки з водою, до якої примішали східних пахощів* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 95); // *у сполуч. із сл.* голос, *перен.* Приєднуватися до чийогось співу. *Хлопці вертаються додому, співають ту пісню, а дівчата десь обзиваються за черешнями, примішують свої дзвінкі голоси* (Н.-Лев., III, 1956, 315); // *перен.* Вставляти невного стилю слова, фрази і т. ін. в свою мову. *Копронідос.. в розмові примішував великоруські слова й шепеляв* (Н.-Лев., III, 1956, 364).

2. *перен.* Робити кого-небудь причетним до чиєїсь справи, до чогось; вплутувати кого-небудь в якусь справу. [Р я б и н а:] *А з якої раці́ї ти мою дитину примішуєш до того урвителя та бунтівника?* (Фр., IX, 1952, 55); // Пов'язувати що-небудь з чимсь. — *Ти знову до моїх почуттів примішуєш багатство* (Стельмах, I, 1962, 402).

ПРИМІ́ШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПРИМІША́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. Перемішуючись, ставати складовою частиною чого-небудь, додаватися до чогось. *Тепер дим став немов густішим, до нього примішалося ще щось* (Хотк., II, 1966, 197); *Він стогнав, вигинаючись під важким Оверком, об мокру землю бився до крові й чув — примішався ще запах її до запаху гнилої картоплі й мокрої землі* (Головко, II, 1957, 166); // Вступати в розмову, спів, гру на чому-небудь. *Тим часом Настя загомонила Параску, примішався до їх старий* (Мирний, IV, 1955, 51); // Починати звучати, приєднуючись до інших звуків. *Концерт закінчився шумом далеких оплесків, до яких примішалися захоплені вигуки пожильців котеджу, артистів студії* (Вол., Місячне срібло, 1961, 345); // З'являтися на додаток до чого-небудь. *На галяві побачили* [хлопці] *дерево, пова-*

лене снарядом, до відчуття самотності примішалося відчуття тривоги, небезпеки, які чигали на них на кожному кроці (Гуц., З горіха.., 1967, 3).

2. Те саме, що **вмішуватися** [1] 1. *Цей непричетний до нас, не примішується до нас, ходить особе* (Сл. Гр.).

3. *перен.* Бути причетним до чиєї-небудь справи, до чогось. [Р я б и н а:] *А з якої рації ти мою дитину примішуєш до того урвителя та бунтівника?* [П и с а р:] *Бо вона сама до нього примішується* (Фр., IX, 1952, 55).

ПРИМІЩА́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПРИМІ́ЩУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПРИМІСТИ́ТИ,** іщу́, і́стиш, *док.*, *перех.* 1. Знайшовши місце, класти або ставити що-небудь; // Віддавати на зберігання, використання і т. ін. що-небудь кудись. *Я не посилатиму ще нової статті в «Жизнь», бо шкода, як вона там пропаде, краще я вже .. приміщу її деінде* (Л. Укр., V, 1956, 342); *Багатьох цікавить, чи повернеться на Землю «Лунохід-1» .. Але, на нашу думку, везти його назад має сенс хіба до того, щоб примістити до музею як перший автомат, котрий проклав колію на іншому космічному тілі* (Наука.., 5, 1971, 12); // Влаштовувати кого-небудь на якесь місце; поміщати. *На возі Аниця за погонича сіла спереду, а Йвана примістила іззаду* (Март., Тв., 1954, 44).

2. Влаштовувати кого-небудь на ніч або поселяти десь. — *Ох, дай боже здоровля* [здоров'я] *вашому татькові,— простогнав ранений.— Приміщувати нас не треба, бо ми з того самого села, де ваш татко дідичем* (Фр., III, 1950, 348); *Лікар Кноте, як того захотіла Евеліна, живе тепер безвиїзно у Верхівні. Його примістили в управительському флігелі* (Рибак, Помилка.., 1956, 316).

3. Влаштовувати кого-небудь у житті (вчитися, працювати, існувати за якийсь рахунок). — *Будьмо сватами і поженимо своїх дітей.— Ружа красненько вислухав нянька та й каже: — Ну, няньку, тепер відпочивайте у своїй домівці, доки жити будете. Тепер уже нікуди не підете. Тепер ви примістили своїх дітей* (Калин, Закарп. казки, 1955, 25); *Я вже тут* [у Львові] *постараюся примістити його* [Петруся] (Фр., IV, 1950, 40); *Розум підказував, що мене пожаліють, примістять десь до притулку, я буду ходити до клубу сліпих, на свята виступатиму із спогадами* (Ю. Янов., II, 1954, 79).

ПРИМІЩА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся *і* **ПРИМІ́ЩУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.*, **ПРИМІСТИ́ТИСЯ,** іщу́ся, і́стишся, *док.* 1. Займати якесь місце, сідати або ставати де-небудь. *Молодь почала танцювати при грамофоні, а картярі примістилися при двох столиках* (Мак., Вибр., 1954, 241); *Позаду батьків — з прапором у руці, правда, ще завинутим — примістився Андрій Іванов* (Смолич, Мир.., 1958, 54).

2. Влаштовуватися на ніч або поселятися де-небудь. *Перші українські емігранти поселювались у Західній Канаді на преріях — цілинних землях.. Зводили сякі-такі курені і приміщувалися в них.. до кращих часів* (Вітч., 3, 1961, 146); *Якби п. Квітці було де примістись в Чернівцях не в готелі, то приїхали б ми обоє разом* (Л. Укр., V, 1956, 368); *Та хата взимі стояла звичайно порожня, бо стара мадярка воліла на зиму приміститися у чужій теплішій хаті* (Мак., Вибр., 1954, 120).

ПРИМІ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **примісти́ти.** *Коли ж і обновити цей круглий столик, приміщений у кутку для міждержавних розмов «на рівній нозі», як не тепер?* (Смолич, Мир.., 1958, 101).

ПРИМІ́ЩЕННЯ, я, *с.* 1. Будівля, квартира чи окрема кімната, в якій поміщається хто-, що-небудь, яка використовується для чогось. *Збільшується будівництво нових шкільних приміщень, у тому числі шкіл-інтернатів* (Наука.., 12, 1957, 5); *8 вересня. Засідання виконкому. Питання: ..г) підготовка приміщень для зимівлі худоби й забезпечення худоби кормами* (Вишня, I, 1956, 359); *Звуки оркестру реуться в повітрі, як шрапнель. Приміщення тиру гримить оплесками* (Донч., II, 1956, 311); *Жив він, як і всі сімейні робітники, в невеличкім будиночку, що ділився на два приміщення* (Досв., Вибр., 1959, 310); *До чого ж просторе приміщення — операційна. І скільки тут світла!* (Шовк., Людина.., 1962, 360).

2. *рідко.* Дія за знач. **приміща́ти.**

ПРИМІ́ЩУВАТИ *див.* **приміща́ти.**

ПРИМІ́ЩУВАТИСЯ *див.* **приміща́тися.**

ПРИ́МКНЕНИЙ, ПРИ́МКНУТИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **примкну́ти** 1, 2. *Позичили* [гідрологи] *в залізничного сторожа маленького човника, що завжди гойдався під берегом на ланцюгу, примкнутому колодою* (Трубл., I, 1955, 91); *Після полудня на допомогу драгунам сірою лавою з примкнутими багнетами прийшла піхота* (Стельмах, Хліб.., 1959, 648); *Врешті почав позіхати, замовк і удав, що дрімаю. Крізь примкнені повіки стежив за панком* (Коцюб., II, 1955, 428).

ПРИМКНУ́ТИ *див.* **примика́ти.**

ПРИ́МКНУТИЙ *див.* **при́мкнений.**

ПРИМЛІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИМЛІ́ТИ,** і́ю, і́єш, *док.*, *зах.* Втрачати силу, бадьорість, жвавість. *Примлівав* [Іван] *день у день з голоду, з нудьги. І так трохи не всю зиму* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 104); *До міста було зовсім не близько, щонайменше півмилі, а для Гави, що намерзся в воді, примлів трохи з голоду і ще й двигав мішок на плечах, була се таки дуже далека дорога* (Фр., III, 1950, 52).

ПРИМЛІ́ЛИЙ, а, е, *зах.* Дієпр. акт. мин. ч. до **примлі́ти.** * Образно. *О мислі старечі, примлілі, без грому, без гніву на зло, без чуття для краси!* (У. Кравч., Вибр., 1958, 221).

ПРИМЛІ́ТИ *див.* **примлiва́ти.**

ПРИМНО́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **примно́жити.** *Братськ, Сєвєродонецьк, Дивногорськ та інші. Саме тут була примножена трудова доблесть і героїзм будівничих Комсомольська-на-Амурі* (Знання.., 11, 1967, 3).

ПРИМНО́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **примно́жити.** *Велику увагу буде приділено охороні і раціональному використанню лісових, водних та інших природних багатств, їх відновленню і примноженню* (Програма КПРС, 1961, 70); *Совість робітнича, совість хлібороба вимагає віддачі всіх своїх сил для примноження матеріальних багатств нашого народу* (Веч. Київ, 3.III 1966, 4); *Довженко усвідомлював, що покликання митця — в примноженні народних зусиль, в утвердженні тих ідеалів, які допомагають людям в боротьбі за кращу долю* (Наука і культура.., 1970, 354).

ПРИМНО́ЖИТИ *див.* **примно́жувати.**

ПРИМНО́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **примно́жувати.**

ПРИМНО́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИМНО́ЖИТИ,** жу, жиш, *док.*, *перех.* 1. Збільшувати кількість, розміри чого-небудь. *Член партії повинен: .. берегти й примножувати суспільну, соціалістичну власність — основу могутності і процвітання Радянської Батьківщини* (Статут КПРС, 1971, 5); *Мільйони жінок плодотворно трудяться в усіх галузях народного господарства, примножуючи багатства нашої Батьківщини* (Ком. Укр., 7, 1961, 62); *Гріхи свої примножив він* (Сл. Гр.).

2. Збагачувати що-небудь. *Треба берегти і примножувати бойові революційні традиції Комуністичної партії і радянського народу* (Наука.., 10, 1958, 4); *Стосовно до нових історичних умов Ленін розвинув і примножив теоретичну спадщину своїх великих учителів* (До 100-річчя .. В. І. Леніна, 1970, 3); *Б. Д. Грінченко.. дуже багато зробив для української культури, примножив духовні скарби українського народу, борючись за його національне і соціальне визволення* (Рад. літ-во, 3, 1964, 155); // Робити досконалішим що-небудь. *Кожна гідротехнічна споруда, особливо в складних умовах Сибіру,— це своєрідна школа і лабораторія, яка примножує досвід радянського гідробудівництва, рухає його вперед* (Наука.., 8, 1956, 16); *В численних театрах Радянського Союзу і за його межами різноманітні вистави «Кам'яної квітки» примножують і збагачують практику інсценізації балетної спадщини великого радянського композитора* [С. Прокоф'єва] (Мист., 1, 1966, 19).

3. Робити більш значним що-небудь. *Ветерани виробництва дають своїм молодим спадкоємцям наказ шанувати хліборобську честь, примножувати успіхи* (Хлібороб Укр., 10, 1968, 5); *Неопубліковані вірші Тичини пройняті такою ж комуністичною переконаністю, як і все, що було досі знане народом. А інтимність цих поетичних записів примножує їх емоціональний вплив, посилює їх переконливість* (Рад. літ-во, 3, 1971, 9); *Мужній екіпаж корабля-супутника «Восход-2» ще більше примножив космічну славу нашої соціалістичної Батьківщини* (Літ. Укр., 23. III 1962, 1); // Робити міцнішим що-небудь. *Вони затирали жилясті руки та, здибавши один одного, знай примовляли: — Гій, мороз, мороз! Боже його примнож!* (Фр., VIII, 1952, 98); — *Тимофійку, бог би ті здоров'ячко примножив. Поможи, браччику* (Хотк., II, 1966, 382); *Федір ішов додому, а думка верталася назад, до попа. «Чого це він біля криниці заходився? Певно ж, має якийсь умисел. Хоче в такий спосіб примножити свої права на церкву?»* (Мушк., Серце.., 1962, 44).

ПРИМНО́ЖУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПРИМНО́ЖИТИСЯ,** иться, *док.* Збільшуватися щодо кількості, розмірів. *Людей все примножується, а землі мало* (Сл. Гр.); *Колючою стернею бредуть, мов табунець голубів, дітлахи; колосок до колоска, жменя зерна до жмені,— примножується безцінним золотом багатюща скарбниця радянської землі* (Вол., Самоцвіти, 1952, 200).

ПРИМНО́ЖУВАЧ, а, *ч.*, *книжн.* Той, хто примножує, збагачує що-небудь. *Не для красного слова мовиться: народ — творець історії. Він є таким насправді — в силу свого історичного покликання, свого буття, своєї ролі примножувача суспільних багатств і перетворювача суспільних відносин* (Рад. Укр., 15.IV 1964, 1); *Письменник* [П. Панч] *є глибоким знавцем української народно-поетичної творчості, невтомним примножувачем багатств рідної мови* (Рад. літ-во, 7, 1966, 66).

ПРИМО́ВА, и, *ж.*, *заст.*, *етн.* Замовляння (у 2 знач.). *Чутка була, вмів* [ворожбит] *замовляти стріли і кров. Але примова того лікаря показалася пустою* (Фр., VI, 1951, 35).

ПРИМО́ВИТИ *див.* **примовля́ти.**

ПРИМО́ВИТИСЯ *див.* **примовля́тися.**

ПРИ́МО́ВКА, и, *ж.* Жартівливий, перев. римований вислів, що вставляється в розмову відповідно до ситуації або у відповідний текст. *Рубець розказував нешвидко, з примовками, з приказками, як завжди розказують повітові полупапки* (Мирний, III, 1954, 268); *Він ще й досі ходив виструнчений, весь час сипав військовими примовками* (Збан., Переджнив'я, 1955, 94); *Згадала примовку: іди, ринде, деінде: там тебе люде не знатимуть і ринду не зватимуть...* (Барв., Опов.., 1902, 366); // Узвичаєна фраза, пісенька, вірш, що проказується під час певної дії, гри. *Треба з сівю примовкою оббігти голому уночі грядки* (Номис, 1864, № 259); *Йому пригадалася одна весела примовка, яку він знав ще в дитинстві, і став повторювати її в такт помахам коси..: Косарики плужки кують, Косарики плужки кують...* (Тют., Вир, 1964, 252); // Часто повторювана ким-небудь фраза. *Наші голови він* [капітан] *постійно будив мислями. «Думайте, матроси, думайте!» — це була його улюблена примовка* (Вол., Дні.., 1958, 86); — *Ать, бись мі, лайдак,— тепер уже на себе вилявся Семен примовкою Заруцького* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 100); *Замолоду працював Мирон Рубчак на залізниці, керуючись своєю улюбленою примовкою: «Як усі, так і я»* (Жур., Вечір.., 1958, 207); // Те саме, що **при́казка.** — *Чоловік шукає, де ліпше, а риба — де глибше?* — *Ні, ця примовка тут непридатна* (Собко, Нам спокій.., 1959, 23); — *Скопай мілко, посій рідко, то вродить дідько. Чи не так, жінко добра?* — *Цю примовку і я знаю* (Стельмах, II, 1962, 270).

ПРИМОВКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИМО́ВКНУТИ,** ну, неш, *док.* 1. Переставати говорити, співати, кричати і т. ін. на якийсь час. *Щойно примовкала Надійка, вона відразу ж підтримувала її:* — *Правильно! З нашого Ігоря гнуздечки ні на секунду не знімайте* (Шовк., Людина.., 1962, 232); *Коли.. підходив лікар Заброда, моряки примовкали і одразу переводили розмову на щось інше* (Кучер, Голод, 1961, 428); *Всі примовкли за столом, почуваючи себе дуже незручно* (Тют., Вир, 1964, 225); *Кобзарі раптово примовкли, обірвали спів* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 5); // Переставати видавати звуки; притихати. *Німці* [фашисти] *прикривали свій ганебний наступ нашим населенням. Діди, жінки, діти. Їх гнали німці перед собою. Примовкали наші кулемети* (Довж., III, 1960, 344); *Все живе затихло, примовкло, тільки сови та пугачі літали над головами Кобзи і Марка* (Стор., I, 1957, 341); *Примовкли на площі машини, В депо завертає трамвай* (Мур., Іду.., 1951, 17); // Переставати обговорювати що-небудь. *Ставити сеї злощасної драми видимо не прийдеться, бо щось уже всі примовкли про неї* (Л. Укр., V, 1956, 239); *Чадак примовк у чеканні: заберуть чи не заберуть урожай* (Ле, Міжгір'я, 1953, 85); // *перен.* Переставати рухатися від припинення вітру (про віти дерев, річку, море і т. ін.), від морозу (про річку). *Примовкла гомінка ріка* (Вітч., 10, 1963, 135).

2. *перен.* Втрачати бадьорість, жвавість, життєрадісність, ставати пригніченим. *Настя з кожним днем примовкала та притихала* (Вовчок, Вибр., 1937, 96); — *Щось із рік кріпився мій старий. Півником усе сокотав біля баби, а то з якогось часу похнупив голову, примовк, занепав духом* (Збан., Єдина, 1959, 130); // Переставати активно діяти. *Німецький лівий фланг, що наступав, намагаючись оточити розвідників, одразу зламався й примовк* (Кучер, Голод, 1961, 134).

ПРИМО́ВКЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **примо́вкнути.** *Примовклий і зацікавлений натовп хлопців та дівчат оточив нас* (Смолич, День.., 1950, 38); — *А справді, чи здатен він що-небудь зрозуміти з того, що сталося?* — *думав Дорошенко, дивлячись на примовклого, понуреного Яцубу* (Гончар, Тронка, 1963, 205); *Примовкле море та пахощі квіток злилися в гармонію почуттів* (Ле, Вибр., 1939, 303); * Образно. *За шовковий щасливий колос, Що під ноги неситим ліг, За примовклий дитячий голос Ми до суду кличемо їх* (Рильський, II, 1960, 215).

ПРИМО́ВКНУТИ *див.* **примовка́ти.**

ПРИМОВЛЯ́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **примовля́ти.**

2. *етн., рідко.* Те саме, що **замовля́ння** 2.

ПРИМОВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПРИМО́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* примо́влять; *док.* 1. *перев. недок., перех. і неперех.* Супроводжувати яку-небудь дію словами; приказувати. *Докопавшись до корінців, укритих філоксерою, вона рвала їх і їла з землею разом, примовляючи: — Зараза, кажете?* (Коцюб., I, 1955, 217); *Вони війшли з шляху, штовхали коріз, ішли поруч із ними, примовляючи: — Гей, Манька! Гей, Лиска!* (Скл., Хазяїни, 1948, 83); // Граючи або танцюючи, вимовляти слова пісні, примовки і т. ін. *Тут поет взяв мандоліну І на відповідь гуртові Він заграв, і до музики Примовляв пісні чудові* (Л. Укр., I, 1951, 368); [Семен:] *Танцювати по черзі, не всім разом..* [Я в д о к и м:] *А хто ж буде примовляти, мабуть, ти, Мусію?* (Кроп., V, 1959, 168); *Грає хлопчик, примовляє: — Ой да горе — не біда!* (Нех., Ми живемо.., 1960, 105); // Казати приказку відповідно до ситуації, до якоїсь розповіді. *І ще одно він щастя мав — Розумну жінку бог послав; Без неї чоловік — неначе блин без масла, Як примовляє кум Гордій* (Гл., Вибр., 1951, 162); *— Щастя,— примовляє сам він,— як трясця: кого схоче, того трусить* (Вовчок, VI, 1956, 218); // Казати при певній дії узвичаєну примовку. *На тобі циганство й панство, коня вороного, ще й хвайду до того (примовляють в грі «сорока»)* (Номис, 1864, № 12570); *Випив і другий староста, теж приумокуючи, і теж примовляв, похваляючи* (Кв.-Осн., II, 1956, 73); *— Вдарю паличкою по вулику три рази і примовляю: «На морі, на океані, на острові Буяні їде Ілля-пророк на колісниці, гонить дощ і грімницю, гоню і я вас, мої бджіленьки, по ярий віск, по солодкий мед»* (Стельмах, II, 1962, 79); *— Дай же, боже, і пшениці щоб родили, і діти красно на миру ходили — примовила мати до Мар'яни чарку* (Кос., Нов., 1962, 92); // Плачучи, приказувати; голосити. *Все їх гукала, все до їх примовляла: «Тату мій, тату! Нащо ви мене покинули?»* (Вовчок, I, 1955, 47).

2. *перех.* Додавати до сказаного що-небудь, вступати в розмову. *— Ось вона, володарка полігона,— казали про неї бійці, а мати голубливо примовляла: — Ясочка наша* (Гончар, Тронка, 1963, 300); *Він так само посміхається і примовляє: — І це ще не все, дорогий друже* (Жур., Опов., 1956, 187); // Додавати якусь фразу, слова після якої-небудь дії. *— А тепер буде тихо чи ні? — примовляв* [Іван] *за кожним стуком* (Март., Тв., 1954, 316).

3. *перех. і неперех.* За народними віруваннями — виліковувати замовлянням. *— Домніка примовить тобі болячку! — обізвався батько, що сидів мовчки досі* (Коб., II, 1956, 99); // Проголошувати замовляння, заклинання. *Виплинь, бабко, дам тобі ячко (примовляють, взявши за вію й підніявши в сей спосіб віку,— як запорошиться око)* (Номис, 1864, № 8408); *Звела з неба вороженька Дві ясніїі зірки, Ворожила, примовляла Кругом коло дівки* (Бор., Тв., 1956, 92); *Але бац, спасибі йому, вмів примовити, спинив кров, приложив якоїсь масті, і за тиждень я був уже здоров* (Фр., IV, 1950, 27).

ПРИМОВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПРИМО́ВИТИСЯ,** влюся, вишся; *мн.* примо́вляться; *док.* 1. *діал.* Вступати в розмову; промовляти. *— Кому воля, а кому неволя! — сумно одмовля дід. — Та вам же все рівно, діду: ви давно вже вільні,— примовивсь Грицько* (Мирний, II, 1954, 61).

2. *діал.* Говорити з ким-небудь, клопочучись за когось. *— Тимоше! У Макухах дяк вмер,— оженись та й просися на його місце. Я за тебе примовлюсь* (Вовчок, VI, 1956, 234).

3. *тільки недок.* Пас. до **примовля́ти.** *Іван Бриль зам'явся. Все старе, що примовлялося батьками й дідами до благословення, тепер неначе до пуття не йшло* (Смолич. Мир.., 1958, 55).

ПРИМО́ВЧАТИ *див.* **примо́вчувати.**

ПРИМО́ВЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИМО́ВЧАТИ,** чу, чиш, *док., розм.* Не говорити чого-небудь, приховувати щось. *— Коли б же,— кажу їм,— не мов лихо тяжке, то хіба б я й не зробила?.. та бачите,— мені й підвестися не дає.— Та воно то так... не так підвестися, як...— одказують мені* [дядько і дядина], *примовчуючи* (Мирний, I, 1954, 92); *А ще він, Клим,— звісно, простак та дурень: не то, щоб примовчати та схитрувати, як то вміють інші люди,— взяв та так зразу й ляпнув: думаю, як бог поможе, в писарі оддати* (Вас., I, 1959, 97).

ПРИМОГТИ́, о́жу, о́жеш, *док., діал.* Змогти. *Вже більш мати нічого не примогла сказати, голосу в неї не хватило, неначе важка рука душила її* (Вовчок, I, 1955, 292); *Вона була ладна бігти слідком, примогла б — летіла за молодим гусарином* (Н.-Лев., III, 1956, 134); *Всі за ним.. взялись Меча преславного уважно розглядати. Та мало з них котрий примігі його підняти, А розмахнутися могли ним тільки два* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 349).

ПРИМОГТИ́СЯ, о́жуся, о́жешся, *док., діал.* Те саме, що **примогти́.** *— Приніс я тобі грошенят крихту: п'ять карбованців..— Спасибі, брате. Не знаю, коли вже я приможуся тобі вернути* (Вовчок, I, 1955, 141).

ПРИМОКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИМО́КНУТИ,** ну, неш, *док.* Намокати трохи; підмокати.

ПРИМО́КЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **примо́кнути.**

ПРИМО́КНУТИ *див.* **примока́ти.**

ПРИМОРГНУ́ТИ ну́, не́ш, *док.* Однокр. до **примо́ргувати.**

ПРИМО́РГУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Моргати, супроводжуючи що-небудь сказане, якусь дію. *В сосновий бір, на Псло, Радивон щиросердо всіх запрошує — буде риба, мед і до риби дещо знайдеться — приморгує* (Горд., Дівчина.., 1954, 218).

ПРИМО́РЕНИЙ, а, е. Який втомився, стомлений. *За столом, як сиділи, так і сидять за картами. Тільки немов трохи приморені обличчя* (Вас., Незібр. тв., 1941, 214).

ПРИМО́РЕЦЬ, рця, *ч.* Той, хто живе в примор'ї, біля моря; // Боєць або офіцер армії, що служить або діє в примор'ї, біля моря. *Сили були нерівні, і лави приморців помітно рідшали, замовкали одна га одною протитанкові гармати* (Кучер, Чорноморці, 1956, 249).

ПРИМОРИ́ТИ, морю́, мо́риш, *док., перех.* Довести до втоми; стомити. *— Може б, ти, Прісько, і не йшла з нами, бо Спиридон ходитиме довго: аж поки не покаже дітям усього города та не приморить усіх,— мовила Настя* (Л. Янов., I, 1959, 287).

ПРИМОРИ́ТИСЯ, морю́ся, мо́ришся, *док.* Стати втомленим, стомитися.

ПРИМОРО́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **приморо́зити.** *Привели його додому, роззули, почали розтирати снігом приморожені ноги* (Шиян, Баланда, 1957, 17); *В Замисловичах рятували перелітних птахів, що після раптової заметілі лишились без їжі і житла. У шкільну сторожку зносили охлялих диких гусей, приморожених чорногузів, живучих голубів-синяків* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 193); *Борщ з самої картоплі та приморожених буряків був несмачний, одгонив квасом, був несолоний* (Л. Янов., I, 1959, 410).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **мерзлий** 1. *Дівчата звечора накладали вози, щоб удосвіта по примороженій дорозі вивезти* (Горд., Цвіти.., 1951, 16).

ПРИМОРО́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИМОРО́ЗИТИ,** о́жу, о́зиш, *док.* 1. *перех.* Міцно приєднувати, прикріплювати що-небудь до чогось (про мороз). *Очі древньої верби заплющені, здається, що сльози тільки тому не ллються, що мороз примороже їх до кори...* (Ю. Янов., I, 1954, 92).

2. *перех.* Пошкоджувати морозом; обморожувати злегка. *Кубанка завжди сиділа на ньому чортом. Він її носив і в холод, примороживши вуха, і в спеку, обливаючись потом* (Гончар, III, 1959, 75); *Одного разу Христя приморозила ноги.. Горять і щемлять її пальці — боляче ступати* (Мирний, III, 1954, 395); * Образно. *Наша любов, як перші ніжні сходи, таку легко й приморозити, і розірвати, мов тендітну стеблинку* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 159).

3. *неперех., безос.* Паставати (про невеликий мороз). *Ранок був вітряний, приморожувало* (Гур., Друзі.., 1959, 178); *Ой звечора дрібний дощ ішов, А к півночі притуманило, А к світові приморозило* (Укр. нар. пісні, I, 1964, 89); *На зиму тільки, як уже приморозить, вертався я в батьківську хату* (Стор., I, 1957, 348).

ПРИМОРО́ЖУВАТИСЯ, уєтьcя, *недок.*, **ПРИМОРО́ЗИТИСЯ,** о́жуся, о́зишся, *док.* 1. Пошкоджуватися морозом; обморожуватися злегка. *На обличчі Андрія .. побачив* [технік] *білі острівки, набрав у руку снігу і допоміг відтерти щоки, щоб не приморозились* (Чорн., Красиві люди, 1961, 52).

2. Сковуватися морозом; замерзати. *Намочений, він* [піс к] *приморожувався, твердій, побережанський, як лоб, стелився рівним шляхом поміж осокорами* (Ле, Ю. Кудри, 1956, 241).

ПРИМОРО́ЗИТИ *див.* **приморо́жувати.**

ПРИМОРО́ЗИТИСЯ *див.* **приморо́жуватися.**

ПРИ́МОРОЗКИ, ів, *мн.* (*одн.* **при́морозок,** зку, *ч.*). Те саме, що **за́морозки.** *Те, що на долах є порою фіалок і конвалій, є в горах порою болота й приморозків* (Фр., VI, 1951, 303); *Вже кілька днів перестав навідуватися передранковий приморозок* (Ле, Міжгір'я, 1953, 7); *Аж у другій половині дня показалося сонце. Сніг швидко почав танути. Але надвечір взяв приморозок* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 208).

ПРИ́МОРОЗОК *див.* **при́морозки.**

ПРИ́МОРОЗЬ, і, *ж.* Схожий на іній снігоподібний осад, що утворюється в туманну морозну погоду на гілках дерев. *Ще скрізь.. на гіллях приморозь, а зійде та вигріє сонечко — закапле з стріхи* (Вовчок, VI, 1956, 304).

ПРИМО́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до примор'я. *Вони* [радянські моряки] *сприяли сухопутним військам в оборонних і наступальних операціях на приморських напрямках* (Рад. Укр., 30.VII 1967, 1); // Розташований біля моря. *Ми пішли їсти морожене* [морозиво] *в приморський павільйон* (Л. Укр., III, 1952, 611); *З приморських степів, з Криму і навіть з далекої Кубані з'їжджалися сюди наймачі* (Гончар, I, 1959, 4); *Йоду в повітрі приморських місць у 15—20 раз більше, ніж у лісостеповій зоні, а солей — у кілька десятків раз більше* (Наука.., 2, 1957, 20); // Який буває в примор'ї. *Приморські ночі непроглядні в липні, Та пронизати вміють їх наскрізь Юнацькі очі* (Бажан, Вибр., 1948, 174); *Приморський вітер.*

ПРИМО́Р'Я, я, *с.* Місцевість біля моря. *На півдні Радянського Союзу, в мальовничій місцевості примор'я, жив повним життям піонерський табір* (Ле, Клен. лист, 1960, 17); *Отари — золоте руно степовиків — блукають по всьому примор'ю, вигулюються перед вимою* (Гончар, Тронка, 1963, 316).

ПРИМОСТИ́ТИ *див.* **примо́щувати.**

ПРИМОСТИ́ТИСЯ *див.* **примо́щуватися.**

ПРИМО́СТКА, и, *ж.*, *діал.* Примістка. *Варвара легко підняла своє велике тіло й тепер уже сиділа .. в кутку сіней на широкій примостці, що правила їй за ліжко* (Перв., Дикий мед, 1963, 14); *Марина схилилася над примосткою, аж припала до неї, підвелася й знову задумливо зосередилася над дитиною* (Епік, Тв., 1958, 543); — *Он яка твань на вулиці!* — *То твань посередині, а на примостках людей багато гуляє* (Мирний, III, 1954, 225).

ПРИМО́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **примота́ти.** *У глибокій борозні, вкрившись кожухом, спав Денис. Біля нього, примотаний мотузкою до руки, лежав дробовик* (Тют., Вир, 1964, 10).

ПРИМОТА́ТИ *див.* **примо́тувати.**

ПРИМО́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИМОТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* Прикріплювати що-небудь до чогось, обмотуючи чимсь. *Коли я примотував шпагатом до очерету обидва боки каючка, я відчув, що неабияк нервуюсь* (Досв., Вибр., 1959, 410); *Олег миттю витер тампоном рану біля входу і виходу кулі, примотав поверх подушечки з марлі* (Ле, Клен. лист, 1960, 93).

ПРИМОЦО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИМОЦУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.*, *діал.* Прилаштовувати. *Примоцувавши до ніг «кігті» й товстим ременем приперезавши себе до стовпа, він вилазив у степу до гулких дротів* (Перв., Невигадане життя, 1958, 233).

ПРИМОЦУВА́ТИ *див.* **примоцо́вувати.**

ПРИМО́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **примочи́ти.** *Ось уже війнуло з шляху характерним запахом примоченої гарячої пилюки* (Гончар, Новели, 1954, 177); * Образно. *Гірка та важка ти, хліборобська доле! Ранніми туманами вкрита, дрібними дощами полита, потом та кривавицею примочена!* (Мирний, III, 1954, 66).

ПРИМОЧИ́ТИ *див.* **примо́чувати.**

ПРИМО́ЧКА, и, *ж.* Вода або лікувальна рідина, якою змочують що-небудь для прикладання до хворого місця. *Сірі очі, трохи холодні і вже пригаслі, плавали на білках серед червоних жилок, і се його турбувало: «Треба знову класти примочку!»* (Коцюб., II, 1955, 384); *Він почував себе зовсім добре. Лише раз за разом міняв холодні примочки на голові* (Трубл., I, 1955, 103); *До очей, що гнояться, на ніч прикладають примочки з напару листків і квіток нагідок* (Лікар. рослини.., 1958, 40).

ПРИМО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИМОЧИ́ТИ,** мочу́, мо́чиш, *док.*, *перех.* 1. Намочувати трохи що-небудь. *Він не дає мені нічого втомного робити для нього,.. я тільки примочую йому голову одеколоном* (Л. Укр., V, 1956, 323); *Тільки як виймуть хліб з печі та примочать, і піде пара, вона ту пару вдихає, і так наче трошки почервоніють губи й щоки, а очі заблищать, як та роса на сонечку* (Барв., Опов.., 1902, 376); * Образно. *Тільки одна гора чорна, Де сіяла бідна вдова. Де сіяла, волочила, Слізоньками примочила* (Нар. лірика, 1956, 330).

2. *перен.*, *розм.* Випивати, відзначаючи яку-небудь подію, придбання чогось. — *За мою дитину, батюшко, ще випийте,*— *припрошував Андрій..* — *Щоб наука їй* [дитині] *на добро йшла,*— *примочував учитель-дяк* (Кач., II, 1958, 14); [М а л и н і н:] *Чудесно! Чудесно! Відсвяткуємо цей перший успіх, зап'ємо його, примочимо, щоб міцно сторінки в повісті трималися!* (Собко, П'єси, 1958, 219); *Я цілу утреню ждав і переживав: де б примочити новий костюм, а ти тікаєш!* (Ковінька, Кутя.., 1960, 140).

ПРИМО́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **примости́ти.** *Край берега, на дюх з'їжджених колесах, примощена кладка* (Десняк, Вибр., 1947, 6).

ПРИМО́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИМОСТИ́ТИ,** ощу́, о́стиш, *док., перех., розм.* 1. Класти або ставити що-небудь десь; приміщати. — *Василю! — озвалась Лесиха до сина.— Може б ти примостив старе колесо десь там на дахи?..* (Козл., Весн. шум, 1952, 94); *Уляна внесла з кухні ще дві табуретки і примостила край столу* (Кучер, Трудна любов, 1960, 170); // Садовити, класти кого-небудь десь.— *Примости мене коло озерця, аби я міг воду дістати, а сама йди, розглянь,— вгоджувався Остап* (Коцюб., I, 1955, 360); *Солдат примостив Анрі-Жака на ослінчику, що стояв посеред двору, і хутко помчав до регулювальниці, звідки йому почулися сигнали автомашини* (Ю. Янов., II, 1954, 53).

2. Влаштовувати кого-небудь на ніч або для тимчасового перебування. [Х о м а:] *Умилосердься-бо, любая бабусе,.. Де тільки зможеш, там нас примости* (Кроп., V, 1959, 260); *Яким примостив безпечно коні та й зачав оглядатися за вйітом* (Кобр., Вибр., 1954, 62).

3. Приставляти належно що-небудь до чогось; приладновувати. *Йому подавали дошки, а він примощував їх вздовж і поперек навколо купола, скріплюючи валізними скобами* (Юхвід, Оля, 1959, 69); — *Ти ніж як-небудь примости до виразки, щоб лежав, та й не руш,— сказав дід* (Мирний, I, 1954, 179).

4. Встановлювати що-небудь відповідно до потреб використання. *Маланка примощує зручніш прядку і починає прясти* (Ю. Янов., IV, 1959, 17); *Спритно осідлав він молодого верблюда, примостив сідло і поклав на нього Жайсака* (Тулуб, В степу.., 1964, 40); *Звів з ума, як душогуб, Самогон Параску: Примостила баба куб, Стала гріть закваску* (С. Ол., Карась.., 1961, 105).

ПРИМО́ЩУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПРИМОСТИ́ТИСЯ,** ощу́ся, о́стишся, *док., розм.* 1. Займати місце, стаючи, сідаючи, лягаючи і т. ін. *Алі виймав свою зурну,.. примощувався під кав'ярнею.. і розмовляв з рідним краєм* (Коцюб., I, 1955, 395); *Мармура сідає на лавку і дивиться у вікно наперед паровоза, а Іван примощується біля нього* (Чорн., Визволення, 1949, 78); *Молодиці сиділи на призьбі.. Зінька пішла до їх і примостилася на камені, котрий лежав біля самісінького порога* (Н.-Лев., VI, 1966, 320); *В садку на зеленій гілці примостився голосний соловей і щирим співом своїм вабив до себе свою коханку* (Л. Янов., I, 1959, 33); // Влаштовуватися на чому-небудь якимсь способом, перев. вигідно. *Балабуха підвів гордо голову, закинув ногу на ногу, обперся ліктем об стіл і примостився в академічній позі* (Н.-Лев., III, 1956, 17); // Займати якесь приміщення. *Там, у тій каплиці, примостилася полкова музика, і її зичний поклик та голосні заводи розходилися по всьому садку* (Мирний, III, 1954, 261); *Окремо в фанерній прибудові примостився начальник управління* (Чаб., Тече вода.., 1961, 34).

2. Збираючись виконувати що-небудь, відповідно прилаштовуватися. *Надіває* [Храпко] *окуляри, бере перо, папір, примощується писати* (Мирний, V, 1955, 175); *Антон знайшов сокиру і біля порога примостився стругати дерев'яні кілочки, щоб ними скріпити метр* (Чорн., Потік.., 1956, 253); // Починати робити що-небудь; заходитися. *Удруге знов примощується мати Чайченка добрити: «а моторний, а розумний, а славний»* (Вовчок, I, 1955, 201).

3. *до кого — чого.* Приєднуватися до якогось товариства. *Товстий крамар і гнилозубий чоловік.. примостилися до гурту* (Мирний, III, 1954, 92); // *до кого, розм.* Зав'язувати близькі стосунки з ким-небудь. [Д е м' я н:] *Побий мене бог, правда! Я, брат, і сам хотів до неї примоститься, та як почув, що тебе любить, охота одпала* (К.-Карий, I, 1960, 268).

4. Влаштовуватися жити, працювати де-небудь. *Нігде мені примоститься з дитиною* (Барв., Опов.., 1902, 98).

5. *тільки док.* Бути розташованим біля чого-небудь, десь. *Колісник, узявши Наташу за руку, повів її через увесь вокзал у ті таємні хатні закапелки, котрі примостилися обік його* (Мирний, III, 1954, 273); *Хутір Вишневий — двадцять п'ять хат — примостився в голому степу кілометрів за п'ятнадцять від Троянівки* (Тют., Вир, 1964, 173); *Попід горою примостилася піч для обпалювання, а збоку — довга повітка для сушки й схову сирцю й готової цегли* (Десняк, II, 1955, 468); *Сміх виколихує на обличчі Люби химерні ямочки, що примостились не на щоках, а нижче куточків уст* (Стельмах, I, 1962, 261).

ПРИМРІ́ТИСЯ *і* **ПРИМРІ́ЯТИСЯ,** іюся, ісшся, *док.* З'явитися в мріях, постати в уяві; примаритися. *Тож не питайте, що мені іще примріялось в блакитному сіянні* (Л. Укр., I, 1951, 136).

ПРИМРІ́ЯТИСЯ *див.* **примрі́тися.**

ПРИМРУ́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **примру́жити.** *Очі — темно-сині, трохи завжди примружені від короткозорості, майже прикрили довгі, пухнасті вії* (Головко, II, 1957, 485).

2. *у знач. прикм.* З прикритими повіками. *Він дивиться на Юлю хитруватим, примруженим оком* (Донч., V, 1957, 361); *Єгор сів на колоді.. Глянув у небо примруженими очима* (Шиян, Баланда, 1957, 77); * Образно. *Син з подякою притиснувся до батька, і вони попростували додому по примружених завулках робітничого селища* (Панч., II, 1956, 477).

ПРИМРУ́ЖЕНО. Присл. до **примру́жений** 2. *Отець Христофор одійшов в молотком в руці аж до дверей, і звідти ще раз примружено подивився* [на портрет]: — *О! отепер вже якраз. Дуже добре* (Тич., I, 1957, 246); *Він був замислений, примружено дивлячись у сліпучу далечінь, в якій все тремтіло і переливалося* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 115).

ПРИМРУ́ЖИТИ *див.* **примру́жувати.**

ПРИМРУ́ЖИТИСЯ *див.* **примру́жуватися.**

ПРИМРУ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИМРУ́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., перех.* Злегка прикривати повіками (око, очі). *Тарас примружує око і дивиться збоку — справжній тобі кінь та й годі, ач, як копитами землю рис!* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 49); *Відхиляються двері, і на порозі з'являється мати. На площадці напівтемрява, і Фросина Данилівна примружує очі* (Хижняк, Тамара, 1959, 271); *Світла й блиску було стільки, що хлопець мимоволі примружив очі* (Сміл., Зустрічі, 1936, 200); *Ганджиха, хитровато примруживши очі, витерла повні й красиві губи фартушком* (Шиян, Гроза.., 1956, 585); *Ганна Іванівна зневажливо примружила очі* (Шовк., Інженери, 1948, 360); *Він мрійно примружив очі, задивився кудись у безмежну далину* (Збан., Єдина, 1959, 158).

ПРИМРУ́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПРИМРУ́ЖИТИСЯ,** жуся, жишся, *док.* Злегка прикривати повіки (про кого-небудь). *Він примружувався, немов від різкого вітру* (Бойч., Молодість, 1949, 258); *Вона хитровато примружилась.— А ти поясни. Я, звичайно, інститутів не кінчала* (Руд., Остання шабля, 1959, 46); *Хтось клацнув вимикачем. Кімнату залило ясне електричне світло. Всі зразу примружились* (Собко, Серце, 1952, 115); *Молодий інженер був короткозорий, але окулярів не носив і на кожного дивився примружившись, як дивляться на сонце* (Донч., Карб. камінь, 1946, 39); // Злегка прикриватися повіками (про око, очі). *Ліве око* [Рубана] *примружувалось, як на полюванні* (Ю. Янов., I, 1958, 110); *Молоде обличчя зробилося лютим, очі примружились, стали холодні, колючі*

(Шиян, Гроза.., 1956, 291); * Образно. *Понад балочкою примружився хутірець* (Мик., II, 1957, 18).

ПРИМУДРИ́ТИСЯ *див.* **примудря́тися.**

ПРИМУДРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех. і неперех., розм.* Мудро придумати що-небудь. [1-й голос:] *Так от же він примудрував так хитро, В таку містину ворогів загнав, Що легко там було їх подолати* (Сам., II, 1958, 70); // Те саме, що **примудря́тися.** — *Дивно, як вони примудрували почепити його* [прапор] *вночі!* —*промовив Гаврило Клумак* (Скл., Карпати, II, 1954, 144).

ПРИМУДРЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.,* **ПРИМУДРИ́ТИСЯ,** рю́ся, ри́шся, *док., у сполуч. з інфін.* 1. Знаходити спосіб здійснювати що-небудь у складних умовах. *Він примудряється заснути навіть навстоячки, в присутності людей* (Коп., Вибр., 1948, 158); *Вася примудрявся хапатися за корму і відпочивати кілька секунд* (Собко, Скеля.., 1961, 136); *Немов на ствердження моєї думки, Коваль таки примудрився і просунув голову* (Збан., Єдина, 1959, 225).

2. Додумавшись до створення чого-небудь незвичного, здійснювати це. *Винахідливий власник диліжансів примудрився поділити карету на чотири класи* (Наука.., 7, 1967, 46); *На будинку, де ліхтар, Зовсім невеличку,— «Тут живе ветеринар» — Причепив* [Кока] *табличку. Примудрився ще наліпить Бронзову оздобу...* (С. Ол., Вибр., 1959, 258); *Він примудрився фарбувати мішковину в різні кольори і шити з неї штани й тужурки* (Бойч., Молодість, 1949, 15).

ПРИ́МУЛА, и, *ж.* Багаторічна декоративна рослина родини первоцвітних з трубчастими квітками у зонтиковидних суцвіттях; використовується в медицині. *Близько 5 тисяч вазонів квітів готують до 8 березня трудівники Куренівського квітникарства. До свята зацвітуть ніжні примули, цинерарії, гортензії, левкої* (Веч. Київ, 4.III 1958, 1); *Палали на вікні герані Та примули* (Рильський, II, 1946, 108); *Королівська примула з Яви цвіте щоразу перед виверженням місцевого вулкану* (Вітч., 4, 1964, 165).

ПРИМУ́ЛЕНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **примулити.**

ПРИМУ́ЛИТИ, ить, *док.* Запести мулом. *Якби була не палиця та й не луговина, Так би мене, молодого, вода примулила* (Коломийки, 1969, 116).

ПРИМУРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПРИМУРУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* Прибудовувати що-небудь, муруючи.

ПРИ́МУРОК, рку, *ч.* Кам'яна прибудова з горизонтальною площиною, уступ біля чого-небудь; поперечний виступ на стінці печі, груби; карниз. *Миску і ложку поставив* [Завадовський] *у кут на примурок залізної печі* (Фр., IV, 1950, 489); *Свічка лізе на примурок Симеона і запалює ліхтар від лампади* (Коч., П'єси, 1951, 147); *Каганець стояв на примурку* (Кундзич, Пов. і нов., 1938, 298).

ПРИМУРУВА́ТИ *див.* **примуро́вувати.**

ПРИ́МУС [1], у, *ч.* Патиск з чийогось боку; примушування. [Д о л о р е с:] *Ти ж без примусу ідеш за командора?* [А н н а:] *Хто б мене примусив?* (Л. Укр., III, 1952, 329); *Сільськогосподарська комуна засновується добровільно, ніякого примусу бути не може..* (Ленін, 38, 1973, 28); — *Авжеж! Дурна й будеш, як підеш до корів. Хто тебе до того змушує? — здвигнула плечима Паша.— Справа не в примусі,— тихо сказала Настя* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 7); // Зусилля над собою. *Вальтера Скотта, Діккенса, дещо з Шекспіра («Король Лир», «Сон в летнюю ночь») читав з охотою, а більшість з примусом* (Вас., IV, 1960, 49); *Доповідав Самбірський посередникові. В постаті останнього відчувалась надзвичайна рівнота без жодного примусу* (Трубл., I, 1955, 66); // Зумовлена кимсь або чимсь необхідність діяти певним способом, незалежно від бажання. [Д. Ж у а н:] *Я ним* [бандитом] *бути мусив.* [А н н а:] *А, мусили? То де ж була та воля, коли був примус бити й грабувати, щоб вас не вбили люди або голод?* (Л. Укр., III, 1952, 411); *Вони не потребують грати будь-чиєї ролі, жоден зовнішній примус не штовхає їх до того, завжди лишаються вони самі собою* (Літ. Укр., 15.XII 1967, 7); // Натиск, обумовлений законом. *Радянське соціалістичне право забороняє під загрозою державного примусу вчинки, спрямовані на шкоду суспільству, які суперечать нормам комуністичної поведінки* (Ком. Укр., 1, 1966, 29).

З при́мусу: а) силуючи себе; вимушено. *І тут ясно, і тут урочисто, та веселість не така щира,— мов трохи з примусу говоряться ті веселі речі* (Л. Укр., III, 1952, 472); б) без бажання, з обов'язку, виконуючи повинності. *Служив я в армії й служу Не з примусу, а щиро, Й лишився в ній, бо дорожу В житті найбільше миром* (Воскр., З перцем!, 1957, 53); — *Все село з примусу має працювати на Генріха. Він уже й списка заготував* (Чорн., Визволення, 1949, 126); **Покла́сти при́мус** *між ким* — внести в стосунки з ким-небудь елемент обов'язку, повинності. [Д. Ж у а н:] *Чи маю я зложити вам під ноги Свою так буйно викохану волю? ..Невже б хотіли ви покласти примус помежи нами?* (Л. Укр., III, 1952, 396).

ПРИ́МУС [2], а, *ч.* Гасовий нагрівальний прилад, в якому горіння гасу супроводжується шумом від тиску накачуваного повітря; використовується в побуті для приготування їжі. *На кухні, крізь відчинені двері в коридор, чути шум примуса, де служка поралася з обідом* (Досв., Вибр., 1959, 231); *І, мабуть, бачив сотні раз ти власними очима, як наливають в лампу гас чи заправляють примус* (Забіла, У.. світ, 1960, 116).

ПРИМУ́СИТИ *див.* **примушувати.**

ПРИ́МУСНИЙ, а, е. Прикм. до **при́мус** [2].

ПРИМУСО́ВИЙ, а, е. 1. Який здійснюється через натиск з чийогось боку, примушування. — *Чи ти не з примусу це робиш, не з намови? Я примусового не хочу чути слова Із уст, що над усе на світі їх люблю* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 331); *Боротьба проти примусової полонізації викликала національно-культурний рух* (Іст. укр. літ., I, 1954, 64); *Застосування примусової відгодівлі птиці дозволяє збільшити виробництво пташиного м'яса* (Соц. твар., 1, 1956, 45); // Який здійснюється через обов'язок, повинність. *Щоденне семигодинне примусове сидіння* [сидіння] *при поштовім бюрку було тяжкою панщиною для її молодого організму* (Фр., II, 1950, 295); *Поряд із сільським господарством на Україні розвивалась промисловість, в якій в першій чверті XIX ст. застосовувалась переважно примусова кріпосна праця* (Іст. УРСР, I, 1953, 392).

△ **Примусо́ва** [**пра́ця, робо́та**]; **Примусо́ві робо́ти** — міра покарання, що полягає у відрахуванні певного процента зарплати протягом певного часу. *Хай судять його, хай пошлють на примусову, хай відчує свою ганьбу, нікчемність...* (Дор., Не повтори.., 1968, 234); *Кого було присуджено до найвищої кари — розстрілу. Кого на п'ять — десять літ примусової праці* (Головко, I, 1957, 85); *Після того, як їй присудили рік примусових робіт, вона влаштувалася на шахті ламповою, де працювала й тепер* (Ткач, Плем'я.., 1961, 282).

2. Який спричиняється обставинами, не залежний від бажання; вимушений. *Хто не жив посеред бурі,.. той не знає всеї муки примусового безділля* (Л. Укр., I, 1951, 314); *Романик ображено замовк. Поза тим, ця примусова пауза знадобилась йому для того, щоб вися-*

кати носа та розчесати пальцями довге, рівне волосся (Вільде, Сестри.., 1958, 469).

3. Який здійснюється механічно. «*Трабант*» *цілком впевнено почував себе в потоці машин, більших від нього. Але і він зазнав окремих змін. Це примусова вентиляція через шліци у задньому лонжероні* (Знання.., 7, 1970, 21); *На верстаті застосовано примусове мащення, яке здійснюється масляним насосом* (Верстати-гіганти, 1958, 79); *Основні операції складання наручних годинників та будильників виконуються на конвейєрах з примусовим ритмом* (Наука.., 12, 1960, 19).

ПРИМУСО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **примусо́вий.** *Завдання партії в дальшій роботі добровільних товариств.. рішуче відмовитись від примусовості членства і пожертвувань* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 307); *Говорячи про «надлюдини совість», ти* [фашист] *визнаєш лиш силу й примусовість?* (Тич., II, 1957, 93).

ПРИМУСО́ВО. Присл. до **примусо́вий.** [Г о л о с и:] *Ми хазяїни! Добровільно дамо* [хліб]! *Не примусово* (Мик., I, 1957, 65); *Ввечері вже скрипіли ярма, відчинялися ворота — примусово евакуйовані поспішали додому* (Томч., Жменяки, 1964, 286); *Він крутив за нею головою, аж шия боліла, та примусово всміхався. Думав, що в цей спосіб показує.. свою чемність* (Март., Тв., 1954, 267).

ПРИ́МУСОМ, *присл., рідко.* Застосовуючи силу, насильство. *Він підвів Варвару до ослона і примусом посадовив її* (Смолич, День.., 1950, 282); [К а т е р и н а:] *Одна дівчина мені розповідала, що Галушка примусом хоче видати дочку за якогось спекулянта* (Корн., П'єси, 1947, 280); *Феодал примусом удержував його* [селянина] *на своїй землі, легко вдаючись навіть до одвертого насильства* (Іст. СРСР, I, 1956, 119).

ПРИМУТНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **примутніти.**

ПРИМУТНІ́ТИ, іє, *док.* Стати злегка мутним. *Примутніли од туги дідові очі* (Вас., II, 1959, 222).

ПРИМУ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **приму́чити;** // **приму́чено,** *безос. присудк. сл. Примучено його на тілі* (Сл. Гр.); *А до того ще й тяжка вага гіркого життя тебе придавила: податками тебе примучено, важкою працею прикручено, землею-матінкою обділено!..* (Мирний, III, 1954, 66).

2. *у знач. прикм.* Який змучився. — *Взагалі ж,— продовжував Франко,— останні ваші поезії багато чим нагадують Шевченкові. В них той же голосний та страшний стогін примученої душі* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 65).

ПРИМУ́ЧИТИ, чу, чиш, *док., перех. і без додатка, розм.* 1. Трохи намучити.

2. Замучити. — *Ох, був і я колись таким вигадчиком, поки літа не приборкали та проклята неволя не примучила!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 81).

ПРИМУ́ШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **приму́сити.** *Товаришування з нею було дозволено і навіть бажане родичам Юзиним, але не примушене* (Л. Укр., III, 1952, 647).

2. Те саме, що **зму́шений.** [К е м п б л ь:] *Та все одно — був чи не був на раді, а вже коли громада вся рішає, то всяк примушений рішиця слухать* (Л. Укр., III, 1952, 23); *Химочка примушений був ще перемовчати* (Епік, Вибр., 1958, 94); — *С чихальний газ, вхопивши якого, людина, безтямно.. чхаючи, примушена скинути протигаз, і тоді її душать, вбивають іншою отрутою* (Трубл., I, 1955, 73); // З яким діється що-небудь внаслідок певних обставин. *Мече своє в височінь подвоєне полум'я Етна, Ерікс в огні і Парнас двоголовий, Мікала і Отрій, Ціпт, і Міманп, і Родопа примушена скинути кригу* (Зеров, Вибр., 1966, 318); // Який склався в певних обставинах; вимушений. *Була б якась потіха мені з того, якби ти заїхала, я б, може, чогось довідалась, що вивело б мене з сеї примушеної пасивності* (Л. Укр., V, 1956, 318).

ПРИМУ́ШЕНО, *рідко.* Присл. до **приму́шений** 2. [Є п и с к о п:] *Сину, ти мусиш Люція перепросити за необачні та вразливі речі.* [П а р в у с *(примушено)*:] *Прости мені, мій брате* (Л. Укр., II, 1951, 448).

ПРИМУ́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приму́шувати.** *Держава, це — установа для примусу. Раніше це було насильство над усім народом купки багатіїв. А ми хочемо перетворити державу в установу для примушування чинити волю народу* (Ленін, 35, 1973, 106); *В зв'язку з тим, що процес скостеніння скелета дитини дошкільного і шкільного віку ще не закінчений, неправильна організація навчально-виховної роботи і примушування дитини до непосильних для її віку вправ моторного апарата можуть завдати їй великої шкоди* (Шк. гігієна, 1954, 72).

ПРИМУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИМУ́СИТИ,** у́шу, у́сиш, *док., перех.* 1. Вимагати в кого-небудь виконання чогось незалежно від його волі, бажання. [Й о г а н н а *(благаючи)*:] *Хузане, не примушуй мене покрас у матері просити!* (Л. Укр., III, 1952, 168); [Б о р и с:] *Мене-таки батько й мати здорово примушували: «Який ти, кажуть, мужчина, що не хочеш пить?»* (Кроп., I, 1958, 423); *Наташа принесла йому в передпокій валянки і ватяну стьобанку під шинель і примусила його при ній одягтися* (Тулуб, В степу.., 1964, 188); * Образно. *Кляла я в душі усякого хазяїна і свою безталанну долю, що примусила мене наймичкувати* (Мирний, I, 1954, 82); // *у сполуч. із сл.* с е б е. Спрямовувати свої зусилля на виконання чого-небудь незалежно від бажання. *Він міцним зусиллям волі примушує себе до роботи і похиляється над пергаментами* (Л. Укр., III, 1952, 303); *Їсти йому не хотілось, але він примусив себе випити склянку молока та згризти якийсь сухар* (Шовк., Інженери, 1956, 473); // Добиватися чого-небудь, застосовуючи силу. *Він зривається, хоче втекти від неї, але вона вчепилася обіруч за нього і примушує сісти поруч себе* (Вільде, Сестри.., 1958, 83); *Кинули й наші війська під командою Паскевича на допомогу австрійському імператорові, оточили угорців і примусили капітулювати* (Тулуб, В степу.., 1964, 409).

2. Своєю дією, вчинками викликати певні дії, вчинки, стан, ставлення до чого-небудь і т. ін. у когось іншого. *Могла* [Ганнка] *тужити, прагнути бути біля нього, казитися від того, що примушує довго чекати на себе, як посолена, бігати під його вікнами: чи дома, чи не дома* (Вільде, Сестри.., 1958, 377); *Ти ж* [артистка] *володієш віщим слухом людей угадувать путі. Одним душевним тільки рухом примусиш їх піднестись духом, змістовним стати у житті* (Тич., II, 1957, 34); // Викликати у кого-небудь якусь дію, вчинок і т. ін. (про що-небудь). *Не веселим привітом, не теплом та радістю стріла Уласа його хата; ..забитими дверима та чорними дірками замість шибок примушувала його повертати назад* (Мирний, IV, 1955, 256); *Коли .. вітер дув у спину — важко було встояти на місці або йти помірним кроком, бо гнав він людину, підстьобував, примушував бігти* (Тулуб, В степу.., 1964, 186); *Незвичайно глибокий сніг примусив звірів спуститися в низини, щоб знайти корм* (Веч. Київ, 7.III 1969, 4).

3. Своїми зусиллями викликати, зумовлювати вияв чого-небудь. *Вивчаючи вплив сили тяжіння на ріст пагонів і бруньок у яблуні, голландські садоводи примусили саджанці рости горизонтально* (Хлібороб Укр., 11, 1969, 47); *Він тільки знав, що це Шевченко — той ди-*

вовижний чарівник слова, який вперше примусив рідну українську мову звучати з такою ж силою і красою, якою зазвучала російська мова під чарівним пером великого Пушкіна... (Тулуб, В степу.., 1964, 32); — *Як це їх розпалювати — такі дерев'яні колодки? Мука мені була, доки я примусив їх горіти...* (Ю. Янов., II, 1958, 61); *Жменякам покажи голу скелю і скажи «ваша», так вони в кошиках почнуть носити туди землю, одягнуть її і примусять родити* (Томч., Жменяки, 1964, 291); // Викликати, зумовлювати вияв чого-небудь (про щось). *То був справжній голод, голодне лихо, що примушувало про все на світі забувати, про себе одного збати...* (Мирний, IV, 1955, 255); *Туга не примушує їх* [моряків] *опускати руки, а мобілізує кожного, збирає їх усіх у залізний, страшний для ворога кулак* (Кучер, Чорноморці, 1956, 331).

ПРИ́МХА, и, *ж.* 1. Несподівана, нічим не обгрунтована бажання як вияв чисїсь неврівноваженості; каприз, забаганка. *Годив* [чоловік] *кожній примсі слабої* (Л. Янов., I, 1959, 380); *Її нетерплячка розбирає, як не зразу вгадують її бажання, її вередливі примхи* (Мирний, IV, 1955, 32); [Л ю б а:] *Дружба не таке почуття, що може розвіятись з доброго дива, з чиєїсь примхи* (Мик., I, 1957, 479); *Колись поміщик феодал Потоцький даровими кріпаками вергав оці камінні брили, догоджаючи примхам молодої дружини Софії* (Ле, Право.., 1957, 99); *Образно.— *Пан Бжеський теж постраждав від примх фортуни в тому поході* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 11); // Свавільна вигадка на шкоду іншим. *Не можу я забути того плачу наймитських дітей, що на їх очах, через примху Вейделіха, розтягали* [поліції] *землянки* (Ірчан, II, 1958, 411); [К о л я н д р а:] *Та хоч би Насправді був такий закон про світло! А то ж свавілля, примха воєводи, Щоб гроші брать* (Коч., П'єси, 1951, 134); // Незрозумілий вчинок як дивацтво, вигадка. *Де видано, де писано, щоб жінка жила нарізно від чоловіка? Я б її до стовпа на цілий місяць, як ту собаку, прив'язала... щодня сирицею маніжила... Я б з неї вибила міські примхи!* (Мирний, III, 1954, 116); — *В тім-то й справа, що я — власниця будинку, від якого теж відмовилась. Але це моя персональна примха* (Руд., Остання шабля, 1959, 344).

Потура́ти при́мхам *чиїм* — сприяти задоволенню або задовольняти чиїсь свавільні бажання. *Заповзята мати до певного часу потурала примхам дочки, яка не хотіла покидати Київ та тітку Настю* (Дмит., Розлука, 1957, 23).

2. *тільки мн.* Надмірність у розвагах, у предметах розкоші. — *Про мене, їдь,— сказав Паляник до Василини,— тільки заробляй гроші не на свої дівоцькі примхи, а на оплату податів* (Н.-Лев., II, 1956, 35); *Іноді їй здавалося, що син виріс егоїстом, себелюбцем. Не відмовляв собі в примхах* (Дор., Не повтори.., 1968, 207).

3. Предмет або деталь, що не має практичного значення і служить для прикрашання. *Примх, іграшок і розкошей З-за кордону не везли; Не шпуряли дурно грошей,— Та в кого вони й були?* (Щог., Поезії, 1958, 369); *Той — до простої одежі звик, а другий — шовкову вподобав, та ще з усякими й примхами* (Мирний, IV, 1955, 300); // Предмет розкоші. — *О! Чай та сахар — зайві примхи задля наймички,— відповіла пані* (Л. Янов., I. 1959, 224).

Па́нська при́мха: а) те, що служить забавою для панів; вигадка. *Задумана як панська примха, вона* [Аскапія] *перестає бути лише примхою, пустою панською забавкою* (Гончар, Таврія, 1952, 259); *В кінці вулиці стояв високий будинок: то був театр — панська примха для розваги* (Н.-Лев., II, 1956, 206); б) *(перев. мн.)* властиві панам звички. *Його демократизм так трудно було припасувати до панських примх, занадто дорогої одежі і т. ін., що я просто не няв* [йняв] *йому віри* (Коцюб., I, 1955, 253).

4. Властива кому-небудь незвичайна особливість у поведінці, характері, в звичаях і т. ін. *Жінка ще не стара і багатого, і чесного роду; не чути було за нею ніякої примхи* (Кв.-Осн., II, 1956, 180); *Щира мусульманка, яка знала страх божий, вихована у давніх звичаях та забобонах, вона не могла вибачить чоловікові гяурських примх, вважала його мало не зрадником* (Коцюб., II, 1955, 135); — *Моя стара та вдалася дуже богомільна,.. любить, щоб про неї казали: «Он як Андріїха — баба, так от богомільна...» І як хто взнав уже оцю її примху, то знай тільки грай отакої, так вона й сорочку останню скине та віддасть* (Хотк., I, 1966, 90); *Образно. *Свирид Яковлевич присідає над слідом і впевнюється, що, справді, пересунута шина залишила свої примхи на відтиску* (Стельмах, II, 1962, 215).

5. *перев. мн., перен.* Певні вимоги щодо умов життя та певні уподобання тварини. *Уляна посперечалася з старшим зоотехніком, який зауважив їй, що вона надто зважає на примхи закріплених за нею тварин* (Коп., Сусіди, 1955, 35); *Свинарка пильно стежить, щоб свиноматки поїдали всі корми, вона знає примхи кожної і відповідно змінює раціон* (Колг. Укр., 7, 1956, 44); // Певні вимоги рослини до умов росту, певні особливості росту. — *Кожне дерево має свій характер, свої примхи...* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 107); // Певні відхилення в роботі механізму. *Колишній машиніст на паровозі, Мотора — один на всю Петрівку міг давати лад колгоспному паровикові, один він знав його примхи, а стара, спрацьована «пихкалка» йому одному корилася* (Кир., Вибр., 1960, 291).

6. *перев. мн., перен.* Особливості вияву чого-небудь, несподівані відхилення в чомусь. *Адже й весна — це неспокійний час Із грозами, дощами та вітрами, Із примхами та змінами щодня, Що серце хлібороба і поета Хвилюють, а то й мучать* (Рильський, III, 1961, 222); *Художник у душі* [Багрич], *милувався безліччю кольорів, якими обарвлювався красвид, залежно від примх погоди* (Дмит., Обпалені.., 1962, 5); *Красивий, спритний і хтивий лакуза за ревну службу був пожалуваний самою царицею патентом на чин сухопутного прапорщика. Тоді ж Стадницький, розуміючи примхи настрою і часу, вдарив чолом цариці на дворянство* (Стельмах, I, 1962, 15); *Добрива, особливо органічні, і висока культура землеробства протистоять примхам природи і забезпечують високу родючість полів* (Хлібороб Укр., 7, 1970, 6); *Примхи моди.*

ПРИ́МХАТИ, аю, аєш, *недок., діал.* Вередувати. — *А ти мати, чи ні своїй дочці? Як почне він* [чоловік] *примхати, то ти й рученьки попустиш — нехай моєму дитяті доля гине* (Вовчок, I, 1955, 200).

ПРИМХЛИ́ВИЙ, а, е. 1. Якому властиві несподівані, нічим не обгрунтовані бажання, свавільні вигадки, дивацтва; якому важко догодити. *П'ять довгих років старанно й сумлінно прислуговував він пану Бжеському, гнувся, терпів грубі жарти і знущання примхливого пана* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 4); *Невірно зображують Івана Володимировича оті, що малюють його сердитим, примхливим дідуганом* (Гончар, М. Братусь, 1951, 23); *До заміжжя це була винятково скромна, соромлива і мрійлива дівчина.. Але по заміжжі наче переродилась: стала свавільна й примхлива* (Баш. Надія, 1960, 53); *Андрій ріс балуваним і примхливим хлопчиськом* (Ткач, Плем'я.., 1961, 167); // Який відзначається безпідставністю. *Шура намагалася вгадати серед цих численних*

слідів Юрасеву ступню. Сама сміялася з свого примхливого бажання і все-таки шукала... (Гончар, І, 1954, 166); // Який виражає незадоволення, вередливість, примху. *Стадницький подумав, сліпо поглянув на людей, закусив примхливі, з вигнутою ниточкою болю уста, й ще нижче нагнувшись над столом, красиво вивів своє прізвище* (Стельмах, І, 1962, 629); *Перед очима парубка, мов якесь дивне диво, постала одразу золотоволоса дівчина з своєю примхливою, трохи наївною усмішкою* (Добр., Очак. розмир, 1965, 195).

2. *перен.* Який вимагає особливих умов життя, відзначається певними уподобаннями (про тварин). *Не вдається поки що переселити лише байкальського омуля. Ця примхлива риба не хоче міняти чисту воду Байкалу ні на яку іншу* (Веч. Київ, 2.X 1968, 4); // Який вимагає особливих умов для росту (про рослини). *Молодий дубок примхливий — він не терпить самотності...* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 106); *Чомусь вважається, що гречка — примхлива і маловрожайна культура* (Минко, Новна чаша, 1950, 12); // Який відзначається особливими властивостями, потребує особливих умов при використанні. *Скло — примхливий, трудомісткий, але вдячний матеріал* (Веч. Київ, 10.VII 1968, 4).

3. *перен.* Який відзначається несподіваними змінами, поворотами у своїх виявах. *Тася стрімголов кинулась у примхливе й кипуче життя, яке стає основою існування багатьох недалекоглядних жінок* (Дмит., Розлука, 1957, 66); *До недавнього часу труд хлібороба був у тяжкій залежності від примхливої природи* (Рильський, III, 1956, 27); *Я за любов твою примхливу не заплачу тобі нічим, крім ледве чутного мотиву, крім щирих слів моїх і рим* (Голов., Поезії, 1955, 47); // Який відзначається несподіваними змінами у своєму стані. *Треба було поспішити, щоб переплисти сердите й примхливе восени Каспійське море, поки не припинилась навігація* (Ів., Таємниця, 1959, 211); *Бурхливі й примхливі гірські ріки* (Роб. газ., 26.X 1965, 1); // Який відзначається незвичними, несподіваними змінами в інтервалах (про ритм), несподіваними поєднаннями звуків (про мелодію). *Енергійно, на примхливому ритмі струнної групи вступає головна тема* [симфонії] (Мист., 1, 1959, 27).

4. *перен.* Який відзначається несподіваними формами; вигадливий. *Напроти Ніни сиділа якась молода дівчина в полотняній сукні, помереженій примхливою вишивкою* (Коп., Земля.., 1957, 19); *За Орською брамою дорога простяглася вздовж примхливих вигинів Уралу* (Тулуб, В степу.., 1964, 85).

ПРИМХЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **примхли́вий.** *Йому чомусь раптом закортіло теж докорити Оксані за її безтурботність, примхливість* (Баш, Гарячі почуття, 1948, 17); *Реалістичність трактування того чи іншого мотиву у східнослов'янському образотворчому мистецтві поєднується з примхливістю загальної композиції речі* (Нариси стар. іст. **УРСР,** 1957, 348); *Він просто думав про примхливість людської долі, як от, приміром, в оцього запального молодика з чорнявим чубчиком, котрому ледь-ледь не довелося сісти на нудні комендантські харчі* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 46).

ПРИМХЛИ́ВО. Присл. до **примхли́вий.** *Тонка усмішка ниточкою викручується по вузьких, примхливо вигнутих устах Аркадія Валеріановича* (Стельмах, Хліб.., 1959, 40); *Похмурі козаки швидко крокували, спотикаючись на льодових торосах, що примхливо погорбили крижану поверхню лиману* (Добр., Очак. розмир, 1965, 167).

ПРИМХУВА́ТИЙ, а, е, *зах.* Примхливий. — *Я не знаю, я б її* [Аглаю-Феліцітас] *не брала, буяви хлопцем. Кажуть, примхувата* (Коб., III, 1956, 387); *Серед дітей одиначок є два типи: один — меланхолік, мовчазна, сувора, замкнена в собі дитина.., другий — жвава, весела, властолюбива* [владолюбна], *примхувата, що похожа на реп'ях, що.. чіпляється за кожного, хто йде, хто минає* (Григ., Вибр., 1959, 427); — *У вас є чудовий талант: розвеселяти молодих примхуватих дівчат, що з причин грошевих або, може, й моральних мають впасти в «чорну меланхолію»* (Хотк., І, 1966, 51).

ПРИМЧА́ТИ, чу́, чи́ш, *док., розм.* 1. *перех.* Швидко привести, принести або привезти кого-, що-небудь. *Примчали з казанок сивухи, Ентелл її разком дмухнув* (Котл., І, 1952, 94); *Коли вам діда треба, він* [Михайло] *зараз побіжить і приведе старого.., а коли вам треба сестрички Меласі, він примчить Меласю-сестричку* (Вовчок, І, 1955, 339); *Килигей розпорядився негайно доставити Дьяконова сюди. В той же день двоє Килигейових хлопців.. тачанкою примчали офіцера разом з старим Оленчуком із Строганівки просто на позицію* (Гончар, II, 1959, 77); // *безос.* [Марусе *(тривожно)*:] *Василь! От і примчало його на сей час! Господи! підкріпи мене!* (Мирний, V, 1955, 97).

2. *неперех.* Швидко прийти, прибігти, приїхати куди-небудь. *Примчав карний загін, і почалась розправа над селянами* (Юхвід, Оля, 1959, 33); *Величезними стрибками примчала зайчиха* (Коп., Як вони.., 1948, 10); *Віталій приїхав, примчав мотоциклом уже надвечір, при заході сонця, і, заставши все чабанство ще за роботою, пішов просто до Тоні, всміхаючись їй* (Гончар, Тронка, 1963, 326); // Швидко прибути куди-небудь (про засоби пересування). *Катер примчав і на ньому капітан Дорошенко та знайомі хлопці з полігона з своїми жартиками...* (Гончар, Тронка, 1963, 317); // Повіяти раптово (про сильний вітер). *Скинув каску солдат і стояв, і стояв, і примчали до гір із Вітчизни вітри* (Нагн., Вибр., 1957, 31).

ПРИМЧА́ТИСЯ, чу́ся, чи́шся, *док., розм.* Те саме, що **примча́ти** 2. *Примчавсь Данило.. «Не втечеш! — крикнув, — не втечеш!»* (Вовчок, І, 1955, 101); *Гриць прийшов до Давида Марковича сам. Власне, не прийшов, а примчався* (Шовк., Інженери, 1948, 332); // Швидко наступити (про час). *Примчались літа вогнисті* (Шпорта, Запоріжці, 1952, 38).

ПРИМ'ЯТИ *див.* **примина́ти.**

ПРИМ'ЯТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **прим'я́ти.** *В тому місці, де лежала вчора загублена книжка, стебельця і досі були прим'яті* (Донч., VI, 1957, 497); *Ось уже крізь віконце прим'ятих верболозів сколихнулося плесо Бугу* (Стельмах, II, 1962, 56); *Де лежав Пилипко, тільки слід його: чорніє діряве рядно, бовваніє прим'ята подушка* (Мирний, IV, 1955, 304); *Підвелася* [Марічка], *поправила прим'яту спідничку й рішуче пішла далі* (Дмит., Обпалені.., 1962, 210); *Образно. *Суворий двірник, доволі прим'ятий цілим життям праці й нестатків, слухав свого чудного приймака* (Мик., II, 1957, 248).

2. *у знач. прикм., перен.* Покритий зморшками, змарнілий (про обличчя). *На його прим'ятому, втомленому лиці блукала посмішка* (Шовк., Інженери, 1948, 288); — *Ти порятуєш, трясця його матері! — злість оживила прим'яте, трохи роздуте біля вух обличчя дукача* (Стельмах, II, 1962, 12).

ПРИМ'Я́ТИНА, и, *ж., розм.* Прим'яте місце на чому-небудь, слід, заглибина від удару і т. ін. *Мій винищувач. Я пригадав кожну подряпину на його фюзеляжі, кожну прим'ятину, масляну пляму* (Ю. Янов., II, 1954, 74).

ПРИМ'Я́ТИСЯ *див.* **примина́тися.**

ПРИНАГІ́ДНИЙ, а, е. 1. Який здійснюється у зв'язку з нагодою. *Про те, що заповідає титул* [назва оповідання] *у оповіданню, крім одної принагідної згадки,*

зовсім нема мови (Фр., XVI, 1955, 358); *В ряді ..статей* [І. Франка] *зустрічається багато його принагідних висловлювань про російську літературу* (Рад. літ-во, 5, 1958, 111); — *Прохання за винахідника Ігнатьєва саме і привело вас до мене? — люб'язно запитав Малахов. — Ні.. Це так, принагідна справа. Найголовнішого я ще не сказав* (Собко, Справа.., 1959, 136); //Відповідний до нагоди, ситуації. *Тітка Антоніна посіяла молодих зерном і, хрестячись, шепотіла принагідні стародавні добрі слова* (Довж., І, 1958, 336); *Увійдуть друзі... Сядуть до столів.. — почнеться свято з урочистих слів і пролунають тости принагідні...* (Голов., Поезії, 1955, 55).

2. Який трапляється іноді, час від часу, при нагоді; випадковий. *Вони* [водовози] *обслуговували дальні райони міста, беручи по чотири сотики* [копійки] *за відро від постійних клієнтів і п'ять, а то й шість — від принагідних покупців* (Вільде, Сестри.., 1958, 517); *Для того, щоб уявити в різних обставинах саме дану людину, потрібне, як кажуть художники, вивчення натури, потрібні не принагідні, а цілеспрямовані спостереження над людиною* (Вітч., 1, 1962, 141).

ПРИНАГІ́ДНО. Присл. до **принагі́дний.** *Археологічні пам'ятники на Закарпатті в дорадянський період збиралися лише принагідно, без докладного вивчення* (Літ. Укр., 8.VII 1969, 3); *Пізніше моє життя склалося так, що я рідко і принагідно зустрічалася з Марком Лукичем то в Харкові, то в Полтаві* (Збірник про Кроп., 1955, 346).

ПРИНА́ДА, и, *ж.* 1. Те, чим принаджують рибу, птаха, звіра і т. ін. *Він принадою обмане, Що посипав по сучку! А під сітку мане, мане Купка сизого мачку!* (Щог., Поезії, 1958, 384); *Він вчора ловив мурени. Закинув між каміння в море принаду і посвистув стиха* (Коцюб., II, 1955, 416); *Дітлахи принаду в сітку, щоб крабів наловить, кладуть* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 84); *Пастки перевезли* [мисливці] *на інше місце, заправили їх принадою і повернулись до свого намету* (Трубл., Крила.., 1947, 65); // Пожива, перев. отруєна, яку застосовують для боротьби з гризунами, комахами в сільському господарстві. *Способи і норми розсівання принади, які рекомендуються для боротьби з ховрахами, безпечні для свійських тварин* (Колг. Укр., 4, 1956, 18); *Для боротьби з багатоїдними шкідниками с.-г. рослин застосовують отруєні та неотруєні принади* (Колг. енц., II, 1956, 353).

2. Хто-небудь або що-небудь, що використовується як засіб для принаджування кудись. *Мати казала: влітку зовсім діти дичавіють — треба якої принади, щоб залучити їх до хати* (Вас., IV, 1960, 10); // Те, що використовується як засіб відвертання уваги від чогось. *Перша монархічна Дума, булигінська Дума, була принадою, яка мала відвернути народ від революції* (Ленін, 16, 1971, 17); *Я, мов досвідчений лікар, що, в кубку підносячи дітям Прикрий напій поливоний, на біль та недугу цілющий, Спершу обмазує вінця густим .. медом, І молода нерозважність дитячого віку відразу Йде на ту хитру принаду* (Зеров, Вибр., 1966, 152).

3. Те, що вабить; спокуса. *У Львові я пробула не три, як думала, а чотири дні,.. не вважаючи на всякі принади, у п'ятницю (13-го) сіла в Schnellzug* [кур'єрський поїзд] *і за 6 годин була вже в Чернівцях* (Л. Укр., V, 1956, 336); *Хлопчик ще ні разу там не був, але в його уяві цей острів повний хвилюючих таємничих принад* (Донч., V, 1957, 11); *Багато в світі радості й принад, Країн багатих і зелених вічно, На сонці спів синій виноград, І синє море майорить музично* (Ю. Янов., V, 1959, 57); *Який то гамір на Подолі зранку! Як плеск Дніпра, шумує маскарад. Ведмедя рев, гуснявий спів шарманки, Милує очі виставка принад* (Шер., Щастя.., 1951, 27);// Привабливі риси зовнішності. *Галя мала густу, темну косу, чорні, як дві тернини, очі з довгими стрілчатими віями; мала смуглявий ніжний колір лиця, особливу гортанну мову, і її, не звертаючи ніякої уваги на такі принади, прозвали в класі циганкою* (Вас., I, 1959, 153).

4. Притягальна сила чого-небудь. *Мене держала мрій принада* (Фр., IX, 1952, 202); *Пан не може сидіти в хаті. Його тягне на двір. В тім дворі-трупі якась принада* (Коцюб., II, 1955, 59); [Я к и м:] *Коли б не ти, минув би я тепер цю господу... Тільки згадка про тебе зваблювала мене сюди якоюсь таємною принадою!..* (Гр., II, 1963, 556); *У нього великі і дуже красиві очі. Часом вони спалахували такою магічною принадою, що Надія довго не могла відірвати від них свого погляду* (Баш, Надія, 1960, 10).

5. Краса, привабливість. *Червоний відблиск від нього* [багаття] *осяває нижні гіллячки чорних верб, додаючи ще більше принади чудовій картині наддунайського вечора...* (Коцюб., I, 1955, 143); *Сиве, як протертий мак, волосся Мартинчука стало за цей час зовсім білим. Проте по-давньому було кучеряве і буйне. Цей білий ореол надавав ще більшої принади його вродливому обличчю* (Вільде, Сестри.., 1958, 263).

6. Позитивна якість, властивість, якою відзначається що-небудь; перевага. [Т і т і р:] *Воля, мій друже! Хоч пізно, як волос на старість посивів, Взнав я принади її* (Зеров, Вибр., 1966, 209); *Гадали, що вся суть, вся принада української «перелицьовки» Вергілієвої поеми полягає в тому, що «перелицьовка» ця написана українською мовою. З перекладом, мовляв, уся ця принада, вся суть утратиться* (Рильський, IX, 1962, 106); *Тим, хто відсиджується на турбазах, так званим «матрацникам», не зрозуміти принади нелегких піших походів* (Веч. Київ, 26.X 1967, 4); *Довго умовляв її Лейбко зв'язати у клунок свої речі, малював перед нею принади бердичівського життя* (Рибак, Помилка.., 1956, 165).

Да́ти прина́ду *кому* — звернути на себе чиюсь увагу, викликати цікавість до себе. *Як була близенько, Не дав їй принади, — А тепер я не знаходжу Для серця розради* (Фр., XI, 1952, 26).

ПРИНА́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прина́дити.** *Он заєць, ніби тінь, крізь присмерковий дим Крадеться, клевером принаджений густим* (Рильський, Поеми, 1957, 224); *На судні встановлено своєрідну електропастку, яка не дає змоги рибі, принадженій світлом, вийти назад* (Рад. Укр., 6.IV 1963, 3).

ПРИНА́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прина́дити.**

ПРИНА́ДЖУВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для принаджування. *Принаджувальний посів провадять за 3—4 тижні до висадження розсади і знищують перед садінням культивацією* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 240).

ПРИНА́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прина́джувати.** *Для принаджування птахів у зелені насадження слід насаджувати більше дерев і кущів, які утворюють розвилки гілок для виття гнізд* (Озелен. колг. села, 1955, 155).

ПРИНА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИНА́ДИТИ,** джу, диш, *док.*, *перех.* 1. Викликати прихід, появу кого-небудь якимсь засобом. [М а т и:] *Та що ж, принаджуй ту погань лісову, то ще діждешся колись добра!* (Л. Укр., III, 1952, 226); — *А що тепер Василинин чоловік робить: так само свариться, щоб вона на голос не принаджувала людей? — Ні, він таким добрим став, хоч до рани прикладай* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 190); — *Певна, що тепер, — перебила його дружина, — після твоїх вибриків у кабінеті Каринського, його сюди ніяким калачем не принадиш* (Шовк., Інженери, 1956, 199); // Змушувати наближатися (рибу, птаха,

звіра і т. ін.), застосовуючи якусь принаду.— *Принадити рибу треба. Хіба путній вудар без принади вудить?!* (Вишня, I, 1956, 157); // Бути причиною появи, скупчення кого-, чого-небудь у якомусь місці. *З моря дув вітер. Солона прохолода принаджувала гостей, і вони, замовивши собі каву, тислись біля вікон або сідали на веранді* (Коцюб., I, 1955, 389).

2. Заохочуючи чим-небудь, обіцяючи щось, викликати бажання займатися чимсь, брати участь у чомусь. *Обіцянками легких завоювань принадила їх* [греків] *і погнала на Вкраїну Антанта* (Гончар, Таврія.., 1957, 354).

3. Удаючись до певних засобів, зацікавлюючи чимсь, зав'язувати стосунки з ким-небудь. *Приїхала* [Мар'яна] — *зразу кавалерів з міста почала принаджувати* (Вас., I, 1959, 276); [Г а н к а:] *А ти, дівко, замість того, щоб принаджувати парубка, краще б пішла до обори та пригляділа за коровою, чого-то вона там так реве!* (Кроп., II, 1958, 131); *Чи дивувався ж хто, чи ні, як та гординя, Маруся Ковбанівна, хлопця собі принадила?* (П. Куліш, Вибр., 1969, 265); // Викликати симпатію, повагу, довір'я до себе. — *Є тут межи нами зіронька ясна, дівчина красна, що нас усіх тут принадила не лише своєю красою, але також своєю добротою* (Фр., VIII, 1952, 69); *Панія Ганна вміла розмовою любою, ласкавою журливе серце її собі з'єднати, мов дитину, її до себе принадила* (П. Куліш, Вибр., 1969, 278); // Викликати почуття кохання, потяг (про якості, властивості чиїсь). *Ясна, як мармур Пароса, Глікери красота принадила мене: Той сміх — такий дзвінкоголосий, Таке в очах її зухвальство чарівне* (Зеров, Вибр., 1966, 269); *Зоряно-сірі очі в темних пасмах вій, пелюстками маку розквітлі уста — ось що, певно, цупко принадило Остапа* (Крот., Сини.., 1948, 15).

4. Викликати певний інтерес своїми позитивними якостями, перевагами. *Він згадав свій перший візит в цій гостинній* [вітальні], *ту тишу, той спокій, який панував тоді в цьому домі і котрий так принаджував його* (Н.-Лев., VI, 1966, 87); *Обмірковуєм завжди Речі поважні, що всіх нас цікавлять і завжди на мислі: В чому покладено щастя: в чеснотах душі чи в мастку; Що нас принаджує в дружбі: правдива любов чи вигоди..?* (Зеров, Вибр., 1966, 261); // Викликати прагнення мати або робити що-небудь. *Наші автори здебільшого люди бідні, мусять заробляти, а «Киев. старина» хоч небагато, а платить. Це принаджує* (Коцюб., III, 1956, 260); *Мене не принаджують чини та нагороди.*

ПРИНА́ДИТИ *див.* **прина́джувати.**

ПРИНА́ДЛИВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **прина́дний.** *Тихо стоїть ліс. Спокійна і принадлива його глибінь* (Коб., III, 1956, 449); *Ти* [Україна] *бач яка! В вінках, у рожах, І пахнеш ситником у рань, Така принадлива, хороша* (Забашта, Квіт.., 1960, 9).

ПРИНА́ДЛИВІСТЬ, вості, *ж., рідко.* Властивість за знач. **прина́дливий.** *Проза Сенченка має незбагненну принадливість — раз занурившись у її стихію, годі й думати визволитися з-під впливу чар цих слів, образів, почувань* (Вітч., 2, 1971, 144).

ПРИНА́ДЛИВО, *рідко.* Присл. до **прина́дливий.** *Тілько Стрий не то шумить, не то журчить принадливо, котячи по камінню свої кришталеві води* (Фр., III, 1950, 8); *Її ніжні, як льон, білі кучерики принадливо в'юнилися навколо голови* (Хижняк, Тамара, 1959, 210).

ПРИНА́ДНИЙ, а, е. 1. Який принаджує до себе, викликає наближення, появу кого-небудь. *В кутку, де тінь і вогкість синя,— Павук розкинув павутиння. Гей, мушко, не лети туди — В принадне плетиво біди!* (Нех., Ми живемо.., 1960, 33); *На все удатний лис, Почувши смажене, то побіжить, то сяде, Нюшкує, чи нема де підступу та зради, Чи не отруєно принадного шматка* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 199); *Електромагнітні хвилі певної довжини в дужке принадним середовищем для комах* (Веч. Київ, 15.IV 1968, 4).

2. Який манить, викликає бажання робити що-небудь певне, брати участь у чомусь. *Його повів геройства клич принадний, Берло і меч, і біг прудкий коліс, І під вітрилом чорним він повіз Всю душу і всю кров на подвиг ратний* (Зеров, Вибр., 1966, 77).

3. Який вабить, викликає сильний потяг до себе якими-небудь якостями, властивостями. *Ось обличчя її округляється, осяюється щасливою дитячою посмішкою — такою принадною, хвилюючою, що Юрко весь аж здригається* (Ряб., Жайворонки, 1957, 12); *Кладе* [Давид] *руку на її округле і таке принадне плече, що так і хочеться схилитись на нього* (Стельмах, I, 1962, 481); *Такою гарною і принадною, здавалося, він ніколи не бачив її* (Томч., Жменяки, 1964, 18); // Який хочеться мати, використовувати, споживати; спокусливий. *Мені треба йти, кинути все — і тепло материнської хати, і обіцяну принадну перепічку,— а я не маю сили відірватись від тієї вичоганої всім нашим родом липової лави* (Збан., Єдина, 1959, 33); *Тася пригубила кетих, вино видалось їй смачним і принадним* (Дмит., Розлука, 1957, 40).

4. *у сполуч. із сл.* с и л а. Який притягає. *Ці бліді, ніби ще не збуджені до життя уста мали свою принадну, одурманливу силу для багатьох чоловіків* (Вільде, Сестри.., 1958, 347).

5. Який викликає замилування; гарний. *Над квітами літали метелики-веселики, такі кольористі й принадні, як квіти* (Ів., Вел. очі, 1956, 7); *Знов ідеш, і переливається попереду срібна гладь манливих озер, таких принадних і цілющо-свіжих* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 99).

6. Який відзначається позитивними якостями, властивостями, приємний. *Подорожні на повні груди пили принадний запах колосків* (Десняк, Опов., 1951, 28); *На горище треба лізти драбиною; принаднішого місця не знайдеш* (Донч., V, 1957, 118); // Який викликає інтерес; цікавий. *Любила вона його таким. За думки його, дивні й принадні, за його слова солодкі про казкову красу прийдешнього світу* (Сміл., Сад, 1952, 27); *Ярмарок тягся два дні, але після пригоди з панком він уже не здавався мені принадним* (Панч, На калин. мості, 1965, 21); *Коричневого кольору обличчя його, всіяне зморшками, було байдуже і замкнуте, наче зберігало якусь таємницю, принадну і важливу* (Рибак, Помилка.., 1956, 172); *Йому здавалося, що хвилину тому він закінчив якусь незвичайну мандрівку і знову повернувся в цей зрозумілий, яскравий і принадний світ* (Гур., Наша молодість, 1949, 190).

ПРИНА́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **прина́дний.** *Тут навіть у спекотливий день завжди прохолодно.. Та головна принадність у тому, що на острові гарно ловиться риба* (Наука.., 8, 1971, 45); *Краса природи, принадність жінки, чари музики і слова — все це котилось, як хвилі в далекому морі, чужі й невидимі* (Коцюб., II, 1955, 208); *Він побував із своїм другом і на горищі, і в хижці, і в погребі і повністю звідав усю принадність цих місць* (Донч., V, 1957, 119).

ПРИНА́ДНО. Присл. до **прина́дний.** *Ніжно гладить* [мене мати] *шершавою, теплою рукою, яка так принадно пахне солодким тістом* (Збан., Єдина, 1959, 44); *Прикриті зеленим листком, вони* [цукрові ягідки] *виглядали так принадно, що здавалось, немов справді були зірвані десь просто з якогось корча* (Кобр., Вибр.,

1954, 71); *Чи трави принадно синіли у лузі, Чи кулі подерли їм шлеї в напрузі, — Чом коні побігли?* (Нагн., Вибр., 1950, 16).

ПРИНА́ДОНЬКА, и, *ж.* Пестл. до **прина́да.** — *Голуб, мати, коло хати кругом облітає.— Давай, дочко, принадоньку, нехай привикає* (Чуб., V, 1874, 68); *Свахи, ставши біля входу, співали: «Відчиняй, мати, ліску, Веде син невістку, ..Для сина принадоньку, Для тебе розрадоньку»* (Фр., VIII, 1952, 66).

ПРИНА́ЙМІ *див.* **прина́ймні.**

ПРИНА́ЙМНІ, *рідко* **ПРИНА́ЙМІ,** *присл.* У всякому разі. *З радісним напруженням ловив* [Іван] *дивну мелодію пісні. Так люди не грали, він принаймні ніколи не чув* (Коцюб., II, 1955, 309); *Дрова у баби в дворі багацько. Видно, що тут у Карпатах є й свої вигоди: люди принаймі не мерзнуть зимою в хатах і не труситься од холоду* (Н.-Лев., II, 1956, 406); // У крайньому разі. [Ірина:] *Я думала, я мріяла про той день, коли ви прийдете до мене або принаймні мені прочитають ваш лист* (Коч., II, 1956, 512); // Хоч би. *«Хлопче упертий, послухайся ради принаймні в одному: Не користуйся бичем і міцніш натягай оці віжки..»* (Зеров, Вибр., 1966, 315); *Так, Репніна була надійним другом. Не побоялася вона написати Орлову, добиваючись помилування або принаймні дозволу йому* [Т. Шевченку] *малювати* (Тулуб, В степу.., 1964, 482); // Щонайменше. *Вона йшла сама, і так жваво про щось говорила, наче круг неї було, принаймні, з десяток слухачів* (Жур., Дорога.., 1948, 204); *Гржання те розбилося зараз же на десять відгомонів, і покотилося по ярузі, і пішло бродить та гомоніти понад болотечком так, наче не одна конячка заіржала, а принаймні цілий табун* (Тют., Вир. 1964, 100).

ПРИНАЛЕ́ЖНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **нале́жний.** [Воробйов:] *Я прийшов, щоб одержати приналежний мені китайський флакон* (Коч., II, 1956, 438); [Кай Летіцій:] *Руфіне, мої думки нікому не відомі, а діломя закону не ламаю та й іншому ламати не дозволю, поки того закону не скасує в дорозі правній приналежна влада і поки я зовусь префектом римським* (Л. Укр., II, 1951, 371).

ПРИНАЛЕ́ЖНІСТЬ, ності, *ж., рідко.* 1. Стан за знач. **приналежний.** *Розташування цього будинку на території залізничної зони одгородження свідчило про його приналежність до майна наркомшляхів* (Трубл., I, 1955, 81); *Національна приналежність члена гуртка* [читання] *ніколи не спливала наверх брудним накипом ворожнечі* (Кол., Терен.., 1959, 44).

2. Те, що є складовою частиною чогось, органічно властиве кому-, чому-небудь. *І однакові початки, і ретардація, і негативні порівняння, і тавтологія, і постійні епітети не є винятковою приналежністю українських дум* (Рильський, IX, 1962, 228).

ПРИНАРО́ДНО, *присл., розм.* Те саме, що **прилю́дно.** *Принародно невістку судила* [мати] (Чуб., V, 1874, 734); *Заплакану жінку востаннє обняв* [Карпо] *і поцілував принародно* (Ле, Україна, 1940, 276).

ПРИНАТУ́РИТИ *див.* **принату́рювати.**

ПРИНАТУ́РИТИСЯ *див.* **принату́рюватися.**

ПРИНАТУ́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПРИНАТУ́РИТИ,** рю, риш, *док., перех., діал.* Призвичаювати. *Батько принатурив його до чумацтва* (Сл. Гр.).

ПРИНАТУ́РЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПРИНАТУ́РИТИСЯ,** рюся, ришся, *док., діал.* Призвичаюватися. *До кожного принатурюватися треба* (Горд., Чужу ниву.., 1939, 67); *Світло крізь отвір угорі тьмяною смугою падало до льоху і ледве освітлювало середину. Але зір незабаром принатурився, і я помітив навколо стін кілька великих і малих барил* (Досв., Вибр., 1959, 423); *А ось сусіди: чи вони уміли робити землю? все було чужі роблять, а далі потроху принатурились, то й сами почали робити* (Сл. Гр.).

ПРИНДИТИСЯ, джуся, дишся, *недок., фам.* 1. Виявляти пиху, гордощі; бундючитися. *Він коли не з огидою, так з великою неохотою.. почав наймати оцю погану, рябу молодицю, а вона ще й принудиться!..* (Л. Янов., I, 1959, 43); — *Це був маленький конторник, але носа задирав так високо, що робітники навіть не ображались на його зневагу, а тільки сміялись. Принудиться, як гиндик, так у гиндика хоч хвіст поцяцькований!* (Панч, Синів.., 1959, 82).

2. Триматися по-молодецькому; бадьоритися, козиритися. — *Ти що ж оце? Мене як квочку курчатами обсадив, а сам тут півником принудився біля молодесеньких!* (Баш, На.. дорозі, 1967, 195); — *Не хорохорся, Степане. Не та в тебе ситуація. Можна сказати, одною ногою в могилі стоїш, а принудився* (Цюпа, Краяни, 1971, 386).

3. Сердитися. *Уляна неприязно мовчала, принудилася* (Горд., I, 1959, 156); — *Ніяк не вговтаю татуся. Лементує, принудиться, а спитати б чого? Бач, спалила його старий костюм* (Логв., Давні рани, 1961, 154).

ПРИНЕВО́ЛЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **принево́лити.** *Колись давно ще дід його потрапив у цю країну — і невідомо, чи з власного бажання, чи приневолений — залишився тут жити* (Донч., II, 1956, 231); // **принево́лено,** *безос. присудк. сл. Багато з них* [козаків] *до підданства старостам і державцям приневолено* (П. Куліш, Вибр., 1969, 52).

2. Те саме, що **зму́шений.** *Однак приневоленим буду їхати на Бессарабію, скоро до весни не трапиться жодного місця* (Коцюб., III, 1956, 119); *В той час, як у капіталістичних країнах творча молодь приневолена проходити через нелюдські муки, .. у нас в Радянському Союзі про молодь.. опікується Комуністична партія* (Тич., III, 1957, 459).

ПРИНЕВО́ЛЕННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **принево́лити.**

ПРИНЕВО́ЛИТИ *див.* **принево́лювати.**

ПРИНЕВО́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **принево́лювати.**

ПРИНЕВО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПРИНЕВО́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., перех., розм.* 1. Змушувати когонебудь робити щось проти волі. [Галіна:] *Щоб Маруся пішла за такого? Мене хоч би зарізали...* [Іванчина:] *Нашого брата приневолюють* (Стар., Вибр., 1959, 266); *Опришки поводилися з ним спочатку досить лагідно, думаючи, що ласкою приневолять його показати скарби* (Фр., V, 1951, 88); *Микола з жінкою старого батька підпоїли й приневолили розписку написати, щоб город од Івана одібрати* (Григ., Вибр., 1959, 53); // *до чого.* Змушувати дотримуватися чогонебудь. *Пан Пулявський навербував полк шляхти і насунув у чигринське староство силою приневолювать народ до унії* (Стор., I, 1957, 163); — *А ви молодих не зобижайте,— сказав Коваль.— Не дуже там їх приневолюйте до своїх звичаїв* (Кучер, Трудна любов, 1960, 316); // *у сполуч. із сл.* с е б е. Зусиллям волі змушувати себе робити що-небудь. *«Ну, ні! треба швидше вдатися до роботи»,— рішає хлоп'яга і справді приневолює себе обернутися до занять, до книжки* (Крим., Вибр., 1965, 326).

2. Спонукати когось до певної дії, способу поведінки, викликати певне відношення до чого-небудь. *Незабаром Войцехова почала загадувати їм домашні роботи, а це приневолювало їх щораз більше занедбувати й залишати школу* (Фр., VI, 1951, 167); *Що приневолило її оселитися тут?* (Л. Янов., I, 1959, 249); *Тон сеї фрази здався*

йому таким милим і симпатичним, що якось навіть відживив його і приневолив з надією дивитись на Віру Павлівну (Хотк., I, 1966, 52).

ПРИНЕ́СЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **принести́**. *Надя шелестіла сторінками принесеної книги, перегортала їх, а сама думала про Андрія Осокіна* (Ткач, Плем'я.., 1961, 191); *З його коротенького бобрикового пальта сипались додолу краплинки принесеного знадвору дощика* (Досв., Вибр., 1959, 248); *Тамара намагалася розважити Марину Хомівну, розповідала їй про принесені Зарою новини* (Хижняк, Тамара, 1959, 194); *Голі.. кущики саксаулу й невідомо звідки принесені вітром прозорі кулі перекотиполя — ось і все, що бачив тут Шевченко, блукаючи в околицях Кос-Аралу* (Тулуб, В степу.., 1964, 291); *Із дальніх, із чужих країн, Принесений сюди війною, Шукав гучної слави він* (Зеров, Вибр., 1966, 413); *Зимові присмерки поволі спускалися на засніжену землю, де вже з'явилися перші проталини, принесені передвесняною відлигою* (Добр., Очак. розмир, 1965, 202); — *Великі жертви, принесені нами в ім'я свободи і незалежності нашої Батьківщини,.. не минули марно і увінчалися повною перемогою над ворогом* (Гончар, III, 1959, 440); // **прине́сено**, *безос. присудк. сл. Тільки що принесено твого листа з пошти, Вірусенько* (Коцюб., III, 1956, 127).

2. *у знач. ім.* **прине́сене**, того, *с.* Те, що приніс хтонебудь. *Слободяни та козаки кинулися за Урал з відрами молока, вареними яєчками, смаженою рибою, курами та іншою птицею, цеберками борщу та каші. Голодні валкові та погоничі верблюдів вмить розкуповували принесене* (Тулуб, В степу.., 1964, 243); [Мартіан:] *Ти принесла мені вечерю?* [Альбіна *(ніяково, поставивши принесене на лавку)*:] *Та... Се Люцілла конче напосілась, щоб я твоїм пенатам віднесла* (Л. Укр., III, 1952, 313).

ПРИНЕ́СЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **принести́**.

ПРИНЕСТИ́ *див.* **прино́сити**.

ПРИНЕСТИ́СЯ *див.* **прино́ситися**.

ПРИНИЖА́ТИ *див.* **прини́жувати**.

ПРИНИЖА́ТИСЯ *див.* **прини́жуватися**.

ПРИНИ́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **прини́зити**. *В. І. Ленін рішуче засуджував суб'єктивізм в оцінці подій і всілякі спроби змалювати сучасне чи минуле в прикрашеному чи приниженому вигляді відповідно до упередженої точки зору* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 32); // *у знач. прикм. Михайло повертався вночі, щоб ні з ким не зустрітися, щоб його, зганьбленого і приниженого, ніхто не побачив* (Томч., Жменяки, 1964, 136); — *Пусти коня,— спокійно й рівно приниженим голосом промовив Ступак* (Сміл., Зустрічі, 1936, 38).

2. *у знач. прикм.* Покірний, смиренний. *Опинившись з нею сам на сам, знов відчув* [Темір], *що він маленький, принижений, що потребує ласки, як тоді, давно, коли вона мала над ним непереможну силу* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 351); // Який виражає покірність, смиренність. *Його жінка.. півдня сиділа на ганку спеціально для того, аби відбирати шану, бачити поклони і принижене згинання* (Хотк., II, 1966, 177); *Він* [куркуль] *перегортає розписки, і кожна з них щось промовляє до нього, дивиться скорботою чи приниженою прохальною усмішкою* (Стельмах, II, 1962, 95).

3. *у знач. прикм.* Пригноблений, безправний. *Лагідність голубина, погляд ясний, Патриція спокій — не личить нам. Що вдіє раб принижений, нещасний, Як буде проповідь читать своїм панам?* (Л. Укр., I, 1951, 113); *Думка про те, що саме знедолений, принижений, простий народ і є справжнім творцем всіх цінностей на землі, яскраво підкреслюється у байці* (Матеріали з іст. укр. журналістики, 1959, 29); *Про принижене становище негрів нічого й говорити: американська буржуазія в цьому відношенні нічим не краща від буржуазії інших країн* (Ленін, 27, 1972, 133); // *у знач. ім.* **прини́жений**, ного, *ч.* Той, хто перебуває під гнітом, у безправному становищі. *Тарас Григорович для знедолених вимагав волі, для принижених і скривджених — права на людяність, для голодних — хліба* (Літ. газ., 10.III 1961, 2).

ПРИНИ́ЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Стан за знач. **прини́жений** 2, 3. *Ніколи скарга, дрібний лемент не отворять їй* [матері] *уст, але й ніколи приниженість духу, обезсилення не найдуть у неї співчуття* (Коб., III, 1956, 53); *Почуття приниженості і нерівноправності переслідувало його постійно* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 22).

2. Властивість за знач. **прини́жений** 2. *У доцента з його приниженістю химерно поєднувалася настирливість* (Вол., Місячне срібло, 1961, 157); *Кутузов знову уклонився, але в цьому рухові не було ні приниженості, ні підлесливості, що їх так хотілося бачити Олександрові* [царю] *саме тепер* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 259).

ПРИНИ́ЖЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **прини́зити**. *Вимогливість не має нічого спільного з адмініструванням, грубістю, з зарозуміло-образливим ставленням до людей, з приниженням їх людської гідності* (Ком. Укр., 2, 1965, 7); *Онисія Іванівна народилася 1914 року в бідняцькій сім'ї. Свої молоді роки провела в наймах і по заробітках, зазнавала приниження і кривди від польських панів і українських багачів і попів* (Мельн., Коли кров.., 1960, 133); *Він був далекий від нігілістичного приниження цінностей, залишених минулим* (Вітч., 10, 1964, 147).

2. Стан за знач. **прини́зитися** 1. *Тикає* [фашист] *палицею в живіт і поводиться з нею не як із жінкою, а як з твариною, яку виставили на ярмарку. Щоки її горять, ніби вона сидить біля полум'я, і почуття страшного приниження пече її всю, як на жару* (Тют., Вир, 1964, 448); *А що воно — життя селянське? Вічна, до темені в голові, праця, одвічне приниження* (Стельмах, Хліб.., 1959, 432); // Зовнішній вияв цього стану. *Юля посміхнулася, закриваючи лахміттям груди і коліна. І ця посмішка гарячим струмом пройшла по офіцерах — вони, завойовники всієї Європи, вперше побачили таку посмішку, в якій не було ні кокетства, ні приниження, в ній було нічим не замасковане глузування* (Тют., Вир, 1964, 446); *Чорнявий хлопець, в якого ще тільки висівались вуса, дивився привітно і без приниження, як інші полонені* (Панч, Синіп.., 1959, 50).

ПРИНИ́ЖЕНО. Присл. до **прини́жений** 2. *Молодший* [Сапіга] *вже втратив свою войовничість і принижено просив козака, щоб про його полон сповістили княгиню Вишневецьку, вона дасть за нього будь-який викуп* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 344); *Невже вона все це має покірно вислухати, принижено повернутись і вийти?* (Донч., V, 1957, 556).

ПРИНИ́ЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **прини́жувати**. *Молодший* [брат], *хоч тихий і довгий час принижуваний, здобуває руку красуні княжни* (Фр., XVI, 1955, 125).

ПРИНИ́ЖУВАТИ, ую, єш *і рідко* **ПРИНИЖА́ТИ**, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИНИ́ЗИТИ**, и́жу, и́зиш, *док.*, *перех.* 1. Ставити в принизливе становище, ображати. *Арсен розумів, що принижує себе, але не даром кажуть, потопаючий за соломинку хапається!* (Дмит., Розлука, 1957, 75); *Релігія принижує гідність людини, і в цьому її негативна, реакційна роль у нашому суспільстві* (Наука.., 3, 1956, 32); *Буйний, грубий, часто п'яний феодал міг завжди побити, образити, принизити се-*

лянина (Іст. середніх віків, 1955, 31); — *Я ображена. Мене принизила холодна, зрадлива людина* (Довж., II, 1959, 147).

2. Применшувати значення, роль кого-, чого-небудь, видавати менш значним. *Знаючи, яку високу оцінку Гоголю дав Драгоманов і яку відсіч дав він Кулішеві, що принижував Гоголя як побутописця українського життя, Франко саме до Драгоманова звертається з проханням написати біографію Гоголя* (Рад. літ-во, 3, 1957, 46); *Заздрість, що все сьогочасне принижує завжди і ганить, В пащі несситій моїх не поглинула пісень* (Зеров, Вибр., 1966, 336); *Мета імперіалістів — занести в соціалістичне суспільство бацили буржуазної ідеології, принизити міжнародний авторитет і величезні успіхи Радянського Союзу, посіяти розбрат між народами нашої країни* (Матер. XXIV з. КП України, 1971, 55); *Рильський перегукується з В. Маяковським, засуджуючи «сучасних дикунів», які захоплюються розвитком техніки і намагаються принизити мистецтво* (Мист., 5, 1968, 26).

3. *рідко.* Зменшувати інтенсивність, силу вияву чого-небудь. *Лише незначно принизивши темп маршу, дивізія продовжувала йти за своїм напрямком* (Ле і Лев., Півд. захід. 1950, 331).

ПРИНИ́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся *і рідко* **ПРИНИЖА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПРИНИ́ЗИТИСЯ,** и́юся, и́зишся, *док.* 1. Ставити себе в принизливе становище. — *Поки сили були — робив. А тепер передав майстерню синові. Ой, скільки довелося задля цього вклонятися й принижуватися...* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 118); *«Як? Іти служити до фашистів? Перед ними принижуватися, догоджати їм? Боротися проти свого народу?» — тремтіла Тамара* (Хижняк, Тамара, 1959, 50); *Звільнений з роботи в комунгоспі Ельясберг потикався в інші установи міста й таки змушений зломити особисте, принизитися до прохання на працю до того ж Мухтарова* (Ле, Міжгір'я, 1953, 429).

2. Ставати покірним, смиренним. *Тяжко, важко по світу нудитись Із срамотним тавром на чолі, А ще тяжче на брата дивитись, Як бідує на власній землі, Як принизивсь у рабській покорі* (Стар., Поет. тв., 1958, 70).

3. Втрачати значення, роль. *В тому світі, де мірою є прибуток, людина принижується до ролі автомата, до речі, досить недосконалого* (Рад. літ-во, 7, 1971, 16).

ПРИНИ́�жУЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **прини́жувати.** *Втягти жінку в суспільно-продуктивну працю, вирвати її з «домашнього рабства», визволити її від залежності—отупляючої і принижуючої—від вічної і виключної обстановки кухні, дитячої кімнати — ось головне завдання* (Ленін, 40, 1974, 186); *Я ніколи не витримую до кінця фальшивого або принижуючого мене становища, і коли не можу просто встати і піти, то вириваюся, рвучи своє серце та, певне, й чуже ранячи* (Л. Укр., V, 1956, 436).

ПРИНИ́ЗИТИ *див.* **прини́жувати.**

ПРИНИ́ЗИТИСЯ *див.* **прини́жуватися.**

ПРИНИ́ЗЛИВИЙ, а, е. Який ображає гідність. *Принизлива професія рикші існує в Індії та в кількох інших східно-азіатських країнах відтоді, як там запанували колонізатори* (Літ. Укр., 29.XI 1968, 4); *Десь зверху падав з дзенькотом глухим.. Жебрацький гріш, мутне кружальце з міді, Принизливий, убогий гонорар, Який в ганьбі, в мовчанні, в зненавиді Приймав на бруку лондонський маляр* (Бажан, Роки, 1957, 189); *Глянула* [Тамара] *вгору — жодної зірочки на небі, неначе й природа одвернулася од них* [полонянок], *нужденних, затурканих, і не хоче бачити їхнього принизливого становища* (Хижняк, Тамара, 1959, 165); *В голосі* [чоловіка] *не відчувається ні самовпевненої зверхності, ні принизливої запобігливості* (Руд., Вітер., 1958, 105).

ПРИНИ́ЗЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **прини́зливий.** *Незважаючи на весь тягар заслання, принизливість миколаївської солдатчини, революційний дух поета* [Т. Шевченка] *не був зламаний* (Рад. літ-во, 2, 1964, 27).

ПРИНИ́ЗЛИВО. Присл. до **прини́зливий.** *Як це принизливо. Доки він з матір'ю буде труситися над кожною кроною..?* (Хижняк, Килимок, 1961, 88); *Ткачук добре знав, чого хоче Ласій, ждав тільки, щоб старий попросився у нього принизливо, а тоді вже він йому, як милостиню, кине тепле слово* (Збан., Переджнив'я, 1960, 155); — *Мухо, ти? ..— запитав* [Федір] *розгублено. На це прізвисько Муся раніше покірно і навіть охоче озивалася. Тепер воно різонуло їй вухо. Прозвучало образливо й принизливо* (Ткач, Арена 1960, 195).

ПРИНИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИНИ́КНУТИ,** ну, неш, *док.* Щільно притулятися до кого-, чого-небудь. *Напускає* [віла] *туману на варту, насилає сон твердий на неї, приникає вухом скрізь до мурів, наслухає, чи не чутно гуку* (Л. Укр., I, 1951, 390); *Як почув Чіпка, що до його грудей приникли її гарячі груди, опустив розставлені руки, та й обвив їх кругом її стану...* (Мирний, I, 1949, 334); *Він одійшов до стіни й приник до неї лицем* (Мик., II, 1957, 201); // *тільки док.* Зайнявши місце біля чого-небудь, де-небудь, притихнути. *Навіть вартовий, що завжди походжав коридором, і той приник у своєму куточку на стільчику біля грат* (Досв., Вибр., 1959, 122); **Образно.* *Шорстко вусик над губою Їжачком рудим приник, Око кулькою стальною Між сухих шуршить повік* (Бажан, Роки, 1957, 186).

ПРИНИ́КНУТИ *див.* **приника́ти.**

ПРИНИ́ШКЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **прини́шкнути.**— *Еге-е! — протяг він наче до себе, скинув з плеч рушницю й бахнув над головами приниш клих втікачів* (Коцюб., II, 1955, 350); *Вірця стояла принишкла, боялась слово вимовити, боялась поворухнутись* (Дмит., Паречена, 1959, 207); *Побризкані росою, трави стояли тихі, принишклі, бо ранок був теж тихий та безвітряний* (Тют., Вир, 1964, 230); *Під кручею, десь далеко внизу, лежав принишклий, знесилений від спеки Дніпро* (Збан., Сеспель, 1961, 167); *Вони* [В. І. Качалов і П. К. Саксаганський] *відчувають, що в кількох кроках за ними слідкують студенти. Але артисти не озираються. Нехай ідуть! Нехай теж зроблять прогулянку по цій квітучій Володимирській вулиці, повз принишклий оперний театр, який зараз ніби остигає від голосів і музики* (Мартич, Повість про нар. артиста, 1954, 11); *Защеміли принишклі рани від довгого й настирливого катування в цьому льоху* (Ле, Наливайко, 1957, 443); *Темні дула кулеметів, принишклих на тачанках, дивилися з темряви просто на Фрунзе* (Гончар, II, 1959, 433); **Образно.* *Тиша була повна причаєних звуків, а порожнеча — принишклих небезпек* (Смолич, Дитинство, 1937, 128).

ПРИНИ́ШКЛІСТЬ, лості, *ж.* Стан за знач. **прини́шклий.** *З палацу нічого не чулося. Ця таємнича принишклість лякала більше, ніж гомін і галас погоні* (Смолич, I, 1958, 95).

ПРИНИ́ШКЛО. Присл. до **прини́шклий.** *Орися сидить принишкло, нервово перебирає пальцями оборочку фартушка, блідість поволі зникає з її обличчя* (Тют., Вир, 1964, 96); *Німці-колоністи. Ті, що досі сиділи принишкло,.. враз ошкірились, показали свою справжню натуру* (Гончар, Таврія.., 1957, 411).

ПРИНИ́ШКНУТИ, ну, неш, *док.* 1. Перестати рухатися і видавати звуки; завмерти. *Всі принишкли, і так тихо стало в покої, що чути було, як потріскують*

свічки на роялі (Тулуб, В степу.., 1964, 480); *Щось підозріло зашелестіло в кущі глоду і поповзло. Хлопці спочатку були злякалися і принишкли* (Коп., Сон. ранок, 1951, 108); *Почувши стукіт копит, вона* [пташина] *занепокоїлась, принишкла, а потім безтурботно вискочила на купину* (Стельмах, Правда.., 1961, 359); // Намагаючись бути непоміченим, застигнути де-небудь; причаїтися. *Янко наблизився до старої яблуні над ровом. Гарик принишк за кущем* (Трубл., II, 1950, 74); *Прийшли діти до рівчака, заросло низькими кущами. Василь пригнувся, принишк* (Коп., Як вони.., 1961, 45); // Перестати віяти (про вітер). *Вітер принишк у густому очереті понад ставом* (Кучер, Пов. і опов., 1949, 41); // Стати нерухомим, перестати утворювати звуки від припинення дії зовнішньої сили (про предмети). *Лежить, не зворухнеться на воді латаття, біліють великі квіти лілей, таємничо принишкли очерети* (Гончар, II, 1959, 266); *Принишкли скуті льодовим покровом бурхливі хвилі на Каховському та Кременчуцькому морях* (Рад. Укр., 2.III 1962, 3); // *перен.* Виявлятися неяскраво, невиразно, бути прихованим (про почуття). *Обличчя в неї було таке переляканe. Такий жах принишк і тремтів їй в очах* (Головко, I, 1957, 88); *В глибині цих синіх, як морське плесо, очей принишкла, здавалось, якась нерозгадана журбатаємниця* (Донч., II, 1956, 96).

2. *перен.* Перестати активно діяти; притихнути. *Стоїть глибока ніч на Піренеях, але принишкли люди педарма: комуністична справа надихне їх і вирве з-під франкістського ярма* (Голов., Поезії, 1955, 57); *Каленяк уже давно не бачив свою дружину такою смирною. Побоювався, що вчинить веремію, а вийшло навпаки — принишкла* (М. Ю. Тарп., Незр. горизонт, 1962, 39); *Хома відразу витверезився, принишк* (Довж., I, 1958, 84); // Перестати виявляти ознаки життя, діяльності. *Люди відразу ж розсміялися. І цей сміх продовжив життя палацу* [панському], *який принишк тепер, неначе за чавунною огорожею побувала чума* (Стельмах, I, 1962, 614); *Ціле містечко Августове принишкло, терпляче підставивши боки своїх хаток під осінню зливу* (Досв., Вибр., 1959, 163); *Принишкнувши в складках місцевості, густо зеленіли фарбованими стволами батареї* (Гончар, I, 1954, 378); *Образно. *Майнула думка повернути просто степом до Карасу. Навіть схопився* [Саїд], *але то була тільки іскра незгаслої ще Саїдової енергії, що блиснула й одиноко принишкла* (Ле, Міжгір'я, 1953, 202); // Перестати діяти (про машини, механізми). *Малого в сховище внесли, принишкли телефони* (Рудь, Дон. зорі, 1958, 90); *Тихо в полі. Принишкли гармати* (Довж., I, 1958, 390).

ПРИНО́С, у, *ч., розм.* Те, що приноситься кимсь як дарунок; приносини. *Катря втихомирилася. Та як же було й не втихомиритися, коли син обіцяє такі багаті приноси?* (Мирний, IV, 1955, 288); *Зачалася вечеря таки від Гринькового приносу. Пили горілку й їли ковбасу* (Март., Тв., 1954, 314); *Здобула* [Лександра] *собі пропуск у тюрму і пішла, узявши з собою щось їстівного на гостинець.. На приноси й не розглядалася* [Тодоська] (Дн. Чайка, Тв., 1960, 85).

ПРИНО́СИНИ, син, *мн., розм.* Те, що приноситься кимсь як дарунок; принос. *Копронідос поклав на вікні свої приносини, вдарив три поклони перед чудовним образом* (Н.-Лев., III, 1956, 366); *Образно. *І я бачу її, бачу ту, кому до страдницьких ніг клали поети всього світу і всіх століть найдорожчі свої приносини. Бачу матір* (Рильський, Поеми, 1957, 294).

ПРИНО́СИТИ, о́шу, о́сиш, *недок.,* **ПРИНЕСТИ́,** су́, се́ш, *док., перех.* 1. Несучи кого-, що-небудь, доставляти кудись. *До мене приносять лампу і прохають на чай* (Коцюб., I, 1955, 261); *Іноді і сам* [Андріяка] *падав замертво, оглушений шворнем, так що приносили його потім старій Андріячисі в рядні* (Гончар, Таврія, 1952, 17); *Орел йому* [стрільцеві] *й каже: — Принеси мене до своєї хати та годуй мене м'ясом доти, поки в мене крила повідростають* (Укр.. казки, 1951, 213); *Мати — як мати: їх* [пташат] *гріє й годує; Рада віддати їм все: То комара їм чи мушку готує, То черв'ячка принесе* (Щог., Поезії, 1958, 299); *Образно. [Д і в ч и н к а:] *На двобій ти з лютим Змієм Мусиш, лицарю, піти. Все ти матимеш, що схочеш, Зробить Князь для тебе все, А вона тобі в дарунок Власне серце принесе...* (Олесь, Вибр., 1958, 468); // *також без додатка.* Своїми внесками збільшувати розміри майна, прибутків. *Дочки не принесуть, а й що є, то рознесуть* (Мирний, I, 1949, 207); *Дружина в придане принесла йому не гроші, а десятини* (Стельмах, II, 1962, 92); // Приходити з якимсь повідомленням.— *Двійки став приносити* [Павлуша] (Головко, II, 1957, 374); *Баби Зіньці страх як хотілось сказати Романові, що вона принесла добру звістку про Соломію, хотілось втішити засмученого хлопця* (Н.-Лев., VI, 1966, 329); // Доставляти інформацію (про засоби зв'язку). *Що не день, то все тривожніш ставало на слободі. Недобрі вісті приносили газети з Далекого Сходу, з війни* (Головко, II, 1957, 217); *В'язання вже випорсало їм* [бабам] *з рук, але вони теж нетерпляче очікували, що ж сьогодні принесе радіо з фронту* (Баш. На.. дорозі, 1967, 200).

Прино́сити (принести́) в дар *див.* **дар.**

◇ **Прино́сити (принести́) в же́рту:** а) (*у сполуч. із сл.* с е б е) гинути, страждати заради когось, чогось. *Радянські воїни, не вагаючись, приносили себе в жертву заради перемоги над озвірілими расистами, заради торжества більшовицької правди* (Панч, В дорозі, 1959, 243); б) *(що)* добровільно відмовлятися від чого-небудь, утрачати щось заради чогось іншого. *Перед велінням бога безпорадний, Закоханий у панцир свій і спис, Енеїв син у жертву їм приніс Свою любов і серце Аріадни* (Зеров, Вибр., 1966, 77); **Прино́сити (принести́) же́ртву** *див.* **же́ртва; Соро́ка на хвості́ принесла́** *див.* **соро́ка.**

2. Силою свого руху доносити що-небудь (про вітер, течію). *Ріки і струмки, які впадають в озеро, приносять з собою багато піску, глини, мулу* (Фіз. геогр., 5, 1956, 53); *Тільки ти примірився скривитися,.. а свіжий вітрець і хто його зна звідки принесе гайові пахощі — наче скаже: не кривись* (Вовчок, VI, 1956, 277); *Налетів дужий порив вітру, мало не зірвав з осокорів могутніх крон, приніс звідкілясь клубок густої пилюки* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 66); // Силою свого руху спричиняти певні фізичні явища (про вітер, течію). *Погода тут файна. Хоч часами вітер приносить дощі* (Коцюб., III, 1956, 406); *Мабуть, цей холодний вітер незабаром принесе на поля сніг* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 51); *Північно-Атлантична течія* [Гольфстрім] *називається теплою течією. Вона приносить до берегів Європи тепло* (Фіз. геогр., 5, 1956, 58); // *безос., перен., фам.* Приходити, приїжджати куди-небудь нежданим або небажаним. *Мене по волі і неволі Носило всюди. Принесло На старість ледве і додому* (Шевч., II, 1953, 205); *В кутку, укрившись брезентовим плащем, спав Тетеря. «Принесло його на мою голову. Орися тепер побоїться вийти до озера»,— роздумував Тимко* (Тют., Вир, 1964, 18).

◇ **Біда́ (скру́та** *і т. ін.*) **принесла́** — біда (скрута і т. ін.) є причиною приходу, приїзду кого-небудь кудись.— *Що ж вас принесло: чи сідельце, чи весло? — Біда принесла,— коротко промовив нахмурений Левченко* (Стельмах, Хліб.., 1959, 459); **Бог (госпо́дь)**

приніс *кого* — прийшов, приїхав хто-небудь. — *Чого тебе господь приніс, брате?* — *Задумав собі та й поїхав* (Вовчок, I, 1955, 19); — *А вставай, панотче,— бог гостя приніс!* — *крикнула вона* (П.-Лев., III, 1956, 21); **Дідько (нечи́стий, чорт** *і т. ін.*) **приніс; Лиха годи́на принесла́** *кого* — прийшов, приїхав хто-небудь (несхвально). *Хтось стукав в сінешні двері. Кого це дідько приніс?..* (Руд., Остання шабля, 1959, 43); *«І приніс нечистий оцю циганку! Вона забере в мене всі корови, гуси й індики»,— подумала Терлецька* (П.-Лев., III, 1956, 55); [К и р и л о *(набік):*] *От лиха година принесла цього попенка!* (Мирний, V, 1955, 144); **Яки́м вітром принесло́?** — уживається для вираження здивування з приводу несподіваного прибуття кого-небудь. *Розчиняються двері будиночка.* — *Здрастуйте, товариші!* — *Здрастуй, товаришу! Доброго здоров'я!* — *Яким вітром принесло?* (Довж., I, 1958, 136).

3. Приходячи, мати на собі, з собою що-небудь. *В складках своєї одежі приносив запах полів, мов старозавітний Ісав* (Коцюб., II, 1955, 228); *Левко пройшовся по хаті, зупинився перед жердкою, з якої звисала голубенька спідничка, до неї причепилась надломана стеблина лугового дзвіночка. Видно, аж з лугу принесла його Христина* (Мирний, I, 1954, 547); — *Гляди з собою казармених не принеси. Жінка моя за блощиць і тебе, і мене з світу зжене* (Тулуб, В степу.., 1964, 140); *Образно. *В небі ластівка мріє далека, що на крилах весну принесла* (Сос., II, 1958, 59); // Приходячи, приїжджаючи, бути під впливом вражень, мати якесь почуття, настрій і т. ін. *Вечорами приходила з сусідньої дачі кучерява курсистка, заслана звідкись. Вона приносила на обличчі казковий, не з сього світу захват, а під пахвою книжку* (Коцюб., II, 1955, 219); *Які ж враження від своїх далеких подорожей приніс П. Дорошко?* (Мал., Думки.., 1959, 39); *Краще вже в затінку постояти, краще знову принести додому нерозхлюпану тривогу і ні перед ким не розкриватися з нею* (Стельмах, I, 1962, 260).

4. Своєю появою, присутністю змінювати стан чого-небудь, викликати певний настрій, почуття і т. ін. у когось. *Розлад у Сніжковій сім'ї все глибше пускав своє коріння.. Свавільна дочка завжди приносила свари* (Горд., II, 1959, 211); — *Ох, голово ти моя мила! — каже Сомко.— Ти і в темницю приніс мені утіху! Тепер мені легше буде за правду страждати* (П. Куліш, Вибр., 1969, 190); *З одруженням нічого, власне, не змінилося в побуті Івана Івановича, тільки, звісно, дружина принесла в домівку жіночу охайність* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 25); // Спричиняти своїми діями кому-небудь щось (горе, щастя, радість і т. ін.). *Що день божий Радості приносить Своїй матері щасливій Дочка уродлива* (Шевч., II, 1953, 13); — *Як собі не суди мене, а я не відступлюся від тебе. От і думай, що хочеш і як хочеш! Не заставляй мене і комусь і собі принести горе!* — *пригнаючись швидко вийшов* [парубок] *з хати* (Стельмах, I, 1962, 551); // Своїми діями, діяльністю здобувати що-небудь для когось, чогось. — *Я піду куди треба, я впаду навколішки, я виблагаю і принесу вам землю!* (Коцюб., I, 1955, 114); *Ян переможець приніс він* [еллін] *знаття нам про те, що можливе, Що неможливе в природі, про розуму межі останні* (Зеров, Вибр., 1966, 125); // Своєю діяльністю збагачувати зміст, склад чого-небудь.— *Я марила, а життя пливло мимо мене, і я нічого йому не давала, нічого не приносила* (Хотк., II, 1966, 174); *В українську радянську поезію Бажан приніс глибоку, відточену культуру художньої думки* (Вітч., 10, 1964, 149).

5. Створювати наслідок своєї дії, впливу (про щонебудь). *Розпутне життя в молодості приносить хворобу на старії* [старі] *кості* (Номис, 1864, № 8786); *Великі зміни приносить у колгоспне виробництво, у побут колгоспників використання електроенергії* (Колг. Укр., 4, 1956, 2); *Сон приніс капітану силу й бадьорість* (Збан., Між.. людьми, 1955, 38); *Великі спустошення спричинили морози в садовому господарстві середньої Росії. Чимало шкоди завдали вони й Мічурінському саду. Але якими б значними не були втрати, мороз приніс Мічуріну й своїй відкриття* (Довж., I, 1958, 473); // Давати результати свого росту, розвитку. *Як дерево, що не приносить плоду, А тільки кидає на родючих тінь, Висмоктує з-під їх коріння воду, Ще й пнеться понад них у височінь* — *Так ти живеш* (Павл., Бистрина, 1959, 229); *Кожна галузь колгоспного виробництва важлива і повинна всебічно розвиватися й приносити прибуток* (Рад. Укр., 21. II 1951, 2); // Давати якийсь результат (про чиюсь дію, діяльність). *Спостереження вчених приносили все нові й нові докази правильності системи Коперніка* (Наука.., 1, 1959, 47); *Не спали голодні й холодні, котрим денний заробіток не приніс ні шматка хліба* — *загасити голодну згагу* (Мирний, I, 1954, 330).

6. *розм.* Народжувати дитину. — *Куди, молодице, зібралася?* — *гукає через пліт з сусідського подвір'я Василина Величко, дебела, важкотіла жінка, яка, проклинаючи свою долю, мало не щороку приносить Миронові дітей* (Стельмах, I, 1962, 221); *Вона мало не щороку приносила йому то сина, то дочку...* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 11); *Капітан зманив у нас дівку, Оксану. Так вона утекла від нього і принесла сього хлопчика* (Кв.-Осн., II, 1956, 468).

7. З'являтися разом з настанням якогось часу. *В життю, мов на шляху, лиць сотні стрічаєш, ..Зирнеш, заговориш і стиснеш за руку* — *Найближча хвилина приносить розлуку* (Фр., X, 1954, 55); *Кожний день приносив Софії нові несподіванки й тривоги* (Шиян, Гроза.., 1956, 240); [В а с и л ь:] *Тепер ним* [лицарством] *нічого не вдієш. Інші часи настали — інші заміри принесли* (Мирний, V, 1955, 113); *Ранок приніс тривожну несподіванку: вороги уже попереду* (Коз., Гарячі руки, 1960, 142).

ПРИНО́СИТИСЯ, о́шуся, о́сишся, *недок.*, **ПРИНЕСТИ́СЯ,** су́ся, се́шся, *док., розм.* 1. Приходити, приїжджати, прилітати швидко куди-небудь. *Принеслася* [кобила] *якось перед Іванову хату, стала та й дожидає, заки газда вийдуть із хати та приміститься на возі* (Март., Тв., 1954, 44); — *Чи не на крилах, бува, принеслися, Настасе Парамоновичу?* (Баш, На .. дорозі, 1967, 239).

2. Доноситися звідки-небудь (про запахи, звуки).

3. *тільки недок.* Пас. до **прино́сити.** *Деякі вчені вважають, що від язичеського бога Хорса, якому приносилися ці жертви* [живі птахи], *й виникла назва острова* (Наука.., 8, 1967, 45).

ПРИНОТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИНОТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* Робити короткі записи, помітки на папері. *Вкінці удався* [Густав] *й на поле, взявши з собою мапу і шнур, міряв, бродив.. та приноткував кождий ступінь* (Фр., III, 1950, 78).

ПРИНОТУВА́ТИ *див.* **приноту́вувати.**

ПРИНОША́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., перех., заст., уроч.* Приносити. *Пружні луки приношайте, подавайте добрі стріли* (Бажан, II, 1947, 97); *Вона* [людина] *мурує і кує, І розкриває неба шати, І все, що створене, своє Готова щедро приношати* (Мал., Полудень.., 1960, 144).

ПРИНО́ШЕНИЙ, а, е. Який втратив новий вигляд від носіння (про одяг, взуття). *Я й до церкви прийшла не так-то убрана: чорна хустка прохоровська приношена, свитянка біла* (Барв., Опов.., 1902, 253); *Його*

нова смушева шапка аж наче горіла між старих, приношених шапок (Юхвід, Оля, 1959, 302); *На матері приношена запаска, Збережена іще з дівочих літ* (Воронько, Тепло.., 1959, 172); *Македоняка теж взяла до своєї хати двойко хлоп'ят, одягнених у старенькі пальтечка, обутих у приношені валянки* (Шиян, Гроза.., 1956, 332).

ПРИНО́ШЕННЯ, я, *с., заст.* 1. Дія за знач. **прино́сити** 1.

2. Подарунок.

ПРИНУ́КА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **приму́шування.** *Як не даси з просьби, то даси з принуки, а чого просьба не докаже, то докажуть буки* (Номис, 1864, № 1059); *І хоч би все добро своє Віддав я бідним без принуки, Хоч би і тіло та життє Віддав на смерть, на тяжкі муки, А в серці би любві* [любові] *не мав, Нічим би був, нічого б не здолав* (Фр., XI, 1952, 446); *— А вони чому вирішили саме тут поселитись? — Не самі поселились. Принукою їх поселили* (Гончар, III, 1959, 60); // Той, хто примушує до чогось. *«Гриць наварив, Гриць і поживай!» Тільки що я собі теє промовив, мене наче вхопило: годі панькатися з тією принукою* [чортом] (Вовчок, VI, 1956, 272).

Да́ти припу́ку *кому* — примусити, спону́кати когонебудь до чогось. *Як хочеться іноді їй дати і принуку, приневолити його чим-небудь задуматись, хоч він і так мов темною хмарою завсіди оповитий!..* (Хотк., I, 1966, 45).

2. Те саме, що **запро́шення.** [М а р т а:] *У нас не так ведеться, як буває в інших, що і їсти і пити настановлять, а принуки немає* (Вас., III, 1960, 102); *Коли б Галя не була промовила «прошу говорити», то хто знає, чи їмость* [милостива пані] *була би так хутко зважилася на слова. А так Галина принука заставила їмость обізватися, не надумуючись* (Март., Тв., 1954, 447); *— Зброю і коня беремо собі.. — Дівчина зітхнула і мовчки скорилася.. З якогось внутрішнього почуття самоохорони горнулася ближче до Богуна, і без принуки йшла* (Ле, Наливайко, 1957, 301).

3. Те саме, що **обо́в'язок.** — *А ти ж це яким вітром?..— Суховієм. Я в селі уже четвертий рік. Головую в колгоспі..— Обіймав* [Павло] *не малу посаду. А це ось... Суховієм. Значить, приїхав з принуки* (Мушк., Серце.., 1962, 10); *Знов пориває дух до згір'їв тих принадних, До затишних долин, нагірних бурчаків І навіть — до світлиць, принукою досадних, Що розум кний з них на волю рвавсь-летів* (П. Куліш, Вибр., 1969, 390).

4. Те саме, що **по́штовх** 2. *Бачу: ось вже йде час кари — Громи в тебе* [папо] *б'ють, мов з хмари, Громи здобутків науки — Для ще більшої принуки Всім борцям за викриття Тайн природи та життя* (Фр., XIII, 1954, 399); *— А, отче Дем'яне, ви?.. — Так, це я, вельможний князю. Важливі й страшні справи принукою стають, мусив іти і потрубувати вашу милость* (Ле, Наливайко, 1957, 120); *Цензурна заборона.. була для Івана Карповича принукою до заглиблення в душу народу, до.. обсервації найрізніших сторін народного життя* (Про мист. театру, 1954, 158).

ПРИНУКА́ТИ *див.* **прину́кувати.**

ПРИНУ́КУВАТИ, ую, уєш *і* **ПРИНУКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок., перех. і без додатка, розм.* 1. Те саме, що **підганя́ти** 1. — *Який же в вас начальник? Чи добрий чоловік? Чи робочий? Чи, може, тільки ладен посякчас кричати, та принукувати, та поганяти? Знаю я ті начальства!* (Н.-Лев., VI, 1966, 31); // Примушувати до чого-небудь. *На землі нашого брата значно більше, аніж пана, і ми повинні принукати його до праці, а не він нас* (Ле, Україна, 1940, 204).

2. Те саме, що **спонука́ти.** *Серце йому набрякало від тих же почуттів, які ляцати й заливатися принукували соловейків* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 322); *Ліс нині наче зачарований, такий гарний. Тиша в нім панує. Спокій, глибина немов принукає чоловіка що раз, то більше вгліб* (Коб., III, 1956, 444).

ПРИНЦ, а, ч. Титул члена королівської родини або можновладного князя в Західній Європі, а також особа, що має цей титул. *Коли Уельський принц зійшов на батьків трон, Він, як наказує традиції закон, Перед підданцями промову мав поважну* (Рильський, I, 1960, 233); *Розіслав тоді граф людей по світу скликати гостей на весілля своєї доньки, яку посватав заморський принц* (Казки Буковини.., 1968, 118).

ПРИНЦЕ́СА, и, *ж.* Титул дружини або дочки принца. *Головну роль у цьому класичному танці виконувала її високість принцеса* (Мист., 5, 1964, 40); *Колишній югославський король Петро прибув на постійне проживання до Бразілії. Прибув не сам, а разом з своєю дружиною, колишньою грецькою принцесою Олександрою* (Вишня, I, 1956, 448); *На тлі блакитного неба сяє дівоче вбрання, вишите часом з таким бездоганним смаком, якому позаздрили б і принцеси* (Довж., I, 1958, 79).

ПРИ́НЦИП, у, ч. 1. Основне вихідне положення якоїнебудь наукової системи, теорії, ідеологічного напряму і т. ін. *Досвід СРСР довів, що вірність принципам марксизму-ленінізму.., тверде й неухильне проведення їх у життя і захист від усіх та всяких ворогів і опортуністів — необхідна умова перемоги соціалізму* (Програма КПРС, 1961, 16); *Встановити загальні принципи художнього перекладу можливо. Дати готові рецепти на всі випадки перекладацької практики — про це й думати годі* (Рильський, IX, 1962, 80); *Принцип комуністичної партійності Горький вважав головним ідейно-естетичним принципом соціалістичного реалізму* (Ком. Укр., 3, 1968, 84); *Нехай що завгодно базікають запопадливі гнучкодумці, він доведе, що в науці, як і в житті, є принципи, яких не можна то підносити вгору, то шпурляти під ноги* (Жур., Звич. турботи, 1960, 13); // Основний закон якої-небудь точної науки. *Понад триста років людині відомий принцип всесвітнього тяжіння Ньютона* (Знання.., 2, 1966, 8).

В при́нципі — в основному, в загальному. *В Києві єсть літературно-артистичне товариство,.. був визначений конкурс літературний і здійнято і рішено в принципі питання про подачу українських творів* (Л. Укр., V, 1956, 186).

2. Особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось. *Основного принципу моєї системи господарювання — мого «секрету» .. я вам не скажу* (Смолич, I, 1958, 74); *Багато ще чого тут нема із звичного комфорту, можем тільки мріяти зараз про душ, споруджений вдома батьком на принципі використання сонячної енергії* (Гончар, Тронка, 1963, 259); *Добір головних героїв і принципи їх розкриття в історичному романі багато в чому визначаються естетичною метою, особливостями обраного жанру* (Рад. літ-во, 3, 1957, 9); // Правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства і т. ін. *Непорушним принципом політики КПРС є єдність слова і діла* (Ком. Укр., 10, 1967, 21); *Навіть Горобець заявив про свою незгоду з принципами старого активу* (Мик., II, 1957, 501).

3. Перекопання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці. *Його брала злість, бо його принцип деспотизму в сім'ї й послухання жінки Марта потоптала ногами* (Н.-Лев., I, 1956, 391); *На прощання Галя боязко подала Грицькові руку. Грицько з принципу не давав «бабам» в класі руки,— тепер, немов соромлячись чогось, стиснув помалу холодні Галині*

пальчики (Вас., І, 1959, 161); *Сумлінність — ось принцип хлібороба, якщо, звичайно, він справжній хлібороб* (Хлібороб Укр., 7, 1968, 11); *«Зрадити своїм принципам, піти на службу до тих, хто душить твій народ? — Ні, ні, пане добродію, цього ти не діждеш від народної учительки»* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 52).

ПРИНЦИПА́Л, а, ч. 1. *заст.* Хазяїн, начальник. *Юзик з чудернацьким виразом догідливості, поблажливості і підлесливості ставився до свого принципала* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 479).

2. *ірон.* Про керівника якого-небудь підприємства, установи. *Таня застругала останній олівець, згорнула з столу в папірець стружки, взяла стаканчик з олівцями (Кукулик любив різнокольорові олівці) і понесла в кабінет принципала* (Загреб., День.., 1964, 18).

ПРИНЦИПА́Т, у, *ч., іст.* Державний устрій у стародавньому Римі, при якому зберігались республіканські установи, але влада фактично належала імператорові.

ПРИНЦИПІА́ЛЬНИЙ, а, е. Те саме, що **принципо́вий.** *Я ж думаю, що нам у львівські сварки нема рації встрявати, бо то здебільшого навіть не принципіальні, а так собі «бабські» сперечки* (Л. Укр., V, 1956, 420); *Наприкінці* [засідання комуни] *Гріпич узяв слово для кількох принципіальних зауважень* (Мик., II, 1957, 526); — *Варя, наш колгоспний художник, мене й розмалювала. Принципіальна дівчина, не подивилася на дружбу — нарисувала!* (Ковінька, Кутя.., 1960, 68); *Вони* [селяни] *були принципіальні вороги всякого підписування, боялися, що се буде «або на панщину, або на більші податки»* (Фр., VIII, 1952, 36).

ПРИНЦИПІА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Те саме, що **принципо́вість.** *Невтомна діяльність Леніна, його принципіальність і наполегливість, його залізна воля, що ламала всі перепони на шляху до наміченої мети, забезпечили видання «Искры»* (Біогр. Леніна, 1955, 46); *Одною з найхарактерніших рис П. І. Лященка як вченого була його наукова принципіальність, вимогливість до себе і до своїх учнів* (Вісник АН, 1, 1957, 64).

ПРИНЦИПІА́ЛЬНО. Те саме, що **принципо́во.** *До речі сказати: автономія, як реформа, принципіально відмінна від свободи відокремлення, як революційного заходу* (Леніп, 30, 1972, 40); *Радянські металурги наполегливо працюють над створенням принципіально нової технології виробництва металу* (Рад. Укр., 1.XII 1961, 2); *Як старий вояка, він принципіально ходив тільки у військовому одязі, навіть зірку носив на кашкеті* (Минко, Ясні зорі, 1951, 114).

ПРИНЦИПО́ВИЙ, а, е. 1. Стос. до основ, суті чого-небудь. *Виникла суперечка на принциповому грунті* (Вас., І, 1959, 157); *Ми не зустрічаємо справді серйозних, принципових статей про дитячу літературу* (Донч., VI, 1957, 595); *Сувора, глибоко принципова і водночас доброзичлива й товариська критика П. Тичини справила велике враження на І. Микитенка* (Літ. Укр., 29.VI 1971, 3); *За умов соціалізму відбувається поступове зближення професіонального мистецтва з мистецтвом народним, поступове стирання між ними принципових граней* (Мист., 6, 1955, 5); // Стос. до загальних основних сторін чого-небудь. *Монтажна схема відрізняється від принципової тим, що її рисують на плані тієї будівлі, де ця схема буде монтуватися* (Монтаж і ремонт.., 1956, 87).

2. Який керується певними принципами у своїх думках і діях; безкомпромісний. *Він може бути.. іноді занадто принциповим, а іноді просто безпорадним, як дитина* (Тют., Вир, 1964, 138); *Розважний, солідний, років за сорок, він мав у підлеглих і в начальства значний авторитет як знавець своєї справи та ще як людина суворо принципова* (Гончар, III, 1959, 198); *Ніні подобався трохи вайлуватий, не так-то й сміливий, але відвертий і принциповий юнак* (Добр., Тече річка.., 1961, 7); // Непохитний у своєму ставленні до основ, суті чого-небудь. *Є в мене.. деякі зауваження, деякі сумніви з приводу окремих місць перекладу* («Енеїди» І. Котляревського). *Будучи принциповим супротивником того методу, який визначають досить незграбним терміном «буквалізм», я все ж не можу не навести кілька прикладів порушення стилю й характеру оригіналу* (Рильський, IX, 1962, 109); — *Пан Налбандов виявився принциповим прихильником великого землеволодіння. — Вигнати Налбандова. Завтра ж поповнити комісію мужиками!* (Гончар, II, 1959, 211); // Який виключає будь-які відхилення. *Будеш запевняти членів бюро про свою принципову точність і акуратність, про вантажний поїзд з Уч-Каргала і відсутність на вокзалі бодай якогось візника?* (Ле, Міжгір'я, 1953, 46).

ПРИНЦИПО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **принципо́вий** 2. *Принциповість — це не тільки прояв характеру і волі, це насамперед вияв внутрішньої переконаності людини, її усталеного погляду на те чи інше питання* (Ком. Укр., 8, 1968, 70); *Ця спритна й на вигляд гарненька жіночка своєю вже надто підкресленою принциповістю чомусь ще з першої зустрічі викликала у нього якусь антипатію* (Баш, На.. дорозі, 1967, 111).

ПРИНЦИПО́ВО. Присл. до **принципо́вий.** *Йдеться про два принципово різні погляди в теорії художнього перекладу* (Літ. газ., 14.I 1958, 3); *У нашій країні широко плануються роботи по винайденню принципово нових способів виробництва* (Рентгеногр. мет., 1959, 11); *Ще в дожовтневі роки Ленін принципово.. заперечував порожні, безглузді вигадки формалістів, які під виглядом відкриттів руйнували основи правдивої художньої творчості* (Вітч., 11, 1964, 156); *Шофер сів на надувного гумового човника, почав лаштувати свої вудки, бо принципово не визнавав 'спінінга за серйозну рибальську снасть* (Чаб., Тече вода.., 1961, 46).

ПРИПЮХАТИСЯ *див.* **принюхуватися.**

ПРИНЮХУВАТИСЯ, уюся, усшся, *недок.*, **ПРИНЮХАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док.* 1. Нюхати, намагаючись розпізнати запах. [А р к а д і й (*принюхується*):] *Клянусь, що коньячок. Три вірочки...* (Підс., Жарти.., 1968, 67); *У ніс було живицею і ще чимось таким, до чого принюхуєшся і не можеш зрозуміти, чим воно пахне* (Збап., Малин. дзвін, 1958, 5); *Білизна була чорна, пахла землею, димами, і в Орисі стискалось серце, коли вона принюхувалась до неї. І весь день їй пахло гарячою Тимковою спиною* (Тют., Вир, 1964, 380); *Чим далі він заглиблювався в кам'яні нетрі нічного Неаполя, тим нестерпнішим ставав сморід, що на фешенебельних вулицях можна вловити, лише добре принюхавшись* (Руд., Остання шабля, 1959, 426); // Нюхаючи, шукати кого-, що-небудь. *Ховаючись, як злодій, ішов* [Йопька] *до комори, принюхувався, як лис до нори, чи нема якої порчі?* (Тют., Вир, 1964, 431); * У порівн. *Переваливши через шосе, вони* [танки] *повзли поволі, ніби принюхуючись до слідів на землі* (Головко, І, 1957, 288); // Нюхаючи, вивчати кого-, що-небудь (про тварин). *Пообідавши, Іваєсь сіз готувати уроки, але весь час спостерігав, як поводилися його чотириногі вихованці. Вони все приглядалися одне до одного, принюхувалися* (Коп., Подарунок, 1956, 77); * У порівн. *Чайка якусь мить ніби вагалась, немов принюхувалась до рибини, а потім враз розкрила широко свого довгого дзьоба, схопила бичка та блискавично його проковтнула* (Збан., Мор. чайка, 1959, 35).

2. *перен., розм.* Придивляючись, прислухаючись до кого-, чого-небудь, вивчати. *Іноді заскакували* [есесівці] *цілою юрбою серед ночі. Коли—тільки підозріло принюху-*

валися, іншого разу — гасали по корівнику [концтабору] *з собаками* (Коз., Гарячі руки, 1960, 74); *Цей гуртожиток свого часу організував Воронов. Він сам часто приїздив сюди, все перевіряв, до всього сам принюхувався* (Собко, Біле полум'я, 1952, 103); — *А може, він* [пес] *не любить тебе за чуб? Такі чуби носили колись тільки козаки, що били робітників нагаями. Чубатий криво посміхнувся.— Мене самого били. Ти краще принюхайся* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 36); *Що він скаже йому: що передчуття погнали до Варшави? Ні, просто повезе зібрані матеріали, зажадає нових вказівок, подихає повітрям Європи, принюхається до її політичних вітрів* (Стельмах, II, 1962, 278).

3. *тільки док.* Звикнути до якогось запаху. *На фермі Рябуха через недовгий час вирівнялася, призвичаїлася до автопоїння, розкуштувала солодкі стебла молодої кукурудзи, принюхалася до масного духу еспарцету і погнала молоко, наче помпою* (Вол., Місячне срібло, 1961, 251).

ПРИНЯ́ТИ *див.* **приймáти.**

ПРИНЯ́ТИСЯ *див.* **приймáтися.**

ПРИОБІ́ЦЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПРИОБІЦЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех., діал.* Обіцяти. *Очевидно, Владко також незвичайно втішивсь відвідинами пань і приобіцяв розглянути цю* [судову] *справу* (Фр., VI, 1951, 269).

ПРИОБІ́ЦЯНИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. пас. мин. ч. до **приобіцяти.** *Кожда громада несла наперед себе бойову хоругов.. Се йшла приобіцяна тухольцям поміч верховинських і загірних громад* (Фр., VI, 1951, 90); *Приобіцяною роботою тішився також, він знав, що, як буде мати заняття при фабриці, поможе своїй недужій мамі багато* (Ков., Світ.., 1960, 47).

ПРИОБІЦЯ́ТИ *див.* **приобіцювати.**

ПРИОДЯГНЕ́НИЙ, а, е, *розм.* Одягнений пристойно. *За хвірткою Северина чекають останні братчики і, коли він виходить із двору, не пізнають його, такий він приодягнений та бравий* (Тют., Вир, 1964, 423).

ПРИОДЯГНУ́ТИ *і* **ПРИОДЯГТИ́,** дягну́, дя́гнеш, *док., перех., розм.* Справити пристойний одяг комунебудь. *«Діточок приодягну; на зиму дровець роздобуду і усього придбаю, і будемо жити, гадки не маючи»* (Кв.-Осн., II, 1956, 408); *Сошенко приодягнув Тараса, ще й грошей дав на харчування* (Веч. Київ, 8.III 1969, 4); *Змолоду вас усіх трьох треба було приодягти у люди, чобітки посправляти, свиточки* (Барв., Опов.., 1902, 503).

ПРИОДЯГНУ́ТИСЯ *і* **ПРИОДЯГТИ́СЯ,** дягну́ся, дя́гнешся, *док., розм.* 1. Справити собі пристойний одяг. *Дав* [батько] *грошей, щоб з'їздив* [Роман] *у Веселе і приодягнувся, як належить яснозорівському агрономові* (Минко, Ясні зорі, 1951, 180); *Мій тесть мріяв і приодягтися, бо за час війни добре-таки обносився* (Мокр., Сто.., 1961, 64).

2. Одягнутися пристойно. *Заруба не зводив очей з старого Коваля.. Це він хоч приодягнувся для такої оказії, а то ж латками світив* (Кучер, Трудна любов, 1960, 39).

ПРИОДЯГТИ́ *див.* **приодягну́ти.**

ПРИОДЯГТИ́СЯ *див.* **приодягну́тися.**

ПРИОЗДО́БИТИ *див.* **приоздо́блювати.**

ПРИОЗДО́БИТИСЯ *див.* **приоздо́блюватися.**

ПРИОЗДО́БЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **приоздо́бити.** *Сцена являє тую саму класу* [той самий клас], *але гарно приоздоблену: на стінах, над вікнами та над дверима гілля соснове; парти винесені або поставлені у ряд коло стін* (Григ., Вибр., 1959, 478).

ПРИОЗДО́БЛЮВАТИ, юю, юєш *і* **ПРИОЗДОБЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.*, **ПРИОЗДО́БИТИ,** блю, биш; *мн.* приоздо́блять; *док., перех.* Прикрашати чим-небудь трохи. *Вже двічі сталося, що напад наш назад Владики парфянські ганебно відбивали І простоту вояцьких шат У римське золото приоздобляли* (Зеров, Вибр., 1966, 277); *Велів* [цар] *собі віз золотий зробити, Камінням дорогим його приоздобити* (Фр., XIII, 1954, 382).

ПРИОЗДО́БЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся *і* **ПРИОЗДОБЛЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПРИОЗДО́БИТИСЯ,** блюся, бишся; *мн.* приоздо́бляться; *док.* Прикрашатися якось. *Виберетьcя вона з Аркадієм на карнавал до Львова. І тоді, власне, приоздобиться найкращими своїми дорогоцінностями* (Вільде, Сестри.., 1958, 449); *Село.. приоздоблювалося. Газди.. вивозили гній з подвір'я* (Хотк., II, 1966, 36).

ПРИОЗДОБЛЯ́ТИ *див.* **приоздо́блювати.**

ПРИОЗДОБЛЯ́ТИСЯ *див.* **приоздо́блюватися.**

ПРИОЗЕ́РНИЙ, а, е. Який міститься біля озера. *Мешканці приозерного степу — журавленята — такі цікаві, що часто-густо самі підбігають до людини* (Паука.., 8, 1966, 10); *На світанні відіб'ються в хвилі Сади приозерні, замріяно-білі* (Нагн., Вибр., 1957, 140).

ПРИОЗЕ́Р'Я, я, *с.* Місцевість біля озера.

ПРИОКЕА́НСЬКИЙ, а, е. Який міститься біля океану. *На високому березі біля розлогих приокеанських сосен стоять моряки під червоним прапором* (Довж., I, 1958, 126); *У південних приокеанських долинах Камчатки зустрічаються сукупності дивних рослин—.. борщівника, .. жовтозілля, чемериці та інших представників флори, які мають крупні форми* (Веч. Київ, 19.IX 1969, 4).

ПРИО́РАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **приора́ти.** *В орному шарі грунту знаходиться величезна кількість насіння бур'янів попереднього року, яке, лежачи прираним в грунті, пройшло своєрідну стратифікацію, біологічно достигло і здатне проростати протягом усього весняно-літнього періоду, засміючуючи посіви* (Хлібороб Укр., 3, 1965, 11); *Глибоко приоране, основне добриво забезпечує надходження поживних речовин в рослину протягом усього вегетаційного періоду* (Колг. Укр., 7, 1957, 18).

ПРИОРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приора́ти** 1. *Це був лубин* [люпин] *мішаний, синій і жовтий, під приорання* (Март., Тв., 1954, 331).

ПРИОРА́ТИ *див.* **прио́рювати.**

ПРИОРА́ТИСЯ *див.* **прио́рюватися.**

ПРИО́РЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **прио́рювати.** *Післяжнивні посіви люпину на піщаних грунтах, приорювані весною, запобігають вітровій ерозії грунту, а також зменшують вимивання поживних речовин* (Колг. Укр., 1, 1957, 27).

ПРИО́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прио́рювати.** *Для кращого приорювання післяжнивних решток кукурудзи плуги обладнують спеціальними пристроями* (Хлібороб Укр., 9, 1965, 13).

ПРИОРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПРИОРА́ТИ,** орю́, оре́ш, *док., перех.* 1. Орючи, прикривати щонебудь перевернутою скибою.— *Якби ви побачили,— розповідає він нам,— які тут бур'яни були. І вривали, і приорювали, і корчували, і палили!* (Вишня, I, 1956, 364); *Суха, тогорічна ковила, трава прадавніх степів, тріпотіла на вітрі ..Завтра, позавтра приоремо цю траву, ніколи їй більше тут не рости!* (Хор., Ковила, 1960, 56); *Після дискування по полю розвезли і розкидали торфогнойовий компост (по 30 тонн на гектар) і 18 травня приорали його на глибину 8—10 сантиметрів* (Колг. Укр., 1, 1957, 17); * Образно. *Нема вже того Івана, що бився з братом за ниву. Приорали ми його під межею на колгоспному полі* (Козл., Сонце.., 1957, 52).

2. Орючи, приєднувати до якоїсь ділянки землю, збільшувати зорану ділянку. *Вона, сирота, ходила*

з дітьми по дворах, а він кожного року приорював собі кілька борозен, аж поки і все приорав до свого (Козл., Сонце.., 1957, 40); [Н а т а л я:] *Заборовський-сусіда все наше добро хотів загарбати: половину землі приорав, криви чинив усякі, хотів і все відняти...* (Гр., II, 1963, 542); *Хіба не судилися роками за межі? Приорав сусід скибу, відчинився убік плуг, зачепив якусь мізерію ралом — і зараз же битва* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 114).

ПРИОРЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПРИОРА́ТИСЯ,** орю́ся, оре́шся, *док.* 1. *розм.* Орючи, доходити до якогось місця. *Приорався Семен до межі, до бору* (Сл. Гр.).

2. *тільки недок.* Пас. до **приóрювати.** *Глибина оранки регулювалася спеціальними клинцями.. Клинці, випадаючи із плуга, періодко губилися і приорювались* (Нар. тв. та етн.., 1. 1966, 36).

ПРИОСТАВА́ТИ, аю́, а́єш, *недок.*, **ПРИОСТА́ТИ,** а́пу, а́неш, *док.*, *діал.* Переставати робити що-небудь. *Янко ходив, а далі і приостав ходити* (Сл. Гр.); // Зупинятися під час здійснення або виконання чого-небудь. *Гриць відповідав тихим голосом. В середині бесіди часто приоставав* (Март., Тв., 1954, 75); *Зробив* [Панько] *кілька кроків і приостав* (Март., Тв., 1954, 165).

ПРИОСТА́ТИ *див.* **приоставáти.**

ПРИОСТРÓЖИТИ, жу, жиш, *док.*, *перех.* Ударити острогами в боки коня для спонукання його до руху або до збільшення швидкості бігу. *Суворов приострожив коня, і той стрілою перелетів через шанець, завалений трупами* (Добр., Очак. розмир, 1965, 77); *Наливайко приострожив коня і погнав назад, у замок* (Ле, Наливайко, 1957, 62).

ПРИОХÓТИТИ *див.* **приохóчувати.**

ПРИОХÓТИТИСЯ *див.* **приохóчуватися.**

ПРИОХÓЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **приохóтити.** *Серйозна* [свинарка], *начитана, приохочена до розумової праці — така не підведе, буде хорошою заочницею* (Оров., Зел. повінь, 1961, 93).

ПРИОХÓЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приохóтити.** *Найперше слово в приохоченні письменників до кінодраматургії — за режисерами, за кіностудіями, а.. письменники повинні в свою чергу виявити якнайбільшу зустрічну ініціативу* (Веч. Київ, 20.V 1971, 1).

ПРИОХÓЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИОХÓТИТИ,** óчу, óтиш, *док.*, *перех.* Викликáти бажання зробити, здійснити що-небудь, зайнятися чимсь. *Рівний голосок його приохочував і дітей і дорослих до сну, а оповідання його не мали ніколи ні початку, ні кінця* (Л. Янов., I, 1959, 253); // Викликати любов до чого-небудь. *Канцеляристи-пияки за те, що мати відбила від їх гурту скількохсь юнаків та приохотила до грання, вимазали дьоготем ворота моїй бабусі, у котрої моя мати жила* (Минуле укр. театру, 1953, 22); [К и л и н а:] *Мені подобалося, що вони промеж себе розмовляли по-українськи, а в зайвий час читали українські книжки.. Вони мене приохотили до рідної мови* (Кроп., IV, 1959, 304).

ПРИОХÓЧУВАТИСЯ, юся, уєшся, *недок.*, **ПРИОХÓТИТИСЯ,** óчуся, óтишся, *док.* Набувати схильності до чогось. *Він приохотився розмовляти з тією рибою, яка попадалась йому на гачок* (Гуц., Скупана.., 1965, 212); *Старий Бриль та старий Колиберда.. здавна приохотилися до суперечок на політичні теми* (Смолич, Мир.., 1958, 29); *Над усе на світі Пантелей Брунька любив пиво. Де й коли так приохотився до нього — невідомо* (Підс., Віч-на-віч, 1962, 50).

ПРИПАДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **припадáти.** *Гидка вона.. Те безсоромне припадання перед тобою! та ускакування у вічі* (Мирний, III, 1954, 220).

ПРИПАДА́ТИ, аю, а́єш, *недок.*, **ПРИПА́СТИ,** аду́, аде́ш, *док.* 1. *до чого, на що і без додатка.* Падати, лягати на що-небудь. *Голос, як буря, носився кругом його.. Чіпка припадав ниць, мов хотів сховатися...* (Мирний, I, 1949, 309); *Якось механічно, немов уві сні, Галя то припадала до землі і лежала, затамувавши подих, то, коли до неї доторкалась рука Датико, зводилась на ноги і швидко перебігала на нове місце* (Збан., Між .. людьми, 1955, 40); *Семен Іванович вдарить себе рукою, затулить очі, припаде на стіл, довго так полежить* (Кв.-Осн., II, 1956, 330); *Він сонний переступив два ступні ті у хижку безважливо і знов припав, сном поклонений* (Вовчок, I, 1955, 341); // *чим, на що.* Опускаючись додолу, спиратися на що-небудь. *Рінь сипалася з-під її ніг, вона сковзалась, припадала на руки, але вставала і все бігла й бігла до невеличкої западини під скелястою стіною* (Гжицький, Опришки, 1962, 74); *Раптом звідкись узявся фотокореспондент. Припав на коліно, націлився апаратом на Надю і клацнув* (Ткач, Плем'я.., 1961. 135); // Летячи, спускатися на землю. *Барвисті метелики витанцьовували, то підлітаючи вгору, то припадаючи до землі* (Кочура, Родина.., 1962, 72); *Потім, майже припадаючи до землі, направився* [літак] *до села і зник за хатами, пішов на посадку* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950. 424); // Опадати, осідати додолу. [В а р в а р а:] *Поскручувалося листячко в трубку, прижовкло, до землі хилиться, припадає* (Вол., Зол. артезіани, 1949, 47); *Ще за сонця, як по улицях гнали череди, над містечком густою хмарою стала курна темрява, а як курява припала, в темному наметі над землею на варті стояв уже білий місяць* (Вас., I, 1959, 210); // Стелитися низько над землею (про туман, дим). *З лісу крадькома, щільно припадаючи до землі, виповзав туман* (Руд., Остання шабля, 1959, 13); *Дим з папіроси вився і припадав до землі* (Ю. Янов., I, 1958, 138).

2. Нахилятися додолу, пригинатися. *Маковейчик припадає майже до землі і котиться по ній клубочком, і кабель біжить у нього в руках, боляче обшурхуючи пальці* (Гончар, III, 1959, 57); *Він не співав пісень, не роздивлявся навкруги, нахилявся й нахиляв до керма велосипеда, припадав нижче й нижче і крутив педалі міцними жилавими ногами* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 262); *Ковил припав до землі й побіг, і здавалося, що його сиве волосся розчісує невидимий гребінець* (Тулуб, В степу.., 1964, 127); // Пригинатися від вітру або згасати (про полум'я). *В далині, то припадаючи до землі, то підводячись вгору, заметлялась червона завіса* [полум'я] (Стельмах, II, 1962, 394); // *чим.* Нахиляти вниз що-небудь. *Владислав Павлович припав обличчям до стола. Тільки б його не впізнали!* (Дмит., Обпалені.., 1962, 68); *Побожний гостю! Припади чолом, З душі зринав радісний псалом, Хоча від сліз і туманіють вії* (Зеров, Вибр., 1966, 415); * Образно. *Зоряне небо низько припадало чорним оксамитовим лоном до мовчазної тайги* (Допч., II, 1956, 41).

Припадáти до ніг — те само, що **Кидáтися (кúнутися, пáдати, упáсти) в нóги (до ніг)** (*див.* **ногá**). *Я припадала до ніг, голосила, Все сподівалась катів ублагати. Бачу, гвинтівки підводять солдати* (Воронько, Драгі.., 1959, 33); **Припадáти на нóгу** — злегка кульгати. *Покоївка подавала їй руку, і ми дивились, як вона сунулась вздовж столу, припадаючи на ліву ногу* (Коцюб., II, 1955, 251); *Припадаючи на покалічену ногу, побрів Ярема слідом за людьми* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 525); **Припадáти на перéдні (зáдні) нóги** (*про тварин*) — пригинати ноги під час ходьби. *Кінь хропе і припадає на задні ноги, стримуючи воза* (Донч., Пісня.., 1947, 22); *Лінивий старий пес чвалає за ним слідом, куняючи і припадаючи на передні ноги* (Рибак, Помилка.., 1956, 12).

3. Притулятися до чого-небудь, пригортатися до ко-

гось. *Кассандра .. втікає в храм, там вона припадає до Палладіона, щільно обіймаючи статую* (Л. Укр., II, 1951, 324); — *Повзти швидко! Припадати до землі кожною точкою свого тіла!* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 75); — *Хіба ж мені, безталанній сироті, судилося припадати до грудей милого, чути на своїх устах гарячі поцілунки?* (Л. Янов., I, 1959, 33); *І припала палко ти до мене, І замовкло в поцілунку слово* (Рильський, II, 1960, 56); *Тіна припала вухом до ясеневого стовбура* (Мушк., День.., 1967, 25); // *тільки док.* Принишкнути. *З хати вийшов батько. Катря припала за вербою* (Вовчок, I, 1955, 92); // Приставати до чогонебудь. *Пригнічений сніг міцно припав до землі, гладенький, покірний* (Коцюб., II, 1955, 184); *Сорочина.. припала до тіла, Я би-м тебе, легінку, любити хотіла* (Коломійки, 1969, 128); // Ударятися злегка об щонебудь, доторкатися до чогось. *Чайка з криком летіла.., припадала до щогл* (Скл., Святослав, 1959, 328); *Блукає хмарка молода, Не розтає у синім небі, До хвилі чайка припада, Крилом зрізає білий гребінь* (Шер., Дружбою.., 1954, 16); *Вітрець припадав до обличчя* (Швець, Кроки.., 1962, 96); // Притуляючись, чіплятися за щонебудь. *Припали голі діти до спідниці, тоненький пальчик ссе собі маля* (Голов., Поезії, 1955, 73); // *перен.* Приєднуватися до чого-небудь. *До дядькового низького заспіву припав тенор Федоренка і пішов, пішов понад хатою, понад селом* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 183).

4. Приглядаючись, дослухаючись, говорячи що-небудь, прихилятися, приближатися до когось, чогось. *Пильно припадає до колиски мати* (Граб., I, 1959, 288); *Андрій, напівсонний, пригнічений нелюдською втомою, час від часу припадав до зорової щілини* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 26); — *Нарядилася* [попадя], *а їсти, кажуть, нічого,— припавши до Рубчихи, промовила секретарихи з суду* (Мирний, III, 1954, 192); *Роман, припавши до відчиненого вікна, жадібно вбирав натруджені, як і їхні руки, слова дядьків і терпкуватий осінній повів землі, що й зараз дихала жадобою життя* (Стельмах, I, 1962, 608); // *перен.* Звертатися з запалом до кого-небудь. *А до вчителя, соромлячись, схлипуючи і тремтячи, припадає Василина: — Ой спасибі вам, Степане Васильовичу* (Стельмах, I, 1962, 584); *Палажка як побачила* [черкасин], *так і припала: — Тату, це мені на керсетку!..* (Вишня, I, 1956, 79); // *рідко.* Діставатися, добиратися куди-небудь. *Город Сороку у неділю рано.. взяв* [Хмельницький], *На ринку обід пообідав, К полудній годині до города Січави припав* (Укр.. думи.., 1955, 121).

◇ **Очі припа́ли** *до кого — чого* — пильний погляд зупинився на кому-, чому-небудь. *Костя знову сміється, а очі несамохіть так і припали до Христі* (Головко, II, 1957, 97); **Припада́ти (припа́сти) до о́ка** *кому* — те саме, що **Впада́ти (впа́сти) в о́ко(в о́чі, у вічі)** (*див.* **впада́ти**[1]). *Я ніби ненавмисне зайшов на Хомашине поле, і щось мені до ока припав високий полукіпок* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 68); **Припа́сти очи́ма (о́ком, по́глядом)** *до кого — чого:* а) наблизити очі, око до чого-небудь. *Я поспішно взяв двері на засув, звів на бойову пістолет і припав оком до щілини* (Збап., Ліс. красуня, 1955, 23); б) почати пильно дивитися на кого-, що-небудь. *Він припав очима до зблідлого дорогого обличчя* (Багмут, Опов., 1959, 25); *Перевів* [Сахновський] *на Наталку погляд..— трохи литка виглядає в ажурній панчішці,— припав до неї поглядом* (Головко, II, 1957, 63).

5. *до чого.* Їсти або пити що-небудь не відриваючись. *Балика не раз сходив з коня і припадав до їх* [струмків] *крижаного струміння, повного сонячних іскор* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 42); *Грицько вже роззявив рота та й хотів припасти до бублика своїми білими зубами, але зупинивсь* (Гр., Без хліба, 1958, 43); *Він* [собака] *проліз повз Микитині ноги й озираючись та оглядаючись, увесь тремтячи з голоду та жаху, припав до помий* (Л. Янов., I, 1959, 316); * Образно. *Російські, українські, білоруські поети й прозаїки раз у раз припадають устами до живодайного джерела високої поезії «Слова»* (Рильський, III, 1956, 362); * У порівн. *Коли ж якийсь час не був* [начальник проходки] *під землею, то почував себе кволим, а опускався знову — мов до цілющого джерела припадав* (М. Ю. Тарп., Незр. горизонт, 1962, 57); // Притуляючись до чого-небудь ротом, пити або смоктати. *Біленьке лоша солодко припадало до вим'я великої матері* (Стельмах, Правда.., 1961, 449); *Уклонімося хліборобу: Він вертається з поля пізно, Сорочину скидає мокру, Припада до відра з водою...* (Мур., Осінні сурми, 1964, 26); *Нові корчі вхопили його* [хворого], *і він забився в матері на руках.. Дід кинувся до його з водою. Почав затихати, припав устами до кухля* (Гр., II, 1963, 490).

◇ **Припада́ти (припа́сти) до горі́лки (ча́рки)**: а) пити горілку пожадливо, не знаючи міри. [З а б у г а:] *Не пий, годі... Припав до горілки, як свиня до браги. Нам же таке діло треба робити* (Мокр., П'єси, 1959. 56); б) *(тільки недок.)* виявляти пристрасть до горілки; пиячити. — *Він богобоящий і письменний, не дуже припадає до чарки. Він буде судити не за могоричі, а буде судити по правді* (Н.-Лев., VI, 1966, 401); *І почав був Андрій-столяр до горілки припадати — заливав нею свої образи* (Крот., Сини.., 1948, 18).

6. *до чого.* Братися за що-небудь, перев. із запалом, старанністю. [Х р а н к о:] *До науки не придалася* [Дунька]; *з самого малу до неї не припадала* (Мирний, V, 1955, 121); *Мати, коли я, забувши все на світі, припадав до роздобутої книги, не раз гримала на мене* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 38); *Веслярі знову припали до своєї роботи, важко погойдуючись у такт, на спинах випиналися худі лопатки* (Кучер, Голод, 1961, 223).

7. *тільки недок., до кого, коло кого.* Турбуватися, піклуватися про кого-небудь; упадати. *Кайдашиха припадала коло свого онука, неначе коло своєї дитини* (П.-Лев., II, 1956, 294); *Ковалиха ніби щось почула материнім серцем, припадала до нього, як до сина: «Та й поспідав би, чим натщесерце йти, а чи мо боїться об'їсти?»* (Головко, II, 1957, 181); // *також перед ким.* Домагатися чиєїсь прихильності, запобігати ласки в когось. — *Правда, лисам* [лисячим шубам], *покритим гранатовим сукном, більше.. шапкують, перед опаратом* [апаратом] *церковним більше припадають, та що тото значить! Усе про людське око!* (Фр., III, 1950, 196); // *також за ким.* Залицятися до кого-небудь. *Помічаю я, що Чайченко став більше до Катрі припадати: то було поперед вона його шука-шука, поки-то він уявиться, а то вже сам він її очима назорить між дівчатами і вмисне тоді до неї горнеться* (Вовчок, I, 1955, 206); *Текля — ставна, русява, кароока, Галя — збита, кругловида, чорнобрива — обидві привабні — лихо знає за ким і припадати* (Горд., Дівчина.., 1954, 21); *Почав я коло Наді щільніше припадати, почав їй віршовані записочки підкидати* (Ковінька, Чому я не сокіл.., 1961, 28).

8. *кому, чому.* Те саме, що **ли́чити.** *На голові коробка велика (їй, бачте, до лиця припадає. У нас багато молодиць покидали коробки, а Тодоська носить)* (Дп. Чайка, Тв., 1960, 81); *Зараз було видно, що це не нашого пера нташка. Не та в неї хода, не та й постать, да й українська одежа якось їй не припадала. А гарна, чорноброва була пані* (П. Куліш, Вибр., 1969, 122); *Нехай тяжко голова болить, а таки дорослій дівчині плакати такими ревними сльозами не припада* (Вовчок, VI,

1956, 320); *Рука невидимої особи обнімала її стан. Дозя не злякалася, не закричала, не виривалась, щоб утекти, як припадало б вірній жоні* (Фр., VIII, 1952, 284); // Стосуватися кого-, чого-небудь. *Дорогою все йому співалась у голові пісня, що колись Юрко співав. Якраз вона припадала тепер до Мар'янки* (П. Куліш, Вибр., 1969, 303); // *у сполуч. із сл.* п а р а. Підходити одне одному. *Ніхто їм на дорозі не стояв, ніхто і не позавидував, бо пара як раз припала* (Барв., Опов.., 1902, 135).

◇ **Припада́ти (припа́сти) до вподо́би** *див.* **уподо́ба; Припада́ти (припа́сти) до душі́** *див.* **душа́; Припада́ти (припа́сти) до ми́слі** *див.* **мисль; Припада́ти (припа́сти) до се́рця** *див.* **се́рце; Припада́ти (припа́сти) до смаку́** *див.* **смак; Рік на рік (день на день** *і т. ін.*) **не припада́є** — рік (день і т. ін.) не схожий у чомусь на інший рік (день і т. ін.). *У поезії рік на рік не припадає. Однак поети ніколи не полишали нас без справжньої поезії* (Рад. літ-во, 3, 1971, 13).

9. Бути розташованим, міститися у якому-небудь просторовому відношенні щодо чогось. *Од полудня, вниз по Дніпру, піднімається над Шевченковою горою найвища гора.. Самий крутий бік цієї гори, увесь вкритий лісом, припадає якраз проти води* (Н.-Лев., II, 1956, 385); // *у сполуч. із сл.* н а г о л о с. Мати місце в певній частині слова, такту мелодії. *Якщо наголос припадає на перший склад, то після наголошених складів перший завжди коротший від другого* (Сучасна укр. літ. м., I, 1969, 128); *Найсильніший наголос припадає завжди на першу ритмічну вартість, на першу долю такту* (Осн.. диригув., 1960, 8); // Мати місце в певний час; збігатися з певним часом. *Діяльність Остапа Вересая припадає на 50-і роки минулого століття* (Тич., III, 1957, 154); *В нашій країні до 1700 року Новий рік припадав на 1 вересня* (Наука.., 12, 1962, 28); // Збігатися в часі. *Було це* [мітинг], *як зараз пам'ятаю, зразу після громадянської війни. Саме в той рік, коли великдень і Перше травня припали в один день* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 115); // Бути у якомусь кількісному відношенні щодо чого-небудь. *В цілому припадає на роботу щонайбільше 4—5 (а частіше 3) години на день, — се ж небагато?* (Л. Укр., V, 1956, 339); *В період масового цвітіння* [гречки] *на кожний гектар посівів припадало по 4—5 вуликів* (Рад. Укр., 16.IX 1961, 3).

10. Діставатися на чиюсь долю, ставати чиєюсь власністю. *На підставі формального акту, все, що мав Гордій, припадало Ганні* (Гр., II, 1963, 159); *Він був менший син у батька, і все батьківське добро, по українському звичаю, припадало меншому синові* (Н.-Лев., II, 1956, 345); *Всі троє примостились десь під парканом і поділились ласощами. Гаврилкові, звичайно, припало найбільш* (Коцюб., I, 1955, 132); — *Скільки ж на тебе припало* [грішми]? — *спитав один козак, якому аж дух захопило від розповіді Нікітіна.— А нічогісінько не припало* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 313); // *тільки недок.* Належати кому-небудь. *Не забувала* [Войцехова] *як опікунка сиріт щомісяця зголошуватися до каси по пенсію, що на них припадала* (Фр., VI, 1951, 167); *В господі Присташів іще вчора запримітили, що нема Захара, та великої ваги цьому не надали: грошей він не перебрав, навпаки,— ще йому дещо припадало* (Крим., Вибр., 1965, 421); // Внаслідок яких-небудь обставин діставатися комусь випадково; випадати. *Осколки дріботять та риють землю довкола... На щастя, на Дем'янову спину не припадає жодного* (Смолич, Мир.., 1958, 154); *По обох боках коридора тягнулися триповерхові дерев'яні нари, розділені вузькими проходами. Тамарі припало верхнє місце, аж під дахом* (Хижняк, Тамара, 1959, 174); // Внаслідок певних обставин бути змушеним виконувати що-небудь. *Стефан був підпаском біля панської отари, і йому холодної ночі припала черга пильнувати багаття* (Чорн., Пісні.., 1958, 20); *Йому, як найстарішому в оселищі, припала честь розпочати свято обжинок* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 518); // *безос.* Доводитися робити що-небудь. *Припадає світ за очі йти* (Номис, 1864, № 4080); *Зрештою, що значить для солдата п'ятдесят кілометрів, коли вже стільки припадало попоходити за час війни!* (Гур., Друзі.., 1959, 19); // *безос.* Внаслідок певних обставин бути змушеним переживати, терпіти що-небудь. *Повінчалась вона з милим, В щасті думала прожить За своїм жіночим ділом, А припало — потужить* (Граб., I, 1959, 505); // *безос.* Одержувати покарання за що-небудь. *Кому, кому, а куцому припаде!* (Укр.. присл.., 1955, 269); // *розм.* Те саме, що **трапля́тися 1**. *Як чого не скінчить у тиждень, що вже казала собі скінчити, то не йметься й до церкви — така! Та й цього припадало дуже порідку* (Вовчок, VI, 1956, 221).

Де припа́ло — де прийшлося, будь-де. *Наоколо містились, де припало, вовхурянці* (Стор., I, 1957, 399); *Цілу ніч шлявся* [Нечипір], *та так, де припало, там і валяється* (Кв.-Осн., II, 1956, 118); **Як припа́ло** — будь-як.— *В походах і на війні запорожці одягались як припало, бо не мали з собою ні возів, ні ридванів, а все, що треба, в'ючили на коней* (Стор., I, 1957, 264).

11. Покриватися чим-небудь з поверхні. *Колись, за молодості, він* [двигун] *крутив і млинки крупорушки.. А зараз паровик зветшав, і все те припадає борошняним порохом* (Мушк., День.., 1967, 19); *Тоня, звеселівши, розповіла, як юні історики просили сьогодні цю тропку для шкільного музею, а вона не дала.— І вірно. Чого їй там пилюкою припадати. Тропка простір любить* (Гончар, Тропка, 1963, 327); *Трава припала росою* (Н.-Лев., III, 1956, 314); *Замерзло поле скрізь, рілля, стерня, трава Сніжечком біленьким припала* (Греб., I, 1957, 73); // Утворюватися на поверхні чого-небудь. *Ноги* [у діда] *тремтіли, серце знесилювалося, губи припадали смагою* (Л. Янов., I, 1959, 302); *Навкруги, в сусідніх ланках, соковиті зелені буряки вбирали очі, а в її ланці й дивитись було ні на що: гичка немічна, спотворена попелицею, припала якоюсь жовтизною* (Вол., Дні.., 1958, 184); * Образно. *Не докоряй мені на самоті, Що в мене серце попелом припало, Що в мене ласки і уваги мало* (Мал., Полудень.., 1960, 100).

◇ **На́че (мов, як** *і т. ін.*) **пи́лом (землею́) припада́ти (припа́сти)** — набувати сірого кольору, темпішати. *Ніс йому загостривсь, обличчя мов пилом припало, сам трясеться, худий* (Л. Укр., IV, 1954, 245); *Пролежав він тиждень, навіть не стогнав, а лице в його стало ніби припадати землею* (Н.-Лев., II, 1956, 188); **Пи́лом припада́ти (припа́сти)** *див.* **пил.**

12. *тільки док., безос., з інфін., чого і без додатка.* Дуже захотітися чого-небудь; закортіти.— *Та одчепись ік нечистій матері. Оце припало тобі цілуватись!* (Н.-Лев., II, 1956, 369); *Усміхнулась горда мати да й каже: — Ну, козаче, коли вже тобі так пильно припало, то от тобі уся історія. Леся моя родилась у чудну планету* (П. Куліш, Вибр., 1969, 67); — *Розкажіть-бо, тепер, діду.— Оце тобі як припало* (Мирний, I, 1954, 181).

Припа́ла охо́та — з'явилося бажання, захотілося. *Гнат став на ноги, зробивсь хазяїном. Звідкись припала охота до праці, десь узялись нові сили, енергія* (Коцюб., I, 1955, 70); *А коли вже тобі припала така охота читати, то підожди — я тобі дам іншу книжку* (Вас., Вибр., 1954, 53).

ПРИПА́ДКОВИЙ, а, е. Прикм. до **припа́док**[1]. *На припадковий біль голови у Вронського зараз ладила* [мадярка] *лимонаду* (Мак., Вибр., 1954, 121).

ПРИПАДКО́ВИЙ, а, е, *діал.* Випадковий. *Що вона має тепер шукати в парку? Тепер осінь, парк майже порожній, а тих кілька припадкових гостей, що являються в нім ще десь-не-десь, то ще не товариство* (Коб., I, 1956, 408); *Тарас думав спочатку, що ся стріча в товаришами то тільки така припадкова, але невдовзі річ вияснилася, що то було все умовлене, щоби ще раз попрощатися з Тарасом* (Ков., Світ., 1960, 70).

ПРИПАДКО́ВО, *діал.* Присл. до **припадко́вий.** *І от раз юнак той припадково Здибав у якімось закамарку Свою паню, а вельможі жінку В блудодійстві із одним слугою* (Фр., XI, 1952, 327); *Витягав* [Славко гроші] *також з кишенів, як батько спав, а він припадково ні* (Март., Тв., 1954, 265).

ПРИПА́ДКОМ, *присл., діал.* Випадково. *І я забудуся, і, може, лиш припадком Хтось, розглядаючи старих книжок сміття, Незацікавленим напом'яне* [нагадає] *нащадкам Мале моє життя* (Рильський, I, 1960, 272); *Проживши тут у пані Марко майже цілий рік, не стрічала я його ніколи, і аж в остатніх днях згаданого року війшлись ми припадком* (Коб., I, 1956, 251).

ПРИПА́ДЛИВИЙ, а, е, *діал.* Низинний. *Припадлива земля у долинах родить у посуху* (Сл. Гр.).

ПРИПА́ДОК[1], дку, *ч.* Раптовий, відносно недовготривалий гострий вияв певної хвороби; приступ. *Я здоров, хоч серце в мене в останній місяць таки доволі значно погіршало, часті і болючі припадки астми* (Коцюб., III, 1956, 433); [Д р е м л ю г а:] *А що сталось після засідання з Вернигорою? Чому він вийшов із кабінету, мов п'яний?* [П и л и п:] *Серцевий припадок, знепритомнів у прийомній* (Корн., II, 1955, 292); // Крайній вияв якого-небудь душевного стану; напад. *На пана Суботу від самого початку острої зими часто находили такі припадки смутку й меланхолії* (Фр., VIII, 1952, 102); *Після того, як один поклонник в припадку екстазу прокусив пантофлю й угризнув папу за палця,— почали в носок підкладати стельку* (Вишня, I, 1956, 457).

ПРИПА́ДОК[2], дку, *ч., діал.* Випадок. *Приходили у всяких припадках до него* [нього], *а він кождому раду давав* (Сл. Гр.); *Вони прохали у бога... щоб господь милосердний заступив християнську худібку на росах, на водах, на всіх переходах од всякого лиха, звіра й припадку* (Коцюб., II, 1955, 320).

ПРИПА́ДОЧНИЙ, а, е, *розм.* У якого часто бувають припадки.— *Взяла, дурна, та й вискочила заміж за припадочного Петьку Козолапа...* (Зар., На .. світі, 1967, 67); *Ярославові чомусь пригадався чорногрудий припадочний півень удома* (Мушк., День.., 1967, 8); // *у знач. ім.* **припа́дочний,** ного, *ч.;* **припа́дочна,** ної, *ж.* Людина, у якої часто бувають припадки. [З а б у г а:] *Замовчи, бабо... Завела панахиду. (Де Базія:) Де ти видрав її, цю припадочну?* (Мокр., П'єси, 1959, 55); * У порівн. *Петрусь спочатку скрикнув, потім притиснувся грудьми до землі і став нігтями перед собою дерти, забившись в корчах, як припадочний* (Іщук, Вербівчани, 1961, 372).

ПРИ́ПАДЬ, і, *ж., діал.* Низинне місце; // Чорнозем з в'язкою глиною.

ПРИПА́Й, ю, *ч.* Крига, що міцно примерзла до берегів. *У крижаному припаї моря Росса полярники подеколи відбирають у морських тюленів-леопардів екземпляри цих риб вагою більш як 60 кілограмів кожна* (Рад. Укр., 4.III 1964, 3); *Над крижаним припаєм біля берега виступали скелі* (Трубл., Лахтак. 1953, 137); *Зима дзвенить над Києвом молодими сухими морозами. Дніпром іде шуга, а біля берегів уже наросли міцні припаї* (Собко, Матв. затока, 1962, 258).

ПРИПА́ЙКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **припа́ювання.** *Процес термічної обробки здійснюється так: після припайки твердосплавної пластинки виріб нагрівають в тому ж індукторі до температури гартування і потім занурюють у масляну ванну* (Технол. різального інстр., 1959, 113).

ПРИПА́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **припа́й.** *У районі Мирного за сотню метрів від берега стоїть на припайному льоду фанерна будка* (Наука.., 7, 1968, 16); *Протягом тисяч і мільйонів років уламки твердих гірських порід розносилися по суші й морю стрімкими тимчасовими потоками після злив і під час повеней, швидкими ріками, штормовими прибережними течіями, айсбергами, донним і припайним льодом* (Наука.., 4, 1967, 17).

ПРИПА́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **припали́ти.** *Улянка зупинилась і понюхала повітря. І вона почула не тільки дим, а й сморід від припаленої ганчірки* (Донч., IV, 1957, 69); *Припалений сонцем і вітрами, худий, високий Кардаш і тепер, у свої тридцять років, мав вигляд студента* (Жур., Звич. турботи, 1960, 17); *Він так схуд і почорнів. Це від роботи. А волосся вже не таке чорне і блискуче, як раніше, а припалене по краях. Це від сонця* (Тют., Вир, 1964, 219); *Білий разочок зубів* [Любові Прохорівни] *одтінив припалені уста, заказав мовчати їм* (Ле, Міжгір'я, 1953, 120); *Осипаються хліба. Хиляться долу, червоніють пшениці, припалені до рум'янності, місцями полеглі, намертво закручені бурями та зливами* (Гончар, Партиз. іскра, 1958, 3); — *Я вам не сказала, кого ви мені нагадуєте,— промовила вона, .. дивлячись на простягнену Огеєм припалену цигарку* (Досв., Вибр., 1959, 207).

ПРИПА́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **припа́сти** 1—6, 11. *Сніг був зверху пухкий, щойно припалий, а під ним — тверда скоринка насту* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 744); *Багнистою вулицею йшов мужик,.. цупкі, порепані й припалі землею руки, грубі, як пеньки, ноги* (Коцюб., I, 1955, 309); *Вагонетки, лебідка,.. які Поліна бачила щодня тільки в русі, зараз, припалі інеєм, спали холодним сном* (Хор., Місто.., 1962, 6); *Спираючись на ціпок, у кареті сидить людина вже похилого віку. Широке, смагле лице, пишні вуса, припалі сивиною* (Літ. Укр., 13.VI 1969, 1); * Образно. *Раптом отворилися двері низенької, припалої до землі ковальської кузні й бухнуло ще жевріючим вогнем* (Кобр., Вибр., 1954, 174); *Вони обидва, не перемовившись і словом, почували подих весни, що оживлювала їхні задубілі чуття, припалі порохом дрібненьких турбот* (Досв., Вибр., 1959, 300).

ПРИПАЛИ́ТИ *див.* **припа́лювати.**

ПРИПАЛИ́ТИСЯ *див.* **припа́люватися.**

ПРИПА́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **припа́лювати.** *З біметалевим регулятором має* [праска] *значні переваги: .. зберігає міцність тканини, не допускаючи припалювання її поверхні* (Монтаж і ремонт.., 1956, 181).

ПРИПА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПРИПАЛИ́ТИ,** палю́, па́лиш, *док., перех.* 1. Пошкоджувати вогнем або високою температурою поверхню чи краї чого-небудь; обпалювати злегка. *Він підсунув до себе лампу, що нею аж припалив на лобі чуб, і в кімнаті запахло смаленим* (Чорн., Потік.., 1956, 165); *Вогонь припалив здухвину найменшому вовчукові* (Загреб., Шепіт, 1966, 14); * У порівн. — *Він* [комар] *як вколе, він як вжалить, То немов огнем припалить!* (Перв., Райдуга.., 1960, 158).

2. Викликати загар, почервоніння шкіри (про сонце, вітер); // Змінювати колір чого-небудь, знебарвлювати (про сонце). *Волосся сонце припалило;* // Робити шкарубкою, потрісканою шкіру (про сонце, вітер); // *тільки док., безос.* Пошкодити спекою. *Жнива незабаром,— говорять йому ніби ненавмисні погляди людей, звернені до сонця, до безхмарного неба. погляди, пройняті*

хазяйською турботою: коли б не припалило (Жур., Дорога.., 1948, 42).

3. Прикладаючи що-небудь до вогню або жару, змушувати загорітися. *Він скручує цигарку, припалює її з дядьківської люльки* (Шиян, Партиз. край, 1946, 89); *Бійці нахилялися над вогнем, щоб припалити цигарку, й знову з тим же суворим виглядом відкидалися на пеньки* (Папч, II, 1956, 442); *Він підсів до вогнища, мовчки взяв жарину, припалив погаслу люльку* (Ткач, Арена, 1960, 15).

ПРИПА́ЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПРИПАЛИ́ТИСЯ,** палю́ся, па́лишся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Пошкоджуватися вогнем або високою температурою (про поверхню, краї чого-небудь); // Пригоряти (про страву). *А в кухні жар і вар, і кухар кухтів штурка, Щоб, боже борони, не припалилась курка!* (Фр., X, 1954, 203).

2. Діставати загар, почервоніння шкіри (від сонця, вітру).

ПРИПА́РИТИ *див.* **припа́рювати.**

ПРИПА́РКА, и, *ж.* 1. Лікувальна процедура, що полягає в прикладанні до тіла чого-небудь гарячого, перев. вогкого. *Припарки застосовують при місцевих запальних процесах* (Заг. догляд за хворими, 1957, 148); *Одвідуючи аул, фельдшер Істомін дізнався про хворобу Жайсака і сам зайшов до нього, оглянув руку і плече, помастив йодом, зробив масаж і схвалив припарку з гарячого піску* (Тулуб, В степу.., 1964, 321); // Ліки, що використовуються при такій процедурі. *Навчали їх, крім догляду за хворими, «пускати кров, перев'язувати рани, варити.. припарки і застосовувати їх»* (Матеріали.. охор. здоров'я.., 1957, 45); * Образно. *Проклята горілочка, диявольський напиток, чортів збитень, гаспидова душепарка, анахтемська припарка!* (Кв.-Осн., VI, 1957, 679).

2. *перен., ірон.* Тілесне покарання різками, киями.— *А вам, Олимпські зубоскалки, Моргухи, дзиги, фиглярки, Березової дам припарки, Що довго буде вам втямки...* (Котл., I, 1952, 242); *Інший давно б уже звалились із ніг, а Кирило Тур видержав усі чотири киї, не покривившись.. — Добре,— каже,— парять у нас у січовій лазні, нічого сказати! Після такої припарки не заболять уже ні плечі, ні поясниця* (П. Куліш, Вибр., 1969, 146); // Бій із значними втратами.— *З десяток їм таких припарок, і фриц засопе,— сказав хтось із бійців* (Збан., Т. Шашло, 1949, 9); // Дошкульні докори, зауваження. [З а г р е б е л ь н и й *(збентежено):*] *Даремно, сестро, з докорів починаєш. Сьогодні в тебе радість і в мене день щасливий.. Отож нині обійдемось без припарки* (Стельмах, Зол. метелиця, 1955, 28).

ПРИПА́РКОВИЙ, а, е. Стос. до припарки.

ПРИПАРНИКО́ВИЙ, а, е. Розміщений біля парника. *Помідори і огірки вирощували на грядках завширшки 80 сантиметрів і завдовжки 30 метрів на припарниковій ділянці, захищеній від вітру* (Хлібороб Укр., 2, 1966, 34).

ПРИПА́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **припа́рювати** 1.

ПРИПА́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПРИПА́РИТИ,** рю, риш, *док.* 1. *перех.* Прикладати що-небудь гаряче, перев. вогке з лікувальною метою. *А все то жінка! Як візьме коло його* [дитини] *панькати, тупцяти, як візьме припарювати, та виливати, та облизувати, то, дивись, вже моя дитина й очуняє!* (Н.-Лев., I, 1956, 120).

2. *неперех.* Припікати при підвищеній вологості повітря (про сонце). *Припарювало сонце, рослина мліла* (Горд., II, 1959, 59); // *безос.*— *Буде дощ, онучко. Кості мені ломить та ще й припарює з самого ранку дуже* (Збан., Старший брат, 1952, 83).

ПРИПА́С [1], у, *ч.* 1. *збірн. і тільки мн.* **припа́си,** ів. Сукупність предметів, зібраних для виконання якоїнебудь справи; спорядження. *Новий боцман відкрив люк, який вів униз у комору, де лежав різний шкіперський припас* (Трубл., Лахтак, 1953, 27); *Стали лагодити похід: кошовий загадав на козацькі хутори везти до Січі припас — порох, свинець і сухарів, а тим часом у скарбниці будували човни* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 18); *Цибуля, сіль, півхліба, три тарані, Півняшки, запасні гачки, чайник.. Усе либонь. Рибалка здавна звик Перевірять припаси в тиші ранній* (Рильський, II, 1960, 120); // Запас продуктів, провізія. *Послав* [цар] *гінця до богомаза, Щоб малювання накупить І також розного* [різного] *припасу, Щоб що було і їсть, і пить* (Котл., I, 1952, 170); *Сіли вони* [радянські бійці] *вечеряти. А в мене одна хлібина в хаті, та й тієї вони не беруть. Натомість — своїм припасом з нами діляться* (Ю. Янов., I, 1954, 32); *Аж чорні від смаги люди ідуть степами, полиневим шляхом чумацьким, воли ревуть непосні, і припаси кінчаються...* (Гончар, Тронка, 1963, 157).

Бойови́й (вогневи́й) припа́с; Бойові́ (вогневі́) припа́си — запас снарядів, патронів і т. ін.; спорядження для вогнепальної зброї. *Біля станції вони* [денікінські офіцери] *покидали чимало різної зброї та вогневого припасу* (Смолич, V, 1959, 656); *Незважаючи на голод і недостачу бойових припасів, обложені щодня робили сміливі вилазки і завдавали великих втрат царській армії* (Іст. СРСР, I, 1956, 158).

2. Знаряддя для виконання якоїсь роботи. *Ой ви, степи, ви, поля! Втіхо, розкоше моя! Ви широко розглянлись, Аж до моря подались. Я не сам собою к вам У гостину завітав: Паготовив я припас — Гостру кісоньку про вас* (П. Куліш, Вибр.. 1969, 404); *Металургам необхідний сифонний припас і ковшова цегла підвищеної якості за новими технічними умовами* (Роб. газ., 24. I 1965, 2); // *рідко.* Те саме, що **збро́я.** *І як тільки вдарять на сполох, всі вибігай до одного. Хтось-таки був гукнув з коридора — а з чим, мовляв, вибігати, без припасу гниди не об'єш, а то ж таки військо оружне* (Головко, II, 1957, 329).

ПРИПА́С [2], у, *ч.*, *діал.* Випас. *Козеня на припасі під моїм вікном у садочку почало жалібно мекати* (Довж., III, 1960, 386).

ПРИПАСА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИПАСТИ́,** су́, се́ш, *док.*, *перех.*, *розм.* Робити запас чого-небудь. —*У мене професіональна заздрість до ленінградців. Адже навіть у зимові місяці вони виробляють стільки ж морозива, як і влітку, припасаючи його на «потім», тобто на літній сезон* (Рад. Укр., 1. VI 1967, 2); — *Свого зерна припас трохи? — подивився старий на важку, порожню руку сівача* (Стельмах, Хліб.., 1959, 25); — *Ти, Григоровичу, тільки зачіпку придумай та грошенят припаси, а ми з моєю Оксаною враз тобі.. вечірку влаштуємо* (Тулуб, В степу.., 1964, 239); // Завчасно приготовляти що-небудь для використання.— *Не знаю, як по всіх* [селах], *а по деяких готуються до оборони: припасають зброю, сокири, а села так огороджують, щоб ніяка гадина не прослизнула* (Стельмах, I, 1962, 634); *Для цієї дороги Олекса Гнатович загодя припас великого загального зошита в синій палітурці з золотавою каймою* (Мас., Життя.., 1960, 46).

ПРИПАСА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИПАСТИ́,** су́, се́ш, *док.*, *перех.*, *діал.* Випасати. *Звелів* [Еней] *з бичні волів пригнати, Цапів з вівцями припасати, Плутону в жертву принести* (Котл., I, 1952, 124); *Стали чумаки воли припасати: Я припас вівці та й іду* (Сл. Гр.).

ПРИПА́СЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **припасти** [1]. *Пріська оселилась на квартирі, проїдала припасені гроші, а підхожого місця не траплялося* (Л. Янов., I, 1959, 140); *Вони посідали на зложеному*

серед вигону дереві, припасеному на якісь будівлі (Сміл., Зустрічі, 1936, 34); — *Чого ви, так би мовити, зуби скалите? — остаточно розгублює* [о. Миколай] *припасені слова з святих писань і переходить на свою звичну мову* (Стельмах, Хліб.., 1959, 420); // **припа́сено,** *безос. присудк. сл. Наступили морози люті, подорожчав хліб, а до того ще ні топлива, ні харчів — нічого не було припасено* (Л. Япов., I, 1959, 40); *Він повідомив, що 12 підвід на завтра підготовлені. Припасено й брезент — накривати добрива на випадок дощу* (Рад. Укр., 14. IX 1958, 3).

ПРИПА́СІЧНИЙ, а, е. Розташований біля пасіки. *Сіють її* [фацелію] *на припасічних ділянках і в міжряддях саду в різні строки з тим, щоб вона одцвіла у безвзяткoвий період* (Колг. Укр., 11, 1956, 45).

ПРИПАСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **припасува́ти.** *Крізь погано припасовані вікна тягло осінньою вогкістю* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 38); *У темноблакитному, добре припасованому до її постаті костюмі.. вона виглядала якщо не елегантно, то безбоганно пристойно* (Вільде, Сестри.., 1958, 578); *Та й слова ті так не припасовані до цілого оповідання, так мало в'яжуться з ним, що роблять навіть неприємне враження* (Коцюб., III, 1956, 164); *Рука черкнула і кам'яну скіфську бабу, що стоїть біля двору старої Дорошенчихи, припасована замість стовпчика для хвіртки* (Гончар, Тронка, 1963, 43); *Одведена для неї кімната була прибрана з комфортом,.. багато різних ламп, припасованих так, щоб коли їх окремо засвічувати, кожна з них освітлювала якийсь один куток* (Смолич., I, 1958, 62); *Останні* [земляки] *не встрявали в розмову, розглядали тільки з ніг до голови прибулого, придивлялися до шинелі з трьома червоними хлястиками через груди, чомусь навкіс припасованими* (Іщук, Вербівчани, 1961, 427); * Образно. *Характер — це те, що треба виховувати самому, його не дістаєш готовеньким, припасованим по тобі* (Рад. Укр., 22.II 1967, 2); * У порівн. *Камінь упав так добре, немов від віку сюди був припасований* (Фр., VI, 1951, 117); //**припасо́вано,** *безос. присудк. сл. На ньому* [тракторі] *немає живого місця — ту деталь зварено електрикою, ту припасовано з іншої системи, ту знято з танка, ту розточено, наварено зищерблені зубці* (Ю. Янов., II, 1954, 134); *Увесь цей найрізноманітніший інструмент, як видно, не іржавів без діла. Куди не кине Іван Кіндратович оком, бачить: все як слід припасовано, ніде нічого не валяється* (Ткач, Арена, 1960, 30).

ПРИПАСО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **припасо́вувати.** *Підшипник потрібно старанно захищати від попадання пилу та бруду, це досягається щільним припасовуванням частин корпусу і вставленням повстяних або фетрових прокладочних кілець* (Практ. з машинозн., 1957, 191).

ПРИПАСО́ВУВАТИ, ую, ує, *недок.*, **ПРИПАСУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Прилаштовувати що-небудь до чогось відповідно до розміру, форми і т. ін.; приганяти. *Я знов спускала очі до роботи і, рівняючи рукава та припасовуючи комір, вкупі з тим розважала, що за тип моя бесідниця?* (Л. Укр., III, 1952, 599); *Вони робили їх* [скрипки] *так, як художники пишуть картини, любовно, помалу, точно й акуратно припасовуючи кожну деталь* (Собко, Скеля.., 1961, 83); *Жодний покрівельний матеріал, за винятком листового заліза, не можна так добре припасувати до всіх вигинів поверхні даху, як покрівельний сланець* (Рад. Укр., 31.VIII 1954, 3); *Цілісінький день було розкладає* [Марта] *тії клаптики — косенькі, вузенькі, довгі, круглі, із зубцями, вовняні, плисові, атласні, один до одного притуляв, припасовує так, що виходять ловкі узори, наче на листу* (Григ., Вибр., 1959, 256); *У порівн. *Гірко дивитись на ту ниву, що оре Семен: так вона прийшлася до його. Романової ниви, так пристала, наче столяр припасував...* (Коцюб., I, 1955, 112); // *перен.* Знаходити відповідність, пристосувати до чого-небудь. *Дехто абсолютно правильне соціальне положення про відмирання у нашому суспільстві класової боротьби умоглядним шляхом припасовував до сфери естетичної* (Рад. літ-во, 2, 1962, 42); *Власники душ, повернених у робоче биво, записаних у господарський інвентар дідича разом із волами й кіньми, найбільш боялись того неспокійного, вільнолюбного духу народного, бо його ніяк не можна було припасувати до панських інтересів* (Коцюб., I, 1955, 135); *Боровому вдалося слушно.. використати кілька відомих серед конференсьє небилиць, припасувавши їх до фактів з місцевого життя* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 140).

2. Встановлювати що-небудь відповідно до потреб використання. *В млині на греблі світилося — там припасовували біденківського кулемета — у вікно* (Кундзич, Пов. і нов., 1938, 369); *Проклинаючи на чім світ стоїть і таку їзду, і вуланізаторів, і свою лукаву долю, Мирон почав припасовувати домкрата* (Збан., Переджнив'я, 1960, 80); *Візьмеш, складеш, припасуєш, запустиш — дивишся, ожило!.. Що не кажи, а таки багато всякого чудового чортовиння люди навигадували!.. Якби встав отак років через тисячу та глянув, що тоді за техніка буде, га?* (Гончар, IV, 1960, 82); * Образно. *Одні за схизму, інші за католицтво, а найхитріші — унію вигадали на голову народу. І все те чинять, щоб ярмо трудящому на шиї краще припасувати* (Ле, Наливайко, 1957, 167); // Приводити що-небудь у придатний для використання стан. *Перевіряли зброю, всі кишені й підсумки набивали патронами, припасовували на ногах щойно одержане взуття* (Гончар, Таврія.., 1957, 600); *Бійці мали час для того, щоб поголитись, припасувати одяг* (Збан., Сеспель, 1961, 237); // Завчасно приготовляти щонебудь для використання. *Тільки не гаймо ані часинки! Може, сьогодні й остання ніч перед боєм. Мерщій розійдемось — нехай кожен сокиру чи вила, чи припасує косу* (Головко, II, 1957, 312).

3. Поміщати що-небудь у якомусь місці, прикріплюючи. *Ледь витягаючи з багнюки ноги, Марійка з своєю напарницею Лізою подавала щити, а Мишко міцно припасовував їх до кілків* (Хижняк, Килимок, 1961, 15); *Самий апарат* [радіоприймача] *Валентин припасував під столом до його верхньої кришки, антена йшла поза трубою водопроводу по стіні, а заземлення по трубі умивальника* (Гончар, IV, 1960, 82); *Дарчині речі не вміщалися в бричці Візникові довелося припасувати їх ззаду* (Вільде, Повпол. діти, 1960, 383); // Прикладати належним чином що-небудь до чогось. *Дістає* [конвоїр] *з кишені губну гармошку і закоцюблими руками припасовує до рота* (Гончар. Партиз. іскра, 1958, 53).

ПРИПАСО́ВУВАТИСЯ, ююся, у́єшся, *недок.*, **ПРИПАСУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. Те саме, що **пристосо́вуватися.** *До семи корінних гравців припасувалося четверо нових із запасних* (Ю. Янов., II, 1954, 20).

2. *тільки недок.* Пас. до **припасо́вувати.** *Я так собі думаю, що це народжується найкраща нова вулиця в світі, наш Хрещатик. Другої такої не було і нема. Не тільки по своїй красі, а й по тому, як тут усе ладнається і припасовується для задоволення всіх вимог радянської людини* (Кучер, Дорога.., 1958, 53).

ПРИПА́СТИ *див.* **припада́ти.**

ПРИПАСТИ́[1] *див.* **припаса́ти**[1].

ПРИПАСТИ́[2] *див.* **припаса́ти**[2].

ПРИПАСУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **припасува́ти.** *Тепер на пункті організована централізована розточка і припасування підшипників за еталонами на всі розміри шийок осей* (Роб. газ., 29.I 1965, 2); *Вінці зрубу* [комори]

робили не з суцільних колод, а з пластин або з пиляних брусів, що сприяло ретельності врубок і припасуванню вінців зрубу (Дерев. зодч. Укр., 1949, 23).

ПРИПАСУВА́ТИ *див.* **припасо́вувати.**

ПРИПАСУВА́ТИСЯ *див.* **припасо́вуватися.**

ПРИ́ПАХ, у, *ч., розм.* Легкий запах. *Крізь одчинене квадратне віконце в стіні тягло розтопленим воском і припахом оливи* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 37); // Неприємний запах. *Ще і в номері готелю йому вчувався нестерпний припах.. карболки* (Гончар, Циклон, 1970, 179).

ПРИПАХА́ТИ, а́є, *недок., розм.* Мати легкий або неприємний запах.— *Чого же се воно* [борошно] *чорне? Пополам із землею? — питали жінки.— Де там земля? То воно трохи з горілим, бач же й димом припахає...* (Мирний, IV, 1955, 256); * Образно.— *Душком від тебе антирадянським припахає.— А ти хіба з тих, що принюхуються? — Ні, я з тих, що нутром чують* (Тют., Вир, 1964, 175); // *безос., перен.* Свідчити про наявність чого-небудь негативного.— *Чого ж се* [карасики] *на сковороді,— Допитується Лев,— а не в воді? Лис засмутивсь і ледве дише... — Дозволив я, щоб їм* [карасям] *було видніше Побачить відціля Ясновельможнішого короля! — Нащо ж вогнем печеш?.. Брехнею припахає!* (Гл., Вибр., 1951, 113).

ПРИПА́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **припа́ювати** 1. *Для припаювання мінералокерамічних пластинок можна використовувати і латунний припій* (Різальні інстр.., 1959, 84).

ПРИПА́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПРИПАЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. Прикріплювати, паяючи. *Твердосплавні пластинки до різців звичайно припають* (Різальні інстр.., 1959, 28).

2. *кому, тільки док., перен., фам.* Призначити якесь покарання. *Тепер, коли повернеться* [Швейк] *до свого батальйону, капітан, напевно, припаяє йому арешт* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 207);— *Той лісничий — осадник, тямите? За шість грибів та оберемок сухого патиччя ви обидва припаяли мені тоді п'ять злотих штрафу* (Козл., Сонце.., 1957, 36).

ПРИПА́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **ПРИПАЯ́ТИСЯ,** я́ться, *док.* 1. Приєднуватися в результаті паяння; // Міцно приєднуватися, приставати.

2. *тільки недок.* Пас. до **припа́ювати** 1.

ПРИПА́ЯНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **припая́ти;** // **припа́яно,** *безос. присудк. сл. Проміжну форму становлять дукачі в дротяних та інших обідках, у яких на вушку над зображенням одного з боків припаяно скромну розетку, коронку, литу голівку херувима та ін.* (Дукати.. Укр., 1970, 16) ;// Який пристав до чогось. *Недавно сніг геть розтанув, а на покрученій стрічці річки, міцно припаяний до берегів, лежав лід* (Збан., Переджнив'я, 1955, 347).

2. *у знач. прикм. Ламав* [бурелом] *сосну, хитав, мов дуба, скелі, Із урвищ рокотав, несучи рев і сміх, Зривав орлів припаяні оселі І кидав в прірву ручаїв і лих* (Ус., Дорогами.., 1951, 47).

ПРИПАЯ́ТИ *див.* **припа́ювати.**

ПРИПАЯ́ТИСЯ *див.* **припа́юватися.**

ПРИПЕКТИ́ *див.* **припіка́ти.**

ПРИПЕРЕЗА́ТИ *див.* **припері́зувати.**

ПРИПЕРІ́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПРИПЕРЕЗА́ТИ,** ежу́, е́жеш, *док., перех.* 1. Підперізуючись, закріплювати що-небудь за поясом. *Виросла коса до пояса, ні розплести, ні розчесати; прийде ми ся приперезати* (Сл. Гр.); *Спав собі* [Кузьма] *всеньку ніч, приперезавши до себе «ружжо», щоб ніхто не вкрав* (Тют., Вир, 1964, 300); // *до чого, у сполуч. із сл.* с е б е. Прикріплюватися до предмета, обкрутивши себе в поясі разом з ним лапцюгом, ременем і т. ін. *Він згадав, як бувало, примоцувавши до ніг «кігті» й товстим ременем приперезавши себе до стовпа, він вилазив у степу до гулких дротів* (Перв., Невигадане життя, 1958, 233).

2. Одягати що-небудь, обгортаючи стан і закріплюючи кінці на поясі. *А я фартух припережу, Нажну копу ще й полежу* (Укр.. пісні.., II, 1955, 341).

ПРИПЕ́РТИ *див.* **припира́ти.**

ПРИПЕ́РТИ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **припе́рти.** *Опинившись за стадіоном, Терезка помітила Бобальку, який стояв на сідлі велосипеда, припертого до паркана, і стежив за грою* (Томч., Готель.., 1960, 209); *Попід стіною стояли з піднятими руками штабісти. Серед них Світлана одразу впізнала незграбно приперту багнетом до стіни постать генерала Ревіна* (Гончар, II, 1959, 99); — *Нікуди не треба передавати. Почула* [Любов Прохорівна] *за дверима, обернулася, неначе хотіла раптово кинутися на порятунок Мухтарова, так припертого її Женіком* (Ле, Міжгір'я, 1953, 185); *Полковникові здалося, що Панчоха припертий до стіни запитаннями Ходкевича, і він знов присікався до нього* (Ле, Наливайко, 1957, 275); *Припертий на залізне, німець, зрештою, добував із своєї торби нещасну копійчану бірку* (Гончар, Таврія, 1952, 154); *Вони ввійшли в невеличкий дворик, де стояла стара, схожа на шопу хата, приперта задньою стіною до крутого схилу гори* (Кол., Терен.., 1959, 56).

ПРИПЕ́РТИСЯ, ру́ся, ре́шся, *док.* 1. Прихилившись до якої-небудь опори, спертися. *Припершись до дверей, він стояв і дивився на Терезку, яка з переляку випустила з рук шитво* (Томч., Готель.., 1960, 314).

2. *фам.* Прийти, прибути (несхвально). — *Але коли б ти знала моє горе: в залу приперся заросянський попище та ще й з сином* (П.-Лев., III, 1956, 246); *Він проти цього* [другого шлюбу] *не заперечував би, коли б його перша дружина та жила де-небудь в іншому місці, а то як на зло приперлася з донькою за ним слідом до Львова* (Ю. Янов., I, 1954, 135).

3. Пас. до **припира́ти** 1—4. *Під час вітру падали у нас сніги, так що геть скрізь було біло і на балкон не можна було вийти, бо двері примерзли і приперлись снігом* (Л. Укр., V, 1956, 219).

ПРИПЕ́РЧЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **приперчи́ти.** *На столі шматок печені, Два фрикаси* [фрикасе] *приперчені* (Фр., XII, 1953, 387); *І Кущ і Турчин — неначе сковані ланцями.. Коли б вони з першої стрічі повели легку, невимушену розмову, приперчену грубими чоловічими жартами, скраплену дотепами...* (Мушк., Серце.., 1962, 141).

ПРИПЕРЧИ́ТИ *див.* **припе́рчувати.**

ПРИПЕ́РЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПРИПЕРЧИ́ТИ,** перчу́, пе́рчиш, *док., перех.* 1. Додавати до страви трохи перцю. *Ой варила мама рибу та й не приперчила, Ой любила мама хлопці та й мене навчила* (Коломийки, 1969, 121).

2. *перен., розм.* Вставляти в мову дотепні, гострі слова, вирази, жарти. *Він умів сказати потрібні слова, приперчити їх, додати народної мудрості* (Ю. Янов., Мир, 1956, 293); *Трудно було впізнати в ньому того пестриманого на мову робітника, що рідко коли вимовляє два слова, не приперчивши їх добре...* (Шовк., Інженери, 1956, 334).

ПРИПЕЧА́ТАНИЙ, а, е, *розм.* Діспр. пас. мин. ч. до **припеча́тати.** *Розпотрошити перуку — одна мить. Припечатаний гербом пана сенатора лист зараз же виглянув на світ* (Кач., II, 1958, 435); * Образно. *А насправді я.. покійник, у труну покладений, землею припечатаний!* (Вишня, I, 1956, 288); * У порівн.— *Цей*

Крашівка мені не до вподоби: гордий якийсь... Не вклониться до ладу, не усміхнеться, немов у нього спина дубова, а губи печаттю припечатані (Вовчок, Вибр., 1937, 100).

ПРИПЕЧÁТАТИ *див.* **припечáтувати.**

ПРИПЕЧÁТУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПРИПЕЧÁТАТИ,** аю, аєш, *док., розм., перех. і без додатка.* Ставити печатку. [Г о р л о в:] *Що ж, це ти підготував мою відставку?* [Г а й д а р:] *На жаль, ні. Працював з тобою дружно, підписував, припечатував, сварився, але не псував відносин* (Корн., II, 1955, 68); * У порівн. *Різкий тріск костящок, якими ніби припечатували гравці свої дошкульні словечка, щоб під'юдити противну сторону гравців, нестримний чоловічий регіт та туман цигаркового диму вдарили в лице Захарові* (Ле, Право.., 1957, 253); // Те саме, що **запечáтувати.** *Конверт сургучем припечатали;* // *тільки док., перен., фам.* Ударити, побити. [Т а р а с:] *Що ми ще поки що не студенти — це правда. Ну, що бити спекулянта й зараз уміємо, це також правда. Як припечатаю, так і спухнеш* (Мик., I, 1957, 106); // *тільки док., перен., фам.* Давати рішучу оцінку кому-, чому-небудь, скріплювати щось сказане влучним, гострим словом.— *Хлопці, не підкачаєм? — питався Яремчук...— Всім цехам носа втремо! — поклав резолюцію Митя і припечатав словом, міцнішим за сірчану кислоту* (Трубл., I, 1955, 134); * У порівн.— *Бойків то я знаю, але тілько тих, що приходять на торг до міста. Там я з ними дуже добре вмію обходитися. Там вони тихі та смирні, як ягнята.— Всюди такі! — сказав, мов припечатав,* Вовкун (Фр., III, 1950, 17); *Люблять його люди і за дотепи: як скаже про кого слово, немов припечатає!* (Мокр., Сто.., 1961, 80).

ПРИПЕ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **припекти́** 1—3. *Земля була чорна і парувала так, ніби її тільки що полили гарячим окропом; на конях, припечена сонцем, парувала шерсть* (Тют., Вир, 1964, 181); *Хлопчик жваво підводиться на лікті й морщить припеченого сонцем носа, готуючись слухати* (Донч., VI, 1957, 274); * У порівн. *Потьомкін, мов припечений, нетерпляче зайорзав на канапі* (Добр., Очак. розмир, 1965, 158).

ПРИПИВÁТИ, áю, áєш, *недок.* 1. *перех.* Пити щонебудь час від часу. *Один був порок за панотцем,— як казав часом і батько,— горілочку любив.. Розказує та все припиває чарочкою* (Мирний, I, 1954, 215); *Шумейко, міцний дід років 60-ти, майструв за столом модель парусного судна, припиваючи час від часу чорну каву* (Коч., II, 1956, 537).

2. *неперех., до кого.* Пити за чиєсь здоров'я, звертатися з тостом до кого-небудь. *П'є Ангус зрушений за ним, В душі ласкавши мару; І все покрилось голосним: «За тебе, наш Оскаре!»..— «Та що ж Аллан з другими враз Не припива до мене»* (Граб., I, 1959, 419).

ПРИПИ́Л, у, *ч., спец.* Дрібний графітовий або вугільний пил, яким присипають внутрішню поверхню ливарної форми.

ПРИПИЛИ́ТИ, пилю́, пи́лиш, *док., перех.* Покрити пилом; запорошити. *І припилила зір важка пилюка, На бирки випала, на кунтуші* (Мал., Звенигора, 1959, 85).

ПРИПИЛИ́ТИСЯ, пилю́ся, пи́лишся, *док.* Покритися пилом, запорошитися.

ПРИПИЛЬНÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПРИПИЛЬНУВáТИ,** у́ю, у́єш, *док., розм.* 1. *перех. і неперех.* Наглядати за ким-небудь, стежити. *Мушу рік вибути теж на фермі, хоч цього ніхто з емігрантів не придержується, але мене на доноси припильновують, чи виконую приписаний закон* (Рад. літ-во, 5, 1958, 120); — *Ач, як закаркали враз.. Уже їм і бандити і грабіжники,.. треба за ними припильнувати* (Панч, Мир, 1937, 11); // *тільки док.* Те саме, що **постерегти́** 2. — *Тут кум Матій криви тобі* [злодієві] *не зробить, не бійся, припильнує тебе добре* (Фр., II, 1950, 18); *Попросивши на всякий випадок припильнувати газету з оголошенням, він.. подався на лікарський виклик* (Збан., Сеспель, 1961, 125); // *тільки док.* Те саме, що **підстерегти́.** *Отоді Тодоська почне латати дірки: де який ярмарок, базар, яка оказія — там вже й єсть її, тільки стережи краму, а припильнувати й не кажи!* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 84); *Це запитання оголило на його обличчі приховану досі скептичну посмішку. Може, сам Горецький і не хотів її демонструвати, але ж хіба припильнуєш, коли вона розквітає?* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 9).

2. *перев. док., перех.* Доглянути кого-небудь, подбати про когось. *Чоловік дещо заробить у багатшого: тут роїв у пасіці припильнуєш, там у саду ночуєш, коло сіна та снопів поробиш* (Фр., I, 1955, 370); *Він такий слабенький.. А хто ж його на чужині так припильнує, як мати?* (Мак., Вибр., 1954, 80); // Приглянути за чим-небудь.— *Припильнуйте мені сеї ями!* (Фр., IV, 1950, 17).

3. *тільки док., неперех.* Дуже ретельно взятися за виконання чого-небудь.—*Нумо, діти, нумо, нумо припильнуймо. Як не будем пильнувати, то тут будем ночувати* (Сл. Гр.); [Н р і с ь к а:] *Ось годі, дочко, себе неволити, та давай трохи спочиньмо. Що це ми — найнялися, що так припильнували?* (Вас., III, 1960, 76).

ПРИПИЛЬНУВáТИ *див.* **припильнóвувати.**

ПРИПИНáТИ, áю, áєш, *недок.,* **ПРИПНУ́ТИ, ПРИП'ЯСТИ́** *і* **ПРИП'ЯТИ,** пну́, пне́ш, *док., перех., розм.* 1. Прив'язувати кого-, що-небудь до чогось. *Коли ми наближаться стали До шинку, перед яким учора Ми свою дарабу припинали, В мене знов мороз на душу вдарив* (Фр., XIII, 1954, 338); *У Ярослава Гішки, коли припинав до паркана коня, раз і другий сіпнулись руки* (Скл., Карпати, II, 1954, 109); *Микула.. шаблю купив, ще й ремінь до неї, і зараз-таки прип'яв собі її до боку* (Мак., Вибр., 1956, 415); — *Бичка я онде в переліску прип'яв* (Ле, В снопі.., 1960, 46); * Образно.— *О, вже не втече! — обізвався Харитонів брат.— Ми вже прип'яли її* [парафію] *добрим налигачем. Другий Балабуха не швидко найдеться* (Н.-Лев., III, 1956, 71); * У порівн. [Т а р а с *(один дивиться услід Тетяні):*] *Не можу вийти я звідсіль!.. Мов хто припнув до цеї хати залізним ланцюгом!..* (К.-Карий, I, 1960, 150).

2. Прикріплювати, приєднувати, чіпляти що-небудь до чогось якимсь способом. *Сідають* [хлопці] *рядом під дубом на землі, а один припинає кожному за чергою по кілька гудзиків* [реп'яхів] *до пазухи...* (Фр., I, 1955, 259); *Так шість раз той павук обривався, І шість раз він на стелю злізав, Але всьоме таки удержався Й до стіни свою нитку прип'яв* (Л. Укр., I, 1951, 357); // *до кого — чого, перен.* Змушувати постійно займатися чим-, ким-небудь, бути коло кого-, чого-небудь. — *Хіба моя Марина мала? Хіба в неї руки чужі, щоб вона сина не виняньчила та не виносила? Та я сам її припну до дитини...* (Мирний, IV, 1955, 227); // *перен.* Пов'язувати що-небудь з чимсь. *Все, що він помічав перед себе, він зараз припинав до одного — до свого питання* (Гр., II, 1963, 55); // *перен.* Давати кому-небудь влучне прізвисько. *Тільки один «грек» ішов спокійно.. і, здавалось, цілком не приймав на свій рахунок епітету «фараон», який прип'яла йому свавольна бітвора* (Коцюб., I, 1955, 205).

3. Притискати кого-, що-небудь до чогось, затискати де-небудь. *Зловчившись, сікач всадив ікла в черево тигра і стрімким кидком прип'яв його до стовбура модрини* (Рад., Укр., 5. I 1964, 4); *Він дивився в полум'я вічного вогню, яке вітер рвучкими поривами намагався прип'яти*

до мармурового кратера могильної плити (Рибак, Час.., 1960, 868); * Образно.— *Слухай, Лейбку, бачу — горе тебе міцно до землі прип'яло, звівся на ніщо* (Рибак, Помилка.., 1956, 171); // *тільки док., перен., розм.* Притягти до відповідальності. *Кривого Хомку випустили з тюрми, а хитрий стрятчий припнув його за крадіжку грошей* (Мирний, IV, 1955, 209); // *чим, перен., розм.* Сковувати чиюсь дію словами, поглядом, рухом і т. ін.; зупиняти. *Груня було кинулася допомогти втомленій матері стягти святну одежину, хотіла догодити, та свекруха суворим поглядом прип'яла її* (Горд., II, 1959, 235).

ПРИПИНА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПРИПНУ́ТИСЯ, ПРИП'ЯСТИ́СЯ** *і* **ПРИП'ЯТИ́СЯ,** пну́ся, пне́шся, *док.* 1. Прив'язувати себе до чого-небудь.

2. Притулятися міцно до кого-, чого-небудь: приставати, чіпляти́ся. *А воно — живе, як огонь, гаряче Іванове щастя горнулося, в'юном вилося, припиналось губами, дух забивало* (Вас., I, 1959, 302); // Бути причепленим, прикріпленим до чогось. *По будинках тих до вікон хустя прип'ялось, мов злидні, що їх ні в двері, ні в вікно не впреш* (Л. Укр., I. 1951, 236); *Грецькі курить сигарети* [обер], *б'є підошви фабрик Баті, спрут прип'явся до кашкета — й той в Італії узятий!* (Рудь, Дон. зорі, 1958, 81): // *перен., розм.* Приставати з чим-небудь до когось. *Прип'явся, як реп'ях до кожуха!* (Укр.. присл.., 1955, 168).

ПРИПИ́НЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **припини́ти.** *Його, Мотузчине, діло днів через кілька все'дно буде припинене* (Головко, II, 1957, 164).

ПРИПИ́НЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **припини́ти і припиня́тися.** *В 1906 році виразно розділяються, перша і друга половини року: в першій — припинення відступу і велике піднесення; в другій — великий спад* (Ленін, 19, 1971, 388); *Похолодання під час негоди є надійною ознакою припинення опадів і настання ясної погоди* (Колг. Укр., 8, 1956, 43); *Рентгенівський апарат УРС-70 обладнаний блокувальним пристроєм, який забезпечує вимкнення високої напруги в разі припинення подачі води для охолодження* [рентгенівської] *трубки* (Рентгеногр. мет.. 1959, 25); *Подружжя М. розлучається... Заяву про припинення шлюбу подав чоловік* (Наука.., 10, 1971, 28).

ПРИПИНИ́ТИ *див.* **припиня́ти.**

ПРИПИНИ́ТИСЯ *див.* **припиня́тися.**

ПРИПИНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПРИПИНИ́ТИ,** пиню́, пи́ниш, *док., перех.* 1. Зупиняти рух кого-, чого-небудь, перев. на якийсь час.— *Тпрру-у-у! Годі! — мовив Яким, припиняючи гнідка, і стрибнув з воза* (Мирний, IV, 1955, 323); *Вона бігла б, та боялась, що її припинять, догадаються, що тікає* (Гр., II, 1963, 292); *— От не думав, що зустрінуся,— і він нарочито припинив коня, надіючись на те, що старий зникне за бугром* (Тют., Вир, 1964, 74); // *у сполуч. із сл.* т р о х и. Змушувати кого-, що-небудь рухатися повільніше.— *Коли старостів пришлеш? — скрикнула Гашіца роздратовано в саме ухо Йонові. Йон припинив трохи коні* (Коцюб., I, 1955, 248); // Змушувати кого-небудь зупинятися (про щось). *Пробігла* [Леваптина] *верстов зо дві. І враз думка одна припинила її* (Гр., II, 1963, 292).

2. *у сполуч. із сл.* х о д а, х і д, р у х, б і г. Переставати рухатися; зупинятися. *В лісі почулася голосна розмова. Передні зупинилися наслухаючи. Капітан підняв руку, щоб задні також припинили рух* (Тют., Вир, 1964, 338); *Незвично бачити, як біля одного з курганів, де газик припиняє свій біг, з нього виходить людина — одинока людина* (Гончар, Тронка, 1963, 289); *Машина припинила хід на вибої* (Ле, Опов., 1950, 116); // *у сполуч. із сл.* т р о х и. Рухатися повільніше. *Оксана мовчки озиралася до тітки і трохи припиняла ходу, щоб не відставала тітка* (Л. Янов., I, 1959, 50).

3. Зупиняти потік чого-небудь. *І щодня ленінградки мили свої вулиці. І не обливали вас.. Підійшов до кишки, ленінградка пальцем припинила струм, сказала: — Будь ласка,— і я собі пройшов сухий, як порох!* (Вишня, I, 1956, 306); // Переставати постачати кого-небудь чимсь. *З нового року може й зовсім припинять видачу жалування* (Мирний, V, 1955, 431); *Згадав* [Микола], *як він бідував, коли батько відмовився від нього і припинив всяку допомогу* (Досв., Вибр., 1959, 16).

4. Переривати яку-небудь дію, процес, стан і т. ін., що триває. *Щоб не припиняти зростання самодіяльних акторів, диканці і далі будуть удосконалювати кожну роль* (Вол., Надін. висоти, 1953, 136); *У графській оранжереї, крім пальм і цитронів, росла туя.., численні м'ясисті алое.., свіже листя яких негри прикладають до ран, щоб припинити кровотечу* (Донч., III, 1956, 43); *Сходку довелося припинити, проте люди не розходились* (Гончар, II, 1959, 215); // Змушувати кого-небудь перестати робити щось. *Він.. продовжує зустрічатися із Зінькою, і це вона знає, але перешкодити чи припинити ці зустрічі безсильна* (Шиян, Баланда. 1957, 177); // Змушувати кого-небудь замовкнути. *Вона хотіла вимовитись, але Шрам припинив її, взявши за руку, і рече:— Нічого тут не сталось, пане ясновельможний!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 86); // Змушувати кого-небудь поводити себе відповідно до встановленого порядку; не давати безчинствувати. — *А як же ми їх* [мужиків] *будемо припиняти?— сказав писар,— в нас є холодна та й більше ніякого страху на їх не маємо в руках* (Н.-Лев., IV, 1956, 71); *Що то воно? батька бити? Треба припинити* (Сл. Гр.); // Відміняти чинність чого-небудь. *Рада Міністрів Української РСР має право припиняти рішення обласних Рад депутатів трудящих* (Конст. УРСР, 1969, 14); // *у сполуч. із сл.* с п р а в а. Відкладати або залишати без завершення. *Незабаром до диблянської волості прийшов наказ: припинити справу з землею і відібрати її поки в Дениса* (Гр., II, 1963, 469); // Бути причиною переривання якої-небудь дії, діяльності, якогось процесу. *З голодом, з холодом та з третьою недугою дочапала* [дівчина] *щиро аж до московської границі — побралась би й далі, та вже смерть заступила й припинила* (Вовчок, I, 1955, 379); — *Криза, що почалась минулого року в капіталістичних країнах,.. припинила роботу чи не в усіх отих «кращих» лабораторіях* (Шовк., Інженери. 1956, 132); *Мене призначили завідувати Житомирською партійною школою, але польський прорив припинив цю роботу* (Довж., I, 1958, 17).

5. Переставати виконувати або переривати на якийсь час яку-небудь дію, діяльність, якийсь процес. *Його очі налились слізьми. Раптом він ухопив шматок свинини й почав заїдати, час од часу припиняючи жування й часто дихаючи* (Досв., Вибр., 1959, 181); *Коли Вам доводилося чути що про «Сіяча», то дуже порадували б мене сповістивши, чи видавництво існує, чи припинило свою діяльність* (Мирний, V, 1955, 433); *Наші сміливі полярні льотчики не припиняли польотів навіть у найсуворіший зимовий час* (Веч. Київ, 6.IV 1957, 4); *Провчився* [Улас] *два курси, а на третьому змушений був припинити навчання: на зимовій сесії він не набрав потрібної кількості балів, і з нього було знято стипендію* (Тют., Вир, 1964, 63); // Замовкати. [Т е т я н а:] *Я правду кажу. У Феді ці дні так болять зуби, а він навіть до лікаря не має часу зайти. А чому?* [Т е р е щ е н к о:] *Тетяно, припини!..* (Корп., II, 1955, 289); // *у сполуч. із сл.* с е б е. Робити над собою зусилля; стримуватися. *Він обняв її й поцілував. Перший рух її був — випруча-*

тись. Але зараз же вона припинила сама себе і скорилась його поцілункові — одному, другому (Гр., II, 1963, 286).

ПРИПИНЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПРИПИНИ́ТИСЯ,** пи́нюся, пи́нишся, *док.* 1. Переставати йти, бігти. [Прісцілла:] *Ні, краще піду сама.. (Іде, але обертається, припиняючись на ході)* (Л. Укр., II, 1951, 388); *Помітивши Бронка здалеку, вона з ким би з своїх не йшла, припинялась біля найближчої вітрини, спиною до вулиці, й так перечікувала, поки він минав її* (Вільде, Сестри.., 1958, 514); *Бачимо його, а він нас ще не бачить — співає. Катря припинилася* (Вовчок, I, 1955, 203); *Водночас із Надією, тільки трохи віддалік, теж припинилися двоє* (Баш, На.. дорозі, 1967, 95); * Образно. *Багато її товаришів та подруг розійшлися по світі: одні випередили її, запобігли ласки у долі, другі десь ззаду припинилися на життєвому шляху* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 44); // Переставати говорити, читати вголос; замовкати. *Марта слухала і якось тихо зітхала, а я, дочитавши до половини, припинилась* (Мирний, IV, 1955, 341); — *Сідайте та кажіть!.. Хоч я...— припинився і так пильно на обох поглянув,— і знаю, чого ви прийшли, та все ж кажіть* (Гр., II, 1963, 249); // *діал.* Залишатися де-небудь. *Куна сьогодні.. також припинився аж до обіду дома, сидів у своїй світлиці над рахунками* (Фр., II, 1950, 80).

2. Переставати переміщатися в інше місце (про повітря, газ, рідину). *Струмінь води, повернутий на корму, проте одразу припинився через несправність помпи* (Ю. Янов., II, 1958, 73); *Припиняється доступ газу в печі;* // Переставати звучати, чутися. *Сход тихо загудів. Гетьманець гукнув до сходу, і гудіння припинилося* (Багмут, Опов., 1959, 25); *Шепіт припинився, грюкнули двері. Мабуть, баба-шептуха закінчила свою справу й пішла* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 361); // Переставати надходити з певних джерел (про постачання чим-небудь). *Замовлення на ремонт радіоапаратури різко зменшилися, а далі й зовсім припинилися* (Ле, Опов., 1950, 64); *Якщо наші поставки на деякий час скоротяться чи й зовсім припиняться... то хай все це вас не застане зненацька* (Гончар, II, 1959, 300).

3. Переставати відбуватися (про процес, дію). *Обстріл не припиняється* (Гончар, III, 1959, 408); *У всіх очі потьмарились, у деяких бриніли сльози. Читання припинилось* (Вас., I, 1959, 169); *Снігопад вже припинився, тільки зрідка сіялась легка пороша* (Гур., Друзі.., 1959, 23); // Переставати виявлятися або перериватися на якийсь час (про діяльність кого-, чого-небудь, зв'язок, стосунки і т. ін.). *Боротьба Івана Франка проти Ватікану не припинялась у нього ніколи* (Тич., III, 1957, 515); *Бували, звичайно, моменти, коли взаємозв'язок болгарської літератури з літературою українською слабшав, проте він ніколи не припинявся* (Рильський, III, 1956, 320); *Кость був героєм дня, і з того часу припинилися всякі нападки на нього* (Донч., I, 1956, 54); *// у сполуч. із сл.* с п р а в а. Відкладатися або залишатися без завершення. *Я йому одповів, що після смерті Дмитрієва справа про це діло якось сама собою припинилась* (Мирний, V, 1955, 425); // *рідко.* Переставати існувати. *Поступово з радіосвисту.. вихопився людський голос: — Ні! Не припиниться буття, краща з планет, наша Батьківщино, Мати-Земле!* (Довж., I, 1958, 389).

ПРИПИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИПЕ́РТИ,** пру́, пре́ш, *док.* 1. *перех.* Приставивши підпору до чого-небудь, притиснути, закріпити нерухомо. *Загнала* [Маруся] *поросят, приперла колодкою ляду в хлівці й пробігла повз Василя в хату* (Григ., Вибр., 1959, 34); *Двома колами добре припер* [газда] *двері* (Хотк., II, 1966, 9); * Образно. — *Лиш мене* [діда] *мій вік припер В хаті нині...Ну, та що вже! Не дармую. бач, і я: От домелю, зварю каші, Повечеряє сім'я* (Фр., X, 1954, 236); // *зах.* Приставляти що-небудь до чогось. *Микула скинув з плеча самопал і припер його до стіни печери* (Мак., Вибр., 1956, 429).

2. *перех.* Напираючи, притискати кого-небудь до чогось. *Попід руками шниряла малеча, пролазила наперед і розташовувалася на підлозі, аж декого до самих ніжок стола приперли* (Головко, II, 1957, 127); *Іван Федотович припер Касяненка в куток і так здавив за горло, що тому виперло з лоба очі* (Вас., I, 1959, 383); * Образно. [Петро:] *Послідній неосвітний мужик, коли його припре, отак як мене оце, сліпа доля — знайде, що робити* (Мирний, V, 1955, 180); // Змушувати відійти до чого-небудь. — *Як причепились до мене, як приперли мене до дверей, то я ледве втекла з хати* (Н.-Лев., II, 1956, 21); // Змушувати противника відступати до певної межі, перепони. *Бій невгавав цілий день. Уже кілька разів поляки припирали козаків до табору, тікали й самі* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 330); *На ранок загін Шляхового оточив Ганнину банду і, приперши до води, вщент розгромив* (Гончар, II, 1959, 268).

3. *перех., перен., розм.* Ставити кого-небудь у безвихідне становище в розмові, суперечці. — *Тоді зробимо інакше: я заберу собі дві частки і батька з ними. Хай він ще й мого хліба поїсть.— Е ні, так не вийде,— одразу нахмурився Терентій.— То забагато для тебе.— А тобі не багато? — так припирає Терентія, що той уже не може викрутитися* (Стельмах, I, 1962, 594); — *Кого ж би то попросити в свати? — Тітка цікава на язик, та й дядько добрий торохтій: щось таки та виторохтять. Та нехай добре припрутъ Терлецького* (Н.-Лев., III, 1956, 52); // Чинити патиск на кого-небудь якимсь способом, змушувати робити щось, поводити себе певним чином. [Передерій:] *Зна* [Стрижаченко], *що як припрете його з одного боку однією статтею* [статтею], *з другого — другою.. То як не крути, як не верти, а хвіст підгорни під себе* (Мирний, V, 1955, 123); *Я не гадаю за літературу ніколи, хіба як мене припруть що написати, то я ледве остатнього дня що напишу* (Стеф., III, 1954, 200).

Припира́ти (припе́рти) до стіни́ *див.* **стіна́; Припира́ти (припе́рти) на слизьке́** — те саме, що **Заганя́ти (загна́ти) на слизьке́** *див.* **заганя́ти** [1].

4. *тільки док., перех., розм.* Принести що-небудь, перев. важке або здалека. *Удовицю я любив, Подарунки їй носив: Носив сало, носив свічки.. А раз таке теля припер,— Доки доніс, трохи не вмер!* (Пісні та романси.., II, 1956, 179); *Вона ледве приперла мішечок муки, засапалась і стогнала* (Коцюб., II, 1955, 79); *В їхніх торбах знайшлося навіть кілька цукрових буряків, які вони, приперши із самих Криничок, збиралися тепер пекти собі на вечерю* (Гончар, Таврія, 1952, 90); // Привести або привезти кого-небудь кудись (несхвально). *Приперли й ту* [Явдоху], *відопхали човном до паль, підв'язали вірьовками, підняли догори... плюсь!* (Кв.-Осн., II, 1956, 183); — *Це Олеська навезла своїх пройдисвітів,— мабуть, не мала чого дати їм попоїсти на вечерю та й приперла їх на мої гуси* (Н.-Лев., III, 1956, 149); [Кукса:] *Навіщо це мій сусіда припер сюди свою витрішкувату?* (Кроп., I, 1958, 217).

5. *неперех., фам.* Прийти куди-небудь (несхвально). *Не міг одійти від кону й пан Пампушка-Купа-Стародупський, що з гайдуками припер сюди припиняти виставу* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 202).

6. *тільки недок., неперех., зах.* Прилягати до чого-небудь, межувати з чимсь.— *Він той ланок любить,— тягнув далі вдоволений Івоніка,— тому, що припирає до лісу* (Коб., II, 1956, 143); *До одної сторони дому припирав великий квітник, а за ним тягнувся довгий сад* (Кобр., Вибр., 1954, 84); *Окопи польського табору з*

брамами, з висуненими наперед і на ліве крило редутами, припирали до берегів Дністра (Мак., Вибр., 1956, 468).

ПРИ́ПИС [1], у, *ч.* 1. Певний порядок, встановлений керівними органами держави, установи, підприємства і т. ін. *Він велів копати яму так близько своєї границі, як тілько дозволяв урядовий припис* (Фр., VIII, 1952, 408); *По наших поштових приписах не вільно нічого писати на друкованих речах, що посилаються під опаскою* (Л. Укр., V, 1956, 320); *Він уже встиг одержати в цейхгаузі постіль і застелити своє ліжко так, як у сусідів, тобто згідно з приписом, який панував у школі* (Гжицький, У світ.., 1960, 205).

2. Правило, покладене в основу якого-небудь вчення, моралі, ідеологічного напрямку і т. ін.; канон. *Невже справді любов привела її сюди і владно примусила добровільно переступити той високий поріг, який відділяв дівчину від жінки і який суворо охороняється приписами суспільної моралі й церкви?* (Кол., Терен.., 1959, 337); *Юра.. кликав до себе буйного мужа і читав йому моральні приписи* (Хотк., II, 1966, 96); *Всі приписи божого закону знав він, і ніхто не міг закинути, що за все своє життя ребе Шая порушив хоч один* (Еллан, II, 1958, 33); *Непереможне бажання потягло її туди, в ті дивні країни, де жінка не ховає свого лиця від людей,.. де вона може прокладати шляхи по своїй уподобі, а не за приписами побутового закону — священного наказу чоловіка...* (Досв., Гюлле, 1961, 102); // Правило співжиття, норма поведінки. *Кривдунський, усупереч усім приписам і законам, уважав за нормальні відносини судді до мужички, щоби на неї насварити, накричати й казати її за двері викинути* (Март., Тв., 1954, 119); — *Товариство, товариство! — подзвоним виделкою Варава по карафці, намагаючись.. як-небудь зберегти приписи гречності* (Стельмах, Хліб.., 1959, 342).

3. Вказівка або порада діяти певним чином; настанова. *Вуйко держав мене в вічнім страсі, в вічній погрозі. Строгі його приписи регулювали моє життя так, як накручений годинник* (Фр., I, 1955, 345); *Старшина доповів їй, що всі приписи медицини виконано, він сподівається, що до початку наступу поганка щезне і старший лейтенант зможе повести в бій людей* (Ю. Янов., II, 1954, 10); *Ніхто ще ніколи не створив шедевра за чиїмись приписами, підлаштовуючись під чиїсь смаки* (Літ. Укр., 25.VIII 1967, 1); // Встановлена норма в мові, літературі, мистецтві. *В російській літературі він* [І. М. Муравйов-Апостол] *був одним із перших письменників, які прагнули власною творчістю подолати закостенілі приписи класицизму* (Рад. літ-во, 4, 1965, 89); *Про «творчість» глашатаїв «чистого мистецтва», які діяли за приписами реакціонерів від естетики, Франко говорив як про патологічне явище, яке свідчило про занепад і розклад буржуазної літератури* (Іст. укр. літ., I, 1954, 515); // Вимога, обумовлена чим-небудь. *З часів давніх нерушні звичаї, Сподобання та примхи людські, Припис моди на всякі случаї,— Ох, які вони будуть тяжкі!* (Граб., I, 1959, 559).

4. *перев. мн.* Основні правила в якій-небудь ділянці людської діяльності, обумовлені її сутністю; закони. *Щодо форми, то є одна строфа задовга: «вона лиш те живить, що має міць тривать» — варто б її справити, щоб не порушувати суворих приписів октави* (Л. Укр., V, 1956, 437); *Його загін за всіма приписами тактики взяв стражників у кільце* (Панч, О. Пархом., 1939, 27); *Український майстер дукача творив за приписами української народної творчості* (Дукати.. Укр., 1970, 8).

ПРИ́ПИС [2], у, *ч.* 1. Те, що дописане до якогось тексту; приписка. *Вона відірвала той клаптик листа, де був припис до неї, й сховала його* (Стар., Облога.., 1961, 85).

2. *заст.* Прописка. *Вмовився* [перевізник] *з приставом, вернувсь і сказав, щоб бурлаки готували по п'ятнадцять карбованців за припис до кривдянського посаду* (Н.-Лев., II, 1956, 220).

ПРИПИ́САНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **приписа́ти**. *Товариші писали про те, де його було вбито, як його ховали.. Наостач* [наостанку] *була приписана якась пісенька* (Вас., II, 1959, 470); *Теплоходи і пароплави, приписані до Київського суднобудівного і судноремонтного заводу, стали на зимовий ремонт* (Веч. Київ, 10.XII 1968, 1); — *Повелів гетьман, аби всі рудні, всі домниці, усе залізо, котре вже виготовлене, уважати приписаним до гетьманської булави* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 357); *Пишалися* [сини] *батьком. Росли його славою, вимріяними, приписаними йому подвигами* (Мушк., Серце.., 1962, 288); *Швейк після звичайної денної процедури, приписаної лікарем Грінштейном, саме сидів на ліжку, оточений групою схудлих, як хорти, виголоднілих симулянтів* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 69); * Образно. *Я люблю боротьбу: вона пригадує мені життя і існування власних сил.. чи не приписана вона мені вже долею з дитинства?* (Коб., I, 1956, 282); // **приписано**, *безос. присудк. сл. От запис: «Львів. Приміщення таке-то...» І олівцем приписано: «На п'яте письменників загальні збори...»* (Рильський, II, 1960, 327); *Люди ми не слобідські. Раніше за Томарівською волостю значились, а тепер до Борисівської нас приписано* (Шиян, Баланда, 1957, 151); *Суд лікарів був страшним ударом для родини. Хворій заборонено займатися домом і приписано курацію* [лікування], *сполучену з великими коштами* (Кобр., Вибр., 1954, 38).

ПРИПИСА́ННЯ, я, *с., рідко.* Те саме, що **при́пис** [1] 1—3. *Особи, які перебувають на лікуванні та відпочинку в санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах та інших лікувально-оздоровчих закладах і порушили приписання лікарів про заборону вживання алкогольних напоїв, підлягають виписанню з цих закладів* (Рад. Укр., 24.I 1972, 1).

ПРИПИСА́ТИ *див.* **припи́сувати**.

ПРИПИСА́ТИСЯ *див.* **припи́суватися**.

ПРИПИ́СКА, и, *ж.* 1. Те, що дописане до якогось тексту, до раніш написаного. *Тільки що дістав картку д. Танчаковського з Вашою припискою* (Коцюб., III, 1956, 407); *Не дивно, що після всього написаного іноді зустрічались такі приписки: «Ким бути? По щирості кажучи, я й сама не знаю. Поживу, побачу»* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 20); *А внизу була приписка: «Маю надію, що скоро побачу всіх вас і мого сина Юрка»* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 96).

2. Перебільшення яких-небудь даних в офіційному документі. *Треба повести рішучу боротьбу з приписками і розбазарюванням кормів* (Рад. Укр., 22.VIII 1958, 1).

3. Те саме, що **прописка** 1. *Заповнивши досить-таки довгу анкету для заведення першої в житті трудової книжки, Ганна залишила на приписку свій паспорт* (Коз., Сальвія, 1959, 22); *В порту своєї приписки вперше ошвартувалося новозбудоване швидкісне пасажирське судно «Іван Франко»* (Рад. Укр., 1.I 1965, 3).

ПРИПИСНИ́Й, á, é. Приписаний, зачислений до чого-небудь. *Полювання в державних, приписних мисливських господарствах і приписних мисливських угіддях проводиться лише по відстрілочних картках з нормою відстрілу не більше двох зайців на одного мисливця за день полювання* (Веч. Київ, 30.X 1967, 4).

Приписні селя́ни, *іст.* — у дореволюційній Росії — державні селяни, що користувалися казенними землями і були приписані цілими селищами до казенних та приватних промислових підприємств для виконання допоміжних робіт. *Іменним указом Павла I від 5 липня 1798 р. Київському магістратові було дозволено заснува-*

ти фаянсове виробництво. Як робочу силу використали приписних казенних селян суміжних сіл Нових Петрівців і Валків (Нариси з іст. укр. мист., 1969, 92); *В особливо тяжкому становищі перебували посесійні і приписні селяни на гірничих заводах. Їм доводилось працювати на заводах за десятки і навіть сотні верст від їх сіл* (Іст. СРСР, II, 1957, 61).

ПРИПИСНИ́К, а́, *ч.* Особа, приписана до якогось військового підрозділу, команди і т. ін. *Літній бодць, мабуть з приписників, в окулярах, схожий на якогонебудь бухгалтера, сидячи серед солдатського гурту,.. крутив у руці щойно одержану нову гранату* (Гончар, Людина.., 1960, 223); * У порівн. [Т е р е ш к о:] *Ти не колгоспник, а неначе приписник до чужого полку, тобі все одно, який наш колгосп, який урожай, а для мене — ні* (Зар., Антеї, 1962, 18).

ПРИПИ́СУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **приписувати.** *Пушкін добре знав названі вже вище збірки пісень, уважно і критично читав «Историю руссов», помилково приписувану архієпископу Георгієві Конисько-му* (Рильський, III, 1956, 185); *Назва рослини* [любистку лікарського] *зв'язана з приписуваною їй властивістю причаровувати молодих людей* (Лікар. рослини.., 1958, 168).

ПРИПИ́СУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приписувати.**

ПРИПИ́СУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИПИСА́ТИ,** ишу́, и́шеш, *док.*, *перех.* 1. Додавати до написаного; дописувати. *Вибачте, cher Maître, що приписую на сьому клапті,— на лист не можу здобутися, бо поштар наганяє* (Л. Укр., V, 1956, 365); *Я приписую від імені всього екіпажу, від імені нашої військової частини «Ми пишаємось вашим сином, дорогий товаришу Пойнін!»* (Логв., Давні рани, 1961, 38); — *Коли Роман вам сподобний, то й запишемо Романа, а до його припишемо й Филона, — сказав писар* (Н.-Лев., VI, 1966, 401); *Дуже був би вдячний Вам, коли б, пишучи в справах, не забували приписати хоч кілька слів про себе* (Коцюб., III, 1956, 388); // Робити запис про додавання чого-небудь до чогось.— *А риночкухто розбив? — накинулася знову на неї* [куховарку] *пані.. Ні, як хоч собі, а я припишу ще шість копійок...* (Л. Янов., I, 1959, 223).

2. Перебільшувати які-небудь дані в офіційних документах. *Коротким обкуреним пальцем Щербина ткнув у зведення. — Дев'яносто дев'ять і дев'ять. Полюбилися їм ці дев'ятки... Брехня! Храпчук приписав, а Божко поклав свій штампик* (Жур., Вел. розмова, 1955, 6).

3. Записуючи, зараховувати кого-, що-небудь до складу чогось. *Зростання видобутку солі на державних варницях вимагало збільшення кількості робочої сили. З цією метою до державних варниць приписували ряд міст, сіл і слобід* (Іст. УРСР, I, 1953, 290); — *Дадуть* [землю], *Олександре, та не стільки, скільки треба.. — То чого б тепер, при новій власті, коли начальством став Свирид, не приписати Іванові ще одну душу?* (Стельмах, II, 1962, 19); — *В такім разі вас, очевидно, треба приписати до боднарів. Одинокий тутешний боднар належить до нашого цеху, то й вам прийдеться до нас приступити* (Фр., II, 1950, 134); // Те саме, що **пропи́сувати** 1. *Корчака переговорив з перевожчиком* [перевізником], .. *щоб перевожчик пішов до пристава і переговорив з ним, скільки він візьме за те, що припише до посаду бурлак* (Н.-Лев., II, 1956, 220); — *Он моя благовірна уже тридцять років підряд намагається приписати мене на постійне проживання в якомусь місті, але ще не досягла нічого* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 367).

4. Вважати належним кому-небудь (про риси, думки, наміри і т. ін.), здійснюваним ким-небудь (про дії, вчинки і т. ін.), заслуженим ким-небудь (про роль, значення, функції). *Ми довели перед усім світом, що наша зовнішня політика не має нічого спільного з тією, яку нам постійно приписують всі буржуазні газети* (Ленін, 41, 1974, 108); *Мудрі люди ніколи не прагнуть говорити афоризмами. То тільки в спогадах їм приписують цю дурницю* (Панч, На калин. мості, 1965, 271); *Все ж таки дві заслуги треба приписати Кулішеві, хоч обидві з певними застереженнями* (Фр., XVI, 1955, 166); [М а к а р:] *Що тільки нашому брату мужчині не припишуть* (Корн., II, 1955, 133); // Вважати кого-небудь творцем, автором чогось. *В Харкові.. у першій чверті XVIII століття жив поет-козак харківського полку Семен Климовський.. Йому приписують авторство відомої пісні «Їхав козак за Дунай»* (Визначні місця Укр., 1958, 603); *І, може, історик, на брилі Знайшовши імення, Цей дім, Як зодчій, припише Людмилі — Не буде помилки у тім* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 33); // Вважати належним, притаманним чому-небудь (про певні якості, властивості, функції, значення і т. ін.). *Протягом тривалого часу кореневу систему вважали тільки органом поглинання. Всі синтетичні процеси приписували листкам і взагалі надземній частині рослин* (Хлібороб Укр., 10, 1965, 11); *При гострих крововтратах і тяжких хірургічних операціях, мабуть, найбільше значення .. слід приписати цукру як найважливішому джерелу енергії в організмі* (Вибр. праці О. О. Богомольця, 1969, 290); *Тіло не кожне Має свій голос і пахощі власні, і я сподіваюсь, Ні аромату, ні звуку всім чисто речам не припишеш* (Зеров, Вибр., 1966, 183); // *у сполуч. із сл.* в и н а, п р о в и н а. Вважати кого-небудь винним у чомусь. *Всю вину прохаю приписати мені і на мене гніватися, хоч покірно прошу пробачення* (Коцюб., III, 1956, 291).

5. Вважати якусь дію, вияв чого-небудь наслідком певної причини. *Просторий зал нового клубу при заводському гуртожитку наповнився задовго до початку диспуту. Подорожній* [прізвище] *приписував це своїй двобарвній афіші* (Мур., Свіже повітря.., 1962, 180); *Таня й сама бачила в собі фізичну зміну, але спершу приписувала її безсонню, що приходило серед ночі і мучило до ранку* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 293); *О нещасливе людство, що явища ці* [природи] *приписало Волі безсмертних, ще й гніву ознаки побачило певні!* (Зеров, Вибр., 1966, 199); // Пов'язувати що-небудь з чимсь, знаходячи щось спільне. *Він ображено знизував плечима і дивувався, як тільки можна було до його захоплення малюванням приписати дії забастовщиків?* (Стельмах, I, 1962, 580); *Чому Марс світиться жовто-гарячо-червоним блиском? Це зауважили ще стародавні жителі, які приписали планету кривавому богові війни* (Знання.., 9, 1970, 15).

6. Призначати хворому режим, методи лікування, ліки. *З давніх лікарів вже Гіппократ приписував своїм хворим кількаденний піст* (Знання.., 6, 1966, 8); *За останній рік мама хворіла все частіше; приходили лікарі, приписували ліки, робили аналізи, але хвороба не минала* (Собко, Звич. життя, 1957, 10); *Лікарі приписали Леніну цілковитий відпочинок за межами Москви* (Біогр. Леніна, 1955, 266); * Образно. *Подвійною крейдкою доля йому відроду терпінь приписала, непризнання, зависть і злобу, і тьму на нього здавен насилала* (Фр., XIII, 1954 124); // *перен.* Вимагати певних норм поведінки, способу життя (про що-небудь). *Козацьке життя полковника свої норми поводження йому приписувало* (Ле, Наливайко, 1957, 213).

ПРИПИ́СУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПРИПИСА́ТИСЯ,** ишу́ся, и́шешся, *док.* 1. Записувати себе куди-небудь. *Народ приписувавсь в міщани, бо в*

А керманичині панщанних селян не було (Н.-Лев., II, 1956, 220); [М а р у с я:] *Чого ж це ви так запишалися, чи не в міщане приписалися?* (Кроп., I, 1958, 73); // Зараховувати себе до складу чого-небудь. *Я селянський письменник, прямо від плуга. Чи можна мені до вашого «Плуга»* [Спілки селянських письменників] *приписатися?* (Вишня, I, 1956, 219); — *Тільки, на мою думку, доведеться вам, дідусю, або піти в підмайстри, або приписатися до замкових майстрів* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 119).

2. *тільки недок.* Пас. до **припи́сувати.** *Багато валунів, яким приписувалось скандінавське походження, виявились, наприклад на Україні, місцевими, що мають походження з Українського кристалічного щита, складеного з гірських порід* (Знання.., 1, 1966, 5); *В зображенні Кармелюка* [в повісті М. Вовчка «Кармелюк»] *є багато романтичного. Йому приписується якась надзвичайна сила і врода* (Укр. літ., 8, 1957, 246); *Приписав* [лікар] *мені tiocol і другі ліки (що звичайне при слабостях в легких* [легенях] *приписують)* (Л. Укр., V, 1956, 419); *Текст шевченківського «Заповіту» абхазькою мовою надруковано 1960 року в Києві у збірнику «Заповіт» мовами світу. На жаль, авторство перекладу помилково приписується П. Услара, а втім, він належить Дмитрові Гуліа (Вітч., 3, 1964, 216).*

ПРИПИТА́ТИСЯ *див.* **припи́туватися.**

ПРИПИ́ТЛИВИЙ, а, е, *розм.* Привітний, ввічливий; товариський.— *Ну, то як він, ваш голова? — знову допитується Зозуля.— Гарно... Такий припитливий... Люди хвалять..* (Кучер, Прощай.., 1957, 448).

ПРИПИ́ТУВАТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок.*, **ПРИПИТА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док., розм.* 1. Розпитуючи, напрошуватися на що-небудь. [М а т и:] *Знайду собі невістку в поміч. Там в одна вдовиця — моторненька сама припитувалась через люди, то я казала, що аби Лукаш був не від того...* (Л. Укр., III, 1952, 232).

2. *до кого.* Заводячи розмову, приставати до якогось товариства. *Одразу розчервонілася* [Текля] *від першої чарки, до сусідок по столу припиталася, почала їм щось оповідати про своє життя* (Кучер, Трудна любов, 1960, 170); * Образно. *Читання на веранді пливло, мов той струмок, метелики дзвеніли об скло, море безугавно припитувалось до німих скель* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 45).

ПРИПІЗНЕ́ННЯ, я, *с.* Дія та її результат за знач. **припізни́тися.** *Як будете пересилати переклад п. Якубовському, то, майте велику ласку, перепросіть його від мене за припізнення, справді. причини сьому поважні* (Л. Укр., V, 1956, 277).

ПРИПІЗНИ́ТИ, пізню́, пі́зниш, *док., перех., рідко.* Затримати виконання або здійснення чого-небудь; відтягти. *Будь-що-будь, а йому треба було припізнити похід* [монголів] *аж до тої хвилі, коли він станеться неможливим* (Фр., VI, 1951, 121).

ПРИПІЗНИ́ТИСЯ *див.* **припі́знюватися.**

ПРИПІЗНІ́ЛИЙ, а, е. 1. Який прибув куди-небудь трохи пізніше, ніж треба. *Віддалік припізнілі глядачі бубоніли, намагаючись пропхнутися ближче до кону* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 203); // Який настав пізніше. *Припізніла весна раптом цими днями бризнула щедрим рястом квітів* (Рад. Укр., 26.IV 1964, 1).

2. Який відбувається, здійснюється, виявляється трохи запізно. *З усіх боків, з усіх кінців передмістя сходились студенти, несли вінки.. Увага людська і турбота була припізнілою — Ти лежав білий, під білою марлею, під білими пролісками* (Драч., Іду.., 1970, 164).

ПРИПІЗНЮВА́ТИСЯ, юю́ся, юєшся, *недок.*, **ПРИПІЗНИ́ТИСЯ,** пізню́ся, пі́знишся, *док.* 1. Прибувати куди-небудь трохи пізніше, ніж треба. *Маринка весь вечір порається біля ляльок, якщо Григорій припізнюється, сама вкладається спати* (Мушк., Серце.., 1962, 282); — *Я лиш припізнилася! Пані наказувала не бавитися допізна, а я якраз забавилася!* (Коб., II, 1956, 69); *Делегація* [колгоспників] *припізнилася на районну параду передовиків* (Літ. Укр., 12. IV 1968, 1); // Наставати пізніше, ніж звичайно.— *Весна припізнилася* (Фр., VIII, 1952, 11).

2. Затримуватися де-небудь трохи довше, ніж звичайно. *Тії, що припізнилися за роботою, вертали скорим ходом до села, до хат* (У. Кравч., Вибр., 1958, 418); *Іван припізнився дома на обіді, а як вертав, то мусив бігти* (Март., Тв., 1954, 359); *«Сказати, що наткнувся на косу... ввечері... хотіли докосить І припізнилися...»* (Рильський, Поеми, 1957, 28); // Затримуватися допізна де-небудь. *То солому закрутивши* [буря], *Попід стріхою шумить, То в вікно, мов припізнившись, Подорожній торгонить* (Бор., Тв., 1957, 121); *Грузовик повертався в колгосп з порожніми бідонами з-під молока; дуже припізнились у районі, вже й ніч зайшла, й насувались хмари* (Донч., IV, 1957, 225).

3. *з чим і без додатка.* Не встигати зробити щось своєчасно. *Там орав Неважук під жито. Припізнився, сльота не дала в пору зробити* (Март., Тв., 1954, 459); *Сьогодні в комуні перший день молотьби. Трохи припізнились і тепер гарячою працею хочуть наздогнати втрачений час* (Донч., I, 1956, 82); — *Хотів підстрелити якогось кряжня, та припізнився. Такий з мене мисливець* (Стельмах, I, 1962, 455); // Свідомо робити що-небудь трохи пізніше, ніж треба.— *Не велика біда, якби трохи й припізнилися з благословенням, отче* (Ле, Україна, 1940, 154); *Зумисне припізнився трохи з цим листом, чекаючи на обіцяні книжки* (Коцюб., III, 1956, 290); // Здійснюватися трохи пізніше, ніж треба (про що-небудь). *Жнива через дощі трохи припізнилися.*

ПРИПІЙ, пою́, *ч.* Метал або сплав, що застосовується для з'єднання металевих, мінерало-керамічних та інших деталей паянням, для лудіння посуду і т. ін. *Найкращий спосіб з'єднування мідних проводів — припаювання скручених кінців м'яким припоєм* (Монтаж і ремонт.., 1956, 28); *Для припаювання мінерало-керамічних пластинок можна використовувати і латунний припій* (Різальні інстр.., 1959, 84); *Припій олов'янисто-свинцевий.. застосовується для лудіння посуду і медичної апаратури* (Метод. викл. фрез. спр., 1958, 48).

ПРИ́ПІК, у, *ч.* Те саме, що **при́пічок.** *Переставивши каганця з столу на припік, Маринка заходилась розбавляти у ночвах окріп* (Іщук, Вербівчани, 1961, 215); *Затулка од печі валялась на долівці, а на припіку сірів вигорнутий попіл* (Гуц., З горіха.., 1967, 8).

ПРИПІКА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для припікання.

ПРИПІКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **припіка́ти.** *Слід зауважити, що, крім порожнини рота, звичайні слинні рефлекси відбуваються із шкіри, але тільки при діянні на неї руйнуючих агентів (припікання, різання і т. д.)* (Фізіол. вищої нерв. діяльн., 1951, 28).

ПРИПІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИПЕКТИ́,** ечу́, ечі́ш; *мин. ч.* припі́к, пекла́, ло́; *док.* 1. *перех.* Вогнем або чимсь розжареним, гарячим викликати відчуття болю або робити опіки на тілі. *Там* [при княжому дворі] *четвертували, садовили живих людей на дерев'яні палі, припікали вогнем* (Гжицький, Опришки, 1962, 110); *Вечором витягнули мене з хлеву і вже не били, не припікали залізом, а під ніті вбили три голки...* (Ірчан, I, 1958, 303); *Видавлювала* [Оксана] *гарячими щипцями хвилі в густому волоссі, викладала його, а тоді кинулась до Яринки, закрутила її в обіймах, розвіяла свою півгодинну працю, ще й припекла щипцями Яринці руку*

(Мушк., Серце.., 1962, 55); * Образно. *Слідчий припік оком крейдяне обличчя* (Кач., II, 1958, 396); // Спрямовувати на тканину тіла промінь, струмінь газу, електричний струм певної частоти з певною метою при лікуванні, хірургічній операції і т. ін. *Лікаря, який припікає сітчатку лазерним променем, зовсім не обходить, що колір лазера майже невловимо змінився* (Наука.., 5, 1968, 23); *Генератор* [у скальпелі] *створює струмінь газу, який миттю розрізає живу тканину, припікає кровоносні судини і тим самим дає можливість хірургу оперувати на «сухому» органі* (Наука.., 10, 1965, 45); // Прикладати що-небудь пекуче, їдке чи змазувати чимсь пекучим, їдким з лікувальною метою або для дезинфекції.— *Треба скинути й сорочку,— хай болячки всі на виду. Якусь, може, треба йодом припекти* (Головко, II, 1957, 73); // Викликати різке, пекуче відчуття болю на тілі ударом, укусом і т. ін. *Кушніренко припікає батогом конячину, але то не помагає* (Гуц., Скупана.., 1965, 205); [Ведмідь:] *Лапу всунув у дупло. Враз щось лапу припекло!* (Олесь, Вибр., 1958, 490).

2. *перех. і неперех.* Сильно гріти, палити (про сонце). *Припікало сонце, цвіли старі липи, в повітрі стояв густий медовий дух* (Донч., III, 1956, 66); [Кіндрат Антонович:] *Розложи його під оцим кленом, у холодку, щоб сонце його не припікало, та всип п'ятдесят гарячих* (Кроп., II, 1958, 307); — *Поки холодок, хай тюпає* [гнідко], *бо як сонце припече, то тоді й повагом важко...* (Мирний, IV, 1955, 310); *Микола почутив, як сонце припекло в щоку, перекинувся на бік, липнув очима і знов їх заплющив* (Н.-Лев., II, 1956, 169); //*безос.* *Вдень припікає таки добре, немов літом* (Коцюб., III, 1956, 155); *Глянув* [Єгор] *у небо примруженими очима і, ні до кого не звертаючись, сказав:* — *А припікає добре, мабуть, буде дощ* (Шиян, Баланда, 1957, 77).

3. *неперех., у сполуч. із сл.* мороз. Діючи на органи відчуття, дошкуляти силою свого впливу; проймати. *Зима не на жарт розгурделилася, та ще й мороз припікає* (Веч. Київ, 14.II 1969, 4); *Як припече морозець, влітають* [горобці] *у бовдур і вигріваються, скільки їм заманеться* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 171); // *безос.* *А мороз — аж пече!.. Вони ж вовтузяться там біля дубка, то розгрілись, і Яременко аж кожуха скинув, а нам припіка* (Хотк., I, 1966, 86).

4. *неперех.* Ставати нестерпним (про якесь фізичне відчуття). *Голод припік знову.*

5. *перех. і неперех., розм.* Дошкуляти кому-небудь словами або якимсь іншим способом. *Дужий селянський голос* [Анрі-Жака] *не попускав жодній бестії, він навчився пізнавати їх, мов бур'ян серед ниви, і припікав, чим тільки міг* (Ю. Янов., II, 1954, 62); — *Буває отак ні з сього ні з того візьмеш і образиш людину. Зовсім не бажаючи того.. Людині й так болить, а ти ще припечеш...* (Гончар, Тронка, 1963, 127); [Бабуся:] *І всякого добра у людей повно, ніхто не відніме. Живи та радуйся. Так ні ж, таки знайдуть чим припекти один одного* (Мик., I, 1957, 480); // Спричиняючи скрутне становище, дошкуляти (про що-небудь). *Тілько, як уже дуже припечуть недоїмки, то було скаже* [Мартин] *которій-небудь з дочок: «Ти б, мо, доню, теє... мені з твоїх грошей позичила трохи?..»* (Григ., Вибр., 1959, 354); // *тільки док., безос.* Опинитися в скрутному, нестерпному становищі. [Перун:] *Плюйте на се* [відречення громади]! ..*Кого припече, той, певно, до вас прийде!* (Фр., IX, 1952, 395); *Хаєцький.. висловлював припущення, куди тікатиме Гітлер, коли йому припече* (Гончар, III, 1959, 206).

◇ **Припіка́ти (припекти́) до живо́го** — те саме, що **Зачіпа́ти (зачепи́ти) за живе́ (до живо́го)** (*див.* **зачіпа́ти**).

6. *тільки док., неперех., кому, безос., розм.* Стати терміново потрібним.— *В район мене викликають,— гасячи посмішку, відповів Дорош.— Чого це їм припекло? Зараз роботи по горло* (Тют., Вир, 1964, 194); — *Не посилайте мене* [на курси].. *Чи пошліть, коли вже так припекло, Кирушу або Зінька* (Кучер, Трудна любов, 1960, 375); [Боб:] *Бо ти дурний, інженере, ось що. На чорта тобі так припекло женитися?* (Ірчан, I, 1958, 123).

7. *тільки док., перех., перен., фам.* Те саме, що **присуди́ти.**— *Спіймаю ще раз — передам у суд. Там за розкрадання колгоспної власності тобі припечуть, що слідує* (Тют., Вир, 1964, 28).

ПРИПІЛ, по́лу, *ч., розм.* Те саме, що **пола́.** *Козаки саблями* [шаблями] *да наділками суходіл копали, Шапками та приполами персть носили, Високу могилу висипали, Славу козацькую учинили* (Укр.. думи.., 1955, 29); — *Це той проклятий Рябко поправся!* — *цокотіла Мелашка, проворно скидаючи у припіл запаски череп'я та збираючи ганчіркою сирівець з долівки* (Л. Янов., I, 1959, 143); // *перен.* Край неба, лісу, поля і т. ін. *Столітні дуби біля школи, Машини, укриті гіллям, Далекого неба приполи.. Все те не забудеться нам* (Перв., I, 1958, 415); *Оминувши подвір'я Морозенків, Левко бере майже до самої серцевини лісу.. Парубок надіється, що зараз полісовщики, якщо не сплять без задніх ніг, то більше тримаються лісових приполів* (Стельмах, Хліб.., 1959, 76).

◇ **Принести́ у припо́лі** — народити дитину без офіційного шлюбу. *Офіцерик потім кудись завіявся.., а бідна попівна принесла оцього студента в приполі* (Збан., Сеснель, 1961, 162).

ПРИПІМНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., діал.* Пригадати. *Припімнув собі сердешних батька, рідну неньку* (Сл. Гр.).

ПРИПІ́Н, по́ну, *ч., розм.* 1. Мотузок, ремінь, ланцюг і т. ін., яким прив'язують кого-, що-небудь. *Юрі здавалося, що там багато-багато людей зійшлися всі докупи, стали кружка, побралися за руки і, підвівши обличчя догори до місяця, вили і ревли щосили, притримуючи на припонах скаженілих собак* (Смолич, II, 1958, 31);

У темному гаю, в зеленій діброві, На припоні коні отаву скубуть (Шевч., I, 1951, 100); *А збоку, де паслися коні, Кричала свиня на припоні* (Олесь, Вибр., 1958, 317).

◇ **Йти на припо́ні** *чого* — бути залежним у своїх діях, вчинках від кого-, чого-небудь. *Я знаю: не можна йти на припоні враження читача. Читач не завжди правий* (Смолич, Розм. з чит., 1953, 101); **На припо́ні держа́ти (трима́ти)** *кого, що* — те саме, що **На при́в'язі держа́ти (трима́ти)** *кого, що* (*див.* **прив'язь**). *Я просвічена людина, маю право на свободу, на самостійність. Хто має право держати мене на припоні?* (Н.-Лев., VI, 1966, 68); — *Радо би те бідацтво* [панночка без маєтку] *і між людей показатися, а тут обставини на припоні держать* (Фр., II, 1950, 303); **На припі́н узя́ти** *кого* — змусити кого-небудь діяти і поводити себе певним чином.

2. *перен.* Перепона. *Він не раз чув ті чудовні казочки про Йвана Івановича, руського царевича, що в завороженних царствах скитався, нігде припону ні в чім не знаючи, усе собі забираючи* (Мирний, IV, 1955, 79).

ПРИ́ПІЧКА, и, *ж.* Збільшення ваги хліба після випікання у порівнянні з вагою затраченого борошна. *Обидва названі сорти* [миронівська-264 і миронівська-808] *належать до так званих сильних пшениць з високим вмістом клейковини. Це значить, що борошно з них дає високу припічку хліба* (Рад. Укр., 29.V 1962, 2).

ПРИ́ПІЧОК, чка, *ч.* 1. Горизонтальна площина перед челюстями печі під комином, продовженням якої є

чернь печі. *Зубиха увесь огонь вигромадила на припічок* (Кв.-Осн., II, 1956, 203); *Федоська запалила і поставила на припічку, під комином, тріскучу скалку* (М. Ол., Леся, 1960, 84); // Продовгуватий виступ для лежання, прибудований до печі; лежанка. *Дід Заруба голосно говорить молитви, сидячи на припічку* (Фр., I, 1955, 64); — *Спаси та заступи нас, матінко божа...— молилася на припічку стара* (Ірчан, II, 1958, 90).

◇ **Ще на при́пічку ка́шу їсть** *хто* — дуже малий хтонебудь. *Вона пошила тих рушників десятків зо два на придане своїм небогам, котрі ще на припічку кашу їли, а одна лежала в колисці* (Н.-Лев., VI, 1966, 8); [М а р у с я:] *Мій суджений, мабуть, ще десь на припічку кашу їсть* (Кроп., I, 1958, 94).

2. Виступ на скелі з горизонтальною площиною. *Зручно й швидко пошкрябався* [Альоша] *з припічка на припічок, впирався голими колінами, хапав заломи сірого каменю тремтячими пальцями, сколупував обвітрені пухирі скелі й пнувся вгору* (Мик., II, 1957, 180); *Зліз* [Сипявін] *на невеличкий припічок на скелі, де стояв репер* (Ле, Міжгір'я, 1953, 171).

ПРИПЛАВ, у, *ч., рідко.* Те саме, що **при́стань.** *Ми були під самим Києвом, та капітан Велів спинитись, бо в імлі не можна було дійти до приплаву ніяк, На мілину не трапивши лукаву* (Рильський, I, 1956, 242); *Порон повільно наблизився до Базавлуку і м'яко ткнувся в приплав* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 408); *Щоб тут* [в Одесі] *став порт, доводилося прокопати судохідний канал, спорудити приплави, підвести залізничні колії* (Літ. Укр., 15.XI 1968, 1).

ПРИПЛА́КАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **приплака́ти.**

ПРИПЛА́КАТИ *див.* **приплáкувати.**

ПРИПЛА́КУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **приплáкувати.** *На фоні приплакувань бодлерівських наслідувачів.. гнівне слово Шевченка для європейських письменників було таке свіже, нове і незвичайне!* (Тич., III, 1957, 81).

ПРИПЛА́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПРИПЛА́КАТИ,** а́чу, а́чеш, *док., перех. і неперех., розм.* Плакати над ким-, чим-небудь, оплакувати кого-, що-небудь. — *Нема кого приплакувати й притужувать* (Н.-Лев., IV, 1956, 322); — *Ех, якби оце мені вмерти тут у малині. Хай тоді шукають, хай плачуть наді мною, приплакують* (Довж., Зач. Десна, 1957, 467).

ПРИПЛАНЕ́ТНИЙ, а, е. Який має місце, відбувається, здійснюється на певній відстані від планети, навколо планети. *Вимірювання на припланетній дільниці траєкторії станції «Венера-4» показали, що.. її* [Венери] *магнітний момент менше земного приблизно у 3000 разів* (Знання.., 1, 1969, 7); *Коли апарат був на відстані близько 45 тисяч кілометрів від Венери, почався припланетний сеанс* (Веч. Київ, 23.X 1967, 3).

ПРИПЛА́ТА, и, *ж.* 1. Додаткова плата.

2. *розм.* Те саме, що **приплáчування.**

ПРИПЛАТИ́ТИ *див.* **приплáчувати.**

ПРИПЛАТИ́ТИСЯ *див.* **приплáчуватися.**

ПРИПЛА́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **приплати́ти.**

ПРИПЛА́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приплáчувати.**

ПРИПЛА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПРИПЛАТИ́ТИ,** ачу́, а́тиш, *док.* Платити додатково; доплачувати. *Всі листи, що ти прислала, дістав, «Раду» дістаю, нічого не приплачую, чекаю нових чисел і «Вісника»* (Коцюб., III, 1956, 408); *Хотіли ми було за годину-дві їхати далі, бо фіакр не хтів чекати, але Окуневські не хтіли того слухати, отже ми приплатили фіакрові лишнє та й зостались через ніч* (Л. Укр., V, 1956, 362); // Оплачувати додаткові витрати. *Чи маю я право хоч на десять примірників сеї книжки? Якщо маю, то нехай би вони були на тонкому папері, а різницю коштів я готова навіть приплатити* (Л. Укр., V, 1956, 280).

◇ **Приплати́ти життя́м** — віддати життя. [Б а ю р а к:] *Хоч би життям прийшлося приплатити, А зроблю все* (Фр., IX, 1952, 327).

ПРИПЛА́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПРИПЛАТИ́ТИСЯ,** а́чуся, а́тишся, *док., розм.* Платити за що-небудь. *Як-то раз напившись дуже, та зачепився* [Нечипор] *з шинкарем, та потовк йому усі пляшки і усі чарки, а опісля й приплативсь, троха чи не сорок алтин* (Кв.-Осн., II, 1956, 109).

ПРИПЛЕ́НТАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Те саме, що **приплéнтатися.** — *Чого він придибав? Нема в його хати, Ні сестри, ні брата, нікого нема. Чого ж він приплентав? — А хто його зна!* (Шевч., II, 1953, 54).

ПРИПЛЕ́НТАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* 1. Прийти куди-небудь, рухаючись повільно, через силу. *Гопченко приплентався пізно і всю ніч безпомічно шкрябав за двері, благав: «Любко, Любонько, відчини...»* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 132); *Навіть старий-престарий дід Оверко, .. навіть і той зліз із печі і, спираючись на два ціпки, приплентався на свято* (Донч., VI, 1957, 88).

2. Прийти, прибути куди-небудь, блукаючи; приблудитися. *Марина спершу не хотіла до його вийти; думала — за милостинею старець приплентався* (Мирний, IV, 1955, 257); *Приплентається такий панок, бозна-відкіля, і важиться без мойого* [мого] *дозволу і без контролю швендяти по селах* (Фр., III, 1950, 236); *Кілька кроків віддаля, біля самісінької лінії прибою, стояв матрос і теж пильно вдивлявся в море. Він спинився тут невдовзі після того, як приплентався сюди я* (Смолич, VI, 1959, 12); // Прийти, прибути куди-небудь (несхвально).— *Прокиньтесь, пане полковнику, взуйт з бернардинців приплентався бити чолом у справі невідкладній* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 163); *Тільки глупак не зрозуміє, що Жозефіна приплеталась сюди не для читання книжки* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 137).

ПРИПЛЕ́НТАЧ, а, *ч., розм.* Те саме, що **прибли́да.** — *Кого?— мене; і хто? — Троянець! Голяк, втікач, приплентач, ланець! Звести? Лавинію однять? Не князь я!* (Котл., I, 1952, 179); — *То завтра приходь. Будеш з одним майданцем різати* [дерево]. *Правда, ледачуватий він, з ним заробиш не дуже, але як іще щось вірнику принесеш на підвечірок, то не приплентача тобі виберу, а напарника, мов Бову-королевича* (Стельмах, Хліб.., 1959, 267); // Той, хто прийшов звідки-небудь (несхвально). *Се не той вже був дід, що смішив і втішав, ні; здавалось, се приплентач з того світу прийшов на землю оповідать те, чого ще люди не знають...* (Стор., I, 1957, 162); — *Он скільки орд перебрело через Дике Поле, а де вони? Розвіялись, мов порох, бо осідку не мали: приплентачі, перекотиполе... А наш народ усіх переборов* (Добр., Очак. розмир, 1965, 33).

ПРИПЛЕ́СКАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **приплеска́ти.**

2. *у знач. прикм.* Плескуватий. *Б'є сапка приплескаий темний корж землі, дзвенить на грудді, огортається сухим сірим димом* (Стельмах, II, 1962, 407); *Приїхав до нашого колгоспу якийсь чоловічок з-за кордону. Високий такий і приплесканий у фігурі, ніби злежаний сніп кукурудзяний* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 129).

ПРИПЛЕСКА́ТИ *див.* **приплéскувати.**

ПРИПЛЕ́СКУВАННЯ, ПРИПЛІ́СКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приплéскувати, приплíскувати** і звуки, утворювані цією дією. *Крізь розчинені на цей час бокові*

двері залу почувся марш оркестру із фойє — і знову встав весь зал і ритмічними приплескуваннями в долоні проводжав.. дітей-піонерів (Тич., III, 1957, 500); *Сміх, крики, похвали, приплескування товаришів заглушували його, бурили його кров, завертали йому голову* (Фр., I, 1955, 180).

ПРИПЛЕ́СКУВАТИ *і* **ПРИПЛІ́СКУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПРИПЛЕСКА́ТИ,** ещу́, е́щеш, *док.* 1. *перех.* Ударяючи, ущільнювати, робити гладеньким з поверхні що-небудь сипке, пухке або глейке. *Ставши на коліна, вони обгортали саджанці землею, приплескували її долонями* (Хор., Ковила, 1960, 110); *Дощ приплескав землю.*

2. *тільки недок., неперех.* Плескати в долоні час від часу, плескати в такт чому-небудь. [Мецената:] *Спиніться всі! Періса хай танцює!—..Дехто з гостей приплескує їй влад долонями та приляскує пальцями* (Л. Укр., III, 1952, 463); — *А справді посідаймо! посідаймо! — гукнули в один голос сестри, приплескуючи в долоні* (Н.-Лев., I, 1956, 196); *Олена починає плакати і сміятися з радощів, приплескуючи в долоні, як не сповна розуму* (Вільде, Сестри.., 1958, 100); // Аплодувати час від часу. *Охочі до дебатів панотці й інтелігенти.. то приплескували його словам, то підносили против* [проти] *них свій голос* (Фр., VII, 1951, 226).

ПРИПЛЕСНУ́ТИ, не́, *док., перех.* Покрити водою, хвилею. * Образно. *Бурштейн не став лізти в той неп, як у вершу. Він знав, що нова влада рано чи пізно, а приплесне новоявлених мільйонерів* (Дім., Ідол, 1961, 135).

ПРИПЛЕСТИ́ *див.* **приплі́тати.**

ПРИПЛЕСТИ́СЯ [1] *див.* **приплі́татися.**

ПРИПЛЕСТИ́СЯ [2], етýся, етéшся: *мин. ч.* приплі́вся, приплела́ся, ло́ся; *док., розм.* Прийти втомленою, повільною ходою куди-небудь. *Хіба стара тітка.. приплететься та поплаче з Олесею, поблагословить її діточок* (Вовчок, I, 1955, 29); *Кость Григорович приплівся з роботи сердитий і насуплений. Втомлено сів за стіл, закурив* (Гончар, IV. 1960, 64); // Прийти, прибути куди-небудь небажаним. — *Отой волоцюга, блудяга... покинув на Дону жінку з дітьми... приплівся сюди на мою голову...* (Мирний, I, 1949, 136); — *Чого ти приплівся до нашої компанії? Хочеш свої.. порядки розводити?!* (Речм., Твій побратим, 1962, 87); // *перен.* Несподівано з'явитися (несхвально); нав'язатися (про думку). — *З чого ся мисль вам приплелася?.. Не звір я — людську кров пролити, І не харциз, людей щоб бити* (Котл., I, 1952, 185); // *до чого, перен.* Приєднатися своїм співом, грою і т. ін. до співу, гри і т. ін., що триває (несхвально). *Антося, співуча зроду, не втерпіла: вона підхоплювала останні куплети пісні..— І чого вона приплелася до мого голосу?..— думала Ватя* (Н.-Лев., IV, 1956, 91).

ПРИПЛИ́В, у, *ч.* 1. Періодичне підвищення рівня води в океанах і відкритих морях; протилежне відпливу. *Жителі прибережної смуги відкритого моря чи океану добре знайомі з приливом* (Бесіди про всесвіт, 1953, 56); *З давніх-давен люди намагалися використати силу морського припливу, породжуваного Місяцем,— цього справді невичерпного джерела енергії* (Веч. Київ, 25.VI 1957, 4); *Математики заздалегідь з великою точністю обчислюють висоту і тривалість припливів в океані* (Наука.., 10, 1965, 12); * Образно. *Поля женуть приливи рожевих колосистих хвиль* (Тер., Ужинок, 1946, 116); * У порівн. *Думи, думи, як моря приливи, кров у скроні прибоями б'є...* (Сос., Близька далина, 1960, 177); // Збільшення кількості води де-небудь. *Зміна рівня Чорного моря в четвертинному періоді відбувалась в результаті, в першу чергу, коливальних тектонічних рухів та в зв'язку зі зледенінням на Європейській території Радянського Союзу, коли з просуванням льодовиків на південь збільшувався приплив води в Чорне море* (Геол. Укр., 1959, 629); — *На дні озерця є джерело.. Приплив води в тому джерелі періодичний, не постійний* (Донч., II, 1956, 34).

2. Надходження чого-небудь суцільною масою. *Тільки на структурному грунті можна легко врегулювати приплив до рослини води і поживи* (Рад. Укр., 1.III 1949, 3); *Застосовується різна апаратура для прогрівання вибою експлуатаційних свердловин. Таке прогрівання збільшує приплив нафти із зон пласта* (Роб. газ., 7.X 1965, 2); *Адвективні заморозки виникають у результаті припливу холодного повітря з півночі* (Хлібороб Укр., 10, 1965, 13); // Поява чого-небудь у значній кількості. *Внаслідок величезного припливу дешевого американського хліба на всіх європейських ринках упали ціни на хліб* [у 70—80 роках XIX ст.] (Іст. СРСР, II, 1957, 261); *Глибоке вивчення досвіду попередників має сприяти припливові нових талановитих творів, нових обдарованих драматургів* (Літ. газ., 25.XI 1953, 3).

Приплúв кро́ві — інтенсивне надходження крові до певної частини тіла або органу. *Ольга відчула, що лице її червоніє від надмірного припливу крові* (Галан, Гори.., 1956, 41); — *Я вам раджу не підходити до печі. Висока температура викличе приплив крові до голови* (Руд., Вітер.., 1958, 18); *При фізичних вправах під впливом імпульсів.. приплив венозної крові до серця збільшується; підсилюється і прискорюється скорочення серця* (Фіз. вихов.., 1954, 26).

3. Поява значної кількості людей де-небудь. *Ніч стояла глуха, ще чорніша по світлі. Але сподом вона ворушилась, жила, двигтіла і хвилювалась хвилями чорного люду, невидимим припливом тіл* (Коцюб., II, 1955, 90); *Юрби людської Приплив тривожний бушував* (Рильський, Братерство, 1950, 80); // Поповнення населення в якійсь місцевості завдяки переселенню. *Бурхливий розвиток промисловості України викликав приплив населення у міста з сіл республіки та різних районів СРСР* (Нар. тв. та етн., 3, 1964, 25); *Слов'янське населення краю збільшувалося завдяки постійному припливові смоленських кривичів та новгородських слов'ян* (Іст. СРСР, I, 1956, 59); // Поповнення значною кількістю осіб якої-небудь організації, галузі господарства, науки, мистецтва, учасників чого-небудь. *У процесі дальшого зростання партії в місті звернути увагу на посилення припливу в ряди партії кваліфікованих і старих робітників на виробництві, що працюють за верстатом* (КП України в резол. і рішен.., 1958, 294); *В Києві почався новий приплив сил у полки бригади* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 61); *Широкий приплив письменницьких сил у кіномистецтво не міг не позначитись благотворно на загальному рівні нашої кінематографії* (Мист., 1, 1961, 13).

4. Збільшення сили вияву, інтенсивності чого-небудь. *Пані Олімпія тільки тепер почула страшенний холод у всім тілі, почула приплив смертельної тривоги в серці* (Фр., VII, 1951, 124); *Припливами й відпливами зацікавленості позначений шлях вивчення своєрідних особливостей сахалінської флори* (Наука.., 3, 1971, 45); *Карпо Іванович Гучко за останні дні відчував незвичайний приплив сил і енергії* (Собко, Зоряні крила. 1950, 196); — *Так ось, нехай знають! — вигукнув розпалений припливом ревнощів Прохор* (Шиян, Баланда, 1957, 165).

ПРИПЛИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИПЛИВТИ,** ву́, ве́ш; *мин. ч.* приплúв, вла́, вло́; *док.* 1. Рухаючись у воді, підпливати до чого-небудь. *До берега частенько припливала* [щука] *І щиро кумацька свого Карасиками шанувала* (Гл., Вибр., 1957, 141); *Лебідь приплив до них і почав пірнати в воду* (Н.-Лев., III,

1956, 290); // Переміщаючись по воді, прибувати кудинебудь (про транспортні засоби). *І в Рим галера приплила* (Шевч., II, 1953, 275); — *Коли та дараба приплиле,— будемо просити, аби дали нам керму* (Хотк., II, 1966, 396); // Прибувати водним транспортом кудинебудь. *Сидить багач коло моря, Сумно поглядає. Припливають, відпливають, Та все чужі люде, А Івася нема* (Рудан., Тв., 1959, 100); *Позавчора я розказувала йому, як я злякалась тоді, як він приплив човном.. до нашого города...* (Н.-Лев., III, 1956, 340); — *Орел, а не козак! — каже знов Василь Невольник.— Що, якби таких друяк приплило хоч дві чайки до Кермана, як я пропадав там у неволі?* (П. Куліш, Вибр., 1969, 51); // Приноситися течією. *До нашого берега ніщо добре не приплиле* (Укр.. присл., 1963, 19); * Образно. *Прийшла весна тисяча дев'ятсот дев'ятнадцятого року. Прилетіла, як щаслива доля, приплила веселими, бурними потоками і розлилася по всій Україні* (Довж., I, 1958, 173); // *перен.* Повільно, плавно підходити до кого-, чого-небудь. *Вони усе прискорювали темп, вабили один одного руками й очима, приплили й одпливали, солодко омлівали, зручним рухом ухилялись з обіймів і знов гойдались у танці, як чорні лебеді на хвилях* (Коцюб., I, 1955, 376).

◇ **Приплити́ до рук** *чиїх* — стати чиєюсь власністю. *Він, помовчавши, спитав, чи не зустрічала того чоловіка у запорозькою люлькою.. Тож, відповідаючи на запитання, підкреслила* [Флора], *що він має цими днями зайти до них..— Я ж казав, що люлька таки приплиле до моїх рук* (Коцюба, Нові береги, 1959, 140).

2. Прибувати відчутно у якусь частину тіла (про кров). — *Чому ви хочете вступити до монастиря? Що спонукало вас до цього поважного наміру? — Кров припливає до голови. Запитання сестри здається їй непристойним* (Вільде, Сестри.., 1958, 428): *Мишуню охопили могутні почуття, не втілювані доки що в слова, кров відринула від обличчя, знову приплила, вуха стали горіти* (Ю. Янов., II, 1954, 139); // Виступати (про сльози). — *Таж ніхто мене не силує, мати правду кажуть,— і знову їй чогось сльози до очей приплили* (Л. Укр., III, 1952, 737); // Приходити у великій кількості, натовпом кудинебудь. *Калинович стояв серед того хаосу, мов неживий, заплесканий хвилями людей, що приплювали й відпливали* (Фр., VI, 1951, 157); *На похорон приплила така навала людей, утворилася така тіснява, що Орест, якому здавалося, що він стоїть осторонь, опинився серед самої гущі* (Вільде, Сестри.., 1958, 172); // *у сполуч. із сл.* с и л а. Збільшуватися, наростати. *Пам'ятаю, що з кожним днем я бадьорішав, невідомо звідки приплювали сили і кидали мене на ворога з потроєним запалом* (Епік, Тв., 1958, 378); // *перен., у сполуч. із сл.* щ а с т я. З'являтися.— *І приплило ж таке несподіване щастя... Сказано: як багатство, то й щастя!* (Мирний, II, 1954, 255); // *перен.* Поставати в свідомості (про думки). *Вночі не спалося Галабану.. Думи за думами приплювали й відпливали* (Томч., Закарп. опов., 1953, 230); «*Коли Федір стомиться, тоді переходити в наступ»,— вирішив він. Ця думка приплила йому до голови під час обіду* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 63).

Приплива́ти (приплити́) на ду́му (до голови́) — поставати в свідомості, з'являтися в думках. [К а з и б р і д:] *Тобі що до голови приплило? Іди геть! Не дурій!* (Фр., IX, 1952, 80); *Під час роздум'я бува діти Мені на думку приплиють* (Манж., Тв., 1955, 163).

ПРИПЛИВНИ́Й, а́, е́. Стос. до припливу. *Щоб скласти проект споруди, необхідно мати вичерпні відомості про хвильовий, вітровий та льодовий режими, коливання рівня моря з урахуванням припливно-відпливних явищ* (Наука.., 11, 1967, 31); *Припливна хвиля глухо била об прибережний камінь, навіваючи сумні думки* (Багмут, Щасл. день.., 1959, 129); *Припливне повітря, залежно від місцевих умов, взимку можна подавати в приміщення підігрітим і непідігрітим* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 473); *Припливно-відпливні ритми життєдіяльності спостерігаються в організмів, які живуть в приморських зонах. Яскравий приклад — так званий привабливий краб* (Знання.., 12, 1968, 6).

ПРИПЛИВТИ́ *див.* **приплива́ти.**

ПРИПЛИ́ГА́ТИ *див.* **приплі́гувати.**

ПРИПЛИ́ГНУТИ, ну, неш, *док.* Однокр. до **приплі́гувати** 1.

ПРИПЛИ́ГУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПРИПЛИГА́ТИ,** ли́га́ю, ли́га́єш, *док.* 1. Діставатися до чого-небудь стрибками.

2. Прийти підплигуючи.— *Оришко! Бабо!— гукав він, швендяючи по світлиці. Оришка приплигала до порога* (Мирний, III, 1954, 310); *Аж тоді назад приплигав* [Гриць], *Двадцять сотиків склада: «На, старий,— отсе за воду!»* (Фр., IX, 1952, 424).

ПРИПЛИ́НУТИ, ну, неш, *док.* 1. Те саме, що **приплити́.** *Ех, і море, море синє, В рідний дім моряк приплине, Ясноокий, молодий, Воїн ловкий, хоч куди* (Стельмах, V, 1963, 132); *Прийди, прийди, мій миленький, приплини з водою, Бо я року не вибуду, піду за тобою* (Коломийки, 1969, 347); *Весь цей потік* [гомінких людей] *швидко посуне через великий парк, приплине до заводської брами* (Собко, Біле полум'я, 1952, 3); *Вона ж відчувала дівочим чуттям, що щастя, як повінь весняна, приплине, Коли він у тому незчується й сам* (Перв., II, 1958, 397); * Образно. *Думки пливли поволеньки. Женя не відгонила їх, нікуди не скеровувала. Все одно ні до чого не приплинуть...* (Шовк., Людина.., 1962, 106).

2. *поет.* Те саме, що **прили́нути.** *Нас розлучено. І крізь безсоння, Що сплива, як зірок течія, Крізь осіннє холодне підсоння Я до тебе приплину, моя!* (Перв., I, 1958, 119); — *Приплинь до хати, сину мій Іване* (Стельмах, V, 1963, 26).

ПРИПЛИСТИ́ *див.* **приплива́ти.**

ПРИПЛІ́Д, лоду, *ч.* 1. Приріст потомства у тварин, які мають господарче значення. [Б и ч о к:] *Розсуди ж, будь ласка, що процент на гроші усе єдино, що приплід або ж урожай!..* (Кроп., I, 1958, 443); *Дали йому селяни поволівщину — четвертого бичка від річного приплоду* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 274); *В наші дні кількість їх* [лисиць] *зросла настільки, що в Радянських Карпатах мисливські організації не встигають відстрілювати щорічний їх приплід* (Звірі.. Карпат.., 1952, 30).

2. Молодняк, народжений твариною (тваринами); потомство. *Дальший розвиток тваринництва в нашій країні тісно зв'язаний з.. боротьбою з безплідністю тварин та забезпеченням високої якості приплоду* (Наука.., 1, 1958, 29); *Сотні овець, було, віддадуть на випас Степанові, сотні голів нового приплоду виростить він за літо* (Вол., Сади.., 1950, 223); // Те саме, що **ви́водок.**

Ні ро́ду, ні приплоду — немає пілкої рідні. *Щось своє, щось рідне почула я в йому* [парубкові]; *може і в його, як у мене, ні роду, ні приплоду* (Мирний, I, 1954, 80).

ПРИПЛІ́ДОК, дку, *ч., розм.* Те саме, що **ви́водок.** *А в хлівцях із нір, із кліток Вийшов кріль і ще й приплідок* (Шпак, Вибр., 1952, 68).

ПРИПЛІ́СКУВАННЯ *див.* **приплє́скування.**

ПРИПЛІ́СКУВАТИ *див.* **приплє́скувати.**

ПРИПЛІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПРИПЛЕСТИ́,** етý, етéш, *док., перех.* 1. Плетучи, приєднувати що-небудь.

2. *перен., розм.* Висловити що-небудь зайве або вигадане.

ПРИПЛІТА́ТИСЯ, а́ється, *недок.,* **ПРИПЛЕСТИ́СЯ,**

ете́ться, *док., розм.* Приєднуватися до чого-небудь. *Молодиці п'яніють швидше за всіх і вже починають у кутку: Ой ви, хлопці-риболовці, та тягніть невід... До них приплітаються чоловічі баси, гудуть мідним дзвоном: Го-ой, тягніть невід та по синьому морю* (Тют., Вир, 1964, 206).

ПРИПЛІ́ЧНИК, а, *ч., зневажл.* Те саме, що **поплі́чник** 2. *Його стрічають криком: — Що, панський приплічник, найняв ямищан?— Маєш жепців доволі? Ха-ха!* (Коцюб., II, 1955, 59).

ПРИПЛУ́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **приплу́тати.**

ПРИПЛУ́ТАТИ *див.* **приплу́тувати.**

ПРИПЛУ́ТАТИСЯ *див.* **приплу́туватися.**

ПРИПЛУ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПРИПЛУ́ТАТИ,** аю, аєш, *док., перех.* 1. Заплутуючи, зав'язуючи, приєднувати що-небудь до чогось.

2. *перен., розм.* Робити причетним кого-небудь до чогось. *Параска підважила мішок, допомогла взяти на плечі й відчинила двері перед Марією.— Зачекай... Я скажу Ларивонові, щоб допоміг.— Ларивона сюди не приплутуй* (Руд., Остання шабля, 1959, 41); // Безпідставно пов'язувати що-небудь з чимсь. *Вона тепер ні про що говорити не може, не приплутавши Маусіка* (Л. Укр., V, 1956, 72); — *«Коні не винні»...— усміхнувся Максим.— Я знаю, що ти любиш Коцюбинського. Але не приплутуй до наших справ літератури* (Рибак, Час.., 1960, 792).

ПРИПЛУ́ТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПРИПЛУ́ТАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док., розм.* Втручатися в чиїсь справи. *Не приплутуйтеся ви до нас, а ми до вас* (Сл. Гр.).

ПРИПЛЮ́СКНУТИ, ну, неш, *мин. ч.* приплю́ск, ла, ло; *док., розм.* 1. Щільно притулитися до чого-небудь. *Потім впала* [дівчина], *спритно приплюскла до землі — стріляли назустріч авто* (Ле, Клен. лист, 1960, 117); // Пристати до чого-небудь. *Стебла приплюскли до мокрої грядки;* * Образно. *Плескуватий розчавлений Андріянів ніс приплюск між навислими одутлими щоками* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 204).

2. Стати плюсклим. *Над шандрою бджоли дзвенять на осонні. Копи давно посіріли й приплюскли, зерно проростає* (Мисик, Біля криниці, 1967, 9).

ПРИПЛЮ́СНУТИ *див.* **приплю́щувати** [1].

ПРИПЛЮ́СНУТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **приплю́снути.** *Улянка встигла розглядіти кострубаті вісті брів, приплюснуті до шибки* (Донч., IV, 1957, 45); — *Даниле, це ти? — Я, брате,— чує схвильований шепіт, бачить приплюснуте шибкою обличчя, яке зовсім не нагадує того Данила, яким так гордились вони* (Стельмах, II, 1962, 71); *В траві, приплюснутій до землі, лежав знайомий снайперський плащ* (Кучер, Чорноморці, 1956, 198).

2. *у знач. прикм.* Який має форму чогось стиснутого з боків або придавленого зверху. *Його приплюснута поголена голова, присмалена сонцем, витикалася між вантажами, як мідний казанок* (Баш, Вибр., 1948, 94); *За приплюснутим гратчастим вікном нашої камерильоху чути, як іде дощ* (Кол., На фронті.., 1959, 110); — *Ну, як він?* — *з опаскою питається Марійка.— Красень! Батькова дитина! А носик, як точений!* — *відповідає Мірошниченко, і Марійка полегшено зітхає, бо все їй здавалось, чи не занадто приплюснуті ніздрі в синка* (Стельмах, II, 1962, 249); // Низький, приземкуватий (про будинок); // Який не здіймається високо над поверхнею, не відзначається високими будівлями (про місто, село і т. ін.). *Внизу, причаївшись над ставком, лежав приплюснутий до землі Шаргород* (Панч, II, 1956, 63); *Навколо неясно окреслювались приплюснуті клапті села, обведені сивою імлою дерева* (Стельмах, Хліб.., 1959, 7).

ПРИПЛЮСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПРИПЛЮСУВА́ТИ,** ую, у́єш, *док., перех., розм.* Додавати при підрахунку. *Їзга подоїла рекордистку. Вечірній надій приплюсували до двох попередніх... За цілий день набралося сорок п'ять літрів* (Вол., Місячне срібло, 1961, 254); // Додавати що-небудь. *Що ж вам іще гарненьке додати? Додамо: посеред тваринників і механізаторів без освіти немає жодної людини. Хіба ще щось веселеньке приплюсувати?* (Ковінька, Чому я не сокіл.., 1961, 40); *Він може по два-три рази на день обідати, стільки ж разів вечеряти. Почати з морозива, а потім впорати і так, як лускають зернята, десяток яєць, приплюсувати кільце ковбаси* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 146).

ПРИПЛЮСО́ВУВАТИСЯ, уєтьcя, *недок., розм.* Пас. до **приплюсо́вувати.** *Нашому кращому морозивникові.. було присвоєно звання майстра першого класу. В зв'язку з цим до заробітної плати йому щомісяця приплюсовувалась певна сума за класність* (Рад. Укр., 1.VI 1967, 2).

ПРИПЛЮСУВА́ТИ *див.* **приплюсо́вувати.**

ПРИПЛЮ́ЩЕНИЙ [1], а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **приплю́щити** [1]. * Образно. *Мигне тільки рябенька спинка або гострий шпичастий хвостик — і зникне* [ящірка]. *І знову звідкись вона з'являлась, приплющена жахом, на кривих ніжках* (Коцюб., II, 1955, 290).

2. Те саме, що **приплю́снутий** 2.

ПРИПЛЮ́ЩЕНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **приплю́щити** [2]. *Панич Стась слухає похмуро, одвернувшись.. Душечка — замилувано, з широкою осмішкою, з приплющеними блаженно очима* (Вас., III, 1960, 400); *Очі пісняра приплющені* (Рад. Укр., 8.XII 1962, 3).

ПРИПЛЮ́ЩИТИ[1] *див.* **приплю́щувати** [1].

ПРИПЛЮ́ЩИТИ[2] *див.* **приплю́щувати** [2].

ПРИПЛЮ́ЩУВАТИ [1], ую, уєш, *недок.,* **ПРИПЛЮ́ЩИТИ,** щу, щиш і **ПРИПЛЮ́СНУТИ,** ну, неш, *док., перех.* 1. *до чого.* Щільно прикладати, притискати що-небудь до чогось. *Приплющив до хліба кружальце ковбаси.*

2. Стискати з боків або придавлювати зверху що-небудь, надаючи відповідної форми. *Вона не могла зменшити носа або хоч би приплюснути його на самому кінці* (М. Ю. Тарп., День.., 1963, 17); *Він, приплющивши кепку на круглій голові, почелепав до виходу* (Панч, II, 1956, 453).

ПРИПЛЮ́ЩУВАТИ [2], ую, уєш, *недок.,* **ПРИПЛЮ́ЩИТИ,** щу, щиш, *док., перех.* Прикривати повіками (око, очі). *Одного разу він сидів без жодного діла, склавши руки, очі приплющував,— десь сильно в його голова боліла...* (Вовчок, I, 1955, 249); *Василь приплющує на неї одне око, як на малюнок* (Вас., II, 1959, 193); *Переброда приплющив очі, наче прицілювався* (Гур., Новели, 1951, 30).

ПРИПЛЯ́МКУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Плямкати, супроводжуючи яку-небудь дію. *Припохуються Йонька до ключевої дірки, висмоктує з конюшні.. повітря, приплямкує губами: є коники, обзиваються, господаря почули* (Тют., Вир, 1964, 431); — *Оце воно,— задоволено приплямкував Онисько Артемович, пробуючи* [абрикоси] *з другого кулька* (Гончар, I, 1954, 481).

ПРИПНУ́ТИ *див.* **припипа́ти.**

ПРИПНУ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **припну́ти.** *Юрко Мазур стояв, зіпершись на дуба, до якого був припнутий його кінь* (Ле, Наливайко, 1957, 259); *І Войський взяв тоді ловецький ріг крутий, На тасьмі припнутий, закручений, як змій, І притулив до уст двома його руками* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 138); *До сіней була припнута повітка з широкими, плетеними з лози ворітьми* (Н.-Лев., II, 1956, 125);

В мінометній роті Маковей аж підстрибував, припнутий біля телефону (Гончар, I, 1954, 140); // **припнýто,** *безос. присудк. сл. Не встигає Олена добігти до осокора, де припнуто коней. Вихором налітає Змій-Жеретій, хапає Олену, несе у височінь...* (Шиян, Іван — мужицький син, 1959, 11); *В черкесочки рукавчики назад закинуто І.. поли назад припнуто* (Перв., Слов. балади, 1946, 21); // *у знач. прикм. Біля причалу самотньо стояли припнуті човни* (Шиян, Гроза.., 1956, 689).

ПРИПНУ́ТИСЯ *див.* **припина́тися.**

ПРИПОВЗА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПРИПОВЗТИ́,** зý, зéш, *док.* Повзучи, діставатися куди-небудь. *Бив себе* [Юр] *в груди і знов приповзав на колінах до постелі, знов цілував хорій висохлі білі ноги* (Хотк., II, 1966, 260); *З ущелин, під вітру шерех, Змія приповзла* (Нех., Казки.., 1958, 50); *В окоп вповзає санітарка з саночками.* [С а н і т а р к а:] *Фу, жарко!..* [С е р г і й:] *Марусю, ти чого сюди приповзла? А хто на батареї?* (Корн., II, 1955, 56); // *розм.* Прийти, прибути куди-небудь небажаним. *Ніхто з фашистів не вернувсь, В село припов один Рябусь* [староста]*!* (Воропько, Тепло.., 1959, 55); * Образно. *В його хатину приповзло нове горе — Марія занедужала* (Ірчан, II, 1958, 315); // *перен.* Поширившись серед людей, з'являтися де-небудь (про неприємні чутки). *Не вірила стара ні повідомленням газети, ні черствим словам зятя, ні отим лихим чуткам, що приповзали до Яблунівки* (Вол., Озеро.., 1959, 61).

ПРИПОВЗТИ́ *див.* **приповзáти.**

ПРИПОВІДА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПРИПОВІСТИ́,** ім, ісú, *док., діал.* 1. Розповідати. *Приповідають люде, що де наше теперки село, то колись ліс був* (Сл. Гр.); — *Раз приповідав* [панотець], *що світ закінчиться!* (Коб., II, 1956, 49).

2. Приказувати. *З Іваном щось недобре коїлося. Він від самого досвітку раз у раз йойкав та приповідав: — Тото ми! ..Йой, тото ми!* (Март., Тв., 1954, 39); — *Приповідав лютий Кифір за кожним ремінцем дивні, ..справедливі слова* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 371).

3. Те саме, що **прикладáти** 5.— *Колись приповідали собі насмішки: «Казав Іван, що видів Штефан, як пан їв булку з молоком та й дуже вона була смачна»* (Козл., Сонце.., 1957, 10); *Катруся була завжди скора до сміху й жартів, а у такому гурті було чого та з кого посміятися та не одно приповісти* (Кобр., Вибр., 1954, 127).

ПРИПОВІДА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **ПРИПОВІСТИ́СЯ,** ímся, ісúся, *док., діал.* Звірятися комунебудь. *Вона була трохи потайна вже зроду в багатьох справах, що каменем гнітили її серце, не приповідалася ні перед ким* (Март., Тв., 1954, 237); *Сестра плаче, а приповістися і мені навіть не хотіла* (Сл. Гр.).

ПРИПОВІ́ДКА, и, *ж.* Жартівливий вислів, перев. у віршованій формі. *Любив поет* [Т. Шевченко] *і такі жанри народної творчості, як анекдот, гумореска та різні веселі приповідки* (Нар. тв. та етн., 2, 1961, 46); *У поезії «Лісничий»* [І. Манжури] *вдало використано чотирикратне повторення жартівливої приповідки, яка надає словам особливої значимості* (Рад. літ-во, 7, 1965, 40); *Приповідка, наче блискавка,— така-бо вже коротка мить її світіння* (Літ. Укр., 23.IX 1969, 2); // Те саме, що **прíказка.** *«Нанявся — продався» — каже приповідка* (Фр., III, 1950, 126); *Як каже приповідка — в компанії і смерть не страшна* (Ірчан, II, 1958, 161).

ПРИПОВІСТИ́ *див.* **приповідáти.**

ПРИПОВІСТИ́СЯ *див.* **приповідáтися.**

ПРИПОВІ́СТКА, и, *ж., діал.* 1. Приповідка. *Подібно Пушкіну, Грибоєдову, Шевченку, Саят-Нова, Ахундову, весь він* [Руставелі] *перейде в народ і стане невіддільний від мудрості народної — в його думках, піснях, приказках, приповістках* (Тич., III, 1957, 62); — *Великий бог — Алла Іхбер! — закінчив старий Сулейман своєю любимою приповісткою* (Коцюб., II, 1955, 126).

2. Оповідання. *Отак розказував одрадзнам Марина, й люди, слухаючи її сумну приповістку, йняли тому віри* (Мирний, IV, 1955, 239); *У мене є невеличка, давно вже написана, приповістка «День у дорозі»* (Мирний, V, 1955, 375).

ПРИ́ПОВІСТЬ, і, *ж., діал.* Приповідка. *Ні до кого не пристає так ота приповість: «знайся кінь з конем, віл з волом», як до подолян* (Свидн., Люборацькі, 1955, 138); *Ішов* [Ілько] *слухати приповістей Митрових* (Хотк., II, 1966, 23).

ПРИПОДО́БИТИСЯ *див.* **приподо́блюватися.**

ПРИПОДО́БЛЮВАТИСЯ, юся, ю́єшся і **ПРИПОДОБЛЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся. *недок.*, **ПРИПОДО́БИТИСЯ,** блюся, бишся; *мн.* приподо́бляться; *док., діал.* Догоджати. [Г а л і м а:] *Я знаю, що в тебе незалежний маєток і тобі нема потреби приподоблюватися, щоб зробити кар'єру, здобути добру посаду* (Сам., II, 1958, 188); *Палив* [Юріштан] *панам груби, прислужувався, приподоблювався, не одно витерпів, не одну зневагу перескрипів зубами* (Хотк., II, 1966, 101); // Піддобрюватися. [Ю д а:] *Учитель мав улюбленців між нами,— ми, зуби зціпивши, їм догоджали, щоб приподобитись йому хоч тим* (Л. Укр., III, 1952, 140); *Старалася* [Текля] *приподобитися йому, затягаючи його раз у раз до корчми, купувала горілки, давала грошей* (Коб., I, 1956, 485).

ПРИПОДОБЛЯ́ТИСЯ *див.* **приподо́блюватися.**

ПРИПОЖА́ЛУВАТИ, ую, ю́єш, *док., розм., ірон.* Прибути куди-небудь. — *Нам тепер у хитрість треба перекидатися. Сам чуєш — гуркотить, от-от до нас припожалує* [ворог] (Тют., Вир. 1964, 379); — *Знову припожалував Альошка Вірний. Про тебе питав мене двічі...* (Логв., Літа.., 1960, 58).

ПРИПОЗИ́ЧИТИ, чу, чиш, *док., перех., розм.* Позичити трохи чого-небудь. — *Що ж, чи помиритесь ви в тому млині? Там же вас п'ять чоловік в спілці? — спитав батюшка,— та ще, здається, ви й грошей трохи припозичили в Аврума* (П.-Лев., IV, 1956, 95).

ПРИ́ПОЛА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **полá.** *Чиясь-то рука В шатрі одітнула приполу* (Стар. Поет. тв., 1958, 212).

ПРИПО́ЛЮСНИЙ, а, е. Який має місце, виявляється в районі полюса, біля полюса. *Як правило, сяйва виникають у суворих приполюсних районах півночі і півдня, які дістали назву зон полярних сяйв* (Знання.., 1, 1970, 10).

ПРИПОЛЯ́РНИЙ, а, е. Який знаходиться у районі полярного кола, біля полярного кола. *Приполярний басейн на той час* [початок XX століття] *являв «білу пляму» на карті* (Видатні вітч. географи.., 1954, 130); *У приполярних областях влітку сонячне проміння ковзає по поверхні* (Фіз. геогр., 5, 1956, 77); // Який росте, водиться в районі полярного кола, біля полярного кола. *В* [Біловезькій] *пущі уживається 856 видів деревних, чагарникових і трав'яних рослин. Тут є і карликова береза.., і приполярна клюква, і могутній кавказький граб* (Наука.., 1, 1966, 32).

ПРИПОМИНА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПРИПОМ'ЯНУ́ТИ,** нý, нéш, *док., перех. і неперех., рідко.* Те саме, що **пригáдувати.** *Об моєї пригоді козацької припом'яни* (Сл. Гр.); *Уже припом'януть достоту не берусь, Куди і відки йшли Денис із Родіоном* (Рильський, Поеми, 1957, 236).

ПРИПОМ'ЯНУ́ТИ *див.* **припомина́ти.**

ПРИПО́НА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **припíн.** *Відбігши за недалекі кущі, зривався* [струмок], *як буйний*

кінь з припони, і з ревом-іржанням гнав стрімголов униз (Гжицький, Опришки, 1962, 83).

ПРИПОРО́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **припороши́ти.** *Сірий, припорошений весняною пилюкою степ збігав на південь і стигне там голубим маревом* (Тют., Вир, 1964, 72); *Низенький горбатий, з довгими чіпкими руками, у припорошеному борошном одязі, він, мов кібець, стежив своїми жвавими розумними очицями за кожним селянином* (Шиян, Баланда, 1957, 22); *На палубі, припорошеній снігом, виразно темніли свіжі сліди від чобіт* (Допч., IV, 1957, 425); * Образно. *Припорошені віками й лихоліттями історико-археологічні скарби — невід'ємний набуток нашої духовної культури* (Літ. Укр., 24.I 1969, 4); * У порівн. *В променях прожекторів холодно засвітився його чуб, весь білий, наче припорошений снігом* (Кучер, Голод, 1961, 456); // *у знач. прикм.* Трохи запилений. *Він хутко витяг з-під столу дубову рамку. З-за припорошеного скла на репетитора глянув офіцер з аксельбантами і низкою орденів на випнутих колесом грудях* (Панч, В дорозі, 1959, 53); *Входить Дмитро Шелест у припорошеному костюмі, в чоботях* (Зар., Антеї, 1962, 217).

ПРИПОРО́ШЕННЯ, я, *с.* Дія та її результат за знач. **припороши́ти.**

ПРИПОРОШИ́ТИ *див.* **припорошувати.**

ПРИПОРОШИ́ТИСЯ *див.* **припорошуватися.**

ПРИПОРОШІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **припороши́ти** 1. *Благословенні ви, сліди, Не змиті вічності дощами, Мандрівника Сковороди З припорошілими саквами* (Рильський, I, 1956, 256).

ПРИПОРО́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **припоро́шувати.**

ПРИПОРО́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПРИПОРОШИ́ТИ,** рошу́, ро́шиш, *док., перех.* 1. Покривати злегка порохом. *На морському кітелі, що облягає могутні плечі Дорошенка,— якір, ланцюг і секстан.. Подейкують, що йому теж відставка. Невже відплавав свое, невже тепер припорошуватимуть степові вітри той золотий секстан, і ланцюг, і якір?..* (Гончар, Тронка, 1963, 149).

2. Притрушувати поверхню чого-небудь чимсь сипким. *Зелені ліси ялинові позацвітали та припорошили шовкові трави мов золотим маком* (Федьк., Буковина, 1950, 63); *Січневий вітер припорошив могилу снігом, але хатні квіти не замерзали* (Жур., Вечір.., 1958, 281); // Сиплячись, притрушувати поверхню чого-небудь. *Молодий сніжок все густіше припорошував землю* (Горд., Чужу ниву.., 1947, 155); *Тужно завивав вітер. Над селом, а може, над усім білим світом кружляли сніжинки. Вони й припорошили Степчині сліди...* (Зар., На.. світі. 1967, 413); * Образно. *Не прийде він з далекого Мадріда, і не подасть нам дружньої руки, і в думах ним залишеного сліду не припорошать справи і роки* (Голов., Поезії, 1955, 56); // *безос. Першим сніжком землю припорошило* (Мур., Бук. повість, 1959, 139); [К р я ж:] *Посивів ти, Омельку.* [С а м о ц а л:] *Вигадуєш... Та це ж борошно... Піввіку в млині, от і припорошило* (Зар., Антеї, 1962, 249); // *неперех.* Випадати у невеликій кількості (про сипкий сніг). *На світанку припорошив перший крупнистий сніжок* (Ле, Наливайко, 1957, 265); *Тільки в лютому трохи припорошив сніжок, та й він швидко розтанув* (Колг. Укр., 12, 1958, 35); // *тільки док.* З'явитися на поверхні чого-небудь несуцільним шаром, не густо. *Іній, що припорошив бороду, вуса й грубі пухнасті брови, забілів на повіках* (Довж., I, 1958, 313); // *тільки док., перен.* З'явитися у помітній кількості (про сивину). *Хоч сивина й припорошила скроні, Хоч за плечима вже півсотні літ,— Ми й дос комсомольці! Не холоне Вогонь сердець, Душі не в'яне цвіт!* (Нех., Чудесний сад, 1962, 57).

ПРИПОРО́ШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПРИПОРОШИ́ТИСЯ,** рошу́ся, ро́шишся, *док.* 1. Покриватися злегка порохом. *Очі світились втомою, лице припорошилось пилом* (Коз., Вибр., 1947, 61).

2. Покриватися злегка чимсь сипким. *Коли земля, як постав борошном, припорошилася снігом, Тихон затушкав листом та гноєм свою хату* (Панч, В дорозі, 1959, 25).

ПРИПОРУ́КА, и, *ж., заст.* Доручення.

ПРИПОРУЧА́ТИ, аю, а́єш, *недок.,* **ПРИПОРУЧИ́ТИ,** ручу́, ру́чиш, *док., перех., заст.* Доручати. — *Громада звірів припоручила мені* [лисиці] *піднести вашому степенству* [левові] *хліб-сіль* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 44); *Нас приймають за послів од якогось чорного царя, що припоручив «вибити патрети» з дівчат* (Коцюб., I, 1955, 257); // Віддавати на чиюсь відповідальність кого-, що-небудь. *Як тільки знайшовся він* [бичок], *мати припоручила його Івасеві* (Мирний, IV, 1955, 10); [Ш а й т а н:] *Припоручаю тобі, Туре. Івана, дитину мою* (Корн., I, 1955, 219); *Ні, княгиня не помилилась, взявши Малушу до терема,— тямуща вона, чесна, такій хоч і весь терем можна припоручити* (Скл., Святослав, 1959, 103); *Ніс* [вовк] *її* [дівчинку] *долинами далекими, Про весілля розмовляв з лелеками, Звичаям звіриним научав, Сон її зайцям припоручав* (Мал., Звенигора, 1959, 62).

ПРИПОРУЧЕ́НИЙ, а, е, *заст.* Дієпр. пас. мин. ч. до **припоручи́ти.** *Годі так на слово вірити виборним членам, пора хоч раз гаразденько подивитися, що ними зроблено і чи цілі лиш припоручені декому грошики* (Мирний, III, 1954, 375); // **припору́чено,** *безос. присудк. сл.* — *Мені припоручено,— додав він,— обдивитися лоситські виноградники, щоб запевнитися, чи вільні вони від філоксери* (Коцюб., I, 1955, 198); *«Комусь із них припоручено доставити до Варшави і наші гроші», спало мені на думку* (Досн., Вибр., 1959, 102).

ПРИПОРУ́ЧЕННЯ, я, *с., заст.* Доручення. *Я вже з Вашого припоручення звертався до нього* [Панаса Мирного], *прохаючи дати ту повість для Спілки — та він не пристав на те, про що я сповістив Вас у свій час* (Коцюб., III, 1956, 225).

ПРИПОРУЧИ́ТИ *див.* **припоруча́ти.**

ПРИПОСІВНИ́Й, а́, е́. Який здійснюється при посіві. *Припосівне внесення в рядки під озиму пшеницю по 50 кілограмів на гектар гранульованого суперфосфату підвищує збір зерна на 2,2—2,7 центнера з гектара* (Хлібороб Укр., 3, 1972, 27); *Припосівні поливи культур, вирощуваних безрозсадним способом (огірки, цибуля, столові коренеплоди тощо), застосовують у тому разі, коли грунт на глибині загортання насіння недостатньо зволожений* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 128).

ПРИПОЧИВА́ТИ, аю, а́єш, *недок.,* **ПРИПОЧИ́ТИ,** и́ну, и́неш, *док., діал.* Відпочивати. *Але те оповідання не йшло панотцеві гладко. Він зупинявся, припочивав, віддихувався* (Март., Тв., 1954, 459); *Домніка припочила трохи, а відтак вступила в сіни* (Коб., II, 1956, 125); *Вся сім'я Староміських зараз позасідала до верстатиків.. Всі сиділи, не розгинаючи спини, не досипляючи ночей, ледво* [ледве] *встигаючи припочити кілька хвилин під час обіду, полудеику і вечері* (Фр., III, 1950, 60).

ПРИПОЧИ́ВОК, вку, *ч., діал.* Відпочинок. *Ні вдень, ні вночі нема припочивку* [Петрисі] (Черемш., Тв., 1960, 193).

ПРИПОЧИ́ТИ *див.* **припочива́ти.**

ПРИПРА́ВА, и, *ж.* Те, що додають до страви для поліпшення її смаку, аромату. *Голубці, хоч тітка Клавда не пошкодувала до них ні м'яса, ні приправи, вже не*

смакували гостям (Вільде, Сестри.., 1958, 194); *Випікають млинці з різними приправами* (Укр. страви, 1957, 258); *Грузинська кухня має цілий ряд історично усталених особливостей. До них належать: широке використання баранини; ..своєрідний підбір прянощів, приправ і широке їх застосування* (Технол. пригот. їжі, 1957, 4); * Образно. *З якою страхітливою приправою принесли взуїти в Польщу пізній ренесанс!* (Довж., III, 1960, 78); // Харчовий продукт як складова частина якоїсь страви. *Домка, Вустя і дівчата пораються біля печі, інші ліплять вареники, а інші чистять картоплю і іншу приправу* (Кроп., III, 1959, 7); — *Ану, .. берись кашоварити! Ось тобі приправи...* (Гончар, Таврія, 1952, 263); // Домішка до чого-небудь. *Вільготно пахла ріллю з свіжого зябу, і в цих пахощах виразно відчувалася гостра приправа азотних угноєнь* (Смолич, День.., 1950, 240).

На припра́ву — для поліпшення смаку, аромату. *Туди* [у візок] *вмощувалося все необхідне: оберемочок сухих дров, відерний казаночок, пшоно в торбинці, цибуля на приправу, сіль, паляниця, загорнута в лопушину* (Тют., Вир, 1964, 226).

ПРИПРА́ВИТИ [1] *див.* **приправля́ти** [1].

ПРИПРА́ВИТИ [2] *див.* **приправля́ти** [2].

ПРИПРА́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **припра́вити** [1]. *Вся страва була добре приправлена, до того й час був пізній, і жіночки вечеряли смачно* (Л. Янов., I, 1959, 80); *Ішли з музикою, аби заграти панові й погуляти в його чеснім домі, аби потрактувати його і його челядь доброю горілкою, приправленою медом і корінням* (Коб., II, 1956, 17); *Повітря у пивній важке, задимлене міцним самосадом, приправлене пахощами кислої капусти, цибулі, горілчаним духом* (Шиян, Баланда, 1957, 83); *Молода Іскра.. не могла наслухатися українських юмористичних* [гумористичних] *оповідань, розказаних червоними устами, приправлених жартами і смішками* (Н.-Лев., I, 1956, 444); *Говорив* [граф] *звільна, голосом проникливим і непривмним, трохи приправленим.. терпкою іронією* (Фр.,VI, 1951, 230); *Життя, яке вони тепер вели, було тихе та сумне, приправлене бурливими вибухами пияцтва Ляуфлера* (Коб., I, 1956, 98); // **припра́влено,** *безос. присудк. сл. Жодна страва не прийшла йому до смаку: ..усе йому на лядський лад приправлено* (П. Куліш, Вибр., 1969, 129).

ПРИПРАВЛЯ́ТИ [1], я́ю, я́єш, *недок.*, **ПРИПРА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* припра́влять; *док., перех.* 1. Додавати приправу до страви для смаку, аромату; заправляти. *В кожнім окопчику, поряд з патронами та гранатами, стояли казанки, наповнені цукром, з якого бійці готували собі цукряну саламаху, приправляючи її терпкими кислючими яблуками, щоб не нудило* (Гончар, Людина.., 1960, 108); *Яких тільки страв не приправляють запашним кропом!* (Рад. Укр., 20.VIII 1965, 4); // Домішувати що-небудь до чогось. *Любовно і ніжно мати зливала всі недоїдки корові, сполісгувала горшки, висівочками приправляла, щоб сита корова була* (Горд., II, 1959, 28); — *У тебе тютюнець з буркуном, пахне. А я все не зберуся приправити свого* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 262).

2. *перен., розм.* Доповнювати мову або супроводжувати дію гострим словом, дотепом, жартом і т. ін. *Діти сади підмітали, індиків пасли; каліки на городі сиділи, горобців, пташво полошили, да все ж то те якось уміла пані приправляти доріканням та гордуванням, що справді здавалось усяке діло каторгою* (Вовчок, I, 1955, 126); — *Хто се? — Та я!..— скрикнув Довбня, приправляючи той викрик таким крутим словом, що Проценко аж засичав* (Мирний, III, 1954, 218); *Швидко жадібному люду воду холодну, солодку, з важкої баклажки вділяє* [водонос], *жартом її приправляє, з усміхом плату бере* (Л. Укр., I, 1951, 307).

3. *розм.* Приготовляти що-небудь. *На вал колодда накотили* [троянці] *І різні приправляли вар; Олію, дьоготь кип'ятили, Живицю, олово топили, Хто лізтиме, щоб лить на твар* (Котл., I, 1952, 215).

4. *розм.* Прилаштовувати що-небудь до чогось. *Для щитів ночви припасали* [латинці] *І дна* [дена] *із діжок вибивали і приправляли всім до плеч* [плечей] (Котл., I, 1952, 189); «*Треба повітку краще утушкувати, щоб теличка не мерзла та менше їла*», — *клопочуться батьки й ще щільніше приправляють двері у загородах* (Л. Янов., I, 1959, 51); *Щоб возик не нагонився на Лиску, як де з гори доведеться їхати, то Даринка ще й наритники до нього — хоч мотузяні — приправила* (Вирган, В розп. літа, 1959, 260).

ПРИПРАВЛЯ́ТИ [2], я́ю, я́єш, *недок.*, **ПРИПРА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* припра́влять; *док., перех., розм.* Те саме, що **доставля́ти.** *Перед самою революцією його, пораненого, приправили в Асканію разом з іншими в лазарет* (Гончар, II, 1959, 70); — *Трохи пшона та борошна десь дістали* [бакенщики] ... *До мене приправили, щоб вашій мамі одніс...* (Хижняк, Тамара, 1959, 109).

ПРИПРАЦЮВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **припрацюва́тися.** *Найдрібніші частки алмазного пилу в складі спеціальної пасти вводяться в місця взаємодії тертьових деталей* [машини]. *І процес припрацювання прискорюється* (Рад. Укр., 10.VII 1965, 1).

ПРИПРАЦЮВА́ТИСЯ *див.* **припрацьо́вуватися.**

ПРИПРАЦЬО́ВУАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПРИПРАЦЮВА́ТИСЯ,** ю́ється, *док., спец.* Доходити до цілковитої відповідності у взаємодії, починати працювати злагоджено (про деталі механізмів). *Щоб деталі й вузли припрацювались один до одного і машина пішла до замовника з паспортом надійності, вона ще на заводі проходить холосту обробку* (Рад. Укр., 10.VII 1965, 1); *Щоб краще припрацювались робочі органи комбайна, у перші два дні збирання треба застосовувати зменшену швидкість руху, поступово збільшуючи навантаження молотарки* (Зерн. комбайни, 1957, 307).

ПРИПРЕСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИПРЕСУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех., спец.* Міцно приєднувати що-небудь до чогось, тиснучи чимсь.— *Будуємо водосховище. Щоб волога не просочувалася в піщаний грунт, дно і схили вистилають штучною плівкою, припресовуючи її розігрітими котками* (Знання.., 11, 1962, 8).

ПРИПРЕСУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **припресува́ти.** *Процес виготовлення* [кольорових стереоскопічних зображень] *здійснюється способом звичайного офсетного друку з наступним припресуванням до зображення плівки з лінзовим растром* (Наука.., 4. 1971, 47).

ПРИПРЕСУВА́ТИ *див.* **припресо́вувати.**

ПРИПРОВА́ДЖЕНИЙ, а, е., *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **припрова́дити;** // *у знач. ім.* **припрова́джений,** ного, ч. Той, кого припровадили. *Припроваджений невеликий на зріст, з присадкуватою фігурою, правильним обличчям і носом, з синіми очима, без особливих ознак* (Ганек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 245).

ПРИПРОВА́ДЖЕННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **припрова́дити.**

ПРИПРОВА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИПРОВА́ДИТИ,** джу, диш, *док., перех., розм.* Те саме, що **доставля́ти.** *Стара Петріїха немало здивувалася, коли побачила, що її чоловік і син припровадили якогось недужного і так страшно виглядаючого старця* (Фр., VIII, 1952, 152); *Мене наново і вже в послідній раз припровадили назад з військової канцелярії сюди в в'язницю* (Коб., III, 1956, 424); *В автоінспекції, куди того ж ве-*

чора припровадили патрулі «Москвича», нервово ходив по кімнаті полковник середнього віку (Зар., На.. світі, 1967, 38); *Він добув ляного полотна аж у Туреччині, провіз його по Середземному морю, через Італію й Швейцарію припровадив до Німеччини* (Загреб., Європа 45, 1959, 152); // *до чого.* Те саме, що **призво́дити** 2. *Приїхали до села.. Усі люди мов повиздихали. Се припроваджувало дячиху до злого гумору* (Хотк., II, 1966, 363).

ПРИПРОВА́ДЖУВАТИСЯ, ується, *недок., розм.* Пас. до **припрова́джувати.** *В додаток до цього листа припроваджується Йозеф Швейк, піхотинець, як ним було тверджено, вашого полку, затриманий.. жандармським постом по підозрінню в дезертирстві* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 245).

ПРИПРОВА́ДИТИ *див.* **припрова́джувати.**

ПРИПРО́СИНИ, сип, *мн., розм.* Те саме, що **запро́шення** 2. *Гізела пила без припросин, моргала Ірмі, щоб та теж пила* (Загреб., Шепіт, 1966, 79).

ПРИПРОСИ́ТИ *див.* **припро́шувати.**

ПРИПРОСИ́ТИСЯ *див.* **припро́шуватися.**

ПРИПРО́ХУВАТИ *див.* **припро́шувати.**

ПРИПРОША́ТИ *див.* **припро́шувати.**

ПРИПРО́ШЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **припроси́ти;** // **припро́шено,** *безос. присудк. сл. До півночі було знайдено «учителя» Інаят-Каві Ратнакара. Юсупа припрошено для цього діла, і він знайшов індуса в клубі будівельників* (Ле, Міжгір'я, 1953, 511).

ПРИПРО́ШЕННЯ, я, *с., розм.* Те саме, що **запро́шення** 2.— *Ну, сядемо...— покірливо здався на онуччине припрошення дід* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 48); *Лучукові не треба було повторювати припрошень, він дістав ножа, відкабетував* [відрізав] *два кусені копченини* (Загреб., Диво, 1968, 110).

ПРИПРО́ШУВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **припро́шувати;** // **припро́шувано,** *безос. присудк. сл. Його* [Г. Сковороду] *тягне на Україну, хоч його й припрошувано залишитися* (Знання.., 11, 1972, 21).

ПРИПРО́ШУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **припро́шувати.** *У припрошуванні активну участь брала його дружина, Галина Михайлівна* (Шовк., Інженери, 1956, 280); *На перший погляд, ця вечірка нічим не відрізнялася від тих, на яких Бронкові, теж під натиском настирливих припрошувань, доводилося вже бувати* (Вільде, Сестри.., 1958, 234); *Минулого століття припрошування до танцю являло собою порівняно складний ритуал, що його, аби не осоромитися, мусив додержувати кожен чоловік* (Наука.., 2, 1971, 44).

ПРИПРО́ШУВАТИ *і рідко* **ПРИПРО́ХУВАТИ,** ую, уєш *і* **ПРИПРОСИ́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ПРИПРОСИ́ТИ,** ошу́, о́сиш, *док., перех., перев. з інфін., розм.* Те саме, що **запро́шувати** 2. *Він пригощав гостей.., припрошував їсти, не соромитись* (Кучер, Чорноморці, 1956, 502); *Господиня, немолода жінка, мовчки подавала на стіл страву, іноді тільки припрохуючи гостей призволятись* (Гр., II, 1963, 315); *Антосьо тим часом налив стакан вина, випив і почав припрошати: — Пийте, браття!* (Свидн., Люборацькі, 1955, 124); *З домовитістю доброго господаря він припросив Гречкуна сісти поближче до нього* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 109).

ПРИПРО́ШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПРИПРОСИ́ТИСЯ.** ошу́ся, о́сишся, *док., розм.* Просити у кого-небудь дозволу на щось. *Прийшов до свого села і припросився на ніч* (Сл. Гр.); *Цілий ранок він никав по табору, шукав нагоди поговорити з Наливайком про нічну подію, а заодно — припроситися, щоб Наливайко взяв його цієї ночі на вилазку з табору* (Ле, Наливайко, 1957, 413).

ПРИ́ПРЯГ, у, *ч.* Кінь, запряжений збоку від голобель для допомоги корінному. * Образно. *Над ухом нараз пролунало: — Дозвольте, Ігоре Федоровичу, познайомити вас ще з одним припрягом тієї тройки, де за голобельного коня Сергій Антонович Друзь* (Шовк., Людина.., 1962, 284).

ПРИПРЯГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **припряга́ти.**

ПРИПРЯГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПРИРЯГТИ́,** яжу́, яже́ш, *док., перех., до кого.* Впрягати додатково, на допомогу уже запряженим. — *А хто ж у нас на доброму чорноземі парою оре? Чи мишей до неї будете припрягати?* (Стельмах, Хліб.., 1959, 328); // *до чого, в що.* Запрягати в що-небудь. *Титар припріг свою коняку в Моссаковського візок і сів за погонича* (Н.-Лев., III, 1956, 83); *Сіренький* [кіпь] *теж рано розпочав свій робочий важкий день. Спочатку його в полі до борони припрягли, потім на базар чи до церкви на ньому їздили* (Хотк., I, 1966, 127).

ПРИПРЯГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ПРИПРЯГТИ́СЯ,** яжу́ся, яже́шся, *док., рідко.* 1. Припрягати себе додатково на допомогу уже запряженим.

2. *до кого, перен., розм.* Приєднуватися до когонебудь для участі в чомусь. *Пани оглянули луки і повернули до робітників. До Генріха і Юзьо встиг уже припрягтися і Мар'ян* (Чорн., Визволення, 1949, 94); — *В мене є один начальник, бригадир і все. А то ще Тиміш припрігся, мораль заходився вичитувати* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 151).

ПРИПРЯГТИ́ *див.* **припряга́ти.**

ПРИПРЯГТИ́СЯ *див.* **припряга́тися.**

ПРИПРЯ́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **припрягти́.** *Воли в ярмах припряжені були до корб* (Сміл., Сад, 1952, 22).

ПРИПРЯ́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **припрягти́.**

ПРИПРЯЖНИ́Й, а́, е́. Запряжений збоку від голобель для допомоги корінному; // *у знач. ім.* **припряжни́й,** но́го, *ч.* Кінь, запряжений збоку від голобель для допомоги корінному.

ПРИПУ́ДИТИ [1], джу, диш, *док., перех., діал.* Принести щось важке. *Припудив такий мішок вівса, що, здається, треба добрих двох* (Сл. Гр.).

ПРИПУ́ДИТИ [2], джу, диш, *док., перех., діал.* Налякати. *Хлоп'я крало яблука, а я як припудив його, то воно аж п'ятами накивало* (Сл. Гр.).

ПРИПУ́ДРЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **припу́дрити.** *В одсвіті білого простирала її обличчя було дуже принадним. Шрам, злегка припудрений, не так впадав у вічі* (Хор., Ковила, 1960, 15).

ПРИПУ́ДРИТИ *див.* **припу́дрювати.**

ПРИПУ́ДРИТИСЯ *див.* **припу́дрюватися.**

ПРИПУ́ДРЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **припу́дрювати** і **припу́дрюватися.**

ПРИПУ́ДРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПРИПУ́ДРИТИ,** рю, риш, *док., перех.* Пудрити злегка що-небудь. *Васса.. легко припудрювала тонкий рівний ніс і, кокетуючи, лизнула язиком рожеві соковиті губи* (Епік, Тв., 1958, 133); // Покривати пудрою що-небудь. *Збоку на носі він вгледів прищик, дістав з несесера кольдкрему, помазав й припудрив* (Коцюб., II, 1955, 384); *Її можна було б назвати навіть гарною, якби не прищі, яких дівчина, наче навмисне, не старалась навіть припудрити* (Вільде, Сестри.., 1958, 317); // Покривати тонким порошком що-небудь. *Якщо шини* [автомобільні] *при монтажі не припудрювати тальком (всередині покришки і по ободу), то в результаті підвищеного тертя поверхонь покришки, камери і стрічки обода збільшується загальне нагрівання шини та її спрацювання* (Хлібороб Укр., 7, 1964, 22); // *перен.* Покривати поверхню чогонебудь тонким шаром (про сніг, паморозь і т. ін.). *Надво-*

рі осінь, повівас холодом, морозець ранками припудрює озимину (Рад. Укр., 14.X 1965, 4).

ПРИПУ́ДРЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПРИПУ́ДРИТИСЯ,** рюся, ришся, *док.* Пудрити собі обличчя. *Вона припудрювалась, повертаючи голову то в сей, то в той бік, як горобчик* (Л. Укр., III, 1952, 619); // *перен.* Покриватися тонким шаром снігу, памороззю і т. ін. (про поверхню чого-небудь). *Припудрились снігом тополі.*

ПРИ́ПУСК, у, *ч.*, *спец.* Надлишок в розмірі заготовки проти заданого розміру деталі. *Шар металу, який знімається із заготовки при механічній обробці для одержання готового виробу, називається припуском* (Технол. різального інстр., 1959, 67); — *Слід максимально скоротити технологічні припуски на поковках, економніше розкроювати листовий метал, тоді менше піде у відходи* (Роб. газ., 22.I 1966, 1).

ПРИПУСКА́ННЯ, я, *с.*, *кул.* Дія за знач. **припуска́ти**[2] 5. *Вони* [кухарі-фахівці] *збагатили асортимент соусів, застосували запікання під соусами, припускання з вином і т. д.* (Технол. пригот. їжі, 1957, 5).

ПРИПУСКА́ТИ[1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИПУСТИ́ТИ,** ущу́, у́стиш, *док.*, *перех.* 1. Вважати за можливе, ймовірне що-небудь. *Тільки короткозорі можуть припускати, що всі чари жінки — у зовнішній красі чи модному платті* (Вільде, Сестри.., 1958, 393); *В наш прекрасний час, коли назавжди з життєвого словника зникло слово «чернь», протиставлення поета народові навіть і припускати ми не можемо* (Тич., III, 1957, 149); *Що Каргат має якийсь хист до чистої науки,— це Валентин Модестович ладен був припустити* (Шовк., Інженери, 1956, 26); // *у знач. вставн. сл.* **припусті́мо і припу́стимо.** Уживається для вираження ймовірності чого-небудь. — *Ну, припустимо, він дасть рекорд, розрахує кожну секунду, натисне на раціоналізацію, послідовність, запровадить комплексність в обробці деталей,— хіба це все?* (Ю. Янов., II, 1954, 99).

Припуска́ти (припусти́ти) ду́мку — вважати за можливе, ймовірне. *Ходжіся припускав навіть таку думку, що хаджі накликав на Гарифуліна страшне прокляття, заворожив його* (Донч., I, 1956, 124); — *Ви, як і я, не з тих, хто здається після першого, хай і відчутного, стусана. Ви й думки не припускаєте про капітуляцію* (Шовк., Інженери, 1956, 398).

2. *перев. із запереч.* Не перешкоджати здійсненню чого-небудь, перев. небажаного; примирятись з чим-небудь; допускати. *Із вчення Маркса і Енгельса Франко глибоко усвідомив і сприйняв філософський матеріалізм і політичну економію. В цих питаннях він лишався послідовним і не припускав суперечливих висловлювань* (Рад. літ-во, 18, 1955, 160); *Приніс* [хтось] *цю свіжу новину і кинув її в церкву, наче бомбу. Ой лихо! ..танцюватимуть у церкві, на престолі танцюватимуть.. Жінки закричали так, ніби їх припікали ззаду розпеченим залізом.— Не припустимо!* (Мик., II, 1957, 400); [Р а л ь ф:] *Я не припущу, щоб з цією дівчиною щось трапилось тут, в Англії* (Собко, П'єси, 1958, 103); // Виконуючи, здійснюючи що-небудь, робити якесь упущення. *Справа йшла до кінця, але сумніви таки знайшли стежку до Андрійового серця. А що, як він припустив якусь непоправну помилку?* (Гур., Новели, 1951, 76); *Припустити збитки.*

3. *розм.* Впускати кого-небудь кудись, дозволяти кому-небудь увійти кудись, підійти до кого-, чого-небудь; допускати. *Не любить невістка свекруху. Гиркає на неї.. До столу не припускає. Сипне сього-того в черепочок* (Вишня, II, 1956, 17); // *до кого.* Дозволяти комунебудь спілкуватися з кимсь, зав'язувати стосунки. — *Одним словом, припусти його до себе поближче. Він певно почне подарки тобі дарувати* (Мирний, IV, 1955, 148); [С е к л е т а С е м е п і в н а:] *Ну подумай, у нас сім дівчаток. Старша Устонька. А ти П'єра Кирпатенка до Охтисоньки, до наймолодшої, припускаєш* (М. Куліш, П'єси, 1960, 223); // *до чого.* Дозволяти кому-небудь брати участь у чомусь. *Палагна поглядала на чоловіка — і в згоді вони разом згинали коліна, благаючи бога, щоб припустив до вечері ті душі, що їх ніхто не знає, що пропадом пропадають, бутинами побиті, дорогами покалічені, водами потоплені* (Коцюб., II, 1955, 336); «*Нащо вона так багато говорить? Навмисне, аби нікого не припустити до слова, аби всі лиш її слухали»,— думала Галя* (Март., Тв., 1954, 402).

4. *рідко.* Включати в себе що-небудь. *Сценічна мова, як і мова художньої літератури, правильна, жива, сучасна, хоч і припускає в художніх цілях архаїчні діалекти, характерні для певних образів* (Мист., 6, 1965, 28); *Процес мовлення припускає сприймання його іншими людьми і його розуміння* (Рад. психол. наука.., 1958, 236).

ПРИПУСКА́ТИ[2], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИПУСТИ́ТИ,** ущу́, у́стиш, *док.* 1. *неперех., розм.* Починати швидко йти, бігти, летіти і т. ін. *Вона* [коза] *як підхопилась та тікать. Дарма що на трьох ногах, а припустила, аж курява встала* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 38); — *Ото й порозбігались їх нечистій матері ляхи, а ватажко тоді: «Е, батьку! Да се в тебе коня нема?.. Братчики, добудемо йому коня!» — да й припустив за ляхами* (П. Куліш, Вибр., 1969, 88); *Стерв'ятник кинувся тікати на одному моторі. Два його фашистських дружки припустили попереду, не думаючи про рятування колеги* (Ю. Янов., I, 1954, 49); *Юра й Ваня зірвалися і припустили щодуху вздовж вулиці, у протилежний бік* (Смолич, II, 1958, 89); // *перех. і неперех.* Збільшувати швидкість. «*Победа*» *припускає хід, сподіваючись проскочити під хмарою, не наразившись на зливу* (Ю. Янов., II, 1954, 198); — *Дожене,— з тривогою сказав Петро, прискорюючи крок і тримаючи дівчину за руку.— Давай ще припустимо* (Чаб., Тече вода.., 1961, 107).

Припусти́ти бігти (бігце́м) — швидко побігти. *Парубки собі стали, а він знов як припустив бігти і утік* (Вовчок, I, 1955, 177); **Припусти́ти коня́** — швидко поскакати верхи. *Припустивши коня на пагорб, він бачить в долинці на житі пару селянських шкап* (Стельмах, Хліб.., 1959, 362); *Богун уже гнав перед собою кінне стовпище драгунів. Припустив коня за панським воєводою Лащем* (Кач., Вибр., 1947, 242).

2. *перех., рідко.* Відпускати трохи що-небудь затиснуте, натягнуте, затримуване. *Капуста припустив повід. Кінь перейшов на рись* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 355); *Стара Кречуниха пустила на царинці теля ід корові, аби корова молоко припустила* (Черемн., Тв., 1960, 72).

3. *перех. і без додатка, розм.* Відміряти більше від належного. — *Потривайте ж! — крикнула Мотря на весь город..— Це вона припустила собі на один пояс вздовж та на два пояси впоперек* (Н.-Лев., II, 1956, 355).

4. *неперех., розм.* Лити (про дощ). *Всі мовчали і чутно було, як шумів дощ то на хвилину вгаваючи, то знову припускаючи* (Мирний, I, 1954, 307); *Дощ припускав щораз більший* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 131); *Почав накрапати дощ і невдовзі припустив рясний і теплий...* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 252): *Чути, як на вогневій скаче, лящить Маковейчик: Дощику, дощику, припусти На бабині капусти, На дідове сіно, Щоб позеленіло!..* (Гончар, I, 1959, 360).

5. *перех., кул.* Варити з невеликою кількістю рідини, жиру; тушкувати. *Помиті помідори нарізують, припускають на маслі і протирають через сито* (Укр. страви, 1957, 90).

ПРИПУСКáТИСЯ [1], áюся, áєшся, *недок.*, **ПРИПУСТИ́ТИСЯ,** ущýся, ýстишся, *док.* 1. *чого.* Дозволяти собі робити що-небудь ганебне, нечесне. *Івана Франка страшенно обурювало те, що Грушевський у своїх теоретичних твердженнях припускався перекручень і підтасовок* (Тич., III, 1957, 512); — *Так от, товариші,— почав голова цехкому,— у нас на заводі група робітників, до яких тепер шкода прикладати цю почесну назву, припустилася ганебного вчинку* (Панч, II, 1956, 127); // Виконуючи, здійснюючи що-небудь, робити якесь упущення. — *Старшого інженера, у якого я був заступником, покалічило, а без нього майстри припустилися аварії* (Баш. На.. дорозі, 1967, 162); *Борис під час дуже відповідального досліду припустився кричущої необережності* (Мур., Свіже повітря.., 1962, 188); // *до чого.* Дозволяти собі вживати що-небудь надміру. *Не припускайтесь дуже до горілки* (Сл. Гр.); // *на кого.* Дозволяти собі посилатися на когось. *Припускаюсь на людей, то й ті скажуть, що я дітей своїх до пуття довела* (Сл. Гр.).

2. *тільки недок.* Нас. до **припускáти** 1—3. *У справі вивчення текстологічної і цензурної історії творів Шевченка.. багато невивченого, нез'ясованого, або з'ясованого тільки почасти. Важливо, щоб тут не припускалося поспішності, односторонності, надто категоричних суджень* (Рад. літ-во, 7, 1968, 65); *..розвиток торгового землеробства йде зовсім не тим «простим» шляхом, який уявляється буржуазним економістам або припускається ними,— шляхом збільшення виробництва тих самих продуктів* (Ленін, 27, 1972, 186).

ПРИПУСКáТИСЯ [2], áюся, áєшся, *недок.*, **ПРИПУСТИ́ТИСЯ,** ущýся, ýстишся, *док., розм.* Починати швидко йти, бігти. *Гривко як припустивсь за ним* [вовком], *а дід граблями навздогін, граблі й заплутались у хвіст Гривкові* (Україна.., I, 1960, 313).

ПРИПУСТИ́МИЙ, а, е. Який вважається можливим, прийнятним. *Те, що було задовільним або припустимим учора, нині стає перейденим ступенем* (Рад. літ-во, 4, 1968, 15).

ПРИПУСТИ́МІСТЬ, мості, *ж.* Абстр. ім. до **припусти́мий.**

ПРИПУСТИ́МО. Присл. до **припусти́мий.**

ПРИПУСТИ́ТИ [1] *див.* **припускáти** [1].

ПРИПУСТИ́ТИ [2] *див.* **припускáти** [2].

ПРИПУСТИ́ТИСЯ [1] *див.* **припускáтися** [1].

ПРИПУСТИ́ТИСЯ [2] *див.* **припускáтися** [2].

ПРИ́ПУТЕНЬ, тня, *ч.* Лісовий голуб великої породи. *Припутень — Columba palumbus..— найбільший з наших диких голубів є типовим мешканцем широколистих лісів* (Посібник з зоогеогр., 1956, 113); *Горлиця і припутень мостять на дереві просте гніздо з кількох покладених навхрест паличок* (Корисні птахи.., 1950, 35).

ПРИПУХáННЯ, я, *с.* Дія за знач. **припухáти** [1]. *Лікарі давно вже запримітили: цукор, вживаний у великих кількостях, порушує нормальну діяльність шлунково-кишкового тракту, може викликати нудоту, печію, припухання ясен, виразки в ротовій порожнині, крововиливи на шкірі* (Знання.., 1, 1969, 28); *Найбільш помітно рахіт виявляється у змінах кісток, але йому властиві також інші розлади, наприклад, припухання лімфатичних залоз, печінки і селезінки* (Хвор. дит. віку, 1955, 120).

ПРИПУХáТИ [1], áє, *недок.*, **ПРИПУ́ХНУТИ,** не, *док.* 1. Трохи напухати (про органи, частини тіла, місця на тілі). *Не зоставила мати живого тіла на дочці, на другий день опухла* [опухла], *як пуп синя, качалася вона по полу, тоді як у Василя тілько трохи ніс припух* (Мирний, IV, 1955, 72); *Незчувся Степан, як, пригнувшися, підлетів до воріт, як з розмаху ляснув грубою долонею по свіжому, примхливому, наче візерунок, румянцю дукача. Лише пам'ятав, що вся права щока Якова одразу припухла і залила вогнем навіть щетинисту скроню* (Стельмах, II, 1962, 11).

ПРИПУХáТИ [2], áю, áєш, *недок., фам.* 1. Марнувати час у спанні, в бездіяльності, лінощах. [Гаєнко:] *Люди роблять, ну, а Гришка, звісно, припухає...* [Григор:] *Я не спав. Думки та мрії...* (Голов., Драми, 1958, 339); — *Начальство з району скоро нагряне. Вибори ж увечері, а ти знов припухаєш. Ну, що я їм скажу, коли спитають, а хто сьогодні на роботу не вийшов? Пилип* (Кучер, Трудна любов, 1960, 438); — *Я не поїду!..* — *Ну й чорт з тобою, сиди в цьому жабнику* [на острові], *припухай на дозвіллі...* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 79).

2. Терпіти якісь труднощі. — *Що ви питаєте?* — *заступився за нього Хома.— Чи не бачите, що він припухає?* (Гончар, III, 1959, 227); *Прийде до нього чоловік: «Чуєш, Денисе, рятуй, припухаю», і Денис рятує* (Сенч., Опов., 1959, 141).

ПРИПУ́ХЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **припýхнути.** *Іван прокидавсь по обіді з припухлими трохи очима, блідим обличчям та збитим волоссям* (Коцюб., II, 1955, 220); *Дядько Микола спинив коней, ніжно погладив припухлу трішки жеребчикову ногу і сказав..:* — *Нічого, виходиться!* (С. Ол., З книги життя, 1968, 177).

2. *у знач. прикм.* Набряклий. *Загін товариша Шведа проводжали тепло й привітно, у жінок очі заплакані, а губи припухлі* (Ю. Янов., I, 1954, 277).

3. *у знач. прикм., перен.* Трохи повніший від звичайного (про губи, ніс, повіки і т. ін.). *Яка вона хороша була в тому гніву! Припухлі устонькі* [попаді], *мов рожева квітонька, розкриваються, блищать білі та рівні зубенята, щоки криються краскою, а очі горять-палають* (Мирний, III, 1954, 193); *Тоді його косо посаджені, з припухлими повіками очі ставали холодні і гострі, як ножі* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 185); *Пан Лятошенко, кудлатий, довгощокий добродій з чудернацьким тоненьким віялом бороди, що схопила усе обличчя і обірвалася на припухлому п'ятаку підборіддя, привітно зустрів старого* (Стельмах, I, 1962, 406).

Ніби (**мов** *і т. ін.*) **припýхлий** — повніший від звичайного. *Ясно-блакитні, великі, захоплені очі дівчини збуджено блискотять; повні, аж ніби припухлі вишневі губи її розтулені* (Коз., Сальвія, 1959, 5); *Розкохана, аж ніби припухла з лиця, тільки пом'яте воно якесь, з тінями під очима, з слідами п'яних безсонних ночей. Так оце такою ти стала, Ганно? Отак тепер живеш?* (Гончар, II, 1959, 254).

ПРИПУ́ХЛІСТЬ, лості, *ж.* 1. Стан за знач. **припýхлий** 2. *Тільки гнійне запалення м'яких навколозубних тканин, хвороблива припухлість лімфатичних вузлів та інші явища, які викликають сильний біль, примушують хворого звернутись до хірурга-стоматолога* (Хлібороб Укр., 3, 1969, 38); *Опіки I ступеня супроводжуються почервонінням і припухлістю шкіри і призводять до тимчасової непрацездатності тривалістю 2—3 дні* (Лікар. експертиза.., 1958, 70).

2. Припухле місце на тілі. *Щеплення віспи виконується легко і безболісно. На місці щеплення через три-чотири дні з'являється почервоніння, припухлість, потім пухирець рожево-перламутрового кольору* (Веч. Київ, 29.VII 1957, 3); *Запальна припухлість була добре помітна навіть при огляді на відстані* (Соц. твар., 3, 1956, 61); // Набрякле місце на тілі. *Тобиш спантеличено подивився Чаброву в сірі аж блакитні і ясні з одсвіту снігу очі в мереживі зморщок і припухлостей* (Хор., Місто.., 1962, 116).

ПРИПУ́ХНУТИ *див.* **припухáти** [1].

ПРИПУ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **припусти́ти** 1—3, 5, 8, 9. *Вахтовий журнал — літопис корабля. На думку кадрових штабістів, він зафіксовує кожен наш крок, подану і виконану команду, досягнений успіх, припущену помилку* (Логв., Давні рани, 1961, 5).

ПРИПУ́ЩЕННЯ, я, *с.* Думка про можливість, імовірність чого-небудь. *Семен Григорович спитав, чи вона не курить. Тася почервоніла від самого тільки припущення* (Дмит., Розлука, 1957, 39); — *Невже така зрада можлива?! Що це — особисті припущення вельможного пана, чи то вельможний пан має якісь підстави?..* (Туглуб, Людолови, II, 1957, 421); *Втішало* [Наполеона] *і те, що всі дані розвідки підтверджували його припущення* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 106); // Наукова гіпотеза. *Відомий радянський астроном М. Т. Барабашов, вивчаючи оптичні властивості Венери, висловив припущення про те, що значну частину її поверхні займає океан* (Ком. Укр., 10, 1962, 48); *Дані першого досліду підтвердили припущення про перехід молібдену з клітин азотобактера в клітини вищої рослини* (Мікр. ж., XVIII, 1, 1956, 8).

ПРИПХА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., фам.* Доставити кого-, що-небудь кудись. *«Катай, Світланко,— сказали її друзі,— будемо багатші, ми тобі і автомобіля до райцентра припхаємо. Знай донбасівців!»* (Ю. Янов., II, 1954, 131); *І де чорти взялися на його голову? Припхали катзна-звідки цього клятого купця* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 23).

ПРИПХА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., фам.* Прибути куди-небудь з труднощами. *Так* [чоловік] *ослаб, що ледве до своєї хати припхався* (Стор., I, 1957, 31); // Прибути куди-небудь небажаним; припертися. [Жінка:] *Чого сей гречик слинявий припхався?* (Л. Укр., II, 1951, 521).

ПРИП'ЯСТИ́ *див.* **припина́ти.**

ПРИП'ЯСТИ́СЯ *див.* **припина́тися.**

ПРИП'ЯТИ *див.* **припина́ти.**

ПРИП'Я́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прип'я́ти.** *Нартал на своєму місці, прип'ятий ще важчим ланцюгом, але довшим, так, що може сидіти коло стовпа* (Л. Укр., II, 1951, 467); *Човен гойдався, прип'ятий ланцем до колоди* (Перв., I, 1958, 345); *На голові соболевий шлик з струсевим пером, яке коштовним діамантом прип'яте* (Стар., Облога.., 1961, 23); *Він знав, що всі солдати, які до цієї хвилини лежали прип'яті до землі фланкуючим вогнем німецьких кулеметів, піднялись* (Рибак, Час.., 1960, 12).

Сиді́ти (стоя́ти), як прип'я́тий — сидіти (стояти) непорушно. *Андрій лишився один. Він сидів, як прип'ятий, навіть не здатний відірвати щоки від молодої тополька* (Гур., Наша молодість, 1949, 9).

ПРИП'ЯТИСЯ *див.* **припина́тися.**

ПРИРА́ДИТИ, джу, диш, *док.* 1. *розм.* Те саме, що **пора́дити.** *Пан міркував про своє положення сяк і так, та не міг надумати нічого ліпшого понад те, що прирадив візник* (Фр., III, 1950, 294).

2. *діал.* Вирішити. *Діти прирадили власне цього дня зробити собі спільну прогулянку на Пелчинські «гори»* (Фр., VI, 1951, 140); *Прошу Вас, шановний Добродію, заступити мене на зборах, для чого передаю Вам свій голос, і на чому Ви прирадите, з тим я цілком буду згоден* (Муз. праці, 1970, 549).

ПРИРАХО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прирахо́вувати.**

ПРИРАХО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИРАХУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Рахуючи, додавати до чогось.

2. Визнаючи за кого-, що-небудь, відносити до складу кого-, чого-небудь. *В інститут я таки того ж року поступив. Сумна була ця школа. Незважаючи на те, що її вважали за мужицький університет, офіційно її прирахували навіть не до середніх шкіл, а до нижчих* (Зас., IV, 1960, 40).

ПРИРАХУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прирахува́ти.**

ПРИРАХУВА́ТИ *див.* **прирахо́вувати.**

ПРИРА́ЯТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., з інфін., розм.* Те саме, що **пора́дити.** [Х и м к а:] *Краще приراємо матері продати свою хату та до нас перейти жити* (Мирний, V, 1955, 247); *Далі Мася і призналась одній товаришці і облилась слізьми.— Порадимо,— каже тая,— не сумуй! — і прираяли пить оцет натще* (Свидн., Люборацькі, 1955, 66); *А оце був поїхав* [тато] *на заробітки в Одесу, і там йому посміхнулася доля: добрі люди прираяли переселитись в оті Херсонські степи* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 19).

ПРИРЕВНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех., до кого і без додатка.* Відчути ревнощі; виявити почуття ревнощів. *До такої хіба не приревнував? Ходить, як пава, як царівна!* (Руд., Остання шабля, 1959, 248); — *Соромно, хлопче, думати про людину те, що ти думаєш про мене. Приревнував? Отелло нещасний!* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 394); *Уразила* [Марина] *її, коли приревнувала свого чоловіка до неї* (Мирний, III, 1954, 366); [Шклянка:] *Іди вже, бо он Рахваїл вертається сюди.* [Параскева Митровна:] *Ану приревнуй ще до Рахвала!..* (Кроп., III, 1959, 121); *З Погорецьким — повний розрив. Приревнував, бачите, до своєї дівчини* (Кол., Терен.., 1959, 138).

ПРИРЕ́ЙКОВИЙ, а, е. Розміщений біля залізничного полотна.

ПРИРЕКТИ́ *див.* **прирі́кати.**

ПРИРЕ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **приректи́.** *За всяку ціну розшукати сотника Северина Наливайка! Йому приречена смерть, це факт і божа воля* (Ле, Наливайко, 1957, 126); *Потім усе пережите немов захлеснуло її — спогад про трагічне повстання, спровоковане ділками підступного Лондона, і жертвенний подвиг обманутих і наперед приречених людей* (Жур., До них іде.., 1952, 28); *Занепадницьке сучасне мистецтво імперіалістичних країн — це мертвий плід приречених історією експлуататорських класів* (Ком. Укр., 2, 1963, 62); * У порівн. *Гнат уже з обороненою на груди головою стояв серед хати, мов приречений до страти* (Панч, В дорозі, 1959, 50); // **прире́чено,** *безос. присудк. сл. Азіатів тепер уже не пустять в Європу. Їм приречено самим Христом бути в покорі у західних королів та імператорів* (Рибак. Переясл. Рада, 1953, 576); *Та вірю, як приречено людині, Що й досі ти прекрасна й молода* (Рильський, II. 1960, 128).

2. *у знач. прикм.* Якому загрожує неминуча смерть. *Уляна лежала на холодній землі, спливаючи кров'ю.. Але вона вижила. Може, це сталося тому, що кожен з багатьох тисяч в'язнів — оцих ..приречених людей — у думках віддавав їй частку своєї сили, своєї крові* (Жур., Вечір.., 1958, 244); // Підвладний смерті. *На цьому світі ти зовсім один, сам у пустелі, під безмежним небом — дрібна, приречена комашка на байдужій, мертвій землі...* (Смолич, Мир.., 1958, 155); // Який усвідомлює неминучість близької смерті. *Хоч як дивно, але людина, навіть приречена, весь час про загибель думати не може* (Збан., Єдина, 1959, 174); // Якому загрожує загибель, неминучість зникнення (про що-небудь). *Імперіалісти можуть роздушити ще одну-дві республіки, але вони не можуть врятувати світового імперіалізму, бо він приречений, бо він буде зметений грядущим соціалізмом* (Ленін, 39, 1973, 213); // *на що, у сполуч. з ім.* Якому загрожує неминучість чого-небудь (за знач. ім.). —*Яким невимовно прекрасним здавався їм тієї хвилини мовчазний суворий ліс, приречений на загибель* (Донч

VI, 1957, 457); — *Я переконаний,— говорить Хорхе Іласа,— що агресія США проти Куби приречена на провал* (Літ. газ., 17.I 1961, 3); // *на що, у сполуч. з ім.* Який мусить постійно перебувати в якомусь стані, перев. негативному (за знач. ім.). *Поширеним у працях буржуазних ідеологів, а також у буржуазній художній літературі є погляд, згідно з яким людина є якоюсь загубленою в хаосі ворожого їй буття, нікчемною, приреченою на страждання істотою* (Рад. літ-во, 11, 1971, 5); *В умовах капіталізму величезні маси населення приречені на систематичне або періодичне голодування* (Ком. Укр., 10. 1967, 29); // *у знач. ім.* **прире́ чений,** ного, *ч.* Той, якому загрожує або хто усвідомлює неминучість близької смерті, загибелі. *Очі приречених прощально блукали по хатах принишклого хутора* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 9): *В костьол через майдан юрбу приречених женуть* (Гонч., Вибр., 1959, 312); *Агресія в наш час — безнадійна зброя приречених* (Рад. Укр., 23. I 1965, 1); * У порівн. *Юля бачила, як Варя сполотніла, як вона міцно стиснула губи і мовчки пішла за Віктором, як приречена* (Донч., V, 1957, 400); *Сам курортник сидів на табуретці посеред кімнати і, мов приречений, дивився на багаж* (М. Ю. Тарн., Як на.. ниві, 1958, 116).

3. *у знач. прикм.* Який виражає усвідомлення неминучості чого-небудь, безнадію. *Мати сиділа нерухомо й приреченими очима дивилася на двері, за якими вже панував інший світ* (Панч, II, 1956, 497).

ПРИРЕ́ЧЕНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Стан за знач. **прире́ чений** 2. *Бачу його погляд, благальний, сповнений моління й надії, віри в краще, той погляд, яким він дивився на мене, коли його виносили з палати. Невже він відчував, невже розумів свою приреченість?* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 350); *Голда вже не почувала тієї безпросвітної приреченості, яка володіла нею останнім часом* (Ткач, Арена, 1960, 238).

2. Неминучість близької смерті. *Передчуття власної приреченості і велика жадоба життя злилися для Левітана* [в картині «Над вічним спокоєм»] *з світом навколишньої пітьми, з тією безпросвітністю, яка тримала під духовним гнітом усіх свободомислячих людей* (Мист., 1, 1965, 11); *Важко партизанові в нерівному бою, коли він заздалегідь бачить свою приреченість* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 23); *Свідомість приреченості, небезпека смерті справді є випробуванням. Одні розгублюються перед ним і поводять себе як боягузи, інші вміють зберегти самовладання* (Ком. Укр., 1, 1965, 64); // Неминуча загибель або вірний провал чого-небудь. *Чого вони* [греки] *прийшли сюди? .. Тепер ось ідуть, як засуджені до страти, беззбройні, зганьблені, мовби вперше відчувши приреченість і злочинність своєї справи* (Гончар, II, 1959, 65); *Обидва художники — і М. Стельмах, і Г. Тютюнник — пройняті одним ідейним пафосом утвердження добра і справедливості, кожен по-своєму розкриваючи потворну сутність зла й довойчи його неминучу приреченість* (Рад. літ-во, 7, 1965, 47); // Усвідомлення неминучості якоїсь катастрофи, чогось небажаного; безнадія.— *Ніхто мені тепер не допоможе,— вимовила з одчайдушною приреченістю Зінька* (Шиян, Баланда, 1957, 248); *Говорив він усе це з якимось жалем і приреченістю в голосі* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 167); *Декотрі дивляться на Черниша довірливо, спокійно, а декотрі ховають в очах глибоку тривогу, майже приреченість* (Гончар, III, 1959, 343).

ПРИРЕ́ЧЕННЯ, я, *с.* 1. Стан за знач. **приректи́.** *Приречення однієї частини робітничого класу до вимушеного безділля внаслідок надмірної праці другої його частини, і навпаки, став засобом збагачення окремих капіталістів* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 637).

2. Неминуча доля; фатум. — *Наші вороги кажуть: людство загине від пустелі.. Земля стане царством засухи — таке її фатальне приречення* (Довж., II, 1959, 146); *Всього лише якась сотня днів німецької окупації, але вони обернулися на вічність для наших людей, здалися їм фатальним приреченням часу* (Ле, Мої листи, 1945, 36); [Чернець:] *З тобою ми брати не випадково: тут божий перст, приречення святе* (Лев., Драми.., 1967, 426).

3. *зах.* Обіцянка.— *Ну, нехай і так,— сказав вкінці Тугар Вовк,— прийду завтра на тоту вашу раду.. Приречення Тугара Вовка облегшило серце Максимові* (Фр., VI, 1951, 27).

ПРИРЕ́ЧЕНО. Присл. до **прире́ чений** 3. *Жінка тяжко зітха, покірно, приречено, бо ж знає — крутої вдачі чоловік* (Горд., Заробітчани, 1949, 28); *Дивлячись на їхні приречено зіщулені плечі, що ніби весь час чекають удару в спину, хлопець не почував, як поступово відтає й відтає в ньому ненависть до них* (Гончар, II, 1959, 65); *Його погляд сполохано пробіг повз Олену, щось зблиснуло в очах і одразу ж погасло. Вони не прохали. Вони дивились приречено* (Мушк., Серце.., 1962, 286).

ПРИРЖАВІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **прижавіти.** *Кифір Авдюк подався далі в поля.. турботливо озирати зяблю, не доведені до діла перелоги, брудно-зелену приржавілу озимину* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 291).

ПРИРЖАВІ́ТИ, авіє, *док.* Поржавіти трохи; // *перен.* Покритися жовто-коричневими плямами злегка (про листя рослин).

ПРИРИХТО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **пририхтува́ти.** *Біля кожного стільчика була спеціально пририхтована попільничка* (Досв., Вибр., 1959, 214).

ПРИРИХТО́ВУВАТИ, ую, усш, *недок.*, **ПРИРИХТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех., розм.* Те саме, що **прилашто́вувати** 1, 2. *Крісло пририхтував Люципер так, що коли Ісус мав сісти, то мав сі в ланцухи* [ланцюги] *злапати* (Сл. Гр.); *Вони з сином доходять до майже готового містка: ще пририхтувати кілька кругляків, і їдь-посвистуй по містковi та Кузьму хвали* (Стельмах, II, 1962, 299).

ПРИРИХТУВА́ТИ *див.* **пририхто́вувати.**

ПРИРІ́ВНЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **прирі́внювати.** *Якщо у виразі, прирівнюваному до цілого числа, члени, які є в чисельнику, мають спільний множник, то розв'язування рівняння можна спростити* (Алг., II, 1957, 196).

ПРИРІ́ВНЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прирі́внювати.** *Зрозуміло, про прирівнювання умов Росії до умов Західної Європи не може бути й мови* (Ленін, 41, 1974, 40).

ПРИРІ́ВНЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПРИРІВНЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. Визнавати кого-, що-небудь у якомусь відношенні рівним кому-, чому-небудь. *Прирівнюючи свої різні продукти при обміні один до одного як вартості, люди прирівнюють свої різні види праці один до одного як людську працю* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 79); *Оце, Охріме, побратавсь я з ним, та й обридли мені усі давні приятелі,— бо чи ж до його їх прирівняти?* (Вовчок, VI, 1956, 282); *Ченця до ченця не прирівняти* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 147); // Вважати кого-, що-небудь схожим на когось іншого, щось інше. *Один із моїх товаришів у своєму до мене листі прирівнював нас у цей час до дівчини, що незабаром дожидає в хату сватів* (Вас., Вибр., 1950, 28); *Не хочу я нікого прирівняти, Звиняйте, до Свині... Ні, далебі, що ні!* (Гл., Вибр., 1951, 45); // Робити рівним з ким-, чим-небудь у якомусь відношенні. *Вона мусить відшкодувати зроблені господарем витрати. Це позбавляло волі, прирівнювало до речі...* (Собко, Стадіон, 1954, 129);

Письменники Таджикистану разом зі своїм народом віддавали всі свої сили священній боротьбі, прирівнявши своє перо до багнета (Літ. Укр., 25.V 1962, 2).

2. Порівнювати кого-, що-небудь з кимсь, чимсь для встановлення спільного і відмінного. [С т а р ш и н а:] *Який же я старий? Адже ж нехай прирівняє до мене якого парубка, чи справиться зо мною?* (К.-Карий, I, 1960, 39); *Гордій витяг з шафи управителеві записи і прирівняв їх до цих* (Гр., II, 1963, 93).

ПРИРІВНЮВАТИСЯ, юся, юєшся, *недок.*, **ПРИРІВНЯТИСЯ,** яюся, яєшся, *док.* Визнавати себе в якомусь відношенні рівним кому-, чому-небудь.— *Е, прирівнялась свиня до коня!* (Номис, 1864, № 7931); // Ставати рівним кому-, чому-небудь у якомусь відношенні. *Грошовий кристал є необхідний продукт процесу обміну, в якому різнорідні продукти праці фактично прирівнюються один до одного і тим самим фактично перетворюються в товари* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 91); *Запровадження мілітаризації означало, що робітники і службовці вугільної промисловості прирівнювались до бійців Червоної Армії* (Іст. УРСР, II, 1957, 178); // Бути рівним кому-, чому-небудь у якомусь відношенні. *На початок XVI ст. селяни були позбавлені права скаржитися великому князю або королю на своїх панів і прирівнювалися в цьому відношенні до рабів* (Іст. УРСР, I, 1953, 131); *Ні одна картина природи влітку не може прирівнятись до тієї пишної фантастичної картини мертвої зими: то був тихий, мрійний, фантастичний сон заснувшої* [заснулої] *землі* (Н.-Лев., III, 1956, 142).

ПРИРІВНЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прирівня́ти.** *У своїх цінах товари вже прирівняні певним, мислено уявлюваним кількостям грошей* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 120); // **прирівняно,** *безос. присудк. сл. Оплату праці колгоспників тепер прирівняно до оплати праці робітників радгоспів* (Ком. Укр., 3. 1968, 9)

ПРИРІВНЯТИ *див.* **прирівнювати.**

ПРИРІВНЯТИСЯ *див.* **прирівнюватися.**

ПРИРІЗ, у, *ч.* 1. Дія за знач. **прирізувати** 1. *Рідкодуб знав, що мова йшла про наступний приріз землі товариству спільного обробітку* (Кир., Вибр., 1960, 214).

2. Те саме, що **прирізок.** *У поповім городчику приріз зеленіє, Не винна-с ще, коли личко твоє паленіє* (Коломийки, 1969, 196).

ПРИРІЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **прирізати.** *Площа цієї ділянки степу невелика — разом з 150 гектарами овечого пасовища, що минулого року були прирізані до заповідника, вона лиш трохи перевищує 300 гектарів* (Наука... 5, 1967, 10).

ПРИРІЗАТИ *див.* **прирізувати.**

ПРИРІЗКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **приріз.** *Панас Кандзюба йшов проти громади. А він не згоден. Се буде бунт.— За се не пожалять. Краще чекати прирізки* (Коцюб., II, 1955, 46); — *Не вірте дурним і безглуздим чуткам та балачкам про переділи землі, дарові прирізки* (Бурл., Напередодні, 1956, 267); *Знайшлися такі,.. що стали знову ледарствувати, не виходили на роботу й агітували за прирізку землі до садиб та вагалі проти колгоспу* (Є. Крот., Сини.., 1948, 418).

ПРИРІЗОК, зка, *ч.* Невеликий шматок поля, городу, наділений кому-небудь. *Тепер* [після реформи 1861 року] *селянам потрібні були гроші і для викупу прирізків, і для оплати оренди землі в поміщиків, тому що своєї не вистачало* (Колг. Укр., 1, 1958, 4).

ПРИРІЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **прирізувати.** *Є випадки загибелі і вимушеного прирізування навіть продуктивних тварин* (Рад. Укр., 19.XII 1961, 2).

ПРИРІЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПРИРІЗАТИ,** іжу, їжеш, *док., перех.* 1. *кому.* Наділяти кого-небудь, перев. додатково, ділянкою поля, городу. [І в а н:] *Ну, а скажіть по правді: хіба ви не хотіли б, щоб вам прирізали землі?* (Кроп., IV, 1959, 14); *Товклася* [Мокрина] *на Жежеринних полях, хоч своя нивка вже теж була. Спасибі радвладі, прирізала їй шмат від панської землі* (Речм., Весн. грози, 1961, 46); [Г о н ч а р:] *Прирізати їй ще й третій город* (Вол., Зол. артезіани, 1949, 36); // *до чого.* Приєднувати ділянку поля, городу і т. ін. до іншого поля, городу і т. ін. *Калиновський ще більше розлютився, грунти та ліси прирізує до своїх земель, незважаючи, що вони споконвіку належали комусь із посполитих...* (Ле, Наливайко, 1957, 130); *Розглядаючи святих, думав* [Когут]: *«Якби оце панську землельку до своєї прирізати та ще млинок Ратушняків до рук прибрати...»* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 22).

2. Убивати на м'ясо (перев. тварину, що має загинути від іншої причини); добивати. *Овечок доводилось прирізувати, коли сотні гострих шпичаків* [насіння ковили], *заплутавшись у вовні, проколювали шкіру, пронизували м'язи, потрапляли до кровоносних судин, у шлунок, серце* (Знання.., 6, 1965, 16); // *розм.* Убивати кого-небудь ножем, кинджалом і т. ін.— *Тут самим тісно, а він татар навів,— шепотів на вухо Марко..— Ще приріжуть уночі* (Тют., Вир, 1964, 364).

ПРИРІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПРИРЕКТИ́,** ечу́, ече́ш, *док.* 1. *перех., на що, до чого.* Визначати кому-небудь якусь долю, перев. недобру, неминучість чого-небудь, засуджувати до чогось.— *Богине із богинь! ..розкажи, хто ти: чи з власної ти волі, чи з чарів, чи з чудес живеш у цій неволі? Ах, догадався я! То, певно, чарівних Тобі на самоті пишатися прирік І стереже тебе за ржавими замками* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 94); *Вони — воєводи й бояри Ґори — каралі оцих.. чорних людей як тільки могли, кидали в паруби* [в'язниці], *віддавали на потік, пограбування, прирікали на смерть* (Скл., Святослав, 1959, 173); *Скажи-но, ангеле, торік Що я найліпшому прирік?* (Фр., IX, 1952, 418); — *Ви сперва* [спершу] *прирекли мене до розстрілу, а тепер хочете знати, що я за один?* (Панч, О. Пархом., 1939, 68).

Доля́ (форту́на) прирекла́ (прирече́) — судилося мати що-небудь, робити щось, бути де-небудь. *Ні сили віщої не дарувала доля, Ні слави славної мені не прирекла, І час мене змете, як сохле листя з поля, Мов крихти зо стола* (Рильський, I, 1960, 272); *Земля. На ній дзвенять самі закови, А замість сонця — долар і багнет. Й на це змінити віру комуніста? Іти, куди фортуна приреченє?* (Воронько, Драгі.., 1959, 155).

2. *перех.* Провіщати що-небудь комусь. *Чи стерпить він, бездомний мандрівник, Тупих сатрапів самохіття, ..О, не таке поет поетові прирік В останню ніч старого року!* (Бажан, Роки, 1957, 269); // Бути провісником чого-небудь (про щось). *Засяє день — і станете під стяг, Що гріє, ніби полум'я пожару, І мсту гнобителям, і ситим кару, І радість визволеним приріка!* (Рильський, Марина, 1944, 18); // Призначати кого-, що-небудь для чогось, комусь.— *Маю я в почеті німф найприкметніших дві семериці; Вродою дивною з них найповабніщу — Деіопею — Нині ж тобі прірікаю віддати у шлюб непорушний* (Зеров, Вибр., 1966, 223).

3. *перех., на що, до чого, чому.* Своїми діями, впливом спричиняти кому-небудь щось, перев. негативне. *Репліки повинні бути* [в сценарії] *виразні і якнайкоротші. Не можна писати скрізь усе до кінця і тим самим прірікати артиста на роль читця* (Довж., III, 1960, 161); *Коли вкрай продажному й розпусному Іннокентієві X забракло грошей, він оголошує торгівлю хлібом своєю монополією і, не церемонячись, прірікає народ на голод* (Галан, Памфл. і фейл., 1951, 35); *Продавали, як іуди* [фашисти], *оптом, без розбору, І Словаччину, й Судети.*

і Карпатські гори, І народ свій у придачу прирекли розбою, Тільки б Гітлер у Росію та пішов війною (Забашта, Вибр., 1958, 224); // Своїм існуванням, виявом, розвитком спричинити щось негативне. *Капіталізм стримує розвиток виробництва, гальмує ліквідацію відсталих соціальних структур, прирікає мільйони трудящих на бідність і зубожіння* (Наука.., 11, 1969, 2); *Внаслідок такого спрощеного планування села.. кожна довжелезна шерега збудованих проти сонця хат прирікає другу шерегу стояти вікнами на північ* (Довж., III, 1960, 89); *Хай лікті гризе собі ворог заклятий, — Наш труд на загибель його прирік...* (Дор., Серед степу.., 1952, 72).

4. *перех., перев. з інфін., зах.* Обіцяти що-небудь. *Робітники, раді так несподіваній щедрості Германа і його обіцянкам, кланялися і прирікали мовчати* (Фр., VIII, 1952, 410); *Суд свого допитує: — Ну, був чи не був — прирікав женитися чи ні?* (Черемш., Тв., 1960, 228); *Коли ж ми вернули з його похорону,.. заблагала* [мати], *щоб я не опускав* [залишав] *її ніколи, щоб прирік це ось тут у його кімнаті, де ще дух його перебував і в свідком її просьби* (Коб., III, 1956, 78); *Старша учителька Марія веліла йому з дівчатами прийти до себе; прирекла вишукати для них відповідне помешкання* (Ков., Світ.., 1960, 63).

5. *перех. і неперех., рідко.* Те саме, що **промовля́ти.** *Утішені баби голосно прирікали, що хто дає на нове господарство, і на цей раз дари їх були щедрі і давалися з охотою* (Хотк., II, 1966, 8); — *Цілуй у бороду господа нашого! — прирікає матушка Раїса* (Донч., III, 1956, 25); *Вона прирекла до дітей: «Чекайте, діти!»* (Сл. Гр.).

ПРИРІКА́ТИСЯ, áється, *тільки недок.* Пас. до **прирікáти.**

ПРИ́РІСТ, при́росту, *ч.* 1. *тільки одн.* Збільшення в розмірах, в кількості, в потужності і т. ін. *Після пересадки сіянці аронії добре приживаються і, вже починаючи з другого року, дають гарний приріст, по 20—30 см за літо* (Наука.., 4, 1972, 43); *Правління колгоспу впровадило оплату праці пастухів залежно від приросту ваги тварин* (Рад. Укр., 28.VIII 1959, 2); *У 1955 році залізниці повинні дати значно більший приріст вантажообороту, ніж у минулому році, підкреслює промовець* (Київ. пр., 8.II 1955, 1).

2. Дія за знач. **приростáти** 1. *У пошкоджених щитівками дерев припиняється приріст гілок і плодоношення* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 350); // *перев. мн.* Нові гілки, що виростають на рослинах. *Прирости, що з'являються в результаті відновлюючого обрізування, формують залежно від сили пагона і місця його в кроні* (Хлібород Укр., 3, 1970, 29).

ПРИРІ́ЧКОВИ́Й, á, é. Який міститься біля річки. *А потім якось одразу пригадав* [дід:] *«А-а, це ж ті люди, що шукають нафту!..» Виникло перед очима, як вони по одному пропадають у прирічковій балці* (Гуц., Скупана.., 1965, 18); *На широких степах, на прирічкових угіддях густішали українські міста, хутори та села,— поповнялися втікачами від панів українських* (Ле, Наливайко, 1957, 44); *Поряд з посухостійкими знаходять рештки вологолюбних і навіть прісноводних молюсків. Цікаво, що в прирічкових ділянках сучасних пустель теж є вологолюбні форми* (Знання.., 9, 1965, 15); // Який буває біля річки. *Його вибіленим волоссям грався прирічковий вітрець* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 541).

ПРИРІ́ЧЧЯ, я, *с.* Місце, місцевість біля річки. *Близькість ріки відчувалась.. таємничістю звуків, властивих для кожного прирічча: тихим бульканням, коротким раптовим плюскотом, якимось шарудінням, схожим на чиїсь хитрі кроки* (Тют., Вир, 1964, 230).

ПРИРОБИ́ТИ *див.* **приробля́ти.**

ПРИРОБІ́ТОК, тку, *ч.* Додатковий заробіток. *Для Івана Корнійовича було ясно, що син живе не на свої шістсот, що він має ще приробіток поверх того* (Сенч., Опов., 1959, 110); *За існуючих умов оплати заробіток робітника-відрядника складається, в основному, з трьох частин: оплати за тарифом, премії і відрядного приробітку за перевиконання норм* (Ком. Укр., 11, 1965, 19).

ПРИРО́БЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **приробити.** *Дівчина підняла свої руки і полізла теж на віз, аж на саму верховину, де стояв стовп. Коло його прироблена була лава* (Мирний, I, 1954, 46) *В цей час прироблена борода у хурщика спадає, виявляється молоде обличчя* (Вас., III, 1960, 202); *Починають дід і Улянка топити плитку, що прироблена до печі* (Донч., IV, 1957, 86); * У порівн. *Він спав спокійно, а чорні ноги і чорні руки виглядали як прироблені до єго* [його] *цеглястого тіла* (Стеф., I, 1949, 123); // **приро́блено,** *безос. присудк. сл. Дашок* [в шпаківні] *із справжнього заліза, стінки в червоне пофарбовані, два віконечка виблискують склом, ще й віконниці зелені прироблено!* (Донч., VI, 1957, 250); *На горищі стояв трипогий осліп. Замість четвертої ноги до нього було прироблено стовпчика з половинок цегли* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 137).

ПРИРО́БЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **приро́блювати.**

ПРИРО́БЛЮВАТИ *див.* **приробля́ти.**

ПРИРОБЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш і **ПРИРО́БЛЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.*, **ПРИРОБИ́ТИ,** роблю, ро́биш; *мн.* приро́блять; *док.*, *перех.* 1. Прикріплювати, приєднувати що-небудь до чогось, відповідно пристосовуючи; прилаштовувати. *Петро Михайлович взяв у руки олівець і почав пояснити план: — Оце має бути рама, або фюзеляж... Чуєте: фю-зе-ляж... До нього приробляють всі інші частини аероплана* (Вас., II, 1959, 228); *Обмажу на зиму хлів, обкладу соломою, прироблю двері...* (Вишня, I, 1956, 78); *До її дверей Семен Трохимович приробив защіпку, і Віра, коли заходить до кімнати, замикається* (Грим., Син.., 1950, 104); // Прибудовувати що-небудь до чогось. *Денис он цього року до хати приробив ще другу половину — з великою світлицею та з кімнатою* (Гр., II, 1963, 313); — *Дасть бог, поженимо дітей, то я для Карпа приробляю хату через сіни,— сказав Кайдаш, виходячи за ворота* (П.-Лев., II, 1956, 282); // Виготовляти, створювати що-небудь на додаток до чогось. *Я знайшов перекладчика* [перекладача] *своєї статті, приробив вступ про «два панславізми»* (Драг., II, 1970, 533).

2. *розм.* Працюючи, примножувати майно, прибутки; збагачувати. *Помираючи, старий Сахно казав до своїх дітей: «Сутуж тепер і на землю і на гроші. Сутуж, діти. Оце, що маю, візьміть та приробляйте»* (Мик., II, 1957, 75); *Вони* [сім'я Чумаків] *не тільки для себе жили та дбали, а й для держави щось приробляли* (Кучер, Прощай.., 1957, 360); *Лук'ян умів вести велике господарство і навіть встиг за короткий час дещо приробити до батьківського* (Іщук, Вербівчани, 1961, 17).

3. *розм.* Заробляти, перев. попад основний заробіток. [П і в е н ь:] *Приробы, то й матимеш. Мені треба, то я роблю...* (Мик., I, 1957, 39); — *Я хотів приробити грошей, щоб хоч відкупити батьків грунт у долині та стягтися на сяку-таку халупу* (Чорн., Визволення, 1949, 71); *Довги.. такі, що й сто літ живи, то стільки не приробиш* (Март., Тв., 1954, 86).

Академия наук Украинской ССР
Ордена Трудового Красного Знамени
Институт языковедения им. А. А. Потебни

Словарь украинского языка, т. 7

Поїхати — Приробляти
(На украинском языке)

Друкується за постановою вченої ради
Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР

Редактори *Л. К. Артем'єва, М. М. Друченко, Л. П. Марченко, Л. В. Туник, Н. І. Шарапова*
Художній редактор *В. М. Тепляков*
Художнє оформлення *Г. М. Балюна*
Технічний редактор *О. М. Капустіна*
Коректори *Н. О. Луцька, Л. В. Малюта, С. С. Улезко*

Здано до набору 31 V. 1974 р. Підписано до друку 2.VII. 1975 р.
Зам. № 6-385. Вид. № 263. Тираж 29 650. Папір № 1, 84×108 1/16.
Умовн. друк. арк. 76,02. Обл.-вид. арк 125,03 Ціна 4 крб. 20 коп.

Видавництво «Наукова думка», Київ, Репіна, 3.

Головне підприємство республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига» Держкомвидаву УРСР, Київ, вул. Довженка, 3.

Надруковано з матриць на книжковій фабриці ім. М. В. Фрунзе, Харків, Донець-Захаржевська, 6/8.